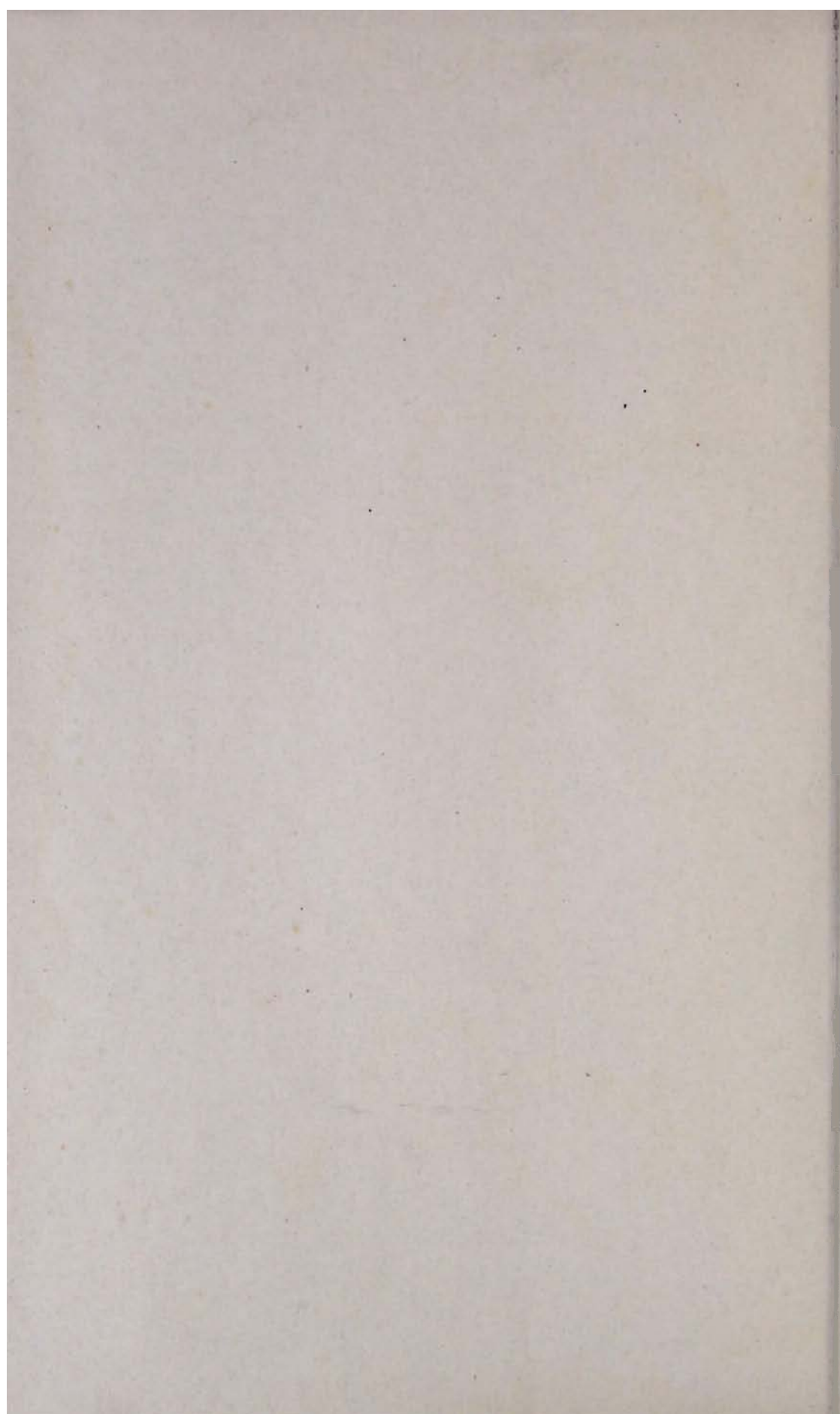

ՀԱՅԵՐԵՆ ՁԵՌԱԳԻՐԵՐԻ ՎԵՐԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐ

ԺԷ ԴԱՐ

ՀԱՅՈՐ

Գ

ՆՅՈՒԹԵՐ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ

ԳԻՐԺ ՏԱՄՆՅՈՒԹԵՐՈՐԻ

АКАДЕМИЯ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ

ПАМЯТНЫЕ ЗАПИСИ
АРМЯНСКИХ РУКОПИСЕЙ
XVII ВЕКА

(1641—1660 гг.)

ТОМ III

Составил

ВАЗГЕН АКОПЯН

ИЗДАТЕЛЬСТВО АН АРМЯНСКОЙ ССР
ЕРЕВАН 1984

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ

ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Հ Ա Յ Ե Ր Ե Ն Ջ Ե Ռ Ա Գ Ր Ե Ր Ի
Ժ Է Դ Ա Ր Ի
ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐ
(1641—1660 թթ.)

ՀԱՏՈՐ Գ

Կազմեց

ՎԱԶԳԵՆ ՀԱԿՈԲՅԱՆ

ԳՄԴՑՑ.3 (22)
Հ249

Տպագրվում է ՀՍՍՀ ԳԱ պատմության ինստիտուտի
գիտական խորհրդի որոշմամբ

Պատասխանատու խմբագիր՝ պատմական գիտությունների բեկնածու Ա. Ս. ՄԱԹԻՎՈՍՅԱՆ

Դիրքը հրատարակության են հրաշխավորել գրախոսներ՝ Կուտ. դիտ. դոկտորներ
Լ. Հ. ԲԱԲԱՅԱՆԸ և Ո. Ա. ՈՒՂՈՒԲԱՔՅԱՆԸ

Հայերեն ձեռագրերի ժէ դարի հիշատակարաններ.—Եր.: ՀՍՍՀ
Հ249 ԳԱ հրատ.—(նյութեր հայ ժող. պատմ. |ՀՍՍՀ ԳԱ, Պատմ. ին-տ,
գիրք 17).

Հ.3 (1641—1660 թթ.)/Կազմ. Վ. Հակոբյան; Պատ. խմբ.՝ Ա. Ս.
Մաթևոսյան. 1983. 1016 էջ.

«Հայերեն ձեռագրերի ժէ դարի հիշատակարաններ»-ի Գ հատորը ընդգրկում է
1641—1660 թթ., բովանդակում է հարուստ նյութ հայ ժողովրդի քաղաքական,
սոցիալ-տնտեսական հարաբերությունների, հայ գաղթավայրերի, ինչպես նաև
լեզվի և ազգագրության վերաբերյալ: Ուշագրավ նյութեր կան նաև հարևան ժո-
ղովուրդների՝ ադրբեջանցիների, թուրքերի, պարսիկների, ուկրաինացիների, լե-
հերի մասին: Այդ նյութերը լրացնում, առանձին դեպքերում ճշտում են ժամա-
նակի պատմիչների տվյալները:

Հասցեագրվում է հայագիտության տարբեր բնագավառների ուսումնա-
սիրողներին:

05050400
Հ 703 (02)—84

ԳՄԴՑՑ.3 (22)
902.9 + 9 (c43) 1

© Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատարակչություն, 1984

Ա. Ռ. Ա. Զ. Ա. Բ. Ա. Ն

Սույն հատորում ամփոփված են հայերեն ձեռագրերի 1641—1660 թթ. հիշատակարանները։ Նշված քսանամյակը մի ժամանակաշրջան էր, երբ պատմական Հայաստանի տարածքի վրա նախորդ դարերի կամ տարիների նման պատերազմական գործողություններ տեղի չեն ունեցել։ Օսմանյան Թուրքիայի և Սեֆյան Պարսկաստանի միջև 1639 թ. սեպտեմբերի 14-ին Զահարում (Կասըր-ի-Շիրինի մոտ) կնքված հաշտության պայմանագրով Հայաստանը երկրորդ անգամ բաժանվեց երկու հզոր պետությունների միջև։ Ստեղծվեց համեմատաբար խաղաղ մի շրջան, որը տևեց մի քանի տասնամյակ։ Այս տարիներին Օսմանյան Թուրքիան թեև պատերազմական մեծ գործողություններ մղեց նվրոպայում, ինչպես 1645 թ. հունիսին սկսած Կանդիայի պատերազմը, որը տևեց շուրջ 25 տարի (մինչև 1669 թ.), բայց դրանք հայ ժողովրդի համար չունեցան այն ավերիչ նշանակությունը, ինչ որ ԺՁ դարի և ԺԷ դարի առաջին տասնամյակների պատերազմները, որոնք մեծ մասամբ տեղի էին ունենում պատմական Հայաստանի տարածքի վրա, ավերելով քաղաքները, մեծ ու փոքր բնակավայրերը, քայքայելով և ապա արգելակելով տնտեսության զարգացումը, մեծացնելով հայ ժողովրդի արտագաղթը։

1640-ական թվականների երկրորդ կեսից սկսած և 50-ական թվականներին Կանդիայի պատերազմի ռազմական գործողությունների մասին երբեմն ընդհանուր, երբեմն որոշ մանրամասնություններով հետաքրքիր տեղեկություններ են հաղորդում իրենց հիշատակարաններում այդ տարիների գրիչները։

Վկայություններ կան նաև այլ պատերազմների, ինչպես և Թուրքիայում տիրող ներքին կյանքի մասին։ Պատերազմները Օսմանյան Թուրքիայի տիրապետության տակ գտնվող ժողովուրդներին դրեցին տնտեսական ծանր վիճակի մեջ, հատկապես պատերազմական ծախսերը հոգալու նպատակով։ Անշափ բարձրացվեցին ժողովրդից գանձվող հարկերը, որոնց գանձումը լծողվում էր կամայականություններով ու բռնություններով, որոնց մասին նույնպես հիշատակարաններում կան բազմաթիվ տեղեկություններ։

Օսմանյան Թուրքիայի լծի տակ գտնվող ոչ մահմեդական ժողովուրդները տնքում էին ոչ միայն ծանր հարկերից, այլև երկրի ներսում տիրող անօրինականություններից՝ քաղաքների և գյուղերի բնակչության կողոպտումներից, ճանապարհային (քարավանների) ավազակությունից, որոնք է՛լ ավելի էին ծանրացնում հպատակ ժողովուրդների վիճակը։

Տիրապետողներն իրենց հպատակներին ճնշում էին ոչ միայն տնտեսական, քաղաքական և իրավական առումով, այլև հաճախ ոտնահարում էին նրանց մարդկային արժանապատվությունը։ Ահա թե ինչ է պատահել Նոր Զողայի հայկական գաղթավայրում՝ 1651 թ. «Ուհ, կարի դառնագոյն է ժամս,

զի Թահմազ խանն ի վշտակիր ազդէս Հայոց շուղայեցւոց զՁ(6) աղջկունս ժ(10) ամեայս էառ, և ապա որոց ոչ հաւանեալ ետ ի տեարսնս:

Բազմաթիւ Հիշատակարաններում, որոնք գրվել են պատմական Հայաստանի սահմաններից դուրս, հետաքրքիր տեղեկություններ կան մասնավորապես Ուկրաինայի, Լեհաստանի, Պարսկաստանի, Թուրքիայի և այլ հայկական գաղթավայրերի մասին: Այս առումով բավական հետաքրքիր են Հովհան Արղնցու հիշատակարանի տեղեկությունները Ուկրաինայի հայկական գաղթավայրերում կաթոլիկական եկեղեցու ազգեցության տարածման վերաբերյալ, կապված Նիկոզայոս Թորոսովիչի գործունեության և վերջինիս դեմ ժողովրդական հուզումների հետ:

Մի քանի հիշատակարաններում գտնում ենք վկայություններ պանական Լեհաստանի լծից ուկրաինական ժողովրդի ազատագրական պայքարի և այդ պայքարի առաջնորդ Բոգդան Խմելնիցկու մասին:

Սույն հատորի հիշատակարաններում ևս բազմաթիւ են տեղեկությունները եկեղեցիներին ձեռագրեր, հողեր և եկեղեցական կահկարասիներ նըվիրելու վկայությունները: Տեղեկություններ կան նաև եկեղեցու կողմից ջրաղաց կամ այլ անշարժ գույք գնելու մասին, որոնց եկամուտները հոգալու էին վանքի միաբանության ծախսերը և հոգսերը:

Հիշատակարանները, բացի քաղաքական մեծ ու փոքր դեպքերից և վերելում նշված վկայություններից, տեղեկություններ են հաղորդում նաև մահտարածամների և բնական պատահարների մասին, որոնք վերաբերում են ոչ միայն բուն Հայաստանին, այլև հայկական գաղթավայրերին, ինչպիսիք են երկրաշարժը, արևի խավարումը, մորեխը և այլն:

Մենք ուզում ենք ուշադրություն հրավիրել շատ կարևոր մի բնագավառի՝ պատմական աշխարհագրության վրա ևս: Բազմաթիւ հիշատակարաններում հիշված են այնպիսի բնակավայրերի, դյուղերի, վանքերի անուններ թե՛ Հայաստանում և թե՛ գաղթավայրերում, որոնք այժմ գոյություն չունեն և հայտնի չեն, կամ դրանց անունները փոխվել են և հին անունների մասին վկայություններ չունենք, կամ գրեթե չունենք: Այդպիսի տեղանուններից են Շախասորոն, Աւետարանոց, Աղքատ, Բիւք, Միջա, Գոմա, Բարկիս, Իքան, Աւթուն, Խրատեզ, Մազրագրակ, Երկէն մասուր, Պապաջան, որոնց թիվը հասնում է մի քանի տասնյակի: Մոտավորապես այսպիսին է սույն հատորում ընդգրկված հիշատակարանների հաղորդած տեղեկությունների ոչ լրիվ պատկերը:

Հիշատակարանների Գ հատորն ընդգրկում է մեծ ու փոքր 1466 հիշատակարաններ, որոնց հրատարակության սկզբունքի և օգտագործած տեղեկատու դրականության մասին խոսվել է սույն ժողովածուի Ա և հատկապես Բ հատորների առաջաբաններում:

Վ. Ա. ՀԱԿՈԲՅԱՆ

Յ Ա Ն Կ

ՀԱՏՈՐՈՒՄ ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԱՂՔՅՈՒՐՆԵՐԻ

1. ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑԻ ԱՆՎԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

ա. Ձեռագրեր

№№ 35, 45, 52, 66, 74, 80, 96, 104, 120, 131, 133, 151, 179, 182, 188, 189, 190, 198, 200, 201, 223, 224, 231, 236, 237, 238, 248, 254, 261, 264, 270, 274, 282, 289, 294, 297, 307, 331, 332, 333, 338, 347, 348, 351, 362, 363, 389, 428, 456, 457, 503, 507, 510, 516, 533, 588, 659, 679, 684, 702, 715, 745, 762, 774, 779, 784, 791, 800, 803, 804, 825, 829, 835, 840, 852, 857, 896, 906, 915, 917, 953, 977, 981, 992, 1023, 1034, 1038, 1052, 1096, 1112, 1113, 1123, 1125, 1128, 1130, 1136, 1153, 1177, 1203, 1206, 1215, 1245, 1249, 1251, 1255, 1260, 1263, 1268, 1278, 1285, 1294, 1308, 1312, 1315, 1317, 1318, 1327, 1336, 1365, 1393, 1405, 1407, 1420, 1428, 1443, 1449, 1469, 1472, 1474, 1487, 1502, 1510, 1527, 1528, 1539, 1542, 1549, 1558, 1567, 1578, 1586, 1597, 1605, 1606, 1610, 1624, 1626, 1628, 1669, 1684, 1702, 1714, 1739, 1742, 1752, 1754, 1764, 1771, 1782, 1832, 1856, 1862, 1864, 1865, 1909, 1918, 1923, 1924, 1926, 1927, 1940, 1979, 1989, 2008, 2025, 2039, 2056, 2076, 2089, 2096, 2105, 2135, 2149, 2166, 2175, 2180, 2277, 2303, 2308, 2309, 2326, 2330, 2360, 2386, 2389, 2396, 2399, 2404, 2405, 2407, 2408, 2424, 2444, 2454, 2459, 2470, 2484, 2494, 2503, 2534, 2536, 2558, 2567, 2577, 2587, 2669, 2680, 2693, 2705, 2709, 2735, 2758, 2802, 2804, 2831, 2838, 2846, 2940, 2962, 3001, 3002, 3004, 3007, 3034, 3071, 3114, 3119, 3145, 3165, 3196, 3218, 3231, 3273, 3291, 3326, 3333, 3359, 3371, 3382, 3392, 3393, 3400, 3415, 3426, 3430, 3442, 3489, 3496, 3519, 3542, 3573, 3602, 3633, 3646, 3647, 3688, 3697, 3771, 3858, 3873, 3904, 3926, 3946, 3979, 3980, 3992, 4004, 4006, 4022, 4032, 4043, 4049, 4064, 4101, 4106, 4109, 4122, 4123, 4126, 4130, 4140, 4145, 4157, 4158, 4171, 4176, 4183, 4188, 4205, 4208, 4217, 4276, 4281, 4304, 4309, 4316, 4336, 4348, 4387, 4403, 4451, 4458, 4472, 4536, 4546, 4550, 4559, 4599, 4614, 4620, 4631, 4640, 4658, 4661, 4663, 4677, 4684, 4690, 4693, 4702, 4723, 4836, 4856, 4905, 4912, 4921, 4930, 4953, 4955, 4969, 4970, 4981, 5019, 5053, 5099, 5136, 5153, 5174, 5176, 5195, 5236, 5261, 5263, 5301, 5302, 5343, 5350, 5361, 5397, 5403, 5428, 5491, 5496, 5499, 5537, 5544, 5562, 5567, 5568, 5571, 5599, 5604, 5623, 5634, 5652, 5684, 5690, 5725, 5774, 5787, 5824, 5848, 5875, 5909, 5914, 5921, 5956, 5964, 5992, 6053, 6071, 6112, 6135, 6186, 6196, 6201, 6215, 6220, 6231, 6256, 6273, 6291, 6323, 6340, 6351, 6353, 6363, 6364, 6393, 6411, 6419, 6423, 6431, 6485, 6497, 6507, 6513, 6518, 6526, 6543, 6569, 6663, 6665, 6673, 6697, 6731, 6772, 6776, 6778, 6779, 6783, 6801, 6802, 6825, 6873, 6966, 6977, 6979, 6989, 6992, 7004, 7010, 7013, 7014, 7017, 7029, 7040, 7046, 7050, 7070, 7089, 7098, 7099, 7111—7114, 7119, 7122, 7124, 7131, 7140, 7143, 7148, 7158, 7168, 7219, 7220, 7227, 7236, 7249, 7270, 7293, 7300, 7305, 7317, 7364, 7371, 7376, 7381, 7392, 7393, 7409, 7411, 7412, 7422, 7432, 7465, 7475, 7491, 7511, 7512, 7517, 7524, 7546, 7552, 7566, 7574, 7580, 7583, 7713, 7740, 7758, 7794, 7839, 7842, 7850, 7874, 7880, 7881, 7883, 7911, 7918, 7954, 7958, 7994, 7998, 7606, 7622, 7623, 7630, 7633, 7641, 7642, 7665, 7676, 7697, 7698, 7709, 7713, 7758, 7794, 7839, 7842, 7850, 7874, 7880, 7881, 7883, 7911, 7918, 7954, 7958, 7960, 7985, 7992, 8029, 8030, 8065, 8106, 8131, 8135, 8155, 8156, 8177, 8196, 8204, 8205, 8207, 8210, 8233, 8281, 8315, 8325, 8349, 8384, 8386, 8388, 8397, 8425, 8438, 8444, 8451, 8454, 8460, 8462, 8468, 8506, 8523, 8568, 8571, 8586, 8588, 8594, 8597,

၉

դ. Լուսանկարների ֆոնդ

№№ 110, 134, 170

ՄՀԳ—Մոսկվայի Լենինի անվան գրադարան, АРМ. № 21:

էրմիտաժ—Լենինգրադ, էրմիտաժ, V, 3—535:

Վաշինգտոն Կոնգրեսի գրադարան, АГМ. MS. 3:

ե. Հիշատակարանների ժողովածուներ (անտիպ)

Ղ. Փիրզալիսյան, *Ենջիսարք, հտ. Ա—Ենջիսարք պատմութեան Հայոց, ձեռ. № 6332:*

Ղ. Փիրզալիսյան, *Ենջիսարք, հա. Բ—Ենջիսարք պատմութեան Հայոց, ձեռ. № 4515:*

6273—Ղ. Փիրզալիսյան, *Հիշատակարանների և այլ նյութերի ժողովածու:*

9027—Ղ. Փիրզալիսյան, *Հիշատակարանների և այլ նյութերի ժողովածու:*

6333—Հովն. Բաղդասյան, *Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Վասպուրականի:*

զ. Ձեռագրաց ցուցակներ (անտիպ)

ՀԱՎԳԱԻ—Ս. Պ. Լալաֆայան, *Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Վրացական ՍՍՀ գիտութիւնների ակադեմիայի ձեռագրերի ինստիտուտ:*

ՄԱԳԻՍՏՐՈՍ—Մեսրոպ Տեղաւոր, *Հայերէն ձեռագրերի ընդհանուր ցուցակ: Մաշտոցի անվան մատենադարան, ձեռագրատուն, ձեռագրաց ցուցակների ֆոնդ:*

ՊՊԹ—Ս. Լալաֆայան, *Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Վասպուրականի, Երեւանի պետական պատմական թանգարան, ազգագրութեան բաժնի արխիւ:*

ՏԵՐԱՎԶ—Ս. Վ. Տեղաւոր, *Ձեռագրեր նախաձեռնողի վանաց Դարաշամրի Ս. Ստեփանոսի, որի Գողթն: Մաշտոցի անվան մատենադարան, ձեռագրատուն, ձեռագրաց ցուցակների ֆոնդ:*

ՏԻՐԱՅՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏ—General catalogue of the armenian manuscripts in the Bodleian Library at Oxford.

Մաշտոցի անվան մատենադարան, արխիվային բաժին

Տիրայր վարդապետի արխիւ, *թղթապանակ 119—122, վավերագիր 1ա—1իդ:*

Տիրայր վարդապետ—*թղթապանակ 118, վավերագիր 1ա—1դ:*

ՔՅԲ—Ս. Է. Քոլանջյան, *Մայր ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Բուխարեստի² շէյխ մշակույթի տան մատենադարանի: Մաշտոցի անվան մատենադարան, ձեռագրատուն, ձեռագրաց ցուցակների ֆոնդ:*

2. ՁԵՌԱԳՐԱՅ ՅՈՒՑԱԿՆԵՐ (տպված)

ՅՂԱԲ—Լ'արգէն արքուիլից կարողիկոս, *Ցուցակ ձեռագրաց Անկիւրիոյ Կարմիր վանուց և շրջակայից, Անթիլիաս, 1957:*

ՅԶԲԱԻԱ—Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Բարիդի, կազմեց Հրաչեայ Աճառեան, Վիեննա, 1910: *Նախապես տե՛ս Վանդէս ամսօրեայ, 1905—1909 թթ.:*

ՅԶԼԱ—Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Լիւմի համալսարանի մատենադարանի, արքեպիսկոպոսարանի և Ստանիսլաւի, կազմեց Ն. Ակիւնեան, Վիեննա, 1961: *Նախապես տե՛ս Վանդէս ամսօրեայ, 1936, 1937, 1948—1950 թթ.:*

ՅԶԶԱ—Արամսոզդ արք. Միւրմէնեան, *Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Հալէպի Ս. Քառասուն մանկունք եկեղեցւոյ և մասնատրաց, Երուսաղէմ, 1935:*

ՅԶՂԲ—Լ'արգէն արքուիլից կարողիկոս, *Ցուցակ ձեռագրաց Ղալաթիոյ ազգային մատենադարանի Հայոց, Անթիլիաս, 1961:*

ՅԶՆԲԱԿ—Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Նոր Բայազետի, կազմեց Հրաչեայ Աճառեան, Վիեննա, 1924: *Նախապես տե՛ս Վանդէս ամսօրեայ, 1909—1913 թթ.:*

¹ Այն դեպքում, երբ ցուցակը հեղինակի մոտ է, հասցեն չի նշվում:

² Սուրբ ժողովածուի Ա հատորում սխալմամբ տպագրվել է Բուդապեշտի (Էշ ԻԸ):

820ԿԱ—Յուցակ հայերէն ձեռագրաց Նիկոսիայի ի Կիպրոս, կազմեց Ն. Ակինեան, Վիեննա, 1961: Նախապես տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1953—1957 թթ.:
 82ԱԳ—Յուցակ հայերէն ձեռագրաց Ս. Նշանի վանուց ի Սերաստիա, կազմեց Թորգոմ արքեպ. Գուշակեան, Վիեննա, 1961: Նախապես տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1922—1929, 1958 թթ.:
 82ՍԿԱ—Յուցակ հայերէն ձեռագրաց Սանասարեան վարժարանի ի Կարին, կազմեց Հրաչեայ Աճառեան, Վիեննա, 1900: Նախապես տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1896—1897 թթ.:
 82ՎԼ—Յուցակ հայերէն ձեռագրաց Վասպուրականի, կազմեց Ծրուանդ Լալեան, պրակ Ա, Բիֆլիս, 1915:
 82ՎՍ, I—Խաչնի Սարգիսեան, Մայր ջուցակ հայերէն ձեռագրաց մատենադարանին Մխիթարեանց ի Վենետիկ, հտ. 1, Վենետիկ, 1914:
 82ՎՍ, II—Նուրի հտ. 2-րդ, Վենետիկ, 1924:
 82ՎՍ, III—Բաբեղ Սարգիսեան, Գրիգոր Սարգսեան, Մայր ջուցակ հայերէն ձեռագրաց մատենադարանին Մխիթարեանց ի Վենետիկ, հտ. 3, Վենետիկ, 1966:
 «Բանբեր Մատենադարանի», Մ 9—Ս. Է. Փալանջյան, Համառոտ ջուցակ հայերէն ձեռագրաց Գեղա հայաքաղաքի (տե՛ս «Բանբեր Մատենադարանի», Մ 9, Երևան, 1969):
 «Բանբեր Մատենադարանի», Մ 11—Օ. Եղանյան, Կ. Սուխասյան, Յուցակ հայերէն ձեռագրաց արևելագետ սրբ Հարութ Ուլտեր Բեյլիի, Զավեն Ս. Վ. Արզումանյան, Հայերեն ձեռագրեր Հյուսիսային Ամերիկայում:
 Հ. Քյուրտյան, Համառոտ ջուցակ հայերեն գրչագիրներու Քյուրտյան հավաքածուի ի Ուիչիգա, Կանզաս ԱՄՆ (այս երեք ջուցակները տե՛ս «Բանբեր Մատենադարանի», Մ 11, Երևան, 1973, էջ 357—376, 377—398, 399—422):
 Զմիւռնիա—Տրդատ Եպիս. Պալեան, Յուցակ հայերէն ձեռագրաց ի Զմիւռնիա, տե՛ս «Դասիկ», Մ 4, 1921:
 Զմմառ—Յուցակ հայերէն ձեռագրաց Զմմառի վանքի մատենադարանի, հտ. Բ, «Անտոնեան հաւաքածոյ», կազմեցին Ն. Ակինեան և Հ. Ոսկեան, Վիեննա, 1971:
 ԹՅԱՎ, 3. Թօփեմեան, Յուցակ ձեռագրաց Արմաշի վանքին, Վենետիկ, 1962:
 ԹՅԺԴ, Բ—Յ. Թօփեմեան, Յուցակ ժողովածուաց Դաղեան Խաչիկ վարդապետի, մասն Բ, Վաղարշապատ, 1900:
 ԹՅԺԴ, Ա—Յ. Թօփեմեան, Յուցակ ձեռագրաց Դաղեան Խաչիկ վարդապետի, մասն Ա, Վաղարշապատ, 1898:
 ՄինԱ—Նոր Զուլայի անհատական և Փերիայի եկեղեցական ու անհատական ձեռագրեր:
 ՄինԶ—Յուցակ ձեռագրաց Նոր Զուլայի Ս. Ամենափրկչեան վանաց Թանգարանի, հտ. Բ, կազմեց Լ. Գ. Մինասեան, Վիեննա, 1972:
 Մուրմար, I \ Սանակ Ա. Մուրտեան, Նազարեթ Պ. Մարտիրոսեան, Յուցակ ձեռագրաց Մշոյ Մուրմար, II \ Ս. Առաքելոց-Քարդմանշաց վանքի և շրջակայից, Երուսաղէմ, 1967:
 Յովհ82Զ—Ստեփանոս արքեպ. Յովսէփեան, Յուցակ հայերէն ձեռագրաց Նիկոմեդիոյ և շրջակայից, Վենետիկ, 1969:
 ՈՅՄՎ—Յուցակ ձեռագրաց Մխիթարեան մատենադարանին ի Վիեննա, կազմեց Հ. Ոսկեան, Վիեննա, 1963: Նախապես մասամբ տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1945:
 ՊՅԶ—Յուցակ հայերէն ձեռագրաց Վանուց Ս. Կարապետի և Ս. Դանիէլի ի Կեսարիա, կազմեց Տրդատ Եպ. Պալեան, Վիեննա, 1963: Նախապես տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1959—1960:
 ՏՆԴԱՎԶ—Յուցակ հայերէն ձեռագրաց Նոր Զուլայի Ամենափրկիչ վանքի, հտ. Ա, կազմեց Ս. Տեր Աւետիսեան, Վիեննա, 1970:
 ՊՎՅԱ—Յուցակ հայերէն ձեռագրաց ի Թուրքիա, հտ. Ա. Կեսարիոյ վիճակ, տետր Ա, Յուցակ հայերէն ձեռագրաց Ս. Սարգիս վանուց ի Կեսարիա, կազմեց Տրդատ վրդ. Պալեան առաջնորդ Հայոց Կեսարիոյ, Կ. Պոլիս, 1892:
 ՏՅԶԿՄՎ—Յուցակ հայերէն ձեռագրաց կայսերական մատենադարանին ի Վիեննա, կազմեց Յակոբոս Տաշեան, Վիեննա, 1891: Նախապես տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1891:
 ՏՅՄՎ—Յուցակ հայերէն ձեռագրաց մատենադարանին Մխիթարեանց ի Վիեննա, կազմեց Յակոբոս Տաշեան, Վիեննա, 1895:
 ՔՅԶՎ—Յուցակ հայերէն ձեռագրաց Զմմառի վանքի մատենադարանին, կազմեց Մեսրոպ վրդ. Քէշիշեան, Վիեննա, 1964:
 ՄՅՅՆՄՍ, 1—Մայր ջուցակ հայերէն ձեռագրաց Երոպայի մասնաւոր հաւաքումներու, հտ. Ա, Փարիզ, 1950:
 ՄՅՅՆՊ—Մայր ջուցակ ձեռագրաց սրբոց Յակոբեանց, կազմեց Նորայր Եպիս. Պողոբեան,

- Երուսաղեմ, Հ. Ա., 1966, Հ. Բ., 1967, Հ. Գ., 1968, Հ. Դ., 1969, Հ. Ե., 1971, Հ. Զ., 1972, Հ. Է., 1974, Հ. Ը., 1977, Հ. Թ., 1979:
- ՄՅՁԵԱ, I—Մայր ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Երուսաղէմի սրբոց Յակոբայեց վանքի, հտ. Ա, կազմեց Արտաւազդ արքեպիս. Սիրմէեան, Վենետիկ, 1948:
- ՄՅՁՁՄՍ—Մայր ցուցակ ձեռագրաց Հալէպի և Անթիլիասի ու մասնաւորաց, հտ. Բ, կազմեց Արտաւազդ արքեպիս. Սիրմէեան, Հալէպ, 1936:
- Ասլանեան, «Տաճար»—Գէորգ վրդ. Ասլանեան, Հնութիւնները, տե՛ս «Տաճար», 1912, № 4:
- Արծնեան, «ՀԱ»—Հ. Քոսեան, Յուցակ հայերէն ձեռագրաց Արծնեան վարժարանի ի Կարին, «Հանդէս ամսօրեայ», 1961:
- Բաղդատ, «ՀԱ»—Մ. Տ. Ազգային ձեռագիրք ի Պաղտատ, տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1889:
- Բաս. «Բանասէր»—Կ. Հ. Բասմալեան, Յուցակ հայերէն ձեռագրաց ազգային մատենադարանին Պարիսի, տե՛ս «Բանասէր» (Փարիզ), Ա, 1899:
- Դասապեան, «ՀԱ»—Ն. Գասապեան, Յուցակ հայերէն ձեռագրաց ի Բուլգարիա, տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1947, № 1:
- Թալաս—Տ. վ. Պ. Յուցակ հայերէն ձեռագրաց ի Թալաս (թե՛մ Կեսարիոյ), տե՛ս «Արեւելեան մամուլ» (Զմյուռնիա), Իէ տարի, 1897:
- Թեհրան, «ՀԱ»—Հ. Ոսկեան, Յուցակ Թեհրանի հայերէն ձեռագիրներու, տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1953:
- Լոնդոն, «ՀԱ»—Մեսրոպ վ. Գ. Գրիգորեան, Ժէ դարու երկու հայերէն ձեռագիրք Լոնտոնի մէջ, տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1961:
- Կարնոյ գիւղեր, «ՀԱ»—Քոսեան, Յուցակ հայերէն ձեռագրաց Կարնոյ գիւղերու, տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1963:
- Կոր. «Բանասէր»—Կորին վրդ. ճամբուս վրայ տեսած ձեռագիրներս, տե՛ս «Բանասէր» (Փարիզ), հտ. է, 1905:
- Հ. Ե. Փ. «Բազմավէպ»—Հ. Նդիա Փէշկեան, Յիշատակարանք գրչագրաց սբ. գրոց, տե՛ս «Բազմավէպ», 1935:
- Ն. Միքայելյան, «Էջմիածին»—Նուբար Միքայելյան, Լիակատար ցուցակ մայր աթոռ սբ. էջմիածնի մատենադարանի ձեռագրերի, տե՛ս «Էջմիածին» (տարրեր համարներում):
- Մաղնիսա—Տ. վ. Պ. Յուցակ հայերէն ձեռագրաց Ս. Սիօնի և Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցեաց Մաղնիսայի (թե՛մ Կեսարիոյ), տե՛ս «Արեւելեան մամուլ» (Զմյուռնիա), Իէ տարի, 1897:
- Ն. Մառ.—Ն. Մառ, Յուցակ համառոտ ձեռագրաց վանուց Սեանայ, Մոսկվա, 1892:
- Ոսկաս, «ՀԱ»—Հ. Ոսկեան, Ն. Գասպարեան, Յուցակ հայերէն ձեռագրաց ի Բուլգարիա, տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1938:
- Չարմահալ, «Բազմավէպ»—Ա. Նրեմեան, Ժէ դարի մի գրչագիր Աւետարան, տե՛ս «Բազմավէպ», 1951:
- Պօղոսեան, «ՀԱ»—Հ. Ն. Պօղոսեան, Հայերէն ձեռագիրներ ի Բուլգարիա, տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», № 1—2, 1948:
- Վ. Ազուլիս, «Արարատ»—Մեսրոպ վրդ. Մախսուեան, Նկարագրութիւն և յիշատակարանք ձեռագրաց Ս. Թովմայի առաքելոյ վանուց և եկեղեցեացն Վերին Ազուլեաց, եկեղեցւոյն Տանակերտ գեղջ և անձանց մասնաւորաց, տե՛ս «Արարատ», 1911, 1914, 1915:
- Վ. Թորգոմեան, «Բազմավէպ»—Վ. Թորգոմեան, Հայ բժշկական ձեռագիրք Ս. Ղազարու վանքին, տե՛ս «Բազմավէպ», 1923—1926:
- Վ. Յովհաննիսեան, «Բազմավէպ»—Վ. Յովհաննիսեան, Մազաղաթեայ Աւետարան մը, տե՛ս «Բազմավէպ», 1950:
- Յ. Քիրտեան, «Հասկ»—Յ. Քիրտեան, Նոր Զուլայի Ամենափրկչեան վանքին ձեռագրաց հաւաքման բժշկարանները, տե՛ս «Հասկ», 1939, № 6:
- F. MacIer, «Բանասէր», 1905, հտ. է:
- Heck «ՀԱ»—Հ. Ոսկեան—Heck հնավաճառին հայերէն ձեռագիր Աւետարանը, տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ», 1965:
- Artab—Erganzungs Verzeichniss der armenischen Handschriften Preussischen Statsbibliothek zu Berlin, Berlin, 1934.
- Baronian Bodleian—Catalogue of the Armenian Manuscripts in the Bodleian Library by the rev. Sukias Baronian and F. C. Conybeare, Oxford, 1918.
- Gallery—Strarpie der Nersessian, Armenian, Manuscripts in the Freer Gallery of Art, Washington, 1963.
- Finck, Tubingen, I—K[öniglichen] Universitätsbibliothek zu Tübingen. Veröffentlich-

- ungen l'Atlas zum katalog der armenischen Handschriften. l'Armenische Paleographie, von Franz Nikolaus Finck, Tübingen, 1907.
- KarHB—Die Handschriften—Verzeichnisse der königlichen Bibliothek zu Berlin, Zehnter Band, Verzeichniss der armenischen Handschriften von Dr. N. Karamianz, Berlin, 1888. *Հախաղես տե՛ս «Բաղմալէպ», 1888:*
- CBCon—A Catalogue of the Armenian manuscripts in the British Museum, by Frederick Cornwallis Conybeare, London, 1913.
- CBNMac—Catalogue des manuscrits arméniens et géorgiens de la Bibliothèque Nationale, par Frédéric Macler. Paris, 1908.
- Not. Mac.—Notices de manuscrits arméniens vus dans quelques bibliothèques de l'Europe centrale, par Frédéric Macler, Paris, 1913, Extrait du Journal Asiatique (septembre-octobre et novembre-décembre, 1913).
- AHTFG—Systematisch-Alphabetischer Hauptkatalog der Königl. Universitätsbibliothek zu Tübingen. M. Handschriften. & Orientalische. XIII, Verzeichnis der armenischen Handschriften der Königl. Universitätsbibliothek von Franz Nikolaus Finck und Levon Gjandschezian, Tübingen, 1907.
- Not. Mac., II—Notices de manuscrits arméniens ou relatifs aux Arméniens vus dans quelques bibliothèques de la Péninsule Ibérique et du Sud-Est de la France, par Frédéric Macler (*տե՛ս* Revue des Études Arméniennes, t. II, Paris, 1922, fascicule 1, 2).
- Rapp. Mac., X—Rapport sur une mission scientifique en Roumanie (juin-août, 1927), par Frédéric Macler (*տե՛ս* Revue des Études Arméniennes, t. X, fascicule 1, Paris, 1930).
- Rapp. Mac., XXII—Rapport sur une mission scientifique en Belgique, Hollande, Danemark et Suède (juillet-septembre, 1922), par Frédéric Macler. Extrait des Nouvelles archives des missions scientifiques, t. XXII, fascicule 5, Paris, 1924).
- Վատիկանի դրագարան*—Codices Armeni bibliothecae Vaticanae Borgiani, Vaticani Berberini Chisiani, Eugenius Tisserant, Romae, MCMXXVII.

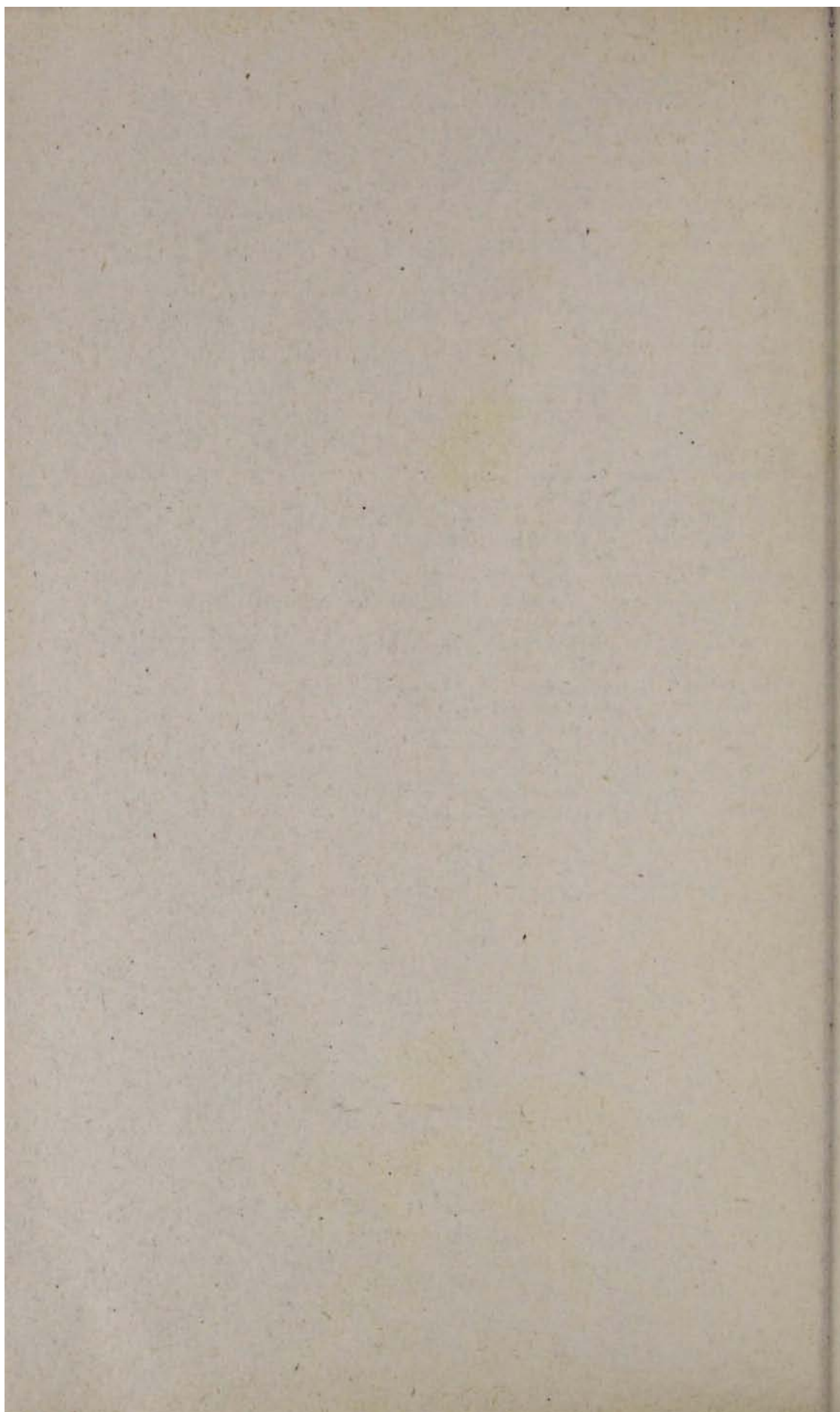
3. Մ Ա Մ Ո Ւ Ն

- «Ազգագրական հանդէս», ԺԲ, 1905:*
- «Անահիտ», Բ, 1946:*
- «Արարատ», 1872, 1875, 1888, 1905, 1911, 1915:*
- «Արեւիկան մամուլ», 1897:*
- «Արձագանք», 1888:*
- «Բաղմալէպ», 1886, 1891, 1923, 1925, 1935, 1950, 1951:*
- «Բանասէր» (Փարիզ), Ա. 1899, Բ, 1900, 2, 1904, է, 1905:*
- «Դափնի» (Զմյուռնիա), 1921, № 4:*
- «Էջմիածին», 1950—1952, 1960, 1963—1965, 1971, 1975:*
- «Լոյս», 1905, 1906:*
- «Լուսնայ», 1902, №№ 2, 3:*
- «Սաղիկ», 1891, 1892, 1897:*
- «Հանդէս ամսօրհայ», 1889, 1891, 1894, 1896—1897, 1905—1913, 1925—1926, 1935—1938, 1945, 1947—1950, 1953—1966:*
- «Հասկ», 1939, 1941, 1973:*
- «Պատմա-քանասիրական հանդէս», № 1, 1958:*
- «Սիրոն», 1964, 1966, 1968, 1972, 1974:*
- «Տաճար», 1912:*
- „Journal Asiatique“, № № 2, 9—12, 1913.*

4. Գ Ր Ա Կ Ա Ն Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

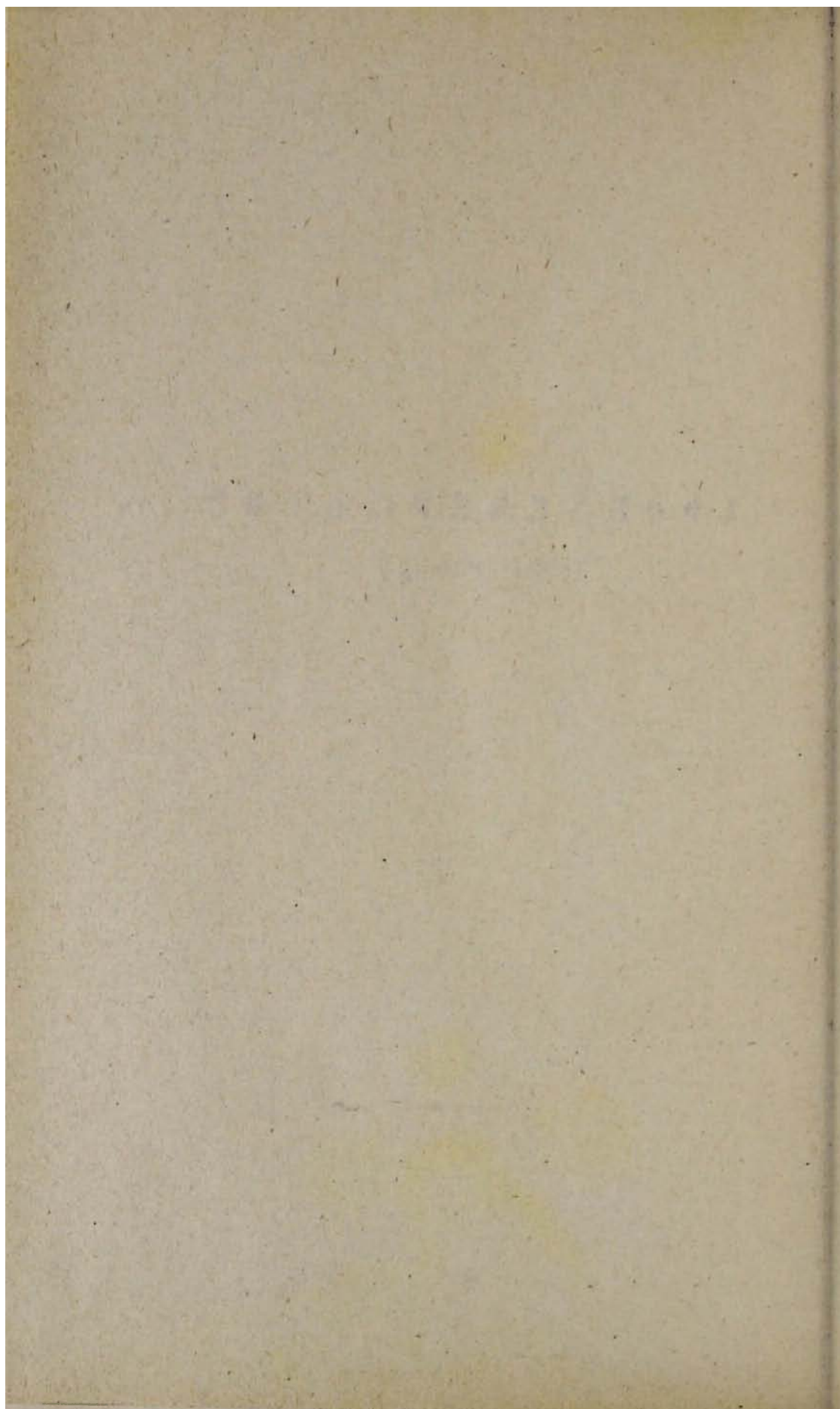
- Աղափնունի Այցելութեան Միջոցով Աղափնունի, Միաբանք և այցելութեան հայ Երուսաղէմի, Երուսաղէմ, 1929:*
- Աղուանք—Մ. Բարխուդարեանց, Աղուանից երկիր և դրացիք (Միջին Դաղստան), Թիֆլիս 1893:*

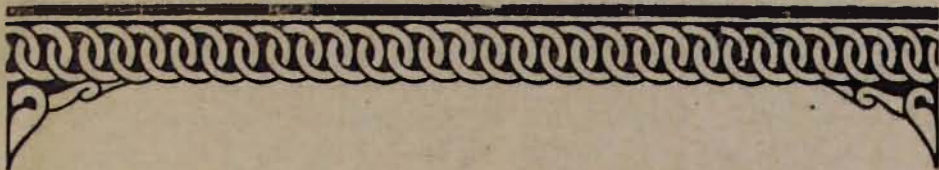
Արցախ—Մ. Բաղդասարեանց, Արցախ, Բագու, 1895:
 Բալու—Կոբին վարդապետ, Ձեռագիրներ (Վոյսա, Կ. Պոլիս, 1905):
 Բժշկյանց, Ճանապարհորդութիւն ի Լեհաստան, Վենետիկ, 1830:
 Գեղարքունի—Մեծազգայ արքեպիսկոպոս, Սմբատեանց, Տեղեկագիր Գեղարքունի ժողովարդ գաւառի, որ այժմ Նոր-Բայազիտ գաւառ, Վաղարշապատ, 1895:
 Դիւան—Դիւան Հայոց պատմութեան, Գիրք Ժ, Թիֆլիս, 1912:
 Երնշակ—Մեծազգայ արքեպիսկոպոս, Սմբատեանց, Նկարագիր Երնշակայ Ս. Կարապետի Վանից և շրջակայից նորին, Տիֆլիս, 1906:
 Բորոս աղբար, Ա—Գարեգին Մովսէսեանց, Բորոս Աղբար, Ա. Կ. Պոլիս, 1979:
 Բորոս աղբար, Բ—Նույնը, Բ, Կ. Պոլիս, 1884:
 Կամենից—Ղ. Ալիշան, Տարեգիրք Հայոց Լեհաստանի և Ռուսիոյ, Վենետիկ, 1896:
 Հնոց և նորոց—Գ. Մեծազգայեանց, Հնոց և նորոց պատմութիւն վասն Դաւթի և Մովսէսի երեւոյթի, Կ. Պոլիս, 1874:
 Ճանիկյան—Հ. Կ. Ճանիկեան, Հնութիւնք Ակնայ, Թիֆլիս, 1895:
 Շահապիզ—Մեծազգայ Շահապիզ, Պատմական պատկերներ, Թիֆլիս, 1903:
 Շահապիզ—Մեծազգայ Շահապիզ, Հին Երևանը, Երևան, 1931:
 Շամախի—Մեծազգայ արքեպիսկոպոս, Սմբատեանց, Նկարագիր Ս. Ստեփաննոսի վանաց Սաղիւնի և միւս վանորէից և ուխտատեղեաց ևս և քաղաքացն և գիւղորթէից որք ի Շամախայ թեմի, Տիֆլիս, 1890:
 Ախական—Ղ. Ալիշան, Սիսական, Վենետիկ, 1893:
 Ա. Ալաշայեան, Պատմութիւն Երզնկայի Հայոց, Գահիրէ, 1952:
 Ա. Ալաշայեան, Պատմութիւն Հայ Կեսարիոյ, Հտ. Բ, Գահիրէ, 1937:
 Ն. Ալիքեան, Բաղդէի դպրոցը, Վիեննա, 1952:
 Կովրէիկեան—Դրանսիականիոյ Հայոց:
 Զաքարիա Ազուլեցի, Օրագրութիւն:
 Բ. Կիլիսեան, Պատմութիւն կաթողիկոսաց Կիլիկիոյ, Անթիլիաս, 1939:
 Բ. Կիլիսեան, Կոլոտ Յովհաննէս Պատրիարք, ՄԺ, 1 ՝ Մանր ժամանակագրութիւններ (13—18-րդ դդ.) Հտ. 1, Կազմեց Վ. Ա. Հակոբյան, ՄԺ, 2 ՝ Երևան, 1951, Հտ. 2, 1956:
 Յակոբ Կարեանցի, Տեղեկագիր Վերին Հայոց, Վաղարշապատ, 1903:
 Հ. Ոսկեան, Բարձր Հայքի վանքերը, Վիեննա, 1951:
 Հ. Ոսկեան, Գուգարքի վանքերը, Վիեննա, 1960:
 Հ. Ոսկեան, Կիլիկիայի վանքերը, Վիեննա, 1957:
 Հ. Ոսկեան, Սերաստիայի, Խարբերդի, Տիարպէթիւրի և Տրապիզոնի վանքերը, Վիեննա, 1962:
 Հ. Ոսկեան, Վասպուրական-Վանի վանքերը, Հտ. Գ, Վիեննա, 1947:
 Հ. Ոսկեան, Տարօն-Տուրուրեանի վանքերը, Վիեննա, 1953:

Հ Ի Շ Ա Տ Ա Կ Ա Ր Ա Ն Ն Ե Ր

(1641—1660 թթ.)

1
Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Երևան, № 7303

Գրիշ՝ Միֆայել
Վայր՝ Պաղչատաւայ

ա

4ա Որոց աղաւթիւք ողորմի Քրիստոս Աստուած ստացողի գրոցս Համ-
դեցի խոճայ Աստուածատուին, և կողակցին՝ Նուրիսանին, որդոցն
Սարգիսին, և դստերն՝ Սուլթանպէկին, և հարն՝ խոճայ Շէկոնց Գաս-
պարին, և մարն՝ Սուլթանպէկին, և մեծ քրւերն՝ Մարանին, Խաթունպէ-
կին, մահդեսի Պալախ[ը]ին և ամենայն արեան մերձաւորաց և ինձ
մեղապարտ սուտանուն Միֆայելի, կարդացողաց...¹:

բ

456բ Յիշեցէք զմահդեսի Յովասափն և զմահդեսի Աղանանն, որ զօրի-
նակս շնորհաց: Դարձեալ յիշեցէք և զԽաչիկն՝ յեկեղեցոյս ժամակոցն,
որ սպասաւ[որ]էր մեզ և զկերակուրն բերէր:

գ

591ա Փառք...:

592ա Արդ՝ ստացաւ զգիրքս պիտանի աստուածասէր Համքեցի խոճայ
Աստուածատուին, որ կոչի Յայսմաւուր, զոր կարգեալ է ի յետին ժա-
մանակիս մեծ վարդապետն Գրիգոր Մերենց կոչեցեալ, բազում ջանիւ և
աշխատութեամբ ուղղեաց... յիշեցէք զստացող սորա... զՀամքեցի խո-
ճայ Աստուածատուին և զկենակիցն նորա զՆուրիսանն, և զորդին իւր՝
զՍարգիսն, և զդստերն իւր՝ զՍուլթանպէկն, և զհարն իւր՝ զՇէկոնց
Գասպարն, և զմայրն իւր՝ զՍուլթանպէկին, և քրւերցն՝ Մարանին, և Խա-
թունպէկին, և մահդեսի Պալախըին և ամենայն արեան մերձաւորքն իւր...:

Արդ՝ դրեցաւ սա ի յամի թուարեւոթեանն հայկազեան սեռի ՌՂ
(1641) փետրվար ամսոյ Ժ (10), արն շորեքշաբաթի: Աւարտեցաւ ձե-
ռամբ անիմաստ և թարմատար, վերջին և յետին... անարհեստ նորա-
ջան գրի Միֆայելի դպրիս: Աղաչեմ... յիշեսցիք և զմեզ առ Տէր... նաև
զմարմնոյ զժնաւղսն իմ, զհարն իմ՝ զՊետրոսն և զմայրն իմ՝ զԿիրա-
յին, և զեղբայրն իմ՝ զԿիրակոսն, և զքրւերսն իմ և զամենայն ազգա-
յինսն իմ...:

¹ Նման և համառոտ հիշատակարաններ տե՛ս նաև ձեռագրի 5ա, 6ա, 7ա, 14ա, 16ա, 17բ,
20բ, 21բ, 23ա, 24ա, 26ա և այլ բազմաթիւ էջերում, յուրաքանչյուր վարջագրութեան վերջում:

Եւ եղև ծրագրութիւն մատենագիր յիշատակարանիս ի մեծ և ի հոյակապ մայրաքաղաքս ի Պաղլայսաւրայ, ընդ հովանեաւ Սրբուհոյ Աստուածածնին, յառաջնորդութեանն տէր Փիլիպոս կաթողիկոսին և արքեպիսկոպոսին տէր Խաչատուրին և տէր Գրիգորին և այլ բազմի քահանայիցն և ժողովրդեանն ամենեցուն:

Դարձեալ յիշեսցիք ի Տէր ղերեխտաւոր ծնաւդ զուսուցիչն իմ՝ զտէր Զաքարիայ քահանայն հանդերձ ծնաւղիւքն և ամենայն արեան մերձաւորաւքն:

592ր Դարձեալ աղաչեմ զձեզ, ով եղբարք, յիշեցէք ըղ/եղբայրակիցն իմ՝ զՍաւգիս տիրացուն, որ բազում աշխատեցաւ ի դիրքիս ծաղկելս և ի կապելն. Տէր Աստուած նմա վարձահատոյց լինի...: Դարձեալ կրկին աղաչեմ զձեզ, ով սբ. ընթերցողք, յիշեցէք ի մաքրապալ յաղաթս ձեր զըստացօղ սբ. դրոցս զՀամթեցի խոճայ Աստուածատուրն, որ ըստացաւ զսա ի յարդար վաստակոց իւրոց և եդ ի դրունս ամենաւրհնեալ Ս. Աստուածածնին, յիշատակ անշնչելի...:

Դարձեալ աղաչեմ զձեզ կողկողագին պաղատանաւք, ով սբ. ընթերցողք, յորժամ կարդայք և կամ զաղափարէք մի՛ մեղադրէք անարհեստ գրիս կամ սղալանացն կամ խոշորութեանն, զի ըստ տկար աղտկացեալ մտաց մերոց այս շափ էր կարիք մեր:

Դարձեալ յիշեցէք ի Տէր ղստացաւդ սորա զՀամթեցի խոճայ Աստուածատուրն հանդերձ ծնաւղիւքն, նաև ղթղթիս կաւկողքն և զաշխատողքն և դուք յիշեալ լիջիք...:

Գրիշ՝ Յովանէս

Պ

231ր Որոյ աղօթիւքն ողորմի Քրիստոս Աստուած ստացողի գրոցս Յամթեցի խոճայ Աստուածատուրին... և բազմամեղ գրչի Յովանէսի:

2

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7883

Գրիշ՝ Մելիքն քահանայ
Վայր՝ Քիլիս

ա

11ր

* * * * *

Սուրբըդ Մաթէ նախ մաքսաւոր,
Եւ ի յետոյ աւետաւոր,
Յիշեա առ քոյդ տէր երկնաւոր,
Զիս Մելիքն էրէց յայժ մեղաւոր²:

Բ

84ր Աղաչեմ յիշել ի Տէր զգծագրաւդ սբ. Աւետարանիս զՄելիքն քահա-

² Նման մի հիշատակարան տե՛ս նաև 226ր էջում:

նայս: Ոհ, ոհ, ոհ որ զանունս ունիմ և զգործս ոչ. ի թուին Հայոց ՌՁԸ (1639),

Գ

137ա Զգծող սորա զտէր Մելֆոն քահանայս աղաչեմ յիշել ի Տէր և Աստուած զձեզ յիշէ:

Պ

286բ Փառք...: Գրեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ անարհեստ և անիմաստ գրչի Սեբաստացի Մելֆոն քահանայի, ի թուին Հայոց ՌՂ (1641), մարտ ամսոյ ի ԺԹ (19), աւուրն ուրբաթ, ի գիւղաքաղաքն ի Քիլիս, ի դուռն Ս. Յովանէս եկեղեցւոյն, ի հայրապետութեանն տէր Սիմէոնին տանս Կիլիկոյ: Ով դասք լուսեռամից և սբ.³:

3

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն
Երևան, № 9390

Վայր՝ Ըստամբոլ

10բ Փառաւորեալ Տէր...: // Արդ՝ գրեցաւ Սաղմոսարանս ի քաղաքն Ըստամբոլ, որ կոչի Բոգանդիայ, ի դուռն Ս. Սարգսի զօրաւարին և որդոյ նորա Մարտիրոսին, և մեղսամած գրչի զ[?]ին⁴, թվին ՌՂ (1641), ապրիլ ամսոյ ԺԳ (13): Արդ՝ երես ղնելով աղաչեմք զամենեանս, որք հանգիպիք կարդալով և կամ օրինակելով մէկ Հայր մեղայ⁵:

4

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի
Rapp. Mac., XXI № 75

Գրիչ՝ Գրիգոր

165 Արդ՝ յանկ ելեալ կատարեցաւ ժողովածու դիրքս ձեռնտու[ու]թեամբ ամենայնորք Հոգոյն և աւժանդակութեամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ձեռամբ ստահակ. և սոսկապանծ անձին Գրիգորի, յաւուրս յինանց քառասնորդի թվին ՌՂ (1641), յամսեանն շորորդի՝ ապրիլի ԺԸ (18), ի յաւուր պատկերն էր շաբաթի, առ յիշատակ իմ վարպետին, Ոսկան անուն կրա[ւ]նաւորի:

Որք հանդիպիք այսմ տառի,
Գծալգրեցելոյ իմով բազկի,
Միով բանիւ Տէր ողորմի,
Մի՛ խնայէք շարալգծողի:
Զի և հանուրց Տէրն բարի,
Առ հասարակ ողորմեսցի,
Ինձ գծողիս եղկապատի,
Զեղ լսողացդ գերահրաշից. որում փառք յաւիտեանս.
ամէն:

³ Շարունակութիւնն ընկած է:

⁴ Գրչի անունը եղծել են:

⁵ Հիշատակարանի շարունակութիւնն ընկած է:

5

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

ՄՅՁԵՊ, III, № 718

Գրիշ՝ Յոճաննէս սարկաւազ
Վայր՝ Կ. Պօլիս

164

Որ եղև զրաւ վերլուծութեան սորա ի թուականութեանս հայկազան տումարիս ՌՂ (1641), ի մարտի ամսոյ ԻԶ (26), ի քաղաքն Կոստանդինուպօլիս, ընդ հովանեաւ Ս. Սարգիս զօրավարին, Եւ արդ՝ ես յետնեալս և անարդս ի սարկաւադաց, և համբակս ի ծանօթս բանից, մեղօք մեռեալս, ոգով եղկելիս և թշուառականս Յոճաննէս, փափաքանօք զսա դրեցի, թէպէտ դիրս է սխալ և անարուեստ որպէս և ձեզ իսկ երևի, յիշատակ անձին իմոյ բազմամեղի և համայն ցեղիցն մերոց և ամենայն զարմի:

Այլ և աղաչեմ զձեզ եղբայրք, որք հանդիպիք սմա ընթեռն[լ]ով կամ գրելով կամ հարեանցի տեսանելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր զուտուցիչն իմ և զհայրն իմ՝ զպատուելի քահանայն զտէր Անդրիասն, և զմայրն իմ՝ զՍղիստան, և զեղբայրն իմ՝ զտէր Մելքիսէօն, և զքոյրքն իմ, և զայլ ամենայն արեան մերձաւորքս զկենդանիս և զնշնցեալսն, և զիս զեղկելիս յիշեցէք մի Հայր մեղայիւ, և դուք յիշեալ լիշիք ի դպրութիւն կենաց. ամէն: Յայսմ ամի թվին ՌՂ (1641) ապրիլ ամսոյ ԻԵ (25), Զատկին կիրակին ձեռնադրեցին զտէր Մելքիսէօն:

6

ԺԱՄԱԳԻՐԲ, ԽՈՐՀՐԴԱՏԵՏՐ

Երևան, № 2470

Գրիշ՝ Ղազար Երէց

ա

11բ

Գրեցաւ ի թվականիս ՌՂ (1641) ամին յունիս ամսոյ ԻԲ (22), և արն շորեքշաբթի, ձեռամբ Ղազար իրիցու:

բ

36բ

Զմեղապարտ գծաւ զՂազար Երէց ի Տէր վարձատրեա միով Տէր ողորմեայիւ, ով սիրելի ընթերցողք, և Քրիստոս Աստուած զձեզ յիշեսցէ...:

գ

52բ

Գրոցս այս դուք խընամ տարէք,
Որք տենչանաւ զսա երգէք,
Ով ոք կարդայք, արինակէք,
ԶՂազար Երէցըս յիշեցէք:
Զթաղծեալս հոգովս եղբայր յիշեա,
Եւ զողորմին սիրով աստա,
Զեռքս փտի՝ ի հող դառնա,
Գիրս յիշատակ առ ձեզ մնա:

7

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

ՏԵՐԱՎՋ, № 554

Վայր՝ Էջմիածին

Ստացող՝ Մովսէս արեղայ

ա

812

Փառք... Յորմէ շնորհէ սատարեալ յանգեալ աւարտեցաւ տառս՝ մակացական և գիծս իմաստասիրական արտադրութիւնս փիղիսոփայական և ասացուածս նրբաճառական յամի հազարերորդի ինսներորդի (1641) թուահաշուութեան արամագեանս, ըստ հոլովման մեծի շափողին և պատճառին ամանակի, ի նաւասարդուոյ ի սկզբան ամսեանն, և ի հոկտեմբերի ըստ հոռմայեցւոցն երկոտասան, առ (sic) հովանեալ լուսանկար և տիեզերածաւալ, գերագահ սբ. աթոռոյս Էջմիածնի, յորում միջի կայաւորեալք են բազմութիւն եղբարց կուսակրօնից իբրև յիսնեակ թուով, միշտ յաստուածաշունչ գիրս պարապեալք և յար ի քննութիւնս բնախօսական տառիս կրթեալք, ունելով զլուս և առաջնորդ ուսմանս այսորիկ զմեծ հոնտորն և անյաղթ փիլիսոփոսն, ամենալսեմականի Հոգւոյն ընդունարանն և զինչ եթէ ոչ երկրորդ Դաւիթ և Մովսէս շնորհեալ ազգիս մերում Սիմէօն ասեմ, զմայլեալն առատաբար ի վերնական զեղմանէն, յորմէ ուռճացան յոքունք քերթողութեան արուեստի և արտաքին գրոց տեղեկութեամբ և աստուածախօս տառից ծանօթութեամբ։ Ըստ որում պատճառի և զգիրս զայս ստացայ։ Քանզի ըստ յաւտունակ իմաստութեան մտաց իւրոց, պարզագոյն իմացուածով քերականութիւն յօրինեաց և ուսոյց ամենայն ումեք. գոլով գաւառաւ Զուլայեցի, որ այժմ ի Շօշ քաղաքի բնակեալ են արքայարանի Պարսից, աշակերտ եղամեծին և բազմերջանիկ վարդապետին Խաչատրոյ, զորմէ զկնի ճառեցից։ Արդ՝ սկիզբն այսր գիտութեան եզև խստակրօն և ճգնազգեաց վարդապետն Մելիքսէթ, որ էր յԱրարատեանս գաւառէ, և ի նրմանէ ծանօթացաւ սա, բայց սակայն բազմապատկաբար առաւելու գիտութեամբ սա, սակս յոյժ առատութեան մտաց իւրոց, որպէս և քերականութեանս իրողութիւն, որում ոք երբէք էր տեղեակ յազգէս մերմէ ի վաղուց հետէ մինչև ցայսօր ամանակի ըստ այսմ։ Ուստի և որքանութիւն իմաստութեան սորայ սովաւ ծանուցանի, այնոցիկ մտաց, որք իսկապէս կարեն բաց որոջել զգիտաւորութիւն քերթողութեանս։ Այլ մեք դարձցուք ի կարգ անկեալ բանիս, զոր սկսաք։ Արդ՝ գոլով այցելու և դիտապետ տոհմիս հայկական երջանիկ և ճգնազգեաց իմն արտասանեալ տէր Փիղիպպոս բան ջահից մակադրեալ, որ արդարև ըստ անուան իւրոյ փայլէ յաւորս յայսոսիկ իբրև արեգակն միջօրէի, երանելի կենցաղավարութեամբ և առաքինաշաւիղ ընթացիւք պատճառ բարեաց լինելով ուղղութեան կարգաց շինութեան եկեղեցեաց և այլ ամենայն բարեձևութեանց։ Ուստի և նոր նորոգեալ պայծառացոյց զտիեզերական աթոռս, թէպէտ և ոչ սկիզբն, սակայն զվախճանն գեղեցկապէս յանդեաց։ Ըստ որում Դաւիթն առաջարկութիւն և Սողոմոնեան եզրակացութիւն տեսանի։ Վասն զի յառաջ քան զսա սրբազան և երջանիկ հայրապետն Մովսէս, որ էր Սիսական նահանգէ անհամեմատ գտեալ ||| դիս, զոր ոչ ոք

կարասցէ ըստ քանիօնութեան նորայ արտավրիպել, և զի՞ է քեզ, կալչիր նպատակ զՊաբթնն Սահակ կամ զմեծն Ներսէս, ըստ բնութեան բարուն, ըստ մաքրութեան կենացն, ըստ ուղղութեան ընթացիցն, ըստ առաւելութեան արդեանցն ի վերայ ազգիս և ըստ այլոց ամենայնի, զոր յայլում վայրի պատմագրեալ արտասանեցից։ Սա երիցս չոգաւ առ թագաւորն Պարսից և յոյժ սիրեցաւ ի նմանէ, որով և աղատեաց զաթոռս մեծի դիմոսական հարկաց ծանրագունից, որ յանուղղագործ առաջնորդաց ազգիս մտեալ էր սա ի ներքոյ չարագոյն լծոյն այնորիկ, խափանեալ էբարձ զայն երջանիկս դէտ շնորհօքն Քրիստոսի։ Եւ զկնի այնորիկ սկիզբն արար ի մաքրել զսա յաղբիւսից բազմակուտից, և այնանիստ պարսպօք ըրորեաց և զերից կողմանց շինուածսն աւարտեաց, որ ինչ միանգամ ըստ հարկաւորութեան և ըստ պատշաճաւորութեան պիտոյանայր, քարիւ և կրով կարծրակառոյց ամրութեամբ, նաև գլմբէթ մեծի տաճարիս ի բաց առեալ շքեղացոյց, քանզի էր խարխալեալ և կարի նիստ։ Եւ յետ այնորիկ եղև զրաւ կենաց իւրոց, փոխեցաւ աստուտ յանմահական կեանսն ի հազարերորդ ութսներորդ երկրորդ (1633) թուոյս մերոյ, գոլով վաթսուն ամաց՝ Կացեալ յաթոռն հայրապետութեան ամս չորս և ամիսս ըստ ամացն՝ Իսկ զկնի երանելոյն փոխանորդեաց աշակերտ նորին՝ տէր Փիլիպպոս դիտապետս, զորմէ նախ ճառեցաք։ Եւ սա եցոյց զթերին, քանզի զտանիս սբ. աթոռոյս պայծառապէս նորոգեաց մինչև ի գօտին և զբոգունսն եռակի, զդրունսն երից կողմանց, և զաստիճանսն շուրջանակի և զարեւելեան ձեռակերտսն, և գալլ ամենայն շինուածս ըստ պիտոյից սորա։ Ընդ որոյ հովանեալ և մեք ընդ յոքունս բարուք տնօրինեալ խնամիմք և տածիմք։ Զոր շնորհեսցէ մեզ տէր Աստուած խորագոյն խաղաղութեամբ և յաւէտ իմն յարամնայական ամօք կալ մնալ բարի հովիւ, ի պատճառս սոփութեան վարատեալ ազանց մեր։

Եւ ևս ըստ որում յառաջագոյն յիշեցաք զպանծալի և զբազմաշնորհ վարժապետն Խաչատուր, որ է այցելու ազգի մերոյ բնակելոց ի մայրաքաղաքն Շօշ առձայնեալ, այր կորովամիտ և արուեստահանճար, հեղքան զյոքունս և ընդունակ Հոգւոյն Աստուծոյ, որ և սահմանեաց տրպաղորութիւն ի մէջ ազգիս որպէս Լատինացւոցն է և այնու յաճախեաց զբազմութիւն գրեանց։ Այլ և ի նմանէ տարածեցաւ արհեստ մատենագրութեան և երանգութիւն ոսկեզօծ ծաղկանց, որպէս ի գիրս մեր, քանզի անհետ էր եղեալ զայսու ժամանակաւ։ Արդ՝ մաղթեմ յիշատակել զպատճառ յսոցիկ իրաց ի պաղատանս ձեր յօժարական։ Եւ վասն զի խոյս կամիմ տալ յերկարաճառութենէ, յաղազս այնորիկ զանց առնեմ զբազում իրօք, յայլում ժամու պահելով շարադրութեան։

Արդ՝ ես ունայնազբաղ և զրաբազբաղս ներ օն անդր անդստին ի մանկութեան տիօք մինչև ցայս վայր երկոքումբք իրօք յետս ||| կրկին գոյիւք թշուառացեալ պիտակ անուամբ Մովսէս, կոչմամբ արեղայ,

⁶ № 507 ձեռագրի հիշատակարանի վկայութեամբ Մովսէս Տաթևացու մահը տեղի է ունեցել 1633 թ. մայիսի 21-ին, երեքշաբթի, տե՛ս 1633 թ. շարքում (Բ հատ., էջ 504)։ Նշանակում է Մովսէս Տաթևացին ծնվել է 1573 թ. (1633—60)։

⁷ Այսինքն՝ 4 ամիս։

բայց արդեամբք խաբեբայ: Ի բազում ամաց տենչագրաւ և ըղձապատար գոլով ի սէր այսմիկ փիլիսոփայական գծի և անկարանայի մատամբ իմով ծրել, սակս յոլովագոյն ցնորմանցս, որ պարփակեալ կայր զինև, քանզի ես չուառապէս մախիզեալս երկոցունց հայրապետացս քարտուղար եմ լեալ և ի նոցին ընթացից յոյժ տարակացեալ: Վասն որոյ ընդ հայրապետիս իմոյ երթալն իմ ի Շօշ, ետ անտանօր գրել զսա ի դրոսանս անծին իմոյ: Բայց մնաց անկատար և այսր աւարտեցաւ յայլ և յայլ գրչաց, նաև ոչ ըստ ակորժակաց իմոց, քանզի որպէս ահա տեսանէք ի բազում տեղիս եղծեալ եմ յաղագս սխալանաց և յոլով պակասս ի լուսանցսն գրեալ, իսկ և յոքնակի դրեալ թուղթս ի բաց եմ հանեալ և փոխանակ նորա զայլս ծրեալ և եղեալ ի տեղի նորա: Արդ՝ թէպէտ ի սխալ գրչաց գրեցաւ, այլ սակայն ըստ կարի իմում և չափու ճշգրտապէս սրբագրեալ ստուգեցի զսա, որպէս պահանջէ արհեստ քերթողութեան, տարորոշեալ երիւք կիտիւք և առգանութեան խրատու, եթէ ուրանօր սկզբունք բանից և եզերմունք մարթիցէ գնել, գլխատառք և այլք ոմանք, ըստ որում կարծեմ ճշմարտահաս մտաց անտարակոյս և յաւէտ ուղղապէս իմանիլ և ճանաչիլ, որք իցեն իսկագոյն հրահանգեալք քերականութեան իմացուածով և անտուստ ապա ծանիցեն զաշխատութիւնս մեր: Ընդ որում աղաչեմ յիշատակել յաղօթս ձեր և ղխո|| և գովութեան մեծի արժանաւոր զմիւս Սիմէօն վարդապետն, հարազատ հոգւոյ իմոյ, որ ամենայօժար կամօք և զուարթագին սիրով զարդարեաց զսա ոսկեզօծ երանգօք, կցորդելով իմ ընդ նմա տակաւուք, որում Տէր լիցի փոխարինահատոյց ըստ աշխատանաց իւրոց: Եւ ևս մաղթեմ յիշել ի խնդրուածս արտասուաց և զհամաշունչ և զիսկապէս բաղձալիսն իմ զՅովնանէս վարդապետն և զԱռաքեալ վարդապետն այր նրբախօս յոյժ, զմիւս Յովնանէս վարդապետն և զՄիքայիլ վարդապետն, զտէր Յովնան զօրինակ սրբագրութեան շնորհօղ և զաւագ սարկաւագն մտերիմ, ընդ միագումար եղբարք հանդերձ, որք են ըստ կարի իւրեանց յօժանդակք սբ. աթոռոյս գործառնութեան:

Արդ՝ ըստ փոփոխման ամանակաց և հոլովմանց կենցաղոյս, որում լիցի ժառանգել զայս իմաստասիրական կտակ և վայելել զսա՝ հայցեմ հեծծագոչ պաղատանօք յիշել զիս՝ զտառապեալս Մովսէս, սորին ստացող առ Քրիստոս յոյսն ամենից համօրէն գրեցելովք ի սմա, և զսակաւ յիշատակարանս դրոշմեալս յայսմ գծի մի՛ երբէք ի բաց հանել ի սմանէ կամ եղծանել: Զի և ձեզ շնորհեսցի ըստ այսմիկ յապառնի [եկելոց] և փոխարինութիւն առ հասարակ պարդեցեցի մեզ և ձեզ յամէնառատ գթութեանցն Աստուծոյ, որ է աւրհնեալ անզբաւ յաւիտենից յաւիտեան. ամէն:

Բ

834

Եւ զստացող սմին յոգնապատիկ չարեօք ունակացեալս Մովսէս յիշեսցիք ի միտս բարիս առ ամենից ակնկալութիւնն Քրիստոս, զի բուժեալ ապաքինեսցէ զխրիստոսութիւն անծին իմոյ, և նմա փառք ընդ Հօր իւրում և ամենասուրբ Հոգոյն. ամէն:

8

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ծ Ո Ւ

Երևան, № 2368

Գրիշ՝ Ոսկան

448բ Շնորհք և զոհութիւն..., որ օժանդակեաց ինձ մեղսամակարտի և յուսավորիպի Ոսկանի ապիկարի և ապաշնորհի եզրահասանել քարտիսացս շարածրութեան սկզբամբ ներթուում ՌԶ և Թ (1640)-ում, իսկ աւարտամբ ներթուոշ ՌՂ (1641)-ումն, ամսեանն մետասաներորդում, որք աւուրք երեք էին նոյնմբերի ամսոյ, ծայրաւորեալ յերկիրն Ռուսաց, վերջաւորեալ յերկրիս Հայոց, ընդ հովանեաւ սրբոյ աթոռոյս էջմիածնի:

Մօրս լուսոյ Հայոց զարմի,
 Ի ժամանակս յետնագունի,
 Եւ յաւուրս Փիղիպպոսի,
 Հայոց ազգի կաթողիկոսի:
 Արդ՝ որք պատահիք՝ այսմ մատենի,
 Իմաստասիրականս շարագծի:

Յիշեսցիք ի յարփի[ափ]այլ յաղօթս ձեր և յանուշահոտ մատուցմունս զվերոյ յիշատակեալ անունն և զթողութիւն յանօրինութեանց և սղալանաց խնգրեցէք, զի և դուք զմասն բարի ի Քրիստոսէ ընկալշիք յաւուրն վարձատրութեան և հատուցման. ամէն:

Նաև յիշեսցիք զհամօրէն դասս եղբայրականս, որք կան ի սպասու տաճարին արդեանս՝ զՅակօբ վարդապետն, որ է վերակացու, զՅօհաննէս վարդապետն, զՍիմէօն վարդապետն, զԺերունի տէր Բարսեղն, զՍահակ եպիսկոպոսն, զտէր Մովսէսն, զտէր Յօհանն, զտէր Սարգիսն, զտէր Կարապետն, զտէր Յօհաննէսն, զԱւագան, զՅօհան, նաև ի փոքունցն՝ զՊօղոսն և զբարեմիտ մարանապետն՝ զՅօհանն, որոյ տէր Յիսուս վարձահատոյց լիցի:

9

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

ԹՅԶԴ, II, № 25

Գրիշ՝ Սարգիս
 Վայր՝ Կ. Պօլիս

48բ ... Ես... Սարգիս սուտանունս գրեցի... ի լաւ և յընտիր օրինակէ ... Թումայի, որ փայլեաց... յերկիրս Քաջբերունի... ի սբ. ուխտս Մեծփայ, որ և սա նորոգեաց զԱղաւթքս, որ էր ծեփեալ և եղծեալ ի սխալագիր գրչից և յանմիտ արանց, զոր հոգ յանձին կալեալ. ըստ իւրում կատարեալ իմաստութեան և տուեալ շնորհացն և աւժանդակութեամբ Հոգւոյն Սրբոյ կատարեաց զսխալն ուղղելով և զաւելորդն բառ-

նալուով Գրեցաւ... ի ՌՂԱ (1641), նոյեմբերի Թ (9)⁹, ի մայրաքաղաքն Կ. Պալսի, ընդ հովանեաւ Ս. Գէորգայ ղարավարի, ի հայրապետութեան տէր Փիլիպոս արհ կաթողիկոսին:

10

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՏԵՐԱՎՋ, № 144

193 Փառք...: Աւարտեցաւ սբ. Աւետարանս ի թիւն Փրկչին ՌՁՃՀԹ (1672)⁹ և թիւն Հայոց ՌՂԱ (1641) նոյեմբերի ԺԳ (13)¹⁰. ամէն: Եւ դարձեալ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զբարեմիտ, և աստուածասէր, և երկիւղած յամենայնի, զհանգուցեալ պարոն Յովհաննէսն և կողակիցն իւր՝ զեղսաբերթն, և դուստրն իւր՝ Թանկխաթունն, և թոռն իւր, որ հանգուցեալ է ի Քրիստոս՝ Վարթանէսն. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք զհոգևոր պարոն Ռուսապէսն, և կողակիցն իւր՝ Թանկխաթունն, և հանգուցեալ զորդին իւր՝ զբարեմիտ Վարթանէսն, և զդուստրն իւր՝ Մապուրն, և զնորաբողբոշ ծաղկեալ թոռն իւր՝ զՅովաննէսն և զՍաբուին. ամէն: Վերջ:

11

Յ Ի Ս Ո Ի Ս Ի Ո Ր Դ Ի

Երևան, № 2407

Գրիչ՝ Յոհանն քահանայ
Վայր՝ Ըսպահան

348^ա Փառք..., որ ետ կարողութիւն տկար և տարտամ ոգւոյ Յոհան քահանայիս ի հասանել յաւարտ գրոցս, որ կոչի Յիսուս որդի, յիշատակ ինձ և իմ ծնողացն: Արդ՝ գրեցաւ ի սբ. գիրքս ի թուականիս Հայոց ՌՂ և մէկ (1641) նոյեմբերի ամսոյն ԺԴ (14), պատկեր օրն կիրակի¹¹, ի 318^բ Շաւր քաղաք, որ կոչի Ըսպահան, ընդ հով/անեաւ <ի գուռն> Ս. Յակոբայ, ձեռամբ Յոհան քահանայի, ի կաթողիկոսութեան տեառն Փիլիպպոսի, և ի հայրապետութեան մերոյ քաջ և բարուն Խաչատուր վարդապետին, իշխանութեան զեաւղաքաղաքիս Զուլայոյ, իշխանաշուք պարոն խաւշա Սաբքըռագին իմաստնոյ և բարեպաշտի:

⁹ Հայոց ՌՂ, ՌՂԱ, ՌՂԲ և ՌՂԳ տարեթիւերը համապատասխանորեն սկսվում են 1640, 1641, 1642 և 1643 թվականների հոկտեմբերի 12-ին (շարժական տոմարով): Հետևապես Հայոց ՌՂ, ՌՂԱ, ՌՂԲ և ՌՂԳ տարեթիւերի հոկտեմբերի 12-ից մինչև դեկտեմբերի 31-ը պետք է նշել ոչ թե հաջորդ, այլ միևնույն տարում: Անշարժ տոմարի հաշվով էլ Հայոց ՌՂԱ նոյեմբերի 14-ը դարձյալ կընկնի 1641 թվականի մեջ:

¹⁰ Լ. Մինասյանը ճիշտ կերպով ծանոթագրում է, որ փրկչական թիվը սխալ է նշված, պետք է լինի «ՌՁՃԽԹ», որովհետև ձեռագրում պահվել է նաև 1665 թ. հիշատակարանը:

¹¹ Տե՛ս 8-րդ ծանոթագրությունը:

¹² Տե՛ս ծանոթ. 8-ը: Իրոք, եթե Հայոց ՌՂԱ թվականը հաշվենք 1642, այդ դեպքում այդ տարեթիւի նոյեմբերի 14-ը կլինի երկուշաբթի, իսկ եթե հաշվենք 1641, նոյեմբերի 14-ը կլինի կիրակի, ինչպես նշված է հիշատակարանում:

Արդ՝ աղաչեմ զմանկունս սբ. եկեղեցոյ, որք հանդիպիք ի սմա կարգալով կամ արինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զհայրն իմ՝ տէր Մկրտիչն, և զմայրն իմ՝ Եղիշանն, և զեղբայրն իմ՝ Կարապետ վարդապետն, Գրիգորն, Ազարիէն և զքոյրն իմ՝ Գուլումն, և հանգուցեալ 349ա եղբարքն և քորքն իմ՝ մի բերան ողորմեալս յիշեցէք || և դուք յիշեալ լիշիք ի միւսանգամ դալըստեանն...:

Եւ դարձեալ յիշեցէք ըզգծող սորայ Յոհան քահանայս և զկողակիցն իմ, և զորդիքն իմ՝ Մանուկն, Պողոսն, և զհանգուցեալ որդիքն իմ՝ Մարտիրոսն, Պետրոսն, և դուստրն իմ՝ Անայի, յիշեցէք, ով սբ. ընթերցողք, և դուք յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ. ամէն:

12

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Յովթշն, № 42 (1615) Բ.)

Գրիշ՝ Վարդան երէց

4 Յիշատակ [է] այս սբ. Աւետարանս Յալթեցի¹² Աբրիկեան եղբոր Շարպաթին, Ասլանին, հօր Մուրատին, մօր Մելամին, կողակցոյն՝ Մարիամին, միւս կողակցոյն՝ Թուրվանտային, հարսերուն՝ Կուլիսաանին, Մարիամին, որդոցն՝ Սիմէոնին, Աստուածատուրին, Պալասաարին, միւս մօր Խրմզին, միւս հարսին՝ Անապիսանին, Մարիամին և այլ միւս որդոց Յախիւեանին, Պալասաարին, Ղումսարին, Որուփանին, Մարթային, Յակոբին, մօր Գուրգոյին, զոքանչին՝ Ճեմանին, Զմուրթին: Ով եղբայր, ի սմա կարգալով կամ արինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր և Աստուած յիշէ ի ձեզ յիւր միւսանգամ զալստեանդ. ամէն: Գրեցաւ թվին ՌՂ (1641), նոյեմբեր Իէ (27)¹³ օր[ն] շաբաթ, ի վայելումն Ս. Յակոբ եկեղեցուն, ի ձեռն Վարդան երիցուն:

13

Մ Ա Ն Ր Ո Ի Ս Մ Ո Ի Ն Ք

Երեւան, № 762 (ԺԴ դար)

Նորոգող՝ Արիստակէս

ԾԲ ՁԱՐԻՍՏԱԿԷՍ գրիշ յիշեա, ով եղբայր, և զնորոգողս: Թվին ՌՂ (1641):

¹² Զեռագրում՝ «ղթեցի» ձեռով:

¹³ Սույն հիշատակարանի տոմարական հաշվումը մեր կողմից նախորդի սկզբունքով չի կատարվել: Եթե № 11 հիշատակարանի հայոց ՌՂ և մէկ տարվա նոյեմբերի 14-ը հաշվել ենք 1641 թվականի մեշ և ոչ թե 1642 թվականի նոյեմբերի 14 (տե՛ս ծանոթ. 11), ապա նկատի ենք ունեցել հայոց շարժական տոմարի հաշվման սկզբունքը: Այդ սկզբունքով ենք նկատարել նաև այն հաշվումները, որտեղ բացակայում են ամսաթվի օրվա պատկերը կամ զրոշույթյան վայրը (տե՛ս №№ 7, 8 հիշատակարաններ): Սակայն սույն հիշատակարանում ամսաթվի հետ տրված է նաև օրվա պատկերը՝ հայոց ՌՂ տարեթվի նոյեմբերի 27-ը շաբաթ կլինի 1641 թվականին, իսկ 1640 թ. նույն ամսաթիվը կլինի ուրբաթ: Ուստի հայոց ՌՂ թվականի նոյեմբերի 27-ը նշել ենք 1641 թ. շաբաթով:

14

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ծ Ո Ւ

Երևան, № 784

Գրիշ՝ Մաթևոս

ա

210ր Ով դասք սբ. և պատուական կրանաւորաց, որ միշտ ընթեռն||ոյք
զաստուածաշունչ սբ. գրեանս, արդ երես անկեալ աղաչեմ առ ոտս ձեր,
յորժամ ընթեռնոյք և կամ թէ օրինակէք, յիշեսցիք զՄաթևոս զանարժան
ի սբ. յաղօթս ձեր հանդերձ ծնաւդաւք և ամենայն ազգականօք. ամէն:
Եւ ի թուականիս ՌՂ (1641) գրեցաւ:

բ

237ր

.

Որ ընթեռնութ զայս մատենին,
Եւ սքանչանայայք ընդ վարս նոցին,
Տութ ողորմի այսմ դրաւդին,
Եւ ընդ նմին իւր ծնաւդին՝
Մարտիրոսին, Վարդ-խաթունին
Եւ եղբարցն՝ Սիրունին,
Եւ միւսոյն տէր Գրիգորին,
Եւ ասողին և լսողին,
Տէրն ողորմի հազար. ամէն և եղիցին:

գ

73ա

Եւ զՄաթևոս զանարժանին,
Մաղթել զՏէրն ամենայնին
Յերկարացնել ոչ ինչ աւգտին,
Աղաչեմ զձեզ ընթերձող սոցին,
Մի՛ ողորմի ասել բաղմայմեղիս:

15

Գ Ի Ր Ք Հ Ա Կ Ա Ճ Ա Ռ Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Պ Օ Ղ Ո Ս Ի Տ Ա Ր Օ Ն Ե Ց Ի Ո Ց

Երևան, № 840

Գրիշ՝ Թասալէ

Վայր՝ Պալիս

101ա Շնորհիւ Տեառն անկեալ աւարտեցաւ հոգելից տառս որ կոչի
[]¹⁴ աստուածայհարն []¹⁵ ի թվականիս Հայոց ՌՂ
(1641)-ումն, գրեցաւ յերկիրն Պալիս, ձեռամբն անարժան Թասալէ և իմ
ծնողացն. ամէն:

¹⁴ Նախապես գրված է «Սաղմոսարան» և ապա շնչված է:

¹⁵ Նախապես գրված է «Մարգարէից Դաւթի» և ապա շնչված է:

16

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԳՈՐԾՈՑ ԱՌԱՔԵԼՈՑ

Երևան, № 1365

Գրիշ՝ Խաչատուր Երէց
Վայր՝ Կ. Պոլիս

279^ա Փառք..., որ ետ կարողութիւն ապիկար ծառայիս հասանել յաւարտ գերահրաշ գրոց պրակիս Առաքելոց մեկնութեանս: Արդ՝ եղև զրաւ սորին ի թվին հայկազեան տոհմիս ՌՂ (1641) ամին, ի մայրաքաղաքս Կոստանդինուպոլսի, ընդ հովանեաւ Ս. Սարգսի զօրավարին, ձեռամբ մեղապարտ և անարժան Խաչատուր երիցուս: Որ և հանդիպեալ յայսմ ամի ի Կոստանդինուպոլիս եռամեծն և քաջ հռետորն Խաբրեղոցի Արիստակէս վարդապետն, և հարկեալ մեծ հրամանէ նորին, յանձն առեալ գրեցի զգերահրաշ մեկնութիւնս Գործոց առաքելոցն, յիշատակ մաքուր հոգւոյ իւրոյ և ծնողացն իւրոց [աէր Կիրակոսին և Հովսիսմէին] և եղբարցն՝ [Ստեփանոսին, Խըաբըշային և Յուսիկին]¹⁶, և ամենայն արեան մերձաւորաց նորին: Արդ՝ աղաչեմ արտասուալի դիմօք զսրբասնեալ դասս բանասիրացդ, որք հանդիպիք այսմ հոգիաբուղիս տառիս, յիշեսշիք աղօթիք ի Քրիստոս զսորին ստացողն, զսրբասնեալ հայրապետն զտէր Արիստակէս վարդապետն, և զաշակերտին իւր՝ զտէր Թադէոս վարդապետն, որ բազում աշխատանք ունի ի վերայ մեկնիչիս և զծնողսն նոցա, և զիս զանարժան հէքս և աղկաղկ գրչակս՝ զԿեսարացի, Խաչատուր Երէցս, և զծնողսն իմ՝ զմահտեսի Սառադայն և զԿովսէղայն, և զհանգուցեալ որդիքն իմ՝ զԹորոսն // և զՍտեփանոսն, զԱննան, զՄարիամն և զՆաղուբն, որ առ Աստուած փոխեալ են, և զամենայն արեան մերձաւորսն իմ: Աղաչեմ յիշել...:

279^բ

17

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Երևան, № 1393 (Ժէ դար)

170^ա Զվերշի ստացող սք. մատենիս, որ ասի Քաղաածու սք. Աւետարանիս, մահտեսի Նիկոդայոսն որ ստացաւ զսայ ի հալալ վաստակոց իւրոց և ետ իւր որդոյն՝ Պաղոս սարկաւագին: Թվին ՌՂ (1641). ամէն: Արդ՝ որք հանդիպիք սմա՝ կարդալով կամ աւրինակելով, յիշեսշիք ի մաքրափայլ աղաւթս ձեր զվերոյ գրեալսն, և դուք յիշեալ լիշիք ի Քրիստոս Աստուծոյ մերոյ. ամէն:

¹⁶ Ուղղանկյուն փակագծերում եղածը բացակայում է ձեռագրում, և տեղը դատարկ է, այն լրացրինք Մատենադարանի № 2039 ձեռագրի նույն անձնավորության 1624 թ. հիշատակարանի տվյալներով:

18

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 1862

Գրիշ՝ Ըստմանոս

Ա

65ա Ստացող Պատմագրիս զքաշ և իմաստուն Սանալի վարդապետ Զուղայեցիս յիշեցէք, որ փափագանօք ետ գրել: Եւ ես նուաստ և անպիտան, և սուտանուն Ըստմանոս գրիշս յիշեցէք: Ի թվականիս Հայոց ՌՂ (1641) ամին գրեցաւ:

Բ

134բ— 3իշեցէք զստացող սորայ լգՍանալի վարդապետն] |||՝ թվին ՌՂ
135ա (1641) գրեցաւ:
լու-
սանց-
քում

Գ

145ա ԶԸստմանոս անարժան գծողս աղաչեմ յիշել ի Տէր: Թվին ՌՂ
լու-
սանց-
քում (1641):

Դ

63բ Բարեխօսութեամբ սբ. և մաքուր, քաշ և յաղթող զօրաւարին և նահատակին Վարդանայ, և ամենայն ինքնանէր պատարագեալ բանակի նորին ՌՂ և Զ (1036) նահատակացն, մանաւանդ մաղթանօք սբ. և ընտրեալ Ղևոնդեանց քահանայիցն, վարդապետացն և հայրապետացն ողորմեսցի տէր Աստուած զտէր Սանալի կրօնաւոր, քաշ և արիհ, շնորհալից կատարեալ որ և աշակերտեալ և ուսեալ ի գիրս աստուածային և կարգ առեալ հրեշտակաց ի ձեռն ընտրելի և քաշ արհի խաչատուր վարդապետէ, ըստացաւ գրել զայս գիրս վասն ընթերցման կատարելոց ի հասանել բանից:

19

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 1979 (ԺԴ դար)

418ա Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս բարի մտօք զԱկընցի խօշայ Մուրաւն, և զծնողսն իւր՝ Բայինդուրն, Մունաթին, և եղբարսն իւր՝ զԲանադուրն և զՍարգիսն, և զամենայն արեան մերձաւորսն իւր, որ գնեաց զգիրքս և վերստին շնորհեաց սբ. էջմիածնայ, զոր գերեցին զգիրքս, և խօշա Մուրաւս գնեաց և վերստին շնորհեաց էջմիածնայ. վասն որոյ եղիցի սմայ մասն և բաժին հոգևոր բարութեանցն էջմիածնայ յարթալութիւնն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ աւրհնելոյն յափտեանս. ամէն: Ի թուականութեանս Հայոց ՌՂ (1641):

¹⁷ Ուղղանկյուն փակագծերով եղածը եղծված է ուրիշների կողմից, չընթերցվեց հաջորդ բառը: Վերջինս գուցե պետք է լինի «Ջուղայեցի»:

20

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 2326 (ԺԴ դար)

422^բ Յիշատակ է արտաքին փիլիսոփայական Ե (5) դիրքս Բաբերդացի Միևա Վարդապետին և իւր ամէն արեանառու մերձօրացն և ծնողացն, և ազգկականացն ամենեցուն. ամէն:

Աստուած բարով վայել տացէ իւրն հաստատ աստիճան վարդապետական դօաղանօն, Թվին ՌՂ (1641), ինամով՝ Բ (2) Գ (3) լաթով պահօղն՝ Աստուած աւրհնեացէ:

21

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, № 2404

Գրիշ՝ Գայանէ
Վայր՝ Աւետարանաց

Ա

287^ա Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ զսա ձեռամբ փծոյն և անիմաստ գրչի /... /... /... /... /... /...¹⁶ կոչեցելոյ, ի յերկիրն Աղբւանից, ի գեաւաքաղաքն Աւետարանաց, ընդ հովանեաւ սբ. եկեղեցոյս Յարութիւն կոչեցելոյ, ի թվարեութեան Հայոց տաւմարի Ռ և Ղ (1641)-երորդի ամի, և յիշխանութեան Պարսից փոքր շահ Ապագին, և ի կաթողիկոսութեան էջմիածնի տեառն Փիլիպոսի, և // Աղվանից տեառն Գրիգորի, և հայրապետութիւն մերոյ գաւառի Յոնանէս եպիսկոպոսի: Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ զամենեանսդ, որք հանդիպիք ամա կարդալով կամ աւրինակելով յիշեսցիք...: Դարձեալ աղաչեմ զձեզ, յիշել ի յաղաթս ձեր

287^բ զքրտաշան և բազմաերախտ և զքաղց[ը]ագութ հոգեւոր հայրն // իմ՝ տէր Առաքեալն, որ բազում աշխատութեամբ սնուց զիս խրատու և ուսմամբ սբ. գրոց, ընդ նմին և զհարազատ քոյրն իմ, զհոգեւոր ծնօղն՝ Հրովփսիմէն, որ մանկութեամբ դաստիարակեաց զիս, և հասարակ միաբանք սբ. ուխտին, զոր տէր Աստուած անփորձ և [ան]սասան պահեցէ մինչ ի խորին ծերութեան. ամէն:

288^ա

Ստացող՝ պարոն Զանուփ

Բ

Կամաւ անեղին ես՝ պարոն Զանուփ առա զսբ. գիրքս, որ կոչի Մաշտոց ի արդար վաստակոց իմոց, ետու ի ձեռն Մարտիրոս քահանայն, յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց, հօրն իմոյ՝ Պապին և մօրն՝ Մանվալային, և կողակցին իմոյ՝ // Շահնումին, և որդոց և դստերաց իմոց, և ամենայն արեան մերձաւորաց...:

288^բ Դարձեալ ով ոք զայս գիրքս ի ձեռաց տէր Մարտիրոսին առնուլ կամենա՝ եթէ որդոց իմոց, եթէ աւտարաց՝ երեսաց Տեառն անկեալ լիցի ահեղ դատաստանին. ամէն:

¹⁶ Կարդացվում է «Գայանէ»:

22

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 2454

Գրիչ՝ Յովանէս Երէց
Վայր՝ Աղուեքձ

ա

833ա Դարձեալ և ես անարժան և մեղաւոր, անիմաստ և սուտանուն Յովանէս Երէցս գրեցի Շարակնոցս, [ի] դուռն Ս. Հստեփանոսի Նախավկային, դեղն որ կոչի Աղուեքձ, թիվն ՌՂ (1641):

Ստացող՝

բ

333բ /// և առի այս Շարակնոցս հալալ ինչից իմոց, յիշատակ հոգոյ իմոյ և իմ ծնողացն, հաւրն իմոյ՝ Ավանիսին և մաւրն իմոյ՝ Փաղին, և կողակցին իմ՝ Խանումին, և եղբայր իմ՝ Յիսային, նորա կողակցին՝ Մարիամին, իւր որդի Յովանիսին, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոս, դուստր Եղուրին, որ հանգուցեալ է /// եղբայր որդի Դարմանին և իւր կողակցին՝ Գոզալին, և որդին իւր՝ Յոնանին, Ղազարին, և իմ քուերն՝ Նանայգո[ւ]ին, պապն իմ՝ [Փ]իսուպանին:

23

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Ծ Ա Շ Ո Ի Ն Զ

Երևան, № 2664

Գրիչ՝ Աստուածատուր ղպիր
Վայր՝ Կ. Պօլիս

ա

661ա Փառք...: Արդ՝ այս ամենայն բարութեանս և աստուածային գանձուցս փափաքող եղեալ աստուածամեծարն և աստուածաբաւ անձն, աստուածունակ և երիցս երանեալն, Սեբաստացի Թորոս վարդապետն, և ետ գրել զսա և ըստացաւ յիշատակ բարի յինքեան և բարի նախնեաց իւրոց փոխեցելոցն ի Քրիստոս:

Արդ՝ եղև սկիզբն գրոյս և աւուրտումն ի Կոստանդինուպոլիս, ձեռամբ Աստուածատուր ղպրի, ի Թաւանութեանս Հայոց ՌՂ (1641) ամի, ընդ հովանեաւ սբ. եկեղեցեացս Ս. Նիկողայոսի և Ս. Սարգսի: Եւ է պատճառ դրելոյս այս. նախ՝ վասն սիրոյն Քրիստոսի և յուսոյ արքայութեան. երկրորդ՝ յիշելով զբան մարգարէին որ ասէ, թէ «Երանի...»: Վասն որոյ և ետ գրել զսա յիշատակ բարի մինչև ի գալուստն Քրիստոսի, և ընծայեաց հաւրն երկնաւորի, բարեխօս արկանելով առ նա...: Վասն որոյ կանգնեաց զսա իբրև զարձան յաւիտենական, զի զկնի եկեալքն տեսցեն զյիշատակ սորա...: Վասն որոյ աղաչեմ զամենեանս զհանդիպող/ըդ յայսմ Աստուածաշունչ մատենիս, որք ընթեռնոյք զսա կամ աւրինակէք և կամ գաղափարէք, յիշեցէք ի մաքրափայլ ազաւթս ձեր զստացող սորա, զպատուական և զերշանիկ զԹորոս վարդապետ

զՍերաստացիք և զամենայն արեան մերձաւորս իւր՝ զկենդանիս և զհանգուցեալսն ի Քրիստոս:

288բ

Ք
Աստուածաւոր զպրի՝ դրիշ տառիս,
Մաղթեմ յիշել ձեզ ի բարիս:

Ստացող՝ Թորոս Սերաստացի

601բ

Գ
Դարձեալ յիշեցէք զիս՝ ստացող սբ. Աստուածաշնչիս, զնուաստ Թորոս բանի սպասաւորս և զհոգեւոր հայրն իմ և ղուսուցիչս, զտիպն տիրական և պատկերն աստուածաման... մեծ դէտն և դիտապետն, աստուածադիր եպիսկոպոսապետն, զպատրիարքն Յերուսաղէմի և զկաթողիկոսն ամենայն Հայոց մեծաց տան Կիլիկոյ տէր Սիմէոն, զոր ի յայսմ՝ ի սոյն ամի աղգմանէ Հոգոյն Սրբոյ շարժեալ ի կամս բարիս խորհի ի միտս իւր երթալ ի յերկրպագութիւն փառաւորեալ քաղաքին սբ. Յերուսաղէմայ, ընդ ինքեան ունելով զիս զմեղաւոր, զնուաստ ծառայակիցն զԹորոս բանի սպասաւորս, զստացող սբ. տառիս, և զայլ միաբան եղբարս, զվարդապետս, ղեպիսկոպոսունս, զճգնազգեաց աբեղայս և զկրանաւորս, այլ և զփառաւոր իշխանս և զտանուտեարս տանս Կիլիկոյ: Եւ ուղի անկեալ մեծաւ փափաքանաւք և ըղձալի յուսով դիմեաց ի սբ. քաղաքն Յերուսաղէմ, զոր տէր Աստուած մեր շահ անշիջանելի պահեսցէ ի ծոց եկեղեցոյ և ի մէջ աշխարհի, ի պարծանս մեր և յուրախութիւն քրիստոնէից: Զոր յոյժ աշխատանս ունի ի վերայ ինձ հիգոյս, զի էի պանտուխտ և նշդեհ և ի յարելս իմ առ մեծաշուք անձն, զոր և ընկալեալ շնորհեաց ինձ աստիճան եպիսկոպոսութեան, և յաւել ևս ի վերայ շնորհեալ ետ ինձ առնել գաւազան իշխանութեան հոգեւոր հաւրէն իմէ, պատուական ծերոյն Դաւէլ քաջ հռետորէ և աստուածաբան վարդապետէ Անթիքոյ, զոր և տէր-մեր Յիսուս Քրիստոս, որ առաւորն է ի տուրս բարեաց... վարձատրեսցէ իւր զհարիւրեան, նաև ընդ սմին յիշեցէք զհոգեւոր ծնողս և զսնուցիչն իմ՝ զՂուկաս եպիսկոպոսն, որ հանգուցեալ է ի Քրիստոս: Այլ և յիշեցէք զամենաիմաստ, զհանճարեղ իշխանքն տանս Կիլիկոյ զհաւատարիմ բարեկամքն զտեղի մխիթարութեան իմոյ, որ յոյժ սիրով հոգոյն են ինձ հիգոյս Թորոս բանի սպասաւորիս, յուսադրողք զպարոն խոճայ Մուրաւն և զխոճայ Լաշին, մանաւանդ խոճայ Միւնասն, որ յոյժ յաշխատանս կրեաց վասն Աստուածաշնչիս ծախիցն պակասութեան, որ ետ զգինն որ մնացեալ էր, և էառ ի Կոստանդինուպօլսէ և ողարկեաց առ մեզ. զոր տէր Աստուած մեր վարձահատոյց լիցի իւրն ի միւսանգամ գալստեան իւրոյ: ...Դարձեալ յիշեցէք զսիրելի հոգեւոր հայրն իմ՝ զպարոն խոճայ Պայրամն և զպատուական եղբայրն իմ՝ զխոճայ Չիւնին. որք յիշեն՝ յիշեալ լիցին ի Քրիստոսէ. ամէն:

Գրիշ՝ Գրիգոր

3ա

Գ
Եւ զսակաւ գծագրող ցանկիս զԳրիգոր, աղաչեմ յիշել:

24

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ծ Ո Ւ

Երևան, № 3273

Գրիշ՝ Սաճակ արեղայ

ա

138ր Կատարեցաւ գիրք Հինգերորդ¹⁹ շնորհօքն Յիսուսի Քրիստոսի, ձեռամբ մեղօք լցեալ Սաճակ արեղայի, թվին ՌՂ (1641) հայ տոմարի։ Ով ոք ասէ ինձ մի ողորմի՛ Քրիստոս իւրն ողորմեսցի. ամէն։

բ

141բ Այս շափս վասն այն չգրեցի, որ թուղթըն դուրս կանցնէր²⁰. թողուն թիւն շնորհեցէք մեղաւորիս։

25

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 3333 (1496 թ.)

Նվիրատուն՝ Բաւաշ

243ա Արդ՝ ես նուաստ և ծառս Յիսուսի Քրիստոսի հանապազ աւր ըստ աւրէ ուրպէ՛յս հրամաէ ի սբ. Աւետարան, թէ «Երանի...»։ Վասն այս պատճառի համար, որ յանկարծակ փորձանաց հանդիպեցաւ՝ եղբայրն իմ՝ Բեբին, տվին նորան սպանեցին. շատ շանացին յ[?]ս²¹ ամենայն, և մէջ եկին, նորա բանն շարիատ արին։ Վասն նորա հոգուն ես՝ Բաւաշս և իմ մայր Գուլիստանս առանք զսբ. Աւետարանս, դրինք վախմ ի դուռն նորայկնունք Ս. Աստուածածնայ յիշատակ։ Ինչ մարդ այս վախմըս, այս եկեղեցւոյ դրանէն [հեռացուցանէ՛] մասն Յուդա[յ]ի առցէ և նզովքն Կա[յ]ենի։

Գրեցաւ յիշատակարանս թվին ՌՂ (1641). ամէն։

26

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 3858

Գրիշ՝ Գրիգոր
Վայր՝ Ասպանան

ա

385ա

Որ ողորմի Տէրն ամէնի,
Հոգւոյ սորին ստացողի,
Ձի գրեցաւ սա ի թուի,
ՌՁ և երկքառի (1639)։
Ի դուռն Սրբոյն Թովմայի,
Ձեռամբ տրուպ Գրիգորի։
Որ յիշման առնէ արժանի,
Յիշեալ լինի ինքն ի բարի։

¹⁹ Խոսքը վերաբերում է «Աստուածաբանական ճշմարտութեան» գրվածքի Հինգերորդ գլխին։

²⁰ Ձեռագրի 141բ էջում գրված է երկու տող և այնուհետև էջը դատարկ է, որովհետև թուղթը վատորակ լինելու պատճառով մեկանը ծծվել է։

²¹ Այս բառը գրված է հապավված և եղծված է։

Յորժամ գայ Տէրն ամենի,
Այց արասցէ յաշակողմի.
ամէն:

Բ

286բ Փառք... Շնորհիւ Տեառն սկսաք և ողորմութեամբ նորին կատարեցաք զաստուածախաւս և զաստուածաբնակ տառս, զլուսազարգ սբ. Աւետարանս ի լօ և ի յնտիր օրինակի, ի թվականիս Հայոց ՌՂ (1641) ամին, ի քաղաքիս Շօշ, որ կոչի Ասպանան, ընդ հովան[ե]աւ Ս. Աստուածածնին և Ս. Էշմիածնին, ի հայրապետութեան տեառն տէր Փիլիպոսին և տէր Խաչատուրին, ի թագաւորութեան այլասեռից շահ Սէփուն, ի դառն [ե] ի նեղ ժամանակիս, յորում նեղիմք ի հարկապահանջութենէ անօրինաց, զոր տացէ տէր Աստուածն մեր, պահեսցէ զամենայն ազգս քրիստոնէից, ընդ ամրածածուկ աշովն իւրով. ամէն:

[Ա.]րդ՝ որք ճաշակէք և վայելէք ամէն առատ սեղանոյս և հանդիպիք տեսութեան սբ. Աւետարանիս կարդալով կամ արինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զՄէրտաւիկն, որ ստացաւ զսա
286ա հալ|| ալ ընչից իւրոց, հոգւոյ իւրոյ և ամենայն արեան մերձաւորացն:
Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՄէրտաւիկն, և զհայրն իւր՝ Մատուրն, և զմայրն իւր՝ Ալիսայէն. ամէն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս Դաւութն և զհայրն իւր՝ Բաբաբն, և զմայրն իւր՝ Մէրումն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս Դաւութն, և կողակիցն իւր՝ Մէրտաւիկն, և որդիքն իւր՝ Ոսկանն, Յովանէսն, և դուստրն իւր՝ Խոռմսիմէն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՄէրտաւիկն, և զհանգուցեալ որդիքն իւր՝ Բաբաբն, Տէրունն, Սարաան. և դստերքն իւր՝ Քառզումաշն, Սալվեթիխանն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս Ոսկանն, և որդիքն իւր՝ Նեկազուն, Գրբումբն, և դուստր իւր Մուրաաթիկն, Յովանէսն և որդին իւր՝ Մաաուրն. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՄէրտաւիկն, և եղբայրն իւր՝ հանգուցեալ ի Քրիստոս զՍաֆարն. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք զԴաւութն, և զեղբայրն իւր՝ Մարգարէն. ամէն:
286բ Դարձեալ յիշեցէք Դաւութն, և զհայրն իւր՝ Մաաուրն, և զմայրն իւր՝ Մէրումն, և զեղբայրն իւր՝ Մարգարէն, Եղգարն, յիշեցէք...:

Գրիչ՝ Յաւրիկ

Գ

Յիշեցէք Յաւրիկ, ծառայ Աստուծոյ Յիսուս Քրիստոսի. ամէն:

27

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երեան, № 3992 (ԺԵ դար)

Հետ. ստացող՝ Փիլիպպոս Կեչառեցի

481 Փառք... Ըս՝ Կեչառեցի մեղաւք զառածեալ և գործով անարժան Փիլիպպոս Էրէցս, որդի գոլով տէր Սանակիւն²², գնեցի զսբ. Աւետարանս

²² Ձեռագրի 181-րդ էջում անվարժ գրչութեամբ գրված է «Աստուած ողորմեայ Կեչառեցի Եանակ իրիցի[ս]»:

182 ի հա||լալ ընչիւք իմօք և ետու կազմել և կոստղել, յիշատակ ինձ և կողակցին իմոյ՝ Խաթունեանին. ամէն եղիցի:

Արդ՝ խնդրեմ պայծառ ընթերցողացդ՝ յիշել ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր, զիս անարժանս զՓիլիպպոսս, որ անուամբ միայն կոչիմ քահանայ և ոչ գործով կատարեալ լինիմ, և զծնաւորն իմ՝ զտէր Սաճակն, և զՇաճումբն, և զկողակիցն իմ՝ Խաթունեանն, և որդիքն իմ՝ Գրիգորն, Թամուրիան և Ալէքսանն, Յակոբեանն, Աբրահամն, Մովսէսն, Պետրոսն և Պօղոսն, և դստերքն իմ՝ Հուրիսանն, Թադումաշն և Եփրիսիմէն և ամենայն ընտանիսն իմ. ամէն:

283 Եղև ի թուարերութեանն. հայկազեան Ռ և Ղ (1641), և ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոսի Հայոց կաթողիկոսի գրեցաւ ի դրան Ս. Լուսաւորչին և Ս. Նշանին և Ս. Յարութէնին և Ս. Հռիփսիմին. որ է հաճ||գուցեալ Պօռ իշխանն²³ և զպապէրն իմ՝ Փիլիպպոս եպիսկոպոսն, տէր Յակոբն, տէր Գրիգորն, տէր Մկրտիչն և եղբայրն իմ՝ Սարգիսն:

Երես անկեալ աղաչեմ զձեզ, հարք և եղբարք, հանդիպօղք սբ. Աւետարանիս կարդալով կամ օրինակելով միով Հայր մեր որ երկնաւ: Աստուած ողորմի ասացէք տէր Փիլիպպոսին և իւր ծնաւոյցն և իւր ուստերացն և դստերացն և ամենայն արեանառու մերձաւորացն՝ կենդանեացն և հանգուցելոցն և որք յիշէք և բոլորով սրտիւ Աստուած ողորմի ասէք՝ յիշեալ լիջիք և գուր առաջի ողորմածին Աստուծոյ...:

28

ՔԱՐՈՉԳԻՐՔ ԳՐԻԳՈՐԻ ՏԱԹԵՒԱՅԻՈՅ

Երեւան, Մ 4130

Գրիշ՝ Պարսամ քալիւ
Վայր՝ Կաֆայ

Յիշատակարան է գրոցս

887բ Փառք...:

688ա

Ըստ այսմ օրինակի ջարժեալ ի շնորհաց Հոգոյն, եցոյց յինքեան իւրոյ պտուղ հոգեւոր, բարեպաշտ և աստուածասէր, իշխանազուն և պերճապատիւ մահդասի խոճայ Աստուածատուրն հանդերձ կենակցաւ իւրով՝ Շաֆաբալիֆային. յիշատակ բարեաց անշնչելի առաջի Աստուծոյ, հոգւոյ իւրեանց և վայելչագեղ և նորահաս որդոյն իւրեանց՝ Շաճրն չէլէպուն, և ի Քրիստոս հանգուցեալ ծնողաց իւրեանց խոճայ Տէրպապային և Ինճիպիֆային, և եղբարցն՝ խոճայ Մըսրէին և խոճայ Սարգսին և ամենայն արիւնառու ազգականաց իւրեանց՝ կենդանեաց և ննջեցելոց, որպէսզի սորին անբարբառ բարեխօսութեամբն և մաղթանօք պատահողացդ ողորմեսցի Քրիստոս Աստուած սոցա, և թողցէ զմեղս սոցա և զծնողաց իւրեանց, և արժանիս արասցէ արքայութեանն երկնից, և տացէ երկար և անփորձ կեանս ինքեանց և դեռաբողբոջ որդոյն իւրեանց՝ Շաճրն չէլէպուն. ամէն. և եղբարցն՝ խոճայ Մըսրէին, և խոճայ Սարգսին. և խոճայ Յովանէսին, և Տէրպապային. ամէն:

²³ Ուղում է առել, քի որտեղ են թաղված Պօռն իշխանը և մյուսները:

Արդ՝ ստացան դայս աստուածային դանձա վերոյ ասացեալ քրիստոսասէր, արդոյապատիւ և սլայազատ մահդաւի խոճայ Աստուածատուրն և բարեսէր կենակիցն իւր՝ Շաֆարայիֆայն և յարդար վաստակոց իւրեանց, և ետուն զսայ յիշատակ ի ձեռն Առաքեալ վարդապետին²⁴, ի վայելս անձին իւրոյ և առիթ աղաթից, որպէսդի անմոռաց յիշեսցէ զսոսա յաղօթս և ի պատարադս և յամենայն աստուածահաճոյ գործս: Իսկ դուք հանդիպողքդ այսմ աստուածախօս սովորիս, յիշեսցէ բարի մտօք ի Քրիստոս զվերոյ ասացեալ խոճայ Աստուածատուրն և զկենակիցն իւր՝ Շաֆարայիֆայն, և խնդրեսցէ ի Քրիստոսէ, զի ցորքան պահեսցէ զսոսա յայսմ աշխարհիս ամենայն բարութեամբ, որ ըստ հոգոյ և ըստ մարմնոյ, որդովն իւրեանց, անսասան կենօք մինչև ի խորին ծերութիւնն: Եւ յետ աստեացս ելանելոյ ընկալցի ի դասս սրբոց և ընտրելոց իւրոց բարեխօսութեամբ սրբոյ վարդապետին մերոյ՝ սրբոյն Գրիգորի Տաթևացոյն և սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ:

Դարձեալ յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զՊարսամ նորաջան գրչակս, որ անուամբ դպիր կոչիմ և գործովս ոչ եմ արժանի, զհայրն իմ՝ զտէր Յակոբ քահանայն և զմայրն իմ՝ զՇահարայիֆայն, և զեղբայրն իմ՝ Իսկէնտէրն, նաև զուսուցիչն իմ՝ զընտրեալ սբ. և մաքուր զտէր Զաֆարիա քահանայն հանդերձ ծնողիւքն իւրովք, յայս կեանքս զինքն ընդ երկայն աւուրս արասցէ...:

688բ Արդ՝ եղև սկիզբն և կատարումն աստուածախօս մատենիս ի մայրաքաղաքս Կաֆայ, ընդ հովանեաւ սրբոյ տաճարիս, որ յանուն Ս. Սարգսի զօրավարին, ի թվականութեանս Հայոց ՌՂ (1641)²⁵, ի կաթողիկոսութեան ընտրեալ և սբ. աստուածաղան հայրապետին տեառն Փիլիպոսին, որ ի գերագահ և ի հռչակածաւալ աթոռն էջմիածնին, և ի վերատեսչութեան քաղաքիս տէր Խաչատուր եպիսկոպոսին, որ ի Ս. Խաչն Ղրիմայ, և ի թագաւորութեանն Տաճկաց սուլթան Խալաֆիմին, որ ի Կոստանդնուպօլիս:

Արդ՝ աղաչեմք զմանկունսդ նոր Սիոնի, որք հանդիպիք այսմ արփիաւորիչ կտակիս, յիշեսցիք ի Քրիստոս սրտի մտօք զվերոյ ասացեալ զստացաւորս նորայ և զգրողք սորա, և ըստ զանազան կերպի որպէս և իցէ զաշխատողքս սորա և մեղաց թողութիւն խնդրեսցիք և ձեզ թողցի յանցանք պարտեաց ձերոց. ամէն:

Դարձեալ կրկին և երեքկին աղաչեմ զպատահողսդ մի՛ առնիցէք զլար սովորութիւնն, որք հատանեն զյիշատակարանս գրոց, որպէս թէ զիւրեանցն գրեսցեն: Արդ՝ ահա թողաք զկնի սորա յուրմ թուղթ անգիր. եթէ կամիցիք, անդ գրեսցիք զձեր, և զմերս յիշատակ թողչիք աստ, զի պատահողացդ յիշեալք լիցուք ի բարիս և զձեզ յիշեսցէ Քրիստոս ի բարութիւնն արքայութեան իւրոյ ընդ ամենայն սբս. ամէն:

²⁴ Իմա՝ Առաքել Դավրիժեցին, ձեռագրի կազմել տվողն ու Քարողգրքի նաև առաջին մասի ստացողը: Որ այս անձնավորութիւնը Առաքել Դավրիժեցին է, տեսնել 1659 թ. շարքում:

²⁵ Ձեռագրի առաջին մասը՝ Ամուսն հատորը (էջ 1ա—352բ) ընդօրինակվել է 1659 թ., իսկ երկրորդ մասը՝ Ամուսն հատորը (էջ 359ա—693ա)՝ 1641 թ.: 1659 թ. Առաքել Դավրիժեցին այդ երկու հատորը կազմել է տալիս միասին: Դրա համար էլ 1659 թ. հիշատակարանը ձեռագրի առաջին կեսում է՝ 349ա—350ա էջերում, իսկ 1641 թ. հիշատակարանը՝ երկրորդ կեսում՝ 687բ—688ա էջերում: 1659 թ. հիշատակարանը տե՛ս իր շարքում:

29

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 4217 (1331 թ.)

Նվիրատու՝ Խաչատուր վարդապետ
Վայր՝ Ագուլեաց վանք

272ա Ի հազարերորդում և ինսնեորդում (1641) ամի թուահաշուութեան հա[յ]կազեան տօմարի, ես՝ նուաստ Խաչատուր վարդապետս ետու նորոգ կազմել զսր. Աւետարանս ի սփոփանս բազմամեղ անձին իմ և եղի ի սբ. աթոռ Թումայի առաքելսյ՝ ի վանս Ագուլեաց, որում և էրն յառաջագոյն: Իսկ արդ՝ որք հանդիպիք, աղաչեմ զի յիշեսցիք զիս հանդերձ ծնողօք իմովք և դուք յիշեալ լիշիք առաջի Աստուծոյ. ամէն:

30

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 4387

Գրիշ՝ Յովանէս

ա

115բ Փառք...: Եւ ես երես անկեալ աղաչեմ զձեզ, ով սբ. եղբարք, և ով ոք հանդիպի սբ. գրոցս կարդալով կամ աւրինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաւթս ձեր զյոգնամեղ անձն Յովանէսիս, որ սակաւ աշխատեցայ, և դուք յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ:

բ

90բ Ոհ, ոհ թէ որչափ մեղատու է գրիշս:

գ

157բ Փառք...: Թվական ՌՂ (1641):

31

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 4836

Գրիշ՝ Թաթոս

ա

23բ Կարդա, կարդա ով եղբայր և զԹաթէոս գծողս ի Տէր յիշեա:

բ

250բ Յիշատակ է սա լմա[յ] անապատին՝ ի դուռն Ս. Գէորգայ զօրավարին, ձեռամբ Ստեփանոս վարդապետին և եղբարցն և աշխատատրացն, յիշեցէք.. Ստեփանոս վարդապետին և եղբարց անապատիս, որ կան այժմ Կ (60) միակէց, հաստատ կարգօք ի փառս Աստուծոյ: Ոչ ոք չունի հրաման հեռացուցանել զսա յանապատէս լմայ, այլ կացցէ անջինջ յիշատակ հոգոց մերոց...:

Գ

347բ
լու-
սանց-
քում

Ձշաղախեալ մեղօք Թաթոս գծողս յիշեցէք ի Քրիստոս: Գրեցաւ սբ. գիրքս ի թվականիս Հայոց ՌՂ (1641) ամին:

Նվիրող՝ Ստեփաննոս վարդապետ
վայր՝ Լիմ անապատ

Պ

348ա

Յիշեցէք ի Քրիստոս զտառապեալս մեղօք զՍտեփաննոս անուամբ և եթ վարդապետ և առաջնորդ Լմայ Ս. Գէորգ անապատիս, որ հոգս տարաք և տուիք գրել զսբ. Մեկնիչս խորհրդոյ և աղօթից, արարեալ սրբոյ հայրապետին Ներսէսի Լամ[բ]րօնոյ, ի վայելումն հոգևոր եղբարցս անապատի, որ քան զՍ (50) հոգի աւելի կան ի փառաբանութիւն ամենասուրբ Երրորդութեան, ի թուականութեանս Հայոց ՌՂ (1641), ի կաթողիկոսութեան սբ. էջմիածնին լուսապայծառ հոգով Փիլիպպոս սրբասնունդ հայրապետին, որք հանդիպիք սմա ընթերցմամբ Աստուած ողորմի ասացէք աշխատողաց և խարճի տուողաց և յարմարողացս գործոյս, և ինքն որ առատն է ողորմութեամբն, ձեզ յիշողացդ և մեզ յիշելոցս՝ ողորմեսցի. ամէն: Եւ կացցէ անշինջ յիշատակ ի դուռն Ս. Գէորգ զօրավարիս ի Լիմ անապատիս: Ոչ ոք հեռացուցէ ի դրանէ սորա, այլ լաւ պահողքն...:

32

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Կրեան, Մ 5567 (1601 թ.)

Կազմող՝ Աւետիս երէց

390բ

Ձվերջին ստացաւ լոյսաղարդ սբ. Աւետարանիս զԱւետիս անարժան էրէցս յիշեցէք..., որ կազմեցի ձեռամբ իմով, յիշատակ հոգւոյ իմոյ և ծնաւդաց իմոց. և Աստուած ձեզ ողորմեսցի. ամէն: ՌՂ(1641) թուին, ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ:

33

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երեան, Մ 5848 (ԺԵ դար)

Նորոգող՝ Մովսէս երէց
վայր՝ Ալամէֆ

150բ

Արդ՝ նորոգեցաւ վերջստին սբ. գիրքս, որ կոչի Մաշթոց, ի թվականին Հայոց ՌՂ (1641), ի գիւղս Ալամէֆ²⁶, ձեռամբ սուտանուն Մովսէս իրիցու, յիշատակ Թովսայ²⁷ Յովանիսին և իւր կողակցին՝ Շաղգաաին, և որդոցն՝ Յակօրին և Յոնանիսին, և ամենայն արեան մերձաւորաց նորին, յիշեցէք...:

²⁶ Գլուղ Բաղեշից հյուսիս:

²⁷ Գտնվում է Բաղեշի հարավարեւելյան կողմում:

34

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 6256 (ԺԵ դար)

2ա Թվին ՌՂ (1641) ամին ձեռնա[ր]կեցո Ս. Նախավկայէն²⁸,

35

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 6363 (ԺԵ դար)

235բ [Ես՝ Փի]լիպոսս, Ես՝ Յուսէփս մեր կամաւ Աւետ[արանս տուն]ք Մխիթարին, Թվին ՌՂ (1641) էր. ի հայրապետութիւնն տէր Փիլիպոսին էր, [ի Թագաւորութիւնն շ]ահ Սափոյն էր, ի խ[ա]նութիւնն Մահմատ խանին էր, մէլիքութիւնն Աստ[ա]ծատուրին /// ազգականից. այլ և այլ անիցսն /// [Ես՝ Կար]ապէտս վկայ, Ես Գրիգորս /// ին վարդայ-վա[ն]ն ///

36

ԺԱՄԱԳԻՐՔ, ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ, ՏՕՆԱՑՈՅՑ

Երևան, № 6423

Գրիչ՝ Վրթանիս

ա

210ա Փառք..., որ եղ կարողութիւն տկար և տարտամ անձին սուտանուն Վրթանիս անարժան ղարի, որ անունս ունիմ միայն և ի գործոց բարեաց ունայն:

210բ Հայրն իմ՝ Յոհանէսն, և մայրն իմ՝ Մարիանն, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոս, եղբայրն իմ՝ Կիրակոսն, և իւր որդի Աբրահամին, Հայրապետին, յիշեցէք...:

Ի թվականիս Հայոց ՌՂ (1641):

բ

68բ Վրթանիս գրիչս յիշեայ ի Տէր:

գ

221ա Վրդանեսս, Թիւականն ՌՂ (1641):

դ

102բ ...Արդ՝ գրեցաւ Ժամագիրքս որ կոչի Սաղմոսարան. և ի թվաբերութեանս հայկազնեայ տոհմիս ՌՂ (1641) ամին աւարտ եղև շնորհիւ Տեառն:

Արդ՝ Ես ունայն ի բարեաց և փոյթս չարեաց, որ եմ լի ամենայն մեղօք և զանազան գործօք վիրաւորեալս Մարտիրոս եպիսկոպոսս, յերկրէն Արծկայ, զոր գնեցի զԺամագիրքս ի հալալ ընչից իմոց, յիշատակ հոգոյս իմում և ծնողաց իմոց ըստ մարմնոյ՝ տէր Յակոբին առ

²⁸ Նույնությամբ տե՛ս ՏերԱվք № 17, էջ 28: Այստեղ տարեթիվը նշված է ՌՂԱճ (1642):

Քրիստոս փոխեցելոյ և մօրն իմոյ՝ Գուշփաշին, և երիցագոյն եղբայրն իմ՝ զԿիրակոսն, և զկրտսեր եղբայրն իմ՝ հարազատ զԱլէքսիանոսն, և զկողակիցն իւր՝ զԳուլումն, և զորդիսն իւր՝ զնորաբողբոջ և գեռաբոյս, նորանուէր. քրիստոսակիր Յովնանէս վարդապետն²⁹:

37

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 6778

Գրիշ՝ Յովանէս երէց

Վայր՝ Կ. Պօլիս

III

302ա Փառք...: Ես՝ ողորմելի գերիս և ամենայն մեղաց լիապէս գործաւոյ Յովնանէս, որ յառաջին շարեաց մինչ ի վերջինսն հանդերձ միջոցաւն ոչ ինչ թողի զոր ոչ գործեցի...:

303ա ...Քանզի էր ուղղեալ զսա և հարստացուցեալ ցանկաւ և նախադրութեամբք երջանկին և հզար ղաւրեղին ի խումբս մեծին Գեորգեայ: Եւ ամենայն իրողութեամբ լի և պատարուն ղարդարեալ՝ և՛ վճիտ, և՛ սեռն բայիւք, և՛ բառիւք, և՛ բաժանմամբք որպէս և տեսանիսս իսկ: Եւ իմաստնոց միայն է յայտ, թէ որպէս կամ զինչ կայ ամբարեալ մթերք բարեաց բանի և՛ գծի, և՛ առողմամբ քերական արուեստի, զոր թէ ոք մանրամասնաբար ի սմայ նայեսցի, գտցէ զսա հանգոյն և քատակ սըրբոց թարգմանչացն սարասի, և յաւգտելն յոլով քան թէ սակաւ մխիթարի...:

304ա ...Եւ ես մեղաւորս, յերես անկեալ աղաչեմ զժառանգաւորս և ըղհանդիպողսք սրբոյ այս կտակացս մեղաւորիս Յովնանէս կրանաւորի թողութիւն յԱստուծոյ խնդրեցէք, նաև ծերունի հաւրն իմոյ՝ տէր Յակոբ քահանային, և մաւրն իմոյ՝ Սայիբի և ամենայն արեան մերձաւորաց իմոց: ...Եւ սխալանացս ներեցէք և սիրով խոնարհեալ ուղղեցէք, զի որչափ էր ի մեզ կար՝ ջանացաք, և թէ գտանի սխալ՝ մեք ոչ իմացաք, բայց գիտնոցն կրկին մաղթեմ ուղղել:...

304բ ...Գիտէք եղբարք, զի է սովորութիւն ոմանց, որ վերջին ժառանգաւորք գրոցն զառաջնոյն զանունն կու ջնջեն և ղիւրեանցն կու գրեն: Եւ շար է սովորութիւնս այս, աղաչեմ մի՛ գործել զշարդ զայգ մեծ: Ապա թէ արժան է դրելոյ, գրեսցէ զիւր անունն յայլում տեղւոյ և զառաջնոյն մի՛ ջնջեսցէ անուն կամ գիր: Եւ որ ոք յայս յանդգնի և ջնջէ՝ ինքն ջնջի ի կենաց գրոյն, ո ոք և իցէ՝ եթէ մեծ ոք և կամ փոքր:...

305ա Արդ՝ գրեցաւ սա ի թվականիս Հայոց ՌՂ (1641), ի քաղաքն Կոստանդինուպոլիս. ի դռնն Ս. Սարգսի զաւրավարին և որդոյ նորա Մարտիրոսին, ի հայրապետութեան սբ. Էջմիածնայ տէր Փիղիպպոս ամենայն Հայոց կաթողիկոսի, և մերոյս աթոռակալութեանն տէր Դավիթ արհնայիսկոպոսի, զոր տէր Աստուած ընդ երկայն աւուրս արասցէ, ձեռամբ յոգնամեղ և մեղսամած, փրծուն և մոխրաթաւալ սուտանուն Յովանէս իրիցու, որ զանունս ունիմ և զգործն ոչ...:

305բ Այլ և յիշեցէք զժաղկաւոյ սմա զտէր Դանիէլն, որ բազում աշխատութեամբ և մեծաւ ջանիւ ծաղկեաց և զարդարեաց զսբ. Աւետարանս:

²⁹ Շարունակութիւնն ընկած է:

Յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զթաղկողս, զստացաղս և զգծողս: Եւ որք յիշեցէ՝ յիշեալ լիցիք յառաջի ահաւոր ատենին Քրիստոսի. ամէն:

Ր

240ր Եւ զեղկելի գծողս սուտանուն զՅովանէս երէցս աղաչեմ միով ողորմիւ յիշել ի Տէր. ամէն³⁰:

38

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Յ Ո Ի

Երևան, № 7040

Գրիշ՝ Առաքել

Վայր՝ Լայոն

108 ա Յիշեցէք յաղթս ձեր զշինող Լուսնացուցիս, զոր տաճիկն ընօզլամայ ասէ, որ բազում աշխատութեամբ ի Յռանգաց տօմարէ շինած է զԼուսնեակն և զարեգակն զնացմունք, որ անսղալ և անխափան ոչ կորուսանեն զժամն և զմասն, և գտանէ զխաւարումն արեգական և լուսնի, և ըզծնունդն և զլրումն լուսնի, և ոչ ըռպէ մի անցուցանէ, զի անանց և յաւիտենական է անխափան մինչև ի կատարած աշխարհի: Յիշեցէք զՅովասափ Սեբաստիացին, որ դրեալ էր ի յընտիր օրինակէ զգովելի տառս, ի վայելումն բանասէր անձանց: Եւ զվերջին գրող Առաքելս յիշեցէք ի յաղթս ձեր և դուք յիշեալ լիցիք ի Քրիստոսէ. ամէն:

Գրվեցաւ ի Հնդուստան, ի քաղաքն որ անուն Լայոն կոչի, թվին ՌՂ (1641) ամին:

39

ՅԻՍՈՒՍ ՈՐԴԻ

Երևան, № 7219

Գրիշ՝ Մելիսեք Քօթանեացի
Վայր՝ Քօթանայ

ա

292ր Փառք...: Գրեցաւ Յիսուս որդիս ի թվին ՌՂ (1641) ամին, ի քաղաքն Քօթանայ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին, և Ս. Թէոդորոսի զինաւորին, և Ս. Սարգսի զօրավարին, ձեռամբ // սուտանուն Մելիսեք անարժան և եղկելի, և մեղօք լցեալ արեղայի Քօթանե[ա]ցի, որք հանդիպիք սմայ կարդալով կամ ար[ին]ակելով, Աստուած ողորմի ասացէք հոգեւոր հօրդ իմոյ երիցս երանեալ, քաջ երաժիշտ և աստուածաբան վարդապետին Արիստակէս Տառնացոյն՝ ուսուցչին իմոյ, ընդ նմին զհայրն իմ՝ Խուպեարեմ, և զմայրն իմ՝ զՍառան, և զայլ ամենայն արեան մերձաւորքն իմ և զմեղաւորս յիշեցէք...: Ով պատուական եղբարք, մինչև ի յաւարտն հասուցի նա շորս օրինակէ եմ գրեր անմեղադիր [լեր]ուք, զի կարն մեր այս էր:

³⁰ Նման մի հիշատակարան էլ տե՛ս ձեռագրի 160ր էջում: Մետաղյա կազմի վրա կա անթվական մի հիշատակարան:

Ք

338ր Փառք...:

Զեռամբ նուաստ և փցուն գրչի,
Մեխիսէք սուտանուն արեղի,
[Ը]նդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնի,
Ս. Սարգսի և Թէոգորոսի,
Թ՛վին ՌՂ (1641) ամի,
Եղև աւարտ այս բուրաստանի:

Գ

304ր Ով սբ. եղբարք և ծառայակիցդ, զանմիտ գծողս զՄեխիսէք սուտանուն Քօթանեացի արեղայս յիշեցէք ի Քրիստոս և զծնօղս իմ, աղաչեմ:

40

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Երևան, № 7371

Գրիչ՝ Աւետիք դպիր
Վայր՝ Կաֆայ

ա

7բ Որ ողորմի Քրիստոս ստացողի գրոցս Սրսցի մահդասի Աստուածատուին և կողակցին իւրոյ՝ մահդասի Շաքարպիֆային և Մաբեամին, որդոյն՝ մահդասի Շանինին, և դստերն՝ Աղնային, և հարն՝ Իսկենտերին, և մարն՝ Աղնային և փցուն գրչի Աւետիք դպրի, կարդացողիս և լսողացդ...:

Ք

254բ Որում և զստացող գրոցս Սրսցի մահդասի Աստուածատուին... և զիս անարժան գրիչս Աւետիք դպիրս, և զմայրն իմ՝ զՍառան և զհայրն իմ և զեղբայրն իմ յիշեցէք յաղափս ձեր: Եւ առանել յիշեցէք յաղափս ձեր զուսուցիչն իմ՝ զտէր Զաքարիայ քահանայն, որ բազում աշխատանք կու կրէ ի վերայ մեր, Քրիստոս վարձահատոյց լինի նմա...:

Գ

607ա Փառք...:

607բ Արդ՝ աղաչեմք զդասս քրիստոնէից, մանաւանդ զճշմարտախոհ քահանայիցդ, որք հանդիպիք այսմ խորհրդաւոր սոփերիս, յիշեսչիք զստացող սորա առաջի զենլոյն Քրիստոսի Սրսցի մահդասի խոճա Աստուածատուին, և զկենակիցն իւր՝ զՇաքարպիֆայն, և զաւակացն՝ Շանինին և Աղնային, և իւր փեսին՝ տէր Աւսենդին, իրիցկնոջն՝ Աղնային, և մարն՝ Մաբեամին, Սինանին, Պայրամլիին, Մթխալին և իւր հարն՝ Իսկենտերին և մարն՝ Մաբեամպիֆային, Աղնային, որդոցն՝ Սինանին, Յովանէսին, Պայրամլիին, Մինասին, հօրեղբարցն՝ խոճա Մսրբին, Սէֆէրին, Թուրպիին, Էսլէմէզին, Հիթումին, պապուն՝ Շանեանանց խոճա Մսրբին և կենակցին իւրոյ՝ Ալթընպիֆային. զի մեծաւ յուսով և կատարեալ հաւատով ետ գրել մահդասի Աստուածատուին, յիշատակ հոգոյ և ի քաւութիւն սղալանաց և ի րարեխաւսութիւն անձանց...:

Սրդ՝ գրեցաւ սա ի յամի թուաբերութեան հայկազան սեռի Ռ և Ղ (1641), ձեռամբ անարժան և թարմատար գրչի Աւետիք դպրի, որ անուամբս գպիր կոչիմ և ոչ գործով: // Աղաչեմ զճշմարիտ ծառայքդ Աստուծոյ, յիշեսչիք և զմեղ առ Տէր... և զծնաւդսն իմ, զհայրն իմ՝ զմահապի Աստուածատուրն և զմայրն իմ՝ Սառան, և զեղբայրն իմ՝ զՎասիլն, և զքոյրն իմ՝ զԹուրվանտան և զՄարգարիտն, և զամենայն արեան մերձաւորսն մեր...: Եղև ծրագրութիւն մատենագիր յիշատակարանիս ի մեծ և ի հոյակապ մայրաքաղաքս Կաֆայ, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Սարգսի ղարավարին և որդոյ նորա Մարտիրոսին. ամէն³¹: Նաև զուսուցիչն իմ՝ ղծաղկաւղ և զկազմաւղ սորին զտէր Զաքարիայ քահանայն, որ բազում շանիւ աշխատեցաւ ի վերայ իմ և յետոյ ծաղկաւք զարդարեաց: Քրիստոս Աստուած զսա ընդ երկայն աւուրս արասցէ...:

Դարձեալ կրկին անգամ աղաչեմ զձեզ, ով սբ. ընթերցողք, յիշեսչիք ի մաքրափայլ յաղաւթս ձեր զստացող սբ. գրոցս մահապի Աստուածատուրն, որ ստացաւ զսա ի յարդար վաստակաց իւրոց և եղ ի դրունս Սրբոյն Սարգսի ղարավարին, յիշատակ անշնչելի, ազատ, ազատ, ոչ ոք չունի իշխանութիւն գրաւելոյ կամ ծախելոյ թէ՛ ազգէ, թէ՛ ի տակէ և թէ՛ ի քահանայից: Եւ թէ ոք [յ]անդգնի և ձեռնամուխ լինի՝ նա պատիժ յԱստուծոյ և ԳՃԺԸ (318) հայրապետաց անէծքն առնու և զխաչահանուացն. ամէն: Նաև զառաշնորդ Կաֆայ քաղաքիս ղխաչատուր արհիեպիսկոպոսն յիշեսչիք ի Քրիստոս, այլ և սպասաւոր սբ. եկեղեցոյս զտէր Սարգիսն և զտէր Զաքարիան, զտէր Յովաննէսն և զտէր Յակոբն և զամենայն ժողովուրդ սբ. եկեղեցոյս առ հասարակ, զմեծ և զփոքր, զկենդանիս և զհանգուցեալսն...:

41

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7641

Ստացող՝ Ովթանտիլ
Վայր՝ Թալիսիս

ա

311ր Փառք...: // Բայց գրեցաւ լուսազարգեալ Աւետարանս ի լուսալրական ժամանակի սկզբանց արարչութեանն մինչև առ մեզ ԻկՁ (7066), իսկ ի կենարարին գալստենէն ՌՈՆԳ (1643), իսկ ի շահ Սաֆին Պարսից սկսեալ մերս թիւ ՌՀՁ (1627): Եւ գրեցաւ սայ ի քաղաքն Թալիսիս, որ Թըլիս կոչեն: Սրդ՝ եղև զրաւ կատարման սորայ ի թվիս ՌՂ (1641), յորում դեգերեւ[ա]լ կամք առ դրանն Բեթղեմայ ակն ունենալով ամէնաւրհնեալ մաւրն լուսոյ Աստուածածնին, խնդրել ողորմութիւն մեզ և միեղեն եղբայրութեանս և ամենայն աշխարհի թագաւորաց քրիստոնէից: Եւ Բագրատունեան ազգէ թագաւոր Ռուսդամ խան ևս և բարեպաշտ թագաւոր Վրացոց Թամրազ, և որդին՝ Տաթունայն ի Կախէք, զոր աջն Աստուծոյ պահեսցէ զսայ և ղորդիս իւր հանդերձ ամենայն մերձաւորաւք

³¹ «Սրդ գրեցաւ սառ-ից մինչև «ՌՂ» հատվածը և «Եղև ծրագրութիւն»-ից մինչև այստեղ թվում է, թե այն է, ինչ գտնում ենք Բժշկյանցի մոտ (էջ 355), որից ընդօրինակել է նաև Ղ. Փիրղալեմյանը (տե՛ս № 6273, էջ 552բ): Եթե նույնիսկ տարբեր ձեռագիր է, ապա նշված հատվածներին նոր բան չի ավելացնում:

հնազանդեցելովք իւրովք ի կամս Աստուծոյ ի խաղաղութիւն: Մանա-
վանդ զքահանայապետական աթոռոյ սբ. և անբիծ հայրապետին
312ա տեառն Փիլիպոսի, որ և քահանայապետն մեր Քրիստոսս // պահեսցէ
զսա: ...Եւ արդ՝ մեղաւք մեռեալ հոգիս անպիտան և հողս Ովթանտիլ
ետու գրել զսբ. Աւետարանս ի յողորմութենէն Աստուծոյ...:

Բ

313ա Եւ ես՝ Ովթանտիլէս ըստացայ ի հալալ արդեանց իմոց, յիշատակ
ինձ և իմ որդոցն վայելումն: Ով որ անտգնի՝ ազգ կամ աւտար գողա-
նայ կամ գրաւէ կամ յոյժով ըստանայ ի իմ զարմէն՝ նա ինձ պարտա-
կան և ար ի բերան լինի Քրիստոսի դատաստանին առաջ...:

Զրիշ՝ Մկրտիչ դպիր
Վայր՝ Դրայխիս

Գ

Արդ՝ ես նուաստ ողնայմեղ քարտուղար Մկրտիչ դպիրս ի քաղա-
312բ քէն Երեւոյ // որ եմ տամ[բ]ք ի Շաւշ, և յետոյ նեղութեամբ մեծ
պանգրխտեցա եկի հասայ ի քաղաքն Դրայխիս, և թելադրութեամբ Հոգ-
ւոյն ըսկիզբն արի սբ. Աւետարանիս, և գրեցի մատեամբ իմով զչորեքին
գլուխն, և ծաղկեցի ոսկով, և Ժ (10) գունով զարդարեցի զհամայնար-
բառքն Դ (4) աւետարանօքն, զամենայն: Որ ողորմի Տէրն ամենի հո-
գոյ սորայ ստացողի պարոն Ովթանտիլին և կողակցուն՝ Մարիամին,
հաւրն՝ Սուլիանին, մաւրն՝ Թամարին, և իւր որդուն՝ Սուլիանին, Պաֆ-
թայ պէկին, և դուստր Թինաթին, Տաւանանին, Լէլային, և եղբայրցն՝
Սօրազանին, Պէժանին, Լիպարիտին, Շանշէն, Շալուին, հաւր աղբէրն՝
Սօրազանն, Ղանաուրալին, պապն՝ Ղաւան Մարտիրոսն: Սոքայ են ի ազ-
դէն Շանշիանայ: Այս Շանշիանէն, ի աղգէն Հայոց իշխանաց եկեալ է
313ա ընկեալ է ի սահմանքն Վերի Քաւթլ, ի գեաւդն Վախայ, ընդ հովա-
նեաւ Ս. // Աստուայժամարն:

Սայ [յ]իշատակ անշնջելի,
Բարի զաւակ հոգոց սոցին,
Յորժամ որ գայ Տէրն երկնային,
Յանճառ փառաւք իւր հայրենին:
.....

Դ

21ա Արդ՝ եղև զրաւ աւարտ Աւետարանիս ի թրականութեան Հայոց ՌՂ
(1641), ի գաւազանութեան Յախբատայ Ս. Նշանին Մինաս վարդա-
պետին, և առաջնորդութեան Կաւրոյ Անդրիա եպիսկոպոսին և Բարսեղ
եպիսկոպոս, զոր աջն Աստուծոյ պահեսցէ, կաստառացուցէ, հաստայ-
հիմն արասցէ ի վերայ իշխանութեան իւրեանց մինչև ի խոր ծերութիւն:

Ե

149ա Ազգիս Հայոց թրականին,
Կրկին քառակ երկ հարիւրին,
Ղ (1641) ամին,
Աւարտ եղև գանձս աստուածային:

Աւետարան խորհրդով լին,
Զորրորդ դուխ զոր կարգեցին,
Ս. առաքեալքն անեղ բանին,

...

Ես աղաչեմ կողկողազին,
Հանդիպողաց այս սբ. տառին,
Որ ննջեցեալս իմ առնէք յիշման,
Արժան և ձեզ արհնէ անմահ արքան:

Նախ զհայրն իմ՝ տէր Մարգարէն,
Եւ զմայրն իմ՝ Նառմելիքն,
Եւ պապն իմ՝ տէր Մկրտիչն,
Եւ զեղբայրքն իմ՝ Մկրտիչն,
Սիմէոնն, քոյր իմ Մարիամն,

149 և այլ ամենայն յարեան մերձաւորքն իմ, որ հանգուցեալ են ի Քրիստոս:
Եւ զեղբայրն իմ՝ զքաշ րաբունապետն Սիմէոն. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք զհոգեոր հայրն իմ՝ հեզահոգի տէր Մկրտիչն,
[] որդորեց զխոստովան որդին իւր՝ զայս պարոն Ովթանաիւն, որ ըս-
տացաւ զսբ. Աւետարանս, մանաւանդ զաւրինակն ետ, որ գրեալ և ծաղ-
կեալ ի ժամանակին Հայոց թագաւորութեան Հեթումայ, և հանապազ
ըստփոփէր քաղցրութեամբ զպանտուխտ սիրտս մեր, յոյս դնելով զոր
տէր Քրիստոս լցի յաւէտ իւր աւգնական և կարգէ ըստ Մելքիսէդեկի և
Ահարոնի, նորոյս Սիոնի, մեր Ղեոնդի և այլ ընտրեալ դասի:

Եւս առաւել զսանայհայրն իմ՝ զտէր Գրիգորն, որ էի իւր եկեղեցին՝
Ե (5) ամ Ս. Բեթլահէմն, և էր ըսբասու զտիւ և զիշեր, ըստ կարեացն
ծառայէր հոգեւորով և մարմնաւորիւ յիշելով զբանն Տեառն ըստ Ժ (10)
հրամանին, թէ «Աւտար էի և ժողովեցիք, քաղցայ և կերակրեցիք»:
Յիշեցէք, որք հանդիպիք այս տառիս կարդալով կամ օրինակելով, և
150 Դու[ք] յիշեալ // լիցիք ի Քրիստոսէ, ասելով «Եկայք առ իս» և այլն:

Գ

239 Ընեղ Աստուած, անճառական, անհուն և անհաս... Յոր և իւր բազ-
մայպատիկ շնորհն և մակայցութիւնն ի եղականքս տալով միմեանց
մինչև ուսուցիչն իմ Յովանէս վարդապետն և րաբունապետն. և նա ևս
մասն ինչ շնորհեաց մեզ, զոր և Տէրն տացէ իւր փոխարինեաց...:

239 Արդ՝ եղև Աւետարանս այս սկսեալ և աւարտեալ ի պանդուխդու-
թեանս և ոչ էին առ իս աշակերտք իմ կատարեալ, այլ նորահասք
քարտուղար Ե (5)՝ տէր Յակոբ, տէր Սարգիս և տէր Սարգիս, Մրապիոն
փոքր և Գրիգոր ցաւակից և սպասաւոր, զտիւ և զգիշեր լաց ընդ լացողս,
խնդայ ընդ խնդացողս և զ[հ]ամայբարբառքին մագաղաթն նայ եհան
և զխոցն աւետարանչացն: Եւ էին Ե (5)-էքին ի ծառայութիւն ամենայն
ոք ըստ իւրեան շափուն: Տէր Յիսուս, տուր սոցա զփափաք սրտիցն, զի
մի՛ կարաւտ մնասցին, և տուր համբերութեամբ և խոնարութիւն, զի
տպաւորի շնորհ Ս. Հոգոյն...:

42

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Երևան, № 8233

133բ Զեկուցումն լիցի վկայսիրացդ հարցողաց վասն սբ. մասանց նշխարացս, որ ընդ Ալեքսիանոս անուն քրիստոնէիս է. զի այս ի նշխարաց սրբոյն Կիրակոսի խստակրօն ճգնաւորին է, որ եգիտ զգամարան սբ. առաքելոյն Թադէոսի և սբ. կուսին Սանդիւտոյ: Իսկ ի թուին Հայոց ՌՂ (1641) ամին, զոր հրաման արար շահ Ապագն քակել զամրոցն Արաւզու և զեկեղեցին Ս. Նշանին, որ է Ս. Կիրակոսի: Գնաց և հոգևորտէրն անդ վասն տրամշուր բանիս և բացեալ զյատակ սբ. սեղանին, անդ եգիտ զնշխարս սբ., մասն ինչ մեզ շնորհեաց և այլն տարաւ ընդ իւր ի յէջմիածինն: Ողջ լիւրութ Տէրամբ³²:

43

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 8571

Գրիշ՝ Գասպար երէց
Վայր՝ Թօրասկան

323բ Փառք... // Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ մեղսամած Գասպար էրէց գրչի, ի յերկիրս Իսպանան, որ Շօշ կոչի, ի յեզր Նարբն-դալային, որ Թաւրասկան ասի, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնի, և հայրապետութեան տէր Խաչատուրին, թվականի ՌՂ (1641)-ի:

44

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Երևան, № 8598 (1498 թ.)

Գրիշ՝ Տէր Մովսէս

138բ է գիրքս այս սեպհականաբար ծերունի տէր Բարսեղին, յիշատակ առ տէր Յոնանէսն: Մի՛ ոք այլ և այլ արասցէ վասն այսորիկ գրոյ ի մեծամեծաց մինչև ցփոքունս, զի կամօք ետու: Եղև այս ի հազարերորդ և ինըսներորդ (1641) թուոյս մերոյ:

Ես՝ տէր Մովսէս վկայ, որ զգիրս զայս գրեցի, նաև Սիմէօն վարդապետն վկայ սակս այսր:

45

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 10374

Գրիշ՝ Յովանէս դպիր
Վայր՝ Զեթուն

320բ Փառք... // Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի գեղաքաղաքս Զեթուն, ընդ հովանեաւ Ս. Սարգսի զօրավարին և որդւոյ նորայ Մարտիրոսին, ի

³² Սույն ժողովածուի տարբեր նյութերը գրվել են տարբեր ժամանակներում՝ 1577, 1693, 1695, 1783 և այլ թվերին, տարբեր անձնավորությունների կողմից:

թվաբերութեանս ասքանաղեան և արեթական տօմարի Ռ և Ղ (1641) ամին, ձեռամբ մեղապարտ և անարժան Յովանէս դպրի, ի յստոյգ ե յրնտիր յարինակէ, ի տիս մանկութեան և յաշակերտութեան գոլով: Եւ այժմ ըստացաւ զսա աստուածարեալ և հոգիասէր Ղաւաղանցի Վազ-
321բ ցունց մահդեսի Անտոնն, որ մեծաւ փափագանօք և սրտաշան յօժարու-
թեամբ, քաջահաւատ յուսով խնդրեաց զսայ ի փրկութիւն կենաց իւրոց,
և ի լուսաւորութիւն հոգւոյ իւրոյ, յիշատակ իւր և ծնողաց իւրոց Աւե-
տիֆին և Շնորհաւորին, և պապուն՝ Գրիգորին, և կողակցոյ նորին
Հովսիսիմէ, Սանդիսին և քորոշն՝ Հովսիսիմէ և միւս քեռն՝ Գոհա/րին,
և դստերն՝ Շնորհաւորին, և կողակցացն՝ Հովսիսիմէ և մահտեսի Շու-
շանին, և այլ զաւակացն և ազգականացն, և ամենայն արեան մերձա-
ւորացն՝ կենդանեաց և հանգուցելոց...:

Արդ՝ աղաչեմ զսրբազան զաստուածամերձ դասս քահանայիցդ,
որք ընթեռնութեամբ օրինակէք, յիշեսէք սրտի մտօք զմեղապարտ
գրիչս և զծնողսն իմ՝ զԱւետիֆ քահանայն և զՇուշանն, և զպապն իմ՝
զՎանան քահանայն, և զհօրեղբայրն իմ՝ զտէր Գրիգոր րաբունապետն
և զհովուապետն այս Գեւմանիկոյ երկրիս, նաև զուսուցիչն իմ՝ զտէր
Յոհանն քաջ քարտօղարն՝ զհանգուցեալն առ Քրիստոսս, այլ և զըստացող
սրբ. Աւետարանիս զվերոյ գրեալ մահտեսի Անտոնն: Եւ որք յիշեն՝ յի-
շեալ լիցին առաջի ահեղ ատենին Քրիստոսի, ուր բանք սպառին և
1-1բ գործք // Թագաւորին առաջի արդար դատաւորին Քրիստոսի. ամէն:

Այլ և եդ զսրբ. Աւետարանս մահտեսի Անտոնն իւր հայրենական
Ղաւաղան գեղի եկեղեցին ի Ս. Սարգիս: Եւ ոչ ոք ունի իշխանութիւն
հանել զսա ի դրանէ սորայ՝ եթէ հայրապետ, եթէ քահանայ, եթէ սար-
կաւագ, եթէ աշխարհական, եթէ ազգական կամ թէ օտարական: Ով ոք
և իցէ եթէ [1]անդգնի կամ ծախէ կամ գրաւէ կամ գողանայ կամ հե-
ռացնէ՝ նա ի Քրիստոսէ անմասն ելցէ...³³:

46

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 10442

Գրիչ՝ Խաչատուր Երէց
Վայր՝ Ըստամպալ

ա

107բ Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ Սաղմոսարանս, ի մայրաքաղաքն Կոստան-
գիսլ, որ կոչի Ըստամպալ, ի դուռն Ս. Սարգսի և այլ ամենայն սրբոց,
թվին ՌՂ (1641), ձեռամբ նուաստ և աւգնամեղ Խաչատուր երիցու,
աղաչեմ յիշել ի Տէր. ամէն:

Արդ՝ աղաչեմ զամենեանդ, որք հա[նգիպիք]³⁴

բ

22բ Ով եղբայրք, յիշեցէք զԵղնիկ յիրիցկին մայրն, և Աստուած զձեզ
յիշէ իւր միւսանգամ գալուստն. ամէն:

³³ Այս Ավետարանը հետագայում կորչում է, ստացողի թոռները այն գտնում են: Այդ մա-
սին տե՛ս 1694 թ. շարքում:

³⁴ Շարունակությունն ընկած է:

Գ

169բ Չմեղապարտ և անարժան գրիչս ղևաշատուր երէցս յիշեցէք ի սր-
յաղօթս ձեր, և Աստուած զձեզ յիշէ:

47

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

Երևան, № 10636

Վայր՝ Զեքուն

24

Փառք...:

Յամի մի և քսան յորելինին,
Եւ քառասուն այլ ընդ նրմին (1641)³⁵,
է՛ թըականս մեծ հային,
Շրջագայեալ պարագայցին:
Գրեցաւ մատեանս ի սոյն ամին,
Ի յերկիրս Գեղմանիկին,
Գեղաքաղաքս ի Զեքունին,
Աւարտ առեալ այս աղօթին,
Ընդ հովանեաւ Աստուածածնին Ս.³⁶:

48

ՏՕՆԱՑՈՅՑ, ՇԱՐԱԿՆՈՅ

Պ. Պոլիս, Պալատի Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցի, № 71 (Մանրածապալեն, Երևան, № 530)

Գրիչք՝ Սահակ, Մեսրոպ
Վայր՝ Բապէշ

ա

1բ Եկարի Վերնում և
ճերբնում ԶՄեսրոպ նկարող յիշեցէք ի Քրիստոս Աստուած:

բ

59ա Յիշատակ է Մեսրոպ վարդապետին, յիշեցէք ի Քրիստոս Աստուած:

գ

141ա Գրեցաւ և ոսկով ծաղկեալ նկարեցաւ ձեռամբ Մեսրոպ վարդա-
պետին և տէր Սահակին. և վաճառեցաւ և տուաւ հոգոց իւրեանց և
ծնաւդաց իւրեանց Աւետսին և Ազամաթին, և հօրեղբօր Թաթուլին: Յի-
շեցէք... Մեսրոպ վարդապետին, որ ետ զսա հոգոյ իւրոյ և Աստուած
ձեզ և մեզ ողորմեսցի...: Լաւ պահօղն արհնի յԱստուծոյ: Թվին ՌՂ
(1641): Ով եղբայր, յիշեալ ի Տէր ղստացողս:

դ

162ա ՉՍահակ բազմամեղս յիշել աղաչեմ առ Քրիստոս Աստուած:

³⁵ Այսինքն՝ $(21 \times 50) + 40 + 551$:

³⁶ Զեռագիրը ընդօրինակվել է 1834 թ., որը պահպանել է նախազաղափար օրինակի հի-
շատակարանը. ԵԱՊ ընթերցողս նախարանի մեջ:

b

312ա Արդ՝ ես Մեսրոպ վարդապետս հոռու ըզսա Սաեփանոս վարդապետին, որ է հայր Հ (70) եղբարց ի Լիմ յանապատին Քառասնից, ինձ և ծնողին [ի]մոյ տէր Սաճակ վարդապետին: Զինչ որ կամի վարդապետն արասցէ: Բաւ է:

գ

389ա Փառք..., որ ետ կարողութիւն տկար և անիմաստ անձանց և սխալամիտ գրչաց Սաճակ և Մեսրոպ անուամբ Լեթ երիցանց, որ գրեցաք զսբ. տառս և զհոգիախառն նուագարանս, որ կոչի Շարակնոց, ի լաւ արինակէ, և ըստ կարի իմում ծաղկեցի և զարդարեցի զսա նուաստ Մեսրոպս, ի թվին ՌՁԷ (1638), ի քաղաքիս Բաղէշ, ընդ հովանեաւ Ս. Սարգսին, ի հայրապետութեան հայկայ սեռի տեառն տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսի, ի վայելումն անձին իմոյ Մեսրոբի, և յիշատակ հոգւոյ իմոյ... և ծնողաց իմոց Աւետիսին և Ազամաթին, և ամենայն արինաւմերձ ազգականաց մերոց...: Այլ և հոգևոր հօրս մերոյ և վարժողի զմեզ ի սոյն գործ հոգևոր արուեստի տէր Սաճակ քաշ քարտուղարի. շնորհասցէ տէր Աստուած նմա դասաւորիլ ընդ երկտասանց և քառակի քահանայիցն... և ծնողաց իւրոց ողորմեացի Տէր. այլ և դատերն իւրոյ՝ Հովփսիմին ողորմեացի Քրիստոս...: Այլ և հոգևոր մօր մերոյ ողորմեացի Տէր, որ բազում աշխատութիւն է կրեր ընդ անարժանութիւնս մեր և մայրութիւն արարեալ է, նմա ողորմեացի Տէր: Դարձեալ յերես անկեալ աղաչեմ զհանդիպողքդ այսմ տառի, յիշել առ Տէր և թողութիւն ինձ անարժան Մեսրոպի և ծնողաց իմոց, և եղբարց, և քրերց մերոց և վերոյ գրեալ անուանցս ողորմութիւն և այցելութիւն խնդրեցէք...:

է

404ա Փառք..., որ ետ կարողութիւն տկար ոգոյ Սաճակ և Մեսրոբ գրչացս հասանել յաւարտ այսմ գրոցս, որ կոչի Տօնացոյց, եղեալ ընդ Շարակնոցի: Եւ է փոքր ինչ համառօտեալ, ոչ ծուլութեան վասն և թերութեան, այլ վասն թեթեւ լինելոյ և զհարկն բառնալոյ ընդ Շարակնոցին լինելոյ, իսկ զլիակատարն տեսցէս յայլսն և մեզ անմեղադիր լինել: Այլ և սբ. տառս տուաւ ի վայելումն Մեսրոպայ գրոց աշակերտի և բանի սպասաւորի, յիշատակ իւր և հոգոյ իւրոյ և ծնողացն՝ Աւետիսին և Ազամաթին և կենակցին փոխեցելոյն առ Քրիստոս՝ Հովփսիմին, այլ և ամենայն բարի երախտաւորաց և հոգևոր ուսուցանողաց մերոց...: Եւ ևս յերես անկեալ աղաչեմ, զի անմեղադիր լինիցիք և լի սրտով Աստուած ողորմի ասացէք Մեսրոբ ստացողի սորա և Սաճակ գրչի. և յիշողքք...:

49

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Մ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

Վենետիկ, Մ 2 (1634) (մանրաժապավեն, Երևան, Մ 618)

Գրիչ, ստացող՝ Ֆատլալայ

ա

322բ Զբազմաթշուառ անձն մեղաւք ներկեալ ոգւոյս Ֆատլալայ, որ գրեաց զսբ. մատեանս, աղաչեմ զհանդիպողսդ յիշել զիս և զծնողս իմ

և զամենայն արեան մերձօրոս իմ և մեղաց իմոց թողութիւն խնդրեցէք...:

Բ

336ա Զամենամեղս Ֆատլալայ ստացաւոս Աստուածաշունչ տառիս աշխատանաւք և գրչութեամբ իմոյ ձեռինս և այս, զի պակաս եմ յարուեստ գրչութեանս, մի՛ մեղագրէք զիս, աղաչեմ վասն սիրոյն Աստուծոյ, յիշեցէք ի Տէր, թողուլ զանեզր յանցանս իմ...:

Գ

438ա Փառք...: Ես՝ մեղաւորս Ֆատլալայ, ըստ կարի, զփափաքս իմ լցի, յանկ ելանելովս. և այս եղև ներելովն Աստուծոյ, զի յանարժանէս թերևս արժանաւոր այս գործ եղև յանկեալ, աղաչեմ զժառանգաւորսդ ևս և զհանգիպաւորսդ ներեցէք սղալմանս ի սա, և սիրով ուղղեցէք, և միոյ Տէր ողորմի արժանի արարէք...:

Դ

510ա Զմեղաւորս Ֆատլալայ և զծնօղսն իմ յիշեցէք ի մեղաց թողութիւն, աստուածասէր ընթերցողք, և մի՛ մեղադրէք, զի այսչափ էր կար իմ. ՌՂ (1641):

Ե

525բ Պատուեալք յԱստուծոյ և ի Քրիստոս եղբարք սուրբք, որք յինչ և իցէ պատճառս հանդիպիք սբ. այս գրոցս զմեղաւորս Ֆատլալայ, որ շատ աշխատութեամբ գրեցի զսա, յիշեցէք զիս առ ողորմածն Աստուած, նաև զծնաւզսն իմ և զուսուցիչն իմ և զամենայն արեան մերձաւորսն իմ...³⁷:

50

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Ա, № 770

Կազմող՝ Պօղոս արեղայ

212բ Փառք...: Գրեցաւ ի թուականիս Հայոց ՌՂ (1641). կազմեցաւ ձեռամբ սուտանուն Պօղոս արեղի, ի դուռն Ս. Աստուածածնին ի յԱննայ-վանք³⁸:

51

Տ Օ Ն Ա Յ Ո Յ Յ

Մագիստրոս, № 71

Գրիչ՝ Սարգիս քանաւայ
Վայր՝ Քրվսիս

11 Գրեցաւ... ձեռամբ Սարգիս անուամբ միայն քահանայի, ի քաղաքն Քրվսիս, ի լաւ և ընտիր արիւնակէ Ղուկաս վարդապետի Կեղեցոյ, ի

³⁷ Սույն ձեռագիրը թեև նկարագրված է 82ՎՍ, հտ. Ա-ում (էջ 22—26), բայց հիշատակարաններէց ոչ մեկը բերված չէ:

³⁸ Ղ. Փիրղալեմյանը ծանոթագրում է. «Այժմ գիւղ ի Վան ի Տոսպ գաւառի»:

խնդրոյ Մինաս վարդապետի Թոխաթցոյ, ի վայելումն իւր, ի թվին ՌՂ (1641): Արդ՝ յիշեցէք զուսուցիչ իմ՝ զՄկրտիչ դպիրն:

52

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՏերԱվք, № 119 (Ժե դար?)

ա

202

Արդ՝ աղաչեմ զձեզ. ով քահանայք, յիշեցէք ի մաքրափայլ սբ. ձեր աղօթիկն Շարաֆն, իւրեան որդիք Խոսրովն, Սիամոնն, Գուլիջանն, իւրեան կողակից Սամէն: Դարձեալ յիշեցէք Պողոսն, իւրեան կողակից Մադիկն: Եւ դարձեալ յիշեցէք Յարիկն, իւրեան կողակից Մերումն, իւրեան որդիկ Թաղէմիշն, Խաչիկն, Նորիկն, Աստուած իւրեանք անսասան պահեսցէ. ամէն:

բ

Արդ՝ աղաչեմ զձեզ, քահանայք, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զհանգուցեալ տէր Կարապետն, զՇարաֆն և որդիքն իւր՝ Նորիկն [և Պ]ապն, և Նորիկի [որդ]իքն՝ Պօղոսն, Ղազարն: Դարձեալ յիշեցէք ի բարի Նորիկն, և եղբայրն իւր՝ Պապն, որ տվին Շարակնոցս կազմել և թերին լնուլ, յիշատակ իւրեանց և հանգուցեալ նընշեցելոց հոգոյն, և տէր Կարապետին, Շարաֆին, և հանգուցեալ նընշեցելոց. ամէն: Որ տվին նորոգել և թերին լնուլ, յիշատակ իւրեանց նընշեցելոց հոգոյն ||| թվին ՌՂ (1641) կազմեցաւ: Դարձեալ Աստուած ողորմի ասացէք Նորիկին հոգոյն, որ եղ կազմել Շարակնոցս յիշատակ տէր Կարապետին, Շարաֆին հոգոյն. ամէն:

53

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Մ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

Երևան, № 6333, էջ 62

Գրիշ՝ Անդրէաս Բանանայ

13բ

Յիշատակարան Աստուածաշունչ զրոց

Արարեալ Անդրէաս քահանայի,

ի խնդրոյ պարոն Մէլիք աղայի,

Որդույ խօշա Սաֆարին,

ի թվականին մեր հայկազեան,

Որ էր անցեալ քսան յոթելեան,

Այլ ինն տասն աւելի լման (1641)³⁹,

14ա

Գրեցաւ շունչըս || աստուածական:

54

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Տիրայր վարդապետ, № 6

Ստացող՝ Յուսիկ Երէց

ա

190

...Ստացող սբ. գրոյս Յուսիկ Երէցս, զտէր Զազարէն և զՀովսեփ-սիմէն⁴⁰, Ղազարն և զՄարգարիտն, զվարպետն իմ՝ զտէր Յակոբն և զկո-

³⁹ Այսինքն՝ $[20 \times 50 + (9 \times 10)] + 551$,

⁴⁰ Հաշորդ անունը անընթեռնելի. հարցականով է դրել Տիրայր վարդապետը:

ղակիցն իւր, ըզԱւանն, զհասնօլթանն, Սայիսսօլթանն, և զՅովանէսն, զորդիքն՝ զտէր Զադարէն, զԱռաքելն, զՅովանէսն և զՍարգիսն, ըզՍայիսսօլթանն, որ է իմ դուստր, զԳօհարսալթանն, զՅարութիւն, և զՂադամդուլուն, և Հուռմսիմէն, և զՄարիամն. և հանգուցեալ զըստերքն մեր՝ զՎարդիթերն և զՄարիամն. կենդանեաց և հանգուցելոց Աստուած ողորմի ասացէք...:

Բ

Յիսուս Աստուած... յիշ[ե]ալ զհոգիս մեղսամած Յուսիկ իրիցոյս, որ միայն զանունս ունիմ ե ոչ գործք, և կենակիցն իմոյ Գանձարսօլթանին, և որդոցն իմոց՝ աստի/ճանաւոր զՍարգիսն և զՅարութիւնն, և զստերաց իմոց Սայիսսօլթանին, և հանգուցեալ զստերքս Վարդիթերին և զՄարիամին, և զկենդանի զստերացս Ղաւամդուլունին, Հուռմսիմին, զՄարիամին և զծնողսն իմ՝ զտէր Զադարին, զՀուռմսիմէն, սոցայ հոգոցս ողորմի ասացէք...: Թվին ՌՂ (1641)-ին գրեցաւ արինակէն:

Գ

... ողորմի ասէ[ք] մեղուցեալ Յուսիկ իրիցոյս և իմ ծնողացն՝ հարս տէր Զադարին, մարս Հուռմսիմ[իմ]ին եղբարս Առաքելին և Ներսէսին, քրւերցս Աղալնփաշին և հանգուցելոցն առ հասարակ, հօր-եղբարս Առաքելին և նորա որդոյն՝ Յովանիսին:

Դարձեալ Լուսիկ իրիցոյս և կողակցիս...:

Գրիշ՝ Լուսիկ երէց

Դ

Դրեցաւ անպիտան Լուսիկ իրիցէ արինակելով. անմեղադիր կենաք, զի կարս մեր այս էր...:

55

ՄԱՆՐՈՒՄՈՒՆՔ, ՏՕՆԱՅՈՅՑ

ՏՅՁՄՎ, № 432

Գրիշ՝ Բարդամ
Վայր՝ Սեբաստիա

ա

883 Զտէր Յակոբ բանի սպասաւորն յիշեա ի Տէր, ով երգեցող եղբարք:

Բ

Զստացող գրոցս զեզընկացի մահտեսի տէր Յակոբ բանի սպասաւորն յիշեսցիք յաղօթս ձեր, ով հարք և եղբարք, որ ետ գրել զսա ի վայելումն անձին իւրոյ և յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնողացն իւրոց, և ամենայն արեան մերձաւորացն, զոր տէր Աստուած բարեաւ վայելել տացէ ընդ երկայն աւուրս, և յիշատակն իւր օրհնութեամբ եղիցի. և աղաթիւք ձերով Քրիստոս մեզ ողորմեսցի և նմա փառք յաւիտեանս. ամէն:

884 Թվին ՌՂ (1641) գրեցաւ ձեռամբ Բարդամ գրչի, ի քաղաքն Սեբաստիա, // ի յառաջնորդութեամբ մայրաքաղաքիս մերոյ Ներսէս վարդապետին, զոր տէր Աստուած զինքն ԲԺ (12) վարդապետացն դասակից և պսակակից արացէ. ամէն:

56

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ
ՈՅՁՄՎ, № 837

415

Վերջ լրումն դրբուս յամի Փրկչին⁴¹ հազար իննուսուն (1641), ի Սիմէոն վարդապետէ Զուղայու արարեալ. արդար<ար>ութիւն վասն անձին մարդոյ:

57

ԾԱՂԿԱՔԱՂ ՔԱՐՈՉԳԻՐԲ Ի ԳՐԻԳՈՐԷ ՏԱԹԵՒԱՑԻՈՑ

ՈՅՁՄՎ, № 1208

Գրիչ՝ Բաղդասար վարդապետ

ա

858

Ով հրաշալի հարբ իմ և երանելի եղբարբ, երշանիկք և սրբամիտք, բանասէրք և գրոց աշակերտեալք մանկունք, Քարոզգիրքս այս ոչ Ամառան հատորն է ի բուն և ոչ ի Զմեռան, այլ ծաղկաքաղ է արարած յերկուց հատորիցն: Զի ոչ ունէի կար և յապահով յանդորրութիւն, որ զլի և ղկատարեալն գծագրէի, զի միտք իմ զբաղեալ կայր ի յոգոց աշխարհի և չեղէ ձեռնհաս: Այլ փոքր ի շատէ ըստ ախորժակաց իմոց ընտրեցի և գրեցի, զաւելորդն բարձէք և սղալանաց անմեղադիր լերուք և զԲաղդասարս յիշէք:

բ

Վայ ինձ և մեղաւոր գրչիս,
Եմ տարակուս ի մէջ աշխարհիս,
Լսեմ զբանս քարոզիս,
Ահ մեծ կրէ ունայն հոգիս:

գ

Մրագրեցաւ ձեռամբ անարժան Բաղդասար անուամբ ևեթ միայն վարդապետի: Ով սրբասիրտք աշակերտեալք Քրիստոսի, միով ողորմեայիւ արժանի համարիչիք:

դ

Վասն որոյ աղաչեմ հարբ իմ և եղբարբ, ղլջասցուք, ղղջասցուք ի մեղաց: Դարձցուք սրտի մտօք առ Աստուած և նա դարձցի առ մեզ, ոհ, ոհ եղկելի Բաղդասար:

ե

Զստացող և զժրող լուսազարդ տառիս զմեղօք լցեալ Բաղդասարս յիշեսցիք:

զ

Գրիչ՝ Անառն դպիր

Ով հանդիպօղբ սբ. քարոզիս, յիշեցէք ի սբ. յաղօթս ձեր անիմաստ և անարհեստ գրիչս զԱնառն անուամբ միայն դպրիս և դուք յիշեալ լիջիք ամէնառատ պարգևողէն... ի թվին ՌՂ (1641):

⁴¹ Սխալ է, պետք է լինի Հայոց:

է

Ստացող գրոյս զԲաղտասաւր վարդապետն յիշեցէք հանդերձ ծնօղիւք իւրովք, ով լուսերամ մանկունք նորոյս Սիօնի և հարսնացեալք անմահ փեսային Քրիստոսի: Ընդ նմին և Անտոն դպիր նուաստ ծրօղս վասն Աստուծոյ:

Բ

Նկարող՝ Յոնան

Ջնկարող գրոյս Յոնան քահանայն յիշեա և դու[ք] յիշեալ լիշիք ի միւսանգամ գալստեանն Քրիստոսի:

Ք

Մաղկող՝ Հայրապետ

...զծաղկօղ դպիր Հայրապետն:

58

Ճ Ա Ռ Ը Ն Տ Ի Ր

ՄՅԶԵՊ, 1, № 73 (1398 թ.). ՄՅԶԵՍ, էջ 196—197

Նորոգող՝ Յովանէս Մովացի
Վայր՝ Նուսադէմ

253

Արդ՝ յերեսս անկեալ կրկին անկամ աղաչեմք զձեզ, ո՛վ ընթերցողք լուսազարք տառիս, որ է Ճառքնտիր, յիշեսցիք ի յերկնագնաց յաղօթս ձեր, զվերշինս նորոգողն, զանարժան և զթափուրս ամենայն բարեաց, Յովանէս արեղայս, որ եմ բուն Մովացի, և սպասաւոր Ս. Փրկչին և լուսարար սբ. Կափարիշ վիմիս և բանտին Յիսուսի: Եւ տեսեալ իմ զսբ. դիրքս անկեալ ի բաց, և ի խորշս որմոց եկեղեցւոյն անխնամ ձգեալ, ողորմութեամբն Աստուծոյ և օժանդակութեամբ սրբազան հայրց և եղբարց մերոց, նորոգեցի զսա յիշատակ հոգւոյ իմոյ և ծնօղաց իմոց՝ Բաշարաբին և Ինախբաշին, և հարազատ եղբօրն իմոյ՝ տէր Մելքեսեդ քահանային, և իւր որդոյն՝ տէր Յոնանիսին, և քուերցն իմ՝ Ջանալին, Գօզալին և Փաշին: Եթէ ոք ընթեռնու զսա, կարդալով կամ օրինակելով, միով ողորմեաիւ յիշման արժանի համարեսցիք զվերոյ գրեալ անուանքս և զծնօղս և զամենայն արեանառու մերձաւորսն իմ, զկենդանիս և զհանգուցեալսն: Եւ որ առատն է ի տուրս բարեաց, ձեզ յիշողացդ և յիշեցելոցս ողորմեսցի յիւր միւսանգամ գալստեանն. ամէն:

254

Դարձեալ կրկին անկամ յիշեսցիք ի Քրիստոս զհասարակաց հայրն մեր, և զսրբազան հայրապետն զտէր Գրիգոր արհեսպիսկոպոսն սբ. Նուսադիմայ, որ նեղութիւնս կրեաց բազում և անպատմելի ի մերոց և աւտարաց, ևս առաւել յարեանարբու և զազանաբարոյ ազդէն [արաբացոց]⁴² և բնակչաց սբ. Սիոնին [որ են շեխ և մուտառըս]⁴³, որ բաղում նեղութիւն հասուցանեն ի սբ. ուխտս՝ վասն ազահութեան իւրեանց: Որ ի բազմաց մին այս եղև, որ ի մէջ գիշերի գաղտագողի և մկնանման՝ ղորմն ծակեցին եւ մտանելոյ ճարակ խուզէին, զոր իմացեալ մեր և ազդարարեալ փաշային և դատաւորին, զոր եկեալ դատաստան եղին, և շեխերն ուրաստ կացին, թէ Վրուք պահեցէք զձեր տունն, ով ոք որ գայ

⁴² և ⁴³ Այս բառերը ավելացրինք Սյուրմեյանի հրատարակութեան:

զարկէք եւ վիրաւորեցէք: Այս եղեւ ի թվիս Հայոց ՌՂ (1641): Զոր տեսեալ Պարոնտէրն, զի հնար չկայր, բազում փող եւ մալ մսխեալ, շիջիլ եւ ամր բերեալ, եւ զպարիսպն Ս. Փրկչիս նորոգեալ ներքոյ եւ արտաքոյ, եւ Դ (4) բուռն պահապան կարգեալ. եւ այլ բազում շէնուածս արարեալ ի Ս. Ծնունդն, եւ Ս. Յակոբ, եւ ի Ս. Հրեշտակապետն, եւ զՍ. Յահանու տաճարն, եւ Գ (3) կամար ի ֆռանգէն էառ եւ զվերնատունն մեծացոյց, զոր խնդրեմք ի մարդասիրէն Աստուծոյ, որ զանձեռագործ խորանն իւրն պարգեւէ. եւ տէր Գրիգոր վարդապետին, որ բազում երախտիք ունի ի վերայ սբ. Տնօրինականաց, յիշեցէք ի Քրիստոս եւ Աստուած ողորմի ասէք նմայ:

59

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ՓԻՆՈՆԻ ԵՐԱՅԵՑԻՈՅ

ՄՅԶԵՊ, II, № 333

Նուիրոզ՝ Աստուածատուր վարդապետ
Վայր՝ Երուսաղէմ

ա

211

Թվին ՌՂ (1641) գրեցաւ: Յիշատակ է սբ. գիրքս սբ. Երուսաղէմայ հայրապետ Աստուածատուր վարդապետին, որ ետ իւր ձեռամբն ի դուռն Երուսաղէմայ Հայոց աթոռ Ս. Յակոբայ յիշատակ իւր եւ ծնողաց իւրոց եւ ամենայն արեան մերձաւորաց: Ով ոք հանդիպիք սմա կարդալով կամ օրինակելով, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր, զի եւ դուք յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ. ամէն: Բայց մի՛ ոք յիշեսցէ նենգիւ հանել կամ գրաւել զսա ի դրանէ Ս. Յակոբայ. եթէ ոք անդգնի եւ հակառակի՝ հանգիստ մի դոցէ աստ եւ ի հանդերձեալն:

բ

Յիշատակ է սբ. Երուսաղէմայ հայրապետ Աստուածատուր վարդապետին, ի դուռն Ս. Յակոբայ:

60

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

ՄՅԶԵՊ, V, № 1430

ա

199

Գրիչս յիշման չէ արժանի,
Մտացդ անցոյ փոքր ի շատի,
Յարժան լինիս յարքայութենի:

բ

200

Ո՛ր դու մուր մեղկեալ ծերուկ,
Զար եւ վաթար եւ ընկըղմուկ,
Զօրն անդադար տուր քեզ եղուկ:
Ահայ զերծար ի ծրրելոյ,
Մի՛ դադարեր զաչդ ի լալոյ,
Յերկար ճանապահ ես գնալոյ:

Ի թուականիս Հայոց մեծաց,
Հազար. և իննսուն (1641) կարգաց,
Կատարեցաւ թիւ քո յամաց:
Եւ դու բնաւ ոչ զղշացար,
Ոչ փողէման ոչ ապաշխար,
'Ի ոչ միտ ասծեր զարն անաշար:
Վաթսուն և եաթներորդ ամի,
Ձի կշտացար դու աշխարհի,
Լցեալ մեղաւք ազգի ազգի:
էր կաս ի քուն ողորմելի,
Ասայ մեղայ Տեառն բանի,
Շուտ կու լսէ մեղաւորի:
Սիրէ զծնեալն աւազանի,
Ձի մոռանար զիւր երկիւղածն,
Թէպէտ անկեալ կենայ աղբի:
Այլ կու գթայ աստուածաբար,
Առնէ զմեռեալն կենդանի:
Ճշմարիտ աղաւթք արայ
Ասա մեղայ տեառն Գիսուսի:
Ով կատարողք խնդրուածաց,
Տուք ողորմի ինձ այս խղճի,
Եւ փութարէն ի Քրիստոսէ,
Առնուք հազար 'ւ այլ աւելի:

61

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ, ԺԱՄԱԳԻՐՔ, ՏՕՆԱՑՈՅՑ

ՄՅԶԵՊ, VI, № 1980

Ստացող՝ Բաշարաթ սարկաւազ

ա

565 Տէր Աստուած ողորմի բարբառ Աւետիսի՛ն, որ երեկ արիւն առաւ.
Աստուած զինքն ի մեղաց ազատէ. ամէն:

բ

566 Ես՝ աստուածասէր և բարեմիտ ծառայս Աստուծոյ մահադասի Բաշարաթս ետու գրել զսբ. գիրքս, յիշատակ հոգոյ իմոյ և ծնողաց իմոց...⁴⁴:

գ

565 Փառք...: Իսկ ես՝ մահադասի Բաշարաթս, ծառայս Աստուծոյ, ի բազում տենչմամբ տողորեալ էի ի սէր ուղղաբան Սաղմոսարանիս ատենի. ահա հանդիպեցայ ընտիր և լաւ աւրինակի, որ էր գրած յիշատակարանին, թէ ռթրեցաւ սա յաւրինակց սբ. վարդապետին Յովաճէս Գառնեցիւն ձեռամբ նորին դրեալ և ստոգարանեալ ճշմարտիւ կրկին կրկին, որ նայ նոյն բաղձմամբ խնդիր լեալ էր ուղղաբան Սաղմոսարանիս, որոյ

⁴⁴ Դարձյալ թվում է զ հիշատակարանում նշված անունների մի մասը:

յիշատակարանն գրեալ էր այսպէս: Եւ ապա, ասէ. «Գնացի ի սբ. ուխտն Հաղարաաւ և երկիրպագեցի Ս. Խաչին և սբ. գերեզմանի մեծի և տեսանողի իմաստասիրին Հայոց սբ. վարդապետին Յոհաննիսի, մականուն Սաբկաւագի, այն որ բազում ճգամաբք զսաղմոսն ի թարգմանչագիր Սաղմոսարանէ դաղափարեաց...»:

Գրիշ՝ Ստեփանոս Մոկացի
Վայր՝ Վան

Դ

Վասն որոյ վերոյ յիշեցեալ հաւատարիմ և ճշմարիտ ծառայն Քրիստոսի աւագ սարկաւ[ա]գն մահդասի Բաշարաթ կոչեցեալ, որ էր նա ի կողմանցն Միջագետաց, ի յերկրէն Մարաց, ի նահանգէն Կորդուաց, ի յիշխանանիստ գաւառէն Մոկաց, ի քաղաքի մեծ թաղէն, զոր Մէգնի է կոչած, ի տոհմէ որ Ասպանանեց առասած, շարժեալ ի յԱստուծոյ, որպէս ինքն Տէրն ասէր. «Առանց իմ ոչ ինչ կարէք առնել...»:

Եւ զամենայն թողեալ ըստ տիրունեան բանին՝ զտուն, զհայր, զմայր, և զամենայն տոհմայինս, նաև զհեշտութիւն, բարձեալ ի յուս զիսալն Յիսուսի դիմեալ յԵրուսաղէմ, Ծ (50) ամ յօժար սիրով ծառայելով սբ. Երուսաղէմայ ընդ կարգաւորացն ղեկեղեցոյ, և զպատարագ, և զպաշտօն կատարելով, սպասաւորելով սրբութեանցն, և ամենայն հոգեւոր գործոց, և ընդ աշխարհական քրիստոնէիցն զմարմնաւոր ծառայութիւն հոգալով:

Եւ ընդ այսմ ամենայնի յաւել ևս ի վերայ բարեաց մտածեաց զբանն մարգարէին Եսայեայ որ ասէ, թէ՝ «Երանի...»: Վասն որոյ սկսաւ առնել յիշատակ ի յարդար և ի հալալ վաստակոց իւրոց, ետ գրել Բ (2) պատուական ոսկէպատ, գեղեցկագիր Աւետարանս և արծաթէ ոսկէղաւծ խաչ մի, և արծաթէ ոսկէղաւծ մասին սուսի մի, և գիրք մի՝ որ Ոսկեփոր ասեն, և լաւ Տունացոյց մի, || և Ատենի Սաղմոսարան մի, և եղ զսոսա յիշատակ ի սբ. Երուսաղէմ: Եւ այլ որչափ որ ունէր ինչ ի մանկութենէ՝ ժողովեալ էր՝ ետուր զամենայն ի նորոգումն եկեղեցեացն սբ. Երուսաղէմի: Յորոյ աւուրս նորոգեաց երանաշնորհ և պատուական, սրբասնեալ հայրապետն սբ. Երուսաղէմայ տէր Գրիգորն Գանձակեցի, զբոլոր տնաւրէնութիւնսն Քրիստոսի՝ զՄնունդն, զՓրկիչն, զՀրեշտակապետն, զՍ. Յակոբայ վանքն, զՍ. Յոհանէսն, և Գ (3) կամար ի Յարութեան միջոյն ի վերնատունն առաւ ի Ֆռանգացն, և զամենայն վիճակս Լուսաւորչի ազգին, որ յԵրուսաղէմ առաւել հաստատեաց քան զԼուսաւորիչն, զոր վարձահատոյցն Աստուած տացէ վարձս վաստակոց նորա:

Եւ մանաւանդ աղաչեմ զսա վերոյ յիշեցեալ մահդասի սարկաւագ Բաշարաթին լի բերանով զԱստուած ողորմին ասացէք և ծնաւդաց նորին՝ հօր Միքիջանին և մօրն՝ Մարգարտին, և եղբօրն՝ Յակոբին, և քուերցն՝ Փաշաջանին և Գուլումին, և Մարիամին, և ամենայն արեանառու մերձաւորաց նորա...:

Արդ՝ գրեցաւ և աւարտեցաւ աստուածախաւս սբ. տառս այժմ, որ

⁴⁵ Յովհ., ԺԵ, 5.

կոչի Սաղմոսարան Ատենի, ի դառն և ի նուրբ ժամանակիս, որ ամենայն աշխարհս յափրիլն առեր, ի յերկիրս Վասպիւրականի, որ ասի Շամիրամակերտ, ի քաղաքս Վան, ի դուռն Տիրամայր Ս. Աստուածածնին և Գաբրիէլ Ս. Հրեշտակապետին, ձեռամբ Մովսէսի Ստեփանոս քահանայիս, ի թուականիս հայկազեան սեռիս մերում տոմարի ՌՂ (1641), ի հայրապետութեան սբ. Երուսաղէմայ տեառն տէր Գրիգորի սրբասնեալ և մաքրամիտ, և պատուական հայրապետին տէր Գրիգորին, որ լկայ նորա նման ի վերայ աշխարհիս, Աստուած զինքն մշակ առանց ամաւթոյ պահէ. ամէն:

Ե

565 Տէր Աստուած Յիսուս Քրիստոս ողորմեա ստացողի գրոցս մահդասի Բաշաբաթին, և սաղմոս աս[ա]յցողին, և լաւ պահողին, և խնամ տանողին. ամէն:

Գ

566 Դարձեալ կրկին երես ի գետին դնելով աղաչեմ զձեզ, դասս լուսերամից քահանայից և սարկաւազաց, յիշեցէք ի Քրիստոս... փծուն գրչիս՝ մեղաւոր Ստեփանոսիս և իմ ծնողացն. ամէն:

Այլ և զխոշորութիւն և սխալանաց դրիս անմեղադիր լերուք, զի կար մեր այս է...

62

Ա Ս Տ Ո Ւ Ա Մ Ա Շ Ո Ւ Ն Չ

ՄՁՁԵՊ, VIII, 2558 (1615 թ.)

262 Յիշատակ է սբ. Աստուածաշունչ Մարտիրոս վարդապետին, ի սբ. Երուսաղէմ, ի դուռն Ս. Յակոբայ, յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և ծնողացն, ի հայրապետութեան տէր Գրիգոր արհեսպիսկոպոսին, թվին ՌՂ (1641): Աստուած ողորմի իւրեանց հոգւոյն:

63

Ճ Ա Շ Ո Յ

ՁՁԱԲ, № 156 (1358 թ.)

777 Դարձ[եալ] վերջի ստացողի այս Տարեգիրքիս զբան Յակոբ վոյթն, պարոն Բիւրումի որդին, որ յաւժար փափաքմամբ գնեաց զսա իւր յիշատակ և իւր կենակցուն բանի Հանովսեա[յ]ին, և ծնաւդաց և զաւակաց իւրոց, որ ետ զսա նորաշէն Պրոտ քաղաքի Հաճ<աւ>կատար սբ. յեկեղեցւոյ, ի փառս Աստուծոյ և ի վայելում[ն] մանկանց յեկեղեցւոյ: Վասն այն, ո՛վ նազելի քահանայք և ընթերցողք, մի՛ մոռանայք զվերոյ յիշատակեալքս ի մաքրափայլ աղաւթս ձեր, լի սրտիւ, միով Աստուած ողորմիւ նոյն, և յիշողացն ողորմես[ց]ի. ամէն: Գրեցաւ ի թովականութեանս Հայոց՝ թվին ՌՂ (1641):

64

ՄԱՍՈՒՆՔ ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՆՁԻ

ՏԵՐԱՎՋ, № 10

Գրիշ՝ Անառն դպիր
Վայր՝ Ըսպանան

ա

18

Փառք...: Ի թուիս Հայոց հազար Ղ (1641) գրեցաւ Աստուածաշունչ տառս ի քաղաքն Շօշ, որ է Ըսպանան, ընդ հովանեաւ Ս. Յակոբայ, ձեռամբ անարհեստ, և փծուն, և բազմամեղ դպրի Անառնի, ի հայրապետութեանն տեառն տէր Փիլիպպոսի, և ի թագաւորութեանն Պարսից շահ Սէֆոյն, առաջնորդութեան գիւղաքաղաքիս Խաչատուր վարդապետի Կեսարացո[յ] իմաստնոյ և հանճարեղ փիլիսոփայի, իշխանութեանն խօշայ Սարֆրասի իմաստնոյ և բարեպաշտի:

Արդ՝ յերեսս անկեալ աղաչեմ զամենեան, որք օգտիք ի սմանէ կարդալով կամ օրինակելով, և որք հանդիպիք սմա, յիշեսցիք զԱնառն դժօղս, որ գծագրեցի զսա յիշատակ ինձ և ծնողացն իմոց՝ Ղարաաշին, Խանումին, և քվերցն իմոց՝ Սէլանին, Բուլշարին, Հոփիսիմէ /// և կողակցին իմոյ՝ Նղիսաբեթին: Եւ որ զմեզ յիշէ՛, յիշեալ լիցի, և ինքն ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ...⁴⁶

բ

Եւ զիս զեղկելի Անառն դպիր գծողս յիշեայ, և զհայրն իմ՝ մահադասի Ղարաաշին և զծնողն իմ, և դուք լիշիք ի Քրիստոսէ. ամէն:

գ

Ո՛վ ընթերցողք, աղաչեմ զձեզ և զանարժան գծողս մէկ Հայր մեղայիւ արժան առնէք. և ողորմածն Աստուած զձեզ իւր արքայութեանն արժան առնէ. ամէն: Թվին ՌՂ (1641) գրեցաւ:

դ

Թվին ՌՂ (1641). Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս տուր համբերութիւն յասանել յաւարտ:

ե

Ո՛վ սբ. դասք լոյսերամից, աղաչեմ զձեզ անմեղադիր լերուք, օրինակի մէջն չկայր, յետոյ այլ օրինակի մէջ տեսաք, այսպէս գրեցաք, տետրս աւարտ էր, այլ թուղթ չի անկաւ ի մէջս թէ արձակ էաք գրեր: Այսպէս եղև, անմեղադիր լերուք, զի կարն մեր այս է, վասն սիրոյն Քրիստոսի միով Տէր ողորմեայիւ արժան առնէք զիս՝ զմեղապարտ գծողս և դուք յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ ի միւսանգամ գալստեանն իւրոյ, որ է օրհնեալ յաւիտեանս. Անդուն:

65

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՏԵՐԱՎՋ, № 25 (1216 թ.)

38

Յիշեցէք զվերջին ստացող սբ. Աւետարանիս զՄխիթարն և զհոգևոր հայրն իւր՝ Էվէափաշէն և զմայրն իւր՝ Տատիկն:

⁴⁶ Այնուհետև ոտանավոր, ուր հիշվում են վերևում նշված անունները:

Դարձեալ յիշեցէք զՄիւրաւն և զհարազատ ծնողքն իւր՝ զԴարմանն և զԽաթունն, և զկողակիցն իւր՝ Մարամն, զգուստրն իւր՝ Եղիսաբեթն և զմիւս գուստրն, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոս, Աննային: Յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք...:

Թուին ՌՂ (1641):

66

ՅԱՅՍՄԱՆՈՒՐ

ՏԵՐԱՎՋ, № 246

Գրիշ՝ Սիմէոն Բանաւայ
Վայր՝ Ասպանան

Ա

385

Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սբ. գիրքս, որ կոչի Յայսմաւուր, ձեռամբ Սիմէոն քահանայի: Ծնորհիւ Տեառն սկսայ և ողորմութեամբ նորա հասուցի աւարտ ի թվաբերութեանս Հայոց Ռ և Ղ (1641), հայրապետութիւնն Հայոց տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսի, առաջնորդութեան դեղոյս, որ է Զաւլայ, տէր Խաչատուր արհեսպիսկոպոսի, ի թագաւորութեանն Պարսից շահ Սէֆէ, ի վայելումն համեստ և հարկեոր Սալվարիւան անուն քրիստոնէի, յիշատակ իւրն և կողակցին՝ Հայրապետին, որդոց, և դստերացն, և ամենայն ազգականացն. ամէն:

Արդ՝ գրեցաւ սբ. գիրքս ի քաղաքս Շօշ, որ կոչի Ասպանան, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին, և յիշատակ ի դուռն [Ս.] Բեթղահէմի: Ով որ յանգզնի և սխալէ գիրքս այս՝ դրավէ կամ ծախէ՝ պատիժն Արիայէ և Արիութէ առցէ և մասնակից Յուդայի լիցի և այլ խաշահանուացն:

Բ

Ստացող՝ Սալվարիւան

Արդ՝ ես Սալվարիւանս ետու գրել զգիրքս այս յիշատակ հոգոյ իմոյ. ոչ ով չունի իշխանութիւն՝ ոչ յիմոց և ոչ յաւտարաց, ոչ հայրենաց և ոչ մայրենաց, ոչ սկեսրաց և ոչ սկեսրարաց, և ոչ այրեաց, այլ իմոյ ջէլէ և ապարանջէ: Ով որ սբ. գիրքս ի դուռն Ս. Բեթղահէմէ հանէ՝ ինքն հանած լինի և որոշած ի քրիստոսական հօտէն, որ է արհնեալ յաւտեանս:

67

ԲԱՌԳԻՐՔ

ՏԵՐԱՎՋ, № 580

Գրիշ՝ Խաչատուր երէց
Վայր՝ Շօշ

Ա

387

Նարեկացոյ մեկնիչս⁴⁷ գրեցաւ ձեռամբ Խաչատուր իրիցիս ի թվականս Հայոց ՌՂ (1641), ի քաղաքն Շաւշ: Սխալանացն ներել թողութիւն

⁴⁷ Ս. Վ. Տեր Ավետիսյանը ծանոթագրում է, որ Նարեկացու մեկնութիւնն ասելով հասկացվում է Նարեկացու գործածած բառերի բացատրութիւնը:

մեզ և ձեզ Քրիստոս Աստուած ողորմեսցի, որ առատն է ի տուրս բարեաց. ամէն:

Բ

Զխաչատուր գրող սորա, յիշեցէք ի Քրիստոս:

68

ԺԱՄԱԳԻՐՔ, ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ, ՏՕՆԱՑՈՅՑ

ՅԶԲԱԻԱ, Ա 45 (ժամանակը ?)

Հետ. ստացող՝ Ղաւախան

ա

37 Ես՝ Ղաւախանս առայ այս Ատենի Սաղմոսարանս ի հալալ ընչից իմոց, յիշատակ ինձ և իմ ծնաւդացն՝ հաւր և մաւր իմոյ, և էղբարց իմոց, և կողակցին իմոյ և որդոց և դստերաց իմոց, և ամենայն արեան մերձաւորաց իմոց՝ կենդանեաց և մեռելոց, որք կարդան և աւգտին ի սմանէ արինակելով, լի բերանով և սրտիւ ողորմի ասէ զվերոյ ասացելոցս և Աստուած իւրն ողորմի աստ և ի հանդերձեալն. ամէն: ԵՌ (5000) դիան տվի, թվականս Հայոց ՌՂ (1641) տարի. ով որ կարդայ՝ ողորմի [ասէ]:

Բ

Ես՝ Ղաւախանս առայ Ատենի Սաղմոսարանս յիշատակ հոգոյ իմոյ և կողակցին իմոյ՝ Նանասին, և որդոյ իմոյ՝ տէր խաչատրին. ամէն:

69

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Ց

Not. Mac., № 47 (1595 թ.)

163

Փառք...: Արդ՝ ստացող եղև այս բուրաստան ոսկիաղարդ Շարակնոցիս բարի և հաւատարիմ քահանայն Յոհանէս յիշատակ հոգոյ [յ] իւրոյ և ծնողացն իւրոց, հօրն՝ Յովսէփին և <և> մաւրն՝ Մարգարիտին, և պապուն՝ Մխիթարին, և եղբարն՝ Ազատին և տէր Յոհանիսի կողակցին՝ Շահումին, և իւր ծաղկեալ որդոցն՝ Փանոսին, Շահնազարին, Մխիթարին, Ղաւախանին, Դաւթին, և հանգուցեալ որդոյն՝ Ղաջօին. ամէն:

Ով դասք լուսերամից, որք հանդիպիք այսմ բուսաստանիս յիշեսչիք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր Յոհանէս քահանայն, որ ստացաւ զսա յիշատակ հոգոյ [յ] իւրոյ [յ], և ծնաւդացն իւրոց, հօրն՝ Յովսէփին...⁴⁸,

ի թվիս Հայոց Ռ և Ղ (1641):

70

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Ց

ՅԶՆԿԱ, № 5

Գրիչ՝ Միքայէլ
Վայր՝ Կ. Պօլիս

ա

130

Փառք...: Գրեցաւ Շարակնոցս թվին ՌՂ (1641), ձեռամբ Թոխաբցի անպիտ գրչի Միքայէլի, ի մայրաքաղաքս Կոստանդինուպոլիս: Արդ՝

⁴⁸ Նորից թվում է վերևում հիշված անունները:

աղաչեմ զամենեանսդ, որք հանդիպիք սմա՝ կարդալով կամ յաւրինա-
կելով, միով ողորմեայիւ յիշեցէք զանպիտան գրիչս, և զծնաւոյսն իմ ե
զայլ ամենայն ննջեցեալսն իմ...:

Բ

Գրեցաւ Շարականս այս ի թիւին Քրիստոսի (sic) ՌՂ (1641):

71

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Վատիկանի գրադարան, № 19 (1607 թ.)

Գրիչ՝ Սահակ Էջմիածնեցի

293

Այլ և յիշեցէք յաղօթս ձեր զըստացող գրոյս զտէր Պաղոսն և զեղ-
բայրն իւր՝ զՊատուական ե զԽաչատուրն, որ գնեցին զսա ի հալալ
յրնչից և ի յարդար վաստակոց իւրեանց, և եղին յեկեղեցին յիշատակ
իւրեանց հոգոյն և իւրեանց ննջեցելոցն: Ո որ հանդիպիք սմա ուսմամբ
կամ տեսութեամբ կամ օրինակելով, յիշեցէք յաղօթս ձեր...:

Յիշեցէք և զիս՝ զտառապեալս գրող սակաւ գրոյս զտէր Սահակ
Էջմիածնեցի և զծնողսն իմ ի Տէր...: Գրեցաւ յետին գիրս թվին ՌՂ
(1641) յամին յորում մեռաւ սուրբան Մուրադն:

72

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Գրիգոր Մաքսուդյան, «Սինն», 1968 թ., № 5—6, էջ 253 (1311 թ.)

Գրիչ՝ Աւետիք

Վայր՝ Եղեւսիա

Վերստին նորոգեցաւ աստուածաշունչ գիրքս ձեռամբն տէր Պետրոս
քահանային, ի վայելումն Աւետիք դպրին: Եւ սա յիշատակ է տէր Պաղ-
տասաւր ցանկալի և պաղձալի քահանային: Ով որ կարդա կամ աւրի-
նակէ, Աստուած ողորմի ասէ իւրն և իւր նախնեաց, և ձեզ ողորմի տէր
մեր Յիսուս Քրիստոս...: Կազմեցաւ դիրքս ի թվականիս Հայոց ՌՂ
(1641), ի դուռն Բարձրահայեաց Ա. Աստուածածնին, ի մայրաքաղաքն
Եղեւսիա:

/• ///•..... /•..... //N.... //• ///•.....
//•..... Վ• ///• /• ///•... /• ///•...⁴⁹:

⁴⁹ Մականագրութիւնը վերծանել է հոգովածագիրը. «Աւետիք ծառայ Աստուծոյ»:

73

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Քորոս աղբար, Բ, էջ 438

Գրիշ՝ Մանուէլ երէց
վայր՝ Կողոմնիա

Գրեալ ի թվին Հայոց ՌՂ (1641) ձեռամբ երէցու Մանուէլի... ի քաղաքիս Կողոմնիա, ի դուռն Ս. Աստուածածնին և Սրբոյն Ստեփաննոսի Նախավկային, ի հայրապետութեան տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսին, ի յառաջնորդութեան տեղւոյս տէր Կարապետ եպիսկոպոսին և ի թագաւորութեան Տաճկաց սուլթան Խալիլիմին:

74

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Արցախ, էջ 144

Նորոգող՝ Սարգիս
վայր՝ Չարեֆայ անապատ

Ի թվին Հայոց ՌՂ (1641) և ի հայրապետութիւն սբ. էջմիածնայ տեառն Փիլիպպոսի նորոգեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ Սարգիս կրօնաւորի, աշակերտ սբ. Աւետարանիս, ի սբ. անապատս Չարեֆայ և առաջնորդութեամբ սբ. ուխտիս Դաւիթ եպիսկոպոսի:

75

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ն. Միքայելյան, «էջմիածին», 1977 թ., Բ—Ժ, № 461

Գրիշ՝ Գրիգոր երէց
վայր՝ Քօթանեայ

89

Փառք...: Այսպէս յաւետ կենդանութիւն Աւետարան կոչեցաւ սբ. դիրքս այս: Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի քաղաքն Քօթանեայ, ի թվաբերութեանս Ասքանաղեան և Աբեթական տաւմարի ՌՂ (1641), ձեռամբ մեղապարտ և անարժան Գրիգոր երիցու, ի յստոյգ և յընտիր օրինակէ, ի խնդրոյն աստուածարեալ և հոգիասէր Խաբեբեղցի մահդասի Աստուածատուին, որ մեծաւ փափագանօք և սրտաշան յօժարութեամբ, քաջահաւատ յուսով ետ գրել զսբ. Աւետարանս, ի փրկութիւն կենաց իւրոց և ի լուսաւորութիւն հոգւոյ իւրոյ, յիշատակ իւր և ծնաւդաց իւրոց՝ մահդասի Մելքոնին և Գոնարին և եղբարսն՝ Խօջանանին և Հրմուզին, և քրեւրն՝ Աղապակէ, և կողակցին՝ Ագիգին և մեծ պապուն՝ Կարապետին և մեծ մամուն՝ Կուլչիշէկին, և հօրեղբարցն՝ Պալիին և Պաղտասարին, և որդւոյն՝ Մուսապալիին, և դստերն՝ Մովսիին, և քրեւր որդւոյն՝ Սաֆարին և զոքանչին մահդասի Մարիամին և ամենայն արեան մերձաւորաց իւրոց, կենդանեաց և ննջեցելոց. և եղ յիշատակ ի սբ. քաղաքն Նոստաղէմ, ի դուռն Ս. Յակոբայ, ի ձեռն տէր Գրիգոր հայրապետին: Դանձ յաւիտենական և անկապոյտ ճոխութիւն...:

Արդ՝ աղաչեմ զսրբազան և զաստուածամերձ դասըս քահանայիցդ, որք ընթեռնութեամբ արինապէք, յիշեսցիք սրտի մտաւք զմեղապարտ գրիչս և զծնաւդսն իմ և զամենայն արեան մերձաւորսն իմ նաև զըստացող սբ. Աւետարանիս զմահդասի Աստուածատուրն և զծնաւդսն իւր և զամենայն արեան մերձաւորսն իւր: Դարձեալ յիշեցէք յաղաւթս ձեր զխաշառուր երէցն, որ բազում երախտիք և աշխատանք ունի ի վերայ սբ. Աւետարանիս, և որ յիշեն, յիշեալ լիցին առաջի ահեղ ատենին Քրիստոսի...:

ՌՂԱ

1642

76
Պ Ա Ր Զ Ա Տ Ո Ւ Մ Ա Ր

ՅԶԱ, № 14

Գրիշ՝ Վարդերէս
Վայր՝ Զամոսցա

ա

16 Այս է լուսացուցս Հայոց, որ թվին // ՌՂԱ (1642)-ին գրեցաւ. Կա-
ւացի ես Վարդերէս, Ասվատուրի որդին, օր գ[ր]եցի այս լուսնացուցս:

բ

Եազըլտի պու գալանտար թվին ՌՂԱ (1642)-ին, յունվարին ԻԹ
(29)-մէն Վարդերէս, Ասվատուր օղլու. օգնանրմ իշուն եազտմ պու
լուսնացուցնի. Զամօծայ շահհարրնտա. պէկլիսրնտա բան Եան Զամօց-
կիրն թանկրի ուղախ. զամանկա սաղլակեայ. ամէն:

77

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երեան, № 10440 (1364 թ.)

ա

254բ Յիշատակ է սբ. Աւետարանս տէր Վարդանին դստ[երցն]՝ Եղիսին,
Հռիփսիմին, Եային. Աննաբին, Մայրամին: Դարձեալ յիշեցէք զԵղիսին
որդիքն՝ Յովանէս սարկաւազն, զԿարապետն, զԵղիսին կողակիցն՝
զՄուրաւան. ամէն: ԶՅորանիսին կողակիցն՝ զԹուրուանտ(տ)ան,
դուս[տ]ր Աննան, Կարապետին կողակիցն՝ Մայրամն, որդին՝ Սահակն,
դուստրն՝ Եղիսան. ամէն:

բ

255ա Գրեցաւ թվին ՌՂԱ (1642) փետրվար է (7): Զտէր Յովանիսին փե-
սան՝ Կարապետն, որդի Նզարն, գնեցաւ ձեռամբ տէր վարպետին Խ. (40)
դուռիշ: Ով որ ծախէ կամ գրաւ դնէ՝ զմասն Յուդայի առցէ...:

Դարձեալ յիշեցէք զտէր Վարդանին, որդին Ղուկասն. ամէն: Եւ որ
յիշէ զաշխատողքս ո[ւ]րայ, լի բերանով Աստուած ողորմի ասացէք
ամենայն վերոյդրելոցս ի սմայ...:

— 49 —

78

ՄԵԿԵՆՈՒԹԻՒՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԹՂԹՈՅ

Երևան, № 1318 (1335 թ.)

Նվիրատու՝ Գրիգոր Երեց

138ա [Յ]իշատակ է մեղաւոր և անարժան հողու հաւասար Գրիգոր երիցուս։ Այս սբ. գիրքս ի մեր նախնեացն է՝ մնացեալ <է>, ետոյ ի մեռանելոյ իմոյ ոչ ոք չունի իշխանութիւն զայս սբ. Սարգիս գիրքս ծախելոյ։ Եւ է յիշատակ սբ. եկեղեցոյ, զի լաւ է եկեղեցին երթալ, քան թէ անգետ և անիմառ մարգոց մէջ մնալ։ Ղի խիստ օրինած գիրք է։ Ամէն գիրք մատանի է, ապա զայս սբ. գիրքս, ակն է ի վերայ մատանուն։ Կարթացոյժք, որք հանդիպիք այսմի բուրաստանիս մեղացս թողութիւն հայցեցէք...

Գրեցի թվին ՌՂԱ (1642)-ին, ես՝ եղկելի, մեղաւոր և անարժան Գրիգոր Էրեցս, ի մարտի Թ (9), ի սրբոց Քառասնից, օրն շորեքշաբթի։ Այն տարին էր որ Ալվի Ագաթիւն վերա ճՌ (100000) ասքէր գնաց, դեռ վերջն չի գիտեմք թէ ինչ կու լինի, վասն մեր ծովացեալ մեղացն...

79

ՏՕՆԱՅՈՅՑ, ԱԽԵՏԱՐԱՆԱՅՈՅՑ

ՔՅՁԶՎ, № 53 (1561 թ.)

Գրիչ՝ Ոնոփրիոս արեղայ
Վայր՝ Ղարայճիսար

85 Գրեցաւ՝ զայս մեսեղիկս ձեռամբ մեղաւոր և անարժան² ծառային Քրիստոսի Ոնոփրիոս արեղային, ի յերկրէն Լեհու, ի խնդրոյ տէր Սարգիս իրեցուն, ի քաղաքն Ղարայճիսար, ի թվին ՌՂԱ (1642), մարտի Է (30), օրն շորեքշաբթի։

80

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

ՄՅՁԵՊ, VII, № 2155 (1543 թ.)

Նորոգող՝ Դանիէլ
Վայր՝ Հգու

ա

216

ԶԴանիէլ գրող սորին,
Յիշեալ ի բարին,
Ի ասա զողորմին,
Ով հանդիպող սորին,
Ի մարտի ամսին գրեցաւ,
Աւրհնէք խաղողին,
Ի թրվին հայկազմին,
ՌՂԱ (1642)³։

¹ Ձեռագրի 191ա—205ա էջերը, Սարգիս երեցի խնդրանք, 1642 թ., ընդօրինակում է Ոնոփրիոս արեղան. խոսքն այդ մասին է։

² Բնագրում՝ առարժան։

³ Ցուցակի միեւնոյն էջում կրկնված է նման մի հիշատակարան ևս։

Բ

Փառք..., որ ետ տկարիս կարողութիւն՝ նուաստ Դանիէլիս, վերստին նորոգել զսբ. գիրքս, որ կոչի Մաշթոց, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և Ս. Խաչ Մուշեղ զարավարին, որ են ի Հզու քաղաքին, ի թրվին Հայոց ՌՂԱ (1642)-ին, ի վայելումն տէր Բաղդասարին:

Արդ՝ որք հանդի[պի]ք այս սբ. տառիս՝ կարդալով կամ օրինակելով կամ հարեանցի տեսանելով, յիշեցէք ի սբ. յաղաթս ձեր զտէր Բաղդասարն և զկողակիցն իւր, զհայրն իւր՝ զԷնիայթն, և զմայրն իւր՝ զՄանուշակն, և զհարաքորն իւր՝ Զարդուրն, և զամենայն արեանառու մերձաւորն իւրեանց. ամէն, որ ըստացան զսբ. գիրքս յիշատակ հոգով իւրեանց, ի հալալ արդեանց իւրեանց: Ով ոք յիշէք՝ յիշեալ լինիք ի Քրիստոսէ. ամէն:

81

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՅՁԱԲ, № 188 (ժամանակ?)

Գեր. ազատող՝ պափալ Առաքել
Վայր՝ Անկուտիս

908

Փառք...: Յիշատակ է այդ, և ես նուաստ պաքալ Առաքել հալալ արդեանց իմոց գնեցի և ազատեցի ի գերութենէ զԱւետարանս զայս, յիշատակ ինձ և հոգոյս իմոյ և ծնողաց իմոց, որդոց և զաւակաց իմոց՝ Մարտիրոսին, և Մուրատին, Խաչատուրին և Աբրահամին, և կողակցոյս իմոյ՝ Նուր խաթունին, և հոգեւոր որդոյս իմոյ՝ Միքայիլն. եղի յիշատակ յԱնկուտի ի Ս. Քառասունք եկեղեցոյ: Եթէ ոք զողանայ կամ դաւադնէ՝ ի ներքոյ յանիծից եղիցի. լաւ պահողն՝ արհնի Աստուծոյ և ամենայն սրբոց. ամէն: Հայոց թվին ՌՂԱ (1642), ապրիլ ամսոյ 2 (6), ի հայրապետութեան տեառն տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսին սբ. Էջմիածնայ, և ի պատրիարքութեան Կոստանդինուպոլսոյ <ի> Կիրակոս վարդապետին, և առաջնորդութեան յայսմ նահանգոյս Գաղատիոյ Տիրամայր Ս. Աստուածածնա[յ] վանուցն Գաբրիէլ վարդապետին. զոր տէր Աստուած բարով վայելել տացէ մահտեսի տէր Աստուածատրի որդի՝ մահտեսի տէր Աբրահամ[իւն], անգրաւ յաւիտենիւ. ամէն:

82

ԲԱՆՔ ՉԱՓԱԻ ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻՈՅ

ՄՅՁԵՊ, V, № 1694

Գրիչ՝ Փիլիպպոս

563

Հզօնիպոս ծրող գրիս,
Թշուառական յոյժ եղկելիս,
Յիսուս օգնեաց թշուառականիս,
Յաւարտ եղև Յիսուս Որդիս:

Որք հանդիպիք սմայ կարդալով,
Կամ օրինակ վեր առնելով,
Լիով սրտիւ ղիս յիշեսցիք,
Հայր մեղայ մի ինձ ասասցիք:

Յիսուս Քրիստոս յորժամ գայցէ,
Կոչէ զմեզ և հատուցէ.
Վարձքն ի Քրիստոսէ դուք առնուցուք,
Եթէ հայր մեղայիւ զիս յիշէք:

Աղամ ամսոյն քօան և իննի (29)⁴
Յաւարտ եղև այս սբ. գրքի,
Թիւն ՌՂ և միինի (1642)
Որ է օրհնեալ յաւիտենի. ամէն:

83

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Երևան, № 5964

Գրիշ՝ Ղազար
Վայր՝ Շէնհէր

ա

139բ Ղազար գրիշ յիշել հայցէ վասն Աստուծոյ, և Աստուած յիշողդդ յիշէ. ամէն:
Թվին ՌՂ (1641):

բ

386բ Աւարտ հասուցողին վայել է փառք:
Թվին ՌՂԱ (1642):

գ

387ա

Յիշատակարան գրոցս

Փառք..., որ ետ կարողութիւն մեղսամած և շնչին գրչի Ղազար պիտակակոչի հասանել յաւարտ աստուածախումբ շարեալ ականցս, որ կոչի Շարականոց, ի մեծ թուականիս Հայոց տումարի Ռ և Ղ և մէկ աւելի (1642), ապրիլէլ ամսոյ քսանի, և ի մեծ հայրապետութեան սբ. էջմիածնի՝ Հայոց տեառն տէր Փիղիսյոսի, յառաջնորդութեան երկրի Սիւնեաց և Ուրմտան նորին նահանգի Յովաննէս եպիսկոպոսի, եղև զրաւ ծրմանս սորա ի գեաւղս Շէնհէր, ընդ հովանեալ Ստաթէի սբ. առաքելոյն և սբ. անապատացս և նորականութ. Ս. Ստեփաննոսի մերս եկեղեցոյ: Որ կարող զարութեամբն Աստուծոյ սկսայ և ողորմութեամբ նորին աւարտեցի՝ ըստ իմում կարողութեանս, ի վայելումն ընդանեաց իմոց // և կուսանէ քեռն իմոյ՝ Մարգարտին և որդոցն իմոյ. և յելանել աստի և ի փոխիլն անդ յիշատակ կացցէ հոգոյ իմոյ և ծնաւդացն իմոյ՝ Կիրակոս քահանային և Թուրվանդին, և եղբարցն իմոց հանգուցեալ՝ Ալէքսիանոս քահանային և Արիստակէս վարդապետին, և քեռցն իմոց՝ Ղիմսթին և ըստ վերոյ դրեալ կուսան Մարգարտին և հանգուցեալ Հեղինէին, և կողակցոյն իմոյ՝ Հռիփսիմէին, և որդոցն իմոյ՝ Կոզմասին, Ալէքսիանոսին, և դստերացն իմ՝ Շահանդախտին, և հոգևոր մայր Խոսրով ապաշխարողին, և ամենայն արեան մերձաւորաց՝ կենդանեաց և հանձն գուցելոց, զորս գրեցաք և զորս մնացին, Աստուած ողորմի ասացէք...:

⁴ Աղամ ամիսը կընկնի ապրիլի 10-ին:

84

ԱՌԵՏԱՐԱՆ

Երևան, № 3004

Գրիշ՝ Վասիլ
Վայր՝ Խազան

261ա Փառք....:

262բ Իսկ վասն բազմաթիւ մեղաց, մերոց, անձն առի փոխանակ ապաշխարանաց, գրեցի այս սբ. Աւետարանս, օգնութեամբն Քրիստոսի, ի քաղաքս Խազանս: Իսկ պա[տ]ճառն բարեաց խօճա Աւետիքն, որ եկեալ էր խըզըլպաշէն, այս սբ. Աւետարանն ընկեալ էր ի մէջ գերութեան: Այսչափ պատճառն բարեաց խօճայ Պաղոսն, որ եկեալ էր Ասքարխանէ, թողզըն նա գընեց իր հոգոյն համար: Եւ ես գերի մեղաւոր Վասիլ ձեռօքս գրեցի, որ մընացնում յիշատակ այս Խազանի ժողովուրդեանն: Փրկիչն ամենայն տէր մեր Յիսուս Քրիստոս ղխօճայ Միխալն և ըղ-Պարոնն, և իւր որդին՝ Մըկըրտիչն, և ղխօճայ Միխալին քոյրն, և քոջ որդիքն, Գրիգորին տըղաքն՝ զՄեկնունն, և զԽազարն, և զՔասբարն, և զՊալտասարն և ամենայն ժողովուրդքն՝ մեծ և փոք[ր] աւրհնեսցէ այն աւրհնութեամբն, որ աւրհնեաց զչուրն Յորդան/անու, սրբ[ե]աց և մաքր[ե]աց ղմեղս աշխարհի... և նոյնպէս զչարն ի բարին փոխեսցէ դեմ պա[տ]ճառս բարեաց և մեր բարերար բարեկամաց, որ զիս այս գերութեանն մէջ կու ունթունին և զիս կու սգեցնուն ու կու կերակրեն: Տէր Աստուած իրենց մեկին Ճ (100)-ապատիկ, Ռ (1000)-ապատիկ, բիրապատիկ վարձս բարեաց հատուցանէ. ամէն:

Հայրն երկնաւոր Աստուած զձեր հայրն և մայրն աւրհնէ: Որդին միածին Աստուած զձեր ծաղկեալ դուստր և որդիքն աւրհնէ, Հոգին Ս. Աստուած զձեր և ղմեր ննջեցելոց հոգին աւրհնէ: Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս:

263բ Դարձեալ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր ղիս՝ մեղաւորս || գերիս զՎասիլս, և իմ ծնողքս, և իմ ամենայն արեան մերձաւորքս: Գրեցաւ ի թվականիս ՌՂԱ (1642) փետրվարի ԻԱ (21)-էն, ապրիլի ԻԸ (28) լըմընցուցի. բարով վայելէք. ով որ կարդայ Հայր մեր ասէ....:

85

ՄԱՇՏՈՑ

Երևան, № 3114

Գրիշ՝ Նորատունկ

Ա

85բ Թվին Հայոց ՌՂԱ (1642) մայիս ամսոյ ԺԵ (15), օրն երեքշաբթի⁵:

Բ

Անարհեստ գրիչս յիշեայ ղՆորատունկն, անմեղադիր լերուք, եղբայրք, ղի կայր մեր այս է:

⁵ 1642 թ. մայիսի 15-ը կլինի ոչ թե երեքշաբթի, այլ կիրակի, իսկ երեքշաբթի կլինի մայիսի 17-ին, թեև բնագրում բացակայում է ԺԵ (15) և ԺԷ (17)՝ և և է տառերի շփոթումը:

Գ

168 ա Այլ գրով
Աղաչեմ, ով հայրք իմ, ասացէք Աստուած ողորմի տողչափ շինողին:

86

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Ց

Երնչակ, էջ 238

Գրիչ՝ Բարաղամ
Վայր՝ Քանովա

Թվին ՌՂԱ (1642) յունիսի Ժ (10) աւարտեցաւ ձեռամբ նուաստ Բարաղամ գրչի, ի նոր աւանն Քանովա, ի խնդրոյ... որ ետ ի ձեռն հոգեոր որդոյն Կարապետին, յիշատակ իւր հոգոյն և իւր ծնողացն: Ով ոք որ է ի յիմոցս և յաւտարաց, շունին իշխանութիւն հակառակելոյ, այլ ես կաման Աստուծոյ տվի զՇարակնոցս Կարապետին իմոյ որդոյն: Ով ոք որ հակառակի յափշտակելոյ կամ հանելոյ ի սմանէ, ի ներքոյ կապանաց է հոգեորին և մարմնաւորին, հնազանդեալքն ա[ւ]րհ[ն]ին և անհնազանդն դատի Աստուած:

87

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 8506

Գրիչ՝ Յակոբ տիրացու
Վայր՝ Կոզլով

ա

200բ Գրեցաւ Յուցարանս ի Թվին Հայոց ՌՁԹ (1640) ապրիլ ամսոյ ԻԸ (28), Յակ [ոք տ]իրացուս, ի քաղաքն Կոզլով, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին. ամէն:

բ

34բ Գրեցաւ Յաշխարհացոյցս ի Թվին ՌՂԱ (1642) յունիսի ԺԴ (14), ի վայելումն⁶. ամէն:

գ

58բ Գրեցաւ Նեոնան պատմութիւնս Թվին ՌՂԱ (1642) յունիսի ԺԷ (17), յաւրն յուրբաթ, ի փառս Քրիստոսի...:

88

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 1443

Գրիչ՝ Աստուածատուր Երէց
Վայր՝ Հալապ

ա

200բ Փառք..., որ ետ կարողութիւն տկար և տարտամ անձին իմոյ Աստուածատուր անուամբ ևեթ երիցու, որ զանունս ունիմ և գործս ոչ, հասանել յաւարտ պատմութեան գրոցս: Արդ՝ գրեցաւ մատեանս ի մայրա-

⁶ Ստացողի անունը սկզբնապէս գրված է «Յակոբին», ուրիշները շնչել են և գրել իրենցը, բայց չի կարդացվում:

քաղաքն Եբեքիա, որ է Հալապ, ի թվին Հայոց ՌՂԱ (1642) ամին, յուլիս ամսոյ ի Ի (20), ի վայելումն Զուլայեցի խոճա Պաղտասարին, զոր տէր Աստուած մեր բարով վայելել տացէ նմա. ամէն:

Բ

Գրիշ՝ Դաւիթ

37 ա Եւ ես մեղապարտ գրիշս Դաւիթ, հանդերձ ամենայն զարմիւք յուսամք ի քեզ Տէր՝ խնայեա ի մեզ աստ և ի հանդերձելումն:

89

ՀԱԻԱՔԱՄՈՅ

ՔՅԶՁՎ, № 167

Գրիշ՝ Թորոս Համթեցի
Վայր՝ Կեսաւիայ

386 Փառք...: Որոյ ծառայս անպիտան Թորոս Համթեցի որ և Տիգրանա-
կեա քաղաք առձայնի, որ եմ թափառական և պանաուխտ, հեռացեալ
387 ի սահմանաց և ի հայրենեաց իմոց, էի և եմ և եղեց վիճակ և ժա||առան-
գութիւն, միայն թէ ընկալցի անարգամեծար Տէրն: Որոյ շնորհիւ Տեառն
սկիզբն արարի սբ. գրքիս ի յուսումն մանկանց Սիովնի և ողորմու-
թեամբ և օգնականութեամբ նորին յանկ հանի, ի թվականութեանս մե-
րում արմենեան սեռի ՌՂԱ (1642) ամին, օգոստոս ամսոյն ԺԱ (11),
աւրն երկուշաբթի, աւարտումն եղև մանրամունտ և ժողովածոյ մատե-
նիս ի ուսումն բանասիրաց, ի յերկիրս Մաժաֆ, որ այժմ ասի Կեսա-
ւիայ, ընդ հովանեաւ սբ. Կարապետայ դամբաբանիս և այլ ամենայն
սբբոցն որ աստ կան հաւաքեալ, նշխարհք նոցին ի պահպանութիւն
քրիստոնէից ազգի: Եւ ի առաջնորդութեան այսմ ուխտի Դաւիթ հայրա-
պետի և տեսչի այսմ նահանգի: Այլ և հոգևոր մաւրս իմոյ Զուլայի պա-
ռաւեալ ծերունոյ, որ բազում խնամ ածին ի վերայ անարժան ծառայիս
Աստուծոյ՝ կերակրով և ըմպելովք և մխիթարելով զմեզ բազում անգամ
ինքն և եղբայրն իւր՝ Դաւիթ պարոնտէր հայրս մեր: Ինքն հատուցանողն
ամենայնի հատուցէ նոցա ըստ ընդաբոյս առատութեամբն հարիւրա-
պատիկ աստ և ի հանդերձելումն, և փոխանակ կերակրոցն նոցա, զան-
մահական կերակուրն պարգևեսցէ նոցա... զոր մեծարեցին զմեզ և
պատուեցին, անեղն Աստուած դիւրեանքն մեծարէ և պատվէ և զհոգի
նոցա դասակցեսցէ երանական և եւթնաստեղեան խորանս ըստ անսուտ
խոստմանն իւրոյ որ ասաց. «Բազմեցուցից զձեզ և անցեալ պաշտեցից»⁸
կամ թէ՝ «Ուր եսն եմ և պաշտօնեայն իմ եղիցի»⁹: Արդ՝ որք հանդիպիք
այս գրքիս կարդալով կամ աւրինակելով կամ հարեանցի տեսանելով
բան ինչ ի սմանէ աւագելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր ղիս՝
զանարժան զգծող սորա Թորոս եպիսկոպոս և զհայրն իմ՝ զԴաւիթն և
զմայրն իմ՝ զԱթլաս խաթունն և զայլ ամենայն ազգականս իմ, որ փո-
քեալ են առ Քրիստոս՝ զհաւրեղբայրս իմ զԲարսեղ վարդապետն և զՊո-

⁷ Զեռագիրն գրված է եղևու գրիչների կողմից: Դավիթ գրչի մասը ժէ դարի է, բայց մինչև 1642 թ.:

⁸ Ղուկ., ԺԲ, 37:

⁹ Յովհ., ԺԲ, 26:

դոս եպիսկոպոսն և զտէր Պետրոսն միով հայր մեղայիւ յիշեցէք և Աստուած զձեզ յիշէ իւր միւսանդամ գալուստն: Զայն երանական ձայն լուիշիք...¹⁰:

90

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ, ԺԱՄԱԳԻՐՔ

82ՎՍ, I, № 73

Գրիշ՝ Մանուէլ Բանանայ
Վայր՝ Ղարաճիսար

աւ

332

Փառք... Արդ՝ դրեցաւ հոգիարուղիս աս/տուածային գանձարանս ի հայկազանս տումարի Ռ և ՂԱ (1642) ամին, հրոտից ի Դ (4), և սեպտեմբերի Ե (5). ի յաստուածապահ քաղաքիս Կողոմիայ, որ այժմ ասի Ղարաճիսար, ի յանառիկ ամրոցիս, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին, և Սրբոյն Ստեփանոսի նախավկային. ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպոս կաթողիկոսին, և յառաջնորդութեանն տէր Կարապետ եպիսկոպոսին, զոր տէր Յիսուս տացէ նմա սիրտ հաստատուն և միտք անզբաղ և հոգի անաղտ՝ լցեալ ամենայն իմաստութեամբ, ժառանգել զաթոռ հայրենի ժառանգութեան, հանդերձ եղբարք իւրով և ամենայն զարմիւք՝ մինչև ի հազար ամն. ամէն: Զոր եղև զրաւ գրոցս ի նեղ և ի դառն ժամանակիս, որ վասն ծովացեալ մեղաց մերոց ընդ բռամբ ածեալ եղև աշխարհս ընդ չարաշուք և ընդ մարդախողով և ընդ գազանաղէմ ազդին նետողաց. զոր ազգի ազգի նեղութեամբ և չարչարանաւք և հարկապահանջութեամբ կեղեքեն և աւերեն զաշխարհս. և ոչ ու[ս]տեք հասանի աւգնութիւն, ոչ յերկնէ և ոչ յերկրէ և ոչ այլ ուստեք: Զոր տէր Յիսուս որ վասն Ադամայ տնկելոյն եկն և զգեցաւ մարմին և աղատեաց զաղամայինքս ի սատանայէ, նոյն ինքն Փրկիչն մեր՝ իւր անոխակալ ներողութեամբն և գթածախառն խնամովն ազատեացէ զմեզ ի յանհրենարին դառնութենէս և ի նեղ ժամանակէս. ամէն: Որ ետ տկարիս հասանել ներողութեամբն իւրով ի յաւարտումն դրոցս, որ կոչի ժամագիրք, Աղաթամատոյց և տետրակ Սաղմոսարան և այլն: Ընդ որս և ես՝ մեղապարտ գրիչս Մանուէլ, որ բնաւ չեմ արժանի յիշման, արդ, երես անկեալ աղաչեմ զսբ. ընթերցողքդ, առնել արժանի յիշելոյ ի ժամ սոսկալի և քստմենելի սբ. բաշխման խորհրդոյն. և անմեղադիր լերուք խոշորութեան և սխալանաց գրիս, զի ժամանակս դառն էր, և կենակիցն իմ առ Քրիստոս փոխեալ էր. վասն այն խելս կորել էր: Աղաչեմ յոյժ թախանձանաւք, զի խնամաւք կալցին, զի խնամեալ և պահեալ լիցին յԱստուծոյ: Եւ որ կարգա կամ արինակէ, գրեսցէ զնոսա տէրն Քրիստոս ի գիրն կենաց. բայց զեղկելիս մի՛ մոռասցի:

Դարձեալ յիշեցէք զուսուցիչն իմ զԳրիգոր քահանայն, և զհայրն իմ՝ զտէր Վսրդան, և զմայրն իմ՝ զՍուսամ, և զկենակիցն իմ՝ զԵմազկովիւն և այլ ամենայն մերձաւորքն մեր ի Տէր: Եւ խնամաւղք սորա՝ խնամեալ լիցին յԱստուծոյ. և որք ոչ խնամարկեսցեն՝ զհակառակն տեսցեն:

¹⁰ Զեռագրից թերթ ընկնելու պատճառով հիշատակարանն ընդհատվում է:

Բ

333

...Յորոց և մին հս անպիտան՝
 Ղարասարցի տեղեալ բնական,
 Եւ Մանուէլ կոչիմ անուան,
 Ի սուրբ գրոց գիրկ և ունայն.
 Քանզի գործովս եմ անարժան,
 Զձէն ունիմ // քահանայութեան,
 Դարձա մեղաց շտեմարան,
 Աստուծոյ ի՞նչ տամ պատասխան.
 Զձեզ աղաչեմ հարք սրբազան,
 Որք հանդիպիք երգոյս դաւթեան,
 Զիս արժանի առնէք յիշման,
 Առ արարիչ անմահ արքայն:

91

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Ծ Ա Շ Ո Ի Ն Չ
 ՏԵՐԱՎՋ, № 2 (ժամանակ?)

Հետ. ստացող՝ խոջայ Ֆահրաա

ա

Փառք... Արդ՝ ես Ֆահրատս գնեցի ղԱստուածաշունչ գիրքս ի հալալ և ի յարդար վաստակոց իմոց, և նորոգել ետու յիշատակ ինձ և իմ հոգոյն: Դարձեալ յիշեցէք ծնողսն իմոց, հօրն իմոյ՝ Նուրուն և մօրն իմոյ՝ Թանքաֆին, և որդոցն իմոց՝ Ազարիային, Պետրոսին, Սարգիսին, և դստերացն իմոց՝ Մարիամիսանին, Մուլամին, Աննային, Սողովմին, Զերեթին, և եղբարցն իմոց՝ Շեխումին, Փիւհամզին, Պարուֆին և Աղապէկին և ամենայն արեան մերձաւոր[ա]յն: Ով որ կարդայ կամ յարինակէ, լի բերան Աստուած ողորմի ասէ խոջայ Ֆահրաաին, և ամենայն վերոյ դրելոցս ի սմայ:

Նորոգեցօ և կաղմեցօ գիրքս ձեռամբ սուտանուն Դասրաւ իրիցու Ղաբանեցոյ, ի թվիս ՌՂԱ (1642), ի հայրապետութեանն տեառն Փիլիպոսի կաթողիկոսի, ի թագաւորութեանն¹¹ շահ Ապասին, որ զկնի շահ Սաֆուն, ԺԲ (12) տարոյ մանուկ թագաւորեաց, որ այժմ ասեն Փոֆր շահ Ապագ: Գ (3) ամսոյ թագաւոր էր յորժամ գիրքս կա[ղ]մեցինք: Տարին Կուսն էր, ամիսն սեպտեմբեր:

Դարձեալ յիշեցէք զբարէհոգի խոջայ Ֆահրատն, որ բազում փափազանաւք առաւ զգիրքս և նորոգել ետ զսայ, յիշատակ վասն հոգոյ իւրոյ Աստուած իւր տանն արքա[յ]ութիւն պարգևէ, որ է արհնեալ յօրտեանս յօրտենից. ամէն:

Բ

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զխօջա Ֆահրատն, որ ըստացաւ զսբ. ղԱստուածաշունչս, ի հալալ վաստակոց իւրոց, և կողակիցն իւր՝ Մէրտատիկն, և զծնաւղս իմ Նուրի, Թանքաֆն....:

¹¹ Տպված է «ի թուագրութեանն»:

92

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Երևան, № 1684

Գրիշ՝ Ոսկան

ա

383բ Աւարտեցաւ գիրքս փիղիսօֆայական, ձեռամբ Ոսկ[ան] բանասիրի և փծնոյ գրչի, թուին ՌՂԲ (1642) յամսեանն հոռոյ, որոյ էին աւուրք է (7), ի խնդրոյ բանի սպասաւորի և քաջագունի հռետորի Յովնանէսի Մալեհեցոյ, զոր տէր Յիսուս բարեաւ վայելել տացէ. ամէն:

բ

283բ— 284ա Ասլուայ նահլաթ Մալեհցի, զի այս ինչ եղանականէ, // զոր գրեմ, Լուսանց- քում գրեցի և դրելոց եմ փոխան եղանակականի:

93

Ք Ա Ր Ո Զ Գ Ի Ր Ք

ԼԱԱԺԻ, В—3 (մանրաժապակին, Երևան, № 226)

Գրիշ՝ Միֆայել

ա

437բ Փառք...: Ես՝ մեղաւոր և անարժան Միֆայել ծառայն Յիսուսի Քրիստոսի և սբ. նիկօլայոսի սքանչելագործ հայրապետին: Որ ետ կարողութիւն անարժան գրցիս Միֆայել՝ որդի Ղազարին Սիսցի, որ գրեցի այս զսբ. Քարոզգիրքս:

Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ հայրք և տեառք իմ, խնդրեմ զձեզ շնորհագրեցէք գրիս. յերբ սղալ կամ պակաս գտանիցէք այսուն մէջն, կու խնդրեմ օր թողութիւն շնորհեցէք և պակասն ինչ տեղ կա՝ գրեցէք և ազատեցէք սղալութենէ գրիս. ամէն:

Կատարեցաւ այս ի թվին Հայոց ՌՂԲ (1642) դեկտեմբեր ամսոյ ԺԳ (13)¹²:

Յորժամ որ կարդայք յիշեցէք ի սբ. աղօթս զիս և զծնօղս իմ և ասացէք թէ Աստուած ողորմի:

բ

13ա Եւս առաւել զս//տացող գրոցս և գրչիս Միֆայել, որ պատճառ եղաւ գրել, և ամենայն արեան մերձաւորքն հաւասար. ամէն:

94

Տ Օ Ն Ա Յ Ո Յ Ց

Ջմառ, № 585

Գրիշ՝ Աստուածատուր Հալապեցի
Վայր՝ Վենետիկ

196 Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ Տանացոյցս և քաղուածք Պարզատումարիս ի լաւ և ընտիր յարինակէ, ձեռամբ նուաստ և անարժան գրչիս Աստուածատուրի Հալապեցոյ, ի վայելումն Զուլայեցի էպրաքսմի որդի Սահա-

¹² Շարժական տոմարի հաշվով Հայոց ՌՂԲ թվականի հոգի ամսի 7-ը կլինի 1642 թ. նոյեմբերի 17-ին, նույն հաշվով հայոց ՌՂԲ տարին սկսվում է 1642 թ. հոկտեմբերի 12-ին:

- կին¹³, ի թվին Հայոց ՌՂԱ (1642), դեկտեմբերի ԻԳ (23), օրն ուրբաթ:
 197 Գրեցաւ ի Վէնէ/տիկ կղզին, ընդ հովանեաւ Ս. Ավետարանչին Մարկոսի:
 Արդ՝ աղաչեմ զամենեան, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ
 արինակելով, յիշեսցիք ի Քրիստոս զնուաստ յոգի զԱստուածատուս և
 զուսուցիչն իմ՝ զտէր Մինասն և զամենայն արեան մերձաւորսն իմ, և
 Աստուած զձեզ յիշէ...:

95

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Երևան, № 35

Գրիչ՝ տէր Յակոբ

ա

- 130բ Թվին ՌՂԱ (1642) ամեան:

բ

- 161ա Եւ զդժող գրոյս զանարժան զտէր Յակոբս յիշեալ:

96

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Երևան, № 45

Գրիչ՝ Սարգիս Եգեսացի
Վայր՝ Լիմ

- 295ա Փառք...: Որ և նորին ամենաբարի կամաւն ձեռնարկեալ դեղևա-
 միտ և յողորդդ ապիկարս Նդեսացի Սարգիս, և ամենակարող զօրու-
 թեամբ նորին յանկ և զրաւ ածեալ աւարտեցի զսա ի յերկիրս Ամկոյ, ի
 ծովապատ Լիմս, ի հրեշտակակրօն և քրովբէաճեմ մենաստանս, ընդ
 հովանեաւ Ս. Գէորգ զօրավարին, ի ՌՂԱ (1642) ամին. և ի կաթողիկո-
 սութեան տեառն տէր Փիլիպպոսին, և ի յառաջնորդութեան յայս սբ.
 մենաստանիս տէր Ստեփաննոս վարդապետին, ի վայելումն ինձ՝ ամե-
 նաչար և եղեռնագործ ստրուկ գրչիս Սարգսի: Բայց աղաչեմ և հայցեմ
 զհանդիպողդ յայսմ աստուածութեան տառիս ամենեւեցեանի և երիցս
 երանելի սբ. հօրս մեր Նազարեա, անմեղադիր լինել սխալանաց, և խո-
 շորութեան, և մանրութեան, և վասն լուսանցկի սակաւութեանն, և պա-
 տուով գրոյն: Վասն զի յօժարութիւն կամացս և իղձ փափագանացս
 յաղթեաց, և քարտէս ոչ ունելով բաւական, այսպէս ձեռնարկեցի. նե-
 րումն և թողութիւն շնորհեցէք, և զի կար մեր այսքան էր, անմեղադիր
 լերուք: Բայց գոհութիւն տուողին՝ զկարողութիւն, աւրհնութիւն...:

97

ՅԱՂԱԳՍ ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԵԱՆՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԹՈՎՄԱՅԻ ԱԳՈՒԻՆԱՅԻՈՅ

Երևան, № 120

Գրիչ՝ Յակոբ Երէց

ա

- 284բ Թվին ՌՂԱ (1642):

¹³ Ցուցակի հեղինակը հաղորդում է, որ «էպրահամի որդին Սահակին» հատվածը գրված է սկզբնապես եղածը ընդելուց հետո:

Բ

293ա Զմեղապարտ Յակոբ եղկելի էրէցս յիշեցէք:

Գ

304ա Խիստ նեղացեալ եմ ի գրելն. ոհ, ոհ, ոհ:

Դ

347ա Զսուտանուն Յակոբ էրէցս յիշեցէք:

Ե

382ա Զստացող սորին յիշեցէք ի սր. յաղօթս ձեր զՅովհաննէս վարդապետն, և զիւրքն ամենայն, և գուք լիջիք յիշեալք ի Քրիստոսէ. ամէն:
Թվին ՌՂԱ (1642):

98

Ա Ի Ծ Ա Տ Ա Կ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 294

Գրիշ՝ Վահրամ դպիր
Վայր՝ Թորքական

Ա

269ա Փառք....

269բ Արդ՝ շնորհօք Տեառն սկսաք և ողորմութեամբ նորին կատարեցաք զսր. Աւետարանս և սրբագրեցաք ի լաւ և յրնտիր օրինակէ, ի մայրաքաղաքս Շօշ, այսինքն՝ է Ասպանան, ի դեղս Թորքական, որ է յեղր նարնդալային, ձեռամբ անարժան գրչի Վահրամ դպրի, որ միայն զանունս ունիմ և զգործս ոչ, // ի թուականիս Հայոց ՌՂԱ (1642) ամին: Եւ ի հայրապետութեան տոհմիս հայկական տեառն Փիլիպոսի խառանգագեաց կաթողիկոսի, որ յետ մեծին Մովսէսի ժառանգեաց զսր. աթոռն էջմիածնի, և ի արքեպիսկոպոսութեանն գեղաքաղաքիս Նոր Զուղայա[յ] և ամենայն քրիստոնէիցս տէր Խաչատրի հեզահոգի և քաղցրաբան վարդապետի, և ի թագաւորութեանն Պարսից շահ Սէֆուն, որ էր երկրորդ մեծին և իմաստնոյն արքայի քաջասրտի շահ Ապաս կոչեցելոյ: Որ և սա եհան զմեզ ի բնիկ երկրէն մերմէ և բերեալ զետեղացոյց զմեզ խաղաղութեամբ ի քաղաքս Շօշ, որ կոչի Ասպանան, յանկեան ուրեք պատշաճաւոր: Ընդ մեզ բերելով և զսր. աջն Գրիգորի մերոյ լուսաւորչին, որպէս թէ հիմն և հաստատութիւն կալոյ, մնալոյ մեղաստ. զի յոյժ սիրէր զազգս Հայոց և բազում գթով և խնամօք պահեաց զմեզ, որչափ եկաց, մնաց նա կենդանի, զորոյ զլաւութեան փոխարէնն հատուցէ նմա ամենազօր թագաւորն երկնաւոր: Իսկ ի այն ամին, որ ՌՁԸ (1639) էր թիւն Հայոց, Փիլիպոս կաթողիկոսն հայրապետ ամենայն Հայոց և մեծ պատրիարզն Վաղարշապատու տեառնակառոյց և լուսանկար սրբոյ աթոռոյն էջմիածնի // յաշորդ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին, ելեալ ի յաթոռոյն եկն ի Ասպանան ի սակաւաժողովս քրիստոնէից առ ի մխիթարութիւն և ի սփոփումն տրտմութեանս մերոյ՝ ղըրկեցելոյ ի հայրենական ժառանգութենէ: Որ և ի գալըստենէ նորա ոչ սակաւ մխիթարեցաք յաստուածատուր բանիցն և խրատուց նորա: Նաև կամ եղև սորա դարձուցանել զսր. աջն Լուսաւորչին մերոյ՝ ի յաթոռն իւր ի սր.

էջմիածինն. զոր և արարն իսկ որպէս թէ նշան ազատութեան մերոյ յօտար և ի պանդուխտ երկրէս ի հայրենի և ի բնիկ երկիրն մեր, զոր և յոյժ ըղձիւ փափաղիմք: Այլ զի յայսմ հնար ոչ էր լինել առանց հրամանաց թագաւորին, զի հրամանաւ թագաւորին բերեալ եղև աստ: Վասն որոյ վստահացեալ ի Հոգին Սբ. և ի կենդանի աղօթք սրբոյ Լուսաւորչին եմուտ առ թագաւորն Պարսից արժանաւոր պատարագաւ և բազում գանձուց ծախիւք: Եւ շնորհօք Ս. Հոգոյն էառ ի թագաւորէն հուքմ և հրաման յաղագս Դ (4) իրաց, նախ՝ զի զպատուական սբ. աջն Լուսաւորչին մերոյ դարձուցանել ի յաթոռն իւր արժանաւոր: Երկրորդ՝ զի սբ. էջմիածնա[յ] գեղն աղատ լիցի ի թագաւորական հարկէ և վախմ լիցի սրբոյ աթոռոյն որպէս և յառաջագոյն: Երրորդ՝ զի ո՛ւր քրիստոնեայք իցեն՝ եկեղեցի հաստատեսցի անպատճառ: Չորրորդ՝ զի վարդապետք և առաջնորդք որ յիշխանութենէ սրբոյ աթոռոյն ուր և գնացեն զիշխանութիւնս իւրեանց՝ ըստ կանոնաց սրբոց հարցն վարեսցեն առանց ընդդիմանտլոյ ուրուք: Զհրամանս զայսոսիկ առեալ կաթողիկոսն Հայոց տէր Փիլիպոսն հանդերձ սբ. աջին դարձաւ ի յաթոռն իւր սբ.: Որոյ յիշատակն արհնութեամբ եղիցի, և աղօթիւք նորա Տէր մեզ ողորմեսցի. ամէն:

Դարձեալ ի թվականիս Հայոց ՌՂԱ (1642) ամին, որ զսբ. Աւետարանս կատարեցաք, թագաւորն Պարսից շահ Սէֆին, թոռն մեծ շահ Ապասին, բազում զօրս ժողովեաց և կամէր երթալ ի Հեղկաց երկիրն ի պատերազմ. քանզի ապրստամբեցաւ այն իշխանն Պարսից, որ ի Ղանտանաւ նստէր և գնաց առ թագաւորն Հեղկաց: Եւ ել շահ Սէֆին ի Ասպահանայ և գնացեալ ի քաղաքն Քաշան, և անգ հիւանդացեալ մահուամբ փոխեցաւ: Եւ յաջորդեաց յաթոռ թագաւորութեանն Պարսից որդի նորա փոքրիկ // շահ Ապասն, որ և նա նման է ամենայն բնութեամբն և իմաստութեամբն մեծ շահ Ապասին. որ և զսա ի Քաշան նստուցին յաթոռ: Եւ յետ սակաւ աւուրց գնաց ի քաղաքն Ղազպին, բայց զկատարածն Աստուած գիտէ: Եւ ի Քրիստոսի Աստուծոյ մարդասիրին փառք յաւիտեանս. ամէն:

Արդ՝ խնդիր եղև այս ծաղկալի դրախտիս և վարդափթիթ բուրաստանիս խօճայ Յակոբջանն և գնեաց զսբ. Աւետարանս ի հալալ և յարդար վաստակոց իւրոց: յիշատակ հոգոյ իւրոյ, զոր և ասէ մարգարէն, «Երանի...»:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զխօճայ Յակոբջանն և զկողակիցն իւր՝ զԴովաթխանումն, և զԺնօղսն իւր՝ զՍէթն և զԽանադէն, և զեղբայրսն իւր՝ զԴրիգորն և զԴաւաւան, և զքրեւերն իւր՝ զԱնախաթունն, զՍառէն և զՆդսալամն, յիշեցէք...:

Կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զպարոն Յակոբջանն և զկողակիցն իւր՝ զԴովաթխանումն, և զորդիքն՝ զՍարգիսն, զՅովանէսն, զՄարգարէն և զՍէթն, և զդստերքն իւր՝ Անապիւանն, և զՆդսալամն, և զԶեքեղեայն, յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զխոճայ Յակոբջանն և եղբայրն իւր՝ զԴրիգորն, և նորին կողակիցն՝ զՄարիտաւան, և զորդիքն՝ զՍառալին և զԶաֆաւէն. և զդուստրն՝ Անախաթունն, յիշեցէք...:

Կրկին անդամ յիշեցէք ի Քրիստոս զպարոն Յակոբջանն, և զմիւս
եղբայրն իւր՝ զԴաւութն և զնորին կողակիցն՝ զՄասումփաշէն, և
զդստերքն իւր՝ զԽաթունջանն, զԽաթային և զՅաննայն, յիշեցէք...:

Արդ՝ յերեսս ի դետին դնելով համբուրեմ զգարշապարս ձեր, յիշե-
ցէք ի մաքրափայլ յաղօթս՝ ձեր, ո՛վ հայրք և եղբարք, զխոճա Յակոբ-
ջանն հանդերձ ծնողօք, զարմօք և զաւակօք և ամենայն ազգականօք,
նաև զիս զմեղապարտ գծողս, կարդալով կամ օրինակելով անմեղադիր
լերուք դրիս խոշորութեանն և սղալանացն, զի կարն իմ այսչափ էր: Եւս
առաւել զծաղկող սորին՝ զՄեսրոպ դպիր Խիզանցին հանդերձ ծնողօք
յիշեցէք...:

Բ

23ա Յիշեցէք ի Քրիստոս զստացող սբ. Աւետարանիս զխոճա Յակոբ-
ջանն և զկողակիցն իւր՝ զԴովլաթխանումն, և զծնողսն իւր՝ զՍէքն և
զԽանաղէն, և եղբարքն իւր՝ զԴաւութն և զԳրիգորն, յիշեցէք...:

Գ

90բ Թվին ՌՂԱ (1642) կատարեցաւ:

Ստացող՝ Յակոբջան

Դ

272բ Արդ՝ ես Յակոբջանս զսբ. Աւետարանս ետու ի գուռն Ս. Գրիգորի և
Ս. Պետրոսին, որ մականուամբ // Երկու երեսէն կոշի, յիշատակ հոգւոյ
իմոյ և ծնողաց իմոց և ամենայն ազգականաց. ամէն: Դարձեալ եթէ ոք
յանդգնեսցի կամ ի եղբարց կամ ի յորդոց կամ ի դստերաց կամ այլ
ազգականաց զսբ. Աւետարանս Բ (2) երեսիցն հանելոյ կամ ծախելոյ
կամ զյիշատակարանս կտրելոյ՝ կտրեսցի ի մէշ, նզովեալ եղիցի ի ԳՃԺԸ
(318) հայրապետացն...:

Ծաղկող՝ Մեսրոպ Խիզանցի

Ե

21բ Զքեզ աղաչեմ ո՛վ Կուսածին,
Յորժամ գաս ի յատենին,
Յիշեալ զիս՝ ծաղկող սորին,
Մեսրոպ դպիրս Խիզանցին:

99

Պ Ա Տ Ա Ռ Ի Կ

Երևան, № 967

Նորոգող՝ Սարգիս դպիր

1ա Փառք...: Արդ՝ վերստին նորոգեցաւ և կազմեցաւ սբ. Աւետարանս
ի քաղաքն Խ., ի դուռն Ս. Սարգսին, ձեռամբ սուտ և անպիտան Սարգիս
դպրիս, թվին Ռ և ՂԱ (1642) ամին, հայրապետութիւն սբ. Էջմիածնայ
Փիլիպպոս կաթողիկոսին, թագաւորութիւն շահ Սաֆուն:

Դարձեալ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ եղբայրք, որք հանդիպիք սմայ կար-
դալով կամ արինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ սբ. աղօթս ձեր ըզ-

Ժամահար¹⁴ Դուրմիշն և զկողակիցն իւր՝ Անախաբուն, որ ետուն վերքստին նորոգել յիշատակ հոգոյ իւրեանց, յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք զտէր Յովաննէսն, որ սակաւ մի աշխատեցաւ ի կ[ա]զմել սբ. Աւետարանիս:

100

ՄԵԿԵՆՈՒԹԻՒՆ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՆ ՄԱՏԹԷՈՍԻ

Երևան, № 1260

Գրիշ՝ Անտոն Զուլայեցի
Վայր՝ Ասպանան

ա

230ա Փառք..., որ ետ կարողութիւն տառապեալ և փցուն գրչի, անարժան և անպիտան, և ամենայն գործոց դատարկ, հող և մոխիր, հիւանդացեալ հոգով և ծոյլ կենօք Անտոն Զուլայեցոյ հասանել ի վերջին գիծ լուսաւոր լուծմանցս այս Մատթէոսեան Աւետարանի: Արդ՝ գծեցաւ սա ի թուին ՌՂԱ (1642) ամին, ի Շօշ քաղաքն՝ Ասպանան, ի թագաւորութիւն Պարսից, ամին յորում շահ Սէֆի փոխեցաւ աստի կենացս և եղին յաթոռ նորա շահ Ապասն, և հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոս կաթողիկոսի, իշխանութեան գիւղաքաղաքիս Զուլայոյ խօջա Սարֆազին, և հոգեւոր հօրն մերոյ՝ քաջ ընտանապետ Խաչատուր վարդապետին:

Արդ՝ աղաչեմ զամենեւեան, որք հանդիպիք ի սմայ կարդալով կամ օրինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ և ի լուսաճաճանչ յաղօթս ձեր զանպիտան և ծոյլ գործոց բարեաց գծող սորա դպիր Անտոն և զծնողքն իմ՝ զմահապի Ղարաւաշն և զԽանումն, յիշեցէք...:

բ

230ա Զստացող լուսազարդ և աւետալուր սբ. տառիս զԲաղդասար վարդապետն և զծնողսն իւր՝ Աղաշանն և զԱսպարիթուղթն, և զանդրանիկ եղբայրն՝ զՍիմէօնն, որ երիտասարդ հասակաւ և վայելուչ տեսլեամբ փոխեցաւ յանանց կեանսն և եթող վէրք և կսկիծ անբժշկելի, և զՂազարն, և զշնորհազարդ ամենունակ նկարիչ Հայրապետն, և ամենայն արեան մերձաւորսն՝ զկենդանին և զհանգուցեալսն յիշեցէք...:

գ

298ա Զստացող մշտասազարդ և փթթեալ բու[ր]աստանիս զԲաղդասար վարդապետն, որ փափագանօք և բաղձմամբ սրտիւ ետ ծրագրել, յիշատակ իւրն և իւրոցն ամենայնի: Էր սա աշակերտ մեծի զԽաչատուրոյ արհի եպիսկոպոսի և քաջ ընտանոյ Կեստրացոյ, որ երկրորդ լուսաւորիչ եղև հայկազնոյ տոհմիս, զոր տէր Աստուած ընդ սբ. հայրապետացն և երկուտասան վարդապետացն պսակակից արասցէ. ամէն:

դ

131բ Ո՛վ քարոզողք զԲանն կենաց ի հոգիս բանաւորաց, յիշեցէք զիս զմեղսամած գծողս Անտոն դպիրս և զծնողսն իմ և վասն Քրիստոսի արժանի արարէք ի սբ. յաղօթս ձեր, աղաչեմ զձեզ:

¹⁴ Այստեղից գիրք փոխվում է:

Ե

36ա Ո՛հ եղկելիս, որ ձանձրանամ և վհատիմ անհամբերութեանս:

Գ

375ա Փառք..., // որ ետ դրել զսբ. Աւետարանի Մաթոսեան և Յոհանու ավետարանչացն զողվածուն հեզահոգի զտէր խաչատուրն Զուլայեցի և յիշատակ իւր հօր մահգասի Յակոբին, և մօրն՝ Ղատամիւռլէ, և իւր եղբարցն՝ պարոն Առ[ա]ֆելին, Ռուստամին, Վարդանին և Պօղոսին, և քեռն իւր՝ Խաթունին, և որդոց սոցա, կենդանեաց և հանգուցելոցն, որ յարքայութեան արժանի արասցէ, ընթերցողաց...:

Արդ՝ գրեց[ա]յ՝ զլուծմունք սբ. Աւետարանեաց Մաթեոսեանն և Յոհանոյ ի թվականութեանս ՌՂԱ (1642) ամին, ի Շօշ քաղաքն՝ Ասպա-նան ի թագաւորութեան շահ Սէֆուլուն, և ի հայրապետութեան տեառն սրբասնեալ Փիլիպոսի կաթողիկոսի, իշխանութեան գիւղաքաղաքիս Զուլայոյ խօշա Սաֆրազին, և հոգեւոր հօրն մերոյ՝ խաչատուր վարդապետին:

Արդ՝ աղաչեմ զամենեւեան, որք հանդի[պի]ք կարդալով կամ օրինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զանպիտան ծառայս ձեր զվերոյ դրեալ զտէր խաչատուրն, զհայրն և զմայրն և զեղբարքն իւր. ամէն: Եւ որք յիշեն...:

Գրիչ՝ Աւետիս դպիր

Է

102բ Արդ՝ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ սբ. ընթերցողք, յորժամ ընթեռնուք զսա, միով Հայր մեղայիւ յիշեցէք յապիկար դժող սորա զԱւետիս դպիրս, ևս առաւել ի ծամ սոսկալի սբ. պատարադին զթողութիւն մեղաց իմոց խնդրելով...:

101

ՔԱՂՈՒԱԾՈՅ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՆ ՄԱՏԹԵՈՍԻ

Երևան, № 1285 (1613 թ.)

Գրիչ՝ Աստուածատուր դպիր
Վայր՝ Նոր Զուլայ

155ա Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զտէր Մուֆայէլն, և զհայրն իւր՝ զտէր Յակոբն, և զնորին դուստրն՝ զԳօզալաղէն, և զնորին դուստրն՝ զԳուլաղէն: Գրեցաւ զսակաւ յիշատակարանս ի թուականիս Հայոց ՌՂԱ (1642) ամի, ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոսի և ի արհեպիսկոպոսութեան դեօղաքաղաքին Նոր Զուլայոյ տէր խաչատուրի, ի յերկիրս Ասպա-նան, ի թագաւորութեանն Պարսից շահ Սէֆուն:

Եւ յառաջնորդ և խնամատար գեօղիս մերոյ զխօշայ Յակոբն, որ յայսմ ամի շինեաց զՍ. Երեսի յեկեղեցին, որ և նա պատճառ եղև զՍբ. Ամենափրկչի խորանն բարձրացոյց, որ բազում հոգս ու խնամք կու տանի յեկեղեցոյս մերոյ. Աստուած զինքն անփորձ և անսասան պահեսցէ և վարձահատոյց արասցէ. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՍր. Ամենափրկչի քահանայքն՝ զտէր Կարապետն, զտէր Բարսեղն, զտէր Մուֆայէլն և զտէր Սարգիսն, Յովանէսն, և զտէր Սարգիսն, և զտէր Սարգիսն¹⁵, զոր և Աստուած անփորձ և անսասան պահեսցէ, որ խնամք տանին ի հրէ, ի շրէ և յամենայն աղտից, զոր Տէրն մեր...: Ընդ նոսին և զսակաւ յիշատակարանի գծողս, անարժան դպիր Աստուածատուրս հանդերձ ծնողօք իմովք յիշեցէք և Աստուած...:

102

ՄԵԿԵՆՈՒԹԻՒՆ ԱԻԵՏԱՐԱՆԻՆ ՄԱՏԹԷՈՍԻ ԵՒ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ

Երևան, № 1294

Գրիչ՝ Յովանէս

ա

6ա Թվիս ՌՂ (1641) զՅովանէս փանաք գծողս աղաչեմ յիշել ի Տէր:

բ

39բ Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ սբ. եկեղեցոյ մանկունք, հարք ե. եղբարք, յորժամ ընթեռնուք կամ օրինակէք զԱւետարանի քաղուածոյս, որ է բացօղ դրանն արքայութեան և տապալիչ ի հիմն դրժոխոց և կործանիչ և հալածիչ սատանայի և ամենայն զօրաց նորա, յիշեցէք... տէր Եսայեայ քաշ և ըստ ի վարդապետին և արհի եպիսկոպոսին, որ ետ գրել զսբ. գիրքս, յաղագս անշինջ յիշատակի իւրոյ: Ընդ նմին և զիս զՅովանէս գրիչս յիշել աղաչեմ ի Տէր:

Թվին ՌՂԱ (1642):

103

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Երևան, № 1407 (1596 թ.)

Հետ. ստացող՝ իօշայ Ամիրասատ

ա

249ա Փառք...: Ես՝ Ամիրասաթս, մահադասի Մարգարէ որդի, ստացայ զսբ. գիրքս ի հալալ վաստակոց իմոց, յիշատակ ինձ և իմ ծնողացն՝ մղտէսի Մարգարէ և Ղատամխութլուին, և իմ ամենայն արեան մերձաւորացն: Եւ շնորհեցաք ի ձեռս հոգևոր հօր մերոյ Խաչատուր և թնասին վարդապետին, և այլ ոչ որ ունի իշխանութիւն՝ ո՛չ յիմոց և ո՛չ յաւտարաց հանել զսա ի ձեռաց թիաձայն (sic) Խաչատուր վարդապետէն. ով որ յանդգնի՝ նզովեալ լինի:

Արդ՝ յիշեցէք զՋուղայեցի խօշա Ամիրասատն և զծնողսն իւր՝ զմահադասի Մարգարէն և Ղատամխութլուն և զորդիսն՝ Մկրտիչն և Աւետիսն, որ հանգուցեալ են առ հանգուցիչն մեր Քրիստոս: Ով որ բերան մի ողորմի ասէ, ողորմութիւն յաւուրն ահագին առցէ ի Տեառնէ մերմէ՝ Յիսուսէ Քրիստոսէ...:

Թվինն ՌՂԱ (1642) սբ. գիրքս ըստացաւ:

¹⁵ Սույն անունը ձեռագրում չի կրկնված, այլ անձնավորութիւն է:

F

Այլ գրով

240բ

Ով առիւծ մահ դու առեր դիս,
Գերեալ եղեր ներքոյ քարիս,
Շատ շրջեցայ ես գաւառիս,
Փող մի շունիմ պահեալ առ յիս:

104

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Երևան, № 1428

Գրիշ՝ Յակոբ

ա

188բ

Կատարեցաւ սբ. տառս թվականիս Հայոց ՌՂ և մէկրն (1642):

P

189ա

Փառք...: Շնորհիւ Տեառն ըսկսայ և նորին ողորմութեամբն կատարեցի մեկնիչ սբ. խորհրդոյս: Որ սովաւ պատարագի Քրիստոս Աստուած ճշմարիտ և ի // սմա կան հաւաքեալ սբք. ամենայն: Սովաւ սբ. խորհրդովս և ի սրբոց սոցին բարեխօսութեամբն փրկեայ և ազատեա զհոգի տէր Յովաննէս կրօնաւորին և իւր արեան մերձաւորացն. ամէն:

189բ

գ

110ա

Զգծող սորին անարժան Յակոբս յիշեսչիք ի տէր Աստուած մեր:

Ստացող՝ Յովաննէս կրօնաւոր

դ

189բ

Արդ՝ աղաչեմ զամենեան, ով դասք լուսերամից, որք օգտիք ի սմանէ ուսմամբ և կամ գաղափար առնելով, յիշեսչիք ի սբ. և ի մարափայլ աղօթս ձեր զտէր Ովաննէս կրօնաւորս, և հայրն իմ՝ Միքումն

190ա

և մայրն իմ՝ // Հոբփսիմեան, հօրեղբայրն իմ՝ Մինասն, և հարազատ եղբայրն իմ՝ Յունանըն և Կիրակոս քահանայն: Եւ ով որ յիշէ...:

105

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Երևան, № 2166

ա

387ա

Դարձեալ յիշեցէք ի մահդասի Կարապետն և կողակիցն՝ Մարիամն, և զորդիքն իւրեանց՝ Զեփեթէն, որ ծնաւ ի թվին Հայոց ՌՁ (1631) ամին, ի մէջ Աղուհացիցն, և միւս որդին իւր՝ Յակոբսն, որ ծնաւ ի թվին Հայոց ՌՁԲ (1633), ի մէջ Աղուհացիցն, և դուստրն իւրեանց՝ Թագունին, յիշեցէք...:

F

Այլ գրով

Յիշեցէք ի բարի զՄարիամն որ Մ (50) ամեայ էր փոխեցաւ առ Քրիստոս ի թվիս Հայոց ՌՂԱ (1642), յիշեցէք և զհայրն իւր՝ զԹեղանն և զմայրն՝ զՍավլումն, և զեղբայրն՝ զՅակոբն, և զորդիքն իւր՝ զՅակոբսն և զԹագուն[ն]ին. ամէն:

106

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 2330

Գրիշ՝ Վրդանէս դպիր
Վայր՝ Կաֆայ

102^բ Փառք... Աստանաւոր յանդ ելեալ կատարեցաւ տառս այս իմաստապատում, որ կոչի Քերական, արարեալ և մեկնեալ զսա մեծ վարդապետին Հայոց Վարդանայ Լիդիկեցւոյ, ի խնդրոյ բարեպաշտ Թագաւորին Հեթմոյ, նաև խրատք ոտանաւորաբար ասացեալ Առաքել վարդապետի, այլ ևս ոտանաւոր պատճէն տումարի յաղագս Ղուկաս վարդապետի, այլ ևս խրատ գրչութեան մեծն Գէորգ վարդապետի, այլ ևս կա ի սմա բառս ամենայն դրոց, Յիշատակ է սբ. տառս Մինաս վարդապետին Բաբերթացոյ, և հարազատ հօրն նորա՝ Ամիրդոլ[վա]թին, և մօրն նորա՝ Խաթունիկին, քրւերն նորա՝ Նուրիխանին, և ամենայն արեան մերձաւորաց նորա, ի թուականիս Հայոց ՌՂԱ (1642)¹⁶, ձեռամբ մեղապարտ, անիմաստ, փծուն, վտիտ, փանաքի Վրդանէս դպրի, Վասն զի սա է քանոն և գաղափար ամենայն արհեստից. զի որպէս անհնար է թոշնոց ի լուծ լծել և սակաւ պատառել, և կամ եզանց յօդս վարել, նոյնպէս առանց աշխատելոյ ի սմա ոչ ոք կարէ հասու լինել արուեստին մեծ գրչութեան, Բայց գրեցաւ սա յաշխարհն Կաֆայ, ի դուռն Քաջօռու, որ անուանեն Ս. Գէորգ, ի հայրապետութեանն Հայոց տեառն տէր Փիլիպոս կաթողիկոսին, Արդ՝ աղաչեմ զամենեանս, որք հանդիպիք սմա ուսմամբ կամ արինակաւ, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զանարժան Վրդանէս գրիչս և ամենայն արեանառուն, զկենդանիսն և զհանգուցեալսն, թողութիւն մեղաց հայցեցէք աղաչեմ, զի և ձերն թողցի, Ի վայելումն քոջ ըարունապետին Մինաս վարդապետին. Աստուած բարով վայել տայցէ. ամէն:

107

ԺԱՄԱԳԻՐՔ, ԽՈՐՀՐԴԱՏԵՏՐ

Երևան, № 2386

Գրիշ՝ Լիանոս Բաբերթացի
Վայր՝ Դումնաս

283^բ Փառք... Արդ՝ գրեցաւ // վարդափթիթ սբ. տառս, ո[ր] կոչի Աղաթմատոյց, ի թվականին Հայոց ՌՂԱ (1642), Խախտ[ե]աց գաւառն [ի գիւղն որ] կոչի Դումնաս¹⁷, ի դուռն Ս. Սարգ[ս]ին, Ս. Մինասին, Ս. Աստուածածնին, Ս. Թրոսին, ի հայրապետութեանն տեառն

264^ա Փիլիպոսին կաթողիկոսին, ամէնիմաստ պատր[իարգի], և առաջնորդութեան սբ. ուխտիս տէր Մակարիս արքեպիսկոպոսին, ձեռամբ անարժան և անիմաստ, մեղսասէր և բազմավէր ոգոյ, խոշոր և սխալագիր գրիչ Լիանոս Բաբերթացոյ, սբ. տառս ի վայելումն անձին իւրոյ. և յետ

¹⁶ Ձեռագրում գտնվում է Մինաս Բաբերթացու մի այլ հիշատակարանը, թերևս նրա ինքնագիրը, տեսնել 1643 թ. շարքում:

¹⁷ Կոչվել է նաև Թումնա, Բաբերգից մոտ 10 կմ. հյուսիս:

- 264բ աստեացս ելլանելոյ յիշատակ իւր և ծնողաց իւրոց: Դարձեալ երես
անկեալ աղաչեմ դձեզ, յորժամ կարգայք կամ արինակէք կամ հարե-
վանցի տեսանէք. զաւելորդն բառնայք և սղալանաց մերոց անմեղադիր
265ա լերուք. զի կար մեր այս էր: Զի՛լի սրտիւ և սերտ // հաւատով ողորմի
ասացէք ինձ անարժան լիանոսին և ծնողաց իմոց, և վարպետին իմոյ՝
Բաբերթացուն տէր Գր[ի]գ[որ]իւն, քաջ փիլիսոփային, և եղբօրն իմոյ՝
Սրապիւն, Սիրաւիւն, և հաւրն իմոյ՝ Ն[ի]կալիւն, և մօրն իմոյ՝ Հերիֆիւն,
265բ և քուրերոն իմ՝ Նաւա//նիւն, Դաւաթիւն, Յեղսիկիւն: Եւ դարձեալ մեզ յի-
շողացդ և ձեզ յիշելոցդ ողորմեսցի Քրիստոս...:

108

Յ Ի Ս Ո Ի Ս Ո Ր Դ Ի

Երևան, № 2408

Գրիչ՝ Մարկոս

- 85բ Աւդեսեա իսկ և Բան և է Աստուած, յիշման առնէք զՄարկոսս, զի
անարժան զհողս և զմոխիրս. ամէն: Զըսաացող սորա զՅակոբքանն և
զԺնօղսն՝ զՍէթն, և զՆաւաղէն յիշեցէք:
Թվին ՌՂԱ (1642):

109

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆԻ

Երևան, № 4140

Գրիչ՝ Մելիտոս դպիր

- 367ա Գրուեցաւ Սաղմոսի մեկնիչս ձեռամբ անարհեստ] և անիմաստ,
փրծուն գրչի Մելիտոս դպրի, որ միայն անուամբս եմ և գործովս ոչ
արժանի: Որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ արինակելով, խնդրեցէք
ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր ըզգուսուցիչն իմ՝ զտէր Պետրոս քահանայն,
և զմարմնաւոր ծնօղն իմ՝ զմահտեսի Ղուկասն, որ բազում աշխա-
տանք ունին ինձ անարժանիս, միթէ փոխարէնն Քրիստոս ի միւսանգամ
զալստեանն հատուցանէ. ամէն:
Եւ աւարտեցաւ գիրս ի թվին ՌՂԱ (1642), ի դուռն Ս. Յոհանէս
անունն եկեղեցոյս¹⁸:

110

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 4856 (ԺԳ դար)

Նորոգող՝ Կարապետ

III

- 192բ Փառք...:

- 193բ Ուստի տեսեալ զսորա անճառ փրկագործութեան խորհուրդն հա-
ւատարիմ, հեզահոգի և սրբասնունդ զտէր Կիրակոս կրօնաւորն, որ ետ
կրկին նորոգել զսբ. Աւետարանս, յիշատակ իւր և ծնաւդաց իւրոց:

¹⁸ Մեկ ուրիշը հետազայում այս բառի դիմաց ավելացրել է «Շողոթոյ»: Երրորդն էլ վեր-
ջինս շնչել է թանաքով:

հօրն՝ Հէրապետին և մօրն՝ Ելիսաբեթին, և եղբարցն՝ Սաճակին և Ար-
րաճամին. քւերցն՝ Գաւգալին և Ինախին. և հօրեղբօրն՝ Ախիշանին և իւր
կողակցուն, և իւր որդոյն՝ Ամիրադին. և իւր կողակցուն՝ Շախնիգա-
րին, մեծ պապուն՝ Գուլագրգին, մեծ մամուն՝ Անլիփաշին, և ամենայն
արեան մերձաւորաց իմոց՝ կենդանեաց և հանգուցելոց: Ով որ կարդայ
կամ օրինակէ նա՝ ղԱստուած ողորմին ասացէք...:

104ա Տէր Աստուած Յիսուս Քրիստոս ողորմեա տէր Կիրակոս կրօնաւո-
րին և իւր ծնողացն՝ Հէրապետին, Եղի/սաբեթին, և իւր սանահայր Աւե-
տիսին, և իւր կողակցուն՝ Խանումին, և մօրն՝ Շախադին, եղբօրն՝
Մկրտչին. ամէն:

Նորոգեցաւ սբ. Աւետարանս ի թվականութեանս Հայոց ՌՂԱ (1642)
ամի, ձեռամբ սուտանուն Կարապետի և իմոցս ամենայնի. ամէն:

Նվիրատու՝ Կիրակոս Աւջակեցի

Բ

Ես՝ աստուածասէր և բարեմիտ տէր Կիրակոս կրանաւորս Առջա-
կեցի, որ մականուն Գաղափու ասի, ետու կրկին նորոգել զսբ. Աւե-
տարանս և եղի ի դուռն Կարցու ծովահայեաց Ս. Կարապետին, յիշա-
տակ ինձ և ծնողաց իմոց: Եւ մի՛ ոք իշխեսցէ հեռացուցանել զսա ի
դրանէ Ս. Կարապետից. եթէ ոք յանդգնի կամ ծախելով կամ գրաւ դը-
նելով՝ նա զանէժքն Յուդային առցէ և ղխաշ խանողացն. ամէն. եղիցի,
եղիցի:

111

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

Երևան, № 4053

Լրացնող, կազմող՝ Թումայ դպիր
Վայր՝ Վարագ

Ա

40բ Փառք...¹⁹, որ ետ կարողութիւն տկար ոգւոյ և մեղապարտ գրչի՝
Թումայ մեղաւոր և անարժան դպրի հասանել ի յաւարտ ձեռք ժա-
մագրգիս: Ո՛վ սբ. ընթերցողք, զի այս ժամագիրքս դրած էր, բայց Բ
(2) տետր մնացեալ էր, ոչ գիտեմ եթէ զինչ էր պատահել գրողին ժա-
մագրգիս, բայց բերին իմ մաւտս, ես աւարտ ածի աստուծոյ հրամա-
նան: Յետ նորա կապեցի և կազմեցի ի դուռն աստուածընկալ Ս. Նշա-
նին, ի մայրաքաղաքս վանորէից ի Վարագ, ընդ հովանեաւ Աւագ Ս.
Նշանիս և յայլ է (7) սբ. տաճարացս, որ կառուցեալ կան ի պատիւ
սրբոց և ի պահպանութիւն երկրիս մերոյ Վասպուրականի, ի մայրա-
քաղաքս Վանայ, ի եկեղեցուն Ս. Սահակայ: Ով ոք սմա հանդիպիք թէ
ի ժամու տեղաց հաստատութեան, որ ի կարգ կատարելոյ ժամատեղաց
և կամ օրինակելով, յիշեսցիք զմեզ՝ սորա առաջին գրաւդսն և զիս
զմեղաւոր Թումայ սուտանուն դպրի, որ միայն գործովս եմ տխմար և
անպիտան, որ ոչ եմ արժանի դպրի, այլ մեղաւոր և անարժան: Աղա-

¹⁹ Թումայ դպիրը 1642 թ. լրացրել է ձեռագրի թերի մասը: Առաջին գլխից ձեռագրում ոչ
մի տեղեկութիւն չի պահպնել:

չեմ գձեզ, սբ. ընթերցողք, որ լի բերանով և ուղիղ սրտիւ ողորմի ասացէք գծողիս, Աստուած ձեզ ողորմեսցի...: Թիւն ՌՂԱ (1642) ամին²⁰:

Բ

40 ա Գրեցաւ ի Թվին ՌՂԱ (1642) ամին:

112

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 4981 (մինչև 1635 թ.)

ա

224 ա Զվերչին ըստացող սբ. Աւետարանիս զՇաղուպաթն և զՆուրիկն, որ ստացան զսբ. Աւետարանս ի հալալ ընչից իւրոց... յիշատակ... իւրեանց ծնողացն՝ հաւրն և մաւրն իւրեանց, եղբարցն և քերցն, և ամենայն արեան մերձաւորացն՝ կենդանեացն և հանգուցելոցն...:

Բ

Առաւ սբ. Աւետարանս ի Թվին ՌՂԱ (1642), ի վայելումն տէր Մաւուէլ քահանային, վասն հոգոյն Շաղուպաթին և իւր ծնաւդացն. ամէն:

113

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 5136

Վայր՝ Մոկֆ

243 ա Փառք...: // Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի քաղաքս Մոկաց, ի Թուին Հայոց ՌՂԱ (1642), ձեռա[մբ]²¹:

114

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 5361 (1486 թ.)

284 բ Դարձեալ կրկին անգամ յիշեցէք... տէր Խաչատրին, որ զՊղնձանից կտոր գնեաց ի տէր Յովանէսից և յաղբօրից և արար ոհվ ի դունն Ս. Սարգսին, յիշատակ հոգոյ իւրոյ և իւր ծնողաց, և իւր արեան մերձաւորացն. ամէն: Յիշեցէք... տէր Խաչատրին, որ արտ մի այլ գնեաց ի Պղնձանցի Խալօից ու Հապօիցմէնէ ոհվ արար ի վերայ Ս. Սարգսին: Դօլօէնց տղայք մեռան, որ զատ շունէին, տային նոցա պաշտման, գուղի ծառմ, Դառան արտի յափն տուին պաշտման ու խաչի յաղկ (sic). ես՝ մղղսի տէր Խաչատուր ուհվ արի ի վերայ Ս. Սարգսին, Աստուած զիւր հոգին լուսաւորէ. ամէն:

Ով որ հակառակի կամ յանդգնի կամ յաբշև յայլազգեաց յիշէ՝ զարտ (sic) նա զանէժքն գկայենին առցէ ու զպատիժն Յուդային և զայլ խաչանողացն. ամէն:

Թվին ՌՂԱ (1642):

²⁰ Կարմրադեղով ներքեի լուսանցքում նորից գրված է «Թվին ՌՂԱ»:

²¹ Շարունակությունը հղծված է:

115

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7633 (1629 թ.)

Հետ. ստացող՝ Մատուր
Վայր՝ Սրկուզունք

ա

152ա Հսկիզբն Աւետար[ան]իս այսպէս է. Հէնդստղուլին ծախեց Վաղաթնեցոյ Ռադոյն, Բադին ծախել էր Բոնակոթեցի հումարշին, Մատուրն ղնեց խումարշինայ հալալ ընչից իւրոց, յիշատակ իւր և ծնաւդաց իւրոց, հաւրն իւրոյ՝ Ղամբարին և մաւրն՝ Անախաթունին, և ամենայն արեան մերձաւորաց իւրոց. ամէն:

բ

Դարձեալ ես՝ Մատուրս գնեցի զսբ. Աւետարանս և ետու ի դուռն Ս. Գէորգեայ Սրկուզունուց եկեղեցոյն, ոչ թէ վախմն ետու, այլ կարդալոյ: Եթէ ոք անտըքնեցի ազգականաց իմոց և կամ քահանայից դեղոյս և կամ այլ տեղաց եկելոց, որ համարձակի և զսբ. Աւետարանս ծախի և կամ գողանայ՝ ՅԺԸ (318) հայրապետաց նշոված եղիցի...:

Դարձեալ ի վերջին ժամանակս՝ ի Թագաւորութեանն Պարսից շահ Սափու, տղայ շահ Ապազին, և կաթողիկոսութեան սբ. Էջմիածնայ տէր Փիլիպոսին, և խանութիւն Երևանայ Մահամաւտղուլի խանին գրեցաւ այս. յիշատակարանս, ի թվիս ՌՂԱ (1642). ամէն:

գ

102ա Դարձեալ յիշեցէք ըզվերջին ստացաւ սբ. Աւետարանիս զյիշխանազան Մատուրն և մայրն իւր՝ Անախաթունն, որ փափաքանաւք գնեցին զսբ. Աւետարանս յիշատակ իւրեանցն և ծնաւդացն, հաւրն իւրոյ՝ Ղամբարին և մայրն իւր՝ դարձեալ Անախաթունին, և հանգուցեալ որդոյն իւրոյ՝ Սաթիլմշին: Եւ դարձեալ յիշեցէք զՄատուրն և զկողակիցն՝ Թրւանդէն, և որդին իւր՝ Պապախանն, Բարեզն, Տէրունն և զդուստրն իւր՝ զՄայրեանն:

103բ Դարձեալ յիշեցէք զհանգուցեալ պապն իւրեանց՝ զՄկրտիչն, զհանգուցեալ որդին իւր՝ զՂամբարս և Ղամբարի որդին՝ զՄատուրն, և զկողակիցն իւր՝ զԹրւանդէն, և զմայրն իւր՝ զԱննախաթունն... և որդոցն կանայքն՝ Եղիսաբեթն և զԶիլիխանն և ամենայն արեան մերձաւորաց իւրոց...:

116

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7850

Գրիչ՝ Վարդան արեղայ
Վայր՝ Կարմիր վանք

177ա Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս [ի սբ. անապատս] որ կոչի Կարմիր վանք, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնիս, և Ս. Կարապետիս, և Ս. Հրեշտակապետացն Գաբրիէլի և Միքայէլի, ի թվականիս Հայոց ՌՂԱ (1642) ի յառաջնորդութիւն սբ. ուխտիս Աստուածատուր

արհեստակցական և այլ միջոցներով (18) անձն կրանաւորիս, որ կան ի յայս քարաժեռ անապատիս, ձեռամբ անարժան Վարդան արեղի և ներսէս աշակերտի. ամէն և եղիցի:

177բ Յիշատակ է սբ. Աւետարանս մահադասի տէր Աստուածատուին, հարն՝ Առաքելին և մաւր Հերիքին, և հարեղբար տէր Ղուկասին, և քուֆերն իմոյ՝ Ճուֆարին, և իւր դրստերն՝ Մահապալին, և որդւոյն՝ Խաչատուրին, և անցեալ ազգականին՝ Մարտիրոս եպիսկոպոսին, և Կի- ռակոս եպիսկոպոսին, և Խաչատուր եպիսկոպոսին, և միւս Կիրակոս եպիսկոպոսին և անցեալ ննջեցելոցն. ամէն:

Դարձեալ յիշեսցիք առաջի Քրիստոսի ղմահադասի տէր Աստուած- տուրն, որ ստացաւ սա ի հալեալ արգ[ե]աց իւրոց և եղ զսբ. Աւետա- րանս յիշատակ հոգւոյ իւրոյ²², ի գիւղն որ կոչի Յուզպակ, ի դուռն Ս. Քորոսին. ի քահանայութիւն տէր Խաչէղին և սարգաւակութիւն Միւր- ֆին ծաղիկ ոստս խաչին:

Չունի որ իշխանութիւն կամ ծաղխել կամ դրաւուական դնել, պատ- տողքն և պահողք արհնի ի Աստուծոյ և ամենայն սրբոց:

117

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 8030 (1341 թ.)

Գրիչ՝ Ովանէս

2ա Թվին ԻՂԱ (1642) Ճաշխաթուն է (7) օ[ւ]կի ամանաթ երես Խախաթունին. Աստուած վկա, Սուրբանշան վկայ, ես՝ տէր Ովանէսս վկայ այս բանիս, որքի հախ է: Ով օր տամահութիւն անէ՝ պարտական է դատաստանին:

118

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 8433 (1322 թ.)

Նորոգող՝ Գրիգոր արեղայ

316բ Վերջի նորոգողս սորա մահադասի Գրիգոր արեղայն, ի թվական ԻՂԱ (1642), ի վայելումն Սբ. Քորոսցի²³ տէր Ղուկասին և իւր որդոյն՝ տիրացու Լուսիկին. ամէն:

119

ԺԱՄԱԳԻՐՔ, ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ

Երևան, № 8882

Գրիչ՝ Եսայի

ա

78բ Փառք... Գրեցաւ գիրքս ժամատեղաց և սաղմոսս հոգելի հարն Դաւթի, ձեռամբ սուտանուն Եսայի գրի, ի դուռս Խորանաշատայ Ս. Աստուածածնիս և գերեզմանացս Վանականայ և Գրիգորի սբ. վարդա-

²² Ձեռագրում՝ «իմոյ»:

²³ Խոսքը հավանաբար վերաբերում է Բարեղի նույնանուն գյուղին:

պետացս, և առաջնորդութիւն սբ. ուխտիս ի տէր Յովնանէս պանծալի] և արհի կուսակրան եպիսկոպոսի, ի թվականութեան Հայոց ՌՂԱ (1642)-ի, ի կաթողիկոսութիւն տեառն Գրիգորի: Եւ արդ՝ ես անպտուղս ի բարեաց, մեղաւորս յարդարոց... սուտանուն Նսայի գծողս յիշեցէք ի Տէր հանդերձ ծնողաւք՝ Իսրայէլ քահանայն և Խոնդաղէն, և եղբարքն իմ՝ Մաթէոսն, և Յոնան, և կենակիցն իմ՝ Խոստրովն, և որդիքն իմ՝ Ստեփանոսն և Սեմեֆաւրիմ սարկաւազն, և նորաբողոքոջ Սրապիոնն, և դստերքն իմ՝ Վարվառն, Թեկղին, Սառիկն և Զարիպիանն, և ամենայն արեան մերձաւորքն իմ, Աստուած զձեզ յիշէ ի գալրստեան արն. ամէն: Դարձեալ յիշեցէք զտնտեսներս, որ զմեզ կերակրեցին, Աստուած զիրեանքն անմահական հացին արժանի արասցէ. ամէն:

Բ

Ստացող՝ Թամուր

78դ

Եւ՝ Թամուրս, որդի Գալուստի, յանձն առի փափաքանաւք և ուրախ սրտիւ դրիւ տվի գի[ր]քս ժամատեղաց հալալ վաստակոց իմոց, վասն որդոյ իմոյ Դաւիթ սարկաւազին, Աստուած ընդ երկայն աւուրս արասցէ, յիշատակ հոգւոյ իմոյ, ինձ և իմ ծնողացն՝ Գալուստին²⁴ և կենակցին իմոյ՝ Անայիաթունին, և որդոցն իմոց՝ Ամիրխանին, Ավանանին, Դաւիթին, Նաւասարդին և հանգուցեալ Մկրտիչ սարկաւազին, և զըստերացն իմոց՝ Հռուսիմին, Խանումին, և հարսներն իմ՝ Հիւրին, և դստերքն՝ Խանումն և Գովալաւուն, և միւս հարսն՝ Խանաղէն, և ամենայն արեան մերձաւորքն իմ: Աղաչեմ զձեզ և որք հանդիպիք սմա կարդալով և արինակելով, լի բերան ողորմի ասացէք Թամուրին և Անայաթունին, Աստուած զձեզ յիշէ...:

120

Յ Ի Ս Ո Ի Ս Ո Ր Դ Ի

Երևան, № 10641

Ստացող՝ Յոնան

ա

96ա

Յոնան ստացող սբ. տառիս սիրալի, մաղթեմ յիշել զիս առ յոյսն բնակից:

Գրիչ՝ Ոսկան

Բ

143բ

Յոնան սիրով զնուէրս ընկալ,
Որ Ներսէսի է սա ոգեալ,
Բայց Ոսկանի շարածըրեալ,
Սիրոյ սաղարթ առ քեզ եղեալ:

գ

279բ

Վաշաւորին բնության յարձամբ էբրակին և էութեամբ եզակին... զի ետ զկարողութիւն տարտամիս և դանդաղկոտիս ժամանել յանկ և յաւարտ ոտնահանութեան ոլորակի սրբոյն Ներսէսի Հոսմկլայեցոյն և

²⁴ Մոր անվան տեղը բաց է թողնված:

մերայնոյ ջահի և թնափայլի, այս է Ոսկանի, առ ի զբօսանս բաղձալուոյն իմոյ Յօհանի պարանպետի, դեռաժամանի և ախվայելի:

Արդ գրեցաւ սա ի թուականութեանս մերում ՌՂ և միում (1642), ընդ հովանեաւ սրբոյ աթոռոյս:

121

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Ա, № 771

Գրիշ՝ Աթանաս դպիր
Վայր՝ Մարգարան

^{212p} Փառք...: Արդ՝ ցանկացող եղեալ յայսմ հոգելից մատենիս բարեմիտ կինս այս հուրանն: Արդ՝ գրեցաւ սա ի գիւղաքաղաքն Մարգարան, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնի տաճարիս, ի թուականութեանս Հայոց ՌՂԱ (1642), ի հայրապետութեան մերոյ Փիլիպպոս կաթողիկոսի, ձեռամբ յողնամեղ և անարհեստ գրչի մահտեսի Աթանաս դպրի:

122

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Ա, № 772

Գրիշ՝ Աւետիս
Վայր՝ Աւրնդանց

ա

^{212p} Փառք...: Եւ արդ՝ եղանակաւոր տառս շնորհիւ Տեառն սկսայ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի ի թուականիս Հայոց ՌՂԱ (1642), ի դեաւղս որ կոչի Աւրնդանց, որ է հանդէպ արեւելեան կուսէ Ապարանից Ս. Խաչին և այլ բազմութեան սրբոցն, որ անդ հաւաքեալ կան, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Պետրոսի և Պօղոսի և Ս. Գէորգայ զօրավարին, ի գառն և ի նեղ ժամանակիս, յորում նեղիմք ի հարկապահանջութենէ անօրինաց, քանզի ևս քան զևս սաստկանայ բռնութիւն և նեղութիւն ի վերայ աշխարհիս ևս առաւել [ի վերայ] ազգիս Հայոց, վասն ծովացեալ մեղաց [մերոց]: Արդ՝ յիշեցէք զանարժան գծողս Աւետիսս...:

^{213ա} Դարձեալ Աստուած ողորմի ասացէք ստացողի տառիս Սիմէօն վարդապետին Ապարանից... որ ետ գրել զՇարականոցս և զանազան [երանգոյ] ծաղկել, յիշատակ հոգւոյ իւրոյ [ե.]²⁵ ի վայելումն Կարապետ սարկաւազին:

Ստացող՝ Սիմէօն վարդապետ

բ

Եւ պիտակ Սիմէօն բանի սպասաւոր վարդապետ, զայս Շարականոցս ետու իմ եղբօր որդւոյն Կարապետ սարկաւազին...²⁶:

²⁵ Ուղղանկյուն փակագծերում եղածն ավելացրել է Ղ. Փիրղալեմյանը:

²⁶ Ղ. Փիրղալեմյանը Կարապետ սարկաւազին ենթադրաբար նույնացնում է Վաֆագի միաբանութեան վանահայր Կարապետ վարդապետի հետ, մականվամբ Կալու:

Ծաղկող՝ Յովանէս Դուքեցի

Գ

Արդ՝ որք ճաշակէք յամենառատ սեղանոյս, լի և առատ սրտիւ, ուղորմի ասացէք ստացողի սորա՝ շնորհալի և շնորհալարդ, աստուածահաճոյ և սրբասէր... Սիմէօն վարդապետին և ինձ մեղապարտ Դուքեցի Յովանէս ծաղկողիս, ևս առաւել վարպետին իմոյ՝ տէր Յովանէս երաժիշտ Հնգանցայն:

123

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հա. Ա, № 773

Գրիչ՝ Թումայ դպիր
Վայր՝ Վարազ

ա

213^ա Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սբ. դիրքս ձեռամբ անարհեստ և փոռն գրչիս Թումայ դպրիս, ի թուականիս Հայոց ՌՂԱ (1642), ի յերկիրս Վասպուրականի, ի մայրաքաղաքս վանօրէից ի Վարազ, ընդ հովանեաւ
213^բ Աւագ Ս. Նշանիս և եօթնագումբէթ Ս. Խորանացս, որ յի կան կառուցեալ ի պատիւ և ի սպասատրութիւն Ս. Նշանիս, ի հայրապետութեան տեառն տէր Փիլիպպոսի կաթողիկոսին սբ. աթոռոյն էջմիածնայ և մերոյ առաջնորդի սբ. ուխտիս Վարագայ տէր Կիրակոս վարդապետին:

Եւ դարձեալ յիշեցէք զՎարագայ սրբասնեալ քահանայքն՝ զԿիրակոս առաջնորդ սբ. ուխտիս Վարագայ, սբ. և ընտրեալ վարդապետն և առաջիկայն իւր զտէր Յովանէս, որ մականուն Կրօն ասի. ընտիր, խոհեմ և սրբակրօն, քաղցրաբարբառ զտէր Յովանէս վարդապետն, զտէր Յակոբ, որ լաւ, ընտիր և կատարեալ է հոգւով և մարմնով, և մարդավարութեամբ, որ նա միայն դիտէ զմարդավարութիւն. զտէր Սահակ²⁷ ընտիր և ընտրեալ ամենայն գրագիր վարպետաց վարպետն. զտէր Յովանէս, որ մականուն Բազմիկ ասի, զտէր Սանփաննոսն, զտէր Գրիգորն և զտէր Թումայ Մալազիկն՝ սբ. և ընտրեալ յերկրորդած Աստուծոյ և ամօթխած ի մարդկանէ. ևս առաւել այնչափ սիրեցեալ եղև յԱստուծոյ, որ ընտրեաց և սիրեաց՝ երբեք կացոյց լուսարար և սպասաւոր Աւագ Ս. Նշանին իւր: Ով որ ոչ կարէ իշխել՝ ո՛չ մօտանալ և ո՛չ սպասաւորել, քանզի՝ չեն արժանաւոր, այլ պատուհաս կրեն ի սբ. խաչէն Քրիստոսի և շարաշար մահուամբ սատակին: Ճշմարիտ սա է, որ
214^ա ասաց Քրիստոս. «Բաց զբերան քո և լցից զդա»²⁸. Ս/ ամենայն առաքինութեամբ դարդարեալ և փառօքն պսակեալ. տէր Աստուած հաստատուն պահեսցէ զնա մինչև ի խորին ծերութեան. ամէն:

Եւ զսարկաւագունս սբ. ուխտիս Վարագայ՝ զԱգոլեցի Պօղոսն, զՅովանէսն և զԱւետիքն, Անդրիասն և զՅովասափն, Սահակն և զԴա-

²⁷ Առ. Դավրիժեցու «Պատմութեան» լԸ գլխում պատմածը հավանաբար սրա մասին է:

²⁸ Սաղ., 2, 11:

փրքն և այլոցն: Աստուած պարզերես պահեսցէ աստ և ի հանդերձեալ-
ամէն:

Ի խնդրոյ տէր Սահակ քահանայի:

Բ

439 Փառք...: Աստուած ողորմի ասացէք [ստացողի դրոցս] տէր Սա-
հակին և ծնողաց նորին Պետրոսին և Դուրդանի: Արդ՝ գրեցաւ սբ.
գիրքս... ձեռամբ Թումայ դպրիս... ՌՂԱ (1642): ԶԹումայ գրիչս ե
վարդապետն իմ՝ զտէր Խոջատաւու բարունապետ վարդապետն, որ ի
Ըսպահան նստի, և երկրորդն զԲաղիշոյ տէր Սահակ՝ ծաղիկ և ծաղկա-
րար, պատկերահան և գրագիր, կաղմող և կապող, ընտիր և առաքինի,
սբ. և ընտրեալ: Նոյնպէս և փեսայն իւր զՄեսրոպ վարդապետն, որ և
նա ամենայն շնորհօք լցեալ, որպէս և վարդապետն իւր զՍահակ քահա-
նայն:

Եւ դարձեալ յիշեցէք զՎարազայ սրբասնեալ քահանայք զԿիրակոս
առաջնորդն...²⁹.

Գ

Թվին ՌՂԱ (1642) շինեցաւ Ս. Յակոբս³⁰:

124

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հա. Ա, № 774

Նորոգող՝ Սահակ աբեղայ

214 Նորոգեցաւ Աւետարանս ձեռամբ Սահակ մեղապարտ աբեղայի,
ընդ հովանեաւ Ս. Նշանիս Վարազայ, ի ՌՂԱ (1642) թուին, ի յառաջ-
նորդութեան սրբասնեալ վարդապետին Կիրակոսի, ի խնդրոյ Ասլան
անուն քրիստոնէի:

125

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Բ, № 530

Գրիչ՝ Յակոբ դպիր
վայր՝ Կ. Պօլիս

438 Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սա ի մայրաքաղաքն ի Կոստանդնուպօլիս,
ի դուռն Սրբոյն Սարգիսի զօրավարին և որդւոյ նորա Մարտիրոսին,
թվականիս Հայոց ՌՂԱ (1642), ձեռամբ մեղապարտ Յակոբ դպրի,
յիշեսցիք յաղօթս ձեր զմահտեսի Յակոբն³¹, որ ստացաւ զսա և եղ ի
գուռն Ս. Կարապետու Ուսումնարան քահանայից և ժողովրդեանն:

²⁹ Բ և Գ հիշատակարանները բացակայում են Ղ. Փիրղալեմյանի «Նշխարք»-ի Ա հատո-
րում, այն վերցրինք նույնի Բ հատորից և ղեկողները այստեղ, քանի որ վերաբերում է
միևնույն ձեռագրին:

³⁰ Ղ. Փիրղալեմյանը փակագծերում ավելացնում է. «Շոթոթու»:

³¹ Ղ. Փիրղալեմյանը փակագծերում ավելացրել է «Երզնկացի»:

126

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

Ղ. Փերդալմյան, «Նշխարք», Ետ. Բ, № 530

Նորոգող՝ Դանիել

440

Ի թվին Հայոց // ՌՂԱ (1642) նորոգեցաւ սբ. երգս Դաւթին... ձեռամբ Դանիելի, ի վայելումն Բաղիշու Գովազ վանից, ի յառաջնորդութիւն Մեսրոբ վարդապետին: Աստուած ողորմի ասէք իմ ծնողին՝ Սօսնիկ և Գուլէիկ:

127

Տ Օ Ն Ա Պ Ա Տ Ճ Ա Ռ

Մ826Պ, I, № 145 (1358 թ.)

Գրիչ՝ Յովնանէս սարկաւազ

վայր՝ Երուսաղէմ

416

Վայ ինձ սևերես, պոռնիկ սարկաւազ Յովնանէսիս, որ անուամբ միայն եմ և ոչ գործով, եկի ի սբ. Երուսաղէմ թվին ՌՂԱ (1642), ի հայրապետութեան տէր Գրիգոր հայրապետին. և առի պեղծս զաստիճան սարկաւազութեան ի նմանէ, ի փառս Քրիստոսի աստուծոյ մերոյ:

128

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Մ826Պ, III, № 885

Գրիչ՝ Յովնանէս երէց

վայր՝ Շոռոք

ա

385

Փառք... Արդ՝ ի համարահաշուութեան ծնընդեան Փրկչին մերոյ և Աստուծոյ Ռ և ՋՃԽԲ (1642) ամին, և մերոյս թորգոմական տումարիս ՌՂ և Ա (1642) թվականին յանգ ելեալ կատարեցաւ դիրքս այս ձեռամբ Յովնան[ն]էս երիցու, ի գեղաքաղաքս Շոռոք կոչեցեալ, յերկիրս Երրնջախայ, հրամանաւ և ընչիւք վարժապետին մերոյ տեառն Նաայեա քաջաղան հովուապետի և արժանապատիւ վերադիտողի մերայինս նահանգի, նստեալ ի գահ Ս. Կարապետի և մեծի Մկրտչի տեառն Յիսուսի և փրկչի, որ ետ գծագրել հիքոյս Յովնանէսի, յիշատակ և ի վայելումն անձին իւրոյ և այնոցիկ ազգաց յուսումնասիրաց, որ զկնի գալոց են, վասն որոյ աղաչեմ յիշել զնա:

Դարձեալ գիտելի լիցի աստուածասէր անձանց և մանկանց սրբոյ Սիոնի, զի ըստ վերոյ դրեցեալ թվոյն եղև դրեալ զայս գիրք³²:

բ

Ջըստացող տառիս զՅեսայի վարդապետն յիշեցէք հանդերձ ծընաւորքն:

³² Շարունակութեանը կցված է նույն գրչի 1663 թ. հիշատակարանը. այն տեսնել 1663 թ. շարքում:

386

Գ

Կարդա և ժիր կաց, ո՛վ եղբայր,
Տարբերութեան ճառս է դժար,
Բայց թէ մտօք կարդաս յերկար,
Նայ հասկանաս դամէնն ի շար:
Եւ թէ մտօք այլ բան քննես,
Կամ ի զբաղմունք զքեզ կապես,
Գիտեմ որ զուր ոքեզ տանջես,
Եւ վայրապար աշխատ առնես:

129

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ս Ո Ւ

ՄՅԶԵՊ, V, № 1456

Գրիշ՝ Կառապետ

157

Նաև վերջին դրժագրողին,
Եւ սուտանուն Կառապետիս,
Որ զայս գրեցի իմ վարպետիս,
Խնդրեմ ասել ինձ ողորմիս:
Թվին ՌՂԱ (1642):

130

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՄՅԶԵՊ, V, № 1637

Գրիշ՝ Յովանէս Բաճանայ
Վայր՝ Մոկֆ

454

Փառք... որ ետ կարողութիւն տկար ոգոյ և անիմաստ Յովանէս
մեղապարտ գծողիս, որ բնաւ չեմ յիշելոյ. հասեալ ի յաւարտ Շարակ-
նոցիս, դի ունի սա հաւաքեալ յինքեան զերգս ամենայն սրբոց, զմար-
գարէից և զառաքելոց, զհայրապետացն և զվարդապետացն, զմարտի-
րոսացն և զճղնատրացն, զՅառութեան և զՀոգոյն գալստեան, զՎարդա-
վառին և զԱստուածածնին, զՍ. Խաչին և զՍրբն զեանն, զԱպաշխարու-
թեանն և զԱւաք շաբթեան, զՀանգստեան և զԱւագ արհնութիւն, զոր և
պայծառանայ եկեղեցիք Հայաստանեաց:

Զոր տեսեալ զպայծառութիւն սբ. գրոցս տէր Յովսէփ սըրբասընեալ
քահանայն, ստացաւ յիշատակ իւր և իւր ծնաւդացն:

Գրեցաւ սբ. գիրքս ի գիւղաքաղաքս Մոկաց, ի դուռն Ս. Գ (3) խո-
րանին, ձեռամբ սուտ և ան[ար]ժան Յովանէսի, որ բնաւ չեմ յիշելոյ,
այլ նրման եմ սինոյ ընկուզի, որ խեռուստ կանաչ երևի:

Թէպէտ և ես երևիմ մարդկան քահանայ,

Հոգիս ի ժանգոտեր որ ճարակ չի կայ,

Սատանէն ի դրեր զգրոշմն ի վերայ,

Կամի դողան ի հոտէ նորա:

Արդ՝ աղաչեցէք զՏէրն հիմա,

Որ չտա զայնպիտանս ի ձեռս նորա,

Զի ունիմ կարողութիւն ընդդէմ հնարիցն սատանայի:

Ի թվականութիւն Հայոց ՌՂԱ (1642):

Ով քահանայք և մանկունք սբ. եկեղեցւոյ, որք հանդիպիք սբ. գր-
րոցս, ղիսոշորութեան և յսըխականաց թողութիւն շնորհեցէք, զի կայր
մեր այս է:

131

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Մ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

824Վ, I, № 8 (1341—1355 թթ.).

Նորոգող՝ Սարգիս

ա

94 Ով եղբարք, յորժամ տեսանէք և ընթեռնուր զայս դիրքս, յիշեցէք
զսուտանուն Սարգիս եղուկս, որ գրեցի զտետրովս⁸³ թուին ՌՂԱ (1642):

բ

Ի մեծափառ սբ. ուխտէս Ստաթէի սբ. առաքելոյս ծառա և սպասա-
ւոր սորին Գրիգոր վարդապետ ցանկացեալ Աստուածաշունչ սբ. տառիս,
և առեալ զսա յիւր յիշատակ և ամենայն արեան մերձաւորաց, և զի
վայելեցէ ուսմամբ զամենայն կեանս իւր, և ոչ եղև հասու ըստ խոր-
հըրդոյն, այլ կարճաւրեա եղեալ փոխեցաւ առ Քրիստոս: Եւ յետ սակա-
ւուց վաճառող տառիս եկն և սկսաւ դարձեալ վիճել... Իսկ վանիցս
արքեպիսկոպոսն տէր Յովանէս ԺԵՌ (15000) դահեկան դրամ տրուաւ
իւր քսակէն և խափանեաց զնորա վիճմունքն ուխտիւր և միաբանից
վկայութեամբ...:

Կազմող՝ Մինաս

գ

Ի թուին Հայոց ՌՂԱ (1642) ես՝ անարժան սուտանուն Մինաս կազ-
մեցի սբ. Աւետարանս. աղաչեմ յիշել և ողորմի ասել ինձ մեղաւորիս,
և Քրիստոսի փառք յաւիտեանս. ամէն:

132

Ք Ե Ր Ա Կ Ա Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն

ՏԵՐԱՎ. № 567

Գրիչ՝ Խաչատուր Էրէց

Վայր՝ Շօշ

843 Վերջին գրող սորա Խաչատուր Էրէցս, որ գրեցի ի թուականիս Հա-
յոց ՌՂԱ (1642), ի քաղաքն Շաւշ: Սխալանաց թողութիւն արարէք, որ
է արհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

133

Հ Ա Վ Ա Ք Ա Մ Ո Ի

Ք822Վ, № 130

Գրիչ՝ Կարապետ Թոխաթեցի

ա

271 Գրեցաւ Տաղարանս թվին ՌՂԱ (1642), ձեռամբ մեղաւոր և անար-
ժան գրիչ Կարապետ իրիցու Եղովկայցոց, որ այժմ Թոխաթեցի, ի թագա-

⁸³ Բ. Սարգիսյանի կարծիքով, վերոհիշյալ Սարգիսը ոչ միայն նորոգել է, այլև հանդիսա-
ցել է ներկորդ օրինաց գրքի գրիչը (էջ 87):

տրութեանն Տաճկաց սուլթան Լպրահիմին, ի վայելումն Մուրաճայ շէլէպոյն: Աստուած բարով վայելել տացէ: Ով եղբայր թուխտն ցած էր, թանաքս շառօ:

Ր

Ո՛հ եղբայր, թուխտն ցած էր թանաքս շառօ:

Գ

Գանձիս դրաւդին և աշխատողին՝
Կարապետին, ձեր ոտից հողին՝ ողորմի:

Պ

Եւս առաւել դատացող գանձիս,
Լոկ Կարապետին, ձեր ոտից հողին:

134

Գ Ի Ր Ք Հ Ա Ր Յ Մ Ա Ն Յ

ՔՅԱՎ, Մ 199

Գրիշ՝ Դաւիթ սարկաւագ
Վայր՝ Յետունուկ

382

Փառք...: Գրեցաւ... տառըս ի թվականութեանս Հայոց ՌՂԱ (1642), ի գիւղաքաղաքն Յետունուկն... հայցեցէք ի Քրիստոսէ Դաւիթ սարկաւագ[ի]ս Տէրն ողորմի: Եւ արդ՝ խնդրող եղև այս գրքիս, որ կոչի Հարցմանց գիրք, հոգեսէր... Մարիամին և ծնողացն...: Աստուած օրհնէ զՄարիամն, որ ստացաւ սա հաւ[ալ] ընչիցն իւրեանց և դրին յիշատակ իւրեանց հոգոյն, զոր տէր Աստուած բարով վայել տացէ...:

135

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՈՅՁՄՎ, Մ 974

Վայր՝ Զէքուն

560

Փառք...: Շնորհիւ Աստուծոյ և ողորմութեամբն նորին յանկ ելեալ կատարեցաւ երգարան և եղանակաւոր տառս ի թուականութեանս Հայոց ՌՂԱ (1642), ի յերկիրս Գեղմանիկայ, ի գիւղաքաղաքս ի Զէքուն, ձեռամբ անիմաստ գրչաց, վասն զի մինչ ի Հոգւոյ գալստեան եօթն-երորդ աւուրն ումեմն գրչի դրեալ և անտի մինչև ի վերջն այլ ումեմն տարտամ ոգոյ, ի խնդրոյ տէր Մկրտիչ քահանայի, ի վայելումն անձին իւրոյ և յիշատակ ծնողաց իւրոց, հօրն՝ Պատուականին և մօրն՝ Ալթունին, և կողակցոյն իւրոյ՝ Մարթային, և իւր որդւոյն՝ Յոնանին, և դրստեան՝ Հեղինէ[ի]ն, և եղբարցն՝ Յակովբին, Ստեփաննոսին և Թուրվանաէ[ի]ն, և քրեբքն, և մեծ մօրն՝ Սառային, և հօրեղբօրն՝ Կարապետին և իւր կողակցունն՝ Նղենբին և զիւր որդիքն...: Արդ՝ աղաչեմ

զամենայն արեան մերձաւորացն, որք անկտիք ի սմանէ և կամ ընդաւ-
րինակէք և կամ հարեանցի տեսանէք, յիշեցէք ի սր. աղօթս ձեր զգծողք
սորա և զամենայն տոհմ և զազինսն և զստացող սորա զտէր Մկրտիչն,
դուսուցիչ վարդապետն իւր՝ զՂազարն, և զկողակիցն՝ զԼուսինն, և զոր-
դին՝ զՄկրտիչն, և զդուստրն՝ զՄարիամն. և տէր Աստուած, որ առատն
է ի տուրս բարեաց...:

136

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

82ԱԲ, № 124

Գրիչ՝ Ալիքսանդր երէց

m

616

Ձեռքս փրտի և հողանա,

Գարշ աղտեղի և անպիտանա,

Գիրս յիշատակ առ ձեզ մընա,

617

Սիրով սրտիւ ընթերցիք ըզսա:

Ալիքսանդր էրեց ծառա,

Ի յոտքս ձեր անկեալ և լայ,

Քէ ասէք ինձ Հայր մեղա,

Եվ տէր Աստուած ձեզ ողորմեա:

P

Գրեցաւ թվին ՌՂԱ (1642):

137

ՇԱՐԱԿՆՈՅ, ՏՕՆԱՅՈՅՑ

82ԴԲ, № 278

Գրիչ՝ Տէր Բարսեղ

Վայր՝ Տօմարգայ

1227

[Ա]րդ՝ և ես երես անկեալ աղաչեմք զձեզ լուսերամիցսն և ման-
կունք եկեղեցեայց, որ կարդայք կամ արինակէք, յիշեցէք զմեղապարտ
գրիչս տէր Բարսեղն, որ գրեցի զայս եղանակաց տառն ի յերկիրն
Կեսաւիայ, և ի գիւղն, որ գոչի Տօմարգայ, ի թվականութեան Հայոցս
ՃԼԶ (136) կրկնակի քառից և միակ երից (1642)³⁴ և արն Բ (2)-ն, ի
թագաւորութեանն սուլթան Իպրայիմին, և [ի] կաթողիկոսութեան Հա-
յոց Փիլիպպոսի:

138

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Մուրճար, II, № 81

Նուիրատու՝ Յիզաթ

156

Թվին ՌՂԱ (1642) գրեցաւ:

Յիշատակ է այս Սեալ սր. Աւետարան տէր Պարսամի որդի Յիզա-
թին, որ ես առի զայս սր. Աւետարան ի ԲԲԵՆԳ տնէն, որ և եղի ի Ս.
Յարութեան եկեղեցին յիշատակ: Ութսուն դուռ զգին տվի: Եվ ամէն
մարդոյ և տեսողաց հաճոյ թուեսցի, և իմաստից բաւ է...:

³⁴ Գրչական թվականը Յուլյան հիշմանը նշել է 1639. Քե ինչպես է հաշվել, չգիտենք,
բայց մեր հաշվումներով ստացվեց 1642. այսպես՝ $136 \times (2 \times 4) + 3 = 1091 + 551$.

139

Տ Օ Ն Ա Յ Ո Յ Ց

Մուրմար, II, № 90 (1638 թ.)

Կազմող՝ Դանիել

162

Արդ՝ կազմեցաւ սբ. զիրքս, որ կոչի Տօնացոյց և Աւետարանացոյց, ձեռամբ սուտանուն Դանիէլի, ի թվին ՌՂԱ (1642), ի վայելումն հեղա-
հոգի Ղուկաս սարկաւազին: Որք հանդիպիք այսմ տառիս... յիշեցէք...
զՂուկաս սարկաւազն, և զմեծ պապն՝ ղեաշատուրն, զմարմնաւոր ծնօղն՝
զՍուլտանն, զմայրն իւր՝ Անթառսումն և զամենայն առու մերձաւորսն:
Արդ զգիրն աւարտեալ է տէր Յովսափն, և կազմն և զարձանագիրն՝
սուտանուն Դանիէլս, յիշեցէք:

140

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

8220, № 74

Գրիչ՝ Մուրատ
վայր՝ Հալապ

164

Փառք...: Արդ՝ անկ ելեալ կատարեցաւ զիրքս այս, որ կոչի Մաշ-
տոց, զոր արարեալ է մեծ վարդապետն Հայոց Մեսրոպ և Յոնանն
Մանդակունի: Գրեցաւ սա ձեռամբ մեղսաներկ և եռաթշուառ անձին
Մուրատի, ի խնդրոյ սրբասէր և հեղահոգի քահանային՝ տէր Աստուա-
ծատուրի, և ծնողաց նորին⁸⁵:

Արդ՝ եղև զրաւ և աւարտ գրոյս ի թվաբերութեանս հայկազան տու-
մարիս ՌՂԱ (1642), ի մայրաքաղաքս ի Բերիայ, որ այժմ կոչի Հալապ,
ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և Ս. Քառասնիցն, և այլ սրբոցն որ
աստ կան: Ի կաթողիկոսութեան տեառն տէր Սիմէոնին Սեբաստացոյ,
և առաջնորդութեան այսմ նահանգի տէր Գրիգորի Զեյթունցոյ: Արդ՝
երես անկեալ աղաչեմ զդասս քահանայից և ղգիտնականաց, յորժամ
տեսանելով կամ օրինակելով, մեղաց թողութիւն խնդրեցէք ստացողի
սբ. գրոցս տէր Աստուածատուրին, և ծնողաց նորին և ամենայն արեան
մերձաւորացն, և անարժան գրողիս, և ծնողաց իմոց և ամենայն ազգա-
տոհմի իմոցն, Աստուած ողորմի ասացէք, լի սրտիւ. ամէն: Յիշեցէ
բարեգութն Աստուած զըստացող գրոցս զտէր Աստուածատուր քահա-
նայն, որ ըստացաւ զսա ի հալալ վաստակոց իւրոց, յիշատակ իւր և
ծընօղաց իւրոց, և ի վայելումն յանձին իւրոյ...: Ով եկեղեցոյ ման-
կունք աղաչեմ յիշել ի տէր զՂազար քահանայն, որ է հայրն իմ և
ուսուցիչ, որ զամենայն աշխատանօք ուսոյց ինձ զպատուական ար-
հեստս, և լի ի խորոց սրտէ Աստուած ողորմի ասացէք, և յոյսն մեր
Քրիստոս առատապէս ողորմեսցի ձեզ և ձերոցն. ամէն:

⁸⁵ Երկու տող բաց է թողնված:

141

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

Ն. Միքայելյան, «էջմիածին» 1952 թ., Ա, № 86

Գրիչ՝ Գրիգոր Երէց

ա

50ր Փառք..., որ ետ կարողութիւն տկար ոգւոյ և անիմաստ Գրիգոր Երիցոյ հասանելի ի յաւարտ Սաղմոսիս՝ հոգիախառն և աստուածաշունչ մարգարէին Դաւթեայ։...

51ա Արդ՝ ես մեղանշականս և պարտաւոր տէր Գրիգոր, ի երկրէն Բաղիշու, ի խնդրոյ մուղղըսի Աշտարիսին, ի վայելումն տէր Քումին, ի թվականութեանս Հայոց տոմարի ՌՂԱ (1642) գրեցաւ Սաղմոսարանս, ընդ հովանեաւ Ս. Սարգսի և այլ սրրոցն, որ աստ կան հաւաքեալ յիշեցէք։...

բ

Ո՛վ մայր իմ սբ., վասն աղաչանացդ քոց, թողեալ լիցին մեղք տէր Քումին, և մի՛ յիշեսցի մեղքն առաջին³⁶։

գ

Մաղկող՝ Դաւիթ

50ր Յիշեա զԴաւիթ նկարողս։

142

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ԹՅԺԴ, II, № 79 (1634 թ.)

Հետ. ստացող՝ Վարդանէս

5. Ես՝ Վարդանէսս ստացայ զսբ. Աւետարանս ի հալալ և արդար վաստակոց... ի ՌՂԱ (1642), ի կաթողիկոսութեան տեառն Փիլիպպոսի և թագաւորութեան Պարսից փոքր շահ Ապասի, որ այսմ ամի ելեալ ի թախթ ի Ղազին։ Ետու զսբ. Աւետարանս ընծայ... Ս. Քեղարդին՝ Երլն-ջակու ձորոյ Խօշկաշենու վանացն։...

143

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն (1594 թ.)

Կարենոյ գիւղեր—«ՀԱ», 1963 թ., էջ 27—28

Գրիչ՝ Ղազար

Յիշատակ է սբ. Աւետարանս Աւաքին, կնոջն՝ Զարդարին, եղբոր տէր Աստուածատուրին, իր կողակցին՝ Նուխաթունին, փոքր եղբորն՝ Կիրակոսին, կողակցին՝ Հռոմին, և ամենայն արեան զարմին. ամէն։ Թվին ՌՂԱ (1642)։ Ով զայս վաճառէ, օրհնեալ հող շմտանէ, պատիժն Յուդաին առցէ. հնազանդն աւրհնեալ եղիցի։

Ես՝ Ղազար պարոնտէրս վկայ, Մելիք վկայ, Խնյուրն վկայ, Դօլ-վաթ վկա, Ասատուր վկա, տէր Զօյգօ վկայ։

³⁶ Ճուշակ կազմողը հաղորդում է, որ տէր Քումի անվան տեղը այլ անուն է եղել, հավանաբար գրչի՝ Գրիգոր Երեցի անունը, որը շնչել են և ավելացրել տէր Քումի անունը։

144

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

CBNMac., № 47

24

Թվին ՌՂԱ (1642) յիշատակ է Աղաթմատոյցս մահտեսի Գրիգորին,
ի գումն Ս. Սարգիս եկեղեցոյ, ի Կամախ քաղաք:

145

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Թորոս աղբար, Բ, էջ 375

Գրիչ՝ Մեսրոբ երէց
Վայր՝ Հաւալ գիւղ

...Գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի Թվին Հայոց ՌՂԱ (1642), ի Բալու,
Հաւալ գիւղ, ի Մեսրոբ երիցէ:

146

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 5176

Գրիշ՝ Միֆայել
Վալր՝ Կամենից

244ա Փառք... Արդ՝ որք հանդիպիք կամ ժառանգէք, յիշեցէք զմեղաւոր Միֆայել, և զըհայրն իմ՝ Ղազար, և զմայր իմ՝ Ուստիեանայ, և զբնաւ զարմն, և թողութիւն յԱստուծոյ խնդրէցէք, զի և ձեռն թողցի. ամէն:

Գրեցաւ այս սբ. Աւետարանս ի քաղաքն Կամենից, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին, ի կաթողիկոսութեան տէր Փիլիպպոսի Էջմիածնի: Եւ ի թագաւորութեան Իլիւսաց երկրի Վլատիսլավին, ի թվականութեան յաբեթական տօմարի ՌՂԲ (1643) փետրվարի երկու, արն հինգշաբթի. զոր Աստուած բարով վայել տացէ ընդ երկայն աւուրս. ամէն:

Զմեղապարտ գծող յիշեցէք և Աստուած զձեզ յիշէ:

147

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՄՅՁԵՊ, VI, № 1887

Գրիշ՝ Մկրտիչ դպիր

296 Փառք... զսրկիզք արի Մկրտիչ դպիրս, զաստուածային քո գիծ տա-
ռիս...: Եւ գրել տրւի աշակերտաց իմոց զգիրքն առաջմէն մինչ ի յա-
ւարտ՝ տէր Սարգսին, և զժաղիկն և զխորանքն ոսկով և լաշուվարդիւ
ղարգարեալ տուի Սրբապիռնին, ի թուաբերութեան Հայոց յաբեթական
տոհմի ՌՂԲ (1643) թուի, Աղուհացից քառասնորդաց պասի ի շաբաթն
Յոնաննու Նուսադէմայ Հայրապետի, մարտի ամսոյ Ա (1) յաւարտե-
ցաւ, օր չորեքշաբթի, ի ժամ այգի. ի հայրապետութեան տեառն Փի-
297 լիպոս կաթողիկոսի, և յառաջնորդութեան Սանաննու տէր Սարգիս // ահր-
եպիսկոպոսի, ի պարոնութեան Բագրատունեան յազգէն Ռուստամ
խանին:

Որ ողորմի Տէրն ամենի հոգոյ՝ սորա ըստացողի Ալիսանին և կո-
ղակցուն՝ Սատրիքիհանին, հարն՝ Ասլամագին, մարն՝ Ճաւարին, որ
հանգուցեալ են առ Քրիստոս, այլ և որդիք սորայ Ալանվերտին, Պէժա-
նին, Ղուստրն՝ Թանտարին, և փոխեցելոյ յերկրէ երկին Ասլանմագին,
Ճաւարին, հարեղբայր՝ Տամուրին և կնոջն՝ Գաւարսուլթանին, հար-
եղբայր Ղաբարին, Միւրիանին. սայ յիշատակ անշնչելի, բարի զաւակ
հոգոց սոցին...:

148

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՈՅԶՄՎ, № 604

Գրիշ՝ Միքայել երէց
Վայր՝ Ոսկոյնար

80

Փառք... Գրեցաւ Աւետարանս ի թվականիս Հայոց ՌՂԲ (1643) ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոսին և կաթողիկոսութեան սբ. էջմիածնայ, ձեռամբ անարժան և անպիտան և յետնեալ ծառայ ծառայիցն Աստուծոյ Միքայել էրէցս անարժանիս և յետնեալ գրչիս, ի գիւղաքաղաքն Ոսկոյնարն¹, ի գունն Ս. Կարապետ եկեղեցոյ սպասաւոր²:

Եւ դարձեալ այս սբ. Աւետարանս խնդրեցաք ի մեր նախնեացն հոգուն և մեր ծնողացն և մեր ննջեցելոցն հոգոյն յիշատակ եղիցի: Ոչ ոք չունի հրաման և իշխանութիւն ծախելոյ՝ կամ գրաւելոյ և եթէ ոք [յ]անգգնի՝ զպատիժն Կայնի կրէ:...

Արդ՝ գրեցաւ աստուածախօս Աւետարանս ի թվականիս Հայոց ՌՂԲ (1643), մայրտի ԻԸ (28), արն երեքշաբթի և ձեռամբ իմով նուաստ և անարժան գրչի, և ի թագաւորութեան սուլթան Լալաֆիմին: Յերես անկեալ ամենեցուն աղերսալի աղաչեմ, յիշեսչիք ի տէր Աստուածն ամենայնի զհոգեւոր հայրն մեր՝ զտէր Աստուածատուր քահանայն ուսուցիչն իմ, որ ի վերայ իմ բաղում աշխատանաւք աշխատեալ է ամենայն ջանիւք և փոխարէնն Քրիստոս Աստուած հատուցէ ի միւսանգամ գալըստեանն: Եւ յետ նորա զտէր Կարապետ վարդապետն, որ բազում աշխատութեամբ ուսոյց մեզ գիր անարժանիս: Եւ զմարմնաւոր ծնաւորն մեր յիշեսչիք ի տէր Աստուածն ամենայնի, հանգուցեալ է առ Աստուած, և հայրն իմ՝ զնորտունկն և զմայրն իմ՝ զՄարիամն և փոխեալ են առ Քրիստոս ննջեցեալքն մեր զՔրիստոսատուրն ամենայն զարմաւք, և զՅակոբն և զՎարթիաքուն ամենայն ընտանեաւք առ Քրիստոս հանգուցեալ են, և Պօղոսն և Սեֆէրն և ամենայն արեան մերձաւորաց մերոց...:

149

Վ Ա Ր Ք Հ Ա Ր Ա Ն Յ

ՅԶԶՍ, № 129

Ստացող՝ Դաւիթ վարդապետ

ա

210

Փառք...

Հա[յ]կազանազգեանս մեծ տումարի,

Հայոցս մեծաց թուականին.

Երկեակ քառիցս հարիւրի

Եւ տասանցս վեցի և վեց թուի (1617):

Եւ արդ՝ եղև այսմ տառի,

ՅՆՐՈՍԱՊԷՄ գնալ փափաքելի,

Որ է քաղաք վեհ արքայի,

Եւ համատիպ երկնից յերկրի:

¹ Իմա՝ Սկյուտար, Կ. Պոլսում:² Ինչպես հաղորդում է Ոսկյանը, հաջորդ բառի տեղը ձեռագրում ըաց է թողնված:

Հարանց վարք յորչորչեալ,
Ըզվարս սբ. հարց սբ. պատմաբանեալ,
Գործով զանունն, յինքեան բերեալ

221

.
Հողէնորոգ յայսմ տառի,
Յոյժ ցանկացեալ տարփմամբ սրտի,
Դաւիթ վարդապետս մեղսասիրի և անարժանի,
Եւ ցանկացող յայսմ տառի:
Եւ յիշատակ անջնջելի,
Նաեւ ծնողաց նորա բարի,
Եւ ամենայն ազգատոհմի:
Որք հանդիպիք սա ընթեռնու
Կամ փափաքմամբ արինակի,
Յազաւթս ձեր յիշատակել,
Եւ ըզթողութիւն մեղաց խնդրել:
Զի և ձեզ Տէրն ողորմեսցի,
Այն որ առատն է ի բարի,
Ըղմեղքն ջընջի ամենայնի,
Յաւուր մեծի դատաստանի,
Եւ յիշատակաւ խաղաղեսցի,
Որ ցանկացաւ յայսմ գրեցի:

Գրիչ՝ Գրիգոր երէց

Բ

Յիշատակ է Վարս սբ. հարանց Դաւիթ վարդապետին, և ծնողացն, հօրն՝ մահտեսի Մանուկին, և մօրն, և այլ ամենայն ազգականաց նորա, և գծողի գրոցս Սարգիս անուն քահանայի և աջակերտ մեղսասէր Գրիգորի: Մանիք ընթերծողք գրքիս, որ այս տառապեալ, մեղաւոր և անարժան Գրիգոր երէց լոկ անուն քահանայիս, որ այս գրոցս արինակն յոյժ սիրով և փափաքանաւ, և բազմաց միջնորդութեամբ հազիւ կաբացաք ի Տրապիզու բերել, և յոյժ տրգնութեամբ և ճգնութեամբ, և տառապանաւ իմ ձեռամբս գրեցի ի ծերութեան ժամանակիս: Եւ յետոյ աջակերտին իմոյ Սարգիս քահանայի կրկին դրել տուի զայս աստուածաշունչ գիրքս: Եւ դարձեալ յաւժար կամօք և բաղձմամբ սրտիւ ցանկացաւ այս անուն Դաւիթ վարդապետս երեւեացի, աստ այնմ բանին որ ասէ. «Երանի...»: Վասն որոյ գրեցեաց և ետ յիշատակ ի դուռն³: Եւ մի՞ ոք իշխեսցէ ծախելով կամ գրաւելով զսա, ոչ յազգէ կամ յաւտարէ:

Գրեցաւ և ծաղկեցաւ ի թվականիս Հայոց Ռ և ՂԲ (1643) ամին, որ ունիս տարիս զկարիճն, և ամիսս մարտսն: Այլ խնամող. պահողք՝ արհնին ի յԱստուծոյ և ամենայն սրբոցն. ամէն:

Գրիչ՝ Սարգիս քահանայ

Գ

... Ողորմեա եղկելի գրծողիս և ծնաւղաց և եղբարց, մանաւանդ զմեզ ուսուցանողացս զվարպետն իմ տէր Գրիգորն, անարժան Սարգիս

³ Եկեղեցու անունը չի գրված, տեղը բաց է թողնված:

գրչիս ոչ է յիշելի, հայցեմ ի ձեզանէ, որ յիշէք զիս ի ձեր սբ. և մաքուր աղօթիւք, պարգեք առնուք յԱստուծոյ:

150

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

Տիրայր վարդապետ Man, № 12 (1589 թ.)

197 Յիշեցէք ի մաքրայփայլ յաղաւթս ձեր ղխաւջայ Եղնազարն, որ ետ
198 նորոգել զՍաղմոսարանս, յիշա/լտակ իւր, և իւր ծնողացն՝ մահապարհաբաբին, Թարվիզին. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք Եղնազարն, և զկողայկիցն իւր՝ Շանգատէն, և ղմիռւս կողայկիցն՝ Փարիխանն և զորդիքն իւր՝ Աւետիկն, Միայսարն, Ամիրայսաթն, Բաբէն, Յակոբջանն, Յովանջանն. և ղդստերքն՝ Խանփարվանն, Փարսախանն, Թարվէզն, Խնթուշին յիշեցէք, և Աստուած ողորմի ասացէք: Թվին ՌՂՐ (1643) ամին, ադամ ԺԴ (14)⁴ նորոգեցաւ Սաղմոսարանս, որ կոչի Դաթի:

151

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ԹՅԱՎ, № 143

Գրիչ՝ Յովնան Լեհացի
Վայր՝ Նոր-ֆաղաֆ

ա

280 Թվին ՌՁԶ (1637) աւգոստոսի Ա (1), երեքշաբթի, սկիզբ եղև Աւետաբանիս:

բ

Փառք... Արդ... խոճայ Պօլոսն յերկրէ Մշու, գիւղաքաղաքէ Ճապախըրու, ի գեղջէ Ապիթոռու, որ այժմ բնակեալ է ի Նոր-ֆաղաֆ, ի սահմանս Նիկիու, կամեցաւ զաստուածաշունչ տառս զայս ստանալ, զոր
281 ի վազուց հետէ փափաքեալ տենչայր, բաղձանաց այսմ լուսալրական // և հոգիարուի մատենիս, որ կոչի Աւետարան: Եւ արդ՝ գրեալ ետուր ի յարդար գոյից իւրոց և եգեր անշնչելի յիշատակ ի Նոր-ֆաղաֆ վասն փրկանաց հոգւոյն իւրոյ...: Նախ մեծապապուն՝ Անդրէասին և մեծ մօրն՝ Մարիամին, և ծնողացն, հօրն՝ Մախսապին և մօրն՝ Խալիմարին, հօրեղբարցն՝ Պետրոսին և Սարգրսին, եղբօրն՝ Նուրիմանին, և միւս եղբօրն՝ Վարդանին, և կողակցին՝ Թագունէ, և դստերն՝ Շուշանին, և միւս դստերացն՝ Շանմէլիֆին և Շանգէտին, աներոշն՝ Մելֆոնին, և զորանչ մօրն՝ Մարթային, և գէնուն՝ Կովանին...:

Գրեցաւ սբ. աւետս ձեռամբ ողորմելի և ամենայն մեղաց լիապէս գործող Յովնան Լեհցի գրչիս, որ անուամբս իմ միայն և գործովս ոչ, ի Բվաբերութեան ԻԱ (21)-երորդ յոբելեանի և ԽԲ (42) յաւելորդի

⁴ Այսինքն՝ 1643 թ. մայիսի 3-ին:

⁵ Ցուցակի 197-րդ էջում բերված է 1610 թ. մի այսպիսի հիշատակարան. «Յիսուսի Քրիստոսի Սուրբ Աստուածածնին ծառայ Մարտիրոս եպիսկոպոս Թվին ՌՄԹ (1610)»:

(1643)⁶, մայիս ամսոյն վեցերորդի կատարեցաւ յօրն շաբաթի... Ասլիկար և անարհեստ գրչիս սխալանաց ներեցէք... Դարձեալ աղաչեմ յիշել ի տէր Անկուրցի ղՅոնանէս վարդապետ զհամշիրակ, զհոգևոր եղբայրն մեր, որ պատճառ եղև սբ. գրոցս ստանալոյն խոճայ Պօղոսին, զի մինչև ցայժմ առանց Աւետարանի կաին...:

152

Հ Ա Մ Ա Յ Ի Լ

Մագիստրոս, № 40

Գրիչ՝ տէր Գրիգոր

14 Գրեցաւ Համայնիւս ձեռամբ տէր Գրիգորիս ի լաւ և ընտիր արինաւէ, թվին ՌՂԲ (1643) մայիսի Ժէ (17):

153

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Րեդին (West) Staatsbibliothek Misor. oct. № 1921 (մանրածապակեն, Երևան, № 910)

Գրիչ՝ Խասպէկ

ա

61բ Եւ ղիս յիշեայ ի բարի մասին զանպիտան գրիչս, ով ընթերձողք և Աստուած ղձեղ յիշէ իւր միւս անգամ գալստեան. ամէն:

բ

74ա Թվին ՌՂԲ (1643) ապրիլի Իէ (27):

գ

104ա Գրեցաւ գիրս ձեռամբ անարժան և թարմատար փոռն գրչի՝ Խասպէկի, յոյժ մեղաք զառաժեալ և յետնեալ գծողացն ի քարտիսի, ի թվականի Հայոց ՌՂԲ (1643) ի, և յունիսի է (7): Խնդրեմ ի ձէնջ, ով սիրելիք, որ շմեղադրէք, ղի կար մեր այս էր:

154

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Երևան, № 2389

Գրիչ՝ Մկրտիչ

Վայր՝ Էջմիածին

144ա Գրեցաւ Աղօթագիրս ի սբ. մենաստանս Էջմիածնի. ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոսի, ի վայելումն Մկրտչիս, ի թվին ՌՂԲ (1643) յունի ԺԲ (12):

155

ՏԱՂԱՐԱՆ, ԽՈՐՀՐԴԱՏԵՏՐ

Ջամառ, № 606

Գրիչ՝ Աստուածատուր

Վայր՝ Լով

213 Գրեցաւ Աղօթամատոյցս ի մայրաքաղաքն Լով, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին, ձեռամբ մեղաւոր Աստուածատուր գրչիս, ի վայելումն

⁶ Այսինքն՝ $(21 \times 50) + 42 + 551$:

իլովցի բարեպաշտ և աստուածասէր, երկիւղած Աստուծոյ և յամօթխած ի մարդկանէ պարոն Վարդեմբսի որդոյ բան Ստեփաննոսին. Աստուած բարով վայել[ել] տացէ ընդ երկայն աւուրս, ամէն:

Ի թվին ՌՂԲ (1643) յունիսի⁷:

156

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ծ Ո Ի

Երևան, 7517

Գրիշ՝ Զաֆարիա Երէց:

Վայր՝ Կաֆայ

ա

255ա Փառք...: Աստանաւոր յանգ ելեալ կատարեցաւ տառս գերապայծառ և լուսազարդ, որ կոչի Շարակնոց և Սաղմոսարան, Տանաքոյց և Աղաւթամատոյց և այլ բազում բանք պիտանիք հաւաքեալ կան ի սմա, որ ունի զբովանդակ. տարւոյ կատարեալ զժամակարգութեան յիշատակս, զոր շարակարգեալ ի սբ. հարցն զտանից տէրունականաց, զառաքելոց և զմարգարէից և զամենայն դասուց սրբազանից՝ զերկնաւորաց և զերկրաւորաց, զբազմահոյլ և զբիւրս բիւրուց, որք ծանեան զՏէր և Տէր ծանեաւ զնոսայ...:

Արդ՝ ցանկացող եղեալ աստուածախաւս մատենիս՝ աստուածասէր այրս այս զպարոն Խաթալայէկն, ետ դրել զսա մեծաւ փափաքանաւք, և եդ ի դրունս Սրբոց Քառասնից տաճարին, յիշատակ անջնջելի և կտակ յաւիտենական յոգւոյ իւրոյ աղգաց մինչև յազգս: Վասն որոյ աղաչանաւք հարկաւորեմք աղերսական պաղատանաւք..., որք հանդիպիք մատենիս սրբոյ և պատուականի, յիշեսցիք ի Քրիստոս Յիսուս, ի Տէր մեր, զստացաւ սորա զպարոն Խաթալայէկն, և զհայրն իւր՝ զԽաչատուրն, և զմայրն իւր՝ Աննայաթուրն, և զքոյրն իւր՝ զԽաթայիկայն, և զքուր որդին իւր՝ զպարոն Աստուածատուրն և այլ ամենայն արեան մերձաւորքն իւր զայժմու կենդանիքն և զկանխաւ ննջեցեալքն, որոց թողցէ տէր Աստուած զանցանս նոցա և տացէ զհանգիստն յաւիտենից: Հուսք յետոյ իբրև անարգի մի՛ յիշեսցիք և զծրագրաւ Զաֆարիա կրանաւորն, որ յառաջ քան զաւարտ գրոցս փոխեցաւ առ Քրիստոս. տէր Աստուած թողցէ զանցանս նորա և տացէ զհանգիստն յաւիտենից:

Արդ՝ գրեցաւ սա ի քաղաքս Կաֆայ, ընդ հովանեաւ Ս. Անտոնի անապատականին, ի թվականիս Հայոց ՌՂԲ (1643), յուլիս ամսոյ 2 (6), յաթոռակալութեան տէր Խաչատուր արքեպիսկոպոսի: Եւ ինքն Քրիստոս կոչաւն աշխատողաց և ծանրաբեռնից, յիշեսցէ զյիշաւորդ վերոյ գրեալ // արանցս...:

255բ

բ

Զյետեալս ի բարիս և զյամառեալս ի շարիս Զաֆարիայ Երէց զկազմող սբ. գրոցս, յիշեսցիք ի Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր: Նաև զտէր Միւնաս զընտրեալ քահանայն զսպասաւոր Ս. Քառասնից եկեղեցւոյս յիշեսցիք ի տէր Յիսուս հանդերձ իւրայնովքն, որ բազում շանիւք պատ-

⁷ Տպված «յունիս ի...»: Այս գեպըրում կարելի է կարդալ «յունիս Ի (20)»:

ճառ եղև ի գրքիս գրելն, Քրիստոս Աստուած վարձս բարեաց պարգե-
վեսցէ նմա...

Դարձեալ հանդիպողք ցանկալի՝ հոգևոր բուրաստանիս, կրկին պա-
ղատանաւք աղաչեմք զլուսերամից դասքդ, յիշել ի Տէր զտէր Լուսիկ
մահտեսի իրիցակինն, ծնողիւքն ամենայն, վերրստին կազմեալ նորոգել
ետ զծնողացն յիշատակն, որպէս յիշատակարանին մէջն դրեալ կա
յանուանսն: Եւ որ սեռն սիրով յիշեսցէ զնոսա՝ ինքն յիշեալ լինի յերկ-
նից արքայութեանն:

157

Ճ Ա Շ Ո Յ
ՏԵՐԱՎՋ, № 213

Գրիշ՝ Յովանէս դպիր
Վայր՝ Շախաստրոն

ա

264

Ջի որպէս ուրախութիւնն մեծ է նաւելոցն ի նաւահանգիստն ժա-
մանել, նոյնպէս և գրիշն՝ ի վերջին կէտն: Վասն որոյ գոհացողական
ձայնիւ վեր առաքեմ փառք, պատիւ և գոհութիւն ի բարձունս, որ և զա-
նարժան գրիշ Յովանէս դպիրս արժանի արարեր հասանել ի վերջին գիծ
տառիս, և ի հոգելից բուրաստանիս:

բ

Փառք... ի թուականութեանս Հայոց տումարի Ռ և ՂԲ (1643)
գրեցաւ աստուածախօս մատեանս, որ կոչի Ճաշու գիրք, ի թագաւորու-
թեան Պարսից փոքր շահ Ապասին, ի յերկիրս Ըսպահան, ի գիւղս Շա-
խաստրոն, և յառաջնորդութեան մերոյ Զուլայի պարոն խօճայ Սար-
ֆաւադին, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնիս, և ի տիեզերալոյս կաթողի-
կոսութեան մեծափառ համակ բարի և հեզահոգի... հայրապետ տէր
Փիլիպպոսն, և մերոյ արհի եպիսկոպոսն տէր Յակովբ վարդապետն:
Աղաչեմք զտէրն մեր և զփրկիչն Յիսուա Քրիստոս, որ տէր Աստուած
զիւրեանքն փառաւորեսցէ. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զստացող սբ. գրոյս զպարոն Ապովն,
և զհայրն իւր՝ մահադասի Մառութէն, և մայրն իւր՝ Սղմէրն, որ հանգու-
ցեալ է առ Քրիստոս, և քորքն՝ Անայփիէն, Զանեզանն, Իպիսաբեթն,
և ընտանիք սոցա... Դարձեալ առ ոտս ձեր անկեալ աղաչեմ, յիշել
զպարոն խօճայ Ապովն, և զհամեստ կողակիցն իւր՝ զբարեսէր Մաղիքն,
և որդիս իւր, զոր և տէր Աստուած զիւրեանքն ընդ երկայն աւուրս պա-
հեսցէ. ամէն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զպարոն խօճայ Ապովն, և
զհայրն իւր՝ Մառութէն, և զվերջի կողակիցն սորայ՝ Թալէլումն, և որ-
դիքն իւրեանց՝ Գրիգորն, Թասալիւն, և դստերքն՝ Աննային, Խանփաշէն,
Սօլթաջանն, և ամենայն արեան մերձաւորսն ողորմեսցի Քրիստոս
Աստուած... ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս Ապովն, որ ստացաւ զսբ. գիրքս ի
հալալ արդեանց իւրոց, վասն փրկութեան հոգւոյ իւրոյ, և իւր՝ պապին՝
Թասալէ, ժամարար Սարգիսին, Խէրումին, Հայրապետին, Մառաբաթին,
աղաչեմ լի և բոլոր սրտիւ Աստուած ողորմի ասացէք... ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք զՍբ. Աստուածածնի միարեանքն՝ զտէր Յակոբ սրբամիտ քահանայ, զպատուական ծերունի զտէր Սիմէօնն, և զտէր Յովանէսն, զտէր Դաւիթն, զտէր Պօղոսն, և զտէր Մկրտիչն, և զտէր Ներսէսն, և զհանգուցեալ տէր Զաքարիայն, և տէր Յովսէփն, որ հանգեալ ի Քրիստոս...: Դարձեալ յիշեցէք զբարեսէր հաւատարիմ քրիստոնեայ և երեսփոխան Աստուածածնի սբ. եկեղեցւոյս պարոն խօճայ ընկալն և տէր Աստուած զինքն երկայն աւուրս արասցէ... Եւ յիշեցէք ստացողակից սբ. գրոյս հաւատարիմ ի Տէր պարոն Սիմոնն, և զծնողսն՝ հանգուցեալ ի Քրիստոս Փանոսն, Ագիգն, և եղբայրն՝ հանգուցեալ առ տէր Աստուած Մարտիրոսն, և քվեքն՝ Ըսպիլն, Հովսիսիմէն: Եւ դարձեալ յիշեցէք պարոն Սիմոնն, և կողակիցն իւր՝ Յովսիսէն, և զորդիքն՝ Փանոսն և Մարութէն և ամենայն արեան...: Եւ յիշեցէք զստացողակից սբ. գրոյս հաւատարիմ ի Տէր պարոն խօջայ Գրիգորն, և ծնողքն իւր՝ մահդասի Գէրաբն, Մաղիֆն: Դարձեալ յիշեցէք պարոն խօճայ Գրիգորն, և զեղբարքն իւր՝ պարոն Զաքարէն, Ըմբրուս աղէն, տէր Աստուած զիրեանց կեանս յերկնարեաց շնորհեսցէ, և զհանգուցեալ առ Քրիստոս Աստուած Ընուսաւմն, Մարգարէն:

Դարձեալ յիշեցէք պարոն Գրիգորն, և զկողակիցն իւր՝ Սափուրն, և զորդիքն իւրեանց՝ բողբոշ Բաղտասարն, տէր Աստուած շատ կենօք պահեսցէ: Եւ զհանգուցեալ մանկունս և դստերս Փիրաթամն, Մասփուրն և Սապրիիանն: Դարձեալ յիշեցէք պարոն Գրիգորի եղբայր որդի Մկրտումն, Աստուած յերկարակեաց պահեսցէ և բարի յիշատակ ծնողաց իւրոց, ամէն...:

[Դարձեալ յիշեցէք]... Մեսրոպ դպիր Խիզանցիւն, որ ծաղկին և կազմին աշխատեցաւ:

Գ

Թվին ՌՂԲ (1643) ամին Վարդավառի բարեկենդան⁸ մեք Ասպանան էաք, խաբար եկաւ ի Վաղարշաբաթ քաղաքէն, թէ մէկ շորի ծնաւ, գըլուխն շորոյ էր, լաշն ձիոյ:

158

ԺԱՄԱԳԻՐՔ, ՊԱՏԱՐԱԳԱՄԱՏՈՅՑ, ՏՕՆԱՅՈՅՑ

82ՂՍ, № 112

Գրիչ՝ Ամիրխան դպիր
Վայր՝ Հալապ

Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ Պարզատումարս ի մայրաքաղաքն ի Հալապ, ընդ հովանեաւ Ս. Քառասնիցն և Ս. Աստուածածնին, և այլ ամենայն սրբոցս, որ աստ կան, ձեռամբ գրեցաւ մեղաներկ և անհմուտ, անարժան, անծան և անծով գրչի Ամիրխան սուտանուն դպրի, յորժամ զՊարզատումարս պարզեցի թվին Հայոց էր ՌՂԲ (1643), յնտիր և ստոյգ օրինակէ, որ ի բազմաց փորձեալ և ստուգեալ է:

⁸ Այսինքն՝ 1643 թվի հուլիսի 2-ից մինչև 9-ը:

Գրեցի զսա անձն եղկելի,
 Զի ոչ ունիմ գործքս բարի,
 Րամեալ և ոչ ա[ր]հես[տ]յս գրչի,
 Այլ լոկ անուամբ կեամ կենդանի:
 Զլինել հայցեմ մեղադրելի,
 Թէ և սըղալ ինչ աստ գտցի,
 Է իմ դրեալ աշխատելի⁹,
 Ընդ որս և դէմ եղեալ յերկրի:
 Երկրպագեմ հանդիպողի,
 Նաև սիրով կարդացողի.
 Կամ թէ ի պէտս ոք ընկալցի,
 Յիշման արա զիս արժանի
 ԶԱմիրխան գրչի այլ և դպրի,
 Նաև գործովք յոյժ եղկելի:

Դարձեալ աղաչեմ, ով եղրայրք, զի զմեզ առանց պարսաւանաց թո-
 դուք, և անմեղադիր լերուք վասն սղալութեան և անզարդութեան գրոյս,
 զի կար մեր այսչափ էր և ոչ այլ աւելի: Եւ աւարտեցաւ աւգոստոս ի
 Ժ (10). ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ աւրհնելոյն, որ է աւրհնեալ յա-
 ւիտեանս. ամէն:

159

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 4122 (1325 թ.)

Նորոգող՝ Տօլվէք դպիր
 Վայր՝ Կ. Պօլխս

251բ Վերստին նորոգեցաւ [սբ. Աւետարանս] ի թվականութեանս Հայոց
 ՌՂԲ (1643), ի արքայանիստ մայրաքաղաքն Կոստանդնուպօլիս, ի բրո-
 նակալութեանն Տաճկաց սուլթան Խալիլիմի և ի կաթողիկոսութեանն
 տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսին, և ի պատրիարքութեանն տէր Դաւիթ
 արքեպիսկոպոսին, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնայ Բարձրահայեաց
 տաճարի, ձեռամբ ումեմն մեղսաթաւալ Տօլվէք դպրի Նոյնկիացու, աւ-
 գոստոս ամ[ս]ո ի ԺԲ (12), ի վայելումն տէր Սրբասէր քահանային¹⁰:

160

ՅԻՍՈՒՍ ՈՐԴԻ

Երևան, № 10209

Գրիչ՝ Ոսկան բանասէր
 Վայր՝ Էջմիածին

371ա Յաւէտ յարակայ...: Սակս հասանելսյն յօժանգակութիւն տարտա-
 մեցելոյ անձինս նուաստի Ոսկանի բանասիրի, առ ի ժամանել յաւարտ
 գրոցս Ներսէսի կաթողիկոսի Հայոց Կիւղիկեցւոյ, որ վերակոչի Յիսուս

⁹ Կենտ տողերից հողվում է «գրչի»:

¹⁰ Բնագիրն այստեղ ընդհատվում է:

որդի, ընդ հովանեաւ սրբոյ աթոռոյս հայկազնոյ էջմիածնի, որ բացա-
փայլի նարդեանս իբրեւ երկին՝ զանաղանօք լուսաւորօք, այսինքն ու-
սուցչօք և ուսանողօք, ի թուականութեանս Հայոց ՌՂԲ (1643)-որդին
271ր տեառն Փիղիպպոսի կաթողիկոսի, ի յիշատակի Մաթէոսի վարդապետի
առ ի վայելումն և ի խրատ զգօնութեան։ Արդ՝ որք հանդիպիք սմա ըն-
թեռնելով կամ օրինակելով զԱստուած ողորմին մի՛ արգելութեւ զթողու-
թիւն յանցանաց հայցեցէք վերոյ դրելոցն անուանց, նաև խնդրեցէք
արժանանալ տեսութեանն Քրիստոսի...:

161

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 1558

Գրիշ՝ Խասպէկ
Վայր՝ Ղարաւսու

ա

393ա

Փառք...:

Ի նորաջան գրչէս խնդրի,
Առ ձեզ բանիւս յոյժ փարելի.
Ժողովարան ճարտասանի,
Ներակերտողք ի քարտիսի:
Առ որ հայցեմ աղերսալի,
Եւ պաղատիմ յոյժ բաղձալի.
Մի՛ մեղադրել ինձ ծաղրալի,
Զի չեմ հրմուտ այսմ արհեստի:
Այլ զի անվարժ ի չափ տաղի,
Ոտտնաւոր ի հանդիսի.
Նորոգ բանիւ աստ ի կարգի,
Կարճ ի կարճոյ համառատի:
Արդ՝ լըւարութ որ ըստ կարգի,
Շարայարեալ ի յայս տառի.
393բ Կերտեալ մեծին տէր Ներսէսի,
Հայաստանեայց հայրապետի:
Սկըսեալ նախնոյն որ առաջի,
Մաղթանս առ Տէր իւր պաղատի.
Թեպէտ միջնորդ յիւր աղէտի,
Եղեալ զԱդամ հայր մեր նախնի:
Ամէնիմաստ յիւրում շնորհի,
Որ Ս. Հոգւոյն առեալ զհոգի.
Գայ ի հիմանց վերաթևի,
Ի ի նոր աւրէնսըն բարբառի:
Այլ պարզախաւս բանիւ բերի.
Ոչ բառակապ և խըրթնալի.
Ի իւսմամբ սրբբոցն որ ըստ կարգի,

394ա

394բ

Երկու հազար տամբք աւարտի:
 Ուտի այնու ոչ շատասցի,
 Շնորհաց բողխումն իւր սբ. սրբտի.
 Բամեալ բանիւ յոյժ քաղցրալի,
 Դարձեալ կրկնէ զբանն առաջի:
 Որպէս սբ. հայրքն յնփեսոսի,
 Դաւանեցին գԱստուածորդի.
 Ի ի նիկիայ և Կոստանդնի,
 Ջնոյն ուղղափառ հաւատ բարի:
 Թագաւորին երկնաւորի,
 Ջնոյն զաւանում ընդ աւանի.
 Երգս յաւրինեալ խոստովանի,
 Ջթիսուս որդի հաւր անեղի:
 Այլ և դարձեալ ըսկըսանի,
 Եւ ոչ նըւազ ինչ արգիլի.
 Նոր նորոգէ ի քարտիսի,
 Ըզնախահարս Արշակունի:
 Նաև ձայնիւ կականալի,
 Ողբս յաւրինէ յնդեսիայի.
 Տալով մանկանց նոր Սիրովնի,
 Ըսփոփութիւն սրգաւորի:
 Այլ և փայտին սբ. կենսատուի,
 Յերգըս յոգէ յոյժ հըրճուալի.
 Ճարտար թովիչ էր սբ. հաւտի.
 Իւր անձանձիր դեղաւք բանի:
 Կենաց աստի նա վըճարի,
 Յանգրաւական փառսըն փոխի.
 Աթոռ յազգէն իւրմէ նըստի,
 Անուն ներսէս Լամբրունացի:
 Յաւդեալ և նա նորին ցաւդի,
 Եւ ի սիրոյն սէր բորբոքի.
 Սիրով հոգոյն տէր ներսէսի,
 Ներբողական ճառ բարբառի:
 Որով մեք յոյժ փափաքելի,
 Գաղափարեալ զբան պատուելի.
 Ի իժեալ խաւսիւքըս ծաղրալի,
 Չեղեալ ներհուն ըստ արժանի:
 Լայնատարած նորին նուագի,
 Սա յիշատակ անջընջելի.
 Թուական Հայոցըս հազարի,
 Նըսուն և երկու թիւ յաւելի (1643):
 Աւարտեցաք յայս նահանգի,
 Հոնաց երկրիս Ղաւառուի.
 Նաև առ ոտս Ս. Աւգսէնդի,

395ա

Քրսան և ութն աւգուտոսի,
 Ի դառնագոյն ժամանակի,
 Մանմեաւաւայ թաթար խանի.
 Պաաճառելով ինչ պատճառի,
 Յոյժ կողոպտեն ղաղղըս Հայկի,
 Բամեալ և ինձ անարժանի,
 Գըծաւդ բանիս և ծաղկաւղի.
 Ամէնիմաստ ձերում շնորհի,
 Տուք ողորմի ինձ Խասպէկի:
 Հուպ յիշեցէք ի յայս կարգի,
 Զհայր Անդրեասն իմ մահդեսի.
 Իսկ և ըզմայրն իմ անձկալի,
 Հանդերձ ծնաւղիւք տուք ողորմի:
 Մեծապայծառ և պատուելի,
 Ընտրեալ մաքուր իմ ուսուցչի.
 Ի ձէնջ հայցեմ տալ ողորմի,
 Տէր Յոնանէն քահանայի:
 Մնաւղիւք հանդերձ իւր սբ. ղարմի,
 Գերապաճոյճ ղեղգեղալի.
 Բախճանապէս միշտ անթերի,
 Յիշել յաղաւթրս հաճելի:
 Արդ՝ աղաչեմ ես կըրկնակի,
 Զայնիւ մաղթեմ կողկողալի.
 Գովեալ մանկանց նոր Սիովնի,
 Վերծանողաց յայսրմ տառի:
 Բոտեալ անձն իմ երկիւղալի,
 Թե՛ սըղալանս աստ գրտանի.
 Եւ թէ աւել է ջընջելի,
 Եւ թէ պակաս լընուլ ղտեղի:
 Արդ՝ արասցուք աւարտ բանի,
 Յիսուս որդոյս յիշատակի.
 Լոյս ի լուսոյ հաւրն անեղի,
 Փառք յաւիտեանս յաւիտենի¹¹:

395բ

Բ
 Ով ընթերցաւ քաջ վիպասան,
 Դիպաւղք գանձիս արքայական,
 Զնուաստ առնել յիշման արժան,
 Խասպէկ գըրիշս որ նորաջան:

163բ

¹¹ Մեկընդմեջ տողերի սկզբնատառերից հոդվում է. «Ի ժամանակս Թագաւորութեանն Տաճկաց սուլթան Իպրահիմի ծրագրեալ: Զպիւստ սուլն հիշատակարանից 1-ին, 7—12 և 67—82-րդ տողերն իր մի հոդվածում հրապարակել է Ն. Ակինյանը (տե՛ս «ՀԱՅ», 1935, էջ 338—339):

162

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

ՈՅԶՄՎ, № 590

Գրիշ՝ Տօնիկ
Վայր՝ Սաամայօլ

43

Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ աստուածային մատեանս, որ կոչի Սաղմոսարան, ի Ըսաամայօլ, ի գուռն Ս. Աստուածածնայ, ձեռամբ անարժան և անպիտան գրչի Տօնիկին անարհեստ գրչի, որ զանոնս միայն ունիմ՝ զգործս ոչ: Գրեցաւ թվին Հայոց ՌՂԳ (1643) հոկտեմբերի ԺԹ (19), օրն հինգշաբթի: Արդ՝ ցանկացող եղև այսմ հոգևոր բուրաստանիս հոգեսէր և հոգիւնկալ¹² ի հալալ ընչից, ի Կոստանդինուպօլիս: Արդ՝ գրեցաւ քրնարս հոգէպատում՝ երգ սաղմոսաց ի հայրապետութեան տէր Փիլիփոսի և թագաւորութեանն Տաճկաց սուլթան Խալաֆին և յառաջնորդութեան տէր Գրիգոր պարոնտէրին: Արդ՝ աղաչեմ զձեզ, ո՛ր հարք և յեղբարք, յորժամ կարդայք և սաղմոս ասէք կամ օրինակէք, յիշեցէք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր ստացող Սաղմոսարանիս. ամէն:

163

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՄԱՏԹԷՈՍԻ ԱԻԵՏԱՐԱՆԻՆ

ՄՅԶԵՊ, V, № 1619

420

Փառք...: Այլ և երես անկեալ մեղսամած ոգով աղաչեմ զուռնօրէն բանիւ լրացեալ զդասս սրբազանից, որք հանդիպիք այսմ հոգեբուղի՝ Մատթէի քաղուածոյ անուանեալ տառիս, յիշեսչիք զՀոռովկայիցի Լիլիա վարդապետն, որ ըստացեալ և երես ի նորոգումն, ի թվին ՌՂԳ (1643) հոռի է (7)¹³, ի մայրաքաղաքն Թոխաթ, ի վայելումն գեղեցկայարմար անձին իւրոյ. զոր տէր Աստուած բարով վայելել տացէ յերկար ժամանակօք...:

164

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7124

Գրիշ՝ Գրիգոր
Վայր՝ Ախալգօր

254ա

254.7

Արդ՝ գրեցաւ սր. տառս, լուսատու ճրագ հոգւոց յաւիտեանց, երգ Դաւթեան...: // Հայրապետութեան սր. լուսակառուց էջմիածնայ տէր Փիլիպոս կաթողիկոսին, և եպիսկոպոսութիւն թեմիս (Հայոց) տէր Անդրէասին, տէր [Բ]արսեղին: Գրեցօ Սաղմոսարանս ի գիւղաքաղաքս Ախալգաւ, ի դուռն Ս. Աստուածածնայ[ի], ձեռամբ սուտանոն Գրիգոր գրչիս, որ անուամբս եմ և գործովս ոչ: Գրեցաւ թվականիս ՌՂԳ (1643) դեկտեմբեր ամսոյ Ե (5)-ին: Աւարտման աւրհնեալ է Աստուած:

¹² Պատմիրատուի անունը, ինչպես նշում է Ոսկյանը, ձեռագրում չի նշված:

¹³ Շարժական տոմարի հաշվով կլինի 1643 թ. նոյեմբերի 17-ին: Տոմարական մեր դիտողությունը տե՛ս № 9 հիշատակարանի 10-րդ ծանոթագրությունում:

165

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԱԽԵՏԱՐԱՆԻՆ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ

82Ա.Ք. № 238

Գրիչ՝ Յունան
Վայր՝ Նադեկիա

ա

102 Ես՝ անարժան Յունանս դրեցի շնորհիւ և ողորմութեամբն Աստուծոյ, զհոգէնորոգ տառս Մեկնութեան սբ. Աւետարանին Յովհաննու, իմ հոգեւոր հայր Է[ր]զբնկացի տէր Աւետիք, որ սպասաւոր է ի Թոխաթ Ս. Պարսամայ: Գրեցաւ թվին ՌՂԲ (1643) նոյեմբեր ամսոյ ԻԸ (28), օրն երեքշաբթի:

բ

1021 Փառք... կատարեցօ հոգէնորոգ տառս Մեկնութեան սբ. Աւետարանին Յովհաննու, զոր կարգեալ է և ուղղեալ բազում աշխատութեամբ մեծի իմաստնոյ Սարգիս կոչեցեալ աշակերտի երիցս երանելոյն սբ. վարդապետի Սարկաւազ կոչեցեալ, որ և նմա համազուգեալ ի սոյն խորհրդի ժողովել բանս պատշաճաւորս յաղագս աւգտի լսողաց և ուսումնասիրաց ընթերցողաց: Բայց հաւաքեալ են աստ բանք պիտանիք ի վարդապետութենէ սրբոյն Նփրեմի, և Ոսկէբերանի, և տեառն Ստեփաննոսի Սիւնեաց վերադիտողի, և ի տեղիս տեղիս Աստուածաբանի, և Սարկաւազի, և Անանիայի, և Իզնատիոսի և սկիզբն ի Նանա[յ]է սակաւ մի, և ի Սեբերիանոսէ Ի մէջ քրիստոսասիրացն սուղ ինչ վրկայութիւն:

Գրեցաւ ձեռամբ Յունանի, ի թվին Հայոց ՌՂԳ (1643), սահմի Թ (9)¹⁴:

գ

1022 Զատացող զանձուս և լուսերանգ տառիս, որ է աւետեաց քարոզ բոլոր ազգաց և ազանց, և փրկական տնօրէնութեան մարգարեւոյ բանին պատմող և հրատարակիչ, և մեզ պատճառ փրկութեան և ազատութեան: Ստացաւ զսայ բարի հոգի մղտեցի Հաւատվորն, և եղ յիշատակ իւր հոգոյն ի բաղաքն յՆադեկիայ. մանաւանդ ի ձեռն // Թոխաթցի Մինաս վարդապետի, զոր տէր Աստուած բարով վայելել տացէ ընդ երկայն աւուրս և պարագայց ամօք երկայնաձիգ գաւազանաւ վարել զիշխանութիւն վարդապետական, արդեամբք և սրբութեամբ ճոխացուցէ զինքն. ամէն: Վասն որոյ աղաչեմ զամենեանս զհանդիպողսդ՝ պատուական և աստուածավայելուլ անօթոյս, զընթերցողսդ յարածամ և զամենայն որդիս լուսոյ, յիշել ողորմութեամբ և աղօթիւք զմեղուցեալ հոգի իմ, և զծնողացն իմոց՝ Կովստեպի Խաչատուրն, և զմայրն իմ՝ Շանումն, և եղբայրն իմ՝ Աստուածատուր, որ գեղեցիկ պատանի և Ժ (10)-ամենից վախճանեալ, զորոց պայծառացուցէ Տէր զհոգիս յիշե-

¹⁴ Հայոց ՌՂԳ տարեթվի սահմի 9-ն անշարժ տոմարի հաշվով կհամապատասխանի 1643 թ. հոկտեմբերի 18-ին, իսկ շարժական տոմարով՝ 1643 թ. դեկտեմբերի 12-ին: Մինչև այստեղ տե՛ս նաև մեր Մատենադարանի № 4006 ձեռագրի 138բ էջում (1773 թ. ընդօրինակութիւն):

լոցս, և յիշողացտ վարձս բարի պարենացէ. ամէն: Եւ որ տէրն է հասարակաց ամենեցուն ողորմեսցի՝ ստացողացն և աշխատողաց, յիշողացդ և յիշատակելոցս, ողորմեսցի, և ինքն արհնեալ եղիցի յաւիտեանս. ամէն:

166

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Մ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

Երևան, № 188

Գրիշ՝ Յակոբ Ակնցի
Վայր՝ Կ. Պօլիս

ա

180բ Զմեղաւոր հողս Յակոբ դպիր յիշեցէք ի Տէր միով ողորմեայիս աղաչեմ:

բ

173ա էր թիւ Հայոց ՌՂ (1641), յորժամ սբ. գիրքս գծագրէր:

գ

184բ—
185ա Զցանկ երկրորդ և երրորդ Մակարէացւոցս յետոյ գտեալ աստ գրեցաք: Իսկ դու որ հանճարեղդ ես, զիւրաքանչիւր յիւրում տեղիս դիցես և անմեղադիր լիցիս:

դ

386ա Զբազում երկաւք ստացաւդ սբ. Աստուածաշունչ տառիս զԳասպար քահանայն և զԺնօղս նորա զմահտեսի Աստուածաւորն և զմահտեսի Մինան, և զեղբարսն զհանգուցեալսն առ Քրիստոս՝ զՄելֆոնն և զԹովմասն, և զամենայն արեան մերձաւորսն յիշեցէք ի մեղաց թողութիւն, որ և Տէր զձերն թողէ. ամէն:
Գրեցաւ ՌՂԱ (1642) ամի:

ե

100ա Յիշեսցիք ի Քրիստոս զստացող սբ. Աստուածաշունչիս զԱկնցի Գասպար քահանայն, որ ետ գծագրել զմատենան զայս ի հալալ արգեալն]ց իւրոց, յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնօղաց իւրոց մահտեսի Աստուածաւորին և մահտեսի Մինային, և եղբարցն իւրոց ննջեցելոցն ի Քրիստոս, և քէրն Մարգարտին, և կենակցին՝ Մելիֆին, և զաւակացն իւրոց՝ Յակոբին և Մելֆոնին, և նորաբոյս Գաւթին, և ամենայն արեան մերոց: Զեռամբ բազմամեղ գրչի Ակնցի Յակոբ դպրի, ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպօլիս, ի թվականիս մերում ՌՂԲ (1643) ամի, ընդ հովանեաւ Ս. Հրեշտակապետացն Գաբրիէլի և Միքայէլի եղև կատարումն սբ. գրոցս:

զ

440բ Զստացող սբ. Աստուածաշունչ կտակարանացս զԱկնցի Գասպար քահանայն, և ծնօղսն նորա...:

Գրեցաւ տառս աստուածային ի թուականիս մերում ՌՂԲ (1643) ամի, ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպոլիս, ընդ հովանեաւ սրրոց հրեշտակապետացն Գարրիէլի և Միքայէլի, ձեռամբ Ակնցի Յակոբ դպրի: Աղաչեմ զձեզ, վասն իմ նուէր տուք Աստուծոյ զաղօթս ձեր և մեղաց իմոց թողութիւն խնդրեցէք, նաև ծնօղացն իմոց և ողորմածն Աստուած զձերն թողցէ. ամէն:

է

464ա Զմեղաւորս Յակոբ զրիշ, նաև զծնաւդսն իմ՝ զՎահրաւ և զՇազա-
տան յիշեցէք ի մեղաց թողութիւն, ո՛վ աստուածասէր ընթերցաւդք, և Քրիստոս Աստուածն իմ յիշողացդ և յիշեցելոցս առ հասարակ ողոր-
մեսցի....:

Բ

471բ [Ա]րդ՝ երես անկեալ աղաչեմ զդասս սրբազան պաշտանեիցդ,
որք հանդիպիք այսմ աստուածային մատենիս, յիշեցէք յաղաթս ձեր
զստացաւդ սորա զԳասպաւր սրբասնունդ քահանայն....:

Գրեցաւ տառս աստուածային ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպոլիս,
ընդ հովանեաւ Ս. Հրեշտակապետացն Գարրիէլի և Միքայէլի, ի թու-
ականիս Հայոց ՌՂԲ (1643) ամի, ի թագաւորութեանն իսմայելացոց սուլ-
տան Խպրաճիմի, և ի հայրապետութեանն որ ի սբ. էջմիածինն տեառն
տէր Փիլիպպոս սրբազան կաթողիկոսի, նաև յառաշնորդութեան աթո-
ռոյն սբ. Երուսաղէմայ տէր Աստուածատուր քաշ հռետորի, ձեռամբ
բազմամեղ գրչի Ակնցի Յակոբ դպրի: Աղաչեմ զամենեսեանսդ, որք
հանդիպիք սմա ի պատճառս տեսլեան, ասացէք աստուած ողորմի տա-
ռիս զծողի և ծնօղացն իմոց՝ մահտեսի Վահրաւտի և մահտեսի Շազա-
տայի, և որք յիշեքդ զմեզ, և դուք յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ
մերոյ:

Ք

Յիշատակարան գրոցս

518բ Փառք....: Արդ՝ և ի ծրարս ծրարեցաւ հանգամանս նախնեաց սըր-
բոց, որ ունի յինքեան զտառս գերունակ մարգարեիցն խմբի և զկարգս
թագաւորացն և զաւետարեբոս կենաց զԱւետարանս տեառն մերոյ յու-
սոյ և Աստուծոյ, և զպրակս առաքելոցն հանդերձ իւթանասուն և երկու
կտակարանօքն, որ կրէ ի միջի զէակս ամենայն իմանալեաց և զգալեաց
իրս անեղին մածեալ ի մտաց եղականաց ածեալ ի լոյս ռահցոյց ճշ-
մարտութեան և կառեալ կայացաւ կաւոց գիտութեամբ: Պարագրեալ
միայնոյն և անպարագրելի փողոցս տարեալ բովանդակեցաւ թանձրա-
ցեալ մարմնով եղաւ յայսմ քառակուտակ և գնդաձև, փոքրագեղ տփիս,
որ Աստուածաշունչ տառ որշորշի: Այս յիրաւի և ճշմարտապէս ստուգա-
բանութեամբ է ստացումն յանուանս իրին, որ ի շնչոյ Աստուծոյ և տը-
նատըութեամբ Հոգոյն Սրբոյ եղև հնար սեռիցս բանաւորաց անկարելի
գոլ կարևոր....:

Որպէս և այս աստուածարեալ և փափագողս բանի հետևողաց
Ակնցի Գասպաւր քահանայս, որ հրով տոշորեալ ի սէր սորա և մաշէր

զինքն իղձք մտաց իւրոց ի բազում ժամանակաց և զի յայսմ ազնիւ և անգիւտ արինակէս ստացի, որ էր ուղղեալ յառաջին սբ. վարդապետացն և զելս իրացն ոչ գտանէր, այլ այն որ զկամս երկիւղածաց իւրոց առնէ, ոչ անտես արար զխնդիր սորա, այլ առաջնորդեալ հասոյց փափագանացն: Որ ետ սկսիլ զսբ. Աստուածաշունչ գիրքս ի գրել ձեռամբ Ակընցի Յակոբ դպրի, որ էր իւրն գաւառակից. և յաւարտ հասուցեալ կատարեաց Տեառն գործակցութեամբ և զարդարեաց գոյն զգոյն գեղաւք և պատկերաւք և ոսկիազարդ զարդարեաց բազում ծախիւք. ի մտի արկանելով զբանն տէրունական որ ասէ. «Երթա՛յք, գործեցէ՛ք մի՛ զկորստական կերակուրն, այլ զկերակուրն որ մնայ ի կեանսն յաւիտենական»¹⁵: Եւ յիրաւի հետեցաւ յայսմ հրամանիս, զի ոչ էր վասն մարմնաւոր ջահից ջան սորա, այլ վասն յուսոյն որ առ Աստուած, և զի յաղաթից ձեր աւգտեսցի քան զի այլ ուր. ասէ գիր, թէ «Յոյժ զօրաւոր են աղօթք արդարոց յաւանականութիւն»¹⁶: Զոր ե. հայցեմ ի հանդիպողացդ յայսմ ցանկալի սբ. գրոյս հանգանակեցէք զպարգևս աղաթից, ստացողի սորա Գասպար սրբասէր քահանայի և ծնաւղացն՝ մահտեսի Աստուածատուրին և մահտեսի Մինային, և եղբարցն իւրոց հանգուցելոցն առ Քրիստոս՝ խոճայ Մելիֆնին և Թովմային, և քրեւերն՝ Մարգարտին, և կողակցին՝ Մելիֆին, և որդոցն՝ Յակոբ տիրացուին և Մելիֆնին, և դստերացն՝ Մարիամին և Գոնարին, և հանգուցեալ զաւակացն՝ Դաթին և Գրիգորին: Այլ և երկոսին կողմանց պապերց նորին՝ Միրաֆին և մահտեսի Պաղտասարին, և մամերցն՝ Մարիամին և Շալշուֆին, և հօրեղօրն՝ մահտեսի Խաչատուրին, և որդոյ նորին՝ Ղազար քահանային, նաև վարժապետին իւրոյ Դաւանալեցի Գրիգոր քաջ բաբունապետին, և ամենայն արեան մերձաւորաց նորին կենդանեացն և

156ա հանգուցելոցն // Թողութիւն յԱստուծոյ խնդրեցէք, զի և Տէրն զձերն թողցէ...:

Կատարեցաւ տառս աստուածային ի մայրաքաղաքն երջանիկ, ի մեծն Կոստանդինուպոլիս, ընդ հովանեաւ հրաշագործ տաճարի սրբոց հրեշտակապետացն Գարրիէլի և Միքայէլի, ի թիւ հայկազան սեռիս կրկին հնգից հարիւրից և միոյ յորելեանից և քառակ տասնից և երկուսից (1643)¹⁷, ի թագաւորութեան և ի մեծ բռնակալութեան իսմայելացոց ի վերայ բազում ազգաց և ազանց՝ քրիստոնէից և այլոց սեռից, սուլտան Խալաֆիմի. և ի հայրապետութեանն Հայոց, որ ի սբ. էջմիածինն տեառն տէր Փիլիպպոս սրբազան կաթողիկոսի, նաև յառաջնորդութեան աթոռոյն սբ. Երուսաղէմայ տէր Աստուածատուր քաջ հոգեւորի, ձեռամբ բազմամեղ գրչի Ակընցի Յակոբ դպրի: Աղաչեմ զամենեւեանդ, որք հանդիպիք սմա ի պատճառս տեսլեան յինչ և իցէ, Աստուած ողորմի ասացէք ինձ անիմաստ գրչի Յակոբի, և ծնաւղացն իմոց՝ մահտեսի Վահրատի և մահտեսի Շաղաալի, և ամենայն արեան մերձաւորացն իմոց, զի բազում երկաւք և աշխատութեամբ գրեցի, ի դառն և ի նեղ ժամանակիս, յորում յարուցեալ են ազգքն Տաճկաց մեծաւ պատերազ-

¹⁵ Յովհ., 2, 27:

¹⁶ Յակ., 5, 16:

¹⁷ Այսինքն՝ $[(2 \times 5 \times 100) + 50 + (4 \times 10)] + 2 + 551$:

մաւ ի վերայ մեծ կղզոյն Լուստոյ, որ և առին զկիսակողմն նորին ի ձեռացն Ֆռանգաց. և դեռ ևս ի նոյն պատերազմի կան, և բազում աւերս ածին եկեղեցեաց, և յոլով արիւնս հեղին քրիստոնէից: Որ բազում տառապանաւք ի ժամանակիս յայսմիկ գրեցի զսբ. գիրքս զայս, և առաջնորդութեամբ Ս. Հոգոյն յաւարտ հասեալ կատարեցի: Եւ այս ի խնամոց ամենակալ մարդասիրին իսկ և վասն անարհեստութեան և անվարժութեան գրոյս ներումն արարէք, զի կար մեր այս էր: Նաև վարժապետին իմոյ Յակոբ կուսակրան սարկաւագի ասացէք Աստուած ողորմի, որ բազում վշտաւք ուսոյց ինձ զարուեստս գծի գրութեան: Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ զդասս սրբազան պաշտանէիցդ, որք հանդիպիք այսմ աստուածային մատենիս, դարձեալ յիշեցէք յերկնաթուղ յաղաւթս ձեր զվերոյ դրեալ ստացաւ սորա զսրբասնունդ Գառաւոր քահանան... և աշխատաւորացն ի սայ և սրբագրողացն և արինակի շնորհացն, և առաւել և այնոցիկ որ ի վերայ մեր աշխատանք և երախտիք ունին եթէ հոգևոր, եթէ մարմնաւոր. ասացէք Աստուած ողորմի...:

Տարտամս յիմաստս այսրմ գրոց,
Որ եմ եղեալ քերաւղ զըծոց,
Ահա կարաւտ սոցին համոց,
Գլտա գերել յաւտար հոգոց:
Ուստի հարեալ սըրտիս ի խոց,
Եւ տոչորմանս որ կայ յիս բոց,
Ջայս սըրսկեմ կաթս անձրեւոց,
Ըղձեռահիւսս սբ. գրոց:
Միթէ գնացիւք այսոց դետոց,
Իմ զովասցի ծարաւս ոգւոց,
Եւ սփոփեսցի յիւրոց ցաւոց,
Սըրբեալ տաճար Տեառն աւթանոց:
Այսու յուսով յերկս վաստակոց,
Կամ ի յոքունց մէջ ի հոգոց,
Ձի արծարծեալ ճրագիս իմ բոց,
Մի՛ խրթնասցի յաւտար հողմոց:

Իսկ Ս. Երրորդութիւնն արհնեալ եղիցի յաւիտեանս. ամէն:

167

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 333

Գրիշ՝ Գրիգոր դպիր
Վայր՝ Տպխիզ

III

277ա Աւարտեցաւ սբ. Աւետարանս ի քաղաքն Տպխիզ, ի դուռն Բեթխայ-հեմայ Աստուածածնին, ի ձեռամբ ոգ[ն]ամեղ և անարժան Գրիգոր դպրի, վարպետն իմ՝ Մկրաչին, հայրն՝ Աբրիեամ, մայր իմ՝ Սաթխաթուն, եղբայրն՝ Յովանէսն, քոյրն իմ՝ Յեղիսափէթն, և հոգևոր մայրն

իմ՝ Մէրհնուրան: Ո՛վ եղբայրք, կարդալով կամ արինակելով Ա (1) բերան ողորմի ասացէ՞ք՝ Աստուած ողորմի ձեզ. ամէն:

Թվականին [Ռ]ՂԲ (1643):

Բ

278բ Փառք...: // Մանաւանդ ըստացող եղև սբ. Աւետարանիս նորընծայ Գրիգոր քահանայն աւժար կամաւք և փափաք սրտիւ, և հայրն իւր՝ Վէլինանն, և մայրն իւր՝ Դինարն, և կենակիցն իւր՝ Խանուսն, և եղբայրքն իւր՝ Մարգարէն, Ղազարն, Մինասն, և հանգուցեալ եղբարքն՝ Գրիգորիսն, Բէկինանն, Սարգիսն, Միգապէկն, Խաչատուրն. և քոյրքն իւր՝ Մարեանն, Գուլին. և հանգուցեալ քոյրքն՝ Խանաղեն, Մարթայն, և փեսայքն իւր՝ Թորոսն, Նաւասարդն: Դարձեալ յիշեցէք զՔաւչարն, Փարին, Դավլաթն և իւր որդին Էտիեարն և¹⁸

Գ

Ստացող՝ Գրիգոր քահանայ

68ա Արդ՝ աշխատող եղև սբ. Աւետարանիս հեզահոգի և բարէմիտ, աստուածասէր Յովասափ քահանայն, մեծաւ ջանիւ պատճառ եղև այսմ աստուածաշունչ սբ. Աւետարանիս ինքենէ տրաւք և իւրոցն որդորելովք. վարձահատուցն ամենայնի Քրիստոս Աստուածն մեր հարիւրապատիկ հատուցէ և ի հանգերձելումն. ամէն:

Արդ՝ և ես անպիտան և մեղաւոր Գրիգոր քահանայ կոչեալ անուամբ և ոչ դործով, աղաչեմ զձեզ յիշման արժան առնէք զիս և զծնօղսն իմ. ամէն¹⁹:

168

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 779

Գրիշ՝ Յովանէս

Վայր՝ Շոռոթ

ա

238բ Փառք..., որ ետ կարողութիւն և աւարտ զբաւական գրչութեան հայսմ կոչեցեալ անուն Կոչումն ընծայութեան գրոցս ի թուականութեանն հայկազեան տումարի երկհնգեակ հարիւրոց և մու միակ հազարի, քառից քսանից և տասանց ութից, երկհնգեակ թուոց, մուից տասան և երկուց թուոց (1643)²⁰, ի թագաւորութեանն Պարսից շահ Ապասիւն,

¹⁸ Շարունակութիւնն ընկած է:

¹⁹ Սրա ներքեւում նոտր գրով, հավանաբար Աղվանից կաթողիկոս Պետրոս Դ Խանձկեցի (1653—1675 թթ.) գրում է. «Ես՝ Պետրոս կաթողիկոս քննեցի վկայութեամբ տէր Յէրուսիմ և այլոց, որ Աւետարանս Գրիգոր իրիցուն է, տուրք ողորմութեան նորա է, նորա լիցի. այլ ոչ ոք բան չունի հետ Աւետարանիս: Ով որ յանդգնի՝ դատի ի արէնէս: Այնուհետև կնիք:

²⁰ Հաշիվը տրված է կրկնակի ձևով. այսպես երկհնգեակ հարիւրոց և մու միակ հազարի: Այստեղ 1000-ը կրկնված է՝ մեկ՝ $2 \times 5 \times 100$ մեկ էլ՝ 1000: Ապա քառից քսանից և տասան ութից (4×20 և 10×8): Եվ ապա երկհնգեակ թուոց, մուից տասան (2×5 , 1×10): Այս երկու շարքից պետք է վերցնել մեկը՝ $(2 \times 5 \times 100) + (4 \times 20) + (2 \times 5)$ կամ $1000 + (10 \times 8) + (1 \times 10)$: Սրանցից որևէ մեկին ավելացնել հիշված 2-ը՝ կստանանք 1092 (ՌՂԲ), սրան էլ ավելացնել 551:

որ յետ շահ Սէֆուն կացուցին յայսմ ամի, ի հայրապետութեանն Հայոց շնորհազարդ աթոռոյն սր. էջմիածնի տեառն տէր Փիլիպպոս, կաթողիկոսի և ի ղանութեանն Մանմատղուլոյն, ի սուլտանու//թեանն Նախէջ-
 239 ա ւանու Իմամլուլուն՝ որդւոյն Մասուտին, ի հռչակաւոր դեղս Շոռոթ, ընդ հովանեաւ Ս. Յակոբիս, Ս. Աստուածածնիս և Ս. Լուսաւորչիս, ձեռամբ ամենամեղ և թարմատար գրչի Յովանէս սպասաւորի, ի խնդրոյ սըրբասէր տէր Հայրապետ կրօնաւորի, որ է ի սոյն գեղչէ, և որ է հրաժարեալ ի բազմաց ի գիւղէս և ի տանէ իւրեանց և ամենայն ընտանեաց, նաեւ և ամենայն կենցաղական հոգւոց. և այժմ կա ի գիւղաքաղաքն Ագուլիս, ի հռչակաւոր մենարանն և կուսարանն Ս. Թովմայի, առ ոտս Խաչատուր րաբունապետի և բանիրունոյ, յոր և երկրորդ նորին գոլ վարկեալ է նկատելով գործառնութիւնն քաջապէս առ հոգևորս և մարմնաւորս: Ընդ սմին ևս երկեղբարք տէր Առաքել վարդապետ և տէր Յովանէս սննդակից և կաթնակից գոլով ի տէր Հայրապետին՝ մէկն հոգևոր սննգեամբ, երկրորդն ի հոգևոր և ի մարմնաւոր. քանզի զտէր Առաքել վարդապետն աշակերտակցութեամբն միայն, իսկ տէր Յովանէսն նախ՝ մարմնաւոր գոլով յոր և ի մի հօրէ և ի մի մօրէ ծնեալ են և երկրորդ՝ աշակերտակցութեամբն: Այսպէս սնեալ և վարժեալ եռակի եղբարքս այսոքիկ ի մի վարժարանում: Եւ թէպէտ եղբայր ասացաք գոլ տէր Հայրապետն սոցին, ապա հայրօրէն գութ և խնամատարութիւն ոչ սակաւ ունէր ի վերայ սոցա. թէպէտ արդ ծերութիւն սոցին այլ իմն ներգործէ ըստ Սողոմոնի. «Ոչ որ բազում ամանակեան է և ոչ որ թուով ամսոյն ծերութիւն, այլ ալիք իմն իմաստութեանն» և այլն²¹: Յոր և անցեալ ամն աստուածաղան վարդապետն Խաչատուր գնալ // կամեցաւ ի սր. Երուսաղէմ, զտէր Հայրապետն կարգեաց ի տեղապահութեանն իւրում զտէր Առաքելն, և զտէր Յովանէսն առեալ ընդ իւր ընդ այլ գործակալօք բազմօք գնաց: Եւ ի հասանելն ի սր. Երուսաղէմ ազգմամբ Հոգւոյն ետ տէր Առաքելին վարդապետական իշխանութիւն: Թէ ինչպէ՞ս ընկալան գնա երուսաղէմացիք և կամ ինչպէ՞ս է զգնալն և ի գալն, նա աստ ոչ պատկանաւորի առ ի պատմել: Եւ ևս և զԵսայի վարդապետն ասեմ զսքանչելին, որ է առաջնորդ մերում գեղիս, յոր և սա փայլէ ամենայն հոգեկանօք և մարմնականօք, նաև զայլս ոչ սակաւս զկնի բազմաւորական գթովն և յոգնահանճար իմաստութեամբ իւրով: Յոր և սա այժմ իսկ, ներկայումս նորոգէ զՍ. Կարապետն քան զամենեսեան գերագոյն գոլով, բարձրաբերձիւն և հաստակառոյց հիմամբն: Արդ՝ ոչ բազում մնացորդք գոն պարսպին և խցերուն, զի ի գալ ամի կատարելոց է. յոր և կատարեալ Հոգին Աստուած կատարումն տացէ զայլ մնացորդացն, այսինքն՝ զեկեղեցին ընդ այլովքն, և վայելումն ընդ նմին տացէ երկարածիգ ամօք հանդերձ աշակերտեալ մանկամբն իւրովք մինչ ի խորին ծերութիւնն: Յորում և զեկեղեցիս Շոռոթու, որ կոչի Ս. Յակոբ նորոգեալ եղև յայսմ տարոջ բազմաշան աշխատութեամբ: Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս արժանի արասցէ զսոսա փոխանակ զգալի և ձեռագործիս զիմանալի և զանձեռագործ զվերինն Երուսաղէմ հանդերձ ննջեցելովք իւրեանց. ամէն, եղիցի:

²¹ Իմաստ., 7, 8:

Դարձեալ յիշեցէք և զՅակոբ վարդապետն Ասապատեցի, որ և զօրինակն շնորհեաց և Աստուած ողորմի ասացէք:

Բ

162 Որ ողորմի Քրիստոս Աստուած ստացողի դրոցս /// և ամենայն արեան մերձաւորաց իւրեանց և Յովանէս մեղուցեալ գրչի, և հօրն իմոյ՝ Վարդան քահանային, ի թուականութեանս Հայոց Ռ և ՂԲ (1643)²²:

169

ԳԻՐԲ ՀԱՐՑՄԱՆՑ ԳՐԻԳՈՐԻ ՏԱԹԵՒԱՅԻՈՑ

Երևան, № 852 (ԺՁ դ.)

ա

304ա Ձվերշին ստացող սբ. գրոյս, որ կոչի Հարցմանս, զԳրիգոր կրանաւոր արեղայն, որ ստացաւ զսա յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնաւդացն իւրոց, հաւրն՝ Շիրաֆին և մաւրն՝ Սաւլթանին, և եղբարցն՝ Միրզանանին, Միրիջանին, Ամիրջանին. և քեռցն՝ Խանգաղին, Ջանսաւլթանին և ամենայն արեան մերձաւորացն. յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք. ամէն:

Բ

Հետ. ստացող՝ Գրիգոր Աղրլցի

Արդ՝ ես Գրիգոր արեղայս Աղրլցի ստացայ զսբ. գիրքս, ի յարդար վաստակոց իմոց, յիշատակ հոգոյ իմոյ և ծնաւդացն իմոց՝ հաւրս Շիրաֆին և մաւրս Սաւլթանին, և եղբարցս՝ Միրզաջանին, Միրիջանին, Ամիրջանին. և քեռեցս Խանգաղին, Ջանսաւլթանին, յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք: Եւ որ յիշէ՝ յիշեալ լիցի ի Քրիստոսէ....:

Թվին ՌՂԲ (1643):

170

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՅՈՐԱՅ

Երևան, № 1112 (ԺԵ դ.)

Կազմող՝ Թումա դպիր

104ա Փառք..., որ ետ կարողութիւն ակար և մեղսաթաւալ Թումա դպիր գրչի, որ կազմեցաք զսբ. Յորայ մեկնիչս ի գութս սբ. էջմիածնայ, ի վայելումն տեառն տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսին, որ է ջահ եկեղեցւոյ և պայծառ քարոզ տիեզերաց, խրատիչ անզգամաց, ողորմած, աղքատասէր և բարեաց կամեցող, վանաց և վանորէից ամենայն առաքինութեամբ դարգարեալ, ալեալն ծերացեալ և հոգովն պայծառացեալ, փայլէր քան զարեգակն, փառաց ի փառս վերանա, ընդ Աստուծոյ բազմեալ խայտայ, հոգովն ղմայլեալ, մտաւք ցնծա՝ և սրտիւ բերկրեալ զուարճանայ, զոր և Աստուած իւր յերկար կենօք պահեսցէ. ամէն:

Թվին ՌՂԲ (1643) ամին:

²² Ձեռագրի 241ր էջում նոտրագրով կա այսպիսի նշում. «Ասաց Տէրն մեր Քրիստոս Աստուածն, թէ կամարարէք զծառն բարի և պտուղն նորա բարի. ՌՂԲ (1643)»:

Ձեռագրի 8ա, 23բ, 37ա, 43ա, 59ա, 64բ, 66բ, 72բ, 82ա, 108ա և բազմաթիվ այլ էջերում կան փոքրիկ հիշատակարաններ, որոնք եղծված են, իսկ ընթեռնելի հատվածներում պատմական որևէ արժեք ներկայացնող տեղեկություններ չկան:

171

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 2330 (1633 թ.)

Նվիրատու՝ Մինաս Բաբերթացի

183բ Յիշատակ է հոգևոր գանձարանս, այսինքն Քերականի մեկնիչս հետ Բ (2) բառգրովս և այլ սբ. գրերովս Բաբերթացի Մինաս վարդապետին, և իւր համօրէն աղգկականացն և ծնողացն, հարազատ հաւրն՝ խոճայ Ամիրզօլվաբին և մօրն՝ մայրատիկին Խաթունիկին, և քեներն՝ Նուրիխանին, և ամենայն արեանառու մերձօրացն, ամէն Աստուած բարով վայել տացէ իւրն ի յամ երամ ժամանակաւք. Թվին ՌՂ[Բ?] (1643):

Իննեակ դասուց սբ. հրեշտակաց,
էք պահպանող ազգս մարդկանց.
Համաձայնեալք ի միասին,
Մեղ բարեխաւս յայնմ ատենին:

186բ

Փոխան եղև դուստր Մարիամ,
էբէր զլոյսն անմահ արքայն.
Լուսօրեաց զամենեւեան,
Պտուղ կենացն որ ի յնայն:
Մինաս անուամբս փանաքի,
Հող և մոխիր անուանողի.
Տհաս հասակ տարտամ լեզուի,
Յոյժ մոլորեալ մեղօք իլի:
Քեզ աղերսեմ սբ. Տիրուհի,
Բարեխօսեա քո միածնի.
Հոգիս իմ ի քեզ ղէնէ հարի,
Ահեղ աւուրն ատենի:
Թվին [Ռ]ՂԲ (1643):

172

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 3001 (1503 թ.)

Նորոգող՝ Յովանէս Երէց

ա

287ա

Յիշատակ է աստուածախաւս սբ. Աւետարանս Մարիամին և ծնաւղացն, հաւրն՝ Յովանիսին և մօրն՝ Շաքրէկուն, և ամենայն արեանառու աղգականաց իւրոց՝ կենդանեաց և հանգուցելոց, որք պատահիք սմա կարդալով կամ արինակելով, յիշեցէք...:

Հետ՝ ստացող՝ Մարիամ

բ

Ստացա զսբ. Աւետարանս ի յարդար ընչից իմոց և ետու նորոգել և արժաթապատ առնել զսա, և խաչ արժաթի բեռեցի ի վերա սորա:

237բ Մի՛ որ յափշտակեցէ զսա և կամ արժաթոյ սո||րին: Եթէ որ յանդգնի՝ պատիժս կրեցէ աստի և ի հանդերձեալն. ամէն:

Նորոգեցաւ ի թվին ՌՂ և Բ (1643), հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոսի ճգնաղգեաց կաթողիկոսի, ձեռամբ յոգնամեղ Յովանէս [եր]իցու. անմեղադիր լերուք պակասութեան սորա:

173

Ճ Ա Շ Ո Յ

Երևան, № 4702 (ԺԵ դար).

Նորոգող՝ Սահակ արեղայ
Վայր՝ Վարագ

40ա Գրեցաւ սակաւ բանս և նորոգեցաւ սբ. գիրքս ձեռամբ Սահակ սուտանուն և մեղաւք զառաժեալ արեղայի, ի Ռ և ՂԲ (1643) թուականիս մերոյ, ընդ հովանեաւ Աւագ Ս. Նշանիս Վարագայ, ի յառաջնորդութիւն սբ. ուխտիս մեր Կիրակոս սրբակրան վարդապետի, ի խնդրոյ սրբասնեալ վարդապետին Սաեփանոսի, որ է առաջնորդ Լիմն անուն կոչեցեալ սբ. անապատի, ղոր ետ նորոգել զսբ. գիրքս ի վայելումն մաքրամիտ կրօնաւորացն և յիշատակ բարի հոգոյ իւրոյ և ծնաւդաց իւրոց Փիլիպպոսին, Դիլդարին, և եղբարցն՝ Խլդաթին, Սարգիսին, և քրւերն՝ Խանումին, և ամենայն արեան մերձաւորաց իւրեանց...:

Ըստ կարգի և յիշման դրելոցն ի սմա ես՝ մեղաւոր Սահակս զեւրեսս ի ձեր ոտից հողն տալով, աղաչեմ զդասս սրբազումար կրօնաւորացդ, զի յորժամ սովաւ կատարէք զհրաշափառ տաւն մկրտութեանն Քրիստոսի և հրճուիք ուրախութեամբ հանդերձ, միոյ ողորմեայի արժան արէք զմեղաւորս և զժնօղսն իմ և զհոգևոր եղբարս իմ զտէր Թումայ ժամարար և || ջախընկալ սբ. տաճարացս, որ աշխատեցաւ ընդ իս և ձեռնատու եղև ի յոսլայել սբ. գրոցս: Եւ Աստուածն ամենայն բարութեանց և ողորմութեանց զձեղ մասնակից առնէ...:

Նորոգող՝ Թումայ

Բ

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս... Խլդաթին և իւր կողակցո[ւ]յն՝ Ալամին, և իւր որդոյն՝ Հեւապեաին, Մարտիրոսին, Մըջանին, Խանումին, և իւր քեռոյն՝ Յովանէսին և ինձ սուտանուն Թումային, որ միայն անուն է և գործքն ոչ, և ամենայն արեան մերձաւորաց նոցին...:

174

ԺԱՄԱԳԻՐՔ, ՏՕՆԱՅՈՅՑ

Երևան, № 5397

Գրիչ՝ Վարդան
Վայր՝ Զգրաշէն

Ա

147բ Փառք... Արդ՝ գրեցաւ և աւարտեցաւ սբ. տառս, որ կոչի Տաւնացոյց և Աւետարանացոյց, ի գեօղս որ կոչի Զգրաշէն, ընդ հովանեաւ Մո-

վահայեաց Ս. Աստուածածնին, ձեռամբ մեղսասէր և անարժան գրչի, կարի յանդգնութիւն համարիմ զանունս իմ ընդ գրով արկանել և ասել գրիչ, զի նախատինք է ինձ և ոչ պատիւ: Վա՛յ է ինձ ըստ գրոյն, որ զանուն կամիմ ըստանալ և ոչ գործ, բայց եմ զինչ և իցեմ Վարդիկ անուանիմ, յիշեցէք... իմ վարժապետ տէր Կարապետին, և ինձ մեղուցեալ Վարդանիս, ևս առաւել այնոցիկ, որ երախտաւոր են մեզ. ամէն:

Բ

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս ղե[րա]խտաւոր սբ. ուխտիս կրկին վարձուց արժանի քահանայքն՝ զտէր Յովնէսն, տէր Յովնէսն, տէր Պօղոսն և զայլ աստիճանաւորք սորա, որ բազում աշխատութիւն կրեցին ի նորոգումն սբ. տեղոյս: Եւ այս եղև ի թվականութեան Հայոց ՌՂԲ (1643)²³, ի առաջնորդութեան սբ. ուխտին Վարագայ Կիրակոս վարդապետի երկրորդ ամին: Ընդ նմին տիրեալ ունէր զաթոռն Բարդղիմէի, տիրական հրամանաւ տեառն Փիլիպպոսի: Որ և Աստուած անփորձ պահէ ի պարծանս մեր և ի փառս սբ. ուխտեացս. ամէն:

Դարձեալ Աստուած անփորձ պահէ զաւագ քահանայն՝ զտէր Յովնէսն, որ բազում ջանս և աշխատութիւնս կրեաց ի նորոգումն սրբոյ Սիովնիս որ յանուն սբ. առա[քելոյն]՝²⁴:

Գ

132բ Շնորհաւոր Զատիկն ի վերա տէր Յովնէսին. ամէն:

Դ

134ա Բարեխաւսեա տէր Յովնէսին ի ժամ սոսկալին, աղաչեմ:

Ե

14ւա Քրիստոս Աստուած...
Թողութիւն շնորհեա տէր Յովնէսին,
Որ պատճառ եղայ սբ. տառիս,
Վասն սրբոյ ատենիս,
Հրճուեալ բերկրի իմ հոգիս:

175

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 5914

Գրիչ՝ Պօղոս
Վայր՝ Անանավանք

ա

200բ Փառք... // Այլ և արդ՝ գրեցաւ թերին²⁵ սբ. Աւետարանիս անարժան և տիմար գրչի Պաւլոս, և իմ անընդել գոլով յարուեստ գրչութեան, և բազում մեղաց ցնորիք պաշարեալ. այլ ըստ կարգի մերում, զոր

²³ Զեռագրի մի մասն ընդօրինակվել է 1634 թ.: Այս շարքում տեսնել գրչի հիշատակարանը:

²⁴ Հիշատակարանն այնուհետև ընդհատվում է ձեռագրից թերթ ընկնելու պատճառով:

²⁵ Զեռագրի մի մասն ընդօրինակվել է ԺԵ դարում, Պօղոս գրիչը լրացրել է թերին:

պարգեհեց մեղ մարդասէր Հոգին: Բազում աշխատութեամբ գրեցի ի դառն և ի նեղ ժամանակի ի յերկիրն Վանայ, ի գեղն յԱնանավանք²⁶, ի դուռն Ս. Աստուածածնին, ի թուականիս Հայոց ՌՂԲ (1643), ի հայրապետութիւն Աղթամարայ Ըսաեփանոս կաթողիկոսին և Յովանէս եպիսկոպոսին. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զդուստր իմ, որ բազում կերակրօք կերակրէր յմեզ, Աղայբեկին, և որդիքն՝ Յոնանէս, Սաճակն, դու[ս]տրն իւր՝ Թուրուանդէն. ամէն:

191ա Դարձեալ յիշեցէք յաղութս ձեր Բաբեղամն և իւր կողակիցն՝ Աղայբեկին և իւրեանց որդիքն. ամէն:

Բ

88բ Քրիստոս Աստուած քո սբ. աւետարանչիս բարեխաւսութեամբ ողորմեայ Պապոս դրժաւչիս և ամենայն արեան մերձաւորաց իմոց և ծնաւդաց իմոց. ամէն:

176

ԺԱՄԱԳԻՐՔ, ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ, ՏՕՆԱՑՈՅՑ

Երևան, № 6323

Գրիչ՝ Անանիայ

ա

32ա Եւ աստ յիշեցէք զստացող գրոյս, և զիս՝ սուտանուն Անանիայ գծողս յիշեցէք:

308ա Ես՝ Անանիայէս գիրեց. թվին ՌՂԲ (1643) էր գիրեցի:

Բ

177

ՅԱՅՍՄԱԻՈՒՐՔ

Երևան, № 7376

Գրիչ՝ Յարութիւն դպիր
Վայր՝ Կափայ

ա

17բ Որ ողորմի ստացողի գրոցս մահտեսի Սըսցի Յարութիւնին և կենակցին իւրոյ՝ մահտեսի Մարիամին, և հաւրն՝ Ասլանին, մաւրն՝ Ալթընին, և քրոջն՝ Մթխալին և Թրվանաւային, և իւր զաւակացն՝ Լուսինին և Խաթունալիֆային, և թոռինն՝ Անդրիասին, և մեղապարտ գրչի Յարութիւնի[ն], կարդացողաց...:

Բ

598ա Փառք...:

598բ Արդ՝ ըստացաւ զգիրքս պիտանի զմահտեսի Յարութիւնն, որ կոչի

²⁶ Անանավանք կամ Աննավանք, գյուղ Վանի հյուսիսային կողմում, Ամենաշատ և Մակդար գյուղերի միջև, Մարմետ գետի ափին:

Այսմատուրք, զոր կարգեալ է ի յետին ժամանակիս մեծ վարդապետն Գրիգոր Մեռեմեց կոչեցեալ, բազում ջանիւ և աշխատութեամբ ուղղեաց և հաստատեաց ի մէջ եկեղեցւոյ, զի անաշխատ առաջնորդութեամբ հասուցանէ ի կատարումն տարոյն: Արդ՝ աղաչեմք զդասս քրիստոնէից, մանաւանդ զճշմարտախոհ քահանայիցդ, որք հանդիպիք այսմ խորհրդաւոր սոփերիս, յիշեցիք զըստացող սորա առաջի զենլոյն Քրիստոսի զմահտեսի Յարութիւնն, և զկողակիցն իւր՝ զմահտեսի Մարիամն, և զհայրն՝ զԱսլանն, և զմայրն իւր՝ զԱլթունն, և քրեորքն իւր՝ զՄթխալն և զԹուրվանտան, և զգոստերքն իւր՝ զԼուսինն և զԽաթունպիխայն, և զթոռն իւր՝ զԱնդրիասն, և ամենայն արեան մերձաւորքն, զի մեծաւ յուսով և կատարեալ հաւատով ետ գրել մահտեսի Յարութիւնն, յիշատակ հոգոյ և ի քաւութիւն անձանց, և որպէս յիշէք առ Տէր՝ յիշիք և դուք...:

Արդ՝ գրեցաւ սա ի յամի թուաբերութեան հայկազան սեռի ՌՂՔ (1643), ձեռամբ անարժան և թարմատար գրչի Յարութիւն սուտանուն զպրի, որ անամբ միայն կոչիմ և ոչ գործով: Աղաչեմ զճշմարիտ ծառայքդ Աստուծոյ յիշեցիք և զմեզ առ Տէր... և ծնողսն իմ, զհայր իմ զԳրիգորն, և զմայրն իմ՝ զՍարգսյն և զերախտաւոր ծնաւղսն իմ: Նաև զուսուցիչսն իմ՝ զտէր Զաքարիայ ընտրեալ սբ. և մաքուր քահանայն, որ բազում աշխատանք կրեաց || ի վերայ մեր և ուսոյց զյարեւ[ս]յոս զայս տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս...:

Եղև ծրագրութիւն մատենագիր յիշատակարանիս ի մեծ և ի հոյակապ մայրաքաղաքս Կաֆայ, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Սարգսի զաւրավարին և որդոյն նորա Մարտիրոսին: Նաև զծաղկող և զկազմաւղ սորին զտէր Զաքարիայ քահանայն, որ բազում աշխատանք կրեաց ի ծաղկելն և ի կազմելն սորա. Քրիստոս Աստուած զինքն ընդ երկայն աւուրս արասցէ. ամէն:

Դարձեալ յերես անկեալ աղաչեմ զձեզ, ով սբ. ընթերցողք, և յիշեցիք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զսրտացող սբ. գրոցս Սրսցի մահտեսի զՅարութիւնն, որ ստացաւ զսա ի յարդար վաստակոց իւրոց և եդ ի դրունս²⁷ յիշատակ անջնջելի ազատ, աղատ: Ոչ ոք չունի իշխանութիւն գրաւելոյ կամ ծախելոյ՝ թէ՛ յազգէ, թէ՛ ի տակէ և թէ՛ ի քահանայից: Եւ թէ ոք յանդգնի և ձեռնամուխ լինի՝ նայ պատմի յԱստուծոյ և ԳՃԺԸ (318) հայրապետաց անէծքն առնու, և զխաչահանուացն. ամէն:

178

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Երևան, № 7409

Գրիչ՝ Միքայէլ դպիր
Վայր՝ Կաֆայ

ա

Որո[յ] աղաթիւքն ողորմի Քրիստոս Աստուած ստացողի գրոցս Դմսցի տէր Խաչատուր արքեպիսկոպոսին, հաւրն՝ Պաւլանճիին և մաւրն՝

²⁷ Եկեղեցու անունը չի գրված և տեղը բաց է թողնված:

Նոնանատին, և քուերցն՝ Պիֆալսին և խաթունայիֆային, և ամենայն արեան մերձաւորացն. նաև գծողի սորին Միֆայէլ դպրի, և ծաղկողի սորին, ևս առաւել սրրազրաւղի:

Գրիչ՝ Աւետիֆ դպիր

Բ

173բ Որոց աղաւթիւքն ողորմի... և մեղապարտ գրչի Աւետիֆ դպրի, կարդացողաց և լսողաց:

Գ

Մաղկող՝ խասպէկ դպիր

42ա Որ ողորմի ստացողի սբ. գրոցս... և ծաղկաւղի խասպէկ դպրի, կարդացողի...:

Դ

263բ Փառք... // ...ղի մեծաւ յուսով և կատարեալ հաւատով ետ գրել տէր խաչատուր արքեպիսկոպոսն, յիշատակ հոգոյ և ի քաւութիւն անձանց...: Արդ՝ գրեցաւ սա ի յամի թուարեւոթեան հայկազան սեռի ՌՂԲ (1643), ձեռամբ անարժան և թարմատար դրչեաց Աւետիֆի, և Միֆայէլի, և Ուսիկի: Աղաչեմք զճշմարիտ ծառայքդ Աստուծոյ, յիշեսցիք և ղմեզ առ Տէր...:

Եղև գրագրութիւն մատենագիր յիշատակարանիս ի մեծ և ի հոյակապ մայրաքաղաքս ի Կաֆաս, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Սարգսի զաւրաւարին, նայև ղծաղկաւղ և զկազմաւղ սորին, յիշեսցիք ի տէր Յիսուս...:

263ա /// սբ. մատենիս յիշես[ցիք զ] տէր խաչատուր արքեպիսկոպոսն, որ է առաջնորդ այժմ Կաֆայու նահանգիս, որ ստացաւ զսա ի յարդար վաստակոց իւրոց և եդ ի դրունս Չարխափան Ս. Աստուածածին, յիշատակ ան <ըն> ջընջելի. ազատ ազատ: Ոչ ոք չունի իշխանութիւն գրաւելոյ կամ ծախելոյ, թէ՛ յազգէ, թէ՛ ի տակէ, և թէ՛ ի քահանայից, և թէ՛ ոք յանդգնի...:

Ե

107ա Որող աղաւթիւքն ողորմի ստացողի գրոցս սըսցի Պայրամլուին և մաւրն և յամենայն զարմիցն, կարդացողաց...:

Գրիչ՝ Յովանէս

Գ

359ա Որոց աղաւթիւքն ողորմի... և մեղապարտ գրչիս սորին Յովանէս դպրի, կարդացողաց...:

179

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 7622

Գրիչ՝ Յարութիւն դպիր

343ա Ողորմութեամբն Աստուծոյ անգ ելեալ աւարտեցաւ տառս աստուածային, որ կոչի Շարակնոց, ձեռամբ Յարութիւն դպրի, ի թուարեւոթ-

թեանս հայկազանի ՈՂՐ (1643)-ի, ի խնդրոյ խօճայ Քրիստոստուրի և կենակցին իւրոյ, և դաւակացն՝ Գէորգին և Ալթնալիֆային, և ամենայն արեան մերձաւորացն: Յիշատակ ի դուռն Ս. Հրեշտակապետին, զոր տէր Աստուած բարով վայելել տացէ:

180

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, № 911

149ա Փառք... Գրեցաւ սբ. տառս ի թվիս Հայոց Ռ ու ՂՐ (1643), ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ:

Յիշատակ է Մաշտոցս Մայրանին, և առն իւրոյ՝ Յակոբին, և որդոցն՝ Ղազարին և զՊողոսին, և դեռարուսի դստերն՝ Եղիսաբթի:

149բ Դարձեալ յիշեցէ՛ք Մայրանն, որ ստացաւ զսա ի հալալ ընչից իւրոց, և զհայրն իւր՝ Ղազար և զմայր իւր Գոնարվարգ, և զհօրեղբայրն՝ Ասատուրն, և զորդին իւր՝ Էվանէսն, որ սրա//խոխող փոխեցաւ առ Քրիստոս ի անօրինաց: և զամենայն մերձաւորս մեր՝ զկենդանիներն և զհանգուցեալսն...:

181

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, № 7954 (1483 թ.)

252ա Յիշատակ է Մաշտոցս տէր Ալէքսանին հոգոյն ի դուռն Ս. Խաչին, ի յառաջնորդութեանն տէր Խաչատուր արքեպիսկոպոսին և ընդ նմին կցորդի տէր Գրիգոր արքեպիսկոպոսի, յիշատակ անշինջ յաւիտենական և ծընողաց նորին՝ Գրիգորին, և եղբարն՝ Յակոբին և ամենայն արեան մերձաւորացն. ևս առաւել փոխարկողաց սորին Վարդեօրեսին, ի թվականիս Հայոց ՌՂՐ (1643)-ին, ի դուռն Ս. Նըշանիս²⁸:

182

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 8885 (1501 թ.)

Նորոգող՝ Յովանէս Եղեգէցի

112բ Յիշեցէ՛ք ի մաքրափա[յ]լ յաղաթս ձեր զՍարգիսն, և զկողակիցն իւր՝ զՄարգրիտ, և զեղբարն իւր՝ զԳր[ի]գոր և զկողակիցն իւր զՄարիամ, և զեղբարն իւր՝ զԱռաքել և զկողակիցն իւր՝ զՄարիամ, և զմիուս եղբարն՝ զՈվանէս և զկողակիցն իւր՝ զԲէկին, և զծնողն իւրեա[ն]ց՝ զՍաճակն և զկողակիցն՝ զԲաղտատն, որ ի յաս ամի փոխեցօ ի Քրիստոս: Լի բերանով և ուղիղ սրտիւ Աստուած ողորմի ասացէ՛ք Սարգըսին և իւ[ր] եղբա[ր]ց Գրիգորին, որդոյն՝ Սաճակին, և եղբօրն՝ Առաքելին, Յովանիսին, որ ետուն վերստին նորոգել զսբ. Աւետարանս, յիշատակ հոգոց իւրեանց...:

²⁸ Ձեռագրի հաշորդ՝ 252թ էջում կա 1706 թ. նորոգողի հիշատակարանը, ուր ասվում է. «յիշատակ իւր... ի դուռնս Ղրիմու Ս. Նշանի վանացն»: Ուրեմն, 1643 թ. հիշատակարանում հիշված Ս. Նշանը Ղրիմի համանուն վանքն է:

Նորոգեցցո սբ. Աւետարանս ձեռամբ սուտանուն Յովանէս իրիցուս
Նղէգէցուս, որ զանունս ունիմ և զգործս ոչ. վտ՛յ ինձ հազար բերան:
Ի թվին ՌՂԲ (1643):

183

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 9026 (ԺԲ դ.)

Նորոգող՝ Գասպար

201ա Նորոգեցաւ սբ. Աւետարանս ի յերկիրն Խորձենք, որ Կեղի կոչի,
ընդ հովանեաւ Ս. Սարգսի, ձեռամբ սուտանուն Գասպարի, ի թվին ՌՂԲ
(1643): Ո՛վ եղբայրք, ով ոք հանդիպիք սմին, յիշեցէք զեղկելի գծողս,
որ բազում աշխատանս կրեցի, և զծնաւոյս իմ և զամենայն արեան
մերձաւորս. ամէն:

184

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 9273 (1494 թ.). տե՛ս նաև շՀասկը, 1941 թ., էջ 23

Հետ. ստացող՝ Խօջայ Պողոս

93բ Ես՝ մեղաւոր խոճայ Պողոս գնեցի զայս սբ. Աւետարանս ի հալալ
ապրանաց իմոց, և յիշատակ ինձ և իմ ծնաւոյացրս, հաւրս Յովանէսին և
մաւրս Մանուշակին, և ընկերոջս Զարդարին, և որդոցս Յովանէսին,
Ափսէնային և Մըսըրին, թվին ՌՂԲ (1643): Կարդացողաց և լսողացդ
Աստուած ողորմի ասացէք. ամէն: Մեղայալաւ գրչիս Գրիգոր եպիս-
կոպ[ոս]իս. ամէն: Զայս սբ. Աւետարանս լաւ և ընդիր պահաւողն
աւրհնի....:

185

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 9642

Վայր՝ Ախալգօր

165բ Գրեցո տառս, որ կոչի Շարական, ծաղկաքաղաց զամէն կարգից,
ազիզ, դուրեկի անձինք, մարտիրոսաց հանգստարան, օաք աւրհնու-
թիւն: Զինչ գրած է տես և ասայ, զեղկելի գրիչս յիշեայ, ո՛վ սբ. եղբայր:
166ա || Հայրապետութիւն տեառն տէր Փիլիպոսին, և եպիսկոպոսութիւն գօ-
առիս պարոնտէր Բարսեղին: Գրեցաւ ի գիւղաքաղաքս Ախալգօր, ի
դռուն նորակնունք Ս. Աստուածածնա[յ], Ս. Յակոբայ, Ս. Հրեշտակա-
պետացն Գարրիէլի և Միքայէլի, ի Ս. Մմինդա Մարինին և Ս. Գևոր-
գա[յ]. թվականիս Հայոց ՌՂԲ (1643):

186

Կ Ա Ն Ո Ն Ա Գ Ի Ր Ք

Երևան, № 10682

Գրիչ՝ Ներսէս վարդապետ

Վայր՝ Սեբաստիա

ա

380բ Փառք....:

381ա Զոր և եռափափագ սրտիւ և յաւժար կամաւք ետ աւրինակել և գրել

— 113 —

բարեպաշտն Սարգիս, որ ասի Անմեղուկի, ի ձեռն Յովնանենէս դպրի, աշակերտի Ներսէս վարդապետի, կամաւք Աստուծոյ: Յիշատակ նոցա՝ նոյն Սարգսի և կողակցին՝ համեստ Ղամարին, և որդւոյն՝ Աստուածատուին, որ Պապ անուամբ կոչի և իւր // հարսինն՝ Պանդէ, և իւր որդւոյն՝ Աւետիքին, որ փոխեալ է առ Քրիստոս. և դստերացն՝ Շահրիստանին և Շահփաշին, և թոռանցն՝ Լուսպարունին և Յովանիսին, և այլ արեան մերձաւորացն. զոր և յիշատակն արհնութեամբ եղիցի. ամէն:

Եւ յիշեցէք յաղաւթս ձեր զմեղսամած և զանարժան Ներսէսս, աշակերտեալ մանկամբս հանդերձ, այսինքն՝ զՅակոբն և զԱլէքսան, բանի սպասաւոր քահանայքն կուսակրան. և զԽաչատուր սարկաւազն բանասէր, և զՅովնանենէս հոգևոր որդեակս, որ գրեաց զմատենանս: Եւ ունին վերոյ գրեալ աշակերտքս, որ առ միաւք բազում աշխատանս ի վերա ցանկի սորա, զի կարի եղծեալ էր ի ժերութենէ արինակ սորա, զոր տէր Աստուած վարձահատոյց լիցի իւրաքանչիւրոցն՝ և՛ ձեզ, և՛ մեզ, և՛ որ զամէնն ասեն:

Եւ գրեցաւ ի՝ Սեբաստիայ, ընդ հովանեաւ Ս. Նշանին, Ս. Աստուածածնին, Ս. Կարապետին և անապատի Ս. Աստուածածնին, և Խնդրակատար Ս. Աստուածածնին, և Ս. Յովանիսին, և միւս Խնդրակատարին, և Ս. Հրեշտակապետացն, և Սրբոյն Գէորգեայ, այսինքն վանորէից և քաղաքի Ս. Քառասնից, Ս. Աստուածածնին և Ս. Սարգսին, թվին ՌՂԲ (1643):

Եւ որ զողորմիսն ասէ՝ յողորմած Տէրն ողորմութիւն գտցէ կրկին կենաւք. ամէն:

Բ

Այլ գրով

382ա Դարձեալ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաւթս ձեր, ո՛վ դասք քահանայից, զվերոյ գտեալ Անմեղուկենց Սարգիսն և զկենակիցն՝ զՂամարն...²⁹, որ ըստացաւ ի հալալ ընչից իւրոց. և եղ յիշատակ ի Սեբաստիայ նորաշէն Ս. Սարգիս եկեղեցուն: Ոչ ոք չունի իշխանութիւն՝ ո՛չ ի մերոց և ո՛չ ի յաւտարաց հանելոյ զսբ. գիրքս ի դրանէ Ս. Սարգիս եկեղեցոյս, ոչ ծախելով և ոչ գրաւ գնելով: Այլ յարինակն և ընթերցումն մի՛ խնայեսցիք: Եւ դուք, որ ընթեռնոյք և յիշէք մի Հայր մեղախ և Աստուած ողորմեալի՝ յիշեալ լիցի ահեղ ատենին Քրիստոսի. ամէն:

187

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

Մագիստրոս, № 216

Վայր՝ Էկրայ

48 Գրեցաւ... ի յերկիրս Հնդկաց, ի ժովահայեաց արքա[յ]անիստ քաղաքս Եփափաւատ, որ կոչի Էկրայ, որ է աթոռ թագաւորացն Հնդկաց բազմամարդ... ի թագաւորութեան Շահնաւին, որ է ի ցեղէ արինառու գազանին Լանկ Թամուրին, այր կորովամիտ և բազմահմուտ, յոյժ ազա՛

²⁹ Դարձյալ թվում է ա հիշատակարանում հիշված ստացողի ազգակիցների անունները:

և ընչակեր և անյագ... և Պարսից թագաւորին մանկանն շահ Աբասին...,
ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոսի... և յառաջնորդութեան Զու-
ղայոյ տէր Խաչատուր քաջ ռաբունապետի...³⁰:

188

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

ՄՅԶԵՊ, IV, № 1350 (1283 թ.)

Կազմող՝ Թումայ

622

623

Փառք..., որ ետ կարողութիւն տկար յոգոյ և մեղսաթաւալ Թումայ
գրչի, որ կազմեցաք զսբ. Պիտոյից դիրքս, որ է ընթանրական // ևս, ի
վայելումն տէր Ազարիայ վարդապետին, և իւր հալաւաւաստակ և անդ-
րանիկ որդին նախասարկաւագ Պօղոսին, որ ետ զսա կազմել ի հալալ
վաստակոց իւրոց, ի յաթոռ սբ. Էջմիածնի, ի հայրապետութեան տեառն
տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսին, ի թագաւորութեան Պարսից շահ Ապա-
զին՝ երկրորդին, ի թվին Հայոց ՌՂԲ (1643) ամին, յորում փառք յա-
ւիտեանս. ամէն:

189

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՄՅԶԵՊ, VI, № 1966

Գրիչ՝ Մեսրոպ Բաղիշեցի

344

Փառք...: Ուստի և տեսեալ ռսորա փրկագործութեանն խորհուրդ և
դրանն, որ ասէ, թէ՝ «Երանի...»: Վասն որոյ և իմ փափաքեալ նուաստ
ոգոյ Մեսրոպ բանի սպասաւոր Բաղիշեցի սկսեալ զսբ. Աւետարանս
դրեցի ես և տէր Սահակ վարպետն, ծաղկեալ ոսկով և տնօրինականօք
զարդարեցի ըստ կարի մերում, և բերեալ զսբ. Աւետարանս ի սբ. քա-
ղաքս յԵրուսաղէմ, և եղի յիշատակ զսա ի դուռն Ս. Յակոբայ, ինձ և
ծնողացս և տէր Սահակին, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոս և բազում
աշխատեալ ընդ մեզ:

Արդ՝ աղաչեմ յիշել ի Տէր զանար[ժ]անս, որ զսբ. Աւետարանս
ետու յիշատակ ի դուռն Ս. Յակոբայ, ի թվին Հայոց ՌՂԲ (1643), ի
հայրապետութեան սորա տեառն տէր Գրիգոր խստակրօն և ճգնազգեաց
հայրապետին, որ բազում երախտիս ունի ի վերայ ազգիս Հայոց, զԵրու-
սաղէմայ սբ. տնօրինականաց տեղիքն և զՍ. Յակոբ պայծառացուցա-
նելով և զարդարելով հոգևոր և մարմնաւոր, զոր տէր Յիսուս Քրիստոս
զնա յերկար կենաւ պահեսցէ ի պարծանս մեր...:

Եւ արդ՝ յերես անկեալ աղաչեմ ես՝ Մեսրոպ, անկարգս ի մէջ կար-
գաւորաց, ...թողութիւն յԱստուծոյ խնդրելով ինձ և ծնողաց իմոց, նաև
հոգևոր հօրն իմոյ՝ տէր Սահակին, որ բազում է աշխատեր ի սա ընդ
մեզ, զոր տէր Յիսուս նմա ևս վարձահատուց լիցի...:

Դարձեալ կրկին աղաչեմ յիշել ի Տէր զտէր Սահակ վարպետն և
զանարժան Մեսրոպս յետնեալս, որ եմք Բաղիշեցի, և սկսեալ զսբ. Աւե-
տարանս ի միասին գրեցաք և ծաղկով զարդարեցաք, և նա փոխեցաւ

³⁰ Հիշատակարանում տարեթիվ չկա, բայց Մազիստրոսը վերնագրի մոտ նշել է 1643 թ.:

առ Քրիստոս ոչ ժամանեաց զալ. վասն որոյ բերեալ իմ զսա ի սբ. յԵՐՈՍԱԿԷՄ եղի յիշատակ ի դուռն Ս. Յակոբայ, վասն ոգոց մերոց փրկութեան. ամէն:

190

ՎԵՅՈՐԷԻՑ ԳԻՐՔ

ՄՅԶԵՊ, հ. IX, էջ 497

491 Կատարեցաւ գիրքս որ Յաղագս Հոգւոց եւ Հրեշտակաց, ի թուիս Հայոց ՌՂԲ (1643)-ին:

191

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

ՋՄՄԱՌ, № 568

Գրիշ՝ Բարսեղ Բանանայ

177

Փառք...: Գրեցաւ արհնութիւնաբեր ցուցակս այս ի թվականիս Հայոց ՌՂԲ (1643), ձեռամբ ամենամեղ եւ անարհեստ գրչիս, որ զանունս ունիմ Բարսեղ քահանայ եւ գործովս ոչ. ի հրչակաւոր անապատս սբ. Աստուածածնին, եւ այլ ամենայն սբոցս որ աստ կան. եւ ի յառաջնորդութեանս մերոյ Առաքել պարոնտիրին: Արդ՝ յերիս անկեալ աղաչեմ յիշել ի Տէր զհայր իմ Աւագ քահանան եւ զմայր իմ, զկենդանիս եւ զհանգուցեալս. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր Զառուցի Պաղտոստ, Պառապն, որ էառ զՄաշտոցս զայս յիշատակ իւր հոգոյն եւ իւր ընկերին՝ Հախվետէ, եւ որդոցն՝ Տիրատուրին եւ Արգիմանին, եւ դստերացն՝ Մարամին եւ Աննային, որ փոխեր են առ Քրիստոս, Սառային եւ Գոնարին եւ Տաւնտի յիրիցկնոջն, եւ փեսանուն՝ Ղայէ եւ Խաչերին, եւ տէր Սարգիսին. ի ձեռն յիշատակ հաւասար, համարէն ի տուրս բարեաց՝ ձեզ եւ մեզ ողորմեսցի եւ նմա փառք յաւիտեանս. ամէն:

192

Մ Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

ՏՅԶՄՎ, № 153

Գրիշ՝ Շամլու
Վայր՝ Սեբաստիա

456

Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ Սաղմոսարանս ի Սեբաստիա, ի ձեռն սուտանուն Շամլուին, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին եւ Ս. Սարգսին, որ տուեալ են կարողութիւն տկար անձին իմոյ՝ զրեւ զՍաղմոսարանս ի լաւ եւ ընտիր արինակէ, որ կոչի Յովնաննէս Գառնեցի, ի թվականութեանս Հայոց ՌՂԲ (1643): Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ զձեզ, հայրք եւ եղբայրք, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ արինակելով՝ անմեղայդիւ լերուք, զի կարիքս իմ այսչափ է:

193

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

8240, I, № 69

Գրիշ՝ Ֆատլալայ դպիր

ա

180 Զաստուածային սիրոյ... Գրեցաւ այս Սաղմոսարան, որ է երգա-
րան, ի թուականութեանս մեր ազգիս Հայոց ՌՂԲ (1643), ձեռամբ ան-
իմաստ և հողոյ հաւասարոյ Ֆատլալայ, որ ոչ է արժան անուանել
դպիր, յիշեցէք ի Տէր, Գ (3) Տէր ողորմեա և մի Հայր մեր որ յերկինս,
և Քրիստոս Աստուած, որ առատն է ի տուրս ողորմութեան, ձեզ և մեզ
ողորմեսցի. ամէն:

Դարձեալ յերես անկեալ աղաչեմ, որ շտալք զՍաղմոսարանս ի
տղայի ձեռք, որ տախտակ գրեն յիւրմէս, այլ ուղղորդեն: Մի՛ նայիք ի
յերես ձափրտած գրիս, զի ընտիր արինակ է. իսկ այլ և այլ ասելն
անընդունելի է:

Բ

Զնուաստ ողորմելոյ կտտամահ ի մեղաց լեալս՝ Ֆատլալա յարդար
գործոց նուազեալս, զսբ. մարգարէիցս մեղսաշղախ անձին ստացալոս
յիշեցէք երեք Տէր ողորմեսցիւ և մի Հայր մեր [որ] յերկինս. և Տէր
ձեզ տա անբաւ բարիս:

194

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

8240, I, № 72

Գրիշ՝ Վրդանէս դպիր
Վայր՝ Կաֆայ

ա

328 Փառք... Յամի ՌՂԲ (1643)-երորդի թուականիս Ազքանազեանս
տոհմի, և ի հայրապետութեան տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսի, և ի թա-
գաւորութեան պիղծ և անարէն ժողովոյն մահմէտականացն սուլթան
Իպրաիմին, և ի մերոյս նահանգի Կաֆայոս վերադիտողի և հոգևոր հո-
վոսի տէր Խաչատուր արհեսպիսկոպոսի գրեցաւ Սաղմոսարանս, որ կոչի
երգս Դաւթեան, ձեռամբ փծուն հող և ոտից մոխիր ձեր ծառայ Վր-
դանէս դպրի, որ զանունս միայն ունիմ և զգործս իմ խաւարեալ: Որում
ցանկացող եղեալ յայսմ աստուածային և լուսազարդ Սաղմոսարանիս
աստուածասէր ոմն դպիր, որում անուն էր...³¹, որ ստացաւ զսա ի հալալ
վաստակոց իւրոց, ի վայելումն անձին իւրոյ: Արդ՝ երես անկեալ աղա-
չեմ զձեզ, որք հանդիպիք սմա, կարդալով կամ արինակելով, յի[շես]-
ջիք ի մաքրափայլ աղաւթս ձեր զվերոգրեալ Վրդանէս անարժանս. գը-
րեցաւ || սա...³² և՛ դուք յիշեալ լիջիք առաջի ահեղ ատենին Քրիստոսի,
329 որ է արհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

³¹ և ³² Ինչպես հաղորդում է Բ. Սարգիսյանը, երկու դեպքում էլ բնագիրը քերված է:

330

Բ

Որք ընթեռնուք սիրով սրտի,
Յիշման արէք զիս արժանի,
Վերդանէս անուն մեղաւք ի լի:

195

Պ Ա Ր Զ Ա Տ Ո Ի Մ Ա Ր

ՅՁԶՍ, № 143

Գրիշ՝ Ովանէս սարկաւազ

ա

0

Ձեռքս գնա դառնայ ի հող,
Գիրքս մնայ յիշատակող,
Ովանէս սորա գրող,
Ոտից ձերոց կոխան ի հող:

Բ

Թվին ՌՂԲ (1643). ձեռամբ սուտանուն Ովանէս սարկաւազին:

/ 196

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՏԵՐԱՎՋ, № 22 (1187 թ.)

Վայր՝ Հալապ

24

... Որոյ փափաքեալ բարէպաշտ եւ Լրկիւղած Ջուղայեցի Տերունն
և ստացաւ զսբ. Աւետարանս ի հալալ ընչից և արդար, քրտնաջան աշ-
խատութեանց վաստակոց իւրոց, և եռափափագ տենչմամբ ըղձից ցան-
կացող Լղեալ փրկադործ սբ. Աւետարանիս, ի մայրաքաղաքն ի Վուս-
աանդնուպալիս, յիշատակ իւրն, և ծնաւդաց իւրոց, հարն՝ խոճայ Սա-
ֆաւրին և մարն՝ Մարիամին, Եղբարն՝ Գրիգորին, և քուրոշն՝ Սամայն-
փաւրին, և միւս փոքր քուրոշն՝ Սանդուխտին: Որք և տեսանէք զսայ, լի
բերանով և ուղիղ սրտիւ Աստուած ողորմի ասացէք սոցայ. ամէն:
Վերստին նորոգեցաւ սբ. Աւետարանս ի թվականիս Հայոց ՌՂԲ (1643),
ի մայրաքաղաքն՝ Հալապ:

197

Ճ Ա Ռ Ը Ն Տ Ի Ր

ՏԵՐԱՎՋ, № 220

Գրիշ՝ Սահակ

Վայր՝ Ասպահան

ա

88

Փառք...: Արդ՝ շնորհիւ Տեառն սկսաք զսբ. գիրքս և ողորմութեամբ
նորին և ի յաւարտն հասաք ի քաղաքն Շօշ, որ Ասպահան ասի, յեզր
Նաւրնդալային, որ այլազգի բառով Քաւրնսկան կոչի, ընդ հովանեաւ
Ս. Աստուածածնի, և հայրապետութեանն տեառն Փիլիպպոսի, և առաջ-
նորդութեան տէր Խաչատուր քաջ ռաբունապետի, և թագաւորութեանն
այլասեռի շահ Ապասի, որ այսմ ամի ի թաղթ ելեալ ի Ղազվին քաղաքի,

որ և տէր Աստուածն ամենայնի և Փրկիչն փրկէ և ազատէ զազաքրիստոնէից ի յերեւելի և աներևոյթ թշնամոյն:

Գրեցաւ սբ. գիրքս ի թվականիս ՌՂԲ (1643), ի խնդրոյ պարոն խօջա Պետրոսի, յիշատակ իւրն և իւր ծնողացն՝ Վէլիճանին, Շուշանին, որ տէր Աստուած զփոխարէնն հատուցէ միոյն հարիւրապատիկ, հազարապատիկ և բիւրապատիկ, աստ և ի հանդերձեալն. ամէն:

Կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զխօջա Պետրոսն, որ ստացաւ զսբ. գիրքս ի հալալ արդեանց իւրոց, յիշատակ իւրն և որդոցն իւրոց՝ Պօղոսին, Մինասին, Յովանէսին, Ղուկասին, որ և Աստուած վայելել տացէ. ամէն:

Դարձեալ յիշեցեք զխօջա Պետրոսն, և զիւր պապն՝ Աղիճանն, և նորա կողակիցն՝ Գայեանէն, և զմայրենի պապն՝ Զալալն, և զկողակիցն՝ Մամոսկին, յիշեցէք...:

Միւս անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զխօջա Պետրոսն, և զկողակիցն ՂԱճնայն, և զվերջի կողակիցն Թանկմէրն, յիշեցէք...: Կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զխօջա Պետրոսն, և զիւր դստերքն՝ Հոփսիմէն, Մարիամն, Շուշան[ն], Մաղիկն, Գայեանէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զխօջա Պետրոսն, և զորդին իւր՝ զՊօղոսն, և զնորա // կողակիցն՝ Մուրսսանն, որդիքն՝ Յակոբնանն, Յովանէսն. յիշեցէք...: Կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զխօջա Պետրոսն, և զհանգուցեալ որդին՝ ՎՄինասն, և զկողակիցն՝ Սանդուխտն՝ զորդին՝ Մաթէոսն, և զդուստրն՝ Համասփիտն, յիշեցէք...: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զխօջա Պետրոսն, և զիւր հօրեղբարքն՝ Նուրիճանն, Գրիգորն..., մայրն՝ Շանխաթունն, և խօջա Պետրոսի արնեւր Ասլանն, և կողակից Մարիամն, յիշեցէք...:

Կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս և զիս՝ զբազմամեղ Սանակս, որ հասի ի յաւարտ տառիս: Ո՛վ եղբարք, յորժամ հանդիպիք յայսմ վարդափթիթ բուրաստանիս՝ կամ կարդալով կամ օրինակելով զմեղաւոր Սանակս յիշեցէք և դուք յիշեալ...:

Բ

Քրիստոս Աստուած ստացողի դրքոյս խաւջա Պետրոսին, և իւր ծնողացն՝ Վէլիճանին, Շուշանին և պապին՝ Աղիճանին, Գայիանին և ամենայն արեան մերձաւորացն:

Գ

Եւ մայրենի պապին՝ Զալալին, Մամոսկոյն, և փժուն գրչի, և ամերայն արեան մերձաւորացն:

Յիշատակ է [Մ]ուծամպարցի տէր Առաքելին, և կողակցին՝ Շաննիսին, և որդւոցն՝ Խանվալատին, Ղազարին, Մօսէսին, և հանգուցեալ որդոցն՝ Դաւթին, Շանվալաթին, Մկրտչին, և դստերացն՝ Սուրբանդա-

դին, Շանգատին, Մարդրտին, և ծնողացն՝ հօր Փիրումին և մօրն՝ Սուլ-
թանգադին, և եղբարցն՝ Մելիոնին և Մէրհապին, ի ձեռն /// վարդա-
պետին մեղ յիշատակ լինիցի:

Թվին ՌՂ և Բ (1643) գրեցաւ:

199

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԳԻՐՔ ՄԽԻԹԱՐԱՅ ԳՕՇԻ

ՏԵՐԱՎՋ, № 548 (ԺԳ դ.)

Հետ. ստացող՝ Բարդուղիմիոս քահանայ
ա

826

Ո՛վ պատուական և բարեմիտ, սրբասէր հանդիպողք յայսմ յիրաւա-
դատ կանոնական գրոցս, զԳրիգոր քահանայ իւրաւք ննջեցելաւքն յի-
շեսշիք առաջի ղենլոյն Քրիստոսի: Եւ որ առատն է ի տուրս պարգևաց
Քրիստոս ձեզ ողորմեսցի յիւրոմ գալստեանն. ամէն:

Տէր Աստուած Իսրայէլի,
Դու պահապան լեր Գրիգորի,
Իւր հոգին հետ Մովսէսի,
Եւ նա խաւսի յետ Քրիստոսի:
Ամէն և եղիցի:

Եւ զմեղայսէր զԲարդուղիմիոս քահանայ յիշեցէք ի Քրիստոս և թո-
ղութին խնդրեցէք մեղաց իմոց և Աստուածն ամենեցուն Յիսուս Քրիս-
տոս ղխնդրողաց մեղսն թողու. ամէն:

ԶԱմիրայն յիշեցէք, ղԺ[ն]աւսն իւր, որ զայս դիրքս աղատեաց ի
գերութենէ. Աստուած զինքն աւատէ ի մեղաց զմերձաւորքս նորա և
ղիշողքաւ. ամէն:

Բ

Յիշեա Քրիստոս Աստուած զըստացաւդ սբ. գրոցս զԳրիգոր քա-
հանայ, ամենայն արեան մերձաւորաւք իւրուք...:

827

Ո՛վ աստուածասէր քահանայք, որք ազտիք յայսմ գրոցս թողու-
թին խնդրեցէք // Ամիրային և իւր ծնողաց նիւառչաին, Եւ<ւ>սայ մէլի-
քին, և իւր եղբարցն՝ Շիրինբեկին, Շաֆարբեկին, քեռն՝ Խաթունմե-
լին և իւր կողակցին, և իւր զաւակացն, որ աղատեաց ի գերութենէ
զայս սբ. գիրքս և շնորհեաց անարժան քահանայիս Բարդուղիմիոսի,
որ զքահանայից զանուն ունիմ, զգործն ոչ, վայ կու տամ ինձ. անունս
մեծ է քան զգործս...

Նորոգող՝ Գրիգոր Երէց

Գ

Զվերջին ստացողի գրոցս Սարգարն և կողակիցն՝ Քիշմիշն և որ-
դիքն՝ Սուֆիասն, Աստուածատուրն, Յոհանէսն, և դստերքն՝ Սանամն, և
Խանփարի, Ղատամխութլու, Սալվինազն:

Դարձեալ յիշեցէք զՍահակն և կողակիցն՝ Խանփարի, դստերքն՝
Նդիսէրն, և Նդիսէրի դուստր Մարիամին, և Մարիամի որդի Մատուրն և

Խանփարէ, դուստր Փառասէրն, և դուստրն՝ Դադիթառն, և Խանփարէ, որդին՝ Մալիքաբէն:

Դարձեալ յիշեցէք Սանամն և դստերքն՝ Մարիամն, Զատամիութիւն, Շահվատէն և որդին՝ Գտուրիկն:

Դարձեալ յիշեցէք Սուքիասն, և կողակիցն՝ Այիփաշէն, և որդիքն՝ Անանիէն, Ալթունն, Նսայի, և դուստրն՝ Սօլթանն, յիշեցէք...: Ի վայելումն վայելողաց. թվականիս Հայոց հազար Ղ և երկու (1643). նորոգեցաւ ձեռամբ Գրիգոր երիցու:

200

Ճ Ա Շ Ո Յ

ՈՅԶՄ, № 698

Գրիշ՝ Սարգիս քահանայ
վայր՝ Նաշ

ա

217

Փառք...: Աւարտեցաւ քրիստոսահիմն և առաքելախաւս, մարգարէաշէն հոգիաբուխ այս տառ[ս] ձեռամբ և անարհեստ գրչի տէր Սարգիս քահանայի, ի խնդրոյ աստուածասէր և բարեպաշտան երկու եղբարց խաւճայ Վասիլին և խաւճայ Պաւլոսին, ի թվարեութեանս հայկազեան սեռիս տովմարի ՌՂԲ (1643)-ին, ի հայրապետութեան Հայոց տեառն տէր Փիլիպպոսին և առաջնորդութեան տէր Անլիէաս արհիեպիսկոպոսին Պուղտանաց երկրի և ի թագաւորութեան Վասիլ բարեպաշտ վո[յ]վատային, [ի] մայրաքաղաքն Նաշ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և Ս. Լուսաւորչին, և քահանայութեանն տէր Մովսէսին և տէր Խաչատուրին, տէր Ղուկասին և գրչիս, և երէցփոխութեանն խաւճայ Ակսենաին: Յիշման արէք զմեզ արժանին:

Որք ի յուզմանէ ջուրցն և յանդնդեայպտոյտ ալեաց ծովուն ապրեալք զնան ի նաւահանգիստն հասուցանեն ուրախութիւն ոչ սակաւ ի սիրտս իւրեանց բերցեն վաճառականին: Եւ առաւել յորժամ զլուսատեսն մարգարիտն և զակն պատուական և զոսկին սոփեբա ընդ ինքեանս ունեցին մոռանան զաշխատութիւն կրիցն: Որով և մեզ դիպեցաւ այս դիրք վաճառի և նոյն աշխատութիւն: Սակայն գտեալ եղեն անգիւտ մարգարիտք և ակք պատուականք կապեալ ի թագ թագաւորին Յիսուսի և ոսկիաձոյլ պատկերք նորուն սկզբնատպին, աստուածագիւտք և աստուածընտիրք դասք առաքիւղցն և գումարք մարգարէիցն, վիճակք հայրապետացն, և ժողովք մամնայն մարտիրոսացն և հրեշտակակրան ճգնաւորացն և աստուածազգեաց միանձանց երկնից բնակողացն և աստուածամերձ սուրբ արանց: Որոց անուանքն և վարքն յիւրաքանչիւր աւուր կատարման ի սմա մաքարեալ կան, լրմամբ տարեկրական՝ աստուածասէր տանողաց, նաև տանք տէրունականք սկսեալ ի Յայտնութենէն մինչև ի լրումն տարւոյն ի սմա հաւաքեալ կան, զոր հոգեկիր սբ. հարքն կարգեցին: Որով և ես մամնանուաստ անձն և մեղաց գերի, տկար ոգի Սարգիս էրէց, ոտից ձերոց հող և փոշի, մեծատենչ փափագմամբ գրեցի զսա, թէպէտ մեծ դրաւք յարմարեցի, այլ զաւրութիւն մեծ

գոյ ի սմա և լիակատար՝ յուրախութիւն ընթերցողաց և խրախճանութիւն ամենայն հաւատացելոց ի տէր Աստուած: ... Յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր րարեպաշտուն և աստուածասէր, բարի արմատեաց պտուղքն՝ եղբարքն՝ զբան Վասիլ և զիւր կողակիցն՝ Մարգարիտն, և զբան Թորոսն, զկողակիցն՝ Աննայն, և զբան Պաւլոսն և զիւր կողակիցն՝ Թուրվանայն: Որք լուեալ զբանս մարգարէին, որ ասէ թէ. «Երանի...» և ստացան զսա անշնչելի յիշատակ հալալ յընչից և վաստակոց իւրեանց, և եղին ի դուռն Ս. Աստուածածնայ իւրեանց ծնաւդացն հոգւոյն, հաւրն՝ մահտեսի Ովանէսին և մաւրն՝ Գեղեցիկին, և պապոյն՝ Վասիլին և մամոյն՝ Զումալ խաթունին, որ առ // Աստուած են փոխեալ և ամենայն արեան մերձաւորացն, կենդանեաց և հանգուցելոց:

Ո՛վ ոք չունի իշխանութիւն այս գրոյս, որ կոչի Ճաշոց, ոչ ազգական և ոչ աւտարական, չունի իշխանութիւն հանել զսա ի Ս. Աստուածածնայ դրանէս, ի մայրաքաղաքն Նազովցայու, նորաջէն Հաճկատար Ս. Աստուածածնայ: Եւ որք յանդգնի ի յազգականաց կամ յաւտարականաց հանել զսա սբ. եկեղեցոյս կամ գրաւ դնելով կամ ծախելով՝ պատիժն Կայենի առցէ և մասն ընդ Յուդայի եղիցի:

Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ հայրք և եղբարք, զամենեւեանդ, որք հանդիպիք այսմ աստուածաշունչ տառիս, յիշեսցիք ի մաքրափայլ աղաթս ձեր զբան Վասիլ, և զեղբարսն զբան Թորոսն, և զբան Պաւլոսն, և զամենայն արեանս մերձաւորսն. և որ առատն է ի տուրս բարեաց՝ յիշողացզ և մեզ յիշեցելոցս ողորմեսցի առ հասարակ ամենեւցուն ամենայնի. ամէն:

Ուարտեցաւ այս սբ. մատեանս ի լաւ և յընտիր արինակէ ի թվաբերութեանս Հայոց ՌՂԲ (1643), ի թագաւորութեան Լեհաց աշխարհին շորորորդ Վլատիսլաւին, և իշխանացն մերոց³³, և ի քահանայութեան աւաբ էրէց տէր Յակոբին և տէր Անդրէասին, որ եղև պատճառ այս սբ. տարեգրքիս և նորընծայ տէր Ներսէս, որ յայսմ ամի էառ զկարգ քահանայութեան, և էրէցփոխանութիւնն բան Նիկողոսին, և վոյթութեան բան Ոհանին, և երկոտասան դատաւորացն:

Եւ ես՝ տրուպս ամենայնի երես անկեալ աղերսագին պաղատանաւք հայցեմ ի յապէնիաղ Արարչէն, որ առատն է ի տուրս, տացէ ձեզ տէր Աստուած զերկնային ողորմութիւնն:

P

Աւագ երկուշաբթի ար կարդա և զեղկելի գրչակս յիշեա սուտանուն Սարգիս էրէց:

201

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Մ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

Մուրմար, № 87 (1632 թ.)

160

Ով լուսերամբ դասք քահանայից և մանկունք սբ. եկեղեցւոյ, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զտէր Յոհանէս քաջ րաբունապետն,

³³ Ոսկյանը նշում է, որ ձեռագրում անունների տեղը բաց է թողնված:

որ ըստացաւ զսբ. Աստուածաշունչս ի հալալ արդեանց իւրոց և ետ զսա անշինչ յիշատակ ի դուռն Ս. Պետրոսի առաքելոյն վիմին հաւատոյ իւրն և իւր ծնաւդացն, հաւրն՝ Նիկիւլայոսին և մարն՝ Շուշանին, և եղբարն՝ Սիմէոնին, և կողակցին՝ Շանպէկուն, և իւր որդոցն՝ Նիկողայոսին, Ազատին, Սարգսին, և մեծ պապուն՝ Առաքելին, և իւր եղբարն՝ տէր Սարգիս կուսակրան արեղային, որ է ուսուցիչն իմ և ամենայն արեանառու ազգականացն իմոց. ամէն:

Արդ՝ եղաւ սբ. Աստուածաշունչս անշինչ յիշատակ ի դուռն Ս. Պետրոսի առաքելոյն, ի թվին ՌՂԲ (1643), ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոսի հանուրց դիզապետի և յառաջնորդութեան սբ. ուխտիս տեառն Մարկոս արհեպիսկոպոսի, զոր տէր Աստուածն անդրդուելի կենաւ պահեսցէ զտէր Յովնանէս քաջ ղարունապետն և զտէր Մարկոս արհեպիսկոպոսն մինչև ի ծայր ժերութեան. ամէն:

202

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևակ, էջ 253 (1428 թ.)

Հետ. ստացող՝ Սաճակ

Ես՝ Սաճակ էրէցս գնեցի զսբ. Աւետարանս յիշատակ ինձ, և ծնաւդաց իմոց, և ամենայն յարեան մերձատրաց իմոց. աղաչեմ հանդիպող եղբարցդ մի ողորմի ասել մեզ և մերոցն ամենայնի և ձեզ ողորմեսցի Քրիստոս Աստուած իւր միւսանգամ դալստեան. ամէն:

Ի թվին Հայոց ՌՂԲ (1643):

203

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Աղավնունի, Այցելուք, էջ 473

Նվիրատու՝ Սիմէոն Ապարանեցի

ա

...Վասն այն յուսոյն ետ գրել զսբ. Աւետարանս, և զարդարել ետ ոսկով, և երանգ երանգ ծաղկով, յիշատակ իւրն և ի[ւ]ր ծնողացն, և ամենայն արեանառումերձատրացն կենդանեաց և հանգուցելոցն, նաև զսբ. հօրն իւրոյ հոգևորի՝ Կարապետ գիտնական ղարունապետի, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոս և եղեալ կայ յերուսաղէմ քաղաքս ի Ս. Փրկչի եկեղեցին:

բ

Դարձեալ կրկին աղաչեմ յիշել ի Տէր, ես՝ Սիմովն վարդապետս Ապարան[ե]ցի, որ ստացայ զսա մեծ կարատիւ. և առեալ զսբ. Աւետարանս և եկի ի սբ. քաղաքս յերուսաղէմ, և եղի յիշատակ ի դուռն Ս. Յակոբայ, ի թվին Հայոց ՌՂԲ (1643), ի հայրապետութեան սբ. տեղեացս Երուսաղէմայ տեառն տէր Գրիգոր արի և քաջ հայրապետին...:

204

ԱԻԾՏԱՐԱՆ

Աղավնունի, Այցելուք, էջ 492

...Ուստի տեսեալ զսորայս փրկագործութեան խորհուրդ հաւատարիմ քրիստոնեայն Սօլբաթ մահտասին, որ է սպասաւոր սբ. Երուսաղէմայ ե. ցանկացող եղև այսմ լուսազարդ սբ. Աւետարանիս և ստացաւ զսա ի հալալ արդեանց իւրոց մղտեսի Սօլբաթ, յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և ծնողացն, հօրն՝ Սալվիեաբին և Հերէկին, և կողակցին իւրոյ... և ետ զսա յիշատակ ի սբ. Երուսաղէմ, ի դուռն Ս. Ծննդեան³⁴:

205

ԱԻԾՏԱՐԱՆ

ՅԶՄՆՍ, № 80

Գրիշ՝ Մկրտիչ դպիր
Վայր՝ Ըստամբալ

369

Փառք...: Գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի քաղաքն Ըստամբալ, ի դուռն Ս. Սարգիս, ի Հայոց թուականիս ՌՂԲ (1643): Արդ՝ գրեցաւ սա ձեռամբ բազմամեղ և անպիտան գրչի՝ Մկրտիչ գպրի. աղաչեմ յիշել ի Տէր: Արդ՝ աղաչեմ բանիմաստ, հանճարունող, սրբասէր և եղբարցդ, որք հանդիպիք այսմ տառիս, յիշեցէք զստացող սորա զՄարգարիտն և ծնողացն՝ Նուրումնիկն և Խիկարին, և այրն՝ Նուրսիկին և իւր ծնողացն՝ Սէրգիսին և Ալթունին, և որդոցն՝ Պէկլէրին, Ալթունին, Լուսիաթունին, և այլ ամենայն արեան մերձաւորացն և զկենդանիսն և զհանգուցեալսն ի Քրիստոս: Որ ստացաւ զսբ. Աւետարանս զայս ի հալալ արդեանցն իւրոյ և ետ յիշատակ ի դուռն կենարար Ս. Նշանին: Աստուած արհնէ զՆերսէս և զիւր կիսն՝ զՄարգարիտն, և զիւր որդին՝ զՊէկլէրն, որ տրին 'ԻԲ (62) զուռուշ սբ. Աւետարանիս: Աստուած արհնէ զտէր Կիրակոսին, որ ետ սբ. Աւետարանիս Լ (30) զուռուշ: Գնեցին և եղին յիշատակ ի դուռն Ս. Նշանին և ի ձեռն տէր Կիրակոսին: Եթէ ոք կամի գրաւելոյ կամ ծախելոյ՝ զմասն Յուդայի առցէ և զպատիժն Կայենի, ամէն: Պահողքն արհնի ի յԱստուծոյ և ամենայն սրբոց նորա. ամէն:

³⁴ Այստեղ թեև չի նշված տարեթիվը, Աղավնունին նշում է 1643 թ. ներքո:

ՌՂԳ

1644

206

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Երևան, № 7046

Գրիշ՝ Աստուածատուր
Վալր՝ Հալապ

361ա

Փառք...:

Որ զաւրութիւն ետ տկարի,
Մեղապարտիս 'ւ անարժանի,
Որ զսայ ծրեալ գծագրեցի,
Եւ յանգ հանեալ աւարտեցի:
Ձեռամբ տրհաս փծուն գրչի,
Աստուածատուր այս չըւողի,
Որ յիշելոյ չեմ արժանի,
Եւ ոչ ի կարգ նաւտարագրի:
Արդ՝ կատարիչն ամենայնի,
Կամակատար Տէրըն բարի,
Որ զիս հասոյց ի ծայր բանի,
Բազմահաւաք նուագարանի:
Աւարտեցաւ բանըս գրրի,
Յերբեք քաղաք, որ Հալապ կոչի,
Ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնի,
Եւ Քառասնից սբ. վկայի:
Ի թվականիս մեծի թրվի,
Ի յԱդամայ մինչ յայս վայրի,
Վեց հազար 'ւ ութ հարիւր տարի,
Եւ քառասուն հինգ աւելի (6845):
Ի ծննդեանէ տեառն Յիսուսի,
Հազար և վեց հարիւր տարի,
Քառասուն և եօթն յարաբարդի (1647)
Մինչև ցայսարըս համարի:
Դարձեալ թվին հայկազանի,
Արեթականըն տումարի,
Հազարն անցեալ ընդ յիննըսունի,
Այլ և երեք կայ աւելի (1644):
Կատարեցաւ ի յայսմ ամի,
Յունվար ամսոյ Ժ և եաւթի (17),

361բ

- Աւուր պատկերն շորեքշարթի,
 Ի վեց ժամուն մէջաւրէի:
 Գրծագրեցի զսայ կամաւի,
 Վայելումն ինձ անարժանի,
 Եւ դեռարոյս իմ զաւակի,
 Ներսէս անուն փոքրագոյնի:
 Արդ՝ այժմ եղև ղըրաւ տառի,
 Յամենալից բուրաստանի,
 Զճառ և ըզբանսըն Ներսէսի,
 Զոր անուանի Յիսուս Որդի:
¹
- Իւրաքանչիւր կարգաւ պատմի,
 Մինչ ի Ներսէս բանիս գրողի,
 Արդ՝ աստանաւր վըճար առնի,
 Է կատարումն և վերջը լին[ի]:
 Յայլ պատմարան սկսեալ կրկնի,
 Առ թագաւորքըն Կիլիկէի,
 Խնդրեալ Լեօն թագաւորի,
 Շարեալ Վաճառսմ վարդապետի:
 Դարձեալ գովեստ տեառն Ներսէսի,
 Զոր գովեստի է արժանի,
 Զվարք և ըզդործն կարգաւ պատմի,
 Յիշատակն արհնեալ եղիցի:
 Այլ և կրկին գովեստ երկնի,
 Յոյժ քաղցրագոյն և նազելի,
 Տարերց մասանց 'ւ եղանակի,
 Կենդանակաց մոլար աստղի:
 Քննէ զբոլոր մասն աշխարհի,
 Ճառէ զգալուստըն Քրիստոսի,
 Ոչ ասացեալ է Ներսէսի,
 Այլ Յոճանէս Եզրեկացի:
 Ոչ թէ նման պատմարանի,
 Յիշատակէ 'ւ անփոյթ լինի,
 Այլ և քննէ զմիտըս բանի,
 Տայ արինակ մարդկան ազգի:
 Է սայ մեկնիչ ծածուկ բանի,
 Քննող մտաց և խորհրդի,
 Զվարըս սրբոց միշնորդ ունի,
 Եւ մախթանաւք առ Տէր խաւսի:
 Այլ և խնդրէ կողկողալի,
 Պաղատանաւք հայցմամբ սրտի,
 Առ ողորմած Տէրն ամենի,
 Զի ողորմի անցաւորի:

¹ Այնուհետև շարադրում է ձեռագրում տեղ գտած Ներսէս Շնորհալու քերթվածների բովանդակությունը:

364բ

է սայ գիտնոց բան իմաստի,
 Եւ իրախութիւն տղայականի,
 Բանասիրաց վերծանելի,
 Եւ իմաստնոց իմաստ յայտնի:

365ա

Զձեզ աղաչեմ արտասուելի,
 Որք հանդիպիք յայսմը տառի,
 Զմեզ յիշեցէք ի աղաւթի,
 Առ ողորմած Տէրն ամենի:
 Եւ զուսուցիչն իմ ըզրարի,
 Ըղտէր Մինասն Եղովկացի,
 Բազում ջանեալք սիրով սրտի,
 Աշխատեցաւ ընդ անարժանի:
 Մինչև հասոյց յայսրմ վայրի,
 Զիս զանարժանս զինչ զարժանի,
 Մինչև ուսոյց արուէստ գրի,
 Եւ զընթերցմունքս սբ. տառի:
 Արքայ և Տէրն ամենայնի,
 Առատաձիր Տէրըն բարի,
 Զվարճըս բարեաց նըմա տացի,
 Ընդ քահանայսն դասեսցի:

207

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի
 ՄՅԶԵՊ, IV, № 1195

Վայր՝ Սեշով

ա

Կատարեցաւ ցանկ Այսմաուրաց թվին ՌՂ (1641), մարտի Բ (2):

բ

Գրեցաւ սա խիստ սղալ օրինակէն, թվին ՌՂԳ (1644) փետրվարի ամսոյ ի Բ (2), ի քաղաքն Սեշով, ընդ հովանեան Ս. Սիմէոնի եկեղեցւոյն:

208

Ա Ղ Օ Թ Ա Մ Ա Տ Ո Յ Յ
 Երևան, № 8641

Գրիչ՝ Մարկոս
 Վայր՝ Բուզանդիայ

93բ

Փառք Փրկչին,
 Յիշատակ գրչին:
 Փրկչին ողորմի
 Ստացողի սորին. ամէն:

Արդ՝ դրեցաւ Յաղաթմատոյցս ի քաղաքն Բուզանդիայ, ձեռամբ սուտանուն [Մարկոս] տիրացուն [Կ]ոչեցեալ, թվին ՌՂԳ (1644), ի մա//րտի ամսոյ ԻԸ (28), աւրն հինգշաբթի։ Զի որք հանդիպիք սմայ կարդալով կամ օրինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զՄարկոս գրիչս. և Աստուած յիշողդ, յիշէ...։

Ո՛վ եղբայր խոշորութեան դրիս կամ սղանալեացս անմեղադիր լե-
64բ բութ զի կայր // մեր այսչափ է։

Ո՛ր ձեռն որ փտիս,
Ո՛ր գրիչ որ մաշիս։
Զեռս երթայ, գիրս մնայ,
Յերուսաղէմ դու կատարեայ։
Ով Տէր կենաց ամենայնի,
Դու ես մաքրիչ մեղաց աղտի,
Քաւեայ և զիս մեղաւքս իւր,
Մարկոս անուն տարտամ ոգի։
Ով երգաւղ այս կտակի,
Յիշման առնէք զիս յաղաթի,
Յորժամ երգէք ժամա[տեղի?]²։

209

ՄԱՇՏՈՅ ԶԵՌՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՔԱՀԱՆԱՅԱԹԱՂ

82ԱԹ, № 201

Գրիչ՝ Խաչատուր Լէնցի
Վայր՝ Կաֆայ

ա

952 Փառք...։ // Գրեցաւ Զեռնադրութեան գիրքս ի թուաբերութեան հայ-կաղան սեռի ՌՂԳ (1644), ի փետ[ր]վար ամսոյ ԻԳ (23), աւրն ուրբաթ, ի մայրաքաղաքն Կաֆայ, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Յով[հ]ան[ն]էսի Կարապետին, ձեռամբ մեղսասէր և անարժան, սուտանուն Խաչատուր Լէնցի։ Արդ՝ աղաչեմ զամենեւեան, որք հանդիպիք սմայ կարդալով կամ օրինակելով, յիշեցէք ի սբ. աղօթս ձեր զվերոգրեալս։ Եւ որ թողութիւն խնդրէ՝ Միածին որդին զիւր մեղսն թողու, ստեղծողն ամենայնի արժանի արասցէ զինքն երկնից արքայութեանն, անմահական հացին...։ Ի վայելումն Անկուրացի Գրիգոր եպիսկոպոսին, յիշատակ իւր ծնողաց հոգուն. քանի ինքն կենդանի է վայելէ, իւր անցման յետև՝ յիշատակ լինի Էնկուրի Ս. Աստուածածնա[յ] վանիցն։ Ոչ ոք չունի իշխանութիւն՝ թէ՛ ազգականաց, թէ՛ օտարաց կամ ծախելու կամ գրաւ դնելու. թէ՛ [յ]անդէսին, տէր ելանեն՝ մասն Յուդայի առջնն։ Բաւ է ս.ռ այս. ամէն։ Ի Կիւլիկիա, յաթոռակալութեան տեառն տէր Սիմէոն կաթողիկոսին։ Աստուած զինքն ընդ երկայն աւուրս արասցէ. ամէն։

² Շարունակութունը պակասում է։

Ստացող՝ Գրիգոր Եպիսկոպոս

Բ

Փառք...: Արդ՝ ցանկացաւ ինչպէս աստուածախաւս մատենիս՝ հրեշտակասարաս երջանիկ կուսակրան յԱնկիւրացի Գրիգոր տրուպ Եպիսկոպոսն և ետ դրել զսա յիշատակ յԱնկիւրի վանացն, անջինջ և կտակ յաւիտենական ողորմ իւրոյ՝ աղգաց մինչև յազգս...:

953

Յիշեսցիք ի Քրիստոս Յիսուս, ի տէր մեր, զստացող սորա՝ զտէր Գրիգոր Եպիսկոպոսն հանդերձ ծնողիւք և ամենայն զարմալքն, այսինքն զհայր իմ Դաւիթ և զմայր իմ Մարգարէ, և զկանխան ննջեցեալքն, զայժմու կենդանիքն, եղբայր իմ Պաղշիկ, և զքոյրն իմ Արխոնսայալիքան, և զփեսայն իմ զԳաբրիէլէն, որոց թողցէ տէր Աստուած զյանցանս նոցա և տացէ զհանգիստ յաւիտենից:

Գրիլ՝ Յարութիւն դպիր

Գ

Հուսկ յետոյ իբրև անարգ մի, յիշեսցիք և զգծագրաւս զՅարութիւն դպիրս, հանդերձ ծնողիւքս: Եւ ինքն Քրիստոս, կոչաւոյն աշխատողաց և ծանրաբեռից, յիշեսցէ զյիշողք, որք սեռն սիրով ի պատկանաւոր խնդրուածս և ի միտս բարիս հայցէք ի Քրիստոսէ զթողութիւն և զողորմութիւն, և ինքն Քրիստոս աւրհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

Արդ՝ գրեցաւ սա ի քաղաքս Կաֆայ, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Սարգսի զաւրավարին, ի հայրապետութեանն էջմիածնայ՝ տեառն տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսին, ի թվին Հայոց Ռ և ՂԳ³ (1644), ապրիլի Դ (4), արն հինգշաբթի, կատարեցաւ շնորհաւքն Աստուծոյ, որ է աւրհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

954

210

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

Կամենից, էջ 189

Գրիլ՝ Վարդեբես

Յիշատակ է այս մէկ տետրիս թուիթն պարոն Թաթուլին, որդոյ պարոն Գրիգորին՝ Կամենիցոյ տօլվաթաւոր քառասուն եղբարցն մէկն, ի վայելումն Ս. Նիկաւղայոս Սքանչելագործ եկեղեցւոյս, թվին ՌՂԳ (1644), ապրիլի ԺԲ (12): Աստուած բարով վայելել տացէ ընդ երկայն աւուրս և զմեղապարտ գրիչս զՎարդեբես դպրապետս, որդոյ պարոն Քրըշթօֆին, յիշէք մէկ Հայր մերիւ, և Աստուած զձեզ յիշէ. ամէն:

211

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՏՅՁՄՎ. Ձ 434 (1819 թ.)

885

Փառք.... յիշեսցէք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր զխոճա Խաչոն Իլով-ցի պարոն Ստեցֆոնենց վասն իւր հոգոյն և իւր հօրն՝ Սաեփանեոսին և

³ Սխալմամբ տպւած է «ԼԳ»:

մօրն՝ Նաստուխնային և ամենայն արեան մերձաւորացն: Զոր ետես զայս անգին գանձս մեծաւ փափագանօք, էառ զսա իւր հալալ արեամբ վաստակոց իւրոց. և դարձեալ ետ զսա յիշատակ ի նոյն տեղին, ուր և յառաջն էր. զի մի՛ կորիցէ յիշատակն արդարոց և աշխատաւորաց: Դարձեալ աղաչեմ զձեզ, հայրք և եղբայրք, մի՛ մոռանայք զյետի յիշատակ տրւօղս զպարոն Խաչֆոն, որ այլ սբ. գրոյս զթերին լըցոյց, քանզի ետ նկարել զԴ (4) գլուխ տատկերանիքն և Դ (4) կանոններն ի թվին Հայոց ՌՂԳ (1644)-ին, ապրիլի ԻԸ (28)-ին: Որոց յիշատակ տրւօ լացն աւրհնութեամբ եղիցի. և կարդացողաց և լսողաց. ամէն:

212

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

ՄՅՁԵՄՍ, I, № 33, էջ 77

Գրիչ՝ Յակոբ երէց
Վայր՝ Թվլիս

ա

- 236 Քրիստոս Աստուած ողորմեայ իմ ծնաւդացս... և մարս...: Քրիստոս Աստուած քո սբ. ծնաւդի բարեխաւսութեամբ ողորմեայ իմ աղբըրտոցս և քրվերտացս, և ամենայն արեան մերձաւորացս, քրիստոն[ե]աց, 237 լսողաց, օրինակողաց, և իմ աներոշս..., և // իմ զաւքընչիս... ընկերոշս..., և ինձ մեղաւոր եւ անարժան, սուտանուն Յակոբ էրիցս, թարմատար գրչիս. ամէն:

բ

- 239 Գրեցաւ գիրքս ձեռամբ Յակոբ իրիցէս ի քաղաքն Թվլիս, ի դուռն Ս. Գարրիէլ Միքայէլին, թվականին ՌՂԳ (1644)-ին մայիսի ԻԴ (24) ռամն աւարտ եղև. ամէն:

213

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Մուրմար, II, № 93

Գրիչ՝ Կարապետ վարդապետ
Վայր՝ Կ. Պօլիս

- 166 Փառք... աստանաւր կատարեցաւ աստուածային [գիրս] ի մայրաքաղաքս Կոստանդնուպօլիս, ընդ հովանեաւ Ս. Հրեշտակապետու, ի թաղըն Պալատու, ձեռամբ մեղսասէր գրչի տէր Կարապետ վարդապետի, որ զանունս ունիմ և ոչ զգործն, զօրինակ ունիմ և ոչ ճշմարտութիւն: Ի թվականիս Հայոց ՌՂԳ (1644) ի մայիսու ԻԾ (25) աւրն:

Արդ՝ աղաչեմ զամենեանդ, որք հանդիպիք սմայ կարդալով կամ աւրինակելով զպակասըն ընուք և զաւելորդն բառնայք, զի ոչ ժուժեաց միտս իմ և ոչ իմացա զսղալանսն սորին: Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ զամենեանդ ներել սղալանաց իմոց. ամէն:

214

Պ Ա Ր Զ Ա Տ Ո Ւ Մ Ա Ր

Երևան, № 9124

Գրիշ՝ Մարտիրոս

306ր Ես՝ անարժան ծառայ Մարտիրոսս գրեցի զՀամայնին թուականն, զոր գրած էր: Գիրս գրեցի Հա[յ]ոց թվին ՌՂԳ (1644), մա[յ]իս ամսոյ, եւ էր Համայնին թին ալսպէս. ՌԾԹ (1610):

215

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, № 3926 (1503 թ.)

391ր Զտէր Յովնանէս արքեպիսկոպոսն յիշեցէք ի Քրիստոս, որ շուեաց յերկրայնոցս յերկինս, թվիս ՌՂԳ (1644) յունիսի 2 (6):

216

ՄԵԿՆՈՒԹԻԻՆ ՍԱՂՄՈՍԱՅ ԳՐԻԳՈՐԻ ՏԱԹԵՒԱՅԻՈՅ

Մ826Պ, III, № 886

Գրիշ՝ Ալէքսան Երէց
Վայր՝ Եղեղիայ

ա

387 Փառք... Արդ՝ գրեցաւ Սաղմոսի Քաղուածոյս ձեռամբ անարհեստ գրչի Անդրանուպօլըսցի Ալէքսան իրիցու, ի վայելումն քաշ ըստունապետին մերոյ՝ Դաւիթ վարդապետին, սպասաւոր սբ. Երուսաղիմայ, զոր
388 և տէր // Աստուած բարով վայելել տացէ աստ և ի հանդերձեալն, սբ. և արժանաւոր վարդապետացն դասեսցէ. ամէն:

Կատարեցաւ գիրս թվին ՌՂԳ (1644) յունիս ամսոյ ԺԵ (15), ի քաղաքն յԵ[ղեղիայ], ի դուռն Ս. Ստեփաննոսի, և Ս. Կարապետին, և Ս. Յակոբայ: Ո՛վ սրբասէրք, [յ]որժամ կարդալով կամ օրինակելով զյետնեալ գրիչս յիշէք, զաւելն բարցէք, և զթերին լցէք, զի կար մեր ալս է: Եւ որ յիշէ Աստուած ողորմեայիւ մի, նա օր առատ է ի տուրս, զյիշողս և զյիշեալս անթառամ պսակացն արժանի արասցէ: Կատարողք աղաշանաց մերոց արհնիք ի յԱստուծոյ. ամէն:

բ

Զծոյլս ի բարիս,
Եւ դարագս ի շարիս,
ԶԱլէքսան աշխատելիս,
Յիշեա եղբայր որ հանդիպիս:

⁴ Զեռագիրը բաղկացած է 98 թերթից, որից 23—81 թերթերը՝ 59 թերթ Հակոբ մեղապարտի 1512 թ. տպւած Պարզատումարի մի օրինակն է: Մնացած 39 թերթերը տարբեր ձեռագրերի մասեր են կամ դատարկ թերթեր, զանազան գրառումներով: Այս գրառումներից մեկն էլ ներկայացվող հիշատակագրությունն է:

Գ

Այլ գրով
Թվին ՌՁ և է (1638) առի իշխանութիւն, և ի [Ռ]ՂԳ (1644)՝ առի
գաւազան:

217

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

82ԱՐ, № 220

Գրիչ՝ աէր Պետրոս

1005

Ձեռքս փաստի և հողանայ.

Գիրս առ ձեզ յիշատակ մնայ:

Փառք յաւիտեանս. ամէն: Գրեցաւ գիրկքս ձեռամբ տէր Պետրոս
անուն. ամէն: ՌՂԳ (1644), յուլիս ամսոյ է (7):

218

ԳԻՐՔ ՊԱՐԱՊՄԱՆՅ ԿԻՒՐՂԻ ԱՂԷՔՍԱՆԴՐԱՅԻՈՅ

Երևան, № 3489

Գրիչ՝ Փիղիպոս

ա

151ա Ջտառապեալ և զանարժան գծողս սորայ զՓիղիպոսս միով ողոր-
մայիւ յիշել աղաչեմ:

Բ

345բ— Գիտացիր տէր իմ, զի օրինակն թուղթ մի պարապ էր թողած,
344ա լուսանցքում թողութիւն արարէք եղբայրք:

Գ

354ա Փառք... որ ետ կարողութիւն նուստ և անպիտան, տրուի Փիղի-
պոսիս հասանել ի յաւարտ գրոյս, որ կոչի Պարապմանց, ի խնդրոյ
բարեմիտ և հեղահոգի, սրբակօն Ստեփաննոս քահանայի, յիշատակ
հոգոյ իւրոյ և ծնողացն, հօրն՝ Ըստեփաննոսին և մօրն՝ Գայիանէ, և
եղբօրն՝ Բաղտասարին, յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք՝ ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զտէր Ստեփաննոսն,
և կողակիցն իւր՝ Աննային, և որդիքն իւր՝ զՅակոբն, Յոհանն, տէր Աւե-
տիս աբեղայն, զՓիլիպոսն, Առաքելն, Պօղոսն, և դստերքն իւր՝ զՊա-
րասկէի, Մասփիւրն, զԵղեսաբեքն, զՍափիրայն, և Ազատն, և միւս
354բ Ազատն, և զՄարամն, // և զեղբօր որդիքն իմ՝ զՍիմոնն, զՍարգիսանն,
զԽաչիկն, յիշեցէք...:

Արդ՝ գրեցաւ գիրքս ի Թվինն Հայոց հազար ՂԳ (1644), ի զամար
ամսոյն Ի (20)⁵. ամէն:

Արդ՝ աղաչեմ զամենեան, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ
օրինակելով՝ զեկն բառնայք և զպակասն լնութ և [ս]ղալութեան և խո-
շորանաց գրոյս անմեղադիր լերութ, զի կար մեր այս էր. ամէն:

⁵ Այսինքն՝ օգոստոսի 7-ին:

288ա փառք... Որոյ ամէնառատ և բազմապատիկ ողորմութեամբն յանկ ելեալ կատարեցաւ հոգէլի սբ. գիրքս, որոյ անուն կոչի Մոլութեանց, այսինքն սակս մեկնութեան և բացայայտութեան հասարակ մեղացն: Եւ է (7) գլխաւոր մոլութեանցն է, որ յերկար և համեղ բանիւք ցուցանէ զմեղքն գարշելի և աղտեղի և վնասիչ հոգոց մարդկան, բաժանելով զնոսա ի տեսակս և ի մասունս, առ ի բաց քեցելոյ զմանկունս Սիօնի ի մոլի ծառայութենէ նոցին. զի ծանօթս արասցէ զմեղ գիտել զվնաս նորա, թէ որպէս անհաճոյ է Աստուծոյ մեղքն և ապականիչ բնութեանս. և զի ծանօթ գտով նոցին գարշութեանցն խորշիցի ի նոցանէ և առաւել բեկեռացի հոգին ի սէր առաքինութեանն, քանզի խորշիլն ի մոլութեանց, առաքինութիւն է, որպէս ասէ այս գիրք: Վասն այնորիկ յերկար բանիւք սկիզբն առնէ և ասէ զհասարակ մեղացն, ծանուցանելով զանուանս նոցին և զգարշութիւն և զանհաճոյ լինելն Աստուծոյ: Ասէ և զշարժողացն զմարդս ի մեղքն, վերաբերելով զպատճառն ի սատանայ ի մարմինս և յաշխարհ: Ասէ և զայն, թէ որով հնարիւք կարեմք զերծանել ի բազմապատիկ որոգայթից մեղացն: Եւ ապա սկսանի և ասէ զէ (7) մոլութիւնսն և զգարշութիւնս նոցին, և զգուշացուցանէ ի բաց կալ ի նոցանէ և յաղթել մեղացն ըստ օրինակի սրբոցն: Եւ յաւարտ բանին զգուշացուցանէ և ասէ վասն զգայութեանց, թէ իբրև զգործի են մտացն և նորքօք կատարի ամենայն գործ, եթէ բարի և եթէ չար. և պատուիրէ ոչ ածել ի չարն զգործին, այլ ի բարին, և հեռանալ ի չարէն որ առնեն զմարգն չար և անիրաւ, այլ երթալ զհետ բարւոյն, որ առնեն զմարգն առաքինի, և արդար, և հաճոյ Աստուծոյ:

388բ Արդ՝ զայս ամենայն տեսեալ պարոն խոճայ Պետրոսն Զուղայեցի, ցանկացաւ ստանալ զսա յիշատակ անշնչելի հոգոյ իւրոյ և գանձ անկողոպտելի ի յերկինս: Արդ՝ աղաչեմ զամենեսեան, որք հանդիպիք սմա կարդալով, օրինակելով և կամ միայն տեսանելով, յիշեցէք զստացող սորա զպարոնաց պարոն զխոճայ Պետրոսն, որ է այր մեծահաւատ և հնազանդ աստուածային օրինաց, ողորմած և աղքատասէր, աղօթասէր և արտասուեղ, խոնարհ և երկիւղած, զոր տէր Աստուած ընդ սբս. իւր զասեսցէ զնոսա. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք զխոճայ Պետրոսն, և զԹնօղսն իւր՝ զՎէլիմանն և զՇուշանն, յիշեցէք...: Դարձեալ ի Քրիստոս յիշեցէք զխոճայ Պետրոսն, և զորդին իւր՝ զխոճայ Պօղոսն, որ է իշխան Զուղայու, և սիրեցեալ յաշս արքային Պարսից և մեծամեծաց նորին, զոր տէր Յիսուս անփորձ պահեսցէ զնա. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զխոճայ Պետրոսն, և զկողակիցն իւր՝ զԱննային, և զմիւս կողակիցն՝ զԹանկմէրն, և զորդիսն իւր՝ զՄիմասն, որ մանուկ տիօք փոխեցաւ առ Քրիստոս, և զմիւս որդին իւր՝ զՅովանէսն, յիշեցէք...:

Դարձեալ կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զխոճայ Պետրոսն,

որ ստացաւ զսա ի հալալ ընչից և յարդար վաստակոց իւրոց և ետ յիշատակ ի Ղազար եպիսկոպոսն, զոր տէր Յիսուս միոյն հարիւրապատիկ հատուցէ աստ...:

Գրեցաւ թուին ՌՂԳ (1644) օգոստոս ամսոյ ի ԻԱ (21):

220

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՈՅԶՄՎ, № 1246

Գրիչ՝ Յովսէփ պարոնտէր

884 Փառք..., որ ետ զարութիւն տկարութեանս իմոյ, յանկ և յաւարտ հանեալ շարայարմադիծս Շարակնոցիս, ի վայելումն գ[ե]ղաբուսոյ նորաբողբոջ մանկան հասակի նորոյ Սիովնի սուսանուն Յովսէփ պարոնտէրին մեղաւորն գրչի: Գրեցաւ ի թուականութեանս Հայոց ղաթուղիկոսի Մովսէս[ի], թագաւոր[ութեան] սուլդան՝ Յերբանիմ, ընդ հովանեաւ Քրիստոս Աստուծոյ մերոյ, ո[ր] է արհնեալ յաւիտեանս. ամէն: ԹՎին ՌՂԳ (1644) աւգոստոս ԻԸ (28), չորեքշաբթի: Յովսէփ պարոնտէրի Աստուած ողորմ[ի] հոգին:

221

ԱԴԱՄԳԻՐՔ, ՏԱՂԱՐԱՆ

ՄՅԶԵՊ, V, № 1417

Գրիչ՝ Օնոփրիոս եպիսկոպոս
Վայր՝ Յրուսաղէմ

ա

78 Փառք...: Շնորհաւք ամենակալին Աստուծոյ կատարեցաւ սայ Տաղարանս ի աստուածակոխ սբ. քաղաքն յԵրուսաղէմ, ի դուռն Ս. Յակոբայ, ի թվականիս Հայոց ՌՂԳ (1643)-ին, հոկտեմբեր ամսոյ ԻԱ (21)-ին, ձեռամբ անարժանիս ոմն եպիսկոպոս անուն ուխտաւորիս, ի խընդրոյ տէր Նիկողայոս սրբազան քահանային, որ էր սպասաւոր սբ. յԵրուսաղէմայ և լուսարար լուսաբուղիս սբ. գերեզմանին Քրիստոսի, ի վայելումն անձին իւրոյ, զոր տէր Աստուածն մեր պահեսցէ գինքն անփորձ և անսասան կենալք. ամէն:

Բ

75

Ողորմեայիւ մին զմեզ մի՛ մոռացնեն,
եւ զՕնոփրիոս պանտոփթն յիշեսցեն:
Սէրն մեր Յիսուս արհնաբանեսցին,
Զեպիսկոպոսին մեղքըն քաւեսցին:
Ի մեծ թվականիս մեր Հայոց ազգին,
Հազար ւ ինըսուն և ի երրորդին (1644),
էի ամըս այս ի սբ. քաղաքին,
եւ գրեցի սա ի աւգոստոսին:

222

Ճ Ա Շ Ո Յ

ՅԶՍԳ, № 80 (1555 թ.)

Նորոգող, կազմող՝ Յակոբ Երէց

80

Դարձեալ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաւթս ձեր զխոնճայ Շիրինին. զարեան մերձաւորքն՝ զԽաչատուրն, զԴաւիթն, և զԿարեանց որդիքն՝ զՏիրաւուրն, զՇիրինն, որ ետուն վերստին նորոգել և կազմել զսբ. գիրքս ի հալալ արդեանցն: Աղաչեմ զձեզ, ո՛վ ընթերցողք, մէկ Հայր մեղալիւ մի յիշել ի Տէր. և որ յիշէ՝ յիշեալ [լիցի] ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ ամէն: Կազմեցաւ և նորոգեցաւ գիրքս ի թվին ՌՂԳ (1644), ձեռամբ սուտանուն Յակոբ Երիցուն, զանունս ունիմ և զգործս ոչ:

223

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՅԶՍԳ, № 128

Գրիչ՝ Բարդամ

80

Փառք... Արդ՝ գրեցաւ Շարակնոցս ձեռամբ նուաստ ծառայ Բարդամ գրչի, // թվին ՌՂԳ (1644), ի խնդրոյ Սեբասացի Մելիքսէթ քահանային, որ ետ գրել զսա յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և ծնողաց իւրոց և ամենայն արեան մերձաւորացն: Որք հանդիպէք սմա կարդալով կամ տեսանելով աղաչեմ զձեզ յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղաւթս ձեր զստացող սբ. գրոցս զմահտեսի Արզուն, և զորդիք իւր՝ զԵսանանն և զՊաղաւսաւրն, որ փոխեալ են առ Քրիստոս, և զգոտերքն իւր՝ զԻրիցակին Նազեֆաւրն, զՓաշապակն և զԽանսուլքանն, և զթոռներն՝ զԱրսլանն և զՅուսէինն, զմահտեսի Ղայան, և զորդին՝ զՊապն, և կողակիցն՝ զԽուրաթն, որ ստացան զսա ի յարգար վաստակոց իւրեանց, յիշատակ անշինչ և յաւիտենական: Եւ ետուն ի ձեռն վերոյ գրեալ Մելիքսէթ քահանային և որդւոյն Յակոբին և Անդրէասին, զոր տէր Աստուած բարեաւ վայելել տացէ ընդ երկայն աւուրս անվրդով յամենայն շարէ, ամէն:

224

Մ Ա Ն Ր Ո Ի Ս Մ Ո Ի Ն Ք

ՄՅԶԵՊ, VI, № 1703 (1337 թ.)

Նվիրատուն՝ Մինաս Երէց
Վայր՝ Նուսադէմ

6

Յիշատակ է խաղտետրս ձեռօքս Սաամպօլցի Մինաս Իրիցու ի դուռն Ս. Յակոբայ, ի սբ. քաղաքն յՆուսադէմ, ի հայրապետութեան տէր Գրիգոր սըրբակրօն հօգապետին: Տէր Աստուած զինքն երկայն աւուրս արասցէ. ամէն: Եւ դուք հայրք երաժիշտ վարպետք, յորժամ քաղցրաձայնէք զտետրս, զվերոյ գրեալ զտէր Մինասն յիշեցէք...:

Թվին ՌՂԳ (1644), սեպտ[եմբերի] ԻԴ (24), օրն երեքշաբթի:

225

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 66 (ԺԴ դ.)

Նորոգող՝ Պետրոս Բանանայ
Վայր՝ Թէֆլիստայ

288ա Կամաւ ամենազօրին Աստուծոյ կրկին նորոգեցաւ գիրքս ի թվակա-
նութեանս մերում ՌՂԳ (1644), ի վերագիրտողութեան առաքելական ա-
թոռոյն սրբոյն] էջնիածնի տեառն Փիլիպպոսի սրբափայլ հայրա-
պետի, որոյն] սրբութիւն և համբաւն տարածեցաւ ի Յոյնս և ի Հագինս,
և երկու անգամ շոգաւ ի դրոնս արքային Պարսից և արար ազատ զեկե-
ղեցին և զամենայն ինչս նորին ի հարկէ. որոյն] հրամանաւ յետնեալս
ի բարեաց՝ Յոնան եղեռնալուրս եկի նուիրակ ի կողմանս Կոստանդնու-
պօլսի. և պատահեցա ի քաղաքն Թէֆլիստայ ումմն բարեսէր քահանայի
տէր Պետրոս յորշորջելոյն], որոյն] տեսնալ զգրոցս ծերութիւն առեալ
նորոգեաց յօժար սրտիւ և բազում աշխատութեամբ և գրեաց զյիշատա-
կարանս զայս, զոր և խնդրեմք յամենազօրէն յԱստուծոյ, զի տացէ սրմա
զվարձս ըստ վաստակոց իւրոց. ամէն:

226

Վ Ա Ր Ք Հ Ա Ր Ա Ն Յ

Երևան, № 791

Գրիշ՝ Կիրակոս

ա

164ա Փառք... Որ դրամադրեաց զմատուցն վերջացիալ գծագրիս, տկար
և սըխալագիր գրչիս Կիրակոս, թվին ՌՂԳ (1644)-ի: Արդ՝ շնորհիւ բա-
րերարին Աստուծոյ սկսաք ի ողորմութեամբ նորին կատարեցաք զտառս
աստուածայարմար և զանդին մարգարիտս ... և կոչի Հարանց վարք, որ
աւր ըստ արէ սոսկացուցանէ զոսկերս լսողացն և մխիթարէ և քաղցրա-
ցուցանէ զսիրտս հաւատով և սիրով ունկնդրողացն զպատմութիւն և
զխրատ սբ. հարանցն, որ տուտ հաւաքեալ կան: Արդ՝ զայս ամենայն
բարութիւնս տեսնալ հեղահոգի և բարեմիտ՝

բ

139ա Ողորմի ստացողի գրոյս. Բասպարին, և ծնողացն՝ պարոն Հայկա-
զին, Մարասխանումին, եղբարց Ազաջան պէկին, Հախնազար պէկին,
ամուսնուն՝ Սուքանազին, նորընծայ որդոյ իմոյ Հախնազարին, ի
դուստր Ֆարիզատ խանումին, և քոյրն՝ Հումայիիանին, և [ինձ] մեղա-
պարտ գրչի. ամէն:

գ

168բ Սոցին աղօթիւքն ողորմի ըստացաւորի գրոյս Գասպար պէկին, և
ծնաւդացն՝ պարոն Հայկազին, Մարասխանումին, եղբարց Ազաջան
պէկին, Հախնազար պէկին, ամուսնուն Սուքանազին, իւր նորընծայ
որդոյն Հախնազարջանին, և դուստր Ֆարիզատ խանումին, քվեր Ումաի-
խանին:

⁶ Հիշատակարանն այնուհետեւ ընդհատվում է:

227

Մ Ա Շ Տ Ո Ց

Երևան, № 1023

Գրիշ՝ Յովաննէս

189բ Փառք... Ի թվականիս Հայոց ՌՂԳ (1644) էր, ձեռամբ յամենամեղ և անիմաստ եղգելի և մեղաւք լի, անարժան և սուտանուն Յովաննէս գրչի: Յորժամ մեղ արհնեցին թվին ՌՁԹ (1640) էր:

228

ՄԵԿՆՈՒԹԻԻՆ ՍԱՂՄՈՍԱՑ

Երևան, № 1123

Գրիշ՝ Ալեքսան էարէնեցի
Վայր՝ Եղովկա

373ա Փառք..., որ ետ կարողութիւն տկար անձին իմոյ ի յաւարտ այսմ սբ. գրիս, որ կոչի Քաղուածու սաղմոսիս, ի քաղաքն յԵղովկա, ի դուռն Ս. Ստեփաննոսու, և Ս. Յակոբուն, և Ս. Կարապետին, ի վայելումն Կիրակոս քաջ ռաբունապետին, զոր տէր Աստուած բարով վայելեալ տացէ աստ և ի հանդերձեալն, սբ. և արժանաւոր վարդապետացն դասեսցէ. ամէն: Արդ՝ գրեցաւ ձեռամբս էարէնեցի Ալեքսան իրիցու, թվին ՌՂԳ (1644): Ով հայրք սբ., յորժամ աւարտէք, զհողու փոշի Ալեքսան իրիցուն մեղաց թողութիւն խնդրէք, վասն սիրուն Քրիստոսի, ևս առաւել անմեղադիր լերուք, զի կար մեր այս է, ո՛վ հայրք սբ. ամէն:

229

ՄԵԿՆՈՒԹԻԻՆ ՀՆԳԱՄԱՏԵՆԻՆ

Երևան, № 1136 (1381 թ.)

Նորոգող՝ Աթանաս Եպիսկոպոս

ա

222ա Զվերչին նորոգող սբ. տառիս, որ է մայր արարածոց, երկու հարազատ եղբայրքս Աթանաս Եպիսկոպոս և Գրիգոր Եպիսկոպոս, յիշատակ մեզ և կրկնակի ծնողաց մերոց, ևս առաւել բազմերախտ և հոգևոր հօրն մերոյ՝ Յովաննէս վարդապետին, որք ընթեռնուք և կամ օրինակէք, Աստուած ողորմին մի՛ խնայէք և Աստուած զձեզ ողորմի...: Թվին ՌՂԳ (1644):

բ

Գրիշ՝ Աթանաս

222բ Նուաստ քարտուղար և աշակերտ բանի զԱթանասս յիշեսցիք, որ եմ եղեռնագործ. Աստուած յիշեցողն յիշէ յաւուրն ահագին:

⁷ Հետագայում մեկ ուրիշը նույն էջում ավելացրել է. «Փիլիպոս կաթողիկոսի թիվն այս է ՌՁԲ (1633). ՌՁԲ»:

230

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 1215

Գրիչ, ստացող՝ Թորոս
Վայր՝ Սիս

ա

262ա Նաև ղվերշին ստացողս և գրողս սբ. տառիս ղյետինս ի բանասիրաց զԹորոս, որ յոյժ աշխատանաւք և փափագանաւք զծագրեցի ձեռամբ իմով ղգիրս, յիշատակ ինձ և ամենայն ննշեցելոց իմոց, ի թվականիս Հայոց ՌՂԳ (1644), ի Սիս քաղաքն, ի գուռն Ս. Լուսաւորչին, ի հայրապետութեան տեառն տէր Սիմէոնի, հոգեւոր հօրս իմոյ: Եւ որք յիշէն՝ յիշեալ լիցին...⁸

Բ

289բ— Ի յօրինակն այս մէկ թուղթս անկեալ էր, վասն որոյ պարապ
290ա լուսաճցորմ թողի, թէ գտնէք դրէք:

231

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԱԻՅՏԱՐԱՆԻՆ ՄԱՏԹԷՈՍԻ

Երևան, № 1255

Գրիչ՝ Կարապետ Թախաթցի
Վայր՝ Նալկիա

ա

271ա Փառք...: Որ արժանաւորեաց զանարժանութիւնս մեր հասանել յաւարտումն աստուածախօս մեկնութեանս սբ. Մաթէոսեան Աւետարանիս, տկար և տարտամ, ձեռամբ անարհեստ և փժոռն գրչի, մեղապարտ և սևերես առաջի. Աստուծոյ և մարդկան, Թախաթցի Կարապետ պոռնիկ իրիցի, յամի ՌՂԳ (1644) թուի, ի քաղաքիս Նալկիոյ, ընդ հովանեաւ Ս. Նիկողայոսի և Ս. Աստուածածնի⁹

Բ

Ջրստացող սրբոյ Մեկնութեանս քաջ ըրբունի տէր Ներսէս Սեբաստացի¹⁰, որ ստացաւ զսայ յիշատակ յաւիտենից:

⁸ Սույն հիշատակարանն անմիջական շարունակութիւնն է նախագաղափար ձեռագրի՝ 1415 թ. հիշատակարանի:

⁹ Հիշատակարանն այնուհետև ընդհատվում է:

¹⁰ Հետագայում Կիլիկիայի կաթողիկոս:

232

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ս Ո Ի

Երևան, № 1278 (1625 թ.)

Գրիշ՝ Խանակ վարդապետ
Վայր՝ էջմիածին

453ա Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ մեկնիշ Գ (3) գլուխ Աւետարանաց, հրա-
մանաւ տեառն Մովսէս կաթողիկոսի, յաթոռն գերագահ սբ. էջմիածնի:
Որ եղև կրկին լուսաւորիշ ազդիս և կարգիս մերոյ: Եւ նորոգեաց զսբ.
աթոռն էջմիածնի: Եւ զայս գիրքս գրել ետ և եդ յիշատակ ի սբ. աթոռն,
զի մի՛ ելցէ անտի ուրեք և մի՛ ոք իւրացուցէ զյիշատակս հօրն սրբոյ.
այլ ի նմա կացցէ և մնասցէ յաւիտեան:

Ի թվականիս մերում ՌՂԳ (1644) ամին. ձեռամբ Խանակ վարդա-
պետին¹¹:

233

Յ Ի Ս Ո Ի Ս Ո Ր Դ Ի

Երևան, № 1542

Գրիշ՝ Աստուածատուր
Վայր՝ Մակեդոնի մայրաքաղաք

292ա Յիշատակարան գրոցս ըստ կարեաց արկար մըտացս

Փառք...:

292բ

Որ զօրութիւն ետ տկարի,
Հասոյց աւարտ ՚ւ ի ծայր բանի.
Ձի զանախկոտ փոթոտէի,
Վերջանալոյն ոչ հասնէի:
Եռափափաք ըղձամբ սրտի,
Փոթոտ կամօ փափաքէի,
Ներսիսի գիծ ընտրեալ տառի,
Ամէնալից բուրաստանի:
Մինչ կամեցօ Տէրն ամէնի,
Կամակատար Տէրըն բարի,
Բաղմայաշխատ յոյժ ջանացի,
Ի գտանել յօրինակի:
Ձեռամբ տըհաս փծուն գրչի,
Աստուածատուր անարժանի,
Թէ կամեցող Տէրն կամի,
Ի վայելումն []ի¹²:
Աւարտեցօ բանս ի կարգի,
Մայրաքաղաքն Մակեքոնի,

¹¹ 1625 թ. Մովսէս Խոտանանցին, իր հայրենիքում եղած ժամանակ, ընդօրինակել է տվել
այժմյան ձեռագրի մի մասը՝ մինչև 277 թերթը: Այնուհետև 1629—1632 թթ., երբ լինում է
կաթողիկոս, իր հետ բերում է էջմիածին՝ լրացնելու և էջմիածնի մատենադարանում թողնելու
նպատակով, որը իրագործվել է 1644 թ. Մովսէս Խոտանանցու մահից հետո:

¹² Անվան տեղը դատարկ է:

293ա

Ընդ հովանեա Ս. Աստուածածնի,
 Եւ Քառասնից սբ. վկայի:
 Ի ժամանակս այս ի վերջի,
 Տէր Փիլիպոս կաթողիկոսի,
 Պատրիարզի սբ. աթոռի,
 Տէր Գրիգոր պարոնտէրի:
 Եւ առաջնորդ Ըս[տ]մայօլ քաղաքիի,
 Տէր Դօիթ կոչի ահրի,
 Եւ թագաւորն Տաճկաց աղզի,
 Սուլդան Խալաֆիմ անուանի:
 Արդ՝ ես նուաստ ամենայնի,
 Մեծամեծաց և նուաղի,
 Եղէ խնդրող յայսրմ տառի,
 Բաղմահօաք նուագարանի:
 Ի թվականիս մեծի թրվի,
 Ի Ադամայ մինչ այս վայրի,
 Եւթ Ռ և Կ տարի,
 Այլ և ունի Թ աւելի (7069):
 Ի ծրնընդէնէ տեառն Յիսուսի,
 Ռ և ԶԺ տարի,

294բ

Եւ քառասուն վեց օելիի (1646),
 Ընդ թիւ ամացըն Քրիստոսի:
 Դարձեալ թվին հա[յ]կազանի,
 Աբեթականըն տոմարի,
 Հազարն անցեալ և կատարի,
 Ընըսուն և Գ կա աւելի (1644):
 Կատարեցօ սա յայսմ ամի,
 Ի
 Աւուր պատկերն Ի
 Ի¹³,

Գծագրեցի զսա կամաւի,
 Ի վայելումն Առաքելի,
 Զճառ և զգիտոսըն ներսէսի,
 Զոր անուանի Յիսուս որդի:
 Ի Ադամայ սկսանի

296ա

296բ

Եւ աղաչեմ որք հանդիպի,
 Ամէնալից բուրաստանի,
 Զմեզ յիշեցէք ի յաղօթի.
 Առ ողորմած Տէրն ամէնի:
 Եւ զուսուցիչն իմ ըզքարի,
 Սարգիս յանուն կրօնօորի,
 Բազում ջանօք աշխատելի,

¹³ Զեռագրում՝ այդպէս դատարկ:

297ա

Յոյժ դատեցաւ նա վասն իմի:
 Մինչև հասոյց ի յայսմ վայրի,
 Զիս զանարժանս զերդ զարժանի,
 Մինչ զի յուսոյց արուեստ գրրի,
 Եւ զ[ը]նդերնմունքս սբ. գրրի:
 Արքայ և Տէրն ամենայնի,
 Առատաձիր Տէրն բարի,
 Զվարճս բարեաց նմայ տացի,
 Ի ընդ քահանայսն դասեսցի:
 Որքան կենդան է ի մարմնի,
 Խաղաղակսն կենաւք ապրի,
 Եւ յետ աստեացրս վրճարի,
 Դասի ի դաս յաջակողմի:
 Այլ յիշեցէք ի յաղօթի,
 Մարմնոյ ժընօղքս մինչդեռ մարմնի,
 Զհայրն իմ Մխիթար յանուն ասի,
 Զմայր իմ Շնֆրա հեղահոգի:
 Ով ընդերնդքդ նազելի,
 Աս[ա]յցէք սոցա Տէրն ողորմի,
 Միթէ Աստուածն ամենայնի,
 Զեզ և սոցա ողորմեսցի:
 Զի շատ աշխատ կըրեալ լինի,
 Առ մեղօորս և անարժանի,
 Եւ սընուցին սիրով սըրտի,
 Խանդաղական գրթով իլիի:
 * * * * *

234

Ժ Ո Ղ Վ Ա Մ Ո Ի

Երեան, № 1754

ա

219բ

Աւարտ իրիս ճեմականի,
 Ստագիրացոյ նրբախօսի,
 Զէակս հանուր ստորոգողի,
 Ի թիւ տասնեակ որոշողի:
 Գեղեցկավիպ ճարտասանի,
 Ծշմարտախորհ մակագրողի,
 Միտ անուանեալ Պղատոնի,
 Համայնց ազանց ընդունելի:
 Բացատրող հակակայի,
 Համադամայնց և նախկընի,
 Եւ շարժութեան երկեռակի,
 Վերջեալ զունելս նիմեքի:

Գրիշ՝ Գաբրիէ՛լ

Բ

Յորժամ ընթեռնուք զսբ. արտաքնիդ,
Աստուած ողորմի ասացէք [տէր Գաբ՝] ռի[է՛] լի[դ],
Որ սիրով սրտիւ խնդրէր զփափաքելիդ.
Կատարեաց և աւարտ էած զարտաքնիդ:
ԹՎին Հայոց ՌՂԳ (1644) ամին և Աստուծոյ փառք յաւիտեանս.
ամէն:

235

ՔԱՐՈՉԳԻՐՔ ԳՐԻԳՈՐԻ ՏԱԹԵՆԱՅԻՈՅ

Երևան, № 2149 (ԺԵ դ.)

Կազմել տվող՝ Պետրոս արքեպիսկոպոս

26 3ա Ես՝ աստուածասէր և բարեմիտ, հեղահոգի Պետրոս արհեստակա-
պոս տուի վերջստին կազմել, յիշատակ հոգոյ իմոյ և ծնաւդացն իմոց,
հօրն՝ Խումային և մօրն՝ Խաթունփաշին, և հղբարցն՝ Եմինին, Ըղթիա-
րին, որ հանգուցեալ [են?] առ Աստուած, և հղթօր որդոցն՝ Քանանին,
կողակից Սառային, և դեռաբուս սարկաւազացն՝ Հումային և Ալէքսիա-
նոս[իւն], Բարսեղին, կողակցին, և իւր քուերցն և ամենայն արեան
մերձաւորացն. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս... Պետրոսին հպիսկոպոսին, Աս-
տուածատուրին և տէր Գինոսին, տէր Կիրակոսին և Յովաննէսին, Յով-
սէփին, և իւրեանց ամենայն արեան մերձաւորացն. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս... մեծ պապերացն՝ Պետրոս հպիսկո-
պոսին, Ղազար հպիսկոպոսին, և միւս Պետրոս հպիսկոպոսին, և Պօ-
ղոս հպիսկոպոսին, որ հանգուցեալ են առ Քրիստոս, և որ զԱստուած
ողորմին ասէ...:

Կազմեցաւ ԹՎին ՌՂԳ (1644) ամին:

236

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Երևան, № 2180

Գրիշ՝ Վարդան սարկաւազ

ա

103բ Ով հղբայր, անմեղադիր լերուք սխալանաց և խոշորութեանց, յի-
շեցէք ի մաքրափայլ աղաւթս ձեր զեղկելիս Վարդան սարկաւազս և դուք
յիշեալ լիշիք ի Քրիստոս[է]:

Բ

Այլ գրիշ

302ա Սղալանաց և խոշորութեան գրիս անմեղադիր լերուք, ո՛վ հղբարք,
զի խիստ յշտապեցա գրելիս:

Գրիշ՝ Աթաճա սարկաւագ

Գ

315 ա Թողութիւն արէք սղալանաց գրիս Աթաճա խէլառ սարկաւագիս:

Պ

320 բ Թողութիւն արէք սղալանաց գրիս Աթաճաւի, անպիտան դպրիս:

Գրիշ՝ Սաճակ սարկաւագ

Ե

416 ա

Այլ պաղատիմ աղերսալի,
 Եւ թախանձեմ ըղձամբ սրտի,
 Ըղձանդիպողսդ յայս մատենի,
 Եւ զվերժանողսդ խուն այս բանի:
 Անկեղծ մտօք սերտեալ սրտի,
 Յիշման առնէք զհէքս արժանի,
 Զփոքրիկ մարմնովքս տաղտկալի,
 Բայց ճոխ մեղօք յանցմամբ ի լի:
 ԶՍաճակ համբակըս եղկելի,
 Ծաղր և ծանակ համայն ցեղի,
 Նաև եղբարսն իմ նազելի,
 Դոյզն ինչ օգտօղ յայսըմ ծրրի:
 ԶգԱռաքեալն ըղձալի,
 Եւ զԳրիգորն տենչալի,
 Այլ և համօրէն շոկքս երամի,
 Որ կան ի կիրթ յայս դպրոցի:
 Այլ ամբ կենացս ապիկարի,
 Զորեքտասան մու աւելի¹⁴,
 Ի թուականիս Հայոց աղնի,
 ՌՂ եղ¹⁵ և երկի (1644):

237

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 2802

Գրիշ՝ Սրապիոն սարկաւագ

Ա

6 բ Տէր Աստուած Թողութիւն շնորհեա ըստացողի գրոցս Մէհրաբանին,
 և որդոյն՝ Զուրապին, Փարսաղանին:

Բ

Յորոց արժանի արասցէ զՍրապիոն սարկօագս. ամէն:

¹⁴ Այսինքն՝ $14+1=15$. ուրեմն գրիւն ձեռագրի ընդօրինակության ժամանակ եղել է 15 տարեկան և ծնվել է 1629 թվին (1644—15):

¹⁵ Ենզ-ը համապատասխանում է հունարեն բառի արական սեռին՝ ետ ինչպես իգական սեռի լուս-ն հայերենում մու: Այստեղից էլ $1090+1+2+551$:

238

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 3231

Գրիշ՝ Մինաս

ա

115բ Աղաչեմ յիշել ի Տէր զտխմար գրիշ գեղեցկայարմար բանիս զկողովտեալս ի բարեաց Մինաս սուտանուն, և անմեղադիր լերուք, զի կար մեր այս էր:

Գրիշ՝ Սարգիս

բ

185բ Եւ ես գրողս եմ անարժան,
Տեսանողաց ոտից կոխան,
Որ և Սարգիս կողի անուամբս,
Ձիս որ առնէք արժան յիշման,
Եւ ձեզ արհնէ անմահ արքայն:
Թուականն Հայոց ՌՂԳ (1644):

239

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 3400

Վայր՝ Կ. Պօլիս

326ա Փառք...: Գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի Կոստանդնուպօլիս, ի թուականութեան Հայոց ՌՂԳ (1644), յիշատակ խօշայ մահտեսի Մատուրին, և ծնողացն իւրոց՝ Մալինին և Հռիփսիմէին, և կողակցին իւրոյ՝ Ղադամ-
326բ ղուլուն, և որդոցն իւրոց՝ բան Թումա/սին, Գալուստին, Աւետին և Պետրոսին: Դարձեալ յիշեցէք զմահտեսի Մատուրին, որ ետ զսբ. Աւետարանս Նոր Զուղայու Ս. Աստուածածնի եկեղեցւոյն, յիշատակ իւրն և հանգուցեալ որդւոյն իւրոյ՝ Բարաղամին, որ մանուկ տիօք հանգեալ ի Տէր, որոյ հոգին հանգուցէ Տէր ի դասս ընտրելոցն. ամէն:

240

ԺԱՄԱԳԻՐՔ, ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ, ՏՕՆԱՑՈՅՑ

Երևան, № 4106 (Ժէ դ.)

Ստացող՝ Մխիթար եպիսկոպոս

196բ Փառք...: Արդ՝ յիշեցէք Մխիթար եպիսկոպոսս, [որ] գնեցի հալալ ընչից իմոց ըզսբ. տառս, յիշատակ ինձ և եղբարցս միաբանից, յիշատակ Սեանայ կղզոյս, [ի] դուռն Ս. Առաքելոցն անխախտ: Ի հայրապետութիւն սբ. յաթոռոյս էջմիածնայ տեառն Փիլիպոսի, առաջնորդութիւն Մխիթար եպիսկոպոսին: Ի թվականիս Հայոց ՌՂԳ (1644) ամի: Ով որք հանցէ ի սբ. ուխտէս կամ ծախելով կամ գերի անկեալ առ ինքն պահէ՝ պարտական լինի առաջի Քրիստոսի մեր մեղացն, հակառակն պատիժ կրէ: Կատարեալքն հրամանաց արհնին ի Աստուծոյ:

241

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, № 5499 (1576 թ.)

221^ա Դարձեալ յիշեցէք ի մաքրափայլ յազաւթս ղէռէս Խաստեան, ե ղոր[դ]իքն իւր՝ Սիսիար[ն], ղՄուրատն. և ղկո[ղ]ակցին՝ Խուրումիմ, և որդուն՝ Եղիին, ղԱտումն, և ղորդիքն իւր: Դարձեալ կրկին անգամ աղաչեմ զձեզ, որ լի բերանով Աստուած ողորմի ասացէք Սիսիարին, և իւր կողակցուն՝ Ջինարին, Յոնան, և ղկողակցին, և որդիք իւր. ամէն:

Դիրեցաւ ի թվին ՌՂԳ (1644) ամին:

242

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 6665

Գրիշ՝ Սանփանոս
Վայր՝ [Նոր] Զուլայ

ա

281^բ Փառք...: Արդ՝ ցանկացող եղեալ // այսմ աստուածաշունչ մատենիս աստուածասէր և հաւատարիմ, հեղահոգի, Մաղիկն, և ետ գրել, յիշատակ իւրն և կողակցին՝ Գէրաբին. Քրիստոս Աստուած իւր հոգոյն ողորմի: Աղաչեմ յիշել առ Տէր զհեղահոգի... Գէրաբն և իւր պարոն և աշխատասէր որդիքն՝ Գրիգորն, Ընքստամն, Ըմպրումն, Զաքարէն, Մարգարէն, և Գրիգորին ղեռաբուսիկ որդին՝ Փիրաթամն, Աստուած զիրեանքն անփորձ և անսասան պահէ...: Դարձեալ աղաչեմ յիշել զԳէրաբն, և ղժնօղսն՝ Ըմպրումն, Շուշանն, և քոյրն՝ Սինափաշէ, դուստր Սանդուխան, յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք զպարոն Գրիգորն, և կողակցին՝ Արզումանն, և որդին Փիրաթամն. Քրիստոս զիրեանքն անփորձ պահէ. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ղպատանեակ Ընքստամն, և կողակցին՝ [Ս?]ալիարն. Քրիստոս Աստուած պտղացուցէ զինքն և յերկարամեա արասցէ. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ղմահաասի Դշխունն, որ եղև <եղև> միջնորդ սբ. 282^ա Աւետարանիս գրելոյ, որ է հոգէ//քոյր Մաղիկին. Քրիստոս հատուցէ զվարձս իւր...:

Դարձեալ աղաչեմ յիշել առ Քրիստոս զհաւատարիմ և աղօթասէր Մաղիկն, և ղհայրն իւր՝ ղտէր Ընքստակէս մեծաշուք և անուանի քահանայն, և մայրն՝ Խանփարի, և եղբարքն՝ Մկրտիչն, Մուրափաշէն, Երիջանն. սոքա ամենեքեան փոխեցեալ են առ Քրիստոս. Քրիստոս իւրեանց հոգոյն ողորմի. ամէն:

Դարձեալ աղաչեմ յիշել զԳէրաբն, որ է հանգուցեալ առ Քրիստոս...: Քրիստոսի քաղցր տեսոյն արժանի լինի իւր կողակց Մաղիկան, և յիշատակն խաղաղական կենօք պահեսցէ...:

282^բ Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի քաղաքս Շօշ, ի դեղս Ճուլայ, հայրապետութեան Հայոց տեառն Փիլիպոսի, և առաջնորդութեան մերոյ գեղիս խաչաբարձ և Քրիստոսի անմոլար հետևողի տէր Խաչատուր

եթնարփեան շնորհօք լի վարդապետի, որ բազում երախտիք ունի ի վերայ մեղաւորիս. Աստուած հատուցէ զվարձս իւր է (7)-ապատիկ ի ծոցս իւր: Եւ թագաւորութեան Պարսից փոքր շահ Ապասի, և իշխանութեան գեղիս խօճա Պօղոսին, ի թվաբերութեան Հայոց Ռ և ՂԴ (1644)-ի, որ ետ գրել Մաղիկն և իւր որդի Ընքստակէսն ղսբ. Աւետարանս ի հալալ և ի արդար վաստակոց Գլեւափն և իւր որդոցն: Ոչ ոք ունի իշխանութիւն՝ ո՛չ ի Գլեւափն հայրենեացն և ո՛չ ի Մաղիկին հայրենեացն ի վերայ սբ. Աւետարանիս. և ետուն յիշատակ ի դուռն Ս. Տիրամօր Աստուածածնան. բարեխօս լինի Մաղի[կին, Աւետիփն հոգւոյն և ի նոցա որդւոցն կենացն]¹⁶:

Ր

- 97բ Աղաչեմ յիշել զստացօղ սբ. Աւետարանիս զբարեմիտ Մաղիկն, և զհանգուցեալ որդին Վերդանէսն և դուստրն՝ Համասփիւն: Դարձեալ յիշեցէք զՄաղիկն, և եղբօր որդիքն՝ Ռուբէն և Բաղիկն: Դարձեալ յիշեցէք զՄաղիկն, և քոյրն իւր՝ Էրէֆնիագն, և ղորդին՝ Յոնանն, և միւս քոյրն՝ Սիպրիկն, և ղորդին՝ Աւետիկն, յիշեցէք...:
- Դարձեալ յիշեցէք զԳլեւափն, և զպապն Գրիգորն, և հանիկն՝ Խաւովն, և զմիւս խանիկն՝ Խաւովն, յիշեցէք...:

Գ

- 98ա [Ա]ղաչեմ յիշել զԳլեւափն... և իւր կողակցին՝ Մաղիկին, և որդւոցն՝ Գրիգորին, Ընքստակիսին, Զաֆառէ, Ըմպրովաղէ, Մարգարէ, և թոռան՝ Փիւրաթամին. Աստուած զԳլեւափն որդիքն անփորձ և անսասան պահէ...:
- Դարձեալ յիշեցէք զՄաղիկն, և ղորդին՝ պարոն Ընքստակէսն, որ ետուն զսբ. Աւետարանս գրել՝ թէ՛ թղթագին, թէ՛ գրագին, թէ՛ ծաղկադին, թէ՛ ոսկագին, թէ՛ կազմագին, թէ՛ խալաթ. ամէնն սիրով հասուցին զմեղաւոր Ստեփանոսս. իւրեանքն վարձն ի Քրիստոսէ առցեն միոյն հարիւրապատիկ...:

Դ

- 145ա Դարձեալ յիշեցէք զՄաղիկն, և զհանգուցեալ որդիքն՝ Խալառն, և դուստրն՝ Համասփիւրն, յիշեցէք...: Դարձեալ յիշեցէք զաստուածապաշտ զՄաղիկն, և քոյրն՝ Էրէֆնիագն, և որդին՝ Յոնանն, և զմիւս քոյրն՝ Սիպրիկն, և որդին՝ Աւետիկն, յիշեցէք...:
- Դարձեալ յիշեցէք զԳլեւափն, և զկողակիցն՝ համեստ և հոգէսէր Մաղիկն, որ է նման կանանցն իւղաբերից, և ղորդին՝ պարոն Ընքստակէսն, որ սիրով և յօժար սրտիւ զմեղաւորս լաւ թասալի արարին վարձով և լաւ խաթ[ր?]ով. Քրիստոս Աստուած հատուցանէ զվարձս իւրեանց աստ...:

Ե

- 2ա Ո՛վ եղբարք և հարք, եթէ կամիք որ իմանայք, թէ որչափ արժաթ է գնացէր կոստողիս, ծանիւք, որ Ճ և Կ (160) մսղալ արժաթ է, և է (7)

¹⁶ Շարունակությունն ընկած է:

ցգին ոսկի սբ. նշան, Ե Ի (2) թուման համաբառն և տնօրինականացն,
և Բ (2) թուման դրեկոյն և ցրուածաղկին, Գ (3) ցքին ոսկիաշուր:

243

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 7140

Գրիշ՝ Աստուածատուր սարկաւազ

ա

26ա Զրստացող երգարանիս զՅովաննէս քահանայն, և ղորդին իւր՝
ղՄարկոս ղաւադ սարկաւազն, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր, ո՛վ
հարք և եղբարք. նաև ղիս զմեղապարտ գծողս զԱստուածատուր սուտ
անուն սարկաւազս: Թվին ՌՂԳ (1644):

Բ

33ա Ով երգեցող երգարանիս,
Յիշեա զյաղօթս մեղաց գերիս,
ԶԱստուածատուրս եղկելիս,
Զգրծող սորա տառապելիս:
Եվ դուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ. ամէն:

244

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7236

Գրիշ՝ Անդրէաս

ա

302ա ԶԱնդրէաս գրիշս յիշել աղաչեմ ի Տէր:

Ստացող՝ Մուրատ

Բ

302բ Փառք...

303բ Զոր և տեսեալ զսորայսն անճառ փրկագործութեան խորհուրդ
304ա զ/սրբոյ Աւետարանիս խորհուրդ արարեալ և ես՝ ամենամեղ Մուրատս,
և ետու գրել զսա յիշատակ ինձ և զիմ ծնողացն, հօրն իմոյ՝ Էվագին
և մօրն իմոյ՝ Փարուն, և կենակցին իմոյ՝ Նդիսաբեթին, և որդւոցն իմոց՝
Բարսեղին, Մարկոսին, Սանակին, Դաւթին, Մարութին, Ասլանին, և
ղստերացն իմոց՝ Փարուն և Շուշանին, և ամենայն արեան մերձաւորացն
իմոց կենդանեաց և հանգուցելոց. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք զԲարսեղին, և կողակիցն իւր՝ զԽոսրովիդուխտն,
և ղորդիսն իւր՝ Մուրատխանն և զԲիւնիաթն, և զղստերսն իւր՝ Փարի-
խանն, Մարիամն և զՄարիոնսն:

Դարձեալ յիշեցէք զՄարութէն, և զկենակիցն իւր՝ Փարիխանն, և
ղորդին իւր՝ Աղապապէն: Այլ ևս յիշեցէք զԱսլանն և կինն իւր՝ զՄարի-
ոնսն:

304բ Ստացայ սբ. Աւետարանս ի հալալ արդեանց իմոց, և ետու յիշա-
տակ հոգոյս ի դուռն Սրբոյ Ստեփանոսի Նախավկային, որ է եկեղեցի

գեղաքաղաքիս Այվլէրձու, ընդ հովանեաւ Սրբոյ Աստուածածնին և Սրբոյ Ստեփանոսիս: Վասն որոյ աղաչեմ զմանկունսդ նորոյ Սիօնի, զհանդիպողսդ այս մատենի և կամ ընթեռնութ զուարճացմամբ սրտի. իսկ և ընթեռնութ և կամ օրինակէք իբրու գաղափար սահմանելի, յիշել զմեզ բարի մտօք առ յոյսն ամենայնի, մանաւանդ գծողի սրբոյ Աւետարանի զԽՐԱՅԷԼՆ, որ էր նա յերկրէն Սիւնեաց, ի գեղշէն ԼՈՐՈՒ: Եղև զրաւ գրչութեան սորա և թուին Հայոց ՌՂԳ (1644), ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոսի սրբազան ընթանուր ամենայն Հայոց կաթողիկոսի, և Ստաթէի վանից մերում առաջնորդի Յովհաննէսի?]¹⁷

245

ՍԱՀՄՈՍԱՐԱՆ, ԺԱՄԱԳԻՐՔ

Երևան, № 7249

Գրիշ՝ Վարդէրէս

217ա

Ջեղկելի Վարդէրէս դրպիրս, գրիշս և զուսուցիշն իմ և զծնաալս իմ զԳրիգորն աղաչեմ յիշել ի Տէր: Թվին ՌՂԳ (1644):

246

ՅԱՅՍՄԱԻՈՒՐՔ

Երևան, № 7465 (1507 թ.)

Նորոգող՝ Զափարիայ երէց

ա

Պաճապան-
նալ
ՋԶ

Արդ՝ որպէս անհնարին է ի քաղցր աղբերէ դառն բղխել կամ ի բարի ծառոց պտուղ չար տեսանել, այսպէս անհնար է ի բարի արմատոց՝ զմարդն անբարի տեսանել: Սոյնպէս և այս խոճա Պարոնն, և իւր կողակիցն՝ Ճոճաւ խաթունն, որ են ի բարի և աւրհնեալ յարմատոց, որ հանապազ զբարին կու խորհին, և են սիրող աստուածային աւրինացն և պատուիրանացն, ետուն վերստին նորոգել զսբ. գիրքս, ինձ անարժան Զափարիայ իրիցուս, թվին Ռ և ՂԳ (1644)–ին, յիշատակ հոգւոյ իւրեանց, և իւրեանց ծնողացն, և զաւակացն, և ամենայն արեան մերձակայից իւրեանց, միջնորդութեամբ տէր Յովաննէսին և տէր Օգսէնդին, զոր տէր Յիսուս վարձս բարեաց պարգևեցէ նոցա. ամէն:

բ

Պաճապանակ
բ

Այլ գրով

Տէր Յովաննէս դու շնորհալի,
Ուրախարար ժողովրդի,
Քաղցր և անուշ ձայնդ գովելի,
Նման փողոյն Գարրիէլի:
Աստուածատուր սբ. քահանայ,
Իսկի լի կայ քեզ մահանայ,
Ճարտար դու հիւսն և գերագայ,

¹⁷ Շարունակութիւնն ընկած է:

Նրման հս դու հայր Յովսէփայ,
 Տէր Աւգսենտն էր փափաքելի,
 Սբ. և մաքուրք քան զաղօնի,
 Անաստասայ էք նրմանի,
 Ի Յովսեփեկեանց քահանայի:
 Ո՛վ տէր Լուսիկ դու նորընծայ,
 Սբ. Քառասնից հս քահանայ,
 Արժան լինիս դու Սաղիմայ,
 Սբ. գերեզ[մ]ան որ անդէն կայ:
 Տէր մղտեսի Աստուածատուր,
 Սբ. Յակոբայ ըսպասօոր,
 Անունդ ահեղ և զօրօոր,
 Զարմանալի և փառաւոր:
 Փոքր տէր Աբրաքամ, իմ սիրելի,
 Նման հս դու սբ. տատրակի,
 Սաղմոսասաց սերտ շարակնի,
 Ի շօշափօղ Տեառն մարմնի¹⁸:
 Տէր Ստեփանոս նոր քահանայ,
 Դու Սբ. Խաչին կարդեալ ծառայ,
 Անմեղ և անպարտ յարակայ,
 Աստուած ըզքո մուրատըն տայ:
 Ֆրոնօզցի տէր Մաղաֆիայ,
 Մատաղ մանուկ դու քահանայ,
 Տետր և ալէլուք ամէն քեղ կայ,
 Սան Փեղրոյին սպասօրեայ:

247

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երեան, № 7874 (1374 թ.)

Կազմի վրա

III

Յիշատակ է սբ. խաչս Թաւաֆալին հոգոյն և իւր ծնաւդացն ամենե-
 ցուն. ի դուռն Սբ. առաքելոցն Պետրոսին և Պաւղոսի, թվին ՌՂԳ
 (1644)-ին:

P

Յիշատակ է սբ. խաչս մահտեսի Մտեռմին, և իւր ծնաւդացն՝ մահ-
 տասի Սիեանին, Մաբիամին, ի դուռն Ս. Պետրոսի և Պաւղոսի, թրւին
 ՌՂԳ (1644)-ին:

¹⁸ Այս քառյակը բնագրում գրված է լուսանցքում և տեղը ցույց չի տրված: Զափածոյի
 շարքում տեղավորեցինք ենթադրաբար:

248

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Շ Ո Ւ

Երևան, № 8065

Գրիչ՝ Հարապետ երէց

234բ Բարեխաւսութեամբ սբ. Աստուածածնին... և սրբոյն Պետրոսի կաթողիկոսին և ճառիս արդիւնողի Յովնանէս վարդապետին, ողորմեայ Աստուած ամենայն հաւատաց[ելոց] և ինձ անպիտան Հարապետ իրիցուս և կենակցին իմոյ և որդոցս Գաբրիելին և Խաչիկին, և հանգուցեալ զաւակացս Քրիստոստուրին, որ այսմ ամի՝ ի թվականութեան Հայոց ՌՂԳ (1644) փողեցաւ առ Քրիստոս և եթող ինձ մեծ տրտմութիւն և ալլոցն, Սաճակին, Արութեն, Մարկոսին և Արութեն, և Սաճակին, և Գալուստին, եղբարց իմ Թօթօրֆային և մահդէսի Սարգիսին, և ծնողացս Նուրատինին և Մարիամին: Խնդրեմ ձեզանէ՝ կարդացողք՝ և լսողք, որ միով Հայր մեղայի արժանի առնէք զտառապեալքս մեղօք¹⁹:

249

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 8196 (1524 թ.)

Գրիչ՝ Դաւիթ երէց

Վայր՝ Շատախ

ա

1ա [Զվեր]չին ստացող սբ. աստուածաշունչ Աւետարանիս հեզահոգի եբարեսէր... Զիլաւիսան, որ շերմեռանդ և փափագմամբ սրտիւ ըստացաւ սբ. Աւետարանս, յիշատակ իւր և կողակցին՝ Հռիփսիմին, և որդոցն իւրեանց՝ Հախումն, Պէկումն, Ակոբն. Աստուած ընդ երկայն աւորս արասցէ. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք զհանգուցեալքն իմ՝ Գրիգորն՝ որդիքն և դաստերքն ///: Այլ և յիշեցէք զդաստերքն իւր՝ Ազիզն, Խոստումն, Աստուած իւրեանց կենօք պարգևէ:

Դարձեալ յիշեցէք զԶիլաւիսան և ծնողքն իւր՝ Սատուն, Շ[ան?]ուպէկին, և եղբայրքն իւր՝ /// Յատիպէկն, որք են հանգուցեալ. Աստուած իւրեանցն արքայութիւն շնորհեսցէ:

Դարձեալ յիշեցէք [զԶիլ]աւիսան և քու[ր]ք Իկաց?, Փայանդին, Նակաճն, որ ի Քրիստոս են հանգուցեալ:

Դարձեալ յիշեցէք Զիլաւիսան, և եղբայրն՝ Յակոբն, քոյրն՝ Խանադէն, որ փոխեալ են առ Քրիստոս...:

Դարձեալ յիշեցէք զԶիլաւիսան, և Հռիփսիմէն, և դեռաբուսիկ թոռունքն իւրեանց՝ Պալումն, Յոճանն, Հախին. Աստուած իւրեանց արեւշատութիւն տացէ...:

Դարձեալ յիշեցէք զՀռիփսիմէն, և հարսներն իւր՝ Զիլիլին, Զինին, Նազին. Աստուած զնոսա հոգւով և մարմնով, որդով և դաստերով զարդարեսցէ <զնոսա>. ամէն:

¹⁹ Մատենադարանի ձեռագրաց Յուցակոմ սույն ձեռագրի ընդօրինակութիւնը և հիշատակարանը նշված է 1664 թ. (հտ. Բ, էջ 664):

Բ

200

Դարձեալ յիշեցէք զՋիւալիսան, որ զմտաւ ածեալ սէրն աստուածային... ստացաւ զսբ. Աւետարանս, յիշատակ իւր և ամենայն ազգականացն: Եւ ով ոք կարդա, ողորմի ասէք իւրն ի միւս անգամ գալուստն. ամէն:

Գրեցաւ յիշատակարանս ձեռամբ Դաւիթ իրիցու, ի թվականիս Հայոց ՌՂԳ (1644), ի ժամանակս փոքր շահ Աբազին, ի յերկիրս Գանձոյ, ի գեղն Շառախ, ի դուռն Աստուածածին եկեղեցւոյ. ամէն:

Ո՛վ հանդիպող սբ. Աւետարանիս, օրինակելով, տեսանելով կամ գաղափար առնելով սմա, յիշեցիք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր, Աստուած ձեզ և մեզ ողորմեսցի...:

Հետ. ստացող՝ Ջիւալիսան

Գ

Ես՝ Ջիւալիսանս առա սբ. Աւետարանս ի հալալ ընչից իմոց: Ով ոք կարդայ՝ ողորմի ասի: Եթէ ոք կամեսցի ծախել մերոց կամ օտարաց՝ պատիժն Յուդայի և Կայենի առցէ, սե<և>երես գայցէ առ իս. ամէն:

250

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 8680

Գրիչ՝ Յովանէս

210բ

Ձանարժան Յովանէսըս յիշեցէք ի Տէր, և Աստուած զձեզ [յիշէ]. թվին ՌՂԳ (1644) էր:

251

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 6333

Գրիչ՝ Հեղինէ

105ա

Փառք...: Գրեցաւ եղանակաւոր տառս ի թուականութեանս Հայոց ՌՂԳ (1644), ի թագաւորութեան Պարսից շահ Ապասին և ի հայրապետութեան Հայոց տեառն Փիլիպպոսի հեզահոգի բարունապետի: Արդ՝ աղաչեմ զամենեսեան, որ հանդիպիք այս ծաղկաւտ բուրաստանիս, զոր աստուածաբան վարդապետքն աշխատ եղեն. և պատուական և զանգին ակունքս ի մէկտեղ են ժողովել, և Շարակնոց անուանել, որ են ընտրեալ շարայակունք և բանալիք Հին և Նոր կտակարանաց, և լուծմունք աստուածաշունչ գրոց: Յերես անկեալ կրկին աղաչեմ զձեզ, մեղօք գերի գծող սորա զՀեղինէ անուամբ միայն ապաշխարեալ, և ոչ զգործս զիմ հեղացեալ: Զհայրն իմ՝ զմահտեսի Խաչատուրն, և զմայրն իմ՝ Թումայնաղայն և զկոյսակրօն քոյրն իմ՝ զՄարիանէ և զեղբարքն իմ՝ զՅովսէփն, և զՄեսրոպ նախասարկաւագն, և զթղթի կոկոզն կոյս Յուսափանէն, և զամենայն աշխատողքն ի սմա յիշեսցիք և Աստուած ողորմի ասացէք. ամէն:...

252

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Ա, № 780

Գրիշ՝ Մարգարիտ
Վայր՝ Շէննէր

216բ Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ տառս դերապատում ի թուականութեանս Հայոց ՌՂԳ (1644), ի հայրապետութեան սբ. աթոռոյն էջմիածնի տեառն Փիլիպպոսի, ի գեօղս Շէննէր, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և Ս. Ստեփաննոսի եկեղեցեացս և երկու հրեշտակագումար վերնաշաւիղ սբ. մենաստանացս արանց ընտրելոց և կուսանաց մաքրելոց, ձեռամբ գերեալ անձին, մեղօք վարանեալ և նաւաբեկ ալեօք տատանեալ ի յընթացս կենաց շաւղին, մոլորեալ և ի մասանց բարեաց կողոպտեալ բաղմասէր Մարգարիտ...:

253

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Ա, № 781

216բ Փառք...: Աստանօր յանկ ելեալ աւարտեցաւ սբ. Աւետարանս այս ... ի ՌՂԳ (1644) թուին և եղաւ ի գունն Ս. Ստեփաննոսին: Քանի Սեւանայ²⁰ եկեղեցւոյն՝ Ս. Ստեփաննոս ի շէն կենայ, սբ. Աւետարանս փակեալ կենայ. ոչ ոք իշխէ հեռացուցանել ի դրանէ Ս. Ստեփաննոսին:

254

Ճ Ա Շ Ո Յ

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Ա, № 782

Գրիշ՝ Սէֆէր սարկաւազ
Վայր՝ Կեսարիայ

216բ Փառք...: Արդ՝ ցանկացողք եղէն այսմ լուսազարդ բուրաստանիս... Կեսարացի խոճայ Մուրաթն և Ճինեմեշայն և ստացան զսբ. Ճաշոց դիրքս՝ անմահ զաւակ ըստ հոգւոյ և յիշատակ անշնչելի ի դրունս վայելչայարկ և գեղեցկասար սբ. եկեղեցեացն Ս. Ստեփաննոսի Նախավկային և Սրբոյն Բարդուղիմէոսի առաքելոյն ի ծովահայեաց քաղաքս Իզմիր...: Եւ գրողի սորին Սէֆէր սարկաւազին...: Արդ՝ գրեցաւ ի մեծահանդէս մայրաքաղաքս առաջին Հայոց // Կեսարիայ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և Սրբոյն Սարգսի զօրավարի և որդոյ նորա Մարտիրոսի և Մեռեկեոսի զինաւորին ի թուական Հայոց ՌՂԳ (1644), ի թագաւորութեան և ի մեծ բռնակալութեան այլասեռից սուլթան Խալաֆ-մին և ի հայրապետութեան Հայոց, որ ի սբ. էջմիածնէն, տեառն տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսին...:

²⁰ Ղ. Փիրղալեմյանը ծանոթագրում է «գիւղ ի Վան»:

255

Գ Ա Ն Ձ Ա Ր Ա Ն

Տիրայր վարդապետ, № 71 (1453 թ.)

1190

Այս Գանձարանս նորշինածքի եկեղեցումն յիշատակ մնաց. ով որ քաղցրաձայն բարբառէ յիշէ զԲ (2) տպագար (sic) զմեղսամած նորայրորդընդ տղայքս՝ որ մէկին անումն Նսորփառեն, մէկին անումն Բնոէան յիշեցէք. թվականն ՌՂԳ (1644): Այ ոհ, այ ոհ, այ ոհ, ոհ, ոհ:

256

Հ Ա Ր Ա Ն Ց Վ Ա Ր Ք

- ՏՅԶՄՎ, № 66

Գրիշ՝ Գրիգոր երէց
վայր՝ Բաղէշ

Ա

303

Փառք..., որ հոտ կարողութիւն տղէտ ոգոյ Գրիգոր երիցու հասանել յաւարտ այսմ լուսաբուղիս և ոգէշահ սբ. Հարանց վարք, ի քաղաքս Բաղէշ, ի թվին ՌՂԳ (1644) ամին, ի կաթուղիկոսութեան սբ. Էջմիածնա[յ] տէր Փիլիպպոսի սրբ[ակեաց?] հայրապետի, ի վայելումն հոգևորն հօրն իմոյ՝ Մեսրոպ..., որ է այժմ տեսուչ քաղաքիս Բաղիշու, որ և զսա գրել...:

Բ

304

Դատաւոր արդար Քրիստոս, անդատապարտ պահեա զստացօղ սբ. տառիս զՄեսրոպ վարդապետն Բաղիշեցի, որ հոտ գրել զսա ի հալալ արդեանց իւրոց, յիշատակ հոգոյ իւրոյ, և ծնողացն՝ մղտսի Աւետսին // և Ազամաթին: Յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք, ո՛վ ընթերցողք, զի այց արասցէ դատաւորն արդար... յանուանէ կոչէ զՄեսրոպ վարդապետն..., որ հոտ գրել ի թվականիս ՌՂԳ (1644):

Գ

Ով սբ. ընթերցաւոր յիշեսցիք յարժանաւոր աղօթս ձեր... և թողութիւն մեղաց հայցեցէք ինձ տառապեալ Գրիգոր գրչակիս: Եւս առաւել յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղօթսն ձեր և զտէր Սահակն, որ բաղում աշխատութեամբ ուսոյց զարուեստս:

257

Ճ Ա Ռ Ը Ն Տ Ի Ր

ՏՅԶՄՎ, № 224 (1428 թ.)

վայր՝ Ալիփինար

334

Ձվերշին ստացող ճառիս դազմակշի Երեմիան և զծնողս իւր, զհայրն՝ զԿիրակոսն և զմայրն՝ զԵլէկն, և զամուսինն՝ զՇահգառան, և զհայրն՝ զՄարգարան և զմայրն՝ զՇուշանն, և զամենայն արեան մերձաւորսն նոցին յիշեցէք ի Քրիստոս, և Աստուած ողորմի ասացէք նոցա, որ ստացաւ զսայ ի հալալ վաստակոց իւրոց. և եղ յիշատակ ի դուռն Ս. Աս-

տուածածնին յԱլիփիեարայ: Ով որ [յ]անգգնի ծախելով կամ գողանալով կամ գրաւ դնելով հանէ ի դրանէ նորա՝ դանէծքն Կայենի և զպատիժն Յուդայի և ղխաշահանողացն առցէ ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ, որ է աւրհնեալ [յ]աւիտեանս. ամէն: Թվին ՌՂԳ (1644). ամէն:

258

ՄԱՇՏՈՅ ԵՒ ԳԱՆՁԱՐԱՆ

ՈՅՁՄՎ, № 910 (1421 թ.)

Նորոգող՝ Սարգիս

495 Նորոգեցաւ Մաշտոցս ի Թվին ՌՂԳ (1644) ձեռամբ անիմաստ գրչի Սարգսի, ի վայելումն սրբակրան քահանայի տէր Կարապետին և ամենայն նախնեաց նորին:

259

Յ Ա Ճ Ա Խ Ա Պ Ա Տ Ո Ի Մ

ՄՅՁԵՊ, I/I, № 668

Գրիչ՝ Կարապետ Երէց

Վայր՝ Եղեղիս

103 Գառք...: // Վասն որոյ ցանկացող եղեալ սբ. տառիս յոգնեբրանեալ երջանիկ ըաբունապետս մեր տէր Աստուածատուր վարդապետն, զի այսմ դրոցս պակաս գոլով յիւրումն գանձարանին, և յաւել զսայ ի շտեմարանս իւր, զոր տէր Յիսուս բարով վայելել տացէ. ամէն:

Արդ՝ գրեցաւ սայ ի Թվականիս մերում ՌՂԳ (1644), ձեռամբ անարհեստ փծուն գրչի Կարապետ երիցու, որ մականուամբ Կաստանեց կոչի: Գրեցի զսա ի քաղաքս Եղեղիս, ի Թաղս Ղայայ մահալլա, ի գունն Ս. Նիկողայոսի զօրաւոր հայրապետի:

Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ զսբ. ընթերցողքդ և դադափարողք[դ], յիշեցէք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր, զանպիտան գրիչս և զստացող սորա զտէր Աստուածատուր ըաբունին, և զծնողսն իմ՝ զտէր Խաչատուրն, ի Քրիստոս հանգուցելուն, և զմայրն իմ՝ զԽախաբունն, և զապաշխարող կուսակրօն քոյրն իմ՝ զՇանումն, որ բազում աշխատանք կրեաց ի կոկել թղթիս. յիշեցէք միով ողորմիւ տեսողք սորին և վայելողք զսայ, և Աստուած յիշէ զյիշողքդ. ամէն:

260

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՄՅՁԵՊ, V, № 1659

Գրիչ՝ Աւետիս

Վայր՝ Արեղանց

ա

499

Ո՛վ մանկունք սբ. Սիոնի,
Եղանակողք վերա սորին,
Դուք յիշեցէք ի յաղօթին,

Թողու՛ զմեզս ժաղկողին,
ԶՂաւուէցի Յովանիսին:

Բ

Ով շոկ սրբազանին,
Դուք մաղթեցէք առ Ս. Հոգին,
Վասն հերպետ տէր Ստեփանին,
Մնալ անփորձ ի յաշխարհին:
Այլ զժաղկողի երգարանին,
Դու աղաչեա կոյս Տիրածին,
Զվարպետի նորա հոգին,
ԶՀիզանցի Յովանիսին,
Դասաւոր է քո Ս. Որդին,
Ընդ քսանուորոս քահանային:

Վ

500

Փառք եռակի Աստուածութեանն,
.
.
.
.
Զոր ես չարեացոս աւթարան,
Եւ ե բարի գործոցս ունայն,
Աւեախս հողս և անարժան,
Կատարեցի զնորին հրաման:
Մարմնովս աշխատ գործիական,
Հոգևովս յօժար և ժըրական,
Բաղում շանիւ աշխատական,
Կատարեցի զսա ի լրման:
Ի թվականիս Ռ ամեան,
ՂԳ թիւ ընդ նրման (1644),
Աւարտեցաւ սա ի լրման:
Որք հանդիպիք սրմա տեսլեան,
Կամ վայելէք յայս բուրաստան,
Յիշման առնէք ըզմեզ արժան,
ԶԱւեախս հողս և անպիտան:
* * *

Դ

Եւ արդ՝ գրեցաւ եղանակաւոր տառս, ...որ կոչի Շարականոց, ի լաւ և յընտիր արինակէ, որ է Խլիկ կոչեցեալ, ձեռամբ յոգնէմեղ և անիմաստ գրչի մեղաւոր Աւետիսի: Շնորհիւ Տեառն սկսաւ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի, ի թվականիս Հայոց ՌՂԳ (1644), ի գեաւղս որ կոչի Աւրնդանց, ընդ հովանեաւ Ո. Պետրոսի, և Պողոսի, և Ս. Գէորգա[յ] զարավարին, ի դառն և ի նեղ ժամանակիս, յորում նեղիմք ի հարկապահանջութենէ անաւրինաց, քանզի ևս քան զևս սաստկանա բռնութիւն և նեղութիւն ի վերա աշխարհիս, ևս առաւել ազգիս Հայոց, վասն ծովացեալ մեղաց:

Արդ՝ որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ արինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զանարժան դրժողս զԱւետիս, և զստացող սորա զտէր Ստեփանոս հէրպետն, զՍ. Աստուածածնի սպասաւոր Սուրա վանից, որ ստացաւ զՇարականոցս ի հալալ վաստակոց իւրոց, յիշատակ հողոյ իւրո[յ]...:

Դարձեալ կրկին անդամ աղաչեմ դձեղ կողկողագին պաղատանաւք, զի լի սրաիւ և բոլոր հաւատով ասացէք Աստուած ողորմի ստացաւդի սր. Շարականոցիս տէր Ստեփանոս հէրպետին և իւր ծնաւդացն, հարն՝ Կիրակոսին և մարն՝ Մուրաբին, որ ստացաւ զՇարականոցս ի հալալ վաստակոց իւրոց յիշատակ հողոյ իւրո[յ] և ծնաւդացն...

261

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Մ 826Թ, հ. 1X, էջ 388

Գրիչ՝ Մարկոս երէց
Վայր՝ Երապոլիս—Արափկեր

ա

534

Փառք...:

Արդ աղաչեմ զամենեան կողկողագին պաղատանօք, որք հանդիպիք սուրբ Աւետարանիս, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զգրող սուրբ Աւետարանիս զՄարկոս երէցն, եւ Աստուած դձեղ յիշէ իւր միւս անդամ զալստեանն, ամէն:

Գրեցաւ սուրբ Աւետարանս յԵրապոլիս քաղաք, որ ասի Արափկեր, թուին Հայոց ՌՂԳՆ (1644). ի հայրապետութեան մերո տէր Փիլիպոս կաթողիկոսին, եւ առաջնորդութեանն Վարդան եպիսկոպոսին:

Բ

223

Զբազմասպի վիրաւորս եւ զթակարթապատեալս անարէնութեամբ, զնուաստ գծողս՝ Մարկոս երէցս, զանհարեւստ եւ զփժուռ գրիչ, յիշեսչիք ցաւաքցարար ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր, ով լոյսերամից դասք քահանայից, որք հանդիպիք ի սմա գրելով կամ արինակելով, յիշեսչիք ի Տէր, աղաչեմ, զի եւ զնոյն հատուցումն ընկալչիք ի Քրիստոսէ:

262

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

82ԱԲ, Մ 202

Վայր՝ Գաղաթիա

958

Փառք...: Գրեցաւ համառուտ գիրքս, որ Մաշտոց կոչի, ի թվականիս Հայոց ՌՂԳ (1644), ի հայրապետութիւն տեառն տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսի և առաջնորդութիւն Գաբր[ի]էլ վարդապետին, ի մայրաքաղաքս Գաղաթիայ, ընդ հովանեաւ Սրբոյ Սարգսի դարաւարիս և այլ սրբոցս, խնդ[ր]ո[յ] մղցի Մինասին, հարն՝ Եղիային, և մարն՝ Մարքային, և իւր կողակցին՝ Սաճայ խաթունին, և որդոյն՝ Սաճակին, և հարսին՝ Մարիամին, և թոռին՝ Ներսէսին և Սաճային: Արդ՝ աղաչեմ

զամենեսեան, որք հանդիպիր սմա տեսանելով կամ աւրինակելով կամ միանդամ կարդնալով, յիշեսցիր յաղաթս ձեր զմղտեսի Մինասն և զայլ արեան մերձաւորս, զմեծամեծս և զփոքունս առ հասարակ, և Աստուած զձեղ յիշէ. ամէն: Որ ետ յիշատակ իւր հոգոյն ի դուռն Ս. Սարգսի յեկեղեցին: Աստուած բարով վայելել տացէ և զքահանայսն՝ տէր Խաչատուրն, և տէր Սարգիսն. և այլ ամենայն յուխտ յեկեղեցոյն, Աստուած անփորձ պահեսցէ. ամէն. եղիցի, եղիցի: Այսու հետէ ոչ ազգականաց և ոչ տաւարաց շունին իշխանութիւն ծախելով կամ գրբաւ դնելու, զպատիժն Կայէնի առցէ և զմասն Յուդայի ժառանգեսցէ:

263

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Rapp. Mac., XXII

117

[Յ]իշեսցէր ի Քրիստոս ըզմահտեսի Մարշայն և զկողակիցն՝ զմահտեսի Ղաւաթն, և զհայրն՝ Զորմազն, և զմայրն՝ Խըսմաթն, և զորդիքն՝ զՂաւաթն և զՅակոբն, և զամենայն մերձաւորսն. ամէն: Որ էառ զսբ. Աւետարանս ի հալալ արդեանցն և եղ յիշատակ ի դուռն Սրբոյն Սարգսին և որդոյ նորա Մարտիրոսի. թվին ՌՂԳ (1644):

264

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Քօսեան—ՀԱ, 1912 թ., I, № 44

վայր՝ Կ. Պօլիս

55

Փառք...: Գրեցաւ եղանակաւոր տառս այս ի թուականութեանս Հայոց ՌՂԳ (1644), ի մայրաքաղաքն ի Կոստանդնուպօլիս, ի դուռն Ս. Նիկօլայոսի, և ի հայրապետութեան տեառն տէր Փիլիպոսին:

265

ՍԱՀՄԱՆՔ ԴԱԻԹԻ ԵՒ ԱՅԼՆ

Մուրմար, I, № 14 (1311 թ.)

Նորոգող՝ Դանէլ արեղայ

17

Արդ՝ վերջստին նորոգեցաւ սբ. գիրքս, որ կոչի Սահմանաց, ձեռամբ սուտանուն Դանէլ խաբեբա[յ] և ոչ արեղա կոչեցեալ, ի թվին Հայոց ՌՂԳ (1644): Արդ՝ երես ի գետին դնելով աղաչեմ զհանդիպողք և զընթերցաւորք սբ. տառիս, զի խիստ էր եղծեալ և քայքայեալ, որպէս հոի ի մրրկէ հարեալ. որ է սա հարիւր քառասուն ամ // բուրբեալ²¹: Եւ ես զառածեալս յոյժ աշխատեալ ի վերստին նորոգել, վասն միոյ Աստուած ողորմի ասացեալ ինձ և իմ ծնողաց Սօսնին և Գուլանին. ընդ հովանեաւ Ս. ԲԺ (12)-ան Առաքելոցս, որ է ի դաշտն Տարուճոյ, որ այժմ ասի վանք Ղազարոյ, ի յառաջնորդութեան քաջ րաբունապետին՝

²¹ 140 տարին, եթե վերաբերում է ընդօրինակութեանը, հիշտ չէ, որովհետեւ այն կատարվել է 1311 թ., ըստ այնմ մինչ 1644 թ. ձեռագիրն ունեցել է 333 (1644—1311) տարվա կյանք:

Յովհաննէս վարդապետին, և միուս Յովհաննէս վարդապետին, և Կա-
րապետ եպիսկոպոսին, տէր Աւետիսին, տէր Մարգարին, տէր Գրիգորին,
տէր Մեսրոբին...:

266

ԳԻՐՔ ՀԱՐՑՄԱՆՅ ԳՐԻԳՈՐԻ ՏԱԹԵԻԱՑԻՈՅ

Մուրմար, I, № 71 (1631 թ.)

Մաղկող, նուիրատու՝ Դանէլ արեղայ

67 Ես՝ Դանէլ արեղայս տկարս ի յամենայն կենդանեաց ի թվին ՌՂԳ
(1644): Ես մեղաւորս կտցի ի (20) տարի սբ. Երուսաղէմ և ըղձամար
68 սրտի և փափաքալ/նաւք անձիս, տուի զայս Հարցմանս հոգիայշունչ
գիրքս և զփոքր մագաղաթ Աւետարանս դրել, ի սբ. քաղաքն Երուսա-
ղէմ: Եկի ի վանքն Ղազարու և բնակեցա ժամանակ ինչ, ի ԲԺ (12)-ան
Ս. Առաքեալս, ի յառաշնորդութեան Յովհաննէս վարդապետին, և իւր
աշակեքտացն Յովհաննէս վարդապետին, և երաժիշտ Մարգարին, մահ-
դասի տէր Գրիգորին, տէր Աւետիսին, տէր Մեսրոբին, և այլ միայ-
բանից, և մեր ծերացեալ հաւրս Կարապետ եպիսկոպոսին, և ի հայրա-
պետութեան սբ. էջմիածնաւ[յ] տէր Փիլիպոս կաթողիկոսին, և եղի զայս
Բ (2) դիրքս՝ ղՀարցմունս Տաթևացու և զմագաղաթ Աւետարանս, որ և
ձեռամբս իմովս ծաղկեցի և կազմեցի, և եղայ յիշատակ ի վանքն Ղա-
զարոյ, ի դուռն Ս. ԲԺ (12)-ան Առաքելոց: Ով որ կարդաք կամ աւրի-
նակէք, յիշեցէք ի Քրիստոս և Աստուածողորմի ասացէք ինձ և ծնաւոյաց
իմոց, հաւրն՝ Սաւենին, և մաւրն՝ Գուլէին, և ամենայն արեանառու
մերձաւորաց իմոց, անջինջ յիշատակ մնասցէ գրիեանքս ի դուռն Ս.
Առաքելոցս, որ է ի դաշտն Տարնոյ, ի լեառն Մշու, որ յորջորջի վանք
Ղազարու: Ով որ յանդգնի կամ ծախէ կամ գրաւ դնէ կամ զդրեալ յի-
շատակս կտրէ կամ քերէ՝ զտարտարոսն տիրէ և զդժողքն ժառանգէ, ոչ
մարմին ի հող հանգչի և ոչ հոգին առ Աստուած երթա, հոգով կապեալ,
մարմնով անիծեալ զանէծքն Կայենի, և զմասն Յուդայի, և զխաչահա-
նողաց առցէ: Լաւ պահողքն և խնամ տանողքն՝ աւրհնին ի յԱստուծոյ և
յամենայն սրրոցն. ամէն:

Ի թվին ՌՂԳ (1644)-ին

Եւ ընթերցողք տան զողորմին.

Մեղաւոր տէր Դանիէլին,

Աստուած լուսաւորէ ղ[յ]նշողաց հոգին. ամէն:

267

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Մուրմար, II, № 23 (1453 թ.)

115 Փառք...: Դարձեալ կրկին անգամ յիշեցէք զՈւփումայ Պաղտասար,
որ ետ իւր հալալ վաստակն կապել զսբ. Աւետարան: Աստուած ողորմի
ասացէք իւր հօր Իշխանին, մօրն՝ Մուլալին...: Ի թվին ՌՂԳ (1644):

268

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

Բաս. «Բանասեր», հտ. Ա, 1899, № 3

Գրիշ՝ Վրթանիս

ա

162 Մեղաւոր Վրթանիս գրիշ յիշեցէք ի տէր Յիսուս փրկիչն, որ փրկէ ահեղ դատաստանիցն...: Թվին ՌՂԳ (1644):

բ

163 Զտառապեալ Վրթանիս գրիշ յիշեցէք ի տէր Աստուած. գրեցաւ ՌՂԳ (1644) թվին:

269

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն (1291 թ.)

«Սիոն». 1974 թ., № 1—2, էջ 72

Կազմող՝ Վարդան արեղայ

Կազմեցաւ սբ. և փառաւոր Աւետարանս ձեռամբ անարժան և վատթար, սուտանուն Վարդան արեղայ, որ միայն զանունս ունիմ, բայց ի գործոյս դատարկացեալ: Նորոգեցաւ սբ. Աւետարանս ի Կարմիր վանք, ի գումն Ս. Կարապետին, և Ս. Նշանին, և [Ս.] Սարգսին, ի յառաջնորդութեան սբ. ուստիս արհիեպիսկոպոսին տէր Աստուածատուին, և փոքր Աստուածատուին, ի թվականիս Հայոց Ռ և Զ և այլ ԺԳ (1644). ամէն կրօնաւորացս որ կան ի յայս քառածէն յանապատիս:

Դարձեալ յիշեսցիք առաջի անեղ ատենին զհայրն իմ՝ զԿարապետ էրէցն, և զմայրն իմ՝ զԽանն, և զեղբայրն իմ՝ զփոխեալն ի Քրիստոս զԳրիգորն և զՊետրոսն, և զքույրն իմ՝ զԽաթունն և զՏօնեայն և հաւասար զննչեցեալսն, որ կան հաւաքեալ ի գերեզմանս, և զտէր Մկրտիչն, որ նա գնեք է գսք. Աւետարանս: Աստուած ողորմի...:

270

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

82ՎԼ, № 19

Գրիշ՝ Սահակ արեղայ
Վայր՝ Վարագ

45 Գիրքս յիշատակ է տէր Գրիգորին, ի վանքն, որ Անէն անապատ
46 ասի, ի դուռն // Կարմիրակ Ս. Նշանին, որ ի յերկիրս <որ> Գաւաշ
ասեն: Եւ ով յանդգնի և հանէ ի վանացս՝ զպատիժն Յուդայի առնէ...:

Զեռամբ Սահակ արեղայի գրեցաւ ի Վարագ:

Գիրքս յիշատակ է տէր Գրիգորին, ի սբ. ուխտն, որ Անէն անապատ ասի, ի դուռն Ս. Նշանին, որ Կարմիրակ ասեն, ով որ կարդայ, Աստուած ողորմի ասէ: Եւ ով որ հեռացուցանէ ի դրանէ Ս. Նշանին՝ առնու և զպատուհասն ի յԱստուծոյ: Ռ և ՂԳ (1644) թուին գրեցաւ ի Վարագ:

271

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

8241, № 128 (ԺԴ դ.)

Նվիրատու՝ Եղիայ

~77

Ի ՌՂԳ (1644) թւին դնեցաւ սբ. Աւետարանս և եղաւ ի դուռն Ս. Ստեփանոսին, Քանի Սեանայ եկեղեցին՝ Ս. Ստեփանոսն ի շէն կենայ, սբ. Աւետարանս փակած կենայ. ոչ ոք իշխէ հեռացուցանել ի դրանէ Ս. Ստեփանոսին, մի յիւրոց և մի յօտարաց. մի ծախելով և մի գրաւելով. եթէ ոք յանդդնի զսա հեռացուցանէ...: Եւ եթէ յազդմանէ չարին Սբ. Աւետարանս ի գերութիւն անկանի՝ ով որ հանդիպի՝ գնէ, ի յիւր տեղն առաքէ և նա ի վերին Երուսաղէմն առաքէ...:

272

Ճ Ա Շ Ո Յ

820Գ, № 79

Գրիչ՝ Ստեփանոս Արևելցի
Վայր՝ Աղաւառ

80

...Աւարտեցաւ... այս տառ ձեռամբ յոգնամեղ անարհեստ գրչի, սուտանուն Ստեփանոս իրիցու յԱրևելցւոյ, ի գաւառէն Արաբառան, հուպ էջմիածնայ: Արդ՝ գրեցաւ սա ի թուիս Հայոց ՌՂԳ (1644), յերկիրս Յենկել, ի գիւղս Աղաւառ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնիս և այլ սրբոց, որ աստ կան հաւաքեալ մասունք սրբոց: Քանզի որք մեծութեան ընչից ըղձանան ոչինչ աշխատութիւն զմտաւ ածեն, յայլ յայլ անցանեն գաւառս՝ հեռագնաց ուղաւորութեամբ, որպէս զի շահն աճեցուցեալ մարթասցի, նաև ընդ համատարած ծովուն ծփանս նաւարկեալք, որք բարկացայտ ալեաւքն լեռնացեալ կոհակաձև դաշտանան անդնդապոյտ խորոցն, բքացեալ կուտիցն, մէտ առ մէտ ալեացն, ահ պակուցող տեսողացն արկանելով. իսկ յարիացեալքն ստորիշիցն ի խիստ խոռոչիցն ի խորս խաւարային ձորոցն, համարձակին ի քարածեռս դժուարամուտ տեղացն, ի խնդիր ականցն զանազանելոցն, լաւ համարելով զմահ անձանց քան ունայն ձեռաբ զվատացն ժառանգել զանուն...: Ըստ նմին աւրինակիս այսմ հոգիանորոգ, լուսերանգ, ծաղկափթիթ, անուշահոտ բուրաստանիս [ըղձացեալ] ստացաւ մահադասի Փաշիկն, որդին՝ Մոզոսն, և կողակիցն ն[ո]րա՝ Սալջուկն, և որդին ն[ո]րա՝ Մարտիրոսն, և կողակիցն՝ ն[ո]րա՝ Մարիամն՝ և միւս կողակիցն՝ Գուհարն, և որդի նորա Շիրվանն, զՎարդանն, զԹորոսն, և զԿիրակոսն. և զշար մարգարտեայ և զանառիկ մեծութիւնս, զպայծառութիւնս սրբոյ եկեղեցւոյ, քանզի ունի սա զբոլոր մասունս տաւից տէրունականաց, զոր սբ. հարքն հաստատեցին, զընթերցուածն, զոր Յակոբոս եղբայր Տեառն և Կիւրեղ Երուսաղէմայ հայրապետն հաստատեցին և զԴավթեան նուագն նշանագրով, գործ<ով>քն, <և> կաթուղիկէից թղթովքն և Դ (4) գլուխ Աւետարանան և զտաւանանմակ զսրբոց առաքելոց, մարգարէից, մարտիրոսաց, հայրապետաց, ճգնաւորաց, կուսանաց: Անգ՝ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաւթս ձեր զվերոգրեալ անուանս զՄազոսն և զկողակիցն՝

զՍալշուկն, զորդին՝ զՄարտիրոսն, զկողակիցն՝ զՄարիամն՝ և զմիւս կողակիցն՝ Գուճարն, որդին ն[ո]րա՝ զՇիրվանն, զՎարդանն, զԹորոսն, զԿիրակոսն, և դուստրն՝ Շանաւան։...

Դարձեալ կրկին աղաչեմ զվերրնթացաւղ անուանցս, զմահաւոր Փաշիկն, և որդին՝ զՄագոսն՝ զկողակիցն՝ Սալշուկն, և զորդին զՄարտիրոսն, զկողակիցն՝ զՄարիամն, և զմիւս կողակիցն՝ զԳուճարն, և զփոխեցեալն առ Քրիստոս զԹորոսն, Շիրվանն, Խանզաւան, Գուլզաւան, Շանզաւան, և զմիւս քոյրն՝ զՄարիամն, և զՂամիշն, որ էր երիցկին։...

Դարձեալ կրկին աղաչեմ զվերրնթերցաւղ անուանցս, զմահաւոր վաստակոց իւրեանց, յիշատակ անշինջ և յաւիտեանական։ Եւ ետուն ի ձեռն վերոյ դրեալ Մելիսէք քահանային և որդւոյն՝ Յակոբին և Անգրէասին, զոր տէր Աստուած բարեաւ վայելել տացէ ընդ երկայն աւուրս անվրդով յամենայն չարէ։ ամէն։

273

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Finck, Tübingen, I, Atlas I, Tafel IV, № 18

Գրիշ՝ Յակոբ Լէնացի
Վայր՝ Կ. Պօլիս

Փառք...։ Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի մայրաքաղաքն Կոստանդինուպօլիս, ընդ հովանեաւ Ս. Նիկողայոսի, ի թուարբերութեանս ասքանազեան և արէթական տօմարի ՌՂԳ (1644), ձեռամբ Յակոբ սարկաւագի Լէնցոյ, ի յստոյգ և յընտիր աւրինակէ, ի խնդրոյ աստուածաբեալ և հոգիասէր տէր Սիմոն արեղային, որ մեծաւ փափագանաւք և սրտաշան յօժարութեամբ քաջահաւատ յուսով ետ գրել զսբ. Աւետարանս ի փրկութիւն կենաց իւրոց և բարեխաւս ծնողացն իւրոյ՝ Ղազարին և Փաշամին, և եղբարցն՝ Եաղուզին, Խաչումին, Պեարոսին, Գրիգորին և քրոշն՝ Կովնիմանին։

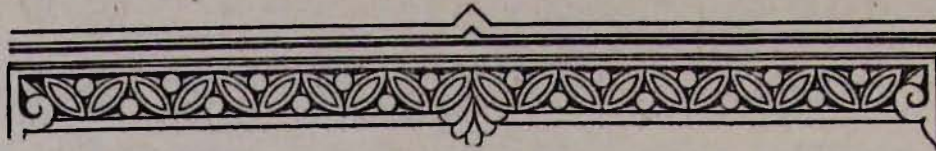
274

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Աղաճնունի, Այցելութ, էջ 356

Գրիշ, նվիրատու՝ Յովնան Խիզանցի

...Նաև զեղկելի [Յովնան Խիզանցի] գրիշս յիշեցէք, որ ի Հիզնա առեալ բերի Համիք քաղաք, տուի արծաթել ողորմութեամբ Քրիստոսի, և առեալ հասուցի ի սբ. քաղաքս Երուսաղէմ։

ՌՂԴ

1645

275

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 9757

Գրիչ՝ Փիլիպպոս
Վայր՝ Կ. Պոլիս

333բ Փառք...:

335բ Արդ՝ յանգ ելեալ աւարտեցաւ աստուածախաւս սբ. Աւետարանս ի մայրաքաղաքս Կոստանդինուպօլիս, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Սարգսի զաւրավարին և որդոյն նորա Մարտիրոսին, ի մեծ թվականիս Հայոց ՌՂԴ (1645) ամի և յունուարի ամսոյ ի Ի [Ե] (25), աւրն շաբաթ, և ի գալստենէն Կենարարին ՌՁԺԽՁ (1646), ձեռամբ Փիլիպպոսի մեղապարտ և յետին գրչի, ի հայրապետութեանն սրբոյն Էջմիածնայ տեառն Փիլիպպոս կաթողիկոսի ամենայն Հայոց և առաջնորդութեան Կոստանդինուպօլսոյ Դաւիթ արքեպիսկոպոսի, որ տէր Աստուած Յիսուս Քրիստոս պահեսցէ ի կամս ողորմութեանն իւրոյ. ամէն. և ի թագաւորութեանն Տաճկաց սուլթան Իպրահիմին: Վասն որոյ աղաչեմ դամենեսեանդ, զի որք հանդիպիք այսմ սբ. գրոցս կարդալով կամ արինակելով և կամ հարեանցի տեսանելով |||...:

276

Գ Ա Ն Ձ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 2709

ա

403ա Փառք...:

Աւարտեցաւ գիրս այս գանձի,
Հայոց մեծի թըւականի,
ՌՂ չորս աւելի (1645),
Մարտի ամսոյ և ութի:

բ

24բ Ի մեղական գոլով բնութիւնս բնաւոր,
Ղարիպին կեանքն է լալ ի ողբ:

գ

146ա Ո՛վ եղբայր իմ տաղկահն չի գրեցի. մի՛ մեղադրեր:

277

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Վատիկանի գրադարան, № 10

Գրիշ՝ Զաֆարիա Սիւնեցի

Զաֆարիա մեղօք մեռեալ Սիւնեցի,
 Զձեզ պաղատիմ ով սիրելի,
 Որք հանդիպիք այսմ տառի,
 Յիշման առնէք զիս արժանի:

.
 Զոր և զսա շարադրեցի,
 Յամսեան մարտին ի ցանկ հանի,
 Ի թվականիս Հայոց զարմի
 ՌՂ Ը[նդ] շորորդի (1645):

278

Տ Ա Ղ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 3218

Գրիշ՝ Հայրապետ Բանանայ

Յիշատակարան գծողի տառիս

Ի ձէնջ հայցեմ աղերսալի,
 Վերժանողաց յայսրմ տառի,
 Գերադունիցըդ հրաշալի,
 Ընթերցողացըդ սբ. գծի:
 Արդ՝ ես թշուառս ամենայնի,
 Յոյժ պաղատիմ ես փարելի,
 Բայց զի չեմ հըմուտ այսմ արհեստի,
 Զի մեղադրել ինձ ժողրալի:
 Բարունապետն պանծալի,
 Սբն. Ներսէս Շրնորհալի,
 Ի Ս. Հոգւոյն նա թելադրի,
 Իմաստութեամբ ըսկսանի:

.
 Ծընեալ մանկունք նոր Սիովնի,
 Ի ձէնջ հայցեմ տալ ողորմի,
 Բամեալ գծողի այս սբ. տառի,
 Տէր Հայրապետ քահանայի:
 Այլ և ծնողացս իմ պատուելի,
 Եւ յազգայնոցս ամենայնի,
 Գոլ կազմողիս Գաբրիէլի:
 Բամեալ Հայոցըս թուականի,
 Հազար նըսունն էր և քառի (1645),
 Եւ ապրիլի տասն ու հընկի,
 Աւարտեցաւ բանս հոգելի:

Արդարասցուք Վերջ այսմ իրի,
Յիսուս Որդոյս յիշատակի,
Հսելով խրատիցըն քաշ հովուի,
Եւ փառըս տալ ըստեղծաւորի:

279

Ա Ի Ծ Ա Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 6513 (1551 թ.)

Կազմող՝ Գասբար Էրէց

ա

282ա Արդ՝ և ես՝ Բիւնիաթին հայր Մասանիս ե Բիւնիաթին որդի Մաաուրս,
և մայրն իմ՝ Սուլթանաթն, նորոգիլ տվինք զսբ. Աւետարանս. յիշա-
տակ հոգոյ Բիւնիաթին: Ով կարդայ կամ արինակէ լի բերանով Աստու-
ած ողորմի ասէ ստացողի սբ. Աւետարանիս Բիւնիաթին, և ծնողացն՝
Շանգաւին, և հօրն՝ Մասանուն, և կողակցին՝ Սուլթանաթին, և միւս
հանգուցեալ որդոյն՝ Դաւութին, և ամենեցուն վերո դրելոցս:

բ

282բ Դարձեալ յիշեցէք զԿազմող սորա անարժան Գասբար Էրէցս, որ եմ
եղբայր խոջա Բիւնիաթին, և զհայրն մեր՝ Մասանին, որ ղխաչէրս և
զկոստղս նայ կոստղել երեսո: Տվինք վախճմ Դիւանուց սբ. եկեղեցուն,
որ կոչի Ս. Սարգիս: Ինչ քահանայ և կամ աշխարհական որ այս յիշա-
տակս կտրէ...:

283ա Կազմեցօ թվիս ՌՂԳ (1645), տարին Աղեղնօտրն, ամիսն մայիս, ի
թագաւորութեանն շահուպոյ փոքր շահ Ապազին, ի հայրապետութեանն
Թաթեյ Մեսրոբ արհեպիսկոպոսի, և ի կաթողիկէոսութեանն տեառն
Փիլիպոսի: Եւ դարձեալ յիշեցէք անարժան Գասբար Էրէցս կազմող սբ.
Աւետարանիս և զմեծ հարսն մեր՝ զպարէհոգի Սուլթանաթն, որ շատ
աշխատութեամբ անցուց զժամտնակս իւր, որ է արհնեալ...:

գ

Վաճառող՝ Ճալալ

220բ Ես՝ Ճալալ, որդի տէր Ակոբ Էրէցս ծախեցի սբ. Աւետարանս մասի
Աստուծոյ Բունաթին: Ով որ այլեւում առնի, վասն Ուղիայ առնի. ամէն:

դ

Գրիշ՝ Ազարե

221ա Ես՝ Բիւնիաթս, Դաւութս, Սալթանաթս առանք Աւետարանս տէր Յա-
կոբինեանայ. մեր հոգոյ բաժին տվինք Թախունուց Ս. Սարկիսին վախճմ,
այլ մարգի բան չկա՝ կամ հաւր կամ եղբար կամ եղբայր որդոյ կամ
այլ ազգակ<ակ>անի: Ով որ այլ Թախունուց Ս. Սարկիսէն հանէ՝ սբ.
Աւետարանիս ԳՃ ու ԺԸ (318) հայրապետաց նզաւած լինի...:

Ես՝ տէր Ազարես զիրեցի. Մանկասարն վկա, Կռնէն վկա, Ամիրըն
վկա, Փիւրեան վկա, տէր Կարայպետն վկա, Աստուած վկա. ամէն:

280

Խ Ո Ր Հ Ր Դ Ա Տ Ե Տ Ր

Երևան, № 7794

Գրիշ՝ Խասպէկ

30բ Փառք... Արդ՝ գրեցաւ սա ի լաւ և ըստոյգ արինակէ, որ ինքս կոչի Պատարագամատոյց. և պարուրեալ ունի յինքն զեթնարփեան շնորհք...: Արդ՝ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ ընթերցողք, որք հանդիպիք այս սբ. մատենիս 31ա կար/դալով կամ գաղափարելով կամ սովաւ զպատարագն սբ. մատուցանելով, յիջեսցիք ի Քրիստոս Յիսուս զստացաւ սբ. Խորհրդատետրիս զԿաֆայեցի տէր Գրիգոր քահանայն և զհամեստ ամուսին իւր զՍէֆէր-պիֆայ երիցակինն, զփոխեցեալն առ Քրիստոս, և զծնաւդսն իւր, և զզաւակսն իւր, և զամենայն արեան մերձաւորսն նոցին՝ և դուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ:

Արդ՝ գրեցաւ սա ի յամի թուաբերութեանն հայկազեան սեռի քսան և մէկ յորելինի և երկրորդ վեշտասանի և միակ երկոտասանի (1645)¹ և յուլիս ամսոյ ի Ժ (10), արն հինգշաբթի, ձեռամբ անարհեստ Խասպէկ գրչի, ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոսի կաթողիկոսի և յառաջնորդութեանն յայսմ նահանգի տէր Խաչատուր արքեպիսկոպոսի: Արդ՝ աղաչեմ զձեզ կրկին, կրկին պաղատանաւք յիշել ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զտէր Գրիգոր քահանայն, որ ստացաւ զսա յիշատակ իւր իրիցակնոջն հոգւոյն և եղ զսա ի դուռն Սրբոյն Յովհննու Կարապետին ծովահայեաց և գմպեթաձև սրբոյ տաճարի, ի վայելումն մանկանց Սիրովնի: Եւ է ազատ. ոչ ոք չունի իշխանութիւն ծախելոյ կամ գրաւելոյ կամ ի յայս եկեղեցոյս դուրս հանելոյ...:

281

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՐԱՄՈՅ

Ղ. Փիղալեմյան, Ենջիարք, հտ. Ա, № 785

Գրիշ՝ Աստուածատուր երէց

Վայր՝ Հալապ

216բ Փառք... որ և շնորհին Աստուծոյ աւարտեցաւ սբ. Առակի մեկնիչս, ձեռամբ սուտանուն Աստուածատուր երիցու, ի թուականիս մերոյ ՌՂԴ (1645) ամին, ի սեպտեմբեր տասն, ի հայրապետութեան Հայոց տեառն տէր Սիմէոն կաթողիկոսին և ի առաջնորդութեան մերոյ Ներսէս վարդապետին: Եւ արդ՝ եղև խնդրող տառիս Սեբասաացի վարժապետն՝ եռամեծ զքաջ րաբունապետն զտէր Թորոս վարդապետն, զերախտաւորն

¹ Այսինքն՝ (21×50)+32+12+551:

սբ. հօրն մերոյ տէր Սիմէոն կաթողիկոսին, ի վայելումն անձին իւրոյ... Արդ՝ գրեցաւ գիրքս այս ի Հալապ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և Ս. Քառասունը եկեղեցեացս և այլ սրբոցս...:

282

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Ջմառ, № 488

Գրիչ՝ Աստուածատու երէց

ա

85

Եւ ոչ լիակատար գրեցաք զպատմութիւնս, զի աւրինակն այս էր: Աղաչեմ եղբայրք, յորժամ կարդայք և լսէք զպատմութիւնս զայս, լի սրտիւ ողորմի ասացէք զԱւետիսին, և կողակցին՝ Թուրվանդին, և զըստերացն, որ հանգուցեալ են առ Քրիստոս:

բ

Ողորմի ասացէք գրոցս զԱւետիսն և զԺնօղսն՝ Յերազաւրէն և Ուղիւրիկն, և որդին՝ Դաւիթն, որ հանգուցեալ [են] առ Քրիստոս:

գ

Յիշեցէք ի Քրիստոս զանարժան սուտանուն Աստուածատու երէցս, որ փոքր ի շատէ ծաղիկ արարի և կազմեցի...: Թողութիւն խնդրէ մեղաւորիս և ծնօղացն իմ և կողակցին [իմ]ոյ. ամէն:

դ

ՋԱւետիսն և իւր ծնօղսն՝ Յերազաւրէն, և մաւրաքուն, և որդին՝ Յակոբն, և ամենայն արեան մերձաւորք: Կազմեցաւ թվականին ՌՂԴ (1645)-ին, ի յամսոյ սէմդէբեր ԺԴ (14):

ե

ՋԱւետիսն, և կողակցն, և որդին՝ Գրիգորն, որ հանգուցեալ է. և զստերքն՝ Սառայ խաթունն և Խոսրովն [յիշեցէք]. ամէն:

զ

Աստուած ողորմի ասացէք ստացողի գրոցս զԱւետիսի[ն] և իւր նորարողրող զստերացն՝ Լէլուն և Մարիամին, որ հանգուցեալ են առ Քրիստոս. ամէն:

283

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Մ826Պ, IV, № 1140

Գրիչ՝ Ներսէս

Վայր՝ Քիլիս

224

Գրեցաւ Շարակնոցս ձեռամբ Ներսէս անարժանիս ի գիւղաքաղաքն ի Քիլիս, ի դուռն Ս. Ովանէս եկեղեցւոյն, ի թվին Հայոց ՌՂԴ (1645), ի նոյեմբերի ամսոյ ի ԺԳ (13), աւրն հինգշաբթի: Աստուած ողորմի ասացէք ծնօղացս և քրւերն իմոյ՝ Մարիամին, որ առ Աստուած են փոխեալ, և զգրչապետ հայրն իմ՝ տէր Մելիքն քահանայն: Աստուած ողորմի ասացէք մի համուռ ազգականացս իմոյ. ամէն:

284

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Լենինգրադ, Սալտիկով-Շչեգրինի անվան գրադարան, Dopr 631

(մանրագրավեն, Երևան, № 139)

Գրիշ՝ Նիկողայոս դպիր
Վայր՝ Կաֆայ

ա

11ա Ձծոյ[լ]ն ի բարեաց և դարագս ի շարեաց զՆիկողայոս զանպիտան գրիշս յիշեցէք ի Տէր: Ընդ նմին և զըստացող սորա զտէր Միւնաս քահանայն հանդերձ ծնողաւքն, և դուք յիշեալ լիցիք:

բ

23բ Ձեռագրագ սիրով ստացող սբ. տառիս զԸսպեցցի տէր Միւնաս հոգէսէր քահանայն յիշեսցիք ի Տէր Յիսուս հանդերձ իւրայնովքն, և դուք զնոյն գտցիք...:

գ

61բ Աստուծով զարացեալ... Ըսպեցցի տէր Միւնաս ընտրեալ քահանայն բազում տենչմամբ և եռագրագ սիրով ետ գրել զսբ. գիրքս, որ կոչի Շարակնոց, ի վայելումն անձին իւրոյ...:

Ինձ մեղսասէր նորաջան գրչի Նիկողայոս դպրի: Խնդրեմք և հայցեմք ի յապենիազ Արարչէն, որ բարով վայելել տացէ նմա...:

դ

158բ Ի թվին Հայոց ՌՂԴ (1644) դեկտեմբերի ԺԲ (12) աւրն հինգջաբթի աւարտեցաւ ի դուռն Ս. Սարգսայ ի Կաֆայ քաղաք, ձեռամբ Նիկողայոս դպրի:

ե

400բ Փառք...: Շնորհաւքն Աստուծոյ և ողորմութեամբ նորին յանգ ելեալ
401ա կատարեցաւ երգս ժամակարգութեան, || որ կոչի Շարակնոց...:

Արդ՝ ցանկացող եղեալ այսմ հոգևոր բուրաստանիս տէր Միւնաս սբ. և մաքուր ընտրեալ քահանայն և ետ գրել զսբ յիշատակ հոգւոյ իւրոյ ազգաց յաղգս, յիշելով զհրամանն տէրունական թէ...: «Երանի...»:

Վասն որոյ այս նազելի տէր Միւնաս քահանայս զամենայն զոր ունէր վաճառելով ըստացաւ զպատուական գանձս աստուածային յիշատակ իւր հոգոյն և վայելումն իւր անձինն...:

401բ Արդ՝ գրեցաւ սա ի քաղաքս Կաֆայ, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Սարգսի զարաւարին, թվին Հայոց ՌՂԴ (1645)-ին և հոռի ամսոյ ԺԲ (19)², հայրապետութեանն տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսին և առաջնորդութեան մերոյս նահանգի տէր Խաչատուր արքեպիսկոպոսի և տէր Գրիգոր եպիսկոպոսի, ձեռամբ մեղսասէր և անպիտան նորաջան գրչի Նիկողայոսի, որ ըստ կարի աղկատացեալ մտացս, ջանք եղեալ գրեցի և ծաղկեցի և կազմեցի, թէպէտ ոչ հմուտ գոլով, այլ վերին նախախնամութիւնն

² Քանի որ ձեռագիրն ընդօրինակվել է Կաֆայում, ՌՂԴ տարեթվի հոռի 19-ը շարժական տոմարի հաշվով կհամապատասխանի ոչ թե 1644 թ. նոյեմբերի 28-ին, այլ 1645 թ. նոյեմբերի 28-ին:

287

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՐԱԳՈՆԱՅԻՈՅ

Երևան, № 10307

Գրիշ՝ Ղազար դպիր

ա

Ո՛վ պատուական ընթերցողք և ածանցողք, թողութիւն չնորհեցէք
այսմ սխալանացս իմոց, որ միտս ի յիս չէր, թողի զայս թուղթս կի-
սատ, անցայ ի միւսն. բայց դուք անտարակոյս լեր, զի ոչ է պակաս
բան ի սմանէ:

բ

Կատարեցաւ դիրք հաւատոյն լիապէս և անթերի:
Ծովու նման ալէկոծեալ,

Եւ թիւ քարի պէս երերեալ:
Երբեմն յեզր ծովուն եմ շիւղարեալ,
Բամեալ ի յատակ ջուրցն սուզեալ:
Ով եղկելի և թշուառացեալ,
Անձն իմ մեղօք դատապարտեալ:
Ինքից ջնորհաց հոգոյն եմ ծարաւեալ,
Եւ ողորմութեան Տեառն պասքեալ:
Այլ եմ մեղօք հիւանդացեալ,
Բնաւ անկար եմ մնացեալ:

Ղազար անուն գործով ղեխութեան,
Բազադրելոյս արդարութեան:
Եւ տգէտ եմ խիստ դժագրութեան,
Ձձեզ աղաչեմ հարք սրբութեան:
Մայր զղջութեան և վարդապետք ապաշխարութեան,
Յիշեցէք զիս ողորմութեամբ Քրիստոսի սբ. արքայութեան,
Փրկչին երգել փառք յաւիտեանս:

գ

Ո՛վ հանդիպողք այսմ տառիս, որք լուսաւորիք ի սմանէ կարգալով
կամ օրինակելով, յիշեսցիք զստացող սորա լուծ քաղցր և բեռն փոքր
ոգի զԴաւիթ վարդապետն, որ և հանգուցանէ և բառնայ, դարձօղն իւր.
և գուք յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ:

դ

Յիշեցէք զստացող սորա զԴաւիթ վարդապետն և զժնօղսն իւր. և
դուք յիշեալ լիշիք առաջի անմահ գառինն Քրիստոսի:

ե

Ձսաացող սորա զԴաւիթ վարդապետն Ջուղայեցի, աղաչեմ յիշել ի
Տէր:

զ

Յիշեսցիք զստացող սորա զհեղալոգի Դաւիթ վարդապետն, որ է

աղբիւր իմաստութեան, և զհայրն իւր՝ Նուրի, զմայրն իւր՝ Մէրիկն, և ղեղբարքն իւր՝ զմէծ Մարգարէն, և ղփոքրն՝ զՅակոբն և զՅոնանն, և ղքոյրն՝ ղԵղիսաբեթն և ղամենայն մերձաւորս իւր:

է

307^ա Ով սրբազան ընթերցողք, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ օրինակելով, յերեսս անկեալ աղաչեմ, յիշել գծող սորա՝ ղխոթացեալ Ղազար դպիրս և ծնողացն իմոց Աստուած ողորմի ասել:

Բ

364^ա Ով վայելողք սբ. տառիս, խնդրեմ ի ձէնք, յիշեսշիք զստացող սորա զհեզահոգի Դաւիթ վարդապետն քաշակրօն, որ բազում փափագանօք և աշխատութեամբ հոգ զծագրել զսբ. գիրքս Առաքինութեանց, և զհայրն իւր՝ Նուրի, և զմայրն իւր՝ զՄէրիկն, և ամենայն մերձաւորսն: Ընդ սրբոյ վարդապետիս յիշել մաղթեմ զհոգէնուաստ Ղազարս, որ ամէնառատ շնորհին Քրիստոսի և աղօթիւք սբ. վարդապետին գծագրեցի զսբ. գիրքս Առաքինութեանց, ընդ հովանեաւ Ս. Յակոբայ եկեղեցոյն: Այլ և յերեսս անկեալ աղաչեմ յիշել զհայրն իմ՝ Ամիրեզտի և զմայրն իմ՝ զՇուշանն: Այլ և մաղթեմ անմեղադիր լինել սխալանացն:

Աւարտեցաւ զգիրքս Առաքինութեանց յամի հազար և ինսներորդի և հնգակ թուոյ (1645) սահմի ամսոյ ի ԺԶ (16) և ղեկտեմբեր Հոսովմայեցոց ի ԻԵ (25), օրն հինգշաբթի:

288

ՆԱՐԵԿ

Երևան, № 2089

Գրիշ՝ Մկրտիչ արեղայ

ա

4^բ Տէր Յիսուս Քրիստոս յաջողեա զգործս ձեռաց իմոց: Ի թվիս ՌՂԴ (1645) մայիսի Ի (20) սկիզբն եղև դրոցս:

Բ

305^ա Փառք...: Յամի թուաբերութեանս հայկաղան տոհմիս տումարի ՌՂԴ (1645) մեկնանգրեցաւ մատեանս հոգիանորոգ, աղօթանուէր, արտասուաբուլիս, խոստովանական... որումն Մկրտիչ լոկ անուն արեղի, որդւոյ Ղազարի, գաւառաւ Լեհցի: Նորին ձեռամբ աւարտեցաւ ի փառս Քրիստոսի Ա[ստուծոյ] մերոյ:

289

Հ Ա Մ Ա Յ Ի Լ

Երևան, № 52

Գրեցաւ Կարիանոս ի դուռն Ս. Աստուածած[ի]ն և Ս. Գևորգայ և Ս. Հրեշտակապետին Գաբրիէլի և Միքայելի, Ս. Ծմինդամարին, ձեռամբ սուտանուն գրչիս /// Բարսեղին. թվին ՌՂԴ (1645): Աւհնեալ է Աստուած. ամէն:

290

Հ Ա Մ Ա Յ Ի Լ

Երևան, № 270

Գրիշ՝ Պաղտար երէց

Գրեցաւ թվին ՌՂԴ (1645) ամենը: Գրեցօ ձեռամբ Կամիսցի տէր Պաղտա[սա]ր երէցոս: Ո՛վ եղբարք, անմեղալիք լերուք, Աստուած ոգորմի ասէք:

291

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 307

Գրիշ՝ Յակոբ դպիր

Վայր՝ Ընկղագուք

ա

218ա [Փ]առք...: Գրեցաւ սբ. Յակոբարանս ի թուին Հայոց ՌՂԴ (1645), ի կաթողիկոսութեան տէր Փիլիպպոսի, ի Թագաւորութեան շահ Ապասին, առաջնորդութեան Սիւնեաց գաւառիս տէր Մեսրոբ եպիսկոպոսիս, ի գիւղոս Ընկղագուք, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնիս և սբ. աստուած-ընկալ Ս. Նշանիս, ձեռամբն սուտանուն գրչի Յակոբ դպրի: Ով կարդայք կամ տեսանէք, յիշեցէք ի սբ. և երկնաթռիչ յաղաթս ձեր ղանպիտան գծող սբ. Աւետարանիս ղՅակոբս և Աստուած զձեզ յիշէ ի միւսանգամ գալլստեան իւր. ամէն:

բ

171բ Յիշատակ է սբ. Աւետարանս բարեպաշտ և բարեպաշտօն և բարեպաշտասէր Նազարին և իւր ծնողացն:

292

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԱԻԵՏԱՐԱՆԻՆ ՄԱՏԹԷՈՍԻ

Երևան, № 1251

Գրիշ՝ Սահակ երէց

Վայր՝ Ետքկիայ

ա

217բ Փառք..., որ արժանաւորեաց զանարժանութիւնս մեր հասանել յաւարտումն աստուածախաւս Մեկնութեանս Մաթէոսեան Աւետարանիս, տկար և տարտամ ձեռամբ անարհեստ և փօռն գրչի, մեղապարտ, հիւզայհոգի Սահակ իբիցէ, յիշմամբ առնէք, յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ. ամէն: Յամի ՌՂԴ (1645) թուի, ի քաղաքն Ետքկիայ, ի դուռ Ս. Պարսամ եկեղեցոյն, ի Սահակ երիցուէ, ի անպիտան, ի հող և ի փողի ծառայ անուտ, որ ընդ հովանեաւ սորին պարփակիմք, զոր տէր Աստուած պահեսցէ զձեզ անփորձ. ամէն:

Այլ զըստացաւ սորին <սորին> զԺնաւդսն՝ զՄահաթի և զմայրն իմ՝ զԸկեբեթիմ, և զեղբայրն իմ՝ Երբանոս մահտեսին, և այլ մեծ և փոքունսն. և ձգեզ յերկնից արքայութիւն պարգևես[ց]է. ամէն:

Բ

148^ա Փրկեա զստացող սբ. դրոցո նայե զ[ան]պ[ի]տան գրիչս զՍաճալ
երէցսն, յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ. ամէն:

293

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Երևան, № 715

Գրիչ՝ Դանիէլ երէց

Ա

Պահ- Ես՝ անարժան Դանիէլ քահանայս ստացայ զայս գիրքս հալալ
պաճալ արդեանց իմոց, յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց՝ տէր Գրիգորին և մայրն
իմ՝ Վարդիաքունին, և կողակիցն իմ՝ Դաւաագովին, որ փոխեցաւ առ
Քրիստոս ի թվին ՌՂԳ (1644) մարտի Ժ (10)-ն:

Բ

221^բ Քրիստոս Աստուած և մեղ զամենեան զհաւատացեալքս ի քեզ
արժանի արայ...:

Արդ՝ գրեցաւ սակաւ գիրս ի ձեռաց սուտանուն Դանիել երիցուն³, որ
անուամբս միայն կամ և գործովս եմ թափուր և ունայն:

Դարձեալ աղաչեմ, ո՛վ դասք քահանայից, յորժամ կարդայք կամ
աւրինակէք այս սակաւ բանս, յիշեցէք զԴանիել էրէցն, և գուր յիշեալ
լիջիք յառաջի Քրիստոսի. ամէն:

Դարձեալ աղաչեմ զձեզ վասն սղաւանաց դրոյս, քանզի միտքս
ցնոր էր ի վերայ յորաղմանց և հողս աշխարհիս, և աւրինակն հին էր,
մի՛ մեղադրէք. մեղայ, միղայ աղաչեմ զձեզ:

Գրեցաւ թվին Հայոց ՌՂ և Դ (1645)-սին:

294

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 1005

Գրիչ՝ Խաչատուր քահանայ
Վայր՝ Արափկեր

280^բ Աւրհնեալ է Աստուած. աւարտեցաւ Շարակնոցս ձեռամբ Խաչա-
տուր քահանայիս: Գրեցաւ սա թվին ՌՂԴ (1645), ի քաղաքն Արափկեր:

Արդ՝ աղաչեմք զամենեան, որ կարդալով կամ աւրինակելով, յիշեցիք
281^ա զտէր Խաչատուր Յարափկերցիս: Ո՛վ եղբայր[ը], մի՛ մեղադրէք
սղաւանացս, զի հոգ և տարակուս էի ի յանիրաւ եղբարցմէ: Այլ և յիշեա-
լիք զհայր. իմ՝ Նաովազն և զմայրն իմ՝ Շալշուֆն, որ Աստուած փո-
խեալ են, լի սրտիւ թողութիւն խորնգրեցէք:

Արդ՝ գրեցաւ լաւ և ընտիր աւրինակէ, որ է Խլկցի. ամէն: Օրն ուր-
բաթ աւարտեցաւ: Այլ և յիշեալիք կողակիցն իմ՝ Թաճաւաճն, որ
զթուփ[թ]ս կոկեց, և թանաք եփեց, և այլ բազում բանիւք ձեռնատրու-

³ Ձեռագրի 1—152 թերթերը ԺԳ դարի գրչութուն են, 154-ա էջից մինչև վերջ գրել է Դա-
նիէլ երէցը:

թեամբ աւղնեաց ինձ, Աստուած վարձահարուց լինի. ամէն, և եղիցի,
եղիցի. ամէն:

295

Ա Ի Ե Ս Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 2735 (ԺԴ դ.)

Հետ. ստացող՝ Խանքաթ
Վայր՝ Խրաանկ

ա

79ա Թվին ՌՂԴ (1645):

Բ

99ա Ես՝ Խանքաթս հալալ ընչիւք և վաստակօք իմով գնեցի զսբ. ծերա-
ցեալ Աւետարանս, ի դեղջէն Յեցկցի Սաթիլմշէն, երկիրն Եղեգայձորն,
ի գ[ե]օղն Խրաանկ:

Ես՝ Աստուածապովս վկայ, Մատուցս վկայ:

296

Ա Ի Ե Ս Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 3426

Ստացող՝ Տէր Բարսեղ

99ա Հստացող սբ. Աւետարանիս տէր Բարսեղն. թվական Հայոց ՌՂԴ
(1645):

297

Ա Ի Ե Ս Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 4019 (ԺԴ դ.)

Նորոգող՝ Պօղոս Երէց

258ա Փառք... Նորոգեցաւ սբ. Աւետարանս ի ձեռն սուտանուն Պօղոս
իրից[ու], յիշատակ Գրիգոր քահանային և ծնողացն՝ տէր Մելիքսէթին և
Զիլփուն, և կողակցիւն՝ Նաղուխանին, և որդեցն՝ Շահնազարին, Սարգ-
սին, Քասպարին, Շահպանին, Պաղասաւարին, Մալխումին և հանգու-
ցեալ որդոց Պայագիթին, Պայանդուրին, և դստերացն՝ Պէկիշանին սուտ-
անուն, և հօրեղբօրն՝ Յովանէսին, ի թվիս Հայոց ՌՂԴ (1645): Ո՛վ քա-
հանայք, կարդալով կամ աւրինակելով լի բերանով ողորմի ասացէք.
Աստուած զձեզ ողորմի:

298

Ա Ի Ե Ս Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 4336

Գրիչ՝ Մելիքսէթ Երէց
Վայր՝ Տեղ

ա

270բ [Փառք]...:

271բ Որոյ ցանկացող եղեալ սբ. Աւետարանիս աստուածատէր և պատու-

ական, ամենայն արհնութեանց արժ[ան]աւոր 'լարախան, աւագ որդ-
ւոյն Պապան, Պաղտասարն, Կոչպեկն, և դստերաց և հանգուցեալ Մա-
րիամն, Եղիսաբետն, Նաբստն, Ասիլին. և թոռանցն՝ Աիլինանին, Ղու-
կասին, սարկաւագ Ղազարին, Յակովբին⁴. և հարսներին՝ Գուլումին,
Աղասին և // ⁵ և կողակցին՝ Խանու<ու>մին, և հանգուցեալ դստերացն
// ⁶ և անպիտան, մեղուցեալ գրիշս զՄելիսեօ երէց. տեսի զ[ե]ռա-
փափաք սէր և զջան Ղարախանն, և իւր ծնաւդացն ամենայնի, իւր կինն՝
Խանումն, զոր ունէին սէր զԵրկուսինն՝ սբ. Աւետարանիս, ձեռն արկեալ
գիրեցի զսայ ի քաղաքս Տեղ, ընդ հովանեօ սբ. Եկեղեցոյս, ի հայրա-
պետութիւն տեառն Փի[լիպպոս], և պարսիկ թագաւորութիւն շահ Ապա-
զին, ի թվականիս ՌՂԴ (1645) ամին՝ Դարձեալ յերես անկեալ աղա-
շեմ... յիշեցէք ի Քրիստոս...:

208ա Բ
Նւ ինձ մեղապարտ գ[ր]չի և իմ ծնաւդացն ամենայն. թվին ՌՂԴ
(1645) էր, զորս խոստացեալ էր տալոյ Ղարախան իւտան (sic) ամէն.
փառք Աստուծոյ:

299

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, № 4348 (մինչև 1645 թ.)

Գրիշ՝ Ղուկաս

ա

19բ Դարձեալ յիշեցէք Ղուկաս անարժան գրիշս:

Բ

240բ Դարձեալ յիշեցէք մահապի Յովանէսն, որ յայս սբ. Մաշտոցս գը-
նեաց ձեռամբ իւրով [ե] ետ ի սբ. Եկեղեցիս, յիշատակ իւր և ծնողացն
իւրոց, հարն՝ Սաղաթիւսին և մարն՝ Մարիամին, և իւր պապն՝ Ղարա
Քաֆուին և մամն՝ Դավաթն, հարեղբայրքն իւր՝ Խուբիարն, և միւս
եղբայրն՝ Գուլիարն, Սպանդիարն, Ոնանէսն և եղբարքն իւր՝ Վարթանն,
Աւաֆն, և քորք իւր՝ Նըսրաթն, Խոնձայն, և կողակցն իւր՝ Մարիկն, և
որդիքն՝ տէր Ոնանէսն, Խաչիկն, Քաֆուիկն, և դստերաց իւրոց Գուլու-
մին, Էմինին, Հոռոմսիմին, և արեան մերձաւորաց իւրոց. ամէն:

Դարձեալ յիշէք երկնայգնաց յաղօթս ձեր, ո՛վ մանկունք սբ. Սիոնի,
զմահապի Յովանէսն և որդիքն՝ տէր Ոնանէսն, Խաչիկն:

Թվին ՌՂԴ (1645). և դուք յիշեալք [լիշիք] ի Քրիստոսէ. ամէն:

⁴ Տողամեջ նոտրագիր ավելացված է գ[ր]իգորին, Անգրիասի, Հուսումնասիմայ:

⁵ Ավերված տեղն ավլ գրով ավելացված է. և հարն՝ Կոչպէկն, պապն՝ Ղասումջան, տատս
Տէրեճան, մայրս Մայրամն:

⁶ Ավերված տեղն ուրիշներն ավելացրել են ահարն՝ Զորհապն, մայրն՝ Խաթուն, պապն՝
Ղուշ, եղբայրն՝ Նազարն:

— 174 —

300

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Երևան, № 4634 (1407 թ.)

ա

532ա Փառք...: Արդ՝ ի յօուրն այն ահեղին յիշեայ զհոգիս ստացողին՝ զտանուտէր Շիրաբն և զհւր որդիքն՝ զՂուրաթն, զԴիլաբն, զկողակիցն՝ զՈսկին, զդուստր՝ Սառնն, զքուր՝ Խոնդան, Գուլջանան, Էթարն: Դարձեալ կրկին անկամ յիշեսցիք... որ ստացաւ զգիրգս ի հալալ յարդամոց իւրոց, յիշատակ իւր և ծնողաց իւրոց, հաւրն՝ Դիլաբին և մաւրն՝ [Սաֆար-Մէլիֆին], և մեծ պապոյն՝ Ղուրաթին, և որդոցն՝ Ղուրաթին, Ներսէսին, Կենակցին՝ Ոսկոյն, դստեր՝ Սառային, քուրոջ՝ Խոնդանին, Գուլջանանին, Եթարին, մեռեալքն ին հողին, և զկենդանիքն ի յայսմ յաշխարհիս. ամէն: ...Թվին ՌՂԴ (1645): Տէր Արիստակէսն յիշէք ի սր. յաղօթս ձեր, Աստուած զձեզ յիշեայ. ամէն:

բ

532բ Դարձեալ յիշեսցիք զՇիրաբն և զհւր ազգականն զամեն... որ ետուր զգիրքս անշինջ յիշատակ ի դուռն Ս. Յակոբայ: Կարդալով կամ արինակելով նայ յիշման արժան արարէք զՇիրաբն, և զհւր որդիքն, և զհւր ազգածանաւթքն. ամէն:

գ

531բ Դարձեալ կրկին անգամ յիշեսցեք... Աղէթու Շիրաբին, հաւրն՝ Դիլաբին, մաւրն՝ Սաֆար-Մէլիֆին, և իւր դստերն՝ Սառային, քուրն՝ Խոնդանին, Գուլջանանին, և դուռանցն՝ Նազարին, Ղուրաթին, դստերն՝ Եթարին և Ղիմաթին, և Շիրաբի կողակցուն՝ Ոսկի խաթունին, յիշեսցէք... նոցա, որ ստացան զսբ. գիրգս ի հալալ վաստակոց իւրեանց և եղին անշինջ յիշատակ ի դուռն Ս. Յակոբին: Մի՛ ոք իշխեսցէ հեռացուցանել զսայ ի դրանէ Ս. Յակոբին, եթէ ոք յանդգնի՝ ղնդովքն Կայենին և զխաշահանացն առցէ. ամէն:

դ

343բ Վերջին ստացողին՝ Շիրաբին, Ոսկոյն, Ղուրաթին, Սառին:

Նվիրատու՝ Շիրաբ

ե

533ա Յիշեսցէք ի Քրիստոս և Աստուած ողորմի ասացէք Շիրաբն...: Արդ՝ ես Աղէթոյ Շիրաբս [սբ.] գիրքս գնեցի Լ (30) դուռուշ, գերի բերին, ես գնեցի, դարձեալ յղրկեցի ի գո[ւ]ռն իւր՝ ի սբ. ուխտն Գամաղիէ: Մի՛ ոք իշխեսցէ հեռացուցանել զսայ կամ գրաւել...:

301

ԱԻԵՏԱՐԱՆ

Երևան, № 5774

Գրիշ՝ Զաֆար ֆանանայ
Վայր՝ Շատախ

ա

305ա Փառք...:

307ա

Զաղքատամիտ պակասարան,
Մարտիրոսէ րանքըս ժրեցան,
Առ ի գովեստ հաճոյական,
Առ միածին Աստուածըն բան:

բ

309ա Եւ արդ՝ ես յետինս ի կարգաւորաց և անարժանս ի մանկունս եկեղեցւոյ, անարուեստս ի դիրս գրչութեան և անջանս յամենայն գործս բարութեան Զաֆարայ սուտանուն քահանայս, հրաման առեալ ի պատուիրանադիր առաքելական բանէն որ ասէ ճորր կոչումն հրաւիրեցար ի նմին կացչիք...:

309բ Շնորհիւ Տեառն սկսայ ե ողորմութեամբ նորին կատարեցի գաստուածախաւս և զաստուածաբնակ տառս, զլուսազարդ սբ. Աւետարանս, ի լաւ և յընտիր արինակէ, ի մեծ թուականիս Հայոց ի Ռ և ՂԴ (1645) ամին, ի յերկիրն Շատախ, ի թաղն որ Մէդան կոչի, ընդ հովանեաւ սբ. տաճարիս Ամենասուրբ Փրկչին և Ս. Սանփաննոս Նախավկային, որ սակաւ մի հեռի է, ի հայրապետութեան հայկաղան սեռի էջմիածին տեառն տէր Փիլիպոսին, և ի մերոյս // կաթողիկոսութեան Աղթաւստայ տեառն տէր Ստեփանոսին: Զոր յուսամք և հայցեմք յամենառատ քաղցրութենէն և բարութենէն Աստուծոյ...:

310բ Արդ՝ որք ճաշակէք յամենառատ սեղանոյս... զաւելորդն բառնայք և զպակասութիւնն լնութ, և խոշորութեան և սխալանաց դրիս անմեղադիր լինել, զի կար մեր այս էր: Վասն որոյ երեսս ի գետին դնելով, աղաչեմ զմանկունս սբ. եկեղեցւոյ, զի լի սրտիւ և բոլոր հաւատով Աստուած ողորմի ասացէք անարժան և ան/պիտան սուտանուն Զաֆարիս և մեղաց թողութիւն խնդրեցէք ինձ և ծնողաց իմոց, որ փոխեցեալ են առ Քրիստոս՝ Նաճապետին և Բէկագին, և կողակցոյն իմոյ՝ Շայումին, որ փոխեցեալ են առ Քրիստոս, և դստերացն՝ Խաթունադին, Զանադին և Աղասուն, և իմ հտրեղբարցն՝ Մխիթարին, Սանփանոսին, Մրապիոնին, Յովանիսին, և իմ եղբարցն՝ Ամիրջանին, Սալփասին, Աւագին, և իմ հարեղբարորդոյն՝ Հէրապետին, կողակցոյն՝ Խանադին, տէր Մխիթարին, և իմ վարպետացն՝ Հիգանցի տէր Սարգիս վարպետին, Յովանէս վարպետին, Աւետիս եպիսկոպոսին, և իմ հօրեղբար վարպետ Շաղուրաթին, Վանեցի Մարգարտին, Շաղգադին, և իմ մարդբուր Սալամին: Աստուած լուսաւորէ զիրեանց հոգին. ամէն:

գ

311բ

Փառք...: Արդ՝ ես Զանադէս զԱւետարանս գնեցի յիշատակ հոգոյ

Հետ. ստացող՝ Զանադա

իմոյ և ծնողաց իմոց, հօրն՝ Աբգարուն, մայր Փաշին, տէր Մարտիրոսին, կողակցոյն Ջանաղին: Աստուած լուսաւորէ զիրեանց հոգին. ամէն: Աստուած լուսաւորէ զՄովսէսի հոգին, կողակցոյն՝ Փաշին, Եղիին, կողակցոյն՝ Ինախին, հօրն՝ Աբրահամին, կողակցոյն՝ Խոնձին, Հայրայայետին, Կիրակոսին, Ներսէսին, Աւիտիսին, Փանոսին, Շիրաֆին, Աբրահամին, Պաւղոսին, Յովանէսին, Մխիթարին. ամէն:

302

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 5992

Գրիշ՝ Գրիգոր քանանայ
Վայր՝ Ախալգոր

Ա

80ա Փառք... Գրեցաւ զայս տառս, որ կոչի Գիր խրատ և Առակ մեղօրաց, Գիր կտակի և քաղցրանուշ տաղերով, և աղուես առակ, և խրատ, և առակ յիմարաց, և սպասաւորութիւն պատարագի: Գրեցաւ ի գիւղաքաղաքս Ախալգոր, ի գուն Ս. Աստուածածնայ և Ս. Գեորգա[յ], և ամենայն սրբոցն, որք աստ կան հաւաքեալ: Եւ հայրապետութեան տեառն Փիլիպոս կաթողիկոսին և եպիսկոպոսութիւն գաւառիս մերոյ տէր Անդրէասին, տէր Բարսեղին, թվին ՌՂԴ (1645): Եւ գրեցաւ ձեռամբ սուտանուն գրչիս Գրիգոր մեղօրորիս, որ լոկ անուամբս եմ քահանայ և գործովս ոչ: Ո՛վ սբ. կարդացողք, յիշեցէք, լի բերան ողորմի ասացէք հաւրն իմոյ՝ Առաքել վարպետին, և մօրն իմոյ՝ Խանաղին, Աստուած ղձեղ յիշման առնէ...: Վա[յ] ինձ եղկելիս որ չեմ կացէր պատուիրանիս:

Բ

27ա Ո՛վ սբ. քահանայք, յորժամ յողբես զայս կատարէք, կու աղաչեմ ղձեղ, որ զեղկելի, սուտանուն Գրիգորս յիշման արժան[ի] առնէք:

Գ

57ա Այ եղբայր սբ. երգողք, այս սակօս էր գրած յօրինակն, այլն չկայր, չըմեղադրէս, սակօ է, լօ է:

303

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 6135.

Գրիշ՝ Յովանէս երէց
Վայր՝ Շատախ

Ա

236բ Փառք..., որ ետ կարողութիւն տկար և ախմար գրչի սուտանուն Յովանէս իրիցու, ի յերկիրս Շատախ, ի նոր թաղս որ Մէղան [կոչի], ընդ հովանեաւ ///:

237^ա Գրեցաւ ի թվականիս ՌՂԴ (1645), ի խնդրոս արքա//սէբ Շնանաւորին, հօրն՝ Խղաւթին, մօրն՝ Խաթունին, տէր Յովաննիսին, և իւր ժընօղացն՝ տէր Գրիգորին, Թուրվանդին, Հայրապետին, Կողակցոն՝ Թազագուլին, ևս առաւել Շնանաւորին, և իւր աղայոցն, որ փոխեցեալ են առ Քրիստոս, Կարապետին, Գրիգորին, Նէրսէսին, Խամբէկուն, Վարդխաթունին. ամէն:

Բ

199^բ

Զիս էլ յիշեալ քաշիշ րարայ,
Թէ չէ զարկի Աստուած վկայ:

304

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երեւն, № 7013

Գրիշ՝ Աւետ

71^բ

Հազարնրսուն ընդ մու քառի (1645):
Հայկականն թվականի:
Ծրեցաւ մատամբ մեղսամածէ,
ՅԱւետ շրնչին քարտուղարէ:
Զի յիշատակ սայ եղիցի,
Ի Յովանէս կրօնաւորի:
Զձեղ աղաչեմ տարփամբ սըրտի,
Երեսս եղեալ ի ձեր յոտի:
Գլխակոր թեքեալ պարանով,
Եւ պաղատիմ առ ձեզ յուով:

305

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երեւն, № 8425

Գրիշ՝ Ղազար դպիր

Ա

35^ա Զմեղսաթաւալ և զապիկար գրիշս՝ զՂազար դպիրս յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր...:

Բ

159^ա Փառք... Աստանաւոր յանգ ելեալ կատարեցաւ Մաշտոցս ի թվականիս Հայոց ՌՂԴ (1645), ձեռամբ մեղապարտ Ղազար գրի, ի դուռն Ս. Գէորգեայ զօրավարին: Դարձեալ աղաչեմ զամենեւեան զսբ. դասս լուս երամիցդ, որք հանդիպիք սմա... յիշեսցիք ի մաքրափայլ աղաւթս ձեր Ղուսնավիլցի Գոնարն, և իւր կողակից Թորոս, և հայրն՝ Նուրիկ, և մայր Ճոխարն, զոր բազում փափաքանօք ետ գրել. զՄաշտոցս յիշատակ իւր հոգոյն, զոր բազում հետէ սէր և փափագ ունէր⁹:

⁷ Այսինքն՝ $1090 + (1 \times 4) + 551$:

⁹ Հիշատակարանն այնուհետեւ ընդհատվում է:

306

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ծ Ո Ւ

Երևան, № 8451

Վայր՝ Վաղարշապատ

136ա [Գրեցաւ] ի թուականութեանս Հայոց ասմարի ՌՂԴ երորդի (1645), ի հայրապետութեան տեառն սրբազան հովապետի և քաջ առաջնորդի Փիլիպոս կաթողիկոսի և փոխանորդի քրտնաջան մշակի և լուսատուի Հա[յ]ոց նախնականի Գրիգորի Լուսաւորչին, ի տեղի Միաժնի իջման նստեցելոյ ի Վաղարշապատ քաղաքի:

307

Տ Օ Ն Ա Յ Ո Յ Ց

Երևան, № 8482 (Ժէ դ.)

126բ Թվին Հայոց ՌՂԴ (1645)-ին Մայրամ ղախի[իլ]ամ:

308

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 10885

Գրիշ՝ Ալէքսան երէց

268բ Փառք...:

269ա ...Փափագեալ եղև բարեսէր և աստուածահաճոյ... Ղազար քահանայն, ստացաւ զսա հալալ ընչից իւր և արդար վաստակոց, յիշատակ իւր և ծնողացն, հօրն՝ Մխիթարին, և մօրն՝ Մարիամին, և ամուսնոյն իւր՝ Զամանին, և որդոցն՝ Մխիթարին, Յովանէսին, Աւետիսին, Թումանին, և զստերացն՝ Մարինոսին, և հանգուցեալ որդին՝ Դաւիթն, և զստերքն՝ Եղիսաբեղն, Հռութիմիմին և միւս Եղիսա//բեղ, որ փոխեցան առ Քրիստոս, և միւս որդին խաչատուրն ի Քրիստոս հանգեալ:

Դարձեալ յիշեցէք Մխիթարն և ամուսին իւր՝ Մարգարիտն:

Դարձեալ յիշեցէք մեծ պապն՝ Մատուրն, և կողակիցն իւր՝ Խաբունն, և զմօր պապն՝ Կիրակոսն, և ամուսինն իւր՝ Արզուխանն:

Դարձեալ յիշեցէք քեռին իմ՝ Փիւրազիզն, Գուլազիզն, Մարտիրոսն, որ առ Աստուած փոխեցան:

Դարձեալ յիշեցէք Ազատն և կողակիցն իւր՝ Զամանն] /// [Սուրբիսն և Բաղդասարն: Դարձեալ] յիշեցէք եղբայրն իմ՝ Ասաաւուրն:

Գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի թվին Հայոց ՌՂԴ (1645) ամին, ի հայրապետութիւն տեառն սբ. Էջմիածնի սրբազան տէր Փիլիպոս կաթողիկոսին, ի ջահակալութիւն փոքր Շանպազին: Գրեցաւ սբ. Աւետարանս զպիկարի ձեռամբ Աթանափ Ալէքսան երէցի:

⁹ Երեք և կես տող դատարկ:

309

Կ Ա Ն Ո Ն Ա Գ Ի Ր Ք

ՀԱԱԺԻ, В—9 (մանրամասնական, Երևան, № 232)

Գրիշ՝ Խաչատուր Բանանայ
Վայր՝ Կամենից

200բ Փառք... որ ետ կարողութիւն անուղղա գրչիս և տառապեալ անձինս հասանել ի կէտ աստուածային դանձարանիս քրիստոսահրաման պատուիրանացն, դոր ետ առաքելոցն յետ համբառնալոյն առ Հայր, թէ Ձոր արձակիցէք յերկրի, արձակեսցի յերկինս, և դոր ունիցիք՝ կալեալ լիցի¹⁰։ Ընդ որում ընկալեալ աշակերտացն զփրկաւէտ պարգևսն հաստատեցին զսբ. կանոնքս բաղում և ազգի ազգի հրաշագործութեամբ, վասն մեղուցեալ անձանց և հաւատով զղջացողաց, վասն այնմ թէ՝ «Ոչ է պիտո բժիշկ ողջոց, այլ հիւանդաց»¹¹։ Եւ յետ իւրեանց նոյնպէս պատուիրեցին սբ. հարցն սմին օրինակաւ կառաւարել զհաւատացեալ ժողովուրդս ասելով, թէ ձեռք մեր գայլք յափշտակողք կերպարանաւ ոչխարաց¹² և զբազումս մոլորեցուցանեն, որպէս և եղև իսկ։ Վասն որո ժողովեալ վերստին սբ. հայրապետաց և ճշմարիտ մարտակցութեամբ հերքեցին զայնպիսիսն և ի բաց խլեցին զայն, եղին հաստատութեամբ, զայլ ևս կանոնս համա ըստ առաքելոցն ուղիղ դաւանութեամբ ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեանն և ի վայելչութիւն

201ա եկեղեցւոյ ||| սրբո[յ], նաև ի բժշկութիւն վիրաւորեալ հոգւոց ի պէսպէս աղբից բանսարկուին, զի սովաւ սրբեալք ի մեղաց ի ձեռն ապաշխարութեան արժանի լիցին վերստին փրկութեան, որպէս և Տէրն ասէ. «Այսուհետև մաքսաւորք և պոռնիկք յառաջեսցին յարքայութիւնն Աստուծոյ և որդիք արքայութեան ելցեն արտաքս»¹³։ Ընդ որս և մեր փառս վեր երգեսցուք պարգևողին զազատութիւն արարածոց, զի նա ոչ կամեցաւ զկորուստ մեղաւորին, այլ զդառնալ նորա։

Արդ՝ եղև զրաւ սբ. գրոյս, որ կոչի Կանոնք, ի թվարեութեան Հայոց մեծաց ՌՂԴ (1645), ի յերկիրս Խախաց ի քաղաքս Կամենից, ի Թագաւորութեանն սոցայ գրուալ Վլատիսլաւին, և ի հայրապետութեան Էմիլիանայ ||| սբ. աթոռոյն տեառն տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսին, ձեռամբ անիմաստ գրչի Խաչատուր քահանայն։ Արդ՝ աղաչեմ զամենեանեանդ, ո՛վ սբ. հայրք, որք աւգտիք ի սմանէ, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զվարժապետն իմ՝ զտէր Յակոբն։ Իսկ ես, զի ոչ զարհեստս գրչութեան կատարելապէս ուսմամբ, այլ զի մի՛ խափան լիցի յիշատակ նախնեացն իմոց, գրեցի զայս ըստ իմում կարի, անմեղադիր լերուք և անպարսաւ սղալանաց մերոց, զի կար մեր այսչափ էր։ Դարձեալ աղաչեմ յիշել ի Տէր զհայրն իմ՝ զՄարութն, նոյնպէս և զմայրն իմ՝ զԼուսինայ, և զիս

201բ զանարժան գրիչս, եթէ ||| արժանի համարիք և զամենայն արեան մերձաւորսն մեր, զկենդանիս և զհանգուցեալսն ի Քրիստոս. և ձեզ զփոխարէնն պարգևեսցէ Քրիստոս յարքայութեան յերկնից. ամէն։

¹⁰ Մատթ., ԺԶ, 19, ԺԸ, 18։

¹¹ Մար., Բ. 17. Ղուկ., Ե, 31։

¹² Հմմտ. Գործ., Ի, 20։

¹³ Հմմտ. Մատթ., ԻԱ, 31։

310

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հա. Ա, № 784

Կազմող՝ Մեսրոպ Երեց

216ա

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զտանուէր Աւետիսն և զեղբայրն՝ Միւրազիզն..., որ ստացան զսբ. Աւետարանս յաւիտենական պաշար ե եղին ի դուռն Նաւեկայ վանիցն, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Գրիգորի Նաւեկացւոյն և Ս. Գրիգոր Լուսաւորչին, և Սանդղտոյ կուսին. յառաջնորդութեան սբ. ուխտին Նաւեկայ քաջ և արի երանաշնորհ Կարապետ վարդապետի...: Թուին ՌՂԴ (1645) կազմեցաւ ձեռամբ վանեցի Մեսրոպ իրիցուն:

311

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հա. Բ, № 539

Գրիչ՝ Ղազար

Վայր՝ Շենեկէր

442

Փառք...: Գրեցաւ զՍաղմոս Դաւթի այսահալած մարգարէին, ձեռամբ Ղազար պիտակակոչի և քեռն իմոյ Մարգարտի, ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոսի, ի յերկիրս Ղափան, ի գեօղն Շենեկէր, ընդ հովանեաւ Ստաթէի սբ. առաքելոյն և սբ. անապատացս, ի թուականիս Հայոց ՌՂԴ (1645) ամին, ի թագաւորութեան Պարսից շահ Ալի Աբազին:

Աստուած ողորմի ասեւ ստացողի սբ. տառիս Հովսիսիմէ կուսակրօն հաւատաւորի... և եղբօր դստեր կուսակրօն Սովիային:

312

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

Տիրայր վարդապետ, № 23 (1637 թ.)

344

Զվերչին ստացող գրոյս Իսկանդար և յիշատակ ծնողացն՝ Դաւուտին, Գօհարին, և եղբարցն՝ Մատուրին, Սաբ[ի?]րին, Մաթէոս դպրին, և քրեւորդոյն՝ Նտիկարին: Ով կարդա ողորմի ասէ: Թվին ՌՂԴ (1645), ի կաթողիկոսութիւն տէր Յակոբայ ի//:

313

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Յիշատակարանք, Բ (լուսակար, Երևան, № 170)

Գրիչ՝ Նսայի

Վայր՝ Թաւուզ

Փառք...: Որք աստուածային սիրոյն փափակեալ հետեւին միշտ յարազուարճ բերկրանաւք խորհին յաւրէնս Տեառն ի տուէ և ի գիշերի. ըստ նմին աւրինակի և սրբասէր և իմաստուն Սաբուխան անուն միշտ և հանա<զա>պաղ բորբոքէր ի սէր սբ. և ի տիեզերաքարոզ քառավտակ Աւետարանիս... մեծաւ փափագմամբ հստացաւ զսա անշնջնելի արձան ի մխիթարութիւն անձին և ի յոյ[ս] փրկութեան:

5

Եւ ես՝ յոգնամեղս և փցուն ի // գրչաց Եսայի, տեսեալ զփափագ և զսէր սորա, յանձն առեալ ըստ իմում կարի յանգ հանեալ կատարեցի գինգիր սորա, շնորհաւք և ոգորմութեամբ մեծին Աստուծոյ... ի թուականիս Հայոց ՌՂԴ (1645), ի հայրապետութեան տեառն Գրիգորի, ընդ հովանեաւ Ս. Նահատակիս, ի յերկրիս Տայուշ, ի գեաւղս, որ կոչի Թաւուզ, յորում ամի և ըստ մեղաց մերոց բռնացաւ անաւրէնութեան շարիք ի վերայ մեր ի հենէ Պարսից, լուծ ծառայութեան նոցա հարկանելով և տանջելով ստիպեն զարծուցանել ի մոլոր յաւրէնս իւրեանց:

Եւ արդ՝ աղաչեմ զամենեանս, սիրովն Աստուծոյ, զընթերցողսդ և զլսողսդ, յիշման արժանի առնել զվերոյ ասացեալ զպատական և սրբաւոր Սարգիսեան զստացող սբ. տառիս և զծնաւղսն իւր...: Ընդ նոսին և ես ամենամեղս ի գրչաց Եսայի յերեսս անկեալ աղաչեմ յիշել և զիմ անարժանութիւնս և զծնաւղսն իմ զհանգուցեալսն ի Քրիստոս...:

Արդ աղաչեմ զամենեանս, որք հանդիպիք սմա տեսութեամբ կամ աւ[?]յական, յիշման արժանի առնէք Եսայի գրիչս և որդիքն իմ՝ զՍանփանոսն, և Սեմեփարիմն, և Սրապիոնն, և թոռն իմ՝ Նիքիմն, և Թիկղին, և կենակիցն իմ՝ Խոստրովն, և տատիքն իմ՝ Վառլամն, Մարջանն, Խաթունն, Նազուխանն և Սառիկն, Ղարիպիանն, և ծնողքն իմ՝ Իսրայէլ քահանայն և Խոնտաղէն, և եղբարքն իմ՝ Մաթէոսն, Յոնանն և և ամենայն արեան մերձաւորքն...:

314

ՔԱՐՈՉԳԻՐՔ ԳՐԻԳՈՐԻ ՏԱԹԵԻԱՑԻՈՅ

ՄՅՁԵՊ, 11, № 363 (1599 թ.)

268

Զվերջին ստացող սբ. դրոցս զխօջայ Սաֆարն, և կողակիցն իւր՝ զՄարիանն, և զծաղկեալ դուստր և որդիքն իւրեանց՝ զՏէրոնն, և զսարկաւագ Գրիգորն, և զդստերքն իւրեանց՝ զԷմէնիփարի և զՍանդուխան, Աստուած իւրեանցն բարի յիշատակ արասցէ, և զիւրեանքն խաղաղական կենօք պահեսցէ մինչև ի խորին ծերութիւն, և յետ աստի կենացս արքայութեան արժանաւորեսցէ Քրիստոս Աստուածն մեր, որ է աւրհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

Եւ զվերջին զկազմօղսս յիշեցէք, զի և Աստուած զձեզ յիշեսցէ ողորմութեամբ իւրով. թվին ՌՂԴ (1645):

315

ՇԱՐԱԿՆՈՅ

ՄՅՁԵՊ, V, № 1639

Գրիչ՝ Աւետիս
Վայր՝ Ալբեղանց

ա

458

Փառք եռակի աստուածութեանն,

...:

Ի թվականիս Ռ ամեան,

— 182 —

ՂԴ թիւ ընդ նըմա (1645),
Աւարտեցաւ սա ի լըման:

Որք հանդիպիք սըմա տեսլեան,
Կամ վայելէք յայս բուրաստան,
Յիշման առնէք ըղմեզ արժան,
ՅԱւետիս հողս և անպիտան:

Բ

458

Եւ արդ՝ գրեցաւ եղանակսւոր տառս, ...որ կոչի Շարակնոց, ի լաւ և յընտիր արքինակէ, որ է Խլիկ կոչեցեալ, ձեռամբ յոգնամեղ և անիմաստ գրչի մեղաւոր Աւետիսի:

Շնորհիւ Տեառն սկսաւ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի ի թվականիս Հայոց ԻՂԴ (1645), ի գեաւղս որ կոչի Աւրնդանց, ընդ հովանեաւ Ս. Պետրոսի և Պաւլոսի և Ս. Գէորգա[յ] զաւրավարին, ի դառն և ի նեղ ժամանակիս, յորում նեղիմք ի հարկապահանշութենէ անարինաց, քանզի ևս քան զևս սաստկանա բռնութիւն և նեղութիւն ի վերա աշխարհիս, ևս առաւել ազգիս Հայոց, վասն ծովացեալ մեղաց:

Արդ՝ որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ արինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զանարժան զըծողս զԱւետիսս, և զծընօղքն իմ, և զվարպետն իմ՝ զտէր Կիրակոսն, և զորդիքս մեր զԹումէն և զՎարդան, զնոցա մայրն՝ զԱռեան, զի լի սրտիւ և բոլոր հաւատով Աստուած ողորմի ասացէք նոցա...:

459

Դարձեալ կրկին անգամ աղաչեմ զձեզ, կողկողագին պաղատանաւք, յիշեցէք ի Քրիստոս... տէր Մարտիրոսին, որ ստացաւ զՇարակնոցս ի հալալ վաստակոց իւրոց, յիշատակ հոգւո[յ] իւրոյ և ծնօղացն, հաւրն՝ պարոն Վարդին և մարն՝ Փարեմանին, և եղբարցն՝ Գրիգորին և Յովանէսին, և եղբօր տղայոցն՝ Սփանդարին, և Արգաւրին, և դեռարո[յ] Գրիգոր սարկաւագին. Աստուած անփորձ և անսասան պահեսցէ զիրեանքն յայսմ աշխարհիս...:

Գ

Մաղկող՝ Յովիկ Ղուէցի

459

Առ քեզ բարեխաւս ծնաւոր մար քոին,

Ձեկարող սոցա զՅովիկ Ղուէցին,
Դու անտես շառնես յարն ապագային:

Դ

Ձքեզ խոստովանիմք Աստուած Ս. Հոգի,

Գթա ի հոգի տէր Մարտիրոսի,
Այլ և ի ծաղկողս ի մեղաց գերի:

316

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՄՁԶԵՊ, VI, № 1799 (1462 թ.)

Նորոգող՝ Յակոբ Երէց
Վայր՝ Արզրում

166 Նորոգեալ եղև վերստին սբ. Աւետարանս ձեռամբ բազմամեղ և
անարհեստ Յակոբ իրիցի, ի թվականիս Հայոց ՌՂԴ (1645), ի քաղաքն
Թէոդուպոլիս, որ այժմ Արզրում ասի, ի գրան Ս. Աստուածածնի և Ս.
Ստեփաննոսի, վասն յիշատակի ամենիմաստ, բարի... պարոն Նորհատն,
և զծնողսն իւր, հօրն՝ Գուլպակէ և մօրն՝ Վարդէ տիկին, և փոխեցեալ
կենակցին՝ Շնոյֆին, Հոռոմսիմին, և կենդանոյն՝ Այլամելիֆին, և որ-
167 գոցն՝ Սահակին և կենակցին՝ Նանին և էթարին, և որ//գոցն՝ Գուլպա-
կին, Առաքելին, Շահմանուկին, Խոնապակին, և եղբարն՝ Յովանէսին,
Մարգարին, և կողակցին՝ Գոհարին, Վարդարէին, և դստերացն՝ Զարդի-
կին, Դօլվաթին, Մաւնանին, մամն՝ Շահփաշն, Խանփաշին, եղբօրն՝ Թո-
րոսին, էլպակին, և զպապն իւր՝ Թաւաֆն, և որդիքն՝ Խոհաբակին, և
որդոյն՝ Կիրակոսին, և կենակցին՝ Շահգաթին, և քվերն՝ Թուրվանդին,
Փարվարին, Դօլվաթին, Մայրամին, Համատրին:

Դարձեալ յիշեցէք զՋաֆարն և զծնողսն իւր, հօրն՝ Սաֆարին, և
մօրն՝ Գուլգաթին, և կենակցին՝ Խանիկին, և որդոցն՝ Մելֆոնին, Աս-
տուածատուրին, Թաւաֆալին, Յովանէսին, Վարդմանուկին, Յարութե-
նին, և եղբօրն՝ Աստուածատուրին, Բակին, Խոնաբակին, Բարունակին,
Գրիգորին, և քվերն՝ Անապիւանին, Խաբիպիւանին, և դստերն՝ Անապ-
խանին, Շաբխաթունին, Մարդային և ամենայն ազգատոհմին....

Դարձեալ յիշեցէք զաշխատաւորն Յոհան և կողակցին՝ Նանան և
զամենայն մերձաւորս:

317

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Շ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

ՄՁԶԵՊ, VI, № 1933

Դրիշ՝ Աստուածատուր դպիր
Վայր՝ Թովրասկան

ա

463 Զըստացող Աստուածաշունչ սբ. մատենիս զհեզահոգի Յերեանցի
Զօհրապն և զհայրն իւր՝ զԽօհազատէն, և զմայրն իւր՝ Ուլուրսօլթանն,
և զկենակիցն՝ իւր՝ Ուլուխաթունն, և զմիւս կողակիցն՝ զՀոխիսիմէն, և
որդիքն իւր՝ զԻսաիւանն, և զՆիկողայոսն, և զհանգուցեալն առ Քրիս-
տոս Մաւրաախանն, և զեղբարքն իւր՝ զտէր Պետրոսն, և զՀուրմուզն, և
զքւերքն իւր՝ զՆազլուփաճն, և զՄասումփաշէն. նաև զանիմաստ բազ-
մամեղ գծողս՝ Աստուածատուր դպիրս, ով հայրք և եղբարք....

բ

Դարձեալ յիշէք յաղօթըս ձեր արժանական,
Զօհրապն և Նիկոզոս որդի նորա այր հեզական,
461 Որդիք սորա դեռաբուսիկ վարդի նման,

Նորաբողոք քան զբազմուն քաղցրաձայն,
 Զօհրապն և զԼուսաբն, որք են փոքրիկ եղբայրական,
 Իբր զծիծառ սոքա կարգան համեղական,
 Զոր տէր Աստուած բարի կենօք պահէ զսոսայ յերկարական,
 Խոր ծերութեամբ յերկար ամօք յաջողութեան:

Գ

457

...¹⁴,

Եւ որ յիշէ զիս զնուաստս և անպիտան
 Տէր Աստուածատուր սբ. մատենիս զըծողական,
 Նաև նոյն ինքն յիշեալ լինի օրն ահեղեան,
 Յորժամ նստի Քրիստոս աթոռ դատողական:
 Աւարտ եղև Աստուածաշունչս այս տիրական,
 Հին և Նոր Կապարանքն լիական,
 Թուականիս Հայոց մեծաց և արեթեան,
 ՌՂԴ (1645) աւելի յարաբարդեան:
 Ի յերկիրս այլազաց պարսկական,
 Ի քաղաքս Ասպահան, Շօշ կոչական,
 Ի դեղս Պարսից բառովն Թովբասկան,
 Ի դուռն Ա. Աստուածածնիս կատարեցան:
 Հայրապետին մերոյ ազգիս արեթական,
 Տէր Փիլիպոս կաթողիկոսն էջմիածնեան,
 Խարազնազգեաց քաշ և արի ճըզնողական,
 Զոր տէր Աստուած անփորձ պահէ և անսասան:
 Հովնապետին մերոյ ազգիս պանգրիտական,
 Տէր Խաչատուր եպիսկոպոսն արհիական,
 Որ յետ ամաց մի անցելոյ եղև վախճան,
 Յաւուր մեծի ուրբաթի ժամ խաչելութեան,
 Զոր տէր Աստուած ընդ հայրապետսն առնէ դասական,
 Ի սբ. խորանսն լուսեղէն պայծառական:
 Թագաւորին ազգին, որ է պարսկական,
 Մանուկ տիօք շահ Ապասն երկրորդական,
 Պարոնութեան մերոյ ազգիս Արաւատեան,
 Զոր պանդրխտեալ կեամբ ի քաղաքս Ասպահան:
 Պարոն Յակոբբն հանճարեղ ճարտարական,
 Որ հանապաղ միշտ աշխատի սա անխափան,
 Հստ երախտեացն վարձըս առցէ օրն ահեղեան,
 Արժան լիցի լըսել ձայնին երանական,
 Հանդերձ ծնօղօք և եղբարցն հարազատեան,
 Որդոցն և դստերացն ամենեանս:
 <Ի> [Տ]էրն ողորմի իւր գալըստեանն դատաստան,
 Արժան առնէ զամենեանս արքայութեան,
 Խընդիր եղեալ սբ. մատենիս այս պատուական,

¹⁴ Ղազար Բարերթացու չափածոն է. այն տե՛ս 1619 թ. շարքում. սույն ժողովածուի Ա հատորում, Մ 919ր, էջ 677—678:

Աստուածաշունչ սբ. անուամբ վերկոչական,
 Որ հրաման է և պատուիրան արարչական,
 է արեգակ և լուսատու հոգոց մարդկան,
 Օրհնեալ է Տէրն ամենայնի արարչական,
 458 Զոր պարգեւաց սբ. մանանայս հոգիական,
 Որպէս ասէ Աւետարանն աստուածական:
 Գլտող գանձին ագարակի վաճառական,
 Հետեւեցաւ պատուիրանին քրիստոսական.
 Անուամբ Զօհրապն յԵրեւանցի քաղաքական,
 Հստացաւ ղսա գանձ հոգեւոր անսպառական,
 Եւ յիշատակ հոգւոյ իւրոյ անանցական:
 Մաղկեալ ոսկով իբր ըզվարդ փթթական,
 Երանգ երանգ, գոյնղգոյնիւք զարգաբական,
 Իբրեւ զդրախտ պտղով լրցեալ վայելչական,
 Եւ բուրաստան անուշահոտ հոգոց մարդկան:

Մաղկող՝ Հայրապետ դպիր

դ

454 Զմեղաւոր Հայրապետ դպիրս յիշեցէք որ զսա նկարեցի:

ե

Ի թուականիս Ռ յիսնի,
 Երկ քսանի և միոյ թուի (1642),
 Ես՝ Հայրապետս մեղաց գերի,
 Որ ցնորեալ կամ յաշխարհի:
 Դառն կենօք երեւալի,
 Հողիս է սեաւ ի մէջ մարմնի,
 ԶԱստուածաշունչս ծաղկեցի,
 Մատամբ իմով մեղսամածի:
 Երանգ երանգ զարդարեցի,
 Որպէս զդրախտ վայելչալի,
 Եւ կամ զայգի պտղով ի լի,
 Լուսափթիթ տերեւ ունի:
 Պտուղ բերէ անծորելի,

զ

460 Եւս առաւել զձեզ աղաչեմ,
 Եւ արտասուօք եղբարցդ մաղթեմ,
 Ի ծունկս անկեալ զոտսդ համբուրեմ,
 Եւ խոնարհեալ երկիրպագեմ,
 Յիշել ի սբ. յաղօթքս ձեր:
 Զիս զնուաստս և զժնօղքս մեր,
 ԶՀայրապետքս նըկարող,
 Հոգւոյն շնորհօք եղէ կարող:
 Զոր ծաղկեցի աշխատանօք,

Եւ ջերմեռանդ փափագանօք,
Ոսկի լաճվարդ և այլ գունօք,
Զարդարեցի իմոյս ձեռօք:
Որ ոք ասէ ինձ ողորմի...

Ստացող՝ Զօհրապ Երեանցի

է

455

Զօրաւոր է բանք Սաղմոսիս,
Օր ըստ օրէ ցնծայ հոգիս,
Հոգիս ցանկայ այս մատենիս,
Բարունուն բանքն է Դաւթիս:
Ապա ես ինչ լինիմ դերիս,
Պարտական եմ բիւր քանքարիս¹⁵,
Ես եմ մեղօք լցեալ դերիս,
Միտքս ցնորեր է աշխարհիս:
Յիշեցէք դուք ընդ Տեառն և զիս,
Եւ դուք լինիք խնդման որդիս,
Վայ իմ անձինն է Զօհրապիս,
Որ եմ իբրև դորդ մէջ աշխարհիս:
Սարսեալ ահիւ դողայ մարմինս,
Յեարապ ինչ լինիմ գերիս,
Զձեզ աղաչեմ ես եղկելիս,
Զիս յիշեցէք օր տէրունիս:
Եւ ընդ իմոյս և զիմ որդիքս,
Յիսախանիս և կրտսերոյն Նիկողայոսիս,
Զի և դուք արժան լինիք յիշման. ամէն:

Բ

458

Արգ՝ ես Զօհրապ Յերեանցիս նժդեհական,
Ստացա ըզսա գանձ հոգևոր անապական,
Որք հանդիպիք օգտիք ի սմանէ ամենեքեան,
Արժան առնէք ըզմեղաւորս յիշողական:
Նախնեաց մերոց և ազգայնոցն ամենեան,
Տուք ողորմի սրտիւ ձերով յօժարական,
Նախ ըզՂուպաթն, որ է նախնին յառաջական,
Եւ կենակցոյն անուն գրեալ ի դպրութեան:
Սորա որդիքն են պապ Զօհրապն և Ալէքսան,
Եւ Թադոււմաշ անուն կոչի դստեր նորայն:
Արգ՝ յիշեցէք զԹադէոսն այր պատուական,
Եւ զկենակից Դօլվաթ խանումն համանման,
Որդի նորա Աւետիսըն այր հեզական,
Յանձին կալեալ ըզլուծ Տեառնըն քաղցրական,
Հրաժարեալ ի զբաղմանց աշխարհական,
Փափաքանօք ուխտեալ զտեղիս տնօրինական:

¹⁵ Տողասկզբի տառերից հոգւում է «Զօհրապ»:

Եւ հարազատ քոյրք են սորա պարկեշտական,
 Խանութանն և Գոմարշատն համեստական,
 Ապա զպապն իմ, որ է Զօհրապ անուանական,
 Եւ հանիկն իմ՝ Մասումփաշէն համեղական:
 Որդիք նորա երեք հղբարք հարազատեան,
 Խօնազատէն, Թաղէտսն և երրորդն՝ Ղուպաք կոչման,
 Որ կին երկրորդ՝ պապ Զօհրապին որ վերջական,
 Սապանմէլիքն ընդ առաջնոյն յիշել արժան:
 Եւ քոյր սորա Բէկիխաթունն համեստական,
 Որդի սորա Առաքելուն հանդուցական,
 Ղուպաք հղբար թաղէտսին որ յիշեցան,
 Եւ Խոնդաղէն հարկեոր կենակցական:
 Են և սորա երկու որդիք ծնընդական,
 Յովանէսն և Յակոբջանն հղբարական,
 Եւ ըզծնօղսն իմ արժան լինին յիշողական,
 Խօնազատէն, զՈւլուրսօլթանն հանդուցական:
 Եղբարն իմ՝ զտէր Պետրոսն, որ առ Քրիստոս հանդուցական,
 Եւ կենակից էր նորա Օղլանփաշայն,
 Որդիք նորա Միքայէլն, Գարբիէլն և Ալէքսանն,
 Ղըզլարիւանի, Պարոնխաթուն դստերք նորայն:
 Եւ միւս հղբար Նուրմուզ անուն վաճառականն,
 Եւ կենակից սորա Բէկի անուանական,
 Եւ Գրիգոր որդի նորա բողբոջական,
 Եւ դստերն, որ է անուն Ուլուրսօլթան:
 Եւ երկոքին քեոցըն իմոց հարազատեան,
 Նազլուիւանն և երկրորդըն Մասումփաշայն,
 Ապա Զօհրապն և կենակից Ուլուիւաթունն յառաջական,
 Եւ զմիւս կենակից Հոփսիմէն որ վերջական:
 Որդիք նորա Իսախանն և զՆիկողայոսն հղբարական,
 Զոր տէր Աստուած պահէ զսոսա անփորձական,
 Եւ միւս որդին Մուրադիւանն հանկուցական,
 Որ փոխեցաւ յանցաւորէս յան[ան]ցականն:
 Եւ կենակից Իսախանին, որ է Սալամն,
 Է խոնարհ և հարկեոր համեստական,
 Նորաբողբոջ որդիք սորա տղայական,
 Յարութիւնն, Խօնազատէն արուական:
 Ապա Նիկողայոսն, որ է սորայ հղբարական,
 Եւ կենակիցըն՝ Խամբէկին խոնարհական,
 Եւ դեռաբոյս որդիք սորա նախ Մուրադիւանն,
 Եւ զԹաղէտսն որպէս զշուշան պայծառական:
 Նաև զդուստր Իսախանին համեստական,
 Եւ փրօսինէն որպէս նոր այդի վայելչական,
 Որդի սորա Աստուածատուրն դեղեցկական,
 Ի յերկնային աջէն լինի պահպանական:

Են քահանայք Ամենափրկչիս որ Ասպաճաճ,
 Են բանիբուն և իմաստուն ամենեքեան,
 Որք սաղմոսիւք և արհնութեամբն կան ի պաշտման,
 Եւ հանապազ տիւ և զգիշեր առ Տէր կարդան:
 Նախ զտէր Կարապետն առաքինի խոհեմական,
 Որ յորդորող պատճառ եղև սմա կատարման,
 Արժան լինի արքայութեանն հանգըստական,
 Հանդերձ ծնողօք ազդականօքն ամենեքեան:
 Երկրորդն ըզտէր Բաւսեղն ճարտարաբան,
 Արժան եղև գերեզմանին լուսոյ համբուրական:
 Երրորդն ըզտէր Մուֆայէլն այր ծերական,
 Ի երրորդ անգամ յերուսաղէմ ընթացական:
 Չորրորդն զտէր Յովանէսըն քաղցրաձայն,
 Քաղցրաձայնիւ երգէ զերդրս տէրունական:
 Հինգերորդն զտէր Սարգիսն պարզմտական,
 Որ հանապազ կա սաղմոսին դէմ յանդիման:
 Վեցերորդն զտէր Սաճսկն եղբայրական,
 Որ խոնարհի ընդ այլ եղբարցն ի ծառայութեան:
 Եւթներորդն ըզտէր Պետրոսն մտերմական,
 Չոր տէր Աստուած տացէ նմա բարս խաղաղական:
 Ութերորդն զտէր Պողոսըն մանկական,
 Մի վերջասցի ընդ այլ եղբարցն որ ասացան,
 Չոր տէր Աստուած պահէ զսոսա անփորձական,
 Յերկար ամօք բարի վարուք հաճոյական:

460

.
 Արդ՝ աղաչեմ զհանդիպողքըդ վեհական,
 Որք ընթեռնութիւն զյիշատակ մերոյս զարմեան,
 Եւ ընդ սոցա յիշման առնէք արժան,
 Զխօճա Բովուքն և կենակից խաթուն Գովֆեանն,
 Որ են սոքա երախտաւոր աշխատական,
 Ինձ Զօհրսայիս նուաստանուն անպիտական,
 Եւ ընդ նոսա յիշեալ լինին որդիք նորայն,
 Ուլախանն մահդասի պարկեշտական:
 Եւ Գրիգոր եղբայր սորա կրտսեբական,
 Յիշել ի սբ. յաղօթս ձեր մաքրողական,
 Որ է որդի Ուլախանին զՅակոբջանն,
 Չոր տէր Աստուած անփորձ պահէ և անսասան:
 Դարձեալ յիշէք յաղօթս ձեր արժանական,
 Զքոյրըն իմ՝ Մասումփաշայ անուանական,
 Կենակից նորա՝ խօճա Դաւաւան այր պատուական,
 Որ է եղբայր Յակոբջանին պարոնական:
 Եւ զստերացն, որ է նոցա զաւակական,
 Խաթունջանն, Խաթային և զՅաննայն,
 Ի յաշխարհի պահեալ լինին պարկեշտական,
 Եւ ընդ կուսանսըն դասեցին իմաստնական:

318

ՄԱՇՏՈՅ

ՄՅՁԵՊ, VIII, № 2442

Գրիչ, ժաղկող՝ Սէք դպիր
Վայր՝ Բաքերք

ա

94 Զնկարող պատկերիս ե ժաղկիս, զանարժան Սէքս, աղաչեմ զձեղ,
յիշել ի Տէր:

բ

Յիշեա զեղկելի գրչակ զգլխակոր Սէքս:

գ

Փառք... Որոյ շնորհիւ և ողորմութեամբն սկսեալ և ի յանգ հանեալ
աւարտեցաւ սբ. տառս և ժաղկաւէտ բուրաստանս...:

Եւ ես յոգնամեղ փրժուն գրչակս գրեցի զսայ ըստ իմում չափոյ և
կարողութեան շնորհիւն Աստուծոյ: Յաղագս ի բազում յօրինակէ զի ոչ
կար ուրուք լաւ յօրինակ մի: Ապա առաջին յօրինակն լաւ էր, որ
գրեցաք մինչև ի խաչարհնէնքն: Այնուհետև յաղագս չար նախանձու
առան զօրինակս ի ձեռացս և այլ ոչ ետուն, եւ նուաստ քարտուղարս,
գասեղան¹⁰ դիպելով, ի բաժում յօրինակէ մին մին բան առնելով, յա-
ւարտեցի զսա, ողորմութեամբն Աստուծոյ:

Եւ յոյժ վշտացեալ եմ, զի բազում է գանգատս վասն յօրինակացս,
որ մինն ի մին ոչ նմանէր, զի այնու եղև բան գրոցս յետ և առաջ և շա-
լակով, և ոչ նմանի իւր ցանկին: Ապա հայցեմք Աստուծոյ ըստ մեր
անարժանութեամբս և զօրութեամբ սբ. գրոցս և արժանաւորութեամբ
ձեր եղբարք, զի ով որ նախանձ կառնէ այս սբ. գրոցս և արհեստիցս, և
յօրինակ ոչ կու տայ, նա Աստուած զինքն ընդ մէջ կտրեսցէ և ընդ բա-
ժին նորա ընդ անհաւատս դիցէ. ամէն:

Եւ արդ՝ գրեցաւ Մաշտոցս ի թվաբերութեանս Հայոց ՌՂԴ (1645),
ի գաւառս Խաղդեաց, որ այժմուս կոչի Բաքերք, առ դրան Ս. Աստուա-
ծածնին, որ է միջի եկեղեցին քաղաքիս, ձեռամբ մեղսասէր և անպի-
տան, փժուն գրիչ Սէք դպիրս, որ լոկ անունս ունիմ և ի գործոց բարեաց
դատարկացեալ և հեռացեալ եմ ամենեկին:

Արդ՝ երեսս ի գետնի դնելով, մոխրամած դիմօք և արտասուաթոր
աչօք, խնդրեմ և հայցեմ ի ձէնջ, ով սբ. լուսերամբ և ընթերձաւոր սբ.
տառիս, որք հանդիպ[իք] սմա կարգալով, յօրինակելով կամ այլ իւրք
95 զանց առնելով նա, յայնժամ յիշեսչիք զմե[զ] զօք խոցոտեալ և հոգով
տկարեալ զանարժան գրչակս և զծնողքս իմ, և ղուսուցիչքս, և ամենայն
արեան մերձաւորքս իմ, և որք յիշէք՝ յիշեալ լիշիք...:

Դարձեալ աղաչեմ զձեզ անմեղադիր լերուք խոշորութեան գրիս և
սղալան[ա]յցս, զի չափ կարեաց իմոց այս էր:

¹⁰ Իմա. «դէս և դէն»:

319

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՄՅԶԵՍ, I, № 9. տե՛ս նաև «Անահիտ», 1946 թ., № 2, էջ 25

Գրիշ՝ Մարգար դպիր
Վայր՝ Զուլայ

- 14 Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս Յովհաննու ի թվականիս Հայոց ՌՂԴ (1645) ի գրչիս ձեռամբն դպիր Մարգարի, ի գեօղն Զուլայ, ի խնդրոյ հաւատարիմ քրիստոնեայ Աղէ, որ է որդի մելիք Աղէ, որ ստացաւ զսայ, վասն վայելումն հաւատոյ և ուղղափառութեան իւրոյ, ուսանիլ ի սմանէ բան ճշմարտութեան. որով տէր Աստուած անփորձ պահեսցէ զինքն և անսասան յաւիտենից. ամէն:

Դարձեալ յիշատակ է սբ. Աւետարանս ստացող գրոյս պարոն աղա Խաչիկին, և ծնողաց իւրոյ մելիք աղէ Նաշխունին, և եղբարցն իւրոյ՝ Միքայէլին, Սիմանին, Բաղումին, Մելիքնիազին, և քվերն՝ Սօլթանպաշին. ամէն:

Դարձեալ յիշատակ է ստացողի սորին Խաչիկ աղա անորդի, և կողակիցն իւրոյ՝ Մարիամին, և որդւոցն սոցա՝ Մելիքին, Պետրոսին, Իսրայէլին, Թեաւմին, և դուստր Նաշխունին, աստէն և ի հանդերձելումն. ամէն:

320

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՏԵՐԱՎՋ, № 93 (1584 թ.)

- 133 Դարձեալ աղաւիմ զձեզ յիշեց[էք] Ագամաթն, և զդուստրն իւր՝ Լէլիխանն, և որդիքն՝ Երվալին ||| թվին ՌՂԴ (1645): Դարձեալ [յիշեցէք] Աղայմաթն, կողակիցն իւր՝ Իրիջան, Ուղիղէն, Նանսջան:

321

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՏԵՐԱՎՋ, № 122

Նվիրատու՝ Մարիամի հայրը
Վայր՝ Քիլիս

ա

- 171 Փառք...: Արդ՝ այսմ աստուածային պատմութեանս ցանկացող եղեալ աստուածասէր և բարեհոգի դուստրն իմ՝ Մարիամն, որ ստացաւ զսայ իւր հոգւոցն յիշատակ: Եւ ինքն ի սոյն ամի ևս գեռ չէր աւարտեալ փոխեցաւ ի Քրիստոս, ի թուին Հայոց ՌՂԴ (1645): Եւ յետ իւր փոխելոյն, Աստուծոյ կարողութեամբն, սակաւ ինչ ժամանակի խալիսեցաք և ուխտեցաք, որ տանենք ի Արայու¹⁷ եկեղեցին, ի դուռն Ս. Յակոբին անշինջ յիշատակ:

¹⁷ Ինչպես նշվում է, ցուցակում նախապես եղել է «Մարաշու», հետո շնչել են «Մ» և «շ» տառերը:

Բ

Փառք...: Գրեցաւ սբ. Աւետարանս այս և զարդարեցաւ ծաղկաւք, և գլխագրաւք, և բարէշուք կաղմօք ձեռամբ Մելքոն իրիցու, ի գեղաքաղաքն ի Քիլիս, ի գունն Ս. Յովանէս եկեղեցւոյն, ի թուականիս Հայոց ՌՂԴ (1645), ի հայրապետութեան տեառն Սիմէօնին, և ի թագաւորութեան Տաճկաց սուլթան Իսլամօմին, և ի մեղ թագաւորելոյ Քրիստոսի Աստուծոյն մերոյ, որ է արհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

Արդ՝ հրամանաւ մերով գրեցաւ արհնութիւն այնոցիկ, որք խնամք տարցեն սբ. Աւետարանիս, և այլ սպասուց եկեղեցւոյս, և որք յափշտակեն կամ գողանան կամ խորեն կամ գրաւ դնեն կամ այլ ինչ իրաւք վնաս բերեն, կամ հանեն եկեղեցւոյն նա՝ հանցէ զնոսա Քրիստոս յարքայութենէ իւրմէ...:

322

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Մաղնիսա, Մ 1

Գրիչ՝ Սաճակ երէց
Վայր՝ Բաղէշ

Ա

131

Փառք...: Արդ՝ և ես անարդս, հողս և մոխիրս, անարժանս և անիմաստս..., և ամենայն բարութեանց ծոյլ կացեալ Սաճակ մեղսասէրս, շնորհիւ Տեառն սկսայ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի, ըզտառս աստուածայարմար, զքնարս աստուածաշունչ, և զյաւգնապատուղ դիրս, որ է կոչեցեալ Մաշթոց, Հաւաքեալ տիեզերալոյս վարժապետին և հոգիւնկալ առն Աստուծոյ Մաշթոց վարդապետի Որ սովաւ կատարեն է (?) խորհուրդ եկեղեցւոյ և ամենայն կարգ և սահման քրիստոնէական: Արդ՝ գրեցաւ սա ի թուականիս Հայոց Ռ և ՂԴ (1645), ի քաղաքս որ կոչի Բաղէշ, ընդ հովանեաւ Ս. Հինգ խորանին, Ս. Աստուածածնին, և Ս. Խաչին, Ս. Պետրոսին և Պօղոսին, և Ս. Սարգիս զօրավարին, ձեռամբ սուտանուն Սաճակ երիցու...: Աղաչեմ դձեղ, ո՛վ սբ. Ընթերցողք, յիշման արժանի առնէք զիս և զծնաւդսն իմ՝ զՄկրտիչ քահանայն և զՇաճումաղէն, և ձեզ և մեզ ողորմեսցի Քրիստոս Աստուած յիւր միւսանգամ գալստեանն. ամէն:

Բ

Բ (2) գանձ կայ գրեալ մեռելի, զորն որ կամիս ասա, ո՛վ տերտէր, թէ դարիպ է զայս ասա, և թէ չէ՝ շուրջ տուր զմիւս թղթերն, այլ տաղ կայ դրեալ ասա:

Գ

Բ (2) գանձ կայ մեռելի և Դ (4) տաղ, զորն կամիս ասայ, և զանպիտան գրիչս յիշեա ի Տէր:

դ

- 130 Բ (2) դանձ հմ դրել մեռելի, դորն կասխա ասա, թէ ղայն և թէ ղայս, դուք դիտէք, եղանակեցէք և ղանպիտան գրիչս զսուտանուն Սա-
նակս յիշեցէք ի Տէր:

323

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Զմիռնիա, № 5 (1588 թ.)

- 142 Դարձեալ յիշեցէք զպահօղ և զստացօղ սբ. Աւետարանիս, զտէր Մարտիրոս քահանայն, և զորդին իւր՝ զտէր Ազարիա քահանայն, և զկողակիցն իւր՝ զՄարթայն, և զամենայն արեան մերձաւորս իւրեանց զկենդանիս և զհանգուցեալս, զի և դուք յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ Աս-
տուծոյ մերոյ, որ է աւրհնեալ յաւիտեանս. ամէն:
Ի թվին ՌՂԴ (1645)¹⁸...

324

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Մուրմար, № 76 (ԺԴ դ.)

Նորոգող՝ Դանիէլ արեղայ

- 71 Եւ արդ՝ վերստին նորոգեցաւ սբ. Աւետարանս ի թվականիս Հայոց ՌՂԴ (1645), ի սբ. ուխտիս, որ կոչի ԲԺ (12)-ան Առաքեալս, ի թևն (sic) Մշու, որ ասի վանք Ղազարոյ: Որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ աւրինակելով [կամ] տեսանելով, յիշեսշիք ի սբ. յաղաթս ձեր զՅովնանէն Վարդապետն, որ կամակից եղև նորոգելուն: Աղաչեմ և աղերսեմ, յիշել ի Տէր զսուտանուն Դան[ի]էլ արեղայս և ծնաւդսն իմ՝ զՍօսըն և զԳուլան, և զամենայն արեանառու մերձաւորն իմ և Աստուած ողորմի ասէք մեզի և Աստուած ձեզ ողորմի. ամէն: Վայ ինձ Ռ (1000) բերան, որ սայ ԲԺՁԸ (288) ամ վճարեր է, ը (100) տարի դարան կտ-
ցէր, քան զկէսն աւելի գիրն էր եղծեր էր:

325

Տ Ա Ղ Ա Ր Ա Ն

Վիեննա, № 537 (մանրաժապավեն, Երևան, № 698)
տե՛ս նաև ՏՅՁՄՎ, № 537, էջ 1009

- 1բ Այս տաղարանս ես նուսնուսեցի Մկրտիչիյ որդիյ փոքրիգ Պետրոս գրեցի և թէ օվ օր զարգայ՝ ասէ Աստուած ողորմի էդ գծողիյ հոգոյն ՌՂԴ (1645):

¹⁸ Տպված է ՌՂԴ (1655):

326

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Արժնեան, «ՀԱ», 1961 թ., էջ 127

Նորոգող՝ Կասպար Երէց

Յիշեցէք ի Քրիստոս... Մարգարին, կողակցին՝ Տիպարին, հաւրն՝ Գինէվանին, մաւրն՝ Վարդգասին, եղբարն՝ Վարդուախին, Մելտոնին, Վարդպետին, քուրոջն՝ Փոֆրիկին, Դովլադին, որ փոխեալ են առ Քրիստոս. հնոց և նորոց, և ամենայն արեան մերձաւորաց, և որ զԱստուած ողորմին ասէ. ամէն: Ո՛վ հանգիպիք սմա կարդալով կամ արինակելով՝ Աստուած ողորմի ասացէք, յիշատակ դնողաց, որ յիշատակ եղիր ի ձեռն Կասպար երիցուն: Յիշեցէք ի Քրիստոս... տէր Կասպարին, որ նորոգեց աստուածախաւս սբ. Աւետարանս, Բ (2) Շարակնոցս, մէկ Մաշտոցս, մէկ Սաղմոսարանս, Տանացոյցս. յիշատակ է մեր տանս: Թվիս Հայոց ՌՂԴ (1645):

327

Ճ Ա Շ Ո Յ

Արժնեան, «ՀԱ», 1961 թ., էջ 328—329

Գրիշ՝ Խասպէկ

Վայր՝ Կաֆայ

Ձի առաւել քան զճառագայթս արեղական... այսս Աստուծոյ, այսինքն խոճայ Միւսան ցանկացեալ լուսափայլութեան սորա. լաւ համարելով զսա քան զբոլոր մեծութիւն աշխարհիս: Ստացաւ զսա յարդար վաստակոց իւրոց, յիշատակ մշտնջենաւոր, և արձան յաւիտենական աղգաց յազգս: Եւ այս ոչ յոլովից է նախապատուելի, այլ որոց մտացն աչք պայծառակերպ լուսով հոգւոյն են վայելչացեալք: Եւ ոչ այսու միայն բաւական համարեցաւ զփրկութիւն հոգւոյ իւրոյ, և իւրոցն ամենայնի: Այլ միւս ևս խորհուրդ բարի առեալ ի մտի գնալ յէրուսաղէմ, և երկիր պազանել սբ. տնաւրինականացն Քրիստոսի, զոր տէր Աստուած առաջնորդեսցէ և հասուցանէ իւր յըղձանացն: Եւ մինչև էր կատարեալ տառս աստուածապատում, որ կոչի Տարայգիրք, փոխեցաւ առ Աստուած իւր հարազատ դուստրն՝ Հեղինէն, և եթող մեծ տրտմութիւն ծնաւդացն իւրոց: Եւ յետոյ մեռաւ և Գալուստն, և եղև կսկիծն և տրտմութիւն ծընաւդացն երկրորդ: Արդ՝ որք հանդիպիք այսմ փառազարդ կտակիս, ո՛վ աստուածապատիւ դասք քահանայից և քրիստոսասէր ժողովուրդք, յիշեսցէք ի Քրիստոս զարժանին յիշատակի սրբութեամբ սնեալն զխոճայ Միւսան, որ պայծառացոյց զեկեղեցի Աստուծոյ, սովաւ որ ունի բովանդակեալ յինքեան զերեք հարիւր և զվաթսուն և չորս աւուր ընթերցմունս խորհրդաբար եղեալ ըստ պատշաճի...:

Դարձեալ յիշեսցէք ի Քրիստոս ո՛վ եկեղեցական դասք և ամենայն հաւատացեալք, յարժանաւոր և ընդունակ աղաթս ձեզ զստացաւոյ ճաշոց գրոցս զխոճայ Միւսան և կենակիցն իւր՝ զԽանգաւայն, և զծնաւոյն

իւր՝ զԱնդրէասն և զմայրն իւր՝ Շէմի խաթունն, և զեղբայրն՝ զմահապի Յովանէսն, և զորդիքն իւր՝ զԳասպարն և զԳալուստն, և զղրստերքն իւր՝ զԱլթրնայիֆայն և զՀեղինէն՝ զփոխեալն առ Աստուած:...

Կատարեցաւ տառս ի թվականիս Հայոց հազար և ՂԴ (1645)¹⁹, ի մայրաքաղաքս Լաֆայ, առ ոտս սրբոյ կուսին Մարիամու Աստուածածնին, ի հայրապետութեան տեառն տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսի, և յառաջնորդութեան այսմ նահանգի տէր Խաչատուր արքեպիսկոպոսի:

Դարձեալ յիշեսցիք ի Քրիստոս զթղթիս կոկոզն և աշխատողն բաղում ջանիւք, հուսկ յետոյ և զմեղաւոր հողս և զզառածեալս մե ||}

328

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Միքայելյան, «Էջմիածին», 1950 թ., Ե—Ձ, № 9

Դրիշ՝ Խաչատուր Բանանայ
Վայր՝ Արաւել

ա

87 Փառք... որ արժանի արար զնեխեալ մեղաւք և զանարհեստ և զանարժան Խաչատուր գրիշ սուտանուն քահանայ, հասանել ի վերջին գիրս սբ. Աւետարանիս, ի թուարբերութեան հայկազեան տաւարիս ՌՂԴ (1645), ի քաղաքն Արտաւել: Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ զընթերձողքս սբ. Աւետարանիս և զհանդիպողքս, յիշել ի մաքրափայլ յաղաւթս զիս՝ զանարժան գրիշս և զծնաւդսն իմ, գի բազում աշխատութեամբ և ջանի գծագրեցի սբ. Աւետարաննս...

բ

Ջսակաւ ծրող սբ. Աւետարանիս զԽաչատուր սուտանուն յիշեցէք ի Քրիստոս:

գ

88 Ջսակաւ ծրող սբ. Աւետարանիս զԽաչատուր սուտանուն յիշեցէք ի և զծնողս իմ յիշեցէք ի Քրիստոս և Աստուած ձեզ և մեզ ողորմեսցի առ հասարակ. ամէն:

329

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

8241, № 137 (1409 թ.)

Կազմող՝ տէր Յոնանէս
Վայր՝ Նոնենից վանք

ա

295 Դարձեալ յերես անկեալ աղաչեմ զամենեան զդասրս լուսերամ քահանայիցդ, որք հանդիպիք սբ. Աւետարանիս՝ կարդալով կամ աւրի-

¹⁹ Ղ. Փիրղալիմյանի մոտ № 6273, էջ 570 պահվել է. ձեռագիր Խաչատուրի, ի խնդրոյ խօջայ Մինասայ:

նակ դնելով և կամ տեսանելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զվերջին նորոգել տրուող սբ. Աւետարանիս զտէր Կարապետն ե զեղբայրն իւր՝ զՅովնանէս, զՄարտիրոս, ե ծնաւոս իւրեանց, հօրն՝ Աւետիսին և մարն՝ Թուրվանդին, և տէր Կարապետի կողակից Մարիամին և իւր ծնաւոցն, մարն՝ Մրսթին և հարն՝ Առաքելին, եղբարն՝ Շաղաաթ, Վարդհաթունին, և իւր դստերն և քրոջն՝ Շանումին, Նարնջին, Պետրոսին և Գրգալին, և Յոնանիսի կողակցին՝ Հաթունադին, և մարն՝ // Թաւրէզին. և տէր Կարապետի որդոցն՝ տէր Գրիգորին, և իւր կողակցին՝ Գոնարին և դստերացն՝ Գոգալին և Թուրվանդին. Աւետիսին և իւր կողակցին՝ Ներգզին, Պետրոսին և Պարսամին, և տէր Կարապետի զըստերացն՝ Ներգզին, Հանումին և Շանումին: Դարձեալ աղաչեմ զձեզ յիշեցէք տէր Կարապետի որդոյն՝ Աւետիսին և իւր կողակցեայցն՝ Ներգզին և Հրաթին. ամէն: Դարձեալ աղաչեմ զձեզ յիշեցէք ի մաքրափայլ աղաթս ձեր զՀերապեա, զեղբայրն՝ զՍանակ և զՎարդան, և զծնողսն իւր՝ զՌափայէլ, և զկողակիցն իւր՝ զԳուգամն և զԼուիման, և զորդիքն իւր՝ զՎարդան և զԱռաքէլ և զՆերսէս, և զքեռն իւր՝ Սալչուկին, և որդոյն՝ Յակոբին, և միւս քրոջն՝ Թանգալին և Ագրգին և Գաւգալին: Դարձեալ աղաչեմ զձեզ, որք յանդիպիք սմայ, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զկազմող սբ. Աւետարանիս՝ զտէր Յոնանէսն և զծնաւոցն իմ՝ զՅովսէփ և զԹանգան, և զեղբայրն իմ՝ զՀայրապետն. ամէն...

Արդ՝ կաղմեցաւ սա ի յերկիրն Մոկաց, ի վանքն Նոնեմից, ի որ. ուխտն Ս. Վարդան, ի թվականիս Հայոց ՌՂԴ (1645):

Բ

Դարձեալ Աստուած ողորմի Զատկին և իւր որդոցն՝ Մուրատին, Գուգանին, Աստուրին, ևս առաւել Զատկին հարն՝ Վարդանին, մարն՝ Եղիսին, որ Տապկոան ու Մածկոտն դեղին ոխով արարի Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՍաիակն, զՅուսէփն, և զՔաֆար՝ կողակից իւր. ամէն:

330

Մ Ա Շ Տ Ո Ց

ՏՅԶԿՄՎ, № 14. տե՛ս նաև № 9027, էջ 75 բ. «ՀԱ», 1891 թ., էջ 73

Գրիչ՝ Մարութա Ամասիացի
Վայր՝ Զամոսցա

Փառք... Արդ՝ գրեցաւ խորհրդատետրս յաշխարհն Լեհա, ի քաղաքն Զամոսցա, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին, ի վայելումն տէր Յովնանէս նորընծա քահանային. Աստուած վայելել տացէ նմա ընդ երկայն աւուրս. ամէն: Բայց գրեցաւ սա թվին ՌՂԴ (1645), ձեռամբ անարժան և անարհեստ գրչիս, Ամասիացի մեղսամած Մարութա դպրի. որ ետու յիշատակ բարի ինձ և ծնողացս, հօր իմոյ մահտեսի Ալիսանոսին և մօրս Մարիամին: Աղաչեմ զհանդիպողս սորա, յիշել զանարժան գրիչս ի մաքրափայլ յաղթս ձեր. ամէն: Անմեղադիր լերուք սղալանացս, զի կար մեր այսչափ էր:

331

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Թորոս աղբար, Բ, էջ 356

Վայր՝ Բիզանդիա

...Գրեցաւ ի Բիզանդիա ի մահալէն Սուլու մանաստրու, ի թուականութեան Հայոց ՌՂԴ (1645), ի թագաւորութեան Տաճկաց սուլթան Խալիլմիհ և ի պատրիարքութեան Զ (6) եկեղեցեաց իշխանաց...²⁰:

332

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

Ղ. Փիրղալմիյան, «Նշխարք», հա. Բ, № 538, էջ 441

Վայր՝ Եազլովցա

Գրեցաւ սա ի մայրաքաղաքն Եազլովցա, ընդ հովանեաւ Հաճկատար Ս. Աստուածածնին, ի թուականութեանս Հայոց ՌՂԴ (1645), ի հայրապետութեան տեառն տէր Փիլիպոսի... և յառաջնորդութեանն տէր Անդրէաս արքեպիսկոպոսին ի Եազլովցա քաղաքին, և թագաւորութեանն Լեհաց աշխարհին շորորդ Վլատիսլաւին... ընդ հովանեաւ նորաշէն Հաճկատար Ս. Աստուածածնին և Ս. Լուսաւորին... և վոյթութեան բան Պաղտասարին և երկոտասան դատաւորացն:

²⁰ Գրեալ ի Կ. Պոլիս, ի Ս. Սարգիս, Թլին ՌՂԴ (1645), ձեռամբ Ղազարոս գրչի, իշխատակ Գէորդ արքեպիսկոպոսի՝ պիտի նոյն վանից:

ՌՂԵ

1646

333

ՇԱՐԱԿՆՈՅ

ՄՅԶԵՊ, IV, № 1335 (ԺԳ դ.)

Կազմող՝ Մարտիրոս Երէց

603 Ձկրկին վերջին կազմողս Մարտիրոս Երէց]ս ի ձեր ծառա. թվին ՌՂԵ (1646) յունւաւար Ա (1):

334

ԺՈՂՈՎԱՄՈՒ

Երևան, № 7050

Գրիշ՝ Խաչատուր Երէց

Վայր՝ Կամենից

ա

36ա Փառք քեզ կիոնիքող՝ արեգսագոյն կիսագընտի և Դեմետրի արարիչ: Արդ՝ գրեցաւ պատմութիւնս թվին ՌՂԵ (1646), մարտ ամսոյու Դ (4), օրն երեքշաբթի, ձեռամբ Խաչատուր իրիցուս, որդոյ խօճա Մերիկիս, և զախմար գրիշս մի՛ մոռանայք. և Քրիստոսի փառք յաւիտեանս. ամէն:

բ

37բ Գրեցաւ Թագաւորին դստերն պատմութիւն ձեռամբ Կամենցի Խաչատուր իրիցուս, ի քաղաքն Կամենից, թվին Հայոց ՌՂԵ (1646), մարտ ԺԵ (15): Յորժամ որ կարդայք, ինձ անարժանիս ասէք թէ՛ Աստուած ողորմի:

գ

48ա Ահա քեզ կարճ մեկնից, ո՛վ իմաստուն, լաւ ուսիք և զախմար գրիշս զԽաչատուր Երէցս մի՛ մոռանայք. և Քրիստոսի փառք յաւիտեանս. ամէն:

335

ՇԱՐԱԿՆՈՅ

Երևան, № 8970

Գրիշ՝ Յակոբ Երէց

ա

135ա Գրեցաւ եղանակաւոր տառս ձեռամբ մեղ[ս]ամած փժուն գրչիս Յակոբ Երէցոյս, որ զանունս ունիմք և գործս ոչ, յիշեցէք...:

¹ Այս բառի ենթադրական բացատրութիւնը տե՛ս սույն ժողովածուի Ա հատորում, էջ 305, ծանոթագրութիւն 61:

Գրիշ՝ Թաթուս

Բ

- 371ա Աւրհնութիւն, գոհութիւն..., որ ետ կարողութիւն տկար և անիմաստ գրչի Թաթուս մեղապարտի հասանել յաւարտ աստուածաբան և հոգէնուազ մարգարտաշար տա[ռ]իս, որ կոչի Շարականոց, ի դառն և ի նեղ ժամանակիս. զի այսմ // ամի ի մեծ ուրբաթի ի լոյս շաբաթ գիշերի, զի ամենեքեան ի յերեկոյին նստեալ ուրախութեամբ խօսէին զիրար, թէ վաղիւ Զատիկ² է և յարութիւն Քրիստոսի, և վասն մեղաց ի[մոց] ի մէջ գիշերին երկիր շարժեցաւ և ջատ հոգիք, որ երեկոյին ննջեցին, այնպէս մնացին ի տան միջին: Ով կարէ իմանալ զթիւ նոցին:
- Եւ ի թըւականիս մերում ՌՂԵ (1646) ամին:

336

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉ

ՄՅՁԵՊ, VI, № 1934, էջ 464—469

Գրիշ՝ Ստեփանոս
Վայր՝ Ասպաճան

Ա

- 38ա Անեղանելիդ Աստուած որ արարեւր զարարածս իմանալի և զգալի յոչընչէ գոյիւ և գթութեամբ, նոյն գթութեամբդ գթա ի հոգի ստացողի գրոցս խօճա Սաֆարին և ծնողացն՝ Նազարին և Դշխոյէ, և եղբօրն՝ զԲաղտասարին, և կողակցին՝ Խանզաւէ, և որդոյն՝ Ստեփանոսին, և դըստերացն և եղկելի գծողիս, և իմ վարպետին:

Բ

- 168ա Ընդ նմին և զգովելին, զերջանիկն, զառաքելաշնորհն զտէր Գրիգոր քահանայն, որ է ուղղիչ և առաջնորդ և սպասաւոր Աստուածաշունչ մատենիս, բերան մի ողորմայիւ զինքն յիշեցէք, և դուք յիշեալ լիցիք:

Գ

- 182ա Ընդ նմին և զտէր Գրիգոր քահանայն և չյիշելիս:

Դ

- 197ա Զստացող սբ. մատենիս զխօճա Սաֆար Ճուղայեցին, և զկողակցին՝ Խանզաւէն, և որդին՝ Ստեփանոսն աղաչեմ յիշել ի Տէր. ընդ նմին դերջանիկ ժիր մշակ, շրաշան աղբւր և քաղցրահամ պտուղ զտէր Գրիգոր քահանայն որ է միջնորդ և սպասաւոր Աստուածաշունչ տառիս և զովացուցիչ կորուսեալ գծողիս, աղաչեմ բերան մի ողորմայիւ յիշել զինքն. յիշողքդ ի Քրիստոսէ յիշեալ լինի:

Զտառապեալ Ստեփանոս գծողս բերան մի ողորմայիւ՝ ողորմողն ողորմութիւն ի Քրիստոսէ գտցէ...:

Ե

- 198բ [Ա]ղաչեմ յիշել ի Տէր զձեռնասան եղբայրն իմ՝ զտէր Սարգիս քահանայն, որ է սպասաւոր սբ. մատենիս, և բազում անգամ անոյշ կերա-

² 1646 թ. Զատիկը կլինի մարտի 29-ին, նշանակում է երկրաշարժը տեղի է ունեցել մարտի 28-ի լույս 29-ի գիշերը:

կրիւ և ըմպելեաւ յագեցուցանէ զեղկելիս. փոխարէնն ի Քրիստոսէ առցէ աստ և ի հանդերձեալն յերկնից արքայութեանն արժանիս արասցէ...:

զ

340բ Ի խաշ նշանէն մինչ ի միւսն աւելորդ է:

է

302բ Աղաշեմ յիշել զեղկելի Ստեփանոս բերան մի ողորմայիւ և Քրիստոս ձեզ ողորմեսցի: Եւ տէր Գրիգոր քահանայն աղաշեմ յիշել ի Տէր: Եւ զտէր Սարգիս աշակերտեալ նորին և սպասաւոր մատենիս աղաշեմ յիշել ի Տէր:

ը

423բ Սաֆար ըստացող³ Նազարի որդի. Թվին ՌՂԲ (1643):

բ

Դարձեալ աղաշեմ զստացող Աստուածաշունչ մատենիս զխօճա Սաֆարն, և զկողակիցն՝ Խանզատէն, և զորդին՝ Ստեփանոսն, և զըստերքն՝ Կատարիւնէն, Սարալիւանումն, Մադալին, Վարվառն, և թոռունքն՝ Եփրիթէն, Մասփիւռն, և հարսն՝ Լէլի յիշեցէք...:

ժ

Դարձեալ յիշեցէք զխօճա Սաֆարն, և զծնողսն՝ զխօճա Նազարն և զԴիւսումն, և զեղբարն՝ քաջ և ըռետոր և տէլէտ իմաստից Բաղասարն, և քոյրն՝ Մասփիւռն, և պապն՝ մահապա Մաթէոսն, և հանիկն՝ Մէրջանն յիշեցէք...:

ժա

423ա Ա՛խ ջերմ, որ խելքս զլխէս թափեցիր:

ժբ

463բ Թվինն ՌՂԲ (1643) ամին, հայրապետութիւն տեառն Փիլիպպոսի, թագաւորութեան Պարսից փոքր շահ Ապասի, է սա ի ձեռս մեղաւոր Ստեփանոսիս. աւարտն Քրիստոս հասուցէ:

ժգ

487բ Աղաշեմ կողկողազին պաղատանօք յիշել զտէր Գրիգոր քրիստոսասէր քահանայն, և զորդին՝ դեռարուսակ Ռստակէսն, Քրիստոս Աստուած հասուցէ զվարձս իւր...:

ժդ

538ա Զստացող Աստուածաշունչ մատենիս զճուղայեցի Ամիրասաթէնց խօճա Սաֆարն, և զիւր ընդանիսն աղաշեմ յիշել ի Տէր:

ժե

546ա Ընդ նմին զտէր Գրիգոր սրբասնեալ վերժանօղ և տէլէտ իմաստից քահանայն, որ բազում աշխատանք ունի ի վերայ մեղաւորիս. աղաշեմ բերան մի ողորմայիւ յիշել:

³ Այս երկու բառը գրված է փակագրով:

ժգ

558ա Դարձեալ յիշեցէք ղխօճա Սաֆարն, և զպապն իւր՝ զմահադասի Մաթէոսն և զհանիկն՝ Մէրջանն, և հօրեղբօրն՝ զմահադասի խօճա Եղիազարն, յիշեցէք...: Եւ ղիս զեղկելի Սանփանոսս և զծնողսն իմ՝ Մարտիրոսն և Սօլթանն աղաչեմ յիշել ի Տէր...:

ժէ

559բ Զեղկելիս աղաչէ յիշել առ Քրիստոս զուսուցիչն իմ՝ զԽաչատուր վարդապետն, Քրիստոս Աստուած հատուցէ զվարձս իւր աստ և ի հանդերձեալն:

ժը

556ա Աղաչեմ զձեզ, եղբարք, յիշեսցիք ղմիջնորդ և սպասաւոր Աստուածաշունչ մատենիս զտէր Դրիգոր հեղահոգի և սրբասնեալ քահանայն, և զհայրն իւր՝ զտէր Զաքարիա քահանայն, և զկողակիցն իւր՝ Շատուղն, և զորդիքն՝ Ընքատակէսն, Բաղտասարն, և ըզդուստրն՝ Յռութն և զայլսն յիշեցէք... ղի բազում երախտիք ունի ի վերայ մեղաւորիս, որ լեզուաւ ճառել ոչ կարենմ...:

ժթ

Դարձեալ աղաչեմ յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր ղերշանիկ և զառաքելաշնորհն ղմիոյ երանեալ և եթեան լրացեալ ղԽաչատուր առաքելաշնորհ, քաղցր և անձանցիր ուսուցանող վարդապետն, որ է արհեսպիսկոպոս և առաջնորդ մայրաքաղաքիս Ճուղայոյ: Քրիստոս Աստուած զինքն անփորձ և անսասան պահէ հոգով և մարմնով որպէս է, զի սակաւ գրչաբանութեանս է ուսուցիչ, բազում երախտիք ի վերայ մեղաւորիս ունի...:

ի

Ով քրիստոսասէր և քրիստոսադաւան քահանայք... առ ոտս ձեր անկեալ աղաչեմ... ղի խոշորութեան, և գրչաբանութեան, և սխալանաց գրիս անմեղադիր լերուք, զի չեմ ընթերցող և բանի մի տեղեակ ոչ, զի վասն չբաւորութեանս և դառն աղքատութեանս առա ի ձեռն Աստուածաշունչ մատենս, և իմ անարժան գոլով և Քրիստոս Աստուած իւր, բազում ողորմութեամբն ներելով զիմ ծովացեալ մեղացն և ոչ պատուհասելով տառապեալ անձնս այլ ետ կարողութիւն փանաքոյս հասանել աւարտ զըստուերական օրինացն, խնդրեմ իւր բարեբար ողորմութենէն որ չպատուհասէ պատուհասիս...:

իա

555բ Խնդրեմ ամենասուրբ երրորդութենէն և ի մի աստուածութենէն, ղի տացէ պարոն խօճա Սաֆարէն զսրբութիւնն Դաւթի... և բարով վայելէ ղԱստուածաշունչ մատենս, որ ետ սերտ հաւատով և բոլոր սրտիւ դրել ղԱստուածաշունչս ի հալալ և ի արդար վաստակոց իւրոց, մէկ տետրին գրելէ դինն ետ Մ (50) շահի, Քրիստոս Աստուած մեկին հազար տացէ...:

Եղբարք աղաչեմ սակաւ ունկն դնել, զի այս խօճա Սաֆարս թող

ղԾ (50) շահի տետրին վարձ տալն, այն չափ երախտիք ունի ի վերայ մեղաւորիս, որ մոլորեալ էի՝ դարձոյց, կորուսեալ էի և գտաւ, հիւանդ էի և բժշկեաց, հոգովս մեռեալ էի և կեցոյց՝ սաստեղով, խրատելով, յանդիմանելով, դարձեալ մխիթարելով մեղաւորս դարձոյց։ Այնպէս արբեցող էի, որ վաղուենէ մինչև երեկոյ նման կատաղած շան շուրջ կուգայի և երախայքս քաղց և ծարաւ, և շունս անխիղճ գոլով այնպէս սառուցեալ էի ի յիմարուստն, որ մէկ օր չէի կարօղ, որ վաստակէի. այս խօճաս՝ Սաֆարս այնպէս դարձոյց, որ թէ հարկ չդիպի տարին մէկ օր չպարպիմ։ Քրիստոս զիւր մեղքն և զիւր անօրէնութիւնն ոչ յիշէ. ամէն։

իբ

882ա Խօճա Սաֆար զստացող, զՍտեփանոս գծող աղաչեմ յիջել ի Քրիստոս Աստուած. ամէն։ Ի թվարեութեանս Հայոց Ռ և ՂԲ (1648) ամին։

իգ

902բ Զի որպէս ուրախութիւն մեծ է նաւելոցն ի նաւահանգիստն ժամանել, նոյնպէս և զըծողին ի վերջին կետն։ Վասն որոյ փառք և զոհութիւն առաքեսցուք Հօր և Որդոյ և Հոգոյն Սրբոյ..., որ արժանի արար զանարժան հողս և մոխիրս՝ հասանել վերջին գիծ տառիս և անմահական բուրաստանիս, որ է արհնեալ յաւիտեանս. ամէն։
Թվին Հայոց ՌՂԵ (1646)։

իդ

903ա Փառք...։

906բ Արդ աղաչեմ հայրք և եղբարքդ իմ պատուական, Որք հանդիպիք յայսմ բանիս յարմարական. Անուամբ Ղազար վարդապետէ Բաքերթական, Ի սրմանէ բանս յօրինեալ ջարահորական։
Նւ որ յիշէ զիս զնուաստս և անպիտան, ԶԸստեփանոս սբ. մատենիս զըծողական. Նաև նոյն ինքն յիշեալ լինի օրն ահեղեան, Յորժամ նստի Քրիստոս աթոռ դատողական։ Աւարտ եղև Աստուածաշունչ այս իրական, Հին և Նոր Կտակարանքն լիական. Թուականիս Հայոց մեծաց և արեթեան, ՌՂԵ (1646) աւելի յարաբարթեան։
Ի յամիսըն մարտի ըստ հոռմայական, Որ Ի և Թ (29) եղև Զատիկ մեր հայկական. Ի յերկիրս այլազգեաց պարսկական, Ի քաղաքս Ասպահան՝ Շօշ կոչական. Հայրապետին մերոյ ազգիս արեթական, Տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսն էջմիածնեան. Խարազնազգեաց քաջ և արի ճգնողական, Զոր տէր Աստուած անփորձ պահէ և անսասան։

Գրիշ՝ Աստուածատուր սարկաւազ

իւ

874բ

[Ո]վ եղբայր, յիշեալ ի տէր Քրիստոս զըստացող Աստուածաշունչ մատենիս, զհեղահոգի և զբարեմիտ խօճա Սաֆարն...: Նաև զիս՝ զանարժան և զեղկեկի հողս ու փոշիս զԱստուածատուր սարկաւազս, որ անուամբ միայն եմ և գործովք թափուր և յունայն...:

337

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԱԻՅՏԱՐԱՆԻՆ ՄԱՏԹԷՈՍԻ

Երևան, № 1263

Գրիշ՝ Ղազար

346ա

Փառք Փրկչին,
 Եւ յիշատակ գրչին,
 Զմեղաւոր և անարժան,
 Ղազար գրչի:
 Ձեռս երթա,
 Գիրս մնա,
 Մատեներս ամէն,
 Ի հող դառնա:

Ձեզ աղաչեմք, հայրք և եղբարք, և զայս Քաղուածոյս օրինակեցի մինչ որ ի լրմնեցաւ դիրքս: Աստուած բարով վայել տացէ տէր Յակոբին և զիր տղայքն մնացական լինի. ամէն:

Թվին ՌՂԵ (1646). մարտ ԻԹ (29) Զատիկ արաք:

338

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Երևան, № 4472 (1457 թ.)

Գրիշ՝ Սահակ արեգայ
Վայր՝ Աղբակ

ա

633ա

Արդ՝ գրեցաւ սակաւիկ բանս ձեռամբ Սահակ անարժան աբեղայի, ի յերկիրս, որ Յաղբակ ասի, ընդ հովանեաւ Սբ. Առաքելոյն Բարդուղիմէոսի և յայլ սրբութեանց, որ աստ կան հաւաքեալ ի պահպանութիւն ազգիս Հայոց. ի յառաջնորդութիւն տէր Կիրակոս րաբունապետի, որ խիստ լաւ զարդարեր է զվանքն հոգեկանաւք և մարմնական պիտոյիւք, զի անպարապ է պատարագ և սաղմոսերգութիւն և ժամակարգութիւն ի դրանէ Սբ. Առաքելոյս, զի քան զքսան և զերեսունն անպակաս է կարդացողք և սաղմոսերգութիւն ի ժամատեղացս, զոր և զփոխարէն ջանից և վաստակոց սորա Աստուած տացէ սմա պարգևս ի յարքայութեան իւրում:

Եւ արդ՝ գրեցաւ սա ի խնդրոյ աստուածասէր և քրիստոսադաւան քրիստոնէին Միքիջանի, որ ստացաւ զսբ. գիրքս ի հալալ վաստակոց իւրոց, յիշատակ բարի հոգոյ իւրոյ և ծնողաց իւրոց Գովաւմիրի և Փարիխանի, և կողակցուն իւր՝ Խանադին, և դստերաճն՝ Խանգադին և

էքարին, Փարիխանին և Յամանին, և քուերն՝ Նոնուֆարին և ամենայն արեան մերձաւորացն իւրոց կենդանեաց և հանգուցելոց: Եւ աղաչեմ զհանդիպեալքդ ի սմա կարդալով կամ արինակելով, յիշեցէք... զՄիւրի- ջան և զկողակիցն իւր և զծնողսն իւր և զամենայն աղգակիցսն իւր...
Ռ և ՂԵ (1646) թուին գրեցաւ:

Բ

Եւ արդ՝ ես սակաւ մի ճառեցից զդառնութիւն ժամանակիս, որ եմք ի մէջ վասն ծովացեալ մեղաց մերոց, զի անաւրինաց հարկապահան- ջութիւն անշափ է և անթիւ, որ դրել չի գար: Եւ զայլն պաամեցից ձեզ՝ եղբարցդ իմոց, որ վասն մեղաց է պատուհասն, զի քան զայս ամս շորս ամաւ յառաջ ի յՈսաւան մինչ ի Հայկաձոր և ի Մահմադաւն մարախ եկաւ և մարդիք սարսեցան, որ ոչ էին տեսեալ և մեղաց ոչ դարձան:
633ր Եւ դարձեալ երկու ամաւ ի յետոյ սաստիկ մահ անկաւ ի Վան և ի յՈսաւան, և զթիւ մեռելոցն չհարացաք իմանալ և այնով այլ մեղայ ոչ տուին⁴:

Եւ դարձեալ երկու ամաւ մինչ ի յայս ամս, որ եմք ի մէջ, նոր, կրկին աստուածասաստ բարկութիւն սփռեցաւ յաշխարհս Հայոց, վասն անթուելի մեղաց իմոց, մանաւանդ Վանայ քաղաքին, գեղա[ւ]րէիքն և յՈսաւանայ մինչ ի Խօջաք, զի ի յԱւագ մեծի ուրբաթի գիշեր լոյսն ի ջաբաթ, որ էր Զատիկ, Աստուած բարկացաւ և շարժեաց զերկիր ի բա- զում տեղիս և այն որ ի Վան և յՈսաւան շարժեաց: Մարդ ոք չէր տեսեալ և ոչ ի պատմութեանց լուեալ, զի ո՛չ վանք մնաց, ո՛չ քաղաք, ո՛չ գեղ և ոչ շինութիւն, զի Խ (40) եկեղեցի Վանայ բոլոր մինչ ի Հայկաձոր ի հիմանց բլան, այն հրաշի արն և սուգ ածին քրիստոնէից և զաւերումն տանց և բարձրաշէն ասպարանից. և զմնացեալ մարդ, կին և տղայ և անասուն, որ ի տան հողի տակն մնացին, չկարողացաք իմանալ և ի դիր արկանել, զի անթիւ էր, բայց նորա միայն է գիտելի, որ արար զնա վասն մեղաց մերոց: Եւ աղաչեմ զձեզ եղբարք, Քրիստոս ասէ յԱւետարանն, թէ՝ «Յամենայն ժամ արթուն կացէք» և դարձեալ ասէ. «Եթէ ոչ ապաշխարիցէք, ամենեքեան նոյնպէս կորցնչիցիք»: Փառք Աստուծոյ Ռ (1000) բերան:

Գ

Դարձեալ կրկին յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք խոջա Միւրի- ջ[ան]ին և կողակցին իւրոյ՝ Խանաղին, որ անուամբն միայն էր խոջա և հոգովն էր վերացեալ ի դրախտն Ադամա[ւ]: Եւ Գ (3) տարի յառաջ Յայսմաւուրն առեց յիշատակ իւր և այնու ոչ բաւականեցաւ և ոչ լցաւ զփափաք սրտին իւրոյ. այլ և ետ ևս վախմ ի դուռն Ս. Գէորգեա[ւ] զաւրավարին, որ այնու ելանէ ի վերինն յԵրուսաղէմ. և որպէս Զենովք որ Կ (60) ամ ծառանց յագոյն իւրոյ, ոչ ճաշակեց ի պտղոյն...:

⁴ Այսինքն 1646 թ. Ձ 1524 ձեռագրի լուսանցքում եղած անթվական տեղեկությունը, հա- վանաբար, այս մահտարածամի մասին է. «Անմեղադիր լերուք, կազմած էր ինչ զ[ր]եցի- բայց խղստ մահ կայր ի վանքս (իմա՝ Վարագ—Վ. Հ.)»: Եւ ես եկի ի դասատանէն է (7) երէց վախճանեալ էին. և զվերջն Աստուած գիտէ (էջ 695բ—696ա):

Նվիրատու՝ Միրիջան
Վայր՝ Աւթուան

դ

Ես՝ Միրիջանս ի Սալմաստայ, որդի Գուլամիւրին ըստացայ զսբ-
դիրքս ի յարդար վաստակոց իմոց և եղի ի դուռն Ս. Գէորգա[յ] զօրա-
վարին, յիշատակ հոգոց մերոց, ի դեօղս մեր յԱւթուան: Եւ մարդ որ մի՛
իշխեսցէ հեռացունել զսա ի դրանէ Ս. Գէորդեայ զօ[րա]վարիս՝ ո՛չ
մերոց և ո՛չ յօտարաց, ո՛չ ծախելով և ո՛չ գրաւելով և ո՛չ գողանալով:
Եւ եթէ մարդ որ յանդդնի և առնէ՝ նա զպատուհասն ի յԱստուծոյ առնէ...՝

339

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Մագիստրոս, № 667

Գրիչ՝ Միֆայել դպիր
Վայր՝ Սեբաստիոյ գաւառ

198

Փառք...: Կատարեցաւ... ձեռամբ... գրի Միֆայել դպրի, ի գաւառս
Սեպասաիոյ, ի դուռն Ս. Հրեշտակապետի, ի յառաջնորդութեան տէր
Նիկողայոս արքեպիսկոպոսի և այլ միաբան եղբարցս, ի թուականիս
Հայոց ՌՂԵ (1646), ապրիլ ամսոյ Ի (20), աւրն հինգշաբթի, ի դառն
և ի նեղ ժամանակի...: Աղաչեմ յիշել... և զուսուցիչն իմ՝ զՆերսէս
արեղային:

340

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 7017

145ա

Այս է Աբրոյ որդոյս ծնունդն՝ թվին ՌՂԵ (1646). կենդանայկերպս
Այծեղչիւրին, Եղիային շարաթն⁵:

341

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Կ. Պոլսի Պալատի Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցի, № 48 (մանրաժապավեն, Երևան, № 512)

Գրիչ՝ Անդրիաս երէց
Վայր՝ Պանարման

Փառք...⁶: Արդ՝ յանկ ելեալ կատարեցաւ տառս հոգիւնկալ, ակն
լուսատու, ջահ անշիջանելի պայծառացուցիչ եկեղեցոյ, ...որ այժմ կոչի

⁵ Քանի որ 1646 թ. Զատիկը կլինի մարտի 29-ին, ապա սրան համապատասխան Պենտե-
կոստեն (Հոգեգալուստը) կլինի մայիսի 17-ին, այստեղից էլ մայիսի 17-ից մինչև 24-ը կլինի
եղիական պահոց բարեկենդանը, իսկ Եղիայ մարգարեի շարաթը կլինի մայիսի 23-ին:

⁶ Զեռագիրը համարակալված չէ, հիշատակարանը գտնվում է ձեռագրի վերջում:

Աւետարան, ձեռամբ բաղմամեղ սուտանուն Անդրիաս երիցուն, ի թվին ՌՂԵ (1646) յուլիսի Լ (30), արն հինգշաբթի, ի գիւղաքաղաքն ի Պանտրման, ի գունն Ս. Մինասայ, ի թագաւորութեան բռնակալ սուլթան Իսլամնիմին, որ բազում զաւրաւք գնաց ի վերայ ֆռանկին, և հայրապետութեան Փիլիպպոս կաթողիկոսին:

Դարձեալ յերեսս անկեալ աղաչեմ դձեղ, ո՛վ դասք լոյսերամից, յորժամ կարդայք սբ. Աւետարանս ի մէջ եկեղեցոյ, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր անարժան Անտրիասս ես առաւել դարեմիտ և զհեզահեզի քրիստոնեա զմահտեսի Պետրոսս՝ զվերջին ստացողս:

342

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԹՂԹՈՅՆ ՊՕՂՈՍԻ

Երևան, № 3371

Գրիշ՝ Գրիգոր Երէց
Վայր՝ Կողոմիա

ա

353բ

Փառք...:

Յորոց և մինն ես անպիտան,

Կողոմացի տեղեալ բնական,

Գրիգոր կոչիմ ես անուան,

Ի սբ. գործոց զիրկ ե ունայն:

Քանզի գործովս եմ զիրկ և ունայն,

Եւ չար գործովս եմ անարժան,

Եւ ձեռ ունիմ քահանայութեան,

Դարձա մեղաց ըշտեմարան:

Եւ յԱստուծոյ ինչ տամ պատասխան,

Ձեզ աղաչեմ հարք սրբազան,

Որք հանդիպիք երգոյս Պաւղոսեան,

Եւ վարդապետին քաջ իւր անուան:

Ոսկիբերան վարդապետի Յոհաննիսեան,

Եւ իմաստուն և ճարտասան,

Ի սբ. գրոց է հմտական,

Շնորհք առեալ աստուածութեան:

Մեկնեաց զգիրս զանազան,

Անուշահոտ վարդի նման,

Ի հոտ առնէք իմս մարդկան,

Եւ զուարճանա, որք ընթեռնու և կարդան:

Գծող գրիս առնէք արժան,

Խիստ ծերացեալ է և անպիտան,

Որ է աւուրքս թանասեան,

Սա գեղեցիկ է և բուրաստան:

Անտես շառնէք զիս <զիս> նախատեան,

Ջիս արժանի առնէք յիշման,

Առ Արարիչն անմահ արքայն:

384ա

Բ

Աստանօր անկեալ կատարեցաւ այս աստուածաշունչ դիրքս ի քաղաքս Կոդոնիայ, ի դուռն Ս. Աստուածածնին և Ա. Ստէփաննոսի նախավկային և ամենայն սրբոցն, որ կան հաւաքեալ:

Գրեցաւ և ծաղկեցաւ ի կատարեցաւ ձեռամբ անարժան Գրիգոր իրիցու, ի դառն և ի նեղ ժամանակիս, որ այս ամի պատեալ կան արիական ազդն և Ըռուսեաց ազն ծովով և ցամաքով շրջապատեալ կան. և Տաճկաց ազդն անեզեր ելեալ գնացեալ Ֆռանկաց զաւրացն ի վերա: Գիտելին Աստուծոյ, թէ ինչպէս պիտի որ լինաւ Ապա ես անարժանսս գրէի զայս Պաւղոս դիրքս, որ ամէնեւին զգայարանքս կորուսեալ էի, անմեղադիր լերուք սղալանացս մեր, որ ի ծերութեան ժամանակիս գրեցի: Խնդրեմ ի ձեզանէ, որ զթերին լնուք և զաւելօրդն բառնաք: Գրեցաւ սա, որ ունի տարիս Այծեղջևր և ամիսս աւգոստոսի ԻԲ (22), արն երեքշաբթի, ի թվականիս Հայոց ՌՂԵ (1646), որ արհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

343

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

824 Ս, I, № 152 (1269 թ.)

Վայր՝ Ածայտեր

58

Վերստին զայս սբ. Աւետարանս գրաւէն ազատեցաք, թվին ՌՂԵ (1646) սէպտեմբերի Ժ (10). տունք ի դուռն Ս. Սարգիսի, որ է Ածայտեր: Ով որ ծախէ կամ դրաւ դնէ՝ նզոված է:

344

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Արծնեան, ԷՂԱ, 1961 թ., էջ 314—315

Գրիչ՝ Վասիլ
Վայր՝ Խազան

Ա

Այս սուրբ Աւետարանս աւգնութեամբն Քրիստոսի ի քաղաքս Խազանս (յ)որժամ վասն իմ բազում և անթիւ մեղացս, որ նստեալ էի ի գերութեան: Իսկ պատճառն բարեաց Ավետիքն, որ եկեալ էր Խըզըլպաշի երկրէն, այս Քրիստոս սբ. Աւետարանն ԻԵ (25) տարի փակ ի մէջ տերութեան անկեալ էր: Ետ ԻԵ (25) տարոյն պարոն Աւետիքն ձեռն անկաւ և նարամէ առի օրինակեցի, և յիշատակ կացցէ, որում Քրիստոս նասիպ անէ, առնու իւր հոգուն [յ]իշատակ կացնու...:

Բ

Դարձեալ աջեմի ո՛վ եղբարք կարդացողք՝ և Քրիստոսի ընտրեալք քահանայք՝ ծառայք ի մէջ եկեղեցւոյ, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զիս՝ բազմամեղս գերի Վասիլս և իմ ծնողքս, և ձեր, և իմ ամենայն համօրէն ննջեցեալքն: Գրեցաւ ի թվականիս ՌՂԵ (1646) սեպտեմբեր ամսու Ժէ (17) օրն, առաւօտուն ելի լմնեցուցի: Բայց աղաչեմ սխալու-

թեան զրոյս այնմեղագիր լերուք, ինչ տեղ թէ որ դտանի ս<ա>ղալ, դուք, ո՛վ իմաստունք քահանայք և կարդացողք, խորդեցէք ում նասիպ լենա՝ բարով վայելէ և ինձ մեղաւորիս մէկ Հայր մեր ասէ, վասն իւր հոգոյն....:

345

ԳԻՐՔ ՀԱՐՑՄԱՆՑ ԳՐԻԳՈՐԻ ՏԱԹԵՒԱՑԻՈՑ

Կ. Պոլսի Պալատի Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցի, № 45 (մանրածապակեն, երևան, № 510)

Գրիշ՝ Անտօն վարդապետ
վայր՝ Սէջով

ա

Յա Գրեցաւ ձեռամբ մեղաւոր Անտօն վարդապետի, փետրվար ԻԱ (21),
օրն ուրբաթ:

բ

ՅԻՐ Հողի սբ. յօդնեա և յաջողես անիմաստ և տարակոյս անարժան գրչիս՝ Անտօն վարդապետի՝ սպասաւորիս Ս. Աստուածածնին, աղաչեմ և խնդրեմ ի քէն բարերար և մայր ողորմութեան քոյին, բարեխօսութեամբ առ որդին քո Միածին, զի զօրացուցէ զիս զանարժանս ի անկ ելանել, որպէս ի սկիզբն գօրացուցեր մարդասէր, նոյնպէս տպաւորեա սբ. հոգիւ, զի յօգնութեամբն հասից մինչ ի վերջն, զի ոյժ ծանր թւի ինձ վասն բազմութեան և երկարութեանն, որպէս այն, որ մտանէ ի նաւ և խնդրէ անցանելն յայնկոյս, նոյնպէս և ես. բայց յուսալով ապէնիազ Աստուած, և նորին օգնութիւն ժտելով, ըսա այնմ օգնութիւն ինձ ի Տեառնէ եկաւ Եւ դարձեալ թէ որ յուսայ ի Տէր, որպէս լեա. և նորին սբ. և սքանչելի անուանն վերա սկսանիմ աստուածաշունչ զիրս անտարակոյս:

Մայիսի 2 (6), օրն շորեքշաբթի, առաջ քան զՀամբարձումն, թվին ՌՂԵ (1646):

գ

ՅՅԵՐ Փառք...: Արդ՝ եղև զրաւ սորայ ի թվականութեանս արեթական տօմարիս ՌՂԵ (1646), և ի ամսեանն հոկտեմբերի ԻԸ (28), Սրբոյն Անդրէի առաքելոյն մէկ օրն առաջ ուրբաթի, ի յաշխարհս Պաւլոսեանց, ի քաղաքն Սէջով, ընդ հովանեա Ս. Սիմէոնա[յ] եկեղեցոյն, ի հայրապետութեան տեառն տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսի, և առաջնորդութեան տէր Մինաս վարդապետին, որ ծնա[ւ] զնա ի Քրիստոս, և ի պարոնութեան այսմ՝ նահանգի Վասիլ վոյվոտային, գրեցաւ աստուածաշունչ գիրքս, որ կոչի Հարցմունք Գրիգոր Թաթևացոյն, ձեռամբ ունեմն անիմաստ և քան զամենայն վերջինս, ի ծնունդս եկեղեցոյ, և տրուպս բանասիրաց Անտօն պիտակ անուն Լովցի մականուն Սէրէբոյեանց, որ միայն անուամբ եմ և գործովս ոչ, զի և յիշման ոչ եմ արժանի, վասն բազում և անթիւ մեղաց իմոց: Աղաչեմ և պաղատիմ արտասուադէմ հառաչանօք զհանդիպողսդ այս սբ. գրքիս, ո՛վ ուսումնասէր և ցան-

կացող աստուածային բուրաստանիս. հարք իմ և եղբարք, զի յորժամ ընթեռնոյք զայս բազմաց բաղձալի և գովելի գիրքս, յիշէք զիս մի Հայր մեղայիւմն, այլ և զծնողք իմ և զամենայն արեան մերձաւորս...:

Արդ՝ աղաչեմ զամենէսեանդ, որք հանդիպիք ի սմա կարգալով կամ օրինակելով, որ զիս առանց պարսաւանաց թողուք, զի յօրինակն այսպէս էր, և զրիս սղալանաց անմեղադիր կեցիք, զի կար մեր այսչալ/ի էր: Եւ թէ գտանիցէք ինչ սղալ ի սմա, ի բաց շնչեցէք, ձեր վեհ իմաստութեամբդ զթերին խնդրեմ լնուլ, և զաւելորդ կշռել հաւանելեալ Տեառն, զի միայն Աստուած է անսղալ և անխալատ: Այլ և վարժապետին իմոյ և մեծ հոգեւորին Հայոց Զաքարիայ, որ եղև բազում ժամանակ պատրիարք ի Կոստանդնուպօլիս, զի նա ծնող մեզ ըստ բանի բազմաջան երկօք կրթեալ ի մամուլս վարժանի և զիս ի կարգս և աստիճանի վարդապետութեան հասոյց, միթէ տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս հասուցէ զհոգի նորա ընդ սբ. վարդապետաց...:

Դարձեալ և զվերջին ծնողս իմ յիշեցէք աղաչեմ տեառն տէր Սիմէոն կաթողիկոս Սիսա[յ] և պատրիարք Երուսաղէմայ, որ զիս ծնաւ ի Քրիստոս և ետ մեզ կարգ եպիսկոպոսութեան, որ ոչ էի արժանի այսպիսի կարգի, հատուցէ նմա տէր Աստուած...:

Դարձեալ յերես անկեալ աղաչեմ արտասուալի դիմօք, հողս և փոշիս ... անտես ոչ առնել ամենամաքուր մաղթանս ձեր, զի [յ]ոյժ անարժան մատամբ եմ գրել զսա, որ ոչ եմ արժանի մերձեալ համարձակութեամբ յիշխեցի և մերձեցա, տկար և փանազի անձամբս, ապաւինելով ի [յ]ոյսն ամենայնի..., որ ետ կարողութիւն տկար հողոյս անկելանել այս սբ. գրոյս, որմէ գոհանամ...:

346

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, № 9767

Վայր՝ Կամէնից

ա

94բ Դրեցաւ ի քաղաքն Կամէնից, թվին ՌՂԵ (1646), դեկտեմբեր Ը (8), օրն երեքշաբթի:

բ

3ա Նիկոլայոս Թորոսեանց արքեպիսկոպոս Լեվա Հայոց և Պուղտանաց երկրի առաջնորդ:

347

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 236

Գրիչ՝ Եղիա Համբեցի
Վայր՝ Կ. Պօլիս

ա

316բ Փառք...: Որոյ շնորհին յանկ ելեալ կատարեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ անարհեստ գրչի Եղիա դպրի Համբեցա[յ], թվին ՌՂԵ (1646),

¹ Նիկոլ Թորոսեանցի ինքնագիրն է: Վերջում իր ստորագրութիւնը:

ի քաղաքն Կոստանդնուպօլիս, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնի նորա-
շէն տաճարիս, ի հայրապետութեան սբ. Էջմիածնա[յ] տէր Փիլիպպոս
կաթողիկոսին: Արդ՝ հս Վարդան երէցս, որ առ Աստուած մահուամբ
փոխեցա առ Քրիստոս, և ի ժամ մահուան իմոյ արարի կտակ դսբ.
317 ա Աւետա||րանս զայս, զոր բազում աշխատութեամբ ի հալալ արդեանց
իմոց ստացեալ եմ դիցեն յիշատակ անշրնջելի ի սբ. Եջմիածին վասն
ողոյ իմոյ և ամենայն զարմից և զաւակաց իմոց՝ կենդանեաց ե հան-
գուցելոց...:

Ստացող՝ Վարդան երէց

Բ

Դարձեալ յիշեցէք ի մաքրափայլ աղաթս ձեր զՎարդան իրիցուս,
ղծնաւորս իմ՝ զՄինաս ե զմայրն իմ՝ զՀագրէվարդն, և զմեծ պապն իմ՝
զՍարգիսն և զմեծ մամն իմ՝ զՍալշուզն, զհօրեղբայրն իմ՝ զԴաւիթն,
և զկողակիցն իմ՝ Վարդենին, և զղեկաբոյս որդին իմ՝ զԱսլանն, և
զքուրն իմ՝ զՎարդիսաթունն, զՄուրվաթն, և զԿովվարն, և զՊաղտատն,
317 բ և յամենայն առուարեան մեր||ձաւորացն, որ առ Աստուած հանգուցեալ
են...:

348

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 1128 (1415 թ.)

Վայր՝ Շէնքուշ

199 բ Տաւնադրիս ի թվին ՌՂԵ (1646) նուաստ Հոռմկլայեցի ||| անուամբ
ևեթ վարդապետ կոչեցեալս, ըստացա հալալ արդեամբս զայսուհետ
բուրաստան[ս], այսինքն ||| յնոս և գողոս քաղուածութիւն, որ է ||| ետու
յիշատակ ի դուռն Շէնքուշոյ վանքին, որ կոչի Ս. Աստուածածին: Ոչ ոք
ունի իշխանութիւն [զայս] դիրքս յետ մահուանս ի Ս. Աստուածածնի
||| [հ]եռացուցանել՝ ո՛չ աշակերտ և [ո՛չ ազդ]ականքս և ոչ ոք յօտարք:
Եւ թէ ոք ժպրհեալ կամ ||| խլել և բաժանել՝ հոգով և մարմն[ով] |||

349

Յ Ի Ս Ո Ի Ս Ո Ր Դ Ի

Երևան, № 1549

Գրիշ՝ Ստեփանոս Լեհացի

Վայր՝ Էջմիածին

ա

276 ա Փառք...:

377 բ Արդ՝ հս Ստեփաննոս անուամբ միայն ևեթ կրօնաւոր, յաշխարհէն
լեհաց, քաղաքաւ Իլովացի, ընթերցեալ զայս աստուածեղէն մատեանս
տեառն Ներսէսի, և քննեալ զգորութիւն բանիցս հեշտաբար և մեծաւ
փափագանօք ցանկացայ ստանալ զայսպիսի անկողոպտելի գանձ...
սակս որոյ զանց արարեալ զիմ մարմնոյ տկարութեամբս, ապաւինեալ

ի յոյսն բնաւից, զձեռն ի գործ արկեալ իմ ձեռամբս գծագրեցի և ոսկէնկար ծաղկօք և երփն երփն գունօք զարդարեալ ետու, զի լինիցի ի յիշատակ մշտնջենաւոր առաջի Աստուծոյ, մեծայոյս և երկիւղազարդ ծնողաց իմոց փոխեցելոցն ի Քրիստոս...:

278ա Արդ՝ եղև սկիզբն և աւարտ աստուածեղէն տառիցս ի յԱյրաբա-տեան գաւառին, ընդ հովանեաւ լուսանկար և առաքելածաւալ իշման Միաձնին բանին Աստուծոյ և դրիգորաշէն խորանին, ի թուաբերութեան ամի փրկագործ տնօրէնութեան տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ՌՈՒԶ (1646), և ի թուականիս Հայոց ՌՂԵ (1646), ի հայրապետութեան սըրբազան և երիցս երանեալ տեառն Փիլիպպոսի, որ հայրական գթով խնամ առ իս ցուցանէ, և մխիթարիչ ըստ կրկին մարդոյս հեշտաբար

278բ լինի...: Արդ՝ մեծաւ թաղխաձանօք աղաչեմ, որ օգտիք և // վայելէք... մի՛ դանդաղիք յիշել ի մաքրափայլ աղօթս ձեր զվերոյ գրեալ զատացօղ և զգրիչս, և զծնողսն իմ հանգուցեալս ի Քրիստոս և զամենայն ազգա-յինսն. նաև զՍիմէօն շնորհազարդ և քաջ բարունի ծաղկօղ և կազմօղ սորին, և զՄովսէս վարդապետն, և զՆերսէս վարդապետն, իսկապէս իմ բարեկամս և սիրեցեալ, և զՆիկողայոս վարդապետն, և զտէր Մկրտիչն, և զտէր Յովնանէսն, ինձ մտերիմ և հոգեւոր եղբարս, այլ և զայլ եղբարս, որք աստ ի հրահանգս ձեմարանիս և ի յաստուծայինսն կրթեն զանձինս իւրեանց...:

279ա Այլ և զայս մաղթեմ. եթէ ուրուք դէպ լինիցի ըստ փոփոխման ժա-մանակաց զմատեանս ժառանգել՝ մի՛ զվերոյ գրեալ անուն եղծանել ի սմանէ. ապա թէ ոք յանդգնեացի՝...:

Բ

275բ Աստ զկայ էառ բանս ներսէսի,
ի փառս էին զշնորհս տըւողի,
Յիշել մաղթեմ առ յոյսն բնաւի,
Զիս զՍտեփաննոս գրիչ տառի:

350

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 1739

Գրիչ՝ Յովանէս սարկաւազ
վայր՝ Ղարաւսո

Ա

371ա Փառք...: Որոյ շնորհիւ և ողորմութեամբն եղև սկիզբն և կատա-րումն այս սովփերիս արտաքին գրոյս, որ ունի գումարեալ յինքեան զյոլով իմաստասիրաց զբազմահանճար գիտութիւնս, յաշխարհին Կա-ֆայ, ի Ղարաւսո կոչեցեալ քաղաքի, ընդ հովանեաւ Ս. Աւգսէնդ անու-անեալ եկեղեցւոյս, ձեռամբ Յովանէս սարկաւագի, գրելով և ծաղկելով և կազմելով, ի թվականութեանս մերոյ ՌՂԵ (1646), ի հայրապետու-թեան տեառն Փիլիպպոս կաթողիկոսի, որ ի լուսակառոյց յաթոռն ի սբ. Էջմիածին, ի թագաւորութեանն Աւսմանցոց սուլթան Իպրահիմին, ար-

371բ դեամբք և ծախիւք Առաքեալ վարդապետին⁵, նոյն Փիլիպոս կաթողիկոսի աշակերտին, որ ստացաւ զսա ի վայելս անձին իւրոյ, այլ // և յիշատակ ինքեան և իւրոց ծնողացն և ամենայն ազգականաց: Արգ՝ որք հանգիպիք այսմ գերապանծ իմաստասիրական մատենիս կարգալով կամ աւրինակելով կամ հարևանցի տեսանելով, մեծաւ խնդրանաւք հայցեմք ի ձէնշ սրտի մտաւք, յիշել առ Աստուած զամենայն աշխատաւորս սորա և մեղաց թողութիւն խնդրել...: Դարձեալ մեծաւ աղաչանաւք խնդրեմք ի ձէնշ ամենեցուն մի՛ առնել զչար սովորութիւնն զայն, որք հատանեն զյիշատակարանս գրոց և կամ եղծանեն...:

Բ

307ա

Եւ ղիս անարժան սուտանուն Յովանէս գրիշս յիշեալ:

351

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՓԻԼՈՆ ԵՐՐԱՅԵՑԻՈՅ

Երևան, № 2056

Գրիշ՝ Մկրտիչ Երէց
Վայր՝ Երևան

472ա

Գրեցաւ գիրքս այս ի քաղաքին յԵրևանայ, ընդ հովանեաւ Ս. Կաթողիկէին, ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպոսի, ձեռամբ Մկրտիչ իրիցոյ, ի վայելս Պետրոս սարկաւագի, եղբօր որդւոյ Խաչատուր վարդապետի իշխողին Գողթնեաց, ի թվականիս Հայոց ի հազար և ի Ղ և Ծ (1646)-երրորդումն ամի. յիշեցէք որ հանգիպիքդ:

352

ՄԱՇՏՈՅ

Երևան, № 2405

Գրիշ՝ Եղիազար
Վայր՝ Համիթ

179բ

Փառք...: Որոյ ամենակարող զօրութեամբ նորին եղև սկիզբն սբ. գրոցս, որ կոչի Մաշտոց և ողորմութեամբ նորին էառ զլրումն և զկատարումն: Արգ՝ եղև աւարտ լրման սորա ըստ հայկազեան տումարիս ՌՂԵ (1646) ամի, ի քաղաքս Տիգրանակերտ, որ և Համիթ վերակոչի, ընդ հովանեաւ սրբոյն Կիրակոսի և մօրն նորա՝ Յովիաայի, ձեռամբ զառածեալ անարհեստ սուտ և փուտ գրչի Եղիազարի:

353

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՆԵՐՍԷՍԻ ԼԱՄԲՐՈՆԱՅԻՈՅ

Երևան, № 4000

Գրիշ՝ Մելիսեդ
Վայր՝ Տաթև

436ա [Փ]առք...: որ ետ կարողութիւն վհատեալ սրտիս և մեղկացեալ անձիս տեսանել զաւարտ գծիս՝ աստուածախումբ մատենիս...: // Զոր և

⁵ Իմա՝ Առաքել Դավրիժեցի:

երջանի[կ] մշակն հոգւոյ դիտապետն Ընքստակէս յօժար կամօք ետ գրել ՎՄեկնութիւն աղօթից սբ. պատարագին, զոր բացայայտեաց լուսապայծառ բանիւք և գեղեցկադիր յօրինաժողով... արքեպիսկոպոսին Տարսնի Կիլիկեցոց տեառն ներսէսի Լամբրօնացոյ։...

436բ Արդ՝ գրեցաւ սա ի թվիս ԹՂԵ (1646)-ին⁹, ի յերկիրս Անանան, ընդ հովանեաւ Սբ. առաքելոցս Ստադէի և այլ բազմագումար սրբոցս, վասն փրկութեան մեղապարտ յոգւոյ Մելիսեդ անարժանիս, զի անամբ կոչեցայ յինքնաշարժ փառամոլութեամբ և գործովս վատթար և յետնեալ յամենայն կարգաւորաց։

437ա Արդ՝ կոխան եղեալ զերեսս արշնաթորմ ի սրբափայլ դասուց քահանայից և կրօնաւոր պաշտօնէից, ժտելով ի հանդիպողացդ սբ. տառիցս, որ օգտիք ի սմանէ կարդալով կամ այլ օգտութեամբ, յիշել ղանյիշելիս Մելիսեդ, և զծնողսն իմ՝ զՅովանէս քահանայն և զմայրն իմ՝ Նդիսաբեթն, որ գերի վարեցաւ Գ (3) որգւովք և այլ ոչ դարձաւ, վասն ծովացեալ մեղաց իմոց, զի ի յախորժել զլարն և զբարի, ընդգրկեցի զլարն և հեռացայ ի բարւոյն, ոչ զմի կամ զերկուս։

354

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 4123 (1466 թ.)

Վայր՝ Արարուց եկեղեցի

313 Դարձեալ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր ձիւղեցի Քառաս[ուն] մանկանց տէր Մաթէոսի որդի Մանասէ, Մանասէի որդի մահտեսի Մանուկ, և իւր որդի Կարապետն, և իւր կողակիցն՝ Կուլիստանն, և իւր դստերն՝ Ուլիտայիւն, և իւր ամենայն արեան մերձաւորացն, կարդացողաց և լսողաց։...

Այս սբ. Աւետարանն դերի անկեալ էր ի ձեռն անաւրինաց։ Աղատեաց մահտեսի Մանուկն, դարձեալ յիշատակ եղիր ի դուռն Ս. Աստուածածնին, որ կոչի Արարք, ի թվականիս Հայոց ԹՂԵ (1646)։

355

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 4158 (ԺՁ դ.)

ա

86ա Յիշատակ է սբ. Աւետարանս բարեսէր Յովանիսին և ծնողացն՝ Ամիրջանին, Սաւաբին, կողակցոյն՝ Նթաբին, որդոցն՝ Մկրտչին, Մովսէսին, Մէլիքբաբին, աներն՝ Յոհաննէսն, և իւր կողակիցն՝ Գուլիսաթունն։

Դարձեալ յիշեցէք Մկրտչին և իւր կողակիցն՝ Մարիամն, և հօրեղբայրքն իւր՝ Հախնազարն, Շահնազարն, և պապն իւր՝ Նդգարն, և

⁹ Գրչության թվականը ձեռագրի կողին Մազիստրոսը նշել է «ԹՂԵ—1648», իսկ Մատենադարանի ձեռագրերի ծուցակում նշված է «1641 թ.» (հտ. 1, էջ 1127)։

քոյրքն իւր՝ Մարիամն, Շահրատունն և ամենայն ազգականքն. ամէն:
ԹՎին ՌՂԵ (1646):

140ա Ստացող Աւետարանիս զՅովանէս յիշեցէք. ամէն:

356

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 4276

Գրիշ՝ Եղիա Համբեցի
Վայր՝ Կ. Պօլիս

310ա Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի քաղաքն Կոստանդինուպօլիս, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին: Որոյ ականատես լեալ յետին գրիշս և փանաքիս և աղետեալիս յամենայնի, ձեռնարկեցի ի սմա սուտանուն Եղիա զպիր Համբեցի, ԹՎին Հայոց ՌՂԵ (1646). և հասի ի զրաւ գրչութեան Աւետարանիս, ոչ ուսա արհեստից և զօրութեամբ անձինս, այլ ի կատարումն ուխտի հրամանի մարդասիրին, թէ՛ «Ամենայն որ խնդրէ՝ առնու»:

Արդ՝ աղաչեմ զհանգիպողքդ յայսմ [Աւետարա]նիս յիշման արժանի վարձչիք Ս. Սարգսա[յ] աւագ երէցն՝ զտէր Աստուածատուք քահանայն, որ բաղում աշխատանք կրեց մինչև որ գրել երեստ զսբ. Աւետարանս: Եւ փոխարեն այն աշխատանացն առ/նու զվարձքն ի յԱստուծոյ և նմայ փառք յաւիտեանս. ամէն:

357

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 4309 (1416 թ.)

Կազմող՝ Երեմիայ Բաճանայ
Վայր՝ Զամալաու

284բ Արդ՝ կազմեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ անարժան Ե[րեմի]այ անուամբ քահանայ և գործովք ունայն, ի վայելումն դիւղայքաղաք Զամալաու, ի դուռն Սրբոյն Սարգիսի զարաւարին և ի Ս. Նըշանին, ի ձեռն արժանաւոր քահանային: Ով յանդգնէ զսա ի Զամալաու հեռացուցանէ կամ ընդ ինքն պահէ և ասէ, թէ «Դորայ տէրն ես եմ», և կամ ծախէ և կամ գրաւէ. թէ մերոց, թէ աւտարաց լինի՝ նայ դան/լէծքն Կայենի առնէ, զպատիժն Յուդայի առնէ...: ԹՎին ՌՂԵ (1646):

295ա Դարձեալ Աստուած ողորմի ասացէք. ամէն: Եւ արհնաւդն իմ՝ Կիրակոս վարդապետն ՌՂ (1641):

358

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 4458

Գրիշ՝ Մարութ
Վայր՝ Արկուտի

251ա Փառք...: Այլ և գրեցաւ սայ ի թուիս Հայոց ՌՂԵ (1646), ի յերկիրս Յերեւան, ի գաւղայքաղաք Արկուտի, ի յոտն Աւաք Մասիս, ի դուռն Ս.

251բ Յակոբայ, ի հայրապետութիւն էջմիածնայ <ի թագաւոր/ութիւն> Հայոց Փիլիպպոս կաթաղիկոսն, ի Խոր Վիրապի միաբանիցն առաջնորդ Մկրտիչ վարդապետն, հոգեւոր արք Մանուէլ իպիսկոպոսն, ի գառն և ի տխուր ժամանակիս:

Արդ՝ երեսս անգեալ աղաչեմք, ո՛վ քահանայք սրբազան, յիշեալ լիջիք դուք ի սբ. յաղաթս ձեր մեղապարտ սուտանուն քահանայ Մարուֆէս, <իմ> հայրն իմ՝ Ղազար, հաւրեղբայր Յովսէփ իպիսկոպոսն առ Աստուած փողեցաւ, մայրն իմ՝ Խանսալթան, եղբայրքն իմ՝ Յարիւնան, Խէրապին. ևս առաւել մեղապատիս, կողակիցն՝ Մարիան, անդրանիկ որդին՝ Ղազար, հոգեւոր ահեղ ատենին Քրիստոսի, իմ դուստր, և այս վերջին ժամանակիս իմ հոգեւոր որդի Խանուվ[աղէն], Սանդուխան, միւս Խոսրովն, յիշեցէք ի Քրիստոս:

Դարձեալ յիշեցէք Հէրիկն, բաղու[մ] աշխատանք արար Աւետարանիս թղթին դեղ առաւ: Աստուած իւր միւսանգամ հատուցէ իւրաքանչիւր:

Դարձեալ յիշեցէք... Մարուֆէս, մայրն, կողակիցն, Ղազարն, որպէս ի փափակս արքայութեան իմ հարսն՝ Խանուվաղէն: Ահա ժամանակ ծերութեան իմոյ փափակէի զհարսանեաց որդոյն իմոյ և տեսի. փառք Քրիստոսի, որ հասոյց զիս տեսանել զփափաքելին իմ մարմնաւոր որդիս և հոգեւոր զու[տրս]¹⁰:

359

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, № 5195 (1552 թ.)

ա

249ր Զայս Մաշթոցս Մոկաց գերեցին թվին ՌՂԵ (1646):
250ա Այն տարին որ Ազդինշէր եղօ:

բ

Այլ գրով

26բ Դարձեալ յիշեցէք... զՅակոբին և իւր կողակցոյն՝ Խանուվին, և դստերն՝ Չամանին: Աստուած զիւրեանց գործեալ մեղքն թողու. ամէն. որ ետուն զսբ. Մաշթոցս վերստին նորոգել ի հալալ վաստակոց իւրոց: Դարձեալ յիշեցէք... Դարձեալ Աստուած ողորմի Խաթունին, որ ետ ողորմութիւն ի նորոգել գրոցս¹¹:

¹⁰ Հիշատակարանն այնուհետև ընդհատվում է ձեռագրից թերթ ընկնելու պատճառով:

¹¹ Բ հիշատակարանը ձեռագրում դրված է մինչև 1646 թ., նույնպես ժէ դարում: Ձեռագրի 112ր էջում կրկնված է Բ հիշատակարանը:

360

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 5428

Գրիշ՝ Ասազ
Վայր՝ Ղարաջալուայ

ա

124ա Նաև աղաչեմ յիշել ի տէր ղկաղմող սբ. Աւետարանիս Աւետիս քա-
հանային և ղիս զամենայն մեղս ղԱսազ զրիշ, որ մեծ սիրով և կամաւ
ցանկեցի ղսբս. զայս տառ մեծ:

Գրիշ՝ Աւետիս երէց

բ

188ա Զմեղսամած գրիշս տէր Աւետիս տառապեալ, հանդերձ ծնողօք և
ամենայն զարմօք յիշեցէք ի բարին:

գ

331բ Փառք...: Յանկացող եղեալ աստուածային պատուիրանիս, քահա-
նայումն, կրանաւոր ճգնայտեսակ տէր Կոստանդ, աստուածասէր,
աստուածիմաստ...:

դ

232ա Փառք..., որ ետ կարողութիւն տկարութեանս իմոյ սուտանուն և
մեղաւոր Աւետիս երեցու հասանել ի վերջ գրիս. ամէն: Որ ցանկացող
եղեալ այս պատ[ու]ական գանձիս և անգին մարգարտիս, պատուական
և առաքինի և սրբասէր... Մկրտիչ և իւր ծնաւդաց <իւրոց> Մեհանին
և մաւր Մեղուշին. ամէն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՄկրտիչն և իւր
կին Նքար խաթունին: Դարձեալ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր
Մկրտիչ և կողնկցին՝ Նքարին, որ ետ հալաւ վաստակոց էառ սբ. Աւե-
տարան, և իւր հոգոյն յիշատակ և իւր ննջեցելոց ամենայն:

Ի թուականիս ՌՂԵ (1646), երկիր Խալայ, ի գիւղն Ղարաջալուայ,
ի դուռն Պետրոս-Պողոսին կատ[ար]է:

361

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 6201 (1038 թ.)

Գրիշ՝ Մխիթար Մշեցի

ա

191բ Ես՝ անարժան Մշեցի մեղօր էրէցս Մխիթար սուտանուն, որ կու
կենամ ի Կարնոյ քաղաք, ի Կան, որ է յԱրղոմու քով, որ եկի յԱղբուր
գեղս ու կարդացի զԱւետարանիս յիշատակ ու օրինակեցի, որ էր թիվ
Հայոց ՌՂԵ (1646): Վասն Աստուծոյ սիրուն համար զՄխիթար սեւրէս
էրէցէ յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք...: Ով եղբայրք, առաջին
թիվ որ գրած է ղԱւետարանս ՆՁէ (1038), գրողի անուն Եսազ է՝ ճրգ-
նօր արեղայ, սբ. կաթողիկոս Պետրոս ու Դէսսկոբոս. ու թէ զթագօր
ասես Մխիթայեալ է անուն, Հայոց թագօրի ժանանակն է գրեւ, սո.

Սայ յիշատակ անջնջելի,
Բարի զաւակ հոգոց սոցին,
Յորժամ որ գայ Տէրն երկնային;
Անճառ փառօք իւր հայրենին:

* * *

363

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի
Երևան, № 6989

Գրիշ՝ Ղուկաս
Վայր՝ Կառուց

ա

351ա Փառք...: Արդ՝ շնորհիւ ամենաղաւթին Աստուծոյ աւարտեցաւ գիրքս,
որ կոչի Աղօթամատուց ի լաւ և յոնտիր արինակէ, այլ և սակաւ ինչ
ժողովեալ աստի և անտի եգաք ընդ սմա, որ է նարեկացի և Աւետարան,
և սակաւ ինչ քարոզ և քերական, և ժամակարգութեան խրատք և այլ
սոյնպիսիք, և եդաք ի մի տուփ: Աւարտեցաւ ի Կառուցու անապատն,
ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին ե Ս. Կարապետին, որ է երկիրն Վա-
նայ ծովապատ կղզի:

351բ Գրեցաւ ձեռամբ բազմամեղ և անարհեստ Ղուկաս կրանաւորի,
որ զանուն ունիւմ և ոչ զգործ <և ոչ>, գրեցի զսա ի միաթարուծին
տառապեալ անձին իմոյ և անջինջ յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց՝ կեն-
դանեաց և ննջեցելոցն, ի թրվին ՌՂԵ (1646): Որ և ի սոյն ամի եղև
ահագին շարժ յերկիրս Վանա[յ], ի Յարութեան ճրագալուցի շաբաթ
աւրն ի մէջ գիշերի, և արար բազում աւեր, մանաւանդ ի Վան և ի Վա-
րագ: Եւ բազում եկեղեցիք տապալեցան և շինուածք կործանեցան, և
բազում ոգիք մեռան ի յաւերակի, վասն ծովացեալ մեղաց իմոց: Արդ՝
յերեսս անկեալ աղաչեմ զձեզ, ով հարք և եղբարք իմ, որք հանդիպիք
սմա կարդալով կամ արինակելով թողութիւն արէք սխալանացն և
հարեանցի գրոյն, ղի կար մեր այս էր: Արդ՝ լի բերանով և ուղիղ սրտիւ
յիշեցէք ի Քրիստոս զանարժանս և զծնաւղս իմ, զկենդանիս և զհան-
գուցեալսն...:

բ

10բ Զանարժան հողս զՂուկաս մեղաւք մեռեալ ոգիս և զծնաւղսն իմ
աղաչեմ յիշել ի տէր Քրիստոս, և դուք յիշեալ լինիք...:

364

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն
Երևան, № 7985

Գրիշ՝ Անդրեաս Երէց

301բ Փառք...: Շնորհիւ Տեառն սրկսայ և ողորմութեամբ նորին կատա-
րեցի զաստուածախաւս և զաստուածաբնակ տառս, զլուսազարդ սբ.

Աւետարանս, ի լաւ և յընտիր արինակէ: Ապա և ես ձեր և տկար, և ցաւագար էի. և ես իմով տկարացեալ բնութեամբս, բազմամեղ և անարժան, սուտանուն Անդրեաս էրէց[ս] գրեցի զսբ. Աւետարանս՝ արինակ լաւ և յընդիր: Ապա ես տկար և ծեր էի. և եթէ գրչութեան արուեստին կամ ղգրա // դարձութեան շեշտին և բրդին, և պարուկին, և ռուականութեանցն, ե այլ սխալութեան ի ծրողես է, ըստ տկարիմաց տեսութեան իմոյ և զանարժանս և ղփանակիս ի||աց յիշես [առ] ի Տէր: [Ո՛վ] զեղբարք, ես ղ||աւ ինն որդ[ոց] և դստեր[աց] հայր էի. մահըն այնպէս ջնջեաց, որ բնաւ մեկ չմնաց, մնացի պաշարեալ, և գրեցի զսբ. Աւետարանս ի դուռն Ս. Աստուածածինիս արտասուխառն աշաւք, հա- ելով ի դուռն ողորմածաց, թոշնոց ձագն ոնց կու հաի զմայր, երբ մարիս բերն ո՞ր ուտեն, ես այլ այնպէս կու հաի թէ երբ կերակ գայ, որ ուտեմք, մեկ աւր քաղց, մեկ աւրն ծարաւ անցուցի: Արդ՝ գրեցի սբ. Աւետարանս թվին ՌՂԵ (1646)՝ Յիշեցէք // զհայրն իմ՝ Զաքարիա քահանայն և զմայրն իմ՝ Գուլադեն, և զեղբայրն իմ՝ Մինաս կրանաւորն, որ ի (20) ամ ի յանապատի եկաց խարազնազգեստ, քթաջամբ, և զիս անարժան, և զկողակիցն իմ՝ Գուլպաղին, և զորդ[ի] իմ Գրիգոր վարդապետն: Յիշողքն՝ յիշեալք լինին առաջի Քրիստոսի...:

365

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 8454

Գրիչ՝ Աւետիս
Վայր՝ Աւրնդանց գեաղ

ա

404բ

407ա

Փառք...:

Այս մատենիս աստուածաբան,
Ջանազաննուլ ականցս որ կան,
Ետ գծագրել ըստունին այն,
Որ Սիմէոն կոչեն անուան:
Վարուք փայլեալ հրեշտակական,
Վարժեալ ի վարս ճրգնողական,
Խոնարհ հոգւով և հեղաբան,
Եւ խըրատիչ որդւոց մարդկան:
Փափագեցաւ իբր զեղջերայն,
Յաղբերս ջուրց անմահական,
Ետ գրծագրել զսա զանազան,
Եւ զարդարեալ ետ հրաշագան:
Զոր ես շարեացըս աւթարան,
Եւ ի բարի գործոցս ունայն,
Աւետիս հողս և անարժան,
Կատարեցի // զնորին հրաման:
Մարմնովս աշխատ գործիական,

407բ

Հոգևովս յօժար և ժըրական
 Բազում ջանիւ աշխատական,
 Կատարեցի զսա ի լըման:
 Ի թվականիս Ռ-ամեան,
 ՂԾ թիւ ընդ նըման (1646),
 Աւարտեցաւ սա ի լըման,
 Տէր Աւետիսին ի վայելման:
 Որք հանդիպիք սըմա տեսեան,
 Կամ վայելէք յայս բուրաստան,
 Յիշման առնէք ըզմեզ արժան,
 ԶԱւետիս հողս և անպիտանս:
 Եւ դուք յիշիք առ Տէրըն բան,
 Յորժամ գայցէ ի դատաստան,
 Լըսէք ըզձայնն երանական,
 Զեկայք արհնեալք հաւրն իմ արժան:
 Աղաչեսցուք զհայրն գըթական,
 Զերրորդութիւնըն միական,
 Նըմա տացուք փառս անխափան,
 Որ է արհնեալ միշտ յաւիտեան:

Եւ արդ՝ գրեցաւ եղանակաւոր տառս և աստուածաբան կտակս և
 408ա խնկալի տուփս և զանազան ծաղկ/աւետ բուրաստանս... որ կոչի Շա-
 րակնոց ի լաւ և լընտիր արինակէ, որ է հլիկ կոչեցեալ, ձեռամբ յորնէ-
 մեզ և անիմաստ դրչի մեղաւոր Աւետիսի: Շնորհիւ Տեառն սկսաւ և ողոր-
 մութեամբ նորին կատարեցի ի թվականիս Հայոց ՌՂԾ (1646), ի դեաւղս
 որ կոչի Աւրնդաց, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Պետրոսի և Պաւղոսի և Ս.
 Գէորգա[յ] զօրավարին, ի պառն և ի նեղ ժամտնակիս, յորում նեղիմք
 ի հարկապահանջութենէ անարինաց, քանզի ևս քան դևս սաստկանա
 բռնութիւն և նեղութիւն ի վերա աշխարհիս, ևս առաւել ազգիս Հայոց,
 408բ վասն ծովացեալ մեղաց: Սրդ՝ որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ
 արինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զանար/ժան դըժողս
 զԱւետիսս, և դժնօղքն իմ՝ զՎարդան քահանայն, և զմայրն իմ՝ զՄահ-
 մուրն, և զպապն իմ՝ զԹումա քահանայն, և զտղայքն իմ՝ զԹումէն և
 զՎարդօ, և զնոցա մայրն՝ զԱռիտն, և զվարպետն իմ՝ զտէր Կիրակոսն,
 որ բազում աշխատանք քարշեցին հետ անարժանիս և ուսուցին զիս:
 Աստուած զնոցա լուսաւորէ և պայծառացուցանէ յիւր սբ. միւսանգամ
 գալստեամբն. ամէն:

Բ

Եւ արդ՝ կրկին անգամ աղաչեմ զձեզ, հարք իմ և եղբարք, լի սրտիւ
 և կատարեալ բերանով Աստուած ողորմի ասացէք Ապարանցի Սիմէոն
 վարդ[ապ]ետին, որ ետ զսա գծագրել և ոսկով զանազան ծաղկել, և
 ետ զսա իւրն յիշատակ, ի ձեռն հոգևոր աշակերտին իւրոյ տէր Աւետի-
 սին, իբր թէ արժանաժառանգ և հոգևոր // որդի¹³ գոլով առ նմա. շնոր-

¹³ Հիշատակարանի շարունակութիւնն ընկել է: այն վերջրինք Բարդամի հիշատակարան-
 ների ժողովածուից (Մ 6333):

հեաց յՇարականս տէր Աւետիսին, ևս առաւել վարդ[ապ]ետին իւրոյ Սիմէոնին: Եւ Աստուած ողորմեսցի ասողքդ յիշեալ լիշիք առ Քրիստոս...:

Գ

146ա Ով մանկունք սբ. եկեղեցւոյ, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զԱպարանցի զՍիմէոն վարդապետն, որ ետ գրել զսա և ոսկով զանազան զարդարել և ետ ի ձեռն աշակերտին իւրոյ տէր Աւետիսին, յիշատակ իւրն և իւր ծնողացն, յիշեցէք...:

Մաղկող՝ Յովանէս Ղուէցի

Դ

1բ Զբազմամեղ և յոքնաթշուառ նկարողս զՅովանէս Ղուէցին, և զիմ ծնաւզսն, և զարմն, և զուսուցիչսն [յիշեցէք]: Եւ որ յիշէ՝ յիշեալ լիցի յողորմութիւնն Աստուծոյ. ամէն¹⁴:

Ե

256բ

Ով սբ. Յակոբ, եղբայր Յիսուսի,
Որդի հիւսեան Յովսէփա[յ] ծերի,
Այլ և վեհիդ, որ կա խորանի
Զանուն չգիտեմ, թէ ով ոք լինի.
Այլ ի յաւուրն աներեկի,
Դուք հայցեցէք վասն ծաղկողի,
Խաչի լուսոյն առն է արժանի:

366

Մ Ա Ն Ր Ո Ի Ս Մ Ո Ի Ն Ք

Երևան, № 8623 (1312 թ.)

249ա Յիշատակ է տեսրակս Տիլանին և հօրն՝ Շաասրեին, մօրն՝ Խանսուլթանին, հօրեղբօր՝ Խուսարի[ն], Բարսեղին, ի դուռն Ս. Կարապետին, թվին ՌՂԵ (1646):

367

Խ Ա Ջ Տ Ե Տ Ր

Երևան, № 8657 (ԺԴ դ.)

144ա Յիշատ[ակ] է խաղտեսորս տէր Կարապետին, և որդոյն նորա՝ տէր Անտոնին, և իւր դուստրն՝ Նորթութին, որ ելաւ մօրէ, այն տարին տանուտէ[ր]ն Ա[յ]ծեղշուրն էր. մեծ թիւն ՌՂԵ (1646):

¹⁴ Գրված է կարմիր մեկանով նկարի տակ:

368

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 8906 (988 թ.)

Կազմող՝ Թումայ

224ա փառք..., որ ետ կարողութիւն տկար յ[ուսո?]յ և մեղսաթաւալ Թու-
մայ գրչիս; որ կազմեցա]ք զսբ. սրբասնեալ, և մեծապայծառ, և
անուանի, ընդ ամենայն ոլորտս տիեզերաց Սբ. Յովահննէս անուն Աւե-
տարանս, որ կազմեցաք զսբ. Աւետարանս, յիշատակ տէր Մարտիրոսին:

Դարձեալ աղաչեմ յիշել զիմ ազգ և աղինս ամենայն, ևս առաւել
զզիմ պապ տէր Ղուկասին և իւր եղբարցն՝ Մարտիրոսին և Սաճակին,
և իւր կողակցին՝ Եղիսաբեթին, և իւր որդոցն՝ Մաթոս[ին] /// և իւր
դստերացն: Եւ զմիւս եղբօրն՝ Պետրոսին, և իւր կողակցին՝ Սուրբանին, և
իւր որդոցն՝ տէր Մարտիրոսին և ղեռաբուս մանկանցն՝ Ղուկասին և
Ազիզբէկին, Սարգիսին և իւր կողակց[ի]ն: Դարձեալ աղաչեմ զձեզ, ով
սբ. ընթերցողք, յորժամ հանգիպիկ սբ. Աւետարանիս, յիշեսցիք ի մաք-
րափայլ յաղօթս ձեր զվերոյ գրեալսն, զհանգուցեալսն և զկենդանիսն,
և գուք յիշեալ լիջիք ի միւսանգամ գալստեանն Քրիստոսի...:

Եւս <ևս> դարձեալ աղաչեմ՝ կողկողագին սրտիւ, և լալագին աշօք,
224բ և փղցկեալ սրտիւ աղաչեմ // /// սիրոյն Քրիստոսի և յուսոյ արքայու-
թեան յիշեսցիք ի սբ. յաղաթս ձեր զԴերմաշինոյ ժողովուրդն, ևս առա-
ւել զքահանայքն՝ սրբասնեալ զտէր Յովաննէս ժերունին, տէր Առաքելն,
և զտանուտէր Դանէլն, և ղօլվաթավոր Մատուռն, և առ հասարակ ամե-
նայն Իրմաշինոյ ժողովրդեանն, առ Աստուած փոխեցելոցն, կենդա-
նեացն և ննչեցելոցն. ամենեցուն լի սրտիւ ողորմի ասացէք սոցայ,
վասն զի օգտակար եղեն Շէֆիբիցանց տէր Մարտիրոսին, փոքր ի շատէ
ողորմած եղեն և տվին կազմել զսրբազան սբ. Աւետարանս և սքանչելա-
գործ, որ Ս. Յովաննէս կոչի անուամբ:

Աստուած ողորմի ասացէք զվերոյ գրեալ ժո[ղովրդ]իցն և դուք ///...

Ի հայրապետութիւն սբ. Էջմիածնայ տեառն տէր Փիլիպպոսին, և
թագաւորութիւնն Պարսից փոքր շահ Ապագին, ի առաջնորդութիւն
Բըշնու տէր Փիլիպպոս արհեսպիսկոպոսին, ի մեկիքութեան Մա[ղ]կունոյ
ձորիս տէր Ասատուր մէլիքին և այլոց հարցն ամենեցուն. ամէն...:

Թվին ՌՂԵ (1646):

Դարձեալ աղաչեմ յիշել զտէր Մարտիրոսին և իւր կողակցին՝ Մա-
րիամին, և իւր հօրեղբօր որդոյն՝ Մաթոսին, և կողակցին՝ Մարիամին,
և իւր դստերացն՝ Գուգումին և Արզուֆանին. դարձեալ Պետրոսի յետի
225ա կնոջն՝ Մարիամին և իւր որդոցն՝ Օլֆին և Առաքելին: Եւս առաւել //
/// քրանին, Մեհրիշատին և Մուրվաթին և առ հասարակ ամենեցուն
կենդանեացն և ննչեցելոցն Աստուած ողորմի ասացէք. ամէն:

Դարձեալ աղաչեմ և ինձ Թումայ գրչիս և զաշակերտսն իմ սիրելի
ղեռաբուս մանկունք զՊայրամն և զՎարդանն: Եւս զհարազատ հոգոյ
մայրն իմ՝ Խաթունն, որ և բազում անգամ կերակրեաց զձեզ. Աստու-
ած իւր հոգոյն թողութիւն արասցէ և ինձ սուտանուն գրչիս անմեղադիր
լերուք: Հայրք և եղբայրք, մի մեղադրէք ինձ, զի յոյժ խախտեալ էր և

տորոբրալ բաղմաժամանակեայ. քանզի է (7) հարիւր տարի անցեալ էր և ապա ի մեղ հասեալ կազմեցաք: Զսր. Աւետարանս բազում փորձանաց հանդիպեալ էր պէսպէս, աղղի տղղի, ոմն ժամանակ ի գերութեան ի ձեռս անօրինաց: Եւ անօրէնք զսր. սքանչելագործ Աւետարանս ձեռալ ի մէջ հրոյ, վասն զի այրեսցէ. և սա զօրութեամբն Քրիստոսի և իւր սքանչելագործութեամբ, որ է ինքն Քրիստոս, և Քրիստոսի քաղցրաշունչ վարս և տնօրէնութիւնս ի իւր կառուցեալ առաջի շարագործաց թռուցեալ անկաւ ի գետն |||¹⁵ և անդ ի մէջ գետոյն կացեալ: Եւ ունի սր. Աւետարանս նշան. առ ինքն ունելով հրոյ այրեալն և զթլթիկ ձկան կերածն:

325բ Տեսողացն փառս տան Աստուծոյ և սր. Աւետարանիս || |||:

Բայց և ես տկարս և սապղար հոգով, յերես անկեալ աղաչեմ, ո՛վ սր. լուսակիր դասք քահանայիցդ, զի վասն այսորիկ ոչ եկն ի տեղ իւր կազմ և նորոգութիւն. քանզի ոռքն և առաջին ճակատն և յետի լուսանցն բոս էր և որպէս գլուխն, զի տեսանէք պատրոյկն և շիրազն ոչ եկն ի տեղ իւր. քանզի ճղվածն և ձկան կերած տեղն կարկատան ոչ էառ, վասն այսորիկ ոչ եկն ի տեղի ամենայն բանն կազմիս, վասն այն աղաչեմ զձեզ, զի անմեղադիր լերուք ինձ և դուք ազատեալ լիջիք ի մեղաց ձերոց. ամէն¹⁶:

369

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 10622 (1511 թ.)

Նորոգող՝ Յովանէս Երէց
Վայր՝ Գոմա գիւղ

363բ Նորոգեցաւ Զայնաքաղըս ձեռամբս ան[արժան], սուտ ու փուտ Մշեցի Յովանէս Երեց [դրշ]ի, [ի] գիւղն, որ կոչի Գոմա, ի դուռն Ս. Նշանին, ի թւին ՌՂԵ (1646): Ով ոք հանդիպիք սորայ կարդալով՝ յիշեցէք ի յաղաւթս [ձեր]:

370

ՏՕՆԱՅՈՅՅ (ԺԶ Դ.)

Մագիստրոս, № 76

Գրիշ՝ Ալէքսան

11 Յիշատակ է սր. տառս ի նուաստ և տառապեալ երիցէ և զհայրն իմ՝ Ագաբիա քահանայն, և զմայրն իմ՝ զԽանումն, և զեղբայրն իմ՝ Հսաեփանոսն և Խաչատուրն, և քորքն իմ՝ Մուկուրաթն, Սուրբանդէն, Զանիբէկին, և զեղբօր որդին իմ՝ Արքաճամն, Եփրեանոսն, և Գրիգորն, և Սուբիանն... և զմիւս քոյրն իմ՝ Մասում և զնորաբողոք որդիքն իւր՝

¹⁵ Գետի անունը եղծել են, կարելի է կարգաւ գնահատել:

¹⁶ Կազմի երկրորդ կողի երեսին ամրացված է խաչ, որ արձանագրված է տի սր. Աւետարանս կոստղեցաւ ձեռն Եզիկին. Թվին ՌՃԳ (1654):

Յռանգովն, Փանոսն, Յարութիւնն: [Գրեցաւ] ձեռամբ Ալէքսան քահանայի... ի ՌՂԵ (1646) թվին, ի հայրապետութեան տեառն տէր Փիլիպպոսի... ի դրան սբ. աստուածանկար, առաքելայարկ խորանիս և քրիստոսարնակ սբ. տաճարիս Քրիստոսափորի, և ընդ հովանեաւ սբ. Թումայի առաքելոյ աշին մխեցելոյ ի կողն Յիսուսի և սրբոյն Յակովբայ սբ. նշանիս... եղի յիշատակ ի դուռն Ս. Քրիստոսափորի:

371

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», Կ. Ա, № 787

Գրիչ՝ Յովակիմ քահանայ
Վայր՝ Տումարգայ

- 216բ Փառք...: Գրեցաւ հոգիարուղիս և աստուածային գանձարանս ի թուին Հայոց ՌՂԵ (1646), ի հայրապետութեան սբ. էջմիածնայ տեառն Փիլիպպոսի կաթողիկոսի, և ի հայրապետութեան այսմ նահանգի Կեսարու Թորոս վարդապետի, և ի յառաջնորդութեան Առաքել պարոնտէրի. ձեռամբ անարհեստ գրչի՝ Յովակիմ քահանայի, ի գիւղն Տումարգայ, 217ա // ի դուռն Ս. Աստուածածնայ և Ս. Պետրոսի և Պօղոսի առաքելոցն և այլ սրբոց, որք աստ կան հաւաքեալ:

372

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Ա, № 790

Գրիչ՝ Մեսրոպ երէց
Վայր՝ Վան

- 217բ Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի Վան քաղաքի, ընդ հովանեաւ Տիրամայր Ս. Աստուածածնին և Ս. Հրեշտակապետաց Գարրիէլի և Միքայէլի, ի հայրապետութեան տեառն տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսի, և յառաջնորդութեան Վարդգայ Կիրակոս վարդապետի, ի թուին Հայոց ՌՂԵ (1646) ամին, ձեռամբ անարժան Մեսրոպ երիցու... արդեամբ տանուտէր ոչս Ամիրխանի:

373

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Բ, № 541

Գրիչ՝ Պետրոս երէց

- 442 Զայս օրինագիրս թէպէտ որ վերն գրեալ կայ, Աստուած ողորմի նմա. և մեր տեսեալ զայս գեղեցիկ պատմութիւնքս ինչ որ կայ գրեալ 443 // կամ թէ ինչ ե իցէ, մեզի պիտոյ եղեալքն ըստ կարեաց իմոց գրեցի, ինչ և իցէ՝ թէ ծուռ և թէ շիտակ...: Ես՝ անարժանս Ս. Գէորգայ եկեղեցւոյ եղեալ անուամբ Պետրոս էրէցս գրեցի թվին ՌՂԵ (1646):

374

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

ՁԶՎՍ, I, № 29

Գրիշ՝ Յոնանէս

Վայր՝ Յամիթ

194

Փառք...: Գրեցաւ երգարանս հոգիաբուղիս աստուածաօր դաւթեան երգոյս, ի թուականիս Հայոց ՌՂԵ (1646), յաշխարհս Միջագետաց, ի քաղաքս Տիգրանակերտ, որ յայժմ ասի Յամիթ, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Կիրակոսի, և մօր նորա Յուդիտայի, և Սրբոյն Սարգսի զինաւորին, և որդոյ նորս Մարտիրոսին, և այլ բազմահաւաք սրբոցս որ. աստ կան ի պահպանութիւն քրիստոնէից, ի լաւ և յընտիր օրինակէ, որ Գառնեցի կոչի, ձեռամբ մեղսամած Յոնանիսի, ի վայելումն¹⁷. զոր կողկողագին դիմօք և արտասուահար աչօք յերես անկեալ աղաչեմ ղձեղ, որ կարդայք զ[ս]ա և կամ յօրինակեք, ողորմիս ասել ինձ անարժան գրչիս և ստացողի սորին: Եւ որ յիշէ և Աստուած ողորմի ասէ...:

375

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

ՏԶՎՍ, I, № 57 (ԺՁ դար)

Հետ. ստացող՝ Խաչատուր Երէց

ա

282

Այս Սաղմոսարանսն մեր խոճա Սաֆարին է, առեր է տէր Խաչատուր երիցուն, Թ՝ (9) ըռիեալ. իւրեան տղին անուն Մովսէսին համար առաւ:

ԹՎին ՌՂԵ (1646) ամսոյն... թէ հարցունես՝ ո՛չ զտարին գիտեմք ոչ Զղամիսն, մեր մտաց այս |||¹⁸

բ

Զմեղապարտ և անարժան գրչակս զԽաչատուր երէցս¹⁹ յիշեալ ի Տէր, ո՛վ եղբայր:

376

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՁԶՎՍ, I, № 172 (1590 թ.)

722

Դարձեալ յիշեցէք Խանումն, Յակոբն, Միւրուման, Դաւաթն, Ուտիանէն, Շիւիհանն իւրեանց ամէնեցունին: ԹՎին ՌՂԵ (1646) էր գրեցաւ:

¹⁷ Ստացողի անունը չի գրված:

¹⁸ Բ. Սարգիսյանի հաղորդմամբ «մնացեալ երեք չորս բառերն քերուած են» (էջ 282):

¹⁹ Բ. Սարգիսյանը գրում է. «Խաչատուր երէցս եթէ Մամցին է, գրած ըլլալու է 1520 մոտերը. իսկ եթէ Արաբկիրցին՝ 1664-ին» (էջ 282): Զեռագրի նկարագրութեան մասում գրչութեան ժամանակը նշված է 1640—1666 (էջ 280):

377

ԳԻՐՔ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

824Ս, III, № 446

Ստացող՝ Յակոբ Եպիսկոպոս
Վայր՝ Զէքուն

ա

- 647 Փառք... Գրեցաւ Ձեռնադրութեան դիրքս ի թվին ՌՂԵ (1646), ի խնդրոյ տէր Յակոբ անարժան Եպիսկոպոսիս, ի վայելումն անձին իմոյ և ի յիշատակ հոգ[ւ]ոյ իմոյ, և ծնաւդաց իմոց, և ամենայն զարմից իմոց. ամէն: Գրեցաւ դիրքս յի Զէքունոյ վանքն, ի Աստուածածնին
- 648 դուռն, յառաջնորդութեան տէր Մերուն արհեսկակոպ[ի]ոսին: Ով որ ողորմի ասէ մեզ և ձեզ ողորմեսցի Աստուած:

բ

Գրիչ՝ Յակոբ

Եւ զմեղաւոր Յակոբ գծողս յիշեցէք:

378

Ճ Ա Շ Ո Յ

Մ82ԵՊ, I, № 15, տե՛ս նաև Մ82ԵՍ, № 15, էջ 104—105

Գրիչ՝ Յոհան Հիզանցի
Վայր՝ Նրուսաղէմ

- 96 Փառք...: Արդ՝ շնորհիւ տեառն հօր Աստուծոյ և կարողութեամբ Միածնի որդոյ իւրոյ Յիսուսի Քրիստոսի և զաւրութեամբ Հոգւոյն Սրբոյ կենարարի, երջանիկ և երանելի հայրապետն մեր տէր Գրիգորն, որ է սա ի Վեբի աշխարհէն, յերկրէն Գանձասաւրու: Սա մինչդեռ պատանեակն էր եկն առ Պետրոս վարդապետն, որ գլուխ վարդապետաց էր յայնմ ժամանակին և աշակերտեցաւ նմա: Եւ նա տեսեալ զվարս նորա, զի էր ճգնազեաց, իմաստուն և հանճարեղ յամենայն բանս և ի գործս, և առաքեաց զնա յՆրուսաղէմ սպասաւորել տնօրինական տեղացն Քրիստոսի. զի էր յայնմ ժամանակին Հայոց վիճակն որ յՆրուսաղէմ ի բազում պարտուց ներքոյ էր անկեալ՝ մինչ զի ամենայն անօթք, որ կայր, յայլազգիք էր գրաւեալ:

- Սա բազում աշխատութեամբ զպարտքն վճարեաց. զի տեսին մեծամեծքն և իմաստուն վաճառականք Հայոց զբարի վարս նորա և ամենեքեան ձեռնատու եղեն նմա, մինչ որ եհաս ի յաստիճան քահանայութեան: Եւ ապա շնորհօք Հոգւոյն Սրբոյ արժանացաւ առնուլ զպատիւ հայրապետական, և նստաւ առաջնորդ և վերատեսուչ վիճակիս Հայոց՝ որ յՆրուսաղէմ: Եւ ամենայն ազգս Հայոց պատուէին զնա, սարսէին և դողային յահէ նորա վասն բարի և առաքինի վարուց իւրոց: Սա իս (40)
- 97 ամ յաջորդեաց զաթոռ ազգիս // մեր Հայոց ի Ս. Յակոբ՝ որ էր աթոռ Յակոբայ Տեառնեղբօրն և Գլխադիր Յակոբա[յ]՝ որդոյն Զերեթեայ,

վասն զի ի մեր Լուսաւորչէն Հայոց մինչև ցայսար ոչ ոք գտաւ նման սմա, ո՛չ ի վարդապետաց և ո՛չ ի հայրապետաց. և թէ որչափ նորոգեաց և պայծառացոյց զեկեղեցիս աղգիս Հայոց՝ որ յնրուաւղէմ:

Սա շինեաց ի Մնունդն, զՄեծ խանն և զվրայի դարպասներն և զայլ խցերն և Բ (2) անգամ զՓրկիչն նորոգեաց և զՀրեշտակապետն մարամաթ արաւ. և զՍ. Յոհաննու եկեղեցին նորոգեաց. և առաւ Գ (3) կամար ի Ս. Յարութեան վերնատունն. և շինեաց զնոր խանն, որ ի Ս. Յակոբ: Եւ արար անաւթք ոսկեղէնք և արծաթեղէնք, տիպակք հանդերձեղէնք, և թաքերք մարգարտեղէնք և այլ բազում անաւթք, զոր ոչ կարացաք ի թիւ արկանել. այլ որ դիտակն է գաղտեաց || նա հատուցէ զվարձս և զփոխարէն իւր:

Ապա ի թվին Հայոց ՌՂԴ (1645) ետուր զայս գիրքս գրել իւրն յիշատակ և ծնաւդաց իւրոց, հօրն՝ Մարգարին և մօրն՝ Թուրվանդին, և եղբարց, և քրեւրցն, և ամենայն ազգականացն:

Եւ արդ՝ մինչդեռ ի Վարդապետի կարգքն էիք հասեալ ի գրել գրոցս, եհաս վախճան հայրապետին մերոյ՝ տէր Գրիգորիս, և արար մեզ մեծ սուրբ և տրտմութիւն. և ոչ թէ մեզ միայն, այլ ամենայն ազգիս Հայոց: Զի յորժամ գնաց բաւթատուն յաշխարհս Հայաստանեայց, ամենեքեան իբրև զսիրելի եղբայր և զմիամօր որդի լային և կոծին զնա: Ապա մինչդեռ կենդանի էր, կոչեաց զԱստուածատուր վարդապետն, եղ ի յաթոռն իւր առաջնորդ ազգիս մեր, որ յար և նման էր նմա, գործովք առաքինութեան և ամենայն վարուք. եւ ասաց, թէ «Ով որ Աստուածատուր վարդապետին հնազանդի, աւրհնի յԱստուծոյ և յամենայն սրբոց նորա և ի մէնջ». զոր տէր Աստուած հաստատուն պահեսցէ. ամէն:

Եւ արդ՝ կրկին աղաչեմ, ով որ կարդաք, ասացէք Աստուած լուսաւորէ զԳրիգոր հայրապետի հոգին, և զիւր ծնողացն, և ամենայն արեանառու մերձաւորացն. ամէն:

Եւ արդ՝ ես անարժանս և եղկելիս ի մանկունս եկեղեցւոյ, անարուեստս ի գիրս գրչութեան Յոնան Հիգանցիս, շնորհիւ Տեառն սկսայ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի զՏարոյ գիրքս, ի մեծ թուականիս Հայոց ի Ռ և ՂԵ (1646) ամին, ի Ս. Մնունդն, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին, որ է վիճակ ազգիս Հայոց. ի հայրապետութեան հայկազեան սեռի էջմիածնին տեառն տէր Փիլիպպոսին, և Սըսայ տեառն տէր Սիմէոնին, և ի թագաւորութեան այլասեռից սուլթան Իբրահիմ խոնդաբարին, ի դառն և ի նեղ ժամանակիս, յորում նեղիմք ի հարկապահանջութենէն անաւերնաց. քանզի ևս քան զևս սաստկանայ բռնութիւնն և նեղութիւնն ի վերայ աշխարհիս, ևս առաւել ազգիս Հայոց: Զոր յուսամք և խնդրեմք ի յամէնառատ, քաղցրկամք մարդասիրէն Աստուծոյ, որ վերստին նորոգեսցէ զաթոռս և անվնաս պահեսցէ յամենայն հնարիցն սատանայի. ամէն:

Արդ՝ որք հանդիպիք տեսութեան սորա՝ կարդալով կամ արինակելով, զաւելորդն բառնայք և զպակասն ընուք և սխալանացս անմեղադիր լերուք, զի կար մեր այս էր: Վասն որոյ երես ի գետին դնելով աղաչեմ, ով սբ. հարք և եղբարք, յիշեցէք ի Քրիստոս, մի Տէր ողորմայիւ զգրիչս, և զծնողսն իմ՝ զՅովանէս երէցն, և զԱնյիւն, և զեղբարքն իմ՝ զտէր Մի-

ֆայելն և զԱմիրսէք սարկաւազն, և զայնոքիկ, որ վերայ մեզ երախտիք ունին զամենեանս:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զտէր Գրիգոր հայրապետն, և հնազանդեալ հոգևոր որդիացեալքն հրամանաց նորին: Նախ զտէր Աստուածատուր վարդապետն, և զիւր աշակերտն՝ զտէր Առաքելն, և զՈնոփրիոս եպիսկոպոսն, զտէր Գրիգոր վարդապետն, և զտէր Մինասն, զտէր Նիկողայոսն, և զտէր Ղուկասն, զԲ (2) տէր Կիրակոսֆն, և զտէր Վարդանֆն, որ մին զթուղթն կոկեաց, և զԲ (2) տէր Խաչատուրն, զտէր Յակոբն, զտէր Ստեփանոսն, որ փոխեցաւ յայսմ ամի առ Քրիստոս, զտէր Մելիսէքն, և զտէր Յովանէսն և զտէր Սիմէոնն, զտէր Սարգիսն. և զՄնրնդեան միաբանքն՝ ուր դիրքս դրեցաւ՝ զտէր Վարդան, զտէր Հերապետն, զտէր Սահակն. և զվանաց բազում ժամանակաւ աշխատաւորքն և երախտաւորքն՝ զմահապի Ամիրխան և զմահապի Ագտալ Գրիգորն, զմահապի Տաւնապետն և զմիւս մահապի Գրիգորն, զմահապի Մանուկն, զԱղուպն և զՅոնանէս սարկաւազն, զՄկրտիչն և զԱստուածատուրն: Եւ զաշխատաւոր մշակքն զՅոնանէսն, զՍահակն, զԵղիաքն, զԳուլասարն, զտնտես Մարտիրոս, զԱւետիս, զՍարգիսն, զՄիւրիջանն, զՅուսէփն, զՄեսրոպն, զնաջար Յոնանն, զԹերձակ Յակոբն, զՍաֆարն, զՂազարն, զՄուրատն, զՂուկասն, զՅովասափն, զՅովանանէսն, զՍտեփանոսն, և զայլ ամենայն աշխատաւորքն, զքահանայքն և զաշխարհականքն, յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք և յիշողքդ յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ, որ է աւրհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

379

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՄՅԶԵՊ, VI, № 1984 (1639 թ.)

Նվիրատուն՝ Սիմէոն կաթողիկոս

571

Ի թվին ՌՂԵ (1646), ես՝ Սիմէոն կաթողիկոս եկի ի սբ. Երուսաղէմ և զտէր Աստուածատուր վարդապետն, ամենայն աշխարհի հաւանութեամբ, հաստատեցաք առաջնորդ սբ. Երուսաղէմայ. և եղի զՇարականոցս զայս յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց, ի Ս. Յակոբ, զոր լաւ բռնողն և խնամ տանողն օրհնի յԱստուծոյ:

380

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՄՅԶԵՊ, VII, № 2146

Գրիչ՝ Մովսէս դպիր
Վայր՝ Ատանա

III

103

Փառք..., Արդ՝ գրեցաւ եղանակաւոր տառս, որ կողի Շարականոց, ի թվին Հայոց ՌՂԵ (1646), ի մայրաքաղաքն ի յԱտանա, ի դուռն Ս.

Աստուածածնին և Ս. Ստեփանոսին, որք կան ի յազնութիւն ամենայն հաւատացելոց. և ի հայրապետութեան տեառն տէր Սիմէոնի, և ի թագաւորութեանն Տաճկաց սուլթան Խայրաւիմին:

Արգ՝ աղաչեմ զամենեւեան, որք հանդիպիք սմա պաշտելով, տեսանելով, անմեղադիր լերուք վասն վատութեան և սղալանաց գրոյս, զի գեռ մանուկ էի և տգէտ և ոչ ուսեալ ի վարպետաց: Եւ ես՝ անպիտան և մեղսասէր Մովսէս դպիրս դրեցի զսա կարողութեամբն Աստուծոյ: Եւ դարձեալ յիշեցէք ի յաղօթս ձեր զյուսուցիչն իմ՝ զտէր Միքայէլ քահանայն, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոս, այլ և զՀռովմկացի Գրիգորն, որ գրոց կազմն ուսոյց, և զգրոցս բազում պակասութիւն, մանաւանդ և զգրադարձն. Քրիստոս ողորմի իւր հոգեւոր և մարմնաւոր ծնողացն հոգուն:

Եւ դարձեալ յիշեցէք ղմեղաց գերի ղՄովսէս դպիրս, և զճնաւդսն իմ՝ զմահտեսի Պալին, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոս, և զմայրն իմ՝ զՊաղատան, և զեղբայրն իմ՝ ղԴաւիթն, և զքոյրն իմ՝ ղՄարիամ, և զայլ ամենայն արեան մերձաւորքն իմ՝ զկենդանիս և զհանգուցեալս...: ԺԺ, ՅՅ, ԳՌ, ՌՌ, ԳԴ, ՌՌ, ԲԲ, ՆՆ, ՅՅ, ԵԵ, ԻԴ, Լ, ԻԹ, Է, ԻԹ, Դ, ԻԶ, ԺԱ, ԼԲ²⁰

Բ

Ջարագս ի շարիս և զծոյլս ի բարիս, զանարժան և զեղկելի և զանսպիտան Մովսէս, աղաչեմ. յիշել ի Տէր:

Գ

Անմեղադիր լեր վասն վատութեան ծաղկիս:

381

Տ Օ Ն Ա Յ Ո Յ Յ

ՄՅԶԵՊ, VIII, 2592 (ժամանակ)

Կազմող՝ Ներսէս արեղայ
Վայր՝ Կարմիր վանք

170

Կազմեցաւ Տաւնացոյցըս և Աւետարանացոյցըս ի Կարմիր վանք, ընդ հովանեաւ Ս. Կարապետին և Ս. Նշանին, ձեռամբ Ներսէս արեղին, ի թվականին Հայոց ՌՂԵ (1646), ի վայելումն անձին իւրոյ տէր Բարսեւիլին, որ կապել տուեց զայս Տաւնացոյցըս. ամէն:

382

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Մուրմար, I, № 21 (1925 թ.)

Նորոգող՝ Դանիէլ

ա

25

Արգ՝ վերստին աղաչեմ զձեզ զամենեւեանդ, որք հանդիպիք այս սբ. Աւետարանիս յիշեցէք ի սբ. աղաւթս ձեր զնորընծա կրօնաւոր տէր

²⁰ Ցուցակի հեղինակը ծածկագրերը կարդացել է «Մովսէս դպիր»:

Պալիթն, որ վերստին նորոգել երեստ զսև գիրն, զի յոյժ թռուցեալ էր, որ ի կարդալ չէր իգար. վասն որոյ ետուր ինձ մեղատր Դանիէլիս գրեցի. ի թվին Հայոց ՌՂԵ (1646):

Բ

Կազմող՝ Կարապետ արքայայ
Նաև զանպիտան ծառայս ծառայիցդ Աստուծոյ, զսուտանուն Կարապետ արեղայ զԲաղշեցի, զվերջի կազմողս յիշեցէք ի Տէր, և Աստուած ողորմի ասացէք:

383

Մ Ե Կ Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն Մ Ա Ր Գ Ա Ր Է Ի Յ

Մուրմար, 1, № 77

Գրիչ՝ Մովսէս

71 Գիրքս սեպհականացեալ է էջմիածնի աթոռոյն, յիշատակ նմա ի ՂԻՄ քաղաքէ եղեալ, ի թուիս Հայոց ՌՂ-երորդ Հինգերորդին (1646): Գրեցաւ այս զգուշացուցիչ ձեր, ի Մովսիսէ:

384

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

8241, № 387

Գրիչ՝ Թումայ

Վայր՝ Դաշտ

903 Փառք... Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարտնս ձեռամբ սուտանուն Թումայիս, անիմաստ և ահմար գրչիս: Եւ իմ անընդունակ գոլով յարուեստ գրչութեան և բազում մեղաց ցնորիւք պաշարեալ, թէ յոտից ցգլուիս չիք առողջութիւն, այլ ըստ կարի մերում, զոր պարզեաց մեզ մարդասէր Հոգին, բազում աշխատանաւք, անարժան ձեռաւք իմաւք, յընտիր և ստոյգ յարինակէ, կենաւք տառապանաւք: Գրեցաւ յերկիրս Մովսէս, ի գեաւդս, որ Դաշտ կոչի, ի դուռն || Սրբոյն Յակոբայ Հայրապետին և Ս. Կեցնայ Աւետարանին, ի թուականիս Հայոց ՌՂԵ (1646). յայս դառնացեալ նեղ ժամանակս գարնանա[յ]ին, յիշատակ||

904 Ուստի և տեսեալ զսորայ անճառ փրկագործութիւն, ոմն պատուական Մովսէսի երկրաթն, որ ստացաւ զսայ, ի խալալ արդեանց [և] վաստակոց իւրոց, յիշատակ իւր և ծնողաց, հօրն՝ Աւետիսին և մօրն՝ Թուրանդին, կողակցոյն՝ Զանփաշին, և որդոյն՝ Բարսեղ դբրին, կողակցոյն՝ Խաթունին, որդոյն՝ Պարսամին, դստերն՝ Թուրէկին. Մարգարին, կողակցոյն՝ Օլփաբէկոյն, որդոյն՝ Գրիգորին, դստեր Մրաթին, Թուրանգին, քոյր Խայրին, Աբրահամին, Պարսամին: Աստուած լուսաւորէ գիրեանց հոգին. ամէն:

385

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՄԻՆՁ, № 24

Գրիշ՝ Աստուածատու
Վայր՝ Թովրասկան

ա

13

Փառք... Արդ եղև զրաւ և աւարտ աստուածաբնակ սբ. Աւետարանըս, ի թուականութեան Հայոց մեծաց ՌՂԵ (1646), ի յերկիրս Պարսից, ի քաղաքս Շօշ, որ է Ասպահան, ի գեօղս Թովրասկան, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին, ի բռնակալութեանն փոքրիկ շահ Ապասին, և ի հայրապետութեանն Հայոց անշարժ վիմին հաւատոյ, հանդարտախաղաց ծովուն, հա[ս]տահեղոյս և անառիկ պարըսպին տեառն Փիլիպսոսի, զի ի մարմնի զվարս անմարմնոց ունէր ստացեալ, հրեշտակաց ցանկալի, մարդկան գովելի, և դիւաց սարսելի, վասն զի կայր հիանալի քաղաքավարութեամբ, գործովք վարդապետէր, և քաղցրութեամբ խրատէր: Նստեալ ի յաթոռն Թաղէոսի Սբ. Առաքելսյն, ընտրութեամբ Հոգւոյն Սրբոյ յաշորդ և փոխանորդ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին, զոր տէր Աստուած անփորձ և անսասան պահեսցէ. ամէն: Եւ ի արհեստակցութեանս մերոյ վտարեալ ազգիս Հայոց, որ կեամք ի յերկիրս Պարսից՝ տէր Խաչատրի և քաղցրաբան վարդապետի, որ յայսմ ամի փոխեցաւ առ ցանկալին իւր՝ յաւուր մեծի ուրբաթին²¹, ի ժամ խաչելութեան Քրիստոսի: Զոր աէր Աստուած ընդ սբ. հայրապետսն դասակից և պսակակից արասցէ. ամէն: Եւ ի մարմնաւոր առաջնորդութեանն պանդրխտեալ |||սր բազում աշխատութեամբ և անդադար հոգս տանի քրիստոնէից |||:

Արդ՝ ով ք[ահանայք] և ժողովուրդք ի լուր յիշատակարանիս, ուղիղ սրտիւ յիշեցէք զստացօղ սբ. Աւետարանիս զհեզահոգի և բարեմիտ երիտասարդն զխօճա Մանուկն, և զծնողսն իւր՝ Աւետիսն և զԱնթառամն, և եղբարքն իւր՝ զխօճա Թուրոսն և զԹագէտոսն, և զպապն՝ զՔոստակ Մէլիքն, և հանիկն՝ Ազիզփաշէն, և զմայրենի պապն՝ Յոնանն, և հանիկն՝ զԽանբէկին, յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք. ամէն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զխօճա Մանուկն, և կողակիցն իւր՝ զՍալամն, և որդին՝ զԳորգն |||

Այլ և յիշեցէք ի Քրիստոս զխօճա Թուրոսն, և զկողակիցն իւր՝ զՄարգարիտն, և զմիւս կենակիցն՝ զՄարիամն, և զորդիքն՝ Յոնանն, Յարութիւնն, Աւետիքն, և զդստերքն իւր՝ զԽանբէկին, զԳայիանէն և զՎարդիաթունն:

Եւ առաւել յիշեցէք ի Քրիստոս զՄատթէոսն, և զկենակիցն իւր՝ զԷնոնծաբէկն, և որդիքն՝ Մկրտիչն, Բ (Չ)՝ Ակոբշանէն և զՈսկանն, և զդստերքն իւր՝ Վառվառն, Ազիզն, և զՀովսիփսիմէն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զխոջայ Մանուկն և զորդին իւր՝ զպարոն Գորգն, զՔրիստոստուրն, զՄէլիքն, Մարգարիտն, Խանուկն, Թամուն և զկողակիցն՝ Սալամն. ամէն:

²¹ Այսինքն մարտի 27-ին, որովհետեւ 1646 թ. Զատիկը կրկնի մարտի 29-ին:

Այլ և յիշեցէք ի Քրիստոս զխօճա Մանուկն, և զքեռին իւր՝ զԿարա-
խանն, և զսորին կենակիցն՝ Գայիանէն, և որդիքն՝ զՊօղոսն և զԶաւա-
րէն, և միւս այլ քեռիքն՝ Ամիրսէթն և զՆաճապետն: Եւ[մ] առաւել յի-
շեցէք ի Քրիստոս զտէր Մարտիրոսն, զտէր Անդրէասն և զտէր Զաւարէն:
Դարձեալ յիշեցէք զխօշա Մանուկն, և միւս կողակիցն՝ Եղիսաբէթն:

Ր

Այլ ես առաւել աղաչեմ զձեզ, հայրք և եղբարք և մանկունք Սիովնի,
և արտասուօք համբուրեմ զգարշապարս ոտից ձերոց, յորժամ հանդի-
պիք սբ. Աւետարանիս կար[դալով կամ] օրինակելով և կամ հարեանցի
տեսանելով, յիշեսշիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զանարժան և զտատա-
նեալս մեղօք Աստուածաւոր գծողս, որ անարժան գոլով այսմ արուես-
տի, բայց շնորհօք Հոգւոյ Սրբոյ կատարեցաւ: Այլ և զվարպետն իմ՝
զտէր Գրիգորն, որ բազում աշխատութեամբ ուսոյց ինձ զուսմունս, ևս
առաւել զտէր Գասպար քաջ քարտուղարն, որ ուսոյց մեղաւորիս զար-
հեստ գրչութեանս, հանդերձ ծնօղօք, զարմօք...:

Պ

[Դարձեալ յիշե]ցէք ի Քրիստոս զանարժան գծող Աստուածաւորս,
և զծնողսն իմ՝ զՄարգարէն և զԳայիանէն յիշեցէք...:

Պ

Զըստացօղ սբ. Աւետարանիս տերունական,
Հեզահոգի անուամբ Մանուկըն պատուական,
Որ կատարեաց զբան խրատին աստուածական,
Գնեաց ըզսբ. մարգարիտս գեղեցկական,
Թվին ՌՂ և Ե. աւելորդեան (1646):

Ծաղկող՝ Ստեփաննոս Բանաւայ

Ե

Եւ արդ՝ ես մեղաւորս նըւաստ անուամբ զՍտեփաննոս քահանայս,
իմոյս անարժան ձեռօք և փտեալ մատամբս ծաղկեալ նկարեցի զսբ.
Աւետարանս, և զարդարեցի զսա ոսկուով և լաճվարտով, և այլ գոյնզգոյ-
նիւք, յորժամ հանդիպիք սբ. Աւետարանիս, բերան մի ողորմի ասացէք
մեղաւորիս, այլ և ծնօղացն իմ և զուրբ ողորմութիւն գտշիք ի Քրիստոսէ
Աստուծոյ մերո[յ]:

386

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Յովթն, Մ 50

Գրիշ՝ Ղազար երէյ
Վայր՝ Կ. Պօլիս

118

Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ և զբաւ առեալ կատարեցաւ սրբազան Աւե-
տարանս և մեծալիր գանձս աստուածային, ի մայրաքաղաքն Կոստան-
դինուպոլիս, ի դուռն Ս. Հրեշտակապետաց Գաբրիէլի և Միքայէլի, և
ի հայրապետութեանն էջմիածնայ տեառն Փիլիպպոսի, և սբ. Երուսաղէ-

մայ առաջնորդութեան տէր Աստուածաւոր վարդապետին, և ի բռնակալութեանն Տաճկաց սուլդան Խալաֆին, որ յայսմ ամի պատերազմ ունէր ի վերայ Կրէտէս կղզոյն, և ի թուականութեանս Հայոց ՌՂԵ (1646) ամի, ձեռամբ ողորմելի և ամենայն մեղաց լիապէս գործողի Ակնցի Ղազար երիցու, եւ ցանկացաւ հղեալ սր. Աւետարանիս աստուածաւոր քրիստոնեայս Քարձեցի խօճայ Կիրեղն. և ստացաւ զսա ի հալալ արդեանց իւրոց, գանձ պատուական և առիթ փրկութեան, և եդ յիշատակ հողոց իւրոց և բարի ծնողացն իւրոց, հարն՝ Սիմէոնին և մարն՝ Տալէրին, և որդւոյն՝ Թորոսին, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոս, և եղբարցն՝ մ[ահտեսի] Սողոմոնին և մ[ահտեսի] Ջափարին, և կողակցին՝ Մանանդին, որ հանգուցեալ է առ Աստուած, և միւս կողակցին՝ Կիւլիստանին և եղբար որդւոյն՝ Նիկողայոսին, Խումարին, Փարվարին, և որդոցն՝ Կիրակոսին, Գրիգորին, Բարսեղին և ամենայն արեանառու մերձաւորացն:

Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ զամենեւեանդ, ով քրիստոսազարդ քահանայք և մանկունք սր. եկեղեցւոյ, որ հանդիպիք սր. և լուսափայլ, հոգիազարդ Աւետարանիս կարգալով կամ արինակելով, յիշման արժանի վարկչիք ի սրբամատոյց և արժանընդունակ յաղաթս ձեր զվերոյ դրեալ ստացաւս սորա զՔարձեցի խօճայ Կիրեղն և զամենայն առուարեան մերձաւորացն... Ընդ նմին և գրչի սղալանացս ներեցէք և սիրով խոնարհեալ ուղղեցէք, և թէ գտանի սղալ, որ մեք ոչ իմացաք, բայց գիտնոցդ մաղթեմ կրկին ուղղել: ...

387

Պ Ա Ր Զ Ա Տ Ո Ւ Մ Ա Ր

ՈՅՁՄՎ, № 690

Գրիչ՝ Աստուածաւոր

ա

180

Արդ աղաչեմ զձեզ, հայրք և եղբայրք, յորժամ հանդիպիք սմա կարգալով կամ օրինակելով և կամ հարեանցի տեսանելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթ[ս] ձեր զստացօղ սորա զՍիմոն խանն և զծնողսն իւր՝ զմահապի Գրիգորն և զԲէկիխաթունն, և զկողակիցն իւր²², և զորդիսն իւր՝ զՊօղոսն, և զՊետրոսն, և զԱնդրեասն, և զդստերսն իւր՝ զԵղիսաբեթն, և զԹառնումաշն, և Ազամաթն, և զմեղապարտ և զանարժան գծողս սորա զԱստուածաւորս յիշեցէք... և Աստուած զձեզ յիշէ ի միւսանգամ զալստեանն. ամէն: Գրեցաւ թվին ՌՂԵ (1646):

բ

Ջստացօղ Պարզատումարիս զՍիմոն խանն յիշեցէք, ընդ նմին և զանարժան գծող Աստուածաւորս յիշեցէք և Աստուած ողորմեսցի:

գ

Ջստացօղ սորա զՍիմոն խանն յիշեցէք ի Քրիստոս Յիսուս:

²² Ինչպես հաղորդում է Հ. Ոսկյանը, ձեռագրում անունը չի գրված:

388

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Արծնեան, «ՀԱ», 1961 թ., էջ 316

Հետ. ստացող՝ Աստուածատուր Երէց

ա

Զվերչին ստացող սբ. Աւետարանիս զանարժան էրէցս Աստուածատուր քահանէս, որ զանուն ունիմ և զգործս ոչ, ով հանդիպիք Աստուածողորմի ասացէք անարժանիս, և հայր իմ՝ զՅարութաբէս քահանին, և զմայրն իմ՝ զՄթխաշն, և կողակիցն իմ՝ զԽաթուն, որ հանգետ առ Աստուած... Թվականիս ՌՂԵ (1646) կատարեցաւ յերկիրն Բաւեն, գիւղն Խորաւան, թագաւորութիւն Տաճկաց սուլտան Մուրադին: Աստուած ողորմի Աս[տու]ածատուրին, որ գնեց սբ. Աւետարանս ի հալալ վաստակէն... ի գիւղն Մամրվան:

Բ

Ով հանդիպիք ընթերցողք յիշեցէք զանարժան Աստուածատուր Երէցս, որ զանունս ունիմ և զգործս ոչ ունիմ:

389

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

Արծնեան, «ՀԱ», 1962 թ., էջ 51

Գրիչ՝ Սարգիս

ա

Քրիստոս Աստուած մեր, քո անարատ ծնողի բարեխաւսութեամբ ողորմեա Սարգիս զըծողի. ամէն: Թվին ՌՂԵ (1646):

Բ

Դարձեալ յիշեցէք ... քրիստոսասէր և բարեմիտ կիսն այս անուն /// որ սայ ևս աշխատեցօ ի վերա ժամագիրքիս և Աստուած իւր արքայութիւն պարգևէ...:

390

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Ճանիկեան, № 3

Գրիչ՝ Անտօն դպիր

Վայր՝ Ըստամպօլ

79

Փառք... Գրեցաւ և աւարտեցաւ սրբոց պատմութիւնս, որ կոչի Այսմաւուրք, թուականի[ս] Հայոց ՌՂԵ (1646), ի քաղաքն Ըստամպօլ, ընդ հովանեաւ Ս. Լուսաւորչին: Որք հանդիպիք յայսմ տառիս, յիշեցէք ի Քրիստոս զխոճա Տաւուրն, և կողակիցն իւր՝ զՇուշան, և որդիքն իւր՝ զխոճա Զոհրապն և զխոճա Մկրտիչն, Լատիֆն և զՊետրոսն, Մուրադն և զամենայն արեան մերձաւորսն. ամէն: Որք եղին իւրեանց հոգւոյն յիշատակ ի յԱկին քաղաք, ի Վաւն-գեղի ժամն: Որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ օրինակելով յիշեցէք ի Քրիստոս ապիկար գրիչս Անտօն դպիրս, որք դուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերմէ:

ՌՂԶ

1647

391

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ, ԺԱՄԱԳԻՐՔ, ՏՕՆԱՑՈՑՑ

ԵՐԼԱՆ, № 5956 (1582 թ.)

187^բ Զվերջին ստացող մատենիս զՄկրտիչ էրէցն ե զհայրն իւր՝ զՄովսէս
և զմայրն՝ զՊիլօրն, և զեղբայրն իւր՝ զՓանոսն, և [զ]Մեռկեռիոսն, և
զՅակոբն, և զքորյսն իւր՝ Շամամն և Զադուօրն, և զմօր հայրն՝ զՅակոբ,
և զամուսին իւր՝ զՄաղման, որ ստացան զսա ի հալալ արդեանց իւրոց
և ետուն յիշատակ ի ձեռն Մկրտիչ երիցու և որդոց նորա, անշնչելի յի-
շատակ, թվին Հայոց ՌՂԶ (1647), յունվարի Գ (3), օրն կիրակի՝ Յայտ-
նութեան պահոց:

392

ՏՕՄԱՐ, ՏԱՂԱՐԱՆ

ՅԶՆԲԱՃ, ԳԶ,

Գրիչ՝ Ասվատուր՝

Վայր՝ Կ. Պօլիս

49 Արդ՝ գրեցաւ սայ ի թվականութեանս Հայոց ՌՂԶ (1647) յունվար
ամսոյ, ի հայրապետութեան սբ. էջմիածնայ Փիլիպպոս կաթողիկոսին,
ի սբ. Երուսաղէմ առաջնորդութեան Աստուածատու վարդապետին, ի
քաղաքն Կոստանդինուպոլսի, ի դուռն Ս. Սարգսի եկեղեցոյն, ի վայե-
լումն խոճայ Անմիբշումին. Աստուած բարով վայելել տացէ. ամէն:

393

ՄԱՇՏՈՑ

ՅԶՎՍ, ԻԻ, № 403

Գրիչ՝ Սիմէոն երէց

Վայր՝ Մելիսալիճ

477 Փառք... Արդ՝ գրեցաւ և աւարտեցաւ սբ. գիրքս, որ կոչի Մաջտոց,

¹ 2. Աճառյանը նշում է, որ Հիշատակարանում բացակայում է գրչի անունը, բայց ձե-
ռագրի 119 ա և 143 ա էջերում երեք անգամ հիշվում է Ասվատուր գրչի անունը:

478 ձեռամբ մեղաւոր և անարժան Սիմէոն երիցու, որ ղանունն միայն ունիմ և զգործն՝ ոչ: Արդ՝ գրե//ցաւ գիրս ի լաւ և յընտիր արինակէ, ի գեաւ-
զաքաղաքն ի Մըխալին, ի դուռն Սրբոյն Սարգսի զօրավարին, ի թվին
ՌՂԶ (1647) փետրուար ամսոյ Բ (2), աւրն երեքշաբթի:

Այլ ես՝ Սիմէոն գրիչս, յետնեալքս յամենայնի,
եւ ներքեակ նուաստ յոգի,
եւ ծուլութեամբ զկեանս անցուցի,
Ջանունս ունիմ քահանայի:
Ո՛վ եղբայր իմ սիրելի,
Խըրատ մի տամ քեզ պիտանի,
Ի տղայութեան ժամանակի,
Երեւալով զկեանս անցուցի,
Վայ թէ մահն ինձ հանդիպի,
Չունիմ պաշար որ զիս տանի:
Ով մանկունք սուրբ Սիովնի,
Որդիք լուսոյ առաքաստի,
Որք ընթեռնութեամբ սիրով սրտի,
Յիշման առէք զիս արժանի:

Եւ արդ՝ խնդրող եղև այսմ գրքիս, որ կոչի Մաշտոց, հոգէսէր և հո-
գիրնկալ...:

Դարձեալ աղաչեմ յիշել ի Տէր, զիս զանարժան Սիմէոն երէցս և
զծնողսն իմ և զուսուցիչս իմ, յիշեցէք մի Հայր մեղա[յ]իւ, և որք յիշէք՝
յիշեալ լիշիք ի միւսանգամ գալստեան Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, ամէն:

394

Տ Ա Ղ Ա Ր Ա Ն՝

Երևան, № 10755

Գրիչ՝ Սարգիս երէց

39 Գրեցաւ սակաւ բանքս ի խնդրոյ աստուածասէր և սրբամիտ Գա-
պարին, ի վայելումն անձին իւրոյ, զոր տէր Աստուած տացէ նմայ ու-
րախութեամբ վայելել ընդ երկայն աւուրս. ամէն:

Աւարտեցաւ սակաւ տաղս ձեռամբ նըւաստ և անարհեստ Սարգիս
անուամբ միայն երիցու, ի թվին ՌՂԶ (1647) ամին, մարտի ԻԶ (26):
Որք հանդիպիք սմայ՝ թողութիւն արարէք մեղաւորիս, զի և ձեզ թողցէ
Տէր զյանցանս ձեր. ամէն:

395

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 4658 (1629 թ.)

Կազմի Յիշատակ է սբ. խաչս Այաինին հոգւոյն և իւր ծնաւդացն, ի դուռնն
խաչի Չարխափան Ս. Աստուածածնին: Թվին ՌՂԶ (1647) և մայիսի Ա (1):
վրա

396

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Մ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

Մուրմար, I, № 78

Ստացող՝ Յովհաննէս
Վայր՝ Համիթ

ա

Փառք...

73

Զոր ես նուաստս յամենայնին,
 Եւ ապիրատս ի կարգ բանին.
 Պիտակ անուն Յովհան[ն] էս ջնջին,
 Մեղօք լցեալ աղտեղագին,
 Հակամիտեալս հետ աշխարհին,
 Ոչ ունելով տեսականին.
 Ի ոչ գործնական արդարութիւն,
 Այլ շաղախեալ մեղօք ի լին:
 Տեսեալ զգանձս աստուածային,
 ԶԱստուածաշունչ մեծ արփին.
 Զփարթամութիւնս անանցելին,
 Ետու գրեւ զսա քարտիսին:
 Հոգւոյ իմոյ և ուսուցչին,
 Զի յիշատակ միշտ եղիցին.
 Ի կենդանեաց ունկն հնչին,
 Ննջեցելոց տան զոգորմին:
 Նախ հոգեւոր իմոյ ծնողին,
 Որ ծնաւ յիմաստս սուրբ գրին,
 Տէր Յովհաննէս ըրաբունին,
 Վերատեսուչ իւր վիճակին:
 Որ և Տառօնոյ դաշտ ասին,
 Եւ Ղազարու վանք յորջորջին,
 Երկոտասան Առաքելոց
 Ի աշակերտացն Քրիստոսին:
 Եւ մարմնաւոր իմոյ ծնողին,
 Հօրքս իմոյ Հա[յ]րապետին,
 Եւ մօրս իմոյ Նուպարին,
 Եւ հօրեղբօրս Կիրակոսին,
 Եւ միւս եղբօրն՝ Քասպարին:
 Այլ զոր ի սոցանէ ծնան,
 Թէ որդիք և թէ թոռունք ասին.
 Հօրս քուերցն և իւրոց դստերացն՝
 Մարիամին և Մարթային:
 Արանց իւրոց, զոր ընկալան զնոսին,
 Աւետիսին և Ղազարին.
 Եւ իմ եղբօրն Ղաբայեանին,
 Եւ իմ քուերքս Շալուփին:
 Եւ իւր որդւոյն տէր Դաւիթին,

Մանուկ տիօք կրօնաւորին,
 Եւ մօրս եղբայր տէր Աւետիսին,
 Բազմաշարշար արեղային:
 Եւ իւր եղբօրն Ղազարին,
 Եւ հօրեղբօրն Խաչատուր պարոնտէրին,
 Եւ Ղազար եպիսկոպոսին,
 Փոխեցելոյն առ Տէր վերին:
 Հօրս քուերն իւրոյ անձին,
 Բարեմիտ մահդասի Սառային.
 Նահատակեալ յանաւրինաց,
 Պսակեցաւ Տեառնէ վերին:
 Երկրորդ քուերըն՝ Սուլթանին,
 Եւ երրորդին՝ Թիլիաթունին,
 Եւ ամենայն արեանառու,
 Մերձատրացն ազգատոհմին:
 Եւ մերոյ երախտաւորացն,
 Հոգևոր և մարմնաւորին.
 Եւ իմ հոգևոր հօրըս,
 Կարապետ եպիսկոպոսին:
 Մահդասի տէր Գրիգորին,
 Եւ երաժիշտ տէր Մարգարին,
 Տէր Մեսրօպ արեղային,
 Տէր Դանիէլ ճգնաւորին:
 Եւ մեր աշակերտելոցն,
 Տէր Առաքել և տէր Խաչատուրին,
 Կիրակոս սարկաւազին,
 Եւ Թաթոս սպասաւորին:
 Որք ի կտակս անուամբս յիշին,
 Յիշատակի մասն ընկալցին.
 Որք կենդանիք են աստ փրկին,
 Ի որք ննջեցեալք անդէն հանգչին,
 Արքայութեան արժան լինին,
 Յաւուր մեծի դատաստանին²:

Բ

Գրիշ՝ Խաչատուր

74 Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աստուածաշունչ տառս ի մայրաքաղաքն Տիգրա-
 75 նակեւոտ, որ այժմ ասի Հաւմիք, ի դուռն Ս. Կիրակոս/սայ եկեղեցւոյս և
 ընդ հովանեաւ ամենայն սրբոց, որ աստ կան հաւաքեալ, և ի Հայոց

² Յուշակում բերված է նաև ձեռագրի գրիշ Խաչատուրի շափածո հիշատակարանը (էջ 74), բայց քանի որ այնտեղ սլաոմական ոչ մի հիշատակութիւն չկա, ուստի ըվերցրինք: Չափածոյի քառյակների սկզբի տողերի առաջին տառերից հոգվում է գրչի անունը. «է բանքս ի Խաչատուրէն»:

մեծաց թուաբերութեան ՌՂԶ (1647), և ի հայրապետութեան սբ. Էջմիածնա[ւ] տեառն Փիլիպպոս սրբասրնեալ եւ առաքինի խարազանազգեստ ճգնաւոր կաթողիկոսին: Եւ ի դիտաւորութեան սբ. Երուսաղէմայ, և յաջորդեալ սբ. աթոռոյն Յակովբայ Տեառնեղբօր, տէր Աստուածաւոր առաքինասէր հայրապետին: Ի սոյն ամս Բ (2) ամ է, որ նստաւ յաթոռ հայրապետական, զոր տէր Աստուած Բ (2) աթոռս Հայոց և զդիտապետս սոցա ամրածածուկ աջով պահեսցէ: Նաև ի յառաջնորդութեան մայրաքաղաքիս Համքայ տէր Յովնանէս հայրապետին և աստուածաբան վարդապետին: Այլ և ի թագաւորութեան մահմետական ազգին, օսմանցի Տաճկաց, սուլթան Խալաֆիմին, որ յաւուրս սորա միահաղում բարձաւ դատաստան սոցին և բազմացաւ անիրաւութիւն, մանաւանդ զրկանքն և խիստ հարկապահանջութիւնքն, զի ամենայն երկիրս, որ ընդ իշխանութեամբ սոցա էր՝ անբեցաւ:

Եւ եղև աւարտ լրման սորա մայիս ամսոյ ի ԺԱ, յաշխարհ Միջագետաց Ասորւոց նահանգիս, ձեռամբ յոգնամեղ եռաթշուռ, զառածեալ անձին և անարհեստ սուտ և փուտ գրչիս Խաչատուրի: Այլ և ես անպիտանս և անարժանս յերեսանկեալ մոխրամած դիմօք և արտասուածոր աչօք աղաչեմ զձեզ ո՛վ դասք լուսազարմից, և քրիստոսազգեսաց գումարք խաչակրօնք հայրապետաց և աստուածաբան վարդապետաց և մաքրափայլ քահանայից, որք հանդիպիք այսմ աստուածազարդ սբ. բուրաստանիս ընթերցմամբ կամ ընդ գաղափարել, աղօթիւք հայցել ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ թողութիւն բազմամեղ անձինս, եղկելի գծողիս Խաչատուրի, և իմ ծնողացն, հօրս Քասպարին, մօրս Շնանատրին, և եղբարցն իմ՝ Յունանին և Աստուածաւորին, և միւս Յունանին, և կուսան քուերս Շանսուլթանին և կենակցին իմոյ՝ Զարդարին, և որդւոցս՝ Քասպարին և Մինասին, և դստերացս Աննային և Նային, և առ Աստուած փոխեցելոցն: Եւ հօրս եղբարցն՝ Ապառլին և Ղազարին առ Աստուած փոխեցելոցն: Եւ Յովնանէսին, և որդւոցն Կիրակոսին, Մարտիրոսին և Նիկողայոսին: Եւ հօրս եղբօրն կնոջն՝ Խաթունկան, և մեծ հօրս Յովնանին, և մեծ մօրս Խաթունին, և մօրս ծնողացն, և հօրեղբօր որդւոյն՝ տէր Մարտիրոս երածշտին, հեզահոգի և սրբասնեալ կրօնաւոր աբեղային և ամենայն զարմիցս և ամենայն արեան մերձաւորացն իմ, և ամենայն սիրելեացս, որ ի վերայ իմ երախտիս ունին, մաղթեմ աղերսիւ յիշել և Աստուած ողորմի ասել: Նաև առաջին ուսուցանողիս իմոյ տէր Սկրաչին, որ յայբէն մինչև ի շարականն ուսոյց, Աստուած հոգին լուսաւորէ: Նաև զվերջին ուսուցանողն իմ զարուեստ գրչութեանս՝ տէր Մինաս քարտուղարն քաշ և արին, զոր է առ Աստուած փոխեալ, զոր տէր Աստուած զնա սբ. թարգմանչաց և գրչապետաց դասին դասակից և պսակակից արասցէ, և զուսուցանողն իւր զնոր արուեստածինն զտէր Յովնան[ն]էս վարդապետն ընդ յիշեցեալսն դասակցեսցէ և պսակեսցէ. ամէն:

Նաև հայցեմ դասուց քահանայիցդ, յիշել զկնքահայրն իմ՝ զպարոն մահդասի խօճա Մախտումն, զի յայսմ ամի ի սբ. Երուսաղէմ գնացեալ էր, և զորդին իւր՝ զՆիկողայոս Զալապին, և զդստերսն իւր, և զկենա-

կիցն, և Աստուած ողորմի ասել, նաև աշխատողքն առաջին իմ զհոգևոր որդիքն իմ՝ զմահադասի Սարգիսն և զողջախոհ և խոնարհամիտ Պօղոսն, նաև զսիրասնունդ և մաքրամիտ հոգևոր որդեակս իմ՝ զՄարտիրոս պատանեակն, որ բաղում աշխատութիւնս կրեաց ի սրբագրելն և այլ ինչ իրաց, զոր տէր Աստուած տացէ իւրն՝ երկար կեանք, և անփորձ ի հնարից չարին, և անսասան մնալ մինչև ի խորին ծերութեան: Նաև զհոգևոր եղբայրն իմ՝ զտէր Եղիազարն, որ է անդրանիկ ուսուցիչն մերոյ, և զտէր Յսւնան յիշել ի Տէր աղերսեմ: Այլ և մեզ չարակ լինողացն և զմեզ ատուղացն Աստուած ողորմի ասել հայցեմ, և մեզ չարհասու ցանողացն թողութիւն շնորհել աղաչեմ: Դարձեալ՝ աղերսեմ զտեսող սր. տառիս յիշել զսրբազան Յովնէս վարդապետն և զբազմամեղ Խաչատուրս, և Աստուած ողորմի ասել և Աստուած ձեզ յիշողացդ և ողորմի ասողացդ ողորմեսցի Քրիստոս...:

- 397

Յ Ա Յ Ա Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք (1627 թ.)

Ղ. Փերդաւեմյան, «Նշխարք», հա. Բ, № 549

Գրիչ՝ Կարապետ Վանեցի

- 446 Ի սմին աւուր՝ եղև շարժ ի քաղաքն Վան մեծ և ահագին, իսկ Աւագ ուրբաթի երեկոյին կատարեցաք զկարգ թաղման տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Եւ ամենեքեան ուրախ մտօք ակն ունէինք թէ վաղին Զատիկ է. և յարութիւն Փրկչին մերոյ և օր ազատութեան: Եւ զի էր օր մարտի ամսոյ ԻԸ (28) եղև աստուածասաստ բարկութիւն ի վերայ արարածոց և մանաւանդ ի վերայ քաղաքիս Վանայ: Զի ինքն տէր Աստուած ամենակալ զօրութեամբ իւրով մեծաւ սրտմտութեամբ հայեցաւ յարարածս իւր, զի որդիք մարդկան առ հասարակ եղէն մոլորեալք ի յարդարութեան ճանապարհէ անտի ըստ մարգարէի բանին, որ ասէր. «Եթէ ոչ գոյ ի ժամանակի յայսմիկ իշխան, մարգարէ և առաջնորդ» և ոչ ոք է որ առնէ զբարի և ոչ մի: Այսպիսի յօրինակաւ սիրեցին ամենեքեան զանօրէնութեան ճանապարհս մեղաց և ատեցին զամենայն պատուիրանս և զիրաւունսն Աստուծոյ. վասնզի ո՛չ իշխանք և ո՛չ զօրականք, ո՛չ ժողովրդականք և ո՛չ առաջնորդք, ո՛չ քահանայք և ո՛չ կրօնաւորք, ո՛չ կացին և ո՛չ մնացին ի գործն Աստուծոյ ուղղապէս, այլ ընթացան զհետ ցանկութեան մարմնոյ: Եւ զոր սիրէ՝ աշխարհս և զայս ամենայն համարեցաւ Աստուած ի գործ կատարման մեղաց: Եւ ահա եղև ըստ բանի մարգարէին որ ասէր. «Ո՛հ հայի երկիր և տա դողալ սմա»: Եւ ահա հայեցաւ տէր Աստուած յարարածս բարկութեամբ և արարածք յանձն առին կործանիլ յահէ զօրութեանց Տեառն:

³ Ղ. Փերդաւեմյանը կը որ փակագծերում աւելացնում է. «մարտի 28» (իմա 1646 թ.):

Եւ արդ՝ ահա մինչդեռ էաք ի խոր քնոյ եղև յանկարծակի ճայթումն և թնդումն ահաւոր և գոռայր առ հասարակ քաղաք և գեօղ, վանք և անապատք. և եղև դղորդ սաստկապէս և ահագին թնդմամբ շարժեցաւ երկիր և լերունք, և պատառեցան ապառաժ վէմք, և հերձան բլուրք: Եւ ի սաստկութենէ ահաւոր բարկութեան հնչէին լերինք և բլուրք. և իբրև կենդանի անասունք սասանեալ բնչէին վասն շարաշար մեղաց մերոց: Զի ոմանք ընթացեալ էին ի յեկեղեցին և ոմանք ի տունս իւրեանց ննջէին. և յանկարծակի շարժեցաւ և փլաւ բազում եկեղեցիք, և պարիսպ քաղաքին, և ամենայն շինուածք և բարձրաշէն աշտարակք, և այլազգաց աղօթից տեղիք. և մնացին բազում մարդիկք ի ներքև հողին այբ և կին, ծերք և տղայք: Եւ մնացեալք ամենեքեան գրոհ տուեալ ելին ի քաղաքէն, քանզի ոչ դադարէր երկիրն ի շարժմանէն՝ նման ալեկոծեալ 448 //նաւի երեբայր երկիր: Եւ ահ կալաւ զամենեւեան: Եւ դարձեալ քանդեցին զտունս իւրեանց և հանին զմեռեալս: Ո՞ր կարէ պատմել զդառն կըսկիծ աղէտից նոցա, ճիշ և աղաղակ բարձեալ վայ և եղուկ կարգային: Քանզի ապշեալ և յիմարեալ էին: Ոմանք զմեռեալս սայլով տանէին առ ի թաղել և ոմանք զերկու և զերեքն ի վերայ փայտի և դագաղի եղեալ տանէին. զեօթն և զութն ի մի տապան դնէին, զթիւ և զհամարս նոցա ընդ գրով արկանել ոչ կարեմ. զի որ կենդանիքն էին՝ եղեալ էին իբրև զմեռեալս: Եւ այսպէս կարծէին, թէ ահա քաղաքս մեր ընկղմր և ամենեքեան կորնչիմք և բնաւ կելոյ և կամ արև տեսանելոյ ակն ոչ ունէին, զիրնքեանք կամաւն իւրեանց կամէին զգերեզման մեռելոց բանալ և ի ներս մտանել, զի մի տեսցեն զայնպիսի դառն սկսկիծ. որ եղև ի ժամուն յայնմիկ: Եւ շատ գիւղ փլաւ և ևս (40) եկեղեցի: Եւ Վարազ բովանդակ շինուածովն իւրով ի հիմանց տապալեցաւ, որ լուկ սուգ մեծ ազգիս Հայոց: Մինչև ի վեց և ի եօթն ամիս յահէ և յերկիւղէ (շարժին) ոչ կտրէին ի ներքոյ տան և առաստաղի մտանել: Եւ ի շարժմանէ երկիրս գեօղ մի, որ կոչի Նորագեղ, բովանդակ փլաւ և վեց եօթ ոգի անդ մեռան. և եկաց այնպէս երկու տարի ի շարժման: Յորոց բազում պաղատանք ու հառաչանք ելանէին առ Աստուած, զի թերևս ողորմեսցի տառապեալ ազգիս Հայոց:

Դարձեալ յայսմ ամի ի յաւուրս Համբարձմանն Քրիստոսի՝ ի քաղաքն Բաբելոն ի հասարակել // աւուրն տիւն եղև, որպէս զգիշեր մինչև ի մուտս արևուն, այնպէս մնաց և նվտաւ կիսաշաւի թզոյ մոխիր ի վերայ քաղաքին Բաբելոնի, նշանակելով զկորուստ ազգին քրիստոնէից: զոր առեալ գերեաց սատանայ ըստ իւր շար կամացն ի պէսպէս մեղաց մերոց: Գործեցաւ այս թուականիս մերում ՌՂԶ (1647): Ո՞հ, ո՞հ, վա՛յ և եղուկ հազար բերան շարեօք ի լի և մեղօք լցեալ Վանեցի Կառապետի, որ տեսի խաւարեալ աչօք իմովք զդառն կսկիծ և զպատուհաս Վան քաղաքին, և մեղձամած մատամբ իմով գծագրեցի:

⁴ 1647 թ. Զատիկը կլինի ապրիլի 18-ին, իսկ Համբարձման տոնը 40 օր հետո՝ մայիսի 27-ին, հինգշաբթի:

398

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Կ. Պոլսի Պալատի Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցի, № 81
(մանրաժապավեն, Երևան, № 533)

Գրիշ՝ Արիստակէս երէց
Վայր՝ Կ. Պոլիս

III

Փառք...⁵ Արդ՝ գրեցաւ և զրաւ առեալ կատարեցաւ սրրագան Աւետ[ար]անս և մեծալիր գանձս աստուածային ի մայրաքաղաքն Կոստանդինուպօլիս, ի դուռն Ա. Հրեշտակապետու, ձեռամբ անիմաստ և անարժան... Արիստակէս իրիցի, թվին Հայոց ՌՂԶ (1647) ամի, յունիսի իԴ (24)։

Բ

Փառք... Յիշեցէք ստացող սբ. Աւետարանիս այրի կին Աղաբէկիս և իւր հանգուցեալ կողակցին՝ Խլղաթին, և որդոյն՝ Նաւասարդին և զըստերցն՝ Հոռումսմին, Գաւգալին, Եթարին և Վարդիսաթունին, և հանգուցեալ դստերացն՝ Հոռումին, Սուրվաթին, Համանին. և Հայրապետին և ի ծնօղացն՝, հաւրն իմոյ՝ Եղտանին / և մաւրն իմոյ՝ Խանպէկուն և արեան մերձաւորաց. ամէն։

Ստացող՝ Աղաբէկ

Գ

Ես՝ Աղաբէկի այրի կինս գնեցի սբ. Աւետարանս [հալա] ընչից իմոց յիշատակ ինձ և ծնաւղացն իմոց...

399

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 3519

Գրիշ՝ Խաչիկ Կաֆայեցի
Վայր՝ Վաշարհէյ

III

358ր

Փառք..., որ ետ կարողութիւն տկար բնութեանս, և անժուժ անձինս, և անիմաստ գրչիս, որ տեսեալ եղաք այս պատմագիրս ի յերկիրն Մաճառաց, որ ասի էրաէլ, ի ձեռն խոճայ Ոհանին Ճողեցի, և յոյժ փափաքանօք առեալ օրինակեցաք բաղում արտորանօք, քանզի շօքօտօլէ ի շօքօտօլ ձեռվներս ի գիր դնէք, և ըստ փափաքանաց մերոց կամէաք հասանել և ինքն ողորմածն Աստուած, որ կատարող է աղաչանաց ծառայից իւրոյ, ոչ անտես արար, և զմեր խնդրեալն կատարեաց, և մեր փափաքն ելից, և կատարեցաք զգիրս, որ բազումք յիշատակին սորայ միջի թէ՛ թագաւորք և թէ՛ հայրապետք։ Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ,

⁵ Զեռագիրն էջահամար չունի։ Հիշատակարանը գտնվում է ձեռագրի վերջում։

ով սբ. հանդիպողացտ, հարց և եղբարցտ մեծի և փոքու, որք կարդայք կամ օրինակէք, յիշեցէք միոյ Հայր մեղայիւ դառածեալս մեղօք յետին և վերջին գրիչս՝ զԽաչիկս Կաֆայեցի, և զծնօղս իմ զխոճա Պաղշին և զմայրն իմ՝ մահտեսի Եաղուք խաթունն, և քուրք, և եղբարքն իմ, և զամենայն արեան մերձաւորս իմ: Այլ և զուսուցիչն իմ՝ զտէր Մկրտիչն և տէր Զաւաբիայ կրօնաւորն, որ զգիրս ուսոյց մեզ, Եւ թողութիւն հայեցեցէք սոցա և իմ մեղաւորիս և ծնօղացս: Եւ թողութեանց տուօղն Աստուած, զձեր և ձեր ծնողացն թողցէ...:

300ա Արդ՝ գրեցաւ սայ ի թվականիս Հայոց ՌՂԶ (1647), ի ամսեանն յուլիսի Ի (20), և աւարտեցաւ ի քաղաքն Վաշարհէյ⁶, ի յերկիրն Մա-
ճառաց, և թագաւորն Էրեւելիս Ռազմվզի ասի, որ մինչի աստ ԺԸ (18)
տարի էր, որ տիրութիւն կանէր յերկիրն. և էր սա անուանի և խաղաղա-
րար թագաւոր: Զոր և ղորդին թագաւոր կացուցեալ էր ի կենդանութե-
[ան]ն իւլբուլմ, մինչ զի կենդանի էր ինք. էր, և յետ իւրոյ նստելոց էր
որդին: Արդ՝ սիրելիք իմ և եղբարք իմ, խնդրեմ ի ձեզանէ կողկողագին
պաղատանօք, ամենայն մեծամեծ իմաստունքտ, զի սղալ ինչ իցէ սորա
ներեցէք և մի անիծանէք և սրբագրեցէք, քանզի օրինակ սորայ, զի բա-
զում սխալ կար և որում հասու եղաք շինեցաք և որ ոչն՝ ոչ կարացաք:
Նմանապէս գրեցաք և այլ բազում սխալ ի մեզանէ եղեալ կայ անգի-
տութեամբ, քանզի ուժ (յոյժ) արտորանօք գրեցաք, քանզի երկրաւոր
բազում բանից հետ էայք և վասն այն արտորանօք գրեցաք, քանզի աւուրն
Ժ (10), ԺԲ (12), ԺԳ (13) տէր և օր լինէր կու գրէաք, ասելով, թէ ինչ
լինի՝ լինի, թող գրվի: Վասն այն այլ և այլ գիր, և այլ և այլ թուխտ է,
անմեղադիր լերուք: Զպակասն և թերին դուք լցուցէք: Եւ Քրիստոս ձեր
արդարութենէ զպակասն լցուցէ և արքայութեան արժանի առնէ. ամէն:

Բ !

1բ Ով սբ. հանդիպողք այսմ ոակաւ պատմագրիս, հայցեմ յոյժ կողկո-
ղագին պաղատանօք, զի անմեղադիր լինիք սակաւ բանիս, զի կար մեր
այսչափ էր: Եւս առաւել երեսս անկեալ աղաչեմ, ո՛վ սբ. վեհագոյն ի-
մաստնոցտ, զի զպակասութիւնն սորա և զսղալն ուղղեցէք վասն սի-
րոյն Քրիստոսի, և ինձ մեղաւորիս անմեղադիր լերուք. և Քրիստոս Աս-
տուած զձեզ ի սղալանաց մեղաց փրկէ և ազատէ. ամէն:

Այլ և անմեղադիր լերուք վասն ցանկիս, որ ի մեզանէ զցանկս ե-
դաք, վասն ոչ նեղանալոյ հանդիպողացդ և ոչ ղթուխտն չարչարելոյ.
քանզի յոյժ նօսր և տկար է թուխտս, քան[զ] ի յերկիրս այս դիժար
կու գտնվէր թուխտն. և վասն այն ինչ օր դիպեցաւ գրեցաք և մեք ան-
դադար ճանապարհորդ էաք և յոյժ արտորանօք կու գրէաք, վասն շի
մեք զնացող էաք, և օրինակս մնալոց էր. վասն այն այսպէս եղև, այլ և
բազում բան մնաց ի կարգ ցանկիս, որ չի գրեցաք, զի օրինակն ամե-

⁶ Տրանսիլվանիայում հայաբնակ երկու քաղաք կա Վաշարհէյ անունով, որոնցից մեկը
առևտրի խոշոր կենտրոն է եղել և հունգարերեն կոչվել է Marosvásárhely—Մարոշվաշարհէյ:
Հիշատակարանում խոսքն այս քաղաքի մասին է (տե՛ս Ս. Քոլմեշյան, Գեոլա հայաքաղաքը և
նրա հայերեն ձեռագրերի ժողովածուն, Բանբեր Մատենադարանի, հտ. 6, Երևան, 1962,
էջ 500):

նայն բանի, խորագիր և կամ ծաղկագիր չէր գրեալ. և մեք այլ վասն արտորանաց յի չի կարացաք հետևիլ և նմանապէս գրեցաք, անմեղադիր լերուք, հայրք և եղբայրք: Այլ և դարձեալ աղաջեմ, ո՛վ սբ. հանգիստ-դացա, յիշե՛լ ի Տէր զառածեալս մեղօք յետին և վերջին գրիչս՝ զԽաչիկս անարժան, և զծնողսն իմ, և զուսուցիչսն իմ, և զամենայն արեան մեր-ձաւորսն իմ, և դուք յիշեալ լիցիք և տեառնէ Աստուծոյ մերոյ...:

Գ

26բ Որոյ բարեխաւարթեամբ սրբոցն ողորմեայ Քրիստոս Աստուած մեղաւոր և անարժան ծառա Կաֆայեցի Խաչիկ աբիկար գրչիս, ծնողացն և ազգականացն և ամենայն արեան մերձաւորաց իւրոց. և օրինակի շր-նորհօղիս ձողէցի խոճայ Ոճանին, կարդացողաց և լսողաց, և որք զո-ղորմիսն ասէն. ամէն⁷:

դ

64ա Այլ և յիշեցէք զուսուցիչքն ձեր և յետոյ զտէր Մկրտիչն և զտէր Զաքարիա աբեղայն, որ գիրս ուսոյց: Եւ յիշեսցի զհոգի ձեր ի սբ. գա-լլստեանն Տեառն:

ե

292ա Ո՛վ սիրելի և բարեկամ եղբայրք, անմեղադիր լերուք բանիս պա-կասութեանն, քանզի արինակն աստ աւարտեցաւ, քանզի կատարեալ չէր գրաց: Յիշեցէք ի տէր Քրիստոս զմեղաւոր և անիմաստ գրիչս՝ զԽա-չիկս և զծնաւդս իմ, և դուք յիշեալ լիցիք ի նոյն Տեառնէ:

400

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 7098

Գրիչ՝ Գրիգոր Ամթեցի

ա

204ա ԶԳրիգոր Ամթեցի երէց գրիչս յիշեա և Քրիստոս ձեզ և մեզ ողոր-մեսցէ. ամէն:

Գրիչ՝ Խաչատուր վարդապետ

բ

274ա Զակաւ աշխատողս ի սմա զտառապեալ Խաչատուր վարդապետս յիշեցէք ի մեղաց թողութիւն, զի և զձերն թողցէ երկնաւորն Հայր. ամէն:
Գրեցաւ թվին ՌՂԶ (1647) օգոստոսի Դ (4):

⁷ Զեռագրի 363 ա էջում այլ գրով դրված է. «Եւ՝ Յովանէս վարդապետս, որ էի ի աշ-խարհէն Սիւնեաց, եկեալ ի այսմ տառի հանդիպեցայ ի քաղաքս Քաֆայ, զայս գիրքս եհաս ի ձեռս մեր՝ ամենայն աւուր ընտելեալի և մտադիր լինէի: Վասն որոյ աղաջեմ զիս յաղօթս ձեր և Աստուած զձեզ յիշէ...»:

401

Մ Ա Շ Տ Ո Ց

Երևան, № 8156

Գրիշ՝ Մելիսեթ Երէց
Վայր՝ Բաբերք

ա

192ա Փառք...: Որոյ շնորհին սկսեալ և ողորմութեամբ նորին յանկ հանեալ աւարանցաք սբ. մատենանս, որ է գիրք ձեռնադրութեան և հիմնարէք սբ. եկեղեցւոյ և քահանայաթաղս, ի գաւառս Խախտեաց, որ յայժմուս կոչի Բաբերք, ընդ հովուանեալ Ս. Աստուածածնին, որ է միջի եկեղեցին քաղաքիս, ի թրագրութեանս Հայոց ՌՂԶ (1647), ի մարգաց Հայոց ամսոյ Դ (4) և ի Հոռմայեցւոց յօգոստոս ամիս Ժ (10), աւուր երեքշաբաթի, պահոց սբ. Աստուածածնին, ի վայելումն Միւնաս քաջ և երջանիկ րաբունապետին, որ ետ գրեալ զսւրբ ի հալալ և ի արդար վաստակոց իւրոց, ի վայելումն անձին իւրոյ և յիշատակ ծնողաց իւրոց և ամենայն արեանառու մերձաւորացն: Զոր և տէր Աստուածն մեր բարեալ վայելել տացէ և յիշա[տա]կ յաւիտենից արասցէ հանդերձ ամենայն սրբովք իւրով. ամէն:

Եւ արդ՝ ես նուաստ և անարժան ծառայից ծառայս Աստուծոյ, անարհեստ քարտուղարս Մելիսեթ վատթարեալ երէցս, որ ի յայսմ ամի 192բ ձեռնադրեցաք || մերում անարժանութեամբս: Զերեսս ի գետնի դնելով մոխրամած դիմօք և արտաստեաթոր աչօք աղաչեմ և խնդրեմ ի ձէնք, ո՛վ դասք լուս երամից, որք հանդիպիք սմա կարդալով [և] յօրինակելով նայ, յայնժամ յիշեսցիք զստացող սբ. գրոցս զտէր Միւնաս քաջ և արի և անյաղթ փիլիսոփայ սբ. վարդապետն, և զծնողսն նորա, և զիս զհոգով խոցոտեալս և մտօք իսաւրեալս, զփծուն գրչակս, ե անառակ՝ ծնողսն իմ. և խնդրեալ առ Տէր զթողութիւն յանցանաց մեղուցելոցս. զի թերեւ արժանաւորս արասցէ անարգամեծարն Աստուած զմեզ յիշեցեալքս և զյիշողսդ իւր աստուածային տեսլեանն և ողորմութեանն, և լսել տացէ զլուրն բարի, որ ասէ. «Եկայք արհնեալ էք Հօր իմոյ»: Եւ նմա փառք յաւիտեանս. ամէն: Եւ դարձեալ աղաչեմ զձեզ, ով սբ. ընթերցողք, որք անմեղադիր լինիք խոշորութեան գրիս և սղալանացս, քանզի յոյժ շարեալ և մոլորեալ է միտք իմ ի վերջեալ և երեկոյացեալ ժամանակիս ի ձեռն ալլազգաց, զոր և տէր Աստուած մեր փրկեսցէ զմեզ ի նեղչաց մերոց. և նմա փառք յաւիտեանս:

⁸ «Անառակ» բառն այստեղ պետք է հասկանալ ոչ թե չար, անհանգիստ, լկտի կամ անբարոյական իմաստով, այլ դրական: Գրաբարում «առակ» նշանակում է նաև օրինակ, կերպար (հուն. *γράσειμα, τύπος*): «Անառակ» այստեղ նշանակում է նմանը, օրինակը լուսնեցող (չիւնող): Հմմտ. «Անամօթ» բառը: Գեորգ Սկևռացու Վարդում Վահրամ Բաբունին բնութագրվում է. «անամաւթ և քաղարան» (Բանբեր Մատենադարանի, № 7, Երևան, 1964, էջ 421): «Անամաւթ» նշանակում է նաև անվախ, պարզերես, աշայուրջ, համարձակ:

Բ

67բ Անմեղադիր լերուք, ո՛վ սբ. հայրք, որ յօբինակս ծուռն էր, քանդի այս շալակս որ արաք, նա ի նորա մէջն ամէնեկն գրած չէր:

Գ

191բ Քրիստոս Աստուած... ողորմեա ստացողի գրոցս սրբասէր և հեզահոգի, քաջ և երջանիկ ըմբռնապետին՝ Մինաս վարդապետին և ծնողաց նորին. և քեզ փառք յաւիտեանս, ամէն:

402

Մ Ե Կ Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն Հ Ն Գ Ա Մ Ա Տ Ն Ն Ի Ի

Երևան, № 1052

Գրիչ՝ Խաչատուր Լէնցի

226ա

Կատարեցաւ Ե (5) գիրքս Մովսէսի, շնորհօքն Աստուծոյ, որ ունի յինքեանս ժամանակս երից Ռ-աց էձ և Ը (3708)-ից ամաց և Քրիստոսի մարդասիրին փառք յաւիտեանս, ամէն:

Ջմեղաւոր և զանարժան Խաչատուրս՝ Լէնցի զհողս յիշեցէք, եղբայրք, աղաչեմ զձեզ: Հայր մեր: Թվին ՌՂԶ (1647), ի օգոստոս ամսոյ ԺԳ (13), օրն ուրբաթ:

403

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7740 (1357 թ.)

Նորոգող՝ Նիկոլայսոն

293բ

Դարձեալ երես անկեալ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ ընթերցողք սբ. Աւետարանիս, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զվերջի զնորոգել տուող սբ. Աւետարանս զխոճայ զՄարտիրոսն, և զկողակիցն իւր՝ զՀովսիսմէն, և զդստերքն իւր՝ զՆուրայիբայն և զՊանարն, և զԵռաբոյս մանկտիսն՝ զԻնքնաբնութսն և խոճայ Մարն և զամենայն արեան մերձակայսն, աղաչեմ յիշել ի Տէր և դուք ընդ նոյն գտչիք ի Քրիստոսէ...:

Դարձեալ յերես անկեալ աղաչեմ յիշեսցիք ի Տէր զնորոգաւղ և կազմաւղ սբ. Աւետարանիս զՆիկոլայսոն դպիրն, թվականիս Հայոց ՌՂԶ (1647), ի ամսոյ սեպտեմբերի Գ (3), որ է արհնեալ յաւիտեանս. յամէն:

Դարձեալ յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զտէր Յակոբ սրբազան քահանայն, որ բազում աշխատութիւն ունի ի վերայ սբ. եկեղեցոյս. Աստուած իւրեանն կենդանութիւն պարգեւէ. և յետ աստեացս ելանելոյ, զինքն առաջին քահանայիցն դասուն դասակից արասցէ. ամէն:

404

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7598 (1353 թ.)

Կազմող՝ Նիկողայոս դպիր

204ա Դարձեալ յերես անկեալ աղաչեմ զձեզ, ով ընթերցողք սբ. Աւետարանիս, յիշեսցիք ի մաքրափալլ յաղաթս ձեր զվերջի նորոգել տուող սբ. Աւետարանս զխոճայ Ալեքսանդուն և զկենակիցն, զծնաւոյն զմահտեսի Նփրիանոսն և Մարիամն և ամենայն արեան մերձաւորքն, աղաչեմ յիշել ի Տէր:

Կազմաւղ և նորոգող սբ. Աւետարանիս զՆիկողայոս դպիրն, որ մեղաւոր և անարժան գուրվ կազմեց զսբ. Աւետարանս, ի թվականիս Հայոց ՌՂԶ (1647), և ի սեպտեմբեր] ամսոյ Գ (3): Որ է աւրհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

405

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 223

Գրիչ՝ Մխիթար
Վայր՝ Սուլտանեցի

ա

218ր Փառք... Գրեցաւ սբ. Աւետարանս յորդառատ բղխմամբ ալբիրաբար հոսեալ ի Հոգւոյն Սրբոյ //... ի Թուաբերութեան հայկական տամարի յամի հազարերորդի նսներորդի վեցերորդին (1647) և Հայոց երկոտասաներորդի ամսոյ և նորին երկրորդ հնգակերորդի մէկերորդին (13), և Հոռվմայեցոց իններորդի ամսոյ և նորին երեք հնգակերորդի մէկերորդին (16), ի հայրապետութեան Հայոց տէր Փիղիպպոսի, ի յաթոռ սբ. Էջմիածնի, ի յերկիրս Զականայ, ի գեօղս որ կոչի Սուլտանեցի, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին, ձեռամբ մեղապարտ և անարժան և անպիտան գծագրողի Ճ ծ Լ ժ ր տ՝ աշխարհականի: Արդ՝ հայցեմ ի ճաշակողաց յայսմ յոքնահամ և ախորժընձա սեղանոյ, որք հանդիպիք օգտութեամբ իւրիս ի սմանէ, յիշմամբ աղօթից արժանի առնել առ Քրիստոս // զիս, և զհայրն իմ՝ զՀայրապետ քահանայ, և զմայրն իմ՝ զԳոնհարն, և զամենայն ազգայինսն: Նաև զուսուցիչն իմ՝ զՄովսէս վարդապետն. սեռն. սիրով ի միտս բարիս...:

բ

Դարձեալ յիշեցէք զկալա Մատուրն և ամուսինն իւր՝ Օղլանգարաֆ և միւս ամուսինն իւր՝ Աբուսմէլ, և որդին՝ Բաբեուն¹⁰, և եղբայրն իւր՝ Մաթէոս, քոյրն իւր՝ Շուշան և Օղլան, և իւր որդին՝ Ղազարն, յիշեցէք...:

220ա Դարձեալ յիշեցէք զկալա Մատուրն, և զպապն իւր՝ Ղաւառայն, և

⁹ Եղբայրագիր ծածկագիր, կարդացվում է Մխիթար. այսպես ճ=մ, ծ=խ, Լ=ի, ժ=թ,

բ=ա, տ=ր:

¹⁰ Գոնց [Կա]րաբետն:

զդուստրն իւր՝ Թագագուլ, և զփեսայն իւր՝ Թաւմուր, հօրեղբօր դուստրն իւր՝ Փարիխան, և եղբայրն՝ Մալազէն, Թելէփաշայ, և այլ ամենայն ազգայինս...:

Գ

Արդ՝ ո՛վ եղբայրք և հայրք, յորժամ ընթեռնուք զԱւետարանս զայս, անմեղադիր լերուք սխալանաց և խոշորութեան և պակասութեան գրոց, զի այս չափ էր կար մեր. աղաչեմ յիշել ի Տէր հանդերձ ծնողօք և հարազատօք. ամէն: Ընդ սոցին և զՈւեփսնոս քահանայն և զՀսիփսիմէ ապաշխարողն յիշեցէք ի Քրիստոս Յիսուս՝ ի Տէր մեր...:

դ

Ստացող՝ Լալա Մաւուր

219բ

Արդ՝ ես Լալա Մաւուրս ի միտ ածելով զբան մարգարէին, որ ասէ. «Երանի...», և յոյժ ըղձամամբ և շերմն սիրով և փափաքմամբ յուսով ետու գծագրել զսբ. Աւետարանս, յիշատակ ինձ և ծնողացն իմոց, հօրն իմում՝ Գրիգորին և մօրն իմում՝ Սօլթանին, յիշեցէք...:

406

Պ Ա Տ Ա Ռ Ի Կ

Երևան, № 970

1ա

Թվին ՌՂԶ (1647), նոյեմբեր ամսոյ ԺԳ (13) օրն, տէր Յովաննէս ծերունի քահանայն իւր հաղորդութեան ժամկին երեստ այս վարդանգիրքս յիշատակ ի դուռն Աստուածածնի վանուց, իւր հոգուն, և իրիցկնոջն հոգուն, և որդուն՝ Թօթօւին, և դստերացն՝ Շիրինպիֆալին, և Եղուրպիֆալին, և ամենայն ընտանեացն հոգուն. ամէն:

Ո՛վ սբ. քահանայք և մանկունք սբ. Սիոնի, որք ընթեռնուք այս գիրքս, յիշեցէք ի մաքրափայլ աղօթք ձեր տէր Յովաննէս քահանայն, ամենայն յարեան մերձաւորօք իւրով. ամէն: Եւ դուք յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ...:

407

Գ Ա Ն Ձ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7953 (1623 թ.)

172բ

Թվին ՌՂԶ (1647) նոյեմբեր ամսոյ ԺԳ (13) օրն, տէր Յովաննէս ծերունի քահանայն ձայն ետ իւր սիրելի եղբայրք քահանայքն, վասն հաղորդութեան ժամանակին, երբ զիւր հալալ վաստակոց ժողոված գրեանքն խոստացաւ իւրեան թաղելու: Նախ և յառաջ Ա(1) Գանձ տետրմն, Ա(1) Ձայնքաղմն, Ա(1) Մաշտոցմն, ծախեն իւրէն հոգոյն, թաղադրամ բաժանեն քահանայից. ամէն:

403

ԺԱՄԱԳԻՐՔ, ՏՕՆԱՑՈՅՑ, ԱՂՕԹԱՄԱՏՈՅՑ

Երևան, № 5725.

Գրիշ՝ Արխատակէս երէց
Վայր՝ Կ. Պօլիս

279ր Փառք...: Արդ՝ ի յաւարտ հասանել գրոյս, որ կոչի Աղօթամատուց Տօնացուց և քաղաածու Պարզատումար ի միոմ տփի՝ ի միատեղ ժողովեալ եղաք, ձեռամբ ոգնամեղ և անարժան և անպիտան Արխատակէս երէց գրչի, ի քաղաքն ի Կոստանդինուպօլսի, ընդ հովանեաւ Ս. Հրեշտակապետացն Գաբրիէլի, ի խնդրոյ բարէմիտ և աստուածասէր Ալիքսանդրին, և հօրն՝ Մուսէսին, և կողակցին նորին՝ Թամամին, այլ և կողակին Զովալին, Քնաւին, Մելիքին, այլ և եղբօրն նորին՝ Գրիգորին, և նորին հարսին՝ Գոնաւին, Մանուէլ և ամենայն արեան մերձաւորաց և համաւրէն ննջեցելոց: Եւ եղաք զսա յիշատակ ի գիւղն Բագրատունի, ի դուռն Ս. Խոնըրկտրա ի ձեռն Անդրէաս սարկաւագին: Եւ ոչ ոք չունի իշխանութիւն [յ]ափշտակել զսա դնելոյ կամ ծախելոյ կամ յարկէ Ս. Խոնըրկտրտէ հանելոյ կամ գրաւ դնելոյ, եթէ ոք || յանդգնի՝ ինքն նզովեալ եղիցի:

280ա Դարձեալ երես անկեալ աղաչեմ զամենեւեանդ, որք կարդայք կամ օրինակէք, անմեղադիր լերուք սխալանաց գրիս, զի կայր, որ միտս չի հասաւ և կա, որ ինքնին սուղ ինչ անցանելով գերեցաւ, անմեղադիր եղերուք. զԵւելորդն բառնայք և զպակասըն ընուք և ողորմի ասացէք: Ի թվին ՌՂԷ (1647) նոյեմբերի ԻԷ (27), Եւ ասասցիք Հայր մեր...

409

Կ Ա Ն Ո Ն Ա Գ Ի Ր Ք

Երևան, № 4403

Գրիշ՝ Յովանէս դպիր
Վայր՝ Ղաւաւս

Ա

383ա Փառք...: որ երեստ կարողութիւն տկար անձին իմոյ, մեղաւք լցեալ անարժան գրչի յանգ և յաւարտ հասանել այս սբ. գրոցս, որ կոչի Կանոնք: Արդ՝ եղև զրաւ սբ. գանձարանիս ի թվաբերութեանն Հայոց ՌՂԶ (1647)-ին և ամսեանն դեկտեմբերի, ձեռամբ մեղսաներկ և անհմուտ գրչի Յովանէս դպրի, որ եմ չարութեամբ լցեալ և մեղաւք զառածեալ: Աստանով կատարեցաւ հոգիակեցոյց և ցանկալի դրախտս...: Քանզի սա պարունակեալ ունի առ ինքն զմեկնութիւն կանոնացս, որ և սբ. հայրապետքն ասացին հոգևովն սրբով յաղագս վիրավորեալ հոգւոց: Բայց գրեցաւ սայ ի յաշխարհն Հոնաց, ի գիւղաքաղաքն Ղաւաւսուն, ընդ հովանեաւ Ս. Աւգսէնտին, ի հայրապետութեան տեառն տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսին, և առաջ||նորդութեան մեր]ոյ Խաչատուր արհեսպիսկոպոսին, և յԷրուսաղէմայ առաջնորդին մերոյ տէր Աստուածատուր քաջ րաբունապետին:

283

Եւ ըստացան ըզսայ հալալ ընչիցն և ապրանացն, և ևսուն յիշատակ զսբ. գիրքս խոճայ Յակոբին հոգուն և իւր կողակցին, և ծնողացն՝ Ամիր-սագիգին, մարն՝ Մամիկին, եղբարցն՝ Ստեփանոսին, մահգեսի Աւետի-ֆին, որդոցն՝ Յաւսէնտին, Քրիստոստուրին, Մանուկին, Յակոբին, Սէ-ֆէրպիֆային, Սուրբանպիֆային, Վարգմելիֆին, Յայիգպիֆային, Գրիգո-րին, Մամիկին, Սալշուկին, Մուրապիֆային, Շէնրիին, կողակցին, ծնո-ղացն, հարն՝ Տիլանին, մարն՝ Մեծրիկին, եղբարն՝ Սարգիսին: Եւ Ե-տուն ի ձեռն Բաբերթացի Առաքել վարդապետին, որ հասուցանէ ի դուռն սբ. յէրուսաղէմայ՝ առ ոտն սբ. Յակոբին:

P

269բ Զմեղապարտ գրիչս զՅովանէս: Ղպիրս յիշեայ:

410

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 74

Գրիչ՝ Մանկասար

ա

122ա Զանարծան բարեաց յիշատակի զստացաւ տառիս՝ զիմաստուն վարդապետն Յովանէս, և զեղբայրն իւր՝ զտէր Հայրապետն, և զծնաւոսն իւրեանց՝ զՄկրտիչն և զՇնաւորն, և զփրցուն գրիչս Մանկասար աղաչեմ յիշել ի Տէր Թվին ՌՂԶ (1647): Տունք Զէ (707):

P

101բ Ո՛վ եղբարք, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զմեղաւք լցեալ Մանկասար սուտանուն գծողս, ըստ նմին և զմայրն իմ՝ զՄամէն:

411

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 332 (1647 թ. առաջ)

Գրիչ՝ Ստեփանոս

Վայր՝ Լիւմ

325ա Ոմն պատուական, այրն Աստուծոյ Սարգիս ցանկացող եղև և ստա-ցաւ զսա ի հալալ վաստակոց իւրոց յիշատակ իւր: Վասն որոյ Աստուած ողորմի ասացէք Սարգսին և իւր կողակցին՝ Յէրաթին, և իւրեանց որդոց Սիմոն[իւն] /// Ժամ /// և Հէր[են]րին և Փանոսին, և իւրեանց ծնողացն, և ազգատոհմին, և ամենայն արեան մերձաւորացն Աստուած ողորմի և [հոգոյն] արքայութեանն արժանի արասցէ. ամէն:

Ա[րգ.] աւար[տեցաւ սբ.] Աւետարանս ի թվականիս Հայոց ի Ռ և ՂԶ (1647), վերակացութեամբ նուաստ և անարժան Ստեփան[ոս] ա-ն[ուամբ] /// ի Լմա Ս. Գէորգ [ան]ապատի /// Աստուած ողորմի ա-մենայն աշխատողացն. ամէն.

412

Խ Ո Ր Հ Ր Դ Ա Տ Ե Տ Ր

Երևան, № 389

Գրիչ՝ Աստուածատուր
Վայր՝ Ասպահան

28ր [Փ]առք...: [Ա]րդ՝ դրեցաւ սբ. Խորհրդատետրս ի յերկիրս Պառ-
ոից, ի քաղաքս Ասպահան, ի հայրապետութեանն տեառն Փիլիպպոսի
Հայոց կաթողիկոսի, ձեռամբ անարժան գծողի Աստուածատուրի, թվին
ՌՂԶ (1647) ամի, ի խնդրոյ բարեմիտ և աստուածասէր կրօնատրի Օնո-
փրիսի: Եւ յիշատակ է հոգոյ իւրոյ և ծնողացն, հօրն՝ մահադասի Խա-
չատուրի և մօրն՝ Խանումաղին, և հօրեղբարցն՝ Միւրիջանին¹¹, և եղբարցն,
29... և քրեւրցն, և ամենայն արեան // մերձաւորացն. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս, զծաղկող և զնկարող սորա զՋուղա-
յեցի Հայրապետն, և զծնողսն իւր, և զամենայն արեան մերձաւորսն յի-
շեցէք...:

413

Գ Ի Ր Ք Հ Ա Ր Յ Մ Ա Ն Յ Գ Ր Ի Գ Ո Ր Ի Տ Ա Թ Ե Ի Ա Յ Ի Ո Յ

Երևան, № 804

Գրիչ՝ Յոնանէս Բանալայ

ա

255ր Զարադս ի շարիս և զծոյլս ի բարիս տէր Յոնանէս, ի նուաստ հո-
դիս յիշեցէք յալօթս ձեր, ո՛վ սբ. ընթերցողք այսմ տառիս, յիշեալ լի-
ջիք ի Քրիստոսէ:

Բ

419ր [Շ]նորհիւ Տեառն սկսայ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի զսս-
զիրքս: [Ե]ւ արդ՝ ես ի յետինս ի կարգաւորաց և անպիտան և անար-
ժան Յոնանէս սուտանուն քահանայ, որ անուամբ միայն եմ և ոչ գոր-
ծով, գրեցի և աւարտեցի զսբ. Հարցմանց դիրքս ի թվականիս Հայոց
ՌՂԶ (1647) ամի, ի ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոսի ամենայն
Հայոց կաթողիկոսին: Արդ՝ ո՛վ եղբայրք և հարք խնդրեմ, որ մէկ Տէր
ողորմեա ասէք, զոր Տէր Աստուած զձեզ ողորմի. ամէն:

Գրիչ՝ Ստեփանոս սարկաւազ

Գ

357ր Աղաչեմ զձեզ, ո՛վ եղբարք, կողկողագին պաղատանօք, որք հան-
դիպիք ի սմա կարդալով կամ օրինակելով, յիշեցէք զմեղօք լցեալ սու-
տանուն Ըստեփաննոս սարկաւազս, որ մէկ հատորն գրեցի, և զհայրն
իմ՝ Ամիրսուլթանն և մայրն իմ՝ Աղբխանն. ամէն:

¹¹ Գրված է նաև «և Միրզախանին», բայց չնշված է:

414

Ն Ա Ր Ե Կ

Երևան, № 1567 (ԺԴ դար)

Նորոգող՝ Գոհան Կարճաւանցի

ա

364բ

Ի հազար նսուն ամի,

Այլ և թվոյ հնկեակ և մի (1647)

Եղև նորումն այս սոփեստի,

Ի գերայհրեակ տանս մեծի:

Ջևսայի վարդապետն և զծնողսն մեր յիշել աղաչեմ:

բ

368բ

Ջնորոգող սբ. Նարեկիս զԳոհան վարդապետ Կարճաւանցի յիշեցէք:
Թվին ՌՂ և Զ (1647):

415

Տ Ա Ղ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 1989

Գրիշ՝ Մարգար դպիր

Վայր՝ (Նոր) Զուղայ

ա

341բ

Փառք...: Արդ՝ դրվեցաւ Տաղարանս ձեռամբ դպիր Մարգարիս, ի
գեղաքաղաքն Զուղայ, ի թվականութեան Հայոց մեծաց ՌՂԶ (1647)-
ումն, և արհի եպսիկոպոսութեան Յակոբ վարդապետին, ի խնդրոյ պա-
րոն խօշայ Գասպարին, որ է որդի Կիրակոսին, ի վայելումն անձանց իւ-
րեանց Սուփիազին, որ է որդի Գասպարին: Վարձս բարեաց պարգևեցէ
տէր Աստուած և ամենայն արեան մերձաւորաց իւրեանց կենդանեաց և
հանգուցելոց. ամէն:

բ

101բ

ԶՄարգար գրիշս յիշեա ի Տէր:

գ

241բ

Ջստացողն սորին զխօշայ Գասպարն և զորդին իւր՝ Սուփիազն տէր
Աստուած արեւնէ ամէն: Ամենայն սրբոց բերանով արհնէ:

416

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք, Խ Ո Ր Հ Ր Դ Ա Տ Ե Տ Ր

Երևան, № 2444

Գրիշ՝ Նիկողայոս

Վայր՝ Կաֆայ

129բ

130ա

Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աղաւթամատոցս ի քաղաքս Կաֆայ, ընդ
հովանեաւ Սրբոյն Սարգսի զաւրավարին և որդւոյ նորա Մարտի/բոսին,
ձեռամբ յոգնամեղ գրչի սուտանուն Նիկողայոսի, ի թվականութեանս

Հայոց ՌՂԶ (1647)-ին, և առաջնորդութեան այսմ նահանգի տէր Խաչատուր արքեպիսկոպոսի, ի խնդրոյ դեռաբոյս մանկանն Խաչատուր դպրի: Զոր տէր Աստուած բարով վայելել տացէ և զինքն ընդ երկայն աւուրս արասցէ:

Դարձեալ ազաշեմ զձեզ, հանդիպող այսմ Աղաթմատոյցիս, հայրք և եղբարք, շի մեղադրէք մեղաւորիս, զի կար մեր այս էր: Դարձեալ ազաշեմ զձեզ, հանդիպողք այսմ տառիս, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր ղուսուցիչն իմ՝ զտէր Զաքարիայ սրբասէր քահանայն, որ բազում աշխատութեամբ // և ճշգրտիւ հասոյց զմեղաւոր ծառայս ի յայսմ արհեստի, Աստուած իւրեանն վարձահատոյց լիցի, զփոխարէնն ի Քրիստոսէ առնուցու, և զինքն ընդ սբ. քահանայիցն դասակարգեսցէ. ամէն:

417

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ծրեան, № 2804 (1600 թ.)

Դեր. ազատող՝ Աւետիս

ա

367բ Շահ [Ա]պազ¹² եկաւ այս աշխարհս գերի արաւ, տարով Սպհան. այս Աւետարանս, սբ. Լուսաւորչին Աջն անօրինաց ձեռքի[ն] է: Դ (4) տարէն ետն լսեցանք թէ Աւետարանն, Աջն Ղաւաղաղումն է: Վանից միաբանն լսեցան թէ Աւետարանն, Աջն Ղաւաղաղումն է. գնացին ոչ բերին, թէ «Մէք կարիլ չենք Ղաւաղաղումն գնալ, մեզանէ բէզար չէնք»: Ես՝. տէր Աւետիս, իմ որդի տէր Մարգարաւ, իմ որդի Բէկի ղալաւուզ բռնեցի, ՌՁ (6000) դիւան տուի ղալաւուզին, տարաւ ճանապարհ նշանց ետուր. հետեւ տարանք, տարանք, գնացինք տունն գտինք: Իրան տանն հիւր կայր, գնացինք մէկ այլ <այլ> տան վեր եկինք: Ապայ խիստ անօրէն մարդ էր. մարդ ձգեց ետեւնէր: Մէկ շահի ղուկ կայր այնտեղն, մեր կարդացրած աշակերտ էր, գնացինք այն բերինք, մէջն ձգեցինք, ԺԵՌ (15000) դիւան տուինք ետ առինք, բերինք գեղս: Խիստ թանկութիւն էր՝ սումար Ե (5) մարշիւ: Կանչեցին եկեղեցին գեղիս խօճէնին՝ խօճա Արգանին, 268ա խօճա Մառութն, խօճա Նաւրուզն կանչեցին, բերին Փա/նոսն, Մուրաւն եկեղեցին: Մեք ասացինք, թէ՝ «Այս թանկութիւն ժամանակիս մեք գնացինք, առինք-բերինք, թէ հիմա գինն կուտաք, ձեր Աւետարանն ձեզ կուտամ, թէ վաղն ԺԲ (12) թուման այլ տայք, որ տալ չեմ»: Նոքա ասին, թէ՝ «Մեք Աւետարանն գրեցինք տուինք վանքն, նոքա չկարացին պահել, երբ որ դու ալլափ շարչարուեցար, գնացիր Ղաւաղաղն, նեղացար, առիր, բերիր՝ Աւետարանն քո է, քեզանէ այնչափ խնդիրք ունեմք, որ մեր անունն ջննջես ոչ»:

Բազում ժամանակ պահեալ եմ իմում տանն, տուի ի դուռն Ս. Լուսաւորչին վախմն:

Դարձեալ յիշեցէք, ով սրբազան և լուսաճաճանք, լուսաթըռիչք երամք յիշեցէք զտէր Աւետիսն և որդին տէր Մարգարէն, որ բազում շարչարա-

¹² Զեռագրում «Շահապազ» ձեռն:

նօք և աշխատանք ծերացեալ է, յիշեցէք զՎարդանն, զՎրթանէսն և այլ որդիքն, իմ կողակից խաթունին, փոքր որդի Բէկուն, ապաշխարող դուստրը խաթունին, որդի Առաքելին, դուստր Մարթին, Հոփսիմին, Մարիամին, որդի Բէկին և իւր կողակից խունգիկն:

Նվիրատու՝ Մարգարէ

Բ

360 Բս՝ տէր Մարգարէս արծաթ առի, որն առի, որն ժողովեցի, այս սբ. Աւետարանս և սբ. Աջն պատուեցի. իմ սրտիս օծարութեամբն այս սբ. Աւետարանս տուի ի դուռն Ս. Լուսաւորիչին և ի ձեռն վարժապետի, որոյ անուն կոչի Առաքել վարդապետ, որ է սբ. և անարատ, որ բնակեալ է առաքինի վարուք ի վանքն, այլ սբ. Աւետարան տուի ի ձեռն նորա: Եւ եթէ այսոր ով ոք կա՝ եթէ կրօնաւոր եթէ] քահանայ]ս, ով ոք միտ արասցէ եթէ Աւետարանիս արծաթ քակտելոյ, գողանալոյ կամ ծաղկելոյ կամ Ս. Լուսաւորչին դրանէն հանելոյ նայ՝ զպատիժն ընդ [8] ուղարի և ընդ Պիղատոսի, խաշահողացն առցէ:

Գրիչ՝ Վառվառա

Գ

Գրեցաւ ձեռամբ յիշատակարանս բազմավեհ մեղօք լցեալ կոյս անուանեալ Վառվառէս, որ միայն անուն [ուն] իմ և ոչ գործ: Թուին ՌՂԶ (1647):

418

Բ Ա Ն Ք Չ Ա Փ Ս Ի Ն Ե Ր Ս Է Ս Ի Շ Ն Ո Ր Հ Ա Լ Ի Ո Յ

Երևան, № 3688

Գրիչ՝ Սիմոն

ա {

204 Եւ զանարժան բմակդ¹³ գրիչ, Յիշեա տէր Յիսուս Փրկիչ:

Բ

204 Բ Փառք...: Ի թուականութիւնս Հայոց ՌՂԶ (1647), ձեռամբ փրծուն, զանպիտան, յամենամեղ և յանիմաստ գրչի մբիցդ¹⁴, ի խնդրոյ սորա:

Գ

Սաստեա յոգւուն որ յիսախի,
Եւ մթութեանցն խաւարի,
Ինձ ողորմեա զանարժանիս,

205 Եւ Տառիս գրողի ի վատթարի:

¹³ Ծածկագիրն ընթերցել են Մատենադարանի ձեռագրերի ծուցակ կազմողները (հտ. Ա, էջ 1064): Փոխանակագիր ծածկագիրը վերծանվում է այսպես՝ բ—ս, մ—ի, ս—մ, կ—ո, գ—ն. Սիմոն:

¹⁴ մ—ս, բ—ի, ի—մ, ց—ո, գ—ն. Սիմոն:

Մատուցանեմ քեզ վարկի,
 Զլսող հոգւոց այնյայտ ձայնի,
 Որովք լինիմք երանելի,
 Եւ կատարել զգործ բարի,
 Նոյն զժաժուկ ղիմ լսելի,
 Լրսել խրատու այսրոր տառի¹⁶։

419

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 4022

Գրիչ՝ Մարութ

Վայր՝ Արկուտի

^{261ա} Փառք...։ Այլ և գրեցաւ սա ի թվիս Հայոց ՌՂԶ (1647), ի դառն և
 յանբարի ժամանակս, որ ամէն ար երերման կու կենայք։ Արդ՝ գրե-
 ցաւ սր. Աւետարանս ի յերկիրս յԵրևվանայ, ի գուղաքաղաք յԱրկուտի, ի
^{261բ} հայրապետութիւն Էջմիածնա[յ] տէր Փիլիպպոս կաթաղիկոսին։ Իւր //
 կենդանութեան ժամանակին շնորհաբաշխ աւժութիւն ետուր Զուղանցի
 պատուական հայրապետն մեր տէր Յակովբ, անուանի ամենայն երկրի։
 Տէր Աստուած անսասան, ամրաժաժուկ ա[յ] ու պահեսցէ եկ[եղ]եցեաց
 շահ անշիջանելի։ Եւս առաւել մեր Հայոց աթոռս Խոռ վիրապիս առաջ-
 նորդին տէր Մկրտիչ վարպետն Տաթևացիւն. Աստուած իւր հոգին պայ-
 ծառացուցանէ, որ ի ձեռն անարինաց կու մաշէր, թէպէտ այս ժամա-
 նակիս հաստատ ժամատեղաք, պատարագաք, պաշտանաւք զարդա-
 րեալ է։ Աստուած իւր հոգին պայծառացուցանէ։ Եւ մեղաւոր անարժանս
 սուստանուն Մարութէս գրեցաք կամաւքն Արարչին։

420

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 4126 (1591 թ.)

^{298ա} Եւ դարձեալ վերջին ստացող սուստուածախաւս սր. Աւետարանիս ան-
 պիտան և անարժան Ա[րապ?]շին¹⁸ և կենակիցս իմ զԴաւիթն, որ ստա-
 ցաք զսա յիշատակ հոգոց մերոց, ի դուռն Ս. Գէորգ զօրավարին, ի վա-
 յելումն մանկանց սր. եկեղեցոյ, որք կամեցան սր. Աւետարանս յիշա-
 տակ մեզ գեօղիս քահանայքն ||| և զնորակնունք տէ[ր] Յակովբն, զոր և
 տէր Աստուածն ամենայնի բարիս տացէ այնոցիկ, որ լաւ տիրեն և պահեն,
 վարցս առցեն Աստուծոյ. ամէն։

Յորում էր թվականութիւն Հայոց ՌՂԶ (1647)։ Եւ զդուստրս իւրեանց
 զԷմիւնն յիշեցէք...։

¹⁸ Զաւիածոյի կենտ տողերի առաջին տառերից հոգվում է Սիմոն։

¹⁹ Անունը ընդված է, կարգացվել է ենթադրաբար։

421

Յ Ի Ս Ո Ի Ս Ո Ր Դ Ի

Երևան, № 4281

Գրիշ՝ Մարիամ
Վայր՝ Խանածախ

- 200ա Փառք...: Արդ՝ ես Մարկոս եպիսկոպոս ըստացի զՅիսուս որդիս, գրել տուի ձեռամբ եղբոր դստերն իմոյ՝ Մարիամին և փծուն գրչի, որ ապաշխարող կոչի: Յիշատակ ինձ և փրկութեան հոգւոյ և ծնողացն իմոց, հօրն իմոյ՝ Դաւութին և մօր[ն] իմոյ՝ Թանկօղին, և եղբօրն իմոյ՝ Ղուկասին, Մելիֆոնին և Պաղին. // և Եղիսաբեթ քոյրն իմ, և եղբօր որդոցն իմոյ՝ Ենկիպարին, Գրիգորին, Դօլվաթիեարին, և հարսներն՝ Վառին և Թումանին, Զիլփին. և եղբօր թոռներացն՝ Մարտին, Եղմութին, Թառանին, Ասլին, Մարգարան, Թիլին. և եղբօրն հարսներուն՝ Գարիանին, Դուլումին, Փարիգատն և Դալին, որ <որ> փոխեցաւ առ Քրիստոս, և
- 200բ նորապողպոջ որդոյն նորա՝ Սեբիֆարիմին և ամենայն արեան մերձալլւորացն:

Գրեցաւ զսայ ի յերկիրս Քաշթաղու, ի գուգս Խանածախ, ընդ հովանեաւ Ամէնափրկչիս, ի թըականիս Հայոց ՌՂԶ (1647)-ին. որում և մեք թողաք զսա յիշատակ: Ով ոք զսա կարդայ և աւրինակէ, մի բերան զմեզ յիշէ և ողորմի ասէ՝ Աստուած իւրն ողորմեսցի, իւր միւս ան[գամ] գալստեանն. ամէն:

422

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 5099

Գրիշ՝ Հեղինէ

- 376բ Փառք...: Գրեցաւ եղանակաւոր տառս ի թուականութեան Հայոց ՌՂԶ (1647), ի թագաւորութեան [Պ]արսից շահ Ապասին և ի հայրապետութեան տեառն Հայոց Փիլիպպոսի հեղահոգի բարոնապետի:

Արդ՝ աղաչեմ զամենեւեան, որք հանդիպիք այս ծաղկաւէտ բուրաստանիս, զոր աստուածաբան վարդապետքն աշխատ եղին, և զպատուական և զանդին ակունքս ի մեկ տեղ են ժողովել և Շարակնոց անուանել, որ են ընտրեալ շարած ակունք և բանալիք Հին և Նոր Կտակարանաց, լուծմունք Աստուածաշունք դրոց: Յերես անկեալ կրկին աղաչեմ զձեզ, յիշեցէք մեղօք դերի գծող սորա զՀեղինէ անուամբ¹⁷, միայն ապաշխարեալ և ոչ գործով եմ հեղգացեալ. զհայրն իմ՝ զմահտեսի Խաչատուր և զմայրն իմ՝ Թումանաղայն, և զկուսակրօն քոյրն՝ Մարիանէ, և զեղբարքն՝ զՅովսէփն և զՄեսրոպայ նախասարկաւագն, և զթղթի կոկոզ կոյս Յուստիանէն. և զամենայն աշխատողք ի սմա յիշեցէք...:

¹⁷ Հիշատակարանն այստեղ ընդհատվում է ձեռագրից թերթ ընկնելու պատճառով: Եւրոնականությունը վերցրել ենք Ղ. Փիրզալեմյանից՝ «Նշխարք», հտ. Բ, № 545, էջ 444:

423

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 5261.

Գրչի՝ Սահակ Բահանայ
Վայր՝ Բաղէշ

ա

319ր Փառք...:

322բ Եւ արդ՝ ես յետինս ի գրչացն, և անպիտանս, և անարժանս... Սա-
հակ խսրեբայս և ոչ քահանայս, որ անուամբս միայն եմ և գործովս ոչ:
Շնորհիւ Տեառն սկսայ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի զսբ. Աւետա-
րանս ի մեծ թուականիս Հայոց Ռ և ՂԶ (1647), ի քաղաքս Բաղէշ, ի
դրոմս սբ. Հինգ խորանացն՝ Ս. Աստուածածնին և Ս. Խաչին, Ս. Պետ-
րոսին և Ս. Պաւլոսին, և Ս. Սարգիս զաւրավարին: Արդ՝ աղաչեմ զամե-
նեսեանդ զմանկունս սբ. եկեղեցոյ, զի որք հանդիպիք տեսութեան սբ.
Աւետարանիս զաւելորդն բառնայք և զպակասն ընուք, և խոշորութեանն
և սխալանալ/ցն անմեղադիր լերուք, զի կար մեր այս էր. և միտքս ի
զանազան ցնորս մեղաց մոլորեալ էր և խաւարեալ. վասն որոյ երես ի
գետին դնելով աղաչեմ զձեզ, զի լի սրտիւ և բոլոր հաւատով ողորմի
ասացէք ինձ Սահակ անարժան գրչիս և իմ ծնաւդացն՝ Մկրտիչ քահա-
նային և Շահումաղի՛ն, և հօրեղբարն իմ՝ Մելփոնի՛ն, որ յայսմ ամի
փոխեցաւ առ Քրիստոս: Եւ Աստուած որ առատն է ի տուրս բարե-
ացն...:

Բ

145ա ԶՍահակ գրչակս ի Տէր յիշեա, ո՛վ բարի հանդիպողք սմա. և Աս-
տուած զձեզ յիշէ. ամէն:

424

Մ Ա Ս Ո Ւ Ն Ք Ա Ս Տ Ո Ւ Ա Մ Ա Շ Ն Չ Ի

Երևան, № 5343 (1303 թ.)

352բ Ի թվին Հայոց ՌՂԶ (1647):

Զստացող սբ. գրոյս զՅովնանէս կուսակրօն արեղայն յիշեցէք ի
Քրիստոս, որ ետ նորոգել զառաքելական և զմարգարէական սբ. գիրքս
և ետ յիշատակ իմն անապատի, ի դուռն Ս. Գէորգեայ զաւրավարին:
Արդ՝ մի՛ ոք իշխեսցէ հեռացուցանել զսա ի դրանէ սբ. եկեղեցոյս, ալ
կացցէ յիշատակ ի իմն անապատիս, որ են այժմ կրանաւորք Մ (50)
աւելի և ոչ պակաս. և են միշտ ժրաշան յաղաթս և ի փառաբանութիւն
Աստուծոյ: Յիշեցէք և զառաշնորդ սբ. ուխտիս Սաեփաննոս վարդա-
պետն, և այժմուս Ղուկաս հեզահոգի վարդապետն, և զայլ միաբան սբ.
ուխտիս ԶՄ (50)-ունքն և զծերունի հայրն զտէր Մովսէսն: Որք ընթեռ-
նուք և կամ հարեանցի ինչ տեսանէք, կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիս-
տոս զտէր Յովնանէս և դուք յիշեալ լիցիք ի Քրիստոսէ. ամէն: Եւ <և>
զեղբայր տէր Յովնանիսին Յակոբ կրօնաւորն և զծնողսն յիշեցէք ի Քրիս-
տոս:

— 257 —

425

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Երևան, № 5599 (1357 թ.)

333ա Քրիստոս Աստուած քո միւս անգամ գալստեանդ ողորմեա ըստացողի սբ. գրոցս աստուածասէր և բարեմիտ, հաւատարիմ Միքայելին և իւր ծնողացն, հօրն և մօրն կողակցոյն և որդոցն Եղիային և ասգականացն իւրոց ամէնեցուն. ամէն, Այս Քարոզգիրքս երեք յիշատակ ի դռնն Ս. Եղիայի, թվին ՌՂԶ (1647), ի վայելումն տէր Սարգսին և տէր Խաչատուրին. ամէն, Եթէ ոք զայս գիրքս ծախելով կամ ի դռանէն ի դուրս հանելով կամ ըրէհին գնելով <ղայս գիրքս> երեք հարիւր և ԺՂ (318) հայրապետաց կանոնիւքն նզովեալ եղիցի. եթէ ոք սրբութեամբ պահէ նոցին աւրհնութեանցն արժանի լիցի. ամէն:

426

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 5634

Գրիչ, ծաղկող՝ Յովանէս

ա

294բ Փառք և պատիւ այժմ յաւիտեան,

* * * * *

296ա Յաղատամիտ պակասաբան,
Յովանիսէ բանքս ծըրեցան,
Սա ի գովեստ հաճոյական
Առ միածին Աստուածըդ բան:

197ա Ուստի և տեսեալ զսորայս անճառ փրկագործութեան խորհուրդ, ոմն ի լուսածնեալ զարմից սրբոյ Սիովնի, սրբասնեալ վարդապետն Սիմէովն Ապարանից, զոր ի վաղուց հետէ ցանկայր աստուածախաւս այսմ մարգարտաշար, լուսափթիթ սբ. Աւետարանիս, և ետ գրել յիշատակ բարի հոգւոյ իւրոյ և ծնողաց իւրոց. ի միտ առեալ ղբանն՝ Ծսայալ, որ ասէ «Երանի...»: Վասն այն յուսոյն ետ գրել զսբ. Աւետարանս, և զարդարել ետ ոսկւով և երանգ երանգ ծաղկով յիշատակ իւրն և իւր ծնողացն, հաւրն՝

297բ Կարապետին // և մօրն՝ Մովսէսին, և հօրեղբօրն՝ Սիմէովն վարդապետին, և տէր Գրիգորին, և հոգևոր հօրն՝ Կարապետին: Արդ՝ որք հանդիպիք սբ. Աւետարանիս, յիշեցէք զՍիմէոն քաջ ըստունապետն Ապարանից, որ ստացաւ զսա յիշատակ բարի հոգւոյ իւրոյ, և ծնողացն, և ամենայն արեանառու մերձաւորացն կենդանեացն և հանգուցելոցն ի Քրիստոս:

բ

29բ Քրիստոսի նկարի տակ

Մեղայ յերկինս և առաջի քո,

* * * * *

Մանաւանդ զստացող սորա զՍիմէոն ըստունին և զմեղաւոր Յովանէս ծաղկողս. ամէն:

Գ

36ա

Քեզ աղաչեմ ով փակակալ,
Որ ամենայնցես վեհընկալ,
ԶԱւետարանըս հրաշափառ,
Մի՛ հանապազ ի ձեռքըն տալ:
Որ շաղտոտեն զանգին ջաւհար,
Աստուածածնի || սիրոյն համար,
Աստուած զայն քահանայն արհնէ,
Որ զմատն չըթանայ և զթուղթն շրջէ:

36բ

Դ

49բ Մատթէոս անտարանիչի նկարի տակ.

Սր. Մատթէոս մարդտ անուանեալ,
.
.
.
.
.
.
Ստացող սորա յոյժ երանեալ,
Սիմէոն հռետորն որ է սուրբէ սնեալ,
Լիցի և սա արժանացեալ,
Փառաց սրբոց հաղորդ գրտեալ:
Եղուկ ծաղկողս պիտակացեալ,
Յովանէս հոգս նուս(տ)ացեալ,
Լիցի ի ձէնջ ոչ վերջացեալ
Այլ հաղորդոյն արժանացեալ¹⁸:

Ե

33բ նկարի տակ

Սիմէոն վարդապետն է, Ապարանցին:

Զ

նկարի տակ

Յովանցս ծաղկողն է Ղր[իմեցի?]:

Ստացող՝ Սիմոն Ապարանցի

Է

207բ

Արդ՝ ես Սիմէոն վարդապետս ստացայ զսբ. Աւետարանս ի թվին
Հայոց ՌՂԶ (1647) ամին, և ետու ծաղկել զսա զարմանալի տնօրինա-
կանօք, յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց Կարապետին, և Մովսէսին, և
հօրեղբօրս Սիմէոն վարդապետին, և տէր Գրիգորին, և եղբօրս Քածդենին,
և որդոյն՝ Պարսամին, և ուսուցիչ՝ հօր իմոյ հոգեւոր Կարապետ վարդա-
պետին, և սիրասնունդ որդոյ իմոյ տէր Աւետիս գրոց աշակերտի և բանի
սպասաւորի: Վասն որոյ աղաչեմ զհանդիպողք սբ. Աւետարանիս, յիշել
զմեզ ի սբ. յաղօթս և ի ժամ սբ. պատարագին և Աստուած ողորմի ասել..

¹⁸ Յուրաքանչյուր ավետարանիչի նկարի տակ կա նման բանաստեղծութիւն էջ 121 բ,
169 բ, 243 բ. հմմտ. էջ 30 ա:

427

ՀԱՄԱՌՈՏ ՀԱԻԱՔՈՒՄՆ ՅԱՂԱԳՍ ՀՈԳԻՈՅ, ՅԱՂԱԳՍ
ԱՌԱՔԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ՀՈԳԻՈՅ, ՅԱՂԱԳՍ ՀՐԵՇՏԱԿԱՑ
Երևան, № 7119

Գրիչ՝ Վարդանիս

ա

267ա [Փ]առք... Որ զօրացոյց զիս զանարժանս տեսանել զաւարտ գծա-
267բ գրութեանս գրոց, որ է Յաղագս հոգւոյ և զօրութեանց յ/ և որակութեանց
և ունակութեանց նորին ևս և վասն հրեշտակաց և որպիսութեանց [ան]ց
նոցա: Եւ արդ՝ ո՛վ սբ. հանդիպողք սմին, որք օգտիքդ ի սմանէ, յիշես-
չիք յերկնագնաց յաղօթս ձեր զրաբունին Խաչատուր զարհին Գաղթնեաց՝
զա[ռա]ջ[ն]որդն Թումայի Ս. Առաքելոյն, որ ստացաւ զսա ի վայելս
Պետրոսի՝ եղբօր որդւոյ իւրում բանի սպա[սաւ]որի, որ եռատենչ սի-
րով ցանկացայ սմա, թեպետ հեռու մնացի գիտութեանցն որ ի սմա,
սակայն փափագ սրտի միոյ կամեցայ լնուլ, զի յիշատակ առ ձեզ մնաս-
ցէ և ինձ մասն յաղօթից ձերոց եղիցի:

Դարձեալ յիշէք զհայր տեսնես իմոյ զՎարդապետն և զմայրն՝ զՍա-
ւայն, ևս և զհայրն իմ՝ զՎարդան: ՌՂԶ (1647):

բ

267ա Կատարեցաւ գիրքս որ Յաղագս հոգւոց և հրեշտակաց: ՌՂԶ (1647)
Թւիս:

Մրազբեցաւ ի քարտիսիս,
Մեղսամակարթ և եղկելիս,
Ջեռամբ անարժան Վարդանիսի,
Ես աղաչեմ ով հանդիպի,
Ջմեղաւորն անարժանս յիշի,
Եւ դուք լիցիք յիշեալ ի Քրիստոսի...:

գ

160բ Ջմեղապարտ դրուպ Վարդանիս գրիչս յիշեալ:

դ

Ստացող՝ Պետրոս

149ա [Ա]րդ՝ ես յետնեալս ի բանասիրաց նուաստացեալս Պետրոս աղա-
չեմ յիշել ի Քրիստոս զպատուական հայրն իմ, զտէր Խաչատուր զար-
թուն դէտն Գաղթնեաց, որ ի փափագմանէ սրտի իմոյ ստացաւ զսա ի
վայելս անձին իմում: Ի թվին ՌՂԶ (1647):

428

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն
Երևան, № 8135 (1490 թ.).

Նորոգող՝ Մովսէս երէց

ա

321բ Ի թուականիս հայկիականի,
Երեք քառեակըն հաբիրին,

— 260 —

Տասըն տասնեակըն պակասի,
 Եւ ի շորիցն ստորագասին (1647)¹⁹,
 Ի ժամանակըս պարսըկի,
 Ի փոքր Ապագ շահ Թագաւորին,
 Ի հայրապետն Աղվանի,
 Տէր Պետրոսի արհի հսկողին:
 Ի սըրրազան հանճարեղի,
 Եւ նոր ընծայ կաթողիկոսին,
 Եւ առաջնորդն Ըստղաթէի,
 Սանփաննոսի արհեպիսկոպոսին,
 Եւ սպասաւոր ըզՍ. Խաչի,
 Մարդն աղանեաց Ս. Նըշանի:
 Նորոգեցաւ յայսըմ տառի,
 Եւ ի գանձի աստուածային,
 Որ յորջորշեալ Լըս կոչի,
 Աւետարան տեառն Յիսուսի:
 Ձեռամբ փծուն մեղսամածի,
 Եւ ի շընչին քարտօղարի,
 Եւ լոկ անուամբն յիրիցուի²⁰,
 Մովսէս տրուպ զանարժանի:
 Որ եմ բնական ի յերկրի,
 Ձաղածորոյն ի Գուրիսի,
 Ձագածորոյն ի Գուրիսի,
 Եւ ի յերկիրն Մաւայի:
 Մայրաքաղաքն Սոթէի,
 Ջի եմ ծառայ Սբ. Մաշտոցի,
 Է կատարող խընդըրուածի,
 Եւ հովանի ամէն տեղի:
 Ի խընդրելոյ սըրբամըտի,
 Անուամբ կոչեալն Երեմիայի,
 Հեզահոգի և բարելի,
 Ստուածահաճոյ միայնակեցի:
 Ի հիշատակ հար լիցի,
 Եւ իւր ծնողացն ամենայնի,
 Տէրըն տացէ պարգև բարի,
 Յիւր ընդանեացըն յամենայնի:
 Եւ ի յաստեացս դասակցեսցի,
 Ընդ հրաբուն զօրացըն հրաշալի,
 Եւ ով ոք որ աստ հանդիպի,
 Առցէ յիշման գըծող սորին:
 Եւ ինքն առ Տէր յիշեալ,
 Լիշի, միշտ և այժմ յաւիտենի. ամէն:

322ա

¹⁹ Այսինքն՝ $(3 \times 4 \times 100) - [(10 \times 10) + 4] + 551$,

²⁰ Ձեռագրում «յիրիցուի» ձևով:

P

Այլ գրով

Եւ արդ՝ յիշեցէք զսրբամիտ Եղկարն, որ էր նա ի յերկրէս Մարայ, ի գեղջէն Հոսաբակայ, և ջերմեռանդ սիրով՝ ետ դրել զՅայամատուրքն, և դիմեալ ի բանն Տեառն որ ասէ. «Եւ որ առնու զխաչ իւր և եկեսցէ զկնի իմ, նա է ինձ արժանի»։ Եւ ապաւինեալ զայս բանս, և թողեալ զտուն իւր և զամենայն ինչ, և ելեալ գնաց յանապատ։ Եւ յետ տարւոյ միոյ և երկու եկեալ ի մայրաքաղաքս Սոթ, վասն նորոգելոյ ՂԱԵՄԱՐԱՆՍԻ։ Եւ ետ նորոգել յոյժ փափագանօք զսր. || ԱԵՄԱՐԱՆՍԻ բարի յիշատակ իւր և հոգեւոր ծնողացն, հօրն՝ Ապաւին, մօրն՝ Սալվիւնազին, և Ապաւին ծնողացն՝ Շահնուարին, Շահումազին, և Ապաւին որդւոցն՝ Մաաուրին, Կիրակոսին, Յոհաննիսին, և դստերացն՝ Մարգարտին, և իւր որդւոցն՝ Մաաուրին, և միւս դստերն՝ Խիլային. և մարմնաւոր ծնողացն՝ Առաքելին, Գուլիիանին, և հօրեղբարցն՝ Շաբարին, Յոհաննին, և հանգուցեալ ամուսնոյն՝ Զիլփիիանին, և կենդանւոյն՝ Թէգախանին, և որդոցն՝ Գուլսէվանին, Գասբարին, Պաղտասարին, Պապանանին, և հանգուցեալ Բ (2) Մելքումեանցն, և դստերացն՝ Նաղուխանին, Գուլիիանին, Փարիխանին, Մարիանին, Շահնուարին, և հարսներուն՝ Զարիպխանին, հանգուցեալ Մարիանին, և թոռանցն՝ Ասիպէկին, Սալվարիխանին և սոս ամենեանս. ամէն։

Այլ և յիշեցէք զվերոյ գրեալսն, ընդ նոսին և զմահդասի Եղկարն, որ և Երեմիայ անուանեցաւ, || և իւր ամենայն մերձաւորքն՝ զկենդանիքն և զհանգուցեալն։ Աստուածն ամենայնի ղննջեցելոցն հանգիստ և արքայութիւն պարգեւեցէ և կենդանիքն ամբողջ և անսասան կենօք պահեսցէ. ամէն։ Այլ և աղաչեմ զԼեզ, ով հանդիպողք սմա, հայրք իմ և եղբարք, կարդալով կամ օրինակելով յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զյոգնամեղ, զտարակուսի զարիպ և հեգք նկարող սորին հանդերձ ծնողօք, ղյիջողք՝ յիջեալ լիջիք ղտեառնէ աստուծոյն մերոյ. ամէն։

429

Մ Ա Ն Ր Ո Ի Ս Մ Ո Ի Ն Ք

Երեան, № 9257 (ԺԴ դ.)

Եւ արդ՝ վերըստին նորոգեցաւ Խաղտետրիկս, շնորհօք և ողորմութեամբն Աստուծոյ, բազում ջանիւ և աշխատութեամբ ի թվականիս Հայոց ՌՂԶ (1647), ի գառն և ի դիժար ժամանակիս, որ իբրեւ զնաւ մրրկեալ և ալեկոծեալ կայեաք ի ձեռս անօրինացն և գազանաբարսյ բռնաւորացն. զի ազգի ազգի և պէսպէս պատրանօք և անխտիր թալանէին և կողոպտէին զազգս քրիստոնէիցն անողորմաբար։ Եւ կայեաք ի մէջ այլազգեացն անտերուշ և անօգնական, ոչ ունելով զառաջակայ և ոչ զլուխ ժողովրդեան, այլ մնացեալ արիւրեւրան || և լալի ի մէջ օձիցն թիւ-

21 Զեռագրում «սիրով» ձեռով։

նաւորաց, զի որում ոչ կարեաք յաջ գնալ և ոչ յահեակ, յոյսահատեալ ամէն դիմաց, վասն անառակ գործոց մերոց: Զի ոչ ունիմք մաս մի ըսրի ե ոչ կառնեմք ըստ կամացն Աստուծոյ բարեգործութիւն: Եւ վասն անտր բարձեալ կա նախախնամութիւնն ամէնագութ Արարչին ի մենջ: Եւ կամք մեք որպէս կալեալ և կապեալ ի մէջ շարաբարոյ օձտողաց: Եւ արդ՝ աղերսեմ ի ձէնջ կողկողագին պաղատանօք, ով սիրալիր սիրողք բանիցս, որք հանդիպիք սմա երգելով և եղանակելով // յիշեսջիք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր զհաւասար քահանայքն և զժողովորդքն, և խնդրել առ Տէր զթողութիւն մեղաց նոցա, զի ետուն նորոգել զխաղտորիկս, յիշատակ իւրոց հոգւոյն, մանաւանդ զմահտեսի Յակօբն, որ է տեսուչ և վերակացու սբ. եկեղեցւոյս և զիս զվերջացեալ ժամանակի գրագիրս, որ եմ ամենեցուն յետինն և ծառայ, զի անուամբ կոչիմ և ոչ ճշմարտութեամբ: Եւ որ յիշէք զվերոյ գրեալսն և զիս զմեղօք խոցոտեալս և զծնողքս իմ, նաև դուք սրբութեամբ յիշեալ լիցջիք առաջի Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ. ամէն:

430

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 10123

Գրիշ՝ Փիլիպոս սարկաւազ
վայր՝ Իֆան

354ա Փառք...: Գրեցաւ եղանակաւոր տառս շարականաց ի թվականիս
354բ Հայոց ՌՂԶ (1647), ընդ [հո]վա//[նեաւ Ս. Յոհանի?]ին և Ս. Կարապետի[ն], զերկիրն Մշոյ, ի գիւղն Իֆ[ան], որ է մերձ Ս. Կարապետին, ի յառաջնորդութիւնն Յոնանէս եպիսկոպոսին և /// եպիսկոպոսին, ձեռամբ մեղսամակարդ և մեղաւք լրցեալ անարժան Փիլիպոս սարկաւագի, ի ստոյգ և լընտիր աւրինակէ, որ կոչի Խըլկցի /// [ո]րոյ սրբասէր: Արդ՝ աղաչեմ ա]մենեան, որք աւկտիք ի սմանէ կամ ընգաւրինակէք յիշեցէք:

Ընդ նմին և զիս անարժան հողս զՓիլիպոս դ[ժ]ողս, և զծնաւդսն, և զամենայն [աղ]ղա[տոհ]մն իմ, և զխրատատուն իմ [տէր?] Կարապետն, որ պատուական և ըն[տիր] է ամենայն գրոց և ժամակարգութեան, [որ] յիշէ, յիշեալ լիցի ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ:

431

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՄԷ, Արմ. 21

Գրիշ՝ Յովանէս երէց
վայր՝ Կ. Պօլիս

ա

306ա Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի քաղաքն Կոստանդինուպօլիս, ի դուռն Սրբոյ Սարգսի զաւրավարին՝ և որդոյ նորա Մարտիրո-

սին, թվին ԻՂՁ (1647), ձեռամբ բազմամեղ սուտանուն Յովանէս իրիցու, որ միայն անուամբ եմ և գործովս ոչ, այլ ատարացեալ եմ և հեռացեալ ի սբ. անուանէ և ի բարի գործոց: Ի հայրապետութեանն սբ. Էջմիածնայ տէր Փիղիպպոս ամենայն Հայոց կաթողիկոսի, և մերոյս աթոռակալութեան Կոստանդինուպոլսոյ²² և ի թագաւորութեան Տաճկաց սուլթան Իպրսիմ խոնդարին, զոր ահա Գ (3) ամ է, որ կու պատեբաղմի ընդ արևմտեան խաչա/պաշտիցն ի վերայ Կրիտէս կզգոյն: Եւ էառ ի նոցանէ Բ (2) մեծ բերթ, զոր տէր Աստուած մեր աղաթիւք սրբոց խաղաղութիւն շնորհեացէ. ամէն:

Արդ՝ յերես անկեալ աղաչեմ զսրբազան և զաստուածամերձ դասս քահանայիցդ, որք ընթեռնուք կամ արինակէք, յիշեսչիք սրտի մտաւք և Աստուած ողորմիի արժան առնէք զգծողս: Եւ որք յիշեք՝ յիշեալ լիշիք առաջի ահեղ ատենին Քրիստոսի...:

Բ

107բ Աղաչեմ, աղաչեմ զհանդիպողդդ այսմ տնաւրինապատմիս, զի մի Աստուած ողորմիի յիշել զգծողս զսուտանուն ղՅովանէս երէցս, զյունայնս և զղատարկս ի գործոց բարեաց, և որք յիշէք և Աստուած ողորմիի արժան առնէք՝ արժան լինիք տեսոյն Քրիստոսի. ամէն:

432

Ա Ի Ե Ա Ր Ա Ն

Հ. Հաղարյան, Մ 65 (մանրածապակեն, Երևան, Մ 832):

Ստացող՝ Ուստիան

ա

202ա Յիշատակարան...:

203ա ԶՈւստիանէս զստացող սորին,
Եվ զկենակիցն՝ Աղաքաբին,
Եվ միւսոյն՝ Ազաբիին,
Որ հանգուցեալ է աշխարհ վերին:
Եւ զՊօղոս գծող գրիս,
Ընկալ Տէր ընդ նոսին,
Աղաչանօք սրբոյ գնդին:

203բ Ազգիս Հայոց թուականին,
Հազար նրսուն վեց աւելին (1647),
Ընդ հովանեաւ Ս. Յակոբին,
Գրեցաւ գանձս աստուածային:
Աւետարանս խորհրդով լին,

* * * * *

²² Անունը չի գրված:

²³ Ավետարանի խորանների զարդանկարների բացատրությունը:

Բ

Գրիշ՝ Պողոս

297ա Կրկին անգամ յիշեցէք զՈւստիանէն և զծնողսն իւր՝ զՄար//գարեկ
 297բ և զՄարիամն, և զհղրարքն իւր՝ զՄուրատն, զՅովանէսն և զԴաւիթն. և
 զքոյրն իւր՝ զԳուդաստէն, զԱնային, զՎարթեբեհն և զՎանվառան, և զԿե-
 նակիցն իւր՝ զԱզարիէն և զԱղարսբայն յիշեցէք ի Քրիստոս: Ընդ նմին
 և զիս զանարժան գրիշս յիշեցէք, կարդալով և կամ օրինակելով և կամ
 տեսանելով, զի ստոյգ և լաւ ընտիր օրինակէ է: Թողութիւն շնորհեցէք,
 298բ եղբարք իմ և հարք, զի կարն մեր այս էր: Ով եղբարք, զինչ որ ձեզ
 սխալ թուի և յաւել գրեացն ոչ մեղադրէք, զի այս բառս է քերականու-
 թեան, որ է այս՝ Յակօբբոս, Սիմմոն, Յուդա, Թադդէոս և այլ նման
 սոցիւնքն են:

433

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Ա, № 796

Գրիշ՝ Ստեփանոս վարդապետ
Վայր՝ Սուրբ

219ա Փառք... Արդ՝ ի յանգ ելեալ գրեցաւ և աւարտեցաւ սբ. և աստուա-
 ծային մատենան յիշխանական երկիրն Մոկաց, ի գեօղս որ կոչի Սուրս,
 ի դուռն Ս. Յոհաննէս Մկրտչին և Ս. Գէորգայ զօրավարին, ձեռամբ Լիմ
 անապատի առաջնորդ Ստեփաննոս վարդապետին, ի թուականիս Հայոց
 ՌՂԶ (1647) ամին, և ի հայրապետութիւն տեառն Ստեփաննոսի՝ Աղրա-
 մաւայ Հայոց սբ. հայրապետին և էջմիածնին՝ տեառն Փիլիպպոսի, ա-
 ռատածեռնութեամբ տանուտէր Յոհաննէսի:

434

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Ա, № 798

Գրիշ՝ Մարգարիտ
Վայր՝ Շոռք

ա

219բ Փառք... սրբազան և մաքրահոգի եպիսկոպոսն Սահակ... ստացեալ
 զհոգեշունչ մատենան զաւետարանական աստուածախօս քարոզութիւնս
 Փրկչին մերոյ և Աստուծոյ, յոյժ փափագանօք և մեծատենչ ըղձամբ...
 ծնողացն, հօրն՝ Յակոբին, մօրն՝ Մարիամին, եղբօրն՝ Սաաադին...:

Արդ՝ գրեցաւ աւետարեբր սբ. Աւետարանս ի յերկիրս Երեջակոյ, ի
 գեօղս Շոռք կոչեցեալ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և Ս. Լուսա-
 տրչին, և [ի] հայրապետութեան Հայոց տեառն Փիլիպպոսի սբ. աթո-
 ոռն էջմիածնի և [յ]աթոռակալութեան մերոյս նահանգի Եսայեայ քաջ
 րաբունապետի, որ վերստին նորոգեաց զվանքն Ս. Կարապետին հրաշա-
 լի շինուածովք ի փառս զարդարողին էիցս: Յիշեցէք ի սբ. յաղօթս ձեր
 զստացող մատենիս զհեզահոգի և զքաջաշան հայրապետն Սահակ և

զծնողսն իւր... ընդ նմին և զիս անպտուղս ի բարեաց... գծողս և զծնողսն իմ՝ զտէր Կիրակոսն և զհեզահոգի հարազատն եղբայր իմ զՂազար բազմաշնորհ քահանայն և զտէր Արիստակէսն...:

Արդ՝ գրեցաւ սա ի թուականիս Հայոց ՌՂԶ (1647) ամի, ձեռամբ ումեմն մեղապարտի՝

220ա

Մեռեալ հոգով շունչս ի մարմնի.
Ալեօք մեղաց ի սազնապի,
Րամեալ հոգիս իմ ընդ մարմնի,
Գործով || շարեաց ողորմելի:
Արդ՝ ո՛վ որդիք մօր Սիովնի,
Րամի դիտողաց այս մատենի,
Ի Սուրբ աղօթս ձեր բարի
յորժամ առնէք արտասուալի:
Տացի և մասն հոգոյս գերի²⁴,
մեղօք մածեալ Մարգարտի:

Ի խնդրոյ հօրն մերոյ երջանիկ և պատուական եպիսկոպոսին Սահակայ... յիշեցէք և զդուստրն իմ հոգևոր զՀռիփսիմէն, որ բազում աշխատեցաւ սպասաւորելով, զոր վարձատրեցէ Քրիստոս Աստուածն մեր իւրով ողորմութեամբն. ամէն:

Ստացող՝ Սահակ եպիսկոպոս

Բ

Յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր, զիս զանարժան Սահակ եպիսկոպոսս, որ եմ տեղեալ ի բուն գաւառէն Շասիւռայ, ի գիւղէն որ կոչի²⁵ Ղիսսահակ սբ. հայրապետ, ստացող սբ. Աւետարանիս, և զմեղօք մեռեալ գծողս աղաչեմ յիշել ի տէր Յիսուս Աւետարանս յիշատակ է Սահակ եպիսկոպոսիս, ի դուռն Հոգոց վանից Ս. Աստուածածնին. ամէն:

435

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Ծ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հա. Բ, № 598

Ստացող՝ Յակոբ Ակնցի
Վայր՝ Կ. Պօլիս

Ա

481

Փառք...|| Զի վազ ժամանակաց մեծաւ փափագանօք Ակնցի Յակոբ անարժանս հրով տոշորէի, զի ստանայի զսա և զի ձեռամբ իմով գրէի, և վասն բազմազբաղ ժամանակիս կենցաղավարութեանս յերկարեցայ և ոչ կարացի ի գծի արկանել. և ի մեծի տրտմութիւն զանձամբ արկեալ տազնապէի և մաշէի, զիս իղձոք մտացս և զելս իրացն գտանել ոչ կտրէի: Եւ մինչ յայս մեծ վիշտ վտանգիս իբր յանշէշ հնոցի հալէի, նա-

²⁴ Տողերի սկզբնատառերից հոգվում է գրչի անունը՝ Մարգարիտ:

²⁵ Ղ. Փիրղալեմյանը հաղորդում է, որ թուղթը կտրված է, ուստի գլուխի անունը չի պահվել:

խանձ արկեալ զանձամբ, զնախանձ Տեառն զօրութեանց: Եւ զյոյսն որ առ Աստուած ունէի, զամենայն հոգս անձին իմոյ մոռացայ և ետու զսբ. գիրքս գրել ձեռամբ վարժապետին իմոյ Յակոբ կուսակրօն սարկաւագին և զարդարեցի գոյնզգոյն դեղօք և պատկերօք և ոսկիազարդ զարդարեցի ի մտի արկանելով զբանն տէրունական, որ ասէ. «Թէ երթայք դռժեցէք մի՛ զկորստական կերակուրն, այլ զկերակուրն, որ մնայ ի կեանս յաւիտենականս»²⁶: Եւ այսու բանիւ լցի զփափագ սրտի իմոյ: Եւ մեծավիշտ տառապանօք զսկսեալս կատարեցի և այս եղև ներելովն Աստուծոյ. զի յանարժանէս թերևս արժանատր այս գործ եղև յանգեալ: Եւ զայս ոչ միայն գեղապաճոյճ և ոսկիազարդ շարագրութեանս ասեմ, այլ վասն աղնիւ և անգիւտ օրինակիս...:

182 Աղաչեմ զհանդիպողքդ այսմ աստուածային // մատենիս, ներեցէք ինձ մեղաւոր Յակոբ ստացողի սորա և ծնողացն իմոց՝ մահտեսի Վահրատին և մահտեսի Շաղառային, և երկոսին կողմանց պապերցն իմոց՝ Շահպազին և Յովանէսին, և մամերցն իմոց՝ Քնարին և Մեհրիին, և հօրեղբօրն իմոյ՝ Կիրակոսին, և քրերցն իմոց՝ Քնարին, Դշխային և Մարիամին, և զաւակացն իմոց հանգուցելոցն առ Քրիստոս՝ Յովանէսին, Սառային և Մկրտչին, որ ի տիս տղայութեան վճարեցին զկենցաղս՝ գնալով առ յոյսն ամենեցուն. և կենդանի զաւակացն իմոց՝ Յովանէսին և Մարթային, նաև կողակցին [իմոյ]՝ Գոնարին և ամենայն արեան մերձաւորացն իմոց՝ թողութիւն յԱստուծոյ խնդրեցէք...:

Բ

183 Պառք...: Եւ արդ՝ ես անարժանս, որ ըստ կարի զփափագս իմ լցի, զգրաւ հասանելով սբ. Աստուածա//շունչ դրոցս, աղաչեմ զհանդիպո[ղ]քդ 481 այսմ աստուածային մատենիս, ներեցէք ինձ մեղաւորիս՝ Ակնեցի Յակոբ ստացողի սորա և ծնողաց իմոց...:

Գրիչ՝ Յակոբ սարկաւագ

Գ

482 Կատարեցաւ հրաշալից բուրաստանս այս ի թուականիս Հայոց ՌՂԶ (1647) ամի, ի մայրաքաղաքն երջանիկ, ի մեծն Կոստանդինուպօլիս, ընդ հովանեաւ հռչակաւոր տաճարին Սբբոյն նիկողայոսի հրաշագործ հայրապետին, ի ժամանակս իշխանութեան Տաճկաց սուլտան Իբրահիմ բոնակալին, որ և. յայս ամի էառ սա զկղզին Կրետացոց ի ձեռացն Ֆրանգաց. և բազում աւերս էած եկեղեցեաց քրիստոնէից: Նաև յառաջնորդութեան սբ. Էջմիածնայ աթոռոյն տեառն տէր Փիլիպպոս սրբազան կաթողիկոսի, ձեռամբ բազմամեղ գրչի Յակոբ սարկաւագին: Աղաչեմ զամենեանեանդ, որք հանդիպիք սմա, Աստուած ողորմի ասացէք ինձ անիմաստ գրչի Յակոբի և ծնողացն իմոց՝ Պաղասարին և Յուստիանէին, զի բազում երկօք և աշխատութեամբ զամս վեց հազիւ հասի յաւարտ սորին. և այս ի խնամոց ամենակալ // մարդասիրին: Իսկ վասն խոշորութեան գրիս ներումն արարէք, զի ծերութիւն և ցաւք մարմնոյ պատեաց զիս, ևս առաւել նուազութիւն լուսոյ աչացս:

483

²⁶ Հովհ., Զ, 27:

Այլ և արժանի համարեսցիք յիշման յարժանաւոր յաղօթս ձեր և զծաղկող սորա զտէր Աբրահամ սրբազան քահանայն, որ բազում ջանիւ զարդարեաց զԱստուածաշունչ և զհոգիաբողբոջ բուրաստանս, նաև աշխատաւորացն ի սա՝ և՛ սրբագրողացն և՛ օրինակիս շնորհողացն, ևս առաւել և այնոցիք, որ ի վերայ մեր աշխատանք և երախտիք ունին՝ եթէ հոգևոր և եթէ մարմնաւոր՝ վարձս բարիս տացէ Աստուած: Եւ որք յիշէքդ զմեզ՝ որդին Աստուծոյ և զձեզ յիշեսցէ...:

Դ

184 Գրեցաւ աստուածային մատեանս ի թուականիս մերում ՌՂԶ (1647) ամի, ի մայրաքաղաքն երջանիկ, ի մեծն Կոստանդինուպօլիս, ընդ հովանեաւ հռչակաւոր տաճարի Սրբոյն Նիկողայոսի հրաշագործ հայրապետի: Ի ժամանակս իշխանութեան Տաճկաց սուլտան Իբրահիմ բռնակալի: Նաև յառաջնորդութեան սբ. էջմիածնայ աթոռոյն՝ տեառն տէր Փիլիպպոս սրբազան կաթողիկոսի, ձեռամբ բազմամեղ գրչի Իլովցի Յակոբ սարկաւազի: Աղաչեմ զամենեանեղ, որք հանդիպիք սմա՝ Աստուած ողորմի ասացէք ստացողի սորին, նաև զծագրողիս:

Եւ գիտցէք եղբարք, զի է սովորութիւն ոմանց, որ վերջին ժառանգաւորք գրոցն, զառաջնոյն զանուն կու ջնջեն և ղիրեանց կու գրեն. և ոչ է բարի սովորութիւնս: Աղաչեմ մի՛ գործել զվնասդ զայդ: Ապա թէ արժան է դրելոյ՝ և պատեհ գրեսցէ և ղիր անունն յայլում տեղուդ և զառաջնոյն մի՛ ջնջեսցէ անուն կամ գիր. քանզի կարող է Աստուած ձեզ և մեղ հատուցանել ըստ վաստակոց...:

436

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ղ. Փիրղալիմյան, «Նշխարք», հտ. Բ, № 546

Գրիչ՝ Բարսեղամ

444 Փառք...: Գրեցաւ Աւետարանս ի թուին Հայոց ՌՂԶ (1647), հրամանաւ և արդեամբ Սեբաստացի Ներսէս վարդապետին, որ ետ գրել զայս յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և ծնողաց իւրոց և ամենայն արեան մերձաւորաց: Արդ՝ աղաչեմ զամենեան, որք ընթեռնուք [կամ] օրինակէք, յիշեսցիք ի Քրիստոս զհոգևոր հայրն մեր՝ զվերագրեալ Ներսէս վարդապետն և զյանցաւոր գրիչս զԲարսեղամ, զի և դուք յիշեալ || լիջիք ի Քրիստոսէ...: Որ ետ ի ձեռն տէր Աստուածատուին և իւր որդւոյն՝ Յակօբին, Կարապետին, Դաւթին, որ եղաք յիշատակ ի դուռն նորաջէն Ս. Սարգիս եկեղեցւոյն...:

445

437

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Մ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

ՄՅՁԵՊ, II, № 417 (1214 թ.)

368 Թվին ՌՂԴ (1645) Գրիգոր պարոնտէրն առ Աստուած փոխեցաւ: Տէր Աստուած ողորմեայ <մեղաւոր> Ըստամպօլցի մեղաւոր Յոհան սարկաւազի, ծառայ սբ. Երուսաղիմայ, Թվին ՌՂԶ (1647), յիշեսցէք...:

433

Ն Ա Ր Ե Կ

ՄՅԶԵՊ, V, № 1433

Գրիշ՝ Յոնան Հիգանցի
Վայր՝ Սրուաղէմ

117 Գրեցաւ ձեռամբ ամենամեղ և անարժան, անպիտան եղկելի և սեւերես Հիգանցի պոռնիկ Յոնան սուտանուն խաբեբայիս, ի սբ. քաղաքս Սրուաղէմ, թվին ՌՂԶ (1647): Արդ՝ որք հանդիպի]ք և ընթեռնուք, վասն սիրոյն Քրիստոսի մի ողորմիւ յիշէք զմեղ, և ձեզ լիցի ողորմութիւն Աստուծոյ. ամէն:

439

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՄՅԶԵՊ, V, № 1575 (1305 թ.)

Նորոգող՝ Նղիազար

335 Նորոգեցաւ եղանակաւոր տառս, որ կոչի Շարակնոց, ի թվականութեանս Հայոց ՌՂԶ (1647) ամի[ն], ի քաղաքիս Համիթ, որ է Տիգրանա-
լիւա, ի դուռն Ս. Կիրակոսի տաճարին, ձեռամբ զառածեալ սուտ և փուտ դրի՝ Նղիազարի, ի խնդրոյ բարեմիտ և հեզահոգի քահանային տէր Սաեփաննոսին: Արդ՝ աղաչեմ զհանդիպող և զվայելող սբ. գրոցս, որ լի բերանով Աստուած ողորմի ասէք աստուածասէր և աւրհնեալ կը-
նոջն՝ Նային, որ զգրոցս գինն շնորհեաց և ետ յիշատակ հոգւոյն իւրոյ, ի ձեռն հոգևոր որդւոյն իւրոյ՝ տէր Սաեփաննոսին, զոր տէր Աստուած սմա բարեաւ վայելել տացէ. ամէն:

440

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՄՅԶԵՊ, V, № 1629 (1507 թ.)

Գրիշ՝ Սարգիս Դսեղցի

442 Ես՝ Սարգիս սարկաւաքս Դսեղ[ցի] շատ կարդացի Շարակնոցիս վրայ. հայր իմոյ Թումանին և մայրն իմոյ՝ Գոշկակին, թվին ՌՂԶ (1647), առաջնորդութեամբ Սարգիս յեպիսկոպոսին:

441

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՄՅԶԵՊ, V, № 1655 (1507 թ.)

Նորոգող՝ Սէթ սարկաւազ

492 Եւ արդ՝ վերջստին նորոգեցաւ Շարակնոցս, ի թլւաբերութեանս Հայոց ՌՂԶ (1647), ձեռամբ յոգնամեղ գրչիս, յիշատակ ամենայն ժո-
ղովրդեանն Ս. Աստուածածնին, և վերակացութեամբ մահտեսի Յակո-
բին:

Եւ արդ՝ երեսս ի դետնի դնելով մոխրամած դիմօք և արտասուաթոր աչօք հայցեմ ի ձէնշ, ո՛վ սբ. ընթերցաւոր և պաշտօնայք Քրիստոսի, որ հանդիպիք զայս ծերացեալ և փտեալ մատենիս, որ է լաւ և ընտիր յօրինակէ հիկցոյ, և ի կարի հարուստ լեալ ի նմանէ անթերի և անպակաս, եթէ կարդալով և թէ յօրինակելով, և կամ այլ իւրիւք զանց առնելով նա, յայնժամ յիշեսշիք զվերջին զստացաւոր Շարակնոցիս և նորոգել տրւօղքն՝ զՍ. Աստուածածնի քահանայքն, և հաւասար ժողովուրդքն, և տացշիք լիառատ սրտիւ ղողորմիս ամենեցուն, որ բարեաց պատճառ եղեն, և ետուն նորոգել զայս հնացեալ սբ. մատեանս, և եղին իւրում տեղին ի դուռն Ս. Աստուածածնին, որում յառաջն էր:

Նաև զանպիտան և զանարժան... զսուտանուն Սէք սարկաւագս յիշեսշիք, որ բազում աշխատութեամբ նորոգեցի զսա ըստ իմում կարի: Եւ որ յիշէք...:

442

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

824Մ, 1, № 162 (1449 թ.)

Նորոգող՝ Սահակ սարկաւագ
Վայր՝ Մեծովի

090

Զվերջին նորոգել տուող սբ. Աւետարանիս զբարեպաշտ և զաստուածայսէր կինն՝ զԳովքէզին և իւր այրն՝ զՍահակն և զԱւաֆն, և ղորդիսն իւրեանց՝ զՄանուկն և զՆայիպշէն, և ղուա[տ]րն իւրեանց՝ զԽանումն և զԲաճազիզ, և ծնաւղն իւր՝ զՅաման և զԹանգազիզն, որ ետ նորոգել զսբ. Աւետարանս ի հալալ վաստակոց իւրոց, յիշատակ իւր ննշեցելոցն: Որք հանդիպիք սմա լի բերանով Աստուած ողորմի ասացէք, և Աստուած ձեզ ողորմեսցի. ամէն:

Կազմեցաւ սբ. Աւետարանս ի վանքն Մեծովի, ի դուռն Ս. Աստուածածնին, թվին ՌՂԶ (1647), ձեռամբ սուտանուն Սահակ սարկաւագի: Յորժամ ընթեռնուք, դիս և ղննշեցեալսն իմ յիշեցէք ի Տէր, և Աստուած զձեզ յիշէ. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք զտէր Գալուստն, որ եղև պատճառ սբ. Աւետարանիս, որ ետ ի կինն և նա ետ նորոգել. Աստուած զուր մեղքն թողնի. ամէն:

Զվերջին նորոգել տուող սբ. Աւետարանիս ղպարեբաշտ և զաստուածայսեք կին զԳովքէզն, իւր այրն՝ զՍահակն և զԱւաֆն և ղորդիսն իւրեանց՝ զՄանուկն և Այիպշէն:

443

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

882ՄՎ, № 180 (1329 թ.)

Նորոգող՝ Յակոբ դպիր

497

Այլ և նորոգեցաւ Շարակնոցս ի վերջի ժամանակիս, ի թվին ՌՂԶ (1647) ամի, ծաղկիւ և պատկերաւ, կարմրագրով և գլխագրով, ևս առա-

ւել զեղծեալս լցուցանելով, ձեռամբ անիմաստ Յակոբ դպրի։ Աղաչեմ զամենեանդ, որ պատահիք այսմ գանձարանիս աստուածային կարողալով կամ արինակելով և կամ հարեանցի տեսանելով, յիշեցէք յերկնաթռիչ յաղօթս ձեր զվերջի ստացող սորա և զնարոգաւ զվերոյ ասացեալ զԱկրեցի Յակոբ և զբարեսէր հայրն զմահտեսի Վանքաւ, և զմայրրն զմահտեսի Շաքասաւ, և զգաւական իւր՝ զհանգուցեալսն առ Աստուած զՅովանէսն, զՄկրտիչն, զՍաղսն, զկենդանիսն՝ զՅովանէսն, զՄարթան, և զկողակիցն՝ զԳոնարն, և զամենայն արեան մերձատրսն։ Եւ ի ձեռն ձեր սբ. խնդրոցն ողորմել մեզ, և զի ջան մեր այս է։

444

Գ Ի Ր Ք Հ Ա Ր Յ Մ Ա Ն Յ Գ Ր Ի Գ Ո Ր Ի Տ Ա Թ Ե Ի Ա Յ Ի Ո Յ

ՅԶԱՐ, № 22

Հետ. ստացող՝ Մինաս Թոխաթեցի

ա

116

Զմեղաւոր Մինաս վարդապետս, որ անուամբ միայն [եմ] և գործով ոչ, յիշեցէք ի Քրիստոս և զծնողս իմ և զազգակիցս և որ երախտիք ունին ի վերայ այս գանձարանիս և է սա անջնջելի յիշատակ...։

Բ

Յորոց լիցի մեզ ամենեցուն մասնաւորել մանաւանդ Մինաս բանի սպասաւորիս Թոխաթեցոյս։

Գ

Ես՝ Թոխաթեցի Մինաս բանի ըսպասաւորս ըստացա այս գիրքս, որ է Հար[ց]մանց, թվոյն ՌՂԶ (1647), ի քաղաքն Գաղաթիա և ի մենաստան Ս. Աստուածածնին, որ էի ըսպասաւոր սորին. ապա բազում պարտուց մէջ էր մինչև ցա[յ]ժմն. ողորմութեամբն Աստուծոյ մեր ջանալով և ժողովուրդն տալով ազատեցաւ ի պարտուց, և անաւթն ի գրաւէ, որ էր ի ձեռս այլազգեաց, բազում նեղութեամբ ազատեցաք և պայծառացաւ մենաստանս։ Ընթերցողք, յիշեցէք ի Քրիստոս։

445

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆԶ

ՅԶԱՐ, № 44 (1518 թ.)

Գրիչ՝ Մինաս Թոխաթի

ա

274

Զստացող սորա զմահտեսի Խուպիարն յիշեցէք ի յազաւթք։

Բ

Զստացող սորա զմահտեսի Խուպիարն յիշեցէք ի [յ]ազաւթք, որ ետ յիշատակ յԱնկուրի Ս. Աստուածածնի վանիս։

Գ

- 275 Փառք...: // Որոյ տեսեալ զԱստուածաշունչս ի Գաղատիայ կարի ցանկացեալ ձեռնարկեցի ես՝ Մինաս Թոխաբցի բանի սպասաւոր՝ և աշակերտ տեսան տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսի: Բարեխաւսութեամբ Ս. Աստուածածինն և ամենայն սրբոց բազում և ազգի ազգի պատճառաւ և Հոգւոյն սրբոյ շնորհաւքն և ողորմութեամբ Տեսան պատճառ եղեալ: ՌՂԶ (1647) թվականի: Ի սմին չորրորդ ամին եկեալ Փիլիպպոս կաթողիկոսն ի Գաղատիայ, և զանարժանս ձեռնադրեաց և եղեալ ի Ս. Աստուածածինս վերատեսուչ. և ի թագաւորութեան սուլթան Մէնէմմէտին, որ էր մանուկ տիւաւք. և կաթողիկոսութեան տեսան տէր Փիլիպպոսի: Եւ ես՝ Մինաս վարդապետս յորդորելով և քարոզելով ուղղափառ քրիստոնեայն առաջ եկեալ մահտեսի Խուպիարն տեսեալ զԱստուածաշունչս, բխեալ ի սրտէ իւրմէ Հոգոյն Սրբոյ շնորհաւքն առեալ ետ հալալ ընչիցն, և եղեալ յիշատակ ի Գաղատիա ի Ս. Աստուածածնի վանուցն անշնչելի արասցէ մինչև ի կէտ կոշման: Արդ՝ աղաչեմ զհանդիպող վարդապետական դասք, յիշման արժանի վարկչիք զմահտեսի Խուպիարն, և զհայրն Պաղտասարն, զմայրն՝ Մարիամն, և եղբայրն՝ Խաչատուրն, և Հսմաթն, և կողակցին իւրոյ՝ Խասպուլան, և ծնաւդաց կողակցին՝ Մուրատն, և էգիգն, և դստերացն՝ Մարիամին, և Հռիփսիմէին, և ամենայն մերձակայ և զկենդանիսն, և զհանգուցեալսն, յիշման առնել արժանի առաջի անմահ զենլոյն Քրիստոսի...:
- 276

446

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

824Լ Ք 126 (ԺԴ դ.)

Նորոգող՝ Սահակ արքեպիսկոպոս
Վայր՝ Վարազ

- 268 Նորոգեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ մեղսապարտ Սահակ արքեպիսկոպոս, ի թուին Հայոց Ռ և ՂԶ (1647) ամի, ընդ հովանեաւ Աւագ Ս. Նշանին Վարազայ, ի յառաջնորդութեան սբ. ուխտիս, սրբասնունդ վարդապետին Կիրակոսի, ի խնդրոյ աստուածասէր և մեծահաւատ ղօլուադորին Ալագոզի, որ ստացաւ զսայ ի յարդար վաստակոց իւրոց, և ետ //
- 269 Նորոգել յիշատակ բարի հոգոյ իւրոյ, և ետ ի գեօղն Արաբք, ընծայ նորաշէն սբ. եկեղեցոյս, որ յանուն Ս. Աստուածածնին, զոր ԺԲ (12) ամաւ[ք] առաջ շինեաց մեծ վարդապետն Կիրակոս: Եւ վասն ծովացեալ մեղաց իմոց և՛ յանօրինեալ [և՛] չարացեալ բերմանց ժամանակիս ի սաստիկ շարժմանէ խախտեալ կործանեցան սբ. եկեղեցիք ի բազում տեղիս, զոր է մի և այս²⁷: Եւ դարձեալ Նորոգեաց վարդապետն Կիրակոս, յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ի վայելումն տեսողացն զսա, պատուակ[ան] և վայելուչ տեսլեամբ, քան զոր էրն յառաջագոյն, ի պարժանս հաւատացելոց: Զոր և տեսեալ զպայծառութիւն և զվայելութիւն սբ. եկեղեցոյս, քրիստոսասէր դաւադատուն Ալագոզ, և ետ զԱւետարանս և ալ սպասք սրբութեան սբ. եկեղեցոյս՝ մասի տուփ մի, շապիք մի, սաղաւարդ մի, ուրար մի, վարդէ (?) մի, մոմատուն մի, յիշատակ հոգոյ

²⁷ Տպված է զգոր էր միայն: Ուղղեցինք համաձայն Ղ. Փիրղալեմյանի:

իւրոյ և ծնաւդաց իւրոց՝ Շաղակաթին և Մարիամին, և իւր կողակցուն՝ Կիլիմին, որդոցն՝ Շիրաֆին, Ալթունին, Աւետիսին, Փանոսին, դստերաց[ն]՝ Մարեմին, կողակցուն՝ Կարապետին, դստերն՝ Աղուքին, միւս դստերն՝ Պատիկ խաթունին, Ալագօզի քվերցն՝ Գաւաճարին, Սթարին, Գաւալին, և այլ ամենայն արեան մերձաւորացն կենդանեացն և հանգուցելոցն, և որ ի յիշելն Աստուած ողորմի ասէ սոցայ՝ Աստուած իւրն ողորմեսցի. ամէն:

270 Եւ ահա արդ՝ սակաւ մի աւաղեցից զդառնութիւն ժամանակիս, զոր տեսայ աշաւք իմովք: Զի Աստուած զմարդն վասն բարոյ ստեղծեաց և զարդարեաց հոգով, մարմնով: Եւ մեքս զհոգիս մեր ի մարմինս մեր մեղաւք մեռուցաք և հետեցեաք շարեաց, որով կերպիւ որ զշարն գործեցաք, նովին և զպատիժն ընկալաք: Ի մեր ժամանակ տեսաք զսով սաստիկ, որ բազում մարդիկ շուն ու կատու կերան և զմեռեալս ևս: Զհեծեալաշարժութիւն և զգերութիւն Պարսից՝ հաւնապազ, և զտարածամ մահ անխափան: Զմարախն, որ ոչ ոք չէր տեսեալ, տեսաք և զնա: Եւ զայն ամենայն տեսեալ մեր, և [ի] մեղաց ոչ դարձաք, նոր իմն պատուհասիւ պատեցաց, զմեզ, զի ի պասեքի մեծ Զատիկի շաբաթի՝ գիշերն²⁸ այնպէս բարկացաւ մեզ Աստուած, որ չէր ոք տեսեալ, զի ի սաստիկ շարժմանէ երկրի, բազում, եկեղեցիք ի հիմանէ կործանեցան, և բազում մարդիկ և անասունք ի տան տակ մնալով մեռան՝ ի քաղաքս [և] ի գեղս երկրիս մեր Վասպուրականի: Զթիւ չըկաբացաք իմանալ և ի գիր արկանել. գի նորա է գիտելն, որ ստեղծօղն է ամենայն. Փառք Աստուծոյ հազար բերան, Աստուած ինքն ողորմի և դարձ տայ մերձաւորացս:

Արդ՝ ի յայսմ յամի կրկին եղև նորոգում սբ. ուխտիս Վառազայ, զոր ի շար[ժ]մանէ կործանեցաւ գեղեցկաշէն դարպասն, եկեղեցիքն՝ շինեալք ի Սենեֆերիմայ, կամաւն Աստուծոյ, ձեռամբ հոգիւնկալ վարդապետին Կիրակոսի, որ է ի յԱւուց անուն գիւղէ: Զոր ընտրողութեամբ ամենազօրին Աստուծոյ առաջնորդ եղև մեզ՝ երկու սբ. աթոռացն՝ մեզ և Ա. Առաքելոյն Բարդուղիմէոսի, ձեռամբ տեսան տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսի Աղբալեցւոց, և աւանականութեամբ Աստուծոյ, ձեռնարկեալ ի նորոգել զդարպասն և զգմբէթն սբ. տաճարին Աստուածածնին, յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ի պարծանս ողորմութիւն տուողաց: Աստուած միոյն հազար տացէ զանճառ և զանսպառ բարին և աստ ի յաւուրն ապագային. ամէն:

447

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Ց

827Թ, № 172 (1469 թ.)

Գրիշ՝ Ղազար

1043 Փառք Փլրկլին և յիշատակ գրլին,
Զմեղաւոր և անարժան Ղազար գրլի:
Թվին ՌՂԶ (1647):

²⁸ Խոսքը վերաբերում է 1646 թ. մարտի 28-ի լուս 29-ի գիշերը տեղի ունեցած երկրաշարժին: Այդ մասին տե՛ս նաև № 349 ք հիշատակարանը:

448

ԿԱՐԳ ԴՊՐՈՒԹԵԱՆ, ՊԱՏԱՐԱԳԱՄԱՏՈՅՑ, ՏԱՂԱՐԱՆ
ՈՅՑԻՎ, № 664

Գրիչ՝ Խաչատուր

ա

167 Գրեցաւ Խորհրդոյ, դպրութեան և սպասաւորութեան տետրակս ի
թվին ՌՂԵ (1646) ի վայելումն սարկաւադ Աստուրին:

բ

Ձայս ասա եղբայր սիրելի և ապա զԳոհանամքն և յետ Գոհանամ-
քին ղԲաշխելովն, վասն զի արինական շկայր և զմեղաւոր Խաչատուր
գրիչս ե զխղճուկ Աստուրն յիշեա ի Քրիստոս Աստուած:

գ

Գրեցաւ այս հոգևոր բանկներս թվին ՌՂԶ (1647):

դ

Գրուաւ թվին ՌՂԶ (1647):

449

ԳԻՐՔ ԱՌԱՔԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ԵՒ ՄՈԼՈՒԹԵԱՆՑ
ՅԶՆԿԱ, № 20 (1652 թ.)

80 Ձոր և թարգմանեաց²⁹ ոմն վարդապետ ի կարգէ Յիսուսեանցն ի Հէ-
լէն բարբառէ ի մերս ի Բերայ, թվին Հայոց ՌՂԶ (1647):

450

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ն. Միքայիլյան, «Էջմիածին», 1951 թ., Դ—Զ, № 51

Գրիչ՝ Մինաս
վայր՝ Կ. Պօլիս

85 Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սր. Աւետարանս ձեռամբ մեղաք խաւարեալ
և անարժան Մինաս գրչիս ի աստուածապահ քաղաքիս Կոստանդի[ն]ու-
պալսոյ, ի դուռն Ս. Նիկողայոսի, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին, ի
թվին Հայոց ՌՂԶ (1647), և ունի տարիս կենդանակերպ ղՋըրհոսն...:

451

Բ Ժ Շ Կ Ա Ր Ա Ն

Վ. Թորգոմեան, «Բաղմավէպ», 1925 թ., էջ 134—136

Գրիչ՝ Սաֆար Վանեցի
վայր՝ Վան

ա

Գրեցօ Յեքիմարանս յերկիր և քաղաքն ի Վան, դուռն Ս. Էջմիած-

²⁹ Խոսքը վերաբերում է Թովմա Կեմպացու «Վասն հետեմանց Քրիստոսի» գրքին:

նիս, ձեռամբ ամեն մեռայալարտ և անարժ[ան] գրչիս՝ Սաֆարիս, որ զանունս ունիմ և գործս ոչ:

Ի թվիս Հայոց ՌՂԶ (1647):

Ր

... Դիրս բժշկական արհեստի ժողովեցաք ի բազում գրենաց զկարճառաւտս և զպիտանիսն. իսկ որք կարդաք և օգտիք ի սմանէ, յիշեցէք զՎանեցի Սաֆարս, Աստուած զձեզ յիշէ ի յարքայութեան:

Գ

Եւ անպիտան Սաֆարս յիշեայ ի Տէր, և ասայ զողորմին՝ Աստուած ձեզ ողորմի:

Պ

Որ ի բան տանես, յիշեա զգծող գրիս զայնպիտան Վանցի Սաֆարս, որ զանունս ունիմ և զգործս ոչ, ՌՂԵ (1646) թվիս, երկիրս Վան:

452

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ն. Միքայելյան, «Էմիթիոն», 1975 թ., Ա, էջ 62—63

Գրիչ՝ Նիկողայոս երէց
Վայր՝ Սաամբօլ

Փառք...: Սրդ՝ գրեցաւ սայ ի թուարեութիւն Հայոց ՌՂԵ (1646), ի քաղաքն Ստամբալ, ի դուռն Ս. Նիկողայոսի, ձեռամբն անարուեստ և անիմայ գրչի Նիկողայոս լոկ անուամբ երիցու, ի վայելումն անձին իւրոյ: Արդ՝ աղաչեմ զամենեսեան որ հանդիպիք սմա, յիշեցէք աղաթս ձեր զծնաւոյս իմ և զերախտաւոր վարդապետն իմ, որ բազում երախտիք և աշխատանք ունի ի վերայ իմ:

Այլ և ստացող սորա յիշեցէք Քեաւթանեացի ոսկերիչ Յարութիւն գրել տրւաւ զսբ. Աւետարանս իւր հոգոյն, ի հալալ ընչից և ի յարդար վաստակոց, և հարն՝ Յովանէսի հոգուն, և մարն՝ Հովսիսմէնի, և եղբարն՝ Շեմքիին, և միւս եղբարն՝ տէր Նիկողոսին, և որոցն իւրոց դեռառուկաց Յեսայիին, Յովանէսին, Շեմքիին և Մարիամին, որ ի միում ամսի հանգեան ի Քրիստոս՝ ի տէր մեր, ի թվին Հայոց ՌՂԶ (1647): Որք հանդիպիք սբ. Աւետարանիս կարդալով կամ արինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ աղաթս ձեր զվերոյ գրեալսն և Աստուած ողորմի ասացէք...:

Դարձեալ յիշեցէք զըստացող սբ. Աւետարանիս զՔեաւթանեացի ոսկերիչ Յարութիւնն, որ փափաքանաւք հտ գրել զսբ. Աւետարանս ձեռամբ եղբարն իւրոյ՝ Նիկողայոս երիցու, յիշատակ իւր և կողակցին, և որդոցն, և ծնաւդացն իւրոց... և հտ ի ձեռս եղբարն իւրոյ՝ Նիկողայոս քահանային, որքան կենդանի է առ ինքն մնասցէ. և յետոյ որդոյն իւրոյ՝ Թէ՛ քահանայ լիցի և Թէ՛ ոչ լիցի, տացեն ի Ս. Նիկողայոս եկեղեցին: Եւ մնասցէ անդ անշինչ յիշատակ: Եթէ ոք յանդգնի ծախէ կամ գրաւէ՝ զմասն Յուդայի առցէ և զպատիժն Կայենի աստ և ի հանդերձելումն,

453

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Թորոս Աղբար, Ա, էջ 219—220

Ֆառք... Նորոգեցաւ սբ. Աւետարանս ի թուականին Հայոց ՌՂԶ (1647), ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպոսի և առաջնորդութեան Ստեփաննոս Սարգիս եպիսկոպոսին, ձեռամբ Մկրտիչ դպիր: Որ ողորմի Տէրն ամենայնի հոգոյ սորա ստացողի Ղաւախանին և կողակցին՝ Ոսկեհատին, և որդիքն՝ Դաւիթն, տէր Ոհանէսն, Աստուածատուրն, Սարգիսն, Ամիրխան, Սուլուիւան, Գալուստ և Նազարն դուստրն Շեհաւուրն, և հանգուցեալ որդիքն՝ Շահնազարն, հայրն Ղարախանին՝ Աստուածատուրն, մայրն՝ Մուրվաթն, բաբ սորայ Դաւիթն, հանիկն՝ Մուրվաթն, եղբայրն՝ Ալիխանն, Տամուրն, հանգուցեալն Առաքելն, քոյրն՝ Պահրիխանն, Շամանդուին, Կուպուալին, Սիրամարգն:...

454

Ճ Ա Ռ Ը Ն Տ Ի Ր

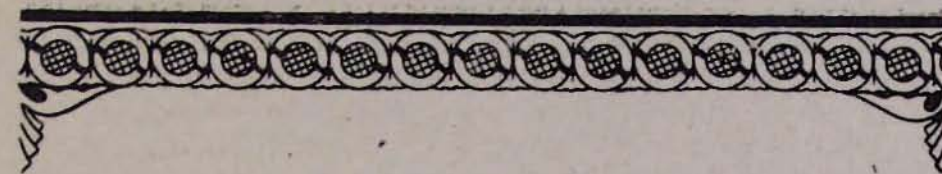
«Նշխարք», հտ. Ա, № 791, էջ 227 ր

Գրիչ՝ Թաղեոս

Վայր՝ Բալու

Փառք..., որ ետ կարողութիւն անդօր անձինս Թաղեոսի հասանել յաւարտ երկնաշնորհ գրոցս, որ կոչի Ճառքնտիր, ի ՌՂԶ (1647) թրւականս, որ է տանուտէր Զրհոսն, ի գիւղաքաղաքս Բալու, ընդ հովանեալ [Ս.] Լուսաւորչի, ի դառն և ի նուրբ ժամանակի. որ այլազգիքն ղօրացեալ են ի վերայ մեր վասն մեղաց մերոց և անուղղայ գնացիցս մատնեալ է զմեզ Աստուած ի ձեռս նոցա: Եւ դարձեալ մխիթարիչ լինի մեզ Ս. Հոգին, թէ՛ «Մի՛ տրտմիք, զի տրտմութիւն ձեր յուրախութիւն փոխեսցի», ի խնդրոյ պատուական և սրբասէր Կարապետ վարդապետի, որ ստացաւ զգիրքս ի յարգար ընչից իւրոց, յիշատակ բարի հոգւոյ իւրոյ և ծնողաց իւրոց: Արդ՝ որք հանդիպիք վարդապիթիթ բուրաստանիս ընթեռնըլով և օգտելով յիշեսցիք յաղօթս ձեր զվերոյ ասացեալ զ[Կարապետ] վարդապետն և զծնողսն իւր՝ զԱռաքելն և զՆղիսաբէթն, և զամենայն արեան մերձաւորսն, և զհոգևոր հայրն՝ զՄարաթիւս վարդապետն. և լի բերանով և ուղիղ սրտիւ Աստուած ողորմի ասացէք և մեղաց թողութիւն խնդրեցէք: Այլ և աղաչեմ, միով Աստուած ողորմի և զիս՝ զմեղուցեալ Թաղեոս գծողս յիշել և զծնողսն իմ՝ զԿարապետ երէցն, որ խիստ ջանաց ի հետ թղթիս ի ճղելն և ի կոկելն, և զմայրն իմ՝ զՄարգարիտ, որ օր աւուր պատրաստէր զկերակրիկն իմ, և զմեծ հայրն իմ՝ զտէր Յովնաննէսն, որ ի ՌՂԴ (1645) թուականին փոխեցաւ առ Քրիստոս, և կողակիցն իւր, և զամենայն արեան մերձաւորսն իմ:

Դարձեալ կրկին անգամ աղաչեմ զձեզ, հարք և եղբարք, յորժամ ընթեռնուք, յիշեցէք ի Քրիստոս զվարպետն իմ՝ զՆաչատուր սարկաւազն:

ՌՂԷ

1648

455

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Մագիստրոս, № 664

Գրիշ՝ Ստեփանոս երէց
Վայր՝ Լաւաւշալ

ա

198

Ի թվին ՌՂԵ (1646) դեկտեմբեր ԻԲ (22), երեքշաբթի:

Բ

Փառք...: Արդ՝ անկ ելեալ կատարեցաւ Քահանայաթաղս, զոր արա-
րեալ մեծ վարդապետն Հայոց Մեսրոպ և Յոհան Մանգալունի: Արդ՝
գրեցաւ Քահանայաթաղս ձեռամբ մեղաւոր և անիմաստ գրչի Ստեփանոս
Երիցոյ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնիս, ի Կղզիս ի Կիպոսուն, ի քա-
ղաքն Լաւաւշալ, ի թուականիս Հայոց ի ՌՂԷ (1648) ի հունվար ԻԹ
(29), արն շաբաթ, յիշատակ ինձ, և իմ ծնողացն, և որդոցս, և դստե-
րացս Հռիփսիմէ, և Ճոհաբին, և Սողոմոնին, և Սուփասին, և Ղուկասին,
և կենակցին իմոյ՝ Ասմընին և իւր ծնողացն. ամէն:

456

Կ Ն Ի Ք Հ Ա Ի Ա Տ Ո Յ

Երևան, № 4640 (ժԵ դ.)

Գրիշ՝ տէր Յոհան

ալ

253բ

Ես՝ տէր Յոհանս գիրս օրինակեցի թվին ՌՂԷ (1648), մարտի ամսին
ԺԳ (13) աւարտ հանաք: Աստուած ողորմի Բաղդասարին հոգոյն. ամէն:

Բ

Դարձեալ յիշեցէք պարոն Մաթոս և կողակիցն՝ Ռու[ս?]նիազն և
զիւր դստերքն. ամէն:

457

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Երևան, № 4690 (1475 թ.)

Վայր՝ Լիմ

673ա

Դարձեալ յիշեցէք ... դարբին Սարգսին, որ մականունն Դամուր-
դոան կոչուր. և որդոցն՝ Աւէդին, և Մու[ր]աթին, և այլ զաւակացն, և

կողակցին՝ Սալբանին, և ամենայն արեան մերձաւորացն կենդանեաց և հանգուցելոցն, ամէն: Որ ետ զիւր դարբնի սալն յիշատակ ի դուռն Լմալ Ս. Գէորգ անապատիս: Աստուածն ամենայնի ընդունելի արասցէ և զինքն հանդերձ նն[շն]սեցելոցքն երկնից արքայութեանն արժանի արասցէ. ամէն: Գրեցաւ թվին ՌՂԷ (1648), ի մարտի ԻԹ (29), յաւաք շորեքշաբթին ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ:

458

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 2096

Գրիշ՝ Աւետիֆ
Վայր՝ Էջմիածին

ա

34ա Եւ զԱւետիֆ գրիշս յիշեա ի Տէր:

Գրիշ՝ Յովաննէս դպիր

բ

304բ Կատարեցաւ գիրքս, որ Յաղագս հոգւոց և հրեշտակաց, ի թվակա-
նիս Հայոց ՌՂԳ (1644)-ին, ձեռամբ անարժան Յովաննէս դպրի:

Ստացող՝ Առաքեալ (Դավրիժեցի)

գ

305ա Փառք...: Շնորհիւ և օգնականութեամբ տեառն մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի ծրեալ եղև գիրքս Հոգւոց և հրեշտակաց, նաև Մեկ-
նութիւն Արարածոց գրոց, հաւաքելով ի մի տուփ, առ ի վարժումն և յօգուտ բանասէր եղբարց: Արդ՝ եղև կատարումն սորայ ի թուականու-
թեանս Հայոց հազար նըսուն և եօթեան, ի մեհեկի ամսոյ ի տասն և յութ, և յապրիլ Ի և Ե (25), յերկիրս Այրարաղեալն, ընդ հովանեաւ հրա-
շափառ գերագահ սրբոյ աթոռոյս Էջմիածնի, ի կաթողիկոսութեան տե-
առն Փիլիպպոսի շնորհազարդ և ճգնազգեաց սրբոյ հայրապետիս, ըստ
վարժման և դաստիարակութեան հօր մերոյ, ի թագաւորութեան Պարսից
փոքր շահ Ապասին, և ի տեղապահութեան նահանգիս Քայ Խոսրով խա-
նին:

Արդ՝ վերջինս ի բանասիրաց և անարժանս ի մանկունս եկեղեցւոյ
Առաքեալ՝ անուամբ Լեթ վարդապետ, մեղուցեալ հոգւով և ցաւազնեալ
մարմնով հոգացեալ ետու գրել զԳիրս հոգեաց և զՄեկնութիւնս Արարա-
ծոց, և եղի ի միում տփի ի վայելումն անձին իմոյ և յիշատակ բարի
յետ ելից կենաց իմոց, և ծնողաց, և ազգականաց, և ընկերակցոց իմոց,
վարդապետաց և երախտաւորաց իմոց: Արդ՝ աղաչեմ զվայելուող և ըզ-
հանդիպողսդ, որք պատահիցէք սմա կարդալով և կամ օրինակելով, յի-
շնջիք զվերոյ գրեալ Առաքեալ աբեղայս սրտի մտօք, և զհոգևոր և զը-
մարմնաւոր աշխատաւորսն իմ: Եւ զոր մեզ հատուցանէք, զնոյն ի Քրիս-
տոսէ առնուցուք փոխարէն. ամէն:

1 Իմա Առաքել Դավրիժեցին:

305բ Դարձեալ թախանձանօք խնդրեմ ի սիրելեացդ մի՛ առնել զչար սովորութիւնն, որք հատանեն զյիշատակարանս գրոց՝ շրջելով զանուն առաջին աշխատողաց, որպէս յինքեանց սեփականել: Արդ՝ որք ստանայցեն, գրեսցեն և զիրեանցն անուանս, քանզի բազում թողի տեղի դրելոյ ի մէջ սորա. անդ զձեր անուանսն գրեսցիք և զմերն աստ թողցիք, սակա յիշատակի մնացելոյ առ յապա պատահելոցն: Եւ որք թողցեն զմեր անուանսն և զիրեանցն յայլ տեղիս գրեսցեն՝ գրեսցին ի դպրութիւն կենաց, և յիշեալ լիցին ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ, որ է օրհնեալ յաւիտեանս. ամէն՝:

459

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 4064

Ստացող՝ Սիմէօն վարդապետ
Վայր՝ Էջմիածին

ա

421ա Փառք...: Որոյ շնորհիւ և օգնականութեամբն յանկ ելեալ կատարեցաւ գիրքս, որ կոչի Մովսէսեանց, նաև Մեկնութիւն արարածոց՝ վեցօրէիցն արարչութեանն Աստուծոյ, այլ և ՂԳիրս հոգւոց և հրեշտակաց, ժողովեալ ի մի տուփ, ի թուականիս Հայոց ՌՂ և է (1648) ամի, յապրիլ ամսոյ քսան և ութ, և ի մեհակի քսան և մէկ, յերկիրս յԱյաբառայ, ընդ հովանեաւ երկնահանգէտ, գերաշէշակ սրբոյ աթոռոյս Էջմիածնիս, ի հայրապետութեան ընդհանուր սեռիս հայկազեան՝ տեառն Փիլիպպոսի սրբազան կաթողիկոսի, ի թագաւորութեանն Պարսից փոքր շահ Աբասի, և ի տեղակալութեան նահանգիս Քայ խոսրով խանին, աշխատասիրութեամբ նու/ւաստ և անարժան Սիմէօնի: Զի թէպէտ եմ յաշակերտաց երիցս երանեալ ճգնազգեաց սրբոյ հայրապետիս, սակայն գերանով մեղանացս կուրացեալ վերջացեալ գտայ ի լուսաշաւիղ ընթացից սորա. նաև տրուպ յամենեցունց՝ այսինքն յաշակերտակցաց իմոց վարդապետաց: Արդ՝ գրեցաւ Մեկնութիւն վեցօրէից արարչութեանն յաշխարհին Պարսից, մերձ յԱսպսեան արքայանիստ քաղաքին՝ ի գեղաքաղաքին Նոբ Զուլայոյ, ի մենաստանի Ամենափրկչի վանացն: Եւ գիրք հոգեացն և հրեշտակացն ի սբ. աթոռոյս Էջմիածնիս, ձեռամբ Թաթէոսի դպրի, իմոյ աշակերտի այսմ գրչութեան արհեստի: Իսկ Մովսէսեան գրեցաւ յերկրիս Գեղամայ, ի գաւառիս Մազազայ, ընդ հովանեաւ վանացս, որ կոչի Հայր Յոհանն, ձեռամբ Յովաննիսի դպրի:

421բ Եւ ես՝ անարժան Սիմէօն տեսուչ գոյով նահանգիս, ետու գրել զըդիրսս զայս ի վայելումն անձին իմոյ և յիշատակ յետ ելից կենաց իմոց վայելողացդ: Արդ՝ որք պատահիցէք այսմ մատենի ընթերցմամբ կամ օրինակելով, յիշեցէք ըզնուաստ Սիմէօն, որ անուամբ Լեթ կոչիմ վարդապետ և տեսուչ: Իսկ գործով յոյժ տարակացեալ կամ յայսմ շնորհէ:

² Սույն հիշատակարանը բառացի կրկնվում է 161 ա—բ էջերում:

Դարձեալ աղերսսանօք խնդրեմ պաաահողացդ յիշել ի սբ. յաղօթս ձեր, զմեծագոյն վարդապետսն Յակոբ և Սիմէօն, և զուսումնակիցս իմ զԱռաքել վարդապետն, և զՄովսէս վարդապետն, զՅոնան, և զՄիքայէլ, և զԵբսէս վարդապետսն, և զայլ ընկերակիցս իմ, որ ի գրելն ձանձրութիւն վարկանիմ, քանդի շնորհիւ Տեառն յոյժ բազումք են: Նաև զգրօղս սորին Թաթէսն և զՅովաննէսն, աղաչեմ յիշել ի Քրիստոս: Նաև մարմնաւոր ծնօղսն իմ՝ զՎարդան և զԹուրվանդէն, որք կարի ծերացեալ են: Այլ և զեղբայրն իմ և զաշակերտ զԳալուստն, մաղթեմ յիշել ի Քրիստոս, որ տարածամ հասակի փոխեցաւ առ Տէր, և սուք մեծ եթող ծերացեալ ծնօղացս և ինձ իսկ գլխովին: Եւ որք ըղմեզ յիշեն՝ յիշեալ լիցին ի Քրիստոս, որ է օրհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

Բ

421ա Արդ՝ ես անպիտան Սիմէոնս ցանկայի բազում ժամանակաց գրոցս Մովսէսեան և կամէի մատամբ իմով գրել, որպէսդի ուղղեցից ըստ քերթողութեան արհեստին, քանզի թարգմանիչք սորա ոչ գիտելով զարուեստ քերականութեանն ոչ կարացին ուղղակի թարգմանել, որպէս յայտ է հըմտացելոցդ, որք ընթեռնուք զսա: Եւ ետու գրել ումեմն Յովաննիսի դպրի. և ի մնալն կիսակատար ետու աւարտել Թաթէսի իմոյ աշակերտի, սակս ոչ ձեռնհաս լինելոյ ինձ ի զբաղանացս և ի տկարութենէս: Եթէ կարացից սրբագրեցից և թէ ոչ՝ անմեղադիր լերուք:

460

Մ Ա Շ Տ Ո Ց

Երևան, № 1033

Գրիչ՝ Արիստակէս Երէց

247բ Արդ՝ գրեցաւ գիրքս, որ կոչի Մաշտոց, զոր և սովաւ լուսաւորին որդիք մարդկան, որ և որդիս Աստուծոյ առնէ վերը[ս]տին ծնընդեամբ, ի լաւ և [յ]ընտիր աւրինակէ, ձեռամբ մեղսասէր և անարժան Արիստակէս Երէց գրիչ, որ զանունս ունիմ միայն և զգործս ոչ...:

248ա Եւ եղև աւարտ սորին ի թվին ՌՂԷ (1648), ի մայիս ամսոյ Ե (5), օրն ուրբաթ: Արդ երես անկեալ աղաչեմ զամենեսեանսդ, որք կարգաւք կամ օրինակէք՝ զպակասն ընուք և զաւելորդն բառնայք զգրին և անմեղադիր լերուք սղալանացս. և միով Հայր մեղայիւ արժան առնիջիք. ամէն:

461

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ծ Ո Ի

Երևան, № 1308

Գրիչ՝ Միքայէլ Երէց
Վայր՝ Աւմըտայ Գիւղ

ա

28բ Ողորմութիւն իւրեանց և զիս զանարժան զՄիքայէլ մեղուցեալ էրէցս՝ Կշեսցիք:

Բ

- 177ր Գրեցո Քարոզգիրքս ձեռամբն անիմաստ, սուտանուն Միֆայել իրի-
ցուս, ի գիւղն Աւմըաւայ, ի գուռն Ս. Ամենողորմ և Ս. Գէորգայ, թվին
ՌՂԷ (1648) յունիս ԻԹ (29), օրն ուրբաթ, յիշատակ իւր և ծնօղացն՝
Պակէ, Մայրամին, և եղբորցն, և իւր իրիցկնոջն՝ Քնարին, որ հանգու-
ցեալ է աստ ի կենացս, և իւր արեան մերօրացն յիշատակ, և ղիս յի-
շեալ Հայր մեղայիւ. ամէն:

462

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Ց

Մ826Պ, VI, № 1914 (1537 թ.)

Նորոգող՝ Մանուէլ
Վայր՝ Ալիփուարին

- 350 Վերըստին նորոգեցաւ Շարակնոցս ձեռամբ յոքնամեղ, անիմաստ և
անարհեստ գրչի Մանուէլի, ի գեաւզն Ալիփուարին, ի դուռն Ս. Աստուա-
ծածնին, ի թվին Ռ և ՂԷ (1648)-ին, յուլիս ամսոյ ի ԺԱ (11)-ին: Յիշա-
տակ է տէր Գասպարին, և եղբարն՝ Առաքելին, Նիկողոսին և Յակոբին,
և հարն նորա՝ Պաւղոսին, և կնոջն՝ Զատային, և քրւերն՝ Մարթանին,
Մարտիրոսին, և մեծ մարն՝ Թանսուխին, և այլ արեան մերձաւորին, որ
կրկին նորոգել տուին զսա յարդար վաստակոց իւրեանց, որոյ յիշատակն
արհնութեամբ եղիցի և բարով վայելել տացէ. ամէն:

463

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ծ Ո Ի

Զմմառ, № 522 (1644 թ.)

- 125 Թվին ՌՂԷ (1648). յունիսի ԺԱ (11), օրն կիրակի, եկեղեցոյ տօ-
նին, ԻԳ (23) ժամի, խիստ մեծ և ահագին շարժ եղաւ, որ բազում ա-
պարանք և մինարաք բրլաւ. Աստուած զբարին տայ: Այս ամենայնի եղև
վասն ծովացեալ մեղացս: Եւ դարձեալ այս ցուցանքս յայտնեցաւ՝ Ծ (50)
օր անցաւ վրան, թագաւորն փոխեցին, վազիրն և խազասքերն սպանեցին
և այլ բազումք, թվին ՌՂԷ (1648) ԻԸ (28) յուլիսի ||| առաջնորդն այն
տեղն էր:

464

ՔԱՐՈՉԳԻՐՔ ՂՈՒԿԱՍԻ ՎԱՆԱՆԴԵՑԻՈՅ

Երեւն, № 3359 (ԺԷ դ.)

Գրիչ՝ Պողոս Զուլայեցի

- 33բ Ես՝ ջուղցի Պողոսն գիտակ եմ, որ թվին ՌՂԷ (1648)-ումն, ղամար
ԺԱ (11)-ումն, սուլթան Խալայիմն բռնեցին սպանեցին, սուլթան Մա-
մադն թախթ դրին:

• 1648 թ. ղամար ամսի 11-ը համընկնում է հուլիսի 29-ին:

465

ՅԱՂԱԳՍ ԵՐԿՆԱՅԻՆ ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

ՄՅՁԵՊ, IV, № 1017

Գրիշ՝ Մելփսէք երէց
Վայր՝ Բաքերդ

Ա

- 31 Ով երանեալ սբ. հայրք մեր հոգևոր, հանդիպողք սբ. մատենիս, անմեղադիր լերուք խոշորութեան դրիս և սղալանացս, զի իբրև զծով տատանեալ և ողորկեալ կյանք ի ձեռս բաղմակուլ արեանարբու անօրինացն. զի ոչ միանգամ ի միտք իմ հաստատ լինէր ի վերայ գործոյ արուեստի իմոյ:
- 32

Բ

Փառք...: Որ և բաղմամեղ շնորհին և առատ ողորմութեամբն ըսկըսեալ և անճառելի գթութեամբն և անհոս աստուածային խնամովն յանկ հանեալ աւարտեցաւ սբ. մատեանս, որ է ծածկեալ աստուածային գանձին, որ կոչի Աստուածաբանութիւն Դիոնէսիոսի Արիստագացոյն, ի գաւառս Խաղդեաց, որ այժմ ասի Բաքերդ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին, որ է Սիբի եկեղեցին քաղաքիս, ձեռամբ յոգնամեղ և զհողոյ հաւասար անարհեստ քարտուղարի, վատթարեալ Մելփսէք երիցոյ, ի խնդրոյ մեծի ըրբունոյ, քաջ և արի Մինաս վարդապետի: Որ և յոգնաբաղձ տենչմամբ, և ջերմեռանդ սիրով, ցանկացեալ եղև աստուածային գանձոյս, որ լի է շնորհօք...: Եւ ստացաւ զսբ. մատեանս ի հալալ և արդար ստացուածոց իւրոց ի վայելումն անձին իւրոյ, և ի պայծառութիւն սբ. և կաթուղիկէ եկեղեցոյ...:

Եղև կատարումն սբ. տառիս ի թվաբերութեան Հայոց ՌՂԸ (1648), ի նաւասարդ Ե (5)⁴ ի փառս Քրիստոսի...:

466

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

ՁՄՆՍ, № 31

Գրիշ՝ Քրիստոսատուր
Վայր՝ Կ. Պօլիս

Ա

158

Փառք...:

159

Արդ՝ յայսմ քաղցրանուագ երգոյս հետեւեալք ի սէրն Քրիստոսի, ստացան զաւակ անմահ ըստ հոգւոյ և յիշատակ անջնջելի յաւիտենական: Ի դուռն Սրբոյ Աստուածածնի, վայելչարկ և գեղեցկասար եկեղեցոյ, ի մայրաքաղաքս Կոստանդնուպօլիս, ի խնդրոյ աստուածասէր և բարեբարոյ քահանայից՝ տէր Խաչատուրի և տէր Յովանիսի, յիշատակ հոգւոց իւրեանց և ծնօղաց, որդւոց և դստերաց, կենդանեաց և հանգուցելոց ի Քրիստոս, և ամենայն արեան մերձատրաց...:

⁴ Հայոց ՌՂԸ տարեթվի նավասարդի 1-ը շարժական տոմարով կրնկնի 1648 թ. հոկտեմբերի 10-ին, իսկ նավասարդի 5-ը կրնի հոկտեմբերի 14-ին: Ուստի սույն հիշատակարանը գրեցինք 1648 թ. շարքում:

Արդ՝ դրեցաւ ի մեծահանդէս քաղաքս Կոստանդնուպօլսի, ընդ հովանեաւ Սրբոյ Սարգսի զօրավարի ե ողորմ չորա Մարտիրոսի, ի թվական Հայոց սեռի, քսաներկու յոբելանի, ոչ գոլ լրամաբ կատարեալ լի, այլ եռակ թիւ հարկ գոլ ի սմի (1648)⁵։ Ի թագաւորութեան և ի մեծ բռնակալութեան իսմայէղացոց և հագարացոց, ի վերայ բազում աղղաց և աղանց, քրիստոնէից և այլասեռից սուլտան Լպրաքիմին, որ եղև ըսկիզբն սորին ամին, և ի լրումն որդւոյ սորին սուլտան Մանմետի, որ ութնամեա մանուկ գոլով, կալաւ թագ և թախտ թագաւորութեան հօր իւրոյ։ Եւ ի հայրապետութեանն Հայոց, որ ի սբ. Էջմիածինն, տեառն տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսի։ Չեռամբ տկար և փօռն գրչի՝ Քրիստոսառուրդակիր համբակի, կրկնակին դրի։

160

Իսկ նախ քան ցայս վայր, յամս եռակ, հրաձիգ լեալ քաղաքս յոյժ հրդեհեալ տոշորեցաւ քառից մասանց մի և դիւրեալ դաշտացոյց և տապալեցաւ մեծամեծ տունք և ապարանք, գեղեցկաշէն և ոսկեյօծ շինուածք, յօրինեալ դոյնդգոյն որակութեամբ՝ կապուտով և ծիրանով, կարմրով և կանաչով, որ զգունակութիւն որակացն ընդ միաձեալ ճառագայթիցն արեգականն որպէս ոսկէճաճանշ ցոլցուլային և շողշողային անպատմելի տեսութեամբ։ Զի յոյժ փայլմանէ հազիւ նկատէին տեսութիւնք աչաց գեղեցկութիւն շինուածոց տանց. և իմու մէջ գիշերոյ և տունջեան, եղև հարթ և հաւասար որպէս անապատ՝ սաթ և սօթ, զի բնաւին ոչ երևէր նշոյլ և տեղի շինութեան տանց, վասն մերոյ բազում մեղաց։ Եւ ի սոյն ամի Աստուածածին անուն սբ. եկեղեցիս վերստին նորոգեալ պայծառացաւ, որպէս կամարս յերկնից՝ լի աստեղամբ։

Արդ՝ երես անկեալ պաղատիմ հանդիպողացդ յայսմ ծաղկաւէտ բուրաստանի և հոգիազարդ մատենի. յիշել զվերոյ գրեալ անունսն, ի սէրս քրիստոսի...։

Եւ արդ՝ արտասանեցից իրս մեծ և զարմանալի, որ եղև ի սոյն ամի, ի մայրաքաղաքս Բուզանդեա, զի ի մետասան յաւուրց յունիս ամսոյ, յաւուր կիրակէի, յետ մտանելոյ արեգականն, զի հանդերձեալ էր ժամ նսեմութեան եղև, յանկարծակի ճայթուն մեծ և ահագին, թընդին առեալ յերկիր շարժեցաւ, և դողալով սարսեալ երերաց քաղաքս ամենայն, զի նաւք ի վերայ ծովուն, առ յիրեարս հարեալ մնացին, և սաստիկ բախմանէ յետս եկեալ խաղային, զի հազիւ դադարեցաւ սաստիկ պատիժ պատուհասին։ Իսկ ողորմածն է մարդասէրն Աստուած, իւր անբաւ մարդասիրութեամբն, խնայեաց զգինս կաթուածոյ սբ. յարեանն իւրոյ, և զվերստին շնորհեաց զանցանս մեղականացս։ Եւ իբրև գթելական քանակաւ մնացեալ կայր աստուածասաստ պատուհասն, ոչ գոյր հնար յերբեք յումեք մնալ կենդանի, ոչ ի բանականաց և ոչ անբանից, ոչ մնալ ամրութիւն և շինութիւն՝ տանց և ապարանից։ Ահա հասեալ էր ժամ կործանման և հիմնատապալ քայքայման տեղոյս։ Իսկ ահագին հրաշալիս, գուշակումն եղև արտաբերելի իրիս այս, զի ի զրաւել քառակ տասանց և եւթից, յաւուրց յուլսի ամսոյ և յաւուրս ուրբաթու ի մէջ գիշերի, դղրդեցաւ քաղաքս։ Եւ ըմբ մարդկան ի մի վայր գումարեցան՝

⁵ Այսպէս՝ $22 \times 50 - 3 + 5 \div 1 = 1648$ ։

ուլամայք և սուլամայք, մեծամեծք և իշխանք, զօրք և զինաւորք, ամենեքեան խորհուրդ առին ի միասին և խորհեցան սակս սպանման թագաւորին: Եւ ընդ լուսանալ առաւօտուն, վերացաւ աղմուկ մեծ և խռովութիւն յոյժ: Յայնժամ հրամայեցին փակել դրունք քաղաքիս և եղին պահապանս ի վերայ նոցա մեծաւ ղգուշութեամբ պահել, որպէս ոչ էր հնար յումեք անցանել ի դրանցն և կամ հանել զմեռեալս և տանել առ ի թաղումն: Եւ ի նոյն վայրի ըստ իւրեանց կամացն՝ կարգեցին նախարար և դատաւոր ի միջի իւրեանց: Եւ առաքեցին առ թագաւորն, որսալ բան ինչ ի բերանոյ նորա, և տալ հաւանութիւն ըստ կամաց նոցա: Եւ վասն յերկիւղի րամիցն՝ ընկալաւ զնա թագաւորն և մեծարեաց. և զլաթեալ՝ առ տեղիս իւր առաքեաց: Եւ յայնմ աւուր դադարեցան ի խռովութենէ և ոչ մի ինչ վնաս եղև ի մարդկանէ:

Իսկ ի միւսում առաւօտու, յաւուր շաբաթու, վերստին գումարեցած զօրքն ամենայն, ի նոյն տեղւոջ, որ կոչի Օրթայ Ճամի: Յայնժամ գրոհ տրեալ առ հասարակ, որպէս ի միոջէ բերանէ, մեծաւ հանդիսիւ, սկսան զեռալ և ընթանալ զօրքն՝ ամենայն՝ նիզակաբարձք և վաղակապատք, սասղերովդ քաղաքիս զեղուն ընթանային, հնչատելով և փնչատելով, մինչ զի ի տեսողացն սալարեալ սարսէին, սակս իրացն զինչ լինելոյն: Եւ եկեալ խուռն ամբոխով հասին ժամանեալ տեղիսն, լայնատարած և մեծասարաս աղօթարանն իւրեանց, որ ըստ նոցա բառբառոյն Յիւնկի-նամի յորջորջի, որ է հանդէպ յապարանի թագաւորին: Յայնժամ նստան ուլամայք և մեծամեծք՝ ի նոյն տեղւոջ, առ ի յուղումն և ի ղըննումն իրին: Եւ ի սոյն գիշերի, վազիր թագաւորին, Ահմատ փաշան, փախըստական լեալ, անկեալ տուն մի, յումեմն իշխանի, որպէսզի ապրեսցի: Եւ նա ըմբռնեալ զնա ետ ի ձեռս նորանիստ վաղիրին, և ի նմանէ խեղդամահ լեալ սատակեցաւ և ընկեցաւ ի մէջ ասպարիսին, ուր ամբոխն գումարեալ կային: Եւ ընդ առաւօտուն եկն ժանդ և դառնահոգի Ղազաւ-ֆաւը՝ ի մէջ յամբոխին, և ընթացաւ յերկրպագութիւն մուֆթոյն ըստ սովորական բարուցն. և նա ոչ եթող հպիլ առ ինքն և մեծաւ նախատանաւք յետս կացոյց. և նա ի նոյն տեղւոջ սրախողող լեալ սատակեցաւ ի զօրացն և ընկեցաւ ասպարիզին, մերձ առ միւս մարմնոյն, որ և զօրացն եղեալ՝ սուր ի վերայ նոցա, յօշօշեցին սատակեալ մարմինք նոցա և տարեալ ընկեցին կերակուր գազանաց: Եւ այնպէս կորեան շարքն ընդ շարեօք, և ընկալան զկորուստն յաւիտենական:

Իսկ սատանայի սիրով վառեալ Ահմատ փաշայ անուն վազիրն, նա եղև առիթ մահու և սպանման թագաւորին, քանզի մարթէր և արժան ինքն սատակման, նա ևս ունայն և ընդ վայր կորոյս զթագաւորն ընդ ինքեան: Եւ մինչ ցայս վայր եղև ժամ յաւուր վեցերորդ: Եւ ապա այնուհետև ըսկըսան վիճիլ ընդ թագաւորին և բազում բանիւք մարտեան ընդ նմա: Իսկ թիկնապահ և պաշտանեայք թագաւորին յետս կացին, և խորհրդով միացան ընդ զօրացն: Եւ յետ բազում վիճմանց, ընթացան միահաղուն խուռն ամբոխիւ՝ ուլամայք և մեծամեծք, հանդերձ զօրօքն ամենայն ի յապարանս թագաւորին: Ընդդիմացան ճակատ առ ճակատ և ասացին բանս բազում նախատաց ընդ նմա: Եւ ապա տարեալ եղին ի բանդի:

103 Իսկ ութամեա աւագ որդի նորա սուլթան Մանամառն, նստուցին յաթոթա թագաւորութեան հօր իւրոյ: Յայնժամ մունետիկն աղաղակեաց սակս թագաւորութեան նոր թագաւորին: Եւ աստ լրացաւ զառածն Սողոմոնի, որ ասէ. «Վայ քեզ քաղաք, որ թագաւոր քո մանուկ է»: Եւ եղև ժամ յաւուրն իննեւորդ: Եւ յաւուրս մետասան թողին թագաւորն ի մէջ բանդի. զի հանապազ տիւ և գիշեր, լայր դռնապէս և աղաղակէր, ոչ ուտէր և ոչ ըմպէր, գոռայր որպէս զանասուն, հառաչէր և պառաջէր անդադար, խնդէր գտանել հնար ինչ ելանել յարգելական բանդէն և ոչ կարէր, || արտասուօք հայցէր ի սիրելեացն՝ արծակիլ ի կապանացն, և ոչ ոք էր, որ յօգնէր նմա: Եւ յետ մետասան աւուրց, առեալ ընդ իւրեանս դահիճ և ընթացան ի բանդն՝ մութին դահիճն առ նա: Եւ գնացեալ դահիճն մարտեաւ ընդ նմա. և իբրև ոչ կարաց յաղթել, յայնժամ բուռն հարեալ ի յերանացն և ճմլեալ նուազեցոյց և մեծաւ աղաղակաւ ընկեց ի գետին: Զի այսպէս դառն և սաստիկ մահուամբ խեղդամահ լեալ սպանաւ: Եւ այսպիսի խեղճ և լալագին, ելեալ գնաց հեծեծանաւք ի կենացս և եղաւ ի բանակիստ ի մերձ առ հարս իւր:

Եւ մահ թագաւորին եղև ընդ ձեռամբ եռակ և քառակ զօրապետաց, անխորհրդաբար ի զաւրացն և ոչ թելադրութեամբ հասարակաց: Թէպէտ և միակամ եղին ի բանդի: Բայց ազատք էին ի մահուանէ նորա զօրքն ամենայն: Վասն որոյ ծրարեցաւ նախանձն և բնաւորեցաւ սերմն մախանաց ի սիրտս նոցա յայնմ աւրէ: Որ և ի սոյն իրաց երկակ անջատեցան զօրքն ամենայն և եղեն գունդ գունդ առանձին իսպահին և էնկիշարին: Իսկ դասք ըսպահոցն առիթ եղեալ զայն ի[ւ]ր և յարժամ աղաղակէին՝ բացայայտ լինել մահապարտք թագաւորին ակներև, զի թերևս զերծցին ինքեանք յարեանէ և ի մահապարտութենէ նորա: Այլ և միւս դասուն պետք և զօրագլուխք անքանակ փութացան, համոզել առ ի խաղաղութիւն զօրքն այն, և ոչ կարացին: Զի աւր ըստ օրէ յաւելաւ յաճախումն խռովութեանցն. մինչ զի զայբացեալ, պատրաստեցան ի պատերազմ սաստիկ լի սրտմտութեամբ: Իսկ մօլլայն, այսինքն՝ մուֆթին, և վազիրն՝ Մանամէտ փաշան, և զօրապետք զօրացն ընդ նոսա ի մի վայր գումարեցան, որ կոչիր Աւրթայ ճամփ, հանդիւրձ զօրքն ամենայն, լի ցամամար և բարկութեամբ յոյժ: Վառեալք և սպառազինեալք, եկեալ ժամանեցին ի մեծանիստ և լայնատարած տեղին, որ կոչի Յէնկի ճամփ, զօր ի վերոյ գրեցաք, յորում կայացեալ կայ տեղին յայն՝ արձանս եռակ, որ և մինն ի նոցանէ եռակահիւս ձուլածութեամբ ձևս վիշապայ ունի ընդ յինքեանս: Որ և զօրքն միւս գնդոյն անդր ևս ի պատրաստի կային, առ ի բորբոքումն պատերազմին: Եւ իբրև այս այսպէս պատրաստեցան յերկոցունց կողմանց ի պատերազմ, ճակատ առ ճակատ. || յայնժամ յարեան ի վերայ միմեանց. իսպահին և լէնկիշարին գազանացեալ զօրութեամբ: Քաջքն՝ խիզախէին, արիացեալքն՝ գոչէին, թանձրամիտքն՝ յիմարէին և վատասիրտքն՝ լքանէին: Սուսերքն՝ փայփայլէին, և սաղավարդքն շողշողային, և ի բազմախուռ նիզակացն, որպէս հրաձգութիւնք եռային յերկնից ի փայլմանէ պատենազէն վառելոցն, ընդ ճառագայթից՝ արեգական միացեալ սոսսոսային, որ և կորկորմունք վա-

հանաւորաց և ճայթճայթմունք լարիցն՝ ի լսելիս մարդկան խլացուցանէին: Եւ աստ էր տեսանել զաղէտ և տագնապ մեծի կորստեան նոցա. զի որպէս փայտք՝ հարեալք ի փայտահարաց ի մէջ մայրոց եղեալք ի դետնի. այսպէս և նոքայ հարեալք ի միմեանց բազմահար հարուածք, և անկեալ ի գետնի դիաթաւալ խաղային ի մէջ ճապաղի արեանց: Ու մանց սկաւառակն յերկուս հերձեալ ընդհանրապէս սատակեցան, ե ոմանց կլափն ներքին ընդ կոկորդեան ի բաց եղան, և ոմանց ընդ միջան յերկուս բաժանեալ հերձաւ. և ոմանք գլխահատք կորեան, և այլք բազումք կիսամահք լեալք, ունատ և ձեռնատ, քրնթատ և ակընջատ, անկեալ ի գետնի տքային և հեծային, մինչ զի սպառուած շնչոյն՝ կսկծալի հեծեծանօք զհոգիս իւրեանց դառնագին արձակէին: Վասն որոյ լի եղև արեամբ և դիակամբք շրջապատ և սրահ լայնատարած ճամուն, ներկեցաւ երկիր յարենէ նոցա: Սայլք և սանդուխք, սիւնք և խարիսխք՝ ի միագոյն լեալ կարմրացան, որպէս ծով արեան, և զօրքն ըսպահոցն փախստական լեալ հալածեցան: Որ և գէշք նոցա՝ ընդ նսեմանալ յերկոյնան՝ կառարարձք տարեալ ընկեցան ի ծով: Որ էր ժամանակս աշնանային և շնաբերութեան հարաւային հողմոյն, որ և անկեալ ի ներքոյ ահագին ծովուս, խառնէր և խախտէր, ճոճայր ծովն մեծ և սաջէր, ծաւալէր և ծփծփայր: Եւ ի սաստիկ հարմանէ յալեացն ի բաց ոստաւ գէշք նոցա, առ ափս ծովուն, իրրև կուտակս ձկանց երևէին, որպէս ուռկանաւ ըմբռնեալ յորսակցաց մարդկան: Եւ այս եղև յաւուրս յամսոյ հոկտեմբերի Ժ և է (17): Եւ անցեալ ի մէջ աւուրս Կ և Ը (68)՝ ի մահուանէ թագաւորին մինչև ցայս վայր:

105

Ահա այսքան էր, յորմէ համառօտաբար ժայրաքաղ արարեալ, ծրիցի մինչև ցայս վայր, զանցեալն և ներկայս, իսկ յապագայն՝ նա միայն միոյն է դիտելի, որ արար յոչընչէ զէակս ամենայն: Որ անձամբ եռակ յանջատի, իսկ տէրութեամբ և յէութեամբ ի մի եղարի: Որ և նմա փառք յաւիտեանս. ամէն:

Բ

Ջնկարօղ սորա ծաղկարար Ղազարոս յիշեցէք ի Տէր, ուսուցիչն իմ և զծնօղս իմ. յիշեալ լիչիք ի Քրիստոսէ:

Գ

... մանաւանդ ստացողի գրոցս Յովանէս իրիցուն և ծնողացն՝ Պալիին և Ոսկիին, կողակցին՝ Մաւիամին, դստերն՝ Սուլթանին և եղբօրն՝ Մաւաիւրոսին:

467

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Հ. Քիրտեան, «Սիոն», 1974 թ., № 1—2, էջ 74—75

Գրիշ՝ Նիկողայոս
Վայր՝ Կաֆայ

Փառք...: Արդ՝ ցանկացող եղեալ այսմ հոգևոր բուրաստանիս տէր Գրիգոր արքեպիսկոպոսն, որ ետ գրել զսա յիշատակ հոգւոյ իւրոյ աղ-

— 286 —

գաց յաղգս, յիշելով զհրամանն տէրունական, թէ «Գանձեցէք ձեզ գանձս յերկինս, ուր ոչ գող մերձենայ և ոչ ցեց ապականէ»։ Եւ դարձեալ թէ «Զամենայն զոր ինչ ունէր վաճառեաց և գնեալ զայն մարգարիտ»։ Եւ դարձեալ, թէ «Երանի...»։ Վասն որոյ այս նազելի տէր Գրիգոր եպիսկոպոսն զամենայն զոր ունէր, վաճառելով ստացաւ զըպատուական գանձս աստուածային, յիշատակ իւր հոգւոյն և վայելումն |||խնդրեմք ի տեառնէ մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ. զի ընդ երկայն ատուրս արասցէ և ծաղկեալ պայծառացուցէ ի մէջ քրիստոսասիրաց մինչև ի կեստ կոչմանն...։

Արդ՝ գրեցաւ սա ի քաղաքս Կաֆայ, ընդ հովանեաւ Սրբոյ Սարգսի զաւրավարին, թվին Հայոց ՌՂԷ (1648)-ին և հոկտեմբեր ամսոյ ԻԲ (22)-ին. հայրապետութեան տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսին և առաջնորդութեան մերոյս նահանգի տէր Խաչատուր արքեպիսկոպոսի, ձեռամբ մեղսասէր և անպիտան Նիկողայոս գրչի. որ ըստ կարի աղկացեալ մտաց ջանք եղեալ աւարտեցի, թէպէտ ոչ հմուտ գոլով, այլ վերին նախախնամութիւն ապաւինելով յանգ հանեալ կատարեցի ըստ կարեաց իմոց։ Խնդրեմ կրկին պաղատանաւք, զի թէ սղալ ինչ գտցի ի սմա, չի մեղազրէք, զի կար մեր այս էր, ով պատուելի հայրք և եղբայրք։ Դարձեալ խնդրեմ ի ձէնջ կրկին պաղատանաւք, ո՛վ հանդիպողք սբ. տառիս, յիշեսցիք ի տէր Յիսուս զըստացող սորա զտէր Գրիգոր Արքեպիսկոպոսն, և զհայրն իւր, և զմայրն, և զեղբայրսն, և զքորքն, և զամենայն մերձաւորսն իւր...։

Դարձեալ յիշեսցիք ի տէր Յիսուս զվարպետն իմ՝ զտէր Զաքարիայ զսրբասէր քահանայն, որ բազում աշխատութեամբ և ճշգրտիւ ջանգ եղեալ հասոյց զմեղաւորս ի յայսմ արհեստի։ Քրիստոս Աստուած վարձս բարեաց պարգևեցէ նմա և գինքն առաջին քահանայիցն դասուն դասակից և պսակակից արասցէ...։

Դարձեալ յիշեսցիք ի տէր Յիսուս զտէր Մինաս սրբասէր քահանայն և զտէր Վարդան արեղան, որ բազում աշխատանք կրեցին ի յայս աստուածարեալ Շարունակիս՝ ոմն աւրինակ տալով, և ոմն միջնորդելով և բաբեխաւ լինելով, առաջնորդեցին և ետուն ինձ մեղաւորիս գրել և՛ ծաղկել և՛ կապել. Աստուած զիւրեանց վարձահատոյց լիցի և գիւրեանքըն առաջի քահանայից դասուն դասակցեցէ. ամէն։ Դարձեալ աղաչեմք հանդիպողք սբ. տառիս, որ են նուազելն Շարունակիս յիշեսցիք ի տէր Յիսուս զստացող սորա զտէր Գրիգոր արքեպիսկոպոս[ն] և զուսուցիչն իմ՝ զտէր Զաքարիայ զսրբասէր քահանայն, ընդ նմին և զբազմամեղ գծողս Նիկողայոս սուտանուն գրիչս, և զհայրն իմ, և զմայրն իմ, և զեղբայրն իմ, և զքորքն իմ, և զամենայն արեան մերձաւորքն իմ՝ զայծմոյս կենդանինք և ղկանխաւ ննջեցեալքն իմ աղաչեմ յիշել...։

468

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ, Տ Օ Ն Ա Յ Ո Յ Ց

Երևան, № 7524

Գրիշ՝ Ավետիք

Վայր՝ Կաֆայ

ա

- 294ա Փառք... Որոյ կարողութեամբ և առաջնորդական զաւրութեամբ ամենասուրբ Հոգոյն աւարաեալ եղև ձայնաւոր և եղանակաւոր երգարանս այս, որ ասի Շարակնոց, այսինքն՝ ական շարոց, որ և շարիւ և կարգիւ եղեալ են առաջին սբ. վարդապետքն և սբ. հայրապետքն ըստ տուրութեան Հոգոյն Սրբոյ և ըստ || առատ իմաստութեան երգողացն զերգս. նախ՝ զՆնունդ Մարիամ Աստուածածնին ի ծնաւդաց, և զԱւետումն Փրկչին մերոյ և զԸ-աւրեայ կարգ ծննդեան և զմըկըրտութեան Քրիստոսի, և զԳալն ի տաճարն, նաև զգլխաւոր տաւնս՝ և զԱռաքելոց, և զՅունանուն, և զԱպաշխարութեան, և զԾաղկաղարդն, զԱւագ շաբթուն, և Յարութեան, զՀամբարձման, և զՀոգոյ գալըստեան, զՅովաննու, և ղուսաւորչին, ղնքստին, և զՀոսիսիմեանցն, ղՎարդավառին, և ղԱստուածածնին, և ղԽաչին, այլ և զմարգարէիցն, զհայրապետացն, և ղմիհաճմուն սրբոց արժանացելոցն՝ անձանց զնահատակաց և զմարտիրոսաց. նաև ղհանգստեան և ղյարութեան կարգս ի մի շարոց հաւաքեսլ հոգելից սբ. վարդապետքն մերո Որ և զնոյն կարգ տեսանելով և հետեւելով ի նոյն յետնորդս և աննշոյլս իմաստից, մեղապարտ և անյարհաստ գրիշս ըսկսեալ և աւարտեալ զսա ըստ կարեաց իմոց, ի պայծառութիւն սբ. եկեղեցւոյ և ի ընթերցումն ուսումնասէր մանկանց։ Արդ՝ ցանկացաւ եղեալ երգարանիս այս, զտէր Յովաննէս հեզահոգի քահանայն և զծնաւդսն իւր, որ ըզսա բազում փափաքանաւ խնդրեաց ստանալ իւր յիշատակ անմահական և անջնջելի՝ զաւակ երանական ի Սիոմն և ընտանեակ ի նորն յԵրուսաղէմ։ Առ ի կատարեալ սովաւ զամենայն փափաք ցանկութեան իւրոյ, զջրն/ջրումն սղալանաց և զմաքրումն ամենայն յանցանաց. սովաւ արժանաւորիլ արքայութեան Աստուծոյ և դասիլ ընդ սուրբս ամենայն։ Արդ՝ որք աւգտիք ի սմանէ ուսմամբ կամ գաղափարելով, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զտէր Յովաննէս ծաղկեալ յալեաւք Ս. Յակոբա[յ] քահանայն, և զծնաւդսն իւր, և զղեռարոյս զաւակն իւր՝ Թօռոց սարկաւազն, որ փոխեցաւ առ Քրիստոս, և զկողակիցն՝ Սալփարիաքուն իրիցկինն, և զմայրն իւր՝ զԱմրալիաքունն, և զգստերսն իւր՝ զՇիրինպէֆայն, և զԵղոթապէֆայն, և քուերն իւրոյ՝ Մանուկինն, նաև զաւակացն՝ Անապիֆային և Ալամիաքունին, և ամենայն արեան մերձաւորաց իւրոց։ Որ ետ զսբ. գիրգս յիշատակ Ս. Յակոբա[յ] Մըծըրնա[յ] հայրապետին անուան շինեալ սբ. յեկեղեցին։ Եւ է սա յիշատակ իւր և ծնաւդաց իւրոց և ամենայն զարմից իւրոց՝ կենդանեաց և հանգուցելոց և ամենայն արեան մերձակայից, թողութիւն շնորհել սըմա և սեռից իւրոց, այլ և շնորհել սըմա զյանցանս իւր՝ զկամայն և զակամայն, զգիտութեան և զանգիտութեան...
- 295բ Եւ է այս Շարակնոցս Ս. Յակոբայ յիշատակ և յայսըմ հետէ լունի որ իշխանութիւն իմոց կամ յաւտարաց յորոշել զսա ի սբ. եկեղեցւոյս,

նախ յինէն է ազատ և ապա ամենայն հասակէ, ի քահանայից և ի ժողովրդոց, յիշխանաց և ի հնազանդեցիւոց, մի ոք իշխեսցէ տիրել սըմա: Այլ ով ոք որ խնամ արկեսցէ սըմա՝ Աստուծոյ ներումն և թողութիւն գտցէ և դասեսցի ընդ սուրբս և ընդ սիրելիս անուան իւրոյ, որ է արհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

Արդ՝ գրեցաւ եղանակաւոր տառս շարականաց ի կղզոջս Ղրիմայ, ի մայրաքաղաքս Կաֆայ, առ դըրան Ս. Նիկողայոսի հայրապետին, ի թ[վ]ականութեանս Հայոց ՌՂ և է (1648) ամին, հոկտեմբեր ամսոյ Ի և Ը (28)-ին, և ի հայրապետութեան Հայոց տեառն տէր Փիլիպոսին, և առաջնորդութեան մերոյ արհնայիսկոպոսին տէր Գրիգորին: Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ հանդիպողք, յորժամ եղանակէք զերգս շարականաց, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զուսուցիչն իմ՝ զՆիկողայոս դռպիրն, որ բաղում ջանիւ և աշխատութեամբ հասոյց զիս յայսմ յարուեստիս, ըստ կարաւ լինելոյ առ ի կարեաց իմոց. տացէ տէր Աստուած նըմա արժանաւորիլ ընդ սուրբս յամենայն և պահեսցէ յայսմ յաշխարհի անփորձ և յանսասան, որ է արհնեալ յաւիտեանս. ամէն: Եւ զմեղապարտ գրիչս աղաչեմ յիշել ի Տէր:

P

333P

Փառք....:

Որ ետ զիմաստս անմտի,
Կարողութիւն ինձ տկարի,
Յաւարտ առնել բանս յիշէքի,
Շարականս ընդ Տանացոյցի:
Արդ՝ գրեցաւ բանս կարգի,
Երգս հսկման առաւատի,
Ձեռամբ ումեմն անարժանի,
Եւ սուտանուն Ավետիքի:
Որ եմ տրուպ ամենայնի,
Եւ չեմ տեղեակ յայսմ յարուեստի,
Հող և մոխիր և փանաքի,
Յետնորդ |||
Ռ ամի Ղ և է աւելի (1648),
[Նոյ]յ[եմբեր]¹⁴ ամսոյ ԺԵ (15)-ի,
Աւարտ եղև շորեքշաբթի:
Ջոր ստացաւ փափաքելի,
Տէր Յովանէս անուն բարի,
Ծաղկեալ ալեաւք և ծերունի,
Եւ քահանայ հեզահոգի:
Ի ժամանակս յուժ անբարի,
Որ է սկիզբն կատարածի,
Ջի հրաման Փրկչին լինի,
Որ է գրեալ Ավետարանի:
«Յարիցէ յազդ ի վերա ազգի,
Եւ թագաւոր թագաւորի»,

Յայսմ յամի բանս կատարի,
 Երկիրն ի Լեհ՝ Լեհաց ազգի:
 Զի խռովեալ ընդ ղազախի,
 Հարին զնոսա ի փախստի,
 Որ և հատմանքն Յոզուի,
 Եկին երկիրն Ղրքմի:
 Եւ հաշտեցան նոքա ընդ խանի,
 Որ էր անուն խանին Նեպի,
 Եւ պարոնին անուն Մեմի,
 Եւ միւս պարոն Թաւղայի կոչի:
 Զոր ժողովեալ զաւրք թաթարի,
 Միաբանեալ ընդ ղազախի,
 Գնացին աշխարհն ի Լեհի,
 Զերկիր նոցա հարին ավարի:
 Զայս և զկանայս վարեցին գերի,
 Բազումք փախեան լեառ Վիմուրի

334ա

/// [բա]ժին սրի,

Եւ շատք մեռան ճանապարհի:
 Եւ ցրվեցան որպէս փոշի,
 Կանայք, մանկունք անթվելի,
 Նաև պարոնն Պառ քաղաքի,
 Բերին երկիրն Ղրմի:
 Յայսմ յամի յոյժ մահ եղև,
 Կաթա քաղաքն և Ղրքմի,
 Ըստ հարուածոյն Յեգիպտոսի,
 Շատ հայրք թողու առանց որդի:
 Մատաղ մանկունք մեռանէին,
 Որպէս ծաղիկ թառամէին,
 Եւ մայրք նոցա նուաղէին,
 Երկունքն ի մի նաշ դնէին:
 Բազմաց, հնկից ոչ մնաց մի,
 Եւ ոչ կայր տուն առանց լացի,
 Վասն մեղաց մեր այս լինի,
 Զի զղշասցուք գործոց շարի:
 Արդ՝ աղաչեմք արտասուելի,
 Փրկչեն մերոյ Կենարարի,
 Զի որ էհար նոյն գթասցի,
 Ժամ բարկութեանն ողորմեսցի:
 Աղաչանաւք Աստուածածնի,
 Եւ Յովաննու Կարապետին,
 Նախավկա Ստեփանոսի,
 Եւ ամենայն սրբոց դասի:

⁶ Նկատի ունի Բողոքան Խմենիցեկու ղեկավարած ուկրաինական ժողովրդի ազատագրական պայքարը պանական Լեհաստանի դեմ:

Բառնալ զցասումն պատուհասի,
 Զխաղաղութիւն տալ աշխարհի,
 Անշարժ պահել զեկեղեցի,
 Ի մի հաւատ և ի յոգի:
 Հայրապետաց, քահանայից,
 Պաշտանէից սրրոց ուխտի,
 Թագաւորաց և իշխանաց,
 Զարավարաց և ուսմկի:
 Սակաւ բանիս յարմարողի,
 Հստացողի և գրողի,
 Ընթերցաւորի և յիշողի,
 Քրիստոս Աստուած ողորմեսցի:
 Յոյժ մեղաւոր եմ և եղկելի,
 Լցեալ շարեաւք ազգի ազգի,
 Մեռեալ հոգով բազում ախտի,
 Միայն մարմնով սուտ կենդանի:
 Ով դասք ընտրեալք լոյս երամի,
 Որք հանդիպիք այսմ բանի,
 Զիս յիշեցէք կամաւք բարի,
 Արժան առնել Հայր մեղայի:

Գ

302ա Զստացաւ դրոյս զտէր Յովաննէս քահանայն յիշխչիք ի մաքրա-
 փայլ յաղաթս ձեր, հանդերձ ննշեցելովք:

469

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

ԹՅԱՎ, № 202

389 Յիշատակ է սբ. Մաշտոցս Սառային հոգոյն և իւր կողակցին՝ Կոս-
 տային և որդոցն՝ Յարութէին, Միքայելին, Մարթային, խաթուն Փաշու-
 կան Մանուշակին, Յովաննէսին, Եղիային, Վարդէժոցին... որ զայս ծախէ՝
 Յուդայի մասն առնէ... Գրեցաւ ՌՂԸ (1648), նոյեմբերի 18, օրն հինգ-
 շաբթի:

470

Կ Ա Ն Ո Ն Ա Գ Ի Ր Ք

Կամենից, էջ 189—190

Գրիշ՝ Մուրատ սարկաւազ
 Վայր՝ Եէշով

Ես՝ մեղաւոր և անարժան, ծառայ Աստուծոյ Մուրատ, որդի ողոր-
 մած հոգի Միքայելին, գրեցի զայս կանոնական հրամանս ի Եէշով քա-
 զաք, ի դուռն Ս. Խաչին, ի Թագաւորութեան Վասիլ պարոնին, թվին
 ՌՂԸ (1648)-ին, դեկտեմբեր ամսոյ Ը (8)-ին, օրն հինգշաբթի: Աղա-
 չեմ զձեզ, ո՛վ Հայրք և եղբայրք, յորժամ կարդաք կանոնական հրամանս

անմեղադիր լերուք սղալանացս և խոշորութեան գրոյս, զի շատ արտասուելով և հառաչանօք գրեցի զայս, զի այսմ ժամանակի փախստական էինք ի հայրենի տեղեաց՝ Նսզլով զայսու ի Շէջովն քաղաք, ի ձեռաց չար Խմէլին, զի շատ անբող արար ի Լեհաց երկիրն։ Յայսմ ժամանակի եկաւ տէր մահտէսի Գասպարն Երուսաղէմայ, զի ուխտն կատարեալ էր. եկաւ ի Շէջով քաղաք. յետոյ չկարաց երթալ ի Նսզլովցս, զի շատ խառնակութիւն էր. ամէն հարամի եղեր էր որ իսկի չէին թողեր, որ մարդ գալէր ճամրահներն, զի այս շարութեանս է պատճառ Խմէլին. յետոյ ետուր իւրեան հալալ ընչիցն ինձ՝ անարժան մեղաւոր Մուրաւ սարկաւագիս, որ զայս սակաւ կանոնահրամանն գրեցի, այլ բաւ է։

Աղաչեմ զձեզ, ո՛վ հայրք և եղբայրք, հայրապետք և վարդապետք, քահանայք և սարկաւագք, յորժամ կարդաք կանոնահրամանս կամ օրինակէք, յիշեցէք զանարժան ծառայն ձեր Մուրաւ սարկաւագ զգծող սորին, և զծնողսն իմ՝ զխոճայ Միխայէլն, որ առ Աստուած փոխեցաւ, և զմայրն իմ՝ Նավութիւնաբունն։ Յիշեցէք միով Հայր մերիւ, և Աստուած զձեզ յիշէ միաանգամ՝ գալստեանն, ամէն։

Ո՛հ գիր որ մնաս,

Ո՛հ ձեռք որ հողանաս,

Ո՛հ եղբայր որ թէ զմեզ շմոռանաս։

471

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

ՄՅՁԵՊ, V, № 1553

Գրիչ՝ Դաւիթ արեղայ

Վայր՝ Բաղէշ

ա

322

Փառք... Արդ՝ աւարտեցաւ սբ. գիրքս, որ կոչի Միխայէլ և փոքր ինչ ծաղկաքաղ գաւաղանագիրք, որ զամենայն ինչ յայտնէ կարգաւ. նաև Բիւզանդ կոչեցեալ պատմագիր և Աշխարհացոյց, եղեալ զսոսա ի միում տփի, ձեռամբ բազմամեղ տրուպ Դաւիթ հարեղայի, որ անարժանս եմ ի ման[կ]ունս եկեղեցւոյ։ Մնեալ առ ոտս պատուական և հեզահոգի, քաղցր և լի ամենայն բարութեամբ Մեսրովս վարդապետի, աշակերտի Հայոց տեառն տէր Փիլիպպոս սրբազան կաթողիկոսի, որ է այժ[մ] անուանի ի մէջ երկոտասան ազգ խաչապաշտից և վեհ քան զնոսա։ Որ և խնդրեմ ի բարերար Տեառնէ մերմէ, զի պահեսցէ զսբ. աթոռն պայծառ հանդերձ Բ (2) մեծամեծ լուսաւորօք, որ է կաթողիկոսն և Յակոբ վարդապետն⁷. ամէն։

Եւ ես՝ տրուպ գոլով շառաւիղեալ յարմատոյ սոցա, հոգևոր որդի Մեսրովս վարդապետի, որ բազում աշխատութեամբ երկնեաց զբանս հոգևոր ծնանելով ի սիրտս մթին զբանս յորդարուլիս, զՀին և զՆոր կտակարանացն. նաև ուսոյց ինձ գիր։ Թէպէտ ես անարժան և յետնեալ, միշտ ուսանիմ և երբէք ի գիտութիւնն ճշմարտութեան ոչ հասանիմ, այլ կեամ հակամիտեալ յերկրի, զսերմն առեալ փշով հեղձուցանեմ և հանապազ

⁷ Նկատի ունի, հավանաբար, Հակոբ Զուլայեցուն։

պշնում մտօք ցանկութիւն մարմնոյ, և ի ցանկութիւն աշաց, և ամբարտաւանութիւն աստի կենաց, որ ոչ է յԱստուծոյ, այլ յաշխարհէ...

Արդ՝ ծրեցի զսա ի թվին Հայոց ՌՂԸ (1648), դեկտեմբերի 9-ը, ի յառաջնորդութեան Բաղիշու նահանգին Մեսրոպայ հայրապետի և աստուածաբան վարդապետի, քաշ հռետորի և անյաղթ փիլիսոփայի, ոչ միայն յարհեստ գրչութեան և ծաղկարարութեան, այլ ճոխ ամենայնիւ, լցեալ գիտնականութեամբ, ճշմարիտ քարոզող և դասասաց, հեզ և հանդարտ, սրբասնունդ և մաքրամիտ, արհնեալ ձեռամբ տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսի, և շնորհալ եպիսկոպոս Բաղիշու, և տուեալ գաւազան իշխանութեան վարդապետական, որ եկեալ նստեալ յաթոռ իւր հովուել զհօտ Տեառն:

Եւ ես հէքս ե թշուառականս առի ձեռնադրութիւն ի նմանէ: Ես [ա-հա] ԲԺ (12)-ան ամ է, որ տեսուչ է մեզ որդիեցելոցս: [Արդ՝] խնդրեմք յապենիազ Տեառնէ, զի յերկարեաց ա[բաս]ցէ, և յետ աստեաց ճեպելոյ ընդ երջանկա[յիշատակ] սբ. հայրապետացն դասակից առնէ յաւիտէնից. ա[մէն]: Գրեցի ի դուռն Ս. Աստուածածինին և Ս. Գէորգ[այ] զօրավարին:

Արդ՝ վասն սիրոյն Քրիստոսի աղաչեմ յի[շել] ի Տէր զտառապեալ անձն իմ Դաւթի, [որ բազում] աշխատութեամբ գրեցի, զի զօրինակն [փութով կու տանէին], վասն այնորիկ նօտր և փութով գրեցի ի վայել[ումն անձին] իմոյ և յետ իմ, ում Տէր կամեսցի, Աստուած [վայ]ելել տացէ: Աստուած արհնէ զայն մարդն, որ զգիրքս տեսանէ յայլազգոյ ձեռ զողացեալ յազգմանէ շարին, զնէ, շատ ու քիչն չհայի, զի խիստ լաւ գիրք է. և ոչ թէ մի գիրք, այլ Գ (3) գիրք ի միում տփի, նաև Աշխարհացոյց: Եւ ուր որ երթայ և յոյր մարդու ձեռ կամ կարդացողաց կամ վարդապետաց կամ սարկաւազաց զգիրքս դնէ, միթէ ազատարարն Աստուած զձեզ ազատէ, և զղողացողսն պատժէ. ամէն: Նաև յիշեսցիք ի Քրիստոս զհանգուցեալ հայրն իմ՝ զԱլեքսանդոս, և զմայրն իմ, և դուք յիշեալ լիջիք յահեղ ատենին Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ[յ]. ամէն:

Բ

Յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր ըզԴաւիդ գծողս և զուսուցիչն իմ՝ զՄեսրոպ վարդապետ...:

Գ

21

Նաև բազում թախանձանօք և կողկողագին պաղատանօք, մոխրամած դիմօք... Դաւիթ սուտանուն ծառայ Քրիստոսի և ձեր, բազում հառաչմամբ աղաչեմ զմանկունս Նոր Սիովնի, զի յորժամ ընթեռնուք ի սա և օգտիք ինչ ի սմանէ... Աստուած ողորմի ասացէք ինձ անարժանիս և ծնօղաց իմոց, զի յիշատակ ոչ ունիմ մարմնական որ յիշէ, այլ զԱստուած ունիմ..., զի գիրքն ուր որ գնա յիշատակ է հոգոյ: Յիշեսցիք զիս զտրուպս և այն որ ի սկզբանէ բարին է և տուող ողորմութեան, քաղցր ակամբ հայեսցի ի ձեզ...: Անմեղադիր լերուք, զի զօրինակն փութով կու տանէին և ես փութով գրեցի, ի թուին Հայոց ՌՂԸ (1648):

դ

Ով եղբայր, զսորա շարադրութիւն դնա դիտ ի յետին տետրն, որ ըստ դրօնիկոսի գաւազանօք զրաւեալ է Սամուէլ⁸ և տես կարգաւ զկարգս թագաւորաց և զքանի ամբ Տեսոն մերոյ, որ զաւելորդն բարձեր է և զամենայն պիտանի բան գրեր, կարգաւ ի Քրիստոսէ սկսեալ, Հռովմայեցոց թագաւոր Օգոստոս, Հրէից՝ Հերովդէս, Պարսից՝ Արշաւիր, Հայոց և Ասորոց՝ Աբգար. տես և դիւրաւ հասանես ի վերա իրացն եղելոց, եւ զմեղաւոր Դաւիթ գրիչս յիշեա, զի նորա համար կու տա[ն]ջւիմ գրել զինչ որ տեսանեմ, որ ողորմի տայք և մեղացս խնդրել զթողութիւն, Թէ ում որ հանդիպի այս գրքիկս՝ Աստուած բարով վայելել տացէ. ամէն, Առաջակայս Բուզանդ է, որ է Փօստոս:

472

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 80 (Ժէ դ.)

Կազմող՝ Թումա

194ա Փառք Քրիստոսի աստուածութեան, որ ետ կարողութիւն Թումա կազմողի, որ կազմեցի զսբ. դիրքս, յիշատակ և վայելումն [տէր] |||ին⁹, որ ետ կազմել ի հալալ ընչից իւրոց. թվին ՌՂ և է (1648)¹⁰:

473

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 1113

Գրիչ՝ Յակոբ Ակեցի

193բ Զվերջին ստացաւ սբ. գրոցս Ակեցի Յակոբ¹¹ դպիրս և զծնաւդս ||| և զմահտեսի Ղազարան, այլ և զկողակիցս |||, և զՅովանէսն, և զՄարտիրոսն յիշեցէք առ Տէր, որ և դուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ. ամէն:

Եւ եղև ստացումն սորա ՌՂէ (1648) ամի, յորում յաւուրս մեռաւ սուլտան Իպրահիմն և նստաւ սուլտան Մուհամմատն թագաւոր յԱստամպալ: Եւ ի սորա յա[ւուրս]¹²

⁸ Իմա Սամուել Անեցի:

⁹ Անունը չնշված է:

¹⁰ Նույն բովանդակութեամբ և միևնույն անձնավորութեան մի այլ հիշատակարան պահվել է № 7911 ձեռագրի 149 ր էջում:

¹¹ Մինչև այստեղ չնշված է. կարդացինք զժվարութեամբ. Ձեռագրի 209 ր—211 ա էջերում պահվել է նույն հեղինակի ոտանավորը 1635 թ. աքսորի մասին և 1662 թ. Գաբրիէլ Նահատակի պատմութիւնը (էջ 116 ր—118 ա):

¹² Հիշատակարանն այստեղ ընդհատվում է:

474

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՄԱՏԹԷՈՍԻ ԱԻԵՏԱՐԱՆԻՆ

Երևան, № 1312

Գրիշ՝ Սահակ Զուլայեցի

214ա

Յիշատակ է մեկնիշս Մաթէոսեան Աւետարանին ի դուռն սրբոյ էջմիածնին Ղաւատանէնց Աղլէ և հաւրն՝ խօճայ Վալոււն, և մօրն՝ Զատային, և եղբարցն՝ հանգուցելոց Միրզախանին, և խօճայ Բաղիւրին, և քեռն՝ Զիֆիլիսանին, և կենակցին խօճայ Աղլէ՝ Համափարին, և մեծ պապուն՝ Ղաւատանին, և նորա որդոյն՝ Յակոբին, և սորայ որդոյն՝ խաւճայ Առաքելին: Ով ոք որ ընթեռնուք զսա, լի սրտիւ Աստուած ողորմի ասացէք սոցս, և ձեզ յիշողացդ ողորմեսցի Քրիստոս Աստուած մեր. ամէն:

Եւ ինձ Սահակ վարդապետիս Զուլայեցւոյ, մէկ ողորմեա ասասշիք, որ եմ ազդաւ Ղաւատանեցի: Թվին ՌՂ Ե է (1648): Եւ Քրիստոսի փառք յաւիտեանս. ամէն¹³:

475

Մ Ե Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Յ

Երևան, № 1527 (1303 թ.)

129ա

Յիշատակ է սբ. գիրքս Ղալաթիու բոլոր ժողովուրդեանն, որ ստացան զսա միաբանութեամբ և եղին ի Սբ. Մայրն Լուսաւորիշ, ի վայելումն անձանց իւրեանց, հրամանաւ իշխանացն Դաւթի և այլ ծերոց, ձեռամբ եկեղեցական մահտեսի Մանկին և աթոռակալ Սողոմոնին, յորդորմամբ աւագերէց տէր Կարապետին, թվին ՌՂԷ (1648):

Եւ որ հանդիպիք սբ. տառիս աստուածաբնալ վեհ իմաստք, յիշեցէք ի Քրիստոս և Աստուած ողորմի ասացէք զվերոյ դրեալ համակամ և միախորհուրդ ժողովուրդն, զժնողսն ||| ողորմեսցի Աստուած. ամէն:

476

ՔԱՐՈՂՉԳԻՐՔ ԳՐԻԳՈՐԻ ՏԱԹԵՒԱՅԻՈՅ

Երևան, № 2076 (1410 թ.)

Նորոգող՝ Պօղոս

Վայր՝ Ամիր

210ա

Վերստին նորոգեցաւ Քարոզգիրքս ի թվականիս Հայոց ՌՂԷ (1648) ամի, ձեռամբ անարժան Պաղոսի, ի քաղաքն յԱմիր: Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ զդասս ընթերցողաց [զտէր Յոհանէսն]¹⁴ առ ի յիշատակել [զիս զանարժանս], որ ետ վերստին նորոգել Քարոզգիրքս ի վայելումն իւր, զոր տէր Աստուած բարով վայելիւ տացէ սմա. ամէն¹⁵:

¹³ Ձեռագրի 4-րդ պահպանակի վրա գրված է. «Թվին ՌժԿԷ (1718)-ին լուսին խաւարեցաւ»:

¹⁴ Ուղղանկյուն փակագծերինը լրացրինք՝ ՏԵՐԱՎԻ ցուցակից: Ձեռագրում դրանք շնչված են:

¹⁵ Այս հիշատակարանի տարեթիվը Մատենադարանի ձեռագրաց ծուցակում թյուրիմացաբար նշված է 1610 թ. (հտ. Ա, էջ 713):

477

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, Մ 2503

Ստացող՝ Մովսէս
Վայր՝ Վաղարշապատ

ա

328ա Եւ զդատապարտեալ գրիչս յիշեցէք, ո՛վ վայելօղբ, ծնողիւքս հանդերձ, Գրեցաւ թվին ՌՂԱ (1642):

բ

372բ Յիշատակարան սր. գրոյս Դիոնէսիոսի Արիսպագացոյ.

Շնորհօք և առատ գթութեամբ...: Յանգեալ աւարտեցաւ տառս աստուածաբանական մեծին Դիոնէսիոսի Արիսպագացոյ ձեռամբ Մկրտչի կուսակրօն և միայնաւոր քահանայի, ի վայելումն անձին իմում մեղապարտի Մովսէսի իմաստութեան սիրողի, յորոյ խնդրոյ և երկնազան որակօք զարդարեալ պաճուճեցաւ զիրքս այս ի ձեռն Սիմօնի րարունոյ, հարազատի իմոյ հոգւոյ, որ զթողթ այսորիկ տառի շնորհաց և ոսկենկար ծաղկօք յօրինեաց, որում Տէր վարձատրեսցէ յանճառ փառսն իւր. ամէն:

Արդ՝ գրեցաւ յամի հազարերորդի ինսներորդի եօթներորդի (1643) թուոյ արամեանս տօմարի, ի ժամանակս երիցս երանեալ և երջանկափառ հայրապետի // տեառն Փիղիպպոսի, Հայաստանեայց վերադիտողի. որ եղև առիթ բարեաց բազմաց, վերստին նորոգող կարգաց և սահմանադրութեանց եկեղեցւոյ, և պայծառացուցիչ խրթնացեալ զարդու դստեր Սիօնի, և մխիթարութիւն ազինս Թորգոմեան, զորոյ կեանսն առաւելացուցէ Տէր ի փառս անուան իւրոյ: Եւ ի թագաւորութեանն Պարսից շահ Աբասի Երկրորդի, որդի որդւոյ առաջնոյն: Ընդ հովանեաւ մեծի աթոռոյ Էշմիսեմի, որ ի Վաղարշապատ քաղաքի, յորում իսկ վարժեալ եմք ուսմամբ գրոց, յորմէ և ծնեալ եմք հոգևոր շնորհօք. ուստի և ընկալեալ եմք պարգևս երկնաւորս: Եւ արդ՝ պաղատանօք հայցեմ ի ժառանգողացդ և ի վայելողոցդ զայս տառ[իս], զկնի մեր՝ յիշել յաղօթս սրբամատոյցս զիս զբազմավէր զստացօղ սորին՝ զՄովսէս սիրօղ բանի ծնողօք հանդերձ, և զբարտաւար զՄկրտիչ զմիանձնական քահանայ, և

373բ զոսկեզօծ նկարիչ // զՍիմէօն վարդապետ, և զշնորհօղ օրինակին զհոգևոր հայր մեր զՅակովբ վարդապետ, որ է յաջորդ սրբազան հայրապետիս մերոյ. նաև զՍտեփաննոս ճգնաւոր և ուսումնակիրթ քահանայ, ընդ աշխատաւորսն ի սմա յիշեսցիք, որ զսկզբանց գլխատառսն գրեաց միանգամայն և զնշանագիրս Յունաց եդ ի վերայ իւրաքանչիւր բանի և ըստ նմին մեկնութեան, որպէս և գէտք իսկ յայտ առնեն, զի ձև և տիպ գրոյն է յոյժ յարմարապէս կարգեալ ըստ օրինակի սորին թարգմանչի՝ տեառն Ստեփաննոսի, որում հաստուցէ Քրիստոս վարձ ըստ վաստակոց: Ընդ որս և զհամօրէն հոյս հարց և եղբարց մերոց հոգևորաց, վարդապետաց և քահանայից հանդերձ, միագումար վիճակաւոր պաշտօնէիւք յիշեցէք յողորմութիւնն և ի գթութիւնն Քրիստոսի...:

478

ԱՍՏՈՒԾԱՇՈՒՆՉ

Երևան, № 2587

Գրիշ՝ Աստուածատուր

Վայր՝ Ասպանան

ա

- 602բ Փառք ամենասուրբ Երրորդութեան,

 60աա Առանց հոգւոյ ոչ ոք կարէ շարժիլ ի բան,
 Առանց մտաց է նմանակ անասնական:
¹⁶
 607ա Աւարտեցաւ Աստուածաշունչս այս սիրական,
 Հին և նոր Կտակարանքն լիական,
 Թուականիս Հայոց մեծաց և արեթեան,
 Հազար ննսուն է աւելի յարարարդեան (1648):
 Ի յերկիրս Պարսից պանդխտական,
 Ի քաղաքս Ասպանան՝ Շօշ կոչական,
 Հայրապետին մերոյ ազգիս արեթական,
 Տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսն էշմիածնեան¹⁷:

բ

- 601բ Զծաղկող Աստուածաշունչ սբ. տառիս Հայրապետն յիշեցէք և Աս-
 տուած ողորմի ասացէք, և Աստուած յիշողն յիշեսցէ՝ յիւր միւս զա-
 լուստն. ամէն:

գ

- 450ա Եղուկ եղուկ է քեզ թշուառ,
 Գիտես զբարին կու գործես շար,
 Հառաչեա և ծունր կրկնեա,
 Զտանջիս դժոխքն անդադար:
 Սուրբ շկեցար Աստուածատուրդ յիմար,
 Զարթիր քնոյ արա քեզ ճար,
 Փոխան այսօր կիզող հուրն է,
 Եւ անքուն որդունքն զորդուն ծնար:
 Ես՝ Աստուածատուր¹⁸ մտօք խաւար,
 Բարեաց ունայն մեղօք զարդար,
 Ով ընթեռնու վայ տա գերոյս
 Զը աւրհնեցի զԱստուած բարերար:

¹⁶ Մինչև 607 ա էշում չափածո Աստծու գովության և Աստուածաշնչի բովանդակության մասին, հմմտ. № 351 ձեռագիր Աստվածաշնչի 562 ք—565 ա էշերը:

¹⁷ Հիշատակարանն այստեղ ավարտվում է, մինչդեռ № 351-ում շարունակվում, տե՛ս 1619 թ. շարքում: Ամբողջ չափածոն նույնությամբ տեսնել № 189 ձեռագիր Աստվածաշնչի 603 ա—605 ք էշերում:

¹⁸ Մատենադարանի ձեռագրերի Ցուցակում սույն ձեռագրի գրիչ հարցականով նշել են Ղազար (Հատ. Ա, էջ 831): Սակայն Ղազարը № 351 ձեռագրի ստացող Ղազար Բաբերթյանի է (սրա հիշատակարանը տե՛ս 1619 թ. շարքում): Իսկ այս ձեռագրի գրիչը Աստվածատուրն է:

դ

450ա Ջըստացող սորա յիշեցէք զխօճա Պետրոսն մտօք ճարտար, բերան մի ողորմեա [ա]սէք, Տէր ողորմի ձեզ հաւասար: Այլ և յիշեցէք ի Քրիստոս զխօճա Պետրոսն, և զծնողսն իւր՝ զՎէլիջանն և զՇուշանն, և զկենակիցն իւր՝ զՅսննայն. և զորդիքն իւր՝ զխօճա Պօղոսն և զՄինասն և զՅովանէսն, ալլ և զդստերսն իւր՝ Հռիփսիմէն, Մարիամն, զՇուշան ծաղիկն և զՈսկին, և զվերջին կենակիցն իւր՝ զԹանկմէրն, և զորդին՝ զՂուկասն, յիշեցէք..., և Աստուած ձեզ և մեզ ողորմեսցի ի միա անդամ գալստեանն իւրոյ. ամէն:

ե

97ա Ջըստացող Աստուածաշունչ մատենիս զխօճա Պետրոսն աղաչեմ յիշել ի Տէր և դուք յիշեալ յիշիք:

479

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 2846 (1471 թ.)

Վաճառող՝ Մկրտիչ արեւիայ

149ա Կամօն ամենակալին Յիսուսի Քրիստոսի ես՝ Մկրտիչ արեւիչս ծախեցի զսբ. Աւետարանս՝ իմ հայրենիք, ծախեցի իմ եղբօր որդոցն՝ Էվազին, Պօղոսին, Ա (1) Թուման զգինն առի, էլ ոչ ում դօժ չկայ՝ ոչ եղբօր, ոչ քվեր, ոչ եղբօր որդոյ, ոչ քվեր որդոյ, ոչ ազգի, ոչ ում դօժ չկայ: Իմ եղբայր Գրիգորն վկայ, Փսնոսն վկայ, Հայրապետն վկայ: Ով որ դօժ ան Գ (3) Թուման տեղաց հաքիմին տայ: Ռայիս դիվանն վկայ. Այդինն վկայ, Գրուրիկն վկայ, Թվին ՌՂԷ (1648):

480

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 4653 (1629 թ.)

Կագմի խաչի վրա

Յիշատակ է սբ. խաչս Լուսպարոնին, հաւրն՝ [Պ?]ապիկին, մաւրրն՝ Ճափխանին, եղբայրն՝ Յովանէսին, ի դուռն Չարխափան Ս. Աստուածածնին. Թվին ՌՂԷ (1648):

481

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք, Հ Ա Մ Ա Յ Ի Լ

Երևան, № 4661

Գրիչ՝ Պօղոս դպիր
Վայր՝ Ստամբոլ

ա

140բ Գրեցաւ ժամակարգութիւնս ձեռամբ Պօղոս դպրիս, ի մայրաքաղաքն Ըստամբօլ, ի դուռն Ս. Գէորգայ, Թվին ՌՂԷ (1648):

բ

150ա ԶՊաւղոս դպիրս յիշեցէք ի Քրիստոս:

482

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Երևան, № 4693

Գրիշ՝ Մարտիրոս Բանանայ
Վայր՝ Լիւ

ա

354բ Որ ողորմի ստացողի գրոցս տէր Աբրահամին, որդոյն՝ տէր Յովա-
նէսին, կողակցաց նոցին և հաւասար ննջեցելոցն, և իմ գծողիս՝ Մար-
տիրոս քահանայի, և իմ ծնողաց՝ Կարապետին և Շայումուին, որ բաղում
աշխատեցան հետ մեղաւորիս. ամէն...¹⁹:

բ

354ա Փառք..., որ ետ կարողութիւն տկար անձին տէր Մարտիրոսին հանել
յաւարտ զսբ. գիրք[ս], որ կոչի Ասմաւր և ունի յ[ի]նքեան ժողովեալ
ղբո[ւ]ր տարեան զպատմութիւնս զծնրնդեան, և զյայտնութեան, և
զսրբոց առաքելոցն, և զմարգարէից, և զմարտիրոսաց, զճգնաւորաց,
զհայրապետացն և զվարդապետ<աց>ն: Եւ ապա աւարտեցաւ սբ.
գիրք[ս] ձեռամբ անապատի սպա[սա]ւորի Ստեփանոս վարդապետի,
որ եղև մասնակից և ետ գրել, ընդ հովանեաւ Լմա[յ] Ս. Գէորգայ ծովա-
պատ անապատիս, ի թվականիս Հայոց Ռ և ՂԷ (1648), ի հայրապետու-
թիւն տեառն Փիլիպոսի և Աղթամարա[յ] Ստեփանոսի: Որով եղև ցան-
կացող սրբասէր և բարեմիտ Զանշէն եռափափ[ագ] սրտի և էառ զսայ
ի հալալ վաստակոց իւրոց, յիշատակ իւրն և ծնաւդացն, [հօրն՝ Զանշին
և մայրն՝ Աղաբէկուն], կողակից Մարգարաին, դստերացն՝ Նուբարին,
Մարիանին, հարն՝ Զանշին և մօրն՝ Աղաբէկուն, ևս Դաւութիարին.
ամէն: Դարձեալ յիշեցէք...

Կազմեցաւ սբ. գիրքս ձեռամբ Սեւրոպ վարդապետին և իմ աշա-
կերտեալ նմա Թումա երիցու և անապատիս հայր կոչեցեալ Թաթուլ
միակեցին: Լի բերանով Աստուած ողորմի ասացէք. ամէն:

483

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 4955 (1498 թ.)

155բ Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՀիզաւնցի մահդասի խոջա Թումաջան,
և զկողակիցն իւր՝ զՄուաթն, և զորդիքն՝ զՄիւրուն և զԳրիգոր, որ զայս
սբ. Աւետարանս ալլազգիք թալան բերին. նա գնեց ւ արար կրկին ռխֆ
Առնանից²⁰ Ս. Գէորգին: Յիշեցէք... մահդասի Թումաջանին, և իւր կո-
ղակցին, և ծնողացն, և ամենայն ազգականաց նոցին...:

Ի թվին ՌՂԷ (1648):

¹⁹ Նման և համառոտ հիշատակարաններ կան ձեռագրի բազմաթիվ էջերում, որոնց զգալի
մասը հետադալի՝ 1671 թ. ստացողը շնչել է և գրել իր հիշատակարանները (տե՛ս 1671 թ. շար-
քում):

²⁰ Խոսքը հավանաբար վերաբերում է Պարսկահայքի Ըռնա (=Առնա) գավառին:

484

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ծրեան, № 4969

Գրիշ՝ Յոնանէս Բանանայ
Վայր՝ Մոկս

ա

257ա Փառք...:

258ա [Ո]ւտի և տեսեալ սորա ղփրկագործ մարմնառիկ տնարէնութեան խորհուրդ Փրկչին, ոմն ի մանկանց Սիոնի, հաւատարիմ քրիստոնեայն և բարի յարմատոցն շառաւիղեալ Սարգիսն, զոր ի վաղուց հետէ փափաքէր աստուածախաւս սբ. Աւետարանիս և ետ գրել զսայ յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնողացն, հօրն՝ Սահակին և մայրն՝ Զարդարին, կնոջն՝ Գուլաղին, և ծնողացն՝ Ասպատուրն և Պիկէն, և որդոցն՝ Վարդանէսին և Մարգարաին, հարեղբարն՝ Հէրայետին, Կակոսին, Յակոբին, Յովանէսին, քրոջն՝ Թարւէզին, Գալալին, Շամամին յիշեցէք...:

Բ

Դարձեալ ես՝ բազմամեղ և ամենայն շարեալք ի լի Յոնանէս գրիչս արտասուալից աշաւք և կողկողագին պաղատանօք դիմեալ... Աստուած ողորմի ասացէք ստացողի սբ. Աւետարանիս Սարգսին...: Ո՛ր Եւ արդ՝ ես անկարգս ի կարգաւորաց, անսուրբս ի սրբոց... տունս դառն ոստեան և բարունակս ապակաբէր սուտանուն Յոնանէս քահանայն, որ զանունս ունիմ և գործովս հեռացեալ եմ յամենայն սրբոց մասնակցութեանց, և ես իմ ակար անձամբս յանձն առի և դրեցի զսբ. Աւետարանս ի յերկիրս Մոկսից քաղաքի, ընդ հովանեալ Գ (Յ) խորանացս՝ Ս. Աստուածատնին, և Ս. Յովանէս Մկրտչին, և Ս. Ստեփաննոսի նախավկային, ի Թաւանիս Հայոց Ռ. և Ղէ (1648) ամին, և ի հայրապետութիւն մերոյ աթոռոյն Ախթամարայ տէր Ստեփանոս կաթաւղիկոսի. յուսամք ի մարդասէր Ս. Հոգին անսասան կենալք պահէ յայսմ աշխարհիս..., ի յամիրութիւն Սէթ-
259ա խան բէկին, և ի Թագաւորութիւն Հայոց ազգի, որ խափանեալ և ընդ երեկի, և հարկապահանջութեամբ ազգս տառապալի ալլասեոից ազդէ նետողի: Աղաչեմք զձեզ, քահանայք և ժողովուրդ, լի բերանով և բոլոր հավատով Աստուած ողորմի ասացէք ստացողի սբ. Աւետարանիս Սարգսին...

Դարձեալ ես՝ Յոնանէս անուն քահանայ, որ զանունս ունիմ և ոչ զգործս, նմանաւոր եմ ես սինուն ընկողի, որ ի հեռուստ կանաչ երեկի, նոյնպէս և ես երեւիմ քահանայ, հոգիս է ժանգոտէր որ ճարակ չկայ...:

Դարձեալ աղաչեմ զձեզ, քահանայք և ժողովուրդք, միամիտ սրտիւք Աստուած ողորմի ասացէք ինձ անիմաստ գրիչս նուաստ անուն Յոնանէսի և ծնաւզացն իմոյ՝ տէր Մէլքսեթին և Գուլաղին, ընդ կողակցուն իմոյ՝ Փաշին, և դստերն իմոյ՝ Գուլաղին, և հօրեղբարցն իմոց՝ տէր Յովանէսին և Շէրբէկին. և Աստուած ձեզ և մեզ ողորմեսցի:

Ստացող՝ Սարգիս

Գ

Արդ՝ ես Սարգիս յիշեցի և ծանեա, զի սուտ է մեծութիւն աշխարհիս եւ անցաւոր, և զի որդի և ժառանգ ոչ ունէաք, վասն որոյ ըստ խորհուրդ արարաք ես և ամուսին իմ և ստացաք զսբ. Աւետարանս յիշատակ հոգոց մերոց և ծնողացն...:

Դ

Այլ գրով

Եւ առաւել Աստուած ողորմի ասացէք Սարգսին, Գուլաղին, Նուբարին, Յամամին. Աստուած զիրեանց մեղք թողու. ամէն:

485

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 5019 (1336 թ.)

Կազմող՝ տէր Թումայ

Վայր՝ Շանգալաի

Ա

190ա Եւ [ս] առաւել Մաւրադին, որ էառ գԱւետարանս զայս, և պատուական շուրշառ մի, և Մաշտոց մի, և Շարակնոց մի և եդ ի դուռն Ս. Յովանու Մկրտչին, ի ձեռն տէր Գրիգոր քահանային: Ոչ ոք կարէ հեռացուցանել զայս Դ (4) անաւթս ի դրանէ սորայ՝ ո՛չ ժախելով և ո՛չ գրաւելով: Եւ եթէ ոք յանդգնի նա՝ զանէցքն Կայենին առցէ և զխաչահանողաց. ամէն:

Գրեցաւ սակաւ յիշատակարանս և կազմեցաւ ձեռամբ սուտանուն տէր Թումիս, ի գիւղն, որ կոչի Շանգալաի, ընդ հովանեաւ Ս. Խաչիս, թուին Ռ և ՂԷ (1648)²¹:

[Դ]արձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս... Ասաւաւրին, կողակից Խէրխաթունին, հարն՝ Վարդաշանին և մաւր Խանսաւ/թանին, որդոյն՝ Աւետիսին, կողակից Խաթունջանին, մաւրն՝ Սառին, որդոյն՝ Վարդանիսին, եղբարն՝ Անձրեւուն, և միւս եղբարն՝ Շղիին, և միւս ալ եղբարն՝ Յովանիսին, քուերն՝ Խալխաթունին: Լի բերանով Աստուած ողորմի ասացէք Աստուածատունին, որ մասնակից եղև այս սբ. Աւետարանիս, և միաբանեցան ետուն վերբստին նորոգել զսբ. Աւետարանս: Աստուածատէր Մաւրանդն գնեց և Աստուածատուրն վերբստին ետ նորոգել, յիշատակ իւրն և ծնաւդացն, հարն՝ Վարդաշախին...:

191ա Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս... Մաւրադին և Աստուածատունին և ամենայն արեան մերձաւորաց նոցին. ամէն: Եւ ինձ մեղսամած և յողնամեղ, սուտանուն Թումա երիցու. ամէն:

²¹ Սույն հիշատակարանը Մատենադարանի ձեռագրաց Ցուցակում սխալմամբ նշված է 1649 թ. ներքո (հտ. Բ, էջ 17):

Բ

192ա Ջվերջին ստացող սբ. Աւետարանիս զՄուրալն յիշեցէք... որ էսո զսբ. Աւետարանս յիշատակ իւրն և ծնաւդացն, հարն՝ Շաղաաթին, մարն՝ Խաթունաղին, կողակցին՝ Մարգարտին, և միւս կողակցին՝ Մրուսին, քուերն՝ Գաւալին, միւսոյն՝ Թուրուանդին, դստերն՝ Էթարին, և միւս դստերն՝ Թուրուանդին, որդոյն՝ Յեխանիսին, Խանաղին, հօրեղբարն՝ Փաղանին, կողակցին՝ Էթարին, և Աւագին, և իւր պապուն²² Պապկէն, մեծի և փոքու առ հասարակ. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս... Մուրաղին, որ առաւ զսբ. Աւետարանս ի հալալ և արդար վաստակոց իւրոց և եղ ի դուռն Ս. Յո[վա]նէսին, ի գիւղն, որ կոչի // յԵրէրին, ի սպասաւորութիւն սբ. ուխտիս Էջմիածնին և Տիրամայր Ս. Աստուածածնին՝ Սիւմուն պարոնտիրին և Ներսէս պարոնտիրին, և Ս. Սահակա[յ] վերակացու և սպասաւոր, սրբասէր կրան[ալ]որ տէր Միքայելին, և գիւղի տանուտէր ռէս Ամիրխանին. յիշատակ մաքրամիտ Մուրաղին և ծնաւդացն, հարն Շաղաաթին...

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս և Աստուած ողորմի ասացէք ///

486

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 5544 (1660 թ.).

321ա Դարձեալ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զվերջին զստացող սբ. Աւետարանիս զՇաղաաթն, որ ստացաւ զսա ի հալալ յնրդ[ե]անց և յարդար վաստակոց իւրոյ, յիշատակ իւր և ծնողաց իւրոց, հօրն՝ Վանէսին և մօրն՝ Նանային, և եղբօրն՝ Միքայելին, և կողակց[ի]ն՝ Խոփսիմին: Եւ առաւել Աստուած ողորմի ասացէք Շաղաաթին...: Բոլոր սրտիւ Աստուած ողորմի ասացէք Շաղաաթին, և կողակցոյն՝ Թուրուանդին, և զաւակին՝ Յովանէսին, և դստերն՝ Խոփսիմին. ամէն: Եւ առաւել Աստուած ողորմի ասացէք Խուսդեղին, և կողակցին՝ Յամանին, և դստերն՝ Խանաղին. ամէն:

Ի թրւին ՌՂԷ (1648) ամին:

487

ՄԵԿԵՆՈՒԹԻԻՆ ԿԱԹՈՂԻԿՆԱՅ ԹՂԹՈՅ

Երևան, № 5787 (ԺՁ դ.)

342ա Յիշատակ է սբ. գիրգս մահտեսի Նազուին, Սողոմոնին, Պաղտասարին, Գիրեբին, Հարգիկին և ամենայն արեան մերձաւորացն, ի վայելումն Մարկոս վարդապետին: Թվին ՌՂԷ (1648)-ն: Աստուած բարով վայելել տացէ. ամէն:

²² Զեռագրում՝ «պատուն»:

488

Ն Ա Ր Ե Կ

Երևան, № 5921

Գրիշ՝ Մարգարիտ
Վալր՝ Շուսր

ա

342բ

Յիշատակարան ստացողին

Փառք...

343ա

Որ ետ ինձ կար ապիկարի,
 Մեղսաթաւ թարմատարի,
 Զրտւ առնել այսմ տառի,
 Զեռամբ ումեմն մեղսամածի:
 Յոյժ վերջացեալ այս արեւստիս,
 Անակնկալ այսմ գործի,
 Զոր մարդասէրն Աստուած Հոգի,
 Հասոյց ի լրումն աւարտի:
 Ի թրականիս Հայոց մեծի,
 ՌՂ և է աւելի (1648),
 Ի հայրապետութեան սբ. էջմիածնի,
 Տեառն տէր Փիլիպպոսի:
 Եւ աթոռակալութեան մերոյս նահանգի,
 Եւայեայ քաջ մեծ վարժապետի,
 Նորողոյ կրկին Ս. Կարապետի,
 Գեղեցկայարմար և զարմանալի:
 Եղև կատարումն այսմ մատենի,
 Յերկիրս Եւջակ, գեօղս Շոռոթի,
 Հնդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնի,
 Վայելչատիպ սրբոյ տաճարի:
 Ի մէջ կուսանացս մենաստանի,
 Սրբասուն կուսից մաքուր երամի,
 Ս. Լուսաւորչի վանաց մերձկայի,
 Եւ Ս. Յակոբայ մեծ հայրապետի:
 Եղև ցանկացող այսմ սոփերի,
 Բաղձմամբ ստացող յոյս սիրով սրտի,
 Տարփացեալ ըղձայր տենչմամբ ի հոգի,
 Սովաւ խօսակցել առ Տէրն ամենի:
 Սաճակ մաքրասուն եպիսկոպոսի,
 Սրբասէր գոլով և մաքրահոգի,
 Ստացաւ զսա յիշատակ բարի,
 Ճանապարհ կենաց որ յերկինս տանի:
 Առնէ սա միջնորդ տեառըն Յիսուսի,

Աղերս արտասւաց սա մատուցանի,
 344ա Պ[ա]րտին յիշել ղնա առաջի տեառն Յիսուսի,
 Զի դասեսցի ընդ հայրապետին անանակցի,
 Որ համանուն է Սաճակայ սբ. Պարթևի,
 Եւ ցանկացող նորին վարուց ճանապարհի,
 Սա փրկութիւն ևս լիցի նորին ծնողի,
 Հայրն՝ Յակոբ և Մարիամ յիշեալ լիցի,
 Իսկ Սաղաղայ եղբօրն իւր հարազատի,
 Եւ ամենայն ազգատոհմին մերձաւորի. ամէն:

Բ

Մեռեալ հոգով մեղօք մաժեալ գծող գրիս,
 Վիրավորեալ համայն կողմանց կամ ի մարմնիս:
 Անճարակ խոցով անբժշկելի կամ ի աշխարհիս,
 Նաւաբեկեալ ծփիման հանգիստ մարմնոյ ծովակիս:
 Բամեալ տատանիմ հոգով եղկելիս ի վերա երկրիս,
 Երերիմ մեղօք տարագիր կենօք յայսմ կենցաղիս:
 Գերեալ բանսարկուէն կողոպտեալ բարեաց թափուր կայ հոգիս,
 Զունիմ համեմատ իմ օրինակի բոլոր աշխարհիս:
 Առ ձեզ աղերսեմ, ո՛վ ընթերցողք այս սբ. մատենիս,
 Որ խօսակիցէք սովաւ առ Տէր չառնել անտես զիս:
 344բ Բարունոյ անմահ արքայէն երկ[ն]ից հայցէք գթալ յիս,
 Զի միշնորդութեամբ ձերոց մաղթանաց քաղցրասցի առ յիս:
 Ի բաժանմանէ հոգոյս ի մարմնոյս ցամաքի ոսկերս ի գերեզմանիս,
 Հոգիս սասանի ի ժամուն ահեղ հայցեմ յիշել զիս,
 Տացի ինձ մասն յաղօթից ձերոց սոսկալի ժամիս,
 Եւ ցօղ արտասւաց ձերոց ցօղեսցի ի պասքեալ հոգիս:
 Գոչեմ աղերսիւ առ սբ. ընթերցողք այսմ մատենիս,
 Եւ զծնողսն իմ յիշել առ ի Տէր բարիս:
 Մաղկափթիփ բուրաստանիս որք հանդիպիք
 Եւ ճաշակէք զպտուղ սորին յոյժ քաղցրագին:
 Ով դասք երամից սբ. եկեղեցոյ,
 Որք զմայլիք քաղցրութեամբ սորին ճաշակոյ:
 Զձեզ աղ[աշ]եմ յիշել սիրով զվեհագոյն իմ,
 Հարազատն բազմագութ և բազմերախտ, քան զհայր և զմայր:
 Ղազար²⁴ շնորհապաճոյճ քահանայն,
 Որ վերակացու և ձեռնտու է ամենայն գործոյս:
 Որ ի շարժելն գրչիս միայն եմ աշխատեալ: Զծնողսն մեր և զամե-
 նեայն արեան մերձաւորսն, յիշողքդ, յիշեալ լիշիք ի Տեառնէն բարեաց,
 ամէն:

²³ Գովք նարեկի:

²⁴ Հիշատակարանի կենտ տողերի տառերից հոգւում է գրչի անունը. «Մարգարիտ գծող»: Գրչի անունը Ղ. Փիրղալիմյանի մոտ նշված է Մարգարէ:

489

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 6507 (ԺԴ դ.)

Նորոգող՝ Գրիգոր Երեց
Վայր՝ Կարուց

256ր Դարձեալ նորոգեցաւ սբ. Աւետարան ձեռամբ մեղապարտ Գրիգոր²⁵ անուն իրիցու, ի թվականիս Հայոցս ՌՂԷ (1648), ի դառն և ի նեղ ժամանակիս, ի Կարուց քաղաքիս, ի դուռն Ս. Գէորգ զաւրավարիս: Վասն որոյ Աւետարանս խիստ ծերացեալ և տրորեալ էր. և առեալ ի ձեռն, բազում ջանիւ իրար արի, ոչ թէ զԱւետարանս իմ լինելով, բայց իմ աշխատելով աշխատեցայ, վասն միոյ ողորմիւ հարն իմոյ՝ տէր [Առ]աքեալն և մարն իմոյ՝ Վարդխաթունին, և եղբարն իմ[ոյ]՝ Մկրտչին, մեզ աշխատողացս և ձեր կարողացողացդ, ձեզ և մեզ միւսանգամ գալըստեան. ամէն:

490

Գ Ա Ն Ձ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 6526 (ԺԵ դ.)

ա

163ա [Ա]րդ՝ կրկին և ե[րեք]գլին [աղ]աշ[ե]մ ձեզ, եղ[բ]արք սիրէ[ցեալ]ւք, [ի]շէցէք [մա]քրափալ աղ[աթ]ս ձեր զտէր Մելիսէթն, և զկողայկիցն իւր՝ զԱրզուիսանն, և զդուստրն իւր՝ նորաբոյս և աստուածապարգև զՄարիամն, և զծնաւդսն իւր, զհայրն իւր՝ Կարապէտն և զըմայրն իւր՝ Զանբէկին, և զհարեղբայրն իւր՝ Գրիգորն, և զկողայկիցն իւր՝ Մարգարիտն, և զորդիքն իւրեանց՝ Աստուածատուրն և Գիւլաֆն, և դուստրն՝ Շանգաւեան, և զմիւս հարեղբայրն՝ Աւագն և զկողայկիցն իւր՝ Զանբէկին, և զորդին իւր՝ Շատարն, և զդուստրն իւր՝ Շանգամանն, և զամենայն յարեան մերձատուրսն զկենդանիս և զհանգուցեալսն ի Քրիստոս յիշեցէք... և Աստուած ձեզ ողորմեսցի ի[ւր] միւս անգամ գալըստեանն. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք զՂզլարն, որ մնաց ի ձեռն անաւրինաց գերի. և ունի բազում սէր ընդ քրիստոնայս: Զի սա ետ զգինն սբ. Մաշտոցիս և ալ ընթիր Աւետարան մի, և Ճառքն իւր մի, խաշ, սկիհ և շուրջառ, և ալ անաւթ եկեղեցւոյ յիշատա[ւ]կ հոգւոյ իւրոյ և ծնաւդաց իւրոց և ամենայն ազգականաց, զի զոր առնոյր տայր եղբարն տէր Մելիսէթին, զի քոյր և եղբայր ի միասին գեր[ի] վարեցին ազդն Պարսից և տարան ի Յեռեան տուն իշխանին, զոր տեսեալ իշխանին զմայրն սոցա, աղէկեզ յայնժամ ծագեաց ի սիրտն ողորմութիւն և ետ զտղայն ի մայրն և մնաց աղչիկն Ղզլար ի տուն իշխանին, զոր տէր Յիսուս փրկիչն և ազատիչն՝ փրկէ ե ազատէ ի յանաւրինաց և ի գերութենէ, և յամենայն յորոգայթից զՂզլարն և յետ աստեացս ելանելոյ...:

²⁵ Տառերը մշակած էին, լալ չէին երևում, ընթերցեցինք ենթադրարար:

Բ

Այլ գրով

Զվերչին սաացող գր[ոյս] գտէր Մելֆէսէդն յիշեցէք ի Քրիստոս, ո՛վ սբ. երամբ դասք քահանայից ե ուսումնասէր մանկունք, զի յորժամ կարդաք կամ աւրինակէք, յիշեցէք ի մաքրափայլ յ[աղ]օթս ձեր գտէր Մելֆէսէդ երէցն և զորդին իւր՝ զԿարայայետն և զքոյր իւր՝ զՂլլարն, և զկենակիցն իւր՝ զԱւլու, և զդստերք իւր՝ զԵղիսաբերդն և զՀռոմսիւմէն և զայլ ամենայն արեան մերձօրօք. ամէն:

Թվին ՌՂԷ (1648):

491

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, № 6543

Գրիչ՝ Պետրոս դպիր
Վայր՝ Բաբերք

ա

- 139բ Փառք...: Եւ ես յողնամեղ փրծոյն գրչակս, գրեցի զսայ ըստ իմում չափոյ: Եղև կատարումն սբ. տառիս ի թվաբերութեանս Հայոց ՌՂԷ (1648), ի գաւառս Խաղթեաց, որ այժմ կոչի Բաբերք, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին, որ է Միջի եկեղեցի քաղաքիս, ձեռամբ մեղսասէր և
- 140ա անարհեստ փանաքիս, սուտանումբ Պետրոս // դպրիս, որ լոկ ա- նումբ կոչիմ և գործովս ուրացեալ և դատարկացեալ ամենայն առա- քինութեանցն: Արդ՝ երեսս ի գետնի դնելով, մոխրամած դիմօք և ար- տաս[ու]օք որ աշօք խնդրեմ և հայցեմ ի ձէնդ, ո՛վ սբ. լոյս երամբ և ընթերցողք սբ. տառիս, որք հանդիպիք սմա կարդալով, յօրինակելով կամ այլ իւրք զանձն առնելով նայ, յայնժամ յիշեսցիք զմեղօք խոցոտեալ և հոգով տրկարեալ զանարժան քարտողարս, և զծնօղքս իմ, և զուսուցիչքս իմ գտէր Մե[լ] Բիսէթն, և ամենայն արեանառու մերձաւորքս իմ: Եւ որ յիշէք՝ յիշեալ լիցչից յառաջի ահեղ յատենին Քրիստոսի. ամէն: Դարձեալ աղաչեմ զձեզ, անմեղադիր լերուք խոշորութեամբ գրիս և սղալանացս, զի չափ կարից իմոց այս էր: Քրիստոսի փառք յաւիտեանս. ամէն:

Բ

- 147բ Ով հոգևոր հարիկ տէրտէր Աֆանտի, զբազմաւորակն և զառանձ- նականն լաւ իմացիմ, որ թէ մեղատունք բազումք լինին, պարտ է որ ձեզ շնորհեսցէ ասես և թէ՛ առանձնակի է նա պիտա որ քեզ ասես:

Եւ զանարհեստ գծողս յիշես,

Վասն Աստուծոյ Հայր մեղա մի ասես,
Եւ թէ գրիս սղալն շիտկես,
Վարձս բարեաց Աստուծոյ առցես. ամէն:

492

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 6776

Գրիշ՝ Թաղէսու քանանայ
Վայր՝ Վան

295ր Փառք...

296ր Ուստի տեսնալ զսորայս անճառ փրկագործութեան խորհուրդ բարի

297ա և հաւատարիմ մահդասի տէր Գրիգորն, որ ըստացաւ զսա ի || հալալ վաստակոց իւրոց, յիշատակ իւր հոգոյն և իւր ծնողացն, հօրն՝ Միրա-
ֆին և մօրն՝ Էմինսօլքանին, և եղբօրն՝ Միլիտոնին, և քրւերց՝ Գուլամ-
փաշին, մեծ պապ զՄուստ, կին Գուլամփաշէն, և զորդին պարոն՝ զԱ-
ռաֆելն, և տէր Մարտիրոսն, և զՄիրաֆն, քորն՝ Սառէն: Եւ դարձեալ յի-
շեցէք զտէր Գրիգորն, և զեղբայրն՝ զՄիլիտոն, և զորդիքն՝ Միրաֆն,
Խաչատուրն, զՀերապետն²⁰ և իւրեանց քրւերն՝ Հովսիսիմէն, Սառէն, զԷ-
րարն, և զիւրեանց մայրն՝ Գուլում. ամէն:

Եւ արդ՝ ես յետինս ի կարգաւորաց և անպիտանս և անարժանս...
Թաղէսու սուտանուն քահանայ, որ անուամբ միայն եմ և ոչ գործով, շը-
նորհիւ Տեառն սկսայ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի զսբ. Աւետա-
րանս ի մեծ թրականիս Հայոց ի ՌՂԷ (1648), ի մայրաքաղաքս Վան,
ընդ հովանեաւ Ս. էջմիածնայ, ի հայրապետութեան Հայոց տէր Փիլիպ-
պոս կաթողիկոսի || և ի յառաջնորդութեան սբ. ուխտիս Վարագայ Կի-
297բ րակոս վարդապետի, որ յայսմ ամի վերջստին շինեաց ե պայծառացոյց
դըմբէթաձև և կամարակապ սբ. աթոռս Հայոց:

Արդ՝ աղաչեմ զամենեանս, զի որք հանդիպիք տեսութեան սբ. Ա-
ւետարանիս զաւելորդն բառնաք և զպակասն ընուք և խոշորութեանն և
սխալանացն անմեղադիր լինել. զի կար մեր այս էր: Վասն որոյ երես
ի գետին դնելով աղաչեմ դձեղ, զի լի սրտիւ և բոլոր<ով> հաւատով
Աստուած ողորմի ասացէք և մեղաց թողութիւնն խնդրեցէք մեզ և ծնո-
ղաց մերոց մահդասի Միրգին և Նաէֆին, և կենակցին իմոյ՝ Շանաղին,
և որդոյն իմոյ՝ Գրիգոր սարկաւագին, և դստերաց իմոց, և վարպետաց
մերոց, և խրատ տըւողաց, և Մէլֆոն սարկաւագին, որ աշխատեցաւ ի
կոկել թղթին. և Աստուած ձեզ և մեզ ողորմեսցի և թողցէ զանցանս՝ ա-
մենեցուն. ամէն:

Դարձեալ կրկին անկամ Աստուած ողորմի ասացէք մահդասի տէր
Գրիգորին... Միրգէն, զՄիրգի որդին Աւիտիս, զՎանէս, և զՄէլֆոն, ե
զԽաչոն: Դարձեալ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զտէր Մարտի-
րոսն, և եղբայրն իւր՝ Առաֆելն, և զորդին՝ զՈսէփն, և միանղբայրն՝
զմահդասի Գապարն, և որդին՝ զՂազարն, Յոսէփն, Նազարն, զԹորոսն,
քորն՝ Խալիւարն և զՓեփրոն, և զիւր ամենայն մերձաւորն. ամէն:

Դարձեալ կրկին անկամ աղաչեմ զամենեանս, զի բերանով և
քաղցր սրտիւ Աստուած ողորմի ասացէք մահդասի տէր Գրիգորին..., որ
ետուն գրել սբ. Աւետարանս ի հալալ վաստակոց իւրոց, անշինշ յիշա-
տակ. և եդին ի դո[ւ]ոն Գաղովայ Կանաչաւոր Ս. Աստուածածինն և Ս.

²⁰ Հաջորդ անունը չնշված է:

Յակոբին. Աստուած ղիւրեանց հոգին լուսաւորէ. ամէն, Եւ Ս. Գէորգ զօրավարին, Միւրանաւոր Ս. Աստուածածնին, Աստուած ողորմի ասացէք իւրեանց հոգոյն և Աստուած զձեզ յիշէ. ամէն:

493

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 6966

Գրիշ՝ Յուսիկ երէց
Վայր՝ Ռիւֆ

III

241ա Շնորհք և ողորմութիւն...

242ա Արդ՝ գրեցօ կանոնական գիրգս ձեռամբ անարժան Յուսիկ երիցու, մեղաւք լցեալս և անձամբ և հոգով անարժանս, ամենայն շարեաւք լցեալս և ամենայն բարի գործոց հեռացեալս. ամէն. տէր Աստուած, ի թվականիս Հայոց ՌՂԷ (1648), ի գաւառս Դերջան, ի գիւղն Ռիւֆ, ի դուռն Տղա Ս. Գէորգայ և այլ ամենայն սրբոց, որ աստ են հանգուցեալ. ամէն:

P

35բ Քրիստոս Աստուած ողորմեա ստացաւդի գրոցս մեղաւոր տէր Յուսիկ քահանայիս:

Q

47ա /// [ստաց]ողի գրոցս տէր Յուսկան քահանայս և հաւրն՝ Յոանկին, և մաւրն՝ Թուրվենդին, և կնոշ Մարգրետին, և ամենայն արեան [մերձաւորաց]:

494

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

Երևան, № 7089

Գրիշ՝ Դաւիթ երէց
Վայր՝ Արտաւէլ

244բ Փառք...: Արդ՝ փրկական սբ. // խորհրդոյս պատարագի և աղօթմատոյցս հասարակաց քրիստոնէից մերս հայկազանի ընտրեալ և սրբագրեալ ի բանիբուն վարդապետաց ե ի հարցն մեր յառաջնոց, և եղեալ ի սբ. եկեղեցի ի պայծառութիւն մանկանց նոր Սիովնի կաթողիկէ եկեղեցո[յ]:

Արդ՝ գրեցաւ սայ ի թ[ու]ականիս ՌՂԷ (1648), յերկիրն Պարսպտան, ի քաղաքն Արտաւէլ, ձեռամբ // մեղսամած և անարժան և անարհեստ գրչի Դաւիթս, ծոյլ և [պ]ղղերգ երից, որ զանունս ունիմ և ոչ գործս, և իմ անկար անձամբս սկսա կաման Աստուծոյ և օգնականութեան նորին կատարեցի, զոր արարեալ և քաջ [ը]աբունայպետն Թումայ: Արդ՝ 245բ ով դասք քահանայից և երամք կուսակ[[ը]ան վեհից, յորժամ հանդիպիք սբ. և աստուածախաւս մատենիս կարդալով կամ աւրինակելով,

յիշեսցիք զարբայնուէր առ աղօթն ձեր զանարժան Դաւիթս և Աստուած զձեզ յիշէ. ամէն:

495

Ճ Ա Շ Ո Յ

Երևան, № 7422

Գրիշ՝ Բագարաւա
Վայր՝ Շոտթ

ա

189ա Ո՛վ բարեսէր հայրք և եղբարք, աղաչեմ զձեզ, յորժամ հանդիպիք յայսմ տեղոջ, ասասցիք լի բերանով Քրիստոս Աստուած, որդի Աստուծոյ՝ ողորմեա մեղուցեալ գրչիս՝ մեղաւոր Բագարաւիս:

բ

330բ Ո՛վ սբ. մանկունք եկեղեցոյ, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ աւրինակելով հայցեմք ի ձեզ [յիշեսցիք] մեղաւոր գրչիս Բագարաւիս, և հաւրն իմոյ՝ Յովանիսին, որ բաղում աշխատանաւք մինչև ի Ժէ (17) տետրն կոկեաց, և այլքն ես մեղաւորս կոկեցի և դրեցի, հայցեմք ի ձեզ, որ լի բերանով Աստուած ողորմի ասացէք:

գ

Քրիստոս Աստուած ողորմեա ստացողի գրոցս տէր Բարսեղին, և կողակցին՝ Զիլֆին, և հօրն՝ Ագաբին, և մօրն՝ Գովգաւին, և որդոցն՝ Յովասափին և Իսրաէլին և Մինասին, և դստերացն՝ Մարիամին, Սիրամաբին, Գու[լ]գաւին և Սալթանջանին, և եղբօրն՝ Ղուկասին, և քեւրն՝ Սիրամաբին, և հարսնեքին՝ Ուլիանին և Անայիսաբունին, և հօրեղբօրն՝ տէր Յովսէփին, և որք երախտիք ունին ի սբ. գրչիս վերայ. ողորմեա կենդանեաց և հանգուցելոցն. ամէն:

դ

511ա Փառք...:

512ա Գրեցաւ սբ. տա[րեղիւրքս ի] երկիրն Երին[ջակոյ ի դևդս // Շո]-
տթ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և Գրիգորի [լու]սատրչի մերոյ
և Ս. Յակոբ [հայ]րապետին: Գրեցաւ սբ. գիր[քս ի հայրապետ]ութիւն
տեառն Փիլ[իպպոսի և] արհի եպիսկոպոսն մեր[ոյ Ե]սային: Գրեցաւ ի
թվական[իս մեր]ում Ռ և Ղէ (1648), բարեխաւսութեամբ Սրբոյհու Աս-
տուածածնին և Յովաննու Կարապետին և Սրբոյն Գրիգորին Լուսատրչին
և ամենայն սրբոցն: Ողորմեա Քրիստոս: Աստուած ստացողի գ[ր]ոցս
տէր Բարսեղին [և] ծնողաց, և որդոցն, և դստերացն, և [եղբ]աւ Ղու-
կասին, և քեւրն՝ [Սիրա]մաբին և ամենայն ազգականացն սորա:

Ով սբ. մանկունք եկեղեցոյ, որք հանդիպիք յայսմ տեղոջ, աղաչեմ զձեզ՝ [հար]ք և եղբարք, լի բերանով Աստուած ողորմի ասացէք զմեղաւոր [գր]չիս՝ Բագարաւիս և զուսուցիչն իմ՝ զՄանկասաւրն, որ խիստ լաւ վարպետ էր: Եւ ես մեղաւորս այս շափ կարացի ուսանել:

Դարձեալ յիշեցէք Թրքայմա[րգեցի] տէր Բարսեղն և ծնաւգրն

[իւր՝] Ագարէն և Գուլգատէն, [եղբ]այրն՝ Ղուկասն, և քուրն՝ Սի[բա-
մա]բէն. և Աստուած ողորմի ասացէք:

[Դարձեալ] յիշեցէք Թրքամսուրգեցի [տէր] Բարսեղն, և կողակիցն՝
Ջիլ[ֆիւն և եղբօրն՝] Յովասափն...:

513ա

Աստուած ողորմի ասացէք տէր [Բա]րսեղին, որ գնէց սբ. գիրգ,
[ի] հալալ ընչից իւրոց և ետուր յիշատակ ի դուռն Ս. Գրիգ[որ Լո]ւ-
սատուրչին իւր հոգոյն յի[շա]տակ և ծնողացն և ամենայն աղգականացն.
ամէն:

496

ԱԻ Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7566 (1460 թ.)

1ա

Յիշեցէք ի Քրիստոս և Աստուած ողորմի ասացէք Շամամին և իւր
ծնողացն, հօրն՝ Կիրակոսին, և մօր՝ Զոյարին, և եղբօրն՝ Արևին, և դստե-
րացն՝ Նսէֆին և Հանուսին, որ հանգուցեալ են, յիշեցէք...:

Դարձեալ կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զՇամամ, որ ետ զսբ.
Աւետարանս վերըստին նորոգել, յիշատակ հոգո[յ] իւրո[յ] և ծնողաց
իւրոց. <իւրաց> ամէն: Եւ առ<առ> աւել յիշեցէք ի Քրիստոս զտէր
Ղազար, որ կամակից եղաւ սբ. Աւետարանիս և ետ վերստին կազմել
Ով որ զողորմին բոլոր սրտիւ ասէ և Աստուած իւրն ողորմի. ամէն: Ի
թվին Ռ ու ՂԷ (1648):

497

ԱԻ Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7992 (ԺՁ դ.)

Կազմող՝ Աւետիս Երէց

228ա

Յիշատակ է Աւետարանս ի դուռն Ս. Ստեփաննոս Նախավկային,
ձեռամբ Աւետիս իրիցւոյ. թվին ՌՂԷ (1648) կազմեցաւ սբ. Աւետարանս:

498

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ծ Ո Ի

Երևան, № 8281 (ԺԴ դ.)

Գրիչ՝ Գրիգոր Երէց

ա

90բ

Թվին ՌՂԷ (1648) էր <թվականն> մեծ մահ էղաւ ի Կաֆան, որ
ԺՌ (10000) հոգի մեռան: Որ այն տարին թաթարէ Կոռէլին վերայ սէֆիդ
գնացիլ էր ԶՌ (80000) գէրի էր բերել. վասն մեր ծովացեալ մեղաց էր.
Աստուած փրկէ այս քաղաքըսս: Եղբարք, Աստուած աղաչեմք որ փրկէ
զմեզ ի փորձութիւնէ:

Բ

Գ (3) են սունք աշխարհիս՝ սբ. Յակոբ, սբն. Սեղբեստրոս, սբն. Անտոն։ Աւրհնութիւն ի վերայ մեղաւոր Գրիգոր իրիցուս եղիցի. ամէն։

Գ

Վա՛յ քեզ Գրիգոր էրէց, զի ամենայն դատարկ բանի համարըս տալոց ես ահեղ ատենին Քրիստոսի։ Ով եղբայրք, մեղացս թողութիւն հայցէցէք ձեր սբ. աղօթիւքն։

Դ

Թվին ՌՂԱ (1642). տես թէ եղբայր, չի սիրելէն ինչ վայ կու տայ, ինչ-պէս Գրիգոր էրէց. սէր կացիք որդիք։

499

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 9482

Գրիչ՝ Գրիգոր Համադասպեանց
Վայր՝ (նոր) Զուղայ

Ա

171ա Ո՛վ մանկունք սբ. առաքաստի, յիշեցէք զստացող սբ. մատենիս ի բարին զպարոն խօջայ Միասաբէ²⁷, և զծնողսն իւր՝ զխօջայ Մաւրսայն²⁸ և զԱւլումն. ընդ նմին յիշեսցիք և զապիրատ գծողս զԳրիգորս Համադասպեանց, ևս առաւել յիշեսցիք զՍտեփաննոս վարդապետն իմ, որ է հանգուցեալ առ Քրիստոս, յիշեցէք....

Բ

Արդ՝ գրեցաւ սա ի ամի,
Թուին ՌՂ և եաւթնի (1648),
Ի վայելումն բաբեմտի,
Յոյժ ցանկացող սբ. մատենի։
Աստուածաբանիս սբ. տառի,
Պարոն խօջայ Միասաբի²⁹,
Եւ իւր նախնեացն և ծնողի,
Եւ իւր որդւոցն ամենայնի։
Եւ ի դուռն Ս. Թովմայի,
Ջեռամբ Գրիգոր ապիրատի,
Ի հայրապետութեան մերոյ ազգի,
Տէր Փիղիպպոս կաթողիկոսի։
Եւ առաջնորդ մերոյ գեղջի,
Որ սեփհական Զուղայ կոչի,
Եւ ուղղիչ քաջ հովուի,
Եւ Դաւիթ արհ վարդապետի։

²⁷, ²⁸, ²⁹ Այս անունները շնչված են, վերականգնեցինք գ հիշատակարանի տվյալներով։

Տէր Արարիչն ամենայնի,
Առ հասարակ ողորմեսցի³⁰:

Գ

133ր Ո՛ր սրբազան դասք նոր Սիրովնի, աղաչեմ զամենեանս սիրով հոգոյն յիշել յերկնաթռիչ աղօթս ձեր զստացող սբ. մատենիս, զպարոն խօշայ Միասաւրն և զծնողսն՝ զՄարութէն և զԱսլումն, ևս առանել ամենայն արեանառութն. ընդ նմին և զապիրատս՝ բաղմամեղ գրիչս Գրիգոր, աղաչեմ յիշել և զծնողսն իմ՝ զտէր Մարգարէն և զմահադասի Խանաղէն, և Քրիստոս առ հասարակ ողորմեսցի...:

Ղ

82ր Զստացող սբ. մատենիս զպարոն խօշայ Միասաւրն և զծնողսն իւր՝ զՄարութէն և զԱսլիխանն, և զորդիսն՝ Ղլագարն և զԵնովսն, և զայլսն աղաչեմ յիշել ի տէր Յիսուս: Նաև զապիրատ գծողս զԳրիգորս Համազասպանց ընդ նմին յիշեսցիք, և յիշողքդ յիշեալ լիշիք...:

500

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Մ Ա Շ Ո Ի Ն Զ

Վենետիկ, № 3 (623) (մանրաժապավեն, Երևան, № 619). տե՛ս նաև ՅԶՎՍ, I, № 3, էջ 40—42

Գրիչ՝ Գասպար Երէց
Վայր՝ Պարսկաստան

ա

21ր Մանաւանդ զստացող սորա զտէր Խաչատուր կրօնաւորն և զաւանդապահս սորա ի յամենայն արկաճից սատանայի պահէ...:

բ

99ա Զմեղապարտ գրիչ Գասպար Էրէցս և զիմ ծնող Պաղտասար քահանայն, բարի մտօք յիշել ի Տէր...:

գ

480ա Աւարտ եղև գրոց հին օրինացն. այժմ առաջնորդութեամբ և թելադրութեամբ Ս. Հոգւոյն արկանեմ ձեռն ի նորս, յուսալով յապէնիազ Տէրն, որ նա տացէ կարողութիւն մեղսամակարդ անձին հասանել և յաւարտ նորոյս: Վասն որոյ հայցեմ ի հանդիպողաց այսմ լուսերանգ Աստուածաշունչ տառիս, յիշել բոլորով սրտիւ զստացող սորայ զտէր Խաչատուր հեղահոգի արեղայն, որ բազում փափագանօք և ջերմեռանդ սրտիւ ետ գրել զսա ի մխիթարութիւն անձին իւրոյ յայսմ կենցաղի. և յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնողացն իւրոց, որոց գոյիք ետ ծախ սորին, զի միշտ անմոռաց յիշմամբ յիշեսցին ի ձեռն սբ. մատենիս: Եւ դուք հանդիպողքդ, վասն սիրոյն Քրիստոսի, որք օգտիք ի սմանէ կարդալով կամ օրինակելով, յիշեցէք զտէր Խաչատուրն և զծնողսն իւր՝ զմահադասի Յա-

³⁰ Հիշատակարանն այստեղ ընդհատվում է:

կորն և զՂատամվաթլուն. և որք յիշենն՝ յիշեալ լիցին ի Քրիստոսէ: Դարձեալ յիշեցէք զտէր Խաչատուրն և զեղբայրն իւր՝ զԱռաքելն, որ փոխեցաւ առ Տէր. զոր տէր Աստուած երկնից արքայութեանն արժանի արասցէ. և զկողակից նորին զԹագունին, և զորդին՝ զՆազարէթն, և զըղստերսն՝ զՂաաամն և զՔարանն. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք զմիւս եղբայրն՝ զԸնդասաամն և զկողակից նորին զՄասփիուն և զորդին՝ զՅակոբջանն, և զդուստրն՝ զՆանիկն:

Դարձեալ յիշեցէք զմիւս եղբայրն՝ զՎարդանն և զկողակից նորին զՏաակումն, որ ի միում ամի հանդեան ի Քրիստոս... և զոր/դիս նոցին՝ զՄաաւուրն և զԱւետն. տէր Աստուած անփորձ պահեսցէ. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք զփոքրիկ եղբայրն նորին՝ զՊողոսն և հայցեցէք ի Քրիստոսէ, զի ընդ երկայն անփորձ... պահեսցէ...:

Դարձեալ յիշեցէք զքոյրն՝ զՆաթունն և զդուստրն՝ զԵղիւնարն: Եւ որ բոլորով սրտիւ յիշէ՝ յիշեալ լիցի ի Քրիստոսէ...:

դ

658բ Յիշատակարան

Փառք...:

659ա Արդ՝ այսպիսում լուսազարդ տառի և վարդափթիթ բուրաստանի... փափաղօղ եղև շերմեռանդ սիրով և մեծաւ յուսով... բարեհամբաւ արեղայն տէր Խաչատուր ստանալ զսա ի զբօսանս հոգոյն...:

Արդ՝ աղաչեմ զձեզ զամենեանս, հարք իմ և եղբարք, տեարք իմ և վարդապետք, որք հանդիպիք սմա կարդալով, օրինակելով և կամ միայն հարևանցի տեսանելով, յիշեցէք բոլորով սրտիւ և թաղութին մեղաց հայցեցէք հոգոյ, ստացողի այսմ լուսազարդ տառիս տէր Խաչատուր սրբասնեալ արեղային և ծնողաց իւրոց, հօրն՝ մահդասի Յակոբին և մարն՝ Ղատամվաթլուն, և եղբարցն իւրոց՝ պարոն Առաքելին, Ռոստամին, Վարդանին և Պողոսին, և քեռն՝ Նաթունին և ամենայն արեան մերձաւորացն...: Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աստուածաշունչս ի թուականիս Հալոց ՌՂԷ (1648) ամին, ի յերկիրս Պարսկաստանի, ի ժողովն Գազկեցւոց, ի թագաւորութեանն Պարսից փոքր շահ Ապագին և ի հայրապետութեան տանս հայկազեան տէր Փիլիպպոսի սրբազան կաթողիկոսի, և ի յառաջնորդութեան Զուլայոյ և նահանգիս Պարսկաստանի երիցս երանեալ և գերահռչակ հօրն մերոյ՝ տէր Խաչատուր երջանիկ վարդապետին, որ ի թվին ՌՂԵ (1646) ամին փոխեցաւ առ յոյսն ամենեցուն ե եթող մեզ ետնորդացս անասելի սուգ. քանզի այս ամենիմաստ վարդապետս Խաչատուր՝ էր վարուքն սբ., գործովն առաքինի, բարութն հեզ և խոնարհ, ամենևին լի երկնային շնորհօքն, որ միայն ի տեսութենէ նորին շահիւր տեսողն և այս ոչ եթէ ի մէջ հաւատացելոց միայն, այլ ևս առաւել ի մէջ անհաւատից էր ցանկալի. որ և միայն տեսողքն և միանգամ ընդ նմա խօսողքն ընդ մեր ափսոսային: Զորոյ զհանդէսն հրաշափառադունիւ պարտ էր անցանել, այլ այլում տեղւոյ և ժամանակի թողցուք տեսել. որոյ յիշատակն արհնութեամբ եղիցի և աղօթիւք նորա Տէր մեզ ողորմեսցի: Որ և յետ նորա յաշորդեաց զաթոռն տէր Յակոբ սրբասնեալ եպիսկոպոսն. յորոյ աւուրս աւարտեցաւ սբ. Աստուածաշունչս ձեռամբ

տէր Գասպար իրիցու և նորին աշակերտի Յովնանէն քաջ քարտուղարի, հոգաբարձութեամբ և ծախիւք վերոյ ասացեալ Զուղացի տէր Խաչատուր արեղայի, որ մեծաւ հոգացողութեամբ ջան յանձին կալաւ գուն 650 ր գործեալ ի տուէ և ի || գիշերի անդադար հոգալով լաւութեան՝ թէ՛ մագաղաթին, թե՛ ճարտարվարին, և թէ՛ օրինակին և ստուգութեան, նաև վասն գրոյն և ծաղկին և պատկերացն առատապէս ծախելով զինչս, թերևս լցցի փափագ սրտի իւրոյ, զոր ի վաղուց հետէ ցանկացեալ էր ստանալ առ ի զբօսանս և ի վայելումն անձին իւրոյ և յիշատակ անմահ կրկին կենաց յետ իւր:

Ստացող՝ Խաչատուր արեղա

Ե

Արդ՝ աղաչեմ զձեզ սիրովն Քրիստոսի, ով հանդիպողք այսմ լուսեւորամ տառի, յիշել զիս՝ զԽաչատուր անարժան արեղայս. բոլորով սրտիւ և թողութիւն մեղաց իմոց հայցել, զի թերևս արժանի եղեց ողորմութեանն Աստուծոյ, աղօթիւք ձերովք: Նաև զբարեպաշտ և զքրիստոսասէր ծնողսն իմ՝ զմահոյսի Յակոբն և զՎատամղութիւն ևս աղաչեմ յիշել...:

Եւ դարձեալ աղաչեմ յիշել զեղբարսն իմ՝ զԱռաքելն, որ է այր հանճարեղ և իմաստուն, մանաւանդ վաճառականութեամբ գերադասեցեալ քան զբաղումս և անուանի, և զկողակից նորին զԹագաւնի, և զորդին՝ զՆազարէթն և զԳրիգորն, զՍալփասն և զՊետրոսն, և զդստերսն՝ զՎատամն և զՓարասն յիշեցէք:

Դարձեալ յիշեցէք զմիւս եղբայրն իմ՝ զպարոն Ռուստամն խոհեմ և զկողակից նորին զՄասփիւրն, և զորդին իւր՝ զՅակոբն և զԱւետն, և զդստերքն՝ զԱննային և զմիւս Աննային, որ փոխեալ է առ Տէր:

Դարձեալ յիշեցէք զմիւս եղբայրն իմ՝ զՎարդանն և զկողակից նորին զՏաակումն, և զորդին՝ զՄաաւուն և զԱւետիսն, և զդստերքն՝ զՄարիամն:

Դարձեալ զփոքրագոյն եղբայրն իմ՝ զՊօղոսն և զկողակիցն իւր՝³¹ և զորդիքն, զոր տէր Աստուած տացէ: Եւ զքոյրն իմ՝ զԽաթունն և զդուստրն՝ զԵղինաւն, և զհանգուցեալ քոյրն իմ՝ զԱզատն յիշեցէք:

Դարձեալ յիշեցէք զքեռին իմ՝ զԹասալին, և զմօրաքոյրն իմ՝ զՄէրաապիկն, և զորդիքն՝ զՍարատն և զՅովնանէն, յիշեցէք:

Դարձեալ յիշեցէք զհօրեղբայրն իմ՝ զՀայրապետն, և զկողակից զԲաւրն, և զորդիքն իւր՝ զՍահակն և զՄարութն, և զդուստրն՝ զՄարիամն:

Դարձեալ յիշեցէք զհօրաքոյրն իմ՝ զՄարիամէն, յիշեցէք: Նաև աղերսելով աղաչեմ զձեզ, յիշել զհոգևոր հարք և եղբարքն իմ և զմիաբանք սբ. ուխտիս Ամենափրկչի, նախ. զերջանիկ հայրն հասարակաց զԽաչատուր վարդապետն և զձեռնասուն զաշակերտն նորին՝ զՍիմէօն վարդապետն, ամէնիմաստ և անյաղթ փիլիսոփայն, և զԴաւիթ սրբահոգի վարդապետն, և զԲաղասար երջանիկ վարդապետն, որ յայսմ ամի փոխեցաւ առ Տէր..., նաև զՍահակ վարդապետն, և զՅովնանէն վարդապետն,

³¹ Անունն չի գրված:

և զԲարսեղ վարդապետն, և զտէր Ստեփաննոս ճգնաւորն և զայլսն ամէն:

Կրկին անգամ աղաչեմ յիշել զմիաբանք սբ. ուխտիս զմեծ Յովանէսն, և զտնտես Առաքելն, և զտէր Յովսիկն, և զսարկաւագունսն՝ զՍահակն, զՄինասն, և զՍարգիսն, և զմահադացի Մխիթարն, և զայլ միեղէն եղբարսն, որք ամենեքեան երախտաւորք են ինձ անարժանիս, որոց ամենեցուն ողորմեսցի տէր Յիսուս...:

Յւս առաւել յիշել աղաչեմ զաշխատաւորս ի վերայ սբ. գրոցս զտէր Գասպարն, որ զմադաղաթն շինեաց և մասն ինչ սբ. գրոց անձամբ գրեաց և զմիւս գրագիրն զՅովանէսն, նաև զՀայրապետն յիշել աղաչեմ, որ ծաղկեաց զսբ. գիրքս և ճարտարվարեաց, նաև զԱղափիրին, որ զպատկերսն նկարեաց, որոց ամենեցուն փոխարէնն տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս հատուցէ...:

Արդ՝ ես նուաստս ի բարեաց և թափուր ի գործոց բարեաց Խաչատուր արեղայս, աղաչիմ և պաղատիմ զձեզ, որք հանդիպիք սմա կարողալով, օրինակելով և կամ միայն տեսանելով, յիշել միով Հայր մեղայիւ դիս, և զծնողսն իմ, և ամենայն արեան մերձաւորսն]...: Այլ և երես ի գետին դնելով աղաչեմ զձեզ, սիրելիք իմ հարք և եղբարք, որ հանդիպիք սբ. Աստուածաշնչիս, լաւ խնամօք պահէք. զի բազում աշխատանք ունի, վասն որոյ հանդիպողդ խնամարկեսցիք պահելով ի հրոյ, ի ջրոյ և յայլ վնասակարաց: Եւ թէ որ յանդգնի և կտրէ ի թղթէ և ի պատկերէ և կամ այլ ինչ ազահուծիւն արասցէ, որ պակասութիւն լինի սբ. գրոցս՝ այնպիսին մասն և բաժին զՅուդայի առցէ...:

Գրիչ՝ Յովանէս զպիւր

զ

164ա Զմեղաւոր և անպիտան Յովանէս գրիչս յիշեսցիք ի Քրիստոս...:

է

609ա Ով ընթերցողք սբ. Աւետարանիս, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զՅովանցս դպիրս և զվարպետն իմ՝ զտէր Գասպարն. և Աստուած, որ առատն է ի տուրս բարեաց՝ մեզ և ձեզ ողորմեսցի:

ը

Այլ գրով

639բ Դարձեալ յիշեցէք զծաղկող սորա Հէրապետն, և զծնողսն իւր, և զկողակիցն, ընդ սմին և զաշակերտսն իմ՝ զՄատուրն, զԱղամալն և զԳալուստն, որ սոքա ևս աշխատեցան: Ի թվին ՌՂԷ (1648):

Աշակերտ՝ Գրիգոր

թ

Այլ գրով

180ա Յիշեցէք ի Քրիստոս զՋուղայեցի սարկաւագ Գրիգորս, որ եմ աշակերտ ստացողի սորա:

501

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉ

Երուսաղէմ, № 1928, տե՛ս նաև ՄՅԶԵՊ, VI, № 1928, էջ 430—431

Գրիշ՝ Մարկոս սարկաւազ

ա

420բ

Ձեռս փրտի և հողանա,
Մոխիր, փոշի, գազախ դառնա,
Գիրս յիշատակ առ ձեզ մնա,
Եւ սփոփան ձեզ յարակա:
Թէպէտ մանր է գիր սորա,
Ի յընթեռնուլն դժուարանայ,
Սակայն երբ ունի հմտանայ,
Նա օր ըստ օրէ յոյժ պարզ կարդա:
Որք ընթեռնուք օգտիք ի սմա,
Յիշէք զմեղապարտ զգծող սորա,
ՋՄարկոս սարկաւազ գրող սորա:

Եւ դուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ, որում փառք
յաւիտեանս. ամէն:

բ

444ա

[Յ]իշեցէք ի Քրիստոս զպարոն Մարգարէն, որ ստացաւ զսբ. մա-
տեանս, որ կոչի Աստուածաշունչ, յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և ծնողացն՝
պարոն Վարդանիսին և Շահգաւիին: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զը-
պարոն Վարդանէսն և զծնողսն իւր՝ զԹարվլէրմիշն և զԽանգատայն:
Դարձեալ յիշեցէք զՎարդանէսն և զեղբարքն իւր՝ Երիւանն և զԱւելնանն:
Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զպարոն Վարդանէսն, և զորդին իւր՝
զպարոն Մարգարէն, որ հանգուցեալ է ի Քրիստոս, և զդստերսն իւր՝
զԽանգատէն, զՄարիամն, զԳուլգատէն և զՍսիսիլէն: Դարձեալ յիշե-
ցէք ի Քրիստոս զհանգուցեալ զաւակսն իւր՝ զՍանուկն, զԲէկգատէն և
զԳուլգատէն, յիշեցէք...: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՎարդանէսն և
զկենակիցն իւր՝ զՇահգաւիին, և զծնողսն իւր՝ զՍիմաւոնն և զՂարիպիա-
թունն, և զեղբարսն իւր՝ զՄեկիտոնն, զՍարգիսն, զՄիքայէլն, և զորդին՝
Սիմաւոնն, զՇահսուրթանն, զԱբրահամն, զՊօղոսն, զՄարտիրոսն, զԿա-
րապետն, և զքորքն իւր զհանգուցեալն՝ զՇահսուրթանն և զՋուհարն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զմիւս քոյրն իւր՝ զՀռոմսիմէն, և
զկենակիցն իւր՝ զԽաչառաւոն, և զորդին՝ Իսախանն, զդուստրն՝ Լապի-
խանն, Արզուիսանն, զՆազլուն, և զհանգուցեալսն յիշեցէք: Դարձեալ յի-
շեցէք ի Քրիստոս զմեծ դուստրն՝ Խանգատէն և զկենակիցն իւր՝ զմահ-
դասի Կարապետն և զորդին՝ Դիլաննին, և զհանգուցեալսն: Եւ զմիւս
դուստրն՝ Մարիամն, և զկենակիցն իւր՝ զպարոն Հուրմուզն, և զհանգու-
ցեալ դուստրն՝ զԲէկգատէն, և զմիւս դուստրն՝ Գուլգատէն, և զկենակիցն՝
զՅոնանն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՇահգաւիին և զպապն՝ զԱբրա-
համն, զհանիկն՝ զԶատէն:

Գ

314բ Ո՛վ եղբայրք, յիշեցէք զիս և զեղկելի գրչիկս զՄարկոս սարկաւազն և զծնօղն իւր՝ զտէր Յովաննէսն և զվարպետն իմ՝ զԱստուածաւոր սարկաւազն մին Հայր մերիւ։ Որք լուսաւորիք ի սմանէ ընթերցմամբ կամ օրինակելով, անմեղադիր լերուք սըղալանացս իմոց, զի կարս մեր այս է։ Եւ Աստուած որ առատն է ի տուրս մեզ և ձեզ ողորմեսցի։ ԹՎին ՌՂԷ (1648)։ Հայրմեր։

Պ

138ա Ձմեղապարտ և զանարժան մեղաց գերիս զՄարկոս սարկաւազն բարի մտօք յիշել ի Տէր յերես անկեալ աղաչեմ. և Աստուած որ առատն է ի տուրս բարեաց՝ մեզ և ձեզ ողորմեսցի. ամէն։

Ե

188ա Ձմեղապարտ և զանարժան զմեղաց գերիս, զգրիչ տառիս տէրունական զսուտանուն Մարկոս սարկաւազս ոմն անպիտան, մաղթեմ արժան արէք յիշմանաւ։ Հարկ իմ և եղբարք իմ պատուական, անմեղադիր լերուք, եղբարք, սղալանաց սորա կամ գրի խոշորութեան սորա, զի կարս մեր այս էր։ Աստուած ողորմի ասացէք ձեր և մեր ննշեցելոցն. ամէն։

Գ

332բ Այս խաչ նշանէս մինչև ի միւս խաչ նշանն լադին Աստուածաշունչ գրոց մէջն կայ այս կարգովս։

Նվիրատու՝ Շահգաւաթ

Է

441ա Արդ՝ ես՝ Վարդանիսի կինակից Շահգաւաթս ետու զսբ. մատեանս յիշատակ մեզ և մերոցն ամենայնի՝ կենդանեաց և հանգուցելոց։ Ետու ի ձեռն Օնոփիոս վարդապետին։ Եւ այլ մի՛ ոք իշխեսցէ զսբ. գիրքս ծախելոյ || և կամ դրաւ դնելոյ՝ ո՛չ մերոց և ո՛չ այլոց. և թէ ոք յանգքնի կամ ծախելոյ և կամ գրաւ դնելոյ՝ ի Քրիստոսի ահեղ դատաստանին պարտապան լիցի զմեզ և մերոց ազգայնոցն, նաև անիծեալ լիցի ի Քրիստոսէ...

502

Գ Ի Ր Ք Ի Մ Ա Ս Տ Ո Ի Թ Ե Ա Ն

Կ. Յուզբաշյան, NB—116

Գրիչ՝ Յոհան արեղայ

276ա Ի հայրապետութեան տեառն արփիաւորի՝ տէր Փիլիպպոսի և ի թագաւորութեան Պարսից շահ Սէֆւայ, ի թուաբերութեանս մերում ՌՂ և է (1648) հաշուի, վերստին նորոգեալ եղև այս տառ, որ պարառեալ ունի յինքեան զամենայն հանճարս իմաստասիրական, որ և ըստ արդեանց կոչի Գիրք իմաստութեան, որ փրթեալ և բամբակացեալ էր ի սպառ ի սպուռ ենթակայ սմին, ձեռամբ տէր Յակոբ կուսակրօն քահանայի, ի վիճակէ Հստաթէի Սբ. առաքելսն, որում և գիրքս է, քանզի ի նոյն վիճակէ գոլով սրբասէր քահանայս, խանդաղատեալ սիրով, իբրև որդի հա-

րադատ, ձեռնարկեալ ձրի նորոգեաց և կազմեաց զսա, հրամանաւ տե-
առն Սսայեայ առաջնորդի սբ. աթոռոյս, որ Երեւելայ Ս. Կարապետ կո-
չի, նաև յոյժ ջերմեռանդ թանխանժամար հիքացեալ Յոնան արեղայիս:

Արդ՝ կարօտ և պասքեալս, ողորմութեան կազմօղս՝ յերեսս անկեալ
աղաչէ, զաստուածասէր անձինսդ, յիշել յաղօթս, ևս առաւել ի ժամ ըն-
թերծման. և որք յիշէք, յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ:

Գիրքս այս սեփական Տաթևու է:

503

ԱԽԵՏԱՐԱՆ (1569 թ.)

Մագիստրոս, II, № 1878

Հետ. ստացող՝ Խանիգուլ

111 Ես՝ մեղաւոր Խանիգուլ առի սբ. Աւետարանս ինձ յիշատակ, ի թվին
Հայոց ՌՂԷ (1648), ի թագաւորութեան շահ Սալիին, հայր իմ Գիշաղայ,
մեծ հայրն՝ Ուլաղայ, մայրն իմ՝ Բալայիաթուն և եղբայրն իմ՝ Մու-
րաւ... Ճանաղայ, որդոյ նորայ Մարտիրոս, Մարկու, Գուկաս, Ղաշա-
ղայ, Ոնան, Սարուն, իմ խանութ Հոռումսիմայ...:

504

ՄԱՇՏՈՑ

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Ա, № 799

Գրիլ՝ Միքայէլ Երէց

Վայր՝ Մարգուտե

220ա Փառք... Արդ՝ գրեցաւ սա ի զիւղաքաղաքն Մարգուտե, ընդ հովա-
նեաւ Ս. Աստուածածին տաճարիս, ի թուականութեանս Հայոց ՌՂԷ
(1648), ի հայրապետութեան մերոյ Փիլիպպոսի կաթողիկոսի, ձեռամբ
անարհեստ գրչի Միքայէլ երիցու, ի խնդրոյ մահտեսի Յունան բարե-
[պաշտի]...:

505

ԱԽԵՏԱՐԱՆ

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Ա, № 801

Գրիլ՝ Գրիգոր՝ քանանայ

ա

220բ Փառք... Շնորհիւ Տեառն ամենակալի աւարտեցաւ հոգիազարդ Աւե-
տարանս ձեռամբ Գրիգոր լոկ անուամբ քահանայի... ի թուականիս
Հայոց ՌՂԷ (1648), ի ժամանակս յաշխարհակալի փոքոյն կոչեցեալ շահ
Աբազի, ի կաթողիկոսութեան Հայոց տեառն Փիլիպպոսի և Աղուանից
տէր Գրիգորի: Իսկ վարդապետն Կիրակոս վարժեալ և կատարեալ իմաս-
տութեամբ ի վարժարան վարժապետին Սսայոյ՝ տիեզերաքարոզ և սրբա-
զան հոգեւորի, նոյն վերատեսուչ գահէրէց և զլուս առհի աթոռոյն Ս.
Կարապետի, որ Յերեւելակ. զի աթոռն այն կայր բազում ժամանակաց

քայքայեալ և մանաւանդ կարգ և ուղղութիւն բնաւին բարձեալ և գնացեալ, իսկ ի գալ նորին³², ամենիմաստ հանճարովն իւրով վայելապէս դարդարեաց դայն աթոռն՝ զպարիսպն ամրագոյն շինեաց, զյարկ և զկայանսն յաղիւսաշար յօրինել ետ, և մանաւանդ զեկեղեցին կոփածու և յօրինածու քարամբ նորակերտեաց հիանալի և զարմանալի տեսողաց և լսողաց, զի և վէմ մի ի հնոյն ոչ եթող, այլ զամենայն նոր նորոգեալ պայծառացոյց և եթող յիշատակ բարի հոգւոյ իւրոյ...:

Եւ ինքն վարդապետն Կիրակոս ի ստանալ այսպիսի մեծատանջ Աւետարան, ուրախ եղև իբրև ընծայ վերուստ առաքեալ և յաղագս յիշատակի հոգւոյ իւրոյ ետ գծագրել...:

Բ

Ստացող՝ Կիրակոս վարդապետ

221ա Եւ արդ՝ ես նուաստ և եղկելի թշուառախցեալ Կիրակոս, կսկծալից սրտիւ աղաչեմ զդասդ սրբազանից զպահող սբ. Աւետարանիս, [յիշեցէք] զգեղալի և զարեգակնափայլ զեղբայրն իմ՝ զՅովնանէս վարդապետն, և ևս անդրանգագոյն զեղբայրսն իմ՝ զՍիմէօն վարդապետն, զԵղիայ վարդապետն, զՂազար վարդապետն...:

506

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Ղ. Փիղղալիմյան, «Նշխարք», հա. Ա, № 807

Գրիշ՝ Խաչատուր Երէջ

Վայր՝ Կ. Պօլիս

222ա Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ ի մեծահանդէս քաղաքն Կոստանդնուպօլիս, ընդ հովանեաւ Սրբոյ Սարգսի զօրավարին և որդոյ նորա Մարտիրոսի, ի թուական Հայոց սեռի ՌՂԷ (1648), ի թագաւորութեան և ի մեծ բռնակալութեան Իսմայէլացոց և Հագարացոց ի վերայ բազում ազգաց և սղանց քրիստոնէից և այլասեռից սուլթան՝ Խալաֆիմին, որ եղև սկիզուն սորին ամին և ի լրումն որդւոյ սորին սուլտան Մանմաթին, որ ութսմեայ մանուկ գոլով [նստաւ] թախտ թագաւորութեան հօր իւրոյ, և ի հայրապետութեան Հայոց, որ ի սբ. Էջմիածինն՝ տեառն տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսի, ձեռամբ փծուն գրչի Խաչատուր երիցոյ:

507

Մ Ա Շ Տ Ո Ց (1600 թ.)

Ղ. Փիղղալիմյան, «Նշխարք», հտ. Ա, № 808

Գրիշ՝ Զոսիմոս

Վայր՝ Իզմիր

222բ Թուին ՌՂԷ (1648) հրամանաւ սուլթան Խալաֆիմին խեղդեցին զՍաֆ փաշան... ու ամենայն տաճիկներուն, որ ամենեքեան այնպէս կորընչին. ամէն:

³² Իմա՝ Եսայի վարդապետին: Մ. Զամչյանը վերանորոգումը նշում է 1651 թվին (Պատմութիւն Հայոց, հտ. Գ, էջ 648):

Ես՝ տէր Զոսիմոս եկի ի Իզմիր թուին ՌՂԷ (1648) հետ տէր Մինաս քաջ բաբունապետ վարդապետին՝ առաջնորդին Անկիրիոյ. Աստուած անփորձ պահէ զայս քաղաքս:

508

Վ Ա Ր Ք Հ Ա Ր Ա Ն Յ

ՊՊԹ., № 653 (1430 թ.)

Գրիշ՝ Մեսրոպ արքեպս

Եւ ղդիրքս զայս, որ կոչի Հարանց վարք ստացաւ զսա Ստեփաննոս վարդապետն Լմա[յ] անապատին, հանդերձ միաբան եղբարցն կամօք, յիշատակ ի դուռն Ս. Գէորգայ Լմա[յ] անապատին, որք հանդիպիք յիշեցէք... Ստեփաննոս վարդապետին և անապատի միաբանիցն՝ քահանայիցն և սարկաւադացն և կրօնաւոր միակեցացն և ամենայն երախտաւորացն, յիշեցէք՝ և դուք յիշեալ լիջիք և Քրիստոսէ Աստուծոյ. ամէն: Թվին ՌՂԷ (1648) յառաջնորդութեան Ստեփաննոս վարդապետին սր. ուխտիս Լմա[յ] անապատին, որ է հաստատ կարգն և սահմանն, և է Կ (60) միակեց այժմ, յոր հանապազ կարդացուի գիրքս ի մէջ սոցա յօգուտ եղբարցս, զոր տէր Աստուած Յիսուս Քրիստոս հաստատուն պահեսցէ զսա, ամէն:

Ես՝ Մեսրոպ արքեպս եկի ի սր. ուխտս Լիմ կոչեցեալ, և է այժմ անապատ: Եւ իմ կացեալ եղէ աստ մէկ քանի տարի. և տեսեալ զպայծառութիւն սր. եկեղեցւոյս, վասն որոյ շէրմեռանդ սրտիւ և յօժար կամաւք ետու արծաթ խաչ մի, և սեղանի ծածկոց մի, սկոյ ծածկոց մի: Եւ արդ՝ եղիցի անշինջ յիշատակ ի դուռն Լմա[յ] անապատին և Գէորգայ սր. զօրավարին ի մաքրութիւն մեղաց իմոց, և ծնողաց, և ամենայն ննջեցելոց. ամէն:

509

Մ Ե Կ Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն Կ Ա Թ Ո Ի Ղ Ի Կ Ե Ա Յ

ՄՅՁԵՊ, I, № 2 (1338 թ.)

47

Դարձեալ աղաչեմ աստուածարեալ վեհ ընթերցողք սր. գրոցս, ի բարեբախտելն ձեր, յիշեսցիք ի Քրիստոս զվերջին ստացող բարեբարոյ, զհեղահոգի պարոն Սողմունն, և զիւր ծնողսն՝ Մելիքն և Աննան, և զկենակիցն, և զաւակսն զվախճանեալն՝ Մովսէսն և Զաքարիայն, Սահակն և Ազարիայն, Դշխոյն և Զմրութն, և զկենդանիսն՝ Յակոբն, Տիրուհին, Սուրբանն, Զմրութն և ամենայն արեան մերձաւորացն, որ ստացաւ զսա ի հալալ արդեանցն և եղ յիշատակ վերոյ դրելոցն ի Խալաթիայ, ի Ս. Լուսաւորիչ, ի վայելումն մանկանց եկեղեցւոյ: Եւ դուք երանելի սր. հայրք, ի յաւիտիլ ձեր ի սր. տառէս, գթացէք ի մեզ, որպէս անդամոց ձերոց, միով ողորմիւ:

Եւ որք յիշենն զմեզ սիրով,
 Առ ողորմածն բոլոր սրտով,
 Եւ զի և ջանք մեր ցաւելով,
 Վասն սորին ակն ունելով:
 Լուարուք զԱստուծոյ բան հոգով,
 Զոր և կոչէ սուրբ բարբառով,
 Որով շաւիէք յոյս ամանով,
 Նոյն եղիցի ձեզ քանակով,
 Եւ որ պատճառ եղև սորա,
 Տէր Կարապետն գերակայ,
 Աստուածային շնորհովն նա,
 Լցեալ երիւք մաս[ե]ամբ նորա,
 Զխոհականն, զգործնականն,
 Եւ զմատակարարականն ևս ի վերայ,
 Եւ Քրիստոսի փառք յաւիտեանս. ամէն,
 Րամեալ զթիւն հայկազան,
 Ի և Ա յորեկեան,
 Խ թիւ շարադասեան,
 Եւ է թիւ ևս յաւելեան (1648)³³:

510

ԳԻՐՔ ՀԱՐՑՄԱՆՑ ԳՐԻԳՈՐԻ ՏԱԹԵՒԱՅԻՈՑ

ՄՅՁԵՊ, III, № 984

Գրիշ՝ Յոնան Հիգանցի
 Վայր՝ Նոուաղէմ

ա

583 Ո՛վ ընթերցողք սբ. գրոցս, վասն սիրոյն Քրիստոսի, յորժամ օգտիք բան ինչ ի սմայ, զեղկելի և զանարժան, զսկերես պոռնիկ Յոնան զՀիգանցի գրիշ սորայ մի ողորմայ առնէք արժան:

բ

Զեղկելի գրիշս զսկեր[ե]ս Յոնան Հիգանցիս, և զամենայն երախտաւորսն ի վերայ մեր՝ զհոգևոր և զմարմնաւոր ծնօղսն մեր յիշեցէք ի Քրիստոս, և դուք յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ. ամէն: Գրեցաւ ի սբ. քաղաքս Նոուաղէմ, ի յաթոռ Տեառնեղբօրն Յակոբայ, ի գուռն Ա. Բորոսին: Թվին ՌՂԷ (1648):

³³ Այսինքն՝ $[(21 \times 50) + (40 + 7)] + 551$.

511

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

ՄՅՁԵՊ, V, № 1529

Գրիշ՝ Գրիգոր
Վայր՝ Թամգառայ

ա

381

Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ Աղամգիրգս ի գիւղն Թամգառայ³⁴, ի դառն ժամանակիս, ձեռամբ և՛ անարժան [և՛] սուտանուն Գրիգորի, և մի՛ անարհեստութեան իմոյ ոչ մեղադրէք, զի ոչ վարպետի քով էի գնացեր և ոչ գիր հաներ, այլ յուսացայ ի ապէնիազն Աստուած և գրեցի զսակօ գիրս, անմեղադիր լերուք, ո՛վ հայրք և եղբայրք, մանր ու խոշոր գրոյս, զի կարն մեր այս էր ու դեռ չէր հաստատեալ արհեստն իմ:

Ի թվին հազար նըսուն և եթն (1648) ամին գրեցօ, յաւուր շաբաթու:

բ

Ձեռս երթայ. գիրս մնայ,
Մատունս ամէն ի հող դառնայ,
Ես այլ մեղաւոր եղայ,
Դժոխոց դռին մատեցայ:
Քանի որ տխմար էի,
Ի մեղացն ի զատ կու փաղչի,
Երբ որ մեղաւոր եղայ,
Դժոխոց ճամփան ես ուսայ:
Ես՝ Գրիգոր մեղաւք լցեալ աշխարհի,
Որ ի նախնին սկսայ և առաջ եկի,
Լալով զձեզ աղաչեմ որդիք Սիովնի,
Որ լի սրտով ասէք Աստուածն ողորմի:

512

Ա Շ Խ Ա Ր Հ Ա Վ Ա Ր Ք Ա Ր Ո Զ Գ Ի Ր Ք

ՏՅՁՄՎ, № 102

Գրիշ՝ Յունան

ա

376

Թողութիւն արա...

Նաև անարժան գրչի Յունանիս մեղսասիրի,
Բիւր տաղանդսյ պարտականի,
Մեղաւք լցեալ ազգի ազգի,
Վասն այն կամ ի տարակուսի:

³⁴Կենսարիայի շրջանում, նիկողոսից մոտավորապես 6 կիլոմետր հյուսիս, հետ ավան-
դության, բնակիչների մի մասը գաղթել է Անիից:

Բ

Այլ գրով

Յիշատակ է սբ. գիրգս խոճա Պապոսին,
 Եվ իւր կենակցին՝ Ալթունին,
 Եվ իւր եղբարն՝ Մալխասին,
 Եվ ծնողաց նորին՝ Մալինաւնին,
 Եվ այլ ազգականացն նորին,
 Ի դուռն Սրբոյ Սարգսին,
 Եվ որդոյ նորա Մարտիրոսին,
 ՌՂԷ (1648) թվին:
 Որոյ յիշատակն արհնութեամբ եղիցի. ամէն:

Գ

Յիշատակ է գիրքս խոճայ Պապոսին և կողակցին՝ Ալթունին, և հար-
 եղբար որդոցն՝ խոճա Կիրակոսին և Թաթևոսին:

513

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵՕԹՆ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱՅ

ՄՅԶԶՄՍ, II, № 47

Գրիշ՝ Պապ Սեբաստացի

ա

143 Այս պատմութիւնս խորդ մօր վերայ է. կարդա և լաւ ի միտ առ,
 և զանարժան զՊապ Սեփասախացիս յիշեա ի Տէր:

Բ

Կատարեցաւ Պատմութիւն եօթն իմաստասիրացս թվին ՌՂԷ (1648),
 ի թագաւորութեան սուլթան Մանմաւին նոր թագաւորութեան:

Գրիշ՝ Ղազար զպիր
 Վայր՝ Թոխաթ

Գ

Չեռս երթա գիրս մնա, զձեզ աղաչեմ հայրք և եղբարք իմ. երբ զայս
 եւթն իմաստնասիրաց բանս կարդաք և ասէք Աստուած ողորմի Ղազար
 զպիր շահընկալ, ի դուռն Ս. Ստեփաննոսու Տաշ Մարտիրոսն կոչի, Թո-
 խաթ քաղաքի. Տէրն բարով վայելել տացէ իւրէնն...

514

ՇԱՐԱԿՆՈՅ

ՔՅԶԶՎ, № 75

Ստացող՝ Մովսէս արեղայ

ա

120 Փառք... Արդ՝ ես անարժան և մեղաւոր Մովսէս արեղայս կարողո-
 թեամբն Աստուծոյ գրել տուի Շարակնոցս զայս իմ հալալ ընչից իմոց,

յիշատակ հոգոյ իմոյ և հոգևոր եղբայրն իմ՝ տէր Պետրոս արեղայն, ի թվականութեանն Հայոց ՌՂԷ (1648), ի հայրապետութեան տեառն տէր Փիլիպոս կաթողիկոսին: Ով ոք կարդալով կամ օրինակելով զմեզ յիշէ և որ ողորմի ասէ՝ Աստուած զիւրն յիշէ և ողորմի իւր արքայութենէն, որ է արհնեալ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Գրիչ՝ Կարապետ

Բ

ԶԿարապետ գրիչ յիշեցէք առ Քրիստոս և զստացող սորա տէր Մովսէս Կրանաւոր, ո՛վ ուսումնասէրք:

515

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՔՅՁՁՎ, № 76

Գրիչ՝ Շամլու

Վայր՝ Կոտիք

121 Փառք... Արդ՝ ըսկըսաւ աստուածային տառս ի Սեբաստիա և յաւար-
տեցաւ ի Կոտիք, ընդ հովանեաւ Ս. Հրեշտակապետին և Ս. Կիրակոսին,
122 ձեռամբ մեղաւոր և անարժան գրչին՝ Շամլուին, որ է ի յերկրէն // Սե-
բաստիոյ, և եկեալ էր բազում նեղութեամբ ի Կոտիքն և գրեալ է զՇա-
րակնոցս ի լաւ և ընտիր յարինակէ որ կոչի իւրկի: Արդ՝ երես անկեալ
աղաչեմ զձեզ, հայրք և եղբայրք], որք հանդիպիք սմա կարդալով
կամ արինակելով, անմեղադիր լինիք գրիս խոշորանացն և մանրու-
թեան և կամ սղալանացն, զի կարիք մեր այսչափ էր, և յիշեցէք ի մաք-
րափայլ յաղաթս ձեր զմեղաւոր գրիչս: Այլ յառ ոտս անկանելով աղա-
չեմ զձեզ, որք լի սրտիւ յիշէք զուսուցիչս իմ զՆերսէս արեղայն, որ է
հայր վանաց Սեբաստիոյ Ս. Նշանին, և Ս. Աստուածածնին, և Ս. Կարա-
պետին սպասաւոր:

Արդ՝ աղաչեմ զձեզ, որ յիշէք ի սբ. աղաթս, ով ընթերնողք, զԽան-
առաւն, որ բազում աշխատանք կրեալ է ի վերայ մեր արւ ըստ արէ
կերակրել զմեզ, զվարձս և զպարգևս ի յԱստուծոյ առջէ. ամէն:

Արդ՝ գրեցաւ սայ ի դառն և ի դժար ժամանակիս, ի թվին ՌՂԷ
(1648) ամին ի թագաւորութեան Տաճկաց սուլթան Խայրադինին, որ ո-
մանք կասեն, թէ ի թախտն ձգեր են և ոմանք կասեն, թէ սուտ է. և
դեռ չէր աւատեր իրաւի եղաւ ի թախտէն հանելն:

Արդ՝ զստացող սբ. գրոցս, յիշեսշիք ի սբ. աղաթս ձեր զՊետրոսն,
որ ստացաւ ի հալալ ընչիցն գրել հոռու զՇարակնոցս, յիշատակ իւր
հոգոյն և իւր ծնողացն, և յիշատակ հոռու ի ձեռն որդւոյն իւր՝ Մեսրոպին.
Աստուած բարով վայելի տացէ և յերկար ժամանակաւ ի խորին ծե-
րութիւն հասուցանէ. ամէն:

516

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ծ Ո Ւ

ՔՅՁԶՎ, № 197

Գրչի՝ Դաւիթ

475

Դարձեալ ծանիրք, զի մեծն Դրիգոր բազում աշխատանօք և շերմ սիրով Յովհաննու Աւետարանս դաս ասաց և քաղուածու շինեաց մինչև ցայն, որ ասէ՝ Յառաջագոյն քան զտօն Զատիկին: Եւ փոխեցաւ ի Քրիստոս և գիրգս թերատ մնաց, իսկ ես՝ նուաստ Դաւիթ բանի սպասաւորս զքաղուածս [յ]որժամ ստացայ պակասաւոր՝ զպակասն զՄաաթէոս վարդապետի շինուած քաղուածէն լմենցի: Աղաչեմ անմեղադիր լինել, զի սէր և փափաք բազում ունէի, վասն այն գրեցի: Արդ՝ ոչ լիապէս գրեալ է աստ, այլ մասնաւոր բանից եղև լուծումն, իսկ զգերակատարն ի մեծէն Դրիգորէն լուծեալ անդր գտշիք ճշտապէս: ԹՎին ՌՂԷ (1648):

517

ՄԻՔԱՅԷԼ ԱՍՈՐԻՈՅ ԵՒ ՍԱՄՈՒԷԼ ԱՆԵՑԻՈՅ
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

ՔՅՁԶՎ, № 207

Ստացող՝ Դաւիթ վարդապետ
Վայր՝ Եւդոկիա

ա

514

Ես նուաստ և տրուպ Դաւիթ ևեթ անուամբ կոչեցեալ վարդապետ, զոր ետու գրել զպատմագիրքս, զոր արարեալ է Մուխայիլ պատրիարզն Ասորոց, ի թվականիս ՌՂԷ (1648), Եւդոկիա քաղաքն: Եւ ով ոք զԱստուած ողորմին ասէ՝ տէրն Քրիստոս իւրն ողորմեսցի ի միւսանգամ զալստեանն. ամէն:

Գրիչ՝ Կարապետ երէց

բ

Զտարտամս ի բարեաց և զփարթամս ի չարեաց զԿարապետ զանարժան իրիցուկս յիշել աղաչեմ ի սբ. աղօթս ձեր և դուք յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ յոյսոյ մերմէ:

դ

Զծոյլս ի բարիս,
Զյօժարս ի չարիս,
ԶԿարապետ գերիս,
Աղաչեմ յիշել ի սբ. մատենիս:
Ո՛վ ընթերցողք այսմ սբ. տառիս,
Որ լինիք և դուք արժանիս,
Լսելոյ զձայն եկ առ իս. ամէն:

518

Կ Ա Ն Ո Ն Ա Գ Ի Ր Ք

Մուրմար, II, № 94

167

Յիշատակ է կանոնագիրքս մահտեսի Սարգսին, որ ստացաւ հալալ վաստակոց և եղին անշինշ յիշատակ ի դուռն Ս. Սարգսին ձեկ/ուն տէր Ղուկասին, որ յայսմ ամի ձեռնադրուեցաւ ՌՂԷ (1648):

519

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

ՅՁԱՐ, № 121

610

Գիրգս ժողովածու յիշատակ է խոճա Կիրակոսի տգի խոճա Կեցոնին, ի գուռն Ս. Աստուածածնին վանիցն Գաղաթիւ: Ոչ ոք չունի հրաման անելո[յ] կամ տիրելո[յ], այլ միայն կարդան և ի մէջ վանիցն չի հանեն և Աստուած ողորմի ասեն յիշատակ զնողացն և իւրեանցն այլ ողորմի: Թվին ՌՂԷ (1648) դ<յի>րինք յիշատակ. ի հայրապետութեան սբ. էջմիածնայ տեառն Փիլիպ[պ]ոս կաթողիկոսին և առաջնորդութեան մերոյ Մինասա[յ] վարդապետին Թովաթեցո[յ], որ բազում ջանս եղ վասն վանիցն, որ ամա[յ]ի էր եղեալ և անաւթն զամենայն ի գրաւ էր եղեալ. ոչ թէ վանիցն միայն, այլ է (?) եկեղեցուն, այլ էին ըսկսեալ որ վանիցն չէր եղեալ բաւական. պարտուց շատ լինելուն այն տեղն հասեր, որ Յոյնք կամէին առնուլ զվանքն մեր, դրամ տալով, այլ ողորմածն Աստուած ողորմեցաւ, և եկն Մինաս վարդապետն, շանաց քան զկարն աւելի գնաց, ժողովեց ի դուրսէ և ի քաղաքէս, Աստուած զտուողքն աւրհնէ, և երեւ որչափ անաւթ կայր ի գերի, թէ՛ վանիցն և թէ՛ եկեղեցոցն, զամենայն ազատեց մինչև ԴՌ (4000) դուռ աւելի և ոչ պակաս, և կըրկին զվանքն նորոգեց բազում զգեստիւք և շինութեամբ: Աստուած իւր մեղաց թողութիւն անէ և Ս. Աստուածածինս իւրն բարէխաւս լիցի ի միաւանգամ զալստեանն և ամէն ասողացն. ամէն:

520

Ա Ի Ծ Տ Ա Ր Ա Ն

ՅՁԱՐ, № 192 (1636 թ.)

922

Դարձեալ կրկին անգամ աղաչեմք զձեզ, ո՛վ մանկունք սբ. եկեղեցոյ, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զվերշին ստացող սբ. Յաւատարանիս, դհաճի Դօլվաթն և զծնօղսն իւր, որ ըստացաւ զվարդափրթիթ բուրաստանս և զանխօս մարգարիտն, զքարոզ բանին տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, զհրամանն, որ կոչի սբ. Աւետարան, ի հալալ արդեանց և ի յարդար վաստակոց յիշատակ իւր և ծնօղաց իւրոց, հօրն՝ պօզաշի Գրիգորին և մօրն հաճի Հովսեփմէին, և կողակցին իւր՝ Մարիամին, և որդւոցն՝ Սարգսին և Մուրաթին, և փոխեցելոյն առ Քրիստոս Այաւնին³⁵, նաև դեռաբոյս մանկան Գրիգորին, և դստերն՝ Հովսեփմ[է]ին,

³⁵ Ծուցակի հեղինակը հաղորդում է, որ այդ բառը սքերած և ըրած են յԱլլընին:

923 և քրեորցն՝ Շիրինին³⁶, Այսելիֆին և Ղիմաթին, Ղայէփաշին և Մաքթա-
յին, և այլ ամենայն // արեանառու մերձաւորացն՝ կենդանեաց և հան-
գուցելոց, Եւ ետ զնա յիշատակ ի քաղաքն յԱնկուսիայ, ի դուռն Ս. Խաչ
յեկեղեցոյն, որ յայժմ կոչի Յեանաւառադ, ի թվականութեանս Հայոց ՌՂԷ
(1648), ի յառաջնորդութեանս մերոյ տէր Մինաս աստուածաբան վար-
դապետին: Որք հանդիպիք սմա, կարդալով կամ յարինակելով, և յա-
րեանցի տեսանելով, յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք վերոգրեալ
յանուանցն, և Աստուածն ամենայնի, որ առատն է ի տուրս բարեաց,
ձեզ յիշողացդ ողորմեսցի յիւր միւսանգամ գալըստեանն. ամէն:

Դարձեալ աղաչեմ զձեզ, զի խնամով պահէք և մի՛ հեռացուցանէք
ի դրանէ Ս. Խաչին, իսկ թէ ոք լրբի և յանդգնի, ծախէ և կամ գրաւէ՝
զպատիժն Կայենին առցէ, և զպատուհասն Դաղանայ և զԱրիբունին ժա-
ռանգեսցէ, և զբորոտութիւնն Գեէզի ընդունեսցի: Այլ // կացցէ և մնասցէ
934 սբ. Աւետարանս որպէս զգաւակ ի Սիոն և ընտանի յԵրուսաղէմ, ի վա-
յելումն մանկանցն Սիոնի:

Արդ՝ անկեալ կրկին անգամ աղաչեմք, ով դասք քահանայից և ըն-
թերցողք սբ. Աւետարանիս, յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք մահ-
դասի Տովլէթին, որ բազում աշխատանս կրեաց, և պատճառ եղև ըստա-
նալոյ հաճի Դօլվաթն զսբ. Աւետ[ար]անս միով ողորմ[եալ]իւ և զնա
յիշեցէք և մեղաց թողութիւն խնդրեցէք մահդասի Տովլէթին և Աստուած
ձեզ ողորմեսցի. ամէն:

521

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

ՅԶԱԲ, № 209 (ԺԴ—ԺԴ-րդ դդ.)

978 Զվերչին ստացող սբ. գրոցս Աթխցի Բաբսեղ վարդապետի եղբոր-
որդի զտէր Թորոս արքեպիսկոպոսն, որ վերստին նորոգել և կազմել
ետ զսա թվին ՌՂԷ (1648), ի վայելումն անձին իւրոյ. և զկնի որտեղ որ
պատշաճիցէ՝ յետ անձման իւրոյ՝ մնասցէ յիշատակ անշնչելի: Ո՛վ ոք
որ հանդիպի սմա կարդալով կամ արինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ
յաղօթս ձեր միով Հայր մեղայիւ, և Աստուած յիշէ զձեզ իւր միւսանգամ
գալստեանն, որ է արհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

522

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՅԶՂԲ, № 63 (1253 թ.)

Ա

474 Աստուած արհնէ զՊռաւիճիք գեղն և զիւր քրիստոսադաւան ժողո-
վուրդն, զուայիս Գրառնն և զիւր որդիքն՝ զՆերսէսն, և զՄովսէսն, և զիւ-
րեանց որդիքն. զմղտեսի Հաւապետն, զՎարդապետն և զիւրեանց որդիքն: Եւ
Աստուած լուսաւորէ զիւրեանց ննշեցելոցն հոգին, որ միարանեցան ի
սէրն Քրիստոսի, և արտ մի Գ (3) չրփու տեղ, յիշատակ դրին ի դուռն

³⁶ Խնչպես հաղորդում է Ցուցակի հեղինակն, այս անունն ավելացվել է հետո:

Ս. Կարապետին, և Ս. Սարգսին, և Ս. Տիրամայր Աստուածածինն՝ ի վանքս Խաղտիշարոյ, ի յառաջնորդութեան տէր Տիրաառաւ եպիսկոպոսին և Ստեփանոս վարդապետին և Տիրաառաւ քահանային: Յամէն տարի կարդացէք և զայս ժողովուրդս ի Քրիստոս յիշեցէք, որ է արհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

P

Յիշեցէք և ասացէք Դանէլին, և Մանուտին, և Եթարին, և Մնացա-կանին, և այլ ամենայն՝ եղբարց և քուերց, որ ետուն կամաւոր ողորմութիւն և օգնական եղեն շինութեան Ս. Կարապետի վանիցն. և սբ. Աւետարանս գրաւեալ կայր մօտ յայլազգիս. և սոքա ընծեռելով ինչք զերծուցին ի յայլազգոյն և եղին յիշատակ կրկին ի Ս. Կարապետ. յիշատակ սոցա արհնութեամբ եղիցի ամէն: Թվին ՚/ ՌՂԷ (1648) կրկին նորոգեցաւ վանքն, զի շարժմանէն աներեալ էր և առաջնորդ վանիցն էր տէր Մի-ֆայելն:

523

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՅԶՎԼ, № 392

Գրիշ՝ Թումայ քահանայ
Վայր՝ Դաշտ

Փառք...: Եւ արդ՝ ես ետինս ի քահանայս և անարժանս Թումաս ի մանկունս եկեղեցւոյ, հրաման առեալ ի պատուիրանադիր առաքելական բանէն որ ասէ. «Յոր կոչումն կոչար, ի նմին կացշիր»: Եւ արդ՝ իմ ոչ բերելով զայսպիսի վստահութիւն, այլ ունայն յամենայն բարեաց վայելչութենէ, որ[ով] առաքինեացն է համարձակութիւն, այլ ի բարեխաւսութիւն մաղթելով զամենայն սուրբս և ի մարդասիրութիւն Աստուծոյ յուսադրել զկործանեալ և զլքեալ անձն իմ եղկելի:

Սրդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ Թումայ քահանայի և ախմար գրչի: Եւ անընդունակ գոլով իմ յարունստ գրչութեան և բազում մեղաց ցնորիք պաշարեալ, այլ ըստ կարի մերում, զոր պարգևեաց մեզ մարդասէր Հոգին Սուրբ, բազում ՚/ աշխատասիրեալ իմ ի սմա, գրեցի անարժան ձեռաւք իմովք, յընտիր և ի ստոյգ արինակէ, կենօք տառապանաւք և բազում պանդխտութեամբ, որ վասն ծովացեալ մեղաց մերոց ժամանեաց մեզ, ի մեծ Թականիս Հայոց ՌՂԷ (1648), ի կաթողիկոսութեան հայկազան սեռի տեառն Ստեփաննոսի Ալքամարցոյ: Զոր տէր Աստուած պահեսցէ անսասան և անսայթաք զաթոռ հայրապետական և զթագաւորական. և յետ աստեաց ելանելոյ ընդ քսանուորս քահանայիցն և երկոտասան առաքելոց դասակից և պսակակից արասցէ: Եւ գրեցաւ Աւետարանս և յերկիրս Մոկաց, ի գեաւդս որ Դաշտ կոչի, ընդ հովանեաւ Սուրբն Յակոբա[յ] հայրապետին և Անջոզնց Ս. Աստուածածինն, ի վայելումն պատուական տանուորոջն Մովսէսին, Քիշխաթունին:

Դարձեալ յիշեցէք զՄովսէսն և Քիշխաթուն, որ ըստացան իրեանց հալալ վաստակով զսբ. Աւետարանս և փակեցին ի դրունս Ս. Թադէոս

առաքելոյն: Եւ որ [յանդգնի] ծախելով կամ հեռացնելով կամ գրաւ դնելով՝ նա զպատիժն Կայենին առցէ և զխաշխանողացն. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք զՄովսէսն և զԻւր հայրն՝ Բարսիլն և մօրն՝ Թուրուանդին, կնոջն՝ Խանադին, դստերն՝ Թուր[ու]անդին, որդոյն՝ Յովանիսին, հօրեղբարն՝ Եզրանին, Անրէվին, մեծ պապուն՝ Մովսէսին, փեսին՝ Դիլաֆին. ամէն:

524

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

824 Ս, III, № 404

Ստացող՝ Մելֆուն
Վայր՝ Կարին

III

481 Փառք...: Արդ՝ ցանկացող եղև այսմ աստուածաշունչ տառիս... զը-
482 նորընծայ տէր Մել[ֆ]ունս զնեցի զՄաշտոցս հալալ ընչից իմոց, յիշա-
տակ ինձ և ծնողաց իմոց, հարն իմոյ՝ Կիրակոսին և մարն իմոյ՝ Մուր-
վաթին, Նսեֆին, որ են փոխեալ առ Աստուած. եղբարն իմոյ՝ Վարդու-
րախին, Մուրաթին, Յովսափին, և կողակցին իմոյ՝ Գուլգաաին. զոր տէր
Աստուած վայելել տացէ բազմաշտամանակաւք հանդերձ եզրարաց:

Դրեցաւ Մաշտոցս ի ընտիր արինակէ, ի քաղաքն Քարենու, որ այժմ
ասի Ա[ր]գրում, ընդ հովանեաւ Ս. Ստեփանոս Նախալկայ եկեղեց-
[ւ]ոյ ամենայն սրբոց, ի թվին ՌՂԷ (1648), ի հայրապետութեան Հայոց
տեառն Փիլիպպոսի:

Գրիչ՝ Յակոբ

P

Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ, ով ոք հանդիպիք սմայ կարդալ[ո]ւ
կամ արինակելով, յիշեսչիք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր, զանարժան և
զանպիտան Յակոբ գրիչս, որ անուամբս միայն կամ և կոչիմ քահանայ,
բայց գործովս՝ յո[ւ]ծ աղտեղացեալ իբրև զսատանայ:

Դործ մի բարու ես չի հանդիպայ,
Որ Աստուծոյ աչաց ելայ,
Վայ ինձ անղա[ր]ձ եմ ես ի մեղաց,
Յորժամ պահանջէ քանքար ձեռաց,
Ես ինչ լինիմ անգ մոլորած:

Դարձ[եալ] յիշեցէք զԲասուս իմ, զթղթիս կոկողս իմ զտէր Մելֆուն:

Դարձեալ յիշեցէք զծնողս իմ, որ առ Քրիստոս են փոխեալ, և ամե-
նայն արեան մերձօրոս իմ: Ո՛վ եղբարք, անմեղադիր լերուք գրիս սղա-
լանաց և խոշորութեան, զի յոյժ նեղութեան և ի մեծ վտանկի կայի:
Դարձեալ յիշեցէք Խաչմանուկն, Յեղիսաբեդն, Ամիրոնքն, Կիրակոսն,
Վարդապակն. ամէն:

525

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ն. Միքայելյան, «Էջմիածին», 1950 թ., ԺԱ—ԺԲ, № 33

Գրիշ՝ Գալուստ կրօնաւոր

ա

80

Ով հղբայր ընթերցող, աղաչեմ զձեզ, վասն սիրոյն Քրիստոսի Աստուծոյ, ողորմի ասէք սուտանուն կր[օ]նաւոր Գալու[ս]տի, զի յոյժ կարօտ եմ ողորմութեան Աստուծոյ:

Բ

Քրիստոս Աստուած, որ մարմնացար ի սբ. կուսէն Մարիամայ, ողորմութիւն և արքայութիւն շնորհեա մեղապարտ գրչիս Գալստի. ամէն:

Գ

Յիշեա զմեղաւոր գրիշս, ով սբ. ընթերցող, և դու յիշեալ լինիս Քրիստոսի. ամէն: Թվին ՌՂԷ (1648):

526

Կ Ա Ն Ո Ն Ա Գ Ի Ր Ք

Ն. Միքայելյան, «Էջմիածին», 1985 թ., Ը—Թ, № 232

120

Յիշատակ է սբ. Երուսաղէմայ, ի ձեռն տէր Աստուածաւոր վարդապետին՝ հայրապետին սբ. Երուսաղէմայ. Թվին ՌՂԷ (1648):

527

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

(Rapp. Mac., XXII, № 58 (1802 թ.))

Կազմող՝ Շամլու

Վայր՝ Սեբաստիա

142

Փառք...: Արդ՝ կազմեցաւ Շարականոց[ս], ի Սեբաստիայ, Թվին ՌՂԷ (1648), ձեռամբ սուտանուն Շամլուին: Այլ աղաչեմ զամենեւեանդ, որք լի սրտիւ յիշէք զմեղաւորս ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր. ևս առաւել զտէր Ալիքսանոս արեղան, որ կազմել ետուր ի հալալ ընչիցն, յիշատակ իւր հոգոյն և իւր ծնողացն՝ [Յ]ովաքէսին, Խաթունին, և այլ արեան մերձաւորացն: Որք յիշէ Հայր մեղաիւ կամ Տէր ողորմեաիւ՝ յիշեալ լիցի ի Քրիստոսէ, որ է արհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

528

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

822Ս, № 35 (1557 թ.)

Գրիշ՝ Յոնան երէց

77

Թվին ՌՂԷ (1648) ես՝ անարժան Յովան երեցս եկի ի Հալապ վասն ոտիցս տկարութեան համար ի վարպետ Կառնալին մօտն, և այսմն ամի առ Աստուած փոխեցաւ Քրիստոս. իւր հոգուն ողորմի ասացէք, խիստ լաւ վարպետ մարդ էր. և ես շուար մնացի և չի գտա նմին նմայ: Եւ եմ բնա-

կան սեբաստացի և եմ Սիմեոն կաթողիկոսին եղբոր որդին, և ինքն է սնուցեր զիս և Քրիստոսի փառք յաւիտեանս. ամէն³⁷:

529

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

ՏԵՐԱՎՋ, Մ 247

Գրիշ՝ Անդրիաս Երէց

380 Արդ՝ գրեցաւ սուտանուն Անդրիաս իրիցիս, սղալական բանիս թողութիւն արէք եղբարք, թիւն ՌՂԷ (1648)³⁸:

530

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՏԵՐԱՎՋ, Մ 123

Գրիշ՝ Ստեփանոս Բանանայ
Վայր՝ (Նոր) Զուղայ

ա

172 Փառք... Ուստի և տեսեալ զսորայս անճառ փրկագործութեան խորհուրդ, հեզահոգի և աստուածասէր ||| որ ետ գրել եռափափագ սիրով, յօժար կամօք և սերտ հաւատով ցանկացող եղև այսմ ժողկաւէտ և վարդափթիթ, կենսարուիս սբ. Աւետարանիս: Եւ ստացաւ զսա ի յարդար վաստակոց իւրոց, յիշելով զբան մարգարէին որ ասէ. «Երանի...»: Վասն այն յուսոյն ետ գրել զտէրունեան Աւետարանս առատ տրիւք ի պայծառութիւն սբ. եկեղեցւոյն, և ի վալելումն մանկանց Սիոնի: Այլ և յիշատակ բարի հոգւոյ իւրոյ և ծընօղաց իւրոց:

բ

Եւ արդ՝ ես յետինս ի կարգաւորաց, և անպիտանս, և անարժանս ի մանկունս եկեղեցւոյ, բազմամեղս և անիմաստս ի գիրս գրչութեան, և յանցաւորս ամենայն պատուիրանացն Աստուծոյ Ստեփանեոս սուտանուն քահանայ, որ անուամբ միայն եմ և ոչ գործով: Շնորհիւ Տեառն սկսայ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի զսբ. Աւետարանս ի մեծ թուականիս Հայոց ՌՂԷ (1648), ի մայրաքաղաքս Ասպաճաճ, որ Շօշ կոչի, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնի եկեղեցւոյս, որ աստ կան հաւաքեալ նշխարք սրբոյն Գրիգորիսի Աղուանից կաթողիկոսի. և Գէորգեայ զօրավարին, և Անդրէ առաքելոյն, և Անդրէի զօրավարին, և Պանդալեոնի բժշկին և սըրբոց Հովսիսիմեանց կուսանացն, որք ընծիւղեն բժշկութիւն հոգւոց և մարմնոց, ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպոս կաթողիկոսի ամենայն Հայոց, և ի յառաջնորդութիւն մերոյ աթոռոյ սբ. ուխտիս՝ Ամենափրկչի Յակոբ վարդապետի և իշխանութիւն մերոյ գեօղայքաղաքիս Զուղայսյ պարոն Սաբֆուզիւն, և ի թագաւորութեան Պարսից մանկագոյն շահ Ապաքիւն կարմիր գլխոյ, զոր Տէր...:

³⁷ Այս նույն հիշատակարանը տե՛ս մի այլ ձեռագրում եւս, 892Մ, Մ 45, էջ 91:

³⁸ Այս ձեռագրի երկրորդ գրիշ Սարգիսն Շաղսպանցու հիշատակարանը տե՛ս 1680 թ. շարքում:

Գ

Ջմեղուցեալ Հստեփանոս էրէց գծողս յիշեցէք ի Քրիստոս....

Ստացող՝ Մաղաֆէ

Դ

Եւ արդ՝ ես Ջմեղուցեալ ծառայս Աստուծոյ Մաղաֆէն, և ծ[ն]օղն՝ Յովսէփն, ստացայ զսր. Աբետարանս, ի հալալ և յարդար վաստակոց իմոց, ի թողութիւն մեղաց և ի փրկութիւն հոգոյ իմոյ, և ետոյ զսա ընծայ և նուէր ի դուռն Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ, յիշատակ հոգւոյ իմոյ Մաղաֆիս, և իմ ծնօղացն՝ Յովսէփն և մօրն իմոյ՝ Ղալապէկուն. ամէն,

531

ՅԱՅՍՄԱԻՈՒՐՔ

ՏԵՐԱՎՋ, № 248

Գրիչ՝ Աստուածատուր

Ա

387

Փառք..., որ ետ կարողութիւն սխալամիտ մատնդէտ, մեղսամած և թարմատար Աստուածատուր գրչիս հասանել յաւարտ աստուածախօս կտակարանիս, օժանդակութեամբ Ս. Աստուածածնին, ամենաւրհնեալ և գերագով կուսին Մարիամու, զնա կալեալ բարեխօս առ Միածին որդին իւր և Աստուած իմ Յիսուս Քրիստոս: Աւարտեցաւ քրիստոսահիմն և քաջ նահատակացն մարտիրոսաց հոգիարուիս սբ. տառս ի յամի Ռ և ՂԷ (1648) թուականիս Հայոց, ի յերկիրն³⁹, և հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոսի, ի թագաւորութեան Պարսից փոքր շահ Ապասին, ձեռամբ յոգնամեղ և անարհեստ գրչի Աստուածատուր զանարժան և թշուառականի, ի խնդրոյ բարեմիտ և աստուածասէր պարոն խօճայ Մաւուրին, և ծնօղացն և ազգականացն....

Հստ նմին օրինակի, շերմեռանդ սրտիւ և եռափափագ հաւատով ցանկացեալ եղև այսմ հոգեկիր և աստուածազարդ մարտիրոսական տառիս խօջայ Մաւուրն, յիշատակ իւր և վասն փրկութեան հոգւոյ իւրոյ և ամենայն առուարեան մերձաւորացն, հօրն՝ Մկրտչին և մօրն՝ Յուսափանին, և եղբարցն՝ Տիւրաբրին և Յոնաննիսին, և կողակցացն՝ Մէրտապիկին և Գովվարդին, և որդոցն՝ Դիլաֆին, Մարիամին և Եփրեթային յիշեցէք....

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս խօճայ Մաւուրն, և զհանգուցեալ առ Քրիստոս կողակիցքն իւր՝ Մէրփաշին և Մէրտապիկն, և հանգուցեալ դուստրն իւր՝ Յուլիտայն, յիշեցէք առ Աստուած, ողորմի ասացէք և Աստուած ողորմի ձեզ. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս Մաւուրն և որդիքն իւր՝ պարոն Դիլաֆն, և Դիլաֆի որդի Ստեփանն և նորարողոյ Ոնանջանն, որ էառ Բ (2) աստիջան:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զհանճարեղ վաճառական և զբարեմիտ պարոն Դիլաֆն, զամուսինն՝ Աննային, և հանգուցեալ ի Քրիստոս

³⁹ Տեր Ավետիսյանի հաղորդմամբ, երկրի անունը չի գրված և տեղը բաց է թողնված:

որդիքն իւր՝ զՄկրտումն, զՄնացականն և զՍոողոմէն և ամենայն արեան մերձաւորս յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զխօջայ Մատուրն և զքերց որդիքն՝ Գրիգորն և Յովակիմն, և դասերքն՝ Տատումն, Մաղիկն, Վարդիաթունն և Նղիսաբեթն, յիշեցէք...

Զսակաւ նորոգութեան գրի և ծաղկի զՀերասլեռն և զԱղամալն յիշեցէք, զկազմող սորին զՄէլքումն ևս յիշեցէք և ձեզ յիշողացդ, և մեզ յիշեցելոցս առ հասարակ Տէրն ողորմի այժմ և անգրաւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

Կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զպարոն խօճա Մատուրն, և հայրըն իւր՝ զՄկրտիչն, և մայրն՝ Յուստիանէն, և եղբարքն՝ զՏիրատուրն և զՅովնանէսն, և քեռքն իւր՝ զԽանդատէն, զԹիւրանդէն, և զՄարիամն, և զորդոց որդիք սոցա յիշեցէք...

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զօտարն և զվերջին կողակիցն իւր՝ զհամաստ և զամօթխած Գովվարդն և զնորաբողբոջ դասերքն իւր՝ զՄարիամն և զՆիքիթայն, զոր ե այլ տէր Աստուած տացէ զհոգունս սրտից իւրեանց...

Բ

Այլ դրով

Վերջին ստացող գրոց Դիլաֆանց խաւշա Մատուրին, և ամուսնոյն՝ Մէրփաջին, Մէրաաիկին, Գովվարդին, և ծնաւդացն՝ Մկրտչին, Յուստիանին, որդւոյն՝ Դիլաֆին, և դասերացն՝ Մարիամին, Ուղիգային, Նիքիթային, և եղբարցն՝ Դիրատուրին, Յովանիսին, Դիլաֆի որդի՝ Սանփանոսին, Ոհանջանին, և կողակցոյն՝ Սէլէլին, և որդոյն՝ Մարգարէ և դասերն՝ Ազաթուէ:

Գրիչ՝ Աղամալ

Գ

388 Ողորմի Քրիստոս Աստուած ստացողի գրոցս Դիլաֆէնց Մատուրին, և ծնողացն՝ Մկրտչին: Եւ զիս անպիտան վերջին գրիչս Աղամալ չար ժառանգ յիշել աղաչեմ մի Հայր մեղայիւ...

532

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Ց

ՏԵՐԱՎՋ, № 290

Գրիչ՝ Ղուկաս երէց

193 Փառք..., որ ետ կարողութիւն մեղաւոր և անարժան, սուտանուն Ղուկաս երեց[իս]: Յիշեցէք զհայրն իմ՝ Կիրակոս քահանայն, և զմայրն
194 իմ՝ Հռաւմսիմէն, և զա[մուս]սինն իմ՝ Նղիսաբեթ: Ո՛վ եղբարք, ով կարդայ կամ արինակէ և մեր մեղացն թողութիւն հայցէ վասն Աստուծոյ, Աստուած ձեր մեղն ոչ յիշէ. ամէն:

Թվին ՌՂԷ (1648):

533

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

ՄԻՆՔ, № 120

Գրիշ՝ Սառայ
Վայր՝ Երուսաղէմ

131 Վասն սիրոյն Քրիստոսի աղաչեմ զձեզ, ո՛վ աղօթասէր եղբարք և քույրք, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ օրինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ յազօթս ձեր, զյետինս ի գրչաց և զառաջինս ի մեղատրաց, ոտից հող ե մոխիր սուտանուն Սառայս, որ միայն զանունս ունիմ և ոչ զգործ և Աստուածն ամենայնի, որ առատն է ի տուրս բարեաց, զձեզ յիշողացդ և մի բերան ողորմի ասողացդ մեղաւորիս և իմոցն ամենեցուն և մեզ յիշեցելոցս առ հասարակ՝ պարգևեսցէ զիւր երկնից արքայութիւն և անճառելի ուրախութիւն. և նմա փառք յաւիտեանս. ամէն:

Ոհ, ոհ աղաչեմ զձեզ ողորմելի աղախին Սառայս վասն Աստուծոյ սիրոյն, յորժամ ջերմեռանդ սիրով աղօթէք, յիշեցէք... ինձ և ծնողացն իմոց, և Աստուած զձեզ յիշէ ի միւսանգամ գալուստն:

Գրեցաւ Թվին ՌՂԷ (1648), ի սբ. քաղաքն Երուսաղէմ⁴⁰:

534

ԼՈՒԾՄՈՒՆՔ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԱԽԵՏԱՐԱՆԻՆ

Զմմառ, № 504

Գրիշ՝ Դաւիթ վարդապետ
Վայր՝ Էջմիածին

102 Որ և զիս զանարժանս և զունայնս յամենայն բարեաց զպիտակա-
նուն Դաւիթ վարդապետս և զծնողսն իմ՝ զմահտեսի Մանուկն, և զՄար-
թան, և զՍառան, և զամենայն արեան մերձաւորսն իմ... այլ և զհոգևոր
որդեակս իմ զՊօղոսն և զՂազարն զփոխեցեալսն առ Քրիստոս, որք աշ-
խատեցան ընդ իս ի գծագրելն...: Այլ և զՊօղոս նախասարկաւագ սբ.
Էջմիածնայ, որ զօրինակն շնորհեաց: Եւ կատարեցաւ սակաւ գիրս ի
դուռն սբ. Էջմիածնայ, ի հայրապետութեան տեառն տէր Փիլիպպոս
սրբազան կաթողիկոսի, ի Թվականիս Հայոց ՌՂԷ (1648):

535

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Ց

Յով82ն, № 6

Գրիշ՝ Ալեքսան երէց

ա

19 Զմեղսաներկ և զանառակ գրչակս զԱլեքսան երէցս յիշեցէք հայրք
և եղբարք միով Տէր ողորմիւ, աղաչեմ:

⁴⁰ Ինչպես հաղորդում է ծուցակի հեղինակը, սույն ձեռագիրը բաղկացած է վեց մասից և հիշատակարանը վերաբերում է Դ մասին:

Ք

Աւրհնեալ է անուն էին, որ հասոյց զգիրս ի յաւարտ թվին ՌՂԷ (1648)-ին:

Գ

20 ...Աստուած ողորմի Պաճառութիւն հոգւոյն և իւր կողակցին՝ զՈստի-
անին, միւս կնոջն՝ Նառլուին, որ շինեաց զեկեղեցին// և եդ իւր [յ]իշա-
տակ տարայի շուրջառ մի, արծաթէ սկի մի, սեղանոյ Բ (2) ծածկոց,
գոտի մի, Աստուած ողորմի ասացէք:

536

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Չարմահալ. «Բազմավէպ», 1951 թ., էջ 310, 312

Ա

Զվերչին ստացողի Աւետարանիս Զարդալանն, և կողակցին՝ Թա-
մամն. ամէն: Դարձեալ յիշեցէք Կիրակոսն և կողակցին՝ Էմէնփաթէն. ա-
մէն: Դարձեալ յիշեցէք Սարգիսն, և կողակցին իւր՝ Գուղաստէն. ամէն:
Դարձեալ յիշեցէք զՈսկին, և զթոռն իւր՝ տէր Խաչատուրն:

Ք

Սբ. խաչս յիշատակ Զարդալանին, կողակց Թամամին. թվին ՌՂԷ (1648):

537

Ի Մ Ա Ս Տ Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

Վատիկանի գրադարան, № 77

Գրիչ՝ Աղամալ

146 Եւ ես՝ տաճարեալ յոգի Աղամալ երես ի գետին աղաչեմ զման-
կունսն Սիօնի, սըրրազան քահանայքդ և պատուական ընթերցողքդ, որք
հանդիպիք սմայ կարդալով կամ օրինակելով կամ ինչ իւրիք, յիշեցէք ի
մաքրափայլ յաղօթս ձեր, զիս զեղկելի և զփցուն գրիչս Աղամալ հան-
դերձ ծնողիւք, զի կարօտ եմ միոյ Տէր ողորմեայի:

Գրեցաւ թվականիս ՌՂԷ (1648):

538

Խ Ո Ր Հ Ր Դ Ա Տ Ե Տ Ր

ՅԶՄՆՍ, № 163

Գրիչ՝ Սաեփաննոս Լեմցի

Ա

708 Զստացող սորա և զգծող տէր Սաեփաննոս Լեմցի, աղաչեմ յիշել ի
Քրիստոս Յիսուս:

Բ

707

Շնորհօք...: Ես՝ Ստեփաննոս կրօնաւոր, ի քահանայս ապաշնորհ
 և եղեռնագործ, յերկրէն չեհաց, իմ ձեռամբս գծագրեցի զայս հորհրդա-
 տետրս, ի վայելումն անձին իմոյ: Եւ ետու յարդարել ոսկէնկար ծաղ-
 կօք և երփն երփն գունօք, առ ի յիշատակ անշնչելի առաջի Աստուծոյ
 ծնողացն իմոց փոխեցելոց ի Քրիստոս և եղբարցն ըստ մարմնոյ կեն-
 դանեաց...: Եւ աւարտումն սորա եղև ի թուաբերութեան տումարիս Հա-
 յոց ՌՂԷ (1648), ի հայրապետութեան վեհափառ և երիցս երանեալ տե-
 առն Փիլիպպոսին ամենայն արամեան աղդիս վերադիտողին, ընդ հո-
 վանեաւ սբ. Էջմիածնին:

708

Արդ՝ որք հանդիպիք սորին կամ վայելիցէք, աղաչեմ զիս յիշել առաջի
 Աստուծոյ և զծնողսն իմ ննջեցեալս. և զհարազատս իմ կենդանիս...:
 Ընդ սմին յիշեցէք ի Քրիստոս և զբազմաշնորհ Սիմէօն քաջ բարունի
 ծաղկօղ սորին: Եւ որք մի անգամ զմեզ յիշման արժանի վարկանիք սըր-
 տի բաղձանօք առաջի|| Աստուծոյ և դուք յիշեալ լիջիք...:

1649

539

ՍԱՀՄՈՍԱՐԱՆ, ԺԱՄԱԳԻՐՔ, ՊԱՏԱՐԱԳԱՄԱՏՈՅՑ

ՈՅԶՄՎ, № 838

Ստացող՝ Մինաս վարդապետ

ա

417

Փառք... // Իսկ ես՝ Մինաս վարդապետ տրուպ և հուսկս ամենայն վարդապետաց, ի բազում ամաց տենչմամբ տոշորեալ էի ուղղաբան Սաղմոսարանի։ Ահա հանդիպեցա ընդիր օրինակի Յովաննէս Գառնեց-ալոյն, յորոյ յիշատակարանն դրած էր այսպէս. «Եւ գնացի, ասէ, ի սբ. ուխտն Հաղբաւ և երկրպագեցի սբ. խաչին և սբ. գերեզմանին մեծ և տեսանող Հայոց սբ. վարդապետին Յովաննիսի մականուն Սաբկաւազ, այն որ զսաղմոսն բազում ճգմամբ ի թարգմանչագիր. Սաղմոսարանէ դադափարեաց»։ Եւ իմ հանդիպեալ նոյն Սաղմոսարանի սբ. վարդապետի, առեալ համբուրեցի և ետու ջերմեռանդ սիրով գրել զսա յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց, այլ և ի լուսատրութիւն և ի պայծառութիւն մանկանց Սիոնի։ Զի վասն այս յուսոյս ետու դրել զսա, որք և հանդիպողք սորա մի տէր ողորմեայիւ յիշման արժանի արասցեն զստացող սորա։

Գրիչ՝ Մելփսէք երէց
Վայր՝ Բաբերդ

բ

Եւ ես՝ յոգնամեղ և անպիտան, մեղօք խոցեալ և հոգով ակարացեալ, զանարհեստ գրչակս անարժան Մելփսէք երէցս ըստ տկար և գուզնաքեալ[յ] կարողութեան մերոյ գրեցի զսա յիւրմէն ամենայն ստուգութեամբ՝ զբանն, զգիրն, զհարցուկն, զհանգիստն, զտունն, զկէտն և զըստորն։ Եւ այլ ամենայն արուեստն զոր ի նմա կար։ Այլ իմով կարողութեամբ ուղղեցի, որ նոյն օրինակն եղև։ Վասն որոյ համարձակ լիցին ուսանելով և յօրինակելով զսա անսղալապէս։ Բայց մի՛ ոք իշխեսցէ ի Հոգոյն Սրբոյ՝ տգիտաբար բան թիւրել. և կամ զդրեալսն չստուգել յօրինակէս, որպէս և ես։ Որ թէպէտ գիրս յոյժ անարուեստ է, այլ զբանն ուղղեցի յոյժ շանիւ և ճգնութեամբ կրկին և երեքկին։

Եւ արդ՝ գրեցաւ սա ի թուականութեան Հայոց ՌՂԸ (1649), ի գաւառս Խախաեաց, որ այժմ կոչի Բաբերդ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնիս, որ է Միջի եկեղեցի քաղաքիս։ Այլ և յերեսս անկեալ աղաչեմ և հայցեմ ի ձէնք, ո՛վ դասք լոյս երամից հոգևոր հայրք և եղբարք մեր ի

— 337 —

Տէր, որք պատահիք սմա կարդալով կամ յօրինակելով յիշեսցիք ի մաք-
րափայլ յաղօթս ձեր զտէր Միհստ քաջ ըմբռնապետն, որ ստացաւ զսա
ի հալալ վաստակոց իւրոց ի վայելումն յանձին իւրոյ և յիշատակ ծնօ-
ղացն և ամենայն արեանառու մերձաւորացն: Որ և տէր Աստուած մեղ
բարիւք և խաղաղութեամբ վայելել տացէ և յիշատակ յաւիտենից արաս-
ցէ հանդերձ ննջեցելովք իւրովք. ամէն: Այլ և զիս զյոդնամեղ յետանկե-
ալ փոթուն գրչակս և զթափուրս ամենայն բարեաց և զծնօղսն իմ և զյու-
սուցիչքս և այլ ամենայն [աբեան]առու մերձաւորքս իմ: Յիշեսցիք և լի
ւ առատ սրտիւ մեղ մեղուցելոցս՝ Հայր մեղայ մի ասասցիք: Եւ դուք
յիշեալ լիշիք առաջի սոսկալի և ահաւոր բեմի տեառն Աստուծոյ ե գտցիք
թողութիւն և ողորմութիւն ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերմէ. ամէն: Եւ արդ՝
հայրք հոգեւորք և եղբարք պատուականք, աղաչեմ, աղաչեմ զձեզ և հայ-
ցեմ ի սրբութենէ ձերմէ, զի ներումն և թողութիւն արարէք սղխալանաց
իմոց և անմեղադիր լերուք խոշորութեան գրիս, զի շափ կարեաց մերոց
այո էր:

Գ

Փառք...: Գրեցաւ սբ. մատենաս, որ է Սաղմոսարան և Աղօթամա-
տոյցս ի մի. տփի ձեռամբ յոգնամեղ գրչի, լոկ անուամբ Մեխիսէթ Ե-
րիցու, թվարեութեանս Հայոց ՌՂԸ (1649) քաղոց ամսոյ Թ(9) և փե-
տըրվարի ԺԳ (13), երեքշաբթի, ի վայելումն Միհստ քաջ ըմբռնապե-
տին, որ ստացաւ զսա հալալ արդեանցն և արդար վաստակոց իւրոց:
Ջոր տէր Աստուած մեր բարիւք և խաղաղական կենօք վայելել տացէ և
յիշատակ յաւիտենից արասցէ զնա. ամէն:

540

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

822Ս, № 60

Գրիչ՝ Աբրահամ Բահանայ
Վայր՝ Հալապ

- 170 Փառք..., որ ետ կարողութիւն նուաստ ոգւոյս, տկար և անարժան
անձինս Աբրահամ երիցու հասանել աւարտ Սաղմոսիս, որ Սաղմոսա-
րան կոչի, ի լաւ և ըստոյգ արինակէ, որ կոչի Գառնեցի, անթերի և
յոյժ կատարեալ, խորագրաւք և ամենայն որպիսութեամբ զարդարեալ.
յամին որ ի ծնընդենէն Քրիստոսի ՌՈԽԸ (1649) և ի Հայոց թվականիս
ՌՂԸ (1649), ի հայրապետութեանս Հայոց տէր Նեքսէսի սրբազան կա-
թողիկոսի և ի թագաւորութեանս Տաճկաց սուլտան Մուհամադ նորընծայ
127 թագաւորին: Սկարտեցաւ մարտ || ամսոյ ԻԱ (21), ի մայրաքաղաքս որ
կոչի Հալապ: Արդ՝ եթէ հաճոյ թուեսցէ բարեպաշտութեան ձերում շը-
նորհք Տեառնէ գոհացարուք, և եթէ ոչ՝ ներիցէք իմում տկարութեանս, և
երկայնամիտ լերուք, և թողութիւն շնորհեցէք խոշորութեան և սղալանաց
գրոյս: Արդ՝ աղաչեմ զամենեանս, որք հանդիպիք սմա, կարդալով կամ
արինակելով, յիշեսցիք ի մաքրափայլ աղաթս ձեր զծնօղսն իմ զտէր Յո-
նանէս քահանայն և զմայրն իմ՝ զիրիցկին Մարեամն, որ մանուկ ման-

կուսեամբ փոխեցաւ ի Քրիստոս, յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք նոցա. և ինքն ողորմածն և մարդասէրն Աստուած՝ ձեզ ողորմեսցի ի միւսանգամ գալըստեան իւրոյ. ամէն:

541

Հ Ա Մ Ա Յ Ի Լ

Երևան, № 4536

37բ Արդ՝ գրեցօ պահպանութեան թուիթս ի թվականութեան Հայոց ՌՂԸ (1649) ամին, մարտ ամսոյ ԻԳ (23), արն օագ ուրբաթ, [Ի] վայելումն պարտախճի Թուի՝:

542

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Մ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

Երևան, № 4905

Գրիշ՝ Անդրէաս

Ա

69ա Զգրիշ սորա Անդրէաս անարժանս յիշեսցիք:

Բ

238ա Աւարտեցաւ թվին ՌՂԸ (1649) ամին, ստացօղ այսմ վարդափթիթ բուրաստանիս Շռռթցի Փշրկէնց խօճայ Մարգարէն յիշեցէք ի Քրիստոս Աստուած հանդերձ ծնողօք, որդովք և դստերօք իւրովք. ամէն:

Գ

311ա Զստացօղ սորա զխօճայ Մարգարէն:

դ

445ա Պակաս մնալոյն թողութիւն արարէք, յառաջին օրինակն եղծւած ունէր, յետոյ գրէցի, կիսատ մնաց:

է

571ա Ո՛վ լուսերամ մանկունք սբ. Սիոնի, որք հանդիպիք այսմ Աստուածաշունչ գրոցս կարդալով կամ օրինակելով, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յազօթս ձեր զստացօղ սորա զՓշրկէնց խօճայ Մարգարէն, և զհայրն իւր՝ զմահդասի Հայրապետն, և զմայրն իւր՝ զՈւսափանէն, զկողակիցն իւր՝ Նազուխանն, և նորաբողոք որդիքն իւր՝ զՍանակն և զՋափաբայն, ևս հանգուցեալ որդիքն իւր՝ զՍուփանն և զՆազարն, և այլ արեան մերձաւորքն իւր, յիշեցէք ի Քրիստոս Աստուած. ամէն:

Աւարտեցաւ թվին ՌՂԸ (1649):

¹ Մատենադարանի ձեռագրաց ծուցակ կազմողներն այս անունը կարդացել են «Թուիօ» (հտ. Ա, էջ 1232): Անվան շարունակութիւնը գտնվելիս է եղել հաջորդ էջում, որը հիմա ընկած է:

Գ

624բ

Վայ զիս՝ գծողիս,
 [Եւ] անարժան ծառայիս,
 [Զ?] զարմացայ զայս բանիս,
 Զարհուրեցայ անսլեմանիս:
 Ով ընթերցող սբ. ճառիս,
 Աղաչեցէք վասն զիս,
 Սբ. Յոհանու անտարանչիս,
 Եւ սիրելի աշակերտիս:
 Արժան առնէ զիս եղկելիս,
 Աշխատանօք տառապեալ դրչիս,
 Անդրէաս քահանայիս:
 Զունիմ դադար այսմ աշխարհիս,
 Վայ զիս շմարժանիս,
 Յնորեալ ի մէջ սնոտիս,
 Հողիս սեւեռեալ ի մէջ մարմնիս:
 Ով քահանայ շյուսահատիս,
 Թէպէտ տուն մի մեղօք լի ունիս,
 Նշան խաչին այլ դու ունիս,
 Մեղա ասես դարձեալ կանգնիս²:

Է

626բ

Փառք... Գեղաղէշ և շնորհաշուք յորդիս Սիովնի անդրանիկն, սը-
 նեալն սրբութեամբ Շոռքեցի խօճայ Մարգարէն, սիրող եղեալ սրբա-
 զանից Կտակարանաց, գիտելով խոհեամ ընտրութեամբ զսնոտի կեն-
 ցաղս անհաստատեբրուն: Յաղագս որո[յ] զձեռն յուսոյ ի գործ արկեալ
 մեծաւ տարփանօք, և ստացաւ զանհամեմատ փարթամութիւնս, և որ
 պահին մշտնջենապէս տալով ընդ սգալի յոլովութեան զանձուցն և զան-
 շափ յօժարութիւն ըղձից, և ստացաւ զպատուական մարգարիտս զայս ի
 վարժումն և ի վայելս ներհուն և սրբազան մանկանց Սիովնի, և նորա-
 բոյս ոսկէքողբոջ աստուածատուր, հարազատ, ծիրանածին և բարենշան
 զաւակացն՝ Սահակին և Զաքարիեն և հանգուցեալ որդոցն առ Քրիստոս՝
 Սուքիսիեն և Նազարին, և աստուածապաշտ և երկիւղած և մեծահա-
 ւատ ծնողաց իւրոց, պապին՝ Փշրուկ Մարգարին և մամին՝ Խօնծին, և
 հօրն՝ մահդասի Հայրապետին, և մօրն՝ Ուսաիանին, մեծայոյս և երկիւ-
 ղազարդ ամուսնոյն իւրոյ՝ Նազուփան[իեն]³:

Մաղկող՝ Յովանէս Շոռքեցի

Ը

244բ

Մաղկեցաւ տառս Աստուածաշունչ նուաստ, տխիղծ Յովանէս բանի
 սպասաւորէ Շոռքեցոյ, որդոյ Վարդան քահանայի:
 Թվին ՌՂԸ (1649) օգոստոսի ի Ժ (10):

² Զափածոն վնասված է, ընթերցեցինք դժվարությամբ:

³ Շարունակությունն ընկած է:

Ստացող՝ Փշրկէնց Մարգարէ

Ք
 530ա [Ե]ս՝ Շոռոքցի խօճայ Մարգարէս ստացայ տառս աստուածա-
 կան, որ կոչի Աստուածաշունչ, և ետու վախմ յ[իշատակ?] ||| որ կո-
 չի Ս. Յակոբ ||| յիշատակ և փրկութիւն հոգւոյ իմոյ, նաև ծնողաց իմոյ
 Հայրապետին և Ուսախանին, և պապին իմոյ՝ Մարգարին, և մամին ի-
 մոյ՝ Խանծուն, իսկ ամուսնոյն իմոյ՝ Նազուխանին, և շքեղազարդ որդ-
 ւոցն իմոց՝ Սանակին և Զաւարիային, և հանգուցեալ որդւոցն իմոց՝
 Սուփասին և Նազարին, և դստերացն իմոց՝ Փաթանին, Անիկամին և
 Մարգարտին, և հանգուցեալ եղբօրն իմոյ՝ Էտգարշանին, և քեռց իմոց
 Խանծին, Թորոսին և Գուլուն, և հարսներացն՝ Մարիամանցն, և դեռա-
 քուսիկ թոռանցն՝ Հայրապետին և այլ ամենայն արեանառու մերձաւո-
 րաց իմոց. ամէն: Եւ արդ՝ մի ոք իշխեսցէ հանել զայս ||| ի դրանէ սբ.
 եկեղեցւոյս. եթէ ոք յանդգնեսցի հանել զսոսա իմոց կամ օտարաց՝ մա-
 սն Յուդայէ և ի Կայենէ առցէ. ամէն:
 Թվին ՌՂԸ (1649):

543

ՅԱՂԱԳՍԵ ԵՐԿՆԱՅԻՆ ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

ՄՅՁԵՊ, IV, № 1017

Գրիշ՝ Մելիսէթ երէց
 Վայր՝ Բաբերդ

ա

31 Ով երանեալ սբ. հայրք մեր հոգեւոր, հանդիպողք սբ. մատենիս,
 անմեղադիր լերուք խոշորութեան դրիս և սղալանացս. զի իբրև զծով
 տատանեալ և ողորկեալ կայայք ի ձեռս ըրազմակուլ արեանարբու անօ-
 րինացն. զի ոչ մի անգամ||միտք իմ հաստատ լինէր ի վերայ գործոյ
 32 արուեստի իմոյ:

բ

Փառք... Որ և բազմասեղ շնորհիւն և առատ ողորմութեամբն սկսե-
 ալ և անճառելի գթութեամբն և անհաս աստուածային խնամովն յանկ
 հանեալ աւարտեցաւ սբ. մատենս, որ է ծածկեալ աստուածային գան-
 ձին, որ կոչի Աստուածաբանութիւն Գիօնէսիոսի Արիստաքացւոյն, ի գա-
 ւառս Խաղդեաց, որ այժմ ասի Բաբերդ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածած-
 նին, որ է Միջի եկեղեցին քաղաքիս, ձեռամբ յոգնամեղ և զհոգոյ հաւա-
 սար անարհեստ քարտուղարի, վատթարեալ Մելիսէթ երիցւոյ, ի խընդ-
 րոյ մեծի ըրբունոյ, քաջ և արի Մինաս վարդապետի: Որ և յոգնարադձ
 տենշմամբ և շերմեռանդ սիրով, ցանկացեալ եղև աստուածային գանձոյս,
 որ լի է շնորհօք և եօթնարփեան իմաստութեամբ Հոգւոյն Սրբոյ: Եւ
 ստացաւ զսբ. մատենս ի հալալ և արդար ստացուածոց իւրոյ, ի վայե-
 լումն անձին իւրոյ, և ի պայծառութիւն սբ. և կաթուղիկէ եկեղեցւոյ և ի
 լուսաւորութիւն մանկանց Սիրովնի...:

Եւ արդ՝ մեղօք մածեալ և զանարժան ծառայից ծառայս Աստուծոյ. անկեալ առաջի ձեր, ով աստուածարեալ զասք սրբազանից, հայրք և եղբայրք մեր, աղաչեմ, աղաչեմ զձեզ արտասուաթոր աշօք և մոխրամած գիմօք, հայցեմ ի ձէնշ, զի որք հանդիպիք սմա, յիշման արժանի արասշիք զիս և զծնօղքս իմ և զուսուցիչքս իմ, և այլ ամենայն արեանառու մերձաւորքս մեր, և խնդրեմ առ Տէր զթողութիւն յանցանաց մերոց, և որ առատն է ի տուրս բարեաց, շնորհեսցէ թողութիւն ձեզ յիշողացդ և մեղ յիշեցելոցս իւր միւսանգամ գալստեան. ամէն:

Եղև կատարումն սբ. տառիս ի թվաբերութեան Հայոց ՌՂԸ (1649), ի նաասարդ Ե (5)⁴, ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ. ամէն:

544

ՄԱՏԵԱՆ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ՆԱՐԵԿԱՅԻՈՅ

Կ. Պոլսի Պալատի Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցի, № 11 (մանրագրապահն, Երեւան, № 494)

Գրիշ՝ Արիստակէս երէց

վայր՝ Կ. Պօլիս

Փառք...⁵ Արդ՝ աւարտեցաւ սբ. գիրքս, որ կոչի նարեկ, ձեռամբ մեղսասէր, և անպիտան, և անարժան Արիստակէս երէց գրչի, ի թովականիս մերում ՌՂԸ (1649), սեպտեմբերի Ը (8), օրն շաբաթ, ի մայրաքաղաքն ի Կոստանդինուպօլիս, ի թաղն Պալաթու, ընդ հովանեաւ Ս. Հրեշտակապետացն՝ Միքայէլի և Գարրիէլի: Դարձեալ յերես անկեալ աղաչեմ, որք հանդիպիք այսմ գրոյս կարդալով կամ օրինակելով, յիշեցէք ի սբ. աղօթս ձեր զծնօղսն և զամենայն արեան մերձաւորսն: Եւ եթէ սզալ ինչ գտանէք ի սմա ուղղեցէք, զի կա միտս չի հասանելով և զի խոթնածածուկ գոլով տեղեակ ոչ լինելով. գրոցս զթերին ընուք և զաւելորդն բառնայք: Յերես անկեալ աղաչեմ զձեզ, ով || սբ. հայրք և եղբայրք և մանկութեան եկեղեցոյ, որք ընթեռնուք այսմ զանձուս աստուածային մաղթանացս սորի[ն], յիշման արժանի առնել...:

545

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՊՎՁՁՍ, № 3 (1638 թ.)

13

Ո՛վ մանկունք եկեղեցոյ, յիշեցէք զստացող սորա զմահապի Իբրանուս, և զկողակից իւր Շամխաթուն, և զհայր մահտեսի Թումար, և զմայրն՝ զվարդէն, և զորդիք Թումար և զՄկրաիչն, որ առ Քրիստոս փոխեր են, և զղստերն՝ Սիբայն, որ է հանգուցեալ, Նարկուկ և Ոսկին, և զեզրարքն՝ զՏաւնիկն և զՄիքայէլ: Դարձեալ յիշեցէք զԻբրանուս մղտեսին, և զհանգուցեալ դուստրն՝ զՆազլուն, որ առին զՇարաքնոցիս կէսն հայր և կէս աղջիկն, յիշեալ իւրեանց հոգւոցն, և ծնաւղաց, և յամե-

⁴ Նավասարդի 5-ը կլինի 1649 թ. հուլիսի 15-ին:

⁵ Զեռագիրը էջահամար չունի: Հիշատակարանը գտնվում է ձեռագրի վերջում:

նայն արեան մերձաւորաց կենդանեաց և ննջեցելոց հոգւոյն յիշատակ, և հտին ի դուռն եկեղեցւոյն ի ձեռն ՎՍՍՈՂՈՐ լի բերանով ողորմի ասէ՝ Աստուած ողորմի ի միւսանգամ գալուստն ձեզ և մեզ. ամէն: Ի թվին ՌՂԸ (1649), Ս. Խաչի տանին: Ս. Խաչն բարեխաւս և ազնական յամենայն հաւատացելոց. ամէն:

546

Մ Ա Ն Կ Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Յ

Երևան, № 1203 (1449 Բ.)

ա
պան-
պա-
նակ
Թվին ՌՂԹ (1649) նաւասարդի է (?), հոկտեմբերի ԺԶ (16)⁶, Գա-
մաղիէլս և Եղիայն ճորտ մտան Ս. Կարապետ:

547

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Յ

ՄՅԶԵՊ, V, № 1555

Գրիշ՝ Դաւիթ արեղայ
Վայր՝ Բաղիշ Եանանգ

ա

321 Ով հարք և եղբարք մեր, յորժամ կարդայք և կամ օգտիք ինչ ի սմանէ, եթէ մինչ կենդանի եմ և թէ մեռեալ, վասն Աստուծոյ աղաչել զնա զի թողցէ զբազմամեղս ի պարտուց, զԴաւիթ տրուպս, զի և ձեզ թողցէ Հայրն երկնաւոր զպարտիս ձեր:

բ

Նաև բազում թախանձանօք և կողկողազին պաղատանօք, մոխրամած դիմօք և բեկեալ անձամբ, խաւարեալս մեղօք և յածեալ ընդ շարեալք, Դաւիթ սուտանուն ծառայ Քրիստոսի և ձեր, բազում հառաչմամբ աղաչեմ՝ զմանկունս նոր Սիովնի, զի յորժամ ընթեռնուք զսա և օգտիք ինչ ի սմանէ, և տեսանէք զծրեալ տրակս, բոլորով սրտիւ Աստուած ողորմի ասացէք ինձ անարժանիս և ծնողաց իմոց, զի յիշատակ ոչ ունիմ մարմնական որ յիշէ, այլ յոյս գԱստուած ունիմ նաև զձեզ որ կարդայք, թէ ում որ հանդիպի՝ Աստուած բարով վայելել տա, զի գիրքն ուր որ գնա յիշատակ] է հոգոյ: Յիշեսցիք զիս զտրուպս, և այն որ ի սկզբանէ բարին է և տուող ողորմութեան, քաղցր ակամբ հայեացի ի ձեզ, և դասեսցէ ընդ սուրբս իւր: Նաև գլխտնեալս, որ գծեցի զայս գիրքս փոքր ի շատէ ըստ կարի մերում, որ կոչի Միխայէլ: Անմեղադիր լերուք զի զօրինակն փութով կու տանէին, և ես փութով գրեցի, ի թուին Հայոց ՌՂԸ (1649):

գ

Ով եղբայր, զսորա շարադրութիւն զնա գիտ ի յետին տետրերն, որ ըստ գրօնիկոնի գաւազանօք դրաւեալ է Սամուէլ, և տես կարգաւ զկարգս

⁶ Այսինքն՝ 1649 Բ. սեպտեմբերի 16-ին:

Թագաւորաց և զքանի ամք Տեառն մերոյ, որ զաւելորդն բարձեր է և զամենայն պիտանի բան գրեր, կարգաւ ի Քրիստոսէ սկսեալ, հռովմայեցոց Թագաւոր Օգոստոս, հրէից Հերովդէս, պարսից Արշաւիւր, Հայոց և Ասորոց Արգաւր. տես և դիւրաւ հասանես ի վերա իրացն եղելոց: Եւ զմեղաւոր Դաւիթ գրիչս յիշեա, զի նորա համար կու տա[ն]ջլիմ գրել զինչ որ տեսանեմ, որ ողորմի տայք և մեղացս խնդրել զթողութիւն: Թէ ում որ հանդիպի այս գրքիկս, Աստուած բարով վայելել տացէ. ամէն:

Առաջակայս Բուզանդ է, որ է Փոստոս:

դ

Սբ. հայրապետդ Ներսէս, բարեխօսեա վասն ամենայն աշխարհիս Հայոց, մանաւանդ Դաւթի/մեղապարտի, որ բիրապատիկ մեղուցեալ եմ և անցեալ զպատիրանաւն Աստուծոյ, աղաչեա զի հաշտեսցի ընդ մեզօք զառածեալ աբեղայի, Սբ. Հայր հայկազնի:

ե

Փառք... Արդ՝ աւարտեցաւ սբ. գիրքս որ կոչի Միխայէլ և փոքր ինչ ծաղկաքաղ գաւազանագիրք, որ զամենայն ինչ յայտնէ կարգաւ. նաև Բիւզանդ կոչեցեալ պատմագիր և Աշխարհացոյց, եղեալ զսոսա ի միում տփի, ձեռամբ բազմամեղ տրուպ Դաւիթ հաբեղայի, որ անարժանս եմ ի ման[կ]ունս եկեղեցւոյ: Մնեալ առ ոտս պատուական և հեղահոգի, քաղցր և լի ամենայն բարութեամբ Մեսրովպ վարդապետի, աշակերտի Հայոց տեառն տէր Փիլիպպոս սրբազան կաթողիկոսի, որ է այժ[մ] անուանի ի մէջ երկոտասան ազգ խաչապաշտից և վեհ քան զնոսա: Որ և խնդրեմ ի բարերար Տեառնէ մերմէ, զի պահեսցէ զսբ. աթոռն պայծառ հանդերձ Բ (2) մեծամեծ լուսաւօր, որ է կաթողիկոսն և Յակոբ վարդապետն. ամէն:

Եւ ես տրուպ գոլով շառաւիղեալ յարմատոյ սոցա, հոգևոր որդի Մեսրովպ վարդապետի, որ բազում աշխատութեամբ երկնեաց զբանս հոգևոր ծնանելով ի սիրտս մթին զբանս յորդաբուլիս, զՀին և զնոր Կտակարանացն, նաև ուսոյց ինձ գիր: Թէպէտ ես անարժան եմ և յետնեալ, միշտ ուսանիմ և երբէք ի գիտութիւնն ճշմարտութեան ոչ հասանեմ, այլ կեամ հակամիտեալ յերկրի, զսերմն առեալ՝ փշով հեղձուցանեմ, և հանապազ պշնում մտօք ի ցանկութիւն մարմնոյ, և ի ցանկութիւն աշաց, և ամբարտաւանութիւն աստի կենաց, որ ոչ է յԱստուծոյ այլ յաշխարհէ: [Պաղա]տանօք խնդրեմ ոչ յերկարելով, այլ միայն զայս թէ աղօթիւք հօր իմոյ ողորմեայ ինձ:

Արդ՝ ծրեցի զսա ի թվին Հայոց ՌՂԸ (1649), դեկտեմբերի 19 (9), ի յառաջնորդութեան Բաղիշու նահանգին Մեսրովպ հայրապետի և աստուածաբան վարդապետի, քաջ հոգևորի և անյաղթ փիլիսոփայի, ոչ միայն յարհեստ գրչութեան և ծաղկարարութեան, այլ ճոխ ամենայնիւ, լցեալ գիտնականութեամբ, ճշմարիտ քարոզող և դասասաց, հեղ և հանդարտ, սրբասնունդ և մաքրամիտ, աւրհնեալ ձեռամբ տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսի, և շնորհեալ եպիսկոպոս Բաղիշու, և տուեալ գաւազան իշխանութեան վարդապետական, որ եկեալ նստեալ յաթոռ իւր հովուել զբոս Տեառն:

Եւ ես հէքս և թշուառականս առի ձեռնադրութիւն ի նմանէ: Եւ [ահա?] ԲԺ (12)-ան ամ է որ տեսուչ է մեղ որդիեցելոցս: [Արդ?] Խընդ-րեմք յապենիազ Տեառնէ զի յերկարեաց ա[րաս]ցէ, և յետ աստեաց ճեպելոյ ընդ երջանկա[յիշատակ] սբ. հայրապետացն դասակից առնէ յաւիտենից. ա[մէն]:

548

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

ՅԶՎՍ, 1, № 65

Գրիշ՝ Ստեփաննոս Երէց
Վայր՝ Ստամպալ

306

Արդ՝ գրեցաւ սբ. երգարանս Դաւթի մարգարէին, ի քաղաքն Ըսաամ-պալ, ի դուռն Ս. Գէորգայ զաւրավարին, որ Սուլու մանասաւիւր ասի, թվին ՌՂԹ (1649) հոգտեմբեր ամսոյ ԺԸ (18), արն շաբաթ, ձեռամբ բազմամեղ և անարհեստ գրչի Ըստեփաննոս երիցու. որք հանդիպիք ի սմա կարգալով կամ օրինակելով, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղաւթս ձեր զիս և զծնաւդս իմ և զուսուցիչն իմ և զամենայն արեան մերձաւորսս իմ, և դուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ. ամէն: Կատարողք ա-ղաչանաց մերոց արհնիւք յԱստուծոյ և յամենայն սրբոց նորա, նա[և] ի մէնջ. ամէն:

549

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՅԶՍԳ, № 63

50

Յիշատակ է Աբետարանս Թանկիին, և իւր կողակցին՝ Սառային, և իւր եղբօրն՝ Գովազին, որք ետուն զայս Աւետարանս և զմի Մաշտոց յիշատակ իւրեանց հոգւոյն ի դուռն Ս. Նշանիս...: Գրեցաւ թվին ՌՂԹ (1649), դեկտեմբերի Ը (8), յառաջնորդութեան Ա[ր]զումցի Սարգիս վարդապետի:

550

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

ՅԶՆԿԱ, № 30

Գրիշ՝ Տօնապետ դպիւր
Վայր՝ Զմիւռ

77

Փառք..., որ ետուր կարողութիւն ապիկար յանձին իմոյ և չընչիշ ծառայի քո ի վճար դրոցս և շնորհեցեր ինձ զաւարտ և զկատարումն ա-ռաջարկութեան իմո[յ] աջողութեամբ...: Արդ՝ գրեցաւ Սաղմոսարանս ի ծովահայեաց քաղաքն ի Զմիւռ, ձեռամբ անարժան Տօնապետ դպրիս, թվին ՌՂԹ (1649) դեկտեմբերի ԻԳ (23)...

551

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 297

Գրիշ՝ Շամլու
Վայր՝ Սեբաստիայ

ա

280բ Փառք... Արդ՝ դրեցաւ և աւարտեցաւ սբ. Աւետարանս ի թվականութիւնս Հայոց ՌՂԸ (1649) ամին, ի քաղաքն Սեբաստիայ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և Ս. Սարգսին, որ տուեալ են կարողութիւն տկար անձին իմոյ դրել զսբ. Աւետարանս ի լաւ և ընտիր յարինակէ: Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ և աղերսանալ մաղթեմ զամենեանդ, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ տեսանելով անմեղադիր լերուք, ղի կարիք մեղայս շափ է: Եւ յիշեսցիք զանպիտան և զանարժան, մեղապարտ գրիշս՝ զսուտանուն Շամլուս ի սբ. յաղաթս ձեր, և ամենայն [յ]անցանաց իմոց ներումն և թողութիւն խնդրեցէք, և Քրիստոս Աստուած զձեր մեղքն ջնջէ և իւր արքայութեանն արաժանի արասցէ. ամէն:

Դարձեալ յիշեսցիք զստացաւդն իմ՝ զՆերսէս աբեղայն ի սբ. յաղաթրս ձեր. և որ յիշէ՝ յիշեալ լիցի առաջի Աստուծոյ. ամէն:

բ

287ա

Ի ասնս հազար Հայոց թվական,
Նսուն և ութ (1649) սկսեալ նոր ամ,
Յաւարտեցաւ բանս տէրունեան,
Որ յորջորջի Աւետարան:

.

552

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 1096

Գրիշ՝ Պետրոս Երէց
Վայր՝ Գիմիշխան

192ա

Եւ թիւ Հայոց մեր հայկազան ՌՂԸ⁸ (1649) թվականին:
Գրեցի տումարս ես՝ Պետրոս Երէցս Գիմիշխանան:
Գեղեցիկ և ընտիր, որք ընթեռնուն և հասկանան:
Յորժամ կարդաս հմուտ լինաս, միտքս պահէ դու զամենայն:
Պարտ է քեզ պատրաստ կենաս, որ նահանջ լինի տարին յայն:
Մի՛ սխալեսցես դու զպատն և զուտին ընդ միմեան:
Նահանջի տարին թէ վնն լինի՝ վն բանեցոյ մինչ գարուն, գարնանմուտ սէռվ մուտ: Նահանջի տարին զինչ գիր լինի, Ա (1) գիր յետ տուր անխաբան:

⁷ Այնուհետև գովք Աւետարանի:

⁸ Մատենադարանի ձեռագրաց ցուցակում ՌՂԸ (1649) տարեթիվը համարված է հղծված և գրված ՌԺԸ (հտ. Ա, էջ 474):

553

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 3145

Գրիշ՝ Գրիգոր Համազասպեանց
Վայր՝ (նոր) Զուղայ

ա

240բ Փառք...: Գրեցաւ քրիստոսական մատեանս այս ի թուականիս Հայոց ՌՂԸ (1649), ի ստոյգ և ի վճիտ օրինակէ, յաշխարհայտոյս վարդապետին, մեծ արքեպիսկոպոսին տեառն ներսէսի Լամբրօնացւոյ, յերկիրս Սպանան և գեաւդս, որ կոչի Զուղայ, ի դուռն Ս. Առաքելոյն Թովմայի, ի հայրապետութեան տեառն Փիղիպոս կաթողիկոսի, և առաջնորդութեան մերոյս ազգի Դաւիթ հեղահոգի քաջ հռչակոր և ուղղիչ վարդապետի, և թագաւորութեան Պարսից ազգի Փոքր շահ Ապասի, և ի պարոնութեան Հայոց խօշայ Սարփրագիին, և ձեռամբ Գրիգոր ապիրատի, որ ազգաւ Համազասպեանց լսի, և ի խնդրոյ բարեմիտ, աստուածասէր կնոջ Մարիանոսի, և պատճառանաւ պերճացեալ անուամբ վարուք և գործօք Առաքել քահանայի, որ զբարին յորդորելով եղև պատճառ և առիթ սորին ի յայտ ածելոյն, զոր բարեաց բաշխօղն զինքն ի յարքայութիւնն հրաւիրեսցէ. ամէն:

բ

241ա Դարձեալ յիշեցէք զստացող սբ. Աւետարանիս զՄարիանոսն, որ ըստացաւ դստ ի հալալ վաստակոց իւրոց ի յիշատակ յաւիտենական իւրն և ամենայն արեանառուացն, հօրն իւրոյ՝ խօշայ մահդասի Թաղվէրաէ և մօրն իւրոյ՝ Նունիկին, և եղբարցն իւրոց՝ խօշայ Սուփիասին, և պարոն Խաչիկին, և պարօն Դաւիթին և պարոն Առաքելին, և քեռն իւրոյ՝ մահդասի Նարինջին, որոց յիշատակն արհնութեամբ եղիցի. ամէն:

Ընդ նմին աղաչեմ յիշել զծնողսն իմ՝ զտէր Մարգարէն և զմահդասի Խանաղէն. ամէն:

գ

Դարձեալ [յիշեցէք] զՄարիանոսն, [և որդին] իւր [պա]րոն խօշայ Գօրգիին, և զորդիսն պարոն խօշայ Գօրգէ՝ զՊետրոսն, և զՊօղոսն, զոր տէր Աստուած յերկար կենօք անփորձ պահեսցէ. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք զպարոն Խաչիկն և զհանգուցեալ որդին իւր՝ զՍիմէոնն, զոր Քրիստոս իւր սբ. տեսոյն արժանի արասցէ. ամէն:

Դարձեալ կրկին անգամ յիշեցէք զՄարիանոսն և զհանգուցեալ զորդիսն իւր՝ զՍիփայէլն, և զՅովնանէսն, և զՆուբարն. յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք...:

դ

184ա Տէր Աստուած... ողորմեա ստացողի սբ. Աւետարանիս Մարիանոսին և իւր առնն՝ Մուրաթխանին, և իւրեանց որդւոցն՝ Մուփէլին, Յովնանիսին և Նուբարին: Դարձեալ յիշեա Տէր և ողորմեա Մարիանոսին, և իւր ծնաւորացն՝ Թաղվէրաէ և Նունիկին, և իւր եղբարցն՝ խաւշայ Խաչիկին և պարոն Առաքելին: Նաև ընդ նմին բազմամեղ անարհեստ գծողի սբ.

Աւետարանիս Գրիգոր ապիրատի, և հօրն իմոյ՝ Մարգարայ քահանայի և մօրն իմոյ՝ մահդասի հանաղային:

Ե

240ա Ձեռամբ Գրիգոր ապիրատի:

554

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Ծրեան, № 4546

Գրիչ՝ Մանկասար
Վայր՝ Շոռոք

ա

8բ Որ ողորմի ստացողի գրոցս Փշրկէնց խօջայ Մարգարին, և կողակցին՝ Նազուխանին, և որդոցն՝ Սահակին և Զաքարիային, և հանգուցեալ Սուփիասին և Մանկասար գծողին:

բ

22ա Որ ողորմի ստացողի գրոցս Փշրկէնց խօջայ Մարգարին և քրեւոցն՝ Խօնծուն, Թորոսին, և Գուլումին, և Մանկասար գրչի:

գ

305բ Փառք..., որ ետ կարողութիւն սխալամիտ, և մատնադէտ, և մեղսամած գրչի՝ Մանկասարի յանկ հանել զաստուածախաւս կտակարանս, աւժանգակութեամբ սբ. Ստուածածնին...:

Աւարտեցաւ քրիստոսահիմն... սբ. տառիս ի թրականութեանս Հայոց ՌՂԸ (1649), ի յերկիրն Երեւնական, ի դեաւղաքաղաքն, որ կոչի Շոռոք, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և Ս. Լուսաւորչին և Ս. Յակոբ հայրապետիս: Ի հայրապետութեանն էջմիածնի տեառն Փիլիպպոսի և արհիեպիսկոպոսն տէր Եսայի Ս. Կարապետին, ի խնդրոյ բարեմիտ և առատածնն Փշրկէնց խօջայ Մարգարէն, որ ետ գրել սբ. տառս յիշատակ իւր և կողակցին իւրոյ՝ Նազուխանին, և որդոցն՝ Սահակին, Զաքարիային և Սուփիասին, և ծնողացն՝ Հայրապետին և Յուստիանին, և եղբօրն՝ Ետղարչին և՞

555

Կ Ա Ն Ո Ն Ա Գ Ի Ր Ք

Ծրեան, № 4631

Գրիչ՝ Յովանէս արեղայ
Վայր՝ Ղարաւոռ

ա

291ա Փառք..., որ ետ կարողութիւն տկար անձին իմոյ, մեղաւք լցեալ անարժան գրչիս յանգ և յաւարտ հասանել այս սբ. գրոցս, որ կոչի կանոնք:

Չարունակութիւնն ընկած է:

Արդ՝ ցանկացող եղեալ այսմ սբ. կանոնքիս այրս աստուածասէր մահդեսի Օգսէնդն և ետ գրել յիշատակ իւր ծնողացն հոգւոյն՝ մահդեսի Մոզային և մաւրն՝ Շէմրիպիֆային, և որդւոցն՝ Յոնանիսին, Մոզային, դստերն՝ Շանգաւային և ամենայն դարմից նորին. և եդ յիշատակ ի դուռն Ս. Օգսէնդին, և իւր նախնեացն հոգւոյն: Ոչ ոք չունի իշխանութիւն ծախելոյ կամ գրաւելոյ կամ եկեղեցոյս ի դուրս հանելոյ: Եթե ոք յանգրգնի լրբաբար զհրամայեալսն ոչ կատարեսցէ՝ զպատիժն Կայենի առցէ և զանէժքն Յուդայի...:

Գրեցաւ և կազմեցաւ ձեռամբ Յովանէս արեղի, ի թվականիս մերոմ ՌՂ և Ը (1649)-ին, ի յերկիրս Հոնաց, որ այժմ կոչի Ղրիմ, ի գիւղաքաղաքիս Ղարաւառ, ընդ հովանեաւ Ս. Օգսէնդ եկեղեցւոյս:

291բ Յիշեսշիք զհոգևոր ծնողքն իմ՝ տէր Ալէքսանդոս // քահանայն և տէր Յովանէս քահանայն, զհայրն իմ՝ զՅակոբն և զմայրն իմ՝ զԱնայիֆայ տիկինն, և զամենայն արեան մերձաւորքն իմ՝ հանդերձ ծնողիւք և ազգայնաւք և դուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ. ամէն:

Բ

290բ Գրեցի ըզսա յանձն ևղկելի,
Զի ոչ ունիմ գործըս բարի,
Բամեալ և ոչ արհեստ գըրչի,
Այլ լուկ անուամբ Յովանէս դրպրի:
Զլինել հայցեմ մեղադրելի,
Թէ և սըղալ ինչ աստ գըտցի,
Զիմ գրեալ աշխատելի,
Որ ոչ կայ յիս յիմաստ բանի:
Նայև գործովք յոյժ եղկելի,
Եւ անպիտան ամենայնի,
Ընդ որս և դէմ եղեալ յերկրի,
Երկիր պագեմ հանդիպողի¹⁰:

Գ

281ա Յիշեսշիք զծնաւդքն իմ՝ զմահդեսի տէր Ալէքսանդոսն և զհայրն իմ՝ զՅակոբ, որ փոխեցան ի Քրիստոս և դուք յիշեալ լիջիք:

556

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, № 5568 (1426 թ.)

Կազմող՝ Աւետիս Բաճանայ

Ա

88բ Կազմեցաւ սայ ձեռամբ սուտանուն Աւետի[ս] քահանայի. Աստուած ողորմի ասացէք սմայ և ծնաւդաց սորա: Թուականիս ՌՂԸ (1649):
Յիշատակ հոգոյ տէր Սաճակին, որ ետ վերըստին նորոգել և ընուլ զթերութիւն սորա, յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնաւդաց իւրոց, հաւրն՝

¹⁰ Այսպես ևս չորս քառյակ:

Բաղդասարին և Մարգ[ս]ին, և հոգակցին՝ Խանաղին, և որդոցն՝ Աբրահամին և Սարգ[ս]ին, և դստերացն՝ Խոռոմին, Բուհարին, յիշեցէք...:

Բ

118բ Զվեր[ը]ին ստացաւդ սբ. տառիս զտէր Սահակն, որ ետ¹¹ վերըստին նորոգել զսա, ի հալալ վաստակոց իւրոց, յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնաւդաց իւրոց Բաղդասարին և Ինախին, և որդւոցն՝ Աբրահամին, Սարգսին, դստերացն՝ Խոռոմին, Բուհարին, հոգակցոյն՝ Խանաղին. Մխիթարին, Խղաթին, յիշեցէք...:

557

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Երևան, № 6215

Գրիշ՝ Պարսամ երէց
Վայր՝ Կաֆայ

ա

18ա Որոց աղաւթիւքն ողորմի Քրիստոս ստացողի գրոցս Սբսցի Պաւտախին և կենակցին՝ Ալթնին, եղբարցն՝ Կիրակոսին և մահդասի Խոստավէրաէ, և զաւակացն՝ Ալէքսիանոսին և մահդասի Եփրիանոսին, մահդասի Մարիամին և Լիպարաին, մահդասի Լաչինին և Ժցուն գրչի Պարսամ սարկաւագի:

Բ

517բ Փառք...: || ...Արդ՝ ստացաւ զգիրքս պիտանի մահդասի Լաչինն, որ կոչի Յայսմատուրք, զոր կարգեալ է ի յետին ժամանակիս մեծ վարդապետն Գրիգոր Մերեմեց կոչեցեալ, բազում ջանիւ և աշխատութեամբ ուղղեաց և հաստատեաց ի մէջ եկեղեցւոյ, զի անաշխատ առաջնորդութեամբ հասուցանէ ի կատարումն տարւոյն:

Այլ աղաչեմ զդասս քրիստոնէից, մանաւանդ զճշմարտախոհ քահանայիցդ, որք հանդիպիք այսմ խորհրդաւոր սոփերիս, յիշեսցիք զստացաւդ սորա առաջի զենլոյն Քրիստոսի զմահդասի խոճայ Լաչինն, որ ստացեալ զսա եդ յիշատակ ի սբ. էջմիածին, վասն հոգւոյ ծնաւդացն խոճայ Պաւտախին և Ալթնին, և հարեղբարցն՝ Կիրակոսին և Խոստավէրաէ, և եղբարցն՝ Ալէքսիանոսին և Եփրիանոսին, և իւր կենակցին՝ Լաւիֆին, և որդւոյն՝ Ղազար շալապուն և զամենայն արեանառու մեծաւորսն իւր...:

Արդ՝ գրեցաւ սա յամի թուաբերութեան հայկազան սեռի ՌՂԸ (1649) ամի, ձեռամբ անիմաստ || և թարմատար... անարհեստ գրչի Պարսամ երիցու, աղաչեմ զճշմարիտ ծառայքդ Աստուծոյ, յիշեսցիք և զմեզ առ Տէր սեռն սիրով ի միտս բարիս, նաև զմարմնոյ ծնաւդսն իմ՝ զտէր Յակոբն և զմայրն իմ, զեղբարսն իմ, և զքորքն իմ զկենդանիսն և զհանգուցեալսն:

¹¹ Զեռագրում «ես» ձեռվ:

Դարձեալ յիշեսցիք ի տէր Յիսուս զհոգեւոր որդեակն իմ՝ զԱստուածաբան զորին, զծաղկաւ յայսմ հոգեւորդ բուրաստանիս, խնդրեմ և հայցեմ ի յապենիազ արարչէն, որ զիւր երախտեացն փոխարէն զերկնից արքայութիւնն ժառանգել...: Հուսկ յետոյ իբրև անարգի միող, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղաթն ձեր զկազմաւ սրբոյ սոփերիս զԽաւսպէլ մեղաք ղառածեալն, որով թողցէ տէր Աստուած զյանցանս նորա բազում:

Իսկ արդ՝ եղև ծրագրութիւն մատենագիր յիշատակարանիս ի մեծ և ի հոյակապ մայրաքաղաքս ի Կաֆայ, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Սարգսի զարավարին և որդւոյ նորա Մարտիրոսին:

Դարձեալ յիշեսցիք ի Տէր զերախտաւոր ծնաւ զուսուցիչն իմ՝ զտէր Զաքարիա քահանայն:

Արդ՝ գրեցաւ սա յառաջնորդութեան տեառն Փիլիպպոսի ամենայն Հայոց կաթողիկոսի, և յարհիական եպիսկոպոսութեան յայսմ նահանգի տէր Գրիգոր եպիսկոպոսի, և աւագերիցութեանն Սարգիս քահանայի և Հաբապեա քահանայի, որոց թողցէ տէր Աստուած զյանցանս նոցա...:

Դարձեալ յիշեսցիք ի տէր Յիսուս ղթղթիս կոկողքն և զաշխատողքն ի սմա սեռն սիրով...:

Դարձեալ աղաչեմ ղձեղ կրկին պաղատանաւ... յիշել ի մաքրափայլ յաղաթն ձեր զստացաւ սբ. գրոցս զմահապի խոճա Լաչիկն, որ ստացաւ զսա ի հալալ ընչից և յարդար վաստակոց իւրոց և եդ ի դրոնս սր. էջմիածնայ, յիշատակ անջնջելի, աղատ, ազատ, ոչ ոք չունի իշխանութիւն ծախելոյ և կամ գրաւելոյ...:

558

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երեւան, № 6431

Ստացող՝ Գայիանէ

ա

139բ Փառք...: Յիշեցէք [մաքր]ափայլ և յերկնաթրուիչ սբ. յաղթն ձեր, զսրբամիտ և ճգնազգաստ, հեղահոգի և բարեմիտ... զապաշխարող Գայիանէ, և հանգուցեան ծընողացն իմոյ՝ զՔամալն, զՆագումն, և եղբայրն իմ՝ Բաղասաւրն և իւր կողակից Մարչումն, և որդոցն իւրոյ՝ Աստուածատուրն, Պետրոսն և նորրնծայ Գալուստն, և դստերացն իւրոյ՝ Սառէն և Նագումն և այլ ամենայն արեան մերձաւորքն իւր...: Որ ետ գըրել յօժար սրտիւ և ջերմեռանդ, մեծաւ փափագմամբ, յիշատակ հոգւոյն իմոյ, ի հալալ ընչից, խորհուրդ եկեղեցւոյ և այլ ինչ կարգ, զոր սահմանեալ կայ սբ. հայրապետաց ի կարգ քրիստոնէական հաւատոյ ամենայնի. ամէն:

Դարձեալ մանաւանդ յիշեցէք ի սբ. յաղթն ձեր ըզկոյսն Գայիանէ զապաշխարողն և զեղբայրն իւր՝ զՔաջ և բարունի, զսրբասրնեալ կոյսակըրօն և քաջ քարոզող... || հեղահոգի զտէր Միքայէլ վարդապետն և հանդու[ւցե]ալն առ Քրիստոս հօրեղբայրն՝ զտէր Պետրոս եպիս[կոպոսն] և յառաջ և յետ հանգուցեալքն առ Քրիստոս, դատաստանն նոցա Քրիստոս ողորմութեամբ քաւէ և զհոգի Գայիանին և ծնողացն իւրոց

և քրեերացն՝ Սամելիֆին, Գուլիանդէն, Օղլանին, Եթարին, Սառին և այլ ամենայն արեան մերձաւորացն...:

Քրիստոս Աստուած քո առատ ողորմութեամբն յիշեա զկոյսակ[ր]օն ապաշխարող Գայիանի հոգին, որ բաղում աղաչանօք ետ գրել զսա՝ ծաղկաքաղ աստուածային բիւրաստանիցն: Որք հան[դի]պիք կարդալով կամ աւրինակելով, յիշեցէք... և դուք յիշեալ լիջիք ի միւս յանգամ դալըստեանն. ամէն: Աղաչեմ զձեզ, ո՛վ քահանայք և մանկունք եկեղեցւոյ, որք հանդիպիք սմա անմեղադիր լէրուք զխոշոր սխալանաց մերոց, զի կար մեր այս չափս էր:

Թվին ՌՂԸ (1649):

Բ

140բ Դարձեալ յիշեցէք ըստացող սբ. զոյս զկուսակրօ[ն] ||| Քրիստոսի հարսնացեալ զսրբամիտ Թամ[ամ]), աւազանին անունն Գայիանայ է, և մեք Թամամ կու ասեմք: Զսա ետ դրել յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և ծընօղացն իւրոյ, որ են փոխեցեալ առ Քրիստոս, յիշեցէք...:

Արդ՝ ես Թամամս և Բազտասարս այս Մաշտոցս տըւինք ի ձեռն տէր Գրիգորին, որ է ըսպասաւոր Ս. Աստուածածնին, ընդ հովանեաւ Ս. Սարգըսի զօրավարին և որդւոյ նորա Մարտիրոսին, ի Թվին ՌՂԸ (1649), ախ հոգի:

Գ

139ա

Այխ զանարժանս ամենայնի,
Եւ զձանձրացեալս ի մէջ վըշտի,
Եւ աղաչեմք զձեզ տեսողի,
Յորժամ դրեալս առ ձեզ խօսի:
Այխ յիշման առնէք զիս արժանի,
Եւ յիշողաց ամենայնի,
Առ հասարակ ողորմեսցի. ամէն:

Ո՛վ ամենամաքուր տաճարք Աստուծոյ և բրնակարան գառն Աստուծոյ, սբ. սիօ[ն?]ք այսմ վայրի, ի միոյ յիշման արժան արասջիք ամէնամէզ և թշուառ սբջսբջլզբն¹² գծող սորա, անմեղադիր լերուք, քանզի գիրս գրչի աւեր է և անվարժ:

Դ

103բ—104ա
Շերքեի լուսանցքում

Ես՝ շքշքվ՝¹⁰ եմ անարժան,
Գլուխ մեղաց եմ զանազան,
Դուք կարդացողք էք, այլ և արժան,
Զիս յիշեցէք բանիւ միայն:

Ե

7բ

Յիշեցէք ի սբ. յաղաթս ձեր զտէր Սարգիս էրէցն:

¹² և ¹³ Գրչի անունն է, ծածկագիր: Մատենադարանի ձեռագրաց Յուցակ կազմողներն ընթերցել են «Պապաս» (Հտ. Բ, էջ 318), նկատի ունենալով երկրորդ ծածկագիրը, զա կասկածելի է, որովհետեւ ծածկագրերից առաջինն ունի ինք տառ, մինչդեռ ընթերցումը հինգ տառ է: Զկարողացանք ընթերցել:

Գ

3իշեցէք ի Քրիստոս զքաշ և արի, սըրբասընունդ և սըրբասընեալ
 79բ զտէր Բարսեղ քահանայն, որ կամակից եղաւ և կարի աւզնական,
 ցաւակից, որ էտ գրել վասն խընդրոյ զսըրբակրօն Գայիաեիւն, տէր Աս-
 տուած իւրեան աշխատացըն վարձըն Քրիստոս հատուցանէ և զինքն հո-
 գով զարգարեսցէ ի միւս յանգամ գալըստեանն. ամէն. յիշեցէք...:
 Թւին ՌՂԸ (1649):

Է

77բ— Ո՛վ սրբակաց քահանայք և եղբայրք, անմեղադիր լերուք սխալութեան
 78ա Երբեք ի խոշար գրոյս, քանզի յօրինակն սխալ շատ կայր:
 լու-
 սասց-
 քում

Ը

7բ—88ա Անցանէ մեծութիւն ու փառք աշխարհի,
 Երբեք ի խոշար գրոյս, քանզի յօրինակն սխալ շատ կայր:
 Բայց դու զայս գիտացիր, թէ յինչ կու դատիս,
 Յերթ թողոյս ի յատարաց, ի հոգ մտանիս:
 Մի՛ դատիր. ո՛հ:

559

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 6783

Գրիշ՝ Յակոբ

106ա Զնուատ Յակոբ գծօզս յիշեցէք ի Քրիստոս, և զհայրն իմ՝ զԱռն-
 փաւնոս քահանայն, և զմայրն իմ՝ զԱննայն, և զեղբայրքն իմ և զքեռքն
 իմ: Եւ Քրիստոս զյիշողդ, իւր արքայութեանն արժանի արասցէ. ամէն:
 Գրեցաւ ի Թվին ՌՂԸ (1649), որ ես գնացի Հրեղսաւան, Աւետարանս
 մնաց անկատար¹⁴:

560

Մ Ա Շ Տ Ո Ց

Երևան, № 6802

Գրիշ՝ Ստեփանոս

Վայր՝ Սուրս

ա

190բ Փառք... || Վասն որոյ ետ գրել զսա ի հալալ յարգեաց և յարդար
 191ա վաստակոց իւրոց, յիշատակ իւրն և ծնաւդաց իւրոց, հարն¹⁵: || Եւ եռ
 տեսեալ զյաւթար կամք նորա և զսէրն, որ առ Աստուած առեալ, գրեցի
 ի գեաւ[ղ]ս, որ կոչի Սուրս, ի դուռն Ս. Յովաննու Մկրտչին և Ս. Գէոր-
 գեայ զաւրավարին, ձեռամբ յոգնամեղ և ախտամած, միշտ ի շար Սառ-

¹⁴ Զեռագրի ընդօրինակութիւնն ավարտվել է 1670 թ., այդ հիշատակարանը տեսնել 1670
 թվականի շարքում:

¹⁵ և ¹⁶ Երկու դեպքում էլ անունները չեն գրված և տեղը բաց է թողնված:

փանոսիս, ի թուականութեան Հայոցս ՌՂԸ (1649) ամի գրեցաւ տառս, որ կոչի Մաշթոց ի յանուն¹⁶, զոր տէր Աստուածն մեր ընկալցի զսա և ընդունելի արասցէ...:

Բ

192ա

Եւ այսուհետեւ սա ինձ շնչիս,
Եւ փանաքիս փքացեալ գրչիս,
. . . .¹⁷

Ջերեսս ի գետնի դնեմ, և զոտս ձեր համբուրեմ, զի ասէք զԱստուած ողորմին ինձ և ծնողաց իմոց Ստեփանոս քահանային և Շամամին, և իմ կենակ[ց]ին, և եղբարցն իմոց՝ տէր Գրիգորին և Յովանէսին և Յովասափին. և որ ա[յլ]սէ զԱստուած ողորմին մեղ, առցէ...:

192բ

Ո՛վ քահանայք և ժողովուրդք, աղաչեմ դձեղ, որ ասէք Աստուած ողորմի տէր Ստեփանոսին և Շամամին, Վարդին և Նղիսին, և Զաքարիարեայիսկոպոսին, և Ինայիսին, և Մարտիրոսին, և ամենայն երախտատրաց մերոց: Եւ որ ասէ զողորմին նոցա...: Կրկին անգամ աղաչեմ... Աստուած ողորմին ասացէք ինձ և ծնողաց իմոց Յոնանէս քահանային և Մրջանին և իմ կենակցին, և եղբարցն իմոց՝ Վարդանէսին և Յովանէսին, և պապուն իմ՝ տէր Կարապետին, և դստերացն՝ Վարդին և Շամամին, Փաշին և Գրիգորին: Եւ որ ասէ զողորմին, միոյն Ռ (1000) առցէ...:

561

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Երեան, № 7411

Գրիչ՝ Մկրտիչ դպիր
Վայր՝ Տալիս

ա

20ա

Որ ողորմի Քրիստոս Աստուած Շահապուրունին, հարն՝ Շահգուլուն և մարն՝ Անայիսաթունին, և եղբարց Ամիրին, Մուրատին, Շահվէրաուն, և կողակցուն՝ Ասպանիշաւուրին, և որդոցն՝ Բէժին, Զալին, և Աւթանդիլին, և գրչի՝ Մկրտիչ դպրի:

Բ

426ա

Փառք... Որոյ շնորհաւք և յաւժանդակութեամբ աւարտեցաւ սբ. տառս, որ կոչի Յայսմաւուր, որ հաւաքեալ կայ ի ներս ճառս տէրունական տանից և ամենայն սրբոց, որք նահատակեալ են և չարչարեալ ազգի ազգի տանջանաւք և դառն մահուամբ, վասն անուանն Քրիստոսի, ի թականութեանս Հայոց ՌՂԸ (1649), ի քաղաքն Տփլիս, ի դուռն Փեթլայեմու Ս. Աստուածածնայ և այլ սրբոցն, որ աստ կամ հաւաքեալ, ի թագաւորութեանն Վրաց տան Բագրատունեան ազդէ Ռոսաւոմ խանին, զոր և ընդ երկար աւուրս պահեսցէ տէր Աստուածն ամենայնի. և ի հայրապետութեանն սբ. Էջմիածնայ տեառն Փիլիպոս կաթողիկոսին, և ի առաջնորդութեանն Հաղպատայ Մինաս ընտանապետին, ձեռամբ յոգնա-

¹⁷ Այսպես ավելի քան կես էջից:

մեղ և անարհեստ և ծառայ ոգոյ և փանաքի և փրծուն գրչի դատարկ անուն իրիցի:

Աղաչեմ դձեղ, ո՛վ ընթերցողք ի սբ. ճառիս,
Ունկն դրէք դուք սղալիս,
Եւ հոգս աշխարհիս հեղքեալ է
Ձիս ի դրելոյ ժամիս:

Արդ՝ որպէս ոք ծարաւ ի գոլով յաղբերս ջուրց և ոչ գտանիցէ և յոր-
ժամ պահեսցի բաղում ցնծութեամբ ուրախանա և զուարճանայ, այսպէս
և ըստ այսմ արիւնակի հեղահոգի և իմաստուն Շանպարունն ըստացաւ
զգիրքս գովելի, յիշատակ բարի յեկեղեցի, ըստ այնմ որ ասէ, թէ «Երա-
նի...», ըստ այնմ՝ փափագանաց ըստացաւ զսայ յիշատակ իւր և ծնաւ-
ղաց իւրոց...:

Գ

701բ

Ազգիս Հայոց թվականին,
Կրկին քառ[ե]ակ երկ հարիւրին,
ՂԸ (1649) ամին
Աւարտեցաւ գանձս աստուածաին:
Սայ է խորհուրդով լին,
Որ ամենայն սուրբքն ի սմայ պատմին:
Որ ողորմի Տէրն ամենի,
Հոգոյ սորայ [ս]տացողի
Շանպարունին և կողակցին՝
Ասպանիչաւարին.
Եվ դատերացն՝ Ռաւառամին
Եվ Անայխաթուն:...

Արդ՝ արհնեալ է... որ ետ կարողութիւն նուաստ ապիկար Մկրտիչ
դպրի, որ ըսկսայ զԱյսմաւորս և աւգնականութեամբ աշակերտան[ց]
իմ՝ տէր Սարգսին և տէր Սրապիւնին, զոր ընդ երկայն աւուրս արասցէ
Քրիստոս: ...

562

Ա Ի Ծ Ա Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7665

Գրիչ՝ Նիկողայոս
Վայր՝ Կաֆայ

329ա Փառք...: Վասն որոյ և ես՝ մեղապարտ ոգի Նիկողայոս անարժան
ծառայ ծառայիցդ Աստուծոյ, յանձն առեալ ոգով շափ կատարեցի զը-
տառս հոգէշունչ, աստուածազարդ, աստուածախաւս սբ. Աւետարանիս,
330ա զոր ամենասուրբ հոգին հանգչելով... // Գրեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ
նուաստ և յետին գրչի Նիկողայոսի մեղապարտի, ունայնագործ մելանաւո-
330բ թի, ի թվաբերութեանս աս||քանազեան և արեթական տօմարի ՌՂԸ

(1649) և ըստ նորոմս շրջանի ԼԳ (33)¹⁸, և ի գալստենէ Կենարարին ՌՈՍԲ (1652), ի ստոյգ և յընտիր արինակէ, ևս առաւել համարայիցն, զի գաղափար սորին էր ի դրանէ Ս. Յովհաննէս աւետարանչին, ի յաշխարհիս Հոնաց, յանեղաշէն և աստուածապահ քաղաքս՝ ի Կաֆայ, ընդ հովանեաւ բարձրակառոյց և կամարակապ աւագ եկեղեցոյս, որ յանուն Սրբոյն Սարգսի զարավարին և որդոյ նորա Մարտիրոսին, ի հայրապետութեանն Հայոց տեառն Փիլիպպոսի, և յեպիսկոպոսութեան ամենայն հիւսւական կողմանց տէր Գրիգորի արհնեալ քահանայապետի, ղոր տէր Քրիստոս պահեսցէ ի կամս ողորմութեան իւրոյ. ամէն:

Ի յայսմ ժամանակի գրեցաւ ամենագովելի և գերահռչակելի, գերա-
331ա կատար և գերապանծ.../| սբ. Աւետարանս՝ շորեք ճառագայթեան, ճշմա-

¹⁸ Նիկողայոս զրիշն իր մի շարք հիշատակարաններում հայոց Մեծ թվականի (չարժական տոմարի) հետ նշում է նաև երկու կամ երեք տոմարական այլ տարեթիւեր, օրինակ՝ ճշմ. նորոմս շրջանի», Փրկչական, երկու անգամ էլ Աղամի դուրս դալը դրախտից, որոնք հայոց միևնույն տարեթիւերում տարբեր են նշված կամ եթե հայոց տարեթիւը հաշորդաբար է տրված, ապա Փրկչական տարեթիւերը նույնութիւն կրկնվում են: Նիկողայոս զրիշ երեք հիշատակարաններում (տարօրինակ է, որ ութը այլ հիշատակարաններում՝ ՔՔ 284, 415, 465, 840, 978, 1151, 1315 և 1383, նշված է միայն հայոց տարեթիւը) հայոց, նոր շրջանի և փրկչական տարեթիւերը նշված են այսպես՝ Ք 556 հիշատակարանում հայոց տարեթիւ՝ ՌՂԸ (1649), նոր շրջան՝ ԼԳ (33) փրկչական՝ ՌՈՍԲ (1652), (էջ 494):

Ք 623-ում՝ հայոց տարեթիւ՝ ՌՂԹ (1650), նոր շրջան՝ ԼԵ (35), փրկչական՝ ՌՈՍԲ (1652), (էջ 548):

Ք 670-ում՝ Հայոց տարեթիւ՝ ՌԺ (1651), նոր շրջան՝ ԼԴ (34), փրկչական՝ ՌՈՍԲ (1652), (էջ 585):

Լինում է նաև այնպես, որ հայոց տարեթիւի տարբերութիւնը երկու տարի է, իսկ նոր շրջանի տոմարական տարեթիւը նշված է նույնը. այսպես՝ Ք 852-ում՝ Հայոց տարեթիւ՝ ՌԺԲ (1653), նոր շրջան՝ ԼԴ (34), փրկչական՝ ՌՈՍԶ (1656), (էջ 772):

Ք 1014-ում՝ Հայոց տարեթիւ՝ ՌԺԴ (1655), նոր շրջան՝ ԼԴ (34), փրկչական՝ ՌՈՍԸ (1658), (էջ 938):

Լինում է և այսպես, երբ երեք հիշատակարաններում Հայոց տարեթիւերը նույնն են, իսկ տոմարական մյուս հաշվումները՝ տարբեր, օրինակ՝ Ք 1075-ում՝ Հայոց տարեթիւ՝ ՌԺԵ (1656), նոր շրջան՝ ՁԵ (85), փրկչական՝ ՌՈՍԷ (1657), (էջ 988):

Ք 1091-ում՝ Հայոց տարեթիւ՝ ՌԺԶ (1656), նոր շրջան՝ ԼԵ (34), փրկչական՝ ՌԶԺՍ (1651), Աղամի ելքը դրախտից՝ ԽԶԶ (7076), (էջ 1004):

Ք 1100-ում՝ Հայոց տարեթիւ՝ ՌԺԶ (1656), նոր շրջան՝ ԽԱ (41), փրկչական՝ ՌՈՍԶ (1656), Աղամի ելքը դրախտից՝ ԽՂԱ (7091), (էջ 1013—1014):

Միայն երկու հիշատակարաններում է, որ տարբեր տոմարների տարեթիւերը նշված են համապատասխան նույնութիւնը. դրանք են՝ Ք 925-ում՝ Հայոց տարեթիւ՝ ՌԺԳ (1654), նոր շրջան՝ ԼԹ (39), փրկչական՝ ՌՈՍԷ (1657), (էջ 847):

Ք 930-ում՝ Հայոց տարեթիւ՝ ՌԺԳ (1654), նոր շրջան՝ ԼԹ (39), փրկչական՝ ՌՈՍԷ (1657), (էջ 850):

Մեր կարծիքով, նշված տասը հիշատակարաններում միակ ճիշտ համադրումն այս երկու հիշատակարաններն են, որովհետև տոմարական հաշվումներն այստեղ ստույգ են, քան մնացածները: Ելնելով այս երկու հիշատակարանների տվյալներից, ճշմ. նորոմս շրջանի տոմարական արտահայտութիւնը հավանաբար պետք է նույնացնել հայոց Փոքր թվականի կամ Հովհաննէս Սարկավազի անշարժ տոմարի հետ և տոմարական նշված սկզբունքը պարզել այսպես՝ $1083/1084 + 532 + 39 = 1654/1655$ (տե՛ս և հմմտ. Բ. Ն. Թումանյան, Առձեռն տոմարացույց, Երևան, 1965, էջ 35—36):

Վերևում բերված առաջին տոմարական հաշվումների ոչ ճիշտ նշումը մեզ հարկադրեց ուղղումներ ընդհանրել և ճշմ. նորոմս շրջանի տոմարական տվյալները թողնել նույնութիւնը:

331բ րիտ, աստուածախաւսութիւն ...: // Արդ՝ այսմ աստուածապատում և բը-
րիստոսաւանդ տառիս ցանկացաւդ եղեալ աստուածարեալ և պատական
Սըսցի խօճայ խաչերեսն ետ գրել զսբ. Աւետարանս, ի վայելումն անձին
իւրոյ և յիշատակ հոգւոյ իւրոյ:

Արդ՝ որք հանդիպիք սմա ընթեռնելով կամ գաղափար առնելով,
յիշեսցիք ի մաքրափայլ և ի սրբամատոյց յաղաթս ձեր ղպատուելի խօ-
ճայ խաչերեսն, և ծնաւդսն իւր, զհայրն՝ Յովաննէսն // և զմայրն իւր՝
332ա զՄարիամն, և զպապն իւր՝ զտէր Պապտասարն, և զմամն իւր՝ զԻրիցա-
կինն, և զմարաքոյրն իւր՝ զմահդասի Իսայիլն, և զկողակիցն իւր՝ զՍուլ-
թանն, և զՇիրինն, և զքոյրն իւր՝ զԹուրվանտսն, և զեղբարքն իւր՝ զՊաղ-
տասարն և զՊալին, և զմիւսքորքն իւր՝ զՄթխալն և զԽաթունն, և զզա-
ւական իւր՝ զխօճայ Յովաննէսն և զՄարիամն, և զամենայն արեան մեր-

332բ ձականսն՝ զայժմուս կենդանիքն և զկանխաւ գննջեցեալքն...: Վ! Արդ՝
աղաչեմ զսրբազան և զաստուածամերձ դասս քահանայիցդ, որք ընթեռ-
նութ և լուսաւորիք, յիշեցիք զվերոյ գրեալքս ի սմա: Եւ զիս զնիկողոս
մեղաւոր գրիչ և զուսուցիչն իմ՝ զտէր Զաֆարիայ սրբազան քահանայն,
որ բազում աշխատութեամբ և ճշգրտիւ զմեղաւորս <զմեղաւորս>
հասոյց ի յայսմ արհեստի, զոր տէր մեր Յիսուս Քրիստոս իւր փոխա-
րենն ընդ սբ. քահանայիցն ի միասին տացէ ի հանդերձեալն...:

563

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Երևան, № 8523

Գրիչ՝ Ալէքսիանոս

41ա Գրեցի Հայոց թուին ՌՂ և ութ (1648), ձեռամբ անարժան և անի-
մաստ Ալէքսիանոս մեղաւոր գրիչ. ախ. վայ է ինձ:

564

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Երևան, № 8586

ա

10ա Թվին ՌՂԸ (1649):

բ

90ա Ես՝ Ալիքսան ցանկալի,
է գեղեցիկ և ցանկալի,
Ըզբոլոր տումարս ի յինքն ունի,
Տպաւորեալ ի իւր սրտի:

565

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 9850

Գրիշ՝ Տիրատուր

Վայր՝ Կ. Պոլիս

- 240ր Փառք...: // ... ըստ այսմ սիրոյ և ի սոյն սարասի երիցակինս այս
Մարիամ, վառեալ սիրով ի սէր... և տենչամբ սրտիւ ընկալեալ ստա-
241ա ցաւ զսբ. Աւետարանս, ի հալալ ստ//ացուածոց և ի յարդար արդեանց,
և եղ յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնողացն իւր՝ տէր Մինասին և Զուլալին,
կենակցին՝ Յովանէս իրիցուն, դստերն՝ Սուլթանին, և եղբօրն՝ Նիկողոս-
սին, և ամենայն արեանառու մերձակայիցն կենդանեաց և ննջեցելոց,
գանձ յաւիտենական և անկապոյտ ճոխութիւն...: Եւ եղ զսա ի գիւղա-
քաղաքն յՈսկոյնդաւ, ի դրունս Արրոյն Յովաննու Կարապետին՝ Քրիս-
տոսի մկրտչին: Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի մեծահանդէս քաղաքս
Կոստանդնուպոլիս, ի դրունս Սրբոյն Սարգսի զօրավարին և որդոյ
նորա Մարտիրոսին, ի թվաբերութեանս Հայոց ՌՂԸ (1649) ամին, ձե-
ռամբ փծուն և բազմամեղ գրչի Տիրատուր կոչեցելոյ, ի հայրապետու-
թեանն տէր Փիլիպպոսն սրբազան ամենայն Հայոց կաթողիկոսի, և ի մե-
րոյս առաջնորդութեանն Կոստանդնուպոլսոյ տէր Դաւիթ արքեպիսկո-
պոսի. և ի թագաւորութեանն Իսմայէլացոց սուլթան Մանսեփի, որ Ը (8)
ամեայ մանուկ գոլով, կալաւ թագ և թախք թագաւորութեան հօր իւրոյ:
Զոր հայր սորա սուլթան Իպրահիմն վասն անառակ գնացից իւրոց, հա-
կառակեցան ընդ նմա զօրագլուխքն և իշխանաց իշխանն, և իշխանքն
և զօրքն ամենայն և միաբանեալ ամենեքեան միակամ և մի խորհուրդ
241բ եղեալ // եղին ի բանգի. և զի հանապազ զտիւ և զգիշեր լայր դառնա-
պէս և աղաղակէր, ոչ ուտէր և ոչ ըմպէր, գոռայր որպէս զանասուն,
հառաչէր և պառաչէր, խնդրէր հնար ելանել յարգելական բանդէն և ոչ
կարէր, արտասուաւք հայցէր ի սիրելեացն՝ արձակիլ ի կապանացն, և
ոչ ոք էր որ աւգնէր և ողորմէր նմա: Եւ յետ ԺԱ (11) աւուրց առեալ ընդ
իւրեանս դահիճ և ընթացան ի բանդն և խեղդամահ արարեալ ընկեցին
ի գետնի. և այնպիսի խիղճ և լալագին մահուամբ ելեալ յաշխարհէ և
եղաւ մերձ առ հարս իւր: Եւ աստ լրացաւ զառաժն Սողոմոնի, որ ասէ.
«Վա՛յ քեզ քաղաք, որ թագաւոր քո մանուկ է»: Եւ է քաղաքս այս ի յե-
րերման և ի տատան, ի յողբ և ի սուք, զոր տէր Աստուած ողորմի և
խաղաղութիւն պարգեւեցէ աղօթիւք սրբոց. ամէն:

Արդ՝ երես ի գետին դնելով աղաչեմ զսրբազան և զաստուածամերձ
դասս քահանայից, որք ընթեռնութեամբ կամ արինակէք և կամ հարեանցի
տեսանէք, յիշեսցիք միով Հայր մեղայիւ մի զստացող սորայ զՄա-
րիամն...:

- 242ա Եւ արդ՝ մի՛ ոք իշխեսցէ հեռացընել զսբ. Աւետարանս ի դրանէ Ս.
Կարապետ եկեղեցոյ՝ ծախել կամ գրաւ դնել, թէ՛ յիմոց ընտանեաց և
թէ՛ յազգականաց և թէ՛ յօտարաց: Եւ թէ՛ ոք յանդգնի և յուրնչ հա-
մարի զասացեալս՝ նա ի սոսկալի դատաստանին... տայ զպատասխա-
նին, այլ հանապազ կացցէ ի դուռն Ս. Կարապետին և ընթերցցի ի սբ.

132բ եկեղեցւոշ...: Եւ յօրինակ տալն մի՛ խնայեսցի, և օրինակօղն // խնամ տանի և լաւ բռնէ, և նա ևս վարձս ի Քրիստոսէ ընկալցի, ամէն:

566

Ա Ղ Օ Թ Ա Գ Ի Ր Ք

Երևան, № 10601

Ա

27բ Գրեցաւ զայս աղաւթից տետրոս թիւիս Հայոց ՌՂԸ (1649). ի գալ և ի գնալն Փիլիպպոս Հոգևոր տէրին Գաեճասաւ ի գումն Ս[բ. է]շ-միածնի: [Յ]իշեսցշիք զմեղօր կժողյ|| է:

Բ

84ա Ս. Երրորդութիւն շնորհեա թողութիւն մեղօորիս, զոր ինչ այսօր մեղա հոգովս բանիւ և գործով:
Րդարբովս¹⁹ անցա սրով:

Գ

111ա Փառք...:

Ո՛վ եղբ[արք] իմ ցանկալիք,
Յաշխատութիւնս որ արարի,
Թէպէտ որ բանքս են պիտանի,
[Ա]յլ ես յիշման չեմ արժանի:

111բ

Ով Տէր յ|||
Յիշման արա զիս արժանի,
Վասն սիրոյն տեառն Յիսուսի:
Ով պատուական սրբակրօն որ²⁰

567

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան 10843 (1648 թ.)

Գրիչ՝ Ամիրսու
Վայր՝ Պաւտոս

Ա Մ Ի Ր Ա Ս

172բ

Յէր կաս անհոգ դու մէկ մ'ասայ,
Քեմ չես տղա դու անիմայ,
Այժմիկ խնդրեա, ասայ մեղայ,
Անհոգ կենաս զէտ նոր փեսայ:

¹⁹ Զկարողացանք վերժանել:

²⁰ Զեռագրում «սր. կրօնոր» ձևով: Շարունակութիւնը երկու քառյակի, Հետաքրքրութիւն ներկայացնող ոչինչ չունի և գիրը մաշված է տեղ-տեղ:

Բարձրամտիս որպես խոճայ,
Ցետոյ վայ տաս անձինդ վերայ,
Ահայ կոխան ես անպիտան
Չեմ արժանի ես այս անուան,
Ոչ յիշելու եմ ես անարժան,
Չար գծելոցս եմ փոշոման:

568

Ա Ի Ե.Տ Ա Ր Ա Ն

ԼԱԱԺԻ, C—33 (մանրածապավեն, Երևան, № 343, 1611 թ.)

Գրիչ՝ Մարգար

294ա Փառք...: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զվերջին ստացող սբ. դրոյս Առաքելն և իւր կողակիցըն՝ Գովինարն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս Առաքելն, և իւր որդին՝ Պաւլոսն, Յովանէսն, Հոռոմն, Մարիամն, Զարգրիկն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս Առաքելն, և որդին՝ Պողոսն, և կողակիցն՝ զՎարդիսաբունն, և որդին՝ Ասաառուրն, և դստերքն՝ Աննային, Ղեանգատէն, և Շանգատէն:

294բ Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս Առաքելն, և որդին՝ Յովանէս, և // մեղապարտ գրիչս Մարգարս, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր, ո՛վ սբ. ընթերցողք, և դուք յիշեալ լիջիք առաջի անմահ արքային:

Գրեցաւ Թվին ՌՂԸ (1649):

569

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Տիրայր վարդապետ ՄԱՌ, № 16

Գրիչ՝ Յովնանէս ջաննկալ

ա

298 Փառք...: // Արդ՝ եղև աւարտ գրչութեանս այսմ մեծահանդէս հոգելից տառիս ի շրջագայութեան հայկազան տումարիս Թվին ՌՂԸ (1649). ի դառն և յանբարի ժամանակիս: Գրեալ ձեռամբ յոգնամեղ և անարհեստ և փօռն գրչի Յովնանէս ջահրնկալի, որ զանունս միայն ունիմ դպրի, և ոչ գործս ի բարի. ի լաւ և ընտիր արինակէ Սրտոյ առաջին վարժապետի, և քաջ քարտուղարին Գրիգորի մականուն խալ կոչեցելոյ, ի դրունս Ս. Նիկողայոս եկեղեցոյ: Ո՛վ լուսեղծ մանկունք Սիովնի յե[րե]սս անկեալ աղաչեմ դամենեսեանդ, որք հանդիպիք սրմա կարդալով կամ արինակելով, յիշեսցիք ի Քրիստոս զանարժան գծողս, և զծնաւորս իմ, և զուսուցիչն իմ՝ զտէր Ներսէս քահանայն, որ սկիզբ եղեալ կարդացոյց, և ուսոյց զգիրս, և զծաղիկս, ինքն միածինն, զինքն անփորձ պահեսցէ: Եւ արդ՝ յիշեսցիք զկողակիցն իմ, և զամենայն արեան մերձաւորքս իմ ի Քրիստոս, և Աստուած զձեզ յիշէ իւր միւսանգամ գալըստեանն. ամէն:

229

Եւ արդ՝ ես մեղաւք ի լի,
 Որ ձեռնիմ շահընկալի,
 Եւ ոչ ունիմ մասն ըրարի,
 Այլ ծոյլ և վատթար ամենայնի:
 Եւ յանձնաւոր Տեառն արինի,
 Որ շահընկալ անուն կոչիմ,
 Եւ քան զամէնն եմ գարշելի,
 Լճջանքս անձինս ես ինձ դրի,
 Եւ զսուրբ գիրքս ի յանձ հանի:
 Զեռքըս փրտի և հող դառնայ,
 Մոխիր, փոշի գազախ դառնայ,
 Գիրս յիշտակ առ ձեզ մընայ:
 Թէպէտ խո/շոր է գիր սորայ,
 Այլ դիւր ընթով գիտենայ,
 Երբ սովորի հըմըտանայ,
 Որք ընթեռնութ անգտիք ի սմա:
 Եւ ինքն որ առատն է ...

Գրիչ՝ Յովնանէս

Բ

ԶՅովնանէս գրիչ յիշեալ ի Տէր, ո՛վ քաղցր եղանակող:

Խաղեր դնող՝ Մուրաւ

Գ

Ո՛վ քաղցր եղանակաւորք, յիշեցէք ի Քրիստոս զմեղաւոր Մուրաւն
 զսորա խազն, փուշն, դիրն քաշեցի. զծնաւդն իմ յիշեցէք ի Տէր:

570

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն (1 0 9 4 Թ.)

Մագիստրոս, I, № 63

64

Ստացողք Աւետարանիս Պալախարցի մղտեսի Գրիգոր և ամուսինն
 Եւայ, և մղտեսի Ստեփան և Սարգիս ետուն ի դուռն Բարձրահայեաց
 Ս. Աստուածածնին, յառաջնորդութեան սբ. ուխտիս տէր Նդիա վարդա-
 պետին. շինեցաւ կողք սորա ի ՌՂԸ (1649) թուականին Հայոց:

571

Յ Ի Ս Ո Ի Ս Ո Ր Դ Ի

Ղ. Փիղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Ա, № 809

Վայր՝ Շոռք

222բ

Փառք... աւարտեցաւ սբ. տառս ի թուականիս Հայոց ՌՂԸ (1649),
 ի յանապատս Շոռքայ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնիս և Ս. Լու-
 սաւորչիս և Ս. Յակոբիս:

572

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 6273

Ստացող՝ Սարգիս Եղեսացի

501ա Փառք... ղոր ցանկացող եղև սորին Սարգիս յետնեալ Եղեսացի անուամբ ևեթ աբեղայ... ի դուռն Ս. Աստուածածինն Բարձրահայեաց սբ. տաճարին Քրիստոսի, Ս. Դաստառակին և Ս. Յակոբըն հրաշալին. այլ և Գուրիաս Սամիասին և Արիբասայ դպրին, նաև Սարգսի զօրավարին, աբբայ Եփրեմ դամբարանին, յորս պարփակիմք ընդ հովանեալ սոցին: Ի յառաջնորդութիւն սոյն նահանգիս տէր Ներսէս արքեպիսկոպոսի, յաբեթական ազին թուական երրեակ հօթն էր յօրեկեան, քառեակ տասն և հնգեակ այլ յաւելան՝ թիւք երեք ընդ նոսա շարամանեան (1649)²¹ արարտեցաւ երգս այս Դաւթեան:

573

Պ Ա Տ Մ Ո Ի Թ Ի Ի Ն Յ Ո Վ Ա Ս Ա Փ Ո Ի

Երևան, № 6333/133

Գրիշ՝ Յովանէս
Վայր՝ Վարազ

30ր Յաւարտման այսրմ բանի շարադրական,
Որ յոլովից և ի բազմաց կարճ գրեցան,

Ռ և ՂԸ (1649) ամին գրեցաւ սա ի Վարազ, ձեռամբ սուտանուն
Յովանէս Կարմիր լաճու. փառք Աստուծոյ. ամէն:

574

Յ Ի Ս Ո Ի Ս Ո Ր Դ Ի

Կ. Յուդրաշյան, MHA, A—37 (ժամանակ ?)

233ա Կամաւ[ն] ամենակալին Աստուծոյ, ես՝ տէր Ալեքսիանոս զԻսուս որդիս և կազմեցի, յիշատակ ինձ և ծնողացն իմոց և վարպետին իմոյ, և կրկին ստեղծողին՝ հաւրեղբարն՝ տէր Մանուելայ եպիսկոպոսին Ամարասայ, և ամենայն արեանառու մերձաւորացն՝ կենդանեաց և ննշեցելոց: Եւ որ յիշէ՝ յիշեալ լիջի առաջի Քրիստոսի. ամէն:
Ի ՌՂԸ (1649):

575

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք Մ Ա Ս Ն Ա Կ Ա Ն

ՏՅՁՄՎ, № 193

Գրիշ՝ Կարապետ
Վայր՝ Ակլլ

ա

513 Փառք... Արդ՝ գրեցաւ փրկական խորհուրդ պատարագի հասարակաց աղաւթս մերոյս եկեղեցոյ[յ] ի թվականիս Հայոց ՌՂԸ (1649),

²¹ Այսինքն՝ $[(3 \times 7) \times 50] + [(4 \times 10) + 5 + 3] + 551$,

գրեցաւ ի դուռն Ակլա[յ] Ս. Նշանին, Ս. Աստուածածնին, որ է դիւաց հալած և բժիշկ ամենայն ցաւոց: Գրեցօ ձեռամբ Կարապետի, հող և մոխիր սուտումուտ գրչիս, ի խնդրոյ սրբասէր և պատուական նորաբողբոջ Սամուէլ քահանայի, յիշատակ իւր և ծնողաց իւրոց և հարն՝ Արաքանմու և մօրն՝ Մուլֆուն, և բարի որդւոցն՝ տէր Սամուէլին, Սիմէոնին, Ռադղասարին և Բուլոթին, Կուլսարին, և ամենայն արեան մերձաւորացն. ամէն: Եւ տայ Աստուած ի վայելումն տէր Սամուէլին և իւր ամուսուլոյն. և որ հանդիպի լի սրտիւ ողորմի ասի:

Բ

Արդ՝ գրեցօ սոսկալի խորհուրդս ի գիւղաքաղաքն յԱկլը, ի դուռն Ս. Նշանին, ի թուականիս Հայոց ՌՂԸ (1649) ամին, և իւր սպասո[որ]ին, քաշ և արի Ղուկասի եպիսկոպոսին ժամանակին:

Գ

Եւ ետ Սամուէլ քահանայն դրել իւր յիշատակ և իւր ամուսուլոյն Խանումին, որդւոյն՝ Մարտիրոսն, և իւր բարի ծնողացն, հարն՝ Մարտիրոսի ե մարն՝ Մուլֆուն, և ամենայն յարեան մերձօ[որ]ացս. ամէն:

576

Մ Ա Շ Տ Ո Յ, Պ Ա Տ Ա Ր Ա Գ Ա Մ Ա Տ Ո Յ Յ

ՄՅՁԵՊ, I, № 233

643

Փառք... Այս սբ. գիրքս, որ է Մաշտոց և Աղաւթամատոյց, որ ըստացաւ զսայ Մարեամն ի հալալ ինչից իւրոց և յետ յիշատակ ի սբ. քաղաքս յԵրուսաղէմ ի դուռն Ս.// Հրեշտակապետին և որք հանդիպիք սմայ ասացէք Աստուած ողորմի հոգոյն և իւր ծնաւորին. ամէն:

644

Թըականութեանս Հայոց Ռ և ՂԸ (1649)-ին: Ի ժամանակին յայնմիկ էր լուսարար Ս. Հրեշտակապետին Մինաս երէց Երզնկացին, մեղաք լցեալ, խեղճ ու լալին, որ բաղում աշխատանս կրեաց վասն նորոգութեան սբ. տաճարին ի ներսէ և ի դրսէն: Դ. (4) տարի լուսարար կացի ի դուռն Ս. Հրեշտակապետին իբրև զմի ի մշակաց հանապաղ կու սպասաւորէի, միթէ հոգոյց մէկ ճար լինի. ամէն և եղիցի:

577

Պ Ա Տ Մ Ա Գ Ի Ր Ք

ՄՅՁԵՊ, II, № 303

Գրիշ՝ Յարութիւն դպիր
վայր՝ Կ. Պօլիս

140

Փառք... // Աստանաւր գրեցաւ և զրաւ առեալ կատարեցաւ հոգեգուարճ բուրաստանս, որ ասի Պատմագիրք, որ ըստ անուան իւրոյ ըսկիզբն առնէ զհարէն նախնոյն Աղամայ, և պատմէ մի ըստ միոջէ զհանգամանս նահապետաց, թագաւորաց, հայրապետաց, և հասուցանէ մինչ ի յետին ժամանակս: Զորոյ զճաշակ առեալ, և փափագանաւք ստացեալ զսա աստուածասէր Յակոբ դպիր ակն կալեալ բանին Պօղոսի առաքե-

լոյն որ ասէ. «Ձգիրս սուրբս, գիտես որ կարող են զքեզ իմաստուն առնել» այլ և...: Ըստ այսմ յարացուցի աստուածասէր և հաւատարիմ քրիստոնեայս Յակոբ վասն վերոյ ասացեալ ազտակար պատճառացս ցանկացաւ եղև այս պատուական դրոցս, և ետ դրել յիշատակ հոգոյ իւրոյ և բարեսէր ծնաղացն իւրոց՝ մահտեսի Վաճառին և մատեսի Շագառային, և քրեւրցն՝ Քնարին, Դշխոյին և Մարիամին, և պապերցն նորին՝ Շահապին և Յովանէսին, և մամերցն՝ Քնարին և Մեհրին, և հարեղբօրն՝ Կիրակոսին, և որդոցն նորին՝ Յովանէսին և Ղուկասին, և հար քրեւրցն՝ Զովային, Աղկովին և Խսմարին, և նախնեացն նորին՝ Աւետիքին, Սիրունին, և Երանոսին, և Քնարին, և Խոնարին և ամենայն առուարեան մերձաւորացն, այլ և զաւակացն իւրոց կենդանեացն՝ Յովանէսին, Մարթային և Ղուկասին, և հանգուցելոցն՝ Յովանէսին, Սառային և Մկրտիչին, նաև կողակցին՝ Գոճարին, և հաւասար ննջեցելոցն թողութիւն յԱստուծոյ խնդրեցէք...:

150

Կատարեցաւ դիրքս Պատմութեան, որ ունի յինքն ամբարեալ ի սոյն քառասուակ (sic) գնդաձև, փոքրագեղ տփիս զգիրսն հանճարեղ իմաստնոյն Ագաթանգեղոսի, որ յայտնէ զպատմութիւն մեծին Տրդատայ և զսրբոյն Գրիգորի մերոյ Լուսաւորչին, երկար և ճոխ պատմութեամբ, այլ և զՄովսէսի Խորենացոյ, նաև զԵղիշէի, որ զՀայոց մեծաց պատմութեանցն սկիզբն առեալ հասանէ մինչ ի քաջն Վարդան, նաև զտեառն Միխայէլի պատմագիրսն, և զԲուզանդ, որ սկիզբն է առեալ յԱղամայ և հասուցանէ մի ըստ միոջէ մինչ ի վերջին ժամանակս: Իսկ ի գիծ արկանել և յաւարտ հասանել գրոյս եղև ի թվականիս հայկազան զարմի ԻՂԸ (1649) ամի, ի մայրաքաղաքն երջանիկ ի մեծն Կոստանդնուպօլիս, ընդ հովանեաւ հռչակաւոր տաճարի Ս. Սարգսի զաւրավարի: Ի ժամանակս իշխանութեան Տաճկաց սուլթան Խալիֆիմ բռնակալի. նաև ի հայրապետութեան, որ ի սբ. Էջմիածինն, տեառն տէր Փիլիպպոս սրբազան կաթողիկոսի, և յառաջնորդութեան սբ. Երուսաղէմայ տէր Աստուածատուր երջանիկ րաբունապետի, ձեռամբ գրչի, սուտանուն Յարութիւն դպրի: Աղաչեմ զամենեանեմ, որք հանդիպիք սմայ կարդալով և կամ հաւրանցի տեսանելով՝ յիշեցէք...:

578

Պ Ա Տ Մ Ա Գ Ի Ր Ք

ՄՅՁԵՊ, II, № 310

Գրիշ՝ Յարութիւն դպիր
Վայր՝ Կ. Պօլիս

ա

163

Փառք...: // Աստանաւոր գրեցաւ և զրաւ ի ակն կալեալ մինչ ցայս վայր հասեալ կատարեցաւ գիրքս, որ ասի Պատմագիրք: Եւ յիրաւի պատմէ ըստ անուան իւրոյ զեղեալսն ի սրբոյն Գրիգորէ մեր Լուսաւորչէ մինչ ի սբ. Վարդան զաւրավարն Հայոց մի ըստ միոջէ համառատ պատմութեամբ, և բանայ զմիտս բանասիրացդ և լցուցանէ երկնային ուրախութեամբ, որպէս այգի որ անկեալ է ի գնացս ջուրց, և որպէս զծաղ-

կալի բուրաստան, լի գուն զդոյն հոտովք անուշիւք զմայլեցուցանէ զքիմս հետեողաց իւրոց: Որոյ ցանկացաւ եղեալ և բազում փափագանաւք ետ գրել զսա ի յարդար գոյից իւրոց Ակնցի Յակոբ դպիր, ի վայելումն անձին իւրոյ և յետ ելանելոյ ի կենցաղոյս, եղիցի հոգոյ իւրոյ յիշատակ, և ծնաւացն իւրոց՝ մահտեսի Վահրապիւն և մահտեսի Շահգաւապիւն, և զաւակացն և իւրոց հանգուցելոցն առ Քրիստոս՝ Յովանէսիւն, Սառայիւն և Մկրտչիւն, և կենդանեացն՝ Յովանէսիւն, Մարթայիւն և դեռաբոյս Ղուկասիւն, և կողակցին՝ Գոնարիւն, և քրւեցն՝ Քրեարիւն, Դըշխայիւն և Մարիամիւն, և ամենայն արեան մերձաւորացն: Նաև պատուելի ալեաւք և գովելի անուամբ վարժապետին իւրոյ՝ Յակոբ կուսակրան սարկաւագին և Առիստակէս քահանային, այլ և հօրեղբարն իւրոյ՝ ծաղկեալ ծերունոյն Կիրակոսիւն, և որդոյ նորին Յովանէսիւն և Ղուկասիւն, որ ի տիս մանկութեան վճարեցին զկենցաղս, գնալով առ յոյսն ամենեցուն: Արդ՝ աղաչեմ զամենեանդ սիրովն Աստուծոյ յիշել սրտի մտաւք զստացաւ սորա զվերոյ գրեալ Յակոբ դպիր...

Դրեցաւ հոգեզուարճ բուրաստանս ի թվականիս հայկաղան զարմի ՌՂԸ (1649) ամի, ի մայրաքաղաքն երջանիկ ի մեծն Կոստանդնուպոլիս, ընդ հովանեաւ հռչակաւոր տաճարի Ս. Սարգսի զաւրավարի, ի ժամանակս իշխանութեան Տաճկաց սուլտան Իբրահիմ բռնակալի, որ և յայսմ ամի միաբանեալ զաւրացն իւրոց ընկեցին յաթոռոյ արքայութեան զսուլտան Իպրահիմն, և նստուցին ի տեղի հարն զորդի նորա զսուլտան Մուսամաւն՝ մանուկ է (?) ամաց. նաև յառաջնորդութեան, որ ի սբ. Էջմիածինն, տեառն տէր Փիլիպպոս սրբազան կաթողիկոսի, և յեպիսկոպոսութեան սբ. Նուսադէմայ տէր Աստուածատուր երջանիկ րարունապետի. ձեռամբ բազմամեղ գրչի Յարութիւն սուտանուն դարի: Աղաչեմ զամենեանդ, որք հանդիպիք սմայ ներումն արարէք խոշորութեան սորա և անմեղադիր լերուք, զի կար մեր այս էր: Իսկ Սբ. Նորորդութիւնն աւրհնեալ եղիցի յաւիտեանս. ամէն:

Ստացող՝ Յակոբ դպիր

Բ

Աղաչեմ զձեզ եղբարք իմ նազելի, որք պատահիք այսմ գրոցս ի պատճառ զինչ և իցէ, ստացողի սորա Յակոբ անցաւորիս, և ծնօղացն՝ մահտեսի Վահրապիւն և մահտեսի Շահգաւապիւն, և զաւակացն՝ Յովանէսիւն, Սառայիւն, և Մկրտչիւն, և ամենայն արեան մերձաւորացն ասացէք Աստուած ողորմի...:

579

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

ՄՃԶԵՊ, IV, № 1191

281

Թիշատակ է սա Հռոմկլայեցի եղիազար վարդապետին, ի գունն Արարելու Բարձրահայեաց Ս. Աստուածածնի, որ էր տեսուչ այսմ նահանգի տեսողդ ասացէք զողորմին. թվին ՌՂԸ (1649):

580

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

ՄՅՁԵՊ, V, № 1404 (1612 թ.)

59

Գիրքս յիշատակ է տէր Վարդանին, ի դուռն սբ. Երուսաղէմայ ի Ս. Ծնունդն: Զունի ոք իշխանութիւն հեռացուցանել ի դրանէ Ա. Աստուածածնայ եկեղեցոյն, այլ կացցէ անջինշ յաւիտենական յիշատակ. թվին ՌՂԸ (1649)-ին: Լաւ պահողքն արհնին յԱստուծոյ. ամէն:

581

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

ՄՅՁԵՊ, V, № 1492

Գրիշ՝ Միքայէլ
Վայր՝ Սեբաստիա

227

Փառք...: Արդ՝ դրեցաւ Մաշթոց ի Սեբաստիա, ձեռամբ սուտանուն Միքայէլին, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և Ս. Սարգսին, որ տուեալ են կարողութիւն տկար անձին իմոյ յաւարտել զՄաշթոցս, ի թվարեւոթիւնս Հայոց ՌՂԸ (1649) ամին:

Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ զձեզ, հայրք և Լղբայրք, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ տեսանելով, անմեղադիր լերուք, զի կարիք մեր այսչափ է: Եւ յիշեցէք ի յարժանաւոր յաղաթս ձեր զտէր Յովսէփին, որ ըստացաւ զսա ի հալալ ընչիցն յիշատակ իւր հոգոյն և կողակցին՝ Թամամին և որդոցն՝ Դաւթին, Կառապետին և Պապուն, և ծնողացն՝ Ալիքսանդրին և Ղամարին, և ամենայն արեան մերձաւորացն. և որ յիշէ Հայր մեղայիւ կամ Տէր ողորմեալի՝ յիշեալ լիցի...:

582

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՄՅՁԵՊ, VI, № 1969

Գրիշ՝ Յոնան Հիգանցի
Վայր՝ Հիգան

548

Փառք...: // Ուստի և տեսեալ զսորայս անճառ փրկագործութեան խորհուրդ ոմն ի լուսածնեալ զարմից Սրբո[յ] Սիովնի, վարպետ Յոնանէս անուն, զոր ի վաղուց հետէ ցանկայր աստուածախօս այսմ մարգարտաշար լուսափթիթ սբ. Աւետարանիս: Եւ ըստացաւ զսա յիշատակ բարի հոգւոյ իւրոյ, և ծնողաց իւրոց, և որդւոյն, և դստերացն՝ ապաշխարող Սուլթանին, և իւր քրւերն՝ Զաւնաղին, և այլ ամենայն ազգականաց, կենդանեաց...:

Վասն այն ըստացաւ զսբ. Աւետարանս ի հալալ վաստակոց իւրոց և եզ յիշատակ ի դուռն Ս. Փրկչի կափարիշ վիմին, ի սբ. Երուսաղէմ: Եւ որք հանդիպիք տեսութեան սբ. Աւետարանիս, յիշեցէք... վարպետ Յոնանիսին, և իւր կողակցին, և իւրեանց զաւակացն, ապաշխարող Սուլթանին, և իւր քրւերն, և ամենայն ազգացն. ամէն:

Եւ արդ՝ ես յետինս ի գրչաց և անարժանս ի մանկանց սբ. եկեղեցւոյ, Յոնան Հիգանցի, անարժանս և սեւրեհս, շնորհիւ Տեառն սկսայ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի զաստուածախօս և զաստուածարընակ տառս, զլուսազարդ սբ. Աւետարանս, ի լաւ և յրնտիր արիւնակէ, ի քաղաքս Հիգան, ընդ հովանեաւ նորաշէն սբ. տաճարացս Ս. Յարութեանին և Ս. Աստուածածնին, Ս. Յովանիսին, Ս. Սարգսին և որդւոյ նորա Մարտիրոսին, ի մեծ թուականիս Հայոց Ռ և ՂԸ (1649) ամին, ի յաթոռակալութեան սբ. Երուսաղէմայ Յակոբայ առաքելոյ գլխադիր սբ. դամբարանին տէր Աստուածատուր քաշ և արի վարդապետին և սբ. Էջմիածնաւ[յ] տեառն Փիլիպպոսին, և Սրսա[յ] տեառն տէր Նեքսէսին, և Ալքսամարայ տէր Ստեփանոս կաթողիկոսին: Եւ ի թագաւորութեան այլասեռիցն սուլթան Մուսամմէտին խոնդքարին, ի դառն և ի վշտաշատ ժամանակի, յորում նեղիմք և տառապիմք ի հա[ր]կապահանջութենէ անօրինաց, նայե ի յագահութենէ սուտ եղբարց, որ նախանձով ետուն զեղկելիս բռնել և ճ ու հ (140) զոտ ճարիւնայ առնուլ, զոր յայտնի ի մէջ բազմաժողով հանդիսին աղաղակէր և ասէր. «Վարդան անուն քահանայն, որ կրկին օծութեան հանդիպաւ, մին ի յաբեղայէ օծաւ և կըրկին յառաջնորդէ. թէ դու ԶԺ (600) զոտ ես հաներ ի քաղաքէս Երուսաղէմայ»: Յիմացուցին պարոնին, տարաւ հաբս արաց Ժ (10)-ն ար. յետոյ հայ ու տաճիկ մէջ անկան բռունք այս շարիմովս ազատեցին, զոր Աստուծոյ ամենատես աշացն յայտնի է սուտն և իրան, և կամ ներքոյ բանադրանաց ի պատճառս ագահութեան, զոր ամէնազէտն Աստուած մի՛ անտես արասցէ արդար դատաստանաւ իւրոյ»:

Վասն որոյ երես ի գետին դնելով աղաչեմ զմանկունսք սբ. եկեղեցւոյ, զի լի սրտիւ և բոլոր հաւատով Աստուած ողորմի ասէք վարպետ Յոնանին, և իւր զաւակացն՝ ապաշխարող Սուրբանին, և իւր քերեն, և ամենայն ազգացն ամենայնի. ամէն:

Արդ՝ եղաւ սբ. Աւետարանս յիշատակ ի սբ. Երուսաղէմ, ի դուռն Սբ. և պանծալի Հրեշտակապետին, ի հայրապետութիւն և յաթոռակալութեան Հայոց վիճակիս Յակոբաւ[յ] առաքելոյ գլխադիր սբ. դամբարանին տէր Աստուածատուր քաշ և արի և աստուածաբան վարդապետին: Զունի ոք ի իշխանութիւն հեռացուցանել զսա ի դրանէ Ս. Հրեշտակապետին: Եւ թէ ոք յանդգնի՝ նզովեալ եղիցի. ամէն:

583

Մ Ա Շ Տ Ռ Յ

ՄՅԶԵՊ, VII, № 2203

Գրիչ՝ Յոնան Հիգանցի

Վայր՝ Հիգան

276

Փառք..., որ ետ կարողութիւն ակարիս և անարժանիս... և երեսիս և խաբեբայիս, լրբիս և անամաւթիս՝ Հիգանցի Յոնան եղկելի գրչիս, որ կամ ի պատճառս ագահութեան զամ մի բոլոր ի ներքոյ բանադրանց, ի նախանձու սուտ եղբարց, զոր Աստուծոյ ամենազէտին է յայտնի, որ կաշառ ի վերայ իրաւանց ոչ առնու...:

— 367 —

Շնորհիւ տեառն Աստուծոյ ամենակալին հասաւ յաւարտ տառս աստուածայարմար Մաշթոց կոչեցեալ, ի քաղաքս Հիզան, ընդ հովանեաւ սբ. տաճարացս՝ Ս. Յարութենին և Ս. Աստուածածնին, Ս. Յովանիսին և Սարգսին, և Ս. Մարտիրոսին, ի թիւն Հայոց Ռ և ՂԸ (1649)²², ի հայրապետութեան սբ. էջմիածնաւ[ի] տեառն տէր Փիլիպպոսին, և Աղքամաւ[ի] տեառն տէր Ըստեփանոսին, և Սըսայ տեառն տէր Ներսէս կաթողիկոսին, և սբ. Երուսաղէմայ մերս Հայոց աթոռակալութեան Տեառնեղբօրն և Յակոբաւ[ի] գլխադիր սբ. դամբարանին տէր Աստուածատու քաջ և արի աստուածաբան վարդապետին:

Զըստացող դրոցս զՅոնանէս վարպետն և ղծրնօղսն իւր, ղորդին և ղգոտերս իւր յիշեցէք..., որ ետ ղգիրքս սբ. Երուսաղէմայ յիշատակ ի դուռն Ս. Ծնընդեանն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ:

584

Խ Ո Ր Հ Ր Դ Ա Տ Ե Ր

ՄՅՁԵՊ, VII, № 2279

Գրիչ՝ Խաչատուր վարդապետ

374 Ով սբ. պատարագաւ, յիշեա զԽաչատուր վարդապետս և զմայր իմ, թվին ՌՂԸ (1649) գրեցաւ:

585

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

ՄՅՁԵՊ, VII, № 2286

Գրիչ՝ Յոնան Հիզանցի
Վայր՝ Հիզան

384 Փառք...: Որ ետ կարողութիւն տկարիս և անարժանիս, սեւերեսիս և խաբեքայիս, լրբիս և անամաւթիս Հիզանցի Յոնան եղկելի գրչիս, որ կամ ի պատճառս ազահութեան զամ մի բոլոր ի ներքոյ բանադրանաց, զոր Աստուծոյ ամենագէտին է յայտնի, որ կաշառ ի վերայ իրաւանց ոչ առնէ և ոչ մարդահաճութիւն գոյ ի նա, այլ արդարութեամբ դատի զամենայն:

Շնորհիւ տեառն Աստուծոյ ամենակալին հասաւ յաւարտ տառս աստուածայարմար Մաշթոց կոչեցեալ, ի քաղաքս Հիզան, ընդ հովանեաւ Ս. Յարութենին, Ս. Աստուածածնին, Ս. Յովանիսին, Ս. Սարգսին և Ս. Մարտիրոսին, ի թվին Ռ և ՂԸ (1649):

²² Սկզբից մինչև այստեղ նույն գրչի կողմից բառացի կրկնված է № 2256 ձեռագրի հիշատակարանում (տե՛ս ՄՅՁԵՊ, VII, էջ 384):

586

ԱԻԵՏԱՐԱՆԱՅՈՅՅ, ԱՂՕԹԱՄԱՏՈՅՅ

ՄՅՁԵՊ, VIII, № 2493

Գրիշ՝ Ներսէս

170

Գրեցաւ Աւետարանացոյցս և Աղօթամատոյցս ձեռամբ Ներսէս անարժանիս, թուին Հայոց ՌՂԸ (1649), ի վայելումն տէր Պաւղոսին: Զխորհուրդն չգրեցաք, վասնզի ոչ պարտ է սարկաւազին ի վերայ խորհրդին նայել, այս խորհրդովս սոսկացաք և յետս չողաք. յետուց տետրր մի դրել տուր քահանայի մի, հոգի տէր Պօղոս:

587

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Բաղդատ, «ՀԱ», 1889 թ., էջ 269, տե՛ս նաև «ՀԱ», 1959 թ., էջ 413—415

Սաղկող՝ Մեսրոպ Խիզանցի
Վայր՝ Ասպանան

269

Ես՝ Խիզանցի Մեսրոպ վարդապետս կոչեալ, որ էի տարազնաց եկատրոսթեամբ բնակեալ ի Շօշ, յորշորշեալ աԳամբիւսակեւոք քաղաքիս, որ ըստ այժմու ասի Ասպանան, գրեցի տխեծ և մեղսաներկ ձեռամբս Մեսրոպ Խիզանցի դպիրս աշակերտին իմոյ՝ Վանքամ գծագրել հտու և ըստ կարի ոսկենկար երանգօք վայելչացուցեալ շնորհացի եկեղեցեացդ Հայաստանաց, ի վայելումն և ի խրախճանութեանց մանկանց իւրոց, ի ժամանակս տէրութեան Պարսից մանկանն շահ Ապագ կոչեցեալ, յատուրսն որում դիմի հարկանէր թագաւորին արեւելեան Հնդկաց ի վերայ բերդին Ղանդաճաւ կոչի ասացեալ, ի թուաբերութիւնս ՌՂԸ (1649), ի հայրապետութեանս Հայոց տեառն Փիլիպպոսի խարազագեաց ճգնաւորի: Արդ՝ սկսեալ եղև տպագրերն Ըսպանան, ընդ հովանեաւ Ա. Աստուածածինին, և յաւարտն ի սբ. մենաստան Ս. Կարապետի, որ է նախագահ և երեւելի յոյժ, ի գաւառս Երզնշակայ յառաջնորդութեամբ տէր Եսայեա քրտնաջան վարժապետի, որ յոյժ երկամբ աշխատի ի շինումն սրբոյ եկեղեցւոս մեծի, կոփածոյ քարամբ գեղեցկաշար, ի հիացումն տեսողաց յօրինեալ ձեռամբ յոքնահնար Դաւիթ կոչեցեալ ուստայի: Ըստ որում աղեկարշ սրտիւ պաղատիմ յիշել զինքն և զարբանակեալ միաբանսն իւր՝ զՄարտիրոս եպիսկոպոսն, զտէր Յովնանէն վարդապետն, զտէր Յովնանէս և զտէր Առիստակէսն, որք և սիրով աշակերտք եղեն արուեստի²³. Յովնանէս վարդապետն, և զՂազար, և Արիստակէս կիսասարգաւազսն, և զԴաւիթ տնտեսն, որ սիրական խնամածով սփռփէր զվտարանդեալքս ի նժդհութեանս և զամենեսեան, որ զնովաւ կերան: Ընդ սոսին և ... և զառածեալս զՄեսրոպ դպիրս Խիզանցի և փեսացեալս իմ և զսիրանունդ զաշակերտս իմ և զաշխատողս ընդ իս զԳրիգոր արհեստասէրս, նաև զծնողսն իմ՝ զտէր Մարտիրոսն և զԵմեղֆաւն, և զեղբայրս իմ՝ զտէր Թադէոս և զՊարանան, և զամենայն ա-

²³ Զեռագրի նկարագրողը հաղորդում է, որ բազմակետերով նշված են անընթեռնելի տեղերը:

րեան մերձաւորսն յիշեցէք...: Եւս առաւել դարձեալ յիշեցէք զիս և զանարժան Մեսրոպ դպիր Խիզանցիս, և զհոգևոր վարդապետս իմ՝ նախ զտէր Սարգիսն, որ մականունն Մազման կոչի, և զմիւս վարպետաց վարպետն՝ զտէր Մարտիրոս Խիզանցի, և զամենայն երախտաւորս յիշեցէք.. ամէն:

588

ՄԱՇՏՈՅ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՔԱՀԱՆԱՅԱԹԱՂ

82ԱՐ, № 201 (1644 թ.)

954 Հետ. ստացող՝ Մինաս Թոխաբցի
Ես՝ նուաստ ծառայս Աստուծոյ՝ Մինաս վարդապետս Թոխաբցի, վերատեսուչ մայրաքաղաքիս Անկուրիոյ, ի թվականութեանս Հայոց ՌՂԸ (1649), կրկին ստացայ զգիրքս զայս, և գնեցի ի հալալ արդեանց իմոց, ի վաղճանեալ Գրիգոր եպիսկոպոսի եղբորէն և այլ ազգականացն, և եղի կրկին յիշատակ հոգւոյ իմոյ և հանգուցեալ ծնողացս, ի դուռն Ս. Աստուածածնին Անկուրիոյ վանիցն: Ոչ ոք չունի իշխանութիւն հանելոյ ի դրանէ Ս. Աստուածածնին, գրաւելոյ և կամ ծախելոյ, թէ աղգականաց իմոց և թէ՛ ստարաց. և եթէ ոք յանդգնի՝ նզովեալ եղիցի ի մահ և ի կեանք, և զմասն Յուդայի առցէ և զպատիժն Կայենի. ամէն²⁴:

589

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՔՅՐ, № 123. տե՛ս նաև Rapp. Mac., X, № 13, էջ 51—52

Գրչի՝ Յովնանէս երէց
Վայր՝ Սեշով

ա

136 Փառք...: // ըզստացաւ ըզսր Աւետարանս խոճա Քրիստոսաւանդն Թոխաբցին իւր հալալ արդեալ[ն]ցն, և եղ յիշատակ Ս. Երրորդութիւն յեկեղեցին, իւր հոգւոյն համար և իւր ծնողացն, հաւրն՝ խոճայ էմինին Թոխաբցի, որ է որդի Ղայրային, մաւրն՝ Արփին, որ է դուստր Թուրչինուն, և իւր եղբարն՝ Միխայէլին, և քրեւրցն՝ Մարիամին, Աննային, և իւր կողակցուն՝ Շուշան խաթունին, և իւր զաւակացն՝ Ակոբին և Մարիամին, Աննաին, Մանուշակին: Աղաչեմ զձեզ, ո՛վ մանկունք նոր Սիւնի և քահանայք պատուելի, յիշման առնէք ըզմեզ արժանի ըզՔրիստոսաւանդըս մեղաց դերի: Դարձեալ յիշեցէք ըզտէր Սիմէոն քահանայն, և զիւր որդին՝ ըզտէր Աւգսէնուն, զի սոքա եղեն պատճառ այս սբ. Աւետարանիս: Բայց յորժամ գրեցաւ սբ. Աւետարանս էր թիւ հայկաղան տաւմարի ՌՂԸ (1649), գրեցաւ ի յերկիրս Պուլտանաց, ի քաղաքս Սէշով, ընդ հովանեաւ Ս. Սիմոնի. ի հայրապետութեան Հայոց տեառն տէր Փիլիպոսի, և յառաջնորդութեանըն յայսմ նահանգիս տէր Մինաս վարդապետին, ձեռամբ յոգնամեղ, յանպիտան և փրժոն գրչիս

²⁴ Ցուցակի հեղինակը հաղորդում է, որ այս հիշատակարանը Անկուրիայի առաջնորդ Մինաս Թոխաբցու ինքնադիրն է:

- 127 Յով[ն]աննէս իրիցուս, որ անուամբս եմ և ոչ գործովս: Աղաչեմք զձեզ յիշել // զիս և ըզծնողս իմ, և զամենայն յարեան մերձաւորս, և դուք յիշեալ լիջիք ի միւս անդամ գալուստն Քրիստոսի, որ է արհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

Բ

Ջստացող սբ. Աւետարանիս ըզխոճա Քրիստոսաւորն Թօխաթցին, և ըզկենակիցն իւր, և զամենայն արեան մերձաւորսն, և ըզմեղաւոր գրիչս ըզՅով[ն]աննէս Էրէցս յիշեցէք ի Քրիստոս:

Ջմեղաւոր գրիչս ըզՅով[ն]աննէս Էրէցս յիշեա:

590

Ա Ի Ե Ս Ա Ր Ա Ն

ՅԶՍԳ, № 49 (1632 թ.)

- 43 Աստուած ողորմի տէր Մանասուն հոգոյն և իւր ծնողացն՝ Կոստիկան և Սալվարին հոգոյն և երիցկնոջն՝ Ֆռանկին, որ շատ աշխատեցան, որ զայս այրած Աւետարանս նորոգեցին իւրեանց հոգուն համար: Թվին ՌՂԸ (1649):

591

Ա Ի Ե Ս Ա Ր Ա Ն

ՏԵՐԱՎՋ., № 63 (1474 թ.)

- 97 Ի թվայկանիս Հայոց ՌՂԸ (1649) ամին շահ Այախսն զնաց յերկիրն Ղանդայհար. ի հայրապետութեան տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսին, ի թագաւորութեան Պարսից շահ Ապաս[ի]ն Սանի, Սբ. Աւետարանս յիշատակ է տէր Սարգիսին, և կողակիցն Նդաարին, և դուստր Կուճարին, և որդոյն՝ Ամիրխանին, և Ամիրխանի որդին և կողակիցն՝ Հոսուրին, Սարգիսին: Գիրս գրեցաւ ի քաղաքն Ըսպանան, ի դ[ե]կաւղն որ կոնի Հոսուրուման, ի յերկիր[ք]ն Լինջան. բաւ է:

592

Ա Ի Ե Ս Ա Ր Ա Ն

ՏԵՐԱՎՋ., № 67 (1476 թ.)

- 101 Զվերջին ստացող սբ. Աւետարանիս զԱստուածաւոր և զՅակոբ կրօնաւորն, որ յայսմ ամի մերկացան երկու եղբարքն և եղեն սարկաւագ, և ետուն նորոգել զԱւետարանս, յիշատակ իւրեանց և ծնողաց իւրեանց, հօրն՝ Խէլիէաին և մօրն՝ Տաւաւմին, որ հանգուցեալ են առ Քրիստոս:

Դարձեալ աղաչեմք յորժամ հանդիպիք յայսմ վարդապիթիթ բու-

բաստանիս մէկ մեղայի արժան առնէք մեղ և զծնողքս մեր՝ և դուք յիշեալ լինիք:

Նորոգեցաւ սբ. Աւետարանս ի թվին Հայոց ՌՂ Ե Ը (1649), ի վանս Ամենափրկիչն:

Զկաղմող սորա Սեւեմնս, ոհ, ոհ:

593

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՏԵՐԱՎՋ., № 76 (1490 թ.)

113

Զվերջին ստացող սբ. Աւետարանիս ղբարեմիտ և զհեզահոգի Դաղէոսն և ծնողսն իւր՝ Բաբէն, և Հուրին և պապն՝ տէր Թաղէոսն, և հօրեղբայրն՝ Դաիթն, և եղբարքն՝ Բանդուրն, Ալթունն, Ոնանն, Բալասաւրն, և քեռն՝ Նղիսաբեթն, և Բէկիխանն, և զհաւնումն, և եղբօր կողակիցն՝ Նազախն և Մարիամն, և որդիքն՝ Բաբէն, Միւրգաբէկն, Աղաբէկն, Մարգարն, և Բայիւանն: Դարձեալ կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զստացիչ սբ. Աւետարանիս Թաղէոսն, և կողակիցն իւր՝ Սուրին, որ վաղուց հետէ իւր հայրենեացն կայր սբ. Աւետարանս, և ի ձեռս այլոց գրաւեալ էին: Դաւէոսն վասն իւր հոգոյ փրկութեան և իւր ծնողացն ի թվականիս Հայոց Ռ և ՂԸ (1649) ամին ստացաւ յիշատակ իւրն, և ամենայն առուարեան մերձաւորացն իւրոց, յիշեցէք...:

594

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

ՏԵՐԱՎՋ., № 272

Նուիրատու՝ Ապով

ա

482

Ես՝ Ապովս՝ իմ ձեռաց գրեցի, թէ գիրս տվի Աստուածածնին եկեղեցին վաղմ: Ով ար գիրքս կամ գրաւ անի կամ գրաւ դնի կամ ծախի՝ Աստուած անդուր տուն ջնջի, աւղուլոյլաղն անիծի Քէրիստոսայ սբ. բերան, գրաւ զնողին տուն տեղն, զարմն, զավակն պատոյհասի, թուրքի թագաւորի զազապն²⁵ ընկնի, ի ձեռն սատանայի ձեռնումն տանջման կենայ, Հոբին Սբ. դատաւարտի դատաստանի աւուրն: Տրվեցաւ ՌՂԸ (1649):

Բ

Աւարտ էառ Ժամագիրքս բոլորովին ի թուին Հայոց Ռ և ՂԸ (1649) շնորհօք Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ տեառն ամենակալի. վայ է քեզ գրծող սկերեա:

²⁵ Իմա՝ զաֆազ (թուրք.):

595

ՍԱՀՄՈՍԱՐԱՆ, ԺԱՄԱԳԻՐՔ, ՏՕՆԱՅՈՅՑ

ՏԵՐԱՎՋ., № 280

Գրիշ՝ Աղամալ
Վայր՝ (նոր) Զուղայ

ա

486 Փառք...: Ի թուականութեանս Հայոց տումարի ՌՂԸ (1649) գրեցաւ աստուածախօս մատենան աստուածահօրն Դաւթէ, որ կոչի Սաղմոսարան և ժամագիրք, ի թագաւորութեան Պարսից փոքր շահ Ապասին, և յերկիրս Ըսպանան, ի գեօղս Զուղայ, և յառաջնորդութեան մերոյս Զուղայի պարոն խօճայ Սաւֆուադն և որդին ևս, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնիս: Եւ ի տիեզերալոյս կաթողիկոսութեան մեծափառ, համակ բարի և հեզահոգի, ճշմարիտ էկլէսիաստէս, երիցս երանեալ հայրս հանուրց իշխող և իշխեցող, պատուական և սրբասնունդ, հայրապետ և քաշ րարունապետ տէր Ֆիլիպպոսն, և մերոյ արհիեպիսկոպոսն տէր Յակոբ վարդապետն, աղաչեմք զտէրն մեր և զփրկիչն Յիսուս Քրիստոս, որ տէր Աստուած զիւրեանքն ընդ երկայն աւուրս պահեսցէ. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զստացող սբ. դրոցս զպարոն Ապովն, և զհայրն իւր՝ Մարութն, և [զ]մայրն իւր՝ Սղմէրն, և եղբայրն՝ Սիմէոնն, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոս, և քորքն՝ Անայիիէն, Զանէգանն և Նդիսաբեթն, և ընդանիք սոցա...: Դարձեալ առ ոտս ձեր անկեալ աղաչեմ, յիշել զպարոն խօճա Ապովն, և զհամեստ զամուսինն իւր՝ զբարեսէր Մաղիթն, և որդիս իւր...: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զպարոն խօճայ Ապովն, և զհայրն իւր՝ Մարութն և զվերջի կողակիցն՝ Թալէլուսն և որդին՝ Գրի/զօրն, Թաւ[ա]լիսն, և դստերքն՝ Աննային, Խանփաշէն, Սօլթանջանն, և ամենայն արեայն մերձատրացն ողորմեսցի Քրիստոս Աստուած...: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս Ապովն, որ ստացաւ զսբ. գիրքս ի հալալ արդեանց իւրոց, վասն հոգոյ փրկութեան իւրոյ և իւր ծնողացն, Թասալէ, Խէրուսին, Հայրապետին, Մարտիրոսին, Մովսէսին, աղաչեմ լի...: Եւ դարձեալ յիշեցէք զտէր Յակոբ սրբամիտ քահանայն, որ եղև պատճառ գրոցս երթեկ առնելով և փոխանակ աշխատանաց իւրոց հատուցէ Տէր...:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՍ. Աստուածածնի եկեղեցւոյն միաբանքն՝ զպատուական ծերունի տէր Սիմէոնն և զտէր Յովաննէսն, զտէր Յակոբն, զտէր Դաւիթն, զտէր Պօղոսն, և զտէր Կիրակոսն, և զտէր Մըկրաիչն, և զտէր Ներսէսն, և զհանգուցեալ տէր Զաքարիայն, և տէր Յովսէփն, որ յայսմ ամի հանգեալ ի Քրիստոս...:

Դարձեալ յիշեցէք զբարեսէր, հաւատարիմ քրիստոնեայ և երեսփոխան եկեղեցւոյ զմահադասի Աւետափաշէն, զՄկրտիչն, զԴրիգօրն և զՆուրումն...: Եւ արդ՝ ես յետինս յերեսս ի գետին անկեալ համբուրեմ զոտս աստուածահաճոյ և աստուածատեսակ հարցդ և եղբարցդ, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ օրինակ դնելով և կամ հարեանցի տեսանելով՝ Աստուած ողորմի հրամայեցէք սուտանուն և յոգնամեղ գրչիս և ձեռագրն իմոց...:

Ման նվիրտամ թօ բմունի եադըկար, ման բմիրամ թօ բմունի ոռ-
զըգար²⁶:

P

27

||: | · ||::: | · ||: | · ||: ||||. ||: ||: ||: |:: ||::: [|:::] ||||:::

Գ

488 Ով մանկունք սր. եկեղեցւոյ, որք օգտիք յաստուածաշունչ բու-
րաստանէս ընթերցմամբ և կամ ածանցմամբ զԱղամալ գծող սորին
յիշեսշիք Հայր մեղայիւ...:

Դ

Ապովի ինքնագիրը
Տէրըն արարիչ և անսայմ[ա]ն,
Որ ըստեղծիչ ազգիք մարդկան,
Խառնայ Ապովն ի դասն աշակողմայն...²⁸

596

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Ց

ՄԻՆԶ., № 46 (1313 թ.)

63

Զվերշին ստացող երգարանիս յիշեցէք զԽանլարն և զԻւր կողակիցն՝
զմահդասի Անդրիանն, յիշեցէք...: Դարձեալ յիշեցէք զԽանլարն և զԻւր
որդի զՄիւրիւնանն, և զկողակիցն՝ զՇանուամաղէն, և նոցա որդին՝ Ուլու-
խանն, Հայաթխանն, և զդուստրն՝ Սապրիխանն, և զհանգուցեալ որ-
դին՝ Ֆուսնգուլն, Մանփարին, Օղլանփաշէն, Ասլիգասէն, յիշեցէք...:
Կրկին անգամ յիշեցէք զԽանլարն, և զդուստրն իւր՝ զՍալվարն, և հան-
գուցեալ որդին՝ Ախիւնանն, և դուստրն՝ Լէլիխանն, յիշեցէք... Միւսան-
գամ յիշեցէք ի Քրիստոս զԽանլարն, և իւր ծնողքն՝ Զաֆաւիէն, զՍալ-
վարն, և զեղբարքն՝ զՊոդոսն և զԴագոշէն, և զհանգուցեալ եղբարքն՝
Ասապովն, Սպագասն:

Յիշեցէք զԽանլարն, և քուրն՝ Գունսուրգիզն, և որդիքն՝ տէր Ու-
կանն, Աւեախն, Յովանէսն, Միւրգախանն, և դուստրն՝ Օղլանփաշէն,
յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք զԽանլարն, և զեղբայրն՝ զԴագոշէն, և կողակիցն՝
զՍիւմէն, որդիքն՝ Ապագ[ն], Ասապովն, Սիւմխանն, և դուստրն՝ Սալ-
վարն, և հանգուցեալ որդին՝ Առիւծն, Բաբէն, Ագամաբն, Ջանփուրն,
յիշեցէք...:

Գրեցաւ յիշատակարանս թվին ՌՂԸ (1649):

²⁶ «Ես դրեցի, որ սա մնա յիշատակ, ես կմեռնեմ դա կմնա շարունակ» թարգմանու-
թյունը պարսկերենից պատկանում է Լ. Մինասյանին:

²⁷ Մովսէսգիրը կարդացվել է՝ «զԱղամալս յիշեց[է]ք»:

²⁸ Ցուցակի հեղինակը հաղորդում է, որ մեղայական ոտանավոր է, գրված 1649 թ.:

597

Ճ Ա Շ Ո Ց

ԹԾԺ, II, № 74 (1410 թ.)

- 51 ՌՂԸ (1649) թուին գրեցաւ. ես՝ զԱլէքսանս ի Սալմաստաւ[յ], ի դուդն որ կոչի Յաւթըւան, որդի տէր Ղազարին, ըստացայ զսբ. դիրքս... և եղի ի դուռն Ս. Գէորգաւ[յ] զօրավարին:

Նվիրատու՝ Ալէքսան

598

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

«Հասկ», 1974 թ., № 3—4, էջ 119—120

Քրի՛յ՝ Պետրոս սահմաւազ
Վայր՝ Սեբաստիոս գաւառ
Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի թուաբերութեան ՌՂԸ (1649) ամին, ձեռամբ մեղսամակարդ և սուտանուն սարկաւազ Պետրոսի, ի գաւառն Սեբաստիոս, ի հռչակաւոր վանքն Ս. Հրեշտակապետու, ի յառաջնորդութեան սբ. ուխտիս տէր Նիկողայոս արհեցիսկոպոսին, զոր տէր Յիսուս պահեսցէ զնա երկ[ար] ամաւք և ընդ սբ. հայրապետացն դասուն դասակից և պսակակից արասցէ. ամէն:

Եւ արդ՝ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ մանկունք սբ. եկեղեցւոյ, որ հանդիպիր այս սբ. Աւետարանիս կարգալով կամ արինակելով, յիշեցէք սրտի մտաւք յաղաթս ձեր զուսուցիչն իմ զտէր Անանիայն, աղաչեմ յիշել ի Տէր և դուք յիշեալ լիցիր ի Տէր..., և այլ աղաչեմ զձեզ՝ խոշորութեան և անարհեստութեան և սղալանացս մի՛ մեղադրիք, զի կար մեր այս է:

599

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Ց

Բալու, № 6 (ժամանակ ?)

- 141 Արդ՝ կաղմեցաւ Շարակնոցս ձեռամբ անարժան, և անպիտան, և անարհեստ գրչիս՝ տէր Յոնանի, և վարպետին իմոյ՝ տէր Մաաթէոս արքեպիսկոպոսին Աստուած ողորմի ասացէք. ամէն: Թվին ՌՂԸ (1649):

Կազմող՝ տէր Յոնան

600

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Մ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

Աղավնունի, Այցելութ, էջ 175

Նվիրատու՝ Խաչատուր Ատիշեցի

Վայր՝ Կ. Պօլիս

...յետնեալս ի բանասիրաց Ատիշեցի Խաչատուր վարդապետս պատահեցայ յայսմ վայրի՝ մեծահանդէս քաղաքս Բիւզանդիայ հանդերձ

²⁸ Տպված «երկամաւք»:

քաջ հոգևոր և անյաղթ պուեռիկոս տէր Աստուածատուր աստուածաբան վարդապետ, սբ. Երուսաղիմայ երջանիկ հայրապետան, տեսնալ Աստուածաշունչ տուփս այս գեղեցկադեղ ծրեալ միայն սեաւ տառան...: Եւ ահա յանգ ելեալ լրացաւ ի մեծ մայրաքաղաքս Նո. Պօլսի, ընդ հովանեաւ Ս. Սարգսի զօրավարի և որդույ նորա Մարտիրոսին, ի թիւ սեռիս հայկաղանի քսաներկու յորելեանի, ոչ գոլ լման կատարեալ լի և երկրորդիւ հարկ գոլ ի սմին (1649)...³⁰

Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ հանդիպողացդ այսմ հոգեհուակ բուրաստանին յիշել ի ժամ աղօթիցն զիս անարժան զխաչատուր վարդապետս և զծնողսն իմ՝ տէր Բարսեղ և Ղիմսթն, և զնախնիքն՝ տէր Յակոբն, խաչատուրն, Գրիգորն և Մաւարդն, և զհարազատ եղբայրքն իմ՝ մահտեսի Յովնանէսն, Աւետիքն, Յովնանէսն...: Յիշեցէք ի Քրիստոս միով ողորմեայիւ ինձ տառապեալ խաչատուր վարդապետիս, որ բաղում ծախիւք և արդեամբք ետու գրել և ծաղկելով զարդարել զԱստուածաշունչս ոսկով և լաճվարդով, և երանգ երանգ գունով և ետու յիշատակ ի սբ. Երուսաղէմ, ի դուռն Ս. Յակոբայ, ի յառաջնորդութեան տեսնն տէր Աստուածատուր ... վարդապետին...:

601

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ճանիկեան, № 4

79 Գրեցաւ ի թվականիս Հայոց ՌՂԸ (1649), ի թագաւորութեան Տաճկաց սուլթան Մանսէպին, ի կաթողիկոսութեան Փիլիպպոս սբ. կաթողիկոսին և ի հայրապետութեան Ակնեցի տէր Յովնանէս պարոնտիրին: Յայսրմ ամի կայ ԺԳ (13) քահանայ, որք են...³¹: Յայսմ ամի խօճա Արզումանն եղ յիշատակ զսբ. Աւետարանս ի Ա. Յովհաննէս եկեղեցի,³² յիշատակ հօրն՝ Ճիմանշան[իւն] և մօրն՝ մահտեսի Պաղտատին...:

602

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ճանիկեան, № 40 (1625 թ.)

95 Դարձեալ յիշեցէք մաքրափայլ աղօթս ձեր զվերշին ստացող սբ. Աւետարանիս զխոճայ Յակոբն ... և եղ յիշատակ ի դրունս Ս. Ստեփաննոսի, ի թվին ՌՂԸ (1649), ի հայրապետութեան տեսնն տէր Ներսիսի Սեբաստացոյ...:

³⁰ Այսինքն՝ $[(22 \times 50) - 2] + 551$:

³¹ Անունները և հիշատակարանի շարունակութիւնը Ճանիկեանը չի բերել:

³² Ճանիկեանը ծանոթագրում է, որ խոսքը հավանաբար վերաբերում է Ակնի վարի Թաղի (շուկայի մոտ) Ս. Հովհաննէս եկեղեցուն, այրված 1655 թ.:

603

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Թորոս աղբար, Բ, էջ 463

Գրիշ՝ Քրիստոստուր

Վայր՝ Կ. Պօլիս

Գրեալ ի Կ. Պօլիս ձեռամբ Քրիստոստուրի ի թվին Հայոց ՌՂԸ (1649)։ Յիշեցէք զՓոքր Աղիշեցի Կարապետն, որ ի գաւառէն Ամբայ. ի գեղջէն Պզտի Աղիշ... զմահտեսի Միրիջանն և զԱլամն... յիշատակ ի Մէծ Առիշ գեղջն, ի դրունս Ս. Մաւրոֆին Ս. Կարապետին, և Ս. Սարգսի խորանացն...։

604

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն (1463 Թ.)

Արցախ, էջ 274—275

Նորոգող՝ Սահակ արեղայ

Նորոգեցաւ սբ. Աւետարանս ընդ հովանեաւ աստուածընկալ Ս. Նշանիս Վարագայ, ձեռամբ Սահակ անարժան արեղայի, ի յառաջնորդութիւն սբ. ուխտիս Կիրակոս վարդապետի, որ բազում ջանիւ զվանքս կրկին անգամ նորոգեաց՝ զեկեղեցիք, զղարպաս, զտներ, զոր ի շարժմանէ ապականեալ էր, ի թուականիս ՌՂԸ (1649), ի խնդրոյ Յոնան անուն անկեալ երիցին, որ ստացաւ դստ ի հալալ ընչից իւրոց և հո նորոգել։

605

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 3119

Գրիշ՝ Վարդան արեղայ

216բ Եւ աղաւթիւք սբ. ժերոյն ողորմեայ Տէր ամենայն հաւատացելոցս
և փափագանաւք ղծաւղի սորա, անարժան և ծոյլ Վարդան արեղի, և
թվականիս ՌՂԹ (1650) յունվարի Ե (5) ճրագալուցի. որում փառք յա-
ւիտեանս. ամէն:

606

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 1856

Գրիշ՝ Յովաննէս երէց
Վայր՝ Մալաթիա

ա

109ա Փառք... Արդ՝ գրեցաւ և յաւարտեցաւ սբ. կառս, որ կոչի Ոսկի-
փոր, ձեռամբ Յովաննէս իրիցուն, որ միայն անուամբս եմ երէց և գոր-
ծըս ոչ, ի թուականիս Հայոց ՌՂԹ (1650) մարտ ամսոյ ԻԶ (26). և եղև
յաւարտումն տառիս ի գաւառն Մալաթիոյ, ի դրունս Ս. Ստեփաննոսի,
ի հայրապետութեանն սբ. յաթոռոյն Սրսայ Հայոց տեառն տէր ներսէւ
կաթողիկոսին: Այլ և զծնաւդսն՝ Աստուածատուրն և զմայրն իմ՝ Թագու-
նէ, զեղբայրն իմ՝ Կարապետն, որ հանգեան ի Քրիստոս. զեղբայրն իմ՝
Պառսամն, քոյրն իմ՝ զԵրանն, զորդին իմ՝ Սեբեթանոսն, Գաբրիէլն,
Հարապետն. և զանպիտան գրիշս Յովաննէս երէցս յիշեցէք ի Տէր և մի
բերան ողորմի ասացէք...: Այլ և յիշեցէք սարկաւազ Աբրահամն և իւր
կենդանիքն և ննջեցեալքն, որ այս գիրքս Ոսկեփոր պատճառ եղաւ դրե-
լոյն: Աստուած արհնէ զինքն և իւր ննջեցեալքն. ամէն:

բ

10ա Բարեխաւութեամբ աստուածընկալ և ամենայաղթ սբ. նշանի քո
Քրիստոս Աստուած ողորմի ըստացողի գրոցս, մեղաւոր գրչիս սուտա-
նուն Յովաննէս իրիցուն, այլ և ծնաւդաց իմոց Աստուածատուրն և մայրն
իմ՝ Թագունէ, որ առ Աստուած փոխեցան, և եղբայրն իմ՝ Պառսամն, և
քոյրն իմ՝ Երանն:

607

Գ Ա Ն Ձ Ա Ր Ա Ն

ԹՅԱՎ, № 217 (ԺՁ Դ.)

- 438 Յիշատակ է Գանձտետրս մահտեսի Մովսէսին, և իւր հաւրն՝ Պար-
խուտարին, և մաւրն՝ Նազուին, և եղբարցն՝ Նէրսէսին և Յովսէփին,
Մելիքնին, և քրեւրցն՝ Խաւնուին և Թուրիննին, Շահմանանդին և իւր 'կո-
ղակցին Մովսէփնարին, և հաւրն՝ Յակոբին, և մաւրն՝ Ճոմարին, որ
առին ՂԳանձտետրս և եղին յիշատակ ի գոռն Ս. Լուսաւորչին...: Գը-
նեցաւ Գանձտետրս թվին ՌՂԹ (1650) մարտ ամսոյ... ուրբաթ, և եղաւ
յեկեղեցին Լուսաւորչին ի քաղաքն Մանիսոյ:

608

Ք Ա Ր Ո Ձ Գ Ի Ր Ք

Երեւն, № 9289 (1592 թ.)

- 235ա Յիսուսի Քրիստոսի ծառայէ Քարմատանեց Յովնանէս վարդապե-
տէ շնորհեցաւ այս՝ Քարոզգիրքս ի վայելումն սիրական և պատուելի
եղբորս մերում տէր Յոնան սրբազան կրօնաւորիդ, զոր տէր Աստուած
լարով վայելել տացէ. ամէն:

Գրեցաւ թվին ՌՂԹ (1650) մայիսի ամսոյն Ժ (10):

609

Պ Ա Ր Ձ Ա Տ Ո Ի Մ Ա Ր

ՈՅՁՄՎ, № 693

- 183 Գրեցաւ Պարզատումարս ձեռամբ բազմամեղ և անարժան Աստուա-
ծատու գրիչս, թվին ՌՂԹ (1650) յունիսի Զ (6). գրեցաւ սակաւ գիրս:

Գրիչ՝ Աստուածատու

610

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երեւն, № 4304

Գրիչ՝ Աւետ Որոտնեցի

ա

- 5ա Զառապեալ ոգի գրծողս,
Անգէտ յԱւետ Որոտնեցիս,
Յիշման առնէք զիս արժանիս,
Այժմ և յաւուրն յապագայինս:

Զրեցաւ ՌՂ և ութ (1649) թրվին:

Բ

- 40բ Ով սբ. ընթերցողք, յորժամ երգէք զերգս սրբոց մարտիրոսաց,
ընդ նմին զիս՝ զբազմամեղ Աւետ գծողս յիշէք ի Քրիստոս, արդար

բերանով, զյիշողքդ՝ յիշեալ լիցին ի Քրիստոսէ. ամէն, ԻՂԹ¹ (1650)
թվին:

Գ

82ա Զրեցաւ մատամբ մեղսամածէ,
Աւէտ չընչին անարժանէ,
Հազար նըսուն յինըն (1650) թըվէ,
Տեղապահ Հազարափրկչէ:

Դ

103ա Զտառապեալ ոգի գծողս, զանարժան Աւետիս գրիչս և զծնողսն իմ
աղաչեմ հիշել միով Տէր ողորմայիս:

Ե

168ա Որ կապեցար ի Պաղեստին,
Արձակեցար ի Հռովմէլին,
Լեր բարեխաւս գծողի սորին,
Նաև ծնողաց և յիս յետին,
Ինձ բազմամեղ Աւէտ չընչին,
Մեղօք փարթամ լրցեալ ոգին:

Զ

272ա Գիտութեամբ ընդ Հրէիցն քաղաքաց և անգիտութեամբ ընդ սողո-
մայեցիսն, որոց ինձէն վկայէի անձին իմոյ բիւրապատիկ առնուլ ա-
ռաւել քան զնոցունցն, թէ արդարութեամբ զաղեցայց, այլ ողորմութեան
շնորհին ակն ունելով յուսով սպասեմ սբ. ընթերցողացդ աղօթից, յի-
շել զանարժան Աւէտ գրիչ և զծնողսն իմ. և զիսս, որ եմ թափուր ի բա-
րեաց և դուք յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ արհնեկոյն յաւի-
տեանս. ամէն:

Զրեցաւ ԻՂ և ինըն (1650) թվին. մայիսի է (7) եղև սկիզբն և
յունիսի ք²

611

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

822Ս, № 152

Գրիչ՝ Սահակ

Վայր՝ Բէրիա

ա

320 ... Փառք անբաժանելի... ըստ նմին արինակի ի խնդիր ելեալ
յայսմ հոգիանորոգ և լուսերանգ, ծաղկաւէտ և վարդափթիթ անուշահոտ
բուրաստանիս, պատուական և ասծուածասէր և բարէմիտ մահտեսի տէր
Աստուածատուր...: Եւ եղև գրաւորութիւն գրոցս ի ԻՂԹ (1650) թըւա-
327 լկանիս Հայոց, յուլիս ամսոյ ի ԻՁ (26), արն ուրբաթ: Եւ ի գաւառս

¹ «ԻՂԹ»-ն ձեռագրում գրված է փակագիր:

² Հիշատակարանն ընդհատվում է: Բ, Գ և Զ հիշատակարաններում թեև երեքս հիշվում է
1650 թ., բայց Մատենադարանի ծուցակում ձեռագրի ընդօրինակության տարեթիվը նշված է
1649 թ. (հտ. Ա, էջ 1189):

Աւաբխայի, քաղաքս Բերիա, յաստուածաբնակ և սրորէագումար մէնաստանս առ դուրս Ս. Աստուածածնի և Ս. Քառասնից եկեղեցիացս, ի հայրապետութեան տեառն տէր Ներսէս կաթողիկոսի, ձեռամբ յովհաննէս և անարհեստ գրչի Սահակ անարժանի, ի լաւ և յընտիր արինակէ։ Արդ՝ որ հանդիպիք սբ. գրոցս կարգալով կամ արինակելով՝ յիշեցէք ի սբ. յաղաթս ձեր զստացող սբ. գրոցս՝ զմահտեսի տէր Աստուածատուրն և զիւր կողակիցն՝ զՎարդիսաթունն, որդիքն իւր՝ զԹորոսն և զԱկոբն, հայրն իւր՝ զՍահակն, և զմայրն իւր՝ Մարիամն, և եղբարքն իւր՝ զՂազարն, զԱմիրշահբն, և զԴանէլն, և զմեծ տապն իւր՝ զտիբացու Ապտլնէն, և զկիսն իւր՝ Ճանէն։ Եւ դարձեալ զմիւս մեծ տապն՝ զտէր Ապտլան և զկողակիցն իւր՝ զԽաթունն։ Եւ զամենայն աղագայինսն՝ զկենդանիս և զհանգուցեալսն. լի բերանով և ուղիղ սրտիւ Աստուած ողորմի ասացէք մահտեսի տէր Աստուածատուրին, և իւրոցն ամէնին, որք յիշատակեցան աստ և Աստուած...։ Այլ զիս զանարժան գծողս աղաչեմ յիշել ի Տէր և զհայրն իմ՝ զՄելքոն քահանայն, որ ուսուցիչ մեր այս հոգևոր արհեստիս, և զմայրն իմ՝ զԱլթունն որ առ Աստուած են փոխեալ, և զկողակիցն իմ՝ զԽաթունն, և զորդիքն իմ՝ զՊետրոսն և զՊողոսն, որ բաղում աշխատութեամբ զթողթս կոկեալ են, և զզստերքն իմ, և զեղբարքն իմ, և զամենայն արեան մերձաւորքն իմ՝ թէ կենդանի, և թէ հանգուցեալ...։ Արդ՝ յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղթս ձեր զմահտեսի տէր Աստուածատուրն, որ ստացաւ զսա ի հալալ վաստակոց իւրոց, և հզոր յիշատակ իւր հոգուն ի Հալապ, ի դուռն Ս. Քառասունք եկեղեցուն. և է անշինջ յիշատակ իւր և իւր ծնողացն...

Բ

... ԶՍահակ գրչակս աղաչեմ յիշել ի Տէր և դուք յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ...

Գ

...Որ ողորմի Քրիստոս Աստուած ստացողի գրոցս մահտեսի տէր Աստուածատուրին և իւր կողակցին՝ մահտեսի Վարդիսաթունին, հայրն՝ Սահակին, և մօրն՝ Մարիամին, և որդւոյն՝ Թորոսին և Ակոբին, և մեղաւոր գրչիս...։

Դ

Յայսմաւորքս տէր Աստուածատուրին է, ես Յակոբս զայս գրեցի բարէծնողացն տէր նողկտիր³։

612

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 8325 (1564 թ.)

Նորոգող՝ Խաչատուր

371բ Վերստին նորոգեցաւ գիրքս, որ ասվի Զայնքաղ, ձեռամբ հոգոյ հաւասար, անմիտ և ապիկար, որ է Խաչատուր և մեղաւ ոք քահանայ. թվին ՌՂԹ (1650) աւգոստոսի ԺԵ (15)։

³ Այս հիշատակագրութունը, ինչպես հաղորդում է Ա. Սյուրմեյանը, գրված է ծածկագիր. այն վերծանել է ինքը։

613

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Վատիկանի զրադարան № 19 (1607 թ.)

Գրիշ՝ Մելիտան

291 ... Թվին ՌՂԹ (1650) հոկտեմբերի ԻԷ (27), արևն կիրակի, Գիւտ խաչին ուխտին արևն, այսպէս մեծ զարմանք մի եղաւ, որ մարդ ոչ տեսնէր, ոչ լսէր [էր]։ Ի ծովէն մեծ զարմանալի ձայներ՝ թափի եկաւ որպէս թօք կու նետէին։ Ամենայն աշխարհս մեծ և փոքր ի որոտմանէն սասանեցան, թէ այս ձայնս ո՞ւսկի կու գայ։ Ապայ որչափ քութուլէմիշ անելն ոչ կարացաք համարել և ոչ կարացաք դբել։ անթիւ ան Ռ (1000) ձայներ եկաւ։ Ի (20), 1 (30) աւուր ճանապարհի հեռու տեղանին զորոտման ձայներն լրսեցին։ Ապայ այս զարմանքս ի ծովուն մէջն այտամի այրեցաւ, որչափատան քայր և հող կայր ի յերկնուց երեսն ելաւ և ի ծովն թափեցաւ։ ամէնն քարըն ծովուն երեսն շուռ կու գար, քարերըն մէկ մարդու շաք քարն անճախ Ա (1) հօխայ կու գար. որպէս սունկեր ծովին երեսն ժուռ կու գայր, մարդիք կառնէին կու տեսանէին և կու զարմանային քարին թէթե լինայն։ Այրած ատենն խիստ դառն հոտ ելաւ, այ[ն]պէս քիմքիւնիս բըռնվեցաւ. որչափ որ շուր[շ]ս արծաթ կար սեացաւ, քիրաճլու պատերրն սեվացօ։ Մեծ մեծ զարմանայի բաներ ևղօ. Աստուած վերշն բարին առաշնորդէ. ամէն։

Ես՝ մեղօսը և անարժան Մելիտան ձեր ոտից հող։

614

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 179 (1292 թ.)

Նորոգել տվող՝ Խաչատուր վարդապետ

ա

578բ Ի կամս Աստուծոյ և շնորհօք նորին ես՝ Խաչատուր վարդապետս, աշակերտ երանեալ հօրն Մօսէսի կաթողիկոսի Հայոց, որոյ հրամանաւ և եղև մեզ՝ ժառանգել զաթոռ Գողթան զսբ. վանս, որ յանուն սրբոյ առաքելոյս Թովմայի հաստատեալ է, վերստին ետու կազմել զսբ. մատենանս, որ է ըշտեմարան ամենայն կտակարանաց՝ Հնոց և Նորոց, անպակաս։ Որ և անուանեալ կոչի Աստուածաշունչ։ Էր սա ի նախնեաց անտի յիշատակ սբ. աթոռոյս, անշինշ, բայց ի վատթար պահողաց յոյժ քայքայեալ էր. վասն որոյ ոչ անտես արարաք զհնութիւն սորա։ Այլ վերստին նորոգեցաք զսա ի թուաբերութեան արամեանս՝ ազին ի Ռ-երորդի ինսնբորդի և յիննբորդում (1650) ամի, ի հայրապետութեան հրեշտակաբնակ սբ. աթոռոյս Էջմիածնի տեառն Փիլիպպոսի և ի թագաւորութեանն Պարսից շահ Ապասին փոքու։ Եւ եզաք զսա ի սոյն վանս յորում

579ա և գոյրն // յառաջագոյն։ Եւ արդ՝ յերեսս անկեալ աղաչեմ զհանդիպօզսդ սբ. մատենանիս յիշեսշիք զիս յազոթս ձեր և մեղաց իմոց թողութիւն հայցեցէք աղաչեմ, աղաչեմ։

⁴ Զեռագրում «արամեանս»։

Կազմող՝ Գալուստ

Բ

Ձեռամբ կազմեալ անարժանի,
Կոշեալ անուամբս շար դպրի,
Ոչ եմ արժան կոշիլ բարի,
Վեհ եմ և ես դուլիս շարի:
Արդ՝ ես Գալուստ ստոր անկելի,
Ես աղերսեմ հառաչալի,
Հղմեզ յիշէք անզղղուելի,
Անկնարկելով այսմ բանի:

615

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Մ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

Երևան, № 189

Մաղկող՝ Յէրապետ
Վայր՝ (Նոր) Զուղայ

ա

6ր Աստուածաշունչ սր. ամբ Կենարարին ՌՁԾՄ (1650), Հայոց ՌՂԹ (1650):

Բ

Ես՝ եղկելի Յէրապետս շնորհիւ Տեառն սկսա և ողորմութեամբ նորին աւարտեցի Աստուածաշունչ սր. մատեանս ի Շօշ քաղաքն՝ Ասպահան, ի գիւղն Զուղայ, ընդ հովանեաւ Ս. Նիկողայոսի, ի Թագաւորութեան Պարսից փոքր շահ Ապասիւն:

Գ

469ա Ծալ-
կողի
նկարի
տակ

Հնկալ զմատեան նւէր ծառայիս քո Յէրապետի:

Դ

469բ
472ա
խո-
րան-
ների
կա-
սար-
ներում

Ով դասք սր. մաքուր վարդապետաց և մանկունք սր. եկեղեցեաց, յիշեսցէք ի Քրիստոս զՄաաթէոս վարդապետն⁷: Դարձեալ յիշեցէք զԶուղայեցի Մաաթէոս վարդապետն, որ ստացաւ զսա յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և ծնողացն:

⁵ Գրված է նկարի վրա: 1650 թ. ձեռագրի զարդանկարման տարեթիվն է:

⁶ Գրված է նկարի քառանկյունի շրջանակում, իսկ կլոր շրջանակում գրված է Մաղմուսից (ԻԱ, 18) մի հատված, այսպես. «Մականցին զձեռս իմ և զոտս, և թուեցին զամենայն ոսկերս իմ, նոքա հայեցան և տեսին դիս», այնուհետև շարունակվում է. «տեսի զկեանս»:

⁷ Այս անձնավորության անունը, որ մեկ անգամ էլ հիշվում է հաշորդ տողում, մյուս հիշատակարաններում չենք գտնում: Այդ անունը, հավանաբար, ավելացվել է ձեռագիրը զարդանկարելու ժամանակ: 1650 թ.:

Գրիշ՝ Գասպար Երէջ

Ե

603ա

Փառք ամենասուրբ Երրորդութեան,

* * * * *

Ղ

643բ

Ձի որպէս ուրախութիւն մեծ է նաւելոցն, ի նաւահանգիստն ժամանել, այնպէս և գրչին վերջին կէտն. յասն որոյ գոհացողական ձայնիւ վեր առաքեմ փառք, պատիւ և գոհութիւն ի բարձունս: Որ և զանարժան գրիշ Գասպար քահանայս և զիմ աշակերտ Յովսէփ դպիրն արժանի արարեր հասանել ի վերջին գիծ տառիս և ի հոգելից բուրաստանիս ամէն:

Է

644ա

Փառք...: Զոր տես[եա]լ այսպիսի գանձս աստուածային և զբանալիս դրանն արքայութեան, աստուածասէր և ողորմած, հեղ և հանդարտ... պարոն Նազարեթն ջերմեռանդ սրտիւ և փափաքանք ետ գրել, և ստացաւ զսա ի հալալ արդեանց իւրոյ՝ Նազարեթն, յիշատակ իւր և իւր ծնողացն, հօրն՝ մահդասի խօջայ Եղնազարին և մօրն իւրոյ՝ Սալվինազին, եղբարցն՝ Գասպարին, Ղազարոսին, և քուերցն՝ Մարիամին, Շահգաւին, Մէրջանին, Աննային, Ասանեթին, և որք որ կենդանի են տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս բարով և խաղաղ կենօք վայելել տացէ. ամէն. և որք հանգուցեալ են, արժան լինին կենեղուդ ձայնին, որ ասէ. «Եկալք առ իս ամենայն աշխատեալք և ծանրաբեռինք և ես հանգուցից դձեզ». արժան լինին այն ձայնին. ամէն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զխօջայ Նազարեթն և զհօրեղբարքն՝ զխօջայ Առաքելն, զմահդասի խօջայ[յ] Մարոնեթն, զմահդասի խօջայ Նազարն, յիշեցէք...: Կրկին յիշեցէք ի Քրիստոս զխօջայ Նազարեթն և զհօրեղբօր կանայքն՝ զՍղմէրն, զՇիրին և զԴիշխունն, յիշեցէք...: Միւս անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զխօջայ Նազարեթս և զհօրեղբօր որդիքն իմ՝ զխօջայ Ոհանն, Ոսկանն, զխօջայ Սաֆարն, Բաղասարն և զԱղամալն, յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զխօջայ Նազարեթն և զկողակիցն՝ Եղիիսանն, դեռաբոյսք և նորաբողոքք, նազելիք և սրամիտ[ք], գեղեցիկք և ցանկալիք որդիքն՝ Եղնազարն և Միքայէլն, որ կոչին ծաղիկք պատուականք, որ և ապէնիազն անփորձ պահէ զնոսա. ամէն: Կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զխօջայ Նազարեթն և զծառայքն իւր՝ Վարդանն, Յովսէփն, Պիճօն, Գօրգի, Գրիգորն, Պետրոսն, Պօղոսն, և զաղախնայքն՝ Զանաղէն, Սառէն, Շամանդուխտն, Եղինարն, Գուլտաստէն, յիշեցէք...

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զիս զանարժան Գասպարն էրէջ գրիշս և զիմ մարմնաւոր ծնողքն՝ զՊաղտասար քահանայն և զԹուրվանդայն, և զիմ որդի Յարութիւն դպիրն, որ բազում աշխատեցաք ի վերայ մաքաղաթի և գրի սբ. Աստուածաշունչ գրքիս, յիշեցէք...:

⁸ Մի քանի էջ բռնող այս լափածոյի (տե՛ս № 2587 ձեռագրում) պատմական մասը տեսնել 1648 թ. շարքում:

Գրեցաւ Աստուածաշունչ գիրքս և աւարտեցաւ ձեռամբ [յ]ոքնամեղ
Գասպար իրիցի և իմոյ աշակերտի՝ Յովսէփ դպրի, ի քաղաքն Շօշ, որ
Ասպանան ասի՝ եղր Նարնդալային, ընդ հովանեաւ Ս. էջմիածնի, ի
հալրապետութեան խարանազգեաց տեառն Փիլիպպոս կաթողիկոսի, և
առաջնորդութեան մերոյ քաջ ռաբունապետի տէր Յակոբի, ի թվականի
ՌՂԸ (1649), ի թագաւորութեան այլազգի շահ Ապասի, որ յայսմ ամի
բազում զօրօք խախդեալ և գնացեալ ի վերայ Ղանդանարայ, ընդդէմ
զօրացն Հնդկաց, որ և ապագայն միայն յԱստուծոյ է դիտելի:

Ք

Արդ՝ ես Գասպար մեղօք ի լի,
Զինն (45) ամըն լըցի,
Զամէնն ի հետ մեղաց կացի,
Ու զմահու օրն չիշեցի:
Զօրն ուտէի և ըմպէի,
Ես ծոյլ և թոյլ ամենայնի,
Աշխարհս ծով էր, ես ծփի,
Մի՞թէ իմ Տէրն ինձ ողորմի:
Զինն որ այլոց խրատ տայի,
Յօժար մտօք զայն գործէի,
Զայլոց զշուզըն յայտնէի,
Եւ զիմ գերանըն ծածկէի:
Զգրոց կողակն արձակէի,
Ես և այլոց քարոզէի,
Ես որպէս սալ եմ դարբնի,
Եւ կամ զորոց քար ի մէջ ջրի:
Տէրըն հրամէ իւր քարոզի,
Թէ վայ որ ի կին մարդն հայի,
Ըզհրաման Տեառն ես անցի,
Վայ ինձ և եղուկ յամենայնի:
Ես կարգ առի քահանայի,
Եւ զայն գործով չկատարեցի,
Յանմեղ մարդկանէ գովէի,
Եւ ես ի յիս փքանայի:
Ի մտացս մէջն հպարտանի,
Բայց վայ հազար բերան ընծի,
Աստուածածին կոյս սրբուհի,
Իմ յոյսն դու յաւտը մեծի:
Բարեխօսեա քո Միածնի,
Վասն անարժան քո ծառայի,
Նազարէք մանուկ բարի,
Քո սբ. տեսուն արժան լինի:
Այս աշխարհիս է պանծալի,
Ի այն ատենին յոյժ գովելի,
Զանազանեալ ամենայնի,

644բ

Քահանայից յոյժ պիտանի:
Ամէն աւրհնեալ սր. Տիրուհի,
Զսա պահեա անդրդունի,
Րամից աղքատացն բոլորովի,
Սա անտրտունջ ի հոգ տանի:

* * * * *

Ի

Եւ արդ՝ ես անպտուղս ի բարեաց, մեղաւորս արդարոց, ...մեղս-
մած սոսկանուն քահանայ Գասպար, որ զձե ունիմ քահանայի և գոր-
ծոյն թափուր և ունայն զտանիմ, տեսի զսէր և զփափաք խօջայ Նա-
զարէթիս, զոր ունէր առ հոգեւորսն և իմով իսկ տկարութեամբս յանձն
առի և յամենակարող զօրութեամբն Աստուծոյ կատարեցի զսբ. Աս-
տուածաշունչս: Ո՛վ հայրք և եղբարք, մանկունք սր. եկեղեցոյ, երեսս ի
գետին դնելով տրտասուածութեամբ աշօք մաղթելով հայցեմ ի ձէնջ, յորժամ
հանդիպիք սմա կարդալով կամ օրինակելով անմեղադիր լերուք խոշո-
րանաց և սղալանաց, զաւելին բառնայք և զպական լնուք, զվարձքն ի
Քրիստոսէ ընկալիք միուն Ծ (100) պատիկ...:

Ժ

Դարձեալ յիշեցէ[ք] ի Քրիստոս զճաղկող սորա զՀայրապետն և
զվարպետն իմ զքաջ ռաբունի Խաչատուր վարդապետն և զեղբայրն իմ՝
զԲաղդասար վարդապետն. ընդ սմին և զծնողսն իմ, և զճկողակիցն, և
ամենայն արեան մերձաւորսն իմ՝ զկենդանիս և զնշեցեալսն. և որք
յիշէք՝ յիշեալ լիջիք ի միւսանգամ գալստեանն. ամէն:

616

Վ Ա Ր Ք Հ Ա Ր Ա Ն Յ

Երևան, № 684

Գրիշ՝ Մարինոս

Վայր՝ Առինջ

Ա

617 ա Փառք...: Այլ և թարմատար գրիչս և շամբուշ ոգիս, տրուպ և տկար
յըստեղծութեան Մարինոս տառապեալ, աղաչեմ զընթերցողսդ և զվայն-
լողսդ, հանդիպողսդ և զհարեանցի տեսողսդ աստուածագիծ՝ տառիս
միով Հայր մեղայիւ յիշել և Աստուած ողորմի ասել հանգուցելոց ծնո-
ղաց մերոց, մանաւանդ վասն ծրողին, խնդրել յողորմութիւն ի Քրիս-
տոսէ և թողութիւն բազում յանցանաց իմոց: Վասն որոյ աշխատեցաք և
յուսով ակն ու[ն]իմ ի ձէնջ, խնդրել ի Քրիստոսէ պարգեւել և ոչ վասն
նիւթոյ անցաւորի: Այլ և զՄար<մ>իւս քեռորդին, որ զթուղթն կո-
կեաց և զկէսն գրեաց և ընդ իս աշխատեցաւ մինչ ի սպառ. զի եղիցի
մասն նմա ընդ աշակողմեանսն: Որ ետ կարողութիւն տկար բնութեանս
և տխեղծ մատինս հասանել յաւարտ գրոցս սբ. հարանց վարուցս, ծաղ-
կաւէտ բուրաստանիս ըստ հրամանի և ըստ խնդրոյ համջիրաք անձինս

⁹ Զեռագրում «ածագիծ» առանց պատմի:

իմոյ սիրեցելոյ և հարազատի եղբօրս իմոյ, ընտրելոյ տէր Յովաննէս
 րաբունոյ և ամենեցուն վկայեցելոյ աշակերտի սրբազան հայրապետի
 տեառն տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսի սբ. էջմիածնի, և վերատեսուչ և
 311ր առաջնորդի մեծի նահանգիս յնղոկիոյ//ի վայելումն անձին իւրոյ յա-
 մերամ ժամանակօք և յիշատակ ծնողաց մերոց, հօր մերոյ Յոնանիսի և
 բազմերախտ մօր մերոյ Յովիթայի՝ հանգուցելոյ առ ի կեանս. ամէն:
 Նաև խոշորութեան և սխալանացս գրոյս խնդրեմ շնորհել թողու-
 թիւն, զի զթուղթն կարի նուազ և անօսր էր՝ անմեղադիր լինիք: Արդ՝
 գրեցաւ սա ի դառն և ի տրտում ժամանակի, ի գեղ Առքնջու, ի դուռն
 Ս. Աստուածածնի, ի գումարս կուսան կանանց, ի թվականի ՌՂ և Թ
 (1650), զոր տէր Աստուած բարի¹⁰ և խաղաղական կենօք վայելել տացէ.
 ամէն: Այլ և աղաչեմ, որ զկնի մեր գայք և գիրքս զայսն որ ստանայք,
 զյիշատակս մեր անշինչ պահէք և վարձս ևս ի Քրիստոսէ առնուք. ամէն:

Բ

Գրիչ՝ Մարիամ

390բ

[Ո]ր զօրինակ հօր քո վերին,
 Անախտութեամբ անձին բերին,
 Անյիշալար գոլով նոցին,
 Եւ բարերար առ թշնամին:
 Եւ ես նոցունց եղէ վերջին,
 Վասն ախտաւոր բնութեանս անձին,
 Եւ ոչ թողուլ պարտապանին,
 Եւ անկատար գոլ ի բարին:

391ա

[Ո]չ սիրեցի զթշնամին,
 Եւ ոչ ցուցի գովթ ատողյ/ին,
 Այլ ատեցի զսիրելին,
 Չար հատուցի բարերարին:
 [Ս]ակայն առ իս ի քէն լցցին,
 Քո ինձ եղեալ բան հրամանին,
 Թողուլ զյանցանս առ քեզ պարտին,
 Որ քան զաւագ շատ է ծովին¹¹:
 [Զ]ձեզ աղաչեմ եղբայրք բարի,
 Որք հանդիպիք յայսմ վայրի,
 Յիշման արէք զիս արժանի,
 զՄարիամս մեղօք ի լի:

Գ

391ա

[Դ]արձեալ կրկնակի հայցեմ ի ձէնդ, ո՛վ հանդիպօղք այսմ առա-
 քինազարդ և հոգէշահ գրոյս, յիշեսշիք ի յերկնաթռիչ սբ. յաղօթս ձեր

¹⁰ Ձեռագրում «բարեւ» ձեռով:

¹¹ Մինչև այստեղ տե՛ս նաև 385 բ էջում, շարունակության մեջ հիշում է ստացողի՝ Հով-
 հաննես եպիսկոպոսի անունը, իսկ գրիչներին մասին ասում է.

«Եւ մեզ գծողացս երկակի
 Զկատարողս հրամանին»:

զստացող սորին զՅովաննէս քաջ րաբունին, զերանաշնորհ առաքինին, մաքուր կուսան սբ. աղանին, և զքոյրն՝ զմահտեսի կուսան զՄարիեոս գրիշն, նաև զծնողսն հանգուցեալ, զհայրն՝ Յոնաննէս և զմայրն՝ Օղի-տայ, և որ յիշէ՝ յիշեալ լիցի արքայութեանն Քրիստոսի. ամէն:

617

Պ Ա Տ Ա Ռ Ի Կ

Երևան, № 923

Հետ. ստացող՝ Վարդան Բանանայ

ա

3ա Ջվերջին ստացաւ սբ. Աւետարանիս՝ զտէր Վարդան քահանայս գնեցի հալալ ընչից և ապրանաց իմոց, յիշատակ ինձ և ծնաւդացն իմոց, հաւրն իմոյ՝ տէր Մելիսէք քահանայն ե մաւրն իմոյ՝ Ուղուսաւլթա-նին, կողակիցն իմ՝ Նասումփաշին, որգւոցն՝ Սուլայիւանին, կողակիցն իւր:

/// սարկաւագին, Ղազումին, Նուրիջանին, Սանակին, մեծ դուստրն իմ՝ Սաւթանգաւին, Խալիփգունարին, Գաւալիսանին, թոռն իմոյ՝ Յե-կանին. գնեցի հալալ ընչից իմոց, յիշատակ հոգւոյ իմոյ: Այլ ոչ ում բան չկայ այս սբ. Աւետարանիս միշումն, որ դաւի անէ կամ այլ և այլ անէ. ամէն:

Նորոգող՝ Ներսէս սարկաւագ

Բ

Ջվերջին նորոգաւ զՆերսէս սարկաւագս նորոգեցի զսբ. Աւետարանս առաջնորդութեան սբ. ուխտիս Սանահնու Սարգիս ահրեպիսկոպոսին, հէքիմութիւն Լաւու Իսախանին, թվիս ՌՂԹ (1650): Ով ոք հանդիպիք կարդալով կամ աւրինակելով, յիշեցէք զՆերսէս դպիրս, Աստուած զձեզ յիշէ....:

618

Պ Ա Տ Ա Ռ Ի Կ

Երևան, № 965

Վայր՝ Տեի

1ա Յիշատակ է Գանձարանս Գուլգազին, դստերն՝ Մարիամին, որդոցն՝ Աբրահամին, Գրիգորին, Պօղոսին, Դարմանին, Եւային, քրւեւրցն՝ Շենա-ուրին, Աննային և ամենայն ազկա[կա]նացն. և ետու ի դուռն Ս. Թու-մայի եկեղեցոյն մերոյ, թվին ՌՂԹ (1650), ի գեօղն Տեի, յիշեցէք....:

619

Պ Ա Տ Ա Ռ Ի Կ

Երևան, № 973

Հետ. ստացող՝ Միքայէլ արքեպ

1ա Միքայէլ կրօնաւորս վերստին ստացա զսբ. Աւետարանս ի հալալ արդեանց իմոց, յիշատակ հոգո իմո Միքայէլ կրօնաւորիս և ծնողացս,

հօր Անլիմանին և մօրն՝ Մարիամին, և եղբայրցն՝ Յոնանիսին, Աօլին, և կանանց սոցին՝ Յագուլին, Խանադին, և որդոց սոցին՝ Մկրաչին, և որդոյն՝ Բաղդասարին, Յունանին, Յօնանին, զԳրիգոր սարկաւագին, Թադոսին, Մարտիրոսին, Էվագին, դարձեալ միւս Գրիգորին, Մանկին, Սարգսին, քրեւրցն՝ Մարին, հարսն՝ Գուլադին, և ամենայն արեան մերձաւորացն...: Դարձեալ կրկին աղաչեմ զձեզ, որք հանդիպիք սմա՝ կարդալով կամ օրինակելով յիշեցէք... Միքաէլ արեղայիս և ծնողաց իմոց, և ամենայն ազգակցեացն իմ. ամէն:

Ի Թվին Հայոց ՌՂԹ (1650), ի Թագաւորութիւնն Պարսից շահ Սեֆու որդի շահ Ասլագին:

Ես՝ Աշանեցի Անլիմանի որդի Միքաէլ կրօնաւորս ստացա զսբ. Աւետարանս յիշատակ ինձ...:

620

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ս Ո Ի

Երևան, № 1420 (Ժէ դար)

Կազմող՝ Պաղտասար Երէց
Վայր՝ Եղեւսիա

- 234ա Կազմեցաւ սբ. գիրքս տեւելեանն սրբոյն Յոհաննու աւետարանչին և երանելի առաքելայն Քրիստոսի և Կաթողիկէքն ընդ սմին, ի քաղաքն յԵղեւսիայ, ի դուռն Բարձրահայաց Ս. Աստուածածնին, ՌՂԹ (1650) Թվին, ձեռամբ զառածեալ և անարժանի, նուաստ Պաղտասար երիցի,
- 234բ որ անուամբս եմ և ոչ գործով: Ով սբ. հարք, աղաչեմ զձեզ խոնարհ/-հուօթեամբ յիշել զանարժանս ի սբ. աղօթս ձեր. ամէն:

621

ՔԱՐՈՉԳԻՐՔ ԳՐԻԳՈՐԻ ՏԱԹԵՒԱՅԻՈՅ

Երևան, № 2309

Գրիչ՝ Ղազար Երէց
Վայր՝ Էջմիածին

ա

- 34բ Դարձեալ ես անարժանս ի մէջ ընկերաց և որոշեալս յամենայն մասանց բարեաց Ղազար գրիչս կոչեա իբր Էրէց:

բ

- 616բ Ո՛վ տէր Աստուած իմ Յիսուս Քրիստոս, վասն խաչի քո և բւեռաց և գեղարդեան... քո... զաւրացոյ և կարողացոյ զմեծ վարդապետն Գրիգորիոս զառնօղ և զկրկին ստացօղ գրոյս այժմ և ի մշտնջենաւորսդ ընդ ամենայն սրս. քո և ողորմեա ինձ բազմամեղ գրչի և ծնողաց իմոց և ամենայն հաւատացելոց. ամէն:

գ

- 669բ Շնորհօք՝ և առատ գթութեամբ մարդասիրին Աստուծոյ...: Յայս ամէնառատ գթութիւնս Աստուծոյ հայեցեալք բազմերջանիկք հարքն

սրբազանք և իսկագոյն արժանիքն յիշատակելոյ աէր Մովսէս և տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսք Հայոց, բայց զի՞նչ եթէ ոչ նոր արեգակունք, որոց հրամանաւ գրեցաւ գիրքս Քարոզութեան լի և կատարուն երկոքին հատոր: Առ որ եղև սկիզբն և աւարտ երկրորդ հատորին բանիւ տեառն Մովսէսի հայրապետի ի տեղի իջման Միածնի, ի բարձրաբերձ աթոռն ամենայն հայկազնի, իսկ առաջին հատորն հրամանաւ տեառն Փիլիպպոսի ամենափայլ հայրապետի ևս ի սոյն տեառնակառոյց կաթողիկէի, որ և կատարեցաւ իսկ ի թուին ՌՂԹ (1650), մնալով աստ յիշատակ անշնչելի բարերջանիկ հայրապետացս, որոց վարուց վասն և հանդիսապատում երախտեացն յիշատակեմ սեռօրէն ի ձեռն սակաւու տեսութեան: Բայց նախ առաջ նոյն Մովսէսի: Արդ՝ գոլով սա ի գաւառէն Սիւնեաց, լեալ աշակերտ Մրապիոն կաթողիկոսին և շրջեալ ժամանակս ինչ ի տունն Յունաց առաքելաշնորհ քարոզութեամբ՝ և անտի եկեալ յարեւելս ի գաւառ իւր, արար զսկիզբն քարոզութեան և նորաձև վարդապետութեան. քանզի ընդ այս ժամանակս բնաւին բարձրեալ էր վարդապետ անուն յարեւելեան աշխարհէ, բայց թէ կային եպիսկոպոսունք՝ էին արժանի բամբասանաց գնալով արտաքոյ կրօնից իւրեանց, վասն որոյ բնաւին խոպանացեալ էին մարդիկ ի գիտութենէ և ի գործոց: Իսկ առաքելաշնորհ այրս այս՝ Մովսէս վարդապետ իբրև էարկ զսերմն կենաց ի տունս արեւելեան, իսկոյն արմատացաւ, աճեաց և ետ պտուղ բազմապատիկ, զի շինեցան եկեղեցիք ի գեղաւտանս, զարդարեցան վանորայք պարկեշտ կրօնիւք և առաքելացան միայնակեացք ի յանապատս: Եւ զի է քեզ գրէթէ ամենեւեմ առաքելանման էր շնորհաց տարածումն, զի կարի նեղագոյն է յառաջարկութիւնս, որոյ պատճառէ փութով յեզերումն տամ բանիս:

Արդ՝ թէպէտ սորա այսպիսի լուսատրելոյ զաշխարհս, այլ աթոռս մեծ տունս տէրունեան սբ. Էջմիածին, էր ամենեւեմ այրի և ամայի ի զարդուց և ի շինութեանց, և մանաւանդ թէ անկեալ ի ձեռս սեխեխաց, և եղեալ զձեռս իւր ի ծնօտի կայր ի տարակուսի. գրեթէ միայնակ եկեղեցին մնացեալ ի մէջ լայնածաւալ դաշտին, որոյ լուսնացոյցքն եղեալ էին մուտ և ելք թռչնոց և դրունքն անասնոց: Արդ՝ զայս իբրև այսպէս տեսանէր մեծ վարդապետն Մովսէս՝ վարանէր, տազնապէր և ի միտս իւր երկունս անհնարինս քարշէր, գոնեայ զի տեսցէ ի զարդարանս զկողոպտեալ հարսն Քրիստոսին: Արդ՝ իբրեւ ետես ամենագութն Աստուած զ[ս]որա այսպիսի խորովակէզ իղձն իրաւաբար ի վերայ իւրոյ հարսին՝ հանգոյն Մովսէսի առ Իսրայէլ և կամ մեծին Ներսէսի ևս առ մերս, յայն ժամ քաղցրացաւ ի կամս իւր, անտես առնելով զյանցանս մեր, երեցոյց, զսա պատճառաւ ինչ արքային Պարսից ի շահ Աբասին և ետ Աստուած¹²:

¹² Հիշատակարանն այնուհետև ընդհատվում է հաջորդ թերթը կորչելու պատճառով:

622

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՍԻՄԷՈՆԻ ԶՈՒՂԱՑԵՑԻՈՑ

Երևան, № 2360

Գրիշ՝ Յօնաննէս

268ա Փառք...: Յիշեցէք ի Քրիստոս, ով սբ. հարք և եղբարք, զմեղաւոր ծրողս անյիշելիս ի դպիրս Յօնաննէս անուամբ միայն և գործով թափուր և ունայն. աղաչեմ զձեզ յիշել ի Տէր: Ի թվականիս Ռ և ՂԹ (1650):

623

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Ց, Տ Օ Ն Ա Ց Ո Ց Ց

Երևան, № 2558

Գրիշ՝ Մարգար դպիր
Վայր՝ (նոր) Զուգայ

ա

433ա [Փ]առք...: Արդ՝ գրեցաւ Շարականս ստոյգ և պատուական, լիակատար և քաղուածովք ըստ փառաբանութեան դասուց հրեշտակաց... ի թուականութեան Հայոց Ռ և ՂԹ (1650), և ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպոսի, և ի վարդապետութեան մերոյ ազդէս Զուլայեցի քաջ և ընդունի Սիմէոնին և Դաւթին, և ի թագաւորութեան Պարսից փոքր շահ Ապասին, և ի իշխանութեան խօջայ Սարֆուզին, ի քաղաքն մեծ Շօշ, որ է Հսպանան, և ի գեղաքաղաքս Զուլայ, ձեռամբ դպիր Մարգար գրչիս, ի նրւէր և ի ընծայ սբ. եկեղեցոյն, որ կոչի Ս. Հոգի, ի խնդրոյ և ի հաւատարիմ քրիստոնեա և ստացող սորին ի փառս Աստուծոյ և յիշատակ բարի խօջայ Նազարէթն, ի վայելումն անձին իւրոյ հոգւոյ || և մարմնոյ. և յիշատակ է ծնողացն իւրոյ՝ մահաւոր խօջայ Եղնազարին և Սալվինազին. ամէն:

433բ տակ բարի խօջայ Նազարէթն, ի վայելումն անձին իւրոյ հոգւոյ || և մարմնոյ. և յիշատակ է ծնողացն իւրոյ՝ մահաւոր խօջայ Եղնազարին և Սալվինազին. ամէն:

Դարձեալ յիշատակ է ստացողի սորին պարոն խօջայ Նազարէթին և եղբօրն հանգուցեալ առ Քրիստոս Ղազարին և քվերն՝ Մէրջանին: Դարձեալ յիշատակ է դեռաբոյս և նորաբողոք խօջայ Նազարէթին և կողակցին իւրոյ՝ Եղնազարին, և որդւոյն մանկագոյն Մուֆայէ[լ]ին, և հանգուցեալ որդւոյն՝ Եղնազարին: Որք հանդիպիք սմայ....:

բ

384բ Յիշատակ... զստացող սորին խօջայ Նազարէթն և հայրն իւր՝ հանգուցեալ առ Քրիստոս խօջայ Եղնազարն: Եւ երգեցողաց սորայ միաբանից և քահանայից սբ. եկեղեցոյն, որ կոչի Ս. Հոգի, զտէր Մկրտիչն, տէր Անդրէասն, տէր Յովաննէսն, տէր Դաւթն, տէր Մաթէոսն, տէր Աստուածաբանն, որ եղեն յօժար փափազանօք սմա գրելոյ վասն Ս. Հոգւոյն եկեղեցոյ, ընծայ և նրւէր ի խօջայ Նազարէթն, ի փառս Աստուծոյ և վայելումն հոգւոց և մարմնոց իւրեանց և յիշատակ աստ և ի հանդերձելումն....:

Եւ զդպիր Մարգար գրիշս յիշեցէք ի Տէր, և դուք յիշեալ լիշիք առաջի Աստուծոյ. ամէն:

Ստացող՝ Խոջայ Նազարէք

Գ

382

Հստացող սորին զխօշայ Նազարէքն յիշեա ի Քրիստոս:

Դ

273ա

Յիշեցէք, ով աստուածասէրք, զծառայս Աստուծոյ Նազարէքս, որ ըստացայ զտառս լիակատար քաղուացովք զարդարեալ շերմեռանդ սիրով ի փառս Աստուծոյ. և զհայրն իմ՝ մահադասի խօշայ Եղնազարն, որ կոչի Ամիրասաթէնց, և զմայրն իմ՝ Սալվինազն: Դարձեալ յիշեցէք զեղբայրն իմ, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոս զՂա[զա]րսն, և քոյրն իմ՝ Մէրջանն: Դարձեալ յիշեցէք ի սբ. յաղօթս ձեր զստացող Նազարէքս և զկողակիցն իմ՝ Եգաթիսանն, և զորդին իմ՝ նորաբողբոջ Մուսայէլն, և հանգուցեալ որդին իմ՝ Եղնազարն, որ զայս սբ. գիրս յիշատակ նւիրեցի զհայրենի յեկեղեցին մեր, որ կոչի Ս. Հոգի, ի փառաբանութիւնս Աստուծոյ...:

624

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, № 3034

Գրիչ՝ Գասպար
Վայր՝ Էնկինաղալայ

174ա

Փառք...: Շնորհին Աստուծոյ կատարեցաւ մատեանս այս, որ կոչի Մաշտոց, ի շրջագայութիւն հայկազան տումարիս ՌԴԹ (1650), ի յերկիրն Գեղմանիկայ, ի գեղաքաղաքն ի Նարկիզն, որ այժմ կոչի Էնկինաղալայ, ձեռամբ մեղաւք զառածեալ, փրծուն գրչի Գասպար տարտամ ոգ-

174բ

ւոյ, ընդ հովանեալ Ս. Աստուածածնին || և Ս. Սարգսի զաւրավարին և այլ սրբոցն, որ աստ կան ի յաւնութիւն քրիստոնէից: Ի յաթոռակալութեանն Կիրիկիայ տէր Ներսէսին և ի յառաջնորդութեան այսմ գահի տէր Պետրոս եպիսկոպոսի, ի խնդրոյ աստուածասէր և բարեմիտ, հեղահոգի Փիլիպպոսին և կենակցոյն իւրոյ Շուշանին, զի բազում փափաքանաւք ետուր գրել զսայ, յիշատակ իւրեանց և իւր որդոցն՝ Սարգսին և Մարտիրոսին և ամենայն արեանառուի, և ի վայելումն տէր Պօղոսին, զոր տէր Աստուած բարով վայելել տացէ: Արդ՝ աղաչեմ զամենեւեան, որ հանդիպիք սմա տեսանելով կամ կարդալով, յիշեցէք յաղօթս ձեր և լի սրտիւ Աստուած ողորմի ասացէք վերոյ ասացեալ ստացողի գրոցս Փիլիպպոսին, որ եռափափաք սիրով ստացաւ զսա, յիշատակ իւրն և ամենայն տոհմից իւրոց: Այլ և զիս զանարժան գծողս և զծնաւղս իմ և զուսուցիչն իմ՝ զՅովնանէս քաջ քարտողար վարպետն յիշեցէք ի յաղաւթս ձեր. և տէրն Քրիստոս, որ առատն է ի տուրս բա[րեաց]¹³

¹³ Շարունակութիւնն ընկած է:

625

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, № 3904

Գրիշ՝ Յոհանն Հիգանցի
Վայր՝ Հիգան

Ա

Փառք...: Եւ արդ՝ ես անարժանս և ապիրատոս և ամենայն մեղօք և աղտեղութեամբ զառաժեհալս, անիմաստ և անարհեստ ի գիրս գրչութեան Յոհանն Հիգանցի սեւրես, պոռնիկ, խաբեբայս և ոչ քահանայս, շնորհիւ Տեառն սկսայ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի զ[տա]ռս աստուածահարմար, զքնարս աստուածաշունչ... որ է կոչեցեալ Մաշդոց: Որոյ տեսեալ զանառիկ մեծութիւնս և զգանձս պատուականս հաւատարիմ և աստուածասէր մահդասի տէր Հայրապետ քահանայն, և եռափափագ սրտիւ և յօժար || [կա]մօք ետ գրել զսա, յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնողաց իւրոց, հօրն՝ Սարգսին և մօրն՝ Խանալին, և եղբարցն՝ Սիրունին, Խղաքին, և քրերցն՝ Խանումին և Քրնֆուլին, հօրեղբօրն՝ Յակոբին և կողակցին՝ Գովաղին և այլ ամենայն արէնառու մերձաւորաց՝ կենդանեաց և ննչեցելոց, մեծի և փոքու առ հասարակ. ամէն:

Եւ արդ՝ գրեցաւ սա ի մեծ թվականիս Հայոց ի Ռ և ի ՂԹ (1650) ամին, ի քաղաքս, որ կոչի Հիգան, ընդ հովանեաւ սբ. Ե (5) խորանացն Ս. Յարութեանն, և Ս. Աստուածածնին, և Ս. Յովաննէս Մկրտչին, Ս. Սարգսին և որոյ նորա Մարտիրոսին: Ի հայրապետութեանն Հայոց տեսաւ տէր Փիլիպոսի եջմիածնին սրբոյ, և ի կաթողիկոսութեանն մերոյ Աղքատաւայ տեսաւ տէր Ստեփաննոսին, և ի մերոյս պարոնութեան Աւտալ բէկին. ի դա||ոն և ի նեղ ժամանակիս, յորում նեղիմք և տառապիմք ի հարկապահանջութենէ անօրինացն: Եւ այս ամենայն եկն ի վերայ մեր վասն ծովացեալ մեղաց մերոց. զոր յուամք ի մարդասէր քաղցրութիւն Արարչին, որ քաղցրանա բոլոր արարածոցս ևս առաւել հայկազան տոհմիս, ազգաց քրիստոնէից. ամէն:

Դարձեալ կրկին անգամ աղաչեմ յիշել ի Քրիստոս Աստուած զմահդասի տէր Հէրապետն..., որ ըստացաւ զսբ. գիրքս և եղ յիշատակ ի Մովսէս գաւառն, ի գեղն իւր հայրենի ի Սուրս, ի դուռն Ս. Յովաննոս Մկրտչին և Ս. Գէորգեայ: Եւ արդ՝ կացցէ սա անջինջ յիշատակ ի գուռն սր. տաճարացս: Եւ մի՛ ոք իշխեսցէ հեռացուցանել զսա ի դրանէ սբ. եկեղեցեացս, ոչ || [ծ]ախելով և ո՛չ գրաւելով: Եւ թէ ոք յանդգնի՝ կամ ծախէ կամ գրաւէ՝ զանէծս Կայնին առցէ և զայլ խաշահանուացն. ամէն:

Բ

Ձստացող գրոցս զմահդասի տէր Հայրապետն և զծնողսն իւր յիշեցէք...:

Գ

Ով դասք սբ. քահանայից և սարկաւագաց..., որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ արինակելով, յիշեցէք... ստացողի գրոցս Մովսէս մահդասի տէր Խէրապետին և իւր ծնաւդացն, և իւր ամենայն արեանառու

626

մերձատրացն...: Նաև սեւերես և եղկելի, պոռնիկ և խաբեբա Հիդանցի
Յոնան գրչիս և ծնողաց իմոց և իմ վարպետաց. ամէն:

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 4171 (ԺԳ դ.)

Կազմող՝ Մարգար
Վայր՝ (Նոր) Զուլայ

310բ

Յիշատակարան ստացողի սր. Աւետարանի

Փառք...: Արդ՝ վերստին նորոգեցաւ սր. Աւետարանս ի թվականու-
թեան Հայոց Ռ և ՂԹ (1650), ի քաղաքն Ըսպանան, ի գեղն Զուլայ. և
ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոսի: Յիշատակ է Աւետարանս խո-
[շայ Ծ]ատուրին և ծնո[ղաց ի]ւրոյ Մկրտչին ///նին և կողակ[ցին]
///[փ]աշին:

[Աւետարանս] յիշատակ է խօջայ Մատուրին և զկողակից Մկրտա-
տիկին, և զորդին դեռաբոյս և նորաբողոքոյ պարոն Դիլաֆին: Դարձեալ
յիշեցէք և յիշատակ է Մատուրն և զվերջի կողակիցն իւր՝ զԳովվարզն,
և զորդին՝ Ընտրիանոսն, և դստերքն՝ Մարիամատիկն և Զեփրիթայն և
զհանգուցեալ դուստրն՝ զՈւղիղայն:

Դարձեալ յիշատակ է և յիշեցէք ի Քրիստոս զՄատուրն և զեղբարքն
իւր՝ Տիրատուրն և Յովանէսն: Դարձեալ յիշեցէք զպարոն Մատուրն և
քոյրքն իւր՝ Խազաւէն և զԹրվանդէն ի Քրիստոս Յիսուս տէրն ամենայ-
նի...:

Եւ զՄարգար գրիչս և վերստին կազմողս յիշեցէք:

627

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 4217 (1331 թ.). Պատառիկ, № 919, էջ 2 ա

Կազմել տվող՝ Խաչատուր վարդապետ
ա

275ա

Ի հազարերորդում և ինսներորդում և յիններորդում (1650) ամի
թուահաշու[ու]թեան հայկազեան տօմարի, ես՝ նուաստ Խաչատուր վար-
դապետս ետու նորոգ կազմել զսր. Աւետարանս, ի սփոփանս բազմամեղ
անձին իմ և եղի սր. աթոռ Թումայի առաքելոյ ի վանս Ազուլեաց,
որում և էրն յառաջագոյն: Իսկ արդ՝ որք հանդիպիք, աղաչեմ զի յիշես-
ջիք զիս հանդերձ ծնողօք իմովք և դուք յիշեալ լիջիք առաջի Աստուծոյ.
ամէն:

Կազմող՝ Գալուստ դպիր

Բ

Զեռամբ կազմեալ անարժանի,
Կուչեալ անուամբրս Գալուստ դպրի,
Ոչ եմ արժան կոչիլ բարի,
Վեհ եմ և ես և զլուս շարի:

— 394 —

628

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 4663

Գրիշ՝ Աւետ Որոտնեցի

25ա Զտառապեալ ոգի գրծողս զԱւետ ս.ըրուպ Որոտնեցի, մեղաւք զառաժեհալս յիշեալ: Թիվն հազար Ղ և ինն (1650):

629

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 5301

Գրիշ՝ Աւետիս
Վայր՝ Աւրեղանց

ա

372բ Փառք Եռակի աստուածութեանն,
Եւ միակի անճառ բնութեանն,
* * * * *
375ա Փափագեցաւ իբր զեղջերայն,
Յաղբերըս ջուրց անմահական,
Եւ գրծագրել զսա զանազան,
Եւ զարդարել հտ հրաշագան:
Զոր ես շարեացըս աւթարան,
Եւ ի բարի գործոցս ունայն,
Աւետիս հողս և անարժան,
Կատարեցի զնորին հրաման:
Մարմնովս աշխատ գործիական,
Հոգւովս յաւժար և ժըրական,
Բազում շանիւ աշխատական,
Կատարեցի զսա ի լըման:
Ի թվականիս Ռ ամեան,
ՂԹ թիւ ընդ նըման (1650),
Աւարտեցաւ սա ի լըման¹⁴,
Որք հանդիպիք սըմա տեպեան,
Կամ վայելէք յայս բուրաստան,
375բ Յիշման առնէք ըզմեզ արժան,
ՁԱւետիս հողս և անպիտան:
Եւ դուք յիշիք առ Տէրըն բան,

Եւ արդ՝ գրեցաւ եղանակաւոր տառս և աստուածաբան կտակս և խնկալի տուփս..., որ կոչի Շարականոց ի լաւ և լընտիր արինակէ, որ է իլիկ կոչեցեալ, ձեռամբ յոգնէմեղ և անիմաստ գրչի, մեղաւոր Աւետիսի: Շնորհիւ Տեառն սկսաւ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի ի թվականիս Հայոց ՌՂԹ (1650), ի գեօղս որ կոչի Աւրեղանց, // ընդ հովա-

¹⁴ Զորորդ տողը չի գրված և տեղը բաց է թողնված:

նեաւ Սրբոյն Պետրոսի և Պաղտսի և Ս. Գէորգայ զաւրավարին, ի դռն և ի նեղ ժամանակիս, յորում նեղիմք ի հարկապահանջութենէ անաւրինաց, քանզի ևս քան զևս սաստկանա բարկութիւն և նեղութիւն ի վերայ աշխարհիս, ևս առաւել ազգիս Հայոց, վասն ծովացեալ մեղաց: Արդ՝ որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ աւրինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զանարժան գրծողս զԱւետիս և ծնողքն իմ՝ զՎարդան քահանայն և զմայրն՝ զՄանմուրն, և զպապն իմ՝ զԹումայ քահանայն, և զվարպետն իմ՝ զտէր Կիրակոս, որ բազում աշխատանք բարշեցին հետ անարժանիս և ուսուցին զիս: Աստուած զնոցա հոգին լուսատրէ և պայծառացուցանէ յիւր սբ. միւսանգամ գալըստեամբն. ամէն:

Ծաղկող՝ Յովնանէս սարկաւազ

F

180բ [Յով]նանէս¹⁵ սարկաւազ նկարող սորին և [ղծնո]ղս իմ յիշեցէք ի Քրիստոս, ով եղբարք իմ [և դուք] յիշեալ լինիք ի Տէր¹⁶:

630

Ա Ի Ն Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 6351 (ԺԶ դար)

Վայր՝ Տեի

296ա Յիշատակ է սբ. Աւետարանս Կարապետին, կողակցոյն՝ Շանբիստանին, որդոյն՝ Կոստանդին, Սայում. դստերացն՝ Նային, Մարիամին. եղբարցն՝ Կիրակոսին, Պետրոսին. քերն՝ Փաջաբէկին, հարսն՝ Էթարին, Պետրոսին, որդոցն՝ Հայրապետին, Աղամին, Կիրակոսի կողակցոյն՝ Անաիաթունին, որդոցն՝ Վարդանին, Թումոսին և ամենայն արեան մերձաւորացն: Եվ ետու սա ի դռն Ս. Թումայի եկեղեցոյն մերոյ, ի գեղն Տեի, թվին ՌՂԹ (1650), յիշեցէք և լի բերանով Աստուած ողորմի սացէք:

631

ԺԱՄԱԳԻՐՔ, ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ, ՏՕՆԱՅՈՅՅ

Երևան, № 6423 (1641 թ.)

Սրբագրող՝ Յովնանէս

Վայր՝ Երեջակ

91բ ԶՅովնանէս բանի սպասաւորս յիշել առ Տէր աղաչեմ, վասն զի սակաւ ինչ աշխատեցաք ի վերայ այսմ ժամագրքիս սրբագրելով զսայ, ըստ կարողութեան մերում, թվին ՌՂԹ (1650), գրեցաւ ի վանս Ս. Կարապետայ Երեջակոյ, առ ոտս ըաբունապետին Սայեայ:

¹⁵ Մատենադարանի Զեռագրաց ցուցակ կազմողներն այս անունը կարդացել են Վարդանէս (հտ. Բ, էջ 77):

¹⁶ Բ Հիշատակարանը գրված է կարմիր մեկնով:

632

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 6673

Գրիչ, կազմող՝ Նիկողայնոս
Վայր՝ Կաֆայ

ա

- 300բ Փառք... որ զտկարութիւնս իմ զարացոյց յաւետ իւրոյ իմաստութեանն, վասն որոյ և ես՝ մեղապարտ ոգի Նիկողայնոս, անարժան ծառայ ծառայիցդ Աստուծոյ, յանձն առեալ ոգւով չափ կատարեցի զտառս, հոգէշունչ, աստուածազարդ, աստուածախաւս սբ. Աւետարանիս, զոր ամենասուրբ Հոգին հանգչելով...:
- 301ա Գրեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ նուաստ և յետին գրչի Նիկողայնոսի մեղապարտի, ունայնագործ մելանաւորի, ի թվարեութեանս ասքանագեան և աբեթական տօմարի ՌՂ և Թ (1650), և ըստ նորոմս շրջան Լ և Ե (35), և ի գալստենէ Կենարարին ՌՈՄԲ (1652), ի ստոյգ և յընտիր // աւրինակէ ևս առաւել համաբայիցն, զի գաղափար սորին ի հռչակաւոր անապատին էր գրած, զոր Դրագարկ անուանի. ի յաշխարհիս Հոնաց և ի յերկրիս ՂԻՄԻ, ի հոյակապ և ի հռչակաւոր քաղաքիս որ կոչի Կաֆայ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և Սրբոյն Սարգսի զարավարին և որդւոյ նորա Մարտիրոսին և այլ բազմահաւաք սրբոց, ի հայրապետութեանն Հայոց տեառն Փիլիպպոսի և յեպիսկոպոսութեան ամենայն հիւսւսական կողմանց տէր Գրիգորի աւրհնեալ քահանայապետի, զոր տէր Քրիստոս պահեսցէ ի կամս ողորմութեան իւրոյ. ամէն: Ի յայսմ ժամանակի գրեցաւ ամենագովելի և գերահռչակելի, դերակա/տար և գերապանծ... սբ. Աւետարանս...:
- 302բ Արդ՝ այսմ աստուածապատում և քրիստոսաւանդ տառիս ցանկացաւ եղեալ աստուածարեալ Վ պատուական մ[ահդասի] խօճա Յովաննէսն ետ գրել զսբ. Աւետարանս յիշատակ անձին իւ/րոյ և իւր ծնողացն: Արդ՝ որք հանդիպիք սմա ընթեռնելով կամ գաղափար առնելով, յիշեսցիք ի մաքրափայլ և ի սրբամատոյց յաղաթս ձեր զպատուելի մ[ահդասի] խօճայ Յովաննէսն զստացաւ սորին, և զհայրն իւր՝ զԱնդրէասն, և զմայրն իւր՝ զԱլթնն, և զպապն իւր՝ զԱնթառամն, և զմամն իւր՝ զՄովսէսն, և զԳաւաթն և Յովաննէսն, և զԱլթնն և զՊաղտիսն, և զԿողակիցն իւր՝ զՊաղտասա[r]ն, և զորդիսն իւր՝ զԴիլանն և զՓիլիպպոսն և զՏօլվաթպիֆայն¹⁷: Որ մեծաւ փափաքանաւք և սրտաջան յաւժարութեամբ և քաջահաւատ յուսով... ետ գրել զսբ. Աւետարանս ի փրկութիւն կենաց իւրոց և ի լուսաւորութիւն հոգւոյ իւրոյ, յիշատակ իւր և ծնողաց և // եղբարց և ամենայն զարմից, գանձ յաւիտենական...:
- 303բ Արդ՝ աղաչեմ զսրբազան և զաստուածամերձ դասս քահանայիցդ, որք ընթեռնուք և լուսաւորիք, յիշեսցիք զվերոյ դրեալքս ի սմա, և զիս զՆիկողայնոս մեղապարտ գրիչ, և զծնաւդսն իմ, և զեղբարս, և զքորս, և զամենայն արեան մերձակայսն իմ...:
- 304ա Եւ դարձեալ վերստին յաղաչեմ զձեզ, ո՛վ դասք սրբազանից միանձ-

¹⁷ Սկսած «զԱնդրէասն»-ից մինչև այստեղ ձեռագրում մեկանը թափված է, կաթաղանք, հետեւելով մագաղաթի վրա թողած հետքին:

նացելոց և քահանայից, յիշել վերստին ի սրբամատոյց զաղաթս և զաղաշանս ձեր զբարեհամբաւ և զողորմած զմահդասի խօճայ Յովսեփնէսն և զեղբայրքն իւր՝ զմահդասի Մինասն և զՄիասաւրն և զամենայն արեան մերձաւորսն իւր, որ ստացաւ զսբ. Աւետարան[ս] հալալ և ըստոյգ վաստակոց իւրոց և բաղում ծախիւք արծաթապատ և ոսկեզօծս արար, և յիշատակ առաքեաց ի Կաթայնու ձեռամբ Գաբրիէլ վարդապետին, ի դուռն լուսակառոյց դրիգորաշէն, սրովբէապար, լուսածաւալ եպիսկոպոսապետարան մաւրն լուսոյ սր. աթոռոյն էշմիածնի, ի վայելումն սրբազան և սրբազանադործ եպիսկոպոսապետին տեառն Փիլիպպոսի դիտապետի ե ամենայն Հայոց կաթողիկոսի և ամենայն մանկանց եկեղեցոյ, որ բնակեալ են ի սր. Սիոն:

Եւ դարձեալ յիշեսցիք զմահդասի Ավրանն, որ բազում երախտաւոր եղև ի սբ. Աւետարանիս յառումն, զոր տէր Յիսուս Քրիստոս զինքն ընդ երկայն աւուրս արասցէ և երկնից արքայութեան արժանիս արասցէ հանդերձ ծնողիւք իւրովք. ամէն¹⁸:

Բ

24բ Թվին ՌՂ և Թ (1650) կաղմեցաւ սբ. Աւետարանս, ձեռամբ ոմն անարժանի, որ անուամբ¹⁹ Նիկողայոս կոչի:

633

Գ Ա Ն Ձ Ա Ր Ա Ն

Երեւան, № 7594 (1490 թ.)

Կաղմող՝ Խասպէկ

238բ Եւ արդ²⁰ ես նուաստ վերջին դրիշ վերստին || կաղմեալ նորոգեցի շուռ Խասպէկս, հրամանաւ տէր Գրիգոր արհիեպիսկոպոսի, ի թուրքերութեանս հայկազեան սեռի քսան և մէկ յոբելինի և երեւակ վեշտասանի և մի թիւ ընդ նմին շարազուդի (1650)²¹, և ի ծննդէ կենար[ար]ին Յիսուսի Քրիստոսի ութերորդ երկերիւրի և չորրորդ երկոտասանի և քառիցս թիւ աւելի (1652)²², ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոսի ամենայն Հայոց կաթողիկոսի և առաջնորդութեան յայսմ նահանգի տէր Գրիգոր արհիեպիսկոպոսի, ի մայրաքաղաքս Կաթայ, առ ոտս Ս. Յարութեանն: Արդ՝ որք հանդիպիք սմա երդելով կամ նուազելով կամ զյիշատակարանս կարդալով, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զտէր Գրիգոր արհիեպիսկոպոսն, որ ետ կաղմել զսա վերստին յիշատակ իւր և իւրայնոցն, այլ և մանկանց Սիովնի, որք տենչան նուազել ի շահաստանեան լերին, որ է իմանալի և մշտնջենաւոր, որք կրթին նոքա, ունին զճաշակ սորին, ուսմամբ կամ գաղափարելով: Եվ ձեզ յիշողացդ զերկ-

¹⁸ Ձեռագրի 305 ա էջում գտնվում է Մեսրոպ արքեպ. Սմբատյանցի 1903 թ. հիշատակարանը, ուր հաղորդում է, որ Ավետարանը կարդացել է Կողբում:

¹⁹ Մինչև այստեղ գրված է ոսկեզույն:

²⁰ 1490 թ. ընդօրինակության հիշատակարանը ևս գրված է նորոգող Խասպեկի ձեռքով:

²¹ Այսինքն՝ $[(21 \times 50) + (3 \times 16) + 1] + 551$:

²² Այսինքն՝ $[(8 \times 200) + (4 \times 12)] + 4$:

նից արքայութիւնն պարգևեացէ Քրիստոս Աստուած մեր, որ է արհնեալ
յաւիտեանս. ամէն:

634

Յ Ի Ս Ո Ի Ս Ո Ր Դ Ի

Երևան, № 8597

Գրիշ՝ Մարինոս

Վայր՝ Շէնհեր

255ր Փառք..., որ ետ կարողութիւն անիմաստ և փանաքի անուամբ մի-
այն <աւ> ապաշխարողի հասանել աւարտ աստուածային Հոգւոյն
լցեալ սրբոյն Ներսէսի: Արդ՝ երես ի գետնի դնելով աղաչեմ անապա-
կան արեան գոռին գնեալքդ, յիշեցէք զանպիտան գծող սորա զՄարի-
255ա նոսս, և զժնաւդսն իմ զմիա//յակեաց Խաչիկն, զմայրն իմ՝ Թումանա-
ղան, և զեղբարքն իմ՝ Մեսրոպ կուսակրօն քահանայն և Յովսէփն,
ղբորքն՝ Հեղինէն և Վառվառ, և ամենայն արեան մերձաւորքն իմ՝ զկեն-
դանին և զհանգուցեալն յիշեցէք...:

Արդ՝ գրեցաւ խոշոր գիրս ի թվականիս Հայոց ՌՂԹ (1650), ի
թագաւորութեանն այլաղգաց փոքրիկ շահ Ապագին, ի հայրապետութե-
ան տեառն Փիլիպպոսի, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և ի բնակու-
թեան Շէնհերու յանապատին, գրեցաւ սբ. Յիսուս որդիս, աղաչեմ կող-
կողագին զամենեանդ, որք կարգաք կամ արինակիդ, յիշեցէք զՄարի-
նոսս:

635

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 8876 (1535 թ.)

39բ Արդ՝ ես տէր Ղազարս զրկին գրեցի, թոռն մեծ տէր Ղազարիս,
հայրն իմ՝ Նազար, մայրն իմ՝ Բէկիսի /// աղաց, Լուսբան, որդին իմ՝
Դիլանչին գրեցր թվին ՌՂԹ (1650):

636

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 9777

Գրիշ՝ Գրիգոր

Վայր՝ Շոռոք

ա

385ա Յիշատակաւրան սբ. գրոյս²³:

Փառք..., որ ետ կարողութիւն մեղսաթաւալ և զազրագործ, բազ-
մասէր շնչականի, ումեմն անիմաստի և եղեռնագործի հասանել յա-
ւարտ և ի զրաւ սբ. մատենիս, որ կոչի Յիսուս որդի: Արդ՝ կայ հաւա-

²³ Գրված է կարմիր մելանով:

- քեալ ի սմա զՅիսուս որդին բովանդակ իւր դաւանութեամբն և ոտանա-
 ւորօքն, և սղգացեղութիւնն յաբեթեանս տոհմի, թէ ո՞րպիսի և կամ
 ո՞րք էին թագաւորք և իշխանք հայկազեան զարմի ի կռապաշտութեանն
 358բ և կամ ի հաւատալն Աստուածն ամենայնի, բարեպաշտ և սրբասէր ||
 թագաւորք և իշխանք և հայրապետք ի ցեղէն Լուսաւորչիւն, զոր արա-
 րեալ է տեառն Ներսէսի Հայոց կաթողիկոսի ոտանաւոր չափեալ, զի
 մի ծովասցին ընթերցողք: Այլ և գովասանութիւն սբ. խաչին, որ ի
 Կոստանդինուպօլիս Դափթ Անյաղթ փիլիսոփայն ասացեալ է՝ ընդդէմ
 կենաց փայտին, զոր ոտն հանեալ ի նոյն Ներսէսէ Կլայեցոյ: Այլ և գո-
 վասանութիւն ասացեալ Ներսէսի Լամբրօնացոյ արհեստակոպոսի վասն
 վարուց և քաղաքավարութեան և մահուանն սրբոյն Ներսէսի Կլայե-
 ցոյն: Այլ և ողբանք էջմիածնայ սբ. կաթողիկէին ի Վաղարշապատ
 քաղաքի, ասացեալ տէր Ստեփաննոս Սիւնեաց դիտողի և մետրապօլիտ
 359ա || ամենայն Հայոց: Եւ այլ բաղում ոտանաւորք ասացեալ այլ վարդա-
 պետաց, զոր բազում փափագանօք և աշխատութեամբ հաւաքեցի ի մի
 տեղ, ի խնդրոյ իմոյ բաղձալոյն և սիրելի հարազատին իմոյ՝ տէր Ա-
 րիստ[ալ]իսի քահանայի: Արդ՝ գրեցաւ սբ. գիրքս ձեռամբ ումմն մեղ-
 սամածի, ի թրականութեանս Հայոց տոմարի ՌՂԹ (1650)-ի, ի հայ-
 րապետութեան Հայոց սբ. աթոռոյն էջմիածնի տեառն Փիլիպոսի և յա-
 ջորդի նորին Յակոբայ փոխանորդի, և աթոռակալութեան մերոյս նա-
 հանգի քաջ և արի հայրապետին տէր Նսայիաւ մեծ վարժապետի, որ
 մեծաւ ջանիւ պայծառացոյց զսբ. վանք Ս. Կարապետին, գեղեցիկ և ան-
 359բ || պատմելի շինութեամբ: Գրեցաւ սա յերկիրս Երզնակոյ, ի գեօղս
 Շօռթնու, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և այլ սբ. եկեղեցեացս:
 Եւ ես եղկելիս բազում սիրով և յոյժ փափագանօք գրեցի զսա յուսով
 Ս. Հոգոյն և ողորմութեամբ նորին կատարեցի, վասն ցանկալի հարա-
 զատին իմոյ՝ տէր Արիստակիսին, զոր Ս. Հոգին Աստուած վայելել տա-
 ցէ սմա անարատ կենօք: Եւ յիշատակ եղիցի սա հոգոց մերոց և ծնօ-
 ղացն մերոց՝ Կիրակոս քահանային և Թուրվանդին, և վեհագոյն հարա-
 զատաց մերոց տէր Ղազարին և տէր Ալէքսիանոսի հանգուցելոյն առ
 Քրիստոս, և ամենայն արեան մերձաւորացն մերոց. ամէն:

Բ

- 301ա Ի գրծողէս բան առ ճշմարիտ ժողովողն Յիսուս²⁴
 Գրթեալ շարեօք սիրտ իմ անժոյժ,
 Գերեալ ախտիւք հոգիս անբուժ:
 Բոտի բարւոյ ստեղծութեան քո,
 Բամեալ շարին հակառակ քո:
 Ի յանցաւորս ունայն կենցաղ,
 Ի յայս սնոտի կենաց զբաղ:
 301բ Գրտեալ կամաց քոց արտաքոյ,
 Գրեալ եհան ի գաւթէ քո:

²⁴ Գրված է կարմիր մեկանով:

Ունայնութեանց պեղծ խորհրդով,
 Ոգիս խոցեալ է շար գործով:
 Բաբուն բարի լոյս ի լուսոյ,
 Բամ աւետեաց ինձ լըսեցոյ:
 Ի փոյթ բարեաց Տէր կամեցող,
 Ինձ գերելոյս Տէր ազատող²⁵:
 Էդ էակից Հաւր Միածին,
 Ինձ ողորմեա յօրն ահագին²⁶:

637

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ծ Ո Ի

Երեան, № 10317

Գրիշ՝ աէր Յոնան
 Վայր՝ Բաղէշ

ա

- ^{152ա} [Փ]առք..., որ ետ կարողութիւն իմոյ անարժանիս հասանել յա-
 ւարտ այսմ դրի, որ ունի զսրբոց ասացեալ աղօթս ընդդէմ Հօր և Որդոյ
 և Հոգոյն Սրբոյ, և կոչի Աղօթամատուց, ի յընտիր և ի լաւ օրինակէ
 Թումայոյ, ի խնդրոյ բարեմիտ եղբօր մերոյ տէր Ղազարին, որ ցան-
^{152բ} կացաւ սմա և ետ գրել զսայ ի հալալ // արդեանց իւրոց յիշատակ իւրն
 և ծնողաց իւրոց:

Եւ արդ՝ գրեցաւ սա ի Թվիս Հայոց ՌՂԹ (1650), ընդ հովանեաւ
 Գումնոց Ս. Աստուածածնին և Ս. Գէորգ զօրավարի, ի յառաջնորդութիւն
 սր. ուխտիս և հոգեւոր հօրն մեր՝ Մեսրոպ թաշ և արի վարդապետին,
 որ բազում աշխատութեամբ ուսուց ինձ զգիրս: Արդ՝ որք հանդիպիք
 սմա կարդալով կամ օրինակելով, Աստուած ողորմի ասացէք անարժան
^{153ա} և փոյն գրչիս աէր Յոնանին, որ անուամբս միայն եմ քահանայ // և
 գործով անարժան և վատթար քան զամենեւեան. և Աստուած որ առատն
 է ի տուրս բարեաց...:

Եւ դարձեալ յիշեցէք զտէր Ղազարն և զծնողս իւր, զհայրն՝ Խալի-
 ֆայ և զմայրն՝ Ղզար, և զդեռաբոյս որդին՝ զԽալիֆայն, և զեղբայրքն
 իւր՝ զՓոխան և զԴանէլն և Աստուած ողորմի ասացէք նոցա, որ ետուն
 զԱղօթ[ա]մատոցս գրել յիշատակ ծնողաց իւրոց:

Բ

- ^{148բ} Եւ զտէր Յոնան փծուն գրչակս յիշեալ:

²⁵ Սկզբնապես գրված է «կամեցող»։ բայց որովհետև նախորդ տողի վերջին բառը նույն-
 պես «կամեցող» է, ուստի այստեղ ուղղված է «ազատող»։

²⁶ Զափածոյի կենտ տողերից հոգովում է գրչի անունը՝ «Գրիգորի է», իսկ զույգ տողերից՝
 «Գրիգորիի»։

638

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Դորրտաի համալսարան, № 173 (մանրածապակեն, Երևան, № 52)

Գրիշ՝ Բարդամ Սեբաստացի
Վայր՝ Փանովայ

ա

Գրեալ աւարտեցաւ ձեռամբ նուաստ Բարդամ գրչի Սեբաստացոյ, հրամանաւ և արդեամբ Սարգիս գրչի Մարգուանցոյ, թվին Հայոց ՌՂԹ (1650) ի նոր ամանն, որ ասի Փանովայ, ի դուռն Ս. Նշանին:

բ

Ստացող՝ Սարգիս Մարգուանցի

Ջծոյլս ի բարիս, զարագս ի՛ չարիս, սոսկ անուն Սարգիս դպիրս աղաչեմ յիշել Քրիստոս յոյսն մեր²⁷:

639

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ծ Ո Ի

ԱՆՎԳԱԻ, № 189

Գրիշ՝ Միքայէլ երէց
Վայր՝ Եզնկայ

ա

1123 Փառք... որոյ շնորհիւ և ողորմութեամբն Աստուծոյ աւարտեցաւ Տանացոյցս և այլ ղանաղան երդերս, և Պարզատումարս, և Ազգութիւնս, և Քաղուածս ի խնդրոյ մաքրամիտ և սրբասէր Մաւրաիբոս իրիցու, ի վայելումն անձին իւրում, ձեռամբ ղառածեալ մեղաւք և փծուն գրչի սուտանուն Միքայէլ իրիցու, ՌՂԹ (1650) թվին, ի քաղաքն ի Եզնկայ, ի դուռն Ս. Սարգսին և այլ բազմահաւաք սրբոց: Որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ արինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ աղաւթս ձեր, զուսուցիչն իմ՝ զՄովսէս վարդապետն, և ղծնաւղս իմ զՄկրտիչն, և զմայրն իմ՝ զՂամարն, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոս, և դուք յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ. ամէն: Ով տանասէրք, անմեղադիր լերուք խոշորութեան և սղալանաց գրիս, զի՛ կայր մեր այս էր. և Քրիստոսի մարդասիրին փառք յօրտեանս. ամէն²⁸:

բ

Եւ ղիս՝ ղանարժան Միքայէլ էրէցս յիշեալ:

²⁷ Մանրածապակեանում էշահամարներ չնկատեցինք:

²⁸ Սույն ձեռագիրն ընդօրինակվել է երկու գրչի կողմից, տարբեր ժամանակներում և տարբեր վայրերում: Մյուս գրչի հիշատակարանը տե՛ս 1630 թ. շարքում:

640

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԳԻՐՔ ՄԽԻԹԱՐԱՅ ԳՕՇԻ

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հա. Ա, № 810

Գրիչ՝ Գրիգոր
Վալր՝ Ղառաւար

222ր

Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սա ի թուականութեանս Հայոց ՌՂԹ (1650), ի հայրապետութեան անուն տէր Փիլիպպոսի Հայոց կաթողիկոսի, և յառաջնորդութեան Կոդոնիայ քաղաքիս տէր Կարապետ եպիսկոպոսի, և [ի] թագաւորութեան Տաճկաց սուլթան Մուհամադին, զոր եղև զրաւ դրոցս ի նեղ և ի դառն ժամանակիս, որ վասն ծովացեալ մեղաց մերոց, ընդ բռամբ ածեալ եղև աշխարհս ի ձեռն անօրինաց, զոր ազգի ազգի նեղութեամբ և շարչարանօք և հարկապահանջութեամբ կեղեքեն և տառապեցուցանեն զազգն քրիստոնէից...: ձեռամբ բազմամեղ Գրիգոր գրչի... ղյետնորդս ամէն քահանայի...:

Գրեցի զսա ի գաւառի,
Որ Ղառաւար անուն կոչի,
Ի դուռն Ս. Աստուածածնի,
Ս. Սահկաննոս Նախավկայի:
Տէր Մանուէլ քահանայի,
Որ զօրինակն իւրմէն առի...:
Ձեռս երթայ,
Գիրս մնայ,
Ով տէր Աստուած,
Ինձ ողորմեա:

641

Կ Ա Ն Ո Ն Ա Գ Ի Ր Ք

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Բ, № 561

Գրիչ՝ Վարդերես
Վալր՝ Կամենից

456

Փառք...: Արդ՝ եղև զրաւ սբ. գրոցս, որ կոչի Կանոնք, ի թուաբերութեան Հայոց մեծաց ՌՂԹ (1650), ի յերկիրս Իլահաց, ի քաղաքս Կամենից, ի թագաւորութեան ոցէրեան Քազիմիրին, և ի հայրապետութեան Հայոց ազգիս սբ. Լուսաւորչի աթոռոյս տեառն տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսին և ի յառաջնորդութեան ի յայսմ ժամանակի խառնակութեան՝ ոչ կային և ոչ չկային, այլ այսպէս և այնպէս կենցաղավարէին: Ձեռամբ անիմաստ... Վարդերեսի, որդու պարոն Քըշքօֆ Մուսքաֆային և խան Ազիզբէկին:

642

Մ Ե Կ Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ի

Երևան, № 6333

Գրիշ՝ Մարգարայ քանանայ
Վայր՝ Շոռոք

63ա

Աւարտեցաւ Մեկնութիւնս ի թուականիս Հայոց ՌՂԹ (1650), ի յերկիրն Երրնջակոյ, ի գեաւղաքաղաքն որ կոչի Շոռոք, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին, և Ս. Լուսաւորչին, և Ս. Յակոբ հայրապետին, ի հայրապետութեանն էջմիածնի տէր Փիլիպպոսի, և արհիեպիսկոպոսին տէր Եսայի Ս. Կարապետի [վանուց]ն, ի խնդրոյ բարեմիտ և աստուածահաճոյ քահանային Աբրահամ[ու] և առատաձեռն մահտասի Ճարակ Հայրապետին, և ետուն գրել զսբ. տառս յիշատակ իրեանց և կենակցոցն, որոց և դստերացն՝ կենդանեաց և մեռելոց...:

Արդ՝ որք հանդիպիք այսմ աստուածախաւս և տիեզերաքարոզ քնարի[ն], յիշեսցիք սրտի մտաւր զստացող զրոցս զԱբրահամ քահանայն եղտղահասակ ծաղիկն Պետրոս, և զդստերքն... ընդ նոսին զՃարակ մահտեսի Հայրապետն, որք էին անուանի քահանայք Շոռոքու... ընդ որս և զիս զմեղապարտ գծողս զՄարգարայ սուտանուն քահանայս և զծնողսն իմ՝ զԵսայակն և զՄամէն, և զեղբարքն՝ զԱռաքեալն, զՍիմոն, որք են հանգուցեալ ի Քրիստոս, և զկենակիցն իմ՝ զԵղիսայեթն, որ զմեկնիչիս թուղթն զամէնն սա կոչեաց... ամէն:

643

Ն Ա Ր Ե Կ, Յ Ի Ս Ո Ի Ս Ո Ր Դ Ի

Մ826Պ, 1V, № 1238 (1412 թ.)

390

Զվերջին ստացաւ զմեղապարտ /// և զհոգևոր եղբայրն իմ՝ զՅովնանէս կուսակրան քահանայն, որ պարգևեաց ինձ զգիրքս, ի յիշատակ իւր և ծնողաց իւրոց, աղաչեմ յիշեցէք...: Թվին ՌՂԹ (1650) ի յաթոռակալութեան Յակոբա[յ] Տեառնեղբօրն և զխաղրին Յակոբա[յ] առաքելսյն տէր Աստուածատուր քաջ և արի և աստուածաբան վարդապետին եղաք զգիրքս յիշատակ ի սբ. Երուսաղէմ, ի դուռն Ս. Մնջնդեան ի Ս. Աստուածածնայ եկեղեցին Հայոց ազգիս: Զի է գիրքս կատարեալ նարեկ և Յիսուս Որդի, կացցէ սա անջինջ յիշատակ: Ոչ որ չունի իշխանութիւն հեռացուցանել զսա, ապա կացցէ ի սբ. ուխտս: Որք ընթեռնուն զԱստուած ողորմին ասեն պարդևողացն և խնամով պահողացն...:

644

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ, Տ Օ Ն Ա Յ Ո Յ Յ

Մ826Պ, V, № 1457 (ժամանակ ?)

157

Յիշատակ է Շարակնոցս ի սբ. Երուսաղէմ, ի դուռն Ս. Յակոբայ, ով որ կարդայք կամ օրինակէք Աստուած ողորմի ասացէք յիշատակ դիրողաց հոգւոյն, և իւր ծնողաց, և լամենայն յարեան մերձաւորացն...:

158

Դարձեալ ի թվին ՌՂԹ (1650), ի յառաջնորդութեան տէր Աստուածատուր աստուածարան վարդապետին, տուաւ զսա յիշատակ անշնչելի ի դուռն Ս. Յակորայ:

645

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Ց

ՄՅԶԵՊ, V, № 1679

Գրիշ՝ Յոնանէս
Վայր՝ Ամիր

538

Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ քաղուածոյս թվին ՌՂԹ (1650) ի մայրաքաղաքն յԱմիրք, ընդ հովանեաւ Ս. Կիրակոսի և մօր նորա Յուդիտայի, ձեռամբ Յոնանիսի, ի վայելումն ///: Աղաչեմ դձեղ նազելի եղբարք, չի յորժամ կարդայք զսա և կամ յօրինակէք, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զստացող սորին ///, և զհայրն և զմայրն իւր և զիս զանարժան գրիշս...:

646

Մ Ա Շ Տ Ո Ց

ՄՅԶԵՊ, VII, № 2205 (1567 թ.)

278

Զվերջի ստացաւդ սբ. Կտառիս զԹումսեանն յիշեցէք...: որ ետ յիշատակ ի Ղաւսումիկ, ի դուռն Ս. Յակորա[յ] անշինջ յիշատակ եւրն և ծնողաց իւրոց և ամենայն արեան մերձատրացն իւրոց...:

Դարձեալ մի ոք իշխեսցէ հանել զհայր Մաշթոցս ի դրանէ սբ. եկեղեցոյս, եթէ յանդրգնի գողանալով կամ ծախելով՝ դանէծքն Յուգայի և զպատիժն Կայենի առցէ. ամէն:

Գրեցաւ յիշատակարանս թվին ՌՂԹ (1650). ամէն:

647

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՏԵՐԱՎՋ, № 125

Գրիշ՝ Աղամալ

ա

174

Զնկարող լուսազարդ սբ. Աւետարանիս զԱստուածատուր քաջ դրպիրն յիշեցէք ի սբ. յաղօթս:

բ

Փառք...: Ուստի և տեսեալ զսորայս անճառ փրկագործութեան խորհուրդ, ոմն ի լուսածնեալ զարմից սրբոյն Սիովնի, զբարեսէր և զհանճարեղ վաճառական խօճա Աղամալն, որ և ցանկացող եղև կենսաբեր սբ. Աւետարանիս, և ետ գրել զսա եռափափագ սիրով, զի ի վաղուց հետէ ցանկայր այսմ լուսալրական և աստուածախօս մատենիս և յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և ծնողացն՝ Առաքելին և Եմէնփաշային, որ փախե-

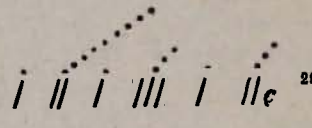
ցեալ են ի անանց կեանսն և տեսոյն Քրիստոսի արժանի լինին հանդերձ իւրայովքն, որ է արհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

Դարձեալ աղաչեմ յիշել ի Տէր զխօճա Աղամալն, և զհամեստ ամուսինն իւր՝ զԱսլիխաթունն, և ըզորդիքն իւր՝ զպարոն Դաւիթն և զնավասաւն, զոր տէր Աստուած ընդ երկայն ատուրս պահեսցէ, և զհանգուցեալ առ Քրիստոս դուստրն իւր՝ Ոսկինն, յիշեցէք և լի բերանով և բոլոր սրտիւ Աստուած ողորմեա ասացէք, և Աստուած ձեզ ողորմեսցի...:

Դարձեալ յիշեցէք զպարոն Աղամալն, և զեղբայրն իւր խօճա Վալին և զՍիմէօնն, և զհանգուցեալն ի Քրիստոս՝ Պարափասն և Սաֆարն, յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք զպարոն և զվայելչահասակ Դաւիթն, և զամօթխած ժրագլուխ զամուսինն՝ զՆախշունն՝ կե[ա]յնքն ամենեցուն Քրիստոս հատուցէ մինչև ի խորին ծերութիւն, և տացէ զհոգեմաս սրտից իւրեանց. ամէն:

Դարձեալ աղաչեմ յիշել զՏէր Գրիգոր ընտրեալ, որ զսբ. Աւետարանս կազմեաց, միով ողորմեայիւ կից ընդ նոսին յիշեսցիք և Աստուած ողորմի ասացէք. ամէն:

Եւ արդ՝ ես յետինս և անարուեստ ի գրչաց 29
ունայնս ի ընրեգործաց մի բերան ողորմեայիւ յիշեսցիք, զոր վասն ծովացեալ մեղաց իմոց ժամանէ ինձ փորձութիւն: Յիշողն ի Քրիստոսէ լիցի յիշեալ, որ է արհնեալ: ՌՂ և Թ (1650) թրւին աւարտ էառ:

648

Տ Օ Ն Ա Յ Ո Յ Յ

ՄՅՁԵՊ, Հ. IX, էջ 230

Վայր՝ Շօռք

ա

404 Յիշատակարան Գրոյս.—Փառք ամենասուրբ Երրորդութեանն, համագոյ տէրութեանն, այժմ եւ յապա, եւ անդրաւ յաւիտեանն, ամէն:

Որ ետ կարողութիւն տարտամ եւ ապիկար բազմավէր ոգոյս եւ մեղսամած անձինս հասանել տարփման եւ տենչանաց սրտիս, այսինքն ծրման փոքրիկ տառիս, որ ասի Տօնացոյց, որով կարգաւորին եկեղեցիք քրիստոնէից տօնախմբութեամբ ամենայն սրբոցն Աստուծոյ, եւ պարեն սովաւ ի ցնծութիւնս հոգեւորս, ի փառս ամենազօր Հոգոյն Սրբոյ՝ դարդարողին ամենայն էիցս:

Արդ գրեցաւ սա թրւին ՌՂԹ (1650), ի հայրապետութեան Հայոց սուրբ աթոռոյն էջմիածնի, տեառն տէր Փիլիպոսի, եւ աթոռակալութեան մերոյս նահանգի՝ Նսայեայ քաջ ըրբունապետի, յերկիրս Երեւնակայ, ի գեօղս Շօռքօւ, ընդ հովանեաւ Սուրբ Աստուածածնիս եւ սուրբ եկեղեցեացն:

²⁹ Մածկագիրը կարդացել է Ս. Տեր-Ավետիսյանը՝ Աղամալ:

Արդ ես տատանեալս մեղօք, գերեալս հողով, անարհեստ ձեռամբս
դրեցի զփոքրիկ տառս մեծագոյն սիրով, եւ տենչացեալ հոգով, վասն
անժկալոյն իմոյ բաղձալի հարազատին, սիրասրնունդ եղբօրս, բերկրումն
սրտիս իմոյ, տէր Աքիստակէս քահանայի, ի վայելումն անձին իւրոյ,
զոր Սուրբ Հոգին Աստուած վայելել տացէ յերկար ամօք, անփորձ եւ ա-
նարատ կենօք, ամէն:

Եւ եղիցի սա յիշատակ հոգոց մերոց եւ ծնողացն մերոց՝ Կիրակոս
քահանային եւ Թուրանդին, եղբարցն մերոց՝ տէր Ղազարին, եւ
տէր Ալէքսիանոսին՝ հանգուցելոյն առ Քրիստոս, եւ ամենայն արեան
մերձաւորացն մերոց, ամէն:

Դիմաթաւալ աղաչեմ զսուրբ հանդիպողսդ՝ յիշել առ միայն բարին
Աստուած զեղկելի գծողս, եւ զհոգեւոր եւ զերախտաւոր դուստրն իմ
զՀռիփսիմէն:

Ոհ եւ ոհ, եւ զՄարիամն յիշեալ:

Բ

125

Ով հանդիպող աւուրս տօնիս,
եւ կատարիչ սուրբ խորհրդիս,
յորժամ սովաւ լուսաւորիս,
եւ կատարմամբ տօնիս հրճուիս,
զձեզ աղաչեմ ես եղկելիս,
եւ աղերսեմ հոգով գերիս,
յիշել առ Տէր զողորմելիս,
որ տարբերիմ մեղաց ծովիս:
Ոհ եւ ոհ կենաց իմոց: Է՛:

Գ

215

Զմեղօք մեռեալ հոգի գծողիս յիշեա, ով տօնասէր եղբայր, ընդ
նմին եւ զդուստրն իմ զՀռիփսիմէ, առաջի Սուրբ Տիրամայր Աստուա-
ծածնին: Աւաղ խաւարեալ հոգով եղկելոյս:

դ

358

Քրիստոս յոյս ամենայնի,
միջնորդութեամբ Ստեփաննոսի,
ողորմեա գրչիս գերի,
որ եմ լըցեալ ես ի հոգի,
վիրօք սաստիկ անբուժելի,
եւ տատանեալ յայս կենցաղի:

649

ՀԱՐՑՄԱՆՅ ԳԻՐՔ ԳՐԻԳՈՐԻ ՏԱԹԵԻԱՑԻՈՅ, ՄԵԿՆՈՒԹԻԻՆ ՍԱՂՄՈՍԱՑ

ՏԵՐԱՎՋ, № 492

Գրիշ՝ Պօղոս քահանայ

Վայր՝ Աստվան

764

[Ե]ւ արդ՝ ես յետինս, անարժանս և անպիտանս ի քահանայից
Պօղոս անուն, որ անուամբ միայն եմ քահանայ և ոչ գործով, շնորհիւ

Տեառն սկսայ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի զամենալիւր բուրա-
տանս ի թվականիս Հայոց ՌՂ և Թ (1650) ամի, ի Շօշ քաղաքս Ասպա-
հան, ի թագաւորութեան Պարսից փոքուն շահ Ապաս արքայի, և ի
հայրապետութիւն մերոյ գիւղիս Զուղայոյ բարունապետին և զստացող
սորա զպարոն ||| որ եռանդափափադ և յոժար սրտիւ ցանկացաւ և գրել
ետ զերգարանս Դաւթեան մեկնութեան ի վայելս մանկանց եկեղեցւոյ,
յիշատակ բարի հոգւոյ իւրոյ և ծնողացն պարոն ||| և եղբօրն ||| և քը-
ւերցն ||| և կենակցին իւրոյ ||| և որդոյն ||| և դստերացն, և այլ ամե-
նայն արեան մերձաւորացն, և պապուն իւրոյ զխօշայ ||| և հանիկին իւ-
րոյ |||³⁰

650

Տ Օ Ն Ա Յ Ո Յ Յ, Մ Ա Ն Ր Ո Ի Ս Մ Ո Ի Ն Ք

ՔՅԶՁՎ, № 56

Գրիշ՝ Աստուածատուր

Վայր՝ Բրֆնիկ

88

Փառք... Արդ՝ գրեցաւ Տաւնացոյցս ի քաղաքն Սեբաստիայ, ի գիւ-
ղըն եւ կոչի Բրֆնիկ, ի ձեռս նուաստ և անարժան, մեղապարտ և անպի-
տան Աստուածատուր գրչիս, որ անուամբս քահանայ կոչիմ և գործովս
իմ աղտեղեալ եմ, վասն ծովացեալ մեղաց իմոց: Արդ՝ աղաչեմ զամե-
նեան, հայրք և եղբայրք, եթէ կարդայք կամ աւրինակէք, յիշեցէք ի
յարժանաւոր յաղօթս ձեր զանարժան գրչիս իմ. և [որ] յիշէ՝ յիշեալ
լիցի ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ. ամէն...

Դարձեալ գրեցաւ ի թվիս Հայոց ՌՂԹ (1650):

651

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

ՔՅԶՁՎ, № 111 (1650 թ. առաջ)

Գրիշ՝ Յոհան քահանայ

225

Դարձեալ աղաչեմ զձեզ որք հանդիպիք սմայ, յիշեցէք յաղաւթս ձեր
զխսնայակին, որ... զնեաց զսբ. Մաշտոցս ի յիւր հալալ արդեանցն
և եղ յիշատակ անձին իւրոյ պարոն Տաթին, Մուրաթին, Խաթուն մաւ-
րըս՝ Մարգարիտին, պարոնպիս տէր Մկ[րտ]չին և կենայկիցն երիցկին,
և որդոյն՝ Վարդերէսին, և թոռին՝ Ղազարին և ամենեցուն կենդանեաց
և հանգուցելոցն, և որք զսոսայ յիշման արժանի առնէ և ողորմի ասաս-
ցէ՝ ողորմեսցի Տէրն յիշողացն և յիշատակ զնոզացն և արժանի արա-
ցէ իւր բարի տեսոյն. ամէն:

Եւ՝ անարժան տէր Յոհան քահանայս գրեցի յիշատակարանս ի
թվականիս Հայոց ՌՂԹ (1650): Ով եղբարք, բերան մի Աստուած ողոր-
մի ասացէք ինձ՝ Աստուած ողորմեսցի ձեզ և յիշողացն. ամէն:

³⁰ Այս ձեռագրի առաջին մասի հիշատակարանը տե՛ս 1623 թ. շարքում:

652

Խ Ր Ա Տ Ա Գ Ի Ր Ք, Ա Ռ Ա Կ Ա Գ Ի Ր Ք
ՈՅՁՄՎ, № 875

Գրիշ՝ Եսայի
Վայր՝ Ղեղան

455

Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի,
Որ բարեխօս ես աշխարհի,
Մեզ ողորմեա ամենի,
Որով եղաք լսող բանի:
Եւ աւել ինձ Եսայի,
Որ զսուրբ տառս գրեցի,
Եւ ում որ լինի աս երախտի,
Արքայութեան լինի որդի,
Տէրն տացէ նոցա բարի,
Որ անարժան Եսայիս յիշի:

4

Փառք... Արդ՝ գրեցաւ գիրս խրատական ձեւամբ Եսայի գրչի, ի
յերկիրս Շամբու, ի դուռն Ղեղանա Ս. Աստուածածնին և սորին սպա-
սաւոր Յովնանէս կուսակոսն կրանաւորիս, ի թուաբերութեան Հայոց
ՌՂԹ (1650)-ի: Յիշեցէք Եսայի գրիշս և կենակիցն իմ՝ Սուրբանդէն և
որդիքս իմ Սեփաննոսն, Սեֆեբերիմն և Սրապիոնս հանդերձ ծնողօքն
իրովք...:

653

Ա Ւ Ե Տ Ա Ր Ա Ն
ՅՁՎԼ, № 189 (1469 թ.)

Գրիշ՝ Պետրոս

457

Դարձեալ աղաչեմ զձեզ որ միոյ ողորմի արժանի արարէք զբարե-
միտ մանուկն Յովնանէս, որ մականունն Փելիկ կոչի, և Աստուած ողոր-
մի ասացէք իւր ա||մենայն ննջեցելոց՝ մեծի և փոքու առ հասարակ.
ամէն, Ռ (1000) ամէն: Տէր Աստուած ծիսուս Քրիստոս ողորմութիւն և
մեղաց թողութիւն շնորհեալ սրբոց քահանայիցն և ժողովրդեան՝ արանց
և կանանց, ծերոց և տղայոցն. ամէն:

458

Աստուած զայն քահանայն և զայն տանուտէրն աւրհնէ, որ գԱւե-
տարանս լաւ պահէ և զյիշատակարան կարգալ տայ: Աւետարանս գե-
ղին ամենու[ն է], խնամք տարէք ի վերայ Աւետարանիս: Գրեցաւ յի-
շատակարանս ձեռամբ սուտանունն Պետրոսի, որ զանունս ունիմ և զգոր-
ծըս ոչ, ի թուականիս Հայո Ռ և ՂԹ (1650): Եւ առաւել Աստուած ողոր-
մի ասացէք տէր Պետրոսին և իւր ծնաւդացն՝ տէր Յակոբին, և իւր կո-
ղակցոյն՝ Թաւբեղին, և իմ եղբօրն՝ տէր Աբրահամին, իւր կողակցուն.
ամէն, Ռ (1000) ամէն: Աստուած ողորմի Գովթանին, Մարկոսին,
և իւր կողակցին՝ Շաղգայաին և իւրեանց կողակցացն, մեծին և փոքուն.
ամէն, Ռ (1000) ամէն: Դարձեալ միոյ ողորմի արժանի արարէք զտէր
Պետրոս և զիւր կողակից զԽանումն. ամէն, Ռ (1000) ամէն:

Ով սր. ընթերցողդ սր. Աւետարանիս, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զմայր մեր հոգևոր զԹամար խաթունն, որ բաղում աշխատի հետ մեր, լուանալով, կերակրելով և Աստուած ողորմի ասացէք նմա: Եւ որ յիշատակէ և Աստուած ողորմի ասէք հոգևոր մօրն մեր՝ Թամար խաթունին, և Աստուած իւրն ողորմեսցի. ամէն:

654

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Բ, № 580, էջ 456

Ծաղկող՝ Սարգիս

Վայր՝ Գում, Ամիթ

110 Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ Շարակնոց ի գեօղն Գումա[յ], ի դուռն Ս.
111 Նշանին, ի թուին ՌՂԸ (1649) ամին, ի խնդրոյ // պատուական և սրբա-
սէր տէր Յովնանէս կրօնաւորին, յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնողաց իւրոց,
որոց Տէրն ողորմեսցի. ամէն:

Դարձեալ ծաղկեցաւ սա ձեռամբ անպիտան Սարգսի, ի յԱմիթ քաղաքի, ի թուին ՌՂԹ (1650) ամին:

655

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

«Էջմիածին», 1951 թ., Ա—Գ, № 38, էջ 81

Գրիշ՝ Գասպար Երէց

Վայր՝ Ասպանան

Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սր. Աւետարանս ձեռամբ [յ]ոգնամեղ Գասպար Երէց գրչի, ի յերկիրս Շօշ, որ. է Ասպանան, ի եզր Նարինդալային, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին, ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոս կաթողիկոսին, և առաջնորդութեան տէր Յակոբ արհեպիսկոպոսի, ի թագաւորութեան ալլասեռի շահ Ապասի, ի թուականութեանս մերոյ ՌՂԹ (1650): Զոր ի վաղուց հետէ ցանկայր ոմն Դիլան անուն սր. Աւետարանիս, ստացաւ զսա ի հալալ վաստակոց իւրոց, յիշատակ իւր և ծնողաց իւրոց՝ Մարտիրոսին, Ուստիանին, որ և Աստուածն ամենայնի վարձահատուց լինի. ամէն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՏիլանն, և զկողակիցն՝ Հուրիլանն, և զորդիքն՝ զՄնացական և զՄարտիրոսն, և զգստերքն՝ զՏունետ, Մելիֆեներն յիշեցէք...: Կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զՏիլանն, և զեղբարքն՝ զՀերսպետան, զՏէրունն, զԱստուածատուրն, և զերկու Գալուստն, և զքուերքն՝ զՍառնն, զՄարիամն և զՍալշուկն յիշեցէք...: Միւսանգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զՏէրունն, և զկողակիցն՝ զՀերիֆն, և զորդին՝ Ոսկանն, և զդուստրն՝ Անային յիշեցէք: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՏիլանն, և զպապն իւր՝ զՏէրաէրն, և զմօր հէրն՝ զՎարդումն, յիշեցէք...: Յիշեցէք ի Քրիստոս զՈւստիանէն, զեղբարայրն՝ Նազուրն, և զքոյրքն՝ Թուրվանդէն, Կօզալաղէն, յիշեցէք...: Դարձեալ յիշեցէք զՏիլանն, և զաներն՝ Խէշումն, և զն[ոյ]րա կողակիցն՝ Հո-

ռոմն, և զորդիքն Պետրոսն, Յարութիւնն, Պայանտուսն, յիշեցէք...: Կըրկին անգամ յիշեցէք զՄարտիրոսն, և զքուերքն իւր՝ Խաթունն, Խանուղէն, Սալշուկն, Մարիամն, քեռիքն՝ Սուփիասն, Յովանէսն, Հօրեղբարքն՝ Մսրն, Փաշէն, Պապէն, յիշեցէք...: Դարձեալ յիշեցէք զՄարտիրոսն, զծնողսն՝ զՏէրաւէրն, զՍառնէն. յիշեցէք...:

656

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Աղավնունի, Այցեկութ, էջ 80

Վայր՝ Կ. Պոլիս

... սբ. Աւետարանս ցանկացող եղեալ մահտեսի Գրիգորն, որ մանուկ տիօք Ի (20) ամեայ, ի քաղաքէն Նախիջուանայ եկեալ յերկրպագութիւն աստուածընկալ Ս. Գերեզմանին Քրիստոսի. և տեսեալ զՎայելչութիւն սբ. ուխտիս, թողեալ զհայրենական երկիրն և զգաւառն հաճեցաւ բնակիլ ի սբ. քաղաքս Երուսաղէմ, զոր և մտեալ ի սպասու Ս. Յակոբայ մենաստանին բազում աշխատութեամբ և մտերմութեամբ ծառայեաց զամս Խ (40) և այլ առաւել մեծաւ ջանիւ, մինչի խորին ծերութիւն հասեալ. որոյ տեսեալ զունայնութիւն կենցաղոյս վաճառեաց զամենայն ինչս իւր, զոր ժողովեալ էր ի հալալ ընչից իւրոց, և ստացաւ Ա (1) ջաղաց, Ա (1) փուռ և մէկ տուն, և եդ յիշատակ ի դուռն Ս. Յակոբայ, և ոչ այսու կարաց ժուժել, այլ և մեծաւ աշխատութեամբ դիմեալ ի յարքայանիստ քաղաքն ի Կ. Պոլիս, և անդ կացեալ տարով և այլ աւելի Եւ բազում ծախիւք և ջերմեռանդ փափաքմամբ ետ գծագրել զսբ. Աւետարանս և զարդարեաց ոսկով և արծաթով, և բերեալ եդ յիշատակ ի դուռն Ս. Գերեզմանին Քրիստոսի: ... Յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զմահտեսի Գրիգորն, և զմայրն՝ Խումար, և զեղբարքն՝ զՅովսէփն և զՊօղոսն...:

657

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Արցախ, էջ 227

Ով մանկունք Սիրովնի... ի թուականիս Հայոց ՌՂԹ (1650) Գանձասարայ կաթողիկոսն Գանջայո խանն տութսաղ էր արել. մինչև հատոյց զպարտսն դահճացն ազատեցաւ. ելեալ գնաց թէ շրջեսցէ վասն պարտուցն: Մինչև Խաչեն գնացի ես ընդ նմա... Գանձասարայ կաթողիկոսն անուն Գրիգոր կոչի:

³¹ Գրչության տարեթիվը թեև չի պահվել հիշատակարանի բերված մասում, բայց այդ մասին իր գրքում նշում է Աղավնունին:

658

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Քորոս աղբար, Բ, էջ 444

Գրիշ՝ Յօնան

Վայր՝ Ամիր

... Աստուածասէր այրն խաւճայ Ապտին ստացաւ զսբ. Աւետարանս
 և եդ յիշատակ յԱմիր... ի դուռն Ս. Կիրակոսի և մաւրն նորա Յուդի-
 տայի, որ միշտ և հանապազ ընթերցցի յունկն կենդանեաց և յիշատակ
 ննշեցելոց: Արդ՝ եղև դրաւ գրչութեան սորա... յԱմիր, ի դուռն Ս. Կիրա-
 կոսայ, ի հայրապետութեան սբ. Էջմիածնի տէր Փիլիպպոսի կաթողի-
 կոսի, յառաջնորդութեան Համբայ տէր Յովնանէս արհիեպիսկոպոսի և
 աստուածաբան վարդապետին, ի թվին Հայոց ՌՂԹ (1650), ձեռամբ...
 Յանան գրչիս...:

Ռ Ճ

1651

659

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, № 1034 (1547 թ.)

Նորոգող՝ Դանիել Երէց

474ա [Փ]առք... Որոյ և ղիս զանարժանս և ղանպիտան ոգիս, արժանի արար այս բազմազոյգ գրոյս, որ կոչի Մաշթոց, յիշատակ հոգո[յ] իմո[յ], և ծնողաց իմոց, և ամենայն արեան մերձաւորաց՝ կենդան[ե-
աց] և ննշեցելոց. ամէն:

Արդ՝ աղաչեմ զձեզ, ով լուսեւրամ դասք քահանայից և մանկունք սբ. եկեղեցո[յ], զի յորժամ կարդայք և կամ արինակէք և կամ աւգ-
տիք բանիւ մի և հարեանցի տեսանելով, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յա-
ղաթս ձեր զմեծաշուք և շքեղազուն, հեղահոգի և սրբազան զտէր Յո-
վսափ քահանայն, որ ստացաւ զսբ. գիրքս և ետ նորոգել, յիշատակ

474բ իւրն և ծնողացն, || հաւքն՝ տէր Գալթին և մարն՝ Անթառանին, որ
հանգուցեալ են առ Քրիստոս:

Դարձեալ յիշեցէք զտէր Յովսափն և կողակիցն՝ Փարին, և որդին՝
Աբրահամն, և միւսն՝ Յովանէսն և Գալուստն, Գասպարն, Հէրապետն.
և դստերքն՝ Մինախաթունն, միւսն՝ Հռիփսիմայն, Նազուլիսանն, Անթա-
ռանն: Եւ յիշեցէք Աբրահամն և կողակիցն՝ Նազին. նաև Յովանէս[ս]ն
և իւր կողակիցն՝ Գայիանէն և ամենայն արեան մերձաւորացն՝ կենդա-
նեացն և ննշեցելոցն. ամէն: Եւ ևս յիշեցէք զտէր Յովսափն և իւր քե-
ռին՝ Գրիգորն, և կողակիցն՝ Մայրանն, և որդին՝ Խաչատուրն և կողա-
կիցն՝ Շամամն, և որդին՝ Յակոբն. ամէն:

Նորոգեցաւ սբ. գիրքս, որ կոչի Մաշթոց, ձեռամբ սուտանուն և ըթ.
Դանիել ստրուկ իրիցու, ի թվաբերութեան մերոյ հայկազան տօմարի ՌՅ
(1651), ի ամսեանն մարտի Ժ-ն և մէկն (11):

660

ՔԱՂՈՒԱԾՔ ՅԱՅՍՄԱՒՈՒՐՔ ԳՐՈՅ

ԼԱԼՎԱԿ, № 82

Ստացող՝ Մուֆէլ

ա

470 Ողորմի ըստացող գրուս ձեռամբն Մուֆէլէ, և ծնողաց իմոց Պողոս-
սիւն, և մօր իմոյ, քվերաց, հասարակաց ամենեցուն՝ կարդացողաք և

լսողաց, և ամենայն քրիստոնէից ննջելոց Քրիստոս Աստուած ողորմեացէ. ամէն:

Բ

Յիսուս Քրիստոսի ծառայ Միլիան, թիվն իսքը ՌՃ (1651) շամս Դ (4)¹:

661

ՔԱՐՈՉԳԻՐՔ ԳՐԻԳՈՐԻ ՏԱԹԵՒԱՅԻՈՅ

Չմատ, № 87

Գրիշ՝ Դաւիթ Երէց

ա

81 Զծայրատ տառիս գծող զանիմաստ Դաւիթ Էրէց վերածայնեալս յիշեղիք, զոր ի խնդրոյ Քաւաւատանեց տէր Յոնանէս քաջ ռաբունապետին և արքեպիսկոպոսին եղև վայելումն:

Գրիշ՝ Խասպէկ

Բ

... բարեխօսեա ստացողի սրբոյ Հատորացս տէր Յոնանէս ռաբունոյն և քաջ հոգեւորին, և իւր ծնողացն, և ազգայնոցն: ... Նւս զխասպէկ զյետնեալ գրիշս, յիջեա առաջի զենլոյն Քրիստոսի...:

Գ

Թվին ՌՃ (1651) մարտի ԻԸ (28),

Պ

Խասպէկ նօտար սղալագիր,
Անձն անարժան գործով զագիր,
Գիտեմ շունիս արհեստ ընտիր,
էր առարկես զանունդ ի կիր:

662

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, № 5909 (1625 թ.)

56բ Յօրժամ զԱրարիչն քո հանապազ առ քեզ տեսանես,
Մեղքն չըխաբէ ըզքեզ, յարժամ լինիս պարզերես,
Ի մէջ ամենայն մարդկան քան զամէն խոնարհ ըզքեզ տես,
Ծանիր թէ հողոյ է ծնունդդ և դարձեալ ի նայ վճարես:

Նոյն աստուածային օրհնութիւնն միշտ և հանապազ եկեսցէ և հանդիցէ ի վերա մեր հոգևոր որդոյն երեսփոխան Աստուածատուին և ի վերա իւր արհնեալ ընտանեացն մեծաց և փոքուց առ հասարակ ամենեցունցդ և պահեսցէ տէր Աստուածն մեր անփորձ և անխռով խաղաղու-

¹ Այսինքն՝ մարտի 24-ին:

57^ա Թեամբ ի տուէ ե ի գիշերի, ի նստել ի տան, ի ղնալ ի ճանապարհ, ի ննջել և ի յառնելն և յամենայն ժամու. ամէն:

Գրեցաւ Թվին Հայոց ՌՃ (1651) ապրիլի ԻԳ (23), օրն շաբաթ²:

663

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

Զմմառ, № 531

Գրիշ՝ Կիրակոս

ա

136 Անմեղադիր լերուք ինձ անարհեստ գրոյս, ղի չէի վարժ գրչու-
թեան...:

Արդ՝ գրեցաւ սա ի Թվականութիւնս Հայոց ՌՃ (1651), ի հայրա-
պետութեան տեառն Ներսէսին, ի առաջնորդութեան Աստուածայառու
վարդապետին: Այս գիրքս գրած տարին Աստուած անշափ առատութիւն
արաւ՝ Ա (1) քիլայ ցորենն ԺԵ (15) փարայ եղաւ, Ա (1) լիտ[ր] հացն
Ա (1) փարայ եղաւ, մինչև մայիս ամսուն ԺԵ (15) անձրև կու գայր:

բ

... եւ գծողիս սորա սուտանուն Կիրակոս յիշեա ի Տէր:

664

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Կ. Պոլսի Պալատի Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցի, № 1 (մանրաժապաւեն, Երևան,
№ 490) (1637 թ.)

Իսկ զկնի ամաց ինչ, որ եհաս Թվականն Հայոց ՌՃ (1651) ամն, ի
Յեղիական պահոց շաբաթ օրն³, յետ արձակման ժամուն յանկարծակի
լուցեալ ի մոմոյ ինչ կամ ի բուրվառէ և հրդեհեալ այրեցաւ Ակիճն եկե-
ղեցին բովանդակ. և ոչ ինչ աղատեցաւ ի գրոց և յԱւետարանէ, ի իաչէ,
յրսկիհէ և ի զգեստէ, բայց միայն Այսմաւորքս այս զերծաւ ի ձեռն
արանց աստուածասիրաց կարողութեամբն Աստուծոյ և աղօթիւք սրբոյ:
Եւ տեսեալ զկսկիծ յիշատակին իւրոյ, որ եղեալ էր նոյ[ն] ստացող
սորա մահտեսի Վահրապ և որդին իւր՝ Յակոբ և ըստ ձեռնտութեանն
Աստուծոյ, բազում ծախիւք զեղծեալ և զայրեցեալսն նոր նորոգեցին,
որպէս տեսանի առաջի աչաց ձերոց. և ետուն յիշատակ անջնջելի ի
դուն տաճարի մեծաց հրեշտակապետացն Գաբրիէլի և Միքայէլի, որ ի
Կոստանդնուպոլիս: Իսկ յորդոց և յազգականացն ոչ ոք չունի իշխանու-

² Տոմարական հաշվումներով 1651 թ. ապրիլի 23-ը կրիսի ոչ թե շաբաթ, այլ չորեքշաբթի:

³ «Բարիկենդան Յեղիական պահոց» եկեղեցական տոնը սովորաբար սկսվում է Զատիկի
50-րդ օրվանից հետո, մեկ շաբաթ տևողությամբ և համընկնում է Հոգեդալստյան (Պենտե-
կոստէ) տոնին: 1651 թ. Զատիկը եղել է մարտի 30-ին (տե՛ս F. K. Glinzel, Hand-
buch der matemischen und technischen Chronologie, Bd. 3, Leipzig, 1914, S. 417):
Հոգեդալստը (Պենտեկոստէ) կսկսվի մայիսի 18-ից և կտևի մինչև մայիսի 24-ը, օրը շաբաթ
է: Ուրեմն, հիշատակարանում նշված հրդեհը տեղի է ունեցել մայիսի 24-ին, շաբաթ օրը:

թիւն հանելոյ զսա ի դրանէ սր. տաճարի սոցին, այլ եկեղեցոյն է հուքմ
և հրամանն: Եւ ողորմին ըստացողին սբ. գրոյս մղտեսի Վաճառիւն, և
որդոյն՝ Յակոբին, ի գրեւն և ի նորոգելն աշխատողին և կողակցին՝ Գո-
հարին:

Գիտեք եղբարք, զի է սովորութիւն ոմանց, որ վերջին իշխեցողք
գրոցն զառաջին անուանսն կու ջնջեն և զիւրեանց կու գրեն, և շար է
սովորութիւնս այս. աղաչեմ մի՛ դոր/ծել զայգ գործ: Ապա թէ արժանի
է վասն երախտեաց ժամանակի ինչ գրելոյ, գրեսցէ և զիւր անունն յայ-
լում տեղուք և զառաջնոյն մի՛ ջնջեսցէ անուն կամ գիր: Եւ որ ոք յայս
յանդղնի և ջնջէ՝ ինքն ջնջի ի կենաց դրոյն. ամէն:

665

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 1405

Ստացող՝ Կիրակոս Թալինցի
Վայր՝ Զմիւռնիսյ

ա

219ա [Ա]ւրհնութիւն Հօր, գոհութիւն Որդւոյ... Արդ՝ ես թաղձեալս մտօք
և ցաւազնեալս անձամբ... և տրդւալս բանասիրաց փութոյ, պիտակ ա-
նուն Կիրակոս խնդող և փափագող եղեալ յայս հոգէլի և հոգէբուղի բու-
րաստանիս: Որ և արժանի արար զանարժանս փափաքանաց իմոց, որ
և խնդրէի յարաժամ վասն մեկնութեան տեսլեան սրբոյն Յոհաննու
որդւոյն Որոտման, ըստանալ զսայ ինձ յիշատակ անջնջելի, բազմամե-
ղի, յօնար, վասն սեռութեան հոգւոց լուալեաց առիթ և սատար փրկութե-
ան իմոյ անձինս, յոգնամեղի Կիրակոս Թալինցի՛, յերկրէն Արա[ւ]ատ-
ցի, ի թէմէն սր. կուսաւորչի, սնեալ և վարժեալ ի գահ իշման սբ. Միա-
ծնի, բայց ի վերջինս կոչեցեալ վերատեսուչ<ի> ի Զմիւտին Լիկիաց-
ւոց: Արդ՝ ես յետնեալս առաքինութեանց և թափուրս ամենայն բարեաց
գործոց երեսս անկեալ աղաղակեմ ի խորոց սրտէ... Կիրակոս տրուալս
բանասիրաց և յետնեալս ի վարժապետաց և անարժանս, յիշման առ-
նել արժանի:

219բ ... Դարձեալ մաղթանօք աղերսեմ զաշխատողս || և զգրողս և զօրի-
նակիս ջնորհօղն, նաև զընթերցողսդ տէր Քրիստոս տացէ զբարիս երկ-
նառատ ողորմութիւնն և ջնորհաց Ս. Հոգւոյն արժանի արասցէ...:

Ըստ հոլովման ամանակաց ընթացից կրօնոսի յառաջ շարժութեան,
որ ըստ լրապատարն, նշուղագեղն, արփիաճաճանճ լուսակիրն, օրա-
կջիռն, մշտափարատն, ականն արևու, ըստեղծականն Արիւսեկի, որ համ-
բարէ, հոլովէ, կուտէ ամաց յոլովութիւն ի շափ գարուց, շնչասպառ և
կենդանանորոգ առ ուղղէկան, յաւիտենիս ի յաւարտումն կատարման:
Քսաներորդի յերկրորդ յոբելենի ի սկիզբն⁵ պսակելոյ մտի մետասան

⁴ Ն. Մատի Յուդակ համառօտ ձեռագրաց վանուց Սեանայ (Մոսկվա, 1892) աշխատու-
թյան 35—37 էջերում բերված է Աղամբերի նկարագրությունը: Ձեռագրի գրիչը Կիրակոս Թա-
լինցին է, որն ընդօրինակությունը կատարել է 1702 թ. (էջ 35, համառ. էջ 36): Թվում է, թե
այս երկուսը միևնույն անձնավորություններն են:

⁵ Հաջորդ մեկ բառը եղծված է, կազմված 4—5 տառից:

նահանջի յարեթական տօմարի եղև զրաւ յայսմ սոփերի, յամսեանն յունիսի ԻԲ (22)⁶:

Արդ՝ եղև զրաւ յայսմ հոգէլի և հոգէբողիս բուրաստանի մեկնութեան տեսլեան սբ. աւետարանչին Յոհաննու, ի դառն և ի դժնեայ և անբարի ամանակի, յերկիրս Ասիացոց, ի քաղաքն⁷ ի Զմիւտնայ լիկիացոց: Ի յայսրմ անդորութեան միշոցի, որ ծովով և ցամաքով պատեալ, պաշարեալ ազդն Իսմայելացոց ունելով սաստիկ պատերազմ ընդ ազգին լատինացոց⁸, որ և մեք ևս ունիմք նեղութիւն բազում, եթէ ի հարկապահանճութենէ և ասպատակաւ, որ է ի հէնից և աւաղակաբար զրկողէ, ոչ թէ միայն ի ճանապարհս, որ վնասեն վաճառականաց, նաև մեր շըրջողաց, այլ և ի քաղաքս և ի գիւղորոյս բռնութեամբ վարին այլազգիք՝ կողոպտելով, զրկելով, հարկանելով, սպանանելով, զկին և զտղայս քարշելով, յայտնի կողոպտելով և ոչ յումեքէ երկնշելով: Ի յայսպիսի յանդորութեան միշոցի, յորում եղբերեալ ընդոտնեցան թշնամիք յեկեղեցոյ: Իսկ ես՝ նուաստս ի կարգս կրօնատրաց և յետնեալս ի բանհիւսաց և կրսերս վարժապետաց, ի հոգ մտի և ժողովեցի ուր որ գտինախ. զՔաղուածս շորից աւետարանչաց. յերկրորդ զՏեսիլս սրբոյն Յոհաննու աւետարանչի. և երրորդ. զՔաղուածոցն վարդանայ Մեկնութենէն սաղմոսացն Դաւթի:

Ստացայ զսայ յիշատակ ինձ, հիմնեցի ինձ կացուցի և մի տուալ կուտեցի, արձանացուցի ի մի գոյ իրի, զբազումս տեղնեան, զրվազադրութեան յայսմ սոփերի արգասատրութեան:

Արդ՝ հայցեմ ի ճաշակողացդ հոգէլի սեղանոյ... յիշատակել զմեզ մաղթանս...:

Բ

168բ Ով սբ. ընթերցողք յայսմ հոգէլի սոփերիս, յիշեսցիք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր, զիս զանարժանս, ի յետինս բանասիրաց զտէր Կիրակոս վերատեսուչս ի Զմիւտին քաղաքի, որ և դուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ. ամէն:

666

Ա Ս Տ Ո Ի Խ Մ Ա Շ Ո Ի Ն Չ (մ ա ս ն ա կ ի)

Երուսաղէմ, Ք 797, տե՛ս նաև Մ82նՊ, III, Ք 797, էջ 253—254

Գրիշ՝ Ամիրաս Եզրեկացի
Վայր՝ Տրապիզոն

Ա

105բ Ո՛վ հայր Պաղոս սբ. առաքեալ,
Քարոզ բանին Տեառն յայտնեալ,
ԶԱմիրասիս մեղաւք լցեալ,
Առ քեզ յանձին եմ արարեալ:

Թորգոմեան թուականին հայկազնի ՌԺ (1651) աւարտեցօ:

⁶ Մատենադարանի ձեռագրաց ծուցակում այս ձեռագրի գրչութիւնը նշված է 1651 թ. (հա. Ա, էջ 544), Նույն ձեռն է նաև Ն. Մառի մոտ (Ծուցակ համառօտ ձեռագրաց Մեանայ, էջ 36):

⁷ Ձեռագրում «ի քաղաքն» կրկնված է:

⁸ Նոսրը վերաբերում է Կանգիայի պատերազմին (1645—1669 թթ.):

P

474ա Փառք...: Ձեռք ամելակալի ստեղծ դիս և բարձրեալն ի բարձունս
ընծայեաց զիս:

Յորժամ ծնաւ դիս մայր իմ, ես իմաստնացուցի զնայ:

Կամ յարեկաւ և խաւս իմ յարեմուտս, ի հիւսուտոյ և ի հարաւոյ
բարբառիմ:

Ի հրոյ զարհուրիմ և նստելով ի վէմս արհամարհեմ (sic) զնայ:

Եւ անուն իմ բաղկանայ երեք տառիւք՝ երրեակն ի միակէ, երկ-
րորդն՝ ի տասանէ, երրորդն՝ ի հաշարէն:

Ձեռս երթայ և գիրս մնայ,

Եւ մարմինս ի հող կու դառնայ,

Ես ալ մեղաւոր եղայ,

Դժոխոց դռան մաւտեցայ:

Քանի որ տխմար էի,

Ի մեղացն ի զատ կու փախչի,

Երբ որ մեղաւոր եղայ,

Դժոխոց ճանփան ես ուսայ:

Գրեցաւ այս շորեքտասան գիրքս Պաւղոսի, և Յայտնութիւնն Յով-
հաննու, և Հանգիստն Յովհաննու, և Գործք առաքելոցն, և Կատողիկէքն,
Սողոմոնի Առական, Երկրորդն, Երրորդն, Ժողովողն, Իմաստասիրու-
թիւնն, Երգ երգոցն, Տովբիթն, Եսթերայն, Դանիէլի տեսիլն, Հոռթայն,
Գէդէոնին, Աբիմէլիքայն, Սամբսոնին, Միքիայն, Յուդիդին, Սողոմոնի
իմաստութիւնն, Կանոնք առաքելոցն և Հարցմանցս, Եղիայ մարգարէինն,
Եղիսէինն, Եզեկիէլ մարգարէին տեսիլն: Աւարտեցաւ ի թագաւորու-
թեանն Տաճկաց սուլթան Մանամատին, որ էր ԺԲ(12) ամաց, և ի կաթո-
ղիկոսութեանն տէր Փիլիպպոսին Վաղարշապատ քաղաքին, և Սրաւստ-
ղէմայ հայրապետին տէր Աստուածատուր պատրիարքութեանն. Աս-
տուած զիւրեանց հայրապետութիւնն վայելել տացէ. ամէն:

474բ Արդ՝ աւարտեցաւ գիրքս ի քաղաքն ի Պոնտոս, որ է Տրապիզոն,
ձեռամբ սուտանուն, անպիտան Նզրեկսցի տրուպ Ամիրասէ, ի թուա-
կանութեանն հայկազան տոհմիս Ռ և Ծ (1651), յուրիս ամսոյ ի Լ (30),
աւրն հինգշաբթի:

Արդ՝ որք հանդիպիք կարդալով և կամ արինակելով զսայ յետ
մեր ողորմելով մեղուցեալ ոգոցս ողորմութիւն հայեցեցէք ի Քրիստոսէ
և յիշման արժանի արարէք ի բարին, մանաւանդ զհայրն իմ՝ զմահտե-
սի Պալին, և զմայր իմ զմահտեսի Նուպթն, և զեղբայրքն իմ՝ զԱխի-
նանն և զԱշըխ մահտեսին, [զ]Նաղուպն և զՊարունն, զՏաաւուն և
զՅովսէփն. և դարձեալ զաւակս իմ զՄալխասն և զՊալին, [զ]Թառուկն
և զՎարդէանն և զՄանուկն և այլ ամենայն արեան մերձաւորսն մեր և
զերախտորսն մեր՝ զկենդանիսն և զհանգուցեալսն առ Քրիստոս յիշես-
շիք աղաւթիւք, որ և դուք յիշեալ լիջիք յամէնառատ ողորմութիւնն Աս-
տուծոյ...:

Գ

475ա Ով մարգարէ աստուածաբան,
Զի զաղաչեմ աղերսական
.
.
.
Որ ողորմի մեզ գթական,
Ամիրասոյս և անպիտան,
Եւ ծառայիս Տեառն անարժան:
Հոկ Ամիրաս եզրնկացի,
Ռ և վայ եղուկ քեզի
Ձեռամբ իմով զայս զրեցի,
Ի թուականիս Ռ ամի,
Եւ հարիւր թիւ այլ աւելի (1651),
Յուլիս ամսոյ վերջքն ելի,
Եւրն երեսուն հինկշաբաթի:

Դ

474բ Հայր մեղայ ասեմ յերկինս,
Թէպէտ և ես եմ անարժան,
.
.
.
475ա Հոկ Ամիրաս եզրնկացի,
Արքայութեանդ քո ցանկայ,
Զի[ս] ի մասիտ արայ արժան,
Ի միւս անգամ քում գալըստեան՝:

667

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ
ՏԵՐԱՎՋ , Ն 572

Գրիշ՝ Գրիգոր

476 Կատարեցաւ քաղուածքս Սահմանաց,
Ի թուին Ռ և հարիւրին (1651),
Պատկեր ատուրս Աստուածածնին⁹,
Ձեռամբ Գրիգոր ապիրատին,
Ի դրունս Արքայն Թումային,
Եւ ի խնդրոյ իմաստասէրին,
Հռչակաւոր պայազատին.
Ընտիր ազգաւ և գովելին,
Շնորհալի [Յաւութիւն վարդապետին],
Որ ցանկացաւ ըղձամբ սրտին,
Ստանալ զգանձս աստուածային,
Յիշատակ իւրն և ազգակցին,

⁹ Այս շահածոն վերցված է Հովհ. Թլկուրանցու «Աղօթք» բանաստեղծութիւնից (տե՛ս Յովհ. Թլկուրանցի, Տաղագիրք, հրտ. Ն. Պողարյան, Երուսաղէմ, 1958, էջ 43-44): Նման, բայց համառոտ երկու շահածո էլ տե՛ս ձեռագրի 475 ա էջում:

¹⁰ Այսինքն օգոստոսի 17-ին, կիրակի:

Եւ ամենայն արեանառուին,
 Հօրն իւրոյ [Ռլսսուակիսին],
 Փոխեցելոյն առ Հայր յերկին,
 Եւ մօրն իւրոյ ///
 Քրիստոս ողորմի յամենեսին¹¹։

668

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 6253 (ԺԵ Դ.)

Կազմող՝ Միքայել
 Վայր՝ Օստեղս

1ա Կազմեցաւ ձեռնար անարժ[ան Միքայէլ]էին, յիշեալ [լ]իցիք։ Յիշեցէք ի [մաքր]եայփայլ յաղօթս ե դուք յիշեալ լիցիք ի Քրիստոս յԱստուծոյ մերոյ տաճին։

Յեր[կ]իր իմ Արգում, գիւղս իմ Պատիշէն, թվին ՌՃ (1651)-ին, յօգոստոսի ԻԳ (23), դուռն ի Ս. Յակոբայ գիւղն Օստեղս¹²։

669

Հ Ա Մ Ա Յ Ի Լ

Երևան, № 8798

Գրիշ՝ Յովաննէս սարկաւազ

10ա Աւարտեցաւ Համայիլս ե Պահպանութիւնս թվին ՌՃ (1651)-ին սեպտեմբերի Դ (4), ձեռամբ Յովաննէս սարկաւազի, ի վայելումն Առաքելին։

670

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

ՔՅՁԶՎ, № 111 (1651 թ. առաջ)

220 Գրիգոր ծնաւ թվին ՌՃ (1651) սեպտեմբերի Ը (8), աւրն հինգշաբթի։

671

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

82ՎՍ, 1, № 175

Գրիշ՝ Աւետ
 Վայր՝ Տաթև

ա

733 Փառք... Շնորհիւ Տեառն սկսաւ ե խնամօք նորին կատարեցի զլու-
 734 սաւոր ե զմաքրափայլ սբ. // Աւետարանս ի գաւառս Որոտնոյ, ի սբ. ե

¹¹ Զեռագրի մի մասը գրվել է 1699 թ. Մկրտիչ Երեցի կողմից, նրա հիշատակարանը տե՛ս 1699 թ. շարքում։

¹² Այնուհետև ընդհատվում է։

հռչակաւոր պատրիարքանիստ ի նահանգի՝ սբ. ուխտի աթոռոյս Ստաթէի սբ. Առաքելոյս, և այլ բազմահաւաք սրբոց նշխարացս, որ աստիկան ժողովեալ ԹՌ և ԸՃ (9800), ի պահպանութիւն տանս Սիսակալ, և հայրապետութեան տեառն Հայոց սբ. Էջմիածնայ տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսի, և մերոյ սբ. ուխտի սպասաւորի՝ արհեսկակոպոսապետի և քաջ դիտապետի տէր Մեսրոբի, ի թվականութեան հայկազեանս սեռի հազար¹³ [և] հարիւրի (1651):

Զի ցանկացող եղեալ այսմ բազմագով գաղափարի, որ գեղեցկայարմար դրուատով ունէր յինքեան զամենայն արուեստ գրչութեան, քանզի զարդարեալ էր սա ի մեծ վարժապետէն և ի քաջ քարտուղարէն, մեծ ռաբունապետէն և քաջ հոնտորէն Գրիգորի¹⁴ մեծի, որ ձեռամբ բազկի իւրոյ դրեալ ունէր զօրինակ զսբ. Աւետարանիս՝ կետօք և ստորակէտօք, վանկօք և շեշտօք և պարոյկաւ, նաև քմակից գիրքն (?) ի տեղի իւր կարդեալ իմաստասիրապէս, և համարալքն և ճապաղ ցանկն՝ ուղղադրեալ և ներքնադրոշմեալ կարմրագորով: Եւ ես մեղուցեալ անձն գրեցի սբ. օրինակին Աւետարանս տեսր ընդ տետրի, թուղթ ընդ թղթի, տող ընդ տողի, էջ ընդ էջի, և այլ ամենայն որպիսութեան արհեստն որպէս նոյնն: Արդ՝ աւարտեցաւ սբ. Աւետարանս ի տօնի մեծի Հրեշտակապետացն՝ ի նոյեմբերի ամսոյ ութն, ձեռամբ մեղապարտ և անարժան Ալեք աշխարհականէ, ի խնչոյ բարեմիտ և երջանիկ, հեղահոգի, ձեռնասնունդ որդի բանից տէր Սարգիս կրօնաւորի, և զծնաւդսն իւր՝ Դաւիթ քահանայն, և մայրն իւր՝ Սալվարն, և եղբայրն իւր՝ Գրիգոր քահանայն, և կողակիցն՝ Պէկիխանն, և որդւոյն իւրոյ՝ Մեսրոպին, և դստերացն՝ Զինիիւանին, Խանիփաշին, և միւս եղբօրն իմոց՝ Թումին և կողակցին իւրոյ՝ Աղասօթանին, և որդւոցն՝ Մինաս քահանային, Վլասին և Փիլիպպոսին, և հանգուցելոյն առ Քրիստոս Նիկողայոսին, և հօրեղբարքն՝ Սարգսին, և կողակցին՝ Սալվինագին, և միւս եղբօրն՝ Թարգիմանին, և կողակցին՝ Խաթունայէկին, և որդւոցն՝ Վէլոսմին և Լէլին, ուստերացն և դստերացն և ամենայն արեան մերձաւորացն. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի սբ. յաղօթս ձեր զհանգուցեալ եղբարքն՝ զԻւրայէլն, Զօհրապն և զքոյրն՝ Խանիփաշէն:

Ստացող՝ Սարգիս աբեղայ
Վայր՝ Շօշ

Բ

- 734 Արդ՝ ես յետինս ի մեղաց, և զժիրս ի շարեաց, զծոյլս ի բարեաց Սարգիս անարժան կրօնաւորս, ի ծերութեան ժամանակի՝ ի վաթսնամեայ կենաց իմոց, յոյժ փափագանօք և ըղձամբ սրտիւ, ցանկացայ սբ. Աւետարանիս, և ետու գրել զսա՝ անջինջ յիշատակ, անկողոպտելի գանձ հոգւոյ իմոյ, և ծնողաց իմոց: Աղաչեմ զձեզ, ո՛վ սբ. ընթերցողք
- 735 սբ. Աւետարանիս, յոր/ժամ ի ձեռն առեալ ուսմանց կամ գիտմանց կամ գծագրութեան, յիշեսչիք լիաբերան ուղիղ սրտիւ՝ զՍարգիս կրօ-

¹³ Բ. Սարգիսյանը նշում է, որ թվականի հազարավորը քերված է (էջ 248):

¹⁴ Բ. Սարգիսյանը ծանոթագրում է «Տաթևացւոյ»:

նաւորս, որ կամ և մնամ ի սրբոցդ յիշման, իբրև զկաթիլ մի ի դողեէ, ակն ունելով յուսով սպասեմ սբ. ընթերցողացդ աղօթից, յիշել զՍարգիս կրօնաւորս, և զծնողսն իմ աղաչեմ յիշել. ամէն:

Գ

Ով դասք լուսերամից... զՍարգիս արեղայս յիշեցէք ի մաքրափալ սբ. յաղօթս ձեր, որ բազում աշխատութեամբ ծրագրել և ծաղկել տուի ||¹⁶ սբ. Աւետարանս ի Շօշ քաղաք, որ կոչի Ըսպանան, թողի հիշատակ և գրաւական ինձ հանդերձ ծնաւդաւք իմովք, և ինձ մեղապարտ աշխատողիս հայցել թողութիւն, զոր ձեզ և մեզ հասարակ պարդեցեցէ, որ առատն է յամենայնի. ամէն:

736

Յիշեցէք և զծրագրող յիշատակարանիս զՄինաս մեղօք լցեալս, սուտանուն քահանայս, հանդերձ ծնաւօք իմովք. և դուք յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ. ամէն:

672

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 7168

Գրիշ՝ Մարտիրոս արեղայ
Վայր՝ Երուսաղէմ

Ա

684

Ի թվականիս Հայոց մեծի,
Երկեակ քառիցս հարիւրի,
Եւ վեցերորդ յորելեանի (1651)
ՅԱրեգ ամսոյ ևթներորդի¹⁶,
Գրեցաւ ցոցակս ի քարտիսի,
ՅԵրուսաղէմ սբ. քաղաքի:

Բ

231բ

Փառք... Գրեցաւ Տօնացոյցս և ցանկ Այսմատուրաց կարգին հա||-

232ա

մառաւտաբար, ի թվականիս հայկազան սեռի Ռ և Ժ և մի (1651) և յամսեանն հոռի Գ(3)-ն էր օրն¹⁷, ձեռամբ մեղսամած և անարհեստ Մարտիրոս կոչեցեալ անուամբ ևեթ արեղայի ի սբ. և յաստուածակոխ քաղաքս յԵրուսաղէմ, ընդ հովանեաւ գերահռչակ սրբոյ ուխտիս Ս. Յակոբայ, աստուածաբնակ մենաստանիս: Ո՛վ նազելի եղբարք մի՛ մեղադրէք, զի կար մեր այս էր, այլ և հայցեմ ի ձէնշ մի բերան Աստուած ողորմի ասացէք սեւերես և || անամօթ գրչիս վասն Աստուծոյ յահեղ դատաստանին...:

Գ

Ջեղկելի Մարտիրոսս գծող այս տառի,
Արժան արէք յիշման ձեր սբ. աղօթի,

¹⁶ Բ. Սարգիսյանի հաղորդմամբ մի բառ քերված է:

¹⁸ Այսինքն՝ $[(2 \times 4) \times 100] + [(6 \times 50)] + 551 = 1651$ Բ. հոմիսի 12-ին (շարժական տոմարով):

¹⁷ Հայոց ՌՃԱ հոռի 3-ը կհամապատասխանի 1651 թ. նոյեմբերի 11-ին (շարժական տոմարով):

233

Զի ես չունիմ բընաւ գործիկ մի բարի,
Որ երթա առ Աստուած ինձ բարեխօսի:
Այլ եմ անկեալ ի խորս թանձրամած տղմի,
Նըմանեալ գարշասէր խո||ղոյն վարագի,
Փոյթ եմ առ ի շարիս և ծոյլ ի բարի,
Անուամբս աղ կոչիմ ւ աղբ եմ գարշելի:

* * *

673

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՀԱԱԺԻ—A—8 (մանրածապալեն, Երևան, № 156)

Գրիչ՝ Յակոբ արեղայ

ա

Զեղկելի դժողս սբ. Երգարանիս Յակոբ սուտանուն արեղա. զանունն ունիմ և ոչ զգործն, ունայն և թափուր յամենայն բարեգործութենէ, յիշեցէք...:

բ

Փառք...: Գրեցաւ Ձայնաքաղս ի թվին Հայոց ՌՃԱ (1651) ամի և աւարտեցաւ նոյեմբեր ամսոյ ԺԱ (11), ձեռամբ ապիկար գրչի Յակոբ սուտանուն արեղի, ի խնդրոյ պատուական, և սրբասէր, և հեզահոգոցս կրաւ[նաւ]որացս Մերուին և իւր եղբարն Աստուածատու մալաղին, քանզի ետուն գրել զսա ի հալեալ ի արդեանց || իւրեանց, ի յիշատակ իւրեանց և ծնողաց իւրեանց և ի վայելումն մանկանց Սիոնի:

Արդ՝ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ սբ. ընթերցողք, որք հանդիպիք սմա, յիշեցէք զստացող Ձայնաքաղիս զսրբասէրք և զճգնաղգեացք զՄերուն արեղան և զեղբայրն իւր զԱստուածատու մալաղն ի լուսափայլ յաղաւթս ձեր...:

Արդ՝ ես տառապեալ Յակոբս, սուտ արեղաս, որ մեղաւք եմ խրխայթեալ յոգոյ, ծրագրեցի զՁայնաքաղս ընդ հովա||նեաւ ի հռչակաւոր յանապատս, որ կոչի Ամենափրկիչ և մատուռ նորին՝ Սբ. Կարապետ, զոր յետոյ շինեցին, Ս. Խաչ և Ս. Երրորդութիւն:

Արդ՝ որք հանդիպիք սմա կամ կարդալով և կամ աւրինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաւթս ձեր զՅակոբ արեղաս, զծնաւղս իմ և զեղբայրքն իմ...:

Ո՛վ սբ. ընթերցողք, խոշորութեան և սխալանաց անմեղա||գիր լեռուք, զի կար մեր այս չափ էր: Նաև զպատուելի եղբարքն մեր՝ զարհիպիսկոպոսքն մեր՝ զտէր Յօնանէս զվերատեսուչ քաղաքիս և զտէր Տալիլ արհին [առ]աքինասէր եպիսկոպոսն, որ է բնական ի Մաբանայ քաղաքի, և զայլ միեղէն եղբարցն, և զՂազար արեղան և զՄաթէոս արեղայն և զԱւետիք արեղայն և զՄկրտիչ մալաղն և զԱւետիք մալաղն և զայլ սպասաւորս...¹⁸:

¹⁸ Զեռագիրք էչահամար շունի. վերջին երկու էշում մեկանք զգալի չափով թափված է:

674

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՏԵՐԱՎՋ, № 163 (ԺԲ Դ.)

Ա

216 Յիշատակ է սբ. Աւետարանս դալալ // Էվաղին, և զծնողաց նորին Տիրաւորին, Փիանդէ, և զկողակիցն իւր՝ Հովսէփսիմէ, և որդոցն իւրոյ՝ Պառլմին և Թումիկին, և դստերն իւրոյ՝ Փաթանին, Լելէ, Սնգովմէ, և ամենայն մերձաւորաց և ազգականաց նորին, յիշեցէք...: Թվին ՌՃԱ (1651) սբ. Յակոբին պահոցն գրեցաւ¹⁹:

675

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 224

Վայր՝ Բի[ւ]րական

310բ Փառք.Ա.:

311ա Ես՝ նուաստ անձս և տարտամս կայիւք և կրիւք, փանաքիս ամենայն մսեղեաց, տարամերժեալս... Յոնան միայնակեաց, եղէ ցանկացող լուսազարդ տառիս և աստուածախօս կտակարանիս... յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց Ումշապին, Դշխոյին, և եղբարց իմոց Կիրակոսին, Մկրտչին, և կողակցին՝ Յեթարին, որդոց նոցին և զաւակաց Էլումին, Նուինեանին, 311բ // Յակոբին և ամենայն արեանառու ազգականաց իմոց կենդանեաց և հանգուցելոց: Արդ՝ որք հանդիպիք կարդալով կամ գաղափարելով, թերևս դիպեսցի հարեանցի տեսանելով, յիշեսցի միով ողորմիւ զվերոյ շարատառեալ անուանս, որք և սակս այնոցիկ գծեցան, զի գոնեա յիշմամբ ձերով ողորմութեան ինչ մասին ճահաւորեսցին, ընդ որոց և դուք մասն բարեաց ի Քրիստոսէ... ընկալչիք...:

Արդ՝ գրեցաւ սբ. տառս երկիրս Արարառեան, ի դեօղն Բի[ւ]րական, ձեռամբ Գրիգոր իրիցու, ի թվականին ՌՃ (1651) ամին, հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոսի սրբազան կաթողիկոսի, ի դառն և վըշտաշատ ժամանակիս:

Ստացող՝ Յոնան

Բ

Այլ գրով

312ա Դարձեալ յիշեցէք զՅովայն միայնակեցն և եղբարք իւր Մկրտիչն և Նուրինան, և հանգուցեալ եղբարցն՝ Վէլինեանն, Յէայլաբէկն, և որդիք Մկրտչին՝ Էլումն, Կիրակոս, և դստերք Հոռոմն, Գոլին, Նզաբերթն, Թումիանն և ամենայն զաւակն նոցին, և Հոռոմին տղայն՝ Սարգիսն, և դուստր Գուգալն, Սափին և ամենայն մերձաւորաց կենդանեաց և նընջե-

¹⁹ Սբ. Հակոբի պահքը (պատը) սովորաբար լինում է տվյալ տարվա դեկտեմբեր ամսին, մեկ շաբաթ տեղումբյամբ: Քանի որ Հայոց ՌՃԱ տարեթիվը սկսվում է 1651 թ., հոկտեմբերի 10-ին (հուլյան տոմարով), հետևապես Հայոց ՌՃԱ տարեթվում Սբ. Հակոբի պահքը կլինի 1651 թ. դեկտեմբերի 7-ին՝ կիրակի և կտևի մինչև դեկտեմբերի 14-ը: Ուստի սույն հիշատակարանը դրեցինք 1651 թ. շարքում:

ցելոց, յիշեցէք... հօրն մերոյ՝ Զանազին և մօր մերոյ Մաղիկին և ամենայն արեան մերձաւորաց...:

Յիշեցէք և զՆուրիկի որդին՝ Յակոբն:

Դարձեալ յիշեցէք... զխօճայ Բէքրսուն, որ ետ ԲՌ (2000) գին ծաղկելէ, և ծնողսն իւր՝ զԲայիսօղլուն, և զԹեքօն, և ամուսին իւր՝ զԳուլարգանդն, և եղբայրն իւր՝ զԽաւիկն, և քորքն իւր՝ զԳօզալխաթունն և Զուձանն, և դուստրն իւր՝ զԹիթանն և զամենայն արեան մերձակայս իւր յիշեցէք...:

676

Ա Ի Ե Ս Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 237

Գրիշ՝ Վահրամ դպիր

Վայր՝ Ասպանան

ա

240ր Փառք...: // Եւ արդ՝ ես անարժանս և անարհեստս ի գիրս գրչութեան Վահրամ դպիրս, և զուսուցիչն իմ՝ զՄեսրոբ վարպետս, և հօրն իմոյ՝ Պուտախին, և մօրս իմոյ Նունուֆարին:

Շնորհիւ Տեառն սկսաք և ողորմութեամբ նորին կատարեցաք զաստուածախօս և զաստուածաբնակ տառս, զլուսազարդ սբ. Աւետարանս ի լաւ և ի յընտիր օրինակէ, ի մեծ թուականիս Հայոց ի Ռ և ի Ժ (1651) ամին, ի քաղաքս Շօջ, որ կոչի Ասպանան, յեզր պարսպին Նուրադինի, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և Ս. Էջմիածնին, ի հայրապետութեան տեառն տէր Փիլիպպոսին, և ի յառաջնորդութեան մերոյ քաջ ռաբունապետ տէր Սիմէոնին, ի թագաւորութեանն ալլասեռից շահ Ապասին, ի դառն և ի նեղ ժամանակիս, յորում նեղիմք ի հարկապահանջութենէ անօրինաց և ի սովութենէ հացի: Զոր տէր Աստուածն մեր պահեսցէ 250ա զամենայն // ազգս քրիստոնէից ընդ ամրածածուկ աշովն իւրով. ամէն:

Արդ՝ որք ճաշակիք և վայելէք յամենառատ սեղանոյս և հանդիպիք տեսութեան սբ. Աւետարանիս կարդալով կամ օրինակելով, անմեղադիր լերուք խոշորութեան և սխալանաց գրիս, զի կար մեր այս էր:

Մաղկող՝ Հայրապետ

Բ

193ր Զմեղաւոր Հայրապետ նկարողս յիշեցէք²⁰:

677

Ա Ի Ե Ս Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 238

Ստացող՝ Սարգիս Երեւանցի

Վայր՝ Սաղմոսավանք

206ր Փառք...:

208ա [Ո]ւտի և տեսեալ զսորայ անճառ փրկալգործութեանն խորհուրդն,

²⁰ Գրված է նկարի շրջանակում: Ստացողի հիշատակարանը տե՛ս 1652 թ. շարքում:

ես՝ Յէրեանցի անարժան և անպիաան Սարգիս էրէցս և ըստացայ զսայ և ցանկացող էղէ այս աստուածայեբրան սբ. Աւետարանիս...:

298բ Եւ շերմեռանդ սրտիւ հտու գծայգրել զսա գանձ անկողոպտելի և կտակ անդառնալի, ի հալալ և ի քրտնաշան վաստակոց իմոց, յիշատակ ինձ և հոգևոր հօրն իմոյ և զիս սնուցողին վիրապեցի Դաւիթ հպիսկոպոսին, և մարմնատր հօրն իմոյ՝ Զալալին, և մօրն իմոյ՝ Վարգիթերին, և որդոցն իմ՝ Կարապետ սրբասնեալ քահանային, որ տղայ հասակաւ փոխեցաւ առ Քրիստոս, և սուք մեծ եթող մեզ և մօրն իւրոյ՝ Նղսալամին, և միւս որդոցն՝ Մկրտչին և Մարգարին, և միւս Մարգարին՝ փոխեցելոցն առ Քրիստոս. և միւս որդոցն՝ Առաքելին և Մկրտչին. և դստերն իմոյ՝ Սոփիին. և քերցն իմ՝ Խաթունբէկոյն և Բաճալուին. և պապուն իմոյ՝ Սարգիսին և կենակցին՝ Շահսուքանին, և այլ ամենայն արեան մերձաւորացն իմոց // կենդանեաց և հանգուցելոց. ամէն:

Արդ՝ ես Սարգիս էրէցս ըստացայ զսբ. Աւետարանս և հտու զսայ ընծայ և նըւէր յիշատակ վերոյ դրելոցս ի սմայ ի սբ. և հրեշտակաբնակ անապատսն Լուսաւորչին մերոյ ի ձորն Սալմոսայվանից և դուռն Ս. Աստուածածնին ե այլ սրբոցն որ անդ կան, և ի յառաջնորդութեանն սբ. և հրեշտակակրօն հօրն Յովանէս պարոնտէրին և այլ միարանացն որ անդ կան, որպէսզի հրճուեսցին սովաւ մանկունք սբ. անապատին, և լի բերանով և ուղիղ սրտիւ Աստուած ողորմի ասացեն ինձ մեղապարտ Սարգիս իրիցոյս և այլ վերայ դրելոցս ի սմայ:

Ի թվիս Հայոց Ռ և հարիւր (1651):

Արդ՝ որք հանդիպիք սմայ ընթերցմամբ կամ տեսութեամբ յիշեսցիք երկնայնաց յաղօթս ձեր զիս մեղապարտ Սարգիս քահանայս և զամենայն վերոյ դրեալս ի սմա և լի բերանով !! և ուղիղ սրտիւ Աստուած ողորմի ասացէք մեզ և վերայ դրելոցս...:

678

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 274

Ծաղկող՝ Նղիափար

267ա Ի քանակութեանս արեթական հայկազեան ազգիս Ռ և Ծ (1651)²¹ ամի, ի գալ սբ. հաւրն մերոյ տէր Փիլիպոս սրբասնեալ կաթողիկոսի և հայրապետի սբ. աթոռոյս մեր՝ էջմիածնի, ի յերկիրս Միջագետաց, ի քաղաքս որ կոչի Տիգրանակերտ, և աստի գնացեալ ի սբ. Երուսաղէմ յերկրպագութիւն սբ. գերեզմանին և այլ ոտնակոխ տնաւորինականացն Քրիստոսի Աստուծոյն մերոյ, ընդ իւր ունելով զսբ. Աւետարանս թերակատար, այսինքն զտասն խորան համաբարբառսն և այլ ուրեք ուրեք ինչ տեղի պատկեր և թուի, զոր հարկ եղեալ ի վերա[յ] եղկելոյս առ ի լնով զպակասութիւն սորին, վասն որոյ և ես նուաստս ի գրչաց Նղիափար տրուպ ծառայ նորին, կամաւ և յաւժարութեամբ յանձն և կատարե-

²¹ Ձեռագրում Ծ-ն վնասված է, հաջորդ միավոր տառ եթե եղել է, ապա պետք է լինի Ա, Բ, Գ, Դ տառերից մեկն ու մեկը: Քանի որ հիշում է Փիլիպպոս Աղբակեցի կաթողիկոսին, -որը մահացել է 1655 թ., ենթադրաբար դրեցինք 1651 թ. շարքում:

ցի զհրամայեալն ի նմանէ ըստ իմում կարեաց: Արդ՝ որք հանդիպիք սմա, աղաչեմ մեծաւ պաղատանօք, խնդրել աղօթիւք ի Տեառնէ պահել զսա ախոյեան յաղթող ընդդէմ ներհակաց ի վանումն շարափառաց և ի պարծանս ազգիս Հայոց: Եւ յետ աստեացս ելանելոյ, ընդ սր. հայրապետացն զասեսցէ և պսակեսցէ, որ և աղաչեմ, զի և ինձ մասն լիցի՝ ընդ սա յաւուր ահեղ ատենին Քրիստոսի, որ է արհնեալ յաւիտեանս, ամէն:

679

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 264

Գրիչ՝ Բաբաղամ
Վայր՝ (Նոր) Զուղայ

267բ Փառք...:

268ա Զայս լուեալ և իմացեալ աստուածասէր և հաւատարիմ Մխիթա[ւ]ն և ցանկացաւ եղեալ և վերըստին ըստացաւ [սր. Աւետ]արանս, ի հալալ ընդ[ի]ց իւրոց և ի յարդար վաստակոց իւրոց, յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և ծնաւդացն և ամենայն արեա[ւ]ն մերձաւորացն, և ծնաւդացն՝ Տէրունին և մօրն՝ Գուստութեանին, և ի հանգուցեալ եղբարցն՝ Թե[ղ]անի[ն], Յակոբքանին, և քվերացն՝ Սարեբեանին և ի միւս քերն՝ Մէրաւաթիկին, և ամենայն արեան մերձաւորացն. ամէն:

268բ Դարձեալ կրկին անգամ յիշեցէք զսբ. տառիս ըստացաւն պարոն Մխիթարն և զկողակիցն իւր՝ Մերաւաթիկն // ///...: Դարձեալ յիշեցէք զտէր Գրիգորն, որ կամա[ւ]կից եղաւ Մխիթար անուն քրիստոնէին, ետ գնել <զսբ.> աստուածային սբ. Աւետարանս. և որ յիշէ՝ յիշեալ լիցի ի Քրիստոսէ. ամէն:

Գրեցաւ սբ. Աւետարանս մատե[ղ]մն խոստմանն /// տնի, ձեռամբ մեղա[ւ]պարտ Բաբաղամի] /// ՌՃ (1651)²⁸ /// ԺԴ (14), ի դուռն Ս. [Ստե]փանոսի, ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպո[ւ]նին, ի Թագաւորութեան Պարսից շահ Սէֆոյն, ի քաղաքն Շաւշ, գրեցաւ [ի գե]աւղն Զուղայ, առաջնորդութեամբ տէր Խաչատ[ու]նին:

Դարձեալ յիշեցէք մե[ղ]ղսա]թաւալ Բաբաղամս, և զհայրն իմ՝ Ընտփ, և մայրն իմ՝ Մարիամն, որ բազում աշխատութեամբ շինեցին տառս ի յընտիր արիւնակէ. և որ յիշէ՝ յիշեալ լիցի ի միւսանգալ գ[ա]լս]-տեանն Քրիստոսի. ամէն:

680

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 289

Գրիչ՝ Նիկողայոս
Վայր՝ Կաֆայ

ա

272ա Փառք..., որ զտկարութիւնս իմ զարացոյց յաւետ իւրոյ իմաստութեանն, վասն որոյ և ես մեղապարտ ոգի Նիկողայոս անարժան ծառայ

- ժառանգիցդ Աստուծոյ, յանձն առեալ ոգով չափ կատարեցի զտառս հոգեշունչ, աստուածազարդ, աստուածախաւս սր. Աւետարանիս...:
- 373բ Գրեցաւ սր. Աւետարանս ձեռամբ նուաստ և յետին գրչի Նիկողայոսի մեղապարտի, ունայնագործ մելանաւորի, ի Թաբերութեանս ասքանազեան և արեթական տաւարի ՌՃ (1651) և ըստ նորումս շրջանի ԼԴ (34) և ի գալստենէ Կենարարին ՌՈՄՐ (1652), ի ստոյգ և յընտիր արինակէ ևս առաւել համաբայիցն, զի գաղափար սորին էր ի դրանէ Ս. Սարկիզբսին և որդոյ նորա Մարտիրոսին, ի յաշխարհիս Հոնաց, յանեղաշէն և աստուածապահ քաղաքս ի Կաֆայ, ի հայրապետութեանն Հայոց տեառն Փիլիպպոսի, և յեպիսկոպոսութեան ամենայն Հիւսիսական կողմանց տէր Գրիգորի արհեսեալ քահանայապետի, զոր տէր Քրիստոս պահեսցէ ի կամորմութեան իւրոյ. ամէն: Ի յայսմ ժամանակի գրեցաւ ամենագովելի և գերահռչակելի... սր. Աւետարանս, չորեք ճառագայթեան ճշմարիտ աստուածախաւութիւն ...|| ...: Արդ՝ այսմ աստուածապատում և քրիստոսաւանդ տառիցս ցանկացաւդ եղեալ աստուածարեալ և պատուական²² ետ գրել զսր. Աւետարանս, ի վայելումն անձին իւրոյ և յիշատակ հոգւոյ իւրոյ: Արդ՝ որք հանդիպիք սմա ընթեռնելով կամ գաղափար առնելով, յիշեսցիք ի մաքրափայլ և ի սրբամատոյց յաղօթս ձեր զպատուելի²³ և զծնաւոյն իւր ղը²⁴, որ մեծաւ փափաքանաւք և սրտաշան յաւժարութեամբ... ետ գրել զսր. Աւետարանս ի փրկութիւն կենաց իւրոց և ի լուսաւորութիւն հոգւոյ իւրոյ, յիշատակ իւր և ծնողաց և եղբարց և ամենայն զարմից գանձ յաւիտենական...:
- 376ա Եւ զիս՝ զՆիկողայոս մեղաւոր գրիչ զուսուցիչն իմ՝ զտէր Զափաբիայ զսրբազան քահանայն, որ բազում աշխատութեամբ և ճշգրտիւ զմեղաւորս հասոյց ի յայսմ արհեստի, ղոր տէր մեր Յիսուս Քրիստոս իւր փոխարէնն ընդ սր. քահանայիցն ի միասին տացէ...

Բ

- 123ա Զանպիտան և զանարժան գծող սորին զՆիկողայոս սուտանուն մեղաւք ի լիս աղաչեմ յիշել ի Տէր միով Հայր մեղայիւ...:

681

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

Երեւան, № 507 (1625 թ.)

Նվիրատուն՝ Զափաբիա վարդապետ
Վայր՝ Յօնաննավանք

- 324բ Ես՝ Զափաբիա վարդապետ, առաջնորդ սր. ուխտիս Յօնաննու վանից, ընդ բազում արդեանց իմոց, զոր արարի, ետու և զձեռացադիր ժամագիրքս յիշատակ ի Ս. Կարապետս. յամի որում նորոգեցի զեկեղեցիքս ի թուին Ռ և Ծ (1651): Արդ՝ մի՛ ոք հանցէ զսա ի դրանէ Ս. Կարապետիս, վասն Աստուծոյ աղաչեմ²⁵:

²² Պատվիրատուի անունը չի գրված և տեղը բաց է թողնված:

²³ և ²⁴ Անունները չեն գրված և տեղերը, ինչպես և 375 բ էջի կեսը, թողնված է դատարկ:

²⁵ Սույն հիշատակարանը Զափաբիա վարդապետի ինքնագիրն է: Մի փոքր համառոտ

682

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 774

Գրիշ՝ Անտոն Բանանայ
Վայր՝ Գորաֆիա

ա

80ր Որոց աղօթիւք և բարեխօսութեամբ ողորմեսցի Քրիստոս Աստուած մեղապարտ, սուտանուն գրչիս Անտոն քահանայի, և կարդացողաց և լսողաց սրտի մտօք, և որ զամէնն ասէ. ամէն:

բ

6ր Յիշատակարան է սբ. գրոցս

Շնորհօք... այս ինչ կա ի գիրքս հաւաքեալ լի գանձիւք ոսկոյ և ականց պատուականաց շարադրեալ ի մէջ սորա. և բաղում պատասխանատուութիւնս առնէ առ երկոտաւան ազգս, որ և ներհակախօսութիւնս առնեն առ Տիրամայր սբ. Աստուածածինն և առ Միածին Որդին ասելով Բ (2) բնութիւն: Այսպիսի անկարգ բանիւ ջրալից բաժակաւ և խմորեալս մատուցանեն պատարագ և զէ (7) խորհուրդ եկեղեցոյ խախտեն: Եւ սա ամենայն լցեալ շնորհօք Հոգւոյն Սրբոյ տա զպատասխանին ամենայն ազգի և պապանձեցուցանէ զլեզու նոցա և արիբերան առնէ զգիւրախօսսն:

187ա Ի թվին ՌՃ (1651) ամին Փիլիպպոս // կաթողիկոսի հրամանաւն Գորաֆիա Տաթևացի ներսէս վարդապետն նրւիրակ: Եւ ետես որ առ Աստուած փոխեալ էր Աստուածաժողով քահանայն. և տեսեալ զայս գիրքս ցանկացաւ և հարկ եղ ի վերայ մեր, թէ Պիտի որ քո հօրն՝ տէր Աստուածաժողովի հոգոյն, զայս գիրքս գրես մեզ յիշատակ, թէ այսչափ վաղուց ժամանակաց քահանայ է, պիտի որ մէկ յիշատակ տաս: Եւ մեք այլ զնորա խնդիրքն ոչ դարձուցաք յետս, այլ գրեցաք մեծաւ ջանիւ, վասն մեր հօր խաթերն և շնորհեցաք իւրենն: Որք հանդիպիք, սր. հայրք, կարդալով կամ օրինակելով, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զգրող սորա Գորաֆեացի սուտանուն Անտոն քահանայ, և զհայրն իմ՝ զտէր Աստուածաժողովն մէկ Հայր մեղայիւ. և Քրիստոսի մարդասիրին փառք և պատիւ և անդրաւ յաւիտեանս յաւիտենիւ. ամէն:

Գրիշ՝ Գրիգոր

գ

281բ Զապիկար գծողս՝ զԳրիգոր մեղօք ի լիս մի՛ մոռանար յիշել ի Տէր, ով սբ. ընթերցող²⁶:

Նման բովանդակութեամբ հիշատակարաններ տե՛ս նաև № 503 (էջ 295 ր) և № 659 (էջ 2ա) ձեռագրերում, դարձյալ 1651 թվին: № 659 ձեռագրում (էջ 2ա) մեկ ուրիշը, գեղեցիկ նոտրազրով գրել է նույն հիշատակարանը, որն ամբողջությամբ շնչված է և կարդացվում է հիշատակարանի միայն սկզբի մասը:

²⁶ Խոսքը վերաբերում է 280 և 281 թերթերի գրութեանը: Թվին ՌՃ (1651) Փիլիպոս կաթողիկոսի Թուղաթ եկեալ (Երևան, № 852, էջ 304բ):

683

Գ Ի Ր Ք Հ Ա Ր Ց Մ Ա Ն Գ Ր Ի Գ Ո Ր Ի Տ Ա Թ Ե Ի Ա Ց Ի Ո Յ
Երևան, № 917 (1413 թ.)

412բ Զվերշին ստացող սբ. տառիս զՍաճակ վարդապետն և բզվառդան վարդապետն յիշեցէք, որ ստացան զսա ի վայելումն անձանց իւրեանց և յիշատակ յետ աստի կենացն, որոյ յիշատակ սոցա արհնեութեամբ եղիցի: Դարձեալ յիշեցէք զվերոյ ասացեալ վարդապետքս և ամենայն արեան մերձաւորք սոցին, և զհարազատ եղբորորդին՝ զտէր Բաբսեղ կրօնաւորն, որ ետ նորոգել զգիրքս զայս, որ էր կարի հնացեալ: Զերմեռանդ սրտիւ ետ նորոգել զսա յիշատակ ծնողացն և վայելումն անձին իւրոյ: Որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ տեսանելով թողութիւն խնդրեցէք մեղաց իմոց, և ծնողաց իմոց, և ամենայն արեան մերձաւորաց, և ձեզ յիշողացդ մասն և բաժին լիցի ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ. ամէն: Նորոգեցաւ գիրքս թվիս Հայոց հազար և հարիւր (1651) ամին:

684

Ճ Ա Ռ Ը Ն Տ Ի Ր
Երևան, № 992

Գրիշ՝ Մաղաֆեայ
Վայր՝ Եղեւիայ

ա

517ա Փառք...: Շնորհիւ Տեառն սկսեալ և ոգորմութեամբ նորին յանկ ելեալ աւարտեցաւ աստուածային պատմութիւնս սբ. եկեղեցոյ՝ շտեմարանեցին մթերք անժախելի և դանձ անկողոպուտ, զկարգադրութիւնս տօնից տէրունականաց խորհրդոյն, հանդերձ բացայայտութեամբ ի բազմաց ժողովելոց և ընդ փաստս տէրունեան օրեաց և պահոց Տօնականիս. նախ եղեալ սահմանս կանոնական քրիստոնէութեան՝ վասն քսաներորդ գլխով Յոնանիսէ Եզրեկացոյ, կոչեցեալ Պլուզ: Եւ ընդ նոյն ոճ բանի ողբք պիտանի և բանք մխիթարական ննշեցելոց, վասն յայլմէ սրբազան վարդապետաց. նաև զտօնից սրբոց զգլխաւորացն վիպաբանութիւնս շարագրեալ ըստ աւուրց տօնից ի պայծառութիւն սրբոյ եկեղեցւոյ և ի բերկրումն հոգեւորական տօնասիրաց քրիստոսասէր ժողովրդոց: Եւ յաւարտ գրոցս նոր վկայից հմանց, որք կատարեցան վասն անուանն Քրիստոսի, թիւօրէն ազդէն Մահմետի: Զայս չափութիւն բանիս հաւաքեալ ունի ի ծոց իւր սբ. գիրս, որ կոչի Ճառքնտիր, ի հաստատութիւն հաւատոյ ուղափառութեան և ի վանումն օցտողաց և խանդարչաց նորոյս Իսրայէլի, միանգամայն և ի դաստիարակութիւն բարեպաշտ քաղաքավարութեան ի Քրիստոս հաւատացելոցն: [Յ]որում յօքնատենչ ըղձիւք բաղձացեալ իմաստուն վաճառականն աստուածասէր և հաւատարիմ քրիստոնեան պարոն խոճայ Ոսկանն Դաւաթալցի, որ է յերկրէն Նախշիվանու, որ և կամաց իւրոց տենչմանն եղև լրումն և յանգ ելեալ կատարեցաւ ճառս տօնական, յիշատակ անշնչելի յինքեան և նախաժամանելոցս ի Քրիստոս, հօրն՝ Վալաախի և մօրն՝ Մաթիամի, և

որք աստ ի մարմնի եղբարցն՝ Սահրաթին, Ֆարհաթին, Եսայուն. և քր-
վերցն՝ Կուլասդին, Սօզկարին, Խանսուլթանին. և որդոցն՝ Սկանդարին.
և դստերն՝ Մարիամին. և եղբոր որդոցն՝ Վալաաին, Աղամիրին, Յիսա-
ղուլուն և ամենայն արեան զարմից նորին՝ կենդանեաց և հանգուցելոցն.
507բ ալ և կողակցուն՝ Կուլասամին: Եւ ետ զսա նուէր ի || դուռն հոգևոր
ծնողին, մօրն լուսոյ Երեք խորան սբ. եկեղեցին, զի միշտ յընթեռնելու
անդ ի տօնս տէրունական և յիշատակս սրբոց, յիշեսցի ի Քրիստոս
խօճայ Ոսկանն, հանդերձ ծնողօք և հարազատօքն իւր, որոյ յիշատակն
արհնութեամբ եղիցի:

Եւ եղև աւարտ գրչութեան տառիս ի քաղաքն Եղեւիայ, որ կոչի
Յուրհայ, ի դուռն Բարձրահայեաց Տիրամայր Ս. Աստուածածնին, հիմ-
նարկեալն յառաքելոյն Թադէոսէ և ի փրկչական պատկեր սբ. դաստա-
ռակին և Եփրեմ սբ. վարդապետին և սբ. Գուգիւսանց վկայիցն սրբոյն
Յակոբայ և ի սբ. Սարգսի զօրավարին և այլ բազմահաւաք սրբոցս, որ
աստ կան հաւաքեալ ի պահպանութիւն քաղաքիս: Ձեռամբ յոհնամեղ,
եռաթշուառ ղառածեալ անձին, փծուն, անարհեստ և թարմատար գրչի,
յոյլ և ի ծոյլ, անպիտան Մաղաֆեայ գրչի. և ի թուականութեանս մերում
Ռ և Ը (1651) ամի. խիստ դառն և դիժար ժամանակի, զոր ոչ կարեմ
գրել ի քարտիսի. զոր տէրն Քրիստոս ի բարին փոխարկեսցէ. ամէն:

Այլ և զստացող սրբոյ մատենիս զխոճայ Ոսկանն պարփակեալ պա-
հեսցէ ընդ հովանեաւ թևոց իւրոց Քրիստոս Աստուածն մեր: Ընդ նմին
արժանացուցէ և զնախնիս իւր, զմեծ հայրն՝ Յիսաղուլին և մեծ մայրն՝
զՍօզկարն և զծնողն իւր, հայրն՝ Վալաան...:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս և Աստուած ողորմի ասացէք սու Աս-
տուած փոխեցելոյն Պաշարաթին, որ էր փեսայ խոճայ Ոսկանին վաճա-
ռական գոլով եկեալ յԵղեւիայ ՌՂԸ (1649) թվականին, որ խակակուլի եղև
և կարկտահար իբրև զծաղիկս բառոց ճիւղահատ, անժամ և տըհաս հնծե-
ալ կասեցաւ, անծանօթ երկիր, որ եկեալ վաճառեաց և զնեաց և կամէր
երթալ խնդութեամբ և անդէն ցաւ մահու եհաս իբրև զմարխայ և ոչ ժա-
մանեաց հասանել առ ընտանիսն և սիրելիսն և առ Աստուած փոխեցաւ,
զոր և Քրիստոս ողորմեսցի...:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զբաղցրատեսական և զվայելուչն,
զբարձրահասակն զԵղեւացի Դանիէլն, որ բազում ջանիւք և յոյժ տենչ-
մամբ կամակից եղև վասն գրոցս, զոր և Տէրն պահեսցէ խաղաղական
կենօք մինչև ի խորին ծերութեան...:

Արդ՝ լալագին գիմօք և կողկողագին պաղատանօք առ ոտս ձեր
անկեալ աղալչեմ]՝²⁷:

Բ

244բ Որոց բարեխօսութեամբն ողորմի ստացողի գրոցս պարոն Ոսկա-
նին և ծնողաց նորին, հօրն՝ Վալաաին և մօրն՝ Մարիամին, և եղբարցն՝
Սահրաթին, Ֆարհաթին, Եսայուն, և քվերցն, և կենակցուն՝ Կուլասա-
մին, և որդոյն՝ Սկանդարին և ամենայն արեան [մերձաւորաց]՝²⁸:

²⁷ Շարունակութիւնն ընկած է:

²⁸ Նման հիշատակարաններ տե՛ս նաև 26ա, 34բ, 37ա, 39բ և այլ բազմաթիւ էջերում:

685

Մ Ե Կ Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ե Ս Ա Յ Ե Ա Յ

Երևան, № 1206 (1626 թ.)

Նվիրատուն՝ Թուրոս վարդապետ

350բ Արդ՝ հս վերջինս ի բանասիրաց և յետինս ի վարդապետաց Թուրոս և եթ անուն, վերջին ստացող յայսմն աաոի, ետու զսայ յիշատակ ինձ և ծնողացն իմոց՝ Պարխուտաբին և Շնորհ[ա]ւորին, և ամենայն արեան մերձաւորաց իմոց, ի դուռն սբ. էջմիածնայ, ի վայելումն խարազնազգեաց և սրբազան հայրապետին տեառն Փիլիպպոսի:

Թվին Ռ և Ծ (1651)-ի:

686

Մ Ե Կ Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Յ

Երևան, № 1528

Գրիշ՝ Բաղարատ դպիր
Վայր՝ Շոռաք

ա

39ա Որ ողորմ[մ]ի ստացողի գրոցս Նազուֆէնց Հայրապետին և կողակցին իւրոյ՝ Նունդիկին և ամենայն [մերձաւորաց]՝²⁹:

բ

105ա Եւ ինձ՝ մեղապարտ Բագարատ գրչի շնորհեալ զթողութիւն մեղաց և յանցանաց ի քում յահաւոր և ի փառաւոր սոսկալի գալստեանդ...:

Թվին ՌՂԸ (1649):

գ

186ա Ո՛վ հայրք և եղբարք իմ՝ սբ. միանձունք, աղաչեմ զձեզ, որ զիս՝ մեղաւոր Բաղարատ դպիրս յիշեսցիք ի սբ. մաքուր, անարատ և անբիծ յաղօթս ձեր...:

Գրեցաւ Թվին ՌՂԹ (1650):

դ

250ա Որ ողորմի Քրիստոս Աստուած ստացողի գրոցս³⁰: Եւ ինձ անարժան գրչիս և հօրն իմո՝ Յովանիսին, որ բազում աշխատեաց ի սբ. գրգիս թուխտ կոկելն:

ե

458բ Ողորմեսցի Քրիստոս Աստուած ստացողի գրոց Շոռաքցի Նազուֆէնց մահաասի Հայրապետին և իւրոցն ամենայնի. ամէն:

զ

533բ Փառք...: // Գրեցաւ այս սբ. Սաղմոս մեկնիչս ի գեօղաքաղաքս Շոռաք, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին, և Ս. Լուսաւոր[չ]ին, և Ս. Զաւոր հայրապետին, Թվին ՌԾ (1651)-ին³¹:

²⁹ Այսպիսի հիշատակարան տե՛ս նաև 14ա 24ա և այլ էջերում:

³⁰ Վեց տող դատարկ:

³¹ Վեց տող դատարկ:

Դարձեալ խնդրեմ ի ձէնշ, ո՛վ աստուածասէրք հայրք և եղբայրք, յորժամ հանդիպիք յայսմն տառիս կարդալով կամ օրինակելով, յիշեսշիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զմեղաւոր զրիւս՝ Բագարաւ[ի]ս և հայրն իմ՝ Յոնաննէս, որ բաղում աշխատեաց ի սբ. գրգիս թղթին կոկելն և լի բերանով Աստուած ողորմի ասացէք ի միւսանգամ գալըստեանն...:

է

Մաղկող՝ Նաճապետ

516բ Քրիստոս Աստուած ողորմեայ ստացողի գրոյս. նաև յոքնամեղ Նաճապետիս, որ ըստ կարի իմում և ըստ շափու սրբագրեցի և ժողկեցի, եթէ տէրդ հաճեալ հաւանեսցի:

687

Մ Ե Կ Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն Պ Բ Ո Կ Ղ Ի

Երևան, Մ 1702

Հեղինակ՝ Սիմէոն Կախկոպոս

144բ Եղև լուծմունքս բանիցն Պրոնկի պղատոնական իմաստասիրի ի հազարորդի և ի հարիւրորդի թուականութեանս Հայոց (1651)³², ի նուստ Սիմէոնէ Գառնտյ Կախկոպոսէ³³. որ աղաչեմ զհանդիպողսդ ներել ինձ ի ձեռնամխութիւն բանիցս այսոցիկ. չի գուցէ ոք հանդիպող, որում Աստուած ևս պարզագոյն տեսութիւն շնորհիցէ, բայց առ այն շնորհ ունիցի շնորհաց պարզեղոյն Աստուծոյ, որում անբաւ փառք ըստ անբաւութեան իւրում. ամէն:

688

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, Մ 1752

Գրիշ՝ Դաւիթ

ա

98բ Հառածեալ մեղօք յիշել ի սրբանուէր յաղօթս ձեր աղաչեմ, վասն Աստուծոյ, զգծող Դաւիթս ի Տէր: Գրեցաւ ի թուիս Հայոց Ռ և հարիւրին (1651)³⁴:

³² Զեռագրի դրշովյան տարեթիվը Մազիստրոսը նշել է «ՌՄԻՁ (1777)» (տե՛ս կազմի ներսի կողմը), բայց նման բան ձեռագրում չգտանք:

³³ Այս անձնավորության մասին, նույն ձեռագրի մի այլ՝ 1750 թ. ընդօրինակած տարբերակի հիշատակարանում գրված է. «Իսկ ի ՌՃ (1651)-երորդ թուոյն մերում, Զապալեցի Սիմէոն գերիմաստ վարդապետն, որ էր Կախկոպոս Գառնտյ, վերստին արար սմա զնոր լուծմունս պարզ ոճով...» (Հ. Աճառեան, Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Քաւրիզի, Վիեննա, 1910, էջ 124, № 58): Մատենադարանի № 2962 ձեռագրում գտնում ենք նաև այսպիսի հաղորդում. «Թարգմանեալ ի Սիմէոնէ Կախկոպոսէ Գառնեցոյ ի Վրաց լեզուէ ի հայ բարբառ, յամի Գենարարին մեր 1651 և ի Հայոց ՌՃ (1651): Սիմէոն Գառնտյ Կախկոպոսի արարեալ Մեկնութիւն գրոցն Պրոնկի» (էջ 1-բ): Այստեղ նշված Սիմէոն Կախկոպոսը Պրոնկի թարգմանիչը չէ, այն կատարել է Սիմէոն քահանայ Պրոնկի (տե՛ս ձեռ. № 2962, էջ 64 բ, Միւնչ № 124, էջ 134—135, Ղ. Փիղալիսյան, Նշխարք, հտ. Ա, № 812, էջ 243 ա): Սիմէոն Կախկոպոսը Մեկնության հեղինակն է:

³⁴ Գրված է նարնյազույն մեկնով:

191բ

Զփոռն գծող սորայ զԴաւիթն յիշել աղաչեմ[մ]։

P

689

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 1771

Պատվիրատու՝ Արիստակէս Խաղապետի
ա

238բ

Փառք...:

Արդ՝ ես Արիստակէս վարդապետ Խաղապետի ի թվին ՌՃ (1651) ետու գրել զսբ. գիրքս, որ է Հաւատամբքի մեկնութիւնն, և Ասացուածք, և Հոռոմունք Պարապմանց, յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց տէր Կիրակոսին և Հռիփսիմին։ Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ սրբազան ընթերցողք և բանի սպասաւորքդ, որք ընթերցողք զսբ. գիրքս և քարոզէք, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զմեռեալս հոգով զԱրիստակէս անուամբ և եթ վարդապետս, զհայրն իմ՝ զտէր Կիրակոսն և զմայրն իմ՝ զՀռիփսիմէն միով Տէր ողորմեաիւ...:

Գրիչ՝ Վարդան Երէյ

P

Դարձեալ յիշեսցիք ի Քրիստոս զտրուպս ամենայնի, ծրող սորին Վարդան Երէյ գրիչս, զծնողսն իմ և զուսուցիչսն իմ. և դուք փոխարէնն ընկալցիք ի Քրիստոսէ. ամէն։

690

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 1864

Գրիչ՝ Մարտիրոս Երէյ
Վայր՝ Ամասիա

ա

343ա

Զանարժան Մարտիրոս Երէյս յիշեալ³⁵։

P

438ա

Շնորհիւ և ողորմութեամբ Տեառն յանգ ելեալ աւարտեցաւ Պատմութիւնս եօթն իմաստասիրաց, ի յերկիրն Ամասիոյ, ի խնդրոյ տէր Մովսէս րաբունի և տրամաբան վարդապետին և քարոզող ճշմարտութեան, ստացաւ և ետ գրել։ Եւ ես՝ զառաժեալս մեղօք Մարտիրոս Երէյ գրեցի ըստ տկար մտաց իմոց և աւարտեցի։ Այլ և խոշորութեան և սխալանացս անմեղադիր լիւր, հայրդ իմ սրբազան, զի կար մեր այս էր, ոչ կարացի որպէս քոյգ վայելէ, այնպէս գրել. զի սխալանք իմ բազում է, այլ ներեսցես իմում յանցանաց, որ կայ ի սմա։

³⁵ Զեռագրի մի մասը գրվել է 1676 թ., այդ հիշատակարանները ան՝ս իր տեղում։

Յետ թուականէն զգիրն թուայ թուականն՝ նայէ զի եկայ (1651)³⁰,
 Զառաջին երկու տետրն Մկրտիչն գրեց և մարմինն տկարացաւ, ե-
 րեր առ իս, թէ «Աւարտէ»։ և ես անարժանս աւարտեցի։

Գ

Իմ կեանս իմ աշացս ելեր, այլ շունիմ տեղիք խնդալու³¹։

691

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ծ Ո Ի

Երևան, Մ 2008

Գրիշ՝ Խառապէկ

80= Թվին ՌՃ (1651) ձեռամբ Խառապէկ մեկնատրի գրեցաւ։

692

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ծ Ո Ի

Երևան, Մ 2025

Գրիշ՝ Յովնանէն
Վայր՝ Ամիթ

Ա

178բ Փառք... Արդ՝ գրեցաւ Տօնացոյցս Թվին ՌՃ (1651), ի մայրա-
 քաղաքն յԱմիթ, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Կիրակոսի և մօր նորա Յուդի-
 տայի, ի վայելումն տէր Սամուէլ սրբակրօն արեղային, տեսողքդ ասա-
 ցէք զողորմին։

Զմեղուցեալ Յովնանէն գրիշս աղաչեմ յիշել ի Տէր։

Բ

114= Ո՛վ տօնասէր, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զՍիմէոն վար-
 դապէտն։

693

ԳԻՐԹ ՀԱՐՑՄԱՆՑ ԳՐԻԳՈՐԻ ՏԱԹԵՒԱՑԻՈՑ

Երևան, Մ 3165

Ստացող՝ Մանանթի Յակոբ
Վայր՝ Եւթովկիայ

Ա

325բ Փառք... Որոյ ողորմութեամբ և շնորհօք ես՝ նուաստ անձնս և
 տարտամս կայիւք և կրիւք, փանաքս... Յակօբս մահդասի, որ և վաճա-
 րական, տեղեալ Զապայեցի, եղէ ցանկացօղ լուսազարդ տառիս և յոք-

³⁰ Այսինքն՝ Ն(400)+ա(1)+յ(300)+է(7)+զ(6)+ի(20)+ե(5)+կ(80)+ա(1)+յ(300)=
 1100+551 (տե՛ս Ա. Գ. Աբրահամյան, Հայ գրի և գրչութիւն պատմութիւն, Երևան, 1959, էջ
 235, Նույնի, Հայոց գիր և գրչութիւն, Երևան, 1973, էջ 163)։

Մատենադարանի ձեռագրաց ցուցակում սույն ձեռագրի գրչութիւնը նշված է 1656 թ.
 (Հա. Ա., էջ 660)։

³¹ Հավանաբար Մկրտիչ գրի գրածն է։

նազան տրամաբանականիս, խրթնածածկաց բացայայտողիս, նաև հմտացունողիս տխմարաց զոճս բանից և զկարգս պատասխանատրութեանց, ընդդիմութեամբ և ընդդիմակայութեամբ և ընդդիմայարակայութեամբ առ ամենեսեան ընդդիմաբանողս և ընդդիմահարողս, որք յառնեն ի վերայ ազդիս մոլեկան իմն ախտիւ՝ թէ՛ պարսաւանօք և թէ՛ զրպարտութեամբ, թէ՛ տգիտութեամբ և թէ՛ մաղթանօք չարութեան: Որ և ստացայ զսա ի հալալ արդեանց իմոց, մեծաւ փափագանօք և յաւէտատարփ ըղձիւ, ի յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց Աւաքին և Եղիսաբեթին, նաև ամենայն արեանառու մերձաւորաց իմոց և հարազատաց՝ Եղբարց և քեռց Յօնանին և Աննային. և ևս ամուսնոյն իմոյ՝ Անճրէին, և որդւոցն՝ Խաչատուրին և Էլիազին, և այլոց բարեկամաց և սիրելեաց: Արդ՝ որք հանդիպիք սմա կարգալուծ կամ գաղափարելով, թերեւ դիպեացի հարեանցի տեսանելով, յիշեսցիք միտով ողորմիւ զվերոյ շարատառեալ զանուանսն, որք և սակս այնորիկ գծագրեցան, զի գոնեայ յիշմամբ ձերով ողորմութեան ինչ մասին ճահաւորեցին, ընդ որոց և դուք մասն բարեաց ի Քրիստոսէ բարերարէ և առատածիր պարգևատուէ ընկալցիք, որ է աւրհնեալ յաւէտ յաւիտենիւ...

3-0ա

Այս քեզ ահա բան ծրեցաւ յիշատակի,
 Եւ ըստ խնդրոյ քո շարեցաւ ով ըղձալի.
 Ռամիկ մտաց գարշեցելոյ և փանաքի,
 Թէ հաճեսցի առ ընդունիլ կամք քո բարի:
 Յաւէտ ըղձիւ ի քէն մաղթեմ կողկողալի,
 Զնշկահնիս ոչ եպերել որ գոն պարտի.
 Այլ առ ունիլ զչընչին զիմ իր զտաղտկալի,
 Իբրեւ զլոմայն կնոջն այլոյ որպէս պատմի:
 Կարի սիրով ըստ տենչալեացն որք են բարիք,
 Վեհից նախնեաց կամ արդենից ամանակի.
 Օր ըստ աւտրց յառաջ բերեալ յոյժ հրաշալի,
 Յապա եկացս զկնի նոցին սակըս օգտի:
 Բայց այս սակաւս, որ գրեցաւ մատամբ մեղկի,
 Թարց պարսաւից հաճիլ ընդ սա, իբր ընդ պերճի.
 Դրուատական բանիւ ոգել յուսոյն վեհի,
 Զփառս Յիսուսի թագաւորին ամենայնի³⁰,

Դարձեալ յիշեցէք զանարժան մեղօք լի, անպիտան վաճառական Յակոբս, որ մինչև Լ (30) ամ ի վերայ աշխարհիս շրջէի բազում ընչիւք, ծախիւք վաճառէի զինչս իմ, եթէ ծովով կամ ցամաքով: Զամենայն երկիրս տեսանէի՝ ի յերկիրն Ֆռանկաց տեսայ, բազում անգամ ի Կոստանդնուպօլիս վաճառեցի զինչս իմ, ի յերկիրն Ֆռանաց բովանդակ տեսի մինչ ի Հալապ, Բաղդատ, Շամ, Երուսաղէմ տեսայ: Այլ և Պարսից երկիրն զամէն՝ մինչ ի Խորասան տեսայ: Բ (2) անգամ յերկիրն Օգրէգրսաւան մտայ: Այլ և Գ (3) անգամ ի յերկիրն Հնդստան գնացի: Ահա տեսանէի զմեղս իմ, որպէս բեռն ծանրացեալ էր ի վերայ իմ, զինչ որ վաս-

326բ

³⁰ Մեկընդմէջ սկզբնատողերի առաջին տառերից հոգովում է. «Առ Յակոբքդ...»

տակէի, այլոք ուտէին զվաստակս իմ, բայց միայն զբեռինս մեղաց իմոց ի վերայ իմ լինէր: Ահա ըզմտաւ ածի բան Սաղմոսին ,որ ասէ, թէ «Ապա- քէն որպէս ի պատկերի շրջի մարդ, սակայն ի զուր խոռվի, գանձէ և ոչ դիտէ ում ժողովէ»³⁹: Դարձեալ որպէս ասէ տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս, թէ «Զի՞նչ օգուտ է որ զաշխարհս շահեսցես և զանձն քո տուժեսցես»⁴⁰, այլ և միւսն, թէ «Մարդ երկու տերանց ոչ կարի ծառայել»⁴¹: Զայս մտաւ ածի և ասացից անձն իմ, թէ «Ով ապականացու մարմին մինչև ցերբ դատես ի հետ մեղաց, վաղիւն ի հող մտանելոց ես, ի բեռինս մեղաց քոց համարս տալոց ես առաջի ահեղ ատենին Քրիստոսի»: Յորժամ զայս յիշեցի հոգիս իմ զարհուրեցաւ ի յահէն Քրիստոսի. զինչ որ ժողովեալ էի, զորն բաշխեցի, զորն այլոց տուի. մերկացայ ի յաշխարհէս և եղէ կրօնաւոր: միթէ տէրն իմ Յիսուս Քրիստոս ջնջեսցէ զամենայն մեղս իմ, և իւր տեսութեան արժանի արասցէ, ևս առաւել կարգացողաց և լսողացն. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք զտառապեալ մեղօք լի անարժան մահաբախի Յակոբս, որ ոչ ունէի զաւակ, որ ժառանգէր զինչս իմ: Ծնաւ ինձ մի զաւակ անդրանիկ, որ զանունն խաչատուր կոչիւր, ի մանկութեան իւրում հանգեաւ ի խաղաղութիւն. այլ ես եղբօր որդին իմ առի ինձ հոգւոյ զաւակ, որոյ անունն էլիազ կոչի, միթէ տէր Աստուած ընդունելի արասցէ: Արդ՝ լուայ ի սբ. գրոց, թէ «Երանի...»⁴²: Այլ ես բազում փափագանօք, հալալ ընչից իմոց, գրել տուի զայս Հարցմունքս, որ եղիցի ինձ յիշատակ և իմ ծնողացն, այլ և կարգացողաց օգուտ և հանճար լինիցի: Արդ՝ արկանեմ զապականացու զերեսս իմ ի յերկիր, արտասուսլի աշօք աղաչեմ զձեզ, վասն ժամանակիս շարութեան ի հարցումնքիս համար, եթէ գերի անկանելով կամ գողանալով կամ վաճառելով, եթէ ոք ի սմա հանդիպի, զնեսցէ զայս. մի՞ ոք ջնջեսցէ զանունն իմ: Եթէ ոք աղաչանաց իմոց լսիցէ նա || ի գիրն կենաց յիշեալ լիցի: Արդ՝ վկայութեան ի սբ. գրոցս ոչ ունի իշխանութիւն, եթէ ոք ի սմանէ թուղթ պատռեսցէ կամ զանունն իմ ջնջեսցէ: Եթէ ոք ջնջեսցէ զանունն իմ՝ տէր Աստուած զինքն ջնջեսցէ զարմօք և զաւակօք ի յայս կեանքս և ի հանդերձեալն: Արդ՝ աղաչեմ զձեզ, եթէ ոք զնեսցէ զայս ի մէջ սորա զյիշատակս իւր գրեսցէ, միթէ տէր Աստուած իւր առատ ողորմութեամբն ինձ և ձեզ ողորմեսցի. ամէն:

327ա

Ես եմ Յակոբ վաճառական,
ծառայ եմ Ս. Երրորդութեանն,
• • • • •

Արդ՝ գրեցաւ Հարցմունքս ի քաղաքն Երզնկայ, ի դուռն սբ. ուխտին Յովակիմայ և Յաննայի, ի հայրապետութեանն Հայոց երիցս երանեալ և սրբազան տեառն Փիլիպպոսի կաթողիկոսի սբ. էջմիածնայ,

³⁹ Մաղ., ԼԸ, 7:

⁴⁰ Ղուկ., Բ., 25:

⁴¹ Մատթ., Զ, 24, Ղուկ., ԺԶ, 13:

⁴² Եսայ., ԼԱ, 9:

⁴³ Գովթ. Ս. Երրորդութեան և աղերս:

ի թուականութեանն Հայոց Ռ և ՂԲ (1643) սկիզբն եղև գրոցս և Ռ և Ճ (1651) կատարեցաւ ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ յաւհնելոյն յաւիտեանս. ամէն:

Ք

Այլ Գրով

Դարձեալ աղաչեմ զձեզ, եղբարք, եթէ ոք ի սմա հանդիպեսցի կար-
դալով կամ օրինակելով, պատրաստ պահեսցէ ամենայն վնասակար բա-
նից: Եթէ ոք Հարցմունքս ջերմեռանդ սրտիւ խնամօք պահեսցէ, խնա-
մօզն արարածոց զինքն անփորձ և անսասան արասցէ...:

Յակոբ վաճառականն յիշեսշիք և դուք ի գիրն կենաց յիշեալ լիշիք.
ամէն:

Գ

Այլ Գրով

Յա

Տէրն ողորմած է ամէնի,
Որք շ[աւա?]ց նորա կու հետևի,
[Եւ?] քո մեղաց յիւրում սրտի,
Եւ թողութեան արժան լինի:
Որպէս փափագէ յեղշիւրս յաղբերի,
Այնպէս փափագեմ ես գրոց բանի,
Թուական էր Հայոց հազարի,
Նըսուն և ութըն թիւ յաւելի (1649),
Որ հարցմունքս զայս ղնեցի,
Ի քաղաքն Եղեկիայ զանուն կոշի,
Այլ և Թօխաթ անուանի,
Զայս յիշատակ ինձ եղիցի:
Որ զանուն իմ՝ Յակոբ կոշի,
Համ վաճառական եմ համ մահդեսի,
Պարտ է ծնողաց իմում յիշելի,
Համ Աւաֆին համ Եղիսաբեթին:
Այլ և եղբօրն իմ՝ Ոհաննիս,
Կողակցին իմ՝ Անձրեհին,
Եւ որդոյ իմում Խաչատուրին:
Ով եղբարք իմ սիրելի,
Զձեզ աղաչեմ աղերսալի,
Եթէ ոք ի սմա կու հանդիպի⁴⁴,

⁴⁴ Գ Հիշատակարանը սկզբից մինչև այստեղ նույնութեամբ տես նաև Մ 4661 ձեռագրի
153 բ էջում: Տարբերությունը միայն այն է, որ

«Որ Հարցմունքս զայս ղնեցի,
Ի քաղաքն Եղեկիայ զանուն կոշի,
Այլ և Թօխաթ անուանի» հատվածի փոխարեն Մ 4661 ձեռագրի շափածոյում

գրված է.

«Ժամագիրքս որ զընեցի,
Կոտառեղիւայ մեծ քաղաքի
Որ Հատամպուլ անուն կոշի»:

Մ 4661 ձեռագրի գրչութեան Հիշատակարանը տե՛ս 1648 Բ. շարքում:

Կարդալով կամ օրինակի,
Ասէք թէ Աստուած ողորմի,
Յակօրին և իւր ծնաւորին,
Եթէ ոք զիս մի բերան կու յիշի,
Նա յանփորձ կենայ յայսմ աշխարհի,
Եւ հանապազ ուրախ լինի,
Արժան լինի տեսութեան Քրիստոսի....:

դ

3բ

Յակոբ եմ վաճառական,
Մեղօք լի ծանր բեռն ինձ վերայ,
Չար աւազակի նման
Երկաթի կասկանք ծառայ:
Առնուն դատաստան տանին,
Ամենայն մարմինս իմ դողայ,
Այլ ճար չունիմ, բայց միայն
Տէր Աստուածըն, որ ինձ ողորմեա:

Եթէ ոք Յակոբ վաճառականս յիշեսցի՝ նա ի դիրն կենաց յիշեալ լի-
ջի:

ե

35ա

Յակոբ եմ վաճառական, շար մտօք, մեղօք լի եմ ես, Տէր իմ հազար
մեղայ քեզ, մի՛ յիշեր անթիւ բազում մեղս, առաքեա բարի հրեշտակ,
քաղցրութեամբ աւանդէ զհոգիս, առնու յերկին վերանայ, դամ երկիր
պազանեմ քեզ ես: Եթէ ոք Յակոբ վաճառական յիշեսցէ՝ նա դիրն կե-
նաց յիշեալ լիցի¹⁶:

զ

Այլ Գրով

3ա

Թէ ոք Հարցմունքիս հանդիպեսցի, պատրաստ պահեսցէ ի շրէ կամ
թաց տեղէ և ամենայն վնասակար բանից, խնամ ածէ, լաւ պահեսցէ,
տէր Աստուած զինքն անփորձ և անասան արասցէ...:

Արդ՝ կազմեցաւ Հարցմունքս ի դուռն սբ. Էջմիածնայ, ի թուարե-
րութեանն Հայոց հազար և հարիւր լման (1651), ի հայրապետութեանն
Հայոց երիցս երանեալ սրբազան տեառն Փիլիպպոս կաթողիկոսին, որ
աւուրն երկու հարիւր մարդ կերակրէին, ի մէջ սբ. Էջմիածնայ, թէ՛ միա-
բան, թէ՛ մշակ և թէ՛ աղքատք: Փառք տուողին բարեաց, որ այսպէս
ժամանակ տեսաք. երանի թէ այսպէս լիցի մինչև ի կատարած աշխարհի:

է

327բ

Այլ Գրով

Դարձեալ յիշեցէք զմահաբախ Յակոբն վաճառականն, որ կենդանու-
թեամբս յիշատակ տվի ի դուռն Նախավկային Ա (1) սպիտակ, զառօվ

¹⁶ Դ և Ե հիշատակարանների նման, երբեմն համառոտ կան նաև ձեռագրի 180 ք. 197 ա, 225 ա և 274 ա էջերում:

քաշած Թաֆ և զայս Հարցմունքս, յիշատակ ինձ և իմ մերձաւոր ննշեցելոցն. և որք յիշէքդ ըզմեզ՝ յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ. ամէն:

* * * *

694

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երեւն, Մ 3646 (ԺԵ դար)

Կազմել տվող՝ Թաթուս

ա

256բ Ես՝ Թաթուս, իւր որդի Օագին, Յոնանին, Միգայնանին, իւր կողակից Շանգամանին, իւր որդի Ավանէսին, իւր կողակից Սիմայ, Հայրապետ, իւր կողակից Սանամին, զստեր Եղիսապետ, Պետրոս, քոր Մարեան, Հոտում: Թվին ՌԺ (1651) էր որ գիրեցօ, Աստուած ողորմի ասասցէ ձեզ և մեզ. ամէն:

բ

258բ Ես՝ Թաթուս սր. Աւետարանս նորոգիլ տվի, յիշատակ ինձ և իմ ծնաւդն իմոց, որ [Հ]անգուցեալ են առ Քրիստոս: Իմ մեծ քորն՝ Մարգարիտ, <իմ> կողակն իմ՝ Շանում, և մեծ որդին իմ՝ Աւագն. և միւսն որդին՝ Յոնան, և <իմ> պապն իմ՝ Ճանիպէկն, և <իմ> մամն իմ՝ Մէնգան: Կարդալով կամ յարինակելով լի <և> բերանով Աստուած ողորմի ասէք. Աստուած ձեզ և մեզ <և> ողորմեսցի. ամէն:

695

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ռ Ի Ր Ք

Երեւն, Մ. 4550

Վայր՝ Ասպանան

ա

8ա Որով Քրիստոս Աստուած ողորմի ըստացողի գրոցս պարոն Փիլիպոսին և կենակցին իւրոյ՝ Մարգարաին, և որդոյն՝ Կարապետին, և անարժան գծողի Անքէաս իրիցի և ամենայն արեան մերձաւորաց:

Գրիչ՝ Պետրոս

բ

127ա Որոց աղաւթիւքն ողորմի Քրիստոս Աստուած ստացողի գրոցս պատւական Հայրապետին, տէր Գրիգորին և Հօրն՝ Սարգսին և ինձ մեղօոր գրի Պետրոսի և ծնողաց իմոց և կարդացողաց...:

գ

350բ [Փառք]... // զոր տեսեալ զայսպիսի գանձս աստուածային և պայծառ լուսով, բարեմիտ և աստուածասէր, երկիւղած և բարեպաշտ երիտասարդն Փիլիպոս և մեծ փափագմամբ և շերմեռանդ սրտիւ, ցանկացող

եղև սբ. տառիս և ի խնդիր ելեալ այս համարեալ գանձիս... և ետ գծագրել զսա ի հալալ և յարդար վաստակոց իւրոց, յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և ծնողաց իւրոց և այլ ամենայն ազգականացն նոցա և արեան մերձաւորացն...:

Ստացող՝ Փիլիպոս.

դ

Եւ արդ՝ ես Փիլիպոս անարժան ծառայս Աստուծոյ, սիրող եղէ այս սբ. տառիս և ետու գծագրել սքանչելեաց արեամբ ներկեալ սբ. մարտիրոսացս...:

Գրիչ՝ Աստուածատուր քահանայ

ե

Եւ արդ՝ ես անպտուղս ի բարեաց, մեղաւորս յարդարոց... անարժան, մեղսամած սոսկ անուն քահանայ Աստուածատուր, որ զձև ունիմ քահանայի և գործոյն թափուր և ունայն գտանիմ, տեսի զսէր և զփափագ սորա զոր ու/նէր առ հոգեւորսն, քանզի յառաջին ազգականացն դրեալ ունեւ զՁ (6) ամսեանն. և իմով իսկ տկարութեամբս յանձն առի ընդ հոգեւոր հարբն Անդրէաս քահանայիւն և ամենակարող զօրութեամբն Աստուծոյ կատարեցինք զսբ. գիրքս զայս, մեղսամած մատամբ իմով և մեծ աշխատութեամբ հասուցաք զսա յաւարտումն ի յերկիրս Պարսից, ի մայրաքաղաքս Շոշ, որ է Ասպահան, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնիս և Ս. Յակոբիս ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոսի էջմիածնայ սբ. աթոռոյն, որ յայսմ ամի գնացեալ էր յերկրպագութիւն լուսաբոլիս սբ. զերեզմանին Քրիստոսի: Եւ ի արքեպիսկոպոսութեանն պանդխտացեալ ժողովրդեանս տէր Սիմէոն իմաստասէր վարդապետի, որ էր աշակերտ մեծ րաբունապետին տէր Խաչատրի: Եւ ի թվականիս Հայոց ՌՃ (1651) ամի և ի թագաւորութեանն ազգին Պարսից փոքր շահ Ապասին, ի դառն և ի վշտալից ժամանակիս, յորում կամք ընդ հարկի և ընդ ծառայութեան ազգին Պարսից: Վասն որոյ բարեխօսութեամբ սբ. և փառաւորեալ Աստուածածնին Մարիամու... Քրիստոս Աստուած... տացէ զիւր առատ ողորմութիւնն... ստացողի տառիս հեզ և խոնարհ երիտասարդին Փիլիպպոսին, և ծնողաց նորին՝ Կարապետին և Դօլվաթխանումին և հանգուցեալ եղբօրն՝ Ղուկասին, և քրւերն՝ Մարիտատին և ամենայն արեան մերձաւորացն. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՓիլիպպոսն և զկենակիցն իւր՝ Մարգարիան, և զորդին իւր՝ զնորաբոյս և զեւթողբոյ Կարապետն, յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՓիլիպպոսն և զհայրեկան պապն իւր՝ զխօճայ Կիրակոսն և հանիկն⁴⁶, յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՓիլիպպոսն և զմայրենական պապն իւր՝ մահդասի զՔարիզովին՝ և զհանիկն իւր՝ զՔարիստնփաշէն, զորդին նոցա Աստուածատուրն, յիշեցէք...:

⁴⁶ Անունը չի գրված և տեղը դատարկ է:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զմահադասի Թարիղույին և զկենակիցն իւր՝ զԹարխունփաշէն և զդուատրն՝ զՄարգարիտէն⁴⁷:

351բ Եւս առաւել յիշեցէք ի Քրիստոս քահանայքս՝ զտէր Անդրէա[ս, որ] || Ժ և Բ (12) տետրն գրեաց և եղբայրակից ընկերն իւր՝ զտէր Զաքարէն, որ կամակից և միջնորդ եղև դրոցս և զսարկաւադունսն ամենայն, և զերեսփոխան զխօճա Մանուկն և զխօճա Թորոս եղբայր նորա, յիշեցէք...:

696

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Երևան, Ձ 4690 (1475 թ.).

Գրիշ՝ Սաեփանոս Վարդապետ

73ա Ի թուականութեանս Հայոց Ռ ու Ճ (1651) և ի հայրապետութեան էջմիածնա[յ] տեառն Փիլիպպոս կաթողիկոսի, ես՝ նուաստ Սաեփանոս անուամբ ևեթ վարդապետ, առաջնորդ Լմա[յ] Ս. Գէորգ անապատիս, կամակցութեամբ միաբանն եղբարցս՝ աբեղայիցն և միակեցաց, գնեցաք ի Սրծրկոյ երկիրն ի ներքին Յիպան Զըննանջենց նուրկանց ներքին շազացն, որ ի վերա ճանապարհին, ի Ճ (100) ղուրիշ: Վկայութեամբ Արծկոյ տանուտէրաց մէլիք Սիմէոնիւն, տէր Խաչատուրիւն, Անդրիասիւն. և արարք վախճի ի վերայ Ա. Գէորգ անապատիս Լմայ, որ կացցէ անշինշ յիշատակ: Մի՛ ոք իշխեսցէ ծախել, ղինչ որ վարձ գա, բերեն յանապատս՝ ուտեն և Աստուած ողորմի ասեն մեզ և ամենայն աշխատաւորաց և անապատի եղբարցն:

697

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, Ձ 5652

Ստացող՝ պարոն Ալֆաթուն

334ա Փառք...: Զոր տեսեալ հաւատարիմ և բարեմիտ և երկիրդած Աստուծոյ պարոն Ալֆաթիւն, որ զայսպիսի գանձս անկողողատելիս ըստացեալ իւրն և իւր ծնողացն և իւր որդւոցն յիշատակ: Արդ՝ որ ովք յանտրգնի սբ. զԱւետարանիս գրավելով և կամ ձեռն արկցէ ծախելով՝ ընդ Յուդայի մասն առցէ...:

334բ Արդ՝ գրեցաւ զ[յ]իշատակարան սբ. Աւետարանիս ի թուականիս մերոյ հազար հարիւրումն (1651) և յամսեանն ||| ումն ըստացաւ և ետ յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և ի ծնողաց և իւր որդւոցն. տէր Աստուածն փրկեսցէ...:

335ա Մանաւանդ զստացող սբ. Աւետարանիս պարոն Ալֆաթունն, որ ետ զյիշատակ մայր Ս. Ամ[ն]հրկչիւն իւրն և իւր ծնողացն...:

⁴⁷ Այնուհետև սյունակի աջ մասի կեսից ավելին պատռված է և կորած: Երևան, Ձ 4658 (1629 թ.) Աւետարանի կազմի խաշի վրա ճիշտակ և բարեխօս է Ս. Նշանս Սիմէոն տիրացուին հոգւոյն, որ ի շուրս ընկղմեցաւ և [որ]դոյն՝ Անեմիքիւն, ի դուռն Ս. Աստուածածնին թվին ՌՃ (1651):

Արդ՝ յերես անկեալ աղաչեմ զձեզ, ով հայրք և եղբայրք և մանկունք սբ. յեկեղեցւոյ, յիշեցէք զմաքրայփայլ յաղօթս ձեր զեղկելի և անարժան Ալֆաթունս, որ եմ գնեալ սբ. Աւետարանս ի հալալ վաստակոց իմոց: Եւ ով ոք որ յիշէ...:

Դարձեալ յիշեցէք զպարոն Ալֆաթունն և զծնողքն իւր, զհայր Մուրաճաճախլն և զմայրն՝ Աննա[յ]իւն, յիշեցէք...:

325բ Կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զպարոն Ալֆաթունն և զորդիքն իւր՝ դեռա[յ]բողբոշ և նորաբուսիկ Յովանէսն և զՍտէփանն, զոր տէր Աստուած..., նաև ըզդուատրն Անային անփորձ և անսասան պահեսցէ. ամէն:

Կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զպարոն Ալ<ք>ֆաթունն և միուս որդին, հանգուցեալ ի Քրիստոս, Մկրտումն, յիշեցէք...: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զպարոն Ալֆաթունն և սորայ կողակիցն՝ Սաբալուն և սորին ծնողքն՝ Յովանն և Խաթունն. և Աստուած ողորմի ասացէք. ամէն:

698

Հ Ա Ռ Ը Ն Տ Ի Ր

Երևան, № 6340

Գրիշ՝ Ղազար երէց

Վայր՝ Ղազվիւն

ա

257բ Փառք..., որ ետ կարողութիւն տառապեալ անձին Ղազարու հասա-նել յաւարտ գրոցս թվին ՌԺ (1651), ի մայր[ա]քաղաքն Ղազվիւն, ի դուռն Ս. Ամենափրկիչ եկեղեցւոյ, թագաւորութեան Պարսից փոքր շահ Ապասին, ի հայրապետութեան Հայոց ազանց տեառն տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսի:

Գրեցաւ ձեռամբ հէք և փանաք Ղազար իրիցսյ անուամբ [մի]այն և գործով յունայն: Այլ և յիշեցէք զծնողսն իմ՝ տէր Յովասափն և մայր[յ-րըն] իմ՝ Նանայն, և ամենայն արեան մերձաւորքն, և ընդանէօքն իմ հանդերձ...:

բ

458ա Ով եղբայրք, թողութիւն արարէք սղալանաց կամ պակասութեանց գրոցս, որ յօրինակն այս էր. այլ վասն [ի] [բ]աղձանաց սրտի տեառն սորա ոչ կամեցաք խափանել զայ[ս] [ի] գործ, գուցէ յետոյ պատրանաւք չարին զսա այլ ևս խաբանեսցի:

գ

146բ Մանաւանդ ստացողի գրոցս Կարապետին և իւր հօրն՝ Ամիրվելուն
147ա և մօրն՝ Գովումին, և որդւոյն՝ Ան[ն]ա[յ]իւն. և Ղազար անարժան գրչի⁴⁸:

Ստացող՝ Կարապետ

դ

257բ Արդ՝ ես զԿարապետս առայ զգիրքս հալալ վաստակոց իմոց, յիշա-տակ ինձ և իմ ծնողացն և հօրն իմ՝ Ամիրվելուն և մօրն իմ՝ Գովումին,

⁴⁸ Երկու տող դատարկ:

և որդոյն իմ՝ Անգոնին, և նորարողոց թողին իմ՝ Պետրոսին և ամենայն արեան մերձաւորացն. ամէն: Եւ տուի վախճ Գառաւոյ եկեղեցւոյն յիշատակ հոգոյ իմոյ:

Ով որ յանդքնի ծախելոյ կամ գողանալոյ կամ թուղթ կտրելոյ՝ մասնակից Յուդայի լինի....

699

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 6485 (1635/1639 թթ.)

86բ Ի թվին ՌՃ (1651) գնացեալ Երուսաղէմ, տեսաք որ Քրիստոսի Մենդեան դուռն այս էր գրած. «Թվին ԶՃՀԶ (1227) կաղմեցաւ դուռն Ս. Աստուածածնիս, ձեռամբ տէր Աբրահամով և տէր Առաքելի, ի թագաւորութեան Հայոց Հեքմոյ, որդի Կոստանդէ. Քրիստոս Աստուած ողորմեսցի աշխատողացս»⁴⁹:

700

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 6776 (1648 թ.)

ա

298բ Դարձեալ Աստուած ողորմի աս[ա]յցէք մահդասի Խաչատուր կրօնատրին, որ զսբ. Աւետարանս տարաւ ի յԱմիթ և արծաթակող զարդարեաց: Աստուած զիւր մեղք թողու և իւր ծնողացն. ամէն:

բ

Կազմի վրա

Յիշատակ է սբ. Աւետարանս արծաթապատ տէր Գրիգորին⁵⁰, երկիրն Արծկոյ, ի գիւղըն Գագոկայ, ի վայելումն անձին իւրոյ: Թվին ՌՃ (1651): [Ասա]յցէք Աստուած ողորմի:

701

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 6779

344ա Փառք...: // Ուստի ցանկացեալ եղև քաջ ընդունապետն Զաքարիայ, որ էր ի քաղաքէն Վաղարշապատու, կարգեալ առաջնորդ և վերատեսուչ հրաշափառ և աստուածաբնակ սբ. մենաստանիս վանացս Յոնաննու, որ ի գաւառին Անքերդու, յոտն Արագածու, ի վերայ Քասաղ <գե<|| գետոյ: Որ ընդ բազում աշխատանաց իւրոց ետ և Աւետարանս յիշատակ ի դուռն Ս. Կարապետիս Ռ և Ճ (1651) թուին. յամի յորում նորոգեաց զհին և զնոր եկեղեցիքս: Արդ՝ որք օգտիք ի սմանէ, յաղօթս յիշեցէք և

⁴⁹ Հիշատակարանի գրչութիւնը նման է ձեռագրի գրչությանը: Ենթադրում ենք, որ Երուսաղէմ գնացողը ձեռագրի գրիչ Հակոբն է, նույն ինքը Հակոբ Կարնեցին:

⁵⁰ Ձեռագրի ստացողը, հիշատակարանը տե՛ս 1648 թ. շարքում:

վասն Աստուծոյ մի՛ հանէք զսբ. Աւետարանս ի դրանէ Ս. Կարապետիս, եւ Քրիստոս ամենակալն հատուցէ ամենեցուն ըստ իւրում ողորմութեանն, եւ նմա փառք յաւիտեանս, ամէն:

702

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 7114

Մաղկող՝ Սարգս

ա

240ա Մաղկեցաւ տառս այս ձեռամբ անարժան և անիմաստ Սարգսի, ի թուականիս արեթական տումարիս ՌՃ (1651) ամի: Տեսողք ասացէք ողորմի...

Բ

101բ Մաղկեցաւ ձեռամբ նուաստ Սարգսի. 0000 : 0 . 0000 : 0 : 00 : 0000 : Ամէն:⁵¹

703

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Երևան, № 7381 (1623 թ.)

Գրիչ՝ Գրիգոր երէց

613ա Ես՝ մեղաւոր, հողու հաւասար Գրիգոր էրէցս, [1]որդորելով խօճա խաչատուրն և խօճա Մարտիրոսն գրել տվաք զայս սրբոց մատեանս: Մի մեղայ թողութիւն խնդրեցէք ինձ մեղաւորիս, եղբարք. ամէն: Թվին ՌՃ (1651) գրեցի:

704

Դ Ա Տ Ա Ս Տ Ա Ն Ա Գ Ի Ր Ք, Կ Ա Ն Ո Ն Ա Գ Ի Ր Ք

Երևան, № 7580

Գրիչ՝ Ագաթիայ

141բ Զմեղաւոր և զապիկար Ագաթիայս յիշել մաղթեմ ի Տէր: Թվին ՌՃ (1651) ամին գրեցաւ:

705

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7880 (1497 թ.)

Հետ. ստացող՝ Կալաս Բաճանայ

228ա Դարձեալ վերջի զստացող սբ. Աւետարանիս, յիշեցէք զաէր Կալաս քահանայն և ծնողաց իմոց Անդրիասին, մօրս Խանիկին, եղբօրս իմոց Փիրգանգին, քերց իմոց Մարիանին, Մանիշ[ա]կին, և կողակցին ի- [մոց՝] Լալկանաշին, և զաւակաց իմոց Խաչատուրին, Կունաղին, Աննա- յին, [Մ]արութիւն. և եղբոր որդոց իմոց Գրիգորին, Անգրիասին, և մեծ մամիս Պիրեանգին, և զորանչիս՝ Խաթունին, այլ և ամենայն ազգա-

⁵¹ Մատկագիրը կարգացվում է «Սարգիս. ամէն»:

կանաց իմոց՝ հեռաւորաց և մերձաւորաց, որ ստացայ զսր. Աւետարանս հալալ ինչից իմոց: Եւ որք կարդայք կամ արինակէք, մէկ բերան ողորմի ասացէք ինձ և ծնաւորաց իմոց...:

Թվին ՌՃ (1651) զնեցի զսա: Դարձեալ մէկ բերան ողորմի ասացէք իմ աներուն՝ Յորդանին:

706

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 8444

Գրիշ՝ Յովնանէս

ա

97բ Զվերջինս ի բանասիրաց, պիտականուն Յովնանէսս, մաղթեմ յիշել ի Տէր. և դուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ, որ է արհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

Եւ գրեցաւ Թվին ՌՃ (1651):

բ

90բ Ուհ, կարի դառնագոյն է ժամս, զի Թաճմազ խանն ի վշտակիր ազդէս Հայոց շողայեցտց զՁ (6) աղջկունս Ժ (10) ամեայս էառ, և ապա որոց ոչ հաւանեալ, ետ ի տեարսն:

707

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 8281 (ԺԴ դար)

ա

124բ Քարբիել վարդապետն զնաց ի Կաֆայէն, Թվին ՌՃ (1651) էր, մայիսին Ժ (10) անցաւ ի Սնապ:

Նվիրատու՝ Գրիգոր երէց

բ

172բ Ես՝ մեղաւոր Գրիգոր էրէցս այս Նարէկըս Ս. Յովհաննէսի յիշատակ թող լինի: Դրի Թվին ՌՃ (1651) էր, որ խոստացայ, լաւ բռնեցէք, Աստուած ողորմի ասէք. ամին⁵²:

708

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 8571 (1641 թ.)

Ստացող՝ Սաճակ

328բ Ես՝ Սաճակս զնեցի զսր. Աւետարանս ի հալալ ընչից իմոց, յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց, իմ հօրն՝ Փիւղոպէ և մօրն իմ՝ Մարգարիտին, և եղբօրն իմ՝ Նդիային, և հանգուցեալ եղբօրն իմ՝ Մարգարէ, և կողակցին իմ՝ Շնշանին. ամէն: Ի թուականիս Հայոց ՌՃ (1651) ամին զնեցի զսր. Աւետարանս, յիշատակ ինձ՝ Սաճակիս և ամենայն առուարեան մերձաւորացն իմոց. ամէն:

⁵² Միննուկն անձից, նույն ձեռագրում, այլ նշումներ տե՛ս նաև 1648 թ. շարքում:

709

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 8594

Գրիչ՝ Գրիգոր սարկաւագ
Վայր՝ Ալփինեար

310ա Փառք...: // Արդ՝ գրեցաւ սա ի թվականին Հայոց ՌՃ (1651), ի մայրաքաղաք Սմիթ, ի գեաւդն, որ կոչի Ալփինեար, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին, ձեռամբ թարմատ[ար փծու]ն գրչի և անպիտա[ն] Գրիգոր սարկաւագին:

310բ Արդ՝ աղաչեմ ղ ձեզ, ո՛վ եղբարք՝ դասք քահանայից և կրօնաւորաց, եթէ ոք հանդիպի սր. Աւետարանիս կարդալով, տեսանելով կամ աւրինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ աղաւթս ձեր:

710

Ո Ր Բ Ա Թ Ա Գ Ի Ր Ք

Երևան, № 8617

Գրիչ՝ Թումայ

ա

113բ Փառք..., որ ետ կարողութիւն տկար ոգոյս Թումայի հասանել ի յաւարտ գրքիս ի դառն և ի նեղ ժամանակիս, ի թվին Հայոց Ռ և Ճ (1651) որք հանդիպիք // սմա կարդալով կամ տեսանելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զստացող սբ. գրոցս զտէր Աւետիսն և զծնօղսն իւր, հօրն՝ Շենիջանին և մօրն՝ Ագրգին, կողակցին՝ Մարգարաին, եղբարցն՝ Խղաթին, որդոցն՝ տէր Գրիգորին, Մարա//րոսին, կողակցին՝ Մարէմին, որ փոխեցեալ է առ Քրիստոս, և Շայումին, և միւս եղբօրն՝ Վարդանիսին, կողակից Ջանադին. քրեւրցն՝ Խաթունին, Վարգիսաթունին, Թուրանդին, և որդոյն՝ Յովանի[ս]ին, և մեծ պապուն՝ խոջայ Աւետիսին, մամուն՝ Վարդ//խաթունին. Աստուած լուսաւորէ զիւրեանց հոգին. ամէն:

Ստացող՝ տէր Աւետիս

Բ

Ես՝ տէր Աւետիսս ստացալ զսա հալալ արդեանց և վաստակոց իմոց, յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց և ամենայն արեան մերձաւորաց...:

711

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, № 9086 (ԺՁ գ.)

1բ Յիշատակ է Մաշտոցս Ս. Նշան Թաթնյին և իւրո զօր[դոյ]ն՝ Յարութին, որ եղին ի ՌՃ (1651) էր⁵³:

⁵³ Մատենադարանի ձեռագրում սխալմամբ նշված է 1658 թ. (հա. Բ, էջ 866):

712

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, № 9873 (1525 թ.).

Հետ. ստացող՝ Սարգիս

161ա Յիշատակ է Մաշտոցս // Սարգսին, որ ըստացաւ հալալ ընչից իւրոյ, որ էառ և եդ յիշատակ իւր և ծնաւդաց, հաւրն՝ Մուրաթին և մաւրըն՝ Բարեբէին, և քվէրն՝ Մասաունին, և եղբարցն՝ Պոզոսին, Պետրոսին և ամենայն յարեան մերձաւորաց՝ կենդանեաց և մեռելոց. ամէն: Եւ եթ յիշատակ ի ձեռն տէր Մովսէսին, զոր տէր Աստուած վայելել տացէ բաղմայ ժամանակաւ հանդերձ եղբարտացով. ամէն:

Ո՛վ ոք ծախէ կամ գրաւէ նայ՝ մասն Յուֆայի առ/[ն]ու և պատիժն Կայէնայ. ամէն: Դարձեալ աղաչիմք զամենեւան՝ ով ոք հանդիպիք սմայ, յիշեցէք ի մաքրայփայլ աղաւթս ձեր Սարգիսն և խորոց սրտէ ողորմի ասացէք. ամէն:

Թվին ՌՃ (1651) էր⁵⁴:

713

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ի Ք, Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն, Տ Օ Ն Ա Յ Ո Յ Յ

Երևան, № 10366

Գրիչ՝ Նիկողայոս

Վայր՝ Կաֆայ

ա

149բ Զստացող սրբոյ մատենիս զԱւետիս դպիր Սպանանցի, զԺնօղոսն և զեղբայրս իւր յիշեսշիք ի Տէր, որ եռափափաք սիրով ետ դրել զսայ իմոյ գրչիս Նիկողայոսի, Կաֆայ քաղաքի:

բ

264ա Եւ զՆիկողայոս գրիչս յիշեա⁵⁵:

714

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 10662

Գրիչ՝ Մկրտիչ Բանանայ

Վայր՝ Կ. Պօլիս

300ա Փառք... Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպոլս[իս], // Թվին ՌՃ (1651), ձեռամբ բազմամեղ գրչիս Մկրտիչ քահանայիս, ի հայրապետութեան սբ. Էջմիածնայ տէր Փիլիպպոս

⁵⁴ Պետրոս կաթողիկոսն Թվին ՌՃ (1651) Ժ (10) տարի է, որ կաթողիկոս է: Երևան, № 9292 (1297 թ.), էջ 1 ա:

⁵⁵ Զեռագրի 264 ա էջում դրված է Հայոց ՌՃ Թվականի բանալին, ուր գրիչը բացատրում է. Թե հաշորդ՝ 264 բ և 265 ա էջերում կազմված տոմարական աղյուսակից ինչպես օգտվել: Հենց այստեղ էլ նա տալիս է պարզատոմարի գովքը և խրատ ընթերցողին, թե որ տոնից հետո քանի շաբաթ պետք է ուտել և պահս (պաս) պահել:

Հետևելով Մատենադարանի ձեռագրաց Ցուցակ կազմողներին, ձեռագրի գրչության տարեթիվն ընդունեցինք տոմարական աղյուսակի սկզբում գրված թիվը, այն է՝ 1651. Թվականը:

ամենայն Հայոց կաթողիկոս: Արդ՝ ըստացաւ զսա Նուսիացի մահտեսի Սէֆար, ետ յիշատակ ի դուռն Ս. Թորոս եկեղեցոյն, յիշատակ իւր հոգոյն և իւր կողակից Ն///ակին⁵⁶ և իւր որդոյն՝ Ղաւրաղաշին և իւր ննջեցելոցն հոգոյն: Աղաշեմ զձեզ յիշեսցչիք ի մաքրափայլ ազաւթս ձեր...:

Արդ՝ երես անկեալ աղաշեմ սրբազան և ղաստուածամեծեն դաս քահանայիցա, որզ ընդեռնուք կամ արինակեք, յիշեսցչիք սրտի մտաւք զըստացաւ սբ. Աւետարանիս մահտես[ի] Սէֆարին⁵⁷.

715

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Վաշինգտոն, Freer Gallery of Art. 3719 (մանրաժապավեն,
ծրեան, № 449). տե՛ս նաև Gallery, էջ 111—113

Ստացող՝ Մարկոս կրօնաւոր

ա

- 435բ Յամի հազարերորդի վեցհարիւրորդի յիսներորդի երկրորդի թուահաշուութեան ըստ մեզ մարմնացելոյ բանին Աստուծոյ, և ի հազարերորդի հարիւրերորդի (1651) թուականութեան արամեանս ազին ըստ արեկագանն բերմանց, և ի հայրապետութեան հայկական զարմից տեառն Փիլիպպոսի երիցս երանեալ և խստաճգուն կաթողիկոսին, նստողին յամենագով և երկնաման յաթոռ լուսաւորչի զբնաւ էջմիածնի, հր յԱրաբառեան նահանգին, և ի թագաւորութեանն Պարսից շահ Ապասին ծրկրորդի, նաև յառաջնորդութեան տանս Գաղթան երջանկա//ցելոյն ի համայնս տեառն խաչաւորոյ յաջորդութիւն սբ. առաքելոյն Թումայի, որ յաստուածապահ գիւղաքաղաքն յԱգուլիս:

- 436ա Ես՝ ետնեալս ամենայնի Մարկոս, գոլով անուամբ և ձեռով միայն կրօնաւոր շնորհօք և մարդասիրութեամբ Փրկչին մերոյ Քրիստոսի և Յիսուսի՝ յուսոյն մերոյ, ստացալ զսբ. տառգիրքս, որ ասի Շարակնոց, ամենայն տեղի և ժողովարան շարեալ ականց ի փարթամութիւն աղքատութեան իմոյ և յուրախութիւն տրտմութեան իմոյ ի կարոտութենէ մտացս և ի փափագմանէ սրտիս, ի սէր հոգոյս և ի վայելս իմանձին իմոյ: Վասն որոյ և ետու ծաղկել անկ և ոսկեաւ պաճուճել ի հրճուանս մանկանց Սիոնի և յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց, հօրն իմոյ՝ Փոպոյն և մօրն իմոյ՝ Գովպաւնոյին, և եղբարցն իմոյ՝ Պետրոսին և Ալիսիսիանոսին, նաև քերցն իմոյ՝ Փարուսյն, Գիւրումին և Մարգարեին. և զհօրեղբօրն՝ Աւօղլին և կողակիցն՝ Մարիանին. և որդոցն՝ Յովանէսին, Մալումին և դստերն՝ Խաւումին: Զոր և ես բազում պաղատանօք և սիրով աղաշեմ, յիշել ի սբ. յաղօթս ձեր որ առ Աստուած. և ես արտասուալի ա//չօք և կողկողազին սրտիւ հայցեմ ի ձէնք, որ հանդիպիք սմա և վայելիցէք ընթեռնելով և կամ օրինակելով՝ խնամով պահել զորդեակ իմ ի Քրիստոս և խնդրել զթողութիւն մեղաց իմոց և ամենայն ազգականաց...:

⁵⁶ Հիշատակարանի գիրք խոնացած է և կարդացվում է դժվարությամբ:

⁵⁷ Այնուհետև ընդհատվում է ձեռագրից թերթ կորչելու պատճառով:

228ա

Բ

Ո՛վ իմ Յիսուս տէրդ ամենի,
Քաղցր և ներող ամենայնի,
Ինձ ողորմեա քո ծառաի,
Յայսմ գրոցս ստացողի
Ջտէր Մարկոս կրօնաւորի,
Այլ և ծնողացն իմում բարի⁵⁸։

210ա

Գ

Արդ՝ յիշեցէք ի Քրիստոս զՄարկոս անարժան կրօնաւորն, որ բա-
ղում փափագանօք ստացաւ զՇարականոցս, յիշատակ իւր և ծնողացն, հօ-
րրն՝ Փովին և մօրն՝ Գովբանդին. և եղբարցն և քեռցն. ամէն։

Մաղկող՝ Հայրապետ

Պ

ՋՀայրապետ նկարողս յիշեսշիք։

716

Խ Ո Ր Հ Ր Դ Ա Տ Ե Տ Ր

Երևան, լուսանկար, № 137

Գրիշ՝ Գրիգոր Բախանայ

///⁵⁹ Արդ՝ ես նշուստ և շնչին Գրիգորս, լոկ անուամբ կոչեցեալ քա-
հանայ, ծրեցի և ծաղկեցի զսա երբն երբն դունովք և ետու ի ձեռն երիցս
երանեալ, երջանիկ ըստունապետի սրբոյն Սարգիս վարժապետի, վերա-
դիտողի սրբոյ անապատին Շամբուրոյ. զոր Տէրն տերանց վայել տացէ.
ամէն։ Աղաչեմ զդասդ սրբազանից, զի ողորմիայիւ միով առնուք զխաթր
իմ։ ՌԺ (1651)։

717

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Տիրայր վարդապետի № 61 (1469 թ.)

967.

Դարձեալ վէրջին յիշատակ է խոճայ Տարվէշին, Աթանիասին, Յա-
նային, Յապտուլին, Աստուածայարին, Պաղտատին, Մարիամին։ է յիշա-
տակ սբ. Աւետարանս ի դուռն Ա. Նշանայ. շունի ոչ ոք իշխանութիւն ծա-
խելով կամ կըրաւ արնելով կամ և այլ և այլ ասելով կամ աստի հանե-
լով՝ անիծած է և նըզոված է Աստուծոյվ։ Ի թվին ՌԺ (1651) էր։

⁵⁸ Միևնույն հիշատակարանը տե՛ս նաև 66 ա էջում։

⁵⁹ Գրված է երկու սյունակով. երկրորդ սյունակից վեց տող չի կարդացվում տառերը հստակ չերեւալու պատճառով։

718

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Բ, № 562

456

Յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք Իշխանիգովայն⁸⁰ մեծ Մելիքին, որ ախորէր Ստեփաննին, վկայութեամբ Մելիքսէք կաթողիկոսին, զառաջնորդն մեր զՍիմէօն վարդապետին, թվին ՌՃ (1651):

719

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

ԳԳԲ, № 589

Գրիշ՝ Դաւիթ երէց
Վայր՝ Արամեա

ա

է Փառք...: Եւ արդ՝ աւարտեցաւ ժամագիրքս ձեռամբ Դաւիթ իրիցու, ի գեօղս Արամեա, յիշատակ հաւատարիմ և բարեմիտ առն Աստուծոյ հիւս Սիւմոնին, և ծնողացն՝ Մելիքնին և Յազամաթին, կողակցին՝ Սառին, որդոցն՝ Մարտիրոսին և Մելիքսէքին, դստերացն՝ Դաստագիւլին, Մրուաթին և Էթարին, որդոյն՝ Աւետիսին, Ամիրզուլին, որդոյն՝ Գովազիզին, Մրուաթին. ամէն: Դարձեալ Աստուած ողորմի ասացէք Սարգիսանին և իւր ծնողացն՝ Ղարիպին և Թուրուանտին, և որդոցն՝ Ղարիպին և Թարառուփին, Յովասափին և Մելիքզապին, Էրբիմ<րիմ>ին, Աստուած լուսաւորէ զիւրեանց հոգին, ամէն, որ միշնորդ եղև սբ. գրոցս և ետ գծագրել զգիրքս յիշատակ աներոյն իւրոյ՝ Սիւմոնին և Սասային:

Դարձեալ ողորմի ասացէք Առամին, կողակցուն Ջաւ[ն?]իկին, որդոցն՝ Աւետին, Ամիրզուլին, Էթարին, [Ս]արաֆին, Թուրուանային, Տիրառուրին և Ղարիպին: Աստուած լուսաւորէ զիւրեանց հոգին յաւուրն դատաստանին. ամէն:

Նվիրատուն՝ ճիւս Սիւմոն

Բ

Եւ՝ հիւս Սիւմոնս ետու զսբ. գիրս ի դուռն Ս. Գէորգեայ զօրավարին, ի գեօղն Քէօջ, յիշատակ հոգւոյ իւրոյ: Եւ մի ոք իշխեսցէ հեռացուցանել զսա ի դրանէ Ա. Գէորգայ, և որ յանդգնի ծախել կամ դրաւիլ կամ գողանալ, զանէծքն Կայինին և [խաշհանողացն] առցէ. ամէն: Ի թուականս Հայոց ՌՃ (1651):

720

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՏՅՁՄՎ, № 93

Գրիշ՝ Յովսէփ դպիր
Վայր՝ Ասպահան

363

Փառք...: Արդ՝ սկիզբն եղև սր. Աւետարանիս ի յերկիրն Պարսից, ի քաղաքս Շօշ, որ է Ասպահան, ի դուռն Ս. Աստուածածնին յեզր Նար-

⁸⁰ Ղ. Փիրղալեմյանի ծանուցմամբ՝ գլուղ Հայոց ձոր դավառում:

նղալային, թըւարերութեանս հայկազան տոհմիս Ռժ (1651) ամի, ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոսի սր. աթոռոյն էշմիածնայ, և ի արքեպիսկոպոսութեանն Նոր-// Զուղայոյ նահանգի տէր Սիմէոնի Զուղայեցոյ, և ի թագաւորութեանն Պարսից փոքր շահ Ապասին, որ է թոռն մեծ շահ Ապասին, ձեռամբ անարժան և մեղսամեծ գծողի Յովսէփ դպրի, ի խնդրոյ բարեմիտ և հեզահոգի, հաւատարիմ և իմաստուն կնոջն՝ Շանմէլիփին, յիշատակ հոգոյ իւրոյ և իւրայնոցն առ հասարակ, աստ և ի հանդերձելումն...: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՇանմէլիփն և զծնողսն իւր՝ Ղարիպն, Նաւմէլիփն և զամենայն արեան [մերձաւորքն]: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՇանմէլիփն և իւր կողակիցն՝ Միւրափն, և զորդիքն իւր՝ Խպրանիմն, Խուտապալղն, Տարվիշն, և հանգուցեալ դստերքն՝ Շանումն, Մարիամն, Անեկն: Կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս Շանմէլիփն և զիւր եղբարքն՝ Ասաւումն, Պետրոսն և քուրն՝ Մուրաւմէլիփն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զԽպրանիմն և կողակիցն՝ Նղարն, դստերքն՝ Ասլին, Արզուն, Ղարիպ խաթունն և Աստուած ողորմի: Կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զԽուտապալղն և կենակիցն իւր՝ Մարգարիան, և որդիքն՝ Միւրափն, Նանանան: Կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս Տարվիշն և կենակիցն իւր՝ Մարիամուն, և դուստրն՝ Նաւմէլիփն. և Աստուած ողորմի: Եւս առաւել յիշեցէք ի Քրիստոս զմեղապարտ Յովսէփ դպիրս, և զվարդապետն իմ զքաշ քարտուղարն զԳասպար քահանայն, որ ուսոյց ինձ զարհեստ գրչութեանս. հանդերձ ծնողք յիշեցէք և Աստուած ողորմի: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զծաղկող սորին Մեսրոպ վարդապետն, և զըծնողքն յիշեցէք. նաև զեղբայրակիցն մեր այսմ արհեստի՝ զԱսաւածաւուր քահանայն, Յովանէսն, Յարութիւնն, զՄարկոսն, զԱբրահամն յիշեցէք: Կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զմեղապարտ Յովսէփ դպիրս և զծնողսն իւր՝ Ասաւումն, Վարդիաթունն. յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք. ամէն:

721

Մ Ա Շ Տ Ո Յ, Տ Ա Ղ Ա Ր Ա Ն

ՅՅՁՄՎ, № 148

Գրիշ՝ Բարդամ

ա

481 Զստացաւ գրոցս զՅոնանն, որ ետ դրել զսա, յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնողացն իւրոց և ամենայն արեան մերձաւորացն գնացելոցն առ Քրիստոս. որ յիշէ՝ յիշեալ յիցի ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ: Գրեցաւ թվին ՌՂԹ (1650), ձեռամբ նուաստ Բարդամ գրչի:

բ

Փառք...: Գրեցաւ ձեռամբ նուաստ Բարդամ գրչի, ի խնդրոյ աստուածասէր և հոգիասէր Յոնանին, որ եղ գրել զսա, յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնողացն՝ Բարունակին և Նոնոֆարին, և կողակցին իւրոյ՝ Կիլիխասին, և որդոցն իւրոց գնացելոցն առ Քրիստոս, և եղբարն՝ Կիրակոսին, և ետ զսա ի ձեռն տէր Սիմէոնին յիշատակ ամենայն արեան մերձաւորացն, որք կարդայք... թվին Ռժ (1651):

722

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

ՏՅՁՄԿ, № 433

Վայր՝ Ամիրք

884

Փառք... Արդ՝ գրեցաւ երգարանս սր. հօրն Դաւթայ մարգարէին, թվին ՌՃ (1651), ի մայրաքաղաքն յԱմիրք, ընդ հովանեաւ..., ձեռամբ մեղօք զառածեալ..., ի վայելումն... աղաչեմ զձեզ եղբարք, զի յորժամ որ կարդայք զսա և կամ օրինակէք, Աստուած ողորմի ասացէք ինձ անարժան գրչիս և ստացողի սբ. գրոյս...⁸¹:

723

Վ Ա Ր Ք Հ Ա Ր Ա Ն Յ

ՄՅՁԵՊ, I, № 228

Ստացող՝ Յովանէս Մովաքի

Վայր՝ Երուսաղէմ

ա

617

Փառք.../ որ շնորհեաց ինձ անպիտան և անարժան և անիմաստ և բազմամեղ Յովանէս մեղսամած գրչիս Մովաքոյ հասանել ի յաւարտ և ի կատարումն շնորհազարդ սբ. գրոցս, որ ասի Հարանց վարք: Զոր ի հերուն հետէ ես՝ Յովանէս արեղայ, ցանկացեալ կարօտանալի տենչմամբ մեծաւ գրել, ժողովել, ամբարել դերանելեացն և զամէնեւրշանկացն վարս սբ. և գերաշխարհիկ անմարմնոց նմանս: Եւ զբանս լուսաւորս հոգեւորական խրատուց նոցա, որ քաղցր է ի քիմս սիրով ճաշակողացն զնա առաւել քան զմեղու խորիսիս և զոետին: Եւ գիտէ լուսաւորել, նորոգել և կենսագործել: Եւ զի յանդիմանիչ ևս է և կշտամբիչ, և յայտնիչ անուղղայ գնացելոց:

Արդ՝ նայելով ի գործս քնայոյզ ծովացելոյս, և անիմաստ շաւղաց մտելոյս, և անտէրունշ ընթացելոյս, ըղձմամբ մեծաւ փափագեցայ գրել և արձանացուցանել, և առ իս պահել, և ունել յար և հանապազ ինձ կշտամբիչ և յանդիմանիչ և յայտնիչ խորհրդոց, մաքուր կարծեցելոյս: Եւ դարձեալ սփոփիչ և մխիթարիչ և տածիչ, ախմարացեալ յիմարացելոյս: Եւ ինձ հայր խնամակալ և գութ ծնողականի և խրատ անխարդախ զսա վարկանելով սիրեցի, դրգալով ի վերայ սորա: Զի գոնէ միայն ի լուր աստուածազարդ բանից խրատուց սբ. հարցն և երկնանման կրօնից գործոց նոցին գիտութիւն, զիմ անդէպ և կարծելի միայն գնացեալս ամաշեցուցեալ, գլխակորեալ, զգլուխս յերկիր հայեցուցեն:

Եւ արդ՝ այսպէս սկսայ զսա, ջերմեռանդն սիրով և յուսով առ այն որ տայն ամենայնի առատապէս և ոչ նախատէ հասուցանել յաւարտ: Այլ յոյժ տառապանօք և աշխատութեամբ, քանզի զօրինակաց զլաւագոյնն ընտրելով և զճշմարտագոյնն խուզելով, և զհամառաւտն թողեալ զկատարեալ պատմութեան հետեւելով ժողովեցի, բարդեցի արինակք ոչ սակաւ, որչափ ձեռնհաս եղէ գտանել: Եւ թէ ի մինն սխալ գտանիւր ի գրո-

⁸¹ Ինչպէս հաղորդում է Հ. Տաշյանը, բազմակետերը ցույց են տալիս միտումնավոր շնչված տեղերը:

չաց կամ արինակաց և կամ համառօտեալ զնա իմանալի, նա զիւրա-
քանչիւր արինակքն առնթեր բերելով գաանէի գնոյն բան ոչ վկայելով
միմեանց, այլ ի նոցանէ խնդրեալ ընտրելագոյնս, և զհաճելին ի նոցունց
առնել զրէի յարմարեալ և կատարեալ բան զճշգրտագոյնս շարադրելով:

Այլ ի հասանել պատմութեան կամաւոր աղքատին սրբոյն Ալեքսիա-
նոսի, տարակուսեալ արգելայ, քանզի այլ և այլ պատմէին արինակքն
զնմանէ: Ոմանք ի Կոստանդնուպօլիս լեալ ասէին, ոմանք ի Հրոմայ,
և ալլն երկոտասան ամ ի դուռն ծնողաց ասէին, կէսքն՝ ԲԺ (12)-ան ար,
և ալլն է (7) ամ: Եւ ալլք զԵրուսաղէմ տեսեալ ասէին զնա, և կէսք յԵդե-
սիայ միայն, այլ ոչ ուրեք զնացեալ: Այսպէս ամենայն պատմութիւն այլ
և այլ էին գրեալ: Մինչ հարկ եղև ի Յունաց բերել արինակ ի ձեռն բա-
րեկամաց և ոչ շատանալ միով, այլ մինչ վկայեցեն և նոքա միմեանց, և
այսպիսի սիրով աշխատեալ գտի զայն որ միմեանց վկայեցին և գրեցի
զճշմարտագոյնս, զլաւն և զանսխալն, այսպէս և զամենայն արարի, այլ
ոչ որպէս սրբոյն Ալեքսանդրին աշխատեցայ: Եւ բազում վարք և բան
աւելի եղի ի սմա, զայն որ ոչ գոյր ի մեծ արինակն:

Արդ՝ յամենայն գլխոյն վերջքն, որ կարմիր յի խաչագլուի կայ, ի
լուսանցքն ներքին, այն յայլ գրոց արինակեալ է. իսկ ի կողման լու-
սանցին, կարմիր նշան և թուի կռագլուի խաղ բազմեալն այն պիտանի
և աւգտակար նշանաւոր բանք են, և եդի նշան առ ի փոյթ գտանել զայն-
պիսի ախորժագոյնս: Եւ ի վճար մեծ արինակին յիշատակարան եղեալ,
սկսա և զայն որ ոչ գոյն ի մեծ արինակն: Եւ որչափ կարող եղէ հաւա-
քեցի և զայնոսիկ. նմանապէս աշխատելով զընտիրսն և զճշգրտագոյնս
խնդրելով գրել:

618

Եւ արդ՝ ես Յովանէս աբեղայս Մովաց // ցանկացայ այս աստուա-
ծային սբ. գրոցս, որ կոչի Հարանց վարք, և ետու գրել և ծաղկել զսա
ոսկով, և բազում երանգօք, յիշատակ հոգոյ իմոյ և ծնողացն՝ Բաշաբա-
թին և Ինախաթին, և հարազատ եղբարցն՝ տէր Մելիքսեթին, և կնոջն՝
Գովաղին, և որդոյն՝ տէր Յովանէսին և կողակցուն՝ Փաշին, և դստերն՝
Գովաղին, և միւս եղբորն՝ Շէրքէլին, և քուերցն՝ Ջանաղին և Գօգալին և
Փաշին, և մեծ պապուն՝ Սինաթարիւմին և մեծ մամուն՝ Ինախաթին. և
որ մեզ ողորմի ասէ՝ Աստուած իւրն ողորմեսցի յիւր միաանգամ գա-
լլատեանն ամէն:

Դարձեալ յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զանարժանս և զան-
իմաստս և զվերջացեալս ամենայն մեղաւք, որ չեմ արժանի զանունս յի-
շելոյ, այլ յուսալով ի մարդասիրութիւն Աստուծոյ, որ ասէ «[Ով] որ
հայցէ գտանէ, և ով բախէ բացցի նմա». և ես թշուառականս և ան-
կեալս ամենայն մեղօք Յովանէս աբեղայս Մովացի, որ ի (20) տարի
փակակալ էի Ս. Փրկչին, բազում շարշարանս և նեղութիւնս կրեցի յայ-
լազգեաց և մարդասիրութեամբ Աստուծոյ և ողորմութեամբն քրիստոնէ-
ից ստացայ զսբ. գիրքս, որ է Հարանց վարք, իբրև զգրախոտ Եդեմայ, որ
լի է ամենայն մրգօք և անուշահոտ ծաղկօք: Ով ընթեռնու ոչ յագի ի վա-
ղահաս պտղոց և անուշահոտ ծաղկանց, որպէս և նոքա նեղութեամբ և
շարշարանօք արժանացան. քաղց. և ծարաւ կենալով, մերկ և բոկ շրջե-

լով, արթուն և զգաստ աղօթելով, արժանացան անմահական դրախտին։
Նոյնպէս և մեք կարդալով և միտ դնելով և հառանչելով և արտասուս
հանելով արժանասցուք նոցին վարուցն, որպէս է վկայած աստուածա-
րան վարդապետացն,

Թէ «Տօնասէրն չէ զրկած,
Ի պսակաց մարտիրոսաց,
Այլ է հաղորդ նոցին փառաց,
Առանց գանից և տանջա[նա]ց»։

Նոյնպէս և մեք սառեալքս ամենայն մեղօք զնոցայ տօն կատարելով,
զնոցա պատմութեան միտ դնելով, խունկ ծխելով, մոմ վառելով, նոցին
փառացն արժանատրելով։

Եւ ես ոչ անյոյս լինելով, այլ ստացայ զսբ. անուշահոտ բուրաս-
տանս, որ է վարք սբ. հարանց, և դրի յիշատակ ի սբ. տնորինական
տեղիքս նախ և առաջին ի Ս. Ծնունդն, և ի Ս. Յարութիւն, ի Ս. Փրկիչն,
և Ս. Հրեշտակապետն, և Տեառնեղբօր Ս. Յակոբին, և առաջին աթոռա-
կալին, և Զերեթայ որդոյն Ս. Յակոբին, և Գլխադիր դամբարանին։ Ի
թուաբերութիւն հայկազանիս ՌՃ (1651)-երորդի ամի, ի հայրապետու-
թեան սբ. ուխտիս տէր Աստուածատուր սբ. րաբունիս, հեղ, և խոնարհ,
և հնազանդ, և ժողովող ամենայնի. ոչ վերջանայ վարդապետացն, երկո-
տասան նահատակացն։ Այլ ըստացող նոցին վարուցն և փափաքող փա-
ռաց նոցին։

Բ

Ես՝ Յովանէս եմ Մոկացի,
Ջանունս ունիմ արեղայի,
Գործս չար է և ատելի,
Իսկի չունիմ հանգիստ տեղի։
Ով որ ասէ ինձ ողորմի,
Աստուած զիւր մեղքն չիշի,
Հօրն իմոյ Բաշարաթի,
Եւ մօր իմոյ Ինախիաշի,
Եղբօրս տէր Մելքիսեթի,
Եւ իւր որդոյն տէր Յոնանիսը,
Եւ մեծ եղբօրս Շէրքէկի,
Եւ մեծ քորոջս Ջանաղի,
Գուզալ, Փաշիկն հետ կարգի։

Գ

618 Տէր տայ արթ[այ]ութիւն տէր Աստուածատուր հեռտորին,
Որ ձեռն էարկ ի ջինութիւն եկեղեցեացն ամենայնի.
Նախ և առաջին Հրեշտակապետն որ հնացեսդ էր ժամանակին,
Ջնեբան և զդուրսն նորոգեց և Գ (Յ) տուն այլ աւելի։
Յետև գնաց ի Ս. Փրկիչ, որ կափարիչ վէմն է միշի,
Շինեաց զպարիսպն ջրջապատ, զմէջ ծեփեց զարմանալի։

Յետոյ եկաւ ի Ս. Յակոբ, որ աւթեան է հայ ազգին,
 Մեծ աթոռ հայրապետաց Տեառներբող Ս. Յակոբին:
 Ուխտաւորք շատ են եկեր, ԸՃ (800) այլ աւելի,
 Մեծ կաթողիկոսն էջմիածնայ Փիլիպոս հեզահոգի,
 Եւ պատրիարք Կիլիկեցոց Ներսէս անուն քաշ և արի,
 Վարդապետք շատ են եկեր, որ համարով Ի (2) ասի,
 Եւ քահանայք ամէն դեհաց, որ շէր եկեր իսկի տարի:
 Միաբանութեամբ ամենեցուն ի ըսկզբն արարին սբ. տաճարին,
 Զհին քարեր քակեցին զամէն ի դուրս կրել տուին,
 Եւ նոր քարեր բերել տուին, սև և կարմիր և ճերմակին,
 Գոյն զգոյնով յօրինեցին, զամենեանս զարմացուցին:
 Եւ զմեծ խորան բարձրացուցին, ոսկով զինքըն ծրփեցին,
 Մեծ բարիկենդանին սկիզբն արին, նոր կիրակին աւարտեցին⁸²,
 Միաբանութեամբ նոր արհեստցի, ուրախութեամբ թողին գնացին:
 Երբ Յունաց ազգն եկան տեսան, խոր խոցեցան թողին գնացին:
 Դեռ ծուղատկի նախանձն ունէին, թօնքն յայտ տեղս թափեցին:
 Զաբաշն իւրեանց կռնակ արին, իւրեանքն իւրեանց բան շինեցին,
 Երթանք Մնունդ դաւի անհնք, Բ (2) աւտէն ու զկէս բազշին:
 Սղին զքէշէն ու զսուպաշին, զաղու մարդիքն այլ հետ էին,
 Վարդապետին խաբար բերին, թէ ահա յունք գնացին:
 Վարդապետ խոնարհութեամբ առաւ զՏօնիկն ու գնացին,
 Տէր Վարպետն ու Գրիգոր, Թաւրեման, Աղապալ այլ հետ էին:
 Երբ որ հասան ի Ս. Մնունդ գեղի շահեր դէմ եկին,
 Տաւնիկն ասաց վարդապետին, թէ խաւսքն այսոնց է զինչ որ ասեն:
 Յառաջ զայսոնց բերան բռնենք, այլ իսկի շարուցին,
 Ներքե ձեռաց զայնոնք տեսան զամենեցուն խաթար արին:
 Երբ որ ժողովան ամէն մէկ տեղ, զգեզի շահերն յառաջ բերին,
 Թէ դուք գիտէք հայրենական յայտ Հոռմին թէ Հայ ազգին:
 Շահերն ասեն մեք կու գիտեմք ժամանակեց է Հայ ազգին,
 Երբ որ զայս խաւսք լսեցին, սճիլ արին մեր Հայ ազգին:
 Տաւնիկն ասաց ներքե ձեռաց նշան արէք զպատ շարեն,
 Ղաղու մարդն յառաջ գնաց քեհէն հետն ու սուպաշին:
 Իւրեանց ձեռքն շափեցին, նշան արին զհիմ դրին,
 Բ (2) կանգուն լայնութիւն, Ը (8) կանգուն բարձրացուցին:
 Դ (4) վարպետ յամ յազըրէն՝ երկուս հայ, երկուս հոռմին,
 Սկսան զհիմն կու փորեն, գեղի մարդիկ քար կու կրեն:
 ԶԳրիգոր վերայ դրին, իւրեանք դարձան քաղաքն եկին:
 Յունք առիւծու պէս գնացին, իբրև զաղուէս դարձան եկին,
 Նանրի ծաղկի պէսպէս ծաղկեցան և թափեցան յինն ժամին:
 Տէր տայ արքայութիւն յայտ մնացած միաբանին,
 Նախ և յառաջ վարդապետին, լէհու եկած Յովնէսին,
 Զխոնարհութիւն յանձն առեր և ժամարար հետ իւր կարգին:

⁸² Այսինքն շինարարութիւնը սկսել են 1651 թ. փետրվարի 9-ից և ավարտել ապրիլի 6-ին (շարժական տոմարով):

Եւ զտէր Թորոս եպիսկոպոս, որ չէ եղեր [նման] նմին,
 Զգաստ և արթուն մէջ գիշերին, յոտն է կանգնած մէջ տաճարին,
 Ժամարար և ժամասող ոչ վերջանայ յիւր կարգին:
 Աւնոփրիոս եպիսկոպոսն իմաստուն ու առաքինին,
 Եւ նուիրակ առաքեցին, չէ շասաց ամենեկին:
 Եւ զտէր Վարպետն Մշեցի, ժամանակեց է յայս տեղին,
 Արթուն և զգաստ գիշերային և ժամասաց մէջ տաճարին:
 Եւ զՄանուկն Բաղէշեցի, հայրպետ եղև միաբանին,
 Հեզ և խոնարհ, և հնազանդ, և խնամող զամենեկին:
 Ոչ եթող կարօտութիւն միարանացն ամենեկին,
 Զինչ էմիջ որ յառաջ գայր, դնէր բերէր ի սեղանին:
 Զտէր Յովնէս Վանեցի և զտէր Բաղդասար Յգուեցի,
 Խոստովանահայր ժամանակեց, մեղսաքաւի ժողովրդեան:
 Եւ զտէր Մինաս ծերունին, սպասաւոր Սուրբ Հրեշտակապետին,
 Զտախտերն ամէն նոր սալարսեց, ոչ վերջանայ յիւր բանէն:
 Տէր Դաւիթ Մոկացի, որ նուիրակ առաքեցին,
 Խոնարհութեամբ յանձն էառ, չէ շասաց ամենեկին:
 Զտէր Դուկաս քաջ և արին, կանգնած յառջև մեծաւորին,
 Զուսպ կուտայ ամենեցուն, ոչ վախենայ ամենեկին:
 Զտէր Նիկաւղոս երիտասարդ, հասակաւ երեսնամին,
 Փակակալ եկեղեցոյն և սպասաւոր մէջ տաճարին:
 Եւ զԱւետիս Մշեցի, սպասաւոր յառջև նորին,
 Զկանթեղներ կու վառէ, ոչ վերջանայ ամենեկին:
 Տէր Կիրակոս քաջ և արին, տէր Սամուէլ Բելուեցի,
 Տէր Յովնէս նորընծայ՝ աշակերտ վարդապետին:
 Տէր Յովնէս Մոկացի, իմ հարազատ եղբոր որդին,
 Զգիրքս գրեց և աւարտեց, որ չէր եղեր նման նմին:
 Տէր Յովնէս Խիզընցի, հեզ և խոնարհ է առանձին,
 Գրագիր և ծաղկարար յայսմ վերջին ժամանակին:
 ԶՀարանց վարքս ոսկով ծաղկեց, գոյն ըզգոյնով երանգ դեղին,
 Կազմեց զինքն և նորոգեց, երբ յառջև մեծաւորին:
 Տէր Մարտիրոս ժամարար և աշակերտ վարդապետին,
 Տէր Սարգիս գրագիր և ծաղկարար է առանձին:
 Տէր Սիմոն նոր եկած և ժամարար է հետ կարգին,
 Սոքա Գ (3) են ժամարար և աշակերտ վարդապետին:
 Եւ զՄինասն երիտասարդ հասակաւ Ի (20) ամին,
 Հեզ և խոնարհ, և հնազանդ, և սպասաւոր վարդապետին:
 Տէր Սիմէոն ծերունի՝ միաբան է Սուրբ Փրկչին:
 Տէր Խաչատուր Սուրբ Մննդեան, տէր Աստուածատուր հետ նորին:
 Եւ զտիրացու Գազար անուն սպասաւոր է հետ նորին:
 Մահտասի Մարկոս ծերունին, ժամանակեց է յայս տեղին,
 Սպասաւոր Սուրբ Յարութեան Գ (3) քահանայ այլ հետ նորին:
 Բ. (2) Սարգիս Ըստըմբօլցի և Գրիգոր Տաթեացի,
 Ալէքսան հետ նոցին, Դ (4) են դպիր սուրբ սեղանին:
 Եւ զԳրիգոր դայդայ մահտասին, ժամանակեց է ծերունին,

Որ նուիրակ առաքեցին, չէ շասաց ամենեկին:
 Եւ Սարգիս Յալպիցին, ժամանակեց է յայս տեղին,
 Թարճիման է և սպասաւոր, զինչ բան լինի կու կատարի:
 Եւ Ստեփաննոսն Մոկացին, որ հնաղանդ յամէն տեղին,
 Ոչ վերջանայ յիւր բանէն, զինչ որ ասեն կու կատարի:
 Տէր տայ արքայութիւն, տէր Աստուածատուր վարդապետին:
 Միաբանք խիստ շատ են, երբ որ թուենք նա Կ (60) են,
 ԻԴ (24) քահանայ, ԼԶ (36) աշխատողք են,
 Մասն ունին ամենեքեան, ինչ պատարագ որ մատուցին:
 Եւ յետ աստեաց ելանելոյն, հանգչին ի դասս յաշակողմին:
 Ես աբեղայս եմ Մովսէս, զայս քանի բանքս յարմարեցի,
 Գործս չար, խիստ ատելի, իսկի չունիմ հանգիստ տեղի:
 Ով որ կարդայ տայ ողորմի, վերայ դրեալքս ի քարտիսի,
 Կարդացողաց և լսողաց և հաւասար ամենայնի. ամէն:
 Եւ խոշորութեան դրիս և սխալանաց անմեղադիր լերուք, զի կար
 մեր այո էր:

Պ

Աղաւթիւք և բարեխօսութեամբ սրբոյն Պօղոս պարզամտի ողորմեա
 Քրիստոս Աստուած ստացողի դրոցս՝ հեղահոգի և մաքրամիտ տէր
 Յովանէ[ս]ին, և եղբօրն՝ տէր Մելքիսէթին, և ինձ մեղօք լցեալ Յովս-
 նէսիս, որ բաղում աշխատանք և տառապեալ կենօք գրեցի:

724

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

ՄՅԶԵՊ, V, № 1651 (1623 թ.)

480

Դարձեալ յիշեսչիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զվերջին ըստացող
 սբ. Սաղմոսարանիս, որ է գանձ անապական...: Վասն որոյ և այս կու-
 սակրան նըսէֆ անուն աղչիկս ցանկացաւ, այս անուշահոտ բուրաստա-
 նիս, և ըստացաւ զսայի հալալ վաստակօք և իւր ձեռագործով. ոչ թէ յայ-
 լոց աղերսեալ է, այլ իւրեան մարմնոյ քարիքն է կտրեր և զհոգին պայ-
 ծառացուցեր. և ետ յիշատակ ի սբ. յԵՐԵՄԻԱՅԻ ի տնօրինական տեղիք.
 նախ ի Ս. Մննունդ, ի Ս. Յարութիւն, ի Ս. Փրկիչ, ի Ս. Հրեշտակապետ,
 ի Ս. Յակովբայ Տեառնեղբօր աթոռակալին և Զեբեդեայ որդոյն սբ. Յա-
 կովբին և գլխադիր դամբարանին. ի հայրապետութիւն հայկազանիս տէր
 Աստուածատուր մեծ ըրաբունիս, հեզ և խոնարհ և հնազանդ, և ժողովէ
 զամենեան. զվանքերն ամէն նոր նորոգեց և ոչ եթող պակաս տեղիս.
 Տէրն պահէ զինքն ի մեղաց և ազատէ ի չար աշից: Ի թվաբերութեան
 Հայոց ազգիս ՌԺ (1651)-երրորդ ամի: Ով որ կարդայ, տայ ողորմի այս
 կուսակրան:

725

ԱԻԵՏԱՐԱՆ

ՄՅԶԵՊ, VI, № 1963

Վայր՝ Սեբաստիայ

541

Փառք... Արդ՝ գրեցաւ և աւարտեցաւ սբ. Աւետարանս ի թվականութեանս ամաց ՌՃ (1651), ի քաղաքս Սեբաստիայ, ընդ հովանեաւ Ս. Սարգսին: Եւ ստացող սբ. մատենիս հանգուցեալն առ Քրիստոս Յովակիմն և իւր ամուսինն՝ Աննայն, որք ստացան զսա ի հալալ ընչից իւրոց, յիշատակ հոգւոց իւրեանց և յարեան մերձաւորաց, և ետուն յիշատակ ի՝ ձեռն տէր Յովաննիսին՝ իւրեանց փեսային: Որ և վայելելով և կամ կարգալով յիշման արժանաւորս արասցէ միով ողորմիւ ասելով...:

726

ԱԻԵՏԱՐԱՆ

ՄՅԶԵՊ, VI, № 1970

Ստացող՝ Խաչատուր երէց

Վայր՝ Կ. Պօլիս

550

Փառք... Արդ՝ յերես անկեալ աղաչեմ զձեզ, զդասս սրբազանիցդ ընթերցողացդ, զի ընթերցեալ զյիշատակարանս սբ. Աւետարանիս, զբարեացողս կեսարացի ըստամբօլցի մահտեսի Խաչատուր երէցս, և գիրիցունհին հանգուցեալ Խանումն, և զծնողսն իմ՝ զԱւետիքն և զՍարգսն, հանդերձ ծնողօք սոցա, և ննչեցելովք, ողորմութեան Քրիստոսի յանձն ապաստան առնելով...:

Եւ յետ կենդանութեան իմում մնասցէ կենդանի Աւետարանս, որ է անմահ, ի սբ. Երուսաղէմայ, ի շուռն Ս. Յակոբայ տաճարին, յատենի կացեալ ի վայելումն սրբասիրացն ընթերցողացն...:

Գրեցաւ Աւետարանս ի քաղաքս Կոստանդինուպօլիս, ի թվականիս ՌՃ (1651), առ դրան Ա. Նիկողայոս եկեղեցոյ, ձեռամբ լեհցի Յակոբ տիրացուի և ծաղկարար Մարկոսի, որոց աշխատանացն համար աղաչեմ, ով || սբ. հանդիպօղք և վայելողք սբ. տառիս, զի և նոցա ևս Աստուած ողորմի կարդալով, ասացէք Հայր մեր...:

551

727

ՄԱՇՏՈՅ

ՄՅԶԵՊ, VII, № 2286 (1649 թ.)

Ստացող և նվիրող՝ Յոհաննէս վարպետ

385

Զըստացող գրոցս զվարպետ Յոհաննէսն և զծնողսն իւր, և զՍովթան դուստրն իւր յիշեցէք...:

Աստուած ողորմի ասացէք Յոհաննէս վարպետին և իւր ծնողացն և իւր ամենայն արեանառու մերձաւորացն..., որ ստացաւ զսբ. գիրքս և եղ ի սբ. Երուսաղէմ յիշատակ, ի դուռն Ս. Հրեշտակապետին: Որք հանդիպիք, յիշեցէք...:

Գիրքս եղաւ յիշատակ ի յաթոռակալութեան Ս. Յակոբա[յ] առաքելոյ գլխադիր սբ. դամբարանին, տէր Աստուածատուր քաջ և արի, և աստուածաբան վարդապետին, ի թվին Ռ և հարիւրին (1651): Կացցէ անշարժ ի դուռն Ս. Հրեշտակապետին:

728

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՄՅՁԵՊ, VII, № 2357 (1651 թ. առաջ)

502 Հետ. ստացող՝ Պաղտասար Հրզումեցի
Ես՝ տէր Պաղտասար Հրզումեցի, ի սբ. Երուսաղէմ, ի//թւին Ռ և Ճ (1651)-ին, ի հալալ ընչից իմոց ըստացայ զեղանակաւոր տառս և զաստուածաբան կտակս..., որ կոչի Շարակնոց, յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց Էնիսթին և մղտեսի Մանուկին, և կողակցին իմոյ՝ մղտեսի Փարիսանին, և նորաբողոքող որդոյն իմոյ՝ սարկաւազ Երեմիային, և փոխեցելոցն առ Քրիստոս եղբօրս տէր Պետրոսին, մղտեսի Ղարիպանին և Զարդարին, և ղստերացս Բ (2)՝ Հովսիսիմին, և միւս Երեմիային, և Մէրտնին և զամենայն արեւնառու մերձաւորսն մեր յիշեցէք...:

Աստուած բարով վայելել տայ ղՇարակնոցս տէր Պաղտասարին և իր որդւոյն՝ սարկաւազ Երեմիային. ամէն:

729

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

ՄՅՁԵՊ, VIII, № 2410

49 Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սակաւ տառս, որ կոչի Ժամագիրք, ձեռամբ [] ի թվականիս մերոյ Հայոց ՌՃ (1651), ի յիշատակ նիկողոսին և իւր կողակցացն՝ Իփրուսինէ, Նդիսաբերին և Ոսկիտատիկան, և իւր ղստերն՝ Ազատին: Եւ ետ յիշատակ հոգոյ իւրոյ ի վայելումն Մամարին: Աստուած իւրեանց մեղքն թողու և վերին արքայութեան արժան առնէ. ամէն:

Դարձեալ կրկին աղաչեմ, ով ընթերցող, յորժամ ընթեռնուն զսբ. տառս և իւրեանց մեղաց թողութիւն խնդրես ի միւս անգամ զալստեան. ամէն:

730

Տ Օ Ն Ա Յ Ո Յ Յ

ՄՅՁԵՊ, VIII, № 2501

Գրիչ՝ Պետրոս դպիր
վայր՝ Բաբերք

178 Փառք..., որ ետ կարողութիւն մեղսասէր և ակար ոգոյ, սզալոտ, փժոռն և անարհեստ գրչի, սուտանուն և անարժան Պետրոս դպիրս:

Ես անպիտանս յամենայնի,

Մեղօք լըցեալ և ողորմելի,

Ունիմ տեղիք բանբասելի,

— 460 —

Որ ղՏօնացուցս յուշ գրեցի:
 Ես էլ գիտեմ որ սուտ էի,
 Շատաշրջիք յամէն տեղի
 Որք հանդիպիք յայսմ Տօնացուցիս,
 Ինձ ասացէք Աստուած ողորմի,
 Եւ դուք արժան լինիք տեսոյն Քրիստոսի:

170 Արդ՝ աղաչեմ զամենեանեմ, որ հանդիպիք սմա, յիշեցէք ի Քրիստոսս և ի սբ. յաղօթս ձեր, և ինձ մեղաւոր գրիս՝ Պետրոս դպիրս, որ անուամբս միայն եմ և ոչ գործովս: Արդ՝ գրեցաւ Տօնացուցս ի թվականիս Հայոց ՌՃ (1651) ամի, ի գաւառս որ կոչի Բաբեք, ի մահալան Ջըկրաշէն, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին:

Արդ՝ ով եղբայրք, խոշորութեան և սղալանացն անմեղադիր լերուք, ղի կար մեր այս էր: Եւ որք հանդիպիք սմայ, տեսանելով կամ օրինակելով, յիշեցէք ի Քրիստոսս <և> զամենայն արեան մերձաւորսն իւր և Աստուած գրձեզ յիշէ...:

731

Մ Ա Շ Տ Ո Յ - Տ Ա Ղ Ա Ր Ա Ն

Մ 826Պ, հ. 1X, էջ 184

193 Դարձեալ յերեսս անկեալ կրկին աղաչեմք եւ պաղատանաւք հայցեմ ի մաքրափայլ յաղաթըս ձեր, որք հանդիպիք այսմ տառիս, յիշեցէք առ Քրիստոսս զանմիտ եւ զանարժան գրծող սորին, եւ Աստուած ձեզ ողորմեսցի յիւր միւսանգամ գալըստեան, ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոսս զըստացող սորին զտէր Թումէն, եւ զհայրն իւր զտէր Միքայէլն, եւ զմայրն իւր զՂիմաք, եւ զեղբայրն իւր զԽաչատուրն, եւ առաւել այնոցիկ, որ ի վերայ տառիս աշխատանք եւ երեստիք (ունեն), յիշեցէք առ Քրիստոսս: Թվ. ՌՃ (1651):

732

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

824Ս, I, № 38 (ԺԵ—ԺԶ դդ.)

Հետ. ստացող՝ Գրիգոր

218 Փառք... Արդ՝ ես Գրիգորս գնեցի զպարկեշտաւոր սբ. Սաղմոսարանս ի հալալ վաստակոց իմոց, յիշատակ ինձ և ծնողացն իմոց, հօրն իմոյ՝ Սարգսին և մօրն իմոյ՝ Թիւրվանդին, և որդոց սոցին Քէշիշին, Մխիթարին, յորի են հանգուցեալ ի Քրիստոսս հանդերձ ծնողօքն իւրեանց:

Դարձեալ յիշեցէք զբարեպաշտ Գրիգորն, որ է ստացող գրքիս և իւր կողակցին՝ Դումաշին, և որդոցն՝ Զաֆարին, Պալասանին, Մաաուրին, Պետրոսին, Պօղոսին. և զստերքն՝ Մարիանն, Նդիսարեքն, Սանդուխտն: Դարձեալ յիշէք զԳրիգորի եղբայր, նորաբողբոշ և սարկաւագ, քաջ քար-

տող[ար] Սաճակն և ամուսինն՝ Մարիսն։ Դարձեալ յիշեցէք իմ պապն՝ տէր Ովանէսն և տէր Ովանիսի հայրն՝ Պապաջանն։ Դարձեալ յիշեցէք զմեղաւորս։ Ի ժամանակի բռնակալութեան փոքր շահ Ապասին, որ կոչի Կարմիր գլուխ։ Եւ ի հայրապետութեան տեառն տէր Փիլիպպոսի կաթողիկոսի, յաթոռ սբ. Էջմիածնի, ի թուականութեան Հայոց տոմարիս ի ՌՃ (1651)-ին։ Արդ՝ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ քահանայք, յիշեցէք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր զստացող Գրիգորն և զՍաճակն և ամուսինն՝ Մարիսն. ամէն։

733

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

824 Ս, I, № 45 (1476 թ.)

248

Հետ. ստացող, կազմող՝ Շամուն
Փառք...։ Զվերշին ստացաւ յիշեա ի Տեր զսուտանուն Շամուն, որ կաղմեաց բազում աշխատութեամբ ի քաղաքն Սեբաստիա, ի թվին [Ռ]Ճ (1651)⁶³։ Արդ՝ յիշեցէք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր զՊետրոս եպիսկոպոսն և զհոգեւոր ծնաւոր նորա զմահտեսի Խաչերն և զմահտեսի Մարիամն, և զկողակիցն իւր՝ զԱսմին, և զորդին իւր՝ [զՀ]ռոփսիմին, որ փոխեալ են առ Քրիստոս. և զեղբօրորդին իւր զԹորոս տիրացու. բարով վայելեացէ և յերկար ժամանակս՝ մինչև ի խորին ծերութիւն. ամէն։

734

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

824 Ս, III, № 405

Գրիչ՝ Պարսամ երէց

վայր՝ Թուզ

487

[Աւարտ] եղև գրոցս որ կոչի Մաշտոց, ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ։

Ի թվականս Հայոց ՌՃ (1651), ընդ հավանեաւ և Ս. Երեք մանկան և այլ սրբոցն, որ աստ կան հաւաքեալ։ Գրեցաւ Մաշտոցս ի յերկիրն Դեբջան, ի գիւղն Թուզ, յիշատակ ինձ և որդո[յ] իմոյ Գրիգորին, և ծնողաց իմոց, հօրս Պալէ և մօրս Խաթնովին. և եղբարց իմոց, և քրւերց իմոց, և փոխելոցն առ Քրիստոս, և ամենայն մերձաւորքն իմ։ Ընդ նմին աղաչեմ յիշել ի Տէր զանպիտան գրող սորա զՊարսամս և զուսուցիչն իմ՝ զՄանվել արհեսպիսկոպոսն, որ բազում աշխատանք ունի ինձ վերայ. է (?) տարէս ի վեր պահեց զիս և կարդացուց և արհնեց. Աստուած զիւր դատաստան քաղցր առնէ։ Եւ դարձեալ յիշեցէք զԿարապետ վարդապետն, որ արինական ետուր, և զիւր լուսո[յ] եղբարն՝ զՄելիքսեփ վարդապետն, որ նա կամեցաւ. սոքա հեռու[տ] աշխարհէ էին՝ տուին աւրինական։ Եւ այս տէր Կարապետս, որ մէկ գեղ կու կենանք, խնա[յ]ի-

⁶³ Բ. Սարգիսյանը նշում է, որ տարեթիվի հաշարավորը ընդված է (էջ 248)։

[ա]ց, շերետ զօրինակ իւր, մօտ ալլ կար այսպէս Մաշտոց մ'կարծէր թէ ինձ պէս շեղնին կամ թէ եհտաճ մնայ: Աստուած հեռուստ տեղաց մ'ետուր ինձ, որ իւր մունաթ անդին մնաց, ով հայցէ գտանէ: Այս օրինակս չկա[ւ] դակմա տեղ:

488

Արդ՝ աղաչեմք զձեզ, ո՛վ սբ. ընթերցողք, որ || հան[դիպիք] սմա կարդալով կամ արինակելով, յիշեցէք զսբ. աղաթս ձեր զՊարսամս, որ անունս կա[ւ], գործս՝ ոչ. և զկողակիցն իմ՝ զԾղսիկն, և հոգևոր մայրն իմ՝ զՄայրամն, և զննջեցեալսն իմ՝ հնոց և նորոց, և ալլ բարի խրատ տըւաղաց, զՍանակ կրաւ[նաւ]որն, որ է Մշու. ամէն: Որ առատն է ի տուրս բարեաց, յիշողացդ առ հասարակ ողորմեսցի. ամէն: Գրիս անմեղադիր, սղալանացս, ով եղբայրք, զի ձմեռ էր և կայր մեր այսչափ էր: ԻՅ (22) որելոնին (1651)⁸¹ գրեցան սա: Բաւ է իմաստնոց:

735

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

3244, № 98 (1339 թ.)

Նվիրատու՝ Վարդան երէց

199

Սւ արդ՝ ես, անպտուղս ի բարեաց, մեղաւորս յարգարոց, անկատարս ի կատարելոց, մեղանշականս յանմեղաց, ...բազմամեղս, սուտանուն Վարդան երէց, և հա[ւ]րն իմ՝ զՏէր Գրիգորն, զմա[ւ]րն իմ՝ Ն[ա]ղաշ, և զեղբա[ւ]րն իմ՝ զՓարաղամ, և զկողակիցն իւր՝ զԹաւրէզ և զորդիքն իւր՝ զտէր Յովանէս, զԱրիսաակէս և զԽլղաթ. յիշեցէք...:

Նս՝ Վարդան երէց և եղբօրորդին իմ՝ Արիսաակէս, և տէր Յովանէս, և որդին իմ՝ Գրիգոր գնեցինք զՇապուռն Ներքին կորին՝ կապիճ ու կէս ցորեն⁸⁴, ոխւ արարին[ք], որ առու խանելոյ արն ուտեն: [Երբ] ես հողացեալ ի գերեզմանի, երեսս ի գետնի դնի, լի սրտիւ և բոլոր հաւատով Աստուած ողորմի ասացէք ինձ մեղաւորիս և կողակցին իմ՝ Ներգիգին, և որդո[ւ]րն իմոյ՝ Գրիգորի և իւր որդոյն՝ Շողակաթին, և հանգուցեալ որդոցն՝ Գրիգորին և միւս Գրիգորիսին, և Մարտիրոսին, և դստերաց՝ Հանուսին, Նղաշին, Գովաղոյն, Հոփսիսին, և ծնաւոց իմոց՝ տէր Գրիգորին և Նաղաշին, և եղբայրն իմ՝ Բարաղամին, և որդոյն իւրոյ՝ Արիսաակէսին, և կողակցին՝ Թանուսին, և որդւոցն՝ Խլղաթին, Աւետիսին, և հանգուցելոց տէր Յովանէսին, և իւր որդւոյն՝ տէր Յովանէսին, և զմեծ պապն իմ՝ զտէր Մարտիրոս, և զհարեղբայրքն իմ՝ զԿարապետն, և զորդին՝ զտէր Սրապիոն, և զտէր Ներսէս, և որդիքն իւր՝ զՄինասն և զտէր Յակովբ և զՄարտիրոս սարկաւազն. և տէր Բաղգասաւ և զորդիս, և զտէր Սարգիսն, և զորդին իւր՝ զտէր Բաղգասաւն, և զԿարապետն, և զԿիրակոսն, և զորդիքն՝ զտէր Մարտիրոս, և զՅովանէսն, և զՂուկաս, և զորդիք իւր տէր Խաչատուր և զՅոնանէս, և քուերքն իմ՝ զՆշխուն, և զՆունուֆարն, և զՄուրաթն, և զԳոնարն և զայրն իւր՝ զՍանփաննոս, և զորդիս

200

⁸⁴ (22×50) + 551:

⁸⁵ Այսինքն մի հողակտոր, ուր կարելի է ցանել կապիճ ու կես ցորեն: Բայց զեպոսմ կապիճ ու կես ցորենը հողի մակերեսի չափ է:

իւր՝ զտէր Մխիթարն, և զՍովինարն և զա[յ]րն իւր՝ Բագէն, և զեզրար որդին՝ զԽլղաթ, զմիւս Խլղաթն, և զԱրիստակէս, և զՅովասափն, և զեզրարուն դուստր զՋանաղէն և զա(յ)ն իւր՝ զտէր Յովասափ, զ[միւս] Յովասափն և զԱրիստակէս և զՎրթանէս:

Արդ՝ աղաչեմ զամենեանն առ հասարակ զքահանայք և զժողովուրդ, զմեծ և փոքր, լի սրտիւ և բոլոր հաւատով Աստուած ողորմի աւացէք, և Աստուած ձեզ ողորմեսցի. ամէն:

Ի թվականիս Հայոց ՌՃ (1651): Աստուած արհնէ զբոլորն՝ զփոքրն և զմեծն:

736

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

82119, № 50

Գրիշ՝ Պետրոս սարկաւագ
Վայր՝ Սեբաստիա

44 Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի թուաբերութեան ՌՃ (1651) ամին, ձեռամբ սուտանուն Պետրոս սարկաւագի, ի գաւառն Սեբաստիոյ, ի վանքն Ս. Հրեշտակապետս, ի յառաջնորդութեան տէր Պետրոս կրանարի: Եւ արդ՝ աղաչեմք զքեզ, ով մանկունք սբ. եկեղեցւոյ, որ հանդիպիք այս սբ. Աւետարանիս՝ կարդալով կամ արինակելով, յիշեցէք սրտի մտաւք ի յաղաթս ձեր, զուսուցիշն իմ զՄարգարեացի տէր Անանիայն և զԺնաւդս իմ, զհայրն իմ՝ զՎրդանէս և զմայրն իմ՝ զԿովիւտան, և զեզրարքսն իմ՝ զՎարդարան և զԱստուածատուրն, և զբոյրն իմ՝ զԳաւնար խաթուն, և զիս զանարժան գրող զՊետրոս աղաչեմ յիշել ի Տէր և դուք յիշեալ լիցիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ. և այլ աղաչեմ զձեզ խոշորութեան և սղալանացս մի՛ մեղադրիք, զի կայր մեր այս է:

Դարձեալ յիշեցէք ի Տէր զԵղովպն և զկողակիցն՝ Շահպուլայն, և զորդին՝ զԹորիկն, և զԺնաւդսն նորա՝ Յովհանն և զմայրն նորա՝ Թուրվանայն: Դարձեալ կողակցին մարն՝ Եղովքին, հարն՝ Պալէ, և ամենայն արեան մերձատրացն, որ ըստացաւ ի հալալ ընչիցն զսբ. Աւետարանս և եղին յիշատակ ի ձեռն [Պաղտա]սար քահանային. շունի ոք իշխանութիւն ծախելոյ կամ գրաւելոյ կամ ի ձեռաց սորա յափշտակելոյ...:

737

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

ՏԵՐԱՎՋ, № 323

Գրիշ՝ Կիրակոս երէց
Վայր՝ (Նոր) Զուղայ

523 Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ ի թուականութեանս Հայոց ՌՃ (1651) ժամանակաց, ի հայրապետութեանս Հայոց ազգիս տեառն Յակոբայ և առհիւպիսկոպոսութեանն Դաւիթ վարդապետի, ի թագաւորութեան Պարսից

շահ Սլէմանին, ի քաղաքս Ըսպանան, որ կոչի Շօշ, ի գեօղս Ջուղա, ի դուռն Ս. Աստուածածնին, ձեռամբ սուտանուն և մեղօք ի լի Կիրակոս երիցի, և որ հանդիպիք սմա կարդալու կամ օրինակելոյ, անմեղադիր լեբուք սխալանաց և խոշորանացն, զի կարն այս էր, յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք:

738

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՏԵՐԱՎՋ, № 126

Գրիշ՝ Վարդեր

Վայր՝ Շօշ

174 Փառք...: Արդ՝ յերես անկեալ աղաչեմ տառապեալ աղախինս ձեր, ո՛վ հոգեւոր հարք և եղբարք իմ, մանկունք սբ. յեկեղեցոյ, որք հանդիպիք աստուածաշունչ սբ. Աւետարանիս...⁶⁰:

Կատարեալ ձեռամբ աղախնականիս,
Անուամբ կոչեցեալ Վարդեր անուանիս,
Գրեցաւ Ռ և Ճ (1651) ի թվականիս,
Ի Շաւշ քաղաքի և Ըսպանանիս:
Դարձեալ աղաչեմ ի հոգայկանիս,
Խոշորութեան գրոյ և սխալութեան բանիս,
Անմեղադիր լինել կարիս և շանիս,
Դեռ նոր եմ ըսկսեալ ի նաւասօր բանիս,
Որ չեմ կատարեալ վարպետութենիս,
Անհաս և խակ եմ արուեստարանիս,
Իմ այս էր կատարեալ բանիս:

Արդ՝ գրեցաւ աստուածաշունչ սբ. Աւետարանս ձեռամբ կուսայկրան աղախնուս Վարդիաքունիս, յիշատակ ծնողաց իմոց և յամենայն յարեան մերձաւորաց իմոց, հաւրն իմոյ՝ Պետրոս քահանայի և մաւրճ իմոյ՝ Ազայմաքի, և քվերն իմոյ՝ Հռէփսիմէին: Ի՛նչ (25) ամ յառաջ փոխեալ էին առ Քրիստոս մարն իմ և քուրն իմ, և ես մնացեալ որք ի մաւրէ, և հայր իմ էղեալ որք ի հաւրէ, և մայր հաւր իմոյ բաղում աշխատութեամբ և տառապանաւք սնուց զիս, որ ոչ եմ կարող հատուցանելոյ սնուցանողին իմոյմ, որ ըսկսման Աւետարանիս փոխլեցաւ առ Քրիստոս, որ էր հեղաշոգի, և եռափափաք սիրով և ցանկութեամբ շանայր տեսանել ի կատարման Աւետարանիս, և ոչ կարաց, այլ փոխեցաւ ի յանանց կեանսն, փոխարէն երախտեաց և աշխատանացն, որ ունէր ի վերայ իմ, վարձն ի Քրիստոսէ առցէ, և արժանի լինի լսել զերանօջտ ձայնին, որ ասէ...:

Արդ՝ յերես անկեալ աղաչեմ զձեզ և ծանուցանեմ, յորժամ կատարեցաւ աստուածաշունչ Աւետարանս ձեռամբ իմով ի դուռն սբանչելայ-

⁶⁰ Կովք Աւետարանի:

գործ Ս. Նշանի, ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպոս կաթողիկոսի, և վարդապետութեան Սիմէոնի և յառաջնորդութեան Ամենափրկչին, և թագաւորութեան մեծ շահ Աբազի թոռն, փոքրիկ շահ Աբագին, որ Ժ (10) ամ էր ի թաղաւորելն սորայ ի վերայ Պարսից, և տառապեալ քրիստոնէիցս և յառաջնորդութեան մարմնաւոր րանի Ղիսոճայ Յակոբն: ԶՍ. յԱմենափրկիչ անուն յեկեղեցոյ միայրանքն՝ զտէր Միքէլն, զտէր Պետրոսն, զտէր Սահակն, զտէր Սարգիսն, զերեսփոխան մահադասի Գրիգորն յիշեցէք...

Ո՛վ հոգեւոր հայրք իմ և եղբարք, աղաչեմ զձեզ, յիշեցէք ի մաքրափայլ և տրժանաւոր յաղաթս ձեր, զհայրն իմ մարմնաւոր և յուսուցիչն իմ զհոգեւոր՝ զՊետրոս քահանայն և զհայրն իւր՝ զԳրիգորն, և զկողակիցն իւր՝ զԽանգաւէն, և զորդիսն իւր:

739

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

«Բանբեր Մատենադարանի», № 10

214

Աստուած ողորմի Ուլուխալային համաւրէն ժողովրդեան՝ մեծի և փոքրի, առ հասարակ ամենեցուն: Այս Աւետարանս Համիթ քաղաք ծախ ծղեց տէր Բարսեւլ, Ուլուխալայի ժողովուրդ վեր կանկնեցան՝ մեր վանից յիշատակ մեք կառնունք: Դարձեալ առին ողարկեցին, որ եկօ ի Ուլուխալան, տոլվաթվորին ժողովեցան ի վեց խոււիշ դին տուին, Ս. Մեսրոպայ յիշատակ դրին... թվականս ՌԾ (1651):

740

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք (1480 թ.)

Կարնոյ գիւղեր, «ՀԱՅ», 1963, էջ 212—213

Նորոգող, հետ. ստացող՝ Յակոբ Կարենցի

Այլ և յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զվերջին ըստացող, նորոգող սբ. գրոցս կեղեցկաշէն մայրաքաղաքիս Արգրումա[յ], զանարժան տէր Յակոբս⁸⁷, և զհայրն իմ՝ զաւագ էրէց տէր Գեորգն, և զմայրն իմ՝ զՄանանայն, մամն իմ՝ զՆաւաթունն, և զտիրացու Մաղափայն, քոյրն իմ՝ զԳուլիստն, և կողակիցն իմ՝ զՀովսիսիմէն, և նորաբոխբոճ որդիքն մեր՝ զՄկրտիչ սարկաւազն, Սողոմոնն և զՊլուզ Յովանէսն, զՇուշանն և Դըշխոյ խաթունն, և այլ արեանառու մերձաւորքն մեր: Յորժամ հանդիպիք այս սրբոցս պատմութեանց՝ կարդալով և կամ հարեանցի տեսնելով, զիս անարժան Յակոբ էրէցս, և մերձաւորքն մեր յիշեսցիք միով Աստուած ողորմի, և Աստուած ձեզ ողորմեսցի. ամէն: Նորոգեցաւ ի մայրաքաղաքս Կարնոյ, որ ասի Արգրում, ի թվականիս ՌԾ (1651), ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ, մերոյ:

⁸⁷ Հակոբ Կարենցին է, և յուրայինների անունների մի մասը գտնում ենք իր կողմից գրված հոր կենսագրության մեջ (տե՛ս ՄԺ, I, էջ 246—249):

741

Կ Ա Ն Ո Ն Ա Գ Ի Ր Ք

«Բազմավէպ», 1886 թ., № 31

Գրիշ՝ Սաճակ գպիր
Վայր՝ Բերիայ

ա

186 Փառք... զոր և եռափափաք սրտիւ և յօժար կամօք ետ գրել զսա
ի հալալ վաստակոց իւրոց, պարկեշտ և աստուածասէր ջահընկալն՝ Յու-
սուֆշայ, խրատով՝ Խաչատուր անուամբ միայն բանասիրի, որ և շնորհիւ
Տեառն վերատեսուչ մայրաքաղաքին Հալպայ, և եդ ի Հալպա քաղաքի Ս.
Քառասունք եկեղեցին, ձեռամբ նոյն Խաչատուր բանասիրի, յիշատակ
իւր և իւր ծնողացն...:

187 Արդ՝ գրեցաւ սա ի քաղաք Բերիայ, ընդ հովանեաւ Ս. || Աստուածած-
նին և Ս. Քառասունք եկեղեցեացն, ի թվականին Հայոց ՌՃ (1651), ի հայ-
րապետութեան տեառն ներսէս կաթողիկոսին, որ յաթոռն Կիլիկիոյ, և Փի-
լիպպոս կաթողիկոսին, որ ի սբ. Էջմիածին, և յառաջնորդութեան Երու-
սաղէմայ Աստուածատուր վարդապետին, ձեռամբ յողնամեղ գրչի Սա-
ճակ գպիր, որդւոյ Մելքոն Լրիցու:

Կազմող՝ Դանիէլ արեղայ

բ

Արդ՝ կազմեցաւ սբ. տառս կանոնական ձեռամբ սուտանուն Դա-
նիէլ արեղի, ի թվին Հայոց ՌՃ (1651); որ եկա գնացի ի սբ. Երուսաղէմ:

742

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

«Բազմավէպ», 1950 թ., էջ 272

Ի թուին ՌՃ (1651) առ Թաւրէզ քաղաք, և գրեցաւ սր. Աւետարանս
այլազգեաց: Գնեալ է վերստին խօճա Աղամն, և կազմեալ ափովն և եդ
յիշատակ ի դուռն Ս. Սարգսի զօրավարին ի յԱմիթ քաղաք... և մարմնով
Տէր ողորմեայ յիշել Ս. ած (sic) ողորմն ասել խօճա Աղամին, և հօրն՝
Պետրոսին, և մօրն՝ Մարիամին, և կողակցուն՝ Մալաֆին, և դստերն՝
Հռիփսիմէին, և քեռն ... և Իւղարեռին...:

743

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Ց

Թեհրան, «ՀԱ», 1953 թ., էջ 107—109

Գրիշ՝ Դաւիթ քանաճայ
Վայր՝ Հաղարջրեպոյ

ա

Ո՛վ եղբարք, մանկունք եկեղեցւոյ, յորժամ երգես զշարականս և
զուարճանաս հոգւով և մարմնով, աղաչեմ զձեզ յիշեալ զսուտանուն
Դաւիթ քահանայս, որ անուամբ միայն եմ և ոչ գործով...:

Բ

Մեղաւք եղկելիս, ռամիկ և գերիս, անպիտան Դաւիթս աղաչեմ, ո՛վ
երգողք, ասել ողորմեա ինձ և ծնողիս տէր Թաթէասիս, մօրս Հռիփսիմէի,
և պապոյն իմոյ՝ տէր Դաւթի. յիշողդ՝ յիշեսցի:

Գ

Ո՛վ եղբայրք, երգիչք երգարանիս, յորժամ երգես զշարականս և
զուարճանաս հոգւով և մարմնով, յիշեա զանպիտան գրիչս ևեթ և լոկ
անուն Դաւիթ երէցս, որ անուամբ միայն եմ և գործով թափուր: Տրտում
անձամբ գրեցի զսա, որ յայսմ ամին, թվին ՌՂԸ (1649)-ին, և ի յիմ
մեղացն, Աստուած բարկացաւ և էր մահտարածամ ի յերկիրս Փաւրոյ,
Բուրվարոյ ի գիւղն իմ, որ բնակեալ էին Հ (70) տուն, որ և մեռան Ճ և
Ծ (150) հոգիք, Ա (1) քահանայ, աշակերտ և ընկերակից մեր, որ և
Քրիստոս զիր մեղքն թողցէ: Եւ ի յայսմ ամի ընդ նոսա մեռան և որ-
դիքն իմ՝ զաշացս լոյսք, սարկաւաճ Ներսէսջանն, և զՎաթան-
ջանն, և նորարոյս Ոսկանն, և դստերքն իմ՝ Դշխունին, Ոսկիծաղիկն,
որ և տէր Աստուած անթառամ պսակօք պսակէ զամենայն: Բարերարն
Աստուած, ողորմածն, գթածն և դարձեալ ողորմեցաւ և ետ մխիթարու-
թիւն ինձ և կենակցին իմոյ՝ Մարիամին նորընծա տղա...

Դ

Եղբարք անմեղադիր լերուք, զի այս Բ (2) հարցս իւր արինական
չկայր, վասն որոյ ի յայս տեղս գրեցան, դու իւր տեղն ասայ և զմեղա-
ւոր Դաւիթս յիշեա...

Ե

Փառք...: Գրեցաւ եղանակաւոր տառս շարականաց ի թուաբերութե-
ան Հայոց ՌԾ (1651), ի յաշխարհիս Պարսից արքայանիստ քաղաքիս
Շօշ կոչեցելոց, ըստ գրոց որ այժմ Ասպաճան արտաձայնի, ի յերկրիս
Փաւրոյ, ի գեղջիս Հազարջրեպոյ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնի ժա-
մատանս, ի թագաւորութեան փոքր շահ Ապասին, և ի դիտաբնութեան
Հայոց հանուրց սեռի տեառն Փիլիպպոսի երանեալ հայրապետի, և ի վե-
րատեսչութեան նահանգիս ընդհանուր Պարսկաստանի հեզահոգի արքե-
պիսկոպոսի և շնորհազարդ վարդապետի տեառն Սիմէովնի: Ընդ սրբոյ
երջանիկ հարցս մաղթեմ, յիշել զսոսկ ևեթ անուն Դաւիթ քահանայս, որ
գծագրեցի զսք. ծաղկաւէտ բուրաստանս, յիշատակ անշինջ հոգւոյ իմոյ
և ուրախութիւն մարմնոյ, և հաւրն իմոյ՝ Թաթէաս քահանայի, և մաւր
իմոյ՝ Հռիփսիմէի, և կենակցին իմոյ՝ Մարիամին, և եղբարց իմոյ՝ Աղէթ-
սեանասին և կողակցին սորայ՝ Աւլլանփաջէն, և հանգուցեալ եղբարն ի-
մոյ՝ Ներսէսին, և քրւերց /// Մարիամն, Թագունին, Եղիսաբէթն և ու-
տերքն իմ՝ հանգուցեալ ի Քրիստոս զՆերսէսջան, Վաթանջան և Ոսկանն,
և զդստերքն իմ՝ Դշխունին, Ոսկիծաղիկն, և ամենայն արեան մեծաւո-
րացն...

744

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Աղավնոնի, Այցելութ, էջ 505

Գրիշ՝ Քրիստոսատուր երէց
Վայր՝ Կաֆայ

... սր. Աւետարանս Ղըրմայեցի տէր Վարդան քահանայն և իւր ե-
րեցկնոջն և զաւակացն... ետ յիշատակ ի սր. յԾրուսաղէմ, ի դրունս դե-
րահրաշ վանուց Ս. Յակոբայ առաքելոյ, անջնջելի յիշատակ: Արդ՝ դրե-
ցաւ սր. Աւետարանս ի քաղաքս Կաֆայ, ընդ հովանեաւ Ս. Նիկողոսի
եկեղեցւոյ, Հայոց թվին ՌՃ (1651), ձեռամբ Քրիստոսատուր երիցոյ...

745

Մ Ա Շ Տ Ո Յ Ք Ա Հ Ա Ն Ա Յ Ա Թ Ա Ղ Ի

Թորոս աղբար, Բ, էջ 418

Ստացող՝ Արիստակէս վարդապետ
Վայր՝ Կ. Պօլիս

Գրեալ ձեռամբ Աստուածատուր երիցոյ, ի խնդրոյ Արիստակէս վար-
դապետի, ի թվին Հայոց Ռ ընդ Ճ (1651)-ի, դառն և ի նեղ ժամանակի,
ի Պալիս, ի դուռն Ս. Սարգսի զաւրավարին, ի հայրապետութեան մերոյ
տեառն Փիլիպպոսի:

Ես՝ Արիստակէս վարդապետս ետու դրել զգիրքս յիշատակ ինձ և
ծնողաց... և ետու ի վանքն Դաաեմու⁸⁸ Ս. Աստուածածնի:

746

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Թորոս աղբար, Բ, էջ 398—404

Գրիշ՝ Յովաննէս
Վայր՝ Կ. Պօլիս

...Արդ՝ այսպիսի սխրամեծար անաթոյս գտաւ ցանկացող այրս
այս՝ մահդասի Ամբակումս, որ և զպատճառն ևս համառատեցից ի լսե-
լիս քաշ արանց քրիստոսասիրացոյ. քանզի զաղէտ և շուառութիւն ազգիս
մեր զկարճիլն արժան վարկայ, և զսոսկ լուրն անգամ անխայեալ ի
զրաւ բանիս արագեցից. և սոսկամ զի մի քամարէն՝ զառականս, ալ-
սինքն է, զպարսաւ հարց յաճախեալ, ըստ Քանանու ընկալայց. բայց ոչ
գոյ հնար զանց առնել, զի թէ զմերս [գերան] թագուցեալ՝ զշեղս ալ-
տարաց զննեցից, նաևս կարի յիմարութիւն է: Այլ ի դէպ իսկ եկն բան
մարգարէին ի վերայ մեր, թէ հատեալ և սպառեալ է ուրախութիւն յիս-
րայէլի, և բարձեալ ցնծութիւն Յակոբայ. զի զաւրացեալ է խարդախու-
թիւն սկզբնաշարին, և տեղի տուեալ ճշմարտութեան բան: Եւ պատճառ
կականիս հառաչանացս այժմեան ժամանակիս մարմնասէր և փառամոլ
առաջնորդ անուանեալքն, որ ոչ խնայելով ի գառինս, այլ դուն գործեալ
միշտ ի փողոտել արագեն: Եւ ևս այսմ արքայանիս մայրաքաղքիս

⁸⁸ Հայաբնակ գյուղ հարբերդում:

պատրիշ պատրիարքունք անուանեալքն, յաճախեալ ի շարիս, թողլով զփառս զառի միոյն Աստուծոյ, և ... ուսան զգործս... կաշառաւք և տոկոսիւք խլել յիրեւաց [զպաշտօն] և ար ըստ արէ յաւելուլ զդիմոսական հարկն՝ այնչափ եղև, որ եկեղեցիք սբ. մայրաքաղաքիս յետին շուառութիւն հասեալ, ի տանց և յիշատակաց ի զարդուց և յալլ զգետուց կողոպտեալ, և պարտք պատրիարքարանին մինչ 20 (80.000) դուրուշն հասեալ. այնչափ ատելի և զարշ գտան ի տեսիլ ռամկին, որ մինչ առ կայսրն բողոք կալեալ, և զմիտս թագաւորին հաճեցեալ խէթթի շէրիֆ ընկալան, թէ ամենեին... անուն ոչ պատրիկ լիցի և ոչ ի քաղաքս անգամ մտցէ. և յաւելաւ վէր ի վերայ վիրի, և դառնութիւն ի վերայ դառնութեանց. զի աշխարհ ամենայն ի լիութեան և ի ճեմ Աստուծոյ բանին լրութեան [էր]: Եւ քաղաքս այս միայն որպէս ի հնումն Սամարիա խաւամի իշոյ և ծրտից աղանեաց կարաւտացաք... ոչ սով հացի կամ ծարաւ շրոյ, այլ սով ոչ լսելոյ զբանն Աստուծոյ, Ամենայն ազգաց ծաղր և կատակ գտաք մինչ ի գալուստ սբ. Երուսաղէմայ հայրապետին, վարդապետին Աստուածաւորոյ, որ է յաշակերտաց տեառն Պետրոսի Կառկանեցւոյ կաթողիկոսի Կիլիկիոյ: Եւ էր այրս այս սբ. և առաքինի, ընտիր և պահեցող, ամենեին յար և նման սբ. հայրապետին Գրիգորի փոխեցելոյն ի Քրիստոս, որ և բազմաց ընտրութեամբ եղև զկնի յաջորդ և արժանահաւատ սբ. աթոռոյ և փառաց նորին: Եւ ի գալ վարդապետիս բացաւ դուռն քարոզութեան սբ. Աւետարանին. և ըստ աւանդութեան նախնեաց, որ է քրիստոսական սբ. հրաման, երազեցին վարդապետք յարեւելից և յարեւմտից առ ի ոռոգել զերաշտացեալ և զպասքեալ զանդաստան մերս բանականութեան:

Ի սոյն ժամու եղև գալուստ Եղիազար վարդապետին ի քաղաքս Սամարիոյ, և էր վարդապետս այս ի բնիկ գաւառէն Արաբիոյ՝ Հոռվակլայ. և ի մանկութենէ թողեալ զհայրենիս և զծնողս, և յարեալ ի ծառայութիւն վարդապետաց, և սիրող գտեալ բանի սբ. գրոց ի յուսմանց, և վարժեալ առ ոտս Յովնանէ վարդապետի Շեֆշեցւոյ, որ և նա ևս էր յաշակերտաց տէր Պետրոսի կաթողիկոսի Կառկանեցւոյ, և վարժապետ Աստուածաւոր վարդապետին Երուսաղէմացւոյ: Եւ վարդապետս այս՝ Եղիազար, ի թվին Ռ և Ղ (1641)-երորդի ընկալեալ զպատիւ վարդապետին ի վարժապետէն Յովնանէսէ և շրջեալ ի բազում քաղաքս և ի տեղիս, մինչ զի համբաւեցաւ լուր վարդապետիս ընդ ամենայն երկիր և մեծ անուն և փառք ստացեալ եղև. և ի ՌՂԶ (1647) թվին կոչեցեալ եղև յառաջնորդութիւն սբ. ուխտին Արղնոյ բարձրահայեաց Ս. Աստուածածնին և առեալ զաստիճան եպիսկոպոսութեան ի սբ. Էջմիածնայ կաթողիկոս տէր Փիլիպպոսէ սքանչելագործսյ, և դարձեալ յաթոռն իւր արար բազում քաշութիւն ի շինութիւն պարագայցն և մենաստան ի սբ. ուխտին, որ ի բազում ժամանակաց, և տեղւոյն սառնապատութեան սակի բոլոր և հասարակ շինութեան և նորոգման էր կարաւտացեալ. նաև ի ներքուստ և արտաքուստ՝ թէ՛ կարգաւորաւք և թէ՛ անդադար պաշտաւն և սաղմոսերգութեամբ, և թէ՛ ընթերցմամբ, և թէ՛ մատենից ճոխութեամբ մինչ կրկին Աստուածաշունչիւ և Ճ (100) և անլի գրքիւ պերճացոյց զաթոռ իւր սրբութեամբ: Նաև Ռ և Ճ (1651) թուականիս մեր ի գալ վարդապետին ի

քաղաքս այս Ստամբուլ, յոյժ հռչակեալ գովեցաւ քաղցրաբան վարդապետութիւն և անձանձիր քարոզութիւն և գեղեցիկ ըստ Աստուծոյ քաղաքավարութիւն վարդապետիս. մինչ ղի հաշկեալ, յիշխանաց և ի ռամկաց նաև յայլազգի երևելեաց քաղաքիս բռնութենէ՝ տարի և կէս ի պատիւ պատրիարքութեան հոգ և որ առաջնորդ եկաց ի քաղաքս, և զբազում պէսպէս եղծեալ և ապականեալ զկարգ եկեղեցւոյն վերստին պայծառացոյց. ընդ նմին և զպարտք պատրիարքարանին. և այլ նորագիւտ շարիք, որ ի վերայ ժողովրդեան և եկեղեցւոյն ի բաց բարձան յաւուրս առաջնորդութեան վարդապետիս, և համոզեալ զամենեւեան պահեաց խաղաղութեամբ ոչ կարաւտացեալ այլազգեաց հրամանի կամ իշխանութեան, այլ իւրովի կարողութեամբ և հանճարովն վարէր զամենայն, այսքան սիրեցեալ եղև ի բազմաց: Եւ մեք Ս. Սարգիս եկեղեցւոյս տէր Մարտիրոս և տէր Ովաճէս քահանայքս, որ միջնորդ և սպասաւոր եղաք սբ. Յայսմատւորք գրոցս, հարեալ էաք ի սէր վարդապետիս, և միշտ ընդ նմա շրջէաք զցայգ և զցերեկ անանշատ կալով յեկեղեցական և յայլ ծառայական գործս:

Դարձցուք ի յոճ գրոյս: Մինչ վարդապետս ի գործ քաղաքիս պարապեալ կայր, եկն դիր ի դրանէ Բարձրահայեաց Ս. Աստուածածնին, յորում գրեալ իսկ էր պատճէնս այս. «Եւ լուսապաճոյճ և ի գերահռչակ Տալիթայէդ հովանասցի շնորհք, սէր և հանապազեայ խնամ անխիղ միացելոյդ, իսկապէս խոստովանող և ջատագով ճշմարտութեան և կարկիշ ներհակաց, և առաքելաշնորհ և մեծանուն վերատեսուչ բոլոր Միջագետացս. յոլովագութ և բազմերախտ, հոգեպէս և մարմնաւորապէս այցելու տեսանդ մերոյ, Եղիազար, պետաց պետ: Ընդ որոյ և լուր սակս նորահրաջ սքանչելեացս, որ ի խնամոյն Աստուծոյ գործեցաւ ի սբ. քաւարանս, զոր ոչ քան զերեկն և զեռանդն կամ հերուն պատմութեանցն լուաք, լոյսն զարմանազան, որ ոչ բաւեն բերանք մեր ճառել զիսկն, իբրև զվրան քաղեալ էր զբոլոր պարսպաւն նաև սփռեալ ընդ յատակս և փարէր զանձամբ անարժանիցն, և գլուխք մեր դիզացեալ էին լի լուսով. նաև նորէր ի մէնջ իբրև ի զամբարէ հատեալ, կարծելով զմեզ ի վառարանի ըստ մորենւոյն՝ և էաք անկէզ: Եւ ոչ թէ շեշտ էանց տեսիլն, այլ յառաջին նուագին սովորութեան յամուն [ժամերգութեան], որ ազգ եղև մեզ ի ձեռն լուսարարին, մինչև ի ծագեալ արփւոյն. ղի կարգ արարաք մեզ մերթ ի տեսիլն և մերթ ի ժամ: Պատկերն աւուրն երեքշաբթի, ապրիլ ԺԵ (15)....:

[Զայս հրաջս] ի լուր աւետարտեաց [Եղիազար վարդապետն ի մայրաքաղաքիս]. և հասարակ քաղաքացւոցս եղև ուրախութիւն ոչ սակաւ. և բազումք պէսպէս ուխտ եղին և սէր ընկալան յանձինս. ընդ բազմաց և այլս այս մահտեսի Ամբակումս եռափափագ տենչմամբ և յուսով, ի հեռաստանէ իբր առքնթեր երկիրեպարգ զգետնի. և խոստացաւ ի հալալ վաստակոցն ստանալ զսբ. Յայսմատւորքս և տալ ի դուռն Ս. Բարձրահայեաց Աստուածածնին, զոր ինքն տէր, մէր Յիսուս Քրիստոս ի հաճոյս իւր ընկալցի. ընդ յիշատակս սրբոց և զյիշատակագիր մահտեսի Ամբակումիս ի գիրս կենաց գրեացէ հանդերձ սխրալի հոգևոր որդւովն իւրով և ծառանգիւ մահտեսի Երեմիա դպրիւս: Քանզի մահտասի Ամբա-

կումս բարեմիտ և հաւատարիմ այրս էր ի բնիկ յԱկնայ ձորակէն, ի գեղջէն որում Նավբէր կոչիւր, ի մանկութենէ որբացեալ ի ծնողաց, որոց տէր Քրիստոս ողորմեսցի, և յաղագս անճարակութեան և աղքատութեան եկեալ ի քաղաքս Ստամբուլ, և բաղում վշտաց և տառապանաց տարեալ, ի գործս հացեփեցութեան աւտարաց ծառայելով, մինչ յարգունս ի կարգ աշխարհիս ամուսնացեալ. և այլ իմիք ոչ կարատացաւ, բայց յանգաւակութենէ, զի հաւատամ, որ Աստուած էր վերակացու տան սորա ըստ Աբրահամու, զի ձրի ընկալեալ և ձրի շնորհէր եկեղեցեաց, վանաւրէից, աղքատաց և կարատելոց, զոր և տէրն ամենայնի ընկալցի։ Եւ զհարազատ քեռն իւրոյ զգուտուն հո ինձ՝ Մարտիրոս երէցիս հրամանաւն Աստուծոյ ի կնութիւն. և մեր անարժանութիւն քահանայութեան ի սբ. քաղաքն Երուսաղէմ, ձեռամբ Գրիգորի սբ. հայրապետին փոխեցելոյն առ Քրիստոս, մահտասի հայրս ինքն եղև [պատճառ]. որոյ մասն շնորհաց հոգեպէս յինքն կրեսցէ. ամէն։ Նաև զանդրանիկ որդեակն իմ, մերս յաւժարութեամբ, զԵրեմիա զպիրս, շնորհեալ եմք ինքեան որդեկութեան. կելով կեցցեն և խաղաղութեամբ և արհնութեամբ ուրախասցին ի վերայ իրերաց. ամէն։

Արդ՝ գրեցաւ սբ. և սրբոց ճեմարան Յայսմաուրս ի մեծապանծ և ի բարձրափառ, ի ծովապատ և յարքայագահ քաղաքն Կոստանդնուպոլիս, ի դուռն Սրբոյն Սարգսի զաւրավարին և որդւոյ նորա Մարտիրոսին, ի թվին ՌԺ (1651) ... ի սոյն ամի լրացելոյ, ձեռամբ սուտանուն և մեղսամած Յովաննէս գրչի, ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոսի արժանապէս բազմեցելոյն ի յաթոռ ամենայն Հայոց կաթողիկոսի, և ի թագաւորութեան Տաճկաց իսմայէլացւոց ի քաղաքիս սուլթան Մէհմէտին...։ Ահա յայսպիսի դառն և դժնեայ և յոյժ անբարի ժամտնակիս եղև աւարտ սբ. դրոյս մեծաւ շանիւ և բաղում աշխատութեամբ, վասն որոյ կրկին թախանձանաւք և սեռն սիրով և հաւատով յերեսս անկեալ աղաչեմ զմանկունսդ սբ. Սիոնի զվայելողքսդ սմին, զի պահեսցիք զսախնամով և բարութք պատրաստութեամբ, թէ ի մոմէ և թէ [ի] գիշութենէ, և յայլ ինչ ներհակաց։

747

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

82ՄՆՍ, № 171

Ստացող՝ Մարկոս կրօնաւոր
Վայր՝ Յագովիս

Ա

748

Արդ՝ յիշեցէք, ով սբ. հարք և եղբարք, զմեղաւոր և զանարժան Մարկոս անուամբ կրօնաւորս և ծնողքն իմ՝ Փովին և Գուրաշնաւէն, և եղբարքն իմ՝ Պետրոսն և Ալէքսանդրն, և քէոքն իմ՝ Փարին, և Գիւրումն, և Մարգարիտն, Խաթունն և Նդիսաբէթն, նաև հօրեղբայրն իմ՝ Էվօղլին, և կողակիցն իւր՝ Մարին, և որդիքն իւր՝ Մալումն և Յովաննէսն, և դուստրըն իւր՝ Խանումն, և ամենայն արեան մերձաւորքն մեր յիշեցէք...։ Արդ՝ աղաչեմ զձեզ՝ որդեակս, խնամով պահէք, ով ոք զսախնամով պահէ՝

— 472 —

Աստուած զինքն օրհնէ: Ով ոք որ զՇարականոցս այս յանապատէս հե-
ռացուցանէ և ի Հոգւոյն Սրբոյ նզովեալ եղիցի:

P

Ով իմ Յիսուս Տէրդ ամենի,

.

Յայսմ գրոցս ստացողի,
Զաէր Մարկոս կրօնաւորի,
Եւ ծնողացն իմում բարի:

Գ

749

Արդ՝ սրբազան դասք կրօնաւորաց և քահանայից և սարկաւազաց և
մանկունք եկեղեցւոյ, յիշե[ս]ցէք զմեղաւոր և մեղսասէր և անարժան
Մարկոս կրօնաւորս, որ ձեռով միայն եմ կրօնաւոր և գործովս ոչ, որ
բազում փափագանօք ստացա զՇարականոցս զայս, յիշատակ իմ և իմ
ծնողացն, և հօրն իմոյ՝ Փրկին...⁶⁹:

Պ

749

.
Ինձ ողորմեա քո ծառայի,
Այսմ գրոցս ստացողի,
Զաէր Մարկոս կրօնաւորի,
Եւ ծնողաց նորա բարի:

Ով սիրելի եղբարք, ով ոք որ այսմ յիշատակարաններէս վնաս գոր-
ծէ՝ նզովեալ եղիցի. ամէն, եղիցի եղիցի:

Ե

746

Յամի հազարերորդի վեցհարերորդի յիսներորդի երկրորդի թուա-
հաշուի ըստ մեզ մարմնացելոյ բանին Աստուծոյ, և ի հազարերորդի
հարիւրերորդի (1651) թուականութեանս արմենս ազին ըստ արեգական
բերմանց: Եւ ի հայրապետութեան հայկական զարմից տեառն Փիլիպոսի
747 երիցս // երանեալ և խստաճգուն կաթողիկոսին, նստողին յամենագով
և երկնանման յաթոռ Լուսաւորչի զբնաւս էջմիածնի, որ յԱրարաւեան
նահանգին⁷⁰: Եւ ի թագաւորութեան պարսից շահ Ապասին⁷¹ երկրորդի:
Նաև յառաջնորդութեան տանս Գոլթան՝ երջանկացելոյն ի համայնս՝
տեառն Խաչատուր յառաջնորդութիւն Ս. առաքելոյն Թումայի, որ յաս-
տուծապահ գիւղաքաղաքն Յազուլիս:

Ես՝ ետնեալս ամենայնի Մարկոս, գոլով անուամբ և ձեռով միայն
կրօնաւոր, շնորհօք և մարդասիրութեամբ Փրկին մերոյ... ստացայ
ըզսք. տառգիրքս, որ ասի Շարականոց, ամենայն տեղի և ժողովարան
շարեալ ականց փարթամութիւն աղքատութեան իմոյ և յուրախութիւն
տրտմութիւն իմոյ, ի կարօտութենէ մտացս...: Վասն որոյ և ետու ծաղ-

⁶⁹ Գրչի անունը չի գրված, թեև մի շարք հիշատակարաններում թվում է հարազատների
անուն, ոչ թե «իմ», այլ «նորա» կամ «իւր»։ Կրկնելու պատճառով չվերցրինք:

⁷⁰ Զեռագրում գրված է «հանագին» ձևով:

⁷¹ Զեռագրում՝ «Շահապասին» ձևով:

կել անկ և ոսկեաւ պաճուճել ի հրճուանս մանկանց Սիոնի, և յիշատակ
ինձ և ծնողաց իմոց, հօրն իմոյ՝ Փովոյն և մօրն իմոյ՝ Գովպանաւիւն,
և եղբարցն իմոց՝ Պետրոսին և Ալիքսիստենոսին, նաև քերցն իմոց՝ Փար-
ւոյն, Գերումին և Մարգարտին, և հօրեղբորն՝ Աւօղլին և կողակիցն՝ Մա-
րիանին, և որդոցն՝ Յովանիսին, Մալումին, և դստերն՝ Խանումին: Զոր և
ես բազում <ես> արտասուալի աչօք և <կո> տէր յաղօթս ձեր որ առ
Աստուած: Եւ պաղատանօք և սիրով աղաչեմ յիշել կողկողագին՝⁷² սրտիւ
հայցեմ ի ձէնք, որ հանդիպիք սմա և վայելիցէք ընթեռնելով և կամ օրի-
նակելով, խնամով պահել... և խնդրել զթողութիւն մեղաց իմոց և ամե-
նայն ազգականաց...:

Ծաղկող՝ Հայրապետ

Գ

748

ԶՀայրապետ նկարողս յիշեսչիք:

⁷² Զնոագրում՝ «իղկողագին» ձևով:

748

Ա Ղ Օ Թ Ա Գ Ի Ր Ժ

ԹՅԱՎ, № 222

- 447 Փառք..., որ ետ կարողութիւն... յաւարտել, որ կոչի տառս Կիպրիանոս, թվականութեանս ՌՃԱ (1652), ի մարտի ամսոյ Դ (4), օրն հինգշաբթի, ի դուռն Ս. Սարգսի զօրավարին...:

749

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 10210

Գրիշ՝ Ենեիքամ
Վայր՝ Երուսաղէմ

III

- 297ա Ես՝ անարժան և անպիտան ծառայս չեմ

- ցանկացող եղէ այս փոքր, գեղեցիկ բանիցս և սկսայ զսա գրել ի սր. քաղաքն Երուսաղէմ, ի թվին Հայոց ՌՂ և Ը (1649)-ին, և աւարտեցաւ օգնականութեամբն Աստուծոյ ի թվին ՌՃ և Ա (1652)-ին, և մարտի ամսոյ ԺԸ (18)-ին, ի մուտ ատեան գարնանային, և յօր ստեղծման նախահօրն: Բայց աղաչեմ զտեսող բանիցս և զհանդիպողսդ կամ զտեսանողսդ հարեանցի զսայ ի դիպող ժամանակի անմե/լզադիր լինել և թողութիւն շնորհել սակս զանազանութեան գրոյս մանրութեան և կամ խոշորութեան, զի ի հասակի փոքրութեան և ի ժամանակի անվարժութեան գծեցաւ. և յիշել զմեղաւորս մի Հայր մերիւ և ողորմեայիւ, զի և ինքն ողորմեսցի մեզ և ձեզ յիւր միւսանգամ գալստեանն, որ է աւրհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

Բ

- 298ա Զայս երկրորդ գիր ստացեալ եղէ անարժան մատամբ իմով ի տասներորդի և երկրորդի ամի կենաց իմոց, նախ՝ սաղմոս և ապա այսմ ցանկացեալ եղէ և գրեցի, սկսեալ ի սր. քաղաքն Երուսաղէմ գԱղօթս պատարագին և զՏնօրինականսն, իսկ զՏեսիլն տէր Աւագ աբեղայն գրե-

¹ Մածկագիրը կարդացվում է Ենեիքամ:

աց՝ պարգևս ինձ, յիշեցէք ի Քրիստոս և ղնայ և զայլն իմ աւարտմամբ ի թվականիս ՌԺԱ (1652), որ ԺՁ (16) տարոյ էի:

750

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՏԵՐԱՎՋ, № 127 (ԺԵ Դ.)

Հետ. ստացող՝ Միրզավալի

ա

170 Արդ՝ յիշեցէք ի Քրիստոս զստացող սբ. Աւետարանիս զբարեմիտ և զհեզահոգի, աստուածասէր քրիստոնեան Միրզավալին, անշինջ յիշատակ եղիցի իւրն և կողակցին՝ Մարգարիթին, Տէրոնին, Գայեանէ, Վարքիկին, Հաւրվալաթին², Առաքելին, Աւետիքին, Պետրոսին, Աստուածատրին, Ղարիպջանին, Յակոբջանին, Սաբաիին, Թագունէ և Դունեաջավարին և ամենայն արեան մերձաւորացն. ամէն:

Բ

Արթ՝ և ես երես անկեալ աղաչեմ զՄիրզավալիս առ հայրտ և եւրբայրքս իմ, որ զնեցի զսբ. Աւետարանս ղհալալ վաստակոց իմոց: Կարդալով կամ օրինակելով, յիշեցէք ղիս և ղծնօղս իմ՝ հայրս Տիրատուր և զմայրն իմ՝ Ամամվաշէն, և հանգուցեալ եղբայրն՝ Մալինէն, Մալինէ[ի] կողակցն՝ Խանփաւարէն, դուստրն՝ Շուշանն, յիշեցէք...

Ի թվականիս Հայոց ՌԺԱ (1652) շամս ամսին ԺԱ (11)³ գրվեցաւ. ամէն:

751

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Արցախ, էջ 282

Գրիչ՝ Յակոբ Բանանայ
Վայր՝ Մէլիֆատայ

Ի ՌԺԱ (1652) թուականիս Հայոց և ի յամսեանն մարտի ի Ա (1)⁴, աղուհացից պահոց առաշին շաբաթին, երկուշաբաթ օրն, եղև սկիզբն գրութեան սբ. Աւետարանիս և կատարեցաւ ապրիլ ամսոյ ԺԵ (15), յաւուր մեծի հինգշաբթին⁵...: Արդ՝ գրեցաւ սա ի յերկիրս Զաւկամ, ի գիւղս Մէլիֆատայ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնիս և Ս. Թովմայ և այլ Ա. Նահատակի, որ աստ է, ձեռամբ անարուեստ և փօռն գրչի Յակոբայ յետնեալ քահանայի:

² Տպված է «հաւր վալաթին» ձեռով:

³ Այսինքն՝ մարտի 31-ին:

⁴ Տպված է «մարտի ԻԱ»: Ս. Բարսեղարյանցը ճիշտ կերպով այդ համարելով սխալ, ցույց է տալիս, որ պետք է լինի «մարտի ի Ա» (տե՛ս Արցախ, էջ 282, ծանոթ. 1): Եվ իրոք, 1652 թ. մարտի 1-ը երկուշաբթի է:

⁵ 1652 թ. Զատիկը կլինի ապրիլի 18-ին, հետևապես ապրիլի 15-ն իրոք հինգշաբթի է:

752

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Մ 826Գ, V111, № 2455

Գրիշ՝ Արխատակէս Ակընցի
Վայր՝ Կ. Պօլիս

117

Փառք... Արդ՝ ի յաւարտ հասանել տրուեցեան Հոգոյն Արբոյ գրոցս, որ կոչի Մաշտոց, զի սալ է մայր հաւատոց...:

Որ և փափագող եղև սորին Սաեփանենու երէցն և իւր կողակից՝ իրիցկին Մելիքն, և իւր որդոցն՝ Ներսէսին, տէր Մովսէսին, Ղազարին և նորին դստերացն՝ Ղաթունփաշին, Ղանփաշին, այլև ամենայն արեան մերձաւորացն՝ կենդանեաց և հանգուցելոց, որք փոխեալ են ի Քրիստոս յոյսն ամենեցուն[ն]:

Այլև գրչի սորին անիմաստ] Արխատակէս երիցուս, որ է ի գեղջէն Ակընցի, և բնակութիւն այժմուս ի մայրաքաղաքն ի Կոստանդնուպօլիս, ընդ հովանեաւ Ս. Հրեշտակապետացն Միքայէլի և Գտրրիէլի, ի թաղն Պալաթու, ի թվականի հայոց ՌՃԱ (1652), ապրելի Բ (2), քառասնորդաց պահոց հինգ շաբաթուն, ուրբաթի:

Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ զամենեան, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ օրինակելով, յիշեսցիք ի սբ. աղօթս ձեր և մեղաց թողութիւն ինդրել յիշատակ գնողացս, և գրի գրող գրչի սորին...:

753

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, № 5909 (1626 թ.)

Գրիշ՝ Դափթ սարկաւագ
Վայր՝ Զամօսցայ

ա

75ա

Յիշեա տէր զԴափթ:

բ

76բ

Թվին ՌՃԱ (1652), օրն Զատիկին չորեքշաբթի, ես՝ Դափթ սարկաւագս գրեցի զիմ ձեռքս⁶, ողորմած հոգի Գասբարին որդին. ամէն: Զայս գիրս գրեցի ի Զամօսցայ քաղաքն, որ եկայ տէր Անդրէասս եպիսկոպոսին յետ. ամէն⁷:

754

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ն. Միքայելյան, «Էմիածին», 1960 թ., Ե, № 105 (1468 թ.)

Մաղկող՝ տիրացու Յովակիմ

50

Յիշատակ է սբ. Կարմիր Աւետարանս տէր Սարգսին, և ծնողաց իւրոց Հոռամին, և որդիք նորին տէր Ավետիսին, և ծաղկեալ որդիք նորին

⁶ Այս բառը գրված է հապավված «չլի» ձևով: 1652 թ. Զատիկը կրկնի ապրիլի 18-ին, Զատիկի չորեքշաբթին՝ ապրիլի 21-ին:

⁷ Խոսքը վերաբերում է ոչ թե ձեռագրի, այլ 75 և 76 թերթերի գրելուն:

60 Յովսէփի, Եսայի, Դուկասի, և ծնողն իւր՝ Խաթունին, և տուտորն՝ Ռեանին, Գովնեանին, Սառիկին, և հանգուցեալ եղբայրն իւր՝ Ղիրայցու Յարութիւնին, Ղիրայցու Եսային, և նորապողպոշ Դանիէլին, որ տղայական հասակաւ առ Աստուած փոխեցաւ...

Ես՝ անարժան Ղիրայցու Յովսէփի մօ յարեցի. թվին ՌՃ մէկին (1652) ամսեայն մայիսի Ի (20)-ումն ղրեցաւ:

755

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7630 (1329 թ.)

Գրիշ՝ Գրիգոր Երէց

ա

252բ Գրիգոր էրէց[ս] ծառայ սբ. Աւետարանիս, թվիս ՌՃ (1651) էր որ խիստ ցեղուցեղ բաներ եղաւ Կաֆայ: Աստուած փրկէ ի փորձանաց ըզքրիստոնեայքն ի մեղաց [և] զեղ[կ]ելի մեղաւորս ի մեղաց. ամէն:

բ

322բ Թվին ՌՃԱ (1652) մեծ անծրե ելաւ ի մայիսին ԻԴ (24), ի տաճարն Ս. Յոհաննիսին այս սբ. Յաւետարանս ի կաթելքին ի տակն մնաց: Ամէն ի շրջայպատ ջուր էր անցել: Ետու ես՝ մեղաւոր և հողոյ հաւասար Գրիգոր էրէցս Աստուծոյ կարող զարուկեամբն պէտարաք, այսչափ լեքէս մնաց ի լուսացքն. վասն իմ ծովացեալ մեղացն եղբարք...:

756

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՄՅՁԵՊ, V, № 1515

Գրիշ՝ Ներսէս դպիր

258 Կամաւ Հօր..., յանգ ելեալ աւարտեցաւ սբ. Աւետարանս, ձեռամբ յոգնամեղ և փծոյն գրչի Ներսէս անարժան դպրի, որ վարանեալ և տաւանեալ կա ի յօտար երկրի. ի թվականիս Հայոց ազգի ՌՃ և Ա (1652) ամին, յունիս ամսոյ Ժ և մէկին (11):

757

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Տ

Երևան, № 9367 (ԺԴ դ.)

ա

11բ Դարձեալ Աստուած ողորմի ասացէք Կարկառցի մահդասի Եղիային, որ ետ զՇարակնոցս և զՍաղմոսարանս յիշատակ Ուրպիշու եկեղեցին, ի դուռն Ս. Մինասայ, յիշատակ իւր և իւր ծնողացն, հօրն՝ Մխիթարին և մօրն՝ Խաթունին, և իւր որդոյն՝ Նիկողոսին, և իւր կողակցոն՝ Նազուին, Աստուած ողորմի ասացէք: Ո՛վ լոյսերամբ քահանայք, որչափ որ իմ եղբօրն որդոց որդիք լինայ և կարդացողք լինայ, նա զայս Շարակնոցս

և զՍաղմոսարանս վայելեն. և յետ նորա յիշատակ լինայ Ս. Մինասայ եկեղեցոյն: Ապա շունի ոք իշխանութիւն կամ ծախելով կամ գրաւ գնելով կամ ի Ս. Մինասայ եկեղեցոյն հեռացուցանելով՝ նա զպատիժն ի յՍատուծոյ առցէ և զմասն ընդ Յուդայի առցէ և զանէծքն նախ ի յԱստուծոյ և ի ԻԴ (24) մարգարէիցն և երկոտասան առաքելոցն և ի ԳՃ և ի ԻԸ (328) հայրապետացն ի ներքոյ բանիւ սոցա եղիցի:

Ի թվին ՌՃԱ (1652) ամին, ի օգոստոսի ժն (15), ի ժամանակն Իփշիւր փաշային, որ այսմ ամի Հալպայ տէր է: Եւ լաւ պահողն աւրենի Աստուծոյ՝

Նորոգող՝ Աստուածատու քահանայ

Ք

Դարձեալ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ լոյսերամբ քահանայք, յիշեցէք զվերջի նորոգաւ Շարակնոցիս զԱստուածատու անուամբ և եթ քահանայի: Նորոգաւ յամենայնի փրկիչն Քրիստոս ի միանգամ գալըստեանն նորոգեսցէ զձեզ, և զմեզ, և զամենայն հաւատացեալսն. ամէն:

758

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, Մ 1669

Գրիչ՝ Յովասատի

ա

57ա Նայե Յովասատի փժուն գծողիս և Քրիստոսի յԱստուծոյն մերոյ փառք յափտեանս, ամէն:

Ք

71բ Այս եղև ի թվականութեանս Հայոց ՌՃ և Ա (1652) օգոստոսի ամսոյի Ի (20), ի կաթողիկոսութեանն տեառն Փիլիպոսի, որ ի բարձրագահ աթոռն սր. էջմիածնին, յորոց բարեշխոսութեամբն ողորմեսցի Քրիստոս յամենայն հաւատացելոց իւրոց, մանաւանդ զգծողի տառիս և լսողացդ. ամէն:

— 759 —

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Երևան, Մ 1502

Գրիչ՝ Քրիստոսատու

Վայր՝ Կ. Պօլիս

ա

6ա Որ ողորմի ստացողի գրոցս Խաչատուր երիցու և ծնողացն՝ մահտեսի Սատաղային և Կովաղային, և կողակցին՝ Գոնարին, և որդւոցն՝ Թորոսին, Յովնանէսին և Ստեփաննոսին:

¹ Նույն էջի ձախ լուսանցքում գրված է. Եսրգս (հասկանալի—Վ. Հ.) քանի որ որդոցս որդիքն կենդանի լինաք սախըն <սախըն> սորա վնաս չի լինա՝ հատվածը, բայց թե այն հիշատակարանի որ մասում պետք է դնել, չի նշված:

² Ձեռագրի 66ա—71բ էջերում գտնվում է ոմն Խաչատուրի նահատակութեան պատմութիւնը: Խոսքն այդ մասին է:

Բ

7բ Որոց աղաւթիւքն ողորմի Քրիստոս Աստուած ստացողի գրոցս Յովանէս երիցուն և ծնողացն՝ Պալէին և Ոսկէնստին, և կողակցին՝ Մարիամին, և դստերն՝ Սուլթանին և ամենայն արեան մերձաւորացն, կարդացողաց և լսողաց:

Գ

8բ Ողորմեա ստացաւորի գրոցս Մարտիրոս իրիցուն և կողակցին իւր, և ծնողացն Նանապետին և Տունետին, և նախնեաց նորին Սարգսին և Առաքելին և կողակցաց նոցին և դստերացն¹⁰:

դ

40ա Զի ե ինձ եղկելոյս և մեղսամած գծողի և ստացողի գրոցս Մարտիրոս իրիցուն և կողակցին իւր, և ծնողացն՝ Նանապետին և Տունետին, քեռն՝ Մարթային և առն իւրում՝ Մուրատին, մահդեսի Ամբակումին, ե կնոջն՝ Փաշուկին, հօրեղբարցն՝ Ալէքսիանոսին, Մուրատին և Տատուրին, մօրեղբարցն՝ Շարաֆին և Մուրատին և մեղսամած գրչիս՝ Քրիստոսաւորիս կարդացողաց և լսողաց:

ե

55ա Սրբոյն Գրիգորի բարեխօսութեամբ ողորմեա Քրիստոս Աստուած ստացողի գրոցս Յովանէս երիցուն և ծնողացն՝ Պալէ և Ոսկիին, կողակցին՝ Մարիամին, և դստերցն՝ Սուլթանին և Աննային, և պապուն՝ մահդասի Թորոսին և մամուն՝ Տովաթին, հօրեղբօրն՝ Յոնանիսին, և հօրքրւորն՝ Մարգարտին, և եղբարցն՝ Մարտիրոսին, Կարապետին և Սարգսին, և քրւորցն՝ Մարիամին, և Լուսիկին, և Պանդիկին, և Ոսկէ, ծնողացն՝ Տատուրին և Մարգարտին, և պապուն՝ տէր Յովանիսին, և կողակցին, ծնողացն՝ տէր Մինասին և Զոհալին, և եղբօրն՝ Նիկողոսին և ամենայն արեան մերձաւորացն, կարդացողաց և լսողաց:

զ

186ա Բարեխօսութեամբ սբ. առաքելոյն Անդրէի, ողորմեա Քրիստոս Աստուած ստացողի գրոցս Խաչատուր իրիցուն և ծնողացն՝ Սասաղային և Կովաղային, և կողակցին՝ Գոնարին, և որդւոցն՝ Թորոսին, Յովանէսին և Ստեփաննոսին, և դստերցն՝ Աննային, Մարիամին և Եղուրթին, և քրւորցն՝ Շամշէ և Խանաղային, և եղբօրն՝ Խաչերին, և մեծ պապուն՝ Պանատուրին, և անիմաստ գրչիս՝ Քրիստոսաւորին, և ծնողաց իմոց, կարդացողաց և լսողաց:

է

581բ Փառք...: // Արդ՝ այսպիսի /// անօթոյս ցանկացող եղեալ /// ժամանակ մանաւանդ /// դրեալքս՝ Խաչատուր, Յովանէս և Մարտիրոս ի կարգի քահանայութեան հրաւիրեալք և թէպէտ ըստ գործոյն պահանջման աւն անդր ի բաց արտաքեցեալք, ոչ ինչ ունեւորվ մեղ ի յոյս բարութեան ի վերայ երկրի: Վասն որոյ միաբանեալ մեք երեքեանքս

¹⁰ Նման հիշատակարաններ երեքի անունով գտնում ենք յուրաքանչիւր վկայարանութեան վերջում, երբեմն ընդարձակ, ինչպես դ, ե և զ հիշատակարանները:

իբր մի անձն և մի հողի, ձեռնարկեցաք Յայսմաւորքս և աշխատասիրեցաք ի սա մերովս անձամբ: Եւ արդ՝ ապաւինելով մեր ի կամս հեշտալուր Արարչին և յանդառնալի մաղթանք ամենեւեռնուհի մօր նորին, հասուցեալ յաւարտ, տեսաք զկատար սորին, ըստ բոլոր բաղձանաց մերոց, որպէս որ տեսանէքդ, թէ զգիրսն և թէ զծաղիկսն ամենավայելուչ յօրինուածով, երփն երփն երանգօք ի փառս Արարչին և ի պատիւ նորին ծնողին և ի վայելս մանկանց Սիրոնի: Եւ նուիրեցաք զսա ի գուռն խմբահոյլ և բազմահանդէս, աշխարհալուր և արփիաշէն սրբոյ աթոռոյն էջմիածնի, ի բնէ կաթողիկոսարանի ամենայն Հայաստանեայց, յիշատակ անեղծանելի մեղ և ծնողաց մերոց¹¹:

582ա

Արդ՝ գրեցաւ սա ի մեծապանծ և ի բարձրափառ, ի ծովապատ և յարքայագահ քաղաքն Կոստանդինուպօլիս, ի դուռն Սրբոյն Սարգսի զօրավարին և որդոյ նորայ Մարտիրոսին, ի թվականիս մերում Ռ և Ճ (1651) ի սոյն ամի լրացելոյ: Ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոսի արժանապէս բաղմեցելոյն ի նոյնում աթոռի, որոյ զընծայս նուիրեցաք: Եւ արդ՝ իրաւունս վարկանիմ սուղ ինչ բանիւ յիշատակել զհանդիսաւոր զգործ առնս այսորիկ՝ տեառնս մերոյ հայրապետի Փիլիպպոսի, որ փայլեաց յաւորս մեր, իբրեւ զմի ի նախնեաց նշանաւոր արանց ներսիսեանց և կամ Գրիգորիսեանց: Քանզի սա ի սկիզբն մանկութեան իւրոյ ստացաւ զվարս միայնութեան և եմուտ ի ներքոյ լծոյ ծանր կրօնից և կացեալ ի ճգունս մինչև յարբունս հասակի, ի տիս երիտասարդութեան: Եւ այնուհետեւ բռնաբարեալ ի վարդապետէն իւրմէ՝ ի Մովսիսէ մեծէ, առնու զկարգ քահանայութեան և վարդապետութեան: Զի յառաջ քան զսա, նա նստաւ կաթողիկոս ի սբ. էջմիածին և արար հայրապետութիւն առաքելաշաւիղ զնացիւք ամս չորս և կէս: Եւ յետ փոխման սորին առ իւր ցանկալին, նստուցին յաթոռ հայրապետութեան երկրահաւան վկայմամբ զհայրս մեր զտէր Փիլիպպոս վարդապետն ի թվին ՌՁԲ (1633) ամին, յոր և սկիզբն կաթողիկոսութեան իւրոյ: Զօրացաւ ևս հանդիսի կրօնիւք և ամենավայելուչ քաղաքավարութեամբ և ելից զաշխարհս ուղիղ կարգօք և կրօնաւորոք, և ընդ արձակեաց դպրոցս և դասատունս: Եւ ժողովեալ յոլով մանկունս, տայ յընթերցումն աստուածային բանից, յորոց ժամանեալ յարբունս ուսման և հասակին պարգէնէ արժանաւորացն իշխանութիւնս և շնորհէ վիճակս, որք արձակեցան ի բազում տեղիս և տակաւին ևս զիտեն արձակիլ: Նաև զաթոռն հայրապետական աղատեաց ի հարկէ դիմոսական ինքն անձամբ իւրով զնալով կրկին անգամ ի դրունս Պարսից թագաւորաց և արար բազում շահս և աւգտութիւնս Հայոց, որ ի ներքոյ լծոյ Պարսից: Եւ ի վերայ այսր ամենայնի ևս փափաքեալ մեծի իմն տենջանաց, այսինքն՝ տեսանելոյ զտնօրինական տեղիսն Փրկչին մերոյ Աստուծոյ:

Բայց վասն մեծագործութեան հայրապետական հոգնացն անկարան այր, որոյ պատճառէ ի բաց եղեալ զամենայն զբաղմունք աթոռոյն, և յանձնեալ զհոգ առաջնորդութեան ի Յակոբ վարդապետն Զուլայեցի, և ինքն շոգաւ ի սբ. քաղաքն Սրուսաղէմ բազում վարդապետօք և պա-

¹¹ Մոտ կես էջ դատարկ:

տուաւոր արամբք ի թվականիս Հայոց ՌՃ և Ա (1652)-ն, յորոց ուխտիցն և մեղ մասնի շնորհեսցէ. ամէն:

Ջոր և ի սոյն ամի դարձեալ եկն ի թագաւորանիստ մայրաքաղաքս Կոստանդինուպօլիս, զոր տէր Աստուած անփորձ և անսասան կենօք պահեսցէ ի պարծանս ամենայն հայկազան սեռի. ամէն: Իսկ վասն բռնակալաց Իսմայելացոց, որ ի քաղաքիս յաւուրս մերում էր թագաւոր սուլթան Մուրատն, որդի սուլթան Ահմատին, այր խրոխդ, և ահարկու, և յոյժ աջողակ ի գոլ թագաւորութեան իւրոյ, իբրև զԱղէքսանդրոս: Սա ի հնկետասան ամի թագաւորութեան իւրոյ, շոգաւ ի վերայ Երեւանայ եաւթն հարիւր հազար հեծելովք և էառ զնա ի թվին ՌՁ և Դ (1635)-ին: Եւ անտի յառաջեալ մինչև ի Թավրէզ արար բնաշինջ զնա. և անտի դարձեալ ևս ի քաղաքս: Իսկ ի միւսում ամի ևս եկեալ Պարսիկք առին զԵրեւան: Ջոր լուեալ սուլթան Մուրատն կարի մըռսըռեալ յիսացաւ. և ի միւսում տարւոյ շարժեալ ևս զաւրօք քան զՅովիթանսին, շոգաւ ի վերայ Բաքելունի, և էառ զնա, և դարձաւ ի կայանս իւր: Եւ ի լրանալ միւս ամին բարձաւ ի կենաց իւրոց, թագաւորեալ ամս ԺԺ (19): Եւ յետ սորա թագաւորեաց եղբայր սորին սուլթան Իպրահիմն ի թուին ՌՁԹ (1640). այր շռայլ և կնասէր, ամենեւեմ թողեալ զհոգս թագաւորութեան և զբաղեալ ի գործ իգամուրթեան: Եւ այնքան յաճախեալ յայս մոլեկան զնացս, մինչ գրէթէ և ինքեանք, որ ըստ իւրեանց աւրինաց զայս գործ ոչ յամօթ համարին նա, զզուեցան ի սորին յաճախ պակտեալ և ի գարշ զնացիցն և բարձին զսա տարածամ մահուամբ ի կենաց իւրոց թագաւորեալ ամս¹²: Եւ թագաւորեցուցին զորդի սորին փոքրիկ սուլթան Մահմեա մանուկ Ե (5) ամեա ի թուին ՌՂ (1641): Արդ՝ և այս ուշ լիցի քեզ, զի յետ երկրորդ ամի թագաւորութեանն սուլթան Իպրահիմն եղև մեծ պատերազմ Հագարացոցս ընդ Վէնէտիկցոց ի վերայ Կրիտէս կղզոյն, զի յառաջին ամի պատերազմին առին սոքա զմասն ինչ ի կղզոյն և եղին ի զօրաց իւրեանց զօրըս բազումս և անուն զօրապետին Հիւսէին փաշայ: Եւ արդ՝ աւասիկ այս է (7) ամ է, որ սոքա զնան և նոքա ընդդէմ գան և յոգորին քաջ ընդ քաջի և ոչ պարտին ի միմեանց, բայց յաւարտն Աստուծոյ է գիտելի, թէ զիարդ է լինելոց:

Եւս ծանիր ի սոյն ամի եղեալ արհօրանաց, քանզի յայսմ ամի զօրացան զօրք ի մէջ քաղաքիս, որոց էնկիշարի ասի և կարի բռնացան ի վերայ երկրորդի թագաւորին և ամենայն դատաստան քաղաքիս, և ել և մուտ ինքեանք առնէին և տային, որպէս և կամէին, յաղագս տհաս դոյռ արքային: Արդ՝ մինչ սոքա յայս աջողութեանս անհոգացեալ կային, յանկարծակի ի մի վայր հաւաքեալ ամբոխ ռամկին և գրոհ տուեալ յարքունիս փոխեցին զքաղաքապետն, որ վեզիր ասի. և եղին զայր ոմն քաղաքապետ, այր խորհրդական. և ցրուեցան ի տունս իւրեանց, իբր զի յառաւօտն եկեալ արասցեն խորհուրդս վասն էնկիշարոցն, զոր իբրև տեսին նոքա զգործ ևս ի նոյնում գիշերի ժողովեցան առ գլխաւորս և

¹² Տարիների քանակի տեղը դատարկ է:

նորին խրատով զինեցան, կառուցան, կարգեցան հարիւրով և ԲՃ (200)-ով և առին զկիրճս ճանապարհաց, որով ի դրունս արքային դրնային մարդիկք և պահեցին զանցս ճանապարհացն ի մէջ քաղաքին: Այնպէս վստեալ խմբամբ զաւուրս երիս մինչ անճարացեալ ամենեցուն նստան ի տունս իւրեանց իբր թէ հաշտեցան ի կերպարանս: Եւ եղև յետ այս յիրակութեանց աւուրս Ժ (10), յօգոստոս ամսոյ ԻԲ (22) 583ա ի լուսանալ // առաւօտին հանեցին զղրօշս առաջնորդին իւրեանց և տնկեցին ի վերայ պարսպի դրան արքային: Եւ սկսաւ ձայնել մունե-տիկն ի մէջ քաղաքին.

Եթէ ռով որ ի կողմ արքայի է, ի ներքո այս դրօշակիս գտցիս: Յայն ժամ դղրդեցաւ քաղաքն ամենայն, զի բնաւին արք քաղաքիս իսկոյն ի վայրկեան ժամանակի խմբեցան ի Կիւսի անդ՝ զօրք և զօրազուիւք, տեղականք և եկամուտք, վաճառականք և արհեստաւորք, ամենեքեան, որք յաւրէնս Մահմետի էին, ի յարբունիս գիզեցան, զատ ի նոցանէ որ երբեմն զկիրճս պահէին: Յայն ժամ ծակամուտ եղին և ոչ երևեցան ի համաժողով հանդէսն: Վասն որոյ արտաքսեցան և ի սրոյ ճարակ գնացին: Յայսմ աւուր սպանաւ մեծ վալիտան, որ Լտես թագաւորեալ զիւր երեք որդիսն զկնի միմեանց և ալ ամենայն գըլ-խաւորք, ոմանք սպանուան, ոմանք ի փառաց անկան, ոմանք փախեան և ոմանք ևս ի բանտի կան:

Արդ՝ ահա այսպիսի դառն ու դժնեա և յոյժ անբարի ժամանակիս եղև աւարտ սբ. գրոցս բազում աշխատութեամբ և մեծաւ ջանիւ: Վասն որոյ կրկին թախանձանօք և սեռն հաւատով ողորդ արկեալ աղաչեմք զվայելողքդ սմին, զի պահեսցիք զսա խնամով և բարւոք պատրաստու-թեամբ, թէ՛ ի մոմէ, թէ՛ ի գիշութենէ և յալ ինչ ներհակաց: Նաև յի-շել աննախանձ սիրով զվերոյ դրեալքս, որ ի սմա՝ զԽաչաառաւ երէց, զՅովանէս երէց և զՄարտիրոս երէց հանդերձ ամենայն արեանառու ընտանեօք, մերովք ննջեցելովք և կենդանօք, որք գրեցան և որք մո-ռացան, որով և դուք յիշեալ լիշիք յանմոռանալի յիշողէն Աստուծոյն մերոյ: Որում փառք և գոհութիւն...:

760

ՄԱՍՆ ՍՐԲԱՍԱՑՈՒԹԵԱՆՑ

ԱՆՎԳԱԻ, № 233

Գրիշ՝ Դաւիթ
Վայր՝ Արգրում

1359 Գրեցաւ Սրբասացութեան տետրս ձեռամբ յոքնամեղ և անարժան գրչի, սուտանուն Դաւիթ, ի քաղաքս Արգրում, ի գունն Ս. Ստեփաննոսի նախավկային, ի թվականիս Հայոց ՌՃԱ (1652), օգոստոս ամսոյ ԻԲ (22), և ետու յիշատակ ի ձեռն տէր Յակոբ սրբասնեալ կրօն[ա-ւորի] ///

761

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

824Ա, № 4(27)

Գրիշ՝ Մուրաա Սարգիս
Վայր՝ Եազմվզս

75

Գրեցաւ աւետարտոր կտակս... գրեցաւ և կատարեցաւ ձեռամբ մեղաւոր և անարժան ծառայ Աստուծոյ Մուրաա Սարգսի, որդի ողորմած-հոգի Միքայելին, Եազմվզա քաղաքի. կատարեցաւ օգնութեամբ Ս. Հոգ-ւոյն, թվականին Հայոց մեծաց ՌՃԱ (1652)-ին, սեպտեմբեր ամսոյ Դ (4), աւրն հինգշաբթի:

Արդ՝ ստացաւ զսա հաւատարիմ և բարեպաշտ խոճա Թուման շատ փութաբամբ, ետուր դրել յիշատակ իւրէն, և իւր ծնողացն հոգուն, և եղ յիշատակ ի յերկիրն Օլախաց, ի քաղաքն Սէրաք, ի Ս. Աստուածածինն յեկեղեցին. ի կաթողիկոսութեան տեսուն Փիլիպ[պ]ոսին, և ի թա-գաւորութեան Վասիլ պարոնին, և առաջնորդութեան տէր Մինասին. որում¹³

762

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

ՈՅՁՄՎ, № 685 (1612 թ.)

177

Թվին ՌՃԱ (1652) սեպտեմբեր ամսոյ 2 (6) աւրն, երկուշաբթի կէս աւուրն շարժ եղաւ և յետոյ միւսում աւուրն երեքշաբթի երկույին լուսինն խաւարեցաւ մինչև Գ (3) ժամ, վասն ծովացեալ մեղաց մե-րոց:

763

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երեան, № 1878 (ԺԴ դ.)

315ա

Ի թվին ՌՃԱ (1652), Ֆոանգի 1652, Թուրքի (1063)¹⁴ գրեցաւ Աղզոռում, Ագուլեցի Աղամիրի որդի Զաքարեայ, սէփտեմբերի ամ-սոյն ԻԳ (23), օրն հինգշաբթի, Թիրայ ամսոյն է (7): Ով որ կարդայ ասէ Աստուած ողորմի. բաւ է¹⁵:

¹³ Ն. Ակինյանը հաղորդում է, որ հիշատակարանն այստեղ ընդհատվում է: Շարունակու-թյունը գրված է այլ դրով և վերաբերում է 1706 թ.:

¹⁴ Այսինքն՝ 1063+622=32/3:

¹⁵ Սույն հիշատակագրությունը Զաքարիա Ագուլեցու ինքնագիրն է: Իր օրագրության մեջ 1652 թ. ներքո նա գրում է. «Օգոստոսի ԻԱ-ումն ես՝ Զաքարիայ որ եկի Աղզոռում Աստուծով: Սեփտեմբերի ԺԹ-ումն ես Զաքարիայ շատ շումիաթով գնացինք Աղզոռումայ վանքն ուխտ: Հօքտեմբերի ԺԸ-ումն ես Զաքարիայ Աղզոռումայ դուս եկի» (Զաքարիա Ագուլեցու Օրա-գրությունը, Երեան, 1938, էջ 40):

764

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Վատիկանի գրադարան, Ն: 24

Գրիշ՝ Զաֆարիայ Սիւնեցի
Վայր՝ Ալաւ

ա

31 Կատարեաց օգնականութեամբ ամենազօրին Աստուծոյն, փառք և գոհութիւն նմա, որ ետ կարօղութիւն յանկ ելանել զրոցս թվին ՌՃ (1651):

բ

Աւարտեցաւ սբ. մատեանս ի թուականիս Հայոց ՌՃԱ (1652), ի նոյեմբերի Ի (20), ի քաղաքն Տիրեւայ, որ է Ալաւ, ի ձեռն յոքնամեղ տէր Զաֆարիայ Սիւնեցոյ, աշակերտի Կղէմես աստուածաբան վարդապետի, ի վայելումն իւրոյ անձին և յիշատակ իւրն և ընտանեաց իւրոց:

765

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 237 (1651 թ.)

Գրիշ՝ Սաճակ արեղայ

ա

250ա Արդ՝ այսպիսում լուսազարդ տառի և աստուածախօս կտակի ցանկացօղ եղև ոմն մահդասի Առաքեալ անուն, որ և Ամիրիւան յորջորջի, որ սիրովն Քրիստոսի հրաժարեալ յունայն ալիքաղ կենցաղոյս... և տեսանելով զպայծառութիւն սբ. Աւետարանիս, զի սովաւ կատարին ամենայն կարգաւորութիւն Հայաստանեայցս եկեղեցոյ և պայծառանան տօնախմբութիւնք մօրն լուսոյ մեծաւ փափաքանօք ցանկացաւ ստանալ զսա ի վայելս անձին իւրոյ և ծնօղաց իւրոյ, հօրն՝ Ամիրաղայիւն և մօրն՝ Մանիխանին, և եղբարցն՝ Մուրատաղայիւն, Կիրակոսին, և քրւերցն՝ Տօստաղայիւն և Սօլթախաթունին և ամենայն արեան մերձաւորացն՝ կենդանեացն և հանգուցելոցն ի Քրիստոս: Վասն որոյ աղաչեմ զձեզ, որք օգտիք ի սմանէ կամ միայն հարեանցի տեսանելով, յոր սրտիւ յիշեցէք...:

Եւ զիս զՍաճակ արեղայս մաղթեմ յիշել, որ զսակաւ յիշատակարանս մեղսամած մատամբս գրեցի: Գրեցաւ ի թվին ՌՃԱ (1652):

բ

73ա Եւ արդ՝ իսկ ցանկացօղ եղեալ սմա կրօնաւոր և մահդասի Առաքեւն, որ մականուամբ Ամիրիւան կոչի...¹⁶: Գրեցաւ յիշատակարանս ի թվին ՌՃԱ (1652):

գ

116բ Յիշեցէք զստացօղ սբ. Աւետարանիս զտնտես Առաքեւն և զծնօղքն իւր...¹⁷:

¹⁶ և ¹⁷ Երկու դեպքում էլ թվում է վերևում հիշված անունները: Զեռագրի 192 ր էջում գ հիշատակարանի նման մի հիշատակարան ես կա:

766

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 331 (ԺՁ դար)

Կազմել տվող՝ Յակոբ

ա

243ա Դարձեալ յիշեցէք զվերջին կազմել տուող սբ. Աւետարանիս Յակոբ անարժան և սուտանուն. և հայրն իմ՝ Ղազար էրէցն, և մայրն իմ՝ Բակիաւթան, և աւագ որդին իմ՝ Սարքիս էրէցն, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոս, և իւր կողակիցն՝ Հռուսիմա, և իւր որդի Մինաս դպիրն, Փանոսն, և միւս որդի Մկրտիչն և իւր կենայկիցն՝ Անթառնակին, և իւր որդի Կարապետն, և միւս որդի Ղազարն, և իւր կողակից Եղիսարեք, և իւր որդի Մա[րտիր]ոսն, և միւս որդին՝ [Յովան]էսն /// որդին իմ՝ Աստուածատուրն /// և դուստրն իմ՝ Լաբիխանն, և եղբայրն իմ՝ Եղիսար, և իւր կողակից Բաշումն, և որդին իւր՝ Բաղդասարն, Մելիումն, Պայինդուրն:

Ո՛վ հանդիպողք քահանայք և սարկաւագ, կարդալով կամ օրինակելով, մէկ բերան ողորմի ասացէք և Քրիստոս Աստուած ձեզ ողորմի. ամէն:

Կազմող՝ Հայրապետ

բ

Դարձեալ յիշեցէք զկազմող սբ. Աւետարանիս սուտանուն և անարժան չՀայրապետ: Ի թվականին Հ[այոց Ռ]Ճ և Ա (1652) էր:

767

Կ Ա Ն Ո Ն Ա Գ Ի Ր Ք

Երևան, № 835

Գրիչ՝ Մարտիրոս սարկաւագ
վայր՝ Բաղէշ

ա

14ա Այս քանի կանոն վասն ազգականութեան, զոր ջինեաց քաջ հեռատորն Յակոբ Ղամեցի վարդապետն, որ է հանգուցեալ ի դուռն Աստուածածնի տաճարին Արծկոյ քաղաքին: Ո՛վ հանդիպողք, որք հանդիպիք սմա ընթեռնուլ, Աստուած ողորմի ասացէք ինձ մեղապարտ գրչիս Մուրատիս և իմ ծնողացն՝ Գոնարին և Խղաթին, և իմ ջոջ մօրն՝ Զուա//կէն. և Աստուած [զ]ձեզ ողորմի. ամէն:

բ

78ա Ո՛վ ընթերցողք բժշկարանիս, յորժամ ընթեռնուք զաստուածաբան
78բ հայրապետաց կանոնքնս, յիշեցէք ի Քրիստոս զգծող սարկաւագ Մու//րատս և Աստուած զձեզ յիշէ. ամէն:

գ

164բ ԶՄուրատս գծողս և զիւր կողակիցն և զամենայն արեան մերձօրսս իմ յիշեցէք ի Քրիստոս Աստուած և զհոգևոր մայրն իմ՝ զՀրեղի-

188ա նէն, յիշեցէք... // մանօանդ ծնողացն իմոց, իմ հօրն՝ Խլաթին, և իմ մօրն՝ Գօհարին, և իմ ջոջ մօրն՝ Զուտկէն. ամէն:

դ

242բ Փառք..., որ ետ կարողութիւն անարժան և անիմաստ Մարտիրոս¹⁸ գրչիս հասանել ի յօարտ տառիս, որ կոչի Կանոնգիրք, քանզի ունի գիրքս այս գրեալ ի յինքն բովանդակ զսահմանք և զկանոնք սբ. հարցն մերոց՝ սրբոյն Թաղէոսի առաքելայն ասացեալ հարցմունք և պատասխանիք, և Փիլիպոսի առաքելոյն. դարձեալ սբ. ժողովոյն որ ի Նիկիայ, սրբոյն Աթանասի հայրապետին հարցմունք և պատասխանիք, տեառն Յոհաննու ի խնդրոյն սրբոյն Բարսղի վասն պէսպէս ախտից, հարցումն Աբծաւա[յ] և պատասխանի Եզնակայ Կողբացոյ Հայոց վարդապետի, Կղեմա հայրապետին, և սրբոյն Գրիգորի Պարթեի Հայոց լուսօրչի սահմանք և կանոնք վասն մեկ/ղաց, և դարձեալ Սաճակայ հայրապետին, սրբոյն վարդապետին Վարդաւաշայ, Դաւթայ որդւոյ Ալաւկայ, որ վասն մկան անգելոյ և այլ բազում կանոնք վասն պէսպէս մեղաց մարդկան: Դարձեալ յաղագս ազգականութեան արարեալ հոգէլից առն Յակոբ վարդապետի Ղրիմեցոյ, ի խնդրոյ Թումայ վարդապետին աստուածաբնակ սբ. ուխտին Մեծովայ վանից, և այլ սրբոց հայրապետաց և վարդապետաց կանոնք, որ աստ կան հօաքեալ. զի սովաւ ապաշխարեն մարդիկ, և դառնան ի մեղաց իւրեանց, և լուսօրեալ արդարանան շնորհօքն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ. ամէն:

243բ Եւ արդ՝ ես ունայնս ի բարեաց գործոց մեղապարտ գծող Մարտիրոս սարկաւագս ըստ իմ տկարութեանս դրեցի զսբ. գիրքս ի քաղսքս Բաղէշ, ընդ հովանեաւ սբ. հինկ խորանացս՝ Ս. Խաչին և Ս. Ս. Աստուածածնին և Ս. Պետրոսին և Ս. Պօղոսին և Ս. Սարգսի զօրավարին:

Եւ արդ՝ գրեցաւ սա ի յնտիր և ի ստորգ արինակէ, կենօք տառապանօք և դառնութեամբ լի, յամենայն կողմանց ցնորիւք պաշարեալ, ի թվականիս Հայոց ՌԺԱ (1652), ի դառն և ի նեղ ժամանակիս, յորում նեղիմք ի հարկապահանջութենէ անօրինաց, քանզի ևս քան՝ զևս սաստկանայ բռնութիւն և նեղութիւն ի վերա աշխարհիս, ևս առօել ազգիս Հայոց, վասն զովացեալ մեղաց մերոց:

Ի բռնակալութիւն Բաղիշու Աբդալ բէկին, ի յայսմ տարիս Գ (3) ոգի կախեաց ի քրիստոնէից ի մէջ շուկային, վասն հարկապահանջութեան:

244ա Արդ՝ որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ արինակելով և կամ հարկանցի տեսանելով՝ զաւելորդն բառնայք և զպակասութիւն // ընդ և խոշորութեանց և սղալութեանց սորա անմեղադիր լերուք, զի կար մեր այս էր: Վասն որ երես ի գետին դնելով աղաչեմք զձեզ, ով ընթերցողք սորին, զի լի սրտիւ և բոլոր հօտով Աստուած ողորմի ասացէք Մար-

¹⁸ Մատենադարանի ձեռագրաց ծուցակ կազմողները ա, բ, գ հիշատակարաններում հիշված Մուրատ գրչին և Մարտիրոս գրչին տարբեր անձնավորություններ են համարել (հտ. Ա, էջ 421), սակայն դրանք միևնույն անձնավորություններն են, համտ. ծնողների և տատի անունները: Իսկ թե ինչու է միևնույն անձնավորությունը նույն ձեռագրի հիշատակարաններում տարբեր անուններով կոչվել, դժվարանում ենք ասել:

տիրոս դպրիս և ծնողաց իմոց խղափին և Գոհարին և իմ շոշ մօրն՝
Ջուսկէն, որ հանգուցեալ են ի Քրիստոս և իմ Բ (2) քեռոջն՝ խղափին
և Դաւիթաթշին, կենդանեաց և մեռելոց և ամենայն արեան մերօրաց
իմոց, մանաւանդ Մարտիրոս գծողիս և իմ կողակցին՝ Նազիֆարին.
ամէն:

Շնորհիւ Տեառն սկսայ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս Աստուած՝ իմ հօգեոր հօրն և վար-
պետաց վարպետին՝ տէր Սահակուն և իմ եղբօրն՝ Մեսրոպին և Սարգ-
սին, և իմ պապուն՝ Ստեփաննոսին, և իմ եղբայրն՝ Յակոբին, և իւ-
րեանց ծաղկեալ որդւոցն և դատերացն <նոցին> Հոփսիմին և Հրե-
ղինին և Սիմոնին. դարձեալ Գուգալին և Գօլաղին: Եւ դարձեալ իմ հո-
գեոր հօրն՝ տէր Սահակին, և իւր ծնողին՝ Շահումաղին, որ բազում
աշխատութիւն հետ ինձ քաշեցին՝ մերկ էի և զգեցուցին, քաղցեալ էի
և ետուն ինձ ուտել, ծարաւ էի և արբուցին զիս, տառապեալ էի և սփո-
փեցին զիս, կորուսեալ էի և գտին զիս. ոչ ինձ միայն, այլ ամենայնի
կու բաշխէ զիւր աստուածատուր շնորհն, ձրի տայ ամենեցուն ըստ տէ-
րունական հրամանին...:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՄարգարէն և զիւր որդիքն, որ հան-
գուցեալ են ի Քրիստոս, որ զմեղօրոս ի յարկս իւրեանց ընդունեցին,
միթէ Տէրն զերկնից յարկսն պարզէ իւր և իւրեանց որդոցն...:

[Դ]արձեալ յիշեցէք զստացող սբ. գրոյս¹⁹

768

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 1130 (ԺԵ դ.)

Հետ. ստացող՝ Կարապետ երէց

Ես՝ նուաստ ծառայ Աստուծոյ Կարապետ երէցս, որդի Խաչատուր
իրիցու, գնեցի զսայ ի հալալ արդեանց իմոց ի յիշատակ հոգոյ իմոյ
քեզ ազգականէ Մաղաֆիայ վարդապետի, Նալպանտենց տէր Ղազարէ. թվին
ԹՃԱ (1652):

Լուսն-
բուս

769

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 1626

Գրիշ՝ Մովսէս երէց
Վայր՝ Ապառնէն

3իշատակարան գրոյս

Փառք...: Ի մերոց պետաց և ի հոգեկիր արանց ի հայկազեանց
սեռից, յուղղափառ հայրապետաց և աստուածաբան վարդապետաց
ներհմտացեալք կրթա[կան] վերժանութեամբ, քաշողորակ բաժանմամբ
ձայնից երաժշտականաց, վիպասան չափաբանութեամբ, բոլոր տարոյն
ըստ հոլովման մեծ Արուսեկին յաղագս տէրունական տօնից և ամենայն

¹⁹ Շարունակութիւնը չի զրկած:

406^ա սրբոց ի // պահքս ապաշխարութեան և ի հանգիստ ննջեցելոցն ի Քրիստոս, եղանակեցին երգս արհնութեան ի պայծառութիւն տօնից և ի պատիւ փառացն Աստուծոյ, ի համաձայնութիւն հրեշտակաց և ի մասնակցութիւն սրբոց և ի հրճուանս եկեղեցական գասուց:

Արդ՝ զրեցաւ եղանակաւոր տառս ձեռամբ մեղապարտ Մովսէս սուտանուն իրիցոյ, որ եմք բնական ի յերկրէն Ղափանայ, ի միւս յերկրէն Մաքաձորոյ, ի գեղջէն Գորիսոյ, ղոր հասեալ բարկութիւնն Աստուծոյ ի վերայ մեր մեղացս. խօճայ մի եկեալ ի մեր գեօղն վասն զապրիշում առնելոյ: Եւ սատանայ բնակեալ ի սիրտ խօճային ոչ կամեցաւ մնալն ի Գորեսն, այլ ելեալ գնաց դէպի յերկիրն Դիզակայ. և առաջնորդ եղէալ նմա մարդ մի այլ Դիզակայ: Եւ ի ճանապարհին ըմբռնեալ եղեն յաւաղակաց և առեալ ի նո[ց]անէ բաղում ոսկի և արծաթ, զոր ունէին յինքեան /// մակին և ղիւրեանքն սպաննեալ եղեն յաւաղակացըն և թաքուցեալ: Եւ շատ շրջեալ ընդանեացն իւրեանց և այլոց, ոչ կարացին յիմանալ զտեղին: Եւ ի նոցին պատճառէ եկեալ դիմեցին ի վերայ մեր և ասացին. «Հայք և // Տաճիկք, եթէ ի յայսմ գեղջէ է գնացեալ խօճայն»: Եւ ի յահէ նոցին փախստեա եղեալ գնացաք յայլ յերկիր. և զյետամնացսն գեղին զոմն ի գեօղն թալանեցին և զոմն ի ճանապարհին: Եւ ես թաքօրս ի բարեաց գործոց եկեալ հասա ի յերկիրն Մարայ, ի գեօղն որ կոչի Ապահէն: Եւ էր ի ժամանակս Պարսից նորընձա փոքր շահ Ապասին, և ի հայրապետութեանն էջմիածնեա[յ] հեզահոգի տէր Փիլիպպոսի բազմահանճար և սրբազան կաթողիկոսի, և ի յԱղվանից հայրապետութիւն Գրիգորի քաջ և արի կաթողիկոսի, և յառաջնորդութեանն ի յայսմ ուխտի ի տէր Ստեփաննոս արհեպիսկոպոսի, որ է սպասաւոր և ժրանան հովիւ ի սբ. Դաղի վանիցն և Մարդաղանեաց Ս. Նշանին. Աստուած զիւրեանն արքայութիւն տացէ և [ը]նդ սբ. հայրապետացն դասեսցէ, որ սա ձեռնադրեաց [անա]րժանս, ևս առաւել ջատ աշխատանք ունի ի վերայ իմ հոգևոր, այլ և մարմնաւոր Աստուած զինքն անփորձ և անսասան պահեսցէ մինչ ի խորին ծերութիւն:

Ի թուականութեանս Հայոց ՌՃԱ (1652) զրեցաւ, ծաղկեցաւ և կաղմեցաւ եղանակաւոր տառս ձեռամբ²⁰

770

ՔԱՐՈՉԳԻՐՔ ԳՐԻԳՈՐԻ ՏԱԹԵՆԱՅԻՈՅ

Երևան, № 2105

Գրիչ՝ Կիրեղ
Վայր՝ Կողոմիայ

ա

521^բ

Փառք . . . :
Յորոց և մին ես անսլիտան,
Ղաբասարցի տեղեալ բնական,
Եւ Կիրեղ կոչի իմ անունն,
Ի սբ. գործոց զիրկ և ունայն:

²⁰ Շարունակութիւնն ընկած է:

Քանզի գործովս եմ անարժան,
 Եւ զձեն ունիմ կղերիկոսութեան,
 Դարձոյ մեղաց ըշտեմարան,
 Աստուծոյ ինչ տամ պատասխան:
 Զձեզ աղաչեմ հարք սրբազան,
 Որք հանդիպիք երգոյս հարցման,
 Զիս արժանի առէք յիշման,
 Առ Արարիչ անմահ արքայն:

Բ

Յ22ա Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ հոգիարարիս աստուածային գանձարանս ի հայկազանս տոմարի ՌՃ և մի (1652) ամին, ի յաստուածապահ քաղաքիս Կոլոնիայ, որ այժմ ասի՝ Լաբասար, ի յանառիկ ամրոցիս, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածինի և Սրբոյն Ստեփանոսի Նախավկային, ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպոս կաթողիկոսին և ի վայելումն քաջ րաբունապետին տէր Գաբրիէլ վարդապետին, ձեռամբ բազմամեղ և անիմաստ գրչի Կիրիլի, որ բնաւ չեմ արժանի յիշման: Եւ յերես անկեալ աղաչեմ զձեզ, զսբ. ընթերցողքդ, առնել արժան յիշելոյ ի ժամ սոսկալի և քստմենի սբ. բաշխման խորհրդոյն: Դարձեալ յիշեցէք զճնաւղն իմ՝ զԼեոն և զմայրն իմ՝ զԵղեալ, և զեղբայրն իմ՝ զՏրդատըն, և զայլ ամենայն արեան մերձաւորս և զազգայինս, որ փոխեալ են առ Քրիստոս ի յոյսն ամենեցուն. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք զուսուցիչն իմ զՄանուէլ քահանայն, որ բազում ճշմարտութեամբ և ջանիւք ուսուցեալ է և հասուցեալ է // յայս չափս, զոր տէր Աստուած զփոխարէնն. միոյն Ճ (100)-ապատիկ և Ռ (1000)-ապատիկ հասուցանէ աստ և ի հանդերձեալն. ամէն:

Դարձեալ երես ի գետնի դնելով և կողկողագին պաղատանաւ աղաչեմ զձեզ, անմեղադիր լերուք խոշորութեան և սխալանաց գրիս, զի ժամանակս դառն էր և հարկապահանջութիւն այլազգացն բազմացեալ էր ի վերա մեր: Վասն այն խելքս կորեալ էր և միտքս ապիկար և հոգով տկար, աղաչեմ յոյժ թախանձանաւք, զի խնամաւք կալցին, զի խընամեալ և պահեալ լիցին Աստուծոյ: Եւ ով կարդա և աւրինակէ գրեսցէ զնոսա տէրն Քրիստոս ի գիրն կենաց...: Դարձեալ յիշեցէք զհոգևոր եղբայրն իմ՝ զԱնառն սարկաւազն, որ զթուխտս կոկեաց և բազում աշխատանք և երախտիք ունէր ի վերա իմ եղբայրական գթով, և ինքն յուսով փոխեցաւ առ Քրիստոս, զոր տէր Աստուած ողորմի իւր հոգւոյն ասացէք միաբան. ամէն:

771

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ծ Ո Ի

Երևան, № 2303

Գրիչ՝ Մարկոս սարկաւազ

ա

140ա Եւ ես երես անկեալ աղաչեմք զձեզ, ո՛վ եղբայրք, անմեղադիր լերուք սղալանացս և գրի խոշորութեանս, զի կարո մեր այս էր. զի զա-

նարժան սուտանուն Մարկոս սարկաւագս և զվարպետն իմ զտէր զԱս-
տուածատուրն և զիւր ննշեցեալսն յիշեցէք, և զձեզ Աստուած յիշէ ի
միւսանգամ գալստեանն:

Թվին ՌՃ և մէկին (1652):

Ծաղկող՝ Ալէքսիանոս երէց

F

92բ Զծաղկող սորին Ալէքսիանոս երէցս և ոչ ի գործոց յիշեսցիք ի Քր-
իստոս. և զծնաւսն իմ, աղաչեմ, ո՛վ եղբայր իմ²¹:

772

Ա Ի Ե Ա Տ Ա Ր Ա Ն

Երեան, № 2838 (1297 թ.)

Նորոգել տվող՝ Աստուածատուր քանանայ
վայր՝ Դսեղ

Պահ- Զվերջին նորոգել տվաւ սբ. Աւետարանիս տէր Աստուածատուր
նախ քահանայն [և] զհանգուցեալ հայրն իմ՝ տէր Գասպարն, և զմայրն իմ՝
Գուլիստանն, և զկուսակրան քոյրն իմ՝ Ուլիտէն, որ նա ետուր
վարձն կազմելոյ, և զամուսինն իմ՝ Գուգալն, և որդոցն իմ՝ Զատիկն,
Մէլփոնն, Գասպարն, Բաղդասարն և այլ քվերցն իմ՝ Գուլիստանն, Հէրիֆ-
նագն, յիշատակ հոգւոյ իմոյ և ծնաւոցն իմ. ամէն:

Արդ՝ ով ոք հանել ջանա կամ ծախէ ՅԺԸ (318) հայրապետացն
նզոված լինի, մասն Յուդայի առնու և անէծքն Կայենի. ամէն:

Ի հայրապետութեան Հայոց տեառն Փիլիպպոսի, ի յառաջնորդու-
թեան մեր Սարգիս արհեպիսկոպոսին: Կազմեցաւ ձեռամբ սբ. Աւետա-
րանս Թումանի որդի Սարգիս քահանային, ի թվականիս Հայոց ՌՃԱ
(1652), ի տանս Տաշբու, ի յերկիրս Լօռու. կազմեցաւ ի դուռն Ս. Լու-
սաւորչին, ի գիւղաքաղաքն Դսեղու:

773

Ա Ի Ե Ա Տ Ա Ր Ա Ն

Երեան, № 2846 (1471 թ.)

Հետ. ստացող՝ Ղուրաթ

397ա Փառք...: Դարձեալ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ սբ. քահանայք և վարդա-
պետք, յորժամ ընթեռնուք զսբ. Աւետարանս զայս, յիշեցէք ի մաքրա-
փայլ սբ. յազաւթս ձեր զվերջին ըստացաւոյս Ղուրաթն, կողակիցն՝
Մ[ն]ււլաթն, որդիքն իւրեանց՝ Միւրվանաբիջան, Մուրատ, Մարգարան,
որ ըստացան զսայ ի հալալ վաստակոց իւրոց, յիշատակս հոգոց իւ-
րեանց, և ետուն ի դուռն Ս. Գէորգ զաւրավարին, ի յերկիրն Խօ, ի գեաւ-
ղըն որ գոչի Մանգազան, յիշեցէք լի բերանով և ուղիղ սրտիւ և հաս-
տատուն հաւատով...:

Թվին Ռ և ՃԱ (1652):

²¹ Ի հիշատակարանը գրված է կարմիր մեկնով:

774

ՄԱՏԵԱՆ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ԳՐԻԳՈՐԻ

ՆԱՐԵԿԱՑԻՈՅ

ԵՐԿԱՆ, № 3589 (1319 թ.)

Կազմող՝ Շմաուն վարդապետ
Վայր՝ Ապրակունեաց վանք

319^ա Շնորհիւ ահառն և զօրութեամբ նորին վերստին նորոգեալ եղև այս կտակարան ողբոց և մատեան աստուածապարապատ, որ ըստ իւրոյն յարինողի, կազմողի, կառուցողի և յարմարողի անուանն վերաձայնեալ կողի նարեկագիրք, որ է սա սեփական վանուցն Փորագաջտայ խրամակարկատ ցանկապատեցաւ այս այգի տեառնատունկ և դաշտաւոր առցեալ բազմախիտ ծառօք ազգի ազգի ծաղկօք զարդարեալ պատնիշածիր բոլորեցաւ այս բուրաստան երփնագունիւք և զանազան ակք ծաղկօք խոնեցեալ և փողփողեալ ճառագայթ արձակ փայլողականութեամբ, 319^բ կրկնաշարիւք քարամբք նորակերտեցաւ այս ըշտեմարան || ամենունակ և անթերական բարութեան: Ի խալիսալեալ քայքայմանց ըստերիւրեալ կազմեցաւ այս դատարան կենդա[նա]խօս վիճողաբանութեանց. հօրդօրէն հորդեալ յստակագեղացաւ այս հանդիսաւան երկնահրաւէր ըմբշամարտաց քաջասրտո: Կարկատափերթ կցկցաւ այս սոփեստ կենդանածիր ընդվերնական միշտ կենդանւոյն բազմավէճ զրուցատրութեան և գանգատախղճ տոչորմանց:

Վերստին մխեցաւ տեառնաբաշխ և կենդանախարուկ արեամբ այս աշտէն [ս]այրասուր ընդ սիրտ Աժդահակայ զազրատեսութեան:

Վերստին յարմարեալ յօրինեցաւ այս պանդարանդան առցեալ յոքնախիտ նետիւք ընդդէմ նէսաքարայ գնդին շարապնդութեան: Վերստին հիւսեալ շինեցաւ այս պարսատիկող, որ կա տիպ քարամբք կրելիօք ի ճակատ կարծեալ գոռողին ամբարտասանութեան. նորոգապէս, յստակապարզ սրբեցաւ այս սուր երկսայրի և ազդողական և արագահաս ի վերայ պարանոցի քինաւոր և անհաշտելի ամաղեկացւոյն պղծութեամբ: || Ի նիրհական նընջմանց թանձրութեանց յարուցեալ եղև հաւս քաղցրահնչիւն և գեղեցկանուագ ի ժամանակս երկաքանչիւրոց ըստ մեղաց մերոց յօրացեալ թագաւորութեանց և պետական միահեծան իշխանութեանց իսմայելականաց և ելիմայականաց պարսկականաց Անմատայ և շահ Սէփու նորանուէր արքայից արքայի և կարի քրիստոնադաւան տոհմից սիրեցողի և պատուողի, յաւուրս նեղութեան և անձկութեան հայրապետին ամենայն հայկազարմից տեառն Յակոբայ Զուղայեցու, ի յաթոռակալ առաջնորդական եպիսկոպոսութեան Սրբոյ Կարապետիս Երնջակայ տեառն Եսայեա և Առաքելի Շոռոքեցւոյ, ի թվահաշուական համարողութեան ըստ հոլովման ընթացից ամաց անցելոց քսան և երկուց յօրելիւնաց և երկուց ընգոսնից կատարեալ թուոց (1652) աշխատախոնջ իմովք վաստակօք զլացա բարոյ և նենգաժեռ Յոնաննու Կառնաւանացւոյ զանուն և զբախտ վարդապետութեան աղեղացուցանողի և անգարողի ընդ հովանեալ գեղապանժութեամբ շքեղացեալ տանս մեծի և տիեղերահրչակելի մենարանիս, որ Ապրակունե- 320^բ [աց] || Ս. Կարապետ յորջորջի և գահ երիցութեան նահանգիս բոլո-

րից նախնուանայ և Լեւել[ակ]ոյ: Վասն որոյ զվայելող անձանցդ ցանկալեաց ժտեմք մեծաւ պաղատանօք յիշել զառաջին գրօղն հին և զմեզ և զկազմող սորին զտէր Շմաւոն վարդապետն անձկալի և զՄաքէնս վարդապետն ցանկալի և զմիաբանական դասս, որ յայսմ ժամանակի զմեծամեծս և զփոքունս և որք յիշէքդ՝ յիշեցեալք լիշիք ի Քրիստոսէ լուսոյն մերոյ...:

775

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 4157 (1412 թ.)

Նորողոզ՝ Պողոս

Իբ [Ա.]րդ՝ նորողեցաւ ամենասուրբ և համապատիւ, միասնական... սբ. Աւետարանս ի ձեռամբ սուտանուն Պողոս դրռչի, [ո]ր է սուտ աշակերտ Կիրակոս վարդապետի, ի յերկիրն աստուածապահ Շահրուհու ձուր ասի, ընդ հովանեաւ Ս. Մարտիրոսա[յ] վանիցն. ի յաթոռակալութիւն Ս. Կարապետին, ի հայրապետութիւն Փիլիպոս կաթողիկոսին և յառաջնորդութիւն Եսայեայ վարդապետին, որ նորողեաց Ս. Կարապետն ի հրմիցն մինչ ի ս. կաթողիկէն: Ի թագաւորութիւնն փոքր շահ Ապասին, ի թվին Հայոց [Ռ]ՃԱ (1652) ամին: Զոր տէր Աստուած քոյին սբ. ողորմութեամբդ ի վերայ արարածոց եղիցի. ամէն:

Արդ՝ երեսս անկեալ զձեզ աղաչեմ, դասս լոյս երամ քահանայից, որք հանդիպիք սմայ կարգալով կամ արինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ սբ. և արժանաւոր յաղօթս ձեր զբարեմիտ և հեղահոգի տէր Ովանէս, որ ետ կազմել զսբ. Աւետարանս, յիշատակ իւր և ծնաւդաց իւրոց, հարն՝ տէր Մելիսեֆին և կողակցին՝ Մայրիամին, որոց իւրոց՝ տէր Ովանէսին, Ստեփանոսին. և թոռանց իւրոց՝ դեռաբոյս տէր Մովսէսին և Գրիգորին, Մարգարին, Պաղտասարին և արեան մերձաւորացն՝ մեծի և փոքու առ հասարակ տանեցոյն. ամէն:

Եւս առաւել տէր Սրմաւունին, որ նա կամեցաւ նորոգել սբ. Աւետարանս:

776

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 4176

Գրիշ՝ Առաքել երէց

Վայր՝ Լիզնեբ

ա

250ա [Փառք]...: Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի յերկիրս Աղուանից ի գաւառիս Վարդնդոյ, ի գեաւղս [ս]ր կոչի [Լ]իզնեբ²², ի դուռն Ս. Յովանէսին, ձեռամբ փժուռն և անարհեստ գրչի [ս]ուտանուն Առաքել իրիցու և մի ||| եղբաւրն Պետրոս ||| ի միասին սկսաք և աւարտեցաք: Ո՛վ մանկունք Սիովնի, որք հանդիպիք սմա կարգալով կամ արինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ աղաւթս ձեր. ամէն:

²² Գրողի անվան առաջին տառը չի կարդացվում: Մատենադարանի ձեռագրաց Ցուցակի հեղինակներն այն կարդացել են «Լ» (Լիզնեբ, հտ. Ա, էջ 1164):

P

250P

Թիւն ՌՃԱ (1652),

777

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Երևան, № 4188 (1823 թ.)

Գրիշ՝ Յակոբ սարկաւազ
Վայր՝ Կ. Պօլիս

217

Փառք... Արդ՝ զրաւ հասեալ և յանկ ելեալ աւարտեցաւ սա ի թուա-
բերութեան և ի շրջապարտութեան հայկազան տումարիս ՌՃԱ (1652)
ամի, ձեռամբ Կամենցի Յակոբ սարկաւազի, ի լաւ և յազնիւ աւրինակէ՝
խլիկ որջորջելոյ, առ դրան տաճարի Սրբոյ Նիկողայոսի՝ հայրապետի,
յարքայանիստ և ի կայսերաբազմ գահոյս, ի մայրաքաղաքաց Պօլիս
Կոստանդնույ յերջանկացելոյ, յիշխանութեանն ազարացեաց սուլտան
Մամետ մանուկ տիաւք՝ մետասանամեայ թագաւորի, նաև յառաջնոր-
դութեանն քաղաքիս Յովնանէս երջանիկ բարունեաց պետի, այլ ի հայ-
րապետութեանն, որ ի սբ. էջմիածինն տեառն Փիլիպպոսի սրբազնա-
փայլ և երիցս երանեալ դիտապետի, որ ընդ ամենայն տիեզերս. որոյ
վիպասանութիւն սրբութեան և մաքրութեան գովասանութեանն ոչ է մեզ
յանկ և ի ճահ ընդ գրով արկանել, այլ զի գերագունիցն թողցուք պատ-
մաբանել զայն: Բայց նախախնամիչն ամենայնի մարդասէրն Աս-
տուած, խորհուրդ իմն բարի արծարծեալ ի հոգի և ի սիրտ վերոգրեալ
հայրապետիս, չուել յայսմ ամի և փութալ յերկրպագութիւն սբ. տնաւ-
րինական տեղեացն Քրիստոսի, որ և Եհաս իսկ ըղձման իւրոյ: Քանզի
նոյն || ինքն սբ. հայրս այս ելեալ բազում վարդապետօք և եպիսկո-
պոսաւք և անթիւ միաբանիւք ի մեծաշուք գահոյից իւրոց ի բաց թօթա-
փեալ յինքննէ զամենայն հոգ և զծանրութիւն աթոռոյ, շրջապատել ակն
ածելով զժողովրդեամբք քարոզելով և ուսուցանելով վերստին զկարգ
և զսահմանադրութիւն կանոնաց սրբոց հարց, որոց եկեղեցականաց
աղագաւ, զոր միանգամ խախտեալ քայքայեալ էր յանուղղայ գնացից
տգիտաց: Այսպէս շրջելով ժամանեաց ի սբ. տեղիսն և մեծաւ պա-
տուով և ճոխ շքեղութեամբ կատարեալ զուխտ իւր աշխարհախումբ
ժողովով: Եւ անդուստ նաւարկեալ և ծովապատեալ Եհաս ի քաղաքս²³.
այլ և աստ ևս կացեալ զբազում աւուրս իբրև ամիս ԱԺ (11)-ան: Եւ
զամենայն ուղղութիւն վերստին հաստատեալ սերմանեաց ի մէջ աս-
տուստ եղեալ քահանայից և ժողովրդականաց: Եւ մանաւանդ զպարտ-
սըն, զոր արարեալ էին վատաշուէր պատրիարգունքն յաղագս փա-
ռաց և ցանկութեան իւրեանց և հասուցեալ էին մինչև ի ԽՌ (40000)
կարմիրն, զոր ծանրաբեռն լեալ ի ժողովրդեանն ոչ էր հնար գերծանիլ
ի վտանգէ նեղութեանց և զազատիլ ի շարաթոյն յորոգայթից: Զայն ևս
վճարեաց, զոմանց տալով և զոմանց յողորմութիւն համարելով փրկեալ
զքաղաքս ի ներքոյ իղեալ պարտուցն: Եւ ելեալ աստի ի մէջ խաղաղու-
թեամբ ժամանեաց ի գերազարդ աթոռն իւր, զոր տէր Աստուած մեր
հաստատուն պահեսցէ զսա ի պարծանս մեր ընդ երկայն աւուրս. ամէն:

²³ Իմա Կ. Պօլիս:

Բայց ղի սովորութիւն է արանց աստուածասիրաց և բարեպաշտօն քրիստոնէից, միշտ զերկնայնոցն խոկալ և յայնս վարժիլ և գործով կատարել, ըստ այնմ զվերինն խորհեցարուք, ուր Քրիստոս նստի ընդ աջմէ Աստուծոյ, և դարձեալ, թէ՛ «Գանձեցէք ձեզ գանձս յերկինս» և «Ուր գանձն ձեր է անդ և սիրտք ձեր եղիցին»։ Եւ ի հրամանատուութե-
նէ այսմիկ ցանկացեալ եռափափագ սիրով և յոգնատարափ ըղձիւ քր-
իստոսասէր և մեծազգի այրս այս Յակոբ դպիր, որ էր երբեմն լեալ
յԱկան գաւառէ, և ստացեալ եղև զսա ի յարդար ընչից և ի հալալ ար-
դեանց և վաստակոց իւրոց, ետուր մեծածախ զարդարել զանազան ո-
րակութեամբ պէսպէս դունաւք և ծաղկաւետութեամբ տերեւալիւր և բազ-
մախառն ըստ պահանջման տեղոյ քաղցրահայեաց ղիմաւք ի տեսու-
թիւն բազմաց, յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և ծնողաց իւրոց, հաւրն՝ ծերա-
ցելոյ և մեծաշուք պանծացելոյ մահտեսի Վաճառաւի և մաւրն՝ մահտե-
սի Շազատայի, և քեռցն՝ Քնարին, Դշխոյին և Մարիամին, և կողակցին՝
Գոճարին, և ծաղկափթիթ որդւոյն՝ Յովնանէսին, և դստերն՝ Մարթային,
և հանգուցեալ զաւակացն՝ Յովնանէսին, Սառային, Մկրտիչին, Ղու-
կասին // և Մարտիրոսին, որ ի տղայական հասակս վճարեցին զկեն-
ցաղս, գնալով առ յոյսն ամենեցուն։ Բայց աղաչեմ զամենեանդ, որք
հանդիպեալ պատահիք սմա տեսանելով կամ գաղափարելով, յիշեսցիք
ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զվերոյ ասացեալ Յակոբ դպիր հանդերձ
ծնողիւք և ամենայն սեռատոհմիւք իւրովք։ Եւ տէր Աստուած մեր որ
առատաբաշխն է ի տուրս...։

Այլ և արժանի արարէք յարժանաւոր յաղօթս ձեր զանարժան գրի-
չըս Կամենցի Յակոբ սարկաւագ և զծնօղս իմ զՊաղտասաւրն և զՅուս-
տիանէն, և ասացէք Աստուած ողորմի...։

Եւ գիտէք եղբայրք, զի է սովորութիւն ոմանց, որ վերջին ժառան-
գաւորք գրոցն զառաջնոցն զանուանսն կու ջնջեն և զիրեանցն գրէն. և
ոչ է բարի սովորութիւնս այս. աղաչեմ մի՛ գործել զվնասդ զայգ։ Իսկ
եթէ պատէ՛հ իցէ դրելոյ, գրեսցէ և զիւր անուանսն յայլում տեղոջ, և զա-
ռաճնոյն մի՛ ջնջեսցէ անուն կամ գիր, քանզի կարօղ է Աստուած ձեզ և
մեզ հատուցանել ըստ վաստակոց, որ առատն է ի տուրս բարեաց...։

778

Ա Ի Ե Ա Տ Ա Կ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 4970 (1470 թ.)

Նվիրատու՝ ուստայ Սենեֆարիմ

319բ Զվերջին ստացող սբ. Աւետարանիս զուսթայ Սենեֆարիմ յիշեցէք
ի Քրիստոս և Աստուած ողորմի ասացէք իւրն և իւր հօրն՝ ուսթայ Վար-
դանին և մօրն՝ Մուլալին, և իւր կողակցին՝ Ինախին, և կողակցի հօրն՝
Էնիաթին և մօրն՝ Եսաին, և Սենեքարիմայ հօրեղբօրն՝ Սարգսին, և վար-
պետին՝ ուսթայ Յուսէփին, և հօրեղբօր Սենեֆարիմին Աստուածատուրն
և եղբօր Մնէրին։ Աստուած ողորմի ասացէք ամենեցուն և ձեզ լիցի
ողորմած Աստուածն ամենայնի. ամէն։

Եւ արդ՝ ես ուսթայ Սենեֆարիմ և կողակիցն իմ՝ Ինախի պնեցինք զսբ. Աւետարանս ի թուին Ռ և ՃԱ (1652), ի հալալ վաստակոց մերոց և տուաք յիշատակ ի դուռն Արեկանից վանից Ս. Աստուածածնին, մերձ բերդի[ն] Ամկոյ ծովահայեաց ամրոցին:

Եւ մի՛ որ իշխեսցէ զսայ ծախել և կամ ղրաւել՝ ո՛չ ի մերոց աղ-
 320 ա դաց և ո՛չ յօտարաց, այլ կացցէ անշինշ յիշատակ ի դուռն Ս. Աստուա-
 ծածնին: Եւ լաւ պահողքն // վարձս առցեն ի Քրիստոսէ Աստուծոյ. ամէն: Եւ որ վաստուած ողորմին ասէ ուսթայ Սենեֆարիմին և կողակ-
 ցին՝ Ինախին Աստուած առ հասարակ ամենեցուն ողորմեսցի. ամէն:

779

Ճ Ա Շ Ո Յ

Նրեան, № 5403 (ժն դ.)

Վայր՝ Կծուակ
 210 ք Արդ՝ յիշեցէք ի [Քրիստոս Աստուած ղը[ռէս] Սարգիսն և զկո-
 ղակիցն իւր՝ զԽան[զա]դէն, և ղորդին՝ Վարդանն, զկողակիցն՝ Խանբէ-
 կին, զՆազարն, զՂարիալջանն և զԽաթունիկն, և ղնղշուն, և զամենայն
 արեան մերձաւորսն նոցա, որ ստացան զսբ. տարեկիրգս, և եդին ի
 դուռն Կծուակու Ս. Գէորգեայ զարավարին, անշինշ յիշատակ իւրեանց
 հոգւոցն և ամենայն արեան մերձաւորաց: Բոլոր սրտիւ և ուղիղ հաւա-
 տով Աստուած ողորմի ասացէք...:

Թվին ՌՃԱ (1652). Աստուած անյիշաչար առնէ. ամէն:

780

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Նրեան, № 5496

Գրիշ՝ Անդրիաս դպիր
 վայր՝ Վարագ

ա

116 ք Քրիստոս Աստուած... ողորմեա ըստացողի սբ. գրոցս Խանբէկոյն
 և իւր ծնողացն, հօրն՝ տէր Աւետիսին և մօրն՝ Հռոմմսիմին:

բ

140 ա Գրեցաւ սա ի Վարագ, թուին ՌՃԱ (1652) ամին:

գ

170 ա Գրեցաւ սա ի Վարագ, ձեռամբ Անդրիաս մեղաւորի:

դ

104 ք Փառք..., որ ետ կարողութիւն տկար ոգոյ և մեղապարտ գրչի Ան-
 դրիաս մեղաւոր և անարժան դպրի հասանել ի յաւարտ ձեռք Մաշթո-
 ցիս: Որ գրեցաւ ի խնդրոյ աստուածասէր և բարեմիտ կնոջն Խանբէ-
 կոյն, որ ետ գրել զսա ի հալալ վաստակոց իւրոց յիշատակ բարի հո-

195ա գոյ իւրոյ և ծնաւդաց իւրոց, հօրն՝ տէր / [Աւետի]սին և մօրն՝ [Հոռո]մ-
սիմին, և [ե]ղրարցն՝ Կարապետին, Յովանիսին և Մարգարին, և կո-
ղակցոյն իւրոյ՝ Ղարիպջանին, որդոցն որ հանգուցեալ են առ Քրիստոս՝
Յովանէսին, Գրիգորին, Աւետիսին, Աւետին, Գուլիարին և Սարգսին. կո-
ղակցոյն՝ Գովումին, դստերացն՝ Նդիսին և Հոռոմսիմին. և դստերացն
իւրոյ՝ Զանադին, կողակցոյն՝ Նաւասարդին. և որդոցն /// մին, Ղարիպ-
ջանին և Աւետին. և դստերն՝ Թուրանդին, և միուս դստերն՝ Նարնջին.
կողակցոյն՝ Փօլատին, և որդոյն՝ Մուֆայելին, և դստերացն՝ Ասլիխա-
նին և Գաւնարսօլթանին և Յամասիին և ամենայն արեան մերձաւորաց
սոցա...

Դարձեալ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զստացող գրոցս
զեանքէկին և զծնողսն՝ զտէր Աւետիսն և զՀոռոմսիմէն, և զհօրեղբայր-
սըն՝ զԱւետն և զորդին իւր՝ զտէր Մարտիրոսն, // զՅովասափն և զոր-
դիքն իւր՝ զՄկրտիչն և զտէր Գրիգորն. յիշեցէք...

Եւ արդ՝ գրեցաւ սա ի յերկիրս Վասպուրականի, ի մայրաքաղաքս
վանորէից ի Վարազ, ընդ հովանեաւ Աւագ Ս. Նշանիս և յայլ է (7) սր.
տաճարացս, որ կառուցեալ կան ի պատիւ սրբոց և ի պահպանութիւն
երկրիս մերոյ, ի Ռ և ՃԱ (1652) ամի թուականիս մերոյ, ի դառն և ի
նեղ ժամա[նակիս] ի ձեռն յան[օրինաց] և մեր յուսալ և ի քաղցր
մարդասիրութիւն Աստուծոյ, զի ի խնամս իւր պահեսցէ զհաւատա-
ցեալս անուան իւրոյ, և ի յառաջնորդութիւն սբ. ուխտիս տէր Կարա-
պետ քաջ ընդունապետի և յայլ միեղէն եղբարցն՝ տէր Յոնանէս վար-
դապետի և տէր Սանակ վարդապետի, տէր Մխիթար լուսարարին, տէր
Աւետիսին, տէր Խաչատուրին, տէր Մարտիրոսին, տէր Յակոբին, տէր
196ա Մկրտիչ վերականգնուին, որք կան ի սպա[[սաւորութիւն] /// և հայրա-
կան զթով և եղբայրական սիրով զլիրքս և զանարժանս իբրեւ արժա-
նաւոր ընդունէին...:

Դարձեալ յիշեցէք ի յաղթս ձեր զստացող սբ. գրոց զեանքէկին և
զծնողս իւր զտէր Աւետիսն և զՀոռոմսիմէն, որ ստացաւ զսա ի հալալ
վաստակոց իւրոց, յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնողացն իւրոյ, և եղի ի
դուռն Արարուց Ս. Աստուածածնին և Ս. Միրանաւորին: Եւ մի՛ ոք իշ-
խեսցէ հեռացուցանել զսա ի դրանէ սոցա ոչ ի մերոց և ոչ ի յաւտա-
րաց...:

Արդ՝ յիշեցէք ի Քրիստոս զՅարարուց քահանայքն՝ զտէր Խաչա-
196բ տուրն, զտէր Պետրոսն, // զտէր Յուսէին և զտէր Ներսէսն, որք կան ի
սպասաւորութիւն Ս. Աստուածածնին և Ս. Միրանաւորին: Եւ զտանու-
տեարք զիւղիս զոէս Աղշիքէկն և զՄարգարէն, զԴիլանջին, զհիւս Գրի-
գորն, զութայ Խաւրաբաշխն, զՆագարն և զԵղիայն, յիշեցէք...:

Եւ զմեղօք լցեալ զԱնդրիաս սուտանուն գրիչս և զուսուցիչն իմոյ՝
Սանակ Վարադեցին, և զծնողսն մեր աղաչեմ յիշել ի Տէր, զհայրն իմ՝
զՋափարէն և զմայրն իմ՝ զՍիրամարֆն, և զեղբայրն իմ՝ զՅովանէսն և
Աստուած ողորմի ասել... և խոշորութեան և սղալանաց գրիս աղաչեմ
անմեղադիր լերուք, զի կար մեր այս էր և Քրիստոսի փառք...:

781

Տ Ա Ղ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 5623

Գրիշ՝ Յոհաննես Երեց

ա

233ր

Յաւարտման այսըմ բանիս շարադրական,
Որ յոլովից և ի բազմաց կարճ զրեցան,
Վա[յ]ել է Հօրն անեղին և անըսկսբան,
Անեղ Որդոյն, որ է ծնունդ Հօր բնութեան:
Նոյնպէս և Հողոյն Սրբոյ անճառական,
Երդեսցոյք փառք և սլաութիւ այժմ,
Սրբաբանեալ ի հրեշտակաց և յամենայն²⁴,
Յաւիտեան աղգի մարդկան:
Եւ զանարժան և զեղկելիս թափառական,
ԶԹուլզուրանցիս և զԱւանցիս միշտ յիշեցէք
Հայրք սլաութուական:

Ռ և ՂԸ (1649) ամին զրեցաւ սա ի Վարագ ձեռամբ սուտանուն
Յովաննէս Կարմիր Լանուս: Փառք Աստուծոյ. ամէն:

բ

Ոո րւ իթ նի մւ անն

Կլ աա րճ մո իւ րս²⁵

գ

255ա

Ես որ ի նմանութիւն Կարմիր Լանուս ծառայ Աստուծոյ²⁶,

դ

63բ

Արդ՝ աղաչեմք ըզձեղ, որք եղանակէք և քաղցրաձայն լեզուաւ սի-
րով զայս երդէք, զիս և զիմ ննջեցեալս աղաթս յիշեցէք և թողութիւն
մեղաց մերոց հայցեցէք: Գրեցաւ Տաղարանս ձեռամբ սուտանուն Յոհան
Երիցուէս թվին ՌՃԱ (1652): Ով որ կարդայք և քաղցր երդէք Աստուած
ողորմի ասացէք ինձ մեղուցելոյս:

ե

214բ

Զերեսս անգեալ աղաչեմ զսրբութիւնդ ձեր սբ. մանկունք եկեղեցոյ,
յորժամ կարդայք կամ արինակէք լի սրտիւ Աստուած ողորմի ասա-
ցէք ինձ մեղաւոր և անարժան Յոհաննէս Երիցու և ծնողացս իմոց, իմ
հօրն՝ Թաթարին և իմ մարն՝ Թուրվանդին, և եղբորս իմոյ Յովաննէսին,
և որդոց իմոց Յովսէփին, Մարտիրոսին և Անանին, և ամենայն արեան
մերձաւորաց իմոց. և Աստուած ձեզ ողորմեսցի յիւր միւսանգամ գա-
լըստեանն. ամէն:

²⁴ Տողերի առաջին տառերից հոգւում է «Յովաննէս»:

²⁵ Կարդացվում է մեկրեմեջ տառերով. «Որ ի նմանութիւն Կարմիր Լանուս»:

²⁶ Սա գրված է աշիճ ձևիւ:

293բ

Գ
 Ես՝ Յովաննէս քեղ ծառայ,
 Ռահման ըռաւան քում առայ,
 Նառար խիբթար սալարա,
 Աստուածածին Մարիամ:

782

Մ Ա Շ Տ Ռ Յ

Երևան, № 6112 (1462 թ.)

174ա Գրեցաւ և կաղմեցաւ Մաշթո[ց]ս թվին ՌՃԱ (1652): Հին թիւն այս է ԶԺԱ (1462)²⁷:

783

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ռ Ի Ր Ք

Երևան, № 6231

Գրիչ Ստեփանոս
 Վայր՝ Նորգ

ա

9ա Որոց աղօթիւքն ողորմեա Քրիստոս Աստուած ստացողի սբ. գրոցս խօջայ Գրիգորին և կենակցին իւրոյ՝ Հուսնիխանին, և հոգևոր որդւոցն՝ Մկրտչին և Յակօբին, և ծնողաց նորին՝ պարոն Արզումբէկին և Եղիսաբեթին, և եղբօր նորին խօջա Աւետիսին, և կողակցին իւրոյ՝ Մանուշակին, և որդւոցն՝ Արզումբէկին, Սիմէօնին, Մարգարին և ամենայն արեան մերձաւորաց, ընթերցողիս և լսողացդ և մեղսամակարթ Ստեփանոս գծողի: Եւ որք զաղօթս [յիշէ]...:

բ

30բ Մեղօք լցեալ, հոգւով խաւարեալ... Ստեփաննոս գծողս ի դուրս մնացեալ:-

Քրիստոս Աստուած, բարեխօսութեամբ մօր քո և կուսի, ողորմեա մեղսամակարթ Ստեփաննոս գծողի, մանաւանդ խօջայ Գրիգորին, և ամուսնոյն Հուսնիխանին, և ծնողացն՝ պարոն Արզումբէկին և Եղիսաբեթին, և եղբօրն՝ խօջա Աւետիսին և զարմից սոցին²⁸:

Գրիչ՝ Կարապետ

գ

56ա Գրած է ի նաւասարդի. գիտ և կարդայ և զեղկելի Կարապետ գծագրողս յիշեայ. ամէն²⁹:

²⁷ Ձեռագրի 174բ էջում, մեծ մասամբ եղծված, կարդացվում է. «Յակոր որդի Յարու-թենին, որդւոյն տէր Յակոբայ, յորժամ ծնաւ էր թուականն ՌՃԼԳ, ի յամսոյն |||»:

²⁸ Մինչև սույն հիշատակարանը ձեռագրի 30ա էջում գտնվում է շափածո, որի սկզբնա-տողերից հոգվում է Գրիգորի էջ: Չափածոն պատմական արժեքից զուրկ է:

²⁹ Խոսքը վերաբերում է «Վկայաբանութիւն սրբոց Ոսկեանցն»-ին:

դ

0356 փառք..., որ ետ կարողութիւն անիմաստ և սխալամիտ զծողի և գրչարկի Կառապետ մեղսամակարթ դպրի հասանել յաւարտ և ի վերջ այսմ հոգէնորոգ և աստուածաբան մատենոյս, որ կոչի Յայսմաւուր: ... Եւ արդ՝ յաղագս բազում պատճառաց փափագին ջերմեռանդ սիրով արդիւնս բարութեան և գործս հաճոյականս կատարել ի փառս Աստուծոյ. նախ՝ վասն յուսոյ արքայութեանն...:

Երկրորդ՝ զի մեք ասականացու գոլով... ստանամք զգիրս. զի անապական կենացն արժանի լիցուք, շնորհօքն Քրիստոսի Աստուծոյ:

0356 Երրորդ՝ ... // Գրեմք զգիրս, որ զամենայն աստուածային զանձս յինքեան պարունակեալ ունի, նախ դվերին իմաստութիւնն և ապա զամենայն սրբոց յիշատակութիւնս, որ զրեալ կան ի սմա:

Չորրորդ՝ վասն պայծառութեան եկեղեցոյ...:

Հինգերորդ՝ վասն օգտութեան, բարեգարդութեան և իմաստութեան հանճարոյ և աստուածապաշտութեան մանկանց նորս եկեղեցոյ...:

Վեցերորդ՝ վասն բարեխօսութեան առ Աստուած...:

Եւթներորդ՝ զի զպատմութիւնս սրբոցն, որք ի հնումն և ի նորումս կատարեցան...:

Ութերորդ՝ վասն հաւաստեալ կենդանի և անջինջ յիշատակութեան առաջի բարերարին Աստուծոյ...:

Տասներորդ՝³⁰ վասն պատուելոյ զտօնս տէրունականս...:

Մետասաներորդ՝ վասն տօնախմբութեան և ներբողական գովասանութեան իւրաքանչիւր իւր տօնի...:

Երկուտասաներորդ՝ վասն նախանձու և ի փափագ շարժելոյ այլս...:

0357 Արդ՝ ցանկացող եղև այսմ տա//լոի պարոն Գրիգորն մեծաւ փափամամբ և յօժար սրտիւ, յետ թողեալ զամենայն հոգս մարմնական և ետ գրել զգիրքս յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և բազմերախտ ծնողացն, հօրն՝ Արզումբէկին և մօրն՝ Նդիսաբեթին և ամենայն մերձաւորացն:

Արդ՝ եղև զրաւ գրչագրութեանս սորա ի յերկիրս Այրարատեան, ի գեղս, որ կոչի Նոգ, ընդ հովանեալ Ս. Սիմէոն ծերոյն և Ս. Աստուածածինն, ի թուրքերութեանս հայկազեան տումարի ՌՃ և մէկ (1652) թուի, ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպոսի և աթոռակալութեան սբ. Էջմիածնայ Յակոբ վարդապետի, և յեպիսկոպոսութեան Ս. Ամենափրկչին Սիմէոն քաջ ռաբունապետի, և յեպիսկոպոսութեան սբ. Գեղարդեանն Դաւիթ պարոնտէրի, և յայսմ ժամանակի նորեգեցաւ Սուրբն Գայիանէ հրամանաւ սբ. հայրապետին Փիլիպոսի. և յիշատակ նոցին օրհնութեամբ եղիցի: Ի յաշխարհակալութեան փոքր շահ Ապասին, ի զանութեան Մահմադ-ղուլի խանին:

Արդ՝ յերեսս անկեալ աղաչեմ զամենեսեանսդ զսբ. հանդիպողքդ, որք պատահիք սմա տեսութեամբ օրինակելով կամ կամ կարգալով և լսելով, յիշեցէք ի Քրիստոս զխօջայ Գրիգորն զստացող Յայսմաւուրիս, զի էր սա ի յԱյրարատեան ի գեղաքաղաքէն Երևանայ, որդի Արզումբէկի, որդւոյ Սիմէոնի, որ մականուն Մոծակ կոչի: Եւ յաւուր միում մտաւ ածեալ զգործ վաճառականութեան յուսացեալ յԱստուած և յաջողութիւն

³⁰ Զեռարում իններորդը անուշադրութեամբ բաց է թողնված:

նորա. և գնաց. և ի գնալն նորին էր հասակն իւր ամաց վեշտասանից: Առաջնորդութեամբ Սատուծոյ ե ձեռնտութեամբ Հոգւոյն Սրբոյ ել յերկ-
րէ և յազգէ իւրմէ վաճառական պատճառաւ, գնաց ի յերկիրն Իլախաց,
որ է Լեւն, զոր բազում նեղութիւն և անձկութիւն կրեաց ընդ ծով և ընդ
ցամաք շրջագայութեամբն իւրով ամս ի (20). և յետոյ միտ էած դա-
ւանգութիւն նախնեացն և զգանազանութիւն տիրախնամ, աստուածա-
շէն երկրին իւրոյ Այրարատեան և զիջումն Միածնին ի նմին և զայլ
բազմութիւն սրբոցն, որ անդ կան կառուցեալ և զպայծառութիւն բարձ-
րաբերձ եկեղեաց, որ շինեալ կայ ի թագաւորաց և յիշխանացն Հայոց
ի բազում ժամանակաց: Զայս ամենայն ի միտ բերեալ աստուածա-
սէր այսր այս խօջայ Գրիգորն և մեծաւ փափագամար յուղի անկեալ
եկն եհաս ի բնիկ յերկիրն իւր յԱյրարատ, զոր տեսեալ ազգայինքն
ուրախացան և բնակիչք քաղաքին յոյժ ուրախ եղեն ի գալ նորա: Վասն
զի լուեալ էին զբարեմտութիւն նորին և զսէրն, զոր առ Աստուած ունէր
և յԵրեւանու քաղաքիս մուլքն ազատեալ վախճ արար յիշատակ իւրն և
ծնողացն իւրոց: Եւ շինեաց զԿաթողիկէի եկեղեցոյ ժամատուն ի հմանց
657բ բազում ծախիւք և ետ ընծայս եկեղեցոյ մէկ Յայսմ/աւուր, Ա (1) Ծա-
ջոց, Ա (1) ոսկէտուփ մագաղաթ Աւետարան, Ա (1) Ատենի Սաղմոսա-
րան, Ա (1) զարբափ շուրջառ իւր զգեստովն, Ա (1) արծաթէ բուրվառ,
Ա (1) ջահ, Դ (4) թուջի կանթեղ, Ա (1) թիքմայ վակաս մարգարտա-
ջար, Գ (3) պատկեր քաթանի վերայ շինած, Ա (1) թիքմայ³¹ սաղա-
ւարտ մարգարտաշար, Բ (2) պասմայ ծածկոց, Ա (1) թուջի բուրվառ,
Գ (3) շապիք, Ա (1) ջուխտ ցնծղայ, Բ (2) զանկակ, Ա (1) ջուխտ ար-
ծաթէ քշոց, Ա (1) խաչվառի խաչ, Ծ (100) մարշի իւր խաչվառովն,
Ա (1) վարագուր նորոգեաց իւր խարճովն, Ա (1) կամուրճ շինեաց Փա-
րաբարայ ջրին վերայ, Ա (1) քահրէզով աղբիւր ջուր երեր ի Ղրբուլախի
ջրէն, Կաթողիկէի շրջապատի միջովն հասոյց ի մէջ քաղաքին կամա-
րած և կերպիւ, որ և Աստուած վարձահատոյց լիցի ի յաւուրն դատաւ-
տանին. ամէն:

Դարձեալ յերեսս անկեալ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ մանկունք սբ. եկե-
ղեցոյ, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զպարոն խօջայ Գրիգորն և
զկողակիցն՝ զՀուսէփիսանն, և զհոգևոր որդիքն՝ զՄկրտիչն և զՅակոբ-
ջանն, և զծնողքն իւր՝ զԱրզումբէկն և զԵղիսաբեթն, և զեղբայրն իւր՝
զխօջայ Աւետիսն, և զԱւետիսի որդիքն՝ զԱրզումբէկն, զՍիմէոնն և
զՄարգարէն, յիշեցէք... Դարձեալ կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս
զբարեմիտ և զհեզահոգի այրս Աստուծոյ զԳրիգոր, որ ստացաւ զայս
հոգէփրկանք ընծայքս և ընծայեաց ի դուռն Ս. Կաթողիկէի եկեղեցոյն,
անջինջ յիշատակ հոգոյն իւրոյ և ամենայն ննջեցելոցն. ամէն:

Եւ մեր տեսեալ զայնպիսի քաջ հաւատս սորա և զբարեգործութիւնս
որ ընդ ամենեսնան՝ առ քահանայս և յեկեղեցիս, առ աղքատս և ի
կարօտեալս, առ նեղեալս և ի բանտարգեալս, վասն որոյ և կամք մեր
ստիպեալ յօժարեցին զմեզ գրել զինքն և զիւրսն ամենայն յիւրում ըս-
տացուածիս, զի ամենեցուն տեսեալ զայս, յորդորեսցին ի բարիս գոր-

³¹ Զեռագրում՝ «թիմյք» ձեռով:

տէր Յովասափի որդի տրուպ Ասվատուրին, որ անուամբ միայն եմ և գործովս դատարկ և ունայն: Հ[այոց] ՌՃԱ (1652). ամէն:

Բ

210ա Գիրք այս վանեցի տէր Յովասափի որդի Ասվատուրին է, որ ըստացաւ խալալ վա[ս]տակոց իւրոց. թվին ՌՃԱ:

785

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ծ Ո Ի

Երևան, № 6979

Գրիշ՝ Թովսման

Վայր՝ Բալու

ա

112ա Փառք...: Արդ՝ դրեցաւ երգս Ներսեսի Կլայեցոյ Հայոց կաթուղիկոսի, ի յիշատակ և ի վայելումն անձինն³³: Արդ՝ եղև զըրաւ սորա ի գիւղաքաղաքս Բալու, ընդ հովանեաւ Ս. Գրիգորի Լուսաւորչին, և ի թըվականութեանս Հայոց ՌՃԱ (1652) ամի, ձեռամբ Թովսման գրչի, ի վայելումն³⁴ որ և Տէրն բարով վայելել տացէ. ամէն:

Բ

77ա Կենաց բաշխօք միշտ ղանթերին,
Ըզմեղ յիշեն առ ի բարին:

786

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 6992

Ստացող՝ Մինաս վարդապետ

ա

292ա Փառք...:

292բ Արդ՝ իսկ ես՝ Մինաս վարդապետ հուսկ և տրուպ ամենայն վարդապետաց // ի բաղում ամաց յղմամբ և տենչմամբ տողորեալ էի ի յուղղաբան լուսընկալ սբ. Աւետարանիս: Ահա հանդիպեցայ լաւ և ընտիր արինակի և իմ առեալ բաղում կարօտիւ և ջերմեռանդ սիրով ետու գրել զսա և ծաղկել որպէս կու տեսանէք, յիշատակ ինձ և ծնաւդաց իմոց և ամենայն արեանառու մերձաւորացն, յաղագս լուսաւորութիւն հոգոյ իմոյ, յիշատակ յաւիտենական ըստ մարգարէին Դաւթի և թէ «Երանի...»: Զի վասն այս յուսոյս ետու դրել հանդերձ հոգեւոր և մարմնաւոր ծնաւդաց մերոց, հաւրն մերոյ՝ Ամիրդովաթին, և մաւրս խաթունիկին, և քեցրցս մերոյ Նուրիխանին և Մղտեսուն. և առ միանգամ հաւ-

նի, Հայ դրի և գրութեան պատմութիւն, Երևան, 1958, էջ 224): Ընթեցումը որքան է ճիշտ, դժվարանում ենք ասել, բայց հաստատ է այն, որ ձեռագիրը ոչ թե ճշգրտորէն վաճ է վանեցի Ասատուրի որդի տէր Յովասափի կողմից 1652 թվականին (տե՛ս ՊԲՀ, 1958, № 1, էջ 183, Հայ դրի..., էջ 223), այլ ՎՏէր Յովասափի որդի Ասվատուրին է, և, այսինքն հետագայի ստացողը:

³³ և ³⁴ Երկու դեպքում էլ ստացողի անունը չի դրված և տեղը բաց է թողնված:

րեղբարցն՝ Ազիզին, և է (7) եղբար պապերուս մերոյ Սարգիսին և Ստեփանոսին, և առ հասարակ ամենեցուն. ամէն: Եւ երես անկեալ աղա-
 293բ յեմ // հանդիպողք զարմանազործ ոսկոյս և ծաղկանցս միով Տէր մեղայիւ արժան առնէք զվերոյ դրեալքս, և դուք զնոյն զտշիք ի Զրիստոսէ:

Գրիշ՝ Նիկողոս

Բ

Նաև զիս՝ զբազմամեղ և զանիմաստ զծող սր. Աւետարանիս զնիկողոս մեղաւորս, աղաչեմ յիշել ի Տէր միով Հայր մեղայիւ, և դուք զնոյն զտշիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ: Նաև զուսուցիչն իմ՝ զտէր Զաքարիայ սրբազան քահանայն, որ բազում աշխատութեամբ հասոյց զմեղաւորս ի յայսմ արհեստիս զրել և ծաղկել. զփոխարենն ի Քրիստոսի առնուցու: Նաև զմարմնաւոր ծնաւդսն իմ և եղբարքս և քորքս աղաչեմ յիշել ի Տէր: Ընդ նմին և զտէր Յակոբ արեւդան, որ բազում աշխատանք կրեց ի ոսկի կոկելն կամ երթեկ առնելն, Աստուած զինքն ընդ երկայն աւուրս արասցէ հանդեր[ձ] ծնաւորիքն իւրովք. ամէն: Գրեցաւ թվականիս մերում ՌՃ և Ա (1652)-ն ի յիսուս Քրիստոսի...:

Գ

151ա Զծոյլս ի բարեաց և զարագս ի չարեաց զանպիտան զծող սր. Աւետարանիս զնիկողոս մեղաւորս աղաչեմ յիշել ի Տէր. ընդ նմին և զստացող սր. Աւետարանիս զՄինաս քաջ ռարունապետն և դուք յիշեալ [լիցիք]՝:

Դ

230ա Զմեղաւք լցեալ և աղտեղաւք շաղախեալ զնիկողոս զանարժան գորչակս աղաչեմ յիշել ի Տէր, և դուք յիշեալ ([լիցիք]):

787

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Յ Ո Ի

Երևան, № 7014

Գրիշ՝ Աւագ արեղայ

Ա

149բ Փառք...: Ի թվին Հայոց ՌՃ ու Ա (1652)-ին գրեցաւ զԲառագիրքըս, ձեռամբ ումեմն միաշնաւորի երկոտասան ղետր³⁵. Աստուած ողորմի ասացէք իւրն և իւր ծնողացն. ամէն: Եւ յետ սորայ ի սուտանուն կոչեցեալ Աւագ կրօնաւորս զպակասն լցուցի, բազում աշխատութեամբ սրբագրեցի զսա, յիշատակ ծնողաց իմոց և ինձ պարտաւորելոյս, Աս-
 180ա տուած ողորմի ասացէք // և դուք ողորմութիւն դտշիք ի Քրիստոսէ. ամէն:

³⁵ Գ հիշատակարանն ամբողջութեամբ գրված է զխատառերով և ոսկով, իսկ «շնիկողոս մեղաւորս»՝ սև մեկնով: Զեռագիրը հավանաբար ընդօրինակվել է Կաֆայում:

³⁶ Առաջին գրիչը գրել է ձեռագրի մինչև 138թ էջի կեսը, զարձայլ ժէ գարում, իսկ մնացածը՝ Ավագ արեղայն:

Այլ և այսմ ամի սր. էջմիածնա[յ] կաթողիկոսն եկն ի սր. քաղաքս յԵրուսաղէմ Ի (20) վարդապետաւք և այլ միաբանք ընդ նմա երկրպագութիւն ի սր. գերեղմ[ան]ին Քրիստոսի և այլ տնօրինականացն: Այլ և Սիսայ կաթողիկոսն երեկ և ԺԲ (12) միաբանք ընդ նմա, բովանգակք էին Ճ (100) կարգաւոր և Ռ (1000) աշխարհական, որ ուխտ եկին ի սր. Երուսաղէմ: Եւ այսմ ամի գեղեցիկ [յ]արինուածովք սաւկապ արարին ի Ս. Յակոբ, յաթոռ Տեառնեղբորն Յակոբայ, առաջնորդութեամբ քաջ և աստուածաբան և արհի Աստուածատուր վարդապետին, ղոր և հատուցանողն ամենայնի տէր մեր Յիսուս Քրիստոս տացէ իւրեանց ղերկնից արքայութիւնն և ձեզ՝ կարգացողացդ և լսողացդ, և ինձ գծողի Աւագի. ամէն:

Բ

174ա Աղաչեմ ղձեղ, եղբարք, ով որ կարգայք կամ աւրինակէք կամ լըսէք, Աստուած ողորմի ասացէք Աւագ գրչի եւ եպիսկոպոսի և իւր միաբան եղբարծն. ամէն:

Գ

337ա Ընթերցողացդ մաղթեմ մեղապարտ գրողիս մեղաց թողութիւն հայցեցէք Աստուծոյ և իմ ծնաւդացն և իմ Դ (4) եղբարծն և Գ (3) քուերցըն, և ազգակիցն և Աստուած ղձերն թողցէ. ամէն:

Դ

244բ Աղօթասէր հարս Յոնանու Ոսկիբերանիս բարեխօսութեամբ, Քրիստոս Աստուած ողորմեայ բազմամեղիս՝ գրողիս Աւագ աբեղային և իւրոցն...³⁷:

788

Կ Ա Ն Ո Ն Ա Գ Ի Ր Ք
Երեւն, № 7317

Գրիչ՝ Յովանէս սարկաւագ

Ա

303ա Փառք քեզ Քրիստոս Աստուած, որ յանգ հաներ ղմեղաւոր ծառայս ղՅովանէս սարկաւագն:

Բ

314բ Աւարտեցաւ կանոնքս ձեռամբ Յովանէս սարկաւագի, թվին Հայոց հազար հարիւր և մէկին (1652):

³⁷ Զեռագրի 273ր էջում գրված է մի շափածո հիշատակարան՝ Էվիրված Փիլիպպոս Աղրակեցի կաթողիկոսի 1652 թ. Երուսաղեմ գնալուն: Զափածոյից պահվել է չորս քառյակ և հինգերորդի առաջին տողը. մնացածն ընկած է: Քառյակի առաջին տողերի առաջին տառերից հոգվում է «Մարտիրոս...»:

789

ԳԻՐՔ ՏՂԱՅՈՒԹԵԱՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Երևան, № 7574 (1239 թ.)

181բ Ի մեղաւոր և անարժան հողու հաւասար Գրիգոր <որ> իրիցուս մեղացն թողութիւն շնորհեայ, սբ. հայրապետաց աղաւթիւքն ողորմեայ մեղաւորիս:

Թվին ՌԺԱ (1652) եկաւ Փիլիպոս կաթողիկոսն ի Ըստըմբօլ, այն տարին էր, որ ալվի Զ (6) խուռուշ³⁸ խարաճ տվաք, մարդու գլուղ Բ (2), մէկ ժում³⁹ առաւ. Աստուած փրկէ ի փորձանաց⁴⁰:

790

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7606

Գրիչ՝ Միքայէլ սարկաւագ
Վայր՝ Խզնավար

ա

275բ Փառք...:

276բ Զոր և տեսեալ զսոսայսն անճառ փրկագործութեան խորհուրդ սըր-րասէր և մաքուր և բարեգործ այրն Զաֆարայ և բարեհոգի և առատա-միտ ամուսինն իւր՝ Նանէրն, ոչ ունելով իւրեանց գաւակ մարմնաւոր և կամ յիշատակ ի վերայ երկրի, այլ ի միտ առան զբանն Աւետարա-նին որ ասէ. «Գանձեցէք ձեզ գանձ յերկինս, ուր ոչ գող մերձենայ...»:

Եւ արդ՝ ես յետինս ի կրանաւորաց և անարժանս ի կրանաւորաց մանկանց եկեղեցւոյ՝ Միքայէլ սարկաւագս, տեսի զսէր և զփափագ առատամիտ Զաֆարին և ամուսնոյն՝ Նանէրին, և Նանէրի եղբար Սա-րքսին, Աստուած իւր վարձն հատուցանէ աստ և անդ, որ կամակից եղև 277ա գրելոյ սբ. Աւետարանիս, զոր ունէին առ || ||| իմ անընդունակ գոլով յարուեստս գրչութեան, այլ ըստ կարի մերում, զոր պարգևեաց Հոգին Սուրբ առ մեզ մա[ր]դասէր Հոգին, յանձն առի և բազում աշխատութե-ամբ և տառապանօք գծագրեցի զսա մեղսամած մատամբ իմով, ի յաստուածաբնակ և յանառիկ դղեակս Քաշթաղ, ի գ[ե]օղն Խզնավար⁴¹, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Ստեփանոսի Նախավկային, ի հայրապետու-թեան տեառն Փիլիպպոսի Հայոց վերադիտողի, ի թվաբերութեանս Հա-յոց ՌԺԱ (1652):

Եւ արդ՝ յերես անկեալ աղաչեմք զսրբութիւնդ ձեր սբ. ընթերցողք, հարք և եղբարք, յիշեցէք զմեղաւոր գրող սորա և զծնօղսն և եղբար-քըն:

Դարձեալ [յիշեցէք] Զաֆարէն, կողակիցն՝ Նանէրն, եղբայրն՝ Թա-

³⁸ Զեռագրում գրված է այսպես. «զխոս կարելի է կարդալ նաև զդեմ (40000)»։ Նախ-ընտրեցինք առաջին ընթերցումը:

³⁹ Զեռագրում ամէկ ժումը բառերը ուղղված են, կարդացինք ենթադրաբար:

⁴⁰ Զեռագրի 1ա, բ էջերում կան 1617, 1625, 1633, 1639 թվականների խիստ համառոտ նը-շումներ, որոնք եղծված լինելու պատճառով դժվար ընթերցելի են:

⁴¹ Իմա Խոզնավար կամ Խազնավար. գլուղ պատմական Սյունիքի Աղահեճք գավառում:

մուրն, ամուսինն՝ Շարբաթն, միւս եղբայրն՝ Խաչատուրն, ամուսին
Գուլխաթունն յիշեցէք ի Քրիստոս...

Ստացող՝ Զաֆարէ

Բ

277բ Եւ արդ՝ ես Զաֆարէս ստացայ սբ. Աւետարանս ի հալալ և յար-
դար վաստակոց իմոց, յիշատակ // ծնաւդաց իմոց, որք ընթեռնուն ի
ժամ սբ. և սոսկալի պատարագին, և թողութիւն հայցեն մեղացն հաւրն
իմոյ՝ Իփակին, մարն իմոյ՝ Հռոմին, ամուսինն իմ՝ Նաներին, եղ-
բօրն՝ տանուտէր Սարքսին, և իմ եղբօրն՝ Քամուրին, Խանումին, Կո-
ղակցին իւրոյ՝ Շարբաթին, հարազատ որդին՝ Վարդանանին, ամո[ւ]-
սինն՝ Խանումին, միւս որդին՝ Գրիգորին, ամուսինն՝ Մարիամին, Քա-
մուրի դստերն՝ Շնաւորին, Սանդուխտին, Խանումին, Ղումաշ[իւն] ///
[հանգուցե]լոցն ամենայնի. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք զբ[ա]րեմիտ Զաֆարէն և հիւրընկալ կին[ն]
իւր՝ Նաներ /// եղբայրն Խաչատուրն, հայրն՝ Ուլուխանն և մայրն իւր՝
Հուրխանն, յիշեցէք ի Քրիստոս⁴²:

791

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7713

Գրիչ՝ Թաղէոս Վանեցի
Վայր՝ Արծկէ

Ա

421բ Աւրհնութիւն, գոհութիւն, բարեբանութիւն զթածին, ... որոյ շնոր-
422ա հօք աւարտեցաւ եռահարաշ և հոգիազարդ // սբ. Աւետարանս...

423ա ... Որոյ ցանկացող եղեալ սբ. Աւետարանիս պատուական⁴³:

Աւարտեցաւ սբ. Աւետարանս ի թվին ՌՃԱ (1652) ամին, ձեռամբ
անարժան և մեղաւոր Քաթնսի:

423բ Եւ արդ՝ ես անարժանս և անպիտան ծառայս ծառայիցդ Աստուծոյ
սուտանուն Թաղէոս աւարտեցի սբ. <զսբ. > Աւետարանս ի քաղաքն
Արծկէ, ի դուռն Ս. Սքանչեւագործին և Ս. Սիոնի և այլ սրբոց, որ աստ
կան հաւաքեալ: Եւ առաջնորդութեան սբ. ուխտիս տէր Սիմէոն արհե-
պիսկոպոսի և հերպետին մերոյ տէր Կարապետին, և միարանաց սո-
րին տէր Քումայ մեղմագունին, և Սիմն անիրաւին, և տընտես մամուն՝
Շահսօլթանին, և հոգևոր եղբօրն իմոյ՝ Յակոբ Կրօնաւորին, Աստուած
ողորմի ասացէք նոցա և Աստուած ձեզ ողորմեսցի. ամէն:

Բ

424բ Դարձեալ Աստուած ողորմի ասացէք ինձ մեղաւոր գծողիս և ծնո-
ղաց իմոց, հօրն իմոյ՝ մահադասի Միւրգին և մօրն իմոյ՝ Նսէֆին, և Կո-
425ա ղակցին իմոյ՝ Շահադին, և որդոյն իմոյ՝ Գրիգորին, և դստերն/աց ի-
մոց Գուլադին և Եփրեմսիմին. և Աստուած ձեզ ողորմեսցի. ամէն:

⁴² Շարունակութիւնն ընկած է:

⁴³ Վեց տող դատարկ:

Նկարի տակ

Մաղկող՝ Սահակ

Գ

382բ Զտառուղեալ Սահակ ծաղկողս յիշեա առ Աստուած և Աստուած զձեղ յիշէ. ամէն:

792

Գ Ա Ն Զ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7839 (1438 թ.)

Վայր՝ Բժնի, Սևան

Նորոգող՝ Յովհաննէս քանասէր

389ա Արա՝ ըստորագրողեալս մեղօք և խոր խոցեալս յանցանօք նետիւք, բանսարկուն Յովհաննէս սպասաւորս բանին, որ եմ յերկրէն երընջա- կայ, որ յարեւելս Նախիջաւանայ, ի դեղօս Շօթօթու, ի շրջաբերութեան արամեանս տումարի և թուի ՌՃ և մու (1652) ամի եկի յանասլատ Սևան յորջորջեալ, որ ի կղզիս ծովուս Գեղամայ, և տեսի աստ զալս հոգեբոցու և աստուածազարդ Գանձարանս յոգնակի ամանակօք, անպէտս գոլով ամենեկին՝ ձգեալ ի բաց, որպէս զդի մեռելոյ, փտեալ, աւերեալ և ապականեալ, որ և ոչ էր մարթ նուագիւ միով բանալ կամ հսկել վա- սըն անօգտութեան, թէպէտ այժմս նորոգեալ տեսանէք: Եւ իմ տեսեալ զսա ջերմեռանդ սի[րով], յ]ոգնակի տենչմամբ առեալ բերի զսա ի մե- ձավայելուչ յաթոռս Բջնոյ Ս. Աստուածածինս և նորոգեցի զսա ըստ իմում կարողութեան, զոր և հայցեմ ի հարցդ և յեղբարցդ, թողութիւն շնորհել պակասութեան սորին: Եւ առեալ զսա դարձուցի ի տեղի իւր

389բ յանա||պատս Սևանայ, յորում եղեալ էր:

Արդ՝ հայցեմք ի լուսարեմ և հրեշտակակրօն հոգևոր հարազա- <զա>տաց իմ, զի [յոր]ժամ ընթեռնուցուք զսուղ ինչ և անյարմար յիշատակարանս, յիշեսցիք զգառածեալս մեղօք զՅովհաննէս շնչին բա- նասէրս և զքարտուղարս, նաև զհայրն իմ՝ զՎարդան քահանայն, փո- խեցեալն առ Քրիստոս Աստուած, յոյժսն ամենայն հաւատացելոց իւ- րոց, իսկ դուք յիշողքդ զմեզ՝ յիշեալ լիջիք ի Քրիստոս...:

793

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 9552 (1413 թ.)

Գեր. աղատող՝ Յովանէս

ա

275ա Մանաւանդ զվերջին ըստացող սր. և աստուածայիսաւ Աւետարա- 275բ նիս Ազարիայ քահանայն, որ ըստացաւ զսայ || ի հալալ ընչից իւրոց, յիշատակ իւրն և հարեղբարն իւրոյ՝ Մելիսեթեկ քահանային, Կառա- պետին և կողակցին՝ Բէկին, և որդոցն՝ Յովանիսին և կողակցին՝ Գուլ- բէկին. և որդոցն՝ Էվագին, Սալթանդուլին, Ամիրդուլին, և հանգուցեալ եղբարցն՝ Առաքելին և Սալթանդուլին, և քվարացն՝ Մարանին, Հեղի- նին, Հոտումսիմին, Ջանին և կողակ[ց]ին՝ Գուլբէկին. և որդոցն՝ Աղա- րիային, Մարգարին, Տէրունին և Սանուէլին. և քվերացն՝ Նդիսաբեթին,

Սաւրանին և որդուն իւր՝ Անանիին, Սարգսին, Մարգարին, Զաքարին և մաւր Հռոմմսիմին: Աղաչեմք զձեզ, ով դասք սբ. երամից, որք ւագդիք ի սմանէ կարգալով կամ օրինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր. Աստուած ողորմի ասացէք...:

Մանօանդ և ես՝ Յովանէսըս ԳՌ (3000) դահեկան տվի զԱւետարանս թափեցի ի գերութենէ: Այլ մարդոյ [դ]օի չլինի: Երախտաւորաց Տէր ողորմեսցի յաւիտեանս. ամէն:

Բ

Այլ գրով

Թվական ՌՃԱ (1652) էր որ տէր Մելիսէքն արհնեցին:

794

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

ՏԵՐԱՎԴ, № 93

Գրիչ՝ Մարտիրոս քանանայ
վայր՝ Դաշտ

168բ Փառք... Արդ՝ աւարտեցաւ սբ. գիրքս այժմ, որ կոչի Մաշթոց ի թուականիս ՌՃԱ (1652), ի կաթողիկոսութեան տեառն Ստեփաննոսի, Աստուած լուսաւորէ Սաեփաննոս կաթողիկոսի հոգին. ամէն: Եւ մերոյ արհեսպիսկոպոսին տէր Յովնանէսին, Աստուած լուսաւորէ իւր հոգին. ամէն: Արդ՝ գրեցաւ աստուածախօս սբ. տառս, որ կոչի Մաշթոց ի գեաւդս որ Դաշտ կոչի, ի գունն Ս. Յակոբայ հայրապետին: Աստուած ողորմի ասացէք մեղսամած Մարտիրոսի[ն], որ գրեցի, և կապեցի, և բազում աշխատեցայ հետ գրքիս և ծնողաց իմոց, հօր Կարապետին, մօր Շայումին. ամէն. և Մարտիրոս սուտանուն քահանայիս, և իմ կողակցոյն՝ Նուպարին, որդոյն՝ Կարապետին, Յովանէսին, Միսիքարին, Ինախին, մեծ պապուն՝ տէր Յովանէսին, հին և նոր ննջեցելոց նոցին. ամէն:

795

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՏԵՐԱՎԴ, № 107

Գրիչ՝ Թումայ
վայր՝ Աւրդանց

182ա

Փառք...

Ի թվականիս Ռ ամեան,
ՃԱ թիւ քնդ նըման (1652),
Աւարտեցաւ սա ի լըման:
Որք հանդիպիք սըմա տեսլեան,
Կամ վայելէք յայս բուրաստան,
Յիշման առնէք մեզ արժան,
ՋԹումայ հող և անպիտան:

Եւ արդ՝ գրեցաւ եղանակաւոր տառս... որ կոչի Շարակնոց ի լաւ և յընտիր արինակէ, որ հլիկ կոչեցեալ, ձեռամբ յոգնէմեղ և անիմաստ գրչի մեղաւոր Քուժայիս: Շնորհիւ Տեառն սկսաւ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի ի թվականիս Հայոց ՌՃԱ (1652), ի գեաւղս որ կոչի Աւրնդանց, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Պետրոսի և Պաւլոսի և Ս. Գէորգա[յ] զաւրավարին, ի դառն և ի նեղ ժամանակիս, յորում նեղիմք ի հարկապահանջութենէ անարինաց. քանզի ես քան զես սաստկանա բռնութիւն և նեղութիւն ի վերա աշխարհիս, ևս առաւել ազգիս Հայոց, վասն ծովացեալ մեղաց: Արդ՝ որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ արինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զանարժան դրժողս Քուժայ, և դժընօղքն իմ՝ զԱւետիս քահանայն և զմայրն իմ՝ զԱռիան, և եղբար իմ՝ Վարդիկ, և զկողակից իմ՝ զԳոյայր, և զտղան իմ՝ զՅովանէս, և զբեր իմ զԹանկիկ, և զՏրխուն և զՇիրին, և զպապն իմ՝ Վայաան քահանայն, և զվարդապետն իմ՝ զտէր Աւետիս, որ բազում աշխատանք քաշեցին հետ անարժանիս, և ուսուցին զիս. Աստուած զնոցա հոգին լուսաւորէ և պայծառացուցանէ յիւր սուրբ միւսանգամ գալստեամբն. ամէն: Դև. զՋաջիկ իմ, և զՄանուրն, և ըզխանումն...

796

Ճ Ա Ռ Ը Ն Տ Ի Ր

ՄՅՁԵՊ, II, № 368 (1300 Թ.)

277 Ի թուոյ հայկազնէիս Ռ և ՃԱ (1652), ի սբ. քաղաքս Երուսաղէմ եկն մեծ հայրապետն Հայոց, սրբազան և երանաշնորհ և քաջ պրնետիկոս տեառն տէր Փիլիպպոս, յերկրպագութիւն գետնակոխ տեղեացն Քրիստոսի, բազում միաբանիւք աստուածաբան վարդապետօք, որք էին ձեռասնունդ և աշակերտք իւր Ի (20) թուով և այլ աւելի, և որք աբեղայից և այլ աշտիճանաւորաց, ամենեքեան առաւել քան զԿ (60) հոգի, միաբանք սբ. էջմիածնի. զորս ընդ ինքեան բերեալ յերկրպագութիւն գերեզմանին Քրիստոսի:

797

Վ Ա Ր Ք Հ Ա Ր Ա Ն Յ

ՄՅՁԵՊ, II, № 293

Գրիշ՝ Ղազար երէց

Վայր՝ Կ. Պօլիս

119 Փառք...: Աստանօր գրեցաւ և զրաւ առեալ կատարեցաւ հոգեզուարճ
120 բուրաստանս, որ ասի || Հարանց վարք, որ արդարեւ ըստ անուան իւրոյ սկիզբն արարեալ պատմէ զվարս հարանց սրբոց և զմիանձանց, և զպատմութիւն թագաւորաց, հայրապետաց և ղճգնաւորաց սրբոց, որով յորդորէ զհաւատացեալս ի սէրն աստուածային:

Սա վարժարան կրօնաւորաց,
Ուսով ըզխալըն ըարձօղաց,
Եւ հրահանգիլ ճգնաւորաց,
Հնդդէմ շարին մարտնշողաց:
* * * *

Զորոյ զճաշակ առեալ մեծաւ փափաքանօք ստացեալ զսա ի յար-
դար գոյից իւրոց աստուածասէր Ակնցի Յակոբ դպիրն, ալն կալեալ
բանին Պօզոսի առաքելոյն որ ասէ. «Զգիրս, սուրբս գիտես որ կարողն
է զմեզ իմաստուն առնել»: Այլ և վասն քաւութեան և թողութեան մե-
ղաց, որպէս և ասէ Տէրն. «Արարէք պտուղ ապաշխարութեան»: Եւ մար-
գարէն ասէ. «Զմեղս քո ողորմութեամբ քաւեսցես, և զանօրէնութիւնս
քո տրօք տնանկաց»: Նայ և վասն օգտութեան և բարեգարգութեան և
իմաստութեան մանկանց եկեղեցւոյ, զի ամենայն ուսումն և առաքի-
նութիւն դրովք կատարի: Այլ և ի նախանձ և ի փափաք շարժելոյ զայլս
ճշմարիտ արդեանց և բարի գործոց ըստ ասիցն, թէ. «Նախանձաւոր
լերութք շնորհացն որ լսուն են»: Ըստ այսմ յարացուցի աստուածասէր և
հաւատարիմ քրիստոնեայս Յակոբս, վասն վերոյ ստացեալ օգտակար
սլատաւացս, ցանկացող եղև այս պատուակն դրոցս և ետ գրել յի-
շխտակ հոգւոյ իւրոյ և բարեսէր ծնողաց իւրոց մահտեսի Վահրատին և
մահտեսի Շահգաւային, և քրեւրցն՝ Քնարին, Դշխային և Մարիամին,
և պապերցն նորին՝ Շահպազին և Յովանէսին, և մամերցն՝ Քնարին և
Մեհրիին, և հօրեղբօրն՝ Կիրսկոսին, և որդւոց նորին Յովանիսին և Ղու-
կասին, և հօր քվերցն՝ Զովալին, Աղկուլին և Խումարին. և նախնեաց
նորին Աւետիքին, Սիրունին և Նրաւոսին, և Քնարին, և Խոնարին, և ա-
մենայն համօրէն զարմից նոցին, այլ և զաւակացն իւրոց կենդանեացն՝
Յովանէսին, Մարթային և Ղուկասին, և հանգուցելոցն՝ Յովանէսին, Սա-
ռային, Մկրտչին, նաև կողակցի նորին Գոհարին, և ամենայն արեան
մերձաւորաց, թողութիւն յԱստուծոյ խնդրեցէք, զի և Տէր զձերն թողցէ,
և աշխատաւորքն և երախտաւորքն ի սա բարի վարձս ընկալցին յԱս-
տուծոյ, յորմէ և մեզ յիշելոցս, և ձեզ յիշողացդ, և Աստուած ողորմի
ասացողացդ տացէ Տէր զերկնից թագաւորութիւնն ի փառս անուան իւ-
րոյ. ամէն:

Կատարեցաւ պատմութիւնս հարանց ի թվականիս հայկազան զար-
մի ՌԺԱ (1652) ամի, ի մայրաքաղաքն երշանիկ ի մեծն Կոստանդինու-
պօլիս, ընդ հովանեաւ հրաշագեղ տաճարի Սրբոց Հրեշտակապետացն՝
Գաբրիէլի և Միքայէլի: Նաև ի հայրապետութեան որ ի սբ. Էջմիածինն՝
տեառն տէր Փիլիպպոս սրբազան կաթողիկոսի, որ և յաւուրս է ի մի-
ջի մերում, ի քաղաքս Կոստանդինուպօլիս, հանդերձ միաբանութեամբ
բազում վարդապետաց: Եւ յառաջնորդութեան Սբ. յերուսաղէմայ տէր
Աստուածատու երջանիկ ըրաբունապետի. ի ժամանակս իշխանութեան
Տաճկաց սուլթան Մուսաւատ նորաբողբոջ բռնաւորի, որդոյ սուլթան
Իպրահիմի, ձեռամբ անցաւոր գրչի Ակնցի Ղազար իրիցի:

“ Եվ այսպես դարձյալ 36 տող, չվերցրինք: ”

Աղաչեմ զամենեանսդ, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ արինակելով և կամ հարևանցի տեսանելով, յիշեցէք յերկնաթռիչ յաղօթս ձեր զվերոյ ասացեալ ստացող սորա ղաստուածասէր Յակոբ դպիր, և ... Եւ աշխատաւորացն ի սա և սրբադրողացն և օրինակիս շնորհողացն վարձս բարիս տածէ Աստուած...

798

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ս Մ Ո Ի

ՄՅԶԵՊ, V, № 1485

Վայր՝ Երուսաղէմ

ա

208 Գրեցաւ աղաւթքս ՚ր. տընօրինականացն ի դուռն Ս. Յարութենին, և Ս. Յոհաննէս Աւետարանչին, և ի Ս. Աստուածածնին, և ի Ս. Հրեշտակայտին, սբ. և հրաշալի Գողգոթային, և վայելումն մեղաւոր գրչիս, ով կարդայ կամ ով արինակէ, յիշէ...: Աւարտեցաւ յետին բարէկենդանին արն շաբաթ փետր[ու]ար ամսոյ ի ԻԸ (28), թվին ՌՁԵ (1636), հայրապետութեան տէր Գրիգորին:

բ

Գրեցաւ տետրս ի թվին ՌՁԸ (1639), ի դուռն Ս. Յարութեան:

գ

Գրեցաւ ի Յարութեան դուռն մեղապարտ ձեռաւքս, և իւր ամենայն տընօրինական, որ կայն հաւաքեալ. և սբ. կենսաբեր խաչն բարեխօս են ամենայն աշխարհի. թվին ՌՂԱ (1642):

դ

Գրեցաւ տնօ[ր]էնականս ի սբ. Երուսաղէմու աւտանաւորս ի թվին ՌՃԱ (1652), ի գալ Փիլիպոս կաթողիկոսին ու Սըսայ կաթողիկոս եկան սբ. Երուսաղէմ, ու Պիլիպոսն հ (40) աշակերտաւք, ու նորոգեաց Յակոբ դրոշ (?). ամէն, ու գնաց ի Ս[տան]լլով կամաւք Աստուծոյ:

799

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՄՅԶԵՊ, V, № 1674

Գրիչ՝ Յովանէս
Վայր՝ Նոր Զուղայ

ա

530 Փառք..., որ տկար անձամբ սկսայ ողորմութեամբն Քրիստոսի և կատարեցի նուաստ Յովանէսս: ... Արդ՝ այսպիսում լուսազարդ տառի և աստուածախօս կտակի ցանկացող եղեն Աստուածատուր և Յակոբ կըբօնաւորքն, Բ (2)-ուք եղբարք, որ սիրովն Քրիստոսի հրաժարեցան յունայնդբաղ կենցաղոյս և հետեցան երկնաւոր կենացն...: Եւ տեսանելով զպայծառութիւն սբ. գրոյս, զի սովաւ կատարին ամենայն կար-

գաւորութիւնք Հայաստանեայցս եկեղեցւոյ... մեծաւ փափաքանօք ցանկացան ստանալ զսա ի վայելս անձանց իւրեանց, և յիշատակ ինքեանց և ծնողացն իւրեանց...

531 Վասն որոյ աղաչեմ զամենեւեան, որք հանդիպիք սմա կարդալով, յրինակելով, և // կամ միայն տեսանելով, յիշել զստացող սորա զԱստուածատուրն և զհարազատ եղբայրն՝ զՅակոբոսն, որ բազում հոգացողութեամբ և հետեւելով լաւութեան թէ՛ մագաղաթին, թէ՛ գրոյն և թէ՛ ծաղկելոյն, ծախելով և զինչ առատս որպէս ինքս է յայտնի: Եւ այս սակս սիրոյն Քրիստոսի, և վասն յիշատակի ինքեանց և ծնողացն իւրեանց:

Վասն որոյ աղաչեմ զձեզ, որք օգտիքդ ի սմանէ, բոլորով սրտիւ յիշեցէք զԱստուածատուր և զՅակոբոս կրօնաւորսն, և զծնողսն իւրեանց, զհայրն՝ Խէլսէրն, և զմայրն՝ զՏուտիկն, զպապն՝ զԱստուածատուրն, և զհանիկն՝ զԹուլիսուրի, զմօրէ պապն՝ զՍիամոնն, և զհանիկն՝ զԹառանն, և զորդիս նոցին՝ զԱղապէկի, և զԱղապէկէ որդին՝ զՅովաննէսն, Սիամոնի դուստրն՝ զԹանկիկն, և զԹանկիկի դուստրն՝ Սղմէրն, և զԳալիտնէն և զայլ ամենայն արեան մերձաւորս նոցին. և որք յիշեն՝ յիշեալ լիցին ի Քրիստոսէ...:

Բ

530 Ո՛վ ընթերցողք սբ. երգարանիս, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր, զիս՝ անարժան Յովանէս գրիչս, և դուք յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ:

Գրիչ՝ Սաճակ արեղա

Գ

Արդ՝ մեք Աստուածատուր և Յակոբոս տառապեալքս, աղաչեմք զձեզ, ով հանդիպողքդ այսմ լուսերանդ գրոյս, միով Հայր մեղայիւ յիշել զմեզ և զվերողորեալ զծնողս և զազգականս մեր, ընդ սոցին և զհոգեւոր հայրն մեր՝ զԴավիթ վարդապետն և զԲարսեղ վարդապետն, որ բազում երախտիք ունին ի վերա մեր: Ընդ նոսին և զմիաբանք սբ. ուխտիս Ամենափրկչի, զմեծ և զփոքր: Եւ զիս՝ զՍաճակ արեղայ ծրօղ սակաւ յիշատակարանիս, որ եմ հոգեւոր եղբայր և սնունդակից սոցա: Եւ որ սրտի մտօք յիշէ...:

Գրեցաւ երաժըշտական երգս, որ և Շարակնոց վերաձայնի, ի թուիս Հայոց հազարերորդի և հարիւրերորդի և միակ (1652) թուում, ի քաղաքըն Շաւշ, որ և Ասպաճան յորջորջի, ի փուղաքաղաքն Նոր Զուղայ, ի 532 հայրապետութեանն յայսմ նահանգի Յակոբ // րաբունոյ, ի թագաւորութեանն Պարսից փոքր շահ Ապասին. ամէն:

800

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՄՅԶԵՊ, VI, № 1938 (1611 թ.)

478 Արդ՝ վերստին նորոգեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ Դանիէլ արեղի, ի թվին Հայոց ՌՃԱ (1652): Արդ՝ քահանայք և պաշտօնեայք սբ.

— 513 —

470 եկեղեցոյ, յիշեցէք ի սբ. յաղաթս ձեր զմահդասի // Տաւնապետն, որ թաւի մի շալ երես նորոգելէ շաբաշ հազար ջարշաբաշ, Աստուած ողորմի ասացէք իւրն և իւր ծնաւդացն. ամէն: Աստուած ողորմի ասացէք մահդասի Աւէաիսին, որ նա եղև միջնորդ շալին Աստուած իւրեանց բազում վարձս տացէ. ամէն և եղիցի:

801

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՄՅՁԵՊ, VII, № 2347

Գրիշ՝ Խաչատուր
Վայր՝ Համիր

478 Փառք...: Վասն որոյ յաստուածայեան ծաւալեալ բորբոքեցաւ ի սիրտ աստուածասէր Սալինանին այսմ լուսայիղձ և կենսակիր... Աւետարանիս՝ սրբոյ մատենիս. կամ եղև ղի և զայս ետ դրել յիշատակ իւրն և ծնողացն՝ Պարսամին և Ճուհարին, և կենակցուն իւրոյ՝ մղտեսի Մաղթումին, և քուերն՝ Մաստունին. ամէն: Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի յաշխարհս Միջագետաց, ի մայրաքաղաքն Տիգրանակերտ, որ այժմ սոսի Համիր, ի գոռն Ս. Կիրակոսի եկեղեցոյն, յառաջնորդութեան տէր Յովնանէս սրբազան հայրապետին և աստուածաբան վարդապետին, և ի հայրապետութեան սբ. Էջմիածնայ տէր Փիլիպոս խառազգեստ և առաքինի, սրբասնեալ կաթողիկոսի, և ի թուաբերութեան անցելոց ժամանակաց՝ յելանելոյն Աղամայ ի դ/րախտէն ՅՊԾԱ (6851), և ի մարդանալսն Յիսուսի Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ՝ ՌՈՄԳ (1653), և ի Հայոց մեծաց թուականութեանս ՌՃԱ (1652), և ի թուականութեանն Տաճկաց տղահասակ սուլթան Մահմատին, ի դառն և ի նեղ ժամանակիս:

Վասն ղի նեղութիւնն յոյժ պատեր է ամենայն ազգս քրիստոնէից անպատեհ հարկապահանջութենէ, ևս առաւել յերկիրն Կրետացոց, որ այս Զ (6) ամ եղև առեալ են զնորա գեղսն և աւանսն, միայն մնացեալ է բերդն. և պաշարեալ է Տալի Հուսէն փաշան երկրորդ թագաւորին, և նստեալ կա ի վերա բերդին մինչև այս ամ: Աստուած զնոցին վերջն ի բարին արասցէ:

Նաև զսրբազան դիտապետն զտէր Մարկոս հայրապետն և աստուածաբան վարդապետն, և զծնողսն իւր, և ամենայն արեան մերձաւորսն, յիշել ի Տէր...:

Այլ և զբազմամեղ, ծոյլ և պղերգ, սուտ և փուտ Խաչատուր գրիշս յիշել ի Տէր աղաչեմ...:

Դարձեալ աղաչեմ զի մնասցէ սբ. Աւետարանս յիշատակ անշրելի ի դուռն Ս. Աստուածածնի եկեղեցոյս, և մի՛ ոք իշխեսցէ հանել զսա ի դրանէ սբ. եկեղեցոյս: Եւ որք լաւ պահեն և խնամք տանին սբ. Աւետարանիս՝ զվարձն և զփոխարէն յԱստուծոյ առցեն. ամէն:

Դարձեալ աղաչեմ զդասսդ քահանայից շինել մեղադիր սխալանաց իմոց, այլ թողութիւն ջնորհեցէք...:

802

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՄՅՁԵՊ, VII, № 2349

Գրիշ՝ Անդրէաս Լորեցի
Վայր՝ Տաթև

484 Փառք...: Արդ՝ եղև զրաւ գրչութեան սորա, ի յերկիրս Որոտեան, ի մեծ և հռչակաւոր աթոռս Տաթև ԹՌԼԺ (9800) սրբոց նշխարաց, որ աստ կան հաւաքեալ ի մէջ սրբոյ տաճարիս: Եւ ի առաջնորդութեան տէր Մեսրոպ արհեսպիսկոպոսին, և ի կաթողիկոսութեան սբ. Էջմիածնա[յ] տէր Փիլիպպոսին, և ի թագաւորութեան Տաճկաց փոքր շահ Ապազին, ոչ առաջին, այլ յետին:

Գրեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ անսնունդ և սղալաբան Անդրէաս անարժան դպրի, ի գեղէն Լորեցի, ի թուականութեանս Հայոց ՌԺ և մէկ (1652) ամին: Արդ՝ յիշեցէք զԱնդրէաս գրիչս և Աստուած ողորմի ասացէք...

803

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Մ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

ՄՅՁԵՊ, VIII, № 2558 (1615 թ.)

202 Ես՝ նուաստ Յոնանէն բանի սպասաւոր, աշակերտ տեառն Աստուածատրոյ՝ սբ. Երուսաղէմայ հայրապետի, որ և ես մեղաւորս՝ շնորհօք Ս. Հոգոյն եղէ առաջնորդ սրբոյ աթոռոյս ամենայն հայոց: Յորժամ սկիսքն արարի ընթերցման դրոց՝ ի սոյն Աստուածաշնչիս վերա ընթերցայ, թվին Հայոց ՌՂԷ (1648) ամին ըսկիսքն արարի և՛ ՌԺԱ (1652) ամին աւարտ հասի Աստուծով: Եւ Տէր լուսաւորեսցէ զհոգիս Մարտիրոս վարդապետին, որ եղեալ է զԱստուածաշոնչս յիշատակ հոգոյ իւրոյ սբ. յաթոռս:

804

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

ՅՁՎՍ, I, № 63

Գրիշ՝ Ալիսան երէց

ա

302 Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սբ. ժամագիրքս ձեռամբ մեղսաներկ Ալիսան իրիցու, ի խնդրոյ տէր Պետրոս վերակոչեցեալ, որ ցանկացող եղև քաղցրանուագ սբ. բուրատանիս:

Ի թվականիս մեր հայկադեայ,
Որ պատահեցաւ անուն Աննայ (1652)⁴⁵,
Եւ է ամսոյն դեկտեմբերայ,
Տէրն ինձ օգնեց որ աւարտեայ:

⁴⁵ $1 + 400 + 400 + 1 + 300 = 1102 + 551 = 1653$: Այսպես է հաշվել Յուդակի հեղինակը և կրկնել Աշ. Աբրահամյանը (տե՛ս Հայ գրի և գրչութեան պատմություն, Երևան, 1959, էջ 235): Սակայն Հայոց ՌԺԲ տարեթվի դեկտեմբերը կրկնի ոչ թե 1653 թ., այլ 1652 թ. մեջ:

Ալիսուսնոս ոչինչ ծառայ,
Նւաստ գրողս այս սբ. տառեայ,
Հայրք և եղբարք

Բ

Դարձեալ յիշեսցջիք զտէր Պետրոսի ղկրսեր եղբայրն՝ զԽառայէլն,
որ մանուկ գոլով՝ գնացեալ ի տար աշխարհ, և ոչ գիտացեալ մեր զնո-
րա ղողջն կամ զմահն. և ասասցիք Աստուած ողորմի, աղաչեմ:

Գ

Ով տօնասէր եղբայր, յի կարգաւ գրեցաք զերդս գիտ և ասա. և
ստացող զրոցս մաքրամիտ և հեզահոգի զտէր Պետրոս քահանայն և
զմեղաթաւալ գրչակս յիշեա ի Տէր, աղաչեմ:

805

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՅԶՎԱ, I, № 176

Գրիշ՝ Խուպասար
վայր՝ Յուլաշ

738 Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ մեղասլարտ և անարժան
գրիչս՝ սուտանուն Խսուպասար, ընդ հովանեաւ Աստուածածնին, որ ե-
տուր կարողութիւն տկար անձին իմոյ, յատարել զԱւետարանս ի լաւ և
739 ընդիր օրինակէ, որ կոչի Խլկցի, ի թվաբերութեանս || Հայոց ՌԺԱ
(1652) ամին: Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ զձեզ հայրք և եղբայրք, որք
հանդիպիք սմա կարդալով կամ արինակելով անմեղադիր լերուք, զի
կարիք մեր այսչափ էր: Եւ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զմե-
ղապարտ, մեղսասէր և անարժան գրիչս, զծնաւզս իմ և զուսուցիչն իմ՝
զՇամվուբն, ի Քրիստոս Աստուած մեր և տէր:

Ի տանս հազար Հայոց թվական,
Ճ և Ա (1652) սկսեալ նոր ամ,
Աւարտեցաւ բանս տէրունեան,
Որ յորչորջի Աւետարան...:
Ոմրն կցորդ գոլով անուան,
Տարսոնացոյ համակոչման⁴⁶,
Բաղձանք շարժեալ ներբուսական,
Իբր իմաստուն վաճառական:
Ստացաւ սա գանձ անզուգական,
Զարմ ի Սիոն երանութեան,
Եւ մարգարիտ գեղեցկական,
Ոսկոյ յեռեալ գոյն զանազան:

⁴⁶ Այս տողին Բ. Սարգիսյանը տալիս է հետևյալ ծանոթությունը. «Տարսոնացի յորչորջ-
մամբ հաւանօրէն Պօղոս առաքեալը կը հասկանայ, հետեաբար նաեւ անոր անուան «համա-
կոչման» կցորդ եղողն ալ Պօղոս ըլլալու էր» (էջ 739):

Եւ յիշատակ բարի յինքեան,
Եւ ծնաւդաց առուարեան,
Համանգամայն բոլոր ծնընդեան,
Աղգատոհմիցըն միաբան:

740 Փառք...: Յիշատակէ սբ. Աւետարանս Մարկոսին, որ առ Աստուած է փոխեր, և իւր կողակցին Այլալն, և իւր որդւոցն՝ Ղազարին, Միֆայի- լին, Պապիկին, Պաղտասարին, Խուպասսարին, Սիմառնին, Մախմուրին և Աննաին, որոց ողորմեսցի Քրիստոս Աստուած ի միւսանգամ գա- լուստն: Եւ առաւել յիշեցէք զՄախմուր քորս և զիւր ախշիկն՝ զԿու- կազն, որ մեզի տիրութիւն կանէր ու զայս Աւետարանս ի տունն աւար- տեցաք. Աստուած մէկին հազարապտիկ տացէ. ամէն: Դարձեալ յիշե- ցէք զԽուպասարն, որ դրեց զԱւետարանս և ետ իւր հար հոգոյն յիշա- տակ ի հալալ ճշից և ի վաստակոց, և ետ ի ձեռն տէր Տիրատուրին, ի գիւղն որ կոչի Յուլաշ: Ո՛վ որ ի ծախել կամ գրաւական տալ՝ զմասն Յուդայի առցէ զպատիւն և զպատուհասն ՅԺԸ (318) հայրապետի անէ- ծրն ի վերայ լին[ի], Եւ դարձեալ ասէ, որ քանզի լուաւ զերանական բարբառն, որ ասէ «Ունիցի զաւակ ի Սիոնի և ընտանեակ յԾրուսաղէմի»: Վասն որոյ բորբոքեցաւ ի սէրն և ի փափաքն սբ. և աստուածամեծ զրոյս՝ սբ. Աւետարանիս և եդ յիշատակ վախժ խուպասսարն Սալշուկ- խանցի իւր հար հոգոյն և իւր ննջեցելոց հոգոյն, մանաւանդ և այլ սլաղի եղբարցն: Քրիստոս Աստուած լուսաւորէ զիւր ննջեցելոցն հոգիքն:

806

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

824 Ս, I, № 182 (1609 թ.)

ա

761 Զվերջին ստացող սբ. Աւետարանիս զհեզահոգի և զբարեմիտ՝ բարեմիտ, բարեպաշտ և երկիւղած ուստա Սարգիսն, և զծնողսն իւր՝ զՄէլիքն և զՄարիամն, յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք: Դարձեալ
762 յիշեցէք ի Քրիստոս զուստա Սարգիսն և զկե//նակիցն իւր՝ զԽանջիքին, և զորդին իւր՝ զՄնացականն, և զդուստրն՝ զԽաթէին, և զհանգուցեալ կողակիցն իւր՝ զՄանանեխն, և որդիքն իւր՝ Յովանէսն, Խաչատուրն, և դուստրն՝ Մարիտատն... զմեծ պապն՝ Ամիրգատէն, և զՀանիկն..., զեղբայրն՝ ուստա Թորոսն, և զսորա կողակիցն՝ զԽանաղէն, և որդին՝ Մէլիքն, և դստերքն՝ Անթառամն, Նազուլն, և զմիւս կողակիցն՝ Դովլաթ խանումն, յիշեցէք:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զուստա Սարգիսն և զմիւս եղբայրն իւր՝ զՅովանէսն, և զհարաքոյրն իւր՝ զԽուրմա խաթունն, և զսորին որ- դին՝ Յակոբջանն, և զդուստրն՝ Խանգատէն. մանաւանդ և զհօրեղբարքն՝ Պալին, Մուրատն և զմիւս այլ Սարտիրոսն հանդերձ քերթքն և այլ նըն- ջեցեալքն, յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք. ամէն:

Բ

Աղաչեմ զձեզ հարբ և եղբարք, յորժամ հանդիպիք սբ. Աւետարանիս, յիշեցէք ի Քրիստոս զուստայ Սարգիսն, և դուք յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ, որ է արհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

Կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զուստայ Սարգիսն և եղբայրն՝ Թորոսն, և սորայ որդին՝ Մկիւնն, և զկողակիցն՝ Թախաարն և որդի Գուգուր...:

Գ

Կրկին անգամ յիշեցէք ուստայ Սարգիսն, և որդին՝ Մնացական, և սորա որդին դեռաբուսիկ Սարգիսն, և դստերքն՝ Վարգիսաթուն, և սորա կողակիցն՝ Էլիազն, և միւս զուստայ Մինախաթուն, և սորայ կողակիցն՝ Աստուածաւորն յիշեցէք:

Դ

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զուստայ Սարգիսն, և կողակիցն իւր՝ Խանջիշին, և զդուստրն՝ Խաթային, և սորա կենակիցն՝ Յարութին, և որդին՝ Նազարէթն, որ է հանգուցեալ ի Քրիստոս, և միւս որդին՝ Մըկըրաւմն, և կողակիցն՝ Մաեսւմ խանումն, յիշեցէք:

Ստացող՝ Սարգիս Երեանցի

Ե

Ի Թվականիս հայկաղանի,
Հազար շ մէկ աւելի (1652),
Հայրապետիս մերոյ ազդի,
Տէր Փիլիպոս ճգնաւորի,
Որ յայսմ ամի գնացեալ լինի,
ՅՆՐԱՍԱՂԷՄ մեծ քաղաքի,
Յերկրպագել գերեզմանի,
Մերոյ փրկին տեառն Յիսուսի:
Այլ և յաջորդ և փոխանորդ,
Ի յաթոռոյս Նոր Զուղայի,
Նպիսկոպոսն քաշ և արի,
Դաւիթ անուամբ Զուղայեցի,
Որ յայսմ ամի նստեալ լինի
Յաթոռ տեառնին Խաչաարի...:
Արդ՝ ես Սարգիս Երեանցի⁴⁷,
Աւետարանիս սբ. ընծայեցի,
Ի դուռն Ամենափրկչի,
Յիշատակ ինձ և իմ ծնողի,
Նւ այլ մերոյ ազգականի,
Նւ ամենայն արեան առի,
Յիշեցելոցս որ ի կարգի...:

⁴⁷ Բ. Սարգիսյանի կարծիքով սա ե ուստայ Սարգիսը տարրեր անձնավորութիւններ են:

807

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Ն. Միքայելյան, «Էջմիածին», 1964 թ., ժր, № 225

Գրիշ, ծաղկող՝ Ալեքսիանոս Բանանայ
ա

50

Զբաղմամեղ Ալեքսիանոս և զծնողսն իմ յիշել ի տէր Աստուած ա-
ղաչեմ:

Բ՝

Ո՛վ լուսամիտ մանկունք սբ. Սիոնի, զբաղմամեղ Ալեքսիանոս քա-
հանայ և ոչ ի գործոց, յիշեսցիք ի Քրիստոս, և զծնաղսն իմ յիշել ի
տէր Քրիստոս, որ յոյսն է ամենեցուն, աղաչեմ: Գաղափարեցի և ծաղ-
կեցի թվին Հայոց ՌՃ և Ա (1652):

808

Հ Ա Ի Ա Ք Ա Մ Ո Ի

ՈՅՁՄՎ, № 814

Գրիշ՝ Սիմեոն Բաբերթցի

ա

390

Ըսկիզբն սկսեալ զայս զիրքս Կիլիկիայ քաղաքին Բաբերթցի Սի-
մեոն վարդապետի, զոր գրեաց Քարոզ և Ողջոյն թագաւորաց, իշխա-
նաց, նախարարաց, զինուորաց, տանուտերաց, ազնուականաց, ծերոց...
մեծից և փոքուն ողջոյն և օրհնութիւն կը մատուցանեմ, ի Քրիստոս
հաւատացելոց. ամէն: Ըսկսեալ զիրքս յամի Փրկչին ՌՃԱ (1652)-ին
ի տանն Կիլիկիայ:

Բ

Աւարտեցաւ և գրեցաւ յամի Փրկչին⁴⁸ ՌՃԱ (1652), ի տանն Կիլի-
կիոյ:

809

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՈՅՁՄՎ, № 841

Գրիշ՝ տէր Յովսէփ
Վայր՝ Աղֆտ

ա

420

Փառք... Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի թուին ՌՃԱ (1652) ձե-
ռամբ սուտանուն տէր Յովակէմի, ի գաւառն Սեբաստիոն, ի գեղն, որ
կոչի Աղֆտ, ի դուռն Ս. Կարապետին և Ս. Հրեշտակապետին, ի յառաջ-
նորդութեան տէր Խաչատուր րաբունապետին: Արդ՝ աղաչեմ զամենե-
սեան որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ ուրիշակելով, յիշեսցիք ի
մաքրավայլ յաղաթս զանարժուն դժաւղ սորա և զհայրն իմ՝ զՂազարն,

⁴⁸ Երկու դեպքում էլ տարեթվի համար նշված է «Փրկչին»։ Լթե ճիշտ է սա, ապա ձեռա-
գրի ընդօրինակութիւնը պետք է հաշվել ոչ թե 1652, այլ 1101 թվականը։ Սակայն Յուզակի
հեղինակը «Փրկչին» արտահայտութիւնը սխալ համարելով՝ ձեռագրի ընդօրինակութիւնը եր-
կու տեղ նշել է 1652 թ. (էջ 388):

և զմայրն իմ՝ զՍուլթանն, և զկենակիցն իմ՝ զՍեբանն, զոր հանգուցեալ է առ Քրիստոս. և գուք յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ. ամէն:

Բ

Զդատապարտ ծառայս ծառայիցն Յիսուսի Քրիստոսի զՅովակիմ զանարժան գծողս, յիշեցէք ի Քրիստոս և Աստուած զձեզ յիշէ. ամէն:

Ստացող՝ տէր Խաչատուր

Գ

Դարձեալ յիշեցէք ի յաղաթս ձեր զստացող սր. Աւետարանիս զտէր Խաչատուրն, և զիրիսկին զՄարիամն, և զեղբայրն՝ Սաֆարն և Կիրակոսն, և զծնողսն իմ՝ զԱռուծն, և զկողակիցն՝ զԹուրվանաւն և զամենայն արեան մերձաւորսն իմ: Արդ՝ աղաչեմ զամենեանն, որք հանդիպիք սմա կարգալով կամ արինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զիրիսկինն և զԳ (Յ) որդեակս իմ՝ զՎարդանն և զՍովսէսն և զՆղիայն, որ ստացաւ զսա ի հալալ ընչից իւրոց և եդ յիշատակ ի ձեռն տէր Խաչատուրին: Ո՛վ ոք յիշէ՝ յիշեալ լիցի ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ. ամէն:

Մաղկող՝ Շամլու

Դ

Զմեղապարտ ծառայս ծառայից զՇամլուն յիշեցէք ի Տէր և որ ղյիշաւզն Աստուած յիշէ ի միւսանգամ գալուստն. ամէն, զի բաղում աշխատանք ի ծաղկելն կրեցի:

810

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՅԶԶՍ, № 40

Գրիչ՝ Մուրատ

Վայր՝ Հալապ

Ա

Փառք... Ողորմեայ անարժան ծառայիս գրողի գրոցս Մուրատ գրչի, ի քո ահաւոր գալստեանն: Եւ քեզ փառք այժմ և սպառ յաւիտեան. ամէն:

Գրեցաւ ի թվականիս Հայոց ՌՃ և Ա (1652) ամին, ի մայրաքաղաքս Իրերիայ որ է Հալապ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածին և Ս. Քառասնիցն և այլ սրբոցն, որ աստ կան մեզ ի օգնութիւն, ձեռամբ անարհեստ գրչի Մուրատի, որդոյ Ղազարայ քահանայի հանգուցելոյն առ Քրիստոս, որոյ ողորմեսցի Քրիստոս: Ի կաթողիկոսութեան տեառն Ներսէս կաթողիկոսի, և առաջնորդութեան յայսմ նահանգի տէր Խաչատուր վարդապետի, և թագաւորութեանն սուլտան Մնամէտին, և փաշայութեան Լիփշիւ փաշային, որ զձեռնքի խանն և զաղբիւրն և զխանութեներն շինեաց:

Արդ՝ փափաքող եղև այսմ բարելի գրոցս բարեպաշտ և երկիւղած Աստուծոյ, այսինքն՝ մահտէսի սարկաւագ Գրիգորն և ստացաւ զսր.

Աւետարանս ի հալալ արդեանց իւրոց, և եղ յիշատակ անշինջ, ի դուռն Ս. Աստուածածնին. իւր ծնողացն, հօրն՝ Ապտլանատին և մօրն՝ Աղբլ-
 ֆուլին, և կողակցուն իւրոյ՝ Սաֆարիին, և որդոյն իւրոյ՝ Գէորգին, որ
 այսմ ամի հանդեաւ առ Քրիստոս. և եղբօրն իւրոյ՝ մահտեսի Մամլա-
 ֆաթին, և կողակցոյ նորին Ղամարին: Դարձեալ միւս եղբօրն՝ Մուրա-
 աին, և քւերցն՝ Մարանին և Շահգաւտին և այլ ամենայն արեան մեր-
 ձաւորացն՝ կենդանեաց և հանգուցելոց, որոց ողորմեսցի Քրիստոս
 Աստուած իւր միւսանգամ գալստեան իւրոյ. ամէն:

Բ

Նուաստ Մուրատ:

Գ

Զոծագրող Աւետարանիս ղհալապցի Մուրատ, Ղազար քահանայի
 որդի, յիշեցէք և դուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ: Գրեցաւ թվին ՌՃԱ
 (1652) ամին, ի դառն ժամանակիս:

Դ

Մեղաւոր տէր Սարգիս Աստուածածին ծառայ:

811

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՏՅԶՄՎ, № 142 (1625 թ.)

Հետ. ստացող՝ մահտեսի Աստուածատուր

442

Յիշատակ է այսմ մեծահանդէս և հոգէլից տառս մահտեսի Աս-
 տուածատուրին և իւր կողակցին՝ մահտեսի Մարգարտին, և իւր որդո-
 ցըն՝ մահտեսի Մանուկին և մահտեսի Միսիրին, Պօղոսին և յԱւետիֆին,
 Պետրոսին և մահտեսի Աւագին, որ ստացաւ զսա յիշատակ իւր ծնողա-
 ցուն և ի վայելումն անձին իւրոյ, զոր տէր Աստուած բարով վայելել
 տացէ մինչև ի խորին ծերութեան, և յիշատակ ծնողացն և ազգայիցն
 ամենեցուն՝ եղբարց և քւերց, որդոց և դստերաց, մեծի և փոքու. ամէն:
 Ի շրջագայութեան հայկազան տումարիս ՌՃԱ (1652), ի յաթոռակա-
 լութեան տեառն Ներսէս կաթողիկոսին և քաջ ռաբունապետի Կիլիկե-
 ցոյ: Եւ ի յայսմ ամի եկաւ Փիլիպոս կաթողիկոսն էջմիածնա[յ] ի Բե-
 րիայ, և գնացին ի հետ Ներսէս կաթողիկոսին ի սբ. քաղաքն յԵրուսա-
 ղէմ ՌՃԱ (1652) թվին:

812

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՏՅԶՄՎ, № 155

Գրիշ՝ Միսիքաւ ֆահանայ
 Վալր՝ Միշապետ

458

Փառք...: Եւ արդ՝ գրեցաւ եղանակաւոր տառս և աստուածաբան կը-
 տակս և խնկալի տուփս... որ կռի Շարակնոց, ի լաւ և յընտիր արի-

նակէ: Գրեցի ձեռամբ յոգնէմեղ և անիմաստ գրչի մեղաւոր Մխիթար քահանայի, որ միայն զանունս ունիմ և դործովս ոչ: Շնորհիւ Տեառն սկսա և ողորմութեամբ նորին կատարեցի ի թվականիս Հայոց ՌՃԱ (1652), ի դեաւոս որ կոչի Միջա, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Քրիստափորի, ի դառն ե ի նեղ ժամանակիս, յորում նեղիմք ի հարկասլահանչութենէ անարինաց, քանդի ես քան դես սաստկանա բռնութիւն և նեղութիւն աշխարհիս ևս առաւել ազդիս Հայոց վասն ծովացեալ մեղաց: Արդ՝ որք հանդիսիք սմա կարդալով կամ արինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զանարժան քահանայս և ղծնաւղքն իմ՝ զՌաբապետն և զԱլամ, և զպապն իմ՝ զՅովաննէս, ե ղհարեղբայրն իմ՝ զտէր Սրապիոն, և պայծառացուցանէ յիւր սբ. միսանգամ դալըստեամբն. ամէն:

813

Հ Ա Ի Ա Ք Ա Մ Ո Ի

ՅԶԱԲ, № 77

Հեղինակ՝ Մարտիրոս Ղրիմեցի
Վայր՝ Երուսաղեմ

388

Մեծահրաշ ծագմանէ Միածին բանին⁴⁹,
Վեշտասաներորդի ի հարիւրորդին,
Միով քառիւ տասանց շարադրեալ թվին,
Եւ ի շորեքտասան թիւ յարաբարդին (1654)⁵⁰:

Այլ և յաբեղական մերում գրոհին,
Երկեակ քառից հարիւր կատարեալ թվին,
Վեցերորդ [յ]որեկեան ի նոյն թվեսցին,
Եւ միակ թվին որ է առանձին (1652)⁵¹:

Բաբունապետք Հայոց մեծաց մեր զարմին,
Ժողովեալ կուտեցան մեծն ի Պաղեսաին,
ՅԵրուսաղէմ քաղաք մեծի արքային,
Անդ ուր է գերեզման մերոյ կենսատուին:

Տեղեաց և այլ բազում սբ. տնարինին,
Եւ ի սբ. ծնրնդեան յանբանից այրին,
Մեծի փափաքանօք յանդր գումարին,
[3]երկըրպագութիւն ի փառս Արարչին:

Ի թիւ շարադրեսցուք զհովիւք մեր հաւտին,
Որք կան աստ հաւաքեալ մեծի երամին,
Եւ կարգաւ դրեսցուք մինչև աւարտին,
Տեսցուք դորքանութիւն մեծի ժողովին:

Բամից գլուխ կարգեսլ մեծ դիապապոին,
Տեառն Փիլիպպոս կաթուղիկոսին,

⁴⁹ Այս չափածոն վերաբերում է Երուսաղեմի ժողովի մասնակիցներին. այն դրել է Մարտիրոս Ղրիմեցին, Վարդան արեղայի պատվերով:

⁵⁰ Տպված է «Երուսաղեմ», այսինքն՝ $1600 + 40 + 14 = 1654$:

⁵¹ Այսինքն՝ $[(2 \times 4 \times 100) + (6 \times 50)] + 1 + 551 = 1652$:

Վերադիտող մեծի իջման Միածնին,
[Յ]աշորդող յաթոռոյն սբ. լուսաւորչին:

[Յ]Ուովք վարդապետաց որ ընդ իւր եկին,
էին ամենեքեան աշակերտք նորին,
Դաւիթ և ի Բարսեղ Շաւշ քաղաքացիքն,
Եւ ներսէս կոչեցեալն Տաթեացիքն:

Սոցին ընկեր Առաքել Շուտրեցիքն,
Դաբրիէլ և Յոնան Երևանեցիքն,
Յով[ն]աննէս վարդապետն որ է Մուղնեցի[ն],
Տեսուչ Տիգրանակերտ մայրաքաղաքին:

Ապա Յոնանն կոչեցեալն Ասղընեցիքն,
Միւնաս Եղովկիայ մեծ քաղաքացիքն,
Որ է Հովիւ Գաղատացւոց նահանգին,
Սոքա և այլ բազում աշակերտք սոցին:

Իայց են և այլ վարդապետք ըստ կարդի նոցին,
Գրիգոր և Աւետիս Վանեցի կոչին,
Խաչատուր բանիբուն մեծ Բաղէշացիքն,
Թորոս Կեսարացի և Նիկովոսին:

Եւ Տանն Լիլիկ[ի]ոյ կաթողիկոսին,
Ներսէս Սեբաստացի քաջ Հով[ու]պատին,
Այլ և Խաչատուրի իւր աշակերտին,
Որ է տեսուչ Բերիա մեծ քաղաքին:

Ղամպարք են լուսատու Հոդ[ւ]ոց մարդկային,
Սոքա ամենեքեան որ են ի կարգին,
Բաբունապետք արքեալք ի շնորհաց Հոգին,
Եւ են մաքրիչք Հոգւոց մեղաց փրշային:

Իսկ եպիսկոպոսացն, որ են ընդ սոցին,
Թվեսցուք և զանունս նոցա ըստ կարգին,
Սաճակ եպիսկոպոս Վանա[յ] գաւառին,
Եւ Մարկոս Սասընցի, Յով[ն]աննէս յԱկին:

Այլ և Ստեփան[ն]ոս Մոկաց գաւառին,
Եւ Միքայէլ կոչեալ ծեր Բաղէշեցիքն,
Պետրոս եպիսկոպոս Սըսա վիճակին,
Սոքա ամենեքեան Հովիւք են հաւտին:

Սար տեղին Հրեղինաց սըրբոյ քաղաքին,
Որ է արքայ[ա]նիստ անմահ արքային,
Դամբարանի սրբոյն Յակոբայ մեծին,
Փառաւորեալ երկնակառոյց տաճարին:

Աթոռակալ տեսուչ այս մենաստանին,
Աստուածատուր կոչեցեալ րարունապատին,

Խաչատուր վարդապետն Չնուշեցին,
Եւ Առաքել Բաբերցի միաբանք նորին:

Յանկալին գրւարթնոց յանմահ խորհրդին,
Պատարագիչ Թորոս հպիսկոպոսին,
Ի Ոնուփրիոս Հեհնի հպիսկոպոսին⁵²,

Եւ այլ կրօնաւորաց բազումք ընդ սոցին,
Կան ի սպասու կացեալ սրբոյ տաճարին,
Առ ոտս Աստուածատու մեծ վարդապետին,
Առ ի հնազանդութիւն հրամանաց նորին:

Այլ և ի թիւ համօրէն մեծի և փոքրին,
Ասասցուք ի կարգի զի յայտնի լիցին,
Երկու կաթուղիկոս գլուխք ժողովին,
Տասն և լութ վարդապետ[ք] կան ի միասին:

391

Լուարուք ի կարգի ասացեալն բանին,
Ութն հպիսկոպոս ի թիւ համարին,
Կրանաւորք երեսուն և հինգ աւելին,
Ամենեքեան վաթսուն և երեք լինին:

Էրէցք որք աշխարհի քահանայք կոչին,
Վաթսուն և այլ աւել և նոքա լինին,
Սարկաւագք և դպիրք ի թիւ ոչ մտին,
Չանձրութիւն լսաւղացդ զի մի՛ լինիցին:

Բայց թէ ժողովս ամէն ի մի հաւաքին,
Հսկսեալ ի մեծաց մինչև ցփոք[ը]ին,
Ու (1000) կամ այլ աւել դոյ թիւ ժողովին,
Որք են յուսով եկեալ յերկրպալութիւն:

392

Աստանօր ցընծացեալ բերկրեց ուժգին,
Տեսլեամբ յանմահական լուսոյն երկնային,
Աղատեալ ի մեղաց կապից բանսարկուն,
Գրեցա[ւ յ]որդեգրութիւն Հաւրն երկնաւորին:

Նայե զայս պատմեցից ձեզ բանս ի կարգի[ն],
Աստանօր նորոգումն եղև ուխտին,
Ս. Յակոբայ մեծահռչակ տաճարին,
Չեռամբ Փիլիպ[պ]ոս մեծ կաթուղիկոսին:

Սակաւ բանս յարմարեալ գրեցաւ ի քարտի,
Ի սբ. յԵրուսաղէմ աւրհնեալ քաղաքի,
Չեռամբ Ղրիմեցի սոսկ Մաբտիրոսի,
Սակըս մեծի խնդրոյն Վարդան արեղի⁵³:

⁵² Ինչպես նկատել է Յուսէփի հեղինակը, այս քառյակի վերջին տողը պակաս է:

⁵³ Քառյակների առաջին տողերի սկզբի տառերից հոգվում է. «Մարտիրոս արեղի ասա-
ցեալ է բանս»:

814

Յ Ա Ն Կ Գ Ի Ր Ք

ՅԶԴԲ, № 125

Գրիշ՝ Գրիգոր
Վայր՝ (Նոր) Զուլայ

795 [Ի] կամս և ի շնորհս բարերարին Աստուծոյ յաւարտ և ի կատար հասնալ եզերեցաք զմիայնութիւն և զյօդուածս ցանկի, կտակացն աստուածային ատանդութեանց Հնոց և Նորոց: Նաև զբարդուածս այլոց վիպասանութեանց զորս վասն իրիք ինչ խռովութեան դրեալ եղև ի Ներսիսէ Կլայեցոյ: Այլ և զմիադրութիւնս վեցից սկզբանց և զցանկի Հարցմանց և զՅայսմաւորաց, ի խնդրոյ ունեմն բանասիրի Քումաւանուն վերակոչեցելոյ, զոր երկասիրութեամբ իւրով գումարեաց զայս ամենայն ի մի վայր և ստացաւ զգումարտակս ի հրճուանս անձին իւրոյ, և յիշատակ ծնողաց իւրոց, ի փառս Աստուծոյ, որ է ի Գողթն դաւառէ և ի գեղջէն Վանանդայ:

796 Եւ արդ՝ զրեցաւ գիրքս յամի հազարերորդի հարիւրերորդի առաջներորդի (1652) հայկազեանս թուահաշու[ու]թեան, յի ձեռն անարհեստ դըշիս Գրիգոր, մինչև ցայս վայր գրեցի⁵⁴. Իսկ զմնացեալն ոմն քահանայ Աստուածատուր անուամբ էած յաւարտ, ի գիւղաքաղաքս որ կոչի Զուլայ: Ուստի և յոգնաթախանձանօք հայցեմ ի տեսողացդ, զի մի ընդ եպերանօք արկանիցէք զերկասիրութիւն առնս ստացողի սմին, թէպէտ և անյարմար երևեսցի ձերում ենթադատութեան, այլ ի մշտապաղաա յաղօթս ձեր յիշեցէք զնա հանդերձ կրկին խնամարկօք իւրովք, որպէս զի և զուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր, որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

815

Ճ Ա Ռ Ը Ն Տ Ի Ր

ՏԵՐԱՎՋ., № 221

Գրիշ՝ Յովսէփ
Վայր՝ Թովրասկան

294 Փառք...: Զոր տեսեալ ծառայն Աստուծոյ Միրզախանն, և մեծ փափազմամբ և ջերմեռանդ սրտիւ ցանկացեալ եղև սբ. տառիս, և ի խընդիր ելեալ այս համբարեալ գանձիս, և լուսափայլ անգին մարգարտիս, անուշահոտ մանուշակիս և վարդափթիթ բուրաստանիս, և ետ գծագրել ի հալալ և արդար վաստակոց իւրոց, յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնողաց իւրոց Ասատուրին և Կօզալին, և կենակցին իւրոյ, և եղբարցն, և քւերցն, և այլ ազգականացն, և ամենայն արեան մերձաւորացն, զոր տէր Աստուած ընդ միոյն հարիւրապատիկ, հազարապատիկ վարձատրեսցէ, և ընդ այլ բարեպաշտացն դասակից և պսակակից արասցէ ի միւսանգամ գալստեանն իւրում. ամէն:

Արդ՝ եղև զրաւ հոգիաբուխ մատենիս ի թվականիս Հայոց ՌՃ և Ա (1652) ամի, ի յերկիրս Պարսից, ի մայրաքաղաքս Ասպահան, ի յետ

⁵⁴ Այսինքն, ձեռագրի 640 էջից՝ 326 էջը, որովհետև այս հիշատակարանը գտնվում է ձեռագրի 327-րդ էջում:

կոյս նաւնդալային, որ կոչի Թովբասկան, ի թագաւորութեանն Պարսից փոքրիկ շահ Աբասին, և ի հայրապետութեան մերոյ հայկաղան ազգիս տեառն Փիլիպպոսի խարազնազգեաց կաթողիկոսի, որ յայսմ ամի գնացեալ էր ի սբ. քաղաքն յերուսաղէմ՝ յերկրպաղութիւն փրկական տնօրինականացն Քրիստոսի Աստուծոյ, և եղեալ փոխանորդ իւր ի սբ. աթոռն էջմիածին, զոր Յակոբ արքեպիսկոպոսն Ջուղայեցի. և ի արքեպիսկոպոսութեան Աստուծոյ զիւղաքաղաքին նոյ Ջուղայոյ տեառն Դաւթի, որ և ի սա գնացեալ էր յայսմ ամի ի սբ. քաղաքն յերուսաղէմ: Եւ եղև կատարումն գրոյս և սկիզբն առաջնորդութեանն նորա, զոր տէր Աստուած հաստատուն յօհնեսցէ ընդ այլ հարբքն և եղբարբքն և յետ աստեացս ընդ սբ. հայրապետսն դասեսցէ. ամէն:

205

Եւ արդ՝ հս անարժան արժանաւորաց, մեղաւորս անմեղաց, անպտուղս ի բարեաց, պարտաւորս ազատաց, անարհեստս արուեստաւորաց և յետինս ի գրչաց, տառապեալ Յովսէփս, [քան] զի ոչ էի կարող և արժան յայսմ սբ. արուեստի և կատարման սբ. գրոյս, սակայն առատ շնորհօքն Քրիստոսի կատարեցաւ: Թողութիւն շնորհեցէք անկարողութեանս: Աղաչեմ զհանդիպողսդ սբ. գրոյս, հարբ իմ և եղբարբ, և համբուրեմ զգարշապարս ոտից ձերոց, յիշեցէք ի մաք[ր]ափայլ և ի գերապայծառ յաղօթս ձեր, զգեղեցիկ, զհարկաւոր, խոնարհ և հնազանդ, բարետեսիլ և իմաստուն երիտասարդն զՄիւրզախանն, քանզի լուեալ էր սա յաստուածաշունչ զորոց մարդարէականաց, թէ «Երանի...». և ինքն ոչ ոնեկով յիշատակ մարմնաւոր՝ ոչ արու և ոչ էգ, ջերմեռանդ սրտիւ, և սիրով, և աներկմտօք, և զուրախ սրտիւ <և> հո կատարել սբ. տառըս, և ինքն յայսմ ամի փոխեալ կատարեաց զկեանս իւր առ յոյսն ամենեցուն. և սուգ մեծ եթող եղբարցն, և քերցն, և ընկերակցացն, և այլ բարեկամացն, զոր տէր մեր Յիսուս Քրիստոս արդար դատաւորն ներումն և ողորմութիւնն արասցէ յանցանաց սորա, և ընդ արժանաւորսն դասակից և պսակակից արասցէ՝ հանդերձ ծնողօքն. ամէն:

Յիշեցէք և զմիւս քոյր Միւրզախանիս Նղիսարեթն, և զսորին կենակիցն՝ զՅովսէփ սարկաւազն, որ զսբ. մատեանս դժագրեաց, և զզստերսն իւրեանց՝ Մուրասան և զԼապիխանն, և զհանգուցեալսն առ Քրիստոս՝ Շահնազարն, Գօգալն, յիշեցէք:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՍ. Գրիգոր եկեղեցոյ քահանայքն՝ զտէր Աստուածաւորն, որ զսբ. մատեանս ծաղկեաց, և ոչ ժամանեաց կազմել; այլ փոխեցաւ առ Քրիստոս, զոր տէր Աստուած ընդ սուրբս դասակից և պսակակից արասցէ. ամէն:

Արդ՝ աղաչեմ զձեզ, սիրելի հարբ իմ և եղբարբ, և առ ոտս անկեալ արտասուօք համբուրեմ զգարշապարս ոտից ձերոց, Յովսէփ անարժանս այսմ արհեստի, թէպէտ յանդգնեցայ՝ զանձս ի գործ եղի, սակայն ներողութեամբն Աստուծոյ կատարեցաւ, դուք այլ ներեցէք մեղաւորիս միով ողորմիայիւ, զփափագս իմ յիշեցէք յորժամ հանդիպիք այս սբ. մատեանիս կարդալով կամ օրինակելով, յիշեցէք ի Քրիստոս զտառապեալ Յովսէփս և զվարպետն իմ զարհեստ գրչութեանս զԳասպար քա-

հանայն, և զմարմնաւոր ծնողսն իմ՝ Աստուածատուրն և զՎարդիս-
յունն, և զԼիւրարն իմ յիշեցէք...

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՄեսրոպ դպիր Խիզանցիւն, որ փոքր
ի շատէ և նա աշխատեցաւ ի վերայ սբ. տառիս, յիշեցէք...

816

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Վատիկանի դրագարան, № 70 (ԺԴ դ.)

- 121 Փառք...: Ի թվականիս Հայոց հազար ՃԱ (1652)-ին ի Կոկ վար-
դապետէս, որ կոչի անուամբ Գրիգոր րաբունապետ, էառ Հասլըմանցու
որդի Մկրտիչն, յիշատակ իւր հոգւոյն և իւր ննջեցելոցն, հօրն՝ Մելի-
նին և մօրն՝ Սուլթանին, եղբօրն՝ Նիկողայոսին, որդւոյն՝ Ովանէսին,
Մկրտչի կողակցոյն /// աշութին, որդոցն՝ Մելիքին, Մարտիրոսին,
Մեքունին, որ հանգուցեալ են ի Քրիստոս: Տեսողք և կարգացողք բանիս՝
122 յիշատակարանիս լի բերանով աղաչեցէք Աստուած ողորմի Մկրտչի //
ծնողաց հոգւոյն, որ եղիր յիշատակ արժաթապատ սբ. Աւետարանս
Շնեմուշու սբ. Եկեղեցոյն, որ անուանի Ս. Կարապետ, ի վայելումն զա-
հանայից տէր Վարդանին, տէր Խաչատուրին, տէր Էլէֆանին և տէր
Նղեային, մահոյսի տէր Փիլիպոսին. առաջնորդութեանն Մինաս արք-
եպիսկոպոսի, տեղապահ նորին տէր Կարապետ վարդապետի: Եւ ով
ոք հանիցէ ի դրանէ սբ. Եկեղեցոյս՝ կրաւ դնելով կամ ծախելով և կամ
դողանալովս՝ անէծքն Յուդայի և զսլատիժն Կայենի առցէ...:

817

Ք Ա Ր Ո Ջ Գ Ի Ր Ք

Հ. Ոսկյան, Վասպուրական-Վանի վանքերը, Ա, էջ 65—66

Գրիչ՝ Յովաննէս Շոռոթեցի
Վայր՝ Կտուց

Արդ՝ ես... Յովաննէս Լեթ անուամբ կոչեցեալ վարդապետ յերկրէն
Նախշուանու, ի գաւառէն Երզնակայ, և ի գեղաքաղաքէն Շոռոթու, որ-
դի Վարդան քահանայի առ Քրիստոս Աստուած փոխեցելոյ...: Յետ ժա-
մանակաց ինչ ելեալ ի վանաց մերոց և եկաք յերկիրս Վասպուրական-
նի, յանապատս Ս. Աստուածածնիս և Ս. Կարապետիս, որ մականուն
Կտուց յորջորջի, որ է ծովապատ և ծովահայեաց տեղի վայելուչ: Եւ
աստ ևս կայր ընտիր օրինակ հին Քարոզգիրք մի, և մեք սկսաք գաղա-
փարել, սկիզբն արարաք ի Ճէ (107) քարողէն, որ է Մեծի երկուշաբթի
քարողէն մինչև ի վերջ գրքիս աւարտեցաք, զորս մեք գրեցաք և զորս
քաղաքացի տէր Առաքել հոգիաշունչ և ճարտար քարտուղարն⁵⁵:

⁵⁵ Հիշատակարանի բերված հատվածում տարբերվել բացակայում է, սակայն աշխատու-
թյան 65-րդ էջում Հ. Ոսկյանը գրում է, որ «1652-ին հետո Կտուց կայցելի Յովհ. Շոռո-
թեցին» և այնուհետև բերում է սույն հիշատակարանը: Պայմանականորեն զրեցինք 1652 թ.
ներքո:

818

Ք Ա Ր Ո Ձ Գ Ի Ր Ք

Թեհրան, «ՀԱ», 1953 թ., էջ 599

Գրիչ՝ Պետրոս Երէց

Ա

Որում փառք և երկրպագութիւն...: Զմեղօք մեռեալ գծողս զՊետրոս Երէցս տխմար յիշեցիք, ո՛վ հայրք և եղբայրք. ամէն:

Բ

ՌՃԱ (1652) թվին:

819

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Լոնդոն, «ՀԱ», 1961 թ., էջ 508—510

Գրիչ՝ Խաչատուր Լեւից

Վայր՝ Կ. Պոլիս

Ա

Ողորմեա Քրիստոս Աստուած ստացողի գրոցս Զաւարիայ զալիֆային և ծնողացն՝ Գրիգորին և Բատիկին, և կողակցին՝ Նդիսաբեթին, և որդոյն՝ Յովնանէսին, եղբարցն և քրւերցն, և ամենայն արեան մերձաւորացն, և անիմաստ գրչիս Խաչատուր Երիցուն և ծնողացն՝ Սատաղային և Կուլաղային, և ամենայն արեան մերձաւորացն:

Բ

Փառք...: Արդ՝ յայսմ քաղցրանուագ երգոյս հետեւեալ ի սէրն Քրիստոսի, ստացաւ զաւակ անմահ ըստ հոգւոյ և յիշատակ անշնչելի յաւիտենական ի դուռն Ս. Աստուածածնի վայելչայարկ և զեղեցկասար եկեղեցւոյ, ի մայրաքաղաքս Կոստանդինուպօլսոյ, ի խնդրոյ աստուածասէր Զաւարիա զալիֆայի, յիշատակ հոգւոյ իւրոյ, և ծնողացն՝ Գրիգորին և Բատիկին, և կողակցին՝ Նդիսաբեթին, և որդւոյն՝ Յովնանէսին, և պապոցն՝ Զաւարիային և Ուղուլուին, և մեծ մամոցն՝ Շահրիստանին և Մուքլուին, և եղբարցն՝ Պօղոսին, Նդիային, Աստուածատուրին և Սահակին. և քրւերցն՝ Աննային, Մարիամին, Կուլիստանին, Շահրիստանին և Նազլուին, և աներոջն՝ Պալէ, և զոքքնջին՝ Փաշային, և հօրեղբօրն՝ Մանուկին, և քեռոցն՝ մահտեսի Տօնիկին, Գրիգորին, Պօղոսին և Ղարանէ, և մօրաքրոջն՝ Նազլուին, և կողակցին եղբարցն՝ տէր Սարգսին, Գասպարին, Պաղասարին, Սահակին և Մելիքնին, և ամենայն արեան մերձաւորաց...:

Արդ՝ գրեցաւ ի մեծահանդէս քաղաքս Կոստանդինու, ի թվականիս Ռ[ՃԱ]⁵⁶ (1652)-ի, ի թագաւորութեան և ի մեծ բռնակալութեան իսմա-

⁵⁶ Նկարագրութեան հեղինակը հաղորդում է, որ տարեթվի հարյուրամոր և միավոր արտահայտող երկու տասերը շնչված են: Եվ նա 5-րդ ծանոթ. մեջ ապացույցներ բերելով ենթադրում է, որ պետք է լինի ՌՃԱ:

յեւացւոց և հազարաց[ւ]ոց ի վերայ բազում ազգաց և ազանց, քրիստոնէից և ալլասեոից սուլթան Մաֆաւաթի, որ Ը (8)-ամեայ մանուկ գոլով կալաւ թագ և թախտ թագաւորութեան հօր իւրոյ, և ի հայրապետութեանն Հայոց, որ ի սբ. Էջմիածինն՝ տեառն տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսի, ձեռամբ տկար և փոփոխ գրչի՝ Խաչատուր երիցոս ...⁵⁷

Մաղկող՝ Յովսէփ երէց

Գ

Զվերչի աշխատողակս զՅովսէփ երէցն⁵⁸ յիշել ի Տէր:

⁵⁷ Եւ հիշատակարանի նման կան մի քանի հիշատակարաններ, բայց որովհետեւ եղած անուններն արտահայտված են ք հիշատակարանում, ուստի դրանք չվերցրինք:

⁵⁸ Նկարագրության հեղինակը ենթադրում է, թե այս անձնավորությունը ձեռագրի ծաղկողն է:

820

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Նրևան, № 1177

Գրիչ, ստացող՝ Զաֆարիա
Վայր՝ Ստամպոլ, Արգրում

ա

330ա Փառք... Արդ՝ ես վերջին ծնունդս կանանց, յետեալ ամենայն մարդկան, շողանցի շատայնջրջող վաճառական Զաֆարիա ցանկացող եղէ եռափտփաք սիրով Մեկնութեան Սաղմոսի, զոր մեկնեալ է երիցըս երանեալ սբ. վարդապետն Ներսէս, որ է Լամբրոնացի, ետու դրել ի Ըստամպոլ, կէս մի ես զրեցի, որչափ որ իմ կարն էր, և զայլ ժողովեալ խրատական և առական բանս, ուր տեսի, ետու դրել մինչ որ հասի ի մայրաքաղաքն Թէոդուպոլիս, որ այժմ Արգրում ասի, անդ ետու դրել, աւարտել զգիրսն Սողոմոնի և Լդի զամենայն ի մէկ տբի: Զի Լդիցի սա յիշատակ ինձ և ծնողացն իմոյ՝ Պետրոսին և մարն իմոյ՝ Փէրիսանին, և իմոյ կողակցին՝ զՍամբրին, և որդոցն իմոյ՝ Պետրոսին և Պողոսին և Թէոդոր[ոսին]. և դստերացն իմոյ՝ Ոսկիծաղկին, Դըշխոնին և Կատարինէն, և այլ ամենայն արեան մերձաւորաց իմոյ[ն]: Ով

330բ ոք հանդիպիք զորոցս կարդալով և կամ տեսանելով զան[արժան] Զաֆարիա յիշեցէք ի սբ. յաղօթս ձեր և լի սրտիւ ողորմի ասացէք. և Աստուած ձեզ ողորմեսցի. ամէն:

Եղև զրաւ գրչութեանս ի թվականիս մերոյ ՌՃԲ (1653), ի սահմի ամսոյ 1 (30) և Հռոմայեցոց ամսոյ յունվարի 2 (6), ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպոս կաթողիկոսի սբ. էջմիածնայ, յոյժ սրբասէր և առաքինի. և Քրիստոսի փառք յաւիտեանս. ամէն:

Գրիչ՝ Յարութիւն

բ

257ա Գրեցօ սակօ մի պատմութիւնս ձեռամբ անիմաստ Սեբաստացի Յարութիւն տիրացուս. որ ոչ մեղադրէք, զի շղագիր եղեալ է. ամէն:

821

Կ Ր Ո Ն Ա Կ Ա Ն Ա Ր Ա Ր Ո Ղ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

CBNMac., № 96

Գրիչ՝ Յոնան
Վայր՝ Երուսաղէմ

43 [Գրեցաւ] ի սբ. Երուսաղէմ, ի թվին Փրկչին ՌՈՄԳ (1653), փետրովարի ԺԹ (19), ձեռամբ Յոնաննու...

822

Յ Ա Յ Մ Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Երևան, № 7392

Գրիշ՝ Ղուկաս

Վայր՝ Կաֆայ

ա

30ա Որ ողորմի ստացողի գրոցս մահդասի տէր Մինաս քահանային և ծնաւդացն մահդասի Գոնար խաթունին և Դաւթին, եղբարցն՝ Թառառին և Խաչիկին, և ամենայն արեան մերձաւորացն, նաև գծողի սորին Ղուկաս գրչի և կարդացողաց:

Գրիշ՝ Խասպէկ

բ

181բ Որոյ աղաթիւքն ողորմի Քրիստոս ստացողի գրոցս տէր Մինասին... և Խասպէկ գրչի, կարդացողաց:

գ

528բ Փառք...

529ա ... Արդ՝ ստացաւ զգիրքս պիտանի տէր Մինաս քահանայն, որ կոչի Յայսմաւորք, զոր կարդեալ է ի յետին ժամանակիս մեծ վարդապետն Դրիգոր Մեքենց կոչեցեալ, բազում ջանիւ և աշխատութեամբ ուղղեաց և հաստատեաց ի մէջ եկեղեցւոյ, զի անաշխատ առաջնորդութեամբ հասուցանէ ի կատարումն տարւոյն:

Արդ՝ աղաչեմ զդասս քրիստոնէից, մանաւանդ զճշմարտախոհ քահանայքդ, որք հանդիպիք յայսմ խորհրդաւոր սոփերիս, յիշեսցիք զստացաւ սորա զՄինաս քահանայն, և զմայրն իւր՝ զմահդասի Գոնար խաթունն, և զհայրն իւր՝ զԴաւթն, և զեղբարքն իւր՝ զԹառառն և զԽաչիկն, և զամենայն արեան մերձաւորսն, զայժմու կենդանիքն...:

Արդ՝ գրեցաւ սա յամի թուաբերութեան հայկազան սեռի ՌՃ և Բ (1653) ամի, և յամսեանն մարտի ԻԲ (22) և նիսանի Ա (1), յաւոր հասարակածի գարնան, ձեռամբ անիմաստ և թարմատար, վերջին և յետին... անարհեստ Խասպէկ գրչի: Արդ՝ աղաչեմ զճշմարիտ ծառայքդ Աստուծոյ, յիշեսցիք և զգրծողս անարժան գողով, և զհայրն իմ՝ զմահդասի Անդրէասն, և զմայրն իմ՝ զմահդասի Խանուսն, և զեղբարքն իմ, և զքորքս, և զորդեակն իմ, և զգոտերքսն իմ, // և դուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ...:

529բ Եւ ծրագրութիւն մատենագիր յիշատակարանիս ի մեծ և ի հոյակապ, և ի հռչակաւոր մայրաքաղաքս ի Կաֆայ, ընդ հովանեաւ Սրբոյ տաճարիս Յարութեան, ի վեհագոյն տիրական իշխանութեան տեառն Փիլիպպոսի, ամենայն Հայոց կաթողիկոսի, և յառաջնորդութեանն հայրապետական աթոռոյն սրբոյն Երուսաղէմայ տէր Աստուածաճառւ վարդապետի ժերունոյ, և յարհիական եպիսկոպոսութեան յայսմ նահանգիս Ղւմու Ս. Նշանի տէր Գրիգոր արհի և պանծալի եպիսկոպոսի, և յաւագ երիցութեանն Կաֆայու տէր Մաղաֆիային և տէր Գրիգորին: Սակս որոյ խնդրեմք ի յամենասուրբ Երրորդութենէն...:

Եւ կրկին պաղատանաւք աղաչեմ զձեզ, ո՛վ սբ. ընթերցողք և գաղափարաւորք, յիշել ի մաքրափայլ և լընդունակ աղաթս ձեր զմահդասի:

դասի տէր Սիմաս երէցն, հանդերձ ծնաւդիւքն, որ ստացաւ զՅայսմա-
ւուրս ի յարդար վաստակոց իւրեանց և եղ յիշատակ ի դրունս Սրբոյն
Գէորգեայ զարարվարին, որ մականուամբ Քաշառ կոչի: Յիշատակ ա-
ղատ, աղատ. ոչ ոք չունի իշխանութիւն գրաւելոյ և կամ ծախելոյ, թէ՛
յազգէ և թէ՛ յազանց, թէ՛ քահանայից և կամ ժողովրդոց և թէ՛ ոք յան-
դըքնի և ձեռնամուխ լինի՝ պատժի ի յԱստուծոյ...:

Դարձեալ աղաչեմ յիշել ի Տէր զշնորհաւղ արինակիս զտէր Մա-
ղաքիա ծերունի քահանայն և ղթղթիս կոկողքն և զաշխատողքն, և որք
յաւզնութիւն հասին տրուաւ և խնամովք:

Դարձեալ յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զՂուկաս նաւտարն,
որ զառաջին սակաւ բաժին դիրս նա գրեաց: Այլ և խորհրութեան և ան-
արհեստ գրիս և սըղալանացն մի՛ մեղադրէք, զի կար մեր այս էր, ըստ
աղկացեալ մտաց: Եւ որք յիշնն զմեզ միով ողորմիւ՝ յիշեսցէ զնոսա
Քրիստոս Աստուածն մեր...:

823

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՍՅՁԵՊ, VII, № 2146 (1646 թ.)

193

Թվին Հայոց ՌԺԲ (1653), ապրիլ ամսոյ [յ] Ե (5), արն երեքշաբ-
թի, ի յԱտանա քաղաքին, սպանեցին Խաբանիմ փաշան, վասն շարու-
թեան իւրոյ [յ]: Վասն զի շատ շարութիւն գործեաց ու շատ շարութեան
խորհուրդ այլ ունէր, որ առնելոց էր Ատանա քաղաքին: Գոհանամք
Աստուծոյ ամենայն ժամ, որ զիւր խորհուրդն խափանեաց:

824

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՅՁՂԲ, № 127

Գրիչ՝ Մուրաւ սարկաւագ
Վայր՝ Սէրաք

802

Գրեցեալ և կատարեցաւ շարադրած արհնութիւններս ձեռամբ մե-
ղաւոր և անարժան, ծառայ Աստուծոյ Մուրաւ սարկաւագ [ա]գի Եագլով-
ցայ քաղաքի, որդի ողորմած հոգի Միքայէլին. բայց գրեցեալ [0]լա-
խաց [Եր]գիրն, ի յաստուածապահ քաղաքն Սէրաք, ընդ հովանեաւ
Ս. Աստուածածնին. թվին ՌԺԲ (1653)-ին, ապրիլ ամսոյ ԻԵ (25), օրն
երկուշաբթի կատարեցաւ:

825

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Կ. Պոլիս Պալատի Ս. Հրեշտակապետի եկեղեցի, № 47 (մանրաժապակեն, Երևան, № 511)

Գրիչ՝ Արիստակէս երէց
Վայր՝ Կ. Պոլիս

ա

2բ

Այլ և զանարժան Արիստակէս երեց գրիչս յիշեսցիք ի Քրիստոս...:

— 532 —

Բ

322ա Փառք...

323ա Այլ զի ոչ հասու լինելով մերոյ մտաօ սակաւիկ մի գովեցի կարճ ի կարճոյ, յիշեցի իմում տկարութեանս զսբ. գիրգս այս Մաշտոցս: Այլ և զստացող գրոցս զՏիվրիկցի, ի գեղէն Կիւռասոյ զոր և ինքն անուանի Նուրշենց, Յովաննէսին է յիշատակ, և իւր կողակցին՝ Գոհարին, այլ և ծնողացն՝ Գիրգորին, և իւր հօրն՝ Նուրանշային, և քրերն՝ Մարիամին, Մարթային, Թուրվանդէ, Աւաթին, Շահաստանին, որդոյն՝ Յակոբին, և զստերն՝ Մարթային, այլ և հանուրց համօրէն կենդանեացն...:

Արդ՝ աւարտեցաւ սբ. գիր[ք]ս ի մայրաքաղաքն ի Կոստանդինուպօլիս, ընդ հովանեաւ Ս. Հրեշտակապետացն Միքայէլի և Գարրիէլի, ի թվին ՌՃԲ (1653), մայիս ամսոյ Գ (3), աւրն երեքշաբթի, ձեռամբ անարժան և անպիտան Արիստակէս երէց գրչի:

Արդ՝ յերես անկեալ աղաչեմք հանդիպող սորա, կարդալով կամ աւրինակելով, զպակասն ընուք և զաւելորդն բառնայք¹:

826

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

«Բանասէր», 1905 թ., հա. է, էջ 195

Դարձեալ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր, որ աղատեաց ի ձեռաց անօրինաց զսբ. Աւետարանս զայս, և վերստին նորոգել ետուր, և ետ յիշատակ ի գուռն Ս. Հրեշտակապետաց [Գարրիէլի] և Միքայէլի: ...

Վերստին նորոգել ետուր զսբ. Աւետարանս ի թվին ՌՃԲ (1653) մայիսի ԺԶ (16)....:

827

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

Կամենից, էջ 190—191

Գրիչ՝ Վարդերես
Վայր՝ Կսմենից

Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ Ատենագիրքս ի յաշխարհս Իլախաց, ի քաղաքն Կամենից, ի դառն և ի տրտում ժամանակիս, ի վշտալից և ի թըշուառական ատենիս, և ի նեղաց սրտիս, և ի այրեալ լերդիս, պիղծ և անօրէն Հոռոմ աղգէն, անուամբ կոչեցեալ Ղոկտան Խմէլենիցֆէն, որ հինգ² ամ պաշարեալ և դերեալ զաշխարհս Իլախաց. զքաղաքս, զգիւղս, զգաւառս, զգիւղաքաղաքս, զժամս, զժամատեղս, զքահանայս և զկարդացողս, զկենդանիս և զմեռեալս, զամենայն զինչ ի միտս³ անկանէր և ի ձեռն հասանէր: Նա անխնայաբար և անողորմաբար տանջեալ,

¹ Շարունակութիւնը կորած է:

² Ալիշանի հրատարակութեան բնագրում նշված է «երկու», իսկ Տաշյանի մոտ՝ «հինգ»: Ժիշտ համարեցինք վերջինս, ընդունելով 1648 թ. Բոգդան Խմէլենիցկու ղեկավարութեամբ ըսկրված ուկրաինական ժողովրդի ազատագրական շարժման սկիզբ:

³ Տաշյանի մոտ «ի տես»:

գերեալ և տայր ի ձեռս այլազգեաց, որ կոչուէին թաթար ազգն: Ոչ լալոյ և ոչ հառաչելոյ, ոչ պաղատելոյ և ոչ աղաչելոյ կու նայէր, այլ իւր գոռոզութեամբ և հնարիւք սատանայիւք առնէր զինչ և կամէր: Արդ՝ հայցեմք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերմէ, որ վասն մեր խաչեցաւ, մեռաւ, թաղեցաւ և յարեալ... որ նա զիւր առատ ողորմութեամբ և մարդասիրութեամբ՝ զպեղծ և զանիծեալ բերանն բացեալ զառիւծն՝ կալցէ, կտրեսցէ և զգլուխն կործանեսցէ ի ձորն անդնդային և զմասն նորա ընդ անհաւատս դիցէ, և զմեզ զամենեւեան զհաւատացեալսն ազատեսցէ ի նորա անհաւատոյն ձեռանէն. ամէն:

Արդ՝ վասն խնդրելոյ եղբօրս իմոյ բան Միսքոյ, որդւոյ պարոն Քրքըքոֆ Մուսթաֆային, ի սբ. եկեղեցին, ի քաղաքն Զամուսցայ, վասն իւր արեւուն, և ընկերոջն, և գուտորոգոցն, և ծնողացն ննջեցելոց [հոգուն. զոր տէր Աստուած բարով վայել տայցէ իւրեանց բահանայից և բան Միսքոյն. ամէն]: Արդ՝ դրեցաւ ի յաբեթական մեծ տումարիս ՌՃԲ (1653) ամին և ի մայիս [ԻՐ] (22)-ին, ի հայրապետութեան սբ. էջմիածնայ տէր տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսին, ի յառաջնորդութեան խառնակի ժամուն ոչ այս և ոչ այն, այլ մնացեալ վասն գալոյ պարոն Թոբոսովից տէր Նիկողայոսին. և ի թագաւորութեան Ե[ւան] Քաթիմիրին: Գրեաց զսա խեղճ և անճարակ, մեղաւոր և անարժան ծառայ, ոտացնեւորուդ կոխան Վարդեբեւ, որդոյ պարոն Քրքըքոֆ Մուսթաֆային: [Հայցեմք զձեզ, հարք իմ և եղբայրք, ով որ կարդայ և աւրինակէ, զիս զմեղաւորս... յիշել չի ձանձրանայք և զյիշողն Քրիստոս Աստուած յիշէ]:

828

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԱՂԷՔԱՆԴՐԻ ՄԱԿԵԴՈՆԱՅԻՈՅ

Սալտիկով Եղեգրինի անվան գրադարան, Арм. Н. С. 38

(մանրածապաղեն, Երևան, № 132)

Գրիչ՝ Յովան

ա

164բ Գրեցաւ սակաւ գիրս ձեռամբ Յովան և այլի սարկաւազի, ի թուաբերութիւնս հայկազեան սեռի ՌՃԲ (1653)-ին և մայիս ամսոյ ԼԱ (31)-ին, աւրն երեքշաբթի:

բ

Այլ քրով

ի վայելումն տիրացու Աբրահամին, Օսկանին, Պետրոսին, Տաւոյին:

829

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ն. Միքայելյան, «Էջմիածին», 2-է, 1971, № 266

Վայր՝ Կ. Պօլիս

89 Փառք...: Որոյ խնամօք և ողորմութեամբ աւարտեցաւ աստուածախօս սբ. Աւետարանս ի գերահռչակ մայրաքաղաքն Կոստանդնուպօլիս,

⁴ Ուղիղ անկյուն փակագծերում եղած երկու նախադասութիւնները վերցրել ենք Տաշյանից:

որ այժմ ասի Ստամպոլ, ձեռամբ՝ գրի. որ և ստացաւ զսա մահդասի խօճայ Բարսեղն, յիշատակ ինքեան և ծնողացն իւրոց, հօրն՝ Հսիւնա-
գաւրին և մօրն՝ Մուրվաթին, և դստերացն՝ Մասփուտին, Աննային և այլ
ամենայն արեան մերձաւորացն. որ և բաղուժ թախանձանօք հայցեմ
հանդիպողացդ այսմ տառի, յիշել զվերոյ գրեալ մահտասի Բարսեղն և
զկողակիցն իւր՝ զՄարիամն, և զորդին՝ զպարոն Մինասն և զկողակիցն՝
զՂամպարն հանդերձ ամենայն ընտանեօքն իւրովք, Եւ որք յիշեն՝ յիշեալ
լիցին ի Քրիստոսէ...:

Եղև այս ի ՌՃ և Բ (1653) թուին, յունիսի ԺԳ (13):

Դարձեալ յիշեցէք զԳրիգորն և զկողակիցն՝ Բաղիշդէն, և զորդիսն
իւր՝ զՆազարն և Սաֆարն, և զդստերքն իւր՝ Ուրուֆէն, Նազուփանն և
Մարամտապիկն, յիշեցէք և Աստուած յողորմի [ասացէք]:

830

Ա Ն Գ Ի Տ Ա Յ Ա Ն Պ Է Տ

ԲՅԱՎ, Ձ 184

Գրիշ՝ Մարգար երէց
Վայր՝ Բերիա

ա

331

Դարձեալ յիշեսցիք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր զվերստին ստացողն
զՄարգար երէց, զորդի Ովանիսի Զաշունացի, որ ստացաւ զայս մին-
հաճս իւր հալալ արդեամբ, ի վայելումն իւր և իւր որդոցն, ի թվին ՌՃԲ
(1653), ի թագաւորութեան Մուհամմադին, և ի վեզիրութեան Տարուիշ
Անմատին, և ի փաշայութեանն Բերիոյ Իպշիրին, և ի կաթողիկոսու-
թեանն Ներսէսի Սեփասաացոյ, և ի առաջնորդութեան Խաչատուր րա-
բունապետին Սեփասաացոյ, ի քաղաքն Բերիա:

բ

Գրեցաւ Առաքինութեանց գիրգս ձեռամբ մեղսամած Մարգար Ե-
րէցի⁶. յորժամ Իպշիր⁷ փաշան շնտէն պատեցոյց թվին Հայոց ՌՃԲ
(1653), ունիս ամսոյն ԺԹ (19)-էն...: Ի թագաւորութեանն Մուհամմա-
տին և ի կաթողիկոսութեան Ներսէսի Սեփասաացոյ...:

831

ՔԱՐՈՒԱԾՈՅ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԱԻԵՏԱՐԱՆԻՆ ՄԱՏԹԷՈՍԻ

ՅԶԱՐ, Ձ 37 (1606 թ.)

Վայր՝ Գաղաթիա

Նվիրատու՝ Դանիէլ քանանայ

204

Յիշատակ է սբ. Աւետարանի Մա[տ]թէոս գլուխ կոչեցելոյ քա-
ղաածոսս ի դուռն Գաղատիոյ առաքելաշէն աթոռոյն, տէր Դանիէլ նոր-
ընծայ քահանայէս, որ ետու յիշատակ ինձ և ծնաւդաց իմոյ տէր Առսւ-
ֆելին, և մօրն իմոյ՝ Ոսկին, և կողակիցն իմոյ՝ Նդիսաբեթին, և նորա-

⁵ Յուցակի հեղինակի հաղորդմամբ գրի անունը չի գրված և տեղը բաց է թողնված:

⁶ Մարգար երեցը ձեռագրի մի մասի գրիչն է:

⁷ Յուցակում «Ի պշիր» ձևով:

տունկ մանկանն իմոյ՝ Կարապետին: Ո՛վ որ ընթեռնու ողորմիս ասէ
և աղօթէ, որ իմ Կարապետն երկայն աւուրս լիցի: Ապա շունի ոք հրա-
ման որ տալի անէ առնելոյ կամ ի վտանգէս հանելոյ իմոց կամ աւ-
տարաց, այլ մնասցէ ի Ս. Աստուածածին. ի սորանէ հանողն Աստու-
ածածին պարտական մնայ: Այս եղև թվին ՌՃԲ (1653) և յուլիսի ԻՁ
(26), ձեռամբ Մինաս վարդապետին, որ առաջնորդ էր այս մենաստա-
նիս:

832

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

ՅՅՁՄՎ, № 68 (1567 թ.)

- 310 Նորոգեցաւ և կազմեցաւ Մաշթոցս ձեռամբս մեղաւոր և անարժան
նորընծայ Առքստագէս իրիցու, ի թվականիս Հայոց ՌՃԲ (1653), օգոս-
տոսի ԻԱ (21): Խնդրեմ զձեզ հայրք և եղբայրք, յորժամ կարդաք կամ
օրինակէք, Հայր մեղային յիշման առնէք:

833

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

ՄՅՁԵՊ, III, № 824

- 218 Զգծող սորա զՄիքայէլ երէցս յիշեցէք ի Տէր, և գուք խշեալ լիցիք
ի Քրիստոսէ Աստուծոյն մերոյ: Գրեցաւ թվին Հայոց ՌՃԲ (1653), օգոս-
տոս ամսոյ ԻԱ (21):

834

Տ Օ Ն Ա Յ Ո Յ Յ

ՄՅՁԵՊ, VIII, № 2509

- 165 Գրիշ՝ Միքայէլ երէց
վայր՝ Կ. Պօլիս
Փառք...: Արդ՝ ի զրաւ լինել գրոյն սորա, ցանկացաւ եղեալ աս-
տուածասէր Խաբակաւզին որդին մահտեսի Մերունն և ստացաւ յիշա-
տակ նընշեցելոցն: Գրեցաւ ի գաւառն Ասիա, ի մայրաքաղաքն Կոս-
տանդնուպօլիս, ձեռամբ Ակնցի Թամուր դպրի, թվին ՌՃԲ (1653),
սեպտեմբերի ԺԴ (14), օրն երեքշաբթի:

835

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՅԱՅՏՆՈՒԹԵԱՆՆ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԱՆԴՐԷԱՍ ԿԱՊԱԴՈՎԿԱՅԻՈՅ

Երևան, № 7099 (1686 թ.)

- 161 Գրիշ՝ Անաօն եպիսկոպոս
վայր՝ Եգիպտոս
Կատարեցաւ մեկնիչն Յոհաննու Աւետարանչուն, ի քաղաքն Եգի-
պտոս, ի դուռն Ա. Աստուածածնին Հաճատկատար անուն և աւետման
Աստուածածնին և Սրբոյն Գրիգորի լուսաւորչին, ձեռամբ նուստտ Ան-

տօն եպիսկոպոսի և վարդապետի՝ մականուամբ Սէրէբոյենց, ի թվին Հայոց ՌԺՔ (1653), սեպտեմբերի Ի՛ն (27), օրն երեքշաբթի, ի փառս Քրիստոսի...:

836

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Երևան, № 1742

Ստացող՝ Յովնանէս

Վայր՝ Էջմիածին

ա

- 541ա Փառք...: Յորմէ շնորհէ սատարեալ յանդեալ աւարտեցաւ տառս մակացական և գիծս իմաստասիրական, արտադրութիւնս փիղիսոփայական և ասացուածս նըրրաճառական յամի հազարերորդի հարիւրերորդի և երկրորդի (1653) թուահաշուութեան արամազեանս ըստ հոլովման մեծի շափողին և պատճառին ամանակի ի մարգաց ամսոջ⁸, և
- 541բ ի յօգոստոսի ըստ Հ/Ոռմայեցւոցն քսան և մէկ, առ հովանեաւ լուսանկար և տիեզերածաւալ գերագահ սբ. աթոռոյս Էջմիածնի: Յորում միջի կայաւորեալք են բազմութիւնք եղբարց կուսակրօնից իբրեւ յիսնեակ թուով. միշտ յաստուածաշունչ դիրս պարապեալք և յար ի քն[ն]ութիւնս բնախօսական տառից կրթեալք: Ունելով գլուխ և առաջնորդ ուսումնս այսորիկ զմեծ հռետորն և անյաղթ փիլիսոփոսն ամենավսեմականի Հոգւոյն ընդունարանն. և զինչ եթէ ոչ երկրորդ Դաւիթ և Մովսէս շնորհեալ ազգիս մերում, Սիմէօն⁹ ասեմ զմայլեալն առատաբար ի վերնական զեղմանէն, յորմէ ուռճացան յոգունք քերթողութեան արուեստի և արտաքին գրոց տեղեկութեամբ: Եւ աստուածախօս տառից ծանօթացան ըստ որում պատաճառի և զգիրս զայս ստացայ: Քանզի ըստ յաւտունակ իմաստութեան մտաց իւրոց, պարզագոյն իմացուածով քերականութիւն յօրինեաց և ուսոյց ամենայն ումեք: Գոլով գաւառաւ ջուղայեցի, որ այժմ ի Շօշ քաղաքի բնակեալ են արքայարանի Պարսից, աշակերտ եռամեծին և բազմերշանիկ վարդապետին Խաչատրոյ: Արդ՝ սկիզբն այսր գիտութեան եղև խստակրօն և ճգնազգեաց վարդապետն Մելիքիսէօ¹⁰, որ էր յԱրարատեանս գաւառէ, և ի նմանէ ծանօթացաւ սա: Բայց սակայն բազմապատկաբար առաւելաւ գիտութեամբ սա. սակս յոյժ առատութեան մտաց իւրոց, որպէս և քերականութեանս իրողութեան, որում ոչ ոք երբէք էր տեղեակ յազգէս մերմէ ի վաղուց հետէ մինչև ցայսօր ամանակի ըստ այսմ:
- 542ա Ուստի և որքանութիւն իմաստութեան սորայ սովաւ ծանուցանի այնոցիկ մտաց, որք իսկապէս կարեն բացորոշել զգիտաւորութիւն քերթողութեանս: Այլ մեք դարձցուք ի կարգ անկեալ բանիս, զոր սկսաք: Արդ՝ գոլով այցելու և դիտապետ տոհմիս հայկական, երջանիկ և ճգնազգեաց իմն արտասանեալ տէր Փիլիպպոս, բան ջահից մակադրեալ, որ

⁸ Ամսաթիվը չի գրված և տեղը ըստ է թողնված: Պետք է լինի ԺԷ (17), քանի որ Հայոց ՌԺՔ թվականը շարժական տոմարով սկսվում է 1652 թ. հոկտեմբերի 9-ին:

⁹ Իմա Սիմեոն Զուղայեցի:

¹⁰ Խոսքը վերաբերում է Մելիքիսէթ Վժանցուն, Ներսես Մոկացու գործընկերը:

արդարև ըստ անուան իւրոյ փայլէ յաւուրս յայտոսիկ իբրև արեգակն միջօրէի, երանելի կենցաղավարութեամբ և առաքինաշաւեղ ընթացիւք, պատճառ բարեաց բազմաց լինելով ուղղութեան կարգաց, շինութեան եկեղեցեաց և այլ ամենայն բարեձևութեանց: Ուստի և նոր նորոգեալ պայծառացոյց զտիեզերական աթոռս, թէպէտ և ոչ սկիզբն: Սակայն զվաղձանն գեղեցկապէս յանդեաց, ըստ որում Դաւթին առաջարկութիւն և Սողոմոնեան հըրակացութիւնն տեսանի: Վասն զի յառաջ քան զսա սրբազան և երջանիկ հայրապետն Մովսէս, որ էր ի Սիսակաւն նահանգէ, անհամեմատ դտեալն ամենայնիւ արդիս, զոր ոչ ոք կարասցէ ըստ քանիօնութեան նորա արտավիպել: Եւ զի է քեզ կալչիր նպատակ զՊարբէն Սահակ կամ զմեծն Ներսէս ըստ բնութեան բարուցն, ըստ մաքրութե[ա]յն կենացն, ըստ ուղղութեան ընթացիցն, ըստ առաւելութեան արդեանցն ի վերայ աղգիս և ըստ այլոց ամենայնի: Սա երիցս չոգաւ առ թագաւորն Պարսից և յոյժ սիբեցաւ ի նմանէ, որով և աղատեաց զաթոռս մեծ ի դիմոսական հարկաց ծայրագունից, որ յանուղագործ առաջնորդաց աղգիս մտեալ // էր: Սա ի ներքոյ շարագոյն լծոյն այնորիկ խափեալ է բարձ զայն երջանիկս դէտ շնորհօքն Քրիստոսի: Եւ զկնի այնորիկ սկիզբն արար ի մաքրել զսա յաղքեսից բազմակոտից, լայնանիստ պարսպօք բոլորեաց և դերից կողմանց շինուածսն աւարտեաց, որ ինչ միանդամ ըստ հարկութեան և ըստ պատշաճաւորեա պիտոյանայր քարիւ և կրով կարծակառոյց ամրութեամբ: Նաև զկմբէթ մեծի տաճարիս ի բացառեալ շքեղացոյց. քանզի էր խարխալեալ և կարի նիստ: Եւ յետ այնորիկ եղև զրաւ կենաց իւրոց փոխեցաւ աստուտ յանմահական կեանսն ի հազարերորդ ութսներորդ երկրորդ (1633) թուոյս մերոյ, զոլով վաթսու՛ն ամաց, կացեալ յաթոռ հայրապետութեան ամս շորս և ամիսս ըստ ամացն: Իսկ զկնի երանելոյն փոխանորդեաց աշակերտ նորին տէր Փիլիպսոս դիտապետն, զորմէ նախաճառեցաք: Եւ սա լցոյց զթերին, քանզի զտանիս սբ. աթոռոյս պայծառապէս նորոգեաց մինչև ի գօտին և զբրդունսն եռակի, զգրունսն երից կողմանց և զաստիճանսն շուրջանակի և զարեւելեան ձեռակերասն և զայլ ամենայն շինուածս ըստ պիտոյից սորա: Յորոյ աւուրս ընդ շինութեան մեծի աթոռոյս նորոգեցան պայծառապէս և եկեղեցիք Սըրբոյն Հռիփսիմէի և Սրբոյն Գայիանեայ հանդերձ յայտնութեամբ պատուական նշխարաց իւրեանց: Ընդ որոյ հովանեաւ և մեք ընդ յոքունս բարւոք տնօր[ի]նեալ խնամիմք և տածիմք: Զոր շնորհեսցէ մեզ տէր Աստուած

542բ խորագոյն խաղաղութեամբ և յաւետ իմն յարամնա||ցական ամօք կալ մնալ բարի հովիւ ի պատճառս սփոփութեան վարատեալ աղանց մեր: Եւ արդ՝ գրեցաւ իմաստասիրական գիծս յամի հազարերորդի ինսներորդի հինգերորդի (1646) թուականութեանս արամազեանս տոհմի, սու հովանեաւ հոյակապ մեծի աթոռոյս Ստաթէի յաշխարհիս Սիւնեաց, ձեռամբ Մկրտչի միանձնական և սրբակրօն քահանայի, երկրաւ լէհացի, որ անուանի Սաւմատիա: Բայց զթուղթ այսորիկ գրոց շնորհեաց տէր իմ և խնամօղ ըստ ամենայն պիտոյից ի մանկական տիոց մինչև ցայս վայր սրբազան ըստունապետն Յակովբ, որ է փոխանորդ տեառն Փիլիպսոսի երջանիկ հայրապետի. և ի բոլոր անձնէ և արիական սրտիւ դօտևորեալ

ճգնօղ ի վերայ ամենայն գործառնութեանց նորին, իսկ և զտաճար Սըր-
րոյն Ստեփանոսի Նախավկային, որ ի ձորն Շամբի անուանեալ, շքե-
ղազարդ յօրինու[ա]ծով կառոյց, զորոյ կեանս պարսպեցէ Տէր և
պարգեհեցէ ընդ երկայն աւուրս լինել ի գովեստ փառաց անուան իւրոյ.
զոր յիշել աղաչեմ յաղօթըս երկնանուէրս: Այլ և գրողի զսկզբնագիր
բանից գլխոց կարմ[ր]ագեղով տեառն Ստեփաննոսի հոգիւրնկալ քա-
հանայի և իմաստից պարապողի, համագաւառաւ գրոցս գծողի, և ոս-
կէնկար ծաղկափթիթ որա[կա]լք պաճուճողի Սիմէօնի վարդապետի ի
Քրիստոս հանգուցելոյ. մասն բարեաց ձերովք մաղթանօք շնորհեսցի:
Իսկ և աւանդողի գաղափարի սորին այսորիկ գրոյս Մովսէսի քաջ ռա-
543բ բունոյ մակացութեանց յարա[կ]հետեղի, յորոյ աշխատասիրութենէ ըս-
տուգաբանեցաւ ըստ քերթողական արհեստի և ճշգրիտ իմացուածով
օրինակ գրոյս, ուստի և ածանցեցաւ, ընդ որոյ հատուցումն ըստ վաս-
տակոց նորա տացի յամէնառատ գթութեանց անտի Աստուծոյ: Նաև
հարազատական գթով սիրեցեալ եղոր մերոյ տէր Պօղոսի, որ աշխա-
տակից եղեալ ի սրբազրութիւն տառիցս, փոխարինութիւն յանսլատում
բարեացն եղիցի հանդերձ համօրէն եղբայրական պարուք և դասուք
կրօնակցօք զումարելոց ի տիեզերական աթոռս սբ. Էջմիածնի: Այլ և
քանզի երանելին Սիմէօն վարդապետն ոսկեաւ օծանեալ զծաղկունս,
որ ի սմա փոխեցաւ ի Քրիստոս: Վասն որոյ և անկատար մնաց, բայց
աւարտեցաւ ի Շօշ քաղաք, ի ձեռն Հայրապետի ուրումն, օգնականու-
թեամբ և ծախիւք Միքայէլ վարդապետի սիրեցելոյ մերոյ, որում Տէր
վարձատրեսցէ: Իսկ բոլորապէս կատարումն էառ ամենայնիւ յամի հա-
զարերորդի հարիւրորդի երկրորդի (1653), ի գերագահ մայրս լուսոյ սբ.
Էջմիածինս սեպտեմբեր սկզբանն:

Պաղատիմ առ լուսերամ մանկունսգ վերին Սիօնի, առ հարսդ և
եղբարսդ հոգեւոր, յիշել և զըստ մարմնոյ ծնողսն մեր առ Քրիստոս
յոյսն ամենից, զհայրն ի[մ]՝ զՇաբուն, և զմայրն իմ՝ զՄարիամ, և
զեղբարսն իմ՝ զտէր Գասպարն, զԲարեաբն, զՍարտարն, զՄինասն,
զԱնդրէասն, զՍմբատն, զՀայիումն. և զքորսն իմ՝ զՍօթանեսին, որք են
ի կեանս յայս, և որք ի հանդերձեալն առ Աստուծով, զսոսա և զսերուն-
544ա զըս սոցա առ հասարակ. // քանզի ի վաստակոց իւրեանց ստացան զդի-
րըս զայս ի զբօնանս անձին իմոյ, յորոց ներեսցէ Տէր ողորմութեամբ
իւրով աղօթիւք ձերովք: Զի համօրէն աշխատաւորք, ըստ մարմնոյ և
ըստ հոգւոյ, հանդերձ վերադրեցելով յայսմիկ տառի, յիշողօք և յիշե-
ցելովք և միահաղոյն Քրիստոսի երկրպագօղօք, դասեսցուք ընդ աշխա-
սըն և ընդ օղեայսն յարքայութեանն երկնից, վայելել զանսպառ բա-
րիսն մշտնշենաւոր յաւիտենից յաւիտեանս. ամէն:

Ընդ որս և զանապատացեալս ի բուսոց բանականաց [բու]սացեալ
ծառս ի մէջ պտղաբերաց իբրև փուշ ի մէջ շուշանաց զՅովնանէս լոկ
անուամբ պաշտօնեայ բանի, յիշեսցիք ի Տէր գթութեամբ և սիրով, որ
յաւէտ իմն փափագմամբ ստացալ զգիրս զայս իմաստասիրական, որ
է բանական գիտութիւն, յորում սակաւուք ծանու եղեալ, զլիագոյնն
ձեզ թողեալ. որով պատճառաւ և յիշեցայց:

Արդ՝ ըստ փոփոխման ամանակաց և հոլովմանց կենցաղոյս, որում և լիցի ժառանգել զայս իմաստասիրական կտակ և վայելել <վա>, հայցեմ հեծածագոյ պաղատանօք, յիշել զիս յամեալս զՅովնանէս, սորին ստացող առ Քրիստոս, յոյս ամենից, համօրէն գրեցելովք ի սմա և զսակաւ յիշատակարանս զորոշմեալս յայսմ գծի, մի՛ երբէք ի բա[ց] հանել ի սմանէ կամ եղծանել: Չի և ձեզ շնորհեսցէ ըստ այսմիկ յապառնի եկելոց, և փոխարինութիւն առ հասարակ պարզեցեսցէ մեզ...:

Բ

347բ Կատարեցաւ սկսեալս ի մէնշ գրել տասն Ստորոգութիւնսն, ասացեալ յեռամեծէն Արիստոտելէ, որ ասի յունարէն ձայնիւ Կատիզորիաս, թարգմանեալ և մեկնեալ ի Դաւթ Անյաղթ Ֆիլիսոֆէ Ներգինացայ:

837

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

Ն. Միքայիլյան, «Էշմիածին», 1975 թ., Դ, էջ 59, № 337

Գրիշ՝ Սաեփանոս երէց

Փառք...: Աստանաւր կատարեցաւ հոգիաղուարձ երգս Դաւթի մարգարէին, որ ասի Սաղմոսարան, ի լաւ և յընտիր օրինակէ, ձեռամբ մեղապարտ և բազմամեղ, յոգնաթաւալ և մեղաց գերի Սաեփանոս իրիցու, ի թվականիս Հայոց Ռ և ՃԲ (1653) ամի, սեպտեմբեր ամսո[յ] ութի: Ընդորս փափագող եղեալ յայսմ պերճացեալ սոփերիս¹¹ |||

838

Ճ Ա Շ Ո Յ

Երևան, № 7432 (ԺԴ դար)

Նորոգող, կազմող՝ Խաչատուր

Վայր՝ Կաֆայ

491բ [Փառ]ք ...: ՌՃ և մի (1652) ամաց շրջագայութեան արեթական տումարի, մահդասի ոմն Քաղաքամիշ անուն աստուածասէր, սպիտակ ալեալ, խորհուրդ բարի արարեալ հանդերձ քաղաքիս տոլմաթաւորաքն, որոց հրամանաւ ժողովեաց սակաւ ինչ ողորմութիւն և զայլն յիւրում քսակէ ետ ի շինումն սրբոյ եկեղեցւոյն, որոյ անուն Ս. Սիմէոն: Եւ ինքն եղև վերակացու և առիթ շինութեան սրբոյ տաճարիս և նորոգման, որ ի վաղուց հետէ այնպիսի անքնակ ի բոլ եկեալ էր. որոյ առնթեր կայ աղբերն պատուական և քաղցր, յորմէ ըմպեն մարդ և անասունք: Եւ ես քաղաքացիքն, որ աւգնական եղեն տրաւք և ողորմութեամբ, վարձահատոյցն Քրիստոս հատուցէ նոցա վարձս ըստ վաստակոց իւրեանց: Իսկ յետ նորոգման սրբոյ տաճարիս ի միւսում ամին, որ թիւըն ՌՃ և Բ (1653) էր, դարձեալ խորհուրդ իմն բարի ի մտի եղեալ, նոյն ինքն մահդասի Քաղաքամիշն, և ետ նորոգել զգանձս պատուական յանառիկըն Սիովն, յորդորմամբ մահդասի Խաչատուրին և խոճա Միսաւորին և

¹¹ Շարունակութիւնը կորած է:

եղ զսա ի սբ. տաճարս, որ ի բնէ իւր էր, գեղեցկայարմար և խորհրդաւոր գիրս, որ ունի բովանդակեալ ի ծոց իւր զբոլոր ամին ընթերցմունսն...¹²

492 ա Արդ՝ որք հանգիսիք ի ղդալիսս յայս կեանս պիտանի տառիս ի սլատիւ տանից տէրունեանց և կամ հաճոյացեալ արանց կատարել զյիշատակ նոցա, յիշեսջիք առ Տէր զվերոգրեալ զմահասի Թողդամիշն ղնորոգաւ սորա, և զկենակիցն իւր, և զզաւակն, և զփեսայն՝ զխոճա Լիսասաբն, նաև զմահասի խաչատուրն, զեղբայր փեսին, որ եղև պատճառ և առիթ նորոգման սբ. գրոցս:

492 բ Եղև ծրագրութիւն մատենագիր յիշատակարանիս ի մեծ և ի հոյակապ և ի հռչակաւոր մայրաքաղաքս Կաֆայ, ընդ հովանեաւ Սրբոյ Յարութեան, ի հայրապետական իշխանութեան տեառն Փիլիպպոսի ամենայն Հայոց կաթողիկոսի, և յարհիա/[կան Ե]պիսկոպոսութեան յայսմ [նահ]անգի տէր Գրիգորի [և ա]լագերիցութեանն Կա[ֆա]յու տէր Մաղաքեայի և [տէ]ր Գրիգորի, և երեսփո[խ]անութեանն խոճա Եւալչիին, և մահասի խաչատուրին, և մահասի Յարութեանն և ալլ պաղի տուլթաւորացն ամենեցուն, որք համակից եղեն սմա: Եւ ի թուաբերութեան ծննդենէ Կենարարին ութերորդ երկերիւրի և երրեակ վեշտասանի և միակ ևթնեկի (1655)¹³, յամսեանն սերտեմբերի երկուտասանի:

Արդ՝ աղաչեմ զձեզ կրկին պաղատանաւք, յիշեսջիք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զվերոգրեալսն. ընդ նոսին և զանպիտան նորոգաւ և զկազմող սրբոյ սոփերիս զխաւսէկ գրիչս. և տուք ողորմի լի և առատ սրտիս:

Եւ նա որ առատն է ի տուրս բարեաց պարգևեսցէ ձեզ զերկնից արքայութիւնն...:

839

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Ծ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

ՅԶՎՍ, I, № 23 (ԺԳ դ.)

Նորոգող, հետ. ստացող՝ Առաքել Շոռոբեցի

172 Արդ՝ վերստին նորոգեցաւ սբ. գիրքս Առակացն Սողոմոնի և այլոց իմաստասիրաց, ի տիրապահ և հռչակաւոր քաղաքս, որ կոչի Կոստանդնուպօլիս, ի թվաբերութեանս Հայոց ՌՃ և երկրորդի (1653), ի հայրապետութեանս սբ. Էջմիածնի խստակրան և խարազանազգեաց առնն Աստուծոյ՝ Հայոց վերադիտողի տեառն Փիլիպպոսի, որ յայսմ ամի պատահել սմա աստ: Քանզի երկու ամաւ յառաջ ելեալ ի սբ. աթոռոյն, շրջագայեաց ընդ Հայաստանեայցս քարոզելով զբանն կենաց. և գնացեալ յԵրուսաղէմ յերկրպագութիւն Տեառն լուսնակալ սբ. գերեզմանին, և ալլ ոտնակոխ տեղեաց Տեառն տնաւորինականաց, որ եղև իսկ առաջնորդութեամբ Ս. Հոգւոյն: Զի մեծաւ հանդիսի և աշխարհախումբ ժողովով բազում վարդապետօք և յոլով եպիսկոպոսաւք նաև ան-

¹² Մէկ էջում թվում է ձեռագրի ամբողջ բովանդակութիւնը:

¹³ Այսինքն՝ $[(8 \times 200) + (3 \times 16)] + 7$:

թիւ քահանայիւք և ուխտիւք եկեղեցւոյ կատարեաց զուխտ իւր բազում զուարճութեամբ: Եւ անդուտ եկեալ ի Լիւզանդիա՝ մայր քաղաքաց, ըստ խնդրոյ աստ եղեալ քրիստոնէիցն, զի բազում շահս և աւոյնս եղև սոցա. մի՛ զի գոյր երկպառակութիւն ի մէջ սոցա, զի ոմանք ներսցի և ոմանք զրսցի անուանէին. և այսմ անուանակոչութեանց բազում վնասս ծնանիւր, քանզի զմիմեանս մատնէին և աւերս ուժգինս ածէին ի վերայ իրերաց. և սա այնքան միաբանս արար, մինչ զի մի հատ և մի հո-վիւ եղեն: Եւ երկրորդ՝ զի եկեղեցիքն սուտանուն սլատրիարգաց պարտուց ներքոյ էին՝ մինչև ցի՛ և ի Ռ (20000) զուրիշ. սա զամենայն լը-ճարեաց և նզովիւք փականաց, զի այլ պատրիարգ մի՛ նստի ասդ: Եւ երրորդ՝ զի զխանդարեալ կարգս հաստատեաց, և անկարգութիւնս յո-քունս կարգաւորեաց և ուղղեաց: Եւ աստուտ չու արարեալ գնաց յա-թող իւր:

Եւ է սոյն աւուրս, որ էր նոյէմբեր ամսոյ Թ (9) և ի տօնի Յովհան-նու Ոսկեբերանի սրբոյ, ի մէջ գիշերի՝ ի վաղորդեան շորեքշաբաթօյ անկաւ եանդուն բոլոր պաղաստանին, և այրեալ հրդեհեաց թուով ՃՌ (100000) ընդ տուն և ընդ խանութ. և արար բազում վնասս տաճկաց և ոչ քրիստոնէից, և թէ ոմանց յատահեալ՝ ե դայն ևս թերագունից:

Արդ՝ ես շինչինս ի բանասիրաց և յետնեալս ի վարդապետաց, զա-ռածեալս մեղօք Առաքել անուամբ կոչեցեալ վարդապետ և գործով յոյժ հեռի, ծառայից ծառայ Տեառնս¹⁴. ընդ սմա գոլով ի սպասաւորութեանս յամենայն ուրեք, որ հմս երկրաւ Նախիջևանու, ի Շոռոք գեղջէ, ստա-ցա զգիրքս ի հալալ արդեանց իմոց, յիշատակ ինձ և ամենայն արեան մերձաւորաց իմոց և ի վայելումն անձին իմոյ: Վասն որոյ աղաչեմ զամենեան զհանդիպողսդ, որք աւգտիք ընթերցմամբ կամ արինա-կելով, յիշեսցիք զպիտակս միով Տէր ողորմեայիւ. և թէ ծանր չթվիցի՝ միով Հայր մեղայիւ, զի թերևս արժանի գտայց շնորհի Տեառն և ողոր/-մութեան՝ աղաթիւք արժանաւորացդ: Եւ ձեզ յիշողացդ լիցի մասն ի Քրիստոսէ Յիսուսէ տեառնէ մերմէ. որում փառք և գոհութիւն // ընդ Հօր և Ս. Հոգւոյն անզրաւ յաւիտենիւ. ամէն:

840

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Ն. Միքայելյան, «Էջմիածին», 1950 թ., է—Ը, № 16

Գրիշ՝ Յակոբ
Վայր՝ Շախապան

ա

85 Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ տառս այս աստուածային, որ կոչի Շարակ-նոց, ի յերկիրս Շօշ, որ է Ասպանան, ի գեօղս որ կոչի Շախապան, ընդ հովանեաւ Ս. Գրիգորի մերոյ Լուսաւորչին, ի թուականիս Հայոց ՌՃԳ (1653)¹⁵, ի հայրապետութեան սբ. աթոռոյն էջմիածնայ տեառն

¹⁴ Իմա՝ Փիլիպպոս կաթողիկոսի. ծանոթագրութիւնը Բ. Սարգիսյանի:

¹⁵ Քանի որ հայոց ՌՃԳ թվականը (ըստ շարժական տոմարի) սկսվում է 1653 թ. հոկ-տեմբերի 9-ին, իսկ շախապանում ասված է, որ ձեռագրի ընդօրինակումն ավարտվել է «ի մուտ

Փիլիպոս կաթողիկոսի, որ ի մարմնի զվարս անմարմնոց ունէր, որ Աստուած ընդ երկայն աւուրս արասցէ. ամէն: Եւ ի յառաջնորդութիւն Շօշ քաղաքիս քաջ ընդունապետիս տէր Գալթիս, ի թագաւորութեան ալլասեռից փոքր շահ Ապասին: Գրեցաւ սբ. տառս ձեռամբ անարժան և ախմար Յակոբիս, յիշատակ պարոն Ստեփանոսին, որ ստացաւ զսա հալալ ընչից իւրոց, յիշատակ իւրն և ծնողացն իւրոյ՝ պարոն Աւետիկին և Սանամին, որ Աստուած վայելել տացէ և զիւրեանս անփորձ, անսասան պահեսցէ. ամէն:

Յիշեցէք ի Քրիստոս զՍտեփանոսն, և հօրեղբայրն իւր՝ զխօջա Դիւանջին, և որդին իւր՝ զպարոն Միւրզաբէկն, և զՄիւրզաբէկի որդին՝ զՈսկանն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՍտեփանոսն, և զմիւս հօրեղբայրն իւր՝ զպարոն Մուֆայէլն, և զնորա որդիքն՝ զԲարադամն և զԲարափազն: Եւս առաւել յիշեցէք ի Քրիստոս զՍտեփանոսն, և զհանգուցեալ եղբարքն իւր ի Քրիստոս՝ Ամիրջանն, Ոսկանն, Պարսամն յիշեցէք...:

Միւսանդամ յիշեցէք ի Քրիստոս զՍտեփանոսն, և եղբայրքն իւր՝ Այգրն, Ոհանէսն, Զօրաբաբէլն, Պետրոսն, որ Աստուած ընդ երկայն աւուրս արասցէ. ամէն:

Կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զՍտեփանոսն, և զպապն իւր՝ զխօջայ Ամիրջանն, որ հանգուցեալ է ի Քրիստոս, Աստուած ողորմի ասացէք, և զհանիկն իւր՝ Աղաբէկին, որ Աստուած իւր արքայութեանն արժանս առնէ. ամէն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՍտեփանոսն, և կողակիցն իւր՝ զՄարիսամն, և մայրն իւր՝ զՍանամն, և քոյրքն իւր՝ զԼէլին և զԱննային, և զամենայն արեան մերձաւորսն յիշեցէք:

Միւսանգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զՍտեփանոսն, և զհայրն իւր՝ պարոն Աւետիգն, որ եկեղեցոյս մեր խնամածու և երեսփոխան է, Աստուած փոխարէն երկնից արքայութիւնն հատուցէ. ամէն: Եւս առաւել յիշեցէք ի Քրիստոս զքահա՛նայք եկեղեցոյս Հոսաւորչի, նախ՝ զտէր Աստուածատուրն, որ հանգուցեալ է Քրիստոս, Աստուած ողորմի ասացէք: Երկրորդ՝ զտէր Սարգիսն, երրորդ՝ զտէր Աստուածատուրն, որ ունին բազում աշխատանք և երախտիք ի վերայ մեր, վարձահատուցն Քրիստոս հատուցէ վարձս բարիս ի յերկինս և ի յերկրիս. ամէն:

Կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զպարոն Ստեփանոսն, որ շատ ջանիւ ետ գրել զսա, աղաչէ զձեզ ասելով, թէ յորժամ կարդաք կամ օրինակէք, միով ողորմեայիւ ղփափաքս իմ լցէք և դուք վարձս ի Քրիստոսէ առնուք. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զժողկարար Աստուածատուրն, որ ոսկով և լանվարաով, երանգ երանգ, դոյնզգոյն դեղօք զարդարեաց և պայծառացոյց, Աստուած աւելի շնորհաց արժանս արասցէ. ամէն:

Արդ՝ ես անարժան և պիտակ անուն Յակոբս, յերեսս ի գետնի դրնելով աղաչեմ զձեզ, ո՛վ հայրք և եղբայրք, յորժամ կարդայք կամ օրինակէք, լաւ խնամս տարէք սորա, և դուք վարձս ի Քրիստոս առցէք,

ամսոյ ղեկտեմբերիս», ուստի ձեռագրի ընդօրինակումն ավարտվել է 1653 թ. դեկտեմբերի սկզբներին:

և ինձ մի բերան ողորմի ասացէք, ողորմածն Քրիստոս ողորմեսցի ձեզ
ի միւսանգամ գալստեան իւրոյ, և լսել տացէ ձեր երանաւէտ բարբառն,
որ ասէ. «Եկայք օրհնեալք հօր իմոյ, ժառանգակից երկնից արքայու-
թեանն». ամէն:

Եւ այժմ եղև աւարտ տառիս,
Աստուածախօս սուրբ կտակիս,
Որ եղև խնդումն սրտիս,
Որ ծրեցի զվերջ գրիս:
Ի փոքր Հայոց թուականիս,
ՌՃ աւել երիս (1653),
Որ աւարտեցաւ յա[յ]սմ տարիս,
Ի մուտ ամսոյ դեկտեմբերիս:
Ձեռամբ անարժան Յակոբիս,
Որ անունս ունիմ, գործս ոչ բարիս,
Մեղօք սեպեալ է հոգիս,
Որ յաճախ կացեալ եմ ի շարիս:
Ոհ, վայ ասեմ քակտի հոգիս,
Ձի ոչ ունիմ մասն ի յերկինս:
Եւ արդ՝ ասեմ անօթ գրիս,
Նախ և յառաջ կաղամարիս,
Որ ի յինքն ունի սև թանաքիս,
Նա կու գրէ որչափ կամիս:
Երկրորդ՝ ասեմ վասն գրչիս,
Դու ժամէժամ է՞ր կու հանգչիս,
Մատուցս իմ ոսկոր է և միս,
Մինչ գրեց՝ զայրացաւ հոգիս:
Երրորդ՝ ասեմ, գրչատաշիս,
Որ կու հանէ սխալ գրիս,
Եւ գրչատաշ ասէ ի յիս,
Թէ որ զիս սուր մնալ կամիս:
Մի առաքել գիս յայլ տեղիս,
Որ այլ գատ կոտորն կամ միս:
Չորրորդ՝ ասեմ սատաֆնեբիս,
Մինն զնջիւ, մինն դրմզիս,
Յորժամ գրեն գլուխ բանիս,
Նա կու խնդա[յ]սիրտս և հոգիս:
Հինգերորդ՝ ասեմ քանոնիս,
Որ ճշմարտութեան օրինակիս:
Վեցերորդ՝ ճարտավարիս,
Որ կու քաշէ պարիսպ գրիս:
Եւթներորդ՝ ասեմ տողշարիս,
Որ չեմ աշխատիր չափել տետրիս:
Ութերորդ՝ վասն փարկալիս,
Որ շինող է նա տողշարիս:
Ով ոք հետևի բաներիս,

Ուղէ թողութիւնս գրողիս:
 Ըզբեզ ունիմ յոյս ի մտիս,
 Տէր և Աստուած փրկեա դու զիս,
 Ի փորձանաց որ ի յերկրիս,
 Սատանայի որ պատրէ զիս:
 Համարարի Տէր նայեա յիս,
 Ի քո անարժան ծառայիս,
 Ընդ սրբոց քոց հազորդեա զիս,
 Յորժամ զազգս մարդկան դատիս:
 Ով ընթերցող եղանակիս,
 Յիշեա ի Տէր զիս եղկելիս,
 Յակոբս խեղճ ողորմելիս,
 Մի Հայր մեղայիւ յիշեսցիս:
 Եւ դու առցես վարձս բարիս,
 Ի յարարչէն որ ի յերկինս,
 Թէ քահանայ ես՝ փառաւորիս,
 Թէ սարկաւազ՝ ի փառս հասանիս:
 Թէ պարոն ես՝ յիշեա և զիս,
 Արքայութեան արժանասցիս,
 Փոխան յիշման Հայր մեղայիս,
 Եւ դու երկայնամեայ կացցիս. ամէն:

Բ

Ի Յակոբէ անպիտան,
 Գրեցաւ դիրս որ է Շարական,
 Ի յերկիրս Ասպանան,
 Ի գեղս, որ կոչի Թովբասական,
 Ընդ հովանեաւ եկեղեցոյն,
 Որ անուանի Լուսաւորչեան:
 Ստացող գրոցս այս բանական,
 Ըստեփանոսն պատուական,
 Զոր տէր Աստուած պահէ անփորձ, անսասան:

16

841

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Երևան, № 4788.

Գրիչ, ստացող՝ Ղազար Երէջ
 Վայր՝ Փառակայ

Ա

188բ Փառք ամենազօ[ր]ին Աստուծոյ, որ ետ կարողութիւն իմոյ տկա-
 րիս աւարտել¹⁷ զսբ. Տարոյգիրքս ի վանս Զեւմկոյ, ընդ հովանեաւ Ս.

¹⁶ Շարունակությունը մաղթանք, ուր վերջում դարձյալ հիշում է գրչի և ստացողի անուն-
 ները:

¹⁷ Զեւմկոյի սկզբնապես ընդօրինակվել է 1525 թ. Զաքարիա Երեցի կողմից (էջ 656—

Նախավկայիս, ի յերկիրս Գողտան, ի գեաւոյն Փառակայ, ի թվին Ռ և ՃԳ (1653) ամին, յամսեանն յեկտեմբերի Ժ (10), զոր տանուտէր Կոյսըն կոչեցեալ, ի թագաւորութիւն Պարսից կրկին երկրորդ շահ Աբասին, ի հարկապահանջութիւն Սուրաւիւան սուլթանին, ի հայրապետութիւն Հայոց ազդիս սբ. Էջմիածնայ տեառն Փիլիպպոս կաթողիկոսին, ի յաթոռակալութիւն Թումայի աւաբելոյ վիճակիս Խաչատուր վարդապետին, ի քահանայութիւն տէր Մարտիրոսին, որ է Ս. Յակոբայ վանիցն առաջնորդ, և սպլառլաւոր տէր Ոսկանին, տէր Սիմոնին, տէր Թաղէսին: Յիշեցէք ի բարին զտէր Սիմոն կրօնաւորն, որ է ի վանս Ջեմկու, մեր հոգ[և]որ հայր, եղբայր և ընկեր: Որ և բաղում յոյսադրութեամբ մխլթարեաց զմեզ մեր կերակրիկն հոգսւով և հացն տալով, մեզ սիրտ ղնելով, ամեն սրտակասութիւն մեր նա լցոյց, Աստուած ղիւր վարձքն հատուցանէ և անթառամ ոսակացն արժանաւորէ, և ինքն անփորձ և անսասան պահէ ի վերայ յերկրի: Ով որ հանդիպիք սմա կարգալով կամ օրինակելով, ականջ ղնելով, լի սրտիւ Աստուած ողորմի ասացէք մեր հոգևոր հայր և եղբայր և ընկեր տէր Սիմոն կրօն[աւ]որին, որ բաղում աշխատանք ունի մեզ վերայ, զոր վերոյ ասացաք լաւութիւնն: Դարձեալ յիշեցէք ի սբ. յաղօթս ձեր ղյեռնեւսլս մեղօք զվարանդեւսլս մեզ աշխարհի ղ'Ազար փցուն գրչակս, որ տեսի զպակասութիւն զորոյս, որ կոչի Յայսմաւորք, որ էր կիսայկատար, զոր ձեռս առեալ յաւժար կամօք և ընտիր օրինակաւ լցի զպակասութիւն սորա, որ և բան մի ոչ մնաց ամենայն պատմութեանց սրբոց, լիակատար արարի բաղում քանիւ Յիշատակ ինձ և ծնողացն իմոց, և հօրն իմոյ՝ մահդասի Յեդկարին, և եղբարցն իմոց՝ Զաքարիին, Դաւթին, Ոնանիսին //սուն Բաբին, դարձեալ միւս փոքրիկ Բաբին, և ծնող մօրն իմոյ՝ Նղիսապեաին, Սառիկին, Մուշամին, և քրէրն իմոյ՝ Գուգումին, և որդոյն իմոյ՝ Մովսէսին, Խաչումին, և դստերն իմոյ՝ Սառիկին, Նղիսապեաին, և հօրեղբօրն իմոյ՝ Խաչումին, և իւր կողակից Սառիկին, և պապերուն՝ Զաքարիին, Բաբին, Զանիկին, Դաւթին, և հարսներուն՝ Մարիամին, Մառուն, և իմ ամենայն արեան մերձաւորացն: Զի ով որ կարգայ և օրինակ ղնէ առ հասարակ ամենեցուն լի սրտիւ ողորմի ասէ: Քրիստոս Աստուած ըն, որ առատն է ողորմութեամբ և պարգևող է...

Դարձեալ յիշեցէք ի բարին զմեծ հեռեւորն և քերթողական հանճարեղն և բանիբուն բաբունապետն զտէր Մովսէս վարդապետն, զոր ի նմանէ գրութեան արուեստս ուսայ և եկեալ տեսի ղկիսակատարութիւն զորոյս, որ էր հինգ ամսեան և կէս¹⁵ աննորած և զայլն պակաս, որ չէր գրած: Եւ յօժար կամօք գրեցի և լցի ընտիր և լաւ օրինակաւ: Դարձեալ անմեղադիր լերուք խոշոր]անաց և սխալանաց՝ և պակասութեան զորոյս, զի առաջինն էր, զեռ այլ դիրք էի դրած, հազիւ այս չափս յառաջ ածի: Աստուած վարձքն հատուցանէ մեր ուսուցողին, որ և բաղում աշխատեաց ի վերայ մեր:

658). բայց մնացել է կիսատ, այն լրացրել և ավարտել է Ղազար գրիչը 1653 թ.: Այստեղ նշված են 1653 թ. ընդօրինակութեան հետ կապված գրչի, վայրի և ստացողի անունները:

¹⁵ Այսինքն 1525 թ. ընդօրինակությունը տեկ է հինգ ամիս ու կես և ձեռագիրը մնացել է անավարտ:

Դարձեալ յիշեցէք ի բարին զտէր Սիմոն կրօնաւորն, որ բազում աշխատանք ունի ի վերայ Ս. Նախավկայի վանացս, զի ամբերեալ էր և անբնակ մնացեալ: Սա եղև պատճառ շինութեան վանացս, Աստուած զիւր վարձքն հատուցանէ և մասին սրբոցն արժանաւորէ. ամէն:

Ի թվին ՌԶ (1631) Խաչում առ Աստուած փոխեցաւ:

Ռ և ԶԲ (1633)-ին զիս ամուսնացուցին կարգ աշխարհի¹⁹:

Ռ և ԶԴ (1635)-ին Սառիկ մեռաւ:

Ռ և ԶԶ (1637)-ին իմ մայրն մեռաւ:

Ռ և ԶԹ (1640) զիս քահանայ արհնեցին: Այլ այն տարին Սառիկ անուն դուստր մի ելաւ:

Ռ և ԶԳ (1644) Խաչում անուն տղայ մի ելաւ:

ՌԶԷ (1648) Մովսէս ելաւ:

Ռ և ԶԹ (1650) իմ ամուսին մեռաւ:

Ռ և ԶԱ (1652) իմ եղբայրքն մեռան՝ Դաւիթ, Ոհաննէս:

Բ

2ա Մանաւանդ զստացող սբ. գրոցս Ղազար երիցուն, և հօրն՝ մահաւոր Յեղի[կ]արին, և եղբարցն՝ Զաւարիին, Դաւիթին, Ոհաննիսին. ամէն:

Գ

98բ Եւ կարդայ և զստացող գրոցս յիշեա Ղազար երէցն, նոյն գծողի սորա, և ծնողացն, և ամենայն արեան մերձաւորացն, և իմ գրչակ տէր Սիմոն քահանայի. ամէն²⁰:

842

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, Մ 96 (1653 թ. առաջ)

100բ Այս գերս Մուղնու տէր Յեսա[յ]ու որդի Սէիթին է. թվին ՌՃԲ (1653): Պարունտէր Յեսա[յ]ի թէ միւր ահալն հասէթէս, բարով տեսուէն միւր Յիսուս Քրիստոս:

843

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, Մ 151

Գրիչ՝ Պօղոս երէց

Ա

55ա Զամենածրօղս յիշեցէք ո՛վ անժկալիք իմ ի Տէր. թվին ՌՃԲ (1653):

¹⁹ Ընտանեկան այս փոքրիկ ժամանակագրութիւնը գրված է միևնույն ձեռագրով և հանդիսանում է հիշատակարանի անմիջական շարունակութիւնը, ուստի այստեղ խոսքը վերաբերում է ձեռագրի գրիչ Ղազար երեցին:

²⁰ Բ և Գ հիշատակարանների նման գտնում ենք յուրաքանչյուր վկայաբանութեան վերջում:

Բ

- 73ա Յոքնամեղ ծրող սորին զՊողոս երէց Այրաբառու և զծնողսն իմ՝
 Եղիայն և զՀովսիսիմսյն, և զեղբարս իմ՝ զԱկոբն և զԻւրսն և զՊետրոսն,
 և զքեռն իմ՝ զՄարիամն և զԻւրսն, և զհոգևոր ծնողսն իմ, և զորդիսն
 իմ՝ զՊողոսն²¹ և զՍողոմոնն, և մայր սորին, յիշեցէք ի Տէր, ո՛վ եղբարք
 լիմ բաղձալիք ի Քրիստոս Յիսուս, զի և դուք յիշեալ լիջիք:
 Թվին ՌՃԲ (1653):

Գ

- 107բ Այսմ վայրի սոսկացաւ անձն իմ, յիշեմ զերկայնամտութիւն Տեառն,
 զիա՞րդ ներէ և ոչ խրատէ պատուհասիւ զմեզ, թուի թէ առ մեզ է կա-
 տարումն մարդարէի ասացեալն. Երարձ, եթող զնոսա, վասն ըստ կա-
 մաց իւրե[ա]յնց գնալոյ: Վայ, վայ, վայ, զիա՞րդ անտերունչ մնացաք
 սակս անձրէնութեանց մերոց: Ով որ կարէ հաշտեցուցանել զմեզ, բայց
 մի մարդասիրութիւն նորա, որում փառք զօրութիւն:
 Զգծող ամենամեղ Պողոս, զծնողս, զեղբարս, զքորս, զորդիսն իմ
 յիշել աղաչեմ, ո՛վ սրբասէր եղբարք իմ, ի Տէր:

844

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երեան, № 261

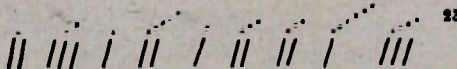
Գրիշ՝ Ազարիայ
 Վայր՝ Ասպաճան

ա

- 410բ Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սր. Աւետարանս ձեռամբ <և> անարժան,
 փժուն գրչի սուտանուն Ազարիայի, ի Շօշ քաղաք՝ Ասպա[ճա]ն, ի
 թուականիս Հայոց ՌՃԲ (1653) ամին, ի հայրապետութեան տեառն տէր
 Փիլիպպոսին, ի խնդրոյ բարեմիտ և աստուածասէր պարոն Շանդուլէ
 Խոսրովապատու, յիշատակ իւրն և իւր ծնողացն՝ Յովանիսին և մօրն
 411ա իւրոյ՝ Մէհրիշա[ն]իին // և եղբօրն իւրոյ՝ Միրզին և պապին՝ Ղազա-
 րին, և հանկանն՝ Մարիամին. Խանումաղին, և հօրեղբօրն՝ Ամի[ր]թօ-
 լաթին, և որդոյն՝ Մէլիքթօլօնին, Տօլանին, Շիրինին, Սարգսին, Միրի-
 շանին:
 Դարձեալ յիշեցէք զպարոն Շանդուլին, և կողակցին իւրոյ՝ Խաթու-
 ջանին, և որդիքն՝ Ղազարոսն, Յակոբջանն, Այվազն, դուստրն՝ Խանու-
 մաղէն, Մարիամն: Դարձեալ յիշեցէք Միրզէն, [ո]րդիքն՝ Երիշանն,
 Հայրա[պեան]ը²²

բ

318ա

23

²¹ Անունը շնչված է. կարդացիւնը ենթադրաբար:

²² Շարունակութիւնն ընկած է:

²³ Կարդացվում է «Յակոր» և գրված է կարմիր մեկանով. հավանաբար ձեռագրի ծաղ-
 կողն է:

845

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 363 (ԺՁ դ.)

311բ Դարձեալ աղաչեմ զամենեան ղձեղ, հայրք իմ և եղբայրք, քորք իմ և մայրք, յիշեցէք ի մալքրայւիայլ յաղաթս ձեր զվերջին ստացաւ Աւետարանիս զանգաւակ Սիւրբարն, զՍարխոշի հարեղբայրն, որ դնեաց զսայ ի յանարէն գերողացն, յիշատակ իւրն, և ծնաւդացն, և կողակցին, և իւր զաւակաց Սարխոշին և իւր ծնաւդին՝ Սաւրթաւին, լի բերանով և ուղիղ սրտիւ Աստուած ողորմի ասացէք. ամէն:

Դարձեալ Աստուած ողորմի ասացէք Սիւրբարին, որ ետ սայ իւրն յիշատակ ի դուռն Ս.²⁴

Մնաւ Գիրիգորեն թվին ՌՃԲ (1653)²⁵,

846

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

Երևան, № 510

ա

93ա Ով սբ. քահանայ, յիշեա և զանարժան գծողս: Թվին ՌՃԲ (1653) էր:

բ

164ա Յիշատակ է ժամայգիրքս Մարտիրոս քահանային և կողակցին՝ Բանաւիւն, և ծնաւդացն՝ Յովանիսին և Դօլվաթին, և որդոյն՝ Ասաուածաւովին, և կողակցին՝ Հուրիւանին և ամենայն յարեան մերձաւորացնոցին:

Դարձեալ ով որ հանդիպիր սրմա կարդալով կամ աւրինակելով, լի բերանով Աստուած ողորմի ասացէք ի միւսանգամ գալստեանն...:

847

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 516

Գրիչ՝ Յակոբ

ա

34ա Զիս զմեղաւոր և սուտանուն Յակոբ գրչակս յիշեա ի Տէր:

բ

39ա Փառք..., որ ետ կարողութիւն տկար և մեղապարտ թուրմայ յոգոյ, որ գրեցի սակաւ մի պատմութիւն և լուսանցոյցս վասն Ասլաւնրէկին, որ խնդրեաց սիրով, բաղում անգամ: Դարձեալ խնդրեմք ի Տեառնէ, որ բաղում ամօք արասցէ և ուրախութեամբ վսայելեսցէ. ամէն:

²⁴ Հիշատակարանն այստեղ ընդհատվում է:

²⁵ Այս տողը հավանաբար նույն անձնավորության կողմից դրված է Հիշատակարանի ներքնի մասում: Այդ պատճառով Հիշատակարանն էլ դրեցինք 1653 թ. շարքում:

Դարձեալ խնդրեմ ի ձեզանէ, խնդրէք զթողութիւն ի Տեառնէ վասն մեղաւոր Յակոբիս, թողցէ տէր Աստուած զամենայն յանցանս ձեր. ամէն: Գրեցաւ թվականին Հայոց ՌՃԲ (1653):

Գ

148ա Ո՛վ ընթերցող դրոյս, յիշեցէք ի Քրիստոս զՅակոբ գժողս և մի բերան Աստուած ողորմի ասացէք. ամէն:

Գրիչ՝ Սուփաս

Դ

124բ Աղաչեմ ո՛վ սբ. ընթերցողք հայրք, ներեցէք իմում պակասութիւնս վասն գծայգրելոյս, որ վարդապետաց գիր ոչ եմ ուսաց, արէք թողութիւն պակասութեան իմում, ի ծառային ձեր սուտանուն Սուփաս գրչոյս²⁶:

848

ԳՐԻՔ ՀԱՐՅԱՆՑ ԳՐԻԳՈՐԻ ՏԱԹԵՒԱՑԻՈՑ

երևան, № 800

Գրիչ՝ Մարգարիտ
վայր՝ Շոօթ

ա

317բ Փառք...: Ի թուաբերութեան հայկազեան տօմարի Ռ հարիւրերորդի և երկրորդի (1653) գրեցաւ և յանկ ելեալ աւարտեցաւ մատեանս աստուածային, որ կոչի Հարցմունք, ի թագաւորութեանն Պարսից շահ Ապագին, և ի հայրապետութեան Հայոց սբ. աթոռոյն էջմիածնի տեառն Փիլիպպոսի, և փոխանորդի նորին տեառն Յակոբի, և յաթոռակալութեան մերոյս նահանգի Եսայեայ քաջ ռաբունապետի, գեղեցիկ և պայծառ զարդ զարմանալի, նորասքանչ նորոգողի և շինողի Ս. Կաբապետի: Գրեցաւ սբ. մատեանս յերկիրս Երեւնալայ, ի գեօղս Շոօթ կոչեցեալ, ի սբ. մենաստանիս ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածաճնիս և Ս. Լուսաւորչին և Ս. Յակոբ հայրապետին, ձեռամբ ումեմն նուաստի և քան զհող և զփոշի, անարգի և տկարի, որ ոչ ունէի կարողութիւն և համարձակութիւն միոյ կէտի դրոշմելոյ, այլ ապաւինեալ ի տնօրինիչ և ի մարդասէր հրգօր՝ Ս. Հոգին, որ զտկարս զօրացուցանէ և բանայ զլեզուս համերց: Նորին յուսովն սկսայ և ողորմութեամբ նորին աւարտեցի հարկեալ ի հրամանաց և ի ջերմեռանդ եռափափադ սիրոյ վեհագոյն հարազատացըս իմոյ, զօր ունէին անծուկ և բաղձանք ի սրտի՝ ի տուէ և ի գիշերի վասն դրոցս ստացման: Զոր ե ես նուաստագոյնս քան զբնաւս ապաւինեալ ի յԱստուած, եղէ հրամանակատար և յօժարակից սիրոյ հարազատացս իմոյ վեհագոյն և բազմախնամ Ղազար քահանայիս և տէր Արիստակիսի բանի սպասաւորի, զոր վառեալ կային ի տուէ և ի գիշերի ի սէր և ի փափագ սբ. գրոցս. և ետուն գրել զսա ի վայելումն ան-

²⁶ Սույն հիշատակարանը գրված է կարմիր մելանով: Նման մի հիշատակարան էլ տե՛ս 128բ, իսկ համառոտ՝ 102ա, 108բ էջերում: Զեռագրի 81ր—82ր էջերում գրի է առնված 1677—1692 թթ. միջոցում արևը և լուսինը որ ամսին, որ օրը և որ ժամին են խափարելու:

ձանց իւրեանց և որդոց իւրեանց, և յիշատակ մեղ և ծնողաց մերոց Կիրակոս քահանային, Թուրվանդին, և որդոցն՝ Կոզմասին, Ալէքսիանոսին, Յովանիսին, Կիրակոսին և դստերացն ամենեցուն՝ կենդանեայն և ննջեցելոցն. ամէն:

Ստացող՝ Ղազար քահանայ

Բ

Նւ արդ՝ ես Ղազար քահանայս և հարազատն իմ՝ տէր Արիստակէս սպասաւոր բանի, բաղում սիրով ցանկացաք այսմ լուսազարդ մատենիս Հարցմանց, և ետուք դրել զսա ի վսյելումն մեզ և որդոց մերոց Կոզմասին և Ալէքսիանոսին, Յովանիսին և Կիրակոսին և այլոցն ամենեցուն. և յիշատակ ծնողացն մերոց Կիրակոս քահանային, Թուրվանդին, և եղբօրն մերոյ հանգուցելոյ առ Քրիստոս Ալէքսիանոս քահանային, և քեցն մեր՝ Մարգարտի՝ ծրօղի տառիս, և միւս քեռն՝ Ղիմարին և ամենայն արեան մերձաւորացն մերոց. ամէն:

Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ զլուսեւրամ դասքդ, զորդիքդ Սիոնի, որք հանդիպիք գրոյս, կարդալով կամ օրինակելով կամ հարևանցի տեսութեամբ, յիշեցէք զմեզ առ Տէր ողորմայիւ. և գուք յիշողքդ և յիշեցեսլքս՝ յիշեալ լիցուք...:

849

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երեան, № 1327

Գրիչ՝ Հովսիսիմէ

Վայր՝ Հալիձոր

327ա Փառք...: յ| Արդ՝ գրեցաւ սբ. տառս, որ կոչի Մեկնիչ, որ ունի սա առ ինքն զմեկնութիւն գիշերային աղօթիցն և առաւատու ժամուն, և արեւագալին, և երրորդ ժամուն և վեցերորդին և զիննեւրորդին, զերկուսին ժամուն, և զպատարագի խորհրդոյն և ամենայն աստուածաշունչ աղօթից և բանից մեկնութիւն ի սմա ամբարեալ կայ ի գիտութիւն և ի փրկութիւն հոգոց հաւատով ընթերցողաց:

Գրեցաւ սա ի յերկիրս Էճանան, ի գեաւդս Հալիձոր, ի դուռն սբ. անապատիս, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնիս և Ս. Ստեփաննոսիս և Ս. Մինասիս, ի թվականիս Հայոց ՌՃԲ (1653), վասն փրկութեան հոգւոյ տէր Յովանէս կուսա//կրան արեղային:

327բ Աղաչեմ զձեզ, ո՛վ սբ. մանկունք սբ. եկեղեցւոյ, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ արինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր ղերշանիկ և գերիմաստ տէր Մելիքսէղս և զվերականցու անապատիս զսրբամիտ մահդասի Սիմայէլս, որ գրել հտուն զսբ. գիրքս վասն փրկութեան հոգւոյ տէր Յովանիսին և ծնողացն և ամենայն աղղականացն իւրոց. ամէն:

Դարձեալ յերես անկեալ աղաչեմ, յիշել յերկնաթռիչ յաղօթս ձեր, զվերոյ դրեալքս ի սմա զվերականցու անապատիս զվաստակասէր և ժիր մշակք Յիսուսի փրկչին մերոյ զտէր Մելիքսէղս և զՍիմայէլս, որք ունին սոքա բազում աշխատանք. ի վերա անապատիս և ինձ: Ընդ նմին և զեղկելի գծողս և ղանապատիս մայրապետ զՀովսիսիմէն և մարան-

պետ Ուստիանէն և այլ միեղէն մայրքս և քորքս, և ձեզ ողորմեսցի Քրիստոս Աստուած ի միւս անգամ գալլստեանն իւրում...:

850

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 1924

Գրիշ՝ Աւետ

ա

130ա ... Այլ ական ունելով յուսով սպասեմ սբ. ընթերցողացդ աղօթից, յիշել զիս՝ անարժան Աւետ գրիշ, ընդ նմին և զծնողսն իմ, և զյիշողքդ՝ յիշեալ լիշիք՝ ի քաղցր ձայնին...:

Գրիշ՝ Աբրահամ

բ

335բ Փառք...: Որոյ շնորհիւ և աւգնութեամբն յանկ ելեալ կատարեցաւ գիրքս, որ կոչի Սանդուղք աստուածային ելից, և միւսն որ կոչի Յոնան աստուածաբան, ձեռամբ անարժան Աբրահամի ՌՃ և Բ (1653) թվականի[ն], ի փառս Քրիստոսի աւրհնելոյն. ամէն²⁷:

851

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 2484

Գրիշ՝ Նիկողայոս
Վայր՝ Կաֆայ

240ա Փառք...: Շնորհաւք ամենառատ և բարգևաբաշխ Հոգւոյն Սրբոյ, որ աւժանդակիցէ տկարութեան մարդկան, գրեցաւ քնարս հոգէպատում՝ երգս սաղմոսաց Դաւթի, ի թուիս Հայոց ՌՃԲ (1653), ի դառն և ի դըժնեա ժամանակի, ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոսի, ի յաշխարհս Հոնաց, ի քաղաքս ի Կաֆայ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և Սրբոյն Սարգսի զաւրաւարին և որդոյ նորա Մարտիրոսին, յառաջնորդութեան տէր Գրիգոր արհիեպիսկոպոսի, ձեռամբ ախմար գրիշ Նիկողայոսի, ի լաւ և յընտիր աւրինակէ Գառնեցոյ, ի խնդրոյ սրբասէր և բարե-

249բ տոհմ Գրի/գոր տիրացուի, զոր ստացաւ յարդար ընչից իւրոց, զոր տէր Աստուած բարով վայելել տացէ հոգեզուարճ ընթերցմամբ և խորին ծերութեամբ: Արդ՝ որ աւգտիք ի սմանէ ուսմամբ կամ աւրինակելով, յիշեսցիք զստացաւ սորա զտիրացու Գրիգորն և զհանգուցեալսն ի Քրիստոս և զնախնիսն իւր²⁸: Եւ անմեղադիր լերուք գրոյս, զի ի ժամանակ ձըմե-

²⁷ Ձեռագրի 5ր էջում «նորին (իմա Բարսեղ Կեսարացու—Վ. Հ.) սահմանք կրօնաւորականք» վերնագրի տակ, կարմիր մեկնով գրված է «Յիշեա Յոնան»: Մեզ թվում է ծաղկողի հիշատակարանն է:

²⁸ Ձորս տող դատարկ է:

րայնի գրեցաւ: Եւ որ առատն է ի տուրս բարեաց, յիշողացդ և յիշեցելոցս առ հասարակ ողորմեսցի. և նմա փառք յաւիտեանս, ամէն:

852

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 2494

Գրիչ, ծաղկող՝ Յոնան սարկաւագ
Վայր՝ Շոռոթ

354բ Փառք...: Աւարտեցն սբ. Աւետարանս ձեռամբ սուղ և նուաստ, սուտանուն կոչեցեալ սարկաւագ Յոնանիս, որ և աշակերտ եղէ Մովսէս րաբունապետի²⁹, որ և կոչի անյաղթ փիլիսոփայ, քանզի բազում աշխատութիւն արար ի վերա իմ՝ թէ զրի և եթէ ծաղկի. վարձս ի Տեառնէ առ-
355ա ցէ: Դարձեալ միւս վարդապետն իմ, որ || կոչի Առաքել. նայ այլ ես բազում աշխատեցաւ, որ դասատու եղև ինձ:

Արդ՝ աւարտեցաւ սբ. Աւետարանս ի ժամանակս թաղաւորութեան փոքր շահ Ապասին, և հայրապետութիւն տեառն Փիլիպպոս սրբազան կաթողիկոսին, և աթոռակալութիւն Նսայեայ վարդապետին:

Գրեցաւ ի գէօղս, որ կոչի Շոռոթ, ի թվականիս Հայոց ՌՃԲ (1653) ամին:

Դարձեալ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր տրուփ Յոնանս, և զհայրն իմ՝ զԳրիգորն, և զմայրն իմ՝ զԶօրիկն, և երկու եղբարքն իմ՝ զԹաթէոսն և Հայկազն, յիշեալ լիջիք ի Տեառնէ:

853

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 3007 (1772 թ.)

Նորոգող՝ Վարդան
Վայր՝ Բաղէշ

ա

147բ Նորոգեցաւ³⁰ տառս և սոփեստս և մատեանս աստուածախօս մարգարէին Երեմիայի, մեկնեալ քաջ փաղեբային և երախտաւորին Հայոց Գօշին Սիւրբաբայ համառօտ և քաղցր բանիւ, յօգուտ ընթերձողաց, զոր և գրեսցէ գնա՝ Տէր ի գիրն անջնջելի կենացն յաւիտենից և սբ. աղօթիւք նորին, և ընդ մեզ հաշտեսցի անոխակալութեամբ: Եւ զի էր տառն այս յանհոգութենէ աշխարհասիրաց՝ այրեալ և փտեալ և կարկամեալ դիրաւեղծ նիւթն սորա զօրէն տառապեալ տնանկի, զոր և տեսեալ զսորայս փարթամութիւն անկեալ ի գետնի, սիրելի եղբայրն մեր Սաբգիս, որ ի կարգէ աստիճանաց Սրբոյն Ստեփաննոսի, և հասեալ ի վերայ կորզեաց զտառս ի ժահահոտ վայրէն, և վեր առեալ զսա իբր

²⁹ Հավանաբար ակնարկում է Մովսէս Խոտանացուն:

³⁰ Այս ձեռագրի նյութն ընդօրինակվել է 1198 թ. (էջ 147ա), որը և նորոգվել է 1653 թ.: Այս, ինչպես և 1187 թվականի հիշատակարանները պահվել են 1772 թ. ընդօրինակութեան մեջ: Վերջին ընդօրինակութեան՝ 1653 թ. հիշատակարանի վերնագիրն է. «Յիշատակարան նորոգման հնագոյն գրոյն, յորմէ օրինակեալ էր օրինակն, սոյն այս գրոյս մեր նորագծեցեալ», որը գրված է կարմիր մեկանով:

զմարգարիտ ի տղմէ, և ուրախամիտ մտօք կարկատեալ զսորայս հնութիւն, բազմաշխատ և վշտակիր ջանիւ և զկնի աշխատեալ ի խոյզս օրինակի, և հազիւ գտեալ, յաջողմամբ Տեառն, և տպա քաջալերեալ զտրկարութիւնս մեր առ ի յընկերել ինքեան ի գրել զպակասն և զեղծեալսն. և մեր վշտացուցեալ զնա մեր անհամբերութեամբս բազմադիմի և կարողութեամբ հաստիւն Յիսուսի այժմ աւարտեցաք ի փառս նմա, ի թուականիս Հայոց ՌՃԲ (1653), ի քաղաքս Բաղէշ, ի մենաստանս Ամբրտօլու Ս. Յօհաննու Մկրտչին և այլոցն: Զոր և կողկողագին պաղատանօք հայցեմ || ի հանգիպողացզ, հայցել աննախանձ գթոյն Քրիստոսի փշրանս ողորմութեան մեզ մուրողացս ի ձէնջ և յիշել յաղօթս զՍարգիս քաջ երաժիշտն և զարագագիր գրչապետն և զնկարողն. և ախօրժ մտօք ողորմի ասել նորին և ծնողացն իւրոց, որ է սա ի Միջագետաց քաղաքէն՝ յԱմքայ, եկեալ աստ վասն տքնութեան սբ. դրոց ընթերցման: Որ և իսկ ունի զցայգաջան աշխատութիւնն դեղերեալ ի դրունս իմաստից միշտ. զոր և լցուցէ Տէր զանձկութիւն ըղձից փափաման սորա, որ աննախանձ է ի տուրս շնորհաց, և յիշեսցէ անմոռացութեամբ զձեզ յիշողքդ և զյուսողքս և զծնողսն մեր և զիս զսակաւ տաժանօղս Վարդան ի միւս անգամ գալուստն. ամէն³¹:

Բ

Կաղմեցաւ սբ. դիրքս ձեռամբ Վարդան անարժան ստրկի, յիշեցէր զվայելող սորայ զՍարգիս և զծնողսն՝ զՍուրբաբիւն և Վարդան հայրն, և Աստուած ողորմի առացէք. ամէն:

854

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երեւան, № 4205

Վայր՝ Շօնօք

ա

4ա Գրեցաւ ||| ամենամեղ ||| արեղաի:

Բ

55ա Քրիստոս Աստուած ողորմեա ստացողի սբ. Հարանց վարուցքս Վարդան քահանային և ծնողացն և ամենայն յարեան մերձաւորն...:

Գ

462ա Փառք..., որ ետ կարողութիւն զմաստուն վերջացեալ անարհեստ, փրժուն գրչիս, յաւարտ եղև յայսմ ամի՝ ի հայկաղան Հայոց սեռի թվաբերութեանս ՌՃ և Բ (1653) ասի: Գրեցաւ ծաղկաւէտ զանազան առաքինութեամբ զարդարեալ, որ կոչի Հարանց վարք: Արդ՝ փափագող եղև ոգէշահ, անգին մարգարտիս, զաստուածասէր արեղայն զտէր Վարդանն,

³¹ 1772 թ. ընգորինակողն սույն հիշատակարանի վերջում ծանոթագրում է. «Առաջին գրողի յիշատակարանն անկեր էր (յորմէ օրինակիալ էր օրինակն սույն գրոյս)։ Յիշեսցէ զնա ևս Տէր ողորմութեամբ իւրով. Կաղմօղն նոյնոյ հնոտի գրոյն ի վերոյ յիշեցեալ Վարդանն հանգերձ ծնողիւքն յիշել ի Տէր գրեալ էր» (էջ 148ա)։

ի հալալ ընչից իւրոց, յիշատակ իւրն և ծնողացն, հօրն՝ Մուրատին, մօրն՝ Նուրումին, եղբօրն՝ Մանուկին, և որդոցն՝ Առաքելին, Հայկազին. դքս-տերացն՝ Մարթին, Մարգարտին. կողակից Մարինոսին, քերցն՝ Մարթին, Թիւրանդին. հանգուցեալ եղբօրն՝ Առաքելին, կողակից Նիգարին, հօ-րեղբայր Եղիին, Շահիկին և իւրեանց դստերացն և որդոցն՝ Ղարամա-նին, Գրիգորին, Աւաթին, Աստուածատուրին, Մկրտչին, Հերումին, Բար-սեղին, միւս Ղարամանին, Աստուածատուրին, դստերցն՝ Խաթունին, Թամամին, Սօլթանին, որդոցն՝ Հայրապետին, Խաչատուրին, Յովանի-սին, Նաւասարդին, Մամբրին, Ջինարին, ապաշխարող Խանուն, Խան-լիարին, մայրենի ընտանեացս պապ Սարգսին, հանիկ Խաթունփաշին, մօրեղբարցն՝ Յովսէփին, Միլիփին, մօրքուր Խաթունին, Մանուշակին, որդոցն՝ Մըսրին, Յիսրաբեղին, փեսայ Մարգարին, որդի Արզանուն, փե-սայ Սարգսին, որդոցն՝ Մարտիրոսին, Նազարին, դստերցն՝ Զիլփուն, Եղիսաբեթին, Շահումին և ամենայն արեան մերձաւորացն: Աղաչեմ դձեղ, ո՛վ եղբարք, յորժամ ընթեռնուք կամ օրինակէք, լի բերանով Աստուած ողորմի ասացէք տէր Վարդանին և իւր ծնողացն:

Արդ՝ ես եղկելի Նորաշինկեցի,
Եռեռնագործ և զագրելի,
Ջեռամբ իմով մեղսամածի,
Առաջնորդութեամբ Ս. Հոգւոյն,
Յաւարտ հասի յայսմ տառի.
Ի երկիրն Երեւակ ասի,
Ի գեօզն անուանեալ Շոթք կոչի,
Ի հայրապետութեանն տեառն Փիլիպոսի,
Ի վիճակն Ս. Կարապետի,
Եւ մերոյս առաջնորդութեան քաջ և արի,
Հայրապետի տեառն Յեսայի վարդապետի.
Ի դուռն Ս. Աստուածածնին,
Հնդ հովանեաւ Ս. Լուսաւորչին:

Գրեցաւ սբ. Հարանց վարքս ի լաւ և լընտիր օրինակէ: Եւ ես անպի-տանս տեսի զփափագող յայս գրոյս, առեալ սկսայ Թ՝ (9) տետրէն ի վեր մինչև Ի և Բ (22) և զմիջոցն Թ՝ (9) տետրն մինչև ցվերջն: Անմե-ղադիր լերուք խոշորութեան գրոյս, զի կար այս էր:

855

ԺԱՄԱԳԻՐՔ, ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ, ՏՕՆԱՅՈՅՅ

Երևան, № 4930

Գրիչ՝ Ուստիանէ

ա

186բ Ո՛վ ընթերձողք, յորժամ ընթեռնուք զատենադիրս, յիջեցէք զեղկե-լի և զշնչին Ուստիանէ կոյս, զհայրն իմ՝ Աւագն և զմայրն իմ՝ Վարդ-խաթունն, քոյրն իմ՝ Մայրամն, զեղբայրն իմ՝ տէր Մկրտիչն և որդիքն նորին՝ Աւագն:

Բ

218ա

Այսպէս գրեալ շարասօ ղողին
Ա. ||| [սոր]ա գրողին,
Եւս առաւել Աւագին,
Եւ իւր եղբայր Առաքելին:

Գ

231բ

Ո՛վ ընթերցողը, յորժամ ընթեռնուր ատենայդիրս, յիշեցէք զեղկե-
ւ[ի] և շքնչին Ուստիանէ, ծնողօք իմովք և ամենայն արեանց մերձա-
ւորաց, յիշեցէք եղբայր իմ [տէր] Մկրտիչ քահանայն և որդիքն իւր՝
Աւագն և Յովհաննէսին, և փոքրիկ Կարայպետն և Խասաթունն, որ փոխեալ
է առ Տէր:

Քվին ՌՃԲ (1653):

856

Տ Ա Ղ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 5623 (1652 թ.)

Հեղինակ՝ Յոնան

224բ

ՌՃԲ (1653) թվականին,
Գանգատ ունիմ ճրագի մրին,
Այլ և յետոյ այս խամ թղթին,
Որ շի երթար հետ իմ սրտին:
Սէֆիլ Յոնան³² ու փանաքին,
Երբ չէք թողուր հետ իմ կամին,
Աշուերսէ բաց լուսոյ պակաս,
Գրիչն շերթար հետ շար տողին:
Որն է կազ և որն է կոր,
Թանաք տըղզի ի մէջ թղթին,
Ծառայ եղիր սբ. Պետրոսին,
Արագահաս սբ. Մինասին:
Սոսկալի սբ. Աւետարանին,
Ջաւրդ վճարէ ի յեղանակ || աշնանային,
Խնձոր բերեն վէր քեզ թափեն,
Գինի խմեն զդօստիքանին:
Սէր ու տէր եմ հաւ բլբուլին,
Եւս առաւել կարմիր վարդին,
Հասրաթ մնաց վէր իմ սրտին,
Քարամ արայ մէկէլի վեր,
Գինի խմիր հետ ի կարգին:
Ախ ինչ անեմ երբ ճար չկայ,
Ջումլայ ասէք ինձ զողորմին:

225ա

³² Ձեռագրի գրիչը, հիշատակարանը տե՛ս 1652 թ. շարքում:

Եւ ծնողացս իմոյ, հօրս Թաթարին և մօրս իմոյ Թուրվանդին, և որդոցս Յուսէփին, Մարտիրոսին, Անանին, և եղբօրս իմոյ Յովանէսին և Սարգսին, որ փոխեցաւ առ Քրիստոս, եթող սուգ ծնողաց իւրոց, լի բերանով Աստուած ողորմի ասացէք ծընողացս:

857

Հ Ա Մ Ա Յ Ի Լ

Երևան, № 6186

Գրիշ՝ Յոնանէս

ա

41ա Աւետին և կողակցին Գալյանէին:

բ

51ա Հռէս Աւետին:

գ

74ա Աւետ և որդիք տէր Աւետիսն, Նաիպշէն, ծնողք Նաիպշէն, Գուհաս, կողակից Գայիանէն:

դ

103ա Փառք... Արդ՝ գրեցաւ սր. տառս, օր կոշի Համայիլ, որ է Աւետարան և Նարեկացի և սր. աղօթք բժշկութեան և պահպանութեան, ի թվին
103բ Հայոց || ՌԺԲ (1653), ձեռ[ամբ] անարժան Յոնանիսիս, յիշատակ բարեմիտ և աստուածասէր [ընէս] Աւետին, և ծնողքն՝ Նայիպշէն և Գուհասն, որդիքն՝ տէր Աւետիս, Նայիպշէն և կողակիցն՝ Գալյանէն, որ ետուն ղրել ղՀամայիլս, վայելումն անձին իւրոց, ի սր. և լըս[տ]ակ յարիւնակ[է]՝³³

858

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 6291 (1411 թ.)

Գրիշ՝ Սարգիս Բանանայ

նա Ի թուին Հայոց ՌԺ (1653), ի բաժին և յարգար յիշատակ, որ ի յիշեալ թուին վիճակեցաւ սր. Թուին մանուկ Աւետարանս երից հարազատաց արեանակցաց՝ Կարապետին, Միրաֆին, որ ի հարազատ տանէ Յովհաննէսի, որդւոց Յովսէփայ. իւրեանց հոգւոց, և որդւոց, և թոռանց յաւիտենական յիշատակ յազգէ յազգ: Ուստի ո՛վ հանգիպողք սր. Աւետարանիս, յիշեցէք զամենայն զմեղաւոր ազգատոհմս մեր ի մեծաց՝ ի փոքուն ի մաքուր աղօթս, ձեր: Եւ ով ոք զրկանս արասցէ և՛ յափշտակեսցէ ի հաստատուն յիշատակէ ազգի հարազատ արեանակցաց Կարապետի և Միրաֆին՝ անէծս Կայենին առցէ. ամէն:

Ձի է հարազատ յիշատակ ազգի նոցա, որ գրեցաւ ձեռամբ Սարգիս սուտանուն քահանայի. ամէն:

³³ Հիշատակարանն այստեղ ընդհատվում է:

³⁴ Զեռագրում «ի»:

859

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ն Ո Ւ

Երևան, № 6419

Գրիշ՝ Յակոբ

ա

65բ Ո՛վ հայրք և եղբայրք, յորժամ ընթեռնուք զհոգեզարդ բուրաստանս, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր, զՕնոփրիոս վարդապետն, որ ետ դրել զսա, յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և հօրն իւրոյ՝ մահդասի խաշումն, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոս, յիշեցէք... Ընդ նոսին և զիս զմեղատարտ Յակոբ գրիշս յիշեալ, յիշողք՝ յիշեսցիք ի Քրիստոսէ. ամէն:

բ

101բ Մանուէլ ծառայ Աստուծոյ³⁶,

Գրիշ՝ Վահրամ դպիր

գ

183բ Փառք... Արդ՝ ես տառապեալ և մեղսամակարդ, անարժան Վահրամ դպիրս, ի թուականութեանս մերում Ռ և Զ և Բս-ին (1653), շնորհիւ Տեառն սկսայ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի զսբ. դիրքս, որ կոչի Պարապմանց, ընդ հովանեալ Ս. Աստուածածնին՝ Լորդ՝ աղաչեմ զհանդիպողացդ, որք օգտիք ի սմանէ կարգալով կամ օրինակելով, յիշել բոլորով սրտիւ զստացողի սորա զԵրեանցի խօջայ Յակոբն, և զորդին իւր՝ զՍարգիսն, և զԺնօղսն՝ զՍէթն և զԽանալէն, և զեղբարքն իւր՝ զԳրիգորն և զՏաւութն, և այլ ամենայն մերձաւորացն իւրոց կենդանեացն և հանգուցելոցն և առ հասարակ ամենայն ազգատոհմին իւրոյ. ամէն:

860

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7676

Գրիշ՝ Յովանէս դպիր

Վայր՝ Կ. Պօլիս

278բ Փառք...³⁶ // Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի քաղաքն ի Կոստանդինուպօլիս, ի թվաբերութեանս հայկազեան և աբեթական տումարի ՌՃԲ (1653), ձեռամբ մեղապարտ և անարժան Յովանէս դպիր³⁷:

³⁵ Գրված է կարմիր մեկնով: Այս անձնավորությունը գուցե ձեռագրի ծաղկողն է:

³⁶ Բացի այս հիշատակարաններից ձեռագրի 13ր, 88բ և 140բ էջերում երեք ավետարանիչների նկարների տակ ծաղկողը, որի անունը չի պահպանվել և կամ գրիչն է, կարմիր մեկնով գրել է սրանց անունների բացատրությունը: Դրանք չվերցրինք:

³⁷ Կարծես սրա շարունակությունն է 1756 թ. գրված հիշատակարանը. «Արժաթապատեցաւ և գնեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ Կարեոյ առաջնորդ Աւետիս աստուածիմաստ վարդապետին, որօք հաւասար, ժողովրդեանն, և եղաւ յիշատակ Մուսուրկու Ս. Լուսաւորչի վանիցրն...»:

861

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ծ Ո Ի

Երևան, № 7758. տե՛ս նաև ՅՁՆԲԱԺ, № 31, էջ 30

Գրիչ՝ Մարտիրոս
Վայր՝ Փառակայ

ա

102ա Եղկելի Մարտիրոս գրիչս յիշեցէք, ո՛վ աչացս լոյս սաղմոսերգողք, ի թվիս ՌՂԴ (1645):

բ

200ա Ի թվականիս Հայոց ՌՃ (1651) էր. անմեղադիր՝ լերուք, ով աչացս լոյս՝ հարք և Լղբարք, ԿԳ (63) ամաց Լմ. աչքս վատեր է: Աւախ թէ ինչ լինիմ, մեղօք փթեալ է հողիս:

գ

58ա Վայ է քեզ ախմար և փթեալ գրիչ³⁸:

դ

62ա [Վ]այ է քեզ ախմար դրիչ, որ Կ (60) ամայ Լղար, ոչ ունիս մասն լարի. վայ քեզ դատաստանին:

ե

73բ Փառք...: Գրեցաւ Ատենսագիրքս ձեռամբ անարժան գրչի Մարտիրոսի, ի թվականիս Հայոց ՌԺԲ (1653), ի թագաւորութիւն Պարսից շահ Աբասին, ի հայրապետութիւն աթոռոյս տէր Խաչատուր վարդապետին, ի կաթողիկոսութիւն Հայոց Փ[ի]լիպոս արի և քաջ ռաբունապետին: Գրեցաւ ի յերկիրն Ազագիրան, ի գեաւդն որ կոչի Փառակայ, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Գէորգայ, որ կոչի Զորոյ վանք:

862

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 8177

Գրիչ, ծաղկող՝ Նիկողայոս
Վայր՝ Կաֆայ

ա

14ա Եւ զմահդասի Աստուածատուրն յիշեսցես ի Տէր:

բ

243բ Զանպիտան զՆիկողայոս գրչակս աղաչեմ յիշել ի Տէր, ընդ նմին և զմահդասի Աստուածատուրն զստացաւդ սբ. և Դ

գ

310ա Փառք...: Վասն որոյ և ես՝ մեղապարտ ոգի Նիկողայոս անարժան ծառայ ծառայիցդ Աստուծոյ, յանձն առեալ ոգւով շափ կատարեցի զտառքս հոգեշունչ աստուածազարդ, աստուածախաւս սբ. Աւետարանիս, զոր ամենասուրբ հոգին հանգչելով...:

³⁸ Նման հիշատակարաններ տե՛ս նաև ձեռագրի 29ա, 72ա լշերում:

311ա Գրեցաւ սր. Աւետարանս ձեռամբ նուաստ և յետին գրչի Նիկողայ-
յոս մեղապարտի, ունայնագործ մելանաւորի, ի թուաբերութեանս աս-
քանաղեան և արեթական տօմարի ՌՃՐ (1653) և ըստ նորում շրջանի
ՀԴ (34) և ի գալստենէ Կենարարին ՌՈՄՁ (1656), ի ստույգ և յրնտիր
աւրինակէ ևս առաւել համարայիցն, զի գաղափար սորին էր ի դրա-
նէ Ս. Սարգիս զարաւարին, ի յաշխարհիս Հոնաց, յանեղաշեն և աս-
տուածապահ քաղաքս ի Կաֆայ, ընդ հովանեաւ բարձրակառոյց և կա-
մարակապ աւագ եկեղեցոյ, որ յանուն Սրբոյն Սարգսի զարավարին և
որդոյ նորա Մարտիրոսին, ի հայրապետութեանն Հայոց տեառն Փիլիպ-
պոսի, և յեպիսկոպոսութեան ամենայն հիւսւսական կողմանց տէր Գրի-
գորի արհնեալ քահանայապետի, զոր տէր Քրիստոս պահեսցէ ի կամս
ողորմութեան իւրոյ, ամէն: Ի յայսմ ժամանակի գրեցաւ ամենագովելի...
Աւետարանս...:

312բ Արդ՝ այսմ աստուածապատում և քրիստոսական տառիս ցանկա-
ցող եղեալ աստուածարեալ և պատուական մահդասի Աստուածատուրն
ետ գրել զսր. Աւետարանս, յիշատակ հոգւոյ իւրոյ: Արդ՝ որք հանդիպիք
սմա ընթեռնելով կամ գաղափար առնելով, յիշիշիք... յաղաթս ձեր
զարատուելի մահդասի Աստուածատուրն և զծնաւոյն իւր, զհայրն՝ ղխո-
ճայ Եվրիանոսն և զմայրն՝ զՄարիամն, և զկողակիցն իւր՝ զԳոնար պի-
քան, և զզաւակսն իւր՝ ղխոճայ Աստուածատուրն և Գրիգորն, և զկան-
խաւ զննջեցեալսն և զայժմոյս զկենդանիսն:

313ա Որ մեծաւ փափաղանաւք... ետ գրել զ/սր. Աւետարանս ի փրկու-
թիւն կենաց իւրոց...:

Արդ՝ աղաչեմ զսրբազան և զաստուածամերձ դասս քահանայիցդ,
որք ընթեռնուք և լուսաւորիք, յիշեսցիք զվերոյ գրեալքս ի սմա, և զիս
զՆիկողայոս մեղաւոր գրիչ և զուսուցիչն իմ՝ զտէր Զաքարիա սրբազան
քահանայն, որ բազում աշխատութեամբ հասոյց զմեղաւորս ի յայսմ
արհեստի, զոր Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս իւր փոխարենն...: Նաև
զմարմնաւոր ծնօղսն իմ, և զեղբարքս, և զքորքս, և զամենայն մերձա-
կայսն իմ. և որ յիշէ սրտի մտօք և ինքն յիշեալ լիջի առաջին ահեղ ատե-
նին Քրիստոսի...:

863

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, Մ 8204

2ա Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ գիրքս որ գրչի Մաշտոց, ի թուական Հայոց
ՌՃՐ (1653), ի հայրապետութեանն սր. Էջմիածնայ տէր Փիլիպպոսի
և մերոյ առաջնորդութեանն տէր Գրիգորի, ի վայելումն Ս. Աստուա-
ծածնին, որ կոչի Սովուխ չոխրախ. և ետ յիշատակ Անտոնն իւր ծնաւ-
ղացն հոգոյն և ամենայն արեան մերձայորաց և իւր հոգոյն, իւր հարն
հոգոյն՝ Քրիստոստուրին և մարն՝ Մանուկիւն, և իւր եղբարն՝ Ագսէ-
տին:

Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ զձեզ կողկողակին պաղատանաւք, ո՛վ
դասք լույսերամից, յիշեսցիք...:

864

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 8692

Ծաղկող՝ Պետրոս
Վայր՝ Աղբերիկ վանք

300ա Փառք...:

310ա Ուստի տեսեալ զսորա անճառ փրկագործութեան խորհուրդն և զանճողողարելի վեհագոյն մեծ փարթամութիւն և զանծախելի զանձիս անսպառութիւնն... ցանկացող եղեալ բարեմիտ քահանայն տէր Վարդան. և ստացաւ զսբ. քառաջահեան Աւետարանս, զոր էր գրեալ թարց նկարութեան, ձեռամբ Դաւիթ վարդապետի Բաղիշեցոյ: Զոր առեալ ետ ի ծաղկել զնկարագրութիւն սորին: Զոր և ես մեղապարտ Պետրոս 310բ գրիշս յա//անձն առեալ կատարեցի զսա, որ շնորհին աստուածային և ոգորմութեամբ նորին ձեռնարկեալ ի նկարագրութիւն և ի ծաղկելն զսա ի զուարճութիւն տեսողաց և ի փառս Աստուծոյ: Եւ յանկ ելեալ աւարտեցաւ սա ի մեծ թուականութեանս հայկազան տումարի ՌԺԲ (1653), ի վանքս, որ կոչի սբ. Աղբերիկ, ընդ հովանեաւ երկնանման Ս. Աստուածածնին և Ս. Փրկչին և Քրիստոսի արեամբ ներկեալ Ս. Բեռնիկոսի և այլ սրբոց, որ կան ի սբ. ուխտս: Ի հայրապետութիւն էջմիածնայ տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսին, և ի յառաջնորդութիւն տէր Դաւիթ կրօնաւորին և այլ միաբանիցն. ամէն: Եւ ի բռնակալութեանն Տաճկաց Մուրթուզայ բէկին, ի դառն և ի նեղ ժամանակիս, զոր նեղիմք ի սարակինուս բարբարոսաց, յորոց փրկեսցէ տէր Աստուած զամենայն հաւատացեալս անուան իւրոյ. ամէն:

311ա

Արդ՝ աղսւհեմ կողկողագին,
Զմանկունսդ նորոյ սբ. Սիոնին,
Զմեղսաքաւիչ յանցաւորին,
Զքահանայից դասք պանծալին:
Զի ի ժամ սբ. աղաւթին,
Յիշէ զստացող այսմ տառին,
Զտէր Վարդան Տառնեցի:

Եւ զծնողսն իւր՝ զԴաւիթն և զմայրն իւր՝ զԽանումն, և զկողակիցն իւր՝³⁰ և զդուստրն իւր՝ զԶանազանն և զհանգուցեալ որդին իւր՝ զՍարգիսն, և զեղբարքն իւր՝ զԱրիսաակէսն և Յուսիկն, և զհանգուցեալ եղբայրքն իւր՝ զԳրիգոր քահանայն և զՆերսիսն, յիշեցէք... նոցա և ինձ, փժոռն և ախմար գրչիս Պետրոսի և ծնողաց իմոց: Եւ որ առատ է ի տուրբս բարեաց, ձեզ յիշողացդ և մեզ յիշեցելոցս առ հասարակ ողորմեսից յիւր միսանգամ գալուստն. ամէն:

³⁰ Անունը չի գրված և տեղը բաց է թողնված:

865

Ա. Ի. Ե. Տ. Ա. Ր. Ա. Ն.

Երևան, № 10362 (1491 թ.)

Հետ. ստացող՝ Սարգիս Երեց

183բ Արդ՝ ես Սարգիս Երեցս զնեցաք սր. Աւետարանս յիշատակ նախ-
նեաց մերոց և ամենայն արեանառու մերձաւորաց. նաև որդոյ իմոյ
տէր Արիստակիսի և թոռին իմ Սահակ դեռարուս մանկանն, որ թվա-
կանն ՌԺՐ (1653) էր, զոր Աստուած անփորձ պահէ, յիշեցէք...: Յիշե-
ցէք զհարսն իմ՝ զԱզիզն, և իւր որդիքն՝ զՇաղիկն, զՀեղնարն, զՄա-
րիամ[ն], զՆազլուն, և զմեծ մամն՝ զՊարդէշանն, և Աստուած զձեզ
յիշէ. ամէն:

866

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Վաշինգտոն, Կոնկրետի գրադարան, Arm. MS, № 3

Գրիշ՝ Աբրահամ Երեց

Վայր՝ Հալապ

518 Այս է յիշատակարան գրոցս

Փառք..., որ ես կարողութիւն նուաստ ոգոյս Աբրահամ անարժան
երիցւոյս հասանել աւարտ դրոյս, որ է պատմութիւն նախահարն մե-
րում Ադամայ...

517 Արդ՝ այս ամենայն ընդունութեանցս և աստուածատունկ բուրաս-
տանիս ցանկացաւ եղև սմայ աստուածամեծարն և հեզահոգին, հո-
գեոր որդեակս մեր՝ Յովաննէս սարկաւազն, որ է երկրէն Արարկերու,
ի գեղջէն Մաշկերու, և ետ գրել զսա ի հալալ ընչիցն և արդար վաստա-
կոցն, յիշատակ իւր անձինն և իւր ամենայն արեան մերձաւորացն:
Զոր և հայցեմք և խնդրեմք ամէնաւրհնեալ տեառնէն մերմէ Յիսուսէ
Քրիստոսէ, որ բարով վայելել տացէ սմայ երկար ամաւք և բազմերամ
ժամանակաւ մինչև ի խորին ծերութիւն. ամէն:

Արդ՝ գրեցաւ սա ի թվականիս Հայոց ՌԺՐ (1653), ի մայրաքաղաքս
ի Հալապ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածին և Ս. Քառասունք եկեղե-
ցեացս և այլ եկեղեցեացս, որ աստ կան // հաւաքեալ ի պահպանու-
թիւն ամենայն հաւատացելոց: Գրեցաւ սայ ի թագաւորութեանն Տաճկաց
սուլտան Մուսամատ նորընծայ թագաւորին, ի կաթողիկոսութեան տանն
Կիլիկի[ի]ոյ տեառն տէր Ներսէսի սրբազան հայրապետին և ի կաթո-
ղիկոսութեանն էջմիածնի տէր Փիլիպպոս խարազնազգեաց ճգնաւորի:
Արդ՝ որք հանդիպիք սմայ կարդալով կամ արինակելով կամ հարեանցի
տեսանելով, յիշեսցիք ի մաքրափայլ և երկնաթռիչ աղաթս ձեր զվե-
րոյ զՅովաննէս սարկաւազն և զիս զանարժան գծողս՝ զԱբրահամ Երե-
ցս, որ զանունս ունիմ և ոչ զգործս: Այլ որ առատն է ի տուրս բարեաց,
տացէ ձեզ յիշելոցդ և մեզ յիշեցելոցս զիւր երկնից արքայութիւնն. ամէն:

867

Ա Ս Տ Ո Ւ Ա Մ Ա Շ Ո Ւ Ն Չ

Մ 826 Պ, VI, № 1927, էջ 425—427

Մաղկող՝ մահտեսի Ղազար

ա

407բ Ձնկարաւղ սորայ մահտեսի Ղազարս յիշեսցիք ի մաքրափայլ աղօթքս ձեր, <ով> [և ղուք] յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ:

Գրիշ՝ Աստուածատուր դպիր

բ

410բ Եւ ղեղկելի գծողս ղսոստանուն ղԱստուածատուր դպիրս աղաչեմ յիշել...:

Նվիրատու՝ Խաչատուր վարդապետ
Վայր՝ Կ. Պօլիս

գ

401ա Փառք...: Իսկ և ծրեցաւ ծրարս նախնեաց սրբոց նահատակաց, մարգարէից, թաղաւորաց... Եւ ես՝ նուաստս ամենայնի և յետնեալս ի բանասիրաց Ատիշեցի Խաչատուր վարդապետս, պատահեցայ յայսմ վայրի մեծահանդէս քաղաքս Բուզանդիայ հանդերձ քաջ հեռետոր և անյաղթ պետիկոս տէր Աստուածատուր աստուածաբան վարդապետ, սբ. Երուսաղէմայ երջանիկ հայրապետան, տեսեալ Աստուածաշունչ տուփս այս գեղեցկագեղ ծրեալ միայն սեաւ տառսն, յոյժ ուրախացեալ ցնծացաւ հոգի իմ: Սակս որոյ ստացա զսա մեծաւ փափաքանօք և յոյժ ըղձմամբ անպատմելի, ետու արիւնել որակութեամբ յունակութեանց գունով, զարդարել և օրինել ամենայն պայծառութեամբ ոսկով և լաճվարդով, կարմրով և ծիրանով, դեղինով և կանանչով: Եւ գեղգեղեալ պայծառացեալք փայլեն առ յիբեարս, յեցեալ և մածեալ, կցեալ և միացեալ շողշողան և ցուցուն, որպէս զճաճանչս արեգականն խուռն լուսափայլութեամբ: Խորանքն և ծաղկունքն, պատկերքն և անուանքն Յիսուսի Քրիստոսի Աստուած տեսուն և Աստուծոյ նմանեալ յերկնից աստղալից կամարացն արիւնեալ և պաճուճեալ վայելչագեղ տեսութեամբ, որպէս կայ կայացեալ առաջի աչաց ձերոց իսկ: Եւ ահա յանգ ելեալ լրացաւ ի մեծ մայրաքաղաքս Կոստանդնուպոլսի, ընդ հովանեաւ Սրբոյ Սարգիսի զարաւարի և որդոյ նորա Մարտիրոսին, ի թիւ սեռիս հայկազանի քսան երկու յոբելանի, ոչ գոլ լման կատարեալ լի և երկրորդ թիւ հարկ գոլ ի սմի (1653)⁴⁰, ի թագաւորութեան և ի մեծ բռնակալութեան Իսմայիլացւոց և Հազարացւոց ի վերա բազում ազգաց և ազանց՝ քրիստոնէից և ալլասեռից, սուլտան Մանամադին, որ ութ ամեայ տղա հասակաւ կալաւ թագ և թախտ թագաւորութեան հօրն իւրոյ: Եւ ի հայրապետութեանն Հայոց որ ի սբ. Էջմիածինն՝ տեսուն տէր Փիլիպ/պոս սրբազան կաթողիկոսի, ձեռամբ տկար և փծուն գրչի Աստուածատուր համբակի կրկնակին դրի:

⁴⁰ Մանոթագրութիւմը Ն. Պողարյանը հայտնում է, որ «Յրէտէրիք Մուրատ քսաներկու յոբելանէն պակասեցուցած է 2 թիւ և ստացած է 1649...»: Մեր կարծիքով պէտք է աւելացնել 2 թիւը քսաներկու յոբելանին վրայ, որով կը ստացուի 1653, և որ կը համաձայնի Աստուածատուր պատրիարքի Կ. Պոլիս այցելութեան թուականին հետ (էջ 426—427):

Արդ՝ երես անկեալ պաղտախիմ հանդիպողացդ այսմ հողէնուադ բուրաստանիս, յիշել ի ժամ աղօթիցն զիս անարժան ղխաշատուր վարդապետս և զծնողսն իմ՝ տէր Բարսեղն և Ղիմաթն, և ղնախնիքս տէր Յակոբն, Խաշատուրն, Գրիգորն և Մալաբդն, և զհարազատ եղբարքն իմ՝ մահտեսի Յովանէսն, Աւետիքն, Յոհաննէս և այլ ամենայն յարեան մերձաւորսն զկենդանիս և զհանգուցեալսն...:

դ

Դարձեալ կրկին անգամ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ եղբարք, որ բնակեալ էք ի սբ. քաղաքն Նրուսաղէմ, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Յակոբայ, լի սրտիւ և բոլոր հաւատով յիշեսցիք ի Քրիստոս միով ողորմայիւ ինձ տառապեալ Խաշատուր վարդապետի, որ թաղում ծախիւք և արդեամբք ետուդրել և ծաղկելով զարգարել ղԱստուածաշունչս՝ ոսկով և լանվարդով և երանդ երանդ գունով և ետու յիշատակ ի սբ. Նրուսաղէմ ի դուռն Ս. Յակոբայ, ի յառաջնորդութեան տեառն տէր Աստուածատուր սրբասրնունդ և ճգնազգեաց աստուածաբան վարդապետին, որ բազում նեղութիւնս և հալածանս կրեաց նախանձոտաց ոմանց, նայլ ի վերա մեր բազում երախդիս և աջխատանս ունի, միթէ Աստուած զինքն ընդ երկաւորս արասցէ և յետ աստեացս ընդ սրբոց երկոտասան վարդապետացն դասեսցէ: Եւ որք հանդիպիք սբ. Աստուածաշունչ դրոցս՝ կարդալով կամ օրինակելով կամ յարեանցի տեսանելով, Աստուած ողորմի ասացէք ինձ՝ Խաշատուր վարդապետիս և ծնողացն իմոց և ամենայն արեանառու մերձաւորաց մերոց...:

Եւ թէ ոք յանդգնի սբ. գրոցս, թէ՛ ծախելով կամ գողանալով կամ թէ՛ ոք ընտանեաց իմոց և ազգականաց շորթէ և հակառակի և ոչ տայ սբ. զիրգըս սբ. յՆրուսաղէմայ ի դուռն Սրբոյն Յակոբայ՝ զսլատիծն Գէեղի առցէ, զանէծսն Կայենի...:

868

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Մ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

Վիեննա, № 55 (1868 թ. առաջ). ՏՅՁՄՎ, № 55, էջ 259—260

Հիշատ. հեղինակ՝ Փիլիպոս կաթողիկոս
Վայր՝ Բջնի

465բ

[Շ]նորհօք ամենազօրին Աստուծոյ ի թուահաշուութեան արամեանս ազգի հազար ութսուներորդի (1631) . ես՝ Փիլիպոս արհի եպիսկոպոս ձեռնադրեալ ի մեծ և սրբազան Մովսէս կաթողիկոսէ և կրկին լուսաւորչէ տանս խաւարեալ ազգիս, որ և նորին հրամանաւ եգայ ի հոշակաւոր սբ. աթոռոյս Տիրամօր Աստուածածնիս սպասաւոր և տեսուչ ժողովրդեան վիճակի սորին: Եւ իմ եկեալ աստ՝ տեսի զանշինութիւն և ղանքնակութիւն սբ. աթոռոյս, միշտ այրեցեալ խորովէր լեարդ և սիրտ իմ: Ապա մեծաւ յուսով ապաւինելով յողորմութիւն Ամենակալին, այն որ ասէ. «Ուր իցեն Բ և Գ ժողովեալ յանուն իմ, անդ եմ ես ի մէջ նոցա», սկսեցաք միաբանս ժողովել ըստ չափու և ըստ արժանաւորութեան տեղոյս մեծի՝ թուով իբրև երեսուն աւելի և ոչ պակաս: Յետ որոյ կարողութեամբ և կամակցութեամբ Տեառն, արարաք օր աւուր ջինութիւն ըստ

մերում ուժոյ, ի փառս Ս. Աստուածածնին: Նախ և առաջին զտանիս եկեղեցոյն, որ յոյժ քակեալ քանդեալ, ապականեալ և աւերեալ էր ի բազում ժամանակաց, մինչ զի սակաւ ինչ անձրեւելով, զամենայն ի ներքս դառնայր հաւասար և կաթիլ մի ոչ մնայր յարտաքս: Եւ մեք բազում աշխատութեամբ շինեցաք զգլուխ սբ. տաճարին: Նաև ժամատունն ևս աւերակ և բակ էր եղեալ, զորմունս և զգլուխն փայտաշէն արարեալ հաստատեցաք: Ապա յետ այսորիկ սկսեալ շինեցաք զձիթհանքն և զջրաղացն, և այլ ամենայն հոգևոր և մարմնաւոր պակասութիւն լցաք ըստ մերում չափու, իսկ մեք թէպէտ զայսոսիկ արարեալ կատարեցաք. սակայն ոչ զոյր ուրախութիւն սրտից մերոց վասն գերի լինելոյ սբ. և ամենասքանչ Աստուածաշնչիս, ոչ լինելով թէ ո՛ւր իցէ. այլ աղէկիզեալ յոգնատենչ սրտիւ, բազում որոնմամբ խուզեալ գտաք զգանձս զայս անդին ի հին քաղաքն Երևան, բազում ժամանակաւ գերի արարեալ ամօք [իբրև եօ]թանասնօք: Եւ մեք յոյժ ուրախացաք ի դիւտ սորին, շատ ջանիւք [և բա]զում աշխատութեամբ և երթեկու[թեամբ] ձժԲ (112) թուման տուաք և ագատեցաք [զսա] ի ձեռաց օտարաց և ի անդե[աց ան]պատշաճից և յոյժ ուրախ[ութեամբ] և բազում ցնծութեամբ հոգւով և մարմնով դարձուցաք յոյժ պատուով ի տեղի և ի սեփհական կայարան իւր յաթոոս Բջնու Ս. Աստուածածնիս, որում անդստին սորին սակի էր ծրադրեալ, և անուամբ սորին աւարտեալ, և եղեալ ի սմա: Արդ՝ մի՛ ոք իշխեսցէ հանել զսա ի դրանէ Ս. Աստուածածնէս, եթէ ոք հանել կամեսցի՝ պատիժ և պատուհաս յԱստուծոյ և ի սոցանէ կրեսցի...:

Գրեցաւ սակաւ յիշատակարանս ի դրունս Սրբուհւոյ Աստուածածնիս, ձեռամբ յոգնաբիժ Յովհաննէս բանասիրէ, թվին ՌՃԲ (1653), գովով Շոռոքեցի:

ՏԵԳ

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

«Բանրիւր Մատենագարանի», հատոր 12, № 26

Գրիչ՝ Աբրահամ Երեց
Վայր՝ Հալապ

257

Այս է յիշատակարան գրոցս

Փառք..., որ ետ կարողութիւն նուաստ ոգոյս՝ Աբրահամ անարժան երիցւոյս, հասանել աւարտ գրոյս, որ է Պատմութիւն նախահաւրն մերում Աղամայ...:

Արդ՝ այս ամենայն բարութեանցս և աստուածատունկ բուրաստանիս ցանկացաւդ եղև սմայ աստուածամեծարն և հեղահոգին հոգևոր որդեակս մեր՝ Յովհաննէս սարկաւազն, որ է երկրէն Արաբկերու, ի գեղջէն Մաշկերու. և ետ գրել զսա ի հալալ ընչիցն և արդար վաստակոցն, յիշատակ իւր անձինն և իւր ամենայն արեան մերձաւորացն: Զոր և հայցեմք և խնդրեմք ամէնաւրհնեալ Տեառնէն մերմէ՝ Յիսուսէ Քրիստոսէ, որ բարով վայելել տացէ սմայ երկար ամաւք և բազմերամ ժամանակաւք մինչև ի խորին ծերութիւն. ամէն:

Արդ՝ գրեցաւ սա ի թվականիս Հայոց ՌՃԲ (1653), ի մայրաքաղաքս ի Հալապ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածին և Ս. Քառասունք եկեղեցեացս և այլ եկեղեցեացս, որ աստ կան հաւաքեալ ի պահպանութիւն ամենայն հաւատացելոց: Գրեցաւ սայ ի թագաւորութեան Տաճկաց սուլտան Մուհամատ նորրնծայ թագաւորին, ի կաթողիկոսութեան տանն Կիլիկիայի տեառն տէր Ներսէսի սրբազան հայրապետին և ի կաթողիկոսութեանն Էջմիածնի տէր Փիլիպպոս խարազնազգեաց ճգնաւորի: Արդ՝ որք հանդիպիք սմայ կարդալով կամ արինակելով կամ հարեանցի տեսանելով, յիշեսցիք ի մաքրափայլ և երկնաթռիչ աղաւթս ձեր զվերոյ յիշեալ զՅովսէփէս սարկաւազն: և զիս, զանարժան գծողս՝ զԱրքանսմ երէցս, որ զանունս ունիմ և ոչ զգործս: Այլ որ առատն է ի տուրս բարեաց...⁴¹:

870

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Ն. Միքայելյան, «Էջմիածին», 1975 թ., ԺԱ, № 344

Գրիչ՝ Ալէքսիանոս Երէց

ա

58

Ջստացող զրոցս զպատուական Սարգիս կրանաւորն, որ հալալ արդեանցն իւր գնեաց զսա, յիշատակ իւր և ծնողաց իւրոց և ամենայն ընդանեացն իւրոց: Աստուած բարի վայելումն տացես. ամէն:

բ

Ջմեղավոր Ալեքսիանոս ծրող սորա յիշեցէք ի Քրիստոս:

գ

Քրիստոս Աստուած... ողորմեա գծագրողի և ծաղկողի սորա Ալէքսիանոս երիցոյս, զհայրն իմ՝ Ազաթիայ քահանայն և զմայրն իմ՝ զԽանումն, և քոյրքն իմ, որ հանգուցեալ են. բարեբար և մարդասէր Աստուած ողորմեա նոցայ: Գծագրեցի զսա Հայոց թվին ՌՃ (1651):

դ

Փառք...: Արդ՝ եղև աւարտ գրչութեան այսմ մեծահանդէս և հոգեւից տառիս, ի շրջագալութեան հայկազեանս տօմարի Ռ-երրորդի հարիւրորդի երկրորդի (1653), ի հայրապետութիւն հայկազանս ազին տեառն տեառն Փիլիպպոսի սրբազան կաթողիկոսի ի յաթոն սբ. Էջմիածնի Վաղարշապատու. Այրարատեանն նահանգի. և յառաջնորդութեան տալըս Գռլթն տէր Խաչատուր արհեպիսկոպոսի:

Գրեալ ձեռամբ յոգնամեղ և անարհեստ և փրծուն գրչի Ալէքսիանոս քահանայի, որ զանունս միայն ունիմ քահանայի և ոչ զգործս ի բարի, ի լաւ և ի յրնտիր արինակէ Սըսոյ. առաջին վարժապետին և քաջ քարտուղարին Գրիգորի, մականունն Խուլ կոչեցեալ...:

ե

59

Ո՛վ լուսամիտ մանկունք Սիովնի..., որք լուսաւորիք սովաւ ուսմամբ կամ գաղափար առնելով, յիշեսցիք ի Քրիստոս ամենալն արեան

⁴¹ Թվում է նույնն է № 866 հիշատակարանի հետ:

մերձաւորսն իմ, հանդերձ ծնաւորսն իմ, ասելով ի խորոց սրտէ, թէ
«Տէր Աստուած ողորմեա նոցա և ջնջեա զձեռագիր յանցանաց նոցա...»:
Այլ և վասն խոշորութեան և անարհեստ գրոյս աղաչեմ անմեղադիր
լինել և ծաղկոյս, զի և կար իմ այս էր. և ես անձամբս տկար գոլով,
քանզի յոյժ տառապանաւք և բազում նեղութեամբ գծագրեցի և ծաղ-
կեցի զսայ: Եւ ինքն որ առատն է ի տուրս բարեաց, տացէ ձեզ յիշ-
դացդ և մեղ յիշեցելոցս...:

Ստացող՝ Սարգիս արեղայ

Գ

58 Շնորհիւ ամենազօրին Աստուծոյ... ես՝ տէր Սարգիս կրօնաւոր ի
Մաւրեան գեղջէ, որ և անուամբ միայն հաբեղայ, ցանկացող եղէ այսմ
աստուածային և երկնապարգև գանձիս...:

59 Արդ՝ երեսս անկեալ աղաչեմ զամենեանեան զձեզ, որ հանդիպի-
ցիք այսմ գրոց և օգտիցիք յայսմանէ ընթեռնելով, և կամ օրինակե-
լով, և կամ տեսութեամբ միայն, յիշեսցիք ի Քրիստոս զծնօղսն իմ՝
զՆաւասարդն և զՇահրի զմայրն իմ, և զեղբայրսն իմ՝ զհանգուցեալն
ի Քրիստոս, զՄիքայէլն, որ ի Վանատիկ քաղաքի Ֆռանկաց փոխեցաւ
ի Քրիստոս, և զՄելիքն, որ ի տարածամ հասակի ել յաշխարհէս. որք
և տրտմութիւն յոյժ թողին թշուառացեալ անձինս, նաև զքոյրն իմ՝
Էփարին, և զեղբօր որդիսն իմ՝ զԻանիէլն և զՄելիքն, և զամենայն
արեան մերձաւորսն իմ, յիշեցէք...:

871

ՄԱՍՈՒՆՔ ԱՍՏՈՒԱՆՈՒՇՆԶԻ

ՏԵՐԱՎՋ, № 13 (ԺԲ Դ.)

Նորոգող՝ Ագաբիայ դպիր

23 Նորոգեցաւ Պօղոս գիրքս ձեռամբ ախմար և անպիտան Ագաբիայի
դպրի, ի թուականութեան ՌԺԲ (1653) ամին. Քրիստոսի փառք յաւի-
տեանս. ամէն:

872

Ք Ա Ր Ո Ջ Գ Ի Ր Ք

ՏԵՐԱՎՋ, № 453

Գրիչ՝ Իշխան
Վայր՝ Նոր Զուղայ

Ա

08 Փառք...:

Որ ետ կարողութիւն անարհեստ գրչի,
Հասանել աւարտ այսմ գրքի,
Որոյ անուն՝ Քարոզգիրք կոչի,
Ի Ռ թվականի
ՃԲ յարաբարթի (1653):
Գրեալ՝ եղև բան և գործի,

700

Եւ նոր Զուղայ կողի,
 Ի Շօշ քաղաքն Հսպանանի,
 Ի թագաւորութեան փոքր շահ Ապասի,
 Ի հայրապետութեան Յակօբ կաթողիկոսի:
 Ի դուռն Ս. Կատարինի,
 Որ Կուսանաց վանք անւանի:
 Եւ զգրող յայսմ գրի,
 Ես՝ Իշխան մեղօք ի լի,
 Ես ի յիմում ժամանակի,
 Զգործեցի մաս մի բարի:
 Այլ ծով կենօք յաստնաւորի,
 Կեցայ տխմար ես աշխարհի,
 Եւ յամենայն ժամանակի,
 Յաւանեցայ անշահ բանի:
 Բայց խնդիր մի կայ իմ սրտի,
 Որ ասէք մի Տէր ողորմի,
 Ինձ եղկելի մեղաւորի,
 Մեղսամակարդ Իշխանի:
 Եւ ի Տեառնէ առնու զբարի,
 Զոր պատրաստեաց իւր հայրենի,
 Դասէ ի դասս աշայկողմի,
 Ի գալստեանն իւր Միածնի:
 Իւր փառօք ի հետ իւր սիրելի,
 Փառք տանք արհնենք զՀայր և զՈրդի,
 Թէ ինչ բանք ստեղծեալ է աշխարհի:

Արդ՝ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ հանդիպողք այսմ գրիս, յիշման առնէք
 զմեզ անարժանիս, զմեղաւոր գրչիս: Եւ զծնօղսն իմ՝ Նրդուլի և զմահ-
 դասի Թաւնումն, և որդիքն՝ Էվազն, Աբամէլիքն, Յարութիւնն, Մակարն,
 և դուստրն՝ Սողովմէն, որ հանգուցեալ են առ ի Քրիստոս, յիշեցէք...:
 Եւ մի մեղադրէք գրոյս, եղբարք, և սղալանացս, զի խամ էի, և կար
 մեր այս էր, անմեղադիր լերուք:

Բ

Արդ՝ ով աստուածասէր մանկունք նորոյ Սիոնի, որք հանդիպիք
 յայսմ աստուածատունկ բուրաստանիս ընթեռնելով և կամ օրինակելով,
 յիշեալիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր ճշմարիտ մահդասի կուսան Իշ-
 խանն, որ եօթն անգամ ի կենսատու Քրիստոսի լուսաբուխ գերեզմանն
 է գնացեալ ի սբ. քաղաքն Նուսադէմ և համբուրեալ. երանի նորա շերմ
 սիրոյն և հաստատ, անկեղծ հաւատոյն, որ աջօք իւրոք տեսեալ և բե-
 րանով համբուրեալ խնդրեմք ի սխրագործ տեառնէ մերմէ Յիսուսէ
 Քրիստոսէ, որ ի միաւանգամ գալստեանն իւրոյ արժանաւորս զԻշխանն
 արասցէ և անթառամ պսական զնա պսակեսցէ, և ընդ սրբոց իմաստուն
 կուսանաց զասն դասաւորեսցէ և երկնից արքայութիւն պարգևեսցէ նմա
 և անմահական հացին և բաժական կերակրեսցէ զնա անզրաւ և ան-
 տրտում ուրախութեամբ. ամէն:

873

Խ Ո Ր Հ Ր Դ Ա Տ Ե Տ Ր

Զմյառ, № 443

Գրիշ՝ Աստուածատուր դպիր

ա

39 Ո՛վ սր. պատարագող յիշեալ զԱստուածատուր դպիրս, թվին ՌՃԱ (1652) յուլիսի Ի (20), օրն երեքշաբթի, աւարտն այս է:

Նվիրատու՝ Մալազար Զուլայեցի

Բ

Գրեցաւ սր. Խորհրդատետրս և յիշատակ Ս. Աստուածածնին ի թվին Հայոց ՌՃԲ (1653) ամին, և Հայրապետութեան Հայոց տեառն Փիլիպպոս կաթողիկոսին: Աղաչեմք դձեղ, ո՛վ սրբամիտ քահանայքդ Աստուծոյ և յորժամ մատուցանէք պատարագ... || յայնժամ խնդրեցէք մեղաց թողութիւն վաճառականերոցս ես առաւել անարժան մեղաւոր Զուլայեցի Մալազարս, որ հետեցա յիշատակ սր. գրոյս և փառք յաւիտեանս. ամէն:

874

ՔԱՐՈՉԳԻՐՔ ԳՐԻԳՈՐԻ ՏԱԹԵՒԱՅԻՈՅ

Զմյառ, № 487 (1651 թ.)

Հետ. ստացող՝ Մարտիրոս Ղրիմեցի
Վայր՝ Երուսաղէմ

ա

81 Զստացող սր. պատուական աստուածային գանձիս զՄարտիրոս Ղրիմեցի անուամբ ևեթ արեղաս և ոչ գործով, աղաչեմ դղասս լուսերամիցդ, որք հանդիպիք սմա ընթերցմամբ... յիշեսցիք:.. զՄարտիրոս եղեռնադործս...:

Բ

Ես՝ Մարտիրոս անպիտան Ղրիմեցիս կոչեցեալ, անուամբ խաբեղայ և ոչ արեղայ, ցանկացող եղէ այսմ աստուածազարդ բուրաստանիս, որ են հաւաքեալ ի սմա զանազան եղեմարոյս ծաղկունք... ձեռամբ... քաշ հոետորի Գրիգորի Տաթևացոյ, որ կոչի սայ Քարոզգիրք հատոր Ամարան. և զիմ տեսեալ զգեղեցկութիւն սր. մատենիս եղէ ցանկացող սմա, ի բաց մերկացայ յինէն զամենայն ինչս իմ և ըստացայ զպատուական գանձս զայս ըստ հրաման Փրկչին...:

Եւ եղև ըստացումս իմ ի շրջագայութեան հայկազեան տումարիս ՌՃ և երկու (1653) թվին: ...

Դարձեալ յիշեսցիք ի Տէր զԺրնօղս իմ, զհայրն իմ՝ զԳրիգորն և զմայրն իմ՝ զԽաթունն, զքոյրս և զեղբայրս և զամենայն արեանառու մերձաւորս իմ: Եւ զհոգևոր ժրնօղս իմ՝ զնախնի ուսուցիչն իմ՝ զտէր Ստեփանոս սրբազան քահանայն, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոս...:

Դարձեալ յիշեցէք ի Տէր զայժմուս ուսուցիչն իմ՝ զտէր Աստուա-

ծառուր քաշ ռաբունապետ, աստուածաբան վարդապետն, որ է այժմուս հայրապետ սբ. Նրուսաղէմի, և կամ ես տրուպս առ ոտս սորին, ի ընթերցումն աստուածաշունչ կտակաց, զոր հայցեմք...:

Գրեցաւ յիշատակարանս սբ. քաղաքս յՆրուսաղէմ ի դուռն Ս. Յակոբայ, ի փառս Աստուծոյ մարդասիրին. ամէն:

875

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆՔ, ՔԱՐՈՉԳԻՐՔ

Զմատ, № 547

Գրիշ՝ Սահակ Շախսաբանցի
Վայր՝ Նոր Զուղայ

ա

156 Փառք...: Յանկ ելեալ զիրքս այս որ է Քարոզգիրք ձեռամբ ի // Սահակ արեղայի⁴², ի յերկիրս Պարսկաստանի, ի քաղաքն Շօշ, յոր և Ասպահան:

876

Ա Վ Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՅԶՎՍ, I, № 103 (ԺԲ—ԺԳ դդ.)

Նորոգող, կազմող՝ Սարգիս Նդեսացի
Վայր՝ Նդեսիա

454 Շնորհիւ Տեառն և ողորմութեամբ նորին վերստին նորոգեցաւ և կազմեցաւ սբ. Աւետարանս հրաշալի ՌԺԲ (1653) թվին, ի քաղաքս Նդեսիա, ընդ հովանեաւ Բարձրահայեաց Ս. Աստուածածնին և Ս. Դաստառակին Քրիստոսի, և Սրբոց Գորիսասանցն, և Սրբոյն Սարգսի զաւրավարին, և Սրբոյն արքայ Նփրեմի վարդապետին, յոր պարփակիմք ընդ հովանեաւ սոցին: Ի վայելումն ամենամաքուր անձին Գարբիէլ արի և քաջ վարդապետին. ձեռամբ յոքնամեղ անարժան, ստորով գրչիս Սարգսի Նդեսացոյ: Որք պատահիքդ սմա ընթեռնլով կամ տեսութեամբ, յիշեսցիք զվերոյգրեալ ամենանշանիկ վարդապետն Գարբիէլ և զանարհեստ կազմողս Սարգիս, ի պաղապանժ յաղօթս ձեր և մեղաց թողութիւն հայցեցէք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ: Եւ դուք գտցիք ողորմութիւն ի Քրիստոսէ, ի միւսանգամ գալըստեանն. ամէն:

877

Ո Ս Կ Ե Փ Ո Ր Ի Կ

ՅԶՎՍ, II, № 289

Ստացող՝ Յովհաննէս Շոռոթեցի

1036 Փառք...: Արդ՝ ես նուաստ և յետնեալս ի մէջ բանասիրաց Յովհաննէս անուամբ ևեթ կոչեցեալ վարդապետ, ի գեղաքաղաքէն Շոռոթոյ, ետու գրել զայս գիրքս ի հալալ արդեանց իմոց, որք են գիրք վեց, այսինքն՝ Յոր, Կազմութիւն մարդոյ, Պատմութիւն խիկարայ, Գործք առա-

⁴² Յուլիանի կազմողը հաղորդում է, որ այդ բառի վրա դրված է «վարդապետ»:

քելոց, Տեսիլք Յոհաննու աւետարանչի և Ճ (100) իմաստասիրաց. և եղի ի տփի միում, յիշատակ հոգւոյ իմոյ, ի գուռն Ս. Աստուածածնի անապատիս մերոյ. շնորհեսցի զսա ի վայելումն կուսակրօն օրիորդացդ Քրիստոսի: Արդ՝ մի՛ ոք իշխեսցէ զսա հանել ի դրանէ Ս. Աստուածածնի անապատէս՝ յիմոց կամ յօտարաց, ի կարգա//ւորաց կամ յաշխարհա-
 1037 կանաց: Եթէ ոք հանել ջանասցէ ի սր. անապատէս, անիծեալ և նզովեալ եղիցի յԱստուծոյ և յամենայն սրբոց նորա, և ի ԳՃԺԸ (318) հայրապետացն. ամէն եղիցի:

Դարձեալ աղաչեմ զձեզ յիշեսցիք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր զհայրն իմ՝ զտէր Վարդան քահանայն, և զմայրն իմ՝ Շնհատրն, զպապն իմ՝ Սօլքանայէկն, և զմամն իմ՝ Մէհրիպանն, զհօրաքորսն իմ զկուսակրօն ե զճգնազգեացն՝ զՄարիամն՝ մայրապետ անապատիս, և զԵղիսաբեթն. զքորսն իմ՝ զՅովիթա կուսակրօնն՝ մայրապետ սր. անապատիս, և զԳովքստանն. և զեղբայրն իմ՝ զՀայկազն, և զհարսն իմ՝ զԱննայն, և զորդիսն նոցա՝ զՎարդանն և զՍօլքանայէկն, զՆազարէթն, զՂևոնդէսն և զՆարվէիին. և զդստերսն՝ զՀովիկն, զկուսակրօն Եսթերն, զՄարիամն և զայլ ամենայն առուարեան մերձաւորսն մեր զկենդանիս և զհանգու-
 1038 ցեալսն մեօք հանդերձ, յիշեցէք ի // Քրիստոս Աստուած. և Աստուած զձեզ յիշէ, այժմ և ի միւսանգամ զալստեան իւրոյ. ամէն:

Գրեցաւ դիրքս և աւարտեցաւ թվին ՃՌԲ (1653). ամէն: Բովանդակ դիրքս ԼԸ (38): տետր է:

878

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՆԱԽՆԵԱՅՆ ՄԵՐՈՅ ԱԴԱՄԱՅ ԵՒ ԵՒԱՅԻ
 ՄՅՁԶՄՍ, II, № 40

Գրիչ՝ Աբրահամ երէց
 Վայր՝ Հալէպ

124 Փառք..., որ ետ կարողութիւն նուաստ ոգոյս Աբրահամ անարժան երիցւոյս հասանել աւարտ գրոյս, որ է պատմութիւն նախահարն մե-
 ռում Աղամայ և նախամարն մեր Եւայի և պատմութիւն վասն փառա-
 կենցաղ դրախտին և զանկանիլն Աղամայ պատճառան Եւայի խափ-
 մամբ աւձին, պատրանաւք բանսարկուին սատանայի: Այլ և զմեկնու-
 թիւն արդարոցն ի դատաստանին և զտանջանք մեղաւորացն, այլ և
 մեկնէ զկայանք հոգոցն, և զգալուստն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի
 ի փրկութիւն ազգի մարդկան. և զմարմնանալն ի սր. կուէն Մարիա-
 մայ: Այլ և զհաշն և զԹաղումն և զՅարութիւն և զՀամբարձումն և զԳա-
 լուստն միւսանգամ փառաւք հաւր դատել զկենդանիս և զմեռեալս: Այլ
 և դրեալ է ի գիրս այս զհանգիստն երանելոյն Յովհաննու աւետարան-
 չին: Այլ և զքարոզ Յարութեան Քրիստոսի և զքարոզ զղջման և ապաշ-
 խարութեան, այլ և զքարոզ խոստովանութեանն, այլ և զքարոզ ապաշ-
 խարութեանն, այլ և զքարոզ ողորմութեանն, այլ և զքարոզ մեծի աւագ
 ուրբաթուն վասն խաչելութեանն Քրիստոսի: Արդ՝ այս ամենայն բարու-
 թեանցս և աստուածատունկ բուրաստանիս ցանկացաւդ եղև սմայ աս-
 տուածամեծ առն և հեզահոգին, հոգևոր որդեակս մեր Յովաննէս սար-

կաւաղն, որ է երկրէն Արարկերու, ի գեղջէն Մաշկերու: Եւ ետ գրել զսայ ի հալալ ընչիցն և արդար վաստակոցն, յիշատակ իւր անձինն և իւր ամենայն արեան մերձաւորացն: Զոր ե հայցեմք և ինդրեմք ամէնաւրհնեալ տեառնէն մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ, որ ըրարով վայելել տացէ սմայ երկար ամաւք և բաղմերամ ժամանակաւք մինչև ի խորին ծերութեանն. ամէն: Արդ՝ գրեցաւ սայ ի թվականիս Հայոց ՌՃԹ (1653), ի մայրաքաղաքս ի Հալէպ, ընդ հովանեալ Ս. Աստուածածին և Ս. Քառասունք եկեղեցեացս, և այլ եկեղեցեացս, որ աստ կան հաւաքեալ ի պահպանութիւն ամենայն հաւատացելոց: Գրեցաւ սայ ի թագաւորութեանն Տաճկաց սուլդան Սուլեյմաղ նորընծայ թագաւորին, ի կաթողիկոսութեան տանն Կիլիկիոյ տեառն տէր Ներսէսի սրբազան հայրապետին, և ի կաթողիկոսութեան էջմիածնի տէր Փիլիպպոս խարանաղգեաց ճգնաւորին: Արդ՝ որք հանդիպիք սմայ կարդալով կամ արինակելով կամ հարեանցի տեսանելով, յիշեալք ի մաքրափայլ և երկնաթռիչ աղաւթք ձեր դվերոյ յիշեալ զՅովսէֆէս սարկաւազն և զիս զանարժան գծողս զԱբրահամ երէցս, որ զանունս ունիմ և ոչ դործս: ...

879

Ա Ի Ծ Տ Ա Ր Ա Ն

8220, № 51 (1640 թ.)

- 107 Թվին ՌՃԹ (1653) վաղճանեցաւ Աբրահամ Էրէցն⁴³ և եղին յիշատակ զսբ. Աւետարանս ի դուռն Քառասունք եկեղեցոյ, ի հայրապետութեան տեառն Ներսէսի կաթողիկոսին, և ի առաջնորդութեանն Խաչատուր վարդապետին Սեփաստացոյն: Ոչ ոք չունի իշխանութիւն հանելոյ զսա ի դրանէ սբ. եկեղեցոյ:

880

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

8220, № 89

Գրիչ՝ Ղազար երէց
Վայր՝ Հալապ

ա

- 171 Փառք... // Արդ՝ աւարտեցաւ գիրքս այս որ կոչի Մաշտոց, զոր արարեալ է մեծ վարդապետն Հայոց Մեսրոպք և Յոհան Մանգալունի: Գրեցաւ սա ձեռամբ մեղաւոր և անիմաստ անձին՝ Ղազար իրիցու, ի թվականիս Հայոց ՌՃԹ (1653) ամին, ի մայրաքաղաքն ի Հալապ, ի դուռն Ս. Աստուածածին, և Ս. Քառասունք եկեղեցեացն, ի կաթողիկոսութեան տէր Ներսէսի Սեփաստացոյ, և ի առաջնորդութեան Հալապ քաղաքիս, արի և քաջ ըրաքունապետին տէր Խաչատուր վարդապետին, որ է ի նոյն երկրին Սեփաստիոյ, զոր տէր Աստուած մեր պահեսցէ ընդ երկայն աւուրս մինչև ի խորին ծերութիւն ի պարծանս մեր. ամէն:
- Գրեցաւ սա ի խնդրոյ բարեպաշտ և իմաստուն հեղահոգի մահդեսի

⁴³ Այս անձնավորութիւնը Աւետարանի ստացողն է, Հիշատակարանը տե՛ս 1640 թ. շարքում:

Ղուկասին, և ամուսնոյն իւրոյ, և որդոցն, և ծնաւդացն և ամենայն արեան մերձաւորացն և եդ յիշատակ ի դուռն Ս. Աստուածածնին, զոր տէր Աստուած մեր բարով վայելել տացէ ժառանգաւորացդ. ամէն: Յիշատակ է Մաշտոցս մահդեսի Ղուկասին հոգոյն, ի դուռն Ս. Աստուածածնին: Յորժամ տեսանէք և կամ ընթեռնուք զսա, յիշեցէք և Աստուածողորմի ասացէք մահդեսի Ղուկասին, և ամուսնոյն իւրոյ, և ամենայն արեան մերձաւորացն. ամէն:

Բ

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զմահդեսի Արաքեւրցի Ղուկասն⁴⁴, և զիւր հայրն՝ զԱվագարն, և զիւր մայրն՝ զԹուրվանտան, և զիւր կողակիցն՝ զմահդեսի Խաթունն, և զիւր որդին՝ զԳրիգորն, և զիւր կողակիցն՝ զԽանումն. և ողորմի ասացէք իւրեանց հոգոյն, և Աստուած զձեզ յիշէ իւր միւսանդամ գալստեանն. ամէն⁴⁵:

881

ԺԱՄԱԳԻՐՔ, ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ

ՏՅՁՄԷ, № 270

Վայր՝ Ամիրք

890

Փառք...: Զայսու[ս]իկ զմտաւ ածելով հաւատարիմ և քրիստոսասէր այրն՝ մահդեսի Ասլան կոչեցեալ, արուեստին նալսլանտ, վասն զի զաւակ ոչ ունելով ի վերայ երկրի... եղև ցանկացող լուսազարդ և աստուածազիծ մատենիս, որ կոչի ժամագիրք, ի հալալ արդեանց եռափափաք և ջերմեռանդ սրտիւ ետ դրել յիշատակ բարի իւրն և ծնողաց իւրոց հայրն՝ Մարտիրոսին և մայրն՝ Խաթունպակուն, և կողակցին իւրոյ՝ Խանումին, և մայրն կողակցոյն՝ Շահաւլթանին, և որդւոյն՝ Մարտիրոսին, և ամենայն արեան մերձաւորաց իւրոց, որ է ճշմարիտ բարի, պատուելի և երկրպագելի: Եւ եդ զսբ. մատեանս ի մէջ սբ. եկեղեցոյս Սրբոյ Սարգսի զարաւարի, զի միշտ ընթերցմամբ զսա ի ժամ աղաւթից...: Ի թուականիս Հայոց ՌՃ և Բ (1653), ի հայրապետութեանն Հայոց տեառն Փիլիպպոսի սրբազան կաթողիկոսի, որ այս ամի նոր հիացումն եղև ի մայրաքաղաքս մեր Ամիրք. զի այլազգի ոմն չքաւորեալ ի բազում ընչից իւրոց և հետեւելով խաբեբայից ասելով, թէ չի մէջ քաղաքիս բազում գանձս պահեալ կայ ի ներքոյ գետնիս: Եւ ելեալ գնաց ի Ստամպոլ քաղաք, առեալ ամբ ի թագաւորէն և զափուճի, և եկեալ ի քաղաքս մեր, սկսաւ քակել և աւերել զնորաշէն տներն, ահ և սարսափ անկաւ ի վերայ քաղաքիս, և տարակուսեալ մնային, թէ զի՞նչ առնիցեմք սորա, զի զքաղաքս մեր աւերեաց: Այլ միաբանեցան մեծամեծք և գնացին առ փաշայն, խորհուրդ արարին ի դատաւորէն, յարդ առին և ուղարկեցին առ թագաւորն, թէ չի թագաւորն քաղաքս կենա, սայ խելագարեալ է, բազում տունս քանդեաց և ոչ ինչ եգիտ, հրաման թա-

⁴⁴ Կարծելով, որ «մահդեսի արաքեւրցի Ղուկասն» ա հիշատակարանում հիշված «մահդեսի Ղուկասն»-ն է, այդ պատճառով ք հիշատակարանը դրեցինք 1653 թ. ներքո:

⁴⁵ Եւ և ք հիշատակարանները բառացիորեն կրկնվում են Յուզակում նկարագրված № 90 ձեռագրում (էջ 172): Այս նույնությունը ցույց է տալիս նաև վերեի ծանոթագրության մեջ մեր ենթադրության իրավացիությունը:

գաւորին է»։ Եւ ելեալ հրաման ի թագաւորէն, թէ «Բարձի թողէք զնա
երթալ»։ և մեծ ուրախութիւն եղև քաղաքիս մեր։ Եւ քանի հազար զու-
ռուշ բռնութեամբ ի քրիստոնէից առին, որ մշակի էր տուեալ, և կու
ասէին, թէ «Մալ զաղան աղչասի է»։ Այս ամենայն եկն ի վերայ մեր
վասն ծովացեալ մեղաց մերոց։

882

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Մուրմար, II, № 49 (1503 թ.)

135 Զվլըչին նորոգող սբ. Աւետարանիս // զբարեսէր տանուտէրն՝
զՊաւտախն և զիւր եղբայրն՝ զՍտեփաննոսն և զԽաչատուրն, և զիւր եղբօր
որդին՝ զԱւդման և զՄսիւռուան, ի թուին ՌՃԹ (1653), ի դուռն Պետրոս
առաքելոյն, առաջնորդութեան Մարկոս Լսիսկոպոսին հաստատ կենաց
աւազանին։

883

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Մ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

Վենետիկ, № 1258, 22 ՎՍ, I, № 14, էջ 138—140

Գրիշ՝ Աստուածատուր

ա

551ա Զըստացող սբ. դրոցս զՂազար կրօնաւորն, որ մեծաւ փափագա-
նօք և աշխատութեամբ գրել ետուր և զմեղապարտ գծող Աստուածա-
տուրս, աղաչեմ յիշել ի Տէր։
Թվին ՌՃԱ (1652)։

Գրիշ՝ Ալէքսիան

բ

1ա Ալէքսիանոս քարտուղար տեառն Փիլիպպոսի կաթողիկոսի գրեաց
զմատեանս։

գ

402ա Զծրօզ գրոցս Ալէքսիանէ՝ քարտուղար տեառն Փիլիպպոսի կաթողի-
կոսի Հայոց, աղաչեմ յիշել միով Հայր մեղայի։

Գրիշ՝ Աբրահամ երէց

դ

419ա Սուրբդ և աստուածաբան աւետարանիչդ Յովհաննէս... յիշեա ա-
ռաջի Քրիստոսի զստացող Աստուածաշունչ գրոյս զտէր Ղազար արե-
ղայս և զանպէտ գրիչս զԱբրահամ սուտանուն էրէցս, որ է ի գեղջէն
Բջնու. զի զքեզ ունիմ միջնորդ առ Տէր. ախ, ախ, ախ։

Ստացող՝ Ղազար արեղայ

ե

38բ Զըստացող սբ. մատենիս,
ԶՂազար մեղօք մեռեալ ոգիս,

Փափագելով տենչմամբ սրտիս,
 Լինիմ արժան կատար գրիս:
 Տառապանօք հոգ կա մտիս,
 Վասն տեսլեան զվերջ տառիս,
 Հազար ո երկ (1653) թվականիս.
 Քրիստոսի փառք:

զ

503ր

Զըստացող սբ. մատենիս,
 Ղազար անուամբ կրօնաւորիս,
 Երբ ընթեռնում ցնծայ հոգիս:

884

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Մաղիսարոս, II, № 2617

Գրիչ՝ Յովանէս երէյ
 Վայր՝ Կարին

146. Փառք... Դրեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ մեղաւոր Յովանէս իրիցուա, ի քաղաքս Կաւնոյ, որ այժմ ասի Արգում, ի դուռն Ս. Միա-
 րան Աստուածածնին, ի թվին Հայոց ՌՃԲ (1653), Յայսմ ամի աւա-
 ղակը մտան եկեղեցին և ղողացան անօթն ամենեքեան, յետոյ զօրու-
 թեամբ սբ. եկեղեցոյ, Սուրղազա փաշան դտաւ ղգսղեր, զամենեքեան
 շարաշար մահուամբ կորոյս և անօթն զամէն առ մեզ ետուր⁴⁶, Աստուած
 ողորմի իւր ծնողացն: Դարձեալ յիշեցէք զհայրն իմ մահտեսի Մեքում
 և զմայրն իմ՝ Վարդիաթուն, և զկողակիցն իմ՝ զԹուրվանտան:

885

Մ Ա Շ Տ Ո Ց

ՏՅՁՄՎ, № 123 (1611 թ.)

Նորոգող՝ Յոնանէս երէյ
 Վայր՝ Ակլայ

407 Փառք...: Նորոգեցաւ Մաշտոցս ի քաղաքն Ակլայ, ի գուռն Ս. Նշա-
 նին, ի թվին Հայոց ՌՃԲ (1653) ամին: Դարձեալ յիշեցէք զտէր Խա-
 շատուրն, որ ետուր նորոգել զայս Մաշտոցս իւր հալալ արդիւնաւքն,
 յիշատակ է իւր ծնողացն և ամենայն արեան մեծի և փոքու առ հասա-
 րակ. ամէն: Արդ՝ յիշեցէք ի Քրիստոս Յիսուս Աստուած զտէր Յոնա-
 նէս, որ ամենայն ժամ զմեզ կու կերակրէն, Աստուած ողորմի իւր ծնաւ-
 ղացն. ամէն: Ահա նորոգեցաւ ձեռամբս և մեղօոր ծառայս Աստուծոյ
 Յոնանէս երիցուն. և ով ոք հանդիպիք...:

⁴⁶ Այս դեպքերն ավելի մանրամասն նկարագրել է Հակոբ Կարնեցին իր «Տեղագիր վե-
 րին Հայոց» աշխատութեան (Վաղարշապատ, 1903 թ.) կից մի հատվածում (էջ 53—61):

886

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

[ԱԼՎԴԱԻ, № 74 (1569 թ.)]

ա

423 Արդ՝ աղաչեմ զդասս քահանայիցդ, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ արինակ դնելով, [յիշե]ցէք առ [Քրիստոս] զստացող սր. Աւետարանիս զրոէս Թումանան, որ ստացաւ զսր. Աւետարանս ի հալտլ վաստակոց իւրոց, ի յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնողաց իւրոց, հօրն՝ Տիլաֆին, մօր[ն]՝ Նուպարին, եղբօրն՝ Զիրաֆին, Սաեփանոսին, կողակցին իւրոյ՝ Մարին, Միրաֆին, որդոյն՝ Տիլաֆին, Շիրաֆին և ամենայն արեան մերձաւորաց]ն. և եդ ի դուռն Ս. Կիրակոսին:

424 Արդ՝ աղաչեմք զամենեանեանդ, որք հանդիպիք սմա լի || բերանով և բոլոր սրտիւ զԱստուած ողորմին ասացէք Թումանանին, և իւր ծնողացն և ամենայն ազգականացն. ամէն, Սաֆարին, Խզլին, Կուլվարդին:

բ

Կուրայ վանիցն միայբանք են՝ Մուսեղիս մահդասին, Անուշիկ տ[ն]տես, Բ (2) սարկաւազ՝ Խանէս, Թումէն, Գուրգիկ մշակ, Սարգիս եպիսկոպոս՝ առաջնորդ նոցա:

գ

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՄարին, և զորդին իւր՝ զԴիլաֆն, և զդուստրն իւր՝ զՆալուն և զԱման, և զորդիք նոցա՝ զՌումէն և զՄիրաֆն, զՍաֆարն, զՇիրաֆն և Զիրաֆն, յիշեցէք...:

Պլպուլին, Խանադին. ամէն, Վարդանին, Միրաֆին՝ Զիրաֆի տեցէն, Հոդկզս՝ Զիրաֆի տեղէն, Նազար՝ Զիրաֆի տեցէն, Դիլաֆ՝ Զիրաֆի տեղէն, Էթար՝ Զիրաֆի կողկիցն, Ղէմաթ՝ Միրաֆի կողկիցն, Ալթուն՝ ռէս Թումանանի թո || լի բերանով Աստուած ողորմիաս ասէք: Ես՝ տէր || էն որ գերաց այս անուանք, թվին ՌԺԲ (1653). ամէն:

դ

425 Յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր գնորոգել տուող սր. Աւետարանիս զհաւատարիմ տանուտէրն զԶիրաֆն, և կողակիցն՝ զԷթարն, և զծնողսն իւրեանց, և զորդիքն՝ զՄիրաֆն, զՂուկասն, զՆազարն, և զԴիլաֆն, և զԶի[րաֆ]ի եղբայրն՝ զԹումէն, որ [ննջ]եցեալ է առ Քրիստոս, և զդուստրն՝ զԱլթուն, և զնուբար և զամենայն [ազգատոհմն իւրեանց]... ամէն:

887

Տ Օ Ն Ա Յ Ո Յ Յ

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Ա, № 815

Գրիչ՝ Պետրոս

Վայր՝ Սուրս

223բ Փառք... սա [գրեցաւ] ի յերկիրն Մովկաց, ի գիւղն, որ կոչի Սուրս, ընդ հովանեաւ Ս. Գէորդայ զօրավարին և Ս. Յօհաննու Մկրտչին, ձե-

ռամբ անարժան փոփոխ գրչիս Պետրոսի, ի թուականիս Հայոց ՌՃՐ (1653):

888

Տ Օ Ն Ա Յ Ո Յ Յ, Շ Ա Ր Ա Կ Ա Ն

ՄՅԶԵՊ, V, № 1403

Գրիչ, ծաղկող՝ Յոնան Հիզանցի
Վայր՝ Երուսաղէմ

37

Եւ արդ՝ գրեցաւ և ծաղկեցաւ եղանակաւոր տառս և աստուածա-
րան-կտակս, ... որ կոչի Շարականոց, ի լաւ և յընտիր արիւնակէ, ձեռամբ
յոգնէմեղ և անիմաստ Յոնան Հիզանցի գրչի, ի սբ. քաղաքս Երուսա-
ղէմ, ի դուռն Ս. Մննդեան, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին, ի թը-
վին ՌՃ և Բ (1653)-ին. ի յաթոռակալութեան Հայոց Ս. Յակոբա[յ]
առաքելոյ գլխադիր սբ. դամբարանին տէր Աստուածատուր քաջ և արի և
աստուածաբան վարդապետին, և ի կաթողիկոսութեան սբ. էջմիած-
նա[յ] տեառն տէր Փիլիպոսին, և Սըսա[յ] աէր Ներսէս կաթողիկո-
սին, և Աղթամարայ Ստեփանոս կաթողիկոսին:

Եւ արդ՝ ես անիմաստս և անպիտանս ի գրչաց, երես ի գետնի դը-
նելով, աղաչեմք զմանկունսդ սբ. եկեղեցւոյ, որք հանդիպիք տեսու-
թեան գրոցս՝ կարդալով կամ արիւնակելով, յիշեցէք զեղուկ գրչակս և
ըզհոդեալոր և ըզմարմնաւոր ծնողսն մեր, և զմիաբան Ս. Մննդեան ուխ-
տիս՝ զտէր Դաւիթն, զտէր Պետրոս ժամարարն, զտէր Ղազարն, և զհէր-
պետ Գասպարն, և զմիակեց Պետրոսն, և զորդին իմ՝ զփոքրիկ Սէթն,
որոյ զՇարականոցս գրեցի ի վայելումն նորա: Ո՛վ հարք, եղբարք, հան-
դիպողք տառիս, անմեղադիր լերուք սխալանացս, զի ծերութիւն և տը-
կարութիւն պաշարեալ է զմեզ: Փառք Աստուծոյ յամենայն ժամ, որ զինչ
և իցէ Աստուծով գիրս յաւարտ հանաւ:

889

Խ Ո Ր Հ Ր Դ Ա Տ Ե Տ Ր

ՄՅԶԵՊ, VII, № 2274

Գրիչ՝ Սարգիս Ամբեցի
Վայր՝ Ամիրդոլ մեծաստան

ա

368

Փառք անճառին անհասական,

. . . :

369

Չի ապիկար անձս անարժան,
Եւ յամենայն քարեաց ունայն,
ԶՍարգիս և եթ անուանական,
Որ ջահընկալ եմ ձայնական:

. . . ///

Եղև տենչմամբ յոյժ՝ փափագեալ,
Որ տէր Վարդան վերածայնեալ:
Կըրօնաւոր փառօք պատուեալ,

— 577 —

Փառօք ի փառս բարգաւաճեալ,
 լուցեալ լապտեր է ինքն ի վառ,
 Իբրև ըզջահ արփիափայլ:

. . . ///

Տըկար անձամբ և տառապեալ,
 Հոգւով սըրբով եղաք սկսեալ,
 Շնորհօք նորին այժմ աւարտեալ,
 Եւ փառքս Հօր ընդ Որդւոյ լեալ:
 Այլ և նկարել մեղ պատուիրեալ,
 Մեք այլ զխընդիրքն կատարեալ,
 Ոսկով ծաղիկ աստ արարեալ,
 Այլ և ակամբ յոյժ զարդարեալ:
 Բովական Հայոց Ռ եղեալ,
 Այլ և ճ՝ ըղհետ եկեալ,
 Ընդ որ երկու թիւ կըցորդեալ (1653),
 Ի ժամանակըս յոյժ նեղեալ:
 Ի մենաստանս եղև դըրեալ,
 Որ Ամիրդօլ վերաձայնեալ,
 Ս. Յովհաննու ընդ հուլ եղեալ,
 Աստուածածնին առնթեր լեալ,
 Ս. Ստեփաննոս յաջմէ կացեալ,
 Սոքօք լիցուք շարեաց ղերծեալ:
 Արդ՝ ես ի յոտըս ձեր անկեալ,
 Կողկողակին և պաղատեալ,
 Զի լի սըրտիւ և բոլորեալ,
 Ըզմեղ յիշէք առ Տէր բարձրեալ:
 . . . :

Բ

Ստացող՝ Վարդան արեղայ

370 Յիշեցէք ի Քրիստոս զեղկելի ստացողս զՎարդան շարայուշ աբեղայս և զծնողսն մեր՝ զԵղիա և զՂարիպէան, և զամենայն արեան մերձաւորսն: Եւ ղծրագրողն՝ զՍարգիս սարկաւազ, բայց այժմ վարդապետ ընտիր և առաքինի⁴⁷, և զնորայն ծնողսն, և զարեան // մերձաւորսն առ հասարակ, և ամենեցուն Աստուած ողորմի ասացէք...:

Գ

Յիշեցէք... սեղօք մեռեալս զՎարդան շարամիտ արեղայս, որ եմ բազում շարեօք անկեալ... մաղթէք յամենագութ բարերար փրկչին մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ զթողութիւն բազում սղալանաց իմոց, որ եմ արտաքսեալ ի գաւթէն լուսոյ...: Այլ և յիշել զգրող սորա՝ զՍարգիս

⁴⁷ Գրիշ Սարգիսը 1653 թ., երբ ընդօրինակում էր սույն ձեռ.-ը, սարկավազ էր, իսկ հիմա վարդապետ. նշանակում է ք, գ հիշատակարանները գրվել են տարիներ հետո և ոչ թե 1653 թ.: Պայմանականորեն այս երկու հիշատակարանները դրեցինք 1653 թ. ներքո, որովհետև վերաբերում էր և՛ գրչին, և՛ ստացողին:

Յամթեցիքն, որ յորժամ գրեաց սարկաւագ, և այժմ շնորհին Աստուծոյ հոգոյն և ողորմութեամբ նորին կրօնաւոր և վարդապետ Հայաստանեայց:

Այլ և՛ աղաչեմ յիշել զծնօղսն մեր...:

Այլ և տրուաւ սա ձեռամբ իմով յիշատակ ի սբ. և յաստուածաբանակ քաղաքն յԵրուսաղէմ, ի Ս. Յակոբ, ի փրկութիւն հոգոյ իմոյ...:

890

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն
ՄՅԶԵՊ, VII, № 2350

Գրիշ՝ Յոնանէս

ա

486 Զբաղմավէր Յոնանէս գրիշս և զանգէտ իարունս, աղաչեմ յիշել ի Տէր:

Թվին ՌՃԲ (1653) գրեցաւ:

բ

Ծաղկող՝ Աստուածատուր

487 Նկարող սորին զմեղաւոր Աստուածատուրս յիշեցէք ի Քրիստոս:

891

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ
ՄՅԶԵՊ, VIII, № 2465

Գրիշ՝ Թումայ
Վայր՝ Աւրեղանց

ա

130

Փառք...:

Զոր ես շարեացըս աւթարան,

Եւ ի բարի գործոցս ունայն,

Թումայ հողս և անարժան,

Կատարեցի զսա ի լրման:

Մարմնովս աշխատ գործիական,

Հոգւովս յաւժար և ժըրական,

Բազում ջանիւ աշխատական,

Կատարեցի զսա ի լրման:

Ի թվականիս Ռ ամեան,

ՃԲ թիւ ընդ նրման (1653),

Աւարտեցաւ սա ի լրման:

Որք հանդիպիք սրմա տեսլեան,

Կամ վայելէք յայս բուրաստան,

Յիշման առնէք ըզմեզ արժան,

ԶԹումայ հող և անպիտան:

Բ

Եւ արդ՝ գրեցաւ եղանակաւոր տառս և աստուածաբան կտակս..., որ կոչի Շարակնոց, ի լաւ և յընտիր արիւնակէ, որ է Խլիկ կոչեցեալ, ձեռամբ յոգնէմեղ և անիմաստ գրչի՝ մեղաւոր Թումայիս: Շնորհիւ Տեառն սկսաւ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի, ի թվականիս Հայոց ՌՃԲ (1653), ի գեաւդս որ կոչի Աւրնդաւնց, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Պետրոսի և Պաւլոսի և Ս. Գէորգա[յ] զարավարին, ի դառն և ի նեղ ժամանակիս, յորում նեղիմք ի հարկապահանջութենէ անարինաց. քանզի ես քան զես սաստկանա բռնութիւն և նեղութիւն ի վերա աշխարհիս ես առաւել ազդիս Հայոց վասն ծովացեալ մեղաց:

892

Տ Օ Ն Ա Յ Ո Յ Յ

ՄՅԶԵՊ, VIII, № 2508

Դրիշ՝ Մարտիրոս երէզ
Վայր՝ Բալու

184

Փառք... Արդ՝ գրեցաւ Տօնսցոյցս ի Բալու քաղաքս, ի դուռն Ս. Դրիդորայ, ձեռամբ անուամբ միայն Մարտիրոս Լրիցու, որ անունս ունիմ և դործս ոչ. վայ ինձ Ռ (1000) բերան, խնդրեմ ի սբ. հարցդ, Լրբ ի ձեռս առնուք՝ կարդալով, տեսանելով կամ արիւնակ ղնելով՝ Աստուած ողորմի ասացէք ինձ և ծնօղաց իմոց և որ առատն է ի տուրս բարեաց... Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զտէր Պետրոս կրօնաւորն, որ ստացաւ զսա ի հալալ վաստակոց իւրոց՝ յիշատակ իւր և ծնողաց իւրոց, հօրն՝ Գրիգորին և մօրն՝ Ալթունին և իւր կողակցին փոխեցելոյն առ Քրիստոս, ամէն:

Զունի ոք իշխանութիւն ի վերայ սորա՝ ոչ ընտանիքն և ոչ բարեկամքն, այլ իւր հոգոյն յիշատակ եղիցի յաւիտեանս յաւիտենից ի սբ. Երուսաղէմ՝ ի դուռն Ս. Ծննդեան, ի Ս. Աստուածածին եկեղեցոյն, ի հայրապետութեան սբ. Երուսաղէմայ տէր Աստուածատուր աստուածաբան վարդապետին, ի թվին Ռ և ՃԲ (1653)-ուին:

893

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Աղավնունի, Այցելութ, էջ 44

... յամի թուաբերութեանս մերոյ սեռի ՌՃԲ (1653) կատարեցաւ սբ. Աւետարանս... Արդ՝ յիշեցէք ի Քրիստոս Աստուած զմահտեսի լուսարար Աւետիքն, որ ցանկացող եղև այսմ աստուածախօս մատենիս և լուսազարդ սբ. Աւետարանիս, և ստացաւ զսա ի հալալ արդեանց իւրոց, և ետ զարդարել ի ներքոյ և արտաքոյ ոսկով և արծաթով, և ետ յիշատակ ի սբ. Երուսաղէմ, և ի դուռն Ս. Յակոբայ Տեառնեղբօրն և Յակոբայ որդւոյն Զեբեթիա գլխադիր սբ. դամբարանին: Արդ՝ յերես անկեալ մոխրամած դիմօք աղաչեմ մանկունսդ սբ. եկեղեցւոյ..., յիշեցէք ի մաքուր յաղօթս ձեր զսասնցի մահտասի Աւետիքն, զլուսարար

Ս. Աստուածածնին և ՂՍ. Յակոբայ և այլ ամենայն սբ. տնօրինակա-
նացն Քրիստոսի. նաև ղժնողս իւր զհայրն՝ Դանիէլ և զմայրն՝ Մանու-
շակ, և զհօրեղբայրն՝ զՄկրտիչն և զայլ ամենայն [մերձաւորսն]. ամէն,

894

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Կամենից, էջ 190

Գրիշ՝ Յովնանէս վարդապետ
վայր՝ էջմիածին

Ի թուականիս մերում ՌՃ (1651) ամին ելեալ ի սբ. էջմիածնայ՝
բարձրափառ և ամենահոշակ տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսն, հանդերձ
ԺԲ (12) վարդապետօք, շոգաւ յԵրուսաղէմ, առ որ և զամենաթշուառս
[Յովնանէս վարդապետս]⁴⁸, կրսերս ի բմբասացս և հուսկ վերջոտ-
նեալս ի ծնունդս եկեղեցւոյ, ունելով ընդ իւր. որոյ այս ԻԵ (25) ամ է
ղի ծառայեցի նմա մտերմաբար. և զնացեալ մինչև ի քաղաքն Էնկիւրեաւ,
և անտի յղեալ զմեզ ի Բիւզանդիոյ՝ սակս զնոսին հրաւիրերոյ ի սբ.
Երուսաղէմ...

Եւ արդ՝ զնացեալ ի սբ. քաղաքն Երուսաղէմ ընդ վերոյ դրեալ
տիւառն մերոյ, և անտի ևս դարձաք ի յարքայական քաղաքն ի Կ. Պո-
լիս. և անդէն զմեզ ուղարկեաց Իւսիւպաց աշխարհն՝ հայրն մեր, ինքն
շոքաւ ի յաթոռ իւր ի սբ. էջմիածին, նոյն միաբանօքն:

Իսկ իմ երթեալ յայս վերոյ ասացեալ երկիրն, իբրև կատարեցաք
զգործս մեր, յետ երկուց ամաց դարձաք ի սբ. էջմիածին: ...⁴⁹

895

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Բորոս աղբար, Բ, էջ 340—341

Գրիշ՝ Յովնանէս
վայր՝ Ալեքսի վանք

ս

... Արդ՝ ես ծառայս Աստուծոյ Յովնանէս սկսայ զսբ. Աւետարանս և
կատարեցի ի ՌՃԲ (1653) թուականիս, ի կաթողիկոսութեան տեառն
Անանիայի և յառաջնորդութեան տեառն Սիմիթարայ երկրիս Խաղտեաց.
ի փոքր մենաստանիս, որ կոչի Ալեքսի վանք, ի դուռն Ս. Յովանիսի
ձեռնադրողին Փրկչին մերոյ:

Յայսմ ամի սով եղեալ ի վերայ երկրի, ոմն դնեալ զհաց և սուլս-
մահ լեալ, և ոմն ծախեալ և յղփացեալ ի բազում ոսկւոյ և արծաթոյ.
նոյն յայսմ ամի կատարեցաւ...: Ով սբ. եղբարք աղաւթս արարէք, որ
ոչ ածէ Աստուած այնպիսի ասոր ի վերայ երկրի, զոր տեսաք աշաւք
մերովք:

⁴⁸ Այս անունը փակագծերում ավելացրել է Ալիշանը:

⁴⁹ Հովհաննէս վարդապետը էջմիածնից դուրս է եկել 1651 թ. և վերադարձել երկու տա-
րի հետո՝ Ուրեմն հիշատակարանը գրվել է 1653 թ.:

Բ

Ստացող՝ Յոնաննէս ֆանանայ

Ես՝ Յոնաննէս քահանայս ստացայ զսբ. կտակս զայս զաւակ ի Սիովն և ընդանի ի վերինն Երուսաղէմ, յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց և եղբարն իմոյ՝ Ներսէս ընտրեալ քահանայի և կրանաւորի. և հանգանն իմոյ Գուլիկանն և Վարդեթփին... յիշեցէք զծնողսն իւր և զեղբարսն և զամենայն սիրելիս, զոր և ինքն կամի, և զքեռի իմ՝ զԱստուածա-
առու, որ սնուցիչ իմ էր և վաղդապետ: Եւ որ զմեզ յիշեն, առաջի ահեղ
ատենին յորժամ բանք սպառին և գործք... Թագաւորին ... ողորմեսցի
Քրիստոս:

896

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Թորոս աղբար, Բ, էջ 404—405

Գրիշ՝ Նղիազար

Դարձեալ⁵⁰ ի թվին Հայոց ՌՃ և Բ (1653) այս Նղիազար վարդապետս ելեալ ի Կոստանդնուպոլսէ եկն ի վիճակեալ աթոռն իւր, այսինքն յԱրղնու Բարձրահայեաց Ս. Աստուածածինն, Թագաւորական հր-բամանաւ և նոմոսիւ, որ յաղագս այնմ իրի էր գնացեալ անդ. և սկսաւ նորա նորոգել զսբ. մենաստանս, այս է զեկեղեցւոյն որմեր՝ ներքոյ և արտաքոյ սպիտակացուցեալ պայծառացոյց, և ի վերայ դրան սորին գաւիթ շինել ետ. որ յառաջն բնաւ իսկ ոչ գոյր. այլ և արտաքոյ շուրջ ղեկեղեցեան սրահք պատշաճաւոր և զանազան խցեր. ի պէտս միաբանակեցաց և զալողաց և գնացողաց մեծաւ ծախիւք: Եւ գիտելի է, զի յաւրէ յորմէ հետէ շինեալ էր զսա տէր Մկրտիչ արքեպիսկոպոս Նաղաշն կոչեցեալ. մինչև ցայժմ ի յահէ անաւրինաց քար ի քարի վերայ աստ ոչ ոք էր եղեալ. բայց սա յԱստուած ապաւինեալ, բարեխաւս ունեւորվ զՏիրածին կոյսն անկասկած լեալ յահէ անաւրինացն արիաբար գիմեալ ի գործ հոգևոր մշակութեանս և լիով կատարեաց ըստ փափաքսնաց սրտի իւրոյ, զոր տէր Աստուած պահեսցէ հաստատուն յուսով և երկար ամաւք: ևս զաւրացուցէ և արիացուցէ ընդդէմ ներհակաց և շարափառաց ի պայծառութիւն սբ. եկեղեցւոյ և ի պարծանս հաւատացելոց. ամէն:

Այլ և ես տրուպ Նղիազար մեղսամած գրիշս հրամանաւ սոյն Նղիազար վարդապետի ըստ կարեաց իմոց սակաւ ինչ զսբ. գիրքս սրբագրեցի, որ ի տեղիս տեղիս գտանէին սղալմունք, որպէս սոփորութիւն է գրչաց, զաւելին բարձաք և զպակասն լցուցաք ըստ աւրինակի իմաստուն գրչաց:

⁵⁰ Սկսած այստեղից դրեցինք առանձին, որովհետև տեղի ունեցած դեպքերի նկարագրութիւնը եղել է ձեռագրի ընդօրինակութիւնից հետո: «Թորոս աղբար»-ում այս և ձեռագրի հիշատակարանը դրված է որպէս մի ամբողջութիւն՝ 1651 թ. ներքո:

897

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Թորոս աղբար, Բ, 1454 թ. էջ 445

ա

Ստացեալ ի ձեռաց անաւրիւնաց. թվին ՌՃԲ (1653)....:

բ

Տէր Յովանէս. լաւ կաւտ մի մեղր ուղարկէ որ ուտեմ, քաղցրանամ, քո արքայութիւնն քաղցրանայ. ամէն:

898

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն (1450 թ.)

Արծնեան, «ՀԱ», 1961 թ., էջ 126

Ի թվին Հայոց ՌՃ և երկուսն (1653) դարձեալ նորոգեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ պարոն Նանապետին, որ վերջստին կաղմեաց և նոր կապել ետուր զսր. Աւետարանս, յիշատակ հոգւոյ իւրոյ, և ծնողաց իւրոց, հաւրն՝ Խուշընկին և մաւրն՝ Սառային, և կողակցոյն իւրոյ՝ Շահբաւրին, և որդոցն՝ Գրիգորին, որ մանուկ հասակաւ մեռաւ, և սուդ անմխիթար եթող ծնաւոց իւրոց. միւս այլ որդւոյն՝ Յակոբին, և դստերացն՝ Ագրգին և Սառային, և ամենայն արեան մերձաւորաց նորին՝ կենդանեաց և հանդուցելոց....:

899

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն (1358 թ.)

Վ. Աղուիս, «Արարատ», 1911 թ., էջ 563

Նորոգող՝ Սիմոն երէց

Արդ՝ գվերջին ըստացող սբ. Աւետարանիս զբարեմիտ և զաստուածասէր կինն գշերիքնազն, որ նորոգել ետ յիշատակ հոգւոյ իւրո և իւր ծնողացն, հօրն իւրոյ՝ Խուշափեղուն և մաւրն իւրո՝ Մելիքաղին, և իւր որդոցն՝ Մուրատին և Յակոբին, և այլ ազգականացն: Եւ որք հանդիպիք սմա լիաբերան Աստուած ողորմի ասացէք զբարեմիտ կնոջն Հերիքնազին և իւր ծնողացն. ամէն:

Նորոգեցաւ սբ. Աւետարանս ի թագաւորութեանն Բարսից փոքու շահ Ապազին, ի կաթողիկոսութեան ի Էջմիածնայ տեառն Փիլիպպոսի, ի յառաջնորդութեան ի թումաի սբ. ուխտին ղեաշատուր արհնայսկոպոսին:

Նորոգեցաւ թվին ՌՃ և երկու (1653), ձեռամբ յոգնամեղ Սիմոն իրիցոյ, և զիս զբազմամեղս յիշել աղաչեմ. և դուք յիշեալ լիջիք ի Քըրիստոսէ. ամէն:

900

Խ Ո Ր Հ Ր Դ Ա Տ Ե Տ Ր

ՄՅԶԵՊ, VII, № 2269

Գրիշ՝ Ղազար

364

[Ո]վ սբ. պատարագող, յիշեա զՂազար գրիշս և զմայր իմ:
Քվին ՌՃԳ (1654), մարտ ամսոյ Բ (2), օրն հինգշաբթի, ի վայե-
լումն ||| քահանային: Աստուած բարով վայել տացէ:

901

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

«Բազմավէպ», 1886 թ., էջ 190, № 71

Գրիշ՝ տէր Սահակ

48

Փառք... նաև ղիս՝ զանարժան գրիշս տէր Սահակս յիշել աղաչեմ...
գրեցի զսա ի ժամանակին հայրապետութեան երիցս երանելոյ[1] և երկ-
րորդ լուսաւորչի Հայոց տեառն Փիլիպպոսի, և յաշորդութեան՝ նահան-
գիս Պարսկաստանի տեառն Դավիթ արքեպիսկոպոսի, և ի թագաւորու-
թեան փոքրիկ շահ Ապազին: Գրեցաւ սա ի դուռն եկեղեցոյն², ի թվա-
կանիս Հայոց ՌՃ և Գ (1654), մարտի ամսոյ[1] ԻԲ (22)³:

902

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՏԵՐԱՎՋ, № 128, էջ 117

Վայր՝ Սպանան

177

Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի խնդրոյ հաւատարիմ ի
Տէր պարոն Ապովին, որ է որդի մահաասի Մարութ ազդէ Զուլայեցի,
որ կոչի Լուսիկէնց, ի վայելումն անձին իւրոյ: Եւ ի թուականութեան
Հայոց ՌՃԳ (1654), և ի կաթողիկոսութեան տեառն տէր Փիլիպպոսի
և արհիեպիսկոպոսութեան մերոյ տէր Դավթին, և ի թագաւորութեան
Պարսից փոքր շահ Ապասին, և իշխանութեան Զուլայ քաղաքեղջիս
խօշայ Սարֆառագին, ի քաղաքն Շօշ, որ կոչի Ըսպանան: Աւագ Զատ-
կին⁴ աւարտեցաւ սայ գրելն և ծաղկելն և կազմն շնորհօք Սբ. Հոգոյն:

¹ Քերէս «յառաջնորդութեան»:

² Քարամյանցի հաղորդմամբ եկեղեցու անունը չի գրված:

³ Սույն հիշատակարանը «Բազմավէպ»-ում բերված է խիստ համառոտ, իսկ վերջում
նշված է «ի Շօշ»:

⁴ 1654 թ. Զատիկը հին տոմարով կլինի մարտի 26-ին, իսկ «Աւագ Զատիկն» օրերը՝

Դարձեալ յիշատակ է սբ. Աւետարանս ստացողի սորին հաւատա-
րիմ ի Տէր պարոն Ապովն, և կողակիցն իւր՝ Մաղիթին, և ի ծնողացն
իւրոյ՝ մահապի Մարութէ, Սղմէրին, և եղբօրն հանգուցեալ ի Քրիստոս՝
Սիմոնին, և քվերցն՝ Ամափաւէ, Զանէզանին, Եղիսաբերթին, և միւս եղ-
բարցն՝ Գրիգորին, Թասալուին, և քվերացն՝ Խանփաշին, Սօլթա[ն]փա-
շին: Դարձեալ յիշատակ է Ապովին պապ Թասալին, և կողակիցն սորա՝
Խանփաշին, և հօրն՝ Կիրակոսին, և կողակցին սորայ՝ Թրինջին, և հօրն՝
Լուսիկին, և կողակցին սորա՝ Թառղումաշին:

903

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երեան, № 9022

Վայր՝ Առինջ

291ա Փառք...

292բ Արդ՝ դրեցաւ սր. Աւետարանս ի գիւղն Առինջ, ընդ հովանեաւ Ս.
Աստուածածն[ին], ի բարձրադիդակ տեղուք, ի մեծ թվականիս Հայոց
ի ՌՃԴ (1654) ամի ահկի ամսոյ ԻԸ (28), արն ուրբաթ և ի դալրատե-
նէ Կենարարին ՌՁՃԾՁ (1656), ձեռամբ տնարհեստ գրչի սուտանուն
և մեղօք [ի] լին⁷, որ անուամբս միայն եմ և գործովս մոլորեալ: Ի
հայրապետութիւն տեառն սր. էջմիածնայ տէր Փիլիպպոս կաթողիկո-
սի ամենայն Հայոց, և մերոյս Յովնանէս արհեստակողոսի, զոր տէր
Աստուած Յիսուս Քրիստոս պահեսցէ ի կամս ողորմութեան իւր. ամէն:

Արդ՝ աղաչեմ զամենեանդ, զի որք հանդիպիք տեսութեան սբ.
դրոյս կարգալով կամ օրինակելով և կամ հարեանցի տեսանելով, ան-
մեղադիր լերուք խոշորութիւն գրոյս և կամ սխալանացն, զի կար մեր
այս էր. Ով դասք սբ. քահանայից, յիշեսցէք ի մաքրափայլ յաղաթս
զհայր իմ և դու յիշեալ լիջ[իս] միւսանգամ գալտեանն. ամէն:

904

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երեան, № 3291

Գրիչ՝ Ագաբիայ դպիր

Վայր՝ (Նոր) Զուլայ

ա

124ա Արդ՝ յերես անկեալ աղաչեմ հանդիպողացդ և պատահողացդ, յի-
շեսցէք ի Քրիստոս զմեղսամած նուաստ քարտուղայր, սուտանուն Ագա-

մարտի 20-ից մինչև 25-ր. նշանակում է ընդօրինակութիւնն 1654 թ. ավարտվել է մարտի
20-ից մինչև 25-ը:

⁵ Հայոց ՌՃԴ թվականը սկսվում է 1653 թ. հոկտեմբերի 9-ին (հուլյան տոմարով), այս-
տեղից էլ ահեկան ամսի 28-ը կհամապատասխանի 1654 թ. մայիսի 5-ին և այդ օրն էլ
իրոք ուրբաթ է:

⁶ Ձեռագրում տարիքի վր սխալմամբ նշված է ՌՁՃԾԶ, որը կլինի՝ 1656:

⁷ Ձեռագրում «լին» բառից հետո գրված է «գրչի» և շնչված: Այդ բառը գիտեցինք ոչ
թե ընդօրինակողի անուն, այլ վերևում հիշված «գրչի» (աւարհեստ գրչի սուտանուն) բառի
կրկնութիւն: Այդ պատճառով չվերցրինք:

րիայս և զծնողսն իմ և ամենայն արեան մերձաւորսն իմ. և դուք վարձն ի Քրիստոսէ առնուցուք:

Ի թուին ՌՃԲ (1653) գրեցաւ, մարտի ամսոյ Ժ (10):

Բ

165բ Յիշեցէք ի Քրիստոս զփժուին դրիչ սուտանուն Ազաւրիայս, և զծնողսն իմ և ամենայն արեան մերձաւորոք իմովք:

Ի թուին ՌՃԲ (1653) կատարեցաւ⁸:

Գ

282ա Զմեղաւոր և զապիկար Ազաւրիայս յիշել մաղթեմ ի Տէրւ թվին ՌՃ (1651) ամին զրեցաւ:

դ

305բ Թվին ՌՃԱ (1652) գրեցաւ:

ե

440բ Ո՛վ սր. ընթերցողք, յորժամ հանդիպիք ի սմա կարդալով կամ օրինակելով, յիշեսչիք ի սբ. յաղօթս ձեր զմեղաւոր և զապիկար Ազաւրիայս և զծնողսն իմ՝ զտէր Մկրտիչն և Նպտիլսասն: Եւ բառնայք զսխալութիւնն և վարձն ի Քրիստոսէ առնուք:

զ

470ա Յիշատակաւանն է կանոնացս

Փառք..., որ ետ կարողութիւն տկար անձին իմոյ, մեղօք լցեալ, անարժան և անարհեստ գրչիս, յանդ և յաւարտ հասանել այս սբ. գրոցըս, որ կոչի Կանոնք: Արդ՝ եղև զրաւ սբ. գանձարանիս ի թուաբերութեանն Հայոց ՌՃԳ (1654) և մայիսի ամսոյ է (7) և մեհեկի Լ (30). և ի մարդեղութենէն Քրիստոսի մինչև ցայս ՌՈՄՁ (1656), ձեռամբ մեղսաներկ և անհմուտ, անժան և անժող գրչի Ազաւրիայ սուտանուն դպրի, չարութեամբ լցեալ և մեղօք զսուռածեալ: Աստանօր կատարեցաւ հոգիակեցոյց և ցանկալի դրախտս, աստուածադիր ամենունակ առատութեամբ, յորմէ գնան դետք...: Որոյ այսպիսի յըղձալի փարթամութեանց

470բ ի՛ համետատեալ և փափագող եղէ ես և դրեցի սիրով զսբ. գիրքս ի վայելողաց: Եւ ով ոք կարդասցէ՝ եպիսկոպոս կամ քահանայ, քանզի սա պարունակեալ ունի առ ինքն զմեկնութիւն կանոնացս, որ և սբ. հայրապետքն ասացին հոգւովն սրբով յաղագս վիրաւորեալ հոգւոց, որ է դեղ և սպեղանիք ցաւաղեցող և մեղանչեցող:

Բայց գրեցաւ սա ի յաշխարհս Պարսից, ի գեօղաքաղաքն Զուղայու, ընդ հովանեալ ի դուռն Ս. Յակոբու Սքանչեղագործին, ի հայրապետութեան տեառն տէր Փիլիպպոսին, և ի վերատեսչութեան նահանգիս Պարսկաստանի հեղահոգի արհիեպիսկոպոսի տեառն Դաւթի, որ Գ (3) ամ է նստեալ յաթոռ եպիսկոպոսութեան, որ ի յերուսաղէմ ձեռնադրեցաւ եպիսկոպոս, որ է սա բնիկ Զոսլայու. Աստուած ընդ երկայն աւուրս պահէ: Եւ ի թագաւորութեան Պարսիցս շահ Ապասուն:

Աղաչեմ զձեզ հայրք իմ պատուականք և եղբայրք իմ ազնուականք,

⁸ Խոսքը վերաբերում է Մխիթար Գոշի Դատաստանագրքի ընդօրինակութեանը:

որք յանդիպիք յայսմ տառիս կարդալով կամ գաղափար առնելով և կամ զմոլորեալս դարձուցանելով, բառնայք ի սմանէ զսխալութիւնն, և անմեղադիր լերուք խոշոր դրոյս, զի կարն մեր այսչափ էր և ոչ այլ աւելի գիտեմք:

471ա Եւ դարձեալ յերես անկեալ աղաչեմ հանդիպողացդ, յիշեսցիք և զծնողսն իմ՝ զտէր Մկրտիչ քահանայն և ամենայն արեան մերձաւորօքն, նոյնպէս և զմայրն իմ՝ Եղտիխասն հանդերձ իւրայնովքն ամենայնիւ, և ղեղբայրքն իմ՝ զԿարապէա վարդապետն և զտէր Յոնան քահանայն, որ բաղում աշխատեցաւ ի վերայ Կանոնգրքիս, Ե (5) և Զ (6) տետր տէր Յոնանն գրեաց. Աստուած իւրն վարձահատուց լինիցի: Եւ զմիւս եղբայրն իմ՝ զԳրիգորն, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոս, և զքոյրն իմ՝ զԳուլումն: Եւ Աստուած արարիչ երկնի և երկրի յիշողացդ և յիշեցելոցդ առ հասարակ ողորմեսցի...:

Այլ և հայցեմ արտասուալի,
Հանդիպողացդ ամենայնի,
Զի թողութիւն ինձ պարգևի,
Յառատաձիր Տեառնէն ձերի:
Այլ և անձամբ և եղկելի,
Մաղթեմ յիշմամբ աղօթելի,
Րաբունեացն և հրաշալի,
Դուք ընկալցիք մասրն բարի:

.⁹

471բ Դարձեալ աղաչեմ ո՛վ սիրելի եղբայրք, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զսուտանուն Ազարիայ դպիրս և զկողակիցն իմ՝ զՅովսէփիւսն և ղծնողքն իւր, և զմիւս կողակիցն իմ՝ զԹագուսին և որդին և դուստրն իմ, որ սոքա հանգուցեալ են առ Քրիստոս: Եւ դուք յիշեալ լիջիք...:

է

Գրիչ՝ Յոնանէս Բանանայ

168ա Արդ՝ յերես անկեալ աղաչեմ հանդիպողացդ, յիշեցէք ի Քրիստոս զմեղսամած, նուաստ] և անարժան սուտանուն Յոնանէս քայանայս, որ եմ ազգաւ յԵփեսացի, և զսիրելի եղբայր իմ սրբանուէր զՄկրտիչ քահանայն, յիշեցէք:

905

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երեան, № 7029

Ստացող՝ Թամուր Ակնցի
Վայր՝ Կ. Պօլիս

ա

131ա Ոհ, ոհ զանիմաստ մեղսաթաւալ զԱկրնցի Թամուրս միոյ ողոր-

⁹ Զափածոյում պատմական ոչինչ չկա: Զափածոյի կենտ տողերի առաջին տառերից հոգւում է «Ազարիա գրչէս ընկալցիր»:

մեհաիւ յիշողացդ՝ Աստուած ողորմի, և զմայրն իմ՝ զՊակին և դուք
դրիք ի դպրութիւն կենաց. ամէն:

Բ

188ա Փառք... Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ զդասս սր. քահանայիցդ և
սարկաւագաց, որք հանդիսիք այսմ ծաղկալից բուրաստանիս, յիշ-
ման արժանի վարկչիք զբազմամեղ Թաւմուս Ակընցի, որ ցանկացաւ
եղեալ սորա հոռու նաւորել զսա, որ պատմէ զգործ սրբոյն Ներսէսի
մինչև ի բառնալ Թագաւորացն Հայոց, Եղև յանգ ելանել ձեռամբ աշա-
կերտին իմոյ՝ Յովանէս դպրի, ի թվին ՌՃԳ (1654), մայիսի ԻԵ (25):
Արդ՝ յաղագս սխալանացն անմեղադիր լեր, դի ի տախտակէ զսա հոռու
գրել ի մայրաքաղաքն Կոստանդինուպոլիս:

906

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 151 (1653 թ.)

100բ [Ի] Թուականիս Հայոց ՌՃԳ (1654)-ին, ի օգոստոս ամսոյ Բ (2)-
ուն, ի յինն ժամու մինչև ի կէս ժամն խաւարեցաւ արեգակն¹⁰, և եղև
սեաւ իբրև զըկապեալ ալծեաց, և եղև իբրև ի մէջ գիշեր, և երևեցաւ
աստեղք յերկնից: Սակա[ւ]ն բարեբարն Աստուած ոչ կամեցաւ զմահ
մեղաւորացս, այլ ըզդառնալն մեր ի չար ճանապարհացս, մերում, վեր-
բստին ծաղեաց զլոյս ի արեգական:

Արդ՝ եղբարք և հարք, լուարուք և ի միտ առեք, դի Աստուած, որ
զայս արար, կարող է հանապազ առնել, որպէս զայս օրս. այլ ի չա-
րեաց հեռացարուք և ի բարոյն մերձեցարուք աղօթից...

907

Ճ Ա Շ Ո Յ

Կամենից, էջ 191—192

Գրիչ՝ Անտոն վարդապետ
Վայր՝ Եազովցա, Սէջով

Ողորմութեամբն Աստուծոյ սկիզբն ար[արաք] Ճաշոցն թվին ՌՃԳ
(1654), ապրիլի ԻԶ (26), օրն չորեքշաբթի, Յինանց, առաջ մէկ շաբաթ

¹⁰ Ի թվին ՌՃԳ (1654) օգոստոսի Բ (2), մարտի ԻԸ (28), Ճաշկայ Ս. Շողակաթն կու
շինէինք, աւուր չորեքշաբթի, ի մէջօրէի արեգակն խաւարեցաւ յօգոստոս, ժամս մինչ
զի աստեղք երևեցան, վասն իմ մեղացն (Մատենադարան, ձեռ. № 745, էջ 1ա):
Համաձայն պրոֆ. Ռ. Օպպոլցերի, արեւը խավարել է 1654 թ. օգոստոսի 12-ին (տե՛ս
Canon der Finsternisse, Wien, 1887, S. 272): Այս երկու տեղեկութիւն մեջ սխալ չկաւ:
Բանն այն է, որ հիշատակագիրն առաջնորդվել է հուլյան (հին) տոմարով, իսկ պրոֆ. Ռ. Օպ-
պոլցերը՝ գրիգորյան (նոր) տոմարով:

Այս եղելութիւնը հաստատում են նաև ժամանակագիրները (տե՛ս ՄԺ, հտ. 2, էջ 272,
519), իսկ երկու այլ ժամանակագիրներ տարեթիվը նշում են 1651 թ. (նույն տեղում, էջ 361,
395):

քան զՀամբարձումն, և մինչև ցայս վայր կատարեցաք Գայիանեանց տօնի՝ մայիսի ԻԳ (23), ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ, ձեռամբ անարժան Անտօն եպիսկոպոսի և վարդապետի, ի քաղաքն Եազնվցա, ի դուռն Հաճկատարի:

Յայս հրաշափառ մեծի տօնիս,
Քեզ երանի որ հանդիպիս,
Լուսափրթիթ բուրաստանիս,
Յորժամ մի ծունըր խոնարհիս:
Սիրով հոգւոյդ յԱստուած հըպիս,
Յայնժամ յիշեա գու զեղկելիս,
Ղայս անսլիտան իւովցիս,
Ղմեղօք ծածկեալս ի մէջ տղմիս,
Անտօն սնուն վարդստկտիս,
Բայց սնումար կոշողիս.
Եւ եմ շտրեօք լըցեալ գերիս:
Հաղար հարիւր երեք (1654) թըւիս,
Յորժամ հասայ ի յայս տեղիս,
Մաքիս ամսոյս երեսունիս,
Աւուր երեքշաբթիս. ամէն:

Հոգի Ս. յօգնեա և աջողեա անարժան գրչիս Անտօն եպիսկոպոսի, սպասաւորիս Սրբոյ Խաչին: Աղաչեմ և խնդրեմ ի քէն բարերար և բազումողորմ Աստուած, վասն քո սբ. չարչարանաց, զի զօրացուցես զիս զանարժանս ի անկ ելանել, որսլէս ի սկիզբն զօրացուցեր, մարդասէր, նոյնպէս տպաւորեա Ս. Հոգիդ, զի յօգնութեամբն հասից մինչ ի վերջն. զի յոյժ ծանր թուի ինձ այս սակամանաց գիրս կատարել. և քո սբ. և սքանչելի անուանն վերասկսանիմ, կենսաբեր Սբ. Խաչին աստուածաշունչ գիրս անտարակոյս, յովիսի ԺԳ (13), օրն հինգշաբթի, թվին ՌԺԳ (1654), ի փառս Աստուծոյ: Կատարեցաւ Ճաշու գիրքս ձեռամբ անարժան Անտօն վարդապետի, ի մայրաքաղաքն Սէջնվ, ի դուռն Ս. Խաչին, թվին ՌԺԳ (1654), օգոստոսի ամսոյն ԺԱ (11), փոխման Աստուածածնին պահոց. բայց և սկիզբն արաք ի Եազնվցա քաղաքն, նոյն տարի, ամսոյն մայիսի Գ (3) աւուր, յառաջ քան զՀամբարձումն, չորեքշաբթի. օր, ի փառս Աստուծոյ: Փառք քեզ, Աստուած յաղագս յամենայնի:

908

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երեան, № 3430

Գրիչ՝ Կոզմաս

ա

234.

Յիշեցէք զգծող ամնի¹¹,
ԶԿոզմաս համբալս եղկելի,

¹¹ Երեւի հանգը տեղը բերելու նպատակով գրում է ամնի:

Մաղր և ծանակ համայն ցեղի,
Թվոյս հազար հարիւր երկի (1653),
Ի յօգոստոս ժէ (17)-ի:

Բ

201ա [Փ]առք..., որ ետ կարողութիւն Կոզմաս բազմամեղ գրչի հասանել
ի զրաւ բանիս, որ կոչի Բառ եբրայեցի, որ ըստ տառս մեր յար շարա-
ղուգի, ի թրականութեանս հայկազնի հազարերորդի հարիւրերորդի
երրորդի (1654), ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոսի Հայոց կա-
թողիկոսի, և յառաջնորդութեան նահանգիս տէր Յեսայեա վարդապե-
տի, ի յիշատակ և վայելումն Ղազար սրբազան քահանայի և Արիստա-
կէս¹² բանի սպասաւորի, և որոցն՝ Կոզմայի, Ալէքսի, Յովնանցիսի և
Կիրակոսի. և ծնողացն՝ Կիրակոս քահանային և Թուրվանդին:

Աղաչեմ զձեզ, հարք և վարդապետք սբ., որ թէ գտանիցէք բան
ինչ օգտի ի սմա, յիշեցէք զվերոյ գրեալսն: Եւ որ առատն է ի տուրս
բարեաց՝ տացէ ձեզ յիշողացդ ներումն ամենայն սխալանաց. ամէն:

909

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

820Գ, № 51

Գրիչ՝ Աստուածատուր Սեբաստացի
Վայր՝ Բոզնիկ

44 Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի Սեփաստիա, և ի գիւղի
որ կոչի Բոզնիկ, ի ձեռն մեղապարտ և անարժան Աստուածատուր երէց-
ւոյս:

2ի եմ յետնեալ յամենայնի,
Եւ ներգեւեալ սուտ հոգի,
Սատար եղէ սակաւ դրի:
45 Ես՝ Աստուածատուր Սե//բաստացի,
Կոչիմ, ի գեղջէն որ է Քօթնի,
Բարեաց թափուր եմ եղկելի...
Ի թվականիս Հայոց Ռ ամ,
ՃԳ (1654) սկսեալ նոր ամ,
Ի հոկտեմբերի յաւուր է (7)-եան,
Յաւարտ առեալ օր շաբաթեան,
Այս բանս սբ. տէրունական,
Որ յորջորջի Աւետարան...:

910

Ժ Ա Մ Ա Կ Ա Ր Գ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Մ826ՄՍ, I, № 32

Գրիչ՝ Կիրակոս

77 Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ Ժամանակրգութիւնս ի դուռն // Ս. Գէորդայ
զօրավարին, առաջնորդութեան տէր [Յ]ով[հ]աննէս վարդապետին, ի

¹² Այս երկու անձնավորութիւնների պատմերով է գրվել նաև մեր Մատենադարանի
№ 800 ձեռագիրը, որի հիշատակարանը տե՛ս 1653 թ. շարքում:

թագաւորութեան դեռահասակ սուլթան Մէհմէտին, ձեռամբ գրչիս Կիրակոսի, ի վայելումն Տիարպէտիւրցի տիրացու Յակոբին. Աստուած իւրեան բարով վայելիլ տացէ. ամէն: Գրեցաւ գիրս հոկտեմբեր ամսոյ Ժ (10), օրն երեքշաբթի. ամէն: Թվին Հայոց ՌՃԴ (1654)¹³:

911

Ա Ի Ե Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 8875 (1447 թ.)

ա

Հետ. ստացող՝ մահտեսի Յակոբ
 287ա Ձվերչին ստացող սբ. Աւետարանիս Զուլայեցի մահադասի Յակոբ վաճառականս, որ գնեցի զսա ի յարդար վաստակոց իմոց և ետու նորոգել ի թվականիս մերոյ ՌՃԴ (1654) ամի, ի նաւասարդի ամսոյ Ժ (10)¹⁴, յիշատակ ինձ և իմ ծնողացն՝ Աւաթին, Եղիսաբեթին, և ամուսնոյն իմոյ՝ Անձրեին, և որդւոցն իմոյ՝ Խաչատուրին, Էլիագին, և եղբօրն իմոյ՝ Յովնանին, և քեռն իմ՝ Աննային, և ամենայն արեանառու աղգականաց իմոց, որք պատահիք սմայ մի բերան Աստուած ողորմի ասացէք...:

Այլ և աղերսելով խնդրեմ ի ձէնք, եղբարք, եթէ որ հանգիսեացի սմայ՝ եթէ յափշտակեսցէ և կամ գնեսցէ, զյիշատակարանս մի՝ որ ջնջեսցէ, որսլէս անադորոյնզ ոմանք առնեն, որպէս և ես ոչ ջնջեցի զառաջին ըստացողի յիշատակարանս: Եթէ որ աղաչանաց իմոց լուիցէ՝ ոչ հատանէ, խնդրեմ յԱստուծոյ որ ինքն ընդ արդարն գրեսցի. եթէ յանդգնի, հատանէ՝ պարտական լիցի առաջի Աստուծոյ:

287բ Դարձեալ յիշեցէք Զուլայեցի մահադասի Յակոբ վաճառականս և զեղբարն իմ՝ Յովնանն, և զկողակից նորա՝ Մովսէսն, և որդիքն՝ Էլիագն, Ոսկանն, Սահրաւտն և Աստուած ողորմի ասացէք:

Բ

Նորոգող՝ Թաթևոս

Նորոգեցաւ Աւետարանս ի դրան իջման Միածնի, ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպոս սրբազան կաթողիկոսի, ձեռամբ ամենաթշուառ և մեղսաթաւ Թաթևոսի, խնդրեմ անմեղադիր լերուք պակասութեան սորա: Որք տեսանէք, թողութիւն խնդրեցէք բազում յանցանաց իմոց:

912

Ա Ի Ե Ա Ր Ա Ն

Թորոս աղբար, Բ, էջ. 366—367

Հետ. ստացող՝ Եսայի քահանայ

Յիշեցէք զվերչին ստացող սբ. Աւետարանիս զԿիրակոսն... զՀազար... և զկողակիցն իւր՝ զՄանուկ, զորդիք սոցին՝ զՈսկէտունկն և

¹³ Հայոց ՌՃԴ՝ այսինքն 1654 թ., հոկտեմբերի 10-ն իսկապես երեքշաբթի է, իսկ 1655 թ. միևնույն օրը՝ չորեքշաբթի:

¹⁴ Հայոց ՌՃԴ տարեթիւն «ի նավասարդի ամսոյ Ժ (10)»-ն կհամապատասխանի 1654 թ. հոկտեմբերի 18-ին:

զՎարդանն, զՏիպալն, զթողինքն՝ զՈվասափ և զՄովսէսն, զՍինանն, զՆորարոնն, զՄինասն, զՏաւշիկն, զՍաւան, զԳովարդն, զՄարթան, զՄանանդն, զԿովսաթունն, [զ]Իսաֆէնաէրն, զՊապուկն և զԻւր կողակիցն՝ զԳովարդն, ... և զԹուրվանտան, զՂումրին... զԱկոբն, զՈվսէփն, զԱւագն, զՀարսնեքն՝ զՀերիֆոնն, զՇահինարն, զթողունքն՝ զՆաոխարունն, զԵնովֆն, զԵղիան, զՊէնատն, զԹփիկն, Սուրաթն, Մարիամն, Սուլթանն և զայլ ամենայն մերձաւորքն... Աստուած ողորմի Խաֆանց-տց հաւասար ննջեցելոցն ... տուին զայս սբ. Աւետարանս ի Ս. Սարգիս եկեղեցին յիշատակ... Աստուած ողորմի Կիրակոսին հոգւոյն և ծնողացն, որ ետուր նորոգել զսբ. Աւետարանս... ի թուին ՌՃԳ (1654) հոկտեմբեր ամսոյ ԻԸ (28), աւրն երկուշաբթի, ի յիշատակ Ս. Սարգիս եկեղեցւոյն, ի վայելումն տէր Նսայի քահանայիս...:

913

ԺԱՄԱԳԻՐՔ, ՊԱՏԱՐԱԳԱՄԱՏՈՅՑ, ՏՕՆԱՅՈՅՑ

822Ս, № 112 (1643 թ.)

191 Նոյեմբերի ԻԲ (22) թվին ՌՃԳ (1654), ի քաղաքի Հալպայ հարին, յորժամ Սէտի-Անմաա փաշան հսար արար և աւար եհար զղրսի քաղաքն. ի նոյն աւարէ ստացա զայս Աղոթամատոյսս. Ես նուաստ /// երէց ///

914

ԱԻԵՏԱՐԱՆ

Երևան, № 198 (1628 թ.)

Վայր՝ Ասպաճան

ա

360ա Արդ՝ ի վերջին դարոյս և ի սառնացեալ ժամանակիս, որ յամենայն կողմանց պատեալ են իբրև զսառն զհայկադան ազգս, ոչ թէ միայն ալլազգաց անօրինաց, ալլ և քրիստոնէից երկաբնակաց հերձուածողաց, որ յամենայն ժամ աստուածային ջերմութեան սէրն արգելուն ի մէջը...
 360բ Եւ զայս լուեալ պատուական և իմաստուն, բարեմիտ և հեղահոգի՝ այրն ցանկալի՝ մահդասի Գրիգորն, որ մակյիշմամբ Մանգումենց ասի, և սորայս իսկ վառեալ աստուածային սիրովն, ջերմեռանդ սրբ-
 361ա տիւ... մեծաւ ջանիւ փափագէր... || և ստացաւ զաստուածաշրթունք սբ. Աւետարանս ի բարի և յարգար վաստակոց իւրոց... և ընծայեաց ի դուռն Ս. Ամենափրկչիս և ալլ սրբոցս, յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և ծնողացն և ամենայն արեանառու մերձաւորացն... Քանզի սորայս ծրագրութիւն և զծաղիկ կատարւեր է ալլ երկրի, զոր յառաջիկայդ դրեալ է¹⁵: Եւ զայս յիշատակարանս գրեցաւ ի Թւաբերութեանս Հայոց ՌՃ և Գ (1654) ամի, ի մայրաքաղաքս Ասպաճան, ի հայրապետութեան էջմիածնայ սբ. աթոռոյն տեառն Փիլիպոսի հրեշտակակոսն և խարազնազգեաց կաթողիկոսի, և ի յառաջնորդութեան պանդխտեալ և տառապեալ ազգիս Հայոց,

¹⁵ Խոսքը № 198 ձեռագրի գրչութեան հիշատակարանի մասին է. տե՛ս 1628 թ. շարքում:

որ կամք Ասպանան, տէր Դաւթի արքեպիսկոպոսի և քաղցրուսոյց վարդապետի. զոր տէր Աստուած անփորձ պահէ: ամէն:

361բ Եւ ի թագաւորութեանն Պարսից փոքր շահ Ապասին, զոր բարեգութն Աստուած յամենայն ժամ զսիրտն ի գութ շարժեցէ ի վերայ տառապեալ ազգիս քրիստոնէից, և զինքն խաղաղութեամբ և արիութեամբ ընդ երկար ամս պահեցէ: ամէն:

Եւ ի ժողովրդապետութեանն վտարեալ և պանգիտեալ ազգիս Հայոց, կորովամիտ և արիասիրտ, իմաստուն և հանճարեղ... պարոն Յակոբջանին, զոր տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս... ընդ երկայն աւուրս բարեպաշտութեամբ և խաղաղ կենօք պահեցէ հանդերձ ամենայն ընտանեօքն և առ հասարակ ամենայն ժողովրդեամբն. ամէն:

362ա Եւ արդ՝ մեծաւ պաղատանօք... // ընդ վերոյ յիշեցելոցս յիշման արժանի արարէք արժանաւոր աղօթիւք զմահդասի Գրիգորն և զԺնօղսն իւր, հայրն՝ Առաքելն և մայրն՝ զԹարգումաշն, և պապն՝ զՓրիքանն, և հանիկն՝ Ագիգփաշէն, յիշեցէք...: Եւ առաւել յիշեցէք ի Քրիստոս զմահդասի Գրիգորն, և զեղբայրքն իւր՝ զՍարգիսն, և քոյրն՝ Ուրիսուփանն, և սորա որդին՝ Մարկոսն յիշեցէք: Կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զմահդասի Գրիգորն, և կենակիցն իւր՝ զԲէկիխաթունն, և որդին իւր՝ զՍիմոնխանն, և զղըստերսն իւր՝ զՓիանտէն, Սէվարն և զՄարիաաւան, և հանգուցեալ որդիքն՝ Աւետիսն, Մանուկն յիշեցէք:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՍիմոնխանն, և զկենակիցն իւր՝ Խաթունն, և զորդիքն իւր՝ դեռաբոյս ե նորաբողբոջ Պօղոսն և զՊետրոսն¹⁶, զոր բարերարն Աստուած ընդ երկայն աւուրս պահեցէ և՛ հոգով և՛ մարմնով // ծաղկեցուցէ. ամէն: Նաև զղստերսն իւր՝ Նիսաբեքն, Թարգումաշն, Ագիգփաշէն, Մարգարիտն յիշեցէք: Եւ առաւել յիշեցէք ի Քրիստոս զՊօղոսն, և զկենակիցն իւր՝ Միւնախաթունն, և որդին՝ Յառաքելն, որ է հանգուցեալ ի Տէր, և զղուստրն՝ Բէկգաւէն¹⁷:

Այլ ևս յիշեցէք ի Քրիստոս զՓիանտէն, և որդիքն իւր՝ զՍարգիսն, [զ]Ջունաւն և զՅէմինն, յիշեցէք...: Եւ ևս յիշեցէք ի Քրիստոս զՍէվարն, և որդիքն իւր՝ Յակոբջանն, Կարապետն, Սարգիսն, յիշեցէք...: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՄարիաաւան, և որդիքն իւր՝ Ռափայէլն, Աստուածաաւան, յիշեցէք...¹⁸:

Կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զՊետրոսն, և զկենակիցն իւր՝ Քաթրինէն, և որդիքն՝ Գրիգորն, և հանգուցեալ որդիքն՝ Անգրիասն¹⁹:

363ա Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՍիմոնխանն, և զաներն իւր՝ զԳրիգորն, և զսորա կողակիցն՝ Մարգարիտն, և զորդիքն իւրեանց՝ զտէր Կարապետն, Մկրտիչն և զԹարիղուլին, յիշեցէք...:

Եւ առաւել աղաչեմ յիշել ի Տէր Ամենափրկիչ եկեղեցոյ քահանայքն՝ նախ զտէր Կարապետն, հանգուցեալն ի Քրիստոս, զտէր Միքայ-

¹⁶ Տողամեշ այլ գրով մեկ ուրիշն ավելացրել է «Մնացական»:

¹⁷ Մեկ ուրիշն ավելացրել է «Գալուստ»:

¹⁸ Ձեռագրում այս հատվածը գրված է վերևի պարբերությունից առաջ, սակայն գրիչը, կարմիր թանաքով, չէր չիսի մոտ գրել է. «յառաջ», իսկ մյուսի մոտ՝ «չեմ»:

¹⁹ Այլ գրով ավելացված է «Յարութիւն»:

յէլն, տէր Բարսեղն, տէր Յովանէսն, տէր Սարգիսն, տէր Սանակն, տէր Պետրոսն և զտէր Յովանէսն. զոր բարերարն Աստուած սիրով և միաբանութեամբ և բարի կենցաղավարութեամբ պահեսցէ ընդ երկայն ժամանակս. ամէն:

Գրիշ՝ Աստուածատուր

Բ

303ր Ով դասք լոյսերամ քահանայքդ... յորժամ ընթեռնուք... յիշեցէք ի Քրիստոս յերկնաթուիչ աղօթիւք զմահապի Գրիգորն, և զկենակիցն իւր՝ Բէկիխաթունն, և զորդին՝ զՍիմոնխանն, և զծիծառնհանշող թոռունքըն՝ զՊողոսն և զՊետրոսն, և զդաստերսն, ամենայն արեան մերձաւորքըն... Ընդ նոսին և զանարժան Աստուածատուրս, որ զսակաւ բանս ծրեցի, յիշելոյ արժանի արարէք...:

304ա Քրիստոս Աստուած մեր, որ տէրն է փառաց և տըւող ողորմութեանց տացէ զիւր առատ ողորմութեամբն աշխարհի խաղաղութիւն, տանց շինութիւն, օդոց և տարերաց բարեխառնութիւն, անձրեաց ըստ ժամանակին առատութիւն, աղբերաց և դետօրէից յորդութիւն, անդաստանաց արդիւնաւորութիւն, ծառոց պտղաբերութիւն և ամենայն բարեաց լիութիւն, թաղաւորաց բարեպաշտութիւն, իշխանաց քաղցրութիւն և միամտութիւն, զօրաց և զօրավսրաց քսուցութիւն, թշնամեաց հնազանդութիւն, հոգևոր առաջնորդաց ուղիղ վարդապետութիւն, եկեղեցւոյ հաստատութիւն, քահանայից սէր և միաբանութիւն, սարկաւազաց խոնարհութիւն և ուսումնասիրութիւն, ժողովրդոց սրբութեամբ քաղաքավայրութիւն, ծերոց իմաստութիւն, տղայոց պահպանութիւն, երիտասարդաց ողջախոհութիւն, կանանց համեստութիւն, (հիւանդաց առողջութիւն, վտանկելոց դիւրութիւն, բանտելոց ազատութիւն, պանդխտելոց անդրադարձութիւն, վշտացելոց մխիթարութիւն, և միաբան ժողովրդդեանս կեանք և առողջութիւն և մեղաց թողութիւն, համօրէն ննջեցելոցըն հանգիստ և արքայութիւն: Եւ Քրիստոսի մարդասիրին փառք, պատիւ և գոհութիւն, որ է արհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

Նվիրատու՝ Մանուկնեց Գրիգոր

Գ

Եւ արդ՝ ես մահապի Գրիգորս ետու զսբ. Աւետարանս ի դուռն Ամենասուրբ Փրկչիս, յիշատակ ինձ և իմոցն, և ի վայելումն վերոյ դրեալ քահանայիցդ: Որ ոք յանդգնեցի դաւի անելոյ կամ ծախելոյ ի յազգականաց և յամենայն արեան մերձաւորաց, եթէ կարգաւոր իցէ մասն ընդ Յուդայի և ընդ Արիոսի առցէ. և եթէ աշխարհական՝ ընդ խաչահանողացն համարեցի և ինքն նզովեալ եղիցի:

915

ԳԻՐՔ ՀԱՐՑՄԱՆՅ ԳՐԻԳՈՐԻ ՏԱԹԵՒԱՅԻՈՅ

Երևան, № 803

Վայր՝ Թօրվասկան

Գրիշ՝ Ներսէս դպիր

388ա Շնորհիւ Տեառն սկսայ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի զսբ.

Հարցմունքս Գրիգորի, ի մեծ թվականիս Հայոց ՌԺԳ (1654), ի մայրաքաղաքս Ասպանան, որ Շօշ կոչի, ի յեղր Նարնդալային, ի գեօղն Թօրվասկան, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին, ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպոս կաթողիկոսի ամենայն Հայոց, և ի յառաջնորդութեան մերոյ սբ. ուխտիս Ամենափրկչի Դավիթ վարդապետի, և իշխանութեան մերոյ պարոն Յակոբին, և ի թագաւորութեան Պարսից մանկագոյն շահ Ապասին՝ Կարմիր գլխոյ, զոր աէր Աստուած հաստատուն պահե. ամէն:

388բ Արդ՝ յիշեցէք ի Քրիստոս զպարոն Ղարիպջանն, զԳրիգորն և զՋաֆարէն, որ ստացան զսբ. դիրքս ի հալալ և ի յարդար վաստակոց իւրեանց, ի թողութիւն մեղաց և ի փրկութիւն հոգոց և մարմնոց, ծնողաց իւրեանց և ետուն զսա ընծայ և նուէր ի դուռն Ս.²⁰ և ի գեօղն Սուրշկան, յիշեցէք:

Դարձեալ յիշեցէք զՂարիպջանն և զպապն իւր՝ զՂուլիջանն: Կրկին անգամ յիշեցէք զՂարիպջանն և ծնողքն իւր՝ զՄուրաւն և զԿօգալն, յիշեցէք: Դարձեալ յիշեցէք զՂարիպջանն և եղբարքն իւր՝ զԳրիգորն և զՋաֆարէն, յիշեցէք...:

Կրկին անգամ յիշեցէք զՂարիպջանն, և զկողակից Ագամաթն, և որդիքն Հախնագարն, Ըսպանախարն, Ըսֆանգարն, և զդստերքն՝ Վարթաքունն, Թուրվանդէն, Այմէլիֆն, յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք զպարոն Գրիգորն և զհանգուցեալ կողակիցն՝ զՀոռոմսիմէն, յիշեցէք: Կրկին անգամ յիշեցէք զԳրիգորն, և զորդին՝ զՄանուկն, և զդստերքն իւր՝ Եթարն, Մարիամն, Նդիսիկն, Նագիկն, յիշեցէք...: Միւսանգամ յիշեցէք զԳրիգորն և զմիւս կողակիցն՝ Ազիզն, յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք զՋաֆարէն, և կողակիցն՝ զՏալվաթն, և որդին՝ զՄարգարէն, և զհանգուցեալ որդին՝ զՄուրաւն, յիշեցէք...:

Կրկին անգամ յիշեցէք զՂարիպջանն, զԳրիգորն և զՋաֆարէն, և զքոյր սոցայ զՍօլթանն և ամենայն արեան մերձաւորսն...:

Դարձեալ յիշեցէք զՂարիպջանն և զպապն իւր՝ զՋանազիզն...:

Դարձեալ յիշեցէք զՍուրշկանայ եկեղեցոյ քահանայքն՝ զհեզահոգի և հաւատարիմ, քաջ րարունի և բանիբուն, զարդ եկեղեցոյ զտէր Ներսէս հրաշագեղ քահանայն, որ է գլուխ ամենեցուն, և զմիւս ծերունի և պատուական Քրիստոսաուր Էրէցն և զԳրիգոր Էրէցն, զի սոքա եղեն պատճառ գրոյս և յորդորեցին զստացօղ սորայ, զի ջերմեռանդ սիրով և աներկբայ սրտիւք ստացան զսայ և ետուն յիշատակ ի դուռն Ս.²¹

389ա Արդ՝ աղաչեմ զամենեւեան մանկունսդ սբ. եկեղեցոյ, զի որք հանդիպիք տեսութեան սբ. գրոյս, որ կոչի Հարցմունք, զանելին բառնայք և զպակասն ընուք. և խոշորութեանն և սխալանացս անմեղադիր լերուք, զի կայր մեր այս էր, ո՛վ եղբարք: Վասն որոյ երեսս ի գետին դնելով. աղաչեմ զձեզ, ո՛վ հարք և եղբարք, յորժամ հանդիպիք սմա կարդալով և կամ օրինակելով, յիշեցէք զսուտանուն և զեկեղեցի Ներսէս դպիրս և զվարդապետն իմ. զԳասպար քահանայն. զի լի սրտիւ և բոլոր հաւատով Աստուած ողորմի ասացէք...:

²⁰ Ձեռագրում եկեղեցու անունը չի գրված և տեղը բաց է թողնված:

²¹ Ձեռագրում եկեղեցու անունը դարձյալ չի նշված և տեղը բաց է թողնված:

916

ՄԵԿՆՈՒՐԻԻՆ ՍԱՂՄՈՍԱՅ

Երևան, № 1125 (1432 թ.)

Հետ. ստացող՝ Յովհաննէս Շոռորեցի
Վայր՝ Շոռոր

524ա

Յիշատակարան սր. գրոցս

Արդ՝ ես նուաստ և անպիտան²² սուրասաւոր բանի Յովհաննէս անուամբ ևեթ կոչեցեալ ռաբունի, բայց դորժով յոռի, ի դեզաքաղաքն Շոռորու, որդի տէր Վարդան քահանայի, ի թվին ՌԺԳ (1654) ամին ի դառնալն մեր ի սբ. Երուսաղէմայ, հանդիպեցաք ի Խարբերդ քաղաք կոչեցեալ։ Եւ անդ տեսաք զծերունի վարդապետն Խարբերդեցի Արիստակէս, մականունն Ղարփուզ կոչեցեալ։ Եւ ստացայ ի նմանէ Գ (3) դիրք՝ ի հալալ արդեանց իմոց Գ (3) թումանի, որ է ՄԱ (51) ռիալ ղուռշ։ մէկն այս, մէկն Մեկնիւք Դ (4) դրոց, որ ընդ սմին յԱստուածածնի անապատս եմ եղեալ, յիշատակ հոգւոյ իմոյ. և միւս գիրքն Արարածոց մեկնիւք, մեկնեալ ի մեծ վարդապետն Վարդանայ, զոր կոու հոլոյս յիշատակ ի դուռն սբ. անապատիս Շատիկայ, որ եմք բնակեալ ի սմա շնորհօքն Քրիստոսի։ Եւ եղի զսա ընծայ ի դուռն Ս. Աստուածածնիս անապատիս Շոռորու տնջնէլի յիշատակ, ի վայելումն մանկանց Սիոնի։ Եթէ ոք յիմոց կամ յօտարաց, ի կարդաւորաց կամ յաշխարհականաց հանել ջանասցէ զսա ի դրանէ սբ. անապատէս՝ մասն և բաժին ի Կայենէ և ի Յուդայէ առցէ, յԳԺ և ի ԺԸ (318) հայրապետացն // նզովեալ և անիծեալ եղիցի և մեր մեղացն պարտական եղիցի. ամէն։

524բ

Դարձեալ եթէ ոք զայս յիշատակարանի թուղթս կտրեսցէ և նա ևս յարքայութենէն Քրիստոսի՝ զրկեսցի...

Դարձեալ աղաչեմ զձեզ, յիշեսցիք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր զհայրն իմ՝ զտէր Վարդան քահանայն, շինօղ և պատճառ սբ. անապատիս, և զմայրն իմ՝ զՇենաւորն, զպապն իմ՝ Սօլթանալէկն, և զմամն իմ՝ Մէհրիպանն, զհօրաքոյրսն իմ՝ զԿուսակրօն Մարիամն բազմաշխատ և մայրապետ սբ. անապատիս, և զԵղիսաբեթն, նաև զքորսն իմ՝ զԿուսակրօն Յուդիտայն մայրապետ անապատիս, և զԳուլբստանն. նաև զԵղբայրն իմ՝ զՀայկազն, և զհարսն իմ՝ զԱննայն, և զորդիս նոցա զՎարդանն, զՍօլթանալէկն, զՆազարէթն, զՂեռնդէսն և զԵմարվէլին. և զդստերսն՝ զՀռութիկն, զԿուսակրօն զԵսթերն և զՄարիամն, յիշեցէք...

917

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Երևան, № 1336

Գրիչ՝ Յակոբ
Վայր՝ Թովրասկան

ա

55բ

Ո՛վ ընթերցողք, յորժամ ընթեռնուք, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զստացող սբ. մատենիս զՕնոփրիոս վարդապետն, որ ետ գրել զսա, յիշատակ իւրն և ծնողացն՝ մահապսի Խաչումին։ Գրեցաւ սա ձեռամբ

²² Մինչև այստեղ վերնագրի հետ զրված է կարմիր մեկնով։

անարժան և ախմար գրչի Յակոբի, աղաչեմ զձեզ, յորժամ ընթեռնուք ղյաւելորդն բառնայք և զթերին լցէք. և դուք վարձն ի Քրիստոսէ առնուք:

Բ

83ա Ո՛վ ընթերցողք, յորժամ ընթեռնուք զսբ. մատեանս, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զպարոն Թորոսն և որդիքն իւր՝ զՅոնանն և զՅարութիւնն, որ Աստուած ընդ երկալը ամս պահեսցէ. ամէն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս միւս եղբայրն իւր՝ զԽօջայ Մանուկն և զնորա որդին՝ զԴորգն, որ Աստուած անփորձ և անսասան պահեսցէ որչափ ի մարմնի կան և յետ աստեացս ելանելոյ ընդ սուրբսն իւր դասակից և պսակից արասցէ, հանդերձ ննջեցելօք իւրեանց, որ ետուն գրել զսա հալալ ընչից իւրոց, յիշատակ հոգոց իւրեանց, ի վայելումն Օնոփրիոս կրօնաւորին, որ Աստուած վայելել տացէ. ամէն:

Արդ՝ աղաչեմ զձեզ, որք հանդիպիք սմա կարգալով կամ օրինակելով, յիշեցէք ի Քրիստոս զմեղապարտ Յակոբ գրիչս:

Գ

148բ Փառք...: Արդ՝ եղև զրաւ և աւարտ սբ. դրքիս, որ կոչի Մուլութեանց, ի թուականութեանս Հայոց մեծաց ՌՃԳ (1654), ի յերկիրս Պարսից, ի քաղաքս Շօշ, որ է Ասպահան, ի գեօղս Թովրասկան, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Գրիգորի մերոյ Լուսաւորչին, ի բռնակալութեան փոքրիկ շահ Ապստին, և ի հայրապետութեանն Հայոց անշարժ վիմին հաւատոյ, հանդարտախաղաց ծովուն, հա[ս]տահեղոյս և անառիկ պարսպին տեառն Փիլիպպոսի, զի ի մարմնի զվարս անմարմնոց. ունէր ստացեալ, հրեշտակաց ցանկալի, մարդկան գովելի և դիւաց սարսելի, վասն զի կայր հիանալի քաղաքավարութեամբ, գործովք մարդապետ էր և քաղցրութեամբ խրատէր, նստեալ ի յաթոն Թաղէոսի սբ. առաքելոյն ընտրութեամբ Հոգոյն Սրբոյ յաշորդ և փոխանորդ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին, զոր տէր Աստուած անփորձ և անսասան պահեսցէ. ամէն: Եւ ի արհեստակարարութեանս մերոյ վտարեալ ազդիս Հայոց, որ կեամք ի յերկիրս Պարսից տէր Դաւթի և քաղցրաբան վարդապետի, զոր տէր Աստուած անփորձ և անսասան պահեսցէ. ամէն:

Արդ՝ ո՛վ քրիստոսասէր քահանայք և վարդապետք, ի լուր յիշատակարանիս ուղիղ սրտիւ յիշեցէք զստացօղ սբ. տառիս, զհեղահոգի և բարեմիտ զԽօջայ Թորոսն և եղբայրն իւր՝ զԽօջայ Մանուկն, որ ստացան զսա յիշատակ իւրեանց և ծնողացն իւրեանց՝ Աւետիսին և զԱնթառաւին, և եղբարցն իւրեանց՝ Մաթթէոսին և Թաղէոսին, և զպապն՝ իւրեանց՝ զՔոստակ Մելիքին և հանիկն՝ Ազիզփաշին, և զմայրենի պապն՝ Յոնանին և հանիկն՝ զԽանքէկին, յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զԽօջա Թորոսն և զկենակիցն իւր՝ զՄարգարիտն և զմիւս կենակիցն՝ զՄարիամն, և զորդիքն՝ Յոնանն, Յարութիւնն, Վարդանէսն և Բ (2) Աւետիքն, և զդստերքն իւր՝ Խանքէկին, զԳալիանէն, զՎարքիաթունն, Հոփսիմէն, զԱնթառամն, յիշեցէք...:

Այլ և յիշեցէք ի Քրիստոս զխօշա Մանուկն, և զկենակիցն՝ զՍաւլամն և միւս կենակիցն՝ Նղիսաբեքն, և զորդին իւր՝ զԳորգն և Սիմէոնն, և զղստերքն՝ զԳայիանէն, Ղուրիպն, Խաթէին, Հեղինաւրն, յիշեցէք...: Եւ առաւել յիշեցէք ի Քրիստոս զպարոն Թորոսն և որդին իւր՝ զՅոնանն, և զկենակիցն իւր՝ զԴուլզատէն, յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զպարոն Մանուկն, և զորդին իւր՝ Գէորգն, և զկենակիցն իւր՝ Սալամն, և զնորաբողոքոյ հանգուցեալ որդին՝ զՄէլիքն, որ այսմ ամի հանգեալ ի Քրիստոս, յիշեցէք...:

Այլ և յիշեցէք ի Քրիստոս զՄաթէոսն, և զկենակիցն իւր՝ զԽոնծաբէկին, և որդիքն՝ Մկրտիչն, Բ (Չ) Ակոբնանգն և զՈսկանն, և զղստերքն իւր՝ Վառվառն, Ազիզն և զՀռիփսիմէն. յիշեցէք...:

Եւ առաւել յիշեցէք ի Քրիստոս զԹաթէսն, և զկողակիցն իւր՝ զՇանուստէն, և զորդիքն իւր՝ զԽաչատուրն, զՆիկողայոսն, և զՅէմինն, և Բ (Չ) Գրիգորն հանգուցեալ, և դստերքն՝ Վառվառն, Անթառամն և զՀռիփսիմէն, յիշեցէք...:

Այլ և յիշեցէք ի Քրիստոս զխօշա Թորոսն և զխօշա Մանուկն, և զքեռին իւրեանց՝ զԿարապետն, և զսորին կենակիցն՝ Գայիանէն, և որդիքն՝ զՊօղոսն և Զաբարէն, և միւս այլ քեռիքն՝ Ամիրսէքն և զՆաւապետն, յիշեցէք...:

Այլ ևս առաւել աղաչեմ զձեզ, հարք և եղբարք և մանկունք Սիրովնի, և արտասուօք համբուրեմ զգարշապարս ոտից ձերոց, յորժամ հանդիպիք սբ. գրքիս կարդալով կամ օրինակելով և կամ հարեանցի տեսանելով, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զանարժան և զտառանեալս մեղօք Յակոբ գօռղս, որ անունս ունիմ և գործս ոչ, այլ անարժան գոլով այսմ արհեստի, բայց շնորհօք Հոգոյն Սրբոյ կատարեցաւ գիրքս: Դարձեալ աղաչեմ զձեզ, որք ընթեռնուք զսա, յիշելոյ մի՛ մոռանաք զՅակոբ գրիչս, թողութիւն արարէք խոշորութեան գրիս, զի ձմերային գրեցաւ. և միով ողորմայիւ զփափա՛ս իմ լցէք, և դուք վարձն ի Քրիստոսէ առնուք. ամէն:

Նվիրատու՝ Թորոս

դ

148բ Արդ՝ ես Թորոսս և Մանուկս գրել տրւաք զսբ. գիրքս, որ կոչի Մոլութեանց և տուաք զսա յիշատակ հոգոց մերոց ի ձեռն Օնոփրիոս վարդապետին վախմ: Մի՛ ոք իշխեսցէ ծախել կամ գրաւել: Ով ոք յանդգնի ծախել կամ գրաւել՝ պատիժն Յուդայի կրեսցէ. ամէն:

ե

38բ Փառք...: // [Ա]րդ՝ շնորհօքն Տեառն սկսաք և ողորմութեամբ նորին կատարեցաք զսբ. գիրքս որ կոչի²³, ի լաւ և յնտիր օրինակէ, ի մայրաքաղաքս Շօշ, այսինքն է Ասպաճան, ի թուականիս Հայոց ՌՃԳ (1654) ամին, և ի հայրապետութեան սահմիս (sic) հայկային տեառն Փիլիպպոսի խարազնազգեաց կաթողիկոսի, և ի թագաւորութեան Պարսից փոքր շահ Ապասի, և ի հովապետութեանն հօտիս տեառն Դաւիթ արհեսպիսկոպոսի և քաջ բարունապետի, հեղահոգի, աստուածարան

²³ Գրքի անունը չի գրված և տեղը ընդ է թողնված

վարդապետի Գրեցաւ սբ. գիրքս ձեռամբ անարժան և մեղապարտ զբ-
 ժողի²¹, որ անուամբս միայն եմ և գործովս թափուր և ունայն, ի գեղս²²,
 ի դուռն Ս. Աստուածածնիս: [Ա.]րդ՝ ո՛վ հայրք և եղբարք, յորժամ ըն-
 թեռնուք զսբ. գիրքս և կամ տեսանէք, յիշեցէք ի Քրիստոս զստացող
 սորա զԱբրահամն և զհայրն իւր՝ Կոստանդն: Դարձեալ յիշեցէք զՀե-
 րայետն և զհայրն իւր՝ Մուրառն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զԴա-
 վիթն և զհայրն իւր՝ Թորոսն: Դարձեալ յիշեցէք զԱբգարն և զհայրն իւր՝
 Յովնանէսն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զԹաթոսն և զհայրն իւր՝
 Կիրակոսն: Դարձեալ յիշեցէք զԱկոբջանն և զհայրն իւր՝ Ղազարն: Դար-
 ձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զԳրիգորն և զհայրն իւր՝ Սարգիսն: Դարձեալ
 յիշեցէք Ամիրջանն և զհայրն իւր՝ Յովնանէսն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիս-
 տոս զՆիկողոսն և զհայրն իւր՝ Սարգիսն: Դարձեալ յիշեցէք Պետրոսն
 և զհայրն իւր՝ Ասապովն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս Ղազարն և զհայրն
 իւր՝ Օվանէսն: Դարձեալ յիշեցէք զՄուրառտիսանն և զհայրն իւր՝ Ուսէպն:
 [Ո.]ր և սոքա միաբանեցան գրել տուին զսբ. գիրքս և ետուն Յո-
 նովրիոս վարդապետին ի վայելումն անձին իւրեանց յաւիտեանս,
 ամէն:

918

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Երևան, № 1764

Գրիշ՝ Սարգիս կրօնաւոր

ա

106բ Յիշեցէք յաղօթս ձեր ի լուսաթռիշ զՍարգիս անուամբ համակ կրօ-
 նաւոր, և զծնօղս իմ և զամենայն աղքատ ոգիս մեղօք: Եւ մի՛ մոռա-
 նայք զողորմի տալնն, զի և տացի յաննուաղ գթութեանցն Աստուծոյ:
 Եւ զՎարդան արեղայ յիշել աղաչեմ կողկողագին կականմամբ և հե-
 կեկանօք...

Յիշեցէք ի Քրիստոս զՎարդան արեղան:

Գրիշ՝ Սարգիս արեղայ
վայր՝ Համիթ

բ

175ա Գրեցաւ արտաքնոց բնաբանս և սահմանաց բնաբանս և այլ բաղում
 օգտութիւնք մինչև ցայս վայր, թվին ՌՃ (1651), ի քաղաքս Համիթ,
 ի յիշատակ և ի վայելս անձին Սարգիս բանասիրի և որոց զկնի մեր
 գան:

Յիշեցէք ի Քրիստոս զիս և զհանգուցեալ ծնօղքն իմ՝ զՎարդան,
 զՍուրաճին, զԳասպար եղբայրս ննջեցեալ, և զկին և զորդիք նորին, և
 զհոգեւոր եղբայրն զՎարդան արեղայ և զծնօղսն յիշեալ ի Քրիստոս: Եւ
 դուք և մեք առ հասարակ և որք ի մատեանս գրեցան՝ գրեսցին ի դարու-
 թիւն կենաց. ամէն:

գ

350բ Գրեալ եղև շահաւէտ գիրս նորիմաց բանս սրբոյն Վարդանայ վար-
 դապետի յԱրարածոց մեկնութենէն և այլ բաղում շահաւէտ բանք, հարց

²⁴ և ²⁵ Զեռագրում գրչի և վայրի աւուրները չեն գրված և տեղերը բաց են թողնված:

և պատասխան. որ Դ (4) տետր է նօտր՝ ընդդիմադրութիւն ընդդէմ հերձ-
ածողացն. ի թվին ՌԺԳ (1654), ձեռամբ Սարգիս արեղայի և սբ. կրօ-
նաւորի. ի յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնօղաց՝ Վարդանին, Սուրահուն և
եղբօրն՝ Գաւգարին, և հոգևոր եղբօրն՝ Վարգան արեղայի[ն], որ ճըշ-
մարտադրեաց: Յիշեցէք հանդիպողքդ ի տէր Յիսուս...:

Ստացող՝ Սարգիս սարկաւազ

Գ

120բ Զստացող սորա զպակկար սարկաւազս Սարգիս և զծնօղսն իմ յի-
շեցէք ի Քրիստոս, և Աստուած զձեզ յիշէ:

919

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 2424

Գրիշ՝ Աթանաս
Վայր՝ Կարս

ա

102ա

Ո՛վ պատուական քահանայք,
ԶՏեառնէ գոհանայք,
Որ այժմ այստեղս հասաք:
Քահանայ ոմն գտաք,
Ի յայսմ արվեստ ընկալաք,
Զի թողութիւն մեղաց տաք,
Արժանասցի վերին կարգ:

բ

Աթանաս ծառայ նորին,
Գրեալ է ձեռամբ շարին,
Թվիս ՌԺ-ին
Եվ աւելորդ Գ (1654)-ին,
Ի Կարս քաղաքի[ն]:

գ

290ա

Զեռքըս փրտի հողանայ,
Գիրս յիշատակ ինձ մընայ,
Ո՛վ ոք հանդիպի սըմա,
Ասացէք Աստուած ողորմեա:

920

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, № 3873

Գրիշ՝ Մարկոս

106ա Փառք...: Նոյն շնորհիւն և ողորմութեամբն իւրով ետ կարողու-
թիւն ամենամեղ անձին և անպիտան ծառայի Մարկոսի հ[աւան]ել
յաւարտ այսմ սբ. գրոցս ||| զոր արարեալ է սբ. հայր[ն] և հայրապ[ե]-
տրն մեր Մեսրապ և ա||| Մաշտոց ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մե-

րոյ, [ի թվին] Հայոց ՌՃԳ (1654), ի դուռն Ս. Սարգսի [և Ս.] Յակորին, Ս. Լուսաւորչին և Հ[ա]նգուցեալ եկեղեցւոյս Ս. Նշանին, ընդ նմին և Ս. Ստեփաննոս Նախավկա[յ]ին, Յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զՄարկոս գրիչս, որ զանունս ու[լ]ն[ի]մ, զգործս ոչ. և
 196բ զծնաւդսն իմ զՄ[...], և զհոգոյ մայրս իմ զԹուրան // // իմ զՄուրատն, և զհօրեղբայրն՝ զԳասպարն, որ աւել անունն Պաւ[?]ախ ասի, և զուսուցիչս իմ զՍար[գի]ս ս[լ]ար]կաւազն և փոխելոցն առ [Քրիստոս, Ընդ] նմին աղաչեմ յիշել ի Տէր զա[նարժան] Մարկոս գծող սորա [և զհոգ]ևոր հայրն իմ՝ զՄելիսէք [վարդապետ]տն և զԿարապետ վարդ[ապետն, որ ե]տ արինակ զղիւր Մա[շտոցս, Եւ որ ա]ռատն է ի բարեաց // [ող]որմեսցի ձեզ. յիշ //

921

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 3647

Գրիչ՝ Մարտիրոս

Ծաղկող, կազմող՝ Մովսէս երէց

ա

107ա ՉՄարտիրոս փցուն գրիչ մի՛ մոռանայք, յիշեցէք ի Քրիստոս և Աստուած զձեզ յիշէ. ամէն:

բ

7ա Զսակաւ ծրօղ բանիս զՄովսէս զանպիտան էրէցս և զծնողսն իմ յիշել աղաչեմ ի Տէր միով ողորմիւ, զյիշողքըդ՝ յիշեալ լիշիք...:

գ

340բ Փառք...:

342բ Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ // Մարտիրոս կղերիկոսի, որ էր. նա ի յերկրէն Մագաձորոյ, ի գեղջէն Խնծորեկոյ: Յայսմ աստուածաշունչ տառիս ցանկացող եղեալ ի Հոգւոյն Սրբոյ եռացեալ, սիրասնունդ և սրբամիտ, ողջախոհ և սրբասնեալ տէր Թաղէոս նորընծայ քահանայն, որ և ետ դրել զսբ. Աւետարանս ի Մարտիրոս դպրին, զսեաւ գիրն: Եւ երբեք ետ դիս զանարժանս, զհեգս և զթշուառս զնուաստ անուն Մովսէս տրուալ և եթ իրիցուկս: Եւ ես թաքուրս ի բարեաց գործոց, մեղսամած մատամբս ծաղկեցի և կազմեցի զսբ. Աւետարանս և զսակաւ յիշատակարանս ծրագրեցի: Միթէ քաւի մեղս ի մարմնի, որոյ յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի և աղօթիւք նոցին Տէրն մեզ ողորմեսցի: Ի թվին ՌՃԲ (1653)²⁶ զստացաւ սբ. Աւետարանս հեղահոգի Թաղէոս էրէցն ի հալալ ընչից իւրոց, բարի յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և ծնողացն, որ էր նա բնական ի յերկրէն Մաղաւաղ, ի գեղջէն Բախիշոյ, որ և ազդմամբ չարին փախըստեա եղեալ, ևկեալ բնակեցաւ ի յերկիրս Մաւրա[յ], ի գեօղն Մոս: Եւ առաջնորդութեանն ի յայսմ նահանկի զտէր Ստեփաննոս արհեստիկոպոսն և ժրածան հովիւն: Եւ էր սպասաւոր ի սբ. Դաղի վանիցն և Մաղաղաւանեաց Ս. Նշանին: Եւ զի էր երաշխաւոր

²⁶ Ներքեւում նշում է նաև ՌՃԳ (1654):

և հոգացող ի տէր Թաղէսին՝ հոգևոր, այլ և մարմնաւոր: Աստուած զինքն անփորձ և անսասան կենօք պահեսցէ ի յաթոռի իւրում մինչ ի խորին ծերութիւնն, և եղ ի յաստեացս ելանելոյ ընդ սբ. հայրապետացն գասեսցէ. ամէն:

343բ Ի հայրապետութեան Աղւանից ի տէր Պետրոս կաթողիկոսի, արի և քաջ նորընծա հայրապետին, և ի թագաւորութիւնն Պարսից փոքր շահ Ապագին՝ նոր թագաւորին: Ի թվին ՌՃԳ (1654) զստացաւ սբ. Աւետարանս զտէր Թագէտս քահանայն, յոյժ կարօտիւ և փափագանօք, գիմնալ ի լայն բանն Սողովմոնի, որ ասէ. «Ծրանի...». || և ետ գրել զսա բարի յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնողացն, հօրն՝ Ումիտին և մօրն՝ Գուլադին, և մեծ հաւերուն իւրոյ՝ Վալադին, Պօղոսին, Մեհրապին, և հօր հաւուն իւրոյ՝ Առաքելին, և հօրեղբօրն՝ Էվագին. ամէն:

Այլ և յիշեցէք զտէր Թաղէտսն և իւր մեծ եղբայրն՝ զկուսակօսն Գրիգորն, որ էր անգամալոյժ ոտիւք և ձեռքք. Աստուած իւրեանն արքայութիւն տացէ: Եւ միւս եղբօրն Պօղոսին և հանգուցեալ եղբարցն՝ Պաղտասարին, Էվագին, ամէն:

Այլ և յիշեցէք զԹաղէտս երէցն և կողակիցն իւր՝ զՊանին, և զստեղացն՝ Մարիսնին և Հուփսիմին, և ուստր Աստուած տացէ. ամէն:

Այլ և յիշեցէք զտէր Թաղէտս եղբայր Պօղոսն, և իւր ամուսնոյն՝ Մարիանոսին, և որդոցն՝ Վալատին, Սեւմին, Առաքելին, Էվագին:

344ա Արարիչն Աստուած զկենդանիքն առ/ողջ և անսասան կենօք պահեսցէ...

Այլ և յիշեցէք զտէր Թաղէտսի մայր Գուլադէն, և իւր ծնողացն, հօր Գասբարին, և մօրն՝ Խանրէկուն, և իւր որդւոցն՝ Գրիգորին, Խլին, Առաքելին. ամէն:

Այլ և յիշեցէք զտէր Թաղէտսն և նորաբոյս որդիքն՝ Մովսէսն, և Գրիգորն, և Գասբարն, և հանգուցեալն ի Քրիստոս Դաւիթն, և միւս այլ Դաւիթն. ամէն:

922

ՄԵԿԵՆՈՒԹԻԻՆ ՍԱՂՄՈՍԱՑ

Երևան, № 5350

Ստացող՝ Յոնան Արղնցի
Վայր՝ Կամենից

ա

415բ Փառք...: Արդ՝ տաց եղբայրութեան ձերում սեռօրէն վիպաբանութիւն վասն Իլովայ եկեղեցւոյն:

Ի թվիս արեթական ազանց ՌՃ (1651) ամին ելեալ տէր Փիլիպոս կաթողիկոսն ամենայն Հայոց, ճոխ փառք և երեւելի շքով, շողաւ յՍրուսաղէմ յերկրպագութիւն լուսաբուղիս գերեզմանի Փրկչին և հանդերձ երկոտասան վարդապետք և յոլով արեղայիւք, սարկաւազօք և միանձնօք, որոց գրէթէ էին աւելի իւր սեղանակիցք քան զթիւս յիսունից, ընդ որոց գոլով և հուսկս յուսումնասիրաց սպասաւոր վերագրեալ հայրապետին: Եւ անդ փայլեցուցեալ բաղում կարգս ուղղութեան Տեառն մերոյ ըստ իւրում սովորութեան, և ես նորոգեաց և գեղեցկացոյց կոփա-

ծու վիմօք զյատակս եկեղեցոյն Սրբոյն Յակոբայ նորակերտ յօրինուածով սալայարկ առնելով: Եւ ապա դարձեալ յԵրուսաղէմէ նաւու ճանապարհաւ ի Ռիզաւնդիա և առ ինքն կայացուցեալ զմիաբանսն, յորում ընկալան ստամբօլցիքն դնա մեծաւ ընգունելութեամբ և կատարեալ հնազանդութեամբ: Եւ կացեալ անդ տեառնս մերոյ ամ մի ողջոյն: Եւ քարոզեաց նոցա զվարս պարկեշտս և զկրօնս ուղիղս, հանդերձ երեւելի վարդապետօք, հարաշատ եղբարք մերովք, տեառն Յովնանիսի, Ներսէսի, Յովնանիսի, Առաքելով և այլ բազում սրբակրօն քահանայիք: Ընդ որս և աստ ևս արար շատ շանս և աշխատութիւնս՝ և աղատեաց զեկեղեցիս, որք կային ի ներքո ծանր պարտուց: Եւ թէ որոց պատճառաց եղեալ էր, թողցուք զնոսա յայլում ժամու լիապէս հատուցման և կամ Տեառն դատաստանի: Եւ անդէն դարձաւ սբ. հայրս մեր խաղաղական ուղեորութեամբ ի յաթոռն իւր ի Վաղարշապատ՝ ի սբ. էջմիածինէ: Իսկ զիս²⁷ զփանաքիս և դձախաղիպուածս, զցանկացող այսմ տառիս, յուղարկեաց ի նոյն արքայանիստ քաղաքէ յաշխարհն

416ա Ռու/զաց և Իլախաց, որ է ի կողմանս հիւսիսային, նուիրակ՝ սակս անդ եղեալ ազգիս մերոյ, վասն կրկին պատճառաց, զորոց զտեսութիւնս իրր սեռօրէն տացից եղբայրութեան ձերում: Զի յառաջ քան զայս ժամանակաւ քսաներորդ չորրորդ ամ՝ ի թվին մերում ՌՂԹ (1630), ի հայրապետութեան սրբաղանի տեառն Սովսէսի առն նշանաւորի, խաչատուր անուն վարդապետ մի, զնաց նուիրակ ի սոյն աշխարհին Ռուզաց: Եւ էր ընդ այն ժամտնակ եպիսկոպոս յայնմ աշխարհին ազգիս մերոյ ոմն Նիկողայոս անուն, մանուկ տիօք, և էր նա բանիւ արարեալ յովմանէ Գրիգոր վարդապետէ Կեսաբացոյ Բ (2) ամաւ յառաջ, և էր մեծ խռովութիւն աւուրս այնոսիկ ի մէջ եպիսկոպոսին և ժողովորդան: Եւ իբրեւ զնաց նուիրակն՝ վերոասացեալ տէր խաչատուր սրբաանունդ և մեծահոգի վարդապետն, կանգնեցան ամենայն ժողովորդն և ընդդիմացան առաջնորդին և ամենեւեմ ընկենուկ կամեցան զնա յառաջնորդութենէն, ըստ բնական գոռոզ բարուց իւրեանց, իսկ նա էարկ բողոք առ նուիրակն և խնդրեաց դատաստան ըստ աշխարհին սովորութեան: Եւ որքան ջանայր վարդապետն խաղաղացուցանել զերկուսին կողմունսն, նոքա ևս քան զևս կատաղէին և զրգռէին ի աղմուկն զվարդապետն, զի ի տէր էր խոտորումն նոցին: Եւ իբրեւ անհնարին յանճարացաւ վարդապետն, թօթափեաց զօձիս իւր և ասաց. «Զինքն անպարտ գոլ յարենէ նոցին»: Իսկ նոքա կրկին խելագարեալ փակեցին զեկեղեցին ընդդէմ եպիսկոպոսին և ոչ միով իւրք կամեցան զխազագութիւն: Յայնժամ սրտմտեալ եպիսկոպոսն և վիրաւորեալ յոտնահարութենէ նոցին, զնաց յեկեղեցիս Յռանգաց և զրաւեաց զկամս իւր ի ներքո հնազանդութեան Հռոմայ եկեղեցուն և խոստացաւ զխռովին զնալ ըստ կամաց նոցին, գոնեա զի յաղթեսցէ ընդդիմակցաց իւրոց: Յայնժամ նոքա ընկալան զնա մեծաւ սիրով և գունդ կապեալ եկան ի դուռն Հայոց եկեղեցոյն և ասացին երկիցս և երիցս սիրով, եթէ «Բացէք զեկեղեցին»:

²⁷ Իմա Յոհան վարդապետ Արզնցի (Կամենից, էջ 140). մանրամասն տե՛ս նաև Առ. Դավրիժեցի, էջ 363—369. Ի՞նչ զլուսը. վերջին երկու էջը (368—369) ծածկում է հիշատակարանին:

Իբրև սոքա ոչ կասեան յապարասան բարուց իւրեանց, այլ ի կայսր
 416բ ապաւինեցան, || ի խելս և ի յինչս պանծացան, Յայնժամ հարեալ մըր-
 ջօք խորտակեցին զփակս եկեղեցուն և բացեալ զդուռն մուծին զեպիս-
 կոպոսն յեկեղեցին, Իսկ ըստ որ յայն ժամանակի դատաւորք անուա-
 նէին և իբրև զաքաղաղ վրացեալ ճեմէին հազիւ ղերծեալ ծակամուտ
 եղեն, Իսկ եպիսկոպոսն առեալ զեկեղեցին, տիրեաց հանդերձ ամե-
 նայն զարդիւք, զոր ունէին ի վաղ ժամանակաց, բազում անօթս եկե-
 ղեցուն՝ ոսկեղէնս և արծաթեղէնս և կերպասեղէնս, նաև գրեանք ան-
 թիւք, և ևս ջրաղացս, տունս և աղբատանոցս, զոր ինչ միանգամայն
 վերաբերիւր եկեղեցոյն և վանորէիցն, զամենայն ընդ բռամբ արար ե-
 պիսկոպոսն և սկսաւ ի ծայրէն ծախել և անցուցանել ի կարիս իւր ըն-
 դարձակ գնացիւր, Իսկ ընդդիմակքն իւր յայնմ աւուր մինչև ցայս
 վայր բազում անգամ ի դրունս արքայի շոգան և բազում անգամ դես-
 պանս առ կաթողիկոսն Լէւիթանա[յ] յուղարկեցին. և բազում գանձս
 աստ և անդ ծախեցին, ամենեւեմ զբանս իւրեանց ոչ կարացին յառա-
 ջացուցանել, Յեկեղեցոյ անջատեցան և ի տունս անաթանս գաղտա-
 գողի կատարէին զխորհուրդս եկեղեցոյ ե զկրօնս քրիստոնէութեան,
 զմեռեալս իւրեանց ի քորձ դնելով, գիշերով քաղաքէ ի քաղաք բար-
 ձեալ տանէին և զոմանս տարուով և երկուքով ի փայտեա տապանի
 եղեալ ի տունս պահէին, Եւ զայլս որոց գոյր կարողութիւն բազում գանձ
 տալով եպիսկոպոսին և հրաման առեալ ի գերեզմանս թաղէին. և այն
 ևս ի ծածուկ, իբր զի եպիսկոպոսն և կամ իւրքն մի՝ գնացեն ի վե-
 րայ մեռելոյն, Եւ զի՞ է ինձ յերկարել դրէթէ աւելի քան զշրէայսն ի
 տառապանս էին ազգ մեր, յեկեղեցական գործառութենէ այսքան ժա-
 մանակս, Իսկ իբրև լցաւ չափ ժամանակին, զի քաղցրացաւ կամք մար-
 դասիրին, որ եկն վերոգրեալ սրբազան հայրապետն ի Կոստանդինու-
 պօլիս և զկնի տարույ միոյ յուղարկեաց զվրիպակս նուիրակ և միջ-
 նորդ յերկիրս Իւսիսաց յաղաղս վերոգրեալ սխալմանց երկոցունց կող-
 մանց, իսկ եթէ ոյց որոց կողմանց հակամիտ էր ի կողմ ստորասու-
 417ա զին || ի Տեառնէ լինելոց է քննութիւն, զի ես փութամ ի համառօտել և
 յաւարտել զյիշատակարանս, վասն ի խոր խոցուածոյ սրտիս, Եւ ես
 յորժամ ելի ի Ստամպօլայ իբրև անցի ի սահմանս Լէհացոց պատա-
 հեցաւ ինձ նիկողայոս վերոգրեալ եպիսկոպոսն, որ երթայր ի Կոստանդ-
 նուպօլիս առ հոգևոր տէրն, գոնեայ զի առցէ բուժումն իւրոց վիրաց,
 նաև հրաման ևս տիրելոյ ի վերայ ժողովրդեան, որ և եղև իսկ, Զի գը-
 նաց և դարձաւ իբրև զղջացեալ և ի յառաջին սխալանացն, յետս չողծալ
 ըստ հասարակաց կարծեաց, յակայն նա զթերին ևս ելից, Եւ իմ մնա-
 ցեալ Իլով քաղաքի ամիսս ինչ մինչև եկն եպիսկոպոսն, թէպէտ ունե-
 լով հրաման ի հայրապետէն, զի երթայցեն ժողովուրդն զկնի նորին,
 Բայց նոքա ևս քան զես նշովս կամէին լինել ի նմանէ, Եւ խստագոյն
 երդմամբ յետս չոգէին զմտաւ ածիլով զկորուստ զարդուց եկեղեցուն
 և հայելով յօտարաշաւիղ և ի զրահետ գնացս եպիսկոպոսին աղէկիզեալ
 խորովէին, վասն որոյ և իմ աշխատանս յոլովս քարշեալ և թախան-
 ձանս յերկուց կողմանց արարեալ, հազիւ կարացաք մուծանել դժողո-
 վուրդն յեկեղեցին ընդ եպիսկոպոսին և ցուցին սէր առ միմեանս, թէ-

սյէտ ոչ մտերմաբար: Եւ յետ ատուրց ինչ գործառութիւնք մեր, լուր
 եղև արքայի, որ էր ընդ այն ատուրս ի Լէվ, և լեւալ պատերազմ ընդդէմ
 Ռուսաց, յոր և իոնդրեաց զմեղ արքայ Եան Գաթիմիւր. և մեք եղաք յան-
 դիման նմա ի սենեակ իւր, առանձին առնելով զմեզ հանդերձ թարգ-
 մանաւ միով և արար ընդ մեզ բազում զրոյցս՝ հեզիկ և մեղմ բար-
 բառով և շնորհուկս եղև մեղ իբրև, թէ զվաղնչաց խռովութիւն խաղա-
 ցուցանելոյ, որով և մեք սկսեալ ի գովասանութենէ հանդերձ արհնու-
 թեամբ վճարեցաք զրան մեր ի շնորհակալութիւնն և երկրպագեալ դար-
 ձաք: Եւ յետ այսմ բանի ևս կացեալ ի նոյն քաղաքի քարոզեցաք նո-
 ցա ըստ մերում աղքատութեան, որ վասն լեզուագիտութեան և խաղա-
 ղութեամբ արձակեալ ի նոցանէ յետ տարոյ միոյ դարձաք ի դղեակն
 Կամենից. և անդ հանդիպեալ ումամն բարեսէր քահանայի համանուա-
 417բ Լինկցի իմոյ տէր Յոնան, արտագրելոյ նա շնորհեաց զայս Սաղմոսի
 Քաղուածու դիրքս մեղ, որ էր գրեալ իւրով ձեռամբ: Ընդ սմին և Աս-
 տուածաշունչ մի ի լադին գիր և լեզու և տակաւին սա տետրեր գուրով.
 յոր և ընկալայ և լցուցի զթերին ևս ի վերագրեալ քահանայէն և գրեցի
 զայս սակաւուկ բանքս ըստ նարդեանս ամանակի եղելոյ: Վասն որոյ
 աղուչեմ զստատահողսդ և զվայելողսդ այսմ տառի, յիշել զմեզ՝ վանար-
 ժանքս զՅոնանս զվերջոտնեալս ի հիսս բեմբասացած, ի բարեսէր կամս
 ձեր. ևս և զկրկին Յոնան քաւիչ ընձեռող այսու սոփեստիս, յիշել ի Տէր
 աղաչեմ, զի և՛ գուր յիշեալ լիշիք յաներեկ ատուրն: ամէն:

Նաև տէր Արխաուկէս նորընծայ քահանայ կազմող սորին յայսմ
 քաղաքին յիշեսցի ի ձենջ:

Թվին մարդեղութեան Փրկչին ՌՈՄԴ (1654), իսկ ի մերս ՌՃԳ
 (1654):

Գրիչ՝ Յոնան երէց

Բ

343ա Ով եղբայրք, յիշեցէք զմեղաւոր, զանարժան զՅոնան էրէցս:

923

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 5562 (1402 Բ.)

Ա

2բ Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զտէր Եղիայ պարոնտէրն, որ արար
 անշինջ բարութիւն և ստացաւ ռիւր Ս. Գէորգեայ զաւրավարին ի յնդե-
 գիս²⁸ զհանգըստարանք ի արտ ներքև ճանապարհին՝ ի Մուրաթի յար-
 տէն մինչև ի Գուսնանց ճոթ՝ ներքին արտաճոթեր չորս կտոր՝ երկու
 դարբին Աւետիսին, իւր հայրենական մուլքն էր, ծախեց Եղիայ պարոն-
 տիրին, և նայ արար ռիւ Խնձորուայ²⁹ վանից Ս. Գէորգեայ զօրավա-
 րին, և երկու ճոթ ի յովումուայ Գրիգորից գնեց յաւջև Արքեանից ջրին՝
 ի Փառան զրախտի մօտ, և արար ռիւ Ս. Գէորգեայ զաւրավարին, ձե-
 ումբ Եղեգեց քահանայից և տանուտերաց՝ տէր Կիրակոսին, տէր Աս-

²⁸ Գյուղ վանի Կարճկան գավառում:

²⁹ Աղթմարի կաթողիկոսութեան վերին Կարկառի գյուղերից:

պատուիրի[ն], և դարբին Աւետիսին, և Ամիրխանին, և Ուկուծուայ Գր-
րիգորին, և Բերկրու տէր Յովանին, և Արքեմից տէր Ներսեսին, և ռէս
տաշատուրին, ի թուականութեան Հայոց ՌՃ և Գ (1654) ամին, և ի հայ-
րապետութեան Աղքամարայ տէր Ստեփաննոս կաթուղիկոսին, և ի պար-
նութիւն շերտից Զինարբէկին, և ի նայիպութիւն Սակալուայ Իսիւն³⁰։
Այս ամենայնի վկայութեամբ զնեց Եղիայ պարոնտէրն զայս արտերս և
արար ոխւ Ս. Գէորգի[յ] զաւրավարին, յիշատակ հոգոյ իւրոյ և
3ա ծնողաց իւրոց, հօրն՝ Միքայիլին և մօրն՝ Գուլաղին, և եղբարցն՝ Նոյին
և Խաշատուրին, և որդոցն՝ Յուսէփին, Գրիգորին, և դստերացն՝ Խո-
նովին, Գոհարին, Ոսկիխատին, և կանանց Խանգաղին և Գաւալին, և
հօրեղբարցն՝ Զաֆարին, Մինասին, տէր Յոհանիսին, Սալամին։ Եւ որ
ասէ նոցա զԱստուած ողորմին՝ Աստուած իւրն ողորմեսցի յահեղ դա-
տաստանին. ամէն։ Եւ ով որ հակառակի և դաւի անէ՝ նայ ի յԱստուծոյ
պատժի և պատուհասի, և զանէծք Կայնինն առցէ և զպատիժն Յուդայի
և զխաչհանուացն կրեսցէ. ամէն. եղիցի, եղիցի։

Բ

Աստուած ողորմի ասացէք Եղիայ պարոնտիրին, որ զներքին շաղցի
կանփոց (?) զնեց ի Միրաֆից և արար ոխւ Ս. Գէորգի[յ] զաւր[ա]-
վարին. Աստուած զիւր մեղքն թողու և զիւր ծնողացն. ամէն։

924

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 5804 (ԺՁ գ.)

313ա Յիշա[տա]կ է սբ. Աւետարանս մահադասի Ալէքսիանոսին և կողակ-
ցոյն՝ Ղզլարալէկէ, և որդոցն՝ Անուրէասին և Պետրոսին, ի դուռն Ս. Նի-
կողայոսին։

Թվին ՌՃԳ (1654)³¹։

925

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 6291 (1411 թ.)

19բ Դարձեալ յիշեցէք... Արապոյն, Աւետիսին, Ագատին, Մրֆայիլին,
Մաթէոսին, Մրայէլին, Խլղայթին, Անտոյնին, Սուփիասին, և իւր տղա-
յոցն՝ Առաֆէլին, Մարգարին, Ագատի տղային՝ Վարդանէնին <ի> և
իւր մօր՝ Գուլաղին, Փանոսին, Մրֆայէլի տղային՝ Միքայիլին, և իւր կը-
նոջ Գուլաղին, և Ագատի կնոջն՝ Նուբարին, և իւր Աւետին, իւր կողակ-
ցին՝ Ինախին. և Արապոյն և իւր կողայկցոյն՝ Մեղուշին։ Դարձեալ յի-
շէք... Մարաղին և իւր տղային՝ Արեւին, և իւր որդոյն՝ Գրիգորին, Դա-
լալին, և իւր ծնաւորին՝ Շարուրին։

³⁰ Կարդա Յիսուսի։

³¹ Ե. Հալալանը սույն ձեռագրի գրչութիւնը համարում է ԺՁ զար, և ձեռագրի նկարա-
գրութիւնից հետո բերում է 1792 թ. երկու հիշատակարան, սակայն սույն հիշատակարանը
ծուցակում տեղ չի գտել (տե՛ս 324, № 332, էջ 779—782)։

Դարձեալ ողորմի ասացէք Ղազարին և իւր կողակցին՝ Թառփաշին. ամէն: Աբրեխամոյն և իւր կողակցին՝ Ոսկոն, և իւր տղային՝ Բարսեղին:

Դարձեալ ողորմի ասացէք Վարդանին, որ ըստացաւ զսբ. Աւետարանս, <իւր> յիշատակ իւր և ծնաւոց և ամենայն արեան մերձաւորաց. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զտէր Սարգիս. և թուականիս Հայոց ՌՃԳ (1654) ամին:

926

Ա Ի Ծ Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7111

Գրիշ՝ Միքայէլ երէց
218ր Յիշատակ է սրբազան Աւետարանս Տաբախմեղիքի Թուման մըղղըսոյն և կողակից Նուշինին, և որդի տէր Ներսէսն և կողակցին՝ Խանումն, և որդիքն՝ Ասաառն և Աբրիհամն, և զստերաց իմոց Սինդուին և Մարիամն Թումիանն, Խանգատէն, և Հէրիֆնազն և առ Աստուած փոխեալ Թումանն և Գրիգորն, Ղազարն, և հօրեղբայրն իմ՝ Յովաննէս և կողակից իւր Թինաթին, իւր որդի Առութին, Ալամօն, Շանգատէն, Լալօն, Գուլֆանն, Մարիան, Մանժօն և հօրքորն՝ Ասքանդարն, իւր որդի Ռօսաօմն և Գասպարն, Բլիօն և առ հասարակ ամենեցուն զկենդանիս և ն[ն]շեցեալսն...:

Արդ՝ գրեցաւ սակաւ յիշատակարանս ի թվին ՌՃԳ (1654), ի թագաւորութեան տանս Վրաց Ռօստօմ խանին, ի հայրապետութեանն սբ. էջմիածնոյ Փիլիպոսի: Եւ գծող սորա Միքայէլ իրիցոյ. ամէն³²:

927

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Ց

Երևան, № 7112

Գրիշ՝ Աստուածատուր քահանայ
Վայր՝ Շէնեէր

ա

340ա Զտարտամս ի բարեաց և զփարթամս ի շարեաց զԱստուածատուր գրիշս աղաչեմ յիշել ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր:

բ

361բ Փառք..., որ ետ կարողութիւն տկար հոգոյ Աստուածատուր լոկ անուամբ քահանայի և գործով թափուր ի դասուց սրբազան քահանայից, հասանել ի յաւարտ եղանակաւոր տառիս, որ կոչի Շարակնոց, ի լընտիր և ի լաւ օրինակէ, յիշատակ հոգոյ իմոյ և ծնողացն իմոց՝

³² Զեռագրի գրչութեան հիշատակարանից առկա է միայն «Փառք»-ի մի մասը (217-րդ բ էջն ամբողջութեամբ): Հիշատակարանն ինչ-ինչ պատճառներով չի շարունակվել և հաջորդ՝ 218-րդ ա էջը դատարկ է: Նշանակում է ձեռագիրը գրվել է մինչև 1654 թվականը՝ վերևում բերված հիշատակարանը ձեռագրի գրչութեան հետ կապ չունի:

Ղազարին և Գուլնիգարին, և կողակցոյն իմոյ՝ Մարիամին, և որդոցն իմոց՝ Մարութին, Ղազարին, ի խնդրոյ սրբասնունդ դստերն իմոյ՝ Հէ-
րիքնազ հաւատուոր սարկաւադուհոյն, և այլ դստերացն իմ՝ Հովսիսիմին,
Սառին, Գուլասարին, Աննային, հեղինին, Մարթին և ամենայն արեան
մերձաւորացն իմոց. ամէն: Ի թագաւորութեանն Պարսից Կարմիր գլխոյ
362ա փոքր // շահ Ապսուզին, որդոյ շահ Սաֆուն, ի հայրապետութեան սբ.
էջմիսիմին տեառն տէր Փիլիպոսին, ի առաջնորդութեան սբ. աթոռոյն
Ստաթէի առաքելոյն ընդ երկայն ատուրս պահեսցէ զնա մինչ ի խո-
րին ծերութիւն. ամէն: Գրեցաւ սա յամի հ[ա]ղարու հարիւր և երեքին
(1654), ի գեղն որ կոչի Ելենէր, ընդ հովանեաւ Ս. Ստեփաննոսին և
Ս. Աստուածածնի կուսանաց յանապատին:

Դարձեալ Երեսս անկեալ աղաչեմ սիրելի Եղբայրք, յորժամ հանգի-
պիք սմա երդելով և կամ օրինակելով, յիշեսցիք ի սբ. յաղօթս ձեր
զԱստուածատուր զանպիտան գրիչս և զհոգևոր վարպետսն իմ՝ զտէր
Մովսէսն և զԱրիստակէս վարդապետն: Ոչ ծուլանալ, այլ խնդրել թո-
362բ դութիւն մեղաց // մերոց ի Քրիստոսէ փրկչն մերմէ, զի զանց արասցէ
աղօթիւք ձեր և զձերն ոչ յիշէ ի յաւուրն ահեղին. ամէն:

928

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երեան, № 7113

Գրիչ՝ Եղիայ
Վայր՝ Հալիսուր

362բ Փառք..., // որ ետ կարողութիւն փանաքի և տկար անձին հասանել
ի յաւարտ սբ. տառիս, որ կոչի Շարակնոց: Արդ՝ գրեցաւ սա ի յերկիրս
էճանան, ի գիւղս Հալիսուր, ի դուռն սբ. անապատիս, ընդ հովանեաւ
Ս. Աստուածածնիս և Ս. Ստեփաննոսիս և Ս. Մինասիս: Արդ՝ աղաչեմ
զձեզ, ո՛վ սբ. մանկունք սբ. Սիոնի, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ
աւրինակելով, յիշեսցիք ի մաքրափայլ ազաւթս ձեր զմաքրամիտ և
սրբասնունդ Միքայէլ միայնակեացն և զհոգևոր հայրն ///ն, որ է հա-
րազատ հայր և հոգաբարձու սբ. ուխտիս, և մայրապետ սբ. կուսա-
նոցիս Հովսիսիմին և Մախմուդն, և մարանպետ Ուսախանէն և ամե-
նայն միաբան ժողովելոցս և բարդեալ բնակելոցս ի սմա, կուսից և
պառաւաց խնդրեալ ի Տեառնէ, զի կատարումն սոցա ի բարին եղիցի
ի Քրիստոս Յիսուս, զի Տէր մեր որում փառք յաւիտեանս. ամէն:

Գրեցաւ սա ձեռամբ յոգնամեղ և եղեռնագործ, թշուառ անձին
363ա Եղիսաբէք³³ /// անձուկ ժամանակիս, վասն բազմանալոյ // անաւրէնու-
թեան: Ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպոսի, ընդ հովանեաւ Ըստա-
թէի եպիսկապոսութեան տէր Ներսէսին, ի թվականիս Հայոց ՌՃԳ

³³ Զեռագրում գրված է հապավված՝ «Եղի» ձևով: Մատենադարանի ձեռագրաց ցուցակում հարցականով կարդացվել է «Եղի[սաբե]ք» (հտ. Բ, էջ 463):

(1654): Արդ՝ երեսս անկեալ աղաչեմ զբարեմիա եղբարսդ, որք աւգտիք ի սմանէ երգելով կամ արինակելով, յիշեցէք և թողութիւն մեղաց խընդ-րեցէք զանազան մեղօք խոցոտեալ հոգոյս, զի և գուք լինիշիք յիշման արժանի ի Քրիստոսի...:

929

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Ց

Երեան, № 7140

Գրիշ՝ Մարկոս սարկաւազ

ա

299ա Ո՛վ եղանակաւորք, յիշեցէք զյեղկելի, զտատանեալ գրչիկս զՄար-կոս սարկաւազն, և զծնօղն իմ առ հասարակ. յիշողս՝ Աստուած յիշէ: Թվին ՌՃԳ (1654)³⁴:

բ

369ա Փառք...: Գրեցաւ եղանակաւորս ի հայրապետութեան տեառն Փի-լիպպոսի երիցս երանելոյ և երկրորդ լուսաւորչի ազգիս, և յառաջնորդութեան նահանգիստ Պարսկաստանի Դաւիթ արքեպիսկոպոսի Զուլա-յեցոյ, և ի թագաւորութեանն Պարսից շահ Ապագիւն՝ Երկրորդին, ընդ հովան[ե]աւ Ս. Աստուածածնին, ի թվականիս Հայոց ՌՃ և [Գ] (1654)-ին:

Նաև զիս զանարժ[ան] և անարհեստ գրչիկս զՄարկոս սարկաւազն յիշել աղաչեմ, որ տեղծ մատեմաթ գրեցի զսա, անմեղադիր լերուք սակս պակասութեան սորա թէ՛ գոյն, և թէ՛ խաղին, և թէ՛ զոր ինչ պատշաճիք գտանի ի սա, զի կարն իմ յայսչափ էր:

369բ Եւս առաւել աղաչեմք, մանկունք սբ: եկեղեցւոյ, որ բոլոր սրտիւ հայցմամբ խնդրել ի Քրիստոսէ սակս, զոր ասէ մարգարեն «Երանի...» զոր և եհաս Ըղծից իւրոց կատարմամբ սբ. գրոցս: Վասն որոյ աղաչեմ զամենեանս զվայելօղսդ և հանդիպօղսդ այսմ գրոց զՖարդուգաւ, որ ըստացաւ զսա ի հալալ և ի արդար վաստակոց իւրոց և ազգատոհմին իւրո[յ]։ ամէն: Կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զՖարդուգաւ, և զհայրն՝ Ասատուրն, և զմայրն՝ Թանկագիգն, և զորդիքն՝ Ղազարն, տէր Սարգիսն, Մուրատն, Նասդիաէն. և զբերքն՝ Ագիւմինդուիսն, Ասքանդարն, Սինդուիսն, յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս Ֆարդուգաւ, և զմեծ պապն՝ Մատուրն և զկողակիցն՝ Սանդուիսն, յիշեցէք...:

380ա Կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զՂազարն, և կողակիցն՝ Մարդարիտն, // և որդին Սեխնէն, դուստրն՝ Խանփարին, յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս Ասատուրն և իւր կողակիցն՝ Թուրվանդէն, յիշեցէք...:

Կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զտէր Սարգիսն և զկողակիցն՝ Նուրիջանն, և որդին:

³⁴ Սույն ձեռագիրն ընդօրինակել են Աստվածատուր (1644 թ.) և Մարկոս (1654 թ.) սարկավազները: Առաջինի հիշատակարանը տեսնել 1644 թ. շարքում:

930

Երևան, № 7583 (ԺԳ դ.)

Նորոգող, կազմող՝ Յովանէս
Վայր՝ Սովուխչուրալս

372ա Փառք... Վերստին նորոգեցաւ քառաբողիս աղբերս Եղեմայ և կազմեցաւ ձեռամբ մեղսաներկ Յովանէսի, ի վայելումն մանկանց Սիոնի, ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոսի ամենայն Հայոց կաթողիկոսի և յարհիական եպիսկոպոսութեան յայսմ նահանգի տէր Գրիգոր աբահի եպիսկոպոսի և ի թվականութեանս Հայոց ՌՃԳ (1654) ամի:

Արդ՝ ստացաւ զսա ի հալալ ընչիցն և ի յարդար վաստակոցն իւրոց Գէլմէլիքն և եղ յիշատակ յանառիկն Սիոն, յիշատակ իւր հոգւոյն և առն՝ Մինասին, որդւոյն՝ Աստուածատուրին և զստերացն իւրոց՝ Այիգպիֆային, և Մարիամին, և Այպիֆային, և իւր ծնաւդացն՝ Խաչկինային և Խապիֆային և ամենայն արեան // մերձաւորացն, և եղ զսբ. Աւետարանս ի դուռն Ս. Աստուածածնին, յիշատակ անջնջելի ի Սովուխչուրալս զիւղն: Արդ՝ մի՛ ոք իշխեսցէ ի յաղդականաց իւրոց առնուլ զսա և ծախել և կամ դրաւ դնել: Եւ թէ ոք ձեռնամուծի լինի յանդգնութեամբ՝ պատժի ի յԱստուծոյ և ի Տիրամայր Ս. Աստուածածնիս բարեխաւսութենէն զրկեսցի...:

931

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7698

Գրիչ՝ Նիկողայոս

293բ Փառք... որ զտկարութիւնս իմ զարացոյց յաւետ իւրոյ իմաստութեանն, վասն որոյ և ես մեղապարտ ոգի Նիկողայոս անարժան ծառայ ծառայիցդ Աստուծոյ, յանձն առեալ ոգւով չափ կատարեցի զտառն հոգեշունչ աստուածազարդ, աստուածախաւս սբ. Աւետարանիս...:

294բ Գրեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ նուաստ և յետին գրչի Նիկողայոսի մեղապարտի, ունանազործ մելանաւորի, ի թվաբերութեանս ասքանազեան և աբեթական տօմարի ՌՃԳ (1654) և ըստ նորումս շրջանի ԼԹ (39), և ի գալստենէ Կենարարին ՌՈՄԷ (1657), ի յստոյգ և լընտիր

295ա արինակէ, ևս առաւել համաբայիցն, զի գալլափար սորին էր ի դըբանէ Ս. Սարգիս զարականին, ի յաշխարհիս Հոնաց, յանեղաշէն և աստուածապահ քաղաքս ի Կաֆայ, ընդ հովանեաւ բարձրակառոյց և կամարակապ աւագ եկեղեցոյս, որ յանուն Սրբոյն Սարգսի զարաւարին և որդոյ նորայ Մարտիրոսին: Ի հայրապետութեանն Հայոց տեառն Փիլիպպոսի և յեպիսկոպոսութեան ամենայն հիւսնական կողմանց տէր Գրիգորի արհնեալ քահանայապետի, ըստացաւ սբ. Աւետարանի[ս], զոր տէր Քրիստոս պահեսցէ ի կամս ողորմութեան իւրոյ. ամէն:

Ի յայսմ ժամանակի գրեցաւ ամենագովելի... սբ. Աւետարանս, չորեք ճառագայթեան...:

296բ Արդ՝ այսմ աստուածապատում և քրիստոսաւանդ տառիս ցանկացող եղեալ տէր Գրիգոր // արհի եպիսկոպոսն ետ գրել զսբ. Աւետարանս...

րանս, ի վայելումն անձին իւրոյ և յիշատակ հոգւոյ իւրոյ: Արգ՝ Երբ հանդիպիք սմա ընթեռնելով կամ գաղափար առնելով, յիշեսցիք ի մաքրափայլ և ի սրբամատոյց յաղաթս ձեր տէր Գրիգոր արհի եպիսկոպոսըն և ղծնաւղսն իւր, զհայրն՝ զՍարգիսն և զմայրն՝ զԳամարմելիքն, և զեղբայրսն՝ զՍաֆարն, զՍուլքանշան և զՅովնանէն, և զքւերքն՝ Խանիպիքայն և զՇաներին, և զեղբարց որդիսն՝ զԼուսպարոնն, և զՂազարն և զամենայն արեան մերձակայսն, զայժմուս կենդանիքն և զկանխաւ ղենջեցեալքն:

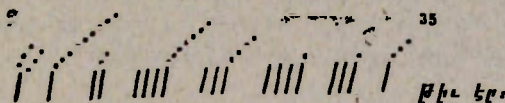
296բ ... // Արգ՝ աղաչեմ զսրբազան և զաստուածամերձ դասս քահանայիցդ, որք ընթեռնուք և լուսաւորիք, յիշեսցիք զվերոյ դրեալքս ի սմա և ղիս ընկնողայս մեղաւոր գրիչ և զուսուցիչն իմ՝ զտէր Զաքարիայ սրբազան քահանայն, որ բազում աշխատանք կրեց ի վերայ մեր, տէր մեր Յիսուս Քրիստոս իւր փոխարէնն ընդ սբ. քահանայիցն ի միասին տաց: Նաև զտէր Յովնանէն քահանայն յիշեսցիք, որ սբ. Աւետարանիս գործառութեանն նա ևս աշխատանք կրեց, փոխարէնն ի Քրիստոսէ առնուցու: Եւ զմարմնաւոր ծնաւղսն իմ, և զեղբարքս, և զքորքս, և զամենայն մերձակայսն իմ...:

932

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 8106 (ԺՁ դար)

Զամենավրէպս Յովնանէն աղաթս այց առնել մաղթեմ.

933

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 8131

Գրիչ՝ Յովնանէն

87ա Անարժան Յովնանէն գրիչս յիշեսցիք ի Քրիստոս: Թվին ՌՃԳ (1654):

934

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 9288

Գրիչ՝ Ալիքսան երկց

106բ Զմեղուցեալս ծառայ ծառաիցդ Աստուծոյ և զմեռեալ հոգիս և ի սրտէ խոցեալ գրչիս, մեղսաներկ Ալիքսան իրիցոյ, աղաչեմ յիշել միով Տէր ողորմիւ, զուսուցիչս, և ղծնաւղս, և զամենայն արեան մերձաւորքս, և Աստուած յիշողացդ ողորմեսցի...: Թվին ՌՃԳ (1654):

35 Կարգացվում է «գրին ՌՃԳ» (1654):

935

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 9123 (ԺԳ դ.)

ա

312ա Դարձեալ յիշեցէք վԱրխտակէս Եպիսկոպոսն, որ ի թվին Հայոց ՌՃԳ (1654), յոյս ի յԱստուած եղեալ և սկսաւ նորոգել մեծ գմբեթ կաթուղիկէին Սրբոյն Սանփաննոսի, բարձրաբերձ և սրբատաշ յօրինուածով, այլ և ղսաղկր Բ (2) գմբեթաց և ղղարիսպն շրջապատ և զաղբիւրն բարեհամ և զմեծ դարկան կամարակապ և երկաթապատ ղոներովն և ղտնտեստունն խցնեցովն, այլ և զտեղի խոտաճարակ ճգնաւորացն խոյակ[ապ] (?) եկեղեցի և զայլ խախտեալ տեղիս նորոգեաց, զոր տէր Աստուած ամենայնի տացէ վարձս ըստ վաստակոց իւրոց. ամէն:

Նվիրատուն՝ Արխտակէս Եպիսկոպոս

Բ

Նաև Արխտակէս Եպիսկոպոսս ստացայ ղսր. ժամագիրզս և եղի յիշատակ ի դուռն Ս. Կարապետի, այլ և ընդ սմին ստացայ և ազատեցի ղգրաւ դրեալ գրեանս սբ. տանս՝ և Ասմաւուրք մի, և զՀեթում բարեւոյաշտ թագաւորի խազին սբ. Աւետարանն սլաւեալ և ղարդարեալ ներկայ յՍրբոյ և արտաքոյ զանաղան յօրինուածովք և ոսկեխուռն երանգօք, ընդ նոսին և փոքր մագաղաթ Աւետարան մի նոյն գունակ և ոճով, և Բ (2) վառի խաչ և սէրոնակ շուրջառ մի և այլ բազում անօթք, որք էին գրաւ և գերի ի ձեռս այլազգաց: Եւ իմ բազում աշխատութեամբ աղատեալ ղսրսա և անդրադարձեալ վերստին ազատեալ ըսր. գրեանքս, եղի յիշատակ ի դուռն Ս. Կարապետին ի փրկութիւն հոգւոյ իմոյ. ամէն:

936

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 9798

Գրիշ՝ Նիկողայոս

Վայր՝ Կաֆայ

298ա Փառք...: Վասն որոյ և ևս մեղապարտ ոգի Նիկողայոս անարժան ծառայ ծառայիցդ Աստուծոյ, յանձն առեալ ոգւով չափ կատարեցի զտառս հոգեշունչ աստուածազարդ, աստուածախաւս սբ. Աւետարանիս, զոր ամենասուրբ հոգին հանգչելով...:

299ա Գրեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ նուաստ և յետին գրչի Նիկողոսի մեղապարտի, ունայնագործ մեկնաւորի, ի թուարբերութեանս ասքանաղևսն և արեթական տաւմարի ՌՃԳ (1654) և ըստ նորումս շրջանի ԼԹ (39) և ի գալստենէ Կենարարին ՌՈՄԷ (1657), ի ստոյգ և յընտիր աւրինակէ, ևս առաւել համաբայիցն, ղի գաղափար սորին էր ի դրանէ Ս. Սարգսի եկեղեցոյ, ի յաշխարհիս Հոնաց, յանեղաշէն և աստուածապահ քաղաքս ի Կաֆայ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և Սրբոյն Սարգսի զօրեղ զաւրավարին և որդւոյ նորա Մարտիրոսին: Ի հայրապետութեանն

299^բ Հայոց տեառն Փիլիպպոսի // և յեպիսկոպոսութեան ամենայն հիւսւսա-
կան կողմանց տէր Գրիգորի արհնեալ քահանայապետի, զոր տէր Քը-
րիստոս պահեսցէ ի կամս ողորմութեան իւրոյ. ամէն: Ի յայսմ ժամա-
նակի դրեցաւ ամենագովելի և դերահռչակելի... սբ. Աւետարանս շո-
րեք ճառագայթեան...:

300^ա Արդ՝ այսմ աստուածապատում և քրիստոսաւանդ տառիս ցանկա-
ցաւդ եղեալ աստուածարեալ և պատուական այրն պարոն Ուլովսանն
և ետ դրել զսբ. Աւետարանս, ի վայելումն անձին իւրոյ և յիշատակ
հոգւոյ իւրոյ: Արդ՝ որք հանդիպիք սմա ընթեռնելով կամ գաղափառ
առնելով, յիշեսցիք ի մաքրափայլ և ի սրբամատոյց յաղաթս ձեր զպա-
տուելի և քրիստոսասէր որեարն զՈւլովսանն կոչեցեալ և զծնաւղսն իւր,

300^բ զհայրն իւր զխօճայ Միքիեանն և զմայրն իւր՝ զՇանումաղէն // և
զնախնի ծնողսն իւր՝ զհայր հօր իւրոյ զխօճայ Անդրէասն, և զհանիկն
իւր՝ Ջասլիգաւն, նաև զհօրեղբայրն իւր՝ զԱռաքէլն և զհամօրէն ազգա-
տոհմսն, և զառտնիսն զկենաց կցորդսն, իսկ և զնորաբողբոջ և զդե-
ռաբուսիկ զորդեակն իւր՝ զԱնդրէասն, և զորս Տէր պարզեցեցէ, և զա-
մենայն արեան մերձաւորսն զայժ[մ]ուս կենդանիսն և զկանխաւ ննջե-
ցեալսն...: Արդ՝ ազաչեմ զսրբազան և զաստուածամերձ դասս քահա-

301^ա նայիցդ, որք ընթեռնութ և լուսաւորիք, յիշեսցիք զվերոյ գր[ե]ալքս ի
սմա. և զիս զնիկողայաս մեղաւոր գրիչ, և զուսուցիչն իմ՝ զտէր Զաւա-
րիայ սրբազան քահանայն, որ բազում աշխատութեամբ և ճշգրտիւ,
զմեղաւորս հասոյց ի յայսմ արհեստի, զոր տէր մեր Յիսուս Քրիստոս
իւր փոխարէնն ընդ սբ. քահանայիցն տացէ: Նաև զմարմնաւոր ծնուղս
իմ և եղբարքս, և դքորքս, և զամենայն մերձակայսն իմ: Եւ յիշէ սրտի
մտաւք, և ինքն յիշեալ լիջի առաջի ահեղ ատենին Քրիստոսի...:

937

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Կ. Պօլսի Պալատի Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցի, № 61 (մանրածապովէն, Երեան, № 520)

Գրիչ՝ Սարգիս

Վայր՝ Կ. Պօլիս

Փառք...³⁶ Աստանաւր ժամանեալ եղև կատարումն սրբազան մա-
տենիս և աստուածաբան Աւետարանիս, որոյ նշանակութիւնն յանուանէ
իւրմէ անտի՛ ճանաչեալ յայտնի է... // ...:

Արդ՝ զրաւ հասեալ և յանկ ելեալ աւարտեցաւ սբ. Աւետարանս ի
թուաբերութեան և ի շրջագայութեան հայկաղան տումարի ՌՃԳ (1654)
ամի, ձեռամբ Սարգիս անիմաստ գրիչի, առ դրան տաճարի Սրբոյն Սար-
գրսի զաւրավարի, յարքայանիստ և ի կայսերաբաղմ գահոյս, ի գերա-
խումբ մայրաքաղաքաց ի մեծ Կոստանդնուպօլիս, յիշխանութեանն ազ-
գին ազարացոց, սուլտան [Մուսամեղ]³⁷ մանուկ տիօք թագաւորի, և
յառաջնորդութեան քաղաքիս Յովաննէս վարդապետի. այլ ի հայրապե-
տութեանն, որ ի սբ. էջմիածինն, տեառն Փիլիպպոսի սրբափայլ և երիցս

³⁶ Ձեռագիրն էջահամար չունի: Հիշատակարանը գտնվում է ձեռագրի վերջում:

³⁷ Անունը չնշված է:

հրանեալ դիտապետի, որ ընդ ամենայն տիեզերս, որոյ վիպասանութիւն սրբութեան և մաքրութեան գովասանութիւնն ոչ է մեզ յանկ և ի ճահ ընդ գրով արկանել, այլ || գերագունիցն թողցուք պատմաբանել զայն, զոր տէր Աստուած մեր հաստատուն պահեսցէ ընդ երկայն աւուրըս. ամէն:

Բայց զի սովորութիւն է արանց աստուածասիրաց և բարեպաշտօն քրիստոնէից միշտ զերկայնոցն խոկալ և յայն վարժիլ... այսմիկ ցանկացեալ եռափափազ սիրով և յօգնատարափ ըղձիւ քրիստոսասէր և մեծ ազգի այս այս Յակոբ դպիր, որ էր երբեմն լեալ յԱկան դաւառէ, և ստացեալ զսա ի հալալ ընչից և արդեանց իւրոց և ետուր մեծածախ զարդարել զանազան ոսկոյ որակութեամբ և պէսպէս դունաւք և ծաղկաւք ոսկեաւ հանդերձ, քաղցրահայեաց դիմաւք ի տեսութիւն բազմաց սակս յիշատակի հոգոյ իւրոյ և ծնաւզացն իւրոց, հաւրն՝ ծերացելոյ և մեծաշուք պանծացելոյ մահտեսի Վաճրապի և մահտեսի Շաղա//տային, և քրեւրցն՝ Քնարին, Դշխոյին և Մարիամին, և կողակցին՝ Գոճարին, և ծաղկափթիթ որդոյն՝ Յովանէսին, և դստերն՝ Մարթային և հանգուցեալ զաւակացն՝ Յովանէսին, Սառային, Մկրտիչին, Դուկասին և Մարտիրոսին, և համարէն շառաիղաց նորին: Եւ եղ յիշատակ ի դուռն սբ. եկեղեցոյն, որ յանուն մեծաց հրեշտակապետացն Միքայէլի և Գարրիէլի կառուցեալ է ի Կոստանդնուպոլիս: Բայց աղաչեմ զամենեանդ, որք հանգիպեալ պատահիք սմա տեսանելով և կամ գաղափարելով, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զվերոյ ասացեալ ստացող սբ. Աւետարանիս զՅակոբ դպիր, հանդերձ ծնօզիւք և ամենայն ազգատոհմիւք և ասացէք Աստուած ողորմի...:

938

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն՝

Զիկագոյի համալսարան, № 234 (մանրաժապավեն, Երեւն, № 607). տե՛ս նաև Ճանիկյան, № 41, էջ 95

Գրիշ՝ Յովանէս դպիր Վայր՝ Կ. Պօլիս

173 Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի քաղաքն Ստամպոլ, որ է Կոստանդնուպօլիս, Բիւզանդիա, ի դուռն Սրբոյն Մարգսի զօրավարին և որդւոյ նորա Մարտիրոսին, և թվականիս Փրկչին³⁸ ՌՃԳ (1654)-ըն, ձեռամբ³⁹ սուտանուն Յովանէս դպրի, զոր և յիշել զիս առ Տէր մաղթեմ:

Այլ և արդ՝ յիշեցէք զմահտեսի Ղազարն և զիւր եղբայր զՓիլիպոսն, զԺնօղսն՝ մահտեսի Պետրոսն, մահտեսի զՄարիամն և զիւր որդիքն՝ զՅակոբն և զԹաթէոսն, և զկողակիցքն իւրեանց մահտեսի Վառվառն և զՕլիտայն և ամենայն արեան մերձաւորաց, որ եղեալ են յիշատակ յԱկնայ քաղաքն, ի գիւղ Կարուջլայ, ի դուռն սրբոց անարժաթ բժշկացն՝ Կոզմաի և Գամիանոսի⁴⁰:

³⁸ և ³⁹ Այս երկու բառն այլ ձեռագրով գրված է ուրիշի կողմից: Փրկչական ՌՃԳ-ն սրբիւր է, այն պետք է ընդունել Հայոց թվականն: Այդպես է գրված հաջորդ ծանոթագրութիւնն մեզ: Ճանիկյանի մոտ «Հայոց ՌՃԳ»:

⁴⁰ Հիշատակարանը շարունակվում է 1681 թ. նորոգման հիշատակութեամբ. «Վերստին նորոգեցաւ ի թվականիս Փրկչին ՌՃԼ (1681) ռզոստոսի ԻԴ (24)»:

939

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Չիկադոյի համալսարան, № 275 (մանրաժապավեն, երեսն, № 608)

Գրիչ՝ Աստուածատուր Երէց

Վայր՝ Կ. Պօլիս

305ա Փառք... որ ետ ինձ զօրութիւն հասանել յաւարտ ցանկալի || և
 305բ փափագելի աստուծային գանձուս և հոգևորական երգոյս: Արդ՝ գրեցաւ
 սա ձեռամբ մեղաւոր և անարժան գրչի Աստուածատուր երիցուն, ի
 Կոստանդնուպօլսի, ի դուռն Ս. Սարգսա[յ] զաւրավարին, ընդ հովա-
 նեաւ սրբոյն. ամէն:

Արդ՝ գրեցաւ սա ի թվականիս Հայոց ՌՃԳ (1654), Կրկին աղաչեմ
 զձեզ, ո՛վ եղբայրք, յորժամ հանդիպիք սմա տեսանելով կամ արինա-
 կելով կամ ուսանելով միով ողորմեայի յիշեցէք և Աստուած զձեզ յի-
 2է. ամէն[ն]:

940

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան (լուսանկար № 170)

Վայր՝ Ըստանոս

13 Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի գաւառիս Սեբաստիոյ,
 ի գիւղն որ կոչի Ըստանոսի, ընդ հովանեաւ Ս. Թէոդորոս վկային, որ
 ետ կարողութիւն տկար անձին իմոյ աւարտել զսբ. Աւետարանս ի
 լաւ և ընտիր արինակէ, ի թվաթերութիւնս Հայոց Ռ և ՃԳ (1654) ամին:
 Արդ երեսս անկեալ աղաչեմ զձեզ. հարք և եղբարք, որք հանդիպիք սմա
 կարդալով կամ տեսանելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զա-
 նարժան դրին իմ ղծնաւղսն իմ, և զուսուցիչն իմ՝ զՇամլուն. և որ յի-
 2է...:

941

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Ա, № 817

Գրիչ՝ Թաղէոս դպիր

Վայր՝ Շօնօք

223բ Փառք...: Կատարեցաւ աստուածազարդ և ծաղկաւէտ տառս մա-
 տամբ փծուն դրչիս՝ սուտանուն Թաղէոս դպրիս... ի յերկիրս Սրբնջակ,
 ի գիւղաքաղաքս, որ կոչի Շօնօք, ի խնդրոյ բարեմիտ և հեզահոգի ար-
 հի եպիսկոպոսին՝ տէր Արիստակէսին...:

942

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Ա, № 818

224ա Եւ դարձեալ Աստուած ողորմի ասացէք խոճայ Սարուխանին և Տի-

րամօր⁴¹ առ հասարակ ժողովրդոց, զի միարանեալ ի միասին վերակացութեամբ տէր Մեսրոպին վերստին ի հմանց զժամատուն շինեցին, թուին ՌՃԳ (1654):

943

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Ղ. Փիրղալիմյան, «Նշխարք», հտ. Ա, № 821

Գրիշ՝ Մարտիրոս քանանայ
Վայր՝ Դաշտ

324բ Փառք... թուական ՌՃԳ (1654) գրեցաւ դիրքս Մոկս, ի գեօղս, որ Դաշտ կոչի, ընդ հովանեաւ Ս. Յակոբայ և Կեցնայ Ս. Աւետարանի և Քառասուն մանկան Ս. Նշանի, ձեռամբ անարժան Մարտիրոս քահանայի...:

944

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Ղ. Փիրղալիմյան, «Նշխարք», հտ. Ա, № 822

Նորոգող՝ Թումայ երէց

226ա ... Արդ՝ նորոգեցաւ գիրքս յերկիրն Բասենու, ի վանս Ս. Աստուածածինն՝ բարձրահայաց և գմբէթյարկ, յառաջնորդութեան տեղւոյն Աւետիս արհի եպիսկոպոսին Բաղիշեցոյ, որ մականուամբ Կոբեկոնց ասի, ձեռամբ սուտանուն Թումայ երիցու նորոգեցաւ ի թուին ՌՃԳ (1654):

945

ԴԻՈՆԷՍԻՈՍԻ ԱՐԻՍՊԱԳԱՅԻՈՅ ՅԱՂԱԳՍ ԵՐԿՆԱՅՆՈՅՆ

ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆՅ

Տիրայր վարդապետ, № 90

Գրիշ՝ Բաբսեղ վարդապետ

ա

1699 Ղի որպէս ուրախութիւն է աշխատողաց առնուլ վարձս և նաւելոցն ի նաւահանգիստն ժամանել, նոյնպէս և գրչին՝ ի վերջին կէտն: Վասն որոյ գոհացողական ձայնիւ փառք, պատիւ և երկրպագութիւն ամենասուրբ Նորոգողութեանն՝ Հօր և Որդոյ և Հոգոյն Սրբոյ՝ այժմ և անսպառ յաւիտեանս. ամէն: Որ ետ կարողութիւն կարէվէր խոցելոյս Բաբսեղի

1700 պիտակ անուն բանի սպասաւորին, հասանել ի վերջին գիծ տառիս // սրբոյն Դիոնէսիոսի Արիսպագացոյ աստուածաբան վարդապետի: Որ յոքնատենչ փափագանօք գծագրեցի զսա ըստ իմոմ կարի. և յաւելի զգիծ մատինս զգիրքս զայս, ի գանձ սբ. եկեղեցոյ, ի յիշատակ ինձ և բարեխօս առ Քրիստոս: Սա ինձ սրտի հարազատ, որ միշտ յիշեսցէ զիս առ Աստուած և թողութիւն մեղաց իմոց խնդրեսցէ: Նաև աղաչեմ

⁴¹ Ղ. Փիրղալիմյանը ձանոթագրում է, որ եկեղեցին գտնվում է Վանում:

զհանդիպողսդ սբ. դրոցս և ոյք ընթեռնոյք զսա կամ օրինակէք, յիշես-
շիք յաղօթս ձեր զմեղսաթաւալ ոգի նուաստ Բարսեղ վարդապետս, և
զծնողսն իմ՝ զտէր Ստեփաննոսն, որ մականուամբ Զիգ ասի, և զմայրն
իմ՝ ՂԱՆՆԱՅԻՆ և զամենայն արեան մերձաւորս իմ: Եւ որք յիշեն սրտի
մտօք՝ յիշեալ լիցին ի Քրիստոսէ ի միւսանգամ զալստեան նորա, որ է
աւրհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

Գրեցաւ Թուին, որ ի ծննդենէն Քրիստոսի ՌՈՄԴ (1654) և Հայոց
ՌՃԳ (1654)⁴²:

Բ

Աղաչեմ զհանդիպողսդ սբ. դրոցս յիշել զԲարսեղ գրիչս⁴³:

946

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Տիրայր վարդապետ, № 103

Գրիչ՝ Մարկոս

ա

1630 Որոց աղօթիւքն ողորմի ստացողի դրոցս պարոն Ուլուխանին, հայ-
րեն՝ Միւրջանին, եղբայրն՝ Հայպաթին, որդին իւր՝ նորաբուս, դեռաբող-
բոջ Անդրիասն, և զիս՝ մեղաւոր Մարկոս գրիչս, որ փոքր ի շատէ աշ-
խատեցաք ի վերայ սորա. թվին ՌՃԳ (1654)⁴⁴:

Բ

Լի սրտիւ ասացէք ստացողի դրոցս ողորմի խոջայ Ուլուխան[ին],
և որդին պարոն Անդրիասն⁴⁵:

947

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Տիրայր վարդապետ, Man. № 23

Գրիչ՝ Յովնանէս երէց
Վայր՝ Արզրում

327 Գրեցաւ սակաւ պատմութիւնս ձեռամբ սուտանուն մեղաւոր Յով-
նանէս երիցուս, ի քաղաքս Կարնոյ, որ այժմ ասի Արզրում. թվին ՌՃԳ
(1654):

⁴² Ինչպես հաղորդում է Տիրայր վարդապետը, այս ձեռագիրը ռադկացած է երկու մա-
սից առ. մասը ՌՃԺԳ (1664). ք. մասը ՌՃԳ (1654)⁴³, էջ 1652, 1699:

⁴³ Ցուցակում նման երկու հիշատակարան էլ կա:

⁴⁴ Գլխավոր հիշատակարանը խիստ ավերված է. այդ վիճակով այն չվերցրինք: Կարելի
է ենթադրել, որ ձեռագրի հիմնական գրիչը Մարկոսը չի եղել, գլխավոր հիշատակարանում
կարելի է կարդալ «ձեռամբ [մեղաւոր Դաւ]թի գրիչ»:

⁴⁵ Ցուցակում կան նման մի քանի հիշատակարաններ էս:

948

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

ՏՅԶՄՎ, № 391 (Ժն դ.)

Հետ. ստացող՝ Պետրոս կրօնաւոր

844 Արդ՝ ի վերջին և յերեկոյացեալ ժամտնակիս ես՝ Պետրոս կրօնաւորս ստացայ զգիրք, որ կոչի Սաղմոսարան, և ձեռամբ իմով նորոգեցի զսա, յիշատակ հոգւոյ իմոյ և ծնողաց իմոց՝ հօր իմոյ Ասլանին և մօր իմոյ Բեկիջանին, եղբարց իմոց Պօղոսին և Աստուածատուր դպրին, և քրեւերն իմոյ՝ Գոնարին և ամենայն արեանառու մերձաւորաց իմոց՝ կենդանեաց և մեռելոց. ամէն, Վասն որոյ երես ի գետին դնելով աղաչեմ զմանկունսդ սբ. եկեղեցւոյ, զի... ողորմի ասացէք անարժան Պետրոսի և ծնողաց իմոց և որ առատ է ի տուրս բարեաց ձեզ առ հասարակ ողորմեսցի. ամէն, ի թվին ՌԺԳ (1654):

949

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՏՅԶՄՎ, № 528

Գրիշ՝ Պետրոս

Վայր՝ Եղուկիա

999 Փառք..., որ ետ կարողութիւն տկար մարմնոյս... Պետրոս անպիտան և անարժան գրիշս, Արդ՝ զրեցաւ եղանակօր և շարունակ քաղցրահամ և անուշահոտ կտակս այս, որ կոչի Ձայնաքաղ, ի քաղաքս Եղուկիա, և այժմ տաճիկ բառով ասի Թոխաք, ի վայելումն¹⁶. ի թագաւորութեանս Տաճկաց սուլթան Մանամատ, և ի կաթողիկոսութեանն էջմիածնայ տեառն տէր Փիլիպոսին, ի թվաբերութեան հայկազնեայ տումարին ՌԺԳ (1654): Որք հանդիպիք սրմա տեսանելով, ուսանելով և բան ինչ ի սմանէ աւգտելով, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զՊետրոս փժուն զրիշս և զծնաւղսն իմ և զայլ ամենայն արեան մերձաւորքս մեր՝ զկենդանիս և զհանգուցեալս...: Ով պատուելի հայրք ե եղբայրք, մի՛ մեղադրէք Ձայնաքաղիս այլայլեսցա, զի շարականն խաղակէի (SIC) և զտէրունին և զսրբոց /| յիշատակն մինչ որ մէկ մէկի միջէ գտնէի, նայ բազում անգամ բանն ի բանէն կտրեր է և ի մէջ ժողովրդեանն ծաղր և նախատինք եմք եղեալ. եթէ հաճոյ թվի ձեզ ըստ Տեառն շնորհ:

950

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՅԶՎՍ, № 173 (մինչև 1654 թ.)

ա

735 Փառք...: Արդ՝ ցանկացող եղև սր. Աւետարանիս աստուածասէր և բարեպաշտ, հեզահոգի վաճառականն Զուղայեցի Զամալէնց պարոն Պօղոսն: Եւ ըստացաւ զսա ի հալսւ վաստակոց իւրոց, յիշատակ հոգ-

¹⁶ Ստացողի անունը չի նշված և կիս տող դատարկ է թողնված:

ւոյ իւրոյ և ծնողացն, հօրն՝ խոճայ Գրիգորին, և մօրն՝ Մուրասային, և կողակցին իւրոյ՝ Վառվառին, և որդւոյն՝ Յարութիւնին և Աղափիրւոյն, և դստերն՝ Լէյլիջանին, և ամենայն արեան մերձաւորացն: Զի արժաթապատ կոստիսեաց // զմագաղաթ ոսկիատուփ սք. Աւետարանս, և ետ ի դուռն Երեման Ս. հաշ եկեղեցւոյն, ի գեղեցկաշէն քաղաքն Վենետիկ, ի թուականութեան ազգիս մերոյ Հայոց հազարերորդի հարիւրերորդի երեքերորդի (1654), ի հայրապետութեան սք. աթոռոյն Էջմիածնայ տեառն Փիլիպպոսի՝ երիցս երանեալ, սրբազան, ընդհանրից կաթողիկոսի:

Հետ. ստացող՝ Զամալէնց Պօղոս

Բ

Դարձեալ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ դասք լուսերամ քահանայից և մանկունք սք. եկեղեցւոյ ..., որք հանդիսիք սք. Աւետարանիս՝ կարդալով կամ տեսանելով, յիշեցէք զմեղօք զառածեալ նուաստոգի Պօղոս վաճառականս, և զծնողսն իմ, և զամենայն արեան մերձաւորսն իմ ի մաքրափայլ աղօթս ձեր և լիով սրտիւ ողորմի ասացէք. իսկ ողորմածն Աստուած զձեզ յիշողացդ և մեզ յիշելոցս ողորմեսցի ի միւսանգամ զալստեան իւրում և նմա փառք յաւիտեանս. ամէն:

Դարձեալ երեսս անկեալ աղ[աշ]եմ զձեզ, զի զգուշութեամբ պահել զսք. Աւետարանս ի հրոյ և ի ջրոյ և ամենայն փորցանաց: Եւ դարձեալ մի՛ ոք իշխեսցէ ձեռնամուխ լինել սք. Աւետարանիս և կամ հանել ջանայ զսա ի քաղաքէս Վենետիկու և ի դրանէ Երեման Ս. հաշ եկեղեցւոյս. զի որք լրբին և անդքնութեամբ առնեն՝ այնպիսիքն զմասն ի Յուդայի առցեն և զպատիժս ի Կայէնի, և ընդ սեղանակողոպտ քահանայիցն դասեսցին. ամէն:

Գրիշ՝ Սահակ Թոխաթեցի

Գ

Արդ՝ ես նուաստ Սահակ Էրէցս հրամանաւ երջանիկ հայրապետին մերոյ տեառն Փիլիպպոսի սրբազան կաթողիկոսի ամենայն Հայոց, կացի ի Վենետիկ երեք ամ և վեց ամիս՝ առ ի քահանայադորժութիւն Հայոց վաճառականաց և սպա//սաւորութիւն Երեման հաշ եկեղեցւոյս, որ և վասն եկեղեցւոյս բաղում նեղութիւն և վիշտս կրեցաք ի ձեռն սուտ և խաբեփա հերձուածողի միոյ. վերջն // ամօթալից և փախստական կորեաւ. վասն որոյ աղաչեմ յիշել զԹօխաթեցի Սահակ Էրէցս, որ փոքր ինչ պատճառ եղէ [ի] գնելն սք. Աւետարանիս:

951

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

8220, № 61

Գրիշ՝ Մուրատ

Վայր՝ Հալապ

Փառք..., որ ետուր կարողութիւն ասիկար անձին իմոյ և շրնչին ծառայի քո, նուաստ Մուրատ գրիշ հասանելի ի վճար՝ գրոցս, և շնոր-

հեցեր ինձ տեսանել զաւարտ և զկատարումն իմոյ, աջողմամբ: Վասն որոյ փառք քեզ և գոհանամ զքէն: Արդ՝ գրեցաւ ժամագիրքս ի մայրաքաղաքս ի Հալապ, ի դուռն Ս. Աստուածածին և Ս. Քառսունք եկեղեցեացս և այլ սրրոցն, որ կան աստ մեզ ի օգնութիւն: Եւ եղաւ յիշատակ ի դուռն Ս. Աստուածածին եկեղեցոյս, յիշատակ յաւիտեանական: Զոր ետ դրել զսա վարպետ Սուլէյմանն, և մատոյց Հօրն երկնաւորի, զպատուական գիրքս որով փառաբանի ամենասուրբ Երրորդութիւնն, և պատուին ամենայն ընտրեալք, յիշատակ անշնչելի վարպետ Սուլէյմանին, և կողակցուն՝ Փիւրիսանին, և որդոցն՝ Նամդալային, Ներսէսին, Ֆարսալին, և Աբդուլլահին, և դստերացն՝ Սաչխաթունին, Սաֆաւին, Մարիամին և Աննային, և ծնողացն, հօրն՝ Մաքարիսին, և մօրն՝ Թուրվանտին և եղբարցն՝ Մկրտչին և խաչատուրին, և քեզցն՝ // Մարիամին, Ֆարսալին և Աղլլայնաթին, և ամենայն մերձաւորացն, զոր տէր Աստուած ընդունելի արասցէ և տացէ վարձս երախտեաց իւրոյ:

128

Եւ որչափ ի մարմնի են խաղաղական կեանս պարգեւեցէ և անփորձ ի շարեաց պահեսցէ զՍուլէյմանն, և զկողակիցն, և զորդիքն իւր, և զամենայն արեան մերձաւորսն. և յետ աստեացս ելանելոյ յերկնից արքայութեանն և անթառամ պսակին արժանաւոր արասցէ փրկիչն մեր Քրիստոս, որ է աւրհնեալ յաւիտեանս ամէն:

Գրեցաւ գիրքս ի թվականիս Հայոց ՌՃ և Գ (1654) ամին, ի թագաւորութեանն սուլթան Սուլեյմանին, և իշխանութեանն յայսմ քաղաքիս Իփշիր փաշային, որ զձեռնէյտի խանն և զայլ շինուածսն շինեաց գեղեցիկ և հաստատեաց աղբիւր գեղեցկաշէն ի յարեմտեան կողմ շինուածոյն: Եւ կաթողիկոսութեան սբ. աթոռոյս Իլիկիիոյ տեառն տէր Ներսէս քաջ բարունապետի, որ բազում հոգով աշխատանս կրեաց վասն ազգիս մեր. և ուղղեաց ըզկարգս և զսահմանադրութիւն եկեղեցակաւնաց, զոր տէր Աստուած մեր ըստ խոստման իւրոյ տացէ նմա զվարձսն: Եւ յառաջնորդութեան յայսմ նահանգի տէր խաչատուր վարդապետի, ժիր և արթուն դիտապետի, որոյ հաստատութիւն տացէ Քրիստոս Աստուածն մեր և ձեռնտու լիցի նմա յամենայն գործս քաղաքավարութեան իւրոյ և արժանի արասցէ՝ ասել «Ահաւասիկ ես և մանկունք իմ» ամէն: Արդ՝ ով մանկունք եկեղեցոյ, որք հանդիպի յայսմ տառի, յիշեցէք զգծող սորա զՄուրատ գրիչս, և զհայրն իմ՝ զտէր Ղազար քահանայն՝ զքաջ քարտուղարն, և զմայրն իմ՝ զՄարիամ, և զսիրելի եղբայրն իմ՝ զՊաղտատար սարկաւազն, որ յայսմ ամի փոխեցաւ առ Քրիստոս, և զմիւս եղբայրն իմ՝ զՍարգիսն, և զորդեակն իմ՝ զԵղիա պատանին, զոր խնդրեմք ի Տեառնէ, զի պահեսցէ զսա ի կամս իւր և ի մխիթարութիւն մեզ. ամէն: Եւ լի բերանով ողորմի ասացէք ինձ և ամենայն արեան մերձաւորաց իմոց. ամէն:

Դարձեալ յիշատակ է ժամագիրքս Սուլէյմանին, ի դուռն Ս. Աստուածածինին, ի մայրաքաղաքս ի Հալապ: Զուրի ոք իշխանութիւն ի ազգականաց կամ յաւատարաց, հանել զսա ի դրանէ Ս. Աստուածածին եկեղեցոյս, ոչ գրաւել կամ ծախել կամ այլ պատճառօք առնուլ...

952

ՏՕՆԱՅՈՅՑ, ՇԱՐԱԿԱՆ, ՊԱՐՋԱՏՈՒՄԱՐ

ՄՅԶԵՊ, V, X: 1676

Գրիչ՝ Մկրտիչ դպիր
Վայր՝ Եղեւիտ

ա

534

Յիսուս Քրիստոս արքայ երկնի,
Սբ. Յարութեանդ աներեկի,
Արժան արա գրիչս եղկելի,
զՄկրտիչս ողորմելի:
Եւ զվարժապետն իմ պանծալի,
ԶՍարգիս կրանաւորն Եղեւացի,
Որ և Հոգով զիս դիեցոյց,
Ուսմամբ երկաւք խրատեալ լըցոյց,
Լիցի արժան քոյին փառաց,
Եւ անթառամ սբ. պըսակացն:

բ

Փառք եռակի Աստուածութեանն,
.....
Այս մատենիս աստուածաբան,
Զանազանեալ ականցս որ կան,
Տէր Ներսէս եպիսկոպոսն,
Որ ցանկացող եղև սորայն:
Փափաքեցաւ իբր զեղջերայն,
Յաղբերըս ջուրց անմահական,
Ետ գըծագրել զսա զանազան,
Եւ զարդարել հտ հրաշազան:
Զոր հս շարեացըս օթարան,
Ս: ի բարի գործոցս ունայն,
Մկրտիչ դպիրըս անպիտան,
Կատարեցի զնորին հրաման:
Մարմնովս աշխատ գործիական,
Հոգովս յաւժար և ժրական,
Բազում ջանիւ աշխատական,
Կատարեցի զսա ի լրման:
Ի թվականիս արեթական,
ՌՃԳ (1654) ամեան,
Աւարտեցաւ սա ի լրման,
Տառս, որ կոչի Շարոց ական:
Ի քաղաքիս Եղեւիտ,
Որ արդ Յուրհա ասի սորա,
Հնդ հովանեաւ Աստուածածնին,
Բարձրահայաց սբ. տաճարին,
Սբ. դաստառակըս Քրիստոսին,

535

Եւ Ս. Ակոբըն հրաշալին,
 Սբ. Գուրխասըն Սամոնին,
 Եւ Աբիբասն որ ընդ նոսին,
 Ս. Սարգսի զօրավարին,
 Աբրա Եփրեմ վարդապետին,
 Եւ այլ սրբոցն որ աստ յիշին,
 Յոր պարփակիմք ընդ հովանին:
 Արդ՝ աղաչեմ արտասուաթոր,
 Ըզպատահողքդ տառիս բոլոր,
 Ըղուսուցիչն իմ հոգեոր,
 Ըզտէր Սարգիսըն կրանաւոր,
 Յիշել ի Տէրըն երկնաւոր,
 Հայցել զմեղացն սրտիւ բոլոր:
 Որք հանդիպիք սըմա տեսլան,
 Կամ վայելէք յայս բուրաստան,
 Հայցեմ բառնալ զաւելորդն սորայն,
 Զմեղադրել սրխալութեանն:
 Զի կարրն մեր էր այսքան,
 Տեառն են շնորհք, մեք անպիտան,
 Միշտ ասացէք զՏէր ողորմայն,
 Եւ յետ նորա ըղձայր մեղայն⁴⁷:

953

ԲԱՆՔ ԶԱՓԱԻ ՆԵՐՍԻՍԻ ՇՆՈՐՀԱԼԻՈՅ

ՄՅՁԵՊ, VII, № 2345

Գրիչ՝ Կիրակոս դպիր
 Վայր՝ Ըռատաւզ

476

Փառք...: Արդ՝ դրեցաւ սբ. լուսաւոր բանս՝ Յիսուս որդիս, ասա-
 ցեալ շնորհալից տեառն Ներսիսի Հայոց կաթողիկոսի նուէր մաղթա-
 նաց, ի թվաբերութեան հայկազան տումարի ՌՃ և Գ (1654), ի քաղաքս
 Ըռատաւզ կոչեցեալ, ընդ հովանեաւ Ս. Յովհաննիսի, և ի հայրապետու-
 թեան էջմիածնաւ[յ] սբ. աթոռոյն տեառն Փիլիպոսի:

Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ սբ. մանկունք եկեղեցւոյ,
 յիշել ի սբ. և ի մաքրափայլ յազօթս ձեր զանպիտան և զկարի վա[տ]-
 թար գրիչս՝ Կիրակոս դպիրս, որ բազում աշխատութեամբ գրեցի զսբ.
 գիրքս, յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց՝ Խոճայ Փանոսին և մօրս՝ Խան-
 պէկէ, և եղբարցն իմոց՝ Խաչատուրին և Պաղտատար չէլէպուն, և ըն-
 կերոշն՝ Խանզատէ, և քուրմտոցս՝ Հռոփսիմին, Աննային և Շուշանին,
 և այլամենայն առուարեան մերձաւորացն իմոց՝ կենդանեացն և նշե-
 ցելոցն: Եւ եդի յիշատակ ի Ս. Յոհանն եկեղեցիս: Այլ ոչ ոք չունի իշ-
 խանութիւն ի դրանէ սորայ հանելոյ և կամ գրաւելոյ:

⁴⁷ Զափածոյի ընդհանուր հենքը համապատասխանում է № 43 հիշատակարանին (տե՛ս
 Հայերեն ձեռագրերի Ժէ դարի հիշատակարաններ (1601—1620), հտ. Ա, Երևան, 1974, էջ
 41—42):

Արդ՝ կրկին աղաչեմ զձեզ, հայրք և եղբայրք, լիթողութիւն մեղաց խնդրեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք ինձ մեղադարտ գծողիս և վերոյ յիշեցելոցս...:

954

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

ՄՅԶԵՊ, VIII, № 2417

Գրիշ՝ Նղիսաբէք
Վայր՝ Սաղիան

ա

58 Ես՝ մեղաւոր Նղիսաբէքս գրեցի Աղօթամատոյցս յոյժ փափագանօք, վասն երջանիկ ռաբունի հօրն իմոյ վարդապետին: Յիշեա զիս զմեղօք լցեալ հղկելիս. թողութիւն շնորհեա անգիտութեանս և սղալութեանս դրոյս: Երանի իմաստուն մարդոյն, որ յոյսն առ Աստուած է:

բ

Ոհ սուտ կենցաղսյս, տէր Աստուած ազատեա դիս:

գ

Ռազում յոյժ փափագանօք գրեցի զայս Աղօթամատուցս, աչացս լոյս, քաղցրիկ հօրն իմոյ քաջ ռաբունապետին Նղիեայ վարդապետ, ծառայ եմ քեզ, յորժամ մատուցանես աղօթս՝ յիշեա զեղկելի Նղիսաբէքս:

դ

Ով սբ. պատարագիչք և սբ. քահանայք և վարդապետք, ընտրեալք Աստուծոյ, յորժամ մատուցանէք զբազկատարած պատարագն, յայնժամ յիշեսցիք զհանգուցեալ հայրն իմ՝ Շաղպաթն, և աշխատաւոր մայրն իմ՝ Գայիանէն, և զեղկելի մեղաւոր Նղիսաբէքս, և Աստուած ողորմի ասացէք մեր հոգոյն. ամէն: Եւ Քրիստոս Աստուած իւր առատ ողորմութենէն ձեզ սլարգեւէ...:

Յօժար կամօք և ըղձամամբ սրտիւ գրեցի գիրքս այս վասն երջանիկ և ռաբունապետ եղբայրն իմ՝ Նղիեայ վարդապետին Աստուած վայելում տացէ աստ...:

Թողութիւն արէք խոշորութեանս դրոյս և սղալութեանս, որ խիստ ի տրտում և տարակուսեալ, նեղ և անձուկ ճանապարհի, մոլորեալ ե[մ] մտօք: Վայ ինձ, վայ իմ կենացն, ինձ համար սուտ եղև կենցաղս:

ե

Մառայ եմ քեզ աչացս լոյս, եղբայր իմ ռաբունի վարդապետ, թողութիւն արայ սխալութեանս և խոշորութեանս գրոյս, որ խիստ էի մտօք մոլորեալ և տարակուսեալ, վայ ինձ:

զ

Զվարանեալ մեղօք գրչակս, ով հայրք և եղբայրք, մի անտես առնէք, աղաչեմ արտասւօք, և բեկեալ սրտիւ խնդրեմ ի ձեղանէ, յորժամ բազմիք բազկատարած յաղօթքդ, յայնժամ յիշեսցիք զծնողքն իմ. ամէն:

Է

Ով ևղբայր, դիտացիր զի Ի (2) տօն այլ կսոյ սբ. Աստուածածնին և զնոսա ի տեղն գրեալ եմք. և յորժամ հանդիպին նոքա և սոքա, պարտ է պաշտմամբ և պատարագօք կատարել, զի տէրունի են. և զսոցա ճաշոյքն նոցա խրատովն արաւ. Եւ մեղապարտիս Աստուած ողորմի ասայ. և թողութիւն. շնորհեցէք մեղաւորիս, մեղայ Աստուծոյ:

Ը

Տէր Աստուած արարիչ իմ... ողորմեա ինձ մեղաւորիս, մի կորուսաներ զիս. և քո անարատ ձեռացդ ստեղծուածն եմ, պահեայ զիս անարատ մինչ ի վախճան իմ. վայ իմ մեռանելոյն:

Ր

Փառք..., որ ետ զօրութիւն իմոյ կրկնակի տկարութեանս, հասանել ի յուարտ այսմ լուսափայլ, անդին մարգարտիս, որ և [զ]Աղօթամատոյց կոչի:

Արդ՝ գրեցաւ սա ի թվականիս Հայոց ՌՃԳ (1654), ձեռամբ բարեաց հեռացող, չարին յոյժ հետաղօտաւղ, Տեառն օրինաց դու դատող, [զ]Նղիսաբեքիս, որ միայն անուամբ կամ լոկ և ոչ գործօք բարեաց: Արդ՝ կաթոգին պաղատիմ, որք լուսաւորիք սովաւ, ուսմամբ կամ գաղափար առնելով, յիշեսցիք ի Քրիստոս զգձաւղ տառիս հանդերձ ծնողօքն, ասելով ի խորոց սրտէ թէ տէր Աստուած ողորմեա նոցա...:

[Գրեցաւ] ի դեաւղս որ կոչի Սաղիան, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնիս: Հայրապետութեան ազգիս Հայկազնեայ տէր Փիլիպպոսի, ի հայրենի աթոռն պատր[ի]արգանիստ նահանգի սբ. յէջմիածինն: Եւ ի խանութեան մեծաբախտ Մըհրալոյ, որ էր յիշխօղ և պէկլարպէկի հիւսիսայնոյ, որ այժմ Շրվան Շամախի բազմաց աշխարհաց ձայնի: Ի խնդրոյ և ի հրամանաւ ստացողի սորին տեառն Նղիայի, տիեզերալուր վարդապետի⁴⁸:

955

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս

ՄՅՁԵՊ, հ. IX, էջ 229

Գրիչ՝ Յակոբ դպիր
Վայր՝ Սաամբօլ

406

Արդ՝ գրեցաւ Սաղմոսարանս ի քաղաքն Սաամբօլ, ձեռամբ Յակոբ դպրի, ի թվականիս մերո ՌՃԳ (1654) ի խնդրոյ ոմն Զուղայեցոյ..... փափագանաւ...:

⁴⁸ Շարունակութիւնը կորած է: Յուշակում կա այսպիսի ծանոթագրութիւն. «այսչափ շարունակութիւնը կորսուած՝ թերթ ինկած ըլլալուն» (էջ 59):

956

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

8209, № 128

Գրիշ՝ Բաբյամ
Վայր՝ Քանավայ

79 Փառք..., որ ետ կարողութիւն տկար և տարտամ անձին իմոյ, սուտանուն Բաբյամ գրչի Նոր քաղաքացւոյ, հասանել յաւարտ տառիս, որ կոչի Շարակնոց ի լաւ և յընտիր յաւրինակէ: Հրամանաւ և արդեամբք տէր Աւետիս քահանայի Եղեկիացւոյ, որ ետ գրել զսա յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և ծնողաց իւրոց և ամենայն արեան մերձաւորացն. որ յիշէ՝ յիշեալ լիցի ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերմէ: Արդ՝ գրեցաւ Շարակնոցս թվին Հայոց ՌԺԳ (1654), ի Նոր քաղաք, որ ասեն Քանավայ, աղաչեմ և ես նուաստ գրիչս անմեղադիր լինել սխալանաց գրիս և խոշորութեանն, քանզի հանց նստեալ էաք ի տանի, որպէս զբու ի յաւերակի, ի յահէ ալլաղագն, որ են սարուճաքն, Աստուած պահէ ի փորձանաց:

957

Ճ Ա Շ Ո Յ

82ԱՐ, № 155

Գրիշ՝ Արիստակէս երէց
Վայր՝ Կ. Պօլիս

770 Փառք..., զոր դիմեալ մեծաւ յուսով բարիարմատ շառաւեղ հաւատարիմ պարոն Զաֆարիայ Ղալֆան, և կամեցաւ զաստուածաշունչ տառս զայս ստանալ, ի միտ առեալ զբանն Նսայեալ] որ ասէ. «Նրանի...» վասն այն յուսոյն և տէրունական հրամանին, սերտ սրտով և բոլոր հաւատով, ետ գրել զսբ. գիրքս և զաստուածաշունչ տառս, յիշատակ բարի հոգոյ իւրոյ և ծնողացն՝ Գրիգորին և Բաղիկին, և մեծ պապոցն՝ Զաֆարիային և Ուղուրուին, և մեծ մամոցն՝ Շէմրիսաւանին և Մուրուին, կողակցին՝ Եղիսաբեթին, և որդոյն՝ Յովան[ն]իսին, որ յայսմ ամի փոխեցաւ առ Քրիստոս, և եղբարցն՝ Պողոսին և Եղիսային, Սաճակին և Աստուածատուրին, և քրերցն՝ Կուլիստանին և Նազուին, հօրեղբորն՝ Մանուկին, և հօրաքրերն՝ Մանուշակին, աներոջն՝ Պալէ, և զոքընչին՝ Փաշային, և որդւոց նորին՝ տէր Սարգըսին, Մելֆունին և Քրեարին, և կնքահօրն՝ Պապուկին և Մարգարեին, և ամենայն արեան մերձաւորացն: Եւ եղ յիշատակ ի քաղաքն Գաղատիայ, ի վանքն Ս. Աստուածաթնայ, ի խնդրոյ քաջ ռաբունոյն՝ տէր Միքաւ վարդապետին, որ էր առաջնորդ այս Ս. Աստուածածնայ վանացս: Զի յայսմ ամի հանդիպեալ ի Կոստանդինուպօլիս, ի յԼստամբօլ քաղաքս, վասն պակասութեան վանացս, և խնդրեաց զաստուածաշունչ տառս // ի Զաֆարիայ Ղալիֆայէն, և նա փութով կատարեաց զխնդրուածս վարդապետին, զոր տէր Աստուած իւրեանն հաստատութիւն և արիւթիւն տացէ և անփորձ պահեսցէ, որ զՍ. Աստուածածնայ վանքն շէն և հաստատ պահեսցէ ի պարծանս հաւատացելոց. ամէն: Արդ՝ որք ճաշակէք յամէնառատ սեղանոյս և վայելէք յաստուածային բուրաստանէս, և հնդիպիք տեսութեան սբ. գրոյս, կարդալով կամ օրինակելով և կամ հարեանցի տեսալ-

նեկով, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր, առաջի անարին զենմանն, ի ժամ սոսկալի սբ. տառարագին, լի բերանով և բոլոր հաւատով Աստուած ողորմի ասացէք և մեղաց թողութիւն խնդրեցէք ստացողի զըրոցս՝ Չափաբիայ Ղալիֆային և վերոյ գրեալ անուանցս, որ կան ի ոմա: Եւ որք յիշէք և լի բերանով ողորմի ասէք, նա ինքն ողորմած և մարգասէրն Աստուած, ողորմեսցի ձեզ յիւր միւսանգամ դալստեանն: Եւ որ հաւատով ամէն ասացէ և նա մասն և բաժին ընկալցի ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ. ամէն:

Արդ՝ գրեցաւ սա ի քաղաքն ՅԼսամբօլ, ի դուռն Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցոյս, ի թվականիս Հայոց ՌՃԳ (1654), ձեռամբ մեղսաթաւ և իծուն գրչի Արիստագէս իրիցոյ, ի հալրապետութեանն սբ. Եղմիածնայ՝ տէր Փիլիպոսոս ամենայն Հայոց կաթողիկոսի և ի մերոյս առաջնորդութեանն Կոստանդնուպոլսի՝ տէր Յով[ն]անէս քաջ // ռաբունոյն, զոր տէր Աստուած անփորձ և անսասան սլահեսցէ զինքն. ամէն:

Եւ արդ ունի զընթերցումն բովանդակ աւրոյն, զեղեալ ընթերցումն հոգեւոր և Կիրոյի, և զ[յ]ինանց կարգն, զգործքն և զկաթողիկէն, և զտօնից տէրութեանաց և զյիշատակ սրբոցն, զկիրակից և զշաբաթապահոց, զսրբաշաբաթու և զտրբաթու և որ սոցին...:

Եւ արդ ևրես ի դետին զնեկով աղաչեմ, զմանկունս սբ. եկեղեցոյ, զհանդիպողքդ այսմ տառիս, յիշեսցիք զստացող սորա՝ Չափաբիայ Ղալիֆան...: Ընդ նմին և զիս՝ զմեղօք զառածեալ գծողս զԱրիստագէս Էրէցս միոյ Աստուած ողորմի արժան առնիչիք: Եւ այն որ առատն է ի տուրս բարեաց և ողորմութեան, ողորմեսցի ձեզ յիւր միւսանգամ դալստեանն, ամէն:

958

Ա Ի Ե Ա Տ Ա Կ Ա Ր Ա Ն

ՈՅՅՄՎ, № 931

Գրիչ՝ Կատարինէ
Վայր՝ Թաղավարդ

ա

Փառք... Որ և ցանկացաւ եղև սբ. Աւետարանիս սրբամիտ և աստուածասէր քահանան զտէր Սարգիսն. զի լիցի յիշատակ իւրն և իւր հօրն՝ Քամալին, և մօրն՝ Եթարին, և եղբարցն՝ Առաքելին, Աւաթին, Գրիգորին, Ղազարին, և քերցն՝ Շահումին, Շամամին, Մարգարիտին, և որդւոցն՝ Ներսիսին և Մելիքեկին, և կողակցին՝ Հովսէփին: Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի թուականութեանս Հայոց ՌՂԹ (1650) թուին⁴⁹:

⁴⁹ Յուցակում ձեռագրի ընդօրինակութեան սկիզբը ՌՂԹ (1650) թվականի փոխարեն նշված է ՌՃԹ (1660): Ստացվում է, որ Ավետարանը սկսել են և ավարտել ՌՃԹ (1660) թվին (տե՛ս հիշատակարան ք-ն, ներքևում), որից էլ 5 տարի հետո՝ 1654 թ. կազմել են: Հավանաբար գրիչը անուշադրութեան պատճառով ՌՂԹ (1650)-ի փոխարեն գրել է ՌՃԹ (1660), կամ այդ սխալը տեղի է ունեցել Յուցակի տպագրութեան ժամանակ: Ինչպես էլ եղած լինի այն, մենք ՌՃԹ (1660) թվականն ուղղեցինք ՌՂԹ (1650):

Աւարտեցաւ սա ձեռամբ անարժան և մեղսանենգ և վիրաւոր և տառապեալ հոգւով Կատարինիս, ի երկիրս Վարանդաւ, կաթողիկոսութեան Աղուանիցս տեառն Պետրոսին, և եպիսկոպոսութիւն տէր Յովաննիսի, և Թագաւորութիւն շահ Ապագին, և իշխան՝ մալիք երկրիս մէլիք Բադին, և խոստովանահայր սբ. անասյատի, որ մերժ գողաքաղաքիս Աւետաւանոց, և զՏէր Առաքեալն և միաբան քոյրք վանացս զկուսանուհին Գայանէն, որ եղև ծաղկող սբ. Աւետարանիս և համաշիրակ, ընկերակից քոյրն իմ՝ զՀռիփսիմէն, որ է մայր սբ. անապատիս Արդ՝ հետ աւարտման սբ. Աւետարանիս Ե (5) ամ եկաց սայ [առանց] կազմելոյ] և ապա կազմեցաւ թուին ՌԺԳ (1654)։ Եւ դարձեալ աղաչեմ, աղաչեմ, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ արինակելով, յիշեսցիք ի մաքրափայլ և տեառնամերձ յաղօթս ձեր զղարիպս կրկին զարիպացեալ հոգւով և մոխ[ր]աթաւալ և հողոյ] հաւասար Կատարինէս և զմայրագութ և սննդամայր վարպետն իմ՝ զՄարիամ կուսանուհի, զոր սնոյց զիս և կարգացոյց բազում աշխատութեամբ և յետ իւրոյ աշխատութեանն ետ զիս ի ձեռն տէր Աստուածատուր քահանային վասն շարականի ե զիր ուսուցանելոյ, որ էր խոստովանահայր անապատին Ելենեբու, զոր և ուսոյց զիս իբրև զմայր մանկան իւրոյ] բազում, բազում աշխատանաւք, զոր և տէր Աստուածն ամենայնի ինքն հատուցէ զվարձրս աշխատանաց իւրոց հայրախնամ քաղցրիկ տէր տէրն իմ զտէր Աստուածատուր քահանայն, որ է նա բնիկ երկրէն Վանա[յ] և Մարիամ վարպետն էր երկրէն Նախջաւանու ի ոգն որ կոչի Դաւաշամբ⁵⁰։

Բ

Ո՛վ եղբայր, աւարտ Աւետարանիս եհաս աւրս երեքշաբթի ամիս ահի, թուականս ՌՂԹ (1650), տարոգիրն Ռ-ն, տանուտէր տարոյն Յուլն, ի յերկիրս Վարանդաւ, ի գեաւդս Թաղավարդ, և ես մեղաւք ներկեալ գրիչս զարիպ, կրկին զարիպացեալս, աղաչեմ զձեզ, յիշել գրչուկս միով Տէր ողորմիւ, հանդերձ հայրագութ տէրտէրին իմ զտէր Աստուածատուր, ևս առաւել անյիշատակ ծնաւոր իմ. ամէն։

Գ

Ո՛վ եղբայր անմեղադիր լերուք, զի համարս յետ կազմելոյն գրեցաւ, թողութիւն հայցեցէք սեերես մեղաւորիս, ո՛հ սատանայի ձեռն։

Դ

Ո՛վ որ հալիս ի սբ. տառիս,
Յիշմամբ կարդաս յիշատակիս,
Նա մի ածես դու եղկելիս։

Նաև զհայրագութ և մայրասնունդ տէրտէրն իմ՝ զտէր Աստուածատուրն։

⁵⁰ Ոսկյանը հաղորդում է, որ հիշատակարանը գիր մնայ թերի։

959

Տ Ա Ղ Ա Ր Ա Ն

ՈՅԶՄՎ, № 1002

Գրիշ՝ Յովանէս

ա

559

Փառք... թվականիս Հայոց ՌՃԳ (1654) դրեցի ձեռամբ բազմամեղ Յովանիսի. աղաչեմ երեսադետին դնելով մէկ Հայր մեղայիւ մի յիշեցէք և դուք յիշեալ լիշիք ի միւսանգամ գալստեանն. ամէն. Ո՛վ եղբայրք, անմեղադիր լերուք գրիս խամութեան և ցածութեան, զի կար մեր այս է:

բ

Աղաչեմ զձեզ եղբայրք, երեսադետին դնելով անկեալ աղաչեմ, երբ հանդիպիք յայսմ սակաւ բանի ինձ մեղաւորիս անարժան հող և մոխիր սուտանուն Յովանիսի, ասացէք Աստուած ողորմի, բազում փափագաւնաւք ըսկսեալ եմ ես սայ....

գ

Մեղաւոր գրիշս Յովանէս յիշեցէք:

դ

Ես եղաւոր Յովանէս թվին ՌՃԳ (1654):

ե

Յիշատակ է այս Հերիսարի դիրքս՝ Խոնքէկիւկեանց մահտիգի Մարտիրոսի որդոցն է:

զ

Յիշատակ է այս քաղցրիկ տաղարանս վասն հերիսի ասացեալ Ղօնջիկիւկեան մահտեսի Թորոս ամիրայի որբի Միքայէլին:

է

Յիշատակ է գրգուկըս Խօնքէկիւկեան Մելֆոն աղի:

960

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ՏԱԹԵՒԱՑԻՈՅ

ՈՅԶՄՎ, № 894

ա

479

Ո՛վ քահանայք և վարդապետք, յորժամ հանդիպիք սբ. գրոցս տեսանելով կամ կարդալով, յիշեցէք ի Քրիստոս զբարեպաշտ և զաստուածասէր կինն զՇահում և զԹնօղսն իւր՝ Ամրիխանն և զԷթարն, և զԿենակիցն՝ զԹասալին, և զորդիքն՝ զՄսրն և ըզԻսախանն և զԱռաքելն, և զԹոռունքն՝ զԹաղէսն և զՎառվառն և զմիւս Իսախանն: Արդ՝ յիշեցէք և լի բերանով ողորմի ասացէք Շահումին և իւր ննջեցելոցն, որ ստացաւ զսբ. գիրքս իւրն անմահ որդի և ետ յիշատակ ի ձեռն Առաքել վարդապետին, որ հանապազ յիշէ յիւր աղօթքն և պատարագն: Եւ դուք հանդիպողք, հաստատուն յուսով և հաւատով Աստուած ողորմի ասացէք Շահումին և իւր ընտանեացն և ողորմածն Աստուած ձեզ և մեզ ողորմեսցի աստ և ի հանդերձեալն. ամէն:

Բ

Նվիրատու՝ Շահում

Արդ՝ ես Շահումս գնեցի զգիրքս և վասն իմ հոգոյս փրկութեան և յիշատակի ետու զգիրքս Առաքել վարդապետին. այսուհետեւ ոչ ոք հրաման և իշխանութիւն չունի վասն այս գրոցս. որ գաւի անէ կամ յետ առնու, որ իմ կամաւ տուի Առաքել վարդապետին ոչ յօտարաց և ոչ յիմ ընդանեաց և ազգականացն...: Գրեցաւ ի թվին ՌՃԳ (1654)⁵¹:

Դարձեալ յիշեցէք զՇահումն և զիւր հարսն՝ Զովալն, յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք. ամէն:

Գ

Ստացող՝ Ղազար

Եւ ես անարժանս և տրուպս յամենայնի Ղազար, որ ցանկացայ նորափթիթ բուրաստանիս՝ ողեալ ի Գրիգորէ վասն մանկանց եկեղեցւոյ. յերեսս անկեալ աղաչեմ զընթերցողսդ յիշեցէք զվերոյ ասացեալ զՂազարս առաջի զենման դառինն...

Գրիչ՝ Սարգիս

դ

Ով տէր Ղազար մարութիտ զսակաւ դիրս ընկալ և զեղկելի Սարգիս յիշեալ:

961

ԺԱՄԱԳԻՐՔ, ՊԱՏԱՐԱԳԱՄԱՏՈՅՑ, ՏՕՆԱՅՈՅՑ

ԵՒ ՄԱՆՐՈՒՍՄՈՒՆՔ

ՔՅԶԶՎ, № 44

Գրիչ՝ Յովակիմ Բանանայ

Վայր՝ Տումարգայ

ա

74 Փառք...: Շնորհիւն Աստուծոյ յանկեալ կատարեցաւ Աղօթամատոյցս և Տաւնացոյց[ս] ի լաւ [և] յընդիր յաւրինակաց, ձեռամբ մեղսաներկ և վատթար գրչի Յովակիմ քահանայիս, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Սարգսի զաւրավարի և այլ ամենայն սրբոցն, որ աստ կան մեզ ի յաւնութիւն ի գիւղն Տումարգայ, ի դուռն Ս. Աստուածածնի և Ս. Պետրոսի առաքելոյն, ի թվականիս ՌՃԳ (1654): Արդ երբս անկեալ աղաչեմք, ո՛վ մանկունք եկեղեցւոյ, յիշեցէք զհայրն իմ և զմայրն իմ⁵²:

Բ

Արդ՝ պատուիրեմ կարդա և տես,

Եւ խրատեմ թէ միտ դընես,

Սրտի մտաւք զԱստուած սիրես,

Ըղպատուիրանն նորա առնես:

ԶՏաւնացոյցս լաւ պահես,

Եւ զամենայն տաւն տեսանես,

⁵¹ Յուլիանոս նշված է «ՌՃԸ» (1659)՝: Զեռագրի նկարագրութեան վերնագրի տակ գրչութեան թվականը նշված է 1654 թ.: «ՌՃԸ»-ն թերեւ տպագրական սխալ է: Հավանական համարեցինք 1654 թիվը, ուստի «ՌՃԸ»-ն ուղղեցինք «ՌՃԳ»:

⁵² Հիշատակարանի վերջին մասը կորած է:

Ժամանեղաց հաստատ կացցես,
 Զարբն սրբոց տանիւ պատուես:
 Զնահատակն յիշատակես,
 Եւ սաղմոսիւք միշտ աղաթես,
 Շարականաւ արհնարանես,
 Եւ զպատմութիւն նոցա պատմես:
 Եւ խունկ անուշ մատուցանես,
 Ի տաճարի սբ. մըտանես,
 Զահ լուցանես և մոմ վառես,
 Յեկեղեցոյ աւել ածես:
 Այս բաւական է թէ լսես,
 Եւ Աստուծոյ միշտ ծառայես,
 Եւ անխափան միշտ կատարես
 Զսուրբն Աստուծոյ ուրախ առնես:
 Յորժամ զկենցաղս վճարես,
 Նոցին փառացն հասանես,
 Զարքայութիւնն ժառանգես,
 ԶԱստուած նոքսոք փառաւորես:
 Արդ աղաչեմ լալագին ես,
 Զգծողն Յովակիմ քահանայն յիշատակես,
 Եւ զու յիշեալ ի Տէր լիցիս,
 Յորժամ ղեսցես (sic) փառաւք յերկիրս:

962

ՊԱՀՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԳԻՐ

CBCon., № 36

77 Գրեցաւ Պահպանութեան գիրս թվին ՌՃԳ (1654), ի վայելումն տիրացու Սիմառնին, զոր տէր Յիսուս բարոյ վայելել տացէ. ամէն:

963

Ա Ս Տ Ո Ւ Ա Մ Ա Շ Ո Ւ Ն Զ (1638 Թ.)

«Բանբեր Մատենադարանի», № 11, էջ 415

Գրիշ՝ Անդրէաս

Ա

Զվարդան այր քրիստոսասէր զստացող սբ. կտակիս հանդերձ ծնողօք և ամենայն ընտանեօք յիշեցէք, ով հանդիսողք: Թուին ՌՃԲ (1653),

Բ

Աւրհնութիւն որ կարդայ. գովութիւն որ լսէ. փառք տուողին և յիշատակ գրչիս. ամէն: Թվին ՌՃԲ (1653),

Գ

Յամի Ռ-երորդի Ո-որդի յիսներորդի և ի չորրորդի (1654) ըստ մեզ եղելոյ անեղական բանին Աստուծոյ, և ի Ռ-երորդի Ճ-որդի Երորդի (1654) թուականութեան արամեանս աղին, և ի հայրապետու-

թեան գերամբարձ աթոռուն էջմիածնայ տեառն Փիլիպպոսի սրբազան կաթողիկոսի, ե ի թագաւորութեանն Պարսից՝ երկրորդ շահ Ապասին, և յառաջնորդութեան գաւառիս Գողթնեաց տեառն Խաչատուր արքեպիսկոպոսի և քաջ վարդապետի: Վարդան այր քրիստոսասէր և բարեպաշտ, որ էր գաւառաւ Գողթնեացի, և տեղեաւ Ագուլեցի, որպէս սովորութիւն է վաճառականաց յամենայն տեղիս շրջել վասն շահուց և օգտակար վաճառաց, ի կարիս հողուց և մարմնոց ինքեանց և զաւակաց իւրեանց: Այսպէս և սորա շրջելով յաշխարհ պատահեցաւ ի Շօշ քաղաք, որ է արքայանիստ Պարսից թագաւորութեանն, յորում վայրի և եգիտ զմեծ մարգարիտս զայս, և զակնս այս պայծառ, և զանծախելի զդանձս, և զանբերելի մեծութիւնս, և զկեցուցիչս հոգուց և մարմնոց մարդկան, զի վաճառէին, որ էր զրեալ ի բաղում ամաց իբրև հնգետասանից⁶³ և մնացեալ անկազմ և աներանգ ի չքաւորութենէ ստացողացն: Եւ բորբոքեալ ի սէր և ի ցանկութիւն աստուածային մատենիս այսմ, որ ասի Աստուածաշունչ, որ է համանգամայն Հին և Նոր կտակք աստուծային մատենից մարգարէականաց իսկ և առաքելականաց: Եւ շահավաճառ մեծ համարեալ զսա յօգտութիւն ինքեան և զաւակաց նաև համօրէն տոհմին իւրոյ՝ ծնողաց և եղբարց միանգամայն եղելոց, ննջեցելոց և կենդանեաց. բայց ոչ եթէ յընչաւէտութենէ հարկեալ, այլ ի կատարեալ սիրոյ և ի ճշմարիտ հաւատոցն, որ ի տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, և յաներկուսնալի յուսոյն, զոր ունէր, որով և պտղաբեր եղեալ Աստուծոյ յիշմամբ[բ] բանին կայծակ նամաքին Եսայեայ, զոր ասէ. թէ. «Երանի...»: Եւ արդարև պտղաբերեաց Աստուծոյ, զպտուղս այս ոչ կորստականս, այլ որ մնայ ի կեանսն յաւիտենականս ըստ փրկական հրամանին՝ թողեալ զանցաւորն, ստացաւ զանանցն. մոռացաւ զառօրեայն, յիշելով զյաւիտենականն. դոսացաւ վասն մահականացոյին և եղև աճեցեալ վասն անմահ կենացն. անտրդեաց զյաշաղիչն որ միայն խնդրէ զիւր, սիրեաց երկունս վասն միանգամայն տոհմին իւրոյ. բարեք համարեաց ոչ ունել զաշխարհիսս ետ դինս յարդար վաստակոց իւրոց և ստացաւ զանկողնպտելի զդանձս զանձելով յերկինս, վասն կենսունակ բանին Յիսուսի, զոր անացն, զի. «Ուր գանձն ձեր է անգ և սիրտք ձեր եղիցին»: Գիտացեալ եթէ որ տայ զաշխարհիսս, առցէ զերանելի զպսակն: Զայս ամենայն արար աստուծասէր այրս Վարդան: Վասն որոյ ո՛վ սրբերամ և մաքրագարդ դասք երջանիկ մանկանց Սիօնի, աղաչեմ զձեզ յիշել ի Քրիստոս պապն՝ զՌուբենաթն, զԺնօղսն սորա, զհայրն՝ զԹանդուրիվէրմիշն և զմայրն՝ զԳուլխանտանն, ե զինքն զՎարդանն, և զկենակիցն իւր՝ զՌէկին, և զորդիսն իւր՝ զԴեռարոյս և զնորահասակ մանուկն զԻրիգուր, որ և նա ևս յորպորեաց զհայր իւր ստանալ զաստուածախօս տառս, բայց ոչ ժամանեաց տեսնել, զի զկնի միում ամի հանգեաւ ի Քրիստոս ի Կոստանդնուպօլիս, նաև զԱստուածատուրն, և զԱլէքսիանոսն, և զԴոստերսն Վարդանին՝ զՀամինն, և զԱրգիիանն, և զԱնքառամն. ևս զճգնակիր և զհամակամ

⁶³ Զհռաքրի գրութեան հիշատակարանը տե՛ս 1638 թ. շարքում:

զեղբայրն իւր՝ զՊօղոսն, և զկենակիցն իւր՝ զՆազուին, և զորդիս սոցա զՊետրոսն և զԱնդրէասն, և զդաստերսն՝ զԵղիսաբեթն, և զԳուլիանդն, և զՀովսիսիմէն, նաև զհանգուցեալ զեղբարքն սոցա և զքորքն՝ զԳրիգորն, Նագսուրն, Ջանուսն, Նիկարն, Գուլբանուսվշն, Հուրիիանն, Խոնդկարն, յիշեցէք...:

դ

Յիշատակարանիս Անդրէաս դժողի յիշել ընդ սոցին աղաչեմ:
Նվիրատու՝ Վարդան

ե

Դարձեալ մեք Թանդրիվէրմիշի որդիք Վարդան և Պօղոս հանդերձ ամենայն զարմօք մերովք շնորհօքն Աստուծոյ ստացաք զսբ. մատեանս, որ ասի Աստուածաշունչ, և ընծայեցաք Ս. Առաքելոյն Թումային, որ է աթոռ Գողթն գաւառի: Մի՛ որ իշխեսցէ հանել զսա ի վանաց անտի, թէ՛ ի մերոց և թէ՛ յօտարաց, զի բազում սիրով և մեծ յօժարութեամբ ըստացեալ ընծայեցաք Սրբոյ Թումայի: Եւ զերեսս ի դետին եղեալ աղաչեմք զհանդիպողսդ, յիշել զմեզ առաջի զենման գառինն Աստուծոյ, և դուք յիշեալ լիշիք յարքայութեանն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

964

Կ Ա Ն Ո Ն Ա Գ Ի Ր Ք

Կարնոյ գիւղեր, «ՀԱ», 1963 թ., էջ 28—29

Գրիշ՝ Մելիքն երէց
Վայր՝ Երկէն մասուր

Փառք...: Գծայգրեցաւ գիրքս որ գոչի Կանոնագիրք և սակաւ Մեկնիչ, Հարանց վարք, սակաւ մի հարցմանց, ձեռամբ անարհեստ և մեղսայթաթախ գրչի Մելիքնն իրիցու, և ծնողաց իմոց, հօրն իմոյ՝ Կիրակոսին և մօրն իմոյ՝ Մուրվաթին: Գրեցաւ ի երկիրս Ա[ր]գրումու, ի գիւղս Երկէն մասուր, ի դուռն Ս. Աստուածածնայ, թվին ՌԾԳ (1654), հայրապետութիւն Հայոց տէր Փիլիպոսին: Արդ՝ և ես յերես անկեալ աղաչեմ, ո՛վ սբ. լուսերամբ զձեզ, ով որ հանդիպիք կարդալով կամ արինակելով յիշմամբ արժանի առնեսցիք զմեզօք խաւարեալ զանար-
[ժան] ///

965

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

«Սիոն», 1974 թ., № 1—2 (1267 թ.), էջ 70

Կազմող՝ Մարթնոս Եպիսկոպոս

Զվերջին կազմող սբ. Աւետարանիս զՄարթնոս Եպիսկոպոսն յիշեցէք առ Քրիստոս, որ կրկին նորոգեցի ՌԾԳ (1654): Դարձեալ յիշեցէք ի սբ. աղաւթս զԽովհնսն և զեղբայրն՝ զՄանուկն, որ ետուն նորոգել իւրեանց հին և նոր ննջեցելոցն հոգոյն՝ Մարգարէ, Ալէքսանդրին, Առա-

բէլ, Ե[?]սին, իւր հարն՝ Սահակին, մարն՝ Մարուֆին, Խովհաննիսն և կողակցին՝ Մանգապին, որդոցն՝ Առաքելին:

966

Կ Ա Ն Ո Ն Ա Գ Ի Ր Ք

Գումգարու, «ՀԱ», 1966 թ., էջ 484—485

Գրիշ՝ Մինաս
Վայր՝ Կ. Պոլիս

ա

Անշարշարելիդ Աստուած... աղատեա ի յաւիտենական տանջանացն զհոգի անարժան և փանաքի, հող և մողիք, և ոտից կոխան, սոսկանուն և պիտակաբար Մինաս բանի սպասաւոր, որ անուամբ եմ յորջորջեալ և գործով վերջացեալ, բայց զապագայն Տեառն եմք անձամբ ապաւինեալ աղաթիւք սբ. հարցն և եղբարց ամենեցուն. ամէն, ԹՎին ՌՃ (1651) փետրվարի:

բ

Գրեցաւ մէկ Բ (2) սակաւ տիրիկս ձեռամբ յոգնամեղ և փծուն գրչի, միայն անուամբ յորջորջեալ Մինասի բանի սպասաւորի, Թուին Ռ և Ճ և Գ աւելորդին (1654), ի քաղաքն Սանգուլ, որ Թաւ ւ բլարի ասեն...

գ

Յիսուս Քրիստոս... ողորմեա ամենայն հաւատացելոց ի Քրիստոս... և գրչի անարժան Մինասի...:

Գրիշ՝ Զաքարիա

դ

... Զայս ինչ խրատ տամ որ լսես,
Յորժամ որ դու սաղմոս ասես,
Զթովստն թքով չապականես...
Յորժամ որ դու սաղմոս ասես,
Զոր ընթեռնուս և միտ պահես,
ԶԶաքարիա գրիշս՝ յիշես,
Եւ ողորմի դու ինձ ասես...

967

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՅԶՄՆՍ, № 143

Գրիշ՝ Յովանէս սարկաւագ
Վայր՝ Կ. Պոլիս

648

Փառք... Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի մայրաքաղաքն Կոստանդինուպոլիս, ԹՎին ՌՃԳ (1654), ձեռամբ ոգնամեղ և անարհեստ գրչի՝ Յովանէս սարկաւագի, որ և ծանկացող եղեալ բառեսէր, երկիւղած կինն Սառան, և ըստացաւ զսայ ի հալալ արդեանց իւրոց ի միտ ածեալ զա-

սացեալն ի մարգարէէն... և եդ յիշատակի ի ձեռն Թօփղափուցի տէր Ղազարին, յիշատակ հոգոյ իւրոյ և հօրն՝ Ալիֆանին, և մօրն՝ Մանուշակին, և կողակցուն՝ Միրաֆին, ղփոխեցեալն ի Քրիստոս, Տօնիկին և Մուրափին և այլ ամենայն արեան մերձակայս՝ ղկենդսնիս և զհանգուցեալս, յիշման առնել արժանի...:

968

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

82ՄՆՍ, № 38

Դրիշ՝ Յովանէս դայիր
Վայր՝ Կ. Պոլիս

- 203 Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի քաղաքն Ստամպոլ, որ է Կոստանդնուպոլիս Բիւզանդիա, ի գուռն Սրբոյն Սարգսի զօրավարին և որդւոյ // նորա Մարտիրոսին. ի թվականիս փրկչական ՌՃԳ (1654)-
203 ըն, ձեռամբ սուտանուն Յովանէս գպրի, զոր և յիշել ղիս առ Տէր մաղթեմ:

969

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

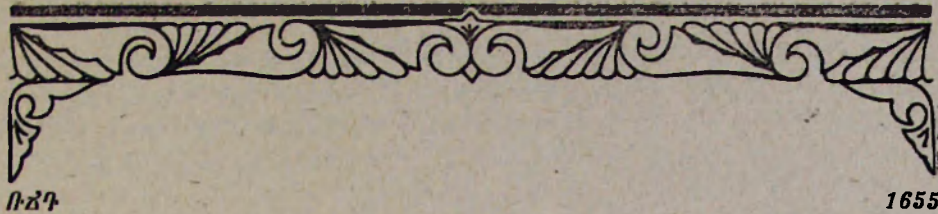
Rapp. Mac., № 40

Վայր՝ Նդեսիա

- 104 Փառք..., որ ետ կարողութիւն ի զլուխ և յաւարտ հանել զսբ. գիրքս, որ կոչի Մաշտոց, ի մայրաքաղաքն Նդեսիա, որ կոչի Յուրեա, ի գուռն Բարձրահայեաց Տիրամայր Ս. Աստուածածնին և Ս. Դաստառակին, և այլ սրբոցն ի միասին, որ պարփակիմք ի հովանին. ի կաթողիկոսութեանն Փիլիպպոս սրբաղան հայրապետին և երկրորդ լուստւորչին, ի առաջնորդութեանն տէր Նեքսէյ արքեպիսկոպոսին, ի թվականութեանն ՌՃԳ (1654) ամին, ի դառն և ի նեղ ժամանակի:

Արդ՝ յիշեցէք ի Քրիստոս աստուածասէր և բարեմիտ կինն խոճու Նաղուպենց Ղամարն, որ ետ գրել զսբ. գիրքս և եդ յիշատակ ի դուռն Ս. Աստուածածնա, կենդանեաց և ննջեցելոցն, և ամենայն զարմիցն յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք. ամէն:

Արդ՝ աղաչեմ զհանդիպողք սբ. զըբոցս, անմեղադիր լինել սղալանացս, զի կար մեր այս էր և չէի հըմուտ զրի և ոչ արուեստի, այլ յուսալով ի բարերարութիւն մարդասիրին Աստուծոյ սկսա և աւարտեցի շնորհաւքն Քրիստոսի...

ՌՃԴ

1655

970

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Երևան, № 1782

Գրիշ՝ Յակոբ Երեկ
Վայր՝ Կոզլով

ա

- 170ա Եւ սայ եղեալ մաքրամիտ և հանճարեղ իմաստուն յուսումնասիրաց
Առաւ Սեփաստացի ստրկաւագի,
Եւ գրեցաւ սայ ձեռամբ մեղաւոր և անպիտան և անարժան Տիր-
րիկցի Յակոբ քահանայիս, ի քաղաքն Կաւզլով, թվին ՌՃԱ (1652): Եւ
Քրիստոսի փառք յաւիտեանս. ամէն:

բ

- 114բ Զ[ժ]ոյլս ի բարիս,
Եւ դարագս ի չարիս,
Զգծող տէր Յակոբիս,
Մի՛ մոռանայցես,
Յիշեւ ի բարիս:

գ

- 121բ Գրեցաւ ի թվին ՌՃԴ (1654) մեղապարտ գրչիս՝ տէր Յակոբ մե-
ղաւորիս [յիշեցէք]:

դ

- 169բ Գրեցաւ թվին ՌՃԴ (1655), յաւարտ գրոյս մարտի Ը (8), յաւուրն
հինգշաբթի, մեղաւոր քահանայիս Յակոբ իրիցու. ամէն:

971

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

ՅԶՄԴ, № 84 (1448 ք.)

Նվիրատուն՝ Տաւնիկ ժամկոչ

- 62 ... Ըստացաւդ սբ. գրգիս, որ կոչի Մաշթոց, ղմահտեսի Տաւնիկն
յիշեցէք յաղաթս ձեր, վասն սիրոյն Քրիստոսի, որ ստացաւ զսա, այս
մահտեսի և լուսակրտուն Տաւնիկ ժամկոչն և եղ յիշատակ ի դուռն Ս.
Աստուածածնի, որ կոչի Սեբաստիոյ քաղաքի Շուկի ժամ, զոր և տէրն
մեր Յիսուս Քրիստոս զիւր յիշատակն օրհնութեամբ արասցէ: Այլ և
կրկին աղաչեմ, զի յիշեսցիք զիս և ղծնաւղքս իմ՝ և զՍելվիարն, և

զԹուրինեն, և ղեղբարն իմ՝ զԹարոսն, որք փոխեալք են առ Քրիստոս, և զամենայն արեան մերձաւորքն իմ՝ զկենդանիքն և զհանգուցեալք, յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք: Եւ որ յիշէ և ողորմի տայ՝ Քրիստոս իւրեանն ողորմեսցի. ամէն: Յիշատակս եղաւ թվին ՌՃԴ (1655), մարտի ԺԳ (16):

972

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 1628

Գրիշ՝ Աւետ

430բ Փառք...: // Արդ՝ ստացող եղև այսմ լուսաբողոքոյ և բազմա[ծ]աղի[կ] տառիս, որ կոչի Շարակնոց, որ է շարունակ երգոց երգ, Գրիգոր 431ա կուսակրօն, սրբասնունդ կրօնաւորն, վարժեալ ի վարդապետացն // մերոց և ցանկացող եղեալ սմա, ետ դրել զսա անջինջ յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնողաց իւրոյ, հօրն՝ Էմինին և մօրն՝ Հովփսիմին, հոգևոր մօրն իւրոյ՝ Նազ[իլ]ամին, և ևղբարցն՝ Վարդանին, Աստուածատրին, Կիրսկոսին, Աւետիսին, քվերն՝ Մարիամին, դստերացն՝ Գայիսին, Նազգովին, որդւոյ սորին Մաթէոսին, և եղբօր կանանցն՝ Դովփարուն, որդւոյն՝ Ովսնիսին, Սահակին, Գալստին, և միւս եղբօրն կողակցին՝ Թանկագիգին, որդւոյ սորին՝ Շահնազարին և ամենայն արեան մերձաւորաց նոցին՝ կենդանեացն և նընջեցելոցն հանգիստ և արքայութիւն տացէ Քրիստոս Աստուածն մեր. ամէն:

Արդ՝ ես յետինս ի գրչաց, զԺիրս ի շարեաց և զծոյլս ի բարեաց, ընդ նմին և ես աղաչեմ զեղկելիս մեղաց դերիս, վաճառող գրքիս յԱւետ տկար ոգիս, յիշել ի Տէր բարի մտօք և ասել ողորմիս, բայց վայ ինձ 431բ հի/քիս, որ տուի ղոսկին և առի զփոշիս: Արդ՝ ես մեղապարտ և անարժան Աւետ դժօղս ծրեցի զսա մեղսամած մատամբ իմով, ի թվիս Հայոց ՌՃ և շորսի (1655), ի հայրապետութեան Հայոց տեառն սբ. Էջմիածնայ տէր Փիլիպոսի, ընտրեալ և սքսասնեալ կաթողիկոսի, փոխանորդ Գրիգորի սրբոյ Լուսաւորչի և քաջ պվետիկոսի, տիեզերալոյս ընտանապետի, որ լուսափայլ բանիւ սլայծառացոյց ղազգս Հայոց, և զարդարեաց զեկեղեցիս նորոգելով բազում և յոլով վանորայս և մենաստանս, որոյ յիշատակն արհնութեամբ եղիցի:

Արդ՝ եղև զբաւ սորա ի մարտի ամսոյ Ի (20), յաւուր երեքշաբաթի, ի խնդրոյ սրբասնունդ և սրբասնեալ Գրիգոր կուսակրօն և սբ. կրօնաւորի: Եւ որք ընթեռնուլն կամ օրինակելն յիշեն զմեզ՝ յիշեալ լիցին օրն աներեկին և երանական ձայնին, որ ասէ. «Եկայք արհնեալք հօր իմոյ ժառանգեցէք զանսպառ ուրախութիւնն» յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն:

973

Ա Պ Ա Շ Խ Ա Ր Ո Ի Թ Ե Ա Ն Ե Ր Գ

Կամենից, էջ 192

Գրիշ՝ Անտօն վարդապետ

Վայր՝ Սէջով

Գրեցաւ Ապաշխարութեան երգ, մարտի մէկ, թվին ՌՃԴ (1655), աղուհացից առաջի շաբաթուն հինգշաբթի, ձեռամբ մեղաւոր Անտօն

վարդապետի, ի քաղաքն Սէջով: Գրեցաւ ձեռամբ մեղաւոր Անտօն Ե-
սիսկոպոսի և վարդապետի, թվին ՈՃԴ (1655), մարտի ամսոյն ԻԱ
(21), օրն շորեքշաբթի, միջնաց աղուհացից¹:

974

ՏՕՆԱՅՈՅՑ, ԱԽԵՏԱՐԱՆԱՅՈՅՑ

ՅԶԱՐ, № 231

Գրիշ՝ Յակոբ

Ա

1061

Առ քեզ ցուցակ ժողովեալ նոր,
Կարգիւ նայեա քահանայ խոր,
Ունի լիով զամէնն իւր փոր,
Բարին յիշեա զՅակոբ բոլոր:

Բ

Առ դասավարդ և ժամարարդ,
Կարգաւորէք ւ որչափ կայք մարդ,
Որ կու սլարէք ղյարութեան պարդ,
Բարին յիշէք ղՅակոբ ձեր պարդ:

Գ

1062

Աւարտ եղև Տօնացուցիս,
Կաթողիկոսն Թորոսն ի Սիս,
Որ էր ՌԱՃԱԲ² (1655) կապ հայ թվիս,
Բայց ժէ քանակ է (24) ի մայիս³:

975

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Կոր. «Բանասէր», հտ. 2, 1904 թ., № 33 (1635 թ.)

Վայր՝ Կ. Պօլիս

178

Իսկ զկնի ամաց ինչ⁴ որ եհաս թվականն Հայոց ՌՃԴ (1655), ի
յեղիական պահոց շաբաթ արեմ⁵, յետ արձակման ժամուն յանկարծակի
լուծեալ ի մոմոյ ինչ կամ ի բուրվառէ, և հրդեհեալ այրեցաւ Ակիբն
եկեղեցին բովանդակ, և ոչ ինչ աղաանցաւ՝ ի գրոց և յԱւետարանէ, ի
խաչէ, լըսկիհէ և ի զգեստէ, բայց միայ լ՛օյայսմաւորքս այս զերծաւ
ի ձեռն արանց աստուածասիրաց, կարողութեամբն Աստուծոյ և աղօ-

¹ Փիլիպոս Աղրակեցի կաթողիկոսը մահացել է 1655 թ. մարտի 25-ին (տե՛ս Առաքել Դավրիժեցի, Պատմութիւն, Վաղարշապատ, 1896, էջ 345), իսկ հաջորդը՝ Հակոբ Զուղայեցին կաթողիկոս է օծվել 1655 թ. ապրիլի 8-ին (տե՛ս անդ, էջ 345): Այն հիշատակարանները, որոնք ամիս, ամսաթիվ չունեն, բայց որոնցում նշված են Փիլիպոս Աղրակեցի կաթողիկոսի մահը և Հակոբ Զուղայեցու կաթողիկոս օծվելը, դրեցինք 1655 թ. մարտի 21-ի և ապրիլի 12-ի միջև:

² Այսինքն՝ Ռ—1000, Ա—1, Ծ—100, Ա—1, Բ—2=1104+551:

³ Երեք քառյակների տողերի առաջին տառերից հողվում է Ակոր: Ցուցակի 1051—1062 էջերում գտնվում է 1655 թ. խիստ եղծված հիշատակարան:

⁴ Այսինքն, ձեռագիրը ընդօրինակելուց՝ 1635 թ., տարիներ հետո, ինչպես երևում է, այս գրել է ձեռագրի գրիչը:

⁵ Եղիական պահոց շաբաթը 1655 թ. կլինի հունիսի 4-ից մինչև 9-ը, իսկ շաբաթ օրը՝ կլինի հունիսի 9-ին:

թիւք սրբոց... Եռուն յիշատակ անշնչելի ի գոռն տաճարի մեծաց հը-
րեշտակապետացն Գարբիէլի և Միքայէլի, որ ի Կոստանդնուպօլիս...

976

Ո Ս Կ Ե Փ Ո Ր Ի Կ

ՅԶՎՍ, II, № 278

Դրիշ՝ Ամիրաս Եզնկազի
Վայր՝ Պաւնտոս

ա

953

Փառք... Աւարտեցաւ զիրքս ձեռամբ տրուպ և անարժան սուտա-
նուն Ամիրասէ Եզնկազոյ, ի յամի մարդկութեանն Տեառն մերոյ և
փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի ՌՈՄԵ (1656) և թորգոմեան թվական ՌՃԵ
(1656), և ի թագաւորութեանն Տաճկաց սուլթան Մահմադին և ի կա-
թողիկոսութեանն տէր Յակոբին՝ Վաղարշապատ քաղաքին սուրբ էջ-
միածնա, և ի հայրապետութեանն սր. Սրուաղէմայ՝ տէր Աստուածա-
տուրին, գրեցաւ ի քաղաքն Պաւնտոս, զոր այժմ ասեն Տրապիզոն:

Ձևորս Երթա և զիրքս մնայ
Եւ մարմինս ի հող դառնա,
Ես ալ մեղաւոր եղայ,
Դժոխոց դռնն մատեցաւ...

954

Արդ՝ աղաչեմ զձեզ ով հայրք և Եղբայրք, թողութիւն խնդրեցէք
վասն իմ մեղաւորիս խնդիր ի յառատաձիր պարզեղէն ի Քրիստոսէ և
ինքն Աստուած պարգևիչն շնորհաց պարգևեցէ և զառատ ողորմութիւնն
իւր յիշողացն և յիշեցելոցն: Յիշեսցիք զհայր իմ՝ յ՝ զմահտեսի Պալին
և զմայրն իմ՝ մահտեսի Նասպաթն, և զհին եղբայրքն ի[մ] հարազատ՝
զԱխիւնանն, զմահտէսի Աղրին, զԵնազուպն, զԱսաք պարոնն, զՏաառն
և զՅուսէփն:

բ

Վայ և եղուկ ինձ Ռ (1000) բերան որ կորեալ եմ. թվին [Ռ]ՃԴ
(1655), յունիսի ԻԵ (25) ամարտեցաւ:

977

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՅԶՎ, I, № 233 (ԺԵ դ.)

955

Արդ՝ ով դասք քահանայից, խումբք սարկաւազաց և գունդք ժո-
ղովրդոց, որք հանդիպիք այսմ հրաշագործ սր. Աւետարանիս, յիշեսցիք
ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զստացող սորա զՇարապիւանցի բարեպաշտ
և աստուածասէր մահտեսացու Զաֆարիան, զհայրն իւր՝ մահտեսի Սա-
նակն և զմայրն՝ Փէրիխանն, կողակիցքն իւր՝ Փօրօզէն և Մըվաթն, և
որդիքն իւր՝ զՄարգարէն, զՍանակ[ն], զՄուրադիւանն և զՂարիպջանն,
և զստերքն իւր՝ զՀոռոմն, զՓարին, զՆարինն և զՍառէն, և Մարգարի
որդիքն՝ զՍարուխանն և զԱստուածատուրն, և զգոստրն՝ զՓօրօզայն.
դարձեալ Զաֆարի հօրեղբարքն՝ մահտեսի Ատոմն և մահտեսի Պետրոսն,
մահտեսի Ատոմի կողակից Զանազանն և Պետրոսի կողակիցն՝ Աննայն:
Դարձեալ յիշեսցիք զմահտեսացու Զաֆարիայն, որ ստացաւ զսր. Աւե-

տարանս ի հալալ վաստակոցն իւրոց, և ետ զթերին սորա լրացուցանել և կազմել, յիշատակ իւրն և իւրոցն ամենայնիւ ի ՌՃԴ (1655) թվին, յունիս 1 (30):

978

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՅՁՄԴ, № 52

45 Փառք...: Եւ արդ՝ աստուածային Սիրունէն վառեալ աստուածասէր և բարեպաշտ, բարեմիտ և բարեխոհ, հեզահոգի մահտեսի Մինասն ցանկացող եղեալ այսմ հոգեւոր և աստուածային գանձուց սբ. Աւետարանիս, և ստացաւ զսա ի հալալ յընչից և ստացուածոց, անշինչ և յաւիտենական յիշատակ իւրն, որ մականունն Ճընդի Մինաս ասեն, և կնոջն Ղուրադիւն, և դստերն՝ Նազլուիւն, և ամենայն ազգայնոց իւր՝ կենդանեացն և մեռելոց. և ետ յիշատակ ի գիւղն Գիրգուրէս, ի Ս. Յակոբ եկեղեցին: Եւ աղաչեմ զհանդիպողսդ միով հայր մեղայիւ յիշել զստացաւ սորին՝ զՄինաս մահտեսին, և զկողակիցն իւր՝ Ղուրադիւն, և զդուստրն իւր՝ զՆազլուիւն, և Աստուած ողորմի ասելու ի թուականիս Հայոց ՌՃ և Դ (1655) օգոստոսի ժն (15):

979

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 6333, 270

Գրիչ՝ Խաչատուր Բանանայ
Վայր՝ Արտամեա

65բ Աւրհնեալ է Աստուած. աւարտեցօ Շարակնոցս ձեռամբ Խաչատուր քահանայի: Խաչատուր՝ քահանայս գրեցի Շարակնոցս ի քաղաքն Արտամեա, ի դուռն Ս. Տիկին եկեղեցւոյ, ի թուին Հայոց ՌՃԴ (1655), սեպտեմբեր Գ (3), աւրն շորեքշաբթի⁹:

980

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

2. Հաղարյան, № 10 (մանրամասն, Երևան, № 777)

Գրիչ՝ Աստուածատուր Երէց
Վայր՝ Բըզգնիկ

463ա Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ աստուածային տառըս, որ կոչի Շարակնոց, ի քաղաքն Սեբաստիայ և ի գիւղն, որ կոչի Բըզգնիկ, ձեռեամբն մեղապարտ, անիմաստ և անարժան Աստուածատուր երիցուս:

⁹ Այս ձեռագրում պահվել է նաև Մարմետ դյուլի եկեղեցու կառուցման մասին հիշատակագրութիւն. ահա այն. «Յաջողութեամբն Աստուծոյ, Մարմետ գիւղիս աստուածասէր ժողովրդոց աշխատանօք և արդեամբք կառուցաւ սբ. եկեղեցիս, յանուն Սրբոյն Գէորգայ, ի պատիւ և ի փառս Աստուծոյ ամենակալին, և յառաջնորդութեան [Կտուց] անապատիս մերոյ Յարութիւն արքեպիսկոպոսին, ի թվին Հայոց ՌՁ (1631)»: Սակայն ՌՁ-ի դիմաց նշված է 1651, կամ սխալ է վերջինս, կամ ՌՁ-ն պետք է ուղղել ՌՅ:

463բ

Ի թւականիս Ռ ամի,
 ՃԴ թիւ աւելի (1655),
 Յամիսս, որ է սեպտեմբերի,
 Ի յամսաթիւ Ե (5)-երրորդի:
 Աւարտ առի շորեքշաբթի,
 Ի դառն և ի նեղ ժամանակի,
 Այսպէս նստեալ աքառանի,
 Որպէս զբու աւերակի:
 Ի յսրբաղմանց յանաւրինի,
 Միտքս մոլար և սղալի,
 Եթէ սղալ գիր հանդիպի,
 Անմեղադիր լերուք գրչիս:
 Չեմ հրեղէն իբր հրեշտակի,
 Այլ հողեղէն եմ անցալի,
 Ջի եմ յետնեալ յամենայնի,
 Եւ ներքեւալ նուաստ հոգի:
 Սատար եղէ սակաւ գրի,
 Ես՝ Աստուածատուս Սեբաստիացի,
 Կոչիմ դեզէն որ է Քօթնի,
 Բարեաց թափուր : եմ եղկելի:
 Որ ոչ ունիմ զիմաստ բանի,
 Ջի ձեւ ունիմ քահանայի,
 Եւ ի գործոյն յոյժ եմ հեռի,
 Մեղաւք լըցեալ ազգի ազգի:
 Չունիմ մի մաս մի բոլորի,
 Առ ձեղ գոչեմ աղերսալի,
 Վասն միոյ ողորմիսի,
 Ով որ զմեզ յիշել կամի:
 Արժան առնց Հայր մեղայի,
 Ի Քրիստոսէ յիշեալ լիցի,

464ա

Եւ դարձեալ յիշեսչիք ի սբ. յաղօթս ձեր զհայրն իմ՝ զՄիքայէն, և
 զմայր իմ՝ զՓեռլաժն, որ փոխեալ են առ Քրիստոս. և որ յիշէ՝ յիշեալ
 լիցի ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ:

981

Ա Ի Ե Տ Ա Կ Ա Ն

Երևան, № 4316

Գրիչ՝ Մինաս արեղայ
 Վայր՝ Յոյժ

ա

180ա

Վա՛յ քեղ Մինաս Ռ (1000) բերան: Թվին ՌՃԴ (1655), օգոստոս
 Ժէ (17):

Բ

- 245բ Զմեղապարտ Մինաս ար[եղայս ա]ղաչեմ առաջի Քրիստոսի յիշել
 /// ով հորք պատուականք: Թվիս ՌՃԴ (1655) [սեպտեմբերի ամսոյ
 ԺԲ (12):
 Ո՛հ ժամանակ յետոյ տեսողացդ, ո՛հ:

Գ

- 317ա Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս, քառավտակ աղբիւրս, կենաց
 317բ ճանապարհ ար[եղայս] քայութեան և լոյս աշխարհի, և դուռն ողորմութեան, ձե-
 ուամբ մեղսաներկ ոգւոյ և ամենամեղս ի գրաց Մինաս սոսկ անուամբ մի-
 այն արեղայի, ի սբ. և ի հռչակաւոր ուխտս ի Ստաթէի առաքելոյն, ընդ
 հովանեաւ սորին և այլ իննեակ դասուց եկեղեցեացս, որ ունին ինքեանս
 մասն ինչ բազում սրբոց և աստուածապահ երկիրս Մարտանաղում,
 ի գեաւղն որ կոչի Յոյժ, ի հայրապետութեան տեառն Յսկոբայ յաթոռս
 318ա էջմիածնի /// ի թվականութեանս Հայոց // ՌՃԴ (1655):

Ստացող՝ Յակոբ քանաւայ

Դ

- Եւ արդ՝ աղաչեմ զսրբութիւնդ ձեր հարք և եղբարք, յիշեցէք զՅա-
 կոբ քահանայն, որ անուամբս միայն միայն եմ քահանայ և գործովս
 ոչ, ղի ա[հ]ա բազում փափագանօք ստացայ սբ. Աւետարանս, յի-
 շատակ հոգոյ ի[մոյ] և իմ ծն[ողացն], հայրն իմ՝ Ամիրճանին և
 մայրն իմ՝ Շիրազին, և իմ կենակցոյն՝ Ըռեճանին, և իմ որդոցն՝ Ովա-
 նէսին, Մարկոսին, Անանիային, և դստերացն՝ Նդիսապեաին, Մարիա-
 նին, Մարթին: Դարձեալ որք հանգիպիք սմա կարդալով կամ օրինակե-
 լով, աղաչեմ զձեզ, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զտէր Յակոբն և
 318բ դուք յիշեալ լիշիք // առաջի ահեղ ատեանն Քրիստոսի. ամէն:

982

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

ՅԶԱԲ, № 77

Գրիչ՝ Թորոս Համթեցի
 Վայր՝ Նոնաղէմ

Ա

- 386 Զծրաւ սորին յիշեցէք ի Քրիստոս զԹորոս մորոսն, ո՛վ սբ. վար-
 դապետք եկեղեցոյ, զի և:

Բ

Եւ ինձ անարժանի Թորոս եպիսկոպոսի գրչի, և նմա փառք յաւի-
 տեանս. ամէն:

⁷ Հայոց թվականի միավորը հավանաբար մոռացվել է, որովհետև Հայոց ՌՃ (1658) թվին
 կաթողիկոս էր Փիլիպոս Աղբակեցին: Բացի այդ, Բ հիշատակարանում նշված է ՌՃԴ (1655),
 սեպտեմբերի 12-ին:

Գ

Ձծրող սորին ղթարմատար և զապիկար աղղի ազղի մեզօք լցեալ ղԹորոս եպիսկոպոս յիշեցէր ի Տէր, և զուր յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ:

Պ

Աւարտեցաւ Քարոզգիրքս մինչև աստ, ձեռամբ Թորոս եպիսկոպոսի, օղոստոս ամսոյն ԻԸ (28), թվին ՌՃԱ (1652) ամին:

Ե

Ձմեղապարտ բիր քանքարոյ ղծրող սորին ղԹորոս եպիսկոպոս:

Գ

Որ են թիւք ամացն յեկիցն Աղամայ մինչև ի ժամանակ կատարելոյ զրոցս ի ձեռն Միխայէլի Ասորոյ պատրիարքի, ամբ վեց հազար չորս հարիւր և հրեսուն (6430), և այժմ է թիւս Հայոց Ռ հարիւր չորս (1655), որ զրեցաւ դիրքս ձեռամբ տառասողեալ Համթեգոյ Թորոս եպիսկոպոսի, ի Ս. Մնունդն, ի վերակաշութեան սբ. ուխտիս, ումեմ]ն անդուն բերան Դասալաբի Մեհսրեկոյ (?), որ ի գնալն յիւր ի քաղաքի, զիս ի բերան առնելով, առ ի չարախօսութիւն:

Է

387

Փառք... // որ իւրով ամենազօր և անկարաւտ բարի բնութեամբն շնորհեաց ամենաթշուառ տկարիս, Թորոս եպիսկոպոսի կարողութիւն, ժուկալութեամբ հասուցանել ի զուխ աւարտման այսմ աստուածապատում մատենի, որ կոչի Քարոզգիրք, և այլ աստուածային բանս հաւաքելով ի սբ. գրոց և զմիջի պատմութիւնն Միխայէլի պատրիարքին Ասորոց գրելով մեղ, ոչ թէ զառաջն, այլ զՔաղկեդոնի ամբարտաւան ժողովն սկիզբն գրելով, այլ և զՅունաց և զԱրաբական և զՔրդաց և զՍարակինոսաց թագաւորութիւն և զՎրաց թագաւորութիւնն մինչև Խորազմիքն գրելով, և զայլ պատմութիւնն թողլով, զի աւարտում եղև գրքիս մինչ ի քառասուն տետրն, վասն այն ոչ գրեցաք: Կատարեցաւ սայ ի թուականիս Հայոց ՌՃԴ (1655) ամին, հոռի Ե (5) և սեպտեմբերի ԺԴ (14), առուր ուրբաթու, ի առաքելաբոլիս մայրաքաղաքն սբ. Եւրուսաղէմ, ի դուն Սրբոյն Յակոբայ Տեառնեղբարն, որ է վանք Հայոց ազգիս, և դամբարան Սրբոյն Յակոբայ, որդոյն Ջեբեթ[ե]այ, եղբարն սրբոյն Յո[վ]հաննու աւետարանչին, որ է սկիզբն ամենայն արարածոց. ի դառն և ի նեղ ժամանակիս, որ ի ձեռն Իսմայէլեան ազգին, որ բովանդակ յաշխարհս իբրև զծով կու ծփան և չունին հանգստութիւն ամէնեկին, և ոչ միջոցս և ոչ ի ծովու, որ են մեծամեծք կղզիք՝ Կիւսէ, որ այսքան ամաւք պաշարեալ ունին այլազգիք և ոչ կարեն առնուլ, զմեծ քաղաքն, որ մնացեալ է նահանգաւք, զոր և Աստուածն ամենայն զվերջն ի բարին դարձուցանէ: Ով ոք որ աստուածայկոյս կողմանէ է, և միամտութեամբ պաշտէ և հաւատայ բոլորովին սրտիւ, որպէս ասէ Տէրն. «Եւ ոչ երկմտիցէ, ասէ, ցլերինն՝ բարձիր և անկիր ի ծով», կամ «Թթենոյն՝ խեաց և տնկեաց ի ծովու», այն ազգին և թագաւորին իւրեանց, զարապետաց և զաւրաց յաղթութիւն տացէ: Թէպէտ սկիզբն ժողովածոյ գրքիս ի //

388

Ս. Յակոբ եղև, այլ աւարտ սորին ի Ս. Մնունդն եղև. զի եղբայրքն իմ, որ են անգ հին ժամանակեայք, յարեան ի վերայ իմ՝ աղգի աղգի ծո[ւ]-ղակ, յորոգայթ և գոպի փորելով մեզ գաղտագողի, և շարախաւութիւն առնելով մեզ առ հիպիտորն կենսատու գերեզմանին Քրիստոսի. մինչ անյոյս լինելով մեզ, ըստ յայնմ եղէ ես առանց օգնականի կամ թէ ոչ ոք էր որ աւգնէր ինձ. զի ոչ հայեցան Աստուած. այլ ասացին եկայք բարձցուք զսայ յերկրէ և ի միշոյ մերմէ, զի մեր լիցի ժառանգութիւն և սլատիւն և փառքն և մեծութիւնն: Զի քանիցս անգամ լսելով ինձ, ի յոմանց, եթէ այսպէս կասեն քեզ ժամանակեայքն. Շահնի այգ եպիսկոպոսն որ աստ է, մեր նասիպն այս է կտրեր, և վանիցն զարար է, թէ այս չէր, մեզ կու տային ուխտաւորքն և վանիցն շահ կու լինէրք. եթէ ես զիւրեանց նասիպն կտրեր եմ, խնդրեմ իմ նաս[իպ]՝:

983

Տ Ա Ղ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 8605

Գրիշ՝ Նորհատ

ա

80բ Ի թուականիս Հայոց ՌՃԱ, Ե ի նոյն յարաբարտեալ (1655) է ոտնայլափ շինեցօ այս Նորհատ կոչեցօ բանին խնգրողէ, զգործս ձեռաց մի՝ անտես առնէր:

բ

112բ Թվին ՌՃԴ (1655) սեպտեմբեր ԺԸ (18) գրեցաւ անարժանօր Նորհատիս:

984

Մ Ե Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Յ

Զմմառ, № 466

Նորոգող՝ Դավիթ Երէց

63 Թվին Հայոց ՌՃԴ (1655), սեպտեմբեր ամսոյ վերստին նորոգեցաւ Մեկնիչս երգարանի աստուածահաւրն Դաւթի մարգարէին, ձեռամբ նուաստ, և եթ տրուպ և ապիկար միայն անուամբ Դավիթ երիցու Արգ՝ աղաչեմ զամենեանեանց յիշել միով Հայր մեղայիւ...

985

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն (1444 Թ.)

Մագիստրոս, I, № 1022

Գեր. ազատ.՝ Օնոփրիոս կրօնաւոր

729 Թվին ՌՃԴ (1655)՝ հոկտեմբերի Ե (5): Ես մեղաւոր և անարժան ժառայ Յիսուսի Քրիստոսի Անօփրիոս եպիսկոպոս ի տանէն Անա

⁸ Այնուհետև ընդհատվում է:

⁹ Ցուցական մեքենազրված է «ՌՄԴ»:

և ի քաղաքէն Կամիւնիցոյ, ընդ որ առաջնորդութեամբ եկայ ի սբ. Երուսաղէմ թվին ՌՂԸ (1649) և մնացի ի սբ. Երուսաղէմ, վասն սպասաւորութեան լուսաւոր հոգի Գրիգոր հայրապետին. յետոյ որ առ Աստուած փոխեցաւ, հաստատեցին առաջնորդ սբ. Երուսաղէմայ տէր Աստուածատուր վարդապետն: Եւ նա քանի անգամ առաքեաց զիս վասն նուիրակութեան: Յետոյ գնացի թվին ՌՃԴ (1655)-ին Խուրմէլի Անդրասյօլիս քաղաքն և զայս Աւետարան տեսայ մէկ ճրհտի ձեռին, որ ի Պօղտաճու դերի է բերած տատարներու ձեռաց: Ես այլ տեսայ և աղատեցի ի գերութենէ և ի ճհտի ձեռաց յիմ հալալ վաստակոցն, և բերի ի սբ. Երուսաղէմ և դրի յիշատակ ի Ս. Յակոբ իմ հոգուն և իմ ծնողացն՝ հորս Սարգսին և մօրս Մարթային, եղբօրս Զատիկին...:

986

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 8386

Գրիշ՝ Ղուկաս
Վայր՝ Բուլֆ

Ա

125ա Արդ՝ գրեցաւ Կանոնադիրքս յերկիրն Դերշան, ի զ[ե]աւրն Բուլֆն, ի դուռն Ս. Գէորգայ, ձեռամբն սուտանուն, հող և փողի և մեղսայսէր Ղուկասիս, որ զանունս ունիմ և զկարգս ոչ ունիմ: Այլ աղաչեմք զձեզ կարդալով կամ արինակելով, յիշեցէք ի սբ. աղաւթս ձեր...:

Գրեցաւ թվին Ռ և ՃԴ (1654) նու[եմ]բերի Զ (6), աւր երկուշաբթի: 125բ Կանոնադիրքս յիշատակ է Խաչատուրին և իւր կողակցին՝ Վառվառին, եղբար՝ Մնացականին, հարն՝ Դուլաթիարին և մարն՝ Մարգրտին, քուրոշն՝ Աննային, որ առաւ զԿանոնադիրքս իւր հալալ ընչիցն և եղ յիշատակ իւր և իւրեանց ծնաւդաց...: Հաւրեղբարն Կալտեկին, պարոն Գօրգին, Կիրակոսին և հաւասար ամե[նե]ցուն. ամէն:

Թվին Հայոց ՌՃԴ (1655):

Ստացող՝ Ղուկաս սարկաւագ

Բ

39ա Մանաւանդ զստացող դրոցս Ղուկաս սարկաւագս յիշեցէք ի սբ. աղաւթս ձեր...:

987

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

Երևան, № 588

Ա

312բ Փառք...: Արդ՝ և ես մոխ[ր]ամած դիմօք, երես անկեալ աղաչեմ և խնդրեմ զթողութիւն յանցանաց իմոց, ո՛վ սիրելի եղբայրք և մանկունք Սիոնի, որք հանդիպիք ի յայսմ տառի կարդալով կամ օրինակելով կամ ի ձեռս ունելով, յիշեցէք... զհանգուցեալ ծնօղն իմ՝ զհայր

Փրբամամլն և զմայրն իմ՝ Յամիկն, և զհանգուցեալ եղբայրն իմ՝ Յովանէսն, և զքոյրն իմ՝ Ղրզլարն, և զմիւս եղբայրն իմ՝ Կիրակոսն: // Նւս Քրիստոս Աստուած քո առատ ողորմութեամբն յիշեալ զկուս[ա]կրօն ապաշխարող Խանումին հոգին, որ բազում աղաչանօք ետ գրել զսայ՝ ծաղկաքաղ աստուածային քիւրասսանիցն, որ կոչի ժամագիրք, յիշատակ իւրն և ծնողաց իւրոց:

Գրեցաւ անարժանից պիտակ անուն սրջսբշի¹⁰, վասն խնդրոյ զհոգևոր քեզերն իմոյ՝ Խանումին:

Արդ՝ գրեցաւ ի դուռն Ս. Ըստեփաննոս Նախավկային և ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնի, և Ս. Գրիգոր Լուսօորչի, և Ս. Յովանէս Մկրտչին, Թվին ՌՃԴ (1655): Յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք, և դուք // յիշեալ լիցշիք անմահ գառնէն, ի վայելումն փորքիկ Հովանիսին, որ է իմ եղբայր Կիրակոսին որդի, ծառայ Տիրայմայր Ս. Աստուածածնին և Ս. Ըստեփաննոս Նախավկային:

Բ

296ա Յիշեցէք զփցոյն գրիշս և դուք յիշեալ լիցշիք ի միւս յանգամ գալըստեանն. ամէն:

Թվին ՌՃԴ (1655) ի դուռն Ս. Ըստեփաննոս նորաբնու[ն]ք Նախավկային զվերջին նորոգումն:

Գ

1բ Յիշատակ է գիրքս այս, որ կոչի ժամագիրք Շամբեցի Կիրակոսի որդի Հովանէսին, յիշեցէք ի Քրիստոս, որ և դուք յիշեալ լցշի[ք]...:

988

Պ Ա Տ Ա Ռ Ի Կ

Նրեան, № 977

Գրիշ՝ Նազարեք

Փառք...: Գրեցաւ զմատեանս տեառն մերոյ Աստուծոյն Յիսուսի Քրիստոսի և բանս աւետաբեր, և մխիթարութիւնս հոգևոր, և գանձս անկողողտելի... ի թրվիս Հայոց Ռ և Ճ և Դ (1655)-ին, ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպոսի, ի արհի եպիսկոպոսութեան Ստաթէի մեծի սրբաանունգ վարդապետին Ներսէսի և քաշ դիտապետի, զոր տէր Աստուածըն ընդ երկայն աւուրս արասցէ. և թագաւորութեան Տաճկաց շահ Ապասին, զոր ես՝ նուաստ Նազարեք շնչինս, վատթար գոլով, և ապաւինեցայ բարերար և մարդասէր Սբ. Հոգին և դրեցի զսա ի լաւ և ընտիր աւրինակէ:

Արդ՝ որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ աւրինակելով, յիշեսշիք ի մաքրափայլ աղօթ[ս] ձեր զիս և զծնաւդս իմ և զամենայն արեան մերձատրս...:

¹⁰ Մատենադարանի ձեռագրաց Յուցակ կազմողները կարդացել են Միքայէլ (հտ. Ա, էջ 356): Այդ սկզբունքով կարդալու դեպքում կստանանք ոչ թե Միքայէլ, այլ Միքմիքի:

¹¹ Ստացողի հիշատակարանը տե՛ս 1657 թ. շարքում:

989

Ճ Ա Շ Ո Ց

Երևան, № 981

Գրիշ՝ Ստեփանոս Բանանայ
Վայր՝ Էջմիածին

ա

400ր

Յիշատակագրութիւն ստացողի սյուսիկ մատենի

Գոհութիւն օրհնութիւն...: Յորոյ յարաշարժ բարերարութենէ սկզբնաւորեալ աւարտեցաւ տօնունակ և տարեցուցակ, հոգեկեցոյց և հրաշապատում մատեանս այս, որ ունի գումարեալ զըստ իւրաքանչիւր աւուրց տօնախմբութեան խորհուրդս բոլոր տարւոյն, տէրունական կատարմանց և իւրոց հետոց հետեւողաց նահատակաց, միանգամայն և կանոնական աւանդից եկեղեցական հանդիսից որով վարի մերս ժողով. ճաշակելով զհոգեւոր քաղցրութիւն պարգևաց վերնոյն օր ըստ օրէ, կարգեալ և սահմանեալ յերշանիկ հարցն մերոց և քարոզողացն Բանին կենաց՝ վարդապետացն Հայաստանեայց. և քաշ հովուացն առաջնոց, յանգագոյն և պատեհագոյն յարմարութեամբ, առեալ յաստուածաշունչ գրոց Հին և Նոր Կտակարանաց, գրաւորական և աւետարանական օրինօք գլխաւորեալ, առ ի լրումն պայծառութեան տան Տեառն, յորում պարեն մանկունք իւր, երգովք հոգեւորօք, բերկրեալ յիշատակօք նահատակութեանց անդամոց Քրիստոսի, որք ընդ գլխոյն միաւորեալք՝ հայցեն և զմերս յօգաւորութիւն ընդ նոյնն: Քանզի հասեալք լաւ/լագոյն փրկութեան, ի ձեռն արեանն հեղման մերովք պաղատակոչ ձայնիւ միջնորդ և բարեխօս պատրաստին, զի կենդանեացս և փոխելոցն աստի մահուամբ հաւատացելոց անձանց ողորմութիւն՝ հանգիստ և փրկութիւն տացի, և ի միասին պսակազգեաց երեւացին առաջի ահաւոր դատաւորին: Վասն որոյ և ի բոլոր յափտենիս յայսմիկ, գերազարդ տօնախմբութեամբ ընթերցասէր կամօք, յորդորմամբ սիրոյ, զայս աւանդ պահեն, և ի սմին և սովաւ զուարճանան, ճանապարհ և ընթացման պատճառ և առիթ մտից դրանն երկնից համարելով, զի կարասցուք զելս մեր ուղղել առ վերինն, ուր Քրիստոսս նստի ընդ աշմէ Հօր ի փառս Աստուծոյ:

500ա

Բայց քանզի գաղափար ստուգագիծ ոչ գտաւ ըստ խնդրոյ ախորժակաց մերոց յոր վայր և յուզումն արարաք, հայելով յօբինակս յօքոնս բազում իրօք սխալեալ ի նախատիպ սկզբնագիր տառից շարագրութենէ, նաև ի կէս օրինակս ըստ սկզբնաղիւր դրութեանց անյարմարապէս կարդեալք, և վերջնովք ևս նոյն գունակ ոչ բարւոք աւարտեալք, և յայլս ոմանս՝ թիւրութիւնս յանհմուտ գրաց զանազանապէս սփռեալս տեսանելով, ընդ որ ոչ հաճէր անձն ճշմարտասիրաց: Վասն որոյ և լաւագոյն համարեալ զաստուածախօս գիրս Հնոց և Նորոց Կտակարանաց զնոյն ինքն զմայրն հարազատածին գաղափար առնել, յորմէ և ածանցեցաւ գիրքս, ճշգրտապատում բանիւք, լիալիւր ոճով, անթերի ունողութեամբ, ըստ որում խնդիրք իմաստուն քննողաց պահանջեն. զորմէ և փոյթ քաջապէս արարեալ պաշտօնագարդ գեղեցկութեամբ ըստ նիւթականին և ըստ իմանալոյն աւարտեցաք զտօնալրական տառս, որ ըստ առաջնոցն

աւանդութեանց Տարեգիրք յորջորջի՝ Որ ունի պարունակեալ զողջոյն ամի զհարաքանչիւր աւուրց տօնից ընթերցումն, տէրունական հանդիսից, և սրբոց նորին ընթացից, ըովանդակեալ օրինական և շնորհական պատգամօք բանից՝ առ ի վայելումն մանկանց և կեղեցւոյ և ի զուարճութիւն նոցին մտաց, ի փառաբանութիւն ամենազօր անուան Տեառն և ի գովեստ սիրողաց իւրոց։

Եւ արդ՝ գծագրեալ աւարտեցաւ դիրքս յամի հաղարերորդի հարիւրերորդի երկրորդի (1653) թուահաշուութեան արամեանս տոհմի և ըստ մեզ մարդացելոյ բանին Աստուծոյ հազարերորդի վեցհարիւրերորդի յիսներորդի երրորդի (1653), որպէս աւանդեցին մեզ ճշմարտապատում օրինակագիրքն առաջինք, յաւուրս իշխանութեան Պարսից շահ Աբասի Երկրորդի, որդւոյ շահ Սէֆու, որդւոյ շահ Աբասի Առաջնոյ. ընդ որով տէրութեամբ և բոլոր Հայաստանեայցս երկիր նուաճի անկշռելի տուփց նեղութեամբ, և հարկաց ծանրութեամբ, և խիստ ծառայութեամբ, որպէս երբեմն Իսրաէլի ի հնումն, որոց հզօր բազուկն փրկօղ լիցի, որում ամենայն ինչ հնարաւոր է։ Իսկ ըստ հոգեւոր վերադիտողութեան, տեսչութեան տեառն Փիղիպպոսի սրբազան հայրապետի, կրկին լուսաւորչի, նոյն և ստացողի այսորիկ մատենի. զորոյ հանդէս կենաց և զքաղաքավարութիւն վարուց և զներութիւն շաւղաց նորայ, տինա՝ և զարդինաւոր || վաստակ նորա առ ազգս հայկային և ղջատագովութիւն Աստուծոյ օրինաց և զպահպանութիւն կանոնական հրամանաց։ Եւս և զնուիրողական փոյթ պնդութեան նորա յընծայել զբազում անձինս Հօրն վերին, և արթուն ակամբք հովուել զնոսին, մինչև նկարեսցի Քրիստոս յոգիս նոցին։ Նաև ղպայծառացուցիլ կարդ նորա առ սահմանադրութիւնս եկեղեցւոյ, և անխոնջ տքնութիւն իւր առ ի անթերի պահել զայնոսիկ, և ղերեւելի տօնախմբութիւն հոգեւորական պարուց առ ի նմանէ եղևոց, և ղամենայն բարեձևութիւն ի նմին երանելոյ յօրինելոյ, թողցուք այլում վայրի շարահիւսել, և կամ այլում վիպողի վեհի պատմագրել, ապա թէ ոչ՝ անվրէպ գիտողին միայնում մնալ, յորում ամենայն գանձք ծածկեալ կան, զի յայտնեսցի յաւուր արդարադատութեան իւրոյ և անխաբ դատաստանին։

Արդ՝ սոյն սա երջանիկ հայրապետս ընդ բազում ուղղութիւնս յաւել և զնորոգութիւն նախագահ աթոռոյս մեծի էջմիածնի։ Քանզի տանիս սորին գոլով քակեալ և խարխալեալ բոլորովին, վասն որոյ և կազմեաց ամրագոյն մածուցմամբ, ընդ նմին և զբրգունսն եռակի և զեզերս տաննացն շուրջանակի։ Առատացուցեալ և ղսրբութեան սպասսն, զոսկեղէնս և զարծաթեղէնս, և զկերպասեղէնս, և զնկարակերտս կիւտուածոց հանդերձ այլովք վայելչական զարդուք, ըստ նմին և զգրեանց բազմութիւնս զանազան մատենից առ ի լրումն հոգեւոր և մարմնաւոր ախորժակաց հասարակաց։ Եւս և ղսրեւելեան կողման ձեռակերտսն ծագէ ի ծագ սա շինեաց։ Եղ և արտաքոյ պարսպի սորին շինութիւնս ոմանս ղերից յարկանց ձիթաստանաց և զասպաստանսն ի բնակութիւնս ձիոց և շորւոց և զայլ մասնաւոր պիտոյից տեղիս հանդերձ այգեստանօք և բուրաստանօք յոլովիւք հողացմամբ շուրջ ղսովաւ և ի սմանէ բացակայ։ Այլ

նախկին դասիւ թէպէտ և վերջին ըստ կառուցման նորոգեաց մեծածախ և զվկայարանս հանգստեան սրբոյն Հռիփսիմէի և զԳայիանեայ նորուն դայեկի. յորոց բարեխօսութենէ յայտնեցան և մասունք նշխարաց մաքուր ոսկերաց նոցա, թաքուցեալք յանակնունելի վայրի, ուր ոչ գոյր կարծիք. ուստի երեւի իսկ նշոյլ խնամոց Տեառն առ վշտացեալ ազդս տակաւին ծագիլ, որով բարեյոյս արասցէ առ ինքն, զի մի՛ իսպառ ընդվայր հարցին:

Սակայն և աստանօր զմնացելովքն ոչ զանց առնեմք, այլ ահա համառօտարար անցանեմք ըստ որում և նախագրեցելովքս:

Քանզի սկիզբն և պատճառ ձեռնարկութեան նորոգման գերագահ աթոռոյս երանելի հայրն մեր և պայծառ շահն եկեղեցւոյ սրբազան հայրապետն Հայոց մեծն Մովսէս եղև, որ և յԱստուծոյ շարժեալ ի սէր առ սբ. աթոռս բազմաշարշար աշխատութեամբ, անբերելի կրիւք դուն գործեալ հոգւով չափ սկիզբն արարեալ. նախ մաքրեաց զսա ի զիզակոտեալ աղբից, յորում թաղեալ էր շուրջանակի յամենայն կողմանց, զորս և ջրով ողողեալ հարթյատակ գետին պատրաստեաց և ապա պարսպեաց ըստ որում և յաշողեցաւ: Կատարեաց և ղերից կողմանց շինուածսն, որ ի միշոցին, սրբեաց և զտաճար Սրբոյն Գրիգորի ի զա/զիր ծրտաց թռչնոց, ըստ որում աւերակաց վայրացէ անզարդութիւն, որպէս երբեմն և մարգարէն, վասն Բաբելոնի նշանակէր, թէ՛ ճնուշկապարիկք բնակեցեն ի նմա և ողնիք ձագս հանցեն ի նմա, դադարեցուցեալ զճոռզական ձայնս նոցա, որ զյսելիս մարգոց խլացուցանէին և զլուսաբանսն վանդակապատ յօրինաց: Հանդերձեաց սալայատակ և զկոխելի երկիր որ ի նմա: Եւ ևս յառաջեալ ի բաց էառ զգմբէթ նորին, որ էր նիստ ի բնէ և խախտեալ և բարձրաբերձ իմն տեսակաւ կանգնեաց, յորոյ կատարման և ինքն փոխեցաւ առ անծկալին իւր Քրիստոս. կացեալ յաթոռ հայրապետութեան ամս չորս և ամիսս ըստ ամացն: Սա երիցս չոգաւ առ թագաւորն Պարսից և եգիտ շնորհս առաջի նորա, որով և ազատեաց զաթոռս ի բռնագոյն հարկաց ծանրութենէ, որ ի պատճառէ անողղագործ առաջնորդաց եղաւ ի վերայ իբրև զանուր երկաթեայ: Էր սա յերկրէն Սիւնեաց, ի գաւառէն որ կոչի Աճեճաճ, ի գեղջէն Խոտաճաճաճ: Գոլով ամենեկին պարզ բարոյիւք և ազատական մտօք, գեղեցկադիր և փառազարդ դիմօք վայելչացեալ, զմիջինն ունելով չափ հասակին, և բոլորովին ներքին և արտաքին մարդով շնորհաշուք ճոխութեամբ արտափայլեալ, որում յարացոյց զսուրբն զԽաճաճ պարթևազինն համարեսչի ըստ ամենայն բարեունակ տեսութեան, բնականօք և մակստացականօք առատացեալ գովաբանութեամբ: Եւ այսպիսի ցանկալի երեւեալ աշխարհի և փափագելի ամենեցուն ծանուցեալ՝ փոխադրի յանմահական կեանսն վաթսուն ամաց: Եւ եղաւ պատուական մարմին նորա ի փոքրագոյն բլրին, որ հայի յարեմուտս կոյս ի վերայ Հրաւաճ գետոյ, և ի հարաւակողմն ի կայարանն իւր սեպհական, ուր է շիրիմ առաքելոյն Անանիայի. որ և է իսկ մենաստան կրօնաւորաց պատեալ շուրջանակի պարսպաւ ի նորին աշխատանաց վաստակոց:

Յետ որոյ յաջորդեալ նստի ի տեղի նորա յաթոռ հայրապետական բարեփառ տէրս մեր, զորմէ նախ բանիւ յիշատակեցաք սակաւութիւնը և զգործոց նորա համառօտաբար անցաք. որ և արդ փայլէ յեկեղեցի Աստուծոյ իբրև զշահ անշիջանելի հաստատեալ ի վէմն անդրդուելի և յեցեալ ի խարիսխն անշարժ յուսոյն պահպանեալ հայրական աշովն և զօրացեալ վերնական խնամօքն:

Արդ՝ սոյն սա երշանկապատիւ և սրբազան հայրապետս մեծաւ իմն սիրով և յաւետ փափազանօք ետ գրել զսբ. տառս զայս լիապատում և ընծայեաց սբ. ||| [սբ. էջմիածնի¹²], ընդ բազում նուէրս, ի պայծառութիւն իւր և ի զբօսանս մանկանց իւրոց:

[Բ]այց ի սկզբնառութեան գրոցս պատահեցաւ բարեպաշտուհի և քրիստոսասէր կին ոմն, որոյ անունն ճանաչիւր Ծաւրիխան, ի Տիգրանակերտ քաղաքէ, որ և եկեալ էր յերկրպագութիւն աստուածակոխ տեղույս, յօժարեալ ցանկացաւ և ծախիւք ստացաւ զսա յարդար վաստակոց իւրոց, առ ի յիշատակադրութիւն յինքենէ ի սբ. աթոռս դանձ անճողոպրելի: Վասն որոյ և թախանձանօք պաղատիմ առ հոգևոր հարսդ և եղբարսդ, որք զկնի մեր ժառանգէք զայս տառ և ոյք վայելէք հոգևորապէս՝ ընթերցմամբ կամ գաղափար առնելով և կամ իւրիք ինչ օգտութեամբ, յիշեսցիք բարեպէս մտօք սրբանուէր աղօթիւք առ Քրիստոս յոյսն բնաւից զերանելի հայրս մեր զտէր Փրիլպաղոս շնորհազարդ դիտապետ, որ առիթ եղև || 501բ բարեաց բազմաց և սոյն այսր մատենի ստացող հանդերձ իւրովք ամենայնիւք աշակերտեալ մանկամբք և համօրէն հոգեսնունդ որդեկօք: Եւ զհամեստաշուք և զերկիւղած կիսն այն՝ Լաւրիխանն գոյիւք բոլորիւք կըցորդող և զհրաշին տոհմսն զամենայն՝ զայրն իւր՝ զՍաֆաբն, և զԹնօղսն իւր՝ զՀապիպն և զԲէկունն, և զեղբայրն իւր՝ զմահապի Ֆռանգուլն, և զքորյն իւր՝ զԵկիխանն, և զզաւակսն իւր՝ զԱստուածատուրն և զՊանաբն, և զմերձաւոր արեանառուն: Նաև զգծօղ սորա յոքնաշխատ շանիւք և կարի զգուշաբար հոգացողութեամբ յանդ զՍաֆաբննոս քահանայ: Եւ զարդարող զսա ոսկեզօծ երանգօք և պէսպէս որակօք զՆախալետ դպիր: Տինա և զքոլոր զամենեսեան, որք հաղորդեցան իրօք իրօք զթուղթսն յարմարելով յընդունակութիւն արուեստականութեան և զսրբագրութեան կարողութիւնսն առ սա ցուցանելով: Եւս և զյօժարամտութիւնս յոլովս երևցուցանելով մինչև ի տիրապէս կատարումն. աղաչեմ և աղերսեմ յիշել ի խորոց սրտէ առ գթութիւնն և յողորմութիւնն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ: Որպէս զի ի միասին բոլորապէս յիշողօք և յիշեցելովք գտցուք թողութիւն մեղաց և ներումն յանցանաց, փրկութիւն յաւիտենականաց և հանգիստ անանց կենաց...: Ընդ որս և ինձ իսկ Մովսէսի բանասիրի վերջակարգեալ խունդրուցացս արարողի. ձիր հատուցման ընդ հոսսկ յետինսն շնորհեսցի, որ մի ժամու յայգւոջ տեառն առակագրի:

Բ

Եւ քանզի ընդ յապաղմամբ անկեալ սոյն մատեան առ ի բոլորոպէս կատարումն իւր, եղբրիւ փոխադրեալ լինի յաստեացս երանելի հայրա-

¹² Անունը և ուղղանկյուն փակագծերում եղածը միտումնավոր շնչված է:

պետն Փլիլպսոն, զորմէ և համառօտիւ իսկ ճառեցաք: Ընդ որոյ յաշորդէ զաթոռ Լուսաւորչին բարեփառ և երջանիկ հայրապետն Յակոբոս, յամի հազարերորդի հարիւրերորդի և շորորդի (1655) թուականութեան հայկական սեռի: Գոլով հայրենեօք ի Ջուլայոյ, որ է մերձ ի Նախնաւան, իսկ նախնականօք ի Նիւակ դաւառէ, այլ ծննդեամբ և սննդեամբ ի Շօշ քաղաքէ Պարսից, ուր հայաղունք յովովք դոն՝ պանդխտեալք այժմ, Սա այր ընտիր և առաքինի եղեալ, ողորմած և քաղցր առ ամենհասան: Վասն որոյ և արժանաւորի գերադրական աստիճանի և դուխ կոչի հանուրց հայկական տոհմի և նստի ի քրիստոսազարդ և ի մեծապայծառ աթոռ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին: Առ որով և սոյն չքնադատեսակ և լիապատում տարեցուցակ դիրքս այս աւարտեցաւ ոսկենկար երանգօք և պատշաճագոյն նիւթովք և ենթակայիւք պաճուճեալ յօրինեցաւ ըստ ամենայնի: Բայց գրեցաւ ձեռամբ Ստեփաննոս քահանայի և ծաղկափթիթ տեսակօք զարդարեցաւ Ալէքսիանոսիւ և Նահապետիւ արուեստաւորօք, հոգացողութեամբ և սատարութեամբ Ստեփաննոսի վարդապետի:

502ա Եւ արդ՝ ընդ ժամանակս քաջ և բարի հովուապետին տեառն Յակոբայ, յորում և մատենան այս եղերումն ընկալաւ, կատարեցաւ մեծածախ շինուածովք և սիրատեսակ և ճոխադիտակ ձեռակերտս հնչարանս¹³, յարեալ ընդ մեծի կաթուղիկէին և մօր Հայաստանայց եկեղեցեաց, ուրանօր ձայնք բարձրաճառ զանդակաց առ տիւ և առ գիշեր ըստ ժամու ժամու հնչեն և դոշեցուցանեն: Սովաւ և ի ձեռն սորին յաւելան և սպասք յովովք և անօթք բաղմութիւնք մեծի տաճարիս: Ընդ որս և մատենից գումարութիւնք ի մի ոչ սակաւք, և նոցին խոկացողք և ի նոյնս պարապօղք յոգնակաճառք: Առ որով և շինուածոց ոմանց վայելչականաց հիմնարկութիւնք, և այդեաց և բուրաստանաց յօրինուածք և համանգամայն բոլորոպէս և մասնաւորաբար արդեանց վիճակելոց սեպհականութիւնք գործեցան: Որք և աթոռոյս մեծի առ ի լրումն ճոխութեան սահասանեցան, ոմանք պիտոյք և այլք վարդք պատեհականք: Եւ արդ՝ ի սկզբանց ի գրութեանց անտի մինչև ցաւարտումն մատենիս՝ են ամք հնգետասան, յորում լրապէս կատարեալ կնքեցաւ ի Իսաոս և ի գովութիւն դերսկզբնական պատճառին ամենայնի, և բոլորից շարունակողին, և վախճանական, և յաւիտենական էին. եղիցի, եղիցի:

Գ

Եւ զՍտեփաննոս մեղօք ի լի գծողս յիշեալ:

33ա
նեք-
քէի
յու-
սանց-
քում

990

ՄԵԿՆՈՒԹԻԻՆ ԱՌԱԿԱՅՆ ՍՈՂՈՄՈՆԻ

Երևան, № 1268 (1603 թ.).

Հիշատ. հեղինակ՝ Յակոբ Երէց
Գրիշ՝ Բարսեղ

397ա [Փ]առք... Եւ արդ՝ ես անպտուղս ի բարեաց, մեղաւորս յարդարոց,

¹³ Իմա էջմիածնի վանքի զանգակատունը:

անկատարս ի կատարելոց... և յետինս ի սպասաւորաց եկեղեցւոյ, սոսկ անուամբ Յակոբ երէց կոչեցելոյ, ծոյլս ի բարիս և օտարս յամենայն տեսակս առաքինութեան:

Յոքնական և անթուելի բազմապատկեալ, բիրաւոր բարեաց միա-
ժողով բազմածօղ և պարունական գրեանքս զայս աստուածունակ և զե-
րադրական, երանաւէտ և երկնաւոր շնորհի ընդունակ և ունակական,
ըստացեալ բաղում ըղձիւ և փափաքանօք յետ վախճանի ի գրեանց սբ.
հօրս, այսինքն հօրեղբօրս: Գրեանց վաճառելոյն պատճառն այս է, որ
վախճանեցաւ ըստունապետս մեր ի սեպհական վիճակն իւր՝ ի Ստամպոլ,
ՌՁԵ (1636) թուին: Եւս և ունին սովորութիւն այլազգիք, որ ոչ թողուն
թաղել զմեռեալս ի շինամէջս քաղաքին, այլ յանշէն տեղիս և հեռի ի քա-
ղաքէ: Զոր Շահին չելէպին արքունական հրամանաւ թաղեաց ի Ղալաթիա,
ի Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցին: Եւ վասն թաղելոյ զնշխարսն ի Ղալաթիա և
այլ ինչ խարճ, զոր արարեալ էր և էառ ի մէնջ ԳՌԽԷ (3147) ղուրուշ և
միանգամայն եղև խարճ ԴԻԻ և ԽԷ (4147) ղուրուշ. և այս եղև պատճառ
վաճառելոյ գրեանց և այդոյն, զոր բաղում վիշտս և շարշարանս կրեցաք
ի բազմաց վասն վախճանի սբբոյս: Այլ նեղութեան մեր և բազում վշտի
պատճառ լինողք ոչ յերկարեմք, այլ թողումք անաշառ ատենին Քրիս-
տոսի Աստուծոյ, զոր ի մանկութեան վաստակող և ի հալալ արդեանց
իմոց ի վայելումն անարժան անձին իմոյ: Քանզի ոչ ունէի ժառանգ մարմ-
նաւոր միութարութեան, աղցաւոր և ունայն կենցաղոյս վասն ամուսնեա-
նըն: Այլ ընթեռնելով զսբ. գրեանքս միութարեալ հանդարտէր այրեցեալ
լեարդ իմ և տոշորեալ սրտիկս իմ, հանգոյն Աննայի, փղցնոյր սրտիկս
արտաստաթոր աչօք: Հայիմ ի՞ թուղունս Լրկնից դիտեմ անթիւ երամ է,
դառնամ և յիս հայիմ կեանքս իմ հարամ է:

Ապա ըստ իմաստնոյն որ ասէ. «Երանի...»: Զի թէպէտ և ի մարմ-
նաւորէն զրկեալ եմք, այլ աղօթիւք հարց և եղբարց հայցեմք ի Քրիստոսէ,
որ ի հոգեւորէն ոչ զրկէ¹⁴: Ըստ այսմ յուսոյ և երանաւէտ ձայնին ետու
զսբ. գրեանքս այսոքիկ // ի դուռն Սրբոյն Սարգսի զօրավարին և որդւոյ
նորա Մարտիրոսին, ի Կեսաւրիա քաղաքի ոչ թէ ի փարթամութենէ և
ընչաւետութենէ, այլ յաղբատութենէ և ի չքաւորութենէ ի փառս Քրիստոսի
և յուսոյ արքայութեան նորա, ի թուիս Հայոց ՌՃ և Դ (1655) ամին, ի
ժամանակս խարազնազգեաց հայրապետին տեառն Փիլիպպոսի վերագի-
տողի սբ. աթոռոյն էջմիածնայ, և դիտապետութեան նահանգի տանն
Կիլիկիոյ, տեառն Նեքսէսի Սեբաստացւոյ, և առաջնորդութեան մայրա-
քաղաքիս Կեսաւրիոյ, որ է Մաժաֆ հին, տէր Թուրոս վարդապետին, որ
յետոյ կաթողիկոս եղև ի Սիս:

Այլ ըստ տերունական բանին, որ ասէ. «Ուր գէշն իցէ անդր ժողովեա-
ցին արծուիք»: Արծուիք են հոգեւոր և աստուածաբան ըստունապետքն մեր:
Զի ի գալ նոցա յայսմ քաղաք, որոճելով և խրատելով փրկութիւն լիցի
ամենայն հաւատացելոց: Այլ և յիշատակ փոխելոյն ւսռ Քրիստոս ՌՁԵ
(1636) թուին հոգեւոր հօրն իմոյ, տիեզերալոյս ըստունապետին՝ ըստ
հոգւոյ և ըստ մարմնոյ, հօրեղբօրն իմոյ՝ տէր Գրիգոր աստուածաբան

¹⁴ Այնուհետև մօտ կես էջ դատարկ:

վարդապետին, որ էր աշակերտ տիեզերալոյս և խարաղնաղգեաց ճգնաւորին, տէր Սրապիոն աստուածաբան րաբունապետին Ուրհայեցայ և անյաղթ փիլիսոփային, առեալ գաւազան ի նմանէ ի Տիգրանաշէն մայրաքաղաքն Ամիք Ռեհ (1595) թուին: Սա գնաց ի Բիւղանդիա վասն սբ. Ծրուսաղէմայ պարտուցն ի ժամանակս տէր Ագաբիա կաթողիկոսին: Ջոր տեսեալ զիմաստութիւն և զխոշոր վարուց ճգնութեան սորա և հաւանեալ միաբան ամենեցուն, գրեցին առ կաթողիկոսն սբ. Էջմիածնի ձեռնադրել իւրեանց առաջնորդ: Եւ եկեալ մինչև ի Թողաք երթալ յաթոռն սբ. և վասն յոլովութեան ջալալուն ոչ կարաց գնալ ի սբ. Էջմիածինն // և անտի դարձաւ ի Սիւս առ հռչակեալ կաթողիկոսն տէր Ովանէս ի թուին և ձեռնադրեալ ի նմանէ եպիսկոպոս և առաջնորդ ի Ստամպոլու. և գնացեալ անդ արար բազում ուղղութիւնս և նստեալ ժամանակս ինչ, Եւ ի ՌԾԸ (1609) թուին նաւեալ ի Բիւզանդիոյ յեղիպտոս. ելեալ ի [Լ]եառն Սինա, ընդ իւր ունելով զՄովսէս վարդապետն, տուեալ նմա գաւազան ի Ստամպոլ, որ յետոյ եղ[և] կաթողիկոս ի սբ. Էջմիածինն, այր սբ. և առաքինի յոյժ: Եւ կատարեալ զուխտս իւրեանց աստուածախօս լեռնէն զարձան անտի Ամիք: Եւ արարեալ ժողով բազում եպիսկոպոսաց, վարդապետաց, ղօլվաթաւորաց, վաճառականաց և ռամկաց, նաև Ենկի խօճայն Ամքա, գրեցին առ առաջնորդսն և առ ղօլվաթաւորսն լեռնայ՝ դալ առ նոսա: Եւ դուստարեալ բազմութիւնք առաջնորդաց եկեալ յԾրուսաղէմ ՌԾԹ (1610) թուին: Եւ էր պարտք սբ. Ծրուսաղէմայ ԿՌ (60.000) ղուրուշ, որ առաջնորդ էր Դաւիթն Արդաբ: Եւ սատարութեամբ հօրին Աստուծոյ, վճարեալ զպարտքն և ազատեալ զըսգեստն, և եղեալ զԳրիգոր պարոնտէրն առաջնորդ սբ. Ծրուսաղէմայ ի սոյն ամին, որոց վարձատրութիւնքն ի Քրիստոսէ լիցի ի ժամ դատաստանին. ամէն:

Դարձեալ ՌԿ (1611) թուին տարան ի Բիւզանդիա արքունական հրամանաւ և նստեալ յոլով ժամանակս և ձանձրացեալ ի նոցանէ հրաժարեալ եկն ի Կեսաբիայ: Դարձեալ կրկին՝ անգամ տարան ի Կոստանդինուպօլիս՝ բազում քահանայիւք և արքունի հրամանաւ, որ յարենման էր առաջին տիրապետացն մերոց՝ խստակրօն վարուքն և աստուածաբան վարդապետութեամբն փայլեաց աշխարհի որպէս զարեգակն ոչ փոխելով զխոշոր վարս և զճգնողական առքինութիւնս, զոր ստացեալ էր ի կրօնաւորութեան իւրում: Ոչ կերեալ միս և ոչ ըմպեալ գինի ի ժամ ձեռնադրութեանն, այլ միով ժամու ջատանայր զաւուրս իւր: Բայց ի շաբաթու և կիրակէի, մանաւանդ խորգով մաղեղինեան կայր զամենայն կեանս իւր և էր վկայեալ յամենեցունց և յոյժ հմուտ աստուածայնոց Հին և Նոր Կտակարանաց: Նաև տեղեակ արտաքնոցն հանճարոյ և ևս ուստուռլապին և երկրաշափականին լի և անթերի: Այլ և ջատադով ճշմարտութեան օրինաց և կարգաց սբ. հարցն, զանձն իւր օրինակ տալով ամենեցուն: Այլ և զբարի նախանձն, զոր ունէր առ Աստուած և առ մարդիկք, որ անդադար խրատոյ օրինացն ուսուցանէր զամենեանս: Նաև զտիւ և զգիշեր յԱստուածաշունչ դրոց ընթեռնլոյ ոչ պարապէր և մինչև ի ժամ ծերութեանն յու-

¹⁵ № 10381 ձեռագրում այդ գեպրի մասին նշված է տարեթիվ «ՌՁԲ թվին» (էջ 345բ), այսինքն՝ 1633 թ.:

սուցանելոյ և խրատելոյ ոչ դադարէր: Եւ զաշնոցիկն ոչ առնոյր յետ վասն աշխատասէր և ժրաջան կամացն և ընթեռնելոյն: Եւ ղղիշերն առանձնական աղօթիւքն զանձն յանկողինն ոչ տայր, տքնութեամբ և սաղմոսերգութեամբ վճարեալ ղառօրեա կեանս իւր ի փառս ամենասուրբ Ծրորորդութեանն և թաղեցաւ ի քաղաքն Ղալաթիա, մերձ ի թագաւորանիստ քաղաքն Իստամուլօլ ի դրան եկեղեցւոյ Սրբոյն Գրիգորի // մեր լուսաւորչին, ՌՁԵ (1636) թուին: Եւ առնէ Աստուած ի տասլանէ սրբոյս բազում սքանչելիս ի Հիւանդս, ի ցաւագարս և յամենայն ախտացեալս ի փառս տէրութեան իւրոյ և ի պատիւ սրբոց իւրոց:

Այլ և ժողովեաց և շարադրեաց երկու գիրք զմէկն թուականք և պատմութիւնք յԱղամայ մինչև ի մեր ՌՁԵ (1636) թուին, աշխատեալ մինչ ի վախճանն իւր: Եւ երկրորդ՝ [թարգմանեաց] գիրք մի Ուստոււլապի արապի լեզուէ ի մեր բառս. այլ և գունդ մի ի մեր գիր և լեզու յերկնից հանգոյն, աստեղազարդ՝ շարիւ ղարդարեալ:

Այլ և ասաց մխիթարական բանս վասն մահուան վարդապետին իւրոյ տէր Սրապիոն քաջ հոգեւորդին, համեղ և զանազան բանիւք: Նաև ասաց՝ Բ (2) գանձ և երկու տաղ՝ շարադրեալ ի վերայ այբուբենից, զարմանալի և խրթի բառիւք, շարադասեալ ողբերգական բանիւք և առաքեաց ի Ամիթ: Եւ հետեակ այս է՝ ցրիւ բանիւք և ներշնչական տաղիւ սղեալ զնախադաս գիծն, հանդերձ վերջադասիւ փաղառութեանց ըստ ալփափետից տառից արուեստաւորեալ: Այլ և ներբողեալ աղօթք հոգէխառն մաղթողականք ի սբ. պատարագին ի դէմս ամենասուրբ Ծրորորդութեանն և միաստուածութեանն: Այլ և շինեաց կամուրճ մի-բազում ծախիւք, ի սահմանս Գերմանիկսյ և Կեսարիոյ մերձ ի Տօմարգոյ ՌՁ (1621) թուին սկսեալ և ՌՁԱ (1632) թուին աւարտեալ, որոյ յիշատակն արհեստութեամբ եղիցի. ամէն:

Այլ և ես՝ անարժան Յակոբ Էրէցս, եղբօր որդի տիեզերալոյս վարդապետին Գրիգորի, տգէտս և անիմաստս զորպիսի գովութիւնս դրուատեցից ըստ ընդունոյս մեծի, որ գեր ի վերոյ է քան զմիտք մարդկան: Մի՞ գայթակղեսցիս յասելս, ով սիրելի եթէ կամիս և ոչ ձանձրանաս գիտ և ընթերցիր զողբերգական և զմխիթարական գիր և զասացեալ գանձերս և զներշնչական տաղերս խրթնածածուկ բառերովն և զմեղաւորս յիշեալ ի Տէր աղաչեմ:

Այլ և յիշատակ լիցի նախնեաց իմոց մեծ պապուն իմոյ՝ Նալուպին և մամուն իմ՝ Վարդիսաթունին, հօրն իմոյ՝ Բաղասաւարին և մօրն իմոյ՝ Մթիսալին, հօրեղբօրն իմոյ՝ Խառապալուն և հօրաքեռն իմոյ՝ Թովսաւարին, և հարազատ եղբարց իմոց և մանկութեան և յերիտասարդութեան առ Քրիստոս փոխեցելոց՝ Նաղապին, Կարապետին, Լվանէիսին, Յովսէփին և Ոնանին: Նաև գեղեցկատիպ և քաղցրաձայն դպիր Աբրահամին, խնդրողի բանի և ամենայն արեանառու մերձաւորաց՝ կենդանեաց և անՔրիստոս փոխեցելոց. ամէն:

Կրկին և երեքկին աղաչեմ յիշել ի տէր զՅակոբ Էրէցս և զկենակիցն իմ՝ զկողեցեալն Խաթուն, և զմայր մօր իմոյ՝ զՄարթայն և զքեռին իմ՝ զՊալին և զորդէգրութեամբ // սնուցել որդին իմ, վարժեալ բազում աշ-

խաառութեամբ, զտէր Սիմէօն քահանայն, որ առ Աստուած փոխեցաւ, աղաչեմ յիշել Տէր. ամէն:

Նաև զտէր Անտոնն և զհօրեղբօրորդին իմ, զմահտեսի Յարութիւնն և զմահդեսի Ուղուրլուն և շ'լայսաւ չեղէպին, որ ի ժամ ձեռնադրութեանն բազում երկօք աշխատութիւն կրեցին վասն մեր, հատուցէ նոցա Տէր վարձս ըստ՝ վաստակոց իւրեանց, ևս առաւել ամենայն հաւատացեալ քրիստոնէից ողորմեսցի Քրիստոս Աստուած յաւորն ահեղին. և ինձ մեղապարտ գծողիս Բարսեղի. ամէն:

Իսկ որ շարժողն է ամենի և շարժէ զամենայն էակքս ի բարի և ինքն անշարժ է ամենայնի Հոգին Ս. Աստուած ճշմարիտ, որ շարժեաց զշարժումն ի բարի....:

991

Ա. Ի. Ե. Տ. Ա. Ր. Ա. Ն.

Երևան, № 2577

Մաղկող՝ Մաթէոս դպիր

ա

327բ Աւր՝ ևս Մաթէոս դպիրս, որ ևմ յերկրէն Մարայ, ի գեղջէն Չափա-
րու, նօտար էի տեառն Փիլիպոս կաթողիկոսի, ելեալ գնացաք ի սբ. Ե-
րուսաղէմ, և յանտէն դարձաք ի Սաւմալօլ. և անդ ուսայ ի Մարկոս վար-
դապետէն զպատկերն: Աղաչեմ յիշել զՄաթէոսս և զՄարկոս վարդապե-
տըն:

Գրիշ՝ Թամուր դպիր
Վայր՝ Կ. Պօլիս

բ

Փառք...:

329ա Սմին այս աստուածաւանդ սբ. Աւետար[[անի]ս ցանկացող եղեալ
աստուածասէր և բարեպաշտ Մարտիրոս վաճառականն, որ է սա յերկրէն
Գոթիտան դաւ[առէն, ի] գեղջէն Փառակու, ստացաւ եղեալ սբ. Աւետա-
րանիս ի հալալ արդեանցն և ետ յիշատակ անշնչելի աստ և ի հանդեր-
ձեալն ի դուռն¹⁶, յիշատակ իւրն և ծնաւդացն, հաւրն՝ Յոնանին և մօրն՝
Եգտիխանին, և [պ]ապոյն՝ Ղուկասին, և մամին՝ Դուկստանին, և մարա-
պապին՝ Միւրգանանին, և [մօ]րէնի մամին, և եղբարց Մարտիրոսին,
Մէրապին և Սարկաւագին, և հանգուցեալ եղբարն՝ Մուրատնասիւրին, և
քերցն՝ Ուստիանին, հանգուցելոյն՝ Սաւգուլին և ամենայն արեան մերձա-
տրաց:

Արդ՝ յիշեցէք զստացաւդ սբ. Աւետարանիս զՄարտիրոսն, և զկո-
ղակիցն իւր՝ Խունտին, և զորդիսն իւր՝ զՄատուրն, զՂարախանն, զտէր
329բ //Թաւ[ոսն], զՇակոբն, զՄուրատն և զՍարգիսանն:

Դարձեալ յիշեցէք զՄէհրապն, և զկողակիցն իւր՝ Մարիամն, և զոր-
դիս իւր Յոնանէսն, Անդրէասն:

¹⁶ Եկեղեցու անունը չի գրված և մեկ տող բաց է թողնված:

Դարձեալ յիշեցէք զՍարկաւազն, և զկողակիցն իւր՝ Անթառամն, և որդի իւր զՎարդանն, և ամենայն արեան մերձաւորսն իւրեանց. ամէն:

Արդ՝ դրեցաւ սբ. Աւետարանս ի թվականիս Հայոց ՌՃ և Դ (1655)¹⁷, ի արքայանիստ և մեծահազարկ քաղաքս Կոստանդն[ու]պայլիս, ի դուռն Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցւոյն, ձեռամբ Թամուր դպրի, [և] նկարեալ [աւ]ա[րտ]եցաւ դոյն զդոյն [ծ]աղկաւք ոսկով և պատկերով ձեռամբ մեղապարտ և անարժան Մաթէոս դպրի, քարտուղարի [մերոյ] տեառն սրբազան Փիլիպպոս կաթողիկոսի:

330ա Աղաչեմ զհ[անդիպ]ողսդ /// աւգնել գրողի /// || ||| [ի] հ[այր]պե-
տութեան Հայոց տեառն Փիլիպպոս [ս]բբաղան կաթողիկոսի, որ եղև
[կրկին] լուսաւորիչ ազ[գի]ս Հա[յ]ոց, նոր[ոգեաց] վանորայս և յանա-
պատս ևս [փ]առա[ւորե]ցոյց /// վարդապետաւք և եպիսկոպոսաւք: Ե[ւ]
ի յայսմ ամի փոխեցաւ առ Քրիստոս /// վարդապետին Յակոբ րաբուն-
ւոյն, որ Աստուած բարով վայել տաղէ և մշակ առանց ամաթոյ արասցէ,
ամէն:

Ստացող՝ Մարտիրոս

Գ

330բ Կատարեցաւ սբ. Աւետարանս ի թաղաւորութեանն Օսմանցւոց սուլ-
թան Մահմատին, որդոյն սուլթան Լալաֆին, և թաղաւորութիւն Պ[ար]-
սից] /// հայրն իմ՝ Յոհանն և մայրն իմ՝ Եզտիստան, որ ևն հանգուցեալ
առ Քրիստոս, և եղբարքն իմ՝ Մէն[ւ]րաւ և Սարկաւազն, և հանգուցեալ
եղբայրն՝ Մուսատիսիւն, և բորքն իմ՝ Ոսախանէն և հանգուցեալն Սաւ-
գովն, և զուտներս և զդստերս իմ և յեղբարց իմոց և զամենայն արեան
մերձաւորս իմ...:

Դարձեալ յիշեցէք զստացող սբ. Աւետարանիս զՄարտիրոսս, որ ստա-
ցաւ սա ի հալալ ընչից իւրոց ///

Արդ՝ երեսս անկեալ աղաչեմ զձեզ, ով դաս քահանայից և սարկաւա-
գաց, որք հանդիպիք սբ. Աւետարանիս կարդալով կամ օրինակելով, զգու-
շութեամբ պահեսցիք ի կրակէ և ի ջրէ, և յիշեսցիք զանարժան Մարտի-
րոսս ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր և դուք յիշեալ լիջիք...:

992

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երեան, № 4145

Գրիչ՝ Գրիգոր դպիր
վայր՝ Ստաթէի անապատ

340ա Փառք..., որ ետ [կարո]ղութիւն սուտանուն [Գր]իգոր դպրիս գրել
ըզ[ս]անդուխտս սբ. և կազմել [ի] ժամանակս քաջ րարու[ն]ի և խըս-
տակրօն Արիստակէս վարդապետին, որ եղ գրել ի սբ. ուխտս ի մեծ անա-

¹⁷ Ինչպես տարեթիւի, այնպես էլ հիշատակարանի շատ մասերում մեկանք թեև թափված է, բայց տառերի հետքերը մազադաթի վրա մնացել են և հնարավոր է զղալի մասն անսխալ կարդալ:

պատս Հստաթէի, ի թուին Հայոց ՌՃ և Դ (1655) ամին, ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոսի:

Դարձեալ յիշեցէք ըղԳալուսա միայնակեացն, որ զթուղթս կոկեաց: Եւ Քրիստոսի փառք յաւիտեանս. ամէն:

993

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 5236. տե՛ս նաև՝ 3241, № 383, էջ 915—916

Մաղկող՝ Աստուածատուր դպիր

ա

16ա Աստուածածին Մար[ի]ամ րարեխօսեայ վասն մեզ մեղաւորացս՝ ղժրող սորին Բարսեղ քահանայն և զժաղկօղ սորին զԱստուածատուր դպիրս յիշեցէք ի Քրիստոս: Թվին ՌՃԴ (1654)¹⁸,

Գրիշ՝ Բարսեղ Բաճաւայ
Վայր՝ (Նոր) Զուղայ

բ

392ա Յիշեցէք ի Քրիստոս զմեղաւոր ծաղկող սորին¹⁹:
Զարագս ի [շ]արին և զժոյլս ի բարին, ո՛վ եղբարք, <անմեղ> անմեղադիր լերուք, զի կարն մեր այս է. եթէ սխ[ա]լանաց հանդիպիք անմեղադիր լերուք զանարժան Բարսեղ քահանայս, յիշեցէք ի Քրիստոս ի միւսանգամ դալըստեանն, և դուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ...: Որ բաղում աշխատանօք դրեցաք սբ. Աւետարանս:

գ

392բ Փառք...: Արդ՝ եղև զրաւ սբ. գանձարանիս ի թուականութեան Հայոց ՌՃԴ (1654), ձեռամբ մեղսաներկ և անհմուտ, անծան և անծող գրչի Բարսեղի քահանայի և մեղօք զառածեալ: Արդ՝ գրեցաւ սա ի յաշխարհ Պարսից, ի գեօզաքաղաքն Զուղայու, ընդ հովանեաւ Ս. Բեթղէիմ (sic), ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոսի, և ի վերայտեսչութեան նահանգիս Պարսկաստանի հեզահգի արհեպիսկոպոսի տեառն Դաւթի, որ երեք ամ է նստեալ յաթոռ եպիսկոպոսութեան, որ ի յԵրուսաղէմ ձեռնադրեցաւ, որ է սա Զուղայու: Եւ ի թագաւորութեան Պարսից շահ // Ապասուն: Աղաչեմք զձեզ, որք հանդիպիք յայսմ աստուածաշունչ գրոյս կարդալով կամ գաղափար առնելով, բառնայք ի սմանէ սխալութիւն և անմեղադիր լերուք խոշոր գրոյս. զի կայրն մեր այս շափ էր, այլ աւելի ոչ գիտեմք:

Բայց ես հայցեմք արտասո[ւ]ալի,

հանդիպողացդ ամենայնի,

Այլ եմ անուամբ ե եղկելի,

մաղթիմք յիշմամբ աղօթելի:

Րաբունեացն և հրաշալի,

դուք ընկալիք մասն բարի,

¹⁸ Հիշատակարանը գրված է Մարիամ Աստվածածնի նկարի խորքի վրա, գունավոր և գլխատառերով:

¹⁹ Գրված է կարմիր մեկանով և ապա հինգ տող դատարկ:

Սա և գործով յոյժ զագրալի,
 և յիշման առնէք զիս արժանի:
 Ղեկաւար եմ անցկանի,
 Ի սոյն ժամու շարժմամբ կրթի,
 է իմ գրեալ աշխատելի,
 որ ոչ կայ յիս մասն բարի:
 Րամեալ և ոչ արհեստ գրչիս,
 այլ լոկ անուամբ կեամ կենդանի.
 է և հայցեմ զմեղադրելի,
 Թէ ևս սխալ ինչ աստ գտցի:
 Յորքան յիշէ մտօք սրտի,
 վերագրեալս յիշատակի,
 Այլ և եղբարցդ իմ ըստ կարգի,
 և զծնողքն յամենայնի:
 Նաև գրեցի յանձ եղկելի,
 զի ոչ ոնիմ // գործս բարի,
 Իսկ մեք հանցուք Յիսուսի²⁰,
 ընդ Հօր հոգովքն ճշմարտի:
 Եւ Քրիստոսի փառք. ամէն:

դ

/// / // / /// / / / /// // / //

// / /// / /// / // / /// / /// //

// / /// / /// / /// /// // ԸՂ

/// /// / // / /// /// //

21

Գրիշ՝ Սարգիս դպիր

Ե

394բ ... // Զոր և գրեալ է, թէ յերանի...». քանզի և զայս լեւալ յաստուա-
 ժային գրոց Աւետիս քահանայն, որ ըստացաւ ի հալալ և ի արդար վաս-
 տակոց իւրոց զայս պատուական ակս շարիւղայ, ուր կայ հանգուցեալ
 Աստուածն Իսրայելի...:

²⁰ Կենտ տողերի առաջին տառերից հոգւում է «Բարսղ էրէցանի»:

²¹ Մածկագիրը կարդացվում է. «Քահանա Բարսեղ ծառա, քահանա Յահանէս Թվ. 1655
 Մշակիրցի»:

Արդ՝ կատարեցաւ սբ. Աւետարանս ... ի քաղաքս Շօշ, որ է Ըսպանաի,
 ի գեօղս Զուղայ, ընդ հովանեաւ սրբաղան, ձեռամբ Բարսեղ քահանայի,
 ի թըականութեանս ՌԺԴ (1655), ի հայրապետութեան տեառն մե||րոյ
 395ա Փիլիպոսի կաթողիկոսի, և մերոյ աթոռոյս քաջ ռաբունապետ Իսաիք
 վարդապետի, և ի թագաւորութեան փոքրիկ շահ Ապասին, և մերոյ յերկ-
 րակալութեանս Սաֆրազին:

Արդ՝ աղաչեմ զձեզ, յիշեցէք ի Քրիստոս և ի սբ. յաղօթս ձեր գըս-
 տացող սբ. Աւետարանիս Աւետիս քահանայն և զծնողքն իւր՝ Իփակն, Մա-
 բիամն, և եղբայրքն իւր՝ Միրումն, Աւաքն, Ովանէսն. և հանգուցեալ եղ-
 բայրքն՝ Մկրտիչն, և քոյրքն՝ Շարբաթն, Փարիխանն. ամէն: Կրկին անգամ
 յիշեցէք Աւետիս քահանայն և կողակիցն իւր՝ Շուշանն, և որդին՝ Ընտ-
 բիանն, և դստերքն՝ Սողումն, Սափուրն. հանգուցեալ դուստրն՝ Սամ-
 պարն, Մարիամատիկն. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք Մկրտիչն և կողակիցն՝ Մարիամն, և որդին՝ Աղա-
 ջանն, Վարդանն, Թասայն, Թեանթորոսն. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք Միրումն և կողակիցն իւր՝ Թագագովն, և որդիքն՝
 Արուրն, Յոնանջանն, և դուստրն իւր՝ Արգովսանն. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք Աւաքն և կողակիցն՝ Խանումն, և դուստրն իւր՝
 Մասփուտն, Վսուլսուն, Անային. ամէն:

395բ Դարձեալ յիշեցէք Յովանէսն և կողակիցն իւր՝ Հուսումսիմէն, և
 դուստրն իւր՝ Սուպրիկն, Սալվարն. ամէն:

Կրկին անգամ յիշեցէք Աւետիս քահանայն և պապն իւր՝ Ներսէսն, և
 հանիկն՝ Մարիամն, և զհօրեղբայրքն՝ տէր Յովասափն, և որդիքն՝ Փիլիպոս
 քահանայն, Բարսղամն, Բարսափագն, Բայինդուրն, Պարսամ քահանայն,
 հօրեղբայրն՝ Թաթէոսն, Ընդստակէս քահանայն, հորեղբօր որդին՝ Մկր-
 տիչն, որդին՝ Պապիկն:

Դարձեալ յիշեցէք Աւետիս քահանայն և կողակիցն իւր՝ Շուշանն, և
 աներն՝ մահադասի Մալինն, և զոքանչն՝ Խանփարվարն. ամէն:

Արդ՝ յերես անկեալ աղաչեմ զձեզ, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս
 ձեր մեղօք զառածեալ Սուրգիս դպիրս, որ յիշատակարանս գծագրեցի, և
 զծնողքն իմ՝ Մարտիրոս քահանայն և Փարիխանն. և դուք յիշեալ լիշիք ի
 Քրիստոսէ. ամէն:

994

Ա Ի Ե Ս Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7300

Գրիշ՝ Ղազար քահանայ
 Վայր՝ Շէնճէր

ա

121ա Ղազար գրիշս յիշել խնդրէ ողորմայիս:

բ

243բ Փառք...:

240ա Ուստի և տեսեալ զորա անճառ փրկագործութեան խորհուրդ, պա-
 տուական և ընտրեալ տանուտէր Աղաջանն <և> ստացաւ զսբ. Աւետար-

րտնս, յիշատակ իւր և ծնաւդաց իւրոց, հօրն՝ Միւրումին, մօրն՝ Խաթուն-
ջանին, և իւր կողակցոյն՝ Մարիամին, և որդոցն՝ Սիմաւունին և կողակցին՝
Մարգարիտին²², Պետրոսին, և եղբօրն՝ Ղօնջին և կողակցոյն՝ Բաշուն, և
որդոյն՝ Սմբատին և այլոցն. և միւս եղբօրն՝ Մարտիրոսին և կողակցոյն՝
Լեյլիսանին, և որդոյն՝ Միւրումին, և քերց սոցին Փարուն, Բաճալուն և
ամենայն ազգականացն. ամէն:

Եւ արդ՝ ես յետինս ի քահանայս և անարժանս ի մանկունս եկե-
ղեցոյ Ղազար սուտանուն, հրաման առեալ ի պատուիրանադիր առաքե-
լական բանէն, որ ասէ. «Ծոր կոշումն կոշեցար, ի նմին կացջիր»: Եւ արդ՝
իմ ոչ բերելով զայսպիսի վստահութիւն, այլ ունայն յամենայն բարեաց
և թափուր: Այլ յուսամ ի մարդասիրութիւնն Աստուծոյ, զի իմ բազում մե-
ղացն թողութիւն արասցէ:

Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի յերկիրս Որոտան, ի գեղս Շէնճէր,
245բ ընդ հո/վանեաւ Սրբոյն Ստաթէի առաքելոյն և Սրբոյն Ստեփաննոսի, ի
հայրապետութեան Հայոց տեառն Փիլիպպոսի, և ի թուականութեան Հա-
յոց ՌՃԵ²³ երեք և մի (1655), ձեռամբ Ղազար անիմաստ և ախմար
գրչի: Եւ ես բազում մեղաց ցնորիւք պաշարեալ, այլ ըստ կարի մերում,
զոր պարգևեաց մեղ մարդասէր հոգին, բազում աշխատութեամբ գրեցի
անարժան ձեռք իմովք, ի յստոյգ և յընտիր արինակէ, կենաւք, տա-
ռապանաւք և բազում պանդխտութեամբ:

Արդ՝ որք ճաշակէք յաստուածային բուրաստանէս և յամենալի սե-
ղանոյս, որք հանդիպիք սմա տեսութեամբ կամ ընթերցմամբ, յիշեսշիք
յաղաթս ձեր Ղազար գրչիս և զծնաւդսն իմ՝ Կիրակոս քահանայն, և
Թուրվանդէն, և զեղբարքն իմ՝ Ալէքսիանոս քահանայն և Արիսաազէս
սարկաւազն, և կուսան քեռն իմ՝ Մարգարիտն և զայլս ամենայն. յիշողքդ՝
յիշեալ լիջիք յարքայութեան Աստուծոյ. ամէն:

Գ

246ա Դարձեալ յիշեցէք զՄարտիրոս քահանայն և զծնօղսն իւր, որ բազում
աշխատանք ունի վերա սբ. Աւետարանիս, յիշողքդ՝ յիշեալ լիջիք ի Քրիս-
տոսէ Աստուծոյն մերոյ. ամէն:

995

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

Երևան, լուսնկար, № 170

Ստացող՝ Մելիքն

ա

170ա Փառք...: Արդ՝ եղև աւարտումն գրոյս այսմիկ ի թուաբերութեանս
Հայոց ՌԺԴ (1655), ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոսի սրբազան

²² Ձեռագրում «կողակցին Մարգարիտին» հատվածը գրված է «Պետրոսին» անունից հետո,
բայց նշանով ցույց է տրված տեղը՝ «Սիմաւունին և» հատվածից հետո: Այս Մարգարիտի հիշա-
տակարանը տե՛ս 1656 թ. շարքում:

²³ Ինչպես այստեղ, այնպես էլ նույն ձեռագրի 1656 թ. հիշատակարանում հարկադրվոր
ցույց տվող ձ տառը շնչված է:

կաթողիկոսին և ի թագաւորութեան Պարսից փոքու շահ Ապազին:

Ես՝ վաճառական Մելքոն ստացայ զսբ. փոքրիկ ժամագիրքս ի հալալ վաստակոց իմոց, յիշատակ իմ և իմ ծնողացն: Որք հանդիպիք սմա՝ յնթեոնողն կամ ի յօրինակելն, յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք բերան մի Հայր մեղայիւ:

Գրիշ՝ Թաթեոս
Վայր՝ Էջմիածին

Բ

170բ Դարձեալ յիշեցէք ծրօղ սորին սբ. Էջմիածնայ // գրագիր Թաթեոս և զծաղկօղն զղպիր Նահապետն, որ ընդ հովանեաւ սբ. Էջմիածնին բազում սիրով գրեց[ի]ն և ծաղկեցին, յիշեցէք...²⁴:

996

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Կ. Յուդաշյան, ԻԲ, Ը—50

Գրիշ՝ Դաւիթ սարկաւազ
Վայր՝ Արտաիլ

Ա

Եր ... ընդ նմին ողորմի ասասշիք ի Դաւիթ գրիշ և զաշխատաւոր վարպետն իմ՝ զտէր Կիրակոսին և որդոյն իւրոյ՝ Յովանիսին, և դուք ողորմութիւն գտչիք ի Քրիստոսէ ապենիազ արարչէն և ամենայն արեան մերձաւորացն՝ կարդացողաց և լսողաց...:

Բ

Ես ... Վասն որո[յ] ցանկացող եղեալ յայսմ աստուածատունկ, ծաղկաւէտ և վարդայփթիթ բուրաստանիս երանելի, բարեմիտ և հեզ, խոնարհ... քաշ, բարի զէվազն և դորդին իւր՝ Յոնանէսն, Ամիրխանն ստացան զսայ, ի հալալ ինչից իւրեանց, յիշատակ՝ յաւիտենից:

Վասն որոյ կոչեցեալ է սայ Այսմաւորք, որ ժողովեալ ունի զամենայն աւուր պատճառս որիշ որիշ զ[յ]իշատակ սրբոց ի սկզբանէ տարոյն մինչև ի կատարումն տարոյն, զի սէր և յոյս շերմեռանդ յիշատակել սրբոցն բարեխօսս ունելով վասն իւր առ Աստուած... զի յոյժ փափագէր ճաշակել զհամ քաղցր[ութեան] բան ի սորա [յիշ]ատակի տէրն էվագին և ծն[ող]ացն՝ Յոնանիսին, Թուրվանդին, և կողակցին՝ Ղումրիփաշին, և Ինջուն, և որդոցն՝ Ամիրխանին, Յոնանիսին, Հայրապետին, Մարխանին, և զըստերն՝ ///սրին խաթունին, մարց պապուն՝ Բունիաթին, կողակցին՝ Թուրվանդին, որդոյն՝ Ամիրին, Ամիրխանի որդոյն՝ Թումաշանին, Յովանէսին, Բունիաթին, զստերն՝ Թուրվանդին, Սայիպսուլթանին, Աղայփաշին, Գարիանին, Յոնանիսին, ...

[Գ]րեցաւ Այսմաւորքս, որ կոչի սրբոց վկայարան, [մե]ղաւորաց քաւարան ի քաղաքս Արտաիլ, ձեռամբ Դաւիթ սարկաւագին: Եւ աղաչեմ

²⁴ Փարիզի Ազգային մատենադարանի ARM. № 48 ձեռագիրն է:

յիշեալ ի Տէր զԿիրակոս քահանայն, որ փոխե[ա]յց ա[ս]տէս և Աստուած ողորմի ասասցիք...:

Ստացող՝ Յովանէս

Գ

Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ յիշեալ զանարժան Յովանէս զանարժանս, որ անունս միայն ունիմ և ոչ դործս: Մասն մի բարի աղաչեմ լի սրտիւ ողորմի առաջի տէր Կիրակոսին, աղաչեմ, աղաչեմ...: Ի թուայկանիս Հայոց ՌՃԳ (1655), ի հայրապետութեան տեառն [սրբա]յնունդ կաթուղիկոսին՝ տէր Փիլիպպոսին. և ի երթալն նորա յԵրուսաղէմ և ի դառնալ ի յէջմիածին իւր օթեանս և միւս իշխանի և հայրապետին մեր զՅակոբ վարդապետին, ի թագաւորութեան Պարսից շահ Սէֆու, որդի փոքր շահ Ապազին, որ նստեալ ի Լսպլընք քաղաքին: Արդէն աղաչեմ յիշեալ զտէր Փիլիպպոսն և ողորմի ասել. ամէն:

997

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք, Խ Ո Ր Հ Ր Դ Ա Տ Ե Տ Ր

Rapp. Mac., էջ 18. տե՛ս նաև ՈՅՁՄՎ, № 687, էջ 178

Գրիչ՝ Քամուր դպիր

Փառք...: Արդ՝ եղև զրաւ տառիս, որ ասի Աղաթմատոյց ի թվականիս մերում ՌՃԳ (1655), ի թագաւորութեանն տաճկաց սուլտան Մանսէտ, տղահասակ կայսեր և ի հայրապետութեան Հայոց տեառն տէր Փիլիպպոս սրբայնունդ կաթուղիկոսի, ձեռամբ բազմամեղ Քամուր դպրի: Ի վայելումն նորաբողոքոյ Պետրոս դպրի, նիւթ բարեգործութեան, և գործի արդարութեան... ողորմեսցի ծնաւոյցն նորա՝ Ղազարոսին և Ազպաճարին, և ամենայն առուարեան մերձաւորացն, և տացէ ուրախ սրտիւ վայելել զսա մինչ ի ժամ ծերութեան. ամէն:

998

Կ Ա Ն Ո Ն Ա Գ Ի Ր Ք, Դ Ա Տ Ա Ս Տ Ա Ն Ա Գ Ի Ր Ք

ՏԵՐԱՎՋ., № 545

822

Փառք...: Յամի թուաբերութեանս մերոյ սեռի ՌՃԳ (1655) կատարեցաւ Դատաստանագիրքս և Կանոնգիրքս ձեռամբ ումեմն անարժանի, ընդ հովանեաւ կաթողիկէ եկեղեցւոյն Ս. Գէորգի, ի հայրապետութեանն Հայոց տեառն Փիլիպպոսի սրբոյն կաթողիկոսի, նախ և առաջնորդութեան քաղաքիս Յովնանէս երջանիկ ռաբունեաց պետի: Ընդ որս փափաղաւդ եղեալ այսմ պերճացեալ սոփերիս, հեղահոգի և պարզամիտ, հոգեսէր մահտեսի տաշճի ներսէսըն, որ ստացաւ զսա ի հալալ արդեանց և ետ յիշատակ ի դուռն Ս. Էջմիածնայ, ի ձեռնն Յովնանէս վարդապետին, որքան որ կենդանի է, և զկնի մնասցէ յիշատակ անջնջելի ի դուռն Ս. Էջմիածնայ: Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ զդասըդ սրբազանիցդ, որք հանդիպիք այսմ տառի, յիշեսցիք ի սբ. յաղօթս մահդեսի տաշճի ներսէսն, և զծնողսն՝ Խաչատուրն, և զմայրն՝ Խանազատն, և իւր կողակցուն՝ Սէն-

բիին, և եղբորն քէմալին, վարդեանին, և կենդանի որդոյն՝ Ստադադային: Նախ և զսբ. հայրն մեր՝ զտէր Յովհաննէս վարդապետն յիշեսցիք, որ պատճառ եղև ըստանալով զկանոնգիրքս յիշատակ իւրն, մինչ որ կենդանի է և յետոյ Ս. էջմիածինն, իսկ յիշողքդ և յիշեցեալքդ վարձս Աստուծոյ ընկալցիք ի յահեղ դատաստանին Քրիստոսի. ամէն:

999

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, ի 3196

Մաղկող, կազմող՝ Գրիգոր Բաղանայ
վայր՝ Քարհատ

296բ. Փառք...: [Շ]նորհին Տեառն ամենակալի և նորին օգնականութեամբ աւարտեցաւ եռահարաշ և հոգիազարդ Աւետարանս, ձեռամբ մեղսաներկ Գրիգոր լոկ անուամբ քահանայի: Զոր էր շաղկապեալ երանեալ աւետարանչացն ըստ բազմերանգ գունոց ի մի ոստայն անկանելով հանճար...:

297ա [Ա]րդ՝ այսպիսի բիւր գանձուց և մեծագին մարդարտաց ցանկացող և անցկալի սիրով փափագող սբ. և հրաշագարդ Աւետարանիս, երջանիկ և սրբազան հայրապետն Հայոց և Աղուանից տեառն Պետրոս մաքրասուն կաթուղիկոսն, որ էր վարժեալ ի վարժարանի վարժապետին Ղուկասոյ տիեզերաքարոզ և լուսազարդ բանիբուն հոգևորի: Քանզի այս վարդապետս // Ղուկաս յոյժ փափաղմամբ գրել ետ զԱւետարանս ձեռամբ Աւետի քաշ քարտողի, որպէսզի թէ տարեալ հասուցէ ի ձեռս վարդապետաց կատարելոց և տայցէ զարդարել ոսկով և երփնափայլ գունով, վիճակեցաւ մահու և փոխեցաւ ի կեանս յաւիտենից: Եւ մնաց սա անկատար ի գործոյ: Որոյ Տէրն տերանց և կատարիչն անկատարից, տայցէ զվարձս վաստակաց՝ իւրոյ աշխատանացն. ամէն:

Եւ յետուոյ սակաւ ինչ ժամանակաց²⁵ ի յարմատոյ սորա բուսեալ մեզ ողկոյզ լուսապտուղ, զլուսատուն հոգոց զտէր Պետրոս կաթուղիկոսն արժանացեալ կարգի հայրապետութեան և նստեալ ի յաթոն Գրիգորիսի, թողինն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ, ի սբ. և հրաշափառ ուխտին Գանձասար, որոյ օգնականութեամբ Ս. Հոգւոյն ետ ձեռս և վերստին զարդարեաց զաթոնն, մանաւանդ զկարգ // և սահման, որ խախտեալ և ապականեալ կայր ի տանս Աղուանից, ուղղեաց և հաստատեաց զամենայն: Իսկ ի թրականութեանս Հայոց ՌՃ և Դ (1655) ամին բերեալ առ իս զԱւետարանս և հրամայեաց զարդարել ոսկով և բազմերանգ գունով: Եւ իմ տեսեալ զսա ընկալա, որպէս որդի հարազատ, առեալ աղերս ինչ ի ձեռաց հօր իւրոյ, և ետու ձեռն զարդարել ըստ իմում անվարժ տկարութեամբս: Եւ ինքն կաթուղիկոսն Պետրոս ի ստանալ այսպիսի մեծատանչ Աւետարան ուրախ եղև իբր ընծայ ի վերուստ առաքեալ. և յաղագս յիշատակի հոգւոյ իւրոյ [յ] ետ աւարտել, զի յետ խոյս տալոյն իւրոյ [յ] ի

²⁵ Ուրեմն, սույն հիշատակարանը ձեռագրի գրչութեան հիշատակարանը չէ, այլ զարդանկարման, որը կատարվել է 1655 թ., իսկ ընդօրինակումը՝ դրանից սակաւ ինչ ժամանակացն առաջ:

սնտի կենցաղոյս, առաջնորդեսցէ առ յոյսն ամենայնի յԱստուածն բո-
լորից, հանգուցանել զհոգի նորին ի գոգն Աբրահամու. ամէն:

299 ա Եւ արդ՝ ես նրաստս և եղկելի թշուառացեալս Գրիգոր ծաղկող և
կազմող սորա, խոց լերդով և թախիծ կսկծալի սրտիւ, հողամած դիմօք
ա||ղաշեմ, զդասդ սրբազանից զպատահող սբ. Աւետարանիս, սրտի մտօք
և բարի կամօք, երկար կեանք և ամենայն իրաց յաջողումն խնդրել ի
յԱստուծոյ զվերոգրեալ հայրապետին տեառն Պետրոսի կաթողիկոսի և
աստուածագութ ծնողի իմո[յ], և յետ աստեացս յելանելոյ արքայութեան
արժանացուցէ: Այլ և աղաշեմ յիշել զպետն սբ., ընդ նմին և միագումար
մերձակայսն, որք ընդ նմին կան՝ զտէր Կիրակոսն քաջ և հզօր ամենի-
մաստ վարդապետն՝ յաջորդն աթոռոյն և աջ բազուկն իւր, զվերադիտողն
Եղիշէի առաքելոյ սբ. ուխտին, զտէր Աստուածաբան արհեստակոսն
վերատեսուչ աթոռոյն Գանձասարու, զտէր Յովնանէս եպիսկոպոսն,
զտէր Եղիա եպիսկոպոսն, զտէր Մինաս եպիսկոպոսն, զդպրապետսն, և
զդպիրսն. և զամենայն պաշտօնայսն ուխտին յիշել և ամենեցուն երկար
կեանք և մեղաց թողութիւն խնդրել ի յԱստուծոյ. և Տէրն փառաց ձեզ
ողորմեսցի. ամէն:

299 բ Այլ և աղաշեմ յիշել զպարոն Առիպէկն՝ զդաստիարակն ամենայնի,
բանդի բազում նեղութիւնս կրէ ի զուրս թագաւորաց և մեծամեծաց, վասն
աթոռոյն և տանս Աղուանից, որո[յ] վարձս բարեաց ի Տեառնէ ընկալցի.
ամէն: Եղև աւարտ սբ. Աւետարանիս ի յերկիրս Գանջու, ի գեօղս Քառ-
նաւ, ի թագաւորութեանն Պարսից շահ Ապասին փոքու, ի հայրապետու-
թեանս Աղուանից զվերոգրելոյն, յամսեանն Հոսմայեցւոց ապրելի երկ-
տասանոցն:

1000

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Յ Ո Ի

Երեւն, № 2680 (1378 թ.)

Նորոգող՝ Մխիթար

583 բ Նորոգեցաւ ձեռամբ մեղսասիրի յոգնապարտի և թշուառակի Մխի-
թարի, ի ներ թուում հազարում հարիւր և չորրորդում (1655), ի վայելուշ
Ս. Աստուածածնում Չարէֆայ սբ. անապատում, աղաշեմ յիշել անտրտում:

1001

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երեւն, № 3002 (1500 թ.)

Նորոգող՝ Դաւիթ Բաճանայ

255 բ Զվերջին նորոգիլ տըւող սբ. աստուածախօս Աւետարանիս հեղահո-
գի, աստուածասէր Մխիթար քրիստոնեայն և ծնողացն՝ Ոսկանին, Եղիսա-
բեթին, և եղբարցն՝ Գրիգորին, և քրեւրցն, և ամենայն արեան մերձա-
ւորացն, որ ի Քրիստոս են հանգուցեալ...:

Դարձեալ յիշեցէք զՍեակն և զկողակիցն՝ Նազուխանն և ծնողացն՝
Մխիթարին, Մարգարիտին, և որդոցն, և դստերացն:

Դարձեալ յիշեցէք զՄարգարէն և կողակիցն՝ Մարիանն, և որդին՝ Պապանն. Աստուած ընդ երկայն աւուրս արասցէ:

Դարձեալ յիշեցէք զնախահարքն՝ զտէր Սիմաւօնն, ներսէսն, Մխիթարն, Մաթէոսն, Աստուած իւրեանցն՝ արքայութիւն շնորհէ: Վարդանն, Մարիանն: Դարձեալ յիշեցէք Ովանէսն և կողակիցին՝ Խանումադին. Աստուած իւրն արքայութիւն շնորհէ. և ծնողացն՝ Թամուրն և կողակիցն՝ Դավիթխանումն:

256ա Դարձեալ յիշեցէք հեղահոգի աստուածասէր Խաչատուրն և ծնողացն՝ Վարդանանն, Սեւումն և կողակիցին՝ Դաստազմուն, և որդին՝ Գասբարն, և նախա[հա]րքն՝ Գրիգոր քահանայն, և որդին իւր՝ Գասբարն, և եղբարցն, և քրւերցն, և ամենայն արեան մերձաւորացն....:

Նորոգեցաւ ձեռամբ Գալիք քահանայի, թվին ՌՃԴ (1655)-ին:

Դարձեալ յիշեցէք զտէր Աղազարն, որ [յ]որդորէց բազում ջանիւք՝ Աւետարանս կազմիլ հոռուր: Աստուած զինքն փառաւորէ:

1002

Ա Ի Ե Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 3803

Նվիրատու՝ Յակոբ
Վայր՝ Արզում

ա

259բ

Արդ՝ ես նուաստս և անպիտան,
Յակոբ անուն անձն անարժան,
Լցեալ մեղօք յոյժ զանազան,
Եւ ի բարեաց թափուր ւ ունայն:
Զձեզ աղաչեմ ո՛վ պատուական,
Եղբարք և հարք իմ սրբազան,
Սբ. աղօթից ձեր մաքրական,
Յիշման առէք և զիս արժան:
Այլ և զեղբայր իմ՝ զտէր Վարդան,
Ըզբաջ մշակըն քրտնաջան,
Որ իբր զշահ անշիշական,
Փայլէ նա միշտ ի մէջ յատեան:
Նաև զԴավիթ հեզ քահանայն,
Եւ ըզՊետրոսն արուեստաբան,
Որ աշխատին այժմ անխափան,
Ի գրել զՍաղմոս մեծին Դաւթեան:
Ի թվականի մեծ հայկազան,
ՌՃ և չորեքեան (1655),
Եղև աւարտ գլխոցս այսքան,
Մատթեա, Մարկեա և Ղուկասեան:

բ

385ա

Եղև աւարտ սբ. Աւետարանիս ձեռամբ երեք տէր Յակոբայ, ի լաւ և ստորագրինակէ, որ զամենայն տուն և կէտ և ցրուացանկ քերթողութեամբ

յանգ հանեալ կատարեցաք: Բուն սեաւ գիրն Չէլէպի տէր Յակօբն, զՏե-
սիլն Յօհաննու և զտասն խորանաց Մեկնութիւնն գրեաց տէր Գէորգի
որդի, աւագերէց գեղեցկաշէն մայրաքաղաքիս Արգտումայ տէր Յակօբն²⁶,
և զանազան ծաղկով զարդարեաց զսա մահդասի տէր Յակօբն:

Որք հանդիպիք ներումն յանցանաց մերոց խնգրեցէք ի Քրիստոսէ, և
ձեզ մասն լիցի ի տեառնէ Աստուծոյ մերոյ. որ է արհնեալ յաւիտեանս:

Դարձեալ յիշեսցիք ի Քրիստոս զբարեմիտ քրիստոնեան զՅակօբն
և զորդին՝ զՄնացականն, և կողակիցն, և զեղբայրն՝ զԱռաքելն, և որդի
Առաքելին զԻրակոսն, որ ստացան զսբ. Աւետարանս, յիշատակ իւրեանց
հոգւոյն և ետուն ի ձեռն տէր Սարգսի: Ով ոք որ կարդայք, յիշեցէք և
Աստուած ողորմի ասացէք նոցա հոգւոյն. ամէն:

1003

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երեան, № 3633.

Գրիչ՝ Թումայ
Վայր՝ Արեղանց

ա

376բ Փառք...:

379ա

Վարուք փայլեալ հրեշտակական,
Վարժեալ ի վարս ճրգնողական,
Խոնարհ հոգւով և հեղաբան,
Եւ խրատիչ որդւոց մարդկան:
Փափագեցաւ իբր զեղբերան,
Յազբերրս ջուրց անմահական,
Ետ գրծագրել զսա զանազան,
Եւ զարդարել ետ հրաշագան:
Ջոր ես չարեացքս աւթարան,
Եւ ի բարի գործոցս ունայն,
Թումայ²⁷ հողս և անպիտանս,
Կատարեցի զնորին հրաման:
Մարմնովս աշխատ գործիական,
Հոգւովս յաւժար և ժրրաշան,
Բազում շանիւ աշխատական,
Կատարեցի զսա ի լրման:
Ի թվականիս Ռ-ամեան,
ՃԴ թիւ ընդ նըման (1655),
Աւարտեցաւ սա ի լրման:
Որք հանդիպիք սրմա տեսլեան,
Կամ վայելէք յայս բուրաստան,
Յիշման առնէք ըզմեզ անարժան,

379բ

²⁶ Իմա Հակոբ Կարնեցին:²⁷ Այս անձնավորութիւնը տէր Ավետիսի որդին է:

ԶԹումայս հողս և անպիտանս:
Եւ դուք յիշիք առ Տէրըն բան,
Յորժամ գայցէ ի դատաստան,
Լրսէք զձայն երանական,
Զեկայք արհնեալք Հաւրն իմ արժան:

* * * * *

280ա Եւ արդ՝ գրեցաւ եղանակաւոր տառս և աստուածաբան կտակս..., որ կոչի Շարակնոց ի լաւ և յընտիր արիւնակէ, որ է Խլիկ կոչեցեալ, ձեռամբ յոգնէմեղ և անիմաստ գրչի մեղաւոր Թումայի: Շնորհիւ Տեառն սկսաւ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի ի թվականիս Հայոց ՌՃԴ (1655), ի դեաւղս որ կոչի Աւրնդանց, ընդ հովանեաւ Սըրբոյն Պետրոսի և Պաւլոսի և Ս. Գէորգաւ զարաւարին, ի դառն և ի նեղ ժամանակիս, յորում նեղիմք ի հարկապահանջութենէ անարիւնաց, քանզի ևս քան զևս սաստկանա բռնութիւն և նեղութիւն ի վերա աշխարհիս, ևս առաւել ազգիս Հայոց, վասն ծովացեալ մեղաց:

Արդ՝ որք հանդիպիք մմա կարդալով կամ արիւնակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զանարժան գրծողս զԹումայ և զծնօզքն իմ՝ տէր Աւետիս և զմայրն իմ՝ Զառիան, զեղբայր իմ՝ Վարդան, և տղայն իմ՝ Խաչիկ, և զկողակից իմ՝ Գոյար, և քրւեր իմ՝ Թանկեկ, և Ախուն, և զՇիրօ, և զպապն՝ Վարդան քահանայն և Թումա քահանայն, և զչուշիկ իմ Մանմուր, և զԽանում, և զՄուր²¹, զԱստուած զնոքա խաղաղական կենալք անսասան պահեսցէ յամենայն փորձութենէ յերեւելի և յաներևոյթ թըշնամւոյն. ամէն:

Բ

376ա Յիշեցէք ի Քրիստոս զստացող Շարակնոցիս զտէր Մխիթարն և զիւր ծնօղսն, զհայրն՝ զԱնդրէասն և զմայրն՝ զԶանգազան, և զԳուգադէն, և զկողակիցն՝ զԽաթուն, և զդուստրն՝ զՍարթէն. և Աստուած ողորմի ասացէք նոցա, և Աստուած որ առատն է ի տուրս բարեաց ձեզ և մեզ ողորմեսցի. ամէն:

1004

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երեան, Ք 3980

Գրիչ՝ Սաեփանոս Ամասիացի

130ա - Դարձեալ²⁰ աղաչեմ զսակաւ յիշատակէկս գծել ի վերջս գրոց, որք գաղափարէք, զի և դուք գրեալ լինիչիք ի գիրն կենաց, և որք բառնան, թողցի նոցա ըստ գործոց իւրոց, բայց սխալանաց թողութիւն հայցեմ,

²⁰ Զեռագրի լեզու զԽանում և զՄուր²¹ հատվածի փոխարեն Երուսաղեմի Ք 1670 ձեռագրում գրված է «և զվար[պ]ետն իմ՝ զտէր Աւետիս, որ բազում աշխատանք քաշեցին հետ անարժանիս և ուսուցին»:

²¹ Սույն ձեռագրի մի մասն ընդօրինակվել է նախ ԺԶ դարում, իսկ մնացած մասը՝ 1655 թ. և ԺԹ դարում:

դի ալնքան կարացի։ Որ և դիս զանարժանս և զունայնս յամենայն բարեաց Ամասիացի Ստեփանոս թերավարժ գրիչս և զծնողս իմ և զամենայն արեան մերձաւորս իմ և մեղաց թողութիւն խնդրել։ Այլ և զԴավիթ վարդապետն յիշեսցիք, որ զօրինակն սբ. Էջմիածնայ երեւ և մեզ շնորհաց, որ և մեք տեսեալ յօժար սրտիւ և փափագանօք գրեցաք ըստ կարողութեան մերում, ի թվականիս Հայոց ՌՃԴ (1655) ամին, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ օրինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր զվերոյ գրեալսն, զի և դուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ...

1005

Ճ Ա Ռ Ը Ն Տ Ի Ր

Երևան, № 6196 (1227 թ.)

Գրիչ՝ Սարգիս
Վայր՝ Վիրինգեա

ա

611ա Փառք... Նաֆասին, և ծնաւդացն՝ Ղարիպին և Աղամաթին, և միւս որդոցն՝ Նուրիջանին, Խօջումին։ Դարձեալ, ո՛վ եղբայր, յիշեցէք զՆուրիջանն և իւր կողակիցն՝ Նղիսապետին, և որդոցն՝ Նուվելուն, Մկրտչին, Ոսկանին, և դստերացն՝ Թրքուանդային, Մասուն։ Դարձեալ յիշեցէք զԽաւումն և կողակիցն՝ Սալքանխանն, և որդոցն՝ Ղազարին, Հազրին, Գալուստին, և դստերացն՝ Ազամսթին, Մայրանին, Ազալին. ամէն։

Յիշեցէք Նուրվելին և իւր կողակիցն՝ Իշխանին, և դստերաց՝ Ղաւամխանին, Նազնվսանին, և որդին՝ Իսախանին։ Դարձեալ [յիշեցէք] զՄկրտչին, և իւր կողակիցն՝ Խոնթֆարն, և դստերացն՝ Սաւուլին, Ազամաթին. ամէն։

Դարձեալ յիշեցէք զՆաֆասն, որ էառ և ետուր նորոգել զսբ. գիրքս զիւրն յիշատակ ի գիւղն որ կոչի Վիրինգեա, ի դո[ւ]ռն Ս. Հստեփանոսին։ Ի գուղի քահանայն և ղձերունի տէր Յակոբն և զնորընծայ տէր Պարսամն։ Աստուած զիրեանց հոգին լուսաւորի, որ բազում աշխատեցան։ Եւ դարձեալ, ո՛վ եղբայրք և մանկունք եկեղեցոյ, յիշեցէք ի մաք[ր]ափայլ յաղօթս ձեր՝ զքաջ և զրաբունապետ տէր Խաչատուր վարդապետն, որ է արհեսպիսկոպոս և աթոռակալ սբ. առաքելոյն Թումայի. ամէն։

Դարձեալ յիշեցէք զհարազատ եղբարքն՝ զՆաֆասն և զՆուրիջան, Խաւնիկն և ծնողաց սոցայ՝ Ղարիպն և Ազամաթն. և Աստուած զիրեանքն դասակից և պսակակից արասցէ զսբ. մարտիրոսացս և այլ սրբոցն ամ[են]այն եղիցի. ամէն։

Կազմեցաւ թվին ՌՃԴ (1655)։

բ

9բ ... քո սբ. արքայութեանդ արժանի արա զամենայն հաւատացեալքս, ևս առաւել զստացաւդ սբ. գրոցս հանգուցեալ Նաֆասին, և հայրն՝ 110ա Ղարիպին, և մայրն՝ Ազամաթին //, և եղբայրն՝ Նուրիջանին և Խաւումին, և Սարգիս գրիչս։

1006

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 6393

Գրիշ՝ Ալեքսիանոս Երէց

ա

62բ Թվին ՌՃ և Դ (1655) գրեցաւ:

բ

140բ

Որք ընթեռնուք սիրով սրտի,
Յիշման արէք զիս արժանի,
Ալեքսիանոս Երէց մեղօք ի լի:

1007

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7293 (1655 թ. առաջ)

Մաղկող՝ Մուրադ Մկրտիչ քանանայ

212ա Նկարեցան աւետարանիչքս ի մայրաքաղաքն Հալապ, ձեռամբ Մուրադ Մկրտիչ քահանայի, Թվին ՌՃԴ (1655) ամին³⁰: Աստուած ողորմի ասացէք³¹:

1008

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7305 (ԺԴ գ.)

213ա Դարձեալ յիշեցէք տէր Գրիգորն և կողակիցն իւր՝ Դաւաթն, և որդիքն՝ Պարոնն, Աստուածատուրն, Բարսեղն, և դստերքն իւր՝ Սուրմէն, Հուրին, Փարին, և քուրն իմ՝ Հուդումն, և փառք յաւիտեանս. ամէն:
Թվին ՌՃԴ (1655):

1009

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Մ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

Երևան, № 7623

Գրիշ՝ Նիկողայոս

Վալր՝ Կաֆայ

ա

32բ Զծոյլս ի բարեաց, և զարագս ի չարեաց, և զանպիտան զՆիկողայոս գրչակս աղաչեմ յիշել ի Տէր, ընդ նմին և զուսուցիչս իմ զտէր Զաքարիայ, և զուրք յիշեալ լիշիք:

³⁰ Հետազայում թի մայրաքաղաքն... Մկրտիչ հատվածը շնչել են, իսկ «ՌՃԴ»-ն դարձրել «ՁԻ» (1271): Ջնշվածը կարդացվում է:

³¹ Ձեռագրի գրությունը ժէ դարի է, պահպանվել է բուն հիշատակարանի միայն «Փառք»-ի մի մասը (էջ 276բ—277բ), մնացածն ընկած է:

Բ

173բ Քրիստոս Աստուած ողորմեա ստացողիս և գծողիս՝ Նիկողայոսիս և ծնաւդաց իմոց և ամենայն զարմից ննջեցելոց մերոց:

Գ

282բ Ողորմեա Քրիստոս Աստուած անարժան գծողի սորա մեղաւոր Նիկողայոսի և ծնողացն իմոց և եղբարց և ևս արինակ շնորհաւդաց, որ անտրտունջ շնորհեց զսբ. Աստուածաշունչն, որ ես մեղաւորս, անարժան և յանիմա գոլով, աստուածային յաւգնութիւնն և նախախնամութիւնն ապաւինելով ձեռնարկութիւն արարի սմա և աւարտեցի մինչև ցայս վայր: Խնդրեմ յամենազաւր աւգնաւդէն, որ իւր յաւգնականութեամբն յաւգնութիւն հասուցանէ առ մեղաւորս, որ ես տկար գոլով աւարտեմ զսբ. Աստուածաշունչս. ամէն...:

Դ

459բ Զանարժան գրչակս աղաչեմ յիշել ի Տէր. ընդ նմին և զստացող սբ. Աստուածաշնչիս զՄինաւ քաջ ըրաբունապետն միով Հայր մեղայիւ, և դուք յիշեալ լիջիք...:

Ստացող՝ Մինաւ Բաբերդացի

Ե

485բ Եւ արդ՝ ես վերջացեալս բարեաց և տրուպս ի բանասիրաց, սոսկ անուամբ բանի սպասաւորի Մինաւ փանաքի, քանզի սովոր է Աստուած վասն փրկութեան մարդկան ոչ արգելու զշնորհս մեղաւորաց, ուստի և ես անարժանս համբարձից զձեռս իմ և զլեզուս աւրհնութեամբ ի հանդէս և արձան կացուցից Աստուածաշունչ սբ. մատենիս՝ ի զարդ և ի պայծառութիւն եկեղեցոյ և ի վայելումն մանկանց Սիոնի...:

Եւ արդ՝ զբաւ եղև գրիս ի հայկազան սեռի տոմսի տառիս կրկին հնգից հարիւրից և կրկին յիսնից, չորից <և> յարաբարդից (1655)³², ձեռամբ անիմաստ Նիկողայոս գրչի, ի խնդրոյ Մինաւ քաջ ըրաբունապետի, զոր տէր Յիսուս բարով վայելել տացէ և զինքն ընդ երկայն աւուրս արասցէ. ամէն:

Յիշեսցէ տէր Քրիստոս զհոգիս հոգևոր եղբարն մեր՝ զԿաֆայու զԳԻԻԳԱՐ արքեպիսկոպոսն, որ անտրտունջ զարինակն շնորհեաց. շնորհեսցէ Տէր և մեծարեսցէ իւր արքայութիւն և ընդ կատարելոցն համարեսցի. ամէն:

Վ

610բ Փառք...: Եւ այս կարող զօրութեամբն Աստուծոյ զօրասցի առ իմանալի հոգիս մեր, սատար յիշման և աղօթից ձերոց ըստ առաքելոյ սուտ
611ա և քմա յիմաստիցս մեր, յիշեսցիք ի || մաքրափայլ աղօթս ձեր, դիս անարժան, հուսկ և յետոյ տառապեալ յանձնէ միայն անուամբ Մինաւ վարդապետէ և գործակցի մերոյ հոգևոր որդոյ աշակերտ Յակոբ կրանաւորի,

³² Այսինքն՝ $[(2 \times 5 \times 100) + (2 \times 50)] + 4 + 551$: Մատենադարանի ձեռագրաց ցուցակով ձեռագրի գրչութեան տարեթիվը թյուրիմացաբար նշված է 1669 թ. (հտ. Բ, էջ 572):

մանաւանդ որ վատնիչ եղէ դանձուց տէրունի և քանքարաթաքոյց խնդրողի, յերես անկեալ աղաչեմ զձեզ... յիշեսչիք սրտի մտաւք և ուղիղ կամաւք զՄինաւ բանի սպասաւորս փաղերայից...:

611բ Այս աստուածաւանդ սբ. մատենիս եռանտնոտ սիրով տենչացայ ես անարժանս, հողս և փոշիս, տրուպ և հուսկ, նիազս և ոտից կոխան, և յետնեալս ամենայն բարեաց, որ եմ գաւառաւ խախի, որ այժմ Լ'արբերք վերաձայնի, միայն անուամբ Սիւաւ վարդապետ, որ զայս սբ. Աստուածաշունչս գրել ետու առ ի խրատ և օգուտ ամենայն մարդկան, որ և ամենեկին գազափարք են տնաւրէնութեան տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի սիրով և փափաքմամբ, ի փառս Աստուծոյ և մանկանց Սիոնի, յիշատակ յաւիտենից, զոր սիրեաց անձն իմ, վասն որոյ հռչակաւոր և հոյակապ մայրաքաղաքիս Վաֆայոյ, որով ետուն լի ե առատ ողորմութիւն, զոր Աստուած վարձահատոյց առնէ զամենեանեան՝ զմեծամեծս և զփոքունս, զայրս և զկանայս, որ գին և պատճառ եղև սբ. Աստուածաշունչս. բոստ մարգարէին Դաւթաւ, որ ասէ. «Սփռեաց և ետ աղքատաց. արդարութիւն նոցա մնա յաւիտեանս յաւիտենից, և եղչիր նոցա բարձր եղիցի փառաւք»: Վասն որոյ ցնծութիւն և ուրախութիւն եղև մեզ, իբրև զունող աւարաց բազմաց աւանց պատուականաց, որ զանազան գունով և որակ որակ գեղեցկանկար պատկերագրութեամբ արինւածովք շքեղացուցաք, զի մի՛ լսելեաւք միայն, այլ և աչաց տեսողութեամբ, զուաքճասցին հանդիպողք սոցին, առ ի խրախճանութիւն սքանչելի տօնից աստուածային տնաւրէնութեանն Քրիստոսի և ընտրեալ զնդից առաքելոցն...:

Այլ և գծագրող սորին և յոյժ աշխատողի բոստ հոգեւոր զաւակիս մերոյ Նիկողայոսի, որ բոլորով սրտիւ և յոյժ աշխատութեամբ հետեող եղև սմին մինչև յաւարտ եհան յաշողմամբ Ս. Հոգւոյն: Տէր Յիսուս կարող զօրութեամբն անփորձ և անսասան կենաւք պահեսցէ ներքոյ և արտաքոյ թշնամեաց և յիշատակ յաւիտենից արասցէ հանդերձ ծնողիւք իւրովք. ամէն:

Այլ եղև աւարտումս սբ. Աստուածաշունչ տառիս արեթական տոհմից մերոյ ՌՃ և աւելորդացն քառորդի (1655), ի հայրապետութեան տեառն մերոյ Փիլիպոսի, որ, ևս այսմ ամի վերափոխեցան ի սբ. աթոռոցն էջմիածնա[յ] Փիլիպոս կաթողիկոսն, և Կիլիկու աթոռոյն Ներսէս կաթողիկոս, և ի սբ. Նրուսաղէմայ Աստուածաբան վարդապետն, որ էր պատրիարք և սպասաւոր լուսաբոխ սբ. գերեզմանին Տեառն մերոյ: Որ և միանգամայն որք մնացաք ի սբ. հարցն և հովուապետացն, վասն ծովացեալ մեղաց մերոց...:

612ա Այլ և ի զգուշութեան պահելոյ զբնաւորելն Աստուծոյ սերմանս առաքինութեան, յորմէ և ես կթեցի պտուղս քաղցրահամս ի սորայ ի աշխատաշան երկանց և ի բշիջս մտաց, բոստ օրինակի մեղաց, զքաղցրն ամբարել խորիսիս և ի մարգս ծաղկոցաց Աստուածաշունչ տառից թուրեցալ ի համապատուիցն զանազանութեան գեղեցկագունիցն ծաղկանց ի նոյն մեղուացն հոգ տարա մութանել ի նպաստ պիտոյից մեծամեծաց և փոքունց և ևս պաճարանս անձին իմոյ կենաց, որ արդարութեան և աստուածակերտ նմանութեան է...:

Յիշեսցէ տէր Աստուած զհոգիս հոգևոր ծնողի և թէ մանաւանդ լուսաւորողի մերոյ տէր Գրիգոր քաջ ռաբունոյ և զայլսն ամենեցուն, որ յայտնի է Տեառն մերոյ. ամէն: Այլ և արեան մերձաւորացն մերոց զէ (7)-ն եղեալ եղբարցն պապերուն մերոյ՝ Սարգսի և այլն, և մօրս հօրն՝ 612ր Սաեփանոսի, այլ և հօրս մերոյ Ամիրտաւլվաթի և զմօրս Խաթունիկի, // և քեներս մերոյ Նուրիխանի, և միւսն մղտսի Ուլալի, և միանգամայն ամենեցուն. ամէն...:

Դարձեալ աղաչեմ և խնդրեմ պատահողք սբ. Աստուածաշունչ կտակիս՝ ընթերցողք, և կամ գաղաբարողք, և կամ հարեանցի տեսողքդ, խնամով բռնէք իւր եղեալ շորերովն, զի յոյժ աշխատութեամբ եմք գրեալ, և քրտաջան կազմեալ, և ի մի տուր եղեալ. և ծաղկեալ ոսկիատուփ արիւնեալ և գունակ գունակ գունով, և արակ արակ նկարով նկարեալ, որպէս կու տեսանեք մի ըստ միոջէ զաշխատութիւն և զջանս մեր. աղաչեմ, աղաչեմ լսողացն մեր Աստուած իւրն լսէ. ամէն:

1010

Տ Օ Ն Ա Յ Ո Յ Ց-Ա Ղ Ի Ի Ս Ա Կ

Երևան, № 9186

Գրիչ, ստացող՝ տէր Վարդան

Ո՛վ աստուածասէր եղբայր, և զանարժան տէր Վարդանս յիշեայ ի տէր Աստուած, զի բազում փափաքանաւք խնդրեցի զայս խառնափրնտորս և գրեցի անմեղադիր լերուք, ով եղբայրք, գիր ոչ գիտէի: Ի թվին ՌՃԴ (1655)³³:

1011

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

Երևան, № 8155

38ր Յիշատակ է Ժամագիրքս տէր Նղիեայի՛ն, ի դուռն Ս. Խաչի վանուցն, թվին ՌՃԴ (1655): Ով որ կարդայ Ա (1) Հայր մեղայիւ զմեզ յիշէ, և դուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ...:

1012

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 8208

Գրիչ՝ Վրդանէս

ա

278ա Զծրաւ Վրդանէսս յիշեայ և ասայ միշտ Տէր ողորմեա: Գրեցաւ ՌՃԴ (1655) թվին:

Ստացող՝ Խօջայ Պետրոս

բ

279ա Արգոյ, համափառ, համազօր...:

³³ Զեռագիր ասվածը մի մեծ թերթ է, ուստի էջահամար չի բեր:

Եւ արդ՝ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթսն ձեր, ո՛վ քահանայք եւ ժողովուրդք, ըզմեղսամած զստածող սբ. Աւետարանիս խօշայ Պետրոսս, յիշատակ ինձ եւ ծնողացն իմոց, հարն իմ՝ Խաղովիւն եւ մօրն իմ³⁴,

1013

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 8397

Գրիչ՝ Դաւիթ
Վայր՝ Արզրում

ա

60ա Կատարեցաւ Մարդակազմութիւնս ի փառս Աստուծոյ: Իսկ այժմ սկսանիմք զՀազմագիրքս, զոր տէր Աստուած առաջնորդեացէ եւ Հոգին Ս. կարողացուցէ եւ զօրասցուցէ զանարժան գրիչս, յանգ ելանել գրոյս եւ նմա փառք յաւիտեանս. ամէն:

բ

164ա Կատարեցաւ Հազմագիրքս, ի վայելումն ուսումնասէր եւ բարեմիտ առն Աստուծոյ Ակրնցի խոճայ Կարապետին եւ իւր որդւոցն. ամէն:

գ

Գրեցաւ սա ի թվին ՌՃԴ (1655), ձեռամբ յոգնամեղ եւ անարժան գրչի սուտանուն Դաւթի, ի մայրաքաղաքս Արզրում:

1014

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 9433

Ստացող՝ Մարիամ
Վայր՝ Շոռոք

347բ Յիշատակարան սբ. Աւետարանիս:

Փառք...³⁵

341բ ... Յոյժ փափագանօք եւ մեծատենչ ըղձամբ ստացաւ զաստուածախօս մատեանս, որ յորջորջի աւետաւոր երկնից արքայութեանն, ի յիշատակ // հոգւոյ իմոյ եւ ի փրկութիւն հոգւոց ննջեցելոց իւրոց, հօրն իւրոյ՝ Սօլթանպէկին եւ մօրն՝ Մեհրիպանին, եւ պապուն իւրոյ՝ Մատուրին, եղբօրն իւրոյ՝ տէր Վարդան պատուական, արի եւ քաջ քահանայի, որ եռափափագ սիրով սկիզբն արար սբ. անապատիս մերոյ Աստուածածին կոչեցելոյ եւ շինեաց ի հիմանէ զամենայն շինուածսն՝ զպարիսպն եւ զեկեղեցին, զտնտեստունն եւ զսեղանատունն, զխուցսն միաբանից եւ զայլ ամենայն շինութիւնսն՝ բազում չարչարանօք եւ նեղութեամբ: Եւ ժողովեաց բազում կուսանս եւ հաստատեաց զկարգ եւ զկրօնս նոցա, որպէս այլ անապատաց, եւ ինքն զհոգևոր եւ զմարմնաւոր պէտս նոցա, առաւելապէս լցու-

³⁴ Յիշատակարանն այնուհետեւ ընդհատվում է:

³⁵ Խորագիրը եւ «Փառք»-ի շարք առողջ գրված է կարմիր, նարնջագույն եւ կապույտ մելանով:

340բ ցանէր շնորհօքն Քրիստոսի: Բայց // ոչ բազում ժամանակս արար ի վերայ երկրի, այլ երիտասարդական տիօք: Եւ վեցիւք ամօք աւելի մահտարածամ եղեալ, փոխեցաւ առ Քրիստոս Աստուած՝ յոյսն բնաւից և մեզ եթող սուգ անմխիթարելի: Զոր և հայցեմք ի վերժանողացդ յիշատակարանիս միով Հայր մեղայիւ, արտասուաթոր աչօք Աստուած ողորմի ասացէք. զի և մեզ ողորմեսցի ի միւսանգամ գալստեան իւրում. ամէն:

Այլ և եղբոր որդւոյն իմոյ՝ Յովնանէն վարդապետին³⁵ և փոքրիկ եղբոր որդւոյն՝ Հայկազ դպրին, և մօրն իւրեանց՝ Շնաւադին, և քեռն իւրոյ՝ Եղիսաբեթին, և եղբոր դստերացն՝ կուսակրօն Յովիաային, որ է սբ. անապատս, և Գովիսաանին, և այլ ամենայն արեան մերձաւորաց իւր/ոց՝ կենդանեաց և հանգուցելոց ի Քրիստոս Աստուած. ամէն:

[Ա]րդ՝ ես ամենամեղս և ստորասուգեալս, ծանրաբեռնեալս և վարատեալս Մառիամ կրօնաւորս անուամբ ևեթ և ոչ գործով, յօժար սրտիւ ստացայ ի հալալ վաստակոց իմոց զսբ. Աւետարանս, ըստ բանի մարգարէին Եսայեայ, որ ասէ. «Երանի...», ի թուաբերութեան հայկազնեան տումարի հազարերորդի հարիւր[եր]որդի և շորրորդի (1655), ի հայրապետութեան սբ. Էջմիածնի տեառն Փիլիպպոսի, և յաջորդի իւրոյ տեառն Յակովբայ Զուղայեցւոյ, և առաջնորդութեան մերոյ աթոռի Ս. Կարապետայ տէր Եսայում և յաջորդի նորին տէր Ղազարին: Արդ՝ ե<ւ>ս ստացայ զսա և եղի ընծայ ի Ս. // Աստուածածնի եկեղեցիս Շոռոթայ անապատիս, յիշատակ հոգւոյ իմոյ, և ի վայելումն մանկանց Սիովնի: Հօրն իմոյ՝ Սօլքանալէկին...: Այլ և եթէ ոք իշխեսցէ հանել զսբ. Աւետարանս ի դրանէ Ս. Աստուածածնի եկեղեցւոյս, գրաւելով կամ ագահելով, յիմոց կամ յօտարաց, յաստիճանաւ/րաց կամ յաշխարհականաց, յարուաց կամ յիգաց՝ մեղացն պարտական մնասցեն, սեւրես առ մեզ եկեսցեն և Քրիստոսի դատաստանին սեւրես լիցին. ամէն: Բայց խնամօք և լաւ պահօղ, կարդացօղ և օրինակօղ սբ. Աւետարանիս՝ օրհնեսցին ի Քրիստոսէ յԱստուծոյ և ի տիրածին սբ. Աստուածածնէս. ամէն:

Ի թագաւորութեանն Պարսից երկրորդ շահ Աբասին:

1015

Բ Ա Ն Ք Չ Ա Փ Ա Ի

Երևան, № 8601

Գրիշ՝ Յովնան
Վայր՝ Բաղէշ

212բ Փառ[ք]...:

218ա

Որ ետ տրկար հիւթո[յ] անբան,
Ի յարհեստից անվարժական,
Տրուպ Յովնան և անպիտան,
Յանկ հասանել գրոյս որ աստ կան:
Որ ունի սա բազում ստեղծունս,
Սաղարթախիտ պտղով յոքունս,

³⁵ Չորս ասղ դառարկ:

Գոյն համ հոտով հանդերձ ի նոյնս,
 Բեղնաւորեալ յոյժ դերագոյնս:
 Վեր հայելով աշաց մտաց,
 Բուժիչ լինի շամանդադաց,
 Զպատաղեալ սէր զբաղանաց,
 Սովաւ հերքել հոգւոց ի բաց:

* * * * *

213բ

Սա ամբարեալ ունի յինքեան,
 Տփիկս փոքրիկ և զանազան,
 Երանգ երանգ դոյն զարմական,
 Ոտան[աւ]որ տաղիւ յարմար:

214ա

Աւարտեցաւ տառս գովելի,
 Ի տառաւելեալ ամանակի,
 Յորում նեղիմք յայսմ վայրի,
 Հագարացւոց ազդէն չարի:
 Ի թուականին Տեառն մերոյ,
 Ի հազարեանն ոլորելոյ,
 Վեց հարիւր այլ յիսուն և երկու,
 Բարդեալ ի կեասն (sic) լուսատու (1652):
 Այլ և ի մեր թուականի[ն],
 Հարիւր ամ ընդ հազարին,
 Այլ և քառեակ թիւ ընդ նմին (1655),
 Արեգական ժամ դիտակին:

214բ

Յաթոռն սբ. Լուսաւորին,
 Նստեալ վեհին Փիլիպպոսին,
 Որ յայսմ ամի փոխեալ յերկրէ,
 Ուղղեալ զնաց յերկիրն վերին:
 Եւ յետ նորա նստեալ յաթոռ,
 Տէր սբ. Յակոբ յաջորդ նորին,
 Հովուել զհոտըս հայ զարմին,
 Լինել տեսուչ ըստ հա[յ]ցման նորին:
 Ի տեսչութեան այս քաղաքին,
 Բաղէշ անուն վերաձայնի,
 Մեսրովայ քովեալ վարդապետի,
 [Ա]ւթեալ ձեռամբ մեծի հովուին:
 Եւ ես տրուպ թըշուառական,
 Եւ յամենայն բարեացն ունայն,
 Զարեաւք ի լի տէրըս Յոճաւն,
 Եմ ապիկար և անպիտան:

215ա

Որ ընթեռնութ զսա բաղձանօք,
 Եւ ջերմեռանդ սերտ հաւատով,
 Ըզմեղաւորս յիշել յուսով,
 Վասն Աստուծոյ ուղիղ սրտով:
 Զի անճարակ և անազնական,

Տքնիմ ի հող մահու տապան,
 Ի հմ ընդ մեռեալս անաւանական,
 Հոգիս սարսէ ւ է ի դողման:
 Զձեզ աղաչեմ կողկողական,
 Մանկունք ճեմեալ ի մեծի տան,
 Յորժամ մատչի անպարտականն,
 Վասն իմ ասել զՏէր ողորմեանն:
 Նաև ըստ մարմնոյ ծնողաց իմոց,
 Դիւաքին և մօրս Զառանգին,
 Հանգուցեալ որդոցս կողակցին,
 Եւ արեանառու մերձաւորին:

1016

ՀՄԱՅԻՆ

Երևան, № 9445

Գրիշ Յովանէս
 Վայր՝ Անձուկ

... Բարեխաւսեա վասն քո ծառայիցս Միքիւնանին և որդոցն՝ Ղալա-
 մին³⁷ // և Յակոբին, և փրկեա ի շարէ, ի յորոգայթից սատանայէ, ի փոր-
 ձութեանց դիւաց և ի մարդոց անիրաւաց՝ յերազական ցնորից ի պէսպէս
 ցաւոց: Աշն տէրունական և բազուկն փրկչական աւանական և պահա-
 պան լիցի ծ//առայից Աստուծոյ ուստա Միքիւնանին և իւր կողակցուն՝
 Անդալաւին, և իւրեանց որդոցն՝ Ղալամին և Յակոբին, և իւրեանց տանց
 և ընդանեացն. ամէն:

Եւ զիս՝ զանարժան Յովանէս անպիտան գրիշս յիշման արժա//նի
 արարէք՝ և դուք յիշեալ լիցի[ք] Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ, որ է աւրհ-
 նեալ յաւիտեանս. ամէն:

Գրեցաւ Կիպրիանոս ի թուականութեանս Հայոց ՌՄԴ (1655)-ին, ի
 յերկիրս Մակուայ, ի գիւղն Անձուկ, ընդ հովանեաւ սբ. ուխտի[ս] Նի-
 կո[ղ]աոսի, հայրապետի և սբ. Կաթողիկէ եկեղեցոյ³⁸

1017

ԱԻԵՏԱՐԱՆ

Երևան, № 9798 (1654 թ.)

Հետ ստացող՝ Մովսէս

Որ զկամելն և զառնելն յաջողէ Աստուածն ամենայնի յօժարեցոյց
 մեծաւ սիրով զազնուականն Ուովստեմ, զայր բարեխոհ, ուստի և զանգին
 մարգարիտս զսբ. Աւետարանս զայս ընծայեաց ինձ Մովսիսի՝ իմաստու-
 թեան ցանկացողի, ի հազարերորդ հարիւրորդ և շորրորդ (1655) թուին:

³⁷ Ձեռագրում «Միքիւնանին... Ղալամին» հատվածը շնչված է ուրիշի կողմից և ներքևի
 լուսանցքում ավելացված է «Ալեգսանին», մնացած երկու տողը դժվար են թեոքելի է:

³⁸ Շարունակությունը ընկած է:

1018

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ծրեան, № 10584

Գրիշ՝ Նիկողայոս
Վայր՝ Կաֆայ

271բ [Փ]առք...:

272ա Գրեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ նուաստ և յետին գրչի Նիկողայոսի մեղապարտի, ունայնագործ մելանաւորի, ի թուաբերութեանս ասքանադեան և արեթական տօմարի ՌՃԴ (1655) և ըստ նորում շրջանի ԼԴ (34) և ի գալստենէ Կենարարին ՌՈՄԸ (1658), ի ստոյգ և ընտիր արինակէ ևս առաւել համաբայիցն: Զի գաղափար սորին էր ի դրանէ Ս. Յովհաննէս աւետարանչին, ի յաշխարհիս Հոնաց, յանեղաշէն և աստուածապահ քաղաքիս ի Կաֆայ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և Սրբոյն Սարգիսի ղարավարին և որդոյ նորին: Ի հայրապետութեանն Հայոց տեառն Յակոբայ և յեպիսկոպոսութեան ամենայն հիւսուսական կողմանց տէր Խաչատուր արհնեալ քահանայապետի, զոր տէր Քրիստոս պահեսցէ ի կամս ողորմութեան իւրոյ. ամէն:

272բ Արդ՝ մեք փառակալ/ցիքս ցանկացեալ էաք վաղու ևս ոսկէզարդ Աւետարանի միոյ: Եւ մեր եկեալ ի Կաֆայ տեսաք աչաւք մերովք, որպէս որ կու տեսանէք. և յորդորեալ զմիմեանս և տուեալ ի ծախս սբ. Աւետարանիս ի հալալ արդեանց մերոց:

Աստուած ողորմի Աղանանին հոգոյն, որդին՝ Յովանէսն երես ժն (15) ղուռուշ:

Աստուած ողորմի Ղաւալէնց Հայրապետին հոգոյն, որդին՝ Յոնանէսն երես Թ (9) ղուռուշ:

Աստուած ողորմի Մաղափային հոգոյն, որդին՝ Անանիան երես Թ (9) ղուռուշ:

Աստուած ողորմի Դարմանին հոգոյն, որդին՝ Մուրաան երես Թ (9) ղուռուշ:

Աստուած ողորմի Յովանէսին կենդանի հոգոյն, որդին՝ Աւետիֆն երես Բ (2) ղուռուշ:

Աստուած ողորմի Ոսկանի հոգոյն, որդին՝ Ղազարն երես Գ (3) ղուռուշ:

Աստուած ողորմի Հանէսին հոգոյն, որդին՝ Սանակն երես է (7) ղուռուշ:

Աստուած ողորմի Ասպանդու հոգոյն, որդին՝ Ադամն երես Ժ (10) ղուռուշ:

Աստուած ողորմի Մաղափին հոգոյն, որդին՝ Ոսկանն երես Բ (2) ղուռուշ:

Աստուած ողորմի Դարմանի հոգոյն, որդին՝ Առաֆելն երես Գ (3) ղուռուշ:

Աստուած ողորմի Հանէսին հոգոյն, որդին՝ Մանուէլն երես Գ (3) ղուռուշ:

Աստուած ողորմի Գասպարին հոգոյն, որդին՝ Անդրէասն երես Դ (4) ղուռուշ:

- 2273ա Աստուած ողորմի Գասպարին հոգոյն, որդին՝ Հայրումն // տուաւ Դ
(4) զուռուշ:
Աստուած ողորմի Յովանէսին հոգոյն, որդին՝ Ղուկասն երեստ Դ (4)
զուռուշ:
Աստուած ողորմի Սարգսին հոգոյն, որդին՝ Յովնանն տուաւ Բ (2)
զուռուշ:
Աստուած ողորմի Աւետիսին հոգոյն, որդին՝ Մարտիրոսն երեստ Բ (2)
զուռուշ:
Աստուած ողորմի Պօղոսին հոգոյն, որդին՝ Մաթէոսն երեստ Դ (3)
զուռուշ:
Աստուած ողորմի Հայրապետին հոգոյն, որդին՝ Մարգարէն երեստ Բ
(2) զուռուշ:
Աստուած ողորմի Գասպարին հոգոյն, որդին՝ Դաւիթն երեստ Դ (3)
զուռուշ:
Աստուած ողորմի Սարգսին հոգոյն, որդին՝ Մարտիրոսն երեստ Բ (2)
զուռուշ:
Աստուած ողորմի Աղանանին հոգոյն, որդին՝ Նղիան երեստ Դ (3)
զուռուշ:
Աստուած ողորմի Թումանի հոգոյն, որդին՝ Մալի երեստ Ե (5)
զուռուշ:
Աստուած ողորմի Թումանին հոգոյն, որդին՝ Ճինանն երեստ Դ (3)
զուռուշ:
Աստուած ողորմի Դարմանի հոգոյն, որդին՝ Ղանալարն երեստ Ե (5)
զուռուշ:
Աստուած ողորմի Կեաւկիմին հոգոյն, որդին՝ Կիրակոսն երեստ Բ (2)
զուռուշ:
Աստուած ողորմի Տարմանի հոգոյն, որդուն Դաւթին [...?]:
Աստուած ողորմի Յովանիսին հոգոյն, որդուն Պօղոսին [...?]:
Աստուած ողորմի Բարսեղին հոգոյն, որդուն Պօղոսին, որ պատճառ
են այս սբ. Աւետարանին որ ի Կաֆայ քաղաքն գրել էտուն:
Աստուած ողորմի Յովանիսին հոգոյն, որդուն Պօղոսին, որ խաչ մի
ետուն, Աւետարանին վերայ է:
Աստուած ողորմի Տարմանի հոգոյն, որդուն Դաւթին, որ խաչ մի
ետուր, Աւետարանիս վերայ է:
Աստուած ողորմի Աղաջանի հոգոյն, որդին Մ/// են իրեստ Թ (1000)
դեկան:

1019

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

«Բանբեր Մատենադարանի», № 11, էջ 358, № 1

Գրիչ՝ Աստուածատուր երէց
Վայր՝ Նրուսաղէմ

248բ

Զողորմելի հոգս և գերի.
Որ Աստուածատուր սուտ երէց կոչի,

Զկնի նորա Մարտիրոս հողս,
 Որ քահանայ եմ
 Եւ ի գործն յոյժ թափուր եմ:
 Վայ է մեր դատաստանին,
 Վասն այս բանիս որ ասացին,
 Խոստով հայրն Գրիգորին,
 Եւ Յովանէս Արեւիշեցին,
 Քաշ հեռետոր Լամբրոնեցին:
 Գրեցօ ի սբ. քաղաքն Երուսաղէմ, ի դուռն Ս. Յակոբին, ի թվին ՌՃԴ
 (1655). Աստուած ողորմի ասացէք. ամէն.

1020

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Շ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

Վեներեկ, № 4 (229). 824Վ, I, № 4, էջ 48

Գրիչ՝ Մարկոս սարկաւազ

ա

ՅԸ, Ո՛վ հարբ և եղբայրք, ընթերցողք սբ. առիս և զմեղսամած և զտա-
 տանեալ Մարկոս սարկաւազն՝ զգրող սորին, մտօք խաւար, բարեաց ու-
 նայն, մեղօք զարդար երեւական: Եւ զհայրն իմ՝ զտէր Յովանէսն և զմայրն
 իմ՝ զԹագակուլին: Եւ Քրիստոս որ առատն է ի տուրս բարեաց ձեզ և զմեզ
 ամենեցուն ողորմեսցի...:

բ

ՆԿ, Զըսաացող սբ. Աստուածաշնչիս զպարոն Վալանդէզն և զհայրն իւր՝
 զխօճայ Դանիրն և զմայրն իւր՝ զՇուշանն, և զորդին իւր՝ զնորաբողբօջ
 Նազարէկն, և զկողակիցն իւր՝ զՍողոմէն յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս
 ձեր...:

գ

ՈԸ, Զմեղապարտ Մարկոս գրիչս յիշեա. թվին ՌՃԴ (1655):

1021

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ղ. Փերդալեմյան, Շնչարք, հտ. Ա, № 823

Գրիչ՝ Յակոբ դալիւ
 Վայր՝ Թօրսկան

225ա Փառք...:

Ի թուականին Հայոց մեծին,
 Հաղար հարիւր և շորսին (1655),
 Եւ երջանիկ մեր աթոռին,
 Կաթողիկոս ///
 Արք և արի տէր Դաւթին,
 Եւ բարունի վարդապետին:

Ի յերկիրս Նօշ քաղաքին,
 Ի գ[ե]օղս ի Թաւրսկան անուանին,
 Ընդ հովանեաւ Սրբոյն Գրիգորի մերոյ Լուսաւորչին,
 Ձեռամբ անարժան Յակոբ դպրին:
 Ընդ նմին և ծաղկող սորին,
 Որ զարգարեաց դոյնդգոյնին:
 Յիշել աղաչեմ ի բարին,
 Քաշ քարտուղար Հայրապետին,
 Եւ աշակերտք Հայրապետին,
 Եւ Յակոբին որ ի Տեառնէ շնորհս ստասցին:
 Ըստացողի հոգւոյ սորին.
 Խօշապեցի տէր Գրիգորին:

1022

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

Ղ. Փիրղալիմյան, «Նշխարք», հտ. Ա, № 824.

Գրիշ՝ Մարկոս
 Վայր՝ Կ. Պօլիս

225ա Արդ՝ գրեցաւ Ժամագիրքս ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպօլիս, ի
 Թուականիս Հայոց ՌՃԴ (1655), ձեռամբ անարժան Մարկոս ծառայիս...:
 Առին զսբ. Ժամագիրքս Յովհաննէս և Կինն իւր, յիշատակ ի գիւղն
 Բագրատունի, ի դուռն Ս. Խոնոկղրի...:

1023

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Մ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

Ղ. Փիրղալիմյան, «Նշխարք», հտ. Բ, № 569

Գրիշ՝ Գրիգոր Երէց
 Վայր՝ Բաղէշ

ա

461 Արդ՝ գրեցաւ սբ. տառս որ կոչի Աստուածաշունչ ի քաղաքիս Բաղէշ,
 ձեռամբ Գրիգոր երիցու, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Սարգսի զօրավարին, ի
 Թուականիս յաբեթական տոմարի ՌՃԴ (1655) ամին, ի հայրապետու-
 թեան տեառն տէր Փիլիպպոսի սրբազան կաթողիկոսի, որ յայսմ ամի
 փոխեցաւ ի դասս սրբոց հայրապետաց. և յաջորդեաց զաթոռ նորին տէր
 Յակոբ կաթողիկոսն: Եղև զրաւ սորին ի յառաջնորդութիւն Բաղիշու
 քաղաքի Մեսրոպ զովեալ վարդապետի և սրբազան արհի եպիսկոպոսի,
 որ հարկեաց զանարժան Գրիգոր Էրէցս ծրել զսբ. գիրքս Աստուածաշունչ,
 զքնարս աստուածախօս: Եւ իմ անընդել գոլով ի գիրս գրչութեան և ան-
 462 4մուտ ի գործառնութիւնս: Սակայն յուսալով ի բարեգութն Աստուած և
 յաղօթս հոգեւոր հօրն իմոյ՝ Մեսրոպ վարդապետի, ուսուցչին իմոյ,
 կատարելով զհրամանս նորա, ի գառն և ի դժնեայ ժամանակիս, յորում
 նեղիմք ի ներքոյ բաղում հարկապահանջութեան ալլասեռից: Յիշեցէք

ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր Գրիգոր Էրէցս և զծնողսն իմ զտէր Գրիգորն
 և զմայրն իմ՝ զՄանուշակ...: Որ գրեցի զսորա սև զ[գ]իրն: միայն և
 զայլն առեալ հոգևոր հայրն իմ՝ Մեսրոպ վարդապետն զթերին ելից և
 իւր ձեռքն ծաղկեաց զսա և զարդարեաց ոսկով պատկերօք: Յիշեցէք ի
 Քրիստոս կրկին, կրկին զհոգևոր հայրն մեր՝ զՄեսրոպ վարդապետն,
 որ այս Ժէ (17) ամ է, որ հայր է մեզ հոգևոր և ուսուցիչ. և ունի բազում
 երախտիք ի վերայ մեզ:

Մաղկող՝ Մեսրոպ վարդապետ

Բ

Արդ՝ ես վերջինս ի մանկունս եկեղեցւոյ... տրուալ Մեսրոպ անուամբ
 ևեթ սպասաւոր բանի, որ ետու գրել զսորա սև գիրն միայն և առեալ իմով
 անարժան ձեռքս ծաղկեցի և ոսկով զարդարեցի, յիշատակ հոգւոյ իմոյ...
 նաև աշակերտեալ մանկանց մերոց տէր Դաւիթ բանի սպասաւորին,
 տէր Յոնանիկն, և տէր Թովմին, և այլ հոգևոր որդոց մերոց՝ քահանայից և
 սարկաւագաց...: Այլ և ետու սբ. գիրքս յիշատակ հոգւոյ իմոյ և ծնողաց
 իմոց մղտսի Աւետիսիկն և Աղամաթիկն, ի դուռն Բաղիշոյ քաղաքի Ս. Գէոր-
 գայ եկեղեցւոյն, և Ս. Աստուածածնին, և Ս. Ամենափրկչին, և Ս. Յովա-
 նիսին, և Ս. Մինասին:

1024

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՅԶՎԼ, I, № 394

Գրիչ՝ Պօղոս

Վայր՝ Ղալասար

918

Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի թվականիս մերոյ ՌՃԴ (1655), ի
 հայրապետութեան սբ. Էջմիածնաւ[յ] տեառն Փիլիպոսի, և յառաջնոր-
 դութեան սբ. ուխտիս Բարդուղիմէոսի Ոհանէս վարդապետի, և սրբասնե-
 ալ Եսայի ըրարունապետի, և ի թագաւորութեան փոքր շահ Ապամիկն: Եւ
 մեք՝ անյիշելի գրիչս Պաւլոս սուտանուն, չեղեալս և չյիշեալս ի մարդ-
 կանէ, զառածեալ մեղօք և ոխացեալ մտաւք, ի յերկիրս աստուածապահ
 Սալմաստ, ի դեօղն որ կոչի Ղալասար, ընդ հովանեաւ Ս. Սարգսի զաւ-
 րավարին: Եւ մեք սկսաք ձեռնադրութեամբ Հոգոյն Սրբոյ գրծագրել զսբ.
 Աւետարանս, վասն խնդրոյ պատուական, աստուածասէր քահանային
 Մարկոս:

1025

Գ Ի Ր Ք Հ Ա Ր Յ Մ Ա Ն Յ Գ Ր Ի Գ Ո Ր Ի Տ Ա Թ Ե Ի Ա Յ Ի Ո Յ

ՏԵՐԱՎՋ., № 494

Գրիչ՝ Մկրտիչ երէց

Վայր՝ Երեւան

766

Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ աստուածային այս մատեան, որ կոչի Հարց-
 մունք, ի յերկիրս Արարատեան, ի քաղաքս Երեւան, ի թվականութեանս

Հայոց ՌՃԴ (1655) ամի³⁹, և ի հայրապետութեան տեառն Փիլիպպոսի սրբազան դիտապետի: Ի սոյն ամի փոխեցաւ առ յոյսն բնաւից, եկաց հայրապետութեան ամս ԻԳ (23), և յաջորդեաց, և նստաւ հայրապետ Հայոց տէր Յակոբ Զուլայեցի այր քաջագօտի ||, լի ամենայն առաքինութեամբ, և վերադիտողութեան մերոյ գաւառի տեառն Սիմէօնի քաջ րաբունապետի Զուլայեցւոյ անյաղթ փիլիսոփայի, որ նստի ի սբ. մենաստանն Ամենափրկիչ՝ ի ձորն Գառնւոյ, ձեռամբ անարհեստ և փրժուն գրչի, մեղապարտ Մկրտիչ իրիցու, ընդ հովանեաւ Ս. Կաթողիկէիս, ի վայելումն Մառթէոս վարդապետին, և յետ ելից կենաց իւրոց զաւակ բարի, և յիշատակ ծնողաց իւրոց, հօրն՝ Գրիգորին, և մօրն՝ Մարիամին, քրւորցն և ամենայն արեանառու ազգականաց՝ կենդանեաց և հանգուցելոց ի Քրիստոս. ամէն: ...

1026

Շ Ա Ր Ա Կ Ա Ն

ՄՅՁԵՊ, հ. IX, էջ 426

Գրիչ՝ Նաղաշ Մաղսուա

ա

371 Ոհ աղաչեմ զձեզ, հայրք իմ եւ եղբայրք, յորժամ ընթեռնոյք զսուրբ եղանակաւոր տառս, յիշեցէք յաղօթս ձեր զնուաստ ծառայս Աստուծոյ զՆաղաշ Մաղսուաւս, փժուն գրիչս, հանդերձ ծնողովք իմովք, եւ Աստուած զձեզ յիշէ իւր առատ ողորմութեամբն, ամէն:

բ

579 Փառք քեզ անսահման անուն եւ զուգական տէրութիւն Հայր եւ Որդի եւ Սուրբ Հոգի, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն:

Գրեցաւ Շարակնոցս ի Թվին ՌՃԴ (1655), ձեռամբ բազմամեղ եւ անարժան ծառայիս Աստուծոյ՝ Նաղաշ Մաղսուաիս, ի վայելումն խօճայ Պեա[ր]ոսին, եւ որդոցն իւր, զոր Տէր Աստուած մեր բարով վայելել տացէ:

Արդ ով ոք հանդիպի սրմայ երգելով եւ կամ օրինակելով, վասն որոյ աղաչեմ զձեզ որ դասք լուսերամ քահանայից եւ սարկաւազաց եւ կաճառք աստեղափայլ սուրբ հանդիսից, որ կայք ի դրունս սուրբ Նկեղեցւոյ, օգնեցէք սուրբ եւ մաքուր աղօթիւք ձերովք՝ թողութիւն մեղացս խնդրել ինձ եւ ծնողաց իմոց, ամէն:

1027

Շ Ա Ր Ա Կ Ա Ն Ո Յ

ՄՅՁԵՊ, V, № 1659 (1644 թ.)

Նվիրատու՝ մահաեսի Գրիգոր

501 Զվերջին ըստացաւ Շարակնոցիս զմահաեսի Գրիգորն, որ մականունն Ապաւալի Տղա կոչի, յիշեցէք... Գրիգորին և իւր ծնողացն և ամենայն

³⁹ Յուցակում նշված է Հայոց ՌՃԴ, որը սխալ է, երբ շարունակության մեջ հիշում է Փիլիպոս կաթողիկոսի մահը և Հակոբ Զուլայեցու կաթողիկոս ընտրվելը: Այս ամենը եղել է 1655 թ.: Հայոց ՌՃԴ-ն գուցե տպագրական սխալ է և պետք է լինի ՌՃԴ:

արեանառու մերձաւորաց՝ կենդանեաց և ննջեցելոց. որ ըստացաւ և եղ յիշատակ ի սբ. Երուսաղէմ, ի դուռն Ս. Յակոբա[յ], ի թբւին Ռ և ՃԴ (1655), ի յաթոռակալութիւն Ս. Յակոբա[յ] տէր Աստուածատուր քաջ և արի աստուածաբան վարդապետին: Արդ՝ կացցէ անջինջ յիշատակ ի դուռն Ս. Յակոբա[յ]: Որք հանդիպիք կարդալով կամ աւրինակելով...:

1028

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ս Ծ Ո Ի

ՄՅՁԵՊ, VI, № 1750

Գրիչ՝ Յովնանէս երէց

ա

73 Յիշեա Քրիստոս... զստացող սորա զաստուածասէր զմղցի⁴⁰ Թումասն, զՄանայուպն, զՄիսաբն, զՊատուականն, զքահանայքն և զժողովուրդն, զմեղապարտ գրիչս զՅովնանէս երէցս. ամէն:

բ

Փառք...: Նաև սրբասէր և պատուական Միսաբ սարկաւազն ցանկացաւ յայսմ աւէտ սբ. գծի դրոցս և ետ դրել զսա յիշատակ իւրն և ծնողաց իւրոց:

Քրիստոս Աստուած... յիշեա... և յանուանէ կոչեա զմղցի Թումասն և զորդիքն իւր՝ զՄիսաբն և զՊատուականն, զկողակիցն՝ զԹովսլին, զՄանայուպն, զզստերսն զՄաբունին, զՄաբիամն, զՊատուատն. զՄիսաբ սարկաւազն, զկողակիցն իւր՝ զՎարդիաբուն, զզստերն իւր՝ զԻսմին և զԱնան. զիսոճս Անդրէասն, զմղցի Նիկողասն և զայլ ամենայն արեան մերձաւորս...:

74 Եւ առաւել յիշեցէք ի Քրիստոսի զՄիսաբ սարկաւազն, որ եղ զիւր հալալ վաստակն գրեց զգիրքսն⁴¹, որ եղ ի գիւղաքաղաքն Զերմուկն, ի դուռն Ս. Պահմսին⁴², յիշատակ իւրայնոցն. որ գրա ծախէ կամ գրաւէ՝ զմասն Յուդային և զպատիժն ի Կայենէն առցէ...: Գրեցաւ ի թվականին Հայոց ՌԺԴ (1655) ամին:

Դարձեալ երես անկեալ աղաչեմ զձեզ... ողորմի ասացէք ինձ մեղաւոր Յովնանէս սուտոսիւղատ երէցու գրչիս. և յիշողքդ յիշեալ լիջիք...:

1029

Ա Ի Ծ Տ Ա Ր Ա Ն

ՄՅՁԵՊ, VI, № 1796 (ԺԲ դ.)

140 Յոնան վարդապետն և ես յայս օրինակիս վերա սրբագրեցաք զիւր Աւետարանն, թվին ՌԺԴ (1655):

⁴⁰ Մզասի. Յուդայում մի քանի անգամ այդպես. հապավումը չկարողացանք բացել:

⁴¹ Յուդայում «զգիրքսն» ձևով:

⁴² Հապավումը չկարողացանք բացել:

1030

Հ Ա Շ Ո Յ

CBN Mac., № 87

Գրիշ՝ Ստեփանոս Բջենցի

- 40 Ո՛վ սբ. պատարագող յիշեալ զՍտեփանոս ծրօղ Բջենցի, զհայր իմ և զմայր. Թվին ՌՃԴ (1655):

1031

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

8240, I, № 106 (ԺԲ—ԺԴ դդ.)

- 474 Յիշատակ է սբ. Աւետարանս Մաւրաթին և իւր հարն՝ Խոշիարին, և մարն՝ Ոսկիհաւին, և եղբարծն՝ Վարդանին, Մոռ[չ]եկին, Շարապխանին, Խոնայսարին, և իւր կողակցին՝ Վարդիաթունին, և ամենայն արեան մերձակորացն. ամէն: Եւ ետ յիշատակ տէր Ստեփանոսին⁴³, ով որ <ի> կալ[ր]դայ կամ տեսանէ՝ Աստուած ողորմի ասէ՛ր Ոչ⁴⁴ որ չունի իշխանութիւն սորայ ծախելոյ կամ դէրաւելոյ: Թվին ՌՃԴ (1655):

1032

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

8240, I, № 165 (1599 թ.)

Հետ. ստացող՝ Վարդան քանակայ

- 701 Ես՝ անարժան սուտանուն Վարդան քահանայ գիրեցի. Իսմաէիլ-Սուլթանի դաւօվն բաժին արինք հետ Գիրիգորին, Խոցիկին, զայս օհտարանս ինձ տվին, ինչպէս որ ես ասեցի, թէ օհտարանս քեզ որ նայ տէր չիկայ, թէ էն կառնեմ, որ ձեռն ծոցն ինկնի: Մաշտոցն, Շարակ-
702 նոցն, ի՛ հաշբուսովառն երկու փայ ի լի, օհտարան Ա (1) փայ ի լի: Մաշտոցն, Շարականն մեզ, օհտարանն քեզ: Ո՛վ այլայլում գիրի՝ մասն Յուդայի առնէ, Կայենի առցէ, Քրիստոսի խաչ հանող[աց] նման ի լի: Ովանէս պարոնտէրն վկայ, տէր Առաքելն վկայ, Բալամն վկայ, Առաքելըն վկայ, Խոցիկն վկայ, Խէշիկն վկայ, Հրապետն վկայ, Աստուած վկայ: Թվին ՌՃԴ (1655):

1033

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

8250, № 1

Գրիշ՝ Պօղոս Կառուցեցի

ա

- 44 Գրեցաւ յիշատակարանս ի թվականութեանս Հայոց ՌՃԴ (1655), ի խնդ[ր]ոյ և պատուական հանգուցեալ քահանային տէր Թումային, Ինախըին, Արքուիքին. Աստուած ողորմի ասացէք նոցա և Աստուած ձեզ ողորմեսցի. ամէն: Արդ՝ յիշեսցիք ի մաքրայփայլ յաղաւթս ձեր զտէր Թումայ քահանայն, որ գնեց զսբ. Աւետարանս հալալ վաստակոց իւրոց, յիշատակ իւր և ծնաւդաց իւրոց. ամէն:

⁴³ Բ. Սարգիսյանն ուղղում է՝ Ստեփանոսին:

⁴⁴ Զեռագրում սովոր ձեռնի:

Բ

422

Զվերչըն ստացող սբ. Աւետարանիս յիշեցէք ի Քրիստոս, Աստուած ողորմի ասացէք տէր Թումին, Արթուիշին, և Ինախին, և Արայիշին, և տէր Մարտիրոսին, և մօր Սիարիսանին, և դստերն՝ Խսրունփաշին, Յախիշանին, Միրանշին, Փանոսին, Արամիշին, տէր Մաթէոսին, և մաւրըն նորա՝ Հիլալին, և դստեր նորա Կանաւին, և Լատիւին. և կողակցին իւրոյ Սօլթանին, և որդոցն՝ Յակոբին և տէր Մկրտչին, տէր Յովանիսին և փոքր տէր Թումին, Նդիշին, Միրքապին և Ամիրխանին, փոքր Արթուշին և Պազէկին, Ապէկին և Թուրամիշին, և որդոյն՝ Այստտին և ամենայն արեան մերձաւորացն՝ կենդանեաց և հանգուցելոցն ամենայն. Աստուած ողորմի ասացէք. ամէն:

Դարձեալ Աստուած ողորմի ասացէք տէր Թումին, որ գնեց զսբ. Աւետարանս ի հալալ վաստակոց իւրոց, բարի յիշատակ հոգոյ<ոյ> իւրոյ և ծնաւոյաց իւրոց. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս զձեր տէր Թումայ եպիսկոպոսն և իւր եղբարծն՝ զտէր Մարտիրոսն, և իւր կողակցին՝ Հիլալին, որդոյն՝ տէր Մաթէոսին, Արայմիշին, դստերն՝ Լատիւֆին, Գաւարին:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զտէր Մաթէոսին, և իւր կողակցին՝ Սուլթանիշ, և իւրեանց որդոցն՝ տէր Մարտիրոսին, և իւր կողակցին՝ Նդիսին, որդոյն՝ Գալուստին, եղբարցն՝ Յակոբին, Փանոսին, Շիւիշանին, և քեւերցն՝ Շուշանին, Գաւարին, Փարիսանին, Էթարին, Գրիգորին, ամէն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զտէր Մարտիրոսն և իւր ծնօղքն՝ Ինախին, կողակցին՝ Փարիսանին:

43

Ո՛վ յիշիւէ յիշատակարանս կտրէ|| նա զմասն Յուդայի առցէ, և զանէցքն Կայենի առցէ. և լաւ պահօղս Աւետարանիս՝ աւրհնի յԱստուծոյ և ամենայն սրբոց նորին. ամէն: Ես՝ Պաւլոս Կառուցեցի, որ զյիշատակս գրեցի, անմեղալիւ լերուք խոշորութեամբ գրչի<ն>ս: Ո՛վ եղբարք, Աստուած ողորմի ասացէք՝ և Աստուած ձեզ ողորմեսցի. ամէն:

1034

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

820Գ, № 88 (1590 թ.)

Կազմող՝ Շամլու

64

Կազմեցաւ Մաշթոցս ի Սեբաստիա, ի թվին ՌՃԴ (1655), ձեռամբ մեղապարտ Շամլուիս, աղաչեմ զձեզ, որ յիշէք ի բարին: Յորժամ զհիւանդս բժշկես, Շամլու գրիչս յիշատակես, յաւժար սրտիւ ողորմի կամ Հայր մեր որ յերկինս՝ ասես:

1035

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

882ԶՎ, № 59 (ԺԲ—ԺԳ դդ.)

Նորոգող՝ Սարգիս
Վայր՝ Հալապ

ա

95

Փառք... Նորոգեցաւ Շարակնոցս ի մայրաքաղաքն Հալապ, ի թվին

Հայոց ՌՃԴ (1655) ամին, ի վայելումն Եզնկացի տիրացու Սահակին, յիշատակ իւր և ծնողաց իւրոց և ամենայն արեան մերձաւորացն. Աստուած ողորմի ասացէք. ամէն:

Բ

Նորոգեցաւ ձեռամբ Սարգիս երիցուն մականուն Քաղախենց կոչեցեալ, եղբայր տէր Ներսէս վարդապետի:

1036

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Ց

ՔՅԶԶԿ, № 65 (1323 թ.)

1036 Ձվերջին ստացող Շարակնոցիս զբարեսէր և զհեզահոգի խումայ Աւետիքն, որ ստացաւ զսա ի հալալ վաստակոց իւրոց, յիշատակ ծնողաց իւրոց, հօրն՝ մահդեսի Աստուածատուրին և մօրն՝ մահդեսի Խատէրին և ամենայն ազգականաց իւրոց. և եղ ի ձեռս որդոյն իւրոյ Յունանին, զոր տէր Աստուած բարով վայելիլ տացէ և մի՛ ջնջեսցէ զյիշատակն իւր ի դպրութենէն կենաց. և զյիշատակն իւր խաղաղութեամբ պահեսցէ. ամէն: ...Թվին ՌՃԴ (1655) ի կաթողիկոսութեանն Կիւիկեցւոց տէր Թէոդորոսին⁴⁵ և ի յառաջնորդութեան նահանգին Գերմանիկոյ, Զէյթունոյ տէր Գրիգոր աստուածաբան վարդապետին. որ էր տանուտէր տարւոյն կշիռն:

1037

Մ Ա Շ Տ Ո Ց

ՔՅԶԶԿ, № 112

Գրիշ՝ Գրիգոր Զէյթունցի
վայր՝ Զէյթուն

208 Փառք... Շնորհին Աստուծոյ սկսեալ եղև սա և ողորմութեամբ նորին կատարեցաւ գիրքս այս, որ կոչի Մաշտոց, զոր արարեալ է մեծ վարդապետն Հայոց Մեսրոպը, և Յոնան Մանգակունին, և այլք ի նախնեացն, զոր հաւաքեալ ի միում տփի Մաշտոց վարդապետն ի պայծառութիւն սբ. եկեղեցւոյ: Արդ՝ նուաստ Գրիգոր բանի սպասաւորս Զէյթունցւոյ, որդի տէր Վահան գրչապետի, ողորմութեամբն Աստուծոյ շրջագայելով ի գեղ և ի քաղաք, ի վանգ և յանապատ, և յամենայն շէնս, տեսանելով զմաշտոցքն այլ և այլ գրեալ, իսկ Թագաւորաց ժամանակս և այլոց պուետիկոսաց գրեալ զօրինակն առնելով զպիտուականքն և զարարողութիւն, խրատական բանքն, զմկրտութեան, զնշանին, զերկրորդ նշանին և զհանդերձ արհնէքն և զկուսից պսակն, և զերկրորդ պսակն, և զհաղորդ տալն, և զաշխարհաթաղն, և զտղայաթաղն, և զգանձն, և զտաղն ըստ նմանութեան, և զՄաշտոցին բանքն գեղեցիկ և ուճով, զպակասն ի արարողութեանց և շարականաց լցի ողորմութեամբն Աս-

⁴⁵ Տպված՝ Թէոդորոսին:

տուժոյ, բաց ի հիմնարկէքն, և յեկեղեցի արհնէքն, և քահանայաթաղն, փոքրիկ գեղեցիկ կտակարանս [յ]օրինեալ ի պայծառութիւն եկեղեցոյ և ի զուարճութիւն մանկանց Սիրովնի, յիշատակ ինձ և իմոց ծնաւդաց և ննջեցելոց:

Արդ՝ յանկ ելեալ կատարեցաւ գիր Մաշտոցիս ի թուարեւոթիւն Հայոց ՌՃ և Դ (1655)-ին, ի նահանգս Գերմանիկոյ, ի գիւղաքաղաքս ի Զէյթունայ վանքն, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և այլ սրբոցն, որ աստ կան հաւաքեալ: Ծրագրեցաւ գիրքս ձեռամբ նուաստ Գրիգոր բանի սպասաւորիս ի խնդրոյ տէր Կարապետին և յիշատակ Ալթունին հոգւոյն, և որ հանդիպիք սորա կարդալով կամ արինակելով լի բերանով Աստուած ողորմի ասացէք. ամէն:

1038

Գ Ա Ն Ձ Ա Ր Ա Ն

ՈՅՁՄՎ, № 1195

- 841 Զվերջին ստացող սորին զԱստուածաւոր քահանայն, որ էր աւագերէց ի քաղաքիս Ղօնիս և բազում աշխատաւոր ի վերա սբ. եկեղեցոյս, զոր թուականիս Հայոց ՌՃԴ (1655) փոխեցաւ առ Քրիստոս յոյսն կենաց և եղ զայս Գանձատետրս յիշատակ յիւրն և իւր ծնողացն: Արդ՝ աղաչեմ զամենեսեանդ, որք հանդիպիք սմա ասելով կամ լսելով կամ օրինակելով, թիով Հայր մեղայիւ յիշեսցիք ի Տէր զվերոգրեալս և Քրիստոս Աստուած զյիշողք՝ յիշէ իւր միւսանգամ գալստեանն. ամէն:

1039

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՏԵՐԱՎՋ, № 26 (1218 թ.)

- 240 Դարձեալ յիշեցէք զխօճայ Սինանն, և զկողակիցն իւր՝ Խանփարի և զորդիքն իւր՝ զպարոն Աղազարն, Սօլթանբէկն և զՄատուրն, և զդստերքն՝ պզտիկ Տատիկն, Փառանձիփն, և զթոռոնքն իւր՝ Մարիամն, պզտիկ Սինանն, և որ յիշէ Զուպախանն, յիշեալ լիցի ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ: Թիւն ՌՃԴ (1655)-ումն:

1040

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՏԵՐԱՎՋ, № 119 (1627 թ.)

- 169 Դարձեալ յերես անկեալ աղաչեմ, յիշեսցիք զխօճայ Սլէմանն և զկողակիցն իւր՝ Ազատն, և դստերք իւր Խանգատէն և զԹագունին, որ վերջստին նորոգեաց զսբ. զԱւետարանս: Եւ դարձեալ յիշեսցիք ի Քրիստոս Սօլթանբէկն, և կողակիցն իւր՝ զԹագունին, և դստերն իւր՝ Ազատխանն, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոս, և զորդին իւր՝ զՍարգիսն, Աստուած ընդ երկայն աւուրս պահեսցէ... Թուին ՌՃԴ (1655)-ումն նորոգեցաւ կազմս:

1041

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՏԵՐԱՎՋ, № 127 (ԺԵ Դ.)

Գրիշ՝ Սալա տէր Ասաֆել

176 Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՄիւրզավալին, և զկողակիցն՝ Մարգարիտն, և զորդիքն՝ Աւետիքն, Պետրոսն և Աստուածատուրն, և զստերքն՝ Սաբաին, Թագունին, յիշեցէք...: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՄիւրզավալի և զորդիքն՝ Աստուածատուրն, և Աստուածատուրի կողակիցն՝ Դանայրաֆարն, և միւս կողակիցն՝ Յօղինարն, Թագունի, և որդին ի նորայրորդոջ Ակոբջանն, և հանգուցեալ դուստրն Բ (2) Մարամատիկն, յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՄիւրզավալի, և զեղբայրքն՝ Մելինն և հանգուցեալ որդիքն՝ Ղարիպջանն, Ակոբջանն, յիշեցէք...:

Թվին ՌՃԴ (1655):

Յիշատակս <և> ես՝ Սալա տէր Ասաֆելս գրեցի, յիշողս Աստուածէ առցէ վարցն:

1042

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՋՄՄԱՐ, № 505 (1443 Բ.)

103 Աստուած Մէլիք իրիցուն տէր Գալուստին մեղքն... իր կողակցին՝ Սուլտանին, մեծ զստերն՝ Դուիկին, Հաաիին, Դունիկին և իր որդուն՝ Խնդացողին, Վարդազին, Կիրակոսին... որ էս Աւետարանս գնեց, իր փէսին էրէտ՝ տէր Բարթոլոմէոսին, Թվին ՌՃԴ (1655):

1043

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

«Ազգագրական հանդէս», 1905, գիրք 12

Ստացող՝ Մանասի Էվազ

159 [Ես՝ մղդսի Էվազս ստացա սբ. գիրքս և ետու]⁴⁶ Ս. Աստուածածին եկեղեցուն ի ձորն Ագուլեաց, ի Ժամանակս Թագաւորութեան Պարսից փոքրի շահ Աբազին, ի կաթողիկոսութեան էջմիածնայ տեառն Յակոբին, ի յառաջնորդութեան Թումայի սբ. ուխտին զտէր Պետրոս արհի եպիսկոպոսին և Մովսէս վարդապետին: Գեղիս առաջնորդն Մանգվելն: Թվին ՌՃ և շորորդ (1655)-ումն⁴⁷:

1044

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՅՁԱՐ, № 300

1262 ... Նենգել, գրաւել, գողանալ և կամ հանել ի դրանէ Ս. Նշան եկեղեց-

⁴⁶ Ուղղանկյուն փակագծերով եղածը վերցրել ենք Ե. Լալայանի տեղեկութիւններէր:

⁴⁷ Հայոց ՌՃԴ (1654) Բ. Հակոբ Ջուղայեցին կաթողիկոս ընդ, նա կաթողիկոս է եղել 1655 Բ. Փիլիպպոս Աղբակեցու մահից հետո, ուստի ՌՃԴ-ն սխալ է և պետք է ուղղել ՌՃԴ:

1263 ւոյս յԱնկիւրիոյ, ի մերոց և յօտարաց, և որ յանդգնի և նենգէ՝ ջնջեսցէ ի կենաց կտակէ անուն նորայ և զրկեսցի ի փառաց որդուոյն Աստուծոյ. ամէն: Գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի թվին Հայոց ՌՃԴ (1655) և հայրապետութեանն սբ. Էջմիածնայ տեառն Յակոբայ սրբազան կաթողիկոսի և ի մերում վի//ճակիս Միքայ աբի և քաջ աստուածաբան վարդապետին: Եւ խնամով Բահոզք սորին աւրհնին Աստուծոյ և ամենայն սրբոց նորայ. ամէն⁴⁸:

1045

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՅԶՄՆՍ, Մ 148 (1655 թվից առաջ)

Գրիչ՝

Վայր՝ Կ. Պոլիս

663 Ակնեցի երկու եղբարք՝ տիրացու Ագաբիա և Գասպար, որդիք խօճայ Յոնանեանի ի Նսրվերոյ, քաջ ուսեալք զբարբառ թուրքաց, թարգմանեցին զԱւետարանն ի լեզու նոցա, ի Կոստանդինուպոլիս, ի թաղն Պալատ. թվին ՌՃԴ (1655):

1046

Մ Ե Կ Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ե Ս Ա Յ Ե Ա Յ Մ Ա Ր Գ Ա Ր Է Ի Ն

ՅԺԴԹ, II, Մ 24

48 Գրեցաւ գիրքս ի թվին ՌՃԴ (1655), ի վայելումն տէր Վարդանին...

1047

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ն. Միքայելյան, «Էջմիածին», 1960 թ., է. Մ 111

Գրիչ՝ Մուրադ դպիր

Վայր՝ Ակուտի

ա

66 Յիշեա գրիչս՝ Մուրադս:

բ

Յիշեա զմեղապարտ գրիչս՝ դպիր Մուրադս և Աստուած զմեզ յիշէ. ամէն:

Փառք... Որոյ ետ կարողութիւն տկար ոգոյ և մեղապարտ գրչի դպիր Մուրադի հասանել յաւարտ սբ. Աւետարանիս. կարողութեամբ Աստուծոյ և զաւրութեամբն Ս. Հոգոյն, ի թվականիս Հայոց Ռ և ՃԴ (1655): Որ և ցանկացող եղև աստուածային պատուիրանացն զբարէմիտ և հեղահոգի Ալանվերտին, և կողակիցն իւր՝ Մարգէն, և միւսն՝ Խաթունփաշէն. ամէն:

գ

Փառք... Որոյ ցանկացող եղեալ սրբազան սբ. Աւետարանիս աստուածասէր Ալլանվերտին և կողակից իւր Խաթունփաշէն: Եւ ստացան սրբազան սբ. Աւետարանս ի հալալ և արդար վաստակոց իւրոց, որ դառն քրտամբք և շարչարանաւք վաստակեալ էր յիշատակ իւր և ծնաւդացն, և մեծ պա-

⁴⁸ Ինչպես հաղորդում է Յուսակի հեղինակը, պահվել է հիշատակարանի միայն վերջին էջը:

պին՝ Շիրինին, և կողակցին՝ Ղառիպ խաթունին, և որդուն՝ Վէիսին, և նորա որդուն՝ Նուրփաշին, և նորա որդուն՝ Ալլավերտուն, և կողակցին՝ Լատիին, որդուն՝ Ամիրին, եղբարցն՝ Թովսիկին, Յաղուպին և Ամիրին, և կողակցն՝ Գաւարն, և որդին՝ Ալլավերտին, և կողակցն՝ Մարգէն, և միւս կողակցից Խաթունփաշէն, և հանգուցեալ որդին՝ Ամիրն, և դուստր Գօարխանսոյքանն, և անդրանիկ որդին՝ Սուքիասն, դուստր Աւլլանգարաֆն, զոր և Աստուած բարով վայել տացէ. ամէն:

Գ

56

... Արդ՝ գրեցաւ սրբազան սբ. Աւետարանս ձեռամբ մեղապարտ և մեղասէր, և մեղսաշաղախ դպիր Մուրադի, <և> յերկիր Արարտաեան, ի գեաւդն Ակոտի, ընդ հովանեալ Ս. Յակովբ հայրապետին, և Նոյեան տապանին, և Ս. Ստեփաննոսի Նախավկային, և ամենայն սրբոց որ աստ կան հաւաքեալ. յիշատակ Ալլավերտուն և իւրոցն ամենայնի մինչև ի քառասուն պորտն...

1048

ՇԱՐԱԿԵՆՈՅ

Ն. Միքայելյան, «Էջմիածին», 1975 թ., ԺԱ, էջ 60, № 346

Գրիշ՝ Ղուկաս Երէց

Վայր՝ Մըրուց

Գրեցաւ Շարակեոցս ձեռամբ անարժան Ղուկաս իրիցու, ի յերկիրն Որոտան, ի շէնս որ կոչի Մըրուց, ընդ հովանեալ Ս. Աստուածածնին:

Գրեցաւ թվին ՌՃԴ (1655): Ով որ հանդիպիք սմա և Աստուած ողորմի ասէք. ամէն:

1049

ՄԱՇՏՈՅ (1590 թ.)

«Բանբեր Մատենադարանի» № 9

Դեր. ազատող՝ Նիգոշ

Ա

443

Դարձեալ ես՝ Նիգոշս, Նիկօլին որդին, գնեցի գազաքին թաթն շուն էտև իմ հալալ հախովս ու դրի Ս. Խաչն, թվին ՌՃԴ (1655):

Բ

Ես՝ Նիգոշս, որդի Նիկօլին, գնեցի իմ հալալ հախովս ետ գերութեան գազաքնուն ու տվի յիշատակ ալվի Ս. Խաչն եկեղեցին, թվին ՌՃԴ (1655):

1050

ԱԻԾՏԱՐԱՆ

Ոսկապատ—ՀԱ, 1938 թ., էջ 206—207, № 8

Գրիշ՝ Յովնանէս Բանանայ

Վայր՝ Մոկֆ

Ա

Փառք... մահտեսի Առաքել Մալկարացին և իւր կողակցից Մալկարացիք

— 689 —

իւրոց մէջ խորհուրդ արին, թէ ձեռն շահ է այս անցաւոր աշխարհս, երթանք զմեր հոգւոյ ճարն անենք քանի որ ողջ և առողջ ինքն: Այսպէս խորհուրդ արարին իւրոց մէջ և գնացին ի սր. Երուսաղէմ, և ղիւրեանց կամաւոր ողորմութեամբն տուին սբ. Երուսաղէմայ զդարպասին և դժառասնոց և լի աջահամբոյրն յամէն եկեղեցի: Որիշ որիշ տուին և ղինշ որ ուզեցին իսկի զիջանին⁽⁴⁹⁾: Ե (5) ամիս շրջագայեցին ի տնօրինական տեղրանք, զիւրոց փափաքն առին որ յԵրուսաղէմ: Փորձեալ նոր լի⁵⁰ արարին բարի թէ Վեհք ինչ ունիմք աշխարհիս վրայ, երբ որ զաւակ չունիմք, յետի աւուր զմեզ յիշէ յետ և մեր անցման. այս քանի փող մնաց զայս ալ մարմնաւոր չի խարճենք, առնունք զմեր հոգեւոր յիշատակ որ յետ և մեր անցման յիշեն և ողորմի տան: Իսկ Տէրն երկնի և երկրի զկամս երկիւղածաց առնէ աղօթից նոցա, լսէ և կեցուցանէ բարի միտ, իմաստուն Առաքել գտաւ Բ (2) քահանայ բարեկամ ասաց. ձեռն այսպէս խորհուրդ ունիմ ինձ, ճարմ արէք: Քահանայք ալ կամաւն Աստուծոյ գտան մէկ Աւետարան մի առանց ծաղկեալ: Իսկ բարեխնամն Աստուած աջողեց որ ծաղկողն այլ այն միջնորդ քահանան եղև, յորդորեց, թէ ձեռն կր ծաղկեմ: Վասն որոյ առանք զսբ. Աւետարան և ծաղկեաց Թաւրաւաղ-ցի Սաբգիս արեւոյն գոյնզգոյն ոսկով, և երանգ երանգ դեղով, որպէս և վայել է սբ. Աւետարանին, որպէս է նա ակն պատուական...: Վասն որոյ և այս Առաքել մահտեսին Մալկաբացի ստացաւ զսբ. Աւետարանս ի սբ. Երուսաղէմ քաղաք և տարաւ ի Մալկաբա գիւղաքաղաքն իւր, և ետ յիշատակ ոգւոյ և ծնողացն, հօրն՝ Աղաջանին, և մօրն՝ Մուրվաթին, և իւր կողակցւոյն՝ մահտեսի Մուրվաթին, և եղբօրն՝ Սաբգիս[ն], պզտիկ եղբօրն՝ Յովսէփին և Մարտիրոսին, որդւոցն՝ Սաբանսին և Զումսուրին, և Սուլթանին, և Կիրակոսին, և Մարտիրոսին, և Գոնարին, և իւր որդւոցն՝ Ստեփաննոսին, և ամենայն արեան մերձաւորացն՝ կենդանեաց և ննջեցելոց ողորմեսցի Յիսուս միածին. ամէն⁵¹:

Բ

Եւ արդ՝ ես յետինս ի գրչաց և անկարգս ի կարգաւորաց... և անարգս ի քահանայից, բազմամեղ անուն Յովնանէս գրեցի զսբ. Աւետարանս ի յերկիրն Մակաց, ի գիւղաքաղաքն⁵¹, ընդ հովանեաւ Գ (3) ս. խորանացն՝ Ս. Աստուածածնին, և Յովհաննու Կարապետին, և Ստեփաննոսին նախավկային, ի թուաբերութեան հայկազունիս ՌՃ և չորս (1655) ամ անցեալ եղև յաւարտ սբ. Աւետարանս գրելոյ և ծաղկելոյ. որ է կենդանակերպն Կշիռն և գիր. տարւոյն Զայն, և եօթներեակն Հայոց ԻԱ: Արդ՝ աղաչեմ զձեզ, քահանայք և ժողովուրդք Աստուծոյ, ողորմի ասացէք ինձ մեղաւոր և անարժան Յովնանէս գրչիս, ծնողացն իմոց և հօրեղբօրն իմոյ՝ տէր Յովնանէսին, և ստացողի սբ. Աւետարանիս մահտեսի Առաքելին և ծընողացն իւրոյ:

⁴⁹ Մի քանի բառ Ոսկյանի հաղորդմամբ անընթեռնելի են:

⁵⁰ Ինչպէս Ոսկյանն է տեղեկացնում, այս հիշատակարանը ստացել է Ա. Ալպոյաճյանից և հրատարակել է, մեզ թվում է, թե հիշատակարանի բովանդակութիւնը վերապատմված է այստեղ:

⁵¹ Անունը բաց է թողնված:

Գ

Ի հայրապետութեան սբ. Երուսաղէմի տէր Աստուածատու մեծ բա-
բունին, հեզ և խոնարհ, և հնազանդ և ժողովս Հայոց ազգիս զվանքերն
ամէն նոր նորոգեաց և ոչ եթող պակաս տեղի: Տէր պահէ զինքն ի մեղաց
և ազատէ ի շար աշաց. ամէն⁵²:

1051

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Ց

Արցախ, էջ 388—389

Դրիշ՝ Աւետիս քահանայ
Վայր՝ Պապաշան

Արդ՝ եղև աւարտ գրչութեան... ի շրջակայութեան հայկազեան տու-
մարի հազար հարիւր և չորս (1655) ամի, ի դառն և անբարի, վշտաշատ
ժամանակի, որ երերուր և տատանեալ ազգս Հայոց, ի ձեռն այլազգեաց
և անօրինաց և յանիրաւ պահանջողաց, ի հայրապետութեան տեառն Պեռ-
րոսի նորընծայ և սրբազան կաթողիկոսի և առաքելական աթոռ սորին
Գանձասար կոչի, և ի խանութեան երկրիս մերում Մուքուզա խանին, ի
սբ. և ի գերահռչակ ուխտիս որ կոչի... Չարեքայ անապատ... Բայց եղև
սկսանել Շարականոցիս ի երկրին մերում Վերին Զակում, ի հայրենական
գեօզն իմ, անուն Պապաշան: Եւ այժմ օտարացեալ և փախուցեալ կամ
ի երկրիս, զոր ի վերոյ դրեցաք, ի գիւղս որ կոչի Խաւունիս, որ եղև աւարտ
Շարականոցիս, զի ի շէնս այս կայ պատուական Զուխտակ եկեղեցիս...
Գրեցաւ ձեռամբ ամենամեղաւոր գրչի Աւետիս անպիտանի, [որ] քահա-
նայ կոչի:

1052

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Թորոս աղբար, Բ, էջ 372

Կազմող՝ Շամլու

Դարձեալ յիշեցէք զստացաւ սորա զՀագրպէկն, որ մականունն Քան-
դրեմի կոչի, և զկողակիցն նորա՝ զԽանումն, և զորդիքն՝ զՍիւնան...
և զմիւս որդիքն սորա զԽանդարն, որ ի թուին ՌՃԴ (1655) նահատա-
կեցին, և զԱման և զՄուրաւան և զԱրաքան... ԶԿազմող զՇամլու...:

⁵² Խոսքը վերաբերում է Աստվածատուր Տարոնեցուն, որը 1645—1670 թթ. ընթացքում Երու-
սաղեմի պատրիարք դարձավ երեք անգամ:

ՌՃԵ

1656

1053

Տ Օ Ն Ա Յ Ո Յ Յ

ՄՅԶԵՊ, VIII, № 2500

Գրիչ՝ Մրապիոն սարկաւագ
Վայր՝ Եւփառայ

ա

177 Փրկութիւն, թողութիւն և ողորմութիւն ի Քրիստոսէ խնդրեցէք Մրապիոն դպրիկ, և իմոցն, որք աւագտիք։

բ

Աղաչեմ յիշել ի Տէր զժրագորոզ սորա՝ Մրապիոն սարկաւագս, որ և բաղում աշխատանաւք որ ձաբրդեցի զսայ, ի մայրաքաղաքն Կեսաբիա, ի գիւղն Եւփառայ, թվին ՌՃԵ (1656) ամին, ամէն։

գ

Յիշատակ է ի դուռն Ս. Ստեփաննոսի, Աստուած ողորմի։

Փառք քեզ յաղագս յամենայնի,

Զի հասուցեր վերջքն գրի,

Զի դանդաղկոտ գթոտէի,

Եւ վճարել ոչ կարէի։

դ

Ձեռքս գնայ դառնայ ի հող,

Գիրս մնայ յիշատակող,

Մրապիոն սորա գրող

Ոտից ձերոց կոխան ի հող։

ե

Փառք... Արդ՝ շնորհիւ տեառն Աստուծոյ գրեցաւ Տօնացոյցս և քաղաածոյս ըստ իւրաքանչիւր աւուրց ի միասին, ի թվականութեանս Հայոց ՌՃԵ (1656) ամի, և կատարեցաւ ի [յ]ունվարի ամսոյ Դ(4), աւրն շաբաթ, ի հայրապետութեանս, ի մայրաքաղաքս Կեսաբիայ, ի գիւղն Եւփառայ, ի դուռն Ս. Կարապետայ և ամենայն սրբութեանցն, ձեռամբն ոգնամեղ անձին Մրապիոն ոմն անարժանի, պիտակ անուամբն սարկաւագիս։ Արդ՝ աղաչեմ զամենեւեանդ, որք տիրանայք սմա, կամ օրինակէք և կամ հանդիպիք, յիշեցէք ի սբ. յաղօթս ձեր ըղմեր անարժանութիւնս, և զհոգևոր, և զմարմնաւոր զծնաւղսն և զուսուցիչքն մեր, և որ յիշէ...։

1054

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Երևան, № 1865

Գրիշ՝ Թորոս Եպիսկոպոս
Վայր՝ Երուսաղեմ

ա

237բ Զեռամբ Թորոսի:

բ

238բ Զնուաստ գրիշս զԹորոս Եպիսկոպոս և զԾնաւղս իմ մաղթել ի ձէնք, ո՛վ գրակարդաց, յիշեցէք ի Քրիստոս, զի յոյժ տապատուոր սրտիւ հա-
րեալ, որպէս ի նետէ կարէվէր խոցմամբ ումեմն հիպիտոր կոչեցելոյ գե-
րեզմանին քրիստոնեան ի Ս. Մնունդն ծրելով իմով ձեռամբս, զի ահէ
որդոցն Քանանու մաշեալ լինէր սիրտ իմ, զի ոմն զըզրլու և ոմն աղլու,
որ են Բ (2) ազգք ֆիլահ կոչեցեալք: Սոքայ երկոքեանք տալով պատե-
րազմ ընդ միմեանս ի Բե[դ]ղէնէմ գիւղաքաղաքի, դեռ ևս վճարումն չեղև
դոցա պատերազմին, զոր և վերջն բանի նմայ միայնոյ է գիտելի, այն որ
արար զերկինս և զերկիր ոչընչէ:

գ

104ա

Զեռս երթայ՝ դառնայ ի հող,
Գիրս մնա յիշատակող,
Զձեզ աղաչեմ, ո՛վ ընթերցաւդ,
Վասն իմ առ Տէր լինիք մաղթող:

Զի յոյժ տապատուոր սրտիւ դրեցի զդիրքս ի Ս. Մնունդն:

դ

235ա

Ո՛հ զամենամեղ անձն իմ զԹորոս Եպիսկոպոս, անպիտան մեղուցեալ
հողս և զհանգուցեալ հայրն իմ՝ ըզԴաւիթ և զմայրն իմ՝ զՄիհրանն
զգնացեալսն առ Քրիստոս, աղաչեմ յիշել ի սբ. աղօթս ձեր...:

ե

198բ

Այլ և ի զրաւ գրչութեան սըմին եղև ումեմն նուաստականի Թորոս¹
Եպիսկոպոսի ի Ս. Մնունդն, որ է վանք՝ Հայոց ազգի, ի թվականութեա-
նքս մերում ՌՃԵ (1656) ամին, յունուվարի, որ ար ԺԱ (11) էր ամսոյն,
ի ժամանակս բռնակալութեան Տաճկաց սուլթան Սեւմաթի անկատար
գոլով, այս է ԲԺ (12)-ան ամեայ աւելի կամ պակաս, զի առ հասարակ
աշխարհ՝ եթէ ծով, եթէ ցամաք խոռովութեամբ և անկարգութեամբ լցեալ
է ազգի շըփոթմամբ և մեծամեծ պատերազմաւ ոչ հընազանդելով իւրե-
անց թագաւորին՝ փոքր համարելով ըստ Սողոմոնի, որ ասէ. «Վա՛յ քեզ
քաղաք, որոյ թագաւոր քո մանուկ է»: Վասն այն ոչ հնազանդելով բըռ-
նաւորքն տալ պատերազմ ընդ միմեանս, որ բազում քաղաքս, և աւանս,
և գիւղս աւերեցին այսմ յամի, որ մինն է ի քաղաքաց Հալալ կոչեցեալ,
զոր աւիրելով աւերեցին, փաշայքն տալով պատերազմ ընդ միմեանս.
ոմն ասելով թէ ճես նստիմ», և ոմն ասէր թէ ճես նստիմ», զոր և Աս-
տուածն ամենայնի զվերջն ի բարին կատարէ:

¹ Մինչև այստեղ գրված է կարմիր մելանով:

Գ

202ա Այլ և զծրաւդս, զԹՈՐՈՍ եպիսկոպոս կրկնակի ժտելով հայցեմ և խնդրեմ, մի Հայր մեղայիւ յիշեցէք զբազմամեղս, զի մեծաւ տառապանօք ծրեցի զսա ի Ս. Մնունդն, յաղագս նախանձու յեղբարց իմոց, զոր արարին ընդ իս ի գահայմեծի Սրբոյն Յակոբայ Տեառնեղբարն, զի խորհեցան շար, և գուր փորեցին ազգի ազգի, և մատնելով առ ումման հիպիտոր անխել և անոպա և նախանձով վառեալ, զի երկրորդ դատ և դատաստան արարին ի վերայ իմ. մինչ մեք ան[յ]ոյս և անաւանական լինելով ամենեցունց, եկի աստ, ըստ այնմ, որ ոչ էր որ աւգնէր ինձ կամ թէ եզէ ես առանց աւգնականի, զոր տէր Աստուածն ամենայնի հատուցէ նոցա աստ ի մարմնի, այլ և ի հանդերձելումն դատ արասցէ ընդ իս և ընդ սոքայ, զի կարէվէր խոցեալ եղև սիրտ իմ:

Է

240ա Բայց դու, ո՛վ կարդացողք պատմութեանս, անմեղադիր լերուք ինձ, զի աւրինակն այլայլելի էր և խիստ ծուռ, որն սակաւ մի գրեցի շիտակն և որն չի կարացի:

1055

Ճ Ա Շ Ո Յ (1356 թ.)

«Բանբեր Մատենադարանի», № 12, էջ 289

Կազմող՝ Դաւիթ Երէց

Այլ և զվերջի կազմող տառիս՝ զանիմաստ, միայն անուամբ Դաւիթ Երէց յիշել աղաչեմ, հանդերձ ծնողիւք, որ բազում աշխատութեամբ յանգեալ կազմեցի ի թուականիս Հայոց ՌՃԾ (1656), յունվար ամսոյ Ի (20), վերակացութեամբ և խնդրո[յ] հեղահոգի և առաքինի տէր Կառապետ աւաք Երէց վերաձայնեալ ի Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցին, զոր տէր Աստուած զինքն ընդ երկայն աւուրս արասցէ...:

Այլ և զմեծաշուք իշխանսն և զերեսփոխանսն այնմ գանի՝ զխոճայ Քրիստոսաւառն, զխոճայ Եփրեմ, զխոճայ Մուրադն և զխոճայ Եղիայն յիշեսցիք ի սբ. աղօթս, զոր ջատագով եղեալ այսմ հոգելից մատենիս, ետուն վերջստին կազմել. միթէ բարեբարն Աստուած տացէ իւրեանց սխալանացն թողութիւն, հանդերձ ննջեցելովք իւրեանց. ամէն:

1056

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Յ Ո Ի

«Սիոն», 1966 թ., № 10—12, էջ 548—549

Զրիչ՝ Ոսկան վարդապետ

Վայր՝ Յուշի

Պարագայութեամբ ամաց՝ ըստ շրջաբերութեան մեծագունւոյ լուսաւորին և իշխողին տունջեան, որոյ եթերաշափութիւն ի թիւ համարոյ արկեալ առ յաճումն կալանդաց ամ յամէ յաւելեալ մինչև աստ առ մեզ բարեճահ կարգաւորութեամբ, ներ որոց ամենայն ներգործութիւնք և կիրք

իրականութեան, և գործառնութիւնը արուեստաւորութեան մերոյ, շարաւրացեալ յաւարտս ժամանեն, սակաւ ոչ մարթելոյ համանգամայն ծայրաւորելոյ, այլ սակաւ սակաւ և դոյզն դոյզն յառաջ ածելով ըստ բնութեան կարգի ի կատարս իրի ժամանեալ վերջաւորեմք: Ըստ այսմ սարասի և մերս ձեռնարկութիւն իրականութեան եղև: Քանզի սկիզբն արարեալ սմա ներ քաղաքումն Եւքսիպում յորջործեցելում, ներ թուաբերութենում տեառն Քրիստոսի Յիսուսի ՌՈՄԳ (1653)-ում, իսկ ընհայկականում ՌՃԲ (1653), նամսեանն օգոստոսի, որոյ էին աւուրք ԻԲ (22): Բայց վերջ աւարտման սորա եղև ներ թականութեան նունոյ Տեառն հազարորդի վեցհարիւրորդի յիսներորդի վեցերորդի (1656), յամսեանն յունվարի, որոյ էին աւուրք քսանորդ վեցերորդ (26), իսկ ներ հայկականում ամաց բարդութեան հազարորդի հարիւրորդի հինգերորդի (1656), նամսեանն տրէ առձայնեցելոյ, որոյ էին աւուրք քսան (20), ընդ հովանեաւ Ս. Սարգիսի զօրավարի և որդւոյ նորա Մարտիրոսի, ներկրումս Արարատ վերակոչեցելոյ, իսկ տեղոյս անուն Յուշոյ վանք կամ Յուշոյ Ս. Սարգիս, սահմանադրելոյ ներ նահանգումս Ամբերդոյ, որ է լեռնակողմն կողմամբն հիւսիսոյ հանդէպ սբ. Էջմիածնի՝ Գրիգորաշինի և Քրիստոսակառի, ձեռամբ տէր Ոսկանի բանի սպասաւորի և թարմատար գրչի, օժանդակութեամբ և ի թիկունս հասութեամբ Ս. Հոգւոյն, որ յարպաշտականութեամբ խնամեալ տածէ զհօտս էակցի իւրոյ տեառն Յիսուսի Քրիստոսի, յորմէ յանձնեցաւ նմա, ի փառս և ի գովեստ և ի պատիւ անուան իւրոյ: Եւ ի տեղակալութեան յաջորդութեամբ հայրապետութեան տեառն Յակօբու, որոյ տէր Յիսուս զերկարաձգութիւն աւուրց տացէ և զուղղութիւն մտաց ե վարուց: Արդ՝ որք հանդիպիք սմա ընթեռնելով կամ գաղափար դնելով, յիշեսցիք զվերոյ գրեալ Ոսկան անուամբ և եթ վարդապետս զշարածրող տառիս, նաև զթողութիւն շնորհել խառնիճաղանձութեան և սղալանաց գրոյս, զի ի բազմազան օրինակաց և ի զանազան տեղիս շարածրեցաւ: Մանաւանդ յայլևայլ տեղիս և ի շրջագայութեան. զի մասն ինչ յԵւքսիպոյ սկիզբն արարեալ գծեցաւ, մասն ինչ Անդրիանապօղիս, և մասն ինչ ի Կոստանդնուպօղիս, և մասն ի վանս մեր, որ է Յուշոյ Ս. Սարգիս, ընդ հովանեաւ սբ. եկեղեցեացս գերահռչակաց, որք են գերամբարձութեամբ երկնաքատակք կառուցեալք:

ՅԷԳՐ Նաև յիշել ժտեմ զմիաբանութիւն սրբոյ ուխտիս՝ զԺերունի տէր Պետրոսն, և զբանասէր տէր Կարապետն, և զհոգաբարձու Կարապետն, և զաւագ սարկաւագ Մկրտիչն, և զդեռաբողբոջ մանկունս զԶաքարիայն և զԴաիթն, և զայլս բաղումս: Եւ որք յիշէք, յիշեալ լիջիք....:

1057

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՅԶՎՍ, I, № 137

Գրիչ՝ Շամլու
վայր՝ Սեբաստիա

ա

603 Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի Սեբաստիա, ընդ հովանեաւ Ս. Սարգսի և Ս. Աստուածածնի և այլ սրբոցն, որ աստ հաւաքեալ

604 կան ի բարեխաւսութիւն ամենայն աշխարհի || ևս առաւել մեզ, որ ան-
վնաս մնացաք [ի] դառն և դժուար ժամանակիս, որ զՀալալ գերեցին, և
եկեալ անթիւ զարաւք ի Սեբաստիա, ոմանք ասեն խՈ. (40000) և այլք՝
թէ ԿՈ. (60000), բայց չկարացաք գիտել զորպիսութիւն զարացն, թէ քա-
նի են: Եւ զայս դիտեմք, որ Ճրագալոյսն մեզ խաւար հանդիպեցաւ: Ի
թուարերութեանս Հայոց ՌՃԵ (1656) ամի, ի փետրվարի Զ (6)-ն աւար-
տեցաւ:

Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ զձեզ՝ հայրք և եղբարք, որք հանդիպիք
սմա կարգալով կամ տեսանելով, անմեղադիր լերուք, զի կարիք իմ այս-
չափ էր. և յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր, զմեղաւոր մեղաւք մո-
լորեալ ախմար գրիչս, հող և փոշի սուտանուն Շամլու, որ բազում
չարչարանաւք և փափաքանաւք գրեցի զսբ. Աւետար[ան]ս, ի խնդրել
հաւատարիմ և իմաստուն ոգւոցն, որ ակն ունիցին տեսանել զարքայու-
թիւնն անսուտ խոստման տեսուն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի սբ. աղաթս ձեր զծնաւդս իմ, և զուսուցիչս իմ
զՆԵՐԱՇՏ վարդապետն, որ մականունն ՆՈՐԱՌԱՆԵԿ կոչի, որ և այժմուս
սպասաւորէ Ս. Նշանիս: Լի սրտիւ յիշաւն՝ յիշեալ լիցի առաջի Աստուծոյ.
ամէն:

Բ

Դարձեալ յիշեցէք ի սբ. աղաթս ձեր զըստացող սբ. Աւետարանիս
զԳՐԻԳՈՐԵ և զԿԵՆԱԿԻԿՆ՝ Եղիսաբեթն, և ծնաւդս նորա Եղթիարն և զՄա-
նուշակն, զԵղբայրսն՝ Մելեոնն, զՊաթթամուրն, Շահրիարն, զՍաֆարն,
և զորդիսն՝ զԽաչատուրն, [զ]պապն՝ զՏաւադազն, և զդուստրն նորա՝
զՎարդիկն, [զ]Ոսկիկն, զՄարիամն, և զՄանուշակն, որ ստացաւ ի հալալ
ընչից իւրոց և եդ յիշատակ ի Կովտունն, ի ձեռն տէր Յովսէփին: Զունի
ոք իշխանութիւն ծախելոյ կամ գրաւելոյ կամ ի ձեռաց սորա յափշտա-
կելոյ. եթէ ոք յանդըգնի՝ զմասն Յուդայի և զպատիժն Կայենի կրեսցէ.
Լի և առատ սրտիւ յիշողն՝ յիշեալ լիցի առաջի Աստուծոյ...:

1058

ՄԵԿԵՆՈՒԹԻՒՆ ԱԻԵՏԱՐԱՆԻՆ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ

ՄՅԶԵՊ, IV, № 1044

Գրիչ՝ Յովանէս սարկաւազ
Վայր՝ Ղարաւու

Ա

62 Գրեցաւ Յովհաննու քաղուածուս ձեռամբ Յովանէս սարկաւազի, թը-
վին Հայոց ՌՃԵ (1656) ամին, ի յաշխարհս Հոնաց, ի գիւղաքաղաքն
Ղարաւուն, ընդ հովանեաւ Ս. Աւգսէնտ եկեղեցոյս, առ ափս Եգեր գե-
տոյն, ի վայելումն քաջ հռետորին և բարոնապետին մերոյ Իգնատիոս
վարդապետին, զոր և Աստուած բարով վայել տացէ. ամէն:

Բ

Աւարտեցաւ Յովհաննու քաղուածուս ձեռամբ Յովանէս սարկաւազի,
թվին Հայոց ՌՃԵ (1656) ամին, Հռոմայեցոց ամսոյ փետրվարի ԺԴ (14),
օրն Տեառն ընդառաջին: Դարձեալ յիշեսցիք զուսուցող գրիչս զհոգեւոր

հայրն իմ՝ զտէր Յովաննէս քահանայն քաջագորիչ, որ բազում աշխատանաւք և ջանիւք ուսոյց մեզ զիր: Եւ մեր սկսեալ զայս Յոհաննու Մեկնիչս աւարտն արարաք: ... Այլ և յիշեսցիք զմարմնաւոր ծնողքն իմ՝ զտէր Ալէքսանդոս քահանայն և զհայրն իմ՝ զՅակոբն, որ ալեալք ծաղկեալ փոխեցան առ Քրիստոս:...

1059

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 10044

Գրիչ՝ Գրիգոր Երէց
Վայր՝ Քարաճառ

Ա

3բ Գրիգոր ծաղկողս յիշեալ ի Քրիստոս: Ստացող սորայ Սանդո[ւ]խան յիշեալ ի Քրիստոս:

Բ

196բ Զմեղապարտ Գրիգոր անարժան էրէցս, աղաչեմ յիշել ի Տէր:

Գ

377բ Փառք...: <Որոյ> շնորհիւ Տեառն և օգնականութեամբ նորին եղև աւարտ լուսազարդ Շարակնոցիս ի թվին Հայոց Ռ և ՃԵ (1656) ամին, փետրվար ամսոյն ԺԷ (17), ի յերկիրս Գանձակ, ի գեղս որ կոչի Քարաճառ, ընդ հովանեաւ Ս. Յակոբիս և Ս. Աստուածա//ծնիս, ի թագաւորութեան Պարսից փոքր շահ Ապասիւն, և հայրապետութեան ի տանս՝ Աղաւնից տեառն Պետրոսի սրբազան և մաքրափայլ կաթողիկոսի, և եպիսկոպոսութեան նահանգի մերոյ տեառն Կիրակոսի՝ հօր և իմաստուն վարդապետի, ձեռամբ բազմամեղ և անարհեստ Գրիգոր իրիցու, որ անուամբս միայն եմ, վա՛յ ինձ մեղաւորիս, ի խնդրոյ մաքրասուն և սրբասունդ ապաշխարողի Սանդոխան, որ ետ գրել զսա և զարդարել ոսկով և երփնափայլ գունով, յիշատակ հոգւոյ իւրն և ծնողացն, հայրն՝ Ագաբիէն, միայնացեալն ի յանապատի և մայրն՝ Մարիանն, և եղբարքն՝ Յակոբն և Մուրաթն, քույրն իւր՝ Հռոմն, հօրեղբայրն՝ Ուղանանն, Աստուած ընդ երկայն աւուրս պահեսցէ և յետ աստեացս ելանելոյ արքայութեան արժանացուցէ. ամէն: Այլ և աղաչեմ յիշել զՍանդոխան և պապն իւր՝ 378բ Մուրաթն, և կողակիցն իւր՝ // Դովաթն, որ հանգուցեալ են ի Քրիստոս, Աստուած իւր արքայութեանն արժանացուցէ. ամէն:

Այլ և յիշեցէք զՍանդոխան և զհայրն իւր՝ Ագաբիէն և մայրն, և եղբարքն, որ ստացան զսա հալալ վաստակոց իւրեանց, որոյ վարձն ի Տեառնէ ընկալցին: Այլ և յիշեցէք զՍանդոխ[ա]ն և զհոգևոր մայրն անապատին՝ զՀռոմն և միեղէն աղօթաւոր քոյրքն իւր, որ զցայգ և ցերեկ աշխատին ի տան Տեառն և ի գաւիթս Աստուծոյ ճգնին միշտ: Աղա-

² Այս երկու տողը գրված է նկարի շուրջ անկյունների մոտ դրված քառակուսիների մեջ:

³ Նման մի հիշատակարան տե՛ս նաև 245ր էջում:

⁴ Զեռագրում «տոնս»:

չեմ յիշել միշտ զվերոյ գրեալսն ի աղօթս ձեր և մեղաց թողութիւն խնդրել ի Աստուծոյ. ամէն:

Արդ՝ և ես մեղապարտս Գրիգոր գծող և ծաղկող Շարականոցիս, երես անկեալ աղաչեմ, յիշել զիս հանդերձ ծնողօք և մեղաց թողութիւն խնդրել ի յԱստուծոյ, որոյ Տէրն Տէրանց թողցէ զամենայն յանցանս ձեր. ամէն:

1060

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՍԻՆՔ., № 16

Գրիշ՝ Բարսեղ քանաւայ
Վայր՝ (Նոր) Զուլայ

ա

14 Փառք...: Եւ արդ՝ ես [յետինս] ի բանականաց և առաջինս ի շարասիրաց և անիմաստ ի գրչաց, փծուն սուտանուն Բարսեղ քահանայս, որ եմ մեղօք զառածեալ, քանզի եմ հրաման առեալ ի պատուիրանադիր առաքելոցն բանէ, որ ասէ. «Յոր կոշումն կոչեցար ի նմին կացշիր»: Եւ արդ՝ իմ ոչ բերելով յանձինս, այլ ունայն և այլ յամենայն բարեաց գործոց, և եմ թափուր մնացեալ, այլ յուսամ ի մարդասիրութիւն Աստուծոյ, զի առատ է նա, և սպասեմ վարձու յետի մշակին:

Արդ՝ գրեցաւ և աւարտեցաւ սբ. Աւետարանս ի թուականիս Հայոց ՌՃԵ (1656) ամին ահգի ԻԸ (28) և յունիսի Դ (4), ձեռամբ Բարսեղ սուտանուն քահանայիս, անիմաստ և տխմար գրչի, զի իմ անընդունակ գոլով յարուեստ գրչութեան, այլ և բազում մեղաց ցնորիւք պաշարեալ և շրջապատեալ: Այլ ըստ կարի մերում, զոր պարգևաց մեզ շնորհաբաշխ Հոգին Սուրբ, անարժան յամենայն[ի] և ամենայն շարեօք շաղախեալ, ձեռօք ի հանգ ելեալ կատարեցաւ սբ. Աւետարանս ի գեօղաքաղաքիս Զուլայոյ, ընդ հովանեաւ Ս. Յովհաննիսի, ի հայրապետութեան տեառն մերոյ Յակոբի երից երանեալ հայրապետի, և ի վերատեսչութեան նահանգիսա ընդ[հ]անուր Պարսկաստանի հեղահոգի արեհեպիսկոպոսի, և շնորհաբաշխ տեառն Դաւթի, որ է բնիկ քաղաքի մերոյ Զուլայոյ, և ի թագաւորութեան Պարսից շահ Ապասուն: Եւ արդ՝ որք ճաշակէք յաստուածային բուրաստանէս, և յամենալի սեղանոյս, և որք պատահիք սմա տեսութեամբ կամ ընթերցմամբ և կամ գաղափար առնելով, բառնայք զսխալութիւն սորա և յիշեցէք յազօթս ձեր Բարսեղ քահանայս, և զծրնօղքն իմ՝ զՄարուկն և զՄաթումն, և եղբարքն իմ՝ զԱփկարն, և Ղազարն, և քերքն իմ՝ զՄախթումփաշէ և զԻշխանն, և կողակիցն իմ՝ զԴիշխունն, որ է հանգուցեալ առ Քրիստոս, և մի լի բերան սրտիւ յիշեցէք ի Քրիստոս, և դուք յիշեալ լիցիք ի Քրիստոսէ՝ իւր[ի] միւսանգամ գալստեան...:

Ո՛հ, ո՛հ, ո՛հ հազար բերան մեղաւորիս, վա՛յ ինձ, վա՛յ ինձ, թէ զինչ լինիմ գերիս:

⁵ Սկզբից մինչև այստեղ տե՛ս նաև ՏԵՐԱՎՔ, № 129, էջ 178: Սակայն այստեղ ամսաթվերը տարբեր են. «Ի թուականիս Հայոց ՌՃԵ (1656) ամին, արաց ԺԸ (18) ամսոյ և յունիսի Հոռմայեցոց ի մարտի ԻԴ (24), կենդանակերպն Բ (2) որ խոյն»:

Ք

Ջանարժան գծող սորին յիշեցէք ի Քրիստոս Բարսեղ քահանայս, ամէն: Ոհ, ոհ, ոհ մեղաւոր եմ ես, վայ է ինձ Ռ (1000) բերան:

Ստացող՝ մահաւոր Սահակ

Գ

Յիշատակ է սբ. Աւետարանս մահաւոր Սահակին, որ ըստացաւ զսա ի հալալ վաստակոց իւրոց, և ետ զսա ի դուռն ի Բեթղէմ իւր հոգւոյն յիշատակ, և կողակիցն իւր՝ Դովաթխանն, և որդիքն իւր՝ Յակոբն, Ծասաղուկի, Աւետիքն, Աղաջանն, Պետրոսն, Մկրտիչն, Ասատուրն, և զըստերքն իւր՝ Մարիամն, Վառվառն, Խոռամսիմին, Աննամանն, յիշեցէք... Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զմահաւոր Սահակն և զհայրն իմ՝ Յովանէսն և զմայրն իմ՝ Մըսմէլին. յիշեցէք...

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զմահաւոր Սահակն և զհարսն իմ՝ Նկիսաբէթն, և թուռն իմ՝ Սարգիսն, յիշեցէք...

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զմահաւոր Սահակն և զդուստրն իմ՝ Վառվառն, և զթոռն իմ՝ Սարաթխանն, Անային, Մարիամն, դուստրն իւր՝ Լէլի, յիշեցէք...

Դարձեալ յիշեցէք զմահաւոր Սահակն, և զաներն իմ՝ Յակոբջանն, և սորին կողակիցն՝ Ղազարխանն, յիշեցէք...

Դարձեալ յիշեցէք զմահաւոր Սահակն, և զաներն իմ՝ Յակոբջանն, Խաչատուրն, և սորին հայրն՝ Զալալն, և կողակիցն իւր՝ Գօզալն յիշեցէք...

1061

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Ց

Երևան, № 6977

Գրիշ՝ Գրիգոր Ալիփինարցի

Վայր՝ Ալիփինար

309ա Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ Շարակնոցս ի թվականիս Հայոց ՌՃԾ (1656) ամին, յուլիս ամսոյ ԺԸ (18) եղև աւարտ սորա, ի գաւառն Ամթայ, ի գեօղըն որ կոչի Ալիփինար, ի հայրապետութեան այսմ հնահանգի տէր Յակոբ կաթողիկոսին, և ի թագաւորութեան Տաճկացն սուլտան Մանմեաին: Բայց գրեցաւ սա ի խնդրոյ բարեմիտ և հեղահոգի և հաւատարիմ ժառանգին Աստուծոյ տէր Առաքել քահանային, կենդանեացն և հանգուցելոցն: Յիշեցէք ի Քրիստոս զստացաւ սբ. գրոցս զտէր Առաքել քահանայն, որ երեստ մեզ սիրով ի (20) զուրիշ, գրեցաք զՇարակնոցս, յիշատակ անձին իւրոյ: Աստուած բարով վայել տացէ յերկար ժամանակօք, անփորձ և անսասան կենալ մինչև ընդ երկայն աւուրս. ամէն:

309բ Դարձեալ յիշեցէք ո՛վ սբ. ընթերցողք, զիս՝ զանարժան գրողս սորա զՅալիփին[ա]րցի Գրիգոր // քահանայն և անմեղադիր լերուք գրիս սխալանաց և խռոքութեան, քանզի կար մեր այսչափ էր: Այլ միով Հայր մեղայի յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք ստացողի սորա և գծողի: Եւ Քրիստոս Աստուած, որ առատն է ի տուրս բարեաց՝ ձեզ յիշողացդ և մեզ յիշեցելոցս առ հասարակ ողորմեսցի...:

1062

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Կ. Յոգրաշյան, UB. B—102

Գրիչ՝ Ովանէս
Վայր՝ Կ. Պօլիս

ա

136 ա Փառք... Արդ՝ գրեցաւ ի տիրապահ և հռչակաւոր քաղաքս, որ կոչի Կոստանդինուպոլիս, ձեռամբ Ովանէս գրիչ, ի գուռն Սրբոյն Նիկողայոսի, ի թվաբերութեանս Հայոց ՌՃԵ (1656), յուլիս ամսոյ ԻԲ (22), օրն շորեքշաբթի, ի թագաւորութեան Տաճկաց սուլթան Մեհմեթի, ի հայրապետութեան սր. Էջմիածնի տեառն Յակոբ կաթողիկոսի, ղրեցաւ և աւարտեցաւ սր. Աւետարանս, աստուածախաւս մատենանս...

Աստուածասէր Յոնանն, և կողագցին իւր Մարիամին, և զհանգուցեալ որդին իւր՝ Ղուկասին, և դուստրն իւր՝ զԿոլինապաքն, և զՆազովիանն, մին դուստր այլ Ոսկիտատիկն, և զանհրսն իմ՝ Մուրատն և կողագցին իւր՝ Ոսկիտատիկն: Դարձեալ յիշեցէր զՅոնանն և զեղբայրն իւր՝ հանգուցեալ Միքաէլն և զհայրն իւրեանց /|/Կիրակոսն և զկողագցին իւր՝ Մարիամին, որ մեծաւ սիրով ստացաւ յաղագս յիշատակի ողոյ իւրոյ [յ] և ծնողաց, լաւ համարելով զսա քան զամենայն պատուականութիւն վալելման աշխարհիս... յորոյ եռանդնայորդոր փափաղմամբ ետ գրել զսա սիրով և մեծաւ հաւատով, տալով ի դուռն Ս. Անանիայ առաքելոցն: Եւ մի ոք իշխեսցէ հանել զսր. Աւետարանս ծախել և կամ գրաւ զնել՝ ո՛չ եպիսկոպոս, ո՛չ քահանայ, ո՛չ հարեղայ, ո՛չ տանուտէր, ո՛չ հայրապետ, ո՛չ ի մերոց և ո՛չ աւտարաց:

Նվիրատու՝ Մուրատ

բ

Ես՝ Մուրատս սրտի մտաւք եղի յիշատակ ի դուռն Ս. Անանիայ առաքելոցն, յիշատակեալ է զյիշատակեալսն, որ ի սմա յիշեալ լիցի...:

1063

ԱՆԳԻՏԱՅ ԱՆՊԷՏ ԱՄԻՐԴՈՎԼԱԹ ԱՄԱՍԻԱՅԻՈՅ

ՈՅՁՄՎ, № 843

Գրիչ՝ Ալէքսանդր դպիր

423 Փառք... Եւ՝ ես տկարացեալս մարմնով և կարկամ անձամբ զառաքեալս մեղօք և ժիրս ի մեղս...: Եւ ի ձէնջ հայձեմ մախթանօք և աղերսանօք խնդրել մեղաւորիս թողութիւն մեղաց և բժշկութիւն հոգւով տկարիս, ողորմութիւն ի բարերար Փրկչէն մերմէ, լի սրտիւ միով Հայր մեղայիւ յիշել զիս՝ Ալէքսանդր դպիրս, որ անուամբ միայն եմ, և զծնողս իմ զՍտեփանոս քահանայն և զմայրն իմ Զմրութն, որ փոխեալն են առ Տէրն իւրեանց և հանգուցիչն ամենայնի Քրիստոս. և զձեզ նորոգեսցէ և յիշողացդ ողորմեսցի ի միսանգամ գալստեան իւրոյ. ամէն: Գրեցաւ սայ ի թվականիս Հայոց ՌՃԵ (1656) և եղև աւարտումն յուլիս ամսոյ

⁶ Տպված է՝ ես:

Իժ (25), Բայց խնդրեմ ի ձէնչ անմեղադիր լինիլ անյարմարութեան դրոյս, զի աչքս զօրէլի]ն և ձեռքս դողար և հազիւ կարացի ի դառն ժամանակս զբաղմանցն և նեղութեանցն: Բայց ես զտկարութիւնս ի բաց եղեալ վասն սրտիս մխիթարանաց և յետ մնացիցն յիշատակ կալ մնալ, և զառանժեպալս յիշելոյ, յիշատակ լից[ի] ապա[յ]գայ: Ո՛վ ոք որ կարդայ և կամ օրինակէ սրբութեամբ և մաքրութեամբ խնամ տարցէ սմայ ի հիւթոյ և ի չրոյ, պատրաստ պահելով ի կարդալն և ի թրխտատելն և Աստուած ամենայնի մաքրեցցէ զինքն ի մեղաց իւրոց. ամէն:

1064

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Արցախ, էջ 138

Գրիչ՝ Ղազար
Վայր՝ Կ. Պոլիս

ա

Աստուածաւանդ սբ. Աւետարանս գրեցաւ ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպոլիս, ձեռամբ [յ]ողնամեղ և անարհեստ Ղազար գրչի. ի թուականիս մերոյ ՌՃԾ (1656), աւգ[աւ]ստոս ամսոյ էլ (7):

Ստացող՝ Ղուկաս

բ

Ես՝ անարժան Ղուկաս ստացայ զսր. Աւետարանս ի դուռն Ս. Ամհնափրկչին:

1065

ԱՂԷՔՍԱՆԴՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ, ՏՕՆԱՅՈՅՑ

ՈՅՁՄՎ, հա. Բ, էջ 162, № 670

Գրիչ՝ Յակոբ Բաճաւայ
Վայր՝ Կօզլով

ա

116բ Գրեցաւ Մակեդոնացի յԱղէֆաւնդրու պատմութիւնն ՌՃԾ (1656)⁷, յաւգոստոս ամսոյ Ը (8), ձ[եռա]մբ մեղաոր և յանպիտ[ան] Յակոբ քահանայիս, ի քա[ղաք]ն Կալովով. և ընդ հ[ովան]եաւ Ս. Աստուածած-
117ա նին, ի վայելո[ւմն] Մկրտիչ սարկաւագին: // Կամ կարդայք կամ յարի-
նակելով զմեղաւոր տէր Յակոբս յիշէք....:

բ

118ա /// ... [է] սահմանած անփոփելի⁸,
Մինչ ի գալուստն Քրիստոսի,
Որք ընթեռնուք սիրով սրտի,
Յիշման արէք զմեղ արժանի:

⁷ Յուցակում նշված է «ՌՃԷ» (1658). սակայն հստակ երևում է ՌՃԾ:

⁸ Յուցակում տպված է «անփոփելի»:

ՋՅակոբ քահանայս մեղաւք ի լի,
 Եմ գլխիկոր ի ձեր միջի,
 Որ յիշել⁹ ոչ եմ արժանի:

1066

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Մ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

Երևան, № 182 (1304 թ.)

766ա Վերստին նորոգեցաւ Աստուածաշունչ գիրքս ի թուականութեանս ՌՃԵ (1656), ի հայրապետութեան տեսնոն Յակոբայ սրբազան հայրապետի, ի թագաւորութեանն Պարսից շահ Ապասի երկրորդի, յամսեանն օգոստոսի Ի (20): Որ եղև օժանդակ և օգնական Յակոբ մահդասին, որ բազում աշխատութեամբ ծառայեաց սբ. աթոռոյս դռնաբանութեամբ և այլ գործակալութեամբ, յիշեցէք առ Քրիստոս յոյսն բնաւից, ծնողիւք հանդերձ և Աստուած ողորմի ասացէք...:

Ի սոյն ժամանակի կային առ դրան¹⁰ սբ. աթոռոյս բազում վարդապետք և եպիսկոպոսունք, քահանայք և պաշտանեայք ՃԼ (130) և այլ գործակալք և վարձկանք ԳՃ (300), որ հանապազորդ կերակրէին առ դրան սբ. աթոռոյս. միթէ ինքն տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս հաստատուն և անվրդով պահեսցէ զսբ. աթոռս և երկար ամօք զսր. հայրապետս մեր ամենայն երևելի և յաներևոյթ թշնամեաց. ամէն:

1067

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 8349

Գրիշ՝ Մարգարէ Յերեմեայի

ա

28բ Փառք...: Արդ՝ կաման Յիսուսի Քրիստոսի ես՝ անարժան և յետնեալ ծառայ Մարգարէ դպրիս Յերեմեայի աւարտեցի զսբ. գիրքս¹¹, Հարցն սրրոց խարազնազգեաց ճգնաւորաց ասացեալ բանս...: Ի խնդրուածոյն 29ա Շուտութեցի անարժան Առաքելիւն, որ բազում փափագ/անօք գրեցի անշնչելի յիշատակ իւրն և ուր ծնողացն և ազգայնօքն ամենայնիւ էր ինքն ի քաղաքիս Տառալբլուս եսիրութենում. գլուխընիս բաց և տկուր և ոտըրանիս բոբիկ, խիստ դառն և տխուր, որ հայցեմք անմահ թագօրին, որ ոչինչ քրիստոն[ե]այ ոչ տեսանէ. և այլ հայցեմք անմահ Քրիստոսէն և բարեխաւս Աստուածածնէն... որ բարեխաւս լինին անմահ թագօրին, որ մեզ ազատէ այս ալլաւգէս, այլ տէր Աստուած ի սաֆտայ Յաւսման փաշին որ մեզ ազատէ: Եւ թագաւորութիւն էր սուլթան Մեամառին, և ի 29բ հայրապետութեան Հայոց տեսնոն [Յակոբ] սրբազան կաթողիկոսի. // և ի թվականութեանս Հայոց ՌՃԵ (1656) կրեցաւ սբ. Խաչին պասին¹², որ ամենայն քրիստոնէից աւգնական լինի սբ. ամէն:

⁹ Ձեռագրում «չիշել» ձևով:

¹⁰ Ձեռագրում՝ «գրան»:

¹¹ Երկրորդ գրչի հիշատակարանը տե՛ս 1657 թվի շարքում:

¹² 1656 թ. Ս. Խաչի պասը կհամապատասխանի միենույն տարեթվի սեպտեմբերի 8-ից՝ երկուշաբթի, միջև 13-ը՝ շաբաթ:

Բ

Դարձեալ աղաչեմ ես՝ պանդուխտս և անմխիթար գծող սորա, աղաչեմ և խնդրեմ, ով որ ընթեռնուք և կամ կարդաք կամ օրինակէք, յիշեսցիք ի սբ. յաղափս զստացող սբ. գրոյս և Յերեանցի պարոն Յովուխանն, որ զօրինակն ետուր:

1068

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 1624 (1488 թ.)

Նորոգող՝ Դաւիթ Երէց
Վայր՝ Կարին

416ա Վերըստին նորոգեցաւ Շարակնոցս ձեռամբ մեղապարտ և անարժան Դաւիթ իրիցի, ի քաղաքին Կարնոյ, ի դուռն Ս. Ստեփաննոսի Նախավկային, թուին ՌՃԵ (1656) սեպտեմբերի ԺԲ (12):

1069

Ճ Ա Ռ Ը Ն Տ Ի Ր

Երևան, № 3771 (1353 թ.)

Նորոգող՝ Նիկոլ Տօմաթիսեանց

143բ Եւ զիս՝ զանարժան զՆիկոլ Տօմաթիսեանց, որ զայս թվականիս նորոգեցի. յիշեցէ[ք] ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր և զԱննա կողակիցն իմ և զամենայն զարմինս իմ. ամէն:

Նորոգեցաւ թվին ՌՃԵ (1656), սեպտեմբերի ԺԶ (16), երեքշաբթի¹³:

1070

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Ծ Ա Շ Ո Ի Ն Զ

ՅԶՎՍ, I, № 7, էջ 84—86

Գրիշ՝ Յովաննէս Լեւոնցի

ա

442ա Փառք..., որ ետ զաւրուօրին տառապելոյս Լեւոնցի Յովաննէս դպրիս, իմով մեղսաներկ ձեռամբ գծագրեցի զԱստուածաշունչ գիրքս: Ով որ հանդիպիք յայսմ աստուածախաւս տառիս, զիս՝ զանարժանս և զծնաւդսն իմ, յիշեսցիք Հայր մեղայիւ...:

Բ

482բ Փառք...: Արդ՝ ցանկացող եղեալ այսմ հոգէնուագ մատենիս, որ անուամբն իսկ Աստուածաշունչ [յ]որջորջեալ է ի հարցն սրբոց, զի զամենայն ինչ ունի ի ներս տբամադրեալ է ի ծոց իւր, ի սկզբանն ստեղծմանէ արարածոց մինչև զմիւսանգամ զալուստ Տեառն: Վասն որոյ եռափափաք

¹³ Ձեռագրում «ՌՃԵ»-ի մեջ «Ճ» տառը զրված է այնպես, որ կարելի է կարդալ նաև «Զ», այսինքն «ՌՃԶ»։ այս դեպքում կստանանք 1636 թ., սրանցից ո՞րն է ճիշտ, 1656-ը, թե՞ 1636-ը։ Այստեղ մեզ օգնում է օրվա պատկերը, հին տոմարով 1656 թ. սեպտեմբերի 16-ը կլինի երեքշաբթի, իսկ 1636 թ. նույն ամսաթիվը՝ ուրբաթ։

սիրով տենչացեալ այրս այս բարեպաշտ և աստուածասէր Պէլըրդաացի Աբրահամ շէլէպի, որ ունէր նախկնաբար ի սրտի իւրում զշերմեռանդ տարփումն ուսումնասիրութեան առ աստուածային գիրս և փիլիսոփայական արհեստից հմուտ, մինչ ղի յաւուրս յայս ոչ ոք գտաւ համեմատ սմա գրամարտիկս ի մէջ հայասեռ աղանցս և ունէր լիով ղուսումն ամենայն աստուածաշունչ տառից զհնոց և ղնորոց, ներտրամադրեալ յիւրումն սրտի սենեկին և արագ ի պատասխանիս ամենայնի, որ խնդրէ զբանն: Բայց և զսա ևս ըստացաւ ի յարդար վաստակոց իւրոց: Ով ոք

483ա հանդիպիք սմա կարդալով, // արինակելով՝ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զհայրն իմ՝ զմահտեսի խոճայ Մուրադխանն և զմայրն իմ՝ Եայրիտանն, և առ Աստուած հանգուցեալ մանուկ տիօք զեղբայրն իմ՝ զՊետրոսն և զվայելչագեղ նորափթիթ հարազատ ղորդիքն իմ՝ զՍարգիս շէլէպին և զՄաթնուսայան և զամենայն արեան մերձաւորսն. և որք յիշէք՝ յիշեալ լիջիք...

Արդ՝ ըստացաւ զսա ի թուաբերութեանս,
Հայոց յամի քսաներորդի,
Եվ կրկին յաբելինի,
Նաև հինգերորդ յաւելորդի (1656)¹⁴,
Յամսեանն սեպտեմբերի,
Լրման աւուրցըն նոյնակի
Եվ ի մուտն հոկտեմբերի,
Վերջին աւուրցն սեպտեմբերի,
Երեքշաբաթ վերաբերի,
Եվ մուտ աւուրցն հոկտեմբերի,
Չորեքշաբաթ և նա լինի:
Բռնակալութեան հագար ազգի,
Սուլթան Մէհմէտ պատանեկի,
Հայրապետութեան արամեան ազգի,
Տեառն Յակոբ նոր կաթողիկոսի:
Նաև սբ. յաթոռին Քրիստոսի,
Եւ Տեառնեղբօրն յաջորդի,
Մեր Աստուածատուր վարդապետի,
Եւ սրբասնեալ հայրապետի:
Ստացող սորա յոյժ հոգելի,
Իմաստասէր Աբրահամի,
Ի վայելս մանկանն իւր գովելի,
Սարգիս անուն չքնաղատպի:
Չոր տէր Աստուածն ամենայնի
Անփորձ պահէ զսոսա յերկրի...:
ՌՃԵ (1656):

¹⁴ Այս թվականի առթիվ Յուլյանի հեղինակը տալիս է հետևյալ ժանդարմությունը. «Այս թուականս չի համապատասխաներ վերինին. ուստի բնականորեն պետք է կարդալ հազարերորդ, որով կըլլայ ճիշդ ՌՃԵ—1656» (էջ 86): Որովհետև 22=(20×2) հորեվանը կլինի 1100=(22×50), սրան ավելացրած 5 և 551, կստանանք ճիշտ և ճիշտ 1656: Եվ իսկապես, 1656 թ. սեպտեմբերի 30-ը երեքշաբթի է, իսկ հոկտեմբերի 1-ը՝ չորեքշաբթի:

1071

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 8642

Գրիչ՝ Սարգիս Զուլայեցի
Վայր՝ Տրայպլուս

142ա Ողջոյն և ծանուցում պայծառ ընթերձողաց¹⁵, հարց և եղբարց իմոց, և թէ յանդիպէք սբ. երգարանիս աստուածայհաւոն Դաւթեան, կարդալով և թէ օրինակելով, յիշէք անպիտան և զբաղմամեղս Զուլայեցի Սարգիսս, և հայրն իմ՝ Սահակն և զծնողն՝ Երուսիմ, և զընդհարքն իմ՝ մեծըն՝ Գրիգորն, վարպետն իմ և զՓիւսալն, և զքուրն իմ՝ Նդիսաբերքն: Զոր և եղ ձոգին Սուրբն ի յուրնչիս կարողութիւն մուրալով ի թխթիս և ի մէջ բանդիս, տկար մարմնով և տառապեալ հոգով, բեկեալ սրտով և դառն արտասուօք դրեցայ ի¹⁶ երկրիս Մաղբուքայ և ի կղզիս Տրայպլուսոյ¹⁷, թիւն Հայոց ՌՃՁ (1656) դամայ ամսոյն Ժէ (17)¹⁸, պատկեր օրն՝ շաբաթ, աւարտուեցօ. Հայր մեր:

1072

Տ Օ Ն Ա Յ Ո Յ Յ

ՅԶՂԲ, № 244

Գրիչ՝ Միքայէլ երէց
Վայր՝ Մարգուան

1177 Փառք...: Շնորհիւ և ոգորմութեամբ, կարողութեամբ և առաջնորդութեամբ ամենազաւրին Աստուծոյ յանգ ելեալ աւարտեցաւ Յուցակս, որ կողի Տանացոյց և Աւետարանացոյց, լաւ և ընտիր օրինակէ, ձեռամբ Միքայէլ երիցու, ի քաղաքն Մարգուան, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնի տաճարիս: Գրեցաւ թվին Հայոց ՌՃՁ (1656), նոյեմբեր ամսոյ || ԻԳ (23), աւարտեցաւ ի խնդրոյ որդեակին իմոյ նորաբողոք մանկանն Խորասիմ և միւսոյն՝ Սարգսիմ, զոր տէր Աստուած բարով վայելել տացէ և երկայնակեացս արասցէ մինչև ի խորին ծերութիւնն հասուցանէ. ամէն: Ո՛վ հանդիպողք մանկունք Սիոնի յայսմ Տանացոյցիս՝ կարդալով կամ աւրինակելով, յիշեցէք զվերոյ գրեալ Միքայէլ երէցս և զհայրն իմ՝ զԱռա-

¹⁵ Մինչև այստեղ գրված է կարմիր մեկնով:

¹⁶ Ձեռագրում եւս:

¹⁷ Ձեռագրում հապավւած «տրայպլուս» ձևով:

¹⁸ Քանի որ Ազարիա Զուլայեցու տոմարի ութերորդ՝ դամա ամիսը տվյալ դեպքում ընկնում է 1656 թ. հոկտեմբերի 17-ից մինչև նոյեմբերի 15-ի շրջանում, նշանակում է հայոց ՌՃՁ տարեթվի դամա ամսի 17-ը կհամապատասխանի 1656 թ. նոյեմբերի 2-ին: Շարժական տոմարով Հայոց ՌՃՁ, ՌՃԷ, ՌՃԸ և ՌՃԹ տարեթվերը համապատասխանաբար սկսվում են 1656, 1657, 1658 և 1659 թվականների հոկտեմբերի 8-ին: Հայոց շարժական տոմարի սկզբունքից ելնելով, այս շորս տարիների հիշատակարաններում նշված ձեռագրի ընդօրինակությունը և այլ դեպքեր, եթե կատարվել են հոկտեմբերի 8-ից հետո մինչև դեկտեմբերի 31-ը (հին տոմարով), տարեթիվը պետք է նշել ոչ թե հաջորդ տարին՝ ասենք 1657, 1658, 1659 և 1660, այլ՝ 1656, 1657, 1658 և 1659:

Հիշատակարանում նշված ամսաթիվը և օրվա պատկերը մեկ օրով խանգարված է, այսպես, 1656 թ. նոյեմբերի 2-ը կլինի կիրակի, իսկ 1657 թ. միևնույն ամսաթիվը՝ երկուշաբթի: Այդ պատճառով էլ սույն հիշատակարանը դրեցինք 1656 թ. շարքում:

քելն և զմայրն իմ՝ զՆազլուն, և զամենայն արեան մերձաւորքն իմ, յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք լի սրտիւ, և դուք յիշեալ լինիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ. ամէն:

1073

Հ Ա Մ Ա Յ Ի Լ

Երևան, № 133

Գրիշ՝ Մուրաւ

Արդ՝ գրեցաւ ձեռամբն մեղապարտ Մուրաւի, թվին ՌՃԾ (1656)-ին, Եւ որք յիշէք՝ յիշեալ լինիք առաջի Քրիստոսի:

1074

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 248

Վայր՝ Ասպանան

Ա

113ա [Յ]իշատակ է սբ. Աւետարանս Զուղայեցի մահաւոր Սարգսին և ծնողացն, հօրն՝ Միւրումին և մօրն՝ Նաշիարգուուն, և եղբարցն՝ Աստուածատուրին, Խաչատուրին, Ղուկասին. և քուերն՝ Թանկիկին և մանայն արեանառու ազգականացն՝ կենդանեաց և հանգուցելոց, որք պատահիր սմա միոյ ողորմայի արժանի արարէք....:

Բ

315բ [Փ]առք.... Արդ՝ ընդ նոյն ապացուցի աստուածայնոց իրաց հետեալ մեծահաւ/ատ և քրիստոսասէր Զուղայեցի մուղտասի Սարգիս, որ ստացաւ զսբ. Աւետարանս ի յարդար վաստակոց իւրոց, յիշատակ իւր և ծնողաց ի[ւր]ոց, հօրն՝ Միւրումին....:

Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի մայրաքաղաքն Շօշ արքայանիստ, որ այժմ ասի Աղպահուն, ի Թագաւորութեան շահ Ապասին, ի հայրապետութեան տեառն Յակոբայ, ի Թուականութեանն մերում ՌՃԾ (1656) ամի, ձեռամբ ամենավրէպ և մեղ/ապարտ փոռն գրչի¹⁹: Անմեղադիր լերուք սղալանաց և պակասութեան, զի կար մեր այս է: Ով մանկունք սբ. Սիոնի, խնդրեմ կողկողազին պաղատանօք, զի խնամ պահէք և մի հատանէք զյիշատակարանս, զի բազում բացատ տեղիս թողեալ եմք, զձերն անդ գրեսցիք:

Ստացող՝ Սարգիս Զուղայեցի

Գ

168ա [Ե]ս անարժանս՝ Սարգիս միայնակեաց ստացայ զսբ. Աւետարանս ի յարդար ընչից իմոց, ի վայելումն անձին իմոյ և յիշատակ յետ ելից կենաց իմոց....:

¹⁹ Գրչի անունը չի գրված և տեղը դատարկ է:

1075

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 362

Գրիշ՝ Աւետիս

Մ 42 ա Փառք...:

Մ 42 բ Յիշեցէք ի Քրիստոս զանարգ և զանարժան Աւետիս գրիշս և զհայրն իմ:

Որ մեղաւոր եմ յիրաւի,
 Եւ ես չունեմ գործ մի բարի,
 Քանզի ծնեալ եմ յաշխարհի,
 Մեղք եմ դործեմ անթողնելի:
 Զկարգս առի յուխտի ոչ կացի,
 Եւ զհայրենի ցանկն պատառեցի,
 Զի կատարի բան մարգարէի,
 Որ վկայէ մեկնիւն Եսայի:
 Թէ «Ով քակէ զցանկ հայրենի,
 Զնա խաժանէ օձն անապատի»
 Եւ ուխտ եղեալ եմ ես ի մտի,
 Երուսաղէմայ վերին քաղաքի,
 Սբ. գերեզմանն որ լոյսն ցաթի,
 Տրամեալ հոգիքն անդ լուսաւորի:
 Առ ոտս անկեալ ձեզ ամենայնի,
 Քահանայի և աշխարհականի,
 Որք հանդիպիք այս ախմար գրիշի,
 Միաբան ասէք թէ Աստուած ողորմի՝
 Գրողի և ստացողի,
 Այն որ առատն է յամենայնի,
 Մեզ և ձեզ Աստուած ողորմեսցի. ամէն:

Առ ոտս անկեալ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ դաս քահանայից, յորժամ ընթեռնոյք զսր. Աւետարանս, յիշեցէք ի Քրիստոս զանարժան Աւետիս գրիշս և զհայրն իմ՝ Հառաւ, և մայրն իմ՝ Սառիկն, և որդին իմ՝ Մարտիրոսն, որ փոխեալ են առ Տէր, և զկողակիցն իմ՝ Քաղկաթն, որդիքն իմ՝ Մարգարէն, Ովանէն[ն], Մկրտիչն, դստերքն իմք՝ Մարիեան, Սառն, Նազուրն, Հռութիմէն: Աղաչեմ զձեզ, անմեղադիր լերուք սխալանաց սորայ, զի կար մեր այս էր:

Ի թվին ՌՃԵ (1656):

1076

ԱՆԳԻՏԱՅ ԱՆՊԷՏ ԱՄԻՐԴՈՎԼԱԹ ԱՄԱՍԻԱՅԻՈՅ

Երևան, № 456 (Ժէ դ.)

1ա Առյա գիրգէս կուլի բէժէժկարայն, որ էյ ամէնան ցաւորաց բժէկէյ, որ իմանայս որպոէս որ խորայգէտ և իմաստուն պիտիյ ամէնան բան իմանայ, այսպէս այս դիրէս գէրեցաւ, գիր տարուն ՌՃԵ (1656), որ Միւրիկ քաղաքիցի հացայգործ յուստա Թաթաւէս առնայլ էյ որդոյց տի-

րացուն Արգարին և Խաղայրին, թօռանց Թաթոսին: Ով այս գիրքէս կար-
դայ՝ մէկիկ Հարհ մեղայ այսէյ. ամէն:

1077

ԳԻՐՔ ՀԱՐՑՄԱՆՑ ԳՐԻԳՈՐԻ ՏԱԹԵՒԱՑԻՈՑ

Երևան, № 809 (1629 թ.)

Հետ. ստացող տէր Ղուկաս
Վայր՝ Սուրբ Թորոս

67ա Ի թվականիս Հայոց Ռ ու ՃԵ (1656)-ին ես՝ տէր Ղուկաս²⁰ առի զայս
Հարցմանցս ինձ յիշատակ, և իմ կողակցին՝ <Իմոյ> Մարգարտին, և
իմ որդոյն՝ տէր Լուսին, և կողակցին իւրոյ՝ Ջարդարին, և որդին իւրոյ՝
Յովայրափին, և ամենայն արեան մերձաւորացս: Ով ոք չունի իշխանու-
թիւն սայ ծախելոյ կամ գրաւելոյ կամ հանելոյ ի գեղէս Սուրբ Թորոսու²¹.
Ինամքով պահողք արհնին Աստուծոյ,

1078

Մ Ա Շ Տ Ո Ց

Երևան, № 953

Գրիչ՝ Աղամալ

ա

114ա Քրիստոս Աստուած մեր որ գաս հայրենի փառօք ի դատել զազգս
որդոց մարդկան, ողորմեա ամենայն հաւատացեալ քրիստոնէից, ևս
առաւել ստացողի գրոցս աստուածասէր կնոջն՝ Գովխաթունին, և իւր
ծնօղացն և որդոյն՝ Երեմիային և այլ ամենայն առուարեան մերձաւո-
րացն ողորմեսցի. ամէն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զԽօնասարն և
զԺնօղսն իւր, զհայրն՝ Յովնանէսն և զմայրն՝ Մովքիջանն, և զեղրար-
սըն իւր՝ զՄիսսարն և զԲաղդասարն: Ներումն և թողութիւն արասցէ
ամենայն սխալանաց նոցա Քրիստոս Աստուած. ամէն: Հնդ նոսին և զմե-
ղապարտ գծօղ Աղամալ յիշել աղաչեմ:

բ

115ա Յիշատակ է Մաշդոցս ի դուռն Ոհանավանից Ս. Կարապետին. թվա-
կան ՌՂ և է (1648) ամին:

Մաղկող՝ Հայրապետ

գ

389ա

Եւ ես՝ ծաղկօղս անարժան,
Որ Հայրապետ կոչիմ անուան:

²⁰ Սուլեյն ձեռագրի Ա պահպանակի երկրորդ երեսում անվարժ ձեռագրով գրված է. «Թվին
ՌՃԺԹ (1670) վաղճանաւ տէր Ղուկասն մեծի հրայրա[փա]ն ծնընդեան գիշերեմին: Ի սորայ ամին
Յղիսէն աղայ եղաւ: Այս փասաը վերաբերում է ձեռագրի ստացողին: Այդ ճշգրտւմ է նաև մի
այլ վկայութեամբ. «Այսմ ամի մեռաւ երիցկին տէր Լուսիկին [Ռ]ՃԺԷ (1668)» (նույն տեղում):
Խոսքը վերաբերում է վերևում հիշված տեղ Լուսիկին, որը տեղի Ղուկասի որդին էր:

²¹ Խոսքը հավանաբար վերաբերում է Բաբերդ գավառի Սուրբ Թորոս գյուղին:

դ

1692բ Զծաղկող սբ. տառիս զՀայրապետն յիշել աղաչեմ ի Տէր, ո՛վ սբ. ընթերցողք, և զծնողսն իւր, և զաշակերտն իւր՝ զԱստուածատուրն. յիշողն՝ յիշեալ [լիցի]։

Հիշատ. հեղինակ՝ Զաքարիա վարդապետ
Վայր՝ Յովանավանք

ե

1695ա [Շ]նորհօք և առատ գթութեամբ մարդասիրին Աստուծոյ՝ Հաւր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ։ Այն որ վասն կամելոյ զկեանս ամենեցուն ընդարձակեալ աճեցոյց զօրինակս և զճանապարհ փրկութեան, ըստ այլ և այլ բարոյից հասակաց և արուեստից մարդկան...։ Յայս ամէնառատ գթութիւնս Աստուծոյ հայեցեալ, ես՝ ամենամեղս և վերջինս, ի ծնունդս եկեղեցւոյ Զաքարիա լոկ անուամբ, և եթ հանդիպեալ ի կարգս սպասաւորաց բանի ըստ վարժապետականին ձեռն։ Քանզի տեսեալ զիս ի բարձրագոյն առաքինութեանցն շաւղաց կասեցեալ զարտուղի գնացիւք, մանաւանդ և յաղթեալ իսկ ի ծանրութենէ հողեղէն յարկիս։ Վասն որոյ բազում ամալք և յոլովագոյն ժամանակաւք ցանկութիւն ի մտի կալեալ կարի փափագմամբ ստանալ զդիրս արարողութեան ըստ եալթեանց խորհրդոց սբ. եկեղեցւոյ, արարեալ և եղեալ ի մէջ համօրէն հայասեռ ազգի սբ. վարդապետին Մաշտոցի Սեանցւոյ, որ էր եղծեալ խառնակութեամբ այլ և այլ կերպից արարողութեանց, և բազումս ի նոցանէ կորուսեալ և անհետ արարեալ ի թուլութենէ և յսնհոգութենէ բազմաց։ Իսկ իմ յոլովագոյն աշխատութեամբ ի խնդիր ելեալ խնամօք և ոգորմութեամբ ամենազարին գտեալ զրովանդակն, և ի մի վայր դումարեալ, որպէս և տեսանի իսկ ի սիրելութենէ ձերմէ, ծախիւք և վարձատուութեամբ բարեպաշտ և մեծահաւատ, երկիւղած և աստուածասէր պարոն Խաւճայսաւրն, զի յորդորեցաք զնա և տուաք զրել ի հալալ և յարդար վաստակոց իւրոց, և եղաք յիշատակ անշինջ և մխիթար հոգոյ զաւակ և ընտանի ի սբն. Սիւան, ըստ երանական բարբառոյ մարգարէին, ի դուռն և ի ծոց գերահոչակ և մեծավայելուչ Ամատունեաց Ս. Կարապետիս Յոնանավանից, որ է ի յոռն Արագածու Ս. Աստուածածնիս և Ս. Կաթողիկէիս, վասն իւր և իւրոցն համարէն ազգայնոց և ամենայն ընտանեաց։ Վասն որոյ մի՛ ոք իշխեսցէ ի դրանէ սորա արտաքս հանել և կամ հեռացուցանել զսա ի նմանէ։ Իսկ թէ հանդիպեսցի հեռանալ արկածիւք ինչ կրից, խընդրեմք վասն սիրոյն Քրիստոսի վերստին առ նա դարձուցանել, և զյիշատակարանս մի՛ ջնջել և կամ կտրեալ ի բաց հատանել, որպէս սովոր են շարք ոմանք, զի զիւրեանցն գրեսցեն, այլ ընդ սմին և զձերն գրեսցիք։ Իսկ թէ ոք յանդգնեսցի կտրել ջնջեսցի և հատցի՝ ինքն ի դպրութենէն կենաց։

1696ա Բայց գիտասցէ սիրելութիւնդ ձեր, զի որպէս գրեցաքն ի վերոյ, վասն բազում պատճառաց ելաք մեք ի խնդիր վասն ժողովման սբ. գրոցս, մանաւանդ սակս երկուց հարկաւոր պատճառաց. քանզի սո/վորութիւն է ի մէջ կարդացողաց ազգիս մերոյ, զի այնոքիկ որ աշակերտք են գրոց և անուանի վարդապետք, անհոգացեալ և անվարժ գոլով իբր զհեշտ ինչ

համարեալ զարարողութեան կարգ սորա, ոչ երբէք հոգան, բայց ի ժամու կատարման գործոյն անհմուտս երևին: Իսկ տգէտքն և անուամունքն ի գեղջկաց և յաշխարհի քահանայից ոչ երբէք գիտելով բնաւ զկարգ սորին արարողութեանց որպէս գիտէին, այնպէս աներկիւղածութեամբ վարէին: Վասն որոյ հաւաքեալ մեր ի միասին ղբովանդակ շարժմունս կարգաց ըստ իւրաքանչիւր յաճախութեան գնացից, եղաք ի ծոց մաւրս լուսոյ վերոյ գրեալ սբ. աթոռոյս, զի սովաւ ի ձեռն առեալ անվթար և թարց խառնակման զկարգաւորութիւն օրինաց յառաջեցուցեալ բարեպէս վարեսցեն բարւոյն կամեցողք: Յաղագս որոյ խնդրեմք մեծաւ պաղատանօք ի վայելողացդ և ի գաղափար առողացդ և կամ հարեանցի իմն տեսողաց, զի սակաւ աշխատողս և զվերոյ դրեալ ստացօղ սորա յիշեսցիք միշտ բարեսէր մտօք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր, ՂԱՍՏՈՒԱԾ ՈՂՈՐԴԻՆ ասելով և զթողութիւն ի մեղաց խնդրելով: Եւ որք յիշէք՝ յիշեալ լիշիք յառատ գթութեանցն Աստուծոյ: Սակսեալ եղև սա ի ժամանակս թագաւորութեանն Պարսից շահ Ապասի երկրորդի և ի հայրապետութեան սըրբազան կաթողիկոսի Հայոց դիտապետի տեառն Փիլիպպոսի Աղբակեցւոյ, որ էր փոխանորդ և աշակերտ տեառն Մովսիսի Տաթևացւոյ կրկին լուսաւորչի հայկազեանս տոհմի և իմոյս վարժապետի և հոգևոր երկամբ

407բ դաստիարակողի: Բայց կա/տարեցաւ յամի հազարերորդի հարիւրորդի հնգիւ թուոց յաւելուածի (1656), ի ժամանակս տեառն Յակոբայ նոցունց փոխանորդի Զուլայեցւոյ: Որ և մեք առաջնորդութեամբ և խնամօք ամենազօրին չոգաք ի Շօշ քաղաք, որ այժմ ասի Ըսպանան. և անդ մեծաւ աշխատութեամբ և բազում երկունս կրելով, ի տեղաց տեղեաց դումարեալ զբազում օրինակսն հաւաքեցաք ի մի տասն ամաւ հագիւ թէ կատարումն առնելով սակս գաղափարացն առ ձեռն պատրաստ ոչ գտանելոյն: Եւ անտի դարձեալ եկաք մեք յաթոռ մեր և ի վանս մակագրեալ Սրբոյն Յովհաննու, որ էր հանգստարան մեր և տեղիք բնակութեան: Բայց ի վաղ ժամանակաց էր խախտեալ և հնացեալ բովանդակ շինուածքն սբ. եկեղեցեացն, և ոմանց ի նոցանէ փայտիւ գտանիսն ծածկեալ: Որ և օգնականութեամբն Աստուծոյ վերստին նորոգեցաք մեծապայծառ ճոխութեամբ զբովանդակ հնութիւն սրբոց եկեղեցեացն գեղեցկապէս յօրինամբ: Նաև տունս գեղեցկաշէնս և սենեակս ըստ բաւականի հաստատեցաք ի ներքուստ կողմանէ շուրջ զպարսպան և զայգիս և զմուքըս և զանդաստանս և զբովանդակ ջուրս կենդանեաց, ի թագաւորական հարկաց ի դուրս հանեալ ազատեցուցաք նօմոսաւ և կնքով հաստատեալ: Դարձեալ մեծաւ ըղձիւ հայցեմք ի սիրելեացդ, զի բարեսէր կամօք յիշեսցիք յաղօթս ձեր զաշակերտեալ որդեակս և զմանկունս զՅոնանէս վարդապետն, որ է յաջորդ իմ և փոխանորդ ի սբ. աթոռս ի կենդանութեան իմում և յետ մահուան, և զԲարսեղ, եպիսկոպոսն մեծա/հոշակ

407բ սբ. աթոռոյն Հաղբատայ, յազատ տանէ, և զԽաչատուր վարդապետն առ Տէր հանգուցեալն, և զփոքրիկ տէր Մովսէսն սպասաւոր ծերունոյս, և զայլ համօրէն դասս աբեղայից և սարկաւազաց և զմիաբանելոց բազմութիւնս, որ աստ հաւաքեալ կան ի ծոց սբ. աթոռոյս:

Գրիշ՝ Յոնան Տաթևացի

Գ

Նաև զամենատարտամս կպկնակի մարդով, զծոյլս ի բարին և աբազս առ շարն զՅոնան տառապեալ, սուտանուն քահանայ. տեղեալ Տաթևացի, յիշեսցիք ի սրբանուէր յաղօթս ձեր բարեսէր մտօք և զամենայն վերոյ ասացեալքս ի սմա. և թողութիւն խնդրեցէք մեղաց մերոց և Աստուած ողորմի ասացէք և ձեզ ողորմեսցի Քրիստոս Աստուած ի միւսանգամ գալստեանն. ամէն:

Է

476բ Քրիստոս Աստուած արժանի արասցես և աջակողմեան դասուն ընդ առաքելոցն և ընդ մաքուր վարդապետացն դասեսցես զշնորհալի և զերշանիկ վարդապետն Զաքարիայ, որ ի յոտն Արագածու լերինն, զծնողսն իւր և զեղբարսն և ամենայն արեան մերձաւորսն... Ո՛վ պատուական և սրբազան սբ. հայրապետ, յորժամ զսրբալոյս մեռնն աւրհնես, զստացող սբ. տառիս զհամեստ և ամօթխած կինն Գուլիաթուն և զծնողսն իւր և զորդիքն և զազգահտոհմսն յիշես յերկնաթոիշ յաղօթս քո. ամէն:

1079

Ժ Ո Ղ Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 1449

Գրիշ՝ Յովսէփ

336ա Գրեցաւ Պատմութիւնս Աղէքսանդրի Մակեդոնացւոյ թվին ՌՃՆ (1656), ձեռամբ նուաստ Յովսէփի:

1080

Յ Ի Ս Ո Ի Ս Ո Ր Դ Ի

Երևան, № 1539

Գրիշ՝ Միքայէլ երէց

Վայր՝ Մարգուան

382ա [Փ]առք... [Շ]նորհիւ և ողորմութեամբ, կարողութեամբ և առաջնորդութեամբ ամենազարին Աստուծոյ, յանգ ելեալ աւարտեցաւ աստուածաշունչ և հոգիաբուղիս երգս, ասացեալ է հոգեկից և լուսատուն Հայոց հայրապետին մերոյ սրբոյն Ներսէսի Կլայեցոյ, սա որ կոչի Յիսուս Որդի, լաւ և ընտիր արինակէ, ճոխ և յաճախ ըստ կարգի գրեալ կան: 382բ Վասն որոյ և ես՝ անպիտան ծառայս Միքայէլ երէցս՝ յաւժա/րեցայ և գրեցի ի խնդրոյ որդեակին իմոյ՝ նորահաս մանկանն Թորոսի, այլ և ընթերցասէր մանկանց Սիովնի: Ո՛վ հանդիպողք այս սբ. տառիս՝ և ընթերցողք այս սբ. կտակիս, հայրք և եղբայրք և որդիք, յիշեցէք զիս՝ ղմեղաւք զառածեալս զվերոյ գրեալ Միքայէլ երէցս հանդերձ ծընաւորիք, զհայրն իմ՝ զԱռաքելն և զմայրն իմ՝ զնազլուն, և քերթն իմ՝ զԽաղաթունն, և զՏիւրուհին, և զՍուլթանն, և զՄարիամն, և միւսա Մարիամն, և զաւակաց իմոց, ուստերաց և դստերաց, որ հանգուցեալ են առ Քրիստոս, Առա-

383ա f//ելն, Գեորգն, և դասերքն իմ՝ զՆազարն, Հեղինէն և միումս Հեղինէն, Մարիամն, Կատարինէն, որ և փոխեալ են աստի կենացս և ժամանեալ են յերկիրն կենդանեաց, և որք կան աշխարհի և են ի մարմնի Թորոսն, և Սարգիսն, և Աննայն, յիշեցէք լի սրտիւ...:

Գրեցաւ թվին Հայոց ՌՃԾ (1656), ի քաղաքն Մարգուան, ընդ հո-
վանեաւ Ս. Աստուածածնի տաճարիս, ի հայրապետութեանն տէր Յակո-
383բ րին և թագաւորութեանն սուլ//տան Մէլէմմատ խանին:

Քրիստոս Աստուած մեր, որ առատն է ի տուրս բարեաց գծողի սորա և երգեցողի՝ առ հասարակ ողորմեացի...:

1081

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 1628 (1655 թ.)

Նվիրատուն՝ Գրիգոր կրօնաւոր

73բ Արդ՝ ես վերջինս, ի ծնունդս եկեղեցւոյ Գրիգոր լոկ անուն կրօնա-
ւորս ստացա զերգս երաժշտականաց տառս, որ է շարունակ երգոց եր-
գարան շարականաց, որ է անշինջ յիշատակ հոգւոյ իմոյ և ետու զսա
յիշատակ հոգեւոր եղբօրն իմոյ՝ Մելփսեզ սարկաւազին. զի և կենդա-
նութեան մերում ի միասին վայելեցցուք, և յետ մահուան իմոյ մի՛ ոք
դիմադարձ կամ հակառակ լիցի առնուլ ի ձեռաց սորա: Եւ եթէ ոք յան-
դրգնեացի առնուլ ի սմանէ՝ մասն և բաժին ընդ Յուդային առցէ և ընդ
խաչահանունսն դասեացէ: Ընդ այսմ և վկայ լինի Սէվանեցի Մխիթար
պարոնտէրն, որ ետու զսա հոգեւոր եղբօրն իմոյ՝ Մելփսեզ սարկաւազին,
ՌՃ և ԵԶ (1656—1657) թվին²²:

1082

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 2399

Գրիչ՝ Յովաննէս
Վայր՝ Ասպառհան

322բ Փառք...: // Արդ՝ յանգ ելեալ կատարեցաւ սբ. Աւետարանս ի քա-
ղաքս Ասպառհան, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և ձեռամբ Գասպար
իրիցու, ի թվական հայկազեան տոմարիս ՌՃԾ (1656), ի հայրապե-
տութեան տեառն Յակոբայ սրբազան կաթողիկոսի, և մերոյ աթոռակա-
լիս Զոսլայու սբ. վանացս Գափթ սրբակրօն արհեպիսկոպոսի, ի թա-
323ա գաւորութեան մերոյ փոքր շա//հ Ապագին: Արդ՝ աղաչեմ զմանկունսդ
սբ. եկեղեցոյ, յիշեցէք ի Քրիստոս Խօջայմայն, և կողակից Մադիկն, և
որդին՝ Վալաթն, և դասերքն՝ Եգտիխանն և Մարիամն, յիշեցէք...:
Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զխօջայ Սուրբանումն, և կողակիցն իւր՝
Մարիամն, և որդիքն իւր՝ զպարոն Սաֆարն և Վալաթն. ամէն...:

²² Զեռագրում այդպէս. կարող էր լինել նաև Ե+Զ—ԺԱ, այսինքն ՌՃԺԱ (1662): Նշեցինք
այնպէս, ինչպէս ձեռագրում է: Այդպէս է նշված նաև Մատենադարանի ձեռագրաց ցուցակում
(հտ. Ա, էջ 595):

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զպարոն Սաֆաբն, և կողակիցն իւր՝ Աննային, և որդին իւր՝ Խօջայմալն, և միւս կողակիցն՝ Ագաթն, և զուստրն իւր՝ զՄամն, յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զպարոն Վալաթն, և կողակիցն իւր՝
323բ Աննային, և զուստրն իւր՝ Մաղի/կն, յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զմանուկ, նորաբողբոջ խօջայ Փանոսն, և կողակիցն իւր՝ զԼէլիխանն, և նորաբողբոջ որդին իւր՝ զպարոն Գրիգորն, և դստերքն իւր՝ Եփրիթէն, և Մասփիտն և Տառկումն, յիշեցէք... Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս Եգտիխանն և Նաշխունն, յիշեցէք...:

Եւ ևս առաւել յիշեցէք ի Քրիստոս զհոգասէր և բարեմիտ և աստուածահաճոյ զկրօնաւոր, պարկեշտ և զապաշխարող Սառէն, և որ յիշէ և յիշատակէ՝ յիշեալ լիցի ի միւսանգամ գալստեանն տեառն մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի. ամէն:

Եւ զիս՝ անարժան զՅովաննէս ծրողս, յայլուստ սատ յիշեցէք ի տէր Աստուածն մեր:

324ա Այս սբ. Աւետարանս տուաք ի վայելումն Մինաս պարոնտիրին որչափ որ կենդանի է. և յետ Մինաս պարոնտիրին եղիցի Աւետարանս Գանձասաբայ վանունց վախմ²³: Եւ ոչ ոք մի՛ իշխեսցէ հանել ի Գանձասաբայ. և եթէ ոք յանդգնեսցի և հանէ գԱւետարանս ի Գանձասաբայ՝ պարտական լիցի յաւուր դատաստանին, մասն և բաժին Յուդայի առցէ և այլ խաշահանուացն. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զպարոն Յովաննէսն, և կողակիցն իւր՝ Մասփիտն, և որդին իւր՝ Աստուածատուրն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զԺազկող սբ. Աւետարանիս զվարպետ Հայրապետն և զԵղբայրն իւր՝ զԲաղդասաբ վարդապետն, յիշեցէք և Աստուած ողորմի՛ ասացէք:

1083

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երեւն, № 2534

Գրիչ, ծաղկող, կազմող՝ Նիկողայոս
Վայր՝ Կաֆայ

303 Փառք... որ զտկարութիւնս իմ զօրացոյց յաւէտ իւրոյ իմաստութեանն. վասն որոյ և ես՝ մեղապարտ ոգի Նիկողայոս անարժան ծառայ ծառայիցդ Աստուծոյ, յանձն առեալ յոգևով շափ կատարեցի զտառս, հոգեշունչ, աստուածազարդ, աստուածախաւս 'սբ. Աւետարանիս, զոր ամենասուրբ Հոգին հանգչելով...:

304բ Գրեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ նուաստ և յետին գրչի Նիկողայոսի մեղապարտի, ունայնագործ մելանաւորի, ի թուաբերութեանս ասքանազեան և արեթական տաւմարի ՌԺԾ (1656), և ըստ թուոյ շրջանի Ժ (10) շրջան անցեալ (5320), և ըստ նորումս շրջանի Զ և Ե-ն (85)²⁴

²³ Այդ մասին փորագրված է կազմի վրա, այդ հիշատակարանը տե՛ս 1658 թ. շարքում:

²⁴ Այսինքն 532×10:

մտեալ, և ի գալստենէ Կենարարին ՌՈՄէ (1657). և ստոյգ և յնտիր
աւրինակէ ևս առաւել համարայիցն, զի գաղափար սորին շնորհեաց
մեզ աննախանձաբար քաջ ղաթունապետ Մինաս Բաբերդացի. ի յաշ-
խարհիս Հոնաց և ի յերկիրս Ղրիմի, և հոյակապ և ի հուսկաւոր քաղա-
քիս, որ կոչի Կաֆայ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և Սրբոյն
305 Սարգսի զաւրավարին, և որդւոյ նորա Մարտիրոսին, և այլ բաղ/մա-
հաւաք սրբոց, ի հայրապետութեանն Հայոց տեառն Յակոբայ, և յեպիս-
կոպոսութեան ամենայն հիւսական կողմանց տէր Գրիգորի աւրհնեալ
քահանայապետի, զոր տէր Քրիստոս պահեսցէ...: Ի յայսմ ժաման[ա-
կ]ի գրեցաւ ամենագովելի... սբ. Աւետարանս, չորեքճառագայթեան...:

306 ... Յովանէս անուամբ ի քաղաքէն Կողոմիճու եկեալ և սնեալ յաշ-
խարհն Հոնաց, ի քաղաքն Կաֆայ, և կոչեալ ի կարգ իրիցութեան ի վե-
րայ գեղաքաղաքին Պաղչասաւրայի: Եւ յետ Ե (5) ամ անցանելոյ, որ
307 // Հայոց ՌՁԳ (1634) էր, եղև Մուսուտիկ Հոռոմոց. և եղև զժտութիւն
ի մէջ Հայոց և Հոռոմոց, Վասն որոյ քանտեալ աւերեցին զեկեղեցին
Հայոց: Նոյն պատճառ ի նոյն ամին Յովանէս երեց թողեալ զտունն և
զհասկն, և զժողովուրդն Աստուծոյ յանձնեալ, եկն ի Կաֆայ քաղաք,
ուխտ եղեալ երթալ յԵրուսաղէմ, զոր միաբանեալ ի մի խորհուրդ, դո-
ւաւթաւորք Կաֆայու միջնորդ արկանելով զտէր Սարգիս վարդապետն
յԵրուսաղէմի, որ և բազում անգամ գաղտնի և յայտնի խրատեալ ասէ՝
և հազիւ հաւանեցուցանէր մնալ բնակիլ ի վանք Ս. Աստուածածնին, որ
ասի նոր երեշխաւոր: Եւ յետ հաւանութեան կամացն եկեալ յաշորդ
Սուրխաթոյ արքեպիսկոպոսն և մեծահանդէս ժողով արարեալ ի քա-
ղաքն Կաֆայ ի Ս. Սարգիս եկեղեցին, որք էին երեսփոխանք՝ խոճայ
Պենկլիճն, խոճայ Մսրն, խոճայ Եալչիճն, մահդեսի Մինասն և այլ ամե-
նայն ազատք և ռամիկք միաբանեալ ետուն զբանալի Աստուածածնի
վանիցն: Եւ յետ սակաւ աւուրց, ի նոյն ամի, հոկտեմբեր ամսոյն ԺԵ
308 (15) սկիզբն արարին սբ. վանից // Աստուածածնի վերստին նորոգել
և ըստ կարեացն աւգնութիւն արարեալ Յովանէս երէց, արդեամբք ե
շանիւ, աշխատանաւք և զանձն ևս տուեալ ի ծառայութիւն Ս. Աստուա-
ծածնի, ընդ իւր ունելով զգետտ պայծառ և մեծագին, և զարդ բազում
ի պայծառութիւն սբ. եկեղեցոյ: Եւ ի թվականիս ՌՃԴ (1655) ամին
ճանապարհ արարեալ յԵրուսաղէմ՝ կատարել զուխտն. և դարձեալ եկն
ի վանս իւր ընդ իւր ունելով մասն ի սբ. Փրկչէն: Եւ ի սոյն ամի սիրով
և փափաքանաւք և սրտաշան յաւժարութեամբ և քաջահաւատ յուսով
և քրիստոսասէր բաղձանօք ետ գրել սբ. Աւետարանս, ի փրկութիւն
կենաց իւրոց և ի լուսաւորութիւն հոգւոյ իւրոյ, յիշատակ իւր և ծնողաց
և եղբարց և ամենայն զարմից, գանձ յաւիտենական և անկապոյտ ճո-
խութիւն...:

Արդ՝ աղաչեմ զսրբազան և զաստուածամերձ դասս քահանայիցդ,
որք ընթեռնութ և լուսաւորեսցիք, յիշեսցիք ի մաքրափայլ և ի սրբա-
307 մատոյց յաղաթս ձեր // զվերոյ գրեալ զՅովանէս երեցն, և զհայրն
իւր՝ զՄուսաւոն, և զմայրն՝ Կիւլէսէրն, և զիրիցակիւնն՝ զԻննիճն, և զեղ-
բարքն իւր՝ զՄիսաւաւն և զՀարամեոնն, որ փոխեցան ի տիս մանկու-

թեան իւրեանց յաշխարհն կենդանեաց, և զկենդանի եղբայրն իւր՝
 զՊետրոսն, և զղուստրն՝ զԹագուհին և զամենայն արեան մերձակայքն
 իւր, զհաւրեղբայրն՝ զմահադասի Եվրէնն, և զմեծ հաւրն՝ զմահադասի Պետ-
 րոսն, և զհանն իւր՝ զԽանգէտէն, և զմեծ հաւրեղբայրն իւր՝ զմահադասի
 Պաւլոսն, և զորդին իւր՝ զմահադասի Գրիգորն, և զկենակիցն իւր՝ զՇան-
 գաւէն, և զղուստրն իւր՝ զՓաշան և զԹոռն՝ զՆիկողայոսն, որ և շնորհաւք
 Ս. Հոգւոյն առնէ զամենայն արուեստս դժուարինս և անհնարինս, արագ
 և ճարտար ի գրչութիւն և ի դեղագործութիւն ըստ այնմ թէ «Ի Հոգւոյն
 տուեալ են ումմն բան իմաստութեան, այլում բան գիտութեան»,
 շնորհս լեզուաց և այլն. և սմա տուեալ են շնորհս ձեռաց կատարեալ
 307բ գիտութեամբ առնել զամենայն որ և սբ. Աւետարանս գրեաց և ոս||կէ-
 ղաւծ պատկերօք զարդարեաց, կապեաց և կազմեաց և շրջապատն
 արծաթազարդ արիւնեաց, զդիրն և զտուփ, զկերպն և զձեն պատկերացն
 ինքնին արարեալ ըստ աստուածատուր բազմարուեստ շնորհացն, որ-
 պէս և յայտնի իսկ է սբ. Աւետարանիս: Արդ՝ որք հանդիպիք սմա ըն-
 թեռնելով կամ գաղափար առնելով, յիշեսցիք զվերոյ դրեալքս ի սմա,
 և դուք յիշողքդ և յիշեցեալքս առ հասարակ վայելիսցուք զպատրաս-
 տեալն ի Տեառնէ զանսպառ ուրախութիւնն....:

1034

ՔԱՐՈՂԳԻՐՔ ԳՐԻԳՈՐԻ ՏԱԹԵՒԱՅԻՈՅ

Երևան, № 4043

Գրիչ՝ Հեղինէ

ա

20 Զանարժան գրիչս յիշել աղաչեմ, թողութիւն շնորհեցէք, քանզի
 կարն իմ այս էր: Ո՛հ եղկելոյս, քանզի կաղամարս սառուցեալ էր, վասն
 այս պատճառիս չէկ եկաւ. արհնեալ է Աստուած յամենայն ժամ:

բ

34 Զմեղօք մեռեալ Հեղինէս յիշել աղաչեմ, հանդերձ ծնողօք:

գ

778 Զեղկելի, զթարմատար գծող Հեղինէս յիշել աղաչեմ անմեղադիր
 լինել, զի ձմեռն էր և թանակն աւեր, ոչ կարացի ըստ պատշաճին գրել:

Գրիչ՝ Մարինոս

դ

167 Արդ՝ պաղատիմ արտ[ո]ւասալի,
 Միշտ բարեխօսդ ամենայնի,
 Միշնորդ լեր տեառն Յիսուսի,
 Ի գալստեան օրն մեծի:
 Զնջել զմեղս որ ի մարմնի,
 Գծող սորա զՄարինոսի,
 Հանդերձ ծնողօք ամենայնի,
 Եւ հաւասար արեան մերձաւորի. ամէն:

Ե

625 Այլ և յիշեցէք զրաբունայպետ վարդապետն զՄեսրոպ և զանար-
ժան գրիչս զՄարինոս և զծնողսն մեր, և դուք յիշեալ լիշիք ի Քրիս-
տոսէ....:

զ

638— Թողութիւն շնորհեցէք. քանզի արտասուօք գրեցի, յորժամ յիշեցի
639 զմայրն իմ՝ զՀեղինէն, զսիրտ իմ նուաղեցաւ և աչք իմ շլացաւ, զի ոչ
լուս- կարացի գրել ստուգիւ:
քում

է

639 Զանպիտան գրիչս յիշել աղաչեմ, ո՛վ ընթերցող եղբայր, քան և ես
արտասուաց յոյժ կարօտ եմ, մեղայ տեսնն Աստուծոյ: Եւս առաւել
յիշեցէք ի յազօթս ձեր զրաբունայպետ վարդապետն իմ զՄեսրոբն և
ուսուցիչն իմ՝ զՀեղինէն, որ բաղում աշխատանք ունի ի վերա իմ.
Քրիստոս Աստուած ընդ սրբոյն Հռիփսիմնացն դասաւորեսցէ. ամէն:

ը

668 Ո՛վ եղբայրք, յիշեցէք ի մաքրափայլ յազօթս ձեր զկուսակրօն և
ճգնայազգեաց ռաբունայպետն իմ՝ զվարդապետն զՄեսրոպն, որ բա-
զում աշխատանաւք գրել ետ անարժան քրեւրս, յիշեցէք....:

թ

739 ... արքայութեան երկնից արժանի արասցէ զՄեսրոբ վարդապետն
և զծնողն իւր և զքոյր սորին զանարժան գրիչս յիշել աղաչեմ....:

ծ

808 Եւ զեղկելիս, որ միայն զանունս ունիմ և ոչ զգործս... աղաչեմ
յիշել... մանաւանդ քեռն իմոյ, զի մինչև այս Գ (3) տետրս բազում
աշխատութեամբ և տկար անձամբ դրեաց զսա և իմ տեսեալ զայն, օգ-
նութիւն հասի: Արդ՝ հայցեցէք յԱստուծոյ թողութիւն մեղաց նորա ևս
առաւել ծնողաց իմոց, հօրն՝ Խաչիկին և մօրն՝ Թումանին, և զրաբունի
եղբայր իմ՝ Մեսրոբն և զՅովսէփն, և զորդիքն, և ամենայն արեան մեր-
ձաւորքն իմ. ամէն:

ժա

867 Զանարժան գրիչս յիշել աղաչեմ և զծնողսն իմ, զԽաչալատուր մի-
այնակեացն և զմայրն իմ, յիշեցէք....:

ժբ

877 Եւ զՄեսրոբ վարդապետն և զծնողսն իւր՝ զԽաչալատուր և մայրն
իմ՝ զԹումանն, և զհոգեւոր և զմարմնաւոր քոյրն իմ՝ զՀեղինէ, որ բա-
զում աշխատանօք սնոյց զդրագրութիւնս և զանարժան գրիչս յիշել ա-
ղաչեմ....:

Ժգ

885 Ո՛վ եղբայր թողութիւն արարէք էջս տեղ մնաց, չէ սխալ, այլ ձեռս վերայ էի եղեալ, տեղ էր մնացել, զի յոյժ ծանրացեալ էր գլուխս. վա՛յ ինձ:

Ժդ

911 Յիշեա Քրիստոս Աստուած զանպիտան գծողս զՄարինոս սո[ւ]տանուն ապաշխարող և ընդունապետ զվարդապետն իմ, որ բազում աշխատանքս ետ գրել. և Քրիստոս Աստուած ողորմի ամենայն աշխատողաց...:

Ժե

962 Յաւարտ բանիս տեառն Յիսուսի.
Եղև լրումն յայսմ ամի,
Ի թվականութեան հայ տոմարիս.
ՌՃ և Ի Ե (1656)-իս,
Ձեռամբ գծուծ անիմաստից,
Բիւր քանքարոյ պարտապանիս,
ՋՄարինոս մեղօք գերիս,
Ամեն բարեաց զրկեալ հոգիս:

Կրկնապատիկ ձեզ աղաչեմ... յիշմամբ միոյ արժան առնէք... զծնող Խաչիկ կրօնաւորն և զմայրն իմ՝ Թումանաղէն, և զեղբայրն իմ՝ զՄեսրոբ վարդապետն, զՅովսէփն, զկոյսակրօն քոյրն իմ՝ զՀեղինէ և զՎառվառան, հանգուցեալքն և զկենդանիքն, և զթղթի կոկողս զԱզարիայ սարկաւազն. և ի սմա աշխատողք, յիշեցէք ի Քրիստոս...:

1035

ԺԱՄԱԳԻՐՔ, ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ, ՏՕՆԱՅՈՅՑ

Երևան, № 4208 (Ժէ դ.)

Նվիրատուն՝ Խանդավէրի

85ա Ողորմի ըստացողի սբ. գրոյս Խանդավէրուն, և իւր կողակցին՝ Մարինոսին, և իւր որդոցն՝ Խաչիկին, Ենովփին, Աղամին, Արեւին. և իւր դստերացն՝ Շիրազին, Խէրին, և մօրն իւր՝ Կովղաստին, և յարեան մերձաւորացն...:

Թվին ՌՃԵ (1656) առայ սբ. Ժամագիրքս և տուայ վախմ Ս. Ամենափրկչին: Եւ ով ոք հանել շանայ սբ. եկեղեցոյ՝ նզովեալ եղիցի սբ. առաքելոց և սբ. մարգարէից. ամէն:

1086

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 4451 (Ժե դ.)

295ա Դարձեալ [ստացող] սբ. Աւետարանիս յիշեցէք Թամբալ մականունն տէր Յովնանէս, եղբայր նորին՝ Սարգիսն, [նոյ]րա որդիք Սարովխանին, Խաչատուր քա[հանային], որդիք սորին միւս Խաչատուրին,

էվ[ատին], Յովսէփին, հա[ւու?]ն՝ Եագուիւն, Հու/մին, ալ Մարա-
նին, Վարդանանին, կողակցին՝ Հ/նին, Պալասան սարկաւաֆին, Ալէֆ-
սանին, Դաւթին, Յոնանին, հանգուցեալ Դրիգորին, Սարքիսին, Պետրոս
սարգաւակ, Հաս/// էտկարն, Պօղոսին, ///նին, Աղամին, Վարդանին,
Քասբարին ///

295բ /// ի հայրապետութիւն տէր Պետրոս կաթողիկոսի²⁵ /// թ[ագաւո-
րու]թիւն շահ Ասլազի /// ի թվակ[անութեան]ս [Հայ]ոց ՌՃԵ (1656)
///²⁶

1087

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՍԱՂՄՈՍԱՑ

Երևան, № 5174

Գրիչ՝ Պետրոս սարկաւազ

ա

196բ Ո՛վ հայրք և եղբայրք, ըստ խոշորութեանն դրիս և սխալանաց
սակաւ մի անմեղադիր լեր, դի արինակն ամանաթ էր և սակաւ մի փու-
թացի: Դարձեալ յերես անկեալ և կողկողագին աղաչեմ զձեզ, ո՛վ սըր-
բասնեալ հայրք, որ զիս՝ զմեղապարտս յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս
ձեր զՊեա[ր]ոս դպիրս և զուսուցիչս իմ:

բ

269բ Զյետինս ի գրչաց և զառաջինս ի մեղաւորաց զՊետրոս սուտանուն
սարկաւազս աղաչեմ զձեզ, յիշեցէք ի յաղաթս ձեր և Աստուած զձեզ
յիշէ. ամէն. եղիցի, եղիցի:

գ

317բ Թվին ՌՃԵ (1656):

1088

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Երևան, № 6231 (1652 թ.)

Դեր. ազատող՝ Ավաք

658ա Խնամօք արարչին Աստուծոյ և գթութեամբն իւրոյ ես՝ մեղուցեալ
Ավաքս, որդի Մարգարին, ի երկրէն Դաւթայու, ի միտ ած ի բան մար-
գարեին, որ ասէ. «Երանի...». պարտ է զանանցն նկատել և ոչ զանցա-
ւորն, հայեցի ի Տեառնէ զդուռն փրկութեան, և ետու յիշատակ ինձ և իմ
ծնողաց հոգոյն ի դուռն Ս. Կաթողիկէ յեկեղեցուն սբ. Յայսմաւորքս,
որ մնայ մինչ ի կատարած աշխարհիս, որոյ յիշատակն օրհնութեամբ
եղիցի. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զԱվաքն և զծնողքն իւր՝ զՄարգա-
րէն, զՄարիանն, եղպայրն՝ զՅովսէփն, զքոյրն՝ Նազուվսանն:

25. Իմա՝ Աղվանից կաթողիկոս Պետրոս Դ Խանձկեցի:

26. Հիշատակարանը խիստ վնասված է:

Դարձեալ յիշեցէք զԱվաբն և զամուսինն իւր՝ զԶինարն, որ է հանգուցեալ... որ է դուստրն Դաւութարտաշէցի էլուսին:

658բ Թվին ՌՃԵ (1656)-ումն առի այս Այսմաւորքս] ես՝ մեղաւոր Ավաբս Արգրում քաղաքումն, որ էր սայ եսիր և գերի ի ձեռս օսմանցու եկիլարու, աղատեցի կամօքն Աստուծոյ ի հալալ ապրանաց իմոց մեծաւ փափաքանօք, բերի զսա և յեառ յիշատակ ի դուռն Ս. Կաթողիկէ եկեղեցուն:

Դարձեալ երեսս անկեալ աղաչեմք զձեզ, օ՛վ սրբանուէրք և մեղսաքաւիչ քահանայք, յիշեցէք զմեղօք լ[ցեալ] զԱվաբս և ամենայն ազգայինքս, որ ետու Ս. Կաթողիկէիս յիշատակ զմէկ Այսմաւորքս և մէկ կարմիր զառքաւ բաղպանտ: Ես աղքատ, մեղքս շատ, և եմ, և կամք տառապեալ, յուսացեալ եմ Աստուած և Ս. Կաթողիկէ եկեղեցին, վերջին ըստացողս յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք. ամէն²⁷:

1089

Ա Ս Տ Ո Ւ Ա Մ Ա Շ Ո Ւ Ն Չ

Երեան, № 6569 (ԺԳ դ.)

471բ Ամենայն որ աստ գրեալ է²⁸ ըստ անուանց և ըստ շինողաց սուտ է, քանզի շինող սբ. եկեղեցոյց է տէր Յակոբ Յիսուսի, ի գաւառէն Արտազունեաց, ի գեղջէն Կէծկոյ. իւրովին աշխատանօք և դրամին հիմնարկեաց²⁹ և շինեաց. բաւ է:

Թվին ՌՈՄՁ (1656) կատարեցաւ:

1090

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

Երեան, № 7143

Գրիլ՝ Վազար քանանայ

ա

227ա Աստուած ողորմի Աւուի հօրն՝ բերեց խաղող, որ կերանք:

բ

235բ Փառք... որ ետ զարուսթին տկարութեանս իմոյ հասանել յաւարտ
236ա Սա[ղմոսար[ա]յնիս, հոգէնուագ երգույս Դաւթի, ի լուսաւորութիւն հոգոց և ի պայծառութիւն մանկանց եկեղեցւոյ[յ]. իսկ ի բարեմիտ և ի խնդ[ր]ոյ աստուածասէր քահանային՝ տէր Վազարին, որ ետ տէր Աստուած կարողութիւն ելանել յաւարտ յայսմ գրոցս, ի Թվին Հայոց ՌՃԵ (1656), յայսմ դառն ու նեղ ժամանակիս, որ տրտում և լալոտ աշաւք գրեցի զՍաղմոսար[ա]յնս, որ Բ (2) տղայ և Բ (2) աղջիկ, որ

²⁷ Վկայարանութիւններ ձեռն մասից հետո առաջին ստացողի հիշատակարանների վրա Թուրք է փակցված, և նշված է Ավագի փոքրիկ հիշատակագրութիւնները, տե՛ս 2ա, 5ա, 13բ և այլ էջերում:

²⁸ Ձեռագրի 471ա էջում կա մի ընդարձակ ցուցակ, թե ով ինչքան դրամ է մուծել Ճահուկ գավառի Ս. Հովհանն եկեղեցին կառուցելու համար: Սույն հիշատակարանում խոսքն այդ մասին է:

²⁹ Ձեռագրում «հիմանրկեաց» ձևով:

փոխեցան առ Քրիստոս, և լի սրտիւ Աստուած ողորմի ասացէք...:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զփծուն գրչիս զՂազար քահանայն, և զիւր կողակից զՄսուրգրիտ. և զիւր որդին՝ զՄուրատն:

1091

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7300 (1655 թ.)

246ա Ես՝ անարժան Մարգարիտս, հարսն Աղանանգեկի³⁰, որ զԱւետարանս գրել ետ, ի թվին Ռ[Ճ] և հնկին (1656) բաժանեցաք ի Ղեքորց մերոց. Ղունջի որդի Սումբատն Ա (1) ոսկէտուփ Շարակնոց ծախեաց, իւր հիսէն և այլ եղբայրամիշի խարճն ես ետու և զԱւետարանս նոր յիշատակ ետու Աղանանգեկին և վերոյ դրելոցն ամենայնի և որոց մերոց հանգուցելոյն՝ Աղանանգին, և կենդանոյն՝ Մէլիքին, և թոռին իմոյ՝ Շաննազարին: Ով ոք մեր աղգայնոց և կամ այլք [ծա]խել ջանան՝ պատիժն Յուդայի առցին և մասն ի Կայէնէ: Եւ զխնամով պահողքն՝ աւրհնին ի յապինիաղ Տեառնէ մերմէ և ամենայն սրբոց նորա. ամէն:

1092

Գ Ա Ն Զ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7491

Գրիչ՝ Աղամալ Զուղայեցի
Վայր՝ Տըփխիս

ա

234բ Փառք..., որ ետ կարողութիւն տկար և անիմաստ, փծուն գրչի Աղամալ Զուղայեցոյ հասանել ի յաւարտ հոգիաբուղիս եղանակաւ[որ տառի]ս, որ կոչի Գանձարան, ի մայրաքաղաքն] Տըփխիս, ի դուռն Մօղնոյ Ս. Գէորգե[այ] զօրաւարին և Կամակատար Ս. Աստուածածնին, ի թուաբերութեանս հայկազեան տոմարիս ՌՃԵ (1656), ի հայրապետութեան տեառն Յակովբ կաթողիկոսին, ի թագաւորութեանն տանս Վրաց յազգէն Բագրատունեաց Ռուսաւա խանին, զոր տէր Աստուած ընդ երկայն աւուրս պահեսցէ. ամէն:

Արդ՝ յիշեցէք ի Քրիստոս Աստուած զստացող սբ. տառիս զբարեւէր պարոն Զուրաբն և զծնողսն իւր՝ զՓիբօն և զԼալինն, և կողակիցքն իւր՝ զԳունդինն և զԹէթօն, և ծաղկեալ որդիքն իւր՝ զԽօսինն, ըզէսաւաէն, զԳասպարն և զՆազարն. և դստերքն իւր՝ զՌուսուդանն, զՔիշմիշն, զԹիբօն և զԼալօն, և եղբարքն իւր՝ զԽօսինն, զՊապին, զԲէթօն, զԳէօրկին, զՕտինն, զՇանվէրտին, զՄիւրգէն և զՓասինն, և քորքն իւր՝ զՇամօն և զՄիւրանդուփն, յիշեցէք և լի սրտիւ Աստուած ողորմի ասացէք. ամէն:

բ

211բ Զգծող սորա Աղամալ Զուղայեցի յիշեցէք:

³⁰ Զեռագրի պատվիրատուն և ստացողը. հիշատակարանը տե՛ս 1655 թ. շարքում:

Նվիրատու՝ պարոն Զուրաբ

Գ

Արդ՝ ես բազմամեղ Զուրաբս ստացայ զսբ. տառս և ետու յիշատակ ի դուռն Ս. Նշանին, ի ձեռն տէր Ոհան քահանային, յիշեցէք...

1093

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7512 (ԺԵ Դ.)

Գրիչ՝ Աղամալ Զուղայեցի

241ա Զվերշին ստացող լուսազարդ սբ. Աւետարանիս զխոճայ Գուլին և իմ ընկեր խոճայ Շահպարտուն, և որդին իւր՝ Բէժուն, Մաաուրն, և զծնողսն իւր՝ զԹադէսն և զՎարդիաթունն, և կողակիցն իւր՝ զԹէթրոն, և որդին՝ զՅարութին, և եղբայրն իւր՝ զՀասան և ամենայն արեան մերձաւորսն իւր յիշեցէք...

Ի թուականիս ՌՃԵ (1656) ձեռամբ Աղամալ Զուղայեցայ և Միրի-նի Տրփիսիս[եց]այ, յիշեցէք ///

1094

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 7709

Գրիչ՝ Խաչատուր (Խաչգոռու) Երէց
Վայր՝ Կաֆայ

ա

37ա

Ես մեղաւոր և անարժան,
Հող և մոխիր և անպիտան,
Սառացեալ մեղուք զանազան,
Զունիմ բարեգործ ողորմութեան:
Հայցեմ տէրանց ինձ թողութեան,
Որ փրկութեան լինամ արժան,
Գոչման փողոյն Գարբիէլեան,
Զարհուրելով գամ ի դատման:
Աղաղակեմ առ Տէր հայցման,
Լալով ասեմ զՏէր մեղան,
Ապալգայիցըն փրկութեան,
Խաչատուր էրէցս ի անպիտան:
Բիւր քանքարոյ է պարտական,
Փողմ չունիմ ճար հատուցման,
Խիստ անճարակ և անաւգնական,
Աստէն չունիմ տեղ մնացական,
Եւ ոչ անախտն հանգստեան:

Եւ դարձեալ էր այսպէս լալի և լալագին եմ, աղքատ մարմնով,
հոգով տառապեալ եմ, ողորմութիւն չեմ տրւեր աղքատի, ոչ քահանայի
և ոչ պատարագի: Եկեղեցի շինութեան ամենեքեան ոսկի կու տան և

արծաթ, գերի ազատութեան ամենեքեան ոսկի կու տան և արծաթ, ի դուռն բանդ արդելիաց շնմ գնացել և ոչ հիւանդի տես, վանուց շինութեան կամ յերուսաղէմայ ճանփան լուս[ա]թուղ գերեզմանին տեսլեան, 37բ ի քաղաքն Եզրնկուն ի Թիլն ///նի սթ. Լուսաւորչի դամբարան [դ?]ի ր հանգստեան, էջմիա//[ծ]նի փափաքման Ս. Կարապետի հայցման, սոքայ ամենեքեան հարկ է ի վերայ ամենայն քրիստոնէից, ոմանք հասանեն փափաքանաց, ոմանք ոչ՝ անմեղադրելի են:

Եւ դարձեալ պարտ է ի վերայ կարճատրաց և քահանայից ջանք անել լուսաբուխ գերեզմանին և զտնաւէրնութեան Տեառն տեղին ընթանալ և հասանել փափաքանաց: Ապայ և ես մեղաւորս Խաչատուր քահանայ գործովս եմ հեռի և վատթար ամենայնի, ոչ արժանացաք գիշեր ու ցերեկ հետ մեղաց դատեցայ, աւր մի բարի չի գործեցի և ոչ բարութիւն տեսայ, դատարկ և ունայն մնացի, ոչ ոսկի տըլի և ոչ արծաթ, վասն աղքատութեան և վասն ազահութեան զուրկ ու մահրում եմ մնացեր, մեղօք եղել եմ տարտարոսի: Դարձեալ ունիմ անթիւ ննջեցեալ՝ հայր և մայր, քոյր և եղբայր, իրիցկին, դուստր և որդի, հարսն և փեսայ, սիրելիք և բարեկամք, շնմ տուել նոցա հոգոյն ոչ ժամի և ոչ պատարագի և ոչ ողորմութիւն աղքատի:

38ա

Եղեալ եմ ԿԴ (64) ամի,
 Ի հասեալ եմ առ ափըն գերեզմանի,
 Յիշեց[էք] || զիս եղկելի,
 Եւ ասացէք Աստուած ողորմի:
 Խաչիկ քահանայի, որ առատն է ամենայնի,
 Ինձ թողութիւն ասողի և ողորմիս տուողի,
 Աստուած իւրեանց տացցէ բարի,
 Պատառէ զգիր պարտի,
 Քաւէ զանձանքն ամենայնի:
 Այս տաղերըս տղակուտի վեր դրեցի,
 Ինչ վաս աւարտ չի հասուցի,
 Մի մեղայդիր լինի՞,
 Գիրեր է գրաց անպիտանի,
 Որմն առաջի, ոմն յետի,
 Տաղեր և հայրենեք, ոմն պիտի,
 Ոմն հոգոց է պիտանի,
 Ոմն մարմնաց ուրախալի:
 Թվականներ անթիւելի ՌՄԷ (1608),
 Եղեալ է յսշխար[հ]իս բաներ զարմանալի,
 Ոմն պիտանի և ոմն անպիտանի,
 Ումենըն ցանկալի և այլ ումենըն աղորժելի,
 Իմաստուն հետեի, կարդայ և աճապի,
 Թէ այսպէս բաներ է եղել յերկրի:

Ինձ նման մթթի չի գիտէ գիր կարդալու և ոչ մտիկ անէ այնպէս բաներու և հայհոյէ գիս, թէ գրողին ձեռքն շորընտէր է զայս բաներս, իրաւ

թէ իսկ էի և մեղաւոր, որ հետեւեցայ հետ թրականին մինչ ի ՌՃԵ (1656), թվականն. եթէ հասնիմ այլ կու գրեմ, թէ չի հասնիմ, դուք հասանիք ձեր փափաքանացն, յիշեցէք զիս և Աստուած ողորմի ասէք: Այլ և զդարձրս իմ կամենայ, որ ի մեղաց փոշմանիմ, դուք ալ լինիք Քրիստոսի տեսուն արժանի:

Բ

206ա Թերավարժ գրչակս կի[ս]ասարկաւաբ Խաչատուր [յ]իշեցէք ի Տէր, ո՛վ եղբայրք, [յ]որժամ հանդիպիք տաղերոյս և երգերոյս եգանակէք, յիշեցէք և զիս զանարժանս և մի՛ մեղաբէք թերավարժիս: Զի գրեցաւ սա ի թվականիս ՌԿԹ (1620):

Գ

2138բ Արդ՝ դրեցաւ սակաւ գիրս, մայրաքաղաքս Կաֆա, ի դուռն Թէոթորոս զաւրավարին, ի ձեռն անարժան, և մեղաւոր, և մեղասուէր լի ամենայն մեղօք ... և [յ]իմար սարկաւաքս, յորժամ որ երէք քաղցրայձայնիւ զմեղաւոր Խաչատուր [յ]իշէք և դուք լինիջիք [յ]իշման արժանի....:

1095

ԽՈՐՀՐԴԱՏԵՐ

Երևան, № 7794 (1645 թ.)

Գրիչ՝ Գրիգոր Երէց

233ա Թվին ՌՃԵ (1656) էր ի Կաֆայ քաղաքն Ե (5) վարդապետ կար. ա. Միւնաս, բ. Յովանէս՝ Տէրապիգոնին առաջնորդ, գ. Նեկ<ոկ ոխուսէն, դ. Իմեայաիսն, ե. [Ս?]իմոյ եպիսկոպոս: Սոքայ ամենեքեան ժողովարար էին. Աստուած տայ տվողացն: Ես՝ մեղաւոր Գրիգոր Էրէց, ես ծառանցի սոցայ չափայոր ողորմութեամբ Աստուծոյ շնորհիւրն. ամէն:

1096

ԱԻԵՏԱՐԱՆ

Երևան, № 7966

Գրիչ՝ Յովանէս դպիր
Վայր՝ Նեխամարգ

Ա

228ա Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ զսա ի թվականութեան ՌՃԵ (1656), ի ձորս Մազկոց, ի գեղս Նեխամարգ, ընդ հովանեաւ Ս. Ստեփանոսիս, Ս. Հոսիմսիմիս, ձեռամբ բաղմամեղ գրչի // սուտանուն Յովանէս դպրի, ի թագաւորութեան Պարսից փոքրիկ շահ Ապագն, ի կաթողիկոսութեան երիցըս երանեալ տեառն Յակոբի, ի յառաջնորդութեան Բջնոյ Մովսէս վարդապետին և տէր Նէստեսին: Արդ՝ երեսս անկեալ աղաչեմ յիշել զանպիտան գծաւոր և զծնաւորսն իմ: Ընդ նմին զտէր Վարդանն, զի հոգեւոր հայր իմ ե. և Աստուած ողորմի ասել և ձեզ ողորմեսցի իւր միւսանգամ զալտեանն. ամէն:

Ստացող՝ Յովանէս Երէց

Բ

239^ա Շնորհին ամենակալին Աստուծոյ...: Ես՝ անարժան Յովանէս անպիտան Էրէցս, որ զանունս ունիմ ոչ զգործս, լսեալ էի ի սբ. գրոց, զոր հրամանն և մեծ երանի տան, թէ՛ «Երանի...»: Զի յայսմ յուսով և բազմաթիւանձ սիրով գրել տուի սբ. Աւետարանս, յիշատակ ինձ և ծնողացն իմոյ, հաւրն իմոյ՝ Դաւիթին, և մօրն իմոյ՝ Այգուեին, և կողակցին իմոյ՝ Գուլխաթուեին, և աւաք որդին՝ իմ՝ Ալէքսանն, [միւս?] որդիքն՝ Խաշ[ա]տուրն, Նէրսէսն, Ակոբն, և եղբայրն իմ՝ Մարտիրոսն, կողակից նորին Գուլխատանն, և մեր ամենայն արեան մերձաւորաց՝ կենդանեաց և ննջեցելոց:

Դարձեալ երեսս անկեալ աղաչեմ զամենեւեան, որ հանդիպիք ի սմա կարդալով կամ տեսանելով կամ յօրինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր և մէկ բերան Աստուած ողորմի ասացէք...:

1097

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, № 8210

Գրիշ, ստացող՝ Յովսէփ Երէց
Վայր՝ Կովտուն

284^ա Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ Մաշտոցս ի Սեբաստիա, ի գիւղն որ կոչի Կովտուն, ձեռամբն Յովսէփ երիցոյ, ի թվականիս Հայոց ՌՃԾ (1656) ամին: Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ զձեզ, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ տեսանելով անմեղադիր լերուք, զի կա[մ]րիք իմ այսչափ էր: Եւ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զմեղապարտ [դ]րիշս և զծնողս [ի]մ ի Քրիստոս Աստուած մեր. ամէն: Զունի ոք իշխանութիւն ծախելոյ կամ գրօելոյ, քանզի փափաքանաւք գրեցի, յիշատակ հոգոյ իմոյ և վայելումն անձին իմոյ: Եթէ ոք [յ]տնդգնի՝ զմասն Յուդայի և զպատիժն Կայենի կրէ. լի սրտիւ յիշաւն՝ յիշեալ լիցի ատենին. ամէն:

1098

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 8315

Գրիշ՝ Նիկողայոս
Վայր՝ Կաֆայ

301^բ Փառք...: Աստանաւոր յանգ ելեալ կատարեցաւ ամենագովելի և գերահռչակելի... սբ. Աւետարանս...:

302^ա Արդ՝ ցանկացաւ եղեալ այսմ աստուածապատում և քրիստոսաւանդ տառիս ամենայն պարկեշտութեամբ զարդարեալն... իմաստուն քահանայս Քրիստոսի տէր Գաբրիէլն, որ ետ գրել զսա, ձեռնատուութեամբ ոմանց աստուածասիրաց, ի վայելումն անձին իւրոյ և սպասաւորաց սրբոյ Սիոնի եկեղեցւոյ, զոր յիշատակ վարձատուողացն արհնութեամբ եղիցին...: Բայց գրեցաւ սա ի յաշխարհիս Հոնաց և յերկիրս

102բ Խորիմի, ի հոյակապ և ի հռչակաւոր քաղաքիս, որ կոչի Կաֆայ, առ ոտն Ս. Աստուածածնին և Սրբոյն Սարգսի զարաւարի և այլ ըրաւմահաւաք սրբոց, ձեռամբ անիմաստ գրչի նիկողայոս մեղաւորի, ի թվարեւութեանս ասքանաղեան և յարեթական տաւարի ՌՃԵ (1656), և ըստ նորում շրջանի ԼԵ (35) // և ի գալստենէ Կենարարին ՌՁ[Ճ]ՍԱ (1651), և յեկեցն Ադամայ ի դրախտէն ԻՀՁ (7076), ի հայրապետութեան տեառն Յակովբայ և յաթոռակալութեանն ամենայն հիւսսական կողմանց տէր Գրիգոր արհնեալ քահանայապետի, զոր տէր Աստուած պահեսցէ ի կամս ողորմութեան իւրոյ. ամէն:

Այժմ աղաչեմ զամենեւեան զդասս լուսերամից, որք հանդիպիք այսմ աստուածային խրախճանութեան, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զտէր Գարբիէլ սրբազան քահանայն, որ բազում աշխատութեամբ և ջանիւք և աւժանդակութեամբ և բազում երթեկութեամբ խնամ տարաւ հայրագութ և մայրագորով ըղձիւ ղծախս շնորհաւորի և յերկոցունց կողմանց զծնաւդս նոցա և զեղբարքս նոցա.... Նաև թէ արժանի համարիք զանարժան գծաւդս ղնիկողայոս զմեղապարտ ծառայ ծառայիցդ Աստուծոյ....:

1099

Տ Օ Ն Ա Յ Ո Յ Ց

Երևան, № 8460 (ԺԷ դ.)

102բ Թվին ՌՃԵ (1656) էր, էշմիայծեայ Թաւիթ նիրական էկաւ Դ (4) հոգով. Ակոբ կաթողիկոսին աշայկերտացն, որ նոր ելան բանին վաճառական խրատիչ սբ. Աւետարանին:

1100

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 8928 (1470 թ.)

300ա Դարձեալ յիշ[ե]ցէք ի Քրիստոս... Բելվայ Հէրայպետին, Ղազարին, Յովանէսին, Նուբարին, Փաշին, Մարխասին, որ ճկո (160000) տին Ս. Յով[ան]էս դիրքերն գէրութ[է]նից ազատեցին:

Թվին ՌՃԵ (1656):

1101

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 9531 (ԺՁ դ.)

100ա Փառք.... Արդ՝ առաւ Շարակնոցս տէր Մելքումն յիշատակ իւր և իւր ծնաւ Մարիամին և իմ որդի Արիսաակէսն, եղբայր Պապտասարն և Մանկասարն, և իւ[ր] կողակից Եղիսաբետն և դուստրն՝ Մախմուրն, Թվին ՌՃ և Ե (1656) էր:

1102

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երեան, № 10024

Գրիշ՝ Գրիգոր ձվածորեցի
վայր՝ Խարց

Ա

- 72ա Զատացող սր. Աւետարանիս զտէր Պետրոս քահանայն, զտանուտէր
Խէչում, խիստ փափագանաւք գրել տուին զսր. Աւետարանս, շինիլ տուին
Ա (1) սկի, յիշատակ իւրեանց հոգւ[ո]յ և ծնողացն և արեան մերձաւո-
րացն: Եւ իմ հոգւոյ նան Մարիամն խիստ աշխատանք արար, Աստուած
զիւրեան արքայութիւն տայ. ամէն: Ի վայելումն տէր Պետրոսին, որ-
դոց որդի, տէր Պետրոսի կողակից] Աղափաշին, որդոցն ամենեցուն.
ամէն: Եւ զիս՝ զբազմամեղս և զյետինս ի բարեաց, ծոյլ և պղերգ Գրի-
գոր անարժան գծողս, յիշեսցիք միով Տէր ողորմա[յ]իւ:
- Ի թվիս ՌՃԵ (1656), ի դեղշէն ձվածորոյ:

Բ

- 124բ Սրբասնունդ և կուսակրօն տէր Պետրոս քահանայն <և> ետուր
սր. Աւետարանիս դեղագինն, ծաղկելոյ հախն, թխտի հախն, կօսալոյ
հախն. ամէն:

Գ

- 272բ Փառք... // Արդ՝ եղև զրա գրչութեան այսմ աստուածաշունչ սր.
Աւետարանիս ի թվականիս Հայոց ՌՃ և Ե (1656), ի դառն և ի դժնեա,
յանբարի և ի վշտաշատ ժամանակի, յորում նեղեալք անօրինաց³¹ և
յանիրաւ պահանջողաց, ի յերկնահանգէտ և ի գերահընչակ սր. Աւետա-
րանիս: Գրեցաւ երկիրն Մաւազիսաթուն, գեաւդն որ կոչի Խարց³²: Գրե-
ցաւ ի դուռն Ս. Ամենափրկչին, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնիս և
Ս. Նշանիս, ի հայրապետութեան տեառն Յակոբ կաթողիկոսի, ի առաջ-
նորդութեանն Յովհաննէս³³, ձեռամբ անմեղամեղ, փցուն և անար-
հեստ գրչի Գրիգոր անարժան և ծոյլ, որ զանունս միայն ունիմ և գործս
ոչ, ի խնդրոյ և արդեանցս երիցս երանեալ հոգէհեզ և բարեմիտ տա-
նումնտէր Խաչումի, կողակից // Մարիամին: Առ որ մեծաւ փափագամբ
ցանկացող եղան այսմ աստուածաշունչ մատենի և անգին մարգարտի,
յուսալով ի բան մարգարէին, որ ասէ. «Երանի...»: Եւ ետ գրել զսր.
Աւետարանս ըստ այսմ յուսոյ և պայմանի, ի հալալ վաստակոց իւրոց,
ըստացաւ զսա, յիշատակ իւրն և ծնողացն՝ հօրն և մօրն, և կողակից
Մարիամին և որդին իւր Դաւիթն, յիշատակ հոգւոյ ի մխիթարութիւն և
ի սփոփանս ցաւալից կենաց...:
- 273բ Վասն. որոյ կողկողալով հառաչամբ... աղաչեմ զձեզ, ո՛վ լուսե-
րամ դասք քահանայից, յորժամ կարդալով կամ աւրինակելով զփրկա-
կան աստուածաշունչ սր. Աւետարանս, յիշեսցիք զստացող տառիս

³¹ Զեռագրում «անօրինաց»:

³² Գյուղ Տարոնում:

³³ Այնուհետեւ երկու տող դատարկ:

զսրբասիրտ և բարեմիտ, հեզահողի և հրեշտակակրօն տէր Պետրոս քահանայն, որ փափագանօք ըղձամբ սրտի գրել ետուր զսբ. Աւետարանս և ըստացաւ յիշատակ անջինջ և զանձ անսպառ հոգւոյ իւրոյ, ի վայելումն հոգւոյ իմոյ, իմ որդի Մխիթարին, Աւետիսին և ամենայն արեան մերձաւորացն. ամէն:

1103

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Երևան, № 10355

Գրիշ, ծաղկող՝ Մկրտիչ
Վայր՝ Թոխաթ

ա

4բ Որ և բարեխաւսութեամբ սբ. Կարապետին ողորմեսցի Քրիստոս Աստուած ամենայն հաւատացելոց մանաւանդ ստացողի գրոցս մահադասի Կիրակոսին և ծնողացն, հօրն՝ Նուրբէկէ և մօրն՝ Սուլթանփաշին, եղբօրն՝ մահադասի Նսայէ, որդոյն՝ Ներսէսին և կողակցոյն՝ Զմրուծին, կարգացող[աց]:

բ

610բ Յիշատակաւանն է Յայսմաւուրացս
Փառք...:

611ա Հազարք հազարաց և բիւրք բիւրուց ստացան զվարս աստուածային, աստուածածան օրինօքն և աճեալ զօրացան և բազմացան դասս դասս և երամ երամ, մին միոյ օրինակ լինելով, քաշացան արիութեամբ ընդդէմ խաւարային իշխանութեանն Բելիարայ և շարժօրաց նորա, մենամարտեալ սպառազինութեամբ, || յաղթեցին և հաճոյացան այնմ, որ զօրացոյցն զնոսա համբերել ազգի ազգի և պէսպէս տանջանաց, զի ոմանք գեղարդեամբ առին զկատարումն, ոմանք սուսերաւ, ոմանք քերչաւ, ոմանք նետիւք, ոմանք ճանկօք, ոմանք շանթիւք, ոմանք կառսայիւ եռացմամբ, ոմանք սղոցիւք, ոմանք բեհօք, ոմանք ջրասուզեալ, ոմանք զազանահերձ եղեալ, ոմանք հրով այրեալ, ոմանք գահաւիժեալ, ոմանք քարկոծեալ և այլք այսպիսի ես քան զէս դառն տանջանօք փոխանակեցին զկեանս իւրեանց Փրկչին մերոյ: Եւ ոմանք ի բազմաց զայս ամենայն տանջանս կրեալ և զօրութեամբն Քրիստոսի ամբողջ մնացեալ, զի տանջանքն ի նոսա ոչ մտանէին յամօթ և ի նախատինս շարշարողաց ի փառս, ի գովեստ անուան տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Եւ ոմանք մին շարշարանօք ելին աստեացս և կատարեցան և ընկալան յաղթութեան պսակն...: Եւ այլ ոմանք դեր ի վերոյ յիշատակ առնել վասն իւր և վասն նախնեացն, որպէս խաչ և Աւետարան և այլ աստուածաշունչ տառիւք, վասն երանութեան մարգարէին, զոր ասէ, թէ՛ «Երանի...»: Այսմ երանութեանս հետեւեալ աստուածասէր և հեզահողի, բարեմիտ և հաւատարիմ մահադասի խոճա Կիրակոսն և Ներսէսն, որ և արթնացեալ ի զբաղմանց աշխարհիս և զմտաւ ածեալ, թէ որպէս հաճոյացի և մասնակցի սրբոց դասին ... և ըղձալի տենչմամբ ետ գրել

զսբ. գիրքս, որ կոչի Յայսմաւորք, զի յամենայն աւուր ընթերցցի, յիշատակ արեամբ ներկեալ մարտիրոսացն...:

612ա

Արդ՝ գրեցաւ և ծաղկեցաւ տառս ձեռամբ նուաստ, մեղսամած, անպիտան մահադասի Մկրտիչ ջահանկալիս, որ կոչի Յայսմաւորք, ի թվականութեանս Հայոց ՌՃԵ (1656), ի քաղաքիս յԵւթովիայ, որ այժմ ասի Թովսաթ, ընդ հովանեաւ Ս. Ստեփանոսի և այլ սբբոցն, որ աստ կան: Եւ ի հայրապետութեան սբ. էջմիածնի տեառն Փիլիպպոս կաթողիկոսին, որ անցեալ ամին փոխեցաւ առ Քրիստոս և յաջորդեաց ձեռնասուն աշակերտն իւր, ամենևին յար և նման իւրն, տեառն Յակոբ կաթողիկոս էջմիածնի: Եւ սբ. յերուաղէմայ առաջնորդ սրբասնեալն ի վարդապետս և ի հայրապետս տեառն Աստուածատու վարդապետն, որ է գործովքն ի վեր քան զանմարմինս: Եւ զնահանգիս առաջնորդութեանն սրբասնեալ աշակերտն Փիլիպպոս կաթողիկոսին զտէր Յովաննէս վարդապետն: Աւարտեալ եղև աստուածարեւոյ սրբոց պիտառութեան աղբիւրս, որ կոչի Յայսմաւորք: Արդ՝ աղաչեմ ըզձեզ մանկունք նորոյ Սիոնի, որք հանդիպիք յայսմ սբ. և աւետաքարոզ Յայսմաւորացս, կարդայք կամ լսէք, օգտիք և աւրինակէք, յիշեցէք սրտի մտօք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զատացող Յայսմաւորացս զվերոյ ասացեալ մահադասի Կիրակոսն, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոս և հանգուցեալ որդին զմահադասի Ներսէսն, և կողակիցն իւր՝ զմահադասի Զմբուրն, և զԹնողսն իւր, հայրն՝ Նուրպէկին և զմայրն՝ Սուլթանփաշան, և զթոռներն՝ Սափակն և զԱբրահամն, և զեղբայրն՝ մահադասի Յսային, և զկենակիցն իւր՝ զԽաթունասին, և որդին մահադասի Ստեփաննոսն, և զքերքըն իւր՝ Շահգաւան և զԽանուսն, և զմահադասի Ալտինն և ամենայն արեան մերձաւորքն՝ կենդանիքն և հանգուցեալքն առ Քրիստոս:

Գ

612բ

Արդ՝ ես նուաստ հողս Մկրտիչ, ծոյս և անարժանաւորաց. և շնորհին Աստուծոյ և ոգորմութեամբ նորին գրեցի զսբ. կենսունակ մատեանս ի պայծառութիւն սրբոյ եկեղեցւոյ և ի զուարճութիւն մանկանց նորին: Գրեցաւ սա ի դառն և ի դիժար ժամանակիս, յորում հաքարացիքն բազմացեալ են և ազգի ազգի տանջան<շան> օք կուշարչարեն զմեզ: Որ անցեալ ամին Սեյաի Անմատ փաշան գնացեալ ի Ղօնեայ, որ թագաւորն իւրն վիճակ էր տուեալ, զոր քաղաքացիքն ոչ ընկալան. Գ (3) օր կուտեցան և բաղում արիւնհեղութիւն եղև, յետոյ գնաց ի Հալապ և անդ ևս ոչ թողին. մտան ի քաղաքն զափանմիշ եղան մինչև Բ (2) ամիս և անդ բազում և անթիւ շարիս գործեաց, զոր ոչ կարեմ գրով արկանել: Յետոյ եկաւ ի Թովսաթ ԲՃՌ (200000) ղուռուշ առաւ և ապա գնաց: Եւ այսպիսի նեղութիւնս կու կրեմք ի յանօրինաց. տէրն Քրիստոս զմեզ ազատեսցէ և զձեզ՝ յապագայիցն. ամէն:

Արդ՝ աղաչեմ զձեզ մանկունք սբ. եկեղեցւոյ, որ հանդիպիք յայս մատենիս, յիշեցէք սրտի մտօք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զփցուն գրչակս Մկրտիչ սուտանուն շահանկալս և յանդգնութեանս իմոյ ոչ մեղադրել, զի յօժարութիւն և փափաք սրտիս մոռացումն եղև տկարութեանս: Յիշեսցիք և զԹնողսն մեր՝ զՇիրինըն, և զՄարտիրոսն, և զՇու-

շանն և ամենայն ազգատոհմը, որք յուսով առ Քրիստոս են փոխեալ: Եւ ես՝ Մկրտիչ անպիտան և անարժանս, որ գրչութեան չէի հմուտ և միտքս իմ հանապազ ի տատանման կայր սղալանաց և խոշորութեանն, անմեղադիր լերուք, զի բազում չարիք և նեղութիւն հասուցին մեզ և բաղում անգամ խափանումն եղև դրելոյս: Այլ և նոյն ինքն բարին Քրիստոս Աստուած, որ առատն է յամենայնի և կարող, ձեզ յիշողացըդ...: Մանաւանդ զստացող դրոցս, զոր վերոյ ասացաք, զմահդասի Կիրակոսն:

Ստացող՝ մանտեսի Կիրակոս

դ

612ա Արդ՝ աղաչեմ զձեզ, սրբասնեալ դասս քահանայից և ամենայն աստիճանաւորաց և աշխարհականաց, յիշել յաղաթս ձեր զմահդասի Կիրակոսն, որ ստացալ զսբ. Յայմատուրքս և ոսկետուփ Աւետարան մի և եղի յիշատակ ի Տաշնէրտիվէնու Ս. Ստեփաննոս եկեղեցին, ի վայելումն տէր Աստուածատուին, որ բաղում աշխատանք ունի ի վերայ Յայմատուրացս, և տէր Մարտիրոսին, և տէր Սարգսին, տէր Կարապետին, և տէր Միքայիլին:

612բ Արդ՝ շունի իշխանութիւն՝ ոչ ազգականաց իմոց և ոչ օտարաց, ո՛չ եկեղեցականաց և ո՛չ ալլոց, որ հանէ ի զսոսա ի սբ. եկեղեցոյն՝ ծախելով կամ գրաւական դնելով, բայց միայն օրինակ տալոյն ոչ է այսմ կարգի: Եւ եթէ ոք յանգցնի և հանէ զիմ յիշատակս՝ պատիժն Յուդայի, Աքար Զարմենի և զՍաւուղ Կիսանի և զխաշահանուացն առցէ զպատիժն...:

1104

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

Երևան, № 10692

Գրիչ՝ Ալէքսիանոս քահանայ

ա

207բ Զմեղօք մեռեալ Ալէքսիանոս քահանայ և ոչ ի գործոց յիշեցիք ի Քրիստոս, զծնողսն իմ և դուք յիշեալ լիջիք: Գծագրեցի թվին Հայոց ՌՃ և Բ (1653):

բ

21բ Որչափ կար քո է բարձր սկսիր, ով եղբայր, և անարժան տառապեալ գծողս յիշեա, ով ուսումնասէր տէրտէր: Գծագրեցի թվին Հայոց ՌՃ և Ե (1656):

1105

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ծ Ո Ի

ՏՅԶՎՄ, № 571, էջ 1039

Գրիչ՝ Վարդան Բաղիշեցի
Վայր՝ Ամիրդօլ

335ա Վերստին նորոգեալ եղև սբ. գիրքս, որ է Մեկնիչ տեսլեան սրբոյն Յոհաննու աւետարանչի և խումբունք դժուարիմաց բանիցն Եւագրեա հօրն

անապատի, ձեռամբ Յովանէս սարկաւազի, ի յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնողացն՝ Խանէսին և Նղաշին, և հանգուցեալ եղբարն՝ Խըլիաթին, ի դուռն Ամիրզօլու Ս. Յովանէսին: Այլ և յիշել աղաչեմ զեղկելի Վարդանս, որ բազում սատարութիւն ցուցի, զի աշակերտ իմ էր. և տէրն Քրիստոս ձեզ ողորմեսցի. ամէն:

Թվին ՌՃԵ (1656) յամին³⁴, յորում բազում անցք անցին ընդ մեզ յազգէն Մարաց, զի ռազմ եղեալ ընդ իրեարս, զմիմեանս սպանանէին և զմեզ յաւարի առնուին, զոր Հայրն ամենագութ հաշտեսցի ընդ մեզ և բարձցէ զվտանգ պատուհասին մաղթանօք ձերովք. ամէն:

1106

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Շ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

ՄՅԶԵՊ, II, № 542, էջ 566

Գրիշ՝ Զափարիայ մալազ
Վայր՝ Երուսաղէմ

ա

3ա Քիլիսցի Զափարիայն եղ յիշատակ ի սբ. Երուսաղէմ, ի դուռն Ս. Յակոբայ:

բ

74ա Զնուաստ և զաարակուսեալս ի տարաշիւարհ, զտկարս մարմնով և զմեռեալս հոգով, զապիկար և զանարհաստս՝ գծողս, որ յետինս իմ ի կարգն և առաջին ի մեղաւորսն զՖրա Յուհաննէս³⁵ յիշեցէք ի Քրիստոս. և որ յիշէք՝ յիշուիք:

գ

201ա Յիշատակ է ի սբ. Երուսաղէմ, Թվին ՌՃ և Ե (1656):

դ

454բ ... յորոց փրկեսցէ զմեզ Քրիստոս Աստուած մանաւանդ զգծող սորա զսուտանուն Զափարիա մալազս. ամէն:

ե

476բ Զգծող մատենիս զպիտակ անուն Զափարիայ զզառածեալս մեղօք, որ ըստ կարի իմում գրեցի զսայ ի սբ. Բեթղահէմ ի դուռն Ս. Մնընդեանն Քրիստոսի այրին և մարին, և է յիշատակ ի սբ. Երուսաղէմ, ի դուռն Ս. Յակոբայ, ի վայելումն բանասիրաց մանկանց նորոյս Սիովնի: Բայց աղաչեմ, որք հանդիպիք սմայ կարդալով կամ աւրինակելով միայն Հայր մեղայի արժանի առնել:

զ

300ա Քիլիսցի Զափարիայն եղ յիշատակ ի սբ. Երուսաղէմ, ի դուռն Ս. Յակոբայ, Թվին ՌՃ և Ե (1656):

³⁴ Այնուհետև երկու տող դատարկ:

³⁵ Տպված է «զֆրուհան»: Հապավված ձևով կարդում ենք «ֆրա Յուհաննէս»

1107

ԳԻՐՔ ՎԱՐԴԱՊԵՏԱԿԱՆ

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Բ, № 572

Նորոգող՝ Վարդան Բաղիշեցի

- 464 Նորոգեալ եղև սր. գիրքս բազում տաժանմամբ և յոլով աշխատութեամբ, կարկատելով և զեղծածն գրելով, ձեռամբ իմ՝ մեղապարտ Վարդանի³⁶, պիտակ անուն կրօնաւորի, ի վանքս Ամիրդօլու, ընդ հովանեաւ Յոհաննու Մկրտչին և այլ սրբոցս, ի թվին ՌՃԾ (1656): Յիշեցէք... ինձ և ծնողաց իմոց Ղաւթիյին և Նզիպիյին, և եղբարցն՝ Խօ/շօյին և Խաչատուրին, և աշակերտիս Յոհաննէս սարկաւագին և տէր Գրիգոր քահանային, և ուսուցչին իմոյ՝ Խաչատուր քաջ և արի ընդունապետին. և Աստուած ձեզ ողորմեսցի. ամէն:

1108

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Բ, № 574

Գրիշ՝ Նիկողայոս

Վայր՝ Կաֆայ

- 466 Փառք...: Արդ՝ այսմ աստուածապատում և քրիստոսական տառիս ցանկացող եղեալ այրս այս՝ ամենայն առաքինութեամբ զարդարեալ, խոճայ Կառապետն ետ գրել զսա, յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և իւր ծնողացն և իւր եղբարցն ի պայծառութիւն սրբոյ եկեղեցւոյ. ի թուաբերութեանս ասքանազեան և յաբեթական տումարի ՌՃԾ (1656), և ըստ նորումս շրջանի ԽԱ (41), և ի գալստենէ Կենարարին [ՌՈՄՁ] (1656), և ելիցն Աղամայ ի դրախտէն [ԻՂԱ] (7091)³⁷, ի հայրապետութեան տեառն Յակոբայ և յառաջնորդութեան ամենայն հիւսիսական կողմանց տէր Գրիգորիս օրհնեալ քահանայապետի, զոր տէր Աստուած պահեսցէ ի կամս ողորմութեան իւրոյ: Բայց գրեցաւ սա յաշխարհս Հոնաց և յերկիրս Ղրիմու, ի հոյակապ և ի հոշակաւոր քաղաքիս, որ կոչի Կաֆայ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և Սրբոյն Սարգսի զօրավարին և այլ բազմաճառաք սրբոց, ձեռամբ Նիկողայոսի ոմն անարժանի:

1109

Գ Ա Ն Ձ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 6333

Նորոգող՝ Մակար Հենեցի

- 58բ Փառք..., որ ետ կարողութիւն տկար ոգւոյ և անաւելալ մատանցս անարժան Մակարի, որ հանի ի յաւարտ զԳանձտետրս ի յոսլայելու և զեղծածս գրելու, ի թուականին Հայոց ՌՃԾ (1656), ի դրունս Ս. Կարա-

³⁶ Իմա՝ Վարդան Բաղիշեցի

³⁷ Երկու դեպքում էլ ուղղանկյուն փակագծերում եղածն ավելացրել ենք մենք, հիմք ընդունելով բնագրում նշված արաբերեն թվերը, որոնք վերցրել ենք կլոր փակագծերում:

պետին, և Ս. Աթանազինէ հայրապետին, և Սրբոյն Ստեփանոսի նախաւկային, և Սրբոյն Գրիգորի մերոյ Լուսաւորչին, և Ս. Յարութեան...: Եւ ես անարգա՝ Մակար Հեկեցիս զտկարութիւնն անձին մոռացեալ սկսայ և յաւարտ հանի կամաւք և ողորմութեամբ բարեգութիւն Աստուծոյ: Եւ արդ՝ գիտելի է [զի] Գանձահարս գրեալ էր յեզր Բաղէշ քաղաքի, ի վանքն Գոմոց կոչեցեալ, առ դրունս Ս. Աստուածածնին և Ս. Գէորգայ զաւրավարին, ձեռամբ Կառապետ արեղայի քարտուղարի իմաստնո: և ի յառաջնորդութեան վանիցն առաքելաշնորհ արքեպիսկոպոս տեառն Թումայի, զոր տէր Աստուած ողորմեսցի իւր միւսանգամ գալուստն տէր Կառապետին և տէր Թումայ արքեպիսկոպոսին. ամէն:

1110

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Մ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

Մագիստրոս, № 305

279 Յիշատակ է գիրքս սրբազան առաքելսյն Պօղոսի միշտսի Փաւստանդին, որ ետ զայս գիրքս Բարսեղ վարդապետիս... ՌՃԵ (1656) թուին Հայոց մեծաց:

1111

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Մագիստրոս, I, № 72

238 Վերջին ստացողք Ղարիպշան և կինն Նազլու, որ ետուն յիշատակ ի գիւղն Մաճնիսուն, ի թուին ՌՃԵ (1656), ի դուն Ս. Խաչին:

1112

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

Մագիստրոս, № 6

Զարդարող՝ Մալխաս

21 Սաղմոս առեալ հալալ ընչի[ց]ս իւր, զարդարեցի արծաթաւ, անարժան ձեռք արծաթագործ Մալխասին, Ս. Յակոբ, թիւն Հայոց ՌՃԵ (1656), վասն յիշողութեան...:

1113

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Մագիստրոս, I, № 4

9 [Նորոգեցաւ] ի թվին ՌՃԵ (1656), ի քաղաքին Պասրա, ծախիւք խոճայ Սարգսի:

1114

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Տիրալը վարդապետ, Man., № 4

Գրիչ՝ Մարկոս

ա

97 Յիշեցէք զստացող սորա զհեղաշոգի Թաթուն, և զիս տառապեալ Մարկոս գրիչս մի Հայր մերիւ: Թվին ՌՃԵ (1656):

Ստացող՝ Բաղտասար

բ

Յիշեցէք ի Քրիստոս զըստացող սբ. Աւետարանիս զԹաթուն, և զծնողսն իւր, և զիս զանարժան Բաղտասար գրիչս և զտ (SIC):

1115

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

ՏՅԶՄՎ, № 570

Գրիչ՝ Եգեկիէլ Եպիսկոպոս

1036 Զսակաւ ծրող տառիս Եգեկիէլ Եպիսկոպոս, նաև զստացող սորա Յոնան քահանայ յիշեցէք սբ. աղօթս ձեր, Թվին ՌՃԵ (1656):

1116

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

ՅԶՎՍ, II, № 273

Գրիչ՝ Ամիրաւ Եգեկացի
Վայր՝ Տրապիզոն

ա

954 Վայ և եղուկ ինձ Ռ (1000) բերան, որ կորեալ եմ: Թվին [Ռ]ՃԴ (1655) յունիսի ԻԵ (25) աւարտեցաւ:

բ

953 Փառք...: Աւարտեցաւ գիրքս ձեռամբ տրուպ և անարժան, սուտանուն Ամիրաւէ Եգեկացոյ, ի յամի մարդեղութեանն տեառն մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի ՌՈՄԵ (1655) և Թորգոմեան Թվական ՌՃԵ (1656), և ի Թագաւորութեանն Տաճկաց սուլթան Մանմաթին, և ի կաթողիկոսութեանն տէր Յակոբին, Վաղարշապատ քաղաքին սբ. Էջմիածնաւ[1], և ի հայրապետութեանն սբ. Երուսաղէմայ տէր Աստուածատուրին: Գրեցաւ ի քաղաքն Պաւլոս, զոր այժմ ասեն Տրապիզոն:

Զեռքս երթաւ և գիրքս մնայ,

Եւ մարմինս ի հող դառնա,

Ես ալ մեղաւոր եղայ,

Դժոխոց դռան մատեցա:

Արդ՝ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ հայրք և եղբայրք, թողութիւն խնդրեցէք վասն իմ մեղաւորիս...:

Յիշեսցիք զհայր իմ զմահտէսի Պալին, և զմայրն իմ՝ մահտէսի Նասպաթն, և զկթն եղբայրքն ի[մ] հարազատ՝ զԱխինանն, զմահտէսի Աշրին, զԵադուպն, զԱւաք պարոնն, զՏառուրն և զՅուսէփն...³⁸:

1117

ՄԱՇՏՈՅ

ՅԶՎՍ, III, № 407

Գրիշ՝ Պետրոս
Վայր՝ Սուրս

ա

499

Աղաչեմ զձեզ...: // Յանկացող եղեալ այս աստուածային տառիս մահադասի Խաչատո[ւ]ր և ետ ղծագրել զսայ ի հալալ և յարդար վաստակոց իւրոց, յիշատակ հոգ[ւ]ոյ իւրոյ և ծնաւդացն իւրոց, հարն՝ Սարգսին և մօրն, և կողակցին իւրոյ՝ զԽաւրկէն, և իւր դրստերացն՝ Խանումին և Թորվանդին, և փեսայ Մարտիրոսին, և իւր կողակցին՝ Թորվանդին, և Աստուած անսասան պահէ զիւր ղեռաբո[ւ]յս որդիքն՝ զՅովսէփ, զՍարգիսն, զԹէոդորոս. ամէն:

Եւ ե[ւ]յս առաւել Աստուած ողորմի մահադասի Խաչատո[ւ]րին, և իւր կողակցոյն՝ Խամբէկոյն, և դստերացն՝ Խանումին, Թորվանդին, Մարտիրոսին և ամենայն արեան մերձատրաց...:

Գրեցաւ սր. տառս որ կոչի Մաշթոց, ձեռամբս Պետրոս գրչիս, ի թվին ՌՃԵ (1656), ի յերկիրս Սոկաց, ի գիւղն որ կոչի Սուրս, ի դուռն Ս. Յովաննու Մկրտ[չ]ին և Ս. Գէորգեայ զօրավարին:

Դարձեալ միոյ ողորմի արժանի արարէք զՊետրոս սուտանուն գրիչըս, և զկողակիցս, և զծնողսն իմ՝ զտէր Յակոբ և զԹաւրէզն, և զեղբարն՝ զտէր Աբրայնամ և զմեր ննջեցեալքն...:

Դարձեալ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զոէս Խաչատուրն և զեղբարքն իւր՝ զՄարտիրոսն և զՅոնաննէս, և զորդիքն իւր՝ զՅովաննէս, զԳրիգորն և զՄարտիրոսի որդին՝ զԱւետիսն, և զՅովաննէս, և զդեռաբոյս որդիքն՝ զԴիւան և զՍարխաշն և զծնողսն իւրեանց՝ զԱւետիսն և զԴիւան, և զհօրեղբայրն իւր՝ Յովաննէս, և զկին իւր՝ զՀանիգէն, և զորդին իւր՝ զԴիւաֆն և Աստուած ողորմի ասացէք սոցա. ամէն...:

Կրկին անգամ Աստուած ողորմի ասացէք զմահադասի Խաչատուրն, զԴաւիթն, զոէս Խաչատուրն, զԱկակոսն, և Զափաւէն, և զտէր Ներսէսն, և զտէր Յովաննէս, և զտէր Յուսէփն, որ կամեցան...:

Նվիրատու՝ մանգեսի Խաչատուր

Բ

Եւ՝ Խաչատուր մահադասի տուի զՄաշտոցս ընծայ Գէորգեայ[ի] զօրավարին, ի գեաւղս որ կոչի Արքենց: Եթէ մերոց կամ յաւտարաց ծախէ կամ գրաւէ՝ նա մասն ղՅուդային առցէ և ղխաչանողացն. ամէն:

³⁸ Բ - Գիշատակարանի ընդհանուր շարադրանքը տե՛ս 1657 թվականի շարքում, № 1162 գ հիշատակարանում:

1118

ԱԻԾՏԱՐԱՆ

ՄՅՁԵՊ, V, № 1549

Գրիշ՝ Յոհաննէս Հիգանցի
վայր՝ Երուսաղէմ

312 Փառք..... Ուստի և տեսեալ զսորայս անճառ փրկագործութեան խորհուրդ, ես՝ Հիգանցի Յովանէս, զոր ի վաղուց հետէ ցանկայի աստուածախաւս այսմ մարգարտաշար, լուսափթիթ սբ. Աւետարանիս, գրել յիշատակ բարի հոգոյ իւրոյ և ծնաւդաց իւրոց, այլ և որդոց և դստերաց, զարմոց և զաւակաց և ամենայն արեանառու ազգ և ազանց, արանց և կանանց, ծերոց և տղայոց, կենդանեաց և ննջեցելոց, յիշատակ է ի սբ. Երուսաղէմ, ի դուռն Ս. Յակոբաւ[յ], ի վերա սբ. աստուածածնի գերեզմանին....:

313 Ենորհիւ Տեառն սկսայ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի զաստուածախօս և զաստուածաբնակ տառս, զլուսազարդ սբ. Աւետարանս, ի լաւ և յընտիր աւրինակէ, ի մեծ թուականիս Հայոց Ռ և ՃԵ (1656) ամին, ի սբ. քաղաքս Երուսաղէմ, ընդ հովանեաւ Ս. Յակոբաւ[յ] առաքելոյ գլխադիր սբ. դամբարանին, ի հայրապետութեան սբ. || տեղեացս Աստուածաւոր սբ. և առաքինի, քաջ և արի, աստուածաբան և ճգնազգեաց, երջանիկ վարդապետին:

Ի յայսմ ամի նենգաւոր ազգն Յունաց, պատրիարզն Երուսաղէմի, ի Ստամպոլ ծածուկ, ի թագաւորէն խատուշէրիֆ է հաներ, թէ յԵրուսաղէմ քաղաք Ս. Յակոբ բաղչաներով, Ս. Հրեշտակապետն Ս. Փրկիչն, Ս. Մնունդ Գ (3) օտայն, որ վերա դռան, և դուռն այլ մերն է, հայեր զօճով են առեր: Եւ մեր հայրապետ Աստուածաւոր վարդապետն երբ լսեց զայս բանս, հարցան ի դատաւորէն, թէ իրա՞ւ է այս բանս: Դատաւորն հաներ էր գնոցա խատուշէրիֆի սուրաթն, կարդացեր, որ այնպէս էր եղեր: Եւ լաւ իւր աշակերտօքն, որն որ ծովով և որն ցամաքով, տկար և ցաւալից անձամբ, լալով և հառաչելով գնաց ի Ստամպոլ, ի դատ առ թագաւորն: Եւ ազգս Հայոց որ ի սբ. Երուսաղէմ կային սգով լցաք: Եւ ինքն լալով և հառաչելով հայցէր, թէ յՈվ հարք և եղբարք, մայրք և դստերք, հոգեւոր որդիք մեր ի Տէր, հայցեմք ի ձէնջ, զի զՍ. Աստուածածինն հանապազ ի Ս. Տնօրինականքն միջնորդ և բարեխօս առնէք, որ մեր բանն Աստուծով յաջողմամբ լինի, որ Հայոց վիճակն, որ Ռ (1000) տարի այլ աւելի մեր ձեռս է, հաստատէ և հաստատ մնա:

Զոր և գոհութիւն և փառք Աստուծոյ բիւր անգամ, որ Եղիազար վարդապետն, Աստուածաւոր վարդապետի կամակցութեամբ և Հայոց մեծամեծ իշխանացն մտեալ էր առ թագաւորն և ծանուցեալ էր սիջիլ սուրաթով, որ մեր Հայոց է եղեալ ՌԳՃ (1300) տարով, կրկին հաստատեցաւ Աստուծով: Եւ Եղիազար վարդապետն տեղապահ Աստուածաւորայ եկն ի սբ. Երուսաղէմ ի հայրապետութեան սբ. Էջմիածնաւ[յ] տեառն տէր Յակոբիւն, և Սըսայ Թորոս կաթողիկոսին, և Աղթամարաւ տէր Սաեփանոս կաթողիկոսին, և ի թագաւորութեան այլասեռից սուլթան Մաքսուժադ խոնդարին և մերոյս պարոնութեան խան Մամմուաիւն, ի դռն և վշտաշատ ժամանակիս, յորում նեղիմք ի հարկապահանջութենէ այլպզ-

գեաց, քանզի ևս քան զևս սասականայ բռնութիւնն և նեղութիւնն ի վերայ աշխարհիս, ևս առաւել ազդիս Հայոց, զոր յուսամբ և խնդրեմք և հայցեմք ի յամենառատ քաղցր կամք մարդասիրէն Աստուծոյ, որ վերջստին նորոգեսցէ, կանգնեսցէ և հաստատեսցէ զաթոռ և զգաւազան իշխանութեան հայրապետին մերոյ և զթագաւորին յառաջին սէր և ի միաբանութիւն, և աներկիւղ և անվնաս պահեսցէ զազգս Հայոց յամենայն հէնից և հնարից սատանայի, ի պէսպէս շարաց և փորձանաց՝ ներքս և արտաքոյ. ամէն:

Արդ՝ որք ճաշակէք յամենառատ սեղանոյս և վայելէք յաստուածային բուրաստանէս, և հանդիպիք տեսութեամբ սբ. Աւետարանիս, կարդալով կամ արինակելով և կամ հարեանցի տեսանելով, զաւելորդն բառնայք և զպակասութիւնն լնութ, և այլ և այլ խոշորութեանս և սխալանացս անմեղադիր լերութ, զի կար մեր այս էր: Վասն որոյ երեսս ի գետնի դնելով, աղաչեմ զմանկունսդ սբ. եկեղեցւոյ, զի լի սրտիւ և յիշեցէք մաքրափայլ յաղօթս ձեր զՎարդեռես անարժան դպիրս:

Արդ՝ փափաքող եղև ի սբ. մատենիս աստուածասէր և հաւատարիմ Մելիքն անուն քրիստոնեայն, որ ըստացաւ ըզսա ի հալալ արդեանցն, և եդ յիշատակ ի գիւղն Խասկալ, ի դուռն Սրբոյն Յակոբայ, իւր հոգուն և իւր ծնողացն՝ Միքիմեանին, և մօրն՝ Ոսկուն, Մելիքնին, և մահտեսի Աւետին, և Վարդանին, Կառապետին, և Յովանէսին, Մաթէոսին և ամենայն արեան մերձաւորաց, զարմից և զաւակաց նոցին...:

Այլ և յետ Եղիազար վարդապետի գալուն յԵրուսաղէմ, Երուսաղէմայ հոռմի պատրիարզն կրկին գնաց ի Սաւմայօլ և խոստացեալ զինչ խնդրէ թագաւորին, թէ այլի առնու: Յանկարծ իւրեանց շար կամօք որ ունին, թուղթ կու գրեն առ իւրեանց թագաւորն ի Մոսկով և յամենայն տեղիս, թէ ճիշտ կանէք ի Սաւմայօլ մարդ չի կայ, ելէք եկէք ի վերա որ առնուք: Յանկարծակի ծովու վէզիրին ի դէպ կու գան, զթղթերն կու տեսնուն և առնուն բերեն առ թագաւորն, և ձայնեալ էր զհոռմի պատրիարզն թագաւորն, թէ ճշան զքո մօհրն՝ տուր տեսնումս. և տեսեալ էր այն մօհրովն էր թղթերն: Յայն պահ կախել էր տըւեր զպատրիարզն և որչափ իւր համախոհ կային: Եւ Ը (8) օր կախ էր թողեալ, յետոյ իջուցեալ էին և կապեալ ի ձիոյ ագի և տարեալ այնպէս ի ծովն ձգած: Եւ յԵրուսաղէմայ || պատրիարզն շատ էին որոնեալ և ոչ էին գտեալ: Յայսպիսի նենգաւորաց միջի կամք հանապազ, և դեռ զվերջն ոչ գիտեմք ինչպէս պիտի լինի, բայց յոյս Աստուածածին ունիմք, որ բարեխօսէ յիւր միածին Որդին, զի փրկեսցէ ի յերեւելի և յաներևութ փորձանաց:

1119

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՄՅԶԵՊ, VII, № 1965

Գրիչ՝ Վարդեռես դպիր
Վայր՝ Կ. Պօլիս

543

Փառք...: Գրեցաւ սբ. Յաւետարանս լաւ և ընտիր օրինակէ, ի մայրաքաղաքն Կոստանդինուպօլիս, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Գէորգեայ, որ

այժմ ասի Սուլու Մանաստիր, ձեռամբ Վարդերես դպրի, Թվին ՌՃԵ (1656):

Արդ՝ աղաչեմ գձեզ, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ օրինակելով:

1120

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

ՄՅՁԵՊ, VIII, № 2452 (1656 թ. առաջ)

113 Ղարիպշին կին Նազումն յիշատակ երեստ Մաշտոցս և նորընծա տէր, Նէրսէսին իւր հոգուն և իւր ննջեցելոցն. ամէն:

Գրեցաւ յիշատակս Թվին ՌՃԵ (1656), զոր տէր Աստուածն մեր բարով վայելել տացէ. ամէն:

1121

ԹՈՒՂԹՔ ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ ՆԵՐՍԻՍԻ ՇՆՈՐՀԱԼԻՈՅ ԵՒ ԱՅԼՆ

ՏԵՐԱՎՋ, № 473

Ստացող՝ Յովանէս Երէց

ա

739 Արդ՝ և ես մեղաւոր և անարժան Յովանէս, որ միայն անբաւարար քահանայ և ոչ գործով, գրեւ տվի³⁹ զայս Ընթահանական գիրքս, յիշատակ ինձ և ծնաւդացն իմոց, հաւրն իմ՝ Տաւութին և մարն իմ՝ Գաւալին, և պապն իմ՝ Պաբին, և հաւր պապն՝ Նադարին, և կողակիցն իմ՝ Սէլֆուրին, որ տղա տիովք փոխեցաւ առ Քրիստոս, և եղբարցն իմոց՝ Մելֆումին, Բաղումին, հանգուցեալ եղբարքն իմ՝ Աղան Յովանէսն, Շանսուարն, Դասբարն, և քորքն իմ՝ Աղիխանն, Լաբիխանն, որ փոխեցան առ Քրիստոս և ինձ մեղաւոր Յովանէս երիցոյս ջերմեռան[դ] սրտիւ և ուղիղ հաւատով ի լի բերանով Աստուած ողորմի ասացէք:

Որ ետոյ վաղմ ի դուռն Ս. Աստուածածնի, ի վայելումն քահանայիցն ի սբ. բուրաստանէս, որ է Աւետարան, որ անունն Կենսաբեր կոչի, մէկ Ընթահանական գիրքս, մէկ Յիսուս որդի, յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց. և եղբարց իմոց, և ազգականաց իմոց. հայրն իմ՝ Դաւութին և մօրն իմ՝ Գօգալին, և պապն իմ՝ Բաբին, իմ հօր բաբին՝ Նադարին, և իմ մօր ծնողացն՝ Միբաբին և Ուսախանէ, և զհօրեղբայրն իմ՝ Յակոբն, և զորդիքն՝ Յովանէսն, Մաթոսն, իւրեանց մեղաց թողութիւն խնդրեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք ըզտէր Յովանէսն, և զմեծ եղբայրն իմ՝ զՄելֆումն, և զամուսին իւր՝ Սէլֆուրն, և զորդին իւր՝ զտէր Դաւիթն, և զամուսին իւր՝ Վառվառն, և զորդին իւր՝ Աւետիքն, և հանգուցեալ Կարապետն, որդին՝ Գաւալարն, զամուսին իւր՝ Սանդուխտն, և որդիքն իւր՝ Անգրիասն, Գրիգորն, Մելֆումն, դստերքն՝ Խանումաղայն, Սառայն, հանգուցեալ որդիքն՝ Գրիգորն, դստերքն՝ Աննայն, Մարին, յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք զտէր Յովանէսն, և զմիւս եղբայրն՝ Բաղումն և

³⁹ Զեռագրի մի մասը ընդօրինակվել է ուրիշի կողմից 1624 թ.: Այս հիշատակարանը անհասկնալի ժողովածուի Բ հատորում՝ 1624 թ. շարքում:

710 զամուսինն իւր՝ Նազազն, և զորդին՝ Յակոբն, և զամուսին իւր՝ Դիտամն, և զորդիքն՝ Սահակն, Ոսկանն, և հանգուցեալ Ովասափն, և միւս ամուսինն՝ // Սիպուհի, և զդուսարն՝ Մաբամն, և զմիւս որդին՝ Սիմոնն, և զամուսինն՝ Նազուլմն, և զորդիքն իւր՝ Աղայն, Բաղասաւրն, և Բաղումին, դստերացն՝ Հովսիփմէն և հանգուցեալ Գուլաղէն, յիշեցէք... Եւ ես՝ տէր Յովանէսս խնդրեմ ի Քրիստոսէ Աստուծոյ, որ զձեր և մեր մեղացն թողութիւն առնէ. ամէն...:

Գրիչ՝ Կիրակոս Երէց

P

Եւ զըծող սորին Կիրակոս Երէցս յիշեցէք ի Քրիստոս, ի թուականիս Հայոց ՌՃԾ (1656):

1122

Կ Ա Ն Ո Ն Ա Գ Ի Ր Ք

CBNMac, № 171

Վայր՝ Զախօւֆ

91 ՌՃԾ (1656) թուին գրեցաւ կանոնքս, ի զիւղն որ կոչի Զախօւֆ⁴⁰, ի դուռն Ս. Խաչին:

1123

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ն. Միքայելյան, «Էջմիածին», 1965 թ., Ը—Բ, № 227

ա

110 Յիշեցէք ի բարին ստացող սբ. Աւետարանիս Ամիրսուաթէնց խաւջայ Սաֆարն, և կողակիցն իւր՝ Խանգաւէն, և իւր որդին՝ Ըստեփաննոսն, և դստերքն իւր՝ Կատարինէն, Սալարխանումն, Մատիլինէն, հարսն իւր՝ Լէլէ, և որ կարդայ կամ օրինակէ, լի բերան ողորմի ասէ, և ինքն յիշեալ լիցի ի Տեառնէ: Կրկին անգամ յիշեցէք խօշայ Սաֆարն, և կողակիցն իւր՝ Խանգաւէն, և 'անդրանիկ որդին իւր՝ Ըստեփաննոսն, որ խոստացան սբ. Աւետարանս ի հալալ ընչից իւրոց, ետուն վաղմ առ դրան Ս. Ըստեփաննոսի, յիշատակ իւրն և իւր ծնողացն, և որ կարդայ լի բերանով ողորմի ասէ, և իւր հոգւոյն Աստուած ողորմի գալստեան իւրում. ամէն:

F

Աւարտ եղև թուին ՌՃԾ (1656) և յիշատակ ետուն ի դուռն Ս. Ստեփաննոսի, որոյ Տէր ողորմեսցի. ամէն:

1124

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ծ Ո Ի

ՅԶԲԱԻԱ, ԲԾ

Գրիչ՝ Իգնատիոս

Վայր՝ Յիպրանմեկ

51 Յիշեցէք ի Քրիստոս և Աստուած ողորմի ասացէք ստացողի գրքիս՝ բարեպաշտօն տանուտէր Մկրտչին, և ծնողացն՝ Աստուածատուին, և

⁴⁰ Արդյո՞ք Բագրևանդ գավառի Զաղօնք գյուղն է:

Կովամին, և Սառային, և Եղբարցն՝ Կիրակոսին, Ղազարին, Սուփասին, Մարտիրոսին, Յունանին, Աւետին, և Կողակցացն՝ Մարգարին, Կօզալին, Հօռմին, Սալամին, և Ալմաստին և Յնային... և որդւոցն նոցին՝ Նազարին, Սիմէոնին, Աւետին, Աստուածատուին, Գրիգորին, Խաչատուին, Աբրահամին, Սահակին, Յովսէփին, Յարութեանին, Խըլզաթին, և դստերաց նոցին՝ Վարդիաթունին, Խանադին, Անանին, Եղիսին, Զիյմաթին, Խուրվանդին, Նուպարին, Տիլպարին, Շուշանին, և Զմրութին, և Սառային, և Գայիանին, և ամենայն ազգականաց նոցին, ամէն. այլ և Իգնատիոսին՝ յիշատակարանի գրողիս, և ծնողաց իմոց. ոյք յիշէք՝ յիշեալ լիչիք յարքայութեանն Աստուծոյ. ամէն: Գրեցաւ ի թվին ՌՃԾ (1656), ի Յիպրաւանի:

1125

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

ՅՅԹԱԽԱ, Զ 71 (1364 թ.)

1136

Նորոգող, կազմող՝ Մարտիրոս Երէց Արդ՝ վերըստին նորոգեցաւ գիրքս, որ կոչի Մաշտոց և կազմեցաւ ձեռամբ մեղսամած և անարժան Մարտիրոս Երիցու, որ զանունս իմ ունիմ և զգործս ոչ. վա՛յ զիս Ռ (1000) բերան. թվին ՌՃԾ (1656):

Դարձեալ ողորմի տէր Եղիային, զոր ետ զսա նորոգել յիշ[ա]տակ իւր:

1126

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՅՅԱԲ, Մ 177

Գրիշ՝ Խաչատուր Լէնցի
Վայր՝ Անկիւրիա

ա

865

Զթափուրս ի բարեաց // և զփարթամս ի չարեաց, զեղկելի գրիշս՝ Խաչատուր Լէնցի, աղաչեմ [յիշել] ի Տէր և Աստուած յիշողացդ ողորմեսցի. ամէն:

Ստացող՝ ալէր Ղազար և այլք

բ

Թվին ՌՃ և Ե (1656)-ին, ի հայրապետութեան սբ. էջմիածնաւ[յ] տեառն Յակոբ կաթողիկոսին, և առաջնորդութեան քաղաքիս Անկուրիոյ Թոխաթցի արհեպիսկոպոս Մինաս վարդապետին, և թագաւորութեան Իսմայելացոց սուլթան Մէ<մէ>մէտին, մեք՝ Ս. Քառասունք եկեղեցւոյ քահանայքս՝ տէր Ղազարս, տէր Գրիգորս, տէր Յարութիւնս, մեր առաջնորդի ջանիւքն գրել տրինք զայս Շարակնոցս, ի յաթոռն մեր Ս. Աստուածածնի վանքն, և յետոյ, աստուածասէր քրիստոնեայքն կամեցան վասն իւրեանց հոգոյն և վասն իւրեանց ծնաւդացն յիշատակ գնել, որպէս ասէ մարգարէն, թէ. «Երանի որ ունիցի»:

1127

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Արժնեան, «ՀԱ», 1962 թ., էջ 40—42

Գրիշ՝ Աւետիս Բաճաճայ
Վայր՝ Սընսոստ

ա

Զսակաւ ծրողս և նկարիչ մրողս, և տառիս կաղմող, և ծաղկօղս
Աւետիս Բազմամեղ քահանայ, յիշեա առ Քրիստոսս, աւգնեա Տէր տկա-
րիս, որ հասնիմ աւարտ Մ[ա]շտոցիս ողջամար:

բ

Յիշեա ո՛վ եղբայր զփափուշկար Կիրակոսն, և իւր եղբայր Տօնա-
սլեան, որ մէկ ձևիչ հտունն ինձ քօսալա բերելոյ համար:

գ

Ա՛խ զինչ արարից, մեղքս բազում է և օրինակ դրոյս սխալ, ծուռ և
անուանս կորսաիչ, հողուոյս խիստ վնաս:

դ

Ա՛խ վայ մեղսաներկ գրչիս, որ շատ յոլով տեղէ տեղ փոխելոյս,
միտքս շմորէ անկեալ, ոչ կարեմ ուղիղ գրել:

ե

Արդ՝ անկ ելեալ կատարեցաւ Ծօթն խորհուրդ եկեղեցւոյ և լէ (37)
կանոնս, որ է կարգաւորութիւն քրիստոնէութեանս, ձեռամբ անիմաստ
և փծուն, մեղսամած և մեղսաներկ[ի] Բ Տ Զ Ր Լ-ն⁴¹ յետեալ ևեթ երի-
ցուկ հիքէ: Գրեցաւ սբ. տառս ի յերկիրս Շամբոռայ, ի զեօզս որ կոչի
Սընսոստ, ի թուաբերութիւնս հայկազեան մեծ տումարի տասն հարիւր
երկ յիսուն և հինգ (1656)⁴² մմի եղև աւարտ այսմ տարի: Եղև ցանկա-
ցող սբ. տառիս և ստացող սբ. Մաշտոցիս հեղահոգի բարեմիտ և նորա-
բողբոջ, դեռաբոյսիկ Ներսէս քահանայ, որ ստացաւ զսբ. գիրքս ի հա-
լալ արդար վաստակոց, յիշատակ իւրն և իւր կենակցին՝ Սանդրխտոյն,
և ծնողացն իւրոյ, հօրն՝ Ղազարին և երկու կնոջն՝ Գուլաղին և միւսոյն՝
Խանին: Եւ դարձեալ յիշեցէր զտէր Ներսէսի եղբայրն՝ հարազատ
և անդրանիկ Սարգիսեան, որ ի սկսման տարւոյ Մաշտոցիս ինքն և իւր
հայր Ղազարն փոխեցան առ Քրիստոսս Աստուած: Եւ յիշեցէր զՍարգի-
սեանի ամուսինն՝ Փարին, և զաւակաց սոցին՝ Թամուրին, և քուերն՝ Գու-
լին, և այլ եղբարցն՝ Ղառախանին, Միգանին, Գրիգորին, Դաւթին, և
յետ սոցին փոքունց Խաչատրին և Մարտիրոսին: Դարձեալ յիշեցէր զտէր
Ներսէսի քոյրքն՝ զմեծն Գօգալն, Ղուքին, և յետ սոցին Մարիանն և
զՍառիկն, և կրտսերն՝ Թանկազիգն: Աստուած իւրեանքն անփորձ և ան-
սասան պահեսցէ հոգւով և մարմնով: Դարձեալ յիշեցէր զտէր Ներսէսի

⁴¹ Եղբայրագիր ծածկագիր է. կարդացվում է Աւետիս:

⁴² Այսինքն՝ $[(10 \times 100) + (2 \times 50)] + 5 + 551$: «Գրեցաւ-ից մինչև «(1656)», տե՛ս նաև
Ղ. Փիքալեւսյան, Նշխարք, հտ. Ա, № 326, էջ 225բ, ձեռ. № 6273, էջ 568բ:

հօրեղբայրն՝ Փանոսն, և հանգուցեալ կինն իւր՝ զՄարիանն, և որդոցն՝ Յովանէսն, Մարտիրոսն, Մատուռն: Դարձեալ յիշեցէք Խանին, որ մի շատ ծողեր ետ վարձուց համար: Աստուած զինքն ի բարին յիշէ: Եւ յետ աստեացս կրկին յիշեցէք զտէր Ներսէսի մայր Խանին, և իւր ծնող հայր Մխիթար, և եղբարցն՝ Վէլիխանն, Առաքէլն և ամենայն աղդ և ընտանիքն յիշեալ լիցին ի Քրիստոս: Դարձեալ և կրկին անգամ յիշեցէք զտէր Ներսէսն հանդերձ ազգականօք, ծնողօք, կենդանեօք և ննչեցելովք, ամենայնօք որ վերոյ գրեալ կան հաւասար. ամէն: Դարձեալ յիշեցէք զտէր Ներսէսի ընկեր և ընկերակից, փառաւոր և փառահեղ, զմաքրամիտ, սրբասնունդ Յակոբ քահանայն, որ է տէր Ներսէսին հոգևոր հայր և եղբայր, համշիրակ և համախոհ. և ինձ գծողիս յոյժ սիրելի և Կարկառ գեղին աւագ քահանայ նա կոչի: Աստուած ինքն մշակ առանց ամօթոյ արասցէ և յետ աստեացս յերկնից արքայութիւնն դասեցէ: Եւ զիս զյանկեալ գրծող Աւետիս բազմամեղ քահանայ յիշեա առ Քրիստոս հանդերձ ամուսնով, որ անուամբ Դշգիլի կոչի, նայլ ծնող հայրն իմ՝ Առաքեալ քահանայ և մայրն իմ՝ Նազլուխան յիշեցէք...: Եւ յիշեցէք զիմ յուսուցիչ տէր Մխիթարն և ընդ սմին զյուստայ Կիրակոսն, որ մէկ մամուլք շնորհեց մեզ. ամէն:

1128

ՅԱՂԱԳՍ ԲՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐԴՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ՆԻՒՍԱՅԻՈՅ

Վ. Թորգոմյան, «Բազմավէպ», 1923 թ., էջ 140

Գրիշ՝ Աբրահամ

ա

Գրեցաւ ի թուին Հայոց ՌՃ և Ե (1656) ամի, ձեռամբ անարժան և անիմաստ Աբրահամ մեղաւոր դրչի. ա՛խ վայ է ինձ:

Ստացող՝ Թումա

բ

Յամի հազարերորդի հարիւրորդի և հինգերորդի (1656) թուականութեանն Հայոց, ես աճալիկաբ և ամենավարան Թուման, ի Գողթ գաւառէ և ի գեղջէն Վանատայ, անուամբ լոկով ընկալեալ զբանասիրացն յորջորշմունս, այլ ի համախումբ ընթացից նոցին բազմազան տարբերութեամբ տարակացեալ...:

Որովք մշտապէս հարեալ ի խղճէ, ոչ առնու ի սփոփանս աղէտից իմոց, ուստի ստացայ զհամեղաբան մանուածս, հոգէկիր նրբանքնին առն Աստուծոյ Գրիգորի Նիսացւոյն, գնաղագս բնութեան և կազմութեան մարդոյս և Վասն կուսութեանս ևս...: Եւ արդ՝ ցաւագին անձամբ և խոնաւուտ տեսարանօք, աղաչեմ զհամայն տեսողսդ այս մատենի, յիշման առնել արժանի զամենապատիկ խոցոտեալս ի յոգի զԹումա բանի սպասաւորս...: Եւս և մաղթեմ յիշատակել զիման, որ են ըստ մարմնոյ արեանառութ, զհայրն իմ՝ զՆուրիջան, հանդերձ մարբ, և զեղբարսն զհարազատ՝ զԳրիգոր, զԱրիստակէս և զՅակոբ, և զորդի եղբօր իմոյ զՍիմոն դեռաբոյսն, նաև զքոյրն մեր՝ զկրտսեր զԱնիկն, և զայլ ամենայն արեան մերձաւորսն իմ՝ զկենդանիս և զհանգուցեալս ի Քրիստոս...:

1129

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄՈՎՍԷՍԻ ԽՈՐԵՆԱՑԻՈՅ

«Արձագանք», 1888 թ.

Գրիշ՝ Մարգար

Վայր՝ (Նոր) Զուլայ

113

Պատմագիրքս յիշատակ է Յակոբ հայկակոպոսին, ի վայելումն ան-
ձին իւրոյ, Արդ՝ գրեցաւ սա ի թվականութեանս Հայոց ՌՃԵ (1656), և ի
հայրապետութեանն տեառն Յակոբայ ի տոհմէն Զուլայեցի, և ի թագա-
ւորութեան Պարսից փոքր շահ Ապասին, որդւոյն շահ Սէֆին, որդւոյն մեծ
շահ Ապասին, ի քաղաքն Շոշ որ է Սպանան, ի գիւղաքաղաքն Զուլայ, և
արհի հայկակոպոսին մերոյ Դավիթ վարդապետին: Որք հանդիպիք սմա
և կամ օրինակէք, յիշեցէք ստացող սորին հաւատարիմ ի Տէր վկայասէր
և հետևողք բարեացն նախնեաց և հեզահոգի Յակոբ հայկակոպոսն, և
զղալիր Մարգար գրիշս, ի տէր Յիսուս, որում վայելէ փառք և պատիւ և
իշխանութիւն, որ է արհնեալ անզրաւ յաւիտենից. ամէն:

1130

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Աղավնունի, Այցելութ, էջ 356—357

Գրիշ, նվիրատու՝ Յովնանէս

Վայր՝ Երուսաղէմ

... Դարձեալ Աստուած ողորմի ասացէք ստացողի սբ. Աւետարանիս
Յովնանէս գրիւս, որ ի թվին ՌՃԴ (1625) եկայք ի սբ. Երուսաղէմ և
այսքան տարիս զվանաց ա[ւ]րհնութեան նամակներն կու դրէաք, որ
յամենայն երկիր կու յուղարկեն ի միաթարութեան պատճառս, կա՛ որ
ողորմութիւն է յուղարկած, թէ հասաւ ձեր ողորմութիւն, և կա՛ որ յորդո-
րանք և վասն սբ. տանս դատաստանի, որ զան յերկրպագութիւն լուսա-
բուղիս սբ. գերեզմանին և ամենայն սբ. տնօրինականացս Քրիստոսի:
Թվին ՌՃԵ (1656) աւարտեցի զսբ. Աւետարանս և եղի յիշատակ ի Ս.
Մնունդ ի Հայոց վիճակն՝ ի Աստուածածնայ եկեղեցին...:

1131

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՄԱՏԹԷԻ ԱԻԵՏԱՐԱՆԻ

Երևան, Մ 1296

Գրիշ՝ Դազար
Վայր՝ Շղգենի

ա

46ա Զեղկելի հողս, զանարժան գծողս, դանպիտան ծառայ Դազարոս, աղաչեմ զձեզ յիշեցէք ի Տէր:

բ

364ա Փառք... Արդ՝ գրեցաւ սա ի գաւառն Սեբաստիոյ, ի գեսուղն որ կոչի Շղգենի, ի դուռն Ս. Սարգսի և Ս. Արսենի, ի յառաջնորդութիւն Ս. նշանի Մելքիսեփ վարդապետի, և ի հայրապետութիւն տեառն Յակոբայ և տէր Խաչատուրի: Արդ՝ աղաչեմ զամենեան, որք հանդիպիք այսմ քաղաածու գրքիս, յիշեսցէք յաղօթս ձեր զանարժան գծող սորա զԴազար սարկաւազն և զծնողսն իմ՝ զԱւդու Պային և զմայրն իմ՝ Շազատան, և զեղրարքն իմ՝ զՄինասն և զԻնումասն և զայլ ամենայն մերձաւորսն իմ: Արդ՝ գրեցաւ սա ի Թուականիս Ռ և ՃԶ (1657), մարտ ամսոյ Թ (9): Յոյժ աղաչեմ զձեզ արտասուելից աչօք և սրտիւ հառաչմամբ, յիշեսցէք յաղօթս ձեր զԴազարն և դուք յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ. ամէն:

1132

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՏԵՐԱՎՋ, Մ 130

Գրիշ՝ Բարսեղ Բաճանայ
Վայր՝ (նոր) Զուղայ

ա

178 Վայ քեզ Բարսեղ քահանայ... վայ ինձ հազար եղուկ ու վայ ինձ...

բ

179 Զանարժան գրիշ Բարսեղ երեցս յիշեցէք և դուք յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ:

գ

Փառք... Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի Թվականէս Հայոց ՌՃԶ (1657) ամին, մեհեկի ԻԴ (24) և ապրիլի ԻԹ (29), ձեռամբ սուտանուն

Բարսեղ քահանայիս, անիմաստ և տխմար գրչի... ի գիտաքաղաքիս Ջուղայու, ընդ հովանեաւ Ս. Յովանիսի, ի հայրապետութեան տեառն մերոյ Յակոբի, երէց[ս]երանեալ հայրապետի, և ի վերատեսչութեան նահանգիս ընդհանուր Պարսկաստանի, հեզահոգի արհեպիսկոպոսի և շնորհարաշխ տեառն Դաւթի, որ է բնիկ քաղաքիս մերոյ Ջուղայու, և ի թագաւորութեան Պարսից շահ Աքասուն:

Եւ արդ՝ որք ճաշակէք աստուածային բուրաստանէս... յիշեալք յազօթս ձեր Բարսեղ քահանայիս, և ղծնօղքն իմ՝ զՍարունկն, և զՍաքունմն, և սնուցիչն իմ՝ Բօղչիկն, և եղբարքն իմ՝ զԱփկաբն և զՂազարն, և քերքն իմ՝ ըզՄախառումփաշէն և Յիշխանն, և կողակիցն իմ՝ զԴիւսունն, որ է հանգուցեալ առ Քրիստոս, և լի բերանով յիշեցէք, և դուք յիշեալ լիշիք ի միւսանգամ գալստեանն նորա. ամէն: Արդ՝ յիշեցէք ի Քրիստոս զգծողս սորին Բարսեղ քահանայն, և ղհոգևոր հայրն իմ՝ զտէր Յակոբն, և եղբայրն իմ՝ զտէր Պետրոսն և զտէր Կիրակոսն, որ բազում աշխատեցայ և ուսուցի զգրագրութիւն, և Աստուած անփորձ պահեսցէ զնոսա ի շարէ. ամէն: Ո՛հ, ո՛հ, ո՛հ հազար բերան...:

Ստացող՝ Յովասափ

Պ

Արդ՝ գրեցաւ և աւարտեցաւ սբ. Աւետարանս ի դուռն Ս. Բեթղեհէմ, և ըստացաւ զսա Յովասափն ի հալալ ընչից իւրոց և ետուր զսա յիշատակ իւր և իւր ծնողացն. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՅովասափն, և իմ ծնօղքն՝ զՀինաքաշ Գալուցն, և կողակիցն իւր՝ Եղիսաբեթն, և հայրն իմ՝ զՅովասափն, և նորին կողակիցն իւր՝ Ազիզն, և որդին իւր՝ հանգուցեալ Սաթլըզմիշն. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՏէրունն, և նորին կողակիցն. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զԳալուցն, և զնորին որդին՝ Էվազն և կողակիցն իւր՝ Մարիամն, և որդին իւր՝ Աղազալուցն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զԳալուցն, և որդին իւր՝ Առաքելն, և կողակիցն իւր՝ Թիւմանդն, և նորին որդին՝ Իսրաէլն, և դուստրն իւր՝ Նանիւն. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զԳալուցն, և կողակիցն իւր՝ Թիլիկն, և դուստրն իւր՝ Գիշխունն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զԳալուցն, և իւր կողակիցն՝ Ազսաբերն, և իւր դուստր Դիշխունն, Ուսաիանէն, Մարիամն, Խոռասիմին, Ազիզն, Վարդէրն, յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զստացող սորա զՅովասափն, և <իմ> կողակիցն իմ՝ Վառվառն, յիշեցէք...: Զգծող սորին Բարսեղ քահանայն յիշեցէք...:

Ե

178

Ես՝ Յովասափս ծառայ Քրիստոսի, որ ստացաւ զսա ի հալալ վաստակոց իմոց և ետուր զսա յիշատակ ի դուռն Ս. Աստուածածնին, և ես ծառայ Մաթէոս աւետարանչին. ամէն: Ո՛հ, ո՛հ, ո՛հ հազար բերան վայ քեզ, ով գերի թշուառական, վայ քեզ...:

1133

Խ Ո Ր Հ Ր Դ Ա Տ Ե Տ Ր

ՄՅՁԵՊ, VII, № 2273

Գրիշ՝ Գրիգոր երէց

367

Գրեցաւ և աւարտեցաւ ոսկիազարդ և ծաղկափթիղ տետրս Խորհրդեան, ի մայիս ամսոյ ժԸ (18)-ին, ի խնդրոյ երիցս երանեալ և երջանիկ հայրապետի և սրբազան կաթողիկոսի՝ տեառն տէր Պետրոսի, վերադիպողի սրբոյ յաթոռոյն Գանձասարայ, որ և ետ ձեռն և զարդարեալ պայծառացոյց և վայելչացոյց հաստատ կարգաւորութեամբ, և եղև երկրորդ լուսաւորիչ տանս Աղուանից, որոյն տէրն փառաց Աստուածն ամենայնի լուսաւորեսցէ զհոգի և զմարմին նորա...:

Արդ՝ և ես նւաստս և յետնեալս ամենայնէ՝ Գրիգոր բազմամեղ էրէցս գրեցի և ծաղկեցի զսա բազում աշխատութեամբ, ի թվականութեանս Հայոց ՌԺ և Զ (1657) ամին. իսկ ոչ թէ վասն ինչ իրաց և վարձու աշխատեցաւ, այլ վասն հայրական գթոյն և խնամոցն, զոր ունի առ անարժան ծառայս իւր: Վասն որոյ երես անկեալ աղաչեմ զդասդ կարգաւորութեան ձերոյ, բոլոր սրտիւ երկար կեանք խնդրել ի Աստուծոյ ղվերողրեալ հօրն մեծի...:

1134

ԺԱՄԱԳԻՐՔ, ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ

Զմատ, № 445

Գրիշ՝ Մելիք

Վայր՝ Վենեաիկ

ա

41 Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ, գիրքս ի քաղաքն Լաթենացոյց, որ կոչի Վենեաիկ, սբ. նշխարացն Մարկոսի և այլ բազում սրբոց: Եւ թվականիս Հայոց ՌԺԶ (1657), մայիսի ամսուն ժԸ (18): Ի ձեռամբ... Զուղայեցի Մելիքն [ի]ս: Խնդրեմ զջէնչ յիշեցէ [ք] ի Քրիստոս զուսուցիչն իմ՝ զտէր Սիմէոն, զծնողս իմ զՊոգոսն, զմայր իմ զԼաբիկն, որ բազում աշխատութեամբ սնուցին, և փոխարէնն ընկալցեն ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ: Եւ զհայրապետութիւնն տեառն Յակոբ կաթողիկոսին:

բ

Յիշեցէք ի Քրիստոս զԶուղայեցի զՄելիքնս, գրչիս. ամէն:

1135

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

ՏՅՁՄՎ, № 88, էջ 355

Գրիշ, ստացող՝ Ամիրս Երզնկացի

Վայր՝ Տրապիզոն

ա

22բ Զայս Երազահան գիրքս ի եազլովցացի տէր Յակոբին գրէն գրեցի

ես՝ Երզնկացի անարժան, սուտանուն Ամիրասիս, ի թվականութեանն Հայոց ազգին ՌՁԷ (1638), մայիսի Ժ (10), Պէնտակոստէի շաբաթն, օրն ուրբաթ, ի դուռն Ս. Աստուածածնին, ի քաղաքն Պոնտոս, որ է Տրապիզոն]ն. աւարտեցաւ տետրս:

Բ

3ա Վաղարշապատու կաթողիկոսքն ես՝ Երզնկացի Ամիրասըս, որ աւանայտես եղէ՝ նախ Դաւիթ կաթողիկոս և ապայ տէր Մելիսէքն, որ շահ Ապսուն շարշարանք արաւ, մէկն այս է՝ ուրաքով զերկու բէճն տաշեց որպէս զփայտ. յետոյ յաջորդեց տէր Սովսէս, տէր Փիլիպոսն և տէր Յակոբն՝ ՌՃԴ (1655) թիւն էր:

Գ

34բ Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ զիրքս ձեռամբ տրուպ սուտանուն Ամիրասէ ի յԵրզնկացոյ, ի յամի մարդեղութեան Տեառն մերոյ և Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի ՌՈԽԴ (1644) և Հայոց մեծաց թվական ՌՂԴ (1645), ի թագաւորութեան Տաճկաց սուլթան Խալաֆին և ի կաթողիկոսութեան Հայոց տէր Փիլիպոսին Վաղարշապատ քաղաքին, և հայրապետութեան տէր Աւետիս եպիսկոպոսին ի Պոնտոս քաղաքին, որ է Տրապիզոն:

Ձեռքս երթայ և գիրս մնայ,

Եւ մարմինս ի հող կու դառնայ...:

Դ

139ա

Ձեռքս երթայ և գիրս մնայ,

Եւ մարմինս ի հող կու դառնայ.

.

Արդ՝ աւարտեցաւ այս զիրքս ի թուականութեանն Հայոց ՌՃ և Զ (1657), յուլիսի մէկն. և ի հայրապետութեանն Հայոց Վաղարշապատ քաղաքին սբ. Էջմիածնայ տեառն Յակոբայ կաթողիկոսին և ի հայրապետութեանն սբ. Երուսաղէմայ տէր Աստուածատուրին, և թագաւորութեանն Տաճկաց սուլթան Մաճմաւտին: Եւ որ գրեցաւ այս ձեռամբ սուտ և անպիտան անուն Ամիրասէ Ըզրնկացոյ ի Տրապիզոն, ի վայելումն իւր ծաղկեալ որդոցն՝ Մալիասին և Պալէ, Թառուկին և Վարդաւանին և Մաւնուկին, և թոռանցս՝ Ագաբիային և Ասլանին. Աստուած բարով վայելել տացէ. ամմէն:

Դարձեալ աղաչեմ զգձեզ. ո՛վ հայրք և եղբայրք, որք հանդիպիք սմայ կարդալով և կամ արինակելով, յիշեցէք ի Քրիստոս զնուստ Ամիրասիս Եզրնկեցի և զճնաւդսն իմ՝ զմահտեսի Պալին՝ զհայրն իմ և մահտեսի Նասպաթն՝ զմայրն իմ, և զնշեցեալ հարազատ եղբարք իմ, որ էաք է (7)՝ Աիինանն և մահտեսի Աշրխն, ես որ գրեցի՝ Ամիրասիս, Եագուպն և Պարոնն, Տառուրն և Յովսէփն, և զամենայն արեան մերձաւորքն մեր. և զվարպետն իմ՝ զտէր Ղազարն, և դուք յիշեալ լիցիք ի Տեառնէ...:

1136

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՄՅԶԵՊ, V, № 1535

Գրիշ՝ Աստուածաւոր Բանաւայ

Վայր՝ Հալապ

291

Փառք... որ կարողութեամբն Աստուծոյ սկսայ և շնորհիւ նորին աւարտեցի գիրքս այս, որ կոչի Ձայնքաղ, ի լաւ և ի ընտիր օրինակէ իւրկցի, ձեռամբ Աստուածաւոր քահանայի, ի մայրաքաղաքն ի Հալապ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածին և Ս. Քառասունք եկեղեցեացս, ի հայրապետութեան տանն Կիլիկիոյ նորընծայ խաչաւոր կաթողիկոսին, և ի առաջնորդութեան մայրաքաղաքիս խաչաւոր վարդապետին. և ի թուականութեանս մերոյ [յ] ՌԾԶ (1657) ամին, ի յուլիս ամսոյ ի ԺԳ (13) եղև յաւարտումն դրոյս: Ի վայելումն սորին տէր Ովանէս աւագ իրիցին, որ բազում փափագանաւք ետ գրել վասն իւրոյ անձին, զոր տէր Աստուած մեր բարով վայելել տացէ...:

Արդ՝ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ լոյս երամք մանկունք սբ. եկեղեցւոյ, թէ ժամ ասելով, թէ հարցատես անելով կամ օրինակ տանելով, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զԱստուածաւոր գրչիկս և դուք յիշեալ լիջիք ի միաւանգամ զալստեանն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. ամէն:

Դարձեալ Աստուած ողորմի ասացէք մեր վարդապետին՝ Ստեփաննոս սարկաւագին, որ բազում աշխատութիւն ունի ի վերա անարժանիս, զոր և երկնաւոր վարդապետն իւրեան վարձահատուց [ց] լիցի. ամէն: Այլ և լաւ պահողն և խնամք տանողն գրքիս՝ զվարձն ի Քրիստոսէ առցէ. ամէն:

1137

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Մինչ, № 155

Գրիշ՝ Ազարիայ Զուլայեցի

Վայր՝ Ղարաւու, Կաֆայ

m

67

Փառք...: Եւ արդ՝ ես սուտանուն և փծուն գրչակս Ազարիայ Զուլայ [յե] ցի սկսա սբ. Աւետարանս ի Ղրիմ քաղաքի Ղարաւուն, և կատարեալ եղև ի դուռն Ս. Սարգսին Կաֆայու, ի լցումն ըստ կրկնակի շրջանաշափութեան և մակքառեակ հնգիւ կրկնեալ և երկու թուոյ յարամագեանս (1657)¹, յամսեանն հոռմայեցոց յուլիսի քսան և եւթներորդի: Ի Քրիստոսէ մինչև ցայժմ երեսուն և երկու յորելեան, և դարձեալ մակքառեակ հնգիւ կրկնեալ և Ե (5) թիւ աւելորդութեան², և ի դիտապետութեան Հայոց հանուրց սեռի տեառն Յակոբայ երիցս երանեալ սրբազան կաթողիկոսի: Եւ է բնիկ սա քաղաքաւ, որ երկու ամ է նստեալ յաթոռ հայրապետութեան:

¹ Այսինքն՝ $(2 \times 532) + [(2 \times 4) \times 5] + 2 = 551$:

² Այսինքն՝ $(32 \times 50) + [(2 \times 4) \times 5] + 5 = 1645$: Սխալ է. Ե-ի փոխարեն պետք է լինի Ժէ (17), այս դեպքում կստանանք 1657, այսպես՝ $1600 (= 32 \times 50) + 40 (= 2 \times 4 \times 5) + 17$:

³ Իմա՝ նոր Զուլայ:

Արդ՝ ես թաղծեալ մտաւք և թափուրս աղաչեմ զձեզ, ո՛վ սբ. քահանայք, որք հանդիպիք ի սմա կարդալով կամ գաղափար առնել[ով], բառնայք ի սմանէ զսխալութիւնն և անմեղադիր լերուք զխոշորագորոյս, զի կարն մեր ալսչափ է և ոչ աւելի: Յիշեսցիք զմաքրափալլ յազօթս ձեր զմարմնաւոր ծնաւդսն իմ՝ զտէր Մկրտիչն և զԵգիպտոս, և զհոգևոր հայրն իմ և եղբայր զԿարապետ խոհեմ վարդապետն, և զտէր Յովանն, և զԳրիգորն, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոս, և զքոյրն՝ զԳովումն, և դուք յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ. ամէն:

Թվականիս ՌԺՁ (1657):

Բ

Ձմեղսամած փծուն գրչակ, սուտանուն Ագաթիայ դպիրս Զուրա[յե]ցի յիշել մաղթեմ զձեզ: Թվին ՌԺՁ (1657) ամին գրեցի:

Գ

Արդ՝ և ես յերես անկեալ աղաչեմ զամենեան, որք հանդիպիք ի սմա կարդալով կամ օրինակելով, յիշեսցիք ի սբ. յազօթս ձեր զՎարդանն, որ ստացաւ զսբ. Աւետարանս ի հալալ վաստակոց իւրոց, յիշատակ իւրն և իւր ծնօղացն՝ Հովաքեղին, և մօրն՝ Գովինին, և պապուն իւրոյ՝ Մէլիննին, և պապ Շեխեկին, և պապ Մարտիրոսին, և իւր յորդոցն՝ Միքիջանին, Սարգսին, Խաչատուրին, Հովաքեղին, Կիրակոսին, և իւր որդոյն՝ Յովանիսին, Մարտիրոսին, և Յովանիսի որդոցն՝ Շեխիկին, Ախիջանին, Շանիջանին, և Մարտիրոսի որդոցն՝ Աթանիսին, Սարուխանին, Ամիրխանին, և Մարտիրոսի կողակիցն՝ Եսթրին: Դարձեալ յիշեցէք զՎարդանն, և իւր կողակիցն՝ Զառիկն, և որդոյն իւրոյ՝ դեռաբողոք Աւետիքն, Աստուած ընդ երկայն աւուրս պահեսցէ, և հանգուցեալ առ Քրիստոս զՀանէսն, Հագարն, Ղազիխանն, Մէլինն. և դստերքն՝ Մարիամն, Դշխունն: Կրկին անգամ յիշեցէք զՎարդանն, և զհանգուցեալ եղբայրն իւր՝ Միքիջանն, և զկողակիցն իւր՝ Եղիշաբեքն?] ///

Դ

Ծաղկող՝ Յովնաննէս սարկաւազ
Յիշեսցիք զծաղկող սորա զՂարասուրցի Յովնաննէս սարկաւազն:

1138

Ա Ղ Օ Թ Ա Մ Ա Տ Ո Յ Յ

Երևան, № 7148

Գրիչ՝ Գրիգոր

- 163բ Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ Աղաթամատուցս ի թվին ՌԺ և Զ (1657), աւգոստոս ամսոյն ԺԸ (18), արն երեքշաբթի, կամաւն Աստուծոյ. ամէն: Զեռամբն մեղաւոր և անարժան հողու հաւասար գրիչս Գրիգոր պատանուս:
- 164ա Եւ որք հանդիպիք ի սմայ ուսմամբ || կամ արինակելով, յիշեսցիք ի մաքրափալլ ազօթս ձեր զԳրիգոր գրիչս և զհայրն իմ՝ Յովաննէս, և զմայրն իմ՝ Աննայ, և զեղբայրքն իմ, և զվարպետն իմ՝ զԴաւիթ, և զալլ ամենայն բարեկամքն. և Աստուած զձեզ յիշէ իւր առատ ողորմութեամբն...:

1139

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՏՅԶՄՎ, № 358

Գրիչ՝ Աբրահամ Երէց

Վայր՝ Հալապ

811

Փառք... որ ետ կարողութիւն տկար ոգոյ նուաստ և անարժան ծառայիս Աստուծոյ Աբրահամ Երիցու հասանել աւարտ Շարականցիս, որ է ստոյգ և ընտիր արինակէ: Վասն որոյ ցանկացաւ եղև սմայ հոգևոր որդին իմ՝ Պակիճան կոչեցեալ աշակերտն իմ, և ետ գրել զսայ հալալ արդեանցն և ընտիր վաստակոց իւրոց: Արդ՝ յիշեցէք ի Քրիստոս զստացող սորայ զՊակիճան, որ եռափափաք սրտով ետ գծագրել զսայ: Եւ ես՝ նուաստ և յետինս ի քահանայից Աբրահամ Երէցս տեսի զյաւթարութիւն սորա և ձեռն արկեալ Աստուծոյ աներևոյթ զարութեամբն և կատարեցի կարողութեամբ նորին: Այլ և ողորմի ասացէք ծնողաց սորին, հարն՝ Մուրատին, մօրն՝ Հաւասին, և մեծ հօրն՝ Աստուածատուին, և կողակցոյն՝ Մարթային, և միւս մեծ հօրն՝ մահտեսի Շահրիարին, և իւր կողակցոյն՝ մահտեսի Զմուրին, և եղբօր Պակիճանին, Յովանիսին: Արդ՝ գրեցաւ սա ի մայրաքաղաքս Իքեհիայ որ կոչի Հալապ, ի գունն Ս. Աստուածածնին և: Ս. Քառասունք եկեղեցեացն, և այլ սբ. եկեղեցեացն, որ աստ կան հաւաքեալ ի պահպանութիւն ամենայն հաւատացելոց, ի կաթողիկոսութեան տանն Կիլիկոյ տէր Խաչատուր րաբունապետի, և առաջնորդութեան Խաչատուր վարդապետի Սեբաստացայ, և ի կաթողիկոսութեան էջմիածնայ տէր Յակոբ վարդապետի, ի թագաւորութեանն Տաճկաց սուլթան Մանամատին: Արդ՝ գրեցաւ սայ ի թվականիս Հայոց ՌՃՁ (1657) ամի և աւարտեցաւ օգոստ[ոս]ի ԻԲ (22): Արդ՝ որք տեսանելով զսա, կարդալով կամ օրինակելով յիշեսցիք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր զվերոյ դրեալ զստացող սորա զՊակիճանն, և զհայրն, և զմայրն, և զամենայն արեան մերձաւորքն. ամէն:

1140

ԱՆԳԻՏԱՅ ԱՆՊԷՏ ԱՄԻՐԴՈՎԼԱԹ ԱՄԱՍԱՑԻՈՅ

Երևան, № 457

Գրիչ՝ Յովանէս

Վայր՝ Թոխաթ

324 ա

Փառք...

Յամին Հայոց մեծ թվականի,
 Լցեալ ՌՃ վեցի (1657),
 Աւարտեցաւ սեպտեմբերի,
 Քանիքարուբց ԺԳ (13)-ի:
 Շնորհիւ Տեառն ըսկսեցի,
 Ողորմութեամբն աւարտեցի,
 Զմուֆրատաթըս գովելի,
 Ըստուգաբան և ճշմարտի:
 Զեռամբ ունեմն անարժանի,

334բ

Եւ պարտական բիր քանքարի,
 Ոտից ձեր կոխ հող և փոշի,
 Տէր Յովանէսն անյիշելի:
 Եւ է գիրքս այս պիտանի,
 Բժշկութեան ցօոց հարկի,
 Ի վայելումն Արգումանի,
 Որ և բժիշկ ինքն անուանի:
 Գրեցաւ սայ ի Ռախաթի,
 Հնդ հովանեաւ Ս. Մինասի,
 Խնամող պահողն ըզսայ՝ աւրհնի,
 Եւ ընդ սրբոցն դասեսցի:
 Աստուած տացէ վարձս բարի,
 Ստացող սորայ Արգումանի
 Եւ ողորմիս մեզ ասողին,
 Տէրն իւրեանց ողորմեսցի. ամէն:

1141

ՇԱՂԿԱՊԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱՐԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ՊՐՈԿՂԻ

Երևան, № 1832

Գրիչ՝ Կարապետ Անդրեանացի
 Վայր՝ Յուշի

188բ

Յաղամային թուին 8 և 2-երորդի 2 և է (6787)-երորդի և ի թուին
 Քրիստոսի Ռ և Ո և ՄԸ (1658)-երորդի, և ի Հոսմայեցւոց ամսոյ նոյեմբերի
 երկրորդի, և Հայոց թուականի Ռ և Ճ-երորդի և է (1657)-երորդի, և ի
 նաւասարդոյ ամսոյ Ի-երորդի և Ե (25)-երորդի՝ ստորագրեցաւ մատամ-
 բըք նժդեհ Կարապետի բանի սպասաւորի Անդրեանացւոյ, որդւոյ Յով-
 ճանէսի քահանայի Կառնցւոյ, որդւոյ Առաքելոյ, որդւոյ՝, յերկրիս Արա-
 րաաւոյ, ի գաւառիս ցԱրագածոտան, նահանգիս Կարբւոյ, ի վայելուչ
 վանս, որ կոչի Յուշւոյ Ս. Սարգիս, ընդ հովանեաւ սրբէաճեմ և <և>
 քրօթազարդ տաճարիս Աստուածածնի. և յաջակողման եկեղեցւոյն, ուր
 դամբարան է վերոգրեալ սրբոյն. և ձախակողմն կամարակապ և զար-
 մանալի սբ. մատռանն:

Դիտապետութեան ուխտիս տեառն Ոսկանի ամենիմաստ լաբունա-
 պետի Երեմեցւոյ և թարգմանչի, որ ըստ դադմատականին և աշակերտաց
 սորին՝ վերոգրեալ Կարապետի և տէր Մկրտչի կուսակրօն քահանայի, և
 սարկաւազացն՝ Յօնաննու և Դաւթի, և հոգաբարձութիւն տեղւոյս ըստ
 մարմնաւոր գործոց Կարապետի Կարբցւոյ կուրի և ժերագոյն տնտեսին
 խոհարարի:

⁴ Հայոց ՌՃԷ թվականը սկսվում է 1657 թ. հոկտեմբերի 8-ին (հուլյան տոմար), իսկ
 Հայոց ՌՃԷ թվի նավասարդի 25-ը կլինի 1657 թ. նոյեմբերի 2-ին, այստեղից էլ այս հիշատա-
 կարանը դրեցինք 1657 թ. շարքում:

⁵ Անունը չի գրված և տեղը բաց է թողնված:

Արդ՝ տեսարք իմ սուրբք և ծառայակիցք ի Քրիստոս, մինչ ընթեռնոյք զդիրս կամ օրինակէք, զիս զտառապեալ Կառապետս յիշեցէք ի Քրիստոս:

1142

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Ց

Կամենից, էջ 192

Գրիչ՝ Նիկոլ երէց

Վայր՝ Զամոսշայ

Շնորհիւ Տեառն սկսայ և ողորմութեամբ նորին կատարեցաւ Շարակնոցս ի յաշխարհս Իլախաց՝ Զամոսշայ, ի թվին ՌՃԶ (1657), նոյեմբերի Թ (9), օրն երկուշաբթի՝ Բայց գրեցաւ ձեռամբ թերավարժ ձաբրտող նօտրիս գրչի, հողս մեղապարտ Նիկոլ երէց. կոչեցեալ անուամբ և ոչ գործով, ի կարգ քրիստոնէութեամբ. անպարապ անձամբ ձեռնարկեցի. և ի հայրապետութեան սբ. էջմիածնայ տեառն տէր Յակոբին, և յառաջնորդութեանն արհի եպիսկոպոսին տէր Նիկոլայոսին Թորոսովից, և ի թագաւորութեան գրուլ Քաթմիւրին, և իշխանութեանն Զամոսշայ քաղքի Եան Զամոսֆիյ: Գրեցաւ ի դուռն սբ. Ննչման Ս. Աստուածածնի և այլ սրբոց, և սպասաւոր սբ. եկեղեցւոյս ժամանակիս մեղսաքաւիչ քահանայից, աշխատաւոր և ծերացեալ ալեօք ՂԴ (94) ամեայ տէր Յակոբ քահանայի, և միւս այլ տէր Յովնէս պատուական քահանայի, որ է որդի Քրիստոսաւորի Կաֆայի քաղքի: Նաև թէ արժանի համարիք զտկարս անարժան և զփժոն գրիչ Նիկոլ երէց. ցաւակցաբար յիշել ի սբ. և ի փառաւոր յատեան. երես անկեալ կու խնդրեմ զդադափարողսդ, որ մեղադիր չիկնիք նօտրիս, զի ծերացեալ ալեօք գծագրեցի Կ (60) ամեայ գոլով. աչքս ի լուսոյ էր պակասեալ և զգայարանքս ի յուժոյ. կ'աղաչեմ որ անպարսաւ թողուք, և զմեզ յիշէք յերկնաբացիկ աղօթս ձեր, և զծնողս իմ՝ Մուրաւն և զմայրն իմ՝ Նահաւուն, և զիւրիցկինս իմ հանգուցեալ Մաւիամ:

1143

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Տ Ա Ղ Ա Չ Ա Փ Ե Ա Լ

ՄՅՁԵՊ, հ. IX, էջ 504

Գրիչ՝ Զափարիա

495

Արդ գրեցաւ ձայնաւոր Սաղմոսարանս ի թվականիս Հայոց ՌՃԶ (1657) ամին, նոյեմբերի ամսուն Ժէ (17), օրն երեքշաբթի, ձեռամբն խոճայ Մաբշաճին երրորդ որդուն, նաաստ Զափարիայիս, որ գրեցի ի վայելումն աղայիս՝ խոճայ Մաբշաճին, չէլէպոցս՝ Պէկի չէլէպուն, Պէկլէր չէլէպուն, Նդիայ չէլէպուն, Յակոբ չէլէպուն: Հայցեմք եւ խնդրեմք յԱստուծոյ, որ բարով վայելել տացէ մեզ եւ որդոց մերոց մինչեւ ի խորին ծերութիւն, ամէն:

Արդ աղաչեմ զձեզ, ով հայրք եւ եղբայրք, որ հանդիպիք ի սայ կարդալով եւ կամ աւրինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ աղաւթս ձեր, զուսուցիչս իմ ըզՊէկլէր չէլէպիս, որ բազում աշխատանք ունի ի վերայ իմ,

⁶ Իրոք, 1657 թ. նոյեմբերի 9-ը երկուշաբթի է, իսկ 1656 թ. միկնույն ամսաթիվը՝ կիրակի:

զոր տէր Աստուած առողջ կենալք պահէ զինքն մինչեւ ի խորին ծերութիւն: Եւ զիս նուաստ Զաբաբիաս միոյ հայր մեղաի արժանի արարէք, եւ զուր յիշեալ լիցիք ահեղ յատենին Քրիստոսի որ ասէ. Եկայք աւրհնեալք Հաւր իմոյ ժառանգեցէք զանըսպառ ուրախութիւն, ամէն:

1144

ԽՐԱՏՔ ԽԻԿԱՐԱՑ

Ն. Քարամյանց, «Բազմավէպ», 1886 թ., № 53

Գրիշ՝ Պետրոս

ա

189

Եղբայր, պատմութիւն ոչ գրեցաք, զի օրինակ ոչ գոյր:

Այս է խրատ իմաստասիրի

Բ

Որոյ անուն հիկար կոչի,
Սա էր դպիր մեծ արքայի,
Որ Սենեքերիմ անուն կոչի,
Բանըս այս է իմանալի,
Բազում մարդոյ օգուտ լինի,
Գրող խրատուս պարզաբանի,
Պետրոս որդի Բաբախամի:

... Գրեցաւ ի թուին ՌՃ և է (1657) համիր ամսոյն է (7):

1145

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԵՐԳՈՑ ԵՐԳՈՑՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ՆԱՐԵԿԱՑԻՈՑ

ՄՅՁԵՊ, V, № 1552

Գրիշ՝ Յովանէս Երէց

Վայր՝ Կ. Պօլիս

317

Փառք... Արդ՝ գրեցաւ Երգ երգոցն ի մայրաքաղաքս Կոստանդինուպօլսի, ի դուռն Ս. Սարգիս զօրավարին և որդւոյ նորա Մարտիրոսին, ի մեծ թվականիս Հայոց ՌՃԶ (1657), ձեռամբ սուտանուն Յովանէս իրիցու, որ զանուն միայն ունիւմ և զգործն ոչ, այլ օտարացեալ ի սբ. անուանէ և դատարկացեալ ի բարի գործոց: Ի կաթողիկոսութեանն որ ի սբ. էջմիածինն տէր Յակոբ ամենայն Հայոց կաթողիկոսի, զոր տէր Աստուած անդրդուելի կենօք պահեսցէ...: Եւ ի հայրապետութեանն սբ. Նրսիսմադիմայ տեառն Աստուածաժողով ճգնազեաց և սրբազան բարունապետի, և յաթոռակալութեան տեառն Նղիազարի և քաջ հոռտորի, զոր հանդիպեալ շրջագայութեամբ ի մայրաքաղաքս Բիզանդիա, քարոզութեամբ սբ. Աւետարանի ըստ վարդապետութեան իւրում:

¹ Համիրա ամսի 7-ը կհամապատասխանի հոկտեմբերի 22-ին: Եվ որովհետեւ հայոց ՌՃ է թվականը սկսվում է հոկտեմբերի 8-ին (հուլյան տոմարով), ուրեմն հայոց ՌՃ է թվականի նոյեմբերի 22-ը կընկնի 1657 թ. մեջ:

«Հայոց թվին ՌՃԶ (1657), նոյեմբերի Ի է (27), մեռաւ Զոռիմառ արեղայն ի Լով քաղաք, մահտարածամ մահուամբ. Աստուած իւրն ողորմի. ամէն: Գաւէջոյ Ռէշեովէցքի: (Կամենից, էջ 192):

Եւ եղև զի աղգն Յունաց շարժեալքն ի դիւաց, որ ի բնէ գոլ թշնամի աղինս մեր, ամաւ մի յառաջ յանեալ ի ծածուկս գիր հրամանի ի թագաւորէս վասն Հապաշից տեղեացն, թէ իւրեանց է համախ: Եւ ելեալ զնաց յԵրուսաղէմ և տիրեաց նոցա տեղեացն, թէ հնար գտցէ ի մերս ևս ձեռն արկանել: Զոր իմացեալ զայս բան ամենայն քաղաքիս, թէ բնակք և թէ եկք վաճառականք յայլոց քաղաքաց և ի գաւառաց մերս ասքանազեան քրիստոնէիցս ուղղադաւան, ի մի վայր դումարեալ արարին խորհուրդս, թէ զինչ առնիցեն վասն սբ. աթոռոյն և փառաց յարկին վիճակի, ուստի արկանիցեն ի գուրն, զոր փորեցին Քրիստոսիւ տէրամբ մերով:

318 Վասնզի Աստուածաւոր վարդապետն անկարացեալ էր մարմնովն և ծերացեալ ըստ խստամբեր վարուցն, ոչ կարէր զայսպիսի հոգ և զծանրութիւն մեծի ցաւոյս ընդունել: Այլ և ոչ կամէին յերեսս ալլասեռից հանել և կամ ի դրունս և ի դիւանս ղերօրինականաց Հազարացոցն կացուցանել զսրբասուն երջանիկն և զվարդարեալն ի բնէ ամենայն առաքինութեամբ, մինչ զի և զառաչնոցն սրբոց բերէր յինքեան զվարս, որոց դրեալ են անուանք նոցա ի դպրութիւն կենաց: Յաղագս այսոցիկ յամի յորում էր թվականն ՌՃԾ (1656), յօդոստոսի ԺԵ (15)-ին, կամաւ և հրամանաւ նորին բերեալ եղին զԵղիազար վարդապետն աթոռակալ սբ. Երուսաղէմի, և փոխանորդ նմին, զոր մեծաւ ջանիւ գուն դործեալ մինչև էառ հրաման ի թագաւորէս և գիր, և ել արշաւամբ դիմեաց ի քաղաքն սբ.⁸, և հաստատեաց զստուգութիւն համախին, և տիրեալ կրկնակի տեղից և վանից Հապաշից, մինչ էր մեծ վարդապետն Աստուածաւոր ի քաղաքս: Որոյ լիցի Տէր հովնաւորեալ ընդ թևոց իւրոց ամերամ ժամանակօք ի պարծանս ամենայն հայկազնի, բարեխօսութեամբ սրբոց և հարցն առաջնոց, և աղօթիւք վարդապետիս մեծի՝ տեառն Աստուածաւորի սրբոյ. ամէն, եղիցի, եղիցի:

Եւ ի թագաւորութեանն Հազարացոց սուլթան Մէհմէտին, ի դառն և ի վշտաշատ ժամանակիս, յորում նեղիմք և հալածիմք ի յալլասեռից: Զոր և յայսմ ամի եղև սաստիկ պատերազմ⁹, զոր յառաջմէ ունէին ընդ Հոռովմայեցիսն, զոր եկեալ Հոռովմայեցիք պաշարեցին ատայ մի ի ձեռման ծովն¹⁰ պողազէն ի դուրս Պօղեայ անուն, զնա առին ամաւ մի յառաջ, և նստան անդ բոլոր տարի մի, և միւս ալլ ատայ մի՝ Իլիմիէ անուն: Եւ աստ ժողովեցան ի Հազարացոց զօրք բազումք և նաւք բազումք: Եւ էր վէզիր աղէմն այսմուս Քօրբիլի Մէհմէտ փաշան, և արար բազում հարկապահանջութիւնս ի Հայոց և ի Յունաց և ի Հրէից: Զոր ամ յամէ Ճ (100) քուրէքճի կառնուին ի Հայոց: Եւ յայսմ ամի ԲՃ (200) ալլ յաւելի ձգեց ի վերա Հայոց, նոյնպէս և Յունաց և Հրէից ալլ զնոյն արար: Եւ զնաց ի ձեռման ծովու պողազն մեծաւ խրոխտմամբ: Ի մայիսի ԻԸ (28) ել ի յԱստամբօլու, և զնացեալ նստան անդ մինչև յօդոստոսի ԻԵ (25) և առին զՊօղեայ ատան, և զբազումս կոտորեցին և զբազում արիւնս հեղին: Եւ դարձեալ զօրրս բազումս և նաւրս բազումս առեալ զափուտան

⁸ Իմա Երուսաղէմ:

⁹ Նկատի առնի Կանգիայի պատերազմը, որը տեւեց մինչև 1689 թ.:

¹⁰ Իմա Միջերկրական ծովը:

Թօփալ Մէնէմէտ փաշան, և գնաց ի վերայ Իլիմիայ ատայու ի պաշարել զնա: Եւ մինչ վէղիրն և դափուտանն յայսմ պատերազմիս խմբեալ կային, ելեալ թաղաւորն և կամեցաւ երթալ ի յէտրէնէ, և ի սեպտեմբերի ԻԴ (24) ելաւ ի քաղաքէս գնալ ի յէտրէնէ, և քաղաքս կայ ի յահ և ի սասան: Եւ ի նոյեմբեր ամիսն հասաք, խապար եկաւ թէ դափուտան փաշան առաւ զԻլիմիէ, և գնաց ի վերայ Չովսայ ատասուն այսչափ զօրօք, զոր տէր Աստուած փրկեալ աղատեսցէ զհաւատացեալս անուն իւրոյ. և ընդ այս ուրախ եմք, զի ի վիճակն Քրիստոսի եմք:

Յայսմ դառնացեալ ժամանակի եղև զրաւ զրոցս, ի խնդրոյ սրբազան և կուսակրօն տէր Սարգիս արեղայի, որ էր սպասաւոր սբ. Երուսաղէմի տնօրինականացն Քրիստոսի:

Արդ՝ երես ի գեաին զնելով աղաչեմ զհանդիպողքդ այսմ տառիս, յիշեսցիք միով Աստուած ողորմէիւ մի զըստացող սորա զտէր Սարգիս կրօնաւորն, և զծնողսն իւր՝ զնորատունկն և զՄարիամբն, և զամենայն արեան մերձաւորսն: Ընդ նմին և զիս՝ ղյկտնեալս և զպղերզս և ղյոռնայնրս ի բարեաց, ղգծող զՅովանէս սուտանուն էրէցս, և զծնողսն իմ միով Աստուած ողորմիի արժան համարեսցիք: Եւ որք յիշէք...:

1146

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՈՅՁՄՎ, № 893

Գրիշ՝ Մինաս արեղայ
Վայր՝ Ստաթէի վանք

ա

476

Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս քառավտակ աղբւրս կենաց ի թուարբրութեան ազքանաղասէր հայկական տոհմի հազար հարիւրոյ և ի սոսա վեց անկելոյ (1657). ի հայրապետութեան բոլորից մերոց ազնէից առն սրբազ[ա]նագործի տեառն Յակոբի Հայոց հեղինակ յէջմիածնի: Ձեռամբ մեղսաներկ ոգւոյ և ամենամեղս ի գրչաց Մինաս սոսկ անուամբ միայն արեղայի ի սբ. և հռչակաւոր ուխտս սբ. Ստաթէի առաքելոյ, ընդ հովանեաւ սորին ինն հազար և ութհարիւր սրբոց նշխարացս, որ աստ կան ժողովեալ և գեղեցկազարդ յաւրինուածով շինեալ տաճարացս Ս. Աստուածածնի, Ս. Գրիգորի, Ս. Ստեփանոսի և սքանչելագործ սբ. նշխարացս, որ աստ կան սբ. Գրիգորի վարդապետի Տաթևացոյ: Եւ սոցին սպասաւոր Յովանէնէս քաջ բարունապետ և առաջնորդ տանս Սինեաց: Եւ ի թագաւորութեան Պարսկայնոց մահմետազարմ տոհմից մեծի քաջաբախտ և աստղայաջող և յաղթողազօր շահ Ապագի՝ ի տիոյ մանկութեան մինչև ցմիջամուկս երիտասարդութեան արիութեամբ հասակի, ի սովթանութեան յերկրիս 'Լաբանայ՝ Պաճկաւարայ: Եւ արդ՝ աղաչեմ զսրբութիւնդ ձեր, հարք և եղբարք, յիշեսցիք և զիմ անարժանութիւնս և լերուք ցաւակից կարեւէր խոցելոյս ի բանսարկուէն: Վասն զի յոյժ աղտեղացեալ եմ մեղօք և քան զամենայն մեղաւորս երկրի անարգագոյն գոլով: Զի զմանկութեան ժամանակն բազմադիմի չարիւք մթերեցի և անարժանութեամբն համարձակեցայ ի սբ. կարգս կրանաւորա-

կան: Եւ այժմ ես անուղղայ վարիւք կեամ և շրջիմ ի գայթակղութիւն բազմաց. սիրտս՝ նանրախորհուրդ, բերանս՝ չարախաւս, աչքս՝ յարատես, ականջս՝ վրիպալուր, ձեռս՝ մահաձիգ, երկամունքս՝ մահափորձ, ոտս՝ մոլորաշաւիղս, ընթացս՝ աներկիւղ: Նմանապէս այսմ և զհոգոյ մասունք, զի եթէ յիշեմ զբազմութիւն մեղաց իմոց ոչ կարացից ի թիւ շարադրել: Բայց ապաւինիմք ի Ս. Աստուածածինն և սբ. յաղաթս ձեր, միշնորդ լինել առ ողորմած և բարեգութն Աստուած, զի անթիւ և ծովացեալ մեղաց մերոց թողութիւն շնորհեսցէ, որ առատն է ամենայնի փառք անզրաւ յաւիտենին. ամէն. Դարձեալ յիշեցէք զծնողսն իմ՝ Լալէն, Պանալուն, եղբարքն իմ՝ Սարգիսն, Անդրէասն, Մախմուրն և Փարին, Մարգարիտն. ամէն:

Բ

Եւ ես՝ Խոռանանցի մեղապարտ Մինաս արեղայս ձեռամբ և մատաւք իմովք զմագաղաղն, զգիրն և զկազմն տպագրեցի և հասա ի նաւահանգիստ: Փառք և գոհութիւն տեառն Աստուծոյ Յիսուսի Քրիստոսի. ամէն: Դարձեալ աղաչեմ զձեզ քահանայք պատուականք և մանկունք Սիրոնի, անմեղադիր լերուք խոշորութեան գործոյս, քանզի կար մեր այս էր և ոչ աւելի կամ պակաս. ողջ լերուք:

Ծաղկող՝ Մովսէս

Գ

Զնկարող սակաւ ծաղկանցս զՄովսէս յեղեռնագործս փարիսեցի, յիշել աղաչեմ ի Տէր. զյիշողդդ՝ յիշեալ լիշիք զտեառնէ Աստուծոյ, թվին ՌՃԷ (1657):

Նվիրատու՝ Սիմէօն

դ

Ի թուին Հայոց հազար հարիւր և եաւթն (1657), ի դեկտեմբեր ամսոյ տասն և հինգ, ես՝ Շաղապցի Սիմէօն միայնակեացս ստացայ զսբ. Աւետարանս ի հալալ ընչից արդեանց և ի վաստակոց իմոց, յիշատակ յաւիտենական ինձ և իմ ծնողացն, հօրն իմ՝ Ծանուն և մօրն իմ՝ Խաթունին, և եղբարցն իմոց՝ Գրիգորին, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոս, Մարտիրոսին և իւր որդոյն՝ Յակոբին, Ծանուն, և Գրիգորին, և Թադէոսին, և մօրն իւրեանց՝ Նանին //նին իմոյ, որ հանգուցեալ է, տէր զՓիլիպպոսին: Ծառ վախմ ի սբ. ուխտս, որ անուն Սրբոյն Ստեփաննոսի՝ Նախավկային է կառուցեալ վերածայնն: Աղաչեմ զձեզ, հարք և եղբարք, մարք և քորք, զսբ. Աւետարանս կարդալով և կամ օրինակելով, յիշեսշիք զանարժան Սիմէօն միայնակեաց ստացող զսբ. Աւետարանիս հանդերձ ծնողօք իմովք ի յահել և ի մեծ դատաստանին Քրիստոսի. և յիշողք՝ յիշեալ լիշիք առաջի Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ աւրհնելոյն յաւիտեանս. ամէն: Եւ դարձեալ ծաներուք սիրելիք, զի իմ կամաւ և յօժարութեամբ արարի զսբ. Ստեփաննոսի վախմ. մի՛ ոք իշխէ սմա ձեռնամուխ լինել իմոյ յազգականաց և յօտարաց, ծախել, գողանալ կամ յայլ տեղ տանել: Եւ եթէ յանդգնին զսբ. Աւետարանս յափշտակեալ զրկեն ի սբ. ուխտէս Շաղապց՝ զրկեալ լիցին ի յահել բարբառոյն Քրիստոսի, որ ասէ. «Ե-

կայք արհնեալք Հաւրն իմոյ ժառանգեցէք. մասն և բաժին ընդ Յուդայի և ընդ Բելիարայ առցէն: Մի՛ լիցին սմա գաւիճի և դաւէքար, որ ասեն, թէ սա իմոց ազգականաց է, պարտ է ինձ սմա տիրել և վայելել, ծախել և կամ դրաւել և կամ պահել ի պիղծ և ի մեղսաթաւալ տունս իւրեանց, զի ընդունիցիմք զոհս և զուարակս և մի՛ պահիցէք ի տունս նոցին, այլ պահէք զսա սրբութեամբ ի սբ. սեղանին և խորանին Շաղատու զգաստութեամբ: Եւ կամ ո՛վ ոք իշխէ կամ լրբի կտրել և ջնջել զյիշատակարան սբ. գրոյս՝ ինքն ջնջեալ և զիցի ի դպրութենէն կենաց և մի՛ մեղանշէք զսբ. գրոյս:

1147

ՄԱՍՈՒՆՔ ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ

Երևան, № 282 (1311 թ.)

Կազմել տվող՝ Յոնան Կարնաւանցի

288բ Զվերչին ստացող սրբոյ Պօղոսին դործոց և Կաթուղի[կ]էից զՍիմէոն ճգնաւորական յաշխատութեանց սիրող և հետևող վարդապետն Յաղնեցի, յիշել աղաչեմ զվայելողսդ, որ դի ի Մազանդրան սակս նուիրակութեան վասն սբ. էջմիածնի հրամանաւ կաթուղիկոսին ամենայն Հայոց Յակօբայ Զուղայեցու, ի ճանադարհի սպանեալ եղև յաւազակաց: Եւ ես՝ եղբայր ահառն Նսայեայ վարդապետին, շինողի Սրբոյ Կարապետին Երընջակայ, Յոնան Կարնաւանցի, որ և բանի սպասաւոր, սակս անխզելի սիրոյն, որ առ վերոյ դրեալ նահատակն ունէի, զՏեսիլքն և զէր ընդ եղբարսն Յոհաննու դրել ետու և կազմել առ ի յիշատակ նորուն և մեզ:

Ի թուականութեան մերում ի ՌՃ և վեցին (1657), ի սբ. աթոռս էջմիածնի: Վասն որոյ աղաչեմք յիշել զմեզ ծնողիւք մերովք:

1148

Ա Ս Տ Ո Ւ Ա Մ Ա Շ Ո Ւ Ն Չ

Երևան, № 317

Գրիչ՝ Գրիգոր Համազասպեանց

ա

29ա Անեղանելի բանդ Աստուած... ընկալ զհոգի դատացողի սբ. գոռցս զխօջայ Սաֆարն և ծնողացն՝ Նազարին և Դշխոնէ, և եղբօրն՝ Բաղաասարին, և կողակցին՝ Խանգատէ, և որդւոյն՝ Ստեփաննոսին, և դստերացն, ևս համօրէն արեանառուացն ամենեցունց: Ընդ նմին և ապիկար Գրիգոր գրչիս և իմ ծնողացն, նաև ընթերցողաց սորին և յիշողացն....

բ

110բ Ո՛վ մանկունք սբ. եկեղեցւոյ, յիշեսցիք ի Քրիստոս Աստուած զստացող սբ. մատենիս զխօջայ Սաֆարն, որ բազում սիրով ըստացաւ զսա ի խնդրոյ հեզահոգի և առաքելաշնորհ քաջ հովիւ Խանակ վարդապետին Զուղա[յե]ցւոյ, զոր տէր Աստուած արժանացուցեալ ի ժառանգման սորին աստ և ի հանդերձելումն. ամէն: Ընդ նմին յիշեսցիք զապիրատ Գրիգոր գրչիս և զծնօղսն իմ՝ զտէր Մարգարէն և զմահապի Խանաղէն, զոր տէր Յիսուս յարքայութեանն արժանացուցէ. ամէն. եղիցի:

Գ

212ա Յիշեցէք զստացող Աստուածաշունչ սբ. մատենիս զխօջայ Սաֆարն որ ստացաւ զսա ի հալալ վաստակաւ իւրով, ի վայելումն շուղացի րաբունայ քաջ հովուի, հեզահոգի Իսահակ վարդապետի, զձեռամբ Գրիգոր ապիրատի, զոր տէր Աստուած բարեաւ վայելել տացէ աստ և ի հանդերձեւումն. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք զխօջայ Սաֆարն, որ ըստացաւ զսա ի յիշատակ իւր և ծնողացն իւրոց՝ մահդասի Նազարին և Դիշխանէ, և կողակցին իւրոյ՝ Խանգաւէ, և միւս կողակցին իւրոյ՝ Ղաւրիպիւանին, և նազելի որդւոյն իւրոյ՝ պարոն Ըստեփաննոսին, և թոռն իւրոյ՝ պարոն Գրիգորին, և հարսին իւրոյ՝ Լէյլէ, և զստերացն իւրոց՝ Կառարինէ, և Սաբալիխանումին, և Մաղալինէ, և Գօզալին, զոր տէր Աստուած փոխարէնն...

Ընդ նմին և զտէր Առաքեալ քահանայն յիշեցէք, որ յոյժ սիրով միջնորդեաց սբ. մատենիս, Աստուած փոխարէն երախտեացն յարքայութիւնն շնորհեացէ. ամէն:

Նաև զեղկելի ապիրատ գծողս յիշեսցէք ի Հայր մեղայիս և զծնողսն իմ՝ զՄարգարայ քահանայն և զմահդասի Խանաղէն, և զեղբարսն իմ՝ զՀայրապետն, զՆիկիազարն, և զԴաւիթն, և զՆիկիոյանսն, և զորդիսն իմ՝ հանգուցեալ առ Քրիստոս Աստուած զՄարգարէն և զՆիկիոյանսն, և զՆազարէթն, յիշեցէք...

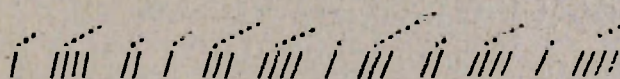
Պ

149բ Ո՛վ մանկունք... Դարձեալ յիշեցէք զստացող սբ. մատենիս զխօջայ Սաֆարն... Ընդ նմին և զապիրատ գրիչս զԳրիգորս Համազասպեանց. և յիշողքդ՝ յիշեալ լիջիք...

Ե

Քրիստոսի ծառայէ¹¹:

571բ

Ղ

604ա Զի որպէս ուրախութիւն մեծ է նաւելոցն ի նաւահանգիստն ժամանել, նոյնպէս և գծողին՝ ի վերջին կէտն: Վաս նորոյ... Ի թուին Հայոց ՌՃԶ (1657) ամին:

Է

006բ

Եւ որ յիշէ զապիրատ գծողըս ւ անպիտան,
ԸզԳրիգորս Համազասպեանց նուաստ բանեան,
Նաև ինքն յիշեալ լինի օրն ահեղեան,
Յորժամ նստցի Քրիստոս յաթոռ դատողական:
Եւ արա՛ եղև Աստուածաշունչս այս սիրական,
Հին և նոր Կրտակարանքն լիական,
Ի թուականիս Հայոց մեծաց և արեթեան,

¹¹ Մածկագիրը կարդացվում է «Գրիգոր ապիրատ»:

ՌՃ և Զ (1657) ամին յարաբարդեան
 Եւ Քրիստոսի յուսոյն...¹²,

1149

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Երևան, № 829

Գրիշ՝ Կարապետ դպիր
 Վայր՝ Սաղմոսավանք

ա

244ա Ի թվականիս Հայոց ՌՃ և Զ (1657) ամին, ի կաթողիկոսութեան
 Հայոց սբ. Էջմիածնայ աթոռոյն Ջուղայեցի Յակոբի երկրորդ ամին և
 Պարսից թագաւորութեան փոքր շահ Աբասին, գրեցաւ գիրքս այս Սաղ-
 մոսավանքի ձորի անապատին ի փառս Աստուծոյ: Ով ոք որ վայելէ՝
 գոհանա զԱստուծոյ և փառս տայ ամենայն բարեաց տվողին, սրբոյն
 Բարսեղի Կեսարացոյ Հարցողաց դիրքովս և սբ. հարցն Եւագրի և Նեղոսի
 խրատովքս:

բ

277ա Ո՛վ հաճոյական անձն Աստուծոյ և միայնացեալդ, մեծ աղերսանօք
 և պաղատանօք հայցեմք ի խորոց սրտից, հայցեա ի Քրիստոսէ մեղաց
 իմ թողութիւնն՝ մեղաւոր գրչիս սորայ Կարապետ անարժան դպրի և
 ծնողացն իմ՝ հօրս մահապսի Սէթին և մօրն իմ՝ Գինարբին, որ փոխեցեալ
 են առ Քրիստոս...:

1150

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, № 896 (ԺԴ գ.)

38ա Յիշեցէք Սարգիս սարկաւազս. թուին ՌՃԶ (1657)¹³:

1151

Գ Ի Ր Ք Հ Ա Ր Յ Մ Ա Ն Յ Գ Ր Ի Գ Ո Ր Ի Տ Ա Թ Ե Ի Ա Յ Ի Ո Յ

Երևան, № 915

Գրիշ՝ Խաչատուր երէց

ա

39ա Ջգծող այսմ զաւգտակար և խրատական Հարցմանցս զմեղօք խա-
 ւարեալ և ազգի յազգի անառակ գործովք շաղախեալ զԽաչատուր ան-
 իմաստ երէցս, որ անուամբ միայն և գործով ոչ եմ: Ապայ աղերսանաւք
 աղաչեմ զձեզ, ո՛վ հանդիպողք սբ. գրոցս, եթէ կարդայք և կամ աւրի-
 նակէք, յիշեցէք ի մաքրափայլ աղաւթս ձեր զստացաւդ սորայ զտէր
 Գարբիէլ սրբասնունդ քահանան և զհայրն իւր՝ տէր Հայրապետ բարի
 քահանան, որ բարեգործով խրատատրութեամբն իւրով գործով լցեալ էր

¹² Մուկն հիշատակարանը շարունակութիւնն է Ղազար Բարեբթացու հիշատակարանի՝
 տե՛ս 1619 թ. շարքում: Մ 919 բ հիշատակարան:

¹³ Այս անձնավորութիւնը ընդօրինակել է Հեռագրի 4ա—36ա և 139ա—147ա էջերը,
 որոնք վնասված էշեր են եղել:

զանունն, զի հոգևոր հայր էր ամենեցուն ևս առաւել մեզ և զամենայն ազգատոհմն իւր և զիս անպիտանս, և զծնողսն իմ, և զուսուցիչսն իմ, և զամենայն արեան մերձաւորաց իմոց: Աստուած ողորմի ասացէք...:

Գրեցաւ սա ի թվականիս ՌԺԶ (1657):

Բ

345ա Եւ զիս յիշեա զյետնեալ Խաչատուր երէցս, միով ողորմեայիւ, զի Քրիստոս...:

Գրիչ՝ Յովանէս սարկաւազ

Գ

244բ Յիշեսչիք զգծող սորին զՅովանէս սարկաւազս և զհոգևոր հայրն իմ՝ զտէր Ալիքսիանոս քահանայն և հայրն իմ՝ Յակոբն, որ այժմ փոխեալ են առ Քրիստոս յոյսն ամենեցուն...:

1152

Պ Ա Տ Ա Ռ Ի Կ

Երևան, № 940

Նորոգող՝ Մելիսեօք քանաւայ
Վայր՝ Տանձափարախ

Վերջին ստացող և նորոգող սր. Աւետարանիս զբարեմիտ քահանայն տէր Յովանէս, որ նորոգել ետ զսա յիշատակ իւր և ծնողաց իւրոց, հօրն՝ Ղասումին և մօրն՝ Պէկումին, և կողակցին իւր՝ Քաթանին, և որդիքն իւր՝ Ալիքսանոսն, Կոստանդիանոսն, Պալասանն. և զուստրն՝ Մարինոսն, Սուսամբարն, Եղիսաբեթն, Բէկումիսանն և զամենայն արեան մերձաւորս իւրոց, յիշեցէք...: Ձեռամբ յոգնամեղ Մելիսեօքի սուտանուն քահանայի, զի բանիւ քահանայ եմ և գործով հեռի ի կրօնից նորա: Վասն որոյ աղաչեմ զհանդիպողսդ սորա, յիշել վերոյ դրեալս ի սմա և զծնողսն մեր և մեղաց թողութիւն խնդրել...:

Կազմեցաւ սբ. Աւետարանս ի ձեռն Մելիսեօք անարժանի, յօժանդակութեամբ Հոգւոյն Սրբոյ, ի Տանձափարախոյ յանապատս, ի թվականիս Ռ և Ժ և Զ (1657) ամին, ի մուտն է (7)-եկին, ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ...:

1153

Պ Ա Տ Ա Ռ Ի Կ

Երևան, № 977

Նվիրատու՝ Սիրիքուղթ
Վայր՝ Բանագուրայ

Կաման Աստուծոյ, արդ՝ ես տառապեալ նուաստ Սիրիքուղթս ստացա զսբ. Աւետարանս յիշատակ ինձ և կողակցուն իմոյ, որ տարածամ մահուամբ փոխեցաւ, Պապասուն, և իւր ծնողացն՝ Ղարաֆօգին և մօրն՝ Սառսգին, և եղբօրն՝ Կիրակոսին, Ամիրխանին. և զստերացն՝ Գուլասարին, Սանդիսին: Արդ՝ ես անպիտանս յամենայնի... Սիրիքուղթս, որ

եմ հօր կողմանէ ազգաւ հայ, ամուսին հռոմայեցոյ, որ ի մեռանել առն իմոյ, վասն ոչ ունելոյ մարմնաւոր յիշատակ՝ արու զաւակ, ըստացա զաւակ ստընդիւս և հողեոր, ըստ այնմ որ ասէ, թէ՝ «Երանի...»։ Եւ կամաւ իմով ետու զսա յիշատակ ի յերկիրն Ղիզակայ, ի գեօղն Բանագուրայ¹⁴։ Այլ ոչ ոք բան չունենայ, որ այս գեօղիցս հանէ։ Ով ոք որ հանէ կամ որիշ ծախելոյ կամ յիշատակն կտրէ՝ ի Քրիստոս դատաստանին պարտական լիցի։ Գրեցաւ թվին ՌՃԶ (1657)-ին։

1154

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 1927

Գրիշ՝ Վարդենի

334բ Փառք..., որ ետ կարողութիւն տկար անձինս կոյս և ապաշխարօդ անուն Վարդենի, հասանել յաւարտ սբ. դրոցս ի թվին ՌՃ և Զ (1657)-երորդումն։

1155

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 1487

Գրիշ՝ Ալեքսան դալիւր՝ Նորաշէն

ա

187բ Մրօղ գրոցս Ալեքս գրիշ յիշեցէք, Սկսումն թվի[ն] ՌՃ երկի (1653) և աւարտումն ՌՃ և հնգի (1656)¹⁵։

բ

189ա Ընդ որս և զմեր հոգի և զմարմին և զմեղապարտ գծողս Ալեքսան դալիւր նորոգեա և փրկեա տէր Աստուած։

գ

~16բ Գրեցաւ Մեկնութիւնս յարութեան Քրիստոսի ի գիւղն Նորաշէն, թվին ՌՃԶ (1657), ձեռամբ մեղապարտ Ալեքսան դալիւր։

Հողի և մոխրի,
Մառայ եմ ձեռի,
Ասէք ողորմի,
Սորա գծողի։

1156

Մեկնութիւն ՍԱՂՄՈՍԱՅ

Երևան, № 1527 (1303 թ.)

ա

886բ Ես՝ Զուղայեցի Բազար Սաֆարս եղայ սոր[ա] առնելն պատճառ,

¹⁴ Յոր գլուխից հարավ, ձորի աջ ափին։

¹⁵ 1657 թ. գրիշը լրացրել է ձեռագրի 188—215 Բերթերը (տե՛ս գ հիշատակարանը)։

զիս մեղաւորս յիշեսցիք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր, յիշ[ե]ալ լիշիք ի Քրիստոսէ:

Թվին ՌԺԶ (1657)¹⁶:

1157

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 1610

Ստացող՝ Անառն քահանայ

359ա Գրեալ աւարտեցաւ Շարականս ի խնդրոյ սրբասէր և աստուածասէր Անառն քահանային, որ ըստացաւ զսբ. գիրս զայս, ի յարգար վաստակոց իւրոց, ի վայելումն անձին իւրոյ և դեռաբոյս որդւոյն իւրոյ՝ Աբրահամին և յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և կենակցին իւրոյ՝ Մայրամին և ծնողացն իւրոց և ամենայն արեան մերձաւորացն: Որ կարգայք աղաչեմ զձեզ, յիշել յաղաթս ձեր զստացաւ սորա զԱնառն անարժանս ի բարին Քրիստոս, զի և դուք շիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյն մերոյ. ամէն:

Թվին ՌԺԶ (1657):

1158

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 2399 (1656 թ.)

Կազմի Վրա Աւետարանս յիշատակ է խօջայ Փանոսին, կողակցին՝ Լե[?]ոա, մանուկ որդին իւր՝ Գրիգորին, դստերացն իւր՝ Լիւիւթէ, Մասպուրին, Դրշխունին, ծնողացն՝ Քուլթանուին, Մամին, Վալաթին, կողակցին՝ Անաէ:

[Ի] վաելումն Գանձասարայ: Թվին ՌԺԶ (1657):

1159

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 2536

Գրիշ՝ Նիկողայոս
Վայր՝ Կաֆայ

318ա Փառք...: // ... Արդ՝ այսմ աստուածային և հոգևոր գանձուցս և անշիջանելի լապտերացս և ամենագով գերահրաշ պարգևիս ցանկացաւ եղեալ աստուածասէր և առաքինի վարուք լցեալ, սրբազան քահանայս տէր Մինաս մահդասին, հանդերձ որդւովն իւրով՝ տէր Քրիստոսաւորի, և ստացաւ զսա ի հալալ արդեանց իւրոց, յիշատակ հոգւոյ և // իւր ծնողացն, հօրն՝ Ուլուպիին և մօրն՝ Ախպիֆային, և կողակցին՝ Ալամ իրիցկնոջն, որդոցն՝ տէր Քրիստոսաւորին¹⁷ և Ուլուպիին, դստերացն՝ Եա-

¹⁶ Ներքևի տողը մասամբ կտրված է և թվականի միավոր տառը կարելի է կարդալ նաև Ը:

¹⁷ Ձեռագրում հապավված «Քիսա»: Փանի որ վերևում հիշել էր որդուն՝ Քրիստոսաւորի անունը, հապավումն ընթերցեցինք այդպես:

խոսքայիֆային և Ալեկիվին, և ամենայն մերձաւորացն. և եղ ի դրոմս Ս. Աստուածածնի: Որոց լիցի սա առ ամենեցուն պատճառ փրկութեան և առաջնորդ երկնաշու ճանապարհին:

Արդ՝ եղև դրաւ գրչութեան սորա ի թվականիս Հայոց ՌՃՁ (1657)¹⁸, ի հայրապետութեան տեառն Յակոբայ, և եպիսկոպոսութեան ամենայն հիւսիսական կողմանց տէր Գրիգոր արհնեալ քահանայապետի, զոր տէր Աստուած պահեսցէ ի կամս ողորմութեան իւրոյ, ի մայրաքաղաքն [Կաֆայ], ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և Սրբոյն Սարգսի զաւրավարի[ն], ձեռամբ նիկողայոս ոմն անարժանի¹⁹:

Արդ՝ աղաչեմ զամենեան, որք ընթեռնոյք զսա և լուսաւորիք կամ աւրինակէք, յիշեսցիք ի Քրիստոս զյառաջ ասացեալ պատուական²⁰:

1160

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՅԱՅՏՆՈՒԹԵԱՆՆ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ

Երևան, № 2758 (1802 թ.)

108բ Գրեցաւ Մեկնութիւն տեսեալն Յովհաննու Աւետարանչի աստուածաբանի և սիրեցելոյն Յիսուսի ի թուականիս Հայոց ՌՃՁ (1657), ի թագաւորութեանն Պարսից փոքր շահ Աբազի և ի հայրապետութեան սբ. էջմիածնայ Զուլայեցի Յակոբ վարդապետ կուսակրօնի, ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ և երշանկի:

1161

ՄԱՏՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ՍԻՄԷՈՆ ԶՈՒՂԱՅԵՅԻՈՅ

Երևան, № 3392

Վայր՝ էջմիածին

ա

71բ Գրեցաւ գիրս յէջմիածնոջ, ի հայրապետութեան տեառն Յակոբայ, ի վայելումն Սարգսին և թվիս ՌՃՁ (1657):

բ

177բ Ի շրջաբերութեան Հայոց ՌՃՁ (1657):

¹⁸ Մատենադարանի ձեռագրաց Յուցակում սույն ձեռագրի գրչութիւնը նշված է 1655, 1657 թթ. (Հա. Ա, էջ 821): Սակայն ձեռագրում 1655 թ. հիշատակարան չգտանք: Միայն 1ա էջում ժԹ—ի դարերի գրչությամբ (չատ նման է ձեռագրերում հաճախ հանդիպող Մեսրոպ Սմբատյանի ձեռագրին) գրված է. «Գրեալ յամի տեառն 1655 որ ի թուին Հայոց ՌՃՁ, ձեռամբ նիկողայոս դպրիս: Յուցակի հեղինակները գուցե այս բանն են նկատի ունեցել:

¹⁹ Ձեռագրում վայրի անունը չնշված է և փոխարեն գրված է «Պոլիս»: Նախ՝ նիկողայոս քրիյը ապրում էր Կաֆայում. երկրորդ, Կ. Պոլսի համար չեն գրում «եպիսկոպոսութեան ամենայն հիւսիսական կողմանց տէր Գրիգոր արհնեալ քահանայապետի», սա վերաբերում է Ղբիմին և այդ ժամանակ այստեղ հոգեւոր առաջնորդը Գրիգոր եպիսկոպոսն էր, ինչպես վկայված է այլ հիշատակարաններում ևս: Ուստի ճիշտ են վարվել Մատենադարանի ձեռագրաց ծուցակ կազմողները, երբ գրչության վայրը նշել են Կաֆա (Հա. Ա, էջ 821):

²⁰ Հիշատակարանն ընդհատվում է:

1162

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 3393 (1309 թ.)

Նվիրատու՝ Յովհաննէս Եպիսկոպոս

ա

257^ա Ի թվականիս Հայոց ՌՃԶ (1657) ի հայրապետութեան սր. էջմիածնա[յ] տեառն Յակոբայ և թագաւորութեանն Պարսից փոքրն շահ Ապագլին, ես՝ Յով[ն]աննէս Եպիսկոպոսս, սպասաւոր և վերակացու Սաղմոսավանից և Լուսաւորչի սր. յանապատիս, տուէլ էր Ապարանցի մէլիք Յովասափ Էրէցն վախմ, մեք այլ տեսինք ե [ի]մացանք այս սր. Աւետարանս, որ Աստուածընկալ Ս. Նշանին էր. ահա այժմ մեք շնորհեցաք նմա: Ով ոք որ խօսի՝ ղատի Աստուծոյ. ամէն:

1163

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, № 3946

Գրիշ՝ Մարկոս քահանայ
Վայր՝ Բագառին

192^բ Փառք... որ տա կարողութիւն մարդկային բնութեանս և ղօրացուցէ ի գործս բարութեան: Նոյն շնորհիւ ողորմութեամբ իւրով ետ կարողութիւն ամենամեղ անձին և անպիտան ծառայիս Աստուծոյ, սուտանուն Մարկոս քահանայիս հասանել ի յաւարտ յայսմ սր. գրոցս, որ կոչի 193^ա Մաշտոց. ղոր արարեալ է սր. հայրն և վարդապետն մեր Մեսրօպ // և անուանեցօ Մաշտոց ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ:

Արդ՝ գրեցաւ ղիրքս այս, որ է Մաշթոց, ի թվականիս Հայոց ՌՃԶ (1657), ի յերկիրն Դերջնու, ի գիւղն որ կոչի Բագառին, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և Ս. Ստեփանոսին. ամէն:

Հնդ նմին աղաչեմ յիշել ի Տէր ղանպիտան Մարկոս գծողս սորայ և ղծնողս, զհայրն իմ՝ Ղազար և զմայրն իմ՝ Տիկին, և կողակցին իմոյ՝ Շուշանին, և եղբայրն իմ՝ Գրիգորին, և ամենայն ննջեցելոցն մեր. ամէն:

Ո՛վ եղբարք, խոշորանացս կամ աղալանացս, այս է՝ մի մեղադրէք, ողորմիս ասացէք և Աստուած ղձեզ յիշէ. ամէն:

Ով որ հանդիպիք կարդալով կամ յօրինակելով, յիշեցէք զՄարկոս մեղօր քահանայս, անունս ունիմ և գործս ոչ և Աստուած ղձեզ յիշէ...:

Դարձեալ, ո՛վ եղբայր, յիշեցէք զհոգևոր հայրն իմ՝ Մանուէլ Եպիսկոպոս, որ այս ժամանակս վաղճանեցաւ, Աստուած ողորմի ասացէք իւր հոգոյն:

Ով որ մեղօրիս հետ աշխատանք ունի, Աստուած ողորմի իւրեանց հոգոյն. ամէն:

1164

Ճ Ա Շ Ո Յ

Երևան, № 4614 (ժԴ դ.)

Նորոգել տվող՝ Սիմէոն

ա

183ա Փառք...: Ես՝ Սիմէոնըս և աւագ ելլեալս և եղբայրք մեր Դանիէլն
 /// եղբւրք նորոգել զսբ. աղէնայ[ին տառոս?] յիշատակ հոգոց, հօրն մե-
 ռոյ՝ Մի[խթարիւն] և մօրն մերոյ՝ Խ[ա]թունիւն, Թորոսի[ն] /// Գոնա-
 րիւն, իւրեանց որդոց Մի[խթարիւն], /// անին: Դարձեալ յիշեցէք զՍիմ[էոն
 և կողակ]իցն իւր՝ Փարիւն այսմ յամի որ /// որդի ոչ ունէր, Աստուած
 տացէ Սի[մէոնն] /// և եղբայրքն՝ Դանիէլն և Ղազար[ն] /// նշ իւր
 վարցս տացէ. ամէն:

Նորոգող՝ Յովաննէս արեղայ

բ

Դարձեալ [յիշեցէք] զանպիտան նորոգողս սբ. դրոյս ///ուն Յովան-
 նէս արեղայս, վա՛յ ինձ [Ռ] բերան. դբարէվար և զհոգիի հայրն իմ՝
 տէր Տէրուն: Ո՛վ սրբազան քահանայք, որք հանդիպիք լիաբերան ողոր-
 մի ասացէք վերոյ դրեալս և ձեզ ողորմեսցի Քրիստոս...:
 Թվականիս մերոյ ՌՃ և Զ (1657)-ին նորոգեցաք:

1165

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 4912 (1609 թ.)

254բ Զվերջին ստացող լուսարուղիս և կենսակիր սբ. Աւետարանիս զքրիս-
 տոսասէր և զաստուածասէր, զհաւատ[ար]իմ և զբարեբարոյ այրն
 զՀամբեցի պարոն Դաւիթն և զկենակիցն իւր՝ զԱլմաստն, և զգուստրն
 իւր՝ զՍափեւն, մանաւանդ և զծնօղսն, զհայրն իւր՝ զԳրիգորն և զմայրն
 իւր՝ զՇարապն, և զեղբայրն իւր՝ զՊանաթուսն և զամենայն արեան
 մերձաւորսն՝ զկենդանիսն և զհանգուցեալսն: Որ վերստին ստացաւ զսա
 ի հալալ արդեա[ն]ց և վաստակոց իւրոց և եղև. զի թափեաց զսա ի
 ձեռաց այլազգեաց, այսինքն՝ մահմետականաց. զի տութու և զրաւ էր
 եղեալ առ նոսա:

255ա Իսկ ի գալ սորին յերկրիս Վասպուրական, տեսանելով եռայր սակս
 թափելոյ ի նոցանէ, և ջերմառանդ և սրտատորոփ ըղձամամբ էառ և ազա-
 տեաց ըստ նմանութեանն Քրիստոսի, և վերստին եդ անջինջ յիշատակ ի
 դուռն ի Ս. Իսահակ յորջորջեալ եկեղեցւոյս և այլ սրբոցս, ընդ հովա-
 նեաւ, որ աստ կան հանգուցեալ և հաւաքեալ ի պահպանութիւն ազգիս
 մերոյ և ամենայն քրիստոնէից, Սրբոյն Ստեփաննոսի Նախավկային և
 Յոհաննու Աւետարանչին:

Եւ այսմ ամի եղև աւարտումն սբ. ուխտիս կամարակապ յարկիս և
 սագաջէն, թարց զմբեթաջէն խորանիս և տաճարիս: Ի տեղակալութեան
 և յաջորդ առաքելական աթոռոյ կենսատու Ս. Նշանին Վարազայ, տեառն
 երիցս երանեալ և սրբազան Պօղոս արքեպիսկոպոսին, շնորհազարդ և
 աստուածաբան փաղերային, բարունապետին և վարդապետին, որ իբրև

զջահ անշիջանելի, արփիափայլ ճառագայթիւք վառեալ քատակի ի մէջ սբ. եկեղեցոյս և լուսաւորէ ուռճալիւր բանին իւրով, ղխաւարեալ ազգս արամեան. զոր տէր Քրիստոս ընդ երկայն աւուրբք պահեսցէ:...

Ի թուականութեանս արեթական տոմարիս ՌՃ և Զ (1657) ամին: Տեսողք ասացէք զողորմին, զի և դուք կարօտէք ողորմութեանցն Աստուծոյ: Եւ ի վայելումն հեզահոգի և սրբազան այծմու քահանայիցն՝ տէր Կարապետին, տէր Մարգարէին, տէր Յովհաննէսին, տէր Մելքսեօքին, տէր Խաչատրին. ամէն:

Եւ արդ՝ մի՛ որ իշխեսցէ հանել զսա ի դրանէ սբ. եկեղեցոյս՝ եթէ ծախելով կամ գրաւ ղնելով: Եթէ որ յանդգնի՝ զպատիժն Յուդայի և զԿայանի առցէ և զմասն ի խաչահանուացն. ամէն: Նաև և զմիջնորդօղ սբ. Աւետարանիս զհաւատարիմ և զաստուածասէր պարոն Մարտիրոսն և զծնողսն իւր յիշել աղաչեմ, զի և դուք յիշեալ լիշիք ի տեառնէ Աստուծոյ. ամէն:

1166

Տ Օ Ն Ա Յ Ո Յ Յ

Երևան, N 5302

Գրիշ՝ Մարտիրոս
Վայր՝ Մոկս

ա

57ա

Ես՝ Մարտիրոս մեղաց դերի,

Որ ցնորեալ եմ յաշխարհի,

Զձեզ աղաչեմ եղբար սարի,

57բ

Որ ինձ ասէք դուք || ողորմի

Զի տէրն Աստուած ողորմեսցի. ամէն:

բ

130բ

Եւ զմեղաւոր Մարտիրոս յիշեա, որ է տառապեալ. Աստուած լուսաւորէ զՄարտիրոսի հոգին. ամէն:

գ

147ա

Փառք..., որ ետ կարողութիւն տկար ոգւոյ և անիմաստ Մարտիրոս մեղապարտ գծողիս հասանել ի յաւարտ Տունացոցիս:

Արդ՝ գրեցաւ ի յերկիրս Մոկաց, ի դուռն Ս. Յակոբ ///ին, ի թուին ՌՃՁ (1657) ամին, ի կաթողիկոսութեան Մարտիրոսի. ամէն:

Աստուած լուսաւորէ զտէր Մարտիրոսի հոգին և իւր կողակցոյն՝ Նուպարին, որոյն՝ Կարապետին²¹

1167

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, N 5567. (1601 թ.)

Նորոգող, կազմող՝ Հայրապետ

ա

142բ

Զվերջին ըստացաւ լուսազարթ սբ. Աւետարանիս, զբարեմիտ և

²¹ Այնուհետև ընդհատվում է:

զհաւատարիմ մաղղասի Մճէրն, որ ետ վերստին նորոգել յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնաւդաց իւր]ոց, հօրն՝ Գուլագիզին, և մօրն՝ Արեին, և եղբարցն՝ Սահակին և Մելիտոնին, քւեր Դօլաթին, հօրեղբօրն՝ Աբրահամին, որդոյն՝ Աւետին, Յակոբին, քւէր Բէկիւաթունին, Խլղաթին, Կարապետին, յիշեցէք...:

Կաղմեցաւ ձեռամբ Հայրապետի, ի թուականիս Հայոց ՌՃՁ (1657):

Բ

397^ա Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զտէր [Աւ]ետիսն և զորդին՝ զՀայրապետն, որ կրկին անգամ նորոգեաց ՂԱւետարանս: ՌՃՁ (1657) ամին:

1168

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, № 5824 (1574 թ.)

Նորագող, կազմող՝ Թումա Երէց

234^ա Զվերջին նորոգող սբ. տառիս զՓարիսանն յիշեցէք ի Քրիստոս և Աստուած ողորմի ասացէք իւր հոգոյն, որ վերստին նորոգել ետուր զսբ. գիրքս ի հալալ վաստակոց իւրոց, յիշատակ իւրն և իւր առն՝ Արիշանին, որդոցն՝ Ատոմին և Խըլղաթին, փոխեցելոյն Խոշոյին և Ղասըմին, Խոշոյի կնոջն՝ Խսոռմին, Ատոմի կնոջն՝ Գարիանին և Խղաթի կնոջն՝ Մարգարտին և Սուփիասին:

Դարձեալ յիշեցէք...:

234^բ Կաղմեցաւ ձեռամբ սուտանուն Թումա Երիցու, ի վայելումն տէր Յովսէփին, // որ մասնակից եղև և վերստին նորոգել տուին ինքն և բարեմիտ կինն՝ Փարիսանն, և եղին ի դուռն Ս. Ստեփաննոսին անջինջ յիշատակ: Ոչ ոք կարէ հեռացուցանել զսայ ի դրանէ սորայ՝ ո՛չ ծախելով և ո՛չ գրաւելով: Եւ թէ ոք յանդգնի՝ պատժի ի Քրիստոսէ. ամէն:

Թվին ՌՃՁ (1657):

1169

ՔԱՐՈՂԶԳԻՐՔ ԳՐԻԳՈՐԻ ՏԱԹԵՆԱՑԻՈՅ

Երևան, № 5875

Գրիչ՝ Մարգար

Վայր՝ Շոռոթ

ա

339^ա Զցանկացող սբ. տառիս զԱրիստակէս վարդապետն յիշեցէք, ո՛վ սբ. քարոզիչք, ընդ նմին և զգերի գծողս:

Բ

248^ա Յիշատակաւան սբ. մատենիս

Փառք...²², որ ետ կարողութիւն տարտամ և ապիկար, անբժշկական վիրօք լցեալ անձինս հասանել յաւարտ սբ. մատենի՝ հաւաքեալ քարոզիս և մանաւանդ թէ անժկութեան և բաղձանաց սրտիս հասոյց ի

²² Հիշատակարանի վերնագիրը և «Փառք»-ի երկու տուրը գրված է կարմրագեղով:

կատարումն կատարողն խնդրուածաց, զոր ունէի վասն գրոյս աւարտե-
 248բ լոյ: Ի խնդրոյ կրկնակի սիրով սիրելոյն իմոյ... || ...Արիստակէս վար-
 դապետին, զոր ապաւինեալ ի տնօրինիչն և լցուցիչն խնդրուածաց հօր
 Ս. Հոգին, զոր ըստ իմ կարի ոչ ունէի, և ոչ բնաւ և ոչ միոյ կէտի չափ
 ձեռն շարժելոյ, այլ յուսով մարդասիրին և ողորմածին սկսալ և ողոր-
 մութեամբ նորին կատարեցի զայսքան քարոզ հաւաքեալ և ծաղկաքաղ
 արարեալ յառաշին և յերկրորդ հատորոյն յիշատակ հոգոց մերոց և
 օթանդակ քարոզութեան բաղձալոյն իմոյ Արիստակէս վարդապետին
 Ղլաթեցոյն, առաջնորդի Մառնէվանից Ս. Աստուածածնին: Որով և
 աղբիւրն բարութեանց Ս. Հոգին Աստուած աղբիւրացուցէ զշնորհս և
 զողորմութիւն իւր և լցուցէ զսիրտ և զհոգի, զմիտ և զլեզու Արիստա-
 կէս վարդապետին և ծաղեսցէ սովաւ զնշոյլ ողորմութեան իւր ի հոգիս
 լսողաց քարոզիս...: Արդ՝ դրեցաւ սբ. դիրքս ի թրականութեանս Հայոց
 ՌՃ և վեցի (1657), ի հայրապետութեան սբ. աթոռոյն էջմիածնի տեառն
 Յակոբայ սրբազան կաթողիկոսի, ի յառաջնորդութեան մերոյ նա-
 հանգի Սայեայ քաջ ըմբռնապետի, ի յերկիրս Ներնջակ, ի գեօղա-
 քաղաքս Շուաթու, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնիս և Ս. Լուսաւորչի,
 250ա և Ս. Յակոբայ եկեղեցեացս ի մէջ մաքրակենցաղ կուսաստանիս, || ձե-
 ումբ դերեալ ոգոյ, մեղօք վարանեալ և ի խորս ահեղ անօրէնութեան
 կործանեալ, ուշամոռաց և հանճարազրաւ եղեալ, շարաւալից հոգով
 Մարգար վերակացութեամբ և հոգացողութեամբ, վեհագոյն հարազատիս
 մերոյ շնորհազարդ Ղազար քահանայի, վասն ցանկալի և ի պահպանու-
 թիւն Ս. Հոգոյն յանձին եղեալ Արիստակէս վարդապետին, ի վայելումն
 անձին իւրոյ, յերկար ամօք անփորձ և անսասան կենօք վերնախնամ
 աշովն պահպանեալ ներքին և արտաքին վնասակար պատահմանց.
 ամէն: Եւ յիշատակ հոգոց մերոց և ծնողացն մերոց Կիրակոս քահա-
 նային և Թուրվանդին, եղբարցն մերոց՝ Ղազար քահանային և տէր
 Ալէքսիանոսին հանգուցելոյն առ Քրիստոս, և եղբօր որդոցն մերոց՝
 Կոզմասին, Ալէքսիանոս սարկաւագին, Յովնանիսին, Կիրակոսին, դքս-
 տերացն՝ Սանդուխտին, Վարդուհոյն, և այլոցն ամենեցուն՝ զորս գրե-
 ցաք և զոր մնացին:

Գ

250բ

Արդ՝ ով որդիք մօր Սիովնի,
 Եւ ճաշակողք սորա պտղի,

.

մեղաց թողութիւն Արիստակէս վարդապետին և անպտուղ ի բարեաց և
 թափուր ի շնորհաց գծողիս եղկելի և հոգևոր, բազմերախտ քերցն իմոց՝
 Հովսիսիմէին, Կիկլիին և Հեղինին, որ վասն սիրոյ Ս. Աստուածածնին
 գութ և սէր արարին զարիպիս, զոր ամէնողորմ և ամէնառատ թագա-
 251ա տուն... ահեղ ատենին քաղցր ակամբ հայեսցի...:

Աղաչեմ անմեղադիր լերուք խոշորութեան և սխալանաց գրոյս, զի
 հանճարոյ և մտաց իմոց այս էր կար:

Ո՛հ, ո՛ ձեռք որ փախս,
 Ո՛ մատունք. որ հողանաս,
 Ո՛ հոգի որ Աստուած դառնաս,
 Ձեռս փտի և գիրս յիշատակ մնայ:

Ստացող՝ Արիստակէս Խլաթեցի

դ

250ա Եւ արդ՝ ես վերջինս ի ծնունդս եկեղեցոյ և յետինս ի կարգս բանասիրաց Արիստակէս սպասաւոր բանի, ետու դրել զսք. գիրքս, յիշատակ ինձ և ողորմելի բեռն իմոյ Մարգարտին և ծնողացն մերոց՝ Կիրակոս քահանային և Թուրվանգին...²³ և բերցն իմոց՝ Ղիմաթին, Մարգարտին և հոգևոր մայր // Խոստովին և ամենայն արեան մերձաւորացն մերոց կենդանեացն և հանգուցելոցն. ամէն²⁴:

1170

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 6497 (1476 թ.)

Գրիչ՝ Ալէքսիան երէց

257ա Դարձեալ յիշեցէք տէր Մկրտիչն, և կողակիցն իւր՝ Մայրանն, և որդիքն՝ տէր Յակոբն, Դաւիթ[ն]: Դարձեալ յիշեցէք տէր Յակոբն և կողակիցն՝ Գուլաղէն, և որդիքն իւր՝ տէր Գալուստն, Շաբանն, Մովսէսն, Ագի[լ]բէկն, Մխիթարն. և դուստրն իւր՝ Եղուրն, և որդիք սորա Յակոբն, և մեկն Մարտիրոսն, որ ի Քրիստոս փոխեցաւ: Դարձեալ յիշեցէք տէր Գալուստ[ն], և կողակիցն իւր՝ Շրենաւորն, և դստերքն իւր՝ Սանդուխտն, Հռ[իփսիմէն] /// ալվար, ո[ր ա]ռ Քրիստոս հանգեան, և որդիքն՝ տէր Մկրտիչն: Դարձեալ յիշեցէք տէր Մկրտիչն, և կողակիցն իւր՝ Մաղքումն, և որդիքն՝ Դաւիթն, և միւս որդիքն՝ Ներսէսն, որ առ Աստուած փոխեցաւ, և դստերքն իւր՝ Մարգարիտն, Հոռոմսիմէն, Գուլաղէն, Հէրիֆնազն, և փեսայն՝ Յակոբն, և կողակիցն՝ Մարգարիտն, և դուստրն՝ Խաթունն:

Գրեցաւ Թվականիս Հայոց ՌՃ և Զ (1657) ամի, ձեռամբ անարժան Ալէքսիան իրիցի:

1171

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, № 6501

Գրիչ՝ Ղազարոս սարկաւազ
 Վայր՝ Բաղէշ

ա

218ա Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սք. գիրքս, որ կոչի Մաշտոց, զոր արարեալ է սրբոյն Մեսրոպայ վարդապետի և այլ սրբոց, որ է սայ կատարող

²³ Դարձյալ Թվում է Արիստակէս վարդապետի հարազատների վերեւում հիշված անունները:

²⁴ Ութ տող դատարկ թողնելուց հետո գրված է դ հիշատակարանը:

է (7) խորհրդոյ եկեղեցոյ: Զոր տեսեալ զայսպիսի գանձս աստուածա-
յին և պայծառ լուսով, մեծաւ հաւատով և բարէմիտ, սրբասնունդ տէր
Մխիթարն, և հայրն՝ Նազարն, և ծնօղն՝ Կոնարն, քորքն՝ Հուրիխան և
182բ Խոր եղբայրն՝ Պօղոսն, // որդին՝ Խղաթն, հարսն՝ Սալշուկն, իւր թոռն՝
Մուրատն և Պաւլոսն միաբանեալ և ստացան զսա, յիշատակ հոգւոց
իւրեանց և այլ արեան մերձաւորացն. ամէն:

Արդ՝ գրեցաւ սբ. Մաշթոցս ձեռամբ անարժան և փօռն գրչի Ղա-
զարոս սարկաւագի, ի յընտիր և ի լաւ յաւրինակէ, ի մայրաքաղաքս որ
կոչի Բաղէշ, ի դռն Ս. է (7) խորան եկեղեցոյն, ի թվականիս Հայոց
ՌՃԶ (1657), ի հայրապետութիւն տէր Մեսրոպին, ի դռն և ի նեղ ժա-
մանակի:

Քրիստոս Աստուած քո սբ. ծնաւդիդ... բարեխաւսութեամբն ողոր-
մեա...:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՂազար սուտանունս, որ զանունս
ունիմ և գործս ոչ ինչ: Յերեսս անկեալ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ մանկունք սբ.
եկեղեցոյ, յորժամ հանդիպիք սմայ կարդալով կամ աւգինակելով, ան-
մեղայդիր լերուք, զի կայր մեր այս էր, սորայ սխալութենին կամ պա-
կասութենին անմեղայդիր լերուք:

Բ

51ա Եւ եղկելի գրիչս յիշեա, զի յոյժ նեղած իմ:

1172

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 6825

Գրիչ՝ Յովանէս դպիր
Վայր՝ Նոնուս

ա

138ա Զմեղապարտ զգրիչս զՅովանէս յիշեցէք ի Քրիստոս և դուք յիշեալ
լիշիք ի Տեառնէ:

Բ

287բ Փառք...:

288ա Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ անարհեստ և փօռն գրչի
Յովանէս դպրի, ի թվականութեան ՌՃ և Զ (1657), ի թագաւորութեան
Պարսից փոքրիկ շահ Ապագին, ի հայրապետութեան սբ. էջմիածնայ
տեառն Յակոբ կաթողիկոսի: Աւարտեցաւ յերկիրս Արարատեան, ի
գեաւղս որ կոչի Նոնուս, ընդ հովանեաւ Ս. Սարգիս և Ս. Նշանիս, և մե-
րոյ առաջնորդի Բջնոյ Ս. Աստուածածնին տեառն Մովսէի երիցս երա-
նեալ վարդապետին և զաշակերտ նորին զտէր Ներսէս:

288բ Արդ՝ երեսս անկեալ աղաչեմ, յիշել զանպիտան գրիչս և զծնօղսն
իմ. // և ընդ նմին զաշակերտն իմ՝ զտէր Մկրտիչ քահանայն յիշել
աղաչեմ:

Զոր տեսեալ զսորա անճառ փրկագործութեան խորհուրդ բարեմիտ

— 769 —

և սրբահաւատ այրն Գրիգոր և զծնողսն իւր՝ Ասապովն և Պաղտատն
յիշեցէք ի Քրիստոս և դուք յիշեալ լիջիք ի Տեառնէ:

Կամակից տէր Գրիգորն:

Գ

86ա Որո՞ւմ ստացաւդ գտեալ սբ. Աւետարանիս ոմն աստուածասէր և
քրիստոսակրօն Գրիգոր կոչեցեալ այր, ի գեղջէ յՕշականայ, սակս
փրկութեան հոգւոյ իւրոյ և յիշատակ վասն ամենայն տոհմից և ազգա-
կանաց իւրոց, եղ անշինջ յիշատակ և արձան յաւիտենական ի դուռն
սրբոյն Մեսրոպայայ գերեզմանին:

Արդ՝ յերես անկեալ պաղատանօք մաղթեմ զհանդիպողսդ լի սրտիւ
յիշեսցիք առաջի դառինն ղենլոյ զԳրիգոր քրիստոսասէր, ընդ նմին ե
զծնողսն նորին Ասապովն, զՊաղտատն և զկողակիցն՝ զՀօռօմն, և զոր-
դիսն իւրեանց՝ Յովնանէսն, զԽաչատուրն, Ասապովն, Առաքիլն: Եւ որք
յիշէք՝ յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ...:

1173

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 6373

Մաղկող՝ Գրիգոր երէց

Ա

1բ Զմեղապարտ Գրիգոր Էրէցս ծաղկող շորեսին աւետարանչացս հան-
դերձ խորաներօքն իւրովք, յիշեսցիք առ Քրիստոս:

Բ

307բ Փառք...: Կամաւ բարերարին Աստուծոյ և ողորմութեամբ նորին
կատարեցաւ համազօր տառս աստուածա[յ]ին սբ. ծաղկազարդ Աւետա-
րանս թվին ՌՃԶ (1657): Արդ՝ յիշեցէք Միգղէն ըղըմամբ սրտիւ և բա-
զում ողորջանօք, որ յետ գրել զսբ. Աւետարանս հալալ ընչից իւրոց, յի-
շատակ իւր և ծրնողաց իւրոց: Դարձեալ յիշեցէք հայրն իւր՝ Նաւասարդն,
308ա և մայրն իւր՝ Քաբառուկն, և կողակիցն իւր՝ Քաբառուկն, // որդիքն իւր՝
Սանակն, Ագարիէն, Ովանէսն, Մարտիրոսն, Ղազարն, հարսներն՝ Մար-
գարիտն, Սառէն, միւս Մարգարիտն, Հովմէիսուլթանն. եղբայրն իւր՝
Ոնանէսն:

Արդ՝ հանդիպողք սորա կամ կարդալով կամ օրինակելով, ողորմի
ասացէք Միգղին, Աստուած ողորմեսցի ձեզ իւր միւսանգամ գալստեանն.
ամէն:

1174

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Երևան, № 7475 (Ժէ դ.)

Գրիլ՝ Յարութիւն

Ա

208բ Յիշեցէք զտէր Բարսեղ նորընծայ քայհանայն և զԲարսեղ սարգա-

Քալեն և Ղալասան պարոն²⁵ և ինձ զՅարութիւն ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի. ամէն:

Թվին ՌՃ վեցին (1657):

Նորոգել տվող՝ մէլիֆ Հաթամ

Բ

Այլ գրով

1206ա Արդ՝ ես մէլիք Հաթամս նորոգել և կազմել տուի Այսմաւորքս ձեռամբ մեղսամած և մեղօք կացեալ Բարսեղ անուամբ իրիցու, յուսուցիչն իմ՝ հայրն Սարգիս քահանայ:

Դարձեալ յիշեցէք հեզայհոգի և բարեմիտ և աստուածասէր պարոն մէլիք Հաթամն կազմել ետ իւրեան յիշատակ:

Դարձեալ յիշեցէք մէլիք Հաթամն և կողակցին՝ Մարեան, և որդիքն՝ Պէկնազարն, Սարգիսն, Ղօրիմազն, Ղօխին, դստերքն՝ Խանպանին, Թէլիխան:

Դարձեալ յիշեցէք Սարգիսն, կողակցին՝ Զարիփն, միւս կողակցին՝ Զինիխան, որդին՝ Պապէն, կողակցին՝ Մալաֆն:

Գրիգորն, որդին՝ Պօղօսն, Փարին, որդին՝ Ըս[ա]նփան, հօրեղբօրն՝ Պալասան, կողակցին՝ Հուրին, դստերն՝ Զանին, Նանին, տէր Մօսէսն, կողակցի[ն]՝ Խանադէն, որդին՝ տէր Վանախան, կողակցին՝ Մարեան, որդին՝ Սարգիսն, Իգնապիոս, Մանուչարն, կողակցին՝ Խաթուն, Սիմոն, կողակցին՝ Գուլավար, Պապին, որդին՝ Խաչատուրն, դուստր Խաթուն, տէր Իգնապիոսի որդի Պէկնազարն, Նէրսէս վարդապետնին:

Գ

1206բ Մէլիք Հաթամին, կողակցին՝ Մարեանին, որդոցն՝ Պէկնազարին, Սարգիսն, Խանպանին, Թէլիխանին:

1206բ
նոր-
գրի
վրա
ապագ-
աբուս

1175

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7843 (1343 թ.)

Կազմող՝ Գաբրիէլ Երէց
Վայր՝ Կաֆայ

184ա Արդ՝ վերջստին նորոգեցաւ գանձս աստուածային և իմանալի...

Որոյ ցանկացող եղեալ բազումք յառաջին սրբոցն առարկելով փոխադրեցին հասուցանելով առ մեր անարժանութիւնս: Ուստի ի նոյն հոգւոյ շարժեալ և ի նոցուն շառաւիղէ արմատացեալ աստուածասէր քրիստոնէից ոմանց ետուն զսբ. Աւետարանս յիշատակ առ դրունս Սրբոյն Յովաննու Կարապետին, որոց յիշատակն աւրհնութեամբ եղիցի: Իսկ քրիստոսասէր ժողովուրդք սրբոյ եկեղեցւոյս, տեսին զսբ. գիրքս եղծեալ և ապականեալ, ետուն առ մեր անարժանութիւնս ի նորոգել: Ըն մեք ըստ տկար մտաց մերոց այսչափ կարացաք նորոգել, վասն որոյ խնդրեմ ի

²⁵ Զեռագրում «տպրն» ձևով:

²⁶ Մեկ տող դատարկ:

սրբասէր ընթերցողացդ անմեղադիր լինել սզալանաց իմոց՝ Եւ արդ՝
 եղև նորոգումն աստուածախաւս մատենիս յամի թուաբերութեանս հայ-
 կեան սեռի ՌՃԶ (1657) ամի. և ի բարձրագոյն իշխանութեան տեառն
 տէր Յակոբ կաթողիկոսի, և եպիսկոպոսութեան յայսմ նահանգի տէր
 185ա Գրիգոր արհի եպիսկոպոսի, և երեսփոխանութեան Ս. Յովհաննէս
 եկեղեցոյս խոճա Աստուածատուին, որոյ հրամանաւ նորոգեցաւ սբ.
 Աւետարանս, ձեռամբ մեղսամած և անարհեստ Գարբիէլ և եթ անու-
 ամբ երիցու, ի յաստուածապահ քաղաքս Կաֆա, ընդ հովանեաւ Սրբոյ
 տաճարիս Աստուածածնի Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ զսբ. ընթեր-
 ցաւոյդ, յիշել ի մարուր յազօթս ձեր զառաջին ստացաւդ սբ. Աւետա-
 րանիս և զվերջին նորոգաւդն, նաև դուք Գրիգոր ծերունի և ընտրեալ
 քահանայն, որ եղև պատճառ նորոգութեան սբ. կտակիս, յիշեսցիք ի սբ.
 յաղաւթս ձեր և զանարժան կազմողս և դուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ...:

1176

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Նրեան, № 8340

Գրիշ՝ Առաքել
Վայր՝ Տառայրլուս

28բ Փառք...: Արդ՝ կաման Յիսուսի Քրիստոսի ես անարժան և յետեալ
 ծառայ Մարգարէ դպիրս յՆրեանցի աւարտեցի զսբ. գիրքս:

Հարցն սրբոց խարաղնազգեաց ճգնաւորաց ասացեալ բանս աղետի
 աղերսանաց և ի խորոց սրտէ հառաչանաց: Որ է ծաղիկ անթառամ և
 անուշ ահատութիւն խնկոց լոյս խորհրդոց և առ Աստուած ընթացք և
 դաստիարակ մանկանց Սիրնի, ի խնդրութեան Շառաւթեցի անարժան
 29ա Առաքելին, որ բազում փափագ/անօք դրեցի անշնչելի յիշատակ իւրն և
 ուր ծնողացն և ազգայնօքն ամենայն. էր ինք ի քաղաքիս Տառայրլուս,
 ես՝ իրութենում գլուխնիս բաց և տկլոր և ստըրանիս բոբիկ, խիստ դառն
 և տխուր, որ հայցեմք անմահ թագօրէն, որ ոչ ինչ քրիստոնայ՝ ոչ
 տեսանէ և այլ հայցմեք անմահ Քրիստոսէն և բարեխաւս աստուածած-
 նէն և լուսատու լուսաւորչէն և ամենայն սրբոյ յազօթիցն, որ բարեխօս
 լինին անմահ թագօրին, որ մեզ ազատէ այս այլազգէս, այլ տէր Աս-
 տուած ի սաֆտայ յաւման փաշին, որ մեզ ազատէ և թագաւորութիւն
 էր սուրբան Մեհամադին: Եւ ի հայրապետութեան Հայոց տառն սրբազան
 կաթողիկոսի:

29բ Եւ ի թվականութեանս Հայոց ՌՃՆ (1656) կրեցաւ սբ. Խաչին պա-
 սին, որ ամենայն քրիստոնէից ազնական լինի սբ. ամէն:

Դարձեալ աղաչեմ ես պանդուխտս և անմխիթար գծող սորա աղաչեմ
 և խնդրեմ, ով ոք ընթեռնուք և կամ կարդաք կամ օրինակէք, յիշեսցիք
 ի սբ. յաղաւթս զստացող սբ. գրոյս և յՆրեանցի պարոն Յովսէփանէ,
 որ զօրինակն ետուր: Դարձեալ աղաչեմ եղբարք ձեզի Առաքել գրիշս
 մեղօք ի լի անմխիթար կայի վշտի և ի զբաղմանց: Ժամանակի խորհրդ-
 դակից, ոչ զոք շունի Աստուած ինքն դիտէ, որ ծածկագէտնէ ամենի,
 այժմ [յ]ոյս, փառք, պարգևողի Տեառն մերոյ, ամեն:

230ա

Դարձեալ աղաչեմ, եղբարք ձեզի, յիշման // առնէք մի Հայր մեղի
ղանպիսան գրիչս մեղօք, ի լի առ ոտս ձեր միշտ անկանի յիշողքն զիս,
յիշեալ լիցի յաջայ կողմեան դասն, դասն զասի յաւուր մեծի դատաս-
տանի, ամէն:

Բ

Արդ՝ աղաչեմ զձեզ, որ եղանակէք,
եւ քաղցրաձայն լեզուաւ սիրով զայս երգէք,
Ջիս և զիմ ննշեցեալն աղօթս յիշեցէք,
եւ թողութիւն մեղաց մերոց հայցեցէք:
Եւ որ զմեզ յիշէ ի կամս բարի,
Եւ լի սրտիւ ասէ Աստուած ողորմի,
Անփորձ կենայ յիշողն ի յայսմ աշխարհի,
Եւ արժանի լինի տեսուն Քրիստոսի:

Կրեցաւ Տառայբլուս, թվին ՌԺՁ (1657), ձեռամբն սուտանուն
Առաքելին:

1177

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երեւան, № 8468

Գրիչ՝ Յովաննէս դպիր
Վայր՝ Ասպանաւ

ա

261բ

Փառք...: Արդ՝ սկիզբն եղև սբ. Աւետարանիս ի յերկիրն Պարսից,
ի քաղաքն Ծօշ, որ է Ասպանաւ, ի դուռն Ս. Աստուածածնին, ի յեզր
Նաւրնդալային, ի թուարերութեանս հա[յ]կազան տոհմիս ՌԺ և Զ
(1657) ամի, ի հայրապետութեան տեառն Յակոբայ սբ. յաթոռոյն
էջմիածնայ և արքեպիսկոպոսութեան Նոր Զուլայոյ տէր Դաւիթին, և ի
թագաւորութեան Պարսից <և> փոքրիկ շահ Ապասին, ձեռամբ անար-
ժան Յովտնէս դպրի, որ անուամբս եմ և գործովս ոչ եմ: Վասն որոյ
աղաչեմ զամենեան զվայելօղսդ և հանդիպօղսդ այս[մ] գրոց ի
խնդրոյ բարեմիտ և հեզահոգի // Սհակն և զորդիքն իւր՝ Գալուստն և
Ախիւնան, և դուստրն՝ Մունուպն:

262ա

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՍնակն և եղբարքն՝ Յակոբն, Աբրա-
նամն, Ամիրն: Դարձեալ յիշեցէք զԳալուստն և հանգուցեալ որդիքն՝ Նի-
կողոսն, Ղարիպն, Պետրոսն, և դստերքն՝ Դօլվաթն, Մարգարիտն, Գա-
րանէն, Մուրվաթն, Նսէֆն, Համանն:

Կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս Ախիւնան, և կողակիցն՝ Խան-
գատէն, և որդիքն՝ Առամն, Թումաշանն, Սնակն, Յակոբն, դուստրն՝ Կօն-
վարն, Մարիամն, Ուստիանէն, Եթարն, Զանադէն:

262բ

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս Սնակն, և կողակիցն՝ Կանվարն, և
միւս կողակիցն՝ // Մուրվաթն: Դարձեալ յիշեցէք Գալուստն և կողա-
կիցն՝ Խանալէկին:

Դարձեալ յիշեցէք զնիկողոսն, և կողակիցն՝ Գաւիանէն, և որդիքն՝ Լալապէկն, Աղիպէկն, Հանգուցեալ որդիքն՝ Աթապէկն, Այվազն, դուստրն՝ Պաղջեկն, Արգուսանն:

Կրկին անգամ յիշեցէք Ղաւիպն, կողակիցն՝ Նուրիւանն, որդիքն՝ Սարգիսն, Գրիգորն, Յարութիւն[ն], Հանգուցեալ որդիքն՝ Վարդազիզն, Վարդանանն, Ղստերքն՝ Վարդիաթունն, Եղիսէն, Նսէֆն, Հանգուցեալ Վարդիաթունն:

Մաղկող՝ Յակոբ

Բ

201ա Աղաշեմք զձեզ, ո՛վ եղբայրք, յիշել ի Տէր զժաղկող սորա զՅակոբս:

1178

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, № 9694 (1457 թ.)

Հետ. ստացող՝ Յոնան

03բ Նս՝ նուաստ ծառայ Քրիստոսի Յոնան անուամբ ևեթ բանի սպասաւոր, ստացայ զայս ձեռնադրութեան գրէունքս ի թվին ՌԺԶ (1657):

1179

Խ Ո Ր Հ Ր Դ Ա Տ Ե Տ Ր

Երևան, № 10028

Գրիչ՝ Աւետիս

Վայր՝ Բաղէշ

7բ [Գ]րեցաւ խորհուրդ սբ. պատարագիս ի Բաղէշ քաղաքի ի վանս Սրբոյն Յովհաննու Մկրտչին և առ ոտս տիեզերահռչակ դիտապետին Վարդանայ, ի թվականիս Հայոց [ՌԺ] և Զ (1657), ձեռամբ յոճնամեղ և /// Աւետիս, ի լաւ և յստոյգ օրինակաց և ի մեկնչկաց գեղեցկայարմար շարիւ և պայծառ արարողութիւն:

Մի՛ ոք տեսեալ զսա զանց [բ]անիցն հեճնելով զմեզ. զի ի բազում ախմար և ի տգէտ գրչաց այլայլեալ էր ար[արող]ութիւն սբ. պատարագին: Վասն որոյ այժմու ժամանակիս ի տգէտ քահանայից այսպէս է տարածեալ ըստ բնու /// աշխարհս Հ[այո]ց: Են ոմանք քահանայք, որ ի ժամ սբ. պատարագի ողջունին, սակաւ ինչ շեղեալ ի սբ. /// և զձախն ի միջի նորիս /// կացուցանեն և յետոյ դառնայ խաչակնքէ զժողովուրդն: Ոչ գիտենալով յորտեղի պարտ է՝ օրհնեա Տէր ձայն և կամ յորտեղի զխաղաղութիւն տալ և կամ զսաղմոս որպէս պարտ է ասել: Ահա զամենայն ստուգապէս լի և անթերի գրեալ եմ: ... /// [Խո]հրդատետր /// ի դուռն Արժկոյ /// սբ. վանից ///

1180

Կ Ա Ն Ո Ն Ա Գ Ի Ր Ք

Մաղխտորոս, № 34 (Ժէ դ.)

83 ի թվին ՌԺԶ (1657), որ շարժ եղև ի քաղաքն Վասպուրական, որ է

Վան, ղիշեր է (7) անգամ, յետոյ ժ—ի (10—20) գիշեր եղև, որ շատ մարդ տնով գնաց յէգէստան:

1181

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

Տիրայր վարդապետ, Ն՝ 24

Գրիշ՝ Սարգիս

ա

350 Գրեցաւ ժամագիրքս ի վայելումն պարոն Մարտիրոսին, ձեռամբ սուտանուն Սարգիս գրչիս, միով Հայր մերով յիշել խնդրեմ:

բ

Յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր պարոն Մարտիրոսն, որ բարեօրէն զսա ի հալալ վաստակոց իւրոց. ամէն: Ընդ նմին և զՍարգիս գրծողս, զԹ[ն]օղքն իմ՝ Մարտիրոս քահանայն և զՓարիսաւն և Աստուած զձեզ յիշէ ի միւսանգամ գալստեանն:

գ

Գրեցաւ ժամագիրքս ի խնդրոյ պարոն Մարտիրոսին, զոր Աստուած բարով վայելել տացէ. ամէն:

դ

Գրեցաւ ժամագիրքս թվին ՌՃԶ (1657), ի խնդրո[յ] պարոն Մարտիրոսին, ձեռամբ սուտանուն Սարգիս գրչիս, որ եմ մեղօք թաւալեալ և բարեաց դատարկ:

1182

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Տիրայր վարդապետ, Ն՝ 55

Գրիշ՝ Սարգիս քահանայ

Վայր՝ Բարկիս

917 Փառք... Եւ արդ ես յետինս ի գրչաց և անարժան ի կարգաւորաց սուտանուն քահանայ զՍարգիս հրաման առեալ...:

Արդ՝ գրեցաւ ի սբ. Աւետարանս ի երկիրս Գեղամայ, ի գեօղս որ կոչի Բարկիս: Եւ ես՝ Սարգիս գրիչս եմ ի յերկրէն Ղափանայ, ի գեղջէն Գորիսայ, որ ազդմանէ շարին փախեալ եկաք ընակեցաք ի գեօղս Բարկիս, և աստ գրեցաք զսբ. Աւետարանս ի թվիս Հայոց ՌՃԶ (1657) էր, ի հայրապետութեան սբ. Էջմիածնայ Յակոբ կաթողիկոսի. և ի առաջնորդութեան սբ. ուխտիս Մաքենոց Գրիգոր վարդապետի. ի թագաւորութիւն Տաճկաց փոքր շահ Ապասին. և ի // զանութիւն Էրէվանայ Ղաղախ խանի, որդի Նաջափղաւուն, և ի մելիքութեան երկրիս Գեղամայ Մելիք բեկին: Եւ յիշեցէք զտառապեալ Սարգիս գրիչս և զծնողսն իմ՝ զՊետրոս քահանայն և զԳուլին, նաև զեղբայրն իմ՝ զՅակոբ քահանայն, և է ուսուցիչն իմ, որ հանդեալ ի Քրիստոս և սուգ անմխիթար եթող ինձ մե-

918

ղաւորիս: Աղաչեմ եղբարք, թողութիւն արէք սղաւանաց և խոշորութեանն սորա: Ուստի և տեսեալ զսորա անճառ փրկագործութեանն խորհուրդ հաւատարիմ և բարեպաշտ և հեզահոգի Մխիթարն, որ ետ գրել զսր. Աւետարանս ի հալալ ընչից իւրոց. զհայրն իւրն՝ Խեչումն և զմայրն իւր՝ զԽաթուննանն, և զկենակիցն իւր՝ զսրբասէր և քահանայասէր, բարէմիտ Մանքիբն և զամենայն արեան մերձաւորսն. ամէն:

Քանզի որք ի մեծութեանն ընչից ըղծան ոչինչ աշխատութեանն զմտաւ ածեն այլմէ անցանել զաւառս հեռագնացս ուղևորութեան որպեսզի շահն աճեցուցանել, յիշելով զասացեալս ի մարգարէին, թէ «Երանի...»: Եւ քանզի գիտելի և զի ոչ ունէին սոքա որդի մարմնաւոր յայսմ աշխարհի: Եւ ի միտի եղեալ գրել ետուն զսր. Աւետարանս, որ եղիցի որդի հոգևոր և ոչ կորընչին անուանք սոցա ի յայսմ աշխարհէս, և ի հանդեր/ցեալն բարէխօս լինի առ Տէր վասն հոգոց սոցա, և փրկեացէ ի յաւիտենական տանջանացն. ամէն:

919

Այլ և յիշեցէք զՄխիթարն և խնդրեցէք Աստուծոյ որ մխիթարուի ի Հոգւոյն Սրբոյ. և Աստուած ողորմի ասացէք Մխիթարին, և իւր կողակցին՝ Մանքիբին, և ծնողացն՝ Խեչումին և Խաթուննանին, և եղբարցն՝ Պատիրին, Սարգիսին, Մարտիրոսին. և քրւերցն՝ Մարիանին, Խաթունին և Շենաւորին. և որդոցն՝ Խաչատուրին, Մարտիրոսին, և Գիրակոսին. և զստերն՝ Էթարին, Խաթունին, որ հանգուցեալ են առ Քրիստոսս, և սուգ անմխիթար թողին ծնողաց իւրոց. և կենդանի զստերացն՝ Փարուն, և Սուլքանին, և Հերիքնագին, Յեթարին. և թոռանցն՝ Յոնանին, Սարգիսին, և Խլին, և Մարիանսին. և փեսայիցն՝ Մինաս վարդապետին, Յակոբին և տէր Պալասանին:

Դարձեալ յիշեցէք զՄխիթարն և զպապն իւր՝ Ալբերշանն, և զտատն՝ Երեսխին, և զհօրեղբայրքն իւր՝ Մարգարէին, Սարգիսին, տէր Վարդանն: Այլ և յիշեցէք զՄանքիբն որ շատ աշխատանք ունի ի վերայ մեր հոգևոր և մարմնաւոր, Աստուած վարցս հարիւրապատիկ տացէ յայսմ յաշխարհի և ի հանդերձելումն ընդ սրբոյն դասեսցէ. ամէն: Եւ զծնողսն Մանքիբին՝ հօրն՝ Ուլուխանին, մօրն՝ Թամամին. և եղբարցն՝ Միրգախանին, Վար/գանին. և եղբօրորդոցն՝ Մելիումին, Վարդանին, Խաչատուրին, և միւս եղբարցն՝ Դաւութին, Յովանէսին. և մօրքրւերցն՝ Լիլիփարին, Խանումին. և պապին՝ Մարտիրոսին և տատին՝ Մարիանին. ամէն:

920

Դարձեալ յիշեցէք զՓարին, և զհանգուցեալ որդիքն իւր՝ Կիրակոսին և Մկրտչին, և զստերացն՝ Սաղվարին և միւս Փոփրիկին. ամէն: Այլ և յիշեցէք զՄխիթարն, և զեղբայրն իւր՝ զտէր Խաչատուրն, և Աստուած ողորմի ասացէք հին և նոր ննջեցելոցն. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք զՄխիթարն և Աստուած ողորմի ասացէք սմա, որ արար կտակ, եթէ ոք ի զստերաց կամ ի թոռանց կամ ազգականաց բերան բերցէ առ ի վաճ[առ]ելոյ զսր. Աւետարանս ԳՃԺԸ (318) հայրապետացն, և ԻԴ (24) մարգարէիցն, և ԲԺ (12)-ան առաքելոցն անիծաց լիցի: Եթ[է] ոք լրբուի և հակառակի՝ Քրիստոսի խաչահանողացն եղիցի: Այլ և յիշեցէք զՄխիթարն և զքոյրն իւր՝ Հուռումն. ամէն:

1183

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

ՏԵՐԱՎԴ, № 88

Գրիչ, նվիրատու՝ Յակոբ Զուլայեցի
Վայր՝ Էջմիածին

ա

151ա Փառք... Արդ՝ աղաչեմ զձեզ եղբարք, որք հանդիպիք ի սմայ կարողալով կամ օրինակելով, յիշեցէք զՋուլայեցի մահադասի Յակոբ վաճառականս, որ բազում փափականօք զրեւ տվի Մաշտոցս զայս, յիշատակինձ և իմ ծնողացն՝ Աւաքին և Եղիսաբեթին, և իմ կողակցին՝ Անճուխարթին, և որդոյ իմոյ՝ Խաչատուրին, Էլիագին, և եղբա[ւ]րն իմոյ՝ Ոնանին, և քվերն իմոյ՝ Անայէ, և ամենայն արեան մերձաւորաց իմոց։ Եթէ որ զմեզ մի բերան յիշեսցի՝ նայ ի գիրն կենաց յիշեալ լիցի. ամէն։

Դարձեալ աղաչեմ եղբարք Մաշտոցիս համար վասն լարութեան ժամանակիս, թէ գերի անկանելով կամ յափրշտակելով կամ վաճառելով. եթէ որ ի սմայ հանդիպեսցի, վայելեսցէ զայս Մաշտոցս, աղաչեմ առանց որ ղյիշատակըս իմ մի՛ շնչեսցէ, եթէ որ յանդգնի զյիշատակս իմ շնչեսցէ՝ նայ ի յա[ւ]յս ղրկեալ լիցի ամենայն գոյականօք, ընչիւք և ի հանդերձեալն Քրիստոսի տեսութեան զրկ[ե]ալ լիցի։ Եթէ որ զայս Մաշտոցս վայելեսցէ և զիւր յիշատակն ի մէջ սորայ դրեսցէ՝ խնդրեմ ի յԱստուծոյ, որ իւր առատ ոգորմութեամբն ի ահեղ ատենին ձեզ և ինձ ողորմեսցի։

Դարձեալ յիշեցէք զմահադասի Յակոբ վաճառականս, որ Մաշտոցս զրեւ տվի թերի մնաց, սորա Գ (3) տետրն ես գրեցի, թողութիւն շնորհէք որ զչափ կարողութեան իմոյ այս էր, զոր գրեցաք, վարպետաց չէի ուսեալ, թէ և ել պակաս լինի գրած՝ անմեղադիր լերուք։ Մաշտոցս գրեցաւ ի դուռն սբ. Էջմիածնայ, ի հայրապետութեան... երիս սրբազան Զուլայեցի Յակոբ կաթողիկոսին, ի թվականիս Հայոց ՌՃԶ (1657) ամին։

Աղաչեմ զձեզ եղբարք, որ Մաշտոցս վնասակար բանից պատրաստ պահեցէք, թէ ջրէ կամ թաց տեղէ, թէ աւազակաց, եթէ որ զայս խնամօք պահեսցէ՝ խնամօղն արարածոց զնայ անփորձ և անասան պահեսցէ յայսմ աշխարհիս, յետ այս կենացս ելանելոյ արքայութեան արժանի արասցէ. ամէն։

Դարձեալ յիշեցէք զՅակոբ վաճառականս և զեղբարն իմ՝ Ոնանն, և զիւր կողակցին՝ Մովսէս, և որդիքն՝ Ոսկանն, Սարառն։ Եթէ որ զմեր նշնչեցեալսն յիշեսցէ՝ նայ արքայութեան արժան լիցի. ամէն։

Ի թվականիս Հայոց ՌՃ [?] (165[?]) ըսկիզբն եղև Մաշտոցիս, ՌՃԶ (1657) թվին կազմեցաւ ի դուռն սբ. Էջմիածնայ։

151բ Ես՝ Զուլայեցի մահադասի Յակոբ վաճառականս իմ կենդանութենովն Մաշտոցս յիշատակ տվի Շամբայ գեղին եկեղեցին, որ զանուն Աստուածածին կոչի, որ ընդ հովանեաւ է Ս. Ըստէփանոսի Նախավկային. յիշատակ ինձ և իմ ծնողացն։

Բ

150բ Յայտնի լիցի ձեւ եղբարք, որ Մաշտոցոմս բան շատ կայ գրած, որ կարգին չէ, վասն այն պատճառի, որ օրինակ չի լէլ, յետեւաց օրինակ ընկել յորտեղ հանգիպէլ այ, գրվէլ այ. անմեղադիր լերուք: Զինչ որ կամենաս ցանկովս դիտ և կարդայ Զուղայեցի մահդասի Յակոբ վաճառականս յիշեայ ի Տէր և գուն յիշեալ լիցիս ի Տեառնէ:

1184

Տ Օ Ն Ա Յ Ո Յ Յ

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Ա, № 827

Գրիչ՝ Մուռն
Վայր՝ Երեւան

225բ Փառք...: Արդ գրեցաւ սա յերկիրն Երեւանայ, ի վանքն Ս. Կարապետու, ձեռամբ Մուռն կրօնաւորի...: Ի թուին Հայոց ՌՃՁ (1657):

1185

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Ա, № 828

Գրիչ՝ Կարապետ Վանեցի
Վայր՝ Վան

ա

225բ Օրհնութիւն, գոհութիւն...: որ ետ կարողութիւն սուտանուն գրչի
226ա Կարա//եա քահանայի Վանեցոյ հասանել յաւարտ յայտմ սբ. կտակիս, յամի ՌՃՁ (1657) թուականին Հայոցս, ի խնդրոյ պատուական և Քրիստոսի օրհնեալ արմատոյն խօջայ Սարգիսանին...: Եւ ամենակարող զօրութեամբն Աստուծոյ ի յանկ և յաւարտ հասուցի զսա ի յերկիրս Վասպուրականի, ի քաղաքս Վան, ընդ հովանեալ Ս. Աստուածածնին և Գաբրիէլ Ս. Հրեշտակապետին, ի յաշխարհական թագաւորութեան Տաճկաց սուլթան Մանվաթին, ի հայրապետութեան տեառն տէր Յակոբ կաթողիկոսի սբ. աթոռոյն էջմիածնայ և յառաջնորդութեան սբ. ուխտիս Վարագայ տէր Պօղոս րաբունապետի...:

Բ

Յիշել աղաչեմ ի Քրիստոս զՏիրամայն Աստուածածնի ժամատան քահանայքն՝ զտէր Յովնաննէս, զտէր Մարտիրոսն, զտէր Ստեփաննոսն, զտէր Նիկողայոսն, զտէր Մեսրոպն, զտէր Գրիգորն, զտէր Աւետիսն և զմեղաւոր Կարապետ էրէց գծող սորին:

Գ

471 Օրհնութիւն...: որ ետ կարողութիւն սուտանուն գրչի Կարապետ մեղաւորի, յամի ՌՃՁ (1657), ի խնդրոյ... խօջայ Սարգիսանին, որ ստացաւ զսա, յիշատակ իւրն և ծնողաց իւրոց, հօրն իւրոյ՝ խօջայ Յովնանին, մօրն՝ Խումարին, կողակցոյն՝ խանում Խաթունին, որդւոյն՝ Գրիգոր չալապուն...: [Աղաչեմ] Աստուած ողորմի ասել անարհեստ

գծողիս՝ մեղաւոր վաճեցի Կարապետի[ն] և ծնողացն իմոց՝ Ախիջանին և Խանաղին... և վարպետացն իմոց՝ տէր Կարապետ քահանային և տէր Սաեփաննոս քարտողարին, որ սոքա բազում երախտիք ունին ի վերայ մեղաւորիս...:

Ծաղկող՝ Սաճակ դպիր

դ

Զտառապեալ անձս Աւանցի,
Սաճակ դպիր յիմար գերի,
Զսուրբ Յայսմաւորքս ծաղկեցի,
Պայծառ դեղով և ակնբրով զարդարեցի:
Ի դուռն Տիրամայր Ս. Աստուածածնին,
Եւ Գաբրիէլ Ս. Հրեշտակապետի,
Որք հանդիպիք այսմ տառի...²⁷:

Ստացող՝ Խօջայ Սարուխան

ե

226ա Ես՝ Խօջայ Սարուխանս ստացայ զսբ. գիրքս ի հալալ արդեանց իմոց և եդի յիշատակ ի դուռն Տիրամայր Ս. Աստուածածնին և Գաբրիէլ Ս. Հրեշտակապետին...:

1186

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ղ. Փիրղալիմյան, «Նշխարք», հտ. Ա, № 829

Գրիչ՝ Կիրակոս

Վայր՝ Նայլախ

226ա Փառք..., որում ցանկացող եղև այսմ աւետարտոր սբ. Աւետարանիս Քարաւակեցի Մաւսուրն...: Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի վիճակն Ստաթէի սբ. առաքելոյն, ի յերկիրն Սիւնեաց, ի գեօղն Նայլախ, գաւառն որ կոչի Ակունք, ի դուռն Ակնայ Ս. Աստուածածնին, ի հայրապետութեան Յակոբ կաթողիկոսին, ձեռամբ Կիրակոս գրչի, ի թուականիս Հայոց ՌՃԶ (1657):

Արդ՝ սբ. Աւետարանս վախմն տուինք Քարաւակի եկեղեցին՝ Ս. Մարտիրոսին:

1187

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Ղ. Փիրղալիմյան, «Նշխարք», հտ. Բ, № 579

Գրիչ՝ Սամուէլ Բաճանայ

Վայր՝ Գեաւաթաղ

470 Փառք..., որ ետ կարողութիւն տկար Սամուէլ գրչի, սուտանուն քա-

²⁷ Գ և Դ հիշատակարանները վերցրել ենք նույն հեղինակի «Նշխարք» Բ հատորից (№ 582, էջ 471): Փանի որ վերոհիշյալ երկու հիշատակարանները վերաբերում են միեւնույն ձեռագրին և անձնավորութիւններին, ուստի դրեցինք միատեղ:

հանայի...: Արդ՝ գրեցաւ սա յերկիրն Ուրուան, ի գեղն Գեառաթաղ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնիս, ձեռամբ Սամուէլիս, ի թուաբերութեանս մերում հայկազեան սեռի ՌՃՁ (1657), ի կաթողիկոսութեան սր. էջ-միածնին և Հայոց ամենայն քրիստոնէից բուն աթոռի, երիցս երանեալ ըրարունապետի, հովուապետ Հայոց երջանիկ մեծի, ամենախմաստ և վեհ Յակոբի, նորընծայ աթոռակալ սր. հայրապետի. և մերոյս աթոռոյս Թաղէի սր. առաքելոյն Յոնաննէս վարդապետի նորին աշակերտի, զոր Աստուած անփորձ՝ պահեսցէ:

1188

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Բ, № 580

Վայր՝ Յուկուրծու

470 Փառք...: Աւարտեցաւ քրիստոսահիմն... գիրքս յամի ՌՃՁ (1657), ընդ հովանեաւ Սրբոյն Ստեփաննոսի Նախավկային, ի յերկիրն Կեց-նայ²⁸, ի գիւղն Յուկուրծու, ձեռամբ փոռն գրչիս, ի խնդրոյ բարեմիտ տանուտէր Խաչատուրին...:

1189

Ա Ի Ի Տ Ա Ր Ա Ն

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Բ, № 581

Գրիչ՝ Յարութիւն դպիր

Վայր՝ Քարքման

471 Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սա ի գեօղս Քարքման գաւառ, ի թուակա-նութեանս Հայոց ՌՃՁ (1657), ձեռամբ Յարութիւն դպրի, ի հայրապե-տութեան սր. Գանձաստրայ տեառն տէր Պետրոս կաթողիկոսի...: Զվարպետն իմ՝ Գրիգոր սրբազան քահանայն և հայրն իմ՝ Յակոբ քա-հանայն:

1190

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

ՏՅԶՄՎ, № 404

ա

856 Մեղաւոր գրչիս²⁹ /// յիշեցէք և դուք յիշեալ լիչիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ:

Բ

Գրեցաւ ձեռամբ անարժան³⁰ թվին ՌՃՁ (1657): Աղաչեմ զձեզ, յի-շեցէք ի Քրիստոս, և³¹ դուք յիշեալ լիչիք:

²⁹ Հավանաբար Կեցան գավառն է Վանի փաշայութիւնում, Կարճկանից հարավ-արե-մուտք:

³⁰ և ³¹ Երկու դեպքում էլ գրչի անունը շնչված է և միայն առաջին դեպքում գրված «Պետրոս»:

³¹ Տպված է «ի»:

1191

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

ՅԶՎՍ, I, № 30

Գրիշ՝ Մարտիրոս
Վայր՝ Նորագալիք

198

Փառք...: Գրեցաւ աստուածախօս մատենան՝ աստուածահօրն՝ Դաւթի, որ կոչի Սաղմոսարան, ձեռամբ յոգնամեղ և ամենաթշուառ Մարտիրոս գրչի, ի թուականութեանս Հայոց տօմարի ՌՃԶ (1657) ամի, ի թագաւորութեան փոքր շահ Ապագի, ի գեղն Նորագալիք, ի տեղապահութեան Նաճաւդաւի խանին, ի հայրապետութեան Հայոց քաջ բարունապետի, տեառն Յակոբ կաթողիկոսի, որ յայսմ ժամանակի նորոգեաց զսբ. էջմիածինն և այլ բազում եկեղեցիս շինեաց, և զժամատունս նորոգեաց, զկարգ և զհաւատս հաստատեաց, և ուղղեաց ի կարգ և զկանոն առաջին սբ. հայրապետացն, որ յայսմ ժամանակի ճառագայթեալ փայլի ի մէջ հաւատացելոց, որպէս զարեկազն ի միջօրէի ամարան և լուսինն լրացեալ ի մէջ գիշերի աշնան:

1192

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

ՅԶՎՍ, I, № 51

Գրիշ՝ Յովան
Վայր՝ Մազրազրակ

262

Փառք...

Գրեցօ սբ. երկարանս Դօթի մարգարէին,
Ձեռամբ անպիտան և անիմաստ գրչի,
Հոգոյն Սրբոյ պարգևողի:
Ջայս երգ արհնութեան յանուն նորին,
Տուեալ որդոց ադամածնի,
Հօտացելոց որդոյն Միածնի,
Յան[կ]ացօղ եղև այս երգարանի:
Գրել զսա մեղսամած գրչի,
Որ Յովան անուն կոչի,
Ջոր ես զանունն այն առի,
Գործովք ի լի եմ աղտեղի:
Գրեալ զսա ի գիւղս Մազրազրակ կոչի,
Ընդ հովանեօ Ս. Աստուածածնի,
Եւ այլ ամենայն սրբոցն. ամէն:
Աղաչեցէք զՏէրն բարի,
Ջի դարձ առնէ Հայոց ազգի,
Դառնալ յիւրաքանչիւր տեղի,
[Յ]աթոռն հայրենի,
Թվին ՌՃԶ (1657) Հայոց թվի,
Եւ տէր Աստուածն արհնեալ յամենայնի:

Ո՛վ եղբայրք, ուսանելով կամ կարդալով յիշեցէք յաղօթս ձեր և Աստուած յիշողացդ ողորմեսցի: Ո՛վ եղբայրք, ամենայն ինչ սղալանացս, որ ի սմա կա, մի՛ մեղադրէք, զի կալր մեր այս է. զուգակշիռս արէք, թերին լցէք, զաւելին ի բաց ձգեցէք, ի լաւ և ընդիւր աւրինակէ Գառնեցոյ:

1193

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի ՈՒ Ր Ք

ՄՅԶԵՊ, I, № 8

Գրիչ՝ Յակոբ սարկաւազ
Վայր՝ Ըստամպոլ

ա

66 Փառք...: Արդ՝ աղաչեմք բանիմաստ հանճարունօղ սրբասէր եղբարցդ, որք հանդիպիք այսմ տառիս, յիշեցէք զստացող սորա մահաւոր տէր Աստուածաժառուր և զծնողսն իւր՝ զՅովաքէսին և Աննային, և զկողակիցն՝ Մարիամին, և հոգևոր զաւակն իւր՝ Նային, և ամենայն արեան մերձաւորսն. և զիս անպիտան գրիչս զՅակոբ սարկաւազս և զծնողսն իմ՝ զՊաղտասարն և զՈւստիանէ յիշեցէք ի միսանգամ գալստեանն. ամէն...:

67 Գրեցաւ և աւարտեցաւ սրբոց պատմութիւնս, որ կոչի Այսմաւուրք, թվականիս // ՌՃԶ (1657), ի քաղաքն Ըստամպոլ, ընդ հովանեաւ Ս. Նիկողայոսու, ի դպրատանն վարպետիս, զոր մեզ զգիրս ուսոյց:

Ստացող՝ մահաւոր Աստուածաժառուր

բ

Եւ ես՝ մեղաւոր և անարժան Աստուածաժառուր երէցս Ըստամպոլու, անյիշատակս ի հոգևոր և ի մարմնաւոր զաւակէ, ի միտ առեալ միայն զայս գտի յոյս և եթ անձին իմոյ և հոգոյ սփոփանս, և գրել ետու զվարս և զպատմութիւնս սրբոց առաքելոց, մարգարէից, մարտիրոսաց, հայրապետաց, ճգնաւորաց, կուսանաց և ամենայն ընտրելոցն Աստուծոյ, առ ի յիշատակ հոգոյ իմոյ և ծնաւդացն իմոց՝ Յովաքէսին և Մարիամին, և կողակցին իմոյ՝ Աննային, և ամենայն անցաւորացն իմոց, եղի յիշատակ ի սբ. Նրուաղէմ, ի դուռն Սբ. առաքելոյն Յակոբայ, որդոյն Զեբեդեայ. սա եղիցի ինձ յոյս իբրև զարձան կանգնեալ յաւիտենական...:

1194

Ո Ս Կ Է Փ Ռ Ր Ի Կ

ՄՅԶԵՊ, I, № 11 (1634 թ.)

87 Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս և Աստուած ողորմի ասացէք Աւանաց գիւղի քահանայից և տանուաւորաց, որ արարին լաւ բարութիւն՝ գեղով միաբան զսբ. գիրքս գնեցին, յիշատակ իւրեանց հոգոյն, և եղին ի դուռն Ս. Յովանիսայ՝ անշինջ յիշատակ: Ո՛վ ծախէ կամ գրաւէ կամ հեռացուցանէ ի դրանէ Ս. Յովանիսայ՝ նա զանէծքն կայէնին և զպատառն Յուդայի առցէ. ամէն: Թվին ՌՃԶ (1657):

1195

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

ՄՅԶԵՊ, I, № 232

Գրիշ՝ Թումայ Բաղիշեցի
Վայր՝ Երուսաղէմ

638 Փառք... որ ետ կարողութիւն անպիտան և տկար ոգոյ և մեղսա-
մած մատին իմոյ հասանել ի յաւարտ այս սբ. տառիս, որ կոչի Սաղմո-
սարան, Աղօթամատոյց և Տօնացոյց, ի լաւ և յընտիր, յըստոյ՞ յօրի-
նակէ։ Ի խնդրոյ սրբասէր և մաքրամիտ, քրտնաջան և աշխատաւոր առն
Աստուծոյ տէր Նիկողոսին, որ է փակակալ և սպասաւոր Յակոբայ
Տեառնեղբօր սբ. տաճարիս և Յակոբայ Գլխադիր սբ. դամբարանին։ Զոր
եռափափազ կարօտիւ և ջերմեռանդ սիրով ետ դրել զսա, յիշատակ հոգ-
ւոյ իւրոյ և ծնողաց իւրոց, հօրն՝ Ղազարին և մօրն՝ Մաքիամին, և մեծ
մօրն՝ Ղիմաթին, և կողակցին իւրոյ՝ Ալքունին, որ տղա հասակաւ փո-
խեցաւ առ Քրիստոս, և զաւակաց նոցին և ամենայն արեանառու մեր-
ձաւորացն կենդանեաց և հանգուցելոցն։ Քրիստոս Աստուածն մեր յոր-
ժամ գայցէ ի դատաստան անպատում ոյրօք և հայրենի փառօք առ ի
639 դատել զերկիր, ի յայնմ աւուր ահեղին և ի սոսկալի տեղերահրաշ //
ատենին թողցէ զյանցանս աէր Նիկողայոս քահանային և զգարմից նո-
րին. ամէն։

Գարձեալ կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս և ի մաքրափայլ յա-
ղօթս ձեր ի ժամ սբ. պատարագին զտէր Նիկողայոսն, որ ստացաւ զսա
յիշատակ յեկեղեցի վասն փրկութեան հոգոյ իւրոյ։ Ընդ սմա և յիշել
աղաչեմ զհոգեւոր ծնօղն՝ զՇառնումն, որ իբրև զհարազատ որդի կու խը-
նամէ, Աստուած զիւր մեղք թողու. ամէն։ Զի թէ միով ողորմայիւ յի-
շէք դուք զսոսա ողորմութեան և արքայութեան արժանի լինիք. ամէն։

Եւ արդ՝ գրեցաւ սա ի մայրաքաղաքս ի սբ. Երուսաղէմ, ընդ հո-
վանեալ Յակոբայ Տեառնեղբօր երկնաման սբ. աթոռին և Յակոբայ
առաքելոյ գլխադիր սբ. դամբարանին, որ ցանկալի է հրեշտակաց և
բարեխօս վասն հայկազան սեռի, ևս առաւել վասն ստացողի սորին, և
այլ սբ. և աստուածահոտ տնօրինականացն Քրիստոսի Աստուծոյն մե-
րոյ. ձեռամբ սեւրեւս և մեղապարտ մեղօք հարստացեալ և յառաքինու-
թեանց աղքատացեալ Թումայ երիցոյ Բաղէշացոյ, որ զանունս միայն
ունիմ և զգործս ոչ։

Արդ՝ գրեցաւ սա յամի հազարերորդի ընդ նմին 22 (600)-որդի
միակ յոբելինի և Թ (9) նմին յաւելորդի³² գալստեան Կենարարին մերոյ,
և ըստ խոսրովային թըւոյ հայկազանցս քսաներորդ և երկրորդ յոբելինի
և ի նմա 2 (6)-երորդ աւելորդի³³, ի հայրապետութեան ամենայն Հա-
յոց, որ ի սբ. Էջմիածին տեառն Յակոբայ Զուլայեցոյ, և տանն Կիլի-
կեցոց տեառն Թորոսի, և ի թագաւորութեան Իսմայելացոց սուլտան
Մէհմէթին, և յառաջնորդութեան սբ. ուխտիս բարձրագոյն աթոռոյս
Երուսաղէմայ տեառն Աստուածաւոր խստակրօն հայրապետի, յորում

³² Այսինքն՝ $1000 + 600 + 50 + 2 = 1657$ ։

³³ Այսինքն՝ $(22 \times 50) + 6 + 551 = 1657$ ։

ժամանակի առաւել զօրացան շարաճճիկ ազդն Յունաց ի վերայ անմեղ ազգիս Հայոց, և ազգ և ազգ խորհուրդ շարութեան ի մէջ առին և արեամբք ևս ի գլուխ հանին, կարծելով թէ ոչ գոյ Աստուած ի մէջ մեր: Բայց նա որ յամենայնի կարողն է և Տէր ոչ իսպառ թողացոյց կոխան առնել զմեզ թշնամեաց մերոց, թէպէտ և առ ժամանակ մի զկծեցոյց զմեզ: Բայց ղկծեցուցանողսն զայնոսիկ էարկ ի ներքոյ յաւիտենական ամօթոյ, զոր փոքր ի շատէ ճառեցից զվտանգ աղետի մերոյ ի ձեռաց շար ազգիս, որ ոչ թէ այլազգաբար դրամի և փողի հակառակեն, այլ հանգոյն կռապաշտից հաւատոյ թշնամի եղեալ զմեր հոգոյ տուն կամեցան յափշտակել ի մէնջ, զի ունէին զմեղմեխ խորհուրդս իւրեանց, ծածկեալ յառաջագոյն ժամանակաց, և յանցեալ ամիս փոքր ինչ յայտնեցին, ի ժամ բխման սր. լուսոյն, գալով ամբոխեալ մտօք, և վրդովումն արարեալ ի մէջ խառնիճաղանճին, որ և լծերունի երիցս երանեալ հայրապետս մեր առ ոտին ձդեալ քայքայեցին, և զթագն ի գլխոյն փայտիւ ընկեցին, և կալեալ ի վարսիցն երես ի քարշ կոփանօք տանջեցին, և նա ամենայն տանելով վասն Աստուծոյ ոչ եղև վրէժխնդիր և ոչ եթող այլոց լինել: Վասն որոյ և Կայեն պատրիկն Հոռոմոց, որ առիթ էր այս շարեացս, տեսեալ զմիամտութիւն ազգիս անտէր և ամայի կարծելով, սկսաւ փոքր առ փոքր ձեռն արկանել ի վիճակս Հայոց: Եւ այսպիսի շար մտօք ելեալ գնաց ի Կոստանդնուպօլիս և գտեալ զհոմանիս շարութեան իւրոյ, և նոքօք զանուն թագաւորին աղճատելով, սուտ խէթիշէրիֆ մի յայտնեալ, յորում միշի զիւրեանց ձեռին լեալ զվանք և ղվիճակքն մեր, և զՀապաշ ազգին, զամենայն գրեալ էին ըստ իւրեանց շար մտացն, ոչ ոք ի թագաւորական դրանցն գիտելով զայն: Եւ եկեալ աստ սուտ հրամանաւն յափշտակեաց ղվիճակսն Հաբաշիցն, և ձեռն արկեալ ի վիճակս Հայոց:

Նախ զՍ. Յակոբ կամեցաւ յափշտակել, վասն որոյ և ծերունի սր. հայրապետն մեր սթափեալ ի տկարութենէ և յոգի եկեալ իմացաւ, զի վճարեալ էր շարութիւն նոցա առ մեզ: Եւ նորին աղագաւ ելեալ ի սր. աթոռոյս և դրանէ ի դուռն շրջելով ծանուցանէր ամենեցուն զաղէտ վտանգի ազգիս մերոյ, զի զրկելոց էին ի փառաւորագոյն աթոռոյս: Եւ այնպէս աղաղակելով եհաս ի մեծահանդէս քաղաքն յԿոստանուպօլ: Եւ անտանօր գտեալ զերամս քրիստոնէից զմերս Հայոց, և ծանոյց ամենեցուն զեկեալ փորձութիւնսն. որով սկսան ամենեքեան հոգալ և ցաւել, և ոչ գիտէին թէ զի՞նչ արասցեն:

640

Ապա ի խնամոցն Աստուծոյ ազգեցութենէն անկաւ ի սիրտ նոցա վասն երիցս երանեալ // առն Աստուծոյ տէր Նդիազար վարդապետին, որ էր այր խորհրդական և հանճարեղ, գաւառաւ Հռոմկլայեցի, վարժեալ առ ոտս տեսառն Յովմանէսի Շնքուշեցոյ, վարժապետի սրբասնեալ հայրապետիս մերոյ տեսառն Աստուածատրոյ, ի միում հրահանգի սնեալ համշիրակ աշակերտք: Եւ սա կալեալ զաթոռակալութիւն Տեսառնեղբօր, և նա առաջնորդ եղեալ Արղնոյ Բարձրահայեաց Ս. Աստուածածինին յորջորջեալ տեղեացն, և այժմ վասն նորին պակասութեան գնացեալ Կոստանդնուպօլիս, և հոգացեալ զամենայն հոգս իւր դառնալոց էր անդրէն:

Բայց վասն վերոյ գրեալ փորձութեանցն վերոյհասելոցն սբ. աթոռոյս, ամենայն ազդս միաբանութեամբ և կամօք Աստուածատուոյ, սոյն աթոռիս առաջնորդի, ի մէջ բերեալ զվերոյ ասացեալ Նղիազար վարդապետն, և ոչ իւր կամաւ, այլ ի հարկէ յանձնեցին ի նա զգործ վէքիլութեան սբ. աթոռոյս, զի թերեւ վասն փորձութեանս ևս հոգասցէ փրկութիւնս: Որ և իսկապէս քաշասբտեալ և գօտէպնդեալ, ի ժամանակս տասնեկի ամսոց և յաւուրս Ծ (5) և Զ (6) վաղիրաց. և ի դէմս բռնաւորաց ճակատ առ ճակատ ընդ Յունաց ազգին խազմ արարեալ և ընդդիմաբանէր ընդդէմ լեզուազարութեան նոցին: Եւ իբրև յաճախեաց ժամանակն զիր աղաղակի առաքեաց առ Հայոց ազգս որ յԱմիր և յԱրգրավ և յայլ քաղաքս, զի թէ գուցէ ուրուք օգնութիւն և ձեռնտրութիւն ինչ հասուցեն ինքեան:

Վասն որոյ ամենեքեան շերմաջերմ սիրով փութացան յօգնութիւն. ոմանք անձամբ անձին գնացին, որպէս Վաճեցի խոճայ Բօնիճաճն, և ոմանք զհայրենական գանձս բացեալ գտին, զի վաղեմի թագաւորաց տուեալ հրամանսն առ մեզ, զի սեպհական լիցին վիճակքս մեր: Զոր այնոյ յոյժ զօրացեալ սբ. հայրն մեր տէր Նղիազար վարդապետն, և բացեալ զայնոսիկ ի դիւանս բռնաւորացն և կարկեցոյց այնու զքերանս դատախազիցն ազգին Յունաց, և ամենեքեան հաճեալ ընդ հնոյ թագաւորաց հրամանս, և տարեալ ցուցին այժմու մանկահասակ թագաւորիս մերոյ սուլտան Մաճմաճին: Եւ նա տեսեալ զգիր հրամանի նախնեաց իւրոց, և ինքն ևս երկ[բ]որդեալ հաստատեաց զվիճակքն մեր ի ձեռս մեր. ո՛չ թէ յորոց այժմ ջանային զրկել զմեզ, այլ ի ժամանակէ հարց մերոց յափշտակեալ զվիճակսն մեր, ընդ բռամբ ածեալ տիբեցաք ամենայնի, զոր կարի վայելուչ է գրել զամենայն, թէ ոյք են վիճակքն զորս առաք, այսինքն զգերապատիւ և զհրաշափառ Մննդեան սբ. այբն և զմսուրն սբ. առ ի մատուցանել զփրկական սբ. պատարազն: Եւ անդանօք կախեցաք ԻԱ (21) կանթեղս և բացաք զվաղուց հետէ փակեալ դուռն ազգիս մերոյ: Եւ ի վերայ գերեզմանին Քրիստոսի Ծ (5) կանթեղս, և ի պատանատեղն Քրիստոսի եղաք Բ (2) աշտանակս մոմոյ և կանթեղ մի, և ի մէջ Ս. Յարութեան լեալ ջրհորն մեզ սեպհականեցաք. նաևս զամենայն վիճակս Հաբաշ ազգին, զոր գրելն տաղտկութիւն բերէ լսողացն: Եւ այս ամենայն յաջողումս ի շնորհացն Աստուծոյ պատահեցաւ մեզ, որ զօրացոյց զվերոյ գրեալ հայրս մեր գտէր Նղիազար աստուածաբան վարդապետն ի գործս յայս դժուարին: Վասն որոյ և համայն ազգէս սիրեցեալ եղև և ի հարկէ եզին զինքն տեղապահ և փոխանորդ տեառն Աստուածատուոյ սբ. Նրաւաղէմայ հայրապետի և իւրն համշիրակի, զոր և մեք խնդրեմք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ, զի զինքն ընդ երկայն աւուրս արասցէ վասն մեզ ուղիղ վարդապետութեամբ, և զսբ. աթոռս բարով վայելել տացէ ինքեան. ամէն:

Եւ արդ՝ ես անարգս և անպիտանս ի մարդկանէ, ունայնս և թափուրս ի յամենայն բարեգործութեանց, ծոյլս և պղերգս ի յաղօթից և ի փառաբանութենէն Աստուծոյ և ամենայն մեղօք լցեալ Թաւմայ սուտ և ոչինչ անուն երէց Բաղէշացի, շնորհիւ Տեառն սկսայ զսբ. գիրքս և ողորմութեամբ նորին կատարեցի մեղսամած ձեռօք իմովք:

Եւ աղաչեմ զամենեանսդ զմանկունս սբ. եկեղեցւոյ, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ օրինակելով, միով ողորմայիւ արժան առնէք զմեղաւոր գրիչս հանդերձ ծնողօք իմով՝ մօրս Եթաբին և հօրս Քաւրիմին, նաև զհոգևոր-ծնողն իմ և զուսուցիչն՝ զտէր Սահակ քաշ քարտուղարն, որ հագուցեալ է ի Քրիստոս:

041

Դարձեալ աղաչեմք զհանդիպող սորին որ լի սրտիւ և բոլոր հաւատով յիշման ար/ժան առնէք զմիաբան սբ. ուխտիս զհրեշտակագումար երամս միաբան սբ. աթոռիս, թէ եպիսկոպոս, թէ վարդապետ, թէ քահանայ, թէ մշակ և թէ այլ ինչ դորժավար, որ աստ կան հաւաքեալ, զի մի ամ բոլոր նսաա առ ի զրեւ զղիւս և սոքա ոչ ձանձրացան ի մէնջ, այլ իբրև զհայր և զեղբայր խնամ տանէին ի վերայ անարժանիս. խնդրեմ ի Քրիստոսէ որ ինչպէս մեք աստ հանդաք ի սգալի Սբ. Քաղաքս, նա[և] իւրեանքն ընդ սրբոցն Աստուծոյ ի վերինն Երուսաղէմ հանգիցեն ի փառս փրկողին: Եւ աղաչեմ վասն խոշորութեան և սխալանաց զրիս անմեղագիր լինել, զի կար մեր այս էր: Եւ դուք ընկալչիք վարձս ի Քրիստոսէ Աստուծոյն մերմէ, որ է արհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

1196

ՅԱՂԱԿՄ ԵՐԿՆԱՅՆՈՅՆ ՔԱՀԱՆԱՅԱԳԵՏՈՒԹԵԱՆ

ՄՅԶԵՊ, IV, № 1108

Ստացող՝ Կոստանդին

Վայր՝ Սաղմոսավանք

ա

163

Ի թվականիս Հայոց ՌԺԶ (1657) ամին, ի կաթողիկոսութեան Հայոց Էջմիածնայ սր. աթոռոյն Զուղայեցի Յակոբի երկրորդ ամին, և Պարսից թագաւորութեան փոքր շահ Աբասին, գրեցաւ գիրքս այս Սաղմոսավանքի ձորին անապատին, ի փառս Աստուծոյ: Ով ոք որ վայելէ գոհանայ զԱստուծոյ և փառս տայ ամենայն բարեաց տվողին, սրբոյն Դիոնիսիոսի դիրքովս:

բ

Որ զանազան վիրաւք մեղաց եմ պաշարեալ,

Եւ ի յախտից բազմազանից եմ ներգեւեալ,

• • • • •

Արդ ես ստացա զգանձս ըղձալի ի զգօնութիւն,

Որով անձինըս տրտմութեան գոլ սփոփութիւն,

• • • • •

Յերես անկեալ պաղատանաւք առ մաղթութիւն,

Յիշել զաղքատ զԿոստանդին յողորմութիւն:

• • • • •

1197

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՅԱՅՏՆՈՒԹԵԱՆՆ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ

ԱՆԴՐԷԱՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

ՄՅԶԵՊ, IV, № 1134 (1622 թ.)

200

Գրեցաւ Մեկնութիւն տեսեան Յոհաննու աւետարանչի, աստուածա-

— 786 —

բանի և սիրելոյն Յիսուսի, ի թուին հայոց ՌՃԶ (1657), ի թագաւորութեանն Պառսից փոքր շահ Աբազի. ի հայրապետութեան լուսանկար սրբոյ և մեծ աթոռոյն էջմիածնի, երիցս երանեալ տեառն տեառն Յակոբու սրբազնասուրբ կաթողիկոսի ամենայն Հայոց, որ է Զուպայեցի:...

Աշխատասիրութեամբ և շանիւք, նորոգ ընդօրինակեալ ի ձեռն իմ, յոգնամեղ Յիսուսի Քրիստոսի ծառայ տէր Յովնաւենու մեղսամած ապարդուն քահանայիս, որ եմ անարժան սպասաւոր և աւելածու Ս. Ստեփաննոս եկեղեցւոյն Իզմիրնոյ, ի վայելս անձին իմոյ:

1198

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

ՄՅԶԵՊ, VI, № 1761

Գրիշ՝ Ղուկաս կրօնաւոր
Վայր՝ Լիւմ

ա

101

Ո՛հ ղի շատ տրտում է անձն իմ ի վերա գրելոյս, զի չեմ հմուտ. վա՛յ ինձ եղկելոյս:

բ

... Թվին ՌԾԸ (1609)-ին գրեցաւ ի սեպտեմբեր ամսոյ ի ԻԸ (28), յաւուր հինգշաբթիին՝ Ս. Գէրորգի, մինչև աստ հասուցաք Աստուծոյ ողորմութեամբն...: Յաղագս գրիս անշնորհութեան մի՛ մեղադրէք, հոգեւոր հայրք և եղբայրք, ղի կար իմ այս է:

գ

Փառք...: Յորոց հմտութենէ խոն ինչ ներհունացեալ և իմս շանարդարութիւն, որ եղէ մականուն պիտակ և իսկիւ Ղուկաս կրանաւոր, ի ծովապատ անապատի Լիւմ կոչեցեալ, յերկիրն Վաւայ, համայն փափաքող ըստ ծարւեացն աստուածայնոցն եղէ կայլակմանց, և ծրեցի տրկար և տառապեալ անձամբ իմով, սակայն ըստ կարի յոլովս, քան թէ սակաւս վաստակեցա ի հոգէկեցոյց մատեանս, ի վայելս զբօսանաց իմում պարապորդութեան և վայելչասիրութեան, համայն և արձան անխախտելի՝ սակս յիշատակելոյ զմեզ պատահելոցն:

Հրամանաւ և օժանդակութեամբ ըստունեացս մերոց Յովնայի և Կիւր[անոս?]ի, նաև հոգոյ և մարմնոյ մեր տաժողաց, ուխտի սրբում հռչակաւոր նախնաւանդ տանս առաջնորդք, յատուկ անուամբ Ս. Խաչ յորջորջեալ, կրօնիւք ընտիրք և ի Քրիստոս մերձաւորութեան արժանիք, և հմուտք աստուածաշունչ, մատենից, որք վարժիւք և ուսուցիւք եղեն փանաքութեանս մերոյ, զորս և ընդ սոսա³⁴ գրեսցէ // Տէր ծնօղօք իւրեանց ի դպրութիւն կենաց յաւիտենականաց:

Արդ՝ այսուհետև զպատահողքս այսմ տառիս... աղաչեմ մաղթանօք յիշել ի Քրիստոս Աստուած զմեզ և զմերսն զամենեանս, զնուաստ և անպիտան Ղուկաս կրօնաւորս, նաև զհոգեւոր և զմարմնաւոր զծնողսն իմ, ղկենդանիքն և զհանգուցեալքն...: Նաև զեղբայրքն իմ, որ ըստ մարմնոյ, զՅովնորջանն և զՍտեփել միայնակեացն, և զքոյրն իմ՝ զԱպա-

³⁴ Զնազգրում ընդսոսս՝ ձեռնով: Հրատարակիլը հարցականով ուղղել է՝ ընդ սոսա:

լարն, և զամենեսեան որ ունին երախտիք և աշխատանք ի վերա իմ և ի վերա գրոցս, յիշեցէք ի Քրիստոս...:

Արգ՝ գրեցաւ Նրգ երգոցս ի թուականութեանս հայկազեան տումարի Ռ և ՃԶ (1657) ամին: Լաւ պահողն և խնամ տանողն աւրհնի յԱստուծոյ...:

Նւ գանպիտան գծողս յիշեցէք ի Քրիստոս և սխալանացն անմեղագիր լերուք, զի կար մեր այս էր:

1199

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՄՅԶԵՊ, ՎԼ, № 1964

542

Դարձեալ կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զմահաբի Կիրակոսն, և զհայրն իւր՝ զմահաբի Պետրոսն, և զմայրն իւր՝ զՆունուֆարն, և զեղբայրն՝ զմահաբի Ղաւթաշան, և զմեծ մամ Մախթումշան, որ ստացան զսբ. Աւետարանս՝ ի հալալ արդեանց իւրեանց, և եղին յիշատակ ի սբ. Նումաղէմ, ի դուռն Ս. Յակոբայ և նորաշէն եկեղեցոյս Ս. Էջմիածնայ, ի թվին ՌԺԶ (1657): Աստուած վարձահատոյց լիցի. ամէն:

1200

Գ Ա Ն Ձ Ա Ր Ա Ն

ՅԶԱՐ, № 168

Գրիշ՝ Յարութիւն դպիր
վայր՝ Գաղատիայ

543

Փառք...: Գրեցաւ Գանձարանս ի թվականիս Հայոց ՌԺԶ (1657)-ին, ի յերկիրս Գաղատիոյ, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Սարգս[այ] զաւրավարին և որդոյ նորա Մարտիրոսին, և ի թագաւորութեան Տաճկաց սուլթան Մեհմեդէտին, և ի հայրապետութեան սբ. Էջմիածնա[յ] տեառն Յակոբ սրբազան կաթողիկոսի, և առաջն[որդ]ութեան Ս. Աստուածածնի յաթուռիս Միքայիլ արհեպիսկոպոսի՝ և քաշ ըստ ընկալեալի, և ձեռամբ անիմաստ և փծուն գրչիս Յարութիւն դպրի, ի խնդրոյ պարոն Խոնապէկին, և ծնաւդացն՝ մահտեսի Նումուֆին և մահտեսի Խումարին, և կողակցին՝ Հռիփսիմէին, և որդոյն՝ Միքայէլին, և դստերացն՝ Ղայային, Սառային և Մարթային, և եղբայրն՝ մահտեսի Սաճակին, և քերն՝ Մարիամին, և մեծ պապուն՝ Պէկին, և մամիկանն՝ Ալթունին, և ամենայն արեան մերձաւորացն, որ ստացաւ զսա, յիշատակ իւր և ծնօղաց իւրոց և եղ յիշատակ ի Ս. Նշան եկեղեցին: Արդ՝ աղաչեմ զամենեսեան, որ աւգտիք ի սմանէ՝ կարդալով կամ աւրինակելով, յիշեսցիք ի Քրիստոս զստացաւ սորա՝ զԽոնապէկին, և վերոյ դրեալք ի սմա, և զամենայն մերձաւորսն իւր, որ ստացաւ զսա ի հալալ ընչից իւրոց, և յիշատակ բարի հոգոյ իւրոյ և ծնաւդաց իւրոց՝ կենդանեաց և հանգուցելոց. ամէն:

Ընդ նմին և զիս անիմաս[տ] գրիշս՝ Յարութիւն դպիրս աղաչեմ վասն սխալանաց և խոշորութեան գրիս անմեղագիր լերուք, զի կար մեր այս էր: Նւ ևս աղաչեմ յիշել ի Քրիստոս զհայրն իմ՝ զտէր Խաչա-

843 տուր քահանայն, և զմայրն՝ Մարիկն, և հանգուցեալ եղբայրքն իմ՝ զՆերսէսն և զՍաճակն, և այլ եղբայրն իմ՝ զՊատուականն և զ//Գրիգորն, և ամենայն արեան մերձաւորսն<ին>։ Եւ Աստուածն, որ առատն է ի տուրս բարեաց...։

Եւ ո՛վ որ Գանձարանս այս ի Ս. Նշան եկեղեցո[յ] հանցէ և զրաւեսցէ՝ բաժինն Յուդայի առցէ և մասն կայենի և խաշահանացն. շորով ըռնողքն և լաւ պահողքն՝ աւրհնին ի Քրիստոսէ...։

1201

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՏԵՐԱՎՋ, № 155 (Բ—Ժ դդ.)

203 Նվիրատուն՝ Իսախան Բաւիշէցի
Յիշատ[ակ] է սբ. Աւետարանս տէր Գրիգորին և ուր կողակցին՝ Համանգուլի[ն], և որդոյն՝ Ներսէսին, Մարտիրոսի[ն]։ Այս աւետարտն աստուածասէր ոմն եկեալ ի յերկիրն Ալինջան, վասն շրջեցուցանել և վասն բժշկութիւն ամենայն ցաւ, և յեկայ հասայ ի դողն որ կոչի Ղօտարա, և տեսայ թէ Աւետարան ոչ գոյր այս գեղիս։ Ես՝ Բաւիշէցի Իսախանս տվի տէր Գրիգորին որ կարդայ, ղիս յիշէ և յիշատակէ։ Գրվեցաւ ի թվին ՌՃԶ (1657)-ումն։

1202

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Մինա, № 15

Գրիչ՝ Աստուածատուր

ա

225 Արդ՝ դրեցաւ սբ. և աստուածաշունչ Աւետարանս և կատարումն էառ ի թուականիս Հայոց ՌՃ և Զ (1657) ամին, յերկիր ///

բ

Եւ արդ՝ ես անգէտս ի գրչաց, անկարգս ի կարգաւորաց, մեղաւոր և անարժան, անմիտ և տկար, և առաջի ամենեցուն ամօթալի, և տրուպ, և թշուառական Աստուածատուրս որ միայն ///

1203

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

ՅԶՄԳ, № 107

Գրիչ՝ Ղազարոս

Վայր՝ Շրդգեճի

ա

70 Գրեցաւ Մաշթոցս ի գաւառն Սեբաստեան, ի գեաւղն Շրդգեճի, ի թլին ՌՃԶ (1657)։

բ

...Արդ՝ գիրքս գրեցաւ ի լաւ և ընտիր օրինակէ, որ կոչի Մաշթոց և գանձարան և յինքն ունի զամենայն համասփիւռն կարգս. ամէն։ Արդ՝

աղաչեմ զամենեան, ո՛վ ժամասէր քահանայք ևս առնողք, յիշեցէք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր, զմեղօք խաւարեալ սոտանուն 'Լազարոս և զծնողս իմ՝ զՕղուպալին և զՇանգղաւան, և զեղրարքն իմ՝ զՄինասն և զԹումասն և զայլ ամենայն արեան մերձաւորսն իմ. ամէն: Քրիստոս Աստուած ողորմի ստացողի գրոցս՝ տէր Մկրտիչին, եղբօրն՝ Կիրակոսին, կնոջն՝ Մանուշակին, դստերն՝ Մարիամին, Տիրուհէ, Հեղինէ, որդւոյն՝ Թորոսին, որ փափաքեցաւ այլ սբ. տառիս և ետ գրել և զարդարել յիշատակ իւր հոգւոյն և ծնողաց իւրոց և ամենայն արեան մերձաւորացն...:

1204

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Մուրմար, № 95

Վայր՝ Թօխաթ

ա

167

Փառք...: Բարեմիտ և հաւատարիմ Սաֆարն, որ ետ դրել յիշատակ անշնչելի ||| զսբ. դիրքս, որ կոչի Յայսմաւորք, զի յամենայն աւուր ընթերցցի յիշատակ արեամբ ներկեալ մարտիրոսացն և տօնիւ պատուեսցին ի սեղանացն իւրեանց...:

Արդ՝ գրեցաւ ի մայրաքաղաքն Թօխաթ, ի թվականիս Հայոց ՌՃՁ (1657), ի վայելումն Ս. Աստուածածնի եկեղեցւոյն, հայրապետութեան էջմիածնայ Յակոբ կաթողիկոսին Ջուղայեցոյ, և թագաւորութեան Պարսից փոքր շահ Ալլապին, և պատրիարք Ըստամբուլու [Յովհաննէս] վարդապետ Մուղնուցուն, որ հանեալ վարեցին, եկն սր. էջմիածին:

/.

Ստացող՝ Սաֆար

բ

Եւ ըստացող սբ. գրոյս մեղսամած և անպիտան Սաֆարս, և հայրն իմ՝ Դավութն, և մայրն իմ՝ Գոհարն, և կողակիցն՝ Աննէն. և եղբայրն իմ՝ Սարգիսն, Իսկանդարն, Մաաուրն, Նուրմուզն. և քվերքն իմ՝ Շահգաւէն, Գուլպուզն և եղբոր որդին իմ՝ Մաքսուն, և քվեր որդին Էաիկարն, ամենայն արեան մերձաւորսն իմ: Ով ոք յիշէ կամ յիշատակէ՝ յիշեալ լիցի:

1205

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

KarHB, № 31

Վայր՝ Շէնհեր

24

Փառք... հասանել աւարտ այսմ հոգէլի և աստուածաբան տառի, որ կոչի Պարապմանց, արարեալ սրբոյն Կիրղի, ընդդէմ մարդադաւան նեսաորի, ուստի և մեր տեսեալ զի նմանէ արարեալսն երկամբք բազմօք... գծագրեցի զսա սակս սրբասէր և հեզահոգի տէր Մովսէսին... յերկիրն Որոանոյ, ի գեօղն Շէնհեր, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին

և Ս. Ստեփաննոսին, յամի հազարերորդի հարիւրորդի վեցերորդի (1657) թուաշինութեան արեթական տոհմի. ի հայրապետութեան սրբոյ աթոռոյս էջմիածնի... տեառն Յակոբիմ, և ի յառաշնորդութեան սր. ուխտիս Արիստակէս վարդապետին...

1206

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն (1657 թ. առաջ)

Ն. Միքայելյան, «էջմիածին», 1950 թ., ԺԱ—ԺԲ, № 30

85

Ձվերշին ըստացող սր. Աւետարանիս յիշեցէք, ով պատուական հարք և եղբարք... Յրդեցի՛ Միւրգէն, և զկողակիցն իւր՝ Շնշանն, և զորդիսն իւրոց՝ զԲաղումն. և զդստերքն իւրոց՝ զՂաւսամիւսթլուն և զՄարսն, և զԽաւսն, և զամենայն արեան մերձաւորսն, յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք զտէր Նիկողայոսն, որ ԻԴ (24) ամաց, մանուկ տեօք փոխեցաւ առ Քրիստոս, յիշեցէք...:

Գրեցաւ ի թուին ՌԺՁ (1657) ամին ի փառս Քրիստոսի:

1207

Տ Ա Ղ Ա Ր Ա Ն

Ն. Միքայելյան, «էջմիածին», 1964 թ., ԺԲ, № 224

վայր՝ Կ. Պօլիս

ա

58

Փառք...: Գրեցաւ ամենափարթամ և գեղգեղափայլ ծաղկածածան տփիկս, որ կոչի մեղիդարան, ի հոյակապ և ի գերահռչակ յարքայանիստ մայրաքաղաքս Կոստանդնուպօլիս, որ և Նոբ Հոռմ, և ըստ արեգակնայիցն յաւէտարնթաց համառօտականի որ ըստ մերոյ [յ] գրոհի հազարորդի և հարիւրորդի և վեցերորդի (1657) ամի, ձեռամբ Յով[ն]աննէս սարկաւագի, որ ի նոյնոյ քաղաքէն Կոստանդնուպօլսի, հանգուցելոյ ի Քրիստոսի, որոյ Տեառն ողորմեսցի: Նւ գեղազարդ յօրինողի սորին Մարկոսի շնորհազարդ և անհաս նկարակերտի, ի վայելումն մաքրամիտ և հոգիածին աշակերտի իմոյ Աստուածաւոր սարկաւագի:

Հիշատակ. հեղինակ՝ Մարտիրոս Ղրիմեցի

Բ

Արդ՝ աղաչեմ զդասս լուսերամ մանկանցդ եկեղեցւոյ, որք հանդիպիք յայսմ գեղապաճոյճ և ծաղկափրթիթ սրբոյ զանձիս աստուածայնոյ, լիով սրտիւ և սեռն սիրով, մի բերան Աստուած ողորմի ասացէք ինձ մեղսաներկ անձին և բիրաքանքար պարտաւորի Մարտիրոս վարդապետիս Ղրիմեցւոյ հանդերձ ալլովքն, զորս ի վերոյ յիշատակեցաք, զի և դուք զնոյնաշատ ողորմութիւն գտանել արժանասցիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ աւրհնելոյն յաւիտեանս. ամէն:

1208

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ն. Միքայիլյան, «Էջմիածին», 1975 թ., Դ, էջ 58—59, № 336

Գրիշ՝ Աստուածաժուր

Վայր՝ Պարսկաստան

///...Յիշեցէք ի Քրիստոս զԴովլաք խանումն, և զծնողսն իւր՝ զմահ-
դասի Թարիզուլին, և զԹարխունփաշէն, և զհօրեղբայրն իւր՝ զտէր
Սարգիսն, յիշեցէք...:

Եւ առաւել յիշեցէք³⁵, զԴովլաք խանումն, և զեղբայրն իւր՝ զՅո-
վանէսն/// զՄար///րին կո// և զա/// Մաաթ[էսն, Յս]վանէսն, յիշե-
[ցէք]³⁶///:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զԴովլաք խանումն, և զկողակիցն
իւր՝ զԿարապետն, և զորդին իւր՝ զՓիլի[պոսն] /// Կրկին անգամ յիշե-
[ցէք] զՓիլիպոսն, և զպապն՝ զԿիրակոսն, և հանիկն՝ զՄարիամն, և
զսոցին որդին՝ Կարապետն, դուստրն՝ Խաթունաղէն, յիշ[եցէք]:

[Եւ առ]աւել յիշե[ցէք] /// զՓիլիպոսն///ն իւր զ///որ[դին] իւր՝
զհանգուցեալ Կարապետն, և զդստերքն իւր՝ զՇուշանն, զՍալաթին և
զՍոդրվմէն, յիշեցէք: /// Կրկին անգամ յիշ[եցէք] զԴովլաք խանումն, և
զպապն իւր՝ զՂուլիշանն, և զհանիկն՝ զԳայանէն, և զսոցա որդիքն՝
զԲաբաշանն և զՅէմինն, յիշ[եցէք]: Եւ առաւել յիշեցէք ի Քրիստոս
զԲաբաշանն, և զկողակիցն իւր՝ զՄէլիփխաթունն, և զորդիքն իւրեանց՝
զՄէլիֆոնն, զտէր Անդրիանն, Բաղասասարն և զՍիմոնն, և զդստերքն իւրե-
անց՝ Փաշաբէկին, Անապիտանն, Էվամելիֆն, յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք զՄելիֆոնն, և զկողակիցն իւր՝ զՍալամն, և զոր-
դին՝ Աստուածաժուրն, յիշեցէք:

Կրկին անգամ յիշեցէք զտէր Անդրիանն, և զկողակիցն իւր՝ զՍա-
լամն, և զորդին՝ զՎարդանէսն, և զդստերսն՝ զՄէրանդըն, զՍալվին, և
զԳայիանէն, յիշեցէք:

Եւ առաւել յիշեցէք զԲաղդասարն, և զկենակիցն իւր՝ զՇանգամանն,
և զոր[դին]՝ Մարտիրոսն///...:

Արդ՝ գրեցաւ սբ. և աստուածաշունչ Աւետարանս և կատարումն էառ
ի Թուականիս Հայոց ՌՃ և Զ (1657) ամին, ի յերկրոս [Պարսկաստ-
ան] ///: Եւ առաջնորդութեան մերոյ նահանգիս Պարսկաստանի,
սրբաանեալ և մաքրամիտ, հեղահոգի և բարեհամբաւ, քաջճոռտոր
և ///:

Եւ արդ՝ ես անգէտս ի գրչաց, անկարգս ի կարգաւորաց, մեղաւոր
և անարժան... Աստուածաժուրս ///...:

1209

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Կարենյ գիւղեր «ՀԱ», 1963 թ., էջ 36—37

Նուիրատու՝ Յովանէս Երէց

ա

Դարձեալ աղաչեմ զամենեւեան յիշել զվերջին ստացող սբ. Աւետա-

³⁵ Տպված է «Երեւել» ձեռով:

³⁶ Տպված է «Երեւել(այ)» ձեռով:

բանիս զՋուղացի խօճայ Ամիսարգիսն, և զհայրն՝ զՆասիպն, և զմայրն՝ զՔուլիպաշէն, և զկողակիցն՝ զՎարթիսաթունն, և զեղբարսն՝ զՅովանէսն, զՄարգարէն, զՍամոնն, զՄառուրն, Մէլիֆշանն, և զքոյրն՝ զԹանկիկն, զԶօրամն, զԵղիսաբէթն, և զորդիսն՝ զՍարուիսանն և զտէր Յովանէսն, և զայլ ամենայն արեան մերձաւորսն. ամէն:

Բ

Արդ՝ ես յետինս ի կարգաւորաց և անարժանս ի գործս քահանայութեան Յովանէս երէցս Ջուղացի, որդի Ամիսարգիսն, ետու զսբ. Աւետարանս յիշատակ Ս. Ամենափրկչին, որ ի Հայոց թառ, զի կեցողքն անդ վայելեցեն, և յիշեցեն զիս և զծնողն իմ, զհայրն իմ՝ զԱմիսարգիսն, և զմայրն իմ՝ զԽանգաւէն, և զորդիսն իմ՝ ըզՄկրտումն, զՄարգարէն, և զղստերսն իմ՝ զԹագունի և զսա Մաքրունի, և զվերոյ գրեալ զարեան մերձաւորսն իմ՝ զհեռաւորս և զմերձաւորս...:

Դարձեալ աղաչեմ զվայելողսդ սբ. Աւետարանիս, զի խնամօք պահեցէք ի հրոյ և ի ջրոյ և յայլ պատահարաց, և որք խնամենն վարձս ի Քրիստոսէ առնուցուն ի միւսանգամ գալըստեան նորա, որ է աւրհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

Գրեցաւ թվին ՌՃ (1651):

Եղև այս միջնորդութեամբ Սիմէօն քաջ րարունապետին Ջուղացոյ, որ արար ըզՔերայկանութիւն հեշտայլեղու, որ ամենայն մարդ դիւրին իմանա: Սայ ոչ թէ պակաս արար քան ղառաչին, այլ աւելի արար ըզմաղալմուտ մի ըստ միոջէ: Սայ կամեցաւ մեկնել զՎրաց գիրն, առաւ ի ձեռն և մնաց կիսայկատար արար, և զնաց ի Թօխաթ և անդէն վաղջանեցաւ ի թվին ՌՃԶ (1657). Աստուած ողորմի:

1210

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն (1570 թ.)

«ՀԱ», 1965 թ., էջ 227—228

Կազմող՝ Մելիքսէթ

Զկազմող սբ. Աւետարանիս զանարժան Մելիքսէթ աղաչեմ, ո՛վ սբ. ընթերձողք, յիշել ի Տէր մի բերան ողորմայիւ և Աստուած ողորմութեան ձեզ ողորմեսցի յիւր միւսանգամ գալստեանն, և ամենայն աշխատաւորաց վարձս բարեաց պարգեւեսցէ. ամէն: Ի թվականիս ՌՃԶ (1657) և մուտ է (7)-ին..., ձեռամբ Միքայէլին սրբագրեցաւ և կազմեցաւ: Նմա ևս տացէ վարձս Տէրն ամենայնի հանդերձ ծնողօք, և ամենայն արեան մերձաւորօք մեր ի Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր, որ է աւրհնեալ...:

1211

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՅԶԵՐԱՃ, ԲՅ

Գրիչ՝ Ղուկաս երէց

45բ Գրեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ անարժան Ղուկաս իրիցու, թվին ՌՃԶ (1657):

1212

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն (ԺԵ Դ.)

Кучук—Иоаннисов, Труды, № 6, տե՛ս նաև Кучук—2, № 2, էջ 21:

Նորոգող, կազմող տիրացու խաչատուր
վայր՝ վաղարշապատ

53 Արդ՝ կազմեցաւ և նորոգեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ տիրացու խաչատուրին, ի թուաբերութեան Հայոց ՌՃԶ (1657)-ին և հայրապետութեան Հայոց տեառն Յակոբ կաթողիկոսի, և աթոռապահ Յոնանէս վարդապետի:

Կազմեցաւ ի վաղարշապատ քաղաք, ի յաթոռս սբ. էջմիածնին, յիշատակ և ի վայելումն տիրացու խաչատուրին և իւր ծընաւզացն՝ Գրիգորին, Մարիամին և ամենայն զարմից նորին...³⁷:

1213

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Кучук—3, № 3

Գրիշ՝ Սարգիս

36 Սարգիս գրիշս յիշեցէք ի Քրիստոս և ըղծնաւզսն իմ՝ պարոն Թուման, պարոն Գաւլակն, և ամենայն արեան մերձաւորսն իմ. ամէն: Թվին ՌՃԶ (1657)-երորդի:

1214

Ճ Ա Շ Ո Յ

Ճանկեաւ, № 42

Գրիշ՝ Անդրէաս երէց

վայր՝ Ագուլիս

36 Այլ և գրեցաւ սա Ագուլիս, ի դուռն Ս. Քրիստափորի... ի հայրապետութեան տեառն Յակոբայ, իշխանութեան Պարսից փոքր շահ Աբասին... յետոյ ընդ նոսին և զիս անյիշելի գրիշս Անդրէաս երէց, երկրէն Սիւնեաց... Թվին Հայոց հազար հարիւր վեց (1657):

1215

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Ալիշան, Սիսական, էջ 292

վայր՝ Գեց

Գրեցաւ սա ի յերկի[ր]ս աստուածապահ Գեղուծուր ասի, ի գեղն Գեց, ընդ հովանեաւ Ս. Հստեփաննոսի նախավկային և առաջին մարտիրոսին, և Ս. Աստուածածնին, և ամենայն սբրոցն որ աստ կան հաւ[աքեալ]: Եւ արդ՝ ես ամենամեղս և անկարգս ի մէջ կարգաւորաց...³⁸:

³⁷ Այս հիշատակարանը, ինչպես նշում են մեր Մատենադարանի ձեռագրերի ծուցակ կազմողները, պատկանում է № 7568 ձեռագրին, ուր հիշատակարանն այժմ չի պահվել (հա. Բ, էջ 561):

³⁸ Հիշատակարանից բերված է միայն այսքանը: Գրչության թվականը թեև չի բերված, բայց Ալիշանը նշում է 1657 թ.:

1216

Ա Ի Կ Տ Ա Ր Ա Ն

Մադիկ, 1892 թ., № 38, էջ 439

Կազմող՝ Գաբեանէ

Փառք... Կատարեցաւ խնդրու[ա]ծս Յաւեթիս հպիսկոպոսիս և միարանացն ամենեքեան, որ է առաջնորդ Հախպատայ Ս. Նշանիս յիշեցէք... Դարձեալ յիշեցէք հոգևոր մայր իւր Ազիզ ապաշխարողս, որ շատ աշխատանք³⁹ ունի այս սրբոց դրունս⁴⁰, յիշեցէք...⁴¹:

Զվերջին կազմողս մեղսայարտ և սուտանուն Գաբեանէ ապաշխարողս յիշեցէք և Աստուած զի ձեզ յիշէ, եղբայրք իմ թողութիւն շնորհեցէք ինձ աչքս վատ այ տեսեր, խիստ խաղաղութիւն էր ժամանակս, թ[ա]գօորութիւն Առեստում խանին էր, առաջնորդութիւն՝ էջմիածնայ տեառն Յակոբայ, որ երեկ վրաստան Թիպլիս քաղաքն Ծ (5) ամիս եկաց, հպիսկոպոսունքն ամենեքեան յինքեան ունէր, շէն կենայ քաղաքն, դարձաւ ուրախութեամբ աթոռն իւր, որ շինեալ էր Յաւեթիս հպիսկոպոսն եկեղեցիքն իւր և խիստ աշխատեցան ամենեքեան, յիշեցէք...:

³⁹ Տպված առդտքս:

⁴⁰ Տպված սրբոց, դուանս:

⁴¹ Բնկ ընդօրինակության տարեթիվը չի նշված, բայց պայմանականորեն դրեցինք 1657 թ. շարքում. նկատի ունենալով Վրաց թագավոր Ռոստոմի 1634—1653 թվականների թագավորության և Հակոբ Զուղալեցու 1655—1680 թվականների կաթողիկոսության տարիները, այսինքն՝ Ռոստոմի թագավորության վերջին և Հակոբ Զուղալեցու կաթողիկոսության սկզբի տարիները՝ 1655—1658 թթ.:

1217

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԱՂԷՔՍԱՆԴՐԻ

ՄԻՆՁ, № 122

- 133 Գրիչ՝ Խաչատուր Խաչատուր
Գրեցաւ սակաւ գիրս Պատմութեան Աղէքսանդրի ի թվին ՌՃԷ (1658)
և յունվարի ԻԲ (22), ձեռամբ մեղսամած Խաչապէկի, որ և Խաչատուր
անարժան երէց կոչեցեալ:

1218

Ք Ա Հ Ա Ն Ա Յ Ա Թ Ա Ղ

ՅԶՂԲ, № 116 (1421 թ.)

Նորոգող՝ Հայրապետ Եպիսկոպոս

ա

- 744 Զվերչին Նորոգոս զտէր Հա[յ]րապետ Եպիսկոպոսս յիշեցէք ի Տէր
և Աստուած զձեզ յիշէ իւր միտաւնգամ գալուստն ամէն:

Բ

Թվին ՌՃԸ (1659) փետրվարի Զ (6), օրն կիրակի մեծ շարժ եղաւ:

1219

ՀԱՍՏԱՏԱԳԻՐ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԿՏՐՃՎՈՐԱՅ ԵԱԶԼՈՎԻ

ՏՅԶՄՎ, № 453

Վայր՝ Լոմ

- 924 Կատարեցաւ այս կօնդակս ի մայրաքաղաքն որ կոչի Լոմ, ընդ հո-
վանեաւ ննջման Ս. Աստուածածնին, ի յաթոռանիստ տեղն, թվին Հայոց
ՌՃԷ (1658), փետրվարի Ժ (10), օրն շրեքշաբթի:

1220

ՅԱՂԱԳՍ ԿԱԶՄՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐԴՈՅ

Հ. Քյուրտյան, «Հասկ», 1939 թ., էջ 92

Գրիչ՝ Ալէքսիանոս Բաճաճայ

Վայր՝ Սուրաբ-Բաճաճայ

ա

Եւ այս բժշկական գիրքս գրեցի ձեռամբ իմոյ զԱլէքսիանոս քա-
հանայիս, ի խնդրոյ Շառլդեց Աւետիքի որդի աղայ Փիւռովն՝ անձին
իւրոյ. ամէն. ի թուականիս Հայոց ՌՃԷ (1658)-ին փետրվարի ամսին
ԻԵ (25)-ումն:

P

Նղկելի և խոշորեալ մտօք զԱլէքսանդոս գրչակս յիշեալ ի Տէր:

Q

Քրիստոսի ծառայ /// գրեցաւ ի յերկիրն Հնդկաց, որ կոչի Սուրաթ-
Բանաւաւ¹, թվին Հայոց հազար Ճ և Է (1658):

1221

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, № 825

Գրիչ, ստացող՝ Մարկոս Կեղեցի

ա

^{2բ} Ո՛վ եղբայր, յորժամ որ զմկրտութիւնն կատարես մին Հայր մեղա
հրամայես Կեղեցի սուտանուն Մարկոս գրչիս, որ զանունս ունիմ ե
զգործս ոչ...:

Վա՛յ ինձ և վա՛յ իմ արևուտ. եթէ յիշես՝ յիշեալ լիցիս ի Քրիս-
տոսէ...: Վա՛յ ու մոխիրն ծածկէ զգծող Մաշտոցիս. խնդրեմ ի քէն
զայս:

P

^{128ա} Գոհութիւն Աստուծոյ...:

Գրեցաւ սբ. Մաշտոցս ձեռամբ անարժան Կեղեցի Մարկոսիս, թվին
ՌՃԷ (1658), մարտի ԻԴ (24), աւրն չորեքշաբթի:

Աստուած ողորմի ասացէք Կալկաշեցի Թումանին և Խազարին, որ
հացն անոնցն կուտէի և գիրքն ինձի կու գրէի. ամէն:

1222

Ք Ա Ր Ո Զ Գ Ի Ր Ք

Երևան, № 6071

Գրիչ՝ Թորոս

Վայր՝ Ղանդալու

ա

^{8Էբ} Որոց փրկեսցէ զմեզ Քրիստոս Աստուած այնպիսի մեղաց ևս առա-
ւել զմեղաւք ի լի Թորոսն, որ շունի գործի բարի:

P

^{157ա} /// Յուսէփին, որ առ Աստուած է հանգուցեալ <է> Մարտիրոսին
առ հասարակ. ամէն:

^{157բ} Գրեցաւ Քարոզգիրքս ի գիւղն Ղա[ն]դալու, ձեռամ[բ] անարժան
Թորոս իրիցու, ի թվին ՌՃԷ (1658). Աստուած բարով վայել տայ. ամէն:

Q

^{157ա} Յիշատակ է Քարոզգիրքս տէր Մկրտիչին իրիցկնոջն, որդուն՝ Աս-
տուածատուրին, ղստերն՝ Մարիամին, և մաւրն՝ Աննային, և հաւրն՝
Վարդանին:

¹ «Հասկ»-ում սսբ. Բանդար ձեռով: Ուղղեցինք ըստ Տեր Ավետիսյանի ծուցակի:

դ

100ա Գրեցաւ քարոզս ձեռամբն անարժան Թորոսի, ի գիւղն Ղանղալու, ի դուռն Ս. Յակոբայ, մարտի ԻԶ (26), թագաւորութեան Տաճկաց սուլտան Մահամատին. ՌՃԷ (1658) թվին. և ի կաթողիկոսութեանն Հայոց սրբազան տէր տէր Խաչատուրի: Եւ որք հանդիպիք սորա, ասէք Հայր մեղայ....:

1223

Հ Ա Ի Ա Ք Ա Մ Ո Ի

Երևան, №. 7010

Գրիչ՝ Խաչատուր

ա

739 Որոց փրկեսցէ զմեզ Քրիստոս Աստուած մեր ևս առաւել Խաչատուր մեղսամած գրիչս:

բ

Որոց փրկեսցէ Քրիստոս Աստուած զամենայն հաւատացեալս ի ծովածովի կենցաղոյս, մանաւանդ Խաչատուր գրիչս. ամէն:

Գրիչ՝ Ղուկաս

գ

Կատարեցաւ Տուբիթայ կարողութեամբն Աստուծոյ ձեռամբ Կուրուղլացի Ղուկաս երիցու, թվին ՌՃԷ (1658), աւարտեցաւ ապրիլ ամսոյ է (7) շորեգշաբթի:

1224

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, №. 7010

Գրիչ՝ Աթանաս երէց

Վայր՝ Ղարս

ա

12ա ԶԱթանաս ծրողս զմեղսաներկ անձն աղաչեմ յիշել, վասն սիրոյն Քրիստոսի և անմեղադիր լինել պակասութեան արվեստի սորա, զի կար մեր այս էր, շատ ջանացաք ոչ կարացաք հասանել ի կատար արվեստի, այլ այս այնչափ շնորհողին, թէ որ խնդրէ՝ առնու և այլն: Ի թվիս ՌՃԷ (1658):

բ

86ա Յիշեալ յառաջի Քրիստոսի զգծագրաւ սորա սուտանուն Աթանաս էրէց և զուսուցիչն իմ՝ հօրեղբայր տէր Սաեփանոս սրբազան քահանայ և զհարազատ եղբայրն իմ՝ Արիսդաքէս հանդերձ ծնողիւք և ազգականաւք. ամէն:

գ

285բ Փառք....:

286ա Արդ՝ ողորմութեամբ բարերարին անկ ելեալ աւարտեցաւ Աւետա-

բանս ի թուարբրութեանս Հայոց ՌՃԷ (1658)-ի ի յեկս ապրիլ ամսոյն, որ և իսկապէս ապրիլմբ հոգով, արն շաբաթ², նաև շաբաթանամբ մարանազա, ընդ հովանեաւ Ս. Գէորգ զարավարիս, ի քաղաքս Ղաղա կոչեցեալ, հուպ ի Երեւակայս յԱնու, ի ձեռնատութեամբ բաղմաներախտ և պատուական Սեբուհ սրբասնեալ քահանայի, ծնաւոր և ուսուցչի իմոյ տէր Ստեփաննոս, ահր իրիցի, զոր տէր Աստուածն և ճշմարիտ քահանայապետն մեր Յիսուս Քրիստոս...:

Այլ և սիրելի և պայծառատես, դեռափթիթ բուրաստանի Արիսդաբէս համբելի,

286բ

Քանզի է // դիտուն և յոյժ յարի,
 Ի աղաթից և սաղմոսի,
 Նաև հմուտ շարականի.
 Եւ երաժիշտ արտաձայնի...,
 Որ և հսկայ և մեծ լինի,
 Իւր ընկերակցովն աղայի,
 Զոր Կիրակոս կու յորջորջի:

Այլ և յիշեցէք դժնաւուն իմ՝ զՄկրտիչ հանգուցեալն ի Քրիստոս և զմայրն իմ՝ զԵղիկն և բաղմաաշխատ հօրեղբար կողակիցն՝ զԳայիսն-նէն, զոր բազում անգամ վիշտս ընդունեաց վասն իմ. որ և շատ անգամ ի մահ մերձեցաւ վասն մեր: Զէրայ մեք ի բնիկ երկրէ ելանք և վտարանդեցաք դեղովք լմ]երովք: Գնացաք մինչև ի սահմանս Կիլիկեցոց: Եւ անդ աստուածասաստ պատուհաս եկեալ ի վերա մեր, զոր և մարգարէն հրամայէ Հոգւովն Սրբով, թէ «Այս ամենայն եկն ի վերա մեր վասն մեղաց մերոց»: Եւ ապայ հայրս իմ և եղբարքս անդ փոխեցան առ Քրիստոս և մնացինք որբ և տնանկ, և մայր իմ այրի. և մնացինք անկար ի վերա տէր Ստեփաննոսին և իւր կողակցին՝ Գայիսնին: Եւ սա բազում աշխատութեամբ և սրոյ և ի հոռոյ պահեաց, աստուածապէս խնամս տանելով. և ըստ աշխատանաց իւրոց վարձս ի Քրիստոսէ առցէ:

Գրեցաւ ի ժամանակի հայրապետութեան տեառն Յակովբ կաթողիկոսի երիցս երանեալ եր[ջ]անիկ հայրապետի, յաթոռ մեծի սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչի, զոր տէր Աստուած ընդ երկայն աւուրս արասցէ...:

Գարձեալ անմեղադիր լերուք, զի բազում տառապանք և վրշտիւք գրեցի, զէրայ թագաւորք ի միմեանց պատերազմէին. զոր ասէ Տէրն, թէ «Յարիցէ ազգ յազգի վերա և թագաւորութիւն ի թագաւորութեան»: Եւ խիստ նեղութիւն կայ ի մէջ քրիստոնէից, յաղազս հարկապահանջութեան և տոկոսի, շատ ոք հալածականս եղեալ ի տան և ընտանեաց զրկեալ: Եւ ի մէջ այսպիսի տառապանաց սկսեալ աւարտեցի Աւետարանս այս: Աղաչեմք ընթերցողաց և աւրինակողաց միով ողորմայիլ յիշել զգառածեալս մեղաւք և զամենայն արեան մերձաւորսն իմ...:

² Թեև ամսաթիւր չի գրված, բայց որոշեցինք այսպես. բնագրի թի յեկս ապրիլ ամսոյն... արն շաբաթ նշումը պետք է հասկանալ ոչ թե ապրիլի վերջին՝ 30-ին, այլ վերջերին՝ երրորդ տասնօրյակի օրերից մեկնումեկը: Ամսաթիւի իսկությունը կարելի է որոշել բնագրում նշված օրվա պատկերից՝ «արն շաբաթ»: 1658 թ. ապրիլ ամսվա շաբաթ օրերը հին տոմարով կլինեն 3-ին, 10-ին, 17-ին և 24-ին, հետևապես թի յեկս ապրիլ ամսոյն... արն շաբաթ նշումը նկատի ունի ապրիլի 24-ը, իսկ ապրիլի 30-ը ուրբաթ է:

1225

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 9299

Գրիշ՝ Ալեքսիանոս քահանայ
Վայր՝ Սուրաթ-Բանաար

246ա Փառք...:

247ա Ուստի և տեսեալ զսորայս անճառ փրկագործութեանն խորհուրդ ոմն
ի լուսայծնեալ զարմից սրբոյ Սիոնի³ խաւջայ Սաֆարն, որ ստացաւ սբ.
Աւետարանս ի հալալ վաստակոց իւրոց և հոռու յիշատակ հոգոյ իւրոյ,
յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք Ալթունշանն, և զկողակիցն՝ Գուվարդն՝ և որդիքն՝
խաւջայ Սաֆարն, Նդիէն. և զդուստրն՝ Նուրիխանն, յիշեցէք...: Եւ արդ՝
գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի յերկիրն Հնդկաց, որ կոչի Սուրաթ-Բանաար,
ի մեծ թվականիս Հայոց ՌՃԷ (1658), ի մայիսի ամսին Ը (8), ի կաթո-
ղիկոսութեան հայկազեան սեռի տեառն Յակոբ, որ է շուղանցի, ի թա-
247բ գաւորութեանն Շօշա[յ], փոքր շահ Ապասի, // զոր տէր Աստուած յեր-
կար ամաւք պահէ, ազգիս մերում քաղցր հաի, դիւրաւ բնութիւն ի միտ
առցէ. ամէն:

Եւ արդ՝ դուք, մանկունք սբ. Սիոնի, աղաչեմ զձեզ. որք հանդիպիք
ի սմա կարդալով կամ արինակելով, անմեղադիր լեր խորհրութեան
գրիս, զի կայրս մեր այս է: Աղաչեմ զձեզ... յիշեցէք ի յերկնաթոիշ յա-
ղաւթս ձեր, զիս զանարժան գրիշս զԱլեքսիանոս քահանայ և զհայր իմ
Թորոսն, յիշեցէք...: Եւս առաւել ուսուցիչքն յիշեցէք...:

1226

Հ Ա Ի Ա Ք Ա Մ Ո Ի

ՔՅԶԶՎ, № 136

Գրիշ՝ Կիրակոս Պէլանկցի
Վայր՝ Ամասիա

303 Գրեցաւ ձեռամբ Պէլանկցի Կիրակոս վարդապետի, ի քաղաքն Ամա-
սիա, ի թվին ՌՃԷ (1658) մայիս Լ (30) աւարտումն [եղև]: Արդ՝ որք
հանդիպիք սմայ՝ Աստուած ողորմի ասացէք հօրն իմոյ՝ Կիրակոս եպիս-
կոպոսի և մօրն իմոյ՝ Նդիսաբեթի և ինձ մեղապարտ գրչի. ամէն⁴:

1227

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԵՍԱՅԵԱՅ

ՄՅԶԵՊ, II, № 430

Գրիշ՝ Վարդան

ա

303

Ստուգիւ ծրրեալ աւարտեցա,
էսայիու Մեկնիչ է սա,³ Այնուհետև մեկ տող դատարկ:⁴ Այս ձեռագրի տարրեր մասերը, ինչպես հաղորդում է Քեչիշյանը, տարրեր գրիչների
կողմից և տարրեր ժամանակներում է գրված:

Նըկըրտելով յոյժ ցանկացա,
Անթիւ գանձին որ ի սմա կա:
Դէտ Մարտիրոս յերկրէն Հոնա,
Րաբուն և յոյժ պըւետիկոս,
Ապայ դա՞ տե՛ս սուղ ինչ իմա,
Վերոյ տողին թըին սորա՞:

Բ

Փառք..., որ ետ կարողութիւն սոսկ և վատթար անձինս անվարժ գրութեան Վարդան եղկելոյս հասանել ի յաւարտ աստուածաճեմ երգիս, որ կոչիր Մեկնիչ Նսայեա տեսանողին, զի և թելադրութեամբ Հոգւոյն Սրբոյ ունի յինքեան լիապէս զխորհուրդ տնարէնութեան Քրիստոսի: Արդ՝ առաւելապէս եռափափաք և յոգնատենչ սրտիւ ցանկացող եղև յայսմ հոգիազուարճ բուրաստան և աստուածաբան տառիս զՂԻՄՆԵՅԻ Մարտիրոս վարդապետս՝ յայսմ ամի կարողութեամբն Քրիստոսի եղև դէտ և իշխող աշխարհին Հոնաց, ի հերուն հետէ տիւ և գիշեր փափաքեր իբր զեղջերու ի ծարաւի գոլ: Նա որ զկամս երկիւղածաց լնու և Աստուած ելից յիղծս փափաքանաց սորին՝ այսր և անդր որոնելով մինչ եգիտ զաւրինակն տըւաւ թշուառիս, և յիմարս ըստ տկար և անդէպ մտաց իմոյս գաղափարեալ յանդ ելեալ շնորհեցի պետիս և համշիրակ մեղապարտ անձինս, մինչ կենդանի է դասիւ և քարոզութեամբ սփոփէ զժողովուրդ իւր լիապէս ամենայն բարութեամբ ի գաւթս եկեղեցւոյ, և արբուսցէ զշուրն կենդանի ի հոգիս ծարաւի անձանց: Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս զինքն ընդ երկայն աւուրս խաղաղ և յանդորրութեամբ պահեացէ:...

Զրրաւ և յաւարտութեան գրիս եղև ՌՃ և է (1658)-ն թվին, յունիս ամսոյ Իէ (27), ի միջօրէի:

Նուիրատու՝ Մարտիրոս ՂԻՄՆԵՅԻ

Գ

Եղաւ սա անշինչ յիշատակ ի սբ. Երուսաղէմ ի Ս. Յակոբայ աթոռն:

Մերումս յատուկ ջրջականի,
Ամանակաց որ հոլովի,
Րուպէից թիւ միանգամի,
Տըրամատեալ յայլոց սեռի:
Ի մետասան հարիւրորդի,
Րուպ ընդ նմին եօթնեակ թըւի (1658)⁷
Ունակացաւ սա ի քարտի,
Ստացմամբ հիքոյս շուառալի:
Վերծանողացըդ մաղթեացի,
Աղերսանօք կողկողալի,

⁵ Ցուցակի հեղինակը «Ապայ դա» բառերի տառերի թվական համարժեքով ճիշտ լուծել է գրութեան տարեթիվը՝ 1107. այսպես՝ $w(1) + w(800) + w(1) + j(300) + q(4) + w(1) = 1107 + 551 = 1658$:

⁶ Ցուցակի հեղինակը տողանկարի տառերով ներքևից վեր կարդացել է՝ Վարդանէս:

⁷ Այսինքն՝ $[11 \times 100 (+7)] + 551$:

Բարունորէն յորժամ վիպի,
Դասիւ ի ձէնջ լուր յատենի:
Անդէն յիշել յանձն եղիցի,
Պուհտիկոսացըդ պանծալի,
Եւեթ անուն զիս զեղկելի,
Տէր Մարտիրոս Ղըրիմեցի:
Ինձ մասն ընդ ձեզ հայցեմ լիցի,
Էկլէսական սլարզեսոյդ ձրի,
Սեղմանողք զուք կենաց բանի,
Ոոյնք յիշման զմեզ արժանի⁸:

Պ

393ա Յիշատակ է Մարտիրոս վարդապետին ի սր. քաղաքս Երուսաղէմ,
ի դուռն Ս. Յակոբայ աթոռ ամենայն Հայոց:

1228

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԻՔԱՅԷԼԻ ԱՍՈՐԻՈՅ (1246 թ.)

Ղ. փրկարեմյան, «Նշխարք», հոս. Ա, № 883, տե՛ս նաև № 6333, էջ 54աբ

Նորոգող՝ Վարդան Բաղիշեցի

227բ Նորոգեցաւ սբ. դիրքս, որ է պատմաւիր ասացեալ տեառն Մի-
խայէլի Ասուրոց ուղղափառաց պատրիարքի, ձեռնմբ իմ մեղապարտ
Վարդան պիտակ անուն բանասիրի: Քանզի տեսի զգիրքս անկեալ ի
ձեռս թուամորթաց և հնոտեալ և յանպետս լրեալ, այլ և փերեւտեալ,
խախտեալ և խարխարեալ և ի վերջին փտելութիւն հասեալ և ժամա-
նեալ ի վերայ կտրչեալ ի յաղթիւսաց՝ ղօրէն փտեալ և բեկբեկեալ ան-
դամօք մեռելոյ և առեալ ի ձեռն բազում տաժանմամբ և երկօք կար-
կատեցի և ղեզծեալն գրեցի և զպակասն և ղսխալն լցի, ի յընթերցումն
հարց և եղբարց իմոց բանասիրաց, զի որք պատահիքդ լի սրտիւ
զԱստուած ողորմի տայցէք սովեալ և մեղօք հնոտեալ հոգւոյ իմոյ և
ծնողաց իմոց Ղաբիպին և Նդիպին, և եղբարցն, և ամենայն երախտա-
ւորացն. ամէն:

Արդ՝ նորոգեալ եղև գիրքս ի յերկիրս Բզնունեաց, ի լայնանիստ
քաղաքս Բաղէշ ի բոլորիս շէն, ի սբ. մենաստանս Ամիրդօլու, ի հայրա-
պետութեան տեառն Յակոբայ սրբազան կաթողիկոսի և ի վերատեսչու-
թեան վանացս տեառն իմոյ, և հօր հոգեւորի, և բազմերախտի Խաչա-
տաւ հռետորի, և բանիբուն իմաստայեղ, և գորովամիտ գիտնականի, և
քաջ փիլիսոփայի. որ ի յերեկոյացեալ, և ի մթնեալ և ի նսեմ ժամու
ծագեցաւ մեզ՝ Հայաստանեայցս տառապեալ զարմի, իբր զջահ անշէշ և
258ա իբր զարեգակն պայծառ, տարածելով զճառագայթս իմաստութեան
նորոյ և զշառաղիւս գիտութեան ընդ ոլորտս տիեզերաց քառորոշ կող-
մանց: Առնելով և ուսուցանելով զպատուէր Փրկչին մերոյ՝ զխոնարհու-
թիւն և զսէր, որ է զարդ կատարման ամենեցուն փարելի գոլով և ցան-
եալի, ծաղկեալ այլեօք և բարի քաղաքավարութեամբ, զոր տէր Յիսուս

⁸ Սկզբնատողերից հոգովմ է Վարտիրոս վարդապետի է սառ:

պահանջեց զսա մեզ ընդ երկայն աւուրս ի պարծանս եկեղեցւոյ և ի խընամածումն որրոց և այրեաց և ի յուրախութիւն մեզ. ամէն: Այլ և ի տեղոյս պարոնութեան Աւուալ բէկին, որ սպան զեղբարսն և զորդիսն իւր անհաւատն այն և տեւաց զքառասուն ամ իշխանութիւնն ներելով Տեառն, և դեռ տակաւին է մինչև բարձցի և առցէ զառհաւատչեայն լաւտենականին⁹:

54ա

Եւ ի թուին Հայոց ՌՃԷ (1658), յորում նեղիմք ի ձեռս այլազգեաց, որք տակաւ զօրանալով յԱսիա, յԵւրոպա և յԱֆրիկէ, և բարձին զթագաւորութիւնն Հոռոմոց, զՀայոց, զՎրաց, զԱղուանից, զՄարաց, զԱսորոց, զԱրաբացոց, զՀռոմաց, զԲուլղարաց, զՄաղթաց, զԱֆիսաղաց, զՄակեդոնացոց, զ[Ֆոնան?]կաց և զՊարսից[?]...: Ի թուին Հայոց ՌՃԳ (1654) յորում կեամք և թագաւորէ ի վերայ Տաեկաստան սուլթան Մահմէտ, փեսայ սորին Մահմատ փաշա, որ պաշտպան էր, ամբաստանեալ առաջի թագաւորին, թէ «Կամի ապստամբել»: և զոր կամեցաւ սպանանել արքայն, այլ վասն աղաչանաց քեռն իւրոյ թողաւ կենդանի, ի կեալ ի Շամիրամակերտ, որ է Վան, և մեծ փաշայութիւն: Զի գլխահարկ Բաղիշոյ հայոյ ի Վան տանիւր, քանդի թագաւորն զհարկն Բաղիշոյ ռոճիկ սահմանեալ էր ծառայից իւրոց, որք պահանջէին զքերդն Վանայ ընդդէմ Պարսից: Իսկ չար ոստիկանն մեր Աւդալ խան, հնարադէտ և անբարտաւան, ընդդիմացեալ, ոչ տալի զհարկն ծառայիցն թագաւորին և ինքն ուտէր: Վասն որոյ յորժամ Մահմատ փաշայն, որ մականուն Մէլէֆ առձայնիւր, եկն ի Վան: Բերդապահ ծառայք թագաւորին [ԺՌ] և (10000) զուտ ժողովեալ ետուն նմա, զի եկեալ ի վերայ Բաղիշոյ սպանցեն զԱւդալ բէկն: Բէպէտ և նա երկշոտ էր և ոչ կամէր, բայց ի սէր արծաթոյն հաւանեալ ժողովեաց երկոտասան հազար զօրս ի ծովեզերս, ի մոտոյ էին¹⁰ թող զջրկիրս, զջորեպանս և զայլ ծառայս, եկն ի վերայ Աւդալ բէկին, որ ժողովեալ էր առ ինքն զզօրս իւր և զդրացի ամիրայս իբր [ԸՌ] (8000) անձինս. պահէր զքաղաքն և կամէր մարտնչել ընդ նմա: Բայց յաւուր միում ի շաբաթի, որ էր բարիկենդան պահոցն Վարդավառի¹¹, թուղթ ինչ ի փաշայէն ետուն յամիրայն, որ էր գրեալ այսպէս. «Ընդէ՞ր է քեզ դիմամարտ լինել մեծիս քում, որ չէ օրէն կամ որո՞վ զօրութեամբ կամիս մարտնչիլ ընդ իս կամ թէ չգ<ե>րեցին արդեօք, զի այսքան ձեռնադիր ի մեծամեծաց և յիշխանաց առ իս են, զի բանիւ նոցա՝ եկեալ եմ ես, և զօրքն քո յորս յուսացեալ ես, կամին սպանանել զքեզ և կամ տալ ի ձեռս իմ: Բայց դու լուր ինձ, և եկ հրնազանդիւ, և ապրեցիս»: Իբրեւ ետես ամիրայն սրտաբեկ և միշակոտոր եղեալ ապշեցան, զի պարծէր ի զօրն իւր, || որք սպանանել զինքն կա-

54բ

⁹ Սկզբից մինչև այստեղ խիստ համառոտ վերցրել է Բարդամը (տե՛ս № 6333, էջ 54ա), այդ պատճառով նախընտրեցինք այստեղ ներկայացնել Ղ. Փիրդալեմյանի միևնույն հատվածի ընդարձակ տարբերակը: Այնուհետև, շարունակությունը Ղ. Փիրդալեմյանի մոտ խիստ համառոտ է, իսկ Բարդամի մոտ բավական ընդարձակ: Նպատակահարմար գտանք ներկայացնել Բարդամի տարբերակը (տե՛ս № 6333, էջ 54աբ, № 235):

¹⁰ Հաջորդ բառը դժվար է թարգմանել:

¹¹ Եթե խոսքը վերաբերում է 1658 թ., ապա բարիկենդան Վարդավառի պահոցը կլինի հուլիսի 12-ից մինչև 17-ը, քանի որ ըստ շարժական տոմարի 1658 թ. Վարդավառը կլինի հուլիսի 18-ին, կիրակի:

մէին: Վասն որոյ ակամայ ի փախուստ դիմել կամէր, ուստի և աւտար զաւրքն ցրուեցան, զի նեղեալ էին ի սովոյ: Իսկ զօրքն իւր, զի տեարք էին ընտանեաց, տան, գիւղից և անդաստանաց, ուստի յակամայս դընացեալ դարձուցին զնա աղաչելով և երդամբ, զի հաւատարիմ կացցին նմա մինչև ի մահս: Դարձաւ, ամիրայն, և մինչդեռ ի միւսում աւուր, ի Վարդավառի կիրակէին¹², մարտնչէին երկուստեք ընդ միմեանս: Տեսեալ ամիրայն զակներե պարտութիւն իւր փախեալ, և գնացեալ անկաւ ի քարանձաւ լեռանց, հանդերձ որդւովքն իւրովք: Իսկ զօրք փաշային մտին ի քաղաքն, առանց բնաւ հետապնդելոյ զամիրայն, յաւարի առին զոր և գտին, և սպանին զքառասուն քրիստոնեայս, յորս էր և Սարգիս անուն ոմն սարկաւազ, երիտասարդ, զօրեղ. և զբազումս վիրավորեցին, և զվանքս կողոպտեցին և մերկ արին, այլ ողորմութեամբն Աստուծոյ ոչ կարացին գտանել զպահարանն, ուր էին բազում աստուածային մատեանք և սպասք եկեղեցոյն. և այսպիսիսն հասուցին մեզ սուգ մեծ: Եւ ի միւսում աւուր գտեալ փաշայն զմի յորդոյն ամիրային զԴիագին բէկ, կարդեաց զնա ամիրայ և խրատեաց զնա չլինել իբրև զհայր իւր: Եւ կողոպտեալ զամենայն¹³:

328ա Յայսմ ժամանակի մի ոմն յազգէն Հոռոմոց կարի ճարտար կրօնափոխ եղև և եմուտ ի պալատն արքային և եհան մինչև յաստիճան վաղիրութեան. ուստի և Հոռոմք ի ձեռն սորա ետուն [ՄՌ] (200000) զուրոշ և կորզեցին ի մէնշ վանս Սրբոյ Յակոբեանցն, որ յԵրուսաղէմ: Այլ ոչ է պարտ յուսահատել առ այս:

Աղաչեմ յիշել ի տէր Քրիստոս յոյսն իմ զմեղուցեալ սպասաւորս բանի զՎարդան և զԾնողսն իմ ըստ հոգոյ և ըստ մարմնոյ, որ զգիրքս կազմեցի և զյիշատակարանն և զսակաւ պատմութիւնս, որ եղև ի ժամանակի մերում, արարի, թէն տկար մտօք և ոչ որպէս վայել ի ձեզ, այլ ըստ իմում չափոյ. և դուք յիշեցէք ի Քրիստոսէ: Նաև համշիրակ եղբայրն իմ՝ զՏիգրանակերացի Սարգիս րաբունին զհետ յիշեցէք. ամէն:

228բ Քրիստոս յոյսն իմ զմեղու/ցեալ բանի սպասաւորս Վարդան և զԾնողսն իմ ըստ հոգոյ և ըստ մարմնոյ, որ զգիրքս կազմեցի վերստին և զյիշատակարանն և զսակաւ պատմութիւնս արարի տկար մտօք, ոչ որպէս ձեզ վայելէ, այլ ըստ իմում չափոյ և դուք յիշեալիք ի Քրիստոսէ: Նաև զհամշիրակ եղբայրն իմ՝ զՏիգրանակերացի Սարգիս րաբունին ի հետ յիշեցէք. ամէն:

1229

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 8207

Գրիշ՝ Նիկողոս

ա

319ա Փառք...:

319բ Արդ՝ եղև աւարտ գրչութեան այսմ մեծահանդէս և հոգելից տառս ի

¹² Տե՛ս նախորդ ծանոթագրութիւնը:¹³ Այնուհետև դարձյալ վերցրինք Ղ. Փիրղալեմյանից, որովհետև վերջին պարբերութիւնը չի պահպանել Բարդամի № 6333 ձեռագրում:

շրջագայութեան հայկազեան տումարի ՌՃ[Է]¹⁴ (1658), ի յաւգոստոսի ԺԲ (12), արն հինգշաբթի, ի հայրապետութեան տեառն տէր Յակոբա[յ] և յառաջնորդութեան յայսմ նահանգի տէր Գրիգոր արհի եպիսկոպոսի, որ այսմ ամի փոխեցաւ առ Քրիստոս, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Սարգսի դարձարին և որդւոյ նորա Մարտիրոսին, ձեռամբ ամենամեղ և փցուն գրչի Նիկողոս ոմն անարժանի, ի խնդրոյ տէր Սիմէոն հեղահոգի քահանայի: Որ [յ] որդորմամբ և սիրով զժողովուրդս իւր [յ] որդորեաց, որ ետուն ի սէրն Քրիստոսի զհալալ արդինսն իւրեանց, ոմն առատ և ոմն սակաւ ըստ իւրեանց կարի և ըստացան զգիրգս սր., որ կոչի Շարակնոց: Եւ եղին յիշատակ ի Ս. Գէորգ եկեղեցին: Ոչ ոք չունի իշխանութիւն հանել ի դրանէ Սրբոյն Գէորգայ:

Ով սր. քահանայք և մանկունք եկեղեցւոյ, յորժամ եղանակելով երգեք, յիշեսցիք զստացողքս սորա և դուք յիշեալ լիջիք յահեղ ատենին Քրիստոսի:

320ա Դարձեալ յիշեսցիք || ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զտէր Վարդան արեղան, որ նա ևս պատճառ եղև գրգիս, որ զմագաղաթն շնորհեց, ոմն դրամով և ոմն ձրի: Խնդրեմք ի տեառնէ Աստուծոյ, որ զիւր արքայութիւնն ձրի պարգեւեցէ ի միւսանգամ գալստեանն: Դարձեալ յիշեսցիք սեռն սիրով զտէր Դաբրիէլ սրբասնունդ քահանայն, որ բազում աշխատանք կրեց, երթեկ առնելով առ գրոցս. խնդրեմք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ, որ աշխատանացն փոխարէն ի միւսանգամ գալստեանն ընդ սր. քահանայցն վարձատրեսցի...:

Բ

190բ

Ո՛վ ոք հանգիպեսցի,
Այսմ տանի պաղատեսցի,
Առ մայր Յիսուսի...
Թերևս մեռեալ ոգւոյս ողորմեսցի,
Նիկողոս գրչիս. և իւրն ձեզ պարգեւեսցի:

1230

Գ Ի Ր Ք Ա Ռ Ա Կ Ա Ց

Երևան, № 7227 (1603 թ.)

1ա Ըստամբով. թիւն ՌՃԷ (1658) սեպտեմբերի Ժ (10), արն ու[ր]-բաթ. ի խանն Վալիտայ. ես հիւանդացայ, պարոն Խոստրովին օգնութեամբ մեք Աֆովեաց ջումիա[թս], որ մէկ տեղ հաց էինք ուտ[ում], Աստուած անփորձ պահեաց: Թմբ[ր]նեց Գալուստն իւր աղբ[ար] Բաղտասարն, Խոստրովն, Մելիք-Շահնազարի տղայ Մելի[նն], Վերի գտեցի Մատուրի թոռ Առաքելն, Հումանի թոռ Թորոսն, Խաչովի թոռն Վարթանն, Մաժլումի թոռ Աւետիսն, Թումանի տղայ Խաչովեանն, Մե-լիք զուլլի Սնակն¹⁵

¹⁴ Ձեռագրում «է»-ն ջնշված է, բայց հետքը լավ երևում է: 1658 թ. օգոստոսի 12-ն իրոք հինգշաբթի է:

¹⁵ Այնուհետև ընդհատվում է:

1231

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 8568

Գրիշ՝ Տիրաառու դպիր
վայր՝ Կ. Պօլիս

318ա

Փառք...: Շնորհիւ Տեառն սկսայ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի զսբ. գիրքս, որ կոչի Շարակնոց լաւ և ընտիր օրինակէ, որ է ելկեցի, ձեռամբ մեղսասէր և անարժան Տիրաառու դպրի, ի դռան Ս. Նիկողոսի հայրապետին, ի թվականիս Հայոց ՌՃԷ (1658), ի սեկտեմբեր ամսոյ ԻԱ (21), ի քաղաքն Կոստանդնուպօլսի, ի թագաւորութեանն Տաճկաց սուլթան Մէնէմէտի, ի հայրապետութեանն սբ. էջմիածնի տէր Յակոբ յամենայն Հայոց կաթողիկոսի, ի վայելումն Կեսարացի տէր Միքայելի որդոյն՝ Կարապետին: Ով¹⁸ ոք հանդիպեսցի՝ ասասցէ Աստուած ողորմի:

1232

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն (1545 թ.)

Գասապեան, ՀԱ, 1947 թ., № 5

635

Արդ՝ զվերջին ստացող սբ. Աւետարանիս զԶաքարիայ դպիհայն, որ ստացաւ զսա ի հալալ ընչից և յարդեանցն, և եդ յիշատակ ի հայրենական գաւառն Խնծորի, ի դուռն Ս. Աստուածածնայ վանացն, յիշատակ իւր հոգւոյն և իւր ծնողացն՝ Գրիգորին և Բառիկին, և կողակցին՝ Նդիսաքեթին, և հանգուցեալ որդւոյն՝ Յովանէսին, և միւս Յովանէսին և Մարտիրոսին, և մեծ պապոցն՝ Զաքարիային և Ուրուրուին, և մեծ մամոցն՝ Շահրիստանին և Մուքրուին, և եղբարցն՝ Պօղոսին, Նդիային և Աստուածատուին. և քրւերցն Կուլիստանին, Աննային, Մարիամին, Շահրիստանին և Նազուին. և աներոջն՝ Պալիին, և զոքընչին՝ Փաշային, և որդւոցն նորին՝ տէր Սարգսին, Մելֆոնին և Քնարին, և փեսայնոցն՝ Յովանէսին և մահտեսի Աստուածատուին. և քրւեր որդւոյն՝ Կարապետին և քեռուն՝ մահտեսի Տօնիկին, և կնքահօրն՝ մահտեսի Պապուֆին, Աննային և Կուլիստանին, և ամենայն արեան մերձակայից իւրոց՝ կենդանեաց և մեռելոց:...

Արդ՝ աղաչեմ զսրբազան և զաստուածամերձ դասս քահանայիցդ...: Թվին ՌՃԷ (1658) հոկտեմբեր ամսոյ ի ԺԱ (11):

1233

ԳԻՐՔ ՄՈԼՈՒԹԵԱՆՅ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՐԱԳՈՆԱՅԻՈՅ

Երևան, № 1472

Գրիշ, ստացող՝ Սահակ վարդապետ
վայր՝ Սպանան

444բ

Փառք..., որ ետ կարողութիւն մեղսամած և ամենաթ[շ]ուառ անփինս Սահակ անուամբ վարդապետիս ի յաւարտումն գրոցս Մոլութեանց

¹⁸ Զեռագրում «տէր Միքայելի... ով» հատվածը գրվել է հետագայում, նախորդ գրածը շնչելուց հետո:

ի յաշխարհիս Պարսկաստանի և ի շահանիստ մայրաքաղաքիս Սպահան-
նի, և թուաբերութեանս հայկազնանս տոմարի ի Թ, ի Ճ և ի եօթն ան-
ցեալ և ի յութն մտեալ ամին (1658)¹⁷ և ի նաւասարդի ԺԴ (14)-ին և ի
պատկեր օրն հինգշաբթին, ի կաթուղկոսութեանն սրբազանի Յակոբի
Ջուլայացի վարդապետի և ի թագաւորութեանն շահ Ապասին, յիշատակ
իմոյ անձինս և հոգևոր հօրն իմոյ և ուսուցչի խաչաւոր վարդապետի,
որ Կեսաբացի կոչի. և մարմնաւոր ծնողացն իմոց՝ հօրս Մելիքնին, և
միւս հօրս Միւրումին, և մօրս խաթայուն; և պապին իմոյ՝ Սօլթանվե-
լումն և կողակցին՝ Թանայխաթունին և իւրեանց ուստերացն և դքս-
տերացն. և միւս պապին՝ Խէրքաշիին և կենակցին՝ Անապխանին,
և քերցն իմոց՝ Էանիփուռին՝ և Վարվառին, և որդոց և դստերաց՝
445ա խանիփուռին, // Սիմէոնին և Աննային, և փոխեցելոցն առ Քրիստոս մա-
նուկ Սարգսին և Ստեփաննոսին, և դստերացն՝ Թագունույն, Եւանույն,
և զաւակաց Վարվառին, Դաւթին և Ղատաւդուքուն: Աստուած զկենդա-
նիսն անփորձ և անասան պահեսցէ: Եւ հօրեղբարցն իմոց՝ Ախիպա-
պին և Գասպարին, և հօրաքեռն իմոյ՝ Սինափաշային, և մօրաքեռն
իմոյ՝ Ջանազանին, և որդոցն՝ Կուսուրկին, Սարգսին և Թասալուն, և
քեռոց իմոց՝ Նազարին, Սաֆարին և Մինասարին, և մեծ պապին իմոյ՝
Ղարդանին, և որդոյն՝ Անդրէասին, և որդոյն՝ Անդրէասէն, Սուլթան-
վելուն, և նորին որդոյն՝ Մելիքնին, և որդոյն՝ Մելիքնին, Սանակ վար-
դապետիս: Ով ոք ասացէ մեղ դրելոցս մի Տէր ողորմեա՝ ինքն Քրիստո-
սի ողորմութեանն արժանանայ...: Եւ հոգևոր քեռն իմոյ Թիւրվանէ
Աստուած ողորմեսցի ասացէք:

1234

Տ Ա Ղ Ա Ր Ա Ն

Նրեան, № 10006 (ԺԹ դ.)

65ա Գրեցաւ տոմս¹⁸ ըղձակերտիկս ի նուաստ Նիկողոսէ հազարերորդի
հարիւրերորդի և ութերորդի (1658) թուաբերութեան հայկազնեաց տու-
մարիս և Հռովմայեցոցն մետասան ամսոյն ի մուտն յիննեբորդի նոյնմ-
բերին:

1235

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՈՅՁՄՎ, № 666

158 Զանարժան և զանպիտան ծառայս զՅով[ն]աննէս գծողս յիշեցէք
միով Հայր մեղայիւ և դուք յիշեալ լիցիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյն մերոյ.
ամէն: Գրեցաւ թվին ՌՃԸ (1658) զեկտեմբերի ԻՁ (26) օրն:

¹⁷ Հայոց ՌՃԸ թվականը սկսվում է 1658 թ. հոկտեմբերի 8-ին (հուլյան տոմարով), իսկ
Նավասարդի 14-ը կլինի հոկտեմբերի 21-ին և այդ օրն էլ իրոք հինգշաբթի է:

¹⁸ Իմա՝ հատոր (հուն. τόμος):

1236

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ջմիւռնիա, Մ 3 (1456 թ.)

- 137 Ջմեղատուր Մեացաւանս յիշեցէք, յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ. ամէն, Թվին Ռ հարիւր և ութն (1658), սահմի ամսոյն քսան և հինգ, աւրն ուրբաթ. ամէն¹⁰:

1237

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Մ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

Երևան, Մ 200

Գրիշ՝ Յովանէս

Վայր՝ (Նոր) Զուղայ

տ

- 01ա Յիշեսշիք ի Քրիստոսս զպարոն Աւետիքն և հարազատ որդիքն իւր՝ պարոն Աղամալն և զՊօղոսջանն, և զուր յիշողացն հանդիպիցիք:
- Ջմեղատուր և անպիտան զՅովանէս զպիրս՝ զԺրող սորա, յիշեսշիք ի Քրիստոսս Յիսուս ի Տէր:

բ

- 224ա Ո՛վ ընթերցողք սբ. Աստուածաշնչիս, յիշեսշիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զպարոն Աւետիկն և զկողակից Եղիսաբեթն:
- Ջմեղատուր և անպիտան գրիշս զՅովանէս զպիր յիշեսշիք ի Քրիստոսս: Թվին ՌՃԲ (1653):

գ

- 308ա Ջմեղատուր գրիշս Յովանէս զպիր, յիշեսշիք ի Տէր: Թվին ՌՃԲ (1653):

դ

- 400բ Թվական ՌՃԳ (1654):

ե

- 518ա Յիշեցէք ի Քրիստոսս զաէր Սաեփաննոսն և զտէր Յակոբն սրբազրօղք սբ. մատենիս և գուր յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսս:

զ

- 610բ Ի փշառք...: // [Դ]արձեալ յիշեցէք ի Քրիստոսս զհեզահոգի և խոնարհ սրտիւ պարոն Աւետիկն. և ցանկացեալ յայսմ աստուածային և փարթամ գանձուցս...: Ըստացաւ զսա յարդար վաստակոց իւրոց, յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և բարեպաշտ ծնողացն իւրոց, հօրն իւրոյ՝ Զիգ Պետրոսին, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոսս, և մօրն՝ համեղ և հարկետուր, բարեպաշտ և ուղղափառ, նման իւղաբերից կանանցն՝ Մէրաւաթիկին, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոսս, և եղբօրն՝ Վասիլին, դեռարուս և մանուկ, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոսս, զոր տէր Աստուած ընդ սուրբս դասեսցէ, և հանգուցեալ զքոյրն իւր՝ Ոսկիաւաթիկին:

¹⁰ Հայոց ՌՃԸ Թվականի սահմի 25-ը կհամապատասխանի 1658 թ. դեկտեմբերի 31-ին և այդ օրն էլ իրոք ուրբաթ է: Տոմարական մեր դիտողութիւնները տե՛ս Ձ 1191 հիշատակարանի Մ 91-րդ ծանոթագրութիւնում:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զպարոն Աւետիկն, և զկողակիցն իւր՝ հեղահոգի և ողորմած Եղիսաբեթն, և հարազատ որդիքն իւր՝ պարոն Աղամալն, և շնորհալից և բուրաստան Պօղոսջանն. և նորատունկ դքստերքն իւր՝ Նանաջանն և զՄէրջանն, զոր տէր Աստուած անփորձ և անսասան պահեսցէ. ամէն:

011ա

... /// Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զպարոն Աւետիկն և զԺնօղսն իւր՝ Զիբ Պետրոսն, որ է հանգուցեալ առ Քրիստոս և զպապն իւր՝ Երվէլին և զՊետրոսին պապն՝ Աղախանդվէլի:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս պարոն Աւետիկն և զհանգուցեալ եղբայրն իւր՝ զՎասիլն, և զի առ Քրիստոս հանգուցեալ քոյրն իմ՝ Ոսրէատիկն, և զորդիքն իւր՝ պարոն Ոսկանն, Յովանէսն, Խաչատուրն յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս պարոն Աւետիկն և զսրտով սիրեցեալ մուսահիպն իւր՝ տէր Անդրէասն պահեսցէ տէր Քրիստոս ամենայն չարէ. ամէն:

[Ե]ւ արդ՝ ես անարժան և մեղօք լցեալ և՛ որոշեալս ամենայն մասանց բարեաց Յովանէսս, որ շնորհօք Ս. Հոգւոյն հանգ ելեալ աւարտեցի զսբ. Աստուածաշունչս ի Թվաբերութեանս Հայոց ՌԺԷ (1658)-ումն: Բայց գրեցաւ զսբ. գիրքս ի քաղաքս Ասպանան, ի գեօղաքաղաքս Ջուղայ, ընդ հովանեալ ի գուն²⁰, և ի հայրապետութեան մերոյ տեառն Յակոբայ սրբազան և ճգնատրական վարուք, որ է ինքն բնիկ շուղացի, և ի վերատեսչութեան նահանգիս Պարսկաստանի հեղահոգի և խոնարհ սրտիւ, նման սրբոյն Պօղոսի և Անտոնի ճգնատրի, զարհի եպիսկոպոսն մեր տէր Դաւիթս, որ և սայ է բնիկ շուղացի, և ի Թագաւորութեանն մերոյ փոքր շահ Աղասի որ է Թոռն մեծ շահ Ապագին, զոր տէր Աստուած անփորձ և անսասան պահեսցէ. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս Յովանէս գրիչս և զԺնօղսն իմ՝ զԽաչատուրն և զՅուրիխանն, յիշեցէք:

է

Կազմի
եբկ-
րորդ
կողմ
վրա

Յիշատակ է Աստուածաշունչս Աւետիքին և Ժնօղացն Զիբ Պետրոսին, Մէրաաիկին, և որդոցն՝ Աղամալին, Պօղոսին և մօրն Եղիսաբեթին:

1238

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 338

Հիշատակ. հեղինակ՝ Պետրոս Բանանայ
Վայր՝ Երևան

ա

310ա

Փառք...:

²⁰ Եկեղեցու անունը չի գրված և տեղը դատարկ է:

311ա Արդ՝ ես ունայնս ի բարեաց և զառածելս մեղօք Պետրոս անուամբ և եթ քահանայ, բայց գործովս տարակացե[ա]լ մեկուսի և հեռի պարտական բերոց քանքարի ծրարեալ ի ծովութենէ վարչամակի, ի հաղրս աշխարհի, որ ի վաղ ամանակաց գոյր աննշումն բաղձանաց սրտիս, յաղագս այսմ ծաղկաւէտ և ցանկալի սովփերի, որ է վարդապետութիւն Տեառն բանի և Յիսուսի Քրիստոսի:

Բազում աշխատութեամբ և յողնաշան կրիւք հոգացի զմագաղաթ սորայ ձեռամբ իմով, զոր և տեսեալ զբաղձանք սրտիս աստուածասէր և բարեպաշտ կինս այս, որ անուամբ կոչի Ղզլաբ, որ է հօրաքեռ ինձ, ոչ ունելով զաւակ ի վերայ երկրի՝ ոչ դուստր և ոչ որդի, վասն որոյ ի միտ ածեալ զբան մարգարէին, որ ասէ. «Երանի...» օժնդակ եղեալ զնոյն և ետ զրեւ զսա յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ի վայելումն ինձ աղտաւորիս ցորքան յամից եմ ի վրանս Կեդարու, եղիցի սա ինձ անմահ որդի և յետ ընթանալոյն իմ անդառնալի յուղին // եղիցի յիշատակ բարի առ վայելօղսդ բարեպաշտօն:

311բ Գրեալ եղև սա ի յերկիրս Աբարատեան, ի մայրաքաղաքիս Երեւան կոչեցեալ, ձեռամբ քահանայի միոյ Գրիգորի, յամի հազարերորդի հարիւրորդի և եօթներորդի (1658) թվի տոհմիս արամեան սեռի, ի հայրապետութեան տեառն Յակոբայ Զուղայ[ե]ցոյ, յաջորդ և փոխանորդ սրբոյն Գրիգորի մեր լուսաւորչին, ի Վաղարշապատ քաղաքի, ի գահ իշման Միաժնի բանի և մերոյս առաջնորդի Ամենափրկչի, որ Հաւուց թառ կոչի, տեառն Յովնանիսի բարունոյ մեծի և ի թագաւորութեան Պարսից արքայի փոքերն շահ Աբասի:

Եւ յորժամ աւարտեալ սորա զսեաւ դիրն առեալ տարա ի յերկիրն Պարսից, յարքայանիստ քաղաք՝ ըստ դրոց Շօշ ասի, որ այժմ յարտաձայնեալ կոչի Ըսպահան, ի գիւղաքաղաքն Նուր Զուղայ կոչեցեալ:

Աստուածասէր կին մի բարի,
Քրիստոսասէր երկիւղածի,
Որոյ անուն բացայայտի,
Որ Թանկխաթուն արտաբերի:
Առն իւրոյ պերճապատի,
Պարոն Վաթան իշխան բարի,
Որդոյն իւրոյ դեռաբուակի,
Պարոն Սաֆրազ անուն ասի:
Յոր պատահեալ յայս սովփերի,
Միտ ածեալ բան մարգարէի,
Ետուր ծաղկել իւրովք ընչի,
Վասն հոգոյն զաւակ Սիօնի:
Կամաւ իւրով օժ/տեաց ոսկին,
[] ի հետ սորին,
Տէրն լինի սմա հովանի,
Եւ պահեսցէ անփորձ երկրի:
Տացէ սմա դուստր և որդի,

312ա

Որպէս Յակոբ նահապետի,
 Խաղաղ կենօք պահէ երկրի,
 Եւ հաւատովն Քրիստոսի:

.

Դարձեալ յիշեցէք զստացող սբ. Աւետարանիս զվերոյ գրեալ կինս այս Ղզլար, հանդերձ ծնողօք իւրովք, զհայրն՝ Մելիֆսէթն, զմայրն իւր՝ Շաննիկարն. և զեղբարքն իւր՝ զՍարգիսն և զՈսկանն. և զքոյրն իւր՝ զՀռիփսիմէն. և զղուստր Հռիփսիմին զՆղիսաբեթն, որ բազում երախտիք և աշխատանք ունի ի վերա մեղ, մանաւանդ սբ. Աւետարանիս: Բարեբարն Աստուած փոխանակ վարձուցն իւրոց՝ հատուցէ զերկնից արքայութիւնն...:

Կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զՂզլարն, և կենակիցքն իւր՝ զՈնանն և զՂազարն, և զորդիքն իւր՝ Կարապետն. և զդստերքն իւր՝ զԽանփարին և զ²¹

312բ Յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք հաւասար ազգայնոց սորա կենդաւորնեաց և ննջեցելոց. ամէն:

Բ

256բ Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զբարեպաշտուհի կինս այս Գուդաստայն, որ ինչ աւգլիականութիւն արար ծաղկելոյն սորա, վարձատրեսցի Աստուծոյ. ամէն:

1239

Պ Ա Տ Ա Ռ Ի Կ

Երևան, № 848

2բ Եւ մեղապարտ Նաւիս դիրեցի, որ Գիրիքուր պարոնտէրն առ Աստուած փոխեցաւ, թիվ ՌՃԷ (1658)-ը էր: Օվ ոք իւր բերանաւք²² Աստուած ողորմի ասէք:

1240

Գ Ի Ր Ք Հ Ա Ր Յ Մ Ա Ն Յ Գ Ր Ի Գ Ո Ր Ի Տ Ա Ք Ե Ի Ա Յ Ի Ո Յ

Երևան, № 857 (1618 թ.)

Գրիշ՝ Սաճակ

469բ Արդ՝ յիշեցէք ի Քրիստոս զվերջի ըստացող սբ. գրոյս զԱմիրասաբէնց պարոն խօջայ Սաֆարն, որ ըստացաւ զսայ յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և ննջեցելոց իւրոց, հօրն՝ խօջայ Նազարին, և մօրն՝ Դշխունին, և կենակցին՝ Խանգաղին, և որդւոյն՝ պարոն Ստեփաննոսին, և դստերն՝ Կառարին, որք են սոքա հանգուցեալ ի Քրիստոս: Այլ և կենդանի ընդանեացն երկրորդ կենակցին՝ Ղաւիալիւանին, և հարսին՝ Լէլին և դստերացն՝ Սաւաւիւանումին²³ և Մադալին և Գօգալումին և այլ ամենայն ազգա-

²¹ Այնուհետեւ ընդհատվում է և նորից սկսվում նոր տողից:

²² Բնագրում «իւ բերաւք» ձեռով:

²³ Այս անձնանունը այսպես է գրված 149բ, 234ա էջերում եղած հիշատակարաններում, իսկ 5բ էջի հիշատակարանում՝ «Սալարիւանումին»: Պահեցինք առաջին ձևը:

կանաց իւրոց: Որք ընթեռնուք և տեսանէք խնդրեցէք... պարոն խօջայ Սա[ֆ]արին և ընդանեաց իւրոց թողութիւն...:

Գրեցաւ յիշատակարանս ի թվին ՌՃԷ (1658): Արդ՝ յիշեցէք ի Քրիստոս զմեղապարտ Սաճալէ, որ գրեաց զպարոն զԱմիրասաթէնց խօջայ Սաֆարին յիշատակարանն: Ով կարդայ մէկ Հայր մեղայ ասի...:

1241

Մ Ա Շ Տ Ո Ց

Երևան, № 906

Գրիչ՝ Կիրակոս Բանանայ
Վայր՝ (Նոր) Զուղայ

105բ Փառք..., որ ետ կարողութիւն սխալամիտ և մատնադէտ և մեղսամած գրչի Կիրակոս իրիցէ անարժան, որ անուամբս եմ քահանայ, գործովս եմ մոլորեալ: Աւարտ եղև սբ. տառս, որ <այժմ> Մաշտոց կոչի, ի թուաբերութեանս Հայոց ՌՃԷ (1658) ամի, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնիս՝ ի Շօշ քաղաքիս, ի գեօղն Զուղայ, ի հայրա/պետութեան տեառն տէր Յակոբայ, և ի թագաւորութեան փոքր շահ Ապասին, և յեպիսկոպոսութեան երկրիս տէր Դաւթեա[յ] արհի և քաջ վարդապետի, խնդրեմք զոր տէր Աստուած անփորձ պահեսցէ ի վերայ ծաղկեալ գաւազանի: Որ եղև լրումն և կատարումն աստուածապատում սբ. Մաշթոցիս ձեռամբ սուտանուն Կիրակոս իրիցուս և զգրչիս ուսուցող տէր Բարսեղն, որ յայսմ ամի եղև կրօնաւոր հաբեղայ:

Ո՛վ աստուածասէր քահանայք սբ. եկեղեցոյ կամ եպիսկոպոս, հանդիպիք սմա կարդալու կամ օրինակելոյ Ա (1) Հայր մեղ[ա]ի յիշեցէք, որ բազում աշխատութեամբ շանեցաւ ի վերայ գրչիս ուսուցանել Աստուած զի // յիշողքս մեր յիւր արքայութիւնն յիշէ:

106բ Դարձեալ յիշեցէք ի սբ. յաղօթս ձեր զմեղաւոր և մեղսամած Կիրակոս Էրէցս, որ աւարտեցուցի զգիրս, որ կոչի Մաշթոց: Եւ զհայրն իմ՝ Զաքարայն և զմայրն իմ՝ զԵղիսաբեթն յիշեցէք ի Քրիստոս...: Ո՛վ պատուական հարք և եղբարք, անմեղադիր լերուք սխալանացս, որ կարս այս է: Յիշեցէք Աստուած զձեզ յիւր արք²⁴:

1242

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Ց

Երևան, № 1597

Գրիչ, ծաղկող՝ Յովանէս սարկաւազ
ա

103ա Զգաժանող գրչիս զՅովանէս գրիչս յիշեսչիք ի Տէր²⁵:

բ

320բ Գրեցաւ, նկարեցաւ Շարականս ձեռամբ Յովանէս սարկաւազի, ի

²⁴ Այնուհետև ընդհատվում է ձեռագրից թերթ ընկնելու պատճառով:

²⁵ Ձեռագրի 246բ էջում գրիչը գրում է. «ԶՅովանէս ծրող յիշեա ի Տէր. թվին ՌՃԷ» (1659):

թվին ՌՃ ԼԹՆ (1658), կենայ յիշատակ հոգոյ պարոն Յակոբին և ժր-
նողացն՝ մուղղասի Յախնազարին, Եղեհին, քուր Գուվառաքանին, կո-
ղակցուն՝ Նաեուխին, յիշեցէք...:

1243

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 1606 (ԺԴ դ.)

Նորոգող՝ Մովսէս

301ա Եղանակաւոր երգարանս այս պատուելի ի Հայաստանեայց եկեղե-
ցի, որ ըստ հասարակաց բարբառոյ Շարակնոց կոչի և սոյն տուփս, որ
արդ տեսանի, նորոգեալ եղև՝ սատարութեամբ անձինս նուաստի և ան-
արժանի Մովսէսի յետին բանասիրի, ի խումբս ուսումնականաց հա-
մարելի, յամի հազարերորդի հարիւրորդի և եօթն (1658)-երորդի թուա-
կանութեան արամեանս տոհմի, ի հայրապետութեան տեառն Յակոբայ
սրբազանի, յաթոռոջ երանելոյն Գրիգորի Լուսաւորչի հայկականս ազգի:
Արդ՝ որք պատահմամբ շահիք և կամ վայելօղ լինիք զկնի մեր ելից
աստի, պաղատիմ յիշել առ յոյսն ամենայնի մեր Յիսուս Քրիստոս...
հանդերձ ծնողօք, որ ըստ մարմնոյ պատճառի տինա ևս և ըստ հոգե-
վորապէս ստացողի և նուիրողի: Միանգամայն և որ ոք առ այս գիրս
աշխատութիւն ինչ ունի Յոնանու երիտասարդի, որ ընծայեաց մեզ
իբրու իր իմն յիշատակելի առաջի Աստուծոյ ողորմածի. որոց յիշողաց
ամենայնի || և յուղղացս առ շնորհն ձրի Տեառն պարգև հասարակես-
ցի: Ընդ որս և սորին վայելողի մերում հնազանդ հոգևոր որդեկի Ենովֆ
դպրի նոյնն տացի և եղիցի. ամէն:

1244

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 1918

Գրիչ՝ Թուման դպիր
Վայր՝ Քարթիման

125բ Փառք... որոյ խնամօքն և ողորմութեամբն Աստուծոյ աւարտեցաւ
աստուածախօս կտակս, որ կոչի Պրոկղ, ձեռամբ անարժան և սուտանուն
Թուման դպրիս, որք հանդիպիք սմա, ո՛վ եղբարք, կարդալով կամ օրի-
նակելով սղալանացն և խոշորութեանն անմեղադիր լերուք, քանզի կար
մեր այս է, միոյ ողորմայիւ զմեղաւորս յիշմամբ արժան առնէք, աղա-
չեմ զձեզ և դուք յիշեալ լիջիք Յիսուսէ Քրիստոսէ. ամէն:

Աւարտեցաք զսա ի յերկիրս Պարսկաստանի, ի մայրաքաղաքն
Շոշ, յոր և Ասպանան յորջորջի, ի գիւղն Քարթիմանու: Եւ ըստացաւ սա
ջուղայեցի հեզահոգի և բարեմիտ իմաստասիրի զպարոն խօջայ Ան-
տիֆն. յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնողացն իւրոց, և որդոցն՝ զպարոն
Մանակն և զպարոն Մարտիրոսն*:

Եւ որ յիշէ՝ յիշեալ լիջի ի Քրիստոսէ Յիսուսէ. ամէն: Ի թուականիս
Հայոց ՌՃԷ (1658):

* Այնուհետեւ տող ու կես դատարկ:

1245

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 1940

Գրիշ՝ Մարկոս Բահանայ
Վայր՝ Տաթև

ա

197ա Ո՛վ ընթերցող, գուարդ բարի, յիշեա զփօռն գրչի սորայ սուտանուն
Մարկոս քահանայիտ, նաև հանդերձ ամուսնեան իմով միով ողորմիւ
յիշել աղաչեմ ի սբ. յաղօթս ձեր. ամէն:

Գրիշ՝ Սիմոն

բ

373ա Արդ՝ ևղև զրաւ սբ. գրոցս, որ Յաղագս Հագույ և զօրութեանց նո-
րին և երկրորդ. Ըստ առաքինութեանց հոգոյն, և երրորդ. Յաղագս
բնութեան հրեշտակաց: Նախ խնդրի թէ ամենևին են անմարմինք, ի
սբ. աթոռոյս Ստաթէի, ընդ հովանեաւ Թ (9) հաղար և ութ հարիւր
սրբոց նշխարացս, որ աստ կան հաւաքեալ, ի խնդրոյ ումեմն բանա-
սիրի Պօղոս վարդապետի և քաշ դիտապետի, որոյ յիշատակն արհնու-
թեամբ եղիցի:

Աղաչեմ զձեզ յիշել զիս՝ զանարժան Սիմոն գրիշս և զծնողսն իմ:

գ

414ա Գրեցա գիրս Զ (6)-օրէից հոգեաց և հրեշտակաց ի թվոշ ՌՃ և
է (1658), ի վանս գերազարդ աթոռոյն Տաթևու, ի վայելումն Պօղոս
վարդապետին, որ և աթոռակալ նոյնոյ դահի:

1246

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՏՐԱՄԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ ՍԻՄԷՕՆԻ

ՋՈՒՂԱՅԵՅԻՈՅ

Երևան, № 2308

Գրիշ՝ Թուման

Վայր՝ Քարթման

84ա Զըսաացող տառիս յիշեսչիք ի մաքրափայլ յաղաւթս ձեր, ո՛վ եղ-
բարք, զԲարսեղ վարդապետն, հանդերձ հոգևոր և մարմնաւոր ծնողիք
և աղգայնօք և զհոգևոր հարազատն իւր՝ զՍահակ րաբունապետն, և դուք
յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ. ամէն:

Թվին ՌՃԷ (1658), ծրեցաւ ի երկիրն Պարսից, ի գիւղն Քարթման:

Ով ընթերցողք սբ. գրոցս, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ օրի-
նակելով, յիշեսչիք սուտանուն Թուման և գց (sic):

1247

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 2399 (1656 թ.)

Գրիշ՝ Սահակ

336բ Կրկին անգամ յիշ[ե]ցէք ի Քրիստոս զխօջայ Սաֆարէ, և կողա-
կիցն իւր Խանգաւէ, և զորդին իւր՝ զպարոն Փանոսն, որ հանգուցեալ է

առ Քրիստոս, և կողակիցն՝ Լէյլին, և դուստրն՝ Կաաարինէ, որ փոխեցեալ է ի Քրիստոս, Սառա խանումին, Մադալէ, Գօզալէ և այլ հին և նոր ննջեցեալսն յիշեցէք...:

Եւ զիս զՍաճակ արեղայս յիշեցէք, որ զսակաւ յիշատակարանս գրեցի ի թվին ՌՃԷ (1658):

1248

Ճ Ա Շ Ո Յ

Երևան, № 2940

Գրիշ՝ Յովանէս Երէց
Վայր՝ Կ. Պօլիս

452ա Փառք...:

452բ Զոր դիմեալ մեծաւ յուսով բարի արմատ շառաւիղն հաւատարիմ մահտեսի Պետրոսն և կամեցաւ զաստուածաշունչ տառս զայս ստանալ, յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնողաց իւրոց, ի միտ առեալ զբանն Յսայեա, որ ասէ. «Երանի...»: Վասն այն յուսոյն և սէրունական հրամանին սերտ սրտիւ և բոլոր հաւատով ետ դրել զսբ. դիրքս, յիշատակ բարի հոգոյ իւրոյ և ծնողաց²⁷, ի յուռն Սրբոյ Աստուածածնի վայելչայարկ և գեղեցկաստր եկեղեցւոյ, ի մայրաքաղաքս Կոստանդինուպօլսոյ, ի վայելումն մանկանց սր. եկեղեցւոյ:

Արդ՝ որք ճաշակէք յամենառատ սեղանոյս և վայելէք յաստուածալին բուրաստանէն և հանդիպիք տեսութեան սբ. դրոցս կարդալով կամ 453ա արինակելով և կամ հարեանցի տեսանելով, յիշես||ջիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր առաջի անարին զենմանն և ի ժամ սոսկալի սբ. պատարադին, լի բերանով և բոլոր հաւատով Աստուած ողորմի ասացէք և մեղաց թողութիւն հայեցեցէ լաւ և բարի քրիստոնէին և բարեմիտ մահադասի Պետրոսին, որ է ի գաւառէն Ակնայ, ի գեղջէն որ կոչի Սալուչիս, յիշատակ հոգւոյ²⁸:

Եւ արդ՝ յերես անկեալ աղաչեմ զձեզ, կողկողագին պաղատանօք և սբտահառաջ ողբովք, զի լի սրտիւ և սերտ հաւատով Աստուած ողորմի ասացէք հաւատարիմ և բարեմիտ, իմաստուն և աղքատասէր մահադասի Պետրոսին և ծնողացն²⁹:

Եւ առաւել անյիշատակ ննջեցելոցն...:

Եւ արդ՝ ես՝ անարժանս, հող և մոխիր, թափառնիկս և ունայնս ի գործս բարեաց, սուտանուն Յովանէս Երիցուս, որ անուամբս միայն եմ և գործովս ոչ, այլ հեռացեալ եմ ի բարի գործոց և աւտարացեալ ի սբ. անուանէ...:

453բ Շնորհիւ Տեառն սկսայ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի զգիրքս ի քաղաքիս Կոստանդինուպօլիս, ի դուռն Սրբոյն Սարգսի զօրավարին և

²⁷ Հիշատակարանն ընդհատվում է, ապա տասներկու տող դատարկ և դարձյալ շարունակվում է:

²⁸ Հիշատակարանը դարձյալ ընդհատվում է, ապա տասը տող դատարկ և նորից շարունակվում է:

²⁹ Դարձյալ ութը տող դատարկ:

որդոյ նորա Մարտիրոսին, ի մեծ թուականիս Հայոց ՌՃԷ (1658), ի հայրապետութեան տեառն էջմիածնայ տէր Յակոբին ամենայն Հայոց կաթողիկոսի, ի բռնակալութեան Տաճկաց սուլթան Մահմադ խոնդրարին, ի դառն և ի նեղ ժամանակիս, յորում նեղիմք և հալածիմք ի յանօրինաց և ի սուտ եղբարց և յանիրաւ հարկապահանճադաց:

Արդ՝ գրեցաւ սայ ձեռամբ անարժան և մեղսաթաւալ և անպիտան փոռն գրչի Յովաննէս երիցիս:

Յւ արդ՝ ունի ղընթերցումն բովանդակ տարոյն ղեղեալ ընթերցուածն Յակոբայ և Կիւրղի և ղինանց կարգն, ղդործքն և ղկաթողիկէքն և ղսոնից տէրունականաց և ղյիշատակ սրբոցն ղկիրակէից և ղշաբաթապահոց՝ ղչորեքշաբաթու և ղուրրաթու:

Արդ՝ աղաչեմ ղամենեսեանդ ղմանկունս սբ. եկեղեցոյ, ղի որք հանդիպիք տեսութեան սբ. գրոցս կարդալով կամ արինակելով և կամ հարեանցի տեսանելով ղաւելորդն բառնայք և ղպակասութիւնն ընուք, և խոշորութեան և սխալանացս գրիս անմեղադիր լերուք, ղի կար մեր այս էր: Վասն որոյ երես ի գետին ղնելով աղաչեմ ղամենեսեանդ, ղի լի սրտի և սերտ հավատով անարժան, սուտանուն Յովաննէս երիցիս Աստուած ողորմի ասացէք և մեղաց թողութիւն հայցեցէք ինձ և ծնողաց իմոց Շէմրիին և մօրն իմոյ՝ Մելէֆին, և մեծ պապուն իմոյ՝ մահդասի Այվաթին, կողակցուն՝ մահդասի Սուլթանին, և կողակցիս իմոյ Մայրամին, և ղաւակաց իմոյ Գրիգորին և Սարգիսին, Շահգէտէին և Հուրիին, և Նուրիին, և ամենայն ազգականաց իմոց կենդանեաց և հանգուցելոց, ամէն:

Դարձեալ յերես անկեալ աղաչեմ ղձեզ կողկողազին պաղատանօք, ղի լի սրտի Աստուած ողորմի ասացէք մահդասի Պետրոսին³⁰,

454ա Դարձեալ երեսս գետին ղնելով աղաչեմ /// ղի լի սրտի /// անարժան, հող և մոխիր Յովաննէս երիցուս Աստուած ողորմի ասացէք և մեղաց թողութիւն հայցեցէք ինձ և ծնողաց իմոց, և ղվարպետն իմ Կեսաբացի ղխաշառուր երէցն, որ ի վերայ իմ բազում աշխատանք ունի յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր ղամենայն արեան մերձաւորս իմ...

1249

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 3697

Գրիչ՝ Գրիգոր

ա

69ա Զմեղուցեալ Գրիգորս յիշեցէք:

բ

118ա Ի թվիս Հայոց ՌՃԷ (1658), գրեցաւ ձեռամբ սուտանուն Գրիգորիս: Ո՛վ երգեցողք անմեղադիր լերուք, ղի ամենայն մարդ ղոր ունի, ղայն վաճառէ:

³⁰ Դարձյալ տաս և կես տող դատարկ:

Գ

142ա Ձխիստ ամաչեցած և սևերես ՂԳԻԳՈՐԱ, ի ձեր մաքրամիտ յաղօթեաց մի՛ միռանաք: Աստուած բարով վայելել տացէ տէր ԳԻԳՈՐԻՆ:

Պ

155ա Աղաչեմ զձեզ, ո՛վ երգողք թողութիւն առնել սխալանաց սորայ և ասացէք Աստուած ողորմի ԳԻԳՈՐ գծող տառիս և Աստուած զձեզ յիշէ...:

Ե

184բ Գրեցաւ այս ի թուին ՌՃԷ (1658) խոշորութեան գրիս անմեղադիր լերուք: զի կար մեր այս էր:

1250

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 4620

Գրիչ՝ Վարդան
Վայր՝ Սուրգ

390ա Փառք...:

392ա

Այս մատենիս աստուածաբան,
Ջանազանեալ ականցս որ կան,
Տէր Յոնանէս այբ պատուական,
Ետ գրծագրել զսա զանազան:
Վարիւք փայլեալ հրեշտակական,
Վարժեալ ի վարս ճրգնողական,
Խոնարհ հոգւով և հեղաբան,
Եւ խրատիչ որդւոց մարդկան:
Փափագեցաւ իբր զեղջերայն,
Յաղբերբս ջուրց անմահական,
Ետ գրծագրել զսա զանազան,
Եւ զարդարել ետ հրաշազան:
Ջոր ես շարեացբս աւթարան,
Եւ ի բարի գործոցս ունայն,
Վարդան հողս և անարժան,
Կատարեցի զնորին հրաման:
Մարմնովս աշխատ գործիական,
Հոգւովս յաւժար և ժրական,
Բաղում շանիւ աշխատական,
Կատարեցի զսա ի լրման:
Ի թվականիս Ռ ամեան,
Ճ և է թիւ ընդ նրմայն (1658),
Աւարտեցաւ սա ի լրմայն:
Որք հանդիպիք սրմա տեսլեան
Կամ վայելէք յայս բուրաստան,
Յիշման առնէք ըզմեզ արժան,
ԶՎարդան գրիչս հողս և անպիտան:

392բ

Եւ դուք յիշիք առ Տէրըն բան,
 Յորժամ զայցէ ի դատաստան,
 Լըսէք զձայնն երանական,
 Զեկայք արհնեալք հարն իմ արժան:
 Սզաշեսցուք զՀայրն գրթական,
 Զծրորդութիւնն միական,
 Նմա տացուք փառս անխափան,
 Որ է արհնեալ միշտ յաւիտեան:

Եւ արդ՝ գրեցաւ եղանակաւոր տառս և աստուածաբան կտակս, և խընկալի տուփս..., որ կոչի Շարահնոց ի լաւ և յընտիր արիւնակէ, որ է Խլիկ կոչեցիալ, ձեռամբ յովնամեղ և անիմաստ մեղաւոր Վարդան դրի:

393ա Շնորհիւ Տեառն սկսաւ և ողորմոյ||թեամբ նորին աւարտեցի զսա³¹, յիշատակ տէր Յոնանէսին և ծնաւորաց նորա Ղարիպեանին և Գաւգալին, և Լղբարցն՝ Յովանէսին, և կողակցին՝ Համբէկայն, և միւս եղբորն՝ Սուրգսին և ամենայն արեան մերձաւորացն. ամէն:

Դրեցաւ սա ի թվականիս Հայոց ՌՃ և է (1658), ի յերկիրս Մոկաց, ի գեաւղս որ կոչի Սուրս, ընդ հովանեաւ Ս. Յովանու Մըկրտչին և Ս. Գէորգա[յ] զօրավարին, ի դառն և ի նեղ ժամանակիս, յորում նեղիմք ի հարկապահանջութենէ անօրինաց, քանչի ևս քան զևս սաստկանա բռնութիւն և նեղութիւն ի վերայ աշխարհիս Հայոց, վասն ծովացեալ մեղաց մերոց:

Արդ՝ որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ արիւնակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զանարժան գծողս և զծնողքն իմ՝ զՅոնանէս քահանայն և զՄեջան, և Աստուած զձեզ յիշէ: Եւ սխալանաց գրիս անմեղադիր լերուք աղաչեմ:

393բ Դարձեալ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զըստացող գրոցս զտէր Յոնանէս կրօնաւորն...:

1251

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երեան, № 6363 (ԺԵ դար)

Նորոգող՝ Աւետ
 Վայր՝ Եղեգիս

ա

65բ Փառք... || Արդ՝ վերջին նորոգող յայսմ տիեզերալոյս, փրկաւէտ և առատաբուխ... սբ. Աւետարանիս հեղահոգի և ծնունդ եկեղեցւոյ, ձեռնասնունդ իմաստից, աստուածասէր քահանայն զտէր Միխայէլն և զեղբարքն իւր՝ զԿիրակոսն և զԱբրահամն նորոգել ետուն զսբ. Աւետարանս, յիշատակ հոգւոյ իւրեանց և ծնողացն, հօրն՝ Մառտիրոսին, և մօրն՝ Սօլքանին, և հանգուցեալ եղբօրն իւրեանց անդրանկին՝ Մխիթարայ, որ ձեռնա եղև պատճառ ստանալոյ զսբ. Աւետարանիս: Աստուած զհոգի նորա

³¹ Զեղարում եղաւ ձեռով:

դասեսցէ ընդ երջանկացն և զյարկսն լուսեղինացն. ամէն: Եւ իւրեանց կողակցին՝ Մարինոսին, և որդին իւր՝ Կարապետն, և միւս կողակցին՝ Մարգարտին, և որդւոցն իւրոյ՝ Աստուածատրին և Ալէքսիանոսին, և միւս կողակցին՝ Թամամին, և որդւոցն իւրոյ՝ Սարգսին և Սահակին, և միւս կողակցին՝ Համանգուլին, և ամենայն ընտանեացն իւրոց և ազդայնօքն՝ կենդանեացն և նընջեցելոցն առ հասարակ...:

Արդ՝ ես յետինս ի գրւաց, զԺիրս ի շարեաց և զԺոյլս ի բարեաց, նուաստ Ալէտ ոգի նորոգեցի զսբ. Աւետարանս թվիս Հայոց ՌՃ և Եօթնից (1658), ի յերկրիս Վայո ձորոյ, ի գեղաքաղաքիս յԵղեգիս, ի նահանգիս Նատիկոյ նորավանից սբ. յանապատիս, առ ոտս երջանիկ և քաջ ընտանապետացն մերոց արհի և պանծալի Յովնանէս եպիսկոպոսացն. ամէն:

Նկարող՝ Աւետիս

Բ

Նկարի տակ

66բ Ջնկարող ժողկիս զանարժան Աւետս յիշեցէք միով Տէր ողորմէիւ

1252

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 6364 (1372 թ.)

331ա Եւ զվերջին ստացող սբ., Աւետարանիս զմահոյսի Խաչովն, որ ըստացաւ զսայ ի հալալ արդեանց իւրոց և եդ յիշատակ ի դուռն Ս. Խաչին ի Մաննիսն գեղջիս, վասն հանգուցեալ հօրն իւրոյ՝ մահոյսի Տէալէին և մօրն իւրոյ՝ Սուվլէրին և ամենայն նախնեացն իւրոց, և եղբօրն՝ Խաչատուրին, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոս: Մանաւանդ կողակցուն իւրոյ՝ Սուլթանին և դեռաբոյս որդւոցն իւրոց՝ Սարգսին, Պունեաթին և Խաչատուրին. և դստերաց իւրոց Կովանային և Նագիւլին և ամենայն արեան մերձաւորացն իւրոց: Անընջելի յիշատակ եդ մահոյսի Խաչովն ի Մաննիսն Ս. Խաչ եկեղեցին ի թվին ՌՃԷ (1658):

1253

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԻՆԱՅԷԼԻ ԱՄԻՐԻՈՅ

Երևան, № 6411

Գրիչ՝ Սարգիս
Վայր՝ Նոր Զուլայ

Ա

103բ Զըստացող յայսմ տառիս պարոն [Աւետիքն] և որդիքն՝ պարոն Սահակն և զՄարտիրոսն³². զի Աստուած անփորձ և անսասան պահեսցէ...:

³² Հիշատակարանում այս երկու անվան տառերից շնչումներ կան, բայց հստակ կարդացվում է: Ամբողջովին շնչված է Աւետիք անունը և չի կարդացվում: Հաջորդ հիշատակարաններում հիշվում է ստացողի այլ անուն:

^Ս
Յիշեսցիք և լին ըզդժողս մեղօք լի Սարգիսս. և Աստուած յիշողսդ յիշէ...:

^Դ
109բ Ո՛վ պատուական ընթերցողք, յիշեցէք զստացող այսմ տառիս պարոն [Աւետիքն]. ամէն, իւզպաշի. մեղսամած Սարգիս գծողս:

^Դ
221բ Հըստացող սբ. գրոցս պարոն [Աւետիքն]³³ յիշեցէք հանդերձ ծնողօք իւրովք. ամէն:

^Ե
248ա Ո՛վ ընթերցողք յիշեցէք ի մաքրափայլ յազօթս ձեր պարոն Պետրոսն և զանարժան Սարգիս գծողս, և Քրիստոս զձեզ յիշէ...:

^Զ
298ս, Հըստացող սբ. գրոցս Միխայէլիս զպարսն Աւետիքն և որդիքն՝ պարոն Սաֆարն և զԱլէքսիանուրն³⁴. Աստուած անփորձ և անսասան պահեսցէ...: Ով ընթերցողք յիշեցէք Սարգիս փծուն գրիչս և Յիսուս Քրիստոս յիշէ զձեզ...:

^Է
298բ Փառք...: Շնորհիւ Տեառն և ողորմութեամբ նորին գրեցաւ գիրքս Պատմութեանց տեառն Միխայէլի՝ Ասորոց կաթողիկոսի, ձեռամբ անարժան Սարգիս³⁵ գրիչի, ի խնդրոյ քրիստոնասէր և բարեպաշտ պարոնաց պարոն Աւետիքի առն իմաստնոյ հանճարեղի, որ հանճարեղութեամբ և իմաստութեամբ կարկեցուցեալ էր լեզուս հերձուածողաց և ջատագով ճշմարիտ հաւատոյ...:

Յամի հազարերորդի հարիւրորդի և Լթնեակ (1658) թվի, ի Պարսից երկրի յարքայանիստ քաղաքի, գրոց Շօշ ասի, որ այժմ Ըսպահան արտաձայնի, ի մեծ գիւղաքաղաքի, որ նոր Զուլայ կոչի, ի հայրապետութեան տեառն Յակոբայ կաթողիկոսի ի գահ աթոռոյն իջման Միածնի, որ եկն ի Զուլայ յայսմ ամի տեսուչ և սփոփիչ տառապեալ ազգիս մերոյ հայկան, որ պանդխտութեամբ բնակեալք եմ ի երկիրս Պարսից, վտարանդեալ և տարամերժեալ երկրէն մերմէ Հայոց: || Միթէ բարերարն Աստուած վերջն ի բարին կատարեսցէ և ողորմեսցէ տառապեալ ազգիս, որպէս հնոյն Իսրայէլի: Ի յառաջնորդութեան տեղւոյս՝ նոր Զուլայոյ տեառն Դաւթի ըստունոյ մեծի, և ի թագաւորութեան Պարսից փոքերն շահ Աբասի, և իշխանութեան Զուլայոյ պարոն Հայկազի. զի ցանկացող եղեալ պատմութեանցս վերոյ դրեալ պարոն Աւետիքն³⁶: Վասն զի յոյժ սէր ունէր և ուսումնասիրութիւն ի սբ. գրոց Հնոր և Նորոց Կտակարանաց, արտաքնոց և փիլիսոփայական արհեստից, մինչ զի ոչ

³³ «Պետրոսն» անունը դրված է փոքրիկ թղթի կտորի վրա և այն փակցված է նախորդ Աւետիք անվան վրա:

³⁴ Այս երկու անվան հետ կատարվել է այն, ինչ նշված է 33-րդ ծանոթագրութիւնում:

³⁵ Անունը գրված է ներքևի լուսանցքում:

³⁶ և ³⁷ Զնշված է և ուղղված է «զՊետրոսն»:

պարապէր և ոչ ժամ մի ընթերցման դրոց ի գիշերի և ի տուրննեան ոչ դադարէր, այլ հանապազ խօսակցութիւն իւր ընդ սր. գրոց էր, վասն որոյ հարկ ի վերայ իմ եղեալ սակս ծրելոյ: Եւ ես յանձն առի յօժարութեամբ գրեցի և աւարտ հասի Պատմութեանցս ի վայելումն անձին իւրոյ...:

ՀԹԹ

Արդ՝ յիշեցէք յաղօթս ձեր բարի,
Իւզպաշի Աւետիքն³⁸, այր ցանկալի,
Յոյժ հրմտասէր գրոց բանի,
Այր իմաստուն հանճարով լի:
Վաղուց հետէ գոյր տենչում սրտիի,
Վասն Պատմութեանցս Միխայէլի,
Գրել ետուր իւրով քընչի,
Ի վայելումն իւրոյ անձին:
Սա եղիցի զաւակ բարի,
Հստ Եսայեա մարգարէին,
Եւ ազգայնոցն իւր համայնի,
Նընջեցելոց և կենդանի:
Հօրն իւրոյ՝ Մանուկ պսակաւորի³⁹,
Մօրն իւրոյ՝ Ոսկի³⁹ ձայնի,
Նըման անուան իւր յիրաւի,
Եղբօրն իւրոյ պարոն Պողոսի⁴⁰:
Գնացեալ յուղին անդառնալի,

.
Միւս եղբօրն մինչ կա մարմնի,
Պարոն Յոնանէս և Գալուստի⁴¹,
Եւ քերցն իւրոց հարազատի,
Աննայի, Ուռուլու⁴², Սանամ⁴³, Եղիսաբեթի⁴⁴:
Եւ ազգայնոցն իւր համայնի,

ՅԾԾ

.
Եւ կողակցին իւրոյ մարմնի,
Շըքեղ խաթուն Թագունի⁴⁵, Ղարիպ խաթունի⁴⁶,
Որդոցն իւրոյ անդրանկի,
Պարոն Սաֆար վաճառողի,
Փոքեր որդոյն Ալէքսանդրի⁴⁷,
Նորաբողոք Բարունակի:
Բարեբարոյ մանուկ բարի,
Քաղցր և անուշ յոյժ ցանկալի,
Միւս որդոյն Յակոբեանի,
Փոխեցելոյ յոյսըն բնաւի:
.
Եւ դստերացն սաղարթալի,
Թամար, Վարթեր և Մէրիկի,

³⁸—⁴⁸ Նշված անունները կամ շնչված են և նորը գրված կամ թղթի փոքր կտորների վրա գրվել են նոր անուններ և փակցրել հին անունների վրա: Նշմարելի է, որ Նախորդ քա-
ապետի Աւետիք անունը ուղղել են Պետրոս, Սահակ անունը՝ Սաֆար:

Աջն Աստուծոյ և անեղի,
 Լինի Պետրոսն⁴⁸ միշտ հովանի

.

300բ Արդ՝ աղաչեմ զձեզ, զամենեան հարք իմ և եղբարք, տեայրք իմ
 301ա և վարդապետք, որք հանդիպիք սմայ կարդալով, օրինակելով և || կամ
 միայն հարեանցի տեսանելով, յիշեցէք բոլորով սրտիւ և թողութիւն մե-
 ղաց հայցեցէք հոգոյս գծագրողի այսմ տառի Սարգիս փանաքիս և
 զհօրն իմոյ՝ Մարտիրոս քահանայի։...

1254

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 6697

Գրիշ, ստացող՝ Յակոբ Զուլայեցի
 Վայր՝ Տաթև, Եղեֆաձոր

ա

79բ Ո՛վ պատուական քահանայ, յորժամ որ զննեցեալն ի Քրիստոս
 ողորկես, զԶուլայեցի մահադասի Յակոբ վաճառականս յիշես, որ բազում
 սիրով Մաշտոցս դրեցի ես, մէկ բերան ինձ Հայր մեղայ ասես։...

բ

723ա Ի թվականիս Հայոց հազար ՃՁ (1657) ամի գրեցաւ Մաշտոցս, ընդ
 հովան[ե]լս սբ. յանապատին, ի ձեռամբ կրօնաւոր Զուլայեցի մահ-
 դասի Յակոբ վաճառականիս, յիշատակ ինձ և իմ ծնողացն և ամենայն
 արեան մերձաւորեաց իմոց։ Թողութիւն շնորհէք, որ կրօնաւոր եղայ,
 առաքինութեան ոչ հասի։

գ

230ա Եւ զաշխատող տոմարիս զԶուլայեցի մահադասի Յակոբ վաճառ-
 կանս մի բերան յիշես։...

դ

269բ Յորժամ կարդաս, հմուտ լինիս, Զուլայեցի մահադասի Յակոբ վաճա-
 ռականս յիշեցէք, որ բազում աշխատութեամբ զՏոմարս պարզեցի ողոր-
 մութեամբ Տեառն իմոյ։...

Դարձեալ եթէ ոք ի սմանէ օրինակ առցէ, աղաչեմ առ նա, որ յի-
 շատակս իմ գրեսցէ. տէր Աստուած զինքն անփորձ և անսասան պա-
 հեսցէ։...

ե

271ա Յայտնի լիցի ձեզ եղբարք, յորժամ ըսկիզբն արարի Տոմարիս, նախ
 և առաջին Տոմարն որ գրեցի՝ Անկաստղն, Ելաստղն, Արեգակ ծով մը-
 տանելն, ցամաք ելանելն, այլ բազում բան կայ, որ ի մէջ նորա չէ գրած.
 յետեաց զաւելորդն դուս գծեցի, զթերին զամէնն լցի ի մէջ սորա, այլ
 աւել բանք կայ գրած, որ առաջին Տոմարումն չէ գրվել։ Յետեաց բազում
 աշխատանք ալսպէս բան գրեցի, որ թէ օրինակն սզալ գրեն, այն բա-
 նովն սրբայգրել կու լինի, որ Տոմարին մէջն սզալ չմընա։

Դարձեալ յա[յ]տնի լիցի ձեզ, որ Ճ (100) տոմար գրել տվի վասն ի սէրն Քրիստոսի՝ ոմն այս օրինակովս է դրած, ոմն առաջին օրինակովն է գրվել, թէպէտ պասն, ուտիսն միապէս է: Այնպէս աւելի բան 270բ կայ, որ // ի մէջ սորա գրած է, նոցա չէ գրած: Այս Տոմարս, Մաշտոցս ես՝ Յակոբ վաճառականս ձեռամբ իմով դրեցի, վասն յիշատակի իմոյ: Ճ (100) տոմարն՝ դորն գնովն զայլոց տվի, զորն բաշխեցի վասն ի սէրն Քրիստոսի: Եթէ որ Տոմարիս հանդիպեսցի զաշխատող Տոմարիս Զուլայեցի մահդասի Յակոբ վաճառականս մի բերան յիշեսցի՝ նա ի դիրն կենաց յիշեալ լիցի. ամէն:

Գ

271բ Փառք...: // Արդ՝ աղաչեմ զձեզ, եղբարք, որք հանդիպիք ի սմայ կարդալով կամ օրինակելով, յիշեցէք զԶուլայեցի մահդասի Յակոբ վաճառականս, որ ծերութեան իմոյ բազում աշխատանօք գրեցի զայս Մաշտոցս, իմ պարզած Տոմարն էլ ի մէջ սորա գծեցի, յիշատակ ինձ և իմ ծնողացն՝ Աւաքին, Սղեսայրեթին, և իմ կողակցին՝ Անճաւարթին, և որդոյ իմոյ Խաչատուրին, Էլիագին, և եղբարն իմ՝ Յովնանին, և քվերն 272ա իմոյ՝ Անայէ, և ամենայն արեան մերձաւորաց իմոց: // Եթէ որ զմեզ մի բերան յիշեսցի...:

Դարձեալ աղաչեմ զձեզ, եղբարք, Մաշտոցիս համար վասն չաարութեան ժամանակիս՝ թէ գերի անկանելով կամ յափըշտակելով կամ վաճառելով, եթէ որք ի սմայ հանդիպեսցի, վայելեցէ զայս Մաշտոցս, աղաչեմ առ նայ, որ ղ[յ]իշատակս իմ մի՛ ջնջեսցէ: Եթէ որ յանդդնի, զյիշատակս իմ ջնջեսցէ՝ նայ ի յայս կենացս զրկեալ լիցի...:

272բ Դարձեալ յիշեցէք զմահդասի Յակոբ վաճառականս, որ Մաշտոցիս ԺԶ (16) տետրն Տաթևոյ յանապատումն դրեցի, Ը (8) տետրն Եղեֆայ-ձորին յանապատումն գրեցի, թողութիւն շնորհէք, որ զլափ կարեղութեան իմոյ այս էր, զոր գրեցաք. վարպետաց չէի ուսեալ. թէ եւել պակաս լինի գրած, անմեղայդի լերուք: Մաշտոցս գրեցաւ ի հայրապետութեան երիս սրբայղան Զուլայեցի Յակոբ կաթողիկոսին, Պարսից թագաւորութեան փոքր շահ Ապասին, թվականիս Հայոց ՌՃԷ (1658) ամին:

Աղաչեմ զձեզ, եղբարք, որ Մաշտոցս վնասակար բանից պատրաստ պահեցէք՝ թէ՛ ջրէ կամ թաց տեղէ, թէ՛ աւազակաց: Եթէ որ զայս խորնամօք պահեսցէ...:

273ա Դարձեալ յիշեցէք զՅակոբ վաճառականս և զեղբարն իմ՝ Յովնան, և զիւր ամուսինն՝ Մովսէս, և որդիքն՝ Ոսկանն, Սարաւոն: Եթէ որ զմեր նշնջեցեալսն յիշեսցէ...:

Կազմող՝ Թումայ Արպաւեցի

Է

270բ Փառք..., որ ետ կարողութիւն Թումայ քահանայի Արպաւեցոյ, որ կազմեցի զսբ. Մաշտոցս, յիշատակ և վայելումն Զուլայեցի մահդասի Յակոբին և իւր ամենայն արեան մերձաւորացն սորայ...:

Արդ՝ և ես գովեմ զՏոմար սորա, քանզի յոյժ գովելի է:

Բանք Պարզատոմարիս է յոյժ գովելի և պատուական,

Գեղեցկայարմար զարմանալի և աննման,
Հինգ հարիւր և ԼԲ (32) թիւն ունի ի լման,
Դարձեալ շրջի ի դայէն սկիզբն առնէ մինչ ի կէտ կատարման:
Խիստ օգուտ է Տօմարս յիմար տգիտաց և անուսում մարդկան,
Յորժամ ողորմիս ասէ շինողի Տոմարիս լցեալ աստուածական,
Յակոբ Զուլայեցոյ մահդասի և վաճառական,
Կրօնաւորեա ի լուաճէմ խ[ո]րանն ի սբ. էջմիածինն ի
մենաստան:
Թվիս Հայոց ՌՃԷ (1658) ամի կազմեցաւ Մաշտոցս:

1255

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 6825 (1657 թ.)

ա

Սբ. Աւետարանս յիշատակ է Գրիգորին, ծնողացն՝ Ասապովին,
Պաղաւտին, դստերն՝ Մարիանին, որդոյն՝ Յովանիսին. կամակից տէր
Գրիգորն:
Թվին ՌՃԷ (1658):

բ

Ստացաւ Աւետարանիս Գրիգոր բարեմիտ այրն ըստացաւ յիշատակ
ծնաւդացն՝ Ասապովին, մօրն՝ Բաղտաւին, կենակցին՝ Հօնօմին, որ-
դոցն՝ Յովանիսին, Խաչատուրին, Ասապովին, Առաքելին. թոռին՝ Վար-
դանին. դստերացն՝ Դրուանդին, Կարանին, Զամանին. թոռին՝ Ուստիա-
նին, կամակից Գրիգոր քահանային, քահանայից՝ տէր Գրիգորին, տէր
Անառնին, տէր Կիրակոսին. ամէն:
Թվին ՌՃԷ (1658):

1256

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 7122

Գրիչ, ստացող՝ Ղուկաս Բանանայ
Վայր՝ Մրուց

Փառք... Արդ՝ գրեցաւ Շարականոցս ձեռամբ և անարժան Ղուկաս
քահանայի, ի յերկիրն Որոտան, ի գեօղն, որ կոչի Մրուց. ի հայրա-
պետութիւն տեառն Յակովբայ սրբազան կաթողիկոսի և մերոյ ուխտիս
նահանգի Ստաթէի սբ. առաքելոյ Յովնանէն արհեսպիսկոպոսի և քաշ
դիտապետի, ի թագաւորութիւն կարմրագլուխ ազդին Պարսից, որ անու-
անի Ղըզըլպաշ, շահ Ապագ անուն վերաձայնի: Յիշատակ ինձ և իմ ծնօ-
ղացն՝ տէր Կիրակոսին, Գովչիշակին և կենակցին իւրոյ՝ Նազուխանին,
և իւր որդոցն՝ նորարողբոշ սարկաւագ Աղազարն, Ներսէսն, Ագարիէն,
որոյ յիշատակն աւրհնութեամբ եղիցի:
Ի թվականիս Հայոց ՌՃԷ (1658):

1257

Կ Ա Ն Ո Ն Ա Գ Ի Ր Ք

Երևան, № 7131

Գրիշ՝ Դավիթ քանանայ

ա

104ա Աւարտեցաւ ցանկ կանոնեաց ձեռամբ անարժան Դավիթ:

Բ

128ա Փառք..., որ ետ կարողութիւն տկար և անպիտան, սուտանուն Դա-
ւիթ քահանայի հասանել աւարտ սբ. կանոնագրոցս, ի խնդրոյ բարեմիտ
և աստուածասէր քրիստոնեայ Մուրադիս, որ ետ հալալ արդեանց իւրոց
գրել սա յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնողացն իւրում՝ Աստուածատուին,
Սուլթանին, և կողակցին՝ Նուռուֆարին, և դստերացն՝ Շարհաւանին,
128բ Ասմի//նին, Սալթանին, և եղբարցն՝ Դուրաթին, Ենգիբէգին, Աւետի-
սին, և ամենայն արեան մերձաւորաց իւրոց ամենից:

Ո՛վ սբ. ընթերցողք և լսողք, յորժամ ընթեռնուք և կամ օրինակէք,
յիշեցէք ի մաքրափայլ և երկնաբացիկ յաղօթս ձեր զվերուգրեալ զՄու-
րատն...:

129ա Արդ՝ ե ես անպտուղս ի բարեաց, մեղանշականս յանմեղաց... սուտ-
անուն Դավիթ, որ անու[ն]ս ունիմ և գործովս ունայն, և զծնողս իմ
Ստեփաննոս և Եթարն, և հօրեղբօր որդին և ընկերայկիցն իմ՝ տէր Մել-
քէսէթն, որ կամակից եղև սորա:

Գ

129բ Գրեցաւ ի սայ ի թուլականիս Հայոց Ռ և ՃԷ (1658) ամին: Ո՛վ
եղբայր անմեղայդիր լերուք, զի կար մեր այս է:

Նվիրատու՝ Մուրադ

Դ

129ա Արդ՝ և ես Մուրադս⁴⁹ ետու զսբ. գիրգս ի դունն Երբեկանու Ս. Ստե-
փաննոս Նախավկային: Մի՛ ոք իշխեսցէ հեռացուցանել զսայ ի դրանէ
129բ սորա՝ գողանալ/ով⁵⁰ կամ գրաւելով կամ ծախելով: Քահանայից և կամ
ազգականաց իմոց ճանդգնի և հեռացուցանէ՝ անէծք Կայենին առցէ և
պատիժն Յուդային...:

1258

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7270

Գրիշ՝ Դավիթ երէց

Վայր՝ Բաղէշ

180ա Փառք...:

182ա Արդ՝ տեսեալ և իմացեալ զսորա անճառելի աւետիքն, և զհազին
սպառնալիքն, և զամենեցուն փրկագործութեանն խորհուրդ ամէնաբհնե-
ալն, և հոգիացեալն ի գործս ամենայն առաքինութեան, Ստփայ գիւղի

⁴⁹ Զեռագրում «Մուրադս»:

⁵⁰ Զեռագրում «գողանալով»:

այրի տէր Յովանէս և ետ եռափափագ և բոլոր հաւատով գրել զաւտուածախաւս տառս ի յիշատակ հոգոյ իւրոյ ե բարի ծնողաց և զաւակաց իւրոց, հօրն՝ Կանանչին և մարն՝ Խաւմբէկուն, և որդոցն՝ Մխիթարին և Յովասափին. և հանգուցեալ դստերն իւրոյ՝ Եղիսին, և քրւերն՝ Մարիամին, և հօրեղբօրն իւրոյ՝ Ղազարին, և աներոյն իւրոյ՝ Լաճաղին, և հոգևոր եղբօրն իւրոյ՝ տէր Դրիգորին, և այլ ամենայն արեանառու մերձաւորաց: Եւ դուք մանկունք եկեղեցւոյ, սրբասնեալ հայրք և եղբայրք, յորժամ հան/դիպիք սբ. Աւետարանիս, յիշեցէք ի մաքրափայլ յազաւթս ձեր ղվերոյ ասացեալ ստացող սբ. Աւետարանիս զտէր Յովանէս...:

Եւ արդ՝ ես յետինս ի կարգաւորաց և անպիտանս և անարժանս... սուտանուն Դաւիթ Էրէցս, շնորհիւ Տեառն սկսայ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի սբ. տէրունեան Աւետարանս, ի թուականիս Հայոց մեծաց ՌՃ և է (1658) ամին, ի մայրաքաղաքիս Բաղէշ // կոչեցեալ, ընդ հովանեաւ Ս. Կիրակոսին և Կարմբակ Ս. Նշանին, ի հայրապետութիւն տեառն Յսկոբ կաթողիկոսին մեծ աթոռոյն Էջմիածնի, և քաղաքիս մերոյ աթոռակալի. Մեսրոպ քաջ և արի ռարունապետի, որ է ուսուցիչ և երախտաւոր ինձ անարժանիս՝ Դաւիթ գծողիս:

Արդ՝ որք ճաշակէք յամենալի սեղանոյս և յաստուծային բուրաստանէս, լիակատար սրտիւ և ուղիղ հաւատով աստուած ողորմի ասացէք ստացաւդի այս մարգարտաշար կտակի Յովանէս այրի առաւելի իրիցոյ [] և վերոյ դրելոցն ամէնի: Նաեւ ինձ անարժան գծողիս և ծնողացն իմոց՝ Սուքիասին և Հուրիփաշին, և իմ եղբարց Բլբուլին, Մովսէսին, և Եգեկիելին, և նորահաս մանկան իմոյ Ստեփաննոսին, և կենակցոյն իմոյ, և իմ մեծ պապ Ստեփաննոս քահանային // և իւր կնոջն՝ Սոլթանին: Եւ Աստուածն որ առատն է ի տուրս բարեաց ձեզ և մեղ ողորմեացի...:

Ի սոյն ամի եղև մահ արդար աղոց և նորահաս մանկանց և նորապսակ հարսից, վասն ծովացեալ մեղաց մերոց, զոր տէր Աստուած ի բարին փոխարկեացէ. ամէն:

F

Աւարտեցաւ Աւետարանս ձեռամբ մեղաւոր Դաւիթ անարժան և սուտանուն իրիցոյ, ի վայելումն տէր Յովանէսին և ի յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնողաց:

1259

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի ՈՒ Ր Ք

Երեւն, № 7364

Մաղկող՝ Յակոբ Երէց
Վայր՝ Մեծ անապատ

ա

Որոյ մաղթանօքն ողորմեացի Քրիստոս միածին որդին Ովանիսին և կողակցին՝ Մարիամին, և ծնողաց նորին Ճսւնուն, Գովումին, և եղբօրն՝ Աստուածատրին, և քեռն՝ Ուստիանին, կարդացողաց և լսողաց:

Բ

35բ Զեղկելի և զսևերես Շոռոթցի ծաղկող Յակոբ էրէցս յիշեցէք աղա-
չեմ, ո՛հ, ո՛հ, ո՛հ գերիս:

Գ

297բ Զեղկելի և սևերես Շոռոթցի ծաղկող Յակոբ էրէցս յիշեցէք ի տէր
Աստուած: Թվին ՌՃԶ (1657):

Պ

333ա Մաղկեցաւ զսբ. գիրքս ի Մեծ անապատս. թիվ ՌՃԶ (1657) էր:

Ե

497ա Զեղկելի և սևերես Շոռոթցի ծաղկող Յակոբ էրէցս յիշեցէք ի Տէր:
Թվին ՌՃԷ (1658):

1260

Ճ Ա Շ Ո Յ

Երևան, № 7412

Գրիչ՝ Յովանէս Երէց
Վայր՝ Ղարաւու

Ա

207բ Եւ զանարժան գծող սորին զՅովանէս մեկանաւորս [յիշեալ]:

Բ

310ա Յայսմ ամի՝ թըւարեռութեանս Հայոց ՌՃ և երեքին (1654) եհաս
լուսնւ- աւր մահուանն Ըսլամֆէրէ խանին և եկն փոխանակ նորա Ըստամպալայ
քուժ Մանմէտֆէրէ խան [և յ]աջորդեաց զաթոռ նորա նստիլ թագաւոր Պաղ-
չաւարայն, տիրութիւն առնել Հոնաց երկրիս |||

Գ

495ա ||| խաւար¹⁾, այլ զարծաթն իւրեանց անցաւոր արկին ի տրապէզս
գործոյ...:

Արդ՝ աղաչեմ զդասս քրիստոնէից, մանաւանդ զճըշմարտախոհ քա-
հանայիցդ, որք հանդիպիք այսմ խորհրդաւոր սոփերիս, յիշեսցիք զստա-
ցաւոք սորա առաջի զենոյն Քրիստոսի զմոմճի Մարտիրոսն, զՇանքբն,
զՄիւրիւնան, զՂարիպեան, զՎլգան, զՊաղտատար, զԼուսիկ, զԱստուածա-
տուր, զՍահակ, զՄիւնառ:

Արդ՝ և այրքս այսոքիկ լապտերակազմք, զի մեծաւ յուսով և կա-
տարեալ հաւատով ետուն գրել յիշատակ հոգւոյ և ի քաւութիւն սղալա-
նաց և ի բարեխաւսութիւն անձանց. և որպէս յիշէք առ Տէր, յիշիք և
դուք ի նոյն տեառնէ՝ Յիսուսէ Քրիստոսէ, որ է աւրհնեալ յաւիտեանս,
ամէն:

⁵¹ Հիշատակարանի սկիզբը կորած է:

Դարձեալ յիշեսցիք ղուսուցող դրիս զհոգևոր հայրն իմ՝ զԳալուստ
 495 ր սարկաւազն, քաշագրիչն, որ բաղում աշխատանաւք և շալիւք ուսոյց
 մեզ արհեստ գրագրութեան և մեր սկսեալ ղաստուածաշնչիս աւարտն
 արարաք, և դուք յիշեալ լիջիք ի յապենիազ Արարչէն՝ տեառնէ յԱստու-
 ծոյ մերմէ:

Արդ՝ գրեցաւ սա յամի թուաբերութեան հայկազեան սեռի ՌՃԷ
 (1658) ամին, ձեռամբ անարժան թարմատարի Յովանէս մահդեսի իրի-
 ցու փցնագրիչի, աղաչեմ՝ զճշմարիտ ծառայքդ Աստուծոյ, յիշել և զմեզ
 առ Տէր սեռն սիրով ի միտս բարիս և ղծնաւդս մեր զՍարգիսն և զմայրն
 իմ՝ զԿովսարգն, յիշեսցիք և ղբարեմիտ զեղբայրն իմ՝ զմահդեսի Դի-
 րինն և զհանգուցեալ ղորդեակքն երիս և զչորեսին ղստերքն իմ, որ տիս
 և ի տղայական մանկութեանցն առ Աստուած փոխեալ եղեն և ինձ վիշտ
 մահու պատեալ եղէ, վասն իմ ծովացեալ մեղաց իմոց ղմահն տարա-
 յարոյց ի վերայ քաղաքիս՝ Ղաբասուիս, ղի բազումք ի սուգ անկան և
 այլքն ուրախ կացին. և ես Ա (1) ղստերք միայն մնացի. զհոգևորն տու-
 ող Միածնին որդւոյն Աստուծոյ Յիսուսի Քրիստոսի փառք...:

Եւ եղև ծրագրութիւն մատ[ե]նագիրք յիշատակարանիս ի յաշխար-
 հիս Հոնաց, որ կոչի Ղոբմ, ի մեծի գիւղաքաղաքիս Ղաբասու ի քրիստո-
 նեաժողով վայրիս, տնեւ առ յափն եզեր Բ (2) գետոյն, որ կայր ընդ
 հովանեաւ սրբանորոգ, տիրաբնակ Ս. Աւգսէնդ եկեղեցւոյս և այլ սրբոց
 խորանացս. և կաթողիկոսութեանն տեառն տէր Յակոբին ընդհանուր
 ամենայն Հայաստան ազգիս և առաջնորդութեանն յայսմ նահանգիս
 տէր Մարտիրոս վարդապետին ամենայն հիւսիսական կողմանցս վերա-
 դիտողի և աւագիրիցութեանն տէր մահդեսի Յովանէս իրիցու գրչի:

Յայսմ սկսման ամի մեծ և յաղթաւդ խանն աղեղնաւորաց ազգի
 Ըսլամէքէյ, եւ բաղում զաւրաւք և անթիւ անհամար հեծելովք խաղաց
 էանց և զնաց աշխարհն Իլանիաց. և ի զնալն ի ճանապարհին բազում
 աւճիրս և շարիս գործեաց, զոր ոչ ոք կարէ մարգ գրով պատմել կամ
 ասել, զոր արարինն զգիւղս և զքաղաքս թալանել, աւերել, գերել և այրել
 496 ր հրով և զեկեղեցիսն կողոպ[տե]լ ղխաշ և զԱւետարան և զամենայն
 անաւթս եկեղեցեացն աւար արարեալ: Եւ ի դառնալն որպէս զհատս
 խաշանցն ի հետ մտեալ բերեին հազարք հազարաց և բիւրք բիւրոց ի
 յազգէն Ռուսաց մինչև ի մեր Հայոց ազգէս այլ գերեալ բերեին. զոմանս
 ի հուրն արկանեին, զոմանս ի սուր մաշեին, զոմանս ի յոտս ձիոց ձիա-
 թաւալ առնէին և զոմանս ի սովոյ ճանապարհին մեռանէին, և կէսք մի
 բերեալ ի բնիկ յաշխարհն իւրեանց վաճառէին, որպէս զառշառս և զոչ-
 խարս: Հայր ի յորդոյ բաժանէին, և դուստր ի մարէ, և քոյր յեղբարէ,
 և մեր տեսեալ զայսպիսի աղէտս և զգառն կսկիծ վայ տայաք անձանց
 մերոց, թէ էշ աստուածասաստ բարկութիւն ի վերայ աշխարհին Իլա-
 նաց: Յետ այնորիկ շինութիւն բընաւ ոչ մընաց մինչև թն ութն ամ ղայս
 պատիժս կրեալ⁵²: Որպէս հըրումայէ մարգարէն Դաւիթ ի Սաղմոսին, թէ
 Վստ մեղաց մերոց արար մեզ Տէր և ըստ անարէնութեան մերում հա-
 տոյց մեզ: Եւ դարձեալ լծթէ ոչ Տէր շինէ զտուն ի նանիր վաստակին

⁵² Ուրեմն, ձեռագիրն սկսե, են ընդօրինակել 1650/51 թթ.: Իսկ Իսլամքերե խանի ար-
 շավանքը սկսվել է այսպսմ սկսման ամիս, այն է՝ ընդօրինակել սկսելու տարին:

շինողք նորա»։ Այս այսպէս իղևլոց և հաս վախճան Ըսլամֆէրէյ խանին, և ի մեռանելն սորայ բաղում աղմուկ լինէր՝ պարոնք և իշխանք, մէկ ի մէկ անկանէին և երկիրս Հոնաց որպէս զալիս ծովու էրերայր և ծերք մեր ասէին, թէ «Ոչ լինի խաղաղութիւն»։ Ապայ ի տարակուսի եղեալ վարանէին, թէ զի՞նչ առնիցեն։ Եւ եկեալ ժողովեցան մեծամեծք պարոնք և իշխանք, խորհուրդ արարին, իւրեանց միջին առաքեն թուիթ առ ի Կոստանդինուպոլիս խնդրել հրամանաւ Թուրքաց թագաւորէն զՄսնմէտֆէրէյ խանն և նորա հրաման եղեալ։ Եւ նայ եկեալ տիրեաց զթոռ սորայ և վարէր զթագաւորութիւնն իւր։ Այսոցիկ այսպէս եղևլոց կատարեցաւ քանոնս և յիշատակարանս ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, որ է արհնեալ յաւիտեանս։

1261

Ճ Ա Շ Ո Յ

Երևան, № 7419

Գրիչ՝ Յովանէս սարկաւազ
Վայր՝ Ղարաառու

ա

1ա Աւգնեա հոգիտ սբ. Աստուած ճշմարիտ, որ տաս կարողութիւն տկարիս զաստուածաշունչիս գրելն մինչև ի յաւարտն. ամէն։

բ

97բ Զմեկանաւորս Յովանէս ի Տէր յիշեալ։

գ

382բ Աւարտեցաւ ձեռամբ Յովանէս սարկաւագի՝ թարմատար և փծնագրի։ Աղաչեմ զձեզ, ո՛վ եղբայրք, մի՛ մեղադրէք սխալութեան կամ անզարդութեան գրոյս. հանապազ սատանայ խուժանն ի վերայ մեր կուտէր և հոգք աշխարհիս և ցնորք բանի։ Յիշեցէք զծնաւդքն իմ, զհոգևոր հայրն իմ՝ տէր Ալիքսիանոս քահանայն, և հայրն իմ՝ Յակոբն և մայրն իմ՝ Անապիֆայն ի Քրիստոս և դուք յիշեալ լիջիք յապէնիազ արարչէն Աստուծոյ։

դ

562ա Փառք...։

563ա Քանզի ի նոյն Հոգւոյ շարժեալ և խորհուրդ բարի արարեալ, այրս աստուածասէր մահդեսի տիրացու Վարդէրեսն և հայրն իւր՝ Թեմիւրն, և մայրն իւր՝ Սուլթան խաթունն, և կենակցին իւրոյ՝ Գոհար խաթունին, և քրեւրն՝ Մանանային, դստերն՝ Մարիամին, որդոցն՝ Թեմիւրին, Խաչերեսին, Գրիգորին, Միասարին, Յակոբին, խոճայ Թորոսին և Ասլանին, որ բազում աշխատանս կրեալ զաստուածաշունչիս գրելն, զոր տէր Աստուած վարձահատոյց լինի փոխարինաց նորա և լաւ համարեցան ստանալ զաւակ ի Սիոն...։ Կամեալ ստացան զգիրքս պիտանի ժամակարգ ընթերցուածոց ի հնոց || աստուածամերձից արանց և ի նորոց ընտրելագունից կարգեալ և եղեալ ըստ խորհրդեան տանից տէրունա-

կանաց Յակոբայ մեծէ յեղբարէ Տեսուն և ի Կիրղէ Երուսաղէմի հայ-
րապետէ ի ստոյգ դիտողաց և ի ճշմարիտ վկայից, որք զծնունդն Տեսուն
կարգեցին և հաստատութեամբ գրեցին և արձանացուցին ի մէջ եկե-
ղեցւոյ տանել ի Զ (6)-ն յունվարի և զայլ տանսն ըստ եղելոց աւուրցն,
որպէս ընթերցուածն ցուցանէ: Իսկ ի ժամանակին յորում երանելի հայ-
րապետն տէրն Ներսէս յաշորդեաց զաթոռ կաթողիկոսութեան ըստ
իւրում խոհական իմաստութեանն կարգեաց զբովանդակ տարւոյն ըն-
թերցմունք ըստ պատշաճի աւուրցն խորհրդոյ և իբր անմոլար ճանա-
պարհ դիրքնթաց հորդեցին հետեղաց ճանապարհի այսմ կենցաղոյս,
զի անաշխատ առաջնորդութեամբ հասուցանել ի կատարսման տարւոյն
ի դուռն Ս. Գէորգայ, որ կոչի Քաջօտ:

Արդ՝ աղաչեմ զդասս քրիստոնէից, մանաւանդ զճշմարտախոհ՝ քա-
հանայիցդ, որք հանդիպիք այսմ խորհրդաւոր սոփերիս, յիշեսցիք զստա-
ցող սորա առաջի դեմքոյն Քրիստոսի մահդեսի տիրացու Վարդերեսն, և
հայրն իւր՝ Թեմիրն, և մայրն իւր՝ Սուրբան խաթունն, և կողակիցն
իւրոյ՝ Գեհար խաթունին, և քրւերն իւրոյ՝ Մանանային, զըստերն՝ Մա-
րիամին, որդոցն՝ Թեմիրին, Խաչերեսին, Գրիգորին, Միսսաբին, Յա-
կոբին:

Այրս աստուածասէր տիրացու Վարդերեսն, զի մեծաւ յուսով և կա-
տարեալ հաւատով ետ գրել յիշատակ հոգւոյ, և ի քաւութիւն սխալա-
նաց, և ի բարեխաւութիւն անձանց. և որպէս յիշէք առ Տէր՝ յիշիք և
դուք ի նոյն Տեսունէ...:

564ա

Դարձեալ յիշեսցիք զուսուցող գրիս զհոգեւոր հայրն իմ՝ տէր Յովա-
նէս քահանայն՝ ժրացան գրիչն, որ բազում աշխատանաւք և ջանիւք
ուսոյց մեզ արհեստ գրագրութեան: Եւ մեր սկսեալ զաստուածաշունչիս
աւարտն արարաք և դուք յիշեալ յիշիք ի յապէնիազ արարչէն տեսունէ
յԱստուծոյ մերմէ:

Արդ՝ գրեցաւ սա յամի թուարեութեանս հայկազեան սեռի ՌՃԷ
(1658) ամին, ձեռամբ անարժան թարմատարի Յովանէս փցնագրի:
Աղաչեմ զճշմարիտ ծառայքդ Աստուծոյ յիշել և զմեզ առ Տէր սեռն սի-
րով ի միտս բարիս և ծնաւոսն մեր զհոգեւոր հայրն իմ՝ տէր Ալիքսիա-
նոս քահանայն, և հայրն իմ՝ Յակոբն յիշեսցիք և զբարեմիտ մայրն իմ՝
տիկին Անապիֆայն, հանդերձ ծնողիւք և ազգայնաւք. և տէրն Քրիստոս
յիշէ զձեզ...:

Եղև ծրագրութիւն մատենագիր յիշատակարանիս ի յաշխարհիս Հո-
նաց, որ այժմ կոչի Ղրիմ, ի մեծի գիւղաքաղաքիս Ղարաօու, ի քրիստո-
նեաժողով վարիս, ի հողայարմար տներս՝ առ ափս եզեր գետոյն, ընդ
հովանեաւ սրբանորոգ տիրաբնակ Ս. Աւգսէնդ եկեղեցւոյս և այլ սրբոց
խորանացս. և կաթողիկոսութեանն տէր Յակոբին ընդհանուր ամենայն
Հայաստան ազգիս. և յարհիական եպիսկոպոսութեանն տէր Գրիգորի
յայսմ նահանգիս ամենայն հիսկիսական կողմանցս վերադիտողի, որ
յայսմ ամի փոխեցաւ առ Քրիստոս ի ճանապարհին Երուսաղէմայ և
եթող մեզ սուգ մեծ և տրտմութիւն անմխիթար, որ և անտերունչ մնա-

լով, մեր ոչ դիտեմք զառաջիկայն թե զինչ լինելոց է: Եւ յառագ երիցու-
 864ր թեանն // տէր Յովանէս քահանայի:

Յայսմ ամի մեծ և յաղթաւդ խանն աղեղնաւորաց ազգի՝ Մէնմէտ-
 ֆերէ, եւ բազում զարաւք և անթիւ, անհամար հեծելովք խաղաց էանց,
 զնաց աշխարհն Մաճառաց անհաւատիցն: Եւ ի զնալն ի ճանապարհին
 բաղում աւճիրս և շարիս գործեալ, զոր ոչ ոք կարէ մարդ գրով պատմել
 և լեզուաւ ճառել. զգիւղս և զքաղաքս հրով այրեաց և զերկիրն նոցա
 հրձիգ արարեալ և բաղում աւար առեալ ի նոցանէ: Եւ ի դառնալն իւրե-
 անց որսլէս զհաւտս խաշա՛ց ի հիւ մտնալ բերէին հազարք հազարաց
 և բիւրք ընդոց ի յազգէն Մաճառաց: Զոմանս ի հուրն արկանէին և զո-
 մանս ի սուրն մաշէին, զոմանս. ի յոսոս ձիոց ձիաթաւալ առնէին և զո-
 մանս ի սովոյ ճանապարհին մեռանէին: Եւ կէս մի բերեալ ի բնիկ յաշ-
 խարհն իւրեանց վաճառէին, որպէս զարջառս և զոչխարս: Հայր ի յոր-
 դոյ բաժանէին և դուստր ի մաւրէ և քոյր յեղբարէ: Եւ մեր <տեսեալ>
 տեսեալ զայսպիսի աղէտս և զդառն կսկիծ, որ նոցա լինէր, թե էջ
 աստուածասաստ բարկութիւնն ի վերայ աշխարհին Մաճառաց անհաւա-
 տիցն, բիրտ և սոպո ազգին: Եւ զայս պատիժս կրեալ անիծեալ ազգն
 այն: Որպէս հրամայէ մարգարէն Դաւիթ, թէ ռհատ մեղաց մերոց արար
 մեզ Տէր և ըստ անաւրէնութեան մերոմ հատոյց մեզ: Եւ դարձեալ.
 յեթէ ոչ Տէր շինէ զտուն ի նանիր վաստակին շինողք նորա»:

Այսոցիկ այսպէս եղելոց կատարեցաւ քանոնս և յիշատակարանս ի
 փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, որ է արհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

1262

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7546

Գրիշ՝ Գրիգոր քահանայ

ա

4ա Զծնողն իմ՝ Սամուէլիւն յիշեցէք, հայրն իմ՝ զԱնգրէասն: Մեղա-
 զիսա պարտ Գրիգորս յիշեցէք: Աստուած ձեզ յիշէ: Թվին ՌՃԷ (1658):
 Գարդի
 մեջ

բ

68ա Աստուած ողորմի մեր հոգևոր վարպետացն՝ Աւետիք, և հայրն իմ՝
 Անտրէասին, և մօրն իմ՝ Սամուէլիւնին:

գ

249ա Փառք...:

250բ Ուստի տեսեալ զսորա անճառ փրկաւործութեան խորհուրդ, հեղա-
 հոգի և բարեմիտ Անգրէասն, և ամուսնին իւր Սամուէլիւնն, և քահանա
 որդին սոցա Գրիգոր անարժանս յիշեցէք ի սբ. յաղօթս ձեր...:

1263

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7881 (ԺԷ դ.)

Նվիրատու՝ Աւալջան

ա

149բ Արդ՝ ես Աւալջանս ի գեղջէն Գաղայ, ի հալալ ընչից իմոց ստացայ զսբ. Աւետարանս ծաղկափթիթ, յաղագս փրկութեան մեղաց իմոց և յիշատակ անշնչելի հոգւոյ իմոյ և ամենայն մերձաւորաց իմոց կենդանեաց և հանգուցելոց. հօրն իմոյ՝ Մատուրին, և մօրն իմոյ՝ Նոյեամին, և կենակցին իմոյ՝ Թութալին, և որդւոցն իմոց՝ Մատուրին, Պետրոսին, Խաչիկին, Երեմիային, Սահակին, Ղազարին, և դստերն իմոյ՝ Հոռոմին: Եւ եղի ընծայ և վախմ ի սբ. եկեղեցիս Գրիգորի: Ոչ ոք չունի իշխանութիւն հանել զսա ի դրանէ Սրբոյն Գրիգորի:

Գնեցաւ սբ. Աւետարանս թվին ՌՃ և է (1658):

բ

236բ Թվին ՌՃ և եօթին՝ (1658) ստացաւ:

Արդ՝ ես Աւալջանս՝ յերկրէն Երրնջակայ, ի գեղջէն Գաղայ ստացայ զսբ. և զկենսաբեր Աւետարանս ի մայրաքաղաքն Ըստըմբօլ և ուրախացեալ հոգւով բերեալ եղի ի Ս. Գրիգոր եկեղեցիս մեր՝ վախմ, յիշատակ հոգւոյ իմոյ և...:

գ

302ա Այլ և ես՝ նուաստ և մեղաւոր Աւալջանս Գաղեցի ըստացայ զայս մեծ և անգին գանձս... և եղի ընծայ և վախմ ի դրունս Ս. Գրիգորի եկեղեցիս, յիշատակ հոգւոյ իմոյ...:

Գրիչ՝ Հովնանէս վարդապետ

դ

301ա Փառք...: Արդ՝ ստացող եղև յայսմ աստուածախօս և կենսունակ սբ. մատենիս, որ ասի Աւետարան... պարոն Աւալջան, որ է յերկրէն Երրնջակայ, ի գեղջէն Գաղ կոչեցելոյ: Լսելով զբանն երանաւետ, որ ասէ. 301բ «Երանի...» և ստացաւ զսա յօժար // սրտիւ և եռափափագ տենչմամբ, յաղագս յիշատակի հոգւոյ իւրոյ...:

Ի թվաբերութեան արեթսկանաց ազգի Ռ-երորդի հարիւրորդի և է աւելի (1658), ի թագաւորութեան Պարսից ազգին փոքր շահ Ապասի, թողին մեծի շահ Ապասի, ի հայրապետութեան սբ. էջմիածնի տեառն Յակոբայ սրբազան կաթողիկոսի ամենայն Հայոց և յառաջնորդութեան աթոռոյն մերոյ Ս. Կարապետին տեառն տէր Սաայի քաջ և արի բաբունեաց պետի և արհի եպիսկոպոսի, զոր բազում աշխատութեամբ և մեծաւ շանիւ զեկեղեցի Ս. Կարապետին ի հիմանէ շինեաց բարձրաբերձ կմպէթիւ, կոփածու քարամբք, զարմանալի տեսողաց: Եւ բազում աշակերտեալ վարդապետս եհան ի ձեռաց իւրոց, որոց մի ես եմ ստրուկս և 302ա յոռինս, // յետնեալս և անպիտանս Յովնանէս վարդապետս գոլով ի գեօղաքաղաքէն Ըռոտքայ, որում գլխատակարան սբ. Աւետարանիս ծըրեցի, յաջորդ Սաայի վարդապետին և առաջնորդ Ս. Կարապետի աթոռոյն մերոյ Ղազար վարդապետին, քաջի և հանճարեղին ///

[Այլ և] յիշեցէք զգեղիս քահանայսն զտէր Աւագն, զտէր Յոնանէսն և զտէր Գրիգոր նորունժայն:

Ե

302բ Այլ և զիս՝ Յովնանէս վարդապետս Շոռոքցի ծրօղ յիշատակարանի սբ. Աւետարանիս, յիշեցէք ի Քրիստոս Աստուած: Դարձեալ յիշեցէք զպարոն Աւալանն և...:

Թվին ՌՃԷ (1658):

1264

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Ց

Երևան, № 9799

Գրիշ՝ Միքայէլ Թոխաթցի
Վայր՝ Կ. Պօլիս

Ա

348բ Որոյ խնամօք և ողորմութեամբն Քրիստոսի աւարտեցաւ աստուածախօս կտակս և ամենունակ դրախտս, որ կոչի Շարակնոց, որ կատարին և զարգարին սո[վա]լ բոլոր կարգաւորութիւն և տօնախմբութիւն Հայաստանեաց եկեղեցւոյ, ի գերահռչակ մայրաքաղաքն Կոստանդնուպօլիս, որ այժմ ասի Իսթիւնպօլ, ձեռամբ Թոխաթցի Միքայէլի: Որ և ստացաւ զսա ի յարդար վաստակոց իւրոց, բարեպաշտ կիսն Ասլիկ, յիշատակ յինքեան և ծնողաց իւրոց, հօրն՝ Փանոսին, մօրն՝ Հռիփսիմէին, որ հանգուցեալ են առ Քրիստոս, և կենակիցն իւր՝ Մառուր, և դեռաբուսիկ որդին իւր՝ Ոսկանն, որ փոխեցեալ է, և զդուստրն իւր՝ Վառվառն, և այլ ամենայն արեան մերձաւորսն, դկենդանես և ժննջեղեալսն և ծնողսն իւր հանդերձ ամենայն ընտանեօքն իւրով: Եւ որք յիշէն...:

Բ

Ստացող՝ Ասլիկ

Արդ՝ ես Ասլիկս ստացայ Շարակնոցս զայս ||⁵⁸ ի Թվին ՌՃԷ (1658), || իմոյ Կիրակոսին || վայելեսցէ || ալ և ալ խօսք զանէ || հետ իմ կամաւս ետու || ծնողօք իմովք || յաղօթս իւր:

1265

Մ Ա Շ Տ Ո Ց

Երևան, № 10382 (1636 թ.)

Գրիշ՝ Ովանէս Բանանայ

167բ Փառք...: Այրդ՝ գրեցաւ ի թովականիս Հայոց ՌՃ ու է (1658), ի ձեռեանման անայր/թանիս՝ Ովանէս քահանայից. անուն կայ և գործն բարի, ի ծնաւղաց տէր Ներսէս քահանային և իւր հաւասար ննջել[ոյցն, Աստուած ողորմի ասողին...:

⁵⁸ Թերթի ձախ մասի տառերը քերված են և չեն ընթերցվում:

1266

Ա Ս Տ Ո Ւ Ա Մ Ա Շ Ո Ւ Ն Զ

8240, 1, № 14, էջ 140

Կազմող՝ Քումայ Արպատեցի

674^ա Փառք..., որ ետ կարողութիւն Քումայի քահանայի Արպատեցւոյ, կազմողի սբ. Աստուածաշունչ գրգիս, ի վայելումն յարդրումցի տէր Ղազարին: Տէր Աստուած, Յիսուս Քրիստոս բարով վայելել տացէ. ամէն: Թվին ՌՃԷ (1658) ամին:

Այս առաջին կազմուած սբ. գրգիս ի ժամանակս սրբազան հայրապետին մերոյ տեառն Յակոբայ Հայոց կաթողիկոսի սբ. էջմիածնի:

1267

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ (1328 Թ.)

Երուսաղէմ, № 2438 (մանրածապալեն, Երևան, № 24)

Գրիչ՝ Միւնաս

236^ա Յիշատակ է եղեալ ի սբ. յնրուսարէմ, ի դուռն Ս. Յակոբայ, Թվին
236^բ ՌՃԷ (1658) || նծնշմհ գլխւր. ախ խշ. ոք. խշ. բծ. շփ. շփ. ժւ.⁵⁴ Սարմբօլցւոյ ||.. |||.. |. ||..... |. ||... ||... |.....⁵⁵ Ճուպալուայ: Աստուած բարով գլխ. ժճռ. գլվ. ժշր. գլվ. ժշր. գլվ.⁵⁶ տացէ. ամէն:

Գրեալ ձեռամբ ճճ. ժժ. մմ. ա. ոռ. ժժ.⁵⁷ դրպթի.
ա..... ճ..... ժ... ա ա..... ո..... ճ..... ճ...

Թէ դպիր ես դու կարդայ,

Թէ չէ վզիտ տուր և հազայ:

1268

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, լուսանկար № 170

Գրիչ՝ Սահակ արեղայ

30 Այս սբ. Աւետարանս տուաք ի վայելումն Միւնաս պարոնաւորին, որչափ որ կենդանի է. և յետ Միւնաս պարոնաւորին եղիցի Աւետարանս Գանձաստարայ վանուցն: Եւ եթէ ոք յանդգնեսցի և հանէ զԱւետարանս ի Գանձաստարայ՝ պարտական լիցի յաւուրն դատաստանի, մասն և բաժին Յուդայի առցէ...:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զպարոն Յովնանէսն, և կողակիցն իւր՝ Համասփիւտն, և որդին իւր՝ Աստուածաբանը: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զժաղկող սբ. Աւետարանիս զվարպետ Հայրապետն և զեղբայրն իւր՝ զԲաղդաստար վարդապետն, յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք:

⁵⁴ Մածկագիրը չկարողացանք վերծանել:

⁵⁵ Մածկագիրը կարդացվում է թի մահալլենա:

⁵⁶ Մածկագիրը կարդացվում է «վայելել»: Այսպես՝ (վ)գլ (ա)ժճռ, (յ)գլվ. (ե)ժշր, (լ)գլվ, (ե)ժշր, լ(գլվ):

⁵⁷ ճճ=մ, ժժ=ի, մմ=ն, ա=ա, ոռ=ս, ժժ=ի = Միւնասի:

⁵⁸ Մածկագիրը չկարողացանք վերծանել:

Կրկին անգամ յիշեցէք զխօշա Սափարն, և կողակիցն իւր՝ Խանգաւանէն, և զորդին իւր՝ զպարոն Փանոսն, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոս, և կողակիցն՝ Լէյլին, և դուստրն՝ Կատարինէ, որ փոխեցեալ է ի Քրիստոս, Սառա խանութին, Մադալէ, Գոգալէ և այլ հին և նոր նշեցեցեալքն... և զիս զՍաճաղ արեղայս յիշեցէք, որ և զսակաւ յիշատակարանս գրեցի ի թվին ՌՃԷ (1658): Եւ գիտելի է, [զի] հազար հինգ հարիւր զուռուշի պարտք կայր ի Ս. Նշան: Եւ եղև սա առաջնորդ և ազատեաց զՍ. Նշան վանքն ի պարտուցն, թող զայն որ անօթ եկեղեցւոյն խաչ, սկի, Աւետարան, ինչ սպաս որ կայր յեկեղեցին, ամենեքեան գրաւական էին թուրքերուն քով. և սա ազատեաց զամենայն, որ և կրկին լուսաւորիչ կոչեցաւ Հայոց ազգիս, զոր տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս զսա պահեսցէ պարագայց ամօք և յերկար ժամանակօք մինչև ի խորին ծերութիւն և յետ աստեացս ելանելոյ սր. հայրապետացն և վարդապետացն դասեսցէ և պսակեսցէ:

Արդ՝ գրեցաւ Հարցմանց գիրքս ի հայկազեան թուիս ՌՃԷ (1658), ձեռամբ անարհեստ և փծուն գրչի՝ սուտանուն Ղազարոսի... և խնդրոյ բարեպաշտ Խաւաղակի...:

1269

Ճ Ա Շ Ո Յ

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Բ, № 585

Գրիչ՝ Սարգիս Երէց
Վայր՝ Անդրիանապոլիս

ա

473

Օրհնութիւն... Թուականիս Հայոց ՌՃԷ (1658) ամին գրեցաւ սա Անդրիանապոլիս, ի դուռն Ս. Թորոս եկեղեցւոյս, հայրապետութեան տեառն Յակոբ կաթողիկոսին, և թագաւորութեան Իսմայէլացւոց սուլթան Մանմատին, և Պարսից թագաւորութեան շահ Արափն, իշխանութեան Թումայ առաքելոյն⁵⁹ Խաչատուր վարդապետին, ձեռամբ Սարգիս անուամբ միայն երիցուս, և ծնողաց իմոց՝ Ոտումբէկին և Բուրաւատանին...: Եւ եղև զի շարժեցաւ Ըստամբօլու թագաւորն Իսմայէլացւոց՝ սուլթան Մանմատն և եկն Ադրնայ. նստաւ ՃՌ (100000) զօրօք և այլ աւելի մինչև զարունն. և եղև սով սաստիկ մինչև Մ (50) դրամ հաց մէկ ըստակ եղև և ոչ գտանիր, բազումք սովամահ եղէն, և ես՝ Սարգիս Էրէցս գրէի զգիրքս: Սիրելի հարք և եղբարք, յորժամ լիութիւն, առատութիւն տեսանէք՝ զաղքատն մի մոռանայք և ողորմութիւն տալ մի ձանձրանայք, և ողորմի ասացէք յիշատակիս խոճայ Դաւթին և դուք զողորմութիւն յԱստուծոյ գտջիք. ամէն:

բ

Յիշատակ է գիրքս խոջայ Դաւթին և ծնողաց Աղաբէկին... և եղ զսա յիշատակ ի գիւղն, որ կոչի Տէրունիս, ի դուռն Ս. Ստեփաննոսի, ի վանքն Թումայի առաքելոյն, ի յառաջնորդութիւն տէր Խաչատուր վարդապետի:

⁵⁹ Ղ. Փիրղալեմյանը կլոր փակագծերով ավելացրել է տվանուց Աղապեաք:

1270

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Մոսկվա, 17, № 27

Գրիշ՝ Յոնան երէց

Վայր՝ Հոռոմայր

150բ Փառք...: Գրեցաւ սբ. Մաշտոցն և Աւետարանոցս աւարտեցաւ ի թուին Հայոց ՌՃԷ (1658). և ի հայրապետութեան տեառն տէր Յակոբ կաթողիկոսի, ի յերկիրս Լոռի, ի գիւղն որ կոչի Հոռոմայր, ի դուռն Ս. Նշանին, որ է արեամբ ներկեալ, և ի սպասաւոր սբ. ուխտիս Պապոս եպիսկոպոսն:

151ա Արդ՝ գրեցաւ Մաշտոցս ձեռնամբն Յոնան իրիցին: Ընդ նմին աղաչեմ և ի խոշորութեան գրիս և սխալանացս որ ի սմա, անմեղադիր լեւորք, զի այսչափ էր կարն մեր: Եւ Աստուած յիշողացդ և յիշելոցս առ հասարակ ողորմեսցի...: Յիշատակ է սբ. Մաշտոցս:

1271

Գ Ի Ր Ք Հ Ա Ր Յ Մ Ա Ն Յ Գ Ր Ի Գ Ո Ր Ի Տ Ա Թ Ե Ն Ա Յ Ի Ո Յ

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Ա, № 831

Գրիշ՝ Ղազարոս

Վայր՝ Շղզենի

329բ Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ աստուածային մատեանս: այս, որ կոչի Հարցմանց գիրք, արարեալ և հաւաքեալ արի և քաշ հոռոտրի, և անյաղթ փիլիսոփայի լուսաւոր ոգոյ Գրիգոր րաբունապետի փոխեցելոյն ի դասս սերովբէից և ի տեղ/սութիւն Քրիստոսի: Եւ եղև զրաւ աւարտման սորա ի մայրաքաղաքն Սեբաստիոյ, ի գիւղն, որ կոչի Շղզենի, ընդ հովանեաւ Ս. Սարգսի եկեղեցւոյ. և Ս. Նշանի առաջնորդութեան Մելիսէք վարդապետի. որ նեղ և յետին ժամանակիս առաջնորդ և լուսաւորիչ է եկեղեցւոյ և պարծանք քրիստոնէից և պատճառ ուսման մանկանց եկեղեցւոյ և քաղցելոց կերակրիչ և աղքատաց մխիթարիչ, գերեաց ազատիչ և ամենեցուն սփոփիչ:

1272

Ճ Ա Շ Ո Յ (1450 Թ.)

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հա. Բ, № 587

474 Յիշեցէք ի Քրիստոս... Ամիրդոլին և Գրիգորին, որք զգիրքս յիշատակ եղին ի դուռն Ս. Յովանիսին. և մի՛ ոք...:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զբարեպաշտ և զքրիստոսասէր տանուտէրն՝ զԱֆանտարն և Աստուած ողորմի ասացէք նմա, որ ոխֆի աւլատ արար զիւր արտի կէսն, և զօտէն, և զոռն, և զնոր տունն, և զտքէն, և զիւր տներն բովանդակ Ս. Յովանիսի վանացն յաւիտենական, քանի որ յիւր որդոցն և ի թոռներուցն մէկ գտնվի կենայ յայն տներն և շէն պահէ և լիտր մի ձէթ տայ վանացն. և երբ յիշատակ շմնայ ամէնքն ոխֆ լինին Ս. Յովանիսին:

Ումառ շալապին վկայ, Նապիջանն վկայ, Դիզաար հիւսէն վկայ,

Վարդմանուկն Վկայ, Էզգանն, Գուլօն և Խէրօն Վկայ, Ի թուին ՌՃԷ (1658):

1273

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

82Ն, № 27

Գրիշ՝ Մկրտիչ քանանայ
Վայր՝ Հալապ՝

63 Փառք...: Արդ՝ տեսեալ և իմացեալ զսորա անճառելի աւետիքն և զամենեցուն փրկագործութեան խորհուրդն ամէնիմաստ և հոգիացեալս ի գործս ամենայն առաքինութեան տէր Գրիգոր հեղահոգի քահանայն, զսբ. Աւետարանս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ և մեծաւ սիրով և ջանիւք ետ գրել և յորդորեաց զբազումս ի վաճառս այս, որոց յիշատակն արհնութեամբ եղիցի: Վասն որոյ աղաչեմք զձեզ, որք հանդիպիք և վայելէք յաստուածային բուրաստանէս և ամենալի սեղանոյս, լի բերանով Աստուած ողորմի ասէք տէր Գրիգոր քահանային, և կողակցուն իւրոյ՝ Տիրմանայն, և իւր ծնողացն՝ [3]ակոբին և Սղբլիին, և իւր զաւակացն՝ Յակոբին, Փանոսին, Նդիային և Զմրուրին, և այլ ամենայն արեան մերձաւորացն. ամէն: Եւս առաւել և զբարեմիտ և զերկիւղած քրիստոնեայքս, որք և եղեն իսկ, հաղորդ անբաւ բարոյս այսորիկ, և ետուն իւրաքանչիւր ոք ըստ կարեաց իւրոց՝ ի գին և ի նուիրումն սբ. Աւետարանին, և եղին յիշատակ անջնջելի յաւիտենական ի ձեռն տէր Գրիգոր քահանային: Զի և ասիցէք լի բերանով ողորմի Ասլուն, և իւր կողակցուն՝ Գրիգորին, և հօրն՝ Խաւրջին, և մօրն՝ Մարիուն, և որդոյն՝ Ղարիպին: Դարձեալ Աստուած ողորմի ասացէք Մուրատին, և իւր կողակցուն՝ Սուլթանին, և իւր որդւոյն՝ Ուլանիսին. ընդ սոցին և զԴանիէլն և զՀէյլանէն յիշեցէք ի Քրիստոս Աստուած, որ և արժանի արասցէ ողորմութեան իւրոյ. ամէն:

Գրեցաւ սա ի մայրաքաղաքն ի Հալապ, ի դունն Ս. Աստուածածնին և Ս. Քառասնիցն, ի թուականիս Հայոց ՌՃ և Է (1658) ամին, ի կաթողիկոսութեան Կիլիկեցւոց տէր Խաչատուր քաջ ընթացապետի, և ի թագաւորութեանն սուլթան Մնամատին, և առաջնորդութեան այսմ նահանգիս տէր Խաչատուր վարդապետին: Եւ գրեցաւ ազնիւ և յամէնընտիր օրինակէ: Վասն որոյ աղաչեմ զհանդիպողսդ և վայելօղոսդ աստուածութեան տառիս, սրտի մտօք յիշել ի Քրիստոս, զիս՝ զմեղուցեալ գրեչս զՄկրտիչ քահանայն, և զհայրն իմ՝ զտէր Ղազար քաջ քարտուղարն, և զամենայն արեան մերձաւորսն իմ. և Քրիստոս որ մեծն է ի պարզևս բարեաց զյիշօղոսդ և զյիշեալսս արժանի արասցէ ողորմութեանն իւրոյ:

1274

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Մուրմար, 11, № 25 (1455 թ.)

Հետ. ստացող՝ Ղազար

117բ Ստացաւ այս Աւետարանս թվին ՌՃԷ (1658) Ղազարս և մօրս Նըխշունին, ի յիշատակ ծնողաց իւրոց:

1275

ՔԱՐՈՉԳԻՐՔ ԳՐԻԳՈՐԻ ՏԱԹԵՒԱՅԻՈՅ

ՊՅՁԿ, № 8 (1407 թ.)

Նորոգող՝ Գրիգոր Կեսաբացի

18

Ի թուականութեանս մերոյս տոհմի և ասրանազեանս համարի, և ի թորգոմեանս սեռի հազարերորդի հարիւրերորդի ի յօթներորդի (1658) ես՝ Գրիգոր պիտակ անուամբ ևեթ բանի սպասաւոր, յերկրաւ և աշխարհաւ Կապաղովկացի, ի քաղաքէն Կեսաբիւ, որ ի հինսն Մաժաֆ ասի, ըստ մերոյն նախնոյն Արամայ կոչեցելոյ: Ի տիս մանկութեան, և ի հասակս տղայութեան եկեալ դիպեցայ ի լուսակազմ յաթոռս մեծ, յորում էջմիածին ասի, ըստ սրբութեանն յորշորշելոյ, հանդերձ երկոքումք ընկերակցօք, և երիցադունօք քան զիս, որ մինն Սարգիս ասիւր, որ ի տես գեղողէշ տղայութեան, ես ի նորանուէրս քահանայութեան փոխեցեալ. եղև առ կուսագլուխն սրբութեան, ըստ իւրոյն կուսութեան մարմնոյ ասեմ ևս հոգւոյ: Եւ միւսոյն Ղազար պարզամիտն ղուարճատես պաշտօնեա բանից և առաքինաշան, և սոքօք հրանգեալք յաթոռս արեգակնափայլ, և ի տեղիս սպիտակափառ, և սնեալ և առոյգացեալ առ ոտս երիցս երանեալ սր. հօրն մերոյ, և արդարև յերկրորդ ծնօղին մերոյ ըստ Աւետարանին ծննդեամբ տեառն Փիլիպոսի կաթողիկոսի ամենայն Հայոց, և Սարգիսն նորանուէր ի նմանէ օծեալ, և յետ սակաւու ինչ փոխեցեալ առ ցանկալին բնաւից. Եւ Ղազարն հեղահոգի աշխատէն դեռևս կացեալ, և հեքս ես ընդ սոսին զարգացեալ, և հասեալ ի յարբունս քահանայապետութեան սնեալ առ Փիլիպոսի, և ձեռնադրեալ քահանայութեամբ և բանից իշխանութեամբ առ ի Յակոբայ տեառն ամենայն Հայոց կաթողիկոսի, որով երկասիրեալ ի յաւուրս սորա և ի ժամանակս վերստին նոր նորոգեցի զքարոզ զայս. և զվարժիչս դեռաբոյս մանկանց, և ղուղղիչս զարտուղի գնացողաց, որ ասի Ամառան հատոր, որ էր հնացեալ իսկ և բնաւին քայքայեալ, վերստին նորոգեցի, նորացուցի, ըստ իմում չափու գեղեցկացուցի, տխեղծ և փանաքի ձեռօքս, էր որ յառաշն, էր որ ի վերջն և էր ուրեք որ ի մէջն, թղթովք միովք և երկոքումք և ևս առաւելութեամբ, և արարի իբրև ի գեղեցկատպաց: Արդ՝ կողկողագին պաղատանօք, և սրտաթառաչ սիրով, նիազեալ ոգով և նուաղեալ մտօք հայցեմ ի հանդիպողացդ այսմ կտակի՝ ի վաշելողացդ սոյնում հոգեւոր տրապեզիդ խրախճանութեանս յիշեսչիք ի վայելմանն աւուր, և ի դիպուածոյն ժամանակի զվերոյ գրեալսն ըզձալի, և զվարժիչս հեքոյս ցանկալի, որք միանգամ նօթիճք եղեն իմոյս խակութեան, և ևս առաւել զպետն ամենայն Հայաստանեայց զտէր Յակոբ կաթողիկոսն հրաշալի, որ էր երրորդ ամ նորուն իշխանութեան, և զցանկալի աթոռապահն նորուն զտէր Յովնանէս ղքաղցրոգի: Նաև զամենայն եղբարսն իմ, համշիրակ և սննդակիցք ևս ըզձալիք⁶⁰, և ըստ մարմնոյ ծնողսն իմ՝ զՏիլանն հայր հիքոյս և զմայրն իմ՝ զՄարիամն, և զեղբայրն՝ զԲաղասաւրն, երիտասարդ գոլով փոխեցաւ առ Աստուած, և զքոյրսն իմ՝ զԴշխոյն, և զնուեին, զԳուհարն, և ըզՋուհարն. և հօրեղբայրն՝ զՆազարն և զամենայն արեանառուն առ հասարակ, և զաշխա-

⁶⁰ Ինչպէս հաղորդում է Տ. Պալանը, ըզձալիք ևս-ի միւս տասը տող դատարկ է թողնված:

տողսն ի վերայ թշուառութեանս ըստ հոգոյ և ըստ մարմնոյ, և որք յիշէքդ՝ յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ Յիսուսէ. ամէն: Ընդ սոցին զմեղապարտ Գրիգորս զգծող յիշատակարանիս յիշեցէք ի Քրիստոս: Բայց արդ՝ եղև նորոգութիւն այսմ զրոցս քարոզութեան ի յանապատս Երևանայ, առ շիրմի նշխարաց մեծի առաքելոյն Անանիայի, ի կաճառս բազմակոյտ եղբարց սրբազանից, յերրորդում ամի հայրապետութեան տեառն Յակոբայ աստուածազարդի: Եւ իշխանութիւնս մահմետականաց՝ երկուց թագաւորացն ինքնակալաց, որովք ի մէջ ճիրանաց պետութեանցն ունին զերկուս մասունս աշխարհի՝ զԱսիացոց, զորս այլ[ժ]մս ունի մերս թագաւոր, որ անուանեալ կոչի շահ Ապագ, որ նստեալ ի Շօշ, որ այժմ ասի Ասպաճան, և միւսն Կոստանդինուպօլիս, որ ասի օսման՝ Մանասա. ի ժամանակի աստի որում ողորի սա ընդդէմ արիականացն, որ կոչին Ֆրանգք: Եւ այս ընդ վեշտասան ամ է յորմէ լինի այս գործ դառնութեան⁶¹ ի վերայ ծովուն ովկիանու, զորս լսեմք զհաւաստին ի ձեռն վաճառականաց մերազնէից, սակայն յորմէ յետէ այս խազմ և բախմունք յիրերաց, որ բուսաւ մինչև ցարդ՝ որ եմքս, ոչ լուաք բընաւ պարտութիւն իմն Ֆռանգաց: Եւ զայս ոչ թէ ամենայն ազգքն Ֆռանգաց կռուին, այլ վնէժացիքն, որ այժմ Վենիտիկ կոչին, զի զբազում կղզիս առին ի՝ նոցունց Ֆռանգքն յաւուրս այսոքիկ, այլ զկատարածն Աստուած դիտէ, իսկ մերս կոչեցեալ արքայ ի դրանէն Հոնաց և աշխարհէն Վրաց, որ Կախէդ ասի, մինչև ցՀնդկիս բռնակալեալ ունի հօրապէս. այնքան ի նուաստութիւն հասուցեալ զաղգս մեր զտառապեալ՝ մինչ զի կղերք և տանուէրք թուրք նստեալ լինին ի գիւղս և յաւանս և բնաւ ոչ կարեմք հանեցուցանել զմիտս մեր, թէ արդեօք լեալ իցէ երբեմն իշխանութիւն ազգիս մերոյ, և կամ լինելոց է տակաւին, այլ ի սպառ ի սպուռ յետինն կամք ժամանեալ ի յելումն շնջոյ: Եւ թէպէտ այս այսպէս է, որպէս և է ճշմարտութեամբ, սակայն ողորմութեամբ փրկչին մերոյ Քրիստոսի, զաւագան իշխանութեան հայրապետութեան իբրև զջահ մի վառեալ ի մէջ խոր գիշերոյ բորբոքի, ևս առաւել վարդապետք ժաջանք, որ ամենեքեան ըստ իւրեանց չափու կարողութեան՝ որքան և կարէ, նորոգեալ վախելացուցանեն զվանօրայս աւերեալս և զկարգս ի վաղընջուց խանդարեալս: Եւ հոգւոր կաթամբ զբազում տղամիտս, և զտհաս դիեցուցեալ յարբունս կատարելութեան հասուցանեն: Յորոց և մինն ի բազմաց թարմատարս և ես՝ Գրիգորս պիտակ անուամբ վարդապետ, վասն այսորիկ կրկնակի մաղթանօք հայցեմ, յիշատակել զստածիշս և զուսուցիշս իմոյ անձին զՅոնան վարդապետն: Այլ արդ՝ եթէ ոչ ձանձրացեալ ախորտանայքն, այլ խոնհարեալ զիջանիք, զխայխայտեալս ամենայնի, և զարիւնըռուշտ մեղօք տրորեալ Յոնանս բանի պաշտօնեայ և զյարմարողս դոյզ բանիս յիշատակարանի, յիշել ջերմեռանդ սիրով, բարեգոյն ևս բարի է, զի կաթոգին սաստիկ կարօտին, և յոյժ ցաւազնեալ սրտիւ, Եւ առաւել զհամասնունդ և զհամահրանգ զեղբարսն իմ, զհարազատն ըստ հոգոյ, որ է անուն նորա Յակոբոս⁶²:

⁶¹ Տպված «գործք առնութեան (»)» ձևով: Նկատի ունի Կանգիայի պատերազմը:

⁶² Տ. Պալյանի հաղորդմամբ այս անունը այլ գրով է գրված:

20

Նաև համախոհ և համշիրակ, սակաւ աշխատող վերջին կազմութեան գրքիս զՄանուէլ վարդապետն: Այլ և զամենայն զօրիորս (sic) յուրվս, և զընդ փեսային ճշմարտի միացեալս անախտ կուսութեամբ, զմեծամեծս և զփոքունս, որք ի հրահանգս տեսականին և գործնական դեգերեալ մարդին ի մայրս լուսոյ, ի յիշումն մեծի ի կաթողիկէս Վաղարշապաառու, և որք քաղցրանայք ի յիշումն ածել զհոգևորն և զմարմնաւոր անուցիչս զայսոսիկ, և դուք ևս քաղցրութեամբ յիշեալ լիշիք առաջի գառինն զենլու և դատաւորին անաշառի. ամէն:

1276

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

8209, № 110

72

... Աղաչեմ զամենեւեան ո՛վ ժամասէր քահանայք և տանողք, յիշեցէք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր զմեղաւք խաւարեալ սուտանուն զՅովանէս երէցս և զուսուցիչն իմ՝ դիտալառու վարդապետն, և զծնողս իմ զՍարխոջն և զԽանփաշան, որ առ Քրիստոս փոխեալ են...: Գրեցաւ ի թվին Հայոց ՌՃԷ (1658)⁶³:

. 1277

ՄԵԿՆՈՒԹԻԻՆ ԺԱՄԱԿԱՐԳՈՒԹԵԱՆ ՄՈՎՍԷՍ ԵՐՋՆԿԱՅԻՈՅ

Մ826Թ, III, № 1000 (1706 թ.)

010

Թվին ՌՃԷ (1658) եղև աղմուկ և խռովութիւն ի մէջ Ըսաւմալօլու. Թումայ անուն վարդապետ մի պատրիարգ եղև, յիսուն հազար ղուղ⁶⁴ գնաց: Մին քանի ամիս նստաւ, յետոյ գնտան դրին, ի մէջ դնտանին խեղդել տուին. գնաց ԵՌ (50000) ղուղ: այլ վերջն խիստ շար եղև քան զառաջինն, որ այլ խալըսելոյ հնարք չիկա, միթէ Աստուած ի բարին աշողէ:

Այսմ ամի Յոյնք առին զՍ. Յակոբ ի Հայոց ձեռացն, շատ դրամ խարճ եղաւ, չեղաւ հնարք, խիստ խեղճ եղաւ Հայոց ազգին, միթէ Աստուած ողորմի մեզ:

Որ էր Երուսաղիմայ առաջնորդ Աստուածառու վարդապետ, և իւր վէթիլ Եղիա վարդապետն, և այլք բազում: Թէ անօրինաց զուլումն նոցա ոչ կարեմք գրել և ոչ միտք կու բերէ, թէ ծովու և թէ ցամաքի, միթէ Աստուած ողորմի իւր ծառային, քան զառաջին նահատակութիւն այլ աւելի է. որպէս ասէ Դաւիթ Վասն քո մեռանիմք զօր հանապա<ր>դ համարեցաք:

⁶³ Հիշատակարանում այդպես, սակայն ձեռագրի նկարագրության բաժնում Թ. Գուշպի-յանն ունի հետևյալ նշումը. «Ժամանակ՝ ՌՃԴ (=1104+551)=1655» (էջ 71): Թե այս երկու նմուշներից ո՞րն է ճիշտ, չգիտենք: Մենք հետևել ենք հիշատակարանում նշված տվյալին՝ ՌՃԷ:

⁶⁴ Պողարյանը հաղորդում է, որ չլիսուն հազար ղուղը-ը գրված է բժշկական ծածկագրով:

1278

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՄՅԶԵՊ, V, № 1558 (1597 թ.)

- 330 Յիշատակ է Շարականոցս Երուսաղիմայ, ի դուռն Ս. Յակոբայ: Ու
որ յանդգնի և հեռացուցանէ ի սմանէ կամ ծախելով կամ գրաւելով և
կամ գողանալով, ղանէծքն ղԿանին, ղՅուդային և ղխաչհանողացն
առցէ. ամէն: Լաւ պահողն աւրհնեալ լինի յԱստուծոյ. ամէն:
Յիշատակ է ի սբ. յԵրուսաղէմ, Թվին ՌՃԷ (1658):

1279

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՄՅԶԵՊ, V, № 1575 (1605 թ.)

- 355 Այլ և ես՝ Կօլպաշցի լուսարար տէր Առաքել
Հետ. ստացող, նվիրատու՝ Առաքել
Սալկանոցս ի հալալ արդեանցս, ի Թվական հայկական սեռի ՌՃԷ
(1658)-ին, և եղի յիշատակ ի դուռն Ս. Յակոբայ:

1280

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Մ Ա Շ Ո Ի Ն Ջ

ՄՅԶԵՊ, VI, № 1925 (1269 թ.)

- 416 Եղբարք իմ, ով ոք շնորհակալ լինի սրբագրելոյս, ինքն շնորհաց
ասպնջական լինի և ով ոք դսրովօղ գոլ եղկելոյս, նոյնն հզութեան հոգի
ինքն ընկալցի, բայց զայս գիտասցէ, մտադիրութեամբ ընթերցցի զի-
մաստութեան գլուխն. ահա ուրեք ուրեք թողաք զփորձ առնուլ վիպա-
սանութեանն իւրոյ: Քանզի յոյժ հաշումն եղև մտացս մեր ընթնուլն
սորա: Վասն որոյ լաւ վարկանեցա զեղբարցս բանն առ նհատս. մա-
նաւանդ սորեկ օրինաբ հանդերձ մեկնչև երեստ Աստուած: Սակա այդմ
ըստ համարի սակի իմոյ դուն գործեցի ի մէջ Ս. Յարութեանն. և դուք
միով ողորմիւ Աստուած ողորմեսցի...: Թվին ՌՃԷ (1658), որ զՍ. Յա-
կոբն էառ անմիաբան ազգն Յունաց, ևս Զատկին լուսոյ բղխմանն մեծ
շփոթ արին հետ Հայոց ազգին: Դարձեալ նոքա խայտառակ եղեն, կա-
մելով զհայն, չըթողուլ ի սբ. գերեզմանն, ինքն փաշան օգնական եղև
Հայոց ազգին, Գ (Յ) անգամ զՅունաց մեծի վարսէն բռնելով երեսի վե-
րան ի դուրս քարշեցին ի գերեզմանէն, և այլ բազում բան, զոր Աս-
տուած ամենայնի վերշն բարին շնորհէ. ամէն

1281

ՇԱՐԱԿՆՈՅ, ՏՕՆԱՅՈՅՑ

ՄՅԶԵՊ, VII, № 2103

Գրիչ՝ Յոհան Զիգանցի
Վայր՝ Երուսաղէմ

ա

- 140 Եւ արդ գրեցաւ և ծաղկեցաւ եղանակաւոր տառս..., որ կոչի Շա-

րականոց, ի լաւ և յընտիր աւրինակէ, ձեռամբ ամենամեղ և անիմաստ Յոնան Հիզանցի եղկելի գրչի, ի սբ. քաղաքս Երուսաղէմ, ընդ հովանեաւ Ս. Յակորա[յ] առաքելոյ գլխադիր սր. դամբարանին, ի թվին ՌՃ և է (1658)-ին, ի հայրապետութեան սր. աթոռոյս տնառն Աստուածատու սր. Երուսաղէմայ, և տեղապահ և փոխանորդ տէր Եղիսլաւ վարդապետի, և սբ. էջմիածնայ տեառն տէր Յակոբին, և ի թագաւորութեան ալլասեոից սուլտան Մանուկ խոնդարին, յորում նեղիմք ի սաստիկ հարկապահանջութենէ նորին, որ այս ԺԴ (14) ամ է ի վերայ ծովուն հետ Յոնանգին ի պատերազմի կայ, զոր հայցեմք միջնորդութեամբ սբ. Աստուածածնին, զի տացէ երկուց կողմանցն խաղաղութիւն, և հաւատացելոցս Քրիստոսի անդորրութիւն, և ազատութիւն ի սաստիկ նեղութենէ նոցին:

Եւ արդ՝ որք հանդիպիք տառիս կարդալով կամ օրինակելով, յիշեցէք... ստացողի սորին մահդասի Ալէքսանին, որ ԺԲ (12) ամ է, որ կայ ի դուռն Ս. Յակոբին, և իւր ծնողացն, հօրն՝ Խաչատուրին և մօրն՝ Վառվառին, և իւր քվերցն՝ Նապաթին, Աննային, և Հրոէփսիմին, և եղբարցն՝ Թորոսին և Վարդանին, և ամենայն ատեանառու մերձաւորացն...:

Դարձեալ Աստուած ողորմի ասացէք մահդասի Ալէքսիանոս ստացողին և հօրեղբարն՝ Մարտիրոս վարդապետին, որ բազում երախտիս և աշ[խա]տանս է արար ի մանկութենէ ի վեր ի վերայ Ալէքսիանին՝ ի կարդացնելն, և զիւր ամենայն պետք և կարիքն սիրով խնամարկեր և հոգացեր է, մինչև ի կատարեալ հասակն. Աստուած զիւր երախտեաց փոխարէնն ի վերինն Երուսաղէմ հատուցանէ...:

Եւ դարձեալ եղ զՇարակնոցս յիշատակ ի սբ. Երուսաղէմ, ի դուռն Ս. Փրկչի կափարիչ վիմին անջինչ յիշատակ... և շունի ոք իշխանութիւն հեռացուցանել զդա ի դրանէ Ս. Փրկչին:

150

Դրեցաւ սայ ի յայսմ ամի, որոյ նենգաւոր ազգն Յունաց հակառակ եղեն ազգիս Հայոց, վասն Ս. Յակորա[յ], և բազում խազինա ետուն թագաւորին թէ զՍ. Յակոբ խլին, և ահա Լ (30) օր եղև, որ զՍ. Յակորայ դուռն փակ է, և զբանալին առեալ տարան առ Շամա[յ] փաշայն, և զվերջն ոչ գիտեմք թէ որպէս տի լինի:

Բ

149

Զըստացող գրոց զԱլէքսիանոս սարկաւազն նաև զեղկելի գծողս յիշէք ի Տէր...:

Գ

Ստացող՝ Ալէքսիանոս սարկաւազ
Փառք եռակի Աստուածութեանն,

.....

Այս մատենիս աստուածաբան,
Զանազանեալ ականցս որ կան,
Ես մեղաւոր և անպիտան,
Որ ցանկացող եղայ սորայն:

.....

Որք հանդիպիք սըմա տեսեան,

Կամ վայելէք յայս բուրաստան,
զՄարտիրոս վարպետս իմ զայն,
Յիշման առնէք ըզզինքն արժան:

....

1282

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՄՅԶԶՄՍ, II, № 4

Գրիշ՝ Յովնանէս

- 30 Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս /// ի թուաբերութեանս
37 Հայոց ՌԻՃԷ (1658) և ի յառաջնորդութեան տեառն Յակոբայ: Արդ՝
աղաչեմ զամենեանս վասն սիրոյն Քրիստոսի, որ հանդիպիք սմա ըն-
թեռնլով և կամ ուսմամբ, յիշեսցիք զիս՝ զՅովնանէս և զպատուական
ծերունի քահանայն, զհայրն իմ /// և զմայրն իմ ///: Եւ արդ՝ աղաչեմ և
անպիտան գրիշս Յովնանէս յերես անկեալ ///

1283

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՏՅՐԱՎՋ, № 73 (1488 թ.)

- 109 Զվերջին ստացող սբ. Աւետարանիս յիշեցէք զԱւետիքն, 'և զկողա-
կիցն իւր՝ զՄարիամն, և զորդիսն իւրեանց՝ զՄարգարէն և ըզՀայրա-
պետն, և զկողակից նոցին զԵղիսաբեթն և ըզՋաֆարն, և ըզԹորոն՝ Հա-
կոբջանն, որ ԽԶ (46) ամաց տիօք առ Քրիստոս փոխեցաւ, և ի մարմնի
թողունսն իւր՝ զՆերսէսն և զԱւետն, զԽոնդաղէն և զԱսլխանն յիշեցէք...:
Գրեցաւ ի թուինն ՌԻՃԷ (1658) ամին, զյիշատակարանս ի բարին:

1284

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի ՈՒ Ր Ք

ՏՅՐԱՎՋ, № 249

Գրիշ՝ Դասպար քահանայ
Վայր՝ Դօլվաթապատ

ա

- 401 Փառք...: Զոր տեսեալ զայսպիսի գանձս աստուածային և պայծառ
լուսով, զոր տեսեալ ծառայն Աստուծոյ Մշկնազ և մեծ փափաքմամբ և
ջերմեռանդ սրտիւ ցանկացող եղև սբ. տառիս, և ի խնդիր ելեալ այս
համբարել գանձիս, և լուսափայլ, և անգին մարգարտիս, անուշահոտ
մանուշակիս և վարդափթիթ բուրաստանիս, և ետ գծագրել զայս ի հալալ
և արդար վաստակոց իւրոց, և եղբարցն, քրեւերցն և ամենայն ազգա-
կանացն:

Եւ արդ՝ ես Դասպար քահանայ անարժան ծառայ ծառայիցդ Աս-
տուծոյ, գծագրեցի զսա ի վերծանութիւն սքանչելեաց ամենայն արեամբ
ներկեալ սբ. մարտիրոսացս:

Յորս և յիշատակի և գերահրաշ տօնք տէրունականք, և առաքելականք, և մարգարէականք, և երկնադոմար արեամբ թաթաւեալ սրբոց մարտիրոսացն և վկայից, նահատակացն և միանձնացելոցն, կրօնաւորացն և սր. կուսանացն, արանց և կանանց, և ամենայն չափու հասակի, քանզի ունի սա զբոլոր տարոյն յինքեան հաւաքեալ ըստ Հոռոմոցն երկոտասան ամիս, և ըստ Հայոց երկոտասան ամիս, և Ծ (5) օր՝ աւելիքն, և զամենայն աօնից տէրունականաց և զսրբոց նահատակացն, զնախահարցն և զմարգարէիցն, զառաքելոցն և ըզհայրապետացն, զվարդապետացն և զքահանայիցն, զսարկաւազացն և զմիանձնացելոց ճգնաւորացն, զկուսանացն և զկանամբացն, զարանց և զկանանց, զծերոց և ըզտղայոց, և զամենայն չափու հասակի՝ ի փոքրականց մինչեց մեծամեծսն։...

Արդ՝ ես Գաւալար մեղոք ի լի,
 ԶԾ և Դ (54) ամն լցի,
 Զամէնն ի հետ մեղաց կացի,
 Ու զմահու օրն չյիշեցի,
 Զօրն ուտէի և ըմպէի,
 Ես ծոյլ և թոյլ ամենայնի,
 Աշխարհըս ծով էր ու ես ծրփի,
 Մի՞թէ իմ Տէրն ինձ ողորմի,
 Զինչ որ այլոց խրատ տայի,
 Յօժար կամօք զայն գործէի,
 Զայլոց զշիւղն յայտնէի,
 Եւ զիմ գերանն ծածկէի,
 Զըզրոց կոճակն արձակէի,
 Եւ և այլոց քարոզէի,
 Ես որպէս սալ եմ դարբնի,
 Եւ կամ դորց քար ի մէջ ջրի,
 Տէրն հրամէ իւր քարոզի,
 Թէ վայ սր ի կին մարգն հայի,
 Ըզհրաման Տեառն ես անցի,
 Վայ ինձ ւ եղուկ յամենայնի,
 Ես կարգ առի քահանայի,
 Եւ զայն գործով չըկատարեցի,
 Յանմեղ մարդկանէ գովէի,
 Բայց վայ հազար բերան ընձի,
 Աստուածածին կոյս սրբուհի,
 Իմ յոյսն դու յաւուր մեծի,
 Բարեխօսեա քո միածնին,
 Վասն անարժան քո ծառայի⁶⁵,
 Ով որ զսակաւ բանքս լսէ,
 Նա մեզ ասէ Տէրն ողորմի,

⁶⁵ Ճուրակում տպված է «է»:

⁶⁶ Այնուհետև գովք հայտնավորբի:

Զի Տէրն քաղցր է և բարի,
Ինձ և ամենիցդ ողորմեսցի. ամէն:

Եւ արդ՝ ես անպտուղս բարեաց, մեղաւորս արդարոց և անկատարս ի կատարելոց... սոսկ անուն Գասպար քահանայ, որ զձեռն ունիմ քահանայի և գործոյն թափուր և ունայն գտանիմ, տեսեալ Մշկնազ զսէր ե. զփափագ սորա, զոր ունէր առ հոգևորսն, և իմով իսկ տկարութեամբս յանձն առի, և յամենակարող զօրութեամբն Աստուծոյ կատարեցի զսբ. դիրքս զայս մեղսամած մատամբ իմով և իմոյս աշակերտի Մալխասի. բաղում և մեծ աշխատութեամբ հատուցաք զսա յաւարտումն ի յանուանի գեղս Դօլվաթապատ, որ է եզր Զուղայոյ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին, ի հայրապետութեան տեառն Յակոբին, և առաջնորդութեամբ Զուղայոյ Դաւիթ վարդապետին, և ի թագաւորութեանն Պարսից փոքրիկ շահ Ապասին, որ է թոռն մեծ շահ Ապասին, և ի թըւականութեանս Հայոց հայկազան տոհմին Ռ ու Ճ և է (1658) ամի, ի դառն և ի վշտալից ժամանակին, յորում կամք ընդ հարկի և ընդ ծառայութիւնն ազգին Պարսից: Վասն որոյ բարեխօսութեամբ սբ. և փառաւորեալ աստուածածնին Մարիամու, և ամենայն ընտրելոց սրբոց, Քրիստոս Աստուած, որ տէրն է փառաց և տըւող ողորմութեանց, տացէ զիւր առատ ողորմութիւնն, և զանբաւ բարեբարութիւն, և զերկնից արքայութիւն ստացողի տառիս Մշկնազին, և ծնողացն՝ խօջայ Շահրիմանին և Շահգաթին, և ամենայն յազգականաց, ինչ մարդ որ յաշխատանք ունի ի վերայ սբ. գրոցս, խորհրդակից և դասակից արասցէ վերին զօրացն և զուրախարար ձայնն արձակեսցէ առ նոսա...:

Դարձեալ ես՝ մեղապարտ և բազմավէր հոգի Գասպար սոսկանուն քահանայ, գծագրող սորա... յիշեսցէք և զիմ անարժանութիւնս... նաև զծնողսն իմ՝ զԹաղասար քահանայն և զԹուրվանդէն:

Դարձեալ յիշեցէք զխօջայ Ագիջանն, և զծնողսն իւր՝ զԶարուխրաբայն և Խաթունաղայն, յիշեցէք...: Դարձեալ յիշեցէք զՄշկնազն, և զզծնողսն իւր՝ զխօջայ Շահրիմանն և զՇահգաթէն, յիշեցէք...: Կրկին անգամ յիշեցէք զխօջայ Ագիջանն, և եղբայրքն իւր՝ Ամիրբաբայն և զԱղաբաբայն:

Դարձեալ յիշեցէք զխօջայ Ագիջանն և քրւերքն իւր՝ Խոնաաղէ և Թիրվանդէ, և որդոցն Սիամոնին և Մաաուրին, Միֆայէլին և Մարիամին, յիշեցէք...: Կրկին անգամ յիշեցէք զՄշկնազն, և հոգևոր որդիքն իւր՝ Ավէան, Յովանէսն, Սաաաղէն, յիշեցէք: Դարձեալ յիշեցէք զխօջայ Ագիջանն, և զհարսներն իւր՝ զԳուլփէրիխանն, զԽանումաղէն, [զ]Խանգաւէն, և զՍանդուխտն:

Գ

Որոց աղօթիւքն Քրիստոս Աստուած ողորմեա ստացողի գրոյս խօջա Ագիջանին, և ծնողացն, հօրն՝ Զարուխրաբային և մօրն՝ Խաթունաղային, և եղբարցն՝ Ամիրբաբային, և քվերադն՝ Խոնաաղէ և Թիրվանդէ, և որդոցն՝ Սիամոնին և Մաաուրին, Միֆայէլին և Մարիամին, հարսներացն՝ Գուլփէրիխանին, Խանումաղէ և Խանգաւէ, և Սանդուխտին...:

Պ

Ողորմի Քրիստոս Աստուած ըստացողի գրոյս զբարիմիտ և հան-
ճարեղ կնոջն՝ Մշկնազին, և ծնողացն՝ խօջայ Շահրիմանին՝ և մօրն՝
Շահգաւտին, և հոգևոր որդոցն՝ Աւետին, Յովանիսին, և Սատաղին, և
փժու[ն] գրչիս և ամենայն արեան մերձաւորացն, կարդացողիս և
զլսողացդ, առ հասարակ Աստուած ողորմեսցի. ամէն:

Խ

Տէր դ. բ. վ. շ. բ. ց⁶⁷ գրիչս յիշեալ ի Տէր:

Պ

Գրիչ՝ Յարութիւն

688

Դարձեալ յիշեցէք զպարոն Զաքարայն, և զիւր ծնողն՝ զխօջայ Սա-
րաւն, և զիւր եղբարքն առ հասարակ: Դարձեալ յիշեցէք զՇանվիլունց
յեկեղեցւոյ քահանայքն՝ զտէր Սաեփաննոսն և զտէր Մխիթարն, և զայլ
ամենայն քահանայքն:

Արդ՝ ես Յարութիւն դրշնակս յերեսս ի դետին դնելով աղաչեմ զձեզ,
հարք և եղբարք, յիշեցէք զեղկելիս և զփոքրիկ եղբայրն իմ՝ զԲաղդա-
սաւն և զաշակերտն մեր զՄալին, որ բաղում աշխատեցաք ի վերայ
գրիս և մագաղաթիս: Ով որ զմեզ մի Հայր մերիւ յիշէ՝ ինքն յիշեալ լի-
ցի առաջի Քրիստոսի:

Ո՛վ մանկունք սբ. Սիովնի, յորժամ հանդիպիք սբ. գրքիս կարդալով
կամ օրինակելով, թողութիւն արարէք սղալանացն մերոց կամ գրիս
խոշորանացն և դրշափոխութեանն, զի ոչ են միահամուր, վասն զի զմեզ
ի տանէ և ի բնակութենէ ցիրուցան արարին, և մի օր ոչ էաք ի միում
տեղւոյ, այլ զմեզ ի Շախսապանայ աւար հարին և բերին ի եզր Զու-
ղայո՛ւ ի դաշտն Մարանան, Գ (3) ամ ի տարտարոսի էաք և ոչ ունէաք
բնակութիւն:

Կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս զծաղկող սորա զտէր Ըսաեփա-
նոսն և զորդիքն իւր՝ զՄալումն, զՎարդանն և զՄուրադանն, որ երանգ
երանգ ծաղկեաց զսա, յիշեցէք...:

Է

403

Ո՛վ ընթերցողք, յորժամ ընթեռնուք, յիշեցէք ի Քրիստոս զծաղկող
սորա զտէր Ըսաեփանոսն, և զորդիքն իւր՝ զՄալումն, զՎարդանն և
զՄուրադան, յիշեցէք...:

1285

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Ց

«Բանբեր Մատենադարանի», № 12, էջ 258, № 27

Գրիչ՝ Գրիգոր

Վայր՝ Իկոնիա երկիր

Փառք...: Արդ՝ դրեցաւ եղանակաւոր տառս, որ կոչի Շարակնոց,
այսինքն՝ շարեալ ակունք, ի լաւ և լընտիր լաւրինակէ, որ ասի Խլու Պա-

⁶⁷ Այսինքն՝ Գասպար. այսպէս՝ գ=գ, բ=ա, վ=ս, շ=պ, բ=ա, ց=բ:

պու, որ է լըզկեալ և յըստակեալ առաջին վարդապետացն և վարժապետացն, ձեռամբ մեղսամած Գրիգորիս, ի յերկիրս Իկոնին, որ ասի Ղօնիա, ի դուռն Ս. Աստուածածնին, ի թվականիս Հայոց յամի ՌՃԷ (1658):

Արդ՝ որք հանդիպիք սմա ուսմամբ կամ արինակելով, յիշեսցիք զդժող սորա զԳրիգորն միով Տէր ողորմեայիւ, որ և ձեզ լիցի ողորմութիւն յամէնողորմ Արարիչէն. ամէն: Եւ դարձեալ յիշեսցէք ի Տէր զստացող սորա՝ զմահդասի Աստուածատուրն, որ այժմ հանդեաւ ի Քրիստոս: Ով որ յիշէ՝ յիշեալ լիցի ի Քրիստոսէ, ամէն:

1286

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

ՅԶՄՆՍ, № 13

Գրիշ՝ Եղիսաբեթ
վայր՝ Ստաթէի վանք

100 Փառք..., որ ետ կարողութիւն փանաքի և տկարն անձին՝ Եղիսաբեթի հասանել ի յաւարտ տառիս, որ կոչի Տաննացոյց, Թագաւոր ալէլուք, Տումարք և այլ բազում երգք:

Արդ՝ գրեցաւ սա ձեռամբ յոգնամեղ և թշուառ անձին՝ Եղիսաբեթի, ի նեղ և յանձով ժամանակիս, վասն բազմանալոյ անարէնութեան: Ի հայրապետութեան տեառն Յակո<կո>բայ: Ընդ հովանեաւ Ըսաաթէի: Եպիսկոպոսութեան տէր Մեսրոպին և տէր Պապոսին: Ի թվականիս Հայոց ՌՃԷ (1658):

Արդ՝ երեսս անկեալ աղաչեմ զձեզ, ով մաքրամիտ ընթերցողք, որք հանդիպիք սմա՝ կարդալով կամ արինակելով, յիշեցէք...:

1287

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Զմմառ, № 489 (1339 թ.)

Կազմող՝ Ներսէս

87 Զվերջին կապող գրոցս Ներսէս և անարժան գրչիս զայս ժողովածու գիրքս ի Կարմիր վանք, ընդ հովանեաւ Ս. Կարապետին, և Ս. Նշանին, և Ս. Սարգսի զօրավարին, և որդւոյ նորա Մարտիրոսին. ի յառաջնորդութեան սբ. ուխտիս Խաչատուր եպիսկոպոսին և ԺԲ (12) անձ կրանաօրին, որ կան ի յայս սբ. ուխտարանիս: Դարձեալ յիշեսցիք ի մաքրափայլ աղաւթս ձեր Խաչատուր ա[ր]հի եպիսկոպոսն որ⁸⁸ կապել տուեց այս ժողովածու գիրս, ա[ր]աջին հայրապետացն դասեսցէ...:

88 Ի թվականիս ՌՃ ու է (1658). ամէն:

1288

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ն. Միքայելյան, «Էջմիածին», 1950 թ., ԺԱ—ԺԲ, № 34

վայր՝ Մոկս

ա

87 Թուին ՌՃԷ (1658) ամին գրեցաւ սբ. Աւետարանս յերկիրն Մոկաց:

⁸⁸ Տպւած է ռուս:

Բ

Ի յառաջնորդութիւն աստուածապահ քաղաքիս Չափարիա քաջ և քրտ[ն]աջան աշխատող ի վերայ յարինաց և խրատիչ ախմարաց և թիւրից, զոր տէր Աստուած ընդ երկայն աւուրս պահեսցէ. ամէն... Դարձեալ յիշեցէք ի սբ. յաղաթս ձեր, որ ըստացան իւր հալալ ընչից և յետ յիշատակ ըսբ. Յաւետարանս ի ձեռն տէր Վարդանին և իւր տղին: Եւ զոր տէր Աստուած ընդունելի արասցէ զյիշատակս նոցա և եղիցի ամենայն թողութիւն. ամէն: Դարձեալ յիշեցէք ի սբ. յաղաթս ձեր աղ- շարեցին Դաշտէն, ալամանցի Մելիքն, և իւր զհայրն՝ զԽաչիկն, և զմայրն՝ Թուրվանտան, և զկողակիցն՝ զՄայրամն ուռուան հարն՝ Հու- մային, մարն՝ Հասնային, և զեղրարն՝ զԱստուածատուրն, և զքորն՝ Փաշեկանն:

1289

Ճ Ա Շ Ո Յ

ՅԶԼԱ, Մ 7

Գրիչ՝ Մելքոն

7բ Գրեաց թվին Հայոց ՌՃԷ (1658) Մելքոն՝ Առևի որդի:

1290

Յ Ա Յ Մ Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Մաղնիսա, Մ 11 (1475 թ.)

ձԵԵ Յիշատակ է գիրս տէր Գրիգորին, որ ետ Հուսաւորիչին եկեղեցին⁶⁰, թվին ՌՃԷ (1658). ամէն:

1291

Յ Ա Յ Մ Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Տրդատ Պալյան, «Մաղնիք», 1891 թ., Բ տարի, Մ 10, էջ 111

Գրիչ՝ Թուրոս

Ա

Փառք...: Արդ՝ պատուական և աստուածասէր և բարեմիտ խումայ Սգանդարն <և> ըստացաւ զմարգարտաշար տառս զայս և զանառիկ մեծութիւնս, զպայծառութիւնս մանկանց սբ. եկեղեցւոյ: Եւ ես՝ Թուրոս գրիչս տեսի զեռափափաք սէր սորա, զոր ունէր հետ սբ. գրոցս, և ի ձեռն արկեալ գրեցի ըստ իմում տկարութեանս և ըստ Աստուծոյ յա- ջողութեանն յաւարտ ածի զսբ. գիրքս, որ կոչի Յայսմաւուր, որ ունի հաւաքեալ ի յինքեանս, զճառս տէրունական տօնից և պատմութիւնս...: Եւ եղև գրաւորութիւն գրոցս ի ՌՃԷ (1658) թուականին Հայոց, ի լաւ և յընտիր օրինակէ, որ ասի Մերիցն, և այլ աւելի քան զնորայն, զի շատ նոր վկայք աստ գրեցան և հարստացաւ գիրքս այս քան զայն, ընդ հո- վանեալ սբ. եկեղեցւոյս, որ անուամբ կոչի Ս. Աստուածածին, ի հայրա-

⁶⁰ Մաղնիսայում:

պետութեան տեառն խաչատուր կաթողիկոսի, ի յառաջնորդութեան առաջնորդ արհերշանիկ րաբունապետին մերոյ Գրիգոր վարդապետին: Արդ՝ որ հանդիպիք սբ. գրոցս կարդալով կամ օրինակելով, յիշեցէք ի սբ. աղօթս ձեր, զվերոյիշեալ ստացող սբ. գրոցս ըզմեքնդարն և զծնողսն իւր՝ էմայիկն և ըզՇահանայն, և զամուսին իւր՝ զՊահարն, և զեղբայրն իւր՝ զԳրիգորն, և զորդին՝ Սիմատն, և քեռն իւրոյ՝ Շահապետն, և կրկին քեռն իւրոյ՝ Շահապետն, և փեսային իւրոյ՝ Սարգսին, և մեծ պապուն՝ Աստուածատուրին, և պապօրն՝ Հերային, և քեռ պապուն՝ Սեանին, և քեռ մօրն իւրոյ՝ Ասլրին, և մօրն քեռն իւրոյ՝ Ղատեմին, և որդոյն՝ էսիային, և հօրեղբօրն՝ Փռլատին⁷⁰ և խուճա Սահապետին դստերացն՝ Մարիամին և Ղէմտիին, և որդւոյն՝ Սայապալին, և զոքանչին՝ Ոսկեհատին, և հօրեղբօր որդոյն՝ Աստուածատուրին, և զամենայն ազգայինս իւր՝ զկենդանիս և զհանգուցեալսն, և լի բերանով Աստուած ողորմի ասացէք բարեհոգի Սահապետին և իւրոցն ամէնին, որք յիշատակեցան աստ...:

Բ

Մաղկող, կազմող՝ Յովանէս

Զծաղկող և զկազմող սրբոյ տառիս զհող և զփոշի Յովանէս նուաստ և վատթար գրիչս յիշեցէք ի Քրիստոս, որ աշխատեցայ ի սբ. տառս, զի Գ (3) խորանին ընդդիմակայ պատկերքնովն և զայլ[լ] տնօրինական տեղիքն, ցրուապատկերքններն ըստ կարեաց մերոց զարդարեցաք զտառս, աղաչեմ և սբ. գարշապարաց ձերոց մաղթեմ մոխրամածեալ երեսօք յիշեցէք...:

Թվին Հայոց ՌՃԷ (1658):

1292

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Միհրդատեանց, «ՀԱ», 1894 թ., № 5 (1489 թ.)

51

Դարձեալ ի գերութենէն ազատեցինք, վաս[ն] ամենայն արիւնամերձ ազգականացն և թոռնիկ մահտեսի Գաբրիէլին, և կողակցւոյն՝ Նուխանին, և մաւրն՝ Թուրվանտին, և յեմմուս տղայոցն՝ Աբրահամին և Մանուկին: Եւ ետուն յիշատակ ի դուռն Ս. Կիրակոս յեկեղեցւոյն ի Ֆոանաւս, ի Թվին ՌՃԷ (1658). և լի սրտիւ ասացէք Հայր մեր:

1293

Բ Ա Ռ Գ Ի Ր Ք

«Բանբեր Մատենադարանի», № 9

Գրիչ՝ Վարդան

Վայր՝ Երեւան

453

Բառարան Հայոց գրեցեալ ի Թվին Հայոց ՌՃԷ (1658), յանապատին Երեւանայ, ի Վարդանայ համբակէ:

⁷⁰ Տպված «Փռլատին»:

1294

Ա Վ Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Թորոս աղբար, Բ, էջ 277—278

Գրիշ՝ Թաղէոս քահանայ
Վայր՝ Վան

ա

...Յիշեցէք... և հաւատարիմ Աւէտն և զիւր եղբայրն՝ պարոն Ամիր-
աղէն, զհայրն՝ Խղաթ, զմայրն՝ զԹուրվանդէն, Շուշանն, զորդիքն իւ-
րեանց... զՄիրաբն... զՍալարն, զՄրութն, զՋարութն, Եղիսէն... Ես՝
Թաղէոս սուտանուն քահանայ սկսայ և կատարեցի զսբ. Աւետարանս ի
մեծ թւին Հայոց ՌՃ և է (1658) ամին, ի մայրաքաղաքն Վան, ընդ հո-
վանեաւ Ս. էջմիածնայ և Սբ. առաքելոյն Թաղէոսի և ի հայրապետու-
թեան տէր Յակոբ կաթողիկոսի... Աւէտն և Ամիրաղէն ստացան զսա-
յերկրին Արծրունեաց և եղին ի դուռն Բաշկըթու Ս. Ստեփաննոսին...:

բ

Ծաղկող՝ Սահակ ղպիր

...Ջտառապեալ անձս վանեցի,
Սահակ ղպիր յիմար դերի,
Ջսբ. Աւետարանս ծաղկեցի,
Ջեռամբ իմով մեղսամածի...

1295

Մ Ա Ս Ո Ւ Ն Ք Ա Ս Տ Ո Ւ Ա Ս Ա Շ Ն Չ Ի

Երևան, № 5571

Գրիշ՝ Պետրոս
Վայր՝ Զմուռնիա, Սուրաբ

ա

184ա

Ողորմի Քրիստոս Աստուած զստացող սբ. գրոյս զմոլորեալ Պետրոսն որ մեռեալ եմ հոգով, մոլորեալ մտօք, միանգամ մարմնով (?), որ բազում փափագանօք զԱստուածաշունչէ օրինակեցաք՝ նախ Մովսէսական Ելքն, երկրորդ Առաջին թագաւորութիւնքն, երրորդ. Ծ (5) գիրքն Սողոմոնի: Այլ չկար, զի օրինակէլ էաք այլ գիրք, նորն գրեցաք: Որ հանդիպիք ի սմա կարդալով կամ օրինակելով, յիշեցէք զգծօղս, որ գրվեցաւ ի Իզմուռնի քաղաք, ի թիւն Հայոց ՌՃԸ (1657) ամի, ի հայրապետութեան Հայոց տեառն Յակոբայ սրբազան կաթողիկոսի, որ է աւրհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

բ

192

Գրուեցաւ յերկրին Հընդկաց ի քաղաքն Սուրաբն, թվին ՌՃԸ (1659) ամին և ամսեանն փետրվարի ԻԳ (23):

1296

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

«Բանբեր Մատենադարանի», № 12, էջ 259—260

Գրիշ՝ Գրիգոր Երէց
Վայր՝ Քարաճառ

Փառք...: Աւարտեցաւ եռահարաշ և հոգիազարդ Աւետարանս ձեռամբ բազմամեղ Գրիգոր լոկ անամբ իրիցու, ի թղականութեանս Հայոց ՌՃ և Ը (1659)-երորդի, ի մարտ ամսոյ Ի (20), զոր էր շախկապեալ երանեալ աւետարանչացն ըստ բազմաերանգ գունոց...: Այսպիսի բիւր գանձուց և մեծագին մարգարտաց յոյզ և խնդիր էր զսրբասնեալ և ի մանկութենէ միայնացեալ մահդասի միայնակացն Եղիա, ի մանկութենէ լուեալ զհրամանս Տեառն, որ ասէ. «Եթէ որ ոչ թողցէ զտուն իւր և զամենայն ինչ-որ աշխարհայիլն], ոչ կարէ իմ աշակերտ լինել»: Վասն

որոյ թողեալ յաշխարհ և որ ինչ աշխարհի է, աշակերտեցաւ հրամանացն Քրիստոսի, որ ասէ. «Առ սխալ քո և եկ ըզկնի իմ»: Ի մանկութենէ իւրմէ առեալ յանձն զչարչարանս մարմնոյ և գնացեալ ի մէնարանն Ղաւամուրաւու ի յանապատն սր.: Եւ կեցեալ անդ ժամանակս ինչ և հրամանաւ սր. հօրն իւրոյ տեառն տէր Տէրունի մաքրազարդ և սրբաներկ կրօնաւորի, գնացեալ ուխտ ի սր. քաղաքն Երուսաղէմ և համբուրեալ լուսարուզիս գերեզմանն Քրիստոսի: Եւ անտի դարձեալ եկն առաջին ուխտն իւր՝ ի անապատն սր. և ստացաւ բազում գրեանս, և շատ շինութիւնս աւելացոյց ի յանապատին: Եւ յետ ժամանակաց վառեալ ի սէր սր. Աւետարանիս, հրամանաւ հօրն իւրոյ՝ սրբոյ տէր Տէրունին և կամակցութեամբ եղբարցն ամենեցուն, եկեալ առ մեզ. և խնդրեաց կատարել զցանկութիւնս սրտի իւրոյ: Եւ իմ ձեռն եղեալ աւարտեցի զԱւետարանս սր., և ծաղկեցի երբեքերբն դունովք, և ոսկէզօծ որակօք, ի խնդրոյ նորին: Եւ յետ գծագրել զսա վասն յիշատակի հոգւոյ իւրոյ և հոգեւոր հօրն՝ տէր Տէրունին: Վասն որոյ հողմամած դիմօք աղաչեմ զդասդ սրբազանից զպատահողքդ տիեզերաքարոզ սր. Աւետարանիս, յիշել սրտի մտօք յաղօթս ձեր զՆիխայ միայնակացն, որ բազում շանս և աշխատանս կրեաց ի վերայ սր. Աւետարանիս և շազում անգամ որդորեաց մեզ աւարտ հասուցանել, յիշել զնա և Աստուած ողորմի ասել իւրն և ծնօղացն իւրոց. ամէն: Այլ և աղաչեմ զձեզ յիշել զմաքրասուն կրօնաւորն զտէր Տէրունն և զմիաբանսն սր. ուխտին՝ զԳրիգոր եպիսկոպոսն, և զԿարապետ արեղայն, և տէր Նիխայն և զամենայն միաբանսն սր. ուխտին յիշել և Աստուած ողորմի ասել...:

Եղև աւարտ սր. Աւետարանիս ի յերկիրս Գանջոյ, ի գեղս որ կոչի Քարաճառ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնիս, ի ժամանակս շահ Ապասին փոքոյ և ի կաթողիկոսութեան Հայոցս Աղուանից տեառն տէր Պետրոսի մաքրասուն և սր. հայրապետի և կրկին լուսաւորչի, որ և խնամօք Աստուծոյ և շնորհօք Ս. Հոգւոյն և բարի քաղաքավարութեամբն իւրով լուսաւորեաց զխաւարեալ տունս Աղուանից և պայծառացոյց զեկեղեցիս կարգաւորութեամբ, որոյ Աստուածն ամենայնի տացէ նմա երկար կեանք և մեղաց թողութիւն: Եւ մերում եպիսկոպոսութեան բազմահանճար և պատուական քաւապետի տեառն տէր Անառնի՝ վերադիտողի սր. աթոռոյն Կաթողիկէի վանիցն, որ յայսմ ժամանակի սա ևս բազումք քաշութիւնս արար ի կարգս և հաստատութիւնս հաւատոյ:

Այլ և աղաչեմ յիշել զգծօղ, ծաղկօղ և կազմօղ սր. Աւետարանիս Գրիգոր բազմամեղ երէցս հանդերձ ծնօղօք իմովք և Աստուած ողորմի ասել: Այլ և աղաչեմ անմեղադիր լինել պակասութեան սորա, զի մագաղաթն յոյժ վատ էր, մանաւանդ թէ ի ծաղկէլ համաբարբառին, զկէս աւուրն տենալէի և սարսափէի և կէս աւուրն ի ստիպմանէ նկարէի ըստ խորհրդին և ոչ վայրապար:

Այլ և աղաչեմ յիշել զամենեւեան, որք ունին աշխատանս ի վերայ մեր և ի վերայ սր. Աւետարանիս: Այլ և յիշել զվարպետ գործոյս իմոյ զտէր Դաւիթն և զծնօղն իւր, յիշել զամենեւեան վերոգրեալսն և լի սրբտիւ Աստուած ողորմի ասել ամենեցուն, մանաւանդ ինձ գրողիս, որ յոյժ մեղաւոր եմ և ի մէջ նեղութեանց և ձեռաց չարեաց...:

1297

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Մ 8267, հ. IX, էջ 364 (1558 թ.)

Հետ ստացող՝ Խոնայ Սրապիոն

505

Ձվերջի ստացող սորին ղխոնայ Սրապիոնն և զծնողսն իւր, զհայրն իւր զՅովանէսն, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոս, եւ զմայրն իւր զմահ-դեսի Զոհալն, եւ զԵսրայրն իւր զԳրիգորն, եւ զկողակիցն իւր, եւ զհօր-եխրայրն իւր զմահդեսի Տարվիշն եւ զկենակիցն իւր զմահդեսի Զոհալն, այլ եւ ղորդիսն իւր զՏարվիշն, զՈվանէսն, զՀայրապետն, զԴանէլն, զԽաչերն, եւ զԱբրահամն, եւ զգուտարն իւր զՅղիսան, եւ զքւերսն զՍա-նան եւ զՀովսիսիմէն, եւ զամենայն արեան մերձաւորսն, զկենդանին եւ զհանգուցեալն. որ ստացաւ զսա ի հալալ արդեանցն, եւ եղ յիշատակ ի դուռն Սուրբ Աստուածածինին եկեղեցոյս, յիշատակ իւրն եւ ծնաւդաց իւրոց, Զունի ոք իշխանութիւն ի վերա սուրբ Աւետարանիս գողանալոյ կամ ծախելոյ կամ դրաւ դնելոյ. եթէ ոք յանդգնի՝ զանէծսն Յուդայի եւ զպատիժս Կայենի առցէ, Նւ դուք, դասք քահանայից, յիշեցէք զստացող սուրբ Աւետարանիս եւ զծնաւդսն իւր, եւ դուք յիշեալ լիջիք:

Ազատումն Աւետարանիս՝ թվին Հայոց ՌՃ եւ Ը (1659) ամին, մարտ ամսոյ ի ԻԹ (29) աւուրն աւաք երեքշաբթի, ամէն:

1298

Ք Ա Ր Ո Ջ Գ Ի Ր Ք

ՏԵՐԱՎՋ, № 464

Գրիշ՝ Հեղինէ

Վայր՝ Շէնհեր

730

Գրեցաւ սակաւ բանս ձեռամբ ապիկար և անարժան Հեղինէի ապաշ-խարողի, ի յանապատն Շէնհերու, ի դուռն Ս. Աստուածածինն, ի խնդրոյ հարազատ եղբօրն իմոյ՝ Մեսրոպ վարդապետի Սիւնեաց երկրին, թուին ՌՃԸ (1659)-ին մարտի ԼԱ (31)-ն. ի փառս Արարչին:

1299

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

8287, № 106

Գրիշ՝ Պետրոս լուսարար

Վայր՝ Սեբաստիա

70

Արդ՝ գրեցաւ սայ ի քաղաքն Սեբաստիայ, ի վանսն Սրբոյն Հրեշ-տակապետի, ձեռամբ լուսարար Պետրոս կրանաւորի, ի վայելումն Մարդուանցի մահտեսի Նորհատին և իւր ծնողացն՝ Ալփիարին և մօրն՝ մահտեսի Մարգրիտին, և միւս այլ մօրն՝ Թուրվանդային, և իւր կո-ղակցին՝ մահտեսի Խանտէրին, իւր հօրն՝ Պաղտասարին, և մօրն՝ Աղվո-րին, և իւր բոլոր ննջեցելոցն հոգւոցն, որ ստացաւ Մաշթոցս ի հալալ արդեանցն, կատարեալ զտէրունական հրամանն որ ասէ. «Երանի...»: Արդ՝ ցանկացող եղեալ յայսմ հոգեկից մատենիս բարեմիտ և հաւա-

տարիմ քրիստոնեայն Մարգարեանցի մահտեսի նորհատն, որ ստացաւ զսայ յիշատակ հոգոյ իւրոյ և հանգուցեալ զաւակացն, և զծնաւորն իւր, և ամենայն արեանառու մերձաւորքն յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք: Արդ՝ գրեցաւ Մաշթոցս ի թուականութեանս Հայոց ՌՃԸ (1659), ապրիլ ամսոյ Ժ (10), օրն նոր կիրակի, ի հայրապետութեան մերոյ Յակոբ կաթողիկոսի: Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ հանդիպողք յայսմ մատենիս, յիշեսցէք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր զմահտեսի նորհատն և գուք յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ. և Աստուած ողորմի ասացէք. ամէն:

1300

Ժ Ո Ղ Ռ Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 9322

Գրիշ՝ Մարտիրոս

Վայր՝ Քարբէզ

ա

17ա Քրիստոս Աստուած ողորմի ըստացողի տառիս մեղսայթաւ Մարտիրոսին և իւր ծնողացն՝ Յակոբին և մաւրն՝ Սալգուլին, և եղբարց Տէրոնին, Մկրտաւիշին, Պազոսին, Պետրոսին, Մարքարին և ամենայն արեան մերձօրացն, զարդացողաց և լսողաց, մասն և բաժին ընկալցի...:

բ

69ա Եւ ոչ էր լիակատար գրեալ պատմութիւնս այս. ի սղալանացս մերոց անմեղայդիւր լերուք, որ է || յօիտեանս. ամէն: Դարձեալ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ հայրք և եղբարք, անմեղայդիւր լերուք ի սղալանացս մերոց, զի կար մեր այս էր և ոչ կարացաք առօել գրել. ոչ եմք յուսեալ ի վարդայպետաց: Յիշեցէք զմեղսայթալալ Մարտիրոսն և իւր ծնօղքն...: Ո՛վ հայրք և եղբայրք, և թէ հանդիպէք ի փոքրայշնորհ գրիս և թէ կարդալով և օրինակելով, լի բերանով ողորմի ասասցիք մեզ և մեր ծնողացն...: Ի թվականիս Հայոց ՌՃԸ (1659) ամի գրեցօ, ապրիլի Ը (8) և օրն յուրբաթի, ի հայրապետութեան տեառն Յակոբայ, գրվեցօ ի մայրաքաղաքն Քարբէզ. որ է փառք [յ]օիտեանս. ամէն:

գ

82ա Քրիստոս Աստուած արայ թողութիւն ըստացողի տառիս մեղօոր և անարժան գրնիս Մարտիրոսին...: Գրվեցօ ի այս փոքր պատմութիւնս ի մայրաքաղաքն Քարբէզ, թվին ՌՃԸ (1659)-ին, ապրիլի ԺԴ (14), օրն հինգշաբթի. որ է փառք [յ]աւիտեանս. ամէն:

1301

Մ Ե Կ Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ե Ս Ա Յ Ե Ա Յ

ՄՁԶԹ, II, № 430 (1658 թ.)

Հիշատակարանի հեղինակ՝ Մարտիրոս Ղրիմեցի

Վայր՝ Ստամպոլ

893 Ի թվականիս մերոյ ՌՃԸ (1659), յամսեանն հոռվմայկանի ի մայի-

սի ԻՆ (25), օրն շորեքշաբթի, Հոգւոյն Սրբոյ գալստեանն պահոց, կամօքն Աստուծոյ և հրամանաւ Քեօփրուլու Մէնմէք փաշա վէզիրին, զգեցաք զնշլաթն արքունարնձեռ պատրիարք անուամբ, որ և տեսուչդէտ և հովիւ կոչմամբ ի վերայ տեառնական հօտիս մեր, ի քաղաքս Ըստամպուլ, նուաստ վարդապետս Մարտիրոս Ղրիմեցի, աշակերտ տեառն Աստուածատուոյ սբ. Երուսաղէմայ հայրապետի, զոր տէր Աստուած խաղաղութիւն տացէ քաղաքիս և ամենայն աշխարհի:

1302

ՄԱՏՆՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԴԻՈՆԻՍԻՈՍԻ ԱՐԻՍՊԱԳԱՅԻՈՅ

Երևան, № 5053

Գրիչ՝ Բարսեղ արեղայ

ա

7ա Եւ զիս մեղաւոր Բարսեղ արեղայս յիշեա ի Տէր յաղօթս քո:

բ

286բ Փառք...: Եւ փափագ և ցանկութիւն ունայնակրի և փինատական հոգւոյ Աւետեաց Տփիւնցւոյ անուամբ ևեթ համանաւորի՝ և աշակերտի երիցս երանեալ և երջանկազարդ Յակովբայ հայրապետի Զուլայեցւոյ և կաթողիկոսի իշման Միաժնի բանին: Վասն որոյ սէր արբեալ ըղձմամբ ըղձացող այսորիկ Դիոնէսիոսի իմաստալից գանձարանիս և աստուածատեսականցն թաքնուեաց կարգաց աւրհնաբանողի եղէ տառիցս յիմում կենդանութեանն հոգի և ներանձինն արարողականի և կըրողականի ճառագայթ: Եւ զկնի իմ յելիցն յաղցաւորէս թողցի յիշատակ ինձ հոգւոյ և զաւակաց Սիօնի առ մեծարգոյ հարցդ և բարեբաստիկ յեղբարսդ, որպէս զի լընթերցմանն ժամու և յառնելն գաղափար և կամ ի տեսութիւնն ժամանել, յիշեսցիք ի ձերում յարածօնականն աղօթս և ներերկնաճեպական իղձսն առաջի արդար և էին և գերակատարողապետ պատարուն տուփելոյն զոստաքանցս և պտղածախս հանդերձ հոգևոր և մարմնաւոր ծնօղքն, որք յոգնալիր պատարուն երկամբք // զարմանեալ հասուցին յայսմ աստիճանի, որոց վարձահատոյց Տէրն բոլորից և Աստուածն բարձանց լիցի այժմ և յապագայն և յարակայ երանութեանն: Ընդ սմին մաղթեմ յիշել զքաջաբան ըրարունիսն զԳալուստ Նորգցին և զԽաւմալ Մակունցին, որք են երախտաւորք առ յիմաստս աստուածային գրոց: Եւ մանաւանդ սիրասնունդ և հարազատ եղբայրն մեր զՎարդան արշիդիակօնն, որ եղև առիթ առ ի ստացումն մատենիս այսորիկ: Եւ զգծող սորին զՄարգարէն և զԺողովող տէր Յակոբն: Գրեցաւ ի թուոջս արամեանս ազնի Ռ-երորդի հարիւրերորդի և ութերորդի (1659) և արեգի ամսոյ ի ԻՆ (25)՝:

¹ Այս բառի վերևում՝ տողամեջ, հավանաբար մեկ ուրիշը գրել է «վարդապետ»:

² Հայոց ՌԺԸ թվականի արեգի 25-ը շարժական տոմարի հաշվով կլինի 1659 թ. մայիսի 30-ին:

1303

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԿԱՔՈՒՂԻԿԵԱՅՑ ԹՂԹՈՑՆ

Երևան, № 1317 (1413 թ.)

Նորոգել տվող՝ Յոհան Բահանայ

537

Արդ՝ ի հայրապետութեան աստուածաւորան և քրիստոսաւորող սրբոյ քաւապետի տեառն [Յակոբայ] [Զ]ու[ղայեցւ]ոյ, ի թագաւորութեան արքայութեան Պարսից շահ Ապագսաւի, որ է յազգէ թուրմանի, և ի թուաբերութեան արամեանս զարմի ի հազար հարիւր և ութ (1659) ամի, ամսոյն մայիսի, ես Յոհան քահանայ երկրաւ Շամբեցի, վերստին նորոգել ետու զայս կտակ պանծալի, վասն յիշատակի հօրեղբօր որդւոյն իմոյ Առաքելի, սակս այս ինչ մեծ իմն պատճառի քանզի այս Առաքել եկեալ ի տանէն Յունաց յերկիրս Արարատեան, որ սակս շահաւաճառութեան շրջէր։ Եւ դիպեալ աստէն յամեցեալ եղև ամիսս ինչ, [ո]րոյ պատահեալ արք սիրիկայք [և ա]րիւնախանձք յարբեալ յա[րեն]է անմեղաց և ծարաւեալք ևս միշտ։ Սակս ազահութեան պիղծ ցանկութեան իւրեանց ի մէջ գիշերի խեղդամահ սպանին զերիտասարդն զայն ցանկալի և թողին ի վերայ մեր սուգ անպատմելի, զոր բարձեալ զմարմինն, ես՝ կսկծահարս թաղեցի ի քաղաքն Երևան։ Եւ վասն նորուն հոգւոյ փրկութեան, զայս Սարգիս կոչեցեալ գիրքս նորոգեալ կազմել ետու նորին դրամով, քահանային Թումայի, որպեսզի մնասցէ յիշատակ յաւիտենական ի մէջ աթոռոյս մեծի, բազմածնունդ մօրս լուսոյ՝ սրբոյ Իշմանս տեղի։ Յաղազս որոյ զհանդիպողսդ և վայելողսդ թաղանձեմ աղերսանօք, յիշել սրտի մտօք զմնացեալն կարօտ հայրենեաց և ծնողաց, զԱռաքելն տաժանամահ և զամենայն ծնողսն, և զարեանառուն։ Ընդ նմին և զառիթս զՅոհան քահանայս և զամենայն զազգայինսն տառապելոյ և զըստ հոգւոյ և զմարմնոյ զեղբարսն իմ։ Եւ որք յիշէք հաստատուն սրտիւ, յիշեալ լինիք ի Քրիստոս քաղցրալուր ձայնիւ։ ամէն։

1304

Ա Ի Ե Տ Ա Կ Ա Ր Ա Ն

ՅԶՄՆՍ, № 127

Գրիչ՝ Յովհան[ն]էս

Վայր՝ Նոր Զուղայ

ա

570

Եւ զիս անպիտան Յովհան[ն]էս գրիչս յիշեսցիք ի Քրիստոս. թվին ՌՃԷ (1658)։

բ

569

Եւ արդ՝ աղաչեմ վերըստին յիշել ի սրբամատոյց աղօթս ձեր Ամբաստանաց զպարոն խճայ Սաֆարն, որ ստացաւ զայս աւետալիւր և մարգարտաշար, աստուածախօս կտակս անջինջ յիշատակ յաւիտենական հոգւոյ իւրոյ և ծնողաց իւրոց և զաւակաց...։

գ

568

Շնորհ և վաշ ամէն երանեան բնութեանն...։

Ուստի և իմ ամենավրիպակ ոգի տառապեալ Աւետիք, անուամբ ևեթ

կրօնաւորի, բաղձացօղ եղեալ անճառելի սորին քաղցրութեան, ժամանեցի ի վեր քան զիմ արժանն, օժանդակութեամբ և ծախիւք մեծահաւատ և ողորմած խոճայ Սաֆարին, որ էր զարդարեալ աստուածային առաքինութեամբն և հայր եկեղեցականաց երեւեալ, ևս առաւել կրօնաւորական դասուց, որք միանգամ մխիթարեալք գոն յառատածեռնութենէ նորա: Յորոց մի և ես նուաստ ոգի նորին աշակերտ սրբազան հայրապետին Հայոց // տեառն Յակոբայ, ըստ հոգւոյ որդի, Աւետիք արեղայ՝ վայելեցի զգանձս աստուածային: Յամի հազարերորդի վեցհարիւր[եր]որդի վաթսներորդի (1660) առաջներորդի գալլստեան մերոյ Կենարարի և ի Հայկազեան թվականի հազարերորդի հարիւր[եր]որդի ութերորդի (1659), յամսեան յուլիսի երկոտասաներորդի (12): Ի դիտապետութեան տեառն Յակոբայ կաթողիկոսի սբ. Թոռոյն Էջմիածնի, որ էր ազգաւ Զուլպաի, այր քաջ և արի, և հոգւով սրբով լի: Եւ ի թագաւորութեան Պարսից փոքր շահ Աբասի երկրորդի, և գեօղաքաղաքս Նո՛ր Զուլպայ, ի վանս Ամենափրկչին, և առաջնորդութեան Դաւիթ վարդապետին:

Արդ՝ աղաչեմ զամենեւեան, որք օգտիք ինչ ի սմանէ, զփոխարէնն հատուշիք առ ի բարին յիշատակել զստացող սորա՝ զյոգնահանճար և զխորհրդամեծար զխօջայ Սաֆարն և զծնօղս նորա, զհայրն՝ բարեպաշտօն խօջայ Նազարն և զմայր նորա՝ համեստաբարոյ զԴիւլայն, և զկենակից նորա՝ զսգաստագոյն զԽանզաւէն, և զորդի նորա՝ ազնուամեծար և ցանկալի պարոն Ըստեփաննոսն, և զթոռն նորա՝ գեղեցկատիսլ պարոն Գրիգորն, և զդուստր նորա՝ զնազելի Կատարինէն, որք ամենեքեան միանգամայն փոխել ի կենաց աստի ի յանանց կեանս, կարօտին ձերոմ մաղթանաց: Նաև որ այժմ դեռ ևս են ի մարմնի, զերկրորդ զկողակից նորա՝ զպարկեշտ և հարկեոր Ղաւթայիսն, և զհարս նորա՝ զբարեսուն Ըզլելի, և զդստերս նորա՝ զպայազատազան զԽանուսն, և զՄաղալի, և զԳօզալ, զորս տէր Աստուած անփորձ կենօք և ծաղկափթիթ զաւակօք պահեսցէ...:

1305

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

ՏԵՐԱՎՋ, № 323

Գրիչ՝ Ագաթիայ
Վայր՝ Նո՛ր Զուլպայ

Փառք...: Որոյ ամէնառատ շնորհին յանգ ելեալ կատարեցի, զմեղաւոր և փժուն, սուտանուն գրչակ Ագաթիայս զսբ. գիրքս, որ կոչի Մաշտոց ի բուն, զի սովաւ կատարի ևթն խորհուրդ սբ. եկեղեցւոյ, և սովաւ ոռոգանեն տիեզերք ամենայն Հայաստանեայց եկեղեցեաց հաւատացելոց, յամի հազար և ՃԸ (1659) թուոյ, յամսեանն Հոսմայեցւոց յունիսի ԻԲ (22), յաշխարհիս Պարսից, արքանիստ քաղաքիս ըստ գրոց Շօղ կոչեցելոյ, որ այժմ Ասպանաւ արտաձայնի, ի գեօղաքաղաքիս Նո՛ր Զուլպայու, բնդ հովանեաւ ի դուռն Ս. Յակոբու Մծբնա[յ] հայրապետի. ի թագաւորութեան Պարսից շահ Ապասայն փոքրի, և ի դիտապետութեան

Հայոց հանուրց սեւի տւան Յակոբա[յ] Լրիցո³ Լրանեալ երջանիկ հայ-
րապետի, որ է բնիկ աղգաւ շուղայեցի, որ յայսմ ամի սկիզբն արար
շինել վանս Բուրվարու և Փէրիու համար, Եւ ի վերատեսչութեան նա-
հանգիս հեզահոգի արհի եպիսկոպոսի և շնորհաւարդ վարդապետի,
տեառն Դաւթի, որ և իսկ սա է, Որ և մաղթեմ վայելողացդ և հանդի-
պողացդ, որք ի սմա կարդալով կամ դաղափար առնելով բառնայք ի
խոշոր զրոյս զսխալութիւնն և դուք զվարձն ի Քրիստոսէ առնուցուք
եղբարք, զի կար մեր այս շա[փ էր]⁴:

1306

ԱԻԵՏԱՐԱՆ (ԺԴ դ.)

«Բանբեր Մատենադարանի», № 9

Գրիշ՝ Աւետիք սարկաւազ

440 Փառք...: Ի թուաբերութեան Հոռվմայեցոց ՌՃԸ (1659) և օգոստոս
ամսոյն Բ (2)-ըն գրեցաւ, ընդ հովանեաւ առ դուռս Ս. Խաչին, ի հայրա-
պետութեան տէր Յակոբին, և առաջնորդութեան Սահակին և թագաւորու-
թեան Կիգային⁵:

441 Ի յայսմ ժամանակի գրեցաւ զկէս Աւետարանն՝ երկու գլուխն⁶
ամենագովելի և հոչակելի, դերակատար և գերապանծ, պաշտելի և
երկրպագելի սբ. Աւետարանս, ձեռամբ մեղաւք լըցեալ և անպիտան
ոգոյ Աւետիք սարկաւագի. և եմ որդի Մինաս եպիսկոպոսի Սէշովցի,
որ զինքն զաղախնին սպանեցին: Եւ զերկու գլուխ Աւետարանն զաղախի
ձեռաց ի գերութենէ ազատեցին այս տասն եղբարքս, որ են անուամբք
այսոքիկ՝ տէր Սիմոն աւադիրիցոյ որդի, Մանուկ վաթահ, Կիրեղ վաթա,
Ավաւաւր վաթահ, Մանուկ Գրիգոր վոթին, Խուրմուշ Գրիգորին, Միտ-
ֆաւն՝ Դաւթին, Յովանէ[ւ]նն՝ Էնպէկին, Խաչատուրն՝ Յովանէսին, Պուկ-
տանն՝ Նիկօլին:

1307

ԱԻԵՏԱՐԱՆ

ՏԵՐԱՎՋ, № 103 (1595 թ.)

140 Դարձեալ յիշեցէք Ամամփաւրի և որդին իւր՝ Մուֆէլն, և դստերքն
իւր՝ Մուրասէն, Շուշանն, որ տվին Ա (1) դամաղղլի շիշակ, յիշեցէք...:
Գրվեցավ թիվն ՌՃԸ (1659), Աստուածածին կիրակի օր⁷. ամէն...: Յի-

³ Յուցակում «երէցիս» ձևով:

⁴ Ինչպես հաղորդում է Տեր Ավետիսյանը, այս հիշատակարանի ձեռագիրը մեզ չի հասել:
Հիշատակարանի մեկ էջը գտնվում է Յուցակի № 323 Մաշտոցում (էջ 522), որն ընդօրինակ-
ված է 1651 թ.: Հիշատակարանի վերջին մասը կորած է:

⁵ Յուցակի հեղինակ Ս. Քույանչյանը տալիս է հետևյալ ծանոթագրությունը. «Խոսքը վե-
րաբերում է Մուղղվայի իշխան Գեորգե Գիկային (իշխել է 1658 թ. մարտի 3—1659 թ. նոյեմ-
բերի 2)» (նույն էջում, ծանոթ. 1):

⁶ Ավետիք գրիչը գրել է ձեռագրի կեսը, իսկ մյուս կեսը Լղել է ԺԴ դարի գրչություն:

⁷ Մեր կարծիքով, խոսքը վերաբերում է Ասավածածնի վերափոխման տոնին, 1659 թվին
այդ տոնը կլինի օգոստոսի 14-ին և այդ օրն էլ իրոք կիրակի է:

շեցէք Յակոբն, կողակիցն՝ Շանիգարն, հանգուցեալ դուստր Վարդիսա-
թուն, Գուարն, Յերիքն, Մարգարիտն, Աստուած ողորմի: Յիշեցէք՝ Ովան-
էսն, կողակիցն՝ Մաղիկն, հանգուցեալ որդին՝ Բարդաղմոսն, Միրզայ-
իսան, Վառվառն, Յուռուսիմէն, Նաշիսուն, Մարանն, Մանիշակն,
<Աստուած> Սամարբունի Աննային, Աստուած ողորմի ասացէք. ամէն:
Դարձեալ յիշեցէք Միտիճն, կողակիցն՝ Գուլիստանն, հանգուցեալ
որդին՝ Բարդասարն, Մուլումն, Գասպարն, Ասատուրն, կողակիցն՝ Թա-
նիկն....:

1308

Ժ ՈՂ ՈՎ Ա Մ ՈՒ

Երևան, № 8029 (ԺԴ գ.)

245ա Յիշատակ է սբ. գիրքս տէր Եղիշայ քահանայի հոգոյն, որ ետ ի
ձեռն տէր Սիմէոն անարժան արեւ[դ]ային իւր հոգոյն և իւր նննեցե-
լոցըն: Թվին ՌՃԸ (1659) հոգըտեմբերի Ա (1) օրն:

1309

Ժ ՈՂ ՈՎ Ա Մ ՈՒ

Երևան, № 1315 (1272 թ.)

1ա Հետ. ստացող՝ Խաչատուր վարդապետ
Ի Թուականիս Հայոց ՌՃԹ (1659) և ի նաւասարդի ի Ժ (10)⁸, ես՝
Խաչատուր վարդապետ ստացա գիրքս զայս, յիշատակ ինձ և ծնողաց
իմոց և ընտանեաց. և դուք, որք օգտիցիքդ ի սմանէ, յիշեսցիք զիս
յաղօթս ձեր ի Քրիստոս. ամէն:

1310

ՏՕՆԱՑՈՅՑ, ՀԱՐՑՆԱՑՈՅՑ, ԱԻԵՏԱՐԱՆԱՑՈՅՑ

ՈՅՆՄՎ, № 688

Գրիշ՝ Յոհան քահանայ
Վայր՝ Թալաս

179 ...Արդ՝ շնորհիւ տեառն Աստուծոյ գրեցաւ Տօնացոյցս և քաղու-
ծոյս ըստ իւրաքանչիւր աւուրց ի միասին, ի Թվականին Հայոց ՌՃԸ
(1659) ամի և կատարեցաւ հոկտեմբերի Ի (20), աւրն հինգշաբթի⁹:
Գրեցաւ ի գիւղն Թալաս, ընդ հովանեաւ Ա. Թորոսին, ձեռամբ [յ]ոգնա-

⁸ Այսինքն, հոկտեմբերի 17-ին և քանի որ հայոց ՌՃԹ տարին սկսվում է 1659 թ. հոկ-
տեմբերի 8-ին (շարժական տոմարով), ուստի հայոց ՌՃԹ տարեթվի նավասարդի 10-ը
(հոկտեմբերի 17-ը) կընկնի 1659 թ. մեջ:

⁹ Շարժական տոմարով ՌՃԸ (1659) Թվականի հոկտեմբերի 20-ն իրոք հինգշաբթի է,
իսկ 1658 թ. միկենույն ամսաթիվը՝ չորեքշաբթի: Գուցե օրվա պատկերն է սխալ նշված, այնու-
ամենայնիվ դրեցինք 1659 թ. շարքում, թեև ՌՃԸ տարեթիվը, համաձայն հայոց շարժական
տոմարի, սկսվում է 1658 թ. հոկտեմբերի 8-ին (հին տոմարով), բնական է, որ հայոց ՌՃԸ
Թվականի հոկտեմբերի 20-ը կընկնի 1658 թվականում: Տոմարական մեր ղիտղուկությունը տե՛ս
№ 1191 հիշատակարանի № 3-րդ ծանոթագրությունում:

մեղ անձին սուտանուն Յոնան քահանային, որ անունս ունիմ, գործս՝
որ։...

1311

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ՆԵՐՍԷՍԻ ԼԱՄԲՐՈՆԱՅԻՈՅ

Երևան, № 2831

Գրիշ՝ Մկրտիչ Լէնցի
Վայր՝ Տաթև

ա

60ա Զար. գրոցս սաացողսն զար. ուխտն Շառկու նորաշէն անապատիս
միաբան եղբայրուծինս, հանդերձ գծագրիւս ծնողիւք իւրովք, յիշեցէք ի
Քրիստոս:

բ

368ա Հայցեմ զար. եղբարսդ գրիչս բժաւոր,
Սրբել աղօթիւքդ զանձն իմ մեղաւոր,
Յիշել և ղծնօղս իմ ի մաղթանս բանաւոր,
Ողորմութիւն շնորհել յայն օրն ահաւոր¹⁰:

գ

383 Ներսէս որ է տեսող:
ԹՎին ՌՃԸ (1659) նոյեմբ[երի] Ա (1) աւարտեցաւ ի փառս Քրիս-
տոսի փրկչին մերոյ, ձե[ռա]մբ Ղազարի որդւոյ՝ Լէնցի Մկրտիչ ապե-
ղիս, ի վանս Տաթևու ի Ղաբան, յօրն երեքշաբթի, յորում ձին անկա-
նէր:

Երախտաւորաց մեր և աշխատաւորի սպասաւոր Յակոբին Տէր տա-
ցէ վարձս ընդ գրչիս. ասացէք ամէն:

1312

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Միւշ, № 74

Գրիշ՝ Միքայէլ քահանայ

ա

88 Զանախտան մեղսամած Միքայէլս, աղաչեմ յիշել ի Տէր:

բ

Զմեղսամած փժուն ծրողս Միքայէլ քահանայս, աղաչեմ առ սր. և
պատուական ընթերցողքդ [յիշել] ի Տէր. ԹՎին ՌՃԹ (1659)-ին նոյեմ-
բերի Լ (30)-նեկին:

¹⁰ Հայոց ՌՃԸ (1659) տարեթվի նոյեմբերի 1-ն իրոր երեքշաբթի է: Գրիշ Մկրտիչ Լենցին
թեև տարեթիվը նշել է հայկական շարժական տոմարի նման, բայց սկզբունքի տեսակետից
նա հետևել է լեհերի տոմարական հաշվումներին:

1313

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ծ Ո Ի

Երևան, № 2459 (Ժէ դար)

66բ Յովանէ[ս]ն վաղշանեցաւ սբ. Հսկոբայ բարակե[ն]դ շաբաթ օրն,
թվին ՌՃԹ (1659)-ումն¹¹. ամէն:

1314

Հ Ա Մ Ա Յ Ի Հ

Երևան, № 131

Գրիշ՝ Ալէքսիան քահանայ

Գրեցաւ Կիպրիանոսի,
Թվականիս հայկազանի,
Հաղար հարիւր ութի (1659) ամի,
Դառն և դժւար ժամանակի:
Փրծուն գրծող քահանայի,
Միայն անուամբս Ալէքսիանի,
Ոչ թէ գործովքս նմանի,
Մեղօք ի լի անարժանի:
Զի կարըն մեր այս կու բերի,
Եւ աշակերտ Ստեփանոսի,
Եմ փախըստեան Մաղկեճուրի,
Հայածական անօրինի:
Կամ հիացեալ դողման ահի,
Գունդք ժողովեալ պարսիկ ազգի,
Յիսուս Որդի Հօր միածնի,
Նա ազատի ազգ քրիստոնէի:

1315

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Ծ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

Երևան, № 190

Գրիշ՝ Վարդան արեղայ

ա

329ա

Ո՛վ մանկունք սբ. Սիոնի,
Հարք և եղբարք աւազանի,
Վարդան գրչակս մեղաւք ի լի,
Զձեզ աղաչեմ սիրով սրտի:
Յորժամ որ կայք միշտ աղաւթի,
Կամ ընթերցաւդ սբ. մատենի,
Յիշման առնէք զիս եղկելի,
Յիշեալ և դուք ի Քրիստոսի:

¹¹ Հայոց ՌՃԹ տարվա Ս. Հակոբի բարեկենդանը կլինի 1659 թ. դեկտեմբերի 12-ից մինչև 17-ը (շաբաթական տոմարով), խոստովից էլ դեկտեմբերի 12-ը երկուշաբթի է, իսկ 17-ը՝ շաբաթ, նշանակում է մահը տեղի է ունեցել 1659 թ. դեկտեմբերի 17-ին:

Կատարեցաւ սա ի ամի,
Ջրհոս անոամբ տանուտէրի,
Ի թուականիս Ռ ամի,
Ճ և Ը թիւ արեւի (1659):

329բ

Բ
[Գ]րեցաւ սա ի յամի,
Ջրհոս անամբ տանուտէրի,
Թվին ՌՃԸ (1659)-ի
Տգեղ ձեռամբ ծուլ Վարդանի:

...†

Գ

387 Երես անկեալ աղաչեմ վասն աղօթիւք ձեր, յիշատակել զեղկելի
գծագրող ոչ արեղայս Վարդան:

1316

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ս Ո Ւ

Երևան, № 1153

Գրիչ՝ Յուման

Ա

180 Զգծող սորա զանպիտան, մեղօք լցեալ Յումանս յիշեցէք և դուք
յիշեալ լինէք ի Հօրէ...:

Գրիչ՝ Միքայէլ Բանանայ
Վայր՝ Սպանան

Բ

310 Արդ՝ աւարտեցաւ աստուածաշունչ տառս ի քաղաքն, որ կոչի Սպա-
նա<նա>ն, ի դրանն Սրբոյն Յակոբա[յ] Մծբնա[յ] հայրապետին, ձե-
ռամբ մեղաւք լցեալ և ապիրատ Միքայէլի, ի խնդրո[յ] Բարսեղ կրա-
նաւորին, զոր տէր Աստուած վայել տացէ, ի թվականիս Հայոց ՌՃ և Ը
(1659) ամին:

Ես եմ Մուֆէլ ողորմելի,
Եւ քահանայ մեղաւք ի լի,
Որ եղկելիս զկարգն առի,
Եւ զպատուիրանն ոչ պահեցի:
Այս մեկնիչ գիրքս գրեցի,
Սպանան քաղաք Պարսկաստանի,
Ով որ կարդայ կամ հետևի,
Ըզմեզ յիշէ ի աղօթի,
Անփորձ մնայ ի յաշխարհի,
Աղքայութեան արժան լինի:

1317

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԱԻԵՏԱՐԱՆԻՆ ՄԱՏԹԷՈՍԻ

Երևան, № 1255 (1644 թ.)

271ա Դարձեալ վէրջի ստացող սբ. տառիս Ղազար վարդապետ Փռզան-
դացի, թրւին ՌՃԸ (1659). ամէն:

1318

ԳԻՐՔ ՄՈՂՈՒԹԵԱՆՑ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՐԱԳՈՆԱՅԻՈՅ

Երևան, № 1469

Գրիշ՝ Կոզմաս

314բ

Անբաւ է շարիքս իմ Տէր, անհամար խարեաց սատանայ,
նմանիմ անառակ որդոյն, ի հօրէն իմ բաժանեցայ,
Ճիշտ առի զբաժին և յօտար երկիր վարեցայ,
Մեծ և վայելուչ փառաց, փոխանակ խոզարած եղայ:
Ի սաստիկ սովու նեղեալ շարաշար վիրաւորեցայ,
նորօգող հացին փոխան, կերակրոց խոզից ցանկացայ,
Յուզեալ տեսութեան մտացս և յանկարծ ապա իմացայ,
Եղուկ մեղուցեալ անձինս, զի անճառ լուսոյ հեռացայ:
Գարշ պէսպէս աղտիւք լցայ, հազար վայ աւուրն որ ծնայ,
Պարտապան մեղաց գտայ, զլուսեղէն զգեստն մերկացայ,
Ջանամ և առ Հայր դիմիմ կարդալով ասեմ Հայր մեղայ,
Բաբունից էից ստեղծիշ, թողութեան ղիս արժան արա:
Եղեալ եմ բազում ամաց և զմահու օրն մոռացայ,
Վախեմ թէ մեռնիմ մեղօք ինձ յետին համարն մնայ,
Հալով աղաչեմ զքեզ Տէր, քո արեամբդ եմ զնեալ ծառայ,
Մի՛ թողուր զիս ի ձեռ[աց], սբ. խաչիւ քո, զիս պարբսպեալ:
Ի քեզ եմ յանձնեալ սբ. Կոյս ս|||ւ բարեխօսեա,
Մեղսասէր Կոզմաս գրչիս [մի]թէ նա յահեղին գթայ:
Գրեցաւ թվին ՌՃ-երորդի և երկ քառի (1659),
Ի վայելումն Խաչատուր քաջ ըրարունոյն¹²:

1319

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Երևան, № 1510 (ԺՁ դ.)

ա

Հետ. ստացող՝ Յովանէս վարդապետ

313բ

Ես՝ Յովանէս վարդապետ, որ վաճառեալ էի զԱսմաւուրս վերստին
գալստեան իմոյ ի Վայոյ ձոր ի թվիս ՌՃ և Ը (1659) վասն կնքոյն իմոյ,
այլ լինելոյ զայս գծեցի և կնքեցի միոյս կնքաւ իմով, զի ոք այլ և այլ
մի՛ արասցէ վաճառումն սորա, քանզի Փիլիպոսի հող[և] որ տէրն հրա-
մանաւ վաճառեցի ի ժամանակին, որ նուիրակ և վէթիլ էի նորա: Դաւա-
ճանք առ իս եկեացեն. բաւ է:

¹² Ձեռագրում «Խաչատուր»-ը ավելացվել է նախորդի անունը շնչելուց հետո: Հավանաբար
սա այն անձնավորությունն է, որը ձեռագրի 171ա էջում թողել է հիշատակարան, այն տեսնել
1694 թ. շարքում:

Բ

615ա Ես՝ Յովանես բանի սպասավոր հրամանատար Հայոց տեառն Փիլիպոսի վաճառեցի զԱսմաուրս կամաւ նորին Մատուրին որդոյ Ղամպարին: Ապա մի՛ որ իշխեսցէ ընդ սմա դաւի առնել, քանզի Փիլիպոս կաթողիկոսի հրամանան վաճառեցաւ: Ո[վ] որ րան ինչ անիցի, առ մեղ եկեսցէ:

Եւ սորա վկայ է՝ Գրիգորն, Սարգիսն, Կի[ր]ակոսն. սորա Փնձաթաղաւ: Սրկղունցի Հայտարղու[լ]ին, Ուկղվանցի տէր Յովանէսն, Հայրապետ եպիսկոպոսն վկայ:

1320

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Ց

Երևան, № 1586

4

Գրիշ՝ Պօղոս
Վայր՝ Ղալասար

370ա Փառք..., // որ ետ կարողութիւն տրկար անձին իմոյ և տարտամ հոգւոյ և մեղսամած մատամբ սուտանուն Պաղոս հասանել ի վերջին գիծ աստուածաշունչ Շարակնոցիս: Եւ արդ՝ ես ամենամեղս և անարժանս ի մէջ կարգաւորաց Պօղոս անպիտան և մեղուցեալ շէրէցս, ըստ իմում տկարութեանս յանձն առի և ամենակարօղ դարութեամբն Քրիստոսի կատարեցի մեղսամատամբս իմով տասանիցն, ի յերկիրս աստուածապահ Սալմասա, ի գ[ե]օղն որ կոչի Ղալասար, ընդ հովանեաւ Ս. Սարգսի զաւրավարին, ի յառաջնորդութիւն Եսայի քաջ ըաբուն վարդապետի, որ է աթոռակալ սբ. ուխտիս Բարդղմ[իոսի] առաքելոյն /// ի թագաւորութեանս փոքր շահ Ապասփն, // ի թրվականութեանս Հայոց ՌՃԸ (1659)-երորդին:

Եւ արդ՝ երեսս անկեալ ըղձեղ աղաչեմ, դասս լոյսերամ քահանայիցրդ, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ աւրինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ, սբ. և արժանաւոր յաղաթս ձեր ըղբարեմիտ և հեզահոգի:

1321

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ծ Ո Ի

Երևան, № 1714

Ստացող՝ Յոհան Կարճաւանցի

150ա... Արդ՝ կողկողագին և գետնամած տենչանօք հայցեմ ի վայելողացդ այսմ բնագիր արտաքնոցս, յիշեսշիք սերտ սիրով զտէր Ղազար. քրիստոսատենչ քահանայն, զնօտար մեծի հայրապետին Մովսէսի, որ զարտաքնոց բնաբանս մինչև ի Պերիարմենասի վերջն գրեալ և ինքն ի թվոյս ՌԶ... և Ե (1636) ամին ի տիս երիտասարդութեան վազճանեցաւ¹³: Գ (3) անգամ պատարագեալ զՔրիստոս ի յանապատն Ստաթէի: Եւ ես՝ Յոհան մասամբ աշակերտ նորին, առեալ նշան սիրոյն, որ առ նա պահեցի մինչև ցթվականն ՌՃ և Ը (1659), և ապա այլ զայլ ինչ որ կայ ի սմայ ետու գրել,

¹³ Հիշատակարանն այնուհետեւ ընդհատվում է:

և ի մի տուփ արարեալ կազմեցի սակս յիշման նորին և ինձ մեղապարտիս. ի ժամանակս Յակոբոս սրբազան հայրապետին Զուղայեցոս: Վասն որոյ յիշեացի վասն սիրոյն Քրիստոսի տէր Ղազարն ցանկալի և Յոնանս բանի սպասաւոր տեղեալ Կարնաւանցի, որ ի յԱրևելք գաւառի, որ այժմս Մեղրի ասի, եւ ինքն հեշտալուրն մեղ և ձեզ ողորմութիւն արասցէ ի միւսանգամ զալստեանն. ամէն:

1322

ՔԱՐՈՋԳԻՐՔ ԳՐԻԳՈՐԻ ՏԱԹԵՒԱՅԻՈՅ

Երևան, № 2175

Գրիշ՝ Շմաւոն
Վայր՝ Երեջալ

219ա Մառայր եմ պարոնտէք, թողութիւն շնորհեսցես, ձմեռն անկաւ այլ չկարացի գրել, անմեղադիր լեր, զի կար մեր այա էր: Գրեցաւ ձեռամբ Շմաւոն փոռն գրչի, թվին ՌՃԸ (1659), անուամբ միայն կրօնաւորի: Երեջալայ Ս, Կարապետումն գրեցաւ:

1323

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Երևան, № 2277

Գրիշ՝ Յոնաննէս երէց

ա

154ա Ի թուականութեանս Հայոց Ռ-երորդի Ժ-երորդի և Ը (1659)-երորդի ես՝ պիտակ անուն և տխմար, սուտանուամբ Յոնաննէս իրիցուկս, որ եմ ի գեղջէն Ապաքիճոս, եկի ի սբ. աթոռոս Գաւառաւոր, ի պատրիարքութեան Աղուանից տեառն մեծին Պետրոսի¹⁴: Եւ այս սուղ ինչ քերականութեան արհեստս ծրագրեցի թեկամբ իմով: Բայց աղերսեմ զձեզ, ո՛վ ոք որ հանդիպիք սմա վերծանելով կամ օրինակելով, թողութիւն շնորհեսցէք սակս վրիպմանացս կամ խոշոր և վատ գրոյս, քանզի կար մեր այս էր. տինա յոյժ վարանեալ և տարակուսեալ կայ ի մտօքս, վասն զբաղմանաց աշխարհիս: Կրկին մաղթեմ յիշել մու Հայր մեղաիւ զառածեալս մեղօք:

բ

Գրիշ՝ Յոնան

234բ

Հայցեմ յիշել գիս եղկելիս,
Զտառապեալ Յոնան գերիս,
Գուլով ի կարգ քարոզ բանի,
Գործս ունելով ոչ յիշելի:
Սիրով զանուն ես ստացայ,
Ջանիւ ի գործն ոչ մխեցայ,

¹⁴ Զեռագրում էի պատրիարքութեան... Պետրոսի հատվածի վրա այլ մեկնում, թերևս ուրիշի կողմից, գիծ է քաշված:

Բայց յոյս ունիմ ես յարակայ,
Մաղթել ղեղբարսդ իմ գերակայ:
Ունել զհայցուածս վասն իմ առ նա,
Որ համայնից է Տէր արքայ,
Ջի մաքրեսցէ զյանցանս իմ նա,
Առնել սրբեալ և մերձակայ:

1324

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 2567

Գրիշ՝ Գրիգոր Զեթունցի
Վայր՝ Նղեսիայ

ա

31ա Թվին ՌՃԸ (1659) գրեցաւ գիծս ի Նղեսիայ, ձեռամբ Գրիգոր վարդապետի Զեթունցոյ, որ եկի ի Նորոգումն անդրանիկ եկեղեցեաց մօրն լուսոյ Ս. Աստուածածին տեառն տաճարին: Եւ Քրիստոսի մարդասիրին փառք...:

Սարգիս

բ

97բ Եւ այժմ զանարհեստ գրչիկս՝ Սարգիս՝ աբեղայս յիշել ի Տէր աղաչեմ...:

1325

ՄԵԿԵՈՒԹԻՒՆ ՍԱՂՄՈՍԱՅ ՆԵՐՍԷՍ ԼԱՄԲՐՈՆԱՅԻՈՅ

Երևան, № 2693

Գրիշ՝ Ալիփսանոս Երէց

ա

292ա ԶԱլիփսան. շերէցս յիշեցէք աղաչեմ, ոհ Տէր:

բ

442ա Ստացող տառիս յոյժ ցանկալի,
Մարտիրոս ///¹⁵
Գովեալ գնտին սբ. Պետրոսի,
Ի բարեաց լի և անթերի:
Որ ցանկացաւ հոգով ի լի,
Այս քաղցրահամ բուրաստանի,
Մեծին Դաւթի երգարանի,
Մեկնեալ Ներսէս Լամբրոնացի:
Մաղթեմ յիշել ըզգեղկելիս,
Թարմատ զԱլիփսանոս գէրիս,
Եւ տէր Աստուածն ամենիս,
Ողորմեսցի մեզ յիշողիս:

¹⁵ Հաշորդ երկու բառը եղծված է. ուրիշներն ավելացրել են. «գրիշս գրեցի»:

Գ

492ա Եղբարք իմ աղաչեմ յիշել զսրբասնեալ քահանայս զտէր Վարդան,
որ սրբայրերեաց զգիրքս թվին ՌԺԸ (1659)¹⁶:

Պ

497բ

Շլացած աչքունք,
Թարշամեալ շրթունք,
Անիմաստ մտկունք,
Անարուեստ մատունք,
Կորդացեալ ձեռունք,
Կոկացեալ մշկունք,
Մոկոեալ ծնկունք,
Գոսացեալ ոտունք:

Ցնծա և գոհացիր արհնէ և գովէ և փառաւորէ զմարդա-
սէրն Աստուած որ հասոյց զոչինչս և արժանացոյց ի յաւարտ տառիս
/Ռ/Ճ ///

1326

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 3415

Գրիշ՝ Տիրառուր

348ա Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս թվին ՌԺԸ (1659), ձեռամբ
մեղաւոր Տիրառուր գրչի, յիշեցէք ի սբ. յաղօթս ձեր. և որ յիշէ զմեզ՝
յիշեալ լիցի արքայութիւնն Աստուծոյ. ամէն:

Այլ և յիշեցէք զտէր Մարգարէն, որ բազում աշխատանք կրեց՝ թէ՛
քերեւն, թէ՛ կոկեւն. աղաչեմ զձեզ Հայր մեր ասացէք:

1327

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 3542

Գրիշ՝ Աւետիս քանգալ
վայր՝ Պապեան

Ա

297ա Փառք...:

298բ Եղև զրաւ գրչութեան քրիստոսախօս և տիեզերալոյս սբ. Կարմիր
Աւետարանիս ի թուաբերութեանս հայկազեան տոհմի հազար հարիւր և
ութ (1659) ամի, խաղաղութիւն ժամանակի, յերկիրս Վերին Զագամ, ի
դեօղս Պապեան կոչի, ընդ հովանեալ Ղար[ա]մուրաւի յանապատի: Եւ
առաջնորդ սբ. ուխտիս պարանտէր Գրիգոր կոչի, նաև սրբազան հօրն՝

¹⁶ Մատենադարանի ձեռագրերի ծուցակում սույն ձեռագրի ժամանակը նշված է 1652—
1659 թթ. (հտ. Ա, էջ 856), իսկ ժամանակագրական ցանկում՝ 1667 թ. (հտ. Ա, էջ 1349),
1667 թ. վերաբերյալ հիշատակարաններում հաղորդումներ չգտանք: Ինչպես երևում է զ հիշա-
տակարանից, ձեռագրի սրբագրությունը կատարվել է 1659 թ., ուստի սույն հիշատակարանները
պայմանականորեն դրեցինք 1659 թ. շարքում:

209 ա տէր Տէրունի, որ բազմացոյց զդասս կրօնաւորի: Գծագրեցաւ և ծաղկեցաւ ամենափրկիչ Աւել/տարանս. ձեռամբ փանագի, անարհեստ Ա, էռ, բդ, դռ, ժժ, բռ, ժժ¹⁷ սուտանուն քահանայի, ուսուցչի իմոյ քաջաբան տէր Սխի-րաբի աննման վարպետի. ի յԱդվանից աթոռս Գանձասար կոչի: Հայրա-պետութիւնն տեսուն Պետրոսի Երեմիս Երանեալ և նորընծայ կաթողիկոսի, և առաջնորդ Երկրիս մերում տէր Սարգիս վարդապետի և քաջ լարունա-պետի և սմին բանի համեմիչ և առաջնորդ տէր Յակոբ շնորհազարդ քա-հանայի. Աստուած ի յինքն փառաւորի:

209 բ Եւ արդ՝ ցանկացող և ստացող հղեալ սբ. Աւետարանիս Պասակերեցի Հախումին, որ էառ սբ. տառս և մտաւ ածեալ զբանն տէրունական, որ ասէ. «Երանի...»: Եւ այսու խորհրդով էառ զգիրքս ի հալալ, արդար վաս/տա-կոց, յիշատակ իւրն և իւր ծաղկեալ դուստր և որդւոցն, որք են թվով որդիք հինգ՝ մինն է հանգուցեալ և դուստր Ե (5): Առաջի որդին տա-նուէր Էդկարն և ամուսինն իւր՝ Սոյթանն, և որդին Նազարն և այլոցն, Ավանին և կողակցին՝ Հուռումսիմին, [և որդոցն՝ Մխիթարին, Դօրխ/մա-զին¹⁸ և միւս եղբօրն՝ Սարուպէկին, նաև Յովանիսին, որ հանգեաւ առ Քրիստոս և ամուսնոյն՝ Մարգարտին և որդւոյն՝ Ղազարին. ևս հանգու-ցեալ դստերն՝ Թէզին, Մառապին. մանաւանդ պանծալի և նորընծայ Բարսեղ քահանային և կողակցին՝ Սէվախիանին, և դստերցն՝ Շիրինպա-նին, Թէզին. և միւս // եղբօրն՝ Գաւշին և կնոջն՝ Նղսաքեթին:

Յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք հանդիպողքդ՝ Հախումին և կողակցին՝ Գուլխաբանին, որք առին զգիրքս իւրեանց հոգոյ բաժին և հտուն իւրեանց որդի Բարսեղ քահանային: Էլ ոչ ում բան չկայ՝ ո՛չ եղ-բօր, ո՛չ ազգականի: Մեր կամաւ տուինք ի ձեռն տէր Բարսեղ քահանային, մեր յարգանդէ ծնեալ որդոյ: Այլ և այլ բան չկա՝ ո՛չ եղբօր և ո՛չ ազ-գականի, ո՛չ օտարի և ո՛չ բարեկամի: Այս եղև մեզ յիշատակ և մեր հոգոյս փրկան: Ով ոք հանդիպի սմա կարդալով կամ օրինակելով կամ զաղափարիւ, յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք Հախումին և ամե-նայն արեան մերձաւորացն. ամէն:

Բ

137 բ Զգծագրող և զմրող նորասքանչ սբ. Աւետարանիս անպիտան Աւե-ախ յիշեա <և> և Աստուած զքեզ յիշէ:

1328

ՊԱՐԶԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

Երևան, № 3573

Գրիչ՝ Աղամալ
Վայր՝ Սուրաթ-Բանդար

155 բ

Ի Հայոց տումարիս Ռ թուական,
Ծ և Ը (1659) յաւել հարալքադ[ե]ալ կան,

¹⁷ Մածկագիրը կարդացվում է «Աւետիսի», այսպես՝ Ա, էռ=ւ, բդ=ե, դռ=տ, ժժ=ի, բռ=ս, ժժ=ի:

¹⁸ Ուղղանկյուն. փակագծերում եղածը զբված է այլ ձեռագրով:

Ես գրիչս էի Շօշ քաղաքական,
 Զուղայոյ գեղջէն բրիստոսայդաւան,
 Տառս է դրեալ տնօրինական,
 Ոչ թէ իմում մտաց, այլ օրինական,
 Ի քաղաքիս Սուրաթ-Բանդար ծովական,
 Ի ղարիպութիւն տեղիս որ է Հնդուսաւան:
 Ի մէջ եկեղեցոյս, որ է աւգնական,
 Ի ամէն ղարիպի նաւ տանի հանգրստեան:
 Փառք քեզ Հա[յ]ր և Որդի հոգիս շնորհական,

Աղամալ անուամբս է վաճառական,
 Հա[յ]րն իմ՝ Մալխաս, մայրն իմ՝ Թիւվանդան,
 Հսկիզքն եղի բանիս հասս կատարման,
 Զեռամբ իմով գրեցի օրինակի լաղինական:
 Լալով ձեզ աղաչեմք ընդերձողք սրբազան,
 Որք լի սրտիւ ասէք վասն իմ Հայր մեղայն,
 Աստուած զձեզ արհնէ անփորձ, անսասան¹⁹:

1329

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երեան, № 3979

Գրիչ՝ Պետրոս Բանանայ
 Վայր՝ Ղուլթիկ

ա

79բ Զբազմամեղ գրծողս ղՊետրոս սոսկ անուամբ քահանայս աղաչեմ
 զձեզ յիշել ի Տէր զգառածեալս, ո՛վ ը[ն]թերցող:

բ

100ա Զթխտի կոկող զտէր Յուսէփն յիշեցէք ի սբ. յաղօթս:

գ

134ա Արդ՝ գրեցաւ գիրքս ասացուածոց հաւաքեալ և շարադրեալ խորին և
 նուրբ տեսութեամբ, և լուսաւոր իմաստութեամբ հայազնի վարդապե-
 տացն մերոց և հողևոր նախնեացն և լուսաւորչացն և Յոնաննու Որոս-
 նեցոյն, որ մականունն Կախիկ կոչի, որ կախեալ էր զբանէն Աստուծոյ և
 Գրիգոր Տաթևացոյն՝ երկրորդ լուսաւորչի[ն] և նորոգողին Հայոց. զոր
 թէ ոք անյագ լիցի յընթեռնուն սորա, փարթամասցի առ սմա լցեալ գան-
 ձիւքն աստուածային, ի թվին Հայոց ՌՃԸ (1659), ընդ հովանեաւ Ս. Յո-
 վանէսին և Ս. Գէորգայ զօրավարին:

դ

136ա Արդ՝ գրեցաւ գիրքս ասացուածոց ի յերկիրն Բաղիշու, ի գիւղն որ
 կոչի Ղուլթիկ, ընդ հովանեաւ Ս. Յովանէսին և Ս. Գէորգայ զօրավարին

¹⁹ Զեռագրի 206ա էջում գտնվում է փոքրիկ հիշատակարան, ուր հիշված է միայն գրչի
 ծնողների անունը:

և Ս. Յոնանին, որ շնորհիւ Տեառն սկսաւ և ողորմութեամբ սոցին կատարեցի: Արդ՝ յերես անկեալ աղաչեմ զամենեսեանսդ, որք // օգտիք ի սմանէ ընթերցմամբ կամ օրինակելով, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձերդիս՝ զանարժան գրիչս Պետրոս, և զծնողսն իմ՝ զտէր Յուսէփն, և զմայրն իմ՝ զԽաճաղէն, և զեղբայրսն, և զամենայն ազգատոհմսն իմ: Այլ և հոգևոր ծնողին և ուսուցանողին իմոյ՝ Մեսրոպ րարունապետին, աղաչեմ զհանդիպողսդ յիշեցէք և զսոսա ի սբ. յաղօթս ձերս Եւ թէ՛ ոք ողորմի ասի...:

1330

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 4032

Գրիչ՝ Նորունկ վարդապետ
Վայր՝ Հրեշտակապետաց վանք

ա

182բ Փառք..., որ արժանաւորեաց զանարժանութիւնս իմ հասանել յաւարտում աստուածախօս մեկնութեան սբ. Մաթէի Աւետարանի, ի շրջագայութիւն հայկազան թուականի ՌԺԸ (1659): Ես՝ անարժանս ի բանասէրս Նորունկ²⁰ վարդապետս Հռոմկլացի, սիրատարափ ըղձամբ սկսայ սատարութեամբ Հոգոյն Սրբոյ գծագրել զծածկեալ գանձս աստուածային սբ. Աւետարանիս: Արդ՝ աղաչեմ, որ ընթեռնուք կամ օրինակէք կամ դաս ասիցէք, յիշեսցիք ի Քրիստոս, զի զանարժանս և զծնողս իմ և զաշխատող սորա, որ զթուլս կոկեաց զԽաչատուր սարկաւազն և զմիաբանութիւնս մեր, որ կեամք ի սբ. ուխտս Հրեշտակապետ Սևաստ²¹ քաղաքի, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնի²²:

բ

Յօրինակն այսչափ էր, յիշատակարան Արիստակիսի զայն որ կատարեալն էր չգտաք, անմեղադիր լիշիք²³:

1331

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 4101 (1603 թ.)

Նորոգող՝ Շմաւոն արեղա, Յակոբ սարկաւազ

ա

573 Արդ՝ նորոգեցաւ սբ. Աւետարանս ի դրան Երեմիայ Ս. Կարապետին, ձեռամբ Շմաւոն արեղայի և Յակոբ սարկաւազի, ի թուականութեանս Հայոց ՌԺԸ (1659) ամի, ի հայրապետութիւնն տեառն սրբազան Յակոբ կաթողիկոսի և մերոյ Ս. Կարապետիս առաջնորդացն Յսայեայ

²⁰ Անվան սկզբնական գիրը շնչված է և ավելացված է «նորունկ» անունը:

²¹ «Հրեշտակապետ Սևաստ» անունները ավելացված է սկզբնական գրվածք շնչելուց հետո:

²² Հիշատակարանն այստեղ ընդհատվում է ձեռագրից թերթ ընկնելու պատճառով:

²³ Խոսքը վերաբերում է նախագաղափար օրինակի հիշատակարանին, որը գրված է նախքան Բ հիշատակարանը:

և Ղազար վարդապետացն. և միաբանք սոցին՝ տէր Արիստակէսն, տէր Շմաւոնն և տէր Զաքարիայն. և սարկաւազունքն՝ Պետրոսն, Յակոբն և զՄարգարայն յիշեսցէք ի Քրիստոս. ամէն:

Բ

Դարձեալ յիշեցէք զՍ. Շողակաթիս քահանայքն՝ տէր Սիմէոնն և տէր Պօղոսն, և դպիրք սորին՝ Աստուածաաւուրն, Մարգարէն և Սարգիսն, որ կան միշտ ի սպասաւորութիւն Ս. Շողակաթիս:

Գ

Արդ՝ ստացող սր. Աւետարանիս ճանկեցի Շաճրիստանն, կողակից է Յոճանիսին, ստացաւ սա ի հալալ<ալ> ընչից իւրոց, յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնողացն, հօրն՝ Փիլիշաւին և մօրն՝ Բէկուն, եղբարցն՝ Զիճանըն, Բայրամին, դստերացն՝ Սեվլուն, Կայիդիսանին, Մարիամին, Բէկին, և որդոցն՝ Եղիկին և Առաքելին. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք զՇաճրիստան, որ ստացաւ սր. Աւետարանս, յիշատակ հոգոյ փրկութեան իւրոյ, որ ետ յիշատակ ի դուռն նորակնունք Ս. Շողակաթիս, որ այսմ ամի օրհնեցաւ. Ով ոք այս տեղացս հանէ կամ ծախէ՝ նզովեալ եղիցի. ամէն:

1332

ՔԱՐՈՉԳԻՐՔ ԳՐԻԳՈՐԻ ՏԱԹԵԻԱՅԻՈՅ

Երևան, № 4130

Ստացող՝ Առաքեալ Դավրիժեցի

Յիշատակարան գրոցս

349ա

Փառք...: Շնորհիւ և ողորմութեամբ բարերարին Աստուծոյ յանկ ելեալ և եզերեալ կատարեցաւ աստուածախօս, և հոգեկեցոյց, և իմաստազեղ սոփերս այս՝ Քարոզգիրքս, ի մեծ թվականութեանս Հայոց հազարերորդի հարիւրերորդի յութերորդի (1659), որոյ սկիզբն եղեալ էր ի ՌՃԷ (1658) թվին, ի կաթողիկոսութեան աստուածազարդ և երիցս երանեալ և հոգեբնկալ հայրապետին ամենայն Հայոց տեառն Յակոբայ, յաջորդի աստուածանկար և լուսակառոյց սր. յաթոռոյն էջմիածնի, որ ի Վաղարշապատ քաղաքի. ի թագաւորութեանն Պարսից Երկրորդ շահ Ապասին: Արդ՝ անարժանս ի մանկունս եկեղեցոյ և տրուիս ի հոյլս բանասիրաց Առաքեալս կոչմամբ²⁴ ևեթ վարդապետ բազմայօժար փափազմամբ ցանկացող եղէ այսմ աստուածաշունչ մատենիս գրոյս քարոզի, ստացայ զսա և ետու դրել աստուածապարզ և արդեամբք իմովք, յաղազս երից պատճառաց. նախ՝ ի մխիթարութիւն ի զբօսանս և ի սփոփանս շանարդի անձին իմոյ, ի տրտմաթախիծ կենցաղումս ցորճան իցեմ պանդխտութեամբ

²⁴ Իմա՝ Առաքել Դավրիժեցին: Սույն ձեռագրում պահվել է 1681 թ. հիշատակարան (էջ 352բ). Վերջինիս հեղինակը՝ Առաքել Դավրիժեցու աշակերտ Ղազար վարդապետ Քավրիզեցին ահա թե ինչ է գրում իր ուսուցչի մասին. «Այլ և բուն Քարոզգիրքս այս, որ է Բ (2) հատոր՝ Ամառան և Ձմեռան, լի և անթերի, և ես անելի ալլուստ հաւաքեալ ե ի մի տոսի բովանդակեալ երջանիկ րապունապետն և վերջին պատմագիրն Առաքեալ վարդապետն» (էջ 352բ, ընդգծումը մերն է—Վ. Հ.):

գրաւեալ ի վրանս Կեդարու: Երկրորդ՝ յուսովն որ առ Աստուած ի հատուցանողն բարեաց, որ և ոչ անտես արար զվարձս միոյ բաժակի շրոյ ցըրտոյ: Երրորդ՝ զի եղիցի սա ինձ անմահ որդի և առիթ յիշատակի առ վայելօղսդ բարեպաշտօն, որոց և յաշորդեսցի ժառանգել զսա յանցն իւրդարս և ի ժամանակս: Նաև անլռելի հայցմամբ բարառնաբար մաղթող յիմս կուտէ, նազելի հարցդ և եղբարցդ, սմին պատահողացդ զինչ և իցէ կերպիւ՝ եթէ ժառանգելով, եթէ օրինակելով, եթէ ընթռնելով, եթէ հարեւանցի տեսութեամբ զբօսնելով... բոլորով սրտիւ և հաստատուն հաւատով շնորհեցէք մեզ զխնդրելին մեր, այսինքն՝ Քրիստոս որդի Աստուծոյ միով Հայր մեղայիւ: Ոչ միայն ինձ ապաշնորհիս և քանքարաթաքոյց ծառայիս Քրիստոսի Առաքեալ վարդապետիս, այլ և ամենեցուն, որք ունին երախտիք և աշխատանք ի գիրքս յայս զինչ և իցէ կերպիւ՝ եթէ յոլով և թէ սակաւ գրողացն, ծաղկողին, կազմողին, նշըշտողին, կոկոզին և այլոցն ամենեցուն: Մանաւանդ Վառդան սարկաւազին՝ հոգևոր որդեկին իմ և աշակերտին, որ յոքնակի աշխատանս կրեաց ի վերայ գրոյս ի նաշօղտելն, և ի սրբագրելն, և հանապազ առ գրագիրսն, և առ ծաղկողն, և առ կազմողն երթեակ առնելով յարդարէր զգործն մինչև ցկատարումն, որում Տէր լիցի վարձահատոյց:

349 Զիշեսցին աստանօր ձերովդ հաճոյական մաղթանօք, առ Տէր ողորմած և հոգևոր ծնողն մեր ճգնազգեաց հայրապետն ամենայն Հայոց՝ տէր Փիլիպոս կաթողիկոսն սբ. էջմիածնայ, որ սնուցեալ հասոյց ի յարրունս հասակի, և վեհագոյն պատուոյ վարդապետութեան, և եպիսկոպոսութեան արժանացոյց զանարժանս, և աստուածային և սբ. գրոց տեսութեամբ լուսաւորեաց զմիտս մեր, որում տէր Յիսուս ճշմարիտ վարդապետն լիցի վարձահատոյց: Ընդ սմին յիշեցէք ի Քրիստոս զփառազարդ և զյմեծապատիւ իշխանքն՝ զքալանթար Աղաբաբէն և զնորին որդին՝ զքալանթար Խսկանդաւրն ամենայն ընտանեօք իւրեանց, վասն զի շորս դաստայ թուղթ նոքա շնորհեցին, զորս խառնեալ ընդ այլոց թղթոց գրոցս և դրեցաք: Այլ և յիշեցէք ի Քրիստոս զմարմնաւոր ծնողքն մեր, զպապն իմ՝ զնաշատուր և զմամն իմ՝ զՈւսափանէն, զԳրիգորն և զԳուլումն՝ և զհայրն իմ և զմայրն իմ, և զեղբայրն իմ՝ զԿիրակոսն, որք են սոքա ննշեցեալք ի Տէր: Իսկ զկենդանիսն մեր՝ զաւաք եղբայրն իմ՝ զՄարտիրոս և զնորին որդիքն՝ զՄանուկն և զՆաշատուրն, և զկրսեր եղբայրն իմ՝ զՆուրիշանն և զնորին որդիսն՝ զԳալուստն և զՓիլիպոսն, յիշեցէք...:

Դարձեալ այլ ևս յուշ առնեմ վեհագոյն և արգոյական հարցդ և եղբարցդ, յաղագս գանձիս հոգևորի և ցանկալի սովորիս և աստուածախօս կտակիս այսմիկ, որ զՁմռան հատորն և զԱմռան հատորն ի միում տփի տեղաւորեալ կազմեցաք²⁵, ոչ թէ պատահմամբ և թարց խորհելոյ, այլ պատահեալ սուղ ինչ պատճառ որով արարք. նախ և առաջին՝ զի յորժամ հանդերձեաք ասել քարոզ ի Ձմեռան հատորէն պիտոյանայր ի նոյն կարգ

²⁵ Զեռագրի առաջին մասը՝ Զմռան հատորը (էջ 1ա—352բ) ընդօրինակվել է առաւելին, 1659 թ., իսկ երկրորդ մասը՝ Ամռան հատորը (էջ 359ա—693ա) 1641 թ. առաւելին: Ապա 1659 թ. այդ երկու հատորները կազմել են մի կազմում: Դրա համար էլ 1659 թ. հիշատակարանը ձեռագրի առաջին կեսում է՝ 349ա—350ա էջերում, իսկ 1641 թ. հիշատակարանը՝ երկրորդ կեսում՝ 687բ—688ա էջերում: Վերջինս տե՛ս իր շարքում:

և ի շար խօսիցն, բան ինչ որ ի յԱմուսն հատորին էր, և խնդրելին ձեռն պատրաստ ոչ լինէր առ մեղ գտեալ: Սոյնպէս պատահէր և յասեին ի յԱմուսն հատորէն և մնայաք կարօտ բանին այնմիկ: Եւ ըղձացեալ ցանկայաք մեծաւ բաղձանօք օշ թէ լինէր, մերձ մեղ պիտոյացեալն հատոր առ ի տեսանել, և ոչ լինէր, զի ծանրաբեռնութիւն թուէր երկու գրոց շուրջ ածելն, և մանաւանդ որ ոչ ունեաք: Վասն որոյ վայելուչ համարեցաք ղերկու հատորն ի մի տուփ կազմել, որպէսզի ի բառնալն ընդ ինքեան ոչ լինիցի ծանրաբեռնեալ, մանաւանդ ի ժամ հարցնատեսին և ի մտածել բանին, ընդ որ հատոր և յառաջեսցի ոճն և տեսութիւն բանին, զայն հատոր և զբան վաղվաղակի առ ձեռն պատրաստ բանալ և տեսանել և զուարճանալ ի փառս տուողին բանի Հոգւոյն Աստուծոյ: Երկրորդ պատճառ՝ յետ կատարման Ամուսն հատորին յորժամ կազմեցաք, տեսաք երկայնութիւնն և լայնութիւնն ընդարձակ և ճապաղ էր, և թանձրութիւն և հաստութիւնն բարակ էր, վասն որոյ յամենայն ժամ ազդէր ի սիրտս մեր, թէ Ամուսն հատորն դիր ընդ իս, զի լցցի թերին իմ: Այլ և եղբարք ամենեքեան, որք տեսանէին, այնպէս վկայեալ քաջալերէին: Արդ՝ եթէ ի բարակութենէ տըփին, և եթէ ի յորդորմանէ եղբարցն, և եթէ ի պահանջելոյ ոճոյ և մտածութեան քարոզին, և եթէ յօժարութենէ սրտից մերոց, հոգացաք զգիրքս այսպէս: Աստանօր զվերոյ դրեալ ազալանսն կրկնեմ և յոքնակի պաղատանօք խնդրեմ ի ձէնջ՝ վասն երկուց այս հատորացս, զոր ընդ միմեանս եղեալ ի մի տուփ կազմեցաք: Մի գուցէ որոշեալ տրոհիցէք ի միմեանց, զի հանդերձ վերոյ գրեալ պատճառօքդ կարի առաւել և յաւելտ յաղագս յիշատակի այսպէս արարաք և ոչ թէ սակաւ աշխատութիւնս կրեցաք մինչ ցայսպէս առնելն:

Եւ թէպէտ ըստ բարոյից մարդկան որ բնաւորեալ է, ումմն այսպէսն թի պատշաճաւոր և ումմն այնպէսն: Այլ մեք զսէրն Քրիստոսի միջնորդ արարեալ առ ձեղ աղաչեմք, զի մի՛ բաժանեալ անջատիցէք զերկու հատորն ի միմեանց. և թէ ոք գոռոզացեալ մտօք բաժանիցէ զսոսա և անտես առնիցէ զաշխատանս և զաղաչանս մեր, մանաւանդ զսէրն Քրիստոսի, զոր միջնորդ բերաք, և ինքն բաժանեսցի ի Քրիստոսէ, և լսիցէ զայն // որ ասէ. «Կտրեցէք զղա ընդ մէջ, և հանէք ի խաւարն արտաքին»: Դարձեալ յայտ լիցի ամենեցուն, զի բաղում գրոց պատահեալ եմք, որ զյիշատակի թուղթն կտրեալ են, և կամ զգիր անուանն եղծեալ են: Արդ՝ յոքնակի քան զառաջին աղաչանքն աղաչելով խնդրեմ, մի՛ առնիցէք զչար սովորութիւնն զայն, այլ թէ կամիք զձեր յիշատակն ևս գրել, ի բազում տեղիս սատակ թուղթ թողեալ եմ, զձեր յիշատակն անգ գրեալք, և զմերն թողչիք, զի ի պատահողացն Աստուած ողորմի առցուք: Եւ եթէ ոք յանգգնեալ ջնջեսցէ՝ և ինքեան անունն ջնջեալ եղծցի ի գրոյն կենաց և մի՛ տեսցէ զփառս Աստուծոյ...:

Հանդերձ վերոյ գրեցելովքդ յիշել մաղթեմք զնազելի և զհանճարաշնորհ կուսակրօն քահանայն՝ զտէր Աւետիսն, որ բարեաց եղև ըղձացեալ սակս առ ի ձէնջ յիշելոյ ի Տէր օժանդակ եղեալ մեզ ի սրբագրութիւն գրոյս բազում ջանիւ և օգտիւ, որոյ լիցի վարձահատոյց ինքն Քրիստոս հաճոյական մաղթանօք ձեր. ամէն:

1333

Գ Ա Ն Չ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 4133

Գրիշ՝ Նիկողայոս
Վայր՝ Կաֆայ

383ա Փառք... Գթութեամբ և մարդասիրութեամբ է-ին Աստուծոյ յանդ
 ելեալ աւարտեցաւ եղանակաւոր տառս տէրունի ի լրումն կաթուղիկէ եկե-
 ղեցոյ ըստ քատակութեան վիմին կեփայեան նախագիծ շարադրութեան
 մարմնոյ գլխոյն պսակեալ գլխոցն, յաւաշար միութեան զըստ յաւա-
 կանիս մերոյ զկերպ և զգաղափար պաղպաղուն իրագործեալ ըստ եթերա-
 կանացն խորհրդազգածութեանն եզ առ մու կենսեղուտ սպետափառեալ։
 Որոյ ցանկացաւ լեալ յետինս ի գրիշ և փանաքիս ի քարտուղայս, շուա-
 ոքս և աղկաղկս յամենայնի և մոռացեալ գիս և զքնիկ տկարութիւնս ցան-
 կացաւ եղեալ սմա, թեպէտ և յոյժ անընթոն ապաւինեալ յայն որ տայն
 ամենայնի առատապէս և ոչ նախատէ, ձեռնարկեցի սմա ես՝ Նիկողայոս
 Թարմատար մեղանաւորս հասի ի վրաւ գրչութեան սորա, ոչ թէ ըստ ար-
 հեստիցս և զարութեան անձինս, այլ ի կատարումն ուխտեալ հրամանի
 մարդասիրին ամենայն, որ խնդրէ՝ առնու։

Արդ՝ ցանկացաւ եղեալ այսմ պատուական զանձարանի այրս այս
 նազելի Խաչերեսն՝ ետ դրել զսա յիշատակ հոգոյ իւր ե կողակցացն՝
 Ախպիւֆային և Գոհարպիւֆային, հարն՝ Սարգսին, մարցն՝ Քուլաֆ խա-
 թունին և Եղորսին, եղբարն՝ Աստուածատուին, քւերցն՝ Խաթունպի-
 ֆային և Պիֆաշային և ամենայն արեան մերձաւորացն. և եղ ի դրունս
 Սրբոյն Թէոդորոսա[յ] զարաւարին, յիշատակ անջնջելի ի վայելումն
 մանկանց Սիոնի։ Արդ՝ որք հանդիպիք սմա երգելով կամ գաղափարե-
 լով, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր // զԽաչերեսն, որ բազում սի-
 րով և փափաքանաւք ետ գրել ի քսակէ զանձից իւրոյ, վերակացութեամբ
 տէր Խաչատուր քահանայի։ Խնդրեմք ի Տեառնէ, որ զինքն ընդ երկայն
 աւուրս արասցէ և յետ աստեացս ելանելոյ ընդ սբ. քահանայիցն դա-
 սակցեսցէ իւր սբ. արքայութեանն իւրում։

Յղև ծրագրութիւն մատենագիր յիշատակարանիս ի հոյակապ և ի
 հուշակաւոր մայրաքաղաքս Կաֆայ, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Սարգ[ի]ս
 զարաւարին, ի հայրապետութեան տեառն Յակոբայ ամենայն Հայոց
 կաթուղիկոսի և յարհիական եպիսկոպոսութեան տեառն Գրիգորի, որ ի
 յայս ամի փոխեցաւ առ Քրիստոս, զոր տէր Աստուած ընդ սբ. հայրապե-
 տացն պսակեսցէ։

Արդ՝ աղաչեմ յիշել ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զվերոյ դրեալքս
 և զՄկրտիչն, որ բազում աշխատութեամբ աշխատեցաւ ի գրելն սորա,
 նաև զթղթիս կոկոզն և զաշխատաւոյն ի սմա և դուք յիշեալ լիշիք ի Քրիս-
 տոսէ Աստուծոյ մերոյ, յորժամ գայ ի նորոգել զպատկեր խոնարհութեան
 մերոյ, որ է աւրհնեալ յաւիտեանս. ամէն։

Թվին ՌՃԸ (1659)-ին եղև աւարտ։

1334

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ռ Ի Ր Ք

Եռեան, № 4559

Գրիշ՝ Յովնանէս
Վայր՝ Գաաապազ

ա

3ա Որ որդորմի ստացողի գրոցս Ալէքսանին, և ամուսնոյն՝ Խանսօլթանին, և որդոցն՝ Միքայէլին, Եղիշին, Սիմէոնին, Աստուածատրին, [Աղա]պա- լի[ն] ընթերցողին և մատնադէտ գրչի Յովանիսի: Այլ և կարդացողաց...:

բ

659ա Փառք..., // որոյ շնորհօք և յօժանգակութեամբ լանկ ելեալ աւարտե- ցաւ գերափառ և հոգիազարդ տառս, որ կոչի Յայսմաւուրք, ձեռամբ յոգնամեղ և անպիտան, գործօք աղտեղի և մեղօք լի Յովանէս անարժա- նի, ի թուականիս Հայոց ՌՃ և Ը (1659) ամի:

Վասն զի, որք մեծութեան ընչից ըղծանան ոչ ինչ աշխատութիւն ղմտաւ ածեն, այլմէ յայլ անցանեն ընդ գաւառս հեռագնացս ուղևորութե- ան, որպէսզի շահն աճեցուցանել մարդասցին և այլքն... օտարասէր առնս Ալէքսան և որդին իւր՝ Միքայէլ որ յեռափափագ սիրով ցանկացան... //

666ա ...յայսմ երանաւէտ մեծութեանս...:

Արդ՝ ես Ալեքսան ծառայ Աստուծոյ, ըստացայ զսբ. մատնանս աս- տուածազարդ, յիշատակ հոգոյ իմոյ և ծնողացն, հօրն իմոյ՝ Սիմէոնին և մօրն՝ Սառիկին, եղբարց և քերց իմոց հանգուցելոց, մանաւանդ Աստու- ծատուր երկրորդ հօրն իմոյ, որ բազում երախտիք ունի ի վերայ իմ:

660բ // Վասն որոյ աղաչեմ զդասք սրբազան ընթերցողացդ, որք հանդիպիք յայսմ կտակի, սիրով ընթեռնուցուք զյիշատակարան գրոյս և յիշեսցիք յաղօթս ձեր զԱլէքսանն, ամուսինն՝ Խանսօլթանն, որ եռափա[զ] սիրով սոյ]ացան զսա յիշատակ իւրեա]նցն և նախնեա[ցն Ալէքս]իանոսի, հօրն՝ Սիմէոնին և մօրն՝ Սառիկին, պապուն այլ անուակցին իւր՝ Ալէք- սիանոսին և հանկանն՝ Եթար խաթունին, և հօրեղբօրն՝ Կարապետին և կնոջն՝ Հուռումին, և իւր եղբարցն՝ Խաչատրին, Միքասարին. և քրեւրցն՝ Խաթունին, Մանանդին. և որդոցն՝ Միքայէլին և կենակցին՝ Եղիսարեթին, և սոցա որդոցն՝ Ղազարին, Ավաթին, զորս երկայնակեաց պահեսցին. և հանգուցելոցն՝ Խաչատրին, Հախնազարին: Եւ երկրորդ որդոյն՝ Եղիշէին և կնոջն՝ Սայիպին, և սոցա որդոցն՝ Միքասարին, Պաղտասարին, Լուկա- նին. և դստերացն՝ Շահանդուխտին, Մանուշակին, Եթարին: Եւ երրորդ որդին՝ Սիմէոնին և կենակցին՝ Հուռումին, և սոցա որդոցն՝ Խաչատրին, Հախնազարին: Եւ չորրորդ որդին՝ Աստուածատրին և ամուսնոյն և կե- նակցին՝ Խանգաւին, և սոցա որդոցն՝ Աւետիսին, և դստերն՝ Եղիսարե- թին: Եւ կրսեր որդոյն՝ Կեսարիոս սարկաւազին, որ Աղապալի վերա- ձայնեն, և ամուսնոյն՝ Նազուիսանին և դստերն՝ Փալաֆնազին, և դստե- րացն՝ Ալէքսանին, Մարիամին, Շահնդխտին և ամենայն ծնունդոց և զա- ւակաց նոցա: Այլ և հօրեղբօրն՝ Ալեքսանին, Կարապետին և աներացն, որ են ծնողք ամուսնոյն իւրոյ, հօրն՝ Աղապեկին և մօրն՝ Շահումին, և եղբօրն՝ Աւետիսին, և քրեւրն՝ Սալվիեազին և ամենայն աղգաց նոցին...

Դարձեալ յիշեցէք կրկնակի ևս առաւել զաւագ որդին Ալէքսանին՝ զՄիքայէլն և թողութիւն խնդրեցէք...

Դարձեալ յիշեցէք ղմեղօք ղառածեալս և ղխլխայթեալս, թափուրս... զՅովնանէս փցուն գրիչս և զծնօղսն իմ՝ Ղազար քահանայն և Գովնանն. և Աստուած որ առատն է...

661ա Շնորհիւ տեառն սկսաւ և ողորմութեամբ նորին կատարեցաւ զաստուածապատում մատենան ի յերկիրս Շամբու, ի գեօղս Գառապազ²⁰, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնիս և սբ. հէրձանիս վախճ. է յեկեղեցոյս, ձեռամբ յոգնամեղ և բազմավէր, հէդ Յովնանիսի, ի թուրքերութեանն յարեթականս տոհմի ՌՃ և Ը (1659)-ի. ի հայրապետութեան տեառն Պետրոս կաթողիկոսի տանս Աղուանի սրբոյ աթոռոյն Գանձասարայ վերադիտողի. և ի մենաստանին Չաբեֆանն Շամբու 2 (70) ճգնազգեաց կրօնաւորացն, առաջնորդի տէր Սարգիս րաբունապետի, և առաջնորդութեանն Քարդման զաւառի տէր Դաւիթ արհեպիսկոպոսի, եւ ի ղանութեանն Գանձակայ՝ Մուրթուզադուլին, որ էր խաղաղարար ըստ օրինին, թէպէտ ծնունդ էր Մահամմատին, այլ գովելի էր իւր ազգին և հաւատար հայկեան զարմի: եւ ի թագաւորութեան կարմրագլխին՝ փոքու Ապագին, որ այսմ ամի զօրագլուխ և պէտ ծառայիցն իւրոյն գնդի Ալլանվէրաի աւուն, առաքեաց ի Վրաց աշխարհն և հրամայեաց բերթորայս շինել Գ (3) տեղիս. վասն ղի ՌՂէ (1648) թուին էառ զորդի Թամբազ խանին՝ Բագրատունին Ըռուստամ և փախոյց զԹամբազն ի Պաշաշուխն և ինքն տիրեաց աշխարհին մինչի ժԱ (11) ամն: եւ [ՌՃԸ (1659)] թուին մեռաւ [Թուստամ] խանն Բագրա[տունի], յոյժ խաղաղարար աշխարհի և նստաւ յետ նորա Պատօնաշուիլի, որ անուանեցաւ Շաննավագ. և իրիցթաւն, որ էր պարոն Ղարաղա խանին, ոչ միաբռնեցաւ ընդ Շան[նա]վագա խանին, այլ ելեալ գնաց ի դրունս արքունի և շարախօսեաց զնմանէ: Վասն որոյ տեսեալ ղոչ միաբռնութիւն Վրացն, առաքեաց ղուլար աղասին Ալլանվէրաի խանն, որ եկեալ ամարեաց ի լեառն Սինեաց և առաքեաց Ղազախ Զամալ խանն և Պօզալու Յիսա խանն և Նախչլանայ սուլթանն, զի շինեացէն՝ երիս բերթս ի վրաց տուն |||

1335

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 4599

167ա Թողութիւն արէք հարք իմ և եղբարք, հին գիրք էր, թուիթ էր անկեալ, այլ օրինակ չկայր: Թե՛ն ՌՃ և Ը (1659):

1336

Ճ Ա Ռ Ը Ն Տ Ի Ր

Երևան, № 4677 (ԺԵ Գ.)

63բ Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս Աւետիս անարժան էրէցն, որ նորոգեց

²⁰ Գանձակից հարավ-արեւմուտք, մոտ 50 կմ. հեռու, Շամբուր գետակի ձախ ափին,

զայս ճառս և եթ Ս. Անանյային, յիշատակ է Տկուց²⁷. ամենեք[ե]յան Աստուած ողորմի ասացէք...:

Գրեցաւ Թվին ՌԺԸ (1659):

1337

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 6772

Ստացող՝ Մանեսի Վարդան
Վայր՝ Նոր Զուղայ

ա

1բ
նկարի
շրջա-
նա-
կում

Յիշեցէք ի Քրիստոս զտէր Առաքելն, զծնողսն իւր:

բ

2ա
նկարի
շրջա-
սա-
կում

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս Յակոբբանն. ամէն:

գ

29բ
խորա-
նի
նկարի
վում

Յիշեցէք ի Քրիստոս քաղցրիկ Խանաապիկն և մայրն իւր:

դ

30ա
խորա-
նի
նկարի
վում

Յիշեցէք ի Քրիստոս զՄարգարն և մայրն իւր՝ Մարիին:

ե

32բ

Զստացող սորին զՎարդան մահապան յիշեցէք ի Քրիստոս և զուր
յիշեալ լիշիք...
Թվին ՌԺԸ (1659):

զ

116բ

Ով պատուական տեսրք իմ և վարդապետք, աղաչեմ զձեզ յիշել զա-
նարժան [Վարդան զծ]ողս:

է

173բ

Աշխատող սբ. Աւետարանիս յիշեցէք զՎարդան սարկաւազն և զվար-
ժապետն իմ՝ զքաջ հռետոր զԱռաքել ընթերցապետն, և զազգակից հիքոյս
զՍաճակ վարդապետն, և զեղբայր նորին՝ զՆախապետն, և հոգոյս հա-
րազատք զտէր Աւետիքն և զՈճանն:

ը

334ա

Փառք...:

336ա

Յամի հազարերորդի հարիւրերորդի և ութերորդի (1659) թուիս ա-

²⁷ Դ. Փիրղալեմյանը ծանոթագրում է, որ այս վանքը գտնվում է «ի մէջ Բզնունեաց գաւա-
ռին», Արծկեի հյուսիսարեւմտյան կողմում:

րամեան տոհմի, ի հայրապետութեան տեառն Յակոբայ Զուղայեցոյ, ի
 335բ Վաղարշ/շապատ քաղաքի ի դահ իջման Միածնի բանի և ի թագաւորու-
 թեան տոհմի Իսմայելի փոքերն շահ Աբ<աբ>ասի երկրորդի:

Արդ՝ ես ունայնս ի բարեաց և վրիպեալս Վարդան անուամբ ևեղ
 մահդասի կոչեցեալ, գոլով աշակերտ տիառն Առաքելայ րաբունապետի
 մեծի, որ ի վաղ ամանակաց դոյր տենչումն ներբաղձանաց սրտիս յաղա-
 դըս այսպիսի ցանկալի սովփերայ, որ և իմ պատահեալ ընդ հոգևոր
 տեառն Յակոբ կաթողիկոսի և ընդ վարդապետիս իմոյ ի տեառնաշէն և
 աստուածապահ գեօղաքաղաքն նոր Զուղա, մերձ յարքայանիստ քաղա-
 քին Հսպանեայ, ըստ գրոց Շօշ կոչեցեալ, բաղում աշխատութեամբ և
 հոգաբարձութեանց ոմանց քրիստոսասիրաց ըստացաք զայս սբ. Աւետա-
 րանս, որ ոսկէզօծ և երանկ երանկ գոմիւ յօրինեալ զպատկեր տնօրէ-
 նութեան տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ընդ սոսա համաբարբառքն,
 որպէս և տեսանէք իսկ, յիշատակ հոգւոյ նոցա և ինձ աղցաւորիս ան-
 336ա մահ որդի/...:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զաշխատող սբ. Աւետարանիս զպարոն
 Մարտիրոսն, պարոն Սանփաննոսն և մահդասի Սանակն, զՍիբախանն
 և զԱստուածատուր սարկաւաճն, որ ծաղկեաց սբ. Աւետարանս. զքրիս-
 տոսասէր և բարեպաշտ կանայքն՝ զԵղսաբերն, զԽաթայի, զՍօլթափաշէն,
 զՓառանձին, զՈւղուլուն և զԽանփարի, զԹագոյին, զՓաթանն, և զՎառ-
 վանն: Ոմանք զոսկին շնորհեցին և ոմանք զնոյն օժանդակ եղեն. որոց
 փոխարէն վարձուցն վարձատրողն ամենայնի հատուցէ նոցա...:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զհոգևոր և զմարմնաւոր ծ/նօղքն իմ,
 որ բազում աշխատանք ունին ի վերայ իմ, որոց փոխարէն վարձուցն
 բարերարն Աստուած հատուցէ նոցա...: Ընդ նմին և զՍանակ րաբու-
 նապետն, որ է արեանառու ազգակից հիքոյս: Նաև հարազատ հոգւոյս
 զտէր Յովսէփն նորընծայ քահանայն, և մահդասի Յոնանն, և զՄկրտիչն՝
 հարազատն իմ, պահեսցէ Տէր երկայն աւուրբք...:

336բ Դարձեալ երեսս ի գետինն եղեալ աղաչեմ բարեպաշտօն վայելո-
 ղացդ, մի՛ առնէք զչար սովորութիւն ոմանց, որպէսզի կամին թէ զ[]ի-
 շատակն կտրել և զիւրեանցն գրել՝ այնպիսին ընդ ուրացողսն դասեսցէ
 և մասն Յուդայի առցէ: Եթէ կամիշիք զձեր յիշատակն գրել, ահա թողեալ
 եմ բազում տեղիս սաղա թուղթ, եթէ կամիք զձեր յիշատակն գրել, անդ
 գրեսշիք և զմերն աստ թողշիք:

Գրիշ՝ Սարգիս

P

266բ Զըստացող սբ. Աւետարանիս զմահդասի Վարդանն յիշեցէք ի Քրիս-
 տոս...

267ա Թվին ՌՃ և է (1658) գրեցաւ գեօղաքաղաքն նոր Զուղայ, // [ձե-
 ուամբ սուտանուն Սարգիս գծողիս, յիշեցէք ի զծնողն իմ Մարտիրոս] //
 և զՓարիխանն, զի արքայութեան արժանի լինիք...²⁶:

²⁶ Զեռագրում ուղղանկյուն փակագծերում եղածը միտումով շնչված է, բայց կարդացվում է: Զի կարդացվել միայն մեկ բառ:

ժ

Մաղկող՝ Հայրապետ

339բ

Նկարի
շրջա-
սա-
կում

Զմեղաւոր Հայրապետ նկարողս յիշեցէք ի Քրիստոս, ով հայրք:

Ժա

Գրիշ՝ Փիւրիմալ

339բ

Դարձեալ յիշեցէք զմեղապարտ Փիւրիմալն, որ անուամբս եմ սուտ և գործովս յիրաւ, որ գրեցի յիշատակարանն. յիշողն յիշեալ լիցի, ամէն:

1338

Մ Ա Շ Տ Ո Ց

Երևան, № 7220

Գրիշ՝ Աստուածատու

Վայր՝ Կ. Պոլիս

136բ

Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ Մաշտոցս ի Կոստանդինուպոլսի, ի դուռն Ս. Սարգսայ զօրաւարին և որդւոյ նորայ Մարտիրոսին, ի թուականութեանս մերում Հայոց ՌՃԸ (1659) ամին, ձեռամբ յոգնամեղ և տարտամ ոգոյ Աստուածատու սուտանուն երիցուս. և ի հայրապետութեանս սբ. էջմիածնայ տեառն տէր Յակոբ կաթողիկոսի²⁹:

1339

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7874 (1374 թ.)

Նորոգող՝ Լուսեղէն դպիր

267ա

Փառք...: Արդ՝ նորոգեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ մեղսաներկ և մոխրաթաւալ Լուսեղէն դպրէ: Եւ եղին յիշատակ սբ. Աւետարանս Գրիգորին հոգոյն, հօրն՝ Սէլվիեարին, մօրն՝ Շահնէգէն/ին, եղբօրն՝ Սարգիսին, Մարտիրոսին, քրոշն՝ Անախաթունին, Մարիա[մի]ն, Ճումարին, Գ[իւլ]վարդին և ամենայն արեւ[ան մերձա]կայիցն: Ի [թուական]ութեանս հ[այոց] ՌՃԸ (1659): Ոչ ոք չունի ի իշխանութիւն հանել ի դրանէ Ս. [Աւ]գսէնդ եկեղեց[ոյ]ս: Ով ոք յանդգնի [ձ]եռնամուխ արաս[ցէ] կամ գրաւելով՝ նզովեալ լիցի...:

1340

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7881 (Ժէ դար)

302բ

Դարձեալ յայսմ ամի³⁰, որում սբ. Աւետարանս ստացաւ, ի հիմանէ սկիզբն եղև Ս. Գրիգորի եկեղեցւոյս Գաղայ և ի գալ միւս ամին աւար-

²⁹ Հիշատակարանն այնուհետեւ ընդհատվում է:

³⁰ Իմա՝ 1658 թ.: Հիշատակարանը տե՛ս այդ թվականի շարքում:

տումն եղև ի թվին ՌՃ և ութին (1659), ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մե-
րոյ:

1341

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 8388 (1357 թ.)

360ա Փառք...: Վերըստին նորոգեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ ոմն անար-
ժանի, ի խնդրոյ տէր Գրիգոր սրբաղնամաքուր քահանայի, ի վայելումն
յանձին իւրոյ և ի քառութիւն մեղաց իւրոց և ծնողաց իւրոց Պարոնեային
և Պիֆալըիին. և կենակցին իւրոյ՝ Սէֆէրպիֆային և եղբարցն՝ մահտեսի
Մինասին և Խուքլուշային, և զաւակացն՝ տիրացու Պետրոսին և տիրացու
Յովնանիսին, և զստերացն՝ Շիրինին, Հեղինէին և Ճումարին և ամենայն
զարմիցն: Եւ է յիշատակ ի դուռն Ս. Յոհանիսին, յիշատակ անշնչելի: Ոչ
ոք չունի իշխանութիւն հանելոյ զսբ. Աւետարանս ի դրանէ Ս. Յոհանիսին:
Յայսմ ամի հանգեաւ տէր. Գրիգոր քահանայն ի Քրիստոս, որ էր թվական
Հայոց ՌՃԸ (1659). Աստուած ողորմի ասացէք, որ Տէրն ձեզ ողորմի.
պմէն:

1342

Հ Ա Մ Ա Յ Ի Լ

Երևան, № 10075

Գրիշ՝ Մարտիրոս Կամբրկապցի

84ա

Արդ՝ ծըրեցաւ փոքրեկ տառի,
նոյտար դպիր Մարտիրոսի,
Որ ի երկրէն եմ Ակրեցի,
Եւ ի գեղջէն Կամբրկապցի:
Ցեղի իմում Միսաֆ կոչի,
Թոռ ժերագուն մեծ Տօլվէթի,
Որդի Միսաֆ հացագործի:
Ի մանկութեան ժամանակի,
Ամաւս իմով ժ և ութի (18),
Մահն պատեաց զիս խղճալի:
Ով հանդիպօ եղբայրք բարի,
Դուք հանդիպիք այսմ տառի,
Աղերս խընդրեմ աղետալի,
Յիշման առնէք մի Հայր մերի:
Այլ և զվարպետս իմ Պօղոս դըպրի,
Որ ի երկրէն էլ Բալլըցի,
Ուսուց նա ինձ գըրչագրի,
Աշխատութեամբ զայս գրեցի:
Ներումն առնէք իմ սըղալի,
Եւ հայկազեան թվականի
Հազար հ[ար]ի[ւր և] ութի (1659):

1343

Ա Ի Ե Ս Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 10299

Գրիշ՝ Վրդանէս Երէց
Վայր՝ Լոր

ա

- 232ա Փառք... որ ետ կարողութիւն տկար և անարժան, մեղաւոր Վրդանէս իրիցու Գրեցի աւտուածախաւս տառս ի երկիրս Որոտան, ի գեղս որ գոյի Լոր, ընդ հովանեաւ Ս. Գէորգեայ զաւրավարիս, ի թվականիս Հայոց ՌՃԸ (1659), ի հայրապետութեան սբ. Լժմիա՝նայ տէր Յակոբին և մերումս նահանկի մետրապօլիտութեան Սիւնեաց տեառն Յոնանիսի երջանիկ րաբունապետի Գրեցաւ սբ. Աւետարանս յիշատակ Լեկեցի Սարգիսին, և հարն նորա՝ Մկրտչին, և մարն նորա՝ Կովվարդին, և Սարգիսին <իւր> կողակցին՝ Ճանսալթանին. և որդիքն նոցա՝ Մեսրոբին և Մանկուն. և դստ[եր]քն իւրեանց՝ Զիլփի[ն], Սանդուխտն. և Սարգիսին եղբայրն՝ Յակոբին և իւր կողակից Հումումին, Սարգիսին հարեղբայրն՝ Կիրակոսին և իւր կողակից Թիւվանդին, և որդիքն իւրեանց՝ Գրիգորին: Յիշեցէք զվերոյ գրեալս և //Աստուած ողորմի ասացէք իւրեանց հոգոյն. ամէն...:
- 232բ Դարձեալ յիշեցէք ծերունի սրբասէր և սրբասնունդ քահանայն՝ տէր Թադէոս, որ է հովիւ հոգևոր և դարձուցիչ շարեաց ժողովրդեանն լիճկեց[ւ]ոց և որդորեցուցիչ բարեաց առ Քրիստոս, յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք Սարգիսն և իւր կողակից Ճանսալթանն, որ իւրեանց հոգէպահուստն և իւրեանց մայրվն կալան սբ. զԱւետարանս: Ո՛չ եղբարն և ո՛չ հարեղբարն չկայ դրամ ի մէջ վարձուց սբ. Աւետարանիս:

Դարձեալ որք հանդիպիք սբ. Աւետարանիս կարդալով կամ արինալ կելով, ողորմի ասացէք Վրդանէս գրչիս և հարն իմ՝ Յոնանիսին և մարն իմ. յիշողքդ՝ յիշեալ լիշիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ. ամէն:

բ

Նվարատու՝ Սարգիս Լեկեցի

- 233ա Եւ՝ Սարգիս, իմ կողակից Ճանսալթան կալանք Աւետարանս տինք Ս. Գէորգին վախմ: Ով որ հանէ սբ. եկեղեցոյս՝ // թէ՛ քահանայ, թէ՛ աշխարհական, թէ՛ իմ ազդէ, թէ՛ որդի, թէ՛ թոռն, ով որ ծախէ՝ նզովեալ լիցի սբ. առաքելոց, սբ. մարգարէից...:

1344

Ա Ի Ե Ս Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 10403 (ԺԼ դ.)

ա

- 79բ Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զտէր Մարտիրոսն, և զիւր կողակիցն՝ զՀերիֆ, զորդին՝ զտէր Կիրակոսն, զկենայկից Մարթան, Վարդերեսն, Ոսկիճառ, Առաքելն, Մարթան, Յովաննէս, քուր՝ Դավաթն, հարեղբայր՝

Պողոսն, իւր կողայկից Մարբան, զսրդին՝ զՄիխայէլն, զկին զԽանրեկին, եղբայր Նիկողոսն, և զամենայն արեսն մերձաւորն, նոցա յիշեցէք...
Ի թվին ՌՃԸ (1659). եղիցի:

Բ

Զտէր Սարգիսն և ղորդին տէր Մարտիրոսն յիշեցէք ի Քրիստոս:

1345

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն, Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

Երևան, № 1060

Գրիչ՝ Թովսման սարկաւագ
Վայր՝ Յամիք

ս

1334 Գառք... // Արդ՝ դրեցաւ տպոս, որ կոչի Սաղմոսարան, որ է երգեալ մեծի Դաւթին... թարգմանեցին ի դիրս Հայոց առ ի յուսումն և ի վարժումն մանկանց եկեղեցւոյ, քանզի սովաւ լինին և կատարին է (?) խորհուրդ սբ. եկեղեցւոյս Այլ և աւարտեցաւ սա ի թվականութեանս Հայոց ՌՃԸ (1659) ամին, ի մայրաքաղաքս Տիգրանակերտ, որ այժմ Յամիք [յ]որջորջի, ի դուռն Ս. Սարգսի և որդւոյ նորա Մարտիրոսի, ձեռամբ զառածեալ և անիմաստ, սուտ և փուտ գրչիս՝ Թովսման սարկաւագի, որ անուամբս եմ միայն և գործիքս ոչինչ և անպիտան: Յառաջնորդութեան մայրաքաղաքիս տէր Ոննփրիոս դիտապետին և աստուածաբան վարդապետին, որ իբրև զջահ արփիափայլ լուսաւոր առնէ ազգս մեր դաս և քարոզ ասելով, զոր տէր Աստուած պահեսցէ զսա հաստատուն ի վերայ զաւագանի իշխանութեան իւրոյ, ի պարծանս ուղղափառաց և ի հերքումն երկարն/ալ հերետիկոսացն. ամէն:

133բ Արդ՝ եթէ հաճոյ թուեսցի բարեպաշտութեան ձերում... ներեցէք իմում տկարութեանս, խոշորութեանս և սխալութեանս, օրինակ չկայր ի մօտ յիս. Ե (5) Սաղմոսարանի վերայ է գրուէր՝ Ա (1) տետր Ա (1) Սաղմոսարանին, Ա (1) տետր Ա (1) Սաղմոսարանին, այսպէս աւարտեցաւ: Եւ երկայնամիտ լերուք, զի կար մեր այս էր:

Բ

Զմեղաւոր, անարժան Թովսման գրիչս յիշեալ քո սբ. բերանովդ, միթէ. Տէրն ողորմեսցի ի հանդերձեալն ինձ...:

Արդ՝ աղաչեմ զձեզ, մանկունք եկեղեցւոյ, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ գաղափար առնելով, յիշեսցիք ի սբ. աղօթս ձեր զանարժանս. ամէն:

Գ

213ա Ով ընթերցողք յիշեցէք... զԹովսման սարկաւագս, որ միոյն Ճ (100) ապատիկ Ռ (1000) ապատիկ առցէք...

Դ

237ա Ախ, ախ ճանճի ձեռացն:

1346

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Նրեան, Ն՝ 10766

Գրիշ՝ Սարգիս Երէց

312բ Փառք... Գրեցաւ և ծաղկեցաւ աստուածաբուղիս սբ. Աւետարանս Քրիստոսի, ձեռամբ բազմամեղ, և անարժան, և անիմաստ մեղաւոր գրչի՝ Սարգիս իրիցուն, ի թվականիս Հայոց ՌՃԸ (1659): Եւ ցանկացող եղև սմա հոգէսէր և բարեմիտ Ուսկուաբացի էսկիճի Փիլիկին, կողակցին՝ Աննային և որդոյն՝ մահտեսի Պողոսի[ն], և Պետրոսին, և Լստեփաննոսի[ն], և դստերն՝ Սերեանին: Եւ ըստացաւ զսայ ի հալալ ընչից իւրոց և եղ ի դուռն Ս. Կարապետին յիշատակ իւր <իւր> հոգոյն էսկիճի Փիլիկին, կողակցին՝ Աննային և որդոյ[ն]՝ մահտեսի Պողոսի[ն] և Պետրոսին, և Լստեփաննոսին, և դստեր Սերեանին, և այլ ամենայն՝ առուարեպան մերձաւորացն: Եւ այլ ոչ ոք չունի իշխանութիւն հանել ի դրանէ սորայ՝ ծախելով և կամ գրաւելով, և կամ այլ ինչ իւրիք. և եթէ ոք յանդըռնի զմասն Յուդայի և զանէծսն Կայենի առցէ:

Արդ՝ աղաչեմ զձեզ, եղբարք, որք հանդիպիք ի սմա կարդալով և կամ յօրինակելով, յիշեսցիք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր, զվերոյ գրեալսն, և Կստուած զձեզ յիշէ...:

1347

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Ց

ԼԱՍԺԻ, Մ Ա—ԵԹ (մանրածագավեն, Երեան, Մ 185)

Գրիշ՝ Աւետիս
Վայր՝ Աւրնդանց

ա

Նկարի տակ Կաբապետ պարոնտէրն է. խնդրէ զթողութիւն իւր և ծնողաց իւրոց:

բ

Փառք... եռակի աստուածութեանն,

Այս մատեն<են>իս աստուածաբան,
Զանազանեալ ականցս որ կան,
// Վարուք փայլեսու հրեշտակական,
Վարժեալ ի վարս ճրգնողական:
Նոնարհ հողւով և հեղաբան,
Եւ խրատիչ որդւոց մարդկան.
Փափաքեցաւ իբրև ղեղջերայն,
Յաղբերըս ջուրց անմահական,
Եւ զարդարել զսա զանազան,
Եւ զարդարել ետ հրաշազան:
Զոր ես շարեացըս աւթարան,
Եւ ի բարեաց գործոցս ունայն,
Աւետիս հողս և անպիտանս,

Կատարեցի զնորին հրաման,
 Մարմնովս աշխատ գործիական.
 Հոգովս յաւժար և ժըրաջան,
 Բազում ջանիւ աշխատական,
 Կատարեցի զսա ի լման:
 Ի թվականիս Ռ-ամեան,
 ԺԸ թիւ ընդ նմայն (1659),
 Աւարտեցաւ սա ի լրման:
 Որք հանդիպիք սմա տեսլեան,
 Կամ վայելէք յայս || բուրաւտան,
 Յիշման առնէք զմեզ արժան,
 ԶԱւետիս հողս և անպիտան:

.

Եւ արդ՝ գրեցաւ եղանակաւոր տառս և աստուածաբան կտակս և խնկալի տուփս..., որ կոչի Շարականոց, ի լաւ և յընտիր աւրինակէ, որ է խիկ կոչեցեալ, ձեռամբ յոգնեմեզ և անիմաստ գրչի՝ մեղաւոր Աւետիպի: Շնորհիւ Տեառն սկսաւ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի ի թվականիս Հայոց ՌՃԸ (1659), ի գեղս, որ կոչի Անրեղանց, ընդ || հովանեաւ Սբբոյն Պետրոսի և Պաւղոսի և Ս. Գէորգա[յ] զաւրավարին, ի դառն և ի նեղ ժամանակիս, յորում նեղիմք ի հարկապահանջութենէ յանաւրինաց, քանզի ևս քան զևս սաստկանա բռնութիւն և նեղութիւն ի վերա աշխարհիս, ևս առաւել ազգիս Հայոց, վասն ծովացեալ մեղաց:

Արդ՝ որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ արինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաւթս ձեր զանարժան գրիչս զԱւետիս և ծնաւզքն իմ, զհայրն իմ՝ զՎարդան քահանան և զմայրն իմ՝ զՄանուսէն, և զպապն իմ՝ զԹովմա քահանայն, և զվարպետն իմ՝ Կիրակոսն, և զտղայքն իմ՝ զԹովմեկ, և զՎարդիկն, և զՇիրաւն, և զԽաչիկն, զԹաճկեկն, և զՏրխուն. Աստուած զնոքա անփորձ և անսաշան կենաւք պահեսցէ յայսմ աշխարհիս...:

Գ

Եւ զստացող սբ. Շարականոցիս, յիշեցէք ի Քրիստոս զԿարապետ պարոնտէրն, որ ստացաւ զսա յիշատակ իւր և ծնաւղաց իւրոց, հօրն՝ տէր Յովսէփին և մօրն՝ Խաթունին, և կընոջըն՝ Վարդիխաթունին, և քեբրցն՝ Մարգարտին և Նշխունին. և հարեղբարն՝ Սրապին և Մխիթարին, և հօրեղբար որդոյն՝ Յովանէսին. Աստուած զսոցին գործեցեալ մեղքն թողու...:

1348

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

«Ռանբեր Մատենադարանի», № 11, էջ 364

Գրիչ՝ Կոստանդ սարկաւազ
 Վայր՝ Կէց

Ա

395

[Փառք]...: Արդ՝ եղև զրաւ տպագրութեան շքիւրդնիս ձեռամբ անար-

395ր ժանէ, ի խնդրոյ ումեմնէ, ՌՃ և Ը (1659) Բվի, ի դեզս որ կոչի Կէց³¹,
ընդ հովան[ե]օ Ս. Ստեփանոսէ և Ամենայն փրկչէ:

Որք հանդիպիք սրբոյ տառիս,
Յիշման առնէք և զեղկելիս,
Նեխեալ մեղօք հոգո գերիս,
Որ տատանեալ կամ ի յոգիս:
Բայց սըմա ով ոք յիպեսցի,
Գըծող տառիս այս յիշեցի,
Յիշեալ լիջիք ի յատենին,
Զայն որ ասէ քաղցըր ձայնին,
Օրհնեալք հօրն իմ երկնօորին,
Ժառանգեցէք ըզձեր տեղին:

Աւրհնեալ է յամենայն ժամ, ամենայն սրբոց: Ի յաթոռակալութիւն
Սիւնեաց Ըստթաղէի տէր Յովանիսի արքեպիսկոպոսի, կաթողիկոսութիւն
սբ. էջմիածնա[յ] տեառն Յակոբայ, թագաւորութիւն փոքր շահ Ապասիւն
Պարսից:

396ր Գրեցաւ ձեռամբ Կոստանդ սարկաւագին, հօրն իմ՝ տէր Մանուէլին,
որ հանգուցեալ է առ Քրիստոս, զեղբայրն իմ՝ Գրիգոր քահանան, և զմայր
իմ, և զորդիս իմ Կաբապետիս: Որք հանդիպիք սըմա կարդալով կամ
աւրինակելով, յիշեցէք մաքրափայլ աղօթս ձեր առ Աստուած: Դուք այլ
յիշեալ լիցիք...:

Բ

||:: |||:: ||||.. ||||:: |. |||:: ||||:: Ին

||:: |||:: ||||.. ||||::[.] |||:: ||||:: 32

1349

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Կրեան, լուսանկար № 170

Նորոգող՝ Տէր Յոնան

52 Արդ՝ ի վերջին զարիս և անձկացեալ ժամանակիս ցանկացող եղեալ
փրկական սբ. Աւետարանիս Խաւնիքով և ետ նորոգել և կաղմել, ի հալալ
արդեանց իւրոց, յիշատակ իւր և ծնողաց իւրոց. Զի հացն զմարմինն
բուծանէ, սա զհոգին կեցուցանէ...:

Սա յանգիտաց յոյժ հրաժարի,
Եւ իմաստնէ տենչալի,

³¹ Սյունիքի Կովսական գաղաոում գտնվում է Կից անունով մի գյուղ, Թերեա խոսքն այդ
մասին է:

³² Առաջինը կարդացվում է Կոստանտին, երկրորդը՝ Կոստան:

Պատճառ յիշման ղայս կազմեցի,
Որ միշտ առնէք ղմեղ արժանի,
Ի սոսկալի աւուր մեծի,
Կամքն Աստուծոյ ձեղ քաղցրասցի,
Ի հայրապետութեան անառն տէր Յակոբի,
Եւ սրբազան կաթողիկոսի,
Քաջ և արի երանելի,
Խարազնազգեսց ճգնաւորի,
Ի թուականութեանս հայկազան տումարի,
ՌՃԸ (1659) ամի:

Ձեռամբ անարժան, սուտանուն աւիր Յօնանիս, որք հանգիւղիք սմա կարդալով կամ օրինակելով... յիշեցէք... նորոգել տուող սբ. Աւետարանիս հեղահոգի և բարեմիտ, կոյս և մաքուր խանիգովն, հայրն իւր՝ Ովաղան³³ և մայրն իւր և եղբայրն իւր՝ հանգուցեալ Կիշաղան և Մրաւոն, եղբօր որդիքն իւր՝ Մարտիրոսն, Մարկոսն, Ղուկասն, Ղաշաղան ի մեղաց թողութիւն խնդրեցէք... Ընդ սմին և ինձ բազմամեղ տէր Յօնանին և զուսուցիչն իմ՝ Ղազար կուսակրօն արեղայն, յիշեցէք...:

1350

Գ Ի Ր Ք Պ Ի Տ Ո Յ Ի Յ

Երևան, լուսանկար № 170

Գրիչ՝ Յօնան

- ³¹ Շնորհօք և ողորմութեամբ... Ե՛ս ամենանուաստ և ներգեհալ... Յօնան վատաշուէր և լոկ անուամբ բանի երեհալ սպասաւոր, բայց յոյժ ըստ գտմամբ յորշորջանս ի գործոյն հեռաւոր... աշխարհաւ որոտնեցի,
- ³² || ըստ բնական տեղոյ սննդեան տաթեացի, սնեալ և վարժեալ ի նախնի աթոռ հայկազունեսց սեռի սբ. կաթողիկոսարանին էջմիածնի, որ առ այսու ժամանակաւ գեղեցկազարդ պայծառութեամբ շքեղացեալ գոյ հոգեվորին և մարմնաւորին սահմանաւորութեամբ ի ձեռն քաջ և առաքինասէր, ճշմարիտ հովուապետացն և կրկին լուսաւորչացն ազինս խաւարաւ տգիտութեան և մոլար ուղեգնացութեամբ յափն մահու ժամանեցելոյ և իսպառ կործանեցելոյ սբ. Մովսիսի Տաթեացոյ և Ֆիլիպպոսի Աղբակեցոյ առ Քրիստոս գնացելոցն և նոցունց փոխանորդի և վեհափառ դիտապետի Յակօբայ Զուղայեցոյ, որոց ըստ արժանոյն գովաբանութիւն և ցուցումն երախտիաց ըստ անձն իւր որդինատրութիւնից, թէ զինչ և կամ ինչպէս վարեցան և արարին բազում և զանազան նորոգութիւնս կարգաց և կրօնից, շինուածոց և ապաբանից, այլոց ուշիմամտաց և հարստաբանից, քաջ ուսումնասիրաց թողցուք յիշատակել, և ըստ իւրաքանչիւրոցն արժանեաց հատուցանել զրուստս նոցունց գովեստից և միանգամայն բաւական համարեալ զառ ի հոլովից սակս նոցունց վաղագոյն ճառեցեալ վիպաբանութիւնս: ... Որոյ գլուխ և առաջնորդ լեալ մեծ վարժապետն
- ³³ Սիմէօն, որ էր տեղեալ // Զուղայեցի ի մեծ մայրաքաղաքին և թագաւո-

³³ Կարելի է կարդալ նաև Ուշաղա:

րանիստ արքայակերտըն Շօշայ, որ այժմ ասի Ըսպաճան, որոյ ըստ տուեցելոյն նմա իմաստութիւնն յԱստուծոյ արարեալ քերականութիւնս նորոգս և զնրբին մանուածոյ շարադրութիւնս արտաքին դրոց ղիւրացոյց և հեշտընկալ ալար Դետկողաց նորավարժից և հաւաքեալ ի Գիրք տրամաբանութեան անուանեաց: Եւ յետոյ Լալիսկոսլոս լեալ նստաւ ի վանս Ս. Ամենափրկչին, որ ասի Հաւուց քառ: Եւ անզէն արարեալ բաղում նորոգութիւնս շինուածոց և ղպրօցս կարգեալ, ուսոյց յոլովից զարհեստս իմաստից: Միայն իմ շուառականիս անհաղորդ և ծարաւ ի նմանէ դտանելով և յետ ժամանակաց երթեալ քարոզութեամբ յաշխարհն Յունաց մեռանի ի քաղաքին Թոխաթու, ոչ հասեալ ի հասակ ծերութեան և անդին հանգուցեալ կան մեծաւ պատուով նշխարք սբ. վարդապետին մերոյ, յորոյ յիշատակն աւրհնութեամբ եղիցի...:

Իսկ ի ժամանակին յոքում այս ամենայն այսպէս կարգաւորեալ հաստատիւր ի խնդիր եղեալ մեր մեծաւ փափագանօք կամէաք գտանել զօրինակ գրոցն ճարտասանութեան, որ է արարեալ մեծի քերթօղահօրն Մովսիսի Խորենացւոյ, զորոյ անունն միայն էք լուեալ, բայց զինքն տեսեալ ոչ բնաւ, զի էր բնաւին անհետացեալ ի մերոյին գրոց և յետոյ դտեալ եղև յոմանց յարկեղս գրեանց սբ. ուխտին Սաղմոսավանից, որ է հանդէպ Յոճան[ա]վանից մերձ Արագած լեռինն:

Եւ իմ առեալ զայն վատաշուէրս անձին, սիրալիր տենչմամբ գաղափարեցի և գրեցի իմովս տխեղծ մատամբ և խոշորացեալ անարհեստ և վատերանգ գրչագրութեամբ անհմուտ գոլով այսմ գործառնութեանն, բայց զփափագ սրտիս միայն կամելով լնանիլ յօժարիցի քան զկար ձեռնարկել: Եւ եղև թիւ աւարտման սորա յամի հազարերորդի հարիւրորդի ութի յաւելուածի (1659), ի վերադիտողութեան սբ. և երջանկափառ մեծ հայրապետին վերոգրեցելոյ Յակովբայ Զուղայեցւոյ, և ի թագաւորութեան

34 <Թուրքաց> Պարսից շահ Ապպասի փոքու: // Եւ գրեալ եղաք ընդ սմին զբանս իմաստասիրացն զնախերգանս և զաւրհնութիւնս լիով և զսահմանս ժողովեալս և կարգեալս ընդ Սահմանացն Դաւթի Անյաղթ փիլիսոփայի ի վալեւս և ի զրոսանս անձանց մերոց և յետ մեր, ում Տէր տացէ ժառանգել: Բայց զերեսս ի գետին խոնարհեցուցեալ ժտեմք և աղաչեմք, կողկողագին պաղատանօք և մոխրամած դիմօք զընթերցողսդ և զգաղափարողսդ և վալելողսդ, զի միով ողորմեսցին և լիաբերան ձայնիւ յիջեցէք, զհոգինն հանգուցեալ առ Քրիստոս սրբազան վարդապետացն մերոց՝ Ներսիսի և Պետրոսի, որ բազում երկամբք և պէսպէս նեղութեամբ շինեցին և յօրինեալ կառուցին զշքեղազարդ եկեղեցին Տաթևու բնիկ գեղջն իւրեանց և ինքեանք ի տես երիտասարդութեան վախճանեալք առ Տէր գնացին, անասելի կոծով և ողորմելի տեսական, որբս և անտերունչս զմեզ թողով յետ ինքեանց մնացեալս:

Դարձեալ յիշել մաղթեմօ ի մտանուէր աղօթս ձեր զառաքինասէր և հրեշտակակրօն վարդապետս մեր և զարինամերձ հարազատ եղկելոյս զտէր Արիստակէս քաջ ռաբունիս, որ է առաջնորդ և վերակացու սբ. անապատիս և մենարանիս Տաթևու, զի փոխանակ գնացելոց առ Տէր մե-

րոց վարդապետաց, զսա ունիմք յետ նոցա ի մխիթարութիւն անձին և ի սփոփանս վշտացելոց սրտից, որում տացէ Տէր պարագայից ամօք և երկայնածիճ ժամանակաւ վարիլ զկեանս իւր..., ընդ որս և ղբազմավեր Յօնան տառապեալս հայցեմ յիշատակել...:

1351

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ԼԱԼՎԿԱԻ, № 184

Գրիշ՝ Ալէքսանոս քահանայ
Վայր՝ Ագովիս

ա

- 1083 Փառք...: Արդ՝ եղև աւարտ գրչութեան այսմ մեծահանդէս և հոգելից տառիս ի շրջագայութեան հայկազեան տաւմարի Ռ և ՃԸ (1659) Թվակա-
նի, ի հայրապետութեանն տեառն տէր Յակոբ կաթողիկոսի, ի յաթոռ սբ.
Էջմիածնի, և մերոյ նահանգի առաջնորդութեանն սբ. Թումայի առաքե-
լսյն Խաչատուր ահր և պանծալի եպիսկոպոսապետին և եղբօր որդին
զՊետրոս քաշ րաբունին: Գրեալ և ծաղկեալ ձեռամբ յոգնամեղ և անար-
հաստ, մեղատուր և փրծուն գրչի Ալէքսանոս քահանայի, որ զանունս մի-
այն ունիմ քահանայի և ոչ զգործս ի բարի. ախ, վայ է ինձ Ռ (1000)
բերան. ի լաւ և ի յընտիր աւրինակէ Սրսոյ՝ առաջին վարդապետացն մերոց.
- 1084 ի յերկիրս Գողթան և ի գեղաքաղաքս Ագովիս գո//վելի և արհնեալ, և
ընտիր ազգ քրիստոնէից, որ աստ կան սիրով և միաժողով: Եւ ի դրան
սբ. և աստուածանկար, և առաքելայարկ խորանիս, և քրիստոսաբնակ
սբ. տաճարիս, որք կան ի սմա սպասաւորք սբ. եկեղեցոյս սրբասունդ
քահանայք՝ զտէր Գրիգորն, զտէր Ալէքսանոսն, զտէր Խաչատուրն, զսար-
կաւագ Ղազարն, զբարէմիտ և հէզահոգի մահադասի երէցփոխան Փիւռումն
և այլ դպիրք: Սոքայ են իմ՝ անարժանիս ընկերք և սիրելի, որդիք և եղ-
բարք, միաբան և սիրով, զոր և խնդրեմ անմահ Արարչէն անփորձ և
անսահման պահեսցէ ի վերա երկրի, և յետ աստեացս ելանելոյ երկնից
արքայութիւնն ժառանգեսցեն. ամէն: Եւ մեր զամենայն տկարութիւն
անձին և զբաղմունք աշխարհիս ի բաց զնելով ապաւինեցաք ի յԱստուած,
որ կարողն է յամենայնի. և սկսաք զսբ. տառս Շարակնոց, և Քրիստոսի
աւգնականութեամբն և Ս. Հոգւոյն ձեռնադրութեամբն աւարտեցաւ սբ.
գիրքս, ընդ հովանեաւ վերոյ ասացեալ սրբոցս և միեղէն եղբարցս: Ով
լուսամիտ մանկունք Սիրովնի, վասն որոյ յերեսս անկեալ աղաչեմ և կող-
կողագին պաղատեմ ամենեսեանսն, որք լուսաւորիք սովաւ ուսմամբ կամ
գաղափար առնելով կամ յերեանցի տեսանելով, յիշեսցիք ի Քրիստոս
զծրողս և [զ]ծաղկողս, զբազմամեղ Ալէքսանոս անպիտան երէցս, զհայ-
րըն իմ՝ Ագաբիայ քահանայն, և զմայրն իմ՝ Խանումն, զեղբարքն իմ՝
Ըստեփաննոսն, և որդին՝ Ագաբիայն, և միւս եղբայրն իմ՝ զԽաչատուրն, և
քորքն իմ՝ Սուրբապաւն, Սուրբանուշէն, որ հանգուցեալ են առ Քրիստոս՝
հանդերձ ընտանեօքս ասելով ի խորոց սրտէ, թէ ՎՏէր Աստուած ողորմեա
նոցա և ջնջեա զձեռագիր յանցանաց նոցա, և գրես զնոսս ի գիրն կե-

նաց. ամէն, և եղիցի, եղիցի», Եւ միւս քոյրն իմ՝ Մասումն, և զայրն իւր՝
 1085 // զխոշայ Պողոս, և որդիքն իւրեանց՝ պարոն՝ Ֆոանգգուլն, զՅարութիւնն
 և Աստուած ընդ երկայն աւուր պահեսցէ. և եղբօր որդին իմ՝ Ազարիայն,
 և դուստրն /// և զամուսինն իմ՝ զՂաբիբսուլթանն, փոխեցեալն ի կեն-
 ցաղսյս առ Աստուած ցամաք սրտիւք՝ ոչ ուստր ունելով, ոչ դուստր, և
 եթող ինձ սուր անմխիթար: Այլ և վասն խոշորութեան և անարհեստ գրոյս
 աղաչեմ անմեղադիր լինել, որ ոչ եմ ուսեալ և ոչ վարժեալ, այլ լըրբա-
 րաբ ձեռն աստ արկեալ:

Այլ ցանկացող եղեալ այսմ աստուածային և երկնապարգև գանձիս,
 և պատուական, և մաքուր մարգարտիս Ս. Հոգւոյն աւգնականութեամբն,
 վեց աւարտեալ մագաղաթ և ծաղկեալ, թերեւ լիցի մեզ յիշատակ հոգւոյ
 ի գուռն Սրբոյ /// գողասցի պատժեսցէ զնա Աստուած, զի մագաղաթս
 խոշոր էր և եղանակս ամառնային և չորային, և ես անձամբս տկար գո-
 լով և բեկեալ սրտիւ, քանզի յոյժ տառապանօք և մեծաւ տըրտմութեամբ
 և չարչարանաւ գծագրեցի զսայ: Եւ ինքն, որ առատն է ի տուրս բարեաց,
 տացէ ձեզ յիշողացդ և մեզ՝ յիշեցելոցս ի սմա և գծողիս, և իմոցն ձեաւք
 հանդերձ, զանըսպառ բարիսն ժառանգեսցէ և զերկնից արքայութիւնն.
 ամէն:

Այլ և խնդրեմ ի ձէնջ, ո՛վ հարք իմ և եղբարք, սիրելի որդիք և ման-
 կունք սբ. եկեղեցւոյ, Շարականոցս խնամ տանել և լաւ պահել, վարձս
 ի Քրիստոսէ առնուցուք և աւրհնիք ի սրբոց նորա:

Բ

1086

Զաւրացոյ Տէր զմատունք բազկիս,
 Առ շարժումն մելենիս,
 Եւ գծագրել ի քարտիսիս:

Գ

Զբազմամեղ Ալէքսիանոս գծողս և զծնողսն իմ յիշել ի տէր Աստուած,
 աղաչեմ: Թվին ՌՃ և Ը (1658):

Դ

Ո՛վ լուսամիտ մանկունք սբ. Սիովնի զբազմամեղ Ալէքսիանոս գրի-
 շըս յիշել աղաչեմ: Թվին ՌՃԸ (1659):

Ե

1087

Յայս հրաշափառ մեծի տանիս,
 Քեզ երանի, որ հանդիպիս,
 Լուսափթիթ բուրաստանիս,
 // Հոգիաբուխ սրբոյ տառիս:
 Երբ լի սրբտաց ծունդրր կրկնես,
 Սիրով հոգւոյդ յաստուած հրպիս,
 Յայն ժամ յիշեա դու զեղկելիս,
 Ալէքսիանոս գծող տառիս:
 Զմեղաւք ծածկեալս ի մէջ տըղմիս,
 Ա՛խ, վայ ինձ:

1352

Ն Ա Ր Ե Կ

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հա. Ա, № 835

Գրիշ՝ Անդրիան սարկաւագ
Վայր՝ Արարի՛

228բ Փառք..., որ ետ կարողութիւն տկար ոգոյ մեղապարտ գրշի՝ Անդ-
րիանի, սուտանուն սարկաւագի, հասանել ի յաւարտ սբ. Նարեկիս, զոր
հրամանաւ և հաւանութեամբ երջանիկ և սրբասնունդ վարդապետին Պո-
ղոսի՝ մերոյ առաջնորդին Վարագայ, զոր և յանձն արար երկու տանու-
տէրոջ, աստուածասիրաց և բարկաշարից՝ Զաւարիայ և Յոհաննէս անուն,
ստանալ ղգիրքս ի յարդար վաստակոց իւրեանց, յիշատակ բարի հողոց
իւրեանց... Եւ արդ՝ դրեցաւ գիրքս այս ի յերկիրս Վաւայ, ձեռամբ Անդ-
րիաս մեղաւորի, ի ՌՃԸ (1659) թուակոնի, ի դեօղս որ Արարի ասի, ընդ
հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և Ս. Միրանաւորի...:

1353

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Ա, № 836

Գրիշ՝ Ղուկաս Երէց
Վայր՝ Մրուց

229ա Գրեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ անարժան Ղուկաս իրիցու, թուին
ՌՃԸ (1659), ի շէնս որ կոչի Մրուց: Աղաչեմ յիշել ի Տէր:

Զարժանագով զարհին Գողթան
Զաէր Խաչատուր այր սրբազան,
Յաղօթս առնել զնա յիշման,
Արժան ղարկջիք դուք միաբան:
Որք տեսանէք զայս բուրաստան.
Զծաղկափթիթ տեսուն անդաստան,
Որ ստացաւ անձին սփոփան,
Եւ յիշատակ իւր յաւիտեան:

1354

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Ա, № 837

229ա Փառք...: Գրեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ Սարգիս իրիցուն, ի
թուականիս Հայոց ՌՃԸ (1659). և ցանկացող եղև սմա Ուսկուտարցի էս-
կիճի Փիլիկն... և ետ ի դուռն Ս. Կարապետին:

1355

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Տ

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հա. Բ, № 590

Գրիշ՝ Գրիգոր
Վայր՝ Ռկոնիոն

476 Փառք...: Արդ՝ յանգ ելեալ աւարտեցաւ... Շարականոցս ի լաւ և

ընտիր օրինակէ, որ կոչի իւր պապու, ի մայրաքաղաքն Իկոնիոն, ձեռամբ Գրիգոր անուն [գրչի]..., ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին:

Գրեցաւ թվին ՌՃԸ (1659) ի վայելումն տէր Յոնանին...: Այս Շա-
րականոցովս ժն (15) շար և ղն որ գրեցի³⁴:

1356

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Բ, № 591

476

Զվերչին ստացող Շարականոցիս ղբարեմիտ և զրարունի, քաջ և արի աստուածաբան Պօղոս վարդապետն և զծերունի պատուական հայրն իւր՝ Սգաբիա վարդապետն, և զհանգուցեալ մայրն իւր էթարն, քանզի արար լաւ բարութիւն և եա նորոգել զսբ. տառս, որ է Շարականոց...: Կազմեցաւ Շարականոցս ի հայրապետութեան տեառն Յակոբ կաթողիկոսին և առաջնորդութեան սբ. ուխտիս Վարագայ Պօղոս վարդապետին: Թվին ՌՃԸ (1659):

1357

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Ղ. Փիրղալեմյան, «Նշխարք», հտ. Բ, № 592

476

Նորոգող՝ Վարդան Ղաւասուեցի
Քրիստոս Աստուած ողորմի Դաւունից տէր Ղաւարին..., որ ետ նորոգել զսբ. գիրքս, յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և եղ ի դուռն Ս. Գէորգայ զօրավարին. և զինչ ի յայս և կեղեցիս...

Եւ ես՝ Վարդան մեղապարտ Ղաւասուեցիս նորոգեցի զսա ի թուին Հայոց ՌՃԸ (1659) ամին:

477

Այս տարուս ընդհանրեց³⁵ եկան զԴաւունց³⁶ թալանեցին, ևս առաւել զտէր Ղաւար, խիստ ջնջեցին, որ իսկի զատ չի թողին, || թող զգրեանքն զամէն դերեցուցին, հանդերձ ու անօթ իսկի չի թողին:

1358

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՏՅԶՄՎ, № 85

345

Գրիչ՝ Յովանէս դայիր
Ճառագայթ փառաց և լոյս անշիջանելի, ով Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս,

³⁴ Ղ. Փիրղալեմյանի «Նշխարք»-ի Ա հատորում գտնւում ենք դարձյալ Շարականոցի մի այլ հիշատակարան. «Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ եղանակաւոր տառս, որ կոչի Շարականոց, այսինքն՝ շարեալ ակունք՝ ի լաւ և լընտիր օրինակէ, որ ասի իւր պապու, որ է յըղկեալ և ըսականալ առաջին վարդապետացն, ձեռամբ մեղսամած Գրիգորիս, [ի քաղաքս] Իկոնիոն, որ ասի Ղօնիայ, ի դուռն Ս. Աստուածածնի, ի թուա||կանիս Հայոց ՌՃԸ (1658)» (№ 832, էջ 227աբ):

³⁵ Իմա՝ Բաղեշի բրդերը:

³⁶ Կլոր փականգծերում Ղ. Փիրղալեմյանն ավելացրել է. «գիւղ Մոկաց»:

ողորմեա մեղօք ի լի լցեալ Յովանէս նուաստ դարի, և ծնողաց իմոց եւ աղբականաց և ստացողի սբ. մատենիս³⁷: Թվին ՌՃԸ (1659):

1359

Ն Ո Ր Կ Տ Ա Կ Ա Ր Ա Ն

ՅԶՎՍ, 1, № 198 (1624 թ.)

Հետ. ստացող՝ Ովանէս դպիր:

834 Զցանկացողս սբ. դրգիս ղՈվանէս դպիրս յիշեցէք ի Քրիստոս, կարդալով կամ սորինակելով, և դուք յիշեալք լիցիք ի Քրիստոսէ. ամէն. Թվին ՌՃԸ (1659) ամին:

1360

ԺԱՄԱԳԻՐՔ, ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ, ՏՕՆԱՅՈՅՑ

ՄՅԶԵՊ, 1, № 232

Գրիշ՝ Թումայ Բաղիշեցի
Վայր՝ Երուսաղէմ

638 Փառք... Որ ետ կարողութիւն անպիտան և տկար ողոյ մեղսամած մատին իմոյ՝ հասանել ի յաւարտ այս սբ. տառիս, որ կոչի Սաղմոսարան, Աղօթամատոյց և Տօնացոյց, ի լաւ և լընտիր լըստոյդ յօրինակէ: Ի խընդրոյ սրբասէր և մաքրամիտ, քրտնաջան և աշխատաւոր առն Աստուծոյ տէր Նիկողոսին, որ է փակակալ և սպասաւոր Յակոբայ տեառնեղբօր սբ. տաճարիս և Յակոբայ գլխադիր սբ. դամբարանին: Զոր եռափափագ կարօտիւ և ջերմեռանդ սիրով ետ գրել զսա յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և ծնողաց իւրոց, հօրն՝ Ղազարին և մօրն՝ Մարիամին, և մեծ մօրն՝ Ղիմաթին և կողակցին իւրոյ՝ Ալքունին, որ տղա հասակաւ փոխեցաւ առ Քրիստոս, և զաւակաց նոցին և ամենայն արեանառու մերձաւորացն՝ կենդանեաց և հանգուցելոցն: Քրիստոս Աստուածն մեր յորժամ գայցէ ի դատաստան անպատում զօրօք... // Թողցէ զյանցանս տէր Նիկողայոս քահանային և զզարմից նորին. ամէն:

639 Դարձեալ կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս և ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր ի ժամ սբ. պատարագին զտէր Նիկողայոսն, որ ստացաւ զսա յիշատակ յեկեղեցի վասն փրկութեան հոգւոյ իւրոյ: Ընդ սմա և յիշել աղաչեմ զհոգեւոր ծնողն՝ զՇահումն, որ իբրեւ զհարազատ որդի կու խնամէ Աստուած զիւր մեղք թողու. ամէն: Զի թէ միով ողորմայիւ յիշէք դուք զսոսա ողորմութեան և արքայութեան արժանի լինիք. ամէն:

Եւ արդ՝ գրեցաւ սա ի մայրաքաղաքս ի սբ. Երուսաղէմ, ընդ հովանեաւ Յակոբայ Տեառնեղբօր երկնանման սբ. աթոռին, և Յակոբայ առաքելոյ գլխադիր սբ. դամբարանին, որ ցանկալի է հրեշտակաց և բարեխօս վասն հայկազան սեռի և առաւել վասն ստացողի սորին, և այլ սբ. աստուածահոտ տնօրինակւանացն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ: Ձեռամբ սկերեա և մեղապարտ մեղօք հարստացեալ և յառաքինութեանց աղքատացեալ Թումայ երիցոյ Բաղէշացոյ, որ զանունս միայն ունիւմ և զգործս ոչ: Արդ՝ գրեցաւ սա յամի հազարերորդի ընդ նմին զճ-որդի միակ յորե-

³⁷ Հ. Տաշլանը նշում է, որ անունը չի գրված և մի քանի տող դատարկ է թողնված:

լինի և Թ (1659) նմին յաւելորդի գալստեան կենարարին մերոյ, և ըստ խոսորովային թըւոյ հայկազանցս քսաներորդ և երկրորդ յորելինի, և ի նմա Զ-երորդ աւելորդի (1657), ի հայրապետութեան ամենայն Հայոց. որ ի սբ. էջմիածին տեառն Յակոբայ Զուղայեցւոյ, և տանն Կիլիկեցւոց տեառն Թորոսի, և ի թագաւորութեան Իսմայելացւոց սուլտան Մէնմէաիւն, և յառաջնորդութեան սբ. ուխտիս բարձրագոյն աթոռոյս Երուսաղէմայ տեառն Աստուածաւորոյ խստակրօն հայրապետի, յորում ժամանակի առաւել զօրացան չարաճճիկ ազգն յունաց ի վերայ անմեղ ազգիս Հայոց, և ազգ և ազգ խորհուրդ չարութեան ի մէջ առին և արեամբք ևս ի գլուխ հանին, կարծելով թէ ոչ գոյ Աստուած ի մէջ մեր. բայց նա որ յամենայնի կարողն է և Տէր՝ ոչ իսպառ թողացոյց կոխան առնել զմեզ թշնամեաց մերոց, թէպէտ և առ ժամանակ մի զկեցցոյց զմեզ: Բայց զկեցցուցանողսն զայնոսիկ էարկ ի ներքոյ յաւիտենական ամօթոյ, զոր փոքր ի շատէ ճառեցից զվտանգ աղետի մերոյ ի ձեռաց չար ազգիս, որ ոչ թէ ալլազգաբար դրամի և փողի հակառակեն, այլ հանգոյն կռապաշտից հաւատոյ թշնամի եղեալ զմեր հոգոյ տուն կամեցան յափշտակել ի մէջ, զի ունէին զմեղ-մեխ խորհուրդս իրեանց ծածկեալ յառաջագոյն ժամանակաց. և յանցեալ ամիս փոքր ինչ յայտնեցին, ի ժամ բխման սբ. լուսոյն, զալով ամբոխեալ մտօք, և վրդափումն արարեալ ի մէջ խառնիճաղանճին, որ և զծերունի երիցս երանեալ հայրապետս մեր առ ոտին ձգեալ քայքայեցին, և զթագն ի գլխոյն փայտիւ ընկեցին, և կալեալ ի վարսիցն երես ի քարշ կոփանօք տալնցեցին և նա ամենայնի տանելով վասն Աստուծոյ ոչ եղև վրէժխնդիր և ոչ եթող այլոց լինել: Վասն որոյ և կայեն պատրիկն հոռոմոց, որ առիթ էր այս չարեացս, տեսեալ զմիամտութիւն ազգիս անտէր և ամայի կարծելով, սկսաւ փոքր առ փոքր ձեռն արկանել ի վիճակս Հայոց: Եւ այսպիսի չար մտօք ելեալ գնաց ի Կոստանդնուպօլիս և գտեալ զհոմանիս չարութեան իւրոյ, և նոքօք զանուն թագաւորին աղճատելով, սուտ խէթիշէրիֆ մի յայտնեալ, յորում միջի գիրեանց ձեռին լեալ լզվանք և զվիճակքն մեր և զՀապաշ ազգին, զամենայն գրեալ էին ըստ իրեանց չար մտացն, ոչ ոք ի թագաւորական դրանցն գիտելով զայն: Եւ եկեալ աստ սուտ հրամանաւն յափշտակեաց զվիճակսն Հաքաշիցն, և ձեռն արկեալ ի վիճակս Հայոց:

Նախ զՍ. Յակոբ կամեցաւ յափշտակել. վասն որոյ և ծերունի սբ. հայրապետն մեր սթափեալ ի տկարութենէ և յոգի եկեալ իմացաւ, զի վճարեալ էր չարութիւն նոցա առ մեզ: Եւ նորին աղագաւ ելեալ ի սբ. աթոռոյս և դրանէ ի դուռն շրջելով ծանուցանէր ամենեցուն զաղէտ վրտանգի ազգիս մերոյ, զի զրկելոց էին ի փառաւորագոյն աթոռոյս: Եւ այնպէս աղաղակելով եհաս ի մեծահանդէս քաղաքն յԿոստանուպօլ: Եւ անտանօր գտեալ զերամս քրիստո[ն]էից զմերս Հայոց, և ծանոյց ամենեցուն զեկեալ փորձութիւնսն: Որով սկսան ամենեքեան հոգալ և ցաւել և ոչ գիտէին թէ զինչ արասցեն:

Ապա ի խնամոցն Աստուծոյ ազգեցութենէն, անկաւ ի սիրտ նոցա զվասն երիցս երանեալ/առն Աստուծոյ տէր Եղիազար վարդապետին, որ էր այլ խորհրդական և հանճարեղ, գաւառաւ Հոռմկլայեցի, վարժեալ առ-

ոտս տեառն Յովանէսի Շնոնշեցոյ, վարժապետի սրբասնեալ հայրապետիս մերոյ տեառն Աստուածատրոյ, ի միում հրահանգի սնեալ համշիրակ աշակերտք. և սա կալեալ զաթոռակալութիւն տեառնեղբօրն, և նա առաջնորդ եղեալ Արղնոյ Բարձրահայեաց Ս. Աստուածածնին յորշորջեալ տեղեացն, և այժմ վասն նորին պակասութեան գնացեալ Կոստանդինուպօլիս, և հոգացեալ զամենայն հոգս իւր դառնալսց էր անդրէն: Բայց վասն վերոյ գրեալ փորձութեանցն վերոյհասեւելոցն սր. աթոռոյս ամենայն ազգս միաբանութեամբ և կամօք Աստուածատրոյ, սոյն աթոռիս առաջնորդի, ի մէջ բերեալ զվերոյստացեալ Եղիազար վարդապետն, և ոչ իւր կամաւ, այլ ի հարկէ յանձնեցին ի նա զգործ վէճիութեան սբ. աթոռոյս, զի թերեւ վասն փորձութեանս ևս հոգասցէ փրկութիւնս: Որ և իսկապէս քաջասրտեալ և գօտէպնդեալ, ի ժամանակս տասնեկի ամսոց և յաւուրս Ե (5) և Զ (6) վաղիրաց. և ի դէմս բռնաւորաց ճակատ առ ճակատ ընդ յունաց ազգին խազմ արարեալ և ընդդիմաբանէր ընդդէմ լեզուադարութեան նոցին: Եւ իբրեւ յաճախեաց ժամանակն գիր աղաղակի առաքեալ առ Հայոց ազգս, որ յԱմիք և յԱրգրուս, և յայլ քաղաքս, զի թէ գրուցէ ուրուք օգնութիւն և ձեռնտրութիւն ինչ, հասուցեն ինքեան:

Վասն որոյ ամենեքեան ջերմաջերմ սիրով փութացան յօգնութիւն, ոմանք անձամբ անձին գնացին, որպէս Վանեցի խոճայ Բճիճաճէ, և ոմանք զհայրենական գանձս բացեալ զտին զի վաղեմի թագաւորաց տուեալ հրամանսն առ մեզ, զի սեպհական լիցին վիճակքս մեր: Զոր այնոյ յոյժ զօրացեալ սր, հայրն մեր տէր Եղիազար վարդապետն և բացեալ զայնոսիկ ի դիւանս բռնաւորացն և կարեկցոյց այնու զբերանս դատախազիցն ազգին յունաց, և ամենեքեան հաճեալ ընդ հնոյ թագաւորաց հրամանս, և տարեալ ցուցին այժմու մանկահասակ թագաւորիս մերոյ սուրբ Մանուկին: Եւ նա տեսեալ զգիր հրամանի նախնեաց իւրոց, և ինքն ևս երկ[ր]որդեալ հաստատեաց զվիճակքն մեր ի ձեռս մեր. ոչ թէ յորոց այժմ ջանային զբեկ զմեզ, այլ ի ժամանակէ հարց մերոց յափշտակեալ զվիճակս մեր, ընդ բռամբ ածեալ տիրեցաք ամենայնի. զոր կարի վայելու է գրել զամենայն, թէ ոյք են վիճակքն զորս առաք՝ այսինքն զգերապատիւ և զհրաշափառ Մննդեան Սբ. Այրն և զՄսուրն սբ. առ ի մատուցանել զփրկական սբ. պատարագն: Եւ անդանօք կախեցաք ԻԱ (21) կանթեղս և բացաք զվաղուց հետէ փակեալ դուռն ազգիս մերոյ: Եւ ի վերայ գերեզմանին Քրիստոսի Ե (5) կանթեղս, և ի պատանատեղն Քրիստոսի եղաք Բ (2) աշտանակս մոմոյ, և կանթեղ մի և ի մէջ Ս. Յարութեան լեալ ջրհորն մեղ սեպհականեցաք, նաևս զամենայն վիճակս Հաբաշ ազգին, զոր գրելն տաղտկութիւն բերէ լսողացն: Եւ այս ամենայն յաջողումս ի շնորհացն Աստուծոյ պատահեցաւ մեզ, որ զօրացոյց զվերոյգրեալ հայրս մեր զտէր Եղիազար աստուածաբան վարդապետն ի գործս յայս դժուարին, Վասն որոյ և համայն ազգէս սիրեցեալ եղև և ի հարկէ եդին զինքն տեղապահ և փոխանորդ տեառն Աստուածատրոյ սբ. Երուսաղէմայ հայրապետի, և իւրն համշիրակի, զոր և մեք խնդրեմք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ, զի զինքն ընդ երկայն աւուրս արասցէ վասն մեզ ուղիղ վարդապետութեամբ, և զսբ. աթոռս բարով վայելել տացէ ինքեան. ամէն:

Եւ արդ՝ ես անարգս և անպիտանս ի մարդկանէ, ունայնս և թափուրս ի յամենայն բարեգործութեանց, ծոյլս և պղերգս ի յաղօթից և ի թառաբանութենէն Աստուծոյ և ամենայն մեղօք լցեալ Թուայ սուտ և ոչինչ անուն երէց Բաղէշացի, շնորհիւ Տեառն սկսայ զսբ. գիրքս և ողորմութեամբ նորին կատարեցի մեղսամած ձեռօք իմովք:

Եւ աղաչեմ զամենեանդ զմանկունս սբ. եկեղեցւոյ, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ օրինակելով, միով ողորմեայիւ արժան ատենք զմեղաւոր գրիչս հանդերձ ծնողօք իմով՝ մօրս Եթարին և հօրս Քարիմին, նաև զհոգեւոր ծնողն իմ և դուստրիչն՝ զտէր Սահակ քաջ քարտուղարն, որ հանգուցեալ է ի Քրիստոս:

041 Դարձեալ աղաչեմք զհանդիպող սորին, որ լի սրտիւ և բոլոր հաւատով յիշման ար/ժան ատենք զմիաբանս սբ. ուխտիս զհրեշտակագումար երամըս միաբանս սբ. աթոռիս, թէ եպիսկոպոս, թէ վարդապետ, թէ քահանայ, թէ մշակ և թէ այլ ինչ գործավար, որ աստ կան հաւաքեալ, զի մի ամ բոլոր նստա առ ի գրել զգիրս և սոքա ոչ ձանձրացան ի մէնջ, այլ իբրև զհայր և զեղբայր խնամ տանէին ի վերայ անարժանիս. խնդրեմ ի Քրիստոսէ, որ ինչպէս մեք աստ հանգաք ի սգալի սբ. քաղաքս նա իւրեանքն ընդ սրբոցն Աստուծոյ ի վերինն Երուսաղէմ հանգիցեն ի փառս փրկողին:

Եւ աղաչեմ վասն խոշորութեան և սխալանաց գրիս անմեղադիր լինել, զի կար մեր այս էր: Եւ դուք ընկալչիք վարձս ի Քրիստոսէ Աստուծոյն, որ է աւրհնեալ յաւիտեանս, ամէն:

1361

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

ՄՅԶԵՊ, II, № 532

042 Յայսպիսի աւուրս շփոթութեանց ի քանի մի ամաց յետէ, ի մեծն Պօլիս էր Աստուածատուր պատրիարք յԵրուսաղէմ...: ...Եւ այս եղև մօտ յաւուրս Խաչվերացին, ի թուին Հայոց (1659) առեալ յայնժամ Եղիազար զհրովարտակ գնաց յԵրուսաղէմ. և գրաւեաց անդրէն զՍուրբն Յակոբ ի ձեռաց յունաց:

1362

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

ՄՅԶԵՊ, IV, № 1209

Գրիչ՝ Աստուածատուր կրօնաւոր
Վայր՝ Երուսաղէմ

ա

344 Այս են բառք հակիրճ աստուածաշունչ սբ. գրոցն, զոր և գծեալ ձեռամբ անիմաստ կրօնաւոր Աստուածատուրէ³⁸, համառօտաբար ընտրեալ ի շինածւոյն ի յԵրեմիայի վարդապետի, ըստ տարակուսանաց բանա-

³⁸ Ձեռագիրը բաղկացած է երկու մասից. ա. Գիրք պարապմանց, ընթերցանակվել է 1414 թ., Սարգիս Ղրիմեցու կողմից. բ. Գիրք գանձուց, վերջինիս է վերաբերում 1659 թ. Աստուծատուր կրօնավորի հիշատակարանը:

սիրացն: Զի և խնդ[ր]եմ ի սրբասուն ընթերձասիրացդ, զոր հանդիպիք ընթերձեցող զտեսարակս, միով ողորմիւ արժանի արէք գնահատս, զոր բազում վշտի կայաք ի գծել սորին, ի սբ. Երուսաղէմ քաղաքի, ի յարտաքոյ Ս. Յակոբա[յ], զոր խուժադուժ ազգն Յունաց առին ի մեզանէ, վասն մեղաց մերոց: Զինչ և իցէ Աստուած ենք յուսացի: Բայց Աստուած ողորմի ասացէք:

Թվին ՌՃԸ (1659)-ին:

Ք

345

Զգծող սորին տեսարակիս յիշեսչիք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր զԱստուածաբանս կրօնաւորս:

1363

Ն Ո Ր Կ Տ Ա Կ Ա Ր Ա Ն

ՄՅՁԵՊ, VII, № 2313 (1659 թ. առաջ)

Ա

418

Վերջստին նորոգեցաւ սբ. տառս շնորհաւք ամենազարին Աստուծոյ, ի Վասպուրական քաղաքի, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնի, ի վայելումն Յգնանէս բանի սպասաւորի, Թվին ՌՃԸ (1659) ամին:

Ք

Գնորդ՝ Յոնանէս վարդապետ

Ես՝ Յոնանէս վարդապետ, սպասաւոր սբ. Երուսաղէմայ, գնեցի զգիրքս յիշատակ ինձ:

1364

Տ Օ Ն Ա Յ Ո Յ Յ

ՄՅՁԵՊ, 4. Ժ, էջ 508

Գրիչ՝ Եղիա

Վայր՝ Հալապ

Ա

431

Փառք ամենասուրբ Երրորդութեանն Հօր եւ Որդոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն:

Որ ետուր կարողութիւն տկար անձինս իմոյ, հանել յաւարտ զսուրբ մատենիկս, որ կոչի Տօնացոյց, լաւ եւ ընտիր յօրինակէ եւ հաւաքեալ ի մի:

Արդ կատարեալ գրեցաւ սա ի Թուականիս Հայոց ՌՃԸ (1659), ի մայրաքաղաքն Հալապ, որ կոչի Բերիա, ընդ հովանեաւ սուրբ տաճարիս, Սուրբ Աստուածածնին եւ Սուրբ Քառասնիցն, եւ այլ սրբոցս որ աստ կան մեզ ի պահպանութիւն եւ ամենայն քրիստոնէիցն: Զեռամբ մեղաւոր եւ անպիտան Եղիա գրչի, որ զանուն ունիմ եւ զգործս ոչ:

Ի հայրապետութեան Կիլիկեցոց տեառն տէր Խաչատուր կաթողիկոսին, զոր տէր Աստուած պահեսցէ զինքն ընդ երկայն անուրս ի պարծանս մեր եւ յամենայն Հայկազան տոհմիս, ամէն:

Որ եւ ցանկացող եղեւ սմա տէր Աստուածառուր քահանայն, որ մականուամբ Ապղըլայ երէց յորշորշի, եւ ետ դրել ղՏօնացոյցս հալալ ընլից իւրոց, յիշատակ անձին իւրոյ, ղոր Տէր Աստուած մինչեւ ի խորին ծերութիւն հասուցանէ հանդերձ դեռաբոյս որդովք իւրովք, եւ բարով վայելել տացէ, որ է արհնեալ յաւիտեանս, ամէն:

Բ

Արդ պատուիրեմ կարդայ եւ տես,
ղքեղ խրատեմ թէ միտ դընես,
եւ զպատուիրան նորա առնես,
սրտի մտօք զԱստուած սիրես:
ՁՏօնացոյցըս լաւ պահես,
եւ զամենայն տաւն տեսանես,
զժամատեղըն ժիր պահես,
ղօրըն սրբոց տօնիւ պատուես:....
Արդ պաղատիմ լալագին ես,
զղառածեալս գրծողս յիշես,
եւ դու ի Տէր յիշեալ լիցիս,
յորժամ տեսցես փառաք յերկրիս:

1365

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՄՅԶԵՄՍ, I, № 7 (1552 թ.)

Նորոգող՝ Սարգիս վարդապետ

- 11 Արդ՝ նորոգեցայ սբ. Աւետարանս ձեռամբ անարժան Սարգիս վարդապետ ///ցին, որ զանուն միայն ունիմ եւ ոչ զգործս բարութեան, առաջնորդ Մաքինեաց Ս. Աստ||ուածածին, յիշատակ իմոյ եւ իմ ծնողաց, հաւրն՝
- 12 պարոն Միրզամին, եւ մարն՝ պարոն Խաթունին, եւ եղբայր իմ Բաբաուն եւ Շահնազարն եւ տէր Բաղրամն, Ամինաւնց Ասլիպէկն, Աթամպէկն: Դարձեալ յիշեցէք մելիք Ասլաւպէկն, եւ հայրն իմ մելիք Պապէն եւ մայրն իմ՝ Մարիամն, եւ որդիք իմ՝ Նաթիրխան, Միրզամն, եւ դուստրն իմ՝ Գուլգաւէն, եւ կողակիցն՝ Մեհաւն, որ հանգուցեալն է, եւ միւս կողակից Նազլուի: Եւ դարձեալ յիշեցէք մելիք Ասլաւն եւ իւր հարազատ եղբարքն՝ պարոն Ալիւն, պարոն Ադիպէկն եւ իւրեանց զարմն եւ զաւակն արհնեալ լինեն ամենայն ժամ: Դարձեալ կրկին անդամ աղաչեմ զձեզ յիշել ի Տէր անարժանն Սարգիս վարդապետս, որ իւրում փափաքանօք եւ կատարեալ սիրով /// յիշատակ իմ հոգուն /// թիւս ՌՃԸ (1659):

1366

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

ՅԶԶՍ, № 62

Գրիշ՝ Խաչատուր երէց
Վայր՝ Բուզանգիայ

- 130 Փառք...: Շնորհիւ Տեառն յանգ ելեալ կատարեցաւ Սաղմոսարանս հոգելից մարգարէին Դաւթայ, ի քաղաքին Բուզանգիայ, ի դուռն Սրբոյ

— 897 —

Սարգսի զօրավարին, և որդւոյ նորա Մարտիրոսին, ի թվարեութեանս ազբանազեան և արեթական տումարի ՌՃԸ (1659), ձեռամբ Խաչատուր երիցու: Արդ՝ ով աստուածասէր սիրելի և տպագրող ցանկալի և քան դականս պատուականս սբ. հոգւոյն նուագի, բաղձալի բանից մարգարէին Դաւթի, որով ամենայն կեանք մեր սովաւ աւարտի, եթէ խաչ աւրհնի, եթէ եկեղեցի, եւ ամենայն քահանայագործութիւն սաղմոսիւս կատարի: Եւ պատուի բանք մարգարէին Դաւթի՝ ի հրեշտակաց և ի հրեշտակապետաց, նաև ամենայն հաւատացեալ մանկունք եկեղեցւոյ ի բերան ունին զայս նուագս իբրև ըզսալին դիւբադիեցուցիչ մօր ի քիմս ստընդիաց: Եւ որքան յայտնի կարէ կայացանել զգովասանութիւն սորին, այլ որ արբին ի սիրոյ սորին, նա միայն դիտէ ըղճաշակ քաղցրութեան սորին, քանզի սաստիկ աղաւաղեալ թիւրեցաւ բանք սաղմոսիս՝ ի ձեռն գրչաց և անփութութեան, ուսումնասիրաց, և խեղաթիւր բառից, և լեզուաց, և յայլասացիկ սաղմոսաց. և յիբա համարձակաց որ յանձնապատան ի բերան ևս գրեն առանց օրինակի, որպէս և ես: Իսկ ես՝ վատթար և անպտուղս ի բարեաց, աղտեղեալս ի բանսարկունէն Խաչատուր գրիչս ի բազում ամս տենչմամբ տոշորեալ էի ի ուղղաբան Սաղմոսարանի՝ վասն օրինակելոյ, այլ նա որ կատարիչն է խնդրուածաց՝ լցոյց զփափազս իմ, և որոնեալ գտի զփափագելիս իմ զայս. և յոյժ ուրախացայ. և գրեցի օրինակէն այսպէս, որպէս օրինակն էր, լուսաւոր հոգի վարդապետաց վարդապետ մեծն Գրիգոր Կեսարացւոյն սըրբազրածն էր: Արդ՝³⁹

Ք... Ճ... Զ... Զ... Ի...⁴⁰ վարդապետ յիշեցէք, ստացողին սորին:

Գ

Արդ՝ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զտէր Յ. Բ. Ր. Ժ. Ը. Զ. Վ. Ս... Օ. Տ... Գ... Օ. Զ... Դ... Վ... Յ...⁴¹:

Ո՛վ սրբասնունդ մանկունք Սիովնի, որք հանդիպիք այսմ տառիս՝ կարդալով կամ օրինակելով և կամ հարեանցի տեսանելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղթս ձեր զըստացող դրոցս [Մատթէոս]⁴² զալիֆան, և զծնողսն իւր և զամենայն արեան մերձաւորսն, նաև զմեղսասէր գրիչս՝ զԽաչատուր երէցն, հանդերձ նընջեցելովք մերովք. և Աստուած զյիշողդ յիշէ ի միւսանգամ գալստեանն իւր. ամէն:

1367

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Ծ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

ՅԶՎԼ, № 4 (ԺԴ դ.)

Նորոգող՝ Վարդան Բաղիշեցի

26

Յիշել աղաչեմ զեղկելի անձս Վարդան ի յոյսն իմ Քրիստոս, որ զԱստուածաշունչս նորոգեցի բազմամեայ տաժանմամբ. ամէն:

³⁹ Շարունակութիւնը կորած է:

⁴⁰ Եղբայրագիր ծածկագիր Բ=Մ, Ճ=ա, Զ=թ, Զ=է, Զ=ո, Ի=ս, այսինքն՝ Մատթէոս, ինչպես կարդացել է Ա. Սյումեյանը:

⁴¹ Ա. Սյումեյանը կարդացել է ճիշտ. «Մատթէոս վարդապետն»: Անվան համար նշված տառերի հաջորդն է վերջրեն, օրինակ Մ-ի փոխարեն Յ, ա-ի՝ Բ-ը և այսպես, իսկ երկրորդ բառի տառերի համար խառը՝ հաջորդ և նախորդ, օրինակ, Վ-ի փոխարեն Ս-ը, Օ-ի՝ ա և այլն:

⁴² Ձեռագրում ստացողի անունը քերված է:

Վերջին ստացող և զկրկին նորոգող սբ. կտակիս, որ Աստուծոյ շունչ վերածայնի, յիրէն ընկալեալ զանուանակոչութիւն, որ է հին կտակարանքն ԻԴ (24) գիրք պատմագրական և պիտանին, ձեռամբ իմ մեղապարտ Վարդան յոյժ եղկելոյ և թշուառի, պիտակ բանասիրի: Ի վայելումն անձին իմոյ մեղաւորի և ի խրատ անխրատ և անուղղայ գնացից իմոց: Եւ ի յիշատակ վիրաւորեալ և խոցոտեալ հոգւոյ, որ եղև սա գրեալ ի գուռն Ամիրգօլու Ս. Յովանիսին և Ս. Ստեփաննոսին և Սրբոյ ամենաւրհնեալ Աստուածածնին, որ և ընդ հովանեաւ սոցա նորոգեցաւ, ի ժամանակս յոյժ նեղութեանց և վշտաց անթվելեաց, ներքնոց և արտաքնոց բազմադիմի բերմանց կենցաղոյս, յորում անցեալ է սովին վայելչութիւն, որ ըստ հոգոյ և մարմնոյ, և մնացեալ վէճն և վիշտն, յորում տրւողն խաղաղութեանց Քրիստոս տացէ մեզ զիւրն խաղաղութիւն. զայն, զոր խոստացաւ առաքելոցն և փրկեսցէ յամենայն փորձանաց զմեզ. ամէն: Վասն որոյ || յիշել աղաչեմ ի սրբազանիցդ հանգիպողացդ և ընթերցողաց, և ներումն և թողութիւն խնդրել ի Քրիստոսէ անկշիռ և անհամար մեղաց իմոց: Այլ և զըստ հոգոյ ծնողն իմ՝ զԽաչատուր անյաղթ պուտտոսն և փիլիսոփոսն Հայոց, զհայրն իմ որ բազում երկամբ ծնաւ զիս վերստին ի յոյսն իմ կենդանի Քրիստոս և զծնողսն իւր, տացէ սոցա Քրիստոս Աստուած իմ զերանալէտ կեանքն և զերկնից արքայութիւնն և զողորմութիւն, ամէն: Ըստ սոյն և զծնողսն իմ ըստ մարմնոյ, հՀայրն իմ՝ զԵղիայ և զմայրն՝ Ռաբիայ, և զեղբարսն իմ՝ զՂաբիայան հանգուցեալն, և զԽաչատուրն և Խօշտապարն, մերձաւորսն՝ զկենդանիս և զհանգուցեալս, և զամենայն երախտաւորսն. ամէն: Եւ արդ՝ մի ոք հեռացուցէ զսայ ի դրանէ Լըմայ անապատի Ս. Գէորգայ զօրավարին, այլ կացցէ անդ անջինջ մինչև յաւիտեան:

Նորոգեցաւ ի մայրաքաղաքս Բաղէշ, ի վանքս Ամիրգօլայ: Եւ կէս գրեցաւ ձեռամբ Տէր Գրիգոր քահանայի և զնա յիշեսցէ Տէր ի բարի, ե յողորմութիւն, և այլն ձեռամբս իմով աւարտեցաւ բաղում տաժանմամբ ի թվին ՌՃԸ (1659), ի հայրապետութեան տեառն Յակօբայ սրբազան մարութիւն հայրապետի: Յիշեցէք զմեզ ի սբ. հայցուածս ձեր, ո՛վ սբ. հարք և դիտապետք, և դուք յիշէք յանբաւ գթութիւն Քրիստոսի. ամէն և եղիցի:

Ես՝ Վարդան վարդապետս Բաղիշեցի, աշակերտ տեառն Խաչատուր վարդապետի, ետու զսբ. Աստուածաշունչս, որ է ԻԴ (24) գիրք բովանդակ՝ պատգամականն⁴³ և պիտանին, մինչև ի Սաղմոսն Դաւթի. այլ և ընդ սմին խաչ մի ոսկէզօծ և ականակուռ ձեռամբ իմով ի դուռն Լմայ անապատին՝ Սրբոյն Գէորգայ զօրավարին, յիշատակ հոգոյ իմոյ և ծնողացն՝ Եղիային և Ղաբիային, և եղբարց Ղաբիայանին, Խաչատուրին, Խօշտապարին և ամենայն արեան մերձաւորաց, նաև ուսուցչին իմոյ և հոգեւոր երկամբք ծնողի՝ մեծի թաքունոյն Խաչատուրոյս և ամենայն երախտաւորաց և բարեբարաց. նաև աշակերտին իմոյ Աբրահամ վարդապետին: Վասն որոյ ժտիմ մաղթելով ի ժրաջան ընթերցողացդ և ի սրբասէր աղօթողացդ յիշել ի միտս բարիս և յաղերսս պատկանաւորս զըստացողս սորա և

⁴³ Հիշատակարանի սկզբի մասում այս բառի փոխարեն գրված է «պատմագրական»:

զընծայօզս ի դուռն Սրբոյ Գէորգայ զօրավարին ի Լիմն կոչեցեալ անապատի, զՎարդան /// և զծնողսն և զվերոյիշեալ առ հասարակ. ամէն:

1368

ՏՕՆԱՅՈՅՑ, ԽԱԶՏԵՏՐ, ՊԱՐԶԱՏՈՒՄԱՐ

ԿՑԶԶՎ, Մ 57

Գրիշ՝ Միքայէլ Երզնկացի
Վայր՝ Պոնտոս

ա

91

Փառք..., որ ետ կարողութիւն նուաստ և տառապեալ անձին իմոյ Միքայէլ էրէց գրչի Երզնկացոյ հասանել ի յաւարտ Տանացուցիս և Խազատետրիս և Պարզատումարիս և այլ քաղցրաբարբառ երգոցս, ի լաւ և յընտիր արինակէ, ի թլականութեան Հայոց հազար և Ճ և Ը (1659) ամին, ի հայրապետութեան Հայոց տեառն Յակոբ սրբազան կաթողիկոսի և թագաւորութեան Տաճկաց սուլթան Մահմատին և առաջնորդութեան քաղաքիս Յովանէս վարդապետի և դիտապետի: Արդ՝ գրեցաւ գիրս ձեռամբ Միքայէլ անարժան իրիցու ի թագաւորանիստ քաղաքս Պոնտոս, որ Տրապէս յորշորշի, ընդ հովանեաւ մաւրս Զարխափաի անուն և ծնողի իւրոյ Սրբոյ Աստուածածնի, և Սրբոյն Յակոբայ հայրապետին, և Սրբոյ Նիկողայոս Սքանչեւագործի և այլ ամենայն սրբոցն, որ աստ կան հաւաքեալ, ի վայելումն Սաֆար սարկաւազի, որ ետ գրել յաւժար կամաւք և եռափափաք] սրտիս յիշատակ իւրն և իւր բարի ծնաւդացն և նորահաս որդոցն իւրոց և ամենայն արեան մերձաւորաց իւրոց. ամէն: Արդ՝ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ դասք քահանայից և մանկունք սբ. եկեղեցոյ, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ արինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ աղաւթս ձեր զհոգևոր ուսուցիչն իմ զՄովսէս վարդապետն, որ զգիրս ուսոյց մեզ. անմեղադիր լերուք սղալանաց և խոշորութեան գրիս, զի կար մեր այս էր: Ո՛վ եղբայրք, զծաղիկն ի վարպետաց ոչ եմ հանեալ, այլ ըստ իմ մտացս արարի, <արարի>, թողութիւն շնորհեցէք և զմեղաւորս ի յաղաւթս ձեր յիշեցէք և դուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ, որ է արհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

բ

Եւ զմեղաւք զառածեալ Միքայէլ երէցս յիշեցէք և դուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ ամէն:

գ

* * * * *
Որք ընթեռնուք սիրով սրտի,
Յիշման առնէք ըզմեզ արժանի,
ԶՄիքայէլ երէցս Երզնկացի
Մարմնով՝ ցաւաւք, մեղաւք ի լի,
Որ ես յիշման չեմ արժանի:

1369

Հ Ա Ի Ա Ք Ա Մ Ո Ի Պ Ա Տ Մ Ո Ի Թ Ե Ա Ն Յ

ՈՅՁՄՎ, № 574

- 8 ԹՎին ՌՃԸ (1659) պատրիարք Լզև ալր Մարտիրոս վարդապետն և հՀան նուիրակ Աստուածատուր վարդապետն և Յոճան Լպիսկոպոս յերկիրն Գաղատիոյ և Կեսարիս[յ] մինչև ի Կաֆան և Ուռումելի. և էին այնմիկ քահանայքն՝ տէր Յակոբ, որ է ուսումնասէր և աղքատասէր, և է կատարեալ վարդապետ եպիսկոպոս և որբոց հայր, որ բազում վարձս ունի և ոչ ոք գիտէ ի մարդկանէ, Աստուած ընդունելի արասցէ. և է բնութեամբ հեղ և խոնարհ, աստուածասէր և մարդասէր, իբրև Աբրահամու նման, որ ասէ Պօղոս թէ հարազատ որդի զնմանութիւն հօրն կու բերէ...:

1370

Գ Ա Ն Ձ Ա Ր Ա Ն

ՅՁԱՐ, № 239 (1460 թ.)

Նորոգող՝ Յարութիւն երէց
վայր՝ Քաղատիայ

- 1094 Ի ԹՎին ՌՃԸ (1659) վերստին նորոգեցաւ Գանգս, ձեռամբ սուտանուն Յարութիւն էրէց[ի], ի մայրսքաղաք Քաղատիոյ, ի յառաջնորդութեան Մինաս վարդապետ[ի]: Յիշեցէք ի սբ. յաղօթս ձեր զանաժառն տէր Յարութիւնս, // իւր Աստուած զձեզ յիշէ իւր միսանգամ գալուստն. ամէն:

1371

Ճ Ա Շ Ո Յ

ՏՎՐԱՎՋ, № 214

Գրիշ՝ Յակոբ
վայր՝ Մարունան

- 265 Փառք...: Աստանօր սկընաւորեալ աստուածային և հոգեկիր գանձս
266 եկեղեցոյ, ընթերցմունքս // բովանդակ տարւոյն, որ ունի շարադրեալ յինքեան զամենայն տօնս տէրունականաց, նաև զյիշատակս սրբոցն զառաջնոցն, զնախահարցն սրբոց, և զմարգարէիցն հոգեկիրից, զառաքելոցն սրբազանից, զհայրապետացն ուղղափառաց, մարտիրոսացն քաջամարտից, և զթագաւորացն բարեպաշտից, զվարդապետաց հոգիացելոց, և միանձնից ի ճգնաւորաց, զգորավարացն քաջաց, և զսբ. կանանցն պարկեշտից, այլ և կայ ի սմա գրեալ ընթերցմունք սբ. Քառասնորդացն պահոց՝ սահմանեալն ի սբ. առաքելոյն Յակոբայ յեղբօրէն Տեառն ըստ մարմնոյ, և ի քաջ ախոյանէն Կիւրդի հայրապետէն Սրուսաղէմի, այլ և Գործք առաքելոցն հանգերց եւթն թղթովքն կաթուղիկեաց, և չորս գլուխ Աւետարանան, և Դաւթեան սաղմոսարանացն, չորս ընթեռնումն ի Քառասնորդաց աւուրն ի սբ. յարութեան Քրիստոսի, և զբովանդակ չորեքտասան թուղթսն Պօղոսի, և աստուածաբան մարգարէին Նսայեայ, զոր միշտ յօրինեալ կայ միով նշանաւ: Սկսեալ յաւուր ծննդեան Քրիստոսի

անմոլար գնացիւք բոլոր տարւոյն մինչև գայ հասանէ ի նոյն օր ծննդեան Փրկչին, զի հեշտութեամբ և դիւրեաւ տօնեն ուղղափառ մանկունք եկեղեցւոյ և ամենայն հաւատացեալք:

[Եւ] որ ասեալ զայսպիսի դանձն ստտուածային և պայծառ լուսով, հաւատարիմ ծառայն Աստուծոյ պարոն Զէյնին, որ շերմեռանդ սրտիւ ցանկացող և զև որ. տառիս, ի խնդիր և լեալ յայսմ համբարեալ զանձիս և լուսափայլ անգին մարգարտիս, անուշահոտ մանուշակիս և վարդափթիթ բուրաստանիս, և ետ գծագրել զսա ի հալալ և արդար վաստակոց իւրոց, յիշատակ հոգոյ իւրոյ, և ծնողաց իւրոց, և ամենայն արեան մերձատրաց, կենդանեաց և մեռելոց, որ ամենայն ընդ երկայն աւուրս արասցէ. ամէն:

Արդ՝ եղև գրաւ հոգիաբուխ մատենիս ի թվականիս Հայոց ՌՃ և Ը (1659) ամի, ի յերկիրս Պարսից, ի մայրաքաղաքս Ասպահան, և յետկոյս Նոր Զուլայ, ի գեօղն որ կոչի Մարունան: Բայց եղև սկիզբն զրոցս ի գեօղն որ կոչի Թօրասկան, յետկոյս Նարնդալային, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին, և եղև վերջ դրոյս ի գեօղս Մարունան, ընդ հովանեաւ Ամենափրկչին, ի թագաւորութեանն Պարսից փոքրիկ շահ՝ Ապասին, և ի հայրապետութեան մերոյ հայկազեան ազդիս տեառն Յակոբայ խարազնագեաց կաթողիկոսի, և ի արքեպիսկոպոսութեանն Նոր Սեւանու տեառն Սանակայ, և տեառն Դաւթի առաջնորդ Նոր Զուլայու, զոր տէր Աստուած հաստատուն պահեսցէ զսոսա ընդ այլ հարբքն և եղբար[ք]ն, և յետ աստեացս ընդ սբ. հայրապետն դասեսցէ. ամէն:

Եւ արդ՝ ես անարժանս արժանաւորաց, մեղաւորս անմեղաց... տառապեալ Յակոբս, քանզի ոչ էի կարող և արժան այսմ սբ. արուեստի կատարման սբ. գրոյս, սակայն առատ շնորհքն Քրիստոսի կատարեցաւ, թողութիւն շնորհեցէք անկարողութեանս: Աղաչեմ զհանդիպողսդ սբ. գրոյս, հարք իմ և եղբարք. համբուրեմ զգարշապարս ոտից ձերոց, յիշեցէք ի մաքրափայլ և ի գերապայծառ յաղօթս ձեր, զգեղեցիկ... զպարոն Զէյնին. քանզի լուեալ էր սա յաստուածաշունչ զրոց մարգարէականաց, թէ «Երանի...», որ շերմեռանդ սիրով և աներկմտօք և զուարթ սրտիւ ետ կատարել զսբ. տառս բարի յիշատակ: Զի էին պատուաւոր արքս այսոքիկ պարոն Զէյնին, և մեծ եղբայրն՝ պարոն Հովսէփ, ազգաւ ուղղափառ Յակոբիք, որ կոչի Յեաղուպի, զի էին արք պատուականք և թարգման, և քալամաշի ընկիւղ, Ֆռանդաց առաջի թագաւորին, Պարսից փոքր շահ Ապասին, որ Աստուած ընդ երկայն աւուրս արասցէ. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՍ. Գրիգոր յեկեղեցոյ քահանայն՝ զտէր Սարգիսն, որ բարի պատճառ եղև զսբ. տառիս... Եւս առաւել յիշեցէք երեսփոխան և խնամատար եկեղեցոյս Ս. Գրիգորի զպարոն Աւետիկն, որ Աստուած ընդ երկան աւուրս պահեսցէ: Կրկին անգամ յիշեցէք ի Քրիստոս այսմ արհեստի, որ շնորհօք տեառն կեամք յայսմ ժամանակի, նախ՝ զտէր Աստուածատուրն, երկրորդ՝ զՅովհաննէսն, երրորդ՝ զՄարկոսն, չորրորդ՝ զՅարութիւնն, հինգերորդ՝ զՅովսէփն, վեցերորդ՝ տառապեալ Յակոբս...:

Յիշեցէք զվարպետն իմ զարհուստ գրչութեանս զԱստուածատուր քահանայն, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոս Աստուած և զմարմնաւոր ծնողսրն իմ՝ զԵվազն և զՄարգարիտըն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զԱստուածատուր նորընծայ քահանայն, որ զսր. մատեանս ծաղկեաց և սլալծառացոյց. Աստուած առաւել շնորհաց արժանս առնէ:

1372

Մ Ա Ղ Կ Ա Գ Ի Ր Ք

ՏԵՐԱՎՋ. № 439

Գրիշ՝ Դաւիթ Բանանայ
Վայր՝ Սուրաթ-Բանդար

ա

681 Փառք...: Գրեցաւ Մաղկայգիրքս ձեռամբ սուտանուն Դաւիթ քահանայիս, ըստացող սր. գրոցիս Սարգիսն, որ մականունն կոչի Ղաուշայ, և զհայրն իւր՝ Աւետիսն և զմայրն՝ Դովաթխաբունն. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք Ղաուշէն և զեղբարքն իւր՝ Պալիադաջանն, Խոռմբջանն, Յակոբջանն, Աւփալթէկ[ն], Էլչիքէկն, յիշեցէք...: Դարձեալ յիշեցէք Ղաուշէն, և կողակիցն՝ Խաթունն, և որդին իւր՝ Ալէֆսանն, և դուստրն իւր՝ Լէլիսանն, ուր որդիքն՝ Յակոբջանն, Էլէֆսանն, և որդիք Սարգիսն յիշեցէք...:

[Գ]րեցաւ թվին ՌՃԸ (1659)-ումն ի քաղաքն Սուրաթումն, որ կոչի Բանդար, ի վայելումն պարոն Ղաուշէ, որ մականունն Սարգիս կոչէ և արեան մերձաւորացն ամենայնի:

բ

Յիշատակ է Էլէֆսանին. ամէն: Օ՛վ կարդայ կամ օրէնական ըզմեղ յիշել բաւէն: Թողութիւն շնորհեայ զմեզ, զի կայր մեր այս է: Յիշատակ է Ղաուշէ որ մականունն Սարգիս կոչէ. և հօրն, և մօրն, և եղբարցն, և քեռքըն ամենեցուն. ամէն: Թվին ՌՃԸ (1659) դրվեցաւ Սուրաթ-Բանդարումն:

գ

Սարգսին, և իւր որդի Էլէֆսանին, և իւր դուստր Լէլիսանին ևս առայժմ իւր ծնողացն՝ Ավետիսին, ևս իւր ծնողաց Դովաթխանումն, և իւր կողակից Խաթունին, և մեռելոցն իւր և կենդանոցն. ամէն:

1373

Մ Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

Ջմառ, № 577

Գրիշ՝ Աւետիս
Վայր՝ Աւրնդանց

186

Փառք..., որ ետ կարողութիւն անարժան և անիմաստ գրչիս Աւետիսի հասանել յաւարտ աստուածախաւս և լուսազարդ տառիս կոչեցեալ Սաղ-

մոսարան, ի թւականիս հայիս ՌՃԸ (1659) ամին, ի դառն և ի նեղ ժամանակիս յորում նեղիմք ի հարկապահանջութենէ անօրինաց, քանդի ևս քան դևս սաստկանա բռնութիւն և նեղութիւն ի վերայ աշխարհիս, ևս առաւել աւելիս Հայոց, վասն ծովացեալ մեղաց մերոց: Արդ՝ որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ սուրինակելով, զաւելորդն բառնայք և զպակասութիւն ընուք և խոշորութեանց և սխալանացս անմեղադիր լերուք, դի կար մեր այս էր: Վասն որոյ] երեսս ի դետին դնելով աղաչեմ զմանկունսդ սբ. եկեղեցւոյ, զի լի սրտիւ և բոլոր հաւատով Աստուած ողորմի ասացէք անարժան գծողիս Աւետիսի, և ծնողաց իմոց, և ամենայն ազգականաց իմոց. ամէն:

Շնորհիւ Տեառն սկսա և ողորմութեամբ նորին կատարեցի զսբ. գիրքըս, որ կոչի Սաղմոսարան ի յերկիրս Մայեկաց, ի գեօղս որ կոչի Աւրնդանց, ընդ հովանեաւ սբ. երեք խորանացս՝ Ս. Պարոտի և Պօղոսի և Ս. Գէորգա[յ] զօրավարին, սր է արեւելեան կուսէ հանդէպ Ապարանից Ս. Նշանին:

Արդ՝ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ հարք և եղբարք իմ, յիշեցէք ի Քրիստոս ըղտէր Գալուստն և Աստուած ողորմի ասացէք նմա, որ ստացաւ զՍաղմոսարանս ի հալալ վաստակոց իւրոց ի վայելումն անձին իւրոյ և յիշատակ ծնողաց իւրոց, հաւրն՝ Աստուծոյն և մաւր Մարգարտին, և եղբօրն՝ Յուսեփին և կողակցին՝ Խաթունին. լի սրտիւ և բոլոր հաւատով ասացէք Աստուած ողորմի...:

1374

Ա Ի Ե Տ Ա Կ Ա Ր Ա Ն

ՅԶՄՆՍ. № 2

Գրիչ՝ Ղուկաս Երէց
Վայր՝ Մըսուց

ա

00 Գրեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ անարժան Ղուկաս իրիցու, թվին ՌՃ և ութ (1659), ի շէնս որ կոչի Մըսուց, աղաչեմ յիշել ի Տէր:

բ

01 Զարժանագով զարհին Գուրբան
Զտէր Խաչատուր այր սրբազան,
Յաղաթս առնել զնա յիշման,
Արժան վարկջիք դուք միաբան,
Որք տեսանէք զայս բուրաստան,
Զծաղկափթիթ տեսան անդաստան,
Որ ստացաւ անձին սփոփան,
Եւ յիշատակ իւր յաւիտեան,
Եւ ծնողացն իւրոց համայն,
Սա յիշատակ միշտ անխափան:

1375

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

ՅԶՄՆՍ, № 12

Դրիշ՝ Ըստեփանոս երէց

Վայր՝ Աստվանան

ա

97

... որոյ աղօթիքն ողորմեսցի Քրիստոս Աստուած ստացողի գրոցս խօշայ Նազարին և կողակցին՝ Խաթուշանին և որդոցն՝ պարոն Սաֆրազին, էլիագին, Վաթանին, և եղբօրն՝ խաւջայ Սաֆարին, և գծողի տառիս, կարողացողաց:

բ

... որ ողորմի Քրիստոս Աստուած ստացողի գրոցս՝ խաւջայ Սաֆրազին և կողակցին՝ Յուդիդէ Դուլնաբաթին և որդոցն՝ պարոն Վաթանին, Մէլիֆաղային, դատերն՝ Մամին:

գ

... ստացողի գրոցս խօշայ [յ] Նազարին և կողակցին՝ Խաթուշանին, որդոցն՝ պարոն Սաֆրազին, էլիագին, Վաթանին, և ծնողացն՝ խօշայ Լաչիկին, Մամին և Ըստեփանոս գծողիս:

դ

98

... Արդ՝ դայս լուեալ և տեսեալ սլարոն և խաւջայ Վաթանն ցանկացաւ եղեալ աստուածային տառէս այս և ի բարեխաւսութիւն սրբոցս ապաւինեալ, որ հաւաքեալ կան ի սմա, ի միտ առեալ զբանն Յաւայեա, որ ասէ. «Ծրանի...»: Եւ ետ [գր]ել ղԱյսմաւուրս և պատմութիւն սրբոցս, որ հաւաքեալ [կան] ի սմա, յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնաւդացն իւրոց՝ պարոնաց սլարոն և իշխանաց իշխան խաւջայ Սաֆրազի, և եղարացն՝ խաւջայ [յ] էլիագին, խաւջայ Յէկագին, Վաթանին և ծնողացն իւրեանց՝ խաւջայ Նազարին և պապուն՝ խաւջայ [յ] Լաչիկին, Մամին և որդոյն՝ Սաֆրազին, նորաբողոք Մէլիֆաղային և մօրն՝ Դուլնաբաթին:

Արդ՝ յիշեցէք... խօշայ Սաֆրազին, և կողակցին իւրոյ՝ Յուդիդէ, և ամենայն արեան մերձաւորացն՝ կենդանեացն և հանգուցելոցն, և յիշողքդ յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ...:

Արդ՝ գրեցաւ տառս ի Շաւշ քաղաքն, Աստվանան, ընդ հովանեալ Ս. Յովանիսի, որ աստ կան բազում նշխարք սրբոց. ձեռամբ անարժան և անպիտան, հոգ և մոխիր Ըստեփանոս երիցի: Շնորհիւ Տեառն և ողորմութեամբ նորին, աւարտեցի զգիրքս զայս, ի թուականիս Հայոց ՌՃ և Ը (1659) ամին, ի թագաւորութեան Պարսից շահ Ապասին, և ի հայրապետութեան տեառն էլմիածնայ Յակոբ կաթողիկոսին, և մեր գեաւդիս Զուլայայ՝ Դաւիթ արքեպիսկոպոսի և առաջնորդի: Այլ արարէք գծող տառիս Ըստեփանոս էրէցս և զիմ ծնաւ[դ]քս՝ զտէր Մաւթիբոսն և զԹանկն, արժանի վասն միոյ Տէր ողորմի: Եւ դարձեալ աղա[չեմ] զձեզ, զի անխափան կատարէք զվկայութիւն սբ. մարտիրոսացս՝ կարդալով[ի] զյիշատակ վկայութեան յիւրաքանչիւր յաւուր տաւնի, զի վասն այն է յարմարած համառաւո և կարճաբան, զի մի ոք ձանձրացի: Այլ ամառն և

107

աշուն, ձմեռն և գարուն, անձանձրոյթ կարողայք, և ընկալիք ի սր. վկա. յիցս և ի Քրիստոսէ փսիսարէնն:

Արդ՝ աղաչեմ զամենեւեան, որք հանդիպիք սմա՝ կարգալով կամ տարինակելով, զաւելն բառնայք և զՅԵՍՈՒՆ լնութ, և խոշորութեան և սխալանացս տնմեղադիր լերութ, վասն Աստուծոյ, յի կար մեր այս Լր:

Դարձեալ յերեսս տնկեալ աղաչեմ՝ դձեղ քահանայքդ և ոտմիկ ժողովուրտդ, որք ընթեռնութ զսա ուղիղ հաւատով և լի սրտի և բեր[ան]ով ողորմի ասէք ստացողի տառիս, պարոն խաւշայ Վաթանին և կողակցին իւրոյ՝ Թանկխաթունին, և որդոցն՝ Դերգորին, Սարփրազին, Նազ[ա]րին, Ղազ[ա]րին և դստերն՝ ///

1376

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՅԶՄՆՍ, № 106

Գրիշ՝ Ալիքսան

443

Ի մահտարածամ յաւուրըս կոչման,
Ես ևմ վարանման, խեղճ և լալական,
Ոչինչս Ալիքսան՝ զրողս՝ մեղական,
Ձէ արժան գերիս անուանակոչութեան:

443

Այլ դձեղ աղաչեմ, ով դասք լոյսերամ,
Զմեղսաներկս յիշել ի սր. հայր մեղան,
Որ է արհնեալ յաւիտեանս. ամէն
Թվին ՌՃԸ (1659):

1377

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ն. Միքայելյան, «Էջմիածին», 1963 թ., Թ—Ժ, № 198 (ԺԳ—ԺԵ դ.)

Հետ. ստացող՝ Նանիկ

ա

61 Վերջին ըստացող սր. Աւետարանիս յիշեսցէք զտառապեալ աղախին զՆանիկս, որ հալալ արգեա[ն]ի իմոյ գնեցի սր. Աւետարանս, յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց, հաւրն իմոյ՝ Քրիստոսայտութին և մաւրն իմոյ՝ Սալմին, որ առ Աստուած փոխեցան, և յեղբայր իմ զՅովանէսն, և զաւակն իմ՝ զԴերգորն, զոր տղայ հասակ[աւ] ի Քրիստոս փոխեցաւ, և նորայհասակ որդիս իմ զԽաչատուրն սարկաւագն, և նորայբոխոջ Պետրոսն: ...

Ի Թվին ՌՃԸ (1659). ամէն:

F

Դարձեալ կրկին անգամ յիշեսցէք Քրիստոսայտուրն և իւր կողայկիցն՝ Սալմին, և իւր որդին՝ Յովանէսն, և իւր կողայկիցն՝ Խաթուն, և իւր որդին՝ Այվազն և Հայրապետն⁴⁴: Կամ կարգալով կամ արինակելով Աստուած ողորմի ասէք, ողորմի Աստուած ձեզ ի գա[լս]տեան իւր. ամէն:

⁴⁴ Տպված «Հայրապետն» ձեռնագիր:

1373

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Ն. Միքայելյան, «Էջմիածին», 2—է, 1971, № 270: տե՛ս նաև «ՀԱ», 1947 թ., էջ 474, № 2, Ա. Ախլոյաճյան, Պատմութիւն եւրոկիոյ Հայոց, էջ 1590—1591

Գրիշ՝ Պետրոս դպիր
Վայր՝ Զիւլայ

93 Փառք... Գրեցաւ սբ. Աւետարանըս թվին ՌՃ և ութին (1659), ի գիւղաքաղաքն 'ձիւլայ, ի դուռն Ս. Յովնէայ: Արդ՝ աղաչեմ սբ. հանդիպողքդ տեսութեամբ կարդալով կամ սարինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զանպիտան մեղաւք լցեալ Պետրոս անուն դպիրս, որ անուամբս եմ կոչեցեալ և դործովս ևմ հեռացեալ:

Դարձեալ յիշեցէք ի յաղաթս ձեր, զծնաւդս իմ զտէր Խաչատուր քահանայն և զմայրն իմ՝ զԳեղեցիկն երեցկին, և զեղբայրն իմ՝ զՄարտիրոսն, և հարեղբայրն իմ՝ զմահտեսի Վարդերեսն, որ առ Աստուած փոխեալ է...

1379

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

ՄՅՁՁՄՍ, II, № 53

Գրիշ՝ Սահակ դպիր
Վայր՝ Ատանա

149 Փառք..., որ հտուր ինձ կարողութիւն տկար անձինս իմոյ հասուցանել յաւարտ զսբ. դիրքս այս, որ կոչի Շարակնոց, ձեռամբ յոգնամեղ և անիմաստ գրչի Սահակ դպրի: Արդ՝ գրեցաւ սայ ի մայրաքաղաքն ի Ստանայ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և Ս. Ստեփանոս եկեղեցեացըս, ի թվականութեանս մերում ՌՃԸ (1659), ի հայրապետութեան տեառըն տէր Խաչատուրին: Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ եղբայրք, անմեղադիր լերուք խոշորութեան և սղալանաց գրիս, զի կար մեր այսչափ էր: Դարձեալ աղաչեմ ըղձեղ, յիշեցէք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր զծառայն Աստուծոյ ըզՍահակ դպիրն, և ըզհայրն իմ՝ ըզՊետրոսն և ըզմայրն իմ՝ Զեղեմի և եղբարքս իմ: Եւ ողորմի ասացէք ծնողացս իմոց և վարպետաց. և Աստուած ձեզ և մեղ ողորմի աւուրն ահեղին. ամէն:

1380

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Բաւ. «Բանասէր», հտ. Բ. 1900 թ., № 12.

Գրիշ՝ Յակոբ
Վայր՝ Վեճեաիկ

ա

147 Յանարժան Յակոբ գծողս, և զհայրն իմ՝ զտէր Ստեփաննոս քահանայն, և զմայրն իմ՝ Եւնսայն միով ողորմ[ե]լայի: յիշել աղաչեմ, և դուք յիշեալ լինիջիք ի խաչեալ արքայէն ի միւսանգամ գալստեանն, Գրեցաւ թվին Հայոց ՌՃԸ (1659), ի վայելուչ քաղաքն Վեճեաիկ:

Բ

- 148 Զբաղմամբ Յակոբ գրիչս, և զհայրն իմ՝ ղտէր Ստեփաննոս քահանայ, որ մականուամբ կոչի Զիւ, և զմայրն իմ՝ զԱնայն, // յիշեցէք միով ողորմեայիւ, և դուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ։
Գրեցաւ ի Վէնէաիւ, Թվին ՌՃԸ (1659)։

Գ

Զբաղմամբ Յակոբ դրժողս աղաչեմ յիշել միով Հայր մեղայիւ, և դուք ընկալջիք զնոյնն։

1381

ԳԻՐՔ ՀԱՐՑԱՆՅ ԳՐԻԿՈՐԻ ՏԱԹԵՎԱՅԻՈՅ
«Արձագանք», 1888 թ.

- 412 Վայր՝ Սպանան
Փառք... Արդ՝ սկզբին եղև սբ. դիրքս ի յերկիրն Պարսից, ի քաղաքն Շօշ, որ այժմ Ըսպանան վերակոչի, ի թագաւորութեան շահ Աբասին, հայրապետութեան տեառն Յակովբ կաթողիկոսի, թվականին Հայոց ՌՃԸ (1659) ամին։ Արդ՝ ստացաւ սբ. գիրքս բարեմիտ և քրիստոնեա հաւատովն և գործովն բարի անուն Սիմսն և կնոջն՝ Դուհիաջավարձ. ի հալայ և ի վաստակոց իւրեանց, և ետուն յիշատակ որդւոյ իւրոյ Մարկոս եպիսկոպոսին, ի վայելումն իւր հոգւոյ և յիշատակ յաւիտենական. ամէն։

1382

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

«Բանբեր Մատենադարանի», № 9

- 453 Գրիչ՝ Սիմէօն Բանանայ
Վայր՝ Եաշ
Փառք... Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի թվականութիւնս Հայոց ազգի ՌՃ և Ը (1659) ամի, ի յերկիրն Պուղտանաց, ի մայրաքաղաքն Եաշն, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնիս և Ս. Լուսաւորչոյն, ձեռամբ յոգնամեղ և մեղսաթաւալ սուտանուն Սիմէօն քահանայիւ, Որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ հարեանցի տեսանելով, յիշեսցիք ի սբ. յաղօթս ձեր ըզժրող սորին և դուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ, որ է արհնեալ յաւիտեանս. ամէն։

1383

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ս Ո Ւ

Վ. Ագուլիս, «Արարատ», 1915 թ., էջ 382

Գրիչ՝ Ագարիայ

Ա

Զմեղսամած Ագարիայ փժուն գրչակս յիշել մաղթեմ ի Տէր. Թվին ՌՃԸ (1659)-ում ծրեալ եղև։

Բ

Զփոծուն գրչակ Ազարիայս յիշել մաղթեմ զձեզ. թվին ՌՃԸ (1659)-
ում դրեալ եղև:

Գ

Փառք...: Որք հանդիպիք ի սմա կարդալով կամ օրինակելով, յիշեսցիք երկնաբնաց աղօթս ձեր զՄարկոս արեղայս և ծնողքն իմ՝ զՍիմէօն և Դուինիքաֆարն, զՄարգիսն և Հոռոմսիմէն, և կողակիցն իմ՝ Գուշիշակն, յիշեսցիք...:

1394

Յ Ա Յ Ս Ս Ա Ի Ո Ի Ր Ք

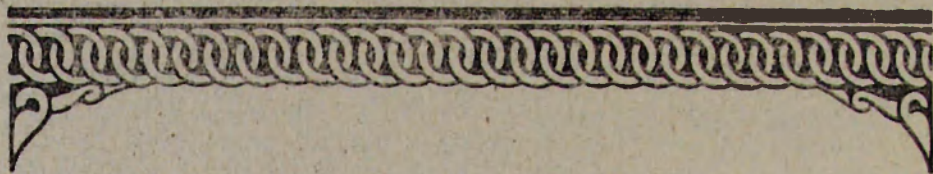
Գեղարքունի, էջ 389.

Գրիշ՝ Բէգիջանենց Գասպար
Վայր՝ Շոռք

Աւարտեցաւ քրիստոսահիմն և քաջ նահատակաց և մարտիրոսաց հոգաբնիս սբ. տառս ի թուականութեան Հայոց ՌՃ և Ը (1659), ի յերկիրն Երեւակայ, ի գեօղաքաղաքս որ կոչի Շոռք, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և Ս. Լուսաւորչին և Ս. Յակոբ հայրապետին, ի հայրապետութեան էջմիածնին տեառն Եղիազարի սրբազան կաթուղիկոսի և արհի եպիսկոպոսութեան մերոյ տէր Գրիգորի⁴⁶:

Արդ՝ աղաչեմ զձեզ ծնունդք եկեղեցւոյ, որք հանդիպիք կարդալով և օրինակելով, յիշեսցէք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր զԲէգիջանենց Գասպարն և ծնողացն՝ Պապասին և Խանաղին և որդոցն՝ Պալասանին, Յակոբին և Պապասին:

⁴⁶ Սմբատյանը կը որ փակագծերով ավելացնում է. «Թերթը ճղուած և գրերը ջնջուած»:

ՌՃԹ

1660

1335

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Դ. Ասլանյան, «Տաճար», 1912 թ., № 4, էջ 53—54

Գրիշ՝ Տիրաւոր դպիր
Վայր՝ Պօղազ հիւսար

Փառք... Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի դիւղարաղաքս որ է Պօղազ հիւսար¹, ի դուռն Ա. Գէորգայ, ի թղականիս Հայոց ՌՃԹ (1660), ձեռամբ և մեղսասէր գրչի՝ Տիրաւոր դպրի Այլ և յիշեցէք ... Խարբերդցի տէր Մարգարէին և իւր ծնօղացն, որ ինձ աշխատեցաւ ի մագաղաթիս քերելն և ի կոկելն: Յիշատակ է սբ. և աստուածախօս Աւետարանս աստուածասէր և պայծառ, բարեպաշտ և երկիւղած առնս խոճայ Դասպարին և իւր կողակցին՝ Մարիամին, որ փոխեալ է ի կենացն, և ծնօղացն իւր՝ նոյն բախտին, և մօրն՝ Պէճրէ, և ամենայն արեան մերձաւորացն, որ հանգուցեալ են ի Քրիստոս: Եւ ըստացաւ զսբ. Աւետարանս Ս. Գէորգայ: Զունի ով որ իշխանութիւն սորա՝ զսբ. Աւետարանս գրաւ դնելոյ կամ ծախելոյ, թէ որ յանդգնի՝ զմասն Յուդայի առցէ: Յաւարտումն եղև սբ. Աւետարանիս յունվար ամսոյ Ե (5), օրն հինգշաբթի², յաւուրս ճրագալուցի տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. փառք...:

1336

Վ Ա Ր Ք Հ Ա Ր Ա Յ Ն

ՄՅԶԵՊ, V, № 1656

Գրիշ՝ ստացող՝ Նազար Հիզանցի

549 Փառք... Արդ՝ գրեցաւ Վարք սբ. հարց ի թաղանի ՌՃԹ (1660) յարաց Դ (4) և մարտ Թ (9):

Ո՛վ սբ. հայրք և եղբայրք, մի՛ մեղադիր լինիք ինձ վասն այսպիսի քաղուածոյս, վասնզի յոյժ փափա՛հ էի լսել զվարս և զառաքինութիւնն նոցա, վասն խստասրտութեան իմոյ զրեցի, զի ընթերնում յամաթ և ի նախատինս ինձ:

Արդ՝ ի յաբեթական տոհմի տոմարիս

¹ Հրատարակելը ծանոթագրում է, որ «Տարտանելի հին անունը Պօղազ Հիսար է եղեր»:

² 1660 (ՌՃԹ) թվականը նահանջ տարի է, հունվարի 5-ն իրոր հինգշաբթի է:

Երկու քառակ թիւ հարիւրի,
 Վեց յորելեան և իննեկի (1660)³.
 Գրեցաւ ձեռամբ եղկելի Նազար անուն այր Հիզանցի:
 Ի ԺԶ (16) տետրս այլափ գիր կայ ԲԴԳՎ⁴.

1387

Հ Ա Մ Ա Յ Ի Լ

Երևան, № 10324

Գրիչ՝ Մարութ

Այլ ակն ունելով յուսով սպասեմ սբ. ընթերցողաց, աղօթիւք յիշել
 զիս՝ անարժան Մարութ նիհար զրիս: Թվին ՌՃԹ (1660) մարտի ամսոյ
 ԺԱ (11) էր:

1388

Գ Ա Ն Զ Ա Ր Ա Ն

ՅԶՁՍ, № 71 (1497 թ.)

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս, և լի բերանով ողորմի ասէք մահտեսի
 Ղուկասին, և ծնողաց նորին, և զաւակացն, և կենակցին իւրոյ՝ մահտեսի
 Խաթունին, և Յասմինին, որ հանգուցեալ է առ Քրիստոս, և ամենայն
 արեան մերձաւորացն, որ ետ նորոգել զԳանձտետրս ի հալալ ստացուած
 ծոց իւրոց, Թվին Հայոց ՌՃԹ (1660) ամին, ի մարտ ամսոյ. Աստուած
 ողորմի ասէք. ամէն:

1389

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՈՅՁՄՎ. № 1053

Գրիչ՝ Ստեփաննոս Բաճանայ

Ա

Զսուտ Ստեփաննոս քահանայս Թվին ՌՃԹ (1660), ապրիլի Զ (6):

Բ

Զգծող Ստեփաննոս քահանայ յիշէ թիւ ՌՃ[Թ] (1660):

1390

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Երևան, № 702

Գրիչ՝ Յակոբ Երէց

Ա

148ա

Յակոբ գծողս տառապեալ,
 Ի սրբութեանցն հեռացեալ,

³ Այսինքն՝ $[2 \times 4 \times (100)] + (6 \times 50) + 9 + 551$:

⁴ Այսինքն՝ 16397:

Բիւզանդիոյ ելեալ եկեալ,
 Եւ այս երկրիս եմ պատահեալ:
 Ո՛հ թէ լինէր մեղ երանի,
 Ելեալ գնացար մեք յայն տեղի,
 Զեկեղեցիսն տենչալի,
 Տեսանէաք Սրն. Սոփի:
 Անհաւատիցն Մարացոց,
 Եւս առաւել Հագարացոց,
 Բանն Աստուծոյ կատարելոյ,
 Եւ տայ ղերկիրս Հոռմայեցոց:

Բ

189բ Փառք...: Արդ՝ գրեցաւ ծաղկալից բուրաստանս ձեռամբ բազմամեղ
 գրչիս Յակոբ Երիցոս, թվին Հայոց ՌՃ և Թ (1660), ապրիլ ամսոյ Ժ (10),
 աւրն երեքշաբթի: Դարձեալ յիշեցէք ղցանկացաւ սորա Յափուշեխացի
 190ա զտէր Ինգնատիոսն, որ եռափափաք || սրտիւ ետ գրել զգործ սրբոյն Ներ-
 սէսի մինչև ի բառնալ թագաւորացն Հայոց: Արդ՝ յաղագս սխալանացն
 անմեղադիր լերուք:

Ասլրիլ թէ լուսին բակ առնու՝ շուրք պակասին:
 Մայիս թէ լուսին բակ առնու՝ պատերազմունք լինի⁵:

1391

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 8518

189ա

Գրեցաւ Հայոց թրվականին,
 Հազար հարիւր և յինն ամին (1660),
 Ընդ հովանեաւ Ս. Նշանին,
 Զեռամբ որդւոյ Բաբղամ գրչին:
 Որ ըսկսայ ի յուրբաթին,
 Յունիս ամսոյ տասն և վեցին,
 Աւարտեցայ ի շաբաթին,
 Յունիս ամսոյ տասն և վեցին⁶:

1392

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՏԵՐԱՎՋ, № 140

Վայր՝ Սուրաք Բանդար

189

Փառք...: Եւ արդ՝ գրեցաւ սր. Աւետարանս ի յերկիրն Հնդկաց, որ

⁵ Այնուհետեւ էջը մնում է դատարկ և հաջորդ էջից այլ գրով շարունակվում է նման գու-
 շակում:

⁶ Հավանաբար պետք է հասկանալ այսպես՝ գրելը սկսել է 1659 թ. հունիսի 16-ին, ուրբաթ,
 թեև այդ օրը հինգշաբթի է և ավարտել 1660 թ. հունիսի 16-ին, շաբաթ:

կուլի Սուրաթ-Բանդար, ի մեծ թվականիս Հայոց ՌՃԹ (1660) յունիս ԺԹ (19), ի կաթողիկոսութեան հայկաղան սեռի տեառն Յակոբայ:

1393

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք, Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

Զմմառ, № 445 (1657 թ.)

ա

41 Աւարտեցաւ և կատարեցաւ սբ. Ժամանակագրութիւնս ի նուէր Ս. Երրորդութեան, և եղեալ աստուածապահ քաղաքիս ի Լիվոնոն և վաղմիաթ, յիշատակ մնասցէ ի սբ. եկեղեցոյս Սան Կողմոյն, մնասցէ աստ մինչև ի կատարած սորին... ի յիշատակի հանգուցեալ ի Քրիստոս Ամիրասաթին, որ է աստ ի տապանի:

բ

[3] յիշատակ Ժամագիրքս ըստացող սբ. տառիս Բաբէն ի սեռէն աղազաւ Դիլաբէնց, զհայրն՝ Եղիազարն և զմայրն՝ Շէնգաւայն և Փէրիիւանն, զեղբայրն՝ Ամիրասաթն, որ է հանգուցեալ առ Քրիստոս. զիս յընչից Ամիրասաթին զնվեցաւ, վասն յիշատակի յոգոյ իւրոյ. և զեղբայրքն սոցայ՝ Աւետիկն, Միասարն և քվերքն սոցա՝ Խանփարվարն, Փէրիիւանն, որ է հանգուցեալ, Թարվէզն, Խաթիշան և այլ արեան մերձաւոր սոցին, յիշեցէք...:

[5] արդ՝ զիրքս զայս տվաւ վաղմիաթ Սան Կաւզմուն սբ. եկեղեցոյն, որ գեր[եզ]մանն կայ ի մէջն եկեղեցոյն Ամիրասաթին: [Ո]վստունին դրած, որ զիրքս այս ի քաղաք Լիվոնոն ոչ ելանէ ի այլ տեղ: Ով ոք որ սա ի դուրս տանէ համ ի ծախս ձգէ՝ պարտական լիցի առաջի ահեղ դատաստանին Քրիստոսի Աստուծոյն մերոյ: Տուաւանք սայ յիշատակ ի Սան Կողմուն թվին ՌՃԹ (1660), յուլիսի Ը (8)-ումն: Մնասցէ աստ մինչ ի կատարած սորին:

գ

42 Այս Ժամագիրքս յիշատակ է Ամիրասաթի հոգւոյն յԱլէկօնայ /) քաղաք ի դուռն սբ. եկեղեցւոյն, ուր զեղեղեալք կան Հայոց վաճառականք:

1394

ՇԱՐԱԿՆՈՅ, ՏՕՆԱՅՈՅՅ, ԺԱՄԱՄՈՒՏՔ

ՈՅՁԾՎ, № 903

Գրիշ՝ Արիստակէս երէց

ա

489 Փառք...: Արդ՝ երեսս անկեալ աղաչեմ, որք հանդիպիք այսմ երգարանիս, եղանակելով կամ օրինակելով, երգելն զսղալանաց գրչիս մի՛ մեղադրէք, զի գոյ՝ միա չգրի և գոյ՝ որ միտքս չի հասաւ, ներել և թողու-

⁷ Տպված է «յալ»:

թիւն շնորհել զրողի սորին: Այլ և աւարտ ի թվին ՌՃԹ (1660) յուլիսի
ի (20): Տօնացուց և Շարականոց ի մի տուփ եղաք: ...

Բ

Այլ և զանարժան Արխատակէս երէցս յիշել և ողորմի ասել:

1395

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Մարման., II, № 57

Գրիշ՝ Մառթնոս երէց

168 Փառք...: Գրեցաւ, կազմեցաւ Մաշթոցս ձեռամբ // անարժան Մառ-
թնոս երիցուն... թվին ՌՃԹ (1660) հոկտեմբեր ամսոյ Դ (4) աւուրն:

1396

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ի

Օրկան., № 9113

Գրիշ՝ Յոնանէս արքայ

Ա

58ա Ո՛ւլ տօնասէր, յորժամ հանդիպիս տօնս տեսանելոյ, միով Տէր ողոր-
մայիւ յիշեսցիր զտրուփ Յոնանէսս, որ յայսմ ամսոյ ձեռնադրեցայ՝ հոկ-
տեմբերի ԻԲ (22), թվին ՌՃԹ (1660):

Բ

71ա Ո՛ւլ տօնասէր, ես՝ մեղապարտ և սեպեալ մտօքս Յոնանէս արուփ
արքայա, յորժամ հանդիպիս տեսանելոյ կամ օրինակելոյ միով Տէր
ողորմայիւ յիշեսցիր:

1397

Պ Ա Տ Մ Ա Գ Ի Ր Ք

Երկան., № 3071

Գրիշ՝ Զափարիայ դպիր
Վայր՝ Յոնանավանք, Յուշի

Ա

3ա Յիշատակարան տառիս և միտ առնուլ պատմութեանս մեղաւոր Զատ.
Ատ. Քատ. Ատ. Բատ. Իտ. Ատ. Յատ. Սատ. յիշեցէք:

Բ

81բ Աստուծով աւարտեցաւ զեօթներորդ տետրս ձեռամբ ամենամեղ Զա-
փարէի դպրի, թվին Ռ և Ճ (1651):

⁸ Հայոց ՌՃԹ, ԻՃԹԱ, ՌՃԹԲ, ՌՃԹԳ տարեթվերը շարժական տոմարի համաձայն սկսվում են
1660, 1661, 1662, 1663 տարեթվերի հոկտեմբերի 7-ին, ուստի ՌՃԹ թվականի հոկտեմբերի
22-ը պետք է հաշվել 1660 տարեթվում:

⁹ Այսինքն՝ «Զափարիայ» Կարգալ միայն մեծատառերը:

Գ

89բ Հնդ որում և փրկեսցէ Քրիստոս և զստացող և գծող տառիս զՋափաւէ գրիչս. ամէն:

Պ

130բ Մանաւանդ սրբասնեալ և աստուածուսոյց հօրն իմոյ՝ Յօնաննէս վարդապետին և ուսուցչին իմոյ՝ Խաչատուր վարդապետին, հանգուցելոյն ի Քրիստոս...:

Ե

130ա Գիտեա ով եղբայր, այս Թամուրիս պատմութիւնն քան ղչափն աւելի սխալ էր յօրինակն և զմնացեալն պատուով, որ երբէք չկարէի իմանալ զբանն:

Գ

283բ Վասն յիշատակարանի տառիս և ի պատմութեանս
Փառք...

Արդ՝ եղև զբաւ և աւարտ և ի ծայր կատարման գրչութեան տառիս, որ կոչի Պատմագիրք, ըստ անուան երիցս երանեալ և երջանիկ տեառն Կիրակոսի վարդապետի¹⁰, ի Թուաբերութեանս արեթեանս զարմի և թորգոմեանս շառաւիղի, հայկականս սեռի և արամեանս տոհմի, Արշակունեացս ազգի և Պարթևացս տոմարի, սրբոյն Գրիգորի մեր լուսաւորչի Ռ-երորդի Ճ-երորդի առաջիներորդի (1652) ի մարգաց ամսի ի ԺՁ (16)-ի, աւուր ուրբաթի¹¹, փոխման սբ. Կուսի սբ. Աստուածածնի¹², ի յերկիրս յԱրարատեան, ի գաւառս Կարբոյ, ի հռչակաւոր ուխտս և աստուածաբնակ տեղիս, հրեշտակաճեմ տաճարս և լուսակառոյց կաթողիկէս, որ կոչի Յօհաննու վանգ, ընդ հովանեաւ Մօրս լուսոյ՝ Ս. Աստուածածնիս և սբ. Նշխարաց Յօհաննու Կարապետին և սբ. Լուսաւորչին և մասանց Պարսամա ճգնաւորին և Ստաթէի առաքելոյն և գերեզմանի Վաչէ Շահնշահ իշխանի շինողի սբ. եկեղեցւոյս, ի Թաղաւորութեանն Պարսից շահ Աբասի Երկրորդի, յամիրայութեանն յերկրիս Մանսեաթի, ի հայրապետութեանն էջմիածնին տեառն Փիլիպպոսի սրբասնեալ կաթողիկոսի, և առաջնորդութեան սբ. տեղեացս երիցս երանեալ և երջանիկ քաջ յարունապետի տէր Ջափառեա, որ իբրև շահ անշէջ և պարիսպ անդամ անդեա և որպէս զվեմ հաստատուն կայր ի մէջ եկեղեցեացս Հայաստ[ան]եաց, զի բազում ինչս եթող յիշատակ ուխտիս հոգևոր և մարմնաւոր. որ և վերստեան նորոգեաց զեկեղեցիքս, որ աւերեալ էր յանօրինաց. Եւ տէրս մեր շինեաց և նորոգեաց բազում ծախիւք առաջ քան զամ մի, վասն փրկութեան հոգւոյն իւրոյ և յուսոյ արքայութեանն: Արդ՝ և մեք աղաչեսցուք բոլորով սրտիւ զտէրն մեր Յիսուս Քրիստոս, զի ամուր և հաստատուն ձեռք պահեսցէ սա, մինչ մարմնի աստ է և յետ աստեացս յերկնից արքայութեանն արժանի արասցէ պսակակից առնելով ԲԺ (12)-ան վարդապետացն. ամէն:

¹⁰ Սկզբնապես գրված է «Կաթողիկոսի», ապա ջնջված է և ձախ լուսանցքում ավելացված է «վարդապետի»:

¹¹ Այսինքն՝ 1652 թ. օգոստոսի 20-ին (շարժական տոմարով), այդ օրն էլ իրոք ուրբաթ է:

¹² 1652 թվի Աստվածածնի վերափոխման տոնը կլինի օգոստոսի 15-ին, կիրակի: Աստվածածնի վերափոխման ուրբաթը կլինի օգոստոսի 20-ին (տե՛ս ծանոթ. 13):

ի վայելումն հոգևոր ծնողին իմոյ՝ հեզահոգի և սրբասնունդ Յօհաննէս վարդապետի՝ յառաջնորդի աթոռոյս:

Արդ՝ որք հանդիպիք սմա օրինակելով կամ գաղափարելով և կամ ակամբ նայելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ և յերկնաթռիչ յաղօթս ձեր, զվերոյ գրեալ տէր մէր զՋաֆարեա ընդ առաջնապետն և զհայրն իմ՝ զՅօհաննէս վարդապետն, և ուսուցիչն իմ՝ զԽաչատուր վարդապետն, որ երիտասարդական տիօք փոխեցաւ ի Քրիստոս դասաւորելով ընդ սուրբս, ՌՂԷ (1648) թվի սահմի ԻԸ (28), յաւուր Յայտնութեանն և ջրօրհնէքին¹³ և սուգ անմխիթարելի եթող մեղ ամենեցուն: Յիշեցէք զնոսա ի Քրիստոս հանդիպեալ ծնողքն իւրեանց, և բոլոր միաբանք ուխտիս և մանկունք սորա: Նաև զմարմնաւոր ծնողսն իմ՝ զՄկրտիչն և զԽանաղայն, և զեղբայրն իմ՝ զԽաչատուրն, ընդ նմին և զիս՝ զտառապետաւս և զեղիսեալս մեղօք զղեղկելիս և զղապիկար գրիչս զՋաֆարէ դպիրս զդժօղ տառիս, որ միայն անուամբ կոչիմ ի կարգէ եկեղեցականաց, բայց գործովս հեռի և որոշեալ, ծոյլ և պղերգ ի բարիսն, արագ և փոյթ ի շարագործութիւնն...:

Ծանիք ո՛վ պատուական ընթերցողք և վայելողք, զի ոչ թէ իբրև ճարտար գրագիրսն և կամ որպէս զիմաստուն ընթերցողսն համարեցէ զանձն իմ, այլ մէայն զանգիտութիւնս իմ յօժարեցաւ գրել զայս, ըստ խնդրոյ հօրն իմոյ՝ Յօհաննէս վարդապետին: Ապա և դուք թողութիւն շնորհեցէք վատթարութեան գրիս, պակասութեանն և սխալանացս, վասն զի օրինակն կարի սխալ էր, և զոր ինչ կարացաք զայն հազիւ գրեցաք և զմնացեալն դու քո վեհ իմաստութեամբդ ստուգեա և զիս մի՛ բամբասես, այլ մանաւանդ ի մեղադրանաց անպարտս արասցես: Բայց և զայս ծանիք, ո՛վ աստուածասէր և սիրող ուսմանց, աղաչեմ, աղաչեմ և դարձեալ կրկին անգամ աղաչեմ, յերեսս իմ ի ներքո դարշապարհաց ձերոց դնելով, խնդրեմ թախանձանօք, զի յորժամ տեսանէք զգիրքս ելեալ ի վանիցն, սակս դոյզն պատճառանաց կամ դողացեալ լինի և կամ գրաւ եղեալ կամ իրերաց շնորհեալ, վասն սուտ սիրո մարմնաւորաց, դու ազատեա զսա գնելով և տուր ի դուռն սբ. ուխտիս Յօհաննու վանից և զքո յիշատակն գրեա ի ներս, զի և սակաւ յիշատակն մեր մի կորիցէ ի դրանէ վանիցս:

Զայս ևս իմա, ո՛վ սիրելի սրբոց, զի սովոր են ոմանք ի մէջ գրոց անէծս, վասն զի մի՛ հանիցեն ի տեառնէն իւրմէ. բայց ես ոչ այդպէս, այլ մանաւանդ զՔրիստոս ամենայն սրբովքն բարեխօս|| և միջնորդս արկանեմ առ այդպիսիսն, զի մի՛ հանիցեն ի դրանէ Յօհաննու վանիցն վասն սիրոյն Քրիստոսի և յուսոյ արքայութեանն և նմա փառք յաւիտեան. ամէն:

է

Յիշատակարան

369թ Փառք...: Որոյ ամենակար շնորհին եղև աւարտ և ի կատար պատմութեանս, որ կոչի Բիւզանդ, որ է Փօստոս, ի թուաբերութեանս հայկազնեա Ռ-երորդի Ճ-երորդի և Զ-եակ (1657) թուոյ¹⁴, ի յերկրիս Արարատե-

¹³ Այսինքն՝ 1648 թ. հունվարի 6-ին:

¹⁴ Ձեռագրի ընդօրինակութիւնը սկսվել է 1651 թ. (տես Բ հիշատակարանը) և ավարտվել 1660 թ. (տես Բ և Ժ հիշատակարանները): Իսկ Բուզանդի պատմութիւնն ընդօրինակվել է 1657 թ.:

ան, ի նահանգիս Կարբոյ և ի սբ. ուխտ, որ կոչի Յօհանավանք, ընդ հովանեաւ մօրս լուսոյ Ս. Աստուածածնին և Ս. Կարապետիս և սրբոց առաքելոցն Մատթէոսի և Ստաֆէի և սբ. մասանց Պարսամայ և այլ միա-
 390ա հոյլ սրբոցս, որ աստ կան գումարեալ // ի թագաւորութեանն Պարսից շահ Աբասայ Երկրորդի և յիշխանութեան տանս Արարատեան Նանաֆ խանին, ի կաթողիկոսութեան սբ. Էջմիածնայ սրբազան և պատուական հեղինակի տեառն Յակոբայ Զուլայեզոյ, և առաջնորդութեան սբ. ուխտիս երջանիկ և քաջ ռաբունապետին Զաւարեայ, յորում ժամանակի նորոգեաց ղխաղքեալ եկեղեցիքս, որ էր քակեալ յանօրինաց. և տէրս մեր նորոգեալ վերստին պայծառացոյց, յոր և շինեաց ինքեան տաճար շինեալ ձեռացն ամենակար Տեառնի կաճառս հրեշտակաց:

Արդ՝ որք հանդիպիք սմա ընթերձմամբ կամ օրինակելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ և աստուածամերձ աղօթս ձեր զտէրն մեր զԶաւարեայ ռաբունապետն, և հոգեոր հայրն իմ, և դաստիարակն գերամաքուր և սրբասնունդ, հեզահոգի Յօհաննէս վարդապետն, փոխանորդն տեառն մերոյ Զաւարեա:

Եւ գիտեայ, զի կատարումն սորա եղև ի վանս Յուշոյ, ի դրունս Ս. Սարգսի զօրավարին և որդւոյ նորայ Մարտիրոսի, և առաջնորդ սրբոյս մեծ հոգեւորն և քաջ փիլիսոփոսն Ոսկան վարդապետն, որ և շինեաց պարիսպ ապառաժ վիմէ մեծածախ և գեղեցիկ շինուածովք: Արդ՝ յիշեցէք գնոսա ի Քրիստոս հանդերձ ծնօղօք իւրեանց. և զիս զտրուպ փանաքի և ցնոտի գարշելի և անարգ Զաւարեայ և եթ միակեաց հանդերձ իմովք հնօղօքն՝ զՄկրտիչն և զհաւնաղայն, և զհոգեւոր եղբայրն իմ՝ զկուսակրօն և դեռաբոյս զՄկրտիչ քահանայն, յիշեցէք ի Քրիստոս: Եւ ինքն որ առատն է և ձրի շնորհօղ ողորմութեան, ձեզ և մեղ [առ] հասարակ ողորմեսցի:

Եւ դարձեալ ծանիք. զի եթէ տեսանիցէք ելեալ գիրք ի սբ. ուխտէս և դուք դարձեալ աղատեցէք զսա, և դուք ի դուռն Ս. Կարապետին, և զձեր յիշատակն ևս գրեսցիք ներումն, զի և զմերս մի՛ ջնջեսցի վասն սիրոյն Քրիստոսի...:

Կատարեցաւ և աւարտեցաւ յաւուրս ամսոցն արեգի ի քսան և չորս, յաւուր ուրբաթու¹⁵:

Ը

458բ Թուին ՌՃԺ (1660) հոռի ի ԺԳ (13) գրեցաւ¹⁶:

Ք

459բ Փառք...: // Եւ արդ՝ ես մեղուցեալ և անպիտան ծառայակիցս ձեր, իբրև տեսի թէ ոչ գոյ փրկութիւն վիրաւորեալ հոգւոյս իմոյ, զմտաւ ածի զբան մեծի մարգարէին Նսայեայ, թէ՛ Ձերանի...: Վասն որոյ ես չարեօք լցեալս և մեղօք գեղխեալս, ծոյլս և պղերգի բարեգործութիւնս, արագս և փոյթս ի չարագործութիւնս, սուտանուն Զաւարեայ և եթ անուն քրիս-

¹⁵ Այսինքն՝ 1657 թ. մայիսի 29-ին և այդ օրն էլ իրոր ուրբաթ է:

¹⁶ Այսպես է նշված նաև ծ հիշատակարանի վերջում: Հայոց ՌՃԺ տարեթիվը սկսվում է 1660 թ. հոկտեմբերի 7-ին (շարժական տոմարով), իսկ նույն տարեթվի հոռի ամիսը սկսվում է նոյեմբերի 6-ից ե ավարտվում դեկտեմբերի 5-ին: Այստեղից էլ հայոց ՌՃԺ հոռի 13-ը կհամապատասխանի 1660 թ. նոյեմբերի 18-ին:

տոնեայ և գործով ունայն և թափուր, յօժարեցայ գաղափարել զգիրքս տխեղծ մատամբ և անվարժ մտօք ղշորեսինս զայսոսիկ. նախ՝ Կիրակոս պատմագիր, որ ունի առ ինքն զամենայն պատմութիւնս կաթողիկոսացն 400ա Հայոց, և թագաւորացն, և կայսերացն // Յունաց, և սուլտանացն Տաճկաց, և թագաւորացն Բագրատունեաց, և Կիլիկեցւոց, և շարս կաթողիկոսացն Աղուանից, նաև գալուստ ազգին նետողաց, և աւերումն աշխարհաց, և քաղաքաց, և այլ այսպիսիք գրուածք, զոր գրեալ է մեծին Կիրակոսի: Յաճախապէս որ կամիս իմանալ ցանկովն գտցես զնա:

բ. Երկրորդ պատմագիր Թումա վարդապետ, զոր պատմէ յսկզբանցն Լաւնկ Թումուրի մինչև ի վերջն և զամենայն աղէտս, զոր կրեաց ամենայն տիեզերք ի ձեռաց նորա, և զոր ինչ յետ նորա եղև աշխարհի, նաև վերջստին նորոգումն էջմիածնայ և կաթողիկոս ձեռնադրութեանն և աքսորելն նորա, որոյ անունն Կիրակոս ճգնատր. և այլ որ ինչ նմայ գործեալ է, գրեալ է զայն ամենայն Թումայ վարդապետ:

գ. Երրորդ պատմագիր Բիւզանդ, որ նա ինքն է Փօստօս, որ պատմէ Խոսրովա[յ] և Տրդատա[յ] սակաւ. և փոքր Խոսրովա[յ] և Տիրանայ և զոր ինչ<և> եղև առ սա. նաև Արշակա[յ] քաջութիւնն և լԴ (34) ամ պատերազմ ընդ պարսիկս և մահ նորուն, և թագաւորելն Պապայ, և Վաւազդատա[յ], և Մանուէլի սպարապետի և որդւոցն Պապայ[յ] և Բ (2)-ո բաժանումն թագաւորութեանցն Հայոց, և զոր կամիցիս ուսանիլ ցանկն տեսցես:

դ. Չորրորդ Տօմարական մականցութիւնն, զոր մեկնեալ է շնորհալից վարդապետն Յակոբ Ղրիմացի, համեղ և քաղցրաբանիւ ի քիմա ճաշակողացն և գեղեցիկ շարադրութեամբ. նաև ամենայն ազգաց տօմար և ամիսքն են աստ. որ է այս. նախ և առաջինն՝ Հայոց, Հռոմայեցւոց, Ասորւոց, Յունաց, Եբրայեցւոց, Արաբացւոց, Մակեդոնացւոց, Եգիպտացւոց, Եթովպացւոց, Աթենացւոց, Բիւթանացւոց, Կապադովկացւոց, Վրաց, Աղուանից, Պարսից և Տաճկաց: Եւ Հռոմայեցւոց դարձեալ ոտանաւորաւ:

Արդ՝ ես ախնթոր Զաքարիա գրեցի զայսոսիկ և աւանդեցի ի դուռն Յօաննավանից Ս. Կարապետին յուսումն մանկանց սորա և վայելումն հոգևոր ծնողին իմոյ և գորովալիր հօրն իմոյ՝ սրբասնունդ և մաքրաւսումն, երջանիկ և հեղահոգի Յօաննէս րաբունտ[յ], ի թուաբերութեանս Հայոց ի ՌՃԹ (1660), ի թագաւորութեանն Պարսից շահ Աբասի կրսերոյ, և յիշխանութեանն տանս Արաքաւեան՝ Նանաֆ խանին, ի հայրապետութեանն սբ. էջմիածնա[յ] տեառն Յակոբայ Զուղայեցւոյ, և առաջնորդութեան սբ. ուխտիս Յօաննէսովանից վերոյ գրեալ սրբազան վարդապետին՝ Յօաննիսի, աշակերտի մեծին և // քաջ րաբունապետին Զաքարեայ Վաղարշապապայ:

Արդ՝ տէր իմ Յիսուս, զի թէպէտ ոչ է ընդունելի քեզ զվաստակն իմ և ոչ է ի պէտս, ըստ այնմ ոչ ուտեմ ես զմիս զուարակաց քոց և թէ ոչ ընդունիմ ի տանէ քումմէ զուարակս, և թէ իւղ մեղաւորի մի օծցէ զգլուխ իմ, և թէ նաշիհ ձեր անընդունելի են ինձ: Արդ՝ սակս մարդասիրութեան քո ընկալ զսա լումայս այլուոյն կամ որպէս ոտս մի յուռոց և կամ որպէս հատ մի յողկուզաց: Եւ յիշեալ գթութեամբ քո զառաջնորդ սբ.

ախտիս Ծօնանէս վարդապետն և զտէրն մեր զՋաֆարիայ ընտանապետն զհանգուցեալն ի կաճառս սրբոցն, և զուսուցիչն իմ զԽաչատուր վարդապետն վվտ (ՏԼԸ) փոխեալն առ Քրիստոս: Եւ այլ միեղէն միաբանք ուստիս զՍարգիս վարդապետն, զտէր Մօսէսն զվերակացու տանս, զտէր Գրիգորն, զտէր Թումայն, զտէր Կիրակոսն, և զհոգևոր զաւակսն իմ՝ զտէր Խաչատուրն, և զՎարդան սարկաւազն, և զԱբրահամ խաչարարն և զհոգևոր եղբայրն իմ՝ զտէր Մկրտիչն Ս. Սարգսի վանացն, նաև զիս զտրուպ Ջաֆարիայս, և զծնողսն իմ՝ զՄկրտիչն և զԽանաղայն, և զեղբօր որդին իմ՝ զԿիրեղ պատանին:

Արդ՝ որք հանդիպիք սմա, յիշեսցիք ի մաքրափայլ և յաստուածընկալ յաղօթս ձեր զվերոյ գրեալսն ի սմա, մանաւանդ Ջաֆարիա ընտանապետն և զԾօնանէս վարդապետն՝ առաջնորդ Ս. Կարապետիս: Եւ որք յիշեսցեն զմեզ՝ յիշեսցին ի Քրիստոսէ, և գրեսցին ի դիրն կենդանի:

Դարձեալ ծանիք, ո՛վ պատուական երամբ քրիստոնէից, աղաչեմ զձեզ, աղաչեմ և դարձեալ աղաչեմ, վասն սիրոյն Քրիստոսի և յուսոյ արքայութեանն և կատարեալ հաւատոյտ ձեր թաղծեալ սրտիւ հայցեմ ի ձէնջ, յորժամ տեսանիցէք զգիրքս ելեալ ի վանացս Յոհաննու, ազատեցէք սա և տուք դարձեալ ի սբ. ուստս և զձեր անունն գրեցէք ի ներսն, զի և սակաւ յիշատակարան մեր մի՛ կորիցէ ի դրանէս, և դուք ըստ ողորմութեան ձերում առնուցուք ի Քրիստոսէ, որ է օրհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

ժ

Քաղաք մի կայր յոյժ անառի,
Երեսուն և ինն դռնի,
Նկ և Ը (468) բրբի,
Բնակողսն ի ներսն անթուելի:
Ես՝ Ջաֆարիայ մեղօք ի լի,
Ձձեզ աղաչեմ արտա[ս]ուալի,
Ձիս յիշեցէք սրտով ի լի,
Ձի և Քրիստոս ձեզ ողորմի:

Թվին ԻՃԹ (1660) հոռի ի ԺԳ (13):

1398

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՅԶԱՐ, № 241

Գրիչ՝ Մարտիրոս Երէց

ա

1099 Ջանարժանս ի գրչաց և զթարմատարս ի բարեաց Մարտիրոս Երէց անուամբ ևեթ, և գործով տարամերժեալ, յիշեցէք ի միտս բարիս, ո՛վ վերածնող հարք և եղբարք, և դուք յի/շեալ լիջիք ի միւսանգամ գալըստեանն:

1100

բ

Փառք..., որ ետ զօրութիւն տկար և փոքուն գրչի Մարտիրոս Երիցի, յանգ ելեալ աւարտեցի այսմ լուսազարդ և գերունակ աստուածեան աւե-

տաքարոզ Աւեստարանս... Որոյ փափագող եղեալ յայսմ աստուածաշունչ տառիս Սրջուացի նազարս, առի հալալ զսա. վաստակոց իմոց և ետու վախմ եկեղեցոյն մերոյ Ս. Ստեփաննոսի նախավկային¹⁷, Վառն որոյ և ես՝ տրուպս ամենայնի՝ Մարտիրոս երէց՝ գծող սորին աղաչեմ զամենեւեան, որք հանդիպիք սմա ընթերցմամբ կամ ընդ աղօտ տեսանելով կամ գաղափար դնելով՝ յիշեցէք ի սրբանուէր աղօթս ձեր, մանաւանդ զստացող սորին Սրջուացի նազարն, և հայրն իմ՝ [Յ]ովսսափն, և զեղբարսն՝ Սաֆարն և Վարդամիրն, և զկողակիցն նորին՝ Խալիւարն. և զորդին՝ Հայրապետն, և զթոռունսն՝ [Յ]ովանէսն, [Յ]ովսսափն, Սաֆարն, և զղստերս նորին՝ Եւայն, Խաթունն, Մարիամն, Հերիֆնազն: Այլ և յիշեցէք զանեւ նորին՝ զտէր// Մանկասարն: Այլ և յիշեցէք զքստացող սր. Աւետարանիս նազարն, և զվերոյդրեալ ծնողսն իւր, և զորդին՝ Հայրապետն և զկողակիցն իւր, զթոռունսն, և զղստերսն իւր, և զամենայն արեան մերձաւորսն, յիշեցէք և Աստուած // ողորմի ասացէք. ամէն:

Գրեցաւ թուին Հայոց հազար հարիւր տասն (1660), դեկտեմբեր ամսոյ ի մէկն, և Քրիստոսի փառք յաւիտեանս. ամէն:

1399

Ա Ս Տ Ո Ւ Ա Ն Ա Շ Ո Ւ Ն Չ

Երեւան, № 201

Ստացող՝ Զափարիա վարդապետ
Վայր՝ Ասպանճան

ա

610բ Փառք...:

612ա Եւ արդ՝ որ ոք կամեսցի սր. գիրս ստանալ, պարտ է տասն իրս ունել յանձին.

Նախ՝ կատարեալ հաւատս ունել ա

Երկրորդ՝ սր. սիրտս ստանալ. բ

Երրորդ՝ մեծ յոյս գ

Չորրորդ՝ բաղում յօժարութիւնս. դ

Հինգերորդ՝ առաւել խոնարհութիւն. ե

Վեցերորդ՝ յոյժակի համբերութիւն. զ

Եւթներորդ՝ աստուածային ստուգութիւն և ճշմարտութիւն. է

Ութերորդ՝ աստուածատեսակ առաքինութիւն. ը

Իններորդ՝ բարձրագոյն և աստուածանման սէր. թ

Տասներորդ՝ գաւազոյն խաղաղութիւն առ Աստուած և առ եղբարս...:

Եւ արդ ես՝ վերջինս ի վերջին գարուս և վերջացեալս ի ծնունդս սըրբոյ եկեղեցւոյ, ամենեցուն հող և մոխիր, նաև ևս աջինս ոտից եկեղեցականաց, ապիրատս, փինատս, հէքս և թշուառացելոց թշուառացեալս Զափարիա և եթ բանի սպասաւորս կոչմամբ վարդապետ, աշակերտ գոլով մեծի և տիեզերահռչակ, երկրորդ լուսատուին Հայոց և վերստին նոր նո-

¹⁷ Յուդայի հեղինակի հաղորդմամբ, «Սրբուացի» բառից մինչև «Նախավկային» բառը գրիչը տեղում բաց է թողել. ձեռագիրը գնելուց հետո ավելացրել են ստացողին վերաբերող տեղեկութիւնները: Այլ վերաբերում է նաև ներքեի անձնանուններին:

րողողի սբ. Էջմիածնի տեառն տէր Մովսիսի կաթողիկոսի, որ էր նա յերկրէն Սիւնեաց, ի գաւառէն Անանանու, ի դէղ[ջէն խո]տաճան կոչեցելոյ, կրթեալ և վարժեալ ի մամուլս առաքինութեան ի ներքոյ ձեռնն Սրապիւնի Եղեսացոյ, որ էր կաթողիկոս սբ. Էջմիածնի և մեք նուաստացնալըս այսոքիկ աշակերտք գոլով նորին: Նախկին և առաջին՝ առաջնորդ մեծի անապատին Ստաթէի, արի և ճգնաղգնաց Արիստակէսն Շամբեցի: Երկրորդն՝ Խաթայէլ վարդապետն Մեղրեցի: Երրորդ՝ ճշգրտահանն, զմլրիսուհանն և կինդանագրող քաջ քարտուղարն և աստուածաղարդ վարդապետաց վարդապետն Խաչատուր Կեսաբացի, առաջնորդն մեծին Ջուղայո: Երրորդ՝ սրբաղնամաքուր և բաւմահանճար վարդապետն Փիլիպպոս, որ և յետ վախճանի առն Աստուծոյ տեառն Մովսիսի եղև կաթողիկոս ամենայն Հայոց՝ ի թուականիս մերում ԽԶ և երեք (1634) ամին ի յաթոռս Էջմիածնի, լուսաւոր հովուապետութեամբ զբաղում որդիս ի փառս ածեալ ի լուսաւորութիւն սրբոյ Սիոնի: Եւ յետ ի Ի և Ա (21) ամի հայրապետութեան իւրոյ ժողովեցաւ ի լըշտեմարանս ամենայն սրբոց քաջ հովուապետաց: Հինգերորդ՝ Խաչատուր վարդապետն Երեւակեցի, ի գեղջէն Հոստա, առաջնորդն Արգուլեաց և աթոռակալ սրբոյն Թումայի առաքելոյն, որ և սա նոր նորոգեալ պայծառացուցեալ զաթոռն զայն շքեղապանձ վայելչութեամբ ի հիացումն կարգեալ տեսողաց իբրև զդրախտ Աստուծոյ դարդարեալ ազգի ազգի ճոխութեամբ հոգևորօք և մարմնաւորօք: Վեցերորդ՝ ծերունի մաքուր աղանին, կուսութեամբ պերճացեալն և հոգով բարդաւաճեալն Յակոբ վարդապետն Ասապատեցի, որ և սա այս սրբանուէր եղբայրս մեր զվանքն Աստապատու, որ ի վերայ Երասխայ գետոյն կայ ի կատարս քարանձաւին, շինեալ պայծառացոյց զբովանդակն՝ զպարիսպն, և զեկեղեցին, և զամենայն զորս ի նմա կան շինուածք: Եւթներորդ՝ Եսայի վարդապետն Մեղրացի, ի գեղջէն Կարճաւան կոչեցեալ, առաջնորդ Երեւակայ Ս. Կարապետին, որ և սա բազում աշխատութեամբ և անհանգիստ տքնութեամբ ի հիմանց ի վեր նոր իմն սքանչելատեսութեամբ շինեաց զեկեղեցի Սրբոյ Կարապետին, պարոսպան ամենայնիւ՝ կոփուածոյ վիմօք և ձուլածոյ կրով, ի փառս Փրկչին մերոյ և Աստուծոյ: Ութներորդ՝ շնչին ես և եղով եղկելիս և ամենամեղ պարտականս բիրոց և Խ (1000)-աց քանքարաց Ջաֆարիայ, ի տանէս Արաբտեան, ի Վաղարշապատ, շողակաթիկ սբ. աթոռոյս Էջմիածնի, առաջնորդ Ամատունեաց Սրբոյ Կարապետիս, որ ի ստորոտս Արագածու և ի գաւառիս Կարբոյ և յԱնքերդոյ, բազում և ազգի ազգի տուայտութեամբ հեծեծէի տեգերեալ մտօք մանաւանդ սեռն արտասուօք յուսացեալ ի յուսալին ամենից // յամենասուրբ Երրորդութիւնն, որ ետ կարողութիւն նորոգել զսբ. տաճարքս զայսոսիկ աստուածաբնակք: Որ և ամենայն զարդիւք շնորհօքն Քրիստոսի զարդարեցի զսբ. զեկեղեցիքս ամենայն գոյականօք՝ շարժուն և անշարժուն, հոգևոր և մարմնաւոր շքեղութեամբ: Բայց սակայն ցանկայի սրտառու տենչմամբ և պասքատողոր կարօտիւ ի վերայ ամենայն ստացուածոց, զորս ըստ կարի ստացայ, ստանալ ևս գիրս Աստուածաշունչ կտակարանաց, սակս յիշատակի սրբոց տաճարացս, տոչորէի, այրէի, խորովէի և գալարէին աղիք իմ, թէ արդե՞օք հասնիցեմ ցանկութեան սրտիս և ստիպման տենչանացս, Այս ըստ տկար

612բ

իմոյ կարողութեան ի դիպող ժամու տասն թուման ետու ի Դաւիթ վարդապետն, որ էր առաջնորդ Ջուլայաւ, որպէսդի գրել տացէ: Բայց ի շրդոյն նիւթոյ վարձու, կեղակարծ իսկ էի յուսոյն իմոյ, Այլ ողորմածն Աստուած իսկոյն հասոյց ձեռնտու և օգնական դպարոն, Վաթանն, գորգի մեծի աստուածասէր խօճայ Սաֆրազին, որ էառ յանձն հասուցանել ի վերջ կատարման, դրել տալ և ծաղկել ամենավայելուշ տեսութեամբ: Բայց աստանօր յուշ առնեմ, սիրելեացդ, դայս ինչ, դի իմ գոլով ի Շօշ քաղաք Ասպաքան, վարժեալ և սնեալ ի տիս մանկութեան ի մէջ ջուղայեցտց քահանայից և առ հասարակ ժողովրդոց՝ արանց և կանանց, ծերոց ե տղայոց, երիտասարդաց և կուսից, ամենեքեան նոքա խնամք տանելով առ մեղատուս, յօրացուցեալ զօրացուցին և ի յարրունս հասակի հասուցեալ և ի կարգ կուսակրօն քահանայութեան նուիրեալ հարսնացուցին և առաքեցին յաշակերտութիւն առ վերագոյն ասացեալ տէրն իմ՝ ըստ հոգւոյ ի սբ. կաթողիկոսն Մովսէս: Բայց հռչակաւորն յայնժամ և այժմուս ի մէջ ջուղայեցեացն Շանիիւսեցն խօճայ Խաչիկի որդիքն էին, երեւիք, փառաւորք, մեծաշուք և մեծահանդէսք արքայամաջլիս մուսահիպքն թագաւորին Պարսից՝ համազուպանքն, համփիւլայքն մեծի շահ Ապազին, ե խորհրդակից յամենայն իրագործութիւնս խօճայ Սաֆարն ասեմ և խօճայ Նազարն բազմաբախտք: Ընդ սոսին և որդիք խօճայ Սաֆարին՝ պարոն և նազելի Մէլիք աղայն, աղօթասէր պարոն Ֆռանկիզուլն, պարոն Սուլթանուլն, պարոն Ջալալն: Եւ աստուածատունկը հարազատածին որդիք խօճայ Նազարին՝ խոհեմամիտն և բազմահանճարն, լայնասիրտն և արդարակշիռն, ծառն հաստարմատ և գերամբարձ զարդարեալն աստուածայնով և մարդկայնով առաքինութեամբ, որոյ ընդ հովանեաւ երկնաբերձ բարձրութեան նորա բանակետդեալ մակաղէին բազմութիւնք գազանամտաց և ջուլիրք խաշանց և երամք թռչնոց, յոստս աստուածապաշտութեանն, մեծահաւատն խօճայից խօճայ Սաֆրազն, որ ամբօթեամբ վարուց և արդարութեամբ հոգւոյ կենցաղավարեալ զառօրեայս և ի ծայրս ծերութեան ժամանեալ փոխեցեալ եղև ի գունդս սրբոց ընտրելոց և իշխանացն բարեպաշտից, որոյ յիշատակն արհնութեամբ եղիցի. ամէն. նաև պարոն Էլիազն և պարոն Հայկազն: Այլ և ի տիս տղայութեան մանկութեան սնեալ և վարժեալ եղև ի ծոց և ի գոգ սոցունց, աղնուատոհմ իշխանագուն իշխանացս իբրև դմի յորդուց իւրեանց և սիրեցեալ յաշս սոցունց իբրև զհամակամ և համամիտ որդի, ոչ ըստ մարմնոյ, այլ ըստ հոգւոյ, զի զառաւելութիւն և զյաճախութիւն հարազատ երախտեաց սոցա, որ առ փանաքի հէքս. ո՛ր իսկ կարէ ճառել կամ գրել: Միայն երախտահատոյցն ամենայն քրիստոնէից, օծեալն Աստուած Յիսուս Քրիստոս հանգիցէ ի հոգիս սոցա....:

Այլ արդ՝ հաբազատատունկ որդի խօճայ Սաֆրազին գեղեցկարմատ շառաւիղն... պարոն խօճայ Վաթանն ըստ զգուանաց ցանկացող եղեալ այսմ աստուածակերտ բուրաստանիս մեծաւ սիրով և անթերի հաւատով և ետ գրել և յաւարտումն հասուցանել զանազան երանգօք և երփն երփն գունաւորութեամբ, ոսկէնկար վայելչութեամբ ըստ խորանին վկայութեան առ ի յաւիտենական՝ յիշատակութիւն յաղազս նախնեացն և հարցն իւրոց ընտրելոց և ծնողացն իւրոց գովելեաց պարոն խօճայ Սաֆրազին, և մօրն

իւրոյ համեստամեծար և պարկեշտաղարդ... Յուդիտային, հանգուցելոցն
ի Քրիստոս Յիսուս յոյսն ամենայն երախտաւորաց. և զվերջի մօրն իւրոյ՝
՝Թուլմաբաթին և որդւոյն՝ Մէլիֆին: Նաևս առաւել յիշեցէք ի Քրիստոս
613ա զպարոն վաթանն և զրադմհամեստ կողակիցն իւր՝ զ//Թանկիաթունն,
զդեռաբոյս և զնորաբողբոջ որդիքն իւր՝ Աղաջանն և զստգարն, զոր տէր
Աստուած յերկար ամօք անփորձ և անսասան պահեսցէ հանդերձ ծնօղօքն.
ամէն:

Այլ և մեծակական ողբով և թախծեալ սրտիւ հառաչանօք պաղա-
տիմ... զի զիս զամենաթշուառ Զաքարիա վարդապետս յիշել ի մաքրա-
պանծ յաղօթս, ո՛վ հանդիպողք և վայելողք ամին, նաև զծնօղսն հիբոյս,
զհայրն իմ՝ զՅովանէս քահանայ և զմայրն իմ՝ զԲէկիսօթանն, և զեղ-
բայրն իմ՝ զԱռաքելն և զորդի նորուն՝ զԳրիգորն, և զթոռն եղբօր իմոյ՝
զքաղցրատեսակ և զախորժահասակն Յովսէփ, որ ի տարածամու կենաց
իւրոց փոխեցան ի Քրիստոս: ...

Այլ և յիշել աղերսեմ զհօրեղբայրն իմ՝ զՍանփաննոս և զկենակիցն
իւր՝ զՇանփաշայ, և զորդի նոցունց զտէր Սարգիսն, և զթոռն սոցին՝
զկուսակրօն քահանայն զտէր Մովսէսն, որ այժմս կայ ի սպասու յիմումս
ծերութեան, աշխուժ դեգերանօք մինչև հասցէ յարբունս կատարելութեան
հասակի ըստ հոգւոյ և ըստ մարմնոյ մանաւանդ շնորհաց և աստիճանի
որոց և Տէր կամեսցի: Այլ և վերստին յիշել մաղթեմ զցուպ ծերութեանս
իմում ձեռնասուն ցանկալին հոգւոյս զաշակերտալն ի մանկութենէ
զսրբասէրն իմ զՅովհաննէս վարդապետն Կարբեցի, որ ունի զաթոռն իմ,
որ և ինքն տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս զսա ընդ երկայն աւուրս պահեսցէ՝
սակս սրբոյ աթոռոյս և իմոյս ծերութեան, նաև զհանգուցեալն ի Քրիս-
տոս զորդեակն իմ ըստ հոգւոյ զԽաչաառօր վարդապետն, որ ի կիսաւուրց
իւրոց գնաց առ անկծալին բնակից: Եւ զքեռին իմ՝ զԿարապետսն, զՅով-
հան[ն]էս պարոնտէրն, հայրպետ Մկրտիչն, քաղցրիկ և քաղցրածայն
Բաղտիկն, դռնապան Ղազարն...:

Այլ և կրկնակի ժտեմ յիշել ի մաղթանս զերախտաւոր Սրբոյ Կարա-
պետիս զծերունի տէր Պետրոսն, զծերունի տէր Թովմայն, և զօրիորդ ման-
կունսն՝ զտէր Յովհաննէսն և զտէր Յովանէսն, զփոքրիկ տէր Գրիգորն և
զտէր Ղազարն. նաև զսարկաւազունսն՝ Զաքարիայն, զՊետրոսն և զՎար-
դանն: Եւ զժրաջան մշակն, երախտաւոր բազմամեա Աբրահամն, աղօթա-
սէր կենդանի նահատակն, զի ի և 2 (26) ամ է, որ աստ ի դքան սրբոցս
աշխատի, անխոնջելի երկամբք և զմիաբանիցս բովանդակ վար և ցան և
արտորայքն անձամբ իւրովի հասըլ ածեալ ժողովէ զցորեանն առատա-
պ[է]յս, զոր և Տէրն բոլորից հատուցէ զվարձս ըստ իւրոյն վաստակաց.
ամէն:

Դարձեալ ևս զայս ի միտ առէք, ո՛վ ընթերցողք և հանդիպողք այսմ
սբ. գրոցս՝ Աստուածաշնչիս, յորժամ զայս ի Շօշ քաղաք գրէին, ես
նուաստ ի թուին ՌՃ և Ե (1656) գնացի յԵրուսաղէմ ուխտ լուսաբուխ
սբ. գերեզմանին Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ և այլոց տնօրինականաց:
Եւ ի գնալս իմ ի Կարին քաղաք, որ է Յարգում, շնորհօք շնորհողին
ամենասուրբ Երրորդութեանն՝ Հոր և Որդւոյ և Հոգոյն Սրբոյ, շնորհեաց
ևս զայսպիսի շնորհս. զի Աստուածաշունչ մեծի արքային Հեթմոյ բերեալ

էին ի ծախսոյ յորժամ տեսի գալարեցին աղիք իմ ի փորի իմում և նուաղեաց սիրտ իմ սարկս սիրոյ սբ. գրոյս. և յիշատակի մեծի արքային և սրբոյ, որ իւրովի հոմերական տաղիւ շափաբանութեամբ շարամանեալ ունէր դասուանս նախնեացն մինչև դչինքն գեղեցիկ յօրինուածովք: Նւ զայն ևս գնեցաք պաշար և առիթ հոգոյ մերոց և կենաց բերկրութիւն մանկանց Սիրնի:

Դարձեալ մեծաւ սիրով աղաչեմ զձեզ՝ կաթողիկոսք, եպիսկոպոսք, վարդապետք, քահանայք մելիքք, աստուայք, քեաթխուտէք, ժողովուրդք, աշխարհականք մեծ ու փոքր, արք և կանայք, ծերք և տղայք, ամենեքեան դուք, իմ ճշմարիտ հարք և մարք, քորք և եղբարք և որդիքէք, հրեշտակք և մարդիկք, վկայք լինիք առաջի Աստուծոյ, որ ևս իմ կամօքս և իմ սրտիս յօժարութեամբն և իմ հիւան ողովս, զիմ գոյքն ամենայն ետու Ս. Կարապետի լոյս գերեզմանին վախմ և ս. կաթողիկէին, ի յեկեղեցւոյ դիւսի խաչէն հետ՝ թէ՛ ոսկեղէն, թէ՛ արծթեղէն, թէ՛ գիրք, թէ՛ Աւետարան, Շարականոց, Այսմաւորք, Մեկնիչ, Քարողգիրք, Տօնացոյց, Աղօթմատոյց մինչև ցմէկ թուղթ մի, մանաւանդ զայս երկու լուսին և արեգակս հոգւոց մերոց, այս սբ. Աստուածաշունչս նուիրեցի սբ. տաճարացս, թէ՛ զարարափեղէն, թէ՛ ապրիշմեղէն, թէ՛ բրդեղէն, թէ՛ պղնձեղէն, թէ՛ երկաթեղէն, թէ՛ շինի, թէ՛ փայտեղէն, թէ՛ ձի, թէ՛ շորի, թէ՛ գոմէշ, թէ՛ եղն, կով, ոչխար՝ թէ՛ շարժուն և թէ՛ անշարժուն, ամէնն վախմ ետու սբ. աթոռոյս և Ս. Կարապետիս, մինչև ցաւել և սընտուակալն ևս, այլ մարդ իշխանութիւն չունի ի դրանէ սորին շորթել կամ գողանալ կամ ծախել կամ գրաւել կամ հանել: Ով որ յանդիմնի՝ թէ՛ եկեղեցականաց, թէ՛ աշխարհականաց, թէ՛ մերոց, թէ՛ օտարաց, թէ՛ իշխանաց, թէ՛ իշխեցելոց կամ եթէ որ ասիցէ վասն ազահութեան, թէ՛ ևս ազգական եմ Ձախարիայ վարդապետին՝ այնպիսին նշովեալ և կալած կալած եղիցի հոգւով և մարմնով, տամբք և տեղօք, զարմօք և զաւակօք աստի և հանդերձեալն ընդ Կայենի, Աբարտ Գէեզի, Կորխայ, Դադանայ....:

613բ Ս. կամ թէ յայլազգեաց Տաճկաց իշխանաց և դատաւորաց, ով որ զիմ սղաչանս լսեն ինքեան իւրեանց ռասուլէն պսակ առնուն: Ս. թէ որ վասն ազահութեան ճողոպրել կամիցին յԱստուծոյ և ի հրեշտակաց և յիւրեանց ռասուլէն շարմանդայ ապիզար դտանիցին: Այս իմոյ ձեռին զՔրիստոսի Յիսուսի վախմիաթ և նամակ գրեցի ի թվականիս Հայոց ՌՃ և Ը (1658)-երորդի յունիսի մէկն, ի դրան սբ. Էջմիածնայ: Ս. արդ՝ դարձեալ երիթացեալ դիմօք և կականագոչ ողբօք... պաղատանօք հայցեմ ի վայելողաց այսմ աստուածատուփ սոփեստիս և մօսիսակերտ մատենիս, զի ի խրախճանալն ժամու աներկեան ցընծութեամբ յիշեսցիք ուղիղ սրտիւ և սեռն հաւատով զվերոյ դերեալս զամենայն զհոգեւոր և զմարմնաւոր զհարս և զեղբարս, գերախառնութիւն և զաշխատաւորս, և մանաւանդ զլուսատուական հոգւոյս և զանգին մարգարիտն, զջահն անշիջանելի և զատողն անշամանգաղելի դուէր Մօսէս կաթողիկոսն հրաշագան, որ ի ՌՁ և Ը (1629) թուին նստաւ կաթողիկոս և զաթոռս սբ. ի յաղբիւսաց ի վեր առեալ հաւասար արար երկնից, ի յամին յորում մեռաւ խորխտազօր արքայն Պարսից շահ Ապագ, և քառ ամ կեցեալ ի վառ սրբազանն և ի ՌՁ և Բ (1633) թուին եմուտ ընդ անմուտ արեգականն, ի ծագումն ան-

ստուեր լուսաւորաց մշտնջենաւորաց ի լուսաւորութիւնն աներեկի: Եւ յետ նորին կացեալ ամենաղգաստն տէր Փիլիպպոս կաթողիկոս մինչև ցթին ՌՃ (1651) ևս. և¹⁸ յետ յոքնահրաշ ուզողութեանց գնացեալ յԵռուաղէմ և պատեալ Ղկոստանդինուպոլսեաւ ամենայն բարգաւաճութեամբ և վեհափառ ճոխութեամբ դարձեալ ի դահն իւր և կատարեալ զընթացս առօրեայ փոխեցաւ ի կեանսն անսպառ առ բաղձալին իւր: Իսկ ի յինն ամի հայրապետութեան սորին՝ ՌՂ և Ա (1642) թուին նստաւ շահ Ապագն Սանի, ի տեղի հօր իւրոյ շահ Սէյիւն. և մարդ եղեալ ընդ Հնդկաց արքային, դադարեցուցեալ ղգոռ նորին: Եւ առեալ զառեցեալ ղղեակն ի հօրէն իւրմէ Ղանդաճաւ կոչեցեալ բերդն, նստաւ ամենայն անհողութեամբ ի յԱպաճան:

Այլ և յաւուրս սորին եղև յաղմուկ շփոթմանց հազարացեաց ընդ ազգն Յրանգաց, որ Վէնէտիկ կոչի, և այս շորեքտասան ամէ զի մրցին սաստկապէս և ի վերայ ծովու, և ոչ երբէք լուաք եթէ պարտեցաւ կողմն քրիստոնէից, այլ միշտ յազուրդ կերակրին ձկունք փափակասուն մարմնօք հազարածնացն: Այլ և յարևմտական հիւսիսայինքն ևս ընդ միմեանքս ելեալ ոգորին անհնարին դառնութեամբ, որք և լէհք և մաճարք, դազախք և շուէտք, բուլխարք և թաթարք անուանին: Սակայն ըստ ղիպուածոյ ամանակիս միշերկրայս խաղաղացեալ գոյ ի պատերազմական հինից ի նպաստութեանց մշտանուէր պաղատանաց հարցս մերոց, զորս և յիշատակեցաք ի վերոյ: Եւ թէպէտ ի սրոյ անքութացեալ կան պարանոցք մեր, սակայն անուր ծանրութեան հարկապահանջութեան կեղեն և կեղիզեն զկեանս մեր, որ և զորքանութեանցն անկարանամք վիպել: Բայց գթութեամբ հօրն գթածի էջահարեալ գերազարդապէս փառօք մայրս մեր ազնեաց ըստ Հոգոյ և տունս փրկութեան, հարսն փեսային Քրիստոսի, որոյ և իջման տեղին, որ և հարսնածու գոլով ամին տէր Յակոբ սրբազան պետս ամենայն Հայոց. զի յետ վաղճանի տեառն Փիլիպպոսի, սա նստաւ ի տեղի նորին կաթողիկոս ամենայն Հայոց ի հազար Ճ և Դ (1655) թուիս. և է այժմ Գ (3) ամ և կէս հայրապետութեան սորին, ի թուականիս ՌՃԷ (1658)-երորդի, ի ժականակս արքայութեանն Պարսից շահ Ապագ Սանի կոչեցելոյն, որ է վեշտասան¹⁹ ամ միահեծան իշխանութեան սորին ի վերայ Արևելեան կողմանցս:

Դարձեալ մեծաւ պաղատանօք ղերեսս առ մայրն մեր եղեալ աճիւնաթաթաւ դիմօք խնդրեմ ի հանդիպողացդ... մի գուցէ ըստ շար սովորութեանց ոմանց, զոր ունին անաստուածք, խորհիցիք ի յիշատակարանացս այսոցիկ բան ինչ ջնջել և կամ թուղթ հատանել, զի այն գործ սատանաի է և կամ արարաց նորին. և կամ նենգութեամբ կամել զայս Աստուածաշունչս գրաւել, ծախել և կամ ի դրանէ Սրբոյ Կարապետիս հանեալ, ղի եթէ իցէ ոք, որ այնպիսի ինչ խորհիցի, ի ներքոյ աջոյն սրբոյ կապեալ և կաշկանդեալ եղիցի...:

¹⁸ Ձեռագրում «ՌՃ ևս ևս հատվածը սկզբնական գրված է «ՌՃ և գ ևս». հետո Զաքարիա վարդապետը ուղղել է, որը պարզ չի դիտվում և կարդացվում: Նկա, ի ունենալով, որ Երուսաղեմի ժողովը տեղի է ունեցել 1651 թ., որին մասնակցել է նաև Փիլիպոս կաթողիկոսը, ուստի նշված ուղղումը կարդացինք «ՌՃ ևս ևս»:

¹⁹ Ձեռագրում «վեշտատան»:

Ք

Գրիշ՝ Աստուածատուր քանանայ
Վայր՝ Ասպանան

204բ Զտառապետի Աստուածատուր գծողս յիշեա միով Տէր ողորմիայիւ:

Պ

288բ Զըստացող Աստուածաշունչ սբ. մատենիս Զաքարիայ գերջանիկ սբ. վարդապետն յիշեցէք ի Տէր:

Պ

614ա Շնորհիւ ամենազօր Ս. Հոգւոյն... սկսայ դԱստուածաշունչ սբ. մատենան տկար անձամբս և ողորմութեամբ նորին կատարեցի ի յետին դարուս և ի սառնացեալ ժամանակիս ի յերկիրս Պարսից, ի քաղաքս Շօշ, որ կոչի Ասպանան, ի թուականիս Հայոց ՌՃ և Թ (1660) ամի. և ի հայրապետութեան տանս Հայոց տեսուն Յակոբայ սբ. աթոռոյն էջմիածնայ, և ի թագաւորութեանն ադդին Պարսից փոքր շահ Ապասիւն, և ի դիտապետութեան Նուր Զուլայոյ Ասպանան և ամենայն ազդիս Հայոց, որ աստ կամք հաւաքեալ, տեսուն Դարթի քաջ և արի, մաքուր և անբիծ սբ. վարդապետի, որ վերակադ էր այսմ սբ. մատենիս, քանզի բազում ջանս հասուցի սմա ես մեղաւոր գծողս, վասն շարաշար ծովութեանս իմոյ, զի սբ. հայրս բազում անգամ ներեաց ինձ, զոր տէր Աստուած վարձս բազումս տացէ...: Կատարեցաւ սբ. մատենան ի դուռն Ս. Յակոբայ, ձեռամբ անարժան, մեղաւոր և տառապեալ, հողով տկարի... Աստուածատուր միայն անուամբ քահանայս...: Նաևս առաւել յիշեցէք ի Քրիստոս զծաղկող և զարդարող սբ. մատենան զվարպետաց վարպետ Հայրապետն, որ ծաղկեալ զարդարեաց զսբ. մատենան ոսկով և լաճվարտով, և գոյնզգոյնօք յոյժ աշխատութեամբ տքնեալ ի վերայ սորա, զոր տէր Աստուած զարգարեսցէ զնա հոգւով և մարմնով...:

1400

Մ Ա Ս Ո Ւ Ն Ք Ա Ս Տ Ո Ւ Ա Մ Ա Շ Ն Չ Ի

Երևան, № 231 (1312 թ.)

367բ Ի թվականիս Հայոց ՌՃԹ (1660) նորոգեցաւ և կազմեցաւ ի փառս Աստուծոյ, Գիրքս Սաղմոսավանիցն է:

1401

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 234

Գրիշ՝ Յովնանէս
Վայր՝ (Նուր) Զուլայ

Ա

98բ Յովնանէս ծրողս յիշեա ի Տէր:

Բ

278բ Թվին ՌՃԸ (1659):

Գ

278բ Փառք...: Որոյ խնամօք և ողորմութեամբ աւարտեցաւ աստուածա-
խօս սբ. Աւետարանս ի գերահռչակ Շօշ քաղաք, որ կոչի Ասպանան և ի
գիւղաքաղաքն Ջուղայ, ի թվականութեանս Հայոց ՌՃԹ (1660) ամին,
ի թագաւորութեան Պարսից փոքր շահ Ապասին, և ի հայրապետութեան
սբ. Էջմիածնայ տեառն Յակոբայ, և ի առաջնորդութեան դեղոյս Դաւիթ
վարդապետին, և իշխանութեան պարոն Հայկազին, որ է որդի խօճայ
Նազարին. ի խնդրոյ սրբասնեալ, քաջ և բարունի վարդապետին Զաքա-
րիային, որ այսմ ամի փոխեցաւ առ յոյսն ամենեցուն, և վերակացու-
թեամբ հաւատարիմ և բարեմիտ, աստուածահաճոյ պարոն Ռուստամին:

279ա Ստացայ զսա ի հալալ // արդեանց իմոց և ետու վաղմ ի դուռն Ոհա-
նավանից, ի վայելումն Ոհանէս վարդապետին: Մի՛ ոք իշխեսցէ հանել
զսբ. Աւետարանս ի Ոհանավանից, այլուրեք տանել կամ վաճառել: Եթէ
ոք յանդգնեցէ արասցէ զայս՝ մասն և բաժին Յուդայի առցէ:

Դարձեալ յիշեցէք զվերոյ գրեալ լիսօճայ Ռուստամն, զծնողսն իւր՝
թօփշի Գրիգորն, Ասփաշէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զխօճայ Ռուստամն, և զկողակիցն իւր
Աղատն, և զորդին՝ զՅովանէսն, և դստերքն իւր՝ Սափուռն և Անային:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զխօճայ Ռուստամն և զհանգուցեալ
որդիքն իւր՝ Վասիլոսն, Ղազարն և հանգուցեալ դստերքն իւր՝ Մարիամն
և Ասփաշէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զխօճայ Ռուստամն և զհանգուցեալ
279բ եղբարքն իւր՝ զխօճայ Սուլթանումն, խօճայ Աղավալի, խօճայ // Նիկո-
ղոսն և զխօճայ Մարտիրոսն, յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք զծրող սորա Յովնաննէս և զծնողսն իւր ամէն:
Ընդ սմին յիշեցէք ի Քրիստոս զծաղկող սորա զՀայրապետն և զծնողսն
իւր, զկենակիցն. և զեղբայրն իմ՝ սրբասնեալ Բաղդասար վարդապետն,
յիշեցէք...: Եւ ոք յիշէք՝ յիշեալ լիցիք ի Քրիստոսէ...:

1402

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Մ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

Երևան, № 348

Գրիլ՝ Թամուր
Վայր՝ Կ. Պոլիս

Ա

5ա Յիշատակ է ի դուռն սբ. Էջմիածնայ ի թվականիս Հայոց ՌՃԴ (1655):

Նկարի
մեջ

Բ

113բ Յայսմ վայրի էր թվականն Հայոց Ի և Բ յորելեան և Գ (3) (1654)²⁰
ամ, որ մոլար մտաւ գրէի:

²⁰ Այսինքն՝ $(22 \times 50) + 3 + 551$:

Գ

197բ— Ի Հայոց Թվին ՌՃԳ (1654) աւգոստոս ամսոյ Բ(2), արն երեքշաբթի, 198ա խաւարեցաւ արեւակն կէս ժամ ի Զ(6) ժամու առւրն մինչև աստեղք երեւցան²¹, հորոյ պատճառն միայն Ստեղծաւորն գիտէ: Յորում պահու զերերեալ մտաւք գրէի յայսմ տեղոյ. յիշեալ [ի Տէր]:

Պ

262ա Փիլիպպոս կաթողիկոս ամենայն Հայոց:
նկարի մեջ

Ե

263ա Ո՛հ, ո՛հ զեղկեկի մեղսաթաւ Ակրնցի Թամուր գրիչս հանդերձ ծը- նաւելիւք միոյ ողորմեալի յիշել արժանի համարողացդ՝ Աստուած ողորմի յիւր միւսանդամ գալստեանն:

Ղ

303բ Յիշատակ է Աստուածաշունչ մահդասի Ամբակումին և ծնողացն՝ Մարտիրոսին և Խուսիկին, և պապուն՝ տէր Յակոբին, ի դուռն սբ. Էջմիած- նի, ի վայելումն տէր Շակոբ ամենայն Հայոց կաթողիկոսին: Թվին ՌՃԹ (1650):

Է

576ա Փառք...:

577բ Եւ արդ՝ ի սոցունց դասուն հանգունակից տեսանի իսկապէս մահ- տեսի այրս այս Ամբակում և համափառ ի նոցին գովանասանութեան... առնէր յիշատակս մատենից գրոց և կահուց և զարդուց վանորէից և եկե- ղեցեաց ըստ արդար արդեանց և հալալ ընչից իւրոց, զի ի սոյն եղանակի ունէր ի նկրտումն մշտականի, ուր Քրիստոս նստի...: Նաև ի հայրն հա- նուրց և առ որբազան կաթողիկոսն Փիլիպպոս... վառէր ի սբ. սէր և ըղձալոր միշտ ըստ բաղձանաց իւրոց երթալ ի քաղաքն աստուածահոտ ի սբն. Սաղիմ, և առաքէր նախնաւորք նամակ ողջոյնի և արհնութեան առ անտես սիրելին իւր յԱմբակում. թէ՛ և դու յօժարեսցիս պատրաստեսցիս ելանել յԵրուսաղէմ, զի անդէն տեսեալ զմիմեանս առցուք ըստ փափաք տենչանաց մերոց ի միասին կատարելով զուխտն աստուածային: Իսկ 578ա երանելիս յորժամ լուեալ զլուրն սբ. և զհամբաւ սխրագոյն, առեալ ըղ/- տոմսն սբ. եղեալ ի վերայ աշաց իւրոց, որով և ի բաց լքեաց զամենայն աշխարհական զբաղմունս, յարեալ փութապէս և դիմեաց սիրասուն Երե- միա թողամբն և հանդերձ ընտանեօք ի սբ. քաղաքն, որ և ի նոյնում ամի ոչ ժամանէր հոգեւոր տէրն սբ. անդրէն ի սբ. ուխտն. վասն զի ի շուս ճա- նապարհաց ի հարկէ արդելեալ ի մեծ քաղաքս քրիստոնէից փառաւո- րեալ յամենեցունց: Եւ ապա հասանէր ի թվականութեանս ՌՃ (1651): Եւ ի միում ամին մեծաւ հանդիսիւ և գերալիր փառօք կատարելով ըստ զհրաշափառ սբ. ուխտն որ յԵրուսաղէմ: Եւ անտի շուեալ գայր յարքայա- րանս Ըսաամբօլ, որ և օթեալ աստ ամ մի ողջոյն. և անտանօր փառա- տրեալ մեծարեցաւ յամենայն ազգաց և ի մերային ազնէ: Իսկ ի տեսա- նելն զմիմեանս զնոյն իղձ և զսէր ի հերուն հետէ, զոր ունէին ծրարեալ

²¹ Այս հաշվված է հոգւան (հին) տոմարով, նորով կլինի օգոստոսի 12-ին: Այսպես է նշված պրոֆ. Ռ. Օպպոլցերի մոտ (տե՛ս Canon der Finsternisse, Wien, 1887, S.272):

աստանօր, լրապէս յանկեցաւ տինայ և այնու բաղձամբ խնդրեաց հայրն սբ. ի նմանէ, թէ յաղագս առ ի սէր իմ և առ քոյդ յիշատակի արասցէս Աստուածաշունչ մատեան մի, զի լիցի անջինջ յիշատակ և արձան վասն քոյդ, որ առ իմ ի սբ. և յամենաւրհնեալ յաթոռն: Որ և անդէն խոնարհեալ Ամբակումայ երկիր պագանէր սբ. հօրն և զիղձ բաղմափարփ սիրոյն անտանօր կրկին հաստատէր, և ի բերկրանաց յորդաբուղխ բարեսէր բարուց յօժար կամօք, քաղցր պատասխանէր, ասելով ռիդիցիմ կամք քո արհնեալք: Եւ ապա այնու սկիզբն արարեալ պատրաստէր մինչ ի քաղաքս էր հայրն հանուրց: Իսկ ի կատարեալ ամին ել զնաց աստի մեծաւ բերկրութեամբ և խաղաղութեամբ ժամանելով յաթոռն իւր սբ. անվնաս յամենայնէ. ուստի գերազանցեալ ամենայնիւ հոգեկանօք և մարմնականաւ ի վեր քան զճառումն մտաց մարդկան: Եւ հասեալ ի կէտ կոչմանն, յետ երից ամաց ըստ անդարձ հրամանէ Արարչին, որով սլացաւ անպատում խնդութեամբ ի կաճառս զուարթնոց, ուր ըամբն են երանելեաց, որ և կենդանի աղօթք և անդառնալի հայցուածք նորին եղիցի միշտ յօժանդակ և զօրավիգ մեզ և համայն աւատացելոց. ամէն:

Վասն որոյ ճառեցաւ յաղագս հանդամանց տառիս, թէ և սկիզբն սորայ ի ժամանակս մեծին Փիլիպպոսի եղեալ. վասն զի զգոյն աւարտումն ի մարմնի անդ լուաւ և վախճան ընկալաւ, իսկ զրաւ և աւարտ սրբոյն Յակոբայ ընկալեալ, իսկ այլ ի լրումն տառիս և ի եզր անկել սորին ետես Ամբակում և անախն ի կեանս իւրում յաւէտ զուարճացաւ, որպէս և սպասէր միշտ, մեծաւ յուսով յաւարտ և ի կատարած սորին տեսանել: Ուստի ի տեսանելն բերկրեցաւ յաւէտ խնդութեամբ և ապա կացեալ սուղ ինչ աւուրս և անդէն զգոհացողականն մատուցանելով հանդեաւ առ Քրիստոս, որոյ յիշատակն արհնութեամբ եղիցի:

Եւ արդ՝ եռեակ և մու ամի եղև սկիզբն և աւարտ սորին, վասն որոյ յոյժ տենշայր տեսանել երանելին զվախճան սորին, այլ և զգծագրութիւն յիշատակարանիս ոչ ետես: Եւ երկոքինն ևս ոչ ընկալան աստ ի մարմնի զփափաք սրտից իւրեանց որ յաղագս յայսմիկ. վասն զի անդէն յանգրաւ հրճուարանն ի միասին խրախասցին ի փառս անճառ ցնծութեամբ ի բարի յարդիւնս իւրեանց: Եւ մինչ չև էր ննջեցեալ ի հանգիստն կենդանութեան, այլ ի բարի խոստովանութիւն պանծացեալ առ մահճօքն առնէր անդարձ գամագամ բարեփառ խորհրդով, սոյն և կրկին պատուէր առ սխրալի և հոգեածին որդեակի իւր Երեմիայի, որպէսդի աւարտեալ զսա ամենայն իւրք և յիշատակարանօք ընծայեցեն յաթոռն սբ. և առ ի սբն. Յակոբ կաթողիկոսն-Հայաստանեաց: Եւ նոյն ինքն Երեմիաս, բարի ժառանգ նորին և ուղիաշաւիղ շառաւիղն հանդերձ հարազատ ըստ մարմնոյ ծնօղաւ իւրով Մարտիրոս իրիցաւ և վարժապետաւն տէր Յովաննէսի քահանայիւր, որ էին գործակալ ի վերայ բարի արդեանց առն Ամբակումայ, զոր ունէր առ համայնս ըստ վերոյ յիշեցելոյն. վասն զի այնքան էր կամք նորա առ ի սէր և ի ջան յիշատակի, քանզի անկարօտ գոլով յամենայնէ բաց ի մարմնական ծնընդոց, որ և պահէր առ իւր ի ստենէ, զսիրասունն Երեմիաս զաւակ ըստ հոգոյ առնելով, ուստի և ի նոյն փոյթ ևս ոչ շատացեալ զնոյն. և առնէր անդարձ, եթէ տացէ քեզ Աստուած որդի յանուն իմ լիցի անուն նորին. վասն զի մի՞ ջնջեցի անունն իմ ի միջի ձերում և

ազգաց ազգս առ յազինս ձեր, Ուստի և ի լրանալ զկնի վախճանելոյ նորին յամսեանն վեցերորդի ետ Աստուած արու զաւակ Երեմիայի, որ և Ամբակում կոչեցաւ, ըստ կտակի ծերունոյն Ամբակումայ. զոր և տէր Քրիստոս անփորձս և ամբողջս պահեսցէ յերկար ամօք ձերոյին սբ. մաղթանօք և աղօթիւք ծեղրոյն առ ի յիղձ նորա և յիշատակ ազգաց յաղգըս. ամէն:

Բայց մնայր մինչև ցարդ սբ. և յորգարուղիս գանձս աստուածային խցգել և ծածկեալ սակս զքաղանաց վերոյ ասացելոցն, որ կային ի մեծամեծ հոգս. մինչ զի և լինէր ցան մեծ հորն անպատմելի յարքայարանս վաղածախ բոցով, վասն ամենայն մեղաց մերոց, որ ի բարձրանալ թվականութեանս ՌՃ և Թ (1660)-երորդի և ապա ձեռամբ տեառն Մարտիրոսի քաջ բարունոյ առաքեցին առ սբն. Յակոբ կաթողիկոսն, որ և նա յետ ելանելոյ յաթոռոյ պատրիարքութեան շուեալ գնաց առ սբ. հայրապետն առնուլ զաստիճան մեծի եպիսկոպոսութեան: Ըս հրաւիրեալ զսբ. հայրապետն մեծաւ փառօք տարան ի սբ.²¹

Ըս արդ՝ զրաւեալ յանկաւ հրաշաղան և աստուածազարդ տոմսս այս զանազան գունափորութեամբ, -որպէս և տեսնանի[ք] իսկ, գի. եղիցի արձան յաւիտենական և յիշատակ անշնչելի հոգոյ իւրոյ և ըստ կողակցին և բարեծնողաց իւրոց և համարէն ազգականաց և մերձաւորաց իւրոց, հօրն՝ Մարտիրոսին և մօրն՝ Խուպիին, պապուն՝ տէր Յակոբին, և հօրեղբարցն՝ Խուրշին, Առաքելին, Քոռոսին. և եղբօրն՝ Աստուածատուին և Պէկլէրին. և քրւերցն՝ Մանուշակին, Վարդեծոցին և Թուրվանտին և համայն գնացելոցն ի Քրիստոս: Զի և ես զսա յիշատակ անշնչելի ի սբն. Սիոն բարձրաբերձ գահն դրիգորաշէն և ուռարաց աթոռն առ սբ. Էջմիածին, ի վայելս տեառն Յակոբայ սրբազան կաթողիկոսին մեծի, ընդ որս խնդութեամբ և զուարճութեամբ վայելեսցէ ընդ երկայն աւուրս ամենայն բարեփառութեան, հանդերձ մանկամբ իւրոյ և ամենայն աշակերտեալ մանկանց իւրոց ուղղափառաց, որ ընդ զիր և պարեալ, պաշարեալ և շրջադրեալ կան միշտ առ ի սիրասնունդ սրբութիւն յաւերժական:

Արդ՝ գրեցաւ գանձս աստուածեղէն ի թուականութեանս հայկազան սեռի, որ և ի նըշկանակէ²² անկեալ եղերի, ի քաղաքս Կոստանդինուպօլսի, և ընդ հովանեաւ Սրբոյ Սարգսի զօրավարի և որդոյ նորայ Մարտիրոսի, գահավիժելոյն ի հրակիզմանէ և ծոցարաց ընդդէմ արեգական խիղճ գիմօք յաղագս անօրէնութեանց մերոց: Այլ և ի հայրապետութեան Հայոց մեծաց տեառն սրբոյն Յակոբայ, որ ի սբ. Էջմիածին, այլ և ի թագաւորութեան Իսմայելացոց և Հագարացոց ի վերայ բազմազգաց սուլտան Մաքմաաի, որդոյ Խալաֆիմի, որդոյ Ահմետի, որդոյ Մաքմաաի: Այլ և ստրատելատ նորին Մաքմեա փաշայի Քեօբուլի յորջորջելոյն, որ յոքնագէտ և բազմահանճար գոլով, անհուն զօրութեամբ բազմականացն նուաճեաց, որ ի ներքոյ բռնակալութեան: Այլ և ի թագաւորութեան ազգին Պարսից շահ Ապասի որդոյ շահ Սէֆոյ, որդոյ ի միրզէ Սէֆոյ, որդոյ մեծին շահ

²² Շարունակութիւնն այստեղ ընդհատվում է և տասը տող դատարկ:

²³ Այսինքն՝ 1=400, 2=8, 3=500, 4=60, 5=1, 6=70, 7=1, 8=60, 9=7=1107+551=1658:

Ապասի: Այլ և յաջորդութիւն աստուածահոտ սր. բաղաքին Երուսաղէմ տեառն Աստուածատրոյ և տեղապահութեան տեառն Եղիազարի նորին փոխանորդի: Այլ և հեղինակի ծովապար արքայանիս[տ] տեառն Սաւ- տիրոսի մեծահամբաւ հռետորի Ղրիմեցոյ աշակերտին Աստուածատրոյ աստուածահաճոյ և առաքելաշաւիղ հայրապետի²⁴:

Արդ՝ երես անկեալ հողամած դիմօր պաղատիմ հանդիպողացդ այսմ սր. և աստուածազարդ մատենիս, յիշել զվերոյ գրեալ անունսն ի սէրն Քրիստոսի ի ժամ աղօթիցն... ի փառս ամենազօր անուան իւրոյ, որ և նմա փառք ի մէնջ և աւրհնութիւն ընդ Հօր իւրում:

Մաղկող՝ Մարկոս

Բ

⁴⁹ Զատացող սր. Աստուածաշնչիս մահտեսի Ամբակումն և զՄարկոս
նկարի պատկերահանս յիշեսցիք ի Տէր:

Ք

¹³⁹ Զծաղկող սր. Աստուածաշնչիս և գնկարող պատկերիս զմեղօք զառա-
ծեալ Մարկոսս եթէ յիշման արժան առնէք և դուք յիշեալ լիջիք ի սր,
սեղանն Քրիստոսի...: Կատարեցաւ թվականիս ՌՃԴ (1655):

1403

Բ Ա Ռ Գ Ի Ր Ք

Երեւն, № 533

Ստացող՝ Մէլիսէք, Գրիգոր արեղայֆ
Վայր՝ Սեան

²³⁵ [Փ]առք...: Արդ՝ գրեցաւ սր. գիրքս ձեռամբ [յ]ոքնամեղ²⁵, ի խընդ-
րոյ սրբասընունդ, խստակրօն, խարազնագգեստ Մէլիսէք և Գրիգոր ա-
րեղայիցս: Ըստացաք զսա յարդար վաստակոց յիշատակ մեզ հարազատ
եղբարցս, ի դուռն սր. Սէվանայ, ի միասին վայելեսցուք. եթէ միւսոյն
վաղճան օր մահուան հասցէ, միւսն վայելեսցէ ի դուռն Ս. Առաքելոցս.
յետ երկուցունց մահուան՝ անջինջ յիշատակ լինի երկոյտասան Ս. Առա-
²³⁶ քելոցն: Մի՛ ոք || հակառակեսցէ որոշել ի դրանէ սր. Սեանայ. եթէ ոք
հակառակեսցէ՝ պատիժ ի յապէնիազէն կր[ես]ցէ: Արդ՝ յերես անկեալ
աղաչեմք, ո՛վ ընթերցող գրոյս, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր մեղ-
աւամած գծօղս կարդալով կամ օրինակելով:

Աւարտեցաւ սր. գիրքս ի թվականութեան հայկազան տումարի
հազար հարիւր իններորդ (1660) ամի, ի հայրապետութեան տեառն սր.
Էջմիածնայ սրբազան Յակոբ կաթողիկոսի, ի առաջնորդութիւն սր. ուխ-
տիս Սեանայ խստակրօն, հեզ և հնազանդ Բաբսեղ վարդապետի և այլ
միաբան եղբարցն ի միասին վայել[ես]ցեն. ամէն:

²⁴ Այնուհետեւ ութ տող դատարկ:

²⁵ Գրչի անունը չի գրված և տեղը բաց է թողնված:

1404

ԳԻՐՔ ՄՈՂՈՒԹԵԱՆՅ ՊԵՏՐՈՍԻ ԱՐԱԳՈՆԱՅԻՈՅ

Նրևան, № 1472 (1658 թ.)

Հետ. ստացող՝ Խաչատուր Զուլայեցի

145 ա Զ[վ]երջին ստացող գրոցս Մոլութեանց ի հալալ վաստակոց ընչից իմոց առ ի զվերոյ դրեալ²⁶ Սաճակ վարդապետէն²⁷, ԺԵՄ (15000) դեկան, ի թվականութեան ՌԺԹ (1660), յիշատակ ինձ Զուլայեցի Խաչատուր վարդապետիս և իմ ծնողացն, հօրն իմոյ՝ մահապառ Յակոբին և մօրն իմ՝ Ղատամղութիւն, և ազնիվ եղբարցն՝ պարոն Առաքելին և ամուսնոյն իւր Թագուհէ, // և ուստերաց նորա, և դստերացն՝ Նազէրթին և Վատամին, և միուս եղբօրն իմ՝ Օռնատամին և կողակցին՝ Մասփիտին, և որդոցն՝ Յակոբեանին և Շովանշէ, և միուս եղբօրն՝ Վարդանին, և որդոցն՝ Մատուրին, Ավետին, և միուս եղբօրն՝ Պօ[ղ]ոսին և ամուսնոյն իւրոյ՝ Մարամատիկին, և որդոյն իւր՝ Պետրոսին, և քեռն իմոյ՝ հանգուցեալ Խաբունին, և դստերն իւր՝ Նդեարին ևս:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զհօրեղբայրն իմ՝ զՀայրապետն և զկողակիցն իւր՝ զԲարն, և զորդիքն՝ զՍաճակն և զՄարութէն. զոր տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս իւր անմահ ահառն արժանի արասցէ...:

1405

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ՀՐԷԻՅ ՅՈՎՍԵՓՈՍ ՓԼԱԽԻՈՍ

Նրևան, № 1909

Թարգմ.՝ Ստեփանոս Լեւոնցի

ա

210 բ Յիշատակարան թարգմանողի Պատմութեանս Յովսեփոսի Նքրայեցոյ

Շնորհիւ և գթութեամբ բարեբարին Աստուծոյ, ես՝ Ստեփանոս Լեւոնցի, յետին ի մանկանց եկեղեցւոյ և կրտսեր ի սպասաւորացն բանին Աստուծոյ բազում անգամ յառաջագոյն հարկեալ ի հրամանէ երիցս երանեալ տեառն Փիլիպպոսի կաթողիկոսի և ապա աղաչեցեալ ի թախանձանաց եղբարցն, որք կային ի հրահանդ դեգերանաց իմաստից ի սբ. աթոռս էջմիածին, ի թուարեութեան տումարին Հայոց ՌԺԹ (1660) և ի հայրապետութեան սրբազան տեառն Յակոբայ զայս պատմութիւն Յովսեփոսի թարգմանեցի ի լատինացոց բարբառոյ ի Հայոց լեզու: Բայց գիտելի է, զի արտաքոյ այս պատմութեանս, զոր գրեաց յաղագս պատերազմի Հրէիցն ընդ Հռովմայեցիս, այլ մատեանս սորա ունիմք, որ ասի Պատմութիւն առաջնոցն Հրէից, ի քսան դպրութիւնս պարունակեալ, յորս ճառէ սկսեալ յաջխարհաստեղծութենէն մինչև ի վերջին աւերումն Նոբուսաղէմի: Են և այլ խօսք սորին, որ ասի մաքառումն ընդդէմ Ապիոնի յերկուս գլուխ բաժանեալ. նաև բան գովեստի ի նահատակութիւն եօթն մանկանցն Մակարայեցոց: Իսկ ես միայն զայս գիրս ի մեր լեզու հո-

²⁶ Սույնը կազմում է գրչի հիշատակարանի շարունակութիւնը, ուր գրված է գրչի անունը, գրա համար էլ նշված է «զվերոյ գրեալ»:

²⁷ Զեռազրի գրիչը. հիշատակարանը տե՛ս 1658 թ. շարքում:

խարկեցի, զի է յոյժ պիտանի և օգտակար ուսումնասիրացն, մանաւանդ, որք ցանկան գիտել զժամանակն անցեալ ի Յուդայէ Մակաբայեցւոյ մինչև յաւերումն Երուսաղէմի, զոր յառաջագոյն կանխաւ գուշակեաց Տէրն մեր ի սր. Աւետարանն Ղուկասու:

211ա Արդ՝ աղաչեմ, զի յորք օրինակէք զայս ժամանակագրութիւնս զայս և դուզնաքեայ յիջատակարանս ընդ սմին դրեսչիք, զի և դուք եղիչիք դրեալ ի մատենաս կենաց վերին դպրութեանն: Եւ եթէ ինչ պակասութիւն գտանիցի ընդդէմ ուղղաշաւիղ թարգմանութեան, ինձ թողութիւն շնորհեսչիք, զի այսչափ էր կարողութիւնս, քանզի ի յայս ձեռնարկել համարձակեցայ այսու պատճառաւ միայն, զի մի՛ գտայց նման ծառային, որ զքանքարն Տեառն իւրոյ ի վարչամակն ծրարեաց և մանաւանդ, զի յայսմիկ փառաւորեսցի տուօղն ամենայն շնորհաց, որ է օրհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

Ստացող՝ Յօնան Կարճաւանցի

Բ

212ա Արդ՝ ես Յօնան զառածեալ մեղօք, անպիտան ի գործ պաշտաման բանին քարոզութեան, եղբայր ըստ մարմնոյ տեառն Եսայեայ շինողի Սրբոյ Կարապետին Ապրակունեաց, բայց քեցեալ և տարակացեալ ի գործոց արիութեանց և քաջաորդութեանց, սորին գաւառաւ Մեղրոյ և գեղջաւ Կարճաւանցի, լսէի միշտ ի գիրս ամենայն պատմագրութեանց Հայոց յաղագս Յովսէփոսի. և տեսանէի զվկայութիւնսն առ ի նմանէ. և ցանկայի բազում տարփանօք և ոչ երբէք տեսանէի ի մէջ ազգիս մերոյ: Վասն այսորիկ ընդ այլոց սրբազնագոյն եղբարց, միշտ թախանձէի դերջանկապատիւ զեղբայրն մեր՝ զտէր Ստեփաննոս վարդապետն Լեւոնցի առ ի թարգմանել, Որոյ խոնարհեալ յաղաչանս մեր սիրով թարգմանեաց զսա: Եւ ես տրուպս ամենայնի, նորին ընչիւքն ընդօրինակել հոռու այլոց գրչաց: Եւ զսա որ իւրով ձեռամբ է դրեալ, առեալ վասն իմ՝ պահեցի. զի եղիցի սա յիշատակ յաւիտեանական նորին և ծնողացն բարեպաշտից և ինձ եղկելի բանասիրիս Կարճաւանցւոյ: Արդ՝ որ ոք կամիցի ի սրբամիտ ընթերցողաց և յօրինակողաց զայս ինչ փրկրիկ յիշատակութիւնս գրեսցէ և կամ յիշատակեսցէ ընդ աշխատողի սորին և ինքն յիշեցեալ լիցի ի բարիս:

Ի թուաբերութեանս մերում ՌՃԹ (1660), ի հայրապետութեանն տեառն Յակոբայ Զուղայեցւոյ:

Գ

Տա Տիշատակ է գիրս Պատմութեան Յօնան վարդապետին, ի Ս. Կարապետին Երևանցի:

1406

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Երևան, Մ 1928

Գրիչ՝ Գրիգոր Բանանայ

Վայր՝ Տաթև

ՏՅՕԲ Փառք...: Ի թուիս Հայոց ՌՃԹ (1660) ամին աւարտեցաւ գիրքս, որ

կոչի Սանդուղք աստուածային ելից և միւս Յոհան, որ կոչի Աստուածաբան, Գրեցաւ ի գեղս Տաթև, ի հայրապետութեան երից երանելոյ տեառն 370ա Յակոբայ սրբազան կաթուղիկոսի Հայոց || և առաջնորդութեան սբ. ուխտիս Ստաթէի Յոնանէն արհեսկակոսի և ձեռամբ մեղաւոր Գրիգոր քահանայի, որ անուամբս միայն եմ և գործովս ունայն, Եւ Քրիստոսի փառք յաւիտեանս. ամէն:

1407

Ք Ա Ր Ո Ձ Գ Ի Ր Ք Գ Ր Ի Գ Ո Ր Ի Տ Ա Թ Ե Ի Ա Յ Ի Ո Յ

Երևան, № 2135 (ժամանակ ժէ դ.)

Մաղկող՝ Յակոբ Շոռոթեցի

477ա Մաղկեցաւ ձեռամբ Շոռոթեցի շնծեր Յակոբ իրիցուս. թվին ՌՃԹ (1660)²⁵:

1408

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Ծ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

Երևան, № 2705 (ԺԴ դ.)

Գրիլ՝ Նիկողայոս
Վայր՝ Կաֆայ

193բ Արդ՝ յամենառատ շնորհացն Աստուծոյ լցեալ արժանապէս այրն Աստուծոյ՝ սրբազան և առաքինի, վեհիմաստ և հանճարեղ... եպիսկոպոսն տէր Գրիգոր, առաջնորդ հիւսուական աշխարհի, վերստին նորոգեաց զգիրքս սբ. և զտառս Հնոց կտակարանաց, զոր զեղծեալ և շնչեալ էր յանփոյթ ըմբռնողաց, յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և ծնողաց և եղբարց առապա յաւիտեան: Եւ այնչափ ունէր փոյթ յանձն իւր և սէր, և սիրեր յոյժ զբանն Աստուծոյ և խորհեր ի մտի, թէ զքովանդակեալ Կտակարան գիրքս զամենեանն նորոգել, ապա ոչ եղև հասու յզձի իւրոյ, փոխեցաւ առ Քրիստոս՝ յոյսն ամենեցուն: Արդ՝ աղաչեմք զկնի եկեալ մեր հարցդ և եղբարցդ սիրովն Քրիստոսի, որք պատահիք հոգիաձիր տառիս և հանդիպիք աւգտութեան ինչ իւրի, յիշեսշիք ի Քրիստոս Յիսուս ի տէր մեր և յԱստուած զարժանին յիշատակի զերշանիկ Գրիգոր արհեսկակոսոս և զծնողսն իւր, նաև զտէր Մինաս քահանայն, և զտէր Վարդան բանասերն, և զտէր Մաբկոս կրօնաւորն, և զԽոշկի սարկաւաբն, յիշեսշիք ի Քրիստոս, որ բազում աշխատութիւն կրեցին ի սբ. գրիս կատարման: Խնդրեմք ի Քրիստոսէ, որ իւրեանց աշխատանաց փոխարենն ի Քրիստոսէ առնուցու: Դարձեալ յիշեսշիք ի Քրիստոս զԿաֆա քաղաքիս իշխանաշուք դուլվաթաւորքն մեր՝ զմադասի Խաչատուրն, և զմահդասի Ծալչիքն, և զմահդասի Խաչերեսն, և զեղբայր իւր ըստ հոգւոյ՝ զմահդասի Ալէքսանն, և [զ]խոճայ Յակոբն և զխոճայ Կուսիկն, և զխոճայ Միսսաբն, որ բազում աշխատանք կրեցին երթեկ առնելոյս իմոյ. աշխատանաց փոխարենն՝ ի Քրիստոսէ առնուցուն: Հուսկ յետոյ եթէ ախորժէք, յիշեսշիք ի Քրիս-

²⁵ Ձեռագրի Ձբ էջում գրված է. «Ի վայելումն ծահկեցի Աւետիք վարդապետին և մոտն էլ խփված է նույն վարդապետի կնիքը Հայոց 1135 (1686) թվա անով:

տոսէ և ղանպիտան գրիչս զնիկողայոս մեղաւորս, զհոգևոր ծնողսն իմ՝ զտէր Զաքարեա քահանայն և զմարմնաւոր ծնողսն իմ. և դուք զնոյն գտչիք....:

Յղև զրաւ գրիս ի քաղաքս Կաֆայ, որ և Ղրիմ առձայնի, ի թվակա- նութեանս ՌՃԹ (1660), ընդ հովանեաւ Սրբոյն Սարգսի զաւրավարին և որդոյ նորին Մարտիրոսի:

Դարձեալ աղաչեմ զձեզ, ընթերցողք և գաղափարողք սորին, մի՛ իշխեսցէ որ զգիրքս զայս քակելոյ: Ով որ յանգզնի՝ նզովեալ եղիցի....:

1409

ԳԻՐՔ ՊԱՐԱՊՄԱՆՅ ԿԻՒՐՂԻ ԱՂԷՔՍԱՆԴՐԱՅԻՈՅ

Երևան, № 3326 (1608 թ.)

Գրիչ՝ Նիկողայոս Թորոսեանց

3ա Նիկողայոս Թորոսեանց, արքեպիսկոպոս Լեվա[յ] Հայոց, թիվ ՌՃԹ (1660)²⁹:

1410

ՏՐԱՄԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ ՍԻՄԷՈՆԻ ԶՈՒՂԱՅԵՑԻՈՅ

Երևան, № 3382

Գրիչ՝ Աբրահամ

Վայր՝ Լոր

109բ Արդ՝ գրեցաւ սբ. գիրքս դրամաբանութեան և Պրովիդի, ձեռամբ ա- նարժան Աբրահամ գրչի, ի թուաբերութեանս մերում Հայոց ՌՃ և ինն (1660) ամի, ի յերկիրս Ուռտան, ի գեօղն որ կոչի Լոր:

1411

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ՍԻՄԷՈՆԻ ԶՈՒՂԱՅԵՑԻՈՅ

Երևան, № 3392 (1657 թ.)

Նվիրատու՝ Ներսէս կաթողիկոս

ա

360ա Յիշատակ է իմաստութեան գիրս Ներսէս կաթողիկոսին ի դուռն Ս. Երից մանկանց:

բ

364բ Յիշատակ ետու այս գիրս Մեսրոբ կաթողիկոսին. ես՝ մեղապարտ Ներսէս կաթողիկոսն. թվին ՌՃԹ (1660):

1412

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Ւ

Երևան, № 3442

11բ Տանուտէր Եկա[ւ]որ ||| սեպտեմբերի Դ (4), յաւուր երեքշաբթի ծնա

²⁹ Նիկոլ Թորոսովիչի ինքնագիրն է:

առաւօտուն. զի տանուէրն Եկա[ւ]որն էր. Թվական ՌՀՁ (1627), զիր տարոյն դայն էր, ԺՁ (16) սեպտեմբեր, յաւուր կիրակէի Ս. Խաչին մկրտ-տեցա յաւազան:

ՌՂԱ (1646) յուսումն գնացի գրոց:

ՌՂԹ (1650) թիւ քահանայ եղա:

ՌՀԹ (1660) գաւազան առի:

1413

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 3496

Գրիշ՝ Ալէքսիան
Վայր՝ Նախամարգ, Կապադա

ա

10բ Ո՛վ ընթերճող սբ. Աւետարանիս, յորժամ ընթեռնուք զկենսաբուկս սբ. Աւետարանս Յովհաննու, ցանկն իւր գլխի վերջն գտիր և կարդա և Քրիստոսի փառք...:

Հազար հարիւր ընդ յինն (1660) տառի,

Հայկականրն թվականի,

Ջրեցաւ մատեամբ մեղսամածի,

Ալէքսն չընչին քարտուղարէ:

Նայե խնդրող ստացողի,

Հեզարր հասակըն ծերունի,

Վարդան քաջն ըրարունի,

Քահանայ ըստ իւր կարգի,

Առցէ վարձս ի Քրիստոսէ³⁰:

բ

143ա Զստացաւ զկենսաբեր սբ. Աւետարանիս զտէր Վարդանն և զՄարգա-րիտ տատն յիշեսչիք ի Տէր, նազելի մանկունք Սիոնի. ամէն:

գ

201ա Փառք...:

201բ Արդ՝ գրեցաւ սբ. Աւետարանս ի թվականիս Հայոց հազար հարիւր յինն (1660) ամի, ի հայրապետութեան տեառն սբ. Էջմիածնայ սրբազան Յակոբ կաթողիկոսի, ի թագաւորութեանն Պարսից փոքր շահ Ապագին: Գրեցաւ ձեռամբ յոգնամեղ և անարուեստ և անխմաստ գրչի, նկար[չի?] ժգհըմժտբ³¹, ի դառն և անբարի ժամանակի. և զգթող սորին Յովնաննէս
202ա զապիկար: Գրեցաւ ի յեր//կիրն յԱրարաւեան, որ կոչի Մաղ[կ]ունէ ձոր, ի գեղն, որ կոչի Նախամարգ, և նկարեցաւ ի Կապադա, որ է Պոռտակ,

³⁰ 95ա էջի զարդանկարի շրջանակում գրված հիշատակարանը անընթեռնելի է, բայց չկարողացանք ընթերցել վատ պահված լինելու պատճառով:

³¹ Կարդացվում է Ալէքսիանս. այսպես՝ ժ—Ա, գ—լ, հ—է, շ—ք, բ—ս, մ—ի, ժ—ա, տ—ն, բ—ս:

ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և Ս. Նախավկային և բազմահաւաք սրբոցս, որ աստ կան:

Եւ ստացող սբ. Աւետարանիս քրտնաջան, հեղահոգի, բարի և գրասէր, սրբասնունդ և սաղմոսերգօղ Վարդան ծերունի քահանայն, որ ստացաւ զսբ. կենսաբուխ Աւետարանս յիւր հալալ ընչից և արդար վաստակոց, յիշատակ հոգոյ իւր և ծնողացն իւրոց, հօրն³²:

Գրիշ՝ Յովհաննէս

283բ Պ
Ձմեղապարտ գրիշս Յովհաննէս յիշել աղաչեմ:

1414

Մ Ե Կ Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն Թ Ղ Թ Ո Յ Ն Պ Օ Ղ Ո Ս Ի

Երևան, № 4109

Գրիշ՝ Թումայ քահանայ
Վայր՝ Բաղէշ

352բ Փառք...: Եւ արդ՝ ես յետինս ի գրչաց և բազմամեղս ի կարգաւորաց Թումայ սուտ և լոկ անուն քահանայ և ունայն յամենայն բարեաց, վիրաւորեալ նետիւք բանսարկուին, երես ի գետին եղեալ և արտասուածոր դիմօք խնդրեմ ի ձէնջ, զի բոլորով սրտիւ Աստուած ողորմի ասացէք և մեղաց թողութիւն խնդրէք, ինձ անարժանիս և ծնողաց իմոց Քարիմին և Եթարին և հանգուցեալ դստերն իմոյ՝ Հռիփսիմին, որ տղա հասակաւ փոխեցաւ առ Քրիստոս, յոյսն ամենայն քրիստոնէից և ամենայն արեանառու մերձաւորաց իմոց կենդանեաց և հանգուցելոց. ամէն: ...

[Շ]նորհիվ Տեառն սկսայ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի զտառս աստուածայարմար, զքնարս աստուածաշունչ...: որ կոչի Մեկնիչ շորեքտասան թղթոյն սրբազան առաքելոյն Պաղոսի, մեկնեալ սրբոյն Յովհաննէս Ոսկիբեբեանին և Եփրեմի Խորիւն Աստուայ: Զոր տ[եա]եալ զսորին անշափ քաղցրութիւնն և զանառիկ մեծութիւնն, սրբազան և քաջ փիլիսոփայն, անյաղթ իմաստունն և երանաշնորհ հոգեւորն և աստուածաբան վարդապետն Դաւիթ, սիրողն սրբութեան և մեկնողն ամենայն խրթնածածուկ գրոց Հին և Նոր Կտակարանացն, որ եռափափագ սրտիւ և յօժար կամօք ետ գրել զսա, յարդար վաստակոց իւրոց, յիշելով զբան մարգարէին, որ ասէ. «Երանի...»: // Վասն որոյ ետ գրել զսա վարդապետն Դաւիթ Բաղեշացին, յիշատակ բարի հոգոյ իւրոյ <իւրն> և ծնաւղաց իւրոց, հօրն՝ Ալէքսիանին և մօրն՝ Խանաղին, և եղբօրն՝ Մելփիսեթին, և քուերն՝ Խաթունաղին, և ամենայն արեանառու մերձաւորացն, կենդանեաց և հանգուցելոցն. ամէն:

Եւ արդ՝ գրեցաւ սա ի մեծ թվականիս Հայոց ՌՃ և Թ (1660) ամին, ի Բաղէշ քաղաքի, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Սարգսի զօրավարին և այլ սրբոց տաճարացն, որ կան ի միջի, ի կաթողիկոսութեանն սբ. էջմիած-

³² Հիշատակարանն այնուհետեւ ընդհատվում է:

նայ տեառն Յակոբայ և ի հայրապետութեան Բաղէշ քաղաքի տէր Մես-
րոպ քաջ ռաբունապետին: Զոր և միաբանութեամբ ամենայն հաւատա-
ցելովք հայցեմք յամէնառատ մարդասիրէն Աստուծոյ, բարեխօսութեամբ
սբ. Աստուածածնին և ամենայն սրբոցն և սբ. առաքելոյն Պօղոսի և ըն-
կերաց նորին, զի պահեսցէ զսոսա ընդ երկայն աւուրս իբրև զպայծառ
շահ անշիջանելի, ի մէջ սբ. եկեղեցոյ. և իբրև զարեգակն ի կամարն
երկնից, և իբրև զլուսին լրացեալ, և զպայծառ աստեղունք ի պարծանս
մեր. և ամենայն Հայոց ի փառս Ա. Երրորդութեանն անզրաւ յաւիտենիւ.
ամէն:

1415

Վ Ա Ր Ք Հ Ա Ր Ա Ն Յ

Երևան, № 4921 (1416 թ.)

Նորոգող՝ Յակոբ Կոզլեցի

246բ ի թվին Հայոց ՌՃԹ (1660). մեղաւոր տէր Յակոբս Կոզլեցի նորո-
գեցի զՀարանց վար[քս]: Ով կարդայ և Տէր մեղայ ասէ՝ Տէրն ողորմեսցի
իւրն:

1416

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, № 5152

Ստացող՝ Խաչատուր վարդապետ

361բ Արդ՝ ես յետնեալս ի ծառայիցն Աստուծոյ նուաստացեալ և ապիրատ
Խաչատուր եեթ վարդապետս և կամօքն Աստուծոյ իշխօղ Գողթն գաւառի,
շնորհօք Հօր և Որդոյ և Հոգոյն Սրբոյ ստացայ զգիրս Մաշտոցի, յորում
գանձեալ կան ամենայն պաշտամունք կարգաց քրիստոնէութեան, զոր
պաշտի ի մերս եկեղեցի, որպէս յայտ է ի մատենէս յայտմանէ, որում և
ի բազում ամաց փափակէի ըղձմամբ սրտիս, ի յիշատակ հոգւոյ իմոյ և
ծնօղաց իմոց Կառապետին և Սառային, և ամենայն տոհմից, և աղանց
նոցին, և ի վայելս հիդոյս անձին, և ամենայն մանկանց Սիօնի: Էր կա-
տարումն գրոցս ի թագաւորութեանն Պարսից յաւուրս Երկրորդ շահ Ապա-
սին, և ի հայրապետութեան սբ. աթոռոյն Էջմիածնի տեառն Յակոբայ
սրբազան կաթողիկոսի, և ի թուականութեան աղինս արամեան [Ո] ի
362ա հարիր/եբրբդի և յիննբրորդի (1660):

Արդ՝ աղաչեմ զհանգիպօղսդ սբ. դրոցս, յիշել զանարժանս յիշման
ի սբ. աղօթս ձեր՝ ի քաւութիւն մեղաց և ի հաղորդութիւն հանդերձելոյն
բարեաց, որում և դուք արժանասցիք շնորհօք տեառն մերոյ Յիսուսի
Քրիստոսի որում և փառք յաւիտեանս. ամէն: Եւ ի կատար այսր խորհրո-
ղածութեանս մեծի, յիշեսցիք զարհին Գողթեաց զքաջ ռաբունին զԽաչա-
տուր և հարազատ որդին իւր՝ զՊեարոս վարդապետն հանդերձ ամենայն
ազամբք իւրովք ի Տէր:

1417.

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն,

Երևան, N° 5263

Ստացող՝ Մելիքսէթ, Գրիգոր արեղաներ

273ր Փառք... // ..., որ զօրացոյց զիս զապիկար գրիչս³³ անգ և աւարտ հանի զսբ. կենսաբեր Աւետարանս ի հայրապետութեան տեառն³⁴ սբ. Էջմիածնա[յ] սրբադան կաթողիկոսի, յառաջնորդութիւն Սէվանա[յ] սբ. Առաքելոց Բարսեղ վարդապետի և այլ միարան սբ. ուխտի:

271ա Ի թվականիս հայկադան տումարի հազար հարիւր յիններորդ (1660) ամի, մեր հարազատ հոգևոր եղբարքս Մելիքսէթ և Գրիգոր արեղապետ ստացաք զսբ. Աւետարանս, յիշատակ մեղ հալալ ընչից և արդար վաստակոց մերոց, ի միասին վայելեսցուք: Եթէ միւսոյն օր մահովադան հասցէ՝ միւսն ժառանգեսցէ:

1418

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, N° 5491

Գրիչ՝ Պետրոս Երէց

Վայր՝ Սուրս

ա

74բ Ողորմեա ստացողի գրոցս Աղիշին, կողակցոյն՝ Խանաղին, Շեխիջանին, մայրն՝ Ղալաբէկոյն. ամէն:

բ

185ա Փառք...

180ա Զոր լուեալ բարեմիտ Աղիշ զՔրիստոսի մարմնառիկ տնարէնութիւն, որ արար վասն մեր և ուրիշ[յ]ց մեզ զապաշխարութիւն և ի թողութիւն մեղաց, վասն որո[յ]ց ետ գրել զսա ի հալալ յարդեալ[յ]ց և յարդար վաստակոց իւրոց, յիշատակ իւրն և ծնողաց իւրոց, հարն՝ Շեխիջանին, և իւր կնոջ Ղալաբէկոյն, և կնոջ Խանաղին, Ինալիին և Թառիաթու[ն]ին, և զստեր Շախբէկոյն, և որդոց Թումին, Բարզոյեմոսին, Սարգսին, Աւելին. ամէն:

186բ Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զտէր Ըստեփաննոս և ըզգուզի տանութեան զընդուն Ասլան //, և Վարդիկ. որ լաւ պահէք ըզՄաշթոց. Աստուած զձեր մեղքն թողու. ամէն: Եւ առաւել Աստուած ողորմի պարոն Աղիշին, որ էառ զգիրք և եդ ի դուռն Ս. Ստեփաննին. ով հակառակէ՝ պատժէ:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զԱղիշ, որ ըզջաղցի արտն ոխով արար նարեկացոյն: Ով դաւի անէ՝ ամաչէ. ամէն: ...

187ա Դարձեալ ես մեղուցեալս և անարժանս, զերեսս ի դետնի դնեմ և զոտս ձեր համբուրեմ, որ ասէք զԱստուած ողորմին ինձ և ծնաւորաց իմոց տէր Յակոբին, Թաւրէղին, և իմ եղբօրն՝ Աբրահամին, և քերն՝ Գալաղին:

³³ և ³⁴ Գրիչ և կաթողիկոսի անունը չի նշված. առաջին դեպքում անվան տեղը բաց է թողնված:

Գրեցաւ տառս որ կոչի Մաշթոց ձեռամբ յոգնամեղ և ախտամած Պետրոսի, ի թրականութեան Հայոց ՌՃԹ (1660) ամին, յետ տարածամ խոցոյ, որք բաղում մարդիկ փոխեցան ի Քրիստոս և դեռե[ս] կամք իբրև ղնաւ ի մէջ ծովուն՝ ալէկոծեալ հողմով մեղաց. և ոչ ունինք ճանապարհ բարի, որ և փրկեսցէ զմեզ և դժոխոց և տանջանաց. մանաւանդ զստացող սբ. տառիս զԱղիշն և զկողակիցն՝ զԽանաղէն. ամէն, Կրկին անգամ աղաչեմ և առ ոտս ձեր անգեալ համբուրելով ժտեմ ո՛վ քահանայք և ժողովուրդք, որ յորժամ ետ տեսանէք և կարդար և կամ հարանցիկ հա-
 184բ յիք՝ զԱստուած ողորմին ասէք Աւգիշին և կողակցոյն՝ // Խանաղին և ծնողաց նոցին. և ինձ մեղուցեալ գծողիս, որ սկսա ի դրել և Աստուծոյ յաջողութեամբ աւարտեցի. և Աստուած ողորմի ասացէք ինձ և ծնողաց իմոց տէր Յակոբին, Թաւրէզին, և մեծ մամուն՝ Շաղգաղին, և պապուն իմ՝ Գուլիջանին, և եղբարն՝ Մարկոսին, և կնոջն՝ Սալամին, և տղայոց նոցին. ամէն: Եւ իմ եղբարն՝ տէր Աբրահամին և մեր կողակցայց Խանումխաթունին և Շամամին, և իմ քւերն՝ Դուպալին, Շաղգաղին փոխեալն ի Քրիստոս. ամէն:

Աւարտ բանիս Տէր ողորմեա...:

Գրեցաւ գիրքս որ կոչի Մաշթոց յերկիրս Սոկաց, ձեռամբ անարու-
 188ա եստ և փժուն գրչի Պետրոս երիցու, ի դեաւդն, որ կոչի Սուրս, ընդ հո-
 վանեալ Ս. Յովաննու Մկրտչին և Գէորգեա[յ] // զաւրավայրին, ի գառն և ի նեղ ժամանակիս, ի յանուն Աղիշին, զոր տէր Աստուած ընկալցի զսա և ընդունելի արասցէ, որպէս զ[ը]նծասն թագաւորացն մոռոց...:

1419

Ա Ի Ե Ա Տ Ա Կ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 5537 (1225 թ.).

Վայր՝ Արտամետ

7բ Զվերջին ստացող սբ. Աւետարանիս յիշեցէք ի Քրիստոս և Աստուած ողորմի ասացէք հիւս Գրիգորին, հարն՝ Սահակին, մարն՝ Շահումին, և իւր կողակցին՝ Սօլթանին, որդոցն՝ Ասումին, կողակցին՝ Ղզարին, որդոյն՝ Մինասին, դստերն՝ Շահումին, Գրիգորի հանգուցեալ որդոյն՝ պարոն Վարդին, միւս որդոյն՝ Սահակ սարկաւագին, Թումին և Յսկանիսին, դստերացն՝ Յամանին, Ղզարին և Այգունին, Գրիգորի եղբորն՝ Մարտիրոսին, կողակցոյն՝ Էթարին, որդոցն՝ Սարգսին, Յովանիսին, դստերացն՝ Թագագունին, Նանին և Գօգալին, միւս եղբորն՝ Աւետին, կողակցոյն՝ Մըրաբին, որդոցն՝ Պետրոսին, Պօղոսին և Աբրահամին, միւս եղբարն՝ Աւագին, կողակցին՝ Ղարիպին, դստերն՝ Ալմաստին, որ հանգուցեալ եւ մայրն և դուստրն առ Քրիստոս³⁵: Գրիգորի քրւերն՝ Խաթունաղին, Գրիգորի մեծ պապուն՝ Ատումին, կողակցին՝ Յամանին. Աստուած լուսաւորէ զիրեանց հոգին. ամէն:

³⁵ Այլ, գրով շարունակվում է. «Այլ և Ատումի որդոյն՝ մահտեսի Գրիգորին, նորին կողակցուն՝ Մունիպին և որդոցն՝ մահտեսի Սուրաթին, Մարտիրոսին, Աւետին, Ատումին, Ասկանին,

Քանդի և այս սբ. Աւետարանս կրկին անկաւ ի ձեռս աւագակաց, որ մտեալ ի վանքն և թալանեցին սպասք Ս. Աստուածածինն և սպաննին զհայր վանիցն և զայլ սրբութիւնք զամէն աւար առին և տարան յերկիրն Պարսից ի Սալմաստ, ի գեօղն Սաւրի կոչեցեալ, Եւ անդ կայր քահանայն մի պատուական՝ տէր Գարբիէլ անուն. և տեսեալ զսբ. Աւետարանս ի ձեռս Մարաց ազատեալ ի ձեռաց նոցա, Եւ լուեալ զհամբաւ սբ. Աւետարանիս հաւատարիմ ծառայքն զհիւս Գրիգորն, զեղբայրն իւր՝ Աւէտ, ող միաբանեցան և զնացին ի Սալմաստ և բաղում ջանիւ ազատեցին զսբ. Աւետարանս՝ տուեալ փողս բազում:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զփեսա Աւէտն և զկողակիցն իւր՝ Շանգաման, որ ընկեր եղև ճանապարհին և բերեալ ի գեօղն Արտամետ և եղին ի // դուռն սբ. եկեղեցեացն, յիշատակ հոգոց իւրեանց և ծնողացն ևս. ամէն: Դարձեալ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զհիւս Գրիգորն և զեղբայրն իւր՝ զԱւէտն, որ ստացան զսբ. Աւետարանս ի հալալ վաստակոց իւրեանց և եղին ի դեաւղն Արտամետ, յիշատակ հոգոյ իւրեանց և ամենայն արեան մերձաւորաց սոցին. Աստուած ողորմի ասացէք...:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զգեօղի քահանայքն՝ զտէր Աւետիսն, զտէր Յովանէսն, որ վկայ են վասն սբ. Աւետարանիս: Քանզի յառաջ գեօղի տանուտեբացն ասաց հիւս Գրիգորն. թէ՛ «Դուք գնացէք՝ զԱւետարանն բերէք». և նոքա ոչ գնացին, այլ ասացին, թէ՛ «Դու գնա բեր՝ քեզ համար»: Եւ նա յօժարութեամբ գնացեալ երբ, յիշատակ հոգոց իւրեանց և ամենայն ժողովրդեանդ. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՅաւարուց տէր Աւետիսն, որ նա եղև կամակից վասն գտանելոյ զսբ. Աւետարանս. Աստուած զիւր հոգին լուսաւորէ. ամէն³⁶:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զտէր Գրիգորն, զոէս Ղազարն, զոէս Գրիգորն, // զԲաբօն, զՌեստակէսն, զԲէղէնեց Խղաթն և զՂազարն, զՄիհայէլեց Խղաթն, և զԱրիջանն, և զՄիհիջանն, զԷմբեկսն Աւետիսն և զայլ ամենայն ժողովուրդն առ հասարակ, յիշեցէք ի Քրիստոս և Աստուած ողորմի ասացէք սոցա և ձեզ մասն և բաժին լիցի...:

Ի թուականիս մերոյ ՌՃ և Թ (1660) ամին, ի հայրապետութեան տեառն Աղթամարայ Մարտիրոսի և Էջմիածնայ սբ. աթոռոյն տեառն Յակոբ կաթողիկոսի, զոր տէր Աստուածն մեր հաստատուն պահեսցէ զերկոսեանն ի պարծանս մեր. ամէն:

այլ և զստեբացն՝ Սառային. Մարգարտին. այլ և մահտեսի Մուրաթի որդոցն՝ Միւսաին, Թուսին. զստեբն՝ Գուլամպարին, որդոյն՝ Մարտիրոսին և հարսանցն՝ Թուրաւանդին, Նազիֆարին»: Դարձալ այլ դրով. «Մուրաթի որդի Նիկողայոսին և զստեբացն՝ Հիմաթխաթունին. ամէն: Դարձեալ յիշեցէք զԱռամի որդի Ամբար և մայրն իւր՝ Յուրինան և հօր քոյր իւր Սուսին յիշեցէք»:

³⁶ Սույն պարբերութիւնը գրված է էջի հեթեքի լուսանցքում, բայց ցույց չի տրված, թե որտեղ գնել: Նպատակահարմար գտանք դնել նշված տեղում:

1420

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք, Տ Օ Ն Ա Յ Ո Յ Յ

Երևան, № 5684

Գրիշ՝ Սաֆակ դպիր
Վայր՝ Վան

ա

60ա Զմեղսամած գծողս յիջեա և զձեզ յիշէ Քրիստոս Աստուածն մեր. ամէն: Յորժամ արինակէք միայն սբ., միայն Տէր հետեակ գրեք. և այսպէս է օրինակ և չէր գրած:

բ

69բ Ողորմի տէր Աստուած ստացողի սբ. գրոցս աստուածասէր և մաքրամիտ Գրիգոր սարկաւագին և ծնողացն՝ տէր Յովասափին, կողակցին՝ Գինէիաթունին, և իւր կողակցին՝ Սօլթանին և իւր որդոցն. ամէն:

գ

94բ Ողորմի տէր Աստուած ստացողի գրոցս աստուածասէր և քաղցրիկ Գրիգոր սարկաւագին, կողակցին՝ Սօլթանին, որդոյն՝ Յովսէփին, Ղազարին, կողակցին՝ Փէրօզին և ամենայն ազգականացն. ամէն:

դ

220ա Մեծ³⁷ մամուն՝ Զանաղին և իւր ամենայն արեան մերձաւորացն՝ կենդանեացն և հանգուցելոցն: Որք հանդիպիք սմա տեսանելով, կարդալով և կամ արինակելով, լի բերանով և բոլոր սրտիւ յիշեցէք... ստացողի սբ. տառիս Գրիգոր սարկաւագին և որ ասէ...:

Եւ արդ՝ գրեցաւ աստուածախօս սբ. տառս, որ կոչի ժամագիրք, ի յամուրն Շամիրամակերտի, որ այժմ Վան քաղաք վերածայնի, ի դուռն Ս. Առաքելոցն Պետրոսի և Պաւլոսի, և արագահաս Ս. Մինասի, և սոսկալի Ս. Աւետարանի, և այլ սրբոցն, որ աստ կան, ձեռամբ տարտամ և տառապեալ սուտանուն Սաֆակ դպրի, որ զանունս ունիմ և գործս ոչ, այլ ըստ կալի մերում, զոր պարգեւաց մեզ մարդասէրն Աստուած, զի տըկար անձամբ և ցաւալից աչերովս, յանձն առի և աւարտ ածի կարողութեամբն Աստուծոյ: Աղաչեմ զձեզ, որ ղԱստուած ողորմին ասէք մեղաւոր Սաֆակ դպրիս և իմ ծնաւոյցն. ամէն:

Դարձեալ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ հայրք իմ և եղբայրք, զի վասն Աստուծոյ լաւ պահէք զսբ. գիրքս ի հրէ, ի ջրէ, ի թաց մատէ և ձէթէ և յամենայն պատահմանէ...: Այլ և զխոշորութիւն և || սխալանաց գրիս անմեղադիս լերուք, զի կարն մեր այս է և Քրիստոսի փառք յաւիտեանս. ամէն:

Արդ՝ գրեցաւ սբ. տառս ի թվականիս Հայոց ՌՃ և Թ (1660), ի հայրապետութեան սբ. էջմիածնայ տեառն Յակոբ կաթողիկոսի ամենայն Հայոց և առաջնորդութեան սբ. ուխտիս Վարդգայ քաջ և արի ջատագով և ըստ Պաւլոս աստուածաբան վարդապետի: Խնդրեմք և հայցեմք ի Տեառնէ, զի ընդ երկայն աւուրբս պահեսցէ զինքն ի պարծանս մեր. ամէն:

³⁷ Հիշատակարանի սկիզբն ընկած է:

1421

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ռ Յ

Երևան, № 6053

Գրիշ՝ Յովանէս
Վայր՝ Սուրս

411բ փառք Իռակի Աստուածութեանն,

414ա
Ձոր հս շարեացըս աւթարան,
Եւ ի բարի գործոցս ունայն,
Յովանէս հողս և անարժան,
Կատարեցի զնորին հրաման:Մարմնովս աշխատ գործիական,
Հոգովս յաւժար և ժրական,
Բաղում ջանիւ աշխատական,
Կատարեցի զսա ի լրման:Ի թվականիս Ռ-ամեան,
Ճ ու Թ թիւ ընդ նրման (1660),
Աւարտեցաւ սա ի լրման³⁵:Որք հանդիպիք սրմա տեսլեան,
Կամ վայելէք յայս բուրաստան,
Յիշման առնէք ըզմեզ արժան,
ՉՅովանէս հողս և անպիտանս:

414բ

Եւ արդ՝ գրեցաւ եղանակաւոր տառս և աստուածաբան կտակս..., որ
կոչի Շարակնոց, ի լաւ և լընտիր արինակէ, որ է Խլիկ կոչեցեալ, ձե-
ռամբ յոգնէմեղ և անիմաստ գրչի, մեղաւոր և անարժան Յովանիսի:415ա Ենորհիւ Տեառն սկսաւ և ողորմութեամբ նորին կատարեցի ի թվա-
կանիս ՌՃ ու Թ (1660), ի սբ. ուխտս, որ կոչի Ապարանց, ընդ հովանեաւ
Ս. Աստուածածնին, և Ս. Նշանին, և Ս. Գէորգա[յ] դարավարին, և
Ս. Կարապետին, և Սրբոյն Ապղլմսեհին // ի դառն և ի նեղ ժամանակիս,
յորում նեղիմք ի հարկապահանջութենէ անաւրինաց, քանզի ևս քան զևս
սաստկանա բռնութիւն և նեղութիւն ի վերայ աշխարհիս ևս առաւել ազ-
գիս Հայոց, վասն ծովացեալ մեղաց իմոց:

1422

Յ Ա Յ Ս Մ Ա Ի Ո Ի Ր Ք

Երևան, № 6220

Մաղկող՝ Մովսէս Էրեց

ա

1բ Զնկարող սակաւ ծաղկանցս և պատկերացս գՄովսէս յեղեռնադործ
իրիցուկս աղաչեմ յիշել ի Տէր միով ողորմիւ...
Թվին ՌՃԹ (1660):³⁵ 4-րդ տողը պակասում է և տեղը բաց է թողնված:

Գրիշ՝ Շմաուն երէց

Բ
 4բ Մանաւանդ ՚/ ստացող գրոցս Պաղտասարին և կողակցին՝ Շանումին, և որդոցն՝ Աթին, Բարսեղին և եղբայր Քուֆակին, ամուսնոյն իւրոյ Մարինոսին, և որդոցն՝ Գիշուն, Էտիլին, Միրաֆին, կարդացողաց և լսողաց...³⁹։

Գ
 577ա Քրիստոս ... ողորմեայ ստացողի սբ. գրոցս Պաղտասարին և ծնողացն՝ Գիշուն, Խանփարվարին, և ամուսնուն՝ Շանումին, և որդոցն՝ Աթին, Բարսեղին և ինձ մեղապարտ Շմաուն և եթ իրիցու. գրեցաւ ցանկս թվին ՌՃ և Թ (1660), Կարդացողաց...։

Ո՛վ եղբարք, որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ աւրինակելով, յիշեսցիք զՇմաուն Էրէցս և դուստրն իմ՝ նաղելի Խուպանն, այլ ոչ ունիմ որդի ժառանգ, յոյս և ապաւէն զՔրիստոս ունիմ...։

1423

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Մ Ո Յ

Երևան, № 7004

Գրիշ՝ Մկրտիչ երէց

Ա
 118բ Ո՛վ սբ. ընթերցողք, յիշեցէք ի մաքրալիալ յաղօթս ձեր զսուտանուն Մկրտիչ Էրէցս և զծնողքն իմ և դուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ յԱստուծոյ մերոյ։

Բ

Գրիշ՝ Գրիգոր Երևանցի

311ա Գրեաւ ի թուականիս Հայոց հազար հարիւր և ինն (1660), ձեռամբ անարժան Գրիգորի Երևանցոյ։ Արդ՝ զվայելօղսդ մաղթեմ, զի զկնի ընթերցման ձերոյ, յիշման արժան առնէք զիս և զծնողսն իմ⁴⁰։

1424

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Երևան, № 7070 (ԺԵ դ.)

Կազմող՝ Թումայ Արպատեցի

296ա Փառք..., որ ետ կարողութիւն Թումայի քահանայի Արպատեցոյ, քանզի նորոգեալ կազմեցի զսբ. Շարականոցս. յիշատակ և վայելումն Բագրատունեաց յերկրէ Պետրոսի սարկաւագին և իւր ծնողացն, հօրն⁴¹

³⁹ Սակայն, հետագայում ուրիշները փորձել են շնչել այդ հիշատակարանները, թուղթ փակցնելով վրան, գրել իրենց հիշատակարանները, որոնցից ձեռագիրը գերազանցապես մարքված է։

⁴⁰ Բ հիշատակաւանը տե՛ս նաև № Է79 ձեռագրի 171ա էջում։ Այստեղ «ընթերցման» ջառի փոխարեն նշված է «երթերցման»։

⁴¹ Հիշատակարանն ընդհատվում է. վեց տող դատարկ։

ի [հ]այր[ապետութեան սբ.] էջմիածնին տեառն [3]ա[կո]քա[յ
ս]րբաղան կաթողիկոսին և ի թագաւոր[ութեան շահ] Ապասին փոքու, ի
թվականիս մերոյ [Ռ-երորդի ձ-երորդի և Թ-երորդի (1660)]|| [ա]մէն:

1425

ՀԱՐՑՄՈՒՆՔ ԲԱՐՍՂԻ ԿԵՍԱՐԱՅԻՈՅ ԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԻՔ ԳՐԻԳՈՐԻ
ՆԻՒՍԱՅԻՈՅ

Երևան, № 7897

Գրիչ՝ Մկրտիչ կղերիկաւ

48ա Գրեցաւ Հարձմունքս ի թվականիս Հայոց ՌՃԹ (1660), ձեռամբ
Մկրտիչ կղերիկոս գրչայպետի, ի վայելումն⁴²...

1426

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 7842 (1313 թ.)

Նորոգել տվող՝ Մեսրոբ քանաճալ

337ա Յամի հազարերորդի հարիւրերորդի յիններորդի (1660): Արդ՝ եւ
Մեսրոբ քահանայս նորոգել տուի զսբ. Աւետարանս, յիշատակ ինձ և իմ
ծնողացն, հօրն իմոյ՝ տէր Խաչատրին և մօրն իմոյ՝ Թիւմանդին, և կո-
ղակցին իմոյ՝ Բակիլանին, և որդոցն իմոյ՝ տէր Սիմանին, տէր Մելիֆ-
սէթին, Թումասին, և թոռանցն իմոյ՝ Վարդանին, Յովանիսին, Զաքարիա-
յին, Իգնատիոսին, և հարսններն իմոյ՝ Շարապին, Մարիանին, Նդիսա-
պետին, և դստերացն իմոյ՝ Ղաղամին, Մարիամին, Մարգարիտին,
Ոսկոյն. և քրերցն իմոյ՝ Սիրաթովսան, Նուրատանին և պապերին
իմոյ՝ Արիստղոմին, Սիմոնին:

1427

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

Երևան, № 7918

Գրիչ՝ Բաղդասար
Վայր՝ Բոլենց

ա

233ր Փառք...: Գրեցաւ սբ. տառս աստուածային յորշորշեալ Յուցակ ա-
րարուած սբ. հօրն Մաշթոցի, ի թվականիս Հայոց ՌՃԹ (1660), ձեռամբ
յոգնամեղ և անարհեստ գրչի Բաղդասար սուտանունի, որ զանունս ունիմ
224ա և զգործս ոչ: Գրեցաւ ի դառն || և ի նեղ ժամանակիս, ի յերկիրս Մու-
կաց, ի գեօղս Բոլենց, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնին և Ս. Գէորգա[յ]
զօրավարին, է (7) Ս. Նշանացն և Ս. Սարգսի զօրավարին ե ալլ սրբոցն,
որ աստ են հաւաքեալ, ի խղրոյ պատուական և բարեմիտ տէր Շմատնին,
կողակցոյն՝ Թաւէզին և ծնաւղաց նորին հաւրն⁴³ և մաւրն⁴⁴ և զաւա-

⁴² Հիշատակարանն այնուհետև չի շարունակվում:

⁴³ և ⁴⁴ Երկու դեպքում էլ անունները գրված չեն և տեղերը բաց են թողնված:

կաց տէր Մովսէսին և Ներսէսին, և այլոց, որ փոխեցեալ են առ Քրիստոս, և ամենայն մերձաւորացն. ամէն: Տէր իմ Յիսուս, արդար բարի...:

Բ

325ա

Ո՛վ դասք լոյս երամ քահանայից... բոլոր սրտիւ ասացէք, թէ Քրիստոս Աստուած յորժամ գաս... թողութիւն շնորհեա մեղօոր և բազմավէր գծողիս սուտանուն Բաղդասարի և ծնողաց իմոց տէր Սարգսի և Բաղշին, և կողակցոյն իմոյ՝ Խանդութին, և զսուակաց իմոց Միքայէլին և Սամուէլին, և եղբարց իմոց Կարապետին և Սրապիոնին և ամենայն ազգանսոհմաց իմոց. ամէն:

Նվիրատու՝ տէր Շմառն

Գ

325բ

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս... տէր Շմառնին և իւր կողակցոն՝ Թաւէզին, իւր ծնաւդաց առաջին հարն՝ Խաւէլին, և կողակցն իւր՝ Նէրգիգին, և վերջին հայրն՝ զՄուրաա և զորդիքն իւր՝ զտէր Մովսէսն, և զղեռաբուսիկ որդին՝ զՆերսէս, և զմեծ եղբայրն իւր՝ զՄելքոն, որ յա[յ]սմ ամի փոխեցաւ առ Հայր...:

Ես՝ տէր Շմառնըս գնեցի զՄաշթոցըս խալալ վաստակոց իմոց և ոխֆլ արի ի վերայ ի Ս. Սարգսի զօրայվայրին և ի վերայ միւս ե[կե]ղեցոյն Թէոդորոսի զօրավարին: Ով որ հակառակէ կամ ծախէ կամ գրաւէ կամ այլ և այլ անէ՝ նա զանէծքն Յուդայի առցէ և զխաշխանողաց առցէ, ամէն:

Դ

326ա

Դարձեալ յիշեցէք... տէր Շմառնին և զառաջին հայր իւր Խաւէլն, և զետին հայրն՝ զՄուրաա, և զկողակցն իւր՝ Նէրգիգին, և տէր Շմառնի կողակցոյն՝ Թաւէզին, և իւր որդոյն՝ տէր Մովսէսին, իւր կողակցոյն՝ Թիւրանդին, և իւր որդոյն՝ Յովսէփին, և իւր եղբար Նէրսէսին, և իւր եղբօրն՝ Մելքոնին, և իւր կողակցոյն՝ Մոջանին, և իւր որդոյն՝ Խանէսին, և միւս եղբօրն՝ Յորդանանին, կողակցոյն՝ Խանումին, և իւր որդոյն՝ Խուսրովին, Յովանէսին. Անդրաին, և միւս եղ[բ]արն՝ տէր Աւետիսին, կողակցոյն՝ [Մտն]ուշակին, որդոյն՝ Կարապետին:

Ես տէր Շմառն քահանայս Մաշթոց մի, ժամու հանդերձ մի գնեցի, Ճորճեմանդի վերին կտոր գնեցի, լաւ ժիրիջուից ոխֆ արի ի վերայ Ս. Աստուածածին, անշինչ յիշայտակ իմ և <ի> ծնողաց իմոց և ամենայն արեան մերձաւորաց իմոց...:

1428

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Օրևան, № 8384

Վայր՝ Ասպահան

342ա

Փառք..., որոյ ամէնառատ շնորհիւն յանկ ելեալ կատարեցաւ ձայնբաղ Շարակնոցս, ի թուականութեան հայկազան տօմարիս յամի ՌՃ և

Թ (1660) Թուոյ, յաջխարհիս Պարսից, արքանիստ քաղաքիս ըստ գրոց
 542բ Շօշ կոչեցելոյ, որ այժմ Ասպանան արտահայ[[տի]] ||| և ի դիտապետու-
 թեան հանուրց [սեռ?]ից տեառն Յակոբայ երիցս երանեալ, երջանիկ
 հայրապետի, որ է բնակ[ան] ջուղացի և ի վերայտեսչութեան նահան-
 գի[ս] հեզահոգի արհիեպիսկոպոսի և շնորհազարդ վարդապետի տեառն
 Դաւթի, որ և իսկ սա է ջուղացի, Որ և ցանկարող եղև սմայ զԹարվէզցի
 տէր Զաֆարիայ և ետ գրել զսա անշինջ յիշատակ իւր և իւր ծնողացն:
 Որ և մաղթեմ վայելողացդ և հանդիպողացդ անմեղադիր լերուք
 զմեծութեան սորա, զի անմտից ճանապարհ է և քանոն: Եւ յորժամ ըն-
 թեռնուք, յիշեսցիք զտէրն Զաֆարիայն և փծուն գրչակս, և դուք յիշեալ
 լիցիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ. ամէն:

1429

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, № 893?

Գրիշ՝ Սարգիս

ա

144ա Եւ զեղկեղի Սարգիս գրիշս յիշեալ:

բ

200ա Փառք....:

201ա Ուստի և տես[ե]ալ զսորա անճառ փրկագործութեան խորհուրդ,
 հաւատարիմ և րարէպաշտ տանուտէրն Սիմայոն, որ ետ գրել զսբ. Աւե-
 տարանս ||| իմ ոչ ||| պիսի ||| ալլ ||| եաց ||| ալլ [յ]ուսաս ||| սիրու-
 201բ Թիւնն ալ||| ||| ամ ||| մեր ||| ապավին և |||թի Երեւանայ ||| [տ]եսեալ
 [աստուած]ասէր և բարէ[պաշ]տ տանուտէրն ||| տարեալ զիս ||| ենիս
 և խնդիր արարեալ ի Գրիգոր վարդապետէ ձեռնադրել զանարժանս քա-
 հանայ. և նորա գթացեալ վասն Խարիպութեանս, արար զիս քահանայ.
 Աստուած յարքայութիւն պարգեւեացէ սոցայ. ամէն:

202ա Յիշեցէք || ||| զի կար մեր այս է: Ալլ և յիշեցէք [ստ]ացող սբ.
 Աւետար[բա]նիս զտանու[տէր] Սիմայոն, և զհայ[բն] իւր՝ զՊապէն,
 [և զմայ]րն իւր՝ զԽանումն, [և եղ]բարքն՝ Պաղասաւ[ն], Թումանն
 և Զամանն և հանգուցեալն ի Քրիստոս Միւրզաբէկն, Պալասանն և Յով[ա-
 202բ նէսն] ||| դին||| հա ||| Պայրնդ[ուրն] ||| սալին և մարի||| ||| ի [թվիս]
 ՌԺԹ (1660) էր:

[Ողորմ]ութիւն արարէք [յիշ]ատակարանս ||| գրեցի: Եւ Քրիստոսի
 փառք յաւիտեանս. ամէն:

1430

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

Երևան, № 8985 (ԺՁ դ.)

Նվիրատու՝ տէր Սահակ

196ա Ես՝ տէր Սահակս յիշատակ է Աղօթմատոյցս, հօրն իմոյ՝ Նազարին

և մօրն՝ Գօարին, եղբորն՝ Գուլաղիլին, Շահագիզին և Մկրտչին: // Ես
անէք մէկ բերան Աստուած ողորմի ասացէք...

Ի թվին ՌՃԹ (1660) արհնուեցայ և ձեռն[ա]դրեցայ քահանայ:

1431

Ա Ղ Ա Ի Ի Տ

Երևան, № 10193

Գրիչ՝ Թովման սարկաւագ

331ա Գրեցաւ Աղաւատ[ո]ւ դիրքս ձեռամբ սուտանուն սարկաւագ Թով-
ման անունիս, ի թվին ՌՃԹ (1660) ամին:

1432

ԳԻՐՔ ՀԱՐՅՄԱՆՅ ԳՐԻԳՈՐԻ ՏԱԹԵԻԱՅԻՈՅ

Երևան, № 10198 (1420 թ.)

Կազմող՝ Թովմայ Բահանայ

402բ Փառք..., որ ետ կարողութիւն տկար հոգով Թովմայի [քա]հան[ա-
յիս], որ նորոգեալ կազմեցի զսբ. Հարցմունքս. որ է յիշատակ սբ. էջ-
միածնի [] տեառն Յակոբայ սրբազան կաթողիկոսին, ի թագաւորու-
թեան Պարսից շահ Ապասի փոքուն, [ի] թվականիս մերոյ ՌՃԹ (1660)
ամին. և Քրիստոսի մարդասիրին փառք յաւիտեանս. ամէն:

1433

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Երևան, Անտիպ ձեռագրացոյցակներ, 104

Յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զստացող սբ. Աւետար[ան]ին
զբարեմիտ կին զՇահգաւեան և զհայրն իւր՝ զԴիլան, և զորդին իւր՝ զԷլ-
բեկին, Ղուկասն, Յովանէսն, զՀայրանն, Շահրիստանն, Խանգատանն,
զՅարութիւնն, Շահգատան, Միրին, Այլախաթունն, Սառան և ամենայն
արեան մերձաւորքն իւր: Ով ոք կարդայք կամ արինակէք, մէկ լի սրտի
ողորմի ասացէք Շահգատին և իւր ննջեցելոցն. ամէն: Եւս առաւել անմեղ
քրիստոնեան զԱւետիսն, որ եկեալ ի գեղեցկաշէն քաղաքս Թէոդուպոլիս,
որ այժմ Արգուն մասի. եղև պատճառ բարութեան՝ գնեաց զսբ. Աւետա-
րանս յիշատակ Շահգատին հոգւոյն և տարեալ եղ իւրեանց գեղն Յերիա-
խօնուլիս, յերկիրն Բասենոյ, ի թվականիս ՌՃԹ (1660): Ով ոք հանդիպիք,
յիշեցէք ի Քրիստոս:

1434

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Հ. Հաղարյան, № 5 (մտնրաժապովին, Երևան, № 772)

Գրիչ՝ Մինաս արեղայ
Վայր՝ Մանաշո:

ս:

304բ

Փառք...:

305ա Ի թուարհրութեան աղքատստեղծ հայկական տոհմի հազար հարիւր ինն երորդի (1660), ի հայրապետութեան բոլորից մերոց ազնեից տոն սրբազնազործի տեառն Յակոբայ Հայոց հեղինակի և ի թագաւորութեան պարսկայնոց մահմետաղարմ տոհմից մեծի քաջաբախտ և ասաղայաջող, ըստ արտաքնոյց յաղթողագոր շահ Ապազի ի աիոյ մանկութեան մինչ ցմիջամուի երիտասարդութեան արիւթեամբ հասակի // ոչ թէ մեծն շահ Ապազ, այլ և փոքրիկն Արդ՝ գրեցաւ քառավտակ և յորդառատ աղբերս և աստուածարան սբ. Աւետարանս ձեռամբ Միւնաս չընչին քարտուղարի, զի անուամբ կոչիմ արեղայ և կրօնաւոր, և գործով իբրև ղմի աշխարհական ի սբ. և հրաշափառ և գերահռչակ սբ. աթոռոյս Ստաթէի առաքելոյ գեղեցկազարդ յօրինուածով շինեալ տաճարիս, անուն սրբոց առաքելոցն Պետրոսի և Պօղոսի և այլ սրբոց նշխարաց, որ աստկան ժողովեալ ծէս ի տեղիս առաջնորդ տեառն Յովնանիսի աստուածազարդ վարդապետի և Յիսուսի բանին պաշտօնէի, որ էր եպիսկոպոս, արհիական պահիւք ճոխացեալ հովիւ և վերատեսուչ տանս Սիսական, շնորհեսցէ Յիսուս զսա (?) կենսօք բազումք և անդրդուելի խաղաղութեամբ:

306ա Արդ՝ աղաչեմ զամենեկանս, ոյք հանդիպիք սմա կարդալով կամ օրինակելով, յիշեսցիք զՄիւնաս սոսկ անուամբ արեղայս և ըստ հոգւոյ հայր մեր զտէր Սարգիսն և զտէր Հայրապետն, և զմարմնաւոր ծնողքն իմ՝ Լալէն և Պանայուն, և եղբարքն իմ՝ զտէր Յովնանէսն, զԱնդրէասն, որ նոյն ամի փոխեցաւ առ Քրիստոս, զորգիսն և զքորքն իմ զՍախմուրն, և զՅսաիւն, և զՄարգարիտն:

306ա Արդ՝ ի խնդրոյ սրբասէր, բարեմիտ և հեզահոգի քահանայի միոյ՝ Ալէիսիանոսի, որ եղև ցանկացող, ջերմեռանդ սրտիւ ետ դրել յիշատակ իւր և ի ծնողացն իւրոց, հօրն՝ տէր Բարսեղին և մօրն՝ Շանմելիքին, և համեստ կնոջն իւրոյ՝ Արգուխանին, և որդոցն՝ Ովանիսին, Կարապետին և Միւնասին, դստերացն՝ Հեղինիին, հարսն՝ Սիրումին, քուերացն՝ Մարգարիտին, Հնազանդին, Մարիանին, // Եղիսաբեթին, Զանազանին, Մարթին. դեռաբոյս և նորաբողոք թոռանն՝ Բարսեղին, պահեսցէ զսա զմանկացեալն Յիսուս մինչև ի խորհն ծերութիւնն, անփորձ և անսասան. ամէն:

306բ Արդ՝ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ պատուական քահանայք և մանկունք սբ. Սիրմինի, կարդալով կամ օրինակելով զսբ. Աւետարանս, յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զտէր Աղէսիանոսն, հանդերձ ծնողովքն իւրովք և Աստուած ողորմի ասացէք, որ ստացաւ զսբ. Աւետարանս ի հալալ վաստակոց և ընչից իւրոց, յիշատակ անշնչելի...:

Բ

307ա Դարձեալ յիշեցէք զՄիւնաս վատահամբաւ գծագրող զսբ. Աւետարանիս և թողութիւն շնորհեցէք // մեղաց իմոց և ծնողաց, մանաւանդ խոշորութեան և ապագրութեան սբ. գրոյս, զի այս է կար մեր, աղաչեմ աղերսեմ մեծական արտասուօք յիշել միշտ ի յաղօթս ձեր, որ եմ ես նահանգիւ Անանանցի և գեղշովք Խոտանանցի:

307բ Դարձեալ յիշեցէք զձեռնաստուն աշակերտսն իմ՝ զԱռաքելն, զԶաքարեայն, զԱստուածատուրն և զՄելքոնն, որ եղեն ձեռնաւոր ըստ գործոց մերոց՝ շինել և ի կոկելն:

Դարձեալ յիշեցէք զտէր Ալէքսանդուն, ետ գրել զսբ. Աւետարանս ի գեղս որ կոչի Մանաշու, ի դուռն նորակնունք Ս. Յովանիսին, որոյ յիշատակն արհնութեամբ եղիցի. ամէն. եղիցի, եղիցի:

Ստացող՝ Ալէքսանդոս քանաճայ

Գ

307 Եւ արդ՝ ես կրկնամեռ անձն Ալէքսանդոս քահանայս ստացա զսբ. Աւետարանս յիշատակ յաւիտեանական, հալալ ինչից և վաստակոց իմոց, ինձ և ծնողաց իմոց ի զտէր Բարսեղին և զՆահմելիքին: Աղաչեմ զամենեանեանդ, ով որ հանդիպիք սմա, քահանայք և սարկաւագունք, արք և կանայք, ծերք և տղայք, երիտասարդ և կուսանք, կարդալով, օրինակ դնելով և կամ յունկն և ի յականջ առնելով և ի միտ պահելով, ի բերանով Աստուած ողորմի ասացէք զստա[ց]ող զսբ. Աւետարանիս և մեր մեղացն թողութիւն խնդրեցէք յԱստուծոյ...:

1435

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՀԱՎԳԱԻ, № 24 (1568 թ.)

Նվիրատու՝ Պետրոս կաթողիկոս

129 Ես՝ Պետրոս կաթողիկոս կամաւ և յօժարութեամբ գԱւետարանս տուի Աշուղի որդի տէր Յովանիսին: Եթէ իմոց, թէ օտարաց այլ մարդոյ բան և խօսք չլինի: Ով որ այսմ բանիս բան ասասցէ՝ զատի ի յԱստուծոյ: Գրեցաւ սակաւ բանս թուին ՌՃԹ (1660)-նին:

1436

Տ Ո Մ Ա Ր Գ Ի Ր Ք

ՀԱՎԳԱԻ, № 178

Գրիչ՝ Հայրապետ երէց

Ա

1011 Գրեցաւ Տոմարգիրքս ձեռամբ Հայրապետ սուտանուն երիցուս, ի խնդրոյ Բարսեղ վարդապետին, որ այս ամի գաւազան առեց ի տէր Յուսկայ որդին՝ ի տէր Մարգարայ քաջ և բարունապետ վարդապետէ, ի թուականիս Հայոց ՌՃԹ (1660) ամին և Քրիստոսի փառք յաւիտեանս. ամէն:

Բ

Եւ զբազմամեղ տարասքող Հայրապետս յիշել ի պաղատանձ յաղօթ, ձեր և զքստացող սորա Բարսեղ վարդապետն, որ այս ամի գաւազան առեց ի Մարգարայ վարդապետ[է], ի ՌՃԹ (1660):

Գ

Թողութիւն արա հայր, տրտում է անձն իմ մինչ ի մահ:

1437

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՏՅԶՄՎ, № 460 (1315 թ.)

Նվիրատու՝ Յովանէս

831 Յիշատակ է սբ. Աւետարանս Յովանիսին, կողակցոյն՝ Մարիամին, Դովին որդւոյն՝ Ղուկասին, հարսն՝ Յովիանին, թոռն Մարիամին, եղ-
րօրն Թասալուն և իւր կողակցոյն՝ Շիրազին, որդոցն՝ Մարկոսին, Սա-
հակին, Հայրապետին և ամենայն աղգականացն: Եւ ետու ի դուռն Թու-
մայի առաքելոյ եկեղեցւոյն մերոյ, ի դեօղն Տեւի, թվին ՌՃԹ (1660).
յիշեցէք...

1438

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՅԱՂԱԳՍ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ՀՐԷԻՑ ՅՈՎՍԵՓՈՍ

ՄՅԶԵՊ, II, № 55

Թարգմանիչ՝ Ստեփաննոս Լեհացի

882 Շնորհիւ և գթութեամբ բարերարին, ես՝ Ստեփաննոս Լեհացի, յետին
մանկանց եկեղեցւոյ և կրտսեր ի սպասաւորացն բանին Աստուծոյ, բա-
ղում անգամ յառաջագոյն հարկեալ ի հրամանէ երիցս երանեալ տեառն
Փիլիպպոսի կաթողիկոսի, և ապա աղաչեցեալ ի թախանձանաց եղբարցն,
որք կան ի հրահանգս դեգերանաց իմաստից ի սբ. աթոռս էջմիածին, ի
թուաբերութեան տօմարին Հայոց ՌՃԹ (1660), և ի հայրապետութեան
սրբազան տեառն Յակոբայ, զայս Պատմութիւն Յովսէպոսի թարգմանեցի
ի լատինացւոց բարբառոյ ի Հայոց լեզու:

Բայց գիտելի է, զի արտաքոյ այսր Պատմութեանս, զոր գրեաց յա-
ղագս պատերազմի Հրէիցն ընդ Հռովմայեցիս, այլ մատեանս սորա ու-
նիմք, որ ասի Պատմութիւն առաջնոցն հրէից, ի Ի (20) Դպրութիւնս պա-
րունակեալ՝ յորս ճառէ սկսեալ յաշխարհաստեղծութենէն մինչև ի վեր-
ջին աւերումն Նոստաղէմի: Են և այլ խօսք սորին, որ ասի Մաքսառումն
ընդդէմ Ապիոնի, յերկուս գլուխս բաժանեալ: Նաև Բան գովեստի ի նա-
հատակութիւն է (?) Մանկանցն Մակաբայեցւոցն: Իսկ ես միայն զայս
գիրս ի մեր լեզու փոխարկեցի, զի է յոյժ պիտանի և օգտակար ուսումնա-
սիրացն, մանաւանդ որք ցանկան գիտել զժամանակն անցեալ ի Յուդայէ
Մակաբայեցւոյ մինչև յաւերումն Նոստաղէմի, զոր յառաջագոյն կանխաւ
գուշակեաց Տէրն մեր, ի սբ. Աւետարանն Ղուկասու:

Արդ՝ աղաչեմ, զի որք օրինակէք զայս ժամանակագրութիւնս, զայս
և դուզնաքեայ յիշատակարանս և ընդ սմին գրեսցիք, զի և դուք եղիջիք
դրեալ ի մատեանս կենաց վերին դպրութեան. և եթէ ինչ գտանիցի ընդ-
դէմ ուղղաշաւիդ թարգմանութեան, ինձ թողութիւն շնորհեսցիք. զի այս-
չափ էր կարողութիւնս: Քանզի ի յայս ձեռնարկեալ համարձակեցայ այ-
սու պատճառաւ միայն, զի մի գտայց նման ծառային, որ զքանքարն իւ-
րոյ ի վարչամական ծրարեաց. և մանաւանդ զի յայսմիկ փառաւորեացի
տուօղն ամենայն շնորհաց, որ է օրհնեալ յաւիտեանս. ամէն: Վերջ:

1439

Մ Ե Կ Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ժ Ա Մ Ա Կ Ա Ր Գ Ո Ի Թ Ե Ա Ն

Մ 821, Գ, IV, № 1253

Կազմող՝ Մինաս

- 421 Կազմեցաւ վերըստին գիրքս, որ կոչի Աղօթից մեկնիչ, զոր սահմանեալ է սրբոյն Խոսրոֆու Անձնացեաց եպիսկոպոսի, ձեռամբ Մինաս բանի սպասավորի, ի առաջնորդութեան Շէնքուշա[յ] նահկի Ստրկոս աստուածաբան վարդապետի, ի թուականիս հայկազեան սեռի հաղար հարիւր և ընի (1660): Եւ որք ընթեռնութիւնս սրտիւ ասացէք Աստուած ողորմի...:

1440

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Ց

Մ 826, Գ, V, № 1629 (1507 թ.)

Կազմող՝ Սարգիս քահանայ

- 442 Զվերջին կազմել տվող սր. Շարականոցիս զՍարգիս արհեստակոպոսն և զծնողսն իւր՝ զպարոն Պապաֆին և պարոն Խանումադին, և եղբօրն՝ Բայիրամին, և այլ եղբարցն, որ հանգուցեալ են ի Քրիստոս, ևս առաւել եղբօր որդին իւր՝ Արղութէն, յՈռնակայ հողի վրայ դառն մահուամբ ըսպանեցին թվանքով վրացիքն: Կազմեցաւ սր. Շարականոցս ձեռամբ Թումանի որդի Սարգիս սուտանուն քահանայի⁴⁵, որ անուամբս միայն եմ և ոչ գործովս: Կազմեցաւ սա ի խաղաղ ժամանակի և ժամատեղաց հաստատեալ: Եւ որք յիշէ ի Քրիստոս...:

Ի թվականութեանս Հայոց ՌՃ իններորդի (1660) կատարման սորա վերջ:

Եւ այլ միարանքս, որ աստ կան հաւաքեալ, զտէր Կիրակոսն, որ փոխեցաւ ի Քրիստոս, զտէր Դաւիթն, զտէր Ալէքսանն, զտէր Աթանէսն և զտէր Յովանէսն, մականունն Բօշի կոչեցեալ, յիշեցէք ի Քրիստոս...:

Ի շահութեանն Պարսից փոքր շահ Ապագին, ի հայրապետութեանն Յակոբ կաթողիկոսին և թագաւորութեանն Վրաց Շահնուազ դանին, ի խանութեան Լօռու Իսայ խանին:

1441

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Ց

Մ 826, Գ, V, № 1665 (ժէ դ.)

- 516 Արդ՝ ով սր. մանկունք եկեղեցոյ, որք հանդիպիք աստուածաշունչ տառիս, որ կոչի Շարականոց, որ է զարդ տօնից տէրունական և ցնծութիւն եկեղեցեաց, զոր սիրով և հոգևոր եռմամբ ստացան զսա Պառոնն, և Աւետիքն, և Ոսկանն, ի հալալ արդեանց իւրեանց, յիշատակ իւրեանց հոգոյն և ծնողացն՝ Իվանէ և Սապրիխանին, և եղբարցն՝ Սիմէոնին, և ի Քրիստոս

⁴⁵ Այս անձնավորութեան փոքրիկ հիշատակարանը, երբ տակավին սարկավադ էր, տե՛ս 1647 թ. շարքում:

Հանգուցեալ Յովանին, Պողոսին, և քերացն՝ Կամանդովստին, Մարիամին, Նանաջանին, զոր Քրիստոս զիրեանք անփորձ պահէ և բարեաւ վա-
յելիւ աացէ Նանաջանին մինչ ի ծերութիւն. ամէն:

Թվին ՌՃԹ (1660):

1442

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՄՅՁԵՊ, V, № 1947

Ծաղկող՝ Խաչատուր
Վայր՝ Համիթ

503

Փառք...: Յորոց և ի քրիստոնէից երամոցն ի հայկազեան տոհմէն և ի իուսաւորչի ջառաւիղէն, ի Միջագետաց սահմանէն, ի մայրաքաղաքէն Համրայ, քրիստոնեա ոմն Ասատխան անուն ցանկացաւ սբ. մատենիս, որ և ետ գրել զսբ. Աւետարանս Յովաննէս ումման սարկաւագի, յիշատակ իւրն և ծնողաց իւրոց, հարն՝ Աստուածաւորին, և մարն՝ Պալաշխին, և կենակցուն՝ Շահպալուն, և որդւոցն՝ Կարապետին, Յովհաննէսին և Յունանին, և ամենայն արեանառու մերձաւորացն. և եգ զսա անշինջ յիշատակ ի Տեառնակոի քաղաքն Երուսաղէմ, ի դուռն Սրբոյն Յակոբայ, զի մի՛ ոք յանդգնեացի հանել զսա ի դրանէ Սրբոյն Յակովբայ՝ ծախելով կամ գրաւելով և կամ այլ ինչ իրօք: Եթէ ոք իշխեսցէ՝ տացէ պատասխանի յաւուրն անաշառ ատենին...:

504

Արդ՝ ծաղկեցաւ և կազմեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ սուտ ու փուտ Խաչատուր գրչի, ի մայրաքաղաքն Տիգրանակերտ, որ այժմ ասի Համիթ, ի դուռն Ս. Կիրակոսի և մօր նորա Ուղիտայի, և Ս. Սարգսի զօրավարին և որդոյ նորա Մարտիրոսին, ի յառաջնորդութեան տէր Ոնովրիոս րաբունապետին և աստուածաբան վարդապետին, և ի հայրապետութեան սբ. Էջմիածնայ // տէր Յակոբ խարազնազգեստ և առաքինի սրբաանեալ կաթողիկոսի, ի թուրքերութեան հայկազեան տումարիս ՌՃԹ (1660), ի թագաւորութեանն Տաշկաց սուլթան Մահմատին, ի դառն և ի նեղ ժամանակիս, զի կարի յոյժ նեղութեան միջի են աղգքն քրիստոնէից ի ձեռն հարկապահանջութեան, զոր տէր Աստուած փրկեալ աղատեսցէ. ամէն:

Արդ՝ ես մեղաւոր Խաչատուր գրիչս, արտասուաթոր դիմօք և կողկողագին պաղատանօք աղաչեմ զդասս սրբազան վարդապետացդ, և զերամս մեղսաքաւիչ քահանայիցն, Աստուած ողորմի ասասցիք ինձ և ծնաւղաց իմոց, հօրս Քաւալարին և մօրս Շնահաւորին, և կենակցուս, և դստերս Աննայիւն, և այլ որդւոցս և դստերացս առ Աստուած փոխեցելոցն, և ամենայն արեան մերձաւորացս...:

1443

Խ Ո Ր Հ Ր Դ Ա Տ Ե Տ Ր

ՄՅՁԵՊ, VII, № 2265

Գրիչ՝ Պողոս Ուրհայեցի
Վայր՝ Երուսաղէմ

360

Փառք...: Գրեցաւ սբ. Խորհրդաւորաբար ձեռամբ անարժան Պողոս Յուրհայեցոյ, որ անուամբս եմ արեղայ, և գործովս ունայն...:

Ձեզ աղաչեմ հայրք և եղբարք սրբազան,
Որ պաղապիք վասն իմ առ Տէրն ամենայն,
Ներել մեղաց իմոց որ է բաղմական,
Եւ ձեզ ողորմեսցի այժմ և յաւիտեան:

Դարձեալ երես անկեալ աղաչեմ զձեզ վասն խոշորութեան և սղա-
լանաց գրոյս անմեղադիր լերութ, զի չէի հմուտ դրոյ արհեստի, միայն
թէ փափաքեցայ և դրեցի զսա յիշատակ ինձ և ծընօղաց իմոց և ննջեցե-
լոց իմոց. ամէն:

Գրեցաւ սա ի թուականիս Հայոց ՌՃԹ (1660), ի սբ. քաղաքն Երու-
սաղէմ, ի դուռն Ս. Մննդեանն: Ոչ որ ունի իշխանութիւն հանել զսա ի
դրանէ Ս. Մննդեանն: Եւ որք հանդիպիք սմա՝ կարդալով կամ օրինակե-
լով կամ պատարագ մատուցանելով, յիշեսցիք զմեզ ի մաքրափայլ աղօ-
թըս ձեր և դուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ...:

1444

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

ՄՅԶԵՊ, Կ. IX, էջ 455

Գրիչ՝ Տօնիկ տիրացու

502 Փառք ամենասուրբ Երրորդութեան Հաւր եւ Որդւոյ եւ սուրբ Հոգւոյն,
որ ետ կարողութիւն տկար եւ մեղապարտ անձին իմոյ հասանել ի կա-
տար գրոցս, որ կոչի Մաշտոց, ի յամի թուականութեան հայկաղան սե-
ռիս, ձեռամբ յոգնամեղ եւ մեղապարտ անարժան գրչի Տ[օ]ն[ի]կ տի-
րաց[ոյ]ւ, ի թվականիս Հայոց ՌՃԹ (1660), ի հայրապետութեան
Հայոց տեառն Յակոբին սրբազան կաթողիկոսի, ի յառաջնորդութեան
Կաֆայեցի Մարտիրոս վարդապետի, ի վայելումն տէր Յովանիսի որդի
Պրոխորոն չէլէպուն, զոր Տէր Աստուած բարով վայելումն տացէ, ամէն:

Արդ աղաչեմ զամենեւեան, որք հանդիպիք սմա, կարդալով կամ
արինակելով, յիշեսցիք ի յաղօթս ձեր զմեղապարտ գծողս եւ զվերոյ
գրեալ զտիեաքս սորա, որք տենչացեալ բազում սիրով հոռն գրել զսա
յիշատակ իւրն եւ յետնամնացած զաւակացն, զոր Աստուածն մեր ամերամ
ժամանակօք, պարագայց ամօք, մինչեւ ի խորին ծերութիւնն հասուցանէ,
ամէն:

1445

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

822Ս, № 99

Գրիչ՝ Աստուածատուր քանանայ

Վայր՝ Հալապ

178 Փառք... Արդ՝ յանկ ելեալ կատարեցաւ գիրքս այս, որ կոչի Մաշտոց,
զոր արարեալ է մեծ վարդապետն Հայոց Մեսրոպ և Յովանն Մանդակու-
նի: Գրեցաւ սա ձեռամբ մեղսաներկ և եռաթշուառ անձին Աստուածա-
տուր անուամբ ևեթ քահանայի, ի ինչորոյ սրբասէր, և հեղահոգի, և բա-

րեպաշտի Արարգեցի Մարգարի, որ ստացաւ զսա ի հալալ արդեանց իւրոց և ետ զսա յիշատակ անշնչելի ի Ս. Քառասունք եկեղեցւոյ: Արդ՝ եղև զրաւ և աւարտ զրոյս ի թվաբերութեանս Հայոց տոմարիս ՌՃԹ (1660), ի մայրաքաղաքս Բերիայ, որ է Հալապ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածին, և Ս. Քառասունք եկեղեցեացս, և այլ ամենայն սրրոցն, որ աստ կան հաւաքեալ՝ ի յաւգնութիւն քրիստոնէից: Ի կաթողիկոսութեան տէր Խաչատուրի, որ է այժմ ըստմեալ ի յաթոռ սբ. Լուսաւորչին, ի մայրաքաղաքն ի Սյա: Արդ՝ երես անկեալ աղաչեմ զդասս քահանայից և զգիտնականաց, յորժամ տեսանէք ըզմատեանս աստուածային կամ արինակէք կամ մահ և կեանք կատարէք, յիշեցէք ի Քրիստոս և մեղաց թողութիւն խնդրեցէք ստացողի սր. գրոցս վերոյ յիշեցեալ հաւատարիմ առն Մարգարին, և ծնաւդաց նորին, հաւր Աստուածատուրին, և մարն իւրոյ՝ Ղըրմըզին, և կողակըցոյն իւրոյ՝ մահդասի Կուլֆանին, և զքստե-րին իւրոյ՝ Ղըրմըզին, և փեսային իւրոյ՝ Գրիգորին, և թոռին իւրոյ՝ Եղիա-յին, և ի Քրիստոս հանգուցեալ զաւակացըն՝ Եղիային և Վարդիսաբունին, և ամենայն արեան մերձաւորաց նոցին. ամէն: Ընդ նոսին և զանարժան զըծողս՝ զԱստուածատուրս, և զծնաւդսն իմ, և զամենայն ազգատոհմս իմ յիշեցէք ի Քրիստոս, և՛ լի և՛ առատ սրտիւ մեղաց թողութիւն խնդրեցէք, և Քրիստոս թողցէ ըզմեզս ձեր. ամէն:

Ո՛վ մանկունք սբ. եկեղեցւոյ, աղաչեմ զձեզ յիշել ի Քրիստոս և մեղաց թողութիւն խնդրել ուսուցչին իմոյ՝ զԼստեփաննոս սարկաւազն քարտուղարին, որ բազում աշխատանք ունի ի վերայ անարժանիս, զոր հատուցէ նմա Քրիստոս զփոխարէնն ի միւսանգամ գալըսահանն իւրոյ. ամէն: Եւ այլ ոք չունի իշխանութիւն առնելոյ զՄաշտոցս զայս ի դրանէ Ս. Քառասնից: ...

1446

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

82ԴԲ, № 145

Գրիշ՝ Մատթէոս

ա

926

Յիշեցէք զանպիտան գծող Մատթէոս գրիշս և զվարպետքն իմ՝ զտէր Գասպարն, և զորդին իւր՝ զՅարութիւնն, և զիմ ծնողսն՝ ըզՍլֆաբէկն և շեղիսաբեթն, և զեղբայրն իմ՝ Գրիգորն, յիշեցէք:

բ

Յիշեա զՄալի գրիշս:

Գրիշ՝ Բաղտասար

Վայր՝ Ասպանան

գ

Փառք...: Արդ՝ շնորհօք Տեառն սկըսաք և ոգորմութեամբ նորին կատարեցաք զսբ. Աւետարանս, ի լաւ և ընտիր օրինակէ, ի մայրաքաղաքս Շօշ, այսինքն է՝ Ասպանան, ի թուականիս Հայոց ՌՃ և Թ (1660) ամին. և ի հայրապետութեան տոհմիս Հայկային՝ տեառն Յակոբի խարազնա-

ղգեաց կաթողիկոսի, և ի թագաւորութեանն Պարսից լիոքը շահ Ապասին, և ի հովապետութեանն հօտիս տէր Դաւթի արհի եպիսկոպոսի և քաշ րաբունապետի, հեղահողի աստուածարան վարդապետի Գրեցաւ սբ. Աւետարանս ձեռամբ անարժան և մեղապարտ դժողի Բաղդասարի, ի ղեւղս... որ է նորաշէն, ի ղուռն Ս. Աստուածածնին, ի խնդրոյ բարեպաշտ և երկիւղած Աստուծոյ առն Եւրիխանին, որ բոտաղաւ զսբ. Աւետարանս ի հալալ վաստակոց իւրոց, յիշատակ իւրն և իւր ծնողացն՝ Սարգիսին, Նազլուխանին, յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՍարգիսն և ղիւր որդիքն՝ Եւրիխանն, Մուրախանն, և Այվազն յիշեցէք...: Կրկին անգամ յիշեցէք [ղ]Ավրի- իւանն, և ղիւր եղբայր Մուրախանն, և ղնորա կողակից Նունիֆարն, և ղդոստոր ղԳուլգառնէն, յիշեցէք:

927 Միւսանգամ յիշեցէք [ղ]Անտոնն, և ղիւր կողակից Անային: Կրկին անգամ յիշեցէք [ղ]Էվազն և իւր կողակից Շահսօթանն: /// Կողակիցն ղՍառա խաթունն և ղմիւս կողակիցն ղՄարեմն, և որ- դիքն՝ ղՍարգիսն, Յարութիւնն, Խէշիկն, Գասպարն, և ղդստերքն՝ Օվսա- նէն, յիշեցէք:

Դարձեալ յիշեցէք ղՄուրասէն և ղկողակիցն իւր Նուրումն: 928 Դարձեալ յիշեցէք Յեւրիխանն և // ղիւր մեծ պապն՝ ղԽէշիկն, և ղկողակիցն իւր՝ Թուղբարփաշէն, և որդիքն՝ Գրիգորն, Սարգիսն, Էվա- նէսն, Զաքարէն, և ղդստերքն՝ Խաննիշիկն, Հոռոմսիմէն, յիշեցէք:

Կրկին անգամ յիշեցէք ղՅեւաւ[ի]խանն և ղիւր հօրեղբայրն՝ Գրի- գորն, և ղնորա կողակիցն՝ Խոնտաղէն, և որդին՝ Ասապովն ///

1447

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

ՅՁԱՔ, № 195

Գրիշ՝ Երեմիա դպիր
Վայր՝ Երուսաղէմ

ա

934 Զեղկելի և ղմեղօք լցեալ և ղանպիտան ըզգծող և ղծաղկող սորա, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր, ո՛վ դասք քահանայից, ղԵրեմիա դպիրս, և ղուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ. ամէն: Որ գրեցաւ սա ի սբ. քաղաքն Երուսաղէմ, ի թվ[ին] ՌՃԹ (1660):

բ

Պսակն աւարտեցաւ, և գծողս մեղօք կորեաւ:

գ

Ապաշխարող արձակելն աւարտեցաւ, և սեւերես պոռնիկ գծող Երե- միայ դպիր մեղօք կորեաւ:

դ

Հանգստեան Աւետարանն Յոհաննու Աջ, Գջ կարդաւ Ռահ գործեալ ևրկնաւորաց, ասա, և ղսեւերես ղԵրեմիայ գծողս յիշեա. ամէն:

1448

Ա Ս Տ Ո Ի Ա Շ Ա Շ Ո Ի Ն Չ

ՔՅԶԶՎ, № 2 (1634 թ.)

17 Ես՝ Մովսէս քահանայս []¹⁶ զայս Աստուածաշունչս թվին ՌՃԹ (1660):

1449

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՈՅԶՄՎ, № 39:

Գրիչ՝ Յովհաննէս Երէց
Վայր՝ Ախաւայ

ա

474 Փառք...: Ի թուականութեանս Հայոց ՌՃ և Թ (1660), ի թագաւորութեան Պարսից շահ Ապագին, գրեցաւ սբ. Աւետարանս, ձեռամբ յամենամեղ անձնէ Յովհաննէս իրիցու, գործով թափուր և ունայն: Գոհանամ զՏեառնէ իմմէ, որ ետ կարողութիւն ի տկարութեանս իմոյ մանաւանդ փոփոխմամբ խորհրդով և անհաստատ մտովք ըստ Սողոմոնի, որ ասէ. «Ճանապարհս առն երիտասարդի ոչ գիտացի» և այն, հասանել ի յաւարտն էր. Աւետարանիս ողորմութեամբն Աստուծոյ: Աւարտեցի ի յերկիրն Մաղկունեաց, ի դեաւղն որ կոչի Ախաւայ, ի դրան նորակնունք Ս. Գէորգիին և այլ սրբոցն, որ կան աստ հաւաքեալ: Ի հայրապետութեան սբ. Էջմիածնայ Յակոբ րաբունապետին և միաբան ուխտին նորա. և տեղւոյս առաջնորդ սբ. ուխտիս Աստուածածնին երիցս երանեալ Սովսէս վարդապետին և զտէրն Ներսէսն (sic) և միաբան ուխտին նորա. ամէն: Աղաչեմ զձեզ եղբարք, թողութիւն շնորհեսցէք ինձ և անմեղադիր լերուք խոշորութեան գրոյս և սղալութեանս, ո՛չ եղբարք, թէպէտ գիրս խմար է և վատ, դրեալն ի սմա ընտիր արինակ է և յստակ, անսուտ և անապակ և անպատճառ: Արդ՝ ցանկացող եղև յայսմ աստուածաշունչ տառիս, հեզահոգի և բարեպաշտ այրն էվազ, յուսով և սիրով, ըստ բանի, որ ասէ թէ. «Երանի...»: Նոյնպէս և սա եղիցի յիշատակ հոգոյ իւրոյ և ծնողացն՝ Բաբին և Ազըզին: Դարձեալ յիշեցէք Այվազն, և կողակիցն իւր՝ Ազիզն, և զորդիս իւրեանց՝ Ասառուրն, Կիրակոսն, Առին, դուստրն իւրեանց՝ Մարիամ, Փարին, Զանուսն: Մաղթեմ յիշել Առին և զկողակիցն իւր՝ Դովաբըն, որ առ Քրիստոս փոխեցան: Դարձեալ յիշեցէք էվազն, և երկրորդ ամուսին Անթառանն, և զպապն իւր՝ Ղազարն, և զեղբայրն՝ Վարդումն, և զկողակիցն իւր՝ Զուլալն, և զմեղապարտ գրիչս զՅովհաննէս Երէցս յիշել աղաչեմ և զծնողսն իմ: Դարձեալ յիշեցէք Այվազն, որ ստացաւ սբ. Աւետարանս և ետ յիշատակ ||| եթէ ազգական կամ ընթանի համարձակի ծախելով՝ նզովեալ եղիցի սբ. հայրապետացն: Մի՛ ոք իշխեսցէ ծախել: Ո՛վ ընթերցողք, յորժամ օրինակելով կամ կարդալով, յիշեցէք Յովհաննէս Երէցս և Աստուած ողորմի ասացէք. և Աստուած ձեզ ողորմեսցի իւր միւսանգամ. զալստեանն. ամէն:

⁴⁶ Ինչպէս հաղորդում է Յուդակի հեղինակը, «Երկու բառը չկրցանք կարդալ» (էջ 17):

Բ

Ո՛վ սբ. ընթերցող, զմեղապարտ գրիչս Յովհաննէս երէցս յիշել աղաչեմ և զծնողսն յմ և ընդ նմին զԱւագ սարկաւազն. ամէն:

Գ

Ջմեղապարտ գրիչս յիշել աղաչեմ, ո՛վ մանկունք Սիոնի: Զստացող կենսաբեր սբ. Աւետարանիս զԱրիստակէս քահանայն յիշեսցիք ի Տէր, նազելի մանկունք Սիոնի: Եւ ընդ նմին Այվազն և ղորդին իւր՝ Ատիրէկն, որ երեսնամեայ փոխեցաւ սու Քրիստոս:

Դ

Զհոգիւսէր... զԱրիստակէս քահանայն զստացաւդ աստուածային փրկագործ իմաստիցս յիշեսցիք Տէր, որդիք վերին Սիոնի: Ժտեմ և ես յողնամեղ խոշորագիծս ղըՅովհաննէս երէցս և զծնաւորսն իմ անմոռաց լինել ի ձէնջ, դի և դուք յիշեսցիք ի Տկառնէ:

1450

Մ Ա Շ Տ Ո Յ

ՈՅՅՄՎ, № 907

Գրիչ՝ Կոզմայ
Վայր՝ Նորաշէն

491

Փառք... Գրեցաւ սբ. գիրքս, որ կոչի Մաշտոց, ձեռամբ անիմաստ և բազմամեղ Կոզմայ գրչի, ի թվիս Հայոց ՌՃ և Թ (1660)-ի, ի հայրապետութեան տեառն Յակոբի և մերոյս առաջնորդի Ղազար րաբունապետի, ի յերկիրս Այրնայ, ի գեօղն Նորաշէն, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Ստեփաննոսի Նախավկայի՝ մերս եկեղեցւոյ: Ո՛վ հարք իմ հոգևորք, որք հանդիպիք սմա, յիշեցէք զԿոզմաս գրիչս, և զհայրն իմ՝ Ղազար քահանայն, որ զարհեստս զայս ուսոյց ինձ, և բազում շարչարանս կրեաց զհետ իմ, որոյ փոխարէն վարձուն խնդրուածովք ձերովք և իմ մեղաւորիս: Արգար[ա]-դատն Աստուած հատուցէ նմա վարձս ըստ ջանին իւրոյ, որ ունէր առ հէքս: Ընդ նմին խնդրեմ և ներել սխալանաց դրոյս, զի կար իմ այս էր:

1451

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

ՏԵՐԱՎՋ, № 131

Գրիչ՝ Յակոբ քահանայ
Վայր՝ (Նոր) Զուղայ

180

Աւրհնութիւն...: Արդ՝ գրեցաւ սաղարթափթիթ բուրաստանս և անգին մարգարիտս, որ կոչի Աւետարան, ի թուականութեանս Հայոց ՌՃ և Թ (1660), ի քաղաքն Սպանան, ի գեօղն որ կոչի Զուղայ, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնի, ի հայրապետութեանս Հայոց տեառն Յակոբին, և առաջնորդութեան Զուղայոյ Դաիթ վարդապետին, ձեռամբ անարհեստ, ծուլ ի գործոյս և անսէր արուեստիս, մեղսամած սուտանուն Յակոբ քահանայիս, ի խնդրոյ ոմն ի լուսածնեալ զարմից սրբոցն Սիովնի, զբարեւէր, զհանճարեղ ծառա Գառուիկին, որ բազում հետէ ցանկայր փափագ-

մամբ, ետ գրել յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և ծնողացն իւրոյ: Ետ յիշատակ ի դուռն Ս. Աստուածածնին, որ է մերձ ի վանս Կոստանացն, ի վայելումն տէր Յովանիսին, զոր տէր Աստուած խաղաղութեամբ վայելել տացէ. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք Գառնիկն և զծնողսն իւր՝ Իվանին և Զուլիկն, և զեղբայրն իւր՝ Ղաչարապետն, և քուերքն իւր՝ Ասլիսան, և զհանգուցեալ քուերքն՝ Մարիամն: Դարձեալ յիշեցէք Դառնիկն, և կողակիցն իւր՝ զՄարեամն, և զծաղկեալ որդիքն իւր՝ զԳորգինն և զՅովանէսն, Կոստանդն. և փթթեալ դստերքն իւր՝ զԲթէն, Պեղիգէն, Ուլումայէն, և զհանգուցեալ որդին իւր՝ զՅոնանն, յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ. ամէն:

Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զպարոն Հայրապետն, և կողակիցն՝ Անային, և ամենայն արեան մերձաւորքն՝ կենդանիսն և զհանգուցեալսն, յիշեցէք...

Դարձեալ յիշեցէք զքահանայք սբ. ուխտիս զտէր Խաչատուրն, զտէր Անանիէն, զտէր Ըստեփաննոսն, զտէր Աւետիսն, զտէր Պօղոսն, և զտէր Յովանէսն:

Դարձեալ յիշեցէք զանարժան Յակոբ քահանայս և զծնողս իմ՝ զՄարտիրոսն և զԽաթունքեկին, և զհոգևոր մայրն իմ՝ զՍանդրիստ կրօնաւորն, և ամենայն արեան մերձաւորքն իմ: Եւ որք հանդիպիք սմա կարողալով կամ օրինակելով, սղալանաց և կամ թէ խոշորութեան գրոյս և ամենայն պակասութեանս անմեղադիր լերուք, զի կար մեր այս էր: Յիշեցէք զվարպետն իմ՝ Մարգարէն և զծնողս իւր:

Եթէ որ իշխեսցէ հանել զսբ. Աւետարանս՝ ծախել և կամ թէ գրաւ դնել, թէ՛ եպիսկոպոս, թէ՛ քահանայ, թէ տանուտէ՛ր, թէ՛ հայրապետ, թէ՛ մերոց, թէ՛ օտարաց՝ պատիժն Յուդայի առցէ:

1452

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

ՏԵՐԱՎՋ, Մ 279

Գրիշ՝ Յակոբ սարկաւազ
Վայր՝ Կովտի Զանաւուտ

ա

485 Ո՛վ հարք և եղբարք և մանկունք սբ. եկեղեցւոյ, յորժամ կարդալք զհամեղաճաշակ բան Սաղմոսի, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զՄարգարէն, որ երիտասարդ տիօք փոխեցաւ առ Քրիստոս, Աստուած ողորմի ասացէք. և ինձ՝ զՅակոբ գրիշս, յիշեալ ի Տէր:

բ

486 [Փ]առք...: Արդ՝ գրեցաւ Ժամադիրքս ձեռամբ անարժան Յակոբ սարկաւագէ, ի թուականիս Հայոց ՌՃԹ (1660), ի յերկիրս Շօշ, որ կոչի Ասպաճան, ի գեղս որ կոչի Կովտի Զանաւուտ⁴⁷, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին, ի հայրապետութեան սբ. աթոռոյն էջմիածնայ տեառն տեառն Յակոբ կաթողիկոսի, և զարհի եպիսկոպոսն մեր զտէր

⁴⁷ Յուցակի հեղինակը ծանոթագրում է. «Թարգմանվում է՝ Զայանդեռուտ գետի փոսս»:

Սահակն, ի թագաւորութեան փոքր շահ Ապասին: Գրեցաւ սբ. ժամագիրքս ձեռամբ յողնամեղ Յակոբի, յիշատակ Մարգարի, և կենակցին իւրոյ՝ Թամարին, և ստացան զստ հալալ ընչից իւրեանց, յիշատակ իւրեանց ծնողացն և ամենայն արեան մերձաւորացն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՄարգարէն, և զկենակիցն իւր՝ զԹամարն, և զծնողս սորին՝ զԷփսէն և զԱնային, և զեղբայրսն՝ զԴօրգին, և զԽախուն, և զքրեքսն՝ զԹէքրուն, զԱնօն, զՄանիէն, զԹիթիէն, և զդուստրն իւր՝ զՄարիամն, յիշեցէք: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՄարգարէն, և զհայրն իւր՝ զԲաղ-տասարն և զմայրն |||

1453

Խ Ո Ր Հ Ր Դ Ա Տ Ե Տ Ր

ՏԵՐԱՎՋ, № 306

Գրիչ՝ Յակոբ քահանայ
Վայր՝ (Նոր) Զուղայ

ա

510 Փառք...: Աւարտեցաք կենսատու խորհուրդ սբ. պատարագիս ձեռամբ անարժան Յակոբ քահանայիս, ի քաղաքն Ըսպահան, ի գեօղն որ կոչի Զուղայ, ի դուռն սբ. կուսին Կատարբինեա, ի թվականութեանս Հայոց ՌՃԹ (1660), հայրապետութեանս Հայոց տեառն Յակոբին, և առաջնորդութեանս Զուղայոյ Դաւիթ վարդապետին, և թագաւորութեանս Պարսից փոքր Շահապահին⁴⁸, ի խնդրոյ բարեմիտ մահդեսի Խշխանին, զոր բազում սիրով և փափաղամբ ետ գրել զսբ. խորհուրդս մտածելով զբան մարգարէի որ ասէ. «Երանի...» Եւ ետ ի վանս Կուսանացն, որ կոչի Կատարինեա, յիշատակ իւրն և ծնողացն, ի վայելումն վարդապետաց և քահանայից, զոր տէր Աստուած խաղաղութեամբ վայելել տացէ. ամէն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զմահդեսի Խշխանն, և զծնողս իւր՝ Յերդային և զԹանումն, և զկողակիցն իւր՝ Այվազն, և զորդիսն իւր՝ Աբամելիքն և զՅարութիւնն, որ են հանգուցեալ ի Քրիստոս, և ամենայն արեան մերձաւորքն յիշեցէք...:

Դարձեալ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զմեղսամած և չարօք լի, անուամբս միայն եմ և զործովս ունայն, սնարժանս արժանաւորաց, և յիմարս ի մէջ իմաստնոց, և զործովս ամենեւեմ չար և զազիր, ոչ արժան անուանս Յակոբ քահանայս, և զծնողսն իմ՝ զՄարտիրոսն, և զԽաթունքէկին, և ամենայն արեան մերձաւորքն իմ:

Դարձեալ յիշեցէք զսրբասնեալ Աստուածատու քահանայն և զծնողսն իւր, որ բազում աշխատեաց ի վերայ ծաղկանցն:

Դարձեալ յիշեցէք զտէր Յովանէսն, որ օգտեաց սրբազրութեանս սորին:

Դարձեալ յիշեցէք զմիաբան սբ. ուխտիս, որ ե՛. ժողովեալ աստ զսրբասնեալ կուսանքս, և որ ի սմա են եկամուտ, զսարկաւազուհիքն՝ զՍառնէն և Տրիսիէն, զՍանդուխտն և փոքր Սառնէն, զԳայիանէն, Յուլիանէն,

⁴⁸ Այսինքն՝ շահ Ապաս Բ:

Մարինոսն, Թագունին, Հովսիսիմէն, Եղիսարեթն, Դշխոյին, Վարվառն: Զմահդասիքն՝ միւս Ուղիտէն, զմայրապետ Թանկիկն, Մարումն և Անային, Իշխանն, զնունին և զմիւս Անային: Եւ սպասաւորք եկեղեցւոյն՝ Հոռիսանէն, Շուշանն, Մարթէն, Եսրափսէն, Սուփիէն, զմիւս Վարվառն, զնանաջունն, միւս Թագունին, միւս Հովսիսիմէն, Թսլիթէն, ղոնապան Մարգրիտն, բազմաշխատ Պօղոսն, և հանգուցեալ միաբանք սոցին, տէր Աստուած զննչեցեալսն արքայութեան հաղորդս արասցէ, զկենդանիսն խաղաղութեամբ պահեսցէ, անշարժ և հաստատուն մինչև ի կատարածն. ամէն:

Բ

Յիշեցէք սբ. եկեղեցոյս զսպասաւոր Թեկղիէն, Եղինարն, Մարումն, Մամարն, յիշեցէք...:

1454

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Մուրմար, II, № 70 (1587 թ.)

148 Զձեզ աղաչեմ եղբայրք, բարի յիշման արէք զիս անարժան զՊետրոս սուտանուն մեղաւք ի իւ. ի Թվին ՌՃԹ (1660):

1455

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Յ

Թալաս, № 1. տե՛ս նաև «Լոյս», № 27, 1905 թ., էջ 662—663

Գրիշ՝ Սաճակ դպիր
Վայր՝ Վան

ա

616 Յիշատակ է Շարակնոցս տէր Նիկողայոսին, և իւր ամենայն արեան զարմին, որք հանդիպիք յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք, և ինձ մեղապարտ Սաճակ գրծողիս և ծաղկ[ո]ղիս:

Բ

Զտառապեալ և մեղաւք լցեալ սուտանուն Սաճակ գծողս և զծնաւղս իմ յիշեա, և Աստուած զձեզ յիշէ. ամէն:

Թվին ՌՃԸ (1659):

գ

Փառք..., որ ետ կարողութիւն, տկար ողւոյ և անիմաստ գրչի, սուտանուն և տառապեալ Սաճակ դպրի, և մեղսամած մատամբ իմով գծագրեցի, և զանազան ոսկւով և պայծառ դեղով ծաղկեալ զարդարեցի, ի վայելումն սրբասնունդ, բարէմիտ և հեղահոգի տէր Նիկողայոսին, որ ստացաւ զշարեալ ակունս, որ է Շա[րակնոց], ի լաւ և ընտիր աւրինակէ Հլիկ կոչեցեալ, յիշտակ իւրն և իւր ծնողացն փոխեցելոյն առ Աստուած, և իւր կողակցին՝ Արուսին, և որդւոցն՝ տէր Բարսեղին, Առամին, Պետրոսին, Պաւլոսին, Փիլիպպոսին, և քւերց նոցին, և իւր ամենայն արեան մերձաւորացն՝ կենդանեացն և հանգուցելոցն, որք հանդիպիք սմա տեսանե-

լով և կամ արինակելով, լի բերանով և բոլոր սրտիւ յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք սոցայ. ամէն:

Եւ արդ՝ գրեցաւ եղանակաւոր տառս, որ կոչի Շարակնոց, ի քաղաքն Շամիրամակերտի Վան կոչեցեալ, ընդ հովանեաւ Տիրամայր Ս. Աստուածածնին և Գաբրիէլ Ս. Հրեշտակապետին և այլ սրբոցն, որ աստ կան հաւաքեալ: Կարողութեամբն⁴⁹ Աստուծոյ սկսայ և ողորմութեամբն նորին ի յաւարտն հասուցի, որք հանդիպիք սմա տեսանելով և կամ արինակելով, յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք տառապեալ Սաճակ գրծողիս, և ծնողաց իմոց, հօրն իմ՝ Ամեռջանին և մօրն իմ՝ Չենարին, և Աստուած զձեզ յիշէ իւր միւսանգամ գալուստն. ամէն:

Եւ արդ՝ գրեցաւ սա ի թվականիս մերում ՃՌ և Թ (1660) ամեն, ի հայրապետութեան սբ. Էջմիածնայ տեառն Յակոբ կաթողիկոսի, և մերումս առաջնորդի սբ. ուխտիս Վարազայ տէր Պօղոս վարդապետի և աստուածաբան դիտապետի, ի խնդրոյ սրբազան քահանային տէր Նիկողայոսին, և կողակցին, և որդոցն՝ տէր Բարսեղին, Ասովին, Պետրոսին, Պաւլոսին, Փիլիպպոսին: Որք հանդիպիք սմա յիշեցէք և Աստուած ողորմի ասացէք, տառապեալ գծողի և ծաղկողի. և սղալանացն թողութիւն շնորհեցէք, զի կարողութիւնն մեր այդքան էր. ողջ լերուք ի Տէր. ամէն:

1456

Գ Ի Ր Ք Ա Ռ Ա Ք Ի Ն Ո Ի Թ Ե Ա Ն Յ

Kar HB, I № 70

Գրիշ՝ Յովնանէս
Վայր՝ Նոր Զուլայ

53 Շնորհօք զօրութեամբ... և հրամանաւ իսաճակ վարդապետին, ի թուականութեանս Հայոց մեծաց ՌՃԹ (1660) ամին, ի մարդեղութեան մերոյ Փրկչին ՌՁԺԿ (1660) ամին ես՝ Յովնանէս նուաստ նօտարս ըսկըզքնաւորեցի զգիրս Առաքինութեանց, որ է թարգմանեալ ի լեզուէ Լատինացոց ի Հայոց լիւր: Ի յարքայանիստ մայրաքաղաքիս Շօջ կոչեցելոյ, որ այժմ Ասպաճան ասի, ի հրաշագարդ և պայծառագոյն հռչակելոյ ընա ոլորտս տիեզերաց գիւղաքաղաքիս Նոր Զուլայ, յորչորշեալ Հին Զուլայոյ անուամբ գիւղի նախնեաց մերոց, ընդ հովանեաւ Սրբոյն Յակոբայ, ոսկեաւ լաճվարդով և տնօրիանականաց պատկերովք զարդարեալ. եկեղեցոյն: Ի հայրապետութեան տեառն Յակոբայ Զուլայեցոյ, ի թագաւորութեան շահ Ապասին փոքու, որ է որդի շահ Սէֆուն, թոռինն յոգնահանճար և քրիստոնեայսէր շահ Ապաս մեծ արքային: ...

⁴⁹ Տպված՝ «կարողութեանն»:

1457

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Ց

Ն. Միքայելյան, «Էջմիածին», 1975 թ., ԺԱ, էջ 60, № 346

Ստացող՝ Մինաս Խոտանանցի

Վայր՝ Խոտանան

ա

Ձստացող Շարակնոցիս զՄինաս վատահամբաւ արեղաս աղաչեմ յիշել ի Տէր զհայրն իմ՝ Լալէն, մայրն իմ՝ Պահալուն:

Բ

Ես՝ Մինաս քանքարակորուս արեղաս ստացա զՇարակնոցս հալալ աշխատանաց իմոց և վաստակոց, յիշատակ ինձ և ծնողացն իմոց, հօրն իմոյ՝ Լալին, մօրն իմոյ՝ Պահալունին, և եղբարցն իմոց՝ տէր Յովանիսին, Սարգիսին և Անդրէասին, որ նոյն ամի փոխեցաւ առ Քրիստոս, քոյրքն իմ՝ զՄանիւմուն, և զՖարին, և զհանգուցեալ քոյրն իմ՝ զՄարգարիտն, որո[յ] յիշատակն արհնութեամբ եղիցի: Ի յերկիրս Անանան, ի գեղս որ կոչի Խոտանան, թուին ՌՃ և իննեորդի (1660):

1458

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Կարնոյ գիւղեր, «ՀԱ», 1964 թ., էջ 158

Ձվերջին ստացողի սբ. Աւետարանիս Գորկէ, հօրն՝ Շարեխաւանին, կողաբցին՝ Մարիամին, որդոցն՝ Անդրիասին, Վարդանին, Խաչատրին, դստերն՝ Ոսկէնաւին, Աստուած զիրեանցս հոգին լուս[աւ]որէ...: Որ իւր հալալ ընչիցն ետես և առաւ սբ. Աւետարանս ի վայելումն տէր Աստուածաւորին: Ոչ ոք չունի իշխանութիւն կամ ծախել կամ գրաւ գնել. թէ ով ոք [յ]անդգնին՝ պատիժն Աստուծոյ կրեն:

Առաւ ի թվին ՌՃԹ (1660):

1459

Մ Ա Շ Տ Ո Ց

Ն. Սարգսյան, Տեղագրութիւնք..., էջ 38

Ազգս մերային որ եկեալ բնակեալ ի գաւառս նիկոմիդացւոց ի սահմանս Արմսղ կոչեցեալ վանիցն Ս. Աստուածածնի, ի գիւղս որ Ղըշլայ յորոշորչի, չև ևս էին շինեալ յարկս աղօթից և ժամատունս: Իսկ ի յետին ժամանակիս, յետ բազում տարոյ, որ էր թուականն ՌՃԹ (1660), ի հայրապետութեան տեառն Յակոբայ որ ի սբ. Էջմիածին, և յառաջնորդութեան սբ. Երուսաղեմի տեառն Աստուածատրոյ վարդապետի, և ի պատրիարքութեան տեառն Մարտիրոսի նորին աշակերտի... մինն ի նոցանէ Խասկալցի Ղումրին... ես ... Երեմիաս եկաք ի նաւակատիս եկեղեցւոյս և ի պատճառս ուխտի սբ. վանից տիրամօրն Աստուածածնի, և զթերին լցաք...:

1460

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Աղավնունի, Այցելութ, էջ 405

... Դարձեալ Աստուած ողորմի ասացէք մահտեսի Բաղիշեցի Լսկիա-
նին և իւր հօրն՝ տէր Մարգարին, և իւր մօրն՝ Շանպագին, և եղբարցն, և
քուերցն, և ամենայն արեան մերձաւորացն, որ ստացաւ զսա ի հալալ
վաստակոց իւրոց և ետ զսա յիշատակ անջինշ ի դուռն Ս. Յակոբայ դըլ-
խաղրի դամբարանին, ի թվին հայկազեան տումարին ՌՃ և Թ
(1660)-ին....:

1461

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Թորոս աղբար, Ա, էջ 78—79

Գրիշ՝ Ալէքսանոս

Փառք ամենասուրբ Երրորդութեան... որ և զմեզ մեղուցեալս փրկես-
ցէ... և զծնաւդսն իմ՝ զտէր Ստեփաննոս քահանայն, որ մականունն Ղառի
տէրտէր ասի, և զմայրն իմ՝ զԶմրութեմ, և զեղբայր նորին զՄաղաֆիա
զմեծ բարունապետն, որ բազում աշխատանս ունին ի վերայ իմ և տկա-
րութեանս իմ սփոփիշ... և զքոյրն իմ՝ զՀեղինան, և զդուստրն իմ՝ զԿրկին
Հեղինան, որ հանգեաւ ի Քրիստոս ՌՃԶ (1657), արար աղէխարշ զգառա-
ծեալ ծերս անմխիթար, որ եղև վասն մեղաց իմոց: Եւ հուսկ յետոյ տկարս
մարմնով, այլ և հոգւով յետնեալս ի ժամանակաց ես՝ Ալէքսանոս գրիշս
ի ծերութեան ժամանակիս, հաւաս կալայ, որ աչքս վատեալ, որ շանոցով
հազիւ կարէի նկատել, և ձեռս դողայր, որ ի դրել, և ի ծաղկել, և նկարել
զպատկերաց ոչ կարէի ուղիղ գծել. և հաւաս անձին կալայ վասն յետ
մնացից յիշատակ յիշման արժանի առնելոյ զիս անարժանս, որ յիշելոյ
չեմ արժանի: Եղև աւարտումն սբ. Աւետարանիս ի թուականի Հայոց ՌՃԹ
(1660) ի փառս Քրիստոսի...

1462

Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Թորոս աղբար, Բ, էջ 414

Գրիշ՝ Յոնանէս Մշեցի
Վայր՝ Գոմա

Գրեալ ի յերկիրն Աթխայ⁵⁰, ի գեաւդն Գոմա⁵¹, ի դուռն Ս. Նշանին,
ի թուին ՌՃԹ (1660), ձեռամբ Մշեցի Յոնանէս երիցու...: Քրիստոս
Աստուած ... յիշեա և քաղցր աշաւք նայեա և յանուանէ կոչեա զԽաչա-
աւուր վարդապետն... որ ետ գրել զսբ. Աւետարանս...:

⁵⁰ Հավանաբար պատմական Անգեղտուն նահանգի Աթաք գավառը նկատի ունի:

⁵¹ Խոսքն հավանաբար վերաբերում է Տիգրանակերտի Հաղրու գավառի Գոման գյուղին:

Յ Ա Ն Կ Ե Ր
ԱՆՁՆԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԻ
ԵՎ ԱՌԱՐԿԱՅԱԿԱՆ

ԱՆՁՆԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

Աբամելիք—568, 960

Աբաս (նաև Արաղ, Ապաս) 14, 30, 57, 60,
61, 63, 71, 83, 91, 103, 115, 118, 164,
171, 174, 179, 181, 185, 200, 222, 231,
253, 256, 261, 267, 278, 279, 286, 313,
318, 331, 332, 347, 364, 369, 371, 373,
374, 382, 383, 385, 389, 390, 391, 399,
408, 410, 425, 441, 443, 449, 452, 462,
466, 468, 473, 489, 493, 500, 511, 513,
515, 526, 543, 546, 550, 553, 559, 568,
583, 584, 586, 593, 595, 597, 598, 602,
608, 609, 627, 631, 645, 647, 656, 658,
660, 661, 663, 673, 680, 687, 697, 698,
702, 706, 710, 712, 717, 723, 742, 744,
746, 751, 758, 762, 763, 769, 773, 775,
781, 786, 787, 790, 794, 800, 807, 809,
810, 812, 820, 823, 824, 832, 835, 839,
845, 852, 856, 857, 864, 871, 876, 878,
885, 887, 902, 905, 908, 915, 918, 922,
924, 927, 930, 931, 936, 938, 945, 948,
949, 952, 955, 957, 960, 962, 964

Աբգար (նաև Ափկար) 177, 183, 294, 344,
599, 698, 708, 744

Աբդալ Բաղիշու 487

Աբդաղիզ 620

Արեւ 717

Արիսողոմ 945

Արրահամ Պէլլըղատցի 704

Արրահամ Զուլալեցի 58

Արրահամ, գրչ. 338, 552, 562, 565, 571, 574,
749, 935

Արրահամ (նաև Ահրիհամ) (ղան.) 19, 23, 51,
69, 102, 177, 223, 230, 268, 299, 316,
350, 363, 378, 388, 404, 409, 413, 444,
452, 534, 566, 572, 599, 607, 653, 691,
728

Արրահամ 734, 739, 749, 761, 766, 773, 818,
849, 853, 899, 919, 923, 939, 940

Արրիկեան 10

Արրահամյան Ա. 435, 502, 515

Աբրո 205

Արուամէլ 247

Ագաթանգեղոս 364

Ագաէտ 560

Ադամ 396, 467, 675, 717, 718

Աղլլանաթ 620

Աղիխան 737

Աղիպէկ (նաև Ատիպէկ, Ատիրէկ) 262, 663,
774, 897, 958

Աղլըուլ 521

Աղաթլուկ 333

Աղալ 667

Աղամաթ 32, 191, 233, 374, 595, 667

Աղալմաթ 465

Ագատ 45, 123, 132, 179, 309, 314, 460, 606,
686, 713, 927

Աղատիան 686

Ագարի 264

Ագարիոյ Ակնեցի 688

Ագարիայ Զուլալեցի գրչ. 747, 748

Ագարիայ, գրչ. 548, 585, 857, 908, 909

Աղուրիայ (ղան.) 57, 115, 193, 223, 320,
445, 508, 566, 567, 586, 587, 717, 746,
888, 889

Աղարե, գրչ. 164

Աղարիէ 10, 265, 310, 697, 770, 824

Ազիզ 47, 92, 196, 231, 504, 562, 583, 595,
598, 744, 795, 957

Ազիզբէկ 222, 403, 768

Աղիզփաշ 231, 593, 597

Աղիշան 845

Ազիրմինդուխ 609

Ազպահար 661

Աթայպէկ (նաև Աթապէկ, Աթամպէկ) 217, 774,
897

Աթանաս, գրչ. 74, 137, 143, 600, 798

Աթանաս (նաև Աթանէս, Աթանիս, Աթանիաս)
137, 450, 487, 748, 952

Աթ 944

Աթլաս խաթուն 55

- Ալագոզ (նաև Ալագոզ) 272, 273
 Ալահվերտի (նաև Ալահվերտի) 85, 688, 689, 876
 Ալամ 107, 377, 521, 761
 Ալամխաթուն 288
 Ալամի 607
 Ալեքս 590, 936
 Ալեքսան Աթանասի 179
 Ալեքսան Անգրանուպոլցի 131
 Ալեքսան էտրէնեցի 137
 Ալեքսան (նաև Ալեքսիան), գրչ. 131, 179, 223, 334, 515, 574, 611, 760, 768, 861, 906, 936
 Ալեքսան (զան.) 19, 112, 114, 137, 187, 188, 224, 357, 375, 457, 527, 634, 718, 724, 842, 875, 876, 903, 934, 937, 952
 Ալեքսանգր Մակեդոնացի 701
 Ալեքսանոս (նաև Ալեքսանոս), գրչ. 81, 357, 519, 566, 668, 700, 729, 797, 866, 888, 889, 964
 Ալեքսանոս (նաև Ալեքսանոս, Աղեքսանգրոս) զան. 24, 30, 52, 142, 196, 247, 249, 293, 330, 349, 350, 362, 366, 400, 407, 449, 454, 468, 472, 474, 480, 482, 491, 516, 551, 606, 631, 632, 650, 659, 697, 759, 767, 819—821, 829, 830, 842, 875, 888, 949, 950
 Ալթընպէթալ 26, 112, 195
 Ալթուն (զան.) 80, 109, 110, 121, 124, 273, 323, 350, 372, 381, 397, 576, 580, 783, 788, 892
 Ալթունշահ 800
 Ալիխան 85, 276
 Ալիշան 533
 Ալիսան 897
 Ալմաստ 739, 764, 940
 Ալպոլաճյան Ա. 690
 Ալփաղէն 18
 Ալփիար 853
 Ալֆաթուն 442, 443
 Ախիշան (նաև Ախիճան) (զան.) 69, 119, 174, 374, 418, 638, 734, 746, 748, 766, 773, 779
 Ախիւլի 762
 Ախպէթալ 761, 874
 Ախուն 666
 Ակակոս 734
 Ակինյան Ն. 96
 Ակոբ 164, 370, 381, 548, 592, 724, 725
 Ակոբշան 599, 687
 Ակոբշանք 231, 598
 Ակսենտ (նաև Աքսէնտ) 113, 121
 Ահամատ 693
 Ահարոն 490
 Ահլի 227
 Ահլիման 389
 Ահլիփաշ 69
 Ահմատ փաշա 284, 482, 492, 592, 728
 Ահմատ Տարուիշ 535
 Ահմետ 930
 Աղարար 264, 265, 845, 872
 Աղագալուց 744
 Աղաղար 573, 664, 686, 824
 Աղալար 788
 Աղախոնղլի 809
 Աղաճանպէկ 720
 Աղամաթ 667, 680
 Աղամալ, գրչ. 315, 333, 335, 373, 374, 384, 405, 406, 708, 808, 809, 868, 869
 Աղսմալ Զուղայեցի, գրչ. 720, 721
 Աղամիր 431, 484
 Աղայն 738
 Աղայփաշ 660
 Աղապալի 875
 Աղապակէ 47
 Աղապէկ (նաև Աղայրէկ, Աղարէկ) 57, 109, 242, 299, 372, 502, 513, 543, 835, 875
 Աղաճան (նաև Աղաջան) 1, 63, 136, 658, 675, 677, 690, 699, 720, 923
 Աղասի 174, 176
 Աղասովան 421
 Աղավալի 927
 Աղափաշ 726
 Աղափիր 315, 619
 Աղբերշահ 776
 Աղէ 191
 Աղբիւն 638
 Աղկուլ 364, 511
 Աղճալ 26
 Աղշիբէկ 197
 Աղսարեբ 744
 Աղվոր 853
 Աղրիխան 251
 Աղութ 273
 Աղուպ 228, 456
 Աճապխան 10, 61, 184, 792, 807
 Աճառյան Հ. 235, 433
 Ամամփար 858
 Ամամփաշէ 476
 Աման 576
 Ամաս 691
 Ամատունեաց 709, 921
 Ամափարէ 585
 Ամրակում 469, 471, 480, 928
 Ամրար 941
 Ամերշան 962

Ամիճանեց 897
 Ամիսարգիս Զուլացի 793
 Ամիր 164, 354, 660, 689, 773
 Ամիրա 120
 Ամիրադիզ 250
 Ամիրադայ 485
 Ամիրադէն 850
 Ամիրաս, գրչ. 359
 Ամիրաս Եզրնկացի, գրչ. 417, 419, 638, 733, 745, 746
 Ամիրասաթ Զուլայեցի 65, 200, 746, 913
 Ամիրբարա 845
 Ամիրգու 451
 Ամիրգուլաթ 67, 106, 503, 671
 Ամիրեղտի 170
 Ամիրդատէ 517
 Ամիրթօլաթ 548
 Ամիրխան, գրչ. 92, 93
 Ամիրխան (զան.) 73, 224, 228, 276, 302, 371, 485, 606, 628, 660, 684, 748, 759
 Ամիրդու 508
 Ամիրշահ 381
 Ամիրշան 105, 176, 213, 543, 549, 641
 Ամիրսէթ 228, 232, 329, 598
 Ամիրսուլթան 251
 Ամիրվէլուն 443
 Ամրախաթուն 228
 Այան 326
 Այգր 543
 Այդուն 724, 940
 Այգին (նաև Այտին) 236, 298, 728.
 Այիզպիթայ 610
 Այիպշէն 270
 Այիփաշէ 121
 Այլա 517
 Այլախաթուն 948
 Այլամելիթ 184
 Այմելիթ 327, 595
 Այպիթայ 610
 Այվազ 548, 774, 906, 956—958, 960
 Այվաթ (նաև Այատ) 684, 816
 Այտաւդմիշ 217
 Անաէ 761
 Անախաթուն 61, 63, 71, 73, 90, 309, 354, 355, 396, 879
 Անայ 265, 658, 699, 778, 823, 927, 956, 959—961
 Անայփիէ 91, 373
 Անանիայ Մարգուանցի 464
 Անանիայ, գրչ. 109
 Անանիայ (զան.) 98, 375, 502, 581, 652, 839, 891
 Անանիէ 121, 959

Անան 498, 509, 557
 Անապիթայ 288, 349, 829, 830
 Անգրա 946
 Անգրէաս (նաև Անգրիաս), գրչ. 205, 218, 331, 339, 340, 496, 630, 794, 890
 Անգրէաս (զան.) 4, 35, 75, 88, 96, 97, 109, 110, 121, 122, 135, 161, 174, 177, 195, 197, 206, 219, 232, 233, 249, 374, 391, 397, 440—442, 445, 477, 497, 531, 539, 593, 606, 613, 617, 632, 654, 666, 675, 682, 737, 755, 792, 807, 809, 820, 831, 949, 963
 Անգրէաս Լորեցի, գրչ. 515
 Անգրէաս, Կավրոյ եպս. 28
 Անեկ 452
 Անթառամ 82, 231, 397, 517, 631, 655, 957
 Անթառան 413
 Անթառնակ 486
 Անթփցոյ 16
 Անիկ 741
 Անիկամ 341
 Անձրե 301, 436, 438, 591
 Անձրեկարթ 777, 823
 Անդալատ 676
 Անմիրշում 235
 Աննա (նաև Անա) 10, 12, 44, 49, 57, 91, 116, 119, 122, 132, 133, 239, 314, 320, 332, 353, 360, 370, 373, 384, 388, 436, 443, 445, 459, 480, 517, 528, 535, 543, 571, 591, 608, 617, 620, 632, 638, 644, 682, 703, 712, 713, 737, 739, 748, 782, 797, 806, 807, 821, 842, 883, 907, 953
 Աննա Սամարբունի 859
 Աննար 49
 Աննէ 790
 Աննման 699
 Անտոն Զուլայեցի, գրչ. 63
 Լովցի Սերերբոյեց 208
 Լովցի Ղարաղաճցի Վազցոնց 31
 Լովցի (նաև Անգոն) 37, 38, 43, 63, 221, 443, 444, 537, 560, 589, 606, 637, 654, 761, 824, 852, 956
 Լովցի, գրչ. 43, 208, 234, 429, 536, 537, 588, 636
 Անրէվ 329
 Անուշիկ 576
 Անօէ 960
 Աշարաթ 83
 Աշըխ 418, 746
 Աշո 734
 Ապով (նաև Ապաւ) 91, 92, 262, 372—374, 584, 585
 Ապտին 412

- Ապտիլահատ 521
 Ապտիլ 381
 Ապտուլ 239
 Առաքեալ 7, 14, 20, 143, 212, 305, 404, 485, 627, 741, 757, 872
 Առաքեալ Բարեթացի 250, 524
 Առաքեալ Դավրիժեցի 20, 75, 212, 278, 603, 637, 871
 Առաքեալ Կուլպաշցի 841
 Առաքեալ Մակարացի 689, 690
 Առաքեալ Մուսամպարցի 119
 Առաքեալ Սալա, գրչ. 687
 Առաքեալ Շողոթեցի 492, 523, 541, 702, 772
 Առաքեալ, գրչ. 25, 493, 772
 Առաքեալ (զան.) 25, 36, 51, 64, 67, 72, 104, 112, 116, 123, 132, 140, 177, 184, 188, 196, 224, 228, 238, 254, 262, 276, 280, 281, 295, 307, 313—315, 347, 360, 384, 405, 420, 426, 444, 476, 480, 485, 508, 527, 535, 542, 553, 555, 556, 593, 602, 603, 606, 613, 626, 628, 629, 633, 665, 675, 683, 690, 699, 706, 711, 712, 741, 744, 750, 770, 773, 787, 805, 824, 841, 856, 871, 877, 878, 881, 923, 930, 932, 949
 Առեան 183
 Առեսառա 795
 Առիան 510
 Առիւծ (նաև Առուծ) 374, 520
 Առիտ 220
 Առլին 389
 Ասանեթ 384
 Ասապով 374, 599, 770, 824, 956
 Առատխան 953
 Ասառուր (զան.) 83, 112, 179, 222, 360, 452, 525, 607, 609, 699, 859, 857
 Ասար Սերաստացի 635
 Առթանդար 607, 609
 Ասիլի 174
 Առլամազ 85
 Ասլան (զան.) 10, 36, 76, 109, 110, 119, 210, 573, 618, 746, 829, 897, 939, 940
 Ասլանբէկ (նաև Ասլանպէկ) 549, 897
 Ասլեկ 684
 Ասլիզատէ 374
 Ասլիխաթուն 406
 Ասլիխան (նաև Ասլիխան) 312, 497, 843, 959
 Ասլիկ 833
 Ասլիպէկ 897
 Ասլին 256, 452, 719, 837, 849
 Ասլում 311, 312
 Ասմին 277, 462, 825
 Ասպանդու 675
 Ասպանիշավար 354, 355
 Ասպարուն 300
 Ասպաուր 606
 Ասպարիթուլթ 63
 Աստուածարան 98
 Աստուածապով 173, 549
 Աստուածատուր, գրչ. 54, 64, 89, 125, 139, 165, 166, 203, 231, 233, 251, 297, 332, 379, 408, 441, 563, 569, 574, 594, 607, 615, 639, 677, 747, 789, 792, 879, 895, 896
 Աստուածատուր ծրուադեմալ 100, 101, 233, 330, 364, 365, 376, 418, 467, 470, 511, 515, 531, 563, 573, 580, 638, 644, 670, 691, 728, 733, 746, 758, 785, 840, 842, 854, 893, 894, 931, 963
 Աստուածատուր Հալպեցի, գրչ. 58
 Աստուածատուր Համգեցի 1, 2
 Աստուածատուր Ղրիմեցի 931
 Աստուածատուր Սերաստացի, գրչ. 590, 640
 Աստուածատուր Սըսցի 26
 Աստուածատուր (նաև Ասվատուր, Աստուածատուր) (զան.) 10, 15, 16, 23, 27, 47—49, 51, 59, 65, 71, 72, 82, 83, 90, 99, 101, 114, 120, 142, 172, 184, 185, 188, 200, 214, 227, 228, 231, 232, 235, 239, 249, 256, 268, 276, 278, 301, 305, 351, 366, 368, 371, 378, 380, 381, 391, 404, 405, 410, 414, 415, 423, 429, 450, 452, 455, 457, 458, 460, 464, 469, 476, 479, 486, 491, 502, 503, 505, 512, 513, 518, 521, 523—528, 543, 559, 560, 564, 577, 579, 582, 593, 594, 608, 610, 618, 625, 627, 631, 636, 638, 649, 656, 663, 668, 682, 685—687, 706, 709, 713, 723, 735, 738, 739, 749, 753, 772, 782, 785, 791, 797, 806, 815, 825—827, 834, 847—849, 871, 874, 875, 878, 894, 897, 901—903, 930, 949, 953, 955, 960, 963
 Աստուր 196, 274
 Ասփաշէն 927
 Ասքանդար տե՛ս Իսկանդար
 Աւազ, գրչ. 216, 504, 505
 Աւազ, գրչ. (նաև Աւաք) (զան.) 83, 116, 174, 186, 270, 302, 305, 436, 438, 440, 475, 521, 533, 555, 556, 591, 592, 626, 638, 658, 718, 719, 724, 777, 823, 833, 875, 940, 958
 Աւազան 8
 Աւալչան 832, 833
 Աւալչան Գաղեցի 832
 Ավան 868
 Ավանէս տե՛ս Ցովանէս

- Ավանճան 73
 Աւգսենտ (նաև Աւգսենդ) 26, 370
 Աւդիշ 939, 940
 Աւզլէ 295
 Աւզլէ Ղարատանէնց 295
 Աւլման 574
 Աւետ Որոտնեցի, գրչ. 379, 395
 Աւետ Որոտնեցի, գրչ. 178, 420, 552, 636
 Աւետ Որոտնեցի (նաև Աւեդ, Աւիտ) (զան.) 144, 277, 313, 314, 379, 380, 421, 451, 497, 557, 606, 736, 739, 766, 818, 831, 843, 845, 846, 850, 932, 939
 Աւետափաշէ 373
 Աւետիս Բաղիշեցի 616
 Աւետիս Եւզոկիացի 625
 Աւետիս Էմբնկանց 941
 Աւետիս Կարնոյ 558
 Աւետիս Մաժլումի Թոռ 805
 Աւետիս Մշեցի 457
 Աւետիս Կարաբուց 941
 Ավետիս Սպահանցի 448
 Ավետիս Վանեցի 523
 Ավետիս, գրչ. 74, 182, 219, 395, 691, 707, 740, 774, 883, 884, 903, 904
 Ավետիս (նաև Ավիտիս) (զան.) 22, 32, 33, 40, 64, 65, 132, 166, 176, 177, 179, 181—183, 187, 196, 216, 220, 221, 228, 230, 231, 237, 238, 253, 259, 273, 301, 307, 310, 314, 349, 374, 380, 396, 447, 451, 463, 477, 496, 497, 499, 501, 510, 513, 557, 593, 597, 605, 606, 636, 657, 658, 662, 666, 677, 680, 691, 727, 734, 741, 746, 766, 778, 795, 805, 819, 825, 868, 873, 875, 876, 903, 941, 946, 948, 959
 Աւետիք Էրզնկացի 98
 Աւետիք Ժահկեցի 934
 Աւետիք Շատլղեց 796
 Աւետիք, գրչ. 278, 288, 858
 Աւետիք (նաև Ավետք, Աւետիկ) (զան.) 26, 27, 31, 46, 53, 75, 88, 111, 207, 231, 250, 289, 364, 376, 423, 442, 459, 476, 511, 521, 543, 564, 580, 597, 675, 685, 687, 699, 737, 748, 808, 809, 813, 819, 821, 856, 877, 902, 913
 Աւելճան 316
 Աւթանդիլ 354
 Աւթայրէկ 903
 Աւղալնփաշ 36
 Աւլլանգարաք 689
 Աւլլանփաշէ 468
 Աւղուլ Պալի 743
 Աւնոփրիոս եպս. 457, 643
 Աւտալ բէկ 393, 803
 Աւրան 398
 Աւրիխան 956
 Աւօղլի 449, 474
 Ատին 957
 Ատոմ 451, 638, 766, 773, 940, 941, 961, 962
 Արամիշ 684
 Արայիշ 684
 Արապշին 255
 Արապոյն 606
 Արբեն 605
 Արզան 253, 555
 Արզիխան 631
 Արզիման 116
 Արզուխան 305, 316, 658, 774, 949
 Արզուման 750
 Արզումբէկ (նաև Արզամբէկ) 499—502
 Արզուն 135, 306, 452
 Արզուքան 179, 222
 Արթուխշին 683, 684
 Արիշան 941
 Արիստակէս Ակընցի, գրչ. 477
 Արիստակէս Խարրերդցի 12, 434, 596
 Արիստակէս Խլաթեցի 767, 768
 Արիստակէս Շամբեցի 921
 Արիստակէս Տարօնացի 25
 Արիստակէս, գրչ. 10, 242, 249, 290, 342, 532, 533, 625, 626, 913, 914
 Արիստակէս (զան.) 10, 52, 175, 201, 213, 234, 266, 365, 369, 400, 407, 434, 463, 464, 469, 536, 550, 551, 561, 562, 590, 605, 608, 612, 615, 655, 658, 659, 725, 741, 766, 767, 768, 791, 798, 799, 870, 871, 887, 958
 Արիստողես 540
 Արխոնսապիքա 129
 Արձանայ 478
 Արդութէն 952
 Արշակայ 918
 Արշակունի 95
 Արշալիր 294, 344
 Արսլան 135
 Արուք 658
 Արուքին 607
 Սրուս 961
 Արբո 370
 Արև 606, 766, 848
 Բաք 546, 737, 913, 957
 Բաքաշան 792
 Բաքաք 18, 88
 Բաքէն 88, 372, 374, 913
 Բաքուլ 329

- Բարու 897
 Բարո 941
 Բազարատ, գրչ. 309, 432, 433
 Բաղիշդէն 535
 Բազէ 464
 Բալամ 683
 Բալայխաթուն 318
 Բակ 184
 Բակիխան 945
 Բակիսուլթան 486
 Բահադուր 13
 Բահադիզ 270
 Բահալու 426, 659
 Բաղդասար (նաեւ Բաղտասար), գրչ. 37, 38, 945, 955
 Բաղդասար Հղունցի 457
 Բաղդասար (զան.) 51, 63, 92, 132, 179, 199, 200, 201, 277, 314, 350—352, 363, 372, 384, 386, 389, 463, 486, 491, 653, 708, 713, 733, 738, 756, 792, 805, 834, 838, 845, 859, 927, 946, 956, 960
 Բազի 71, 627
 Բազիր 295
 Բադր Վաղատնեցի 71
 Բադշի 946
 Բադաատ 824
 Բադլամ 897
 Բադլամ 191, 737, 738, 791
 Բալինդուր 13, 658
 Բալիսուլուն 425
 Բալիլամ (Բալլամ) 871, 952
 Բալխան 372
 Բանաւ 549
 Բանդուր 372
 Բաշարաթ 38, 40—42, 454, 455
 Բաշի 659
 Բասու 329
 Բատիկ 528, 625, 806
 Բար 314, 932
 Բարաղամ, գրչ. 54, 268, 427
 Բարաղամ (զան.) 144, 268, 463, 543, 752
 Բարաշ 17
 Բարաքիազ 543, 658
 Բարդուղիմիոս (Բարդաղմոս) 120, 687, 859, 939
 Բարեաք 539
 Բարեգ (Բարեք) 71, 448
 Բարխուդարյանց Ս. 476
 Բարդամ Սեբաստացի, գրչ. 402
 Բարդամ, գրչ. 36, 135, 452, 625, 912
 Բարդամ (նաեւ Բարեղամ) 109, 220, 803
 Բարսեղ, գրչ. 81, 116, 616, 617, 650, 656, 698, 732, 743, 744, 855, 862
 Բարսեղ Աթախի 327
 Բարսեղ Թրքայմարդեցի 309, 310
 Բարսեղ Կեսարացի 758
 Բարսեղ (զան.) 8, 28, 30, 55, 65, 97, 113, 142, 168, 170, 173, 177, 189, 221, 223, 229, 230, 309, 315, 353, 376, 430, 466, 487, 513, 523, 535, 555, 564, 594, 607, 654, 658, 668, 677, 770, 771, 812, 814, 868, 931, 939, 944, 949, 950, 961, 962
 Բարունակ 184, 452, 821
 Բերի 17
 Բէժան 354, 721
 Բէկ (զան.) 112, 188, 253, 254, 508, 631, 649, 871
 Բէկազ 176
 Բէկզատ 316, 593
 Բէկիխաթուն 188, 233, 593, 594, 766
 Բէկիխան 372
 Բէկիճան 103, 618
 Բէկիսուլթան 923
 Բէկիսի 399
 Բէկումխան 759
 Բէհրուտ 425
 Բէրո 607, 720
 Բթէն 959
 Բժշկյանց 27
 Բինիաթ 164
 Բիրում 42
 Բլրուկ 826
 Բողզան (Պօկտան) Խմելնիցկի 290, 533
 Բուլոթ 363
 Բուլար 43
 Բուլութ 189
 Բուհար 350
 Բունաթ (նաեւ Բունեաթ, Բունիաթ) 164, 631, 660
 Բուրաստան 835
 Բուրվար 858
 Բքենց 81
 Բօզլիկ 744
 Գարրիել Երեանեցի 523
 Գարրիել (զան.) 51, 129, 142, 163, 188, 294, 378, 398, 446, 490, 570, 724, 725, 758, 771, 772, 805, 849, 941, 942
 Գալուստ (գրչ.) 330
 Գալուստ Նորդի 855
 Գալուստ (զան.) 73, 144, 194, 195, 270, 276, 280, 315, 330, 351, 383, 394, 410, 413, 636, 656, 667, 684, 687, 768, 773, 821, 828, 872, 904

- Դալուց 744
 Դանվարսոլթան (նաև Դաւարսոլթան, Դաւարսոլթան) 36, 85, 497
 Դամադիէլս 343
 Դայանէ, գրչ. 14
 Դայանէ (զան.) (նաև Դայանէ, Դայիանէ, Դայիան) 119, 132, 231, 232, 351—353, 413, 476, 513, 557, 597, 598, 623, 627, 636, 739, 792, 799, 960
 Դանջի 868
 Դասպար Ակրնցի 99, 100, 688
 Դասպար Բէգիւաննց, գրչ. 909
 Դասպար Նրոսաղեմայ 292
 Դասպար Ղարաննցի 57
 Դասպար Մերսընցոյ 642
 Դասպար Շեկոնց 1
 Դասպար, գրչ. 383, 392, 410, 843—845
 Դասպար (զան.) (նաև Դաղբար, Դազպար) 30, 53, 99—102, 113, 136, 164, 173, 194, 195, 232, 236, 237, 239, 252, 262, 281, 307, 314, 315, 385, 386, 397, 413, 452, 457, 477, 491, 526, 528, 539, 577, 595, 599—602, 607, 664, 675, 677, 712, 718, 720, 737, 807, 859, 910, 953, 955, 956
 Դաւահար (նաև Դաւհար) 273, 464
 Դաւար 684, 689
 Դաւալ (զան.) 69, 196, 242, 273, 300, 302, 606, 737, 818
 Դաւալիսան 388
 Դաւաղ 939
 Դաւհարմելիք 611
 Դաւլակ 794
 Դարանէ (նաև Դարեանէ, Դարիանէ, Դարիան) 256, 660, 766, 773, 774, 795
 Դդուրիկ (նաև Դտուրիկ) 121, 298, 958, 959
 Դեղեցիկ 122, 907
 Դեորդ Սկևտացի 245
 Դեորդ (արք.) 197
 Դերաք 92
 Դերում 474
 Դէորդ (նաև Դէօրդ, Դորդ, Դօրդ) 24, 67, 112, 231, 347, 384, 466, 521, 597, 598, 644, 665, 720, 959, 960
 Դըզալ 196
 Դըրում (նաև Դիրում) 18, 449, 472
 Դիկա Դեորգե (Մուզովայի իշխան) 858
 Դինարբ 758
 Դինէխաթուն 942
 Դինէլան 194
 Դինոո 142
 Դիւաղ 318
 Դիւոն 944
 Դիրակոս տե՛ս Կիրակոս
 Դիրեք 302
 Դոզալ (նաև Դօզալ) (զան.) 15, 38, 196, 454, 455, 488, 491, 526, 699, 737, 740, 757, 811, 815, 835, 857, 940
 Դուլիկ 270
 Դուլի 424
 Դուլիար 174
 Դուլիջան 409
 Դոհար Ղոտնալիցի 178
 Դոհար (նաև Դօհար, Դօար, Դուար, Դոյար) 31, 47, 101, 116, 161, 181, 184, 196, 247, 249, 267, 271, 364, 365, 416, 463, 479, 480, 486—488, 495, 510, 511, 531, 533, 560, 606, 614, 618, 666, 690, 734, 764, 769, 790, 829, 830, 838, 859
 Դոհարպիքան 168, 874
 Դոհարսալթան (նաև Դօհարսալթան) 36
 Դոհարվարդ 112
 Դուլակ 269
 Դորգիկ 576
 Դորկէ 963
 Դրիգոր Ալիփինարցի, գրչ. 699
 Դրիգոր Ազըզցի 105
 Դրիգոր Ամթեցի, - գրչ. 244
 Դրիգոր Անկուրացի 128, 129
 Դրիգոր Ապտալ 228
 Դրիգոր Բաբերթացի 68
 Դրիգոր Դանձակեցի 41
 Դրիգոր Դարանաղեցի 101
 Դրիգոր Նրեանցի 944
 Դրիգոր Ջեյթունցի 82, 685, 866
 Դրիգոր Լուսաւորիչ 20, 60, 179, 231, 364, 636
 Դրիգոր Խօշապեցի 679
 Դրիգոր Մերենց 1, 110, 350, 531
 Դրիգոր Կամենիցի 129
 Դրիգոր Կաֆայեցի 165, 669
 Դրիգոր Կեսարացի 63, 603, 838, 898
 Դրիգոր Համազասպեանց, գրչ. 311, 312, 347, 756, 757
 Դրիգոր Հոռմկլացի 229
 Դրիգոր Զվաճորեցի, գրչ. 726
 Դրիգոր Մահրումնց 592, 594
 Դրիգոր Մեղայպարտ, գրչ. 113
 Դրիգոր Նիւսալուոյ 741
 Դրիգոր Պալախարցի 361
 Դրիգոր Պարթև 487
 Դրիգոր Զուգայեցի 315
 Դրիգոր Վանեցի 523
 Դոհար Տաթևացի 20, 208, 457, 569, 869

- Գրիգոր Ուկուճուայ 605, 606
 Գրիգոր, գրչ. 3, 16, 17, 83, 87, 89, 97, 102, 206, 310, 318, 322, 399, 419, 429, 445, 447, 450, 477, 525, 655, 679, 723, 745, 748, 756, 816, 831, 846, 851, 890, 891, 933, 934, 939
 Գրիգոր (ղան.) 2, 10, 11, 14, 19, 23, 31, 38, 39, 42, 47, 50, 53, 56, 62, 72, 75, 77, 79, 84, 91, 92, 97, 101, 103, 105, 110, 112, 115, 118—120, 123, 129, 135, 137, 140, 143, 160, 161, 165—167, 172—174, 177, 178, 182—184, 188, 189, 196, 199—201, 207, 219, 223, 226—228, 230, 232, 233, 238, 248—250, 256, 258, 259, 268, 286, 287, 298, 299, 301, 305, 307, 311, 312, 314, 315, 325, 326, 333, 347, 348, 351, 352, 354, 356, 360, 369, 370, 373, 376, 384, 388, 389, 397, 398, 406, 411, 413, 420, 421, 424, 427—429, 440, 444—447, 456, 461—463, 466, 470, 472, 480, 489, 493, 497, 499—502, 506, 507, 512, 520, 527, 528, 531, 533, 535, 541, 549, 552, 553, 555, 558, 560, 561, 564, 566, 569, 573, 580, 583, 585, 587, 592—595, 598, 599, 602, 606, 607, 610, 611, 613, 619, 625, 626, 629, 631, 632, 636, 644, 651, 653, 662—664, 668, 671, 678, 680, 681, 683, 684, 686, 696, 698, 705, 712—715, 725, 726, 731
 Գրիգոր 734, 737, 739—741, 748, 755, 756, 757, 761, 762, 770—772, 774, 775, 778, 780, 789, 794, 805, 806, 810, 816, 817, 824, 826, 829, 830, 832, 833, 836, 837, 839, 847, 849, 852, 853, 857, 858, 864, 867, 872, 874, 879—881, 885, 888, 899, 906, 909, 915, 919, 923, 927, 931, 940, 941, 955, 956
 Գրիգորիս 103, 331, 389, 463, 662, 731, 816
 Դրտոն 327
 Դուգուր 518
 Դուգալ 424
 Դուլազ 345, 451
 Դուլադիզ 69, 179, 766, 948
 Դուլադ 300, 301, 389, 393, 454, 463, 488, 507, 602, 606, 740, 940
 Դուլադէ 64, 219, 738, 768
 Դուլամիր 203, 205
 Դուլամպար 941
 Դուլամիաշէ 307
 Դուլան 193, 196
 Դուլասար 228, 608, 759
 Դուլաւանդ 425
 Դուլաւգար 73, 771
 Դուլբանավշ 632
 Դուլբաշնաւդէ 472
 Դուլբէգ (նաև Դուլբէկ) 270, 508
 Դուլգազ 388
 Դուլդուլ 790
 Դուլգաստ 811
 Դուլդաստէ (նաև Դուլտաստէ) 265, 335, 384
 Դուլդատ 161, 184, 309, 329
 Դուլդատէ 310, 316, 598, 666, 897, 956
 Դուլէ 77
 Դուլի 103
 Դուլիար 497
 Դուլիխան 262
 Դուլիկան 582
 Դուլինար 360, 466
 Դուլիշան 35, 940
 Դուլիստան (նաև Դուլրստան) 17, 491, 571, 596, 654, 673, 724, 859
 Դուլիսաթուն 213, 507, 708, 711, 724, 868
 Դուլիսանդ (Դուլիսանտ) 631, 632, 813
 Դուլիսանդէ 352
 Դուլհաս 557
 Դուլհհան 478, 875
 Դուլնարաթ 923
 Դուլնիդար 608
 Դուլլիշակ 824, 909
 Դուլպակէ 184
 Դուլպանաւշ 474
 Դուլպանուշ 449, 450
 Դուլշահան 175
 Դուլսէվան 262
 Դուլսուլթան 427
 Դուլվարգ 332, 333, 394, 592, 800, 879
 Դուլում 10, 24, 41, 174, 196, 222, 256, 307, 348, 443, 497, 546, 587, 748, 826, 872
 Դուլուն 341
 Դուլիարուն 636
 Դուլիւերիխան 845
 Դուլբան (Դուլբեան) 189, 607
 Դուլօն 837
 Դուհարազիզ 374
 Դուհարշատ 188
 Դունդի 720
 Դուշակլան Թ. 840
 Դուշիաշ 24
 Դուրէլօյ Ռէշնովէցքի 752
 Դուրգո 10
 Դօղալիսաթուն 425
 Դօղաւադէ 64, 502
 Դօարխանսուլթան 689
 Դազոշէն 374
 Դադէոս տե՛ս Թաթեոս

- Դալալ 606
 Դալուաթիար 299
 Դադիթառ 121
 Դանայաֆար 687
 Դանիել, գրչ. 172
 Դանիել Եղեհացի 431
 Դանիել (զան.) 193, 222, 229, 230, 238, 328, 381, 401, 413, 467, 478, 513, 535, 567, 581, 764, 837, 853
 Դաստադուլ 172, 451, 664
 Դաւիթ, գրչ. 55, 80, 292, 294, 308, 325, 334, 343, 344, 414, 433, 451, 467, 477, 483, 660, 672, 825, 903
 Դաւիթ Ալաւկայ որդի 487
 Դաւիթ Անհաղթ 400, 540, 887
 Դաւիթ Արդար 652
 Դաւիթ Բաղիշեցի 561, 937
 Դաւիթ Երեւեացի 87
 Դաւիթ Համթեցի 764
 Դաւիթ Մոկացի 457
 Դաւիթ արք. Պարսկացանի 24, 42, 584, 586
 Դաւիթ Նոր Զուղայեցի 169, 391, 518, 609, 656, 698, 773, 744, 820, 845, 902, 922, 958, 960
 Դաւիթ (զան.) 45, 55, 73, 76, 80, 83, 86, 87, 92, 99, 101, 119, 129, 131, 135, 162, 166, 168, 170, 179, 210, 229, 230, 237, 265, 268, 276, 293, 295, 309, 311, 314, 325, 347, 358, 366, 369, 372, 379, 391, 406, 413, 421, 426, 434, 464, 468, 500, 513, 523, 526, 531, 537, 543, 546, 547, 577, 593, 595—597, 599, 602, 643, 658, 663, 664, 667, 677, 678, 680, 693—695, 703, 712, 717, 724—726, 734, 737, 740, 742, 746, 748, 750, 757, 768, 807, 809, 812, 826, 835, 852, 857, 858, 876, 926, 927, 937, 947, 952, 956
 Դաւլաթ 103, 174, 225, 255, 668, 881
 Դաւլաթխանում 664
 Դաւլին 256
 Դաւլաթշին 488
 Դաւութ 18, 61, 62, 164, 181, 189, 256, 737, 776, 790
 Դարման 15, 44, 388, 675, 677
 Դէոսկորոս 216
 Դիադ 804
 Դիզուար 836
 Դիլան 397, 410, 948
 Դիլանչ 316, 399, 497, 543
 Դիլաք (զան.) 175, 305, 329, 332, 333, 394, 576, 676, 734, 913
 Դիլզար 107
 Դիլուն 734
 Դինար 103
 Դիշխուն (Դշխուն) 200, 384, 698, 744, 748, 757, 761, 811
 Դիոնէսիոս Արիսպագացույ 296, 341
 Դիտամ 738
 Դշխոյէ 199, 267, 320, 364, 365, 424, 364, 365, 466, 495, 511, 614, 838, 857, 961
 Դշխուհի 468, 530, 756
 Դշքիլի 741
 Դուլաթ 68
 Դուլաթիար 644
 Դուլիկ 687
 Դուլլաթ 194, 517, 792
 Դրուանգ 824
 Դունեւաշաւար (Դունիշաֆար) 476, 908, 909
 Դունիկ 687
 Դուրզան 76
 Դուրմիշ 63
 Դօիթ 140
 Դօլլաթ 83, 184, 187, 327, 549, 697, 766, 773, 957
 Դօլլաթիեար 256
 Դօլլաթխաթուն 903
 Դօլլաթխան 699
 Դօլլաթխանում 61, 62, 441
 Դօլօէնց 70
 Եազգուլի (Եազկուլ) 56, 636, 819
 Եազուլ 718
 Եալլիք 934
 Եախութպիքայ (Եազութպիքայ) 248, 288, 762
 Եազութ (Եահութ) 12, 168, 464, 480, 751, 874
 Եազութխաթուն 243
 Եազուլ (զան.) 261, 404, 418, 464, 638, 653, 734, 746
 Եայրիտա 704
 Եասազուլի 699
 Եասմին 911
 Եալլի 541, 714
 Եարի 811
 Եարիխան 649, 956
 Եարվէլի 571, 596
 Եզար (Եզար) 371, 452
 Եզար տե՛ս Էզար
 Եզդան (Եզտան) 242, 329
 Եզեկիէլ, գրչ. 733
 Եզեկիէլ 826
 Եզնիկ Կոզրացի 487
 Եզտիխան 10, 384, 391, 392, 654, 655, 712, 713, 748
 Եթար (զան.) 175, 184, 204, 213, 216, 242, 273, 302, 307, 328, 352, 396, 451, 576,

- 595, 626, 628, 684, 773, 776, 786, 825,
 875, 891, 895, 937
 Եկտիտոր (Եղթիար) 694, 696
 Եղեգեց 605
 Եղի 177, 555
 Եղիա Կարկարցի 478
 Եղիա Համթեցի 209, 214
 Եղիա Հոռմկլայեցի 97
 Եղիա, գրչ. 608, 896
 Եղիա (ղան.) 258, 291, 343, 361, 446, 497,
 520, 527, 528, 548, 578, 592, 605, 606,
 620, 623—625, 663, 671, 677, 694, 731,
 739, 751, 800, 802, 806, 837, 840, 851,
 852, 859, 899, 955
 Եղիաղար Հոռմկլայեցի 365, 784, 893
 Եղիաղար, գրչ. 582
 Եղիաղար (ղան.) 201, 212, 240, 269, 426,
 470, 471, 734, 736, 752, 753—757, 785,
 842, 894, 909, 913, 931
 Եղիկ 871
 Եղինար տե՛ս Հեղինար
 Եղիշ 364, 684, 774, 850, 875
 Եղիս 49, 196, 354, 497, 595, 684, 739, 826,
 853
 Եղիսարեթ, գրչ. 623, 847
 Եղիսարեթ (Եղիսարեղ, Եղիսարետ) 9, 43,
 44, 69, 71, 102, 112, 132, 170, 174, 179,
 213, 222, 232, 233, 256, 276, 333, 372,
 373, 404, 436, 438, 461, 468, 472, 486,
 499—502, 508, 526, 528, 535, 546, 555,
 571, 585, 591, 593, 596, 598, 608, 624,
 625, 632, 641, 663, 667, 673, 696, 699,
 705, 721, 744, 748, 759, 777, 793, 800,
 806, 808, 809, 811, 812, 821, 823, 843,
 868, 875, 945, 949, 955, 961
 Եղիսարեղ (նաև Եղսարեղ) 460, 878
 Եղիսարեղ (նաև Եղսարեթ) 306, 424
 Եղիսէր 120
 Եղմուր 256
 Եղնազար Ամիրսաթէնց 392
 Եղնազար 88, 384, 391
 Եղնէր 80, 813, 932
 Եղնիկ 31
 Եղսալամ 61, 426
 Եղսիկ 463
 Եղտիխան 586, 587
 Եմին տե՛ս Էմին
 Ենգիրէզ 825
 Ենեիրամ, գրչ. 475
 Ենկիխան 649
 Ենկիպար 256
 Ենովս 312
 Ենովր 592, 717, 813
 Եպրաքսէ 961
 Եսայի Շոռոթեցի 492
 Եսայի Մեղրացի 921
 Եսայի, գրչ. 72, 181, 182
 Եսայի (ղան.) 65, 73, 77, 104, 121, 252,
 265, 275, 303, 318, 319, 348, 369, 396,
 400, 404, 406, 409, 493, 547, 550, 553,
 555, 728, 756, 767, 832, 870, 864, 933
 Եսթեր 571, 748
 Եսին 633
 Եւա 49, 239, 269, 361, 388, 396, 495, 782,
 920
 Եւազր 59, 216, 758
 Եւահոռոյն 807
 Եւդուր 15, 768
 Եւդուրլուն 486
 Եւսա 120
 Եվրէն 715
 Եվրիանոս 560
 Եւրվէլուն 667
 Ետիկար 181
 Երան 378
 Երանոս 364, 511
 Երբանոս 171
 Երեմիա, գրչ. 956
 Երեմիա (ղան.) 214, 261, 262, 460, 471,
 472, 708, 832, 895, 928—930, 963
 Երեսիս 776
 Երեման (նաև Երեյան) 316, 548
 Երզուլի 568
 Երվալի 191, 809
 Երուզսին 705
 Եռուսուֆ 788
 Եփեսոս 95
 Եփէնփաշա 405
 Եփրեմ 98, 182, 431, 622
 Եփրեմ Խորին Ասորոյ 937
 Եփրիանոս 223, 247, 350
 Եփրիթա 200, 332, 333, 713
 Եփրիսիմէ 19, 507
 Եփրոսինէ 188
 Եօթանէս 539
 Զալի 354
 Զաղուոր 235
 Զաման 179, 824, 947
 Զամանգուխտ 953
 Զամոսքի 751
 Զանազան 561, 638, 666, 807, 949
 Զանեզան 91, 373, 585
 Զանին 771
 Զառիան 666
 Զառիկ 748
 Զասլիզատ 613
 Զատա 281, 295

- Զաամսութիւն 121
 Զատէ 316
 Զատիկ 196, 491, 644
 Զարգար 51, 83, 113, 239, 300, 460, 708
 Զարգրիկ 184, 360
 Զարիսիան 73, 262
 Զարիի 771
 Զարար (Զարար) (զան.) 35, 36, 233, 340, 461, 506, 509, 606, 812, 846
 Զարար, գրչ. 176
 Զարարեա 915—917, 935, 949
 Զարարեա, որդի Աբուլեցի Աղամիրի 484
 Զարարէ, գրչ. 914—916
 Զարարե (զան.) 61, 232, 442, 497, 507, 595, 598, 734, 056
 Զարարի 546, 547, 638
 Զարարիա, գրչ. 90, 530, 633, 730, 751, 914
 Զարարիա (զան.) 2, 20, 26, 27, 90, 92, 110, 168, 201, 209, 217, 219, 243, 244, 253, 287, 320, 339, 341, 348, 351, 354, 357, 373, 374, 428, 444, 504, 528, 530, 560, 611, 613, 625, 638, 668, 695, 709, 711, 751, 806, 848, 871, 890, 917—921, 923—927, 945
 Զարարիա Քարվէզցի 947
 Զարարիա Ղալիֆայ 625, 626
 Զարարիա Շարապիանցի 638
 Զարարիա Սինեցի գրչ. 163, 485
 Զարարիա Վաղարշապատցի 918
 Զարարիա Քիլիսցի 730
 Զերեթ 57
 Զերեզեա (Զեփեթե) 61, 66
 Զեփրիթ 394
 Զէյնի 902
 Զիլիսան 71
 Զիլփի 173, 256, 309, 310, 555, 881
 Զիլփիսան (Զիլփիսան) 262, 295
 Զիյմաթ 739
 Զինարրէկ 606
 Զիքաթ 576
 Զմրութ 10, 320, 700, 727, 728, 739, 749, 837, 964
 Զոհալ 168, 480, 853
 Զոսիմոս 752
 Զոսիմա, գրչ. 319, 320
 Զուլալ 55, 249, 358, 364, 511, 629, 957
 Զուլիկ 959
 Զուհալ 122
 Զումսուր 690
 Զուրապ 143, 720, 721
 Զօհրապ (Զորհապ) 174, 187, 189, 234, 421
 Զօհրապ Երևանցի 184, 186, 187
 Զօլդօ 83
 Զօրարարէլ 543
 Զօրամ 793
 Զօրիկ 553
 Էրիսէն 960
 Էրրիմ 451
 Էզգար 18, 213, 262, 868
 Էզգան 837
 Էզիզ 272
 Էթար տե՛ս Եթար
 Էլրեկ 948
 Էլէքսան տե՛ս Ալեքսան
 Էլլաղ 436, 437, 518, 591, 777, 823, 905, 922
 Էլլիրէկ 903
 Էլլակ 184
 Էլում 424
 Էլում Դալուղարտաշէցի 719
 Էմէնփաշ 335
 Էմէնփար 182
 Էմին 142, 174, 255, 593, 598, 636, 792
 Էմին Քօխաթցի 370
 Էմինսօլթան 307
 Էմպիկ 849
 Էնիայթ 51, 460, 495
 Էնպէկ 858
 Էպրահամ Զուլայեցի տե՛ս Աբրահամ Զուլայեցի
 Էսաճան 135
 Էսիա 849
 Էսլէմեզ 26
 Էստատէ 720
 Էվազ (զան.) 298, 389, 424, 508, 568, 602, 660, 687, 744, 903, 956, 957
 Էւալթէկ 502
 Էվամեկիթ 792
 Էվանէս 112, 956
 Էվ (Հատին) 718
 Էվէտփաշեն 43
 Էվօղլի 472
 Էտգարշահ 341
 Էտիլլին 944
 Էտիկար 790
 Էտկեար 103
 Էրէնայ 217
 Էրաէլի Ռագովգի 243
 Ըզէստատէ 720
 Ըզլեիլ 857
 Ըկեերնիմ 171
 Ըղթիար 142
 Ըմրրում 92
 Ընտրիանոս 394
 Ընտրիաս 658
 Ըռամանոս, գրչ. 13

- Ըռահան 196, 641
 Ըղջատակէս տե՛ս Արիստակես
 Ըոոփ 427
 Ըռուտամ տե՛ս Ռուսամ
 Ըսլամքերէյ 827, 829
 Ըսպանտիար 595
 Ըսպիլ 92
 Ըստեփաս (նաև Ըստեփանոս) տե՛ս Ստեփան,
 Ստեփանոս
 Ըսքանդար տե՛ս Իսքանդար

 Բարառով (նաև Բարառուք) 451, 770
 Բազո 878
 Բազուհի 66, 88, 313, 314, 376, 378, 368,
 476, 587, 686, 687, 715, 793, 807, 821,
 932, 961
 Բաղեսոս, գրչ. 276, 307, 507, 615, 660
 Բաղեսոս (նաև Բաթէոս) 187, 188, 231, 280,
 323, 369, 372, 431, 468, 507, 546, 553,
 591, 597, 598, 601, 602, 614, 628, 658,
 707, 721, 755, 850, 881
 Բազագուլի (նաև Բադակսուլի) 178, 248, 658,
 678, 940
 Բաթար 498, 557
 Բաթո 447
 Բաթոս (նաև Բազոս, Բտոսոս) 238, 389,
 440, 507, 599, 654, 708, 733
 Բաթոս, գրչ. 21, 22, 199
 Բաթուլ 32, 129, 299
 Բաժնին 259
 Բալէլում 91, 373
 Բալիթէ 961
 Բահմազ 446
 Բաղդամիշ (նաև Բողդամիշ) 540, 541
 Բաղէմիշ 35
 Բաղվէրտէ 347
 Բահիկ 345
 Բահում 463
 Բամսոմ 249, 335, 352, 366, 555, 776, 819
 Բամար 28, 410, 821, 960
 Բամրազ 27, 876
 Բամու 231
 Բամուր Ակնցի, գրչ. 536, 587, 588, 928
 Բամուր, գրչ. 654, 661, 927
 Բամուր (ղան.) 73, 248, 507, 655, 664
 Բամուրխան 19
 Բանդաղիդ (Բանկագիդ) 270, 609, 636, 740
 Բանդա 196
 Բանգա 196
 Բանայխաթուն 807
 Բանթաք 57
 Բանիկ 859
 Բանկ 905

 Բանկիկ 666, 884
 Բանկիկ 510, 513, 706, 793, 961
 Բանկխաթուն 9, 810, 906, 923
 Բանկմէր 119, 133, 298
 Բանկումն 707
 Բանկոող 256
 Բանդրիվէրմիշ 631
 Բանսուխ 172, 281
 Բանտար 85, 217
 Բանում 568, 960
 Բաշում 486
 Բառան 256, 513
 Բառխաթուն 939
 Բառղումաշ 18, 19, 187, 233, 585
 Բառուկ 418, 746
 Բաւփաշ 607
 Բասալէ, գրչ. 11
 Բասալի 91, 314, 373, 585, 628, 658, 807,
 951
 Բաւաք 184
 Բաւաքալի 184
 Բաւիթ տե՛ս Դավիթ
 Բաւդա 290
 Բաւրէղ 196, 409, 463, 734, 939, 940
 Բարիզուլ 441, 442, 593, 792
 Բարիվէրմիշ 316
 Բարխունփաշ 441, 442, 792
 Բարղումաշ 593
 Բարշիման (նաև Բարճիման) 421, 456
 Բարվեղ (նաև Բարվէզ, Բարվիզ) 88, 300,
 913, 945, 946
 Բելիփաշա 249
 Բեթոն 425, 720, 721
 Բեկլի 73, 961
 Բեզան 66, 427
 Բեմիր 829, 830
 Բեւում 191
 Բէղախան 262
 Բէղի 868
 Բէլիխան 771
 Բէթրուն 960
 Բէողդրոս 530, 685, 734
 Բիթան 425
 Թիթէն 960
 Թիթրիխան 502
 Թիթօ 720
 Թիլի 256
 Թիլիկ 744
 Թիլխաթուն 238
 Թիկլի 182
 Թինաթ 28, 217, 607
 Թիրվանդ 333, 461, 744, 807, 845, 869, 881,
 945, 946

- Թորքէկ 230
 Թովմա 101
 Թովմա Կեմպացի 274
 Թովմաս 99
 Թոտոր (նաև Թատոր, Թոթոր) 248, 288, 531
 Թորամիշ 684
 Թորիկ 464
 Թորինճ 379
 Թորոս, գրչ. 138, 693, 694, 797, 848
 Թորոս Կեսարացի 224, 523
 Թորոս Հունանի թոռ 805
 Թորոս Համթեցի, գրչ. 55, 641, 642
 Թորոս Ղօնջիկիզեան 628
 Թորոս Սերառտացի 15, 16, 165
 Թորոս Սըսայ 735
 Թորոս (զան.) 12, 15, 16, 55, 72, 103, 122, 161, 178, 184, 231, 233, 307, 327, 341, 348, 381, 396, 432, 442, 457, 462, 479, 480, 517, 518, 524, 534, 597—599, 636, 637, 641, 642, 651, 705, 711, 712, 764, 783, 790, 798, 829, 842, 893, 907, 930
 Թորվանգ 734
 Թորունտ 451
 Թրինշ 585
 Թոթակ 832, 944
 Թուգարանցի 498
 Թուխ 339
 Թուխիկ 689
 Թուխլի 682
 Թուխման, գրչ. 503, 882, 948
 Թուխտար 518, 653
 Թուղթարփաշէ 956
 Թումա 525, 666, 741, 766, 884, 918
 Թումաճան (նաև Թումալջան) 405, 576, 660, 773
 Թումայ Արպատեցի 823, 834, 944
 Թումայ Բաղիշեցի, գրչ. 783, 785, 892, 895
 Թումայ Ըստամպուլցի 840
 Թումայ Մալաղիկ 75
 Թումայ, գրչ. 75, 328, 447, 509, 510, 579, 580, 665, 937
 Թումայ (զան.) 8, 69, 76, 105, 107, 115, 179, 220, 222, 230, 256, 269, 294, 299, 301, 382, 396, 401, 487, 507, 616, 665—667, 683, 684, 732, 856, 919, 923, 948
 Թումայնաղ 256, 399
 Թուման Կապտաղեցի 797
 Թուման Տարախմեղիքեցի 607
 Թուման, գրչ. 813, 814
 Թուման (զան.) 484, 491, 607, 677, 716, 794, 805, 814, 947, 952
 Թումանաղեն 717
 Թումանյուն Բ. 356
 Թումաշան Հիզանցի 299
 Թումաս 144, 328, 682, 743, 790, 945
 Թումար 342
 Թումեկ 884
 Թումէ 183, 220, 461, 576
 Թումիան 424, 607
 Թումիկ 424
 Թումին 83, 421, 680, 684, 939—941
 Թումիս 301
 Թուշխար 513
 Թուրաճ 601
 Թուրպի 26
 Թուրինշ 636
 Թուրշիճուն 370
 Թուրվանգ (նաև Թուրուանգ, Թուրվենգ, Թուրվանտայ, Թուրուանգ, Թրվանտայ, Թրանգէ) 10, 27, 49, 52, 71, 80, 109, 110, 122, 166, 178, 181, 196, 227, 230, 280, 302, 308, 329, 357, 384, 394, 400, 407, 410, 447, 464, 497, 498, 520, 533, 551, 557, 573, 575, 590, 592, 609, 620, 659, 660, 667, 739, 767, 768, 848—850, 853, 930, 941
 Թուրուանայ 451
 Թփիկ 592
 Թեանթորոս 658
 Իբրահիմ (Իպրահիմ) (զան.) 20, 47, 80, 81, 86, 93, 96, 97, 100, 101, 117, 140, 162, 192, 197, 206, 227, 229, 233, 239, 264, 267, 268, 281, 283, 294, 319, 324, 358, 364, 452, 482, 511, 532, 655, 746, 932
 Իբրահիմ Ասամանցու 211
 Իբրանոս 342
 Իգնատիոս, գրչ. 738
 Իգնատիոս Յափուլեխացի 912
 Իգնատիոս (զան.) 98, 246, 502, 626, 723, 739, 771, 945
 Իմամդուլու Նախէշանու 104
 Ինախ 69, 177, 350, 354, 495, 496, 509, 606, 939
 Ինախաշ 38
 Ինախշի 683, 684
 Ինախփաշ 454, 455
 Ինճի 741
 Ինճիպիրայ 19
 Ինչուն 660
 Իշխան 567, 568, 667, 698, 960, 961
 Իպշիր Բերիոյ 535
 Իսախան 184, 188, 316, 628
 Իսախան Բաղիշեցի 789
 Իսախան Լաւոու 388
 Իսախուն 667

- Իսահակ (դր. վրդ.) 139
 Իսահակ Մակունցի 855
 Իսահակ Զուղայեցի 756
 Իսահակ (զան.) 266, 648, 757, 962
 Իսաղուլ 672
 Իսկանդար (Իսկէնտէր, Աքանդար, Ասքանդար)
 20, 26, 181, 183, 431, 592, 691, 790,
 836, 848, 849, 872, 904
 Իսմին 682
 Իսպիլ 357
 Իսրայել Մեղրեցի 921
 Իսրայել 72, 73, 182, 191, 309, 421, 516,
 744, 946
 Իվան 952, 959
 Իրիշան 191
 Իփակ 507, 658
 Իփշիր 479, 520, 535, 620
 Իփրիթէ 761
 Իփրուսինէ 460

 Լաբիկ 745
 Լալա Մատուր 247, 248
 Լալայան Ե. 606, 687
 Լալապէկ 774
 Լալէ 755, 949, 963
 Լալի 720
 Լալկանաշ 445
 Լալօ 607, 720
 Լահադին 826
 Լանկ Բամուր 114, 918
 Լալին 16, 350, 351
 Լապիսան (նաև Լաբիսան) 316, 486, 526, 737
 Լատիֆ 234, 350, 684, 689
 Լելէ 424, 738, 757
 Լելիխան (նաև Լէլիխան) 191, 374, 659, 713,
 903
 Լէլի (նաև Լէլա, Լէլի, Լէլու) 28, 166, 200,
 421, 543, 699, 811, 815, 835
 Լէլիշան 619
 Լէռա 761
 Լիանոս Բարերթացի, դր. 67
 Լիլիփար 776
 Լիպարիտ 28, 350
 Լուսաւորիլ 400
 Լուսիկ, գր. 36
 Լուսիկ (զան.) 36, 72, 91, 480, 585, 827
 Լուսին 81, 109, 110, 708
 Լուսթան 399
 Լուսիսթուն 124
 Լուսպարոն 114, 298, 611
 Լևոն 126, 490

 Խաղատ 394

 Խաղար (նաև Խաղար) 708, 797
 Խաթալ 62, 189, 518, 807, 878
 Խաթէ 517, 598
 Խաթիշահ 913
 Խաթունպիրալ 90
 Խաթուն 174, 178, 179, 182, 215, 222, 230,
 234, 239, 254, 313, 314, 330, 357, 381,
 411, 443, 445, 447, 472, 478, 555, 569,
 573, 593, 653, 660, 666, 755, 764, 768,
 771, 776, 778, 875, 884, 897, 903, 904,
 906, 911, 920, 932
 Խաթունաղ 176, 302, 845, 937, 940
 Խաթունաղեն 792
 Խաթունաս 728
 Խաթունիկ 67, 106, 496, 503, 671
 Խաթունկան 239
 Խաթունշան (նաև Խաթունճան) 19, 62, 189,
 301, 659, 776
 Խաթունմելի 120
 Խաթունպակ 573
 Խաթունպէկ 1, 421, 959, 960
 Խաթունպիկալ 109, 111, 874
 Խաթունփաշ 142, 555, 684, 688, 689
 Խաթուշ 462
 Խաթուշան 548, 905
 Խալիսար 88, 307, 920
 Խալիփգուհար 388
 Խալիֆ 401
 Խալիսաթուն 301
 Խախուէ 960
 Խամրէկ 188, 231, 426, 734, 826
 Խայրին 230
 Խան 683, 740, 741
 Խանաղատ 661
 Խանաղ (զան.) 176, 177, 203, 204, 302, 329,
 348, 350, 389, 393, 480, 739, 779, 909,
 916, 917, 919, 937, 939, 940
 Խանաղէ (զան.) 61, 62, 68, 73, 103, 312,
 347, 411, 517, 558, 756, 757, 771, 870
 Խանբար 173
 Խանբէկ (նաև Խանպէկ) 178, 242, 496, 497,
 597, 602, 662, 773, 882
 Խանդա (նաև Խոնդա) 175
 Խանդլէլի 717
 Խանդադ 105, 161, 194, 203, 316, 606, 811,
 875, 948
 Խանդադէ (նաև Խանդատէ, Խանդէտէ) 199,
 200, 316, 333, 360, 466, 496, 517, 607,
 622, 686, 715, 738, 756, 757, 773, 793,
 814, 835, 845, 857
 Խաննէս 576, 730, 946
 Խանիգուլ 318, 885, 886
 Խանիկ 184, 445

- հանդիպում 611
 հանդիպում 421
 հանդիպում 807
 հանդիպում 374
 հանդիպում 555
 հանդիպում (նաև հանդիպում) 517, 518, 956
 հանդիպում 408
 հանդիպում 771
 հանդիպում (նաև հանդիպում) (զան.) 36, 136, 188, 215, 221, 301, 481, 875
 հանդիպում 119
 հանդիպում 877
 հանդիպում 853
 հանդիպում 324, 769, 946
 հանդիպում (զան.) 15, 43, 63, 69, 73, 103, 107, 174, 223, 225, 270, 363, 372, 379, 393, 409, 449, 459, 472, 474, 507, 510, 531, 561, 566, 573, 607, 645, 658, 666, 691, 728, 734, 776, 857, 888, 946, 947
 հանդիպում 251, 548, 664, 737, 952
 հանդիպում 215, 548, 845
 հանդիպում 940
 հանդիպում 555
 հանդիպում 91, 184, 373, 585, 840
 հանդիպում 120, 609, 686, 811, 878
 հանդիպում 121
 հանդիպում 88, 476, 656, 913, 944
 հանդիպում Ատիշի 375, 563
 հանդիպում Բաղդադի 523
 հանդիպում Գողթնի 212, 260, 631, 904, 938
 հանդիպում Երևանի 921
 հանդիպում Լեհի, գրվ. 128, 246, 739
 հանդիպում հանդիպում, գրվ. 721, 796
 հանդիպում Կարափիկի 172
 հանդիպում Կամենի 198
 հանդիպում Կեսարացի 12, 43, 807, 816, 921
 հանդիպում Կիլիկի 749, 896
 հանդիպում Կուլապի 98
 հանդիպում Ղրիմի 110
 հանդիպում Չեռուխի 524
 հանդիպում Ջուղայի 64, 115, 314, 932
 հանդիպում Սեբաստացի 535, 749
 հանդիպում, գրվ. 172, 195, 198, 238, 244, 274, 287, 319, 368, 514, 528, 639, 758, 798, 897, 898, 953
 հանդիպում (զան.) 2, 5, 6, 9, 12, 13, 18, 20, 24, 27, 30—32, 44—46, 48, 51, 60, 63—65, 70, 72, 76, 79, 82, 90, 101, 103, 104, 111, 112, 114, 117, 118, 121, 132, 165, 167, 179, 180, 185, 195, 198, 201, 223, 225, 228, 231, 238, 240, 249, 251, 253, 256, 258, 272, 276, 382, 386, 394, 413, 427, 436—438, 441, 442, 444, 445, 449, 457, 459, 461, 463, 467, 473, 479, 480, 483, 488, 497, 517—520, 523, 527, 529, 537, 540, 541, 546, 555, 559
 հանդիպում 563, 564, 566, 572, 574, 575, 583, 591, 598, 603, 606, 620, 622, 644, 661, 664, 667, 674, 696, 699, 706, 710, 716, 717, 722, 724, 731, 734, 739, 740, 743, 747, 748, 759, 765, 770, 771, 776, 777, 780, 789, 794, 798, 802, 809, 819, 823, 824, 835, 837, 840, 842, 847, 849, 858, 859, 863, 870, 872, 874, 875, 890, 899, 906, 907, 915, 916, 919, 923, 934, 938, 945, 953, 955, 959, 963, 964
 հանդիպում 723
 հանդիպում 116, 462, 853
 հանդիպում 829, 830, 874, 934
 հանդիպում Սրբի 357
 հանդիպում (զան.) 1, 35, 132, 174, 191, 244, 347, 399, 531, 610, 666, 716, 717, 822, 832, 848, 884, 905
 հանդիպում Կաֆայի, գրվ. 242—244
 հանդիպում Շահապի 922
 հանդիպում 620
 հանդիպում 329
 հանդիպում 819
 հանդիպում 161, 546, 547, 558, 596, 726
 հանդիպում 130
 հանդիպում Իլովի 129
 հանդիպում 307
 հանդիպում Պլզնի 70
 հանդիպում 556
 հանդիպում 72, 711
 հանդիպում, գրվ. 89, 94, 96, 165, 194, 414, 531, 541
 հանդիպում (զան.) 111, 195, 351, 398, 435, 540, 796
 հանդիպում 610
 հանդիպում 272
 հանդիպում 667
 հանդիպում 835
 հանդիպում 667
 հանդիպում 685
 հանդիպում 425
 հանդիպում 536
 հանդիպում 791
 հանդիպում 184
 հանդիպում 734
 հանդիպում 592
 հանդիպում 576
 հանդիպում 371
 հանդիպում 513
 հանդիպում 683, 956

- հէշում 410, 726, 776
 հէրաա 215
 հէրբաշխի 807
 հէրի /17
 հէրխաթուն 301
 հէրում 91, 373
 հէրօն 837
 հընըրշա 12
 հիւա 262
 հիկար 124
 հի 602, 776
 հլղաթ Բէդէոնց 941
 հլղաթ Միբայէլենց 941
 հլղաթ Մոկացի 230
 հլղաթ (ղան.) 107, 178, 228, 242, 350, 393, 447, 463, 464, 486—488, 606, 730, 739, 766, 769, 850
 հճյուր 83
 հմէլի 292
 հնդացող 687
 հնթուշ 88
 հոճաբակ 184
 հոճաղատէ (նաև հոճաղատէ) 184, 188
 հոճալսար (նաև հոճասար) 683, 708, 709
 հոճապէկ 788
 հոնար 364, 511
 հոնգա 175
 հոնգաղէ (հոնտաղէ) 72, 182, 188, 843, 845, 956
 հոնդար (նաև հոնդար) 369, 632, 667
 հոնծարէկ 231, 598
 հոնդի (նաև հոնծի) 174, 177, 340, 348
 հոշ 766
 հոշիար 683
 հոշկի 934
 հոռասիմ 744
 հոռմշան 903
 հոռում 350, 606, 766
 հոսրոֆ Անձեացեաց 952
 հոսրով (խան) 278, 279
 հոսրով (նաև հոստրով) 35, 52, 73, 166, 215, 217, 678, 768, 805, 918, 946
 հոցիկ 683
 հոռմսիմէ—տե՛ս Հոիփսիմէ
 հտրպալու 653
 հտրշին 837, 930
 հրմղ 10
 հրքիար 174
 հուգաբաշխ (նաև հուտապաղշ) 452, 497
 հուգալիետտ—հուտալէրտ 350, 383, 805
 հութան 74
 հութլուպէկ 90
 հութլուշ 858, 880
 հուլիճան 632, 633
 հումա 142
 հումար (ղան.) 221, 233, 364, 411, 511, 778
 հումարշի Բոնակոթենցի 71
 հոնդիկ 254, 432
 հոնծի 341
 հունտի 654
 հուշընկի 583
 հուպան 944
 հսպասար Սալուկիսանցի 517
 հուպասար, դրշ. 516, 517
 հուպիար (հուպիար) 25, 271, 272
 հուպի 928, 930
 հուշում 667
 հուադեղ 302
 հուտրաթ 135
 հուրմա 517
 հոշխարար 899
 հօ//շօյ 731
 հոջանճան 47
 հօշալմալ 712, 713
 հօշում 667
 հօսին 720
 Մաղիկ (նաև՝ Մաղիթ) 35, 91, 92, 113, 333, 373, 425, 585, 712, 713, 859, 877
 Մամեք 555
 Մամիկ 250
 Մամոսկ 119
 Մաուռ 180
 Մատուր Դիւաբանց 333
 Մատուր, որդի Ղամպարի 864
 Մատուր Քարատակենցի 779
 Մաաուր (ղան.) 18, 71, 119, 120, 144, 164, 173, 179, 181, 222, 253, 262, 313—315, 332, 333, 394, 461, 609, 654, 672, 686, 721, 741, 790, 793, 805, 832, 833, 845, 932
 Մերիկ 198
 Մերուն 226, 423, 527, 536, 575, 799
 Մովինար 258, 259, 464
 Կաղիմիր (Քաժիմիր) 403, 534, 605, 751
 Կալտեկ 644
 Կակոս 300
 Կանար 684, 773
 Կալիդիսան 871
 Կանանլին 330, 826
 Կալուա 445
 Կատարինէ, դրշ. 626
 Կատարինէ (ղան.) 200, 530, 627, 712, 738, 757, 811, 835, 857
 Կարաւ 824

- Կարապետ (գրչ.) 324, 325, 362, 499, 500, 758
 Կարապետ Ադիշեցի 377
 Կարապետ Ակընցի 672
 Կարապետ Անգրիանացի 750
 Կարապետ Բաղշեցի 230
 Կարապետ Թոխաթեցի, գրչ. 79, 138
 Կարապետ Կարրեցի 750
 Կարապետ Վանեցի, գրչ. 240, 241, 778
 Կարապետ (ղան.) 8, 10, 23, 35, 47, 49, 54, 56, 65, 66, 68, 69, 74, 78, 80, 86, 108, 123, 130, 196, 213, 221, 230, 232, 238, 258—260, 263, 268, 273, 276, 295, 299, 303, 306, 316, 321, 354, 363, 366, 378, 394, 403, 426, 440, 441, 443, 462, 463, 480, 486, 488, 497, 502, 507—509, 522, 527, 536, 556, 557, 587, 593, 598, 601, 653, 686, 694, 695, 729, 731, 732, 736, 737, 748, 750, 751, 765, 766, 778, 779, 792, 806, 811, 819, 852, 875, 883—885, 923, 938
 Կեաւկիմ 677
 Կեսարիոս 875
 Կիրա 1
 Կիզա տե՛ս Գիկա
 Կիկլի 767
 Կիլաղան 886
 Կիրակոս, գրչ. 136, 115, 464, 590, 591, 622, 738, 779, 812
 Կիրակոս Առջակեցի 69
 Կիրակոս Թալինցի, գրչ. 466
 Կիրակոս Կեցոնի 326
 Կիրակոս Շամբեցի 645
 Կիրակոս Պէլանկցի, գրչ. 800
 Կիրակոս Վարդաշ 224, 307
 Կիրակոս (ղան.) 1, 12, 23, 24, 30, 51, 52, 66, 69, 72, 75, 76, 83, 107, 108, 124, 137, 142, 161, 177, 179, 183, 184, 203, 212, 214, 220, 233, 237—239, 252, 262, 266, 267, 272, 273, 310, 318, 319, 323, 329, 333, 335, 350, 364, 365, 373, 377, 396, 400, 407, 416, 417, 424, 434, 441, 452, 457, 463, 465, 485, 493, 511, 520, 551, 585, 590—592, 599, 605, 622, 632, 636, 644, 645, 659, 660, 663, 665, 677, 687, 690, 697, 700, 727, 729, 739—741, 744, 748, 759, 767, 768, 776, 787, 788, 790, 792, 799, 818, 824, 833, 864, 872, 881, 884, 916, 918, 919, 952, 957
 Կիրակոս 228
 Կիւլիմին 273
 Կիւլեսէր 714
 Կիւլիխաւ 452
 Կիրեղ, գրչ. 489, 490
 Կիրեղ Երուսաղէմի 830, 901
 Կիրեղ Քարծեցի 233
 Կիրեղ 790, 858, 919
 Կղեմա 485, 487
 Կողմայ, գրչ. 958
 Կողմաս, գրչ. 589, 590, 863
 Կողմաս 52, 551, 767
 Կոկ 527
 Կոհար տե՛ս Գոհար
 Կոճէն 164
 Կոշակ 174
 Կովտուն 696
 Կոստա 291
 Կոստանդ, գրչ. 884
 Կոստանդ 216, 444, 590, 959
 Կոստանդիանոս 759
 Կոստանդին 396, 786
 Կոստիկան 371
 Կուլաղայ 12, 479, 480, 528
 Կուլամի 739
 Կուլան 88, 819
 Կուլասգր 431
 Կուլաֆ 180
 Կուլգաստ 717
 Կուլինապաթ 700
 Կուլիստուն 10, 213, 233, 464, 528, 625, 806
 Կուլիաթուն 592
 Կուկաղ 517
 Կուլճիհան 161
 Կուլիլէկ 47
 Կուլպուտախ 276
 Կուլսանամ 431
 Կուլսար 363
 Կուլվար 210
 Կուլվարդ 576, 828, 881
 Կուլփար 217
 Կուհար 371
 Կունաղ 445
 Կուտուրկին 807
 Կողալ 525, 595, 739
 Կողալաղեն 410
 Կոհվար 773
 Կո//կիպայ 217
 Հաղար 591, 667, 748
 Հաղարպէկ 691
 Հաղրէվարդ 210
 Հաթունաղ 196
 Հոխնաղար 136, 213, 535, 595, 813, 875
 Հախվետ 116
 Հախում Պասակերեցի 868
 Հախում 539, 868
 Հակոբջան 843

- Հաճաթ 272
 Համան 242, 773
 Համանդու 789, 819
 Համասփիւռ 119, 834
 Համաւոր 184
 Համափար 295
 Համրեկ 818
 Համին 631
 Հայկազ Զուղայեցի 820
 Հայկազ (զան.) 136, 553, 555, 571, 596, 673, 922, 927
 Հայկաթ 617
 Հայկաթիւան 374
 Հայտարդուի Սրկդունցի 864
 Հայրան 948
 Հայրապետ Մոկացի 393
 Հայրապետ Նազուքենց 432
 Հայրապետ Ղաւալենց 675
 Հայրապետ Ժարակ 404
 Հայրապետ Զուղայեցի
 Հայրապետ, գրչ. 163, 950
 Հայրապետ (նաև Հայրապետ) 23, 38, 44, 63, 91, 104, 177, 178, 186, 196, 237, 242, 247, 250, 297, 298, 314, 315, 339, 340, 341, 348, 373, 386, 393, 396, 425, 440, 450, 474, 486, 539, 548, 555, 660, 677, 679, 708, 709, 713, 757, 758, 765, 766, 796, 834, 843, 853, 864, 879, 906, 920, 926, 927, 932, 949, 951, 959
 Հայրում 677
 Հանէս 675, 748
 Հանիդէն 734
 Հանիկ 517
 Հանուխնայ 42
 Հանում 196, 310, 463
 Հապիպ 649
 Հասան 707, 721
 Հաս//էտկար 718
 Հասնա 848
 Հաւաս 749
 Հաւատվոր 98
 Հաւովալաթ 476
 Հատի 687
 Հարապետ 327, 351, 378
 Հարանտոն 714
 Հարդիկ 302
 Հեթում 29, 67, 444, 612, 323
 Հեղինար (նաև Հեղնար) 313, 314, 384, 562, 598, 961
 Հեղինէ, գրչ. 256, 715, 853
 Հեղինէ (զան.) 52, 80, 194, 195, 399, 712, 716, 717, 767, 790, 880
 Հեղինի 508, 608, 907, 949, 964
 Հերէկ 124
 Հերիբ 68, 72, 715, 810, 881
 Հերիբոն 592
 Հերովդէս 294, 344
 Հերում 555
 Հերթայ 849
 Հիլանէ 837
 Հինգարդուի 71
 Հէրայպետ Բէլվայ 725
 Հէրայպետ 69, 107, 176, 196, 228, 307, 315, 333, 383, 393, 410, 413, 599
 Հերիբնազ 491, 583, 607, 608, 768, 776, 920
 Հէր (հեր) 250
 Հիթում 26
 Հիլալ 684
 Հիմաթխաթուն 941
 Հիւսէին 482
 Հիւրին 73
 Հնազանդ 949
 Հ//ին 718
 Հոդկզ 576
 Հոռում (նաև Հոռում) 83, 242, 360, 371, 411, 424, 638, 697, 793, 770, 824, 832
 Հոռումսիմ 174, 179, 184, 242, 306, 316, 496, 497, 595, 699, 744, 768, 909, 956
 Հոռում 507
 Հովադեղ 748
 Հովանիս տե՛ս Յովանիս
 Հոփսիմէ, գրչ. 551
 Հոփսիմէ (զան.) 12, 14, 18, 31, 33, 43, 49, 52, 66, 73, 92, 119, 144, 181, 184, 188, 231, 246, 248, 254, 266, 272, 275, 277, 298, 302, 307, 318, 326, 407, 413, 424, 434, 462, 463, 465, 466, 467, 468, 486, 488, 547, 597, 598, 602, 608, 622, 626, 627, 632, 636, 707, 738, 767, 768, 788, 811, 833, 842, 853, 947, 960
 Հոմզն 902
 Հոդում 477
 Հրեղինէ 487, 488
 Հրումզ 47
 Հրպէտ 300, 683
 Հրաթ 196
 Հուհան 805
 Հումա 142, 848
 Հումայիխան 136
 Հումէիսուլթան 770
 Հում//ին 718
 Հուրիկ 571, 596
 Հուռում 440, 668, 776, 875, 881
 Հուռումսին 35, 36, 174, 333, 508, 509, 658, 868
 Հուսնիխան 499, 501, 502

Հուրիսան 19, 410, 507, 549, 632, 769

Հուրին 372, 668, 772, 816

Հուրիփաշ 826

Հուրմուզ 184, 188, 316

Զուգան 425

Հարսր 85

Հազամդուդու 36, 64, 65, 144, 313, 314, 791, 807, 932

Հալալխաթուն 699

Հաղախ Զամալ խան 876

Հաղար Ակնցի 233, 511

Հաղար Բարերթացի 185, 202, 297, 758

Հաղար տէր Դարունից 891

Հաղար Բօփղափուցի 634

Հաղար Լեհցի 170

Հաղար Նալպանտենց 488

Հաղար Սիսցի 58

Հաղար Փուղանդացի 863

Հաղար, գրչ. 52, 83, 169, 178, 181, 203, 232, 273, 323, 389, 443, 510, 545, 572, 584, 658, 701, 719, 743

Հաղար (զան.) 4, 15, 35, 63, 81, 82, 85, 103, 112, 119, 134, 142, 161, 170, 174, 179, 215, 228, 237—239, 247, 266, 304, 307, 312, 319, 323, 334, 350, 369, 375, 381, 391, 399, 400, 401, 407, 408, 423, 477, 486, 517, 519—521, 546—548, 550, 551, 563, 574, 575, 577, 590, 599, 607—609, 611, 614, 620, 626, 629, 659, 667, 673, 675, 698, 720, 725, 739, 740, 744, 746, 763, 764, 767, 769, 770, 783, 811, 826, 832, 834, 837, 838, 860, 864, 865, 868, 871, 875, 876, 886, 888, 892, 906, 923, 927, 941, 942, 957, 958

Հաղարան 294

Հաղարոս, գրչ. 197, 769, 789, 790, 835, 836, 868

Հաղարոս 286, 384, 392, 548, 661, 743

Հաղիսան 748

Հաղում 388

Հաթունփաշ 477

Հալամ 676

Հալալբէկ 332, 939

Հաղախ խան Էրէվանայ 775

Համար Ծաղուպենց 634

Համար 114, 366, 402, 521, 864

Համար (Համպար) 71, 535

Համիշ 161

Հայան 116, 135, 788

Հայէփաշ 327

Հայսար 654

Հայրա 370

Հանպար 677

Հանաուրալ 28

Հանփաշ 477

Հաշաղայ 318

Հաջօ 45

Հասում 405, 759, 766

Հասումչան 174

Հաւիթմազ 217

Հատամ (Հաղամ) 313, 314, 849, 932, 945

Հատամխան 667

Հատամխոթու 120

Հարա Քաթուլի 174

Հարադօզ 759

Հարախան 45, 276, 654, 740

Հարաղախան 876

Հարաղուշ 449

Հարաճա 247, 528

Հարաման 555

Հարատան 295

Հարդան 807

Հարիբսուլթան 889

Հարիպ (զան.) 451, 452, 598, 667, 689, 731, 773, 774, 802, 821, 837, 899, 940

Հարիպխան 182, 757, 811, 857

Հարիպխաթուն 316

Հարիպճան (Հարիպչան) 45, 237, 460, 476, 496, 497, 578, 595, 638, 687, 732, 788, 818, 827, 899

Հարիպչին 737

Հարտաշ 43, 63

Հալարպլկ 606

Հէմաթ 579, 849

Հըզլար 645, 940

Հըզլարխան 188

Հըրմըզ 955

Հիմաթ (զան.) 52, 175, 327, 376, 461, 551, 564, 768, 783, 892

Հոշ 174

Հոշաղան 886

Հուրաթ 175, 185, 187, 188, 491, 825

Հուզրազ 639

Հուզիչան 792

Հութ 740

Հուլիչան 595

Հուկաս Արաբգերցի 573

Հուկաս Կարուղլացի 798

Հուկաս Կեղեցոյ 34

Հուկաս, գրչ. 174, 218, 333, 531, 644, 689, 787, 793, 798, 824, 890, 904

Հուկաս (զան.) 16, 34, 49, 68, 72, 82, 119, 121, 174, 217, 222, 228, 256, 257, 277, 298, 309, 310, 318, 326, 333, 363—

365, 441, 457, 463, 478, 495, 511, 531,	Մախթումյան 788
532, 573, 576	Մախսատ 88
Ղոմաշ 461, 507	Մախսուտ 239
Ղոմասար 10	Մակար Հենեցի 731, 732
Ղոմրի 592	Մակար 67, 568
Ղոմրիփաշ 660	Մահամատ 285, 418, 529, 563, 618, 638,
Ղևոնդ 571, 596	746, 749, 798
Ղօխ 771	Մահամէտ փաշա 285
Ղօնջի 659	Մահամատղուի 71, 104, 500
Ղօրխմաղ 771, 868	Մահրիր 776
	Մահթուխ 620
Ճալալ տե'ս Զալալ	Մահիճան 502
Ճանէ 381	Մահմատ 23, 319, 323, 514, 655, 733, 778,
Ճանիկյան 376, 614	785, 803, 816, 835, 839, 894, 900, 930,
Ճանիպէկ 440	953
Ճանսաւթան 881	Մահմեթարայ խան 96, 829
Ճանուն 755, 826	Մահմետ 283, 358, 376, 482, 494, 661, 699,
Ճաշխաթուն 72	803, 916
Ճաւար 85	Մահմէտ Քերրուլի 930
Ճախիսան 298	Մահմէտքերէ Ըստամպուլի 827
Ճիհան 677	Մահմուտ 735
Ճիհանշահ 376	Մահմուր 220, 396, 666, 884
Ճոհար (Ճոխար) 178, 277	Մահպուր (Մահպուլ) 14, 72, 868
Ճոէյտի խան 520, 620	Մահպուա 682
Ճուհար 379, 514, 879, 880	Մահաւս 171, 371
Ճուֆար 72	Մահումաղ 735, 842
Մաախմուր (նաև Մախմուր, Մախմոր) 517,	Մահուր 510
608, 725, 755, 949, 963	Մահվար 374
Մադալ 200, 811, 815, 835, 857	Մադաքեայ, գրչ. 430, 431
Մադուլինէ 757	Մադաքիա Կաֆայեցի 531
Մահամ 518	Մադաքիա 332, 466, 488, 532, 541, 675, 964
Մադման 235, 375	Մադթում 514, 768
Մաթէոս (նաև Մաաթէոս գրչ.) 11, 914, 955	Մամ 713, 761, 905
Մաթէոս (նաև Մաթոս) 73, 94, 119, 181, 182,	Մամաղ սուլթան 281
200, 201, 213, 222, 231, 259, 277, 325,	Մամար 460
375, 389, 391, 423, 493, 502, 597, 598,	Մամէ 250, 404
606, 632, 636, 654, 655, 664, 677,	Մամլաքաթ 521
681, 684, 736, 737, 790, 792, 898	Մայրամ 49, 174, 179, 184, 281, 463, 493,
Մաթուսաղան 704	555, 761, 816, 848
Մաթէոս Զուղայեցի 383	Մայրան 112, 413, 667, 768
Մալաղար Զուղայեցի 569	Մայրէան 71
Մալաղէ 248	Մանան 184, 466, 829, 830
Մալաք 467, 771	Մանանդ 233, 592, 875
Մալդահիսան 57	Մանանիս 517
Մալի 144, 476, 658, 677, 846	Մանասէ 213
Մալի, գրչ. 955	Մանգլի 687
Մալիրարէ 121	Մանժօն 607
Մալիճան 323, 514	Մանիէլ 960
Մալխաս 323, 418, 732, 746, 845, 869	Մանիխան 485
Մալում 449, 472, 474, 846	Մանկասար 164, 250, 309, 348, 725, 920
Մալքում 173	Մանկի 295, 389, 881
Մախթումաշ 698, 744	Մանպապ 633
	Մանվել 462

Մանուկ Ամարասյ 362
 Մանուկ Դարասարցի 57
 Մանուկ, գրչ. 56
 Մանուկ (զան.) 47, 57, 70, 215, 281, 403, 490, 558, 675, 763, 840, 885, 918
 Մանուկ Բաղդեցի 457
 Մանուկ, գրչ. 56
 Մանուկ (զան.) 10, 87, 213, 228, 231, 232, 250, 270, 316, 334, 418, 442, 521, 528, 555, 593, 595, 597, 598, 625, 632, 746, 821, 849, 858, 872
 Մանուշակ Փաշական 291
 Մանուշակ (զան.) 51, 113, 288, 370, 445, 460, 499, 555, 560, 581, 591, 625, 634, 680, 696, 790, 859, 875, 930, 946
 Մանուշար 771
 Մաշթսց (նաև Մաշտոց, Մաշգոց) 192, 685, 708, 945
 Մաշթոց Սևանցի 709
 Մապուր 9
 Մառ Ն. 416, 417
 Մառուն 546
 ՄասաՀ 164
 Մասպուտ 761
 Մաստունի 448, 514
 Մասում 223, 889
 Մասուն 667
 Մասուտ 104
 Մասումփաշա 62, 184, 188, 189
 Մասփուտ (նաև Մասփիւր, Մասփուր, Մասֆիւր) 92, 132, 200, 313, 314, 535, 658, 713, 932
 Մալարզ 376, 564
 Մաւճուտ 328
 Մաւրադ 301, 606
 Մատիլինէ 738
 Մարամ 44, 132, 738, 961
 Մարամտատիկ 535, 687, 932
 Մարան 1, 508, 521, 718, 859
 Մարաս 791
 Մարափանում 136
 Մարգար, գրչ. 191, 252, 360, 391, 535, 742, 766
 Մարգար (զան.) 29, 184, 194, 227, 230, 238, 252, 393, 394, 426, 493, 497, 499, 508, 509, 555, 606, 718, 757, 767, 854, 867, 871, 877, 960, 964
 Մարգար Արարզեցի 955
 Մարգարայ, գրչ. 404
 Մարգարայ 253, 348, 404
 Մարդարան 491
 Մարգարէ Երևանցի, գրչ. 702, 772
 Մարգարէ Խարբերդցի 910

Մարգարէ Կոռոթցի Փշրկենց 339, 340, 341, 948
 Մարգարէ (զան.) 18, 61, 65, 92, 103, 170, 232, 262, 312, 316, 333, 347, 446, 488, 497, 501, 595, 632, 638, 664, 677, 707, 718, 756, 757, 765, 776, 793, 843, 855, 871, 959, 960
 Մարգարիտ, գրչ. 303
 Մարգարիտ (զան.) 27, 35, 41, 45, 52, 99, 101, 112, 120, 122, 124, 176, 179, 181, 231, 256, 262, 265, 266, 276, 299, 300, 302, 305, 308, 341, 408, 440—442, 446, 447, 449, 452, 472, 474
 Մարգարիտ 476, 480, 550, 551, 555, 593, 597, 609, 625, 626, 636, 644, 659, 663, 708, 720, 739, 755, 766, 768, 770, 773, 819, 853, 859, 868, 884, 903, 904, 936, 941, 945, 949, 961
 Մարիամ 26, 333, 363, 959
 Մարիամպիթալ 26
 Մարկան 103, 440, 771
 Մարիմ (նաև Մարէմ) 272, 447
 Մարեն 956
 Մարթա (նաև Մարգա) 10, 80, 88, 103, 129, 184, 193, 237, 267, 271, 281, 291, 327, 334, 364, 365, 379, 480, 495, 511, 533, 592, 614, 641, 644, 653, 749, 788, 881, 882
 Մարթէ (նաև Մարգէ) 666, 688, 689, 961
 Մարթին 25, 256, 555, 608
 Մարի 389, 472, 737
 Մարիա 215
 Մարիամ, գրչ. 256, 387
 Մարիամ (զան.) 10, 12, 15, 28, 29, 36, 41, 47, 66, 80, 81, 86, 88, 101, 106, 109, 110, 112, 116, 118—121, 161, 166, 174, 179, 182, 191, 196, 213, 214, 222, 229, 231, 237, 247, 254, 265, 267, 272, 273, 275, 286, 298, 304, 305, 309, 314, 316, 326, 332, 333, 350, 357, 358, 360, 364, 370, 372, 381, 384, 386, 388, 389, 396, 407, 410, 411, 427, 430, 431, 450, 452, 462, 467, 468, 480, 495, 507, 511, 517, 520, 527, 528, 533, 535, 539, 543, 548, 562, 571, 592, 595, 596, 597, 607, 608, 610, 614, 620, 627, 636, 654, 658, 659, 672, 673, 681, 682, 686, 696, 699, 700, 711, 712, 725, 744, 748, 751, 754, 773, 782, 783, 788, 790, 792, 794, 797, 806, 826, 829, 830, 838, 843, 845, 849, 871, 875, 879, 892, 897, 910, 920, 927, 945, 951, 953, 957, 959, 960, 963
 Մարիամանց 341

- Մարիամատիկ 394, 658
 Մարիան 23, 256, 262, 299, 445, 449, 461, 474, 546, 602, 607, 641, 664, 697, 718, 726, 740, 741, 776, 824, 945, 949
 Մարիեան 707
 Մարինոս, դր. 386, 388, 399, 715—717
 Մարինոս (նաև Մարիանոս) 179, 347, 555, 602, 717, 757, 776, 819, 944, 961
 Մարիտատ 61, 441, 452, 517, 593
 Մարիուն 837
 Մարիաս 660, 725
 Մարկոս Սասընցի 523
 Մարկոս Կեղեցի, գր. 68, 127, 128, 316, 490, 600, 601, 609, 617, 678, 733, 763, 814
 Մարկոս (զան.) 123, 256, 302, 317, 319, 409, 449, 450, 452, 457, 459, 472, 473, 491, 514, 517, 574, 593, 641, 654, 680, 791, 886, 902, 908, 931, 934, 940, 951, 952
 Մարուքէ 384
 Մարշան 182
 Մարշամ 351
 Մարտիրոս Ակընցի 880
 Մարտիրոս Աղթամարցի 941
 Մարտիրոս Խիզանցի 370
 Մարտիրոս Խոնճէկիւսեանց 628
 Մարտիրոս Կամըրկապցի 880
 Մարտիրոս Ղարան 28
 Մարտիրոս Ղրիմեցի 522, 524, 569, 791, 801, 802, 854, 855
 Մարտիրոս Կաֆայեցի 954
 Մարտիրոս Շէքիրիցանց 222
 Մարտիրոս, դր. 131, 299, 422, 434, 486, 509, 559, 580, 601, 616, 765, 781, 854, 919
 Մարտիրոս (զան.) 10, 11, 14, 23, 42, 51, 72, 91, 02, 107, 161, 162, 176, 177, 179, 183, 193, 196, 198, 201, 222, 228, 232, 239, 240, 246, 252, 276, 281, 286, 294, 299, 307, 316, 318, 354, 363, 369, 373, 389, 392, 402, 410, 411, 445, 447, 451, 457, 463, 471, 472, 480, 483, 486, 487, 488, 495, 497, 498, 509, 515, 517, 546, 549, 555, 557, 569, 573, 614, 634, 654, 655, 659, 677, 678, 684, 690, 707, 724, 727, 729, 734, 739, 740, 741, 748, 755, 765, 768—770, 775—777, 789, 792, 801, 806, 813, 818, 819, 822, 827, 828, 842, 843, 866, 872, 878, 879, 881, 882, 886, 901, 905, 907, 920, 927—931, 940, 941, 959, 960, 963
 Մարուք, գր. 911
 Մարուք (զան.) 91, 92, 311, 312, 314, 373, 445, 585, 608, 932
 Մարութա Ամասիացի 196
 Մարութէ, գր. 214, 255
 Մարութէ 215
 Մարութի 633
 Մարութի 682, 793
 Մելէք 816
 Մելին 687
 Մելիտոն, գր. 382
 Մելիտոն 316, 766
 Մելիտոս, գր. 68
 Մելիք Գեղամայ 775
 Մելիք Հաթամ 771
 Մելիք Քոսակ 597
 Մելիք (զան.) 231, 451, 477
 Մելիքաղ 583
 Մելիքաղա 451
 Մելիքներ 410
 Մելիքնիաղ 191
 Մելիքոն 848
 Մելլամ 10
 Մելտոն 194
 Մելքեթեկ 626
 Մելքիսէթ Սերաստացի 135
 Մելքիսէթ Վժանցի 537
 Մելքիսէթ Քոթահացի, գր. 25, 26
 Մելքիսէթ, գր. 245, 282, 337, 341, 366
 Մելքիսէթ (նաև Մէլքիսէթ) 4, 5, 26, 38, 135, 161, 171, 173, 174, 212, 213, 228, 300, 305, 306, 338, 388, 451, 454, 455, 458, 468, 493, 502, 509, 537, 551, 601, 712, 743, 746, 759, 765, 793, 811, 825, 836, 931, 937, 939, 945
 Մելքիսէթեկ 508
 Մելքոմեանց 262
 Մելքոն Խոնճէկիւզատէ 628
 Մելքոն Ջուլայեցի 745
 Մելքոն Սերաստացի, գր. 3
 Մելքոն, դր. 632, 745, 848
 Մելքոն (զան.) 2, 3, 47, 88, 99, 101, 120, 166, 182, 184, 256, 257, 307, 371, 372, 381, 451, 467, 491, 527, 528, 567, 625, 659, 660, 696, 736, 748, 792, 805—807, 946, 949
 Մելքումն 486, 725, 737, 776
 Մելքուն 329
 Մեծրիկ 250
 Մեհամետ 700
 Մեհան 216
 Մեհրապ 602
 Մեհրի 267, 364, 511
 Մեհրիշատ 222
 Մեհրիպան 672
 Մեղուշ 216, 606
 Մեմի 290

- Մեղակոն 235
 Մեքոպ Բաղիշեցի, գրչ. 115, 168
 Մեքոպ Բաթեյ (արք.) 164
 Մեքոպ Խիզանցի 62, 92, 369, 370, 527
 Մեքոպ Մանդակունի 277, 572, 954
 Մեքոպ Սիննայ 171
 Մեքոպ Սմրայանց 398
 Մեքոպ Վանեցի 181
 Մեքոպ (նաև Մեքոբ), գրչ. 84, 224, 320
 Մեքոպ (նաև Մեքոմբ) 32, 33, 76, 77, 82, 168, 182, 228, 238, 256, 292, 293, 298, 324, 344, 399, 401, 421, 425, 452, 488, 515, 600, 616, 674, 679, 680, 685, 716, 717, 768—770, 777, 826, 847, 853, 870, 881, 935, 938, 945
 Մերաս 879
 Մերհուրահ 103
 Մերոմ (Մերոմ) 18, 35
 Մեքուն 53
 Մէլիք 35, 83, 99, 101, 191, 231, 249, 320, 477, 517, 518, 555, 598, 720, 922, 923
 Մէլիքաղա 905
 Մէլիքբար 213
 Մէլիքբոյոն 548
 Մէլիքխաթուն 792
 Մէլիքշան 793
 Մէլքոմ 333
 Մէհան 440
 Մէհեմմա 712
 Մէհեմմէ 272, 591, 753, 806
 Մէհեմմէթ Թոփալ 754
 Մէհեմմէթ Քոբրիլի 753, 855, 930
 Մէհմէթ 472, 783, 893
 Մէհմէթբէրէ 831
 Մէհրապ 654, 655
 Մէհրի 661
 Մէհրիշահ 548
 Մէհրիպան 571, 596
 Մէհրուբահ 143
 Մէհեմմէթ 739, 788
 Մերապ 654
 Մերանոլ 792
 Մերիկ 170, 821
 Մերհապ 120
 Մերշան 200, 201, 384, 391, 392, 809
 Մերտատիկ 18, 57, 314, 332, 333, 394, 427, 809
 Մերտնին 460
 Մերփաշ 332, 333
 Մըլըր Շահրահենց 26
 Մըրմէլիք 699
 Մըրայիլ 606
 Մթխալ 26, 109, 110, 357, 653
 Մթխաշ 234
 Միասար (նաև Միայսար) 88, 311, 312, 398, 540, 541, 708, 714, 829, 830, 913, 934
 Միխայէլ 216, 343, 344, 364, 820, 821
 Միխայէլ Ասորոց 642, 802
 Միխալ 53
 Միլիտոն 307
 Միհրան 693
 Մինաս Բաբերդացի 14, 67, 106, 669
 Մինաս Եղովկացի 127, 523
 Մինաս Երզնկացի 363
 Մինաս Հսպերցի 167
 Մինաս Բոխաթցի, գրչ. 35, 98, 271, 272, 326, 370, 739
 Մինաս Խոտանանցի 755, 963
 Մինաս Հազպատայ 354
 Մինաս Սէլովցի 858
 Մինաս Ստամբուլցի 135
 Մինաս, գրչ. 144, 274, 633, 640, 641, 754, 834, 948
 Մինաս (զան.) 16, 26, 28, 51, 59, 66, 79, 90, 99, 101, 103, 106, 119, 133, 135, 167, 168, 194, 195, 208, 210, 219, 228, 239, 245, 246, 271, 272, 282, 287, 298, 309, 315, 320, 326, 327, 337, 338, 341, 358, 370, 398, 421, 422, 457, 463, 480, 484, 486, 503, 504, 527, 531, 532, 535, 536, 539, 592, 606, 610, 625, 639, 663, 669, 670, 688, 713, 714, 723, 743, 761, 776, 788, 790, 827, 880, 901, 934, 940, 941, 949, 952
 Մինախաթուն 518, 593
 Մինասար 807, 875
 Մինասյան Լ. 9, 374
 Միսաք 682, 880
 Միսիր 521
 Միսրոյ 534
 Միսրաւ 858
 Միտիմ 859
 Միրազիդ 181
 Միրանդուխ 720
 Միրանշին 684
 Միրաք 72, 101, 307, 452, 557, 576, 606, 634, 640, 700, 737, 850, 944
 Միրբապ 684
 Միրզա 606, 740
 Միրզախան (նաև Միրզայխան) 231, 295, 374, 525, 526, 776, 859, 878
 Միրզահան (նաև Միրզայահան) 105, 440, 654
 Միրզամ 897
 Միրզապէկ 103, 372, 543, 947
 Միրզավալ 476, 687
 Միրզէ Յըղնցի 791

- Միրզէ 720, 770
 Միրզի 307, 507, 548
 Միրիան 85
 Միրիշան (նաև Միրիճան, Միրճան) (զան.)
 41, 105, 203—205, 228, 251, 374, 377,
 548, 613, 617, 676, 736, 748, 827, 941
 Միրին 948
 Միրին Տըփիսիսեցի 721
 Միրվանարիշան 491
 Միրում 66, 658, 659, 706, 807
 Միրուման 225
 Միրուն 299
 Միթայի Աշանեցի Ահլիման 389
 Միթայի Բաղիշեցի 523
 Միթայի Երզնկացի, գրչ. 900
 Միթայի Թոխաթցի, գրչ. 45, 833
 Միթայի Կեսարացի 806
 Միթայի, գրչ. 1, 58, 85, 86, 110, 205, 280,
 281, 318, 402, 506, 536, 607, 705, 711,
 860, 862
 Միթայի (զան.) 1, 85, 111, 170, 188, 191,
 228, 229, 258, 280, 291, 292, 316, 328,
 342, 347, 351, 370, 384, 388, 389, 414,
 420, 461, 484, 517, 532, 539, 551, 567,
 594, 606—608, 628, 729, 788, 793, 818,
 845, 875, 876, 882, 900
 Միթել 466
 Մխիթար Գոշ (նաև Գօշ) 553, 586
 Մխիթար Մշեցի, գրչ. 216, 217
 Մխիթար Սէվանեցի 712
 Մխիթար, գրչ. 247, 521
 Մխիթար (զան.) 7, 23, 43—45, 141, 144,
 176, 177, 179, 217, 302, 315, 350, 427,
 461, 464, 478, 497, 509, 522, 549, 581,
 663, 664, 666, 727, 741, 764, 768, 769,
 776, 816, 826, 846, 868, 884
 Մկրտիկ Լէհցի, գրչ. 860
 Մկրտիկ Հասլըրմանցու որդի 527
 Մկրտիկ Նուրնուսեցի 193
 Մկրտիկ Տաթևացի 255
 Մկրտիկ, գրչ. 28, 85, 89, 124, 170, 212, 354,
 448, 621, 680, 727, 837, 944, 945
 Մկրտիկ (զան.) 10, 19, 29, 35, 53, 65, 69,
 71, 73, 80, 81, 92, 103, 119, 192, 211,
 213, 215—217, 228, 231, 234, 235, 239,
 243, 244, 250, 257, 267, 271, 276, 296,
 298, 305, 332, 333, 342, 355, 364, 365,
 373, 389, 391, 394, 402, 408, 423, 424,
 426, 435, 466, 486, 495, 497, 499, 501,
 502, 511, 527, 538, 555, 556, 581, 582,
 586, 587, 593, 598, 614, 620, 658, 667,
 668, 681, 684, 695, 699, 701, 707, 727,
 729, 730, 748, 750, 708, 769, 776, 790,¹
 797, 799, 854, 874, 878, 881, 917, 919,
 923, 948
 Մկրտում 92, 333, 443, 518, 793
 Մհամատ 702, 772, 837
 Մհամէտ սուլթան 520
 Մհէր 495, 766
 Մզտեսուն 503
 Մնացական 328, 333, 410, 517, 518, 644,
 665, 808
 Մշկնազ 843, 845, 846
 Մոգոս 161
 Մուքում 859
 Մոռնկ 683
 Մովսէս Բշնոյ 723
 Մովսէս Խմտանացի (նաև Տաթևացի) 6, 553,
 710, 886
 Մովսէս Խորենացի 139, 364, 887
 Մովսէս, գրչ. 30, 228, 230, 488
 Մովսէս (նաև Մօսէս—Մուսէս) (զան.) 5—8,
 19, 22, 60, 119, 121, 134, 139, 168,
 177, 211, 213, 225, 229, 235, 247, 249,
 257, 260, 261, 296, 320, 323, 324,
 327—329, 373, 379, 382, 390, 402, 434,
 448, 477, 481, 489, 493, 520, 537—
 539, 546, 547, 553, 564, 592, 601—
 603, 608, 648, 649, 652, 676, 687, 710,
 746, 755, 768, 769, 771, 790, 813, 826,
 864, 900, 919, 921, 924, 943, 946, 957
 Մուգա 349
 Մոշան (նաև Մրշան, Մըրշան) 107, 354, 818,
 946
 Մսըր 19, 26, 113, 246, 411, 555, 576, 628,
 714
 Մսըրշահ 751
 Մսխուտ 574
 Մարիկ 174, 789
 Մրաթ (նաև Մրատ) 196, 666, 886
 Մրվաթ (նաև Մրուաթ) 230, 299, 302, 451,
 463, 591, 638, 777, 823, 941
 Մրութ 850
 Մուռամ 546
 Մութլու 528, 625, 806
 Մուլթի 47, 363
 Մուլթիշան 708
 Մուլթուն 363
 Մուհամատ 294, 338, 365, 403, 511, 535,
 562, 566, 572, 620
 Մուհամէտ (նաև Մուհամեդ) 367, 613
 Մուհիպ 940
 Մուհարաթ 223
 Մուհուպ 773
 Մուղալ 397, 495
 Մուղամ 57

- Մունաթ 13
 Մուշքինար 379
 Մուրթուղայ բէկ 561
 Մուռն, գրչ. 778
 Մուսեղի 576
 Մուրասահ 119, 527, 619
 Մուրասէն 858, 956
 Մուրաստիկ 18
 Մուրատ Ակընցի 13
 Մկրտիչ Սարգիս, գրչ. 484
 Մկրտիչ, գրչ. 82, 291, 520, 532, 619, 620, 688, 706
 Մկրտիչ (զան.) 10, 16, 46, 49, 51, 82, 196, 228, 234, 253, 265, 272, 277, 292, 301, 302, 307, 318, 326, 329, 354, 361, 408, 448, 480, 482, 486, 491, 517, 521, 555, 583, 595, 599, 601, 605, 634, 654, 668, 675, 683, 689, 691, 694, 697, 700, 714, 720, 749, 781, 825, 837, 940, 941, 946
 Մուրատող 485
 Մուրատխան 184, 188, 347, 546, 599, 638, 704, 956
 Մուրատհասի (նաև Մորատհասի) 443, 654, 655
 Մուրատմէլիք 452
 Մուրատպալի 47
 Մուրատպիթայ 250
 Մուրապան 846
 Մուրզաղա իաշա 575
 Մուրթուղա խան 691
 Մուրթուղազուլ Գանձակայ 876
 Մուրվաթ 210, 222, 242, 276, 329, 491, 535, 632, 689, 690, 773
 Մուրայէլ 64, 65, 189, 391, 392, 497, 543
 Մուրէլ 347, 413, 858, 862
 Յագամաթ 451
 Յագուլին 389
 Յախիճան (նաև Յախիշան) 10, 684
 Յախնազար տե՛ս Հախնազար
 Յակոր Ակընցի 99—101, 266, 271, 294, 365, 511, 667
 Յակոր Աստապատեցի 105, 921
 Յակոր Արղրումցի (Կարնեցի) 444, 666, 575, 665
 Յակոր Բիրումի որդի 42
 Յակոր Երզնկացի 36
 Յակոր Երեանցի 558
 Յակոր Իլովցի 268
 Յակոր Լէհցի, գրչ. 161
 Յակոր Կամենցի 494, 495
 Յակոր Կոզլեցի 938
 Յակոր Հայաստանեայց 838, 929, 930
 Յակոր Ղրիմեցի 486, 487, 918
 Յակոր Մեղապարտ 131
 Յակոր Շոռթցի 827, 934
 Յակոր Զէլէպի 665
 Յակոր Զուղայեցի 292, 435, 481, 492, 500, 526, 591, 624, 637, 641, 673, 681, 687, 688, 700, 710, 712, 728, 739, 742, 746, 749, 751, 752, 754, 756, 758, 762, 763, 767, 769, 773, 775, 778, 780, 781, 783, 786—788, 790, 791, 795, 806, 807, 810, 816, 822, 823, 824, 834, 842, 855, 857, 865, 879, 881, 885—888, 893, 905, 917, 918, 927, 928, 933, 936, 938, 941, 942, 945, 948, 953, 957, 959, 962, 963
 Յակոր Տիարպէթրցի 591
 Յակոր Տիւրիկցի 636
 Յակոր, գրչ. 54, 59, 60, 66, 76, 100, 130, 171, 198, 226, 329, 353, 423, 476, 494, 542, 549, 558, 596, 598, 624, 635, 637, 678, 701, 702, 782, 901, 907, 908, 911, 912, 958, 960
 Յակոր (զան.) 8, 10, 19, 20, 22—24, 27, 29, 35, 36, 42, 54, 64, 86, 99, 101, 102, 112, 114, 161, 166, 170, 171, 180, 184, 185, 196, 203, 215, 225, 226, 228, 235, 246, 250, 257, 263, 265, 267, 268—271, 280, 281, 292, 295, 304, 313, 317, 320, 330, 344, 349, 350, 363—365, 371, 373, 376, 379, 381, 385, 393, 400, 409, 410, 413, 415, 416, 424, 425, 435—439, 459, 466, 481, 483, 486, 488, 495, 497, 499, 502, 504, 507, 511, 512, 533, 543—545, 550, 564, 568, 583, 591, 595, 597, 598, 614, 638, 641, 650, 651, 653—655, 661, 664—667, 669, 674, 676, 679, 695, 697—699, 702, 712, 719, 723, 726, 733—735, 737, 738, 741, 742, 744—746, 751, 755, 759, 766, 768, 772, 774—776, 779, 780, 782, 794, 800, 808, 813, 823, 826, 828—830, 835—837, 845, 850, 854, 855, 858—860, 870, 871, 878, 881, 885, 891, 900—902, 909, 925, 926, 928, 930, 932, 934, 939, 940, 952, 954, 955, 958—960
 Յակորայ 164, 181, 464, 650, 664, 675, 702, 706, 714, 725, 731, 743, 747, 762, 794, 802, 809, 812, 813, 820, 824, 832, 838, 839, 843, 847, 851, 854, 857, 858, 871, 874, 899, 902, 913, 929, 932, 934, 946, 949, 951
 Յակորչան (նաև Յակորճան) (զան.) 19, 61, 68, 88, 119, 188, 189, 313, 314, 427, 476, 501, 517, 548, 653, 699, 787, 821, 877, 907, 932

- Յակորոս 66, 513, 650, 839
 Յակովբ 80, 174, 255, 296, 463, 538, 720, 799, 908
 Յազուպ 689
 Յամամ 301
 Յաման 204, 270, 302, 940
 Յամասի 497
 Յամիկ 645
 Յայիզպիբայ 250
 Յաննա 189, 298, 450
 Յապտուկին 450
 Յառաքել տե՛ս Առաքել
 Յաւսէնտ 250
 Յաւնաիս տե՛ս Ավետիս
 Յանան, գրչ. 412
 Յաւսիս 702
 Յարիկ, գրչ. 18
 Յարարուց 497
 Յարիկ 35
 Յարիճան 215
 Յարութեն 78, 184, 291, 541
 Յարութին Սեբաստացի 530
 Յարութին Սըսցի 109, 110
 Յարութին Քեաւթահացի 275
 Յարութին, գրչ. 109, 111, 129, 530, 770, 780, 788, 846
 Յարութին (ղան.) 36, 109, 110, 188, 224, 231, 363—365, 384, 411, 419, 447, 452, 478, 518, 568, 597, 619, 654, 721, 739, 771, 774, 889, 901, 902, 955, 956, 960
 Յեաւրիսան 956
 Յեզկար 546, 547
 Յեթար 424, 776
 Յեխանիս 302
 Յեկան 388
 Եղիսափեթ տե՛ս Եղիսաբեթ
 Յեզսիկ 68
 Յեսայի տե՛ս Եսայի
 Յերբաճիմ 134
 Յերիք 859
 Յերդուլի 960
 Յերոգարշեն 166
 Յէլլաբէկ 424
 Յերաթ 250
 Յէմին տե՛ս Էմին
 Յէրապետ տե՛ս Հէրապետ
 Յիշխան 744
 Յիպրոճմեկ 739
 Յիսախան 187
 Յիսաղուու 431
 Յիսայ 15
 Յիսրաեղ 555
 Յիսուս 400
 Յիսուֆ Սակալուայ 606
 Յլշաթ 81
 Յոհան, Յովհան, Յովան
 Յոհան Առլընեցի 523, 602
 Յոհան Երուսաղէմայ 85
 Յոհան Երեանեցի 523
 Յոհան Ըստամպուլցի 268
 Յոհան Կարճաւանցի 252, 492, 756, 864, 865, 933
 Յոհան Հիզանցի 226, 227, 269, 321, 366—368, 393, 394, 577, 735, 841, 842
 Յոհան Մանդակունի 82, 277, 572, 685, 954
 Յոհան Ոսկիրերան 505, 937
 Յոհան Որոտնեցի 869
 Յոհան Տաթեացի, գրչ. 711
 Յոհան, գրչ. 277, 317, 330, 401, 408, 412, 530, 553, 605, 673, 835, 859, 865, 886, 888
 Յոհան (ղան.) 7—10, 15, 31, 38, 73, 74, 80, 132, 136, 170, 182, 184, 228, 231, 262, 280, 316, 318, 367, 375, 377, 379, 389, 424, 436, 440, 443, 452, 498, 502, 552, 553, 556, 587, 591, 597, 598, 605, 654, 655, 674, 680, 682, 700, 718, 733, 750, 774, 776, 813, 823, 839, 856, 860, 872, 885, 886, 891, 901, 959
 Յոհանէս, Յոհանիս, Յոհաննէս
 Յոհանէս Անկուրցի 89
 Յոհանէս Եղընկացի 126, 430
 Յոհանէս Երուսաղէմայ 896
 Յոհանէս Երեանցի 587
 Յոհանէս Խիզանցի 457
 Յոհանէս Մշեցի, գրչ. 964
 Յոհանէս Շնքշեցի 470
 Յոհանէս, գրչ. 225, 251, 300, 391, 405, 498, 557, 579, 581, 587, 865, 914
 Յոհանէս (ղան.) 4, 8, 14, 22—24, 30, 41, 45, 96, 106, 108, 109, 120, 122, 137, 174, 195, 196, 213, 228, 257, 262, 263, 265, 271, 300, 319, 332, 338, 347, 349, 354, 366, 368, 387, 388, 405, 414, 423, 433, 454—455, 457—459, 463, 480, 497, 498, 515, 547, 553, 557, 564, 575, 582, 599, 600, 603, 654, 660, 675, 680, 710, 731, 734, 770, 780, 787, 794, 817, 818, 821, 833, 881, 885, 889, 896, 915—919, 923, 927, 934, 953
 Յոհանճան Նարվերոյ 688
 Յոհանշան 658
 Յոնոփրիոս 599
 Յովակիմ, գրչ. 224, 519, 629
 Յովակիմ (ղան.) 333, 459, 478, 519, 520, 630
 Յովան Բերկրու 606

- Յովան, գրչ. 534, 781
 Յովան 748
 Յովանէս, Յովաննէս
 Յովանէս Աղան 737
 Յովանէս Արճիշեցի 678
 Յովանէս Գառնեցի 40, 116, 337
 Յովանէս Եղեգեցի 112, 113
 Յովանէս Լէհցի, գրչ. 703
 Յովանէս Կարմիր Հաճու 362, 498
 Յովանէս Հնգանցւոյ 75
 Յովանէս Ղրեցի 221
 Յովանէս Ղութեցի 75
 Յովանէս Մշեցի 223
 Յովանէս Մոկացի 38, 453—455, 457
 Յովանէս Նախիշեանցի 527
 Յովանէս Շնորհաշեցի 784, 894
 Յովանէս Շոողթեցի, գրչ. 340, 527
 Յովանէս Պլուզ 466
 Յովանէս Զուգացի 793
 Յովանէս Վանեցի 457
 Յովանէս Ուկզվանցի 864
 Յովանէս, գրչ. 65, 72, 78, 118, 177, 211, 249, 258, 263, 278, 315, 348, 362, 378, 420, 469, 472, 505, 512, 551, 557, 558, 575, 611, 614, 628, 633, 634, 676, 696, 700, 723, 749, 759, 769, 773, 808, 809, 812, 815, 816, 827, 829, 875, 891, 943
 Յովանէս (զան.) 2, 7, 15, 18, 19, 21, 24—27, 29—31, 36, 49, 52, 61, 63, 66, 70, 78, 79, 91, 92, 102—107, 109, 111—113, 119, 122, 133, 137, 142, 173, 174, 177, 179, 183, 184, 188, 189, 214, 219, 222, 223, 227, 228, 237, 240, 248—250, 264, 265, 267, 275, 280, 286, 289, 291, 294, 298—300, 302, 315, 330, 332, 349, 354, 357, 358, 360, 364, 365, 369, 373, 374, 378, 387, 388, 391, 394, 396, 397, 398, 411, 413, 426, 440, 443, 449, 452, 456, 458, 462, 463, 471, 480, 483, 486, 493, 497—499, 508—513, 517, 521, 527, 528, 533, 543, 562, 564—566, 572, 583, 588, 594, 599, 607, 610, 613—615, 641, 645, 658, 660, 661, 664, 675, 677, 678, 682, 683, 697, 699, 707, 713, 714, 718, 723—725, 728, 730, 734, 736—738, 741, 747, 748, 750—752, 754, 764, 770, 776, 782, 792, 793, 806, 808, 809, 818, 826, 828, 830, 831, 833, 840, 845, 849, 853, 858, 859, 861, 863, 864, 875, 881, 884, 892, 900, 906, 921, 923, 926, 927, 941, 946—949, 951, 952, 959, 960
 Յովանէսք 502
 Յովանիս, Յովաննիս
 Յովանիս որդի Աշուղի 950
 Յովանիս Զառոռացի 535
 Յովանիս Թուխայ 22
 Յովանիս (զան.) 15, 38, 49, 112, 114, 176, 178, 213, 279, 280, 282, 300, 301, 309, 329, 333, 432, 447, 459, 462, 474, 497, 508, 511, 546, 548, 549, 551, 555, 625, 627, 628, 636, 645, 653, 660, 677, 684, 748, 749, 824, 826, 837, 868, 875, 876, 885, 929, 940, 943, 945, 949, 951, 954, 959, 963
 Յովանշան 88, 713
 Յովանց 315
 Յովանց Ղրիմեցի 259
 Յովասափ Ապարանցի 763
 Յովասափ Սեբաստացի 25
 Յովասափ Վանեցի 503
 Յովասափ, գրչ. 479
 Յովասափ (զան.) 1, 75, 82, 103, 228, 309, 310, 354, 366, 413, 443, 451, 464, 497, 592, 658, 708, 738, 744, 778, 826, 920, 942
 Յովիկ Ղրեցի 183
 Յովհան Լեհացի, գրչ. 88
 Յովհան 464, 677, 787, 828
 Յովհաննէս, Յովհանէս, Յովհանիս
 Յովհաննէս Ակնեցի 376, 523
 Յովհաննէս Թլկուրանցի 419
 Յովհաննէս Խիզանցի, գրչ. 161
 Յովհաննէս Համթեցի 239, 412
 Յովհաննէս Կարբեցի 923
 Յովհաննէս Կարնեցի 750
 Յովհաննէս Ղարափուրցի 748
 Յովհաննէս Մուղնեցի 58, 523, 790
 Յովհաննէս Շոողթեցի 565, 570, 596, 833
 Յովհաննէս Սինեաց 754
 Յովհաննէս Քարմատանեց 379, 414
 Յովհաննէս, գրչ. 77, 360, 361, 370, 435, 446, 581, 682, 689, 832, 843, 875, 926, 937, 957, 962
 Յովհաննէս (զան.) 9, 24, 45, 60, 73, 77, 114, 123, 131, 193, 196, 211, 228, 237, 239, 276, 288, 291, 314, 317, 333, 357, 369, 371, 376, 378, 392, 396, 404, 409, 410, 494, 495, 499, 508, 509, 514, 528, 537, 539, 540, 556, 557, 585, 590, 599, 603, 611, 626, 661—663, 673, 679, 682, 690, 708, 734, 748, 763, 765, 767, 770, 778, 791, 810, 819, 824, 834, 888, 843, 876, 880, 902, 923, 927, 936, 949, 953, 957, 958
 Յովնան 239
 Յովսեփ, գրչ. 451, 525, 711

- Յովսեփ (նուկ Յովսար, Յովսէպ) 45, 78, 92, 134, 142, 196, 215, 256, 307, 309, 329, 373, 379, 384, 385, 399, 411, 418, 452, 498, 526, 529, 555, 557, 592, 653, 690, 696, 716, 717, 724, 734, 739, 746, 766, 878, 884, 902, 904, 923, 932, 933, 942, 946, 951
 Յորդանան 53, 446, 946
 Յոքստաթէս տե՛ս Արիստակես
 Յոռթ 201
 Յուլիան 951
 Յուլիանոս 482
 Յուլուպիան Յերեանցի 703, 772
 Յուլուպիան 587, 686
 Յուլիտա (նաև Յուլիտէ) 92, 212, 332, 387, 405, 571, 596, 673, 923, 960
 Յուլիտա Դուլնաբաթ՝ 905
 Յունան, գրչ. 98, 322, 862
 Յունան (զան.) 66, 239, 240, 318, 389, 685, 739, 953
 Յուռամսիմէ 859
 Յուէին 135
 Յուէփ 23, 196, 228, 495, 497, 557, 606, 638, 734, 797, 869, 870
 Յուսիկ, գրչ. 308
 Յուսիկ 12, 35, 36, 315, 561
 Յուսկայ 308, 950
 Յուստիան 256, 267, 332, 333, 348, 495
 Յուսուփշայ 467
 Յուրիխան 809, 941
 Նարատ (Նապաթ) 174, 842
 Նադազ 738
 Նադախ 372
 Նադար. Հիզանցի 910, 911
 Նադար Սրչուացի 920
 Նադար (նաև Նգար) (զան.) 49, 171, 174, 175, 199, 200, 276, 307, 339—341, 348, 384, 399, 410, 496, 497, 535, 555, 576, 632, 720, 739, 756, 757, 769, 807, 811, 838, 857, 868, 905, 906, 920, 921, 923, 927, 947
 Նադարրէկ 678
 Նադարեթ, գրչ. 645
 Նադարթ (զան.) 313, 314, 384—386, 391, 392, 518, 571, 596, 757
 Նադէրթ 932
 Նադիկ 595
 Նադին 413
 Նադիֆար (նաև Նադեֆար) 135, 488, 941
 Նազլու (զան.) 302, 316, 342, 379, 478, 528, 562, 625, 632, 639, 706, 707, 711, 712, 732, 737, 806
 Նազլուխան (զան.) 173, 182, 184, 188, 262, 339—341, 413, 535, 663, 667, 700, 718, 741, 824, 875, 956
 Նազլուա՛ 636, 738
 Նազում 351
 Նախշուն (նաև Նրիշուն, Նզշուն, Նշխուն) 191, 406, 463, 496, 576, 713, 837, 859, 884
 Նահապետ 176, 232, 433, 480, 583, 598, 649, 650, 660, 877
 Նաղաշ Մաղսուտ, գրչ. 681
 Նաղաշ (նաև Նգաշ) 463, 582, 730
 Նահաֆ խան 917, 918
 Նահաւզուլի խան 78
 Նամդալայ 620
 Նայիպշէն 270, 557
 Նանա 68, 184, 302, 443
 Նանայգուլի 15
 Նանաշան (նաև Նանահան) 191, 452, 809, 953, 961
 Նանաս 45
 Նանէր 506, 507
 Նանի 184, 744, 755, 771, 940
 Նանիկ 313, 906
 Նանուկ 813
 Նաշխարգուլու 706
 Նապիշան 836
 Նաշափղուլու 775
 Նաուլու 335
 Նաոխաթուն 592
 Նաումելիք 29, 452
 Նաուվազ 172
 Նասիպ 793
 Նասդիտէ 609
 Նասպաթ 638, 734, 746
 Նասսուխնայ 130
 Նասսուփաշ 388
 Նաւասար 73
 Նաւասարդ 103, 242, 406, 497, 555, 567, 770
 Նաւրուդ 253
 Նատիրխան 897
 Նարեկացի 44
 Նարին 638
 Նարինշ 196, 347, 497
 Նարխաթուն 466
 Նարկուլ 342
 Նաֆաս 667
 Նեկոկ 723
 Նեղոս 758
 Նեպի 290
 Նեստոր 790
 Ներդիկ 196, 463, 946
 Ներսես տէր Արքեմից 606

- ներսես կամբոնացի 22, 95, 213, 347, 400, 530, 866
 ներսես Կիլիկիցի 93, 456, 562, 572, 620, 670
 ներսես Կլայիցի (Շնորհալի) 126, 163, 400, 503, 525, 711
 ներսես Հայաստանեայց 94
 ներսես Հոռնկլացի 73
 ներսես Մոկացի 537
 ներսես Սերաստացի 138, 268, 376, 523, 535, 572, 651
 ներսես Սրսայ 367, 368, 378, 577
 ներսես Տաթևացի 429, 523
 ներսես, գրչ. 166, 369, 478, 594
 ներսես (զան.) 6, 36, 72, 73, 92, 95, 113, 114, 122, 124, 126, 139, 140, 165, 175, 177, 178, 196, 205, 210, 211, 229, 280, 302, 324, 327, 338, 344, 346, 360, 361, 373, 379, 381, 388, 390, 399, 400, 415, 463, 467, 468, 477, 497, 520, 521, 538, 561, 566, 572, 582, 588, 595, 603, 608, 620—622, 626, 634, 645, 658, 661, 664, 685, 696, 723, 724, 728, 734, 737, 740, 741, 768, 769, 771, 824, 830, 833, 843, 847, 887, 946, 957
 ներսէսչան 468
 նըսրաթ 174
 նիգար (նիկար) 555, 632
 նիգոզ 689
 նիկոլ Տոմաթիրսքենց 703
 նիկոլ, գրչ. 751
 նիկոլ (նիկոլ) 68, 689, 858
 նիկողայոս (նաև նիկողոս, նեկաղոս, նիկալոս, նիկողաս) (զան.) 12, 122, 123, 134, 165, 184, 185, 187, 188, 205, 211, 228, 233, 246, 247, 281, 287, 289, 357, 358, 375, 397, 398, 421, 460, 478, 480, 523, 527, 534, 598, 599, 603, 604, 670, 757, 773, 774, 778, 783, 791, 882, 892, 927, 941, 961, 962
 նիկողայոս, գրչ. 167, 252, 275, 286, 355, 356, 397, 427, 428, 448, 504, 552, 559, 560, 610, 668—670, 713, 715, 724, 725, 731, 761, 804, 805, 807, 874, 934, 935
 նիկողայոս Բորոսենց, գրչ. 209, 935
 նիկողայոս Բորոսով 751
 նիկողայոս Չալապի 239
 նիւատղա 120
 նոյ 606
 նոյիւմ 832
 նոպաթ 418
 նորանշայ 533
 նորատունկ (նորտունկ), գրչ. 53, 124, 870
 նորատունկ Հոռնկլացի 870
 նորատունկ 86
 նորի 57
 նորիկ 35, 425
 նորխաթուն 83
 նորհատ, գրչ. 643
 նորհատ Մարզումանցի 853, 854
 նորհատ 184, 854
 նորպարոն 592
 նորսիկ 124
 նոնահատ 111
 նսէֆ (նաև նըսէֆ) 307, 310, 329, 458, 507, 773, 774
 նուինճան 424
 նուրի 607
 նունիկ 347
 նունի 838, 961
 նունուֆար (նունիֆար, նոնուֆար) 204, 425, 452, 463, 788, 825, 956
 նուպար (նուբար) 237, 299, 301, 347, 509, 576, 606, 725, 739, 765
 նուռ 51
 նուրաստան 945
 նուրբէկ 727, 728
 նուրի 57, 170, 816
 նուրիխան 1, 67, 106, 503, 671, 774, 800
 նուրիկ 70, 178
 նուրինճան (նուրիչան) 88, 119, 388, 424, 609, 667, 741, 872
 նուրխան 849
 նուրմուղ 790
 նուրպիքայ 246
 նուրում 373, 555, 956
 նուրփաշ 689
 Շարան 539, 768
 Շաղատայ 100, 101, 271, 364, 495, 743
 Շալլուք 101, 172, 237
 Շալու 28
 Շախաղ (նաև Շահաղ) 69, 307, 507
 Շախբէկ (նաև Շահբէկ, Շահպէկ) 106, 123, 939
 Շախնիգար 69
 Շահ 19, 26, 651, 827
 Շահազիդ 948
 Շահան 849
 Շահանդուխտ 52, 276, 875
 Շահաստան 533
 Շահատան 161
 Շահբար 583
 Շահգաման 305, 440, 792, 941
 Շահղատ 120, 164, 184, 316, 521, 845, 846, 849
 Շահգաւա 161, 349, 365, 511, 728, 790, 948

- Շահադատէ 88, 305, 316, 317, 360, 384, 607,
715, 790, 816, 948
- Շահիկ 555
- Շահինար 592
- Շահիջան 748
- Շահխաթուն 119
- Շահդուլ 354, 548
- Շահմանանգ 379
- Շահմանուկ 184
- Շահմէլիք 88, 452, 949, 950
- Շահնազար 45, 173, 213, 276, 526, 636,
720, 897
- Շահնավազ խան 876
- Շահնէզ 879
- Շահնիկար 811
- Շահնիս 119
- Շահնուազ 952
- Շահպաղ տե՛ս Արաս
- Շահպակ 953
- Շահպանտ 173
- Շահպարոն 354, 355, 721
- Շահպուլ 464
- Շահվալաթ 119
- Շահվատէ 121
- Շահվելունք 846
- Շահվէրտ 354, 720
- Շահսուար 262, 737
- Շահսուլթան (Շահսուլթան) 239, 262, 316, 426,
507, 573, 849, 956
- Շահրի 249, 567, 611
- Շահրիար 696, 749
- Շահրիման 845, 846
- Շահրիստան (նաև Շահրստան) 114, 214,
396, 528, 806, 825, 948, 963
- Շահրիստան Ճահկեցի 871
- Շահում (զան.) 14, 19, 45, 98, 196, 440,
550, 626, 628, 629, 783, 875, 892, 940,
944
- Շահումաղ 257, 262, 488
- Շահումաղէ 192, 374, 598, 613
- Շահուն 452
- Շահփաշ 114, 184, 923
- Շաղակաթ 273
- Շաղաւաթ 196, 302
- Շաղատայ 267, 614
- Շաղղազ (նաև Շաղղատ, Շաղղայտ) 22, 176,
409, 940
- Շաղիկ 562, 799
- Շաղպաթ 623
- Շաղուպաթ (նաև Շաղուբաթ) 70, 176
- Շամայ փաշա 842
- Շամամ (զան.) 235, 300, 310, 354, 413,
626, 940
- Շամանդուխտ 384
- Շամու, գրչ. 116, 324, 346
- Շամլու (զան.) 330, 516, 520, 615, 684, 691,
695, 696
- Շամխաթուն 342
- Շամշէ 480
- Շամու 462
- Շամօ 720
- Շայում 176, 299, 447, 509
- Շափզար 859
- Շանզէն 28
- Շատարե 221, 305
- Շատլուղ 201
- Շարաֆ 35, 480
- Շարբաթ (նաև Շարպաթ) 10, 507, 658, 764,
945
- Շարխաթուն 184
- Շարուր 606
- Շաքար 262
- Շաքարբեկ 120
- Շաքարպիքայ 19, 20
- Շեխեկ (նաև Շեխիկ) 748
- Շեխիջան (նաև Շեհիջան) 447, 939
- Շեխում 57
- Շահդատ 913
- Շեհրի 250, 275, 816
- Շեհրիստան 625
- Շեհրիսուրտ 349
- Շէմի խաթուն 195
- Շէրբէկ 300, 454, 455
- Շեխիճան (նաև Շիխլան) 225, 684
- Շիրաղ 641, 717, 951
- Շիրան 884
- Շիրաք 105, 175, 177, 273, 576
- Շիրին (զան.) 135, 327, 357, 384, 510, 518,
689, 728, 828, 880
- Շիրինբեկ 120
- Շիրինպաճ 868
- Շիրինպիքայ 248, 288
- Շիրվան 161
- Շիրօ 666
- Շղի 301
- Շղիսապետ 440
- Շմաւոն, գրչ. 865, 944
- Շմաւոն (զան.) 316, 491, 493, 517, 630,
659, 660, 664, 870, 871, 945, 946
- Շնահաւոր (տե՛ս Շնաւոր, Շնորհաւոր—Շնհա-
ւոր) 31, 178, 239, 250, 276, 388, 432,
507, 571, 596, 673, 768, 776, 953
- Շնոյֆի 184
- Շողակաթ 463
- Շոֆրա 141
- Շրվանշէ 932

- Շուշան (ղան.) 31, 88, 119, 123, 133, 234, 247, 298, 370, 392, 446, 466, 476, 622, 658, 678, 684, 729, 739, 763, 791, 792, 850, 858, 961
 Ոհան (ղան.) 122, 318, 372, 384, 438, 653, 721, 777, 811, 877
 Ոհան Ժուղեցի 242, 244
 Ոհանէս տե՛ս Յովանէս
 Ոհանջան 332, 333
 Ոնոփրիոս, զրլ. 50, 134
 Ոնոփրիոս 228, 251, 317, 558, 596—598, 643, 882, 953
 Ոնոփրիոս լեհցի 524
 Ոսէփ տե՛ս Յովսեփ
 Ոսկան, զրլ. 8, 58, 73, 93, 694, 695
 Ոսկան (Օսկան) (զան.) 3, 18, 74, 231, 374, 384, 410, 431, 468, 534, 543, 546, 591, 598, 667, 675, 738, 778, 809, 811, 823, 833, 875, 917, 952
 Ոսկան Դաստիակցի 430
 Ոսկան Երեանցի 750
 Ոսկէբերան 98, 206
 Ոսկէհաա 276, 480, 849, 963
 Ոսկէտոմկ 591
 Ոսկի (ղան.) 175, 286, 298, 335, 342, 406, 480, 535, 607, 696, 736, 821, 945
 Ոսկիան Բաղիշեցի 964
 Ոսկիխաա (Ոսկիհաա) 606, 683, 881
 Ոսկիժաղիկ 468, 530
 Ոսկիտատիկ 200, 460, 808, 809
 Ոսկյան Հ. 86, 97, 122, 233, 627, 690
 Ոստիան 335
 Ովանէս տե՛ս Յովանէս
 Ովանէս, զրլ. տե՛ս Յովանէս զրլ.
 Ովանիս տե՛ս Յովանիս
 Ովանիս Զաշոռնացի տե՛ս Յովանէս Զաշոռնացի
 Ովասափ տե՛ս Յովասափ
 Ովթանտիլ 27—29
 Որգանան 697
 Ուրուրփան 10
 Չաման 215
 Չամչլան Մ. 319
 Չարովս 850
 Չարովսարա 845
 Չենար 962
 Չինար 555, 719
 Չինի 16
 Չիւիիան 421, 771
 Պաղէկ 684
 Պալախշին (նաև Պալաշխին) 1, 953
 Պալասան 461, 718, 759, 771, 776, 909, 947
 Պալէ 462, 480, 528, 625, 746
 Պալի 47, 229, 286, 357, 418, 517, 638, 653, 734, 746, 806
 Պալիաղաշան 903
 Պալլան Տ. 838, 839
 Պակէ 281, 464
 Պակի 588
 Պակիհան 749
 Պակուրից 397
 Պահալու 754, 949, 963
 Պահատուր 335, 480, 764
 Պահար 246, 649, 849
 Պահրէ 114
 Պահրիխան 276
 Պահրիկ 480
 Պաղին 256
 Պաղլին 129, 243
 Պաղլեկ 774
 Պաղտասար Կամիցի 171
 Պաղտասար Հըզուեցի 460
 Պաղտասար Զուգալեցի 55
 Պաղտասար (զան.) 10, 46, 47, 53, 101, 135, 173, 174, 197, 262, 267, 272, 302, 357, 384, 389, 397, 460, 464, 493, 495, 517, 528, 602, 620, 622, 725, 782, 827, 853, 875, 944, 947
 Պաղտատ, զրլ. 171
 Պաղտատ (ղան.) 210, 229, 376, 450, 682, 770, 824
 Պաղտատ Զառուցի 116
 Պաճի 602
 Պալաղիթ 173
 Պալանդուր (նաև Պալընդուր, Պալիւդուր) 173, 411, 486, 947
 Պալրամ 16, 222
 Պալրամիկ 26, 111
 Պաշարաթ 431
 Պապ 14, 35, 114, 135
 Պապ Սերաստացի 323
 Պապախան 71
 Պապաճան 262, 462, 664
 Պապալ 918
 Պապա(ն) 174
 Պապաս 909
 Պապասու 759
 Պապաք 952
 Պապէն 411, 771, 897, 947
 Պապիկ 298, 517, 658
 Պապին 720, 737, 771
 Պապկէն 302
 Պապուկ 592, 625
 Պապուն 366
 Պառապ 116

- Պատուական 46, 682, 789
 Պատիր 776
 Պատենաշուկի 876
 Պարանամ 369
 Պարասկև 132
 Պարաքիաս 406
 Պարխուտար 379, 432
 Պարոն 53, 418, 668, 746, 952
 Պարոնխաթում 188
 Պարոնքայ 880
 Պարսամ Յիզաթի 81
 Պարսամ, գրչ. 350, 462
 Պարսամ (ղան.) 19, 20, 196, 230, 259, 378, 462, 463, 514, 543, 658, 667
 Պարուք 57, 806
 Պաւախ 601
 Պաւղոս, գրչ. 108, 109
 Պաւղոս (ղան.) 121, 122, 177, 281, 295, 298, 323, 360, 369, 680, 715, 769, 836, 847, 942, 961, 962, 964
 Պաւրանճի 110
 Պաքթամուր 696
 Պաքթայ բեկ 28
 Պետրոս Խանձկեցի 103
 Պետրոս Կառկառեցի 470
 Պետրոս Ձիգ 808, 809
 Պետրոս Զուղայեցի 133
 Պետրոս Սըսայ 523
 Պետրոս, գրչ. 224, 306, 346, 375, 392, 409, 440, 460, 461, 464, 528, 576, 618, 718, 734, 752, 851, 853, 869, 907, 939
 Պետրոս (ղան.) 1, 10, 19, 46, 56, 57, 68, 76, 88, 103, 119, 133, 136, 142, 144, 161, 184, 188, 189, 191, 193, 196, 206, 212, 216, 222, 226, 233, 234, 260, 261, 298, 314, 324, 347, 351, 381, 384, 396, 404, 411, 440, 444, 448, 449, 452, 460, 461, 462, 465, 467, 472, 474, 493, 497, 502, 515, 516, 521, 530, 534, 543, 548, 561, 577, 580, 593, 594, 599, 602, 606, 614, 618, 627, 632, 638, 659, 661, 664, 671, 672, 681, 684, 687, 691, 695, 697, 699, 704, 715, 717, 726, 727, 744, 745, 752, 773, 775, 780, 788, 809, 810, 815, 816, 820, 826, 832, 852, 854, 865, 868, 870, 871, 876, 880, 883, 887, 888, 906, 923, 932, 938, 940, 944, 950, 961, 962
 Պեղիգէ 959
 Պենկլի 714
 Պեժան 28, 85
 Պէժի 217
 Պէկի 751, 788
 Պէկիխան 173, 421
 Պէկլէր 124, 751, 930
 Պէկնազար 771
 Պէկում 759
 Պեհատ 592
 Պէհրէ 910
 Պեյմեկիք 610
 Պիօր 235
 Պիճո 384
 Պիրհադիդ 445
 Պիքալիսի 111, 880
 Պիքալայ 874
 Պլպուլ 576
 Պլուղ 430
 Պլսկէ 300
 Պլատոն 141
 Պլնձա 70
 Պոզարյան Ն. 419, 563
 Պոռ 19
 Պստիկ 273
 Պտում 424
 Պրնիորոն 954
 Պուկտան 858
 Պունեաթ 819
 Պուտախ 425, 574
 Պուտախ Սըսցի 350
 Պաղոս Ագուլեցի 75
 Պողոս Ալրարատցի 548
 Պողոս Բանդրիվէրմիշ 632
 Պողոս Կառկեցի, գրչ. 683
 Պողոս Զուղայեցի, գրչ. 281, 618, 619
 Պողոս Վարազայ 778, 890, 891, 962
 Պողոս Ուրհայեցի, գրչ. 953
 Պողոս Փաղաճան 732
 Պողոս, գրչ. 265, 298, 407, 547, 680, 864
 Պողոս (ղան.) 8, 10—12, 19, 34, 35, 46, 53, 56, 64, 86, 88, 89, 92, 108, 112, 113, 115, 119, 132, 142, 173, 189, 232, 233, 240, 264, 295, 298, 313, 314, 316, 334, 347, 360, 369, 373, 374, 381, 384, 388, 392, 411, 413, 448, 461, 493, 521, 528, 530, 539, 548, 593, 598, 602, 618, 625, 632, 677, 718, 745, 764, 769, 771, 806, 809, 814, 821, 854, 871, 880, 882, 883, 889, 891, 932, 940, 953, 959, 961
 Պողոսչան 808, 809
 Ջալալ 119, 164, 426, 699, 922
 Ջահան 676
 Ջանաղ 425
 Ջանադիդ 595
 Ջանաղ 38, 176, 177, 366, 447, 454, 455, 497, 942
 Ջանադա 176

- Զանադէն 176, 384, 464, 773
 Զանիրիկ 223, 305
 Զանիկ 546
 Զանիւ 508
 Զանշին 299
 Զանսալթան 105
 Զանում 14, 632, 957
 Զանփաշ 230
 Զանփուր 374
 Զաշիկ 510
 Զարդալան 335
 Զաֆար 184, 843
 Զիհանշիւ 871
 Զոյար 310
 Զուհար 316, 593, 838
 Զուտկին 486—488

 Ռայիս 298
 Ռաւատամ 355
 Ռաֆայիլ 196, 593
 Ռհան 478
 Ռոստոմ (Ռուստամ) Բագրատունեան 85, 354, 720, 876
 Ռումէլ 576
 Ռու(ս)նիաղ 277
 Ռուսաակէս (Ռստակէս) 9, 200, 420, 941
 Ռուստամ (Ռուսդամ) 27, 64, 92, 313, 927, 932
 Ռուսուդան 720
 Ռոստոմ 607

 Սարախ 476, 687
 Սարեբան 427
 Սարու 9
 Սաղաթխար 174
 Սազաղայ 12, 304, 479, 480, 528, 662
 Սաթիւմշ 71
 Սաթխաթուն 102
 Սաթլըղմիշ 744
 Սաթոում 744
 Սաթում 698
 Սալաթ 792
 Սալամ 176, 188, 231, 598, 606, 792, 940
 Սալարխանում 738
 Սալմին 906
 Սալուկ (նաև Սալուկ) 161, 168, 196, 210, 250, 410, 411, 769
 Սալվար 371, 374, 421, 658, 850
 Սալվերիխան (նաև Սալվարիխան) 18, 44, 262
 Սալվէր 819
 Սալիվար 124
 Սալվին 792
 Սալվինազ 120, 262, 384, 391, 392, 421, 875

 Սախակ 196
 Սահակ Բաղիշեցի 76
 Սահակ Եղնկացի 685
 Սահակ Նոր Երևանի 902
 Սահակ Էշմիածնեցի, գրչ. 46
 Սահակ Թոխաթեցի, գրչ. 619
 Սահակ Կելառեցի 18
 Սահակ Շախսարաւցի, գրչ. 570
 Սահակ Պարթև 6, 304, 538
 Սահակ Զուղայեցի 13, 295
 Սահակ Վարազեցի 497
 Սահակ, գրչ. 17, 32, 118, 143, 171, 192, 203, 257, 380, 381, 467, 485, 513, 584, 806, 811, 814, 834, 907, 942, 962
 Սահակ (զան.) 8, 13, 18, 19, 33, 49, 59, 61, 69, 75, 76, 107, 109, 112, 115, 119, 120, 123, 172, 184, 189, 193, 196, 222, 228, 257, 265, 266, 270, 272, 300, 303, 314, 315, 320, 339, 340, 341, 348, 349, 350, 377, 381, 388, 430, 446, 462, 463, 466, 485, 487, 488, 497, 508, 523, 528, 562, 594, 619, 625, 633, 636, 638, 663, 678, 699, 705, 728, 738, 739, 766, 770, 773, 779, 786, 788, 789, 805, 807, 812—815, 819, 825, 827, 832, 835, 850, 877, 878, 895, 932, 940, 947, 951, 960, 961
 Սահրատ (նաև Սահրաթ) 431, 591
 Սազվար 776
 Սամայնփար 118
 Սամարխան 831
 Սամբրի 530
 Սամէլիթ 352
 Սամոն 793
 Սամպար 658
 Սամուէլ Անեցի 294
 Սամուէլ Բելուեցի 457
 Սամուէլ, գրչ. 779
 Սամուէլ (զան.) 343, 363, 435, 780, 946
 Սամուրխան 831
 Սայապալ 849
 Սայիբ 24
 Սայիպսուլթան 660
 Սանամ 120, 121, 440, 543, 821
 Սանդուխ 609, 845
 Սանդուխան 215
 Սանդուխտ 30, 31, 118, 182, 461, 507, 697, 737, 740, 759, 767, 768, 881, 959, 960
 Սաւուէլ 508
 Սապահմէլիթ 188
 Սապրիխան 374, 952
 Սապրիկ 658
 Սառա, գրչ. 334
 Սառա (զան.) 25—27, 35, 61, 80, 116, 142,

- 166, 175, 238, 260, 267, 271, 291, 334.
 345, 364, 365, 451, 495, 511, 583, 592,
 614, 633, 737, 739, 788, 815, 835, 853,
 938, 941, 948, 956
 Սառագի 759
 Սառէ 175, 307, 351, 352, 384, 410, 411,
 638, 707, 713, 770
 Սառիկ, 301, 451, 608
 Սաւար 213
 Սաւադ 654, 655, 667, 854
 Սալին 318
 Սալլում 66
 Սատաղ 265, 314, 823, 846
 Սատագէ 845
 Սաարիճիճան 85
 Սարալիանում 200, 757
 Սարալու 443
 Սարատ 18, 777, 846
 Սարատիան 699
 Սարարիսանում 811
 Սարաֆ 451, 520, 535, 576
 Սարգիս Ամթեցի, գրչ. 577, 579
 Սարգիս Անմեղուկ 114
 Սարգիս Արզրումցի 345
 Սարգիս Դսեղցի 269
 Սարգիս Եզեսացի 59, 362, 570, 621
 Սարգիս Երեւանցի 425, 426, 518
 Սարգիս Ըստամբուլցի 457
 Սարգիս Թակրտաւցի 690
 Սարգիս Թումանի որդի 491
 Սարգիս Լճկեցի 881
 Սարգիս Հիղանցի 176
 Սարգիս Մարզվանցի, գրչ. 402
 Սարգիս Յալպիցի 458
 Սարգիս Զուղայեցի, գրչ. 705, 706
 Սարգիս Սանահին 85, 217, 276, 388
 Սարգիս Սարկաւազ 98
 Սարգիս Տիգրանակերտցի 804
 Սարգիս, գրչ. 234, 236, 557, 599, 613, 629,
 657, 667, 775, 794, 819, 835, 878, 883,
 947
 Սարգիս (զաւ.) 1, 2, 8, 13, 19, 27, 29, 34,
 36, 47, 50, 57, 61, 62, 65, 79, 85, 87,
 88, 91, 103, 107, 112, 116, 121—124,
 140, 144, 173, 189, 199, 200, 210, 222,
 228, 240, 250, 258, 269, 276, 277, 300,
 301, 315, 316, 326, 335, 350—352, 355,
 361, 370, 371, 389, 392, 393, 402, 410,
 421, 422, 424, 426, 440, 445, 448, 450,
 457, 461, 463, 466, 477, 480, 484, 486,
 488, 491, 495—497, 502, 504, 506, 507,
 509, 517, 518, 521, 528, 543, 548, 553—
 555, 557, 558, 561, 562, 566, 567, 570,
 576, 577, 593, 594, 599, 600, 601, 607,
 609, 611, 620, 622, 625, 626, 644, 658,
 665, 667, 671, 677, 684—686, 690, 699,
 704—706, 712, 714, 717, 718, 729, 732,
 734, 748, 754, 755, 758, 771, 774, 776,
 790, 792, 803, 806, 807, 811, 816, 818,
 819, 822, 828, 838, 849, 856, 864, 866,
 868, 871, 874, 876, 879, 881, 882, 890,
 897, 902, 903, 909, 910, 923, 939, 940,
 946, 949, 952, 956, 963
 Սարգիսյան Բ. 79, 117, 225, 421, 422, 462,
 516, 518, 542, 683
 Սարգար (նաև Սարտար) 120, 539
 Սարղոշ (նաև Սարխոշ) 549, 840
 Սարկաւազ 98, 654, 655
 Սարո 318
 Սարրայ 110, 459
 Սարուփան Շաղսպանցի 331
 Սարուփան (ղան.) 132, 181, 182, 451, 615,
 638, 654, 717, 740, 778, 779, 793
 Սարուկ 744
 Սարֆըրաղ 9, 43, 91, 347, 391, 584, 658,
 810, 905, 906, 922
 Սարֆըրաղ Զուղայեցի 63, 64
 Սարուպէկ 868
 Սաւթանզաա 388
 Սաւթանիսան 667
 Սաւթանդուկի 508
 Սափար 835
 Սափեր 764
 Սափիր 132
 Սափրիսան 92
 Սափու տե՛ս Անֆի
 Սափուր 92, 658, 927
 Սաք 319
 Սաքանաւին 690
 Սաքար 35
 Սաքիրի 181
 Սաֆար Ամիրասաթենց 738, 811, 812, 856
 Սաֆար Ճուղայեցի 199
 Սաֆար Մէլիք 175
 Սաֆար Զուղայեցի Բաղար 760
 Սաֆար Վանեցի, գրչ. 274, 275
 Սաֆար (զան.) 18, 47, 182, 184, 199, 200,
 201—203, 225, 228, 384, 406, 611, 620,
 649, 696, 712, 713, 738, 756, 757, 790,
 800, 807, 814, 820, 821, 857, 900, 905,
 920, 922
 Սաֆարիս, գրչ. 275
 Սաֆարիսաթուն 288
 Սաֆու 18, 23, 27, 57, 62, 71, 424, 608
 Սգբլբլին 837
 Սեբերիանոս 98

- Սելվիար 635, 879
 Սևին 609
 Սենեքերիմ Աստուածատուր 495
 Սենեքերիմ (ղան.) 73, 182, 250, 273, 409, 496, 752
 Սելյուն 871
 Սերան 520
 Սերևան 883
 Սևֆեր 26, 86
 Սլան 43
 Սլիլ 333
 Սլի 61, 62, 68, 269, 270, 558, 577, 758
 Սէթ, Կրո. 190
 Սէթիան 300
 Սէվար 593, 737
 Սէվտիսան 868
 Սէրվար 737
 Սէֆար Նուսիացի
 Սէֆիրպիթայ 165, 250, 880
 Սէֆի 43, 44, 60, 61, 64, 104, 317, 427, 492, 647, 661, 742, 925, 930, 962
 Սիամոն 35, 302, 451, 513, 845
 Սիարիսան 684
 Սիմայ 440, 947
 Սիմլոն Ապարանեցի 123, 220, 221, 258, 259
 Սիմլոն Բաբերթցի, զրլ. 519
 Սիմլոն Կտոնեցի 433
 Սիմլոն Կիլիկեցի 16
 Սիմլոն Զաղայեցի 37, 391, 433, 452, 537, 581, 793, 886
 Սիմլոն Սեբաստացի 82
 Սիմլոն Շատախցի 755
 Սիմլոն Սըսայ 227
 Սիմլոն Կաղնեցի 756
 Սիմլոն, զրլ. 254, 814, 908
 Սիմլոն (կթղ.) 128, 165, 166, 192, 211, 219, 221, 228, 229, 233, 235, 236, 279, 280, 314, 319, 433
 Սիմլոն (նաև Սիմոն) (ղան.) 3, 5, 7, 8, 10, 29, 30, 44, 63, 74, 75, 92, 132, 138, 161, 233, 250, 259, 296, 314, 330, 336, 347, 363, 370, 373, 374, 404, 406, 425, 435, 441, 442, 451, 452, 457, 466, 468, 488, 499, 500—502, 507, 537, 539, 546, 583, 585, 598, 654, 738, 739, 741, 745, 755, 764, 771, 792, 805, 807, 859, 871, 875, 908, 909, 945, 952
 Սիմոնյան 374, 593, 594
 Սինան 26, 191, 592, 686
 Սինափաշա 807
 Սինաբարիմ 454
 Սինդուխ 607, 609
 Սինտոփստ 217
 Սինոն 507
 Սիպուհի 738
 Սիրայն 342
 Սիրամարգ 276, 309, 310, 497
 Սիրիթուղթ 759, 945
 Սիրում 949
 Սիրուն 11, 68, 364, 393, 511
 Սլէման 465, 686
 Սղմէր 91, 373, 384, 513, 585
 Սմբատ 539, 659
 Սյուրմէյան Ա. 38, 381, 898
 Սողոմոն 233, 277, 295, 302, 320, 466, 548
 Սողովմէ 57, 333, 424, 568, 678, 792
 Սողոմոն 658
 Սոփի 181, 426
 Սպաղատ 374
 Սպանգիար 174
 Սսիսիլէ 316
 Ստեփանոս Ախթամարցի 109, 176, 265, 299, 300, 367, 368, 393, 577, 606, 735
 Ստեփանոս Ամասիացի, զրլ. 666, 667
 Ստեփանոս Բշնեցի, զրլ. 683
 Ստեփանոս (նհցի 210, 335, 336, 932, 933, 951
 Ստեփանոս Մոկացի 41, 42, 457, 523
 Ստեփանոս Սամուղենց 502
 Ստեփանոս Սիւնեաց 98, 400
 Ստեփանոս Վարդապետ, զրլ. 442
 Ստեփանոս, զրլ. 199, 251, 265, 277, 331, 345, 499, 646, 905, 911
 Ստեփանոս (ղան.) 12, 21, 22, 33, 42, 59, 73, 75, 80, 90, 107, 129, 132, 182, 200, 201, 202, 223, 228, 232, 248, 250, 257, 261, 269, 296, 299, 311, 315, 320, 328, 332, 333, 345, 353, 354, 361, 409, 442, 443, 451, 463, 477, 479, 480, 488, 489, 493, 504, 509, 539, 543, 545, 569, 574, 576, 601, 649, 650, 671, 683, 690, 700, 728, 738, 747, 756, 757, 771, 778, 779, 792, 799, 807, 808, 811, 825, 826, 846, 857, 861, 878, 883, 888, 907, 908, 923, 929, 955, 959, 964
 Սրայիլ 606
 Սրապ 68, 884
 Սրապիոն Եղեռացի (նաև Ուրհայեցի) 652, 921
 Սրապիոն, զրլ. 143, 217, 692
 Սրապիոն (ղան.) 29, 73, 85, 143, 176, 182, 355, 390, 409, 463, 522, 653, 853, 946
 Սուլէյման 620
 Սուլթան (նաև Սուլթան, Սուլթան, Սուլթան, Սուլթան) 82, 105, 121, 201, 222, 238, 248, 278, 286, 320, 357, 358, 366, 367,

- 459, 480, 509, 520, 527, 549, 555, 592,
595, 684, 687, 690, 711, 776, 816, 819,
825, 826, 829, 830, 837, 868, 940, 942
- Սուլթանաթ 164
Սուլթանաշէն 136, 223, 403, 888
Սուլթանզադ 120
Սուլթանշահ 72, 611
Սուլթանպէկ 1, 596
Սուլթանապիթալ 250
Սուլթանում 712, 761, 922, 927
Սուլթանփաշ 585, 727, 728
Սուլխան 28
Սուլուխահ 276
Սուհուպատ 888
Սումբաա Ղուկի որդի 720
Սուշալխան 388
Սուսամ 56
Սուսամբար 759
Սուսին 941
Սուրաթ 592
Սուրահ 554, 599, 600
Սուրի 372
Սուրխաթ 714
Սուրմէն 668
Սուփիէ 961
Սուքիաս, դր. 550
Սուքիաս (զան.) 120, 121, 176, 179, 223,
277, 314, 339—341, 347, 348, 411, 606,
689, 739, 766, 826
Սքանդար տե՛ս Իսկանդար
Սենրիաւոս 378.
Սելում 664
Սեում 602
Սողկար 431
Սօլթախաթուն 485
Սօլթանպաշ 191
Սօլթանպէկ 571, 672, 673, 686
Սօլթանշան 91, 309, 373
Սօլթանվէում 807
Սօլթափաշէ 878
Սօդրաթ 124
Սոս 193
Սօսնի 77
Սօրազան 28
- Վաթան 810, 905, 906, 922, 923
Վաթանշան 468
Վալանդեզ 678
Վալատ 430, 431, 602, 712, 713, 761
Վալի 295, 406
Վալիտայ 805
Վահան 31, 685
Վահրամ 126, 369
Վահրամ, դր. 60, 425, 558
Վահրամ Բաբունի 245
Վահրատ (զան.) 100, 101, 267, 271, 364,
365, 415, 416, 495, 511, 614
Վալտաւ 510
Վանական 771
Վանէս 302, 307
Վալէ 916
Վառիկ 256
Վառվառ (Վարվառ) 73, 182, 200, 231, 399,
598, 614, 619, 644, 658, 699, 737, 744,
807, 833, 842, 859, 878, 961
Վառվառ 265, 717
Վառվառա, դր. 254
Վասիլ (զան.) 27, 53, 121, 122, 291, 484,
808, 809
Վասիլ, դր. 53, 207
Վասիլոս 927
Վասիլն 168
Վարազդատ 918
Վարդ 183, 184, 354, 940
Վարդազ 687
Վարդադիկ 774
Վարդամիր 920
Վարդան Բաղիշեցի 729, 731, 802, 898, 899
Վարդան Թանդրիվէրմիր 632
Վարդան Կիլիկեցի 67
Վարդան Ղարասուեցի 891
Վարդան Ղըրմալեցի 469
Վարդան Նարոնեցի 561
Վարդան, դր. 378, 434, 671, 800, 817, 861,
862, 849
Վարդան (զան.) 10, 13, 49, 56, 64, 71, 72,
88, 105, 107, 108, 142, 161, 174, 183,
196, 210, 220, 222, 256, 260, 280, 287,
313, 314, 327, 340, 364, 366, 367, 384,
388, 396, 430, 463, 495, 496, 508, 520,
522, 524, 527, 553—555, 561, 571, 576—
578, 592, 596, 599, 600, 607, 630, 631,
632, 636, 655, 658, 664, 666, 672, 683,
688, 718, 723, 730, 736, 748, 776, 797,
801, 802, 805, 824, 842, 846, 855, 867,
872, 877, 878, 884, 899, 900, 919, 923,
932, 934, 936, 937, 945, 963
Վարդանալ 487, 596, 599, 774, 849
Վարդանան 507, 664, 717, 774
Վարդանէ 606
Վարդանէս 354, 597, 792
Վարդանիս, դր. 260
Վարդանիս (զան.) 301, 316, 317, 447
Վարդանք 228
Վարդաշահ 301
Վարդարան 464

- Վարդարև 184
 Վարդեթի 582
 Վարդեն, գրչ. 760
 Վարդեն 210, 342
 Վարդևա, գրչ. 465
 Վարդերես 90, 112, 408, 534, 829, 830, 881, 907
 Վարդերես, գրչ. 49, 129, 403, 533, 736, 737
 Վարդէժոց 291, 930
 Վարդէշահ 562
 Վարդէր (Վարթեր) 744, 821
 Վարդիթեր 36, 426
 Վարդիկ (Վարթիկ) 108, 476, 510, 696, 884, 939
 Վարդխաթուն (Վարդաթուն, Վարթխաթուն) 11, 86, 172, 178, 196, 210, 231, 242, 305, 333, 360, 381, 447, 452, 465, 518, 527, 555, 575, 595, 597, 653, 682, 683, 721, 739, 774, 793, 859, 884, 955
 Վարդանունկ 184, 837
 Վարդանիկ 250
 Վարդպակ 194, 329
 Վարպետ 456
 Վարպետ Մշեցի 457
 Վարդապետ 194
 Վարդուհի 767
 Վարդումն 410, 957
 Վարդուրախ 194, 329
 Վարդևան 418, 661, 746
 Վարդո 220
 Վարթեր 265
 Վէիս 689
 Վէլիխան 741
 Վելիճան 103, 119, 133, 298, 424
 Վէլոս 421
 Վլաս 421
 Վլդան 827
 Վլատիսլավ 85, 122, 180, 197.
 Վրդանէս (Վրթանիս, Վարթանէս) (զան.) 9, 23, 67, 83, 117, 118, 254, 300, 464
 Վրդանէս, գրչ. 671, 881
 Տաթուն 27
 Տալի Հուսէ փաշա 514
 Տալվաթ 595
 Տամուր 85
 Տաշլան 2. 453, 534
 Տատ 408
 Տատիկ 43, 686
 Տատկում 313, 314, 713
 Տատում 333
 Տատուր 234, 276, 418, 480, 638, 734, 746
 Տատո 534, 566 /
 Տարաճան 28
 Տարման 677
 Տարվէշ 450
 Տարվիշ 452
 Տաւիլ 423
 Տաւլէթ 233
 Տանապետ 228, 514
 Տանաւադ 696
 Տանիկ 342, 451, 456, 635
 Տանմադ 217
 Տանա 116
 Տաշիկ 592
 Տաութ 558, 737
 Տեր-Ավետիսյան Ս. Վ. 44, 332, 406, 797, 858
 Տերպապալ 19
 Տերուն Զուլալեցի 118
 Տէտէ 819
 Տէրեճան 174
 Տէրոն (զան.) 18, 71, 103, 182, 410, 427, 476, 508, 744, 764, 854
 Տէրտէր 410, 411
 Տէրուն 103, 835, 852, 868
 Տիւան 221, 250, 410, 838
 Տիւաթ 576
 Տիւպար 739
 Տիկին 763
 Տիպալ 592
 Տիպար 194
 Տիրայր 35
 Տիրան 918
 Տիրատուր, գրչ. 358, 806, 910
 Տիրատուր (զան.) 116, 135, 328, 332, 333, 394, 424, 451, 476, 517, 867
 Տիրուհի 320, 711, 790, 837
 Տովլէթ 327
 Տրդատ 490, 918
 Տրիսիէ 960
 Տրիսուն 510, 884
 Տուվաթ 480
 Տուտիկ 513
 Տուտում 371
 Տուրմիշ 217
 Տուլան 548
 Տուվաթպիթա 397
 Տուվէթ 93, 880
 Տուվէթ Եղոկիացի 93
 Տոնապետ, գրչ. 345
 Տոնապետ 740
 Տոնիկ, գրչ. 97, 954
 Տոնիկ (զան.) 456, 528, 634, 806
 Տոստադ 485

Բտրետ 247
Բոհիճան Վանեցի 785, 984

Ծողինար 687

Վվաղայ 318

Ուլաղան 886

Ուլիան 309

Ուլսկաթուն 184

Ուլովսալա 466

Ուլովսան (զան.) 189, 374, 507, 613, 617, 676, 776

Ուլումպէ 761 959

Ուղիղա (Ուղիտա) (զան.) 213, 333, 394

Ուղիղէ 191, 491, 961

Ուղիտիկ 166

Ուղրիսոլթան 593

Ուղուրու 528, 625, 654, 806, 878

Ուղուրսոլթան (Ուղուրսալաթան) 184, 188, 388

Ումաիիան 136

Ումար 836

Ումիտ 602

Ումրղաա 424

Ուսումրէկ 835

Ուսէպ 599

Ուսիկ 111

Ուսլու 671

Ուսկան 675

Ուստիան, պրէ. 555

Ուստտան 85, 225, 264, 265, 339—341, 410, 552, 556, 608, 654, 655, 737, 744, 773, 824, 826, 872

Ուսքուար 76

Ուրուղու 821

Ուրուֆէն 535

Փաթան 341, 424, 878

Փալաքնաղ 775

Փաղին 15

Փաղլան 302

Փանոս (զան.) 45, 92, 177, 224, 235, 250, 253, 273, 298, 486, 606, 622, 684, 713, 741, 761, 814, 833, 835, 837

Փաշա 528, 625, 715, 806

Փաշաբէկ 396, 792

Փաշապակ 135

Փաշաճան (Փաշաշան) 41, 732

Փաշամ 161

Փաշեկան 848

Փաշէն 411

Փաշիկ 161, 455

Փաշին 38, 177, 354, 454, 725

Փաշուկ 480

Փառանձին 878

Փառանձիք 686

Փառասէր 121

Փարաղամ 463

Փարաս 314

Փարասիան 88

Փարեհաւ 173

Փարիղաա 256

Փարիխան (զան.) 88, 203, 204, 248, 268, 460, 658, 684, 766, 775, 878

Փարին 103, 413, 472, 567, 638, 668, 740, 755, 764, 771, 776

Փարսաղան 143

Փարվար 184, 233, 474

Փարուն 449, 659, 776

Փերամ 640

Փեփրան 307

Փէրիխան 530, 638, 913

Փէրոզ 942

Փըրքամալ 645

Փիանդէ 424, 593

Փիբո 720

Փիլիկ Ուսկուտարցի 833

Փիլիպոս (նաև Փիլիպոս, Փիլիպոս Աղրակեցի, կաթողիկոս Հայոց) 2, 5, 6, 8, 9, 14, 18—20, 22—24, 28, 33, 43, 44, 47, 51, 52, 56, 57, 59—64, 67, 71, 74, 75, 81, 83, 85, 86, 89, 91, 93, 94, 97, 100, 101, 104, 105, 107, 108, 113, 115, 117, 118, 121, 123, 129, 132, 136, 140, 144, 162, 164, 165, 167, 168, 171, 174, 176, 177, 179, 181, 185, 195, 197, 200, 202, 206, 208—210, 211, 212, 215, 217, 222, 224, 227, 231, 232, 235, 239, 247, 249, 251, 255, 256, 264, 265, 267, 268, 272, 273, 276, 278, 279, 283, 287, 289, 292, 293, 296, 297, 299, 303, 307, 309, 311, 313, 317—319, 324, 326, 329, 331, 332, 334, 336, 344, 347, 348, 351, 354, 356, 358, 359, 364, 365, 367—371, 373, 376, 382, 385, 387, 390—394, 397, 398—400, 403, 404, 406, 410, 412, 424—426, 428, 429, 432, 437, 439, 441—443, 448, 449, 452, 456, 462, 466, 467—470, 472, 473, 479, 481, 484, 489—491, 493, 494, 500, 506, 510—512, 514, 515, 518, 521, 522, 524, 526, 527, 529—531, 534, 538, 541, 543, 546, 548, 550, 552, 553, 555, 559, 560—564, 569, 572, 574—577, 581, 583—586, 590—592, 595, 597, 598, 602, 607—610, 613, 614, 618, 619, 622, 624, 626, 631, 632, 634, 636, 637, 641, 645, 647, 649—651, 654—656, 659, 661, 670, 673,

- 674, 679—681, 687, 710, 728, 838, 863,
864, 872, 886, 915, 925, 928, 929, 932,
951
Փիլիպոս, գրչ. 51, 132, 263
Փիլիպոս Կեչառեցի 18
Փիլիպոս (զան.) 418, 421, 440, 441, 537,
538, 658, 746, 755, 792, 872, 921, 961,
962
Փիրապիղ 179
Փրորաթամ 92
Փրորանդ 445
Փրորիան 620
Փրորիան (Փրորիան) 107, 164, 593, 871
Փրորիալ, գրչ. 879
Փրորամդ 57
Փրորալեմյան Ղ. 27, 34, 74, 76, 195, 240,
256, 266, 272, 304, 433, 451, 616, 740,
803, 804, 835, 877, 891
Փրորուկ 446
Փրորալ 705
Փրորուկ 15
Փրորալ 120, 796, 888
Փոխան 401
Փորրիկ 194, 776
Փուլին 419, 450, 472, 474
Փուլատ 497, 849
Փոստոս Բուղանդ 344, 364, 916, 918
Փորոզ 638

Քաթան 795
Քաթին 593
Քաթինի տե՛ս Կաթինի
Քահան 142
Քամալ 351, 626
Քասրար տե՛ս Գասպար
Քաշար 103
Քարամյանց Ն. 584
Քարան 313
Քարիմ 786, 895, 937
Քաֆար 196
Քեչիլյան 800
Քեթիլյան 217
Քեմալ 662
Քեչիլ 461
Քենքուշ 393

Քըրշթոֆ Մուստաֆա 403, 534
Քիշիլ 120, 720
Քիշիլաթուհ 328
Քնար 249, 267, 281, 364, 365, 495, 511, 614,
625, 809
Քուանչլալ Ս. 243, 858.
Քոսակ Մեկիք 231
Քըրշթոֆ 129
Քրիստոս 114, 116, 119, 247, 258
Քրիստոսատուր 86, 112, 231, 250, 282, 283,
560, 595, 694, 751, 761, 906
Քրիստոսատուր 86, 112, 231, 250, 282, 283,
560, 595, 694, 751, 761, 906
Քրիստոսատուր, գրչ. 377, 469, 479, 480
Քրիստոսատուր Թոխաթցի 370, 371
Քուլաֆ 874
Քուլփաշին 793

Օազին 440
Օգոստոս 294, 344
Օգալինդ 549
Օլթարեկ 230, 955
Օլթին 222
Օղիտա 4, 588, 614
Օղլան 247, 352
Օղլանդարաք 247
Օղլանփաշա 188, 374
Օղուպալ 790
Օնոփրիոս տե՛ս Ոնոփրիոս
Օպպուցեր Ռ. 588, 929
Օվանէս տե՛ս Յովանէս
Օվսան 956
Օտի՛՛՛ 720

Ֆարատ 57
Ֆարիգատ 136
Ֆարին 949, 963
Ֆարհաթ 431
Ֆարհալ 620
Ֆարդուգատ 609
Ֆարճալի 620
Ֆատլալ, գրչ. 33, 34, 117
Ֆոանգուլ 224, 374, 649, 889
Ֆոանկ 308, 371
Ֆոանկիգուլ 922

ՄԱԿԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

Ամիրխան Առաքել 485	Ձիգ Ստեփանոս 617, 908
Ապղըլայ Աստուածատուր 897	Հառչղայ Սարգիս 903
Ապտալի տղա Գրիգոր 681	Հատի Ստեփաննոս 964
Քաղմիկ Յովաննէս 75	Հարսիւղ Արիստակէս Խարբերզցի 596
Քոշ Յովաննէս 952	
Գաղաթլու Կիրակոս Առշակեցի 69	Ճընգի Մինաս 639
Դամուրղուան Սարգիս 277	Մէլէք Մահմատ 903
	Մոծակ Սիմեոն 500
Երկու Երես Յակոբշան 62	Նորսունկ Ներսէս 696
Թամբալ տեր Յովհաննէս 717	Սարկաւազ Յովաննիս 337
	Սէրէրթոյնց Անտօն 537
Խուլ Գրիգոր 360, 566	Փելիկ Յովաննէս 409
Կախիկ Յոհան Որոտնեցի 869	Քաղախենց Սարգիս 685
Կորեկոնց Ավետիս Բաղիշեցի 616	Քանդրըճի Հաղրպէկ 691
Կրճոն Յովաննէս 75	Քաշոտ Մինաս 532

ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

- Ազուլեաց վանք 21
 Ազուլիս 104, 394, 449, 472, 473, 484, 631, 687, 794, 805, 888
 Ագիշ Պղտի 377
 Ագրնայ 835
 Աղազիրա 559
 Աթախ 327
 Աթխայ 964
 Ալամէք 22
 Ալապ 485
 Ալէկօռնայ 913
 Ալինջան երկիր 789, 958
 Ալիփուար (նաեւ Ալիփինեար) 281, 447, 699
 Ալնոցի վանք 581
 Ախալզոր 97, 113
 Ախտայ 957
 Ածպտեր 207
 Ական 495, 614
 Ակըն 472, 779, 815, 880
 Ակըլ 362, 363, 575
 Ակին 234, 415, 637
 Ակունք 779
 Ակուռի 688, 689
 Աղրակ 203
 Աղրէրիկ վանք 561
 Աղբուրք 216
 Աղբւան 14, 483, 852
 Աղթամար 265
 Աղունք 15
 Աղբտ 519
 Ամասիա 434, 800
 Ամրակում 929—931
 Ամրերդ 444, 695, 921
 Ամիթ տե՛ս Համիթ
 Ամիրզօլ 729—731, 802, 836, 899
 Ամիրզօլ մենաստան 577, 578
 Ամկոյ 59, 496
 Այրարատ տե՛ս Արարատ
 Անանավանք 108, 109
 Անգեղտուն նահանգ 964
 Անդրիանուպօլիս 644, 695, 835
 Անկուրի տե՛ս Գաղատիայ
 Անկուրիայ 57, 581
 Անծուկ 676
 Ապահէն 488, 489, 865
 Ապարան 74, 943
 Ապիթոռ 88
 Ապուլեիս 815
 Աշանան (նաեւ Աճանան) 213, 551, 608, 648, 921, 949, 963
 Առինջ 386, 387, 585
 Առնա 299
 Ասթարիսան 53
 Ասիա 536, 803
 Ասպահան տե՛ս Սպահան
 Ատանա 228, 532, 907
 Արտիշ Մեծ 377
 Արաբիա 381, 470
 Արաբիեր 172, 562, 565, 572
 Արագած 444, 709, 711, 887, 921
 Արագածոտան 750
 Արարատեան գավառ, երկիր 5, 185, 211, 278, 279, 416, 424, 449, 473, 500, 504, 537, 680, 695, 750, 769, 810, 856, 917, 918, 921, 936
 Արարուդ եկեղեցի 213, 497
 Արարք 213, 272, 890
 Արրենց 734
 Արլորում 184, 216, 329, 420, 466, 483, 529, 530, 575, 617, 632, 664, 672, 703, 719, 789, 894, 923, 948
 Արծկէ 23, 442, 444, 486, 507, 774
 Արկուռի 214, 255
 Արդն 365, 470, 582, 784, 894
 Արմաշ 963
 Արմշտայ գյուղ 280, 281
 Արտաղու 30, 719
 Արտամետ 451, 639, 940, 941
 Արտաւէլ 195, 308, 660
 Աւանց 273, 498, 779, 782
 Աւրնգանց 74, 182, 183, 219, 220, 395, 509, 510, 579, 580, 665, 666, 883, 884, 904
 Աւթուան 205
 Ափրիկէ 803
 Բաբելոն 241, 482, 648
 Բաբերթ 190, 245, 282, 306, 337, 341, 460, 461, 670
 Բազառիճ 763
 Բազրատունի 679, 944

Բալու 84, 276, 503, 580, 880
 Բաղդատ 112, 436
 Բաղէշ 22, 32, 33, 77, 83, 168, 192, 257, 292,
 293, 344, 401, 486, 487, 553, 554, 673,
 674, 679, 732, 768, 769, 774, 802, 803,
 825, 826, 869, 891, 899, 937, 938
 Բանազուրայ 750, 760
 Բասեն 234, 948
 Բասկըթու 850
 Բարկիս 775
 Բեգլէհիմ 693
 Բերիայ տե՛ս Հալապ
 Բղնունեաց երկիր 802
 Բիւղանդիա տե՛ս Կոստանդնուպօլիս
 Բիւրական 424
 Բիւք 308
 Բոլենց 945
 Բշնի 508, 564, 565, 769
 Բոգնիկ 408, 590, 639
 Բուլք 644
 Բուրվարոյ 468
 Գազկեցույ 313
 Գուղողայ 444
 Գալ 832, 879
 Գաղատիայ 51, 128, 129, 271, 272, 320, 326,
 327, 370, 535, 625, 688, 788, 799, 901
 Գաղողայ 307
 Գամբիւռակերտ 369
 Գանձակ 697
 Գանձառար 226, 359, 411, 662, 663, 691,
 713, 745, 761, 780, 834, 865, 868, 876
 Գանջայ 411
 Գանջոյ 663, 718, 852
 Գառաւոյ 444
 Գառնույ 681
 Գատապաղ 875, 876
 Գեղամայ 279, 508, 775
 Գեղաձոր 794
 Գեւլա 243
 Գետաթաղ 779, 780
 Գերմանիկ (Գերմանիկոյ) 31, 32, 80, 392, 653,
 685, 686
 Գեց 794
 Գիմիշխան 346
 Գողթ 382, 449, 473, 525, 546, 566, 631, 632,
 654, 741, 888, 890, 904, 938
 Գոմա 77, 223, 410, 964
 Գորիս 261, 489, 775
 Գրիգորէս 639
 Գօթահիա տե՛ս Քէօթահիա
 Դաշտ 230, 328, 509, 616, 848

Դառան արտ. 70
 Դատեմ 469
 Դարաշամր 627
 Դերշան 308, 462, 644, 763
 Դըզմաշին 222
 Դիլակ 489, 760
 Դոմնաս 67
 Դսեղ 491
 Դրաղարկ 397
 Դօլվաթապատ 843
 Եաղլովցայ 122, 197, 292, 484, 532, 536,
 588, 589
 Եալլախ 779
 Եաշ 121, 908
 Երեր (նաեւ Երերիա) տե՛ս Հալապ
 Եգիպտոս 290, 652
 Եդեմ 431
 Եդեսիայ 46, 95, 389, 430, 431, 454, 570,
 621, 634, 866
 Եղեր գետ 696
 Եղրնկայ 402, 722
 Եղեղտլձոր 173, 822
 Եղեգիս 605, 818, 819
 Երասխ գետ 921
 Երրնլակ 77, 83, 265, 303, 309, 318, 348,
 369, 396, 400, 404, 406, 493, 527, 550,
 555, 615, 756, 767, 778, 832, 860, 870,
 909, 921
 Երկէն մասուր 632
 Երուսաղէմ 16, 38, 39, 41, 42, 47, 77, 86,
 104, 115, 116, 123, 124, 131, 135, 161,
 189, 194, 209, 226—228, 232, 235, 239,
 249, 250, 268, 269, 288, 321, 330, 334,
 363, 366—368, 376, 404, 411, 419, 422,
 426, 436, 444, 453, 454, 458, 460, 467,
 469, 472, 475, 481, 505, 510, 512, 518,
 521, 522, 524, 526, 530, 541, 564, 568—
 570, 577, 579—581, 586, 596, 602, 603,
 641, 642, 644, 652, 654, 656, 661, 677,
 678, 682, 690, 693, 714, 722, 730, 735,
 736, 742, 753, 754, 782, 783, 801—803,
 830, 834, 841, 842, 852, 892, 895, 896,
 923, 925, 928, 932, 933, 951, 953, 954,
 956
 Երեան 212, 214, 255, 305, 482, 500, 501,
 565, 680, 775, 809, 810, 839, 856, 947
 Եւդոկիայ 98, 131, 137, 138, 171, 325, 387,
 435, 437, 438, 508, 618, 695, 727, 728
 Եւրոպա 803
 Եւրառայ 692
 Եփպարապատ 114

- Զախօթ 738
 Զակամ 247, 476
 Զամոսցայ 196, 477, 534, 751
 Զեթուն (նաև Զէթուն) 32, 80, 226, 685, 686
 Զիլայ 907
 Զմիռնիայ 345, 416, 417, 787, 851
- էգէձոր 217
 էգեստան 775
 էկրայ 114
 էճանտն տե՛ս Աջանտն
 էնկիճաղայ 392
 էնկիրեայ տե՛ս Անկուրիայ
 էշմիածին 5, 8, 13, 14, 20, 22, 24, 30, 47, 51, 52, 60, 61, 75, 86, 89, 93, 94, 97, 100, 105, 115, 129, 136, 139, 210, 230, 278, 279, 295, 296, 234, 350, 351, 389, 390, 400, 473, 481, 510, 526, 537, 539, 541, 566, 581, 603, 604, 613, 638, 646, 649, 652, 660, 661, 667, 695, 722, 733, 756, 758, 762, 777, 783, 790, 794, 824, 826, 838, 871, 909, 918, 921, 924, 927, 930, 932, 939
 էտրէնէ 754
 էրէր 302
 էրաեւ 242
- Ընկղազուք 171
 Ըոատաւի տե՛ս Թէքիրտաղ
 Ըսպահան տե՛ս Սպահան
 Ըստամրուլ (նաև Ըստամպուլ) տե՛ս Կոստանդինուպոլիս
 Ըստանոս 615
- Թալաս 859
 Թազավարդ 626, 627
 Թամղառայ 322
 Թարղար 633
 Թարէղ 467, 482
 Թաւուզ 181, 182
 Թէոդուպոլիս տե՛ս Արզրում
 Թէրիրտաղ 136, 622
 Թլխիս (նաև Թպխիս, Թըղիս) տե՛ս Տպխիս
 Թոխաթ 97, 98, 323, 438, 652, 727, 749, 750, 793, 887
 Թովրասկան (նաև Թորբսկան) 30, 60, 118, 184, 185, 231, 525, 526, 545, 594—597, 678, 679, 902
 Թրքայմարդ 309, 310
 Թուղ 462
- Իրերիա 520
 Իդմիր 319, 320
- Իլախաց երկիր 85, 180, 553, 604, 828
 Իլիմիլ 753, 754
 Իլով տե՛ս Լէվ
 Իկոնիո երկիր 846, 847, 890, 891
 Իշխանիզումայ 451
 Իսպահան տե՛ս Սպահան
 Իթան 263
- Լայուռ 25
 Լաւքաւշայ 277
 Լեհաց աշխարհ, երկիր 290, 292, 501, 643
 Լէվ 89, 209, 210, 602, 604, 605, 752, 756, 935
 Լիզներ 493
 Լիմ 21, 22, 33, 59, 107, 250, 257, 265, 277, 278, 320, 442, 787, 899, 900
 Լինշան 371
 Լիվոռնո 913
 Լով տե՛ս Լէվ
 Լոր 935
 Լոռի 491, 836
- Խազան 53, 207
 Խալաթիայ տե՛ս Ղալաթիայ
 Խաթի տե՛ս Բարերթ
 Խախտեանց (նաև Խաղթեաց) գավառ, երկիր 67, 190, 245, 282, 306, 337, 341, 581
 Խանածախ 256
 Խաշեն 411
 Խասկալ 736
 Խաւքայ երկիր 216
 Խաւունիս 691
 Խարրերդ 469, 596
 Խարց 726
 Խզնավար 506
 Խնծորի 601, 806
 Խնծորու 605
 Խոտանան 648, 921, 949, 963
 Խոր Վիրապ 215, 255
 Խորանաշատայ 72
 Խորասան 436
 Խորարան 234
 Խորձենք երկիր 113
 Խրատեղ 173
 Խրիմ տե՛ս Ղրիմ
 Խօ երկիր 491
 Խօշաք 204
 Խօշկաշեն 83
- Մագաձոր 489, 601
 Մաձկոտ 196
 Մաղկունեաց երկիր 957

Մաղկունոյ ձոր 222, 723, 861, 936
Մարայ 261, 262, 489, 601, 654

Կախէթ (նաև Կախէդ) 27, 839

Կակաղա 936

Կամախ 84

Կամբրկապ 880

Կամէնից (նաև Կամինից) 85, 180, 198, 209,
403, 533, 602, 605, 644

Կան 216, 217

Կապաղովկիա 838

Կարրի 750, 915, 917, 921

Կարին տե՛ս Արզրում

Կարկառ 741

Կարմիր Վանք 71, 229

Կարս 600, 798, 799

Կարուշլայ 614

Կարուց 305

Կաֆայ 19, 20, 26, 27, 67, 90, 109—111,
117, 128, 129, 167, 194, 195, 211, 244,
252, 286—290, 310, 350, 351, 355, 356,
397, 398, 427, 428, 446, 448, 469, 478,
504, 531, 540, 541, 552, 559, 560, 610,
612, 668, 670, 675, 677, 713, 714, 721,
723—725, 731, 747, 751, 761, 762, 771,
772, 874, 901, 934, 935

Կեդի 113

Կեսարիայ 55, 81, 651—653, 692, 838, 901

Կեցնայ 616, 780

Կէժկոյ 719

Կէց 884, 885

Կիլիկիայ 3, 67, 126, 128, 470, 519, 523,
651, 799

Կիպոռն (Կիպրոս) 277

Կիւռասոյ 533

Կծուակ 496

Կողով 54, 635, 701

Կողոնիայ 47, 56, 206, 207, 403, 489, 490, 714

Կոստանդինուպօլիս 3, 4, 8, 9, 12, 15, 16, 20,
24, 31, 45, 51, 76, 93, 97, 99, 100, 101,
118, 124, 127, 130, 136, 140, 144, 161,
162, 197, 209, 210, 214, 232, 234, 235,
242, 249, 263, 264, 267, 274, 275, 282,
283, 294, 298, 319, 342, 345, 358, 363—
365, 375—377, 400, 411, 415, 436, 438,
448, 454, 459, 469, 470—472, 477, 479,
481, 482, 494, 506, 510—512, 528, 529,
532—536, 541, 542, 558, 563, 573, 581,
582, 587, 588, 603, 604, 613—615, 624—
626, 631, 633, 637, 735, 736, 752, 753,
782, 784, 791, 805, 806, 815, 829, 832,
833—835, 839, 854, 855, 879, 893—895,
897, 912, 925, 927, 928, 930

Կովտի Զանտալուտ 953

Կովտուն 724

Կորգուաց 41

Կտուց 69, 218, 527

Կրէտէ 102, 233, 264, 482, 642

Կուոխն 324

Հաբեշ 893

Հազարշրեպ 964

Հաղբու 964

Հալապ (նաև Հալէպ) 28, 54, 55, 82, 92, 118,
125, 165, 166, 274, 330, 338, 380, 381,
436, 467, 479, 520, 521, 523, 535, 562,
565, 566, 571, 572, 592, 619, 620, 668,
684, 693, 696, 728, 747, 779, 837, 896,
954, 955

Հալիձոր 551, 608

Հաղբատ 41, 28, 337, 710, 795

Համիթ 55, 161, 212, 225, 237, 238, 269, 295,
377, 405, 410, 412, 426, 435, 444, 447,
453, 466, 467, 514, 523, 554, 573, 599,
649, 652, 653, 699, 785, 882, 894, 953,
964

Հայաստան 78, 227, 369, 481, 485, 513, 641,
646, 647, 650, 802, 813, 828, 830, 833,
857, 916

Հայկաձոր 204

Հայոց Քառ 793, 810, 887

Հաւառ 84

Հզու 50, 51

Հիզան 366, 367, 393

Հիդնա 161

Հնդկաստան 25, 61, 353, 436, 869

Հոնաց երկիր 349, 801

Հոռոմայր 836

Հոսաբակայ 262

Հոռմ 454

Հոռմկլայ 210, 380

Հոռմթումաս 371

Հրաստան դեռ 648

Հրեշտակապետաց վանք 870

Հուզսա 921

Ղարան տե՛ս Ղափան

Ղաղարու վանք 237

Ղազպին 61

Ղազվին 83, 118, 443

Ղալաթիայ 295, 320, 651, 653

Ղալասար 680, 864

Ղանդալար (նաև Ղանտահար) 61, 369, 371,
385, 925

Ղանդալու 797, 798

- Դարադաղ 253
 Դաթադաճ 31
 Դարաճիսար (նաև Դարաճիտար) 50, 56
 Դարամուրատ 852, 867
 Դարաշալու 216
 Դարասար տե՛ս Կողոնիալ
 Դարասու երկիր 95, 211, 249, 348, 349, 696, 747, 827, 828, 891
 Դարս տե՛ս Կարս
 Դափան 181, 489, 775, 754, 860
 Դեզան 409
 Դզլար 305, 306, 810, 811
 Դըշլալ 963
 Դրոուլախ 501
 Դրիմ 20, 230, 289, 290, 349, 397, 531, 714, 725, 731, 747, 762, 828, 830, 935
 Դուլթիկ 869
 Դոնեալ (նաև Դոնիալ) 686, 728, 891
 Դոտարտ 789
 Ծապախչուր 88
 Ծերմակ ծով 753
 Ծորընձանդի 946
 Ծվածոր 726
 Ծուպալու 834
 Ծուղալ տե՛ս Զուղալ (Նոր)
 Մազազալ 279
 Մազրազրակ 781
 Մաժաք 55, 651, 838
 Մալաթիալ 378
 Մալկարա 690
 Մակեդոնի մալրաքաղաք 139
 Մակու 676
 Մահազան 491
 Մահմուդանք 204
 Մաղազալ 601
 Մաղրուբալ 705
 Մահառաց 242, 243, 831
 Մամրվան 234
 Մայիկաց երկիր 904
 Մանաշու 948, 950
 Մանիսալ 379
 Մանճիսոն 732, 819
 Մաշկերու 562, 565, 572
 Մասրեան 567
 Մաադիխաթուն 726
 Մարանա դաշտ 846
 Մարգուան 74, 318, 705, 711, 712
 Մարտանաղ 641
 Մարտնոլ 423
 Մարունան 901, 902
 Մեծ անապատ 826
 Մեծուր 8, 270, 487
 Մեղրի 865, 933
 Մելիքզատալ 476
 Մըխալիճ 235, 236
 Մըսր 904
 Մըրուց 689
 Միջա 522
 Միշագեղ 521
 Միշագետաց աշխարհ 41, 225, 239, 426, 471, 514, 554
 Միշերկրական ծով 753
 Մսկաց երկիր, քաղաք, գավառ 41, 70, 78, 196, 215, 230, 265, 300, 328, 393, 576, 690, 765, 818, 847, 940, 945
 Մոկս 616, 765, 847, 300
 Մոկք 70, 78, 689
 Մոս 601
 Մոսկով 736
 Մրուց 824
 Մուղնի 547, 790
 Մուղ 88, 193, 263
 Ցագուլիս տե՛ս Ագուլիս
 Ցախրատ տե՛ս Հաղբատ
 Ցամիթ տե՛ս Համիթ
 Ցարզրում տե՛ս Արզրում
 Ցալթուան 375
 Ցեգիպտոս տե՛ս Եգիպտոս
 Ցետուճուկ 80
 Ցերիախոճուկ 948
 Ցենկի ճամի 284, 285
 Ցիպրահմեկ 738
 Ցողու 290
 Ցոլժ 640, 641
 Ցուլաշ 516, 517
 Ցուկուրժու 780
 Ցունաց 436
 Ցուշի 694, 695, 750, 914, 917
 Ցուշպակ 72
 Ցուրհալ 431, 621, 634
 Ցոհաննափանք 428, 709, 914, 918
 Նախամարդ (նաև Նեխամարդ) 723, 936
 Նախէշեան (նաև Նախիշուան) 104, 411, 430, 493, 508, 527, 542, 627, 650
 Նավրէր 472
 Նարընդալ 30, 60, 118, 385, 410, 452, 526, 595, 773, 902
 Նարկիզ 392
 Ներքին Ցիպան Զընհանչինց Նատկանց 442
 Նիկիալ 88, 95, 487
 Նորագալիթ 781
 Նորագեղ 241
 Նորաշէն 555, 760, 958
 Նոր Հոռմ 791

Նոր քաղաք 88, 625
 Նորգ 499, 500
 Նոնուս 769
 Նոննից վանք 195, 196

Շախասորոն 91
 Շախասպան 542, 846
 Շահբունու ձոր 493
 Շահգալաի 301
 Շամ 436
 Շամախի 624
 Շամրայ 539, 777, 856
 Շամիրամակերտ տե՛ս Վան
 Շամբոր 409, 450, 740, 876
 Շատախ 176, 177, 266
 Շաւիկ 596, 819, 860
 Շաւշ տե՛ս Սպահան
 Շէնհէր 52, 181, 399, 607, 608, 627, 658, 659, 790, 853
 Շէնքուշ 210, 952
 Շէշով տե՛ս Սէշով
 Շըղզենի 743, 789, 836
 Շիրակ 650, 799
 Շնքուշ 527
 Շոռոթ 77, 103, 104, 265, 303, 309, 348, 361, 399, 400, 404, 406, 432, 508, 527, 542, 550, 553—555, 596, 615, 672, 673, 766, 767, 832, 909
 Շրվան 624
 Շոշ տե՛ս Սպահան

Ոսկուգար 86, 358
 Ոստան 204
 Որոտան 52, 420, 515, 659, 689, 780, 790, 824, 881, 935

Չարէքայ անապատ 47, 663, 691, 376
 Չարխափան 236, 900
 Չափարու 654
 Չիմիլիկ 707
 Չուխայ 754

Պալիս 11
 Պաղեստին 380, 522
 Պաղասարայ 1, 2, 714, 827
 Պոհկտարայ 754
 Պանտրման 205, 206
 Պապչան 867
 Պասրա 732
 Պատիշ 420
 Պաւլիս 469
 Պանտոս տե՛ս Տրապիզոն
 Պար 290

Պարսկաստան 308, 312, 313, 436, 468, 570, 656, 698, 744, 792, 803, 807, 809, 813, 862

Պոնտոս տե՛ս Տրապիզոն
 Պուտակ 936
 Պոտինք 327
 Պրոտ 42
 Պուղտանայ (նաև Պողտանայ) 208, 370, 644
 Պօղճայ 753
 Պօղազ հիսար 910

Ջամալաու 214
 Ջգրաշէն 107, 461
 Ջերմուկ 545, 546, 682
 Ջուղայ (Նոր) 5, 9, 44, 60, 69, 91, 144, 191, 201, 213, 252, 279, 311, 313, 331, 347, 372, 383, 391, 394, 408, 427, 452, 464, 465, 512, 513, 518, 525, 526, 567, 568, 570, 584—586, 624, 650, 656, 658, 742, 743, 744, 747, 808—810, 812, 819, 820, 845, 846, 856, 857, 869, 877, 878, 902, 921, 926, 958, 960, 962

Սալմաստ 205, 375, 680, 864, 941
 Սալիան 623, 624
 Սալիմ 928
 Սազմոսավաճք 425, 426, 758, 786
 Սամարիա 470
 Սարմատիա 538
 Սաւրի 941
 Սափայ 825

Սևրաստիայ 36, 113, 114, 116, 205, 324, 330, 346, 366, 375, 408, 459, 462, 464, 519, 572, 590, 615, 635, 639, 684, 695, 694, 724, 743, 789, 836, 853, 870
 Սէշով (նաև Սեշով) 127, 208, 291, 292, 370, 588, 589, 636, 637

Սէրաթ 484, 532
 Սըռսոռուտ 740
 Սիս 138, 505, 512, 637, 651, 652, 888, 955
 Սիսական աշխարհ, նահանգ 5, 421, 538, 949
 Սիւնեաց երկիր (նաև Սյունիք) 52, 244, 390, 538, 779, 794, 853, 885, 921

Սնապ 446
 Սպահան 5, 9, 17, 18, 28, 30, 41, 43, 44, 60, 61, 63, 64, 76, 91, 92, 118, 185, 189, 199, 202, 231, 251, 253, 279, 297, 331, 347, 369, 373, 383, 385, 391, 394, 407, 408, 410, 421, 422, 425, 427, 440, 441, 451, 465, 468, 513, 523, 525, 526, 537, 542, 545, 548, 568, 570, 584, 592, 593, 595, 597, 598, 650, 658, 611, 706, 710, 712, 742, 773, 800, 806, 807, 809, 810,

- 812, 813, 820, 839, 857, 862, 869, 878,
887, 902, 905, 908, 920, 922, 925—927,
946, 947, 955, 958—960, 962
- Սոթ 261, 262
- Սովուխորախ 610
- Ստաթէ 52, 79, 538, 645, 655, 814, 847, 921
- Ստամպօլ տե՛ս Կոստանդինուպոլիս
- Սրկուղունք 71
- Սուլու մանաստիր 197, 247, 345
- Սուրաթ-Րանտար 796, 797, 800, 851, 868,
869, 903, 912, 913
- Սուրբ 265
- Սուրբ Թորոս 708
- Սուրշկան 595
- Սուրս 265, 353, 393, 576, 734, 818, 939,
940, 943
- Սեաւ 144, 508, 931, 939
- Սեաստ տե՛ս Սեբաստիա
- Վախայ 28
- Վաղարշապատ 179, 400, 418, 443, 444, 566,
575, 603, 637, 638, 733, 746, 794, 810,
840, 845, 871, 878, 921
- Վայոյ ձոր 819, 863
- Վան 41, 42, 204, 218, 224, 240, 241, 274,
275, 307, 616, 775, 778, 803, 850, 940,
961, 962
- Վանայ երկիր 204, 523, 627, 652, 787, 803,
890
- Վանանդայ 525, 741
- Վանատիկ 567
- Վան-յեղ 234
- Վաշարհէյ 242, 243
- Վասպուրական 42, 69, 75, 273, 497, 527,
764, 774, 896
- Վարադ 69, 75, 76, 107, 218, 241, 272, 273,
362, 377, 496—498, 764, 890, 942
- Վարանդ 493, 627
- Վենետիկ 58, 59, 619, 745, 839, 907, 908,
925
- Վերի աշխարհ 226
- Վերի-ղտեցի 805
- Վերին Զադամ (նաե Զակամ) 691, 867
- Վերի Բարթի 28
- Վիմոլ լեռ 290
- Վիրինդետ 667
- Վրաստան 795
- Տաթև 212, 261, 318, 420, 515, 814, 822,
823, 860, 887, 938, 934
- Տաճկաստան 803
- Տայուշ 182
- Տաճափարախ 759
- Տաշրու 491
- Տապկոս 196
- Տարալուս 702, 705, 772, 773
- Տարսոն 213
- Տարօն 237
- ՏԼՂ 173, 174
- Տիրերիայ 485
- Տիգրանակերտ տե՛ս Համիթ
- Տիգրանաշեն 652
- Տպխիս (Տփխիս) 27, 28, 34, 102, 130, 254,
720, 795, 855
- Տրանսիլվանիա 243
- Տրապիզոն 87, 359, 417, 418, 638, 733, 745,
746, 900
- Տեխ 388, 396, 951
- Տոմարզայ (Տոմարզայ) 81, 224, 629, 653
- Րախիշոյ 601
- Ցեցկցի Սաթիմշէն 173
- Ուոռմեի 901
- Փառակայ 545, 546, 559
- Փարաքարայ 501
- Փարիսյ 468
- ՓԼԽայեմ 354
- Փնձաթալ 864
- Քաղատիայ տե՛ս Գաղատիայ
- Քաղկեդոն 642
- Քանավայ (նաե Քանովա) 54, 402, 625
- Քաշան 61
- Քաշթաղ 256, 506
- Քաշօտ 67
- Քաջրերունի երկիր 8
- Քասաղ դետ 444
- Քարահատ (նաե Քարհատ) 662, 663, 667,
851, 852
- Քարդման (նաե Քարթիման, Թարթման) 780,
813, 814, 876
- Քարնու 329
- Քաֆայ տե՛ս Կաֆայ
- Քէօշք 451
- Քիլիս 2, 3, 166, 191, 192
- Քորբէլ 854
- Քոթահայ (նաե Քէօթահայ) 25, 47, 429, 523
- Քոթնի 590, 640
- Օղբէգստան 436
- Օլախաց երկիր 484, 532
- Օշական 770
- Օստեղո 420
- Օրթայ ճամի 284
- Ֆոանաւ 849

ԱՌԱՐԿԱՑԱԿԱՆ ՑԱՆԿ

Ապստամբություն 83, 358, 365, 281, 283, 284, 285, 840	Դպրոցներ 203, 296, 344, 537, 538, 539, 569, 570
Ասպատակություն 290, 291	Եկեղեցու հրկիզում 637
Ավազակություն, ավարառություն 283, 284, 290, 417, 489, 506	Երկրաշարժ 119, 204, 218, 241, 272, 273, 281, 283, 796
Ավերում 42, 267, 273, 573, 604, 637	Էկլէսիաստէս 373
Արեւի խավարում 588, 696, 730, 928	Ընթացմայ 25
Արշավանք, նվաճում 482, 483, 891, 898	Բանկություն 415
Արտակարգ ձյուն 860	Բղթի մշակում 8, 17, 80, 94, 237, 243, 296, 386, 387, 656, 717, 867, 870, 874, 910, 949
Բժշկություն 40, 330	Բոսի 382
Բռնություն, նեղություն 30, 56, 74, 96, 199, 204, 214, 273, 341, 393, 487, 510, 522, 533, 563, 564, 884	Բուման 253, 298
Բուռ 39	Լաշ 92
Գաղաքին 689	Լուսնի խավարում 484, 775
Գահրնկեցություն 285, 290, 358, 365	Խաղինա 842
Գերեզմարություն 51, 61, 213	Խարճ 22, 506
Գերիների աղատում 411, 612, 644, 649, 650, 719, 764, 766, 725, 849, 853, 858	Խէթթի 470
Գլխատում 358	Խոռվություն 840
Գրչության արվեստ 2, 6, 7, 19, 24, 25, 28, 34, 43, 59, 67, 76, 82, 102, 168, 201, 219, 220, 224, 232, 239, 240, 243, 313, 315, 323, 337, 381, 401, 421, 425, 428, 430, 432, 433, 439, 453, 454, 465, 478, 487, 488, 490, 497, 500, 501, 513, 526, 532, 543, 544, 546, 561, 563, 567, 580, 582, 591, 618, 619, 621, 622, 625, 627, 628, 634, 640, 653, 655, 657, 659, 661, 665, 666, 669, 671, 677, 680, 684, 692, 694, 695, 696, 698, 699, 701, 706, 707, 715, 716, 717, 722, 729, 736, 740, 748, 755, 763, 767, 769, 772, 744, 776, 779, 782, 788, 798, 800, 812, 813, 816, 817, 823, 825, 829, 836, 846, 852, 858, 865, 872, 873, 876, 878, 880, 882, 889, 895, 898, 901, 912, 913, 916, 947, 949, 954, 957, 958, 959, 962, 964	Մածկադիր 834, 843, 868, 885, 895, 898
Դալալ 424	Կանգուն 406
Դահեկան 253, 610, 677	Կաշառք 367, 470, 840
Դավադրություն 893	Կողոպուտ 417, 575, 604, 891
Դավանական պայքար 430	Կողոպուտ, սպանություն 17, 326, 746, 756, 886
	Կրոնափոխություն 182
	Հալածանք 425
	Հարկ 651, 720
	Հարկապահանջություն 18, 56, 74, 220, 226, 239, 300, 367, 393, 403, 417, 425, 470, 487, 490, 510, 514, 522, 530, 666, 679, 735, 799, 816, 818, 842, 853, 884
	Հարկերից աղատում 96, 136, 271
	Հացի սղություն 425
	Հեղեղ 415
	Հիվանդություն 200
	Հոխայ 382

Զեռագրի առ ուժախ 18, 23, 49, 81, 123, 675, 677, 863, 864, 946, 988	648, 653, 672, 691, 710, 714, 754, 796, 781, 795, 832, 866, 867, 889, 915, 963
Զեռագրի գրավ դնել 835	Շիթանքի 565
Զեռագրի արժեք 16, 124	
Զեռագրի գերութիւն 293, 299	Ջրաղացի 565
Զեռագրի գրելու վարձ 201, 269	
Զեռագրի նորոգում 21, 22, 38, 46, 57, 62, 68, 69, 91, 106, 107, 114, 130, 632, 643, 663, 684, 685, 686, 702, 729, 731, 732, 739, 759, 764, 771, 772, 813, 818, 819, 850, 877, 879, 880, 885, 891, 896, 898, 899, 901, 926, 945, 946, 948, 952	Շիշակ 858
Զեռագրի փրկութիւն 120, 565, 644	Չէլէպի 751
Զեռագրի նվիրատվութիւն 17, 70, 71, 272, 305, 320, 327, 335, 429, 501, 881, 883, 890, 901, 913, 918, 927, 946, 947, 955, 960, 964, 994, 999	Պանդիտութիւն 799, 869, 872
	Պաշարում 514, 533, 642, 728
	Պատերազմ, ճակատամարտ 50, 60, 61, 102, 267, 369, 371, 385, 390, 417, 482, 483, 533, 603, 693, 753, 784, 803, 804, 828, 831, 835, 676, 925
	Պատիժ 746
	Պատրիկ 470
	Պարտք 335
Հազապ 372	
Հալաուզ 253	Ջորու արտառոց ծնունդ 92
Հափաճի 573	
Հուռուշ 124, 446, 470, 506, 574, 596, 651, 652, 675, 677, 699, 728, 803, 835, 840	Ռեալ, ըրիեալ 225, 596
	Ռէս 734
Ճարիմա 367	
Ճընտի 644	Սարուճաք 625
Մալազ 423, 730	Սով 425, 835
Մահ տարածում 273, 431	Սպանութիւն 417, 532
Մատենագարանի կողոպուտ 804, 828	
Մասիլ 253	Տպագրութիւն 6
Մութրատաթ 749	
	Ուղևորութիւն 541, 542
Նանիր ծաղիկ 456	
	Տալճի 661
Շահի 201	Տութսաղ անհի 411
Շարիատ 17	
Շեխ եւ մուտառ 38	Քիլա 410
Շերիֆ 470	Քիլաճլու պատ 382
Շինարարութիւն ամբութիւնների 876, 963	Քութուլիշ անհի 382
Շինարարութիւն եկեղեցու վանքի անապատի 6, 39, 41, 52, 64, 104, 139, 227, 265, 326, 328, 335, 360, 369, 455, 456, 501, 565, 582, 602, 603, 613, 616, 620, 647,	Քութէքճի 753, 784
	Օտար տիրապետութիւն 702, 725, 726
	Օրհնանք 94

የበህሊኑ ህይወት ህዝብ

[illegible]

ՀԱՅԵՐԵՆ ՋԵՌԱԳՐԵՐԻ ԺԷ ԴԱՐԻ
ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐ

Կուգմեց ՎԱԶԴԵՆ ԱՐՏԱՇԵՍԻ ՀԱԿՈԲՅԱՆԸ

Հրատ. խմագիր Զ. Խ. ՕՐՄԱՆՅԱՆ

Կազմեր Լ. Ա. ՍԱԴՈՅԱՆԻ

Դեղ. խմբագիր Հ. Ն. ԳՈՐԾԱԿԱՆՆՅԱՆ

ՏԵԽ. ԽՈՄՔԱԳԻՐ Հ. Մ. ՄԱՆՈՒԶԱՐՅԱՆ

Սրբազրիչ Ա. Ա. ԱՎԱՆԵՍՅԱՆ

Հանձնված է շարվածքի 29.3.1983 թ., Ստորագրված է տպագրության 23.10.1984 թ.:
 ՎՃ 04520: Զափը 70×108¹/₁₆: Թուղթ № 1: Տառատեսակ՝ «գրքի սովորական», բարձր
 տպագրություն: Պայմ. 90,3 մմ., տպագր. 64,5 մմմուլ, Ներկ. մամուլ 90,3
 Հրատ.-հաշվարկ. 71,4 մմմուլ, Տպաքանակ 1000: Հրատ. № 5980: Պատվեր № 277:
 Գինը 11 ռ. 25 կոպ.

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿՐԹԱԳԻՏԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

ՀԱՅԿ ԳՆ Հրատարակչության տպարան, 378310, ք. Էջմիածին
 Типография Издательства АН Арм. ССР, 378310, г. Эчмиадзин

